

1534

IHS

Archivo de Loyola

Sección 3. Serie 2.º 60.

Est. 33.

Plut. 2.º

I. H. S.

Siglo 1.º Año 1588. Catharina

(Arquero de la plaza)

ms. 1.1.1.1. I. H. S.
Siglo 16 Año 1534. Cathena au-
rea super psalmos. de Nro. Frasco de Butra. Carthusiensis.
Lehtan. Delit. in vico Iacobico. 1534. (Archivo de Loyola).

Vitrina $\frac{e}{2}$ S

3-3
J

CATHENA

AVREA SVPER PSALMOS QVÆ

ob aptissimam sententiarum connectionem merito *avrea cathena* dicta est, *q*uæ *annulli cathenam* efficiunt, sic sanctorum multorum auctoritatibus constat a spectatissimo viro, vetusq; iuris doctore præstantissimo, & in sacris literis exercitatissimo domino, *Francisco de Puteo Carthusiensium* ordinis primario edita. Nunc denuo a mendis, quibus impressorum incuria, aut quovis casu alio vitata prius, scatebat, necnon beati *Hieronymi, viri hebraice & latine lingue* peritissimi translatione iuxta hebræum in his præsertim locis, in quibus dissidere videbatur ditata ac decorata, ut interlegendum elucescet.

CVeneunt in ædibus Iohannis Parvi,
in vico Iacobeo sub Lili signo.

M. D. XXXIII.
E. de la Torre, de la Torre, de la Torre

Francisco de Puteo
de la Torre

VALTERVS ALBERICROMIVS RELIGIOSIS-
simo patri Francisco de Puteo vtriusq; iuris Doctori, ac sacrosancti Carthusiensi ordinis primario. S. P. D.

NE mirere obsecro, pater doctissime, si ignotus ego & obscure sortis ac doctrinæ homuncio ad te scribo. Ignotus ego tibi prorsus. Tu mihi de facie quidem ignotus, animo vero, qui verus est & interior homo, nuper factus notissimus. Legi enim lucubrationes tuas, nempe antiquorum patrum in Psalmos expositiones ac meditationes maxima abs te diligentia concinnatas. In eis admiratus sum primo psalmographi vatis altissimos sensus ac sententias abstrusissimas, deinde antiquorum patrum eximiam & pietatem & diligentiam, postremo vigilantiam tuam in colligendis ac belle confarcinandis ijs, quæ dispersa non nisi magno labore legi prius poterant, libet itaq; exclamare cum eruditissimo sæculi huius poeta,

O vere preciosa quies, o gaudia solis.

Nota pijs, dulcis furor, in corrupta voluptas.

Ambrosiaq; dapes.

Quid enim iucundius, quid sereno, ac nullis sæculi cupiditatibus implicito animo gratius, quam in diuina hac psalmorum lectione conuiescere, & sic altissimi spiritus verba e dauidico pectore haurire. Quare ego meo, ego publico etiam nomine immortalis tibi gratias & ago & habeo, rogo insuper, vt pergas verā illam & antiquam theologiā excitare, quæ fidei & veritatis, pietatisq; longe plus habet, quam nouitia ista sophisticis nugis fede, heu nimium conspurcata.

Vale. Parisij. Luthetiæ Ianuarij. xiiij. anno Christi. M. D. XXXiiij.

Singulorum psalmorum.

Incipit prologus.

Cum starem in foro tota die, ociosus placuit ei qui quos vult vocat. Cui vult miseretur, & quæ vult indurat, me a maris huius fluctibus ad portum monasterij reuocare, & ad sue seruitutis obsequium invitare. Quid dicam iutare immo potius ut verum fatear quasi inuitum & quodammodo renitentem, & sepius expectare expectatē repetere, repetitū trahere, iam eni cōglutinator erat in terra vter me adhærebat pavimento animæ meæ, & infixus eram in limo profundi, ita q; nisi periclitanti & iam pene pereunti dextram dedisset misericordia redemptoris, nihil restabat, nisi vt demergeret me tepestas aquæ, absorberet me profundum & vrgeret super me puteus os suum. Tandem tamen correctus ab eo qui omnem filium quem recipit flagellat & corripit, Relictis sæculi curis, & his paucis, quæ non in theloneo seu in foro quæsieram aperui pullanti & intrare cogenti, eumq; secutus hanc vastam solitudinem ingressus sum. Cumq; deinde sederem in cella solus volens quæ retro sunt obliuisci, & ad ea quæ supra nos sunt mentis oculos erigere cepti in Rachelis amplexibus delectari, & pro ei⁹ conuicio domino seruire, & eius aures frequenti nunc lectione nunc oratione pulsare. Et quia huic rei vtili scilicet lectioni & deuotæ orationi, & ad captandam & impetrandam tanti domini pro tanto beneficio consequendo beneuolentiā & gratiā præ cæteris diuinæ sapientiæ libris mihi magis congruere visus est dauidicus psalmorum liber, i quo totius sapientiæ & scientiæ thesauri conditi, sunt in quo quicquid boni alibi quærit hic inuenitur, nam Cassiodoro. Teste, si genesim quæras hic quemadmodum fuerit mūdus fabricatus inuenitur. Si prophetam. Quis de incarnatione domini a ta locutus est. Si euangelium cupias passionem & resurrectionem Christi domini innumeris locis euidenter inueniens. Si apostolū velis, audi doctorem, audi mileretem, qui & futura iudicia propter correctiones prædicat, & pro peccatoribus frequenter orat, & ne longius differam inquit nouum & vetus testamentum liber iste tanta proprietate completitur, vt reuera spirituale bibliothecam in eo intelligas esse constructam. Testis etiam est Athanasii. Episcopi sermo magnificus qui virtutes psalmorum indagabili veritate discutiens omnia illic esse probat quæcunq; sanctæ scripturæ ambitu continentur (nam & naturam quoq; dei fisis est) duobus verbis facit subintelligi cum in secundo psalmo dicit. Ego hodie genui te, quæ nullis libris nullis codicibus præualeat comprehendi. Hec ille. Hūc propterea librum mihi familiarem elegi doctrinam secutus. Hieronimi. Dicetis ad Rusticum monachū. Nunquā de manib⁹ & oculis tuis recedat liber, discatur psalterium ad verbum. Verum quia si cur oratio sine meditatione arida est ita si quod legitur, non intelligitur, lectio inanis efficitur. Nā & eunucus Cādacis reginæ, Ethyopum, donec exponente Philippo quod in Esaya legebat intellexit, in infidelitate permansit. Qui mox vt quod legebatur aduertit baptismi gratiā recepit, Propter

quod nos admonet propheta psallere sapiēter. Et dominus in euangelio ait, quomnis qui audit verbum regni & non intelligit. Venit malus & rapit quod seminatum est in corde eius. Ego igitur hæc attendens circa psalmorum intelligentiam possibilem ibi curam adhibui. Et quamuis ingenij mei tarditas tantorum misteriorum secreta scrutari minime sufficiat dei tamē pietate & misericordia fretus, qui habet clauē Dauid, qui aperit & nemo claudit, claudit & nemo aperit. Qui & infantium linguas disertas facit, & si non possum formatos panes supra mensam propositionis offerre, aut plenos manipulos ad domini aream reportare, ne tamen creditum mihi, talentum poenitus in terra fodiā. Et ne in agro domini sterili omnino appaream (aride ficulnæ territus exemplo) cepti micæ aliquas quæ cadūt de mēsa dominorum. Et cū Ruth moabitide post terga metētium spicas colligere. Nec me phibuit domin⁹ messis, quinimmo etiam messoribus præcepit vt de manipulis suis exindustria proficerent, & remanere permitterent vt sine rubore colligerem, & me colligentem nemo corripere, horum itaq; exemplo ex dictis sanctoꝝ rū & catholicoꝝ doctorū. Hierony. Augug. Ambrosii. Gregorii. Cassiodori. Hugonis cardinalis. Glosæ ordinarij. Nicolai de lyra. Et aliorū infra suis locis nominatorum. Qui qualia de mēsa dñi susceperunt talia nobis suis scriptis inde sumēda reliquerunt, fragmenta colligi, vt ex eis esurientem animam meam possem aliquantulum reficere & ea cæteris. Non quidem doctis qui abundant panibus, sed pauperibus & mecum similiter esurientibus communicare. In quo licet non semper verbum ex verbo transtulerim, sensum tamen doctorum prædictorum in nullo immutauim. Nec esse enim mihi fuit interdum vt corresponderent posteriora prioribus, & vt clausulæ seu sententiæ posteriores, sine dissonantiā latinitatis prioribus cōuenirent, in aliquibus verbis seu nominibus immutare casum genus numerum, vel personam, & vnum pro aliquo ponere. Citra tamē immutationem sententiæ. Et cum duo seu plures ex dictis doctoribus in vnam sententiam conueniant, nomina singulorum in capite cuiuslibet clausulæ præposui. Nō tamen eorum singula verba descripsi, sed ex his & illis ea sola colligi quæ mihi pro planiori expositione litteræ magis congruere visa sunt. Hæc præmissi ne forte cum quis studiosus lector ista legerit, & in originalibus scriptis doctorum prædictorum aliter inuenerit, me arbitretur errasse, nam si diligenter singulorum ad hoc allegatorum dicta cōiunxerit clare inueniet me ab eorum sententia in nullo deuiasse. Legant igitur quibus placet, & si me in aliquo errasse inuenerint mihi parcant, & ignorantia seu negligentia impudent. Si quid vero quod eos delectet inde acceperint pro me orent & deo gratias agant, qui sacrificium laudis nostræ i hymnis canticis, & psalmis de manu seruorum suorum accipere. Et cum laborum nostrorū finis aduenierit nos sanctoꝝ collegio, & cum eis etiam æterna liter sine fatigatione laudare valeamus sociare dignetur.

AMEN.

AA II

tituli et capita

Primo itaq; loco ponuntur tituli singulorum psalmodum cum suis summariis seu rubricis, ut sequitur.

Tituli & capita singulorum psalmodum cum summariis seu rubricis eorum.

Primus psalmus.

Si quem dici posse beatum cogitas, dic.

i. Beatus vir qui non abiit.

Huic psalmo, titulus non apponitur, quia principium est & perfectio aliorum psalmodum, & caput libri. Et agit de Christi, siue de viri iusti perfectione & felicitate, impiorumq; vanitate & damnatione.

Exiudaeorum in Christum insidias, aliorum in te patienter ferens, dic.

ij. Quare fremuerunt gentes.

Titulus psalmus David. Et agit de contentu infidelium contra Christum in passione. Et de regni sui institutione & dilatazione, & sua inenarrabili generatione.

Si multiplicati sunt in te hostes, dic.

Si multiplicasti.

Titulus psalmus David, cum fugeret a facie Absalon filij sui. Et agit de Christi passione & eius gloriosa resurrectione, & de ecclesie & vniuersusq; fidelis tribulatione & impugnatione.

Si exauditus es a deo gratias agens, dic.

Cum inuocarem.

Titulus in finem psalmus cantici David. Et orat ecclesie vel quilibet perfectus, ut ei audiat oratio increpans infideles, quia vanitatem sequuntur. Moneatq; generalitatem, ut sacrificium iustitie deo imolet, unde ingentia eius beneficia consequatur.

Si vides parariti in insidias, dic.

Verba mea.

Titulus in finem psalmus David pro ea que hereditatem consequetur. In quo orat ecclesie orationem suam audiri. Prædicans hereticos & scismaticos a dei munere excludendos. Felicia insuper commemorans premia beatorum.

Si minas dei sentis & terrum te vides, dic.

Domine ne in furore.

Titulus in finem in hymnis pro octava psal. David Et est oratio poenitentis dei misericordiam implorantis & alios suo exemplo ut similiter poeniteant exhortantis.

Si qui machinantur contra te consilium, dic.

Domine deus meus in te spera.

Titulus psal. David, quem cantauit domino proverbis Christi filij Germini. Et pertinet ad humanitatem Christi, qui per id quod factus est humilis secundum suam iustitiam & veritatem se petit iudicari, vel est oratio viri iusti in tribulatione positi, corporali vel spirituali, a qua cum iustitia petit diuinitus liberari.

Si mirifica Christi meditaris opa, dic.

viii. Domine dominus noster.

Titulus in finem pro torcularibus, psalmus David. Et agit de Christi magnificentia honore & gloria, cuius gratia & virtute constituta est & corroborata vniuersalis ecclesia.

Si coherceri inimicum vis, et creaturam saluari dic.

ix. Confitebor tibi domine.

Titulus in finem pro occultis filij psal. David. Et est hic exhibitio laudis diuine propter duplex iudicium Christi in aduentu eius duplici. Et propter deiectionem Antichristi. Oras iudicij tempus velociter aduenire, ne cuiuslibet iniquitas ultra preualeat.

Si quis te metu affecerit, dic.

x. In domino confido.

Titulus in finem psalmus David. Et agit de hereticis qui nituntur catholicos in suam conuertere prauitatem, comminans illis domini iudicium, & quid illi illa retributione debeant sustinere, predicans.

Si abundat malitia confugiens ad deum dic.

Saluum me fac domine.

Titulus in finem psalmus David pro octava. Et agit de periculis ac malis & vanitatibus huius seculi, a quibus omnibus ecclesia, vel fidelis & perfectus petit liberari, eloquia domini sub breuitate commendans.

Si perseverant in te inimicorum insidias, dic.

Vsquequo domine.

Titulus in finem psalmus David. Et agit de multiplici aduersitate & tribulatione fidelium, a quibus petit ecclesia, seu quilibet fidelis diuinitus liberari, & ut confusa gentilitas suum possit cognoscere creatorem.

Si audis impios contra deum, & in eius prouidentiam loquentes, dic.

Dixit insipiens.

Titulus in finem psal. David. Et agit de peccatoribus in malis seu obstinatis, & specialiter de gentibus & iudeis eorum in fine seculi conuersionem prædicans.

Si cogitas qui regnum celorum sunt ingressuri, dic.

Domine quis habitabit.

Titulus in finem psal. David, in quo prophetice interrogationi respondet dominus in decalogi exemplum decem virtutibus ad suam beatitudinis atria pueniri.

Si sperans in domino de futura resurrectione gaudes, dic.

Conserua me domine.

Titulus tituli inscriptio ipsi David. In quo agit de Christi ad patrem oratione in susceptione persone humane. Et gratias refert, quod sua potentia iniquitatem huius seculi superauit, & post resurrectionis gloriam eius in delectationibus dextere sue collocauit.

Si fatigatus ab hostibus refrigerium petis, dic.

Exaudi domine iustitiam.

Titulus oratio David. Et est oratio Christi tempore sue passionis instans per quam petit iustitiam suam sibi restitui, & a iudeorum insidijs liberari, & suam

singulorum psalmodum

resurrectionem accelerari, ne inimicis suis sibi diutius liceat insultare. Vel est oratio cuiuslibet fidelis & iusti in tribulatione positi.

Si liberatus es ab aduersitatibus aut inimicis, dic.

xvij. Diligam te domine fortitudo.

Titulus in finem puero domini David, qui locutus est domino verba cantici huius, in die qua eripuit eum dominus de manu omnium inimicorum eius, & de manu Saul, & dixit. Et est vox Christi & ecclesie de sua ab inimicorum suorum multiplici liberatione gratias agentis. Loquiturq; ecclesia, quæ ante aduentum Christi innumeras pertulerit calamitates vox etiam Christi inducitur, ubi virtus eius, potestasq; describitur.

Si miraris ordinem rerum & prouidentie gratiam, dic.

xviii. Coeli enarrant

Titulus in finem psalmus David. In quo agit de Christi incarnatione ac noui regis & ecclesie catholice prædicatione & commendatione, noui ac veteris testamenti præcepta magnificans. Et a domino petens se ab occultis vitijs purgari.

Si bonos tribulatos vides aut illis bona imprecaris, dic.

xix. Exaudiat te dominus.

Titulus in finem psal. David. In quo rogat prophetam Christo vel ecclesiam, ut a suis tribulationibus reueletur & a suis petitionibus ac votis exaudiat, petens illius consilium a domino confirmari, dicensq; fideles non potestatem mundana, sed diuinam potestatem magnificandos.

Si aduersarios Christi succumbere vides, dic.

Domine in virtute tua.

Titulus in finem psal. ipsi David. In quo domini saluatoris primo incarnatione, & postea deitatis facta prophetam narrare decernit. Agit etiam de inimicorum suorum miseria & eorum poena presenti & futura.

Si meditatione passionis Christi patriam in aduersis habere cupis, dic.

Deus deus meus respice.

Titulus in finem pro susceptione matutina psal. David. Et agit de vehemensima & amantissima Christi passione, eiusdemq; passionis fructu & utilitate admonens fideles laudare dominum, quia in resurrectione sua catholicam respexit ecclesiam.

Si tentationes desunt & tibi prospera affunt, dic.

Dominus regit me.

Titulus psal. David. In quo ecclesia vel quilibet fidelis deo gratias agit, quia de ariditate peccati ad loca pascuæ & ad aquas refectiois sit iductus, & de cæteris dei donis & ipensis sibi cælestis beneficijs.

Si cogitas qui sunt adepturi beatitudinem, dic.

Domini est terra.

Titulus psalmus David prima sabbati, in quo propheta testatur Christi diuinitatem vniuersum orbem esse

subiectum, diffinies quibus virtutibus prædicti sunt in eius ecclesia constituti.

Si irritant te inimici, dic.

Ad te domine leuaui.

Titulus in finem psalmus David. In quo est oratio ecclesie vel personæ deuote flagellis & tribulationibus grauitate afflictæ. Et imploratio diuini auxilij pro liberatione, ne ante conspectum domini contemptibilis appareat inimicis.

Si sentiens te innoxium, a deo petis iudicium, dic.

Iudica me domine.

Titulus psalmus David. In quo agit de ecclesie seu viri iusti innocentia & sanctitate, eiusque ne a proposito moueatur oratione.

Si grassantibus in te inimicis, in domino confidis, dic.

Dominus illumina faciem meam.

Titulus psalmus David priusquam finiretur. In quo agit de fortitudine & constantia in aduersis, & de tentationibus vite presentis, ac de profectu & perseverantia in virtutibus & bonis, & spiritu prophetie spem sibi future beatitudinis pollicetur.

Si anxietas te tangit & vite tedium, dic.

Ad te domine clamabo.

Titulus psal. ipsi David, vel huic David. In quo orat Christus per id quod homo est, ut ei audiat oratio. Agitq; gratias, quoniam exauditus est. Rogas, ut si cut ipse suscitatus est potestate diuinitatis sue, ita saluus fiat populus eius nomini crediturus.

Si munus deo offeras, dic.

Afferte domino.

Titulus psal. David in consummatione tabernaculi. In quo propheta credens generaliter admonet, ut domino sacrificia, deuota mente persoluant. Et de beneficijs a deo sibi collatis gratias esse studeant. Septenaria narratione sancti spiritus virtutes enumerans.

Si liberatus es ab quæ te premebant malis, dic.

Exaltabo te domine.

Titulus psal. cantici dedicationis domini David. Et est vox Christi ad patrem gratias agentis pro sua liberatione & reformatione in resurrectione, vel est vox ecclesie seu cuiuslibet iusti fidelis in tentatione & tribulatione.

Si oppressus malis in deo confidis, dic.

In te domine speraui.

Titulus psal. David pro extasi. Et est vox Christi in cruce pendentis orantis patrem, ut de malis imminentibus liberetur. Agitq; gratias pro se & populo fidelis, pro cuius consolatione & exaltatione orat.

Si cogitas felicitatem eorum qui dei misericordiam consecuti sunt, dic.

Beati quorum.

Titulus intellectus David, vel ipsi David intelligens. Et est vox poenitentis, & domini respondentis se circundare misericordia sua sperantes in se, in quo ostendit hominem, non meritis proprijs, sed gratia dei posse saluari, si admissa non neglexerit confiteri.

tituli & capita.

¶ Si in ceteris iustorum versaris, dic.

xxxij. Exultate iusti in domino. xxiij

¶ Titu. In finem psalmus David. In quo exhortatur & inuitat iustos ad dei laudem propter ipsius fidem, potentiam, sapientiam, & bonitatem. Beatosque appellat, qui ad eius meruerint peruenire cultum.

¶ Si liberatus a malis, mittere inuitas ad gratias agendas, dic.

xxxiiij. Benedicam dominum. xxiij

¶ Titu. psal. David, cum immutatum suum coram Abimelech, & dimisit eum, & abiit. In quo propheta admonet mansuetos ad dei laudem & timorem. Et a delictis se abstineant iustosque dicit in sua iustitia liberandos, impios vero perituros.

¶ Si aduersariis tuis resistere non potes, dic.

xxxiiij. Iudica domine nocentes me. xxxii

¶ Titu. In finem psalmus ipsi David. Et agit de Christi passione & suorum membrorum persecutione diuinum implorans auxilium pro eorum liberatione & persecutorum suorum deiectione.

¶ Si malos vides subipsis causa mali esse, dic.

xxxv. Dixit iniustus. xiiij

¶ Titu. In finem sermo domini psalmus David. Et agit de malitia ac peruersitate & accusatione iniquorum, necnon & de benignitate & laude ac gloria, & premiis iustorum.

¶ Si mali & superbi in paruos & humiles superbiunt, dic.

xxxvi. Noli emulari. xliij

¶ Titu. psal. David. Et agit de morum correctione & infirmorum consolatione ac de dispari bonorum & malorum statu & conditione in presenti & futuro.

¶ Si iram dei times, dic.

xxxvii. Domine ne in furore. xxxiiij

¶ Titu. psal. David in remembrance diei sabbati. Et est vox penitentis suas miseras pro peccatis lamentabiliter confitentis, & benigni iudicis misericordiam deprecantis, qui se corpore & animo sauciarum amicorum exprobatore dicit esse confusum, docens nos in memoria habere peccatum ad cauendum & dolendum.

¶ Si iniuste accusant te sceleris inimici tui, dic.

xxxviii. Dixi custodiam. xviii

¶ Titu. In finem pro Idithum, caritum danid. Et agit de custodia lingue ac de vanitate & miseria vite humane, petens finem vite sue notam sibi fieri & noxia delicta sibi dimitti.

¶ Si post longam expectationem a malis liberatus es, dic.

xxxix. Expectans expectavi dominum. xxxiiij

¶ Titu. In finem psalmus David. Et agit de aduentu Christi in carne & veteribus sacrificiis immutatione. De euangelica legis promulgatione, & per fideliu bono statu supplicatione.

¶ Si misericordem vides, siue prosperantem, siue depressum, dic.

xl. Beatus qui intelligit. xiiij

¶ Titu. In finem psalmus David. Et agit de Christo deo simul & homine, credendo secundum humanitatem inuitato & passio ac per diuinitatem resuscitato & glorificato, vel est vox prophetae beatum predicantis eleemosine largitorem.

¶ Si lacefferis ab impijs deum desiderans, dic.

xli. Quemadmodum. xviij

¶ Titulus. In finem, intellectus filijs Choræ, Et est vox filium dominum desiderantium, animarumque suarum dicentium, ne deo adiutore in hoc seculo turberentur. Agit enim de feruente desiderio diuine visionis, ac tedio dilationis propter moram presentis peregrinationis.

¶ Si falso iudicio humano tractaris, dic.

xliij. Iudica me deus. viij

¶ Titulus. In finem psalmus David. Et est vox ecclesie orantis, ut in nouissimo examine ab infidelibus diuidatur, & de suo introitu ad deum.

¶ Si recordaris antiqua dei beneficia, dic.

xliij. Deus auribus nostris. viij

¶ Titu. In finem filijs Choræ ad intellectum psalmus David. Et agit de prosperitate temporali patrum veteris testamenti, & de grauitate temporalis afflictionis fidelium noui testamenti, orans ut in futuro iudicio de inimicis vindicentur.

¶ Si meditaris ingressum Christi a patre ad humanam carnem assumendam, dic.

xliij. Eructauit cor meum. xx

¶ Titulus. In finem pro his qui commutabuntur filijs Choræ ad intellectum caritum pro dilecto. In quo propheta spiritu sancto plenus incarnatione domini Christi se credere permittit, & mysticis virtutibus ecclesiam Christi spoliis describit eam multiplici laude commendans.

¶ Si confugiens ad deum mala que premebant euasisti, dic.

xliv. Deus noster refugium. xi

¶ Titu. In finem filijs Choræ pro archanis psalmus David. Et agit de aduentu Christi, & de conuersione & saluatione gentium & perturbatione fidelium deo protectore nihil timentium.

¶ Si nouus populus regno Christi accrescit, dic.

xlvi. Omnes gentes plaudite. ix.

¶ Titu. In finem pro filijs Choræ psalmus ipsi David. In quo est vox ecclesie deum laudantis, & eius ascensionem predicantis, & inuitantis ad dei laudem propter eius excellentiam & dignitatem ac beneficiorum exhibitionem.

psalmozum singulorum.

¶ Si Christi conformem ecclesie statum animo versas dic.

xlviij. Magnus dominus. xiiij

¶ Titu. Psalmus vel laus cantici pro filijs Choræ sabbati, & agit de ecclesie fundatione, & magna eius & fundatoris sui commendatione, dignitate & laude.

¶ Si status foelicium & miserorum occurrat cogitandus dic.

xlviij. Audite hæc omnes gentes. xxiij

¶ Titu. In finem filijs Choræ psalmus David. Et agit de meritis iustorum & poenis impiorum, & ne diuites in hoc seculo timeantur qui cum omnibus vanitatibus suis in quibus confidunt sunt eterniter perituri.

¶ Si nosce vis quomodo in secundo aduentu liberaberis dic.

xlviij. Deus deorum dominus. xxxiiij

¶ Titu. psalmus Alaph. Et agit de primo & secundo aduentu Christi & de sacrificiis veteris ac noui testamenti, & redargutione ac repulsione indebiti ministri, monens fideles ut sacrificium laudis deo offerant.

¶ Si poenitens de peccato reuertaris ad dominum, dic.

l. Miserere mei deus. xx

¶ Titulus in finem psalmus David, cum venit ad eum Nathan propheta quando intravit ad Bersabee. Et est oratio vere poenitentis, dei magnam misericordiam pro venia & gratia obtinenda humiliter & deuote implorantis.

¶ Si vides impium in malicia gloriante, dic.

li. Quid gloriaris in malitia. ix

¶ Titu. In finem intellectus David, cum venit Doechydumeus & nunciavit Sauli, dixit illi. Ecce venit David in domum Abimelech. Et agit de merito ac premio innocentis & iusti mones fideles ut equanimiter seculi molestias sufferant.

¶ Ad idem ut supra, dic.

liij. Dixit insipiens. viij

¶ Titu. In finem pro Amalech intellectus ipsi David. Et est vox increpantis eos qui corde vel opere corrumpuntur & obstinati in malicia sua, factis suis negant deum.

¶ Si querunt te hostes ad te iniuste perdendum, dic.

liij. Deus in nomine tuo. viij

¶ Titu. In finem in carminibus vel hymnis intellectus David cum venisset Zippei & dixisset ad Saul. Nonne ecce David absconditus est apud nos, & est oratio Christi vel ecclesie seu hominis iusti in tribulatione positi pro liberatione, ab aduersariorum persecutione.

¶ Si pressus fueris hominum nequitia ad deum confugas, dic.

liij. Exaudi deus orationem. xxviij.

¶ Titu. In finem in carminibus vel hymnis intellectus David, & est oratio Christi ad patrem ex immitate carnis assumptæ vel ecclesie seu hominis iusti innocenter patientis & ad deum pro sua liberatione humiliter recurrentis, ostendens etiam quid obstinatis iudeis in suis sceleribus persistentibus debeat euenire.

¶ Si a grauissima hominum pressura exauditus euasisti, dic.

lv. Miserere mei deus quoniam conculca. xiiij

¶ Titu. In finem pro populo qui a sanctis longe factus est ipsi David in tituli inscriptione cum tenuerit eum Allophul in Gerh. Et est vox ecclesie in persecutione posite, vel cuiuslibet fidelis pro sua liberatione supplicantis, & pro sua exauditione gratias agentis.

¶ Si deus aduersus quousque insultus misertus est tui, dic.

lvj. Miserere mei deus miserere mei. xiiij

¶ Titu. In finem, ne disperdas David in tituli inscriptione cum fugeret a facie Saul in speluncam. In quo Christus secundum humanitatem qua passus est orat. Et resurrectionis sue gloriam commemorat Patrique laudes decantat, vel est oratio ecclesie seu cuiuslibet fidelis pro liberatione a malorum persecutione.

¶ Acypocritarum & falsorum Iudeorum conuersionem, dic.

lvij. Si vere utique iusticiam. xj

¶ Titu. In finem ne disperdas David in tituli inscriptione in quo Christus exprobat nequitiam Iudeorum et eorum retributiones declarat. Agit etiam de læticia iustorum cum ultione viderint peccatorum.

¶ Si insurgunt in te hostiles caterue, dic.

lviii. Eripe me de inimicis. xx

¶ Titu. In finem. Ne disperdas David in tituli inscriptione, quando misit Saul & custodiuit domum eius ut interficeret eum. In quo Christus orat ne ei inimici nocere præualeant, dicitque quemadmodum in fine seculi conuertiendi sunt Iudei pro quibus & oratio mirabili pietate depromitur.

¶ Si dura passus es quasi flagellum dei expertus, dic.

lix. Deus repulisti nos. xiiij

¶ Titu. In finem pro his qui commutabuntur in tituli inscriptione ipsi David in doctrinam cum succendit Mesopotamiam Syriæ, & Syriam Sobal, & conuertit Iobab, & percussit Idumeam seu Edon in valle fallinarum, xij. milia. In quo populus conuersus ad Christum orat ut post tribulationes quas per tulit perducatur ad ipsum orat etiam pro ceteri Iudeorum & gentium de peccato ad iustitiam commutatione.

¶ Si te malignus angit omnium hominum inimicus, dic.

lx. Exaudi deus deprecationem. viij.

Tituli et capita

¶ Ti. in fine in hymnis psalmus. David & est oratio ecclesie vnde preste vt sub alarum Christi velamine protegatur quæ etiam gratis agit de beneficio iam recepto & in futurum recipiendo.

¶ Si tentationes sentis ad delinquendum te trahentes, dic.

lxj. Nonne deo subiecta erit. xj

¶ Ti. in finem pro idithum psalmus David. Et est vox conuersi dicentis animam suam deo esse subiectam monensq; errantes vt magis in domino quàm in caduca huius mundi felicitate confidant.

¶ Si solitudinem propter deum aut in tribulationibus petis, dic.

lxij. Deus deus meus. x

¶ Ti. psalmus David cū esset in deserto Idumæ In quo ecclesia, desiderans domini videre virtutem agit gratias quia sub protectione domini procellas mundi euasit vel est vox viri anachorite in loco solitario.

¶ Si timeas falso criminantium linguas, dic.

lxij. Exaudi deus orationem meam cū deprecor. xj

¶ Ti. in finem psalmus David. Et loquitur Christus per totum hunc psalmum de sua passione, oras ne cedat inimicis, sed vt constantiam habeat, libere turq; finaliter ab eis.

¶ Si te laudandi deū accipit deuotio, dic.

lxij. Te decet hymnus deus in syon. xiiij

¶ Ti. in finem psalmus David, canticum Hieremie & Aggei, & Ezechielis de populi transmigratione cum inciperent proficisci, in quo populus a peccato liberatus orationem suam postulat exaudiri, diuersas laudes domini poteritq; enuncians & diuersa eius beneficia in presenti colata & in futuro conferenda.

¶ Si Christi religionem longe diffundi cupis, dic.

lxv. Iubilare deo omnis terra. xxix

¶ Titu. in finem psalmus David, canticum resurrectionis Et agit de dei laude & gratiarum actione propter operam dei mirabilia, ac p gloriosam martyrum & tribulorum victoriam consolatione diuina Vel est vox ecclesie vniuersitatem hortantis vt de domini resurrectione congaudeat.

¶ Si misericordiam & illuminationem a deo postulas, dic.

lxvj. Deus misereatur nostri. ix

¶ Ti. in finem in hymnis psalmus canticum David in quo propheta supplicat vt cum fidelibus mereatur benedicti illiq; confitendum dicat qui populos iudicat in æquitate.

¶ Si a malignis spiritibus nocumentum times, dic.

lxvij. Exurgat deus. xxxviii

¶ Ti. in finem psalmus, canticum David. In quo pro-

pheta Christi aduentum annūciat, inimicorumq; eius superbiam comprimendam Agit etiam de eius passione resurrectione, ascensione, spiritus sancti missione, & alijs beneficijs suis multis ac de gratiarum actione pro ipsis.

¶ Si in magnis angustijs es constitutus, dic.

lxvij. Saluum me fac deus. xliij

¶ Ti. in finem pro his qui cūmutabuntur ipsi David Et agit de oratione Christi ad patrem in sua passione & pro sua liberatione a luto huius seculi, ne spes fidelium in eius resurrectione, decipiantur, pronunciat etiam quæ suis inimicis cōtingere no-uerat.

¶ Si times insultum animam tuam deperdere volentium, dic.

lxix. Deus in adiutorium. vij

¶ Ti. in finem psalmus David. In rememoratione q; saluum fecit eum dominus. Et est vox martyrum & confessorum & iustorum in tribulatione positorum deprecantium vta persequentium periculis liberentur.

¶ Si te peruersi, cum deo seruias, nequā & a deo derelictum iudicant, dic.

lxx. In te domine speraui. xxvj

¶ Ti. psalmus David filiorum Ionadab & priorū captiuorum. Et est vox deuotorum qui ab humanis iniquitatibus se petunt liberari vt domino gratias libius referre possint.

¶ Si falsum ab hominibus iudicium sustinens in deo consolers, dic.

lxxj. Deus iudicium tuum regi da. xx

¶ Ti. in salomonē, psalmus. In quo propheta aduentum Christi annuncians ab omnibus regibus eum dicit adorandum, quia humanum genus a diaboli potestate redemit, & agit de regni eius cōmendatione & omnium subiectione.

¶ Si vides malos prosperari ne scandalizaris, sed dic.

lxxij. Quā bonus Israel deus. xxvij

¶ Ti. Defecerunt laudes David filij Iesse psalmus Asaph. Et est vox prophete admirantis cur inimicis dei & paganis prosperitas tanta eueniat, contra vero cur boni & iusti multipliciter tribulantur.

¶ Si populum fidelem vides afflictum precare deum, & dic.

lxxij. Vt quid deus repuli. xxiiij

¶ Titu. Intellectus Asaph. Et agit de lamentatione miserie Iudeorum & desiderio liberationis ipsorum, & similiter fidelium in captiuitate peccati detentorum.

¶ Si diuersas hominum sortes vides ne ascribe fortune sed, dic.

lxxiiij. Confitebimur tibi deus. x

¶ Ti. in finem ne corūpas psalmus, canticum Asaph. Et est vox fidelium qui Christi mirabilia narrare se profitentur, & de Christi futuro iudicio in quo superbi dannabuntur & humiles exaltabuntur.

Singulorum psalmorum

¶ Si diuini verbi incarnatio te ducit in admirationem, dic.

lxxv. Notus in Iudæa deus. xij

¶ Titu. In finem in carminibus psalmus. Asaph. Et pertinet psalmus, iste ad congregationem fidelium quæ vicia huius seculi transiliens ad illum finem peruenit cui nihil potest simile reperiri, & agit de mutatione iræ dei in misericordiam, & de diuersis eius operibus & miraculis, & deliberatione populi sui a tribulationibus & periculis.

¶ Si aduersus terrena ex spiritualibus consolationem cupis, dic.

lxxvj. Voce mea ad dominum clamaui. xx

¶ Titu. In finem pro Idithum psalmus Asaph. Et pertinet psalmus, iste ad congregationem fidelium quæ vicia huius seculi transiliens ad illum finem peruenit cui nihil potest simile reperiri, & agit de mutatione iræ dei in misericordiam, & de diuersis eius operibus & miraculis, & deliberatione populi sui a tribulationibus & periculis.

¶ Si ex antiquis nosce vis q; deus legem suam seruari velit, dic.

lxxvij. Attēdite pop. meus. lxxviii

¶ Ti. Intellectus Asaph. Et est vox prophete ad Iudeos enumerantis quanta munera eis tribuerit vel mirabilia ostēderit qualisq; in eis vindicta peruenit.

¶ Si hostiles impetus loca dei desolarunt, dic.

lxxvij. Deus venerunt. xvj

¶ Ti. psalmus Asaph. Et est vox iudeorum dicentium quanta in persecutione Anthiochi vel gentium pertulerunt quæ tamen persecutio ad animam quæ sepe ciuitas scribitur referenda est, quæ malorum in eam persecutionem narrat & de sua liberatione gratias agit.

¶ Si aliquos sacris mysterijs imbui optas, dic.

lxxix. Qui regis Israel. xx

¶ Titu. In finem pro his qui immutabuntur psalmus. Pro Asaph testimonium Asaph. Et agit de primo aduentu Christi in carne, & de inceptione ac perfectione ecclesie cuius processus & status hic designatur sub nomine vineæ.

¶ Si aliquid lætum superuenit aut celebritas adest, dic.

lxxx. Exultate deo adiut. xv

¶ Ti. in finem pro torcularibus quinta sabbati, psalmus ipsi Asaph. In quo propheta fideles admonet vt multimodis vocibus deum magnificent. Et ne quisquam idola, sed solum deum adoret. Agit etiā de bonorum probatione & malorum reprobatione.

¶ Si arduum negotium aliquorum iudicio aut delectui commissum est, dic.

lxxxi. Deus stetit in synagoga deorum. viij

¶ Titu. psalmus Asaph. Et agit de primo aduentu Christi, & de redargutione veteris synagogæ ac de increpatione iniquorum iudicium, & perditione

damnationis & poenæ ipsorum.

¶ Si certamen aut bellum est impiorum contra pios, dic.

lxxxij. Deus quis similis erit tibi. xvij

¶ Ti. Canticum psalmi Asaph. Et est vox fidelium deprecantium, ne a satellitibus Antichristi diutius ecclesia torqueatur, sed cito eorum cōtumacia operamur per secundum eius aduentum.

¶ Si in sacro aliquo loco dei seruitio mancipatus es, dic.

lxxxij. Quam dilecta, xiiij

¶ Titu. in finem pro torcularibus filiis Choræ psalmus. Et est vox ecclesie deum vehementer desiderantis, & beatum esse profitemis cui dominus prestat auxilium, & de modo ventendi ad ipsum.

¶ Si de virgine quæ fructum vite attulit, cogitas, dic.

lxxxij. Benedixisti domine. xiiij

¶ Ti. in finem filiis Choræ psalmus David. In quo agit de primo aduentu Christi, & incarnationismysterio ac de pluribus beneficijs ide humano generi misericorditer collatis.

¶ Si puritatem vite in paupertate retines, dic.

lxxxv. Inclina domine. xvi

¶ Ti. oratio David. Et est oratio Christi ad patrem instante passione pro se suisq; membris quorum ipse caput est vel cuiuslibet fidelis positi in corporali vel spiritali tribulatione & recurrentis ad eum pro sua liberatione.

¶ Si loca sancta recte gubernari optas, dic.

lxxxvj. Fundamenta eius. vij

¶ Titu. filiis Choræ psalmi. canticum. Et agit de ecclesie militantis fastigio & dilatazione. Ac de ecclesie triumphantis pconio. Eiusq; iugi letitia & laude

¶ Si anxius est in te spiritus tuus, dic.

lxxxvij. Domine deus salutis meæ. xix

¶ Titu. canticum psalmi filijs Choræ in finem pro Melech ad respondendum, intellectus emam Israelite in quo agit de Christi & suorum membrorum passione inimicorumq; contemptu & amicorum elegatione ac deuota diuini auxilij imploratione pro sua resurrectione, cum mortui non possint domino confiteri.

¶ Si misericordiam a deo consecutus es, dic.

lxxxvij. Misericordias domini. ij

¶ Ti. intellectus Eatham Israelite. Et est vox fidelium misericordias domini poteritq; laudantium de cuius misericordia, & veritate agit, ac de mutatione veteris testamenti & cōfirmatione noui, & de spe quā in Christo habemus, & de alijs eius beneficijs pluribus.

¶ Ad idem vt supra, dic

lxxxix. Domine refugium. xix

tituli et capita.

¶ Tit. oratio Moyſi hominis dei, & eſt oratio fide-
lium populorum pro eccleſia ad deum agēs de re-
paratione humani generis, nec nō de breuitate &
miſeriis vite preſentis. Ac de longitudine & foeli-
citate vite ſequentis.

¶ Si te aut alios exhortatos ad religionem
cupis, dic.

xc Qui habitat xvi

¶ Tit. laus cantici Dauid in quo agit propheta de
certa & infabili protectione diuina in tentatione
& pugna iuſti hominis in deo & eius adiutorio fir-
miter ſperantis.

¶ Si noſſe vis quid faciendum feſta poſtu-
lent, dic.

xc. Bonum eſt confiteri xv

¶ Tit. pſal. cāctici in die ſabbati in quo eſt vox ec-
cleſiæ de exaltatione iuſtorum & perditione impi-
orum, & horratu ad dei laudem pro diuerſis eius
beneficiis.

¶ Si deſideras in cultu dei animas eſſe pur-
gatas, dic.

xcii. Dominus regnauit decorem indutus
eſt. vii

¶ Tit. laus cantici ipſi Dauid in die ante ſabbatū
quando fundata eſt terra. Eſt laus eccleſiæ de in-
carnatione & de regno Chriſti, id eſt eccleſiæ fun-
datione & ſtabilitate, dilatatione & ipugnatione.

¶ Si audis blaſphemos & dei contempto-
res, dic.

xciii. Deus vltionum dominus. xxiii

¶ Tit. pſal. Dauid quarta ſabbati, Et eſt oratio fi-
delium vt a perſecutoribus qui deum ignorant li-
berentur hortando ad patientiam in laboribus in-
ſtrorum contra ſcelicitatem iniquorum & oſtendit
Chriſti iudiciariam poteſtatem contra perſecuto-
res fidelium.

¶ Si a deſt celebritas, dic.

xciiii. Venite exulemus xii

¶ Tit. laus cantici ipſi Dauid. In quo propheta in-
citāt populos ad laudē dei cōuenire, ne indurati
eius incurant indignationem.

¶ Si beneficium noui teſtamenti cogitas,
dic.

xcv. Cantate domino canticum nouum. xiii

¶ Tit. pſalmus Dauid quando domus ædificabatur
poſt captiuitatem. Eſt laus fidelium de Chriſti
incarnatione, & de eccleſiæ exaltatione inuitās fi-
deles ad Chriſti reuerentiam & timorem ppter ei⁹
aduentum ad iudicium.

¶ Si futuri iudicii ſubit mentem cogitatio,
dic.

xcvi. Dominus regnauit exultet ter-
ra. xiii

¶ Tit. pſal. ipſi Dauid, quando terra eius reſtituta
eſt ei, & agit de primo Chriſti aduentu eiusq; victo-

ria & glorioſa reſurrectione ac regni cōmendatio-
ne. Amonēs fideles in Chriſto letari, & increpās
eos qui ydola venerantur.

¶ Si audis miracula nouę legis, dic.

xcvii. Cantate domino canticum nouum,
quia mirabilia. ix

¶ Tit. pſalm⁹ ipſi Dauid, in quo monet propheta
ad dei laudem propter Chriſti aduentum in carnē
& noſtram redemptionem eiusq; aduentum ad iu-
diciū, & noſtram glorificationem.

¶ Si orare vis pro his qui legem recipiunt,
dic.

xcviii. Dominus regnauit irascantur po-
puli. x

¶ Tit. pſal. Dauid in quo agit de Chriſti regia po-
teſtate & magnificentia eius in eccleſia ac laude &
veneratione ſibi tanquam deo & regi ab omnib⁹
exhibenda.

¶ Ad idem vt ſupra, dic.

xcix. Iubilate deo omnis terra. v

¶ Tit. pſalmus in confeſſione. In quo admonet p-
pheta omnes homines ad peccatorum cōfeſſionē
& ad dei laudem cum exultatione & alacritate.

¶ Si dei miſericordiam ad pie viuendum
poſtulas dic.

c. Miſericordiam & iudiciū. ix

¶ Tit. pſalmus ipſi Dauid, in quo eccleſia dei iudi-
cium & miſericordiam decantat, ſeq; non cum ini-
quis, ſed cum fidelibus habitare congaudet, docēs
& monens nos bona appetere & mala reſpuere.

¶ Si vitæ malis afficeris conſolans te in
deo, dic.

ci. Domine exaudi orationem me-
am. xxix

¶ Tit. oratio pauperis cum anxietur in cōpetu
domini, & coram domino effudi preceſ ſuam. Et
eſt oratio Chriſti noſtro defectui compatiētis, vel
vere poenitētis veniam de peccatis & liberationē
a miſerijs deuote implorantis.

¶ Si gratias deo de beneficiis agere vis,
dic.

cii. Benedic aīa mea domino. xxii

¶ Tit. pſalm⁹ ipſi Dauid, in quo hortatur prophe-
ta vniuerſitatem ad dei laudem & gratiarum actio-
nem, pro multis bñficiis collatis & cōferendis fi-
delibus ſuis.

¶ Si dei prouidentiam ex veteri lege lauda-
re vis, dic.

ciii. Benedic anima mea domino domi-
mine deus meus. xxxvi

¶ Titulus. Alleluia. Et eſt vox eccleſiæ magnifica-
tis deū, & inuitantis ad eius laudem pro diuerſis
operibus ſuis, & pro multis beneficiis omni creatu-
ræ exhibitis.

¶ Ad idem, vt ſupra, dic.

psalmozum singulorum.

ciiij. Confitemini domino & inuocate
nomen eius. xlii

¶ Tit. Alleluia, in quo propheta inuitat ad dei lau-
dem pro tantis beneficijs & mirabilibus populo
Iſrael exhibitis, monens fideles ne ſpē in iſtis trā-
ſitorijs ponant, ſed patriarcharum viam tenentes
deum ſpiritualiter ſemper exquirant.

¶ Ad idem vt ſupra, dic.

cv. Confitemini domino quoniam bo-
nus. xlvj

¶ Tit. Alleluia, alleluia, in quo agit de ingratitudi-
nie Iudeorum pro beneficijs a deo ſibi exhibitis,
ac de iuſtitia & miſericordia dei circa illos qui reli-
cta patrum perfidia ad pietatem domini ipſo mi-
ſerante perducti ſunt.

¶ Ad idem vt ſupra, dic.

cvj. Confitemini domino quoniam bo-
nus. xliiij

¶ Tit. Alleluia, alleluia, in quo cōmonetur populus
Chriſtianus vt pro collatis ſibi beneficijs & libe-
ratione a varijs periculis anguſtijs & rērationib⁹
laudes & gratias domino reddat.

¶ Si alacrem te ſentis ad adorandum, dic.

cvij. Paratum cor meum deus. xliij

¶ Titulus Canticū pſalmi ipſi Dauid, in quo agit
Chriſtus gratias patri pro ſua reſurrectione & glo-
rificatione & pro totius mundi reconciliatione, &
ſub fide Chriſtiana ſubiectione.

¶ Si fallas in te ſentis linguarum calum-
nias, dic.

cvij. Deus laudem meam. xxx

¶ Tit. In finem pſal. Dauid, in quo Chriſtus in cre-
pat Iudeos qui ſibi mala pro bonis reddiderunt,
& agit de paſſione & humilitate Chriſti, ac de ma-
licia ac poena multiplici Iude traditoris & ingrati
populi Iudaici.

¶ Si conſubſtantialitatem Chriſti cogitas
dic.

cix. Dixit dominus domino meo. viij

¶ Tit. pſal. Dauid in quo agit de incarnatione Chri-
ſti, & de eius exaltatione & magnificentia, tam ex
parte humanitatis quā ex parte diuinitatis.

¶ Si cum multitudiue ad menſam Chri-
ſti accedis, dic.

cx. Confitebor tibi domine. x

¶ Tit. Alleluia in quo congregatio iuſtorum vni-
q; collecta cōfiteri ac laudare deum, ſe dicit p ma-
gnis & mirabilibus operibus ſuis.

¶ Si dei timorem poſtulas, dic.

cxi. Beatus vir qui timet dominum. ix

¶ Tit. Alleluia reuelationis Aggei & Zachariæ, &
loquitur ppheta de beatitudine iuſti, & de icarna-
tione Chriſti, ac de dānatione impiorum, nec non
de compendioſa vita reuertendi ad amiſſam bea-
titudinem angelorum.

¶ Si de menſa eius & perceptione imma-
culati agni venis, dic.

cxij. Laudate pueri dominum. viij

¶ Tit. Alleluia. In quo propheta monet deuotos,
vt laudes deo iugiter a cunctis mundi partib⁹ di-
cant propter ſui excellentiā, monet etiā ad ſecū-
dam humilitatem, laudatoribus neceſſariam.

¶ Si te agnoſcas a ſeruitute dyaboli ere-
ptum, dic.

cxij. In exitu Iſrael & c. xxvij.

¶ Titulus. Alleluia. In quo propheta commemo-
rat quæ beneficia dominus hebræis preſtiterit in
exitu de Aegypto, & populo Chriſtiano i reſeſſu
ſpirituali ab hoc ſæculo, & ydola gentium vana eſſe
demonſtrat.

¶ Si benignitatem dei cogitas, dic.

cxij. Dilexi quoniam exaudiet. ix

¶ Tit. Alleluia, in quo ppheta gratias agit deo,
quoniam exauditu ſe eſſe cognouit, & de profu-
da fouea peccatorum liberatum, orans vt poſt hu-
iſmodi beneficiū liberationis requiem inueniat.

¶ Si immolare deo ſacrificium vis, dic.

cxvi. Credidi propter quod. viij.

¶ Titulus. Alleluia. Et eſt vox inuictorū martyrum,
qui glorioſam mortē pro Chriſti nomine ſuſtinue-
rūt alios ad hoc ſuis verbis & exēplis exhortatū

¶ Si diuitem in omnes dei miſericordiam
laudare vis, dic.

cxvii. Laudate dominū omnes gentes. ij

¶ Tit. Alleluia. In quo omnes gētes ad domini lau-
des excitat, ppter impletionem promiſſi de incar-
natione Chriſti per quem facta eſt reparatio totius
generi humani.

¶ Si ſpem firmam & in deum rectam po-
ſtulas, dic.

cxvj. Confitemini domino quoniam
bonus. xxix

¶ Tit. Alleluia, & e vox fidelium domino cōfite-
tium, & in eo ſolummodo confidentiū, qui aperti
ſibi portas iuſtitie deprecatur, de angulari lapide
hoc eſt de domino ſaluatore ſubiungentes.

¶ Si quæ ſint ſtudia pietatis & vitæ noſſe
vis, dic.

cxvij. Beati immaculati. viij

¶ Tit. Alleluia, i quo per totum hunc pſalmū vni-
uerſalis ſanctorum chorus eloquitur qui ab initio
mundi fuerunt, ſiue ſunt, ſiue futuri eſſe credūtur,
inter quos reperiūtur apoſtoli, pphete, martyres,
confeſſores, eccleſiaſtici ordines, & omnes qui ſan-
cta domino integritate ſamulantur, qui otant pro
intelligētia & custodia diuinæ legis vt ſcilicet ip-
ſam intelligant & intelligendo opere perficiant.

Ne teledant puerſe doctrine lingue, dic.

cxix. Ad dominum cū tribularet. vj

¶ Tit. Canticum graduum, & eſt clamor peten-
tis aſcendere & proficere cupientis qui vehemen-
ter affligitur, q; in hac vita diutius comorans ma-
lorum permixtione pergrauatur.

¶ Verum auxilium vnde ſit cōtemplans, dic.

Titu. & capi. singulo. psalmo.

cxix. Leuau i oculos meos. viii
¶ Titu. Canticum graduum, in quo propheta ad sanctorum merita oculos leuans petit eorum adiuari precibus, ne mens eius hostili impugnatione succumbat indubitanter sibi promittens quod se integre postulare cognoscit pro quo etiam diuinum implorat auxilium.
¶ Site desiderium alterius meliorisq; vitæ capit, dic.
cxxi. Lætatus sum. ix
¶ Titu. canticum graduum, in quo gaudet propheta se comonitum ad supernam Hierusalem esse venturum, ubi iam sancti securâ prosperitate consiliunt loquuntur q; ad ciues Hierusalem, pacis ei' abundantiâ optans.
¶ Si te mundi fastus fatigat, dic.
cxixii. Ad te leuau. v
¶ Titu. Canticum graduum, ubi propheta qui prius ad sanctos oculos leuauit, nunc ad ipsum dominum lumina cordis erexit petens, vt ei domin' suu' doner suffragiu, quia insultatio dyabolica ab insultatibus diuitibus & supbis aduersa patiebat multa.
¶ Si superasti pericula supra vires, dic.
cxixiii. Nisi quia dominus erat in nobis. viii
¶ Titu. canticum graduum, in quo sancti confessorum fatentur se de tot erumnis sæculi dei miseratio ne liberatos, Aguntq; gratias, q; non sunt decepti a persecutorib', sed eorum insidiis cõtritis erepti.
¶ Si cogitas angelos bonorum esse custodes, dic.
cxixiiii. Qui confidunt in domino. v
¶ Titu. Canticum graduum, in quo clamat propheta nobis in domino cõfidendum ne laboremus in cassum, petens vt rectis prosperitas prauis vero vindicta proueniat.
¶ Si plagam communem amouit deus, dic.
cxixv. In cõuertendo dominus. viii
¶ Titu. Canticum graduum & agit de gaudio cõsolatione & gratiarum actione sanctorum spiritualiter liberatoru a captiuitate scilicet & vinculis peccatorum.
¶ Cum cogitas in potestate alicuius non esse saluari, dic.
cxixvi. Nisi dominus edi. vi
¶ Titulus. Canticum graduum, in quo agit de spiritali domus dei, id est ecclesiæ & fidelium edificatione in fide & moribus ac sancta & honesta cõuersatione.
¶ Si optas alicui dei timorem & benedictionem, dic.
cxixvii. Beati omnes qui timent dominum. vii
¶ Titu. Canticum graduum, in quo propheta bona timentium deum enumerans eos benedixit vt æternâ gadia consequantur.

¶ Si sæpetentatus tibi insidias deuistasti, dic.
cxixviii. Sæpe expugnauerunt me. vii
¶ Titulus. Canticum graduum, & agit de ecclesiæ persecutione, & inter malos patientia, ac de malorum persequentium deiectione & damnatione futura.
¶ Si compunctum te corde & animo sctis dic.
cxixix. Deprofundis. viii
¶ Titulus canticum graduu, & est oratio & clamor vere poenitentis pro liberatione a peccatis & a miseriis qui vt beneuolentiam boni iudicis quereret eum de magna misericordia commendat.
¶ Si te propter deum humilias, dic.
cxixxx. Domine non est exaltatum. v
¶ Titu. Canticum graduum, & agit de humilitate interioris cordis, & exterioris corporis, & operis de spe continua semper & iugiter in domo habenda
¶ Si pacem & mansuetudinem cum omnibus obseruas, dic.
cxixxxi. Memento domine Dauid. xix
¶ Titulus. Canticum graduum, in quo describit sacramenta incarnationis dominicæ cuius aduentus ecclesiâ benedicit, sacerdotes glorificet inimicos confundat, & super ipsu dominu floreat sancti ficatio æterna iustitiæ.
¶ Si inter vnionis fraternæ amatores versaris, dic.
cxixxxii. Ecce quam bonum. iiii
¶ Titulus. Canticum graduum, in quo propheta beatam prædicat vnitatem, vt qui se Christiana religione constringunt in vna charitatis conuenientia perseuerent.
¶ Si accessus sit ad synaxin & ad sancta sanctorum, dic.
cxixxxiii. Ecce nunc benedicite dominum. iiii
¶ Titulus. Canticum graduum, in quo agit de cõmendatione charitatis diuinæ & laude dei, ac gratiarum actione in tribulationis & aduersitatis temptatione.
¶ Si præcepta sunt sancta, dic.
cxixxxiiii. Laudate nomen domini. xxi
¶ Titulus. Alleluia, in quo propheta fideles ad dei laudes inuitat magnalia illi' diuersa cõmemorans destruentq; falsitatem ydoloru cultores redarguit
¶ Ad idem vt supra, dic.
cxixxxv. Confitemini domino quoniam bonus. xxvii
¶ Titulus. Alleluia in quo magnificentiam domini propheta declarans miracula refert quæ fecerit in ægypto & gente iudeorum. Misericordias ei' sæpius nobis inculcans, quia illi' est misericordia omne quod possumus, & clemencia omne quod viuimus.

totius libri.

¶ Si te cogitatus ex spiritualibus ad vana deiecit, dic.
cxixxxvi. Super flumina Babylo. xii
¶ Titulus psalmus Dauid propter Hieremiam Et agit de populi Israelitici in Babylonia, & fidelium in peccatis, seu de eius sæculi miseriis, propter peccatum primi parentis captiuatione, & eorundem lamentatione.
¶ Si te sanctam legem recepisse recordaris, dic.
cxixxxvii. Confitebor tibi domine. ix
¶ Titulus psalmus ipsi Dauid, in quo vniversalis ecclesia domini beneficia sibi attributa collaudas monet vt reges terræ deum confiteantur excelsu Oratorum ne peccatores conuersos despiciat, quos create dignatus est.
¶ Si de præscientia & prædestinatione cogitas, dic.
cxixxxviii. Domine probasti me. xxiii
¶ Titulus. In finem psalmus. Dauid. Et loquitur Christus ad patrem de morte & resurrectione sua. Potentiâ paternæ diuinitatis exponens ubiq; presentis & omnia cognoscentis. Afferens etiam sanctorum confortatum esse principatum.
¶ Si es ubi peruersa sunt doctrinæ dogmata, dic.
cxixxxix. Eripe me domine ab homine malo. xiiii
¶ Titulus. In finem psalmus Dauid in quo ecclesiâ dominum deprecatur, vt ab iniquo dyabolo & malis hominib' eius ministris liberetur. Vindictâ dicens super eos in futuro iudicio venturam, qui pauperes eius insanis motibus persequuntur.
¶ Si times ne in verbo offendas, dic.
cxli. Domine clamaui ad te. xi
¶ Titulus psalmus ipsi Dauid, in quo supplicat vir fidelis & perfectus, vt inter mundanos actus a diuersis liberetur erroribus, specialiter a peccato linguæ, ne in peccatorum ratiacula cadat.
¶ Si amici & noti deseruerunt te ora & dic.
cxlii. Voce mea ad dominum. x
¶ Titulus intellectus Dauid, cum esset in spelunca oratio, in qua Christus ad patrem clamat dolos Iudæicę persecutionis, exponens & petens se de inferno liberari, quoniam omnium sanctoru spes ab eius resurrectione pendeat, vel est vox cuiuslibet fidelis in afflictione positi, aqua se petit liberari.
¶ Si poenitentiam agis, dic.
cxliii. Domine exaudi orationem meam. xiiii
¶ Titulus psalmus Dauid, quando persequatur eum filius suus Absalon, in quo propheta ex persona cuiuslibet fidelis, supplicat misericordiam domini sibi subuenire, rogatq; Christu, ne cum seruo suo velit inire iudiciu, velociterq; se petit peruenire ad veniam, ne inimicorum traderetur insidijs.
¶ Si victor euasisti de inimicis tuis dic,

cxliiii. Benedictus dominus deus meus. xviii
¶ Titu. psal. Dauid ad Goliath, in qua designatur certamen domini salutaris. Nam sicut Dauid Goliath saxo prostrauit ita per petram quæ est Christus, victa est dyabolica fortitudo.
¶ Si misericordiam benignitatem potentiam & prouidentiam dei cogitas, dic
cxliiii. Exaltabo te deus meus rex. xxii
¶ Titu. Laudatio ipsi Dauid, in quo laudem dei propheta varijs narrationibus explicat ppter causas & rationes multiplices merito ad hoc mouentes.
¶ Si cogitas te moriturum, dic
cxlv. Lauda anima mea dominum. ix
¶ Titu. Alleluia, in quo propheta dicit in hominibus minime confidendum, sed tota spem in domino esse ponendam, ne aliquid ab eo peteretur tepide si & alius crederetur posse præstare.
¶ Si potentia sapientia beneficentia dei in mentem subit, dic
cxlvi. Laudate dominum quoniam bonus est psalmus xii
¶ Titu. Alleluia, in quo hortatur propheta populu deuorum laudare dominum qui supplicatibus beneficis pro futura concedit, quoniam qui de suis viribus confidunt ei placere non possunt.
¶ Si post scismata, bella & pressuras succedit pax, dic.
cxlvii. Lauda hierusalem. ix
¶ Titulus. Alleluia. Aggei & zachariæ. In quo propheta cõtestem ciuitatem id est ecclesiâ triumphantem alloquitur, vt secura iam reddita in ciuib' suis dominum iugi exultatione collaudet propter plura beneficia sibi misericorditer collataque hic enumerat.
¶ Si ordinem creaturarum mente cogitas dic.
cxlviii. Laudate dominum de. xiiii
¶ Titulus. Alleluia. Aggei & zachariæ. In quo p commemorationem paucarum creaturarum omnem creaturam inuitat ad laudandum deum, rationales scilicet per se. Intellectu autem carentes per intellectuales, quia ab ipso omnia sola voluntate & præcepto sunt creata.
¶ Si certans adhuc ecclesiâ obseruatur animo, dic.
cxlix. Cantate domino canti. ix
¶ Titulus. Alleluia. In quo omnes fideles hortantur ad laudandum deum corde & opere. Et gaudia sanctoru virtutesq; describens vindictâ peccantium gloriam dicit esse iustorum.
¶ Si triumphantem ecclesiâ ante oculos collocas, dic.
cl. Laudate dominum in sanctis. v
¶ Titulus. Alleluia. In quo admonetur omnes beati ad laudandum deum in seipsis ore & animo

Titulus singulorum psalmodum.

pro gloria beatitudinis eis misericorditer collata
Ad quam & nos ipso domino prestante peruenie-
mus si peccata que commisimus poenitendo dam-
nem. Et precepta iustitie bene viuendo seruimus
ubi deum cum sanctis eius sine fine laudabimus.

Alia partitio psalmodum iuxta diuersi-
tatem misteriorum, & varietatem inscrip-
tionis titulorum.

Psalmi de primo aduentu Christi in
carne sunt isti.

xviii Caeli enarrant gloriam dei.
xxix Exaltabo te domine.
xxxix Expectans expectaui dominum.
lxxxix Qui regis Israel intende.
lxxxix Deus stetit in synagoga deorum.
lxxxix Benedixisti domine terram tuam
xcvi Dominus regnavit exultet terra.

Psalmi de secundo aduentu Christi ad
iudicium sunt isti.

ix Confitebor tibi domine.
lxxxii Deus qui similis erit tibi.

Psalmi de utroque Christi aduentu.
xlx Deus deorum dominus locutus est.
xcv Cantate domino, primum.
xcvii Cantate domino, secundum.

Psalmi de duobus naturis in Christo.
ij Quare fremuerunt gentes.
viij Domine dominus noster.
xx Domine in virtute tua letabitur rex.
xl Beatus qui intelligit.
lxxi Deus iudicium tuum regida.
lxxxj Deus stetit in synagoga deorum.
cix Dixit dominus domino meo.
cxxxviij Domine probasti me.

Psalmi de Christo et ecclesia.
xlii Eructavit cor meum.
xlvii Magnus dominus & laudabilis nimis.

Psalmi in quibus per auctus David signi-
ficantur domini futura misteria.
vii Domine deus meus in speravi.
xxvi Dominus illuminatio mea.
xxxiii Benedicam dominum in omni tempore.
xlii Deus auribus nostris audiuit.
clxiii Benedictus dominus deus meus.

Psalmi, qui de passione Christi aperte
& plene loquuntur, sunt isti.

xxi Deus deus respice in me.
xxx In te domine speravi
xxxiii iudica domine nocentes me.
lii Exaudi deus orationem meam & ne despe-
lxxviii Saluum me fac deus.
cviii Deus laudem meam ne taceris.

Psalmi, qui breuiter de passione & resu-
rectione loquuntur, sunt isti.

iiij Domine quid multiplicati.
xv Conserua me domine.
xxviij Ad te domine clamaui.
xxix Exaltabo te domine.
lvi Miserere mei deus, miserere mei.
lxiiij Exaudi deus orationem meam cum deprecor.

Psalmi de charitate dei in quibus chris-
tianus flammam diuinam charitatis accendi-
tur sunt isti.

xli Quemadmodum desiderat ceruus.
lxxxiiij Quem dilecta tabernacula tua.
cxxxiiij Ecce nunc benedicite dominum.

Psalmi poenitentiales sunt isti.

vi Domine ne in furore tuo, secundum.
xxxi Beati quorum
xxxviij Domine ne in furo tuo, primum.
lvi Miserere mei deus.
cvi Domine exaudi orationem meam, primum
cxxxix De profundis clamaui
cxliij Domine exaudi orationem meam, secundum

Psalmi qui orationes titulantur sunt
isti.

xvi Exaudi domine iustitiam meam.
lxxxv Inclina domine aurem tuam.
lxxxix Domine refugium factus es nobis.
cvi Domine exaudi primum.

Psalmi ad instructionem fidelium insti-
tuti sunt isti.

ij Beatus vir qui non abiit.
xliij Domine quis habitabit.
xxxviij Noli emulari in malignantibus.
xlvij Audite hac omnes gentes.
lxxij Quam bonus Israel deus.

Psalmi de increpatione Iudeorum,
et aliorum iniquorum sunt isti.

xliij Dixit insipiens, primum.
liij Quid gloriaris in malitia.
liij Dixit insipiens, secundum.
lvij Si vere iustitiam loquimini.

Psalmi de malis et persecutionibus hu-
ius seculi sunt isti.

xi Saluum me fac domine quoniam defecit sanctus
xiijsque quo domine obliuisceris me in fine.
xxliij Ad te domine leuavi animam meam.
xxvi Dominus illuminatio mea.
xxxviij Dixi custodiam vias meas.
lxxxix Domine refugium factus es nobis.

Psalmi lamentationum sunt isti.

lxxxviij Vt quid deus repulisti in finem.
viiij Exultate deo adiutori nostro.
cxxxvi Super flumina Babylonis.

Psalmi qui intulantur pro torcularibus
sunt isti.

viii Domine dominus noster.
lxxx Exultate deo adiutori nostro.
lxxxiiij Quam dilecta tabernacula.

Psalmi Alphabetici sunt isti.

xxliij Ad te domine leuavi.
xxxiiij Benedicam dominum in omni tempore.
xxxvi Noli emulari.
cx Confitebor tibi domine in toto corde meo.
vii Beatus vir qui timet dominum.
cxviij Beati immaculati in via.
cxliij Exaltabor te deus meus rex.

Incipit titulus totius libri.

Psalmi intitulati de tituli inscriptione,
sunt isti.

lv Miserere mei deus, quoniam conculcauit me
lvi Miserere mei deus, miserere mei.
lvij Si vere utique iustitiam loquimini.
lvij Eripe me de inimicis meis.
lix Deus repulisti nos.

Psalmi Alleluatici, sunt isti.

ciiij Benedic anima mea, secundum.
ciiiij Confitemini domino, & inuocate.
cv Confitemini domino, primum.
cvi Confitemini domino, secundum.
cx Confitebor tibi domine in toto corde meo.
cxv Beatus vir qui timet dominum.
cxviij Laudate pueri dominum.
cxliij In exitu Israel de Aegypto.
cxliij Dilexi quoniam exaudiet dominus.
cxv Credidi propter quod locutus sum.
cxviij Laudate dominum omnes gentes.
cxviij Confitemini domino quoniam bonus, tertium.
cxviij Beati immaculati in via.

Psalmi ad instructionem fidelium insti-
tuti sunt isti.

cxviij Laudate nomen domini.
cxviij Confitemini domino quoniam bonus, quartum.
cxliij Laudate dominum quoniam bonus est psal.
cxliij Laudate dominum quoniam bonus est psal.
cxliij Laudate dominum quoniam bonus est psal.
cxliij Laudate dominum quoniam bonus est psal.
cxliij Laudate dominum quoniam bonus est psal.
cxliij Laudate dominum quoniam bonus est psal.

Cantica graduum, xv.

cxix Ad dominum cum tribularet.
cxi Leuavi oculos meos in montes.
cxi Letatus sum.
cxiij Ad te leuavi oculos meos.
cxiij Nisi quia dominus erat in nobis.
cxiij Qui confidunt in domino.
cxiij In conuertendo dominus captiuitatem Syon.
cxiij Nisi dominus edificauerit domum
cxiij Beati omnes qui timent dominum.
cxiij Sepe expugnauerunt me a iuuentute.
cxiij De profundis clamaui ad te.
cxiij Domine non est exaltatum cor meum
cxiij Memento domine dauid.
cxiij Ecce quam bonum & quam iocundum.
cxiij Ecce nunc benedicite dominum.

Psalmi intitulati pro Idithum, sunt isti

cxviij Dixi custodiam vias meas.
lxi Nonne deo subiecta erit anima mea.
lxxvi Voce mea ad dominum clamaui.

Psalmi intitulati filii Chora.

xli Quemadmodum desiderat ceruus.
xliij Deus auribus nostris audiuit.
xliij Eructavit cor meum.
xlv Deus noster refugium & virtus.
xlvij Omnes gentes plaudite manibus.
xlvij Magnus dominus & laudabilis nimis.
xlvij Audite hac omnes gentes.
lxxxiiij Quam dilecta tabernacula tua.
lxxxiiij Benedixisti domine terram.
lxxxvi Fundamenta eius.
lxxxviij Domine deus salutis mee.

Psalmi intitulati Asaph.

xlx Deus deorum dominus locutus est.
lxxii Quam bonus Israel deus.
lxxiiij Vt quid deus repulisti in finem.
lxxiiij Confitebimur tibi deus confitebimur.
lxxv Notus in Iudaea deus.
lxxvi Voce mea ad dominum clamaui.
lxxvii Attendite popule meus.
lxxviii Deus venerunt gentes.
lxxix Qui regis Israel intende.
lxxx Exultate deo adiutori nostro.
lxxxij Deus stetit in synagoga deorum.
lxxxii Deus qui similis erit tibi.

Psalmus intitulatus, Emam vnus.

lxxxvii Domine deus salutis mee.

Psalmus intitulatus, Etham vnus.

lxxxviii Misericordias domini.

Psalmi intitulati, Salomon.

lxxi Deus iudicium tuum regida.
cxxxvi Nisi dominus edificauerit domum

Psalmus intitulatus, Moyse.

lxxxix Domine refugium factus est nobis.

Psalmi intitulati, Hieremie, Aggei &
Ezechielis.

lxiii Te decet hymnus deus in Syon.
cxxxvi Super flumina babylonis.

Psalmi intitulati, Aggei & Zachariae.

cxliij Laudate dominum quoniam bonus est psal.
cxliij Laudate dominum quoniam bonus est psal.
cxliij Laudate dominum quoniam bonus est psal.

Psalmus pro his qui commuta-
buntur.

lxxviii Saluum me fac deus.

Psalmus pro occultis filiis.

lx Confitebor tibi domine in toto corde meo
Psalmi athomi, id est sine diuisione.
cxvi Laudate dominum omnes gentes.
cxxxii Ecce quam bonum & quam iocundum.
cl Laudate dominum in sanctis eius.

Psalmi intitulati in finem sunt, lxx.

Test autem totius libri huius
titulus talis.

Incipit liber hymnorum
vel soliloquiorum pphetarum,
de Christo.

Glosa. Liber dicit, & non libri
contra illos qui dicebant plures
esse libros propter quod psal-
modum distinctiones quae sunt

per fiat fiat, quibus Hieronymus quoque consentit.
Sed haec illorum inuolida est ratio, nam licet quique
sint distinctiones, non tamen ideo quique libri sunt
dicendi. Plures enim sunt epistolae Pauli, & tamen
vnus est liber. Ex verbis quoque ipsius David hoc
clarescit, qui in Christi persona loquens, ait.
Incipite libri scriptum est de me. Libri autem
non librorum, vnus liber & non plures for-
BB ii

Titulus.

re significans. Inde etiam actibus apostolorum dicitur. Sicut scriptum est in libro psalmodum, nō dicitur libris. Cassio. Vnde hylari⁹ pictantē, cōgruētius librū estimat dici debere psalmodi, quia in hebreo vñū volumē est, quā propter merito vñ⁹ liber dicitur qui tanta auctoritate firmatur. Sequitur, Hymnorum vel soliloquiorum. Gl. Hymn⁹ est laus dei cum cānto, hāc enim tria necessario requiruntur, vt hymn⁹ dicatur, vt scilicet sit laus. Non cuiuscūq; creature, sed dei, & fiat non cū aliquo instrumento musico, sed cum cānto. Est autē cānticum, exultatio mentis habita de eternis in vocē prorumpens. Cassi. Quod ad honorē dei canitur, nec cuiquā instrumentō musico cōsona modulatio: ne sociatur. Glo. Bene ergo dicitur liber iste Hymn⁹, quia docet nos laudare eum cum exultatione habita de eternis, & hoc nō solū corde, sed etiā voce. Sunt autē isti hymni apud hebreos metricē scripti, quod in translatione seruari nō potuit. Dicitur etiā soliloquiorum, quasi solius spiritus sancti eloquium, quia in eo solus spiritus sanctus sine vilo humano ingenio vel auxilio loquitur. David enim solius spiritus sancti instinctu, sine omni exteriori adminiculo prophetauit. Cassio. Vnde in primo regum volumine legitur, qd dicitur ē spiritus dñi in David a die illa & deinceps. Ipse quoq; dominus in euāgelio dicit, Si David in spiritu vocat eum dominū, quomodo dicitis qd filius eius ē. Quo dicto recognoscimus euidenter per spiritum sanctum psalmos fuisse prophetatos ppter quod in titulo cōuenienter subiūgitur. Propheta i quo cum propheta sine adiectione ppii nominis dicitur, David per excellentiam intelligitur, vt cū dicitur apostolus, intelligitur Paulus. Et cum dicitur vrbis, intelligitur Roma. Pro quo sciēdum quid sit prophetia secundum quē tempora & quibus modis fiat. Est igitur prophetia inspiratio vel reuelatio diuina rerum euentusimobili veritate denunciēs vnde prophetia visio, propheta vero vidēs dicitur. Et est prophetia, alia de præsenti, alia de prætērito, alia de futuro. De prætērito pphetavit Elizabeth, dices. Vnde hoc mihi vveniat mater domini mei ad me. De prætērito, Moyses cū dicit. In prīcipio creauit deus celum & terrā. De futuro, Mayas. Ecce inquit virgo cōcipiet. Et sit prophetia per bonos, vt per Mayam, Hieremiam, & similes per malos, vt per Balaam, Caiphā, & alios, item pphetia. Alia est secundum præsentiā, quam necesse est omnibus modis impleri, etiam secundum tenorem verborum, vt, ecce virgo cōcipiet, alia secundum comminationem, vt quā draginta dies sūt, & Ninive subuertetur, quā nō secūdu verborū superficiem, sed sub tacite intelligentiā significatione impletur. Fit autē prophetia quattuor modis. Perfecta scilicet, per dicta, per somnia, & p visiones. Primo, perfecta, vt per archā Noē, quāsignificabar ecclesiam, & sicut per sartaginē ferream inter prophetā Ezechielē, & ciuitatem positam. Secundo, per dicta, vt per ea quē dixerūt angeli Abraham, in semine tuo benedicuntur omnes gētes & huiusmodi. Tertio, per visiones, sicut factū ē Hieremie, qui vidit ollam succēsam a facie aquilonis, & sicut Moysi, qui vidit rubum ardere qui nō consumebatur. Et Ezechiel vidit rotam in medio rotę. Quarto per somnia, vt per somniū Nabucho

donosor, qui vidit lapidem de monte sine manib⁹ precium, & per somniū Pharaonis, qui vidit septem boues & septem spicas, quorum vtrumq; fuit somniū ambobus regibus, propheta vero fuit. primum, Danieli. Secundum vero, Ioseph, spiritus liter intelligētibus, prætē hęc autē est alius prophetię modus ceteris dignior, quādo scilicet exsolā spiritus sancti inspiratione remoto omni exteriori adminiculo, facti vel dicti, vel visionis, vel somni⁹ prophetatur, & hoc modo pphetavit David solius scilicet sancti spiritus instinctu, sicut ipse in sequentibus ait. Audiam quid loquatur in me dominus deus, & ppter ea liber iste vt diximus (soliloquū) dicitur quasi solius spirit⁹ sancti eloquium vel pro eo etiam, quia de solo Christo loquitur. Vnde in titulo cōuenienter subiūgitur (de Christo). De quo in hoc libro agitur, aliquando secundū caput, aliquando secundū corpus, aliquando secundū vtrumq; secundum caput tribus modis. Quandoq; secundum diuinitatē, vt illud. Tecum principium in die virtutis tuę, aliquando secundum humanitatem, vt ego dormiui & loporatus sum, alia quando per transumptionem, vt quādo vtriusq; ce membrorum, sicut ibi. Longe a salute mea verba delictorum meorū, & ibi. Deus tu scis insipientiā meā, & delicta mea a te non sunt abscondita. Item de corpore Christi quod est ecclesia, trib⁹ etiā modis. Aliquando secundum perfectos, aliquando secundum imperfectos, interdum secundum malos qui sunt in ecclesia corpore, nō mēte. Numero nō merito, nomine non numine. Vnde, Cassiodo. Attende inquit vnitatē capitis & corporis, id ē, Christi & ecclesię. Quasi enim vna persona ē caput & corpus, ideoq; vna voce vtitur, licet quę dicuntur ad diuersos referantur. Quādam enim soli capiti cōgeniunt. Quādam solis mēbris. Quādam capiti & mēbris. Item quę mēbris, quādam prætēritis, quādam præsētibus, quādam futuris. Item quędam perfectis, quādam imperfectis, & tamē in tāta diuersitate vna vox est, vt sicut duo sūt in carne vna, scilicet sponsus & sponsa, Christus & ecclesia, ita sint & in voce vna, vt tamē vniciq; quod suū estribuatur, & ad ipsum referatur. Ex his itaq; patet, quę sit materia huius libri, quia totus Christus caput scilicet & membra. Sponsus & sponsa, Christus & ecclesia. Idem quis sit author omnium psalmodum, quia solus David instinctu spiritus sancti, nec est recipienda illorum opinio secundū Augustinum in decimaleptima, libro de ciuitate dei, capitulo decimoquarto. Qui dicunt David nō fecisse, nisi illos psalmos qui intulantur eius nomine. Vnde, Cassiodorus. Psalmos inquit ad solum prophetam David pertinere certis declaratur idicijs. Nam Iohannes in apocalypsi volens opus istud intelligi solius meminit David dicens. Hęc dicit sāt⁹ & verus qui habet clauem David, qui aperit & nemo claudit, claudit & nemo aperit. In euāgelio etiam phariseis ipse dominus dicit. Quo modo ergo David in spiritu vocat eū dominum dicens. Dixit dominus domino meo, sede a dext⁹ tris meis, vnde probatur vniuersos psalmos non multorum existere, sed tantum ipsius quē a domino constat esse nominatum vtriusq; ecclesię catholicę spiritus sancti inspiratione generaliter & immobiliter tenet omnes psalmos esse Davidicos

De xpō

Que sit materia huius libri.

totius libri.

& quamuis aliquis ex eis ititulentur alijs nomini bus, vt Iddithum, Asaph. Emam. Ethan filijs Chora, non tamen ipsi ad psalmos faciēdos electi sum sed eos congregatos tantum legimus ad cauendū psalmigraphos autem eos fuisse hystoria nulla testatur, vnde presūptuosū est dicere quod nulla possit auctoritate firmari. Glosa Non ergo illi authores psalmorum fuerunt, sed positio nominū ratio ni seruit mysteriorum. Ambro. Et Gregorius. Plures psalmos nominib⁹ aliorū prenotatos vel nulli⁹ nomine intitulos soli David attribuit, & hoc idem affirmat Origines & hylarius. Et in hac opinione taquam cōmuni⁹, & magis probabili plures conueniant. Hęc igitur de causis efficiēti & materialib⁹ libri huius dicta sufficiāt. Causa formalis est modustrahendi & intelligendi ea quę in psalmis dicta sunt eo modo quo dicta sunt, & quia David in hoc modo psalmorum completitur tota sacra scripturam vtriusq; testamēti. Nam adducit in eo omnia misteria veteris testamenti tanquam parabolas, ex quibus elicit futura misteria noui testamēti, propterea quia tot & tanta non potuisset cōprehendere in prosa, cōposuit psalmos in metro, quia metra sub paucis verbis plurimas sententias comprehendunt plurima gesta, & plures hystorias i memoria diutius retinentur quā psā. Monent animū hominis ad studium, & oblectant aures dei & hominum, vnde versus. Metra parant animos cōprehendunt plurima paucis, aures oblectant pristina commemorant. Et pro eo etiam quia vt Augusti. Ait in sexto sūe musicę cum deus sit summa bonitas in concordia omnia fecit in numero pondere & mensura. In versibus autē est quedam proportio pedum & syllabarum nam quilibet versus continet numerum & ordinem pedum. Et pedes continent numerum & ordinem syllabarum. & syllabe numerum temporum secundum qd syllaba est longa vel breuis, & hęc est causa, ait idem. Augusti. Quare psalmorū armonia & musica proportio sonora delectat deum & homines quę quidem concordia etiam seruatur a sanctis in celesti patria. Causa vero finalis est humana felicitas & beatitudo, & quia prauidit David qd hanc felicitatem & beatitudinem non poterat habere nisi per Christum qui vt apostolus ait est finis legis ad iustitiā omni credēti, finis in quam legis veteris vt redēptor, & finis nouę vt glorificator et beatificator ppter ea primus et immediatus finis prophete fuit per tales psalmos inducere populum ad cultum veteris dei & ex consequenti ad fidem Christi in carnā venturi, et nos per passionem & resurrectionē redēpturi, & inde ad dilectionem dei & proximi. Et hęc est causa quare psalmi pro maiori parte intulantur in finem ad denotandum qd David in illis psalmis nos dirigit in Christum qui est finis vt iam diximus, vtriusq; legis, & ideo quoties i titulis psalmorum in finem legimus ad dominum saluatorem aciem mentis intendere debemus qui est finis sine fine, & bonorum omnium cōpletus perfectio. Distinguitur autē liber iste per tres quinquagenas, secundum triplicem statum hominum. Omne enim genus hominum hic pascitur & docetur, quorum primus status est in penitentia secundus in iustitia Tertius in laude vitę eternę. Quo circa prima quinquagena terminatur per miferere

Causa formalis.

Causa finalis.

Diuisio libri.

mei deus. Secunda per misericordiā & iudicium cantabo tibi domine. Tertia vero per omnis spiritus laudet dominum. Prius enim per penitentiam peccata dannamus vocante deo ad penitentiam quos apud se in occulto prędestinavit ad vitā dei de per misericordiam iustificati bene viuimus ne iudicium in futuro timeamus Et tandem ad vitam glorificati intram⁹ vbi deum sine fine laudabim⁹ in prima itaq; quinquagena pascuntur incipientes pane hordeaceo. In secunda proficiētes panē triticeo. In tertia pfecti siue pueniētes panē similagineo, primus panis est iumentorū, secundus hominum, tertius angelorum vel secundum Augusti. In hoc triplicato quinquagenario triplicis peccati remissio, id est cordis oris & operis, vt ipsa trinitas vnitas designatur quę totū hęc operatur. Sunt igitur in hoc libro psalmi centū quinquaginta, vt Numerus psalmorum et versuum. Ius vero per singulos psalmos distincti, bis mille scēti. xij. Vnde versus Ter quinquagenas cātā David ordine psalmos. Versus bis mille scēti bis sex canit ille vt sis perfectus gemino format⁹ amore. Non tamen vacat a misterio numerus iste psalmorum constat enim ex octogenario & septuagenario. Octogenarius autē idem significat quod octonarius, & septuagenarius idē quod septemna rius Octonarius vero octauā significat resurrectionis quia cum sint seu ætates viuētiū, & septima morientium octaua ætas erit resurgentiū. Per septenarium significatur tempus huius vitę quę septem dierum repetitione agitur. Recte igitur compositus est iste liber in tali numero psalmorum cuius partes pręstatano dant misteria, quia sicut in huius vitę septennario operariac viuere decet vt in octaua resurrectionis non induamur dispendio confusionis sed stolla geminę glorificationis. Vnde notandum qd liber iste psalmorum plus ceteris in ecclesiasticis frequentatur officiis quod ideo fit quia i hoc libro consummatio est totius theologie pagine. Hic enim describuntur pręmia bonorum supplicia malorum rudimenta incipientium, progressus proficientium, perfectio peruenientium vita actiuorum, speculatio contemplatiuorum, hic etiam docetur quid peccatū auferat & quid penitentia restituat. Quid penitens peccati conscius dicat, & quid per penitentiam assequatur. Per quod ostendit nulli quātūcūq; deliquit de veniaac misericordiā dei fore diffidendum cum audit tantum peccatorem David scilicet homicidam & adulterum, per penitentiam doctorem ac prophetā factum, sicut & ex Sauli conuersione, & eius in apostolū promotione de dei misericordia plene certificamur, vnde & ipsius epistolis plusquam aliorū sicut & psalmis David, ecclesia in officiis vtitur. Item ideo frequentius psalmi in ecclesia decantantur, quia nulla scriptura, alia habet tot orationes immixtas et tot salutares effectus pro quibus assequēdis fiunt orationes. Itē quia David apertius et perfectius loquitur de Christo quā alijs pphete. Ea ei quę alijs prophete obscurę, & quasi per enigmata dixerūt de passione et resurrectione Christi, et cetera eius genitura & de ceteris mysterijs David prophetarum excellentissimus ita euidentissime aperuit vt magis videatur euāgelizare quā pphetare vnde Augustinus. De laude & virtute psalmorum ait, Alia inquit sunt quę prophete tradunt, Alia

Numerus psalmorum et versuum

Quare liber psalmorum plus ceteris in ecclesiis frequenter laudes et utilitas psalmorum.

titulus.

que hystoria psalmorum vero liber quecunq; vti-
lia sunt ex omnibus continet futura predicat. Vete-
rum gl'ia commemorat legem viuientibus tribuit.
Gerendum modum statuit, & vt breuiter dicam
communis quidam bonæ doctrinæ thesaurus est,
apta singulis necessaria subministras & iterū, psal-
mus inquit, Tranquillitas est animarum fluctus co-
gitationum cohibens, iracundiam reprimēs, luxu-
riam repellens, sobrietatem suggerēs, amicitia ser-
uans, inimicos reconciliās, psalmus demones fugat
angelos ad adiutorium inuitat. Scutum est in no-
cturnis terrorib' diurnorumq; requies est laborū
tutelle pueris iuuantibus ornamentum, solamen se-
nib', & apertissimus decor mulieribus. Psal, desertas
habitare facit vrbes, incipientibus primum efficit
tur elementū, proficientibus incrementū, & per-
fectis stabile firmamentum, psalmus sollemnitates
decorat, tristitiam quę propter deum est mollit &
ex corde etiam lapideo lacrymas mouet, psalmus
angelorum opus est, spirituale thymiamā, & exerci-
tium celestium ciuium. Deniq; in psalmis omnis
est magnitudo virtutis, Norma iusticię decor pud-
icitie, consummatio prudentię, regula patientię et
quicquid potest dixi bonū procedit ex ipsis, i qui
bus velut in quodam magno & communi thesau-
ro reco'dita atq; cōserta sunt omnia bona, hæc Au-
gu. Item, Cassiodo. Asserit psalmorum ordinem ef-
fe infinitum & illi soli cognitum qui denumerabi-
li quantitate complectitur arenam maris pluuiarū
guttas, & creaturarum omnium naturas in quibus
omnia comprehensa sunt quecunq; sancte scriptu-
re ambitu continetur, & in quibus veluti quodam
coelesti scripturam armario inueniuntur quecunq;
quaruntur. In genesi prophetis, euangelio & apo-
stolo. Et quecunq; agitur in celo, in terra, in mari
& in inferno. Vnde non potest fidelis animus ex-
pleri qui coeperat inde faciat Augu. Et propterea
licet multa sint musicorum organa propheta tamē
librū istum ideo psalterium appellari voluit quod
de superioribus sonat ex hoc vt mihi videtur spi-
ratam ei gratiam per spiritū sanctum docens Cassi.
Psalterii enim est vt Hiero. aut imodū deale' lite-
re formati ligni sonora concantitas, obefam vtrū
in superioribus habēs ybi cordarum fila religata
disciplinabiliter plecto percussa, suauissimā dicun-
tur reddere cantilenā Hoc autē genus organi ideo

Quare li-
ber iste di-
catur psal-
terium.

aptatur corpori domini saluatoris, quoniam sicut
istud de altioribus sonat, sic & illud gloriose istitu-
tionis superna cōcelebrat. Vnde quidam hoc op'
dauidicum psalmos esse dictos prefinit, quia de
superno culmine retonare noscitur. Psal, autē gre-
ce latine dicitur canticū, & inde psalm' cāntici & cā-
ticū psalmi. Pro quo sciēdū qd Alaph Idithū, & cæ-
teri ppositi artificib' qui psalmos psonabāt trib'
modis canebar, vel humana voce, vel musicis instru-
mentis vel cōmuniter vtroq; modo, & hoc dupliciter
vel post vocem instrumento vel post instrumen-
tum voce, vnde cum solo instrumento mulico psal-
lebant dicebatur psalmus, Cum vero humana vo-
ce prout nunci diuinis laudibus agitur dicebatur
cānticum Si autem humanę voci addebatur instru-
mentum musicum, tunc si vocem humanam præ-
cedebant psalmus, vocabatur psalm' cantici, Si ve-
ro sequebatur dicebatur canticum psalmi. Et quia
psalmus dicitur sonus ille qui per tactum & laborē
manuum ex psalterio procedit, ideo per psalteriū
bona operatio designatur. In quo datur intelligi
q sola laus & oratio illa accepta est deo quam co-
mitatur bona operatio. Non enim omnis qui dicit
domine, domine intrabit i regnum celorum, sed
qui facit voluntatem patris mei ait domin'. & p
pheta Peccatori inquit dicit de' Quare tu enarras
iustitias meas. Ad hoc etiam vt vtilis & fructuosa
sit oratio requiritur in ea deuota attentio. Nam vt
quidem ait, Non vox sed votum. Non musica cor-
dula, sed cor, nō clamor, sed amor sonat in aure dei
vnde, Cassiodo Dulcis sonus animos oblectat, sed
non compellit ad lacrymas fructuosas, permulcet
aures, sed non ad superna erigit audientes. Corde
autem compungimur, si quod ore dicim' animad-
uertere valeamus & Hidorus. Oratio cordis est nō
laborum. Neq; enim deus deprecantis verba ite-
dit, sed orantis cor aspicit Et hec de psalmis laude
& vtilitate eorum dicta sufficiant. Singulis autem
psalmis primo excepto præmittitur tituli quib'
lucincite materia atq; psalmorum omnium conti-
nentia & auctoris intentio comprehenditur prout
in capitibus singulorum dicitur. His igitur pmissis
adiuuante eo qui principio & fine carēs, rerum
omnium initium & finis est ad suam laudem &
nostrā edificationem ceptū opus prosequamur,

Attentin
oratione,

De titulis
d psalmorum

Psalmus

fo. i.

¶ Primus Psalmus.

Lyra.

¶ Lyra. Iste psalmus est compositus ab illo qui psalmos collegit qui creditur fuisse Esdras, & sue collectioi huc psal. preposuit p modū cuiusdā prologi, qui tamē vere dicitur psalmus aliis compaginatus, vt habetur Actuum. xiii. vbi dicitur, sicut scriptum est psalmo secundo. Filius meus es tu &c. quod habetur psalmo sequenti qui non posset dici, secundus nisi iste esset primus.

Actuum. xiii.

¶ Cassiodorus. Psalmus iste ideo titulum nō habet, quia capiti nostro dñō saluatori. de quo absolute dicturus est, nihil debuit pponi, dum ipsum rerum omnium constat esse principium. Diuiditur in duas ptes. In prima, agit de Christo tanquā de beato viro p beatitudinē nobis blandiens. Deinde agit de vltionibus iniquorū aduersis eos terrensibi. Non sic impii.

gunt veritatem. Qui vero legem in corde habent non cor in lege, hi portāt legem, non portantur a lege onerati sunt non adiuti. Quia scientia vbi nō est charitas, grauat, nō alleuiat. Cassiodorus. Et propterea reliqui mortales merito sub lege sūt qui de lictis onerantibus inclinantur, Lex enim ex eo q̄ animos nostros liget, suisq̄ teneat obnoxios constitutis. Sequitur. Meditabitur die ac nocte. Augustinus. Hoc est sine intermissione. Aut die. In leticia. (Nocte) in tribulationibus. Hieronimus. Iustus enim siue manducat, siue bibit, siue dormit, in nomine domini omnia faciens meditatatur legem eius die, ac nocte. Meditatio legis est, non solū in legendis scripturis, sed etiam in his, quę scripta sunt faciendis.

Cassiodorus.

Augustinus.

Hieronimus.

ET erit tanquam lignum quod plantatum est secus & decursus aquarū, q̄ fructum suum dabit in tempore suo.

3
Alia littera secundū

¶ Psalmus dauid primus.

Beatus vir qui non abiit in consilio impiorū, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentie non sedit.

Cassiodorus.

¶ Beatus Cassiodorus. Quasi bene aptus, cui omnia desiderata succedūt (Vir) A viribus qui nescit tolerādo deficere, aut in prosperis aliqua se elatione iactare, sed animo stabili defixus, & celestium rerū cōtēplatiōe firmatus manet semper impauis. (Qui nō abiit in consilio impiorū) Et in via peccatorū nō stetit (& in cathedra pestilentie non sedit.) Aug. Cas. Considerandus est ordo verborum. Abiit. Stetit. Sedit. Abiit enim homo, cū recessit a deo. Stetit, cum delectatus est peccato. Sedit, cū in sua superbia confirmatus, redire non potuit. Nisi per eum liberatus, qui neque abiit in consilio impiorū, Nec in via peccatorum stetit. Nec in cathedra pestilentie sedit. Hugo de sancto victore, libr. sententiarum, cap. i. primus homo per vanitatem abiit. Per delectationē stetit. Per cōsensum sedit. Per opus edificauit. Gregorius in registro libro. vi. (In cathedra autē pestilentie sedere.) Est ex iudicio praua cōmittere. Cathedra enim iudicis esse solet vel presidētis. Vnde in cathedra pestilentie sedere, est ex ratione mala discernere. Et tamē ex deliberatiōe perpetrare. Hugo vbi supra. Tunc namq̄ recte cathedra pestilentie fit, quando prauum opus in exemplum veniens plures corrūpit. Christus autē non sic. (Qui) scilicet non abiit in consilio impiorū. Sequitur.

Augustinus.

Cassiodorus.

Hugo.

Sedere in cathedra pestilentie quid.

Hugo.

2

Sed in lege domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die, ac nocte.

Augustinus.

i. thi. primo
Lex in corde
& cor in
lege quid.

¶ Augustinus. (In lege) non sua lege, quia iusto non est lex imposita. Qui enim est in lege, secundum legem agit. Qui vero est sub lege, secundum legē agit. Ille ergo liber, iste seruus. Hugo vbi supra cap. iiii. Multi inquam habēt legem in corde, qui non habēt cor in lege. Legem in corde habēt qui cognoscunt veritatem, Cor in lege habēt qui dili-

¶ Cassiodorus. Bene (vt arbitror) ligno fructifero comparatus est dominus Christus propter crucem quam pro hominum salute suscepit. (Quod inquam) plantatum est, id est institutum lignū scilicet crucis a deo quod semper in fide viret, ac cresceret. (Secus decursus aquarum.) Nam sicut aqua terrestres decurrens vita est lignorum viuientium, sic aqua spiritualis signum crucis inundat quę salus esse fidelium cognoscitur animarum. (Secus) autē dicit Ne nimia inundatio lignū lederet, Nec iterum irrigatio procul constituta ficeret. Gregorius super Iob libro. ix. Vel decursus aquarū sunt quod ridiani transitus deficientium populorum, vnde lignum secus decursus aquarum recte christus dicitur, quia protectionē sui ymbraculi nobis protulit, cum in carne creator apparuit, vt humanum genus per resurrectionem tegetet, quod per defecum quotidie ibat in mortem. Sequitur. (Quod fructum suum dabit.) Augustinus. Hoc est constituit ecclesias. Glosa. Vel dabit vitam eternam. Cassiodorus. Glosa. Fructus enim dicitur a fruendo. (Dabit) autē dicit Nam licet alia ligna erumpentes inferant fructus Hoc tamē recte dare dicitur, quia eterna prēmia donare monstratur. (In tempore suo.) Augustinus. Id est postquā clarificatus fuerit resurrectione, & ascensione in celum.

Cassiodorus.

Gregorius.

Augustinus.

Glosa.

Cassiodorus.

Augustinus.

ET folium eius non defluet, & omnia quęcunq̄ faciet & prosperabuntur.

4
Alia littera decidet.

Alia littera fecerit

¶ Cassiodorus. Augustinus. Id est sermo ipsius nullo casu a veritate decidit, Sed sicut i arbore palme, folia manētia sunt. Ita & verba infixa veritati, certis promissionibus perseuerant. Flos enim, Esaye. xl. decidit, verbum autem domini manet in eternum. Augustinus. Glosa. Et bene folia verba dicuntur. Quia sicut folia fructus tegunt ista verba domini promissiones suas custodiunt. Sequitur. (Et omnia quęcunq̄ faciet prosperabuntur) Augustinus. Glosa. Si omnia quid p singula. Omnia igitur inquam, id est quęcunq̄ illud lignum attulerit prosperabuntur. Glosa. sibi scilicet & mēbris suis. Quia omnia fructus videlicet & folia id est facta & dicta nobis proficiūt dñi scilicet factis christi.

Cassiodorus.

Esaye. xl.

Augustinus.

Alia

Omne quod

faciet prosperabitur.

Glosa.

Psalmus primus.

Iti pascuntur. Et dicitis, tanquam foliis, aviciis obumbramur.

Non sic impii, non sic, sed tanquam pulvis quem proicit ventus a facie terre.

Cassiodorus. Secunda pars ubi memorat quod impij cum peccatoribus sustinebunt, ut eorum ac tus refugiat quorum poena cognoscitur. (Non sic) inquam (impij) Quia scilicet nihil horum poterunt assequi. Et ut hoc immobiliter crederes, firmitatem negationis iterando monstravit dicens, Non sic impij, Hieronymus inter impium autem & peccatorem hoc interest. Quia impius negat deum, Qui vero peccator est, confitetur, & peccat. Et sicut iustus vir comparatur ligno, sic impius comparatur pulveri. Unde sequitur (Sed tanquam pulvis quem proicit ventus a facie terre) Pulvis enim licet de terra sit, tamen definit esse terra. Quia nihil habet solidum, sed quocumque ventus eum traxerit, illuc eius impetus dirigitur, sic & impius qui semel deum negaverit, quocumque illi aura diaboli traxerit, illuc errore perducitur. Cassiodorus. Pulvis enim est resolutio terre. Glosa. Bene namque impij pulveri comparantur. Quia credunt pravis suggestionibus non habentes humorem gratiae, quos propterea ad instar pulveris proicit ventus id est superbia, quae tamquam vetus alta petit & inflat. (A facie terre) id est a praesentia stabilitas aeternae.

Ideo non resurgunt impii in iudicio, neque peccatores in consilio iustorum.

Glosa. (Ideo) inquam Quia scilicet proicit eos ventus a facie terre & dati sunt in reprobum sensum (Non resurgunt impii in iudicio) Cassiodorus. Impij sunt qui sanctam trinitatem crudelitate mentis nullatenus confitentur, Nec veteris ac novi testamenti parare regulis acquiescunt. Vel sicut dicit apostolus. Qui verbis confitentur deum, factis autem negant. Et hij in iudicio non resurgunt quia iam sua infidelitate damnati sunt, evangelio dicente Qui non credit, iam iudicatus est. Et sequitur, resurget iustus ut iudicet, peccator ut iudicetur, Impius ut sine iudicio puniatur. Hieronymus. (Ideo) inquam non resurgunt impii in iudicio non quia non resurgunt, sed quia in iudicio non resurgunt iam enim de his iudicatum est. Glosa. In iudicio enim quatuor erunt ordines. Alij iudicabunt & non iudicabuntur, ut perfectissimi. Alij nec iudicabunt, nec iudicabuntur, ut damnati infideles. Alij iudicabuntur, & saluabuntur, ut mediocriter boni. Alij iudicabuntur, & peribunt, ut fideles mali. Glosa. Vel quia duplex est resurrectio, animae scilicet & corporis, Animae in praesenti qua resurgunt a peccatis, iuxta illud apostoli Ephe. v. Surge qui dormis & illuminabit te Christus. Corporis vero in futuro qua fiet impassibile, & immortale. Hic agit de illa quae est animae dicens, quod resurgunt impij a peccatis prima resurrectione quae est in fide, in iudicio, ut scilicet se iudicent & accusent, sequitur (Neque peccatores). Hugo cardina. Id est falsi christiani resurgent scilicet ad hoc ut iudicentur (In consilio iustorum) Hoc enim iudicium recte vocatur consilium iustorum, quia nihil ibi nisi rectitudinis erit.

Quoniam novit dominus viam iustorum, & iter impiorum peribit.

Hieronymus. (Quoniam novit) inquam (dominus) viam iustorum Nihil enim aliud cognoscit dominus nisi quod noticia eius dignum est. Cognoscit quippe dominus eos qui sunt eius. Et si quis nescit, nescietur. Et ad peccatores dicitur, Discite a me operari iniquitatis, non novi vos. Augustinus. Quemadmodum itaque dicitur novit salutem medicinam, morbos autem non novit. Et tamen etiam morbi arte medicum agnoscuntur. Sic dici potest nosse dominum viam iustorum, viam vero impiorum non nosse, non quia dominus aliquid nescit. Et tamen dicit peccatoribus non novi vos. Hugo cardina. Omnia quidem novit deus per scientiam, sed non per beneplaciti approbationem (Et iter impiorum peribit) Hieronymus. Quia clementer, non impij peribunt, sed impietas. Cassiodorus. Sicut enim beatorum via est dominus, ita peccatorum iter diabolus esse cognoscitur, qui sine dubio peribit quando cum sequacibus suis aeterna a poena damnabitur.

Psalmus secundus.

Lyra Dicitur hebrei quod david fecit hunc psalmum laudando deum de victoria habita de philisteis qui ascenderunt ad pugnam contra eum, quando audierunt deum fuisse unum pbulice super totum israel, secundu regu quinto Attam Lyra intelligit eum ad literam de Christo.

se quam omnipotenti christo, qui est veraciter fortissimus. Et summo desiderio requirendus. Quapropter, David hic intelligendus est dominus. Christus, de cuius passione loquitur propheta. Hugo cardina. Iste psalmus est in ordine psalmorum secundus. In titulo primus. Et agit in eo de regno christi, & eterna eius generatione Et dividitur in quinque partes. In prima, ponitur malorum in creatio. In secunda culpa causa. Ibi (Disrumpamus.) In tertia culpe poena Ibi (Qui habitat) In quarta tempus poene determinat, ibi (Tunc loquetur) In quinta modum poene declarat, ibi (In furore) Vel secundum Cassiodorus. Primo loquitur propheta de iudeis propter passionem christi. Secundo verba sunt dementium iudeorum, ibi (Disrumpamus) Tertio dicta sunt dominus saluatoris de regno & de inenarrabili generatione sua, ibi (Ego autem) Quarto propheta loquitur commones populos ut ad fidem christianam agnita domini maiestate conveniant, ibi (Et nunc reges)

Psalmus. ii. Fo. ii.

Vare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania.

Cassiodorus. Quare Augustinus, pro eo dictum est, ut quid. Ac si diceretur frustra Non enim impleverunt, quod voluerunt ut christus extingeretur fremuerunt Cass. Fremus proprie ferarum est, qui iuste furibus datus est, quando ratione postposita belluino furore succesi sunt. Corripit enim populos propheta cur fremuerunt contra dominum saluatorem, cum causas iracundiae non haberent (Gentes) Hugo cardina. Id est gentes scilicet Romani milites qui christum crucifixerunt. (Et populi) Idem, id est iudei a polis quod est pluralitas, quia plures fuerunt gentes Meditati sunt inania Cassiodorus. Mito ergo inania meditantur qui eius advenum fructuosum nequaquam intelligere potuerunt. Glo. Vel meditati sunt inania, credentes eum, detinere in morte, vel ne mundus post eum, abiret. Glo. Cassiodorus. Vel (meditati sunt inania) id est falsa in scripturis de futuro adhuc messia quem maximo errore decepti non venisse, sed adhuc venturum esse confidunt. Expectantes sicut pueri abraham in pede montis cum asino.

Astiterunt reges terre, & principes conaenerunt in unum, aduersus dominum, & aduersus christum eius.

Cassiodorus. (Astiterunt) reges terre per hoc quod dicit (astiterunt) non praesentiam significat, sed voluntatem. Nam in passione domini constat. Reges omnimodo non fuisse, Glo. Vel ponitur hic plurale pro singulari per Sinodochen quasi dicat (astiterunt) non solum populi & gentes contra christum, sed etiam reges id est herodes Et principes id est Pilatus. Quod autem dicit, (Astiterunt) moram signat. Glo. Cassiodorus. Vel cum dicit (Reges terre) herodes vult intelligi qui persequendo dominum necavit infantes. Et alterum herodem nepotem eius qui Pontio, Pilato in saluatoris necesse consensit. Qui ambe merito astitisse dicti sunt quia sacrilegis mentibus consentientes in uno scelere conuenerunt. (Et principes) Cassiodorus. De pharisaeis dicit. Sermo enim iste interdum reges, interdum significat priores. Princeps enim dictus est, quasi prima capiens. Glo. Vel per principes sacerdotum. Qui omnes conuenerunt in unum. Cassio. id est in unam voluntatem non in unum conuentum. Nam diuersis conciliabulis hoc scelus leguntur fuisse machinati (aduersus dominum) Cassio. id est partem, & aduersus christum Idem. Hoc est filium sicut ipse in euangelio dicit. Qui non honorificat filium non honorificat patrem qui misit illum.

Disrumpamus vincula eorum, & proiciamus a nobis iugum ipsorum.

Cassio. Verba sunt ista dementium iudeorum, dicebant autem vincula quae potius peccata soluebant. Sicut enim putauerunt se vincula ista disrumpere,

si in praepotorem legis, & apostolos ipsius scelesti voluntate proflerent. Glo. Disrumpamus in Glo. quiunt, (vincula eorum) Christi. f. & discipulorum quibus nos sibi astringere voluit. (Et proiciamus) a nobis iugum ipsorum, id est legem. Cassio. In iugum nostrum insipientium digna sibi comparatione manserunt, qui non proiciunt iugum nisi prius eius vincula diruperint. August. Vel (proiciamus) a nobis iugum ipsorum id est, demus opera, ut non nos alliget, neque imponatur nobis Christiana religio.

Qui habitat in coelis iridebit eos, & dominus subsannabit eos.

Cassio. Coelos hic viros sanctos significat, sicut & ipse alibi dicitur est. Coeli enarrant gloriam dei, quos aptissime commemorandos elegit, ut amplius impiorum elationem, maliciae confundere. Glo. Qui habitat, inquam, dominus scilicet in coelis id est, in sanctis animabus & angelis. (Iridebit eos) quasi buccis, ut factum est quando positus custodibus, surrexit a sepulchro. (Et dominus subsannabit eos.) Quasi naso, quod factum est quando discipuli per mundum sunt dispersi. Irrisio enim fit bucca. Subsannatio vero rugato naso. Cassio. Quod autem dicit (Iridebit, & subsanna) & his similia ex nostro usu accipienda sunt. Dominus enim nec splendet, nec vultu subsannat, sed virtute sua spiritualiter peragit, quaecumque disponit. Hieronymus. Sic igitur istud accipiendum est. Non quod nos ille derideat, sed quod nos derisui digna faciamus. Unde August. Nihil, inquam horum sapere oportet carnaliter, quasi aut buccis deus, aut naso subsannet. Sed ea vis accipienda est, quam dat sanctis suis, ut futura cernentes, illorum inania meditatores esse intelligant.

Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in furore suo conturbabit eos.

Cassiodorus. Tunc tempus illud significat cum iudicare venerit mundum (Loquetur ad eos in ira sua, & in furore suo conturbabit eos) Cassiodorus. Ira & furor similia sunt praecedentibus. Nam deus & cum tranquillitate iudicat, & seruata pietate conturbat. Non in malos, motu aliquo suggerente descendens, sed ab eis suae gratiae momenta suspendens. Nam motus diuinitas beata non patitur, quae semper eadem aeterna atque immobilis perseverat. Augustinus. Quamquam possit ira dei recte intelligi, etiam ipsa mentis oblectatio quae consequetur eos, qui legem dei transgrediuntur. Hieronymus. Non autem ait, puniet, sed turbabit ut absque poenis qui turbatus corrigatur.

Ego autem constitutus rex ab eo, super syon montem sanctum eius praedicans praepotum eius.

Cassiodorus. Verba refert dominus saluatoris, qui se regem a patre constitutum esse testatur. August. Glo. Ego, inquam, cuius iugum & vincula volebat abijcere (Constitutus sum rex ab eo) A patre scilicet, super syon montem sanctum eius. Cassiodorus. (Syon) Hebraea lingua dicitur specula, quae competenter aptatur ecclesiae. Quam & montem appellat, propter eminentiam honoris, & firmitatem fidei. (Praedicans praepotum eius.) Cassiodorus, Hieronymus.

Psalmus. ii.

Quod & fecit euangelium docēs, vt predicationē prophetarum sua manifestatione completeret.
Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te.

Cassiodorus. Cassiodorus. Dominum significat patrem. Sed & ipse quoque dominus est, sicut in centesimo nono psalmo dictum est. Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis. Hugo Cardinalis. (Dominus) inquit pater. Dixit ad me id est genui me verbum enim cum dicitur, generatur, iuxta illud ecclesiastici. xxi. Ego ex ore altissimi prodij. Filius meus es tu. Quod & in euangelio dictum erat. Hic est filius meus dilectus in quo mihi bene complacuit. (Ego hodie). Cassiodorus. Dicendo hodie coeternitatem suę maiestatis ostendit. Hodie enim apud deum, nullo initio incipit, nullo fine concluditur. Non est enim ibi, fuit, neque erit, sed semper manet, semper est. Presens enim tempus quod ait (hodie) pro perpetuitate poni scripturarum diuinarum proprium esse cognoscitur. Augustinus. In eternitate namque nec preteritū quicquam est, quasi esse desierit. Nec futurum, quasi nondum sit, sed presens tantum, quia quicquid æternum est, semper est. Hugo Cardinalis. Competenter itaque dicit (hodie) vt notaret generationem illam non preterisse. Competenter etiam addidit genui (vt ostenderet non nouiter inchoasse, vnde sequitur Genui te) Cassio. In quo natiuitatem illā significat, de qua Esaias dicit. Generationem eius quis enarrabit?

Postula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.

Hieronymus. Quasi diceret, Dum Iudæi te noluerunt recipere. Omnes gentes tibi veniunt in hereditatem. (Postula ergo a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam) Cassiodorus. Quicquid autem in tempore accepit christus, secundum hominem quę non habebat, acquirat. Hic enim iubetur, vt petat secundum naturam inferiorem, & vt accepta possideat. Nam secundum potentiam verbi, indifferenter omnia quę habet pater, habet & filius, nec illi necesse est petere, quę simul cognoscitur possidere, per gentes autem significat nationes toto orbe diuisas, quas distinctas, atque separatas sanguis amplectitur. Gens enim a genere vocatur. Cum dicit hereditatem tuam, naturam illam in christo perfectę diuinitatis ostendit, secundum quā dicit. Omnia quę habet pater, mea sunt. Hereditas enim ab hero dicta est, id est domino, sequitur. (Et possessionem tuā terminos terrę) Cassiodorus. Hic manifestatur vniuersas gentes in christi nomine credituras. Termini enim terrę sunt, qui tellurem circūgunt, atque concludunt.

Reges eos in virga ferrea, & tanquā vas figuli confringes eos.

(Reges eos in virga ferrea) Augustinus id est in inflexibili iusticia. Cassiodorus. Vel in regali potestate, non tyrannica (reges eos) Hieronymus. Vel in dura disciplina Romanorum. Vel per virgam ferream, intelligitur disciplina intollerabilis. Quia corda eorum toruosa erant. (Et tanquā vas figuli confringes eos) Cassiodorus. Potestatem domini, dicit virgam ferream, superbos populos (vas figuli)

quod mox vt percussum fuerit in partes minutissimos, dissipatur. Gregorius in mora. Iob libro. vij. Sciendum est inquit, quia aliquādo nos aduersarij. Aliquando vero conterit deus, ex contritione autē aduersarij, a virtute deficiamus. Per contritionem vero domini, fracti vicij ad virtutem roboramur. Hanc contritionem propheta pręuidet, cum dicebat. Reges eos in virga ferrea. Et tanquā vas figuli. In virga enim nos deus regit, & conterit, quia a dispensationis sue forti rectitudine nos interius reficit, exterius affligit. Nā quo virtutem carnis humiliat, Interiorum spiritus exaltat.

Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram.

(Et nunc) Glosa. Per ea scilicet quę dicta sunt. Hieronymus. Reges seculi omnes. Vel (Reges) sicut apostoli intelligite ista supra dicta. Cassiodorus. Vel per reges) dominatores debemus intelligere viciorum, qui hęc & intelligere possint, & implere domino præstante præualeant. Dicuntur enim reges, etiam quibus priuata conditio est, sicut ait apostolus. Iam sine nobis regnatis, Et vitam regnetis, & nos vobiscum regnemus. (Erudimini qui iudicatis terram) Cassiodorus. Erudire, docere est. Rudis enim dicitur nouus Eruditus, quasi a rude sublatus. id est ignorantia diuisus, & in doctrinę finibus collocatus. Quod illis bene dicitur, qui iam carnalia delicta domuerunt. Ipsi enim bene iudicant terrā, quando repressis vicij corporibus suis sanete domino præcepta legis imponunt. Terra autem dicta a terendo, quod cōmeantium gressibus aratur, Glosa. Ne autem inde superbiant, subditur.

Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore.

(Glosa. Seruite) inquit (domino) qui non finit peccare. (In timore) vt qui stat videat ne cadat. Hieronymus. Augustinus. Et ideo timorem dixit, vt elationem eis tolleretur, quia reges eos appellat, Cassiodorus. Breuis namque, & plena commonitio quā domino deo amabili timore seruitur. Nam sicut remissa securitas, culpas admittit. Ita timore desiderabilis, delicta semper excludit. Et ne seruitium dei durissimum, aut tristissimum forte putaretur, subiunxit. (Exultate ei cum tremore) Quia tremor domini non ad miseriam, sed ad gaudium ducit, quique beatos efficit, & sanctos operatur. Et iterum ne hęc exultatio negligēs redderetur, addidit (cum tremore) vt vtrique sociata celestem preuerentiam cōpetenter exprimerent, Hieronymus. Vel vt (cum tremore) essent, id est tremore corporis, & timore animę.

Apprehendite disciplinam, nequando irascatur dominus, & pereatis de via iusta.

Cassiodorus. Magnificum verbum. Apprehendite disciplinam quasi munimen clypei, contra noxia vitia profuturum cuius vtilitatem subiunxit dicendo. (Nequando irascatur dominus, & pereatis de via iusta. Nequando) dixit propter patientiam domini, quę diu sustinet excedētes. (Et pereatis de via iusta) id est a celesti rege christo, qui via est recte ambulantium. Ad vitam dux euntium.

Psalmus. iii.

fo. iii.

Iter ad beatitudinem festinantium. Sicut ipse in euangelio dicit. Ego sum via veritas, & vita. Via propter incarnationem per quam bonis viuendi præbet exemplum. Veritas propter iudicium, Veritas propter deitatem. Hęc magna pena est quę ab his formidatur qui aliquid dulcedinis si sticia perceperunt. Qui enim perit de via iusticia, cum magna miseria per vias iniquitatis errabit. Hieronymus. Via namque iusta vel recta christus est, in via sumus quando mandata dei implemus. De via perimus, quando ab eis declinamus.

Cum exarserit in breui via eius, beati omnes qui confidunt in eo.

(Cum exarserit) Augustinus, id est cum vindicta venerit quę impijs & peccatoribus præparatur (in breui). Hieronymus. hoc est in exitu vniuersi hominis. Vel (in breui) in die iudicij. Augustinus. (In breui) namque dicit quia repentinum aliquid erit, dum hoc remotum a longe futurū peccatores existimabunt. Cassiodorus. Vel quia cum decreuerit, vindicat, Et cum superius ad sustinendum in hoc saeculo posuerit (Nequādo) in futuro vero ad iudicandum dicit. In breui vt modo omni poteris declarare pietas tunc potestas. Beati omnes qui confidunt in eo) Cassiodorus. Decora conclusio post multa dicere ad quod quis debeat festinare. Hieronymus. (Beati) inquit. a omnes qui cōfidunt in eo) Non in hominibus, neque in semetipsis. Sed in deo. Glosa. Qui tunc beati erunt, cum vindicta iniquorum venerit. Et ipsi ad regnū peruenient. Hieronymus. Ite psalmus in beatitudinem terminatur, vnde superior incipit. Et ideo apud hebreos pro vno illi duo habentur.

Cum exarserit in breui via eius, beati omnes qui confidunt in eo.

(Cum exarserit) Augustinus, id est cum vindicta venerit quę impijs & peccatoribus præparatur (in breui). Hieronymus. hoc est in exitu vniuersi hominis. Vel (in breui) in die iudicij. Augustinus. (In breui) namque dicit quia repentinum aliquid erit, dum hoc remotum a longe futurū peccatores existimabunt. Cassiodorus. Vel quia cum decreuerit, vindicat, Et cum superius ad sustinendum in hoc saeculo posuerit (Nequādo) in futuro vero ad iudicandum dicit. In breui vt modo omni poteris declarare pietas tunc potestas. Beati omnes qui confidunt in eo) Cassiodorus. Decora conclusio post multa dicere ad quod quis debeat festinare. Hieronymus. (Beati) inquit. a omnes qui cōfidunt in eo) Non in hominibus, neque in semetipsis. Sed in deo. Glosa. Qui tunc beati erunt, cum vindicta iniquorum venerit. Et ipsi ad regnū peruenient. Hieronymus. Ite psalmus in beatitudinem terminatur, vnde superior incipit. Et ideo apud hebreos pro vno illi duo habentur.

Cum exarserit in breui via eius, beati omnes qui confidunt in eo.

(Cum exarserit) Augustinus, id est cum vindicta venerit quę impijs & peccatoribus præparatur (in breui). Hieronymus. hoc est in exitu vniuersi hominis. Vel (in breui) in die iudicij. Augustinus. (In breui) namque dicit quia repentinum aliquid erit, dum hoc remotum a longe futurū peccatores existimabunt. Cassiodorus. Vel quia cum decreuerit, vindicat, Et cum superius ad sustinendum in hoc saeculo posuerit (Nequādo) in futuro vero ad iudicandum dicit. In breui vt modo omni poteris declarare pietas tunc potestas. Beati omnes qui confidunt in eo) Cassiodorus. Decora conclusio post multa dicere ad quod quis debeat festinare. Hieronymus. (Beati) inquit. a omnes qui cōfidunt in eo) Non in hominibus, neque in semetipsis. Sed in deo. Glosa. Qui tunc beati erunt, cum vindicta iniquorum venerit. Et ipsi ad regnū peruenient. Hieronymus. Ite psalmus in beatitudinem terminatur, vnde superior incipit. Et ideo apud hebreos pro vno illi duo habentur.

Cum exarserit in breui via eius, beati omnes qui confidunt in eo.

(Cum exarserit) Augustinus, id est cum vindicta venerit quę impijs & peccatoribus præparatur (in breui). Hieronymus. hoc est in exitu vniuersi hominis. Vel (in breui) in die iudicij. Augustinus. (In breui) namque dicit quia repentinum aliquid erit, dum hoc remotum a longe futurū peccatores existimabunt. Cassiodorus. Vel quia cum decreuerit, vindicat, Et cum superius ad sustinendum in hoc saeculo posuerit (Nequādo) in futuro vero ad iudicandum dicit. In breui vt modo omni poteris declarare pietas tunc potestas. Beati omnes qui confidunt in eo) Cassiodorus. Decora conclusio post multa dicere ad quod quis debeat festinare. Hieronymus. (Beati) inquit. a omnes qui cōfidunt in eo) Non in hominibus, neque in semetipsis. Sed in deo. Glosa. Qui tunc beati erunt, cum vindicta iniquorum venerit. Et ipsi ad regnū peruenient. Hieronymus. Ite psalmus in beatitudinem terminatur, vnde superior incipit. Et ideo apud hebreos pro vno illi duo habentur.

Cum exarserit in breui via eius, beati omnes qui confidunt in eo.

(Cum exarserit) Augustinus, id est cum vindicta venerit quę impijs & peccatoribus præparatur (in breui). Hieronymus. hoc est in exitu vniuersi hominis. Vel (in breui) in die iudicij. Augustinus. (In breui) namque dicit quia repentinum aliquid erit, dum hoc remotum a longe futurū peccatores existimabunt. Cassiodorus. Vel quia cum decreuerit, vindicat, Et cum superius ad sustinendum in hoc saeculo posuerit (Nequādo) in futuro vero ad iudicandum dicit. In breui vt modo omni poteris declarare pietas tunc potestas. Beati omnes qui confidunt in eo) Cassiodorus. Decora conclusio post multa dicere ad quod quis debeat festinare. Hieronymus. (Beati) inquit. a omnes qui cōfidunt in eo) Non in hominibus, neque in semetipsis. Sed in deo. Glosa. Qui tunc beati erunt, cum vindicta iniquorum venerit. Et ipsi ad regnū peruenient. Hieronymus. Ite psalmus in beatitudinem terminatur, vnde superior incipit. Et ideo apud hebreos pro vno illi duo habentur.

Cum exarserit in breui via eius, beati omnes qui confidunt in eo.

(Cum exarserit) Augustinus, id est cum vindicta venerit quę impijs & peccatoribus præparatur (in breui). Hieronymus. hoc est in exitu vniuersi hominis. Vel (in breui) in die iudicij. Augustinus. (In breui) namque dicit quia repentinum aliquid erit, dum hoc remotum a longe futurū peccatores existimabunt. Cassiodorus. Vel quia cum decreuerit, vindicat, Et cum superius ad sustinendum in hoc saeculo posuerit (Nequādo) in futuro vero ad iudicandum dicit. In breui vt modo omni poteris declarare pietas tunc potestas. Beati omnes qui confidunt in eo) Cassiodorus. Decora conclusio post multa dicere ad quod quis debeat festinare. Hieronymus. (Beati) inquit. a omnes qui cōfidunt in eo) Non in hominibus, neque in semetipsis. Sed in deo. Glosa. Qui tunc beati erunt, cum vindicta iniquorum venerit. Et ipsi ad regnū peruenient. Hieronymus. Ite psalmus in beatitudinem terminatur, vnde superior incipit. Et ideo apud hebreos pro vno illi duo habentur.

Cum exarserit in breui via eius, beati omnes qui confidunt in eo.

(Cum exarserit) Augustinus, id est cum vindicta venerit quę impijs & peccatoribus præparatur (in breui). Hieronymus. hoc est in exitu vniuersi hominis. Vel (in breui) in die iudicij. Augustinus. (In breui) namque dicit quia repentinum aliquid erit, dum hoc remotum a longe futurū peccatores existimabunt. Cassiodorus. Vel quia cum decreuerit, vindicat, Et cum superius ad sustinendum in hoc saeculo posuerit (Nequādo) in futuro vero ad iudicandum dicit. In breui vt modo omni poteris declarare pietas tunc potestas. Beati omnes qui confidunt in eo) Cassiodorus. Decora conclusio post multa dicere ad quod quis debeat festinare. Hieronymus. (Beati) inquit. a omnes qui cōfidunt in eo) Non in hominibus, neque in semetipsis. Sed in deo. Glosa. Qui tunc beati erunt, cum vindicta iniquorum venerit. Et ipsi ad regnū peruenient. Hieronymus. Ite psalmus in beatitudinem terminatur, vnde superior incipit. Et ideo apud hebreos pro vno illi duo habentur.

Cum exarserit in breui via eius, beati omnes qui confidunt in eo.

(Cum exarserit) Augustinus, id est cum vindicta venerit quę impijs & peccatoribus præparatur (in breui). Hieronymus. hoc est in exitu vniuersi hominis. Vel (in breui) in die iudicij. Augustinus. (In breui) namque dicit quia repentinum aliquid erit, dum hoc remotum a longe futurū peccatores existimabunt. Cassiodorus. Vel quia cum decreuerit, vindicat, Et cum superius ad sustinendum in hoc saeculo posuerit (Nequādo) in futuro vero ad iudicandum dicit. In breui vt modo omni poteris declarare pietas tunc potestas. Beati omnes qui confidunt in eo) Cassiodorus. Decora conclusio post multa dicere ad quod quis debeat festinare. Hieronymus. (Beati) inquit. a omnes qui cōfidunt in eo) Non in hominibus, neque in semetipsis. Sed in deo. Glosa. Qui tunc beati erunt, cum vindicta iniquorum venerit. Et ipsi ad regnū peruenient. Hieronymus. Ite psalmus in beatitudinem terminatur, vnde superior incipit. Et ideo apud hebreos pro vno illi duo habentur.

Cum exarserit in breui via eius, beati omnes qui confidunt in eo.

(Cum exarserit) Augustinus, id est cum vindicta venerit quę impijs & peccatoribus præparatur (in breui). Hieronymus. hoc est in exitu vniuersi hominis. Vel (in breui) in die iudicij. Augustinus. (In breui) namque dicit quia repentinum aliquid erit, dum hoc remotum a longe futurū peccatores existimabunt. Cassiodorus. Vel quia cum decreuerit, vindicat, Et cum superius ad sustinendum in hoc saeculo posuerit (Nequādo) in futuro vero ad iudicandum dicit. In breui vt modo omni poteris declarare pietas tunc potestas. Beati omnes qui confidunt in eo) Cassiodorus. Decora conclusio post multa dicere ad quod quis debeat festinare. Hieronymus. (Beati) inquit. a omnes qui cōfidunt in eo) Non in hominibus, neque in semetipsis. Sed in deo. Glosa. Qui tunc beati erunt, cum vindicta iniquorum venerit. Et ipsi ad regnū peruenient. Hieronymus. Ite psalmus in beatitudinem terminatur, vnde superior incipit. Et ideo apud hebreos pro vno illi duo habentur.

Cum exarserit in breui via eius, beati omnes qui confidunt in eo.

(Cum exarserit) Augustinus, id est cum vindicta venerit quę impijs & peccatoribus præparatur (in breui). Hieronymus. hoc est in exitu vniuersi hominis. Vel (in breui) in die iudicij. Augustinus. (In breui) namque dicit quia repentinum aliquid erit, dum hoc remotum a longe futurū peccatores existimabunt. Cassiodorus. Vel quia cum decreuerit, vindicat, Et cum superius ad sustinendum in hoc saeculo posuerit (Nequādo) in futuro vero ad iudicandum dicit. In breui vt modo omni poteris declarare pietas tunc potestas. Beati omnes qui confidunt in eo) Cassiodorus. Decora conclusio post multa dicere ad quod quis debeat festinare. Hieronymus. (Beati) inquit. a omnes qui cōfidunt in eo) Non in hominibus, neque in semetipsis. Sed in deo. Glosa. Qui tunc beati erunt, cum vindicta iniquorum venerit. Et ipsi ad regnū peruenient. Hieronymus. Ite psalmus in beatitudinem terminatur, vnde superior incipit. Et ideo apud hebreos pro vno illi duo habentur.

Cum exarserit in breui via eius, beati omnes qui confidunt in eo.

Omine quid multiplicati sunt qui tribulant me, multi insurgunt aduersum me.

Hieronymus. Potest hic psalmus ad David, & ad christum, & per euangelium ad omnes sanctos pertinere. Cassiodorus. (Omne quid multiplicati sunt) secundi psalmi hoc quasi videtur simile initium, Sed illic interrogatio in crepantis, hic admirantis contra se populos excitaros, qui ad eos cognoscitur venisse saluandos. Augustinus. Tam scilicet (multiplicati sunt) vt etiam de nunc o discipulorum non defuerit, qui numero accesserit persequentium. (Qui tribulant me) Glosa. vt me deprimant. Cassiodorus. In quo ostendit cum de illorum amplius cecitate doluisse, qui salutare suum, obstinatis mentibus respiciunt. (Multi insurgunt aduersum me,) Glosa. Vt scilicet me deprimant.

Multi dicunt animę meę, non est salus ipsi in deo eius.

Cassiodorus. Cū repetitur sepius (multi) ostenditur acerba numerositas impiorum, quia conspiratione densissima arefcere poterūt. Multi inquit (dicunt animę meę, non est salus ipsi) Augustinus. Manifestum est autem quod nisi desperarent resurrecturum, non vtrique eum occiderent, nec iudas eum tradidisset. Idem & Cassiodorus. Et ad hoc valent ille voces, descendat nunc de cruce & credimus ei. Et alios saluos fecit seipsum non potest saluū facere. Sequitur. (In deo eius) Glosa. Quem scilicet sibi deum facit.

Tu autem domine susceptor meus, gloria mea, & exaltans caput meum.

Augustinus. Cassiodorus. (Tu autem dñe susceptor meus es) secundum formam dicitur serui. Hominis enim susceptio, est verbū caro factum. Gloria mea), Augustinus. Gloriam suam, deum dicit. Distant itaque ex hoc superbi, qui non libenter audiunt cum eis dicitur. Quid habes quod non accipisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Et exaltans caput meum, Augustinus. Glosa. id est mentem humanam, quę tanta passione non deponitur. Et hoc merito, quia.

Voce mea ad dominum clamaui, & exaudiuit me de monte sancto suo.

(Voce) Glosa. cordis quę deo sonat quā Moyses tactus, ore deo clamabat quando dictū est ei, quod clamas ad me de terra. Hęc etiam voce clamas. Sanna audita est. (Hęc inquit voce mea). Cassiodorus. Cum dicit mea, de nostras orationis proprie sanctissimam puritatem. (Ad dñm clamant). Glosa. Clamor dicitur oratio propter vim intentionis, Cassiodorus. Et hoc euangelica verba declarant vbi ait filius, pater clarifica filium tuū &c. (Et exaudiuit me de mote sancto suo). Cassiodorus. per montem siquidem. Et ipse domus, & sancti eius & ecclesia diuersis quidem locis apertissime significatur, hoc tamen dictum, intelligendum est de monte, id est de diuinitatis excellentissima summitate. Hieronymus. Per montem sanctum puto intelligendum esse filium dei, ad quem in nouissimis diebus populi conuertiuntur. Esaias & Mat.

Voce mea ad dominum clamaui, & exaudiuit me de monte sancto suo.

(Voce) Glosa. cordis quę deo sonat quā Moyses tactus, ore deo clamabat quando dictū est ei, quod clamas ad me de terra. Hęc etiam voce clamas. Sanna audita est. (Hęc inquit voce mea). Cassiodorus. Cum dicit mea, de nostras orationis proprie sanctissimam puritatem. (Ad dñm clamant). Glosa. Clamor dicitur oratio propter vim intentionis, Cassiodorus. Et hoc euangelica verba declarant vbi ait filius, pater clarifica filium tuū &c. (Et exaudiuit me de mote sancto suo). Cassiodorus. per montem siquidem. Et ipse domus, & sancti eius & ecclesia diuersis quidem locis apertissime significatur, hoc tamen dictum, intelligendum est de monte, id est de diuinitatis excellentissima summitate. Hieronymus. Per montem sanctum puto intelligendum esse filium dei, ad quem in nouissimis diebus populi conuertiuntur. Esaias & Mat.

Voce mea ad dominum clamaui, & exaudiuit me de monte sancto suo.

(Voce) Glosa. cordis quę deo sonat quā Moyses tactus, ore deo clamabat quando dictū est ei, quod clamas ad me de terra. Hęc etiam voce clamas. Sanna audita est. (Hęc inquit voce mea). Cassiodorus. Cum dicit mea, de nostras orationis proprie sanctissimam puritatem. (Ad dñm clamant). Glosa. Clamor dicitur oratio propter vim intentionis, Cassiodorus. Et hoc euangelica verba declarant vbi ait filius, pater clarifica filium tuū &c. (Et exaudiuit me de mote sancto suo). Cassiodorus. per montem siquidem. Et ipse domus, & sancti eius & ecclesia diuersis quidem locis apertissime significatur, hoc tamen dictum, intelligendum est de monte, id est de diuinitatis excellentissima summitate. Hieronymus. Per montem sanctum puto intelligendum esse filium dei, ad quem in nouissimis diebus populi conuertiuntur. Esaias & Mat.

Voce mea ad dominum clamaui, & exaudiuit me de monte sancto suo.

(Voce) Glosa. cordis quę deo sonat quā Moyses tactus, ore deo clamabat quando dictū est ei, quod clamas ad me de terra. Hęc etiam voce clamas. Sanna audita est. (Hęc inquit voce mea). Cassiodorus. Cum dicit mea, de nostras orationis proprie sanctissimam puritatem. (Ad dñm clamant). Glosa. Clamor dicitur oratio propter vim intentionis, Cassiodorus. Et hoc euangelica verba declarant vbi ait filius, pater clarifica filium tuū &c. (Et exaudiuit me de mote sancto suo). Cassiodorus. per montem siquidem. Et ipse domus, & sancti eius & ecclesia diuersis quidem locis apertissime significatur, hoc tamen dictum, intelligendum est de monte, id est de diuinitatis excellentissima summitate. Hieronymus. Per montem sanctum puto intelligendum esse filium dei, ad quem in nouissimis diebus populi conuertiuntur. Esaias & Mat.

Voce mea ad dominum clamaui, & exaudiuit me de monte sancto suo.

(Voce) Glosa. cordis quę deo sonat quā Moyses tactus, ore deo clamabat quando dictū est ei, quod clamas ad me de terra. Hęc etiam voce clamas. Sanna audita est. (Hęc inquit voce mea). Cassiodorus. Cum dicit mea, de nostras orationis proprie sanctissimam puritatem. (Ad dñm clamant). Glosa. Clamor dicitur oratio propter vim intentionis, Cassiodorus. Et hoc euangelica verba declarant vbi ait filius, pater clarifica filium tuū &c. (Et exaudiuit me de mote sancto suo). Cassiodorus. per montem siquidem. Et ipse domus, & sancti eius & ecclesia diuersis quidem locis apertissime significatur, hoc tamen dictum, intelligendum est de monte, id est de diuinitatis excellentissima summitate. Hieronymus. Per montem sanctum puto intelligendum esse filium dei, ad quem in nouissimis diebus populi conuertiuntur. Esaias & Mat.

Voce mea ad dominum clamaui, & exaudiuit me de monte sancto suo.

Psalmus. iiii.

Michae. iiii. Mat. v. Dyapalma
 chee, hoc ipsum varicinaribus. Sed & de ecclesia intelligitur, quia non potest ciuitas abscondi supra montem posita (Exaudiuit me) in qua. Sed in quo exaudiuit, in hoc videlicet, quia.

Secunda pars
 Alia littera
 sonu cepit.
E Godormiui & soporatus sum, & exsurrexi quia dominus suscepit me.

Cassiodorus. Veniat ad secundam partem, in qua dubitantium corda roborantur, ut crederent eum confestim resurrexerunt, quem visuri erat impiorum manibus crucifixum, unde ait (Ego dormiui) Glofa. id est passioni me sponte permisi, August. Et propterea dicit (Ego) quod est cum potestate pronuntiandum, ad significandum quod tua voluntate mortem sustinuit. Non ergo in qua vos o iudei me tamen inuitu interemistis (Sed ego dormiui) Cassiodorus. Vel hoc dicit quia celeriter resurrexit, quod fit in somno isto mortali, ubi non vite terminus, sed temporalis requies inuenitur (Et soporatus sum). Glofa. id est in corde terre sepultus, in quo secundum Cassiodorus. sacrum significat passionem. (Et exsurrexi). Cassiodorus. Exurgere, est cum a acritate resurgere. Sed quare resurrexit, euidenter exponit. Quoniam dominus suscepit me. Natura enim humanitatis, per se non potuisset propria virtute resurgere, nisi eam diuina omnipotentia suscepisset sicut ipse dicit. Postquam habeo ponendi animam meam meam & potestate habeo iterum tumendi eam. Et ideo quia modo sum liberatus. (Et quia dominus suscepit me.)

N On timebo milia populi circundantis me, exurge domine, saluum me fac deus meus.

Cassiodorus. Timere non potuit iniquum populum, cui erat in sua diuinitate praesidium. Et ideo dicit. (Non timebo milia populi circundantis me). Idem &. Augustinus. Scriptum est enim in euangelio, quia in passione magna eum populi multitudo circundedit. Et quod dicit. (non timebo) Non significat se non esse mortuum, sed mortem formidare non poterat quam triduanam, & mundo profuturam esse praescribebat (Exurge domine). Augustinus. Non dormienti, aut iacenti dicitur deo (exurge). Sed moris est diuinarum scripturarum, personae dei tribuere, quod in nobis facit ipse (Exurge) igitur in qua (domine) id est fac me resurgere Glofa. inter. Tunc enim deus nobis surgit cum nos ei surgimus, quod aperit subdens. (Saluum me fac deus meus).

Q uoniam tu percussisti omnes aduersantes michi sine causa, detes peccatorum contriui.

Cassiodorus. Glofa. hoc non retro pendet. id est praecedentibus non continuatur, nec praecedenti causa, hic redditur. Non enim propterea saluum facit, quia percussit inimicos eius, sed potius ipso saluo facto illos percussit (detes peccatorum contriui). Augustinus. Id est inde contriuiisti omnes detes peccatorum (quoniam percussisti omnes aduersantes michi) ut sic accipiamus detes verba maledicta. Cassiodorus. Vel sic detes peccatorum id est detractum, verba mordetia qui potestati di

nine nefandis dogmatibus obloquuntur detes enim di deti sunt ab ededo. (Contriuiisti) hoc est ad nihilum perduxisti. Nam reuera contriti sunt, quando hominem cognouerunt in gloria resurrexisse, quem visi sunt humanitate despecta trucidare.

D omini est salus, & super populum tuum benedictio tua.

Cassiodorus. Couertit verba ad homines, quasi dicat, Glofa, & quia ita est ut dixi O homines, hoc vobis credendum est quia domini est salus, Hieronymus. Hoc est non ab Hieronymo homine, sed a deo. Ipse enim solus potest, & per ipsum a morte transire in vitam. (Et in per populum tuum). Hieronymus. Hoc est populum christianum (Benedictio tua). Hieronymus. Populo credentium benedictionem infundit transmittens eis spiritum sanctum. Vel in futuro quando dicturus erit. Veni te benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Cassiodorus. Vna itaque se Cassiodorus. sentia, & quid debeant credere hominibus praecipit, & quid ab ipso possint recipere compromittit.

Psalmus quartus.

Titulus.

In finem psalmus Cantici David.
 Vel psalmus David canticum, vel secundum Hieronymum (In finem) in canticum psalmus David (In finem) Hieronymus. Augustinus. Cassiodorus. Id est in christo, finis enim legis christus ad iusticiam omni credenti qui est omnium bonorum perfectio gloriosa. Augustinus. Hic autem finis perfectionem significat, non conumptionem. (Psalmus). Cassiodorus. Est musicum organum capite sonorum quo diuina praeconia canebantur. (Canticum) vero quod supernas laudes humanis vocibus personabat. Hugo Cardinalis. Hugo, Tituli sensus est hic. Psalmus iste dirigens nos in finem. Id est christum qui est finis in presenti ad futuram, in futuro, ad coronam. Post mentis letitiam, nos inuitat ad bonam operationem. Quandoque enim sicut dicit Glofa, cantabatur illi musico instrumento ante archam domini. Quandoque praecinebat psalmus, tantum. Et quandoque praecinebat psalmus, & sequebatur canticum. Et tunc dicebatur (canticum psalmi). Quandoque fiebat e conuerso. Et tunc dicebatur (psalmus canticum) scilicet consecutus, Glofa. (Psalmus) dicitur in quo tantum de bona operatione agitur. (Canticum) in quo de mentis exultatione solum tractatur. (Psalmus) mi canticum) ubi primum de bona operatione, postea de mentis iocunditate agitur. (Canticum psalmus) ubi primum de mentis letitia. Postea de bona operatione tractatur, ut hic. Prius enim dicit se exaudiri, & in tribulatione dilatarum. Deinde de poenitentia, & sacrificio iustitiae loquitur. Et ex his patet sensus tituli. Est autem principalis intentio huius psalmi monere, ut primo desistantur falsi dii. Et vana temporalia sequi. Et primo David exemplo sui increpat infideles de

Psalmus. fo iiii.

falsis dijs, & falsis bonis, docens in eis non confidere, Deinde proponens nouum hominem, veterem iubet exuere, ibi (Et scitote). Postremo, deposito veteri homine, nos deo in sacrificium monet offerre, ibi (Sacrificate), unde veteri vita, transeat ad nouam, Propheta ergo redarguens ydolatras, ab ydolatrie superstitione reuocans dicit.

V m inuocarem exaudiuit me deus iustitiae meae in tribulatione dilatasti michi.

Cassiodorus. Quasi dicat vestri dii ydolatrie cum inuocatur ne queunt exaudire, quia non id est me iustificans. Cum inuocarem eum, exaudiuit me. Et propterea. Couertimini ad deum, & ipse vos exaudiet sicut me Ego enim de iniustitia ad iustitiam me couertens. Inuocanti (& exauditus sum). Sequitur. (In tribulatione dilatasti michi) Augustinus. id est ab angustiis tristitiae in latitudinem gaudiorum. Quod gaudium est de pura conscientia, de spe vitae aeternae iuxta illud apostoli. Roma. v. Gloriamur in tribulationibus. Cassiodorus. Tribulatio enim est quae semper dilatat ecclesiam, quando eodem tempore confessores fiunt martyres, conuertuntur. Totaque turba iustorum, coactionibus semper augetur. Augustinus. Mutatio autem personae a terra ubi ait (Exaudiuit me) ad secundam, in qua dicit (dilatasti) suauitatis causa facta est. Prius enim se hominibus indicauit exaudiri, & postea ad eum, qui exaudiri, conuersus familiariter loquitur, dicens (dilatasti michi) Sequitur

Miserere mei, & exaudi orationem meam

Cassiodorus. Sed cur iterum rogat? cum iam se exaudiri, & dilatarum indicauerit, an propter nos de quibus dicitur. Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Cassiodorus. An forte significans perfectam orationis hunc esse modum, ut licet nobis postulata desideria, concedantur. Nos tamen iugiter postulamus, sicut dicit apostolus. Sine intermissione orate in omnibus gratias agite, propter quod subiungit (Exaudi orationem meam). Cassiodorus. Pia namque mater misericordiam sibi esse dicit, si pro filiis eius, audiat oratio. Quoniam quicquid membris tribuitur, toto corpori inebriatione praestatur.

Fili hominum vsquequo graui corde ut quid diligitis vanitatem & queritis mendacium.

Cassiodorus. Glo. Qui ut ratione deberet Vel filij Adae, non dei. Glofa. Adam enim, homo fuit, & non filius hominis: cuius filij sunt, qui eius imaginem portant. (Vsquequo graui corde) Augustinus. ut saltem si in aduentum filij, vester error durauerit, quid ultra graues estis? Cassiodorus. Merito namque eos diutius graues corde fuisse dixit qui post veritatis predicationem adorare magis elegerunt idola falsitatis Sequitur (Ut quid diligitis vanitatem). Glofa. Augustinus. Cum de terrenis, & de his quae vana sunt, vultis esse beati, Sed

frustra, quia sola veritas facit esse beatos, Cassiodorus. Vanitas autem nomen est generale vitiorum, unde illud proprie vanum dicitur, quod a deo probatur alienum. (Et queritis mendacium). Cassiodorus. Quod utique non appetere, sed refugere debetis. Istud autem mendacium, idola significat, quae tale nomen merito susceperunt, quia contra dignitatem veritatis erecta sunt.

Et scitote quoniam mirificauit dominus sanctum suum, dominus exaudiet me.

Cassiodorus. Reuocatos exemplo sui a vanis, Christi exemplo, vocat ad bonos mores dicens (Et scitote quoniam mirificauit dominus sanctum suum) Glofa. Sanctum sanctorum suscitando, & ad dexteram collocando, ab quem ab amore mundi conuerti debetis. Cassiodorus. (Sanctum namque suum) dicit Christum, sicut & alibi de se ipsa, veritas proficitur. Custodi animam meam, quoniam sanctus sum. (Dominus exaudiet me) Glo. De requie eterna, ita & vos audiet: & ideo clamate unde sequitur (Dum clamauero). Cassiodorus. Id est, cum bonis operibus diuinitati supplicauero. Ipse enim clamor est, qui tacitus ad deum peruenit, & exaudiri facit eos, qui bonis operibus constanter insistant. (Ad eum) scilicet dominum, (Exaudiet) in qua si feceritis, quod subditur, Nam sequitur.

Ira scimini, & nolite peccare, quae dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris compungimini.

Cassiodorus. Glofa. Vobis de praeteritis peccatis & ulterius nolite peccare. Vel (ira scimini) primis motibus, & ne ducatis ad actum, Glofa. Vel si motus insurgit animi qui non est in potestate non ei consentiat ratio, Cassiodorus. Venialis est enim ira quae ad effectum indignationis suae non peruenit. Motus siquidem animi feruidum propter humanam fragilitatem habere in potestate non possumus. Suffragante tamen dei gratia, ratione disciplinabili continemus. Et ideo, beatus propheta quod est quidem consuetudinis, permittit quod vero culpae prohibuit. Augustinus. (Quae dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini). Augustinus. Glofa. Hoc est de his quae tractatis in corde, quae nouit deus id est de consensu, Et de his quae voluitis in cubili id est de delectatione carnis in qua captiua versatur ratio, ut fera in cubili compungimini per poenitentiam. Hiero. Et quod in die cogitando peccatis nocte expiate per lacrimas. Cassiodorus. Ferarum namque domicilium, proprie cubile dicitur, acubando.

Sacrificate sacrificium iustitiae, & sperate in domino, multi dicunt quis ostendit nobis bona.

Cassiodorus. Glofa. Deposito veteri homine nos in sacrificium iubemur offerri, Et ne intelligeres de sacrificio pecudum, subiungit. (Sacrificium iustitiae) id est recte viuite, & corda vestra diuinitati munda offerte semper, Aug. Vel (sacrificium) in qua iustitiae, qui est spiritus contribulatus, ut se puniens homo, per poenitentiam malet deo. Et

de veteri vita transeat ad nouā, Idē. Glōrā. Quid enim iustius, quā vt suis quos p peccatis poti⁹, quā saltem trahatur. Seq̃ puniens per penitentiam, & sacrificacionem deo offertur. Et opera illius pest lamētum faciat. Sic igitur Sacrificate, & sperate in domino. Cāssio. Vt vitam bonā ip̃es feliciorū subsequatur. Non em̃ hic plene recipere possumus, etiam si bonos actus diuinis conpectibus offeramus. Sed sperare decemur in domino, vt infirmiter promissa salutaria cōsequamur. Augusti. Sed quia vix est diligenteriora bona subdit. Multi dicunt quis ostendit nobis bonā? Futura scilicet de quibus dubitant, & desperant. Ad quod respondens ostendit breuiter quā bona sunt querenda, dicens

Signatum est ⁊ super nos lumen vultus
tui domine, dedisti letitiā in corde meo ⁊

Glosa. Quasi dicat, hoc illi dicunt. (Quis) scilicet, (ostendit nobis bona.) Sed iam o domine (lumen vultus tui) id est lumen gratie ita, quod reformatur imago tua in nobis, quia tibi similes sumus. (Signatum est super nos) id est impressum rationique deo similes sumus, ut sigillum cere. Augustinus. Glosa. Hoc autem lumen est totum, & Verum hominis bonū quod, non oculis, sed mente conspicitur. (Signatum) iuxta dicitur quā denarius qui signatur regis imagine. Cassio. Hoc tamen in picturæ legēdum est, quasi dicat, promittitur nobis quod penitus non videmus, desideramus quæ hic consequi non valeamus. Iste itaque respondendo indicatur beneficium, quod etiam in presenti seculo possidemus, cū dicitur (Signatum est super nos lumen vultus tui domine) Cassio. Glosa. Cuiusque nobis impressa est in signum regis nostri, quæ est humilitas inuita tuitio. Superborum delectio, Victoria Christi perditio diaboli, infernorum delectio, celestium confirmatio, mors infidelium, & vita iustorum. Sequitur (Dedisti laticia, in corde meo. Cassio. Breuius est, sed perfectior completio. Quid enim amplius a debeatibus queritur, quā quod signo crucis, regis nostri militare cognoscimus & de perfecta fide, deo præstansegaudemus. Glosa. Augustinus. Non enim foris (vanis sed intus ubi habitat deus, querenda est laticia. Glosa. Nā itus sūt vera, & certa bona, quæ mali non vident temporalia lædentes, de quibus recte scribitur.

A Fructu & frumenti, vini & olei suum
applicati sunt.

Augustinus Iste autem multus, qui dicitur, quis ostēdit nobis bona? Et regnum cōlorū intra se cōtēnō vident. (A tempore fumentis vini, & olei sui multiplicati sunt. Idem Cassio. Nec vacat quā additum est, sui,) est enim frumenti, dei Panis, scilicet viuus, qui de cōlo descendit. Vinum dei. Nā inebriabūtur, inquit ab veritate domus tuæ. Et oleū dei, de quo dictum est, Impugnati in oleo caput meum. Ergo ista dei, non habent peccatores. Sed sua, id est, terrena, unde corpus vivat, nō animaperficiatur. In his namq(Multiplicati sunt.) Glo. Quia præparatis in his consummatur bonū, pōnens etiam tanquam vltis humanis magis accommoda pro

omnibus diuitijs. Glo. Iste autē multiplicitas, ver-
hemēter eſt aduerſa illi ſimplicitati qua ſimplex, & ve-
rum bonum queritur de quo bonus exultat dicens

IN pace in idipsum, dormiã, & requie-
scam.

¶ **C**assio. (In pace) scilicet, de qua dicit dominus
in euangelio. Pacem meam do vobis, pacem relin
quo vobis. Quam habere non possum, qui secula
ritus actibus implicatur. Et propterea ne pacem
istā temporale putares addidit (In idipsum) in
idipsum quippe dicit, p nulla rerū vicissitudine co
mutat (in idipm Hiero. i. simul (Dormiā) idē Aug
Finē vitę vult rintelligi, cū mortale hoc, indueta
ī mortalitate, cū verodicit (Et equiescam) futurā be
atitudinē indicare mōstrat. Quando ipsa requies
dabitur sanctis, & glorioſa paulario. Sequitur autē
causa, quare requiescat.

Quoniam tu domine singulariter in
ipe. constituisti me.

Castrodo. Singularis itaq; spes est ecclesiæ in men-
bris suis quia sola recipiat regnū id eiq; quod Babilo-
niē populus nō potest adipisci. Etc iudicet Cōstitu-
isti me significat dignā deliberamq; sententiam.
quam hic habemus in spe, ibi autem possidebitur
in re.

¶ Psalmus quintus.

¶ Titulus
Psalms . David.

in finē pro ea, quæ
hæreditatem conse-
quitur.

Agustinus. Vox ecclesie est in hoc psalmo voca-
re ad hereditatem, ut ipsa fiat in hereditas domini.
Castio.
Castiodorus. Hæc namq; bona domini saluatoris
addit, ac possidet (Hæreditate, vero ideo consequi
dicitur quia Christo resurgente, ad eam bona spiri-
tualia perueniunt, id est, inseparabile fundamen-
tum fidei, Spei certissimum præmiũ, suæ uinculũ
charitatis. Rursus ecclesia domini vocatur hæredi-
tatis, sicut in secundo psalmo dictum est Postula
a me, & dabo tibi gentes hereditatem, tuã. Quæ mi-
merito hereditas ipsius dicitur cuius præfatio san-
guine comparata monstratur. Glosa. Et est sensus
tituli talis. (Psalmus David dirigens nos in finẽ)
id est ad æternam hereditatem. (Pro ea libera, sci-
licet seu Sarra, quæ est ecclesia, quæ consequitur hæ-
redita non synagoga quæ ab ea expellitur. In-
tentio autem prophætæ, est certificare fideles de
hereditate habẽda, unde totus hic præfens psal-
mus a persona catholica profertur ecclesie. Castio-
diuissio
rus. Et diuiditur in tres partes. In prima. oratio-
nẽ suã poscit exaudiri hæreticos, & chismaticos præ-
dicãs a domini numeribus excludendos, In secu-
da, ibi domine deduc, / petiit per intellectum diuini-
natũ scripturarum se dirigi ad illam felicem pa-
triam asserens per fidos inde fieri alienos. In ter-
tia, ibi (Et retentur cõmemorat præmia beatorum,

I
Glosa. Tria
in ppis et
Tria in ad
persis.

Herba mea auribus percipe do
mine, intellige clamorem meum

in p̄p̄is et
Tria in ad
uersis,

M Glosa. Hic inuit ppheta trinā
orationē esse faciendā. Sūt enim
tria principalia vitia in p̄speris
Tria in aduersis, cōtra quā trinā debemus facere
orationē, In prosp̄is, contra carnis cōcupiscentiā
Contra cōcupiscentiā oculorū. Contra superbiā i
te. In aduersis, cōtra timorē mortis, periculī & vtili
tatis, Cassio. Glosa. Dicit itaq; o (dñe verba mea
id est oris psalmodiā.) Auribus capie) id est prae
uentia tuā maiestatis Glo. Cassio. Aures em̄ dei
sūt potētia. Clemētia potentia, qua potest Clemētia
qua vult exaudire Nisi em̄ esset clemētia, nullius prae
ces exaudiret. Glo Vnde per aures dei non cor
poreū instrumentum, sed praesentia diuinā maie
statis, accipit. Et sequitur (Intellige clamorē meū)
id est cordis affectum, quo ad te clamo. Cassio. In
quo cōsidera quoniam clamorē suū petunt intelli
gi. Vox em̄ ista nō erat labiorū crepit⁹ sed cordis
affectus, qui nō auribus audiri, sed tamē lumen cō
fueuit intelligi. Hiero. Quādo em̄ gemitus noster
& consuetudo deprecatur, istum clamorē intelligi
deus, quoniam cō lacrimis ad deū fundimus eo tē
pore pupilla oculi nostri clamat ad dominum.

2 **I**Ntēde vocī oratiōis meæ, rex meus &
Alia litera deus meus.

oblationis. **Cassio.** Supra dixit. (Intellige clamorē meum) **Cassio.** Modo dicit. (Intende voci orationis meae, y rdecla-
ret orationē hanc esse perfectam, quā affectus mē-
tis inflāmant. Trina em̄ repetitiōe, vnū idemq; si-
gnificat Glosa, (Voci) aut dicit, quia illa oratio vo-
cem habet, quæ est digna audiri. (Rex me⁹, & de⁹
meus) Glosa) Rex meus idest, Christus, & (deus
me⁹, idest pater. Glo, Augu. Proprie fili⁹ nāq; be-
ne primo rex ponitur, quia p̄ eum itur ad patrē
vnde subditur (& de⁹ meus.) Et tamē nō dicit in-
tēdite, sed intēde quia vnus deus. Hiero. Ille ve-
re ausus est dicere rex meus & deus meus cui nō re-
gnat peccatum in mortali corpore. (Tu es) inquā
(deus meus) quia nō est deus vter⁹ meus, quia nō
est aurū deus, quia nō est libido deus me⁹, Glo,
Vere, inquā, exaudies vocem meam.

3 **Q**uoniam ad te orabo domine, mane
exaudies vocem meam.

¶ (Mān te orabo.) Glo. Idest simplici corde pe
cā. (Mane exaudies vo. meā.) Glo. Aug. (Mane di
cīt nō nocte, quā peccata fecerūt, sed ea finita vi
beris.) (Mane) finis tenebrarū initū lucis quē sem
per crescat, vt nec incipientes excludant. Hiero.
Statim enī vt tenebræ fugere cōperint, exaudies.
Statim in principio boni opis me exaudis, nō quæ
ris finē meū. Est enī meū velle, tuum pficere. Glo.
Vñ tāquā certus de hereditate nō iacebo. Sed

4. **M**Ane astabo tibi, & videbo, qm̄ nō
deus volens iniquitatē tu es.

Caffio, Repetit (Mane) quia necessario mētem lu-
cidā beneficio domini affare, suis semp orationi-
bus sentiebat. Affare est cū ei præsente semp assi-
stere. Hierony. Videte ordinē, (Mane,) non vespe
non in tenebris led mane, (Mane affabo tibi) att
stabo constanter, & imitabor Moysen,) Tibi affa-

bo (& non alij. Cum autem mane fuerit, & astite-
ro & tibi astitero, tunc merebor videre. Augusti (A-
stabo inquit & videbo.) Quid est astabo, nisi non
iacebo. Quid est iacere, nisi in terra quiescere. Non
est ergo inhaerendum terrenis, si volumus deum vi-
dere, qui mundo corde conspicitur. Vnde sequitur
(Quoniam non deus volens iniquitatem tu es.) Glo-
Glosa. Reddit causam cur mane astabit, & videbit
quia (deus non vult iniquitatem. Augustinus, ini-
quitas namq; malignitas, mēdaciū homicidiū. Et
quicquid huiusmodi est, ipsa nos est qua transeūte
fit mane, vt videatur deus. Glof. Et vere (non de-
tis volens iniquitatem, tu es.) Quia,

NEquē & habitabit iuxta te malignus,
neq; permanebunt iniusti ante oculos
tuos.

Alia littera non.

Hieronymus, Videte quid dicat spiritus sanctus. (Neq;) in qua habitabit iuxta te malignus.) *Quæ* ii. cor. vi
eñ communicario luci, cū tenebris, quicōfensus Chri
sti ad Belial (malignus est), *Glosa*, Qui male vult
proximo. *Lyra*, Vel (malignus) id est, ydolatra. *qua* *Lyra*.
si malo igne ignitus. (Neq; permanebūt iniusti) *Lyra*.
Glosa, Qui mala faciunt. *Hugo Cardinalis*. Vel *Hugo*.
qui bnoa opera non fecerunt (Ante oculos tuos)
Lyra, per approbationem. *Hieronymus*, Manse
runt aliquando iniusti, ante oculos dei. *Manse* *Lyra*
runt scilicet deo expectante pœnitentiã ipsoꝝ. Sed
quoniam permanserunt iniusti, propterea nō per
manserunt ante oculos dei.

O Disti omnes qui operantur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium.

Glofa, (Odisti inquit (omnes) idest, videris odif-
se. Non enim odium cadit in deum, sed tunc ma-
los odire dicitur, quia non finit eos manere in se
Hieronymus. infelix autem, quem odit deus,
Quis vero ille est, quem odit deus? (Qui operatur
iniquitatem, Idem Cassiodorus. Non dixit qui
operati sunt, sed qui operantur, hoc est qui perse-
rant in peccato, illi odio habentur a domino: qui
autem dimiserunt, illi amantur a domino. Hugo
Cardinalis. Odit enim deus, non naturam, sed vici-
um. Quia nihil odit eorum, quae fecit, Augu. Ope-
ratur autem iniquitatem, cui placet. Si vero displi-
cet, & si cadit langor naturae, hoc facit non ipse. Se-
quitur, (perdes) Glo. Generaliter (Omnes.) Glofa
Non solum operantes, sed etiam eos (qui loquuntur
mendacium. Cassiodorus, Hieronymus. Hic significat
haereticos, qui loquentes mendacium sequaci ani-
mas perdiderunt. Quid enim grauius, quam ibi erra-
re, vbi & alterum possit extinguere. Hugo de sancto
Victore lib. sententiarum ca. vii. Duobus autem mo-
dis perdit deus hominem. Primo, quando homo
peccando adeo recedit. Secundo deus iudicando ho-
minem abiicit, Sequitur,

Vtrum sanguinum, & dolosum abho-
minabitur dominus. Ego autem in
multitudine misericordiae tuae.

Vir sanguis
nam quid
Castido.
Hugo:

Biblioteca

Dolus aut
Augusti.

Castido.

Hierony.

Glofa.

Castido.

Castido.

loha.ii.

Augusti.

1 Io.iii.

6.

ii.pars
Alia in
conspetu
tuoviaz me
amAugusti
nuster me

Augusti.

Glofa.

Castido.

Hierony

Glofa

Psalmus

.v.

oculis hebeam, & vt per ea me regas vt non de-
nem ad dexterā prosperitatis / vel ad sinistra ad-
uerſitatis, sed regia via in cedam, vel vt non decli-
nē in aliquā hereſim. Vel ſecundū aliā literam (di-
rige in conſpectu tuo viā tuā) Caſſio. Ideſt vitam
meum perduc ad tuā ſerenitatis aſpectū. Non em̄
noſtra facultate ad eūperuenire poſſumus, qui tor-
tuoſis ſemp ſemitis ambulamus. Hugo Cardina. Hugo.
Vel (dirige in conſpectu tuo) ideſt, in conſcientia
vbi tu viſes (viā meā) ideſt opera mea vel vo-
luntatem, qua itur ad deum. Et poſtea oſtendit q̄
neceſſe eſt vt dominus deducat, & dirigat viā pro-
pter inimicos, quia ſunt mendaces, vnde ſubdit.

Quoniam non eſt in ore eorū veritas
cor eorum vanum eſt.

Hieronymus. Hic ſcribuntur heretici, vir ſan-
guinum & dolosus quem abhominabitur domi-
nus cūde eis dicitur (Non eſt in ore eorum veri-
tas. (Hieronymus. Non enim habent Chriſtum
veritatem in ore ſuo, quia nec in corde habent, &
quare. Quia cor eorum vanum eſt. Hieronymus
Vere em̄ incidiatur cor hereticorū omnibus quos
decipit. Caſſio. Recte autem dicitur in ore ipſorū
non eſſe veritatem quorū cor vanitas poſſidebat.
Lingua enim ſequitur mentis arbitriū, imperioq̄
cordis eius mobilitas naturali ordine ſamulatur
Glofa. Vnde non ſolū non eſt veritas in ore ipſo-
rū. Sed etiam.

Sepulchrum patens eſt guttur eorum,
linguis ſuis dolose agebant iudica illos
deus.

Hieronymus. Heretici ſepulchra ſunt dealbata
plena offibus mortuorū, de quibus recte dicitur.
(Sepulchrum patens eſt guttur eorū) Semp enim
aperiunt os ſuum. Caſſiodorus. Vnde ſepulchrum
mortui guttur eſt mentiētis (Patens) aut bene ad-
didit, quia ſi clauſum eſſet, minus foret. Sequi-
tur. (Linguis ſuis dolose agebant.) Frequēter em̄
dolos tantum loquuntur, & habere non probāt
effectum. Et propterea, vt grauiora peccata mon-
ſtraret, addidit (agebant) vt malicia nō ſolū in lin-
guis, ſed etiā actu execrabili eſſe probaret. Augu.
Vel aduatores ſepulchra patentia dicti ſunt dum
mortuos inſe recepiunt, quos verbis mendacibus
& vano corde interemptos, in ſe conuertunt. (Iu-
dica illos deus) Hierony. Vt ſcient te iudicem ſci-
ant te reſpicere res humanas ut qui iudicaturus es
in fine etiam in præſenti iudices, & vt qui patrem
ſentire nolunt, ſentiant iudicem. Glofa. Sic inquā
iudica illos) vt ſcilicet.

Decidant a cogitationibus ſuis, ſe-
cundum multitudinē impietatiū eo-
rum expelle eos, quoniam irritauerunt te
domine.

Glo. Dum dicit (decidant) non obſtat, ſed quod
futurū eſt prædicat. Caſſio. Aug. Prophetie enim
mos eſt futura prædicere. Nō maledictionis voo-
ralia optare (decidant) inquā (a cogitationibus ſuis
cūſenū viderunt ad ipſi q̄ credebant poſſe pme-
reri. Decidere em̄ proprie dicitur qui ſpei ſue a
miſſione fraudatur. Sequitur. (Secūm multitudine

Psalmus. vi.

Auguſti nem impietatum eorum expelle eos.) Glo. Ab il-
lo ſcilicet hereditate eterna. Auguſt. Expelluntur
enim impij ab illa hereditate que intelligēdo, &
vidēdo deum poſſidetur. Hugo de ſancto viſto.
vbi ſupra cap. viij. Quisquis enim in hac vita ab
impietate ſua ſponte exire noluerit, ab hereditate
ipſa in futuro expelletur inuitus, quia qui hic pec-
catū ſuū reuelare neglexerit ad ſalutē, eius pec-
catū ibi velit noluit reuelabitur ad conſuſionem, ſi
cut dicitur in alio pſalmo. Arguam te & ſta cōtra
fa tuam. Caſſiodo. Per hanc itaque ſententiā didi-
cimus q̄ tantum vnūſquiſque a diuinitate repellit-
tur, quātū eius peccata cumulat. Quātitas enim
delicti, meſura repudiū eſt. (Expelle eos.) Propter
cogitationes preſumptas dicitur, quia iam teme-
raria volūate decepti videbantur ſibi bonis om-
nibus intromiſſi. (Quoniam irritauerunt te domine)
Idem. Irritauerunt egroti mali medicū bonū, qui
remedia ſalutis ſue inſenſibili duritia reſpuerunt.

Et latentur omnes qui ſperant in te
in æternum exultabunt & habitabis
in eis.

Glofa. Poſt retributiones malorum ſubdit præ-
mia bonorum, vt ſicut poena terret, ita & præmia
incitent. (Et latentur) inquā omnes qui ſperant
in te. Caſſio. Et ne putaretur dubium quod cer-
tiſſime ſperabat eſſe venturum dictum eſt in eter-
num vbi gaudiū nullus eſt finis, dū cōtinue per-
cepta præmia poſſidentur. (Exultabunt.) Idem. Vi-
dentur nāq̄ impij in hoc ſeculo gaudere. Soli au-
tem inſti in futuro ſeculo gaudebunt. Hiero. Hic
enim triſtitia eſt, ibi vera letitia. (Et habitabis in
eis.) Hieronymus. Felices erūt, qui Chriſtum ho-
ſpitem habere merebūt. Felices qui tabernacu-
lum Chriſti erunt. Glo. Hec nāq̄ tunc erit eterna
exultatio eorum, cum templum dei ſient iuſti, &
cum erit gaudiū ipſorum ipſe incolā eorum.

Et gloriabuntur in te omnes qui dili-
gunt nomen tuum, quoniam tu bene
dices iuſto.

Hierony. (Et gloriabuntur in te) Glo. Tāquā habētes ad-
fructum quod diligunt. Hieronymus. (Gloria-
buntur) inquā futura eſt enim beatitudo noſtra. To-
tum quod promittitur, de futuro eſt, alij regnent,
alij poſſideant, alij gloriātur in præſenti. Nos hic
ſumus miſeri vt poſtea felices ſimus. Caſſio. (Glo-
riabuntur) dicit quia effectū perfruuntur optato.
(In te) quia tu es promiſſa illis hereditas, de qua
in titulo pſalmi. (Omnes qui diligunt nomen tuū)
Et quare? (Quoniam tu benedicis iuſto.) Hiero
In futurū ergo diſſertur beatitudo. Caſſiodorus.
Hoc itaq̄ dicit, ne quis attribuat meritis ſuis q̄
tributum benedictione conſtat auctoris. Auguſti-
nus. Hæc eſt vera benedictio, gloriari in deo, & in
habitari ab eo, & quia vocatio nō meritum no-
ſtrum eſt, ſed beniuolentiæ Sequitur.

Domine vt ſcuto bone volūtatē tue,
coronāſti nos.

Caſſiodo. Caſſiodorus. Bona voluntas creatoris, que nos
ineſſabilibus muneribus replet, dicta eſt ſcū q̄
reuera nos protegit, & præmia decora cōcedit (Bo-

ne voluntatis.) Auguſtinus. Bona voluntas dei, Auguſti:
præcedit bonam voluntatem noſtram, vt peccato-
res vocet in poenitentiam. Caſſiodorus. Vocatio
enim dei, omne meritum præcedit, nec inuenit di-
gnum ſed facit. Ideo enim grauita, alioquin iuſta
diceretur. Hec eſt ergo bona voluntas que nos vo-
cat & attrahit. Nec quicquā proficuum valemus
cogitare, vel facere, niſi hoc accipiamus a bonita-
tis auctore. Vno ergo verbo indicat beneficia do-
mini que nullis poſſunt voluminibus explicari,
cum dicit (Domine vt ſcuto bone voluntatis tue
coronāſti nos). Glo. Bona nāq̄ dei voluntas in
præſenti nobis eſt ſcutum muniens. In futuro co-
rona remunerant. Gregorius in mora. Iob lib.
xxxiii. c. vi. (Scuto) inquā dominus nos coronare
perhibetur, quia quos protegens adiūuat, remu-
nerans coronat.

Psalmus sextus.

Lyra. Ad littam in-
telligit iſtum pſalmum
de dauid petente miſe-
ricordiam ſuper offeſā
diuinam qua iactanter
& contra legem iuſſit.
populū numerari abſq̄
datione argēti quod in
tali numeratione preci-
pitur dari. Exo. xxx. c.
ppter q̄ Gad prophē-
ta de mandato domini
dixit ei, Trium tibi dat
optio. ij. Keg. xxiiij.

Titulus.

Lyra:

In finem hymnus
p octaua pſalmus
David.

(In finem id eſt chri-
ſtum prout iam dictum
eſt ſupra pſalmo. iij. Hymnus
hymnus ſcūm Caſſiodo-
rum. Eſt laus diuinita-
tis metri alicuius lege
compoſitus. (Pro octa-
ua.) Lyra. Octaua ſecū
dum hebreos, eſt inſtru-
tum muſicum habēs octo chordas. Glo. Au-
guſtinus. Caſſiodorus. Vel octauam dicunt aliqui
aduentum domini adiudicium, qui venturus eſt
poſt ſeptem milia annorum (vt aiūt) ſed nulli hoc
tempus cognitū eſt, dictum eſt enim a domino.
De die illa & hora nemo ſcit neq̄ ageli qui in ce-
lo ſunt nec ipſe filius ſed ſolus p̄. Potius igit̄ octa-
ua dies dicitur dies iudicii, quia omnia tempora
ſeptē dierum repetitione voluntur. Vnde & ps
ipſe cum tremore maximo fecit initium dicens.
Domine ne in furore tuo arguas &c. In quo in-
troducitur poenitens vehemēter exorat, ne in illo
die iudicii de propriis facinoribus arguatur. Glo
ſa. Eſt autem ſenſus tituli huius pſalmus iſte diri-
gēs nos in finem, id eſt in Chriſtū attribuit dauid
id eſt poenitenti pro octaua id eſt p metu iudicii
in quo timet argui, & ideo poenitet. Et notādum
q̄ hic poenitentium primus eſt pſalmus. ſequitur.

1 2 3 4 5 6 7
xxxj. xxxvij. quinquageſimus. c. xxxix. cxlij. To-
tus autem hic pſalmus, propter futuri iudicii ti-
more noſcitur eſſe conſcriptus, cuius intentio eſt
monere peccatores ad poenitentiā. Et diuiditur in
quattuor partes. In prima ponit prohæmum in
quo capat beniuolentiam ex iudicis poteſtate, &
miſericordiam ex ſui inſimilitate. Secundo expo-
nit erūnas poenitentis, ibi (laborant). Tertio oſten-
dit ſe correctum vt ſeparetur a malis, ibi (diſcedi-
te). Quarto pro inimicis conuertendis orat, ibi
(erubescant). In pſona ergo poenitentis in iudicio
puniti metuentis orat, dicens,

Biblioteca

Psalmus. vi.

Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me.

Hieronymus. Poenitentia psalmus est iste. Non autem emendari refutat, & corripit, sed non in furore, & ira, unde ait (Domine ne in furore tuo arguas me neque in ira tua corripas me). Vel secundum aliam litteram, Innocentius, iij. (Ne in qua arguas in ira tua) quantum ad condemnationis sententiam. Et ne corripas me in furore tuo quantum ad perditionis gehenam.

Augustinus. Glo. Furor enim idem est ex greco quod ira, unde & hic varie dicitur prius furor, postea ira, & e converso. Glo. Hec autem furor, scilicet & ira non cadit in deum, de quo scriptum est. Tu autem domine virtutum cum tranquillitate iudicatus. Sed hoc ideo dictum est, quia malis quasi iratus videbitur & velut furibundus (domine) in qua Gregori.

Gregori. Quam bonum principium, quia gratie plenitudo, qua affectuosum, ac si diceret, Scio quidem, quia ab oculis tuis meis excludor meritis, sed tamen minor sum cunctis miserationibus tuis. igitur, o domine (ne in furore tuo arguas me). Glo. Hic se ca, hic vre, &c. Greg. Hic me potius argue dum tempus est, nunc corripe dum dies salutis est, exerce, in illo enim tremendo examine iniquus omnis in furore arguitur, quia poenam interminabilem venia nulla comitatur. (Tuo) autem dicit non humano. Furor enim humanus cito preterit, & non nisi in corporibus vigorem suae potestatis extendit, diuine vero ultionis animaduersione, non solum poenas in corpore & anima multiplicat, verum etiam in dannatis immobiliter perseverat (Arguas me). Glo. Augusti. Argui grauius est, quam accusari, arguitur in iudicio qui non habent fundamentum quod est christus (Neque in ira tua corripas me). Cassiodorus.

Cassiodorus. Ira longa indignatio est, & furor repentina mentis accensio. Vel secundum Hieronymum furor in presenti, ira in futuro Corripere autem est mitius emendare. Augustinus. Gregori. Sicut enim maior est furor quam ira, ita arguere maius est quam corripere. Vel secundum Gregorium super Ezechiel Ome lia prima. Modo quisquis per flagella corripitur & correptionibus emendatur, in mansuetudine corripitur, non in ira. In districto autem illo examine omnis argutio atque correptione furor est, quia venia post correptionem non est, Augustinus. Idem.

Augustinus. Gregorius. Hi namque omnes qui non posuerunt fundamentum suum christum. (In furore) tunc argumentum, quia eterno igne cruciantur, qui autem eidem fundamento superposuerunt, lignum, fenum, stipulam. (In ira) corripuntur, quia igne purgati, ad beatitudinis regnum deducuntur. Petitergo in hoc versu fidelis anima, ne in illo tremendo examine vel cum reprobis feriat, vel cum purgandis flammis vtriusque affligatur. Innocentius, iij. Irascitur namque pater, irascitur dominus, irascitur iudex, pater ut corrigat, dominus ut puniat, iudex ut reprobet & damnet. Postulare itaque debemus ut deus, primum adhibeat, quia gratie est ira deum taliter irasci secundum ut mitiget. Tertium vero ut penitus auertat. Et ut hoc fiat, sequitur, Domine ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripas me.

Innocentius. Furor enim humanus cito preterit, & non nisi in corporibus vigorem suae potestatis extendit, diuine vero ultionis animaduersione, non solum poenas in corpore & anima multiplicat, verum etiam in dannatis immobiliter perseverat (Arguas me). Glo. Augusti. Argui grauius est, quam accusari, arguitur in iudicio qui non habent fundamentum quod est christus (Neque in ira tua corripas me). Cassiodorus.

Cassiodorus. Ira longa indignatio est, & furor repentina mentis accensio. Vel secundum Hieronymum furor in presenti, ira in futuro Corripere autem est mitius emendare. Augustinus. Gregori. Sicut enim maior est furor quam ira, ita arguere maius est quam corripere. Vel secundum Gregorium super Ezechiel Ome lia prima. Modo quisquis per flagella corripitur & correptionibus emendatur, in mansuetudine corripitur, non in ira. In districto autem illo examine omnis argutio atque correptione furor est, quia venia post correptionem non est, Augustinus. Idem.

Augustinus. Gregorius. Hi namque omnes qui non posuerunt fundamentum suum christum. (In furore) tunc argumentum, quia eterno igne cruciantur, qui autem eidem fundamento superposuerunt, lignum, fenum, stipulam. (In ira) corripuntur, quia igne purgati, ad beatitudinis regnum deducuntur. Petitergo in hoc versu fidelis anima, ne in illo tremendo examine vel cum reprobis feriat, vel cum purgandis flammis vtriusque affligatur. Innocentius, iij. Irascitur namque pater, irascitur dominus, irascitur iudex, pater ut corrigat, dominus ut puniat, iudex ut reprobet & damnet. Postulare itaque debemus ut deus, primum adhibeat, quia gratie est ira deum taliter irasci secundum ut mitiget. Tertium vero ut penitus auertat. Et ut hoc fiat, sequitur, Domine ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripas me.

Innocentius. Furor enim humanus cito preterit, & non nisi in corporibus vigorem suae potestatis extendit, diuine vero ultionis animaduersione, non solum poenas in corpore & anima multiplicat, verum etiam in dannatis immobiliter perseverat (Arguas me). Glo. Augusti. Argui grauius est, quam accusari, arguitur in iudicio qui non habent fundamentum quod est christus (Neque in ira tua corripas me). Cassiodorus.

Cassiodorus. Ira longa indignatio est, & furor repentina mentis accensio. Vel secundum Hieronymum furor in presenti, ira in futuro Corripere autem est mitius emendare. Augustinus. Gregori. Sicut enim maior est furor quam ira, ita arguere maius est quam corripere. Vel secundum Gregorium super Ezechiel Ome lia prima. Modo quisquis per flagella corripitur & correptionibus emendatur, in mansuetudine corripitur, non in ira. In districto autem illo examine omnis argutio atque correptione furor est, quia venia post correptionem non est, Augustinus. Idem.

Augustinus. Gregorius. Hi namque omnes qui non posuerunt fundamentum suum christum. (In furore) tunc argumentum, quia eterno igne cruciantur, qui autem eidem fundamento superposuerunt, lignum, fenum, stipulam. (In ira) corripuntur, quia igne purgati, ad beatitudinis regnum deducuntur. Petitergo in hoc versu fidelis anima, ne in illo tremendo examine vel cum reprobis feriat, vel cum purgandis flammis vtriusque affligatur. Innocentius, iij. Irascitur namque pater, irascitur dominus, irascitur iudex, pater ut corrigat, dominus ut puniat, iudex ut reprobet & damnet. Postulare itaque debemus ut deus, primum adhibeat, quia gratie est ira deum taliter irasci secundum ut mitiget. Tertium vero ut penitus auertat. Et ut hoc fiat, sequitur, Domine ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripas me.

Innocentius. Furor enim humanus cito preterit, & non nisi in corporibus vigorem suae potestatis extendit, diuine vero ultionis animaduersione, non solum poenas in corpore & anima multiplicat, verum etiam in dannatis immobiliter perseverat (Arguas me). Glo. Augusti. Argui grauius est, quam accusari, arguitur in iudicio qui non habent fundamentum quod est christus (Neque in ira tua corripas me). Cassiodorus.

Miserere mei domine quoniam infirmus sum, sana me domine quoniam conturbata sunt ossa mea.

Hieronymus. Vox ecclesie vel poenitentis dicitur. (Miserere mei domine) quia miser sum. Miseri cordiam enim dei inuenit, qui se miserum confitetur, & propterea subiungit, (Quoniam infirmus sum). Cassiodorus. Nam infirmitatis confessio celestis medici misericordiam mouet, a quo facile impetrantur remedia, cum ostenduntur vulnera manifesta. Non enim dicit quoniam mereo, sed quoniam infirmus sum. Glo. Natura non creata sed corrupta, est vitiosa adeo, quod iustitiam tuam sustinere nequeo. Gregorius. Vel (infirmus sum) quia ad malum pronus sum, Non enim quod volo, hoc ago, sed quod odi malum, hoc facio. Hiero. Vel (infirmus sum) per peccatis. Et propterea (sana me) quia medicus es. Ego sum egrotus, tu es medicus. Ego habeo infirmitatem, tu habes sanitatem (sana me) per tuam misericordiam. (Quoniam conturbata sunt ossa mea). Grego. Per ossa virtutes accipimus, per quas nimirum animam sustentamus. Et plane debilis est anima, nisi fuerit virtutis fortitudine sustentata. Sicut enim in ossibus fortitudo corporis, ita in virtutibus robur inuenitur mentis. Innocentius, iij. Magna quidem est infirmitas corporis, sed valde maior est infirmitas mentis, unde sequitur.

Gregorius. (Tu domine) scilicet qui non vis mortem peccatoris. Hieronymus. (Vsq; quo) animam meam que est conturbata vehementer non eripis, non corrigis, non emendas. Grego. Cum non sit tibi minor potentia quam voluntas, cur ergo dissimulas. Augusti. Glo. Non autem tanquam crudelis estimandus est deus, cui dicitur, (Et tu domine) vsque quo. Sed hoc fit ut persuadeatur anime, in qua mala se precipitant. Nondum enim tam perfecte orat haec anima, ut ei dici possit, Adhuc te loquente dicam ecce adsum. Hoc etiam fit, ut ex difficultate sanationis inde magis caueat sibi. Et ut ostendatur quod poena sit non conuersis, si tanta difficultas sit conuersis, iuxta illud, Si iustus vix saluabitur impius ubi parebit. Sequitur.

Augustinus. Et quia tu pius es, non ultra differas, sed conuertere qui prius aduersus eras, ut ego conuertar ad te. Sed quia perfecte conuersioni nostrae deus semper est paratus, videtur dici (conuertere) id est fac me perfecte conuerti, in quo sentit laborem suae conuersionis, Gregorius. Ne igitur magis me

Gregorius. (Tu domine) scilicet qui non vis mortem peccatoris. Hieronymus. (Vsq; quo) animam meam que est conturbata vehementer non eripis, non corrigis, non emendas. Grego. Cum non sit tibi minor potentia quam voluntas, cur ergo dissimulas. Augusti. Glo. Non autem tanquam crudelis estimandus est deus, cui dicitur, (Et tu domine) vsque quo. Sed hoc fit ut persuadeatur anime, in qua mala se precipitant. Nondum enim tam perfecte orat haec anima, ut ei dici possit, Adhuc te loquente dicam ecce adsum. Hoc etiam fit, ut ex difficultate sanationis inde magis caueat sibi. Et ut ostendatur quod poena sit non conuersis, si tanta difficultas sit conuersis, iuxta illud, Si iustus vix saluabitur impius ubi parebit. Sequitur.

Augustinus. Et quia tu pius es, non ultra differas, sed conuertere qui prius aduersus eras, ut ego conuertar ad te. Sed quia perfecte conuersioni nostrae deus semper est paratus, videtur dici (conuertere) id est fac me perfecte conuerti, in quo sentit laborem suae conuersionis, Gregorius. Ne igitur magis me

Gregorius. (Tu domine) scilicet qui non vis mortem peccatoris. Hieronymus. (Vsq; quo) animam meam que est conturbata vehementer non eripis, non corrigis, non emendas. Grego. Cum non sit tibi minor potentia quam voluntas, cur ergo dissimulas. Augusti. Glo. Non autem tanquam crudelis estimandus est deus, cui dicitur, (Et tu domine) vsque quo. Sed hoc fit ut persuadeatur anime, in qua mala se precipitant. Nondum enim tam perfecte orat haec anima, ut ei dici possit, Adhuc te loquente dicam ecce adsum. Hoc etiam fit, ut ex difficultate sanationis inde magis caueat sibi. Et ut ostendatur quod poena sit non conuersis, si tanta difficultas sit conuersis, iuxta illud, Si iustus vix saluabitur impius ubi parebit. Sequitur.

Augustinus. Et quia tu pius es, non ultra differas, sed conuertere qui prius aduersus eras, ut ego conuertar ad te. Sed quia perfecte conuersioni nostrae deus semper est paratus, videtur dici (conuertere) id est fac me perfecte conuerti, in quo sentit laborem suae conuersionis, Gregorius. Ne igitur magis me

Gregorius. (Tu domine) scilicet qui non vis mortem peccatoris. Hieronymus. (Vsq; quo) animam meam que est conturbata vehementer non eripis, non corrigis, non emendas. Grego. Cum non sit tibi minor potentia quam voluntas, cur ergo dissimulas. Augusti. Glo. Non autem tanquam crudelis estimandus est deus, cui dicitur, (Et tu domine) vsque quo. Sed hoc fit ut persuadeatur anime, in qua mala se precipitant. Nondum enim tam perfecte orat haec anima, ut ei dici possit, Adhuc te loquente dicam ecce adsum. Hoc etiam fit, ut ex difficultate sanationis inde magis caueat sibi. Et ut ostendatur quod poena sit non conuersis, si tanta difficultas sit conuersis, iuxta illud, Si iustus vix saluabitur impius ubi parebit. Sequitur.

Augustinus. Et quia tu pius es, non ultra differas, sed conuertere qui prius aduersus eras, ut ego conuertar ad te. Sed quia perfecte conuersioni nostrae deus semper est paratus, videtur dici (conuertere) id est fac me perfecte conuerti, in quo sentit laborem suae conuersionis, Gregorius. Ne igitur magis me

Gregorius. (Tu domine) scilicet qui non vis mortem peccatoris. Hieronymus. (Vsq; quo) animam meam que est conturbata vehementer non eripis, non corrigis, non emendas. Grego. Cum non sit tibi minor potentia quam voluntas, cur ergo dissimulas. Augusti. Glo. Non autem tanquam crudelis estimandus est deus, cui dicitur, (Et tu domine) vsque quo. Sed hoc fit ut persuadeatur anime, in qua mala se precipitant. Nondum enim tam perfecte orat haec anima, ut ei dici possit, Adhuc te loquente dicam ecce adsum. Hoc etiam fit, ut ex difficultate sanationis inde magis caueat sibi. Et ut ostendatur quod poena sit non conuersis, si tanta difficultas sit conuersis, iuxta illud, Si iustus vix saluabitur impius ubi parebit. Sequitur.

Augustinus. Et quia tu pius es, non ultra differas, sed conuertere qui prius aduersus eras, ut ego conuertar ad te. Sed quia perfecte conuersioni nostrae deus semper est paratus, videtur dici (conuertere) id est fac me perfecte conuerti, in quo sentit laborem suae conuersionis, Gregorius. Ne igitur magis me

Gregorius. (Tu domine) scilicet qui non vis mortem peccatoris. Hieronymus. (Vsq; quo) animam meam que est conturbata vehementer non eripis, non corrigis, non emendas. Grego. Cum non sit tibi minor potentia quam voluntas, cur ergo dissimulas. Augusti. Glo. Non autem tanquam crudelis estimandus est deus, cui dicitur, (Et tu domine) vsque quo. Sed hoc fit ut persuadeatur anime, in qua mala se precipitant. Nondum enim tam perfecte orat haec anima, ut ei dici possit, Adhuc te loquente dicam ecce adsum. Hoc etiam fit, ut ex difficultate sanationis inde magis caueat sibi. Et ut ostendatur quod poena sit non conuersis, si tanta difficultas sit conuersis, iuxta illud, Si iustus vix saluabitur impius ubi parebit. Sequitur.

Psalmus. vi.

fo. vii.

Augustinus. turbari patiaris supplico, ne ultra misereri differas. peto, immo (Conuertere domine) sicut anima mea conuersa est ad te. (Et eripe animam meam) Augustinus. Tanquam inherenter perplexitatis huius seculi, & spinas quasdam dilacerantium desiderio rum in ipsa conuersione patientem. Gregorius. (Eripe) in qua quia impeditur ea vepres carnalium delectationum, detinent illam secularium illecebre cupiditatum. Sed tu qui potes es, eam (eripe). Et saluum me fac propter misericordiam tuam. Augustinus. Cassiodorus. (Saluum me fac.) Non propter meritum meum, cui iusta damnatio debetur, sed propter misericordiam tuam in qua dum fixa spes ponitur, venia facilius impetratur. Innocentius, quartus. (Eripe) igitur (me) a presenti miseria. Et saluum me fac in aeterna gloria, non meritis meis, sed propter misericordiam tuam (nec differas vsque ad mortem).

Augustinus. Via non est in morte qui memor sit tui, in inferno autem, quis confitebitur tibi. Augustinus. Glo. Intelligit nunc esse tempus conuersionis, cum dicit, (Quoniam non est in morte qui memor sit tui). Quia cum haec vita transierit, non restat nisi retributio. Cassiodorus. Et ideo hic festino dimitti, quia post mortem, & in inferno non accipitur confessio. Hieronymus. Non enim mortui laudabunt te domine, sed nos qui viuetes sumus, quia non es deus mortuorum sed viuorum. Glo. Vel mortem dicit peccatum quod contempta diuina lege committitur. Gregorius. Cum enim deus sit illud idem anime, quod est anima corpori, si deo inseparabiliter non inhaerero, necessario mortem incurro. Et si in morte fuero, dei memor non ero. Innocentius, tertius. Est autem triplex mors, nature, scilicet culpae & gehennae. Prima, se parat corpus ab anima. Secunda animam a gratia. Tertia, vero corpus, & animam a gloria. In prima morte, plerumque non est. In secunda, vix est. In tertia, nunquam est, qui dei memor sit ad salutem (In inferno autem quis confitebitur tibi). Cassiodorus. Augustinus. Subaudiendum est ad veniam. Nam & diues qui Lazarum videbat in requie constitutum, mala sua probatur esse confessus, sed non est ad votum supplicationis auditus. Augustinus. Glo. sa. Vel infernus est caecitas animi, qua mortuum inuoluit. Hugo cardinalis. (Quis) igitur (confitebitur tibi) quasi dicens nullus, quia (in inferno) nulla est redemptio. Non enim infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te. Non expectabunt qui descendunt in lacum veritatem tuam.

Augustinus. Laboravi in gemitu meo lauabo per singulas noctes lectum meum lacrimis meis stratum meum rigabo. Augustinus. Glo. Narrat erumnas quibus poenitens auertitur. Hic allegat suam poenitentiam & labores & recogitat dies suos in amaritudine animae suae gemit igitur dum videt quod egit & quod poena non poenitentibus in presenti saeculo futura sit misericordia enim, & ira ab illo cito proxima & in peccatores respicit ira illius, ut ergo hac poenam deuitet necesse est quod in presenti salubriter

Augustinus. Laboravi in gemitu meo lauabo per singulas noctes lectum meum lacrimis meis stratum meum rigabo. Augustinus. Glo. Narrat erumnas quibus poenitens auertitur. Hic allegat suam poenitentiam & labores & recogitat dies suos in amaritudine animae suae gemit igitur dum videt quod egit & quod poena non poenitentibus in presenti saeculo futura sit misericordia enim, & ira ab illo cito proxima & in peccatores respicit ira illius, ut ergo hac poenam deuitet necesse est quod in presenti salubriter

Augustinus. Laboravi in gemitu meo lauabo per singulas noctes lectum meum lacrimis meis stratum meum rigabo. Augustinus. Glo. Narrat erumnas quibus poenitens auertitur. Hic allegat suam poenitentiam & labores & recogitat dies suos in amaritudine animae suae gemit igitur dum videt quod egit & quod poena non poenitentibus in presenti saeculo futura sit misericordia enim, & ira ab illo cito proxima & in peccatores respicit ira illius, ut ergo hac poenam deuitet necesse est quod in presenti salubriter

Augustinus. Laboravi in gemitu meo lauabo per singulas noctes lectum meum lacrimis meis stratum meum rigabo. Augustinus. Glo. Narrat erumnas quibus poenitens auertitur. Hic allegat suam poenitentiam & labores & recogitat dies suos in amaritudine animae suae gemit igitur dum videt quod egit & quod poena non poenitentibus in presenti saeculo futura sit misericordia enim, & ira ab illo cito proxima & in peccatores respicit ira illius, ut ergo hac poenam deuitet necesse est quod in presenti salubriter

Augustinus. Laboravi in gemitu meo lauabo per singulas noctes lectum meum lacrimis meis stratum meum rigabo. Augustinus. Glo. Narrat erumnas quibus poenitens auertitur. Hic allegat suam poenitentiam & labores & recogitat dies suos in amaritudine animae suae gemit igitur dum videt quod egit & quod poena non poenitentibus in presenti saeculo futura sit misericordia enim, & ira ab illo cito proxima & in peccatores respicit ira illius, ut ergo hac poenam deuitet necesse est quod in presenti salubriter

Augustinus. Laboravi in gemitu meo lauabo per singulas noctes lectum meum lacrimis meis stratum meum rigabo. Augustinus. Glo. Narrat erumnas quibus poenitens auertitur. Hic allegat suam poenitentiam & labores & recogitat dies suos in amaritudine animae suae gemit igitur dum videt quod egit & quod poena non poenitentibus in presenti saeculo futura sit misericordia enim, & ira ab illo cito proxima & in peccatores respicit ira illius, ut ergo hac poenam deuitet necesse est quod in presenti salubriter

Augustinus. Laboravi in gemitu meo lauabo per singulas noctes lectum meum lacrimis meis stratum meum rigabo. Augustinus. Glo. Narrat erumnas quibus poenitens auertitur. Hic allegat suam poenitentiam & labores & recogitat dies suos in amaritudine animae suae gemit igitur dum videt quod egit & quod poena non poenitentibus in presenti saeculo futura sit misericordia enim, & ira ab illo cito proxima & in peccatores respicit ira illius, ut ergo hac poenam deuitet necesse est quod in presenti salubriter

Augustinus. Laboravi in gemitu meo lauabo per singulas noctes lectum meum lacrimis meis stratum meum rigabo. Augustinus. Glo. Narrat erumnas quibus poenitens auertitur. Hic allegat suam poenitentiam & labores & recogitat dies suos in amaritudine animae suae gemit igitur dum videt quod egit & quod poena non poenitentibus in presenti saeculo futura sit misericordia enim, & ira ab illo cito proxima & in peccatores respicit ira illius, ut ergo hac poenam deuitet necesse est quod in presenti salubriter

Augustinus. Laboravi in gemitu meo lauabo per singulas noctes lectum meum lacrimis meis stratum meum rigabo. Augustinus. Glo. Narrat erumnas quibus poenitens auertitur. Hic allegat suam poenitentiam & labores & recogitat dies suos in amaritudine animae suae gemit igitur dum videt quod egit & quod poena non poenitentibus in presenti saeculo futura sit misericordia enim, & ira ab illo cito proxima & in peccatores respicit ira illius, ut ergo hac poenam deuitet necesse est quod in presenti salubriter

Augustinus. Laboravi in gemitu meo lauabo per singulas noctes lectum meum lacrimis meis stratum meum rigabo. Augustinus. Glo. Narrat erumnas quibus poenitens auertitur. Hic allegat suam poenitentiam & labores & recogitat dies suos in amaritudine animae suae gemit igitur dum videt quod egit & quod poena non poenitentibus in presenti saeculo futura sit misericordia enim, & ira ab illo cito proxima & in peccatores respicit ira illius, ut ergo hac poenam deuitet necesse est quod in presenti salubriter

Augustinus. Laboravi in gemitu meo lauabo per singulas noctes lectum meum lacrimis meis stratum meum rigabo. Augustinus. Glo. Narrat erumnas quibus poenitens auertitur. Hic allegat suam poenitentiam & labores & recogitat dies suos in amaritudine animae suae gemit igitur dum videt quod egit & quod poena non poenitentibus in presenti saeculo futura sit misericordia enim, & ira ab illo cito proxima & in peccatores respicit ira illius, ut ergo hac poenam deuitet necesse est quod in presenti salubriter

doleat ut immensa, dei benignitas per fletu praesenti consolatione prebeat perpetuam. (Laboravi). Glo. Satisfaciendo (In gemitu meo) Cassiodorus. Gemitus dictus est geminatus luctus. Quem merito fideles appetunt. Quoniam lugentes consolatur, poenitentes emundat, diabolum fugat, christo conciliat. Gregorius. Vel (laboravi), id est, studiose egi ut esset (in gemitu meo), id est, michi proprio, quia pre omnibus me peccasse perpendo, & quia non sufficit bene incipere, nisi studeat quis in bono opere perseverare, adiungit (Lauabo per singulas noctes), id est, per singulas tenebras cogitationes. Glo. Vel (per singulas noctes) ad litteram vel (noctes) id est peccata (lectum meum). Augustinus. Lectus est hoc loco appellatus ubi requiescit animus reger, & infirmus. Cassiodorus. Vel (per lectum) delectationem corporis intelligamus. Lectus autem ab electis & mollibus herbis dictus est supra quas antiquitus quiescentium corpora remittebantur in somnum. Glo. Vel (lectum) vocat conscientiam in qua mundi corde quiescunt, malevero cordati cruciantur. Sequitur. (Lacrimis meis stratum meum rigabo). Hieronymus. Qui enim quotidie lacrimis stratum rigat, non potest in cogitatione eius libidinum popa subrepere. Gregorius. Rigat autem lacrimis stratum suum, qui continuo luctu, & dolore, carnis maculas diluit, & cordis duritiam imbre compunctionis emollit. Glo. Et nota quod ait (Rigabo) cum sudra dixerit (lauabo) Amplius rigare quod lauare quia lauare ad exteriora, rigare vero ad interiora pertinet, per quod significat fletum vsque ad cordis intima permeare. Cassiodorus. In eo vero quod dicit stratum, significat cumulatum peccatorum. Innocentius, tertius. Sane non solum semel pro peccatis est flendum, sed saepe propter quod ait (Lauabo per singulas noctes lectum meum). Nec modicum est flendum, sed multum, unde sequitur lacrimis meis stratum meum rigabo. Et sequitur.

Augustinus. Laboravi in gemitu meo lauabo per singulas noctes lectum meum lacrimis meis stratum meum rigabo. Augustinus. Glo. Narrat erumnas quibus poenitens auertitur. Hic allegat suam poenitentiam & labores & recogitat dies suos in amaritudine animae suae gemit igitur dum videt quod egit & quod poena non poenitentibus in presenti saeculo futura sit misericordia enim, & ira ab illo cito proxima & in peccatores respicit ira illius, ut ergo hac poenam deuitet necesse est quod in presenti salubriter

Augustinus. Laboravi in gemitu meo lauabo per singulas noctes lectum meum lacrimis meis stratum meum rigabo. Augustinus. Glo. Narrat erumnas quibus poenitens auertitur. Hic allegat suam poenitentiam & labores & recogitat dies suos in amaritudine animae suae gemit igitur dum videt quod egit & quod poena non poenitentibus in presenti saeculo futura sit misericordia enim, & ira ab illo cito proxima & in peccatores respicit ira illius, ut ergo hac poenam deuitet necesse est quod in presenti salubriter

Augustinus. Laboravi in gemitu meo lauabo per singulas noctes lectum meum lacrimis meis stratum meum rigabo. Augustinus. Glo. Narrat erumnas quibus poenitens auertitur. Hic allegat suam poenitentiam & labores & recogitat dies suos in amaritudine animae suae gemit igitur dum videt quod egit & quod poena non poenitentibus in presenti saeculo futura sit misericordia enim, & ira ab illo cito proxima & in peccatores respicit ira illius, ut ergo hac poenam deuitet necesse est quod in presenti salubriter

Augustinus. Laboravi in gemitu meo lauabo per singulas noctes lectum meum lacrimis meis stratum meum rigabo. Augustinus. Glo. Narrat erumnas quibus poenitens auertitur. Hic allegat suam poenitentiam & labores & recogitat dies suos in amaritudine animae suae gemit igitur dum videt quod egit & quod poena non poenitentibus in presenti saeculo futura sit misericordia enim, & ira ab illo cito proxima & in peccatores respicit ira illius, ut ergo hac poenam deuitet necesse est quod in presenti salubriter

Augustinus. Laboravi in gemitu meo lauabo per singulas noctes lectum meum lacrimis meis stratum meum rigabo. Augustinus. Glo. Narrat erumnas quibus poenitens auertitur. Hic allegat suam poenitentiam & labores & recogitat dies suos in amaritudine animae suae gemit igitur dum videt quod egit & quod poena non poenitentibus in presenti saeculo futura sit misericordia enim, & ira ab illo cito proxima & in peccatores respicit ira illius, ut ergo hac poenam deuitet necesse est quod in presenti salubriter

Augustinus. Laboravi in gemitu meo lauabo per singulas noctes lectum meum lacrimis meis stratum meum rigabo. Augustinus. Glo. Narrat erumnas quibus poenitens auertitur. Hic allegat suam poenitentiam & labores & recogitat dies suos in amaritudine animae suae gemit igitur dum videt quod egit & quod poena non poenitentibus in presenti saeculo futura sit misericordia enim, & ira ab illo cito proxima & in peccatores respicit ira illius, ut ergo hac poenam deuitet necesse est quod in presenti salubriter

Augustinus. Laboravi in gemitu meo lauabo per singulas noctes lectum meum lacrimis meis stratum meum rigabo. Augustinus. Glo. Narrat erumnas quibus poenitens auertitur. Hic allegat suam poenitentiam & labores & recogitat dies suos in amaritudine animae suae gemit igitur dum videt quod egit & quod poena non poenitentibus in presenti saeculo futura sit misericordia enim, & ira ab illo cito proxima & in peccatores respicit ira illius, ut ergo hac poenam deuitet necesse est quod in presenti salubriter

Augustinus. Laboravi in gemitu meo lauabo per singulas noctes lectum meum lacrimis meis stratum meum rigabo. Augustinus. Glo. Narrat erumnas quibus poenitens auertitur. Hic allegat suam poenitentiam & labores & recogitat dies suos in amaritudine animae suae gemit igitur dum videt quod egit & quod poena non poenitentibus in presenti saeculo futura sit misericordia enim, & ira ab illo cito proxima & in peccatores respicit ira illius, ut ergo hac poenam deuitet necesse est quod in presenti salubriter

Augustinus. Laboravi in gemitu meo lauabo per singulas noctes lectum meum lacrimis meis stratum meum rigabo. Augustinus. Glo. Narrat erumnas quibus poenitens auertitur. Hic allegat suam poenitentiam & labores & recogitat dies suos in amaritudine animae suae gemit igitur dum videt quod egit & quod poena non poenitentibus in presenti saeculo futura sit misericordia enim, & ira ab illo cito proxima & in peccatores respicit ira illius, ut ergo hac poenam deuitet necesse est quod in presenti salubriter

Augustinus. Laboravi in gemitu meo lauabo per singulas noctes lectum meum lacrimis meis stratum meum rigabo. Augustinus. Glo. Narrat erumnas quibus poenitens auertitur. Hic allegat suam poenitentiam & labores & recogitat dies suos in amaritudine animae suae gemit igitur dum videt quod egit & quod poena non poenitentibus in presenti saeculo futura sit misericordia enim, & ira ab illo cito proxima & in peccatores respicit ira illius, ut ergo hac poenam deuitet necesse est quod in presenti salubriter

Augustinus. Laboravi in gemitu meo lauabo per singulas noctes lectum meum lacrimis meis stratum meum rigabo. Augustinus. Glo. Narrat erumnas quibus poenitens auertitur. Hic allegat suam poenitentiam & labores & recogitat dies suos in amaritudine animae suae gemit igitur dum videt quod egit & quod poena non poenitentibus in presenti saeculo futura sit misericordia enim, & ira ab illo cito proxima & in peccatores respicit ira illius, ut ergo hac poenam deuitet necesse est quod in presenti salubriter

Augustinus. Laboravi in gemitu meo lauabo per singulas noctes lectum meum lacrimis meis stratum meum rigabo. Augustinus. Glo. Narrat erumnas quibus poenitens auertitur. Hic allegat suam poenitentiam & labores & recogitat dies suos in amaritudine animae suae gemit igitur dum videt quod egit & quod poena non poenitentibus in presenti saeculo futura sit misericordia enim, & ira ab illo cito proxima & in peccatores respicit ira illius, ut ergo hac poenam deuitet necesse est quod in presenti salubriter

Psalmus. vii.

ad nouam, vnde & Paulus dicit. Exuentes vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes novum qui secundum deum creatus est. Glosa. Augusti. Vel (Inueterari) dicit ad similitudinem veteris vestris, que nec est vsui utilis, nec decori (Inter omnes inimicos meos). Augusti. Cassiodo. Glosa. Id est inter vicia vel malos homines vel spiritus diabolicos. Ipsi enim sunt veraciter aduersi, qui animas in tartara deducunt, & adhuc feraliter blandiuntur.

8 Tertia ps. **D**ilcedite a me omnes qui operamini iniquitatem quoniam exaudiuit dominus vocem fletus mei.

Gregorius. ii. co. vi. Hierony. Postquam ipse misericordiam consecutus est, ceteros docet, vel cohortatur ut a teabeant, non enim vult habere iniquorum consortium. Apost. em ait, Quae enim societas luci ad tenebras. Quae conventio Christi ad belial. Aut quae pars fidei cum infidelibus? (Discedite igitur a me) ut amplius non communem operibus vestris iniquis. Glosa. (Discedite a me) Nunc animo, in futuro etiam loco. (Quoniam exaudiuit dominus vocem fletus mei) id est compunctionem pro commissis. Grego. Lau pedes meos, quomodo inquinabo illos.

9 Augusti. **E**xaudiuit dominus deprecationem meam, dominus orationem meam suscepit.

Augusti. Crebra eiusdem sententiae repetitio non quasi narrantis necessitate sed affectum exultantis ostendit. Sic enim loqui gaudentes solent, vt non eis sufficiat semel enunciare quod gaudet iste est fructus illius gemitus in quo labatur, & illarum lachrymarum quibus lauat lectus, & rigatur stratum Quoniam qui seminant in lachrymis, in exultatione metent. Et beati qui lugent, quoniam consolabuntur. Glosa. Ter namque (dominus) dicit quia trinitatem suam affuisse precibus ostendit. In coepit a lachrymis, exauduit exultat. (Exaudiuit) inquam (dominus deprecationem meam) Cassiodorus. Deprecatio est cum pietate frequens oratio (Dominus orationem meam suscepit) Glosa. deprecationem qui prope (meam) exaudiuit pro deponendis peccatis (Et orationem meam suscepit) pro virtutibus impetratis Gregorius. Vel deprecationem exauduit peccata dimittendo. (Et orationem suscepit) perseverantium dando. Glosa. Et notandum quod ps iste sicut & ceteri poenitentiales psalmi a lachrymis incipit, & in exultatione desinit. Innocentius tertius. Et quia dominus poenitentiam misericorditer exaudiuit optat ut eius exemplo inimici sui poeniteant, & conuertantur vnde sequitur.

10 Quarta ps. **E**rubescant & conturbentur vehementer omnes inimici mei, conuertantur & erubescant valde velociter.

Hierony. Hierony. Non contra inimicos, sed pro inimicia orat ut conuertantur, & erubescant a peccatis suis, Et erubescant non leniter, sed vehementer nec recalcitrato tempore, sed cito. Glosa. Cassiodo. erubescant inquam de actibus suis, quia mali. Innocentius. Nam erubescencia confitetur, poena est non modica poenitentis, & pudor confessionis, pars est non modica satisfactionis (Et conturbentur) Cassiodo. Timore futuri iudicii scripturarum predicti-

catione terribilis ne in illas poenas miserrimorum omnium cadant quas peccatoribus, lex diuina praedixit esse venturas, conuertantur vt non permittatur ire quo tendunt, & non differatur, sed erubescant valde velociter. (Gregorius. Dies enim domini tanquam fur in nocte veniet, vnde Salomone tardes inquam conuerti ad dominum, neque differas de die in diem, subito enim veniet ira illius, & in tempore vindictae disperdet te.

Psalmus Septimus.

Titulus. Psalmus David. quem cantauit dominus pro filiis Chus filii Iemini.

Augustinus. Cassiodo. Glosa. Historiam hanc vnde occasionem propheta sumpsit in regno rum secundo libro cognoscere facile est, ibi enim (Chusi) amicus regis David transitum fecit in patres Absalon filii eius qui aduersus patrem bellum gerebat ad exploranda consilia, & renuncianda quae aduersus patrem ille moliebatur auctore achitophel. (Chusi) interpretatur filium dexterae achitophel (fratris) ruina quo significatur Iudae scelus qui dominum tradidit Iudeis, & ita fuit ruina fratris sui, scilicet christi. Dominus autem noster in medio Iudeorum silentium misit, cum misteria sanctae incarnationis assumpsit. Hunc ergo psalmum ad similitudinem (Chusi) de futuro misterio domini propheta cantauit, quia sicut iniustam persecutionem pertulit, ita dominus liberati a se populi atque nutriti furore destabili presumptione sustinuit cantat ergo hunc psalmum domino fidelis, cui facta sunt verba (Chusi) id est manifestatio huius silentij quod dexter & fauens deus operatus est ei. Glosa. Cuius intentio est mouere nos, ad gratiarum actionem pro manifestatione dicti silentij. Augustinus. Glosa. Pot enim hic psalmus de personachristi intelligi si quae humiliter dicta sunt, ad infirmitatem nostram referantur quam gestauit Cassiodorus. Scire autem debemus hunc primum esse psalmum eorum in quibus per actus dauid significantur domini futura misteria. Misterium incarnationis silentium fuit Iudeis. subsequuntur enim huiusmodi, xxvj, xxxij, & xlii. Et diuiditur in quinque partes. In prima ex sua persona dominum deprecatur, vt ab omnibus persecutoribus eius virtute liberetur. In secunda, rogat, vt resurrectionis eius gloria manifestata sibi subueniat ibi. (Exurge domine in ira. In tertia, ipsum introducit loquentem, per id quod factus est humilis, vt secundum iustitiam suam veritatem iudicet bonos, & malos, malos vltione deterrens bonis gratuita

Psalmus. vii. Fo. viii.

bona compromittens, ibi (Iudica me domine.) In quarta. Item propheta loquitur, commonens iudeos vt metu futuri iudicii a proposita iniquitate discedant, ne possint sustinere meritas vltionis ibi (Deus iudex iustus). In quinta, lecta conclusio ponitur, de confessione laudis ibi (Confitebor).

I ps. vii. Alia lita. erue. **D**omine deus meus in te speraui, saluum me fac ex omnibus persecutoribus meis & libera me.

Glosa. Glo. Domine per potentiam tuam deus per creationem (meus) voluntate. (In te speraui) non in me. Nullus enim sperauit in domino, & confusus est. Vel secundum Lyra domine per omnium generale gubernationem, (deus) per creationem meam per specialem cultum & deuotionem (in te speraui) de tua pietate confides plusquam de mea equitate. Saluum me fac ex omnibus persecutoribus meis Hugo card. Scilicet a vicij, demonibus, & malis hominibus. (Et libera me). Hugo car. Dando spiritum sanctum, quia vbi spiritus, ibi libertas. Cassiodo. Vel saluum me fac a peccato (Libera) a diabolo vt ab ipsius potestate tollamur. Ab ipsius potestate tollimur, quando misericordia domini delictorum sordibus expiamur.

2 Alias ne forte. Alias lace. ret. **N**e quando rapiat vt leo animam meam dum non est qui redimat neque qui saluum faciat.

i. ps. v. Cassiodo. Glo. (Ne quando) id est ne aliquando diabolus supple (rapiat vt leo animam meam) Cassiodorus. Domini est liberare, leonis est rapere, diabolus enim tanquam leo rugiens circuit quem deuoret (Dum non est qui redimat neque qui saluum faciat). Cassiodo. id est dum tua subuentione cessaueris, illo enim tempore preualeat diabolus rapere, cum nobis peccatis nostris obstantibus creator distulerit subuenire. Hugo card. Vel (dum non est qui redimat) peccata tollendo, nisi tu qui nos proprio sanguine redemisti (Neque qui saluum faciat) vitam donando nisi tu qui vitam resurgendo reparasti. Glo. Et vt manifestum sit perfectum virtutem hoc dicere, cui solius diaboli fraudulentissimae insidiae sunt cauende subdit.

3 **D**omine deus meus si feci istud, si est iniquitas in manibus meis.

Iohan. xlii. Hierony. (Domine deus meus si feci istud) quia si diceret. Ecce venit princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. (Si est iniquitas in manibus meis) in manibus scilicet eius qui peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius. Augustinus Glo. Sed quid est quod vocat istud? An quia non dicit nomen peccati, vniuersale peccatum intelligendum est, quod est superbia, quae est radix omnium malorum, vel potius hoc quod sequitur (Si est iniquitas in manibus meis) quod de omni peccato accipitur.

4 Alias lita. so. Augusti. **S**i reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis.

Augusti. Cui itaque oret anima perfecta pro viciis chusi filij Iemini, id est pro cognitione illius

secreti atque silentij, quod pro salute, nostra operatus est. Propicius nobis, & misericors dominus, vt tolleraret, & patientissime sustineret dolos traditoris sui tanquam huic perfectae animae dicat exponens rationem ipsius secreti. Ego pro te impio, & peccatore vt tuae iniquitates sanguinis mei effusione lauantur, magno silentio, & magna patientia, traditorem meum pertuli. Nonne me imitaberis, vt & tu non reddas mala pro malis. (Si reddidi inquam retribuentibus mihi mala.) Idem. Glosa. id est si te non sum imitatus in illo silentio, id est in illa patientia quam pro me operatus es (Decidam merito ab inimicis meis inanis). Augustinus. Glosa. Non iureiurando hoc sibi imprecatur, sed dicit, quod contingit se vidicantibus. Prophetat ergo non iurat per execrationem quod est grauissimum iurandi genus. Cum scilicet homo dicit, si illud feci illud patiar.

Persequatur inimicus animam meam & comprehendat & conculcet in terra vitam meam, & gloriam meam in puluerem deducat.

Cassiodorus. Inimicum diabolus dicit qui animas quas comprehendit conterit, Superior enim factus, dat interitum, non salutem, persequatur inquam inimicus animam meam, & comprehendat, & conculcet in terra vitam meam. Cassiodorus. Prius fuit vt comprehenderet, postea vt conculcasset, Augustinus. Glosa. Anima peccatoris de quo dictum est. Terra est & in terram ibis, cibis serpentis est, cui in maledictione dictum est. Terram maleducabis (Et gloriam meam) Augustinus. Glosa. Gloria hominis debet esse conscientia vbi deus videt (In puluerem deducat) id est, in superbia, & inconstantia, vt scilicet velim gloriari apud homines. Hugo Cardinalis. vel potest legi sic Persequatur inimicus per suggestionem. Comprehatat per consensum. (Conculcet per actum) in puluerem deducat per consuetudinem.

6 **E**xurge domine ira tua, & exalta re in finibus inimicorum meorum.

Glosa. Interlinealis. Si hec quae praediximus fecerit etiam hac mihi contingant, sed quia non merui. (Exurge domine). Glosa. id est appare per carne dormit enim cum in secretis suis latet incognitus (Exurge) dico in ira tua quia diabolus meruit. Hic. Vt quia iam te non senserunt per beneficia, sentiant per iracundiam. Cassio. Glo. Non enim precatur hec aduersus homines, sed aduersus diabolum, vt possessionem eius admittat, scilicet peccatores, & impios, qui sunt eius possessio, vnde sequitur (Et exaltare in finibus inimicorum meorum). Glosa. id est diaboli & angelorum eius, vt ibi honoreis a conuersis, qui prius erant possessio, diaboli. Glosa. Mundus namque vel infernus, sunt fines diaboli. Hiero. Pro inimicis igitur rogat, vt scilicet inimicorum finibus exaltetur, cum inimici enim esse cessauerunt, tunc tu domine exaltaberis in eis. Glosa. Et quia a superbo diabolus per humilitatem vincitur, ostendens qualem vult apparere christum subdit.

7 **E**t exurge domine deus meus in precepto meo quod mandasti, & synagoga

Psalmus. vii.

ga. populorum circundabit te.

Cassio. Mandauit enim dominus in precepto quando in euangelio dixit discipulis. Tertia die resurgam, & precedam vos in galilea. Hiero. Hoc nos etiam dicimus. Pro nobis passus es, crucifixus es. Exurge igitur, & salua nos. Glof. Vel (exurge) id est appare domine deus meus in precepto humilitatis scilicet quod mandasti id est quia humilitatem precipis, ea prior imple, humilis appare, ut a te discant alij superbiam vincere, ne possidentur a superbo, dico igitur appare humilis. (Et synagoga populorum circundabit te. Augusti. Duplex intellectus est, congregatio enim populorum, siue crediturum, siue persequendum potest accipi quorum utrumque eadem domini nostri humilitate factum est.

Et propter hanc in altum regredere, dominus iudicat populos.

Cassio. Augusti. Glo. Et propter hanc id est synagoga, seu congregatio (regredere in altum) quod resurgendo, & in celum ascendendo fecisse creditur, regredi enim est inde veneris iterata via reuerti (Regredere) in qua (in altum propter hanc) synagoga scilicet creditur te, ut mittas spiritum sanctum, vel propter hanc id est persequendum synagoga. (In altum regredere) illi subrahendo quia locum habes in malis subrahendo illi vel define intelligi cum non a iudeis (Dns iudicat populos) Augu. Quia inde uenturus est iudicare uiuos, & mortuos. Quis in qua dominus, nisi Iesus christus.

Iudica me domine secundum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam super me.

Hierony. Hoc proprie saluatori conuenit, qui non peccauit, Cassio. Merito siquidem petit secundum iustitiam suam iudicari, qui diuinitatis sue perfectissimus, doctorum precepta compleuit, Qui malum pro malo non reddidit. Qui propter aliorum delicta, crucem ascendit. Qui pro persecutoribus inest mabili gloria pietatis orauit, & cum dicit (Iudica me) humilitas humanitatis exprimitur, que de sancte marie virginali utero assumpta esse monstrat. (Et secundum innocentiam meam super me). Augusti. Glof. Iusticia enim & innocentia sunt super me, quia non a me, sed a deo, vel secundum Hugo. Cardina. Sunt uerba poenitentis qui adeptus iusticia dicit (Iudica me domine secundum iustitiam meam) in bonis faciendis (Et secundum innocentiam meam super me) in malis fugiendis.

Consumetur nequitia peccatorum, & diriges iustum, scrutans corda, & renes deus.

Augustinus. Consumetur id est perficiatur secundum illud quod est in apocalypsi. Iustus iustior fiat, & qui in sordibus est sordescat adhuc. Videtur enim consummata nequitia hominum, qui crucifixerunt filium dei, sed eorum maior est qui noluerunt recte uiuere & oderunt precepta veritatis pro quibus crucifixus est filius dei. Consummetur ergo in qua nequitia peccatorum id est perueniat ad summam nequitiam, ut possit iustus iam uenire iudicium. Hieronymus. Non enim potest mea iustitia dirigi, nisi illorum iniquitas impleta fuerit (Et diriges iustum) Augustinus. Quoniam non solum dictum est, qui in sordibus est sordescat adhuc, sed etiam dictum est, ut qui iustus est, iustior fiat. (Et diriges iustum). Glof. ut iustificetur adhuc (Scrutans corda). Augusti. Glof. Quid scilicet quisque cogitet (Et renes) Quid quoniam delectet. Opera enim nostra in dictis, & in factis, possunt videre homines. Sed quomodo fiant, & quomodo peruenite cupiant solus uidet deus. Cassiodorus enim propria uirtus est dei, & corda nostra discutere, & animi nostri vigorem potentie sue luce penetrare.

Iustum adiutorium meum a domino, qui saluos facit rectos corde.

Augustinus. Duo sunt officia medicine, unum quo sanatur infirmitas, de quo in psalmo precedit. Misere mei dñe quoniam infirmus sum, sana me dñe quoniam conturbata sunt ossa mea. Alterum quo sanitas custoditur de quo hic dicitur Iustum adiutorium meum a domino, iustum in qua (adiutorium) quia iam iusto tribuitur. Et est quasi medicina seruans salutem propter quod dicitur qui saluos facit rectos corde Augustinus. Glo. Et illa enim, & ista medicina saluos facit. Sed illa, ex agitudine ad salutem transfert, hec in ipsa salute conseruat, illa sanatur infirmi, hac custodimur sani.

Deus iudex, fortis, & patiens noster. Quid irascitur per singulos dies.

Cassiodorus. Glof. Hic metu futuri iudicii terret, & spem reuersis promittit (Deus) in qua (iudex iustus) Cassiodorus, quia tribuit unicuique in fine quod gesserit, (fortis) quia nullus potest resistere uoluntati eius. (Et patiens) Quia poenitentia ad poenitentiam expectat, quod perdere pro suorum scelerum qualitate potuisset (Nunquid irascitur per singulos dies) Glof. quasi dicens, non sed expectat ad poenitentiam, unde post grauius punit. Cassio. Irasci autem deus more iudicum dicitur, qui quando uindicare delicta cupiunt, in sententia seueram indignatione consurgunt (Per singulos dies) id est cunctis momentis, quemadmodum & peccatum omne committitur. Nam ubi esset gloriosa patientia, si poena mox sequeretur offensam? Grego. in mora. Iob li. viij. (deus) in qua (iudex iustus) fortis & loganimus dicitur loganimus premisit iustum ut que uides poenitentium patienter fere, scias hunc quandoque etiam districte iudicare, hinc per quendam sapientem dicitur, Deus altissimus est patiens redditor, patiens enim redditor dicitur, quia peccata hominum & patitur & reddit, nam quos diu uocantur tolerat, non conuersos durius damnat, unde sequitur.

Nisi conuersi fueritis gladium suum vibrabit, arcum suum tetendit, & parauit illum.

Cassiodorus. Quasi dices, iusti saluabuntur. Sed o uos peccatores (Nisi conuersi fueritis). Hugo card. Ad deum scilicet per poenitentiam, qui auersi estis per malitiam. (Gladium suum vibrabit) Cassiodorus. Terret conuincit. Augusti. Glof. (Gladius) autem iste christus est, qui primo aduentu uagina humanitatis tectus, qui secundo coruscabit lumen suis. Terror impij. Cassiodorus. Vibrare uero illud dicimus, quod modo lumine modo umbras tremulas proba-

Augusti.

II

Augusti. Duo officia medicina, ps. vi.

Augusti. Esay. iij.

II

Alia littera, loganimus, Alia littera non ira adducens, Quarta ps.

Mala, iij. Glof. Cassiodorus.

Eccle. v.

Alia li. conuertimini, alia li. accuet vel ipsedificabit te. au.

Cassiodorus. Vibrare quid.

Psalmus. vii.

fo. ix.

probatum ostendere, quod constat in domini incarnatione (Arcum suum). Cassiodorus. (Arcum) itaque scripturam non ui, & ueteris testamenti congruenter accipimus que duobus quodammodo curuatis iugis deuorum colla complectitur. Gregorius in mora. Iob lib. ix. Scriptura namque sacra arcus est domini, de quo ad corda hominum sicut ferietes sagitte, sic terrentes sententie ueniunt. Glo. inter. Augusti. Vel ideo arcum scripturam dicit, ubi per cordam noui testamenti duricia ueteris fleuitur, & domatur (Tetendit) Glof. Cassiodorus. Sicut enim qui tendit arcum minatur, ita per sacram scripturam minatur deus malis, ne remissa putetur dei patientia (Et parauit illum) Cassiodorus. Glo. More sagittarum qui postquam tetenderunt arcum, contra signum, manum collocant in sagittandi opere brachia preparentes. Glof. (Parauit) in qua (arcum) Per explanationem scripturarum.

Et in eo parauit uasa mortis, sagittas suas ardentibus effecit.

Cassiodorus. (Et in eo) id est in arcu scilicet per quem ut diximus nouum, ac uetus testamentum intelligitur. (Parauit uasa mortis) Glof. Augusti. Heretici scilicet qui ex scripturis uenenat animas. (Sagittas suas ardentibus effecit). Cassiodorus. Egressas sunt etiam de isto arcu tanquam sagitte apostoli, qui ardentibus, hoc desiderantibus animis in modum sagittarum precepta salutaria transmissit, unde & impij fauciarentur & fidelibus efficax cura proueneret (Effecit) autem significat operatus est. Gregorius in mora. Iob lib. ix. Vel arcum suum dominus tetendit quia cunctis peccatoribus per scripturam sacram minas exhibuit, in quo arcu scilicet uasa mortis preparat quia secundum eloqui sui sententiam, eos qui nunc corrigi negligunt reprobos damnat, in quo etiam (sagittas suas ardentibus effecit) quia ad eos quos per terrorem corrigi accessas uerborum sententias emittit. Sequitur.

Ecce parturii in iustitiam concepit dolorem & peperit iniquitatem.

Cassiodorus. Ecce parturii in iustitiam. Plebs scilicet iudaica cum uideret dominum pro salute humana miracula facientem, de eius potius exitio cogitauit (Concepit dolorem) quando eos diuersis parabolis dominus increpabat, ut a sua illos per uitate conuerteret (Peperit iniquitatem) Quando dixit crucifige, crucifige, ordo posterus est. Prius enim suggestionem diaboli peccatum concipitur, deinde parturit, pestis paritur, merito autem a terriori loco parturire posui, ut ista nequitia non ex alieno malo concepta, sed fuisse propria monstratur.

Lacus aperuit, & effodit eum, & incidit in foueam quam fecit.

Augustinus. Lacus aperire, est in terrenis rebus id est tanquam in terra, fraudem parare, quo alius cadat quem uult decipere iniquus. (Aperitur) autem hic lacus cum consentitur male suggestioni terrenarum cupiditatum. (Effodit) cum post consensum operationi fraudis instatur. (Et incidit in foueam quam fecit) Augustinus. Glof. Peccator enim fraudem pariendo, prius leditur damno innocentie, quam alio dano pecunie. Cassio. Vel lacus iste est lacus iniquitatis, quem iude prauitas excauit (Aperit) quia pri-

mus nequiter inchoauit. (Effodit) dum eum in sua damnatione perfecit (Et incidit in foueam quam fecit) In mortis scilicet locum, quam miserabiliter incurrit.

Conuertetur dolor eius in caput eius, & in vertice ipsius iniquitas eius descendet.

Augustinus. Glo. (Conuertetur dolor eius in caput eius) Quia noluit euadere peccatum, sed seruus factus est peccati, libidine rationi dominare. Et ideo (dolor quem concepit, conuertetur in caput) id est in mentem eius. Et in verticem eius id est in rationem (iniquitas eius) quam peperit (descendet). Cassiodorus. Glof. Hic namque per caput animam debemus accipere, quia peccatus sine dubio celsiores, huic subiecta sunt peccata, quando refrenantur obnoxia. Quod si delictis contingit animam uinci, supra eam necesse est emineant, que multitudinem prauitatis exundant. Per (verticem) ratio intelligitur (vertex) enim dictus est quod dextera leuatur uertat capillos. Sic & rationis officium, est discernere que si peccatis obruentibus inclinatur, nec esse est, ut in verticem id est supra rationem descendat, quod augmento iniquitatis excreuerit.

Confitebor domino secundum iustitiam eius, & psallam nomini domini altissimi.

Augustinus. Glof. Confitebor in qua dñe, non ista confessio peccatorum est, ille enim hoc dicit qui superius uerissime dicebat (Si est iniquitas in manibus meis) Sed est confessio iusticie dei, que ita loquitur, uere dñe iustus es, quoniam iustus lic protegis, ut per te ipsum eos illumines, & peccatores, sic ordinas, ut non tua, sed sua malicia puniantur, contra hanc laudem nihil ualent blasphemie impiorum, que mala excusant per fortunam, vel fatum, vel diabolum, vel aliam naturam, que non est ex deo. Cassio. hec confessio preconialis accipienda est, que gaudenti animo dñi uirtutibus exhibetur. (Secundum iustitiam eius). Idem. Quoniam & superbos facit sua crimina sustinere & humiles dignatur absolueret. Et psallam nomini domini altissimi. Cassiodorus. (Psallere est) & operibus domini madata pagere. Et hymnos voce etiam & corde cantare.

Psalmus octauus.

Lyra intelligit totum istum psalmum de xpo victori per torcularibus. i. per meritis suis passionibus per quod habuit plenam uictoriam, & glorie coronam, dicit tamen aliqui hebrei dicuntque hec scriptura loquitur de messia cuius aduentu expectat regnum romanum, per regnum edo designatum, calcadum & subiciendum iudeis per regem messiam, sicut torcular calcatur, & propter hunc psalmum tale titulum (ad uictoriam super Haarith) per quod intelligunt edon suam Esau, qui dicitur torcular.

Titulus.

In fine per torcularibus, Psalmus dauid. Cass. (In fine) significare dñm saluatorem, quartum titulum expositione iam dictum est (Torcular) est ubi multis poderibus pressa uide dulcissima uina pressur, quod ecclesie uidetur conuenientissime conuenire ecclesie ei dicit torcular, ubi bona malis ope ministrorū separant, non loco, sed affectu. Et quasi a te gumentis purgetur, ut frumeta i area a paleis, & i torcularibus uina a uinib.

Alia littera labor

Quinta ps.

Augusti

Cassiodorus.

Idem.

Psallere quid.

Torcular quid.

Psalmus. viii.

eis que tñ necessaria erāt vt simul nascerēt & cres-
cerēt, & ad maturitatē puenirēt, vel (torcularia sūt
martyria, vbi corpora p noie christi psecutiōe cal-
cantur. Et quasi actiua in tertia remanēt, aīe vero
in requiē emanant, agit ergo hic de ecclesie cōsti-
tutione, et dñs post resurrectionē ascendit, spiritum
mūst, quo impleti apostoli, & alij fideles p dīcādo
ecclesias cōgregauerunt. Glosa. Et est sensus tituli
(ps iste) est ps David, pphete, tendēs in finē, i. in
christū, quia agit de exaltatione xpī, secūdū duas
naturas, & est agēs (p torcularib⁹). i. de ecclesijs de
quarū cōstitutione, & causa cōstitutionis agit. In-
tētio aut pphete est, hic errorē iudeorū qui dīcūt
in iudea tantū notum deū, Et dona istarū qui tan-
tum notū in affrica dīcūt, & similiū confutare. Et
diuiditur in duas partes. In prima, commendat deū
ab operibus excelis, & maiestate. In secūda, ab ex-
altatione humanē nature, ibi quid (est homo.)

Domine dominus no-
ster, quam admirabile
est nomen tuum in vni-
uersa terra.

Glosa. inter. (Dñe) omniū
secūdū potētiā (dñs noster)
secūdū receptionē, & cultū.
(quā admirabile est nomen tuū). Glo. id est gloria
& fama. Cassio. Cū enim dicit, quā, nō potest expli-
care quod sentit. Quis enim, aut creaturas terrena-
rum rerum, aut maris ambitum, aut immanis hui⁹
aeris diffusionem, aut ornatum rerum celestium
sufficiens possit agnoscere, quā dominus incō-
prehensibili sue sapientiē virtute disposuit. Pro-
pterea merito, pclamat ecclesia quā admirabile est
nomen tuum in vniuersa terra. Glosa. Non in iu-
daea tantum vt dicunt iudei nec in affrica tantum
vt dicunt dona iste, sed (in vniuersa). Cass. quia p
totū mūdū ei⁹ religio sancta dilatur, nec aliqua
patria, vbi catholica non letetur ecclesia. Aug. Sed
quero vñ sit admirabile nomē eius in vniuersa ter-
ra, respondetur.

Quoniam eleuata est magnificentia
tua super coelos.

Aug. Vt iste sit sensus, qm tua magnificētia, i. fi-
lius tuus deus & homo de terrena humilitate (sup
coelos eleuata est) Hugo car. Vel (sup coelos). i. apo-
stolos, & viros spirituales qui dīcūt celi. Lyra, vel
super omne creaturā, celestem, & angelicam.

Ex ore infantium & lactētium perfe-
cisti laudem propter inimicos tuos.
vt destruas inimicum & vltorem.

Hierony. Hic versiculū in euangelio cōpletū ipse
dñs esse declarat, dū clamātib⁹ pueris Osanna fi-
lio David, ait, nūquā legistis, ex ore infātiū, & lac-
tētū pfecti laudē. Glo. inter. (Ex ore) in quā (in
fantiū) nō p etate dicit, sed p qualitate. Cas. Infā-
tes enim, & lactātes intelligēdi sunt, qui propter
rudimēta, & infantiā, fidei escam nō capiunt for-
torem, sed doctrina teneriori nutriuntur vt iste
sit sensus. Non solum a perfectis qui te omnino
intelligunt es laudabilis, sed etiam ab incipientiū
& paruulorum ore p dīcaris. Glosa. Bene autem

dicūt (perfecti) non fecisti, ex his enim perficit
deus laudem, quia non solum pfecti sunt in eccle-
sijs, qui deum laudant, sed etiam imperfecti qui-
bus lacte opus est, vt Petrus apostolus ait (Perfecti
sūt) in quā laudē propter inimicos tuos. Glosa. In-
mici sunt, qui dispensationi per crucifixum factae
contraria dīcūt (vt destruas inimicum & vltorem)
Hierony. Hoc est haeticum qui cū nequicia sua
impugnat ecclesiam. Cassio. Vel iudeum perfidū
qui dum deum patrem se putat defedere, filio vn-
de inimicus. Augusti. Glosa. defensores em vidē-
tur heretici fidei, philosophi sapientiā, cū tamen
& illi fidem, & hī sapientiā veram impugnant.

Quoniam videbo coelos tuos opera
digitorum tuorum, lunam & stellas
que tu fundasti.

Hieronymus. (Coelos) scripturas intelligimus
sanctas quē per dei digitum, hoc est spiritum san-
ctum sunt prolatae. Cassiodo. Libri nanq; euange-
lici merito celi dicuntur, quoniam continent do-
minum saluatōrē, qui dicit cōelum mihi sedes est.
(Opera digitorū tuorū). Sancte scilicet trinitatis,
de quibus legitur. Appendit tribus digitis molē
terrē (Lunam) Glosa. Cassiodo. Vniuersalem eccle-
siam (Et stellas) iustos scilicet homines & religio-
sos. Glosa. Hugo Cardina. vel. (stellas). i. singulas
ecclesias vel quilibet fidelium animas. Gregori⁹
super Ezechielē omelia prima. Et quia per (lunā)
sanctam ecclesiam, per (stellas) omēs sanctos iuxta
intellectum mysticum accipere debemus, solem no-
minare noluit, quia videlicet ipsi aeterno soli lo-
quebatur de quo scriptū est, vobis autem qui time-
tis dominum oriatur sol iusticie, & de quo repro-
bi in fine dicturi sunt, sol iusticie nō ortus est no-
bis, sequitur. (Quē tu fundasti) Glosa. (in coelis) sci-
licet id est in scripturis. Hugo card. (Vel quē tu
fundasti) supra te ipsum qui es petra solida.

Quid est homo q memor es eius,
aut filius hois quoniam visitas eum.

Hierony. Hoc est quale meritū hois, vt memor
tu factus eius, pro eius redēptione suscipias carnē
Cassio. Istud aut pronuncian dum est, cū quodam
despectu sui ipsius, quasi diceret. (Quid est hō q
memor es eius) fragilis scilicet, & caducus, ad se
quax, qui in veteti peccato pmixtus socia prauita-
te conclusus est, cuius memor est dñs, qñ ei pecca-
ta dimittit, & misericordiē suā dona largitur, hoc
est ergo esse memorē cōferre delinquentib⁹ tantē
gratiē sospitatem (Aut filius hominis). Augusti-
nus. Glosa. Disiunctio, autem inquit distare inter
hominem, & filium hominis. Omnis filius homi-
nis homo, sed non eōuerso, vt adam qui fuit ho-
mo, sed non filius hominis. Homo ergo est omnis
qui portat imaginē terreni, filius vero hominis
qui celestis. Lyra. Hic nanq; filius hominis poni-
tur, pro filio virginis cū homo sit communis ge-
neris. (Quoniam visitas eum). Cassio. (Visitauit)
Cam verbū caro factum est, & habitauit in nobis.
Nā visitare dicimus, quādo medicus ad infirmos
ingreditur, quod in aduentu domini reuera cōstat
cōpletū Hierony. Filius enim dei factus est filius
hominis, id est virginis qui visitauit corpus hu-
militatis nostrē quod assumere dignatus est.

i. Pet. ii.

"

"

Glosa.

"

Hierony.

Cassiodo.

"

Augusti

Glosa.

"

Augusti

non habet

tuos,

Augusti.

hz quos

"

Cassiodo.

Esa. lxvi

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

Psalmus. ix. fo. r.

Alia li.
Cal. mino
rasti,
Cassio.

Phil. iii

Augusti.

Cassio.

Ad heb. iii

Ad heb. iii

Lyra

Iob. xx, ii

Iohā. xx

Augusti.

Augusti

Gñ. vii

Cāpus qd
Gen. iiii

8

Augusti

Minuisti eum paulominus ab ange-
lis, gloria, & honore coronasti eum
& constituisti eum super opera manuum
tuarum.

Cassio. Minuisti eum Christū, scilicet, qui mi-
noratus est non necessitate, sed pietatis suae spon-
tanea voluntate formam serui accipiens. (Paulo-
minus) ab angelis, quia in ea parte factus est mi-
nor angelis, quia crucem pro omnium salute susce-
pit. Bene autem dixit (paulominus) quia et si mor-
talem carnem suscepit, tamen nulla peccata habu-
it. (Minuisti) in quā, cū primo, sed postea (Gloria,
& honore coronasti eū, Eum em qui modico, quā
ab angelis minoratus est videmus iesum propter
passionem mortis gloria, & honore coronatū, vt
gratia dei pro omnibus gustaret mortem. Hiero.
(Gloria) cum in eius descensu inferi claruerūt (ho-
nore) cum vicit mortem. (Corona) cū circumdatus
sanctorū choro triūphans redijt ex inferno. (Et
constituisti eum super opera manuum tuarum).
Aug. Glos. Quia angeli sunt opera manuum sua-
rum, super eos cōstitutus est vnigenitus dei filius,
Cassiodorus, vel quia omnis illi creatura subiecta
monstratur

Omnia subiecisti sub pedib⁹ eius, oues
& boues vniuersas, insuper & peccora
campi.

Cassio. (Omnia subiecisti sub pedibus eius) Per hoc q
dixit omnia subiecit, nihil dimisit non subiecit
ei. Lyra. Istud additur, ad remouendum errorem
illorum qui dixerunt, q diuina prouidentia non
se extendit ad ista inferiora, sed tantum ad supio-
ra, iuxta illud. Circa cardines celi perabulat, nec
nostra considerat. Cassiodo. Cū enim dicit (omnia)
nec terrena videtur excepsisse, nec superna. (Oues
& boues vniuersas, insuper & peccora cāpi). Cass.
Aug. Glo. Per (oues) populum electum significat
Christianum, iuxta illud Petro dictum. Pasce oues
meas. Per (boues) predicatorum designantur qui
humana pectora mandatis celestibus exarantes
virtutum messem germinare fecerunt (Vniuersas)
Augustin⁹. (Femineo genere vititur, vt notet fru-
tificantes, qui semine verbi dei, hominum corda
fructificare faciunt. Insuper & peccora cāpi.)
Aug. Cassio. Non Vacat q dicit insuper, quia nō
solum illi sancti subieci sunt, sed etiā peccatores
qui (peccora) sunt dum in cāporum libertate, i. mū-
di huius voluptate pascuntur. In torculari enim
sunt vinacea, & vinum, in area, palea, & frumentū
intra rethe, pisces boni & mali. In archa Noe, ani-
malia munda & immunda. (Campi) vero, ideo di-
cit, quia campus secundū Augustinum est lata via
quae ducit ad interitum, Abel enim in campo occi-
ditur.

Volucres coeli et pisces maris qui per
ambulant semitas maris

Cassio. d. subieci etiam (& volucres coeli. Hiero-
nymus. Aug. Cassio. Glosa. Isti sunt superbi ho-
mines qui inflati vento iactantiae, quasi per inane
aeris efferuntur (Volucres) enī a volatu dicte sunt
& pisces maris. Hiero. Aug. Curiosi sunt, qui in
profundo saeculi temporalia, quae quasi semite in

mari cito vaneunt, inquirunt pertinaci studio
Glosa. Hae itaq; tria scilicet voluptas carnis, quae
per (peccora) Superbia, quae per (volucres). & cu-
riositas, quae per (pisces) omnia vitia designantque
renumerat iohānes apostolus in canonica sua di-
cens, quod omne quod in mūdo est, concupiscen-
tia carnis est & concupiscencia oculorum, & super-
bia vitae & his tribus vitijs secundum Hugo, car,
assignantur tria loca dū dicitur (Campi) coeli Ma-
ris. Hae enim sunt mita loca, in quibus habitant
dāmones & ministri eius, Cāpus est latitudo volu-
ptatum in quo habitant luxuriosi. Coelum, altitu-
do dignitatum, vbi habitant superbi, Mare, ama-
ritudo diuitiarū vbi habitant auari.

Domine dominus noster quam ad-
mirabile est nomen tuum in vniuer-
sa terra.

Lyra Hic resumat primum versum, sicut in canti-
lenis fieri solet. Cassio. Congurue siquidē Christo
principium, deputatur & finis qui de se dixit. ego
sum alpha & ω, id est, initium & finis. Et est iste psal-
mus periodalis quia aquo incipit, terminat scdm
Hugo. car. Sic & nos qui a deo processimus, si pec-
cando recessimus ad eū redeamus.

Psalmus nonus

Lyra

Titulus

In fine pro occultis
fili Psalms dauid.

(Finis) quid significet. iā satis dictum est psalmo
quarto. & quito. nō em significat in quo deficitur
sed in quo crescit (pro occultis) Hiero. Glosa.
Duo nanq; sunt aduentus Christi. Primus scilicet
& secundus. In primo aduentu & manifestus, &
occultus venit manifestus carne occultus diuinita-
te. In secundo aduentu, & manifestus & occultus
veniet. (Occultus) quia nescimus diem, neq; horam
manifestus, quia videbit eū omnis oculus, vel ali-
ter videmus sanctos tribulari, & nescimus, an pro
probatione, an pro emendatione. Videmus alios
tribulari, quorū poena hic incipit. Et infuturo cū
eis permanet. Videmus alios nec tribulari nec in
iuriam pati, sed sanos corpore letitia temporalī
omnibus abundare isti tales periculosi sunt, quia
credimus q ipsos deus non visitat, quia non sunt
digni visitari, vt post modū sine fine puniantur.
Cum aut dicit (fili). Aug. Gl. Non addidit sui, ex
quo ipsum vnigenitū dei filium oportet intelli-
gi. Glo. Hic ergo agit de humili aduentu Christi,
qui cecatis iudaeis profuit gentibus, & de Poena
qua iudicat purgando, conuertendo, exorcendo.
Vt secundum Hiero. iste psalmus totus in perso-
na ecclesiae per prophetā de antichristo cantatur
Glosa. Intentio aut prophete in hoc psalmo est
monere ut non casu vel fato quis credat mundum
regi sed iusto iudicio dei. Et diuiditur in quinq;
partes. In prima, prpheta laetus de eo q aduentu
Christi destruitur cultura diaboli laudat dominum
In secunda, fideles inuitat ad collaudandū domi-
num ibi (Psallite domino) In tertia peccatoribus psalm.
cum antichristo malorū finem dicit esse venturum

Castro,
Bibliote

Glosa

Cōfiteri do
minū in to
to corde.

Philosophi
Glosa

quid oīa nar
rare.
Iohā. xi
Actu. ix
i, Cor. x

2
Hierony

ii, Cor. x

Exultare
quid,

3

Hiero,
Matthii

Lyra

Psalmus. ix.

ibi (conuertentur peccatores.) In quarta, mala tem
pore antichristi futura pertractat, ibi (vt quid do
mine. In quinta, orat iudicium maturari, vt mala
sanctorum finiantur, ibi, Exurge domine) Talis
enim inquit, Cassio. Malignitas illius temporis,
vt nemo fidelium optet mundi tempora differi,
in quo tanta mala cognouerit actitari.

Confitebor tibi domine in
toto corde meo, narrabo
omnia mirabilia tua,

Glos. Quicūq; murmure
aut detrahat. Ego (cōfitebor
tibi domine, id est, laudabore
& hoc in corde meo.) Cassio

Intoto autem (corde) confitebor dominum, qui
nullis mundanis cogitationibus fluctuat, quod
perfectorum esse non dubiū est. Non enī in toto
corde confitetur deo, qui de prouidentia eius in
aliquo dubitat. Sed ille confitetur, qui omnia ad
diuine prouidentie regimen refert, quae stulti qua
si casu, & temere, & nulla diuina administratione
fieri putant. Go. Et ideo (in toto) dicit nō in par
te. (Narrabo omnia mirabilia tua.) Hiero. Quātū
me docuit, tātum narrabo quia si tātum narras,
quātum intelligis, omnia mirabilia dei narras.
Glo. Vel (narrabo omnia mirabilia tua, id est, quae
cūq; dicam de tuis operibus sunt mirabilia. Glo.
Aug. Vel omnia narrat, qui de visibilibus ad inui
sibilia trāsit, ut qui dicit eum qui Lazarū suscitauit
in corpore, Paulum suscitauit in mente, quod mai
us est. Tua autem dicit, non nostra, vt qui gloria
tur in domino gloriatur, vnde sequitur.

Letabor et exultabo in te, psallam
nomini tuo altissime.

CQ. d. non solum narrabo, sed etiā Hiero. (Leta
bor) in spe. Et exultabo in te (iuxta illud apostoli.
Qui gloriatur in domino gloriatur. Cassiodorus
(Inte), dicit non in hoc saeculo, vbi letifera est lae
titia. Sed (in te) vbi saeculorum gaudiū semper sumit
augmentū, plus autē est exultare, quā letari. Exul
tare enim, est animi, & corporis motu maiore io
cundissima libertate gaudere. (Psallam nomini tuo
altissime.) Hiero. (Psallam opere, scilicet nomini
tuo, i. Christo. Nomen enī patris filius est, altissi
mus vero, ipse est deus. Causam autē laudis subiicit
dicens.

In conuertendo inimicum meum retor
sum, in firmabuntur, & peribunt a facie
tua.

CHierony. (In conuertēdo) in quā, inimicum, id
est diabolum, cui dominus dixit. Vade retro satana.
Ante aduentum enī Christi diabolus dux iti
neris mortis fuit. Sed postea retro ecclesiā sequi
tus est, quasi canis. (In firmabuntur) Cassio, prius
inimicum dixit in singulari, post hanc dixit (in fir
mabuntur), in plurali, quia persecutor voluntates
suas multis famulantibus exercebat. (Et peribunt
a facie tua, Hierony. Impij vtq; ab impietate sua
peribunt. Vel sicut superius dixit singulariter, ita
hic pluraliter, id est omnes satellites suos simul cō
prehēdit, qui simul peribunt in die iudicii. Lyra
In hoc autem versu, causam sue ponit leticie. q.
d. propter hoc letabor & exultabo quia inimic

meus conuertetur &c. A facie tua) dicit Aug. car
Id est ab animaduersione iudicii. Glosa. Cum dice
tur eis. Ite maledicti in ignem aeternum. Glosa mat xxv
Deinde ostendens, per quid diabolus conuersus
sit, retro subdit.

Quoniam fecisti iudicium meum &
causam meam, sedisti sup thronum
qui iudicas iustitiam.

Hiero. Vox est ecclesie, ac si dicat tunc (fecisti iu
dicium meum) quādo aperte gentes elegisti. & iu
dices reprobasti. Cum autem dicit (iudicium meū
& causam meam) prosperā testatur sibi fuisse sen
tentia. Sicut & nauigantes suū ventū dicunt, quā
do illis ventus prosperitatis arriserit. Hug. de san
cto Victore lib. senten. cap. ix. (Fecit) in quā tūc iu
dicium nescit, & causam nostram. Causam, scilicet
cet quae nascēdo debitum patri pro nobis soluit,
iudicium vero, quia ad inferos descendens, & por
tas mortis frangens, captiuitatem quae ibidem te
nebatur, liberā eduxit. Dedit enī deus homini ho
minē, quē homo redderet pro homine. Et vt pro
homine redderetur homo maior homine, factus
est deus, homo pro homine. Et dedit se homo ho
mini, vt se acciperet ab homine cū incarnatus est
dei filius. Et datus est hominibus deus homo Chri
stus. Quod itaq; homini datus est Christus, dei fu
it misericordia. Quod autem ab homine redditū
est Christus, hominis fuit iusticia. Christo igitur
recte dicitur. (Quādo fecisti iudicium meū, & cau
sam meā.) Sequitur. (Sedisti super thronum.) Cas.
Hoc cōuenienter domino dicitur Christo qui nūc
sedet ad dexterā patris. Hier. Thronus enī graece
latine dicitur sedes dei. (Qui iudicas iusticiā.) Cas.
Praesens p futura dixit iudicaturus est enī aequi
tatem, cum ad disceptandum post finem mūdi re
luxerit. Aug. Glosa. Christus in finem iuste iudi
cabit, cui pater omne iudicium dedit, vel tale feci
sti iudicium. Quia scilicet.

In crepasti gentes, & perit impius. no
men eorum delesti in aeternum, & in
saeculum.

CHiero. (In crepasti gentes) eos, scilicet, qui ido
la adorabant, ligna, & lapides per predatores.
(Et perit impius, id est diabolus, qui in ipsis li
gnis, vel lapidibus adorabatur, vel perijt impius
quia ab impio per predicationem apostolicā fa
ctus est pius. Glosa. Nō enī dicitur impij, qui cre
dunt deo.) Nomen eorū delesti. (Eorū) sci
licet impiorum. Lyra. quia qui prius vocabantur
pagani, modo vocantur Christiani. (In aeternum
& in saeculum saeculi.) Aug. Glos. (Saeculum) est hoc
praesens quod voluit (saeculum saeculi) aeternum
cuius istud imago est. Vel determinatio est ne hoc
praesens acciperes. Glo. Erere (delesti nomen eo
rum), quia.

Inimici de fecerunt framæ in finem &
ciuitates eorum destruxisti.

CHiero. Quasi dicat (framæ inimici), id est, ar
ma diaboli, peccatores, scilicet qui erant membra
sua per quos diabolus alios persequebatur. (Defec
erunt. Cassio. Et est inimici genitiui casus. (Fra
mea) autem hebraicus sermo est, significans gladiū

Psalmus. vi. fo. ri.

quo hostis ille bacchatur. Aug. Glosa. Quem do
minus vibrabit. (In finem) hoc est in secundo ad
uentu aperte iudicans. Cassio. Per finem enī con
summatio saeculi datur intelligi. Sequitur (ciuita
tes eorum destruxisti.) Hiero. (Ciuitates) id est pec
catores. Quod sunt enim vitia peccatorum, tantae
& ciuitates, hoc est, munitiones eorum, in quibus
diabolus regnabat. Aug. Vbi dolosa, & fraudulē
ta cōsilia tanquā curiae locum obtinet. Sequitur.

Perit memoria eorum cum sonitu, &
dominus in aeternum permanet.

CHie. (Sonus), i. doctrina illorum mala cū ipsis
perijt. Cassio. Vel (cum sonitu) dicit. i. cum clamo
re maximo. (Perijt memoria eorum) quod fieri
solet, quando res prospere grauissimo fine clau
duntur, vt nec potestas eorum videatur remane
re nec nomen. Ciuitates enim quas destruxisti di
xerat, cum sonitu testatur euerfas. Et dominus
in aeternum permanet. Cassiodorus. Quia dixerat
impios perire, dicit nunc in aeternum dominum
permanere, quod audire nolunt, qui creatori suo
prauis ausibus resisterant, sed cōfugiant ad domi
num misericordem, nec patiantur districtum iudi
cem, Quia.

Paraui in iudicio thronum suum, & ip
se iudicabit orbē terrae in aequitate iu
dicabit populos in iusticia.

Cassiodorus. (Paraui) deus homo, scilicet vt qui
in humilitate hic iudicatus est ibi in maiestate sua
iudicaturus adueniat, & haec sunt occulta filij de
quibus in titulo (paraui) in quā (in iudicio thronū
suum) Glos. Cassio. id est iudiciariam potestatem (&
ipse iudicabit). Cassio. Ipse vtq; dominus Chri
stus, qui hic patiendo iniusticiam, ibi impijs vera
citer dicitur demonstrare iusticiam (Orbem terre)
Idem, id est, sanctos viros qui de vniuersali eccle
sia, quasi de coronae circulo congregantur, isti in
equitate iudicandi sunt, qui audituri sunt veni
te benedicti patris mei iudicabit populos in iusti
cia. Idem, per populos intelliguntur peccato
res, qui cum iusticia iudicandi sunt, cum pro san
ctorum suorum scelere damnabuntur, quibus di
cendum est. Ite maledicti, sit duobus nominibus,
aequitaris, & iusticiae qualitatem illam iudicii mi
rabili breuitate descripsit. August. Vel (iudicabit
in iusticia & aequitate) Non quem admodum iudi
cant homines quae corda non vident, sed testimoni
um perhibente conscientia & cogitationibus accu
santibus seu defendentibus.

Et factus est dominus refugium pau
peri, adiutor in opportunitatibus intri
bulatione.

Cassio. Copiosa spes pauperum, & magna co
gitatio gaudiorum ipsum refugium habere, quem
iudicem factus est in quā (dominus refugij) Glo.
vt inimicus retro conuersus non noceat, sed hoc
non nisi pauperi. Cassio. Pauper autem iste est qui
terrena cupiditate vacuatus, coelesti desiderat lar
gitate discere. (Adiutor in opportunitatibus in
tribulatione.) Idem. Illud est enim adiutorij dul
cissimum quod in necessitate praestatur, vel (in tri

bulatione) quando animus afflictorum ad compari
tionem audius incitatur. Greg. in mora. lob li.
xxvi. (In tribulatione) autē dicitur opportunita
tem praemissit, quia saepe tribulatione cōterimur
& tamen opportunum nondū est, vt ad desiderium
ereptionis adiuuemur

Et speret in te qui nouerūt nomē tuū
quoniā non dereliquisti querenteste

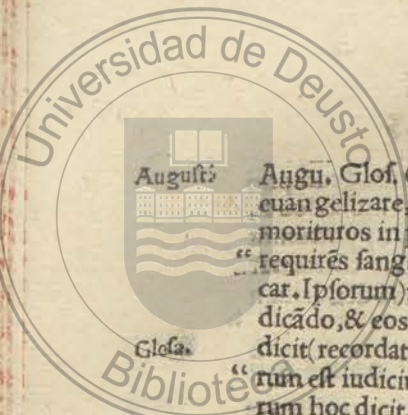
Glosa. Q. d. quia ad iutor es in opportunitatibus
& refugium pauperi, ideo, (speret in te, qui no
uerunt nomē tuū) quia & si certi sumus nos esse
de grege domini per batistū, nescit tamē homo
an odio vel amore, dignus sit Eccle. ix. ideo. Hie.
(Speret) inquam (in te) cuius essentia non nouit
praeteritum, vel futurū, non in se, non in cōcupi
scentijs saeculi. Cassiodorus. Non in blandimentis
respiciant mūdi huius, sed in tua pmissione con
fidat. Qui nouerunt nomen tuum. Hiero. Id est
filium tuum, siue potentiā, siue magnificentiam
tuā Cassio. Vel, qui maiestatem tuā sanctissima de
uotione venerāt, illi enim nomen suum nouer
unt, qui mandatis eius suppliciter obsequuntur.
Hug. car. Nec est aliud nomē sub caelo, quo opor
teat nos saluos fieri. In te igitur merito confiden
dum est. Quoniam non dereliquisti querentes te
domine Cassio. Haec est potissima causa, cur in
domino debeat sperari, quia non patitur eos dese
rere, quos ad se prospexerit confugisse. Hugo. car. Hugo
Nullus enī sperauit in domino & confusus est ait Eccle. ii
sapiens. Sequitur.

Psalte domino qui habitat in syon, an
nunciate inter gentes studia eius.

CSecunda pars, vbi propheta fideles ad laudem
prouocat, propter beneficia praesentis temporis
& futuri. q. d. & quia dominus non dereliquit que
rates se Ergo, o vos quos querentes non relinquit
Laudate eum praedicando, & opere quod praedi
catis, implendo. (Psallite) in quā (domino.) Cassio.
Et ne suis superstitionibus psallendū putaret gen
tilitas, addidit. Qui habitat in syon. Aug. Cassio.
Glo. (Syon) speculatio dicitur. Et gestat imaginē
ecclesie quae nunc est sicut Hierusalem quae inter
pretatur viliū pacis, gestat imaginem ecclesie quae
futura est. Praecedit autem speculatio visionem
sicut ista ecclesia praecedit eam, quae promittitur
ciuitatem immortalem, & aeternam. Agimus au
tem nūc speculationem, vt deinde perueniamus
ad visionem. Glosa. (Psallite) igitur (domino,
qui habitat in syon) id est, in praesenti ecclesia,
quae nunc speculatio contemplatur. Annuncia
te inter gentes studia eius (Hierony. Vox proph
etad montis praedicatores, vt praedicent mandata
eius. Hug. car. (Annunciate), in quā, praedicando
(inter gentes), i. inter gentilitates viuentes. (Studia
eius) & quia forte illi dicerent, moriemur si ad gen
tes ambulauerimus, neq; recipient testimonium no
strum (adiungit propheta,

Quoniam requirens sanguinem eorum
recordatus est, non est oblitus
clamorem pauperum.

12
Alia li.
memoratus
est,

Psalmus.

ir.

Augu. Glof. Quasi responderet his, qui misi sunt evangelizare, non sine magno fructu aternitatis, morituros in persecutione Christianos. (Quonia requirere sanguinem eorum recordatus est). Aug. car. Ipsorum scilicet, occisorum sanguinem vindicando, & eos glorificando. Aug. Glo. Non autem dicit recordatus, quasi post longum tempus, futurum est iudicium, unde secundum affectum in firmo hoc dicit, qui oblitum deum putant quia non tam cito facit, qua ipsi voluit. Non est oblitus clamorem pauperum. Aug. Id est, non ut putatis oblitus est. Sed quero quis clamor pauperum sit, quod deus non obliuiscitur, an ille clamor est, cuius haec verba sunt.

13 **M**iserere mei domine, vide humilitatem meam de inimicis meis.

Cassiodo. Cassio. Ista est oratio cunctorum pauperum ad singularem numerum competenter adducta, quia semper in unitate sanctorum haec turba perducitur, Aug. Vel quia unus Christus, scilicet, interpellat pro sanctis, qui primus pauper pro nobis factus est. (vide humilitatem meam de inimicis meis). Glo. Caf. Aspectus dei auxiliis est, qui cum sit lux tenebras fugat. De superbia autem inimici, estimatur humilitas patientis, quia tantum carnaliter humiliatur martyres Christi, quantum persecutores eorum videntur extolli. (Vide) inquam humilitatem meam tu scilicet.

14 **Q**ui exaltas me de portis mortis, ut annunciem omnes laudationes tuas in portis filiae syon,

Cassio. Porta mortis est diabolus, vel omnis ille cebra secularis, quoniam per haec ad aeternum exitum infeliciter introitur. (Exaltas me) dicit, id est longe me facie a talibus. Hugo car. Vel (per portas mortis) intelliguntur quinque corporis sensus, iuxta illud, ascendit mors per fenestras nostras. Gl. Hier. viii. Vel portae mortis sunt pravae cogitationes, & cupiditates, quibus itur ad mortem. A quibus ideo me elongas (ut annunciem) Hugo car. Praedicatio ante enim quam quis praedicet ad his portis exaltari debet. (Omnes laudationes tuas) id est omnia laudabilia opera tua. (In portis filiae syon. Augu. Glof. quid porte syon.

Portae filiae syon sunt, omnia optima studia, per quae venit ad visionem pacis in ecclesia, in quibus bene annunciantur omnes laudes dei, Vel (portae syon) sunt sacramenta, & initia fidei, quae, pulsantibus aperiuntur, ut perveniatur ad occulta, quae nec oculis vidit, nec auris audiuit. Gregorius in morali. Iob lib. xix. Nel porte mortis sunt actiones pravae, quae ad interitum trahunt, per portas vero syon, actiones bonas accipimus, per quas supernam patriam ingredimur, ut regis nostri gloriam contemplemur. Hier. Vel per portas mortis intelliguntur heretici, per portas syon boni praedicatores, qui sunt portae vitae. Sequitur.

15 **E**xultabo in salutari tuo, infixae sunt gentes interitu quem fecerunt.

Aug. Hucusque clamor pauperum, quem non obliuiscitur deus, inde dicit ecclesia, quae affligitur, se gaudere. (Exultabo) inquam (in salutari tuo) Glo. inter

Hiero. in iesu Christo. Cassiodo. Salutare enim patris, Christus est dominus, virtus, & sapientia eius qui nobis aeternam requiem tribuit, & salutem. Glof. (ego) inquam (exultabo) sed gentes, quae volunt occidere corpora sanctorum (infixae sunt in interitu quem fecerunt) Hieronimus hoc est in malis operibus quiescerunt Glof. inter. Cassiodo. Quibusdam clavis peccatorum probantur esse confixae, non se valeant executere, quas dura didentur ligamina cohibere. Glof. (quem fecerunt) dicit quia poena cuiusque sua est iniquitas. Glof. Sed quomodo suis peccatis quicquid constringatur, ostendit dicens.

In laqueo isto quem absconderunt, comprehensus est peseorum.

Augu. Glof. (laqueus occultus) dolosa cogitatio (pes) anime amor. Qui si praeus est dicitur cupiditas, si rectus, charitas. Eo namque movetur anima, quasi ad locum quo tendit, id est delectationem bonam vel malam. Glof. (In laqueo ergo isto quem absconderunt) id est, in fraudulento consilio suo comprehensus (est) pes eorum. Hieronymus Vnus quicquid enim qui laqueum alteri parat ad cadendum ipse prius incidit in eum. Sequitur.

Cognoscetur dominus iudicia faciens in operibus manuum suarum comprehensus est peccator.

Glof. (Cognoscitur) inquam, vel hic a suis, vel in iudicio ab omnibus faciens iudicia vera fecerunt scilicet malos a bonis, hic merito, non loco, ibi autem & locor Cassio. Glof. Vel de futuro iudicio potest totum accipi, quia tunc scietur vera iudicia facere, & uniuscuiusque merita sine aliqua confusione discernere in operibus manuum suarum comprehensus est peccator. Cassiodo. dicit unde cognoscitur dominum vera iudicia facere quando operibus suis peccator astringitur, & secundum actum qualitatem dignam recipit ultionem. non enim solum puniuntur propter solam peccatorum recordationem, ut quidam voluerunt, sed in infernum convertuntur, unde sequitur.

Convertantur peccatores in infernum deum.

Cassiodo. (Convertantur) id est, ab huius mundi delectatione tollantur, ne diutius possint in sua voluptate gaudere in infernum. Idem ne se putarent alibi esse mitendos, infernus autem dictus est, ab eo quod illi animae ingiter inferantur, ad quem sine dubio peruenturi sunt, qui domini praecepta contemnunt, unde sequitur. (Omnes gentes quae obliuiscuntur deum.) Glof. Exponit qui sunt peccatores, qui scilicet obliuiscuntur deum. Cassiodo. Obliuisci enim deum, est erroribus superstitionum & foeno voluptatis inuolui. Aug. Glof. (Isti itaque convertantur in infernum) ut sicut non probauerunt deum habere in noticia, ita det illos deus in reprobum sensum. Sequitur.

Quoniam non in finem obliuio erit pauperis, patientia pauperum non peribit in finem.

Hierony. (Quonia) inquam (non in finem obliuio

Psalmus. ir.

fo. xii.

Cassio. erit pauperis. Quia si deus differt, non tamen aufert auxilium suum a sanctis suis. Cassio. Videns enim propheta in hoc mundo diuitibus despectum esse pauperes, & obliuioni crudelissime deputari, in finem saeculi, i. quando dominus ad iudicandum venerit, pauperes non dicit esse contemnendos. Sed quare commemorantur exponit, dicens. Patientia pauperum, non peribit in finem. Idem. Patientia enim fidelissimos coronat, dicente domino. In patientia vestra possidebitis animas vestras Grego. in expo. euangelij. Omel. xxv. Et quoniam quasi perisse patientia pauperum cernatur, cum nihil pro illa in hac vita pauperibus compensatur. Patientia tamen eorum in finem non peribit, quia eius tunc gloria percipitur, cum simul omnia laboriosa terminantur. Aug. Quapropter nunc patientia opus est ad perferendos malos, qui iam voluntatibus separati sunt, donec etiam ultimo iudicio separantur, & ideo ne pereat patientia ob aegritatem, aut aliam quoniam afflictionem, subdit.

Exurge domine non confortetur homo, iudicentur gentes in conspectu tuo.

Cassio. Aduentum Antichristi propheta cordis illuminatione prospiciens, & periculi magnitudine perterritus, magna voce proclamavit dicens. (Exurge domine non confortetur homo.) Augu. Glof. In quo precatur futurum iudicium dicens. (Exurge domine) ad iudicandum, scilicet. Glo. non confortetur, id est, non praeualeat (homo) purus scilicet non deus, sicut se fingit antichristus Cassio. Cuius nequitiam non valet sustinere humana conditio. Iudicentur gentes in conspectu tuo. Glof. sa. Quia te, & tuam legem noluerunt. (Iudicentur) igitur in conspectu tuo. Aug. Hoc est in occulto quod dicitur coram deo: paucis iustis, & sanctis intelligentibus. Cassio. Gentes autem petite celerim aduentu iudicari, quae cum ipso seculissimo antichristo scelera magna facturae sunt. Gl. Et o domine quia te & legem tuam voluerunt, ideo.

Constitu domine legislatorem super eos, ut sciant gentes quoniam homines sunt.

Cassio. Quia te in qua, & tua legem noluerunt, ideo Constitu domine legis pravae scilicet (latores) antichristum. (Sup eos) hoc est in ruinam ipsorum. Ut sciant gentes, id est, gentiliter viuentes. (Quonia homines sunt.) Cassio. Hoc dictum comminantis est, ut ad conversionem potius inclinentur. Glof. Vel (ut sciant) id est cruciati experiantur, quod homines stulti fuerunt. Aug. Vel ut qui nolunt liberari a filio dei, seruiant homini peccatori, quoniam homines sunt. Aug. Glo. Et quia illi licebit tanta facere, ut deus putetur, subdit quasi vocem gementium et querentium de dilatione iudicii.

Vt quid domine recessisti longe despicis in opportunitatibus in tribulatione.

Cassio. (Cur) inquam (domine longe recessisti) ad aliud spaciū transferatur, qui ubique totus est, sed quia recessisse creditur, cum subuenire tardauerit. (Despicis in opportunitatibus in tribulatione.)

Idem. Istud praegeneris anxietate prolatum alia littera est, quia despici nos credimus, si vel minimo tempore differamur. Sed ille tunc magis verius praestat eum magne patientiae nobis solatia subministrat. Augu. Opportune enim despicit, & facit tribulationes ad inflammandos animas desiderio aduentus sui. His enim iucundior est fons vitae qui multum sitierint, deinde infundit causam dilationis, dicens.

Dum superbit impius, incenditur pauper, comprehenduntur in filiis in quibus cogitant.

Lyra. (Dum superbit impius, id est antichristus, & loquitur de futuro per modum praesentis propter certitudinem prophetiae.) Incenditur pauper. Glof. Desiderio aduentus tui. Vel secundum Cassio. (Dum superbit impius.) Tunc magis pauper ad studia virtutis accenditur, quia dum videtur peccato re nimis exaltatum, facile nouit eum esse casurum, & auidius ad humilia tendit, unde se exaltandum potius esse confidit. Non tamen excludit, iustus vritur, quia peccator in isto saeculo extollitur, sic itaque, Incenditur pauper impij vero (comprehenduntur). Hugo car. Quasi quibusdam vinculis (In conspectu) id est, per consilia. (Quibus cogitant) comprehendere sanctos. Et sic proprio gladio pibunt, sicut Goliath. Glo. Et quasi quis quereatur haec sunt malis, responderet.

Quoniam laudatur peccator in desideriis animae suae, & iniquus benedicitur.

Cassio. Quasi dicat, ideo superbit impius, vel comprehenditur. Quoniam laudatur peccator in desideriis animae suae. Cassio. Malus enim dum praedicat extollitur, nec de correctione cogitat, cui laudator blandiens inuenitur. Aug. Et delectat eum ea facere, in quibus non solum non metuitur reprehendi, sed etiam auditur laudator. Hug. car. unde subdit (Et iniquus) id est antichristus nocendo (Benedicitur) quasi deus. Et per hoc.

Exacerbauit dominum peccator, secundum multitudinem irae suae non quaeret.

Hugo Cardinalis. (Exacerbauit) id est ad iracundiam prouocauit dominum peccator, id est antichristus, ut ab eo puniatur secundum multitudinem irae suae antichristi scilicet, aut id est ex nimia inhaerentia sibi adulatione, eleuabitur in tantam superbia quod blasphemabit dominum prouocans iram dei (non quaeret. Cassiodo). Hoc est, quia ipse, antichristus secundum peccata sua dominum non requirit. Nec poenitentiam aget, sed morietur in obstinatione sua. Vel secundum Aug. (Irritauit dominum peccator) ut ista patiat, id est, ut correptionis flagella non patiat, irae dei contra se prouocante. Secundum multitudinem irae suae non quaeret. Idem. Multum namque irascitur deus, dum non exquirat, dum quasi obliuiscitur, & non attendit peccata. Et per fraudes, & scelera ad diuitias, honoresque peruenit. Glo. magna siquidem ira dei est, quando peccatorem non corripit, sed vagam licentiam in peccatum ruendi permittit. Sed quanta sit nequitia ipsius an-

Psalmus. ir.

ti christi, docent sequentia.

Non est deus in conspectu eius in qui nata sunt via illius in omni tempo

Cassio. O quā profunda cecitas est deū ante oculos non habere. Aug. Magnum profecto malum est veritatis deferi. Cum enim magnum malum homines putant oculorum corporaliū cecitatem qua lux ista subtrahitur, quātē poenam patitur, qui eo producit, ut non sit deus in conspectu eius & ideo (Inquinata sunt via illius in omni tempore). Augustinus Glo. (Suo) scilicet viae suae vel ad comparationem eorum qui fuerunt Glo. Cassio. Nequitia enim causa est, quod deū nō habet ante oculos. Et ideo (via) id est cogitationes & opera eius sordent, Cassio. Necesse est enim ut sint contaminata, atque poluta quae ducatu peccati ferri diaboli fordiantur.

Averantur iudicia tua a facie eius, omniū inimicorū suorum dominabitur.

Cassio. Sic enim (auferuntur iudicia) dei a facie impij, quādo videt tardius venire quod celeriter meruerat sustinere praemēis elatione, Aug. Animus enim male sibi conscius dū sibi videtur nullā poenam pati, credit quod non iudicet deus propter quod ait. (Auferuntur iudicia tua a facie eius) Quia felicitate subuectus est ad scelera prior erit cū nullum sibi obuiam ire posse cognouerit. Cassio. Et quod sibi augeat interitum est, quod cum vitis ierui at, omnium inimicorum suorum obtinere dicitur principatum. Propterea sequitur (Omnium inimicorum suorum dominabitur). Cassio. Aug. Ita enim traditur, quod reges omnes subiugaturus sit, & solū regnū obtenturus. Et sedebit in templo dei extollens se super omne quod colitur, & dicitur deus. Hugo car. Sed obici potest omnes electi erant inimici antichristi, ergo dominabitur eorum. Et sic nullus saluus erit. Solutio, dominabitur voluntate sicut Christus vult omnes saluos fieri, vel dominabitur corporum, non animarum Et quia per malas artes ad illud culmen deueniet Sequitur

Dixit enim in corde suo non mouebo a generatione in generationem sine malo.

Aug. Tanquā diceret fama mea, & nomen meū de hac generatiōe, in generationem posterorum non transiet, nisi artibus malis adipiscar tam excelsum principatum de quo peccati tacere non possunt. Hiero. Vel tanta mala faciā in vno gente, ut antequā veniā ad alteram gentem meam famā audiant, & timeant. Vel aliter (non mouebo a generatione) carnali (in generationem) spiritualement, id est de terra cū corpore in coelum (sine malo) id est sine magna iniuria, cum scilicet voluerit ascendere ad montem Oliuē, Dominus interficiet eum spiritu ori sui. Aug. Glo. Vel hoc dicit, quia putabit se malis artibus & nō aliter, venturū de mortali generatione in eternam. Quod & Symon magus putauit. Nec mirū si ista decet quia malicia plenus erit, & fraude, unde sequitur.

Cuius maledictione os plenum est, & amaritudine, & dolo, sub lingua eius labor & dolor.

CLyra. Maledictione blasphemando Christū, (& amaritudinē) precipiens in obediētes sibi ad amaritudinem vitae duci. Cassio. In verbis istis nequitia eius duplici pueritate describitur. (In ore quippe habebit blasphemiam, maledictionem cum se dei filiū mentietur. (Amaritudinē, & dolū) quādo refultationibus suis poenā mortis iudicabit. Et ad supplicia iubebit peruenire, qui eum tanquam nūmen conempserint adorare. Haec habebit, in ore quae locutus est publice (Sub lingua) vero quae ait, designat eū cogitationes habere seculissimas, ut cū ipse sit perditus perdere cuncta festinet. Quorum rerū diffinitio (labor, & dolor est). Labor cum diuersis cladibus afficit innoxios (Dolor) cum martyres facit. Aug. (Sub lingua) dicit non in lingua. Quoniam ista tacite cogitaturus est. Homines autem aliter loquuntur, ut & bonus, iustus, & dei filiū videatur Greg. in mora. Iob. li. xv. Vel (sub lingua) dicit nō in lingua quia peruersi quique malū nō in lingua sed sub lingua habent, dum sermonibus dulcia praetendunt, & cogitationibus peruersa moluntur Et quia antichristus simul & miraculorum fraude, & terrena potestate vtit. Ideo, & in occultis, & cū diuitibus sedere perhibetur. Vnde sequitur.

Sedet in insidiis, & cū diuitibus in occultis, ut interficiat innocentem.

Cassio. Cum dicit (in insidiis) (actus antichristi latronum consuetudini comparat, qui occultas vias incident) ut interficiat innocentem. Cum vero dicit (diuitibus) significat multitudinem malorū. Seppe nō in scripturis diuites in malo accipiuntur, sicut pauperes in bono. (Interficere vero innocentem) est de religioso facere sacrilegum eiusque anamā perpetua morte damnare. Aug. Vel (sedet cū diuitibus) quos saeculi muneribus ipse ditabit, ut alios decipiat. Interficere vero innocentem est de nocente facere nocentē quod vero dicit (In occultis) hoc est in ambiguis ubi non facile videtur quid petendum quidue fugiendum deinde exponit insidias eius dicens.

Oculi eius in pauperem respiciunt, insidiatur in abscondito, quasi leo in spelunca sua.

CLyra. Oculi eius id est antichristi. In pauperem respiciunt. Istos enim maxime persecutus est, de quibus dicitur. Beati pauperes spiritu quia ipsorum est regnum coelorum. Cassio. Et cum dicit (oculos eius in pauperem respicere). Non inquam respicit ut profit, sed ad hoc intendit ut perimat. (Insidiatur in abscondito, quasi leo in spelunca sua) Aug. Cassio. Ad vim pertinet quod dictum est (leo) ad dolos quod ait (in specula sua). Haec enim persecutio erit violenta nimis ex potestate regni. Et deceptuosa miraculis, ut sicut dominus in euangelio dicit Seducat si fieri potest etiam electos. Aug. Haec enim est tertia persecutio composita ex vi, & fraude Dux enim fuerunt ante persecutionem antichristi, Prior violenta, cum martyres tormentis agebantur. Altera fraudulenta per hereticos & falsos

Psalmus. ir. fo. xiii.

Triplex persecutio ecclesiae. Ios fratres. Ista vero erit violenta, & fraudulenta. Greg. in mora. Iob lib. xxxviii. Vnde & leo & insidians recte dicitur. (Leo) per potentiam. Insidians (per miraculorum speciem, ut autem eos qui iniqui sunt, ad se pertrahat, saecularem potentiam demonstrat. Et ut iustos fallat, signis sanctitatem simulat. Illis enim suadet elationem magnitudinis, illos decipit ostentatione sanctitatis, vnde sequitur.

Insidiatur ut rapiat pauperem, & rapere pauperem dum attrahit eum.

Cassio. Iteratio insidiarum nimietatem callidi persecutoris ostendit. Glo. (Insidiatur) ad quid, ut rapiat dolo, vi pauperem. (Rapere) vero (pauperem) significat subitum periculum animae, ad quod ille nequissimus trahere nititur innocentes. Nam quos ad se trahere totius nequiterit, dolosis verbis studebit. Aug. Vel quod dicit insidiatur, ad dolum pertinet. Rapere vero pauperem violentia deputatur (dum attrahit eum). Aug. cardinalis. Blanditijs, scilicet, & promissis. Glo. Deinde de illis duobus apertius subdit. Et prius de dolo dicens.

In laqueo suo humiliabit eum, inclinat bitse, & cadet, cum dominatus fuerit pauperem.

Cassio. (In laqueo) inquam (suo humiliabit eum). Laqueus significat quo simpliciū corda capiuntur, & velut modo peruersitatis lamentabiliter aligatur. (Humiliabit) autem benedictum est, quoniam de vera religione sine dubio cadunt, qui ad insana dogmata perducuntur. Inclinat bitse) cum scilicet animum remiserit, nimia perditionum acquisitione fatiatus. Et quasi malorum copia crapulatus in aliquod oculi post sanctorum poenas afflictionem peruenit. (Et cadet). Idem. Quoniam illi cum suis saqueacibus superuenit repentinus interitus. Hierony. Quia dum sperat longe se esse a morte, tunc repentinus ei superuenit interitus Cassio. Finem enim saeculi nescit, quia dominus eum in sua potestate constituit. Merito igitur cadet

Dixit enim in corde suo oblitus est deus, auertit faciem suam ne videat in finem.

CLyra. Merito itaque inclinat bitse, & cadet. (Dixit enim in corde suo oblitus est deus) Glo. (pauperem) scilicet ut eos saluet, vel (oblitus est deus) ipsius antichristi, ne scilicet eum puniat. Cassio. Nihil profecto stulta est ista cogitatio. Credit enim deum dissimulare, cui honorem sacrilegus conatur eripere. Hugo car. quasi diceret, deus nō curat temporalia ista, nec ea quae fiunt in terra, Et completur hic tria tempora, scilicet praeteritum, cum dicitur (oblitus est deus). Praesens, cū dicit (Ne videat in finem). Aug. Glo. Negant namque videre deum in finem, qui dicunt eum non curare res humanas. Terra enim finis est rerum, quia vltimum elementum in quo nihil agitur sine ordine, sed homines eum non vident, quoniam pertinet ad occultata filij. Laborans ergo ecclesia illo tempore in fluctibus exitar dominum, dicens quod sequitur.

Exurge domine deus, & exaltetur manus tua, ne obliuiscaris pauperum. Augustinus. Superius dixit (Exurge domine non preualeat homo, in gen. in conspectu tuo) id est, in occulto, ubi solus deus videt. Nunc autem post illam occultam poenam, atque vindictam dicitur. (Exurge domine deus, & exaltetur manus tua). Non vique in occulto, sed iam in manifestissima gloria. Cassiodorus. (Exurge) hoc est citius surge, seu velociter veni. Exaltetur manus tua) per operationem iudicij. (Manus) enim operationem significat. (Ne obliuiscaris pauperum). Augustinus. Cassiodorus. Sic impij putant, qui dicunt. (Oblitus est deus auertit faciem suam ne videat in finem) Iam itaque manifestum iudicium intelligens ecclesia, & exultans dicit.

Propter quid irruit impius deum dixit in corde suo non requirit, Cassiodorus. Interrogatiue pronuntiandum est, (propter quid irruit impius deum). Deinde respondendum est (Dixit enim in corde suo non requirit). (Quasi circa cardines coeli deus ambulans non iruit non consideret. Glo. (Propter quid) inquit, impius, id est antichristus (irruit deum non creditens punitorem. Augustinus. Glo. Sensus iste pronuntiationem quaerit, in qua si erratum fuerit, obscuratur. Sic enim dicit impius non requirit deum. Quasi deus laborem, & dolorem consideret. (Ut tradas eos in manus tuas) id est quasi laborare, & irasci timeat, & ideo parcat eis, ne puniendo eos laboraret, & turbetur ira, sicut aliquando faciunt homines dissimulata vidita, ne laborem vel irascantur. Et hoc est quod sequitur.

Vides quoniam tu laborem, & dolorem consideras, ut tradas eos in manus tuas.

Glo. (Vides) id est, iam praordinasti, ubi tradas eos in manus tuas. (Quoniam tu laborem, & dolorem consideras) Cassio. Superius dixerat (Sub lingua eius labor & dolor). Glo. Quasi putaret deum hoc nescire. Cassiodorus. Nunc verba repetit dicens (Vides quoniam tu laborem, & dolorem consideras). Consideras profecto quando in tuis manibus, id est in iudicio traditus nō euadet sed digna factis recipiet cum aeterna damnatione torquebitur. Hieronymus. (Manus) enim dei illi dicuntur, qui iusta dei vindicta exercet super peccatores. Glo. Vel (vides) id est nō scis (ut) qualiter tradas eos antichristi scilicet, & coplices suos. (In manus tuas) id est in vindictas tuas. Quare (Quoniam tu laborem, & dolorem) quem infert sanctis, de quo supra dictum est (Sub lingua eius labor, & dolor, quod putant deum nescire, sed veresit.

Tibi derelictus est pauper orphano, tu eris adiutor.

CLyra. Quasi diceret, ne obliuiscaris pauperem, nec debes, quia tibi derelictus est pauper, i. populus christianus, pauper, i. abiectus. Cas. Cū dicit (tibi derelictus est pauper) ostendit quoniam illi dereliquit nullam utilitatem fraudat, reliquit ergo dicit pauperem deo, ut oēs videat quae bona possint de ei reportare iudicio (orphano). Augusti. i. ei cui moritur pater, h

Psalmus.xi.

Aluum me fac domine quoniam defecit sanctus, quoniam diminutae sunt veritates a filiis hominum.

S Cassio. Glo. Exclamat itaque ad dominum subito propheta, ut de ipsa formidine appareat periculi magnitudo, nam cum hoc seculum respiceret animas multiformiter ingrauari, salutem se petit a domino fieri, apud quem veram medicinam nouerat inuenire sanctum dicens abesse de mundo, ubi tanta malorum inesse cognoscitur multitudo. Saluum me fac inquam domine. Quoniam defecit sanctus. Idem. Tanquam diceret, quod praeter te non est qui possit saluare, vel defecit sanctus deus scilicet. Glo. Qui ubique praesens est, qui quantum ad homines, qui in eum non credunt defecit, & quare? Quoniam diminutae sunt veritates a filiis hominum. Cassio. Non enim habetur ambigui, id quod dixit defecit sanctus consequitur. Diminutae esse veritates a filiis hominum. Aliter enim sanctus defecere non poterat, nisi fuisset inter homines veritas. Imminutas, inueniendum est quod plurali numero dixit veritates, cum una sit veritas quia cum virtus eius per unumquemque hominem coelesti dispensatione tribuitur multas esse testatur. Sequitur.

Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum, labia dolosa in corde, & corde locuti sunt.

Glo. Tanquam diceret vere. Diminutae sunt veritates a filiis hominum, quia vana locuti sunt unusquisque ad decipiendum. I. proximum suum. Cassio. Per proximum vero significat non tam cognatione generis, quam sceleris participatione societas. Aug. Vel per proximum omnem hominem oportet intelligi, quia nemo est cum quo sit operatum malum, dilectio enim proximi malum non operatur. Tribus autem modis proximus dicitur, conditione. s. primae natiuitatis, secundum quam admodum omnis homo proximum appellat carnis cognatione, sunt amici, & cognati. Misericordiae copulatione, est beneficium quilibet labia dolosa in corde, & corde locuti sunt. Hier. Labia dolosa bilingues dicuntur quia duabus linguis loquuntur, dum aliud dicunt, & aliud retinent. Gl. Aug. Quod autem bis ait in corde & corde duplex cor significat in quo dolosus describitur iuxta illud. Vir duplex animo, inconstans, est in omnibus vijs suis. Tunc autem habet cor unum, & unam animam. Hug. de san. victo. li. sententia. c. xj. Vel ille vanitatem in corde habet qui transitoria diligit, vanitatem loquitur qui per hac vitam transitoria immoderate laborat ipso suo studio, & opere eam se diligere ostendit, vanitatem ad proximum suum loquitur, qui exemplo suo eum ad appetenda transitoria cohortatur. Sequitur.

Disperdat dominus uniuersa dolosa, & linguam magniloquam.

Cas. (Disperdat) dicitur contra adunationem iudeorum, ut passim peat qui in una se prauitate collegerant. Hier. Non autem haec maledicendo dicit, quia non est mos sanctorum maledicere, sed hoc dicit, pronuntiando quod futurum est non optando, sed prophetando. Aug. Et addit uniuersa ne quis exceptum putet. gl. disperdat inquam la. do. Non ipsos homines, sed dolos, & garrulitates ipsorum. Hier.

Psalmus.xi.

fo.rv.

Cassiodo. Hic per prophetam eloquia domini laudantur, quae nullo mendacio, nulla adulterina falsitate fulciuntur eloquia inquam domini eloquia casta. Aug. (Casta) dicitur id est, sine corruptione simulationis. Multi enim praedicant veritatem, non caste, quia vendunt illam precio commoditatum huius saeculi, de quibus dicit apostolus quod Christum annunciant non caste. Hier. Tunc inquam sunt eloquia casta si quando praedicant non affectus parentum prouocat non potentum, non propter dona praesentia, non pro honore vano. Argentum igne examinatum. Cassio. Adhuc definit per similitudinem metalli, quae sint eloquia casta, dicens. (Argentum terrae examinatum, quod solet esse purissimum, quae do frequenti fuerit decoctione emendatum. Aug. Sic examinata, & purissima sunt eloquia domini per tribulationes probata. Greg. in mora. Iob li. iij. Quia sermo dei, si in corde figitur, tribulationibus probatur. Glo. Cassio. Vel (eloquia casta) dicit contra id quod supra dixerat vana locuti sunt. Argentum vero igne examinatum contra id quod dicitur (Labia dolosa in corde, & corde locuti sunt). Sequitur (probatum terrae). Hierony. Hoc est per sanctum spiritum, qui venit in humanitatem illam pro parte carnis, quae ex materia Christus accepit, quod tunc quasi terram dominus suscepit. Glo. Et cum dicit (probatum terrae) hic, id est a terra, ponitur enim hic genitum pro ablatiuo more greco. (Est et purgarum septuplum.) Hiero. Cassio. Aug. Glo. Per septem scilicet, dona spiritus sancti, timorem domini, pietatem, scientiam, fortitudinem, consilium, intelligentiam & sapientiam, Quae omnia in Christo fuerunt, non ut ille purificaretur, sed ut qui ipsa dona accepturi erant, purificarentur ex eis. Per beatitudinis gradus, quos dominus in sermone quem habuit in monte exequitur.

Qui dixerunt linguam nostram magnificabimus, labia nostra a nobis sunt quis noster & dominus est.

Cassiodorus. Illos exponit, qui in prosperis rebus nimia loquacitate turgentes gloria suam, exaltare praesumunt, & ponunt in propria potestate quod se demones a deo non intelligunt accepisse. Hier. vel qui semetipsos inuicem laudant, & opera sua magnificant dicentes (Labia nostra a nobis sunt) Glo. id est, facundia nostra a nobis est, non a deo. Hier. Vel tanquam dicerent doctores nostros ex nobis ipsis habemus, non aliunde, nos filij Abraham sumus, & nulli unquam seruimus. (Quis noster dominus est?) Idem, quasi dicat, nullus. Cassiodo. Hoc autem sacrilegum verbo repetitur, qui contra tradunt vero deo.

Propter miseriam inopum, & gemitum pauperum, nunc exurgam dicit dominus.

Hieronymus. Vox patris est. Cassio. Hic namque propheta voce patris, resurrectionem promittit domini saluatoris, intelligamus autem, quae sit pietas hac creatoris, quando scilicet propter miseriam inopum, & gemitum pauperum clarificatus est dominus Christus. ne eius fideles diutina tribulatione grauaretur. Hiero. Propter miseriam inquam (inopum). Quis autem erat miser, nisi humanum genus, quod in ista miseria venit in qua generatur in peccatis, & gemitus erat in inferno, in his qui in poenis habitabant. (Nunc exurgam dicit dominus. Hier. Cassiodo. Hac dicit propheta in persona patris, (nunc), id est in tempore gratiae exurgam hoc est apparebo, & mittam filium meum, qui eos redimat appareat enim, & manifestatur pater in filio, sicut in euangelio. d. Qui me videt, videt, & pater in eo.

Ponam in salutari, fiducialiter agam in eo.

Cassio. Salutare suum dixit pater. Verbum suum quod est caro factum, per quod vita mortalibus venit. Aug. Secundum illud, Quoniam viderunt oculi mei, salutare tuum. Hierony. Dixit autem ponam in salutari Et non dixit, quid ponam, unde subauditur salutem gentium, & adhuc quid ponam. Contra gemitum letitiam, & contra paupertatem diuitias spirituales. Fiducialiter agam in eo, idem. Vox patris ad filium, ac si dicat, cum fiducia omnia facio per eum. Cassiodo. Et reuera fiducialiter agit, cuius voluntati, nullus praeualere obuiare. Aug. Glosa. (Fiducialiter) inquam agam (non quasi scribae, & pharisaei tanquam potestatem habens mutandi, & addendi, ut auctor legis.

Eloquia domini eloquia casta, argenti igne examinatum, probatum terrae purgatum septuplum.

Cassiodo. Hic per prophetam eloquia domini laudantur, quae nullo mendacio, nulla adulterina falsitate fulciuntur eloquia inquam domini eloquia casta. Aug. (Casta) dicitur id est, sine corruptione simulationis. Multi enim praedicant veritatem, non caste, quia vendunt illam precio commoditatum huius saeculi, de quibus dicit apostolus quod Christum annunciant non caste. Hier. Tunc inquam sunt eloquia casta si quando praedicant non affectus parentum prouocat non potentum, non propter dona praesentia, non pro honore vano. Argentum igne examinatum. Cassio. Adhuc definit per similitudinem metalli, quae sint eloquia casta, dicens. (Argentum terrae examinatum, quod solet esse purissimum, quae do frequenti fuerit decoctione emendatum. Aug. Sic examinata, & purissima sunt eloquia domini per tribulationes probata. Greg. in mora. Iob li. iij. Quia sermo dei, si in corde figitur, tribulationibus probatur. Glo. Cassio. Vel (eloquia casta) dicit contra id quod supra dixerat vana locuti sunt. Argentum vero igne examinatum contra id quod dicitur (Labia dolosa in corde, & corde locuti sunt). Sequitur (probatum terrae). Hierony. Hoc est per sanctum spiritum, qui venit in humanitatem illam pro parte carnis, quae ex materia Christus accepit, quod tunc quasi terram dominus suscepit. Glo. Et cum dicit (probatum terrae) hic, id est a terra, ponitur enim hic genitum pro ablatiuo more greco. (Est et purgarum septuplum.) Hiero. Cassio. Aug. Glo. Per septem scilicet, dona spiritus sancti, timorem domini, pietatem, scientiam, fortitudinem, consilium, intelligentiam & sapientiam, Quae omnia in Christo fuerunt, non ut ille purificaretur, sed ut qui ipsa dona accepturi erant, purificarentur ex eis. Per beatitudinis gradus, quos dominus in sermone quem habuit in monte exequitur.

Tu domine seruabis nos, & custodies nos a generatione hac, in aeternum.

Cassio. Glo. Hic propheta ad dominum se conuertens, ostendit vtilitatem diuinorum eloquiorum dicens. (Tu domine seruabis nos) Glo. O domine tu seruabis nos non ipsi nos, supra de malis dixerat (disperdat dominus uniuersa labia dolosa) hic de bonis dicit (Tu seruabis nos). Cass. Nostra enim virtute non possumus custodiri, nisi illius miseratione protegamur, propter quod dicit. Et custodies nos a generatione hac. Cassio. Per generationem hac siue iudeos, siue mundi huius significat peccatores. A quibus nostra virtute non possumus custodiri nisi illius miseratione protegamur addidit etiam in eternum quia hic nos hic in tribulationibus constituitur. Ibi aeterna securitate constituitur. Hic adiuvat, illic glorificat, & coronat. Vel secundum Hiero. (Tu domine seruabis nos) in fide (Et custodies nos a generatione hac) haereticorum scilicet dialecticorum, & reliquorum (in aeternum).

In circuitu impiorum ambulans, secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum.

Cassio. In circuitu inquam ipsi ambulat sub breuissima sententia (in circuitu) dicit impios ambulare, ut nunquam ad rectam possint semitam peruenire Tortuose

Titulus. In finem Psalmus David pro octaua.

Aug. Per octauam vero diem iudicii posse intelligi sexto psalmo dictum est, post octauam sancto quod post hoc tempus quod septem diebus voluitur dabitur sanctis. Cassio. octauam namque die mundus iste non recipit, sed finito septimo redit semper ad primum. In istis etiam diebus pluralis est numerus, ille autem singularis accipitur, qui nullo succedent, narratur. Petit itaque propheta iniquitatem mundi istius destrui, ut ad illam veritatem futurae promissionis debeat peruenire. Glo. Et est sensus tituli (psalmus iste dirigens nos in finem) est David propheta, qui hic loqui in persona alicuius iusti habitus pro octaua, id est, pro die iudicii, quoniam desiderat, ut saeculi iniquitas destruat. Et veritas promissa veniat. Intentio autem est reuocare homines a falsitatibus saeculi ad eloquia dei. Et diuiditur in duas partes. In prima petit se a mundi huius tempestate liberari. In secunda promissionem patris per omnipotentem filium praedicat esse faciendam ibi, propter misericordiam. Videns ergo sanctus vir multiplicatam vanitatem saeculi, quasi timens subito exclamat pro magnitudine periculi, Et ait.

Aug. Per octauam vero diem iudicii posse intelligi sexto psalmo dictum est, post octauam sancto quod post hoc tempus quod septem diebus voluitur dabitur sanctis. Cassio. octauam namque die mundus iste non recipit, sed finito septimo redit semper ad primum. In istis etiam diebus pluralis est numerus, ille autem singularis accipitur, qui nullo succedent, narratur. Petit itaque propheta iniquitatem mundi istius destrui, ut ad illam veritatem futurae promissionis debeat peruenire. Glo. Et est sensus tituli (psalmus iste dirigens nos in finem) est David propheta, qui hic loqui in persona alicuius iusti habitus pro octaua, id est, pro die iudicii, quoniam desiderat, ut saeculi iniquitas destruat. Et veritas promissa veniat. Intentio autem est reuocare homines a falsitatibus saeculi ad eloquia dei. Et diuiditur in duas partes. In prima petit se a mundi huius tempestate liberari. In secunda promissionem patris per omnipotentem filium praedicat esse faciendam ibi, propter misericordiam. Videns ergo sanctus vir multiplicatam vanitatem saeculi, quasi timens subito exclamat pro magnitudine periculi, Et ait.

Glo. Et est sensus tituli (psalmus iste dirigens nos in finem) est David propheta, qui hic loqui in persona alicuius iusti habitus pro octaua, id est, pro die iudicii, quoniam desiderat, ut saeculi iniquitas destruat. Et veritas promissa veniat. Intentio autem est reuocare homines a falsitatibus saeculi ad eloquia dei. Et diuiditur in duas partes. In prima petit se a mundi huius tempestate liberari. In secunda promissionem patris per omnipotentem filium praedicat esse faciendam ibi, propter misericordiam. Videns ergo sanctus vir multiplicatam vanitatem saeculi, quasi timens subito exclamat pro magnitudine periculi, Et ait.

Psalmus. xii.

Si quidem via malis semper moribus applicatur, & ideo peruenire ad requiem octauae diei nequeunt qui rotam in more, in sua terga vertuntur. August. Gloſa. Vel in circuitu id est, in temporalium rerum cupiditate, quae septem dierum repetitio, circuitu tamen rota voluitur, in hoc enim circuitu impij ambulat. Et ideo non perueniunt in octauum, hoc est, in aeternum, pro quo iste psalmus titulus est. Gregorius. in mora. Iob lib. v. Solet namque per circuitum laboris anxietas designari sicut de Sathanae responsione scriptum est. Circuitum terram, & perambulauit eam, de imitatoribus, & membris dicitur in circuitu impij ambulat. Quia malicia illius late corrupti, dum interiora non appetunt, in exteriori labore fatigantur. Sequitur. (Secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum). Cassiodorus. Hoc ad illos pertinet, qui sincere eloquijs domini castis, purissimis crediderunt, unde secundum altitudinem dicitur, non secundum meritum suum, ut altum decet. Altum enim dicimus, quod comprehendere non valeamus. Cum autem dicitur multiplicasti filios hominum, ad illam promissionem respicit. Abraham, in qua dicitur, multiplicabo seminum tuum, sicut et illas coeli, quod in sanctis suis & fecisse, & quoti die facere manifestum est. August. Vel tunc multiplicabuntur iusti, quando ibunt de virtute in virtutem, non multiplicatione temporalium, quae auertit ab unitate dei.

Psalmus duodecimus.

Titulus. In finem Psalmus David.

Tituli huius expositio, iam supra nota est. August. Finis enim legis, Christus ad iustitiam omnium credenti. Hiero. Psalmus iste continet vocem animae fidelis requirentis deum. Cassiodorus. Totum enim de charitate loquitur domini Christi, in qua est totius legis sita perfectio, quae si quis habet, omnium mundi huius blandimenta, postponit, propheta, itaque plenus domini charitate, confidenter dicit differri se diutius ab expectatione sua, & ab aduentu illius. Quem licet firma fide crederet esse venturum, tamen, de eius tarditate conqueritur. Gloſa. Intentio itaque prophetae est, fideles reuocare ab ydolorum cultu, & inuitare ad desiderium aduentus Christi. Et diuiditur in duas partes. In prima parte exprimit desiderium antiquorum patrum quantum ad primum aduentum, vel quantum ad secundum iuxta modernos. In secunda, in persona cuiuslibet fidelis petit ut illuminetur, ne capiatur a laqueis diaboli, ibi (respice & exaudi me) in persona namque fidelium de dilatione eius aduentus conquerentium ait.

Msquequo domine obliuisceris in finem, vsquequo auertis faciem tuam a me. Cassio. Omni desideranti valde molesta dilatio est. Propterea propheta

ta plenus charitate, ut dictum est, confidenter eruditans dicit (Vsquequo domine obliuisceris in finem). Idem. Non enim obliuiscitur deus, sed ab eo qui desiderat obliuionem creditur pari, quando differt donare quod petitur. Obliuisceris inquam me. Gloſa. id est praesentiam incarnationis mihi subtrahis. (In finem) August. id est differ me ad intelligendum Christum spiritualiter, qui est dei sapientia, & rectus finis omnis intentionis animae. Hiero. Vel quia finis creaturarum terra est ideo dicit ecclesia. Et si vilior sim, & vilissima quasi terra. (Vsquequo obliuisceris me, vsquequo auertis faciem tuam a me. Hiero. Ut non habeam intelligentiam, neque sum in lumine cognitionis tuae ante terminum vitae huius. August. Auertere enim deus faciem dicitur, dum non dat animae notitiam sui, quae adhuc purum mentis oculum non habet.

Qvandiu ponam consilia in anima mea, dolorem in corde meo per diem.

Cassio. Hic ardor maxime sustinentis exprimitur dicit enim sibi deesse consilium, ut videndi mitigare possit affectum, inestimabilis namque est anxietas concupiscere bonum, & diutius sustinere venturum. August. Vel iste est sensus tadium domine obliuisceris me in finem & tandiu auertis faciem tuam a me, quoadiu ponam consilia in anima mea misericordia scilicet perfecte operando, alias non eum deus dirigit in finem, neque dabit ei sui plenam notitiam. Dolorem in corde meo per diem. Hiero. Donec ponam inquam dolorem super tenebras peccatorum meorum, hoc est, donec poenitentiam agat. (Per diem). Cassio. id est, per singulos dies. August. Continuationem enim signat, ut dies pro tempore intelligatur. Hugo car. Vel per diem id est, per illuminationem gratiae. Grego. Quato enim quismagioris gratiae lumine recipit, tanto magis se reprehensibilem esse cognoscit.

Vsquequo exaltabitur inimicus meus super me, respice & exaudi me domine deus meus.

Cassio. Gloſa. De diabolo hoc dicit, qui ante aduentum domini exaltatus, humana captiuitate gaudebat. August. Vel per inimicum intelligitur consuetudo carnalis. Hieronymus (Vsquequo) inquam, (exaltabitur inimicus meus) Tamen diceret. Quoadiu ad te conuersus non fuero, erigitur aduersus me diabolus, qui est humani generis inimicus. (Super me. Cassiodorus. Hoc est super credulitatem meam, quia ille toto orbe colebatur instanter cum deuotionem diuina religio non haberet. Sequitur (Respice, & exaudi me domine deus meus) August. Cassiodorus. (Respice) refertur ad ipsum, quod dictum est, vsquequo auertis faciem tuam a me. (Exaudi) refertur ad id quod dictum est. Vsquequo obliuisceris me in finem. Cassiodorus. (me) autem cum dicit, non sibi tantum singulariter petit, sed vniuersis fidelibus supplicat subueniri. Hugo cardinalis. Vel (respice) per carnassumptionem (Et exaudi) per gratiae infusionem. Lyra. (domine) per omnium gubernationem, (deus) per creationem, (meus) per verum cultum & fidem.

Psalmus. xii. fo. xvi.

Illumina oculos meos ne vnquam obdormiam in morte, nequando dicat inimicus meus preualui aduersus eum.

Cassiodorus. Cum dicit (Illumina oculos meos). Hieronymus Augustinus. Cassiodorus. oculos cordis oportet intelligere qui in morte obdormiunt, quando fidei lumine sepulto carnali delectatione clauduntur, ipse enim est sonus de quo letatur inimicus notanter autem dicit (Illumina) quia ipse lux quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (ne vnquam obdormiam). Gloſa. Per concupiscentiam quae ex me fit in morte. Gloſa. Cassiodorus id est in peccato quod fit in spiritu sanctum de quo Iohannes est peccatum ad mortem non pro eo dico ut quis oret (Nequando). Hiero. nimus. hoc est in futuro iudicio dicat inimicus meus. Gloſa. diabolus scilicet qui insultat dum caput, Augustinus. cuius insultatio metuenda est. Cassiodorus. diaboli enim & angelorum eius consuetudo est, insultare, dum capiunt & gaudere. dum deceptos acceperint possideri. Preualui aduersus eum. Lyra. quod contingit quando aliquem deiecit a morte culpe in mortem gehennae.

Qui tribulant me exultabunt si motus fuero, ego autem in misericordia tua speraui.

(Qui tribulant me). Gloſa. diabolus scilicet & angelus eius (Exultabunt si motus fuero) a stabilitate fidei. Augustinus. quod non fecerunt de beato Iob cum eum tribularent, quia non est motus, nec recessit a stabilitate fidei. Cassiodorus. Necesse est enim ut in laqueum diaboli pedem mittat si se quispiam vestigio mentis a domini firmitate subducatur (Ego autem in misericordia tua speraui). Augustinus. non de me presumpsi, quia id ipsum quod non mouetur homo & fixus in domino permanet non sibi debet tribuere, sed deo, ne cum se gloriatur non esse motum, ipsa superbia moueatur. Cassiodorus. Qui enim aliter putat omnem spem suae credulitatis euacuare.

Exultabit cor meum in salutari tuo cantabo domino qui bona tribuit michi, & psallam nomini domini altissimi.

(Exultabit) inquam (cor meum) Hugo cardinalis. Non in mundo, vel in temporalibus vel vanitatibus, sed in salutari tuo Hieronymus. Augustinus. hoc est in christo in sapientia dei Hugo cardinalis. quae ad hoc venit ut saluet nos, unde & dicitur Iesus quod est saluator (Cantabo domino) Hieronymus. Laudando predicando (Qui bona tribuit michi) Gloſa. Spiritualia scilicet non ad humanum diem pertinentia. (Et psallam nomini domini altissimi) Cassiodorus. Augustinus. (Cantabo) corde psallam operibus bonis, quod maxime diuinitas querit ut cantabo pertineat ad contemplatiuam (psallam) ad actiuam. Quae duo tanquam gemini oculi pulcherrime sociata reddunt illuminatissimum christianum. Hieronymus. Merito ergo domine. Ihesu christe nomini tuo psallitur, qui diuine pietate, & iustus victoriam prestas, et peccatores te & iustus victoriam prestas, & peccatores ut ad te conuertatur inuitas.

Psalmus tertius decimus

Lyra. Aliqui dicunt quod materia huius psalmi est de Sennacherib, qui blasphemauit deum israel, ut habetur. iij. Reg. xviij. Alij exponunt illum denabuchodonosor qui blasphemauit deum israel quando iussit incendi ei templum per Nabuzardan. iij. Reg. xxy.

Titulus
In finem psalmus
dauid.

Titulus iste iam satis notus est. Cassiodorus. In titulis autem iuste (finis) frequenter repetitur ut semper ad omnipotentem christum animus erigatur, sed finis iste ut dictum est, variis significationibus sensum nostrum transmittit ad dominum, Nunc tribulantium confessione, nunc exultatione letantium, nunc docentis affectu nunc comminatione iudicij. Modo tamen psalmus hic iudeorum vesaniam vehementer increpatione castigat. Gloſa. Et est iste primus psalmus de increpatione iudeorum & conuersione. In quo intentio prophetae est iudeos confutare christi contemptores. Et diuiditur in tres partes. In prima increpat ecclesia iudeos, qui visio christo minime crediderunt. In secunda, minatur futurum iudicium, ibi (Nonne cognoscet). In tertia predict conuersionem iudeorum in finem seculi, ibi (Quis dabit) &c.

Dixit insipiens in corde suo, non est deus.

Cassiodorus. videns namque populus iudeorum christum humiliter in assumpta carne venisse insipienter dixit (non est deus). Augustinus. Quod nec ipsi sacrilegi & detestandi philosophi qui peruersa & falsa de deo sentiunt ausi sunt dicere. Ideo autem dixit (in corde suo) quia hoc nemo audeat palam dicere, etiam si ausus fuerit cogitare, Cassiodorus. Et ideo grauis, quia non in laqueis dixit, sed in corde, ut malorum peior incredulitas iungeretur. Hieronymus. Nec est mirum si in de negabant ipsum esse prophetam, dum dicebant. Si hic esset propheta sciret utique quae & qualis esset mulier quae tangit eum quia peccatrix est. Hoc autem ideo dixerunt, quia.

Corrupti sunt & ab hominabiles facti sunt in studiis suis, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum.

(Corrupti sunt) inquam, Hugo cardinalis. fermo in fidelitatis, Cassiodorus. Vel (corrupti sunt) dum a scripturarum sanitate recedentes, in sensus probati sunt incidisse vitiosos. (Et ab hominabiles facti sunt in studiis suis). Augustinus. Quia dum amant hoc seculum, non amant deum. Ipse namque sunt affectiones, seu studia quae animam corrumpunt. Cassiodorus. Et hec est poena peccati ut ne phantasma incredulitate maculati, ab hominabiles domino suis erroribus redderentur. (Non est qui faciat bonum non est vsque ad vnum). Cassiodorus. Quid dicimus de patriarchis, Nonne bonum fecit Noe? Nonne bonum fecit Abraham, Nonne Iob? Quid de prophetis & apostolis? Quid de bonis quibus & hominibus domino largiente iustorum operatione fiunt? Sed ut hec negatio verissime elucescat, considerandum est quod sequitur (Non est vsque ad vnum). Idem. Reuera namque solus est christus, sine quo bonum

Psalmus. xiii.

aliquid incipere vel implere imbecilitas humana non preuaret. Et hic est ille finis qui premittitur in titulo. Augustinus. Et iste est melior intellectus, ut nemo intelligatur fecisse bonitatem nisi ad Christum, quia non potest quisquam hominum facere bonitatem nisi ipse monstrauerit.

Dominus de caelo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens aut requirens deum.

Ca. Ciodo. Augusti. Glo. Cassio. **C**assiodorus. (Prospexit) inquit ut nobis mitteret unigenitum filium suum per quem uera fides euidentius posset agnosci. (Super illos hominum). Hieronimus. Id est super genus humanum. Augustinus. Cassio. Vel super iudeos potest intelligi ut honoratus eos appellauerit filios hominum propter unius dei cultum in comparatione gentium, de quibus arbitror superius dictum (Dixit incipiens &c.) ut uideat si est intelligens aut requirens deum Augustinus. Hieronimus. (Ut uideat) id est intelligat per animas sanctas. Nam per se ipsum nichil euilet. Glo. fa. Vel (ut uideat) id est uideri faciat. (Si est intelligens) corde scilicet deum esse in homine. Cassiodorus. Hoc enim dixit propter assumptionem humanitatis, per quam deus intelligi debuerit, qui multis miraculis aduentum sue diuinitatis ostendit. (Requirens) uero posuit, si eius mandata sequerentur. Ille enim requirit deum qui ab eius uoluntate non discrepat.

Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum.

Ca. Ciodo. **C**assiodorus. Omnes dicuntur declinasse, cum tamen ex eis non minima turba crediderit, sed a parte totum accipiendum est. Tanti enim impii fuerunt, ut omnes poene perfidie ac perisse putarentur. Isti ergo declinauerunt a gratia dei, & facti sunt inutiles inquit & sibi & alijs. Augustinus. Vel (omnes declinauerunt) tam iudei quam gentes. (Non est qui faciat bonum) non est usque ad unum. (Hoc iam satis supra expositum est.

Sepulchrum patens est guttur eorum, lingua suis dolose agebant, uenenum aspidum sub labijs eorum.

Hi tres uerbo describuntur in hebreo sed ad diti sunt septuaginta interpretibus in confusione iudeorum. **C**assiodorus. Glo. Iste uersus & duo sequentes dicuntur non esse de hebreo, sed propter iudeorum uituperationem, de multis psalmis compacti. Et a lxx. interpretibus additi, unde inferius repetitur iste idem psalmus eos non habet. Presens itaque uersus & in v. psalmo iam dictus est. Merito ergo (sepulchrum patens) dictum (est guttur eorum) qui mortifera loquebantur, nam sicut illa cum patent fetidos odores exalant. Ista & istorum guttur peritiosos sermones proferebat. (linguis suis dolose agebant). Hieronimus. Corruptos bonos mores colloquitis malis. (Venenum aspidum sub labijs eorum). Hieronimus. Quia sicut aspidem, ita obturauit aures suas, ne precepta diuine legis exaudiant. Venenum enim dolus iniquorum colloquiorum intelligitur. Cassiodorus. Et hec pulchre nimis in aspidis comparatione manserunt. Cui dum blanda carmina dicuntur. Illa semper minatur exitum. Ita & os iudeorum maledictione, & amaritudine

plenum erat, quando pro bonis admonitionibus blasphemabant dominum christum, & denece eius tractabant, propter quod sequitur.

Quorum os maledictione, & amaritudine plenum est, ueloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.

Ca. Ciodo. Glo. **C**assiodorus. (Quorum) scilicet iudeorum (os maledictione). Glo. id est opprobrijs, & blasphemijs. (Et amaritudine) id est minis (plenum est). Et ideo bene comparantur aspidi, Cassiodorus. Vel tunc amaritudine pleni erant, cum de eius nece tractabant. Veloces pedes eorum Glo. (Veloces) hoc est expediti, consuetudinem facienda. Glo. fa. Vel ideo (veloces) quia omnia in consilio faciunt. Cassiodorus. Pedes enim appellantur consilij progressus, quibus de incepto mouentur ad exitum rerum. Glo. fa. Vel (pedes) sunt uoluntas & affectus. (Ad effundendum sanguinem). Cassiodorus. Subaudiendum domini saluatoris. Glo. fa. Vel christi & suorum.

Contritio & felicitas in uis eorum & uiam pacis non cognouerunt, non est timor dei ante oculos eorum.

Ca. Ciodo. Augusti. **C**assiodorus. Optime uia describitur impiorum que (contritio) est que & terit & teritur damalis nocet & sibi. (In felicitas) uero, quia nunquam ipsam, nisi ad in sancta supplicia peruenitur. Augustinus. Omnes enim malorum hominum uiae plene sunt labore & miseria. Hieronimus. Vel (contritio) corporis, & infelicitas anime. (In uis eorum). Idem, id est in operibus eorum. Semper enim peccatores in uia sua infelicitate coteruntur, quia uiam pacis non cognouerunt, que est christus dominus. Quare autem non cognouerunt. Sequitur (Quia non est timor dei ante oculos eorum) Hugo de sancto uictore li. sententiarum cap. xii. Qui enim timorem dei ante oculos habere nolunt, uiam pacis agnoscere non possunt, quia quisquis foris sensus suos per timorem dei a delectatione carnis non restringit, que sit interni boni dulcedo gustare non poterit. Augustinus. Et quia isti non dicant non est deus, tamen non timent deum. Hieronimus. Non enim metuunt futurum dei iudicium, & ideo non obseruant mandata eius, per que peruenitur ad agnitionem ueritatis que est ipse christus.

Nonne cognoscet omnes qui operantur iniquitatem, qui deuorant plebem meam, sicut escam & panem.

Ca. Ciodo. Augusti. **C**assiodorus. Hic diuinum iudicium impijs comminatur. (Nonne) inquit cognoscet omnes qui operantur iniquitatem. Hieronimus. Cassiodorus. Ac si dicat, si modo non cognoscunt uenturam ultionem, cognoscant tamen in iudicio qui modo male operantur, quando uiderint bonos ad eterna premia diuinitus inuitari, se uero ad supplicia nunquam finienda transmitti. (Qui deuorant plebem sicut escam panem). Hieronimus. (Qui) scilicet heretici (deuorant plebem meam) populum christianum. (Sicut escam panem) qui in omnes cibos currit. Et sine quo quis saturari non potest sic nec heretici satiantur iniquitatibus suis, nisi de plebe dei. Augusti. Quam deuorant qui sua commoda ex illo capiunt, non referant

Psalmus. xiiii. fo. xvii.

tes ministerium suum ad gloriam dei & ad eorum quibus presunt salutem, sed cur hoc faciant, quia

Dominum non inuocauerunt, illic trepidauerunt timore ubi non erat timor.

Augusti. Hieronimus. (Dominum) inquit non inuocauerunt. Si enim inuocassent, salui utique fuissent. Vel aliter (deum non inuocauerunt). Quare? Quia multi inuocant sed non deum, sed aliam rem quem desiderant habere per deum. Augustinus. Hic autem non bene inuocat qui ea desiderat que illi displicent. (Illic trepidauerunt timore ubi non erat timor). Idem Hieronimus. Cassio. Illic trepidauerunt (id est in da no temporalium rerum). Dixerunt enim. Si relin quimus eum sic, oes credent in eum, & ueniant ro mani & tollent nobis & locum & gentem. T inue runt regnum terrenum amittere (ubi non erat timor) Et amiserunt regnum coelorum, quod timere de buerant.

Quoniam dominus in generatione iusta est, consilium in opis confudit, quoniam dominus spes eius est.

Ca. Ciodo. Augusti. **C**assiodorus. (Quoniam dominus in generatione iusta est) id est, non est dominus in eis qui diligunt seculum. In iustum est enim relinquere seculum auditore, & diligere seculum, & seruare creaturam potius quam creatori. Hieronimus. (Sed est in generatione iusta) hoc est in populo christiano & in populo iudeorum olim fuit, quia ex ipso carne sumptis, sed vos o iudei (Consilium in opis confudit). Cassiodorus. Suscipere enim noluitis consilium in opis id est christi qui de suo diues ppter nos factus est pauper ut illius in opia nos diuites faceret. Hieronimus. (Confudit) inquit non intelligentes eum a deo processisse cum praeberet consilium dicens penitentiam agite. (Quoniam dominus spes eius est). Cassiodorus. ut unde magis debuit reuerentior existere inde potius uidere ceteris opprobria sustinere. Augustinus. Contempsistis enim humilem aduentum filii, quia in eo non uidistis populum seculi cuius aduentus ideo humilis factus est, ut hi quos uocabat i deo solo spererent, non in rebus transeuntibus.

Quoniam dominus ex syon salutare israel cum aduerterit dominus captiuitatem plebis sue, exultabit iacob, & letabitur israel.

Ca. Ciodo. Augusti. **C**assiodorus. Cum dixit (quis) nullum uult intelligi nisi deum patrem qui dominum christum in syon id est in hierusalem mittere ac prestare dignatus est. Ipse est utique salutare israel hoc est bene crederetur eterna salus. Augustinus. vel cum dicitur (Quis dabit ex syon salutare israel) subauditur nisi ipse cuius humilitatem contempsistis qui uenturus est ad iudicium uiuorum, & mortuorum regnumq; istorum. Sed quando hoc (Cum aduerterit dominus captiuitatem plebis sue) Cassio. Id est cum damnauerit diabolus qui dei plebem impia credulitate persequitur & captiuare festinat (Exultabit iacob & letabitur israel). Augustinus. Repetitio est sicut solet, Nam idem puto esse (letabitur israel) quod est exultabit iacob. Hieronimus. ipse est enim iacob qui

& israel. Sed iacob & illic israel hic supplator uictor, & illic uidetur deum facie ad faciem quando erit deus omnia in omnibus.

Psalmus quartus decimus.

Titulus. In finem Lyra. Dicitur Aliquid uid fecit hunc psalmum ad ostendendum quieset dignus habitare in terra israel, in securitate & absque transmigratione scilicet ille qui habet conditiones in hoc psalmo descriptas promittit enim eis de illa terram quam diu eum colleret & quando contrarium facerent eos expellere.

Cassiodorus. Desideramus prophetam nosce quos dignos ecclesia sua dominus iudicaret, tanquam pius sacerdos ante faciem eius assistens responsa periret, & de suscitacione sua cupit de fieri certior, dicens (Domine quis habitabit in tabernaculo tuo). Glo. id est in presentia ecclesie, ubi contra diabolum dimicamus. Cassiodorus. Tabernaculum enim dicitur, ex tabernaculo & cenaculo, unde maiores nostri domos pauperum tabernas appellauerunt, quia tantum tabernaculis non adhuc regulis tegebantur quasi tabernas, Et quia ibi habitabant, & cenabant dicebantur tabernacula quasi expedite, & subite habitationes. Vel secandum. Augustinus. Tabernaculum belli res est, & militantium. unde & conturbantes milites dicuntur. Quod bene conuenit ecclesie militati, in qua quasi in tabernaculo sumus donec post uictoriam ad domum perueniamus. Hieronimus. Vel aliter (domine quis habitabit in tabernaculo tuo) (Quis) inquit terrenus poterit templum dei effici, & habitare in ciuitate uiuentis dei. (Aut quis requiescet in monte sancto tuo). Glo. id est in eterna beatitudine, ubi est uisio pacis, & supereminencia caritatis ubi nullus in agone contendet, sed eterna pace quiescet. Hieronimus. Augustinus. Cassiodorus. Mons enim iste pro uita eterna ponitur, ubi pax est, & eterna quies.

Quoniam dominus ex syon salutare israel cum aduerterit dominus captiuitatem plebis sue, exultabit iacob, & letabitur israel.

Ca. Ciodo. Augusti. **C**assiodorus. Cum dixit (quis) nullum uult intelligi nisi deum patrem qui dominum christum in syon id est in hierusalem mittere ac prestare dignatus est. Ipse est utique salutare israel hoc est bene crederetur eterna salus. Augustinus. vel cum dicitur (Quis dabit ex syon salutare israel) subauditur nisi ipse cuius humilitatem contempsistis qui uenturus est ad iudicium uiuorum, & mortuorum regnumq; istorum. Sed quando hoc (Cum aduerterit dominus captiuitatem plebis sue) Cassio. Id est cum damnauerit diabolus qui dei plebem impia credulitate persequitur & captiuare festinat (Exultabit iacob & letabitur israel). Augustinus. Repetitio est sicut solet, Nam idem puto esse (letabitur israel) quod est exultabit iacob. Hieronimus. ipse est enim iacob qui

Quoniam dominus ex syon salutare israel cum aduerterit dominus captiuitatem plebis sue, exultabit iacob, & letabitur israel.

Psalmus. xliii.

1. Ioh. 1. Glo. sua perueniri. Ille itaq; (habita bit & requiescet in tabernaculo suo) Hic. (Qui ingreditur sine macula hoc est sine mortalib; p'tis, quia sine minutis esse non possumus. Si eni dixerimus, quia peccatu non habemus, ipsi nos seducimus, Glo. Et hec est prima qualitas requisita, per quam notatur temperantia, Hieronymus. Et quia non sufficit nobis malum non facere, nisi fecerimus & bonum. Sequitur. (Et operatur iusticiam, Glo. Hec est secunda qualitas, in qua notatur prudentia & iusticia, Hieronymus. Non autem dicit operatur, castitatem, sapientiam, fortitudinem, & huiusmodi. Sed iusticia quiescit magna Virtus est & mater omnium, Ceterae enim virtutes habentem delectant iusticia, non delectat habentem, sed alios, vel aliter operantur iusticia) hoc est custodit mandata, iuxta illud, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, Glo. Deinde plenus exequit has duas virtutes, subiciens alios eorum effectus, dicens.

2. Aug. 3. Hierony. Viloquitur veritate in corde suo. Qui non egit dolum in lingua sua, Hieronymus. Augustinus. (Qui loquitur iniqua veritate dico, sed in corde suo) Ecce terti; virtutis effectus, veritate dico in corde. Hieronymus. Multi enim loquuntur veritatem in labiis, sed non in corde qui videntur vera dicere, sed cor cum labiis non consonat. Sequitur quarta virtus. (Qui non egit dolum in lingua sua). Augustinus. Lingua agit dolum, cum aliud ore profertur, aliud pectore tegitur. Hieronymus. Vel cum quis non implet opere, quod locutus est ore, Sequitur quitavir.

4. A. littera loquo amico. Nec fecit proximo suo malum & opprobrium non accepit aduersus proximos suos.

5. Hierony. Aug. 3. Hierony. Proximus quis. Lux x. Augusti. Cassiodo. Hieronymus. Augustinus. (Nec fecit proximo suo malum) Proximu, omnem hominem accipi oportere, notum est. Nulli enim debemus malum facere, quidem tamen putant proximum esse fratrem, aut vicinum aut cognatum, aut consanguineum, Sed dominus in euangelio docet eum esse proximum, qui fecit misericordiam. Sequitur. (Et opprobriu non accepit aduersus proximos suos) Ecce sexta virtus. Augustinus. Glo. Id est non libenter, aut temere credit criminatori. Cassiodorus. Et quod dixit (non accepit) id est gratum non habuit. Accepta enim illa dicimus, quae nobis grata esse monstramus. Sequitur.

6. Hierony. Ad nichilum deductus est in conspectu eius malus, timentes autem dominum glorificat.

7. Hierony. Aug. 3. Hierony. Triumphantibus conuincunt. Hieronymus. Augustinus. (Ad nichilum deductus est in conspectu eius malus) Malignus est diabolus, quasi malus ignis, vel homo male fuggerens. Hieronymus. Vnde quicquid malus est, in conspectu sancti pro nichilo computatur. Sequitur. (Timentes autem dominum glorificat) Glo. Super pra posuit quae perfectorum sunt, nunc alia tria ponit incipientibus conueniunt tanquam diceret non solum qui predicta habet glorificabit, sed etiam glorificat timentes dominum glorificat. Hieronymus. Timore sancto hos enim dominus magnificat non diuites, non potentes sed eos tantum qui dominum timent, Hugo card. Vnde

sapiens Timor domini gloria et glorificatio et letitia, & coronae exultationis. Sequitur.

8. Hierony. Vi iurat proximo suo & non decipit, qui pecuniam suam non dedit ad usuram, & munera super innocentem non accepit.

9. Hierony. Vi facit hec non, mouebitur in eternum. Cassiodorus. Ad interrogationem prophetae hic brevis & absoluta datur responsio, quoniam (Qui facit hec) ipse habitat in tabernaculo domini, & in sancto eius monte quiescit. Sed considera quia dicit (Qui facit hec) non qui cantat ut nos ad actualem virtutem interposita lege constringeret, ne secreta tanti misterii intenti solis cantibus psalleremus. (Non mouebitur iniqua in eternum) id est ad ipso non mouebitur, quod solis sanctis beatis psatur, Hugo cardinalis. Vel (non mouebitur in presenti a fide, nec in futuro ab eterna stabilitate.

Psalmus quintus decimus.

Titulus. Tituli in scriptio ipsi David.

1. Hierony. Aug. 3. Hierony. Tituli in scriptio ipsi David. Augustinus. rex noster in hoc psalmo loquitur ex persona susceptionis huius mane de quo titulus regalis tempore passionis in scriptis emicuit Hieronymus. (Tituli in scriptio in tumulis & sepulchris est qui mortuorum corpora tenent, tres autem sunt tituli qui in scribuntur Vnus super titulos mortuorum. Alius in liminibus ciuitatum vel domorum. Tertius in victoria regis. Hic ergo de titulo victoriae regis dicit christo scilicet qui vere rex fuit, super cuius caput in pascha post victoriam id est post victum diabolum redemptio humano genere fuit scriptum tribus linguis grece, scilicet hebraice & latine. Hic est rex iudeorum, de quo & pilatus dixit quod scriptum est. Cassiodorus. Quod autem dixit (ipsi David) ad dominum saluatorem competenter refertur crebra expositione monstratum est. Glo. Et est intentio prophetae monere

2. Hierony. Aug. 3. Hierony. Tituli in scriptio ipsi David. Augustinus. rex noster in hoc psalmo loquitur ex persona susceptionis huius mane de quo titulus regalis tempore passionis in scriptis emicuit Hieronymus. (Tituli in scriptio in tumulis & sepulchris est qui mortuorum corpora tenent, tres autem sunt tituli qui in scribuntur Vnus super titulos mortuorum. Alius in liminibus ciuitatum vel domorum. Tertius in victoria regis. Hic ergo de titulo victoriae regis dicit christo scilicet qui vere rex fuit, super cuius caput in pascha post victoriam id est post victum diabolum redemptio humano genere fuit scriptum tribus linguis grece, scilicet hebraice & latine. Hic est rex iudeorum, de quo & pilatus dixit quod scriptum est. Cassiodorus. Quod autem dixit (ipsi David) ad dominum saluatorem competenter refertur crebra expositione monstratum est. Glo. Et est intentio prophetae monere

Psalmus. xv. fo. xviii.

1. Ioh. 1. Glo. omnes ne regno christi contra dicant aut titulo. Cassiodorus. Sciendum est autem quod hic psalmus est secundus eorum qui passionem & resurrectionem domini breuiter tangunt. Et diuiditur in duas partes. In prima Christus in se ostendens veram hominis naturam petit se & suos inter pericula seruari. In secunda agit gratias de bonis sibi suisque collatis, ibi. (Benedicam dominum) Glo. Christus ergo secundum hominem ad partem oras ait. O domine pater.

2. Hierony. Conserua me domine quoniam speravi in te, dixi domino deus meus est quoniam bonorum meorum non eges.

3. Hierony. Aug. 3. Hierony. Conserua me domine quoniam speravi in te, dixi domino deus meus est quoniam bonorum meorum non eges. Augustinus. Non in me, & hoc est meritum quo seruari beo. (Quoniam speravi in te). Hugo cardinalis. In quo destruitur pelagii heresis quae sibi bonum suum attribuebat, quia cum christus qui est caput ecclesiae pro se ornauit homo carnalis nihil sibi debet attribuire. Et hoc dicit. (Glo. Cassio. Non labijs sed mentis affectu. (dixi) in qua dominus meus es tu. Mei scilicet hominis. Hieron. in quo ostendit se hominem in humilitate carnis cum equalis sit in omni potentia maiestatis. Et bene deus mens, quoniam bonorum meorum non eges. Augustinus. Non enim bonis meis expectas tu fieri beatus. Hieron. Nam vniuersa bona quae dominus secundum formam serui in carne monstrauit, non patri profuerunt, sed humano generi. bona autem christi, haec sunt in carnatio scilicet passio, resurrectio & redemptio nostra, ista patri non sunt opus nec necessaria, sed cui, Sequitur.

4. Hierony. Sanctis qui sunt in terra eius, mirificauit omnes voluntates meas in eis.

5. Hierony. Aug. 3. Hierony. Mirificauit omnes voluntates meas in eis. Augustinus. Et qui in terrarum uentium spem suam posuerunt, quamuis adhuc in his terris in carne uerantur. (Mirificauit omnes voluntates meas in eis) Hieron. Christus enim per sanctos suos militeria sua (mirificauit) id est in sanctis. Cassiodorus. Mirae enim facte sunt in eis voluntates domini saluatoris quod illis obedientibus & iussa ipsius facientibus de mortalibus aeternos reddidit, & de terrenis coelestes beneficio sue pietatis effecit. Augustinus. His ergo in qua sanctis miras feci omnes voluntates meas in profectu scilicet eorum, quo senserunt quid eis profuerit & humanitas mee diuinitatis ut moreretur, & diuinitatis ut resurgerem.

6. Hierony. Aug. 3. Hierony. Multiplicatae sunt infirmitates eorum postea accelerauerunt.

7. Hierony. Aug. 3. Hierony. Multiplicatae sunt infirmitates eorum postea accelerauerunt. Augustinus. Hoc est gentes de quibus ecclesia nunc congrego. Antequam idola multiplicarentur deum naturaliter nouerant. Sed postquam multiplicata sunt idola quod, lxx. infirmitates interpretati sunt te

1. Ioh. 1. Glo. Augustinus. linquentes eas, ad me celerrime sunt reuersi. Augustinus. vel (multiplicate sunt infirmitates) Non ad perniciem, sed ut medicum desiderarent, unde sequitur. Postea accelerauerunt post multiplicatas namque infirmitates accelerauerunt ut sanarentur. Glo. (Accelerauerunt) in qua, sed non priori more, quia.

2. Hierony. Non congregabo conuenticula eorum de sanguinibus, nec memor ero nominum eorum per labia mea.

3. Hierony. Aug. 3. Hierony. Non congregabo conuenticula eorum de sanguinibus, nec memor ero nominum eorum per labia mea. Augustinus. Hic describitur noua religio noui testamenti. Augustinus. Erunt enim conuenticula eorum non carnalia, nec de sanguinibus peccatorum, sed propiciatus congregabo eos. (Nec memor ero nominum eorum per labia mea). Cassiodorus. Prius enim docti sunt filii ire filii diaboli, filii carnis post aduentum vero domini sacris fontibus renati appellati sunt christiani. Filii dei amici spiritus sancti. Non fuit ergo memor nominum eorum quando nouis hominibus noua vocabula constat imposita. Hieron. Mutamur quippe in lauacro, & ex filiis hominum vocamur filii dei, crescentibus meritis nomina addita sunt noua, sicut abraham, Sara, Petrus, Paulus & reliqui qui ante ea serui fuerunt peccati, postea amici facti sunt dei, Cassiodorus labia autem legis duo sunt testamenta, per quae voluntates eius enunciatas esse cognoscimus quia ergo in hereditatem domini transferuntur, recte subiungitur.

4. Hierony. Dominus pars hereditatis meae & calicis mei, tu es qui restitues hereditatem meam mihi.

5. Hierony. Aug. 3. Hierony. Dominus pars hereditatis meae & calicis mei, tu es qui restitues hereditatem meam mihi. Augustinus. Eligant sibi inquit alij partes alias quibus fruuntur terrenas & temporales mundanas concupiscentias & uentis currentibus similem vitam. Portio autem (mee hereditatis & calicis mei) dominus eternus est. Cassiodorus. Quod autem dicit hereditas pertinet ad gentium fidem & dicitur (hereditas) ab herede, id est a domino. (Calix) uero pertinet ad venerabilem passionem, qui sobrie potatus confert gloriosissimam resurrectionem. Deinde conuertens sermonem ad dominum ait (Tu es qui restitues hereditatem meam mihi). Hieronymus. Secundum historiam christi hereditas iudei fuerit ad quos christus uenit, quae tunc dissipata est quando eum crucifixerunt, sed restituetur in futuro cum plenitudo gentium subintraverit, vel aliter (restituet deus) pater (hereditatem christi, quando electos suos corpus scilicet sanctae ecclesiae ad illam integritatem attraxerit, ut post resurrectionem acceptis corporibus suis in corrupti, & immortales uiuant qui immortalitatem in adam perdididerunt. Augustinus. Non autem restitues mihi quod non amisi, sed restitues his qui amiserunt tuam claritatis notitiam, in quibus quia ego sum mihi restitues. Sequitur.

6. Hierony. Aug. 3. Hierony. Funes ceciderunt mihi in praclaris et enim hereditas mea praclara est mihi.

7. Hierony. Aug. 3. Hierony. Funes ceciderunt mihi in praclaris et enim hereditas mea praclara est mihi. Cassiodorus. Priscorum more funibus diuidebatur hereditas. Sicut Moyses legitur Iosue praecipiisse, unde nunc merito funiculos dixit, quia hereditatis suae, laetitiam diuinam gloriamque memorauit.

Psalmus. xv.

Possumus & fines accipi huius seculi tristitiae. Nam & ipsi funes a funibus dicti sunt q in modū ce reorum ante funera incendebantur. Quae omnia sine dubio in praclaris conuersa sunt, dum ad resurrexerunt aeterna munera perueniunt. Gregorius in moralibus Iob lib. xxxiiij. Vel funes tunc in praclaris cadunt, dum per humilitatem uitae fortes nos patriae meli oris exipiunt. Sequitur. (Ete sunt hereditas mea) Idem. quae est ecclesia & praedestinata multitudo sanctorum. (Praeclara est mihi Idem. Hic additum est mihi, quia non in se secum dum humanitatem. sed in parte gloriatur. Augu. Vel ideo mihi dicit, quia non omnibus, sed videtur tibus praclara est. in quibus quia ego sum mihi est. Vel secundum Hieronymum. Funes ceciderunt mihi in praclaris. Hoc est quia p vno israel vniuersi orbis hereditatem sum consecutus in patriar chis, prophetis, apostolis, & alijs beatis.

Benedicam dominū qui tribuit mihi intellectum isuper & vsq; ad noctē increpauerunt me renes mei.

Hieronymus. Vox capitis cum membris sapien tia enim dei non indiget ipsa sapientia. Vel secun dum illud accipiendum est quod in euangelio dicitur. Iesus proficiebat etate & sapientia & gratia coram deo & hominibus. (Benedicam inquit do minum qui tribuit mihi intellectum). Glosa. quo scilicet hereditas haec videri potest & possideri i su per etiam & de hoc dominū benedicam, Quia (vsq; ad noctem) id est vsq; ad mortē. Hieronymus Nox enim tēpus significat passionis, in quo inte riori eruditus est diuinitate humana fragilitas. (Increpauerunt me renes mei). Cassiodorus. Lyra (Renes) id est iudē de patentella & consanguini tate mea nati. Et bene per renes, in quibus est vis generatiua designat iudaei qui domino increpauerūt in vita & in morte dicētes, demoniū habes, Vach qui destruis templum dei & similia, sed in omni bus.

Prouidebam dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi ne commouear.

Hieronymus. (Prouidebam) inquit (dominū patri. scilicet i conspectu meo semper). Lyra. Quia anima christi ab instanti creationis habuit conti nue claritatem diuine Visionis Cassiodorus. Et i hoc datur nobis singulare remediū quo peccata vitemus. Nam qui dominum semper ituetur acie mentis, nullatenus ad delicta conuertitur. Quan do enim veritas cor inhabitat introitum fallita tis emendat. Hugo de sancto victore libro senten tiarum capi. xlii. Semper autem in conspectu suo dominum prouidet, qui in tribulatione cōstitu tus spem in domino habet. Et spem ceptam vsq; in finem nō deserit. Quoniam a dextris est mihi ne commouear Cassiodorus. Hic exprimit causā quare motus non est domino enim a dextris opi tulante sinistra non preualent. Et si ille nō tenuerit statim insidians diabolus occupabit. Sicut de iuda scriptum est. Constitue super eum peccatōrē & diabolus stet a dextris eius. Hugo vbi supra ca. xlii. Tunc autem dominus a dextris est, quādo in serijs virtutes animae custodit. Sequitur.

Propter hoc letatum est cor meum & exultauit lingua mea. insuper et caro mea requiescet in spe.

Cassiodorus. Augustinus. (Propter hoc) enim quille a dextris afficit, & in cogitationibus suis iocunditatem, & in ligna exultationem obortam sibi esse testatur. Vel secundum Hieronymū. Propter resurrectionem letatus sum, quia per eam liberatus est mundus, vel propter illud q me adiuuas. (Letatum est cor meum, & lingua mea predi cat.) Augustinus. Glosa. Haec nāq; plena est letitia quae & corde stari percipitur & alacri sermone fertur. (Insper & caro mea requiescet in spe. Au gustinus. Caro enim mea non deficiet in aeternū sed in spe resurrectionis obdormiet. Hieronymus Vel ecclesia quae est caro mea modo requiescet in spe resurrectionis, vt ibi caput pcessit & membra se quantur. Sed quare (requiescet in spe) Sequitur.

Quoniam nō derelinques animā meā in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.

Augustinus. Hoc est q neq; animam inferno possidēdam dabis, neq; sanctificatum corpus, per quod & alij sanctificandi sunt corumpi patiaris. Hieronymus. (Nō derelinques) inquit animā meā in inferno quia propterea illuc descendit, vt electos suos inde eliceret & diabolum ligaret. Sed cū dicit (nō dabis sanctum tuum videre corruptionem). Cum alibi dicat. Quae utilitas in sanguine meo dum descendo in corruptionem. Nō ibi de corruptione corporis christi in sepulchro dicit sed de corruptione ceterorum sanctorum. Cassiodorus Glosa. Vel ibi dicit descendere in corruptionem cum affligentium clauorum, & lanceae inuisione penetratur. Hic vero corruptionem id est putrefactionem iuste negat fieri quae carnaliter carnem vastat humanam. (Nō inquit dabis me sanctum tuum videre corruptionem. Quia.

Notas mihi festiuitas vitae ad implebis me letitia cum vultu tuo delectationes in dextera tua vsq; in finem.

Cassiodorus. Id est per me fecisti humanum genus iter vitae cognoscere, ut in mandatis tuis humili ter ambulantes mortifere superbiae venena declararent. Augustinus. Et per humilitatis vias ad vitam redirent homines vnde per superbiam ceciderent in quibus quia ego sum, recte dicit. (Notas mihi fecisti vias vite, Hieronymus. (Vie) inquit (Vite mā data christi sunt. Sicut scriptum est. Si vis ad vitā ingredi, serua mandata. (Adimplebis me letitiā vultu tuo.) Augustinus. (Adimplebis me) id est sanctos tuos (letitia vt vltra nō quærant aliud cum facie ad faciē te viderint. Hiero. Tunc enim erit plena letitia cum adunatum fuerit corpus ecclesie in re gno dei, vbi erit deus omnia in omnibus. Hugo de sancto victore vbi supra capi. xv. In hac nāq; vita aliquando letari possumus, sed impleri letitia non possumus, quia et si quaedam sunt quae letificant multa sunt quae contristant vnde sequitur (Delectationes in dextera tua usq; in finem.) Hieronymus. Dexterā patris filius est. delectatio autē vitae aeternae est. (in dextera) id est in prosperitate

Psalmus. xvi.

Jo. xiv.

que filio datur (vsq; in finē) id est sine fine. Quia finis legis christus est ad iustitiam omni credenti. Cassio. Vel vsq; in finem significat perfectionem atq; eternitatem, cuius gloria in sua pfectioe manens nullis erit finienda tēporibus. Hugo de san cto victore vbi supra cap. xvi. In temporalib; eū bonis delectationes quaedā sunt sed vsq; in finē, quia in hac vita semp gaudiū dolor sequitur. Et ois delectatio amaro fine terminatur. In dextera autē dei delectationes vsq; in finem sunt, quia in vita eterna nec gaudia in merore, nec delectatio nes in dolorem mutari possunt.

Psalmus sextusdecimus.

Titulus. Lyra. Hec est oratio Da uid, in secreto facta apd deum p liberatione sua a persecutioe Saulis ppter qd, & multas alias fecit.

Oratio David. Cassiodorus. Merito sic pre notatus est psalmus iste quando eius interio ad precum studiū tota por rigitur. Et nota q iste psalmus & lxxxv. lxxxix. c. & cxlj. orationes titulantur. Hieronymus. Iste autem psalmus cantatur ex persona Christi contra iudeos, & ex persona ecclesiae contra haereticos. Glosa. Orat autem hic Christus non pro sua vtilitate, sed pro nostra necessitate. Eius enim oratio, fidelium est institutio, vnde iste psalmus fideles monet ad orationem. Et diuiditur in tres partes. In prima, orat Christus secundum iustitiam suam exaudiri. In secunda generaliter petit a iudeorum insidijs liberari, ibi (Ego clamaui). In tertia, petit sibi, & suis bona tribui, & malis mala, & resurrectionem velocissimam deprecatur ibi Exurge Glosa. Chris tus itaque secundū hominem ad patrem oras ad iuncta sibi corporis voce ait.

Exaudi domine iustitiam meā intende deprecationem meam.

Hieronymus. Vox Christi in passione, & vox ecclesie in tribulatione. Cassiodorus. Exaudi inquam (domine iustitiam meam) apud deum nanque certum est habere iustitiam vocem suam, qui res tacitas virtute intelligē tiae suae cognoscit. Ipsius est enim oratio perfe cta, cuius & causa clamat, & lingua, actus, & sermo vita, & cogitatio. Hieronymus. Vel iustitiam) dicit ecclesiam suam, vel petit Christus exaudiri iustitiam suam) qua vsque ad mortem obediens fuit (Intende deprecationem meam. Cassiodorus). In tendere oculorum est preces admittere auriam, Hieronymus. Differētia autem est inter orationē, & deprecationem. Oratio sanctorum est pro deuo tis, vt perseuerent in bono. Deprecatio vero, pro peccatis suis vel aliorū. Vel aliquid fortius est de precatio, quam oratio, & non solum intendas, sed etiam.

Auribus percipe orationem meam, nō in labijs dolosis.

Hugo cardus. Per aures intelligitur diuina clemen tia. Lyra. Loquitur enim de deo per modū huma nū, quia in deo non sunt lineamenta corporis. Cas sio. (Percipere) autem est non transitorie aliquid

sumere, sed preces hominum copiosa dignatione recipere. Glosa. (Auribus) igitur percipere orationē meā) que est de bonis sibi & suis adhibendis. (Ora tionem dico prolatā. (Non in labijs dolosis). Au gustus. Hoc est non ad te in labijs dolosis procedē te. Hiero. Sed per puritatē quae tibi est placita. Hu go de sancto victore lib. senē cap. xviij. Tria nāq; sunt orantium genera. Alij qui solis labijs. Alij qui solo corde. Alij qui & labijs & corde orāt, qui solis labijs orant dolosi sunt, quia non habent in corde quod pferunt ore. Qui corde & labijs orāt veraces sunt, quia sicut loquuntur ita sentiūt. Qui solo corde orant deuoti sunt, quia orationem suā a deo tantum audiri volunt. Quando ergo oram? si cogitamus quod loquimur, facimus quod debe mus. Si autem aliud cogitamus, etiam si illud bo num sit, proflus a culpa liberi non sumus. Si vero vana cogitamus, etiam si veritatem loquimur, cogitando tamē vanitatem vani efficiuntur. Quod si tunc in corde turpitudine versatur, iam non solum vani, sed etiā abominabiles in conspectu dñi re putamur, vnde sequitur.

De vultu tuo iudicium meum prodeat. oculi tui videant equitatem.

Probaui cor meum & visitasti nocte pigne me examinasti & non est inuen ta in me iniquitas.

Hieronymus. Vox Christi ad patrem, qui proba uit Christum in passione, & ecclesiam probat in tribulatione. (Probaui) inquam, (cor meum, & vi sitasti nocte) scilicet in angustijs meis. Tristes enī & velut quaedam pressurae sunt noctes tenebrae Cassiodorus. Probatio autem hic significat pas sionem. (Visitatio) vero resurrectionem. Igne me examinasti Glosa. Hoc dicit ad similitudinem for naxis quae metallum purgat. (Igne) inquam (me examinasti) Hieronymus. id est per tribulationem peccata mea confudisti. Hugo de sancto victore lib. sententiarum ca. xviij. (Igne enim tribulatio nis iustus examinatur, quia perfecta virtus in ad ueritate cognoscitur, Augustinus. Nō autem nox tantum quae perturbare affolet. Sed etiam ignis qui vrit vocanda est ipsa tribulatio qua examina tur iustus inuentus sum (Et non est inuenta in me iniquitas). Cassiodorus, quam scilicet aduulso vlla decoqueret. Glosa. Et adeo sum iustus vt non so lum non sit inuenta in me iniquitas) Sed etiam.

Psalmus. xvi.

Vt non loquatur os meum opera ho-
 minum propter verba labiorum tuo-
 rum, ego custodiui vias duras.

(Vt non loquar) in qua os meum opa hominum Hugocar. Sed opera tua deus, quae ad gloriam pertinent. Hic. Opa autem hominum sunt vanitas, quia ipsi amant vel diversa negocia. Glo. Et quia ego innocens nec sit inueta in me iniquitas aut Christi, nihilominus tamen propter verba labiorum tuorum, ego custodiui vias duras. Aug. (Propter verba) in qua labiorum tuorum hoc est propter verba pacis tuae, vel prophetarum tuorum (Ego custodiui vias duras. i. laboriosas paupertates. i. mortalitatis humanae, atque passionis. Hu. car. Et vocat hic labia dei patris pacem, quia suis verbis promissit dicere, creauit fructum labiorum pacem vel labia vocat prophetas, per quos pacem ipsam annunciant. Hug. de san. vi. li. sen. ca. xix. Vel per vias duras) viae vult intelligi poenitentiae. Has enim vias illi non custodiunt, qui in hac vita delectari querunt: Qui vero hic sponte se humilant, & affligunt, illi (Vias duras custodiunt) Sed quis est qui deo dicere potest, propter verba labiorum tuorum ego custodiui vias duras) Verba labiorum nostrorum, peccata nostra sunt. Verba labiorum tuorum praecpta tua sunt. Quisquis itaque praetoriorum delictorum conscius sponte per poenitentiam se affligit, ille propter verba labiorum tuorum vias duras custodit Qui autem laborat ne praecpta dei transgrediat, sed ut voluntatem eius impleat, suis voluntatibus vim facit, & propter verba labiorum dei vias duras custodit, ille soluit debitum, iste implet praecptum, deus enim homini praecipit ne cadat. Cum autem ceciderit, iam non praecipit, sed monet ut surgat. Sequitur.

Perfice & gressus meos in semitis tuis
 vt non moueantur & vestigia mea.

Acceptabiles tibi sint, & meritori in potestate tua enim situm est, non in nostra. Vel Cassio Perfice) dicit. i. usque ad finem conserua, vbi est meritorium, ac praemij tota perfectio. Gressus meos) Idem per gressus humanas significat actiones, quibus in hoc mundo gradimur, & quasi quibusdam passibus ambulamus (in semitis) hoc est in mandatis (tuis) vbi reuera rectae sunt viae, quasi deuoti sequimur, ad coelestis patrie munera peruenimus, Hug. de. s. vi. vbi supra ca. xx. Vel viae sunt dei praecpta leuia. Semitae vero strictiora mandata, i. viae itaque dei ambulat, qui proximo suo malum non facit, in semita qui etiam malum inferrem diligit. Qui autem ambulare nescit in semita, sepe mouetur a via, quia sepe charitate deserere cogit qui nescit diligere, nisi eum a quo amatur sequitur. (vt non moueantur vestigia mea). Idem. Vestigia dicuntur signa plantarum, quae relinquunt transientes, per quae fideles apostolos congruenter accipiunt, in quibus post ascensionem gloriosam Christi religionis catholice signa dereliquit. Glo. Vel per vestigia, id est signa itineris mei, quae sacramentis, & scripturis apostolicis impressa sunt, vt ea intuentur, & obseruent qui me sequi volunt. Cassio. Est ergo semitas, custodi me in mandatis tuis, vt unitantes me, minime moueantur a te.

Ego clamaui & quoniam & exaudisti
 me deus, inclina aurem tuam mihi,

& exaudi verba mea.

Glo. Secunda pars, vbi Christus petit, a Iudeorum infidis eius puritas liberetur. Cassiodorus. Ego clamaui inquam quoniam exaudisti me) ille namque confidenter orauit, qui se audiri posse de Hierony, conscientiae puritate praesumpsit. Hieronymus. Et quia per fidem credidit, propterea confidenter dicit (ego clamaui quoniam exaudisti me deus iudici) na aurem tuam mihi. Glo. Ego clamaui, ex hoc Glo. q. alias laetasti me, habeo spem iterum exaudiri propter quod iterum clamaui deprecando dicere. (Inclina aurem tuam dixit) quia ad eum per se non valet humana infirmitas peruenire. Tunc enim exaudi, cum se benignus inclinauerit. Hierony. Et tunc aurem inclinat, quando exaudire dignatur. (Et exaudi verba mea) Aug. hoc est non deiecit exaudicio tua humanitatem meam.

Mirifica misericordias tuas, qui saluos
 facis sperantes in te.

Hieronymus ad veritatem hebraicam hunc versum sic legit. Mirabile fac misericordiam tuam saluator sperantium a resistibus dexterae tuae. Glo. Cassio. Mira sunt, quae noua sunt quae scilicet Christus in carne gessit mirantibus Iudeis. (Mirifica) inquam (misericordias tuas. Aug. Ne uideant, ne minus amentur. Hierony. Tunc autem mirificauit. Christus misericordias suas, quando per sanctos a peccatis, & alios sanctos suos infirmitates curabat. Qui saluos facis sperantes in te.) Cassiodorus. scilicet in eterna vita constitues. Hug. car. Intem dicit, non in se mundo. Qui enim sperat in domino, subleuabitur.

Resistibus dexterae tuae custodi me
 vt pupillam oculi.

Cassiodorus (dextera) patris est filius, cui tunc Iudei repugnare nisi sunt quando eum crucifigere, decreuerunt. Hieronymus. Vel resistibus dexterae sunt daemones, qui resistunt deo. Iudei Christo heretici ecclesiae. Hugo de sancto Victore vbi supra, capitulo vicesimo primo, illi namque dexterae dei resistunt, qui vel male credendo, vel male uiuendo Christo contradicunt & qui terrena amantes eterna bona quaerere contemnunt, sed quo modo vult custodi audi te (vt pupillam oculi.) Aug. Idem. Hugo ibidem. Pupilla per parua est, tenera, & exigua, sed tamen preciosa, nam per eam dirigitur acies luminis, quo lux, & tenebrae diiudicantur, si cut per Christi humanitatem diuinitas iudicij, discernens, inter iustos, & peccatores. Hierony. vel per oculum intelligitur corpus ecclesiae, & per pupillam humilitas christi, per cuius exemplum viuimus & videmus. Cas. Et dicit (pupilla) quasi pusilla, praenitate sui, hanc autem petit custodiri hoc modo.

Sub vmbra alarum tuarum protege
 me a facie impiorum qui me afflixerunt.

(Sub vmbra) inquam alarum tuarum protege me) Hiero. Vmbra namque duabus rebus constat, lumine scilicet, & corpore, per lumen diuinitatis, per corpus humanitas intelligitur, unde & mariae dicit, virtus altissimi obumbrabit tibi, (sub vmbra ista) protege me vt non me rapiat miluus, & sub duabus alis testamtorum id est in ipsorum doctrinis, Aug. Vel per

Alias exau
 dies me
 Glofa

Hierony
 Cassiodo.

Augusti

Cassiodo.
 Hugo

Resistentes
 dextere dei
 qui
 Cassiodo

Hierony.

Cassiodo,

Lucii.

Alia litera
 in regnu ne
 Vmbra qui
 bus constat

Augusti.

Psalmus. xvi.

fo. xx.

duas alias intelliguntur pietas, & misericordia. Cassiodo. Quae paternis sunt protectionibus comparata, nam more autem charos filios suos alarum extensione custodiunt. Hugo de sancto vi. vbi supra ca. xxi. Vel duae alae sunt misericordia, & charitas, per misericordiam namque dominus peccatores protegit, per charitatem vero, iustos dirigit (protege me, in qua. Grego. in mora. Iob li. xxxij. Sic dominus nos paruulos sub vmbra alarum suarum blanda protectione refouet, & dum suas in nos misericordias exercet, quasi more super nos autem alas tendit (a facie impiorum, qui me afflixerunt). Hiero. Per impios Iudei designantur, qui Christum crucifixerunt. Cassio. Vel daemones qui excitati populum Iudeorum in necem domini ardore praecipites compulerunt, facies enim ipsorum truculenta praesentia fuit. Hu. car. Et opus est, vt me protegas Quia

Inimici mei animam meam circunde-
 derunt, adipem suum concluderunt, os
 eorum locutum est superbiam.

Hug. car. (inimici mei, i. Iudei animam meam circū dederunt. Hierony. Animam dicit, non corpus, quia diabolus in anima intrinsecus nescit quid cogitat homo, nisi per exteriores motus intelligat, & in quo vnunquens delectari videt, diuersas suggestiones infertur. Cassiodo. Vel (inimici eius) Iudei (animam) ipsius, id est vitam temporalem circū dederunt) quando cum gladijs, & fustibus eum i sanorum turba circū dedit (adipem suum concluderunt. Adipem suum a similitudine animalium, quae ex adipe inflantur, id est superbiam retinuerunt non macti, id est humiles. Vel adipem suum, i. carnalem sensum retinuerunt. Vel sceleribus saginati, veram intelligentiam perdididerunt, unde restat superbia loqui. Hier. Quid per adipem, nisi malicia Iudeorum designatur, quorum cor incrassatum erat, iuxta illud quod de eis in canticum deuteronomij scribit. Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit. Os eorum locutum est superbia. Aug. dicendo. Aue rex iudeorum, & filius dei est, descendat nunc de cruce, & credimus ei, & cetera talia. sequitur.

Proicientes me, nunc circū dederunt
 me, oculos suos statuerunt declinare
 in terram.

(Praui coloni, qui prius seruos, i. prophetas in vineam missos occiderunt, nunc me filium, & heredem. Aug. st. Cassio. Glo. (Proicientes me) extra ciuitatem, quasi locus de me macularetur, (nunc circū dederunt me.) Aug. st. Cassio. In cruce, non obsequio, sed furore, quasi ad spectaculum. Cas. sio. Et ponitur hic praesens tempus, p futuro quod apud prophetas sepe noscitur vsitatum. (Oculos suos statuerunt declinare in terram. Cassiodo. dicit consuetudine perditorum qui terram respiciunt, quando in mala cogitatione voluunt. Au. Iudei namque oculos suos) id est intentionem cordis sui statuerunt declinare in ista terrena purantes magnum malum perpeti eum, qui occidebatur, & se nullum qui occidebat. Hic. Vel hoc dicit, quia quando xps passus est, ois terra tremuit, & sidera obscurata sunt, & petre fuisse sunt, sed Iudei oculos in terra statuerunt quia hominem solum aestimauerunt, & diui-

nitatem non intellexerunt, vel quia de terrenis actibus cogitabant, & de coelestibus non meditabantur. Glo. Timebant enim ne perderent locum, & gentes dicentes Si dimittimus eum sic, totus mundus ibit post eum, & venient Romani, & tollant locum nostrum, & gentem. Sequitur iterum.

Susceperunt me sicut leo paratus ad praedam
 & sicut catulus leonis habitas in
 abditis.

(Susceperunt me) Cassio. Iudei, s. a Pilato quando dixit eis. Tollite eum, & secundum legem vestram crucifigite (sicut leo paratus ad praedam, & sicut catulus leonis. Hiero. Na sicut leo paratus est ad praedam sic susceperunt Iudei Christum in passione. Leo namque diabolus est. (Catulus) vero (leonis) filius eius antichristus, vel filij eius Iudei. Aug. Cass. Quibus dictum est, vos ex patre diabolo estis. Qui tamquam leo circuit quaerens quem deuoret (habitans in abditis) Cas. Hoc est permanens in insidijs. Hic. in eorum, scilicet cordibus quasi leo in obscuro. Glo. Mos est enim malis vota tegere, vt latenter possint perficere.

Exurge domine praueeni eum, & super
 platum eum. Eripe & animam meam
 ab impio, frameam tuam ab inimicis ma-
 nus tuae.

Glo. Hec est tertia pars in qua orat pro suis, & aduersariis retributionibus. Hic. & est ista vox christi ad diuinitatem. (Exurge) inquam (domine) Au. Quam alii dormire arbitrantur, & iniquitates hominum non curare. Cas. (Exurge) inquam (vt cognoscat te vigilare dum eorum non permittit iniquitates exerceat, praueeni eum. Glo. (periculum, sed Iudeorum praueeni.) aut dicit vt ante subuertat quae peccata perficiunt ad similitudinem currentium. (Et supplantat eum. Glo. Ad similitudinem luctantis. i. inefficaces fac, & deijce eos, vt locum & gressum praedat, p quibus dominum crucifixerunt (eripe animam meam ab impio). Au. Refuscat do me a morte quae mihi ab impijs irrogata est. Glo. vel (ab impio). i. a diabolo. Hic. veniebat enim diabolus aliquid de suo requirere i xpo, sed i eo nihil inuenit, vt ipse dixit i euangelio venit princeps mundi huius & i me non habet quicquam frameam tuam ab inimicis manus tuae). Au. Cas. Hiero. (framea) dei patris anima xpi est, de qua facit iusta vindicta. Hug. de facto. vi. ca. xxv. Quia dum electos suos redimit, quasi quaedam membra a corpore diaboli praedicat. (Erue) inquam (ea) ab (inimicis manus tuae) hoc est ab inimicis virtutis tuae, ab inimicis meis & quod supplantari petit eos sequitur.

Domine a paucis de terra diuide
 eos in vita eorum de absconditis tu-
 is adimpletus est venter eorum.

Aug. (Domine diuide eos). i. pde eos (de terra) quam inhabitat, & (dispertire eos) per orbem terrarum, in ista vita quam sola sua vita putat qui aeterna desperant. Hugo cardinalis. (Vel diuide eos) a paucis id est ab electis, qui pauci sunt respectu preciforum, iuxta illud. Multi sunt vocati pauci vero electi de terra viuentium scilicet. Aug. st. i. vt non solum ista poena eos consequatur visibilis, Hugo car. Et hoc

Alia litera
 in oculis

Hierony

Augu
 loh. viii.
 i. pe. v
 Hierony

Glofa.

Tertia pars
 Alia litera
 subuerte
 Alia litera
 gladium

Glofa
 Hierony

Augu

Glofa

Augusti.

Glofa

loh. xliii.

Hugo

Hugo

Alia litera

dispertire
 eos & sup
 planta eos i
 vita eorum

Mat xx

Augusti

Hugo

Psalmus. xviij.

merito quia (de absconditis tuis) id est de peccatis que tibi abscondita sunt non quo ad cognitione sed quo ad approbationem adimpletus est veter eorum id est conscientia, & memoria carnalis sensus eorum. Cassiodorus. Glosa. vel de absconditis tuis id est de lege veteris testamēti, & de miraculis Christi (vener) id est carnalis sensus (impletus est) quia omnia carnaliter intellexerunt, non solum autem impletus est venter eorum de absconditis tuis. Sed etiam.

16 Alia littera porcina. Alia littera diuiserunt

Saturati sunt filii & dimiserunt & reliquias suas paruulis suis. Hieronymus. (Saturati sunt). Iudei (filii) quia multiplicati sunt in procreatione filiorum, & in rebus seculi. Hugo cardinalis. vel saturati sunt filii id est malis operibus, unde alia littera habet (saturati sunt porcina) quae immundicia designat. Cassiodorus. O iniquitas execranda, audiebat sensus eorum mandata dei, & illi saturabantur sordibus peccatorum Porcina enim ad polluta respicit, quae in veteri testamento immunda reputabatur & dimiserunt reliquias paruulis suis. Hieronymus. Aug. Cassiodorus. Glosa. Quoniam dixerunt. Sanguis eius super nos & super filios nostros, filii enim eorum sunt reliquiae ipsorum. Sequitur.

17 Alia littera manifestatur

Ego autem in iustitia apparebo in conspectu tuo. Satiabor cum apparuerit gloria tua. Cassiodorus. Superius dixit Iudeos saturari porcina, id est, de immundicia sua, hic autem dicit se satiari de humani generis credulitate suscepta, quod numero sanctorum beata adunatione supple dus est (ego autem) inquam in iustitia apparebo in conspectu tuo. Lyra. In presenti per gratiam, & in futuro per gloriam & ideo (Satiabor cum apparuerit gloria tua.) Augustinus. Cum illi saturati sunt immundicia sua, ut me intelligere non possint (ego satiabor) dum manifestabitur gloria tua in his, qui me intel ligunt. Cassiodorus. Patris autem gloria manifestabitur in iudicio domini saluatoris quando unusquisque recipiet pro actibus suis.

Psalmus spiritus decimus.
Titulus. Lyra. Sicut precedens est oratio dauid, ut liberaret a persecutionibus inimicorum suorum, ita iste psalmus est gratiarum actio pro liberatione iam adepta.

Hieronymus. Totus iste psalmus sub persona dauid, ad christum pertinet. Dauid enim christi typum tenet qui est manu fortis de cuius scientie est noster dauid qui est christus unde dicitur. (puero domini) hoc est dei patris de quo propheta. Puer natus est nobis & filius datus est nobis (Quae locutus est domino verba canticum huius) dauid secundum historiam cantauit istum psalmum cum persequeretur ab inimicis, & christus qui est caput nostrum ad patrem illum cantauit in passione. (In die qua eripuit eum dominus de manu omnium inimicorum eius, & de manu Saul) eripuit enim dauid de manu Saul, &

christum in passione de manu iudeorum. Glosa. Cassiodorus. Attende regulam unitatis capitis & corporis id est christi & ecclesiae quasi enim una persona est caput & corpus, ideoque una voce utitur, licet quae dicuntur ad diuersos referantur. Quaedam enim soli capiti conueniunt. Quaedam solis membris. Item quaedam capiti & membris. Quaedam praeteritis. Quaedam presentibus. Quaedam futuris. Item quaedam perfectis, & quaedam imperfectis. Etiam in tanta diuersitate una vox est, sicut duo sunt in carne una. Et est intentio prophetiae monere nos ad gratiarum actiones pro liberatione nostra. Glosa. Hugo cardinalis. Et diuiditur in quatuor partes. In prima de liberatione gratias agit. In secunda agit de cladibus humani generis ante primum aduentum domini ibi: (Circumdedere) In tertia christus agit de virtute ac potestate sua, ibi: (deus qui per cinxit me) In quarta ecclesia laeta munera dei laudat. Ibi, viuit dominus.

Diligam te domine fortitudo mea dominus firmamentum meum, & refugium meum, & liberator meus.

Hugo de san. vi. lib. sen. cap. vicefimo sexto. Humanitas christi in resurrectione loquitur, cum dicit, (diligam te domine) in periculis nostris timor, post pericula amor. Hug. car. (diligam te) inquam domine Non dicit diligo, sed ut notet perseverantiam, Cassio. Ille autem diligit dominum, qui mandatis eius deuotus, obtemperat iuxta illud. Qui audit verba mea, & facit ea, hic est qui diligit me, diligo enim dicitur, quasi de oibus eligo. Hug. car. Causas autem quare diligendus sit, subiungit, cum dicit (Fortitudo mea dominus, firmamentum meum, & refugium meum, & liberator meus. Cass. Liberatus namque ab hostibus suis, recte dominum confitetur suam esse virtutem, quo donante factum est, ut inimicis suis fortior appareret. Singulis autem diuersisq; verbis praedicatio declarat quid sit dominus, modo virtus, modo firmamentum, modo refugium, modo liberator, modo adiutor, modo protector, modo cornu salutis, unde sequitur,

Deus meus adiutor meus, & sperabo in eum.

Hieronymus. (Deus meus) qui me creasti (adiutor meus) in necessitatibus. Aug. Glo. qui prius adiutorium vocationis mihi gratis prestisti, ut possim sperare in te Cassio. De futuro autem fiducialiter sperare se dicit qui eum in praeteritis senserat adiutorem, propter quod dicit (& sperabo in eum). Hug. de san. vi. vbi supra. Vel (deus meus) quia per fide illuminat (adiutor meus) quia ad bene operandum adiuvat (& sperabo in eum) quia cor ad amorem suum inflamat.

Protector meus et cornu salutis meae et susceptor meus.

Aug. quia non de me presumpsit quasi erigens aduersum te cornu superbie ad te ipsum cornu, hoc est firmam celitudinem salutis inueni, quod ut inuenire suscepisti me Cas. Quod enim dicit. (Protector) pertinet ad custodiendum (cornu vero) salutis ad inimicos dissipandum. Cornua enim sunt arma beluarum, quibus salutem suam solerti cōcertatione defendunt (Et susceptor meus)

Psalmus. xviij. fo. xxi.

Glosa. per gratiam Hieronymus. Susceptus est enim Christus a patre pro humanitate.

4 Alia littera laudatum

Laudans inuocabo dominum, & ab inimicis meis saluus ero. Aug. Non mea gloria, sed domini querens. Laudans inuocabo eum, & non erit unde mihi noceant impietatis errores, Cassiodorus. Post virtutes namque peractas nulla se elatione iactauit, sed quia erat rerum ipsarum hilaritate gaudendum (laudans) se dicit inuocare dominum, & ipsi vniuersa tribuere, qui dignatur est vniuersa prestare, & ideo se dicit ab inimicis saluum faciendum, quia victoriam suam non sibi videbatur applicasse sed domino. Glo. Et quasi quis diceret, mirum est quare hoc dicis, quid enim tibi est respondet ecce, quid.

5 Glosa. Secunda pars. Funes. Alias. diaboli terrentur.

Circumdedere me dolores & mortis, & torrentes & iniquitatis, conturbauerunt me. Glosa. Hic ponitur saluandi necessitas, cum dicit Circumdedere me. Etiam namque in tribulatione quae facta est sub Stephano Actuum octauo, & nono, fideles ad mortis supplicia traherantur. Cassiodorus. Merito se circumdatum doloribus asserat, quia dum esset superstitionum innumera multitudo, fidelium erat rara deuotio. Circumdedere inquam (me dolores) Idem Glo. non de rebus mundi, sed de iactura facultatis, aut de re alia huiusmodi, sed dolores mortis id est diaboli, quia reuera erat mors ubi diaboli posse regnabat (& torrentes iniquitatis conturbauerunt me) Hiero. Torrentes dicitur qui non de fonte, neque de viua aqua, sed a pluuijs, vel de montibus in valles descendit, & in mare vadit. Quid autem per torrentes, nisi vniuersas gentes significat quae per mortem carnis in mare istud descendunt, unde scriptum est generatio vana, & generatio venit, vel torrentes turbis sunt iniquorum qui sicut torrentes in hyeme intumescunt, protinus defluentes. Aug. Turba itaque iniquae, ad tempus commotae veluti flumina pluuiis cito defluta egerunt ut conturbarent me.

6 Alia littera facientur.

Dolores inferni circumdedere me, praecupauerunt & me laquei mortis. Aug. In his enim qui me circumdedere ut perderent erant dolores inuidiae qui mortem operantur perducuntque ad infernum peccati. Cassiodorus. (Dolores inquam inferni circumdedere me) de paganis hoc dicit, qui erunt dolores inferni quia in inferno debito dolore torquendi sunt (Praecupauerunt me laquei mortis) Idem id est originalis peccati, qui nos antequam nascamur, ab ipso conspectu reddit obnoxios. Unde & propheta in quinquagesimo psalmo dicturus est. Ecce in iniquitatibus conceptus sum. Vir itaque iustus merito se praecupant dicebat, qui reatum suum antecessisse cognouerat. Hugo de sancto victore ubi supra cap. vigesimo septimo. Vel sic (dolores inquam mortis) sunt passibilitas & mortalitas, torrentes iniquitatis huius mundi vanitas, dolores inferni poena eterna (laquei mortis) originalis culpa dolores mortis, & dolores inferni circumdedere quia illos homo ante Christum euadere non po-

tuit (torrentes iniquitatis conturbauerunt) quia huius mundi vanitas ad actualia peccata hominem impulit. (Laquei mortis) praecupauerunt, quia antequam homo actualiter peccatum perpetrare potuit, culpa originalis in eo fuit.

7 Alia littera in praesentia

In tribulatione mea inuocaui dominum, et ad deum meum clamaui. Cassiodorus. Inter mala multa quae dixerat, vnum & singulare profertur esse remedium inuocare, scilicet dominum in tribulationibus suis, (in tribulatione) inquam mea, id est in hac tanta necessitate (Inuocaui dominum.) Cassiodorus. Totis enim viribus petitur quod tempore necessitatis optatur, & vide quia cum prius dixisset (Inuocaui dominum) ne putares alienum, subiunxit, & (ad deum meum clamaui) Idem. Clamare autem plus est quam inuocare. Unde accensus animus ad orationem profertur audiri in clamore clamaui, inquam sed non frustra, unde sequitur.

8 Alia littera in praesentia

Et exaudiuit de templo sancto suo vocem meam, et clamor meus in conspectu eius introiit in aures eius. Augustinus. Hieronymus. (Et exaudiuit de templo sancto suo) hoc est de corde meo in quo habitabat (vocem meam) Hieronymus. Corpus enim domini templum est in quo exaudita est humanitas a diuinitate. Cassiodorus. Vel de templo hoc est de caelo, siue de corpore domini, quod propheta venturum esse praevidebat exauditam dicit vocem suam, quam pro eius aduentu ingiter offerebat, (& clamor meus). Augustinus. quem non in auribus hominum, sed coram ipso intus habeo (introiit in aures eius. Glosa. in aures, videlicet potentiae, & clementiae suae. Cassiodorus Vel (clamor) iste causae iusticia erat quae a deo intrare poterat, quia pro mundi cladibus supplicabat, sequitur.

Commota est et contremuit terra fundamenta montium conturbata sunt et commota sunt, quoniam iratus est eis.

Hugo cardinalis. Ostensis, & determinatis cladibus humani generis, & propter illas exauditus est subiungit de incarnatione, sed prius dicit de illis quae facta sunt in illo aduentu, videlicet de predicatione, & effectu predicationis. Primus est commotio in mente per timorem, de quo dicit (Commota est scilicet. Idem id est terrena corda hominum. Glosa. Commota, inquam sunt interior per penitentiam. Augustinus. Nam clarificato filio hominis commoti sunt, & contremuerunt peccatores. Hugo cardinalis. Secundus, effectus est tremor exterior in corpore unde subditur. Et contremuit terra Cassio. In quo attende ordinem, prius enim dicit motum inde tremefactam, dignum enim fuit in praesentia iudicis contremiscere peccatores. Hugo cardinalis. Tertius effectus est annihilatio amoris mundi. Fundamenta inquam montium conturbata sunt. Cassiodorus. (Fundamenta montium sunt praesumptiones superbiorum, diuitie, honores ceteraque humana, quibus illi detenti, velut fundi

dameris constantibus innotuit. Sequitur. (Quoniam iratus est eis. Cassi. In quo subiungit causam quare commota sunt fundamenta quoniam) inquam iratus est eis deus scilicet. Hugo cardinalis. Iram futurum iudicii predicando.

Ascendit fumus in ira eius, et ignis a facie eius exarsit. Carbores succensi sunt ab eo.

August. Glof. (Ascendit fumus) id est lachrymosa deprecatio poenitentium in ira eius cum scilicet cognouissent quid mitteretur deus impijs. Cassiod. (Fumus autem hic in bono fumitur, quia sicut iste terrenus inuites lachrymas mouet, ita & ille poenitentiae calore succensus fructuose profundit flucta lachrymarum. Hierony. Ex duabus nanque rebus fit fumus, ex igne. scilicet aqua, per fumum itaque lachrymae excitantur, quia per ignem compunctio cordis intelligitur, & per lachrymas vero aqua, & ignis a facie eius exarsit. Augustinus. Hoc est flagrantia charitatis post poenitentiam de notitia eius in ardescit. Cassiodo. Ignis enim iste est charitas dei virtutum progressionibus crescens, & bene dicitur a facie eius quoniam ipse illuminatioe charitas conceditur eis, qui peccata relinquunt. Carbores succensi sunt ab eo. Aug. Cassiodo. Carbores succensos peccatores dicit, qui iam mortui erant, & deferti ab igne boni desiderij, ac luce iustitiae, & frigidit tenebrosi remanserant, tunc autem accensit, & illuminati reuixerunt. Sed quare hoc. Quia.

Et posuit tenebras latibulum suum, in circuitu tabernaculum eius tenebrosa aqua in nubibus aeris.

Inclinauit coelos, et descendit, et caligo sub pedibus eius.

Glof. Quomodo enim haec omnia quae dicta sunt facta sunt quare posset inclinari inquam coelos & descendit. Hierony. Coeli sunt angeli, qui inclinati sunt quando Gabriel ad mariam venit, & descendit Christus dum venit ad nos carne velatus, & caligo sub pedibus eius. Aug. Terra enim eius sub pedibus eius, tanquam scabellum pedum eius, unde impij qui terrena sapiunt caligine malicie suae non eum cognouerunt. Gregorius in mora. Iob lib. xviij. (caligo) nanque sub pedibus eius est quia non ea claritate ab inferioribus cernitur, qua superioribus dominatur. Cassiodo. Vel (caligo) id est diabolus qui hominum mentes obnubilat, dum veritatis splendorem non facit, videte quos possidet (sub pedibus eius) Hugo card. id est sub potestate Christi, qui per humilitatem incarnationis, & passionis de ipso triumphauit.

Et ascendit super cherubim, & volauit, volauit super pennas ventorum.

Hieronymus. August. Cassiodo. Glof. (Et ascendit super cherubim. Cherubim interpretatur plenitudo scientiae, quae est charitas iuxta illud plenitudo legis est dilectio, super quam ascendit Christus cum animam suam dedit pro amicis suis. Grego. vbi supra, vel (ascendit super cherubim) quia maiestatis suae celsitudinem nulla scientia comprehendit. Idem super Exechielem omel. prima. Quotlibet enim plenitudine scientiae vita hominum fulgeat, apprehendere tamen non valet. Quomodo factum sit, ut qui existit ante secula auctor hominum naceretur homo in fine seculorum deus caro esset

verbum infans fieret. Cassiodorus. Vel ascendit super Cherubim, quando videntibus apostolis, coelorum regna conscendit, & volauit super pennas ventorum. Cassiodorus. Haec repetitio celeritatem nimiam decenter ostendit. Hieronymus. Velocior enim est ventus omnibus creaturis, & dominus velocior est vento, quia penetrat usque ad fines terrae. Cassiodorus. Quid enim dici potest velocius eo qui mox ut natus est in alia mundi parte conspectus est, quando ipso in cunabulis iacente, magis eum stellae claritas nuntiavit. Hieronymus. Vel per ventum animam significare voluit, quae inuisibilis est sicut ventus, & corpus mouet sicut ventus ut sit sensus (Volauit super pennas ventorum) hoc est super virtutes animarum sanctarum. Gregorius vbi supra. Volauit ergo qui longe in altum ab intellectu nostro se rapuit volauit super pennas ventorum, quia scientiam transcendit animarum, quae vento comparantur praee velocitate cogitationis earum.

Et posuit tenebras latibulum suum, in circuitu tabernaculum eius tenebrosa aqua in nubibus aeris.

Lyra posuit tenebras latibulum suum, hoc intelligit secundum literam de nube existente inter exercitum aegyptiorum, & filijs israel super mare rubrum, quae obscurissima aegyptus apparebat, ita ut non possent accedere ad filios israel. In illa enim erat angelus domini. Exodi decimo quarto. Cassiodorus. (Posuit inquam) tenebras latibulum suum hoc est incarnationis eius misterium, ut qui in natura deitatis suae videri non poterat, incarnationis velamine humanis conspectibus redeptor piffimus appareret, si enim nuda deitate venisset, non caelum, non terra, non mare, non vlla creatura eum sustinere potuisset, quae ille sae virginis viscera portauerunt. Glof. Vel posuit tenebras latibulum suum id est, obscuritatem sacramentorum, in quibus latet. Latuit enim diuinitas in carne, latet remissio peccatorum in baptismo. Latet Christus in altari sub sacramento. Sequitur in circuitu eius tabernaculum eius. Hieronymus. Est enim christus in materia quasi sponsum, in thalamo & corpus mariae quasi tabernaculum. Cassiodorus. Vel cum dicit (in circuitu) proximitate signat tabernaculi, id est dignitatem beatorum, ut in coelo iuxta ipsum habitent, qui in eius ecclesia fideliter perseuerant ille enim circuit ac penetrat omnia, nec circumdatur ab aliquo, quia loco inamplificabilis est, nec potest ab hominibus nunc per speciem apprehendi, & quare quia (tenebrosa aqua in nubibus aeris) Hieronymus. Nubes naque prophetae sunt. Aqua vero doctrina eorum, quae tenebrosa dicitur, quia obscurae sunt scripturae ipsorum, quae sicut nubes pluuiam portant, & terram aridam, hoc est corda credentium arida per eorum doctrinam irrigant. Glof. & Hugo cardinalis (tenebrosa aqua) id est obscura doctrina (in nubibus aeris) hoc est in prophetis, & eorum scripturis.

Praefulgo in conspectu eius, nubes transierunt, grando, et carbores ignis.

Cassiodorus. (Praefulgo vna pars orationis est nominatiui pluralis & respondet ad nubes) Nubes, autem praedicatorum diuini verbi intelligendi sunt, & est sensus ille nubes quae dei aquam continent, id est eloquia diuina, sicut in hoc aere tenebrosa, hoc est obscurae videntur, ita in conspectu dei praefulgo preluce sunt, ubi semper veritas patet. Nec propositionibus exquiruntur, nec parabolis tegitur quod manifesta luce declaratur. Iste ergo (nubes) id est praedicatorum transierunt ad gentes, scilicet relicto israhelico populo transferunt pariter cum nubibus (grando & carbores ignis). Idem Cassiodorus (in grandine) verbera & ob iurgationes, quibus iudeorum corda durissima tundebantur (in igne) charitatis ascensio ostenditur, quibus fidelium corda mouentur ad cognoscendum deum. Haec omnia ut dicimus (in nubibus) id est irae praecariorum ad gentes transferunt. Gregorius in mora. Iob lib. xxi. (transierunt) inquam (quia praedicatorum sancti vniuersa mundi spacia miraculorum claritate percurunt. Qui etiam grando & carbores ignis vocati sunt, quia & per correptionem fecerunt & per flammam charitatis accedunt.

Et intonuit de coelo dominus, altissimus dedit vocem suam, grando et carbores ignis.

Cassiodorus. Glof. (Intonuit de coelo dominus) ad literam. Ait enim in euangelio vox omnipotentis patris, & clarificauit & iterum clarificabo, unde multi sicut ibi legitur tonitruum fuisse crediderunt (altissimus autem dedit vocem suam) quando dictum est. Hic est filius meus dilectus in quo mihi bene complaceui. Hieronymus. Vel per sanctos suos intonuit quando de coelo per iustorum corda euangelizauit & altissimus dedit vocem suam quado per euangelistas & praedicatorum malitiam humanam disperdidit. Ex quibus processerunt (grando & carbores ignis) quod ut supra exponi. Hugo card. Et repetitur hic ad maiorem confirmationem.

Et misit sagittas suas & dissipauit eos, fulgura & multiplicauit et conturbauit eos.

August. Cassiodo. (Et misit sagittas suas) hoc est euangelistas per nis virtutum recta itinera transvolantes non suis, sed eius a quo missi sunt viribus Hiero. Quorum verba sunt sagittae de quibus scriptum est Et enim sagittae tuae transeunt vox tonitru tui in rota (et dissipauit eos), Aug. Cassiodo. Illos scilicet ad quos missi sunt fideles recipiendo, impios abiectio, iuxta illud dictum apostoli. Alijs sumus odor vitae in vita, alijs odor mortis in morte (fulgura multiplicauit) Hiero. Aug. Cassiodo id est miracula multa fecit quae sic corda credentium permouerunt, quemadmodum crebra solent fulgura visis terrere, Hiero. Per illa namque miracula compuncti sunt illi, qui dixerunt ad petrum. Quid faciemus iuri, & ille, poenitentiam inquit agite & baptizetur unusquisque vestrum (et conturbauit eos) Hugo card. reprobos scilicet ad iram electos ad poenitentiam. Cassio. vel de his dicit, qui tunc conturbati sunt, quando eum resurrexisse manifestis probationibus agnouerunt.

Et apparuerunt fontes aquarum, & reuelata sunt fundamenta orbis terrae.

Augustinus. Cassio. (Et apparuerunt inquam fontes aquarum) id est veritas praedicatorum, qui fontes eternae vitae sanctitatis suae ore fundebant, & qui facti sunt fontes aquarum salientium in vitam eternam, Hiero. uel (fontes aquarum) sunt illi qui per baptismi sacramentum facti sunt de peccatoribus fons aquae viue salientis (et reuelata sunt fundamenta orbis terrarum.) Hierony. Aug. Cassio. reuelari namque sunt prophetae & apostoli qui non intelligebantur, super quos omnium fundamenta ecclesiarum loquuntur dum ecclesia de toto orbis colligitur. Glof. Et bene ait reuelata, christum enim ueniente paruit quod diuini tegebatur eloquium, hinc est quod inde passionis illa sacra deteguntur, quae prius tempore tecta fuerant.

Ab increpatione tua domine, ab inspiratione spiritus irae tuae.

Hugo card. Et tanquam quis forte quereretur quomodo haec omnia facta sunt, ecce (Ab increpatione tua domine) Hierony. Cum diceret. Nisi vos filius liberauerit, moriemini in peccatis vestris. Augustinus uel (ab increpatione) tui clamantis appropinquabit super vos regnum dei (et ab inspiratione spiritus irae tuae) Augustinus. dicentis. Nisi poenitentiam egeritis omnes simul moriemini. Hugo card. unde quod dicit (Spiritus irae tuae) id est tue facti spiritus inspirantis, & docentis iram tuam futuram.

Misit de summo et accepit me, et assumpsit me de aquis multis.

Cassiodorus. (misit) utique pater dominum saluatorem (de summo) id est de coelo ut intelligant homines, quia quod de summo venit diuina potestate gloriantur (et accepit me) Idem, hoc dicit ecclesia quae sponso christo iuncta legitur, tanquam ex gentibus in hereditate locata (Et assumpsit me de aquis multis.) Hieronymus. Augustinus. id est de multitudinem populi ecclesia collecta est. Aque enim multae populi multi. Cassiodorus. vel hoc dicit de fontibus sacris, quando ecclesia catholica multitudinem filiorum baptismatis regeneratione conquirat. Hugo cardinalis. Vel de aquis multis id est de tribulationibus multis assumpsit me ad regnum, iuxta illud. Per tribulationes multas oportet nos intrare regnum dei.

Eripuit me de inimicis meis fortissimis, et ab his qui oderunt me, quoniam confortati sunt super me.

August. Glof. Hugo card. Id est a vitijs, vel a malitia, carne, diabolo, quae super omnes inimicos plus nocent. Et (eripuit me de inimicis meis) qui praualuerunt ad affligendam, & peruerterunt istam temporalem vitam meam. Hiero. vel deus pater (eripuit) christum a iudeis, & ecclesiam ab haereticis. Et ab his qui oderunt me. Glof. Id est ab exterius inimicis, hominibus scilicet, & demonibus, quod necesse est, (quoniam confortati sunt super me.) Glof. Olim scilicet quando sub ipsis ignorabam deum, Cassiodorus. Tunc enim ecclesia crescit

Biblioteca

Psalmus. xviii.

scere meruit quoniam data desuper potestate inimi-
cus afflixit, Hugo cardinalis, luxta illud. Inunda-
uerunt aequae & eleuauerunt archam in sublimem.

Preuerunt me in die afflictionis meae
& factus est dominus protector
meus.

Cassiodorus. (Preuerunt me) in qua pseudo sci-
licet apostoli qui preuerunt predicationem christi
conantes subvertere corda simplicium. Glosa.
(Preuerunt) in qua ad similitudinem currentium,
quia priores mihi nocuerunt. (In die afflictionis)
Id est in tempore carnis, quo scilicet mortale & la-
boriosum corpus gero. Cassio. Vel quando marty-
ria celebrabatur. (Et factus est dominus protector
meus.) Glo. Contra miseria & voluptates. Cassio-
do. Et ideo deus protector, quia homo extitit im-
pugnator.

Et eduxit me in latitudinem, saluum
me fecit quoniam voluit me.

Cassiodorus. Producta est ecclesia in latitudi-
nem quando per sequitur persecutionum numerum
ei constaret creuit fidelium. Augustinus. Vel quia
carneales patiebantur angustias (eduxit me) dominus
in spiritualem latitudinem (fidei). Glosa. ut ne di-
lataret merito & numero. Saluum me fecit, quo-
niam voluit me. Antequam ego illum vellem. Cassiodorus.
Ipse enim gratis vocat vniuersos, nec prius bene-
ficiam accipit quam prestare dignetur, sicut ipse
in euangelio dicit. Non vos me elegistis sed ego
elegi vos.

Et retribuet mihi dominus secundum
iusticiam meam & secundum purita-
tem manuum mearum retribuet mihi.

Augustinus. (Et retribuet mihi dominus secun-
dum iusticiam) bonae voluntatis qui prior prebuit
misericordiam antequam haberem bonam volunta-
tem. Hugo card. Iusticia enim est rectitudo volun-
tatis. (Et secundum puritatem manuum mearum
retribuet mihi.) Cassio. Per innocentiam seu puri-
tatem manuum opera vult significare pietatis, qua
diuino munere sanctorum virtus exercet. Quod au-
tem dixit retribuet hoc dicit. Non quia suis meri-
tis humilis applicabat, sed quia premissis benefi-
cijs domini iam debere polle premium cofitebat
Hugo card. Ad maiorem autem confirmationem
repetitur retribuet, quia utrumque remunerabitur a
domino. & puritas innocentie qua declinatur ma-
lum, & exercitum iusticie qua fit bonum. Sed qua-
re hoc sequitur.

Quia custodiui vias domini, nec im-
pie gessi a deo meo.

Cassiodorus. (Custodiui vias domini) id est sua ma-
data. Cassio. Vie enim domini sunt dilectio dei, &
charitas proximi, quas constat eos studiosissime
custodire qui nolunt dei mandata deferere. Nec
impie gessi a deo meo. Cassio. Impietatis nanque
verbo notati sunt, qui iussa domini declinare pre-
sumunt. Hiero. Vel non impie gessi ut ad idolum co-
nuerterer, & vere non gessi impie, sed quare, sequit

Quoniam omnia iudicia eius in con-
spectu meo, & iusticias eius non re-
puli a me.

Cassiodorus. Quatuor sunt iudicia dei, duo
de presenti, & duo de futuro. In presenti prosperi-
tas malorum, & tribulatio sanctorum. In futuro re-
muneratio sanctorum, & condemnatio peccatorum.
Quae omnia perseuerandi contemplatione confi-
derat. Cassio. Et haec sunt cauae quare vias domini
custodierit, aut impie non gesserit sicut superius
posuit. (Et iusticias eius non repuli a me). Augusti
Cassiodorus. Quod faciunt deficientes sub sarcina
earum fragilitate carnis superrati, qui longa obser-
uatione deficientes, equitatem interdum deferunt
quam ceperant custodire, & reuertuntur ad vomitum
suum.

Et ero immaculatus cum eo, & obserua-
bo me ab iniquitate mea.

Cassiodorus. Quasi dicens ita olim vixi & sicut cepi ita
(et ero immaculatus cum eo). Hieronymus. Hoc est
perseuerabo in illa innocentia, in qua locatus sum.
(Et obseruabo ab iniquitate mea). Hieronymus. Id est
non conuertar ad illam iniquitatem in vbi prius fui.
Id est ad adulterium & homicidium vtriusque & recen-
sione populi. Glo. Vel (obseruabo me ab iniquita-
te) quae est mors beati, vel ne iterum cadam qui est
mors beati. Cassiodorus. Et in hoc beati vita des-
cribitur qui quando ad aliquam gratiam domini
se peruenisse cognoscit, cauet ne iterum iniquita-
tis antiquae calamitatibus innodetur.

Et retribuet mihi dominus secundum
iusticiam meam, & secundum puritatem ma-
nuum mearum in conspectu oculorum eius

Augustinus. Itaque non solum propter latitudinem
fidei quae per dilectionem operatur, sed etiam pro-
pter longitudinem perseuerantie. (Retribuet mihi
dominus secundum iusticiam meam. Cassiodorus
Secundum iusticiam suam dicit. Quam ipse tamen
donare dignatur. Et secundum puritatem manu-
mearum in conspectu oculorum eius). Hieronymus.
Per oculos aspectus diuinitatis intelligitur,
quia ipse aspicit quicquid operatur homo in ma-
data dei. Augustinus. Non enim retribuet mihi
quod homines vident, sed in conspectu oculorum
eius. Quoniam quae videntur temporalia sunt,
quae autem non videntur aeterna quo pertinet al-
titudine spei. Glosa. Et quamuis dixerim (secundum
iusticiam meam). Illa tamen non est mea, nisi te
donante, propter quod sequitur.

Cum sancto factus eris, et cum viro in-
nocente & innocens eris.

Cassiodorus. Ex hoc nobis salutaris & mortalis
regula data est quod cum sancto viro, id est domino
saluatore ipso prestare facti esse possumus, sicut ip-
se dicit. Sancti estote quoniam ego sanctus sum do-
minus deus vester. Hieronymus. Tu enim christe
sanctus naturas & quem tu sanctificaueris, ab illo
cognosceris quia tu sanctus es. Quae in tu innocens
feceris ab illo cognosceris quia tu innocens, ideo
autem innocens quia nulli nocet.

Psalmus. xviii. fo. xxiii.

Et cum electo electus eris, & cum p-
uerfo peruerteris.

Cassiodorus. (Et cum electo electus eris) id est ab eo que
tu elegis eligeris. Hiero. Vel quem tu eligeris
ut sit electus, ab illo cognosceris quia tu electus es, ut
Paulus dixit. Comprehendam autem a quo com-
prehensus sum. Cassiodorus. Tunc autem electi dei fu-
mus, quando preceptis eius salutariter obedimus
(Et cum peruerfo peruerteris. Hugo card. Id est
ad modum Peruerteris te habebis, quia fines eius
peruerit, Hiero. Peruerit autem dicuntur qui de
recto declinat ad peruersitatem, ut diabolus & iu-
das, & heretici, & omnes superbi qui quoties deus
facit iustam indiditiam, reprehendunt illum, dice-
tes, Non est aequa via domini. Vere itaque cum ele-
cto electus eris, & cum peruerfo peruerteris.

Quoniam tu populum humilem facies,
& oculos superbiorum humiliabis.

Cassiodorus. (Quoniam tu) qui sanctus es & in-
nocens (populum humilem saluum facies) Popu-
lum christianum poenitentiam facientem. Cassiodorus
Tunc scilicet cum in die iudicii ad dexteram tuam
humiles collocabis. Hugo card. ex Basilio. Tanto
etiam quis apud deum preciosior erit, quanto an-
te oculos suos despectior fuerit. (Et oculos super-
biorum humiliabis populum iudaicum. Augusti.
Hoc est ignorantes dei iusticiam, & suam volentes
constituere humiliabis, Hiero. Elati enim super-
bia poenitentiam facere dedignantur. Cassiodorus. Et
propterea tanto arrogantes in tartari profundita-
tem descendunt, quanto se altiora contingere puta-
uerunt. Sequitur.

Quoniam tu illuminas lucernam meam
domine, domine deus meus illumina
tenebras meas.

Augustinus. (Quoniam) non est lumen nostrum ex
nobis, sed (tu illuminas lucernam meam domine)
Hieronymus. Quid autem est lucerna, nisi intellectus
animae. Sicut enim oculi corporis sine lucerna ex-
teriori non habent lumen, & in tenebris non vi-
dent, ita & intellectus animae nisi illuminetur ab
altero, hoc est a christo non videt. Ipse enim illu-
minat omnem hominem venientem in hunc mun-
dum. Lyra. Hanc itaque lucernam deus illuminat,
quando lumini naturae addit lumen gratiae quae na-
turam perficit. (Domine deus meus illumina te-
nebras meas). Cassiodorus. Hoc est membra creden-
tium quae adhuc in carnis obscuritate versantur.
Augustinus. Nos enim peccatis nostris tenebre-
scimus. Hieronymus. Vnde per tenebras intelli-
gitur ignorantia cordis sicut scriptum est. Si lumen
quod in te est tenebrae sunt, ipse tenebrae quantae
erunt, & sicut Apostolus ait. Fuitis aliquando tene-
brae nunc autem lux in domino, ideo autem rogo
ut illumines tenebras meas.

Quoniam in te eripiar a tentatione,
et in deo meo & transgrediar murum.

Cassiodorus. (Quoniam) in te eripiar a tentatione,
id est per te non a me.

Nisi enim a deo eruar, a me ipso, non possum. Cas-
siodorus. Per tentationem autem diabolus signi-
ficat qui momentis omnibus tentat ut a bona con-
uersatione nos abstrahat, (& in deo meo.) Idem. Id
est eius virtute roborante (transgrediar murum.)
Augusti. Hiero. Quem inter homines, & coelestem Augu-
hierusalem peccata extruxerunt, qui nisi a deo de-
struatur, non possumus per nos meare ad eum. Gre-
gorius. in mora. iob lib. xxvj. Murus quippe est omne
quod itineri nostro obijciatur, ne ad eum qui dili-
gitur transeat. Sed murum transgredimur cum
prae amore supernae patriae quae in hoc mundo
fuerint obiecta calamus. Cassiodorus. unde iste murus
mortis est non salutis, nec ad munimen erigitur,
sed ad aeternum interitum praeparat. Bene autem
dixit transgrediar (non irripam, non diruam, quia
murus ille humano generi immobilis manet etiam
cum eum sanctis beneficio diuinitatis transilire
contigerit. Glo. Non enim potest homo murum
illum poenitus diruere. Sed ope dei transit illum,
id est obstruendum peccatorum, Hugo card. Et quia Hugo
vere in eo transit murus pollutus vitiorum, qui im-
pollutam viam tenet, ideo sequitur.

Deus meus impolluta via eius, elo-
quia domini igne examinata & prote-
ctor est omnium sperantium in se.

Cassiodorus. Impolluta via dei
est, hoc est carnalis eius, quia non ex virili semine
sed de spiritu sancto conceptus est. Augustinus
Vel deus meus non venit in homines, nisi munda-
uerint viam fidei qua veniat ad eos, quia in immacu-
lata est via eius. (Eloquia domini igne examina-
ta). Hiero. (Eloquia domini sunt sua mandata, ut
quia acceperint faciunt, eos tamquam aurum mundum
purificatum per ignem tribulationis, scilicet. Augu-
stinus. Eloquia enim domini hoc igne probantur
(Protector est omnium sperantium in se. Augusti-
nus. Omnes enim qui non seipsos, sed in illo spe-
rant, tribulatione non consumuntur. Bene autem
prius agit de fide, postea de spe, quia spes sequi-
tur fidem. Cassio. Cum autem dixit omni speranti-
um in se, nullus exceptus est, nisi qui in eum spera-
re neglexerit. Hugo card. Nullus enim sperauit
in domino & confusus est. Glo. Bene autem dico de-
us meus & protector.

Quoniam quis deus preter dominum,
aut quis deus preter deum nostrum.

Cassiodorus. Per hoc quod deus hic ter repetitur
trinitas intelligitur. Augusti. (Quis) in qua (deus
preter dominum) cui seruimus. (Aut quis deus pre-
ter deum nostrum) quem post bonam seruitutem
tandem hereditatem sperantes filij possidemus.
Cassiodorus. (Dominum) autem posuit, quia ipse
us serui sumus deum vero, quia eum iustissime
adoramus & colimus.

Deus qui precinxit me virtute, & po-
tuit immaculatam viam meam.
(Deus qui) Cassiodorus. Ad huc praeter communia co-
mendat specialia (precinxit) id est praeparauit ad
similitudinem currentis vel dignitatem notat, &
fortitudinem quod ei conuenit qui potestate sua

Psalmus. xvii.

iudicabit mundum. Aug. sti. (Deus qui precinxit me) vt fortis sim, ne defluentes simus cupiditatis impediunt opera, & gressus meos. Hiero. (Precinxit) autem dixit ad similitudinē hominis, qui precinxit vt istimenta sua, vt non noceat pedibus qui sunt sensus, & manibus que sunt opera. (Et posuit immaculatam viam meam). Hieronymus. Hoc est fidem meam ne ab ea violaret. Augustinus. Vel viam claritatis qua ad eum veniam, sicut immaculata est via fidei qua ipse venit ad me, ipse inquam est.

36 **Q**ui perfecit pedes meos tāquā ceruorum, & super excelsa statuens me.

(Qui perfecit) inquit (pedes meos tanquā ceruorum) Augustinus. Id est qui perfecit amorem meum ad transcendenda spinosa & vmbrosa implicamenta huius seculi. Gregorius, in mora. Job lib. xxvi. Ceruus enim cum montium iuga conscendit queque aspera, queque se obiciunt sentibus illigata, dato saltu transgreditur, & absque cursu sui obstaculo in superioribus eleuatur. Ita etiam electorum mentes queque sibi in hoc mundo obfistunt, atque obuiare conspiciunt cōtemplationis saltu transcendunt Hierony. Vnde sicut cerui calcant pedibus spinas & transiliunt siluas, ita sancti calcant spinas, id est peccata transiliunt siluas, id est in fidei viam. (Et super excelsa statuens me. Augustinus. Hoc est super celestem habitationem figet intentionem meam, vt impleatur in omnem plenitudinem dei. Hierony. Spem enim meam in celestibus collocavit.

37 **Q**ui docet manus meas ad prelium, & posuisti vt arcū ereum brachia mea.

(Qui docet) inquit (manus meas ad prelium) Aug. Doctet inquit me operari ad superandos inimicos, qui nobis intercludere celestia regna conantur. Cassiodoro. Docere enim est ab imminentibus incidijs cautum facere. (Manus autem operationem signi- ficant (Prelum) Vero diaboli certamen demonstrat, cum quo spiritualiter configitur, quia in celestialibus colluctationibus semper armatur. (Et posuisti vt arcum ereum brachia mea). (Brachia christi prophete sunt, & apostoli, per quos desiderium sue voluntatis operatus est his comparat) Arcum ereum quia nesciunt dei serui predicando mollescere, sed in celesti fortitudine permanentes, verbis salutaribus emissis tanquā sagittis iaculatis deuorum hominum corda compungunt. Augustinus Hieronymus. Vel per arcum ereum intelligitur infatigabilis intentio bonorum operum, vt scilicet non designant bene agere.

38 **E**t dedisti mihi protectionem salutis tue, et dextera tua suscepit me.

(Cassiodorus. (Protectio salutis) gloriam significat resurrectionis quando scilicet mortali carne deposita eadem incorruptibilem, & glorificatam resumpsit. Hugo cardin. Vel protectio salutis, memoria est dominice passionis, vt scilicet recogitemus qualiter operatus est salutem in medio terre. Glo. (Dedisti) inquit (mihi protectionem salutis tue

non vt nihil patiar, quod tamen est ad profectum Hierony. Sed ne opprimar malis. Hugo de sancto victore lib. sententiarum cap. xxvii. Tunc enim protectionem salutis sue nobis tribuit, quando animam nostram dum caro foris patitur intus illam custodit, vt præsura quam caro foris tollerit, intus ad mentis corruptionem non pertingat. (Et dextera tua suscepit me). Hieronymus. Cassiodorus Dextera patris christus est, qui assumptam humanitatem in aeterna maiestate constituit. Et eum ecclesia per incarnationem suscepit. Augustinus. Vel dextera hoc est fauor gratiae me suscepit. Hugo de sancto victore ubi supra cap. xxix. Sinistra namque dei bona sunt temporalia dextera vero bona aeterna. Saepem autem contingit, vt illos deus spiritualibus bonis abundantius repleat, quos inopia rerum temporalium exterius coangustat. Istos ergo qui quasi foris per aegritatem corrumpunt & intus virtutum diuitiis solidati sunt, quasi sinistra dei deseruit & dextera suscepit.

39 **E**t disciplina tua correxit me in finem, & disciplina tua ipsa me docebit.

(Pro hoc versu teste Hiero. in psalterio ad veritatem hebraicam solum legitur (Et mansuetudo tua multiplicauit me (Augustinus. Correctio namque tua me deuare non sinens direxit me. Hiero. Tunc autem erigimur qui prius corrueramus, cum celsi a domino fuerimus. Et disciplina tua ipsa me docebit Aug. Peruenire scilicet quo direxit. Hugo de sancto victore ubi supra cap. xxx. Disciplina enim dei in finem corrigit, quia eos qui etiam in profundum peccatorum lapsi sunt ad consummationem virtutum perducit. In tribus autem hac disciplina consistit in preceptis scilicet, in tentamentis, & in flagellis, in preceptis, experitur deus obedientiam. In tentamentis, constantiam. In flagellis Vero, patientiam. Praecepta itaque obedienter suscipe. Tentamentis constanter resiste. Flagella patienter sustine. Nemo itaque contemnat disciplinam istam, quia si peccator est necessaria est illi, vt corrigatur si vero iustus, necessaria est vt erudiat.

40 **D**ilatasti gressus meos subtus me, & non sunt infirmata vestigia mea.

(Hieronymus. (Dilatasti gressus meos subtus me in amplitudine charitatis. Aug. Ne impediunt me carnales angustiae. Letam enim fecisti charitatem meam operantem hilariter, etiam de ipsis que subter me sunt mortalibus rebus, & membris. Hugo de sancto victore ubi supra cap. xxxi. Mēs namque diuino amore successa, sub se dilatatos gressus habet dum totam se intus per desiderium retinet, & si foris per operationem occupata sit, nullius tamen molestiae aduersitas eam coangustat, vnde recte subditur. Et non sunt infirmata vestigia mea quia cum totum animi desiderium in eternis figitur, quasi pede in soliditate constituto vestigia non infirmantur, vel (non sunt infirmata vestigia mea) Hieronymus. Id est exempla & doctrina mea a successoribus sequenda. Glo. Vel itinera & signa que reliqui imitaturis.

Psalmus. xviii. fo. xxiii.

41 **P**ersequar inimicos meos & comprehendam illos, & non conuertar donec deficiant.

(Hierony. Augustus. (Persequar inimicos meos) id est affectus carnales meos, ne ab eis comprehendantur. Sed potius vt comprehendam illos vt scilicet absumantur. Hugo de sancto victore ubi supra cap. xxxj. Hi namque sunt spirituales inimici, qui quanto magis oculi sunt, tantomagis noscere possunt. In corde enim nostro oriuntur, & quia de latentibus desideriis prodeunt, incautos sub specie virtutum fallunt. Quos tunc nimirum persequimur quando ipsam originis eorum radicem subtiliter inuestigamus. Tunc vero comprehendimus cum finem prauis desideriis prauidemus, & animam a consensu retrahimus, Et donec deficiant non reuertimur. Si ab instantia boni operis ante subiugationem vitiarum non relaxamur, vnde sequitur. (Et non conuertar donec deficiant). Hiero. Aug. Id est ab ista intentione non conuertar ad quietem donec deficiant qui obstreperunt mihi, vel secundum Hieronymum loquitur de iudeis, qui eius iniuste inimici sunt facti quos afflicto legimus tempore Titi, vel secundum Cassiodoro. de illis potest intelligi, qui prius contra dominum eriguntur, postea conuersi eius pedibus inclinantur persequitur enim dominus inimicos suos diuersa clade fatigatos, & comprehendit eos quos a studio peruerso mutauerit, & cum non conuertitur dominus praeda tunc capitur, & a prauo studio suo desinit qui vincitur ad salutem.

42 **C**onfringam illos nec poterunt stare, cadent & subtus pedes meos.

(Augustinus. (Confringam illos) affectus scilicet carnales, nec durabunt aduersum me. Hugo card. (Confringam) scilicet primos motus, & peccata minutim confitendo non in quodam involutio. (Et confringam illos) ad lapidem, id est ad memoriam dominice passionis. (Nec poterunt stare, sed cadent subtus pedes meos). Aug. quia calcatis illis proponam amores quibus itur in aeternitatem. Hugo card. iuxta illud, Sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius sed vnde haec que dicta sunt efficiere poteris, sequitur.

43 **E**t precinxisti me virtute ad bellum, Et supplantasti insurgentes in me subtus me.

(Augustus. Hierony. (Et precinxisti me virtute) contra mortem siue ministros eius vel contra diabolum, vel contra ista supra dicta vicia ne in tali pugna prepediret. Hugo card. (Precinxisti) inquit (me virtute) hoc est humilitate quae antonomatice dicitur virtus, sicut superbia dicitur maximum vicium (& supplantasti). Idem. Tu non ego quadam pia & vili fraude insurgentes in me id est contra me subtus me. Hierony. Augustus. Illos namque qui me insequabantur decipi fecisti, vt subter me fieret qui super me esse cupiebant.

44 **E**t inimicos meos dedisti mihi dorsum, & odientes me disperdidisti.

(Hugo cardin. (Et inimicos meos) id est prauos

motus dedisti mihi dorsum, ne coram oculis veniant ad delectandum, vel in persona Christi inimicos, vocat iudeos (quos) iqua (dedisti mihi dorsum) vt prae parte conuersi sequeretur me Cassiodoro, vnde per dorsum conuersionem eorum significat qui ex resistentibus eius nominum in salutiferam victoriam fugati emerferunt subito christiani, vt Paulus apostolus qui de persecutore leuissimo post domini increpationem apparuit, repente discipulus (Et odientes me disperdidisti). Idem, id est iudeos qui in perfidia sua obstinatione manserunt & impia voce dixerunt. Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Glo. quostāquā i odio per duratē disperdisti per vniuersum orbem, qui quidem iudei in sua dispersione.

45 **C**lamauerunt, nec erat qui saluos faceret, ad dominum, nec exaudiuit eos.

(Hieronymus, vel clamabunt impii iudei & heretici in futuro iudicio, nec erit qui saluos faciat eos quia quando clamant de ad illos p. p. pheras vel per reliquas scripturas audire noluerunt, quibus per sapientem dominus ait, Vocauit, & renuistis, exstendi manum meam, & non fuit qui aspiceret, de spexisti omne consilium meum & increpationes meas neglexistis, propterea & ego in interitu vestro, ridebo, cum vobis quod timebatis aduenerit & subsanabo cum irruerit super vos repentina calamitas, tunc inuocabitis me & non exaudiam. Hugo cardina. (clamauerunt) iqua ad deos quos coluerunt (nec erat) ex diis falsis (qui saluos faceret) clamatōes nec mirum, quia solus christus saluator est, nec est aliud nomen sub caelo in quo nos oporteat saluos fieri, ipsi vero dum non inuenirent auxilium in diis suis (clamauerunt ad dominum, nec exaudiuit eos) Glo. id est iudicauit eos exauditione indignos. Hugo, cardinal. Quia manus eorum plene sunt sanguine.

46 **E**t comminuam eos vt puluerem, & te faciam venti vt lutum platearum delebo eos.

(Hieronymus. Augustinus. (Et comminuam eos) vt puluerem ante faciem venti) Aridi enim sunt, non recipientes ymbrem misericordiae dei, sed elati, atque inflati superbia sua, qui quasi puluis campi dispersi a spe firma & concussa tanquā a terrae soliditate, & stabilitate separati rapiuntur. Cassiodoro, vnde vsque ad puluerem se communiēdos intelligant, qui domino prauis mentibus contradicunt. Sequitur (vt lutum platearum delebo eos). Idem, bene namque lutum platearum comparat peccatores, qui foetidissimis sordibus inquinantur. Augustinus. Per latas quas multi ambulant perditionis vias (delebo) inquam (eos). Cassiodoro, id est de medio tollam quod pertinet ad lutum platearum, quod facile tollitur, quia malissimum comprobatur.

47 **E**ripies me de contradictionibus populi, constitues me in caput gentium.

(Hiero. Vox Christi ad patrem. (Eripies) inquit (me de contradictionibus) populi vtique iudaici qui cum aliqui dicerent bonus est, illi e contrario dice-

Psalmus. xvii.

bant non sed seducit turbas. Augusti. Alii vero dicebat. si dimiserimus eum sic omne seculum post illum ibit. Cassio. Et ereptus itaque est de contradictionibus populi huius, quando explosis perfidis in deis ad gentium fidem deuotionemque translatus est, unde quod ait, Constitues me in caput gentium signum dicit fidei christiane, quia in fronte gentium crucis habuerit vexilla radiare. Et hoc quia

Populus quem non cognoui, seruiuit mihi in auditu auris obediuit, et mihi. Hiero. Augusti. Glo. (Populus) scilicet gentium, (quem non cognoui) id est qui me non cognouit vel quod corporali presentia non uisitati, neque per legem, neque per fidem, neque per prophetas, (Seruiuit michi) Ignorabat enim eum, cum idolis seruaret, nunc uero credens cognitus, ac seruus factus est mihi. Na (in auditu auris obediuit mihi). Idem Non enim uiderunt mirabilia, neque mea presentiam corporalem. Postea uero audierunt et receperunt predicationes meas et crediderunt in me, et operemur fidem impleuerunt obediendo mihi. Glo. Et in hoc exprimitur exaltatio gentium, et depressio iudeorum de quibus subdit.

Filii alieni mentiti sunt mihi, filii alieni inueterati sunt, et claudicauerunt a semitibus suis.

Hierony. Antiquo vocabulo iudei filii dei appellati sunt, sed alienati filii diaboli effecti sunt, de quibus merito dicitur. Filii alieni mentiti sunt mihi. Augu. Cassio. (Filii) inquam non mei dicendi, sed potius (alieni) quibus recte dicitur. Vos ex patre diabolo estis. (Mentiti sunt mihi). Cassiodorus. quando dixerunt. Magister scimus quia a deo uenisti, et in ueritate uiam dei doces. Mentiri enim est contra mentem loqui. (Filii alieni inueterati sunt). Hierony. Augusti. Hoc est quia noui hominis non receperunt aduentum, nec nouum testamentum, quod attuli eis. (Inueterati sunt) id est in ueteri homine permanserunt. (Et claudicauerunt a semitibus suis.) Hierony. Augusti. Cassio. Tanquam uno pede debiles quia uetus tenentes, nouum respuerunt, claudicare etiam sunt in ipsa ueteri lege, potius traditio nes suas sequentes, quam dei, vel claudicauerunt quia patrem credunt filium non credunt. Cassiodorus. Nec illud uacat quod additur suis, quia deserentes intellectum legis suis superstitionibus agebantur

Viuu dominus & benedictus deus meus, & exaltetur deus salutis meae.

Cassio. Glo. Quarta pars, in qua exultans ecclesia summam munera dei laudat, et hymnum suauit delectatione profundit dicens. (uiu dominus). Hieronymus. Quem iudei in sepulchro sub signaculorum positione clauferant. Cassio. (uiu inquam, quia presens est firma credulitate conspectus. Glo. Vel quia uiuificat omnia, Et benedictus deus meus) Cassio. (Benedictus dicitur) (deus) quia laus celeberrima deuotione mentis offertur, sicut et alibi legitur. Benedictus qui uenit in nomine domini. Vel benedictus dicitur pro eo quod ipse omnia propitius benedicit. (Et exaltetur deus salutis meae). Cassio. Hoc est ut toto orbe credatur,

aliter enim exaltari non poterat ille qui uocatur altissimus, deinde conuerso sermone, ad deum ait,

Deus qui das uindictas mihi & subdis populos sub me, liberator meus de inimicis meis iracundis.

Glo. Tanquam diceret deum horum benedicere & merito, quia tu es (deus qui das uindictas mihi subdendo mihi populos). Glo. Cassio. Prae namque uindicta est, dum rebellis subditur. Et in fideles ad uere religionis penetralia perducitur. Ipsi enim ecclesiae subduntur, qui liberi probantur a uitijs. (Das) inquam (uindictam mihi). Glo. Pro id est (subdis populos) (Id est gentiles) (sub me) Tu inquam deus meus, qui es liberator meus de inimicis meis Glo. Non quibuscumque sed iracundis. (Hieronymus. iudeis scilicet, Augusti. Clamantibus crucifige crucifige.

Et ab insurgentibus in me exaltabis me, a viro iniquo eripies me.

Augusti. (A iudeis in surgentibus in me) patiens (Exaltabis me) resurgentem. Glo. Vel ascendentem. (A viro iniquo eripies me). Hiero. Id est a diabolo. Cassio. Vel scismatico. qui peruersi dogmatis iniquitate grassatur, Augustinus. Vel a regno iudeorum iniquo.

Propterea confitebor tibi in nationibus domine, & nomini tuo psalmum dicam.

Cassio. (Propterea) hoc est propter illa quae praedicta sunt. (Confitebor tibi in nationibus) Id est laudabo te omnes populos christianos, quorum utique lingua ecclesiae vox est. (Et nomini tuo psalmum dicam). Hugo cardi. Dicere ad confessionem pertinet, psallere ad operationem, quae duo bene iunguntur, quia, ut iniqui, Gregorius Loquentis auctoritas perditur, cum uox opere non iuuatur. Cassio. Unde opera fidelium plus diuinitas no scitur exaudire quam uoces.

Magnificans salutes regis eius, & faciens misericordiam christo suo dauid et semini eius usque in seculum.

Augusti. Glo. Deus enim est qui magnificat & admirabiles facit salutes, quas eius filius daret credentibus, propter quod dicit. (Magnificans salutes regis eius). Hugo cardinalis, Christi scilicet qui operatus est salutem in medio terre. (Et faciens misericordiam christo suo dauid). Hieronymus. Hoc est unigenito suo. Dauid enim manu fortis interpretatur, quod est christus. (Et semini eius usque in seculum) Hieronymus. Semen eius sunt sancti eius, cum quibus semper facit dominus misericordiam (usque in seculum) hoc est, sine fine. Cassiodorus. Vel per semen eius denotat christum, qui secundum carnem ab ipsius generatione descendit. Augustinus. Et notandum quod quaecumque in hoc psalmo dicta sunt, quae ipsi domino, id est capiti ecclesiae congruere non possunt ad ecclesiam referenda sunt. Totus enim christus hic loquitur in quo sunt omnia membra eius.

51
Alia littera
subditi
Alia littera
de gentibus
iracundis

Hierony
Augu

52

Augusti

Cassiodo
Augusti

53

Cassiodo

Hugo.

Grego

Cassio

54

Augusti

Hugo.

Hierony

Hierony

Cassio

Augusti

Psalmus. xviii. fo. xxv.

Psalmus. xxviii.

Titulus. In finem psalmus David.

Augusti. Augustinus. Titulus notus est, nec dominus Iesus christus haec dicit, sed de illo haec dicitur. Hiero. Psalmus enim iste uocatur continet prophetam, de christo loquentis. Et catur per eum in persona christi & in persona ecclesiae. Cassiodorus. De primo namque christi aduentu in eo propheta dictum est, unde suscepit inimicus occasum. Memento uero quia de eadem re hic primus est psalmus. Sequuntur autem alij quatuor id est, xxix, lxxxiii, xcvi, & xcvi. Glo. Et est sensus tituli psalmus iste attribuitur David respicienti in finem, id est in christum qui est finis summationis, uel i tempus plenitudinis, seu in ultima tempora quibus acta sunt quae hic tractantur. Interiorne autem monet ut relicta uetustate ad nouum hominem, & ad nouam accedamus legem. Et diuiditur in tres partes. In prima propheta loquens de incarnatione, commendat predicationem nouae legis. In secunda laudat praeccepta noui & ueteris testamenti, ibi (Lex domini immaculata). In tertia ut dignus sit tanta sacramenta referre petit se purgari a uitijs, ibi (Delicta quis intelligit.)

Cassiodorus

Glo

Ps. xviii
1

celi enarrant gloriam dei, & opera manuum eius annunciant firmamentum. Hiero. Augusti. Caeli id est apostoli & euangelistae, i quibus deus tanquam in coelis habitat. Enarrant hoc est annunciant quia praedicant gloriam dei & domini nostri Iesu christi. Glo. In qua aequalis est patri. Annunciat pariter quod deus est, & quod peccata gratis dimittit, sine annunciat gloriam, qua glorificauit patrem filius super terram. Et opera manuum eius annunciant firmamentum. Augusti. Facta namque uirtutum domini annunciant firmamentum fiducia spiritus sancti coelum factum, quod antea timore terra erat. Cass. Vel (opera manuum eius) id est ipse homo qui manibus eius factus est. (Annunciant firmamentum) incarnationis christi per quam firmatur soliditas nostrae fidei. Hiero. Vel coelum & terra cum ceteris creaturis gloriam dei narrant, ut ait Paulus. Inuisibilia enim dei per ea quae facta sunt uisibilia conspiciuntur.

Hierony
Augusti

Glo

Augusti

Hierony

Kom. i.
2

Mar. v.

Dies diei eructat uerbum, & nox nocti indicat scientiam.

Hieronymus. Paria paribus retulit, ut ex ordine temporum ad dei magis notitiam perueniamus. (Dies diei) inquam eructat uerbum & nox nocti indicat scientiam. Dies (scilicet hesternus). (Diem) hodiernum (annunciat), & hodiernus (dies) crastinum diem, uel apostoli dies sunt, de quibus scriptum est. Vos estis lux mundi. Glo. Et secundum hoc (dies diei) id est sancti sanctis, Eructat uerbum). Augu-

stinus. Hoc est spiritus spiritualibus profert plenitudinem in commutabilis sapientiae dei quod est uerbum in principio apud deum est. (Et nox nocti indicat scientiam). Augustinus. (Nox nocti) mortalis carnis carnibus fidem insinuando annunciat futuram scientiam. Hieronymus. Vel nox hoc est profunditas scripturarum in prophetis nunciat profunditatem ueteris testamenti. Lyra. Vel (dies) id est nouum testamentum ab apostolis & euangelistis descriptum annunciat uerbum incarnatum. Et (nox) id est uetus testamentum iudeis (annunciauit christi misterium, licet magis occulte. Cassiodorus. Hieronymus. Vel dies diei) hoc est christus apostolis. (Eructat uerbum) cum irradiando corda apostolorum uerba coelestis luminis intinabat. (Nox nocti indicat scientiam) iudas (nox nocti) iudeis (indicat scientiam) quando eis christum tradidit.

Hierony

Hierony

3

Non sunt loquellae neque sermones quorum non audiantur uoces eorum.

Cassiodorus. (Non sunt) inquam (loquellae neque sermones). Sermones pertinent ad communes narrationes, loquellae ad publicas suasioes, quod utrumque fecisse apostolos certissimum est (quorum non audiantur uoces eorum). Hiero. Aug. Non enim fuerunt ullae locutiones siue linguae, per quos non audirent uoces apostolorum & euangelistarum, cum omnibus linguis euangelium predicaret. Hugo. cardinalis. Omnibus enim linguis loquebatur & audiebat unusquisque lingua sua, illos loquentes. Sequitur.

Augusti

Actu. il.

4

In omnem terram exiuit sonus eorum, let in fines orbis terrae uerba eorum.

Cassio. Per terram hic hominem debemus accipere, qui & audire possit & credere. (Sonus uero miraculorum fama est, quae pro ipsa nouitate per gentes singulas excellenti opinione currabat. (Fines) autem (terre) sunt reges qui quasi termini agrorum sua regna custodiunt, hoc igitur dicit ut non solum ad humiles, uerum etiam ad principes gentium euangelij uerba peruenire declararet. Hiero. Quid autem dicit uerba eorum) hoc est apostolorum & euangelistarum. Glo. Et quod dicit (sonus) intelligitur quod exiit ubique apostolorum fama, & si non praesentia. Lyra. Viuent enim beato petro fides christi praedicata est usque in Franciam, quae est in ultimo climate uersus occidentem usque & Senonis est ecclesia in nomine beati Petri uisibilis, quia eo uiuente consecrata est.

Glo

Glo

5

In sole posuit tabernaculum suum, et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo.

Glo. Verba sunt ipsorum apostolorum, i quibus ostendit quod praedicauerunt cum dicitur. Cass. (In sole). i. i manifestatione mundi quia manifeste uenit (posuit tabernaculum suum). i. i habitaculum corporis sui. Lyra. Vel (in sole). i. i beatam uirginem, quae natiuitas sol propter plenitudinem gratiae qua habitauit christus sicut i tabernaculo, iuxta illud. Qui creauit me requieuit i tabernaculo. (Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo). Idem. Cassio. Augustinus. Id est de uirginali uero ad desponsandam sibi ecclesiam. De uirgine enim merito natus est, qui uirgini ecclesiae erat sancta copulatione iungendus, Gregori. in mo. Iob li. xv. Gregorius

Gregorius

Psalmus. xlviii.

qui tunc de thalamo suo processit dum ad coniungendam sibi ecclesiam incarnatus deus de incorrupto utroque virginitatis exiit. Cassiodorus. Bene autem dicitur christus sponsus a spondendo qui torrens promissus est per prophetas.

Exultavit ut gigas ad currendam viam, a summo caelo egressio eius.

Glosa. Tanquam diceret processit inquam de thalamo suo, & procedens (Exultavit) quia non inuitus venit ut gigas. Augustinus. Hieronymus. Gigas per fortitudinem christi sumitur qui (exultavit) sicut fortissimus & ceteros homines incomparabili virtute procedens. (Exultavit) inquam, non ad habitandam viam, sed ad currendam. Non enim in via peccatorum stetit, sed natus ad passionem venit, resurrexit, & ascendit. Sequitur. A summo caelo egressio eius. Idem. (A summo caelo), id est a patre (egressio eius) non temporalis, sed aeterna qua de patre natus est. Glosa. Qui subaudi in tempore factus est homo, & ideo (Egressio eius a summo caelo).

Et occursum eius usque ad summum eius, nec est qui se abscondat a calore eius.

Cassiodorus. Et occursum eius secundum hominem dicitur, quia post assumptionem carnis in vitam natura christi permanens ad sedem paternae maiestatis occurrit usque ad summum eius, id est usque ad sedem paternae maiestatis qua pater filii semper aequalis est. Nec est qui se abscondat a calore eius. Cassiodorus. Per hoc spiritus sanctus videtur significare quod post ascensionem discipulis misit in specie ignis, qui faciebat eos loqui variis linguis. Et iste est calor a quo nemo potest abscondi. Augustinus. Verbum enim caro factum est non permisit ullum mortali excusare se de vmbra mortis, & ipsa vmbra penetravit calor verbi. Hieronymus. Unde ex multis divisionibus gratiarum, sicut dicit Apostolus. Alii datus est sermo sapientiae, alii vero scientiae alteri fides, alii gratia sanctorum, alii operatio virtutum omnia in eodem spiritu.

Lex domini immaculata & convergens animas, testimonium domini fidele, sapientiam praestans parvulis.

Cassiodorus. Glosa. Hic secundo laudat precepta novi & veteris testamenti, ut nemo sit qui se abscondat a calore eius. (Lex domini) inquam. Augustinus. qui per non fecit. Et ideo immaculata convergens animas. Augustinus. Hieronymus. De captivitate in libertatem non premis eos servitutis iugo, sed ad se imitandum libertatem convergens. Testimonium domini fidele quia nemo novit patrem nisi filius & cui voluerit filius revelare, quae abscondita sunt sapientibus & revelata parvulis. Hieronymus. (Fidele) autem dicitur, quia non metitur. Glosa. Et quia quod promissum implebitur sapientiam praestans parvulis. Idem. (Parvulis) non solum, sed humilitate. Cassiodorus. Parvuli enim sunt humiles innocentes, iuxta illud apostoli. Nolite pueri effici sensibus sed malicia parvuli estote.

Iustitiae domini rectae, laetificantes cor, praeceptum domini lucidum illuminans oculos.

Augustinus. Cassiodorus. Gloriosa. Reuera (iustitiae domini rectae) via

non aliter cognoscitur fecisse quam docuit, nec quod ipse non fecit. Illorum enim iustitia recta non est quibus aliud est in ore, aliud in opere. Laetificantes corda. Cassiodorus. Subaudi illorum, qui de iudicio dei laetificantur. Glosa. (Laetificantes) inquam spe premij non terrentes, ut lex vetus faciebat. (Praeceptum domini) lucidum. Augustinus. Sine velamine carnalium observationum. Cassiodorus. Et bene lucidum, cum procedat a patre luminis. Illuminans oculos. Augustinus. Cassiodorus. Non quidem istos oculos carnales quod & pecora nobiscum possunt habere oculos. Sed illuminans hominis interiore aspectum. Glosa. Non obtundens sicut Moyses, in cuius facie non poterat intedere filij israel. Et ideo ponebat velamen ante faciem suam.

Timor domini sanctus & permanens in saeculum saeculi, iudicia domini vera iustificata in semetipsa.

Hieronymus. Augustinus. (Timor domini) scilicet est cum charitate. Et iste est timor castus, & filialis, quo ecclesia sponsum suum quanto ardentius diligit, tanto diligentius cauet offendere, & quem non foras mittit consummata dilectio, sed qui permanet in saeculum saeculi. Cassiodorus. Mixta enim cum amore dilectio timor est domini, qui usque seculari reverentia nuncupantur. Timor namque saeculi non est sanctus quia non est proficiuus, & cum temporibus mutatur. Timor vero domini sine omni perturbatione est quia licet recte auctorem suum timeat, scit tamen vere supplicibus misericordem esse qui iudicat (iudicia domini vera). Augustinus. (Iudicia) scilicet eius qui non iudicat quemquam sed omne iudicium dedit filio, (vera) sunt & iustificata in semetipsa, hoc est incommutabiliter. Neque enim vel minatus vel pollicitus deus quemquam fallit, aut quisquam vel impijs supplicium, vel pijs premium eius potest eripere. Cassiodorus. Lyra. Vel per iudicia domini intelliguntur mandata quae in veteri & novo testamento conscripta sunt, de quibus sequitur.

Desiderabilia super aurum & lapide pretiosum, multum & dulciosa super mel & favum.

Cassiodorus. Desiderabilia sunt inquam iudicia domini mandata, scilicet novi & veteris testamenti. (Super aurum quod humana cupiditas affectat ardentissime possidete, propter quod etiam frequenter despiciat salutem animarum. Sed quia hoc tante rei parum est, addidit. Et lapidem pretiosum multum) qui in parvissimo margarito plurimum valet. Augustinus. Vel per divitias & lapides preciosos intelligit populos saeculi, quarum desiderio fit, ut non desideretur, sed timeatur, aut contemnantur iudicia dei. Cassiodorus. Et quia inveniri poterant qui cupiditatem calcarent, addidit etiam sapores precipue suavitatis iocunda dicens. (Et dulciora super mel & favum) iudicia enim domini propter vetus testamentum superant mel. Propter novum vero vincunt favum.

Et enim servus tuus custodit ea, in custodiendis illis & retributio multa.

Augustinus.

Exo. xxxiii. Alia lit. castus.

Alia lit. in idipsum.

Ioh. v.

Alia lit. addit redemptorem.

Alia lit. servus tuus docebit.

Alia lit. custodien do illa.

Psalmus. xlviii. fo. xlvii.

Cassiodorus
Glosa
Augustinus.

Cassiodorus

i. Co. ii.

Hieronymus
Augustinus.

13
Tertia pars

Hieronymus

Cassiodorus

Cassiodorus

14
Alia lit. magnus.

Glosa

Hugo

Hieronymus

Cassiodorus

Cassiodorus. Cum dicit, servus tuus, iustus significat & devotum qui custodit ea. Glosa. Iudicia tua scilicet modo dulcia post salubria. Augustinus. Non custodiendi enim illa est amara dies domini. (In custodiendis vero illis retributio multa). Cassiodorus. Merito autem dicit, multa quia comprehendere non possunt universa quae preparavit deus diligentibus, quae nec oculi viderunt, nec auris audiverunt, nec in cor hominis ascenderunt. Hieronymus. Quae autem maior retributio quam ut quis diligatur a deo? Augustinus. Vel in custodiendis illis retributio multa. Non in aliquo extra posito commodo sed in ipso quo iudicia dei custodiuntur, quia gaudetur in eis.

Delicta quis intelligit, ab occultis meis munda me, et ab alienis parce servus tuo.

Hieronymus. Hieronymus. qui in delictis est, iudicia dei non intelligit neque sua peccata. Scurator enim cordium deus illa intelligit, qui & potest ea dimittere. Cassiodorus. Augustinus. Glosa. In hac igitur tertia parte propheta petit se a vitijs purgari ut eloquia oris sui in conspectu domini reddatur accepta. Cassiodorus. & cum dicit (delicta) subaudiendum est omnia. Et quoniam multa peccata sunt quae omni modis ignoramus quorum nec origines possumus nec subreptiones agnoscere, ideo dicit (ab occultis meis munda me). Augustinus. Glosa. A cupiditatibus scilicet in me latetibus, sicut enim tenebre oculos, ita delicta mentem nec lucem suam videre nec se a meis dico munda, ne scilicet seducar ab alijs, neque alienis capitur, qui est mundus a suis, unde congrue subditur (& ab alienis) peccatis scilicet quae aliunde sunt parce servus tuo (parce) inquam (ab alienis cupiditatibus non superbo & in sua potestate esse cupienti (sed servus tuo). Cassiodorus. alienum autem est quod a malis hominibus diabolo suadente committitur sed fit proprium cum consensu adhibetur. Hieronymus. vel ab occultis id est praeteritis (Et ab alienis) hoc est futuris quae adhuc in me non venerunt. Cassiodorus. & quia recte mundus est cui nec sua nec aliena dominantur, ideo subditur.

Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero, & emundabor a delicto maximo.

Glosa. Tanquam diceret (munda me a meis, parce ab alienis). Non omnino ita quod omnino tollantur quod impossibile est, sed ne dicerent. Hieronymus. Augustinus. (Si mei) inquam (non fuerint dominati) alieni scilicet vel dominati ero (a criminali, non enim est tertia origo immaculatus quo seductus ex homo ut consuetudo suum faceret, Hugo car. Non autem dicit, si me invaserit vel temptaverit, sed si mei dominati fuerint. Temptatio enim cui non consentitur non est peccatum, sed materia exercenda virtutis, sequitur (& emundabor a delicto maximo). Hieronymus. Augustinus. Cassiodorus. id est superbia quae est initium omnis peccati. Non est enim maius peccatum quam apostatare a deo quod est initium superbiae hominis, & vere ille immaculatus est qui etiam hoc delictum caret, quia hoc peccatum est ultimum redeuntibus ad deum quod recedentibus primum fuit. Cassiodorus. haec enim est qua diabolus cecidit & hominem traxit, quae ex angelo diabolum fecit quae homini

mortem intulit, & concessa beatitudine vacuavit. **E**t erunt ut complaceant eloquia oris mei, et meditatio cordis mei in conspectu tuo semper.

Augustinus. Glosa. Cassiodorus. Hieronymus. Tunc namque tibi placebunt eloquia oris mei, si fuero alienus a predictis vicijs, nam peccatori dicitur. Quare tu enarras iustitias meas. Hugo car. vel tunc (erunt ut complaceant simul scilicet deo & hominibus eloquia oris mei & meditatio cordis mei in conspectu tuo semper) Aug. (meditatio) inquam (cordis mei) non ad iactantiam ut placeat hominibus quia iam nulla superbia est, sed in conspectu tuo semper) qui conscientiam puram in specis. Cassiodorus. Quae est autem ista meditatio cordis quae potest ad deum pervenire? Spes Charitas, & Fides quae usque digna sunt deo in conspectu tuo (dico) O.

Domine adiutor meus et redemptor meus.

Hugo card. Tanquam diceret merito est meditatio mea in conspectu tuo quia O domine tu es adiutor meus & redemptor meus. Hieronymus. Augustinus. (adiutor) in tribulationibus & in necessitatibus, (& redemptor me) quia me redemisti sanguine tuo precioso (tu es adiutor humano generi cum nos ad te accedere facis (tu es redemptor) quia nos tua passione ac resurrectione ab interitu redemisti. Augustinus. vel redimis ut convertamur, (& adiutor) ut ad te perveniamus. Cassiodorus. vel (adiutorem) dicit in bonis, redemptorem a malis ut nemo suis meritis applicet, quod celesti largitate suscepit.

Psalmus Nonusdecimus.

Lyra. Alia lit. habet ipsi.

Titulus. In finem psalmus David.

Augustinus. Notus est titulus nec christus dicit. Sed christus dicit propheta qui sub figura optandi quae vettura sunt canit. Hieronymus.

Istum namque psalmum propheta in persona ecclesiae canit de christo. Previdebat enim propheta christum ad redemptionem nostram venire in carne & pro inimicis orare. Glosa. Et agit hic propheta de christo quare de sacerdote immolatur & rege pugnatur intensione autem monet fideles ad desiderandum idem quod optabat propheta. Et dividitur in duas partes. In prima agit de christo, in quantum assumpsit sacerdotis officium. In secunda in quantum rex fuit, sacerdos namque fuit in passionem, rex in resurrectione. Secunda ibi Tribuat tibi Glosa. In prima dixit ea quae tempore tribulationis vult christo fieri. In secunda optat & affirmat quae tempore glorie fient. Cassiodorus vel rogat primo propheta ecclesiam exaudiri, & illius consilium a domino confirmari, secundo dixit fideles non potestate mundana, sed divina potentia magnificandos.

Psalmus. xix.

Exaudiat te dominus in tribulationis protegat te nomen dei iacob.

Hierony. Quidam hunc psalmum dictum putat ex voce populi ad christum loquentis vt ad regem pariter & sacerdotem. Glo. Hugo cardinalis. quasi diceret. O christe qui es verbum patris (Exaudiat te dominus pater scilicet) in die tribulationis id est in die passionis. Cassiodorus. dicendo enim in die tribulationis tempus grauissime afflictionis ostendit quo magno desiderio dominum deprecatur. Aug. vel in die qua dixisti Pater clarifica filium tuum (protegit te nomen dei iacob.) Aug. Ad te enim pertinet populus posterior nam quia maior seruit minori. Cassio. vnde cum hoc dixit per hanc similitudinem vult intelligi benedictionem nouo populo concedendam quam ille sanctus patriarcha iacob prefigurauit. Glo. vt sicut illi ita & tibi gratiam benedictionis det & preponat iudeis.

Mittat tibi auxilium de sancto, & de syon tueatur te.

Hierony. Ei qui formam serui acceperat recte quasi homini imprecatur auxilium dicens. Mittat tibi auxilium de sancto hoc est de te ipso quia illa diuinitas in ipso corpore erat. Aug. vel (Mittat tibi auxilium de sancto) facies tibi sanctificatum corpus ecclesiam de speculatione tua que expectat quando venias ad nuptias. vñ sequitur. & de syon tueatur te. Cassio. Syon enim sicut sepe diximus mos est significans speculationem que conuenit diuinitati cui omnia nota sunt. Glo. Tueatur itaque te supple contra mala.

Memor sit omnis sacrificii tui, & holocaustum tuum pugnae fiat.

Hierony. Aug. Hiero. Memor sit omnis sacrificii tui hoc est vt redimat per passionem tuam. Aug. vel vt memores nos faciat omni iniuriarum tuarum & contumeliarum quas pro nobis pertulisti (& holocaustum tuum pingue fiat). Hiero. hoc est ne patiaris nequa perire cum pro omnibus mortuus sis. & omnem voluntatem tuam impleas qua dixisti. Volo vt quomodo ego & tu vni sumus. & isti in nobis vni sint. Aug. vel (holocaustum tuum pingue fiat) vt crucem qua totus oblatas es deo in leticiam resurrectionis conuertras.

Tribuat tibi secundum cor tuum, et omne consilium tuum confirmet.

Dyapalma. Secunda pars vbi optat & affirmat quae te pore glorie vult fieri christo. Aug. (Tribuat) inquit tibi dominus non secundum cor eorum qui putauerunt te persequendo posse deleri (sed secundum cor tuum qui scisti quid utilitatis haberet passio tua. Cassio. vel in persona ecclesiae tribuat tibi dominus secundum cor tuum) id est secundum intellectum quem habes de domino saluatore vt est credas vnum ex trinitate passum carne & pro mundi liberatione in crucis patibulo pependisse. ipm resurrectisse. ipsum federe ad dexteram patris ipsum ad iudicandum esse venturum (& omne consilium tuum

Glo. non iudeorum confirmet. Hugo card. vt scilicet executis iudeis illuminentur gentiles. Cassio. vel (vt confirmet consilium) sanctae matris ecclesiae vt contemplantur dei promissionem praesentis seculi pericula non pauescat dum futurae resurrectionis praemia leta semper expectat. hoc est enim eius salubre consilium partem & filium & spiritum sanctum vnum credere deum a quo creata sunt omnia. & disponuntur vniuersa. Et sic confirmatio consilio.

Letabimur in salutari tuo, et in nomine dei nostri magnificabimur.

Augustinus. (Exultabimus) inquam in salutari tuo quia sicut mors tibi nihil nocebit. ita nec nobis eam nocere posse monstrabis. Cassio. vel (in salutari ecclesiae quod est christus iesus letaturum se esse propheta declarauit vt se vnum esse ex eius corpore demonstret. tanto tempore ante christum (Et in nomine dei nostri magnificabimur. (Aug. Confessio enim nominis tui non solum non perdet nos sed etiam magnificabit. Cassiodorus. Nam in tuo nomine. hoc est in nomine christi christiani nuncupamur. Hugo cardina. Magnum autem est vocari & esse christianum. Sequitur.

Impleat dominus omnes petitiones tuas, nunc cognoui quoniam saluum fecit dominus christum suum.

Hierony. Vbi hic de passione dixit modo de resurrectione & ascensione & remuneratione. Aug. Hierony. (Impleat) inquit dominus petitiones tuas non solum petitiones quas habuisti in terra. sed etiam quibus in caelo interpellas pro nobis. nec inde dubito. quia iam nunc cognoui. quoniam saluum fecit dominus christum suum. Hugo cardinalis. (nunc) inquit tam longe scilicet ante incarnationem. (cognoui) per spiritum prophetiae. (Quoniam saluum fecit) id est saluum faciet dominus pater (christum suum) eum scilicet suscitando a mortuis. Cassio. dicendo autem (nunc cognoui) magnam virtutem prophetationis ostendit vt in presenti se diceret cognouisse quod post multa secula potuit approbati (saluum) autem tunc fecit pater (christum) filium suum resurrectione gloriosa quando ascendit in caelum (saluum) inquam. fecit eum (& nihilominus.

Exaudiet illum de coelo sancto suo, in potentatibus salus dexterae eius.

Augustinus. (Exaudiet illum) non de terra tantum vbi se petiit clarificari. Verbum etiam (de coelo sancto suo) vbi iam ad dexteram patris interpellans pro nobis diffudit. inde spiritum sanctum super credentes in se. Hugo cardina. (exaudiet) itaque (illum) christum scilicet orantem pro membris. habemus enim inquit. Hiero. aduocatum qui interpellat pro nobis. Multo meliorem Moyses. qui tamen pro populo illo exauditus est. Glo. (Exaudiet illum) utique in hoc quod in potentatibus salus dexterae eius. Augustinus. (Potentatus enim nostri sunt salus fauoris eius cum scilicet de tribulatione dat auxilium vt dum infirmantur tunc potentes simus. Vana enim est salus hominum quae non est salus dexterae sed sinistrae. per quam peccatores extolluntur in magnam superbiam. quia temporaliter salui facti sunt de quibus subdit.

Psalmus. xx. fo. xxvii.

In curribus & hi in equis, nos autem in nomine domini dei nostri inuocabimus.

Hugo card. (Hi) inquit in curribus Et hi in equis haec sunt duo de salute sinistrae in quibus mali confidunt (hi) namque in curribus id est in inuoluntati temporalium successu (& hi in equis) id est in fastu huius mundi confidunt scilicet. Cassio. Duo namque apud antiquos erant genera triumphorum vnum maius in curribus quod laureatum dicebatur aliud minus in equis quod ouatio nuncupabatur vñ maius in curribus quod laureatum dicebatur aliud minus in equis quod ouatio nuncupabatur Hiero. Per (currus) autem voluptas mundi sine mundanorum omnium cupiditas designatur. quia quasi rote instabiles sunt. per (equos) vero superbi. qui & ipsi sunt cupidi. Cassio. Sed ista omnia secularibus propheta relinquens in nomine domini magnificatum se esse testatur dicens (nos autem in nomine domini dei nostri inuocabimus) Hierony. Aug. Nos autem spem figentes in aeternis & gloria nostram non quaerentes in nomine domini dei nostri exultabimus. Glo. spem figentes in aeternis. nec gloriam nostram quaerentes sed dei. hi autem qui confidunt in curribus & in equis.

Ipsi obligati sunt & ceciderunt, nos autem surreximus & erecti sumus.

Augustinus. (Ipsi) scilicet iudei temporalium rerum cupiditate obligati sunt timentes parcere domino. ne a Romanis perderent locum & irruentes in lapidem offensionis & petram scandali de spe ceciderunt in mortem ceciderunt (nos autem surreximus & erecti sumus. Augustinus. Nos autem populi gentium de lapidibus excitati filii abraham qui non secebamur iustitiam apprehendimus eam (& surreximus) nec viribus nostris sed per fidem iustificati erecti sumus a vitis & morte. Cassio. Resurgere enim duobus modis christianus dicitur. scilicet a morte viciiorum. & in illa resurrectione in qua iusti aeterna premia accipiunt de quarum vtraque istud intelligitur. Glo. Et quia saluo rege salui erimus. ideo subiungit.

Domine saluum fac regem, & exaudi nos in die qua inuocauerimus te.

Cassio. Aug. Dicitur patri (Domine saluum fac regem) id est fac vt christus dominus resurgat a mortuis ascendat in caelos interpellat pro nobis ne diutius nostra vacillet oratio. sed ipso aduocato praesumamus orare. ipse enim nos patri docuit supplicare ne nos mortis laqueus possit astrigere (Et exaudiuit nos in die qua inuocauerimus te) Augustinus. Tanquam diceret. Quoniam pro nobis offers te (exaudi nos in die qua inuocauerimus te). Hiero. in hebraeo enim sic habetur (domine saluum fac regem qui exaudiet nos in quacunque die inuocauerimus eum.

Psalmus Viscerum.

Titulus.

In finem psalmus ipsi David.

Augustinus. Titulus notus est. & de christo canitur. Glo. Et est tertius psalmus.

Lyra. Iste psalmus etiam secundum Hebraeos ad litteram intelligit de christo vero messia etiam secundum interpretationem Ra. sa. & aliorum antiquorum hebraeorum.

mus de duabus naturis in christo in quo describit Christum coelestem regem verum deum & hominem. vt auditu credat mundus quem visum contempserit iudeus. Cassio. hic autem primo de incarnatione christi dicit. Et postea de ita eius facta narratur vt omnes intelligant eundem esse Matiae filium quod patris verbum. vnde intentione monet nos vt christum deum & hominem credamus. Et diuiditur in tres partes. In prima sunt verba prophetae ad patrem de incarnatione dominica cuius meritum proponit & praemium. In secunda diuersas virtutes eius gloriatur describit ibi (qm praeuenisti.) In tertia agit de penis inimicorum & optat in iudicio eius fieri quae nouit esse ventura ibi (inueniat.)

Domine in virtute tua letabitur rex, & super salutare tuum exultabit vehementer.

Cassiodorus. (domine) Dicit propheta ad patrem (in virtute tua) id est in omnipotentia maiestatis tuae in qua & filius Augustinus regnat. (Letabitur rex.) Aug. id est letabitur homo christus in virtute scilicet verbi. & in eo quod verbum caro factum est. non enim de se presumpsit christus homo. sed verbo omnia tribuit. Cassio. (Rex) autem dicitur christus de quo in alio psalmo. Deus iudicium tuum regi da. & in titulo passionis scriptum est. Rex iudeorum (Et super salutare tuum exultabit vehementer.) Cassio. Aug. id est in eo quod per eum saluasti homines. & viuificasti omnia filius tuus qui saluator es. (Exultabit vehementer.) Ideo autem addidit (vehementer) vt quanta est copia in beneficio tanta sit & gaudij magnitudo. Ideo autem sic exultabit. Quia.

Desiderium cordis eius tribuisti ei, et voluntate labiorum eius non fraudasti eum.

Augustinus. Cassio. Hiero. Glo. Desiderauit christus manducare pascha. & ponere cum vellet atque iterum suum. Luc. xxii. mere aiam suam. & mundum redimere (& dedisti ei. & voluntate labiorum eius non fraudasti eum.) Hiero. Aug. Na quicquid dixit factum est dixit enim. Pace meam do vobis. pacem relinquo vobis. Et factum est. Cassio. vel (voluntas labiorum) fuit quoniam spiritibus impabat immundis langores diuersos sermonis sui sanabat imperio & predicationes populis inferebat. Cofat enim in nullo voluntate eius fuisse fraudatam quoniam omnia quae fieri iussit impleta sunt. Omnia enim quae voluit dominus fecit in caelo & in terra. sed vnde hoc ei. sequitur ps. cxxxiii.

Quoniam praeuenisti eum in benedictionibus dulcedinis. posuisti in capite eius coronam de lapide precioso.

Secunda pars in qua virtutes eius & gloria describitur dices (qm praeuenisti eum in benedictionibus) dulcedinis. Aug. Hiero. Quotquot enim fuerunt benedictiones patriarcharum ante aduentum christi in ipsis christi benedictio est. & praeuenit benedictionibus aequa a iudeis fel porrectu gustasset. & quoniam prius hauserat benedictionem istam fel patrum nostrorum non nocuit ei. Glo. Cassio. Na cum alij in amaritudinibus adae praeueniant christus praeuenit in benedictionibus dulcedinis.

Psalmus.rr.

Cassiod. Benedictio autem dulcedinis fuit quādo dictum est. Hic est filius meus dilectus in quo mihi bene complacuit. (Posuisti in capite eius coronā de lapide precioso.) Hiero. Aug. Glo. (Corona) dei ecclesie ex varijs gentibus cōgregatio est, de qua Paulus sub persona credentiu ait. Gaudiu & corona mea, in principi o em sermonis eius ambie runt ea lapides preciosi discipuli sui a quibus ex ordiū annuntiationis eius fieret, hec autem erat corona capitis sui que ideo nō vt ornaret imposi ta est ei, sed vt de christo domino poti⁹ ornaretur.

4. **V**ltam petiit a te tribuisti ei longitu dinem dierum in seculum, & in saeculum seculi.

Aug. Cassio. (vita) resurrectionē significat quā ille petiit dicens. Pater clarifica filiū tuū. (Et dedisti ei) Gl. Sibi scilicet & suis (longitudinē die rū in seculū, & in seculum seculi) Aug. Lōga scilicet, tēpora seculi huius quā haberet ecclesia. Et deinceps eternitatē in seculū seculi. Hiero. impia nunc igitur synagoga cōticeat. Quis em homi vni in seculū & in seculū seculi (dauid & Salomō non amplius quam quadragenis annis regnaue runt. Ecclesia vero stat in seculum & in seculum seculi) Et propterea.

5. **M**agna est gloria eius in salutari tuo gloria & magnum decorē im pones super eum.

Hiero. (magna est gloria eius) hoc est magnum est hominē asūptū esse ad dexterā dei patris. Aug. vel (magna est gloria eius in salute) quā eū re si scilicet, & adhuc ades ei quā gloria & magnum decorē im pones super eū. Idē. Cū scilicet eum in celo col ocabis ad dexterā tuā. Hiero. vel (gloriā) resurrectionis magnum vero decorē (transfigu rationis quā scilicet in morte respēdit facies eius sicut sol, & vestimēta eius facta sunt alba sicut nix. Cass. vel gloria & magnum decus) tempus videt significare iudiciū, vbi in deitate sua altissimus ap parebit habens gloriam de iudicio (decorē) ve ro de maiestate. Glo. Et vere ita erit.

6. **Q**uoniam dabis eum in benedictio nem in seculum seculi, letificabis eū in gaudio cum vultu tuo.

Glo. (Dabis) inquit (eum in benedic. in seculū seculi) vt scilicet per eum omnes gentes benedicā tur sicut promisit deus Abrahā dicens. In semine tuo benedicentur omnes gentes. Augustinus. Et hac est benedictio quā ei dabis quia (letificabis eum in gaudio cum vultu tuo.) Hieronimus. hoc est, erit tecum semper in celis. Hugo card. vbi nō solum ipse sed etiam sui gaudebunt cum adunata fuerit illa multitudo factorū & numerus rēstitutus eoni pro quibus passus est, sequit cā tanti gaudiū.

7. **Q**uoniam rex sperat in domino, & in misericordia altissimi non commo uebitur.

Quoniam rex. Glo. id est homo christus. Cassio. qui in passione sua rex ascriptus tribus linguis le gebatur (Sperat in dño) Cassio. Secundum homi nē speravit in domino. Hugo card. Lyra. Licet

enim in christo nō fuerit spes quā est virtus theo logica, tamē fuit in eo spes quē est expectatio cer ta futurę glorię quā ante passionē nō habuit quā tū ad corpus, sed eā speravit & in misericordia al tissimi nō cōmonebit. Aug. Hugo card. Certus em de mia altissimi, cuius virtus obumbrabit ei nō cō turbabit humilitatem eius & obedientiam vsq ad mortem. Cassio. Nescit enim a patris mia submo ueri qui sperare in eius gloria perseuerat. Quis em speravit in domino & confusus est.

Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis, dextera tua inueniat omnes qui te oderunt.

Glo. & Hugo card. Hec est tertia pars in qua agit ppheta de penis inimicorū christi dixit ergo cōuertēs sermonē ad filiū, qui ante loquebatur ad patrem. Aug. Inueniatur (manus tua id est potestas tua cum ad iudiciū veneris (om nibus inimicis tuis) qui eam in humilitate tua nō intellexerunt. Hugo card. & est predictio nō opta ti, tanquā diceret tunc cōgnosceret dñs iudicia fa ciens qui modo nō cognoscebat misericordiam of ferens. Hiero. Cassio. Vel inueniatur manus tua id est operatio tua vt afflicto cōuertas inimicos qui a tuis regulis mundi detractione dissentiant (dextera tua inueniat oēs qui te oderunt). Aug. Illa scilicet claritas quā regnas ad dexterā patris (inueniat) in die iudiciū puniēdos oēs quē ode runt quia nunc ipsi nō inueniunt eam, vel secun dum. Hiero. (dextera tua inueniat odiētes te) illos scilicet cōuertendo, nimia nā clementia dñi qui etiā inimicos suos inuenire desiderat. Hugo card. Et notandū q primo dicit passio inueniat, sedo vero act. ne inueniat ad demōstrādū q ex parte ma lorū erit passio. Ex parte dei erit actio, vñ sequit.

Pones eos vt clibanum ignis in tem pore vultus tui, dominus in ira sua cō turbabit eos, et deuorabit eos ignis.

(Pones eos) inquit vt clibanum ignis in tempore vultus tui. Aug. id est cōstitues eos ardentes in trinfecus conscientia impietatis suę. Hugo card. vt sicut ignis ardet in clibano, sic vermis cōscien tię interius exurat eos. Cassio. Clibanus enim est coquendis panibus enei vasculi deducta rotundi tas quā sub vrentibus flammis ardet intrinfecus quod signat peccatores qui in iudicio torquendi sunt & moerore animi & excruciatione poenali, (tē pus) autē (vultus dei) dies est iudiciū quādo filius hominis videbitur ab oibus (dominus in ira sua cōturbabit eos.) Cassio. Hoc est in iudicio futuro quando audient. Ite in ignem eternum & deuora bit eos ignis. Idem, istam sententiam peccatores cōsequenter vt perpetua flamma deuorentur. Ille tomen ignis sic absūmit vt seruet, sic seruat vt cruet, dabiturq miseris vita mortalis & poena serua trix. Greg. in mora. Iob lib. xv. In tempore itaq vultus dñi inuisti omnes & vt clibanus ponuntur & ab igne deuorantur, quia apparēte iudice eum a visione illius eorum multitudo repellitur. Et in tus per desiderium ardet conscientia. Et foris car nem cruciat gehēna, vt qui simul in anima & cor pore peccauerūt per ignē crucient in corpore & per dolorem ardeāt in mente. Hiero. Vel in bonā

Psalmus.rr.

fo. rr viii.

partem (pones eos vt clibanum ignis) vt combu ratur illorum peccata, vt sicut clibanus intrinfec⁹ ardet, sic illorum conscientia intrinfecus ardeat p contritionem, & dolorem, eo q bona non fecerūt (Domine in ira tua conturbabis eos) clementia em dei hic non punit, sed turbat, vt ad poenitentiam conuertantur (& deuorabit eos ignis) cum scilicet a spiritu sancto illorum peccata deuorabuntur.

10. **F**ructum eorum de terra perdes, & semen eorum a filiis hominum.

Aug. (Fructum illorum) quia terrenus est (de terra perdes). Cassio. fructus enim illorum fue rat in terra videntium, si filio dei credidissent, sed quia hoc facere contempserunt, merito fructum illum beatitudinis perdidērunt, & semen eorum. Idem. id est, vota vel facta peccantiū. Aug. Hiero. Cassio. vel quoscūq seduxerūt perdes a filiis ho minum id est non deputabis inter filios hominū quos in hereditatem sempiternam vocasti, hec au tem poena, ideo erit illis.

Quoniam declinauerunt in te mala, cogitauerunt consilia, quæ non po tuerunt stabilire.

Aug. Glo. Hac autem poena retribuetur eis (quo niam declinauerunt in te mala) dum scilicet mala quæ sibi imminere te regnante putabant, in te oc cidēdam retorserunt. Cassio. Cum putarent iudæi imperium Romanum sibi fore perniciosum, si regem saluatōrē dominū suscepissent, ipsi au si sunt mala declinare quæ sibi credebāt Romanis vlciscentibus euenire. Hieronymus vel declinate runt in eū mala (quando dixerunt, quia dignus erat morte, & quod expediebat quod vnus morere tur & non tota gens periret, & in hoc cogitauē runt consilia quæ nō potuerūt stabilire.) Cassio. id est ad votū suū perducere, nā nescientes vera di xerunt. Oportuit enim vnū pro omnibus mori verum quidē sed malo voto prolatū. Hieronym⁹. vel (cogitauerunt consilia) quando dixerunt, Pilato domine recordati sumus quod seductor ille dixit ad huc viuēs, post tres dies resurgā, ad quo rum votum iussit illum custodiri sepulchrum, in quo ipsi figilla posuerunt, ex quo (non potuerunt stabilire consilia) quod cogitauerunt.

Quoniam pones eos dorsum, in reliquijs tuis preparabis vultū eorum

Hierony. Duobus modis exponitur Quoniam (po nes eos dorsum) quia semper terrena desiderāt vel (dorsum) vt retro cadāt quia retro respiciūt, Aug. Vel quoniam ordinabis eos in his a quibus post po sitis auerteris. Vel secundū Cassio. Positi sunt Iu dæi (dorsum) quando vicio suo terrena sapientes non meruerunt celestia contueri. Hugo card. velpo nes eos dorsum vt fugiant a te non habētes illu minationem vultus tui, & dentur in reprobi sen sum (in reliquijs tuis preparabis vultum eorum). Hierony. reliquię eorum filii Iudeorum sūt quā occiderūt caput prophetarū (in quibus pparabis vultū eorū) vt illa vidistis quæ cœpi a prophets veniat super illos qui occiderunt vel (in reliquijs tuis) hoc est per Enoch, & Helīā preparabis vultū

eorum) quoniam per eos credituri sunt in finem, iuxta illud. Conuertā corda patrum in filios. Aug. Glo. vel in reliquijs tuis, hoc est in his, quæ reli quis, id est in cupiditatibus regni terreni prepara bis tibi ad passionē impudētia eorum. Glo. Hug. car. vel (in reliquijs) hoc est in his quos tibi relin quis de gentibus assumēdos parabis vultū eorū qui deberet eorum esse quibus credita fuerant elo quia legis, & prophetarū, & ad quos venit Christus

Exaltare domine in virtute tua cantabimus et psallemus virtutes tuas.

Hierony. Vox ecclesie (Exaltare) inquit domine in virtute tua, id est, demōstra tuam potestatem, & maiestatem, & quia prius venisti in humilitate ve ni modo in maiestate. Aug. Glo. vt quem humilē non cognouerunt (exaltare) in virtute tua quā in finna putauerūt. Cassio. (Exaltare) inquit id est re surrectione magnifica (in virtute tua) id est, in deitate verbi (& nos cantabimus, & psallemus virtutes tuas. Hierony. Aug. Cassio. Glo. hoc est corde, & opere celebrabimus, & notafaciemus mirabilia tua hec enim duo sunt, quæ a nobis omni modis ex peuntur, vt videlicet laudes domini fideliter ote cantemus & opere nostro ipsius mādāta faciam⁹.

Psalmus vigesimus primus.

Titulus. Lyra. Antiqui hebrei huc psalmū exposuerūt de tribulatione contra iudæos per Amā exci tata ad occidendū eos, & cōfigēdū in ligno sicut Amā preparauerat Mardocheo vt habetur Hester. vii. dicentes q (poenā matutinā) intel ligitur Hester, quorum tamen opimo per eum post Hieronym⁹ impro batur. Et idē de Lyra to tum psalmum intelligit de christo, ad literam.

Dicuntur autem ex persona crucifixi, nam in capi te psalmi huius sunt verba quæ in cruce clamaui Mar. xv. Glo. Et quāuis psalmus iste sufficeret ad testimo nium passionis, ne qua sit tamen alicui excusatio sequitur & alij quatuor de eadem re aperte scri pti scilicet. xxxiij. liij. lxxvij. & lxxvij. Quorum omniū talis est forma, quia gemitu, & ab oratione incipiunt, & in salute hominum terminantur, ne desperent fideles audita passione, sed ex ea veram salutem esse credāt. Cassiodo. Psalmus autem iste est in gentium rerum admiratione plenus, vt qui in hac vita contemnēdum, & quid in alia esset spe randum capitis ipsius cōmonitionibus noscere mus. nā cum multi psalmorum breuiter de passio ne meminerint, nemo tamen eam tanta proprie tate descripsit, vt non tā pphetia quā historia esse videatur. Glo. Et est sensus tituli talis (psalmus iste tendens in finem) id est in christum, de cuius pas sione agitur est (Dauid) id est christi qui hic loqui tur in persona sua, vel in persona veteris hominis & orat pro susceptione matutina, id est pro resurre

Psalmus. xxi.

trione sua mane factavelpro (cerua maturina) (secu-
dum aliam litteram, quod idem est. Cerua enim est hu-
mana Christi natura, quae lutum, & spinas peccato-
rum transiit, & mane in gloriam resurrectionis,
quasi in altum est, assupra intentione aut mouet nos
iste psalmus copati Christo, ut regnemus cum eo.
Et dividitur in tres pres. In prima est coquestio de
relectione dei humilitatem suam comedas. In secun-
da de scribitur passio, & petitur & resurrectio ibi
(Circunderunt me viruli multi). In tertia fructus
& utilitas passionis ostenditur ibi (Narrabo no-
men tuum.) Glofa. Christus ergo sub persona vete-
ris hois poena, & culpae expositi clamat dicens.

Glofa

I

p xxi
hoc est
in hebreo
sed additum
est a lxx
Abalite
verbageni-
tus mei,
Alia lite-
gemitu me-
orum,
Alia vero
clamaris
mei

Eus deus meus respice in
me, quare me dereliquisti
longe a salute mea verba de-
lictorum & meorum.

Hierony. Hoc vericulo dominus
in cruce pendens vultus est. Ex quo animaduertimus
totum psalmum a domino in cruce posito de can-
tari. Glo. Premittitur autem coquestio de dereli-
ctione, nec non & oratio sicut & in omnibus psal-
mis de passione. Aut enim (Deus deus meus) Caf.
Hec repetitio affectum necessariae orationis osten-
dit. Glof. Vel deus omnium per creationis pote-
tiam (meus vero proprie per cultum. Hugo card.
Qui potes quia (deus) & vis quia (deus meus respi-
ce in me.) Cassio. Cum dicit respice in me (celerrim-
um sibi resurrectiois pueri deprecatur auxilium
Sequitur. (Quare me dereliquisti.) August. Glofa
Mirum quomodo Christus hoc dicit, cum & de-
erit cum eo qui non dereliquit eum, sed pro nobis hoc
dicit qui in eo sumus corpus eius. Corpus enim
Christi est ecclesia. Hierony. Vel hic humanitas lo-
quitur, quae derelicta fuit in Adam, quando praec-
ptum transgressus est: vel quando in passione de-
relictus est Christus pro parte carnis. Cassio. De-
relictus namque se sub quadam interrogatione testatur
quia reuera manibus impiorum tradi non poterat
nisi maiestatis eius potentia hoc fieri permisisset.
Dereliquisti me in qua (longe) a salute mea. Glo.
Augustinus. id est mei veteris hominis. Quia lo-
ge a peccatoribus salus, & hec sunt verba non iusti-
cie (sed verba delictorum meorum.) Vetus enim ho-
mo confusus est cruci. Hierony. Hoc autem diuinitas,
ideo loquitur. quia nostra peccata sua putat, vel
quia longe sunt a salute mea verba ista quae fundo
in quibus non tam mihi salutem postulo, qui de-
sum, quam populo qui salute indiget.

Hierony

Cassio

Glofa

Hicorni

2

Deus meus clamabo per diem & non
exaudies, et nocte & non ad in-
ipientiam mihi.

Augusti

(Deus) inquit (meus clamabo per diem.) Cassiod.
(Per diem) namque clamabat humanitas verbi, quam
non circundabant tenebre peccatorum. Aug. (Per
diem inquit clamabo) hoc est in rebus prosperis
huius vitae ut non mutentur. (Et non exaudies)
quia verbis (delictorum meorum) ad te clamabo, & no-
cte id est in aduersis huius vitae clamabo ut pro-
sperentur, & similiter (non exaudies) ne hoc fa-
cis ad insipientiam mihi. Sed ut sapiam quid clama-
re me velis, non verbis delictorum ex desiderio tem-

poralis vitae, sed verbis conuersionis ad te in vitam
aeternam. Hierony. (dies namque & (noct) sunt pro-
peritas, & aduersitas in ecclesia, quae non exauditur
in prosperis ne se extollat, nec exauditur in aduer-
sis ut amplius mundetur. Grego. in mora. Iob li.
xxvj. Non itaque mihi ad insipientiam proficit quia
die ac nocte clamatem ne continuo non exaudis,
quia unde me in temporalis tribulatione quasi de-
seris, inde ad eternam sapientiam plus erudis. Desi-
deria namque nostra dilatione extenduntur, ut profi-
ciant proficiunt, ut ad hoc quod precepta sunt con-
ualescant, excitantur in certamine maioribus cu-
muletur premiis in tribulatione. Labor protrahi-
tur pinguis ut crescat coronae victoriae. Hiero. Vel
non ad insipientiam mihi, quia filius coeternus pa-
tri, scit omnia cur non sit exauditus in die passio-
nis pro filijs mortis, & pro prosperitate, & tribula-
tione ecclesiae suae. Sequitur.

Hierony.

Gregorius

Hierony.

3

Tu autem in sancto habitas, laus israel

Aug. (Tu autem in sancto habitas) id est in sancti-
ficatis a te. Et ideo immunda delictorum verba non
exaudies. Hier. (In sancto) inquit habitas (hoc est
in tuo corpore vel in coelo, sine in ecclesia) Tu di-
co, qui es laus israel) Aug. Hoc est laus videtis te
non eius qui laudem quesit in gustando vetito
cibo, ut appetitis oculis corporeis suis abscondere se
conaretur a conspectu tuo. Lyra. Vel in sancto habi-
tas, quia omnia sancte facis, & ordinate, licet aliqua
do aliter ignorantibus videatur. Sequitur.

Augusti

4

In te sperauerunt patres nostri, speraue-
runt & liberaasti eos.

Alia lite-
crui.

Quasi diceret, quare non audis me, qui, minores
qua ego sum audis. In te enim sperauerunt, & patres
nostri. Antiqui scilicet iusti sperauerunt, & libera-
sti eos. Aug. Cassio. Nouimus enim & legimus, quod
multos patres nostros spates in se eruit deus. Fuit
namque ipsum populum israel de terra aegypti, eruit
tres pueros de camino ignis. Fuit. Danielem de
lacu leonum. Fuit. Susannam de falso crimine. Oes
inuocauerunt & eruti sunt. Nunquid ergo defe-
cit ad filium suum, cui non peperit, sed pro no-
bis omnibus tradidit illum. Sequitur iterum.

Cassio

Exo. xlii

Dan. iii

Dan. xlii

Roma iii

Ad te clamauerunt & salui facti sunt in
te sperauerunt et non sunt confusi.

Cassiodo.

Cassio. (Clamauerunt) martyres ad christum, dum
eos corporalis poena consumpsit, & putabantur ab
infidelibus non exaudiri, sed illi potius valde au-
diti sunt quia coronam percipere meruerunt. Nec
sunt confusi, quos constat venisse ad premium. Non
enim confunditur qui aeternum regnum consequi-
tur. Hug. Nec eos fessellit spes quam non in se, sed
in te posuerunt.

Augusti

5

Ego autem sum vermis et non homo
opprobrium hominum et abiectio
plebis.

Glofa.

Glofa. Hucusque locutus est Christus in persona ve-
tis hominis, hic iam pprie in sua persona loqui-
tur. Tanquam diceret, Patres qui ad te clamauerunt
liberasti, & non me, quod mirum est. Augo card.
Idem cum ego sum maior eis, & natura, & merito
natura quia deus, & homo, Merito vero, quia plu-

Hugo

Psalmus. xxi.

fo. xxix.

ra passus (Ego) inquit sum vermis. Augusti. Quia
natus sum de virgine sine virili semine, ut essem
vltra homines in homine. unde addidit. (Et non
homo) tantum, quia etiam & deus sum, vel (non ho-
mo) (Quia ut homo peccator non sum, vel (ego sum)
apeccatoribus viliter concubatus) (vermis & non) (ut
(homo) id est ac si non essem homo, Cassio. Augu-
Glofa. Vermis itaque comparatur Christus, quia mor-
talis, & quia de carne sine mixtione hominis na-
tus est. Et quia viae eius silentio, & humiles exte-
terunt, & propterea dicit (Ego sum vermis, & non
homo.) Sum etiam (Opprobrium hominum & abie-
ctio plebis) Hierony. Aug. (Opprobrium) scilicet
quando dixerunt Iudaei tanquam pro concubio, &
maledictio. Tu discipulus illius sis. Cassio. Vel qua-
do eum spatus innumeris conspuerant, & alapis sa-
cilegis verberabant. (Abiectio) vero (plebis.) Hie-
ro. quando eum eiecerunt extra ciuitatem, & crucifi-
xerunt. Cassio. Vel quando Barrabam eligentes Chri-
stum eiecerunt. Quomodo autem fuerit opprobrium
& abiectio plebis. Sequitur.

Hierony.
Ioh. ix.
Mat. xx.
Mat. xlii.
Ioh. ix.
Mat. xxvii.
Mar. xv.
Luce. xlii.
Ioh. xviii.
Mat. xxvii.
Mar. xvi.

7

Alia lite-
q conspicit
bant.

Alia lite-
substantia
Mar. xxvii.
Mat. xxvii.

8

Alia lite-
eruat.
Cassio

math. xxvii

9

Alia lite-
eruat.
Cassio

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

51

52

53

54

55

56

57

58

59

60

61

62

63

64

65

66

67

68

69

70

71

72

73

74

75

76

77

78

79

80

81

82

83

84

85

86

87

88

89

90

91

92

93

94

95

96

97

98

99

100

101

102

103

104

105

106

107

108

109

110

111

112

113

114

115

116

117

118

119

120

121

122

123

124

125

126

127

128

129

130

131

132

133

134

135

136

137

138

139

140

141

142

143

144

145

146

147

148

149

150

151

152

153

154

155

156

157

158

159

160

161

162

163

164

165

166

167

168

169

170

171

172

173

174

175

176

177

178

179

180

181

182

183

184

185

186

187

188

189

Psalmus. xxi.

ad tribunal presidis. (Rugiens) vero ad blasphemias voces pertinet. Lyra. Vel hoc dictum ex crudelitate magnitudine

Sicut aqua effusus sum, et dispersa sunt omnia ossa mea.

Sicut inquit effusus sum. Hiero. Sic enim voluerunt iudei christum extinguere quasi aquam que hauritur & dispergitur & non reuertitur. Augustinus Vel (sicut aqua) quae quando effunditur aut abluat, aut irrigat. Effusus est christus per quem ablute sunt sordes, & rigate sunt mentes. (Et dispersa sunt omnia ossa mea) Glo. Hoc est quod pretimore passionis dispersi sunt discipuli, dum relicto eo fugerunt. Hiero. Ossa enim christi sunt apostoli quia sicut caro ab ossibus roboratur ita & corpus christi apostoli vel doctores firmantur a christo. Cassi. Vel ossa tunc dispersa sunt quando dixit apostolis. Ecce ego mitto vos, velut agnos in medio luporum, orbem terrarum diuino imbre sanantes

Glosa.
Mat. xxvi.
Hierony.

Luc. x.

15

Hierony

1

Mat. xxvii.

mar. xv.

u. xxvii.

16

Alia litte

ex aruit

Alia litte

in limu

Alia litte

deduxerunt

me.

17

Alia litte

ex aruit

Alia litte

in limu

Alia litte

deduxerunt

me.

18

Alia litte

ex aruit

Alia litte

in limu

Alia litte

deduxerunt

me.

19

Alia litte

ex aruit

Alia litte

in limu

Alia litte

deduxerunt

me.

20

Alia litte

ex aruit

Alia litte

in limu

Alia litte

deduxerunt

me.

21

Alia litte

ex aruit

Alia litte

in limu

Alia litte

Factum est cor meum tanquam cera liquefscens, in medio vetricis mei.

Hiero. August. Cassi. Sed quomodo cor ipsius factum est sicut cera. Cor ipsius scriptura id est sapientia, ipsius est que erat in scripturis. Clausa tamen erat scriptura, & nemo ea intelligebat postquam vero crucifixus est christus liquefacta est sicut cera, ita ut omnes infirmi intelligerent ea. Na inde & velum templi scissum est, quia quod velabatur reuelatum est. Cassi. Bene autem legis mysteria comparata sunt cere, que tunc splendorem reddunt, quando in vsum luminis calore liquefacta est dissoluitur. Liquefacta est iniqua. (In medio vetricis mei) id est in memoria ecclesie. Idem Hierony. Ventrem enim dicit ecclesiam ubi recta verba predicantur veniente temporis plenitudine patuerunt Lyra. vel factum est cor christi sicut cera liquefscens Nam sicut cera ignis calore resoluitur, sic cor humanam, in quantum est sensitiua patris organum horrore terribilis imminetis passiois fuit in christo liquefacta, quamuis nihil in eo fuerit inordinatum

Arui & tanquam testa virtus mea, et lingua mea adhesit faucibus meis, et in puluerem & mortis deduxisti me.

Hiero. Aug. Cassi. Non dixit (aruit) sicut foenum ut caderet, sed (tanquam testa) ut firmaretur, quia sicut testa antequam in ignem ponatur, infirma, & mollis est, in igne vero durefcit & fortior redditur Sic domini nomen ante passionem continuebatur. Post passionem vero virtus eius solidata est, & honorificata. (Et lingua mea adhesit faucibus meis.) Idem, Linguam suam significat apostolos, & predicatorum, qui obmutuerunt tempore passionis. Post ea autem adheserunt faucibus suis, ut de interioribus eius caperent sapientiam. Et in puluerem mortis deduxisti me. Cassi. Sed quomodo se dixit in puluerem deductum, cuius caro non per tulit corruptionem. Sed hoc ad votum intelligendum est immanium iudeorum qui se putabant christo mortem dedisse communem, in qua crederetur usque in puluerem fuisse deductus. Hieronymus. Vel in limu mortis deduxerunt me) id est in infernum

Glosa.
Mat. xxvi.
Hierony.

Luc. x.

15

Hierony

1

Mat. xxvii.

mar. xv.

u. xxvii.

16

Alia litte

ex aruit

Alia litte

in limu

Alia litte

deduxerunt

me.

17

Alia litte

ex aruit

Alia litte

in limu

Alia litte

deduxerunt

me.

18

Alia litte

ex aruit

Alia litte

in limu

Alia litte

deduxerunt

me.

19

Alia litte

ex aruit

Alia litte

in limu

Alia litte

deduxerunt

me.

20

Alia litte

ex aruit

Alia litte

in limu

Alia litte

deduxerunt

me.

21

Alia litte

ex aruit

Alia litte

in limu

Alia litte

quando animas sanctorum ex inde deduxit secum Glosa. Vel (aruit) id est viluit virtus (mea) prius probata miraculis (tanquam testa) que est quoddam vilissimu. Et ideo (aruit) quia lingua mea ad hesit faucibus meis, dum in passione non respondi eis verbum. Sed tanquam ouis ad occisionem ductus sum & tanquam agnoscere tondente obmutui. Ideo etiam (aruit) quia deduxisti me secundum opinionem iudeorum. (In puluerem mortis) in quem omnes mortui rediguntur, Et hoc totum inde pcessit.

Quoniam circumdederunt me canes multi consilium malignantium obsecrauit me.

Hierony. Cassiodorus. Canu natura est, ut nouis hominibus nullatenus acquiescant. sed illos impotuntis latratibus atceant. His ergo iudei iustissime comparantur qui noua doctrina domini minime recipientes contra eu ferocissimis vocibus oblatrabant. Quique christo latrauerunt, & latroni congausi sunt, du Barrabam petierunt. Augu. Glosa Vel canes iudei dicti sunt tanquam latrantes, non per veritate, sed pro consuetudine. (Consilium malignantium obsecrauit me) Glosa. Cassi. Fuit enim consilium malignantium, hoc est maligna cogitantium quando cogitabant Iesum deolo tenere, mortique tradere, Lyra. Vnde euangelista. Mane autem inquit facto, consilium inierunt omnes principes sacerdotum, & seniores populi aduersus Iesum, ut eu morti traderent.

Foderunt manus meas & pedes meos dinumerauerunt omnia ossa mea.

Hieronymus. Aug. Cassiodo videte euangelicam narrationem. Preteritum enim hic pro futuro ponitur. (Foderunt) inquam id est clauis fixerunt manus meas, & fructum magnum inuenerunt, salutem scilicet gentium, Terra enim tunc varios fetus germinat, quando hominum studio cognoscitur exarata. Aug. Glosa. Vel innuit fossio magnu quod operibus eius non crediderunt, pedu quod apostolos lacerauerunt. (Dinumerauerunt omnia ossa mea.) Augu. Cassiodo. Quoniam pedens extensus erat in ligno. Et profecto non potuit melius describi extensio corporis in ligno, quam ut dixeret (Dinumerata, omnia ossa mea) ut quod caro super ducta celauerat nimia tisione corporis appareret. Et non solum predicta fecerunt sed etiam quod sequitur.

Ipsi vero considerauerunt & inspexerunt me, diuiserunt sibi vestimenta mea & super vestem meam miserunt sortem,

Augu. (Considerauerunt) inquam, & non intellexerunt (Inspexerunt) & non viderunt, quia usque ad cardinem oculos, non usque ad verbum cor habuerunt. Diuiserunt sibi vestimenta mea Aug. Hieronymus. Cas. Ad litteram in quatuor partes ut dicit Ioh. n. euange. (Et super vestem meam miserunt sortem. Hac fuit tunica inconfutis, de super contexta per totum. Quod autem milites fecerunt quatuor partes, & tunquam non diuiserunt, significabat vnitatem ecclesie, quam volunt heretici scindere

Glosa

Alia litte

ex aruit

Alia litte

in limu

Alia litte

deduxerunt

me.

17

Alia litte

ex aruit

Alia litte

in limu

Alia litte

deduxerunt

me.

18

Alia litte

ex aruit

Alia litte

in limu

Alia litte

deduxerunt

me.

19

Alia litte

ex aruit

Alia litte

in limu

Alia litte

deduxerunt

me.

20

Alia litte

ex aruit

Alia litte

in limu

Alia litte

deduxerunt

me.

21

Alia litte

ex aruit

Alia litte

in limu

Alia litte

deduxerunt

me.

22

Alia litte

ex aruit

Alia litte

in limu

Alia litte

deduxerunt

me.

23

Alia litte

ex aruit

Alia litte

in limu

Alia litte

deduxerunt

me.

24

Alia litte

ex aruit

Alia litte

Psalmus. xxi.

fo. xxx.

sed non possunt. Vestimenta enim eius sunt sacramenta, quae potuerunt diuidi per haerese. Tunica vero de super texta est vnitas sanctae matris ecclesiae seu charitas, quam nemo potest diuidere. vnde qui hanc habet securus est. Et nemo eum a catholica mouet ecclesia, sed hoc dono dei cuius prouenit non humano arbitrio.

20
Alia litte
aspice

Hierony.

17

Alia litte

ex aruit

Alia litte

in limu

Alia litte

deduxerunt

me.

21

Alia litte

ex aruit

Alia litte

in limu

Alia litte

deduxerunt

me.

22

Alia litte

ex aruit

Alia litte

in limu

Alia litte

deduxerunt

me.

23

Alia litte

ex aruit

Alia litte

in limu

Alia litte

deduxerunt

me.

24

Alia litte

ex aruit

Alia litte

in limu

Alia litte

deduxerunt

me.

25

Alia litte

ex aruit

Alia litte

in limu

Alia litte

deduxerunt

me.

26

Alia litte

ex aruit

Alia litte

in limu

Alia litte

deduxerunt

me.

27

Alia litte

ex aruit

Alia litte

Tu autem domine ne elongaueris auxilium tuum a me, ad defensionem meam conspice.

Hierony. Humanitas ad diuinitatem loquitur, ut auxilietur ei in tempore passionis. (Tu autem inquit domine ne elongaueris auxilium tuum) sed protinus me refuscita. Augu. Non in fine seculi sicut ceteros, Cassi. Vt

Psalmus. xxi.

(dixit dignatur se intulit Christus dominus dicens nec aduertit faciem suam a me) Et sic causam omnium suam fecit, sic peccata mundi corporis suis a se tate delent. Quid autem clamauit? Quid de se dicit? audire? utique ut mors nostra ei⁹ exitio finiretur, ut peccatum veteris hominis redimeretur praetio suae sanctissimae passionis. Hugo cardinalis. Deinde sermonem suum conuertit dicens.

A pud te laus mea in ecclesia magna. Vota mea reddā in conspectu timentium te.

Augu. Tanquam diceret, non laudem meam quero, quia tu es mihi laus apud deum, eius laudes ponit qui docet in homine non presumi. (Apud te) inquit (laus mea in ecclesia magna. (Cassiodorus. (Apud te) significat de te in ecclesia magna (catholica scilicet, quae in vniuerso terrarum orbe diffusa est vota mea reddam in conspectu timentium te.) Hierony. Augu. Cassio. Quae sunt vota sua? sacrificium quod obtulit deo. Sacramentum videlicet corporis & sanguinis sui quae in illis presentibus redduntur, qui ei sancto timore subiecti sunt, unde exprimens quae sint vota, ista subiungit dicens,

E dent pauperes, & saturabuntur, & laudabunt dominum qui requirunt eum. viuent corda eorum in saeculum saeculi.

Aug. Cassio. (edent pauperes, & saturabuntur) hec sunt vota quae superius dixit (edent) in qua (pauperes) id est humiles, & contemptores saeculi qui mundi huius illecebras cōtentum dirisimo respuerunt. Qui autem diuites sunt, non sariantur hoc sacramento, quia non esuriunt, sed (pauperes) id est regnum dei esurientes (& laudabunt dominum qui requirunt eum). Augu. Cassio. Pauperes dominum laudant (diuites semetipsos exaltant. (Pauperes) possident quod nunquam perdet (diuites) tentent quod non solum mortui, sed etiam viui frequententer amittunt. Glosa. (Pauperes querunt implere cor deo & ideo & si moriuntur (corpora) tamen viuent corda eorum in saeculum saeculi. Hierony. cor anima ipsorum est quae viuet sine fine. Quia qui manducat ex hoc pane viuet in eternum. Cassiodorus. Illud enim sepe eni viueret, dicimus quod in diuinitatis gratia perseverat.

Reminiscuntur te et conuertantur ad dominum vniuersae fines terrae.

Cassiodorus. Prophetia est vniuersalis ecclesiae quae nunc constat toto orbe diffusam. Lyra vel conuersionis omnium gentium ad fidem christi ante finem mundi, quae reminiscuntur & conuertantur ad dominum. Cassiodorus. Reminisci autem proprie illos dicimus quos constat post obliuionem christi ad veram rediisse medicinam. Omnis enim homo deum sibi confitetur auctorem. Sed quando deus omnipotens esse fideliter agnoscitur recte ab eis dicitur reminisci, ut ad illum veraciter redeant quem prius peruersa voluntate neglexerant.

Et adorabunt in conspectu eius vniuersae & familie gentium.

Augu. (Et adorabunt) in conscientia suis ubi adorant veri adoratores. Non in conspectu hominum

(adorabunt eum) inquam. Lyra. Adoratione latrice in conspectu eius. (Glosa. Cassio. Quia eum dominum conspiciunt, vel in fide orabunt, quia conspectus dei non est nisi perfidē (vniuersae familiae gentium). Glosa. Hoc est de omnibus finibus de omnibus familijs. Cassio. Hoc enim dicendo nihil excipit qui cuncta cōclufit, sed quare adorabunt eum, Sequitur.

Quoniam domini est regnum, & ipse dominabitur gentium.

Cassio. Non enim sunt gentium regna sed domini qui potestate sua & mutat reges & cōtinet. Hierony. Regnum enim diaboli cecidit & regni christi aduenit. Nam eo in coelis ascendente omnia subiecta sunt ei. Augu. (Domini) in qua (est regnum) non superbiorum hominum. (Et ipse dominabitur gentium, Glosa. Non modo iudeorum, sed etiam gentium.

Manducauerunt & adorauerunt omnes pingues & terre, in conspectu eius cadent & omnes qui descendunt in terram.

Glosa. Hic ostēdit sacramentum corporis & sanguinis mune etiam malis, sed non eis proficit sicut bonis. Augu. (Manducauerunt) enim corpus humilitatis domini sui etiam (diuites terrae. (Nec sicut pauperes saturati sunt usque ad imitationem sed tantum adorauerunt, Hugo card. Omnes enim pingues terre, id est terrena diligentes & superbi, manducauerunt corpus christi in sacramento, (& adorauerunt) exterius offerendo & genua flectendo. Sed nec manducatio eis profuit nec adoratio deo placuit. Et propterea (in conspectu eius) id est domini, (cadent) id est peccabunt quia indigne sumunt. (Omnes qui descendunt in terram. (Terrena scilicet diligendo ita erit de malis dixit christus, sed de meis & de meis qui digne sumunt corpus meum non ita. Sed quid? Siquitur.

Et anima mea illi viuet, et semen meum seruiet ipsi.

Augu. Glosa. (Et anima mea) quae in cōtemptu saeculi huius, quasi mori videtur hominibus non sibi, sed illi viuet, id est non a se, sed a deo vitam habet nec sibi, sed illi tribuit quod habet. Cassio. Vel christus animam suam dicit deo viuere, quoniam hunc mundum immaculata conuersatione transiuit. Glosa. (Et semen meum) id est opera mea, vel per me credentes. Seruiet ipsi) id est laudabit eum, Glosa. Hugocardi. Vel sic (Et anima mea) id est meorum, illi viuet) id est per eum. Mei enim viuet hic per gratiam, in futuro per gloriam. (Et pro quia (semen meum) id est fideles, quos ego genui per fidem, seruiet ipsi) amore iusticie non timore poenae. (Seruiet dico, quia.

Annunciabitur domino generatio ventura, et annūciabunt coeli iusticiam eius populo qui nascetur quā fecit dominus.

Cassiodorus. Annūciabitur. Glosa. id est per annum cōtationem conuertetur, (domino), id est in honorem

Psalmus. xxii. Jo. xxxi.

domini. (Generatio ventura) id est generatio noui testamenti. Cassiodorus. Vel a nūciabitur domino ab angelis, scilicet ut quidā volunt qui preces humanas ad deum referre memorantur. Annūciat quidam promissio, non pro instructione (Generatio ventura) ad ipsum quae ex aqua & spiritu sancto erat domino largiente, per eandem. Et annūciabunt coeli iusticiam eius. Cassiodorus. Id est euangelistae predicabunt filia dei, qui est iusticia patris. (Populo qui nascetur) illi scilicet populo qui crediturus est deo, qui peccatorum morte derelicta venit ad vitam, qui sacrificio dei ex fide nascitur ut in aeternum viuere mereatur. Hieronymus. Annūciabunt dico (iusticiam) ista (populo qui nascetur quem fecit deus) hoc est quem praedestinavit ante saecula.

Psalmus. xxii.

Augu. In fine psalmi. Titulus. Psalmus David. Lyra. Dicit aliqui quod David fecit hunc psalmum prauidens in spiritu reditum captiuitatis babilonicae, in cuius persona dicit. Dominus regit me. Alij exponunt de ipso David cum timore saulis fugit ad regem moab habet. i. Re. xxij. & hunc sensum sequitur. Lyra.

Hierony. Psalmus iste continet vocem ecclesiae colaudantis christum. Cassio. Et loquitur per totum psalmum tenens ex aqua & spiritu sancto fidelissimus christianus gratias agens, quoniam de ariditate peccati ad loca pastue, & ad aquam refectionis domino sit largiente perducens gaudens se de cem beneficijs esse ditatum. Hugo cardinalis. Vel hic vir iustus dicit se habere christum ducem ad redeundum in celestem iherusalem, de qua loquitur in fine psalmi, cum dicitur. (Ut inhabitem in domo domini). Et a principio usque ad finem describit decem dietas, siue gratias per quas nos reducit ductor noster christus. Et secundum illas decem distinguimus psalmum. Iste in decem partes, exceptis principio & fine. Intētiō autē monet ut omnes sperent in dei misericordia, de qua principaliter agit psalmus iste.

Dominus regit me & nihil mihi dēerit, in loco pascuae ibi me collocauit.

Augu. Glosa. Ecclesia loquitur christo. Dominus inquit te suus christus pastor meus est. Hieronymus. Et (regit me) per fidem. Ante aduentum enim christi diabolus regebat mundum, modo vero christus regit ecclesiam suam. (Et ideo) nihil mihi dēerit. Idem. Qui enim deum habet & qui deo adharet nihil boni dēet ei, ut ait propheta. (Nihil) inquit (dēet) timentibus eum. Sequitur. (In loco pascuae ibi me collocauit). Hieronymus. In vnitatem scilicet fidei in vnitatem ecclesiae, vel in futura beatitudine posui spem meam. Cassiodorus. Vel (locus iste pascuae) diuina lectio est, quae animam nouit fideliter saginare. Illa enim dei sunt pascuae, quae non ventris digestionibus dilabuntur, ubi iterum in portuna succedit esuries. Sed ea quibus cum anima semel fuerit saturata in ipso coelesti munere perseverat. Et haec est prima gratia iusto viatori concessa.

Super aquam refectionis educauit me, animam meam conuertit.

Cassiodorus. (Super aquam) inquit (refectionis) educauit me. Haec est secunda gratia. Aqua autem refectionis est baptismi lauacrum, quo anima sterilis ariditate peccati ad bonos fructus inferendos diuinis muneribus irrigatur. Et bene addidit (Educauit me) id est patulatum nutriti quasi paruulos & renatos. (Animam meam conuertit). Cassiodorus. Ad tertiam gratiam venit, quae est omnimoda conuersio ad deum. Conuersam autem dicit animam suam, quia post baptismum de peccatrice facta est iusta. Et quae dudum a diabolo probatur esse captiua ad dominum est conuersa. Sed quia tunc est salubris ista conuersio, si non iterum in vitijs relabatur. Vide quid sequitur.

Deduxit me super semitas iustitiae propter nomen suum.

Ecce quartam gratiam. Hieronymus. Augu. Deduxit me) inquit (super semitas) mandatorum suorum, seu (iustitiae) suae, haec sunt archetypa mandata & perfectiora consilia, quibus quasi semitis pauci iusti ambulant. Et hoc non propter meritum meum sed (propter nomen suum). Cassio. Vel (semite iustitiae) sunt, haec duo praecepta salutaria, in quibus lex & prophetae sermo concluditur. Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua & proximum tuum sicut teipsum. Glosa. Et vere deduxit me super semitas iustitiae.

Nam & si ambulauero in medio vmbrae mortis, non timebo mala quoniam tu mecum es.

Augu. Glosa. Haec est quinta gratia securitas. Augu. Nam & si ambulauero in medio vmbrae mortis, per huius scilicet vitae obscuritates quae vmbra mortis est. Cassiodorus. Vel vmbra mortis diabolus est qui obscuris nobis laqueos ponit. Hieronymus. Vel aliter vmbra duobus modis fit a corpore scilicet & a lumine. Per corpus mors intelligitur, per vmbra vero peccata & ignorantia. Et quāvis ecclesia inter hec ambulet, non tamen timet, quia dominum secum habet, ut ipse dicit. Ecce ego vobiscum sum. Mat. vi. usque ad cōsummationem saeculi. Glosa. Et propterea non timebo mala occulta vel manifesta, vel prauas suasiones hereticorum & scismaticorum, quoniam tu mecum es in corde per fidem, ut post vmbrae mortis ego tecum sum per speciem.

Virga tua & baculus tuus, ipsa me cōsolata sunt.

Glosa. Haec est sexta gratia quae est correctio quae benedicitur virga & baculus. Hieronymus. Augu. Per (virgam) namque intelligitur tribulatio, vel disciplina leuis quae tanquam (virga) ad regem ouium. Per (baculum) vero disciplina fortis quae ad maiores filios pertinet. Cassiodorus. Vel (virga) pertinet ad iusticiam & fortitudinem domini saluatoris. (Baculus) vero ad adiutorium humanum respicit, quo & pes ipse caute defigitur & totum corpus nūq̄ desuper incumbens sustinetur. Istis duabus rebus fidelis se asserit confortatum, vna est districtio quae conterit vitiosos. Altera gubernatio quae sustinet fidelissimos christia-

Psalmus. xliii.

nos. Hugo cardinalis. Vel per virgam virgo Ma-
ria. Per baculum lignum crucis intelligitur.

Parasti in conspectu meo mensam, ad-
uersus eos qui tribuant me.

“Hæc est septimana gratia. (Mensa) scilicet domini
“Parasti inquit (in conspectu meo mensam). Hie-
“ronymus. Mensa est scriptura diuina. Sicut enim post
laborem in mensa inuenitur consolatio & refectio.
Sic & sancti per mensam id est per scripturam diui-
nā habent consolationem. Idem. Augustinus. Vel
parasti in conspectu meo mensam ut postquam esse coe-
pi sub baculo nō iam lacte alar ut paruulus, sed ma-
iore sumam cibum. Cassiodorus. Hugo cardina-
“ (Vel mensa ista est beata communicatio sancti eu-
charistie sacramenti, in quo est epulatio foelix, satura-
ritas fidei, esca celestis. (Aduersus eos qui tribulant
me). Hiero. Per secutores scilicet ecclesie qui sunt
“demonēs iudei & heretici. Glo. Vel aduersus eos
qui tribulant me). Quia hoc sacramentum mente
domini officit impijs indigne sumētibz, qui iu-
dicium sibi manducant & bibunt. Obsunt em bo-
na malis indigne sumpta.

7
✠ Alia lit.
poculum.
Impinguasti in oleo caput meum, & ca-
lix meus inebrians quam præclarus
est.

“Ostia gratia est spiritalis letitia, seu munificētia
de qua dicitur. (Impinguasti in oleo caput meū)
Augustinus. Hoc est letificasti letitia spiritali
mentem meam. Hieronymus. (Meus) etenim ca-
put vocatur, quia sicut a capite teguntur membra
ita cogitationes mente disponuntur. Per (oleum
vero intelligitur consolatio, quia sicut per oleum
consolatur corpus, ita & per consolationem scri-
pturatum mens ecclesie. (Et calix meus inebrians
quā præclarus est). Hæc est nona gratie, calix sci-
licet benedictionis. Hieronymus. Augustinus. (Ca-
lix) ite intelligitur verbum dei, quod taliter ineb-
riat, ut obliuionem præstet priorum vanitatu,
ut mentem sanet a delictis prohibens non ad pec-
cata perducens. Glo. Dat enim claritatem æter-
ne vite, & sic inebriat ut sobrios reddat.

8
Et misericordia tua subsequetur me,
omnibus diebus vite mee.

10
Dicima gratia dei, scilicet misericordia, de qua di-
citur. (Et misericordia tua subsequetur me). Hie-
“Misericordia enim dei & præuenit & subsequitur
Præuenit per fidem. Subsequitur vero in custo-
diendo mandata dei. Cassio. Subsequitur ad iusti-
tiam, sed præcedit ad gratiam cōferendam. Nisi
enim misericordia domini subsequere facillime
fragilitas humana deciperetur. Ex quo necessariū
est ut semper nos & gratia dñi præcedat & miseri-
cordia subsequat. (Omni die vite mee. Hiero.
Hoc est quādiu in hoc corpore dego. Gl. Et nō tā-
tū hic me subsequatur ad seruandā dicta sūt. Sed

9
Augusti.
Et ut inhabitem in domo domini, in
longitudinem dierum.

“Augu. Subsequetur enim misericordia, nō ta-
“me hic, sed etia (ut in habi. in do. dñi eter. Glo.
“Hie. Vel istud oibus superioribz iūgitur. Q. d. col

locasti educaſti deduxiſti &c. Et iō (ut in hia. i do.
in longitudinē dierū. Cassiodorus. Per domum
quippe domini futuram significat hierusalē, quæ
in longitudinem dierū siue ambiguitate cōſiſtit.

Psalmus Viceſimus tertius.

Titulus.
Psalmus dauid pri-
ma sabbati.

Augusti. Psalmus iste de
clarificatione & resurre-
ctione domini quæ matu-
tino prima sabbati facta
est, quæ iam dies domini
cus dicitur tāquā prima
post sabbatum. Cassiod.
Vel dies dominicus dici-
tur propter excellentiā
tanti miraculi, siue quia
in eo mundum cōdidit.
Et est sensus tituli, psal-
mus iste est Dauid agēs
de clarificatione domi-
ni, & hominis reforma-
tione quæ facta est i pri-
ma sabbati. Intentione
autem monet nos victorem christum cum trium-
pho suscipere. Et diuiditur in tres partes. In pri-
ma ostendit propheta quod christus est dominus om-
nium, ut ad fidem eius facilius trahatur hoies. In
secunda ostendit quibus virtutibus præditi sunt in
eius ecclesia constituti, ibi (Quis ascendet in mon-
tem domini. (In tertia malos admonet, ut eū per
fidem recipiant, ibi (Attollite.)

Domini est terra et pleni-
tudo eius orbis terrarū,
et vniuersi qui habitant
in eo.

Cassiod. Hierony. Per (ter-
ra) ecclesia intelligitur quæ
domino pura mēte specialiter famulatur. Nā licet
omnia ab ipso sint condita, tamen ipsius esse pro-
pria dicimus illud quod eum veneratur auctore.
(Et plenitudo eius). Idē. Id est multitudo sancta
qua replet ecclesia. Glo. Et hæc terra nō est parua
sed, est de toto orbe, & de omnibus quæ in eo sūt
vnde subdit. (Orbis terrarū). Augustinus. Cassio-
dorus. In quo ostenditur quod ecclesia totius mundi
ambitu continetur. Et vniuersi qui habitāt in eo).
Cassiodorus. Non enim in eo habitant qui in ec-
clesia conueniunt & recedunt, sed qui fixa mentis
stabilitate perdurant, habitare enim manere dici-
mus, vnde ille solus ecclesiam habitat qui, vsque
ad obitum suum in fide perseverat.

2
Quia ipse super maria fundauit eum,
et super flumina preparauit eum.

Glo. Merito (orbis terrarum) id est ecclesia est
(domini). Quia ipse super maria fundauit eū. Hiero-
nymus. Per maria fluctationes intelliguntur hu-
ius seculi. Idem. Augustinus. Super quas ab

Lyra. Ra. Sa. exponit
istū psalmum dicens quod
cōstructo tēp'o per Sa-
lomonem cū archa por-
taretur a sacerdotibz, ut
poneretur in templo in
sancta sanctorum porte
clausisset se, nec fuetit
aperte donec sacerdotes
cānerēt psalmus. cxxxj
Memēto dñe dauid &c
cum venerūt ad locum
illū, propter dauid ser-
tuntū, porte fuerūt
aperte & archa introdu-
cta, quod dauid puidēs
fecit hunc psalmum, &
psalmū. cxxxj. Et secū-
dū hunc sensum de Ly-
ra eum exponit.

Augusti.

Cassiodo.

ps. xxxiii.

1

2

Psalmus. xliii. Fo. xxxii.

in initio seculorum fundauit & stabiluit deus eccle-
siam suam, & corroborauit eam in fide ne noceret
ei. (Et super flumina præparauit eum). Augusti.
Flumina in mare fluunt, & cupidi homines labū-
tur in seculum quos superat ecclesia quæ deuictis
per dei gratiam cupiditatibus secularibus ad reci-
piendam immortalitatis claritatem parata est.

Quis ascendet in montem domini, aut
quis stabit in loco sancto eius.

3
Hieronymus. Vox prophete interrogantis. Glo-
sa. Et est secunda pars, in qua determinatur quibz
virtutibus præditi sunt in ecclesia (Quis). Hiero-
nymus. Pro raritate non pro impossibilitate po-
nitur. Et ponitur sub interrogatione ut nos atten-
tos redderet. (Ascendet) inquam. Glo. Cassio-
dorus. Quasi dicens magno nū opus est cum pecca-
tis obuiantibus impedimur. (In montem domi-
ni). Hieronymus. Augustinus. Cassiodorus. Mons
hic pro alta iustitia domini ponitur ut illud. Va-
de, vende omnia quæ habes & da pauperibus, &
habebis thesaurum in celo. Cassiodorus. Vel de
alijs etiam intelligitur virtutibus. (Aut quis sta-
bit) post ascensum, in loco sancto eius). Hierony-
mus. Ac si dicat. Quis perseverabit, multi enim as-
cendunt & non permanent. Cassiodorus. Multo
tamen vtilius est facto loco stare quā ad eius fasti-
gium peruenire.

4
Innocens manibus & mūdo corde, qui
non accepit in vano animā suam, nec iu-
rauit in dolo proximo suo.

“Augustinus. (Quis) est ergo qui illuc (ascendet) &
“permanebit. (Innocens) inquam (manibus). Hie-
“ronymus. Cassiodorus. Id est purus in opere, quia
per manus opera intelliguntur, cuius scilicet ope-
ratio neminem lædit, sed quantum potest omnes
adiuuare contendit. (Et mūdo corde). Augusti-
nus. Hieronymus. Id est in cogitationibus. Lyra.
Non enim sufficit mundicia exterior, nisi etiam
“sit interior. Qui non accepit in vano animā suā
“ (Hieronymus. Ille (in vanum non accipit animā
suam) qui bona opera agit. Hugo cardinalis. Et
“in hoc excluditur peccatum omissionis. Augusti-
nus. Vel ille (non in vano accepit animā suam)
qui eam non in rebus non permanentibus de-
putauit, sed eam immortalem sentiens æterni-
tatem stabilem atq; incomutabilem desiderauit.
Gregorius, in morali. Job lib. xij. Ille nanque in
vano animā suā accipit, qui sola præsentia co-
gitans quæ se sequantur. In perpetuum non atten-
dit, quæ eius vitam negligēs ei curam carnis an-
te ponit. Quod iusti non faciūt qui quicquid ope-
rantur ad anime vtilitatem referunt. Sequitur.
“Nec iurauit in dolo proximo suo). Hieronymus.
Cassiodorus. Ille in dolo non iurat, qui quæ co-
gitat hæc prædicat & opere complet. Per dolum
vero iurat qui quis aliter facturus est quam pro-
mittit. Multi enim dolose iurāt ut decipiant pro-
ximum, quod abominatur pater luminum deus
dicente petro Non es hominibus mentitus, sed
deo. Ergo qui se ab his custodierit maculis.

3
secūda ps
Hierony
Hierony

✠ Alias
perdit.
Augusti.
Mat. xix.
Mar. x.
et Lu. xviii

Cassiodo.

4

Cassiodo.

Hierony

Hugo

Gregorius

Cassiodo.

Ad. v.

5

Hic accipiet benedictionem a domi-
no, & misericordiam a deo salutari

suo.

Hieronymus. (Hic) qui scilicet non iurat in dolo
proximo suo, vel qui se custodierit a prædictis ma-
culis Accipiet benedictionem a domino. Cassio-
dorus. Non a quolibet alio, sed ab ipso domino.
Ipse enim benedixit qui iudicaturus est ipse absol-
uit, qui incommutabiliter damnare potest. Meritū
ergo beneficij per magnitudinem voluit conce-
dentis agnoscere. Hieronymus. Tūc autem acceptu-
rus est benedictionem, quando dominus diciturus
est. Venite benedicti patris mei, percipite regnū
quod vobis paratum est a constitutione mundi &
misericordiam a deo salutari suo). Hieronymus.
Misericordiam a deo consequitur, qui se reputat
esse miserum. Cassiodorus hoc dicit, ut illa benedi-
ctio non per merita, sed per indulgentiam domi-
ni venisse videatur. Nullus quippe hominum est,
qui sibi misereri nō egeat, nec quem moueat ordo
præposterus, quod scilicet prius benedictionem, quā
misericordiā ponit, nam hoc sæpius inuenitur va-
riatum ut est illud, Deus misereatur nostri, & bene-
dicat nobis.

Hec est generatio quærentium eum
quærentium faciem dei iacob.

Hieronymus Cassiodorus. Generatio hæc est po-
pulus christianorum quæ in tenebris iacens verū
dominū, saluatorem quæsiuit, & sacri baptisma-
tis fontem nata fidem suā pia operatione cōme-
dat. Quærentium faciem dei iacob). Hieronymus
Augustinus. Cassiodorus ut hoc scilicet in illis fa-
ciat deus, quod in iacob fecisse declaratur, qui po-
sterior natus primatum fratris senioris accepit.
Hugo cardinalis vel quærentium eum) quantum
ad affectum quærentium faciem dei iacob) quan-
tum ad intellectum.

At tollite portas principes vestras,
& eleuamini portæ æternales et in-
troibit rex gloriæ.

Glo. Hæc est tertia pars, in qua superstitiosos a
prauitate auocat ut patefactis cordibus christum
admittent. Cassiodorus. Et ideo auferre præcipit
portas mortis quæ a principe diabolo posite com-
probatur. Glo. dicens. (Attollite portas vestras)
O vos (principes) id est auferte ab animis vestris
portas mortis, quæ a principe diabolo posite sunt
per quas ipse ad corda intrat. Hierony. Augusti.
Porte istæ sunt cupiditas, & timor, quia qui per
cupiditatem congregat, per timorem, & maliciam
custodit ut non perdat, & qui timore & cupidita-
tem & maliciam habet spiritum malignum de se
non deicit (& eleuamini portæ æternales) Hiero.
Portæ æternales) sunt fides & charitas. Augusti.
Vel renuntiatio seculi & cōuersio ad deum. Cass.
vel baptismatis gratia, crismatis honor prædicati-
onis salus, cætera quæ christo domino venien-
te concessa sunt, quæ merito dicuntur portæ æter-
nales, quas rex gloriæ dignatus est introire, vnde
de sequitur (& introibit rex gloriæ). Hieronymus
hoc est christus qui per fidem & charitatem intro-
iuit in ecclesiam, hi quoque attoniti mentis stupe-
re percussū dicunt.

Mat. xxv.

Cassiodo.

ps. xlvj.

✠ Alias
tuam iacob
semper

Cassiodo.

7
Tertia pars
✠ Alia le-
uate porte
capita ve-
stra,

Porte quid.

Psalmus. xliii.

Quis est iste rex gloriæ, dominus fortis, & potens, dominus potens in prelio.

Hierony. Vox demoni ac si diceret, nos nostrum regem habemus diabolum (iste rex gloriæ quis est)? Aug. vel vox est nature mortalis que pauet & querit (quis est iste rex gloriæ)? Hiero. Et responderit qui loquitur (Dominus fortis, & potens dominus potens in prelio). Idem vox angelorum bonorum (dñs) inquam (fortis est) qui alligauit fortem principem vestrum (fortis cum suscepit mortem potens) cum uicem infernum (potens in prelio) cum ipoliato tartaro reduxit secum multitudinem captiuorum. Cassiodorus. Vel (fortis) contra illud quod dicitur, quia cum cū gladijs & fustibus tenendum esse putauerunt, potens) quæ illi quasi impotente puncio pilato tradiderunt, & addit, est (in prelio) ne illi in cōcertatione sua aliquid prauulisse crederetur, & sic dominus saluator per uirtutes suas nobis euidenter editus est ac si proprio vocabulo panderetur.

At tollite portas principes uestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ.

Glo. Cassi. Congenatio est ut amplius determinet & admonet iterum gentes in diuersis erroribus aufferre claustra mortis. Hiero. hoc est superbiam & cupiditatem & auaritiā, quia per has tres omnis homo ad infernum descendebat (eleuamini portæ æternales). Augusti. Portæ scilicet eterne iusticiæ charitatis & castitatis, per quas anima diligit unum uerum deum, & non fornicatur sub multis qui appellantur dijs (& introibit rex gloriæ) idem ut ad dexteram dei interpellat pro nobis.

Quis est iste rex gloriæ, dominus virtutum ipse est rex gloriæ.

Aug. Quid tunc princeps celestis aeris huius miraris & queris. Quis est iste rex gloriæ? Cassi. Magnificētia dñi superi⁹ sigillatim ut cōpetebat exposuit, nūc aut breuiter cūmā tot⁹ laudis, & ueritatis adiecit, iam nō solum fortē, nō potēte non in prelio magnū, sed dñm ipsarū dicit esse (virtutū rex autem est gloriæ qui facit se glorificantes utique gloriosos, sicut per Esaiam dicitur Glorificātes me, ego glorificabo. Hiero. Glo. in hebræo dicitur dominus Sabaoth quod interpretatur exercituum vel miliarium vel uirtutum.

Psalmus Vicesimus quartus.

Lyra. Iste psalmus est alphabetic⁹ quia uersus incipiūt a literis hebraicis alphabeti duabus exceptis beth & uau dicēsq; hic nō pponit neq; canticū neq; ps. s; dūtaxat dauid & est scdm eū oīo quā fecit dauid pro liberatione sua a persecutione faulsi, ppter quā multas orationes fecit, sicut dicitur supra. ps. xvi.

Titulus. In fine psalmus Dauid. Hiero. Vicesimus quartus psalm⁹ mediatoris nostri missā ad patrē cōtinet uocē iterdū tñ habet ecclesiæ supplicatis clamorē. Casa. Ecclesia in hoc psalmo deprecatur ne aū cōspectū dñi cōtēptibilis appareat inimicis. Glo. Et est sensus tituli psalmus iste dirigēs nos in finem, id est

in Christum, attribuitur Dauid, id est ecclesiæ quæ hic loquitur in persona penitētis per flagella cor recti, intentione autem nos in aduersis non formidare, vel murmurare monet, sed ad deum respicere. Et diuiditur in tres partes. In prima, petit sibi ostendi uias & instituta domini. In secunda, petit peccata sibi dimitti, & beneficia sibi conferri que sanctis patribus seculo condonauit ibi (Remi niscere). In tertia ostendit quomodo habeat æternā, & quod custodientes præcepta domini illa pmerentur, protestans se in eadem uoluntate ingiter pmanere ibi (Quis est homo) & est iste psalm⁹ primus per literas alphabeti hebrei digestus sub tractis tamen aliquibus literis beth, scilicet & uau, & aliquibus geminatis ut res & pe.

De domine. leuau animam meā, deus meus in te confido non erubescam.

(Ad te) inquit leuau animam meam. Hiero. Vox ecclesiæ ad Christum (leuau) prius in ualle lachrimarum uel iūmo ante Christi aduentū ecclesia iacebat (leuau) itaque (animam meam ad te contemplan dum) in spe, fide, & charitate per sanctificationē instar tritici quod si in iūmo iaceat putrefcit, si uero sursum eleuatur et siccatur. Cassi. (leuare) em dicimus de terrena, scilicet conuersatione uicijq; carnalibus ad deum per contemplationē celestium rerum mentem nostram sursum erigere, facile enim humana despiciunt qui diuina contuetur (deus meus in te confido nō erubescam). Hiero. (in te confido) dicit non in me. Aug. Quia enim in me confidebam perductus sum usq; ad istam infirmitatem carnis, & quia deserto deo sicut deus esse uolui a minutissima bestiola mortem timens de superbia mea irritus erubui, iam uero quia (in te confido non erubescam). Glo. Per peccatum quod de me procedat. Cassi. Est autem erubescere repentina animi perturbatione confundi subitoque aliud respicere quam credebatur euenire.

Neq; irideant me inimici mei etenim uiniuersi qui sustinent te non confundentur.

Cassio. Ridere plerumque benigni est, iridere autem semper aduersarij. Irrident enim inimici quādo iustorum confidentiam non uident esse completam, & si aliter cedat quam secuturum esse prædicebant propter quod dicit neq; irideant me inimici mei. Hiero. Inimici ecclesiæ sunt demones, hæretici uicia peccata uel iudei qui dominum iridebant cum diceret. Possunt destruere templum hoc & in triduo rædificare (Etenim uiniuersi qui sustinent te). Glo. id est qui patienter ferunt opus dei & æstus & præsentis seculi tribulationes donec uenias non confundentur. Hieronymus. Non enim confundantur hic aut in futuro apostoli, uel hi qui credituri sunt per uerbum eorum in te. Cassiodorus. Expectate autem est sub malorum patientia deum uiriliter sustinere, ut ille ueniens in medio reddat quod deuoti animus expectabat. Glo. non igitur confundentur si sustinentes te, sed potius,

Psalmus. xliii. Ho. xliii.

Confundantur omnes iniqua agentes, superuacue.

Hiero. Propheta nō optando hoc dicit, sed prophetando, confundentur enim in die iudicij qui usq; in finem in malicia perseuerant. Glo. vel optatiue dicit (Confundantur) pro peccatis hic salubriter uel si nolunt hic confundantur) tādē in pœna æterna hi scilicet qui iniqua agunt superuacue. Glo. hoc est qui laborant in superuacuis. Cassiodorus. Glo. Omnia enim sunt uana & in fructuosa quæ a deo sunt aliena.

Vias tuas domine demonstra mihi, & semitas tuas edoce me.

Hiero. (Vias tuas dñe demonstra mihi) hoc est mandata tua quæ sunt uia tua p quæ uenitur in regnum & semitas tuas doce me. Hiero. Aug. (Semita) minor est quā uia vñ per semitā intelligitur arcta & augusta uia quæ ducit ad uitā quæ paucis nota est. Cassi. dicuntur autem uia a uelendo, semitæ uero dicitur quasi semi uie quæ angusto calle diriguntur, nec uulgo per uia sunt, sed occulto itinere ambulantur & difficultate sui uocantur angustæ. Glo. Quod autē dicit (demonstra mihi) ad uitā pertinet (doce) uero ad scientiam.

Dirige me in ueritate tua & doce me, quia tu es deus saluator meus, & te sustinui tota die.

Glo. Duo hic petit dirigi scilicet & doceri dirigi ad bonam uitā pertinet, doceri, uero ad scientiā, in quibus est perfectio. Hier. (dirige) inquit (me) quia tortuosus sum (in ueritate tua). Idem, hoc est in Christo tuo ut nihil peruerse agā. Glo. quia p me non noui nisi mendacium & doceme. Glo. Aug. Ipsam ueritatem ut quod credo intelligam (quia tu es deus saluator meus). Hier. Tua enim resurrectione meum salutare mihi colatum est. Aug. Neque enim dimissa a te de paradiso & in regionem lōginquam peregrinatus per meipsum redire possum, nisi occurras erranti (Et te sustinui tota die). Cassi. Hier. id est toto tempore uel omni die Aug. Glo. toto enim tractatu singularis temporis reditus meus tuam expectat misericordiā. Glo. & in hoc notantur duo quæ bonos faciunt, ut scilicet deum saluatorem credamus & patienter eius retributionem expetamus.

Reminiscere miserationum tuarū domine, & misericordiarum tuarū quæ a seculo sunt.

Glo. secūda pars ubi de peccatis prioribus & de his quæ quotidie sūt orat quod ei remittatur per misericordiam antiquis factam. Cassi. humano autem uñ ille dicitur (remisere) qui nunquam potest aliquid obliuisci, quem tamen homines putant oblitum quando aliqua fuerit dilatio tardatus (remisere) inquit (miserationum tuarū domine Hieronymus. in quibus ut nos redimeres homo factus es, Cassiodorus. (Miserationes) enim pertinent ad operatiōes pias (Misericordia uero ad elementem naturam, quoniam miseria est operis: Misericordia uero cordis, unde subiungit (& misericordiarum tuarū quæ a seculo sunt Hierony.

Quas scilicet ab initio seculi promisti nobis. Augustinus. Nunquam enim sine illis fuisti, qui etiam peccantem hominem uanitati quidem, sed in spe subiecisti, & tot tantisque creaturæ quæ consolatio: nibus non deseruisti.

Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris,

Hiero. (Delicta) inquit iuuentutis meæ (illa scilicet quæ in adolescentia mea gessi, uel quæ aū baptisum (& ignorantias meas) hoc est post baptismum. Augustinus. uel delicta) confideris audaciter meæ (& ignorantias meas ne memineris) ne scilicet ad uindictam referres sed tanquam excedat tibi. Cassiodorus. Delictum autem quidam uolunt laui Cassi. us esse peccatum quasi derelictum, ab eo quod uia relinquit & quitatis. Ignorantias uero dixit, quia multa facimus quæ mala esse nescimus, idēq; præcatur ecclesia ne delicta aut ignorantias meminerit, sed potius memor eius sit, unde sequitur.

Secundum misericordiam tuam memento mei tu, propter bonitatem tuā domine.

Hieronymus. Augusti. Memor esto quidē mei nō secundum mea merita uel secundum iram quia ego dignus sum. (sed secundum misericordiam tuam) quia me querere dignatus es, quæ te digna est, & quæ est immensa p quam uocas ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt (miserere) inquam (propter bonitatem tuam domine). Glo. Naturaliter tibi in sitam quæ ex nichilo cuncta fecisti, Hieronymus. Et quæ prouocas peccatores ad penitentiam, Augustinus. Cassiodorus. Merito nanque illius bonitas ueraciter predicatur, de quo scriptum. Nemo bonus nisi solus deus, Glo. Misericordia autem dicitur erga miseros. Bonitas uero erga quolibet nam facit deus bonum & a miseris imploratus, & sola sua bonitate ductus, sequitur.

Dilectus & reclus dominus, propter hoc legem dabit & delinquentibus in uia.

Glo. hic fit conuersio sermonis ad hoies quibus iste fidelis loquitur ostēdens quia fiducia ista tam instanter petat quia dulcis & reclus dominus. Hiero. Aug. Cassi. (dulcis) quia est panis uite, quia promittit præmia futura, quia dum cunctis beneficijs preueniat, conuersionem tamen delinquentis expectat pluens super iustos & iniustos uitam tribuens his qui mererentur extinguī (dulcis) etiam quā peccātes & impios ita miseratus est, ut omnia priora donaret, ubi gratia sine meritis (& reclus) quia reddidit unicuique iuxta opera sua quia post misericordiam uocationis & uenit digna ultimo iudicio merita requirit, & post longissimas expectationes obstitit malis, humiliat superbos, & impios, ut tandem aliquando sapiant & se errasse poeniteat (propter hoc) Hugo cardinalis, quia dulcis & reclus legem dabit amoris non timoris, Hierony. (legem) scilicet charitatis per quam dimittēs offensas reconciliamur deo delinquentibus in uia: id est peccatoribus in ista uita, Cassiodorus, quib⁹ (legem statuit) utique dulcedinis & reclusiōis quando noluit errare quos maluit legis promul-

Psalmus. xxiij.

gatione corrigere non solum autem legem eis dabit. Sed etiam.

Diriget mansuetos in iudicio, docebit mites vias suas.

Cassio. directus dicitur qui de curio rectus efficitur. dirigit inquit non superbos qui contra iugum suauae & onus leue noxia sibi libertate recalcitrant sed mansuetos. Augustinus. Glosa. Qui enim non resistunt hos utique (diriget in iudicio) futuro. cum scilicet veniet ut saluos faciat omnes mansuetos terrae & (docebit mites vias suas). Idem. inter mansuetos & mites haec est differentia. (mites) sunt qui nulla furoris accensione turbantur. sed in lenitate animi iugiter perseverant. (Mansueti) vero dicuntur quasi manu conuerti. hoc est tollentes iniurias. non reddentes malum pro malo. istos ergo docebit qui sine murmuratione faciunt quae iusta cognoscunt. illos vero (diriget in iudicio) quia ad promissam beatitudinem eos peruenire faciet. quae vero sint viae domini sequenti versu exponit.

Vniuersae viae domini misericordia & veritas. requiruntibus testamentum eius & testimonia eius.

10
Capitulum

Augusti. (Vniuersae) inquit (viae domini) misericordia & veritas. Duo namque sunt aduentus filij dei. vnus miserantis. alter iudicantis. & has vias docet dominus. Misericordia scilicet qua placabilis est. veritatem qua incorruptus est. quorum vnum prebuit peccata donando. alterum tribuit merita diu dicando. Hiero. unde misericordia eius est qua nos redemit. veritas vero qua impios iudicabit. Cassio. (Misericordia) vero quia preuenit cuncta bonitate. Veritas quia omnia diiudicabit sub integritate. & ne hoc putaretur communiter conferendum. subdit (requiruntibus testamentum eius & testimonia eius). Cassiodorus. Hiero. hic per testamentum nouum debemus intelligere testimonia vero dicta prophetarum. Augusti. Intelligunt ergo dominum misericordiae primo aduentu. & iudicem secundum quod mites & mansueti requirunt in prophetis. atque euangelistis (testamentum eius et testimonia eius).

12
Alia pro
iniquitati
mee
Alia litera
copiosum

Propter nomen tuum domine propiciaberis peccato meo multum & est enim.

Cassio. hoc bene refertur ad personam ecclesiae. quae se saluatam dicit propter nomen Iesu quod lingua nostra saluator interpretatur. Hieronimus. non inquam propter mea merita sed (propter nomen tuum) propter tuam misericordiam propiciaberis peccato meo multum est enim. Cassiodorus. Et ita (multum) quod nisi fuerit diuina miseratione subuentum quantum humana vita protenditur tantum humana fragilitas peccatis inuoluitur. & cursu temporis semper augetur. in quo qui praedicant se esse mundos sicut cathari intelligant se cum sancta ecclesia portionem non habere.

13
Tertia pars
Mena

Quis est homo qui timet dominum. legem statuit ei in via quam elegit.

Glosa. tertia pars ubi agit de aeternis ostendens quomodo habeantur. Hugo car. Per merita scilicet virtutum quarum fundamentum est timor Cassiodorus. & propterea hic interrogando querit prophetam (quis est homo qui timeat dominum) dicens quod constituta est illi lex ne sub securitate ignorantiae peccet. (In via) id est in sanctitate propositi. Hugo cardinalis. (Quis est) inquit (homo) rationalis (qui timeat dominum) ut patrem non seruilem. sed ex charitate. illi namque statuit dominus legem amoris. Hugo de sancto victore. li. sententia. cxxxij. Non timoris. non enim est timor ille seruilis ubi constitutio legis fit in electione voluntatis. & propterea subdit (in via quam elegit). Augustinus. Glosa. Quam scilicet liber apprehendit vel ut tuam elegit expertus per flagella non esse deuiandum ab ea. Glosa. de cuius premio subdit dicens.

Anima eius in bonis demorabitur & semen eius hereditabit terram.

Hugo. de sancto victore. legem itaque custodientes praemium accipimus in praesenti. scilicet animae iocunditatem. in futuro autem animae & corporis beatitudinem. & hoc est quod ait anima eius in bonis demorabitur. ecce primum (& semen eius) hereditabit terram. ecce secundum. Hieronymus. Si enim homo elegerit. vitam animae eius in bonis demorabitur (id est sperabit in praemijs futuris). Cassiodorus. quoniam et si adhuc praemia illa suspensa sunt. Quae nec oculis vidit nec auribus audiuit. nec in cor hominis ascenderunt. Modo tamen iusti homines futuri praemij certissima spei delectatione pascuntur (& semen eius hereditabit terram. Hiero. Cassiodorus. Semen) eius opera eius bona in aeterna securitate recipientur. & possessio eius nulla alterius expulsionem turbabitur. qui enim aliquid ex hereditate tenet firmissima possessione gloriatur. sed quomodo ad terram istam peruenietur. Sequitur.

Firmamentum est dominus timentibus enim & testamentum ipsius ut manifestetur illis.

Hieronymus. Nos enim infirmi & fragiles sumus. sed ab illo hortamur ne ab huius saeculi fluctibus gratiamur. (Firmamentum est) inquit (dominus) timentibus enim Hugo de sancto victore. ubi supra. Quia qui promittit vincens praemium dat pugnantibus adiutorium. Glosa. Cassiodorus. (dat) inquam (adiutorium) non superbis & audacibus (sed timentibus eum) Timor namque dei dat firmitatem. humanus vero diffidentiam. Hugo cardinalis. Non solum autem dat dominus timentibus eum mentis stabilitatem. sed etiam sui cognitionem unde addit & testamentum ipsius ut manifestetur illis. Hieronymus. Testamentum istud est noui testamenti lex quae per litteram velata in Christo manifestatur. Cassiodorus. Et Valde nobis necessarium est ut lex eius ipsius munere declaratur sine quo nec intelligere quicquam boni possumus nec perficere laudanda preualemus. Glosa. & Hugo de sancto victore. ubi supra. Et ideo quicquid alij faciant. ego tamen securus de promisso fiducialiter curro. Quia.

Alia lita
que docebat

Hugo

Augusti

14

Nun
Alia lita
hereditate
possidebit
Hugo

15
16
Corin ii

15
Alia secre
ni domini
Alia pas
ctum

timoris dei
& humani
differentia

Psalmus. xxiij.

fo. xxxiiij

16
Ayn

Oculi mei semper ad dominum. quoniam ipse euellet de laqueo pedes meos.

Hugo de sancto victore. ubi supra. Oculi ad actionem intentio est. unde ille oculos ad deum semper habet. qui per intentionem ad amore dei dirigit omne quod agit. cuius nimirum pedes a laqueo euelluntur. quia mala actio esse non potest. cuius amor dei origo est. sine periculo namque via actionum currit. cum intentio animi charitate duce gubernatur. Augustinus. Glosa. Non itaque timeo terrena pericula (quoniam ipse) quem intueor (euellet de laqueo pedes meos) Hic. hoc est de laqueo diaboli sensus meos a quoprius per voluptates saeculi capiebar. Cassiodorus. Solent enim qui ante pedes suos non intuentur in laqueos intueri aut in fouearum hiatus incidere. quod. si ad dominum iugiter oculos eleuamus ille respectus ab omni nos offensione reddit alienos. Hugo de sancto victore. ubi supra. Sed quis est qui potest respicere deum. nisi quem deus respicit profecto nullus. & propterea subiungitur.

Respice in me & miserere mei. quia vnicus & pauper sum ego.

Glosa. ergo (Respice in me) aspiciet in te (& miserere mei) Hieronymus. (quia miser sum). Cassiodorus. Qui enim ad illum semper respicit. exigit ut eum miseratus ipse respiciat. & miserationis addidit causam. quia vnicus & pauper sum ego. Idem Hugo de sancto victore. ubi supra. (vnicus) enim plus amatur pauper. vero plus doletur. Hieronymus. Cassiodorus hoc itaque de persona christiani. populi conuenienter dicit ecclesia. qui vnicus est ei quia solus vera eis fidei sacramenta custodit. Pauper vero quoniam a mundi illecebris segregatus nulla saeculi ambitione refertus est. Augustinus vel quia humilitatem seruat quam nulla scismata vel hereses sciunt. Hieronymus vel hoc. ad christum pertinet qui (vnicus) est sine peccato ut ait propheta. Qui peccatum non fecit (Et pauper) qui ut Paulus dicit. Cum diues esset pauper factus est. ut illius inopia nos diuites essemus. Glosa. Deinde causam aliam subdit cur in eum respicere debeat dicens.

Tribulationes cordis mei multiplicatae sunt. de necessitatibus meis erue me.

Glosa. Tanquam diceret & pro eo etiam me respice. quia tribulationes cordis mei multiplicatae sunt Glosa. Cassiodorus. Tot enim sunt calamitates mundi quot earum angustiae ad cor meum perueniunt Augustinus. Quae abundante iniquitate & refrigercente charitate (multiplicatae sunt) igitur (de necessitatibus meis erue me) Idem Glosa. id est de aduersis quae necessariae sunt omnibus qui pie volunt in christo viuere. ideo autem aduersitates necessitates vocat quia illas tolerare necesse est usque in finem ut saluus fiat. Hugo de sancto victore ubi supra. Quam diu enim iusti in hac corruptibili carne viuunt molestias & tentationes quae ex carne proueniunt oino vitare non possunt. & quia inter malos conuersantur ex illorum praua conuersatione vita eorum affligitur. quos tamen ita tolerare necesse est ut nec propter iniquitates eorum odio habeantur homines. nec tamen iniquitates eorum efficiantur

Glosa

17
Phe

18
Ela. liii.
ii. Co. viii.

19
zade.
Alia lita
angustia.
Alia lita
ecipe

confortes. Cassiodorus vel (de necessitatibus) dicit quas persecutorum & hereticorum patiebat insidias qui necesse inferre cupiunt christianis. has itaque necessitates suas recte dicebat quas studio charitatis assumpserat. Hugo de sancto victore. ubi supra. Et quia sine humilitate & labore nemo potest ante tolerare. ideo sequitur.

Vide humilitatem meam & laborem meum. & dimitte vniuersa delicta mea.

Cassiodorus. Augustinus. (Vide) inquit id est propius respice. Hugo cardinalis. Humilitatem meam in cordis contritione. & laborem meum in corporis satisfactione. Cassiodorus. Vel humilitas ecclesiae est quando in disciplinatos & prauos docendo sustinet. & tectos atque latentes paritur diuino iudicio reseruare. Labor vero ipsius est quia multis persecutionibus. multaque contentione fatigatur. Augustinus. Glosa. His itaque sacrificijs placatus (dimitte vniuersa delicta mea) non tantum illa quae feci tempore iuuentutis. & ignorantiae meae ante. quae crederem. sed etiam ista quae iam ex fide viuens in infirmitatem vel vitae huius caliginem admittit. Hieronymus. Vel in personam Christi vide humilitatem meam per quam carne suscepit (& labore meum) quo morti subdit (& dimitte vniuersa delicta mea) populi scilicet delicta quae in me suscepit Glosa. Consequenter ecclesia etiam pro inimicis orat dicens.

Respice inimicos meos quoniam multiplicati sunt. & odio iniquo oderunt me.

Hieronymus vox ecclesiae de persecutoribus (Respice) inquit (inimicos meos) quoniam multiplicati sunt. Glosa. Augustinus. Tot enim hominum perditio sine dolore suo esse non potest. & ideo pro eis orat. Cassiodorus ut redeat quia quos ille respicit sine dilatione conuertit. sicut in euangelio Petrus dominus respexit ut fletet. causam autem cur orat addidit dicens (Quoniam multiplicati sunt) pauci enim crederentur fortasse contineri. multorum vero perditio sine maximo dolore non poterat finire. Augustinus. Illi autem multiplicati sunt quia non solum foris. sed etiam intus in ipsa ecclesia. inimici non desunt (odio iniquo oderunt me) Augustinus. Et oderunt me inquit diligentem se odio iniquo. Hiero. Cassio. Iniquum odium dicitur ad distinctionem iusti de quo est illud perfectio odio oderam illos. & reuera iniquo odio oderant ecclesiam. quia dum pro ipsis orabat. illi tamen eum persequi nulla intermissione cessabant. Sequitur.

Conuertere anima mea & erue me. quoniam speravi in te.

Hiero. Aug. Cass. Fide sua petit ecclesia reatissimam custodiri. ut seruata ab scismaticis nulla queat per ueritate confundi. sed sine macula & ruga sponso suo ornata fidei virtutibus offeratur. (Cuius odium) inquit (animam meam). Glosa. seruando eam in his bonis quae habet ne declinet ad intentionem malorum (& erue me) a perplexitate qua mihi misceat (erue) dico & fac ut non erubescam. qui speravi in te. Glosa. Cass. quasi diceret (erue me) etsi non propter aliud

19

Res.
Alia lita
porta
Alia lita
peccata

Glosa.

20
Coph.

Luc. xxii.

ps. cxxxviii

22

Syn.
Alia lita
eripe.
Alia lita.
non cessat.
qm inuoca
te.

f. iiii

Psalmus.rrv.

ob id eo saltē ne cedat erubescētia mea quod (spe-
raui in te) nā reuera nō meretur erubescere qui spē
suam cognoscitur in tanta virtute posuisse, ipsum
enim elegit inuocare qui nescit pie supplicantes
abijcere. Glo. (erue) igitur (me quia speraui in te)
& pro eo etiam. Quia.

Innocentes & recti adhæserunt mihi,
quia & sustinui te.

Augu. (Innocentes & recti) qui nō tantum mi-
scetur presentia corporali sicut mali, sed confessio
ne cordis in ipsa innocentia & rectitudine, adhe-
serunt michi (quoniam non defeci vt imitarer ma-
los sed) sustinui te expectans ventilationē vltimē
messis tuæ. Cassiodorus. (Innocentes) enim (& re-
ctos) adhæsisse sibi dicit tanquam illi fuerint socia-
ti & conglutinati, reliqui autem cum labore tole-
rari sunt potius quā adheferunt (sustinui) vero di-
xit, hoc est viriliter passus sum in hoc mundo fre-
quentes angustias, sequitur.

Libera & deus Israel, ex omnibus tri-
bulationibus & suis.

Augu. hoc est redime deus populū tuū quē
præparasti ad visionem tuam ex tribulationibus
eius. Cassiodorus. Cum enim dicit (redime me) aduen-
tum domini saluatoris exposcit cui? sanguine re-
dēpta est, deus vero Israel deus te videntium est.
Quod autem dicit, ex omnibus tribulationibus
suis. Idem. Nullam in se maculam desiderat inue-
niri, quoniam aliter non potest cōiungi Christo,
nisi fuerit sine macula & ruga.

Psalmus vicesimus quintus.

Titulus.
Ipsi psalmus Da-
uid, vel ipsi David
vel in fine psalmus
ipsi dauid, vel psal-
mus David.

Hieronymus. Cassiodo-
rus. Augustinus ps iste
ecclesię iā perfectę in
Christo stabilitę conti-
net vocem. Cassiodorus.

Glosa. Et intentione monet vitari consortia ini-
quorum & iungi iustis quia ex cōiunctu mores for-
mantur, & diuiditur in duas partes. In prima pe-
tit vt separetur hic a malis, in secunda, ne in futu-
ro iudicio cum eis commisceatur ibi (domine di-
lexi decorem).

Vdica me domine quoniam ego
in innocentia mea ingressus
sum, & in domino sperans &
non infirmabor.

Hieronymus. Cassiodorus. Vox ecclesię ad Chri-
stum. Iudica (inquit) me domine, non hoc dicit q
iudicium futurum postulet, sed vt sequestretur a
pessimis, ne cum malis habeat portionem, sicut
alibi scriptum est. Iudica me deus & discerne cau-
sam meam de gente non sancta hoc est vt non me

iudices in futuro sicut ceteri peccatores iudicandi
sunt, quod autem sequitur (quoniam ego in inno-
centia mea ingressus sum). Cassiodorus. Glosa. Non
elatio est, sed non ingrati confessio in innocentia
autem ingreditur qui sicut infra dicit sperat in
domino nec de suis viribus quicquam, sed de di-
uina largitate psumit. Augustinus. Glosa. Nō qui
dem (ingressus sum in innocentia angelorum sed
in domino speras nō infirmabor) Augu. Glo. ali-
ter inter malos tūbaret qui & si cadunt iste stat
quia non in eis sed in deo sperat.

Proba me domine & tēta me, vre re-
nes meos & cor meum.

Hiero. probari se rogat ecclesia vt se cogno-
scat, & ab alijs cognoscatur. Cassiodorus nec hoc
præsumptiue dicitur, sed emundationis gratia fieri
postulatur. Augustinus. Quasi diceret ne quid oc-
cultorum meorum me lateat proba me domine &
tempra me) notum me faciens nō tibi quem nihil
latet, sed mihi atq; hoib. Glo. Tēta enim diabo-
lus vt seducat, tentat homo vt discat, tentat vero
deus vt erudiat. Cassiodorus qui quando perferu-
tatur & temptat, facit nos peccatum nostrū intelli-
gere, & ad fructum penitentię peruenire, alioqui
nulla nos i hoc seculo aduersitate cōmoneat sub
neglecto relinquimus ea pro quibus satisfacere de-
bemus. Grego. in mo. Iob li. vij. vel proba me do-
mine & tēpta me). i. prius vires inspice, & tunc vt
ferre valeo tēptari pmitte (vre renes meos & cor
meum. Hierony. hoc est spiritum sanctum adhibe
delectationibus & cogitationibus meis qui vtraq;
adurens me dignum efficiat. Gl. (vre) inquit igne
verbi tui renes meos, ne quid mali me delectet, &
cor meum, ne quid mali cogitem. Glosa. Ideo autē
dico (vre) proba tēpta, ita tamen ne me supra vires
tentari permittas, quod vtrq; facies.

Quoniam misericordia tua ante ocu-
los meos est, & complacui in veri-
tate tua.

Aug. Hiero. (Quoniam ne illo igne consumar, non
merita mea sed misericordia tua, qua me ad talē vi-
tā perduxisti ante oculos meos est. Glo. Quia ista
vstio tua est mia nō asperitas. Hiero. Et hoc igne
nos hic arguit ne illic vras, & cōplacui in veritate
tua. Idem. Cassiodorus. id est in Christo tuo. Qui est
via veritas & vita vt non in meo mēdacio, sed in
tua veritate placerem, aliter enim patri nō potest
cōplacere nisi qui fuerit tali credulitate firmatus.
Hug. de sin. vi. vbi supra, vel aliter (qm misericor-
dia tua ante oculos meos est, & cōplacui in verita-
te tua) ita quā diceret. Miam tuā vbiq; mihi neces-
sariā esse video, & tñ correctiōis tuæ verbera gau-
des suscipio, imo etiā in eis miam tuā nō deesse co-
gnosco, & quare hoc, quia cōplacui i veritate tua,
dū qd tibi i me displicet hoc ipse repēdo, & dum
mea pēta flagellādo psequeris latificas me amore
correctiōis. Gl. & vere cōplacui i veritate tua quia

Non sedicum & consilio vanitatis, &
cum iniqua gerentibus non introibo

Glo. Aug. (Non sedi) id est cor non apposui illis
qui prouident beati fieri in trāsitorijs que est cau-

Psalmus.rrv. fo.rrrv.

sa omniū iniquitatū. Nō enim sedet in cōsilio va-
nitatis qui tractatibus iniquorū nulla consiliū sui
participatione consentit. Vani autem sūt qui cadu-
cis inquisitionibus occupant, & in superflua nar-
ratione tēpus cōsumunt. Hie. vel nō sedi in cōsi-
lio vanitatis). i. nō sum cōiunctus cū his qui con-
tra Christū meū vanū agūt cōsiliū (& cum iniqua
gerentibus nō introibo). Cassio. introitus ad scel-
est cū fieri aliquid audacter incipit, introitus ei si-
gnificat initiū opationis, quapropter cū se prius
negasset sedisse cū malis, modo se proficitur non
introisse cū pessimis. an ei tractatū ipsorū vitauit,
& post facta deseruit. Fieri ei pōt vt hō sanct? casu
aliquo ad consiliū veniat iniquorū, sed dū hęc co-
gnouerit, neq; cū eis sedet, neq; delectatiōe aliqua
cōmorat, sed prauū studiū ipsorū aut dissuadet, aut
deserit. Glo. Et cum satis est hęc euitasse addit.

Odiui & ecclesiam malignantium &
cum impijs non sedebō.

Glo. inter. Cassio. Non em̄ satis est vitasse pterfos
& malos, nisi & mēte displiceat. ideo dicit (Odiui)
Cass. Odiū aut significat diuisionē sicut est i amo-
re collegiū (odiui) iquā (ecclesiā malignantiū). Hie.
id est iudicorū vel hereticorū qui maligni dicunt.
Glo. Aug. vel cōgregationē quā fit vt veniat ad
cōsiliū vanitatis. Glo. vel malignantes sūt qui pxi-
mis suis mala agūt (& cū impijs nō sedebō). Aug.
id est placitū non colloco. Cassio. Impi autem
sunt heretici qui quēstionibus perfidis scripturas
diuinas deprauare cōtēdunt. Glo. Qui est nobis
cum sunt numero, non merito, corpore, nō mente
nomine, non munere, sequitur.

Lauabo inter & innocentes ma-
nus meas, & circundabo & altare
tuum domine.

Glo. Ostendo quomodo vitet mala, subdit quomo-
do faciat recta dices (Lauro inter innocētes man-
meas). Hiero. In bonis scilicet operibus. (Lauro
manus meas) qā pāis ante fordebāt (man) inquit
(lauabo) id est opera plachrymas baptismū & po-
nitentiā. Cassio. Spiritualiter enim manus lauat,
quisquis actus suos lachrymalis satisfactiōe diluerit,
& eas iter innocētes lauat, qui facta propria studio
bonę conuersationis emundat (& circūdabo altare
tū dñe). Idē altare, ab altitudine dictū est, quasi
alte arc vbi domino sacrificatur, vt cōspēctibus po-
pulorū misericordię ipsius dona pandatur. (Circū-
cuibo) autē dicit. i. frequēter iterabo, vt in hoc as-
siduitatem suę sanctissimę deuotionis ostenderet.
Hiero. Vnusquisq; enim sanctus altare dñi in se ha-
bet quod est fides. Glo. (Altare igitur circūdabo)
id est mēte meā vel fidē, vbi deo vota offeruntur
virtutibus ornabo, quia nō est locus veri sacrificij
extra catholicā ecclesiam. i. extra fidem catholicā
ecclesię. Ideo autem hæc faciam.

Vt audiam vocem laudis, & enarrē
vniuersa mirabilia tua.

Aug. (Vt audiam) inquit, vocē laudis, id est
vt discā quēadmodum te laudem, nō ex ipso bono
de me præsūmēs. Hiero. Laus em̄ dei perfecta est,
laus vero hominum imperfecta. Hęc est autē laus
dei, si quicquid boni agimus deo reputatur esse &

quicquid mali a nobis. Glo. Vel (vt audiam vocem
illā). Venite benedicti patris mei. (Et enarrē vni-
uersa mirabilia tua). Augu. Hoc est cū didicero ex-
ponam alijs omnia mirabilia tua. (Glosa. nō mea.
Cassio. Vel vocem laudis se audire desiderat, quæ
semper coram christo præcinitur. Sanctus, Sactus
dominus deus sabaoth.

Domine dilexi & decorem domus
tuę, & locum & habitationis glo-
rię tuę.

Glo. Secūda pars vbi petit ne malis in iudicio mi-
sereat, & tanquā diceret. Ideo lauabo manus meas
& circūdabo altare. Quia o (domine dilexi decore
domus tuę) Hieronymus Hoc est pulchram effici
mentem meam, vt esset tibi commemoratio digna, in
qua inhabitans glorificares me gloria tua, vel do-
mus dei est ecclesiā, & habitatio glorię ipsi sunt
sacerdotes, in quibus habitat deus. Cassio. Nō em̄
decor domus dei dicit pulchritudinem parietū,
aut ministrorum preciosissimos apparatus. Sed
ipsorum actuum beatissimā qualitatē quibus cun-
ctā gaudet ecclesiā. In psalmorum iubilatione, in
præciū sanctitate, in christiani populi humillima
deuotione. (Et locū habitationis glorię tuę. Cas.
Dicendū (habitationis locum) humani pectoris si-
gnificauit archanum mirabiliter subiungens (glo-
rię tuę). Gloriosum enim efficit quicquid inhabi-
tare dignatur. Et ab hospitis merito crescit hospi-
tij magnitudo. Glo. Hęc igitur dñe deus meus
retribue michi, vt scilicet audiam vocē laudis tuę,
quia (dilexi decorem domus tuę). Et

Ne perdas & cū impijs deus & animā
meam, & cum viris sanguinum vitā
meam.

Hierony. (Ne perdas) inquit (cum impijs). Cum
his scilicet qui per impietatem christum mīte tra-
diderunt. Glo. Vel (cum impijs) qui te oderūt qui
bus hic est corpore cōmunicō non tamen mente.
Cassiodorus. Cū his itaq; iuste rogat ne anima eius
pereat in futuro iudicio, cum quibus hic commu-
nem non habuit actionem. (Et cum viris sangui-
num vitam meam). Hieronymus. qui dolose infi-
diantes effuderūt sanguinem suum. Cassiodorus, Cassio
Vel viri sanguinum sunt, qui carnaliter viuunt, &
nulla iussa celestia concupiscunt, tales enim per-
eunt de futura iherusalem. Augustinus. Vel (cū vi-
ris sanguinū) qui proximum oderunt. Nā duobus
præceptis dilectionis, scilicet dei & pximi domus
dei decoratur. Qui autem sunt impij & viri sangui-
num ostendit, dicens.

In quorum manibus iniquitates sunt,
dextera eorum repleta est muneribus.

Hieronymus. In quorum (inquit) manibus, hæc est
operibus (iniquitates sunt). Hugo cardinalis. Iste
(iniquitates sunt in manibus eorum) qui operan-
tur peccatum, iuxta illud ppheta. Manus vestre
sanguine plenę sunt. (Dextera eorum repleta est
muneribus). Hiero. De sinistra enim fecerunt sibi
dextrā quia vita futura dextera dicitur, & sinistra
præiens, illi vero p dextera habuerunt pntem.

Psalmus. xxi.

tum laude cōpleuerit. Cōsideraui etiā qualiter p
nobis temporaliter deus humiliatus est. (Et immo
lari) quia in his omnibus inuenio quid immola
re debeo. (In tabernaculo eius hostia) scilicet. (vo
ciferationis) id est laudis. Tali enim hostia de
lectatur. (Cārabo) igitur (et psalmum dicam domi
no.) Augusti. Id est corde atq; opere labor in do
mino. Cassio. Cātare enim est sola voce laudes ca
nere. (Psalmum) vero dicere, est bonis operib; glo
riam dōmini predicare.

Exaudi domine vocem meam qua cla
maui ad te, miserere mei et exaudi
me.

Secūda ps Glo. Secūda pars in qua ostendit quis labor, quis
gemitus, & que oratio sit, vt secūda vñctio habe
ri possit. Exaudi inquit (domine vocem meā) in
teriorem scilicet qua (clamaui ad te. (Hiero. Aug.
Cassio. Per interioris hominis clamorē vt exaudias me.
Cassio. Vel clamaui etiam supra diceret, vt in habi
tem in domo domini omnibus diebus vitā meā.
Et cum superius dixerit, licti iā se iubilatiōis of
ferre quia diuersa sit munera consecutus. Nūc ite
rum rogat vt exaudiat, nec desiderio suo adhuc
satisfacit, nisi hoc frequentī supplicatione rogaue
rit. Diuinarum enim rerum nulla est satietas, quia
quāto magis gustatur dominus, tantō magis appe
titur (sicut in alio psalmo dicitur. Gusta, & vi. qm
sua, est dominus. Glo. Et ppterā pccē inculcat,
dicēs. (Miserere mei & exaudi me) Hugo cardina
In quo notat orationem suam esse necessariam.
Miseri enim necesse habent clamare ad misericor
diam domini. Consequenter autem aperit quid
in oratione sua petit dicens.

Tibi dixit cor meum exquisiuit te faci
es mea, faciam tuam domine requi
ram.

Augu. Non enim hominibus me cōstentauī, sed in
secreto vbi solus audis. Tibi dixit cor meū id est
desiderium meū. Sed quid dixit? (exquisiuit te fa
cies mea.) Quasi enim a te nō aliquid extra te, sed
vultum tuum. Cassiodo. Cor nāq; desiderium suū
prodit, quod plus deus audit, quā hominū tonāti
fimas voces, querit autem vultum dei, qui se san
cta conuersatione tractauerit iuxta illud. Beati mū
do corde, quoniam ipsi deum videbunt. (Faciem
tuam domine requiram.) Augusti. Cassiodo. Gemi
nat quod dictum est tāquā diceret huic iquisitiōi
perleuerant in instabo, nec vile aliquid, sed (vultū
rum domine requiram) vt gratie diligam, quia
presiosius aliquid nō inuenio. Glo. vt autem
inueniam quod quero. Tu domine.

Ne auertas faciem tuam a me, ne de
clines in ira a seruo tuo.

Hieronymus. Alibi dicit. Auerte faciem tuā a pec
catis meis, hic vero sic orat dicens. Ne auertas fa
ciem tuam a me id est ne dimittas me in propria
voluntate, sicut de reprobis dictum est. Tradidit
eos deus in reprobum sensum, hoc est permittit eos
tradi. Glo. Cassiodo. (Ne) igitur auertas in fu
turo faciem tuam a me, quia non est in manu mea
obtinere, quod peto. (Et ne declines in ira a seruo
tuo.) Hierony. Hoc enim orat ecclesia, vt illam hic

corripiat, & illam hic videat, non vt ab illa cum
ira discedat. Augustinus. Quid enim hac pena gra
uius amanti & querenti veritas vultus tui qua
si vt ab eo declines in ira. Cassio. Per iram nāque
iudicii tempus intelligitur in quo domus discer
net malos a bonis & propterea rogat ne tūc ab eo
declinet dominus in ira, quando sanctis vultu su
maiestatis indulerit timens ne a vultu eius red
dat alien. Glo. Nō igit a me declines in ira. Sed.

Adior meus esto, ne derelinquas me
neq; despicias me deus salutaris meus

Cassio. Petit enim hic rex & ppheta gratia & be
nedictōe celesti ne deseratur a domino. Scit em
quia si ille reliquerit nulla se potestas regere pre
ualebit. Hierony. (Adior meus) inquit esto tam
in pñenti quā i futuro. (Ne derelinquas me.) Glo.
id est iam inceptum non intermitas sine te enim
nichil est ornatus meus. (Neq; despicias me deus
salutaris meus.) Hierony. Salutaris noster christus
est, rogat itaq; ecclesia ne despiciatur ab illo id est
ne cōmittat illud peccatum per quod a deo despi
ciatur. Augu. Idem. Vel ne despicias id est ne con
tēnas q; mortalis eternū mander inquirere, quia
& immortalis sum, tamen celestia quero. Glo.
Augu. Si enim mortalem de supicis quod nō de
bes, quasi frustra creasti & recreasti me, quia non
tantum mea propria, sed & patrum culpa est qui
me huic miserie exposuerunt. Et hoc est quid ait

Quoniam pater meus & mater mea
dereliquerunt me, dominus autem
assumpsit me.

Glo. Cassio. (Quoniam) inquit pater meus Adā,
(& mater mea) Eua dereliquerunt me id est huic
miserie me exposuerunt peccāto (dominus autē) as
sumpsit me id est immortalitatem. Augu. Hierony. Glo.
Glo. Vel sic quoniam pater meus & mater mea) re
gnū scilicet mūdī huius, & ciuitas seculi huius,
ex quibus temporaliter & mortaliter natus sum, de
reliquerunt me) querētem te & despiciēte quā
promitebant. Cui id quod quero dare non pos
sent. Cassiodo. (Dominus) autē assumpsit me. Aug.
Dominus iquā qui potest dare. mihi se assumpsit
me. Cassiodo. Glo. Loco veri patris. ipse enim
pater & mater est. Pater quia iubet, vocat, cōdidit
& regit. Mater quia fouet, continet, collat, & nu
trit. Sæculum vero pater vel diabolus, & mater ba
bilonia id est societas impiorū dereliquerunt me,
Sequitur.

Legem pone mihi domine in via tua
& dirige in semita recta propter ini
micos meos.

Augu. (Ad te) igitur tendenti & ad tantam profes
sionem peruenienti ad sapiētiā a timore incho
anti (Legem pone mihi) constitue domine) ne ab
errantem disciplina tua deserat in via tua. Cassio
id est in christo tuo. Qui est viā veritas & vita Hie
ro. Lex aut in via hec est & vt non declines ad dex
teram neque ad sinistram, & non respicias retro.
Memor vxoris Loth querās quā sursum sunt, nō
quā super terram, (& dirige me in semita recta.)

Psalmus. xviij. fo. xxxvii.

Psalmus Vicesimus septimus.

Titulus.

Psalmus ipsi dauid
vel huic Dauid.

Glo. Per Dauid ali
quando intelligitur ca
put, id est christus. Ali
quando corpus id est
ecclesia interdū vtrūq;
simul, id est totus christus, vbi autem additur in
titulo (huic) vel (ipsi) christus intelligitur, vt hic
Hierony. Augusti. Et est hic vox ipsius mediato
ris in conflictu passionis loquentis ad patrē. Quā
autem inimicis optantur non malicia est. Sed ra
tio prophetie prædicentis quæ eis pro malis suis
immineant. Glo. Et est sensus tituli psalmus iste
attribuitur huic dauid, id est christo qui hic loqui
tur. Intentione autem monet psalmus iste eos ad
uersa tolerare qui volunt christo regnare. Cassio
dorus. Et notandum istum esse tertium psalmum
horum, qui passionem & resurrectionem domini
cam sub breuitate commemorant. Et diuiditur in
duas partes. In prima ponitur oratio tēpore pas
sionis & pro resurrectione habita. In secūda agit
gratias de resurrectione, ibi (Benedictus) Glo. Chri
stus itaq; secundum q; homo proponens se exem
plum iustis humiliter ad patrē, ait.

De domine clamabo deus
meus ne fileas a me nequando
taceas a me, & assimilabor
descendentibus in lacum.

Cassiodorus. In quibus verbis christus dominus
clamat ad patrē tempore passionis ne ab ipso
fileat hoc est ne patienti non annuat sed magis re
spondeat. Vnde dicit (Ad te domine clamabo).
Augustinus. Ne scilicet separet vnitatem verbi ab
eo q; homo sum. Hierony. Sed vt clarifices me illa
claritate quam habuit apud te priusquam mun
dus fieret. (Deus meus ne fileas a me.) Idem. Hoc
est non me derelinquas. Glo. Sed responde an
nuēdo, id est resuscitando. Nequando taceas a me).
Lyra. Repetitio est eiusdē ad maiore affectus ex
pressionem Glo. Vel (nequando) idem ne ad ho
rem sed & hic in passione exaudi protegerido, &
post glorificare suscitando. Glo. Deinde causam
subdit tanquam diceret. Ideo nō fileas, neq; taceas
quia si silueris & taceris (assimilabor descendentibus
in lacum) Hiero. Cassi. Id est in miseria huius
vitæ, si enim diuinitas ab eo recessisset similis nō
bis in miseria fuisset. (Lacus) nāq; hoc seculum est
qui quasi delectabis & tranquillitas creditur, sed
quas profunditas & mēsuras habeat ignoratur, si
ue (lacum) sepulchrum, dicit vbi peractat passio
repositus est. Hic. Vel per (lacum) significat infernū.

Exaudi domine vocem deprecationis
meę dum oro ad te, dum extollo
manus meas ad templum sanctum tuum.

Cassiodo. Tempus significat sacratissime passio
nis. Et orat vt eius audiat oratio qd & fecit chri
stus pro credituris antequā traderetur. Hierony.

Idē vt tua sequens mandata, viāq; regiā gradiens
terram repromissionis ingrediar (propter inimi
cos meos. (Aug. Non enim inchoare sufficit cum
inimici, donec perueniatur nō quiescant. Glo.
Notandum autem q; duo hic dicit scilicet legem
pone, & dirige, quorum primum ad præceptum
in quo est correctio, secundum vero ad misericor
diam per quam fit directio pertinet.

E tradideris me in animas tribulan
tium me, quoniam insurrexerunt in
me & testes iniqui, et mentita est ini
quitas sibi.

Augusti. Glo. (Ne tradideris me in animas tribu
lantium me) id est ne sinas tribulātes me sariari de
malis meis vt eis consentiam. Hiero. vel vt nō sa
tietur anima eorum de aduersitatibus quæ accide
runt mihi. Glo. Et quasi quis quæret quare hoc
dicit, respondet ecce quare (quoniam) insurrexerunt
in me testes iniqui. Augustinus falsa de me dicen
tes ad amouendū & reuocandū me abs te, quasi
gloriam ab hominibus quæram, (& mēta est ini
quitas sibi.) Glo. Non mihi sed sibi, id est ad dā
num suum. Cassiodorus vnde pulcherrime dicit
sibi quia mēdaci sui pœnas recipit qui falsum te
stimonium ferre contendit.

Credo videre bona domini in terra vi
uentium.

Glo. Hic redit ad illam vñā ad quā suspirat
quasi diceret tot pericula, tot labores me vñdīq;
pulsant, sed ego iter hac pericula & difficultates
(credo videre bona domini) quæ vera sunt & eter
na, (in terra viuentium) Hiero. in qua pignus no
strū sursum habemus quod est christus qui accepit
de nostra terra mortale corpus, & nos ab ipso acce
pimus spem & fidem, & per spem & fidem credē
tes peruenimus in terram viuentium in qua sancti
capient hereditatem regni cœlorum. Cassiodorus
Proprie autem dictum est terram illā esse viuen
tium, quoniam ista morientium est. Glo. Et quia
hoc tardum videtur amanti, propterea subdit.

Expecta dominum viriliter age, &
confortetur cor tuum & sustine domi
num.

Hieronymus. (Expecta) inquit (dominum) id est
vsq; in finem seculi, quicquid tibi accesserit pro
christo patienter sustine, Cassiodo. (Expecta do
minum) qui promittendo non fallit, qui prestan
do nō imputat, nec improperat viriliter age) Hie
rony. Hoc est fortiter operare, vt dicit angelus ad
Danielem. Cōfortare, & esto robustus. Cassiodorus
Hoc autem verbum (viriliter) nō solum viris, sed
& feminis credamus esse mandatum. Nam & viri
cum molestant, animo foemineo sunt, Et mulie
res viriles efficiuntur, cum in bono proposito mē
tis robore perseverant Et confortetur cor tuum.
Hiero. Hoc est anima tua Cassiodo. Ne desperes.
(Et sustine dominum.) Augu. Ne desperatiōe de
ficiat. Nec sibi negatum putes quod nondū acci
pis, sed (sustine dominum.) Cassio. Hoc nāq; pefe
cto dicitur christiano, ac si admoneret (Sustine)
quod pateris, & quod credis (expecta).

Psalmus. xxvii.

Oravit etiam in cruce pro toto mundo, & pro iudeis, & pro apostolis. (Dum extollo manus meas idem id est dum extendi eas in cruce.) Ad templum sanctum tuum. Idem. Id est pro credentibus qui templum tuum futuri sunt. Cassiodorus. Vel templum id est coelum, quod domini sedes esse divina lectione monstratur. Glosa. Vel ad literam ad templum, quod est in hierusalem more iudeorum.

Non simul tradas me cum peccatoribus, & cum operantibus iniquitatem ne perdas me.

Cassiodorus. Quia moriturum se noverat, merito precebat ne inferis tradita eius anima cum peccatoribus misceretur, aut cum operantibus iniquitatem haberet aliquam portionem. Vel (ne simul tradas me cum peccatoribus.) Glosa. Cassiodorus. Et si tradis, non eo voto quo illi ad mortem Et (ne perdas me) dānando velut reum. Cum operantibus iniquitatem id est sicut illi intēdunt, quia sunt peccatores. (Et operantur iniquitatem) id est mortem meam. Hieronymus. Vel peccatores dicit latrones inter quos pendeat, ut dicit propheta. Et inter iniquos deputatus est. (Et ne perdas me) in die iudicii, cum ceteris malis. Deinde sequitur.

Quia loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum.

Hieronymus. Augustinus. Loquebantur iudei pacem cum christo dicentes. Magister scimus quia verax es, & quia a deo venisti magister, & via dei in veritate doces. (Mala autem erant in cordibus eorum) quando interrogabant tētes eum. Licet tributu dari cesari an non? Cassiodorus. In istorum ergo labijs erat pax. In corde vero malicia. Quod autē dicitur proximo suo de se dicit, quia eis carnis origine iungebatur.

Dominus secundum opera eorum, & secundum nequitiam adinventionum ipsorum.

Hieronymus. Petit illis dari secundum opera ipsorum, non autem oprando, sed prenunciando. (Da illis) inquit (secundum opera eorum) ut qui te non intelligunt per beneficia, intelligat per cruciatu. Et secundum nequitiam adinventionum ipsorum Augustinus. Mala enim affectates bona inuenire non possunt. Cassiodorus. Glosa. Vel in his oprat iustitiam dei servari, ut scilicet detur eis secundum quod intenderunt, non secundum quod evenit. Iudei enim volentes operari sunt malum sed fecerunt nolentes bonum, ut mortem inferrent christo quia mors ipsa finissetur. Sanguinem funderet quo munda crimina lauantur.

Secundum opera manuum eorum tribue illis, redde retributionem eorum ipsis.

Augustinus. Quāvis alijs valeat ad salutem quod fecerunt. (Secundum opera) tamen (manuum eorum) ist est secundum voluntatem ipsorum (da eis). Hie. Studia enim eorum sunt, ut mihi noceant, ideo iustum est, ut in his ipsis deficiat. Igitur redde retributione eorum ipsis. Aug. Hie. Quia pro veritate

quā audiebāt voluerūt fallaciā retribuere. Et propterea fallacia ipsorum fallat eos, qui reddiderunt mala pro bonis non intelligentes. Lyra. Et sit repetitio eiusdem sententiæ ad maiorem expressionem. Glosa. Et hoc eis manifestum est accidisse.

Quoniam non intellexerunt opera domini, & in opera manuum eius destrues illos, & non edificabis eos.

Cassiodorus. Hæc est retributio ut quæ malinolo animo hominem tētauerūt nō cognoscerēt esse deū, nec pariter cognoscerēt quo consilio parer incarnatum miserit. (Nō enim intellexerūt opera domini) tūc scilicet quādo docuit populū viā veritatis & quādo viderūt eū miracula faciēte. Gl. Cas. Et si deessent opera sufficeret tamē dānationi eorū qnō in intellexerunt per legē & prophetas, quæ inuisibiliter deus operatur per eū. Et pariter nō intellexerunt in opera manū eius. Gl. Quia nec ab ipsis operibus visibilibus moti sūt. Cass. Si enim opera manū eius cōsiderasset expauissent potius quā ipse uisisset quā cōspuisset, adorasset quā crucifixissent. Et ideo destrues illos & nō edificabis eos. (Cass. Deus aliquos destruit ad correctionē, ut paulū quē destruxit, ut in melius cōstrueret. Alios deiecit ad ruinā, sicut pharaonem, hic ergo illos sic dicit destrui ut nō iterum debeant edificari. Aug. Hiero. Vel nō edificabis eos, ut rursus aduersus ecclesiam machinas erigant.

Benedictus dominus, quoniam exaudivit vocem deprecationis meæ.

Cassiodorus. Secūda pars in quo christus auditus in resurrectione gratias agit, subdēs de salute credentium. Et loquitur hic propheta de futuris tanquā de præteritis. (Benedictus) inquit (dñs qm exaudivit vocē deprecationis meæ). Cassio. Qui est vtiq; bñdictus & si non exaudiat. Sed benedictum p. priē dicimus, cui gratias agimus. i. qñ illi bñdicimus. Hugo cardinalis. Deinde subdit causam quare dominum benedicit dicens.

Dominus adiutor meus, & protector meus, & in ipso speravi cor meum & adiutus sum.

Hieronymus. (Dñs adiutor meus) in passiōe. (Et protector meus) in morte. (Et in ipso speravi cor meū & adiutus sum) in tribulatione ut resurgerem. Cassiodorus. (Adiutor) enim ad pericula vitæ pertinet, quæ ipso adiuvante superavit. (Protector) vero quia eū ab insidijs diaboli sua defēsiōe vallavit. Sequit. Et resloruit caro mea, & ex voluntate mea confitebor ei.

Cassiodorus. Primo floruit caro christi (quādo ex virgine sine peccato emicuit) tanquā pulchrū floris decus, ut Esaias inquit. Et flos de radice ei⁹ ascēdet sed resloruit cum resurrexit. Hieronymus. Caro enim christi in resurrectione resloruit vel tunc resloruit qñ apostoli post negationē ad fidē venerūt. Et ex voluntate mea cōfitebor ei. Hie. Ca. Post resurrectionem scilicet qñ humana natura fuerat a corruptione liberata, & ad gloriā perducta, dices. Cōfitebor tibi pater dñe coeli & trā qd abscondisti hæc a sapiētibus & prudentibus & reuelasti ea puillis.

Psalmus. xxviii. fo. xxxviii.

Glosa. Vel cōfitebuntur ei mei, in quibus ego sum. Et hoc non timoris necessitate sub lege, sed libera voluntate cum lege.

Dominus fortitudo plebis suæ, & protector saluationum Christi sui est.

Glosa. Hic subdit de salute credentiū tanquā diceret, & merito confitebuntur, quia dñs ipse, qui est adiutor meus & protector meus. (Et fortitudo plebis suæ) Cassiodorus. Quoniam aduersa cuncta ipso auxiliante superantur. Hieronymus. Plebs autem sua, populus est christianus. Gl. Qui in eo confidit, cuius est dominus fortitudo. (Et protector). Cassiodorus. Hieronymus hoc est defensor, quoniam eos tetigit & liberat ab imminētibus malis. Augustinus. Gl. Vel (est fortitudo) in pugna cōtra diabolū. (Protector) vero post pugnam, dum saluos factos per christum i immortalitate protegit. (Protector) inquit saluationū Christi sui est. Cass. i. iustorum quorum salus dominus est. Hieronymus. Pluraliter autem dicit saluationum, quia omnes virtutes Christi diuinitas custodit. Hugo cardinalis. Et quia salutem quam Christus in nobis per gratiam operatur deus pater conseruat, unde pro populo intercedendo, subiungit.

Saluum fac populum tuum domine, & benedichæreditati tuæ, & rege eos & extolle illos usque in æternum.

Cassiodorus. Orat enim hic humanitas verbi pro populo christiano propter quem & probatur assumptam ut satisfactione fidei saluus fiat in hoc mundo. Gl. In quo ostenditur quāta sit spes credentiū cū pro eis orat passus, p. eis, qui iudex est & aduocatus. Aug. Quia inquit dixisti. Postula a me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, interello post quā resloruit caro mea. Saluum fac populum tuū. Hieronymus. Hoc est populum christianum quē morte mei redemi. Et bñdic hæreditati tuæ. Idē. Quam per corporis & sanguinis mei misterium in ecclesia aggregasti. Ecclesia enim est hereditas christi, de qua dicit dabo tibi gentes hereditatem tuam. Cassiodorus. Et quod dicit Benedic ad futurum iudiciū pertinet, quando dicendum est. Venite benedicti patris mei. (Et rege eos & extolle illos usque in æternum. Augustinus. Cassiodorus. (Et rege illos) in hac temporalī vita ne cacarnalia concupiscant, ne vias prauas eligant, nec sciant collegium habere cum pessimis. (Et extolle illos) hinc quatenus a terrenis vitijs purgati ad æterna præmia perducantur euecti. Et hoc petit fieri usque ad illud sæculum æternū, cui nullum aliud succedit.

Psalmus vicesimus octauus.

Titulus. Psalmus David, in consummatione tabernaculi.

Hieronymus. Cassiodorus. Gl. Archa a philisteis reducta David fecit ei tabernaculum, ad quod hortatur hostias offerre. David figuram christi tenet & archa ecclesiæ, quia sicut David reduxit archā

de captiuitate, sic Christus ecclesiam de potestate diaboli, eique dona gratiæ contulit, de cuius perfectione propheta hic loquitur scilicet q septem donis spiritus sancti eam replet, & in eis cōfirmat. Et sic promouet & post remunerabit, unde intentione monet fideles, ut se offerant tituli consummatori. Glosa. Et est sensus tituli. Psalmus iste est David propheta, qui hic loquitur habitus in consummatione tabernaculi. i. agēs de perfectione ecclesiæ in hoc sæculo, ubi cōtra diabolū ea militatur, & ideo tabernaculum dicitur. Et diuiditur in tres partes. In prima, monet propheta fideles ad offerendum. In secunda, agit de constitutione ecclesiæ enumerans septem dona spiritus sancti, ibi (vox domini super aquas. In tertia, ostendit quid ecclesiæ constitutæ fiet, ibi (Dominus diluuiū &c. Glosa. Monens ergo propheta fideles asferre spirituales hostias deo, ait.

Afferte domino filii dei, afferte domino filios arietum.

Augustinus. (Afferte domino) o filij dei vosmetipsos quos per euāgelium duces gregū apostoli genuerūt in fide, & in operibus bonis. Cassiodorus. Cum enim nō dicat quid offerat ipsi se iubentur offerre, id est corda sua sancta puritate lucētia, quod super omne sacrificiū dñō probatur acceptū. (Afferte) inquit (domino filios arietū. Hie. Cass. Quos scilicet apostoli recta prædicatione genuerūt. Apostoli em recte dicuntur arietes. Nā sicut arietes in capite duo cornua habēt, sic & apostoli duo testamenta, in cuius rei signū. Gl. Mitra pontificalis duo habet cornua vel ideo dicūt arietes, quia animalia illa plurimū frōte valeāt, & obiecta sēp impingēdo deiciunt qd prædicādo fecisse cōstat apostolos. Sequitur.

Afferte domino gloriam & honorem, afferte domino gloriam nomini eius, adorare dominum in atrio sancto eius.

Hie. Aug. (Afferte dñō gloriā & honore) ut p opera vĩa glorificet ætern⁹ de⁹ & honoret p verbū & exēplū. Cas. Vel (afferte dñō) i. spū sancto (gloriā & honore) qd facim⁹, cū eū cōsubstantialē patri & filio dicim⁹. Afferte dñō gloriā nomini ei⁹. Hie. (Nōmē) patris filius est. (Gloria) vero xpī ecclesia (Afferte) igitur (gloriā nomini eius hoc est ut gloriose per vos nomen eius in cunctis innotescat. (Adorate dominum in atrio sancto eius) Cassiodorus. i. Co. hie. Id est colligite eū in conscientia mundissima. Ipsa est enim aula regalis & habitatio spiritus sancti sicut dicit apostolus Quia templum dei estis & spiritus dei habitat in vobis. Gl. Et Hugo card. In hac autē verborū serie ostēditur, cui & quid, & qui, & quomodo, & ubi, & quare offerre debeant, cui scilicet (domino) qui filij dei quid (filios arietum) quomodo (Afferte domino gloriā & honorem) ubi (in atrio sancto eius). Et quare, sequitur.

Vox domini super aquas, deus multas.

Psalmus. xxviii

Glosa. Secunda pars ubi agit de constitutione ecclesie in qua septem virtutes spiritus sancti cum magno preconio enumerat. Incipit autem ab imo, id est a spiritu timoris. Et ascendit usque ad summum ad spiritum scilicet sapientie. Ecclesia enim a timore incipit qui initium est sapientie, & ad maiora paulatim ascendit. Ostendit itaque hic quare sit domino offerendum, tanquam diceret ideo afferte. Quia (vox domini super aquas). Hieronymus. (Vox) inquit (domini super aquas) in baptismo super christum dicens, hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Idem. Augustinus. Vel (super aquas) id est super populos, iuxta illud. Aquae multe populi multi, vel super apostolos dum ait. Ite baptizate omnes gentes in nomine patris & filii & spiritus sancti. Hieronymus. Augustinus. Vel dum nube carnis de tabernaculo corporis (deus malefactorum introiit) terribiliter populis conversionem predicando, dicens. Poenitentiam agite, appropinquabit enim regnum celorum, in quo intus mentes hominum terribit, & iudeis ac gentibus spiritum timoris dedit. Sequitur (dominus super aquas multas) Idem. Id est super populos gentium diuersarum quas prophetarum & apostolorum predicatione lucratus est.

Mat. xvii.
Apo. xvii.
Mat. xxviii

Mat. iiii.

4

Vox domini in virtute, vox domini in magnificentia.

Glo. Et Hugo card. (Vox domini) id est predicationis christi facta est (in virtute) dum pietate predicauit, quae anthonomatice respectu timoris dicitur virtus, quia suauis in deum tendit. Cuius etiam dulcedine temperatur & conditur amaritudo timoris. Hieronymus. Vel (vox domini in virtute) quando dixit. Lazare veni foras. Vel (in virtute) quia in vnoquoque sancto loquitur. Cassiodorus. Quae merito in virtute esse dicitur cui nullis obraculis obuiatur. (Vox domini in magnificentia). Glo. Hugo cardinalis. Id est christus predicando dedit scientiam quae est tertia gratia quae homines magnificos facit, dum docet eos conuersari recte in medio nationis prae se sine quo non possumus magna facere. Cassiodorus. Quid itaque voce illa magnificentius, quae illuminato corde sentire facit ut bona appetantur, & mala fugiantur, ut de impio efficiatur pius, de captiuo liber de seruo filius.

Ioh. xi,

5
Alia lit.
conterens.

Vox domini confringentis cedros, & confringet dominus cedros libani.

Cedrus duo
indicat,

Hieronymus. Augustinus (Vox domini confringentis cedros) id est humilians superbos de gentibus, & iudeis per poenitentiam & humilitatem Cedri enim dicuntur omnes sublimis & excelsi vel superbi quos confringet dominus, aut hic per poenitentiam, aut in die iudicii per vindictam cedrus duas habet intelligencias, sicut & unicornis, hoc est si ad bonam partem, iustos, si ad malam peccatores ac superbos ostendit, ut hic in bonam, quasi cedrus exaltata sum Gregorius. Glosa. Et hoc pertinet ad spiritum fortitudinis. Cassiodorus. Repetit quod. (Et confringet dominus cedros libani) Et quia hic superioribus similia videatur, tamen vno verbo addito (Libani) nunquam videtur indicare substantiam cedri enim quae alibi nascuntur non omnino procerae sunt, in libano autem qui mons

est tales inueniuntur, ut omnes altitudines, arborum superare videantur, per quod huius mundi nobiles, ac reges intelliguntur, qui reliquos homines tanquam humilia fructu despicunt, quos virtus diuina confringit, quando pauperes & humiles eligit, bene etiam comparatur cedrus superbis, quae nullos viles fructus generat sicut nec superbia.

Et comminuet eos tanquam vitulum libani, & dilectus quemadmodum filius unicornium.

Hieronymus. Augustinus. Excisa itaque eorum superbia ac petulantia adducit eos christus ad imitationem humanitatis suae, qui tanquam vitulus immolatus est, & occisus pro salute mundi, & comminuet eos inquit id est humiliabit (tanquam vitulum libani) ut sint acceptabiles deo sicut vituli impinguati ad opus sacrificij in monte pascuali fontibus irrigati qui est libanus. Cassiodorus. Vitulos enim libani sacrificij frequenter antiquitas offerebat, qui propter luxuriam dulcium herbarum pingues erant admodum, & decori (Et dilectus quemadmodum filius unicornium) Glo. & Hugo cardinalis. In hoc declarat quis hoc faciet id est qui superbiam eorum comminuet, tanquam diceret & hoc scilicet faciet dilectus id est christus de quo pater ait (Hic est filius meus dilectus qui est) quemadmodum filius unicornium id est iudeorum. Hieronymus. Augustinus. Cassiodorus. Hugo cardinalis. Iudei enim unicornes dicuntur, pro vna lege quam habuerunt per quam in superbia se extulerunt, vel quia vno cornu mutilati sunt, nouo scilicet testamento, quod non recipiunt, christus vero est filius iudeorum, quia ex stirpe eorum secundum carnem natus est & factus est dilectus filius dei, per assumptionem corporis filius iudeorum, & contriuit eos qui per superbiam singularem suam erigere iustitiam conabantur.

Vox domini intercedentis flammam ignis & vox domini concutientis desertum, & commouebit dominus desertum cades.

Glo. Gre. Ignis, est fomes peccati. Flamma vero quae exinde exit, consensus est, actus & consuetudo peccandi, sed dominus flammam istam non quidam extinguit, sed interruptit dato spiritu consilij ne veniat usque ad consensum, vel usque ad actum vel consuetudinem. Hieronymus. quotidie ei in vnoquoque nostrum flammam libidinis per confessionem, & gratiam sancti spiritus dominus intercedit, & per orationem sacerdotis cessare facit, sicut legimus per Aarō deū fecisse desertum. Glo. & Hugo card. consequenter addit de spiritu intellectus dicens. (Vox domini concutientis desertum). Hic. Aug. Ad fidem commouens gentes desertas, in quibus nullus sulcus predicationis impositus erat ad suscipiendum verbum dei. Quae conuersae sunt ad fidem per verbum predicationis (Et commouebit dominus desertum cades) Glo. & Hugo card. id est iudeos. Hieronymus. Cades namque interpretatur sanctum legis, vel commotio tinea, cui bene iudeos comparauit, quia sicut tinea pannos comedit, sic conscientia eos commouit, & ad fidem ecclesiae de eorum conscientia praua conuertit. Cassiodorus. Et sicut Moyses in deserto cades aqua eduxit de petra, sic eorum corda durissima in aqua sapientiae eius predicatione dissoluit. Hugo card.

6
Alia lit.
disperget
cas.
Alia litera
libanus &
saron quas
f. filius rha
nocerotus.

Mat. xvii.

unicornes
iudei.

7
Alia lit.
diuidens.
Alia litera
parturire
facies deserte
tū parturire
faciet dominus
desertum cades.

Num. xvi

nalis. Et quia per spiritum intellectus venit ad sapientiam quae in cognitis delectatur, ideo de ea subdit.

8
Alia lit.
per scientis
Alia litera
siluas.

Vox domini praeprantis ceruos, & reuelabit & condensa & in templo eius omnes dicent gloriam.

Hieronymus ad veritatem hebrae sic legit, vox, domini obfreticans ceruos, & reuelans saltus, & in templo eius omnis loquetur gloriam. Idem. (Ceru) predicatorum sunt in ecclesia, quos praeprauit dominus quando misit eos predicare, nam sicut cerui transeunt & calcant spinas, vel serpentes, sic & predicatorum venena diaboli, & spinas peccatorum Hugo cardinalis. (Vox) itaque (domini praeprantis ceruos) id est aliquos sicut ceruos qui transiliunt spinosa & lutosam faciem, & sicut cerui interfecit serpente per poenitentiam renouetur quibus (Et reuelabit condensa) Hieronymus Cassiodorus. Augustinus, id est obscura diuinarum scripturarum siue misteriorum celestium eis spiritum sanctum patefecit, & propterea (in templo eius) hoc est in ecclesia sic edificata (omnes dicent gloriam). Omnis enim in spem aeternam regeneratus, laudat deum per suum quique dono, quod a spiritu sancto accepit, dicens. Gloria patri, & filio, & spiritui sancto. Gloria namque est facta celebratione multorum. Hugo cardinalis. Hic itaque habemus septem gradus quibus homo ascendit ad deum, & quae sufficiunt ascendere volenti. Timor enim a peccato extrahit. Pietas, suscipit. Scientia, expedit, & instruit. Fortitudo stabilis consilium, custodit. Intellectus ad deum contemplandum introducit. Sapientia vero deo connectit & coniungit.

9
Tertia pars
Alia lit.
inhabitat

Dominus diluuium inhabitare facit, & sedebit dominus rex in aeternum.

Quid psalmi
non intelli
gatur,

Glosa. Tertia pars in qua ostendit quid constitutae ecclesiae fiat, ecce quid (dominus diluuium inhabitare facit) id est sanctos in ecclesia, quasi in archa Noe illos conseruat a fluctibus huius seculi. Hieronymus vel (dominus diluuium inhabitare facit) propter abundantiam gratiarum quas ecclesiae suae contulit. Ardam enim terra deus non possidet, vnde attende vim verbi quod non solum dicit aquas, sed diluuium, ut ex hoc abundantiam gratiae spiritualis ostenderet. Cassiodorus. vel per diluuium intelligitur aqua baptismatis, per quam homo purgatur sicut per diluuium purgatus est mundus, & hanc aquam spiritus sanctus inhabitat. Consequenter ostendit qualiter Christus ecclesiam suam promoueat dicens, (& sedebit dominus rex in aeternum). Hieronymus. In ecclesijs vel in sanctis qui sedes eius effecti sunt, vel sedebit humanitas Christi ad dexteram dei patris regens eam usquequo aeternitas veniat & verget eos, quia.

10

Dominus virtutem populo suo dabit, dominus benedictet populo suo in aeternum.

Hieronymus. Augustinus. (Dominus) inquit (virtutem populo suo dabit) virtutem scilicet fidei populo suo christiano dimicanti contra mundi huius turbines, & procillas cui pacem in hoc mundo non promi-

Psalmus. xxix. fo. xxxix.

sit, cuius deinde remunerationem subdit dicens. (Dominus benedictet populo suo in pace). Idem. populo scilicet christiano (benedictet) hic, & in futuro quando dicturus erit. Venite benedicti patris mei (in pace) id est in semetipso, quia ipse est pax nostra qui fecit vtraque vnum, qui ait. Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis.

Mat. xxv.
Eph. ii.
Ioh. xiii.

Psalmus Vicesimus nonus.

Titulus.

Psalmus cantici dedicationis domus David.

Hieronymus. Glo. Non legitur dauid fecisse vel dedicasse aliquam domum, de spiritali itaque domo hoc accipiendum est.

(Dauid) figuram Christi tenet domus autem Dauid id est humanitas christi domus est diuinitatis qui tunc edificauit domum quam humanitas carnis assumpsit, & ea dedicauit non mortuis resurrexit nunc vero, edificat domum dauid, id est ecclesiam usque in finem saeculi secundum resurrectionem dedicabit quam do immortalitatem acceptura est vocem itaque redemptoris, Psalmus iste continet qui per resurrectionem corporis sui ecclesiam quam omnium mater est acquisita suo nomine dedicauit Glo. Et est psalmus brevis de passione & resurrectione christi, ut passio non terreat quos spes resurrectionis laetificat, & monet per spem dedicationis iam in christo facte fideles ad laudem. Et diuiditur in tres partes. In prima, agit Christus de sua dedicatione, monens sanctos id est sperantes in se laudare dominum. In secunda, dicit quomodo dedicationem istam meruit, ibi. (Ego autem). In tertia, quomodo accepit, ibi. (Ibi audiuit.)

Exaltabo te domine quoniam suscepisti me, nec delecasti inimicos meos super me.

Hieronymus. vox Christi ad patrem. Alia litera & vox ecclesiae ad Christum (exaltabo te domine) inquit, id est laudabo & glorificabo te pater. Aug. Sublimitate tua laudabo domine (Quoniam suscepisti me) de morte (nec delecasti inimicos meos super me). Idem ut meo iocundarentur interitu, non enim delectati sunt, quia non eum potuerunt extinguere sicut voluerunt.

Domine deus meus clamaui ad te & sanasti me.

Hieronymus. Oratio Christi siue ecclesiae. Glosa. (Domine deus meus clamaui ad te) in passione (& sanasti me) in resurrectione. Hieronymus (sanasti) inquam (me) id est resurgere me fecisti, ut corpus moralitatis obnoxium non corrumpetur a morte. Cassiodorus. Tunc

g iij

Psalmus. xxix.

enim sanatus est dominus Iesus Christus, quando carnem fragilitatis nostrae resurgendo in aeternae vitae gaudia collocavit, & omnes salvi facti sunt qui in ipso fideliter crediderunt.

Domine eduxisti me ab inferno animam meam, saluasti me a descendentibus in lacum.

Glo. Hiero. hoc expositione non eget. Manifestum enim animam Christi cum animabus sanctorum de inferno eduxit a deo (saluasti me a descendentibus in lacum). Idem id est de miseria istius vitae vel de lacu inferni ubi animae peccatorum sunt. Cassio. Saluatus enim est a talibus cum resurrexit a mortuis, & mors ei ultra nocere non potuit. Aug. (Saluasti me a conditione profundae cecitatis, atque inferni liuij in corruptibilis carnis). Hieronymus. Hunc itaque tam immensum miraculum propheta cernens exultat & dicit.

Pallite domino sancti eius, & confite mini memoriae sanctitatis eius.

Hieronymus. (Pallite domino sancti eius) Quod scilicet memoratus vestri sanctificauit vos, vocando ad agnitionem sermonis sui. (Et confitemini memoriae sanctitatis eius). Idem id est ut memores sitis beneficiorum eius qualiter vos de peccato redimere venit. Glo. Augusti. Et quia ex bonitate sua memor fuit sanctificare vos, Cassiodorus. Non enim nos illius memores fuimus, qui nos creauit, sed ille nostri potius quos creauit.

Quoniam ira in indignatione eius, & vita in voluntate eius.

Glo. Ideo autem dico pallite & confitemini illi, quoniam ira, Hugo card. id est vindicta seu inflictio poenae quam in passione sustinuit, siue fuit in indignatione eius qua indignabatur propter peccatum primorum parentum. Hierony. aut hoc dicitur quia non ira aut indignatio in deo sit, sed quia ira eius est iusta vindicta, indignatio autem dei fuit quando Adam peccauit. Ira vero seu iusta vindicta intelligitur quando cum paradiso desecit (& vita in voluntate eius). Idem quia sicut per deum iusta vindicta in Adam, ita & per ipsum vitam restituta est, vel (vita in voluntate eius) hoc est qui fecerit voluntatem eius, maneat in aeternum. Cassiod. Nichil profecto potest dici praestantius, nam sicut in indignatione mors ita in voluntate eius vita esse dignoscitur, quae non in meritis nostris, sed in ipsius voluntate consistit.

Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum letitia.

Glo. Duobus predictis duo alia reddit hoc modo quia ira est in indignatione eius ideo ad vesperum demorabitur fletus (& quia vita in voluntate eius) ideo ad matutinum demorabitur letitia. Hieronymus. (Ad vesperum demorabitur fletus, quia cum in passione eius tenebris obiecta omnia essent, apostoli in fletu, & gemitu morabantur, vel (vesperum) post meridiem dicitur quo Adā in paradiso dominum deambulantiem auduit, & folijs se tremens contexit, vel (vesperum) tota vita praesens intelligitur in qua propter peccatum Adā oēs vsque in finem seculi flet & gemit quādo recordantur bona quae p

Adā pdiderunt (& ad matutinum letitia) quando in resurrectione simul iam in libertate restituti sunt. Idem. Glo. Vel ad vesperum demorabitur fletus (quādo passus & sepulto domino apostoli & mulieres in fletu & gemitu morabantur, & ad matutinum letitia quia mane venientes ad sepulchrum gloriam resurrectionis ab angelis acceperunt. Aug. (Ad vesperum demorabitur) Vespere cepit ubi sapientie lumen a peccatoribus recessit quā morte dānatus est hō, ab ipso vespere moras habebit fletus quādiu in laboribus & tentationibus populi dei expectat diē dominici.

Ego autem dixi in abundantia mea non mouebo in aeternum.

Glo. Et Hugo. car. scda pars i qua ostendit quod xps hanc dedicationem suam resurrectionis egerit & eam meruerit (Ego autem) inquit dixi in abundantia mea id est in confidentia deitatis, cuius plenitudo habitauit in me (non mouebo in aeternum a deo scilicet a quo Adā motus est Hie. Gl. Adā enim in paradiso delectum sine fine se esse putabat & dū sic cogitasset dixit (non mouebo in abundantia mea) & inde cre dens diabolo dicitur non morieris. Cogitauit gustare de pomo verito, cōtigit gustauit, probauit, & ppterā inde peccatus est, vel hoc redēptus populus dicitur iā nulla inquit a te fatiatus patior egestatē, ne quā in te defixus commoueor.

Domine in voluntate tua praestisti mihi decori meo virtutem.

Hugo car. verba sunt xpi dicentis (dñe) p (in voluntate tua). i. secundum beneplacitum tuum (praestisti decori meo). i. humilitati meae quae virtutes ceteras decorat virtutē, ut aduersa humiliter pariat. Hiero. vel vox ista est Adā, qui postquam peccatus est de paradiso pro sua culpa, cognouit quod sapientia illius ab eo recessisset, & quia deo non a semetipso in paradiso delictarum collocatus fuisset.

Auertisti faciem tuam a me, & factus sum conturbatus.

Hug. car. Gl. (Auertisti). i. visus es auertere (faciem tuā) id est praesentiam diuinitatis (a me) quā me passioni exposuisti, & factus sum conturbatus. Cassio. cum enim auertit faciem suā diuinitas, consequens erat ut carnis turbaretur infirmitas. Glo. Cassi. & ppterā cepit pauere & tedere & dicere. Tristis est anima mea vsque ad mortem. Hiero. vel tūc Mat. xxvi auertit deus faciem suā ab Adā quādo sub maledictione de paradiso proiectus est.

Ad te domine clamabo, & ad deum meum deprecabor.

Hierony. Christus dominus hoc dicit qui per redemptionem populo interpellat ad patrem, veleclesia quae sicut Christus clamabit in cruce, ita & ipsa clamat in persecutione. Glo. Ad te inquit Christus domine clamabo, de gloria immortalitatis adhibenda. (Et ad deum meum deprecabor) de mortalitate tollenda, Hugo cardinalis. vel in persona ecclesiae. (Ad te domine clamabo) pro bonis adipiscendis. (Et ad deum meum deprecabor) pro malis amouendis.

Quare utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem.

Psalmus. xxix.

fo. xl

Augest. Hierony. Augusti. Humanitas Christi ad patrem loquitur (Quare utilitas) inquit (in sanguine meo) Tāquam diceret nulla, nisi resurrexero a mortuis. Cassiodorus. Petit itaque ut non moriatur (sed ne caro ipsius corruptione resoluta nullum signum promissae maiestatis ostendat. Qualis enim erit inquit spes fidelium, qui me sub tridua celeritate resurrectionem crediderunt? Augustinus. Glo. Si enim statim non resurgo, & corpus corrumpitur. Nemini annuncior, nullum lucrabor, & ita peribit confessio ideo subdit.

Nunquid confitebitur tibi puluis, aut annuntiabit veritatem tuam.

Hiero. (Nunquid) inquit (confitebitur tibi puluis) hoc est nunquid turba impiorum scilicet gentium quam mea resurrectio iustificabo, & quae adhuc velut puluis omni vito doctrine mouetur iustificari poterit si ego non resurgam. (Aut nunquid annuntiabit veritatem tuam) hoc est Christum tuum qui est veritas (Puluis) impij vel infidelium Augustinus. Glo. Sciendum tamen quod confessio gemina est. peccati scilicet & laudis, quando enim male est nobis in tribulationibus, debemus confiteri peccata quando vero bene nobis est, in exultatione iusticie confiteamur laudem. Nunquā ergo simus sine confessione ista. Lira. (Nunquid confitebitur tibi puluis) scilicet corporis mei intermerati, quasi dicat non.

Audiuit dominus & misertus est mei, dominus & factus est adiutor meus.

Glo. Hugo cardina. Tertia pars in qua ostendit Christus quomodo dedicationem acceperit, tanquam diceret deprecatus sum, & me sic deprecantem (Audiuit dominus) Hiero. (Audiuit inquam quia resurgere me fecit a mortuis (Et misertus est mei) dominus pater, Hugo cardinalis. A me miserias mortis amouendo (Dominus factus est adiutor meus). Hierony. Qui me fecit primogenitum mortuorum, Cassiodorus. Quemadmodum autem factus sit ei adiutor, consequenter exponit dicens

Conuertisti planctum meum in gaudium meum michi, & concidisti faciem meam & circumdediti me letitia.

Hierony. (Conuertisti planctum meum) cum dicerem. Tristis est anima mea (in gaudium) cum dixi. Ite nunciate fratribus meis. Cassiodorus. Planctus enim ad mortem attinet. (Gaudium) vero ad resurrectionem, quod iam utrumque collat impletum (concidisti faciem meam). Idem. Augustinus. Hieronymus. Glo. (Saccus) vestis est grossissima & aspera in humanos vsus laboresque deputata. & conficitur de capris & de hēdis qui inter peccatores ponuntur. Dominus itaque de nobis saccum solum nostrae immortalitatis cepit. non meritum sacci quod est peccatum. Hieronymus. Tunc autem concidit faciem istam quando Christus resurrexit & immortalitatis effectus est. sequitur (Et circumdediti me leticia) Augustinus. Glo. Gloria scilicet immortalitatis. Cassiod. vel eleuasti me super omnes potestates, & virtutes. Glo. Hugo cardinalis. Deinde ostendit causas quare deus pater ista sibi

contulit dicens.

Vt cantet tibi gloria mea, & non compungar, & domine deus meus in internum & confitebor tibi.

Hugo cardinalis. Prima itaque causa est, ut scilicet gloria resurrectionis causa sit, cur deo ab ecclesia laus cantet (vt cantet inquit tibi gloria mea). Cassi. Cassiodorus. Cantare enim dicimus ad mentis leticiā pertinere, gloria vero Christi maiestas patris est, a quo audiuit. Hic est filius meus dilectus. Hugo card. Secunda vero causa est ex parte humanitatis vt scilicet vitro non patiat, unde sequitur (vt non compungar). Augustinus. Quid est enim (vt non compungar) nisi vt vitra iam non moriar, compunctus est enim cum pendens in cruce lancea percussus est. Cassiodorus. Vnde quia semel pro mundi salute compunctus, id est crucifixus est, nulli se vitari subiacere memorat passioni, & ppterā subdit (Domine deus in internum confitebor tibi). Hieronymus. Augustinus. id est te sine fine laudabo, dicimus enim esse confessionem in laudibus, non tantum in peccatis. Cassiodorus. Et debet hic accipi (Confitebor) ex parte membrorum quasi diceret (confitebor tibi) id est cum sanctis aeterna te voce laudabo.

Psalmus Tricesimus.

Titulus. Lyra. iuxta sententiam, Ra. Sa. David fecit hunc psalmum existens in persecutione Saulis, p qua multos psalmos fecit.

In finem psalmus dauid pro extasi.

Augustinus. Hieronymus. Glo. Cassiodorus. Psalmus iste mediatoris Christi continet vocem Extasis autem quae addita est titulo excessum mentis significat qui fit vel pauore terrenorum, vel mēte rapta ad superna & inferiorum oblita, in hoc autem psalmo. Ex

tasis ponitur pro pauore perturbati populi dei psecutione oim gentium, & defectu per orbem fidei vnde contra pauore spes & oratio praemittitur cum certitudine liberationis ex gaudio, hic autē psalmus imbecillitatem humanitatis exprimit, & beneficencia dei, vt videns se nemo superbiat, vidēs misericordiam nemo pauet. Quod enim pauet tūc est vt agnoscas quod speras domini dei est, vnde in ierone monet ne quis de se presumat, sed de dei misericordia. Et diuiditur i tres partes. In prima ponit remedia contra timorem. In secunda enumerat quae & quot & quāta perturbant ibi (Misere mei) In tertia, quae sunt bona dei contra illa mala perturbantia ibi (Quam magna multitudo) Et est

iste quartus psalmus qui de passione & resurrectione domini breuiter facit mentionem, Hugo card. Scilicet generalis. Et notandū quod in hoc psalmo quaedam verba eorum quae in eo dicuntur capiti conueniunt Quaedam membris. Quaedam autem ipsi prophete, non tamen mutatur vox, sed sub eadem voce loquitur, propter vnitatem capitis & membrorum.

Psalmus. xxix.

In te domine speravi non confundar in eternum, in iusticia tua libera me.

Cassiodorus. Erat christus ad patrem ex natura humanitatis assumptus ne de sua spe delectus humane insultationis patitur opprobria. Hieronymus. (In te) inquit (domine non in me speravi) Glosa. Secundum quod homo & ideo. (Non confundar in eternum) Idem Quia qui illum integre confitetur, neque hic, neque in futuro confundetur. Augustinus. Glosa. vel est quedam confusio eterna de qua liberari petit, est & temporalis ad horam scilicet quae prodest. Hugo card. Deinde post spem iungit orationem dicens in iusticia tua libera me (Glosa. tanquam diceret, quia mea non inuenis in tua quam das libera me. Cassiodorus. Confuevit enim subuenire rogantibus qui firmisime de tua maiestate confidunt. Quod autem dicit (libera) ad pericula huius mundi pertinet amouenda. Hieronymus. Augustinus. (Libera me) inquam de fouea mortis quam parauerunt aie meae

Incлина ad me aurem tuam, accelera ut ueras me.

Hierony. Per aurem benignitas dei intelligitur, inclinatur autem deus aurem quando exaudire dignatur. Cassio. Quia igitur non poterat humana conditio ad diuinitatem attingere petit ut diuinitas inclinata descenderet ad eam quod omnipotens uerbi in incarnatione prouenit. Hier. quando scilicet misit deus filium suum in terris. Glosa. vel in persona christi (inclinatur) inquit (domine aurem tuam) id est proximi mihi humili (Accelera ut ueras me. Augusti. hoc est ne differas in finem seculi segregare me a peccatoribus usque in communem resurrectionem, quod ut sit sequitur.

Esto michi in deum protectorem & in domum & refugium, ut saluum me facias.

Hieronymus. vox ecclesie (Esto) inquit (michi in deum protectorem) id est in deum defensorē multum enim sunt dii nocui, qui non profunt nobis, aut unus est deus iuxta sententiam Pauli. Unus dominus. una fides, unum baptisma (& in domum refugij ut saluum me facias. Cassiodorus. domus refugij est gloriosa christi resurrectio. Augusti. Glosa. Idem vel domus refugij est ecclesia in qua salui fiunt homines ut in archa. Hieronymus. vel (domus refugij) ipse christus est in quo pater habitat Glosa. Ideo autem te & non alium quero.

Quoniam fortitudo mea & refugium meum es tu, & propter nomen tuum deduces me & enutries me.

Hierony. Cassio. Quoniam fortitudo mea ad sustinendos eos qui in me sauiunt, & ad tollendum quae passus sum (& refugium meum es tu.) Hiero. hoc dicit propter ecclesiam quae in christo habet refugium ut ait propheta. Domine refugium factus es nobis. Glosa. Cassiodorus. vel (refugium meum es tu) Ad finem malorum quando scilicet huius seculi iniquitates gloriose mortis suae superauit (& propter nomen tuum notum faciam gentibus etc.

dituris (deduces me & enutries me). Hiero. Tunc scilicet quando aggregatis paulatim sanctis educes ecclesiam quae in me fundatur quam tunc christus enutritur quando nostram carnem suscepit.

Educes me de laqueo quem absconderunt michi, quoniam tu es protector meus.

Cassio. Laqueum occultauerunt Iudei christo quia tantum hominem credentes occultis eum perdere machinabantur insidijs. unde se dicit educendum id est resurrectionis beneficio ad superna velociter eleuandum. Hieronymus. vel (laqueus) dicitur caput, laquei enim secus uiam ponuntur. Via autem christus est sicut ipse ait. Ego sum uia. unde si tu es in uia id est in christo non times cadere in laqueum diaboli, quia omnis laqueus ab ipso est (Quoniam tu es protector meus Cassiodorus. Glosa. Protectorem suum merito dicit deum quia eo protegente nulla potest aduersitas preualere, & propter ea subiungit.

In manus tuas commendo spiritum meum, redemisti me domine deus ueritatis.

Hierony. Vox christi ad patrem in passione quando commendauit animam suam. Quod enim commendatur saluum recipitur. Augu. (In manus tuas) inquit, id est potestate tua (Commendo spiritum meum) illum cito recepturus. Cassiodorus. Commendat itaque patri inest inabile thesaurum animae uidelicet suam, dignum namque fuit ut tanto susceptore tantus commendaretur spiritus. Augustinus. Glosa. deinde populus fidelis christi passione redemptus. & de resurrectione capitis letus dicit gratias agens (redemisti me domine deus ueritatis). Hugo cardinalis. dum in passione tua adimpleti quod per prophetam promissisti. Cassiodorus. ut autem istum dominum qualis esset diligenter aduerteret addidit (deus ueritatis) Ipse enim illorum specialiter deus est. qui ueritate diligunt, nec in aliqua falsitate miscetur. Hiero. vel (deus ueritatis) est quia quod promittit non mentitur, sicut enim per prophetas suos promissit ita & uenit & redemit nos sanguine suo Hugo de sancto victo. li. sententiarum. ca. xxxviii. postquam autem spiritum suum dominus, domino commendauit quasi quis quereretur quid de carne fieri uellet, respondet se carnis curam non habere quia ueritas est omnis caro, ita quod hi etiam qui eam omni studio custodiunt ad corruptionem seruari non possunt, quos nimirum odit deus quia dum nimis rem corruptibilem diligunt ad dei amorem incorruptibilem non assurgunt unde subditur.

Odisti obseruantes uanitates superuacue.

Hiero. Augustinus. Hec dicit non quod deus odiat quicquam, absit enim hoc sentire, sed quia odit id est repudiat illos qui istam tantummodo presentem uitam amant & coelestia contemnunt. Hugo de san. Vi. ubi supra. Bene itaque dictum est (superuacue) quia etsi transitoria appetimus nunquam tamē ad superfluitatem diligere debemus, carnemque morituram non in delicijs fouere, sed

Psalmus. xxx.

fo. xli

ab incommotis quae ad animae salutem minime conueniunt defendere. sequitur.

Ego autem in domino speravi, exultabo & letabor in misericordia tua.

Cassio. Quia supra dixit dominum odisse uanitates nunc se dicit amare ueritatem, quae autem sit ista ueritas haec est spem ponere in domino unde subditur. (Ego autem in domino). Glosa. qui non est uanitas, sed ueritas & uita, speravi. Hieronymus. Non in me (sed in domino) expectas eius resurrectionem propterea pro tanta pietatis commodo (& exultabo & letabor in misericordia tua). Aug. Glosa. quae non salit in mea iustitia. Cassio. Exultare autem est cum magna animi alacritate gaudere. Letari uero temperata mentis affectione mulcere. Hiero. vel exultabo corpore letabor mente, sed pro quo exultabo pro quo letabor pro hoc quod sequitur.

Quoniam respexisti humilitatem meam, saluasti de necessitatibus animam meam.

Glosa. Hic exponit qualis sit haec misericordia tanquam diceret in hoc apparet misericordia tua. (Quoniam respexisti) inquam (humilitatem meam) Hugo cardinalis. (id est me propter humilitatem) Glosa. Ponitur autem hic humilitas pro infirmitate, & pro ipsa uirtute humilitatis. Hiero. Tunc autem respexit christus humilitatem nostram, quando carnem suscepit pro eo quod contemptibilis & capitiua & despecta esset ecclesia. Cassiodorus. vel tunc dicit christus humilitatem fuisse respectam quando illi humanitas adhesit in ipsa sua conceptione sequit (Saluasti de necessitatibus animam meam). Glosa. tanquam diceret quia tibi placuit humilitas, ideo saluasti de necessitatibus animam meam. Cassiodorus. Necessitas dicitur ab eo quod i necesse sit posita id est in mortis angustiis constituta. Glosa. Augustinus. Necessitates autem istae sunt infinitae, necesse scilicet cor alterius suspicari non bene de amico fideli uel bene de infideli nescire qualis cras eris nolle mori & tamen mori sequi ueteres consuetudines. unde Apostolus Infelix inquit ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius qui itaque sic humilis est saluatur in presenti ex parte & in futuro plenarie. Hugo cardinalis. uel necessitates isti sunt primi motus qui dicuntur necessitates quia sunt inuitabiles.

Nec conclusisti me in manibus inimicorum, statuisti in loco spacio pedes meos.

Hierony. Illi concluduntur in manus inimici qui perseverant in peccatis suis, scilicet ego dicit ecclesia non concludar quia non uolo perseverare in malis (Nec conclusisti me) inquit (in manibus inimicorum) Glosa. Augusti. id est in potestate diaboli cupiditate uirtute illequeantis morte terrentis, a cuius manibus liberantur qui bene uiuunt & bene moriuntur, qui autem male concluduntur hic ut cum illo in fine damnantur (Statuisti in loco spacio pedes meos). Idem. id est iam facilem michi fecisti uiam quae aliquando difficilis fuit, ab angustiis enim timoris in libertate deduxisti charitatem meam cognita resurrectione domini mei simili promissa

michi Glosa. Cassiodorus. Remi. vel (locus spaciosus) libere eundi ad patriam uirtutem Charitas est (Pedes) uero sunt affectus seu uirtutes morales. Hugo cardinalis. unde dicit (Statuisti) id est firmiter stare fecisti (In loco spacio) id est in latitudine charitatis (Pedes meos) id est affectus meos ut uiam maiorem sine offensione currem.

Miserere mei domine quoniam tribulor & conturbatus est in ira oculus meus, anima mea & uenter meus.

Glosa. Secunda pars in qua iam enumerat quae quot & quanta mala nos perturbant, & loquitur in persona membrorum. Hieronymus. hic namque uox illorum est qui tribulantur a qualibet tribulatione Hugo cardinalis. Et cum prius egerit de spe hic nunc agit de timore pro quo extasis, de quo in titulo dicitur (Miserere mei domine). Idem. Conseruando me in bono quod michi dedisti, Glosa. Et necesse est Quoniam (tribulor) Hugo cardinalis. per diuersas tentationes. Hiero. uel potest dici de christo qui tribulatur cum diceret. Tristis est anima mea usque ad mortem. Glosa. Non autem dicit ego morior, sed (quoniam tribulor) quasi diceret de morte iam non terreo, sed de cruciatibus atque tormentis. Glosa. Sed mirum quod hic ait (tribulor) cum paulo antea tanquam de manu inimici liberatus dixerit (Statuisti in loco spacio) pedes meos) Hugo card. Quod tamen ideo dicitur quia ut alibi superscribitur, ecclesia. In tribulatione dilatur. Qualis autem tribulatio ista fuerit subiungitur cum dicitur (Conturbatus est in ira oculus meus anima mea & uenter meus) Glosa. Conturbatus est inquit in ira id est propter iram & furem persequentium (Oculus meus) id est ratio, (& anima mea) id est sensualitas (& uenter meus) id est caro mea. Hugo cardinalis. Vel memoria mea. Cassiodorus. Ira namque inimicorum indignationem, oculus uero intellectum significat, quem semper conturbamus atque confundimus quando imminet pericula formidamus, uenter autem dicitur memoria, quia sicut ille escas recipit, sic & memoria notitias rerum assumit, quae omnia conturbata sunt cum uideret caro sibi pericula imminere. Hieronymus. vel (conturbatus est in ira oculus meus) quo te cernebam (anima mea) qua te diligebam (& uenter meus) quo tui recordabar.

Quoniam defecit in dolore uita mea, & anni mei in gemitibus.

Glosa. Hinc est haec turbatio hinc iste metus (quoniam defecit in dolore uita) Cassiodorus uerbum nanque defecit longas & grauissimas significat passiones nam deficere est paulatim minus facere & ad finem per aliquas ualitudinis minutias peruenire (Et anni mei in gemitibus). Augusti. (Anni) enim christi qui futura sua morem praeuidit semper in gemitibus fuerunt, & in persecutionibus completi sunt. Glosa. uel in persona uiri iusti, ideo inquit (turbatus est oculus meus) quoniam defecit in dolore uita mea. Cassiodorus. Glosa. id est confectio tui nominis & fidei qua uiuo. Glosa. Vita namque perfectorum est profectus aliorum iuxta illud Apostoli. Nunc uiuimus si uos statis in domino, unde tunc iusti uita defecit cum uidet non proficere eos quibus praedicauit (anni) uero eius in ge

Psalmus. xxx.

mitibus) dum videt quod refrigerat charitas & abundat iniquitas multorum.

Infirmata * est in paupertate virtus mea, & ossa mea in gemitibus * conturbata sunt.

Hieronymus. Vox ecclesie. Infirmata est enim ecclesia inter homines malos inter quos habitat hic in presenti vita, quia plures sunt peccatores, & pauci sunt sancti, vel in persona christi (infirmata est) inquit (sanitas) huius corporis inter cruciatos passionis. Cassiodorus. vel loquitur in persona membrorum, virtus enim hominis infirmatur (in paupertate) id est in membris christi quoniam omnibus bonis indiget humana fragilitas (& ossa mea conturbata sunt). Hieronymus. Fortitudo virtus mea, vel (ossa) fortes sancti sunt, vel virtutes ecclesie & sanctorum. Cassiodorus. Quorum virtutes pulchre positum est virtus, scilicet & ossa ad exprimendam imbecillitatem humane substantie cui neque in animi robore, neque in carnis spe ulla esse debet prescriptio.

Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium vicinis meis valde, et timor notis meis.

Cassiodorus. (Inimicos) iudeos dicit. Nam inter eos habebatur in opprobrium innocens Christus qui se nephario scelere polluebat. (Super omnes inimicos meos) inquit factus sum opprobrium vicinis meis valde. Hieronymus. Iudeis scilicet qui multa opprobria dixerunt Christo. Augustinus. Glo. Vel (vicinis meis) id est falsis christianis qui sunt deteriores iudeis & paganis. Et ideo (super omnes inimicos) quia volentes credere de territi sunt mala vita eorum, pro quibus timent ne omnes tales sint. Vnde sequitur. (Et timor notis meis). Hugo cardinalis. Glo. (His scilicet qui iam proximi erant fidei qui scandalizantur & timent ad ecclesie sacramenta accedere propter malum exemplum domesticorum. Cassiodorus. Vel notis sunt apostoli qui passione Christi omnino turbati sunt, sicut scriptum est. Percutiam postorem, & dispergentur oves. Augustinus. Glo. Ipsi enim notis timorem incussit exemplo sue horribilis tribulationis.

Qui videbant me * foras fugerunt a me, obliuioni datus sum tanquam * mortuus a corde.

Hieronymus. (Qui videbant me foras fugerunt a me) Apostoli scilicet qui viderunt Christum compræhendi in passione, & relicto eo fugerunt, vel inde qui fugiunt sacramenta ecclesie id est corpus & sanguinem Christi. Et quare hoc? (quia videbant me foras) non intelligentes scilicet interioram spem meam, pro qua patior. Et ideo ad exteriora visibilia fugebant. Augustinus. Glo. Vel etiam illi qui nouerunt quod sit ecclesia foras fugerunt faciundo scismata & hereses. Et talibus (obliuioni datus sum tanquam mortuus a corde). Hieronymus. (Obliuioni enim datus) est Christus infidelibus & iudeis qui sic habuerunt eum quasi hominem mortuum. Cassiodorus. Cuius memoria cum corpore sepelitur, & de cuius reparatione desperatur

Factus sum tanquam * vas perditum, quoniam audiui vituperationem multorum commorantium in circuitu.

Cassiodorus. (Factus sum) inquit (tanquam vas perditum) Augustinus. Glo. Id est visus sum mihi perisse visibus domini vivens & nullum lucrificans, nec acquisitos retinens. Cassiodorus. Vnde sicut vas perditum quod fractum ad nullos usus necessarium est semper abijcitur, ita & Christus quasi fractum vas abiiciendum a perfidis putabatur. Sed quare hoc? (Quoniam audiui) inquit & tacui (vituperationem multorum commorantium in circuitu). Augustinus. Audiui (enim vituperantes multos in peregrinatione huius terre sequentes circuitum temporum & mecum in patriam eternam redire recusantes. Cassiodorus. Quales sunt infideles & impij qui merito circumhabitantes dicuntur, quia legem dei non spiritualiter sed carnaliter aduertere volunt, de quibus scriptum est. In circuitu impij ambulat. Augustinus. Semper enim circueunt & nunquam intrant, quia rotam temporis sequuntur.

In eo * dum conuenirent simul * aduersum me, accipere animam amem consiliati sunt.

Cassiodorus. Cum dicit (In eo dum conuenirent simul ad me) Consiliatam dicit partem maximam iudeorum ut dominum neci traderent. Et quia grauius scelus est quod consilio geritur plurimorum propterea dicit (simul) in quo non vult paucos intelli. (Accipere animam meam consiliati sunt). Cassi. ut scilicet animam meam adimerent siue tollerent Hieronymus. Augustinus. Vel ut consentiret eis anima mea in sceleribus multis. Glo. Sed ego quid feci, quod consilium inueni. Sequitur.

Ego autem in te speravi domine, disceus meus es tu, in manibus tuis sortes * mee.

Ego autem. Glo. Inter hæc opprobria, inter hæc scandala, inter has seditiones. (In te speravi domine. Hieronymus. Qui solus fortis es ad liberandum. Glo. Vnde nichil salubrius, nihil securius, quam sperare in domino, in quo nemo fallitur. Et propterea (in te speravi domine) non in homine. Quia maledictus omnis qui spem suam ponit in homine. (Speravi) inquit & dixi deus meus es tu. Cassiodorus. Hoc dicit ex parte humanitatis assumptæ, quæ sicut ait inferius & temporari subiacet & morti. (In manibus tuis sortes mee) Cassi. Vel tempore vite mee, non enim ut inimici putabant eorum persecutione vitam suam finiendam esse commemorant. Sed in potestate domini ponit tempora vite sue, ipso enim creante viuimus, ipso disponente vegetamur, eodem etiam iubente transimus. Augustinus. Glo. Vel in persona ecclesie, seu viri in sti. (In manibus) inquit (tuis sortes mee) Quia & si iustus & occultus ordo electionis apud te est. Ego tamen quem hoc latet ad tunicam domini inconfutibile sorte perueni, id est gratia electionis. (Sors) enim hic non est aliquid mali. Sed est res in humana dubietate diuinam indicans voluntatem,

Psalmus. xxx.

fo. xliij

unde fors hic pro gratia accipitur quæ sine meritis quos vult eligit. (Sors) itaque dei gratuita electio est in manibus, id est potestate dei non nostra.

Ripe * me de manu inimicorum meorum, & a persequentibus me.

Cassio. Patre christus rogat ut eum eripiat de manu inimicorum, id est iudeorum. Glo. vel diaboli & omnium ministrorum eius qui nobis inuidet regnum celorum vnde eieci sunt. (Et a persequentibus me). Cassiodorus. Hoc est a paganis vel diuersis hereticis. Glo. Vel malis christianis. Augustinus. Illi enim maxime persequuntur ecclesiam, qui cum sint christiani nolunt bene viuere sed peius paganis & iudeis viuunt & per hos opprobrium habet ecclesia inter quos gemens iste ait.

Illustra * faciem tuam super seruum tuum, saluum me fac in misericordia tua domine non confundar quoniam inuocaui te.

Augustinus. Glo. (Illustra) inquit (faciem tuam super seruum tuum). i. notam fac hominibus qui putant me negligi, quia facies tua super me interdat & quod ego tibi seruus, Cassiodorus. Fac itaque eos videre quod super me dignaris intendere, ut sicut de morte desperant, ita de resurgente confidant. Quod autem dicit (seruum tuum) ad humanitatem pertinet. (Saluum me fac) inquit. Augustinus. Glo. Cassiodorus. non in mea iusticia, non in meis meritis, sed in tua misericordia, domine non confundar quoniam inuocaui te. Cassiodorus. Humilis supplicatio & credentis inuolabilis firmitas. (Non confundar) inquit (quoniam inuocaui te). Glo. Non aliud extra te. Cassiodorus. Nullatenus enim potest decipi qui ab ipso se presumit audiri. Augustinus. Glo. Inuocat autem deum qui in se, & in domum cordis sui inuitat eum.

Rubescant impii & deducantur in infernum muta fiant labia dolosa.

Glo. Precor si quidem ut non confundar ego sed ut rubescant impii. (Hieronymus. Augustinus. Demones scilicet & heretici, vel qui non credunt resurrectionem, qui non erubescant quando illos sanctos quos in despectionem habuerunt, videbunt coronatos & se condemnatos. Vel (erubescant, impii) qui relinquunt verum deum ligna adorant & lapides venerantur. (Et deducantur ad infernum). Glo. Id est ymbriis infernalibus sociantur post hanc vitam & hic interim (muta fiant labia dolosa). Glo. quæ de me fingunt falsa. Glo. Cassiodorus. Et quæ hic garrula sunt dum non timent futurum iudicium. (Muta) itaque (fiant) in penis scilicet in inferno.

Vel loquantur aduersus iustum iniquitatem, in superbia & in abusione.

Cass. Exponit quæ sint illa labia dolosa quæ superius obmutescere prædixit. (Que loquantur) inquit aduersus iustum iniquitatem id est aduersus christum. Augustinus. Hieronymus. Superbientes, contemnentes, & iridentes crucifixum, tanquam

hominem & futuram ignorantem resurrectionem Cassiodorus. Et congruenter iustum dicit christum quia via veritas & vita est, cui opponitur iniquitas, quam sibi imponebant tanquam lux obscuritati. (Loquitur) inquam (iniquitatem in superbia & in abusione). Glo. Superbia fuit dum christum dei filium quasi purum hominem contempserunt Augustinus. Abusio vero quando eum qui propter eos venit in carnem crucifixerunt abutentes dei beneficio. Ista itaque cernens & admirans propheta exclamat, dicens.

Quem magna multitudo dulcedinis tue domine, quam abscondisti timentibus te.

Glo. Cassiodorus. Tertia pars in qua enumerat quæ sunt bona dei contra prædicta mala. Quam magna multitudo (quæ dulcedinis tue domine) Cassiodorus. (Multitudo dulcedinis) eius est, quia multis præmiis nobis eius suauitas indicatur. Dulcis est enim cum corrigit, dulcis dum parcat, dulcis cum credentibus eterna gaudia compromittit. Hieronymus. Vel (multitudo dulcedinis) est multum præmium quod preparauit electis, ut essent semper cum angelis sine fine in eternum. Augustinus. Glo. Sed ne tanquam de tanta dulcedine securi negligenter agant, quibus vtile est deum timere subdit. (Quam abscondisti timentibus te). Cassiodorus. Non enim ideo sanctis abscondita est, ut eam non consequantur, sed quia in futuro iudicio promittitur, recte abscondita dicitur, ut eam desideria humana plene appetant. Solet enim fastidiri, & vile plerumque creditur, quod sine difficultate præstatur. Glo. Propterea merito dicit. (Quam abscondisti timentibus te) id est tuis ut timeant te.

Perfecisti * eis qui sperant in te, in conspectu filiorum hominum.

Augustinus. Perfecisti (inquit) hanc dulcedinem (sperantibus in te) quibus non subtrahis quod visum in finem perseveranter expectant. Cassiodorus. Sed illam dulcedinem scilicet quam abscondisti timentibus te perficis in illis qui constanti animo ea desideranter exquirunt. Glo. Hugo cardinalis. (Perfecisti) inquam id est (perficies) in futuro non his tui qui timent, sed & (his qui sperant in te) ut non erubescant de spe sua & fide, sed ut confiteantur nomini tuo. (In conspectu filiorum hominum). Cassiodorus. Vel (perficies eis in conspectu filiorum hominum) id est in illa resurrectione generali quando factis tuis præmia promissa restitues. Hieronymus. (In conspectu filiorum hominum) qui humana & non celestia quesierunt qui ibunt in supplicium eternum, iusti autem in vitam æternam. Glo. & Hugo cardinalis. Et tanquam quis quæret, sed in quo perficies eos. Sequitur.

Abscondes eos in abscondito faciei tue, a conturbatione hominum.

Glo. Abscondes (inquit) eos ne videantur ab impijs. Hieronymus. Illuminatio enim vultus tui teget eos ne ab humana malicia conturbentur. (In abscondito faciei tue). (Tui) scilicet iustitie. Cassiodorus. Vel (abscondes eos) in illa resurrectione, quando omnes iusti contemplationis tue præmia consequentur. (Abscondes) dico (a conturbatione ho-

Psalmus. xxx.

Idem. Malorum scilicet per homines enim hic omnes persecutores & scismatici significatur qui consueverunt conturbare populum christianum. **P**roteges eos in tabernaculo tuo, a contradictione linguarum.

Glo. Tanquam diceret in futuro abscondes, sed hic interim dum peregrinantur. (proteges eos in tabernaculo tuo). Glo. Id est in ecclesia. Cassio. Per tabernaculum enim ecclesia catholica significatur. Augustinus. Hieronymus. (Proteges) inquit (eos in tabernaculo tuo). i. in tabernaculo fidei. (A contradictione linguarum) id est stepitu malorum linguarum que dicunt. Quis nouit hac, aut quis redit ab inferis. Cassiodorus. Vnde cum superius dixerit. (Abscondes) hic dicit proteges. Ibi enim abscondentur ut ab impijs nec videantur. Hic vero protegentur ubi malorum improbitas eis minime nocere permittitur. Glo. Pugnet igitur hic in expeditione peregrinus ut protectus quiescat in tabernaculo gloriosus.

Benedictus dominus, quoniam mirificauit misericordiam suam michi in ciuitate munita.

Glo. Hic plenitudinem beneficii in laude concludit & tanquam non sufficiens prosequi singula in dei laudem prorumpit, dicens. Benedictus dominus. Hieronymus. (Benedictus) inquit (dominus) cui benedicit omnis creatura, non autem hoc dicit quasi si bi nostra benedictione opus sit, sed ut nos ab ipso benedictionem accipere mereamur. Hugo cardinalis. Causam autem huiusmodi benedictionis & laudis subiungit dicens. Quoniam mirificauit. i. mirabile ostendit (misericordiam suam michi). Aug. Glo. Cum post emendationem acerrimarum persecutionum omnibus mirabilem fecit misericordiam suam (in ciuitate munita) Cassiodorus. Hieronymus. Hoc est in ciuitate hierusalem que sita est in medio mundi. Et ideo dicitur ciuitas munita, eo quod confirmata vel robusta sit. & eo quod in giro omnes gentes ea circundant, ibi namque mirificauit misericordiam suam dominus, dum ibi natus est ibi passus ibi resurrexit. Et inde ad celos ascendit, ibi iuxta dictum prophete. Operatus est salutem in medio terre. Hugo cardinalis. Vbi ciuitas munita hoc est in ecclesia de qua scriptum est. Gloria facta sunt de te ciuitas dei.

Ego autem dixi in excessu mentis meae, proiectus sum a facie oculorum tuorum.

Hieronymus. Ecclesia namque seu populus fidelis quando recordatur de paradiso, & quomodo immortalis poterat esse, & meminit qualis est, & que amisit & qualiter deus per angelum apud adam loquebatur, & quomodo oculis interioribus deum videbat quando ista cogitat tunc tanquam in excessu mentis constitutus ait. (Proiectus sum a facie oculorum tuorum). Augustinus. Tanquam diceret. si me respiceres, non ita me pari sineres. Greg. in molib. xxxij. Vir namque sanctus eternam patriam contemplantus. Et hec mala pensans in quibus erat atque bona illa, in quibus adhuc non erat ait in pauore, hoc est in excessu mentis sue (Proiectus sum a facie oculorum tuorum) post interni namque luminis vi-

sione cognitione percepta, vel quibus illic bonis deesset, vel quibus malis hic adesset inuenit. Neque enim quis presentis vite mala sicut sunt conspiceret preualeret. Si bona eterne patrie per contemplationis gustum contingere nondum valet.

Deo exaudisti vocem orationis meae, dum clamarem ad te.

Glo. Tanquam diceret, quia confessus sum lapsum meum quia non superbus extiti sed cor meum accusavi, quia in tribulatione titubans ad te clamaui, ideo non me tanquam timorem & pusillanimitate abieci, sed exaudisti vocem orationis meae dum clamarem ad te non voce sed corde. Multi enim laquei silentes & corde clamantes exauditi sunt, multi contra ore strepentes corde aduerso nihil impetrare potuerunt. Cassiodorus. Vel ideo exauditus se dicit Christus in membris suis, quia non tardat gratia dei adiungere eum qui patrem nouit humiliter exorare. Tunc autem exauditus est quod addita est paterna vox. Hic est filius meus dilectus. Clamauit vero cum diceret. Deus deus meus quare me dereliquisti. Hieronymus. Vel (ideo) dicit ecclesia (exaudi vocem orationis meae) quia cognouit se potestatem esse, & cognosco ubi modo sum.

Diligite dominum, quoniam veritatem requirit dominus, & retribuet abundanter facientibus superbiam.

Cassiodorus. Nunc hortatur propheta sanctos ut ament dominum, & ut auctorem tanti beneficii membra diligant. Glo. Tanquam diceret eis. Tribulatus sum, timui, clamaui & non sum confusus, sed exauditus sum ita & vos exaudiemini si dilexeritis deum. Et ideo (diligite dominum). Cassiodorus. Tanquam amicis hoc dicit non tanquam seruis. Seruorum est enim timere, amicorum vero diligere. Diligite dominum inquam. Glo. (Omnes sancti eius) qui non amatis mundum, neque ea que in mundo sunt. Amicus enim huius mundi constituitur inimicus dei. Et ideo (diligite) eum, (quoniam) veritatem requirit dominus. Glo. In futuro etiam a sanctis, quando vix iustus saluabitur. Glo. Tunc namque requirit veritatem) que est ut creatura seruiat creatori. Hugo cardinalis. Sed postquam inquisierit & requisierit, nunquam impunitum dimittet, quod minus inuenit. Non, vnde sequitur. (Et retribuet abundanter facientibus superbiam) Cassio. Ideo enim discutit ut videlicet, ideo requirit ut puniat. Bene autem addidit (facientibus superbiam) quia illis non retribuet, qui se celeri emendatione conuertunt. Glo. Idem. Superbia enim hic ponitur peccatum. Glo. Idem. Superbia enim hic ponitur pro omni vicio tanquam radix omnium malorum.

Viriliter agite & confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in domino.

Cassio. Ne itaque predictis passionibus terretur, sed ad imitationem gloriosam fidelium se cor de roboraret ait. (Viriliter agite) id est i bonis operibus ne sit ociosa dilectio constantissime perdurare nec feminea mollicie deficiatis qui corda vestra domino constanter offeritis hoc autem preceptum viris feminisque commune est. viriliter enim

Psalmus. xxxi. Jo. xliii.

omnis sexus agit que nescit molissimis facilitatibus immutari. Gregorius in moralibus ubi supra Scriptura namque sacra viros vocare consuevit, qui vias domini fortibus & non dissolutis gressibus insequuntur iuxta illud Sapientis. O viri ad vos clamito. Sequitur. (Et confortetur cor vestrum omnes qui speratis in domino. Augustinus. Id est qui eum recte timetis vel colitis sperate in domino ut bonum sine defectu operantes, tempore proprio meratis.

Psalmus trigessimus primus.

Titulus. Intellectus David, vel ipsi david intelligentia.

Hieronymus. Psalmus iste vocem continet prophete ostendentis hominem non propriis meritis, sed dei gratia posse saluari. Augustinus. Glo. Et dicitur intellectus ut per eum intelligamus gratiam dei qua christiani sumus, ut ait Apostolus. Incipit ergo ab indulgentia, & agit de gratia & misericordia dei contra vitium hominum, qui vel peccata nesciunt, vel cognita defendunt & merita iactant, & docet ut peccatores nos agnoscamus & peccata accusemus ac bona gratie dei attribuamus. Cassiodorus. Contra vitium ergo hominum hic psalmus opponitur, ne quis putet deo absconditum quod in conscientia habet occultum. Gregorius. Intellectus vero david in hoc psalmo est ut nemo se ante fidem de meritis suis que nulla sunt effingat. Nemo fide per gratiam accepta, de peccati impunitate presumat. Nemo bonum quod facit, sibi sed gratie dei attribuat. Nemo per desidia torpore, in bona operatione pigrescat. Glo. Est iste psalmus secundus poenitentialis diuersus a primo. In primo enim poenitens timore iudicii plorat. In isto peccata que tacuerat afflictus cogit confiteri, vnde intentione monet nos ad poenitentiam. Et diuiditur in quatuor partes. In prima poenitens loquitur peccatum suum agnoscens, & se fuisse miserum peccatorem. Initium quare omnis boni esse per indulgentiam dei. In secunda commendatur confessio multis modis, ibi. (Delictum meum). In tertia plenitudinis bona commendatur, ibi. (Pro hac orabit). In quarta letum finem ponit, in quo dominus sperantibus in se misericordiam pollicetur, ibi. (Intellectus) que partes per dyapsalmata diuiduntur, gratiam itaque commendans & misericordiam, ait.

Beatus vir cui non imputauit dominus peccatum, nec est in spiritu eius dolus.

Hieronymus. Peccatum namque quod per poenitentiam tegitur non videtur, quod non videtur, i. peccatum non imputatur, quod non imputatur, non puniatur. (Beatus) igitur (vir cui non imputauit dominus peccatum). Glo. Id est qui sibi cauet a criminali peccato quod ad poenam imputatur eternam. Innocentius tertius. Vel qui modo veraciter poenitentes suum confitentur peccatum ad veniam. Gregorius. Si enim nobis peccata nostra imputauerim, illa nobis non imputat deus, vnde quia imputare sibi culpam seam, Adam noluit quando illam in creatorem refudit, mortifera damnationis sententiam ad posterum misit. Glo. Cui itaque dominus peccatum non imputat ostendit cum ait. Nec est in spiritu eius dolus. Hieronymus. Tanquam diceret illi dominus peccatum non imputat qui se confitetur peccatorem sicut Nathanael & publicanus. Gregorius. Qui se iustum non simulat qui ea etiam que occulte deliquit non celat. Cassiodorus. Ipse enim domino placet qui sibi displicet, quia dum nos culpamus veriloquium, cum vero nos laudare volumus mendacium est. Glo. Cum igitur ille sit beatus in cuius spiritu non est dolus Ego vero.

Quoniam tacui & inueterauerunt ossa mea, dum clamarem tota die.

Innocentius tertius. Tacuit inquam crimina ut celaret & clamauit merita ut iactaret, tacuit vnde poenitens & clamauit vnde deficeret ergo & male tacuit & male clamauit. Et propterea subdit. Inueterauerunt ossa mea. Glo. Id est interior fortitudo mea. Gregorius. Hieronymus. Per ossa namque virtutes accipimus quia per eas animam sicut corpus per ossa sustentamus, Innocentius tertius hoc

Eati quorum remisse sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.

Gre. Quasi diceret, cum oes vellet esse beati, diuersi tamen de beatitudine diuersa sentiunt. Sed quicquid illa stimet illud est ratum & catholicum quod soli sunt (beati) quorum remisse sunt iniquitates.

tes). Glo. Non dicit in quibus non inuenit, sed quorum remisse sunt. Hieronymus. Tribus autem modis peccata dimittuntur, remittuntur siquidem per baptismum, teguntur per charitatem, non imputantur per martyrium. (Beati) igitur (quorum remisse sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata). Idem Hoc est ut hic velentur ne in iudicio reuelantur. Gregorius in moralibus libro vigesimo septimo. Peccata namque hic tegimus cum bona facta malis actibus superponimus, quando addicamus mala que fecimus, & bona que faciamus elegimus. Cassiodorus. (Iniquitates) autem sunt, que ante susceptam fidem sine per ignorantiam siue per scientiam committuntur (peccata) vero que post cognitionem fidei vel gratiam baptismatis contrahunt. Innocentius tertius vel per hec intelligunt tres maneres peccatorum. Originalium scilicet, venialium & mortalium. De originalibus dicit quod remittuntur, de venialibus quod teguntur, de mortalibus quod non imputantur beato viro Originali namque vocatur iniquitas quam filij non committunt, sed a parentibus contrahunt vnde contra equitatem videtur ut filij pro parentibus puniantur. Peccata vero venialia tegit charitas iuxta illud. Charitas operit multitudinem peccatorum, de peccatis autem mortalibus, sequitur.

Beatus vir cui non imputauit dominus peccatum, nec est in spiritu eius dolus.

Hieronymus. Peccatum namque quod per poenitentiam tegitur non videtur, quod non videtur, i. peccatum non imputatur, quod non imputatur, non puniatur. (Beatus) igitur (vir cui non imputauit dominus peccatum). Glo. Id est qui sibi cauet a criminali peccato quod ad poenam imputatur eternam. Innocentius tertius. Vel qui modo veraciter poenitentes suum confitentur peccatum ad veniam. Gregorius. Si enim nobis peccata nostra imputauerim, illa nobis non imputat deus, vnde quia imputare sibi culpam seam, Adam noluit quando illam in creatorem refudit, mortifera damnationis sententiam ad posterum misit. Glo. Cui itaque dominus peccatum non imputat ostendit cum ait. Nec est in spiritu eius dolus. Hieronymus. Tanquam diceret illi dominus peccatum non imputat qui se confitetur peccatorem sicut Nathanael & publicanus. Gregorius. Qui se iustum non simulat qui ea etiam que occulte deliquit non celat. Cassiodorus. Ipse enim domino placet qui sibi displicet, quia dum nos culpamus veriloquium, cum vero nos laudare volumus mendacium est. Glo. Cum igitur ille sit beatus in cuius spiritu non est dolus Ego vero.

Quoniam tacui & inueterauerunt ossa mea, dum clamarem tota die.

Innocentius tertius. Tacuit inquam crimina ut celaret & clamauit merita ut iactaret, tacuit vnde poenitens & clamauit vnde deficeret ergo & male tacuit & male clamauit. Et propterea subdit. Inueterauerunt ossa mea. Glo. Id est interior fortitudo mea. Gregorius. Hieronymus. Per ossa namque virtutes accipimus quia per eas animam sicut corpus per ossa sustentamus, Innocentius tertius hoc

Eati quorum remisse sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.

Gre. Quasi diceret, cum oes vellet esse beati, diuersi tamen de beatitudine diuersa sentiunt. Sed quicquid illa stimet illud est ratum & catholicum quod soli sunt (beati) quorum remisse sunt iniquitates.

Beatus vir cui non imputauit dominus peccatum, nec est in spiritu eius dolus.

Hieronymus. Peccatum namque quod per poenitentiam tegitur non videtur, quod non videtur, i. peccatum non imputatur, quod non imputatur, non puniatur. (Beatus) igitur (vir cui non imputauit dominus peccatum). Glo. Id est qui sibi cauet a criminali peccato quod ad poenam imputatur eternam. Innocentius tertius. Vel qui modo veraciter poenitentes suum confitentur peccatum ad veniam. Gregorius. Si enim nobis peccata nostra imputauerim, illa nobis non imputat deus, vnde quia imputare sibi culpam seam, Adam noluit quando illam in creatorem refudit, mortifera damnationis sententiam ad posterum misit. Glo. Cui itaque dominus peccatum non imputat ostendit cum ait. Nec est in spiritu eius dolus. Hieronymus. Tanquam diceret illi dominus peccatum non imputat qui se confitetur peccatorem sicut Nathanael & publicanus. Gregorius. Qui se iustum non simulat qui ea etiam que occulte deliquit non celat. Cassiodorus. Ipse enim domino placet qui sibi displicet, quia dum nos culpamus veriloquium, cum vero nos laudare volumus mendacium est. Glo. Cum igitur ille sit beatus in cuius spiritu non est dolus Ego vero.

Quoniam tacui & inueterauerunt ossa mea, dum clamarem tota die.

Innocentius tertius. Tacuit inquam crimina ut celaret & clamauit merita ut iactaret, tacuit vnde poenitens & clamauit vnde deficeret ergo & male tacuit & male clamauit. Et propterea subdit. Inueterauerunt ossa mea. Glo. Id est interior fortitudo mea. Gregorius. Hieronymus. Per ossa namque virtutes accipimus quia per eas animam sicut corpus per ossa sustentamus, Innocentius tertius hoc

Eati quorum remisse sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.

Gre. Quasi diceret, cum oes vellet esse beati, diuersi tamen de beatitudine diuersa sentiunt. Sed quicquid illa stimet illud est ratum & catholicum quod soli sunt (beati) quorum remisse sunt iniquitates.

Psalmus. xxx. i

itaque dicit a simili hominis qui medico plagam occultat quae idcirco inueteratur quoniam non curatur. & ideo non curatur quoniam occultatur. Quoniam inquit tacui inueterauerunt ossa mea. Cassiodorus. Hoc est quoniam non sum tibi confessus delictum omnis firmitas mea in infirmitate consensuit more vulneris corporis quod si non aperitur ad curam, in putredinem seruatur (dum clamarem inquit tota die). Grego. Hierony. Cassio. Cum supra dixerit (Quoniam tacui) nunc dicit dum clamarem. Ille enim tacet & clamat, qui peccata si lentio contegit. Merita vero per vocem magnificationis extollit, vel qui peccata praeterita per confessionem non annunciat, & per cor impoenitens alia committere accepta peccandi libertate non cessat. Quod (autem dicit tota die). Hieronymus hoc est in istius vitae momento, Innocentius tertius, & quia vexatio tribuit intellectum, subiungit, & ait,

4
Alia lit.
qui constringitur vel exardescit et effraus giter.

Quoniam die ac nocte grauata est super me manus tua conuersus sum in erumna mea dum configitur spina.

Cassiodo.

Grego.

Grego. Tanquam diceret, quia in aduersis succubui & in prosperis me nimis exeti, iram tue potentie super me prouocauit. Qui enim peccare non desinit, & ceteris se preferens per bona opera superbit (die ac nocte hoc est in prosperitate & aduersitate diuinae potentiae iram incurrit, & propterea (Gruata est super me manus tua). Innocentius. iij. Hoc est grauitate me afflixit correctio tua more prudentis medici cuius manus cum necessitas exigit urit, & secut, ut curet, & sanet. Cassiodorus. Manus enim diuinam operationem significat nam diuinitas non manibus aliquid agit. Sed voluntatis suae uirtute omnia disponit. Innocentius. iij. Idcirco (in hac erumna) id est in hac graui afflictione (conuersus sum) ad te medicum meum (dum spina) rimoris aut rationis (configitur) menti ut scilicet conscientia puncta properet ad salutem. Cassiodorus. vel erumnosus dicitur ualde ruinosus, ruina qui prope appellata est quasi repetens ima (conuersus ergo fuerat) in erumna) qui de superbia. Grego. Dicens (conuersus sum in erumna), quia de me praesumens dum ad me redi quam sum miser & infelix agnouit. Et hoc feci (dum configitur spina), per quam omne peccatum intelligitur, quia dum confert de lectionem quasi pinguedo lacerat mentem. Hieronymus. (Conuersus sum) igitur (dum configitur spina) id est dum me pungit peccati conscientia.

5
Secunda pars
Dyapalma
Alia litera
& iniustitia mea non sperui.

Delictum meum cognitum tibi feci, & iniustitiam meam non abscondi.

Glosa & Innocentius. tertius. Secunda pars in qua commendatur peccati confessio. Ostendit enim in ea confessionem suam esse perfectam, cantam, humilem, discretam, deuotam, & efficacem. Primo perfectam cum dicit (Delictum meum cognitum tibi feci), & iniustitiam meam non abscondi. Idem. Cassiodorus. (Delictum) in omitendo consistit quasi derelictum peccatum uero in committendo, unde ad delictum pertinet negligentia ad peccatum uero iniustitia. Et quia poenitens iste, & faciendo de-

liquerat, & clamando peccauerat. Ideo nunc dicit (delictum meum cognitum tibi feci) quia faciendo deliqui. (Et iniustitiam meam non abscondi) quia clamando peccauit. Gregorius. Et quamuis omnia nuda & aperta sint in oculis tuis, quia tamen ore confessio fit ad salutem, ideo (feci tibi cognitum delictum) dicens illud esse meum michi enim quia deliqui imputo me solum in opem meorum prauitate culpabilem clamo, & non solum quod deliqui quae mihi facienda fuerant bona praetermittendo aperui. Sed quicquid commisi praeteruendo quae fuerunt mala narraui. Quia (iniustitiam meam non abscondi). Glosa, & Innocentius tertius. Id est non operui, sed aperui ut tu operires, detexi ut tu tegetes, cognoui ut tu ignosceres. Et ideo,

Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam domino, & tu remisisti impietatem peccati mei.

Gregorius. (Dixi) id est in corde mea statui. Innocentius tertius. Non tanquam improvidus & incautus ex casu fortuito. Sed tanquam prudens & diligens ex certo proposito (Dixi) id est deliberaui & proposui (confitebor). Sed contra quem (aduersum meipsum) Cui a domino coram sacerdote scilicet eius vicario. Quid iniustitias meas) a me ipso commissas non alienas. Gregorius. Ille namque aduersum se confitetur, qui omnino confitetur quod commisit. Qui in peccati confessione sibi non parcat. Qui quicquid peccauit non deo imputat, non fortunae attribuit, non diabolo non constellationi sed sibi ipsi iratus se sine mederatione accusat & arguit. Sequitur. (Et tu remisisti impietatem peccati mei). Glosa. Tanquam diceret ita dixi, & ita proposui (tu remisisti) non tantum peccatum, sed etiam (impietatem peccati mei) quae est quod culpam tacere decreuerat, & merita mea male clamabam. Cassiodorus. Glosa. Magna profecto pietas, ut ad solam promissionem peccata dimittat & votum pro operatione indicat. Nondum enim pronunciat, sed solum promittit, & deus iam dimittit. Nondum est vox in ore, ut homo confessionem audiat & deus audit. Gregorius. (Tu remisisti) inquit qui solus parcat, qui solus peccata dimittit, & sic dimittis ut ante remissio ad cor pertineat quam confessio in uocem erumpat.

Pro hac orabit od te omnis sanctus in tempore opportuno.

Hieronymus. Ad hebraicam ueritatem sic legit. (Pro hac orabit omnis misericors ad te tempus inueniens, ut cum inundauerint aquae multae ad illum non accedant. Glosa & Innocentius tertius. Tertia pars in qua poenitentiam commendat, per quam iustificatur impius, & sanctificatur iniquus. Et tanquam diceret, remisisti impietatem peccati mei & pro hac iniquitate, scilicet vel per hac remissione facta (orabit ad te omnis sanctus qui ideo factus est sanctus, quia remisisti, vel ideo orabit omnis sanctus quia nullus in hac uita adeo sanctus qui careat o peccato. Gre. Quanto enim electus quisque maiore sanctitate praeminet, tanto magis de his sine quibus haec uita non ducitur uenialibus, scilicet peccatis dolet, & licet sancti uiri magnis iam uir-

Alia lit.
pudicabo.
Alia litera
iniustitias,
Alia litera
cordis mei.

Gregorius.

Glosa.

Cassiodo.

7
Diapalma.
Alia litera
misericors.

Psalmus. xxxi. Fo. rliiii.

tutibus polleant. Habent tamen adhuc de culpe obscuritate quae feriant, pro hac itaque orant, sed quando? In tempore opportuno. Glo. Grego. quando scilicet venit plenitudo temporis, ubi misit deus filium suum in terris. Hieronymus. Innocentius. iij. Vel tempus opportunum est uita praesens, in qua qui non orat, in uirtute inutiliter orat. Perit enim mortuo confessio, unde sequitur.

8
Alia lit.
non appro
pinquabunt.

Verutamen in diluuium aquarum multarum ad eum non approximabunt.

Cassio.

Prouer. xix

Canti. viii

9
Alia lit.
preclara

Augustinus. Hoc est nemo arbitretur cum repente finis aduenerit sicut in diebus Noe remanere confessionis locum, per quam propinquatur ad deum. Cassiodorus. Gregorius. Hieronymus. (diluuuium aquarum multarum) est error hominum pessimorum, qui varijs prauitatibus fluctuantes multiplices sibi doctrinas constituunt. Et hi (ad deum non appropinquabunt) quoniam a uera religione discedunt. Innocentius. iij. Vel illi qui sunt in diluuium aquarum multarum (id est in fluxu carnalium uoluptatum de quibus legitur quod aquae furtiue dulciores sunt. (Ad eum non approximabunt) id est ad te mutata persona uel ipse aquae. (Ad eum) id est ad uirum sanctum (non approximabunt) quoniam aquae multae non poterunt extinguere charitatem.

Gregorius.

Glosa
Diapalma

Tu es refugium meum a tribulatione quae circumdedit me, exultatio mea erue me a circumdantibus me.

Hieronymus. ad hebraea uerita. sic legit. Tu es praestio mea, ab hoste custodies me laus mea saluans circumdabis me semper. Grego. Quasi dicat illi in diluuium aquarum multarum ad te non approximabunt. Ego autem qui delictum meum cognitum tibi feci, qui iniustitias meas non abscondi, quia de me diffidens de multitudine miserationum tuarum praesumo ad te per humilitatem confessionis appropinquabo, quia (Tu es refugium meum). Glo. Non mea iustitia uel alius deus, sed tu solus (es refugium meum). Cassiodorus. (Refugium) inquit ad quod confugio, ut pericula declinentur. Refugium a tribulatione quae circumdedit me. Hiero. De huius scilicet saeculi praesuris. Grego. Impugnant enim me carnis illecebre circueunt ignominiose passionibus Perturbant inordinati desideriorum tumultus, sed (tu es exultatio mea). Glo. In quo gaudeo spe futuri boni quod promittis. Et ideo o tu domine erue me a circumdantibus me). Cassiodo. siue a uitijs carnalibus, siue spiritibus immundis, qui me perdere praecipiti uoluntate festinant. Augustinus. Glo. Quauis enim gaudeam in spe tamen adhuc sum in malis. Et propterea (erue me) ab eis.

10
quarta pars
Alia litera
intellectum
dabo & statuam
Alia cogita
bo de te ocu
lo meo

Intellectum tibi dabo & instrum te in uia hac qua gradieris firmabo super te oculos meos.

Innocentius tertius. In hac uirtute parte intellectum commendat qui est secundus in donis, de quo in titulo dicitur intellectus David. Hieronymus. Et inducitur hic uox domini loquentis & docentis quomodo homo poenitens suum mereatur auxilium. (Intellectum) inquit (tibi dabo). Glosa. Ut sci-

licet cognoscas te & scias quod omnia sunt ex gratia & gaudeas in spe. Cassiodorus. Peccatores enim non habent intellectum, nisi quando eis conuersis dominus propiciatus indulget unde intelligere nihil aliud est quam bene agere, & ad mandata dei uota conuerrere. Innocentius tertius. Et quia non sunt in homine uigie eius, sed a domino gressus hominis diriguntur propterea poenitenti ut usque in finem perseueret dominus auxilium praestitit, dicens. (Et instrum te) per uirtutionem spiritus quae docet de omnibus. Augustinus. Glosa. Ne aberres quasi inermis, (in uia hac qua gradieris). Innocentius tertius. Id est in cursu uiae praesentis, Gregorius. Quadiu enim hic uiuimus, in uia sumus qua ad patriam tendimus. Cassiodorus. Uia autem haec in qua nos instruit est uia pacis & ueritatis. (In uia) itaque ista firmabo super te oculos meos. id est id est dirigam in te lumen intelligentiae meae. Grego. Super eum enim qui in hac uia graditur de oculos suos firmat, quia quicquid a boni praesentis intentione non defecit respectus ab eo diuinae misericordiae nunquam recedit. Augustinus. Glosa. & Innocentius. iij. Accepto autem intellectu instructus a deo conuertit se poenitens ad superbos & stolidos, qui sua merita iactant & defendunt peccata, dicens.

Nolite fieri sicut equus & mulus, qui non est intellectus.

(Nolite) inquit (fieri sicut equus & mulus). Glosa. & Innocentius. iij. Non dicitur hic bos qui satis humilis, nec sicut canis, qui nimis est sagax. Sed (sicut equus) id est superbus qui extenso collo ceruicofosus incedit. (Et mulus) qui significat stolidum quia est improvidus & mendosus, uel per mulum qui generatur & non generat, designatur ingratus qui gratiam accipit sed non reddit, uel per equum & mulum in Thobia Raphaela teste designantur luxuriosi. (Nolite) igitur (fieri sicut equus & mulus) id est superbi, stolidi, ingrati, & luxuriosi, quia talibus non est intellectus ad cognoscendum ueritatem. Gregorius. Cassiodorus. Vel nolite fieri sicut equus qui sine discretionis sessoris seruit arbitrio & a quocumque fuerit ascensus excurret Nec sicut mulus qui pariter accipit sarcinas, quibus fuerit oneratus, & pro hoc intellectum uirtutis non habet, quia nec ille intelligit cui obediat, nec iste quibus oneribus ingratetur Quisquis itaque domini (cuius iugum suauis & onus leue est) precepta reiiciens grauitissimas peccatorum sarcinas ferre non recusauerit irrationabilem se profecto, sicut equum & mulum ostendit. Glosa. Vel per equum & mulum intelliguntur duo populi per equum gentilis indomitus, per mulum iudaicus piger ad credendum, qui bus profecto non est intellectus. Nolite igitur fieri sicut illi, qui si noluerit acquiescere, o deus inquit iste poenitens fac eis quod sequitur.

In chamo & freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.

Cassiodorus. hic loquitur (in chamo ad mulum) respicit. (In freno) ad equum pertine. (Frenum) enim a ferro retinendo dictum est. Ferum quippe antiqui cabalum dixerunt. Ergo haec duo animalia cohibent ista retinacula, ut ad arbitrium iubeant.

Cassio.

Glosa.

11
Alia lit.
esse

Gregorius.

Mar. xi.

12
Alia litera
in freno
& chamo

Psalmus. xxxij.

his incedant, ne suis voluptatibus efferantur, his itaq; retinaculis (maxillas eorum constringe) Idem. Maxille adminicula sunt animalium quibus esca manditur ut corporis vita procuret. Inno centius. iij. Quæ profecto mandere nequeunt, quando chamo & freno cōstricte sunt. Cassiodo. Ipse ergo maxillas dicit in obedientibus debere constringi, id est copias victuales parcius dari (ie- juniorū necessitate conclusi creatoris subdantur imperio. Glo. Vel in chamo & freno id est mino- ri & maiori tribulatione, hoc est i freno iustitias & in chamo paupertatis sunt huiusmodi coercen- di ut vexatio eis tribuat intellectum.) Maxillas dico eorum (qui non approximant ad te) humi- liando se. Cassiodorus. Glo. Sunt enim quidam qui peccant carnis imbecillitate, a pijs tamen pre- cibus non recedunt. Innocentij. Et quia qui non possunt cohiberi per frenum debent corripiri p fla- gellum subiungit, & ait.

Glofa

xi
* Alias
peccatorum

Multa flagella peccatoris, sperantem autem in domino misericordia circū dabit.

Greg. Cassiodo. Tanquā diceret. Nolite fieri sicut equus & mulus, quia multa flagella peccatores sus- tinent contumaces, nolentes ire per seminas rectas ut quod non faciunt spōte plagis adhibitis cogā- tur implere. Qui enim per superbiam erectus con- tra conditorem peccata augere nō desierit. Et hic curarum aduersantium flagellis affligitur, & in fu- turo duplici nihilominus contritione conteretur. Innocent. iij. Vnde multa merito dicuntur flagella peccatoris, quia & in carne flagellatur exterius, & in mente flagellatur interius. Flagellatur in vita præsenti & futura, flagellatur ex culpa, flagellatur ex poena, flagellatur a deo, flagellatur ab homine flagellatur a mundo, & flagellatur a demone. Nec posset quis per singula enumerare peccatorū fla- gella. (Sperantē autē in domino misericordia cir- cundabit.) Idem. Sperantem inquit (in domino) non in saeculo, in gratia nō in merito. (Misericor- dia circū dabit) hoc est in omnibus aderit ad salu- tem. Cassiodo. Diuina nāq; iustitia non speranti- bus flagella, ita sperantibus in se misericordia pol- licetur. Grego. Qui diligentibus deum omnia co- operantur in bonum, ita ut qui in amore celestiu fixus seculū perfecte despexit. Nulli omnino va- nitati succubibit, nulla hūc aduersitas deiecit, nulla prosperitas corrumpit. Cassiodorus. Et bene dixit (circū dabit) ut nō sit locus relictus vnde possit ad eos diaboli hostilitas introire. Sequitur.

Cassiodorus

Gregorius

xliii
Laudate

Augusti

Letamini in domino & exultate iusti & gloriamini omnes recti corde.

Augusti. (Letamini) inquit (exultate iusti) non in vobis, sed in domino. Grego. Iustis autem so- lummodo ut in domino letentur dicitur, quia qui deum toto corde nō diligunt in eo letari quandiu secularibus delectantur nō possunt, neq; possunt hic gaudere cum saeculo, & illic regnare cum chri- sto. Cassiodorus. Vnde qui in se gaudet fallaci pre- sumptio decipitur. Qui vero in domino letatur perpetua delectatione perfruitur. Est autem (leta- ti) facite mentis suauitate mulceri. (Exultare) vero

est cōcitati animi feruore gaudere. Sequit. (Et glo- riamini omnes recti corde). Hierony. Recti corde dicuntur, quibus omnia iudicia dei placent, & se accusant de suis peccatis, & deum suū prosperis siue in aduersis semper laudat, quibus dicit. Glo- riamini ut scilicet gloria vestra ad deū referatur sicut ait apostolus. Qui gloriatur in dño gloriē. Augustinus. Glo. Nō sicut curus qui laudat deū cum sibi bene est cum vero male blasphematur. Re- ctus vero semper deū laudat, ut lob. Inno. iij. Vel in sperantibus iustis & rectis tres ordines designā- tur incipientium scilicet proficientium & perfe- ctorum. Primis exhibetur misericordia, secundis letitia, tertijs vero gloria.

Psalmus trigessimus secundus.

Titulus.

In fine psalmus Da- uid.

Hie. Psalmus iste vocē cōtinet pphetæ ad deū hortantis populos, atq; monētis iustos, in quē debeant exultare. Glo. In eo nāq; ppheta mi- sericordiam & potentia dei commendat, & facta

eius enumerat, agens de operibus creationis & re- creationis ut timeatur potentia qua creat, & ame- tur misericordia qua recreat. Et diuiditur in tres partes. In prima monet iustos ut in domino gau- deant. In secunda beatos esse clamat cultores dei. ibi Beata gens. In tertia ostendit quid de prædi- ctis sentiat, ibi. Anima nostra. Intentione autem monet & inuitat ad laudes ostendens, qui, & quare, & quomodo, & quare laudare debeant.

Exultate iusti in domino, re- ctos decet collaudatio.

Hieronymus. Cassiodorus. Horta- tur propheta sanctos ut laudent deū & ut non in terrenis delectationibus exultant, sed in domino ubi gaudia continua suauitate perfecta sunt. Augustinus. Glofa. (Exul- tate iusti in domino) non in vobis, non in saeculo quod perit sicut iniusti faciunt quorum exultatio finitur non in saeculo, sed (in domino). Hierony- mus. Alij enim exultant in rebus seculi huius, alij in circo, alij in theatro, sed iusti in domino. Glo- fa. Et quia in illo exultare non possumus, nisi lau- dando, ideo subditur (Rectos decet collaudatio). Glofa. Augustinus. Praui corde sunt qui dicunt deum vel non esse vel iniustum esse, vel negligere, hec cum vident malos florere & bonos pari, vel qui deum laudant quādo sibi bene est, blasphe- mant vero quando male. (Recti) vero sunt qui di- rigunt cor secundum voluntatem dei, quam iug- preponunt, ut & Christus docuit, dicens. Non si- cut ego volo, sed sicut tu, Hiero. Vel (recti) sūt qui in regule veritatis corda illorum dirigunt. Glof. (Rectos) inquit (decet collaudatio) non dicit lauda- tio, sed collaudatio propter vnitatem ecclesiae. Cas- siodorus. Collaudatio enim est multorum vno ore laudatio. Glofa. Exultantes autem laudate hoc modo.

Hierony

Glofa

Diuisio

I
* Alias litet
laudate

Mat. xxii

2
* Alias
deca
cordo

Hierony

Augusti

3
* Alias lit.
diligent ca-
tate ei iubi-
latione

Luceii

4
* Alias litet
qm rectus ē
seculo dñi

Mat. xvii.
& xxi
Mar xi
Luc xv

Confitemini domino in cythara, in psalterio decem chordarum psallite illi.

Hieronymus. Cassio. (Cythara) dicitur q; cita ite- ratione percutitur habens deorsum cauamen, ha- bens etiam sex chordas per quas opera sanctorū intelliguntur, quæ sunt opera misericordiae, & de illis chordis alia bene cantant, alia murmurant, sic & sancti alij sic, alij vero sic. Psalteriū vero de- fursum habet cauamē & decem chordas, vnde per (psalterium) intelligitur prædicatio vel mandata quæ de supernis veniūt. Et per decē chordas de- cem verba legis, quorum tria ad dei, septem reli- qua ad proximi dilectionem pertinent. Augusti. Glo. Vel per cytharā caro, per psalterium charitas intelligitur. Glo. ut sit sensus. (Confitemini domi- no in cythara) exhibendo corpora vestra hostiam viuam, & carnem cū vitij mortificando. (In psal- terio decem chordarū psallite illi) ut seruiant me- bra vestra charitati, & quia hoc nō sufficit nisi abū- dauerit iustitia vestra plusquā scribarum & phari- seorum, ideo subditur.

Cantate ei canticum nouum, bene psallite ei in vociferatione.

(Cantate ei. Glo. Non tantū lingua, sed & vi- ta. (Canticum nouum scilicet gratiæ, canticū cha- ritatis & fidei. Hieronymus. Quia nouus homo ve- nit in mundum nouam nobis legem instituens. Cassiodorus. Vel per (nouum canticum) intelli- gitur incarnatio domini, de qua angeli cantabant. Gloria in altissimis deo, & in terra pax) homini- bus bonæ voluntatis. Glo. Hoc autē canticum non cantant nisi homines per gratiam renouati. Se- quitur. (Bene psallite ei) bonis operibus, & si que- ris quomodo (in vociferatione). Hieronymus. Il- le enim bene psallit qui implet opere quod cantat id est prædicat ore. Cassiodorus. Bene enim psal- lere est deū bonis operibus inuocare. Hugo card. Vel bene psallite ei in vociferatione) ut ex abūda- tia cordis loquatur. Male enim psallunt qui non attendunt quæ dicunt, qui labijs deum honorant cor autem eorum longe est ab eo. Glofa. Cur autē sit deus laudandus sequitur.

Quia rectum est verbum domini, & omnia opera eius in fide.

Glofa. Ecce causas cur sit laudandus, quia rectū est verbum domini. Cassiodorus. Rectus est itaq; ser- mo domini ad dirigendos scilicet homines. Nam veraciter rectus dicitur qui rectos facit. Augusti. Glofa. Et qui in omnibus nullū fallit, nichil enim promittit & nō reddit quia iudicium & misericor- diam diligit, vnde sequitur. (Et omnia opera eius in fide) Augustinus. Hoc dicit ne quisquā se meri- tis operum peruenisse ad fidē putet, cum in ipsa fi- de sint omnia opera quæ diligit deus. Hieronymus. Vel (omnia opera eius in fide) iuxta illud euange- lii. Si habueritis fidem integram, & dixeritis mō- ti huic transfer te, & mitte te in mare, fiet. Hugo cardina. Vel ideo dicit (verbū domini rectū) quia orando aut prædicando intentio debet esse recta, ut ad celestia non ad terrena dirigatur. Nam ver- bum domini incuruant quicunq; pro terreno con-

Psalmus. xxxiij.

Jo. xlv.

modo orant vel prædicant. Qui paupertatem lau- dant &c. diuitias amant, sequitur.

Diligit misericordiam, & iudicium misericordia domini plena est terra iustitiam

Hieronymus (diliget misericordiam) qua nos assum- pta carne redemit (& iudiciū) quo inter impios iu- stosq; discernit. Glo. vel (diliget misericordiam) in promittendo (& iudiciū) in reddēdo vel diligit misericordiam in præsenti via, vocādo, & iustificā- do, & iudiciū in futuro bonis & malis secundum eorum merita retribuēdo, & credita nobis talenta cum vsuris exigendo. Augusti. Diligit misericor- diam quā nūc prærogat, (& iudiciū) quo id quod prærogauit exigit. Cassiodo. in hoc siquidem mū- do misericordiam diligit dū peccatores sustinet blasphemos patienter expectat, vitāq; præstat in- dignis (diliget) quoq; (iudiciū) dū pios sequestrat, ab impijs, & eorum metū aequitatis qualitate dis- cernit, ubi autem illam quā supra dixit misericor- dia domini plena est terra. Hierony. Totus scilicet mundus seu sancta ecclesia, quia sicut ille ubiq; est, ita & misericordia sua cū illo, & ab illo insepa- rabilis est, quia non tantum ut iustos custodiat des- cendit, sed & ut peccatores redimeret & saluos fa- ceret. Glo. Tria autem dicit nō coeli, quia coeli nō indigent misericordia ubi nulla est miseria, in ter- ra autem abundat hominis miseria, & dei miseri- cordia, indigent tamen coeli regente domino sine quo nec miser subleuatur, nec felix regitur, & pro- pterea quia nec coeli propriam sibi firmitatē præ- stiterunt subiungitur.

Verbo domini celi firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum.

Hieronymus. Cassiodorus. Glof. (verbo domini) hoc est sapientia, seu filio dei patris (Celi firmati sunt) id est apostoli plene instructi sūt cum eo cor- poraliter conuersando, siue iusti & viri sancti stabili- tati sunt. Gregori. Quid enim celorum nomine nisi sancti apostoli designantur, qui pluit verbis signantur & choruscant miraculis, de quibus per eundē pro- phetam dicitur. Celi enarrant gloriā dei (& spiri- tu oris omnis eius virtus eorum). Idem. Quia nisi prædicatores sancti promissa paracliti dona perci- perent nullo fortitudinis decore clarescent. Glo. (omnis autem virtus) ait quia & doctrina eorū & miracula a spiritu sancto procedebant. Cassiodo- rus. (virtus) enim & ad miracula pertinet quæ facie- bant, & ad legem domini quam gentibus prædi- cabant. Hieronymus. Cassiodorus. In hoc autem verbo trinitas manifestissime declaratur, dicendo enim (verbo) filium declarat adiungēdo (domini) patrem dicit spiritū oris eius) utiq; spiritum san- ctum vult intelligi, & ut in tribus personis vnitās demonstretur (eius) dicit non eorum, sequitur.

Congregans sicut in vtre aquas ma- ris, ponens in thesauris abyssos.

Gl. Nūc adhuc psequi de opib; ad potētā ptinē- tib; ex quib; laudat; est de; dices q; & ipe est Cō- gregas sicut in vtre aquas maris. Cass. Idē. Quod

5
* Alias litera

6
* Alias lit.
ois ornatus
corū

Celorum noie
apostoli de
signantur

Cassiodo

7

h iij

Psalmus. xxxiiij

fiad litera velis aduertere, clausum significat mar-
litoribus. Hugo card. Quod ipse dominus fe-
cisse legitur cum dixit. Congregetur aque que sub
celo sunt, & appareat terra arida. Cassiodorus vel
hic hoc spiritualiter velis agnoscere, hic vter eccle-
sie comparatur, quia sicut ille susceptas aquas, sic
& ecclesia adunationem populi credentis comple-
ctitur, vter enim est exutum pecoris tergo, quod
v sibus humanis deseruit ad liquores congregan-
dos, aque vero maris populum significat christia-
num. Hiero. dicit itaq; congregans sicut in vtre
hoc est in nouo ecclesie homine (aquas maris, fac-
culi populos, vt sint vinum nouum sicut dñs ait,
In vtres novos, Grego. in mora lib. ix. & iteu li.
xxix. vel quasi in vtre dominus aquas maris con-
gregat, cum miro moderamine cuncta disponēs in
suis clausis cordibus carnalium minas frenat, vter
quippe est carnalis cogitatio, vnde aque maris in
vnum congregate sunt, cum amaritudo pueritiae
mentis non erumpit exterius in vocem prauae li-
bertatis (ponēs in thesauris abyssos) Hiero. Hic
per (abyssos) interiorum celestium altitudinem
intelligimus (thesauris) vero est profunditas scri-
pturarum quātū enim voluit dominus per seruos
suos nobis demonstrare tantum per nos intellige-
re potuimus ipsā profunditatem scripturarum.
Hugo card. vel hoc dicit, quia thesauri eius sunt
inscrutabiles sicut abyssi, vel quia peccatores per
penitentiam facit lapides preciosos ppter qd lequū

Timeat dominum omnis terra. Ab eo
autem commoueantur omnes inhabi-
tantes orbem.

Cassiodorus. Glo. (Terra) hic durū significat per
omnia peccatorē qui merito terra dicitur, quia coe-
lestis gratiae largitate fraudatur tergo peccator iste
terrenus qui amare nescit timeat dominū vt qui
nō desiderio premiorū a peccatis abstinet, saltem
vindictae cōsideratione reuocetur, vel quia ecclesia
de mari, i. de fluctuantī populo facta persecutores
habet, quasi in vtre qui nū, nisi permissi faciūt, &
ponit eos sibi i thesauris vt ex eis donet milites
flagellātes filios, ppter ea dicit vt non eos (sed do-
minum timeat omni terra), i. ois homo (ab eo) au-
tem cōmoueantur omnes inhabitātes orbē. Cass.
Glo. d. icendo ab eo indicat, & a diabolo cōmoue-
ri, sed quod a deo vtiliter, omne enim qd ab eo dis-
ponitur, rebus semper vtilibus applicatur. Hiero.
hac qdā de futuro arbitratū iudicio, sed ad supio-
ris versiculi expositionem magis respiciunt,

Quia ipse dixit & facta sunt, ipse
mandauit & creata sunt.

Hiero. ad veritatē hebraicā sic legit. Quia
ipse dixit & factus est, ipso praeipiente stetit, idē
Hiero. Tanquam diceret, ideo ipsum cūcta timeat
quia ab ipso vel facta sunt, vel creata. Cassiodorus
Reddit eāq; hic causam quare a domo omnia de
beant cōmoueri, quia corū ipse creator est, dixit ei
inquit (& facta sunt) in quo significat initium rerum
seu creationē simul & formationē, mandauit vero
p recreationē, mandauit vtiq; per prophetas legē
per quā fideles domino volente creati sunt, Glo.
Et quia non tantum malos quando vult deus no-
cere permittit, sed etiam eos quando vult cessare
facit, ideo subdit.

Dominus dissipat consilia gentium
& reprobat autē cogitationes popu-
lorum, & reprobat consilia gentiū.

Hoc reprobat consilia principum in hebreo
non est, teste ibi Hieronymo in translatione iuxta
hebreum, sed sic legit, dominus dissipat consilia
gentium, itritas facit cogitationes populorū, & se-
quitur pro sequenti versu cōsiliū. Domini. &c.
Augusti. Dominus dissipat consilia gentium nō
eius regnū, sed sua regna querentiū (vel gentium)
id est iudeorum qui tanquā increduli contra deū
christum susurrant, non enim est cōsiliū, non
est prudentia, nō est sapientia, nō est fortitudo cō-
tra dominum, Cassiodorus, vel tunc (dissipat cō-
silia gentium) quando eas in ydolorum cultura nō
permittit diutius permanere reprobat autem cogi-
tationes populorum. Augustinus. Beatitudinē
terrenā concupiscentiam. Hieronymus, vel Pha-
risaeorum scilicet & Saduceorū & reliquarū pote-
statum genera, Cassiodorus, vel eorum quorum li-
cet volūtas in nece dñi nefanda cōpleta sit, resur-
rectio tamē ipsius cōstat esse reprobatā (& repro-
bat consilia principum). Augustinus Talibus po-
pulis dominari querentiū. Hieronymus, vel An-
nae vel Cayphae, quorum oim cōsiliū semper in
malo fuit, quod dñs resurgendo destruxit. Hugo
de sancto victore lib. sententiarum, cap. xxxix, vel
per gentes intelliguntur peccatores, per popu-
los stulti per principes superbi. Consilium gentiū
est concupiscentia carnis. Cogitatio populorum
est concupiscentia oculorum. Consilium princi-
pum est superbia vite, quē omnia deus reprobat
quia mundus transit, & concupiscentia eius. Bene
tamen populi cogitationes habent non cōsiliū,
quia stulti in populis significantur.

Consilium tamen domini in aeter-
nū manet, cogitationes cordis eius in
generatione & generationem

Glo. Tanquam diceret illorū consilia dominus
reprobat (sed cōsiliū dñi) quo beati nō non
facit nisi subditū sibi (manet in eternū). Idem.
Glo. Remigi. Quia nullo tēpore dissoluitur. Glo.
Et licet diuina sententia aliqñ mutetur vt patet de
Ninuitis Ionae. iij. & de Ezechia Esa. xxxviii.
tamē eius cōsiliū nō mutat. Cōsiliū ei dei ppter
accipitur scdm diuinā ordinationē put est in seip-
so sententia autē aliquādo accipitur scdm merita
hominū & demerita que sūt variabilia. Hu. card.
Qd enī disponit dñs, mutari nō potest ab hoibz.
Cōsiliū enim meū ait dñs stabit & ois volūtas mea
fiet. Cass. vel (p cōsiliū) intelligimus incarnationis
archanū, i quo cōsiliū dñs hōi (manet in eternū)
hoc est ad aeternam salutem nobis obtrinemā.
Cogitationes cordis eius. Cass. Glo. per cogita-
tiones intelligitur praedestinatio in qua oia re-
posita sunt, quē & sic permanēt vt pcutia sūt. Hie
Augu. Cogitationes enī sapiētie eius nō sūt muta-
biles (sed manēt i seculū seculi) iuxta illud. Celū
& terra transibunt, verba autē mea nō transibunt.

Beata gens cuius est dominus deus
eius & populus quem elegit in heredi-
tatem sibi.

Psalmus. xlii fo. xlii.

Cassiodorus, hic declarat quod in primo versu, p-
posuit, qui scilicet sunt recti aut quos decet domi-
ni collaudatio. (Beata) inquit (gens) cuius domi-
nus deus eius. Hieronymus, gens scilicet christia-
norum quae dominum elegit habere deum ydolis
derelictis, quē credit quod dñs creauit illas creatu-
ras, de quibus supra mentionem fecit, nō quod tē-
pus illas adducat. Hugo cardinalis. Quē dominū
deum esset credit, & cum vt deū colit, & ne homo
hoc meritis suis ascribat audiat quod sequitur (po-
pulus quem elegit in hereditatem sibi). Hiero. po-
pulus videlicet christianus quē dominus elegit in
hereditatem vt dixit in alio psalmo. Dabo tibi gē-
tes (hereditatem tuam) & alibi. Domini pars here-
ditatis meae. Augustinus. (Elegit) inquam quia nō
a seipso, sed dei munere electus est. Hugo cardina-
lis. Et nota qd primo dicit gēs. Secundo populus.
Tertio hereditas. Gens p statu culpe. Populus p
statu gratie. Hereditas p statu glorie. Idē. Glo.
Deinde ostendit quomodo elegit deus populum
in hereditatem cum subiungit.

De coelo respexit dominus, vidit om-
nes filios hominum.

Cassiodorus, de coelo enim (respexit dñs)
quando proprii filij donauit aduentum, non enim
homo respexit ad dominum, sed dominus res-
pexit ad hominem (& vidit omnes filios hominum)
Idem. Hieronymus. Quot ait vidit (gētiā) signifi-
cat miserantis, illos enim videre dicimus quibus
& aliquid praestitū esse declaramus. Omnes autē
dicit vt omnibus miseretur, quia nunquam re-
spexit eius sine misericordia fuit (filij hominum) fi-
lij Adam sunt vel successores apostolorum, & no-
tandum quod nō dicit vīsa peccata, sed filios homi-
num, nam cum delicta respicit, punit. Cum homi-
nem intuetur absoluit, vnde alibi dicit. Auerte fa-
ciem tuam a peccatis meis & alibi. Ne auertas fa-
ciem tuam a me.

De preparato habitaculo suo, res-
pexit super omnes qui habitant
terram.

Cassiodorus. (De preparato habitaculo) hoc est
de futuro dñi corpore quod preparatum in pra-
edestinatione fuerat. Augustinus (de habitaculo)
scilicet susceptionis humane quod preparauit si-
bi (respexit super omnes qui habitāt terram). Au-
gustinus id est misericorditer vidit omnes qui in
habitāt carnē vt praesit illis in regendo eos. Cas-
siodorus. Incarnationis enim miraculum ante sa-
cula probatur dispositum, quod pereclitanti mun-
do quē disposuerat facere poterat subuenire Hug.
cardinalis. Vel (de preparato habitaculo suo) id est
de beata Virgine quā preparauit id est prē alijs
parauit ad habitandum respexit super omnes qui
habitāt terram id est super oēs peccatores. Glo. fa-
(respexit) in quā, sed quare hoc? Quia ipse est.

Qui finxit singillatim corda eorum
qui intelligit & omnia opera eorum

Glo. (Qui finxit) id est manu gratie formauit sin-
gillatim corda eorum. Cassiodorus quibus intel-
ligentiae suae dona largitus est, sic enim dominus
mentes iustorum format atq; disponit vt ad mīse-

ricordiae suae dona pducatur (singillatim) dicit id est
diuinitatē atq; distinctiōem corda eorum) scilicet fan-
dorū sub domini timore viuētium. Hiero. Vt alijs
detur sermo sapiētie detur, scientie, alijs interpre-
tatio sermonum, alijs genera linguarum & reliqua
quē operatur vnus atq; idem spiritus. Idem. Glo.
Nō autē debet accipi vt quidam fallaciter volūt qd
in Adā omnes animas creauerit, ex quo animam
ex anima est imant esse generatam, sed quia infi-
mul omnes cognoscit, & omnes actus eorū prout
sequitur (Qui intelligit omnia opera eorum. Glo.
fa. Quo scilicet fine fiant. Cassiodorus intelligit
vitijs quando actibus bonorum prēmia digna re-
stituit, dicendo vero omnia opera significat cogi-
tationes dicta, vel facta quibus bonum malumq;
semper operantur.

Non saluatur rex per multam vir-
tutem, et gigas non saluabitur in mul-
titudine virtutis suae.

Glo. Quia supra dixit spiritualia esse a deo hic
subdit qd etiam corporalia a deo sūt scilicet corpo-
ris salus & alia quē continentur in his tribus scili-
cet in potentia, in fortitudine corporis & in diui-
tijs quē tria notat p hęc tria verba. (Rex. Gigas.
Equus. Non saluatur) inquit rex per multam vir-
tutem. Augustinus id est non saluus fit qui carne
suam regit, si in sua virtute multum presumpserit
Cassiodorus. (Regē) enim hic dicit hominem con-
tinentem qui quamuis regat corpus suum misera-
tione diuina a vitijs carnalibus, tamen saluum fie-
ri non potest dū de sua virtute presumit, iuste
enim virtus humana deseruit, quando datum bo-
num atq; perfectū non largitari deo, sed proprijs
viribus applicatur per (Gigatē) vero vult intel-
ligi eum qui virtutū magnitudine roboratur, qui
contra immanitatem diaboli assidua dimicatione
confligit, qui merito gigas esse dicitur, a quo tali-
bus spiritibus obuiatur, sed nec iste saluus esse po-
terit si superbie vicio subleuatus de meritis suo-
rum virtute presumpserit. Hug. cardinalis. Sicut
pelagi⁹ qui dicebat det vitam, det opes, misericor-
diam ipse mihi parabo.

Fallax equus ad salutem in abundan-
tia autem virtutis suae non saluabitur

Cassiodorus. (Equū) ponit pro felicitate huma-
na, seu mundana, quē hominem sic ponat, & acci-
pit sicut equus fallax qui cū iactando se graditur
ruinam subito quam non oppinatū incurrit, ille
enim dū campos appetit incautos fallere consue-
tit, & ideo fallax dicitur. Glo. Fallit enim quis
quis perse vel per hominem putat saluari (in abu-
dantia autem virtutis suae non saluabitur). Hiero.
nymphus, id est nec Gigas, nec rex. Glo. Aut alius
fessor eius per eam saluatur. Glo. vel equus est
corpus hominis quod quantumcūq; sit specio-
sum, & bene formatum, tamen fallax est ad salutē
spiritualem aut corporalem. Hugo cardinalis vel
corpus dicitur esse equus animae qui est fallax ad
salutem quando eum anima non refrenat a con-
cupiscentijs suis, vel equus dicitur diuitie, iuxta
illud. Vidi seruos in equis id est in diuitijs quē
multos decipiunt, & in temptationes mittunt, &
in laqueum diaboli.

Psalmus. xxxii

Ecce oculi domini super metuentes eum, & in eis qui sperant in misericordia eius.

Glo. Supra dictum est quod in sua virtute nullus saluatur, unde ergo salus? Ecce oculi domini super metuentes eum. Hieronymus. Oculi domini aspectus diuinitatis, Cassiodorus, vel oculi ponuntur pro voluntate diuina, quia quos contractos habemus ipsos sine dubitatione respicimus, oculi ergo domini sunt super timentes eum, quia pietas ipsius eos protegit, quos se timere cognoscit. Hieronymus. Timentes scilicet cum timore sancto. Cassiodorus. Sed quoniam dixit de timoribus oportune sequitur de amantibus. & in eis qui sperant. Glo. Non in meritis suis seu viribus. Sed super misericordia eius. Cassiodorus. Glo. Timere enim dominum, & sperare in eum coniuncta sunt, nam qui deum bene timet, & amat, qui bene amat, & timet. Hugo cardinalis, hęc enim duo simul esse necesse est his omnibus qui sperant in misericordia dei iuxta illud Beneplacitum est domino super timentes eum. Et in eis qui sperant super misericordia eius. Iste nāq; sunt. Duo mox quarum neutra sumi debet in pignore. Cantor Parisiensis. Quia timor sine spe desperatio est. Spes vero sine timore presumptio. Glo. Ad hoc autē sunt oculi dñi super timentes & sperantes.

Vteruas a morte animas eorum, & alat eos in fame.

Cassiodorus. Glo. Duo namq; ista sunt vota fidelissimi christiani vt scilicet in futuro iudicio eripiantur a morte perpetua, & hic spiritualibus alimonijs nutriantur, vbi est indigentia bonorum. Eripit autem a morte animas iustorum cum eas tollit de potestate diaboli. Et alat eos in fame Augustinus cum dat eis alimentum verbi, & semper veritatis, quod amiserat homo dñ presumptis in viribus suis. Cassiodorus. In fame autem positi sunt qui se celestium rerum desiderio semper accendunt.

Anima nostra sustinet dominum, quoniam adiutor & protector noster est.

Glo. Tertia pars vbi ostendit quid de preteritis sentiat, est hic quasi conclusio predictorum. Idem Glo. Tāquam diceret modo alit nos in fame, vt autem pñt & perfecte saginetur dicit. Anima nostra sustinet dominum. Hugo cardi. vel flagellantem vel premia differentem. Cassiodorus. Cū enī dicit sustinet, patientiā significat christiani. Hieronymus. Qui quicquid acciderit ei, siue bonum, siue malum patienter sustinet propter deū. Quoniam adiutor & protector noster est. Augustinus. Cassiodorus. adiutor noster est dum conamur ad deum, & protector dum resistimus aduersario. Hugo cardinalis, vel adiutor est ad bonū, protector autem contra malum. Cassiodorus. Securus ergo sustinet deum qui tali promissione fulcitur, & nota quod post omnia precepta paciētiam ponit vt viriliter cuncta tolleremus qui de tam magni premij largitate confidimus. Glo. Ideo autem sustinendus est dominus.

Quia in eo letabitur cor nostrum, & in nomine sancto eius sperabimus.

Augustinus. Non enim in nobis, vbi magna sine illo inopia est, sed in ipso letabitur cor nostrum, & in nomine sancto eius sperabimus. Cassiodorus. id est in nomine christi quem patienter sanctissimus propheta sustinuit & letabitur eum esse vctum. Hieronymus. Scimus enim q; nullus sperauit in eum & confusus abcessit. Cassiodorus. Quod autem dicit sperabimus (continuu tēpus significat, quia non est fas desinere, unde semper potest anima fessa recreari. Hugo cardinalis. Et Hugo quia sperauimus ne fraudemur a spe nostra, subdit. **F**iat misericordia tua domine super nos, quemadmodum sperauimus in te.

Glo. Subdit namq; orationem vt impleatur qd scit, tanquam diceret sicut sperauimus sic fiat misericordia tua domine super nos. Hieronymus. istum versiculum cogitare debet vnusquisq; ante quā cātetur, seu legatur, vt fideliter dicat sicut sperauimus in te ne alibi vacet mens sua. Cassiodorus. Glo. In his enim verbis incarnationem compler i desiderat, vt perfectus possit esse. Glo. Sed quo merito? Quemadmodum inquit sperauimus in te? Tāquam diceret ita fiat. & per hoc fiat quia (sperauimus in te) non in alio (sed in te). Hieronymus. vt qui nos per baptismum abluiſti spiritus sancti infusione confirmes. Cassiodorus. In te autem dicit vt omnes superſtitiones, omnes prauitates excluderet cum vero domino supplicaret.

Psalmus. xxxiii.

Titulus.

Lyra. Prosequitur expositionē huius psalmi iuxta hunc titulum.

Psalmus David. Cū immutauit vultu suū coram Abimelech, & dimisit eum, & abiit.

Cassiodorus. Cum Saul persequeretur David con i, reg xxi fugit ad Achis regē, ibiq; dum esset inuidia facie te suspectus, in diſtose mutauit vultum suū ita vt saluus ora compleret, quatenus energuminiſ est imatus miseratione diuina faciente dimittere tur illeſus. Significabat enim saluius hoc est scripturas diuinas in barba id est in fortitudine magna decurrere (pro achis) autem ad quem fugerat David mutatum est nomen Abimelech. Augustinus. Glo. Esdras enim hanc nominis mutationem fecit propter sacramentum, ne putaretur sola hystoria. Cassiodorus. vel quia hoc nomen Abimelech, indicat patris mei regnum, quod ad dominum christum bene pertinet, per quem gloriosus pater seruitium mundi sanctissima deuotione suscepit, sed cum dicit dimisit eum (regē) significat. (Abimelech & abiit) hoc est ad alias partes se contulit, quia ibi inceperat esse suspectus. Hieronymus. Tunc istum psalmum cantauit, qui totus circa pietatem, totus circa inspectionem diuinā, totus circa compescēdas sanctorum tribulationes commo ratur, Hugo cardinalis. Et quia in precedenti psal

Psalmus. xxxiii

fo. rlvii.

mo egit de operibus penitentiae & misericordie propter quē laudandus est deus, nunc in hoc psalmo propheta laudat deum & alios inuitat ad laudandum, & maxime pro immutatione sacramentorum veteris testamenti in nouum. Cassiodorus. & est iste tertius psalmus eorum in quibus per actus David significatur christi futura mysteria, est etiam secundus per alphabetum imperfectū. Glo. ad quid autem posite sunt istę literę principis ver suum hebreorū & non latinorum aut grecorū, superius exposuimus psalmo. xxliij. neq; hic omnes preponuntur sed omittitur vni sexta litera sed, pe seu maius phe duplicatur decimo sexto scilicet & vicesimo secundo. intentione autem monet psalmus iste ad nouum sacrificium, credere mente, nō pede. Et diuiditur in quatuor partes. Primo propheta laudē premitens monet mansuetos ad idē. In secunda ad communionem noui sacrificij hortatur fideles. ibi (accedite). In tertia, incipientes monet a quibus al sineāt, ibi (venite). In quarta, agit de retributionibus bonorum & malorū ibi (oculi).

Cassio,

Glo.

Diuisio.

ps. xxxiii.

I
aleph
Alia lit.
domino.

Cassio,

Laus vnde

Grego.

Beth
Mat. v.

Mat. v

Benedicam dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo.

Hiero. Glo. (Benedicā id est laudabo ore, corde, & opere dñm) Glo. a deo enim benedicū qui ipsū bñdicit more boni famuli qui vileſcēte dño vileſcit, & domino glorificato glorificatur cum ipso. In omni tempore. Hieronymus. Cassiodorus. Cum ait (omni tempore) & semper docet nos, nec in aduersis succumbere debere nec in secūdis extolli, sed tā profpera quam contraria equanimiter (ferre, ab beatū ante oculos proponentes in omnibus quę acciderint dei benedicere nomine) semper laus eius in ore meo. Cassiodorus. Glo. In ore namq; hominis iusti semper laus est dei quando talia, vel cogitat, vel loquitur, vt nulla redargutione culpetur. (Laus) enim a lauro dicta est quę solebat coronare victores. Hieronymus. (in ore) igitur, & corde hoc est intenta mente deū semper laudabo. Hugo cardinalis. Gregorius. Dignum nāq; est deo semper gratias agere, qui nunquam cessat benefacere, hoc autem nō fiebat ante mutationem vultus David, hoc est antequam testamentum nouum produciū fuisset. Tunc enim pro sola carnali mercede seruiebant domino, nec deum laudabant nisi cū eis prosperere succedebat, nunc vero laudandus est in omni tempore. Glo. Sed quia hoc facere non potest nisi humilis, ideo humilitatē cōmendans subdit.

In domino laudabitur anima mea, audiant mansueti & letentur.

Glo. Nō in me vel in exterioribus, sed in domino laudabitur anima mea. Hieronymus. hoc est vita mea. Cassiodorus. Tunc enim gloriatur fidelis seruus quando laudabilem dominum habere cognoscitur scit enim ad se referri bonum cum domino eius fuerit multo rumore predicatus. (Audiant mansueti & letentur. Hieronymus. Mansueti id est sancti qui aspera mundi equo animo sustinent. Beati enim mansueti quoniam ipsi possident terram. Glo. Cassiodorus. (Audiant) inquit

hoc. Non dicit docti, non ieiunantes non psallentes. Sed (mansueti) qui temperantiam hñt omnium rerum. (Audiant) dico Et nō tristentur de hac mutatione sed (letentur) Nō iugum dei in domitorum more fetentes. Glo. Et quia spiritualis gratia nō vult sola faceri quod multis proficit ideo vocat elios dicens. Et o (vos) monueri.

Magnificate dominum mecum, Et exaltemus nomen eius in idipsum.

In idipsum stat aduerbialiter & idem est q; simul vel similiter & ideo litera hieronymi habet in pace dormiā simul & requiescam & sic est aduerbiū congregadi vnde septies in libro psalmorum reperitur sed vbi septuaginta interpretes posuerunt in idipsum beatus Hiero. traduxit simul sed vbiq; continet magnum sacramentum. Glo. Ex feruore charitatis hoc dicit cum hoc demonstratiue dixisse non sufficit. Cassiodorus. Glo. Spiritualis namq; gratia nō vult sola facere, quod multis proficit ad salutem, ne inter officia sanctitatis destitabilis inuidio misceatur, vñ vocat alios dicens. Magnificate, inquit (dominum mecum id est laudando & predicando eum magnum. Et exaltemus nomen eius in idipsum. Hieronymus. Ac si dicat, propheta Quomodo ego amo. Et vos sic facite vel (exaltemus nomen eius in idipsum) id est filium cui pater dedit nomen quod est super omne nomen. Cassiodorus. vel in idipsum significat compositos choros quando psalmodiam domini alternatim successione respondent, Glo. vt autem inuitatos traheret, dicit quę bona sibi inde euenerant subdens.

Exquisiui dominum & exaudiuit me, & ex omnibus tribulationibus meis eripuit me.

(Exquisiui dominum) inquit. Augustinus. Glo. id est intus quęſiui munda cōſciā. Nec dicit aurū sed dominum. Cassiodorus. Qui nō longo spacio terrarum, non per locorum latitudines forſo distātes, sed in corde quęri (& exaudiuit me) Idem. Quoniam intellectus eius vnuerſa complectitur id est vbiq; intelligit se quęri (& exaudiuit. Glo. Qui enim non auditur non ipm quęſiuit. (Et ex omnibus tribulationibus meis eripuit me. Cassiodorus. Glo. (Ex omnibus) dicit. Quia non possunt particularim dici quanta impetrauit, qui nō aliud quam deum quęſiuit.

Accedite ad eum & illuminamini, & facies vestre non confundentur.

Hug. cardinalis. Quia supra dixit Magnificate dominum mecum. In hac secunda parte ostēdit quā liter eum magnificare debeamus. Glo. Et hortatur alios dicens quod ipse probauit (Accedite) inquit (ad eum). Hieronymus. Non loco, sed fide & opere. Augustinus. Glo. (Accedite) fide inherēdo, & duobus pedibus gemine charitatis currendo. Lyra. Ad eum enim acceditur nō passibus corporis, sed affectibus mentis per veram cognitionem & amorē. (Et illuminamini). Hieronymus. id est mente intelligite quia nisi credideritis, non

Psalmus. xxxiii.

intelligitis. (Et facies vestre non confundentur). Idem. In iudicio quo impij confundentur in condemnationem. Augustinus. Glosa. vel (non confundetur) quia quicquid hic fiat iusto, non erubescit, quia semper est apud deum superbus veto erubescit in adversis, quia ad deum non accessit. Lyra. Cassiodorus. Vel (non confundentur) id est non patiemini repulsum in orationibus vestris. Illius enim facies confunditur, cuius petitio repellitur. Hugo cardinalis. Hoc autem probat per exemplum propheta dicens.

Ste pauper & clamavit & dominus exaudiuit eum, et de omnibus tribulationibus eius saluauit eum.

Hieronymus. Christus scilicet dominus qui pro nobis pauper factus ad patrem in passione clamauit. Cassiodorus. Vel pauperem spiritalem designat, qui non tantum mundanis opibus sed vicio rui vbertate vacuatur. Iste pauper est qui accedens ad deum illuminatur cuius vultus non erubescit, quia quando ad dominum clamat salubriter & cooperetur auditur, unde subditur (Et dominus exaudiuit eum). Hugo cardinalis. quia oratio humiliatis se penetrat celos. (Et de omnibus tribulationibus eius saluauit eum). Hieronymus refuscitans Christum a mortuis. Cassiodorus. Vel hoc est quod accidere solet iustis quando in sancta conuersatione animam reddunt qui de seculi istius clade confusa ad securitatem perpetuam transferuntur. Glosa. Sed quomodo hoc? Ecce;

Mittet & angelus & domini, in circuitu tuum, & eripiet eos.

Augustinus. Hieronymus. Iste est magni consilij angelus dominus Iesus Christus, qui immittit in eos qui timent dominum & eruit eos, Hieronymus. Vel hoc dicit quia non dubium est timetes dominum ab angelis custodiri. Cassiodorus (immittet) dicit quia non palam hoc facit, sed occulte immittit operatur ut te nesciente pro salute tua quod expedire possit accipias. Hugo cardinalis. Deinde dicit in circuitu quia munit intus & extra contra duplicem temptationem (& eripiet eos) Glosa. in futuro.

Vstate & videte quoniam suauis est dominus, beatus vir qui sperat in eo.

Glosa. Tanquam diceret non solum (accedite) ut credatis, sed etiam (Gustate) & sic videte quoniam suauis est dominus. Gregorius. Cuius suauitatem non cognoscitis si hanc minime gustatis. Cassiodorus. (Gustate) autem non pertinet ad palatum, sed ad anime suauissimum sensum. Hugo cardinalis. Gustate inquit prius in affectu. & sic videte in intellectu. Quoniam suauis est dominus. Glosa. Augustinus. Quia est vita sumenti pellens omnes molestias in futuro. Beatus vir qui sperat in eo Hieronymus. Quare beatus quia illum habet qui omnia habet hoc est deum. Augustinus. Quisquis enim non sperat in domino miser est. Beatus vero qui sperat in eo. Hieronymus. Non in incerto diuitiarum, Glosa. non in seipso. Non in ceteris hominibus, sed

in eo que iam habet in spe. Hugo cardinalis. Sed ne spes in presumptione luxuriat. Bene addit.

Timete dominum & omnes sancti eius quoniam non est inopia timentibus eum.

Hieronymus. Cassiodorus. Timorem domini omnibus sanctis imperat ne quis accepta securitate de cipiatur. Et ne quauis benemeritis a saluberrima intentione discedat. Quid autem vilitatis timor eius habeat ostendit dicens (Quoniam non est inopia timentibus eum). Augustinus. pascebat enim te dominus contemnentem. Nunquid nunc deseret se timentem. quasi dicat absit. Glosa. Non enim est timentibus inopia quia etiam in presenti habet quantum exigit natura. Hieronymus. Quorum enim deus Christus est nichil boni deest. Nam in isticia dei omnia prestat. Querite inquit regnum dei & iustitiam eius & hec omnia adicietur vobis Cassiodorus. O brevis sententia. O promissio immensa. Possunt enim e gere quibus diuitie, quibus salus corporis, quibus regna tribuuntur, solus ille non eget qui deum timet propter quod sequitur.

Diuites & eguerunt, & esurierunt inquirentes autem dominum non inueniuntur & omni bono.

Lyra. (Diuites) inquit (eguerunt) ad literam quia secundum Hieronymum in epistola ad Paulinum. Avaro tam deest quod habet, quam quod non habet. Cassio. vel (egunt diuites) quando fidem non habent recta esuriunt) quando minime domini corpore satiatur, quid enim habent qui deum non habent. Grego. in mora. lib. xv. Si enim de exteriori fame egestas diuitum & esuries diceretur, pfecto diuites non essent qui pane corporis indigeret, sed quia dum exterius multiplicatur, interius inanes fiunt & diuites pariter & egentes esse memorantur, quia videlicet pane sapientie satiari minime merentur. Glosa. Quamuis (egant) etiam aliquando (diuites) pane temporali & inediam patiuntur interdum (inquirentes autem dominum non inueniuntur omni bono). Hugo id est non habebunt minus quam omne bonum, deum scilicet qui erit eis omnia in omnibus. Cassiodorus. Quia nullo bono deficiunt qui spiritali desiderio perfruuntur. Cum enim dominum diligimus in illo omnia reperimus quia ipse vnus est qui queritur, sed in quo omnia continentur.

Venite filii audite me, timorem domini docebo vos.

Lyra. in hac tertia parte hortatur ad bonum vite actus que consistit in vitatione peccati, & operatione boni. Timor autem domini facit vitare peccatum. Glosa. Ut igitur sciatis timere venite filij audite me). Cassiodorus. Glosa. Vox paterna sonat vox pietatis admonet, ut vltro dicentem audiamus quem tacentem exquirere deberemus. Lyra. (venite) inquit (filij) per desiderium discipline. Hugo cardinalis. Cum autem dicit filij indicat timorem quem docere vult, filialem esse non seruilem, filius enim dicitur a philos quod est amor. Hieronymus. Vel sancti filij dei dicuntur (audite me) Cantor Parisiensis. Et exaudite quia qui obturat aures

Psalmus. xxxiii.

fo. I

non proficit (Timor domini) Hugo cardinalis. non mundi, non hominum (sed domini). Lyra qui est initium sapientie iustorum (docebo vos) Cassiodorus. Hoc dicit ne pauescamus quod audiimus timorem. Non est enim timor iste qui formidetur, sed qui diligatur. Timor namque humanus amaritudinem habet, iste dulcedinem, ille ad seruitium cogit, iste ad libertatem trahit, ille claustra metuit iste celorum regna patefacit.

Vis est homo qui vult vitam diligit & dies videre bonos.

Hic. Vox est prophete interrogantis (Quis est homo qui vult vitam) eternam scilicet. Glosa. Tanquam diceret. Si vultis vitam discite timorem quia in hoc est vita. Cantor Parisiensis. Quod autem dicit quis raritatis est nota, non impossibilitatis. Hugo cardinalis. Multi enim volunt vitam habere & dies bonos, sed nolunt pro eis laborare de qua autem vita intelligatur declaratur cum subditur (diligat dies videre bonos. Cassiodorus. Bonos enim dies non istos dicit in quibus caducis delectationibus occupamur, sed illos qui vere boni sunt, & in summa sanctitate versantur. Cantor Parisiensis. Dicit etiam pluraliter propter interminabilitatem eorum. Hieronymus. Ad interrogationem autem prophete alius dicit, ego volo, & alius pariter ego. Si ergo vis fac quod sequitur.

Prohibe & linguam tuam a malo, & labia tua ne loquantur dolum.

Hieronymus. (Prohibe linguam tuam a malo) id est a detractatione vel ab amaritudine quia dictum est. Mors & vita in manibus lingue, & qui custodit linguam suam custodit animam suam. Custos enim iustitie silentium & pax. Nam si quis putat se religiosum esse non refrenans linguam suam huius vana est religio (& labia tua ne loquantur dolum). Idem. Ne aliud ore assimiles aliud corde retineas. Cassiodorus. Dolus enim est quando fallimus audientem ut quod creditur ad auxilium inferte videatur incommodum.

Diuerte a malo & fac bonum inquit & pacem & persequere & eam

Lyra. (Diuertere a malo) precepta negatiua que malu phibet obseruando (& fac bonu) precepta affirmatiua que ad bonum inducunt custodiendo. Hieronymus (diuertere) inquam (a malo & fac bonu) hoc est destrue vicia & edifica virtutes, nichil enim prodest si vnum destruis & aliud non edificas. Augustinus. Quia parum est nulli nocere nisi & bonum facias. Cassiodorus. Nam primus virtutis gradus est aliena non querere, sed illi superior est egentibus propria non negare. Gregorius in mora. li. primo. Nequaquam enim bona deo accepta sunt quae an eius oculis malorum admixtione maculantur, hinc namque per Salomonem dicitur, Qui in vno offederit multa bona perdit, hinc Iacobus attestatur dicens. Quicumque totam legem seruauerit, offendet autem in vno factus est omnium reus, hinc & Paulus ait. Modicum fermentum totam massam corrumpit. Cassiodorus. Et propterea non solum dicit declina a malo, sed addit (& fac bonum) quia ipsum solum est quod nos liberat at

que commendat. Glosa. Nam primum virat culpa, istud vero meretur coronam, sequitur (inquire pacem) Lyra que summum bonum est (& persequere eam). Glosa. quia hic nunquam est pax iusto cum corpore suo, sed semper pugna cum vicijs ideo precipit pacem semper queri, & si hic plene haberi non possit persequere tamen fugientem aliter in futuro non capietur. Cassiodorus. Nam quare querenda est nisi quia hunc fugit in futuro autem speranda est ubi perpetua stabilitate consistit. Hieronymus. Augustinus. Vel (inquire pacem) id est christum quia ipse est pax nostra (& persequere eam) id est imitare abnegando temetipsum, sequendo eam tollendo crucem tuam.

Oculi domini & super iustos, & aures eius in preces eorum.

Glosa. hac est quarta pars ubi agit de retributionibus bonorum & malorum, & ne iustus cui dictum est declina a malo & fac bonu inquire pacem & persequere eam in periculis aliqua dubietate molesta, aut ex infirmitate diffidat subditur, quod oculi domini super iustos. Cassiodorus. Cum dicitur (Oculi domini super iustos) continuam gratiam diuinitatis ostendit ut aspectus immobilis super eos esse videatur. Hieronymus. Pietatis enim inspectione eos iugiter contemplatur, Augustinus. Glosa. Et quamuis interdum ut medicus secet & vrat, hoc tamen facit ut sanet & parcat in eternum. (Et aures eius in preces eorum). Hieronymus. Quia que iusta sunt postulant, Glosa. Et propterea quod petunt dat gratiam scilicet pro gratia. Cassiodorus. Que enim mora fiat ad audiendum cum in ipsis habiter ipse deus qui exaudit. Glosa. Et nota quod non ait ad (preces). Sed (in preces) in quo notatur celestas audiendi, dum in ipsis auditor habitat. Sed forte dicit malus, secure facio mala, quia non super me oculi domini. Ad iustos enim deus attendit, me autem non videt. Ideo subdit.

Vltus autem domini, super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum.

Augustinus. Glosa. Non igitur putet malus se nesciri quia vultus domini super facientes mala). Cassiodorus. Quos sic attendit ut non respiciat, sic non respicit ut tamen eorum facta cognoscat. Timeamus ergo malum facere, quod eius scientiam no uimus non latere. Hieronymus. Per (vultum) autem hic furor domini intelligimus. Lyra. Vnde in hebreo sic habetur. (Ire domini super facientes mala). Cassio. Et intellige quod utroque videt dominus iustos scilicet ut parcat, peccatores vero ut puniat, unde sequitur ut perdat de terra memoriam eorum. Hieronymus. Hoc est de terra viuientium iuxta illud propheta. Delectatur de libro viuientium Cassiodorus. Soli enim deo placiti terram illam possidebunt. Memoria vero impiorum peribit, quia non erit iniquorum inter iustos vlla commemoratio. Augustinus. Glosa. Ita ut nec mentio, nec intercessio fiat pro eis inter bonos, cum inter eos firmatum sit magnum chaos. Adeo enim placet bonis iustitia dei ut non possint ad eos condescendere compassione scilicet aliqua propter confusio nem peccatorum que admiserunt. Glosa. Et vere

Psalmus. cxxiii.

sunt oculi domini super iustos. Sed quare quia.

Clamauerunt iusti & dominus ex-
audiuit eos, & de omnibus tribulatio-
nibus eorum liberauit eos.

Cassiodorus. Iustos dicit clamasse ad dominum &
semper eos, pfitetur auditos, nā & martyres quos
de supplicijs tyrannorum minime liberauit sunt
exauditi & liberati quoniam ad celorum regna
perducti omnibus tribulationibus probatur exu-
ti. Clamor enim iustorum non solum ad tempo-
ralem, sed maxime ad aeternam vtilitatem semper
auditur. Hieronymus. Augustinus Glo. Vel cla-
mauerunt tres pueri in inter flammis, filij Macha-
beorum, Abraham & ceteri patres. Et domi-
nus exaudiuit eos, dum eos etiam corporaliter libera-
uit. Hugo cardinalis. Nec mirum si exaudit quia
prope est, unde sequitur.

Intra est dominus his qui tribulato
sunt corde, & humiles spiritu sal-
uabit.

Hieronymus. Cassiodorus. (Intra est dñs) non
loco sed auxilio, deus enim nō est localis, sed nun-
quam elongatur ab his qui propter illum sustinet
Augustinus. Glo. Alti enim est, sed tamen vici-
natur. Non quidem omnibus tribulatis corpore
Sed his qui tribulato sūt corde, qui scilicet terūt
duriciam cordis. Cassiodorus. Multi enim tribulā-
tur sed non ex corde vt queruli fati qui peccata
non desunt, sed mundana eos damna contristant
Illi autem corde tribulantur qui aliena mala suas
faciunt esse miseras, qui mundum lugentes gene-
ralibus cladibus affliguntur. Cantor Parisiensis
Vnde in hebreo dicitur. (Intra est dominus con-
tritis corde, & humiles spiritu saluabit.) Glo. Cas-
siodorus. Humiles dicit spiritu non verbis quod
habet plerumque nequitia peccatorum. Hieronymus
Humiles spiritu sunt mites & humiles corde, hos
itaque saluabit dominus, vt eis regna celestia lar-
giatur. Glo. Saluabit quidem eos, sed non ita vt
nichil omnino patiantur, quia.

Multae tribulationes iustorum &
de his omnibus liberabit eos do-
minus.

Augustinus. Glo. (Multae) inquit tribulationes in-
storum pauciores vero iniquorum. Idem. Hiero-
nymus. Qui tribulationem non patitur non est ius-
tus. Instorum autem tribulatio morte finitur, pec-
catorum vero supplicia post mortē incipiunt. Cassi-
Glo. (Multae) si quidem sunt tribulationes ipsorum
a diabolo scilicet ab inuidis hominibus & a seip-
sis. Lyra. Vt per patientiae meritum perueniat ad
maius premium, vnde sequitur. (Et de omnibus
his liberabit eos dominus) Cassiodorus. In quo
ostenditur potētia creatoris quam impedire non
potest tribulationum multitudo. Augusti. Glo. Sal-
uabit quidem non semper corporaliter, sed
poraliter liberabit, vt de tribus pueris legimus &
daniele. Cassiodorus. Ex his itaque colligitur oēm
iustum multis quidem tribulationibus onerari, sed
de omnibus indubitanter absolui, quia.

Vstodit dominus omnia ossa
eorum vnum ex his non contre-
tur.

Hieronymus. Augustinus. Cassiodorus. Glo. (Os-
sa) dicit fidelium firmitatem, patientiam, scilicet
mansuetudinem & ceteras virtutes quae in sanctis
perire nequeunt, quia domini custodia seruatur
Sicut enim ossa nostra in carne faciunt firmamen-
tum, ita & virtutes in corde christiano. (Vnum ex
his non conteretur). Augustinus. Glo. Vt nec pa-
tientia pereat quod significatum est in agno pas-
chali, de quo dicitur in Exodo. Os non commi-
nuetis ex eo, quod impletum est in christo, cuius
crura non sunt fracta. Et impletum in sanctis suis
quorum parietia in tribulationibus exercetur sed
non vincitur. Sequitur.

Mors peccatorum pessima, et qui ode-
runt iustum delinquent.

Hieronymus. ad verba, hebrae, sic legit. Interficiet
impium malicia, & odientes iustum culpabuntur
(Mors) certe inquit ille (peccatorum pessima), quia
& hic mala eorum innituntur, & in futuro sine fi-
ne torquentur Augustinus. Glo. Cassiodorus. Nō
solum autem dicit mala, sed & pessima. Nam & si
in diuitijs & doloribus, & lamentis hominū ipso
rum vita finiatur, in domo sua intra lumina sua, in
matura etate. Tamen (pessima) est, quia in pecca-
tis est, & ad infernum trahit, vbi recepti poenas pa-
tiuntur eternas. Lyra. Vnde in hebreo & in trans-
latione Hieronymi iuxta hebreum habetur. In-
terficiet impios malicia & odientes iusticiā. Glo-
sa. Et quasi quis diceret, quorum peccatorum mors
est pessima respondet. (Et qui oderunt iustum de-
linquent) Aug. Hieronymus. Cassiodorus. Glo. Qui
scilicet oderunt dominū iēsu christū, qui iustificat
impium, qui est ppiatio peccatorum nostrorum. Qui
ergo hūc oderūt mortem pessimam habent, quia
in peccatis suis moriūtur, qui p eū deo non recon-
ciliantur. Cassiodorus. Odiūt aut eū qui mandata
eius non custodiūt. Hieronymus. Vel (qui oderunt ius-
tū), hoc est vni quēq; sanctum peccat. Glo. Mors
quidem peccatorum pessima, sed quid de morte ius-
torum. Sequitur.

Redimet dominus animas seruorum
suorum, et non delinquent omnes
qui sperant in eo

Hieronymus. Cassiodorus. (Redimet) nos christus sū
guine suo precioso, & modo p singulos dies nos
redimit de potestate sedem mortis liberando. Glo.
Hugo cardinalis (Redimet) inquit (dñs animas)
non quorūcūq; sed seruorum (id est sibi obediē-
tium). (Et non delinquent) id est non peccabunt
ad mortem quamuis sine peccato nō sint (Omnes
qui sperant in eo). Lyra. Specilicet formata chari-
tate quae provenit ex gratia & meritis. Augusti.
Glo. Iste enī est modus humane iustitiae, vt quia
sine peccato non est homo, in hoc tamen non de-
linquat, id est in hoc mortale caueat, dū id est quia
sperat in eo in quo remissio peccatorum. Hiero-
nymus. Cassiodorus. Vel secundum aliam literam
non derelinquet scilicet tanquā bonus pastor neq;
hic, neq; in futuro eos scilicet qui sperant in eum

Psalmus cxxiiii.

Jo. xlii.

non in proprijs viribus confidentes.

Psalmus tricesimus quartus.

Titulus.

In fine psalmus ipsi
David.

Hieronymus. Hiero. Aug. Cassiodorus. (David) manu fortis
seu desiderabilis inter-
pretatur. Manu fortis
Christus dicitur, quia
mortem nostram vici-
desiderabilis, quia vitā
aeternam promissit. Glo-

Lyra. Hic psalmus appro-
priatus est ipsi David
tanquā eius auctori. Ex-
positores tamē hebraei
& latini dicunt commu-
niter qd David fecit hūc
psalmū contra persecu-
tionē Saulis petēs dñi
nū auxiliū, in qua perse-
cutioe multos psalmos
fecit, quia diu durauit.

sa. Quid enim fortius illa manu quae hostem stra-
uit non armata, sed in ligno crucis, clauis transfixa?
Quid desiderabilius eo in quē desiderant an-
geli prospicere, propter quem martyres eum etiā
non videntes voluerunt mori, vt ad illum viden-
dum mererentur peruenire? Et est sensus tituli hu-
ius. Psalmus iste dirigit nos in finem attribuit
ipsi David, i. Christo qui hic loquitur nūc in per-
sona sua, nūc in persona corporis. Et est iste secū-
dus psalmus eorū qui late agunt de passione chris-
ti intentione monens vt aduersa feramus inuocā-
do deum contra inimicos in tribulationibus hu-
ius seculi. In quo notantur est qd ea quae in humi-
litate, fletu, ac lamentatione dicuntur non diuini-
tati, sed assumptae carni conueniunt. Et diuiditur
in tres partes. Primo incipit ab oratione orans p
se & aduersarios memorans culpam eorum, in se-
cunda, praemittens de spe boni & gaudio. Narrat
quē maligne & nequiter cōtra deum fecerunt, ibi,
(Anima autem mea). In tertia, praemittens confes-
sionem totius ecclesiae agit de fructu passionis, ibi
(Confitebor tibi) incipiens itaque ab oratione in per-
sona sua, & suorum membrorum, ait.

Ps. xxxiiii
Alias aduer-
sarios meos

Vidua domine nocentes me,
expugna impugnantes me.

Cassiodorus. Glo. Incipit enim ab
oratione pro vtraque parte pugnae
cum commemoratioe culpe, & orat
vnicuique quod meretur. Ostendens quāta tulit ab
aduersarijs & poenas quae eis pro iniquitate resti-
tuuntur. Hiero. Et est ista vox Christi in passione
& vox ecclesiae in tribulatione dicentis. (Iudica do-
mine nocentes me). Hieronymus. Iudeos scilicet &
principes sacerdotum. Cassiodorus. Vel clamat chris-
tus ex humana infirmitate vt dānantur nocētes,
id est dyabolos cum ministris suis, malos nāq; in-
dicare dānare es. Parisiensis Can. Per hoc enī ver-
bū (iudica) intelligitur aliquando dānatio, vt qui
non credunt, iam iudicati sunt. Aliquando separa-
tio, vt iudica me deus, & discerne causam meam.
Aliquando discatio, vt cum dicitur Dominus iudi-
caturus bonos & malos. Aliquando saluatio, vt nō
dānabis eum cum iudicabitur illi. Aliquando cor-
rectio, vt ibi. Iudiciū incipit a domo dei. i. castiga-
tio, vnde potest hic accipi iudiciū istud vel pro
dānare, & tūc ad malos pertinet, vel pro discerne-
re & separate illos scilicet qui poenitentib; ab alijs.
Sequitur. (Expugna impugnantes me) Hieronymus.
Ac si dicat, tu fac vindictam pro me, Si enim deus

pro nobis quis contra nos? Cassiodorus. (Expugna)
inquit (impugnantes me). Quia qui impugnat, su-
perare contendit. Qui expugnatur omnino victus
est. vnde merito immundi spiritus impugnatores
dicuntur, quia licet sanctos vincere nequeant, con-
tendere tamen cum eis improba voluntate non de-
sunt. Hugo de sancto victore lib. sen. ca. xl. Vel Hugo
nocentes sunt qui voto malignitatis insidiantur.
expugnantes qui aperte persequuntur. Potest itaq;
vir iustus occultos inimicos suos iudicari, i. ad fu-
turum iudiciū reservari. Manifestos vero expu-
gnari, i. in hac vita puniri (vt eorum poena mani-
festata alios ab iniquitate retrahat, quos prius eo-
rū malitia per exemplū ad iniquitatem animabat

Apprehende arma & scutum, & ex-
urge in adiutorium michi.

Cassiodorus. (Arma ab arcendo dicta sūt qd per ea
hostes violentissimos arceamus. (scutū vero dictū
est, quasi sculptū, ex eo qd in ipso antiqui facta sua
signabant. Hieronymus. In armis itaq; celestia adiu-
toria, in scuto diuina protectio designatur, quam
secundum infirmitatē carnis sibi postulat assigna-
ri per eū, qui armis hostes percutit scuto nos pro-
tegit. Quid igitur fortius, quid pulchrius, quam
Christū armatū stare pro suis sanctis? Glo. Magnū
profecto spectaculū videre deū pro nobis armatū
Hugo de sancto victore, lib. sententiarum, ca. xli. Qui in no-
bis dimicans aduersarios superat, dum nos pugna-
turos contra aduersarios armat. Cantor Parisien-
Faciens nos (apprehendere arma & scutum) loti-
cam scilicet fidei, galeam spei, & gladiū verbi dei.
Sequitur. (Et exurge in adiutorium michi). Aug.
Glo. Exurgere) dicitur (deus) dū nos excitamur.
Aliquando enī dormit deus in nauī, i. fides in cor-
de nostro, & tūc fluctuat nauis. Glo. Excita igitur
Christum dormientē, i. fidem, quae si vigilaueris,
fiet tranquillitas magna in mari, recedent enī oēs
tentationes aut non preualebunt.

Effunde frameam & conclude ad-
uersus eos qui persequuntur me, dic
animae meae salus tua ego sum

Hieronymus. Cassiodorus. Per (frameā) hic intelligitur anima xpi
per quā facit deus pater iustam vindictā cōtra dia-
bolum vel animā cuiuslibet sancti, per quā etiam
deus facit vindictam. Sicut per petrū fecit de ana Actuum. v.
nia & Saphira, & per Helyā de quinquaginta vi. iiii regū. i.
ris (Et cōclude aduersus eos qui persequuntur me.)
Hieronymus. Vel effusus super eos ire tuę gladi-
eos concludat, ne ad nocēdū valeāt euagari. (dic).
Pari. ca. Nō verbo tū, vt Moysi, nec in spū vt Da-
uid, sed opere & te, (dic aīa meae salus tua ego sū).
Idē. Vt intelligat qd tu es deus me, tu es salus aīa
meae, & vt preter te nullum querat. Augustinus.
Quia suggerunt ei inuisibiles hostes dicentes nō
est salus ipsi in deo eius.

Confundantur et reuerantur, queren-
tes animam meam.

Aug. Gl. Prophetia est nō optatio. q. d. Sal-
ua animā meā ita vt quēretes eā perdere (Cōfundā-
tur & reuerantur). i. timeāt poenas. Cassiodorus. Confun-
di enim est facta sua erubescere, & in meliorem sen-
tentiam commutare. Et propterea vt intelligeres
ad cōuersionem confusionem petitam addidit (&

Psalmus xxxiii

rogerentur, i. emendati colant & diligant quem persequendum esse putauerunt (querentes animam meam). Glo. Volentes ea perdere, non imitari. Cas. In mala enim partem hoc dicit, qui scilicet sic animam meam querunt ut eam non venerari velint, sed a corpore segregare festinant. Nam queri animam christi & in bonam partem dictum est, ubi ait. Perijt fuga a me, & non est qui requirat animam meam.

Avertantur retrorsum & confuandantur cogitantes michi mala.

Aug. Glo. Non precedant, sed sequantur, non dent consilium, sed accipiant. Petrus enim praecedendo sathanas, sequendo discipulus fuit hoc ita est quod qui dicit (Avertantur retrorsum). Cassiodorus. Sic enim dictum est Petro redi retro sathana non potest periret, sed ut domini voluntatem implet. Hieronymus. Vel in malum dicit, (avertantur retrorsum) ut scilicet non proficiant persecutores ecclesiae. (Et confundantur cogitantes michi mala. Cassio. Ipsi enim omnia mala cogitant, dum praeter catholicam fidem aliqua prava intentione docere festinant.

Fiant tanquam pulvis ante faciem venti, & angelus domini coartans eos.

Hieronymus. Id est angelo persequente disperdatur ut nihil profus ex his vel modicum relinquantur. Cantor perisit. (Pulvis) enim hic non est nota humilitatis vel venialis culpa, sed ariditatis sine humore gratiae. Hiero. Unde pulvis levis vel infructuosi homines dicti sunt, quia sicut pulvis ante ventum, sic erunt peccatores ante sententiam diuinam, in die iudicii. (Angelus vero domini spiritus malus est, sed si malus cur domini Si vero domini cur malus domini quidem est creatione. Hugo card. Qui velit nolit domino subiectus est. Hiero. Malus vero est non natura, sed ad intentionem suam. Augustinus. Vel ventus tentatio est. (Pulvis) vero iniquus, qui quando venit tentatio tollitur, nec stat, nec resistit, sed cedit tentationi, vel suggestioni etiam minime. Greg. lib. iij. mora. Qui cum in corde suo aura tentationis rapitur, quasi ante faciem venti pulvis eleuatur. Cas. Vel in bona parte pulvis terra arida dicitur, quae vento flante stare non sinitur, sed in auras eleuatur, ita voluntates peccatorum cum fuerint inspiratione commouit, a vitiis ad virtutes eleuantur.

Fiat via illorum tenebrae & lubricum, et angelus domini persequens eos.

Hiero. Augustinus. (Tenebrae) ignorantia dicitur. (lubricum) vero luxuria. (Fiat) itaque via illorum tenebrae & lubricum ut scilicet non cognoscant veritatis lumen, nec firma statione consistant, sed ut lubrici fiat gressus eorum. Augustinus. Glo. Et si quando forte tentationi resistent, fiat eis obscura, & lubrica via, i. inconstans. (Et angelus domini persequens eos. Id est Qui non sinat eos stare donec luceat lux gratiae ante pedes eorum, sed in varia malo praecipitet. Cassio. Vel in bona via per quam ambulant, i. opera sua fiant eis tenebrosa, ut illa horreant, & lubrica, ut in eis diu stare non possint. Et si decreuerint immorari (angelus) i. virtus domini (persequatur eos) ne in sceleribus longius herese sinantur. Glo. Deinde commemorat culpam inimicorum, & quasi quis queret.

retet, quo merito sint tanta mala eis respondet, aut di quo merito.

Quoniam gratis absconderunt michi interitum laquei sui superuacue & exprobrauerunt animam meam.

(Quoniam gratis) inquit. Hieronymus, Cassio. Id est sine causa cum eis nihil mali fecerit. Illud ei gratum dicitur quod non alicuius rei compensatione tribuit. (Absconderunt michi laquei sui) i. putabant qui diuinitatis potentiam non credebant. (In interitum laquei sui) i. Hiero. Et bene sui, quia quem putabant domini interitum, eorum effectus est laqueus. Cassio. Glo. Ille enim laqueus non morientis erat sed peccantis magis interitus. Glo. Unde alia littera habet. Absconderunt michi muscipula corruptoris suae, superuacue exprobrauerunt animam meam. Augustinus. Glo. Plura falsa dicentes, & nihil probantes. Hiero. Nichil enim utile habuit exprobratio eorum. Cassio. Quid enim plus vanum, & inuile, quam illud ad culpam prauitatis studio velle conuertere, put illi conabantur facere quod predicabatur oibus ad salutem. Hugo cardina. Et nota quod in hoc versu multiplex causa assignatur quare praedicta patiantur. Innuitur enim primo eorum malicia, quia (gratis) secundo fraudulentia, quia (absconderunt). Tertio crudelitas, quia (interitum). Quarto stultitia, quia (superuacue). Quinto contumelia, quia (exprobrauerunt). Sexto praesumptio, quia (animam meam). Sed quia per quem quis peccat, per hunc & torquet, propterea subditur.

Veniat ille laqueus & quem ignorat, & captio quam abscondit apprehendat eum, & in laqueum cadat in ipsum.

Hiero. Excidium illud minatur propheta, quod enenit iudeis temporibus Vespasiani (veniat) inquit (illi populo) scilicet iudeorum laqueus quem ignorat Glo. Nichil enim in istis quae illa euenire eis quae absconderunt, ut inde decipiantur unde decipere voluerunt Inde illis noceatur unde nocere coadi sunt propter quod sequitur (Et captio quam abscondit apprehendat eum). Hiero. Mors scilicet repentina, quam oculis deo nostro moliebatur ut incidat in foueam quam fecerunt. (Et in laqueum cadat). Glo. Non in alium, sed in ipsum quem mihi tetenderunt. Nemo enim malus est qui non sibi prius noceat. Cassio. Glo. Vel in bono potest accipi laqueus. & captio & dicit hoc optato bonum eis de morte christi provenire. q. d. Veniat illi laqueus veritatis (quem) peccator (ignorat). Et captio quam abscondit, i. abscondita mors christi apprehendat eum, ne scilicet suis sceleribus relinquantur (& in laqueum cadat) bonum scilicet quo a malis cohibeatur (in ipsum). i. ipsa morte christi.

Anima autem mea exultabit in domino, et delectabitur super salutari suo.

Aug. Glo. & Hugo car. Hae est secunda psalmi promissa spe boni, & gaudii anarrat xps quam maligne erga eum egerunt iudei, & itaque diceret hae quae dicta sunt fient malis michi nocere volentibus Michi autem quid? Anima autem mea exultabit in domino Cassio. Prima quippe sanctae anime beatitudo, est

viii
Alia lit.
muscipula
corruptoris
sue infidias
retis suis
Alia sine
causa fode
runt aie mee

ix
Alia lit.
muscipula
quam ignorat
calamitas
Alia lit. non
habet ipsa

Laqueus in
vtriusque parte

x
Secunda ps
Alia lit.
salutariis

Psalmus xxxiii

Fol.

exultare in domino, quia totum illic conqueritur cum mens sibi purissima destinatur, nam qui laetatur in domino, nec gaudium eius aliquando deficit, nec suauis quicquam quod amare possit inuenitur, quid autem sequitur hanc exultationem hoc scilicet quia delectabitur super salutari suo. Hieronymus, Christo scilicet. Salutari enim noster Christus est. Cassio. unde salus egreditur, & vita praestatur, cum ipse sit fons misericordiae, supplicantium & remissio peccatorum. Aug. Glo. ipso enim nihil suauius, ipsum ergo pete. Et in illo habebis oia. Gre. in mora. li. xviii. Et quia carnes meae verbum non habent, quia infirma mea apud te deus funditus silent, ossa mea tuae magnitudinis laudem dicunt, quoniam ipsa quoque quae esse in me fortiora credidi tua consideratione contemiscunt, propterea

Omnia ossa mea dicent, domine quis similis tibi.

Glo. Hug. car. Ossa, i. oes discipuli mei qui dicuntur ossa christi qui alio loco per prophetam dixit, dispersa sunt omnia ossa mea in passionem scilicet. Cassio. Ossa enim fortitudinis animi, & constantiam mentis significant, quae merito ossibus comparantur, quia sicut illa corpus, ita & haec sanctas voluntates corroborant, dicunt ergo hic. (Ossa mea domine quis similis tibi) (Hic, quasi diceret nullus. Glo. Quia ipse est solus qui eripuit hominem de manu fortis, unde subditur.

Eripiens me inopem de manu fortiorum eius, egenum & pauperem a diripientibus eum.

Cassio. Aug. Glo. (Inopem, egenum, pauperem) haec tria in vnum collecta genus humanum significat, & suam calamitatem indicat. Inops enim erat quia mortale. (Egenus) quia oris in sudore querit panem, (pauper) quia de pura sapientia delectatur panem & vmbralem habebat rationem. Hunc tamen incarnatione sua dominus liberauit de manu fortiorum eius. Glo. i. de manu diaboli qui tenebat eum & a diripientibus eum, i. a membris diaboli Hug. car. qui diripiebant eum, i. dire rapiebant ad infernum Hic, vel intelligitur verus iste de xpo, qui pro nobis inops & pauper factus est, ut illius inopia nos ditaret.

Surgentes testes iniqui, quae ignorabam interrogabant me.

Cassio. Glo. dictis calamitatibus hominis. Ne ipse xps alienus ab his videatur passionem suam exponit dicens. (Surgentes). Glo. quasi subito & immeritate testes iniqui. Cassio. Glo. Renera iniqui erant contra veritatem, iustitiam locuturi. (Quae ignorabam, interrogabant me. Cassiodorus). Quae ignorabam hoc est quae me dixisse oimodis nesciebam. Glo. & Hugo car. vel quae ignorabam secundum opinionem ipsorum vel per approbationem vel experientiam. Aug. Glo. vel interrogabant eum de peccatis quae ipse ignorabat facere Christus enim qui est cognitor iniquitatum, dicitur ignorare peccatum. Non quidem non videndo, sed non committendo.

Retribuebant michi mala pro bonis, sterilitatem animae meae.

Glo. Taque diceret xps. Cum venissem saluare eos & curassem infirmos eorum. Ipsi tamen (retribu-

bant michi mala pro bonis) Parisiensis can. Hae detestabilis ingratitude. Cas. Cum enim Christus vitam credentibus contulisset, isti mortem reddere maluerunt. Aug. Glo. Cum attulisset eis fecunditatem, ipsi retribuiebant sterilitatem, ille vitam ipsi mortem, ille honores, ipsi contumelias, ille medicinam, ipsi vulnera. Cassio. Hec itaque sterilitas animae fuit quando magister bonus in ipsis fructum fidei reperire non potuit. Aug. Glo. Sicut nec in ficulnea, cui propterea maledixit, quia cum quere ret ea fructum non inuenit, sed tantum folia. Sic & in synagoga verba reperit non facta, iuxta illud quod apostolus ait, Qui praedicat non ferendum furas.

Ego autem cum mihi molesti essent, induabar cilicio.

Hiero. Hae sunt arma sanctorum. Totus enim iste psalmus in persona christi est, & per christum ad omnes sanctos referri potest. (Ego autem) inquit cum mihi molesti essent. Cassio. Glo. Dum scilicet iudei seruirent in me, & per contumelias, & infidias essent mihi molesti. (Induebar cilicio). Glo. id est sub carne mortali latebam secundum diuinitatem, quia non exercui potentiam. Hiero. legimus ieiunium illius, non legimus cilicium sed per cilicium peccatores, quia vestitus poenitentiae est, ac si dicat. Induit enim se diuinitas carne, & de peccato dnanuit peccatum. Cas. Et propterea cilicium (se induisse commemorat, quia diuinitatem suam carnis velamine tegebrosus mentibus occultabat. Glo. (Cilicium) ei fit de pilis captatum, quae in lege veteri offerebantur pro peccatis. Cassiodorus. Vel fit ex hedis, qui se ad delicta iure referuntur, quoniam in iudicio domini in peccatorum parte sunt positi. Aug. Glo. vel caro dicitur cilicium propter similitudinem carnis peccati.

Ham, et oratio mea in sinu meo conuertetur.

Cassio. (Ieiunium) dicitur est quasi inedia quod ieiunium vnde abstinentes diutius ad inedia usque perducant, ieiunium autem domini fuit, quando non inueniebat quos in cibis spirituales assumeret. Glo. Iudei enim nulla bona opera faciebant, & apostoli fugerant & se abscondere unde vix vnum latronem inuenit, quem in cruce gustauit. Potest etiam & ieiunium corporale domino conuenire, quoniam quadraginta diebus & quadraginta noctibus ieiunauit in deserto. Hic Esuriens etiam venit ad arboris fici, & sitiens ad fontem aequae. Sequitur. (Et oratio mea in sinu meo, conuertetur). Aug. Glo. Sinus est secretum, quo orare iubemur. Secretum vero christi est diuinitas ad quam orat humanitas. Cassio. Glo. Cuius oratio dum scilicet orauit, per eis in cruce, & eam miserrabiles iudei minime suscipere mereretur remeabat in sinu eius id est in secretum pectoris unde fuerat egressa. prout alibi dicit, Pax vestra ad vos reuertetur.

Quasi proximum quasi fratrem nostrum sic complacebam, quasi lugens et contristatus sic humiliabar.

Hiero. sic legit iuxta hebraeos, quasi ad amicum, quasi ad fratrem meum sic ambulabam quasi lugens mater tristis incuruabar. Cassio. Glo. Hic mutatus est

Mat. xxi

Mar. xi

Roma ii

15

Alia littera

ab eis

Cilicium vbi

Nu xv

Mat. xvii

16

Alia lit in

sinum meum

reuerteretur.

Mar. iiii

Mat. xxi

Mar. xi

Luc. xii

Iohan. iiii

Mat. x

xvii

Alia littera

i ij

Psalmus. xxxiii

nominum casus, pro ablatiuis enim accusatiui positi sunt ut sit iustus. Et si molesti essent iudei, ego tamen sicut de proximo, sicut de fratre nescio. Ita mihi complacebam id est de eorum in affinitate gaudebam, qui me hostiliter insequerantur, complacere enim in illis dominus, quando eos docebat ne delinquerent, quando pro ipsis patri in cruce positus supplicabat. Glo. Et quauis hac omnia faceret, ipsi tamen conuerti noluerunt. Et propterea ego quasi lugens & contristatus sic mihi labar. Cassio. In hoc enim lugentem & contristatum se esse commemorat, quia in cunctis iudeis quos in tempore diligebat fidem inuenire non potuit quare querebat.

Et aduersum me latrati sunt & conuerterunt, congregata sunt super me flagella & ignorauit.

Hiero. ad hebraicam verita. longe aliter legit, sic, scilicet, Et in infirmitate mea latrabatur, & congregabatur collecti sunt aduersum me percutientes, & ne sciebam scindentes & non tacentes. Hiero. Latrati sunt iudei, quando Christum apprehenderunt ut eum crucifigerent, & conuerterunt in unum. Idem. Ad hoc ut eum crucifigerent, non ut crederent. Cogregata sunt super me flagella. Idem. Cum Pylatus dixit. Dimitte eum emendatum, id est flagellatum. Et ignorauit. Idem. Non quod ignoraret Christus aliquid, sed ignorauit, quia propter quod illud mihi accidit, non commisi, nec habui conscientiam peccati, propter quod flagellari vel crucifigi debuerim.

Dissipati sunt nec compuncti, tentauerunt me subannauerunt me subannatione, friderunt super me dentibus suis.

Hiero. ad hebra. veri. sic legit. In simulatione verborum fictorum fredebant contra me dentibus suis. Cassio. Post impie temeritatis excessum dicitur quare iudeis acciderint. Dissipati sunt inquit.

Hiero. A vinculo charitatis. Cassio. Glo. Vel tunc dissipati sunt quando viderunt miracula in passione, quando sol tenebras accepit, terra tremuit, & velum templi scissum est. Glo. Vel dissipati sunt per totum orbem a romanis. (Nec tamen compuncti). Hiero. Ut agerent penitentiam. Tentauerunt me. Hiero. Cassio. Multis modis dicentes, Magister quod est primum mandatum, vel, Dic nobis si tu es Christus, Hugo card. Et iterum. Si tu es Christus filius dei, descende nunc de cruce. Et similia (subannauerunt me subannatione. Hiero. Deludentes atque dicentes. Aue rex iudeorum. Cassiodorus Vel quando dicebant. Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. Glo. & Hugo card. Hanc autem geminatio, actus frequentiam & vehementiam notat, ut est illud, Benedicens benedicam, & Gaudeas gaudebo. Friderunt super me dentibus suis. Hiero. Clamantes crucifige eum. Per motus enim corporis ostenditur motus anime. Per dentes autem intelligitur malitia. Cassio. Tunc namque strident fecerunt homines quando ratione vincuntur. Nam cum eis pro veritate verba defecerint, dentibus fremunt, suasque voluntates tanta interminatione denunciant. Glo. Et deinde tanquam diceret

per dentes quid

Christus, hac sunt mala quae mihi faciunt iudei sed tu, o.

Domine quando respicies, restitue animam meam a malignitate eorum a leonibus vnicam meam.

Cassiodorus. (Quando respicies) pro consuetudine infirmitatis humane, dicitur cui morem videtur quodcumque futurum est, quae mox ut cupit aliquid festinat implere. Glo. (Domine) inquit (quando respicies) ut scilicet me restitues quasi ne diu differas. Sed restitue animam meam a malignitate eorum. Cassiodorus. (Restitue dicit, hoc est quasi ereptam redde, & presta eam refurgere. Glo. (Animam) dico erutam a malignitate eorum & a leonibus Hieronymus. (Leones) persecutores dicit, vel iudeos, qui tanquam leones animam eius deglutire nitebantur (unicam meam) id est animam christi, quae unica est sine peccato. Cassio. (vel vnicam quia de virgine, quia sine peccato, quia sociata est verbo, vel (unicam) ecclesiam intelligit catholicam quae in toto mundo una est.

Confitebor tibi in ecclesia magna, in populo graui laudabo te.

Glo. In hac tertia parte agit de fructu passionis Et ex ea promittit confessionem totius ecclesiae, in de precatur cum commemoratione culpae confusionem persecutorum & exultationem fidelium. Et tanquam diceret restitue animam meam & si hoc feceris (confitebor tibi), Cassiodorus. Duas dicimus confessiones, vnam laudis, alteram poenitentiae. Sed haec ad laudem pertinet. Confitebor inquit (tibi in ecclesia magna) Hiero. id est in toto mundo diffusa. Cassiodorus. Magna enim ecclesia est populus christianus. Aug. Glo. Et haec illa unica est, de qua si pra proximo dictum est. Glo. Quare ideo dicitur magna quia est de omnibus gentibus (in populo graui laudabo te. Hiero. i. in populo christiano qui graui dicit, quia non est leuis ad peccatum & propterea non in leui dicit, quae venit a facie terre pucit. Sed in graui & super petram fundato firmat. Precepta custodient. Aug. Glo. Quauis enim in omni multitudine sit confessio, laus tamen in grauius est, non in palea. Nam palea leuis vito tollitur Granum vero manet, quia graue est, sic & bonum christianum, quia granum est. Glo. Bona est itaque haec grauitas longe distans ab illa, de qua alibi vsquequo graui corde haec enim confirmat, illa deprimit, & in profundum submergit, & ut ego confitear illi.

Non supergaudeant michi qui aduersantur mihi inique, qui oderunt me gratis, & annuunt oculis.

Aug. Glo. Repetit de passione, ut de poena eorum addat. Pari, cator non tamen hic orat ne gaudeant, sed ne super illo gaudeat, quasi in toto illi extinxerint & absorberint. Hug. car. Gaudium quippe fuit in morte domini, sed supergaudium fuisse non surrexisset, & propterea dicit, (Non supergaudeant) inquit (mihi qui aduersantur mihi inique). Cassio. i. heretici qui aduersantur semper populo christiano. Et letantur quoniam alios quos de numero fidelium perdit ecclesia. Hiero. Vel iudei christi & persecutores ecclesiae. Aug. Glo. Insultat ei de palea nostra. Qui ode, me gra. Aug. Cass.

xx
Alia lit.
quanta
Alia a ma
lectis ab
astutis a ca
lamitibus

xxi
Tertia pars
Alia lit.
habet hic
domine

Magna ecc
lesia

Glo

xxii
Alia lit.
non insultet
in me inimici
mei mens
daces
Alia conu
tes oculo

Psalmus. xxxiiii

Foli.

Hoc est inaniter quibus nichil nocui. (Et annuunt oculis. Aug. Glo. Hi sunt hypocritae & simulati pronuntiantes vultu, quod corde non gestant. Parit. can. Est enim annuntio proditoris, hypocritae, simulatores, & lasciuientis. Cassiodorus. Glo. (Annuunt autem oculis) homo, quando voluntate sua tacita & dolosa significatione declarat. Et quando vicissim tacitis nutibus admonet aliquid ad decipiendum & tentandum. Hieronymus. Proinde fecerunt iudei qui nihil boni in opere ostenderunt.

Quoniam michi quidem pacifice loquebatur, & in iracundia terre loquentes dolos cogitabant.

Hiero. iuxta hebraei. Non enim pacem loquuntur, sed in rapina terrae verba fraudulenta concinant. Glo. Declarat qui sunt annuunt oculis, quoniam michi quidem pacifice loquebatur. Hiero. Cassio. Quando dicebant. Magister, scimus quia verax es & via dei in veritate doces. Nec est tibi cura de aliquo, licet tributum dari cessari an non? Hugo card. Ecce quam pacifice loquebatur, & tamen simulatoriae secum adduxerat herodianos, ut eum caperet in sermone. Hiero. Unde verba eorum licet pacifica plena erant dolo & ira, propter quod sequitur. (Et in iracundia terrae loquentes dolos cogitabant. Hieronymus. Sic enim loquebantur, sed tamen cogitabant ut apprehenderent, & ligarent eum, sicut postea fecerunt. Cassiodorus. Glo. In quo dolo eorum exitialis fuisse declarat. Potest enim quis interdum dolum cogitare, qui tamen non vult occidere, ut si quis pecuniam proximo conatur auferre, sed isti cogitabant (dolos in iracundia) quia interficere volebant. & hoc refertur ad illud quod dicebat. Oportet unum pro omnibus mori. Glo. Terrae vero dicit, quia iracundia eorum erat pro terra, ne scilicet perderent locum & gentem.

Et dilatauerunt super me os suum, dixerunt euge euge viderunt oculi nostri.

Cassiodorus. Hiero. Glo. Prius annuunt oculis, in dolose cogitantes, & deinde dilatauerunt inquit (super me os suum) quando scilicet accusauerunt in blasphemias, (Et dilatauerunt super me os suum) quia non solum peccauerunt in me, sed etiam insultauerunt, & quando libera & aperta voce clamabant dicentes. Crucifige crucifige eum. Et cum deinde dicebant. Si filius dei es, descende nunc de cruce, & credimus ei. Et iterum, vah qui destruis templum dei, & in triduo reaedificas illud, salua te ipsum &c. (Dixerunt euge euge viderunt oculi nostri.) Hieronymus. Cassio. Ac si dicerent, bene, bene videmus de te quod desiderabamus efficere, ut cum latronibus in cruce pederes, videmus quod virtutes quas prius fecisti nihil erant, quia te ipsum in cruce iurare non potes. (Euge enim vox irrisoria & insultatoria est. Hugo card. Deinde enumeratis peccatis inimicorum petit retribui, tam sibi pro patientia, quam illis pro nequitia, unde addit.

Vidisti domine ne sileas, domine ne discedas a me.

Hiero. & Glo. (Vidisti) inquit (domine) pater obedientiam meam, & illusiones eorum, (vidisti) inquam

illos ad iudicandum. Cassio. Vel (vidisti) id est probasti complera quae contra me praenideras esse cogitanda, & quam crudelis extiterit mihi populus iste. Et ideo (ne sileas). Cassio. hoc est ne differas dare sententiam quod utique tacendo fieri non potest, sed loquendo. Hieronymus. Tacet enim modo deus, & non tacet, tacet scilicet iudicium, non tacet mandatum. (Ne discedas a me) Hiero. Sed tunc adhaere dextere donec digna ultione puniatur, vel (ne discedas a me) in passione. Glo. Sed o domine qui videris tacere.

Exurge & intende iudicio meo deus meus, & dominus meus in causam meam.

Glo. (Exurge) inquit ad retribuendum michi & aduersariis. Glo. & Hugo card. Reddendo michi quod merui nomen, scilicet quod est super omne nomen. Et intende iudicio meo deus meus. Hiero. id est discerne inter me & iudeos, qualiter iudicantes condempnauerunt me morti. Cassiodorus. Iudicium facientes sine iure, tormenta inferentes sine scelere, mortem sine peccato. Bene autem dicit iudicio meo quod reuera pertulerat. (Et dominus meus in causam meam). Hiero. Quando inter latrones pendebat, Par erat poena, sed dispar culpa, quia ipse innocens pendebat. Cassio. Et ideo pulchre dicit in causam meam non in poenam. Poena enim sceleratis videbatur esse conueniens. Causa vero talis cum nullo poterat esse communis. Sed quare est ista causa quae a deo petebatur iudicium? haec scilicet ut qui dare venerat salutem humano generi, ab inanis & perfidis probaret occidi.

Iudica me secundum iusticiam tuam, domine deus meus, & non supergaudeant michi.

Glo. (Iudica me) inquit (domine deus meus) quem illi iuste iudicauerunt (secundum iusticiam tuam). Aug. Non secundum poenam meam. Glo. Aug. Vel (secundum iusticiam tuam) quae in me est, vel quam mihi dedisti. Glo. Secundum hoc me iudica, & secundum eandem iusticiam iudica illos (ut non supergaudeant michi. Glo. Cassiodorus. Immo magis desceat quam gaudeat in plebs mala, dicentes quod potuimus fecimus, egimus quod volumus. Aug. Glo. Ostende igitur illis me resuscitando, quod nihil fecerunt me occidendo, ut.

Neuge anime nostrae nec dicant deuorabimus eum.

(Non dicant in cordibus suis. Glo. Et si hoc dicant ore, (non) tamen dicant in cordibus suis euge euge anime nostrae. Cassio. Id est bene bene verba sunt letitiae scelerata mente. Glo. Vel bene est nobis, quia fecimus quod volumus (Nec dicant deuorabimus eum. Glo. Ut non resurgeret, Hieronymus. Vel ne pateat ultra os eorum ad me deuorandum, id est me similes illis deputandum. Deuorat enim homo quod in os mittit, ita peccatores nituntur iustos in suas nequitias trahere, ut similes eis fiant & unum cum eis corpus. Glo. Non itaque hoc dicant, sed potius.

Rubescant & reuerentur simul, qui gratulantur malis meis.

Hiero. (Rubescant) inquit (& reuerentur simul)

xxvi
Alia litera
habet vigila
in iudicio

27
Alia mea
Alia lit. non
insultent in
me inimici
mei

28
Alia li. vah
vah
Alia abfor
buimus

29

Psalmus. xxxv

demones, scilicet Iudei, heretici, & persecutores (qui gratulantur malis meis). Glo. Idem. Hoc est non solum facientes, sed etiam (qui gratulantur) id est consentiunt facientibus. Cassiodorus. Glo. (Et tu belesant) inquam in clarificatione resurrectionis. (Et reuerentur) id est timeant penas. Qui enim erubescit actus suos propria exultatione damna tus est, & vltore se torquetur qui vinculo confusio nis inuoluitur. Sed quia potest erubescere qui non habet reuerentiam, ideo addit (Reuerentur) ut con uersionem notet. Reuerentia enim est timor do mini cum amore permixtus. Glo. Deinde quod di xerat euidentius determinat, dicens.

Glofa

xxx
Alia lit
pudore vel
verecundia
Alia littera
magnifice
tur
mat. xxv

Glofa

xxx
Alia lite
vult pacem
serui sui

Hiero

Glofa

xxxii

Cassio.

Hiero

Cassiodorus

Psalmus. xxxv.

Titulus. In finem seruo do mini Psalmus Da uid.

Cassiodorus. In finem christi significat. Ser uo domini de ipso dici tur qui formam serui ac cipiens factus est obedi ens vique ad mortem. (Psalmus) vero (Dauid) quid significat iam no tum est. Glo. Cassio. Vel agit hic de errore quorundam dicentium. Om nia peccata esse ex vicio nature, & creationis no tate. Et una vere ex libero arbitrio quod destituit, di ces. Mala omnia esse a nobis bona vero a deo per gratiam. Vnde in titulo recte seruus dei dicitur si delis, qui in hoc psalmo loquitur, quia bona dei mala vero sibi attribuit. Intentione autem monet iste psalmus, ut nobis mala, bona vero tribuamus deo. Et diuiditur in duas partes. In quarum prima parte ostendit malum ab homine esse. In secunda vero ostendit bona a deo esse, ibi Domine in celo

Alia lit.
pudore

Diuisio

ps. xxxv

Alia lit.
seclus in me
dio cordis

Glofa
Hugo

Alia lit.
inueniret in
quitate sua
ad odium

Cassiodorus

Dixit iustus ut deliquat in semetipso, non est timor dei ante oculos eius. Cassiodorus. Glo. Nota dum quod duo sunt genera peccantium. Quidam enim sunt qui ex infirmitate carnis in fla legis sequi non possunt, quidam vero sunt blas phemi qui ex voluntate & libere peccant, quasi deus non curet hoc. Quapropter dixit iniustus.

Glo. id est deliberat in semetipso id est apud se ubi homo non videt, non in publico & quid dixit? (ut delinquat) id est libere peccet, dico in se metipso ubi etiam deus videt non tamen curat & quare? quia (non est timor dei ante oculos eius). Cassiodorus. Purat enim non curare deum credens mundum potius casibus regi, quam supernis admi nistrationibus ordinari. Hic. Si enim timorem dei ante oculos haberet nunquam execrabilia & abomi nanda committeret. Glo. Cassio. Vel (non est timor dei ante oculos eius) quia noluit studere legi quasi per ignorantiam excusetur. Hugo card. Quod autem non sit timor domini ante oculos eius, & quod non ignoranter peccauit, hoc ex consequentibus patet.

Quoniam dolose egit in conspectu eius, ut inueniatur iniquitates eius ad odium.

Glo. Quoniam in qua dolose egit in conspectu eius dei scilicet, cuius legi noluit studere ut inueniatur iniquitas eius ad odium, ut per legem inueniret iniquitatem eius & odiret quasi per ignorantiam excusari possit. Aug. Glo. Cass. Multi enim inquirunt iniquitates suas, sed cum dolo nolentes eas inue nire & odire qui cum eas agnoscunt non dimittunt eas, sed defendunt, quod si sincere quererent, in uenirent, & odirent, latet ergo illos, sed volen

Psalmus. xxxv fo. llii.

tes contra se faciunt nolentes intelligere, nec excu santur dei ignorantia. Hugo. card. Qui enim pec catum suum defendit, vel conscientiam suam ne gligentes inquit, dolose agit in conspectu eius Glo. scilicet dei cum timor (non est ante oculos eius ut inueniatur iniquitas eius ad odium). Hu go cardinalis, id est ad vindictam sempiternam que modo queritur ad amorem id est ad veniam quam si modo confiteretur dimitteret dominus.

Glofa

Alia cessa
uit cogitare
beneficere

Cassiodo.

Augusti

Augusti

4
Alia litera
non odio ha
bit non
abiciet,

Hierony.

Augusti

Hierony.

Cassiodo,
Augusti

Verba oris eius iniquitas & dolus, noluit intelligere ut bene ageret.

Glo. Hic ostendit per partes iniquitatem scilicet in verbis in cogitationibus & in operibus malis Primo in verbis cum ait (Verba oris eius iniquitas & dolus) Hugo cardinalis (iniquitas) pertinet ad apperta mala (dolus) vero ad occulta. Cassiodo rus. Vel (iniquitas) pertinet ad blasphemiam (dolus) vero ad proximum decipiendum. Augustinus. Vel (verba oris eius) sunt iniqua & dolosa id est vel aperte mola, vel si bona cum dolo, & hoc quare? Quia (noluit intelligere ut bene ageret). Cassiod. Glo. Imprudente aliquando venia datur voluntati male semper peccata, iste autem noluit intelligere. Augu stinus. Glo. Non dicit, quia non potuit, sed quia no luit, & ita pernici osius contra seipsum agit qui quod potest intelligere non vult. Sunt enim que dicitur que si volunt non intelligere possunt, ut hoc prin cipio erat verbum, ut tamen bene agerent intelli gere possunt. Glo. Iste tamen nedum noluit intel ligere, sed potius.

Iniquitatem meditatus est in cubili suo. Astitit omni vie non bonae maliciam autem non odit.

Cassiodorus. Iniquitatem inquit, meditatus est id error longa meditatione tractauit. Libros etiam faciendo peruersos, ut non tantum ipse delinqueret, sed ut etiam posteritas eodem auctore peccaret (in cubili suo). Hieronymus. Cassiodorus id est in cordis secreto, ubi potius compungi debuit. Cu bile enim cubando dicitur ubi animus noster inhabitans bonam malumque meditatatur. Augustinus. Glo. Vnde dicitur dominus orate clauso in cubi culo hostio, ut nichil extrinsecum a domino petamus. Quod si perimus hostium patet, turba malarum cogitationum videt, si extra est tumultus, saltem vel in cubili sit quies que erit si sit ibi bona coniunx sapientia dei. Quod si tibi mala vxor sit nec ibi est quies. Tria sunt enim que hominem in cubili seu domo quiescere non sinunt, fumus carnis scilicet concupiscentia, filicidium, peccata que aliunde profluunt, & mala coniunx sapientia scilicet carnis que est inimica deo. Astitit omni vie non bonae. Hugo cardinalis, id est consensum prebuit. Hieronymus. Glo. Vel (astitit) id est perseveran ter stetit omni vie non bonae. Hugo cardinalis id est omni generi peccati. Hieronymus. Ideo ad nullum fructum iusticie peruenire potuit. Glo. Sed pronus fuit iniqua operari (Maliciam autem non odit). Hieronymus. Sed dilexit. Cassiodorus. Hic per maliciam vult intelligi cunctorum criminum matrem. Glo. Summa mali & cumulum totius ne quitie. Augustinus. Glo. Et quauis quis non pos

sit ea carere penitus, debet tamen eam odisse quam deus odit ut mente seruiat legi dei.

Domine in celo misericordia tua, & veritas tua usque ad nubes.

Glo. & Hugo cardinalis. Hec est secunda pars in qua cum supra dixerit malum esse ab homine, nunc ostendit bonum esse in hominibus a deo. Hierony mus (domine) inquit in celo misericordia tua id est in sanctis angelis qui ibidem firmati fuerunt & non ceciderunt, vel in celo id est id sancta eccle sia vel (misericordia) christus est qui humanos mi seratus labores descendit de celo ut colligaret vul nera nostra. Cassiodorus. Glo. Augustinus. Vel (in celo) id est in celestibus creaturis & sanctis ho minibus, quorum bona sunt ex deo per misericor diam, quasi mala sint ex homine vel in celo quia misericordia quam sanctis das celestis est non terrena ut ista que communis est bonis & malis (& veritas tua usque ad nubes). Cassiodorus. Hieronymus. (Veritas) christus est (nubes) sunt apostoli, prophete, & sancti predicatorum, quia sicut nubes pluuiam portant & irrigant terram, sic & isti per doctrinam euangelicam irrigant, corda a terra, ut fructum dent fidei his qui steriles fuerant ariditate peccati. Augu stinus. Glo. Quomodo enim agnosceret homo celestem esse misericordiam nisi deus ei nunciaret nunciat vero missa veritate sua (usque ad nubes) id est predicatorum per quos tonat deus conuincit coruscant miraculis, pluit doctrinis. Glo. Hiero nymus. De quibus scriptum est. Qui sunt isti qui ut nubes volant, & quasi columbe ad fenestras tuas iterum. Mandabo nubibus meis ne pluant, ne pluuant super eam ymbrem.

Secunda ps
Alia lit.

Hierony.

Cassiodo.

Hierony.

Augusti

Hierony.

6
Alia litera
non habet dei
sed domini.
Alia litera
sicut abissus

Iustitia tua sicut montes dei, iudicia tua sicut abissus multa.

Glo. Hieronymus. (Montes) isti sunt apostoli vel sancti maioris meriti quos prius sol illuminat, & luce vestit, & post ex eis & si non ab eis ad infirma vallium id est in inferiorem corda descendit, nam montes isti non a semetipsis, sed a sole iustitie qui est christus illuminantur. Augustinus. Glo. A quo impleatur iustitia & per iustitiam sunt montes se que iudicia tua abissus multa). Hieronymus. Iudicia dei sunt quibus vel iustis beatitudo vel impijs poena inferitur, que ideo abisso comparatur, quia in noui veterisque testamenti profunditatibus contemplantur. Augu. Glo. Vel iudicia tua sci licet horum miseris hos excecatis, nulli sunt penitus scrutabilia. Cassiodorus. Et ideo bene dicitur (abyssus multa, quia abissus est profunditas aquarum quam nec metiri, nec intrinsecus ex toto videre valeamus sicut nec diuinam iustitiam mente complecti, nec ratione aliqua diffinire possumus. Glo. Et quia licet hos eligas illos reprobos, tamen utrosque saluas Augustinus. Vel quia supra dixit misericordia tua in celo ut & in terra esse sciatur ait.

Glofa
Hierony.

Cassiodo

Augusti
vii

Alia

quasi piofa
est mja tua
domine,

Homines & iumenta saluabis domine, quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam deus.

Hierony. (Homines) inquit (& iumenta saluabis domine) hoc est rationabiles irrationabilesque pro ne. Aug. Glo. Qui ei utrumque fecit, utrumque saluat, ma lis & irrationabilibus, salutem temporalem sicut

Psalmus. rrrv

numētis. Bonis vero & rationabilibus temporalē & eternam vitam tribuendo. Glosa. Per iumenta namq; viri carnales intelliguntur, qui hęc tempora talia amant cum iumentis. Cassiodorus. Vel hos & illos saluat deus dum peccatores venire facit ad premia, & iustos donat sperare pmissa. Hugo cardinalis. Vel per homines intelliguntur contemplatiui per iumenta actiui, homo enim naturaliter iustum aspicit, iumenta deorsum, sic & contemplatiui in celestibus. Actiui vero in terrenis occupantur utrosq; tamen saluat dominus per misericordiam suam propter quod sequitur (quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam deus) Cassiodorus. (Quemadmodum) admirantis aduerbium est Hieronymus. Tūc enim misericordiam suam multiplicauit deus cum nos cruore redemuit ab initio quidē profusa fuit misericordia sua, sed tūc multiplicata. P. Cantor Paritensis. Sed cum supra dictum sit q; iumenta saluat deus, cum malis hominibus salutem temporalem tribuit. Mirum videtur quod deinde subiungitur, quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam deus cum potius dicere debuisset iram quam misericordiam, cum ista temporalia sepe occasio sint ruine. Vnde Augustinus & Gregorius desunt & peccatis suis impugnant promotionem suam ad apicem ecclesiasticę dignitatis, sed hoc ideo dicitur quia quātum in deo est, & quātum in eius donis semper in largitione eorum (multiplicat deus misericordiam tuam) Cum talia bona sint mala, & occasio bonorum operum quamuis eis male vtantur iram dei incurrere possunt.

Filiū autem hominum, in tegmine alarum tuarum sperabunt.

Hiero. Augustinus, Glosa. Supra dicuntur homines qui sunt secundum Adam id est qui portant imaginem veteris hominis, dicuntur filij hominum qui sunt secundum christū id est qui imaginem christi portant Cassiodorus. Dicuntur enim (filij hominum) qui gratiam baptismatis consecuti in nouam progeniem prestante domino renascuntur, isti itaq; in tegmine alarum tuarum sperabunt Hieronymus. Cassiodorus. Alę sunt domini precepta, noui & veteris testamenti, in quorum protectione, iustus omnis sperare cognoscitur dū eis obedire monstratur, sub quarum protectione ad similitudinem animi spē suam ponere conueuerunt. Hugo cardinalis. Vel alę istę sūt duo precepta charitatis, vel sapientia & odedietia, vel misericordia & iustitia. Quibus omnibus velantur sancti, & protegentur. Idem Hugo Deinde tāquā quereret quis. Sed nunquid frustra sperabūt? Respondet non. Quia.

Inebrabuntur ab vbertate domus tuę, & torrente voluptatis tuę potabis eos.

Hieronymus. Id est ipsi filij (inebrabuntur. Augustinus. Glo. Hoc per similitudinem innuit, quia aliter res nō potest exprimi vt pleni gratia tāquā ebrij mentem carnis affectionis perdant, ita vt nec suos iam agnoscāt patres filios ceterosq; amicos, vel tunc in re erunt ebrij in illa scilicet celesti Hierusalem qui modo sperāt. Sed vnde ebrij (Ab

vbertate inquit domus tuę). Hieronymus. Id est Hieronymus a pinguedine gratię spirituales, vt habeant intellectum dogmatum ecclesiasticorū vt inde obliuiscantur flagitijs virtutibus impleantur. Glosa. Vel (ab vbertate domus tuę). i. presentis ecclesię vel celestis glorie vbi totus saluabitur appetitus (Et torrente voluptatis tuę potabis eos). Glosa. Augustinus Quia admodum torrentis impetus erit gratię & misericordię ad inebriandos eos. Cassiodorus. Torrentem enim dicim? fluium velocē qui pluiarum subita inundatione descendit. Cui bene eō paratur sapientia Christi, quia subita est, & ita rapida, vt ad finem quem vult sine aliqua tarditate perueniat.

Quoniam apud te est fons vitę, & in nomine tuo videbimus lumen.

Cassiodorus. Hic exponit vnde inebriabuntur. (Qm) inquit apud te est fons vitę Hieronymus. Idem. Glosa. Id est initium omnis boni vel fons, fons vitę est doctrina dei, quę animę vita est (Et in lumine tuo videbimus lumen. Hieronymus. Lumē patris Christus est, in Christo itaq; patris lumen qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, lumen spiritum sanctum videbimus, qui super apostolos in specie ignis illuminantis apparuit. Glo. Cassiodorus. Christus autem & fons & lumen dicitur quia sariar, & illuminat; Esurientes namq; sariat, & totum mundum illuminat, Glosa. Et propterea vt interim in hoc sæculo tutius eat.

Pretende misericordiam tuam scientibus te, & iustitiam tuam his qui recto sunt corde.

Hugo cardinalis. (Pretende) inquit preueniēdo tendē (misericordiam tuam), id est gratiam ex misericordia non ex meritis nostris. (Scientibus te) id est credentibus te, & non alium esse deum, a quo cuncta bona procedunt Hieronymus. Vel his qui te venturum in mundo nouerunt. Non sapientibus & subdolis sed mūdīs corde. Cassiodorus. Vel (pretende) id est longe lateq; diffunde tuam misericordiam vt possint (scientes te) in isto seculo firmius ambulare. Et iustitiam tuam his qui recto sunt corde. Hieronymus. (Iustitiam tuā) hoc est mandata tua Hugo cardinalis & Glosa. Vel rectitudinem vitę & bene operandi (pretende) his qui recto sunt corde. Hieronymus. Qui non habent dupliciter cordis. Augustinus. Glosa. Sed se dirigunt ad voluntatē dei, vt eum in omnibus laudent prosperis, & aduersis. Hugo cardinalis. Et notandum q; competenter ingerit misericordiam scientibus. Et iustitiam rectis corde quia scientia nihil meremur sed sola bona voluntate, quod ergo datur scientibus misericordia est, quod rectis corde, iustitia quia merito datur, sed quia bonum cito perditur quod non in humilitate custoditur, ideo subditur.

Non veniat michi pes superbię, & manus peccatoris non moueat me.

Hieronymus (Nō veniat) inquit (michi pes superbię) Ne elatus vanitate incidā in laqueū diaboli

Psalmus. rrrvi fo. liii.

& euadere non possum. Glosa. Et hoc est quod supra in alio psalmo dicit. Ab occultis meis munda me. Cassiodorus. Pes autē hic pro affectu mētis positus est vt alibi pes meus stetit in directo psalmo xxv. effectus meus rectus fuit neminē lesi nec lede re volui vnde hic non veniat michi pes superbię id est affectus & cogitatio superbię nec scilicet arroganter de me sentiam. Glosa. Et Hugo cardinalis Quia supba affectio est spes, qua receditur a deo & qua itur contra deum. Et manus peccatoris nō moueat me. Cassiodorus. Manus peccatoris est mea suadetis operatio. Hieronymus (Manus) igitur id est opera malorum me non moueant de bono in malum, vt a te distellat. Glo. Vnde bene in eodem psalmo subiungitur. Et ab alienis parce seruo tuo, & nota rectum ordinem. Prius enim dicit (non veniat michi pes superbię & post) & manus peccatoris non moueat me. Quia si superbus cito mouet te operatio male suadentis, aliter non ideo autem timeo pedem superbię, Quia.

Bi ceciderunt qui operantur iniquitatē, expulsi sunt nec potuerunt stare.

Cassiodorus. (Ibi) scilicet in pede superbię & mala persuasionē nequitie (Ceciderunt) id est quasi de alto in profundam foueam corruerunt, qui operantur iniquitatem. Hieronymus. Glo. Diabolus scilicet & primus homo, qui in hac superbia arguitur nitare contra quam stare debuerant ceciderunt, qui & adhuc operantur iniquitatem male suadendo hominibus, & propterea (expulsi sunt). Idem. A regno dei diabolus primo potest hō, vnus de corde, alter de paradiso (nec potuerunt stare). Idem. Coelum enim eos non potuit continere, quia in pedes superbię iam corruerant.

CCPsalmus. xxxvi.

Titulus. Psalmus David.

Hieronymus. Psalmus iste personam iusti glorificat, iniusti notat, mores instruit, bonitatem dei docet, prauitatem euellit. Cassiodorus. Totus enim psalmus ad mores pertinet corrigēdos, malos peccata deterrens. Bonis promittēs. Est autem psalmus iste tertius psalmus alphabeticus dempta vna litera. xvi. neq; putetis in hebreo cuilibet versuum præponi, sed solum aliquibus vt patet in quoniam tāquam foenum & delectare quoniam qui malignatur in quibus non preponitur. Glosa. Et est quasi vestis christi & potio corporis eius, vestis scilicet quę totum corpus eius operiat præceptis, & potio ab aduersis, & quasi sinu consilij foueat. Potio vero contra infirmos qui murmunt de flo

Lyra. Sciendum q; multi vidētēs Saulem regē & Do. ch armigerum & postea Abisalon & Achitophel, & plures alios quę agētes pspērari temporaliter, & David innocentē & parētēs eius & fratres, & multos alios iustos, tunc & postea temporaliter affligi, declinabāt ad malū, & recedebant a bono, quasi deus curā de actibus hominū nō haberet, & ideo dauid fecit hūc psalmū ostēdēs q; pspēritas malorū sit cōtēnenda, etiam in presenti, & iustorum appetēda &c.

Psalmus alphabeticus dempta vna litera

Psalmus alphabeticus dempta vna litera

re malorum, & labore bonorum, quasi omnia casu agantur quos monet, vt mundo spreto deo adherēat, & ne quis malignātes imitē, sed quicquid boni speratur a domino postuletur qui profutura & eterna dat. Et diuiditur in tres partes. In prima, monet ecclesia in cuius persona loquitur propheta ne de flore malorum indignetur aliquis, nec eos imitetur, sed in domino aquo cuncta bona procedūt spes ponatur. In secunda ostendit molos torqueri inuidia super bonos ibi (obseruabit peccator iustum). In tertia, ostendit iustum nūquam de serui, & interserit de poenis malorū, & premijs bonorum, addens etiam exhortationes ibi (iunior fui) Idem. Ecclesia itaq; bonos ab imitatione, malorū retrahere volens ait.

Olii emulari in malignantiis, bus neque zelauerit & facientes iniquitatem.

Hieronymus. Multas habet emulatio interpretationes, hoc tamen loco debet, intelligi (Noli emulari in malignantiis) id est noli particeps esse malignis, neq; ad zelum, neq; ad inuidiam zelus enī & ira est. Inuidia vero liuior. Cassiodorus Vel (noli emulari in malignantiis) id est malos actus eorum imitari qui se dies perdidisse putant cum tardam sibi malorum licentiam prouenisse suspiciant, Glosa. Vel sic (Noli emulari) id est indignari (in malignantiis) id est in consideratione malignantium quia florēt (neq; zelaueris) id est ames vel imiteris facientes iniquitatem dum scilicet bonos premunt. Hieronymus. Dū per iniquas fraudes diuitias congregauit, honoresq; requirit, sed deum attendens bonitatem apostolicā querit. Glosa. Sed quare isti non imitandi sunt. Sequitur.

Quoniam tanquam foenum velociter arefcent, & quemadmodum olera herbarum cito decident.

Hieronymus. Sic legit iuxta hebreum quoniam sicut herba velociter conterentur, & sicut olus viride marcescēt Idem. Recte hęc carnalis gloria & mundana potentia foeno iuxta Esaiam comparatur. Omnis inquam caro foenum, & omnis gloria eius sicut flos foeni aruit, foenum & flos eius decidit. Cassiodorus. Sicut enim foenum dum floret, dum virescit, pulchra res est sed cum aruerit mutato penitus colore marcescit, sic sunt impij qui quasi florida leticia relucētes premuntur sine siccantur. Augustinus. Glosa. Iuxta illud euangelij. Foenum agri quod hodie est, cras in clibanum mittitur, sequitur. (Et quemadmodum olera herbarum cito decident) Hugo cardinalis. Qui modo stare videntur. Cassiodorus. Olera enim ab olla dicta sūt, vbi collecta decoquantur, & bene dicit herbarum non hortorum vt significaret illa vilissima olera, quę per agros sponte nascuntur. Augustinus. Glosa. Qui vilia sunt nec habent altam radicem, ideo hyeme virent, æstate arefcent, modo est hyems. Estus vero erit iudicij dies, Cassiodorus. Glo. Vel per foenum nobiles qui facile proficiunt, per olera vero mediocres, sed & illi cito arefcent & hi facile decidunt. Tu vero quid.

ps. xxxvi Aleph Alia littera cōtēdere cū malignis Alia neque emulatio

Aliter legit hieronymus Alia littera prauis

Esaię. xl. Mar. vi. Lucę. xii.

Augusti

Psalmus. xxxvi

Spera in domino & fac bonitatem & inhabitabit terram & pascere in diuitiis eius.

Hiero. ad verita. hebra. sic legit. Spera in domino & fac bonum, peregrinare in terra & pascere fide. Glosa. Illi sperent in vanis, tu vero (Spera in domino) Cassiodorus. Spes enim est introitus fidei & initium salutis. Glosa. Non autem dicit in te, sed in domino. Hugo cardinalis. Sed quia sperare sine meritis non est spes, sed presumptio, ideo subdit (Et fac bonitatem). Hieronymus. Hoc est adimple mandata. Cassiodorus. Quia fides sine operibus mortua est. P. Cantor. Et Hugo cardinalis. Bonitatem autem tuam dicit, non bonum, quia multi faciunt bonum, sed non bonitatem. Bonitas enim finem respicit. Multa autem bona fiunt quae non bono fine fiunt. Hugo cardinalis. Et quia certus locus ad bene operandum deputatus est. Sequitur (Et inhabitabit terram). Hieronymus. Cassiodorus. Id est sanctam ecclesiam, a qua nunquam licet fides descedere, vel corpus tuum, ut dominis carni, non caro tibi. Cassiodorus. Et ne forsitan diceatur, quid perdit si ista faciamus? sequitur totius rei magna copulatio. (Et pascere in diuitiis eius) Hieronymus. Augustinus. Quae sunt ipse deus vel in scripturis sanctis. Cassiodorus. Quod autem dicit pascere ad saturitatem pertinet. Et ad suauitatem perpetuam (In diuitiis) vero eius id est in contemplatione domini Iesu christi. Augustinus. Unde quasi quis querebat. Ostende michi diuitias terre illius in qua me iubes habitare. Ait.

Delectare in domino et, dabit tibi petitiones & cordis tui.

(Delectare) inquit (in dño). Lyra. i. de alio letare, & propterea non in te, sed in dño. Cassio. Gl. Vt suavis tibi sit eius recordatio, ut ames quae times, ut desideres quem vereris, ut ambias quae te quem pauescis sprata mundi iocunditate. Et dabit tibi petitiones cordis tui. Idem. Cordis dicit & non carnis. Petio enim cordis est. Fides. Charitas. Intellectus dei. Et opera actuum bonorum. Glosa. Haec quidem quae praedicta sunt dabitur iustis. Quot si peccator es.

Revela domino viam tuam et spera in eo & ipse faciet.

Augusti. Glo. (Revela) ei id est indica quid pateris, carnis scilicet corruptionem, & quid velis, id est inde liberari. Glosa. Vel (revela domino viam tuam) id est confitere peccata tua. Hieronymus. Lyra. Nō autem dicit (revela, ac si nesciat deus, in cuius oculis omnia nuda sunt & apta, sed ut tu quod habes in corde patefacias id sermone per confessionem. Hugo cardinalis. Sed quia confessio debet fieri in spe satisfaciendi, & veniam consequendi statim subiungit (& spera in eo) Idem. Quod scilicet possit dimittere peccata delinquenti (Et ipse faciet) Glosa. Id est te liberabit de corpore mortis huius Hieronymus. Cassiodorus. Et quid in quis faciet Sequitur.

Et educet quasi lumen iustitiam tuam et iudicium tuum tanquam meridiem & subditus esto domino et ora & cum

Hug. de. f. vic. libro. Senten. ca. xlv. Iustitia bonorum, est opus virtutis quod faciunt. Iudicium vero eorum, est praemium virtutis quod eligunt. Deus ergo educet iustitiam sanctorum quando manifestabit opera virtutum quae fecerunt. educet iudicium quando manifestabit quale boni operis sui praemium elegerunt. & ideo iustitia quasi lumen iudicium tanquam merides educitur, quia minor est omnis claritas boni operis claritate eterne retributionis. Augustinus. Glosa. Vel iustitia tua est fides tua. Iustus enim ex fide vivit, quae quidem fides modo abscondita est cum nondum vides quod credis. Cum autem ceperis videre quod credidisti (Educetur i lumen iustitiae tuae). Cassio. Educere enim est aliquid de tenebris ad lumen trahere. & iudicium tuum, Hiero. Quo ea quae bona sunt elegisti. Aug. Vel quo nunc iudicas, & eligis sequi quod nondum vides quod modo a malis irridetur (Educet tanquam meridiem Augusti. Cassio. Hoc est clarum lumen, tunc enim reddit sol clarissimam & purissimam lucem, prout & christus i iudicio faciet interim. subditus esto domino) Hiero. Nō peccato, sed domino, obediendo preceptis eius. (Et ora eum) Idem Pro delictis presentibus, & antiquis. Glo. Donec det promissa. Cassio. Glo. Bona profecto est haec regula, ut bona agamus, & semper rogemus. Hugo de sancto victo, libro Sententiarum cap. xliiij. Primo itaque dicit (Subditus esto domino) Ne male agendo precepta eius despicias, & ut ad bona agenda de viribus non presumas Nam ille deo suspectus esse renuit qui aliquid de se sua virtute posse presumit, deinde subiungit (Et ora eum, hoc vel illud sed tantum ora eum) quia nihil aliud quam affectum bonum exigit qui tuam necessitatem etiam te non loquente cognoscit.

Noli emulari in eo qui prosperatur in via sua, in homine faciente iustitias.

Sic legit beatus hiero, iuxta hebra Noli contedere aduersus eum qui proficit in via sua aduersus virum qui facit quae cogitat. Glo. Hic exponit unde solet nasci indignatio (Noli) inquit (emulari) in eo qui prosperatur in via sua. Hiero. Hoc est ne inuidus eis sis qui prosperant in via sua, nec te terreat impij felicitas brevis Augustinus Glo. Nec te moueat perseverantia malorum prosperitas, vel si faciunt iustis iniqua quod & si tibi aliqua ne iratus sis. Quod & si grandia, ne furiosus sis, praeferti (Noli emulari ut maligneris) id est ut eodem modo malignus sis. Cassiodorus (in via sua) dicit non christi, cuius via bona est. nostra vero peccatis obnoxia Hugo cardinalis. Unde quis sit iste qui sic prosperatur in via sua, ostendit cum dicit in homine faciente iniustitias. Cassiodorus. Hoc est in homine faciente iniquitatem, & nequitiam cuius actus turpis est, & feculenta negotia.

Define ab ira, et derelinque furorē noli emulari ut maligneris.

Glo. (Define) inquit (ab ira) id est ne turbetur oculus tuus ira, sed intueri christum multa passum nūquam prosperatum, nec tamē iratū. Hieronymus

Psalmus. xxxvi fo. liii.

(Define) inquam (ab ira) quae dei iustitiam non operatur, ne iniqua patiens vicem reddere compellatur (Et derelinque furorē). Idem qui secundum Salomonem etiam sapientes perdit, ira enim dicitur animi furor corporis. Cassiodorus. Vel (ira) est quae celeriter motu animum succedit (furor) qui diutius perseverat, utraque igitur nos iubet desistere quae ad culpam possumus pertinere. Noli emulari ut maligneris. Cassiodorus. Glosa. Id est ut voluntarie malus sis, imitando eum qui maligne faciēdo ad tempus floret Hieronymus. Vel (noli emulari ut maligneris) ne alios prouocando ad nequitiam ipse nequam efficiaris.

Quoniam qui malignantur & exterminabuntur, sustinentes & autem domum ipsi hereditabunt terram.

Glosa. (Quoniam qui malignantur) Id est qui mali sunt, & si modo florent (exterminabuntur) id est in futuro extra terminos terrae viuentium damnabuntur. Hieronymus. Quia non habent radicem pietatis. Cassiodorus. Exterminari enim est foras terminos proijci, id est ab illa dei ciuitate fraudari (Sustinentes autem domum). Augustinus. Gl. Qui scilicet aduersa ferunt, & praesentia despiciunt sustinentque dominum qui non fallit nec fallitur. & omnia potest. (Ipsi hereditabunt terram). Hieronymus. Re promissionis quae sunt lac & mel. Glo. Haec est terra viuentium. Glosa. Sed quamdiu ferendum hoc erit, tanquam diceret, cito erit. Ait.

Et adhuc pusillum & non erit peccator & quæres locum eius & non inuenies.

Glosa. Cassiodorus. Quasi diceret iam sustinisti, & adhuc restat pusillum id est parum, ne ergo te deceat. Cassiodorus. (Pusillum) enim dicit tempus quod restat, usque ad diem iudicii quod comparatione peritorum dierum omnino paruissimum est unde pusillum a pugno dicitur & significat aliquod paruum quod manu possit includi & non erit peccator. Glo. Id est non erit dominum peccatoris qui nunc vivit pro quo gemis. Hiero. Quia tollitur hinc, & diuina opprimitur vltione. Et quæres locum eius. Cassio. Locus eius mundus iste est, qui peccatoribus fauet, ipsique amicus est. Hiero. Vel (quæres locum quietis eius, & non inuenies). Erit enim tempus quando peccatum non erit qui est locus diaboli, quod tunc erit cum exultabimus in multitudine pacis, unde sequitur.

Manueti autem hereditabunt & terram, & delectabuntur in multitudine pacis.

Hieronymus. (Manueti autem) quos nullus turbo furoris exagitat. Neque concupiscentie ignis inflamat. Cassiodorus. Dicuntur enim (Manueti) quasi manu conuerti. i. patientes & mites, qui alienas iniquitates tolerant, nec alios grauare presumunt (Isti hereditabunt terram) Hieronymus. Terram scilicet illam viuentium de qua scriptum est. Beati mites quoniam ipsi possidebunt terram, hoc est vitam eternam (Et delectabuntur in multitudine pacis). Hieronymus. Id est in Christo cum in regna

Christi coniuncti fuerint qui est pax nostra. Cassio. Vbi nihil aduersum nichil potest esse contrarium. Glosa. Tunc itaque erit pax. Sed modo est bellum. Et quare hoc? Quia.

Obseruabit & peccator iustum, et stridit & super eum dentibus suis.

Glo. Et Hugo cardinalis. Haec est secunda pars in qua ostendit malos torqueri inuidia. Et ex hoc malignari contra bonos. Obseruabit inquit peccator iustum) Cassio. Glosa. Quasi oculus insidij quando illum viderit sceleratus bonis operibus moribus insudare. Hiero. Ut inuento loco ei noceat. (Et stridit super eum dentibus suis. Cassio. Stridet dentibus fremit animo & cuius non potest mores subuertere, vitam ipsam protinus conatur auferre. (Dentibus enim fremere. ferarū est, quas imitatur iracundus dum proximo minatur interitum.

Dominus autem iridebit eum, quoniam prospicit quod veniat dies eius.

Hiero. Nunquid dominus aliquem iridet? Non Sed hoc dicit, quia digni sunt ipsi ut irideantur in vindictam. Cassio. Glo. Sic & nos videntes perituros iridemus, & presentes quorum preuidemus occasum. Et iudicemus infelicia quae deprehendimus esse peritura. Quoniam prospicit quod veniat dies eius (Hieronymus. Dies scilicet vltionis irae dei, & perditionis eius. Augustinus. Dominus enim prospicit diē quo reddet vnicuique iuxta opera sua

Gladium euaginauerunt & peccatores intenderunt & arcum suum.

Hieronymus. (Gladium) siue (sagittae) peccatorum sunt verba seductionis eorum. (Arcus) vero vel (vagina) mens est ipsorum de quibus profertur. Cassiodorus. Gl. Qui si neque bladiis neque minis agere possunt poenis aggrediuntur & si nec sic proficiunt, insidiantur dolis quando bene loquendo mala intendunt. Cassiodorus. (Euaginauerunt) inquit, id est nudauerunt (Gladium) id est cogitationes, quas tanquam in vagina prius reconditas habebant. (Et intenderunt arcum) expectantes quando possint innocentes, & simplices decipere. Augustinus. Vel gladius apertam persecutionem. (Arcus) vero occultā significat. Hugo cardinalis. Sed quare hoc faciunt, consequenter ostendit, dicens.

Vt decipiant & pauperem et inopem, ut trucidant rectos corde.

Glosa. (Vt decipiant) inquit (pauperem) qui scilicet sibi non sufficit (Et inopem) qui nec habet opem ab alio Hiero. (Intenderunt) siquidem (arcum ut decipiant pauperem) Christi non diuitem mundi ut trucidant rectos corde. Hiero. Eos scilicet qui bene credunt quos interminant seducendo, quia tunc sanguis animae effunditur, cum quis blande seductus ceciderit in peccatis Cassiodorus. Quod autem dicit Rectos corde de martyribus potest intelligi, qui recti sunt corde sed trucidantur carne

Gladus & eorum intret in corda ipsorum, & arcus eorum confringatur.

Cassiodorus. Gladius dicitur qui fit ad hostium

Psalmus. xxxvi

clades. Hiero. (Gladus) inquit (eorū intretin eorū da ipiorū) hoc est iusta vindicta in animas eorū vt proprio se intetmant pugione. Aug. Glo. Talis enim alteri extra, sibi vero intus nocet. Et quasi p corpus suū mittit gladiū vt cedant, tunc a aliena. (Et arcus eorū cōfringat) Cas. i. occulta malicia ipso rē cōtra pios cōfringat quia non erit fidelibus in animę parte nocitura. Glo. Qui & si sedantur vel spoliantur nihilominus tamen dicunt q.

Melius est modicum iusto, super diuicias peccatorum multas.

Cassiodorus. Glo. Paulo ante dixit de malitia peccatorum & sustinētia bonorum, hic autem agit de diuitiis illorum & paupertate iustorum. (Melius) inquit (est modicum iusto). Cassiodorus. Per (modicum) hic significatur humilitas in qua dum se animas noster cohibet mundi preciosa transcedit. Hieronymus. Vel (modicum) fides nostra dicitur que grano sinapis comparatur (Super diuitias peccatorum multas). Parisiensis Cantor. Que cū labore acquiruntur cum sollicitudine possidentur, & cum dolore amittuntur. Augusti. Glo. Quia & si modo pspere succedat peccatoribus, postea nō sic semper erit. Cassiodorus. Nam diuitie peccatorum sunt congregationes criminum multorum, vnde est imemus quantum sit (melius illud modicum iusti) percipere. Et molem tantorum scelerū nō habere. Et quare hoc melius, causam subdit.

Quoniam brachia peccatorum conterentur, & confirmat autem iustos dominus.

Hieronymus. Augustinus. (Brachia) nāq; id est fortitudo & potentia peccatorum conterentur in vindicta ne innocentibus noceat. Cassio. Vel per (brachia peccatorum) superbe & significantur actionis consideratione flectuntur. Et notanter non dicit (frangentur) sed (conterentur) hoc est per partes minutas subita clade consumuntur. (Confirmat autem iustos dominus). Augustinus. Glo. Maxime per exēplū crucis. Crux enim christi finita est in pena, & manet in gloria & a locis suppliciorū trāsit ad frontes imperatorum. Cassio. (Confirmat autem est in animi afflictione positum consolatorio sermone roborare. Hugo cardinalis. In hoc autem dominus iustos cōfirmat, quia opera eorū approbat & considerat. Et hoc est quod sequitur.

Nouit dominus dies immaculatos, & hereditas eorum in eternum erit.

Glo. (Novit) inquit, id est approbat (dominus) quod non potest homo (dies immaculatos). Qui & si miseri videantur ignari, scit tamen quid eis seruet. Hieronymus. (Novit) enim (deus dies immaculatos), id est conuersationem illorum. Novit dominus qui sunt eius. Immundos autem & eos qui eum ignorat nescit, quia ignorans ignorabitur. (Et hereditas eorum). Glo. Que pro diebus immaculatis dabitur. (In eternum erit). Hieronymus. Id christo scilicet qui est eternus & perpetuus, vel (in eternum) id est in vita eterna. Cassiodorus. Hereditas enim eorum est celestis hierusa-

lem eterna pace ditissima quæ in eternū erit, quia sine fine præstabitur.

Non confundentur in tempore malo, & in diebus famis saturabuntur, quia peccatores peribunt.

Glo. Cōfunditur qui sperat in homine in sevel in alio. Sed qui sperat in domino (non confundentur in tempore malo) Hugo cardinalis. Id est in die iudicii. Hiero. Cassio. Per tempus enim malum in diei tempus ostendit quādo omnis caro actuum suorum retributionem formidat, de quo alibi dicitur. In die mala liberabit eū dominus. (Et in diebus famis) Hugo cardinalis. Scilicet post mortem quando mali eluriant. (saturabuntur). Cassiodorus. Vel per (dies famis) tempus huius mundi significat, in quo beati esuriant & sitiunt iustitiam, & saturantur per scripturas sanctas & exempla dominica. (Quia peccatores peribunt. Idem. In illo siquidem iudicio peribunt peccatores, quos cibo spiritali minime constat esse completos. Augustinus. Vel (tempus malum) dicit tempus tribulationis hic in quo boni spe saturantur futuræ pacis. Peccatores vero hic saturati peribunt eterna fame cruciandi. Idem. Glo. Quia ablati exterioribus nil habent intus. Et ideo extra tribulantur & intra, nam sequitur.

Inimici vero domini mox vt honorificati fuerint & exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficient.

Principium huius versus apud hebreos iste. Beati. Hieronymi incipit a parte extrema versus præcedentis quæ est quia peccatores peribunt sic ergo legitur iuxta hebreum Quia impij peribunt & inimici domini gloriantes, vt monocerotes, consumuntur sicut fumus, consumuntur vel deficient. Inimici vero domini id est impij. Hugo cardinalis. Amici huius mundi de quibus ait apostolus. Qui cumq; voluerit amicus esse huius mundi inimicus dei cōstituetur. Mox vt honorificati fuerint. Hieronymus. In potestate terrena (& exaltati) in vana gloria. Deficientes quemadmodum fumus deficient. Idem. Adueniente enim morte omnis gloria eorum tanquā fumus aut nebula tabescet, quia cito omnia transeunt. Augustinus. Glo. Sicut fumus qui quanto plus extenditur, tanto plus evanescit. Hugo cardinalis. Sic & peccatores quanto altius extolluntur in seculo, tanto profundius merguntur in inferno, iuxta illud. Deiecasti eos dum allenarentur.

Mutuabitur peccator & non soluet, iustus autem & miseretur et tribuet.

Sic transiit id est beatus Hieronymus, ad hebraicā ve. Fœnus accipit & nō reddit, iustus autem & donat & tribuit. Mutuū accipit peccator a domino quinq; sensus corporis, vel diuitias, & de eis non gratias agit deo. Cassiodorus. Vel verbum dei audit, & non illud suis operibus representat, hoc est enim non soluere iussa dei non implere. Sed tanquam proteruus semper ingratus est. Parisiensis Cantor. Potest enim istud legi vel ad literam de talento pecunie mutuo & non soluto, vel de ta-

Psalmus. xxxvi

Ho. lb.

lento gratia dum naturalia & gratuita quæ nobis mutuat deus eis cōdigne nō soluimus, sed in pranos vsus conuertimus, vel de talento prælationis dum prælati non dispensant subditis vt deberent quibus consulit Hieronymus deponere mitram, & baculum & permittere sibi magis vtilem substituit, vel de talento peccati qd mutuo recipit peccator a diabolo, & non soluit, nec dyabolus vult vt solvatur, hoc est vt per poenitentiam deleatur, sed vt magis suo pondere ad aliud trahatur. Sequitur (Iustus autem miseretur). Hugo cardinalis. Intus in corde compatiendo. Et tribuet, exterius in opere subueniendo. Hieronymus. Vel in se facit misericordiam, & in alijs. Cassiodorus. Glo. Nā de his que accepit misericordiam enim mouetur erga nō habentes, & dat, sciens qd benedicentes domino hereditabunt terram, & qd maledicentes peribunt vnde sequitur.

Via benedicentes ei hereditabunt terram, maledicentes autem ei disperibunt.

Hieronymus. iuxta hebreum sic legit. Qui benedicti fuerint ab eo, hereditabunt terram, & qui maledicti interibunt. Cassiodorus. Qui enim benediciunt dominum, id est qui in omnibus gratias referunt, & semper deum laudant, & mandata eius custodiunt. Terram illā viuientium accipiunt possidendā in qua bona dei reposita sunt, de qua in alio psalmo dicitur. Portio mea in terra viuientium. (Maledicentes autem ei disperibunt). Hugo cardinalis. Id est diuersis poenis interibunt. Parisiensis Cantor. Vel (disperibunt) id est in corpore & anima peribunt. (Maledicentes ei) Cassiodorus. id est blasphemii, vel dei legibus non obediētes, ab illa patria submouebuntur. Non quia ipsi non erunt, sed quoniam a iustorum promissis disperibunt, quos poenalis flamma torquet. Hugo cardinalis. Et quia bonos deus multipliciter remunerat. Ideo sequitur.

A pud dominum gressus hominis dirigetur, & viam eius volet.

Hieronymus. Non enim pedum gressibus, sed animi virtute diriguntur a domino gressus hominis cuius est vt Salomon ait, preparare viam suā, sed dominus (dirigit gressus eius). Hugo cardinalis. Id est opera & affectus. Cassiodorus. Tunc nāq; diriguntur gressus nostri a domino, cum sine erroribus ambulamus, & quando fidei regulam inquam gradiamur, accipimus. Idem. Glo. Gressus nāque hominis per se tortuosi sunt, quia in peccatis natus est. Sequitur. (Et viam eius volet.) Lyra. Id est approbabit, eam ordinans ad meritum vitæ æternæ. Velle nāq; & noscere in sacris frequenter pro approbare solent sumi, vt Primo Corinthiorum septimo. Volo vos omnes esse sicut & ipse sum, id est. Vel vt inquit beatus Hieronymus hoc desidero, hoc precipio. Item. Novit dominus qui sunt eius. Sic & nolle aut non noscere pro reprobare. Matthei vicesimo quinto. Non noui vos, nescio vos, &c. Hieronymus. Vt ad eum veniat. Qui est via, veritas, & vita. Augustinus. Glo. Per hoc enim qd dirigitur vult iustus viā dei quamuis dura sit, via nāq; terræ non est dura,

sed tamen plena latronibus via vero domini. Et si dura sit secuta tamen est. Et propterea (viam eius volet) quia.

Cum ceciderit, non collidetur, quia dominus supponit manum suam.

Hiero. (Cum) scilicet ceciderit propter infirmitatem carnis. Quia septies in die cadit iustus, & resurgit. Cassiodorus. Vel (cum ceciderit non in peccatum, quia iustum dicit, sed in manibus peccatorum. Hugo cardinalis. Vel (cum ceciderit per peccatum veniale, quod est casus in domo non a domo. Parisiensis Cantor. Vel (cum ceciderit) id est primo motu cadere incepit, vel etiam per mortale ceciderit. (Non collidetur) permanendo, scilicet finaliter in peccato. Et quare? Quia dominus supponit manum suam. Hugo cardinalis. (Manum) scilicet misericordiae quæ eum suscipit. Hieronymus. Nā agentis poenitentiam deus statim miseretur, vnde David & petrus cognitum peccatū lachrimis purgauerunt, & a domino confirmati sunt.

Iunior fui, etenim senui, & non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem.

Glo. & Hugo Cardina. Hec est tertia pars psal- mi huius, in qua ostendit iustum nunquam derelictum, premia bonorum, & poenas malorum commiscens cum interiectis hortationibus. Et loquitur propheta in persona ecclesie, dicens. (Iunior fui) Glo. Augustinus. In primis nāq; temporibus ecclesie, iunior fuit, iam vero in fine seculi senuit in senecta vberi, quia per omnes gētes dilatata est. Idem. Hugo cardinalis. Vel puer fuit in Abel nō dum habens vbera iuuenis in patriarchis & prophetis. Tempore apostolorū adolescentula, quia pulchra & fecunda. Tempore martyrum quasi senex. In fide mundi quasi in decipita ætate, & tanquam anus frigida & rugosa. Cassiodorus. Vel (iunior fui) quando initia legis in Adam suscepti. (Senior) cum in honorabili ætate ad vltimum suscepti Christum. Hugo cardinalis. Et licet tantum durerim dicit ecclesia, tamen (non vidi iustum derelictum). Cassiodorus. Hoc de spiritualibus bonis, non de temporalibus intelligitur, cum & Christus in cruce se temporaliter derelictum clamauerit, & multi iusti in latronum manibus inciderint, qui tamē non sunt a deo finaliter derelicti. Hugo cardinalis. Nisi forte corporaliter ad tempus, iuxta illud prophete. Ad punctum in modico dereliqui te. (Nec semen eius quærens panem). Hieronymus. Augustinus. Cassiodorus. Semen vniuersiūq; hominis opera eius esse dicimus, quæ seminat, & meret, sine bona sint, siue mala. Opera itaque iusti pane non indigent, hoc est verbo dei quo satiatur, quo reficitur, quo intus reuera vrit & pascitur. Hugo cardinalis. Vel (non vidi semen eius quærens panem) id est principaliter intentum temporalibus. Hieronymus. Vel David in hoc versu loquitur, qui paruulus fuit in malitia, senex in iustitiis. Glo. Ideo autem iustus pane non indiget Quia.

Psalmus. xxxvi

Tota die ✠ miseretur & commodat, & semen illius in benedictione erit.

Hieronymus. (Tota die) id est omni tempore (miseretur) a deo & (commodat) quia alijs ministrat doctrina dei. Cassiodorus. Vel (tota die) dicit, hoc est toto tempore vite sue, dies enim singulati numero frequenter apponitur, ut totius vite tempore declaratur. (Miseretur). Hugo cardinalis. In affectu & commodat in affectu. Cassiodorus. Glofa. Vel de elemosina hoc dicit, quia misericordia incipit, & postmanum aperit, (& commodat) vel de spiritalibus bonis hoc etiam potest intelligi. (Et semen illius in benedictione erit). Hieronymus. Cassiodorus. Augustinus. Glofa. (Semen) dicit opera eius, vel doctrinam quam docuit, quae a domino benedicuntur, ut quod seminavit merat. Glofa. Tu itaque quicumque es qui vis isti similis esse.

28
Diuino.
✠ Alia lit.
in seipiterno

Decline a malo & fac bonum & inhabitabit in saeculum saeculi.

Hiero

(Declina) inquit a malo. Lyra. Obseruando praeccepta negativa. (Et fac bonum) obseruando affirmatiua. Hieronymus. Vel (declina a malo) hoc est a diabolo, vel a peccato. Augustinus. Glof. Nesci licet cui noceas, sed ut ei bene facias, unde sequitur. (Et fac bonum). Hieronymus. Id est imple mandata. Glo. Prius tamen dicit. (Declina a malo) & deinde (fac bonum) quia malus non potest repente bona appetere, nemo enim repente fit summus. Cassiodorus. Declinemus ergo mala quae nostra sunt, & faciamus bona quae Christi sunt, quia non sufficit christiano a malis abstinere, nisi etiam bonum nitatur quadam operatione perficere. (Et inhabitabit in saeculum saeculi). Lyra. id est ut per hoc inhabitabit in aeterna beatitudine. Cassiodorus. Nam saeculi saeculi significat aeternum regnum, quod nulla successione mutabit. Hugo car. Sed quare debeat homo a malo declinare, & bonum facere. Sequitur.

✠ Alias cu
notiti sunt.

Quia dominus amat iudicium, & non derelinquet sanctos suos, in eternum.

Hiero.
Cassiodo

Glofa. Cassiodorus. Quauis enim dominus sinat pati sanctos suos, tamen iuste iudicat, & non deserit eos. (Quia dominus) inquit (amat iudicium) Hieronymus. Rectum scilicet iudicium, quo impios iustosque discernit. Glofa. Cassiodorus. Ideo & tu ama, ut bonis tuis gaudeas. Lyra. Vel dominus amat iudicium id est opera iustitiae quae praecipitur mandatis decalogi. (Et non derelinquet sanctos suos). Hieronymus. Qui in eum totam spem locauerunt. Cassiodorus. Ille enim auctor iustitiae non potest illos derelinquere, qui eius eligunt praeccepta complere. In aeternum conseruabuntur. Hieronymus. hoc est in perpetuum, quia aeterna concupierunt. Cassiodorus. Non enim in hoc saeculo, sed in aeternum conseruandi sunt, qui domino complacere contendant. Lyra. Et quia sicut iusti pro operibus iustitiae premiabuntur, ita impii pro operibus iniustitiae punientur, ideo subiungitur.

xxx
Ain
Alias habet
hic autem

In iusti punientur, & semen impiorum peribit.

(Iusti punientur) hoc non est in hebreo, sed additum est puto a septuaginta. Et semen impiorum peribit quod est altera pars annexa precedenti versiculo. Hieronymus. (In iusti punientur) in vindicta Glofa. Propter praua opera sua. (Et semen impiorum peribit). Augustinus. Hieronymus. Cassiodorus. Quomodo semen in benedictione erit, si semen impiorum peribit. Semen enim impiorum opera sunt eorum quae cum ipsis punientur in tormentis, & omne opus eorum disperdetur, quia iniquum est, & sine fructu beatitudinis erit. Cassiodorus. Iste autem sensus frequenter repetitur, ut amplius quae sunt ventura credantur.

semen ipso
rum quid

Inhabitabunt in saeculum saeculi super eam.

xxxv
✠ Alia lit.
hereditate
possidebunt
Hierony

Hieronymus. Augustinus. Cassiodorus. Terra haec est terra viuentium. Haec enim terra quam nunc inhabitamus a terendo dicitur, eo quod comitantium pedibus atteratur, & est terra morientium receptura mortuos, quos nutrit viuos. qualis ergo illa terra, talis & ipsa vita, si aeterna vita, aeterna terra, & quomodo aeterna terra, sequitur. (Et inhabitabit in saeculum saeculi super eam). Cassiodorus. Hoc dicit ne istam terram credes, quae aliquando deserenda est. Augustinus. Alia ergo terra erit ubi inhabitabimus (in saeculum saeculi). Hieronymus. Hoc est sine fine, de qua fugit dolor & gemitus. Glo. Haec itaque merito iusto, quia.

O iusti meditabuntur sapientiam, et lingua eius loquetur iudicium.

xxxii

Posita varietate meriti & demeriti quantum ad iustos & impios in vita actiua, hic consequenter ponitur in vita contemplatiua & dicit. (Os iusti meditabitur sapientiam) id est loquetur sapientiam ex meditatione cordis sui. praecedentem secundum dictum saluatoris sui. Ex abundantia cordis os loquitur & bonus homo de bono thesauro profert bonum. (Os iusti) inquit (meditabitur sapientiam). Hier. Id est Christus, & cum dicit meditabitur, futurum tempus significat quod in regno dei intelligitur agendum, in quo non vino luxurie, neque cibis luxuriosis, sed sapientia dei iustorum ora replebuntur. Cassiodorus. Per os autem cogitationes hic debemus accipere, quia de lingua sequitur quid loquat. (Et lingua eius loquetur iudicium). Idem. Sicut enim cor meditabitur iustitiam, ita lingua loquitur per cuncta iustitiam, & iudicium. Glo. Docens alios quid deus praecipit tenere vel fugere. Cassiodorus. Dicitur enim iudicium quasi iudicium, quod in eo ius dicatur. Glofa. Sed ne putes de illis esse de quibus dicitur. Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est a me, ideo subditur.

Hierony

Lex dei eius in corde ipsius, et non supplantabuntur gressus eius.

xxxiii
✠ Alia lit.
deficient

Cassiodorus. (Lex dei eius) hoc pronomen eius gratiam indicat domini saluatoris, nam cum sitonium deus ipse tamen proprie dicitur quem liberare dignatus est. Glofa. (Lex) inquit (dei eius) id est praeccepta dei (in corde ipsius). Hieronymus.

Psalmus. xxxvi

fol. lvi.

Non solum in ore & lingua, sed etiam in alto cordis eius hoc est in mente. Glofa. Ut cor consonet ori. Cassiodorus. In hoc enim significat sensum iusti tali bono esse completum. (Et non supplantabuntur gressus eius). Hieronymus. (Gressus) id est sensus eius, quibus ad deum peruenire nititur (non supplantabuntur) a dyabolo vel a peccato. Lyra. Quomodo incedat per viam iustitiae. Cassiodorus. Supplantare enim dicimus plantis foueas pretendere ne possit incedens firmum reperire vestigium. Lyra. Et quia sicut meditatio iusti est, circa legem dei, ut eam custodiat, ita meditatio impij est ut malum conceptum perficiat. Ideo subditur.

Considerat peccator iustum, & quae erit mortificare eum.

34
✠ Alia lit.
impus
Alias pdere
occidere

Cassiodorus. Considerare est aliquid alta deliberatione conspiciere, & visus ad rerum viscera pertinere. Glofa. (Considerat) inquit (peccator iustum) id est insidiatur ei. Hugo cardinalis. Non ut imitetur, sed ut accuset eum, unde addit. (Et querit mortificare eum) Lyra. Quarens eum auertere a via iustitiae. Parisiensis Cantor. Vel etiam querit mortificare eum in carne, quia terra data est in manus impij. Hieronymus. Vel de Christo iesu intelligitur, quem intuebatur populus iudeorum, & stridebat in eum, quia grauis eis erat ad videndum, & doctrina eius ad audiendum, sic & nunc inimicus considerat vnumquemque nostrum ut perdat, sed si vigilanter resistatur ei, euenit quod sequitur.

35
✠ Alia lit.
ille,

Dominus autem non derelinquet eum in manibus eius, nec damnabit eum cum iudicabitur illi.

Iob, ix,

(Dominus autem non derelinquet eum in manibus eius) Glofa. Hieronymus. hoc est in potestate eius ut ei consentiat. Glofa. Augustinus. Ut enim ait Iob. Terra id est caro tradita est in manus impij, sed animam inuictam educit deus ne cedat. (Nec damnabit eum cum iudicabitur illi). Glofa. Etiam ab homine hic damnetur, non tamen damnabit dominus eum iustum, scilicet cum iudicabitur illi. Cassiodorus. Glofa. hoc est non damnat iustum cum iudicat impium, sed discretionem meritorum iustum beatitudo inspiciet, illum debita poena torquetur. Glof. Et quia dominus ita facit iusto, ideo nunc.

xxxvi
Alia lit. ut
inhabites
terram

Expecta dominum, & custodi viam eius, & exaltabit te, & ut hereditate capias terram, cum perierint peccatores videbis.

Hieronymus. (Expecta dominum) & quicquid acciderit siue in prosperis, siue in aduersis patienter (expecta) id est sustine dominum per spem firmam & indeficientem mandatorum custodiam. Nec confundaris in diuersis mundi tentationibus unde sequitur. (Et custodi viam eius) Cassiodorus. Hoc est sacratissima eius praeccepta. Augustinus. Et tanquam diceret, & si ea custodiero, quid inde accipio? Sequitur. (& exaltabit te) Hugo cardinalis. In augmento virtutum & bonorum operum ut hereditate capias terram. Hieronymus. Illam utique aeternae beatitudinis telurem in qua iusti, post terminat-

ros labores exaltabuntur. Augustinus. Sed quid de illis qui nos angustiauerunt audi quid (Cum perierint peccatores videbis). Hieronymus. Tunc enim iusti peccatores perire videbunt cum fructu mercedis, domino tribuente percipient. Cassiodorus. Qui cum senserint in quatis sint iocunditatibus collocandi, & cum deinde poenas peccatorum viderint, exultabunt amplius, videntes ab eterno supplicio liberatos. Lyra. Beati namque vident damnationem malorum, & est eis materia exultationis in quantum euaserunt eam ex gratia diuinae miserationis. Glofa. Et deinde tanquam quateret peribunt ne impij, respondet utique. Quia.

Hierony

Cassio

Vidi impium superexaltatum, & eleuatum sicut cedros libani.

37
Res

Sic Hieronymus ad verita. hebraei, vidi impium robustum, & fortissimum sicut indigenam virentem Glofa. (Vidi) inquit Oculo fidei, quo qui caret delectatur felicitate impiorum. (Impium superexaltatum). Cassiodorus. Vidisse se dicit impium creuisse non ad honorem, sed potius ad ruinam. Glofa. (Vidi) inquit (impium) superexaltatum in honoribus supra modum (& eleuatum) in candore saeculi (Sicut cedros libani) Glofa. Et Augustinus. Est enim libanus mons, & interpretatur candidatio per quod significatur candor huius saeculi, in quo sunt altae cedrus, quae a vento eiiciuntur. Hieronymus. Nam sicut cedrus super excisos montes apparet exaltata, & impulsu ventorum saepe dilabitur, ita & impius qui relicto deo in diuitijs mundi confidit, quamlibet floreat quamlibet extollatur, & eleuetur non inuenietur cum ab hoc mundo migrauerit, vel de diabolo seu de iuda etiam po test iste versus intelligi.

Aliter legit
hierony.
Alia lit, ele
uari supne

Et transiit & ecce non erat, quae fuit eius, & non est inuentus locus eius.

38
Locus eius i
hebreo non
est

Cassiodorus. Glofa. (Transiit) mundum scilicet meliori conuersatione ad deum tendens factus verus hebraeus, hebraeus enim transiens interpretatur a verbo abar transiit. Parisi. Cantor. Qui transiit a conuersione ad meliorem contemplationem ad coelestia, considerationem ad nouissima. Glofa. Cassiodorus. Et transiens vidi nihil esse hac omnia in quibus homo gloriatur. Gregorius in morali libro. xv. Dum enim aeterna retributio cogitatur praesens gloria quae sit nulla cognoscitur. (Quae fuit eius) Glofa. Cassiodorus. Id est in memoriam reduxi, tunc enim iusti recordantur maxime peccatorum, quando miseratione domini in melius im mutantur dolentes, quia miseri ab eo malis actibus segregantur. (Et non est inuentus locus eius). Idem. Locus peccatorum mundus iste dignoscitur, qui cum eorum prosperitate dissoluitur quando totius orbis corruptibilis gloria terminatur. Glofa. Et quia ita euenit impijs ideo tu.

Grego

Cassiodorus

Custodi innocentiam, & vide equitatem pacifico.

39
Sin.

Beatus Hieronymus iuxta verita. hebraei, sic legit Custodi simplicitate, & vide rectum, quia erit ad directionem,

Aliter legit
hic ad heb.
✠ Alia lit.
veritatem
Alia litera
directione,
k ij

Psalmus. xxxvii

extremum viro pax. Hugo cardina. (Custodi innocentiam ad deum Et vide equitatem) ad proximum. Lira. Vel custodi innocentiam nulli nocuum inferendo. Et vide equitatem) Iuste cum proximo agendo. Hieronymus. Si enim nulli noceas. si cum nullo litigiosus sis. videbis Christum. qui sicut via veritas. & vita. & equitas intelligitur. Augusti. Glof. Vel custodi innocentiam ne in mundanis curam habeas. (& vide equitatem) ne iniquus putet deus. qui facit impijs. & iustos affligit. sed ante de nouissima & videbis. (Quodiam sunt reliquie homini pacifico). Idem post hanc enim viro manet ei bonum. nec petit omnino sed uiuit. Hierony. Qui enim hic pacifice vixerit ut filius dei vocetur. huius reliquie hoc est corpus mortale referatur ad gloriam resurrectionis. Augustinus. Nam reliquit iustus post mortem suam memoriam iusticie sue bonam. & deus sibi reliquit premia eterna. Cassiodor. Dicitur autem pacificus qui inter discordantes pacem seruat & facit.

xl
* Alia lit.
pruaricato
res
* Alia lit.
nouissimu

Hierony

lxi
Thau
Alias fortis
tudo

Glofa

Tempus tri
bulationis
duplex

xlvi
* Alia lit.
eximet

In iusti & autem disperibunt. simul reliquie & impiorum interibunt.

Hugo cardinalis. (In iusti) inquit. disperibunt) id est diuersis poenis peribunt. & licet sit diuersitas in poenis tamen peribunt simul. Glo. Vel (in idipsum) id est omnes simul in vnum (reliquie impiorum) Hugo cardina. id est bona temporalia que relinquerunt. interibunt. Quia non habet eterus sordida preda bonos. dicuntur autem temporalia reliquie eorum. quia velint nolint relinquent ea. Hieronymus. Vel non referuntur eorum reliquie ex superbia ut in eternum uiuant. Sed ut in poena gehennae ignis intereant. Cassio. Sicut enim iusti post hanc vitam spe maxima gratulatur. i. aini. iusti finita luce dispareunt reliquie naq. significant memoriam bonorum. quam in hoc mundo post obitu derelinquunt. prout in martyribus cogit. qui pro veritatis testimonio foelicer animas reddiderunt. Quod impij mereri non possunt. qui nullum vestigium dignum memorie sue derelinquant. quoniam superueniente eorum interitu falsa laus. & fragilis vita dissoluitur. Hugo card. Ne autem sibi quis bona ascribat ostendit illa a domino dicens.

Salus autem iustorum a domino. & protector eorum in tempore tribulationis.

(Salus) inquit. (iustorum a domino) Glofa. Non aliunde. Hieronymus. Ipse enim est nostra salus. per quem & iusti viam presentem capiunt. & ad ipsi prestolantur eternam. Et protector eorum Glo. Siquid impugnat. (In tempore tribulationis) Cassiodorus. Tempus autem tribulationis duplex est. sed longe dissimile. Nam hic tribulationes. & temporales sunt que mordent potius quam deuorent quas dominus a fidelibus suis ex toto non amouet. Illa vero tribulatio que i die iudicii impijs venit mala est. quia eterna & tristis quia cruciat. In hoc ergo tempore tribulationis protector est dominus quia ex ipsa iustos eripit.

Et adiuuabit eos dominus et liberabit eos. et eruet eos a peccatoribus. et

soluabit eos quia sperauerunt in eo.

Cassiodorus. (Et adiuuabit) inquit. (eos dominus) fideles scilicet famulos suos. quos in hoc mundo efficaciter ediuuat quando colludatione contraria fatigantur. Lira. Firmando eos contra tentationes in presenti. & liberabit eos. si ceciderint per peccatum. Cassiodorus. Vel quia non finet fidem illorum praua suasionem peruerit. (Et eruet eos a peccatoribus) dum eos in mundi eius contrarietate seruat illos. Lira. Vel (eruet eos) per poenitentiam a peccatoribus) id est a demonibus in peccato obstinatis & perseverantibus. (& saluabit eos) deducendo eos ad gloriam. Cassiodorus. Non quia non peccauerunt. sed quoniam spem suam in domini pietate posuerunt. (Quia) inquit. sperauimus in eo) Lira. Sed debita que prouenit ex meritis & gratia.

Cassiodorus

Cassiodo

Psalmus. xxxviii.

Titulus. Psalmus David in rememoratione die sabbati.

Hieronymus. Sabbatum requies interpretatur. hoc est quando requiescunt sancti. id est quando acquiescet ecclesia in paradiso quem perdidit in Adam. Augustinus. Glofa. Hanc autem requiem perdere formidat peccati conscius & eam habere desiderat grauius afflicto. Cassiodorus. Glofa. Augustinus. Quod autem dicit in rememoratione hac nobis titulus iste pronunciat. ut quia peccatum omnimodis effugere non valeamus semper in memoria habeamus. ut nos ab eo saltem temperemus. Parisiensis Cantor. Et notandum quod non tantum dicit memoracione. sed rememoratione. In quibus enim debet esse recordatio peccati. quia sicut dicit magnus Basilius. sicut homo quasi de necessitate quocunque vadit circumfert ymbra sui corporis. ita debet circumscribere memoriam sui peccati. Glo.

Et est iste tertius in ordine poenitentialium psalmorum in quo poenitens in malis positus peius timens & tentatius inde lugens. Sabbati eterni recordatur quo timeri priuari peccati conscius. & eo desiderat frui graui ter afflicto. Glofa. Intentione autem mouet ad poenitentiam. Et diuiditur in quatuor partes. In prima capitur misericordiam. poenas per quas patitur summam perstringens. in secunda ponit narrationem. in qua enumerat miseria. ibi (Putruerunt). in tertia quia inter tot mala sperauit in domino affirmat se audiendum a domino. cum commemoratione emendationis. ibi. (Quoniam in te dñe speraui). in quarta ponit letam conclusionem ut salutem. ut certa sit spes imitantibus. sicut est in omnibus psalmis poenitentialibus. ibi. (Ne derelinquas me domine).

iii. ps. p. tentatius

Glofa. Diuisio.

Glofa. Diuisio.

Glofa. Diuisio.

Glofa. Diuisio.

Glofa. Diuisio.

Glofa. Diuisio.

Glofa. Diuisio.

Glofa. Diuisio.

Glofa. Diuisio.

Glofa. Diuisio.

Psalmus. xxxviii

fo. lvi

ps. xxxviii
* Alia ha
bet ira pro
furore & e
contrario

mat. xxv

Apo. iii
Heb. xii

Glofa.

ii
* Alia lit.
etigit me

Gen. xii

ps. cxviii

iii
Alia a vul
tu.

Augusti.

Hierony.

Omine ne in furore tuo arguas me. neque in ira tua corripas me.

Hieronymus. Totus psalmus iste ex persona poenitentis est. Sed & ad christum referri potest. ficut & lxviii (Domine) Innocent. iiii. Pater & de vitę meę. (Ne in furore tuo arguas me) Idem. Cass. Glo. Ne sim inter eos quibus dices. Esuriui & non dedisti michi manducare. Ite maledicti in ignem eternum. (Neque in ira tua corripas me) Hiero. Ira est vt sepe diximus commotio animi. Furor vero vindicta irrationabilis. cu felis amaritudine. Iste itaq. qui se scit esse peccatorem. non in ira. sed per poenitentiam. (Nec in furore) sed per patientiam se argui postulat. Inno. iij. Vt talis sit sensus. domine ne argue me (non in ira). sed in misericordia. quia scriptum est. Deus quos amat arguit & castigat. & corripit me. non in furore. sed in mansuetudine quia pater filium quem diligit corripit. Idem. Cassiodo.

Glofa. Vt poena sit misericordia ad correctionem non ab ira ad vltionem. Grego. Tu velis domine cui in spiritu meo seruo quem omnium saluatore esse cognosco. (Ne arguas me in furore) danatio nis ppetue. (Neque corripas me in ira) expurgantis vindictę. Quare autem non debeat in ira corripi (& in furore dannari subiungit. cum ait.

Quoniam sagitte tue infixę sunt michi. & confirmasti super me manum tuam.

Hieronymus. (Quoniam) inquit. (sagitte tue) verba scilicet doctrine tue. que vt iaculum transuerberauerunt cor meum. vt agerem poenitentiam. Augusti. Glofa. Vel verba vindictę. quam minabatur dominus Ade. dices. In quacunque die comederis. morieris. Greg. Mortalitas enim & passibilitas sunt sagitte que nimirum nobis infixę sunt. quia quadiu in presenti seculo viuimus ab eis liberari aliqua ratione nequimus. Innocent. Vel sagitte domini sunt cominationes diuine que timore districi iudicii peccatoris animo infingunt. iuxta illud Confige timore tuo carnes meas. a iudicijs enim tuis timui. (Et confirmasti super me manum tuam) Hieronymus. vt tanquam bonus magister verberibus castigationis afflictum redderes emendatum. Greg. Per manum enim domini qua super se asserit. confirmatam miserationum frequentiam & assiduitatem intellige. Innocentius tertius. Nam manus hic accipitur prouindicta. Gregori. Quomodo autem sit continua hac poena qua patitur ostendit. dicens.

Non est sanitas in carne mea a facie irę tue. non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum.

Augusti. Glofa. Cassio. Hic numerat que patitur. vt quia multa sunt saris sint deo ne peiora patiat. Portat enim corpus mortale tot miserijs subditu. quot & cu sanum dicitur. non vere sanum sit quod leuiter potest ledi. propte quod ait. Non est sanitas in carne mea a facie irę tue. Ab instantia scilicet vindictę in adam exerta. Hiero. Vidi enim fa

cię irę tue. & non ipsam iram. hoc est intellexi petri scripturas sanctas quata minabaris peccatoribus. Et extabui petens ne ipsa ira super me descendere. (Non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum). Glo. Hoc dicit more verecundi famuli qui futuris flagellis iam affligitur. Greg. Quia nulla anima mea potest habere requie donec aliqua peccati in se habeat recordationem. Hierony. Vel (non est pax ossibus meis) quia nulla quieret indulgi. vel ossibus vel mebris meis donec ea poenitendo purgarem. Gregorius. Non tamen est mirum. si non est pax ossibus meis. Et quare sequitur.

Quoniam iniquitates meę supergressę sunt caput meum. & sicut onus graue grauate sunt super me.

Cassiodorus. Iniquitates nostrę eleuant se super caput nostrum quando sibi amplius vendicant. quam ratio iusticia que patitur. Caput enim nostru ratio est supra qua inter bona collata celsius nil habemus. Innocent. iiii. (Quoniam) inquit. iniquitates meę quas ego sine timore dei & proposito poenitendi commisi. (Supergressę sunt) id est posuerunt se super caput meum. hoc est depresserunt rationem animę meę. Ideo grauate sunt super me non mediocriter. Sed sicut onus graue qd vsque in profundum vitioru demergit. (Et sicut) inquit. (onus graue grauate sunt super me). Hiero. Non est enim mihi leue peccatum meum. sed recognosco. quia graue mihi iudicij pondus impositum. & super verticem capitis mei excreuit. ita qd sicut pondus grande. sic sunt peccata mea super me.

Putruerunt & corrupte sunt cicatrices meę. a facie insipientię meę.

Glofa & Hugo cardinalis. Secunda pars in qua expressius enumerat miseria quas sustinet. Innocentius tertius. (Cicatrices) inquit. (meę) id est peccata iam dimissa per baptismum. vel poenitentiam. (putruerunt) id est conuersa sunt in putredinem. dum iterata sunt ad reatum. Hugo de sancto Victore libro sententiarum cap. xvi. Iste enim poenitere iam incipit. & peccatu iam voluntate deseruerat. sed reatus peccati nondum plene in eo sanatus erat. & priusquam peruenisset ad integram sanitatem vulneris. corruptus est per iterationem iniquitatis. Gregorius ibidem. & iterum super Ezechielem. homilia. ix. & in moral. i. iob. lib. quarto. Quid enim per cicatricem. nisi poenitentia actio desigatur. quid per vulnus nisi peccatum exprimitur. Qui enim per poenitentia lamenta peccatorum corrigit. quasi cicatricem vulneri superduxit. Quod si demisse nequitia metem iterum ad delationem pertrahunt. superducent vulneri cicatrices putrescunt. Sed quare hoc sibi contingit. ostendit. cum ait. (A facie insipientię meę). Hugo cardinalis & innocentius tertius. id est propter insipientiam meam. quia non sentiebam amaritudinem peccati. & dolorem vulnerum meorum. Quid enim insipientius eo qui & cognoscit facinus. & committit. precipians se scienter in mortem. Hieronymus. Vel quia nolebam agere poenitentiam. Gregorius. Per insipientiam ergo negligentie vulnus iam sanatum computauit. quia dum per studium vigilatę mens ingrata sibi im

Secunda ps
* Alia lit.
computrue
runt
Alia lit. lig
neres meę

Hugo

Hugo

Hugo

Hugo

Hugo

Hugo

Hugo

Hugo

Hugo

Hugo

Hugo

Hugo

Hugo

Hugo

Hugo

Psalmus. xxxvii

postea providere noluit miserabilis ea quae prius abdicauerat mala commisit. Glo. Et propter ea quia putruerunt & corrupte sunt cicatrices meae. Ideo.

Miser factus sum & curvatus sum & visque in finem, tota die contristatus ingrediebar.

Glo. Ideo. (Miser factus sum) id est miserijs afflatus. (Et curvatus sum) per humilitatem ab elatione, quia omnis qui se exaltat humiliabitur. Vel. (in curvatus sum) id est corruptione deditus. Grego. in expositioe euangelij. Omelia. xxxi. Homo namque peccatis suis exigentibus foras missus mentis suae tenebras portat, superna non appetit, in infimis intendit. Coelestia nequaquam desiderat, terrena se per in animum versat. (visque in finem) id est visque in mortem. Hieronymus. vel. (visque) dum confitendo purgetur, quia sine confessione & mortificatione non dimittuntur peccata. Gregorius. Vel. (visque in finem) quia visque in finem curvatur, qui inique voluntatis studium visque ad effectum pravi operis terrenis inhians protrahit. Et ad coelestia ambienda non solum per gradum operis, sed nec per intentionis voluntatem assurgit. Sed quia culpam sepe sequitur poenitentia, & plerumque qui cadit adiciet ut resurgat. Sequitur. (tota die contristatus ingrediebar). Innocentius. iij. Intraui in cubiculum cordis, ut in oculis tristis & merens effunderem animam meam domino. P. Canor Parisien. Vel. intrans sanctam ecclesiam per poenitentiam qua fueram per peccatum exclusus. Hieronymus. Indignum me esse iudicis, qui vel oculos ad caelum levare audeam. Sed percussus pectus meum aiebam. Deus propitius esto michi peccatori. Glo. Ideo autem sum contristatus.

Quoniam lumbi mei impietati sunt illusionibus, & non est sanitas in carne mea.

Glo. in lumbis carnalis delectatio continetur. Et inde nimirum humana generatio propagat. Possumus ergo per lumbos animam accipere, quia sicut ex lumbis carnales delectationes procedunt, ita ex anima omnes cogitationes procedunt. Sepe namque mentes sanctorum virorum cogitationes illicitae polluunt, & se etiam orationis tempore importune ingerunt ut hoc sacrificium commaculare valeant. Augusti. Glo. illusiones enim anime infirmas sunt, quae aliquando vix orare sinunt, nam imaginationes corporum occurrunt, & transis, de hac in illam venit obliuio, recordaris, hoc pro illo & humiliter, ita quod non est in toto homine unde sit latitudo donec anima exuatur illusionibus, & corpus in duatur sanitate. Hiero. De illis itaque illusionibus loquitur quibus diabolus humanum genus quotidie illicet & suadet ut delinquant. Innocentius. iij. Aludat enim mundus per saeculares blandicias. Eludit caro per sensuales illecebras. illudit diabolus per spirituales fallacias. Munde proponit secularia blandimenta. Caro assumit illicita desideria. Diabolus concludit sempiterna tormenta. Et sic alluditur animae ut eludatur, sic eluditur ut illudatur. His itaque homo circumversus credit, falsa pro veris agit, mala pro bonis, & dimittit coelestia pro terrenis, ex

quibus subiugit. (Et non est sanitas in carne mea.) Grego. Quia omnia corporis membra quae ad vitam accipiuntur ad erroris materiam inclinamus. Nec est in carne nostra sanitas, quia nulla pars nostri corporis intentata remanet, per quam nos peccati desiderium non titillet. Innocentius tertius. Et quia vexatio tribuit intellectum, & nonnunquam flagella castigant quem beneficia non emendat. Propter ea ait.

Afflictus sum & humiliatus sum & animis, rugiebam a gemitu cordis mei.

Glo. & Innocentius tertius. (Afflictus sum) corpore. (Et humiliatus sum) mente, ut nihil in me sit a poena liberum, propter quod subditur (nimis) quia vnde calamitas. Gregorius. (Mimis) namque humiliatus est qui ex peccati poena non solum coelestia non appetit, sed etiam carnalibus & terrenis cum amore & delectatione intendit. Glo. Hierony. Vel. (afflictus sum) id est contristatus, & humiliatus sum nimis per poenitentiam. Innocentius. iij. Et confessionem omnes omnino peccatorum circumstantias exprimendo insuper. (Rugiebam a gemitu cordis mei) idem. Alis clamoribus eulans, & profundis suspirijs incensens. Hierony. Petens cum lacu remissionem peccatorum. Aliud enim est gemitus corporis, & aliud gemitus cordis. Gemitus corporis est propter res terrenas, vel propter mortem gemere. Gemitus vero cordis propter sua peccata vel aliorum unde Grego. Rugitus dicitur gemitus cordis cum magno dolore, qui quanto vehementius poenitentis animum concutit, tanto velocius ad aures divinae misericordiae censendit. Cassiodo. Aug. Glo. Est autem (rugire) propria beluarum & propterea ut gemitum censeret fortisorem ipsis se comparat quae validissimo fremitu suum velle declarant, ut patientiae magnae virtutem monstraret in gemitu seasserit, non in verba prorupisse. Sequitur.

Domine ante te omne desiderium meum, et gemitus meus a te non est absconditus.

Augustinus. Glo. Omnis enim gemitus qui de exterioribus est carnis est. Qui vero pro sabbato quod caro non obtinet cordis est. Quem non novit homo, sed o. Domine ante te qui vides cor (omne desiderium meum). Glo. Hiero. id est nihil desidero nisi esse ante te. Innocentius. iij. ubi est vera quies, plena securitas, perfecta leticia, & sempiterna felicitas, ubi velunt in summo bono quicquid boni queritur inveniunt. Cassiodorus. Glo. Vel tale est desiderium meum ut ante deum esse mereatur, quia pro peccatis peto. Nam qui peccatis suis veniam petit qui omnia illa facit quae superius sunt decursa (ante deum ponit desiderium suum). Glo. id est orationem suam, quia nunquam desinit orare, qui non desinit amare. Gregori. Et qui deum amat, ipsum solum desiderat. Qui autem eum desiderat, ad ipsum cordis voce clamare non cessat. (Et gemitus meus a te non est absconditus). Innocentius. iij. Ecce utrumque habet irriguum superius, scilicet desiderium mentis pro bonis patriae, inferius vero gemitum cordis pro malis vite. Cassiodo. Glo. Gemitus enim di-

Psalmus. xxxvii

fo. lvi

atus est pro exprimendo magno dolore quasi geminatus luctus. Ille autem gemitus non absconditur deo, qui spiritus est qui pro animae liberatione persoluit. Alios vero gemitus non curat deus. Gregorius. (Vel gemitus meus a te non est absconditus), quia desiderium quod de te concipio per iudicium approbas, & ideo dolorem quem inde sustineo non ignoras. Scire enim dei approbare est sed nescire est reprobare. Innocentius. iij. Vnde illa dicuntur deo abscondita, quae diuino indigna sunt conspectui.

Cor meum conturbatum est, & liquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum & ipsum non est mecum.

Cassiodorus. Nunc venit ad gravissimos dolores animi decursus corporeis erumnis. Ideo autem (conturbatum suum cor) dicit, quia dereliquit me virtus mea. Glo. Quam habui ante peccatum. Gregorius. Humanum enim cor ad omnem tentationis impulsu facile concutitur. Si virtute constantie interius non firmatur. Augustinus. Inde igitur illa perturbatio mea, quia dereluit me fortitudo mea sed cur dereluit? Quia & ipsum lumen oculorum meorum, & ipsum non est mecum. Glo. & Aug. Id est quia (lumen) quod deus est michi deficit ex quo Adam ad umbram fugit timens a facie dei. Cassiodorus. Vel. lumen oculorum est ratio impetrata iudicij quam secum habere non poterat, qui ingentes molestias si sinebit. Hieronymus. Hoc ita quod lumen oculorum meorum non est mecum. Quia postposito veritatis lumine in tenebris decidit peccatorum. Innocentius. iij. Et nescio non est mecum sed potius contra me, quia mors ingressa est per fenestras meas. Et oculis meis animam meam de preda est, unde ipsi oculi iam compuncti ad lacrymas efflunt, ut eorum lumen quasi deficiens non sit meum.

Amici mei & proximi mei, aduersum me appropinquaverunt & steterunt.

Hieronymus. Sic transfudit iuxta hebraeam chari me, & amici mei quasi contra lepram meam steterunt, & vicini mei longe steterunt & versiculus vnde est. Ego ab illo loco ubi ait (Amici mei) usque ad finem psalmi video dominum meum iesum christum a Iudeis circumdatum in cruce suspensi, & ex inferno resurgere quamvis anteriores nostri docuerunt prophetam omnem ordinem huius psalmi ex peccatoris persona profectum fuisse, ait ergo ipse dominus in passione sua. (Amici mei) id est Iudei propter Abraham & proximi mei) eo quod ab eorum generatione assumpserunt carnem (appropinquaverunt) ut comprehenderent me. Grego. Multi enim ex Iudeis amicos se christi dicebant, multi eum miracula facientem sequebatur, multi eum dominum, multi magistrum vocabant quos & proximos appellat secundum carnis cognationem, qui tamen omnes (appropinquaverunt ei) non mente sed corpore, non passibus fidei sed nequicia processu non voluntate sequendi, sed intentione nocendi quod & factum est (dum aduersum eum steterunt) eum con-

anter accusantes, & quando clamantes dicebant, Crucifige crucifige vel de poenitente sic amici mei) Ios. xiii. Glo. & Hugo card. Vnde fidi. P. Canor Velami ci necessitudine (& proximi) beneficij collatione appropinquaverunt. Innocentius. iij. Non propter me ut michi conferant solamen sed aduersum me Hugo ut inferant nocumentum. Hugo cardinalis. Volentes me a poenitentia retrahere quoniam me viderunt assumere. Innocentius tertius. Et solum (appropinquaverunt) sed & steterunt ut michi sciret ad uerterentur.

Et qui iuxta me erant de longe steterunt et vim faciebant qui querebant animam meam.

(Et qui iuxta me erant). Hugo card. & Glo. Apostoli scilicet qui comitabantur me (de longe steterunt). Hiero. Qui in passione meam terribili a domo recesserunt, de quibus euangelista ait. Stabant notis eius a longe. Gregorius. Et iterum. Tunc discipuli omnes relicto eo fugerunt (& vim faciebant) qui querebant animam meam. Hierony. Faciebant vim Christo, non notis, sed Iudeis vel Petro cum diceret. Nam & tu ex illis es, vel Iohanni qui cum traheretur relicta syndone nudus aufugit ab eis. Gre. (Vim) itaque Christo (faciebant) qui iudice in ille iudicare minis & clamoribus urgebat dicentes. Si huc dimittis non es amicus celsaris. Omnis enim Ioh. xix, qui se regem facit contradicit celsari vel de poenitente sic (& qui iuxta me erant). Hugo cardinalis. Id est michi per amicitiam iuncti (de longe steterunt). Innocentius. iij. Omne michi salutis consilium & auxilium denegantes (Amici mei) quidem appropinquaverunt & steterunt ut inferrent dispendium, si vero elongauerunt ne conferrent solacium, ut sic malis totus effem expositus nec bonis esse aliquatenus adiutus (& vim faciebant qui querebant animam meam). Cassio. Diabolus scilicet cum inimicis eius, qui tanto magis moluntur mortem animae quanto magis vident eam stare, & steterunt.

Gregorius. Mala christi principes sacerdotum in querebant quando falsum testimonium contra eum sicut euangelica lectio testatur querebant, & omnibus inquisitis (locuti sunt vanitates). Glo. Id est finxerunt falsa quia non inueniebant crimina Gregorius. Dixit enim euangelista quod non erat conueniens testimonium ipsorum & dolos tota die meditabantur. Hiero. Multos quidem (dolos) meditati sunt cum interrogarent si deberent censum dare celsari an non? Si mulier deprehensa in adulterio lapidaretur, sed tunc aperte dolos ingerunt cum falsos testes adducunt, vel (locuti sunt vanitates) quia falsum testimonium ante crucem finxerunt, & post resurrectionem corruptis custodiis, de quibus Esaias ait. Ponam malos pro sepultura eius, vel de poenitente sic (& qui in querebant mala michi locuti sunt vanitates). Hugo cardinalis. Suggestores mihi vana & inutilia mundi diuitias & carnis delectationes comedamus & bibamus, omnem preciosam substantiam reperiemus implebimus domos

Psalmus. xxxvii

nostras spolijs, marfupium fit vnum omnium no-
strum & similia (& dolos tota die meditabantur).
Innocentius tertius. Diligentes corpus, sed animā
odientes. Hugo cardinalis. Et ei insidias occulte
ponentes.

EGo autem tanquam & surdus non
audiebam, & sicut mutus non ape-
riens os suum.

Hieronymus. Sēper enim christus quē exprobra-
bant iudei sustulit, & iugiter siluit, quod & Pilat⁹
manifestat cum dicit. Michi nō loqueris prout &
de ipso Esaias loquitur. Tanquam agnus ad victi-
mam ductus est non aperies os suum. Gregorius.
Disce igitur qui maledicta & irrisiones patris in
omnibus feruare patientiam & obrectatium lin-
guas audire. Mediator enim dei & hominum nō
solum iniurias sustulit, sed nec conuiciantibus re-
spondit. Gloſa. Cassiodorus. Magna nāq; virtus
est Audire noxia, & non reddere contraria. Hug.
cardinalis. Vel sic ego tanquam surdus non audie-
bam id est non audire videbar quia dissimulabā
ait pēnitens (& sicut mutus nō aperies os suum)
Innocentius tertius. Magne quidem virtutis est
non reddere malum pro malo, sed quādoq; maio-
ris est nō reddere maledictum pro maledicto cum
longe facilius possit hoc reddere quam illud.

Et factus sum sicut homo non au-
diens, & non habens in ore suo redar-
gutiones.

Hierony. Factus sum sicut homo non audiens)
Nam cum me spūtis linrent arundine verberaret
genuflexo illuderent nihil eis motus respondi.
Cassiodorus. Gloſa. Vnde (factus) sunt (eis) nedum
(tanquam mutus sed tanquam (non audiens) Mu-
tus enim & si non clare loquitur vel balbutiendo
remurmurat & non habens in ore suo redargutio-
nes). Hierony. Sic enim tacui accusantis quasi nō
habens quod pro me respondere deberem, exem-
plum triduens homini vt flagella pro deo patien-
ter si finire debeat. Gregori. Nulla enim blasphem-
ia commouere cum poterat qui pēnitens omnem
mutabilem ignorat. Hugo card. Vel quod supra
dictum est (Ego autem tanquam surdus nō audie-
bam) ad exteriorem patientiam pēnitentis perti-
net, istud vero ad interiorem, vel primum ad con-
tumelias, istud ad laudes siue adulationes, de qui-
bus ait. Hierony. si ad patriā tendimus cantus syre-
narum non audiamus. Syrenæ enim sunt adulator-
es, iuxta illud prophete. Syrenæ in domibus vo-
luptatis.

Quoniam in te domine & speravi tu
exaudies me domine deus meus.

Hugo card. Hec est tertia pars in qua affirmat se
esse audiendum a domino. (Quoniam) inquit (in
te domine speravi). Grego. Et sunt verba hec ver-
ba Christi secundum humanam naturam dicentis
(in te quoniam speravi domine) non in sapientia
seculi non in diuitijs mundi, non in viribus cor-
poris, non in nobilitate carnis, non in tutamento
principum, non in p̄sidijs amicorum (sed in te
exaudies me domine deus meus). Hiero. Vt sci-

licet me resuscites. Cassio. Vel sunt verba pēnitenti-
tis qui petitionem suam exaudiendam dicit, quia
se in domino sperasse confidit. Inno. iij. Ait ergo
(o domine) qui tristitia mutas in letia, & aduersa cō-
uertis in prospera. (Quoniam ego in te speravi)
quamadmodum est sperandum dixi nouam ore
quem corde quia (tu exaudies me) hoc est ad opta-
tum exitū audies (domine deus meus) (Deus) crea-
tor (domine) redemptor (meus) saluator qui crean-
do tribuisti naturam, redimendo gratiam saluan-
do conferes gloriam. Et tunc erit certissime mens
cum yltra non poteris esse non meus dixi quide-
m quia tu exaudies me, nec immerito.

Quia dixi nequando supergaudeant
& michi inimici mei & dum & com-
mouentur pedes mei super me ma-
gna locuti sunt.

Glo. Cassiodorus. Inter mala canet sanctus maxime
ne de lapsu ei⁹ exultet inimicus. (Quia dixi) inquit
(nequando super gaudeant michi inimici mei) in-
sultant enim illi quando hominē ad nequitie sue
vota conuerterint dum fidelium ruinam suam pu-
tant esse victoriā. Grego. Vnde gauisi sunt iudei
occiso Christo, sed nō sunt super gauisi quia in cau-
sa mortis, eius ipso sunt inferiores inuenti. Qui
enim vt a morte redimeret hominem mortis legi-
bus subiactus tertia die victoriosissime a mortuis
resurrexit (& dum commouentur pedes mei super
me magna locuti sunt). Hiero. Grego. Pedes chri-
sti sunt apostoli qui sicut pedes corpus deferunt,
sic & ipsi christum in omnium gentium noticiam
detulerunt, qui tamen in passione commoti sunt
de fide ad infidelitatem, quando christum quem
patri viderunt esse filiū dei dubitauerunt, pedibus
itaq; commotis inimici eius magna locuti sunt.
Hieronymus. Dicetes. Si filius dei es descende nūc
be cruce, qui nimis insultare potuissent si in cru-
ce humiliatus nō refutaret. Inno. iij. Vel quia
proprium est inimicorum vt exultent & insultent
super illorum incommodis quos oderunt & ideo
dixit ait pēnitens (ne insulter michi inimici mei)
qui dum (pedes) id est actus mei commouētur ali-
quādo ex humana infirmitate (ipsi secundum suā
prauam consuetudinem locuti sūt, cōtra me irrisio-
nes, & iniurias vehementes. Hugo card. Insulta-
do michi & irridēdo. Innocē. tertius. Nō solū au-
tem dixit qui sperauit, tu exaudies me, verum etiā
pro eo.

Quoniam ego in & flagella paratus
sum, et dolor meus in cōspectu meo
semper.

Hiero. (Ego) inquit (ad flagella paratus sū) ad susti-
nendum, scilicet Crucē. Laccam, Fel Acetum, vt per
hāc mortem meo sanguine redimam populū pe-
reūtem. Cassiodorus. Glo. Aug. Vel vox pēnitē-
tis est dicētis (ego in flagella paratus sum) (sciens
me deliquisse, quasi ad hoc natus sim, vt feram fla-
gella flagellat enim deus omnem filium quem re-
cipit. Gregori⁹. Et propterea sancti viri in hac vi-
ta flagellari desiderāt, vt flagellis correctis, culpas
videant & commissas ante oculos ponat vnde se-
quitur (Et dolor meus in conspectu meo semper,

Psalmus. xxxvii

fo. 111

Cassiodorus. Hieronymus. Donec scilicet eistiam ait. Christus
victor iam in iudicium. Gloſa. Cassiodorus. Vel de
pēnitēte dolor dicit, quia deliquit, impius enim
se defendit, iustus vero contra se irascitur. Grego.
Dum enim considerat quam sunt tranquilla que
perdidit, quam cōfusa in que incidit, superne pa-
tri desiderijs accessus, mundo nequam, & concu-
piscencijs eius moritur, & nullis vanitatis munda-
ne delectationibus occupatur. Innocē. iij. (Do-
lor) autem hic emphatice ponitur, id est id de quo
doleo, semper est coram me, non post tergum, vt
semper videam vnde doleam, dolor enim compū-
tionis debet esse non perfundioris, sed cōtinuus
non levis sed grauis, quia pēnitere est poenā te-
nere, non autem solum propter p̄dicta exaudies
me domine deus meus, verum etiam.

Quoniam iniquitatem meam annun-
ciabo, & cogitabo & pro peccato
meo.

Hierony. Christus enim sicut maledictioni subia-
cuit, vt nos a maledicto legis erueret, ita & pecca-
torem se profitetur qui peccata nostra portauit vt
pro cogitatu & misericordie consilio nos ab eis de-
erueret. Peccata nāq; christi humani delicta sunt
generis propter que & patri dicitur nūc esse sub-
iectus. Augustinus. Glo. Vel de pēnitente loqui-
tur qui superius dixerat. (Dolor meus in conspe-
ctu meo semper) Qui quidem dolor nō est de fla-
gello quod est medicina, sed de peccati vulnere de
quo nūc dolet, non sic se accusaret, & p̄pterea di-
cit. (Quoniam iniquitatem meam annūciabo). Gloſa.
id est confitebor, & quia non sufficit confiteri ad-
dit, (& cogitabo) id est sollicitus ero & sedule agā
(pro peccato meo) sanando scilicet. Innocē. iij.
In quo reprehenduntur illi, qui dolentes ad ho-
ram peccata sua improvide confitentur. Grego.
lib. viij. mora. Prout faciunt reprobi, qui licet pec-
cata confiteantur, de his tamen cogitare contem-
nunt, electi vero culpa s suas quas vocibus confes-
sionis aperiuunt, districte animaduersionis fletib⁹
insequuntur. Item. Gregorius. Hec sunt nāq; ve-
re humilitatis testimonia, & iniquitatem suam que-
re cognoscere, & cognitam voce confessionis nun-
ciare, & nūciatam pēnitentię satisfatione dele-
re, electi enim si qua in eis male gesta lateant, dili-
genter inueltigant & sepe quod torpentes latuit,
fletibus innotescit, & qui reatum suum securi nes-
ciunt, hunc contra se erecti depræhendunt. Sequi-

Inimici autem mei viuunt & confir-
mati sunt super me, & multiplicati sunt
qui oderunt me inique.

Hieronymus. Inimici autem mei viuunt). Iudei
scilicet qui non sunt statim vltione diuine puniti
Et confirmati sunt) in legis litera, in qua spiri-
tuali me nūciatum non intellexerunt deum scilicet
& hominem futurum, Cassiodorus. Vel (con-
firmati sunt) in malicia. Augustinus. Glo. Vel quia
iniqui fruuntur mundo, firmati in mundanis. Et
quod idie plures sunt. Gregorius. Ad hoc namq;
omnipotens deus aliquādo peruersos patitur diu-
tius viuere, vt & ipsimale viuentes praua quotti-
opera angeant, & contemptores seculi ex eorum

nichilominus persecutione clarescant. (Et multi-
plicati sunt qui oderunt me inique). Hiero. Certe
inique & non rationabiliter, qui in litera semen
suum sicut astra cœli multiplicare credebant. Cas-
siodorus. (Multiplicati sunt) vtq; in amplitudine
seminis qui oderunt Christum inique. Gregori⁹.
Quia nichil est iniquius quā odium pro dilectio-
ne rependere, mala pro bonis retribuere, pro cor-
rectione iniurias respondere. Vn sequitur.

Qui retribuunt mala pro bonis detra-
hebant michi, quoniam sequebar
bonitatem.

Innocē. iij. Quidem retribuunt bona pro bonis
vt Israelitæ Raab. Quidem mala pro malis vt Sā-
pſonp hilisteis. Quidā bona pro malis vt Ioseph
fratrib⁹ suis Quidem vero mala pro bonis vt Iu-
dei Christo. Hug. card. Prima retributio procedit
ex equitate, secunda ex iniquitate, tertia ex chari-
tate, quarta ex peruersitate. Prima lex mentis est
secūda ex carnis, tertia lex dei, quarta vero lex di-
boli. Gre. Qui itaq; reddit mala pro malis bonus
non est. Qui non reddit bona pro bonis ingratus
est. Qui reddit mala pro malis perfectus est, qui vo-
ro reddit mala pro bonis iniquus est. Hie. Retri-
buebant autem iudei mala pro bonis, quia afferē-
tem dulcedinem vitæ eternæ aceto potauerunt, &
felle (Et detrahebant michi). Idem. Dicentes alios
saluos fecit seipsum nō potest saluum facere. Gre-
gorius. Solē nāq; perdit homines bene viuē-
tibus inuidiose detrahere, quare autem hoc facie-
bant, ostendit cum ait (Quoniam sequebar bonita-
tē). Hiero. Vt implens voluntatem patris, pro vi-
ta populi susceperem mortē. Hugo cardina. Vel Mat. xxvij.
(detrahebant michi) pēnitenti scilicet id est de bo-
no meo aliquid extrahebāt illud morsibus occul-
tis & apertis offuscantes dicentes hic nō eiecit de-
monia nisi in iheezebuth principe demoniorum
& hic subuertit gentem nostram (quoniam seque-
bar bonitatem) id est quia volebam fieri bonus.
Greg. Bonitatem autē sequitur, qui christū imitatur
cuius imitatores tāto hac vita grauiora tentam⁹
proferunt, quanto longius corde a mundo dis-
cedūt, verum quādo ad sperandum nullus inueni-
tur ydoneus, nisi qui fuerit virtutis diuinę fortitu-
dine roboratus ideo subditur.

Ne derelinquas me domine deus meus
ne & discesseris a me.

Hugo car. & Glo. Hec est quarta pars vbi
exultās de salute populi rogat vt eū ad salutē per-
ducatur. (Hie. Ne derelinquas me) inquit (domine
deus meus) pater ait Christus dum scilicet profun-
da inferni penetrauerō. Cassiodorus. Vel petit hoc
pēnitēs, ne ab ipso relinquitur quo fuerat p̄stā-
te liberatus. Hugo cardinalis. dicens (Ne derelin-
quas me) in tribulatione domine quē timeo deus deus
quem colo, meum quem diligo. Gregorius. Illos
nāq; procul dubio dominus derelinquit quibus
constantiam in tribulatione non tribuit, nam ne-
cessario sequitur, vt omni tēptationi sit subditus qui
cūq; a deo fuerit derelictus, qui ergo tēptamenta
diaboli metuit, tota virtute ad dominum se cōuer-
tat, dicēs (Ne derelinquas me domine deus meus)
Quod verbum si cum affectu, & desiderio sepe re-

Psalmus. xxxviii

placare studuerit, puto q̄ quandam in eo dulcedinem sentiet, quam sermo noster explicare non valet, sequitur, (ne discesseris a me). Glos. Tanquam diceret & si ad horam relinquis (ne) tamen poenitus discesseris) August. Glosa. De preteritis enim absolutus, cum actione gratiarum auctorem salutis profitens deum letus exclamat, ne iam relinquatur. Innoc. iij. Ne inter tot persecutores deficiat ne post indulgam veniam iterum offendat. Idem. Cassiodo. Quia grauior est offensio post veniam. Gregorius. Nouit enim quia omni tempore diaboli sibi aduersatur, quia ergo omni tempore intelligit sibi imminere pericula, ideo orat dicens.

Intende in adiutorium meum domine deus salutis meae.

Hierony. Manifestum est domine Iesu quia intendit in te pater, iustitias te a mortuis, ergo quia graues sunt pugne carnis, tu domine (Intende in adiutorium meum) & esto michi salus in tempore tribulationis. Grego. Tu enim es adiutor in tribulationibus. Et propterea noli me velut alienum negligere, immo (intende in adiutorium meum) quod bene debes facere, quia tu es dominus meus. Congruum enim videtur ut qui est restitutor salutis in primo parente perdit, ius & conservator eiusdem, in me per gratiam restituat. Innocentius tertius. (Intende) igitur (in adiutorium meum) ad liberandum & protegendum (me domine deus meus) da tunc conservator salutis meae, ut quem adiueris in presenti salues etiam in eternum.

Alia litera non habet, p̄ idithum. Alia litera habet hic ip̄ li.

Idithum.

Glosa

Dinifio,

Psalmus. xxxviii.

Titulus. In fine pro Idithum. Canticum David.

Hieronymus. Iste psalmus patet docet ut refricans homo os suum, obseruet ne per fatuitatem verborum incidat in peccatum, scit enim, p̄pheta etiam de verbis ocio sis rationem esse reddenda, docet etiam ut ea thesaurizamus in seculo quae ad p̄fectum pertineant animarum. Cassiodorus. (In fine) quid significet iam notum est. (Idithum) hebreum nomen est quod latine dicitur transilitor, signas enim qui mundi huius varietates transiliens in ea iam puritate consistit ut future tantum beatitudinis premia consequatur. (Canticum) vero humane vocis diuina laus est quae letantis est & quandoq̄ dolentis nunquam vero poenitentis. Glosa. Intentione autem monet hic psalmus inter blasphemias & iniquos lingua continentiam seruare, hoc enim silentium multum est utile. Et diuiditur in tres partes. In prima, agit de continentia lingue & petit finem suum sibi ostendi. In secunda, ostendit subitum hominis transitum & casum, & se deum expectare ibi (veruntamen in imagine) in terra, petit sibi deum adesse, & peccata dimitti, ut p̄spero fine possit exire ibi. (Exaudi orationem meam. Glosa. Iste itaq̄ transilientis

quia de bona opinione semper contrahit inuidiam iniquorum & caluniam eorum, ideo deliberat inter malos tacere ne quid male dicat. Ita incipiens.

Dixi custodiam, vias meas ut non delinquam in lingua mea.

Dixi inquit Cassiodo. Glosa. Hoc est apud me in corde de liberaui ubi sapientes prius deliberant quam loquantur. Glosa. Ideo autem deliberat, quia graue est quod incipit. Quid autem sit illud exponendo subdit, (Custodiam vias meas). Hierony. Id est disposui custodire opera mea quinquē scilicet sensus corporis mei. Glosa. Custodia quia forsan iam lapsus fuerat (vias meas). I. actiones & verba (ut non delinquam) Glosa. & Hieronymus per pauca & ociosa verba (in lingua mea) Hierony. Qui enim custodit linguam suam custodit animam suam, quia mors & vita in manibus lingue & cultus iustitiae silentium & pax. Cassiodorus. Unde facilius tacendo culpa tergitur, quam loquendo. Augustinus. Glosa. Nā lingua quae in vdo posita est facile labitur. Hinc est q̄ qui offendit in lingua hic perfectus est vir.

Posui ori meo custodiam, dum confisteret & peccator aduersum me.

Beatus, Hiero. iuxta hebreum sic traduxit & est altera pars prioris versus. Custodiam os meum silentio donec impius, est contra me Cassiodorus. Linguae siquidem ostium os habet unde bene lingua seruabitur si eius ianua custoditur. Hiero. (Posui inquam) ori meo custodiam. Iuxta illud pecunia tua & aurum tuum alliga bene, & facito ori tuo ostium & seram. Beatus enim hominem oris custodia facit, dum confisteret peccator aduersum me Hieronymus. Id est diabolus qui iustis maledicit ac detrahit, & instigator eorum est qui sanctis insidiatur. Augustinus. Glosa. Vel peccator id est malus homo qui non percipit quae sunt dei, & calunietur bonis. Et propterea quia ex verbis contrahit inuidiam, sufficit michi intelligentia coram deo, ne loquendo dem aditum calumniosis in quo sepe fit perturbatio ut dicantur non dicenda, contra quod melius remedium est silentium, sed dum nimis timeo ne loquar mala, taceo etiam bona. Et hoc est quod sequitur.

Obmui & humiliatus sum et silui a bonis, et dolor meus renouatus est.

Litera hebraea sic habet. Obmutui silentio, tacei de bono, & dolor meus conturbatus est. Hieronymus. (Obmutui) inquit ne cum litigantibus seu obiurgantibus me obtreperem (& humiliatus sum) ad sustinenda eorum improperia. Cassiodorus. Hoc autem dicit ne illud silentium dolosum, sed purissimum esse intelligeres humiliatus enim significat humi prostratus (& silui a bonis). Idem Siluisse dicit a bonis predicationibus, ne doceret contumeliam, malorum enim ut mos est, quamuis bona audiant, nullatenus tamen acquiescant, unde dominus in euangelio. Ne miseritis ait margaritam

ps. xxxviii. Alia pecc

Prover. xxi. puer, xviii Esa. xxxviii.

Eccle. xxv. & iaco. iij.

Alia litera cum, Alia litera confitit aduersus me peccator.

Alia litera obfodit.

Cassiodorus

Mat. vi.

Psalmus. xxxviii

fo. xl.

tas ante porcos. Hugo card. (Silui) inquam (a bonis) hominibus, quia non docui eos, vel a bonis verbis, quae malis non dixi qui a contemnebant Hieronymus. Vel (silui) securus de bona conscientia, ideo me non iustificauit coram hominibus, quia scio q̄ pater quae videt in abscondito reddet mihi (& dolor meus renouatus est). Hugo cardina. Prodamno bonorum attendens q̄ paruuli quaerunt panem & non est qui frangat eis. Augustinus. Dolor enim qui fuit in loquendo, a quo quiescit silendo renouatus est ex silentio, quo negauit conseruis et baria vitae & verbum dei. Et ideo.

Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardescet ignis.

Cassiodorus. Glosa. (Concaluit) dixit (cor meum) id est ab omni parte succensum est. Glosa. Igne dei id est amore celestium (intra me). Cassiodo. Glosa. Id in homine interiore ubi ratio tacita loquitur, & a domino dignanter auditur (Concaluit) inquam (intra me) ut de celestibus cogitare priusquam extra loquendo exiret (Et in meditatione mea exardescet ignis). Hugo card. Et quia non possum dilectione cordis producere ad effectum, intus tamen seruando affectum. Hierony. Vel tanquam quis querebat Quid meditaris respondet illud nempe qualiter ignem illud reperire possim, qui peccata consumeret, mentem illuminaret, qui est spiritus sanctus, de quo Cleophas & qui cum eo erat dicebat. Nōne cor nostrum ardens erat in nobis cum loqueretur in via, & aperiret nobis scripturas. Augustinus. Vel (in meditatione mea exardescet ignis) Quia vidi ex omni parte pericula, & loquendo taceo, & tacendo loquenda, & propterea cepit cor meum inquietum esse, & calore feruere diuino.

Locutus sum in lingua mea, notum michi domine finem meum.

Aug. Glosa. In hac itaq̄ fluctuatione dicendi & tacendi inter calumniosos & audire paratos, in hoc est quod finem meliorem locum ubi hoc non patitur, scilicet finem id est vitam eternam & hoc est (Notum fac michi domine finem meum) Hieronymus. Nō enim istius vite finem querit sibi notum fieri propheta, sed illum in quo euacuatis potestibus ad destructa morte christo iungatur, qui est finis & consummatio legis. Glosa. In presenti ad iustitiam, & in futuro ad coronam. Cassiodo. Ipse enim est finis ad quem peruenisse vita est. Partis estis caror. Vel moraliter potest exponi. Notum fac michi domine finem meum ut cogitem de illo, iuxta illud Memorare nouissima tua, & in eternum non peccabis.

Et numerum dierum meorum quis est, ut sciam quid desit michi.

Et etiam (Notum mihi fac numerum dierum meorum quis est). Glosa. Quem volebat scire non de desiderio vite huius, sed de desiderio christi, ut sciret si eius aditum videre posset, quem antiqui patres magno desiderio videre cupiebant Hieronymus. Augustinus. Glosa. Vel (notum fac michi) numerum dierum illorum in quibus sunt, numerus sine numero, dies sine die, tempora sine tempore, nā dies isti qui modo sunt non sunt dies vere transi-

lienti, herenti autem esse videntur, ideo autem volo scire numerum (ut sciam quid desit michi) Hugo cardinalis. Ut scilicet in tempore residuo diligenter laborem. Hieronymus. Vel ut me facias intelligere omnia bona, ut cum haec nota habuero, sciam quid adhuc in seculo degere desit ad palmam beatitudinis consequendam. Quod autem de suis diebus hoc loquatur sequentia docent.

Ecce mensurabiles & posuisti dies meos, & substantia mea tanquam nihilum ante te.

Hugo cardinalis. (Ecce) inquit (mensurabiles) posuisti die meos id est ita breue spatium constituiti vite meae quod de facili potest mensurari. Hieronymus. Vel secundum veterem hominem vsq̄ nunc fuerunt dies mensurabiles, hoc est sub iugo peccati, nunc vero nouo desiderio vnum eternum immensurabilem diem appeto. Quem Abraham vidit & gauisus est, in quo alibi hortamur letari, in quo & dens dominus illuxit nobis, qui non a sole neq̄ a luna illuminabitur, sed ab ipso domino perpetua luce refulget. Et substantia mea tanquam nihilum ante te. Idem. Suspiciens enim altiori mente claritatem tuam pro nichilo iudicauit (substantiam meam). Cassiodorus. Et merito dicit (substantiam suam ante deum) nichil esse quae Adā peccate damnata est, cui nisi aliquid diuinitas contulerit de proprio non habet opere quod praesumat. Glosa. Augustinus. Qui itaq̄ videt (nichil esse hanc substantiam) (Ante te) videt ubi oculi tui sunt nō humani id est intuitu illius quae ante te erit quia haec substantia tanquam nichil est respectu eternitatis. Hugo de sancto vict. libro sentent. cap. xlvij. Vel quia vita p̄sens brevis est, mala est, incerta est propterea q̄ incerta dictū est supra. Notū fac michi dne finem meū, quia brevis est dicit (Ecce mensurabiles posuisti dies meos) quia vero mala est subdit. (& substantia mea tanquam nihilum ante te) sequitur.

Veruntamen vnuerſa vanitas omnis homo & viuens.

Parisien. cātor. Etiam supra bruta, animalia, quae non subiacent culpe, sed poene. Hug. cardina. Vnde ad maiorem expressionem non solum vanus, sed & (vanitas) appellatur. Hieronymus. Si enim homo peccator est, & in delictis fluxerit, vanitati subicit, si vero iustus, & desiderat dissolui, & cum christo esse (vana est) nichilominus vita p̄sens. Cassiodo. Vanitas enim sicut sepe diximus mutabilitatem significat, quā omnis homo preter Christum sustinet, qui hac carne vestitus est. Augustinus. Nam quādiu carnem mortalem porto, quādiu tentatio vita humana est super terram, quādiu inter scan-dala suspiro, quādiu timeo ne cadam qui sto, quādiu michi incerta sunt, & mala mea & bona mea (vnuerſa vanitas homo viuens). Hugo de san. vi. libro sententiarum capit. xlvij. Quia & foris p̄ mortalitatem preterit, & intus per iniquitatem, qui si saltem in altero peristeret vnuerſa vanitas non esset.

Veruntamen in imagine petram sit homo, sed & frustra conturbatur.

Hierony.

vii

Alia litera veteres huc ues, Alia litera vita mea quasi nō sit.

Cassiodo,

Glosa

8

Alia litera stas semper

Hierony,

Cassiodo.

Augusti,

Diapalma

9

Secūda p̄

Aliter legi

tur.

Psalmus. xxxviii

Tantum in imagine ambulat homo tantum frustra conturbatur. Glo. Hec est secunda pars, in qua ostendit qd omnes sub vanitate & calu sunt, & propterea proponit se expectare dominum (veruntamen) inquit in imagine pertransit homo (Hugo cardinalis, Id est ad modum imaginis que videtur in speculo & cito disparet, Cassiodo, Vel imago dei est illa conditio, quam homo suscepit quando dictum est, Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, August. Glo. Et propterea mirum est qd hoc non retrahit eum a vanitate (Sed frustra conturbatur) Glo. Id est inutiliter, quia omnia transeunt, Hugo card. Nichil enim proderunt aut sapiens, thesauri impietatis, utilia vero liberabit a morte, Cassiod. Bene autem dixit (conturbatur) Quia puritatem mentis perdit, qui desiderijs temporalibus occupantur, August. Sed audi conturbationem eius, & vide si non est vana, ut calces eam, transilias eam & habites in excelsis ubi non est ista vanitas, que vanitas.

Thesaurizat, & ignorat cui congregabit ea.

Augu. Cass. Glo. De ceteris vitijs elegit per pheta auariciam ad ostendendum quod intendit. Ipsa enim est radix omnium malorum. (Thesaurizat) inquit & ignorat cui congregabit ea. Hiero. Sepre enim plerique thesaurizant & congregant multa, que autem desidia filiorum euerit, autem fisco occupat, aut diripiunt alieni, beatus autem est ille qui ibi thesaurizat ubi fures non fodiunt nec furantur ubi audire mereat. Quadiu feceris vni ex minimis istis, michi feceris Cassiodorus. Hinc itaq; probatur stulta eius vanitas qui cupit peritura seruare, & transitoria custodire, maxime cum possessio eorum probetur incerta, nam qui se putat caris filijs relinquere, ignorat si ea contingat inimicissimos possidere, Augustinus. O insana vanitas, Beat. ergo cuius est dominus spes eius, & non respexit in vanitates, & infanias falsas.

Et nunc que est expectatio mea, nonne dominus & substantia mea apud te est.

Iuxta hebraica veritatem sic lege nunc ergo quid expecto domine, prestolatio mea tu es, Glo. Visa ergo hac vanitate a qua transiliuit, & respiciens veritatem ad quam se extendit, quasi in medio virtutis qd positus, ait, & nunc que est expectatio mea id est finis meus de quo supra dixit. Notum fac michi domine finem meum. (Nonne dominus) August. Ipse enim est expectatio mea qui dedit omnia ista que cotenam, qui & michi dabit & se, qui est super omnia, & per quem facta sunt omnia, & a quo factus sum inter omnia. Hiero. Relictis ergo omnibus te domine prestolabor, quia substantia vite istius non comparatur ad illam beatitudinem sempiternam, & propterea (substantia mea apud te est) Cassiodo, Substantiam suam non illam substantiam Ade quam ante duos versus posuit dicit. Illa enim in malo, ista vero in bono memorata est, quia nomen equiuocum est hec igitur substantia est possessio conscientie bone que substantia est ante te non in sacculis meis, de illa namq; vituperaliter dictum est, (Tanquam nichilum ante te), De ista

vero dicitur (Et substantia mea apud te est). Aug. Quam scilicet prauideo apud te futuram, Hugo card. & Glo. Sed quia nemo sine peccato est quamcumq; transilerit ideo orat dicens.

A omnibus iniquitatibus meis erue me opprobrium insipienti dedisti me.

Hiero. (Ab omnibus) inquit (iniquitatibus meis) prateritis scilicet presentibus & futuris (erue me) Glo. Cassio. Et non solum ab eis quas transilui ne reuoluatur in eis, sed & ab omnibus omnino, imperfectus est enim homo quia non accepit quod optat perfectus tamen qui scit hoc ipsum quod sibi deficit. Augu. Vnde tamquam diceret multa siquidem sunt que transilui, sed adhuc tundo peccatum meum & dico. Dimitte nobis debita nostra. Nam si dixerimus quia peccatum non habemus nos ipsos seducimus & veritas in nobis non est. Glo. Deinde tamquam diceret, quia sic ago addidit ideo Opprobrium insipienti dedisti me). Cassio. Stultorum enim consuetudo talis est, ut illos magis irideant quos bonis moribus studere cognoscunt nam illa sola scelerati laudant, que videntur habere crimina. August. Vnde dum dico vana esse omnia que cupiunt homines, & ignorare auaros cui congregent & thesaurizent derideor ab eis. Et ex hoc facis me opprobrium insipienti auaro scilicet vel hic singulare pro plurali sumitur id est insipientibus seculum amantibus inter quos viuere, & predicare veritatem me voluisti qui amat vanitatem & ob id non possum non irideri ab eis. Quamquam tamen me sic derident, Nichilominus.

Omnium & non aperui os meum, quoniam tu fecisti, amoue a me plagas tuas.

Hiero. Cum me conuictis iracundie ac diuersis improperijs lacefferint, cogitans me a factum, nichil ad ea que inferiebantur respondi, sed (Omnium & non aperui os meum) quia non proderant verba & ideo frustra iterum illos tentarem iustre re-Cassiodo. Glo. Id est non egi contentione contra illos, vel murmure contra deum. Et quare? (Quoniam tu fecisti). Idem. Ipse utique fecit qui patientie dona concessit, & propterea quia talis es, amoue a me plagas tuas. Pari. Cator. Id est dedec me ad statum illum, ubi non sentiam plagas, vel amoue a me) grauedinem plagaru, ut non succubam, vel tener supra quam possum. Lyra Vel amoue a me plagas tuas id est penas michi inflictas iuste, a quibus non possum liberari nisi per te. Cassiodo. Plaga enim sunt correptiones que de flagello veniunt quibus pro nostris peccatis iustissime verberamur. Plaga quidem ipsas ergo desiderat vir sanctissimus amoueri, quas culpis debebantur admissis, Augu. Glo. Vel quia tu fecisti) me noli me exterminare, sed tantum cede, ut proficiam non ut deficiam, tantum tude, ut prodecar, non ut comminuar. Grego. lib. mora. xxij. Pensauit enim iste conditionis sue ordinem, & in firmitate percussione, & inuenit, quia qui benigne est qui non erat condidit eum, pfecto qui erat non nisi iuste percussit. (Amoue igitur) inquit (a me plagas tuas). Glo. Cassio. Quod quidem potes facere quia tu fecisti eas, & necesse est ut hoc facias quia,

Psalmus. xxxviii fo. lx

A fortitudine manus tue ego defeci, in increpationibus propter iniquitatem corripuisti hominem.

Cassiodorus. (Fortis manus grauitur flagellat, vnde necesse erat ut deficeret quem manus excelsa percuteret, vel incumbente manu vindictę virtus delicti deficit, ut paulus ait. Cum infirmior, tunc fortior sum. Glo. (Defeci) inquit a fortitudine manus tue & hoc in increpationibus) Augu. Glo. Id est propter increpationes quibus humanę genus in crepanti, quod tamen fuit ex merito nostro. Quia (propter iniquitatem) nostram vnde increpationes iste ad correptionem sunt. Quia per eas corripuisti hominem Hieron. Quę perdere non vult diuina maiestas, quę flagellat & corripit omnem filium quę recipit. Augustinus. Glo. Aliter enim iniquitas incorrecta permaneret. Glo. Correctio nis autē huiusmodi modum ostendit, cum ait.

Et tabescere fecisti sicut areneam animam eius, veruntamen vane conturbatur omnis homo.

Aliter videtur indicare sensum litera. Hie. iuxta hebraici sic enim legitur. Et posuisti quasi tineam desiderabilia eius, veruntamen vanitas omnis homo, semper. Hieronymus. Tabescit anima cum caro a luxurijs, & concupiscentijs refrenatur. Est enim (tabescere) obstupefcere de anterioribus delictis. Ille vero qui ea agit quę mundanae vanitatis sunt apta, telas texit araneę, iuxta Esaiam prophetam. Hoc est die noctuq; in opere vano vacat, & non vtilia, sed dissolubilia & corruptibilia operatur. Cass. Vel hoc dicit, quia aranea corpus tenue, terra non habitat, sed per loca altiora telas quadam tenuissimas visceru digestionem conterit. Sicut & a quibusdam vermibus sericu dicitur exfilari. Huic ergo ex quo corpuculo recte conuersi & afflictę anima comparatur, qui longis obseruationibus vigilijs fatigatus terrenis deserens, subtilissimas operationes virtutum diuino timore tabefactus effigit. (Veruntamen vane conturbatur omnis homo). Glo. Augustinus. Qui licet increpetur licet tabefiat, tamen humana infirmitate varijs rebus confunditur, nisi qui deū pura mente contemplantur. Hiero. Vane siquidem conturbatur viuens in vanitatibus huius seculi, sed qui in deum viuunt, vana est ei & inutilis hac mundana conturbatio.

Exaudi orationem meam domine, & deprecationem meam auribus percipe lachrymas meas.

Glo. Hęc est tertia pars, in qua inter tot mala sequi, petit sibi deū adesse, & peccata dimitti, ut prospero fine exeat. (Exaudi) inquit (orationem meam & deprecationem meam). Cassiodorus. (Oratio) est oris ratio quam prout vota nostra pandentes. (Deprecatio) vero est frequens & assidua supplicatio, que ab imo peccatoris profertur archano glo. Sed n: putet eum tantum verbis orare. Audi quod sequitur. (Auribus percipe lachrymas meas). Cassiodorus. Frequenter dicimus deum quod videt audire, quod audit videre, quia non corporalibus meritis distinguuntur, sed omnia virtutis sue diuinitate operatur. Notanter autem dicit (lachrymas me-

as), quia violente sunt lachrymę in precibus. Et ad clementiam medicinalem animum miserantis adducunt. Augustinus. Glo. Et licet ista tot transilierit, habet tamen adhuc quod defleat, quia abest quod desiderat, quia crebescunt scandala, abundat iniquitas, refrigescit charitas. Glo. Deinde tamquam diceret, oro, deprecor, & propterea, o domine.

Ne fileas quoniam aduena ego sum apud te, et peregrinus sicut omnes patres mei.

Cassiodorus. Glo. (Ne fileas) inquit, sed loquere intus animę meę, ut audiam te dicentē illud euangelicum. Remissa sunt tibi peccata. Vel dic anime meę salus tua ego sum (Ne fileas) inquit (quoniam aduena ego sum apud te). August. Glo. Iam (apud te) si spe, sed adhuc iniquilinus. (Et aduena) non habes hic sedem, quia hinc transiturus ad aeterna ubi non ero iniquilinus, Cassio. Oēs enim nos peccatum se Cassiodorus cit extraneos, & in nepharia tenuit regione capri uos, subiungit autem (& peregrinus). Glo. Quia quadiu simus in corpore, peregrinamur a domino. Addidit etiā (sicut omnes patres mei) ne quis ab hac conditioe putaretur exceptus. Hieronymus. Illi enim dum erant peregrinabantur a domino. Hugo cardina. Quia tamen non est homo qui non peccet, & peccatum transilietem impedit, ideo in fine petit sibi peccata dimitti, dicens.

Remitte michi ut refrigerer priusquam abeam, et amplius non ero.

Hebraica veritas sic habet. Parce mihi ut rideam, antequam vadam, & non subsistam. Hieronymus. Hic (remitte) inquit (domine) si quid deliqui, quia in inferno nulla est remissio, ubi nec valet confessio. Cassiodorus. Glo. Hic ergo sibi dimitti petit ut certus ad futura iudicia perueniat. Glo. (Remitte) inquit (ut refrigerer) scilicet ab aestu viciorum (Priusquam abeam). Cass. Id est antequam ab hac luce discedā. (Et amplius non ero). Idē. Scilicet in hoc mundo, ubi peccatorum facinoribus subuenitur.

Psalmus. xxxix.

Titulus. In finem Psalmus David.

Lyra inducit plures opiniones hebreorum, de expositione huius psalmi, quas improbat. Et deinde prosequitur eius expositionem ad litteram de misterio incarnationis, in quo secundum eum primo ponit gratiarum actio, ex parte corporis mystici. Secundo huius misterij ratio ex persona Christi, ibi (sacrificiu), &c. Cassiodo. Per finem & David Christum dominum significari sepe iam diximus, cui iste psalmus aptatus est idem. Hieronymus. In exordio iste psalmus vocem habet populi ex gentibus in hereditate vocati & inde ipsius mediatoris ad patrem. Glo. Et monet fideles ut relictis ceremonijs legis & idolatrię superstitione ad nouum testamentum accedant. Et diuiditur in duas partes. In prima ostendit ecclesiam expectasse Christi incarnationem, & habuisse eam, & a Christo nouum testamentum quod multisecuti sunt, per quod reprobatu superstitiones, inuitat etiā ad mirabilia dei, in secunda exponit illa mirabilia que sunt incarnatio, iusticia predicationis, liberatio hominum ab iniquitatibus corruptio inimicorum, laetitia speranti ubi (annunciati)

(Expectans expectaui dñm
Hieronymus. Vox ista est
vox ecclesiæ quę dicit se ex
pectare dominū in promissis.)

do & solū dixit si custodieritis. (Expectāsepecta
ui. Expectantes autem expectamus quando mites
aliquid cum magno desiderio sustinemus. Augu.
Glo. Expectanti inquit dominum). Non legem

quibus me illuminauit. Augustinus. Gloria. Nota-
ter autē dicit (intendit mihi) non intēdit me. (Mi-
hi) (quidem) intendit vt proficeret, non me vt ma-
los, in per quos vultus eius intendit, vt scilicet per
eos de terra monitionem acciperet. Dicit. Scilicet.

ETexaudiuit preces ⁊ meas. et eduxit
me de lacu ⁊ miserie, et de luto fecis.

dit, sicut ipse postmodum dixit, quia multi pphie
te & iusti cupierunt videre quae videris, & non vi
derunt, pple mihi in nouo testamēto refulsit. (Et
eduxit me de lacu miserie.) Idem. In quo immer-

v ero carnalis cōcupiscētia, ynde sequitur. Et de lu
to fecis. Hierony. Quia adhuc erā in terrenis desi
perijs. Glos. Vt per lacum miserie & lutū fecis.
accipitur infernus, ynde eduxit Christus captiuos

ET statuit supra petram pedes meos,

(Pedes meos) Idem, Caf. Et qui in se fixa non li-
nit moueri vestigia. Hieronymus Cōfirmavit in e-
ne ab huius seculi mutarier impulsibus. (Et dire-

Aliter Ie-
git hic adhe-
re
Alia quis s.

Multa fecisti tu domine deus meus
mirabilia tua, & cogitationibus tuis

ro, & numerare plura sunt quam narrari queunt.

do. Au. Gl. Nūquid mirabile fuit Petrū sup aquas
 ambulare. Caf. Nunquid tale est super funē currere
 pede suspēso quale Petrū terga maris fixo pressis

dia quale est i choris salutiferas cognoscere psal-
modias istas itaq; res potius legētes spectare debē-
mus, quas nec fatue querimus & pficue semp au-

dit, et mirabilia. Cai. Vel in hoc verbo malarū re
rū arguit inuētores, qui se nequiter inferētes, falla
ci artū auctores se esse gloriānt hactenus, itaque
nō dicant ecclesie nūc audire, ut dicitur in Psalmo.

Acati sunt super numerum.
Glo. & Hu. car. Hæc est scda pars, in qua ostēdit q̃

ta feli, quia annunciaui per pphetas primo, & dei
de locutus sum p meipſu. Hiero. Dicēs, pœnitentiã
agite, appropinquabit em̃ regnũ cœlorũ. G. o. Au.

locutus sum) ego ipse, Gl. Hug. car. Et me loquēte
(multiplicati sūt fideles vtiq; super numerū id est
plures quālibet crediderūt ita q; nūcari nō possēt

tores qui non sunt digni numerari in numero iu-
storū. Augu. Glo. Certus ei est numerus corū qui
illi cœlesti hierusalem supernæ p̄destinati sunt sed

xi **S**acrificium & oblationem noluit,
 & alia lit. **S**aures & autem perfecisti michi.
 Caf. Huius quidē talia sacrificiū scilicet & oblatio

no erat vt veritate completa adhuc illa figura pma

animatis (noluisti) ulterius q̄n veritas est exhibita.
Aug. Glo. Tandiu enī quis promissor donec der,
sed cū dederit mutar verbū. vnde Christo promissor

Obedientiā scilicet meā in oblatione corporis mei.
Aug. Glosa. Vnde alia litera habet corpus oporasti

Hoc autem & pro peccato nō po
stulasti, tunc dixi ecce venio.
Glo. Tanquā diceret nedū sacrificiū & oblationē

vitula ruffa. glos. Quod totū comburebatur, vnde ^{holocan} quid &
dicitur holocaustum ab holos græce quod est totū
latine & cauma incēdiū. Hier. Quod tamen holo-

Iulii & corpus aptasti mihi. Idē. Vt scilicet assumā
carnē in qua patiar. Aug. glo. Tempus enim est vt
veniant promissa quia auferunt promittētia. Cassi
glo. Ex omnibus cōtra.

lui, et legem tuā in medio ⁊ cordis mei, Alias in
lumine
alia livē
Aug. Cal In capite inquit (libri scriptū est de me)

deus cœlū & terrā. i. in xpō dño hoc mysteriū etiā
Iohānes cernēs sic euāgeliū inchoauit, In princi- Iohan, i
pio erat verbū & verbū erat apud deū per quod Iohan, i
facta sunt omnia. Et uisus est ei gl'ia dei. Et

capite nūciatus ē, Glo, Vel (in capite libri scriptum
est de me, i, quia sic est præfinitū apud deū patrē
qui ē caput meū qui sum liber, id est forma iustitie

tem mea, sed tua pater non enim voluntas est car-
nis, sed patris vt, p̄ vita hominum moriar, Hu, car
Et o deus meus volui facere scilicet) voluntatem Mat

Annunciaui + iustitiam tuam tuam in
ecclesia magna, ecce labia mea non n

Psalmus. xxxiii

Hugo cardinalis. (Annunciavit) id est aperte nuntiavit iustitiam tuam id est poenitentiam qua iustificatur homo dicens. Poenitentiam agite, appropinquabit enim regnum coelorum. Lyra. Vel lege euangelica que continet legem perfectam sed ubi in ecclesia magna. Hieronymus. id est in toto mundo diffusa, que a quatuor mundi partibus facta est magna euangelica predicatione vocata christi passionis collecta, eius resurrectione mundata. Lyra. In qua Christus per apostolos euangelium predicavit, iuxta illud propheticum. In omnem terram exiit sonus eorum. Lyra. Hugo cardinalis. Vel in ecclesia magna, id est in templo ubi omnes iudei conveniebant, in quo Christus frequenter docuit. (Ecce labia mea non prohibebo) Lyra. A predicatione veritatis euangelice per me & alios doctores ecclesie. Hiero. Labia enim Christi sancti sunt, quos non prohibet predicare, quia sicut Paulus ait Verbum dei non est alligatum domine tu scisti. Glo. Augustinus. Tanquam diceret labia sonant hominibus, sed tu domine novisti cor meum, hoc dices ne in solis labijs esset annunciatio, vel o domine tu es testis quod timor non prohibet me loqui.

Visitiam meam non abscondi in corde meo. & veritatem tuam & salutare tuum dixi. Hieronymus. (Iusticiam tuam) hoc est mandata tua (non abscondi in corde meo.) Cassiodorus. Iusti enim voluntas est quando potest prodesse non abscondere veritatem, quod dominum salvatorem fecisse non dubium est, quando turbas arguebat, increpabat incredulos, & multa huiusmodi predicabat quae euangelij textus eloquuntur veritatem tuam & salutare tuum dixi. Hieronymus. Veritas & salutaris Christus est. Cassio. qui veritatem dixit cum ait. Ego sum via, veritas, & vita (salutaris) aut christus. Beati Symonis confessione declaratur dum dixit. Nunc dimittis servum tuum domine, secundum verbum tuum in pace. Quia viderunt oculi mei salutem tuam. Hugo card. Cum exemplo debemus predicare iustitiam ut opere perficiatur, veritatem ut credatur, salutem ut diligatur. Primum respicit spiritum, secundum fidem, tertium charitatem. iustitia predicanda est iniustis, veritas ignorantibus, salutem desperantibus. Glo. Nec propter multos confilantes debemus a predicatione veritatis tacere, & hoc est quod sequitur

Non abscondi misericordiam tuam, & veritatem tuam a consilio multo. Hieronymus. (Non abscondi) inquit (misericordiam tuam) id est non silui, nihil clam locutus sum, sed omnem virtutem tuam (quod iustus, quod verax, quod misericors, quod salus hominum es, non solum in ecclesijs populorum, sed etiam in synagogis iudeorum incessabiliter predicavi. Glo. (Misericordiam) scilicet qua peccata dimittis & veritatem qua praemia retribuisti. Hugo card. Nec timui a consilio multo cum docerem homines, universas tuas quas sunt misericordia & veritas.

Tuas miserationes tuas a me misericordia tua, & veritas tua semper susceperunt me. Cassiodorus. Narratis sanctis operibus ad passionis suae gloriam redit, ubi merito patrem precatur ne longe facias ab eo misericordias suas. Hieronymus. In hoc autem & sequentibus tribus versibus, quod misericordiam patris postulat quod a iudeis se circumdatur, & iniquitates super se multiplicatas dicit quod a corde derelictus rursus patris presidium deprecatur, omnia ad infirmitatem carnis sunt referenda, ut sicut verus deus, ita homo credatur. (Tu igitur domine) Lyra. Deus pater. (Ne longe facias). Hugo cardinalis. tunc removeas. Lyra. (a me) id est a corpore meo mystico. Glo. Vel a sanctis meis membris. (Miserationes tuas ne sint sine effectu. Quia misericordia tua & veritas tua semper susceperunt me. Hugo card. in nunquam defuit misericordia compatiens, nec veritas promissa reddens. Hieronymus. Cass. (Misericordia) enim facit peccata dimittere, veritas vero reddit unicuique quod fecit. Augustinus. Glo. Vel misericordia & veritas, hoc est amor & timor perducunt me ad te. Lyra. Causam autem huius deprecationis suae subdit, cum ait.

Quoniam circumdederunt me mala quorum non est numerus comprehenderunt me iniquitates meae, & non potui ut viderem.

Cassiodorus. Hoc pro membris suis dicit, quorum ipse Christus caput est, ut se dari profiteretur quod turba fidelium sustinebat, sicut est illud. Saule saule quid me persequeris? Hugo cardinalis. (Quoniam) inquit circumdederunt me mala poenae scilicet mala dico, non pauca. Sed (quorum non est numerus) Cassiodorus. apud homines, scilicet omnia deo dinumerata sunt, qui arenam maris, & guttas pluviarum, stellarumque multitudinem cognoscit. Hugo cardinalis. Sed quare tanta passus sit, ostendit cum ait. (Circumdederunt me iniquitates meae). Hugo card. id est meorum propter quorum peccata comprehensus sum, & punitus, ideo autem iniquitates istas dicit esse suas, quia portavit poenas earum. Cassiodorus. Vnde hic eodem modo loquitur quo superius, cum dixit (Circumdederunt me mala). Dominus enim salvator noster, nec mala perpetravit, nec iniquitatibus paruit, sed hoc a parte membrorum apte dicitur, a quibus talia sustinentur. (Et non potui). Glo. Subaudi facere (ut viderem) Hieronymus. Quia lux veritatis fuit a me abstracta. Hug. card. Vel non potui ut viderem fructum passionis meae, vel quia ita viliter me tractari permisi, ac si impotens essem. Parisiensis cantor. Vel de malis hominibus loquitur, qui a deo indulgent peccatis suis, quod ea quae propria faciunt voluntate, ad necessitatis inferunt actionem & quod proprio faciunt errore ad subtilitatis cuiusdam referunt defensionem dicentes. (Non potui ut viderem) (Hugo card. Nec mirari non potui, quia.

Multiplicatae sunt super capillos capitis mei, & cor meum dereliquit me. Augustinus. Glo. Cassiodorus. Bene in comparatione delictorum capilli dicti sunt. Nam ideo in veteri testamento sacerdotes tradebantur, ut sit carnis

ricordia tua, & veritas tua semper susceperunt me. Cassiodorus. Narratis sanctis operibus ad passionis suae gloriam redit, ubi merito patrem precatur ne longe facias ab eo misericordias suas. Hieronymus. In hoc autem & sequentibus tribus versibus, quod misericordiam patris postulat quod a iudeis se circumdatur, & iniquitates super se multiplicatas dicit quod a corde derelictus rursus patris presidium deprecatur, omnia ad infirmitatem carnis sunt referenda, ut sicut verus deus, ita homo credatur. (Tu igitur domine) Lyra. Deus pater. (Ne longe facias). Hugo cardinalis. tunc removeas. Lyra. (a me) id est a corpore meo mystico. Glo. Vel a sanctis meis membris. (Miserationes tuas ne sint sine effectu. Quia misericordia tua & veritas tua semper susceperunt me. Hugo card. in nunquam defuit misericordia compatiens, nec veritas promissa reddens. Hieronymus. Cass. (Misericordia) enim facit peccata dimittere, veritas vero reddit unicuique quod fecit. Augustinus. Glo. Vel misericordia & veritas, hoc est amor & timor perducunt me ad te. Lyra. Causam autem huius deprecationis suae subdit, cum ait.

Quoniam circumdederunt me mala quorum non est numerus comprehenderunt me iniquitates meae, & non potui ut viderem.

Cassiodorus. Hoc pro membris suis dicit, quorum ipse Christus caput est, ut se dari profiteretur quod turba fidelium sustinebat, sicut est illud. Saule saule quid me persequeris? Hugo cardinalis. (Quoniam) inquit circumdederunt me mala poenae scilicet mala dico, non pauca. Sed (quorum non est numerus) Cassiodorus. apud homines, scilicet omnia deo dinumerata sunt, qui arenam maris, & guttas pluviarum, stellarumque multitudinem cognoscit. Hugo cardinalis. Sed quare tanta passus sit, ostendit cum ait. (Circumdederunt me iniquitates meae). Hugo card. id est meorum propter quorum peccata comprehensus sum, & punitus, ideo autem iniquitates istas dicit esse suas, quia portavit poenas earum. Cassiodorus. Vnde hic eodem modo loquitur quo superius, cum dixit (Circumdederunt me mala). Dominus enim salvator noster, nec mala perpetravit, nec iniquitatibus paruit, sed hoc a parte membrorum apte dicitur, a quibus talia sustinentur. (Et non potui). Glo. Subaudi facere (ut viderem) Hieronymus. Quia lux veritatis fuit a me abstracta. Hug. card. Vel non potui ut viderem fructum passionis meae, vel quia ita viliter me tractari permisi, ac si impotens essem. Parisiensis cantor. Vel de malis hominibus loquitur, qui a deo indulgent peccatis suis, quod ea quae propria faciunt voluntate, ad necessitatis inferunt actionem & quod proprio faciunt errore ad subtilitatis cuiusdam referunt defensionem dicentes. (Non potui ut viderem) (Hugo card. Nec mirari non potui, quia.

Multiplicatae sunt super capillos capitis mei, & cor meum dereliquit me.

Augustinus. Glo. Cassiodorus. Bene in comparatione delictorum capilli dicti sunt. Nam ideo in veteri testamento sacerdotes tradebantur, ut sit carnis

Psalmus. xxxiii fo. lxxiii

Conuertantur retrorsum et reuertantur qui volunt michi mala. Hugo cardinalis. (Conuertantur) inquit (retrorsum) id est post deum, qui cum post se reliquerant sequentes peccatum (Et reuertantur) id est eum timeat timore reuerentiae. Glo. Et ut eum sequantur humiles qui superbe peribant. Cassiodorus. Quod enim dicit retrorsum in bonam partem dicit, euangelij locus iste testatur, ubi Christus Petro respondit. Redi retro sathana, hic ergo precatur, ut qui ante superbi erant ut caderent, retro humiles fiant, ut resurgant, illi utique. (Qui volunt michi mala) Aug. Non solum qui dicunt vel faciunt, sed etiam qui volunt michi mala. Glo. id est qui cum bene dicant tamen mala volunt. Cassiodorus. Per hoc itaque iudeorum significat improbas voluntates, quorum cogitationes erant male, non domino, sed auctori bus suis, illi igitur tales

Complaceat tibi domine ut eruas me, domine ad adiuvandum me respice. (Complaceat) inquit. Glo. id est communiter placeat trinitati, (tibi domine) vni deo dicendo enim (tibi) unitatem dicendo vero (complaceat) trinitatem personarum significat. Cassiodorus. In quo etiam concordia trinitatis ostenditur Nam quod placet patri, placet & filio, & spiritui sancto. Aug. Glo. (Complaceat) igitur (tibi) ait, non diffidens de potentia dei si affuit voluntas, (ut eruas me) Hugo cardinalis. Ab his malis & quia ut dicit. Grego. Non sufficit mala non agere, nisi etiam quisque studeat bonis operibus infundere. Ideo addit. (Domine ad adiuvandum me respice oculo misericordiae. Cassiodorus. Ut intelligam respectum tuum nostrum esse praesidium. Aliter enim liberari non possumus nisi nos diuinitas propiciata respiciat. Glo. Et quia supra dixit (ad adiuvandum me respice) deinde ad persecutores conuersus, ait.

Confundantur et reuertantur simul, qui quaerunt animam meam ut auferant eam.

Cassiodorus. Confusione namque & reuerentiam operat hic dominus saluator impijs. Exultationem vero & letitiam petit deuotis, dicens. (Confundantur) dicit. Hugo cardinalis. Confusione bona de qua sapiens ait. Est confusio adducens gratiam & gloriam. Cassiodorus. (Confundantur) inquam mirabilium operatione turbentur. (Et reuertantur) hoc est resurrectionis gloria corrigantur, ut illum confiteantur deum, quem dudum putauerunt esse trucidandum (simul) ut sicut simul persequuti sunt, ita & simul qui praedestinati sunt conuersionis munere liberentur. (Qui quaerunt animam meam). Glo. Non ut fruatur ea, sed ut auferant eam interficiendo me. Augustinus. Cassiodorus. Duobus enim modis quaeritur anima Christi. Aut ut fruatur quis ea, aut ut persequatur, aut ad honorem, aut ad mortem. Igitur hic declarat quos ex his vult confundere eos, scilicet qui quaerunt, (ut auferant eam) non ut diligant, non ut venerentur, sed ut eam a corpore permotem separare contendant. Sequitur.

Conuertantur retrorsum et reuertantur qui volunt michi mala. Hugo cardinalis. (Conuertantur) inquit (retrorsum) id est post deum, qui cum post se reliquerant sequentes peccatum (Et reuertantur) id est eum timeat timore reuerentiae. Glo. Et ut eum sequantur humiles qui superbe peribant. Cassiodorus. Quod enim dicit retrorsum in bonam partem dicit, euangelij locus iste testatur, ubi Christus Petro respondit. Redi retro sathana, hic ergo precatur, ut qui ante superbi erant ut caderent, retro humiles fiant, ut resurgant, illi utique. (Qui volunt michi mala) Aug. Non solum qui dicunt vel faciunt, sed etiam qui volunt michi mala. Glo. id est qui cum bene dicant tamen mala volunt. Cassiodorus. Per hoc itaque iudeorum significat improbas voluntates, quorum cogitationes erant male, non domino, sed auctori bus suis, illi igitur tales

Ferant confestum confusionem suam, qui dicunt michi euge euge. Hieronymus. Hic misericorditer eos deprecatur confundi, ut confestum cognoscant iustitiam, (Et portent confusionem suam) qui se non emendauerunt. Cassiodorus. (Ferant) dixit quali pondus immensum confestum, ex quo scilicet peccare ceperint, ne longius progrediendo periculosius pregrauerentur. Glo. (Confusionem suam) id est iniquitatem suam, Cassiodorus. Vel cogitationem suam prauam veritate conuictam. (Qui dicunt michi) Glo. & Hugo cardinalis. Adulatorie. (Euge euge) Augustinus. Glo. Sunt namque qui bona dicunt malo animo, & qui mala dolose laudando, quorum uterque malus est & cauendus. De primis supra dixit. (Qui volunt michi mala) De secundis vero ait. (Qui dicunt michi euge euge. Cassiodorus. In quo falsos arguit laudatores, qui plus nituntur adulando decipere, quam possint vituperationibus facere. Euge quidem verbum preconiale est, sed cum recto animo non profertur ad derisionem inferendam trahitur. Hugo cardinalis. Et notatur in his tribus versibus triplex peccatum inimicorum, operis videlicet, cordis, & oris. Operis cum dicitur qui quaerunt animam meam. Cordis, cum dicitur. Qui volunt mala michi. Oris vero, cum hic ait. Qui dicunt michi euge euge. Glo. Deinde tanquam diceret illi confundantur, e contrario vero.

Exultent et letentur super te omnes qui quaerunt te, et dicant semper magnificetur dominus qui diligit salutare tuum. Cassiodorus. Hic namque deuotos optat veraciter gaudere, sicut inimicos supra confundi petiit. Et ne dum petit ut latentur, sed etiam ut exultent deprecatur. Omnes quaerentes te. Hugo cardinalis. Non tua, sicut quidam. Augustinus. Glo. Vel (quaerentes te) non me, sed in me te glorificantes. Et dicant semper magnificetur dominus. Glo. & Hugo cardinalis. In membris suis, qui in se maior fieri non potest. Glo. Magnificetur, inquam dominus semper

Psalmus. xl.

quia si peccator est homo ad poenitentiam vocat
filius, ad coronam. Hugo cardinalis. Hoc itaq;
dicant non omnes, sed illi. (Qui diligunt salutare
suum). Lyra, id est me Christum quem misisti pro
salute hominum. Cassiodorus. Glo. Hec enim pro-
fessio in eternum gaudentes efficit christianos
Augustinus. Igitur (qui diligunt salutare tuum) sem-
per dicant, no euge euge vt mali me laudado, sed
te patrem in me magnificado. Glo. Vnde ne quis
gloria huius letitie sibi arrogaret ait. Ipse Chris-
tus de se ex forma serui.

xxiii
* Alia lit.
egenus &
pauper su

Ego autem mendicus & sum & pauper,
dominus sollicitus est mei.

Glofa. (Ego autem) cui dicebant euge euge. (Me-
dicus sum & pauper) Hieronymus. (Egenus) naq;
& pauper est Christus, Qui cu diues esset egenus
factus est. Cassiodorus. Glofa. Qui ex forma serui
pauper dicitur, quia nisi diuina gratia clarificetur
de se omnino tenuis esse cognoscitur. (Egenus ve-
ro quia humanitas subueniri sibi semper eget a do-
minio Hieronymus. (Egenus) autem dicitur qui ali-
quid habet & aliquo indiget. (Paup) qui nihil ha-
bet, inops vero id est sine ope. Glofa. Vel pauper
qui sibi non sufficit. (Mendicus) qui ab alio petit.
Cassiodorus. Sed ne istam paupertatem vilem ab-
iectaq; estimares, addidit. (Dominus sollicitus est
mei). (Pauper) enim de nostro est, diues vero de suo
qui ideo indigenti humanitatis assumpsit, vt abu-
darie suq nos faceret esse participes. Glo. Deinde
orat totum corpus Christi cum Christo, tanquam
vnius mendicus & vnius pauper, dicens

xxiii
* Alia lit.
liberator
Alia litera
auxiliu et sa-
lutare

Adutor meus & protector meus tu
es deus meus ne tardaueris.

Cassiodorus. De adiutorio naq; & protectione se-
curus, celeritatem necessariam petit, vt ia quia mors
vitari non debuit, saltem resurrectio festina succe-
deret, cum enim dicit (adiutor & protector) ostendit
patientiam diuersarum passionu, vnde & ipse
psalmus fecit initium, quia propter totam virtuti pa-
tientie merito deputatur, qui eodem fine conclu-
ditur. Lyra. (Adiutor) inquit (meus) ad bonum pro-
moendo & protector meus a malo preseruando

Hugo cardinalis. In quo apparet quod supra di-
xit. (Dominus sollicitus est mei) dum adiutat ad
bonum, & protegit a malo. Glo. Et propterea hoc
quod sequitur, peto (Deus me ne tardaueris) Hu-
go cardina. Quin cito venias ad saluationem. Gl.
Ne diu simus in malis. Augustinus. Glo. Hoc naq;
dicit, quia nisi breuiati essent dies, non saluare-
tur, omnis caro.

Mat. xxiii

Psalmus. xl.

Titulus In finem psalmus David.

Lyra. Dicunt aliqui qd David fecit hunc psalmum
pro Salomone filio suo, quem disposuerat regna-
re post se de voluntate domini, vt apparet. j. Pa-
ralipome. xxviii. quo non obstante volebat eum
Adonias frater eius supplare, vt habetur. iiii. Re-
gum. j. Et deinde dicit qd David qui plura myste-
ria Christi descripsit qua alii pphetæ, prouidens
passionem Christi, & eius resurrectionem, in spiri-

tu fecit hunc psalmum. Et ad istum sensum profe-
quitur idem Lyra expositionem eius.

Hieronymus. Istum psalmum propheta per spi-
ritum sanctum in persona Christi cantauit, & con-
tinet vocem prophete de Christo pronunciantis
in initio. Deinde ipsius mediatoris loquentis ad
patrem quæ maximæ sunt in euangelis impleta,
Augustinus. Glofa. Et est hic quasi vnius hominis
vox capitis & corporis. Glofa. Hugo cardinalis.

Intentio autem prophete in hoc psalmo est mo-
nere fideles credere in Christum deum pauperem
crucifixum resuscitatum. Et diuiditur in tres par-
tes. In quarum prima, commendat eum qui Chris-
tum pauperem & egenum videns, nichilominus
eum esse verum deum credit, vel etiam ad litera bea-
tum prædicat elemosine largitorem, multiplici est
benedictione concelebrans. In secunda agit de pas-
sione Christi, ibi (Inimici mei). In tertia de resurre-
ctione ipsius, ibi (Tu autem dñe) Ait ergo propheta.

Beatus qui intelligit su-
per egenum & paupe-
rem, in die mala libera-
bit eum dominus.

Hieronymus. Christus æge-
nus & pauper factus est pro
nobis, vt illius inopia nos
diuites faceret, qui itaq; intelligit illum verum de-
um & verum hominem esse. Qui cognoscit chris-
tum in assumpta carne, ventile, hic beatitudinem
coelestium opes capit. Augustinus. Glofa. Cassio-
dorus. Vel (beatus qui intelligit super egenum &
pauperem) id est vt etiam non penitentibus pau-
peribus offerant elemosyna. Nam qui petenti tri-
buit, bonum opus efficit, qui vero tacente paupe-
rem intelligit, beatitudinem sine dubitatione con-
quirit, quem dominus liberabit in die malo, id est
in die iudicii, qui malus dies dicitur malis quia pec-
catoribus tunc debita poena persoluetur.

Dominus conseruet eum & viuificet
eum, & beatum faciat eum in terra,
& et non tradat eum in animam ini-
micorum eius.

Hieronymus. Glof. (Dominus conseruet eum) in-
quit, ne scilicet ab hoc intellectu discedat, sed i hac
sapientia manentem viuificet, hoc est transferat de
morte in vitam. Augustinus. Glofa. Vel hic bene
optat propheta. intelligenti super egenum & pau-
perem, quæ quidem optatio certa est promissio, na
securi expectant, qui hoc agunt. Cassiodorus. (Domi-
nus) inquit (conseruet eum) id est inter mala secu-
li perire non faciat, sed ad suam retributionem il-
lesum sancta conuersatione perducatur. (Et viuifi-
cet eum) hoc est faciat eum inter electos in sua vi-
uere portione. Viuere enim proprie dicuntur qui
se a christiana fide non diuidunt. Glofa. Et ne pu-
taret sibi tñ prodesse in futuro, & hic negligi sub-
dit. (Et beatu faciat eum in terra). i. in hac vita, & bñ
in pñenti, & in futuro bona pmittit, quia pietas p
missione habet vitæ, quæ nunc est & futura. Hier.
Vel (in terra) id est in die eternitatis cum scis suis
in regno celoru. Cal. Vt in resurrectione ad dexte-
râ collocetur. (Et non tradat eum in animam), Glofa.

Psalmus. xl.

fo. lxxiii.

Hieroni,
Id est voluntatem, & si (in manus inimicorum e-
ius) Hieronymus. Id est in potestate diaboli, qui
credulitati nostre semper inimicus existit. Cassio-
dorus. Inimicus enim diabolus est. (Manus) vero
id est eius potestas semper iniqua est.

3
Alia litera
confortabit
alia litera
vertit

Dominus opem ferat illi semper le-
ctum doloris eius, vniuersum & stra-
tum eius versasti in infirmitate e-
ius.

Hieronymus. (Dominus) inquit (opem ferat illi
super lectum doloris eius) hoc est adiutorium præ-
stet illi, in lecto doloris id est in infirmitate carnis
eius. Nam corpus quod corrumpitur aggrauat ani-
mam, & inhabitatio terrena deprimit sensum mul-
ta cogitantem. Glofa. Cassiodorus. Vel lectus quietis
sunt hæc bona temporalia, quæ frequenter seruis
suis domus amara & doloribus plena facit, ne spẽ
in eis ponentes futura bona non appetant, vnde
subditur. (Vniuersum stratum eius versasti in infir-
mitate eius) Greg. in mora. Job lib. xvij. Vbi per
stratum requies temporalis accipitur, quia in hac
vita adhuc homo positus id cuiuslibet ordinis lo-
co in cuiuslibet secreti recessu viuere sine tentationi-
bus nullatenus potest, sed plerumq; in id quod ad
requiem construitur maior dolor tentationis in-
uenitur, vnde & recte per pphetam dicitur. (Vni-
uersum stratum eius versasti in infirmitate eius),
ac si diceret. Omne qd hic sibi parauit ad requiem
hoc ei mutasti oculo iudicio ad perturbationem
quod pio quidem consilio agitur, vt huius pere-
grinationis tempore electorum vita turbetur, via
nanq; est vita presens qua ad patriam tendimus,
et ideo hic frequenter perturbatione conterimur,
ne viam pro patria diligamus. Et ne dum oblecta-
mur in via obliuiscamur quod desiderabamus in
patria. Hugo cardinalis. Deinde possis hic quæ op-
tat illis qui fidem christi & compassionem proxi-
mi habuerunt, propheta non de se presumens ad
dei misericordiam recurrat dicens.

Gregorius.
Hugo
4
Alia litera
quoniam

Ego dixi domine miserere mei, sana
animam meam quia peccavi tibi.

Hieroni. Hic nanq; propheta immutat ordinem vo-
cem proferens dominici hominis dicentis. (Ego
dixi domine miserere mei), multi enim sunt qui
peccata committunt, sed verba excusati. i. is prete-
dit, ecclesia vero dicit (ego) me accuso p meis pec-
catis (quia ego peccavi). Et propterea sana animam
meam. Cassiodorus. Quia omne peccatum mor-
bus est animarum, quo crescente salus interioris ho-
minis dissipatur animam itaq; suam sanari desi-
derat remissione peccatorum, nam animæ tantum
sanantur cum peccata relaxantur.

Inimici mei dixerunt mala mihi quan-
do morietur & peribit nomen eius.

Glofa. Hugo card. Hec est secunda pars in qua
christus agens de sua passione, & de iudeis qui non
super egenum intellexerunt, sed tantum egenum
hominem fuisse putauerunt malam eorum csten-
dens voluntatem ait (Inimici mei dixerunt mala

mihi). Hieronymus. Quando enim videbant eos
cos illuminari, leprosos mundari, sabbata dissolui
Lazarum resuscitari, quando dicebat. Ecce mundus
totus post eum abiit, quid aliud poterant cogita-
re, nisi vt morte ei hæc virtus eriperetur? Nam &
vnus ex ipsis Cayphas nomine licet nesciens quæ
diceret aiebat, expedit vt vnus moriatur p popu-
lo, & non tota gens pereat. Cassio. (Quando mori-
etur) inquit (& peribit nomen eius). Dicebat
enim si dimiserimus eum sic, venient Romani &
tolleant nobis & locum, & regnum, a quibus pro-
pterea (peribit nomen eius) quia in eum credere non
luerunt. Hiero. Et hoc est qd in euangelis parabola
coloni dixerunt, hic est heres venite occidamus
eum (& non memoretur nomen eius amplius). Gl.
Et quia non solum aperti inimici, sed etiam qui si-
mulabant se amicos dixerunt mala mihi propte-
rea subditur.

Et si ingrediebatur vtrius videret, vana
loquebatur cor eius, congregauit ini-
quitatem sibi.

Cassiodorus. In hoc enim tempus illud diuine pas-
sionis exponit, quando ludas non ad veneranda
dominum sed ad prodendum potius dolosus in-
trabat (& vana loquebatur cor eius). Hugo de san-
cto victore lib. Sententiarum capitu. i. Curiosius
enim quisq; tunc quasi ad videndum ingreditur
quando alienum secretum sagaci studio perscruta-
tur, vana loquitur, quia vt minus esse possit sui pe-
ccati eos a quibus cauere nō vult se diligere fingit
deinde iniquitatem congregat, quia cum libere
abmissus fuerit quicquid reprehensibile inueni-
re potest, fraudulenter in corde suo coarctat, i quo
sibi potius nocitura colligit, quia hoc non corre-
ctionis, sed lesionis affectu facit. Cassio. Vel (vana Hierony
loquebatur) iudei quando de illius morte crude-
liter tractauerunt qui omnium vita eie cognosci-
tur. Hierony. Vel quando introeuntes pretorium
loquebantur de corde malo dicentes. Omnis qui
se regem facit contradicit cesari. Tunc itaq; (con-
gregauerunt iniquitatem sibi) dum rerum omnium
dominum scelera cohors crucifigere decreuit, di-
cendo. Sanguis eius super nos, & super filios no-
stros. Glo. Et quia intrauit vt videret, propterea.

Egrediebatur, foras et loquebatur in
idipsum.

Glo. Egrediebatur inquit a sinu veritatis, vel
de amicitia quoniam simulabat foras id est ad con-
trarios, vt fieret apertus inimicus. Cassio. Vel (for-
as egressus) iudei ab archano scilicet recte fi-
dei, qui intus stare non poterant, quia incredulitate
refidei a fidelibus discrepabant. (Et loquebatur).
Gl. Hugo cardina. Vana & falsa in idipsum). Au-
gustinus. Id est in consilio, vna conspiratione. Lyra.
Iudas enim aliquando egrediebatur ad tractandum
eum iudeis de traditione christi, & apostolorum vt vide-
ret tempus & locum quomodo posset eum caute
tradere, & sic multa falsa & iniqua fingebar, & di-
cebat hunc & inde prout scribunt euangelistæ. Hu-
go. Sed ne hoc soli iudei imputet, ideo subditur.

Mat. xviii

Egrediebatur, foras et loquebatur in
idipsum.

Alia litera
egrediens fo-
ras detrahet

Alia litera
egrediens fo-
ras detrahet

1
iij

Psalmus. xl.

Adversum me susurrabant omnes
inimici mei, adversum me cogitabant
mala michi.

Hieronymus. Adversum me inquit (susurrabant)
id est murmurabant. Cassiodorus Susurratio enim
est oris parvulus. Ionus sine aliqua vocis distin-
ctione confusus, sermo tractus ab aubus quarum
vox prolata susurrus est, quod inter illos evenit
qui ideo in aubus suis murmurare inuicem ge-
stunt, quia consilia sua detegere non presumunt
qui scelera societate coniuncti sunt, (susurrabant
itaque omnes inimici mei) Iudei scilicet qui semper
cogitabant adversum dominum mala, Glo. Si quis
alius alio plus inueniret (adversum me cogitabat
mala michi. Hugo cardinalis. Id est ad utilitatem
meam, quia inde crevit fructus ecclesie, vel (michi)
secundum opinionem ipsorum qui putabant malum
michi facere, sed sibi potius faciebant. Cassiodo.
Vnde si effectum queris (sibi) si vero votum (cogi-
tabant mala michi) iusti siquidem poena non pa-
tientis, sed facientis invidia est. Glo. Et tandem.

Verbum iniquum constituerunt, ad-
versum me, nunquid qui dormit non
adiacet ut resurgat.

Aliter legit
hec ad hec
Alia lit.
disposuerunt

Ioh. 3.
Ioh. ix.
Mat. xxi.

Ioh. xviii.
Mat. vii.

Iohan. x.

Alia litera
sperabam
Alia litera
amplius
Alia litera
calcanem

Et enim homo pacis mee in quo spe-
raui, qui edebat panes meos, ma-
gnificavit super me supplantationem.

Cassiodorus. Hieronymus. Augustinus. Glo. (Hominem
pacis sue) dicit discipulum Iudam, qui illi pacem
dedit quando eum tradidit (Pacem) si quidem di-
cimus cum nos inuicem osculamur. Addidit autem
(Id quo speravi) id est in quo sperare putabar Vel
hoc dicit pro eo quod multi fideles in quorum pro-

na Christus tamquam caput loquitur, in eo sperave-
runt. Ipse enim illi ab initio nouerat et antequam Ioh. vi
nasceret futurum sciebat, ipse etiam de eo dixe-
rat. Ego vos duodecim elegi et unus ex vobis dia-
bolus est. Sequitur (Qui edebat panes meos) Hier-
onymus hoc est celestis cibum vitam huic modo da-
tem. Cassi. Vel doctrinam meam audiebat, unde spi-
ritualiter epulatur, vel quia manum misit cum ip-
so in parapside. Glo. Et hic est prophetia de bu-
cella, qua eum dominus signavit, ipse itaque magni-
ficavit. Ibidem. Id est magna fecit super me sup-
plantationem Cassiodorus. Quando Iudei in gno-
rantibus quis esset eis cum ipse monstravit.

Tu autem domine miserere mei, & re-
suscita me, et retribuam ei.

Glo. Hec est tertia pars, id qua agit de resurrectio-
ne que est gloria egeni ad confirmationem spei fi-
delium. Glo. Et in ea ut homo petit quod ut de-
facit. Cassiodorus. Humanitas namque hic rogat quod
alibi diuinitas pollicetur (dicens. Soluite templum
hoc, & in triduo suscitabo illud. Tu autem) inquit
(domine miserere mei. Augustinus. Hoc dicens
ex forma serui hoc ex persona inopis & pauperis
ris, de quo supra dixit. Beatus qui intelligit super
egenum & pauperem. Et resuscita me). Hiero. In vir-
tute paterna (Et retribuam eis). Cassiodorus. Non do-
lore vindictae hoc dicit, sed expectatione patientie
Hieronymus. Vel in hoc eis futurum eis iudicium co-
minatur ante tamen quam resurgeret anticipavit
vel Ioh. Iudam, cum eum interitus debitus suggila-
uit. Augustinus. Glo. (Vel retribuam eis) Iudeis
scilicet in presentem ut dispergantur, in futuro ut da-
nentur, quod enim iam dispersi sunt per mundum
ad admonitionem est nondum ad damnationem
Hugo cardinalis. Vnde bene dicit (Retribuam) Qua-
si dicat retribuam in presenti, Sed (Retribuam) in fu-
turo.

In hoc cognoui quoniam voluisti me,
quoniam non gaudebit inimicus meus,
super me.

(In hoc) Hiero. Quod scilicet me resuscitasti. (Co-
gnoui quoniam voluisti me). Cassiodorus. Subau-
di glorificare & exaltare cognouisse enim se dicit
in hoc dilectionem patris, quia gloriosa est resur-
rectio subsecuta. (Quoniam non gaudebit inimi-
cus meus super me). Hiero. Diabolus scilicet cuius
instinctu haec Iudei sunt operati, qui non est ga-
uiscus eum retinendo inferis. Cassiodorus. Vel de Iu-
daeis hoc dicit quos gaudere non permisit, quan-
do illa que disponebant nullatenus impleuerunt
Ad hoc enim eum occidere voluerunt, ut nomen ei
poenit de terra deleteret, quod non est factum, sed eco-
tra vident ecclesiam toto terrarum orbe diffusam,
Hugo cardinalis, deinde causam subiungit suae re-
surrectionis, cum ait.

Me autem propter innocentiam
suscepisti, et confirmasti me in con-
spectu tuo in eternum.

Sic transiit ibi Hiero. Ego autem in simplicitate
mea adiutus sum a te, & statues me ante faciem
tuam in perpetuum, Lyra. Lycet enim Christus non

Psalmus. xl.

fo. lrb.

meruerit gloriam anime quando ab instanti suae
conceptionis habuit, meruit tamen gloriam cor-
poris, & suam exaltationem. Et quantum ad hoc
dicit. Me autem propter innocentiam suscepisti
Id est propter meritum innocentis vite. Hierony-
mus. Maxima namque fuit haec innocentia, cum in
flus pro impijs mortuus est. Qui non sua, sed no-
stra peccata portauit propter quam innocentiam
a patre deuicta morte cum assumpta carne susceptus
est in celestibus. Cassiodorus. Et vere sancta fuit haec
eius innocentia, vere simplicitas, vere humilitas
beata, ut tot, mala passus, nulla se contentione dese-
deri, Glo. (Propter) hanc igitur (innocentiam
meam), in resurrectione (et confirmasti me in con-
spectu tuo in eternum) in gloria impassibilitatis
& in immortalitatis, ut mors michi ultra non do-
mineretur, & dando michi nomen quod est super om-
ne nomen. Cassiodorus. Cuius potestas coelo terre
que imperat cui omne genu flectitur coelestium
terrestrium, & infernorum. Hugo cardinalis. De-
inde sequitur, & vox christi gratias agentis de sua
resurrectione, vel vox prophetae, vel ipsius eccle-
siae ipsi christo congratulantis dicit ergo.

Benedictus dominus deus israel a se-
culo & in saeculum, fiat fiat.

Cassiodorus. Glo. Laudativa est ista conclusio ex
posita christi passione, & eius resurrectione. (Be-
nedictus inquit dominus). Cassiodorus. Ipse enim
benedictus est, & si omnes taceant, quia ille omne
bonum non tamquam extraneum suscepit, sed ab ipso
egreditur (deus israel. Hugo cardinalis. Id est creden-
tium populorum. Lyra. Nam licet ipse sit deus oim-
nis per creationem, dicitur tamen deus israel per debi-
tum cultum & veram fidem. Augustinus. Glo. Vn-
de Iudei quibus lex data est dicuntur caplaris no-
stri qui nobis studentibus codices portant, nos ve-
ro sumus filij israel, quia maior filius ipse est popu-
lus reprobatus, minor vero populus dilectus, & ma-
ior seruit minori. (A saeculo) presentem mundum
significat ex quo administrari cepta sunt omnia.
cum vero dicitur & usque in saeculum futurum vult in-
telligi, ubi omnia eterna consistunt, nec aliqua te-
poris mutabilitate dilabuntur, (fiat fiat) Hierony-
mus. pro fiat fiat in hebreo scribitur Amen amen.

Amē quid

Finis. i. i. b.
psal.

tū ob. lxxxix. vsq. ad cy. Quitt. cvi. vsq. ad finem
Cassiodorus. Vnum tamen esse librum psalmorum,
in actibus apostolorum legitur.

Psalmus. xli.

Titulus.
In fine Intellectus
filij Chorae.

Hieronymus. Omne psal-
terium sagaci mente p-
lustras nusquam inuenio
q filij Chorae aliquid
triste catatur, & ideo
do vobis regulam quicun-
q psalmus pscribitur fi-
liorum chorae nullo habet tri-
ste sed sepe lata signifi-
cat sepe terrenis humili-
busq cōtēptis celestia
& aeterna desiderat con-
gruentes interpretatio-
ni nominis sui si quidē
chorae interpretat cal-
uities quia ergo dñs
nō loco caluarie crucifi-
xus est & sepultus qui
cūq in cruce eius cre-
dunt, & in resurrectione
hi sūt filij chorae id est filij caluarie super que cal-
uari dominus noster iesus post resurrectionem ad
coelorum regna conscendens irridetur a paruulis
& ab incredulis iudeorum sed Heliseum deriden-
tes vsq comederūt haec. Hieronymus in. Tho-
mo. iij. Glo. Cassiodorus. Inter verba vsitata filij cho-
re nouiter introducantur que omnia cantorum sūt
hebraice chore dicit Caluaria Caluarie vero locus
est ubi dñm saluatōre constat esse crucifixū. Qua-
propter filij chorae merito dicunt quāt trophēū xpi
id est signū crucis suscipere meruerūt & ideo psal-
mus hic conuenit oī christiano qui flāma diuinae
charitatis accēdit de qua Reg. i. de charitate dei
hic ps primus est, sequūt & alij duo scz. lxxxij. &
cxxxij. Et est psalmus iste contra trititias secu-
li ne a deo retrahant. Et diuiditur in duas par-
tes. In quarum prima ostendit iustus desiderū
suum ad deum esse, in secunda spe dei confortat
sensualitatem suam contra perturbationes ibi (Qua-
re tristis es anima mea). Ostendens ergo deside-
rium suum ait.

Veniam admodum desiderat
seruus ad fontes
aquarem ita desiderat
anima mea ad te deus
meus.

Longe aliter transiit iux-
ta hebraeum beatus Hieronymus sic enim ver-
sit. Sicut areola preparata ad irrigationes aqua-
rum, sic anima mea preparata ad te deus. Augu-

Psalmus. xli.

Glosa. Vox hec conuenit cathecuminis & etiam omnibus fidelibus adhuc peregrinantibus. Cass. Nec immerito ceruo homo nescitur assimilatus, quia ceruus est animal. Primo inoxiū, deinde vel locissimū. Tercio desiderio inardescit sicutulo sum. Idem. Glosa. Vel ideo ceruo comparatur, quia ceruus senio grauius excrecentibus pillis & cornibus serpentē narib⁹ haurit, unde veneno a stuas fontē ad bibendum ardentissime desiderat. Quo hausto cornua, & pillos deponit, sic & nos quando venena antiqui serpentis haurimus ad fontem diuine misericordie illico festinare debem⁹ ad christum scilicet qui est fons aquarum viuientium semper irriguus. Hugo de sancto. victore. lib. Senten. capitu. l. j. Aquę nanc sunt dona dei, fons vero aquarum auctor est donorum, unde qui fontem a- que desiderat eius desiderium non impletur donec ad deum pertueniat, qui vero dona dei propter deū non amat ille aquas & non fontes aquarum habere festinat Cassiod. Ideo autem dicit ad fontes non ad fluentia quia fluentia ficari possunt fons autem aquarum temper est irriguus. (Quem admodum) igitur desiderat ceruus ad fōtes aquarū inquit vñ fidelis & iustus (ita desiderat anima mea ad te deus). Hierony. Vnde si quis hodie nostrum extinctis vicijs inescat in desiderium diuine contemplationis potest & ipse dicere quia desiderat anima mea ad te deus) hoc est relicto seculo ad te transire desidero. Glo. Istud autem eius desiderium deinde determinat cum ait.

2
* Alia lite
nec habet fō
te nec fortē
sed ad deum
vñum.
Ioh. vi,

Situi anima mea ad deum fontem vi-
sum, quando veniam & apparebo an-
te faciem dei.
Lyra (Sitiuit inquit id est sitire desiderare. Hu-
go card. Glosa. Nec nunc primo desiderare inci-
pit sed iam olim (Sitiuit anima mea.) Hieronym⁹
Non ad mortua simulachra sed ad illum qui dixit
vivo ego dicit dominus, & alibi. Sicut misit me vi-
uens pater, & egovivo propter patrem, & qui cre-
dit in me & ipse viuet propter me (ad deum) in-
quā (fontē viuū). Lyra Sic est in hebreo, sed ex vi
tio scripturam, & ex imperitia correctorū aliqui
libri habent fontem pro fortem propter similitu-
dinem literę precedentis, Glof. Sed quid sitiuit,
venire & apparere, & hoc est quod ait. (Quando
veniam & apparebo ante faciem dei) Cassiodorus
Quod cum pondere pronuntiandum est vt grauis
videatur esse dilatio. Hierony. Ac si diceret (quan-
do veniam) Quando erit tempus vt cum sanctis
in claritate tua te videā. Hugo de sancto vic, vbi
supra. Et vt videre incipiam quam prius visus nō
videbā. Hugo cardina. Cuius aspectus iustus erit
delectabilis malis vero terribilis sed quia qui deū
tantum desiderat de incolatu huius miserie & di-
latione patrię plorat, ideo subditur.

2
* Alia litera
tota dic.

Ferunt michi lachryme meę panes
die ac nocte, dum dicitur michi quo-
tidie vbi est deus tuus.
Hugo de san. victo. vbi supra. (Fuerūt) inquit mi-
hi lachryme meę panes) vt interim pascat dolori-
bus requiram fletibus vocē suspirijs, & vt lachry-
me nutriat desiderium donec presentia facie af-
fectū flebo, igitur quia ab est quod desidero flebo

quia ad est quod non amo, vt sit michi irriguus
superius pro dilatioe patrię. Et irriguum inferius
pro incolatu miserie. Hic. Sed quomodo potest de
lachrymis panis fieri potest. Quia sicut corpus sa-
tiatur pane, ita anima lachrymis quibus sperat res-
missionem peccatorum habere. Grego. in mo.
Iob lib. v. Luctu nanc suo anima pascitur cum ad
superna gaudia flendo subleuatur. Hugo cardina.
(panes) igitur isti fuerunt michi refectio spiritua-
lis (die ac nocte). i. mane & vespere vel in vita vel
in morte. Cassiodo. Vel per diem) prosperitatem
debemus accipere (per mortem) vero tristitiam p-
que duo omne tēpus vitę hominis iudicatur. Glo-
sa. Causa vero harū lachrymarum est iugis insulta-
tio prauorū (dū scilicet dicit michi quotidie vbi
est deus meus). Cassiodo. Hoc enim assidue dice-
batur persecutionis tempore christianis nō est qui
vos vindicet sustinete profecto que volumus que
iubemus, & videte an deus vester vos liberet, quis
itaq; in ista afflictione non fletet? Hugo de sancto
vic, vbi supra. His igitur insultationibus fractus
tedere ceperat, sed mox ad se reuersus, & qualis sit
vitę presentis conditio considerās tali se merore
castigat dicens.

4
* Alia litera
hec medita-
tus
Alia litera
ad vmbra-
tum tacebo
vñq; ad do-
mum dei

Hec recordatus sum & effudi in me
animam meam quoniam transibo
in locum tabernaculi admirabilis vñ
q; ad domum dei.
Augu. Glosa. Tanquam diceret dum ista querunt
(vbi est deus eius, ego etiam hec recordatus sum)
Vel meditatus per omnia visibilia dei, & p ipsum
animam meam vt per hęc exteriora inuisibilia,
dei inuenirē & effudi in me animā meam) Hugo
cardina. Non extra me per ostentationem, sed in
me per deuotionē, Hug. de s. vic. vbi supra. Qui
enim in transitorijs letari appetit extra se animam
effundit, qui vero terreda omnia vana considerās
securus in consciētia bona gaudium querit. Cas-
siodorus. Vel animam suam in se quodammodo ef-
fundit qui pleno desiderio concitatus deo se sine
ra supplicatione postulat, & anima toties effun-
ditur quotiens compunctionis instinctu in semet
ipsam reuertitur. Glo. Sed quare hoc feci (quoniā
transibo in locū tabernaculi admirabilis vñq; ad
domum dei) hic intra se animā suā effundit. Hier-
onymus. Tabernaculū dei ecclesia est que adhuc
peregrinatur a domino per quam veniunt ad coe-
lestem hierusalē que est mater omnium nostrum
in qua sunt multi admirabiles & virtutibus sacris
pollentes qui quia edificati supra fundamentum
apostolorū tanquā bona domus habentur, in quā
iste ingrediens effudit animam suam. Hugo de
sancto victore vbi supra. Transibo igitur non so-
lum per locum tabernaculi, sed in locum taberna-
culi, id est de labore ad requiem, de infidelitate
ad fidem de fide ad beatitudinem & ideo in locū
vt non solum fidem rectam tenere incipiam, sed
vt vñq; in finem in ea permaneam sciēs q; nemo
potest puenire ad requiē qui prius noluerit equa-
nimitur sustinere laborem. Hugo cardinalis. Sed
quomodo ad locum hunc transeat subdit.

5
* Alia litera
laudis
Alia litera
mauitatis
festinitatē ce-
bratus

In voce exultationis & confessionis so-
nus epulantis.

Psalmus. xli.

fo. lxxvi.

(In voce) inquit (exultationis & confessionis). Hu-
go Cardinalis. (Exultationis) de dei beneficijs (&
confessionis) de proprijs peccatis. Cass. (Exulta-
tio) enim ad psalmodiam respicit (Confessio) vero
ad peccata deploranda, que duo adiuncta perfe-
ctum vñq; efficiunt christianum huius autem vo-
cis brevis diffinitio subiungitur cū dicitur (sonus
epulantis) quia sonus ipse animam pascit & epu-
las illi suaves delectatione cōcedit, quid enim dul-
cius, qui due salubrius quā deū laudare & se temp
arguere? Hiero. Exultatio autem confessio & epu-
lario hec non musicis artibus adimplentur, neq;
inchoatur & pretereunt, sed iugiter angelicis vo-
cibus & sanctorum cōcentibus celebrantur, quod
dum iste adhuc in seculo positus mente suspiceret
ingemiscens cur ab eo hec differtur habitatio mō-
ste anime ait.

Hiero,

vi
Secūda ps.
Alias.
incuruatis

Quare tristis es anima mea, & qua-
re conturbas me.

Glosa. Hugo card. Scđa pars in qua rā-
tio confortat animam sensualem que de presenti-
bus malis tristatur, dicens. (Quare tristis es anima
mea) Glosa. Cum uideas iocunda cum de deo non
dubites quē presentis. (Quare) igitur (tristis es &
quare conturbas me.) Hugo de san. vic. vbi supra. Ti-
bi enim per naturalem affectum cōiunctus sum, &
ideo in tua turbatione inturbatus esse non possum
(Quare ergo conturbas me) Hic. Quia inquit sua
uitatem hanc quam presentij nondum accepi, &
insidiator meus adhuc cōtra me vigilat, adhuc mi-
hi laquos tendit aduersus quem hoc salutare, re-
medium subiungitur cum dicitur.

vii
Alia litera
expecta
Alia litera
salutaribus
vultus eius.

Spera in deo, quoniam adhuc & confi-
tebor illi, & salutare vultus mei & deus
meus.

Hieronymus. Anima enim in hoc semetipsam
hortatur vel interior homo exteriorem vt per pa-
tientiam sustineat, dicens (Spera in deo). Glosa.
A quo scilicet non a me est salus. Cassiodorus. Cur-
tus spes omnia commutat in melius & ad eter-
num gaudium perducit. Hugo de san. vic. vbi su-
pra. (Spera) igitur (in deo) quia si nunc pro eo tē-
porales delicias respiciis penam futuram postmodū
ipso tribuente consequeris. Cassio. Et ne forsitan
anima diceret quomodo possum sperare in deū
dū mea michi infirmitas seu imbecillitas frequen-
ter obstat dicit filius crucis, hoc est filius Choro-
id est homo carnem crucifigens cum vitijs & con-
cupiscentijs respondendo anime sue. (Quoniam)
inquit (adhuc confitebor illi). Idem. Glosa. Id est
peccatis meis penitentiam agā vt tibi non ob-
stet. Hugo de sancto vic. vbi supra. Vel cum ade-
ptus fuero quod spero tunc laudabo illum (& con-
fitebor illi) de quo dubitandum non est quia mor-
talibus promissam eternitatem tribuat quā pro sa-
lute mortalium assumpsisse mortalia cōstat & qui
pro nobis nostram mortem pari voluit, multoma-
gis nobis vitā suam donabit quod facere potest,
quie ipse est, salutare vultus dei mei & deus meus)
Cassio. Salus nāq; vultus nostri Christi est qui in
forma serui venire dignatus est, vñ propheta spi-
ritus vultus nostri Christus dominus, sub cuius ve-
lamento viuimus inter gentes. Hugo de san. vic,

Cassiodo,
et cū iiii.

vbi supra. Non igitur de voluntate eius dubites,
quia p nobis homo fact⁹ est, nec de potestate quia
deus est. Glo. Deinde iste cōuersus ad deum dicit
ex se esse conturbationes, ex deo autem finem ea-
rum, & hoc est quod ait.

8

* Alia lite
incuruata
Alia litera
chermonim
sed id est,

Ad me ipsum anima mea conturba-
ta est, propterea memor ero tui de
terra iordanis et hermonij a monte
modico.

Hiero. Ob recordationem enim delictorum prio-
rum ait (ad me ipsum anima mea conturbata est) Cas-
siodorus. Glo. Vt qui superius corripitur non es-
cit ad conditionem hominis reuerius hic eam dicit a
se turbati que nisi vitia carnis essent tranquilla pe-
maneret. Hugo de san. vict. vbi supra. Nisi enim
peccatum precessisset eam⁹ foris corrupta non es-
set (propterea memor ero tui). Aug. Glo. Ecce te-
medium quo euadit conturbationes vt scilicet me-
mor sit tui. Hugo car. Tui scilicet in prelepio va-
gantis ad humiliandum, tui in cruce mortentis ad
diligendum, tui ad iudiciū venientis ad timendū
tui in celo regnantis ad sperandū. vnde vero. i. p
quibus sit memor dei, subdit de terra iordanis, &
hermonij a monte modico). Hiero. Augu. Glosa.
Cassiodo. (Iordanis) hic pro baptismo accipitur,
nam in eo dñs baptisma cōsecrauit, in quo humi-
liari lauitur & sunt terra fructifera que reddit fru-
ctum tricesimū sexagesimū & cetesimū. Cassiodo. Hierony.
(Hermon) vero paruos mōs est iuxta iordanē po-
situs, sicut in Deuteronomio legitur. Idē. Hiero.
Et interpretatur anathematizatio. Iste igitur qui
erat peccator & sicut ceru⁹ desiderabat fōtes aqua-
rum, memor fuit in humilitate sua penitentię &
baptismi in quo diabolum anathematizauit abre-
nūciando ei. Hugo de san. vic. vbi supra. Tunc nā-
q; de terra iordanis memores dei sum⁹ quādo eā-
dem ablutione quatinus in penitentia quā iam
meminim⁹ nos accepisse in aqua. Augusti. Glosa.
Et quia nemo currit ad remissionem quasi ad ior-
danē nisi qui sibi displicet, & qui se fatetur pecca-
tore quod notat hermonij, & nemo se confitetur Deo, nisi
peccatore, nisi se humiliet quor notatur in monte
modico propterea cōuenienter subditur. (a mōte
modico). Cassio. Quia nō ex altitudine superbie
de⁹ querit, sed memoria eius in humilitatibus mo-
dicis inuenitur. Hugo car. Vnde per montem cui
mē virtutum per modicum humilitas intelligitur,
Glosa. Deet autem ut sum memor, nam ad hoc,

Glosa

Abyssus abyssum inuocat in voce ca-
tharactarum tuarum.

(Abyssus) inquit (Abyssum inuocat) id est euange-
lium & lex in hoc cōcordant (in voce catharactarum
tuarum) id est per doctrinam prophetarum &
apostolorū, de quibus fluentia dei manāt. Cassio.
(Abyssus enim & catharactę) greca sūt. Idē. Hiero.
Et significant vetus & nouum testamentum quę
propter pfunditatē intelligentię dicuntur abyssus
quia se mutua attestacione confirmant quā vetus
nouum pcedit (catharactę) vero sunt prophetę
& apostoli, quoniam sicut aquarum multitudo per
catharactas eomitur, ita & de ore ipsorum domi-
ni fluentia manauerunt. Glosa. Hugo cardinalis.

Psalmus. xli

Catharactae enim ad literam sunt hostia flumini
unde aqua fuit per subiles meatus. Glosa. Ideo
etiam memor ero tui, quia.

Omnia excelsa tua & fluctus tui su-
per me transierunt. &

Cassio. (Excelsa & fluctus) ad scripturas sa-
das competenter aptamus quas superius abyssos vo-
cavit, hęc ergo supra se dicit transisse iustus, quia
in eorum notitia audis se persecutor immerse-
rat. Hugo card. Vel (excelsa) dicitur ymbres qui
de celo descendunt. Fluctus vero dicitur mare, ac si
diceret (Oia excelsa tua). i. minores tribulationes
(& fluctus tui) id est maiores tribulationes (super
me transierunt) opprimentes me, & edeo memor
ero tui, quia vexatio dat intellectum. Glosa. Et ite-
rum, ideo memor ero tui, quia.

In die mandavit dominus misericordiam
suam & nocte canticum eius.

Hierony. (In die) id est luce sacrarum scripturarum
pmisit deo misericordiam suam. Augustinus. Glosa.
Vel (in die) id est in prosperis (mandat deus & docet
misericordiam suam) quia liberat de tribulatione,
sed nō declarat illam (misericordiam) id est fructum
eius, nisi (in morte) aduersitatis, tunc enim probat
quod (die mandavit. Hiero. Et tribulationibus po-
tius misericordiam suam ostendit. Augu. Glosa. Er-
go ut formica in prosperis debemus discere & col-
ligere, unde viuam in aduersitate. Cassiodo. Nā
prius oculo tempore legis verba discuntur, sed
eorum fructus in afflictione monstrantur. Greg. in
mo. Job. li. j. Vnde vnusquisque superni doni gratiam
in tranquillitate quietis percipit, sed quantum per-
cepit in aduersitate perturbationes ostendit. Hu-
go car. Vel (in die mandavit deus misericordiam
suam) dum nos in presenti corrigit ut in eternum
parcat, magna enim misericordia est ait Gregorius
in presenti misericordiam nō sequi, quia ut dicit
Augustinus illis ad tempus parcat deus quos in-
eternum dannat (& nocte canticum eius) ut scilicet
in aduersitatibus gaudeamus, attendentes quod casti-
gat dominus quem diligit & flagellat omnē filiū
quem recipit. Glosa. Deinde tanquā diceret, & cū
vndique fuit mala, quid ergo agis in hac peregrina-
tione? ait.

Apod me oratio deo vite meę dicam
deceptor meus es.

Augustinus. Glosa. (Oratio) inquit in conturbatio-
nibus est michi, & hęc est apud me. Hugo de san-
vic. vbi supra. In secreto scilicet in abscondito quia
per eam non hominibus, sed soli deo placere con-
cupisco. Cassiodo. Intra me nāq; est sacrificium
quod offeram deo (Oratio) utiq; quā deus nō sper-
nit, sed eam supra victimas elegit si cū deuotione
pure mēris offeratur (deo vite meę. Glosa. Id est qui
dat vitam. Hugo de san. vi. vbi supra. Et quia quā
diu me foris flagellādo mortificat intus viuifican-
do aspirat. Cassio. Vel quia dū peccatis nostris fa-
cientibus morimur eius clementie remissione sal-
uamur (dicam deo deceptor meus es). Aug. Glosa.
Cum scilicet me per baptismum suscepisti patri-
tra collocandum. Hieron. Vel (deceptor meus es)

quia licet in tribulationibus exerceat, tamen sem-
per a te peto protegi & defendi ut inde tibi liber
merear quandoq; coniungi. Glosa. Sed quia dum
promissa differt oblitus videtur. Ideo sequitur.

Quare oblitus es mei, et quare con-
tristatus incedo dum affligit me ini-
micus.

Cassiodorus. More enim humano dicit, quare obli-
tus es mei. Idē. Hiero. Hugo car. Ad si diceret ex
quo susceptor meus es cur tā diu differis ut me nō
inducas in illam patriam quam sanctis tuis polli-
citus es, & in illū locum tabernaculi admirabilis?
Glosa. Videbat enim quē dulcedo patrię & mundi
pericula horrebant, & propterea dicebat (& quare cō-
tristatus incedo dum affligit me inimicus). Hiero-
nymus. Id est diabolus qui multas mihi tendit in-
sidias. Cassiodo. Vndiq; enim contristatur quan-
do scilicet flagella in hoc mundo suscipimus, fla-
gella suscipimus dum ab initio tentamur, & quan-
do carnis vitia inuito aut renitenti animo si line-
mus. Glosa. Vnde ut ostenderet quantum eum af-
fligeret inimicus sequitur.

Dum confringuntur ossa mea ex-
probrauerunt mihi qui tribulant me
inimici mei.

Glosa. (Dum) id est quia (confringuntur ossa mea).
Hugo car. Id est virtutes per peccatū, & vires aīę
per tentationem. Cassio. Dum enim patientia nō
sine tentationem. Cassio. Dum enim patientie nō
sine virtus affligitur quasi ossa franguntur. Hiero.
Vel (ossa) fortiores in ecclesia dicuntur qui dū scan-
dalis & diuersis suppliciis vrgentur simplices vi-
dentes tristatur. Glosa. Et ex hoc mali irridet nos,
vnde sequitur (exprobrauerunt mihi qui tribulant
me inimici mei). Augu. Glosa. Hiero. Quia dum
ossa franguntur, dum virtus patientie affligitur, dū
martyres vel confessores vel occiduntur, vel tribu-
lare pmittuntur, improprie inimici dicēti. (vbi
est deus tuus) quasi diceret certe vel nullus est & si
est de te non curat, & si curat liberet te si potest, &
est quod sequitur.

Dum dicit mihi per singulos dies
vbi est deus tuus, quare tristis es a-
nima mea & quare conturbas me.

Hiero. Tanquā diceret sanctus ad christū. Cū ego
te per poenitentiam & afflictionē corporis animę
quod placare desiderē inimici mei, quasi incassū hac
facere me putantes dicebāt (vbi est deus tuus) nesci-
entes illa occulta quę pparauit deus diligentibus
se. Cassio. Hoc enim in consuetudine persecutores
& irrisores afflictis solēt dicere christianis (vbi est
deus tuus). Hug. car. Gl. Quasi diceret nūquā est
aut si est nō curat de te & ita est stultū tali deo ser-
uire. Glosa. Et quia per hoc turbatur anima ppre-
tea consolatur illam dicēs. (Quare tristis es anima
mea, & quare conturbas me) Glosa. Sed ne dicas, ideo
tristior, quia mala hac patior, sequitur.

Spera in deo quoniam adhuc confite-
bor illi, & salutare vultus mei et deus
meus.

Glosa. Augustinus. Repetita est confortatio con-
tra tribulationes frequentes (Spera) inquit (in deo),

Psalmus. xlii fo. lrbvii

Quia tu es deus, & fortitudo mea, qua-
re me repulisti, & quare tristis ince-
do dum affligit me inimicus.

Hiero. Scio enim me infirmū & fragilē, nec sentio
me aliqua habere fortitudine in qua eruat nisi tu
saluaueris. Aug. Glosa. Nec michi arrogo fortitudi-
nē quā opus est inter hec scdala, & propterea (Erue
me quia tu es deus fortitudo mea). Hugo de san-
vi. vbi supra. Et ideo parat ab eis separari, peto
sed quia dicitur quod peti, ideo subditur. (Quare
me repulisti). Glosa. Nūquā enim cū deus sit eius forti-
tudo quare modo videtur repelli. Nā is qui de deo
rat ideo se repulsum putat, quia non statim habet quod
optat. Hic. Vel nō nos repellit Christus qui fortitu-
do nostra est cū peccamus. Sequitur (& quare tristis
incedo dum affligit me inimicus). Glosa. Causam illi
inquerit iste, quę est pēnā sicut causa letitiae est
iustitia. Hiero. (Tristis) inquit sum, ppter peccata
mea, & ideo affligor in tentationibus variis ab ipo-
nimico, qui supus hō iniquus dicitur est. Glosa. Dū
inquit affligit me inimicus tentationibus multis.
Hic. Et ppter ea quia me conturbant tenebre pto-
rā ad te qui lux es mūdī simplex confugio dices.

Emitte lucem tuam & veritatem tua-
m ipsa me deduxerunt et adduxerunt
in motem sanctum tuum, et in taber-
naculum tuum.

Cassio. Hic nāq; petit propheta ut patet mittat
lucem ad iudicandum, dices. (Emitte lucem tuā & ve-
ritatem tuā. Hiero. Idem enim est lux mūdī qui
de se ipso dicit. Ego sum lux mundi & veritas, qui
etiam dicit. Ego sum via, veritas, & vita. (Emitte)
igitur eum ut eū ille venerit, oīs meror confusio-
nis abscedat a sanctis, & vāternā beatitudinis gloriā
cōsequatur. (ipsa) Hugo car. Lux scilicet & veritas
me (deduxerunt) Hiero. Ab errore peccati, & ad-
duxerunt in motem sanctum tuum. Idē. Hoc est in ecclesia
per fidē (& in tabernaculo tuo). Idē. In illa scilicet
ecclesia Hierosolē, de qua alius psalmus ait. Quā di-
lecta tabernacula tua dñe. Cas. Vel tabernaculū etiā
ipsa ecclesia (& mōs) Christi significat. Glosa. Ta-
bernacula enim sunt peregrinantiū & militantiū,
vnde nos, quando in sumus in corpore, peregrina-
mur a domino aduersus dyabolum militantes.

Et introibo ad altare dei, ad deū qui
iustificat iuuentutem meam.

Sic vertit. B. Hiero. Et introibo ad altare dei
ad deū letitie & exultationis meę. Gl. Hu. car. Hęc
est scda ps in qua agit de letitia finali pro qua lau-
dat dñm in tribulatione qui supra tristis erat dices.
(Et introibo ad altare dei). Cass. Et enim quoddā
altare sublimē nobis nunc inuisibile, ad quod soli in-
sti probantur accedere. Vñ dicitur altare quasi alte-
re, vel quasi alta res. Hiero. ibi igit (introibo) vbi
nō iam vitulos & arietes, sed meipsū exhibeā ho-
stia viua placetū illi (ad deū scilicet) qui iustificat
iuuentutē meā) Hiero. Cū ex purgato veris hoīs
fermēto in nouo me hoīe tanquā iuuenulū cōso-
labitur. Cassio. iuuentutem enim hic pro nouitate
vitę ponit propter dominum saluatorem qui oīs
reparans de veritate defecta credentibus iuuen-
tis reddidit valēdissimā firmitatē. Glosa. Et ideo.

Lyra. Firmiter ab eo expectādo liberationem (quā
adhuc cōfitebor illi) in futuro vel etiam nunc, &
quod ipse est (salutare vultus mei & deus). Hierony-
mus. In ipso igitur nostra sit spes semper attenda-
re ut ipse omnes fluctus mitiget, ipse nos in tēatio-
nibus conseruet, ipse sit in nostram suā cōtemplā-
tione satiet, nosque vultus sui salutaris viuificet. Hu-
go car. Ideo autē versus iste repetit, quia cū frequen-
ter tribulatio necessaria est frequens consolatio.

Titulus In finem Psalmus David.

Lyra. Postquā postulata est liberatio, hic consequē-
ter ad hoc allegatur ratio. Et accipitur ex malitia
geris Babylonie quę erat dedita idolatrię, & ideo
rationabile videbatur quod populus deum colens ab
eius seruitute liberaretur, & hoc est quod hic dicit
Hieronymus. Iste psalms in aliquibus versiculis
passionem dominicā signet, tamē vocem habet
anime fidelis lucem huius mūdī, id est Christum
desiderantis. Augusti. Glosa. Et est psalmus iste con-
tra pressuras seculi, ne & ipse retrahat nos a deo
in quo conuertitur de cōmixtione malorum cum
quibus habet multa cōmunia nasci, mori, prospe-
ra, & aduersa, pacem, bellum, salutem, pestem, cum
quibus non habet cōmunem causam meritorum,
& ideo exclamat & precatur ab eis in futuro sepa-
rationem. Et diuiditur in duas partes. In prima cō-
queritur de permixtione malorum cum bonis, &
petit separari. In secunda agit de letitia in fine ha-
benda, ibi (& introibo) Glosa. Videns ergo nunc
malos cum bonis volens ab eis separari, nunc ani-
mo in futuro etiā loco exclamat dicens. O domine

Vidica me deus & discer-
ne causam meā de gente
non sancta ab hoīe ini-
quo & doloso: & erue me

Cassiodorus. Glosa. Cum di-
cit. (Indica me deus) Nō pe-
tit peccata sua discuti, quod
periculosum est, sed ab iniquarum consortio libera-
ri, ut scilicet sit cum electis. Hugo de sancto victo-
re. ca. lii. Aliud est enim iudicium secundum cau-
sam, aliud secundum retributionem, boni ergo qui
inter malos sunt, & tamen in causa eis vniti non
sunt, orant ut deus, primo eorum causam discernat
& sic iudicet, quia tunc nos salubriter in retributio-
ne iudicat, si prius causam nostram hic a gente nō
sancta discernat, & hoc est quod sequitur (& discer-
ne causam meam). Cassio. idē diuide permittio-
nem meam ab impiis quod exponens addidit (de
gente non sancta, idē. Glosa. Gens enim non san-
cta est populus iniquus & dolosus, a quibus petit
ut i iudicio separaretur. Et ne hic ab eis interim cor-
rumpatur, vnde sequitur. (Ab homine iniquo &
doloso erue me). Cass. (iniquus est qui mala facit
apertius. (Dolosus) qui occulta machinatione gra-
fatur, ut sunt omnes qui a mandatis domini probā-
tur alieni. Hiero. Nemo vero magis iniquus atq;
dolosus est, quam iniquitatis inuentor, & qui amu-
lator est factitatis qualis est diabolus, qui introiuit
in cor nūdē ut christum traderet. Glosa. Deinde tā
quam diceret, ideo erue me, sequitur.

Hugo

Hierony

Diuisio

ps. xlii

Alia litera

eripe me

Cassiodo

Hierony

13
Alia lite,
habet hic
quare me re-
puli.

14
Alia lite
dū me inter-
ficet in of-
fibus meis

Hierony

15
Alia
tota die
Alia
incuruatis

xvi
Alia litera
expecta
Alia litera
salutibus
vultus mei
& deo meo

2
Alia lit.
habet me
Alia
vt quid

3
Alia lit.
deducet
Alia litera
tabernacu-
lum tuum

Iohan. viii.
Iohan. xlii

ps. lxxxiii

lico v

iii
Secunda ps
Aliter le-
gitur

Psalmus. xliii

Confitebor tibi cythara deus deus meus, quare & tristis es anima mea, et quare & conturbas me.

Cassio. Glof. Ecce iste qui supra fuit tristis de malis seculi de bono intellectu sibi gaudium facit dicitur. (Confitebor tibi in cythara deus deus meus). Hieronymus. Her mortificatione carnis quia crucifixus est mihi mundus & ego mundo. Cassiodorus. Ille namque in cythara confitetur qui mundi huius aduersa sustinens a laude dei non recedit. Augustinus. Glof. Cythara enim a inferiori resonat sicut psalterium a superiori, unde qui precepta dei facit & pariter in psalterio confitetur, qui vero facit & pariter quid est ex inferiori natura in cythara confitetur. Glof. Et est sicut. (Confitebor tibi in cythara deus deus meus) id est sicut agas tibi in tribulatione, per qua supra dixerat tibi incedo. (Quare) ultra igitur tristis es anima mea & quare conturbas me. Cassiodorus. Glof. Frequenter namque admonet & vehemensissime persuadet fugiendam esse tristitiam huius seculi, quae patientiam, charitatem, per spiritum extrinsecus, quae bonis rebus semper aduersa est, & totam vitam confundit. Glof. Vel ideo hoc dicit, quia vult eam erigere ad meliora, vel fortan quia non potest vitare oia peccata, ideo timet & tristis est. Cui ait

Spera in deo quoniam adhuc confitebor illi, & salutare vultus mei & deus meus.

Augustinus. Glof. (Spera) inquit in deo non in te. Quid enim est in te, quid est deus? Ille igitur sit sanitas in te, qui suscepit vulnera de te propter te, & bene potes in eo sperare. (Quoniam adhuc confitebor illi). Hieronymus. ipsum ille confitetur, qui ab ipso peccata sua sibi dimitti postulat, ipsum salutare vultus sui dicit ipsum invocare & adorare, quod & nos confitentis exposcimus ut mereamur eius luce illuminari, via dirigiri, veritate corrigi, vita locupletari. Glof. Sed quid illi confiteberis hoc scilicet quod ipse est salutare vultus mei & deus meus. Hieronymus. Saluatio enim animae meae deus meus est, & vultus hoc est aspectus animae meae deus meus est.

Psalmus. xliii

Titulus In finem filiis Chorae ad intellectum psalmus David.

Lyra. De intellectu huius psalmi plures opiniones recitat, & deinde dicit quod iudicio suo psalmus iste factus est de persecutione quam sustinuit populus iudaicus sub athioco nobili, ut habetur. j. & ii. Machab. quam in spiritu previderunt filii Chorae, & ad hunc sensum expositionem istius psalmi ad litteram persequitur.

Hieronymus. (Chorae) interpretatur de caluarie, prius diximus, psalmo quadagesimo primo, & dominus in monte caluarie fuit crucifixus (filiis Chorae filii Christi sancti apostoli vel martyres sunt) (intellectus) hoc est ut intelligamus illum qui initium summi fecit secundum carnem ex tempore & ante saecula est genitus. Vel intellectus est ut intelligamus de perpetuitate praesentis peccatorum, & de tribulatione factorum. (Psalmus) non anteriora facta docet, sed

ecclesiam in Christo renasci pronunciat, ac fideles in ea prouocat ad agone ostendens neminem posse, nisi qui legitime certauerit coronari in quo etiam plerumque voces martyrum proferuntur. Glof. Et est sensus tituli psalmus iste dirigens nos, (in finem) id est in Christum catatur vel attribuitur. (filiis Chorae) i. passionis factis scilicet martyribus quorum vox est hic, (ad intellectum) id est ut intelligat qui eos videtur relinquere subtrahendo temporalia & affligere permittendo quod ideo facit, ut ab eo desideretur non temporalia sed eterna, & est iste psalmus confortatio infirmorum. Et diuiditur in tres partes. In prima agit de beneficiis collatis antiquis, in secunda de malis quae sustinent sancti, ibi (nunc autem repulisti) in tertia petit auxilium, ibi (exurge quare obdormis) Glof. Propheta ergo persona martyrum praeterita bona recollit Et quasi admirando dicit.

Deus auribus nostris audiuit, patres nostri annunciarunt nobis.

Glof. Cassiodorus. Hic namque distinguit beneficia dei quae infipientibus data sunt in mundo, perfectis dantur in caelo. Et ut magis sit mirum nunc relinqui praesentes sanctos recollit praeterita dicens. (Deus auribus nostris audiuit). Hieronymus. id est per spiritalem sensum cognouimus, iuxta illud, qui habet aures audiendi audiat. Glof. Vel discretionem rationis intelleximus, cum patres docerent nos. ideo, autem dicit. (Audiuit) ut maior fides sit rei, & ne putetur ambigua, addidit (patres nostri) Hieronymus. Apostoli scilicet & prophetae quorum predicatione renati sumus ad vitam. Cassiodorus. Non enim dicit inuenies sibi retulisse quae facta sunt, sed (patres) qui consideratione sui nominis affectum, habere poterant pietatis subiunctam etiam est, (nostrum) qui suis omnino certissima dicere potuissent. (Annunciarunt nobis). Hieronymus. (Annunciarunt) enim prophetae quae sunt gesta illorum tempore (annunciarunt) & apostoli qui te viderunt operantem. Glof. Sed quid annunciarunt sequitur.

Opus quod operatus es in diebus eorum, et in diebus antiquis.

Petrus cantor. Opus dicit non opera, nam licet plura essent eius opera, vnius tamen operis erat figura (Opus) inquit (quod operatus es in diebus eorum) Lyra. Moysi scilicet ioseph & aliorum patrum. Cassiodorus. Augustinus. Glof. Quando israeliticum populum illaesus per fluentia maris rubri traduxisti, & hostium suorum sine labore proprio fecisti esse victores. Glof. Et quamuis deus semper opere tur, tunc tamen operari dicitur quando aliquod signum nouitatis ostendit. (Et in diebus antiquis). Glof. in creatione caeli & terrae. Glof. Opus autem quod fecit in diebus patrum declarat dicens.

Manus tua gentes disperdidit, et planasti eos, afflixisti, & populos, et expulisti eos.

Cassiodorus. Per manum sicut sepe dictum est signifi-

Psalmus. xliii fo. lxviii

catur potestas, disperdidit autem manus domini gentes quando exierunt amorreus vel caeteris de propriis terris Hebraei in eorum sedibus leguntur esse plantati. Glof. (Manus) igitur tua (id est potestas) gentes (quae habitabant in terra promissionis) disperdidit morte & aliis modis (& plantasti eos) patres nostros scilicet, & hoc non facile, immo afflixisti quia fortes erant & aliter non cederet (populos) qui ibi erant amorreum scilicet Eneum, Etheum, Iebuseum, & alios, & expulisti eos a terra promissionis. Cassiodorus. Vel afflixit populos quando caementibus sacerdotum tubis, muri hierico corruerunt, & habitatores expulsi sunt quando tantis miraculis obfistere nequiuertunt. Lyra. Sed quia victoriae istae fuerunt factae diuina virtute magis quam humana ideo subditur.

Nec enim gladio suo possederunt terram, & brachium eorum non saluauit eos.

Cassiodorus. Ne forte putaret hebraei triumphatores se suis viribus extitisse profectus illos non in suo gladio fuisse victores, nec terram gentium sibi propria fortitudine vendicasse. Hugo cardinalis. (Nec enim) inquit (in gladio suo) id est per arma sua possederunt id est in possessionem acceperunt (terram) promissionis. (Et brachium) id est fortitudo (ipsorum iudaeorum) non saluauit eos ne ab inimicis superarentur. Cassiodorus. (Brachium) enim hic pro robore dicitur, quoniam cum ipso dimicante pugnat, sed istud brachium non eos ab inimicis liberare preualuit quia specialiter virtus diuina saluauit. Brachium enim in sacris duo significat. Brachium domini quandoque Christus dicitur. Esa. l. f. Ecce dominus in fortitudine veniet, & brachium eius dominabitur. Item Luce. j. Fecit potentiam in brachio suo. i. Christo. Aliquando etiam pro robore & fortitudine sumi solet, ut hic, & Esa. liij. Brachium domini cui reuelatum est, id est potentia.

Ed dextera tua & brachium tuum, & illuminatio vultus tui, quoniam concipisti in eis.

Hieronymus. (Dextera) patris christi est, ut illud, Dextera eius exaltauit nos ipse est & brachium sicut alibi. Et brachium domini cui reuelatum est ipse est (& illuminatio) ut in lumine tuo videbimus lumen. Cass. Au. Glof. Vel (dextera) significat prosperam partem (brachium) fortitudinem (illuminatio) consilium quod dominus praestantibus confert quando victoria donare dignatur. Hug. car. Est igitur sensus. (Sed dextera tua) i. per speritas quae eis dedisti (& brachium tuum) id est potentia tua (& illuminatio vultus tui) i. sanum & illuminatum consilium tuum. Cass. Quod totum fecisti tu deus non ex merito ipsorum, sed ex beniuolentia tua, propter quod sequitur. (Quoniam concipisti in eis) Augustinus. Glof. Hoc est sic egisti cum eis ut aliis complaceres in eis, ut quisquis eos attenderet, diceret quia vere deus est cum illis, & deus illos agit. Cass. Vel (conspicuit in illis) quando de toto mundo sola gens electa est, de qua saluator dominus adueniret. Augustinus. Quid ergo alter erat tunc, & alter est nunc? Ablit, Nam sequitur.

Tes ipse rex meus & deus meus qui mandas salutes iacob.

Augustinus. Glof. Tempora enim mutata sunt, auctor vero non mutatur. Tu es inquit ipse rex meus. Cass. i. dominus & saluator cui nomen regis manifestum est conuenire addidit (& deus meus) ne dubitares dominum Iesum Christum esse illum qui mandauit salutem iacob, quando audiuit per angelum iam non dixeris iacob, sed israel. i. vir videtur deus. Idem. Au. (Qui mandas) inquit salutes iacob. Mandare enim est non Gen. xxxii per nos, sed per aliquem alium aliquid precipere vel facere, unde deus illis antiquis non per se & sua essentia visus est, sed per aliquam creaturam. Nam illa visio beatifica seruatur in resurrectione iustis.

In te inimicos nostros ventilabimus cornu, & in nomine tuo spernemus insurgentes in nobis.

Augustinus. Glof. Quasi diceret sicut illos iniuste edem, modo nos & quod illis tunc temporaliter fecisti nobis in iudicio spiritualiter facias. Cassiodorus. Tunc enim inimici ventilandi sunt diuino iudicio quando aream suam ventilabro discrepationis. Saluator noster excuties paleas sequestrabit a frugibus (in te) inquit inimicos nostros ventilabimus cornu. Cornu frequenter sumitur pro fortitudine, ut hic Cornu quidam & libro Throni. Aliquid per superbiam, ut cornua peccatorum coterentur, cornu altaris Christus est, Hieronymus. Quod Christus est & qui est etiam nomen patris in quo aduersarii nostri ventilantur vel spernant, unde sequitur (Et in nomine tuo spernemus insurgentes in nobis). Cassiodorus. Tunc scilicet quando ledere non valebunt, nam modo illi iustos despiciunt quos postea iusti spernendos esse iudicabunt. Glof. Bene inquit in te & in nomine tuo non merito meo.

Non enim in arcu meo sperabo, et gladius meus non saluabit me.

(Non enim) inquit in arcu meo sperabo. Augustinus. Sicut nec patres nostri sperauerunt in suo. (Et gladius meus non saluabit me). Cass. (Arcus) est praesidium bellatoris in quo mens humana confidit. Praelatores autem mundani plus de gladio praesumunt, nam sagitta praeterea incassum mittitur. (Ensis) vero ro certissime mortis opus effectum, quia propter nec ipsum sibi auxilium ferre dicit quod id bello creditur hoies ad praesidium plus valere, sed nec in eo confidit multitudo sanctorum, sed in protectione diuina cuius rationem subdit, dicens.

Saluaasti enim nos de afflictionibus, et odientes non confundisti.

Augustinus. Cassiodorus. Glof. (Saluaasti) contra hostibus disti haec duo praeterita per futuris accipienda sunt quae ita certa sunt sicut certum est, quod id quod fuit non potest non fuisse, non enim dubium est quod in seculo aduersum sancti a persecutione spirituum pessimi mori qui eos hic persequuntur liberabuntur, confutetur vero qui beatos oderunt quoniam illi eterna ultione dannabuntur. Iusti autem caelorum regna recipiant. Et tunc

In deo laudabimur tota die, & in nomine tuo confitebimur in seculum.

Hieronymus. (In deo) inquit laudabimur tota die quia ipse est laus & gloria nostra. Cassiodorus. Ipsi autem qui dicunt (laudabimur) in futuro se profitentur esse predicandos sine arrogantia, tamen

Psalmus xliii.

designat gloriam suam qui se in deo testatur esse laudandos. Quod autem dici tota diei perpetuum tempus ostendit quod non habet noctem. Glosa. (Et pro id est ponitur in nomine tuo). Hierony. Quod a te Christo Christiani vacamus. Hug. car. Vel in nomine tuo, id est in virtute & re nominis tui quod est Iesus. (Confitebimur tibi). Idem. Glosa. id est laudabimus te (in seculum) id est sine fine.

Nunc autem repulisti & confudisti nos, & non egredieris deus in virtutibus nostris.

Glo. Hugo car. Hec est secunda pars in qua enumerat mala quae hic fuerunt boni, & tanquam diceret, hec sunt bona a patribus audita quae fecisti populo dure ceruicis. Nunc autem id est in medio temporis quod est inter illorum praeteritum & nostrum futurum. Hieron. Cassiodorus. (Nunc) enim praesens tempus ostendit, in quo exercitatur uti eternum glorificemur. Pij namque martyres per hos octo versus inferiores narrant quas afflictiones praesenti tempore sustinebant, & tamen nunquam a domini veneratione discedebant. (Nunc) inquit repulisti nos. Cass. Augu. id est dilationem nobis fecisti de illa futura gloria quam nobis promissisti. (Et confudisti nos). Aug. Glo. Non in conscientia, sed in facie hominum. Cassiodorus. Illa est enim gloriosa confusio, quam martyres subeunt cum iniuriis affliguntur, fustibus caeduntur, & morti velut criminibus obnoxij mancipant. Hug. car. Et nota modum loquendi sanctorum dicentes enim repulisti confudisti, dicunt quod tribulatio a deo est quicquid eam inferat. Sequitur. (Et egredieris deus in virtutibus nostris) Cassio. Olim enim egrediebatur in virtutibus hebraeorum, quando sine labore prostrati sunt, qui se contra eos erigere tetrauerunt. Hugo card. Et dum persequeretur vnus mille, & duo fugarent decem milia. Cass. Nunc autem non egreditur deus in virtutibus martyrum, cum eos tribulationibus subdit, & diuersis passionibus tradit. Glo. Sed hoc ideo facit ut doceat hanc spernere & aeterna quaerere, & ut appareat an gratis colatur deus a quo gratia est homo saluatus, deinde exequitur qualiter confusi & repulsi fuerint, dicens.

Avertisti nos retrosum post inimicos nostros, & qui oderunt nos diripiebant sibi.

Lra Hie. sic habet iuxta Heb. Vertisti i terga nostra hosti &c. Idem Hugo car. (Avertisti) inquit nos id est aliquos ex nobis (retrosum) a fide post inimicos nostros tyrannos, ut videtur eorum sequerentur errorem. Cassiodorus. Glos. Vel (averti) est hostem fugere carnalem. Aversos ergo se in hoc mundo ante inimicos suos esse testantur, qui insequendum discrimina vitauerunt. Hieronymus. Debemus itaque inimicos nostros ante nos habere, ut sciamus quid cauere debeamus, debemus & retrosum conuerti, ne in vijs prauis perdetur iter nostrum. (Et qui oderunt nos, diripiebant sibi). Cassiodorus. Hoc lolet fugatis emergere, ut in direptionem praedam cadant, qui hostibus minime resistere potuerunt. Hieronymus. Vel tunc diripiebant persecutores martyres cum plagis, carceribus, & tormentis reliquis eos vexabant.

Didisti nos tanquam oves escarum, & in gentibus dispersisti nos.

Glo. Hic diuersi martyres notant, & diuersi martyrum genera. Alij enim fuerunt escarum, alij dacti in feruitum gentium. (didisti) inquit nos dispersos scilicet in fide (ad oves escarum). Cassiodorus. Escarum enim luporum est ouium manuferta simplicitas quae martyribus merito comparatur qui a persecutoribus suis occidi sine concertatione acquiescunt. Glosa. (Oves autem escarum) dicit, id est quae ad escas sunt, non ad foet. Hugo cardina. Nam sunt quaedam oves foetose quae non facilius occiduntur, sed cum desunt parere, tunc non curatur de eis, sed occiduntur de facili, sicut & martyres inuitiles reputantur, & viriliter occidebantur (& in gentibus dispersisti nos). Cassiodorus. In hoc diuersos significat fideles, qui gentibus traditi libertatem suam cum patrimonij perdidit. Hug. cardinalis. Et fuerunt apud diuersas gentes in exilium deportati sicut Iohannes, Clemens, & similes.

Vendidisti populum tuum sine pretio, et non fuit multitudo in commutationibus eorum.

Hieronymus. Vix nunc de se locuti sunt martyres nunc de Iudeorum populo dicitur, quibus dictum est. In peccatis vestris venditi estis, & ideo sine pretio quia non est effusus agni sanguis pro eis (& non fuit multitudo in commutationibus eorum). Idem. Vilius enim erat merces quae fuit vendita, ideo non est commutatio facta nam dominus populum quem emit non auro neque argento, sed pretioso ac proprio eius sanguine comparauit, sicut ait Petrus apostolus. Hugo cardinalis. Vel ut etiam de martyribus loquatur (vendidisti) inquam populum tu sine pretio quia nullam utilitatem inde aestimabant tyranni, & secundum eorum opinionem. (Non fuit multitudo in commutationibus eorum) id est pro illis qui propter fidem occisi sunt non successerunt multi credentes, sequitur.

Posuiisti nos in opprobrium vicinis nostris, subannationem & derisum his quae sunt in circuitu nostro.

Glo. Tanquam diceret martyres preter dura turpia etiam patimur, quia posuisti nos opprobrium vicinis nostris. Cass. Glo. Quod autem dicit posuisti nos ostendit immobilis passionem. (Opprobrium) vero contra publicum positum est nam sicut oia proba decora sunt, sic indecra cuncta monstrantur opprobria, ideo autem dicit (vicinis nostris) Quia grauis est afflictio quam a vicinis patimur cum non transitorie dicitur quod a circumstantibus iugiter imputatur. Hiero. Vel (vicini) dicti sunt persecutores propter habitationem mundanam qui saepe exprobrant irridendo dicentes veniat deus vester & eruat vos de manibus nostris. Glo. Vel (vicini) dicit de istam conuersionem (posuisti) etiam nos subannationem. Glosa. Quae sit contractio natio. Hugo card. Ex indignatione, (& derisum). Idem. Qui sunt cum risu & gestu. Cass. Glosa. Derisus enim immoderata illaritate denuncians (his qui sunt in circuitu nostro). Cass. Glo. Infidelibus scilicet & perfidis qui nunquam nobiscum sunt sed nobiscum recto dogmate gradiuntur, sed in circuitu semper ambulant.

xiii
Alia litera
gregem ad
vorandum
Alia litera
rationibus.

xiii
Alia litera
gradis commutatio
Alia litera
in iubilatio
nibus

Esa. vi.

i. pet. i.

xv
Alias
hic in
Alia litera
deorsum &
contemptum
his qui in circuitu nostro
sunt

Psalmus xliii fo. lxi.

Posuiisti nos in similitudinem gentibus, & commotionem copitis in populo.

Cassiodorus. Martires enim in similitudinem christi gentibus constituti praepositi quando eos comparibus poenis & cruciatibus affecerunt. Hieronymus. (Posuisti nos inquam in tuam) utique similitudinem ut sicut te mundus odio habuit prius ita & nos deinceps odiret. Glo. Vel de nobis forma maledictionis sumant super alios dicentes, sic peccas ut Laurentius commotionem capitis in populo. Hierony. Cassiodorus. Sicut enim in passione christi transeunt, mouebant capita sua ita & in martyrio suis faciunt, sed etsi quis in christo nunc pie voluerit vivere, protinus inique blasphematur cum cum irrisione vel capitis commotione.

Tota die verecundia mea contra me est, & confusio faciei meae cooperuit me.

Hieronymus. Dominus haec in assumpta loquitur carne, qui pro nobis verecundiam patitur maledictur atque confunditur usque ad ipsum etiam patibulum crucis (tota die) inquit (verecundia mea contra me est). Cassiodorus. Glosa. Est enim quedam verecundia quae solet ad momentum venire & breui tempore sedata discedere, ista vero grauissima erat quae iugiter permanebat, quia (tota die) erat etiam ante oculos populi sancti immoderata verecundia vehemensque confusio quando illos sibi iugiter insultare cernebat quos impios esse cognouerant. Cum autem dicit, (operuit me) non solum vultus, sed etiam totius corporis indicauit errorem. Glosa. Hec autem confusio procedit.

A voce exprobrantis et obloquentis, a facie inimici et persequentis.

Hieron. (A voce) inquit (exprobrantis). Cum scilicet diceret ei. Si filius dei es descende nunc de cruce. (Et obloquentis). Glo. Id est crimine imponentis. Hugo card. Vel occulte mordetis & detrahentis. Cass. (Exprobrare) enim est in faciem maledicere (Obloqui) vero absenti detrahere, & aliquem sermone doloso mordere. Glo. Quis autem sit exprobrans, & obloquens subdit (A facie inimici). Cass. Qui scilicet cum capitaliter odit. Et ne putares huiusmodi aduersarii leue addidit. (Et persequentis) quod odium probatur acerrimum. Cum non solum corpus extingueret, sed etiam ipsas animas cupiant suam prauitate trucidare. Hiero. Vel a facie inimici id est iude & persequentis populi iudaici.

Hec omnia venerunt super nos, nec oblitus sumus te, et inique non egimus in testamento tuo.

Hiero. Martyres ista dicunt, quia omnia quae tu domine Iesu pertulisti & nos eade pertulimus. (Nec oblitus sumus) sed semper confelli sumus te. Cass. Dicendo autem (haec omnia) ad vnum colligit quae tractatu superiore dixerunt. Glo. (Hec) inquit omnia non separatim, sed simul venerunt super nos. Cassio. Glo. Quia non erat in nobis per culpam. Glo. Augu. Cass. (Venerunt inquam quasi fera terri

16
Alia litera
tribus

Mat. xv.

xvii
Alia litera
ignominia

Alia litera
blasphemantis
Alias
victoris

xix
Alia litera
nec mentiti
sumus in patre

bilis, quasi fluius turbulentus. (Nec oblitus sumus te). Glo. Augustinus. Ecce quanta firmitas martyrum. (Nec) inquit oblitus sumus te. Quia intelligimus gratis colendum te propter te. Cassiodorus. Et quia qui illum mente retinent eius testamentum nesciunt oblitisci. Sequitur. (Et inique non egimus in testamento tuo). Glo. Hoc est in lege cuius precepta seruamus, vel in pacto quod pepigimus tecum in baptismo. Pe. can. Hoc enim est fideliter implere precepta firmiter, expectare promissa, foriter tolerare aduersa. Hie. Vel (non inique egimus in testamento tuo), quia illud veraciter predicamus.

Et non recessit retro cor nostrum, et declinauit semitas nostras a via tua.

(Et non recessit) inquit retro cor nostrum. Glo. Id est ratio nostra ita quod retro irret desperando de bonitate dei. Cassiodorus. Retro enim redit cor eorum qui de domini bonitate desperant & putant illum rogatum non succurrere qui etiam non petentibus cognoscitur subuenire. Quod isti minime fecerunt, qui spem in domino habere probati sunt. Hie. Vel (non recessit retro cor nostrum) ut errores phanaticos unde digressi sumus sequeremur. Glo. Motandum tamen quod non dicit simpliciter (non recessit) sed addidit (retro) quia etsi sancti aliquando descenderant a contemplatione deitatis, non tamen recedunt. (Et). Glo. Dum scilicet sic in angustia viam ambulamus (declinauit) id est tulisti, (semitas nostras a via tua). Augustinus. Glosa. Semitae enim nostrae erant in voluptatibus & prosperitatibus seculi, sed tulisti eas de sua via & ostendisti arctam viam quae ducit ad vitam. Cass. Vnde (semitas) hic in malo posuit. Et propter ea addidit (nostras) huiusmodi namque semitae per quas ambulat humana fragilitas a via superna diuine ducitur quia ille ducit ad horribilem mortem, via vero sine dubio confert desiderabilem sospitatem.

Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis, et cooperuit nos vmbra mortis.

Litera. Hieronymi iuxta hebraeum alium sensum affert. Sic enim habet. Quoniam deiecasti nos in loco draconum & operuisti nos vmbra mortis. Hieronymus. Humiliati sumus (in loco afflictionis) hoc est in corpore isto, in quo versamur & affligimur (propter te). Cassiodorus. Glosa. Vel in isto mundo qui est fidelibus loco afflictionis, unde nascitur compunctio & penitudo. Gregorius in moralibus. Job libro. i. Qui enim ad aeternam patriam tendunt nunc semetipsos in afflictionis loco deiciunt. ut tunc in loco gaudij veraciter sublimentur. (Et cooperuit nos vmbra mortis). Hie. Bene vmbra mortis in hoc seculo opprimit & non ipsa mors, quia martyres vel reliqui facti etsi affliguntur etsi morti designantur viuunt tamen deo, & hec mors vmbra eis est, & non veritas mortis. Augustinus. Glo. Na hec mortalitas vmbra mortis est, vera autem mors est damnatio cum diabolo. Greg. vbi sup. Per quam anima separatur a deo. Quos enim constat non spiritu, sed sola carne mori, nequaquam se vera morte, sed vmbra dicunt mortis operiri. Cassiodorus. Vnde vmbra mortis huius vite transitum dicit qui sanctis & peccatoribus probatur esse communis. Illa vero mors vera est qua impij aeterna dam-

20
Alia litera
declinauerunt

Mat. vii
Alias
deiecasti in loco infirmis
tatis.
Alia litera
operuit

Gregorius.

Augusti

Psalmus. xliii.

ratione puniuntur. Glosa Vel vmbra mortis sunt homines per ignorantiam morientes, & alios ad suę mortis tenebras trahentes.

Sobliti sumus nomen dei nostri, & si expandimus manus nostras ad deū alienum.

Augustinus. Glo. Iste est intellectus filiorum chore quę propter hæc omnia mola non obliuiscuntur deum sciētes quia deus requirit ista. Hierony. (Si obliti sumus) inquit (nomen dei nostri) id est. Christum, & si expandim⁹ manus nostras ad deū alienum, hoc est ad idolum. Glo. Cassiodo. Id est si nos cum operibus idolo vouimus, & est hic de feri pto orantis quę tensis manibus crucem efficit quam fronte recipit.

Nonne deus requireret ista, ipse enim nouit abscondita cordis.

Cassiodo. (Nonne) Cum pondere pronuntiandum est, quoniam grauissimū est apud dominum, si in eius religione peccemus. (Requirere) autem solemus quado illa desideramus agnoscere quę nram nouimus conscientiam non tenere. Deus autē sciens requirit, nō vt ipse aliquid nouum discat, sed vt nos faciat quę sunt obliuione sepulta cognoscere. (Nonne deus) inquit (requirit ista). Glo. Manifesta scilicet. Cassiodo. de quibus supra dixerat Si obliti sumus nomen dei nostri, & si extendim⁹ manus nostras ad deum alienum. Glo. Tanquam diceret ita vtique inquit. (Ipse enim nouit abscondita cordis). Idē. Quo scilicet corde magis religio geritur quā deuotione corporis. Augustinus. Glo. Noscere autem dicitur deus & quod te facit noscere. Sicut & ipse abraham ait. Nunc cognoui quod timeas deū, id est te & alios feci cognoscere. Sed quę sunt illa abscondita quę nouit deus? Ecce.

Quoniam propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut & oues occisionis.

Glos. Cassiodo. (Quoniam propter te) inquit nō pro criminibus nostris, sed, vt fides tua gentibus augeatur. (Mortificamur). Pari. cantor. In cōpassione proximi, in maceratione carnis, vel effusione proprii sanguinis. (Tota die). Glosa. Cassido. Longis scilicet passionib⁹, & quia quod morimur videt homo, cur autē morimur non nisi deus, propterea hæc sunt occulta cordis quę nouit de⁹. Cassiodorus. Vel quod dicit (tota die) non momentaneam mortem, sed per vniuersum vitę tempus p̄stratum nobis fidelium declarat exitum. Pari. ca. Quia tota vita sanctorum martyrium est. Estimati sumus sicut oues occisionis. Cassiodo. Ovis nō habet arma, non cornu valet, non dente contendit, aut fuga presumit, sed manibus latronis patienter acquiescit, dum nulla se relictione defendit. Sic & famuli Christi volut oues estimati sunt mori quoniam sine contentione aliqua videbantur occidi. Hierony. Et quia o domine ab his tentationibus elongatus es, & tanquam in naui dormiens, non nos a tempestate defendis, excitamus te confessione supplicii deprecantes & dicentes.

Exurge quare obdormis domine & exurge, & ne repellas in finem.

Glosa. Hęc est tertia pars vbi precatur auxilium vt scilicet hic afflictis tempore resurrectionis subueniat, & tanquam diceret, nos tanta patimur, scilicet, sed vt non deficiamus. (Exurge) inquit (quare obdormis dñe). Cass. Quāuis enim deo nō cōueniat exurgere qui nunquam nescit posse dormire. Illum tamen humano vsu dormire dicimus, quando expectatio nostra diuina dispensatione differtur. Augustinus. Hierony. Glo. Et quāuis sciāt sancti Christū nō dormire & sibi resurrexisse, precantur tamen resurgere per fidem nō sibi sed gentibus quę putant eum mortuum. Nam & si illi crederent, crederent in eū nō persequerentur, sed ferquerentur. Augustinus. Glosa. (Exurge) igitur (id est confortantes. Quare obdormis domine). d. est negligere videris, sed quare hoc? Et si nos nesciamus, tu scis quare vel pro culpa, vel pro utilitate, qd si pro culpa, vtinā abesset si p̄ utilitate, vtinā adesset. Cassio. Repetitur autē (exurge) vt qui bus videt pericula crescere, nō tardet subuenire, & ne repellas in finem. Hiero. Mortis eternę scilicet. Glo. Vel si hoc differas, non tamen in finem, Hugo cardinalis, id est in æternum.

Quare faciem tuam auertis, obliuisceris inopie nostre & tribulationis nostrę.

Glo. Non est hęc querela, sed supplicatio pia puri cordis. (Quare) inquit (faciem tuam) id est cognitionem tuam auertis. Cassiodorus, quasi diceret, quare taudiu astimas differendos, vt respicere non credaris, cum subuenire distuleris. Hierony. Auerit enim interdum deus faciem ad tempus vt probet electos suos. Lyr. Et loquitur hęc de deo more humano, qui quādiu orationem aliquorum non exaudit faciem suam auertit. (Obliuisceris in opie nostre, & tribulationis nostrę). Glos. i. non das spiritum fortitudinis sine quo inopes sumus. Hiero. Vel (obliuisceris inopie nostre) quā vtiq; patimur habēdo p̄ nihilo huius mūdi diuitias, & regnū cōlestē desiderātes. Cass. Quāuis tu in alijs sic inopiam diligas, vt te inopem dicas. Addidit etiam (& tribulationis nostrę). Idem. Glo. Cui⁹ tu semper clemēs inspector es. Glo. vel obliuisceris tribulationis nostre quia eam non mitigas. Sed hoc quare, nos nescimus sed querimus. Licet non nisi pie & iuste hoc facias.

Quoniam humiliata est in puluere anima nostra, conglutinator est in terra venter noster.

Glosa. (Quoniam) inquit (humiliata est in puluere aīa nra), i. in cognitione mundanorū quę pulueri cōparāda sunt. Cas. Vel humiliat se in puluere qui cinere supra se sparsit. aīas suas peccatorū recordatiōe discutiāt. Hie. Vel humiliata est in puluere aīa nostra vt ab illis inclinatemur, quos vetus vt puluerē a facie terrę proicit. Augu. Glo. Puluis em nos persequitur, i. mali, de quibus dicitur. Non sic impij non sic, sed tanquam puluis ante faciem vti. (Conglutinator est in terra venter noster). Glo. Hugo cardinalis. Id est sensualitas quę terrenis inheret, quia vt venter mollis est, & immundis cogitationibus plena. Cassiodorus. Vel hoc dicit, propter inulos, qui longa oratione prostrati tota

Psalmus. xliiii.

fo. lxx.

corporis effusione tenduntur. Adherere enim terrę significat in orationib⁹ diutius immorari, per quas efficaciter peccata vincuntur. Hiero. Vel (conglutinator est in terra venter noster) cum caro infirmatur, sed sensus est intentus in cōlestibus. Hugo de sancto victore. li. senten. capi. xliiij. Vel per puluerem intelligitur cogitationes vanę, per terram vero praua desideria. Bene autē prius anima i puluere humiliatur, ac deinde venter conglutinator i terra quia nisi pri⁹ anima vanis se cogitationibus subderet, nequaquam carnem desideria immunda obligaret, sed quia prius anima a vanitate vincitur, postmodum caro ad immundiciam conglutinator.

Hierony

Exurge domine adiuua nos, & redime nos propter nomen tuum.

Cassio. Magnarum afflictionum suauissimus finis adhibet, vt petant se dominicę resurrectionis gloria liberari, vbi omnium christianorum spes probatur agnosci. (Exurge) autem non ad dormitationē sed ad resurrectionem est potius applicandum, in qua destructa agnoscitur humana captiuitas. Supra enim vbi eum quasi excitare voluerunt, dictū est quare obdormis, hic autem solummodo. (Exurge) ponunt, vt illam resurrectionem intelligerim⁹ in qua humana fuit destructa captiuitas, illo enim resurgente adiuti, illo ad cōelum ascendente liberati sumus, verum hæc omnia nobis contulit non propter meritū nostrum, sed (propter nomen suū) Glo. & Hugo card. Vel (exurge dñe) id est fac nos exurgere, vt aīa quę paup̄mōdo adheret ad te erigatur a terrenis ad cōlestia. (Adiuua nos) erectos ad bene operādum. (Et redime nos) id est libera nos adiutos vt sine metu sim⁹. Et hoc totū p̄pter nomen tuum id est gratis non pro merito nostro.

viii
* Alia lit.
miam.
* Alia lit.
libera.

Glosa.

titulus psal
m̄is huius,

Alius p̄scri
bitur a hie
ronymo,

Cassio,

at iii.

Titulus.

In finem pro his qui commutabuntur filiis Chore, ad intellectum. canticum p dilectio.

Alium p̄scribit beatus Hiero. sic scilicet. Victori filiis filiorū chore eruditionis canticū mantif sumum vel vt alijs placeat Inuitatorium ad filia filiorum Chore. &c. Cassio.

Quod ait in finem perfectionē significat, hoc est dominum saluatōrē. (Pro his qui commutabuntur filiis Chore) id est filius crucis qui in ecclesia p̄manentes (commutabuntur) Glo. De veteri homine in nouū. Cassiodo. Vel transeundo de tristitia huius mundi ad gaudia æterna. (Ad intellectū) Glo. Tanti mysterii, tanti decoris, id est cōmunionis scilicet Christi & ecclesię. Cassiodorus. Cum autem dicit (canticum). Textum psalmi significat qui t̄hendus est ad intelligentiam supernam, in qua futurum rerum sacramenta spiritualia continentur. Hiero. Idem. Pro dilecto filio id est Christo, de quo pater loquitur in euangelio. Hic est fi

Lyr. In isto psalmo exprimitur prosperitas filiorum israel, p̄missa a filiis Chore, & dicunt aliqui qd ista prosperitas fuit sub rege Asuero alii sub Salomone, alii sub David attamen. Lyr. ra intelligit hunc psalmum de rege immortalis Christo & sua sponsa ecclesia.

lius me⁹ dilectus, in quo mihi bene cōplacui. Psalmus enim iste spiritualium nuptiarum cōtinet sacra p̄sentia. id est coniunctionem christi cum ecclesia. Glosa & hugo cardina. Vnde materia huius psalmi est de nuptiis christi & ecclesię. Spōsi & sponsę, & regis & plebis. Intentio autem est mouere ad laudes Christi & ecclesię sponsi & sponsę. Et diuiditur in tres partes. In prima propheta cōlestibus apostolis saginatus, se promittit laudatū deū. In secūda landat spōsū, id est christū dominū, ibi (specios⁹). In tertia submissis landat spōsam istē ecclesiā, ibi (Audi filia). Volens itaque propheta ad nuptias intromitti, & in eis epithalamium suum cantare, ait.

Erucauit cor meū verbum bonum, dico ego opera mea regi, Cassiodorus. (Erucauit) dicitur quando satietas multorum digestionis saluberrimas euaporat. Idem. Glo.

Intus igitur satur propheta & magnis spiritualibus epulis intus boni odoris archanum eructat, dicens (Erucauit cor meum). Glo. Id est mens mea intus plena. Cassiodo. Per cor enim finem mentis intellige. Hugo cardinalis Gregorius. Ideo autem dicit (cor meum) quia illi fosi de deo suauiter loqui nouerunt, qui eum totis cordis visceribus amare didicerunt. Sed quid erucauit (verbum bonum). Glo. hoc est filium dei. Cassiodorus. De quo i euāgelio. In principio erat verbum. (Bonū) vtiq; quia nemo bonus nisi solus deus. (Dico ego opera mea regi). Cassiodo. Glo. hoc est, hūc psalmū, hāc em̄ p̄dicationem quam mēte cōceperat regi dicere gestiebat. Glo. Ne vero eum aliquid a se putes dicere calamo scribe se comparat dicens.

Lingua mea calamus scribe, velociter scribens.

Cassiod. Glo. Lingnam itaq; suam scribe calamo comparauit, quę sic dictura est fideliter spiritus sancti verba, quemadmodum sensus nostri vota calamus describit in charta. Glosa Hugo cardina. (Lingua inquit) mea calamus scribē (id est spiritus sancti, tanquam diceret quod loquor a me ipso nō loquor. Hieronymus. Vel scriba iste christus est de quo in euangelio. Omnis scriba doctus similis est patri familias. gregorius in morali. iob lib. xliiii. Et quia quod loquimur trāsit, quod scribimus per manet, Ideo lingua patris scribē calamus dicitur quia ab eo verbum illius cōternum ac sine transitu generatur. (Sequitur velociter scribens). Hieronymus. Hoc ideo dicit, quia nullus tam cito scribit, sicut ipse dominus in cordibus sanctorum facit. Quid autem scribit nisi fidem, spem caritatem & verbum p̄dicationis.

Speciosus forma p̄te filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit te deus in æternum. Glosa. Hęc est secūda pars, in qua quadriformiter sponsum commendat, a forma scilicet a potestate, a iudicio ab ornatu. Et primo a forma dicen-

fs xliiii
Alia litera
eructauit;

Iohan. i
Mat x

Cassio

2
* Alias
filius scribe
velocis

Hugo

Mat. xliiii

3
Secūda ps
Alia litera
pulchrior
factus es

xxiii
Alia litera
occulta.

Cassiodorus

xxiiii
Alias
deputat
Alia litera
vt & alia
velut

Cassiodorus

Tertia pars
xxv
Alia litera
euigila cur
proicis in
sempiternū

Psalmus. xliiij.

Speciosus inquit (forma pre filiis hominum) Hieronymus. Augustinus. Glo. Est utique homo, sed quoniam sit homo non est tamen ut quilibet homo. Cum & homo & dei filius intelligatur. Et ideo pulchrior dicitur pre aliis filiis hominum. Hieronymus. Forma autem de qua loquitur hic non magnitudini deputanda est, sed decori. Cassiodorus. Vel ideo speciosus dicitur quia peccata non habuit. Illud enim speciosum dicitur, quod gratia mundissimam puritatis ornatur, quamvis pater. Augustinus. Speciem corporis eius dicat fuisse laudabilem. Glo. Notandum tamen quod non dicit (Speciosus forma) pre angelis, sed pre filiis hominum, ut eum in suo genere commendaret. Diffusa est gratia in labiis tuis. Idem. Quia lex per Moysen data, est gratia per Iesum Christum facta est que peccata soluit & quia eo loquente mundus gratiam reconciliationis accepit. Hieronymus. Vel, diffusa est gratia in labiis tuis. Cum morbos verbo curas, cum mare quietare facis, cum ventis silentium indicis, cum tebreum discedere iubes, cum Lazarum vocas & venis, patrem interpellas & audis, & non solum audis, sed etiam respondet, & omnia que loqueris gratia laborum tuorum perficiuntur. (Propterea benedixit te deus in eternum. Cassio. Benedixit enim in eternum cuius regni non erit finis) Bene autem dictum est a forma femur. Benedixit te deus qui & passionem petulit, & ad regna celorum peruenit. Augustinus. Glo. Vel propterea benedixit propter scilicet gratiam qua regnum celorum datur cum olim terra daretur. Glo. Secundo laudat eum a potestate, dicens

Cur dixit speciosus per homines & non angelis

Iohan. i,

Alia lit. gladii tui, Alia litera circa femur

Ephe vi

Gen. xlix, Gen. xxiii

Aliter a Hiero legitur

Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime.

Glo. Accingimur enim pugnaturi, praeingitur ministraturi, succingimur ituri. (Accingere) igitur (gladio tuo) Hieronymus. Cassio. Per gladium verbum predicationis debemus accipere, de quo etiam evangelio. Non veni pacem mittere in terram, sed gladium & apostolus dicit, & gladium spiritus quod est verbum dei. Femur vero incarnationem significat, sicut in Genesi legitur, non deficiet princeps ex utero tuo, nec dux de femore eius. Et Abraham famulo suo tacto femore praecepit ne acciperet uxorem filio suo de filiabus Chanaan. Hiero. Non solum autem dicitur accingere sed addidit potentissime, ac si diceret, tu Christe invue carnem, pugna contra diabolum, & libera genus humanum de inferno. (accingere) inquit (gladio) verbi predicationis, qui divi dat filium a patre filium a matre, nunc a socro (supra femur tuum) supra carnem scilicet assumptam potentissime id est non segniter, neque leuiter, sed viriliter. Grego. super Ezechielem. (Gladium) itaque circa femur (potentissime) sumpsit, quia sermo predicationis illius ex incarnatione conualuit.

Specie tua et pulchritudine tua, intende prospere, procede et regna.

Sic vertit. b. Hiero. ex hebreo Gloria tua & decore tuo Et decore tuo prospere ascende. Hiero. (Specie tua) inquit (& pulchritudine tua) hoc est sanctitate & iustitia. Cassio. Vel in hoc utramque naturam posita evidenter agnoscimus, ut species pertineat ad humanitatem, in qua mundo apparuit pulchritu-

do ad deitatem unde omnia pulchre veniunt que cunctis decora sunt intende. Cassiodorus. ut pereuntem hominem de coelo miseram aspicias, iuxta illud quod alibi dicitur. Dominus de coelo prospexit super filios hominum (prospere). Idem. Aug. Glo. Humano generi liberationis beneficia prestando, ut regnes per fidem in gentibus prout iam factum est (procede) Hiero. Id est de coelo veni, Cassiodorus. Glo. Vel de utero virginis ut sponsus, sicut alibi scribitur & ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. vel (procede) ab his victis ad alios vincendos (& regna) Idem. Hoc est in fide hominum tuam potentiam ostende. Hiero. Quia regnum antea erat dyaboli, unde dicimus in oratione dominica. Adueniat regnum tuum. P. cantor. Vel (procede) de populo in populum de coelo in virginis uterum, de utero in praeseptum, de praeseptum in paribulum, de paribulum in sepulchrum, de sepulchro in infernum, de inferno in mundum, de mundo in coelum. (& regna) nunc in militante ecclesia post in triumphante ut adueniat regnum ad regnum.

Propter veritatem et mansuetudinem et iustitiam, et deducet te in mirabiliter dextera tua

Glo. (Propter veritatem) inquit id est propter hoc quia per te & tuos veritatem doces. Hiero. Veritas enim Christus est qui de se ait. Ego sum via veritas & vita. Augustinus. Cassio. Unde reddita est veritas, terris. Cum veritas de terra orta est iustitia de coelo prospexit & mansuetudinem & iustitiam. Cassiodorus. Mansuetudo monstrata, est quando in cruce pro persequentibus oravit, iustitia vero, quia precepta salutaria pius doctor infudit, Gregorius, in mora. Iob. li. j. Veritatem namque exequens mansuetudinem cum iustitia conseruauit, ut nec zelum rectitudinis in mansuetudinis pondere amitteret, nec rursus pondus mansuetudinis perturbaret. Hiero. Vel (propter veritatem) Quia illa quae per prophetas promiserat adimpleti (& mansuetudinem) quia sicut omnis pro vita populi immolaris, (& iustitiam) eum non potestate, sed humilitate eripuit hominem (& deducet te mirabiliter dextera tua) Glo. Quia omnes mirabuntur, vel quia miracula facies. Cassiodorus. Vel (deducet te) id est per cursum vite huius inoffensa conuersatione custodiet (mirabiliter) quia tertia die resurges a mortuis (dextera tua) potentia scilicet verbi.

Sagitta tuae acutae populi sub te cadent in corde inimicorum regis.

Cassiodorus. Hiero. (Sagittae) sunt predicationes corda hominum transfigentes quae acutae sunt, quia usque ad interiora corda penetrant & ideo vulnerant ut sanent, ideo percutiunt ut liberent, ideo prosterunt ut erigant, sagitta enim est lignum ferro armatum, cuius pars penata una est, sic verbum dei ex ligno crucis egrediens & fortitudinem penetrandi habet, & velocitatem quo voluerit perueniendi. Cassiodorus. Glo. Et nota quod supra gladium posuit qui proxime vulnerat, hic sagittas, quae longe diriguntur, in quo incomprensibilis Christi potentia ostenditur (Populi sub te cadent). Glo. (Populi scilicet per eas vulnerati sub te cadent). Cassiodorus.

Ps. xlii

Mat. v

Alia lit. verbum veritatis Alia terra bilia

Ioh. xlii, ps. lxxxiii

Alia litera hic potentissime me Alia litera corda

Cassiodorus

Psalmus. xliiij.

fo. lxxi.

Non quidem pedibus quibus corpora sustinentur, sed corde quo animae perfidia subleuatur. Cassio. Augustinus. Glo. Ut ubi se erigebant contra Christum, ibi caderent ante eum Sicut Paulo apostolo contigit, qui hac sagitta percussus persecutor interram prostratus cecidit, & predicato. inde surrexit (Cadent) inquam sagittae istae (in corde inimicorum regis, Augustinus. Cassiodorus. Glo. Hoc est in corde inimicorum tuorum, qui a lege superna contraria voluntate dissentit, ut de inimicis sint amici, & hoc est quod titulus cecinit pro his qui commutabuntur filiis Choro. Lyra. Et est litera ista reuersa, pro cuius intellectu sic est sumenda, sagittae tuae acutae cadent in corde inimicorum regis populi sub te.

Cassiodorus

Alia lit. Thronus alias septem equitatis

Glo

Alia lit. exultationis Alia litera praeparationis tuis

Hierony

Glo

Alia lit.

Sedes tua deus in saeculum saeculi, & virga directionis virga regni tui

Glo. Hic commendat Christum a iudicio. Cassiodorus. Sedes enim ad iudicium futurum pertinet. Glo. Remigius. (Sedes) inquit (tua deus) id est iudiciaria & regalis potestas. Hiero. Non quidem temporalis est, sed eterna, quia in saeculum saeculi. Cassiodorus. Ideo in saeculum saeculi quoniam quicquid ibi constitueris, nulla poterit temporis successione dissolui (virga directionis virga regni tui). Aug. Glo. Quae homines distortos dirigit. Cassio Glo. Virga enim haec regulam divinae significat aequitatis quae veraciter recta dicitur, quia nulla prauitate curuatur, quam regis honoris insigne sceptrum dicebat antiquitas. Hiero. Vel sedem dei facta ecclesia intelligitur, vel anima fidelis quae sedes est sapientiae, per virgam vero correctio disciplinae, quia per illam corda illorum diriguntur quae tortuosa erant. Augustinus. Glo. Nemo igitur sibi multum de misericordia praesumat aut blandiatur quia virga directionis si alios regit, alios conterit, regit quidem spirituales, conterit vero carnales.

Dilexisti iustitiam et odisti iniquitatem, propterea vnxit te deus & deus tuus oleo laetitiae pre confortibus tuis.

Glo. Vere virga ista virga est directionis. Quia, (Dilexisti iustitiam) Non ei solum iustus es in te, sed etiam in aliis iustitiam diligis (& odisti iniquitatem). Cassiodorus. Nemine enim perfecte diligit iustitiam, nisi qui & a se per se malos execratur. Hieronymus. Non autem hoc dicitur adeo quod odium ca dat in deo sed odire deus dicitur id est repudiare. Glo. Nec dicitur odisti hominem sed odisti iniquitatem, propterea. Glo. Ut scilicet diligeres iustitiam & odires iniquitatem, vel quia dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem vnxit te deus, deus tuus) Cassiodorus. Vnctus Christus & regem significat & sacerdotem, quia dignitates istae per vntiones sumebantur. Glo. Aug. Bis autem ponitur deus deus quorum alter vocatiuus, alter nominatiuus, iste vnctus est ille lapis id est per lapidem illum significatus quem Iacob vnxit. Glo. Tanquam diceret vnxit te o deus fili deus tuus pater, Cassiodorus. Vel ista repetitio praenotum magnae dilectionis ostendit. Hieronymus. (Oleo laetitiae) id est resurrectionis ascensionis & dominationis, Cassiodorus. Vel oleum

laetitiae est peccati maculam non habere praefortibus tuis. Glo. Apostolis scilicet & aliis in quos ab eo vntio gratiae afflueret. Cassiodorus. Ipse enim hanc benedictionem supra omne humanum genus noscitur accepisse per quam vnctus singulariter ceteros vngere debuisset.

Mirra et gutta et cassia & a vestimentis tuis a domibus eburneis ex quibus deleclauerunt te filiae regum in honore tuo.

Glo. Cassiodorus. Hic laudat propheta sponsum abornatu. Glo. Unde boni odores virtutum his aromatis signantur. Hieronymus. Augustinus. Cassiodorus. Glo. (Mirra) namque pro sepultura ponitur, quae mortem significat quam Christus pro hominum salute suscepit, vel est carnis amaritudo quae pellit vermes malorum in desideriorum & male conscientiae & seruat a putredine vitiorum (gutta) quae dicitur amonica contra venena accipitur duricias enim curat ab aliqua necessitate contractas, & petit oes inflaturas, & tumores, qui pulchrae incarnationi domini cum paratur qui duritia cordis humani sancta predicatione dissoluit Cassia, quae a nostris fistula dicitur in aquis nascitur in immensum crescit & reddit odorem significat aquas baptismatis in quibus fides nascitur & crescit. (a vestimentis tuis). Hieronymus. De fluxerunt enim haec a vestimentis eius id est ab assumpta carne quae velut vestimento se diuinitas circūdedit & de qua stillauit odor mirrae cum est traditus sepulturae fluxit gutta cum compresso serpentis veneno tartarea destruxit refrinxit incendia, produxit, & cassia cum in eo homine per quem deiecit inferos ascendit ad coelos. Augustinus. Glo. Vel vestis Christi a qua haec fluunt est ecclesia quam Christus in cruce abluat a macula ut sit sensus (mirra) id est carnis mortificatio (& gutta) id est humilitas (& cassia) id est fides spirabunt aliis per bonum exemplum (a vestimentis tuis) id est sanctis tuis ab ecclesia tua quos etiam vocat domos eburneas propter castitatem (a domibus) inquit (eburneis). Hiero. Glo. In eburne enim designatur castitas, nam eburn prius sui natura obscurum, limis & ferris ac subulis lucifit, ita sancti perfectiones & attritiones diuersorum suppliciorum climati virtutum varietate fiunt lucidi. Cassiodorus. Est etiam eburn os elephantis qui inter cadrupeia & sensu plurimum valet, & temperanter miscetur feminis suae & coniuge secunda non vitur, hoc pudicis feminis decenter aptatum est, quia illae in domibus eburneis mansisse noscuntur quae per castitatem Christi domini praepcepta secute sunt (Ex quibus) Glo. Odoramentis scilicet (delectauerunt te). Cassiodorus. Id est ad te tua delectatione perducte sunt (filiae regum). Hieronymus. i. animaelandae quae Christum delectatae sunt honorando nomen eius. Augustinus. Glo. Vel (filiae regum) terrenorum non curantes honorem patrum sed Christi vel (regum) id est apostolorum qui se & alios in virtutibus regunt (in honore tuo). Glo. i. Christi. Glo. Nam a Christo Christiani fideles dicuntur, non a Petro petri. Vela Paulo paulini, qui tamen defuncto Christo tanquam fratres sponsam eius id est ecclesiam regendam, & semen iulci-

Alia litera fia et Cassia in cunctis vestimentis

Hierony

Eburn castita te designat & quare

Psalmus. xliii.

tandem susceperunt.

Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato circumdata varietate.

Beatus Hieron. ad veritatem hebraicā sic traduxit Stetit coniunx in dextera tua in diademate aureo hoc fragmentum circumdata varietate nō addidit pu to non haberi in hebreo. Glofa. Hic a sponsa comendatur sponsus. Hieronymus. (Regina) enim ecclesia est. quē ideo regina dicitur. quia regit sua vicia. vel peccata. Glofa. Cassiodorus. Et cū supra sedem spōsi ppheta Laudauerit hica dexters astitisse reginam dicit quia dextera honorabilis pars est sponsi. Glo. (Astitit) inquit non timore curua. sed ipe erecta (Regina) id est ecclesia spōsa que sub te rege regit a dextris tuis. Nam que a sinistris est vbi hedi erunt. nō regina est sed ancilla que de domo cum filio suo eiectetur cū dices. Ite maledicti in ignē eternum (Astitit) dico (i vestitu deaurato) id est doctrina sapientie. Cassiodorus. Vel (autum) ad charitatis debemus aptare fulgorem. qua virtute circumdata resplendet ecclesia. dicit autem (investitu deaurato) nō aureo. ne solā ibi intelligeres charitatem. sed vt adfuit etiam & ceterę virtutes. quas charitas ornat. vnde sequitur (Circundata varietate). Augustinus. Cassio. Glo. Nam & sic vnitas in charitate tamen (auro) id est doctrina apostolorū (argento) id est eloquio prophetarum (gemmis) id est puritate virginum (cocco) id est confessione martyrum (& purpura) id est lamentatione penitentium ornat ecclesia Parisiensis cantor: Vel ideo dicit deaurato non aureo quia in ecclesia militante nō est aurū puritas seu veritas.

Audi filia & vide & inclina aurem tuā & obliuiscere populum tuū & domū patris tui.

Glofa. Hugo cardi. Hec est tertia pars in qua laudat pōsam quadrupliciter. A decore scilicet. a gloria a comitatu. a fecunditate. Cassiodorus. Incēdes enim erat illaudatam relinquere quā talis tanta meruit copulatione gaudere. Hugo cardinalis. Volēs igitur eam primo a decore laudare ad fidem illā inuitat dicens (Audi) Quia fides ex auditu (audi) inquit filia Cassio. Idē. Prophetas scilicet qui incarnationē domini veraci professione cecinerunt (& vide) quoniam spōsus qui tibi promittebatur aduenit (i quo) est amor gloria & gaudium tuum. Augustinus. Glofa. Vel (audi) euangelium & credēdo videbis deū. Hic p ymaginē In futuro perspeciem. Hierony. Filiam autem vocat ecclesiam. vel quia ab eo renata. vel quia sibi sociata est vt ca sta sit mente & corpore. sed quia multi Iudei christum audierunt. & eius miracula viderunt. qui tamen non crediderunt. ideo sequitur. (Et inclina aurem tuam). Hierony. Id est humiliter & sapienter. Hugor car. Non vt reprehendas. sed vt te corrigas. & quia populus Iudeorū habebat aures astringere erectas & graues. ideo bene subiūgit & obliuiscere populum tuum. Cassio. Idem. Glo. Cōuetudine scilicet paganorū & superstitiones insanissimas Iudeorum. ritusq; legis & idololatriam eorū Hierony. Vel consortia demoniorū vicia. scilicet & peccata (Et domum patris tui. Hierony. Diabo

li scilicet qui te prius genuerat. Cassio. Glof. (Vel domum patris tui) Babiloniam vocat. id est mundum istū quem reuera diabolus possidebat Vel sinagogam Iudeorum quē prius domus dei & habitaculum dicebatur. Pari. can. Vel hoc. Ideo dicit quia volens ad deum conuerti contemnere debet parentes. libros. corpus patris & matris transire. & calcare etiam. licet omnes inclament domus in te hęc inclinata remanet Glo. & Hug. cardinalis. Quod si hęc feceris decora eris.

Et concupiscet rex decorem tuum. quoniam ipse est dominus deus tuus & adorabunt eum.

(Et concupiscet) inquit rex decorem tuum) Hug. cardi. Christus scilicet sponsus tuus. Cassio. Hieronymus. Rex enim iste saluator est dominus Iesus Christus qui sponsam quē prius nigra erat in domo patris sui. nunc post baptismum vitijs ablūtā vel gratia fidei candidatam concupiuit. quia ipse est dominus deus tuus. Hierony. Dominus a quo redempta es (deus tuus) quē nunc relictis simulachris ex colis & adoras. Cassiodorus. Non quidem ille quem prius patrē dicebas qui te fecerat tenebrosam. sed iste qui pristinam submouens fedtatem pulchritudinem tibi conuulit nuptialem (& adorabunt eum) Idem. Omnes scilicet populi christiani. de quibus facta es (adorabunt) inquit nō te. sed eū. quia honor tuus in illo est.

Et filia Tyri in muneribus. vultū tuum deprecabuntur. omnes diuites. & plebis.

Cassiodorus. Hic commendat sponsam a gloria. Glo. Cassiodorus. (Et filie tyri) inquit id est gētiū a parte totum. per tyriū enim vicinam Iudę gentes designat in christum credituras. iude enim erat mulier. illa chananea quē ecclesie figurā gerebat. Hieronymus. Tyrus autem interpretabatur angustia vnde. filia tyri filia angustia. hęc sunt animę credentes ex gentibus. Glo. (Hęc) inquam filia tyri id est gētes venient ad illum regem tuum (in muneribus). Augustinus. Glofa. Vt scilicet se offerāt vel vt elemosinas faciāt quibus mercerent regna ccelorum. vult enim vt i celo thesaurizent tēpora lia largiando. Cassio. Quia ipsa sunt munera. quę diuine largitati probantur accepto (vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis). Cassiodorus. Istud iungendū est superioribus vt sit sensus (filie tyri) quę sunt omnes diuites plebis. nobiles scilicet sapientes & huiusmodi (in muneribus vultum tuum deprecabuntur). Lyra. Et quia gloria ecclesie cōsistit in ornatu interiori charismatum & virtutum. non sicut glorię synagoge quę gloriabatur in parietibus tēpli deauratis & vasīs aureis & ceteris preciosis in ministerium templi deputatis. ideo subditur.

Omnis gloria eius filia regis ab intus & in fimbrijs aureis circumamicta varietatibus.

Cassiodorus. Gloria est siquidem ecclesie quādo filia principum sine iustorum conuertuntur ad dominum. & secreto se cupiunt deuotione cordis offerre. Hieronymus. Illę autem filie regis sunt

Psalmus. xlv.

fo. lxxii.

animę fideles. quorum gloria est (abintus). Aug. Glofa. Hoc est intrinsecus in conscientia. seu in secreto sensum vbi deus videt) Est etiam earū gloria. (In fimbrijs aureis). Glo. Id est in doctrina sapientie. vel in fine mundi aut hominis. Cassiodorus. Glofa. Fimbrię enim sunt finitima vestium p quas hominū vira significatur. extrema. Hugo cardinalis. Vnde per fimbrias intelliguntur operata bona in quibus quis perseverat. vbi in finem. Cassiodorus. (Aureis) autem dicit non deauratis vt supra. quia in fine tota perfectio est vbi charitas. nō tanquā deaurata cōspicitur. sed iam plenissima tāquam aurea reperitur. Augusti. Vel per (Fimbrias aureas) significat varietas linguarū doctrinę deus. Cassiodorus. (Circumamicta vero varietatibus) Ideo dicitur propter varias virtutes fidelium quas

Adducunt regi virgines post eam proxime eius afferentur tibi

lectio. Hieron. ex hebreo talis est & plura completur. In seculari ducuntur ad regem. virgines sequuntur eam amice eius. ducuntur illuc Cassiodorus. Glo. Hic laudatur spōsa a membris suis seu a amicis vt supra a iudicio. Lyra. Vel laudatur a prole ab eis procedente non per carnalem generationem. sed per fidem & sacramenta (Adducuntur) inquit. Glo. Cassiodorus. Oportuna scilicet predicatio ne (regi virgines). Cassiodorus. Id est pudice mētes & pudica se mente tractantes. Nam quid proderit cui quā corpus intactū seruare si cōtingat eam integritatē fidei non habere (post eā) quidem post ecclesiam vtiq; proxime eius afferentur tibi. Cass. Proxime ecclesie sunt vidue castę & alij infirmi qui gradu inferiore iunguntur. & vide in ipsis nominibus non minimam esse distantiam. virgines enim dicit adduci. quę corporis integritate robustę. sunt viduas vero afferri quę plerumq; fractę a diuersis sollicitudinib; corporis imbecillitate fatigantur Cum enim virginitas habeat centesimum fructum. ista sexagesima vbertate gloriatur (Afferentur itaq; proxime) Hoc est vidue castę christo qui gradu inferiore iunguntur.

Afferentur in laticia et exultatione. adducetur in templum regis.

Cassiodorus. Quia sexus ille fragilis vicit grauius mas corporum passionibus. ideo (Afferentur in laticia & exultatione). Hieronymus. Non in tristitia peccati. neq; in lachrymis penitentię. sed in leticia virtutum & exultatione gratiarum (Adducuntur in templum regis). Idem. Templum istud est dominus. inducentur ergo in hoc tēplo virgines istę. hoc est anime sanctorum. vt conformes efficiantur corpori glorię eius. Cassiodorus. Adducuntur inquit nō solum ad conspectum verum etiam in penetralia (Regis) id est in hierusalē futurā. Aug. Glo. Vel adducuntur in templum regis) id est in ecclesiam presentem.

Pro patribus tuis & nati sunt tibi filii. constitues eos principes super omnē terram.

Glofa. & Hugo cardina. Hic commendat ecclesiā Fertilitate a fecunditate ostendens quanto in clemente pro fecerit (pro patribus tuis) inquit nati sunt tibi filij) Hieronymus. Aug. Fuerunt enim o ecclesia apostoli patres tui. quia ipsi te genuerunt. nunc autē. quia illi recesserunt a mūdo habes pro his episcopos filios qui a te creati sūt. qui etiam sunt patres tui. quia ab ipsis regeris. Cassiodorus. Vel (pro patribus tuis) id est viduorum cultoribus. Vel (pro patribus tuis) id est apostoli. quos christus principes predicationis in toto terrarum orbe trāsmisit. sed quātum sunt ista disparia tantum in hoc laudatur ecclesia. Illi enim erāt seductores erroris. isti magistri veritatis illi seminabant exitia. isti hortabantur ad vitam. Glofa. Et propterea Constitues eos principes (non in vno loco tantum. sed super omnem terram). Hieronymus. Constituit enim christus sanctos suos super omnes populos. in cuius nomine dilatatum est euangelium in omnibus finibus mūdi. in quibus principes ecclesie. i. episcopi constituti sunt Hugo cardinalis. Sed quid facient episcopi pi isti? Sequitur.

Memores erunt nominis tui domine in omni generatione et generatione nem.

Hieronymus. Ideo memores erunt nomini tui. quia semper te predicabūt siue edificabunt in generationibus sanctorum. Cassiodorus. Vel populi christianī apostolorum predicatione conuersus. per diuersas hominum generationes pijs voluntatibus perseverat dices (Memor ero nominis tui domine in omni generatione & generationem).

Propterea populi confitebuntur tibi in æternum et in seculum sæculi.

Hieronymus. Propterea ob eorum. scilicet hoc est apostolorum & episcoporum predicationem. semper tibi delicta sua. populi confitebuntur tuā gloriam enarrabunt tuam laudem annūciabunt. Cassiodorus. Vel de confessione symboli loquitur. quādo scilicet symbolum in ecclesie facie publice confitentur in eternum. & in seculum seculi. Augusti. Laudandum enim confitebuntur id seculum seculi. hoc est hic & post hanc vitam in eternum. Cassiodorus. Per hoc enim futura vita significatur in qua omnis aduersitas conquiescit & regnabit sola iustitia diaboli cōtrarietate deleta. Glofa. Cātatur iste psalmus de festo beatę Marię virginis. quia quę de ecclesia generali hic dicuntur. ad Mariam specialiter referri possunt. cātatur etiam pro virginibus. quia ibi dicitur adducuntur regi virgines (& pro apostolis. quia ibi dicitur (Nati sunt tibi filij) item de natiuitate domini. quia ibi agitur de laude sponsi & spōse & de nuptijs christi & ecclesie. quorum desponsatio facta est in incarnatione verbi.

Psalmus. xlv.

Titulus In finem filiis Chorę Pro archanis Psalmus. Dauid.

Lyra. Rabi Salomon & alij hebrei dicunt qd filij Chorę fecerunt hunc psalmum quando miracu

Esa. ii.

Diviso

ps. xlv.
Aliter legi
tux

Augusti

2
Alia litera
translata &
conculsit

lole fuerunt saluati peretinte Choro patre eorum
cum alijs multis vt habetur. Numeri. xxvi.
Cassiodorus. (In fine) iam notum est quemadmo-
dum ad dominum Christum, possit referri (Filios
autem Choro significari dicimus Christianos, ex
quorum persona psalmus iste caratur pro archa-
is) vero aduentum dni significat que diuinitatis
sue miraculi secreto pro hominu salute disposuit.
Hierony. Vel (Pro archanis) id est pro oculis de
vocatione gentium & de reprobatione Iudeoru.
Et docet nos iste psalmus spem nostram in illum
debere ponere qui solus potest de tribulationibus
liberare. Glo. Vel pro archanis hoc est pro ma-
nifestatione archanorum quod deus sit homo, quod salus
pmilla vtrique populo, quod cecitas cõigitur i Israel
apostoli transierunt ad gentes, quod pax in terra ter-
pore dominice natiuitatis, de qua Esaia. Cõfla-
bunt gladios suos in vomeres & lanceas suas, in
falces. Et dividitur psalmus iste in tres partes, in
prima ostendit quod omnes tam Iudaei quã gentiles
debent ponere totam spem suam in aduentu Christi
& in transitu apostolorum ad gentes. In secunda
ostendit quod ecclesia fundatur in Christo, cui ge-
tes & regna subiiciuntur, ibi (Fluminis impetus) in ter-
tia narrat in agnalia que facta sunt tempore incarna-
tionis, ibi (venite & videte). Glo. Propheta ergo
in Christi aduentu videns multas inturgere triou-
lationes contra eas premittebat consolationem in
persona filiorum Choro vel alicuius fidelis de lu-
dæa ait.

Deus, noster refugium &
virtus, adiutor in tribula-
tionibus que inuenerunt
nos nimis.

Litera. Hic sic habet deus no-
stra spes & fortitudo, auxi-
liu in tribulationibus inuetus es validu. Glo. (Deus)
inquit (nr) i. nobis communis carne assumpta est
(refugium & virtus). Cassio. Quã pulchra breuitas
complexio quasi interrogaretur Christiani quid est
deus? vester respondet. (Deus nr refugium & virtus ad-
iutor in tribulationibus) Est enim (refugium) fide-
lium, quando nos de anime periculo liberat. Vir-
tus quando stabiliter mentes nostras ab iniquo
seculi errore custodit (Adiutor) cum diuina miseri-
cordia nos in tribulationibus suscipit, & defendit
(que inuenerunt nos nimis). Hierony. Plenus est
enim mundus erumnis atque pressuris, ideoque quã-
uis sint alia adiutoria regum virtutes potentu, re-
fugia ciuitatum Nostra tamen munio Christus est
qui nos ab his potenter eripere potest. Augusti.
In alijs enim refugijs nõ est virtus quo quisque cõ-
fugerit magis infirmat quia cõformatur (sed refu-
gium nostrum virtus est ad quem cum confugerim-
us firmi erimus. Hugo cardina. Ideo autem di-
cit (Nimis) quia tales sunt quod eis ex nobis resiste-
re non valemus. Quia tamẽ deus adiutor noster
est in tribulationibus istis.

Propterea non timebimus dum turba-
bitur terra, & transferentur montes
in cor maris.

Cassiodo. Glo. Quia inquit talis nobis est secu-

Psalmus. xlv

ritas (Propterea non timebimus). Hiero. Quia in
Christo credulitatem habemus (dum turbabitur)
terra generatio scilicet Iudeorum qui terrena sa-
piunt. Cassiodo. Quorum corda in aduentu domi-
ni saluatoris de nouitate rari miraculi turbata sunt
& transferentur montes in cor maris) Hieronymus
Cassiodo. Id est predicationes apostolice incor-
da gentium relictis incredulis Iudeis. Iuxta il-
lud. Quia repulistis verbum dei, ecce conuertimur
ad gentes. Grego. in mora. Iob lib. viij. Quid em
per montes, nisi predicationum altitudo signatur.
In corde itaque maris montes translati sunt, cõ-
predicationes apostoli a Iudeis perfidia repulsi ad intel-
lectum gentium deuenerunt. Cassio. Vnde nota
dum quod aride terre comparauit perfidia Iudæoru
Aquis vero falsis credulitatem gentiu vt illa cõ-
da in malum durata, hæc vero euangelico sale con-
dita agnosceres. Mare enim cor non habet homi-
nes.

Sonuerunt et turbate sunt aquae coru
eius.

Sic lege ex Hiero. ad. ve. he. Sonatibus & intur-
bationibus gurgitibus eius & agitatibus montibus
in potentia semper. Cassiodorus. Sonauerunt apo-
stoli scilicet predicationes suas. Et conturbate sunt
aquae eoru id est seculi huius intinere gentes,
quæ de tali fuerunt annunciatione perterritæ. Hie-
ronymus. Vel (Aque) populi sunt (montes) vero de
montes intelliguntur qui tunc turbati sonum dede-
runt cum euertoribus simulachrorum, vel resisterent
vel mortem parare voluerunt, vel (Conturbati sunt
montes) id est excelsiores seculi potestates (in for-
titudine eius). Glo. Dei scilicet qui refugium est
& virtus. Cassiodo. Tunc enim conturbate sunt
quando contra religionem dei leges sacrilegas, pa-
gani, inferebant. Hugo cardinalis. Vel conturbati
sunt montes id est apostoli, conturbatione natu-
re (In fortitudine) id est in forti persecutione eius
hoc est maris id est populi gentilis qui persecut
est apostolos. Et plures interfecit.

Fluminis impetus letificat ciuitatem
dei & sanctificauit tabernaculum suum
altissimus.

Hiero. Gl. & Hugo cardina. Secunda pars in qua
ostenditur quod ecclesia in fundatur in Christo, cui ge-
tes & regna subiiciuntur, & tanquã diceret, ita seuit
mare, sed inter hos fluctus & sonitus non timent
qui ad illud refugium confugerunt (Quia fluminis
impetus) Hiero. Glo. Id est ablutio baptismi, vel
irrigatio spiritus sancti (letificat ciuitatem dei) ani-
mam scilicet, vel sanctam ecclesiam, que est ciuitas
dei supra montem posita que non abconditur (Sã-
ctificauit tabernaculum suum altissimus). Hiero.
Id est cõgregatione fidelium, in qua per fidẽ inha-
bitat. Cassio. (Tabernaculum) em istud est ecclesia
sive humani corporis gloriosa susceptio, quod vtrū-
que constat esse sanctificatum, quado verbum caro
factum est, & habitauit in nobis.

Deus in medio eius non commoue-
bitur, adiuvabit eam deus & mane di-
luculo.

Aliter legi
tur
3
Alia lite-
cuius

Hierony.

Secunda ps.
Alias,
diuisiones
Alia litera
sancti altis-
simi taber-
naculum

Iohani.

5
Alia litera
orta manu
tino

Psalmus. xlv fo. lxxiii

Mat. xvi

Mat. v.

6
Alia litera
cocussa
Alia litera
Profirata

vii,
Alias
exercitum

Cassiodorus (Deus) inquit (in medio eius) id est ec-
clesie (non commouebitur). Commoueri enim non
potest ecclesia, que in solidissima petra, hoc est in
Christo noscitur esse fundata, cui singularis data
est illa promissio. Tu es petrus, & super hæc petra
ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferi non præ-
ualebunt aduersus eam. (Adiuuabit eam deus ma-
ne diluculo). Hieronymus, id est in spectu sancta
quam cor mundum merebitur. Beati enim mun-
do corde, quoniam ipsi deum videbunt. Glo. Cas.
Vel (mane) hoc est in ipso boni operis principio,
& hoc (diluculo) id est per illuminationem sancti
spiritus, qui est quasi lux dei. Hug. de san. victore
libro sent. ca. clv. Beata igitur est illa ciuitas que
ei nõ conturbat, scilicet ille qui talẽ habet animã ita
in amore dei solidatam, vt quæcunque foris molestie
perirepant, tamẽ vsq; ad silentium interne quie-
tis nõ irumpant. Quia deus qui pacis amator est
cor conturbatum inhabitare non potest. Sed quia
tam dacificam habitationem, deus non inueniret
nisi eam faceret (Adiuuabit eam deus mane dilu-
lo) mane tempestine (diluculo) in luce (Nane) quia
adiutor in opportunitatibus (diculo) quia in tene-
bris operari nescit (Adiuuabit) volentem, quia ne
mo inuitus bonum facit, adiuuat ciuitatem, edifi-
cat ciuitatẽ, requiescit in ciuitate, & protegit ciui-
tatem.

Conturbate sunt gentes, & inclina-
ta sunt regna, dedit vocem suã, & mota
est terra.

Hieronymus. Gentes vitiõru & criminu. (Contur-
bate sunt). Glo. Salubriter. Cassiodorus. Quam-
do cum essent ydolis deuotissimæ subito incogni-
ta sibi religionis regulas audierunt, quorum mul-
tos miraculorum operatio cõuertit, multos prædi-
cati iudicii terror afflixit (Et inclinata sunt regna)
Cassiodorus. Augustinus. Glo. Regna prius ere-
cta per superbiam (Inclinata sunt) id est humiliata
ad adorandũ scilicet non ad cadendum. Hierony-
mus. Vel (Inclinata sunt regna) id est potestas de-
moniorum sub potestate Christi. (Dedit vocẽ su-
am. Hieronymus. In predicationibus) (Et mota est
terra. Glo. Id est terrenus. Cassiodorus. Ad vocẽ
naque predicationis apostoloru necesse fuit tre-
me fieri peccatores, qui terribilia iussa æterni iudi-
cij audiebant. Hieronymus. Qui propterea amo-
ti sunt de infidelitate ad fidem Christi.

Dominus & virtutum nobiscum, sus-
ceptor noster deus Jacob.

Glo. Quasi dicat. Quis est qui dedit vocẽ
suã? Respondet Dñs virtutum. Hieronymus. An-
gelorum scilicet & hominum. Cassiodorus. Cui vir-
tutes celorum seruiunt. Cui omnis potestas famu-
latur. Qui scilicet est (Nobiscum) Hieronymus. Per
assumptionem carnis, per quã particeps factus est
nobis. Et ideo Emanuel, quod est nobiscum deus
interpretatur (Susceptor noster). Hieronymus. Vt
nos in eternum cohereret. Cassiodorus. Vel quia
alienis infirmitatibus suam dignatur adhibere po-
tentia (noster) autẽ quẽ benedicit filij crucis, quia
tantum ipsorum est qui ad eius fidem venire me-
tuerunt (deus Jacob). Glo. Id est significatiõm

per Jacob. Hieronymus. Per Jacob namque suppli-
catio victorum intelligitur. Cassiodorus. Glo. Vel
ideo dicit (deus Jacob) quia tanta dabit credenti-
bus quanta dedit Jacob. Non enim illius tantum
est deus.

Venite & videte opera domini, quæ
posuit prodigia super terram, aufe-
rens bella vsque ad finem terræ.

Glo. & Hugo cardinalis. Hæc est tertia pars in
qua narrat magnalia tempore incarnationis facta
& tanquã diceret, quid fecit iste susceptor noster?
respondet. (Venite & videte). Hieronymus. Christus
enim vocat suam ecclesiam ad fidem, dicens (veni-
te) per fidẽ (& videte) id est intelligite. Hugo de
sancto victo. lib. sententia. cap. clvj. (Venite) igitur
ad lucem (& videte) per lucem, quæ lux fecit i luce
(videte opera domini). Hieronymus. i. virtutes
eius. Et quia iuxta Danielelem. Lapis de mote exci-
sus sine manibus creuit in montem magnum, &
occupauit latitudinem omnis terre. Cassiodorus.
Mgnalia etiam fecit dominus incarnationis suæ
dispensatione mirabili quæ posuit prodigia super
terram (Augustinus. Glo. Quasi signa quædam
ad vocandum populum. Cassiodorus vt mundus
ea intues, ad salutis suæ remedia festinaret. Hiero.
Multa etiam signa & ante aduentum cor porcum,
& post illum ostendit dominus in populis. Hugo
cardinalis. Et ideo venire debetis, quia illa opera
sunt prodigia, id est mirabilia & inaspetta, quali pro-
cul a digito dicta. Cassio. Prodigium enim dictu est
eo quod porro dicat, quando scilicet signis aliquibus
veturæ nouitatis ostensio declaratur, prout factum
est in natiuitate Domini quando virgo peperit,
stella magis apparuit, angelorum chorus natiuita-
tem sui domini prædicauit. Glo. & Hugo cardina-
lis. Sed quid portendebat illa prodigia, hoc sci-
licet quod ipse esset (aufers bella vsq; ad finem terræ).
Augustinus. Glo. Quia per aduentum domini
idolatria & superstitio totius orbis perijt. Idem.
Hieronymus. Cassiodorus. Vel quia secundum hi-
storian ad literam in natiuitate domini regnante Cassio-
do, Augustus orbis legitur fuisse pacatus. Hieronymus
Vel quia quotidie aufert nobis pugnam vitiõrum
& peccatoru, quod per nos efficere non possumus
(vsq; ad finem terre) id est vsq; ad finem seculoru
Hugo de sancto victore vbi supra. Hæc itaque pro-
digia sunt, quia venturi seculi gaudia portendunt
(super terram) posita sunt, quia terrena ad pacem
componunt. Sed quomodo aufert ista bella. Se-
quitur.

Arcum conteret & confringet arma,
et scuta comburent igni.

Hierony. Augustinus. Cassiodorus. Glo.
(Arcum) inquit (conteret) occultas scilicet insidias
malorum & infidelium. Hugo de sancto victore
vbi supra. Vel versutias & machinationes diabo-
li, (& confringet arma). Hieronymus. Augus-
tus. Cassiodorus. Glo. Præstantes scilicet & pu-
blicas impugnationes, vel superstitiosa certami-
na paganorum (& scuta) comburent igni hoc est insa-
nas diaboli, seu perfidoru defensionẽs & protectio-
nes & fantasias hæc omnia comburent illo igne spiri-
tuali, de quo ait. Ignem veni mittere in terram. i. i.

Dyspasma
8

Tertia pars
Alia lite-
quas po-
sunt solitudi-
nes in terra

Glo. o.

Prodigium
quid

ix
Alia lit-
hæsta & plau-
stra.

Psalmus. xlvii

ecclesia, de quo etiam in psalmo dicitur. Non est qui se abscondat a calore eius. Hugo de sancto Victor, ubi supra. Quibus patris & pace plena reddita, Exhortatoria vox sequitur, dicens

Vacate et videte quoniam ego sum deus, exaltabor in gentibus, et exaltabor in terra.

Hieronymus. (Vacate) inquit ut me cognoscatis, & non in aliud conturbemini. Gregorius in mora. Iob. Quia nequaquam mens ad superna attollit, si curam tu multibus continue in infimis occupatur (& dete quoniam ego sum deus) quia qui vocare deo negligit suo sibi iudicio lumen eius visionis abscondit. Cassiodorus. Merito itaque illis dicitur (vacate) qui mundanis illusionibus amabantur, & diabolo seruebant (& videte quoniam ego sum deus) qui exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra. Hieronymus. Cassiodorus. (Exaltabor scilicet in gentibus quae fuerant ad credendum conuersae (& exaltabor in terra) hoc est in gente Iudeorum qui ad me reuersi fuerint, quos supra terrae comparauit.

Dominus & virtutum nobiscum suscepitor noster deus Iacob.

Cassiodorus. Tale siquidem professionem ideo secunda repetitur ut per eam liberationem nobis praestitam fuisse declararent. Hieronymus. (Dominus) inquit (virtutum nobiscum) qui semper cum credentibus dignanter inhabitat, sicut apostolis post resurrectionem polliceri dignatus est, dicens. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi (susceptor noster deus Iacob). Hugo card. i. Iudaeorum & supplantantium vitia, quos ipse suscipit in eterna tabernacula. Cassiodorus. Vel (deus Iacob) ideo dicitur, ut christiani populi victoria declaret, qui licet sit tempore posterior, primum tamen populum fidei deuotione transcendit.

Psalmus. xlvii.

Titulus Infinitus pro filiis Chorae Psalmus David.

Lyra. In hoc psalmo spiritu prophetico ponitur gratiarum actio a filiis Chorae pro victoria futura sub Iosue de populis habitantibus in terra Chanana circa quam exprimitur hic aliqua beneficia quae non fuerant expressa in praecedenti psalmo. Cassiodorus. Omnia nomina tituli istius iam supra fuerunt exposita. Glossa & Hugo card. In hoc autem psalmo gentes quas in praecedenti psalmo vocauit ad fidem iam conuersos inuitat ad laudem. Et est sensus tituli. Psalmus iste est David prophetae, qui hic loquitur in persona apostolorum pro filiis Chorae. id est pro conuersis gentibus dirigendis (in finem) id est in Christi laudem, & ex hoc patet intentio quae est monere ad laudem. Et dividitur psalmus iste in duas partes. In prima gentes per gratiam dei conuersas inuitat ad laudem dei. In secunda ascensio & regnum dei describitur, & propter hoc monet instanti psallere, ibi. (Ascendit deus in iubilo in voce ergo apostolorum gentes ad laudem monens, ait.

Mnes gentes plaudite manibus, iubilare deo in voce exultate. Alia littera populi

Augustinus. Glossa. Tanquam diceret. Et si insultent iudei, vos nihilominus. (Omnes gentes) Glossa. & Hugo cardinalis. Quae recte plaudere quid pitis beneficium gratiae dei (plaudite) id est gaude non solum voce, sed etiam manibus id est bonis operibus. Hieronymus. Plaudere enim laudare re est. Nam & plausus laus dicitur (iubilare deo in voce exultationis. Cassiodorus. Iubilare gaudere est, qui sermo dictus est a iuuando, id est delectando quando gaudium nostrum non articulatis sermonibus, sed confusa voce proferimus. Hugo cardinalis. Est enim iubilus ineffabile gaudium quod nec taceri potest nec exprimi valet. Hieronymus. Vnde laus dei bene iubilus dicitur, quia nec verbis, nec literis, nec syllabis potest homo comprehendere quantum debeat deum laudare. Cassiodorus. Et ne in solis talibus gaudiis hereremus, addidit in voce exultationis, id est in psalmodia quae deo pro nominis sui maiestate persoluitur, decet enim ut laudem dei sic manus peragat, quatenus gloriam eius humana lingua non taceat. Glossa. Et ut concorditer manus & lingua haec confiteatur illa operetur, vnde in Levitico caput turturis ad ascillas retorqueri iubetur.

Quoniam dominus excelsus & terribilis rex manus super omnem terram.

Cassiodorus. Glossa. Haec sunt causae iubilandi & plaudendi. (Quoniam dominus excelsus) Augustinus. Hieronymus. Qui enim prius apud iudeos despicibilis erat nunc est excelsus, quia coelos ex potentia sua ascendit (terribilis). Glossa. Remigius. Cassiodorus. Quia iudicaturus est mundum in potestate (rex magnus super omnem terram). Hieronymus. Hoc dicit ne tantum putaretur esse iudeorum vel (super omnem terram) id est super omnem ecclesiam quae terra dicitur. Hugo cardinalis. Est ergo dominus tuus si seruus (excelsus) si credis terribilis si times rex si militas (magnus) si te humilias super omnem terram si non repugnas si scilicet caro subdita sit spiritui.

Subiecit populos & nobis, et gentes & sub pedibus nostris.

Glossa. Hic propheta in persona totius ecclesiae loquitur, quod d. ideo etiam plaudite quia subiecit populos nobis. i. vniuersali ecclesiae, vel in persona apostolorum dicentium sic. (Subiecit nobis) iudeis qui de iudea nati sumus populos gentium, passi enim a suis honorabantur a gentibus (& gentes sub pedibus nostris) id est sub predicatione nostra. Hieronymus. Apostoli enim subiectas sibi a christo gentes & populos dicit quorum malitia conculcata dignos in hereditate christi fecerunt. Cassiodorus. Vnde per populos (& gentes) significat eos qui extra ecclesiam latitare nascuntur. (per pedes) vero sanctissimas predicationes quibus populi merito dicebant esse subie-

Psalmus. xlvii fo. lxxviii

dei, quorum regulis tenebatur astricti. Hugo card. Vel (per populos) intelligit iudeos rationales legē habentes, per gentes vero barbaras nationes quae legem non habebant, sed gentilitate vivebant. Aug. Glossa. Vel hoc dicit quasi sic exaltata sit ecclesia ut etiam nondum credentes sub pedibus habet.

Elegit nobis hereditatem suam, & speciem & Iacob quem dilexit.

Cassiodorus. (Elegit nobis) inquam subaudiendum est (dare) ut qui venerat ad saluandum Israeliticum populum hoc magis gentibus pia largitate concederet. Glossa. Hugo cardinalis (Elegit) inquam non merito nostro, sed sua gratia dare nobis. Et si ad iudeos venerit hereditatem suam, id est vitam aeternam, quae hereditas est species, id est pulchritudo Iacob, id est posterioris seu minoris populi quem dilexit. Hieronymus. Vel hoc dicit, quia de pulchritudine Iacob elegit deus apostolos ab eius stirpe descendentes. Quod autem Iacob dilexit deus, audi prophetam, Iacob dilexi. Esau autem odio habui, Cassiodorus. Aug. Glossa. Vel per speciem intelligit signatos (per Iacob) vel similes, et qui scilicet terrena dant pro coelestibus, ut Iacob fecit. Cassiodorus. (Iacob) enim lenticule & paruo commercio carnalium spirituales honorem assequutus est. Et haec est illa species quam dominus dilexit ut eadem facere velit fideles suos, quae illae sequenda mystica significatione praemonuit, ut ideo offerendo terrena, acquirat coelestia.

Ascendit deus in iubilo, dominus in voce tubae.

Glossa. Hugo card. Haec est secunda pars in qua ascensio & regnum dei describitur, dicit ergo apostoli conuersis gentibus, & praedicatores cunctis fidelibus (Ascendit deus) Christus scilicet. Hugo cardinalis. (Ascendit) inquam propria virtute non indigens alio adminiculo, habebat tamen angelos sibi ministrantes (in iubilo). Cassiodorus. Ideo (in iubilo) dictum est dominum ascendisse. Quoniam stupentes apostoli tale miraculum in effabili cordis letitia replebantur. Iubilationem enim dicimus nimiam esse letitiam, sed non quae sermonibus explicatur, Augustinus. Glossa. Vnde iubilus ineffabile gaudium est, quod nec taceri potest, nec exprimi valet. Hieronymus. Claruit autem ascensio eius in qua multitudo angelorum cum magna iubilatione dicebat. Tollite portas principes vestras, iam rediit victor ex praeliis. Et dominus in voce tubae. Hieronymus. Augustinus. Glossa. Cassiodorus. Vox tubae vox fuit angelorum manifesta voce clamantium. Viri galilei qui id admiramini hic Iesus qui assumptus est a vobis in coelum sic veniet, quae verba magno strepitu percussi aeris fragore tonuerunt.

Psallete deo nostro psallite, psallite regi nostro psallite.

Cassiodorus. Glossa. (Psallite deo nostro) id est operibus laudate. (Psallite regi nostro) id est deo. Id est, id est Christo domino non alieno. Ipse enim est rex qui creat, & rex qui creata gubernat. Hieronymus. Quis oppresso mortis dominatu carnem cum qua iacuit in tumulo euexit ad coelum. (Psallite.) Glossa. Val-

de nāq salutare est, quod tam crebro repetitur. Lyra. Quod fit ad maiorem imitationem. Hugo card. Et ut bene imprimatur cordi nostro. Sed hoc quare? (Quoniam rex omnis terrae deus, psallite sapienter). Glossa. (Quoniam) inquit (est deus) qui creat, & (rex) qui creata gubernat. (Rex) dico iam omnis terrae. Hieronymus. Quia iam non solum in Iudea, & Hierusalem notus, sed in omni terra fidei lumine declaratus. Cassiodorus. Hoc autem propter illos dicitur, qui sibi per singula loca diuersa numina faciebant. Venerem scilicet in papho. Martē in Thracia, Iouem in creta. Debet enim omnipotens rex vniuersaliter coli, qui solus cunctorum creator & liberator probatur esse. Adiecit autem (Psallite sapienter, Idem. Hieronymus. Ut non solum cantantes, sed & intelligentes esse debeamus. Augustinus. Glossa. Cassiodorus. Nemo enim sapienter quicquam facit quod non intelligit. Glossa. Et ut qui humile contemunt, saltem potestati succumbant, Addidit.

Regnabit & deus super gentes, deus sedet super & sedem sanctam suam.

Hieronymus. (Regnabit) inquam deus super gentes quas in hereditatem accepit a patre. Vnde in alio psalmo dicitur. Dabo tibi gentes hereditatem tuam. Augustinus. Glossa. Quae prophetia nunc est impleta. Hugo cardinalis. Nec mirum si super omnes gentes cum, etiam super omnes angelos regnet. Vnde subiunxit (deus sedet super sedem sanctam) Esaię. Ixvi suam. Hieronymus. Augustinus. Cassiodorus. Glossa. Act. vii. Hoc est ad dexteram patris regnans per saecula. Hieronymus. Vel in angelis sedet qui propter innocentiam suam sedes dei dicitur. Inde dicit. Coelum mihi sedes est. Vel in ecclesia, vnde dictum est. Anima iusti sedes est sapientiae. Hugo card. (Regnabit) inquam (super gentes) quia.

Pincipes populorum congregati sunt cum deo Abraham, quoniam dii fortes terrae vehementer eleuati sunt.

Hieronymus. (Principes) inquit (populorum). i. apostoli (congregati sunt) ad iudicandum (cum deo Abraham) qui est deus vniuersum cum quo isti iudicium facient. Cassiodorus. Glossa. Vel principes populorum, id est primarii gentium, de quibus principum psalmi canit. Omnes gentes plaudite manibus (conuenerunt) id est crediderunt in Christum, (cum deo Abraham). Expulsi enim infidelibus Iudeis qui carne tantum non operibus erant filii abrahe gentes per fidei filii ei facti sunt, qui carnis semine non fuerant habentes promissionem. (Quoniam dii fortes terrae vehementer eleuati sunt.) Cassiodorus. Hoc est iudei quibus data fuerat virtus in gentibus, qui erecti contra deum superba mente timebant. Hieronymus. Et relictis coelestibus terrena concupierunt. Cassiodorus. Et propterea facti sunt extremi, qui per humilitatem poterant esse precipui. Hieronymus. Vel dii sancti sunt, sicut ait idem propheta. Ego dixi dii estis (qui eleuati sunt) vehementer per fidem & predicationem, & in iudicio vehementius eleuabuntur.

Psalmus. xlvii

Psalmus. xlvii.

Titulus. Psalmus vel laus cantici pro filiis Chore secunda sabbati.

Lyra. Quidam expositores intelligunt hunc psalmum ad literam de magnificencia ciuitatis Hierusalem, & templi, quae Salomon rex valde magnifice edificauit. ut habet. iij. Regū. j. & ij. Par. Qd praeuidentes filij Chore in spiritu fecerunt hunc psalmum. Alij exponunt illum de rege Messia, p quem intelligunt Christum futurum qui regnabit Hierusalem & templū. Sed Lyra istas opiniones improbat, & exponit hunc psalmum ad literam de Christo, cuius aduentus iam transijt, in quo Hierusalem, & templum magis glorificauit quā ynquā fuerint, dum ibi fuit oblatu, pluries in eo docuit in Hierusalem coenauit, passus est & caetera.

Hieroni. Hieronymus. Per (psalmum) opus vel praedicatione intelligitur, p canticum scientia & laus, per (filijs Chore) sancti apostoli vel martyres. (Prima itaq; sabbati) fecit deus lucem. Secūda sabbati fecit firmamentum. Lucem scilicet angelos. Firmamentū homines. Augustinus. Glosa. Secūda vero sabbati (firmamentum) fecit, id est ecclesiam, quae est firmata post Christi resurrectionem supra firmā peccatā a qua dimoueri non potest, de qua hic catur filijs Chore) Cassiodorus. Sabbatum enī significat synagogam, id est collectionem Iudaeorū quae sabbatum obseruabat. Secūda vero eius ecclesia catholica est. Glosa. Idem. Totus igitur iste psalmus est de commendatione ciuitatis, id est ecclesie, quam commendat, describit. Augustinus. Glosa. Comēdat itaque ciuitatem & dominum ciuitatis ut omnes eum amplificent. Et diuiditur in duas partes. In prima agit de fundatione ciuitatis, & eam describit & commendat. In secunda gratias agit de aduentu fundatoris, id est Christi & monet de gradibus ecclesie distribuendis per quos saluator posset agnosci, ibi. Suscepimus). In prima itaque commendat ciuitatem, quae est ecclesia quinque modis. Primo a dignitate conditoris dum dicit, (Magnus dominus). Secundo a titū, ibi. (In monte sancto). Tertio ab amplitudine ibi. (Fundatur exultatione) vniuersae terrae. Quarto a benignitate regis, ibi. (Cum suscipiet eam. Quinto a stabilitate ipsius ciuitatis, ibi. Deus fundauit eam in aeternum A dignitate igitur conditoris incipiens, ait.

Magnus dominus, & laudabilis nimis, in ciuitate dei nostri in monte sancto eius.

Cas. (Magnus) nāque dicitur dñs quia potēter oia facit. Hugo car. Cui potētia termino caret & laudabilis. Cassi. Quia pulchra & mira facit. Hug. car. Vel quia bonus dicente propheta. Laudate dominum quoniam bonus dominus. Cassiodorus. Sed ne hoc quoque putares mediocriter faciendum additur (nimis). Quia non habet terminum neque finem, sed affiduitate sui semper augetur. Hieronymus (Nagnus) enim dicitur non pro cōparatione, sed pro magnitudine gloriae suae, & quasi interrogare tur, vbi magnus & laudabilis respondet (In ciuitate dei nostri) Hoc est in anima sancta, cuiusciens. atq; domestici boni actus intelliguntur. Cassiodorus. Vel in ecclesia catholica, non in Babylonia vbi non solum deus non colitur, sed magis execrabilis dementia blaphemat. Hugo cardinalis. Hec autem ciuitas magna est, & amota & tam magna, qd abcondi non potest, quia ita est in monte sancto eius. Hieronymus. Augustinus. Cassiodorus. Glosa. (Mons) iste Christus est fundamentum & culmē ecclesiae suae qui ut ait Daniel fuit paru lapis praecisus de monte sine manibus, & creuit in montem magnum, & impleuit omnem terram. Glosa. Ne autem putes hanc ciuitatem dei non vbiq; esse ait.

Fundatur & exultatione vniuersae terrae, mons sion latera aquilonis ciuitatis regis magni.

Litera Hier. sic habet. Specioso germine gaudio vniuersae terrae, monti sion lateribus aquilonis, ciuitatū regis magni. Hieronymus. Glosa. (Fundatur) inquit (exultatione) vniuersae terrae. Nam terra quae prius maledictionibus subiecta sterilitatis opprobrio dolebat, nunc prole fecunda vbiq; exultat. Glosa. Cassi. Huius autem ciuitatis magnitudinem & amplitudinem ostendit dicens. (Mons sion) latera aquilonis vbi per montem sion, iudeos significat (per latera aquilonis) Gentes quae ad herent diabolo, qui per aquilonem ventum frigidum & durum significatur. Ipse nāq; ait. Ascendā in cōclum, & ponam sedem meam ad aquilonem, de quo in canticis. Surge aquilo, & veni auster. Itē Hieremias Ab aquilone pandetur omne malū super faciem terrae. Glo. Duo itaq; isti tāquam duo parietes conuenerunt in lapidem angularem qui fecit vtrāq; vnum ut esset vnus pastor & vnū ouile. Cassiodorus. Et hec est ciuitas regis magni ecclesia, scilicet catholica quam de vniuerso mundo constat esse collectam. Hugo cardinalis. Ideo autē dicit (regis magni) id est dei. Alij nāq; reges magni non sunt, sed reguli.

Deus in domibus eius cognoscetur & cum suscipiet eam.

Hiero. (Deos) inquit (domibus) ei? cognoscetur id est in sancta ecclesia. Glosa. Et ideo dicit (domibus) quia iam sunt plures ecclesiarum ordines. Vna tamen ecclesia in qua (cognoscetur deus) Hugo cardinalis. Cognitione fidei. Hieronymus Cassiodorus. Vel (cognoscetur) in gradibus, id est in apostolis vel reliquis predicatoribus, per quos ecclesiae fides annunciata est. Tunc autem cognoscetur (Cum suscipiet eam) Hieronymus. In fide, scilicet quia antea inter malos erat. Cassiodorus. Vel cum suscipiet eam) In resurrectione mortuorum aeterna illi gaudia concedendo. Glosa. hugo cardina. Et in hoc commendatur ciuitas a benignitate regis.

Quoniam ecce reges congregati sunt, & conuenerunt in vnum.

Hiero. (Quoniam) inquit (ecce reges) principes, scilicet saeculi, quorū regnū i cultu idolorū atq; demoniorū erat, ex lateribus aquilonis, i. diaboli accēde

Glosa. Dñs. iij.

Alia legitur. Alia litera dilans exultatio.

Alia litera in gradibus. Alia litera agnitus est in auxilian do proctioe

Alia. reges terra. Alia litera collecte habet hic

Psalmus. xlvii

so. lxxv

tes congregati sunt. Glosa. Cum ceteris fidelibus (& conuenerunt in vnum). Hie. id est in vnitae ecclesiae (in vnum) lapidem iunum angularem, in fundamento fundatum. Glosa. Ita qd nō est inter eos locus hereticis per partes prauī dogmatis cōcisis dicentibus, ecce hic, & ecce illic. Augustinus. Cassiodorus. Glosa. Vel (reges terrae) id est principes ludaeorum (cōgregati sunt) ab Herode sciscitāte locū natiuitatis, & (conuenerunt in vnum) id est concorder dicendo secundum scripturas. In Bethleem Iude Christum nasciturum.

Ipsi videntes sic & admirati sunt, conturbati sunt, commoti sunt, & tremor apprehendit eos.

Hierony. Cassiodorus. Glosa. (Ipsi) scilicet iudei videntes gloriam & potentiam redeptoris, vel videntes apostolorum, vel quae in prophetis de Christo legerant (admirati sunt) de tāa gloria. Et hoc nō leuiter & occiose, sed taliter qd cōturbati sunt quia se nouerant peccatores (& commoti sunt) de infidelitate ad fidē Et tantus fuit pavor quod tremor apprehendit eos a conscientia delictorum. Quia dicitur est. A timore tuo concepimus & peperimus spiritum salutis Glo. pro quibus etiam corpore tremebant.

Ibi dolores ut parturientis & in spiritu vehementi conteres & naues tharlis

Hugo card. Glo. (Ibi) in illa scilicet conturbatio ne & commotione fuerunt dolores poenitentiae. Graues quidē sed viles, quia (ut parturietis). Gregorius supra Ezechielem. Dolor enim poenitentis quasi dolor parturientis est, quia cum fletibus a se eijcit quod male in Voluptate concepit. Glo. Sed hoc quomodo fiet in spiritu inquam vehementi. Hieronymus. Hoc est fortissimo id est sancto, in quo (conteres naues tharlis) humilians superbiam gentium. (Tharlis) enim in principio a nauigatione negociatorum superba ac precellens facta est. Ideo haec comparatur huic nauigio, quae in huius saeculi fluctibus circumferantur egredientes omni vento luxurie atq; vanitatis. Gregorius vbi supra. Et imor. iob lib. iij. Vel (tharlis) exploratio gaudij dicitur. Vnde bene per (naues tharlis) poenitētes intelliguntur. Quia cum vehementis poenitentiae spiritus mentem occupat omnem in ea explorationem reprehensibiles gaudij perturbat, ut nil ei iam nisi fieri libeat, nihil quod se tertere possit attendat dū ponitante oculos suos hinc meretum culpae, illinc distractionem iustitiae. Et ex hoc conspicit quo supplicio digna sit si parentis pietas desit, quae per lamenta praesentia ab aeterna poena erueret conseruit. Glo. Cassiodorus. Vel in hoc exprimit magnitudinē doloris Herodis qui in spiritu vehementi contriuit naues Tharlis, quae ex tharso ciliciae magos transposuisse in patriam suā credebantur. Augustinus. Glo. Cilicia enim regio a tharso metropoli (tharlis dicitur) vel (tharlis) est Carthago, quae manibus olim floruit, quib; superbia gentium designatur.

Sicut audiuimus, sic vidimus in ciuitate domini virtutum, in ciuitate dei nostri

Alia litera exercituum Alia litera eddit temp

deus fundauit eam in aeternum.

Hierony. (Sicut) inquam (audiuimus) per prophetam (sic) vidimus in euangelio quod est ciuitas virtutum. Vidimus in ecclesia quae est ciuitas dei in illo magno regno fundata. Aug. Glo. Vnde qui in hac ciuitate est audit & videt. Qui vero extra est, cecus est. Cas. Hic enī & verū audit & pmissū oē cōspicit (in ciuitate dei nostri). Idē. Hoc enī dicit, ut catholicā solā intelligeres ne sibi hoc nomen haereticorum cōuenticula videretur (deus fundauit eam in aeternū). Glo. Non ad horā ut prius tabernaculū Moysi. Augu. Glo. Non ergo timeas, ut quādo cadat firmamētū, quia deus fundauit eam in aeternū Cas. (In aeternum) nāq; ecclesiam dicit esse firmam, quae sola veraciter ciuitas domini nūc patur. Per. cantor. Fatu? est ergo qui credit ecclesiam de firuram, sicut cecus est qui extra eam est.

Suscepimus & deus misericordiam tuā, in medio templi tui.

Cassi. Hec est secūda pars vbi agens gratias de aduentu Christi, monet de gradib; ecclesie distribuendis, per quos Saluator possit agnosci. Glo. Et tāquā diceret vere ecclesia fundauit altissimū. Quia o deus (Suscepimus) nos boni qui sumus grana in Cassiodorus ter paleas, liliū inter spinas, amica inter filias. Cassi. Quod ad catholicos tantum pertinet qui eius praecēpta secuti sunt. Suscepimus inquam misericordiam tuam. Idem. Id est dominū Iesum Christum aptum profecto nomē certa promissio ut ille misericordia, vocare, qui & Saluator vere dicitur & redeptor. (Gl. Vel misericordiam tuā) id est non solū sacramenta quae grans & paleis, i. bonis & malis cōmunia, sed etiā rem sacramentorum, quā soli boni percipiūt. Sed vbi suscepimus (in medio templi tui, Hiero. Hoc est in ecclesia tua. Glo. sa. Vel per hoc notat incarnatio xpi qui secūdum quod homo est presentatus in tēpio. Cassiodorus. Quod ideo factū est, ut non credentium improbitas grauius arguatur qui contēpserunt sequi eum, quem in medio eorum constat esse conspectum.

Secundum nomen tuū deus, sic & laus tua in fines terrae, iustitia plena est dextera tua.

Hugo car. (Secundum nomen tuum deus) id est si cut nomē tuum diffusum est (sic & laus tua) diffusa est, scilicet in fines terrae) id est per omnem terrā. Cas. Nomen enī dei in toto orbe terrarum sine dubio creditur adorandū. Quia nullus est qui isti nomini non se putet esse subiectū, vnde sicut in toto orbe terrarū reuerētia sui nois dilatat. Ita & in ecclesia quae per totū mūdū distēditur, deuotio sibi laudis offertur. Aug. Glo. Nō enī desunt qui deū laudē p oēs terras. Et hoc ideo (quia dextera tua) id est propiciatio tua. Hugo cardinalis. Vel (dextera tua) i. filius tuus. O pater (plena est iustitia) Idē Glo. i. iustificatioe quae multos iustificat. Hie. Au. Cassi. Glo. Vel per dextera locum illū significat, in quo iusti sunt collocādi. Ad dextera quippe ipsi veniūt quicūq; aeterna praemia cōsequuntur. Plena est ergo dextera eius iustitia, quia in illā parē recipiūtur, qui ipsius manere iusti esse meruerunt

Psalmus. xlviii.

LA Etetur mons sion & exultent filie iude, ppter iudicia tua domine.

Glosa. Hugo cardinalis. (Lætetur inquit mons Syon). i. iudæa, quæ primos fidei radios accepit (& exultent filie iude) id est gentes, a iuda id est ab apostolis genitæ per confessionem. Hieronymus. Cassiodorus. Vel (per motem sion) ecclesia catholica significatur, quæ interpretatione ipsi nominis in speculatione nascitur constituta. (Per filias vero iuda) omnes sanctas foeminas intelligit seu animas confessorum, quia iudas confessio interpretatur. Augustinus. Vnde rāquā diceret. (O mons sion, o filie iude) laboratis modo inter zizania, inter paleas, inter spinas, sed exultate (propter iudicia dei) qui non errat in iudicando. Hieronymus. Vel (propter iudicia tua dicit) quia scilicet custodierunt ea, ut penitentiam agerent. Cassiodorus. Hæc est enim magna causa lætitiæ, ut propter iudicia domini exultent, ubi se ad beatitudinem æternam agnoscunt esse venturas.

Circumdate sion & complectimini eam, narrate in turribus eius.

Hieronymus. (Circumdate inquit sion) id est defendite ecclesiam in credulitate vestra. Cassiodorus. Vel quod ait. (Circumdate) ad honores exhibendos pertinet (& complectimini eam. Hieronymus. Id est in charitate narrate) hoc est laudem & gloriam Christi predicatæ, (in turribus eius). Turres sunt principes ecclesiæ, quia turris fortis est, & vndiq; speculat. Sic & sancti, & fortes, & speculatores debent esse in genere humano. Glo. Aug. Et dicuntur ista his, qui male viuunt, in quorum medio est populus ille qui suscepit misericordiam dei. Hugo cardinalis. Quibus ait. (Circumdate sion) bonos scilicet qui sunt in ecclesia ut ab eis veram doctrinam habere possitis (& complectimini eam) amplexibus charitatis, & ut cor tina cortinā trahat, & qui audit dicat venite narrate) ceteris ut eos ad fidem trahatis. Et hoc (in turribus eius) ut scilicet sitis firmi in fide & doctrina apostolorum, qui sunt turres ecclesiæ. Quid autem sit esse in turribus eius) declarat, dicens.

Ponite corda vestra in virtute eius, & distribuite domos eius, ut enarretis in progenie altera.

Hieronymus. (Ponite inquam, hoc est intelligite) corda vestra. Glo. Non solum ora (in virtute) Hieronymus. Id est in charitate (ei) Christi scilicet, ne separemini a charitate quam docuit. Non enim solum docere, sed & quæ predicatis opere debetis implere. Cassiodorus. Nam nihil hac virtute potest esse præstantius dicente apostolo, Manent autem fides, spes, charitas tria hæc. Maior autem horum charitas (& distribuite domos eius) Hieronymus. Id est gradus ordinationum cononice & sanctæ, non præmissa corrupti, non personarum acceptio per adulatio nem dilapsi. Cassiodorus. Quævis enim vna sit ecclesia, officio tamen continet bonorum varietate distincta (ut enarretis in progenie altera.) Idem. Per alteram progeniem significat populum christianum qui ab hebreo, quem primum dominus

elegit, secundus esse dignoscitur. Hieronymus. Vel (ut enarretis in progenie altera) hoc est nō solum his qui credunt, sed & his qui credituri sunt. Sed quid inquit enarrabimus? Sequitur.

Quoniam hic est deus noster in æternum et in sæculum sæculi, ipse reget nos in sæcula.

Cassiodorus. Sententia hæc brevis est, sed vniuersa concludit. (Quoniam hic. Idem. Glo. Christus scilicet qui præsens in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est (est deus deus noster). Glo. Et si in homine laret, deus tamen est, & hoc non ad tempus ut falsi dei (sed in æternum & in sæculum sæculi). Cassiodorus. Contra illos qui temporales deos esse somniabant. Martem, Mercurium, Saturnum, ceteraq; portenta potius dicenda, quā Numina, (& ipse reget nos in sæcula) Hieronymus. (Deus) nāq; nō dicit, quia per ipsum facti sumus. Rex vero) quia ab ipso regimur, lubricos enim & tortuosos gressus nostros, ipse dirigit. Cassiodorus. Vel quia deus est, protegit ne moriamur, quia rex est, & regit ne cadamus (& hoc in sæcula) id est sine fine, quoniam quos regendos suscepit, si tamē ab ipso non denient, sub gloriosa perpetuitate custodit.

Psalmus. xlviii.

Titulus In fine pro filiis Choræ Psalmus David.

Lyra. Prosequitur suam expositionem literalem ad istum sensum.

Cassiodorus. Tituli huius verba, ut sepe dictū est cuncta trahunt ad dominum Saluatorem, ipse enim & per finem (intelligitur, & per filios crucis) intel ligitur, & per psalmum) denunciatur. Hieronymus. Istum autem psalmum spiritus sanctus, per prophetam in persona predicatorum canauit, in quo docet mundi diuitias spernedas cum varijs honoribus. Cauendas etiam serpentis astutias, & omnem orbem ad audiendum dei verbum admonet instanter. Glo. & Hugo cardinalis. Et diuiditur in quatuor partes. In prima attentos facit ad noua & in gentia miracula, quæ dicturus est. In secunda incipit ea prosequi, ostendens quod christus non redimet impios, ibi. (Cur timebo). In tertia dicit quæ impijs & quæ iustis reddenda sunt, ibi. (Sicut oues In quarta monet ne timeantur potentes, qui omnia cum luce relinquunt, ibi. (Ne timeatis). Primo itaque attentos facit ad noua & in gentia, dicens.

Videte hæc omnes gentes & auribus percipite omnes qui habitatis orbem.

(Audite inquit) hæc omnes gentes. Hugo cardinalis, id est gentiliter viuentes. Cassio. Non enim vult Christus paucis prodesse, sed omnibus eū puro corde quærentibus, qui nullum excipit, personas nō accipit, omnibus præsto est. (Auribus percipite) Lyra id est aute mentis & corporis. Hieronymus. Vel auribus percipite, hoc est sapienter intelligite spiritualibus

Psalmus. xlviii.

fo. lxxvi.

auribus, quas dominus ad audiendum elegit (omnes qui habitatis orbem. Idem. Id est corpora vestra. Cassiodorus. Vel per hoc Christianos intelligit qui norunt orbem terrarum sic esse habitandum, ut in eius sceleratis non ipsecentur erroribus. Glo. sa. Habitant enim orbem, qui non tenentur ab orbe. Quod postea exponit, dicens.

Quoniam hic est deus noster in æternum et in sæculum sæculi, ipse reget nos in sæcula.

Tam filii adam quā filii singulorum simul diues & pauper. Cassiodorus. Glo. (Terrigenæ sunt peccatores, qui vitia terrena sequuntur, quasi geniti a terra. In sunt in partem Ade, qui homo est, non filius hominis. (Et filii hominū) id est iusti qui in sortem Christi veniunt. Quoniam & ipse Christus filius hominis est. (Simul in vnum). Hieronymus. Vt nulli occultentur diuina iudicia vel mandata. Augustinus. Glo. Nulli enim sermonem subtrahere. Audiat igitur heres terræ propter iudiciū iustus vero propter regnū. Audiat diues & pauper) Cassiodorus. Glo. Brevis explicatio diues scilicet terrigena. Pauper filius hominis. Cassiodorus. Vel audite hæc quod scilicet in Christo sunt. Simul in vnum diues & pauper. i. deus & homo. De christo enim dicitur, quod diues est, quia deus, pauper, quia homo. Glo. Deinde commendat dicenda tanquam diceret ideo audite. Quia

S meum loquetur sapientiam, et meditatio cordis mei prudentiam.

(Os meum) inquit loquetur sapientiam. Hieronymus. Id est Christum qui est sapientia patris. Cassiodorus. Quæ predicat ecclesia, de quo apostolus. Nos predicamus Christum dei virtutem & dei sapientiam Hieronymus. Vel sapientiam dicit quæ occulta est ab huius sæculi sapientibus, & reuelata est paruulis. Cassio. Glo. Vel sapientia pertinet ad misteria diuina declaranda. Prudentia vero ad mores instruendos, in quibus omnis sermo diuinus iudicatur. Hugo cardinalis. Vel Sapientia ppter est in corde & ore, prudentia vero in opere. Glo. Et ne putes eum solo ore & non ex corde loqui addit. (Et meditatio cordis mei prudentiam). Hugo cardinalis. Supple loquetur, Hieronymus. Sæper enim in corde meditabatur ut relinquentes homines stolidā vanitatem Christi prudentiam sequerentur, hugo cardinalis. Et ne quis diceret, tu loqueris a te metipso. Subiungit & ait.

Inclino in parabolam aurem meam, aperiam in psalterio propositionem meam.

Hieronymus. Glo. (Inclino) id est humiliabo me veritati intus loquenti, quæ docet loqui in parabola, ne omnibus pateat, vel ideo dicit. (Inclino in parabolam aurem meam. Cassio. Ut quod nobis ad exemplum datū est deuota emulatione, propter domino præstante faciamus. Vnde sequitur. (Aperiam in psalterio propositionem meam). Hugo cardinalis. Aperiam inquit ut omnibus pateat. (in psalterio) id est in operatione psallim quod est tangere propositionem meam id est illud quod in corde meo

proposui. Hieronymus. Cassiodorus. Vel quod proposui in corde, predicabo in sermone vel aperiam in proprii corporis sanctitate docens, verbo, charitate, & exemplo.

Vtimebo in die mala, iniquitas calcanei mei circumdabit me.

Cassiodorus. Glo. Secunda pars in qua incipit narrare quæ promissit. Et est versus iste Sub interrogatione & responsione propria legendus. Hugo cardinalis. Vnde de poena malorum quæ a timore incipit, in persona gentilis hominis ait. (Cur timebo in die mala) Hieronymus. Id est in die iudicii. Glo. Quæ dicitur dies quia tunc omnia aperta erunt, dicitur etiam mala quātū ad iniustos. Hugo cardinalis. Deinde huius interrogationi respondet in persona malorum, dicens. Et cur timebo? Quia (iniquitas calcanei mei circumdabit me). Cassiodorus. Ille enim finem vitæ time re debet, qui peccatorum recordatione mordetur. Hieronymus. Augustinus. Glo. In his autem verbis aludit verbis illis quæ in genesi dominus serpentis dixit. Inimicitias ponam inter te & mulierem, ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius. In singulis nāq; nostrum est hæc mulier Nam Eva caro nostra est quæ seducit virum id est rationem, per quā carnem labitur homo qui lapsus per calcaneū hic significatur, vel per calcaneū finis vitæ intelligitur cui diabolus maxime insidiatur. Augustinus. glo. Hi autem sunt quos circumdabit iniquitas calcanei, hi scilicet

Qui confidunt in virtute sua, & in multitudine diuitiarum suarum gloriantur.

Glosa. (Qui confidunt) inquit (in virtute sua) corporis, scilicet vel animæ in diuitiis, in amicis, in quibus summa omnium terrenorum concluditur. Hugo cardinalis. Per hoc autē quod dicitur Qui confidunt in virtute sua tangit superbos. glo. Qui confidunt id est præsumunt, in virtute sua corporali vel ingenii (& in multitudine diuitiarum suarum gloriantur) glo. Id est superbiunt. Vnde enim magis inflatur homo quā de diuitiis. Cassiodorus. Necessè igitur est vt tales timeant finem. Qui & deferere munda na nolunt, & peccatorum suorum penas conscientia tunc formidant, quia raro diues fortem sibi cum pauperibus intelligit esse communem, hugo cardinalis. Et quia sunt alii qui confidunt in amicis ostēdit illos pariter esse deceptos, dicens

Frater non redimet redimet homo, nō dabit deo placationem suam.

Sic secūdum literā. Hieronymus. ad hebra. ve. fratrem redimens non redimet vir, nec dabit deo propiciationem pro eo. Glo. hugo cardinalis. (Frater) inquit carnalis ad literam, vel alius affinis (non redimet) quia nullus homo purus potest redimere ab inferno ubi nulla est redemptio. redimet homo) alius scilicet extraneus de quo minus videtur quia si dicat quod non, vel de Christo sic. Hieronymus. Glo. Ro. viij. id est Christus qui est primogenitus in multis fratribus & qui post resurrectionem dicit. Vade & dic

Psalmus. xlviii.

fratribus meis, ille inquit tantus (non redimitur). Non enim iterum passurus est pro nobis (redimet homo) Qui faciauit. Lyra. Interrogatue legendum, tan qua diceret, non. Glosa. Ideo autem non redimet homo, quia non dabit deo placationem suam id est unde placetur deus. Cassiodorus. Quia nulla oblatio nulla placatio potest compensare, quod nos diuinitas & dignata redimere. Hierony. Vel non dat deo placationem suam qui non agit poenitentiam per quam placatur deus.

Et pretium redemptionis animae suae & laborabit in aeternum, et uiuet adhuc in finem.

Et subaudi non dabit pretium redemptionis animae suae. Hieronymus. Quia non facit elemosinam. Per quam peccata delentur, & ideo hic talis (laborabit in aeternum). Idem. In tormentis perpetuis positus. Hugo cardinalis. Laborabit inquam id est cruciabit in quo notatur poenae acerbitas, non ad tempus sed in aeternum. In quo notatur poenae diuturnitas. P. Cator. Duplex autem erit eius labor, ueris scilicet conscientiae qui non morietur. Et ignis adustionis qui non extinguetur. Glosa. Vita enim hac finietur, sed labor ille erit sine fine, unde sequitur. (Et uiuet adhuc in finem). Augusti. Glosa. Post finem enim vitae huius uiuet secundum animam, quia non peribit anima cum corpore, sed de lori seruabitur donec accepto corpore, utrumque crucietur. Hieronymus. Anima namque non interficitur, sed semper renouatur ad poenam. Glosa. Ideo autem laborabit in aeternum. Quia.

Non videbit interitum cum uiderit sapientes morientes, simul insipiens & stultus peribunt.

Augustinus. Glosa. (Non videbit interitum) id est non intelliget quod sit uerus interitus, & hoc cum uiderit sapientes morientes. Hieronymus. Augustinus. Glosa. Cum enim uiderit hominem sapientem in deo migrantem ab hoc seculo, dicit. Quid haec ieiunia, quid castitas, quid elemosinae profuerunt, nonne & ipse mortuus est, cur sequeretur eum? Michi enim benefacti dam uiuo, & ita nescit quis sit uerus interitus. Gregori. Hugo. Nam qui cor in praesentibus figit, quae sequuntur supplia non attendit. Hugo car. Et quamuis unus introitus sit omnibus ad vitam, & similis secundum carnem exitus, multum tamen secundum spiritum dissimilis nam iustus exit ad gloriam iniustus autem ad poenam unde sequitur. (Simul insipiens & stultus peribunt). Augusti. Glosa. Insipiens autem est qui non attendit mala futura. Stultus uero qui si attendit non tamen cauet. Cassiodorus. Vel insipiens est qui praedicationibus prophetarum acquiescere non uult. Stultus uero qui nec ipsum christum uenientem uult recipere. Hierony. Vel insipiens est qui dei noticiam habere contemnit, de quo apostolus ignorans ignorabitur. Stultus uero qui in diuitiis & non in deo sperat, perdunt ergo simul ambo diuitias quae ibi congregant ubi fures effodiunt & furantur. Hugo card. Vel simul peribunt in corpore scilicet & anima, sed nunquid portabunt secum diuitias, non, unde sequit.

Et relinquent alienis diuitias tuas, & sepulchra eorum domus illorum in aeternum.

Glosa. (Et relinquet alienis diuitias suas) propter quas fecerunt mala diuitias dico suas quae non sunt eorum deum, quas & si relinquant filius tamen alienis, quia alieni sunt qui nichil profunt. Hierony. Vel ideo dicit alienis, quia interdum diuitias quas summopere diligebant, non suis sed quod grauitus est extraneis derelinquit, propter quas omnia peccata commiserunt. Hugo card. Quid igitur post mortem habebunt. Sequitur. (Et sepulchra domus illorum in aeternum). Cassiodorus. In hoc enim morientium diuitum pompa deferibitur qui sibi edificant exquisita sepulchra. Augu. Glosa. Quae extruxerunt quasi domos aeternas ad sui memoriam Hieronymus. Haec enim illis erunt perpetua habitatio quia non resurgunt ut habeant aeternam vitam, sed ut dantur in poena. Hugo card. In generatione, unde de talibus loquitur Christo. ait. O stulte. Quid tibi pdest post mortem ista memoria si ubi es torqueris, & ubi non es laudaris.

Tabernacula eorum in progenie & progenie, uocauerunt & nomina sua interris suis.

Lyra. Hugo car. & Glosa. Tabernacula etiam eorum id est domus quas haeredibus dimittunt, faciunt enim aliqua magna & fortia edificia, quae possunt permanere in multis generationibus, ut transcant in progenie & progenie id est de filiis ad nepotes & ut sic in illis remaneat eorum fama, unde subditur (vocauerunt) Lyra. Id est quaesierunt vocari per famam remanentem nomina sua in terris suis. Hiero. Cassio. Augu. Glosa. Sepe enim pagani supra defunctorum epulatur sepulchra, & in nomine mortuorum bibentes inania quaedam cum modulatione canunt, & credunt hoc illis prodesse, sed nec una gutta peruenit ad linguam in inferno ardentis. Glosa. In terris autem suis dicit, quia ad externos fama non peruenit. Lyra. Huius autem erroris causa subditur cum dicitur.

Et homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.

Hieronymus. Homo inquit cum in honore esset non intellexit esse scilicet se ad imaginem dei formatum. Lyra. In hoc enim consistit honor hominis quod factus est ad imaginem dei, capax ipsius per cognitionem & amore, & ordinatus ad beatitudinem eternam, quam homo carnalis non intelligit. Cassi. Recte autem dicit dignitatem suam non intelligere, dum talia facit quae ab ipso creatore videntur omnino discrepare. (Et ideo comparatus est iumentis insipientibus). Lyra. Quia elegit vitam uoluptuosam, quae uocatur vita pecudum, & similis factus est illis, quia subtrahit honore imaginis dei nihil differt homo a brutis. Hierony. Cassio. in quo digna similitudo datur uerborum, ut qui se imaginem dei gestare non intelligunt, congrue iumentis insipientibus comparatur. nam tolle homini dei considerationem, & omnino pecus insipiens est, praesumptio uia & caduca superbia. Glosa. Similis quidem

Psalmus. xlviii.

fo. lxxviii.

factus est illis, uicio non natura.

Hec via illorum scandalum ipsis, & postea in ore suo complacent.

Lectio. Hiero. iuxta heb. talis est haec est via insipientiae eorum, & post eos iuxta os eorum current, se per. Glosa. Hec via inquit id est uita quae dicitur uia quia ducit ad mortem. Cassiodorus. Viam enim uitam debemus accipere in qua in hoc seculo actuum nostrorum uestigia ambulamus. Glosa. Via dico illorum, non dei. Cassiodorus. Scandalum ipsis uitiis actoribus suis, id est stimulis atque dolor, non enim ad securitatem suam quod peccator efficit, cui de sua prouenit actioe torqueri. Hierony. Nam haec uia de iudicio eos ad poenam deducit, sequitur. (Et postea in ore suo complacent). Cassiodorus. In quo describitur consuetudo peccatorum, qui postquam uita nequissima de positionis impleuerunt, mox diuinitati gratias agunt, in ore suo non in corde deo gratias agentes, quia prospere peccauerunt. Augu. stinus. Glosa. Vel in ore suo complacent quia sua paliant mala, labijs benedicunt deum non corde. Audientes enim de eterna uita de contemptu mundi non curant, sed ne erubescant vel corripiantur ore benedicunt, & peiores sunt aperte malis.

Sicut & oues in inferno positi sunt, mors depascet eos.

Glosa. & Hugo cardinalis. hic est dyapsalma. Et est tertia pars ubi dicitur quae iustis & impiis reddenda sunt. q. d. illi sic se iactant, sed michi iam constat quod illi qui sola praesentia attendunt iam sicut oues in inferno positi sunt. Cassio. Glosa. Nam sicut oues amissa lana peruerunt iugiter, sic semper in illis sine consumptione substantiae poena inuenit quod cruciet mors. hug. car. id est dyabolus de quo scriptum est quia nomen illi mors, depascet eos. Augustinus. Glosa. Cassiodorus. Ad similitudinem iumentorum quae non radicitus herbas euellunt, sed summitates tantum carpunt, unde iterum herbae nascuntur ad pastum, sic & illi morte depasti reuiuiscunt, quia non deficiunt, vel depascet. i. de poena ad poenam ducet hug. car. & p. dñio quod habuerunt in terra in seruitutem rediguntur, unde sequitur.

Et dominabuntur eorum iusti in matutino, & auxilium eorum ueterascet in inferno a gloria eorum.

Sic transiit. Hiero. Et subicient recti in matutino & figura eorum coteretur in inferno post habitaculum suum. Hieronymus. Et dominabuntur inquit eorum iusti in matutino. i. in resurrectione. Lyra. Quando iudex ueniens sua claritate illuminabit uniuersa. Augu. Glosa. Modo enim nox dicitur dum non apparent merita iustorum & quasi felicitas nominatur impiorum. Glosa. Tunc uero praeminebunt eis iusti & iudicabunt eos. Cassiodorus. hoc utique in illa resurrectione foelicitum est ut malis praemineant boni (in matutino) autem dicit hoc est in ualecente die, cum scilicet gloria resurrectionis illuxerit, quando iam beatitudinis claritas aperitur, & incoar esse dies qui nulla nocte finitur (Et auxilium eorum ueterascet in inferno a gloria eorum). Augu. Glosa. auxilium siquidem eorum quod hic habebant in gloria saeculi, in uirtute sua

in pecunia in amicis, ueterascet in inferno. Cassi. Tunc enim eorum auxilia tanquam panis putrefacti ueterascunt, quia eorum diuitiae nichil eis profunt qui ad aeternas poenas perueniunt, qui se pari nullatenus crediderunt, & hoc quia a gloria eorum, subaudi expulsi sunt de mundo scilicet isto in quo gloriabantur. Hieronymus. Cum enim descenderint in infernum, euannit gloria eorum, quia non quaesierunt gloriam christi. hugo card. Vel a gloria eorum. i. propter gloriam eorum & secundum gloriam eorum quae hic habuerunt (auxilium eorum ueterascet in inferno) iuxta illud, quantum se glorificauit in delictis suis tunc date illi tormentum, ita autem coringet malis, sed non sic de bonis. Unde sequitur.

Veruntamen deus eruet animam meam de manu inferi, cum acceperit mercedem.

Lyra. Et loquitur hic propheta in persona cuiuslibet iusti, dicens (veruntamen deus redimet animam meam). hugo car. Nam copiosa apud eum redemptio de manu inferi. Idem. Glosa. Id est de potestate dyaboli, qui ante aduentum christi animas detinebat, vel secundum. Cassiodorus. Sine hoc dominus christus de se dicat, siue a parte meborum suorum, ut alio let loquatur accomodum est, ipse enim descendens ne dum animam suam ab inferno liberauit, sed simul & illorum qui aduentum eius constanti animo crediderunt, cum acceperit me). Glosa. Id est carnem ex me. Hierony. Nam homo deus formam serui accipiens suscepit etiam morte paterna uirtute resuscitans hominem qui conuerat reparauit.

Ne timueris cum diues factus fuerit homo, & cum multiplicata fuerit gloria domus eius.

Cassiodorus. Glosa. Quarta pars psalmi ex ore ueritate egreditur, ut nobis saluberrima medicina praestetur. Nam totius mundi haec una quaerela est, quare in hoc seculo floreat homines quos a cultura domini cognoscimus alienos, sed peccatoribus ista permessa sunt, ideo pius doctor uiros christianos alloquitur, ne terrarum diuites pertimescant, dicens ne timueris cum diues factus fuerit homo. id est. Diues dicitur est a diuo, quae quasi deus nichil creditur indigere, hominem autem hic impium debemus accipere qui se subiectis formidabilem facit dum aequitatis iura contemnit, admonet ergo ne timeantur potentes, qui omnia cum luce relinquunt. (Et cum multiplicata fuerit gloria domus eius). Cassio. lunge ne timueris, cum scilicet multiplicata fuerit gloria. Idem. Glosa. in honoribus huius saeculi (domus eius) ut non solum ipse sed etiam omnes qui ad ipsum pertineant magna pompa florere videantur. Sed quare isti non debeant timeri pulchre subsequitur.

Quoniam cum interierit non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria eius.

Cassio. Ecce ratio redditur cum timeri non debeat mundi gloriosus. Cur enim timemus diuitem qui moritur pauper, nec aliud secum ualet portare nisi unde possit arderi. Lyra. Cum autem dicit, non sumet omnia, minime dicit, & plene signat scilicet quod nulla portabit cum eo gloria eius. Cassiodorus. Descen-

Psalmus. xlix.
Titulus Psalmus Asaph

debenim in profundam foueam, sine gloria secu-
lari, sine turba satellitum sine presumptione gaza-
ri. Hugo cardina. Et quato erat hic gloriosior, ta-
to erit ibi magis ignominiosius iuxta illud. Glo-
riam eorum in ignominiam commutabo.

Quia anima eius in vita ipsius bene-
dicetur, confitebitur tibi cum benefe-
ris ei.

Aliter sic Quia anima sua in vita sua benedicet lau-
dabit te cum benefeceris tibi. Hierony. (Quia ani-
ma inquit eius) Benedicetur a stultis propter pote-
tiam, sed victus, & affluentia potus, quasi proferunt
non de bene viuentis, sed de bene pascente senten-
tiam. Cassiodoro. Hanc autem benedictio non ad san-
ctificationem pertinet impetrandam, sed ad luxuria-
rium fauorabiles voces, unde benedicetur dictum
est. propter linguam satellitum, qui inter garrulitates
& epulas pastoribus suis bene optare consueuerunt
quorum anima non de bono actu, sed ex delictu pra-
paratione laudatur. Sequitur. (Confitebitur tibi cum
benefeceris ei.) Hiero. Tunc enim gratias agit quan-
do aliquid lucrum conquirat. Augustinus. Glosa. In
aduersis vero blasphematur. Cassiodoro. Mali namque
tunc benedicunt quando temporalia bona percipiunt
boni autem etiam in malis deum laudant, sicut fe-
cit Iob & ceteri sancti eius. Grego. in mora. li. vii.
Despecta autem vox confessionis est quam format
iocunditas prosperitatis, sola autem confessio ha-
bet magni meritum ponderis quam a veritate recti-
tudinis nequaquam separat vis doloris.

Introibit usque in progenies patrum
suorum, usque in eternum non videbit
lumen.

Lyra. Introibit inquit usque in progenies patrum
suorum, descendens cum eis ad infernum, sicut fuit
imitator paternorum scelerum. Cassiodoro. Qui enim
patres pessimos imitantur eorum societate danan-
di sunt patres autem ipsorum appellat non tan-
tum ex semine carnis, sed ex imitatione morum, se-
quitur. Usque in eternum non videbit lumen. Au-
gustinus. Quia & hic cum esset in tenebris, erat gau-
dens falsis bonis, & ideo a tenebris somnorum,
excipiet illum tenebrae tormentorum. Cassiodoro. Lu-
men istud Christus est, qui illuminat omnem ho-
minem venientem in hunc mundum, quem solum
modo in deitate sua videre sanctorum est. Augu-
stinus. Glosa. Sed quare hoc, quia.

Homo cum in honore esset non intel-
xit, comparatus est iumentis insipie-
tibus, & similis factus est illis.

Glosa. quasi dicat. Non est inde increpandus de-
sed homo qui cum in honore esset non intellexit
Hieronymus. Non enim cognouit, quia haec omnia ei a
deo fuerant attributa, idcirco insipientia eius iumen-
tis insensibilibus comparatur. Cassiodoro. Idcirco au-
tem hunc pulcherrimum psalmum repetit a versus
parilitate concludit, ut se peccator a malo propo-
sito remoueret, cum notatam deformitatem suam ite-
rata increpatione cognosceret. Lyra. Et est verbum
istud memoria dignum, & propterea imprimi debet
in cordibus hominum.

Lyra. Aliqui dicunt quod psalmus iste loquitur de da-
tione legis in monte Sinay, quod improbat. R. sa-
d. quod loquitur de rege messia id est Christo ad litte-
ram. Et hac litteram sequitur Lyra reiectis certis de
opinionibus R. sa. s.

Hierony. Glosa. Asaph hebraice latine congrega-
tio, grece synagoga quae secundum patrem fidelem
hic loquitur quae Christum expectat per quam ma-
gis confutantur increduli iudei. Hiero. Psalmus
autem iste discernit iustos ab impiis, coelestes a terre-
nis, sanctos a peccatoribus. Cassiodoro. Glosa. Iste
autem psalmus inducit pro mutatione sacrificio-
rum in quo prius agit de viroque aduentu. Per pri-
mum inuitans per secundum terrenis quatenus ex-
cusatio iudeis non credentibus tolleretur, quando
illa non suscipiunt quae ipsa synagoga testatur. Pro-
quo sunt & alij duo psalmi videlicet. xcv. & xcvii.
Iste autem psalmus intentione monet ne quis ad
iam terminata sacrificia redeat. Et diuiditur in tres
partes. In prima agit de viroque christi aduentu. In se-
cunda parte christus loquitur, & monet ut relictis sacri-
ficiis speculandi fiat sacrificium laudis, ibi audi popu-
le meus. In tertia est edit quorum sacrificia repro-
bentur, ibi peccatori autem. Cassiodoro. Ne quis ita
quod incarnationem domini mediocri crederet assi-
matione perandam, potentia eius ante praedicatur
ut totius incredulitatis prauitas auferat, dum dicitur.

Deus deorum dominus
loquutus est, & vocauit
terram.

Hiero. Deus in trinitate pa-
ter & filius, & spiritus sanctus
vnus deus qui credentes, deos
voluit nuncupari quibus. Et
dedit potestate filios dei fieri dominus autem est eo
quod omnium dominatum dominetur (loquutus est
& utique est qui dudum in patriarchis loquebatur ac
quod prophetis ipse nunc loquitur. Lyra. Deus in qua
deorum dominus. Ille qui est vnus vnus deus & dominus do-
minorum. i. sanctorum prophetarum (loquutus est in hu-
manitate pro nobis assumpta. Glosa. Qui prius multi-
pharie prophetis loquebatur, unde notandum, quod
tribus modis dicitur deus. Aliquando substantiali-
ter vel naturaliter, ut deus trinitas pater & filius &
spiritus sanctus. Aliquando adoptiue, sicut dicunt
sancti, qui per gratiam adoptiui filii sunt. Aliqua-
do nuncupatiue, ut falsi dii Iupiter & Venus. Et pro-
pterea conuenienter hic dictum est, quod deus deorum
dominus qui locutus est. Hiero. Et quid inquit lo-
cutus est. Sequitur. (Et vocauit terram. Cassio. Id
est genus humanum, quod per totum orbem terrarum
est diffusum. Hiero. Non tantum partem aliquam
sed audi quid adiecit.

A solis ortu usque ad occasum, ex sion
species decoris eius.

Hiero. (A solis inquit ortu usque ad occasum, unde
nichil relinquit quod non sua vocatione faceret dignum
Cassiodoro. Nam per solis cursum vniuersum signifi-
cat mundum, quia sol omni terre oritur & occi-
dit claritas eius. Hiero. Cassio. Glosa. Unde autem

cepit sequitur Ex sion. i. Hierusalem intra quam
mons iste puris meritis velut aurea massa respice-
det. Ille enim qui omnes gentes vocat ab Hierusalem
cepit, quia de exeitis apostoli, specie decoris christi
toto orbe nunciauerunt sicut esayas dixit. Exhibet
de sion lex, & verbum domini de Hierusalem, ex sion
inquit spes decoris eius. Cassiodoro. Qui est spe-
ciosus forma pro filiis hominum, Glosa. Qui & si
tunc occultus foret pro similitudine carnis pecca-
ti. Et est adhuc ad dexteram patris sedens. Tamen
Deus manifeste veniet, deus noster
et non silebit.

(Deus inquit manifeste veniet) Hieronymus. In iu-
dicio scilicet in quo omnis homo eum videbit. ut
in Apocalypsi scribitur. Et videbit eum omnis car-
o. Cassiodoro. In primo enim aduentu venit car-
nea nube velatus. In secundo vero manifeste ve-
niet, quando non iam cruci affidendus, sed iudicatus
est. Lyra. Tunc enim in humana natu-
ra apparebit, in qua fuit iudicatus coram pilato glo-
riosa tamen & omnibus manifesta. Glosa. Deus in
qua non quilibet, sed deus noster qui verus deus est
Hugo cardinalis. Noster autem per conformitatem
naturae (non silebit). Hieronymus. Augusti. In
primo namque aduentu tacuit, quia humilis apparuit
& modo tacet, tamen si tacet iudicium non tacet man-
data. Cassio. Sileat namque modo per patientiam cum
peccamus tunc autem non silebit quando sceleratis
dicturus est, ite maledicti in ignem aeternum. Hugo
cardinalis. Sed quia posset queri quae sint signa ad-
uentus eius sequitur.

Ignis in conspectu eius exardescet, et
in circuitu eius tempestas valida.

Hugo cardi. Ignis materialis qui comburet super-
ficiem terre & aera quantum ascenderunt peccata ho-
minum & fumus idolatrie. Glosa. Vel ignis male
conscientie (exardescet). i. torquetur impios. Idem
Hugo cardi. Iustos vero purgabit & illuminabit.
Hieronymus. Duplicem enim hic ignis intelligi-
tur habere virtutem, quia illuminat & exurit. Gau-
deant igitur iusti, quia illuminantur ex eo. Timeant
vero peccatores, quia exurendi sunt ab eo. Augu-
Glosa. Et poena terreat quos premia non inuitant,
Glosa. Exardescet dico in conspectu eius id est cum
conspiciet iudicatem. (Et in circuitu eius tempestas
valida. Cassio. Hec tempestas non ventis agitur,
nec procellis sentientibus excitatur, sed diuina po-
tentia, vehemens conuerget spiritus ut arca domini
equitatis eius sententia ventiletur quae tunc frumē-
ta sequestrabit a paleis hoc est bonos discernet ab
impiis quod iudicium merito tempestas dicitur, quoniam
& improbitum veniet, & omne genus hominum
pro suis meritis momentanea coelestitate discernet.
idem. Glosa. In circuitu vero dicitur, quia cum ip-
so iusti sedentes iudicabunt sicut in euangelio pro-
mittitur. Glosa. Eius enim circuitu erunt angeli separa-
tores & sancti, venientes autem dominus ad iudicium.

Aduocauit coelum de sursum, et ter-
ram discernere populum suum.

Glosa. Aduecauit id est aduecabit coelum de sursum
Hieronymus. Id est apostolos vel reliquos sanctos qui
despectis terrenis quae sursum sunt sapiunt. Et ter-
ram discernere populum suum. Idem. Discernit au-
tem tunc terrenos cum coelestes ponetur ad dexte-
ram, hi ad sinistram collocentur, vel discernet po-
pulum suum in futuro iudicio, quando dicturus
Mat. xxv
erit, ite maledicti in ignem aeternum, & ad sanctos
ite in vitam aeternam. Cassio. Vel per coelum hic om-
nem iustum debemus accipere. per terram peccato-
torem, quia ille spiritali se conuersatione domo
praeferente purificat, iste terrena viciis qualita-
te fordescit. Lyra. (Vel aduecauit coelum de sursum)
quia angeli cum eo descendent ad iudicium & terra
quia ad praecipitum eius mortui de terra resurgent,
(discernere populum suum) cum segregabuntur
oues ab haedis. Gregorius in mora. li. xxv. Vel coe-
los sursum aduocat. cum hi qui sua omnia relinquen-
tes, conuersationem coelestis vitae tenuerunt, ad coe-
lum sedendum in iudicio conuocantur, atque cum eo
iudices veniunt, terra etiam sursum vocatur, cum hi
qui terrenis actibus obligati fuerint in eis tamen
plus coelestia quam terrena lucra quaesierunt quibus
dicitur hospes erit & collegistis me. Nudus & ope-
ruistis me. sequitur

Congregate illi sanctos eius qui or-
dinant testamentum eius super sacri-
ficia.

Hiero. Cassiodoro. O quam mirabiliter haec euangelio
sancto conueniunt. Idem. Cassio. Nunc enim fina-
loga Christi verba facit ad angelos, qui ministe-
rio suo in fine saeculi sanctos de vniuerso mundo
congregabunt, sicut ipse in euangelio dicit. Mittere
angelos suos, & congregabunt ad eum omnes ge-
tes. Et segregabunt eos ad iudicium sicut pastor se-
gregat oues ab haedis. Augustinus. Glosa. videlicet
propheta futura quasi praesentia hortatur angelos
dicens (congregare) illi. Lyra. Christo scilicet san-
ctos eius sicut membra capiti. Augu. Glosa. Mes-
ses enim angeli quosdam portabunt in sinu quosdam
in manibus, in sinu contemplatiuos, in manibus ac-
tiosos quasi saluos per bonam voluntatem & ope-
rationem, de malis vero dicitur De quo non im-
pleuit manus suam qui metet) Sanctos inquam eius
(Qui ordinant testamentum eius super sacrificia)
Augusti. Glosa. Nouum scilicet testamentum super ve-
tus, vel qui plurimam habent opera charitatis quae sa-
crificia peccatum. Hierony. Cassio. Qui scilicet or-
dinant testamentum id est ordinabiliter faciunt, &
dant sicut testatus est christus, ut hospitem suscipe-
re, elemosinam dare charitati studere, scientes quia
misericordibus deus super omnibus sacrificiis de-
lectatur. Hieronymus. Vel ordinant id est prae-
dicant & implent testamentum nouum super vetus
ut per testamentum nouam legem, per sacrificia ve-
terem intelligamus. Sequitur.

Et annuntiabunt coeli iustitiam eius
quoniam deus iudex est.

Cassiodoro. Hiero. Coeli sunt viri sancti & iusti, qui-
bus verbi coelestis dispensatio condonatur. Glosa.
Veniet enim dominus manifestus & iudicabit, &
hanc iustitiam annuntiabunt coeli id est apostoli
toti mundo. Quoniam deus iudex est) Hiero. Vi-
rum scilicet & mortuorum. Ideo iustitia eius est

A Vdi populus meus & loquar, Israel
& testificabor ⁊ tibi deus tuus ego
sum.

Non in sacrificiis tuis arguam te, hoc
locusta autem tua in conspectu meo
sunt semper.

Calliodor⁹. Ad populum nāq; Iudaicū hęc loqui
tur dicens, iam nō exquirenda esse sacrificia pecudum
sed cor contritū. Hiero. In corde enim contrito de⁹
delectatur. Augst. Non itaq; tibi dicā quare non
nihil taurū pingue mactasti, quare nō optimū hyr
tū elegisti & similia quæredo quid mihi des, quid
ergo nō acceptas sacrificia mea, sequitur. Holocau
ta autē tua in cōspēdu meo sūt. p. Glo. Holocau
ta dicit animā igne charitatis totā inflammata.

ugo, Calicutus. Holocaustu em dicitur quali totu
 igne assumptu holoc em totum est, cal, fctis, incendio
 unde dicta sunt holocausta que possit fuisse im
 holata ignis desup veniens assumebat, hac xps ve
 ntes respuit, quia tpe vera victima fuit, que igitur
 est holocausta, que no spernit, & que in conspectu
 dñi sunt seper, & que ipse dñs ante cōspectu suu se
 per esse pnūciat, hac inquit sūt quando scilicet mēs
 humana diuino amore succēsa peccata sua tribula
 tione decoquit, & ad illius holocausti similitudine oīa
 a cruciatu corporeo exusta cōsumit sacrificiū enī
 eo sps cōtributus. Hie, vel, holocausta tua in cō
 spectu meo sunt sep.) Si odorē rectē oīonitā quā
 annūtris incensū ad me vsq; direxeris. Glo. Ne igit
 r putes hęc olocausta esse de animalibus subdit.

Non accipiam de domo tuâ vitulos,
neque de gregibus tuis hyrcos.

Glo.q.d, Nō arguā si nō feceris, & si feceris non accipia. Caff. Cū autē hęc duo refpuit vniuerfa p̄mi tēporis facrificia designat modis oib⁹ excludē da significās a parte totū. Aug. Prænticiās in hoc nouum testamētum vbi oīa iūta facrificia vetera cessauerūt, Hiero, Quia sanguis veri agni effusus est p̄ peccatis populi, vel non accipiam de domo tua vitulos) id est incōtinētes & superbos, neq; de gregibus tuis hyrcos, hyrcos qui scilicet fetidi sunt in peccato. Glo, Ideo autem hęc a te non accipiam.

Quoniam meę sunt omnes, & ferę sil-
uarũ iumenta in montibus, & bo-
ues,

Augu. Glo. Quid em̃ a te querā quod ego cōdidi
& qđ meū qui creati, quonā iquit mee sunt om̃-
nes ferę siluarū), i. animalia siluestria & indomita
quę tu nō possides, & etiam (iumentā quę pascis in
montibus & boues). Csal. Glo. Vel in his similitu-
dinibus figerat ecclesiam, ferę nāq; silvarum gen-
tes significant quę in saeculo isto more ferarum
versebātur, (iumentā in montibus) simplices in cul-
mine fidei, (Boues) vero ap̃c̃f̃ol̃os & p̃phetas qui
assiduo labore in agro domini versati sunt. Hiero-
nymus. Vel per hoc intelliguntur irrationabiles,
& diuersis modis vagantes homines quos oportet
vocatione Filii dei saluos fieri.

COgnoui omnia volatilia coeli, et pul-
chritudo agri mecum est

Sic legit, b. hiero. Scio oēs aues montium & vni-
uersas agri mecum est. August. Glo. Cognoui ab
aeterno quod nullus hominum fecit, cum illo enim
sunt omnia cognitione quadam ineffabilis sapien-
tiae (omnia volatilia coeli. Glo. Quae & quot sunt
Casi. Quis ei oia coeli volatilia potest nisi sola ma-
iestas cognoscere (Et pulchritudo agri mecum est)
Casi. Reuera secū quia vbique totus est, sicut de eo
pheta inquit. Coelū & terrā ego implebo. Augu-
sto. Vel pulchritudo agri est illa vberitas omnium,
in terra gignentium quae mecum est, quia michi ser-
uit. Hiero. Vbi enim volutorum rerum omnium copia
vel diffunditur, vel negatur, volatilia vero quam
chi offer. turtures scilicet & colimbas ego tibi de-
di. nā oia antequā fiāta apud deū viuūt. (Casi. Glo.
Vel spiritualiter ista tractando, volatilia sūt super
nae angelorum virtutes, pulchritudo vero agri) gē-
tes consueque quā sunt decus terrae. Et quia haec om-
nia mea sunt, propterea

Sesuriero non dicam tibi, meus est eni
orbis terræ et plenitudo eius.

Augu. Glosa. quasi dicat. Si hæc datis quia forsitan
esurire me putatis. insania est. hoc enim nunquam
fit. sed dicitur ad conuincendum paruulum sen-
sum (Si esuriero inquit non dicam tibi.) glosa. Vt
pascas me. Hierony. Esurire enim dei est non in
efcie corruptibilibus. sed vt faciat quis voluntatem
eius. sicut ipse ait. Meus cibus est vt faciam volun-
tatem patris mei. Meus est enim orbis terræ & ple-
nitudo eius. Glosa. Ergo non quæras quod michi
datis. quia meus est orbis terræ. & plenitudo eius. i.
omnes creature. & sine labore habeo quod volo.
Cassiodorus. Plenitudo enim hæc diuersitatem fi-

II
✠ Alia lit,
animalia sil
uarum
Alias miliū

xii
✠ Alia lit.
species
Aliter legi
gitur

her. xxiii
Augu.

glosa

xiū

iii

fo. lxxix

x **iiii** **N**Vnquid manducabo carnes taurorū
aut sanguinem hircorum potabo,

Glosa. Quasi diceret. Mon olim enim hæc sacrifici
cabantur, ideo quod deus inde delectaretur, sed ne
dæmonibus offerretur. Hieronymus. Nunc vero
evacuanda hæc sacrificia esse declarat. Cassiodorus.
Augustinus. Possunt tamē hæc licet repudiata no
bis proficere, cum hæc acceperint indigētes, cum
scilicet esuriens pascitur, sitiens potatur, in paupe
ribus enim accipit deus, qui sibi in sacrificijs non
permittit offerri. Glosa. Reprobato itaq; veteri
ritu de se quasi de alio loquens, quid sibi faciam
indicat, quasi dicat hæc nolo, sed.

xv
Alia litera
laudem

Immola deo & sacrificium laudis, & red-
de altissimo vota tua.

Glof. Immola inquit deo sacrificium laudis, qđ in te ipſo eſt; ſcilicet vt gratias de omnibus agas, ecce quid exigit Hieronymus. Hoc enim eſt ſacrificiũ acceptabile, hoc eſt holocauſtum pingue vt laudetur deus ab homine quem creauit, quem tē-
 demit, cui & regnum cōleſte promittit. Caſſiodo-
 rus. Ille autem ſacrificiũ laudis deo immolat, qui a terrenis viſijs fuerit ſegregat⁹, qui moritur mū-
 do, vt hoſtia fiat Chriſto. Non em̄ placet domino ſi laudes eius turpis perſona decanter, nec ſacrifi-
 cium dicēdum eſt, quod pecudes mactat, ſed omne ſacrum factum quod nos pia oblatione cōmedat.
 (Et redde altiſſimo vota tua). Caſſi. Ille nāq; vota
 redditiſſimo, qui et talia immolanda preparat
 qualia p̄pitius ipſe p̄cepit, addit autē (tua) vt nō
 quēreret fortasſe extranea, ſed hmōi ſacrificiũ qđ
 exigit, referat ad cordis archanũ qđ in anime pe-
 neralibus iacet, quod extra non quærit, qđ paup
 & diues æqualiter habent,

xvi. **E**T inuoca me in die tribulationis, & ruam te, & honorificabis me.

Augusti. Nō enī præsumere debes de virti-
bus tuis, quia omnia auxilia tua mēdacia sunt, sed
inuoca me. Hugo cardinalis, id est intus voca, qđ
enim valet strepit⁹ laborum vbi cor est mutum?
(In die tribulationis). Glo. id est aduersitatis que
ideo datur, vt in ea deus inuocetur. Gregori⁹. Hu-
go cardi. Os enim quod p̄peritas claudit, aduer-
sitas aperit, vnde propheta. Ad domū cum tri-
bularer clamaui, Augustinus. Ad hoc itaq; permi-
si diem tribulationis tibi fieri, quia forte si nō tri-
bulareris non inuocares me. Cum autem tribula-
ris inuocas me, cum inuocas me, eximo te. Cūgi-
tur eximā te, glorificabis me, vt iam nō discedas a
me. Cassi. Ecce quā parua petita nobis dominus
tam ingentia præsaturus. Hier. Perseueremus er-
go in fide, inuocemus in tribulatione, & magnifi-
cemus eum cum fuerimus a periculo liberati.

xvii
Alia litera
quid tibi in
enarratione

PEccatori autem dixit deus, ✠ quare
tu enarras iustitias meas, & assumis
✠ testamentum meum per os tuum.

Alia litera
Tertia pars

Glosa. Hugo cardinalis. Tertia pars ubi ostendit
a quibus sacrificium non vult deus. Cassiodorus.
Et quia laudē deo ꝑ sacrificio quē rit, ne ꝑgetur

pis hanc sibi imperari prohibet ne lingua eorū
præsumeret laudes canere, quibus turpis conscien-
tia poterat obuiare, dicens. (Peccatori autē dixit
deus). Quare tu enarras iustitias meas. Interdici-
tur enim sceleratis quā conuerti nolunt, ne se præ-
sumāt sermonibus misere diuinis, quia os debet
esse iustum, quod iustitias domini enarrare præ-
sumit, non tamen per hoc interdicitur laus peccato-
ribus ad poenitentiam cōuersis, sed dūtaxat obli-
tis deum, cū igitur supra dicitur. (Immola deo sa-
crificium laudis). Videas ne bene cantes & male
vivas, quia (Peccatori dixit deus). Glo. Quare in-
quit tu cum opere non impleas, enarras iustitias
meas. Glof. Cassiodorus, quasi dicat. Nec sancta
verba os polūtū præsumat docere, & si legere, nō
enim lectio negatur corrigendis. Hieronym⁹. Au-
diant igitur hæc doctores vel episcopi ecclesiarū,
& quia peccata populorum resecant predicando,
si quod prædicant, opere non implet. Gregorius
in morali lib. xix. In his enim verbis lex est ipsis
ipposita, vt viuendo impleant, quod loquendo suade-
re festinant, nam loquendi auctoritas perditur,
quando vox opere nō adiuuatur. (Sequitur). Et as-
sumis testamētum meum per os tuum). Cassiodo-
rus. In quibus verbis testamentum nouum & vetus
significat, quia dum vnū suspense dicit vtrūq;
memoratur.

TV vero odisti disciplinam, et pro-
iecisti sermones meos retrorsum.

Tu vero inquit odisti disciplinā. Lyra. Mandata
superiorū cōtēnēdo, & etiā mea. Hic. Vel quiaque
p̄dicabas in ecclesia, nō a s̄odiebas in vita. Aug.
Glosa. Cass. Et quæ ore dicis, factō negas, & si cor
rigo murmurās, laudas enim quando parco, mur
muras quādo castigo. Cassiodorus. Ille nāq; odit
disciplinam qui ad correctiones iustas iniqua p̄
sumptione remurmurat, & nō vult in se dominū
vindicare quod peccat. Sequitur. (Et proiecit i ser
mones meos retrorsum. Augu. Glo. Præcepta enī
cōtēnis, & quæ dicis, post te ponis ne videas, Cass.
& Greg. in mora. lib. xix. Nam sermones dei post
se projicit qui quod dicit facere cōtēnit, & cui aī
oculos non est quod semper cōvenit intueri. Lyra
Quomodo autem eius sermones retrorsum proie
cerit. exponit dicens.

Si videbas furem ⁊ currebas cum eo, et ^{xix} Alias
cum adulteris portionem tuam pone = cōlētibasei
bas.

Gloſa. Nō igitur dicaste non feciſſe, que dicta ſunt,
quia ſi videbas furem, currebas cū eo. Augu. Glo.
Quia aſſentiebās laudādo. Hugo car. Vel currebas
cum eo cōſentiendo, cōſilium prębēdo, non impe-
diendo, & huiusmodi, vñ alia litera habet conſen-
tiebas, vbi nos habemus currebas. Et cum adulte-
ris portionē tuam ponebas, Hugo cardinr. id eſt
particeps & ſocius eorū eras. Caſſiodorus. In his
autē duobus prohibitis oīa crimina velle ſi videt
quia qui minora vetat ſcelera, multo magis fortio-
ra contēnat. Ponit autem portionem cum adulte-
ro qui et adiutoriū prębet quo ſua vota perficiat.
Hieronymus. Vel portionem, quam cum dec & an-
gelis habere debuerat (ponit in inferno.

Sceleratis nō
cōuenit lau
dare deū pre
dicādo aut
sacrificādo.

xviii
Alia litera
eruditione

xix
Alias
collebasei

Psalmus. xlix.

20
Alia litera
dimissi ad
malitiam.
Alia
cōcinnauit
dolos

Glosa

21
Alia litera
fabricabaris
opprobriū
Alia litera
detrahebas

Glosa

xxii
Alia litera
existimasti
iniquitatem

Ostuum abundauit malitia, & lingua tua cōcinnabat dolos.

Cass. Gl. Hic arguit peccatores de cōscientie prauitate & lingue dolositate, unde os hic p cogitatione cordis debemus accipere, quia postea de lingua dictum est. (Os inquit tuum abundauit malitia). Cassio. Tunc enim nequitia cogitationis abundat, quando p diuersa genera peccatorum iniqua voluntate grassatur. Et lingua tua cōcinnabat dolos. Hieronymus. Quia peccatore male agente, tu nequiter ac dolose bene agere collaudabas. Augusti. Glosa. Dolus enim est cum quis non solum non reprehendit vel tacet, sed etiam laudat, etiam si malum esse sciat. Cassiodoro. Glosa. Concinnabat autem dicit, quia decipientium mos est, sic falsa componere, ut aliquo lepore verborum audientium auri bus blandiantur, & hoc facit etiam iste contra fratrem, unde sequitur.

Sedens aduersus fratrem tuum loquebaris, & aduersus filium matris tue ponebas scandalum, hæc fecisti & taci.

Cassiodoro. Sedens ideo dicit. Quia sedere moratus est. & ideo culpatur grauius qui diutius moratur i detractione fraterna. Gl. Cass. Quia quod quis tacens facit non cum voluntate facit. Glo. Sed tu se dens loquebaris aduersus fratrem tuum, id est aduersus omnem hominem, quia omnis homo est frater cōditione primæ natiuitatis (loquebaris) detraheo. Lyra. Vel calumiose ipsum obiurgando. Hugo car. Vel cū dicit loquebar is nō dicit quid loquebat oē malū intelligere voluit. (Et aduersus filiū matris tue) Cassiodorus. (Filiū matris. Sobolē dicit ecclesię cui per regenerationis partum fraterna charitate cōiungitur ponebas scādālū.) Lyra. Præbēdo ei occasionem ruine ex verbis tuis malis & factis. Cassiodorus. (Vel ponebas scandalum) hæreticas scilicet prauitates vel alias interceptiones excogitando, quibus frater innocens caperetur. Augusti nus. Glos. Dum enim detrahit, qui doctus videtur fratri forsan bene docenti, vel bene ambulanti ponit scandalum infirmo, qui nescit iudicare, & ideo filius matris dicitur lacte scilicet egens ecclesię, nō dum ad mensam patris accedens cuius pane pascitur. i. validioris doctrine cibo. (Hæc fecisti, & taci). Hieron. Quia non statim vindicaui, sed sustinui, & ea examinanda in futurum iudicium referuauit. Cass. Dominus enim iustus non iniuste distulit iudicium, ut conuersionis tempus inueniretur dum damnationis poena suspēditur. sed ex hoc quę opinio prauis mētibus nascatur exponit dicēs

Existimasti inique quod ero tui similis, arguam te, & statuam contra faciem tuam.

Gl. q. d. (Tacui) ideo existimasti, o inique, q̄ ero tui similis. Cass. Hiero. Dum enim non vindico in presenti arbitrat̄ es ea mihi placere, sicut tibi placet tua mala & aliorū, quod ita credis a stultis. Sed huic prauo intellectui datur iusta sentētia, cū dicit (Arguam te & statuā cōtra faciem tuam). Glo. Arguam iniquā & arguēdo statuā te cōtra faciē tuam Hiero. Cū scilicet in sinistra parte sedis fueris col-

locatus in futuro iudicio, ut cōfusus dāneris morte perpetua, vtinā & nos in hoc scēculo ponem⁹ ante nos peccata nostra, & non deus ea in iudicio statuere ante faciem nostrā, vbi iam non castigatio, sed iudicium mortis accedit. Augu. Glos. Tūc igitur arguā te, & quod post dorsum posuisti, ante faciem ponam, & ostēdā te tibi, & displicebis tibi, quod & modo faceres si te videres, michi vero placeres, si tibi displiceret. Cassi. Tūc enim omnis peccator ante se videbit stare, quod se putabat obliuionis beneficio preterisse, vbi horror immēsus formido inestimabilis, illa scilicet homines videre per quæ se norunt ad æterna supplicia peruenire. Glo. Et quia ita dixit dominus ergo vos.

Intelligite & hæc qui obliuiscimini deum in quando rapiat, & non sit qui eripiat.

Hiero. Vox Prophetæ admonētis vnūquemq; nostrum, ut nō ponamus dominum in obliuioe, nec sua mandata. Glo. Et ut nemo dicat nō prædictū ait (intelligite hæc, Cass. Id est fideliter obedire. Huc car. Vel intus legite, & i corde reuoluite hæc supra dicta vos pēdores (Qui obliuiscimini deū) Glo. id est qui me deum esse non creditis cui nemo potest resistere. Lyra. Et mandata mea contemnitis. Cassiodorus. Ille enim obliuiscitur deū, qui præcepta ipsius iniqua præsumptione contemnit, intelligite inquam. Nequando rapiat, Hieronymus. Ad mortem vel ad diem iudicii (Et nō sit qui eripiat) Cassiodorus. Quando enim diabolus rapit, nō est qui eripiat ad salutem, & quando dominus ad vinctā trahit, nō est qui liberare possit. Lyra. Quia in inferno nulla est redemptio. Hugo cardinalis. Quid autem debeant intelligere, & quomodo debeant conuerti ad dominum, subiungit, dicens.

Sacrificium laudis honorificabit me, & illiciter quo ostēdam illi salutare dei.

Translatio beati Hieronymi sic habet. Qui immolar confessionem glorificat me, & qui ordinat viā ostendam ei salutare dei. Gl. Hoc inquam intelligite quod scilicet (Sacrificium laudis honorificabit me) Glo. Aug. Non sacrificiū pecudum, se laudis, nemo enim mihi offert hoc sacrificiū, & mal⁹ est quia nemo laudat nisi bon⁹, nec deū laudat qui benedixit, & male viuit. Hieron. De omni autē bono quod sancti faciunt deus honoratur. Cassiodoro. Et hoc est sacrificiū quod honorat dominū qd scilicet puritate fidei & actionū probitate fuerit immolatum. (Et illic iter quo ostendam illi salutare dei). Cass. Glo. (Et illic) hoc est in sacrificio laudis est, iter, id est via ad deum, & scala Iacob qua angelī ascendunt & descendunt. Quo itinere scilicet ostēdam. Hugo cardina. Non dabo quia in itinere, id est in via presenti non plene datur, sed solū ostenditur illi. Glo. Lau dāti, scilicet (salutare dei) id est me Hieronymus. Salutare enim patris filius est. Cassiodorus. Gloriosa itaque hæc semita, quæ ducit ad celi terræ que creatorē. Glo. Quem non nouit alij quam gratiæ aliqui d tribuit.

Psalmus quinquagesimus.

Psalmus. l

fo. lxxx

Titulus in finem psalmus David, cū venit ad eū Nathā propheta quādo intrauit ad Bersabæ.

Hieron.

Diuiso

Hierony. Iste psalmus vocē continet poenitentis personæ, ostēdens ut qui ceciderit in crimine confitendo mala sua redeat ad salutē. Cass. Glo. David enī hic proponitur in exemplum nō cadendi, sed ne desperes si cecideris resurgēdit. Gre. Admone mur autem in hoc psalmo prospera meruere, sepe namq; p̄sentia gaudia sequuntur perpetua lamenta, admonemur etiā carnales cupientes restringere, & de dei miā nunquā desperare. Glo. Et diuiditur in quinque partes. In prima deprecation. In secūda cōfidentia indulgentiæ & ablutionis ostēdit, ibi, incerta & occulta. In tertia ex cōfidentia securus perit deiectionem pēdores, & plenam restitutionem, ibi, Auerte faciem tuam. In quarta. Quid restitutus persoluat ostendit, ibi, Docebo. In quinta de ædificatione hierusalem prophetat, ibi, Benigne fac. Potest iste primus versicul⁹ Miserere mei deus, frequēter repeti, alioquin vix sensum elicies ut ibi (Qm iniquitatem meā ego cognosco) ideo miserere. Quasi diceret. Infelix ego oim ope spoliatus, qui cælum terrāq; offendi, quo ibo, quo me vertam? nescio desperabo? absit, oculos ad cælum leuare nō audeo. ppter grauitatē culpę, quia grauius in deū meū peccauī per affectum in meis p̄ximū per effectū in me, nam qui fornicatur in propriū corpus peccat, & qui adnaret meretrici, vnum corpus efficitur cū ea, & in proximū per mortem Virg. & per hoc toti populo scandalum sui, quid igitur faciam? ad quem cōfugiam? Angustie sunt mihi, vndiq; quid eligam penitus ignoro. Scio quid faciam, surgam a desperatione cui ferre succubui, & ibo ad patrē meū per creationem, qui quāuis iudex iustus, tamē misericors. Nam misericordia super oia opera eius percutit, sed sana bit; corripit, sed nō p̄det. Ad te igit p̄issime deus tristis & moerēs venio, qm tu sol⁹ spes mea i te deliqui, ideo verba doloris effudo (Miserere mei de⁹)

Miserere mei deus secundū magnam misericordiam tuam. Inno. iij. & Hug. car. Nō dicit. Miserere David sicut alii bñt. Memēto dñe David, nomē enī p̄priū exprimere verē cū se gratiā amississe cognoscat, ne deus audito noīe nefandi pēdo- ris magis ad vidiā quā ad indulgentiā puocet, vñ ait. (Miserere mei de⁹) agēdo mecū nō secūdū iustitiā, sed scdm miām; Nā quid es nisi misericors, ego vero quid nisi ipsa miseria? Nūquid poteris recedere a natura tua? quę est misereri & subleuare hoīes & miseriā tollere, ideo miserere secundū miām tuā, nō vtq; secūdū modicā, sed oīno secūdū magnā quia magna miseria, magna indiget miā. Hie. Aug. Vñ qui magnā miām deprecatur, magnā miseriā cōfiteatur. Cass. Gl. Per hæc autē verba locū aufert iudicio discretiōis, quia factū cōfi-

tes vox ei ista nūquā discuti, sed sub tranquillitate semp auditor solaq; res est p quā possumus rei sine aliqua defendi. Gl. Magna liquidē est dei miā nec potest diffiniri quāta sit. Vñ de graui pēdo sperādū esset, nisi magna miā esset. Cass. Inno. iij. glo. Quanta autē sit, quis enarrare sufficit, hæc ei deū de cælo deposuit, & terreno corpore i duit vt panis esuriet, fons vitę sitiret, virtus infirmaret, omnipotēs vita morreretur pro humana tollenda miseria & pēdores indulgentia cōferenda. Cassi. Hęc inquā erat magna miā, quam sanct⁹ vir explicare nō poterat, sed p eam se facile credebatur absolui per quam sciebat & hūanum genus posse liberari. Inno. iij. Ergo (Miserere mei de⁹) quia potes misereri cū sit miā tua magna, & habes vnde miseraris cū tuæ miserationes sint multę. Vnde sequit.

Et secundum multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meā

Quia miseriæ abyss⁹ abyssū inuocat misericordiæ, ideo secundū multitudinē miserationū tuarū abyssū miseriæ absorbeat abyssus gratiæ. Hie. Cōfugio enī ad miserationes tuas, vt grauib⁹ vulneribus tyriacā remissiōis infundas. Gregori⁹. Peccata siquidē mea magna sunt & multa, & ideo nō solum magnā miām expecto, sed etiā multitudinē miserationū tuarū requiro. Per miām autē miseriatis affectū intelligim⁹, p miserationē vero ipsam misericordię exhibitionē signamus, superfluum enī esset vtq; ponere, nisi esset varietas in significatione. Cassiodoro. Glosa. & Inno. iij. Vel est miā in natura, miseria in effectū, dele inquit iniquitatem meā, absterge cor meū vt dignū tibi fiat habitaculū. Inno. iij. Quēadmodū p nouacula litera de p̄gameno delet. Cassi. Vt nullū remaneat vestigium Quoniam ille solus in libro vitę conscribitur, cuius oia p̄dā delētur. Hugo car. Dele igitur de anima, maculam, de libro, memoriā, de cōscientia vermen remordentem, de affectu appetitum, de gustu erorem. Et propterea.

Amplius & laua me ab iniquitate & me a peccato meo munda me.

Cassiodorus. Glo. In quibus verbis quēadmodum delendi velit, subdit dicens. (Amplius laua me ab iniquitate mea.) Fateor domine lauaſti me milies sed alpius id est adhuc laua me ab iniquitate mea, quia iterum cecidi, nunquid ad certum numerum parcis peccatori, qui petro interroganti quatiens in me peccabit frater meus & dimittam. Respondisti, non dico tibi septies, sed vsq; septuagesies septies, finitum pro infinito accipiens, nōne deus melior homine. Inno. iij. Ac si dicat, dele iniquitatem meam quam commisi in deum, & insup, laua me ab iniustitia mea quam cōmisi in proximū Et preterea munda me a peccato meo quod commisi in meis p̄sum. Augusti. Vt non modo culpam operias, sed etiam reatū voluntatis abstergas. Hie. Tu enim potest plus mihi remittere, quam ego intelligā rogare. Peto igitur vt ea abluas fonte mię qui nō vīs in æternū p̄dā vulnera reseruare. Cassi. Et quia pōt aliquis sic lauare vt nō sit oīno purissim⁹ ideo addidit, & a pēdo meo munda me, quaten⁹

Psalmus. I.

in me nihil remanere possit immundū. Glo. Sic igitur laua vt mundes, lauatur enim quædā quæ tamen non sunt puta & quia posset ei dici, tu petis per misericordiā peccatum deleri. Quid ergo erit per misericordiā peribit iustitia, vt hoc sit impunitum. Responder, non.

Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper.

Augustinus, Glo. Quasi diceret ignosce quia ego cognosco, nō dissimulo, nolo videri sanctus sicut phariseus, de quo Luce. xviij. qui seipsum iustificabat. (Quoniam iniquitatem meam inquit (ego cognosco.) Cassiodorus. Sciēs enim propheta sic dominum piū, vt tamen & iustus esse non desinat equitatem suis supplicationib⁹ admisit congruenter vt facilius audiretur qd iustitia interuenire desposcitur. Gregorius. Scio inquit quem inuoco, iustum in ioco, qui & peccata odio habet, & ea impunita nō relinquit. Ideo agnosco vt tu ignoscas, ergo. Misere mei, laua, munda. (Quonia iniquitatem meam ego cognosco. Cassiodorus. Soli nāq sua peccata videntur agnoscere, qui ea videntur propria execratione dānare. Et peccatum meum contra me est semper) peccatum quo contra te superbe egi, contra me est semper) ideo contra me est, quia contra te peccauit, vere contra me, quia contra animā meā quæ me vbique accusat. Aug. Post tergum enim peccatum habuit, cum rex sententiā in diuitem qui rapuit ouem pauperis, dedit oblit⁹ sui. (Nunc vero peccatum meū contra me est semper. Gregorius. Quia non posui super dorsum qd feci, nec intueor alios oblitus mei, Cassiodorus. Iuste ergo se petebat absolui, qui iam hic formam illam visus est sibi fecisse futuri iudicii, de qua i præcedēti psalmo dictum est. Arguam te & statum cōtra faciem tuam, hic enim quasi in futuro iudicio constitutus delictorum suorum terribilissimos aspect⁹ pertimescit. (Semper) autem adiecit, tanquam diceret q iugiter illud respicit etiam cū oculos claudit, respectus enim iste continuus peccatorum per seuerantiam pię supplicationis ostēdit. Nam quatiens talia corde respicimus, toriens commissa deploamus, Cassiodorus, Glo. Et quia si quis de populo errauerit, & deo peccat & regi, rex vero nō habet hoīem, qui eius facta iudicet, Ideo ait.

Tibi soli peccaui & malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris.

Nimirum tibi soli peccaui, quia mihi præcepisti vt diligere creaturam propter te & non propter te, ego autē odi vtiā, & amavi Bersabam propter se ideo tibi soli peccaui. Innocentius. iij. (Tibi inquit soli peccaui) quia peccatum meū eo q aliū superiorem non habebam, tibi soli relinquitur punitum Hieronymus. Glo. Solus enim ille iuste pēta vlciscitur, in quo non potest inueniri quod puniat, & ille iustus est reprehensor qui nō habet in se qd reprehendatur. (Et malum.) Glo. Hugo cardinalis. Commisum in proximum (Coram te feci) id est te præfere & vidente, qui vbique es & omnia nosti antequā fiant. Gre. Ab alijs quidem pēta meū ignorari potuit, te autē latere nequiuī, qui discretor es

cogitationū cordis, quia oīa nuda sūt oculis tuis. Cassiodorus. Quia igitur illum vbique esse nouerat iure coram eo malum se fecisse deplorabat, arguēs dementiam suam quæ non expauit tanto iudice præfente peccare. Greg. Et ideo inquit vt miserearis precor, vt laues, vt mundes, vt scilicet iustificeris in sermonibus tuis) id est verax appareas in pmissis. Promisisti enim iustis regnū eternū, & virtutum amatoribus vitæ eternæ brauiū preparasti sed nisi me & alios iustifices, non poteris inuenire quos salues iustifica ergo me, vt tu iustificeris i sermonibus tuis (& vincas cū iudicaris) iudicat te enī qui negant post lapsum reparationem fieri, & remissionem pētorum nemini dandam astruunt, Qd si michi pēta remiseris, velut fabricatores mē dacijs, & peruersorū dogmatum cultores superabis Innocentius. iij. Glo. Vel ita ab illo loco vt iustificeris in sermonibus tuis. Quia quidam propter peccata David deum non impletum dicebant qd promiserat Christum, scilicet ex eius stirpe nasciturum. Propterea David loquēs ad deum patrem ait. Ideo munda vt me mūdato iustificeris, id est verax reperiaris, in sermonibus tuis qui sunt de promissione Christi quam mihi fecisti. (Et vincas) id est ostendas eos mendaces cum iudicaris ab eis nō facere quod promisisti. Hieronymus. Gregorius. Glo. Cassiodorus. Quidam autem verba ista aprāt ad domini passionem. Cum scilicet iudicat⁹ vicit, Et mūdum dānatus absoluit. Præuidebat enī propheta deum in carne venturum, qui humano cōdēdus esset iudicio vt eternę mortis homo careret tormento. Recte itaq intelligi potest deus vincere cum iudicatur ab hominib⁹, qui in omni iudicio iustus probatur. Glo. Deinde tanquā diceret. Tibi soli peccaui, nec murum, quia.

Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea.

Ne respicias dñe gratuitatē pētorum meorum ne cōsideres multitudinem, quia grādis est, sed agnosce figmentū tuū dñe, recordare qm pulvis sū (& in pētis cōcepit me mater mea) carnalis scilicet in cōcupiscētia me cōcepit & ex hoc caro cōcupiscit aduersus spm, & hō totus obliquatus est. Hiero. Hic vericulus totius generis hūani casum exponit, cōcipitur enī hō, & nascitur in originali pēto, quod ex Adam trahit, sed in baptismo per gratiam dei purificatur. Obscurus certe loc⁹ iste est, & altius tractandus. (Ecce enim inquit in iniquitatib⁹ cōceptus sū. Glo. Ita q & macula originalis pēti te neor. Et ad actualia pñus existo. Gre. Nā quia a statu rectitudinis prim⁹ hō peccādo corrui, pēti poenā ad filios misit carnalis enī delectatio poena pēti est quæ ex radice pēti ita cōtrahitur, vt nullus absq illa in mūdo generet. Idē li. xxij. mora. Hic est qd plerūq tēat & nolēs. Et immūda quedā i mente patiat quāuis ex iudicio relucet. Sequit⁹ Et in pētis. Hug. car. Gl. Id est in cōcupiscētijs, libidinib⁹ pētiū esset, nisi p bona cōiugij excusaret. Gre. Hoc enī opus casti, non habet culpā in cōiuge, quia nuptiale fœdus nō exorbitat a fide. Hug. car. Christo. Quāuis tamē coniugij non sit peccatum. Tamē malū est malitia poenæ. Et quia in opere eius de facili fit malum. Propterea dicit

Psalmus. I.

fo. lxxxi

Et in peccatis meis cōcepit me mater mea. Innocentius. iij. Ex eo q solet frequentius coniugibus euenire. Glo. Ideo autem ita fateor me peccasse, nec ex hoc culpam intus refundo, sed veritatem profiteor quam diligit. Vnde sequitur.

Ecce enim veritatem dilexisti, & incerta et occulta sapientię tuę manifesta sūt michi.

Cassio. Non enim delectatur deus pēnis nostris attamen confessionem veram querit erroris. ideo ait (Ecce enim veritatem dilexisti) Grego. Et ideo vias meas a principio arguo peccata mea ego ipse cōdēno. Quia veritatem deus diligit, & iustū iudiciū non deserit. Aut enim peccatum homo in se puniens prosequitur, aut illud postmodū deus examine distincto vlciscitur, nec delinquenti paritur quia sine vindicta peccatum non relaxatur, sequitur. (Incerta & occulta sapientię tuę manifestasti michi) vt hec ipsa cognitio me adiuet, & ad salutē perducat frustra illa cognosco si ad salutē nō me perducat. Glo. Hugo car. Scda pars vbi ex auctoritate dei manifestatis occulta altēdit abluendi cōfidētia. Cassi. Incerta enim sunt quæ omnino discerni non possunt, occulta vero quæ nec oculis conspiciunt, nec mens humana diiudicat. Gre. Et quidē ante aduētū christi peccatorū remissio quam plures latuit, sed David qui redēptorē mundi & peccata tollerēt futurū præuiderat, de peccatorum indulgentia nō dubitabat, & de dei misericordia confidenter præsumebat. Cassio. Hæc autē dicendo, onus addit reatui suo, vt cum beneficia minuerat culpa sua semper accrescat. Incerta autē & occulta sunt quæ deus propheta dauid in filiū sui magnificatione reuelauit. Quod scilicet haberet filium ex sua carne venturū & vt ipse passionis ventura predicaret. Et resurrectionis gloriam nūciaret. Ex quo dicit se non debuisse peccare cū talia meruisset agnoscere. Ne tamē quod omnibus peccatis est grauius de clemētia omnipotentis dei ex hoc desperasse videretur. Ait.

Asperges me hyssopo & mundabor lauas me & super niuem dealbabor.

Quia domine veritatem dilexisti & incerta & occulta sapientię tuę manifestasti michi spem magnam concepi, & confido q non merepelles a facie tua asperge me yfopo quæ herba est humilis, calida, & odorifera quæ quid aliud significat quā domitium nostrum qui calore suę erga nos charitatis lauit nos sanguine suo a peccatis. Innocentius tertius. Asperges me inquit yfopo & mundabor a labe iniquitatis. Hiero. Sicut enim hyssopus terrenus curandis pulmonibus aptus est vt auertat inflammationem, ita celesti quis resperfus hyssopo. id est humilitate cordis ab omni superbię malignitate purgatur. Cassio. Glo. Aug. Grego. Hyssopus nāq humilis herba est, sed medicabilis cuius radix petre herere dicitur & saxorum viscera penetrare, p quā propterea humilitas recte intelligitur. Cassi. In leuitico etiā legitur. quod yfopo intincta in imolato sanguine corpus leprosi aspergebatur, significans sanguine Christi maculas peccatorum ablundas, hoc itaq yfopo aspergi se Propheta

postulat dicens (Asperges me yfopo & mundabor. Grego. Hoc autem yfopo ille aspergitur qui vias damine passionis imitatur. Glo. Qualiter autem mundabitur supponit dices (Lauas me). Idem. Hieronymus. Per poenitentia & baptisum & super niuem dealbabor, id est incōparabiliter sicut dicit Esaias si fuerint peccata vstra sicut cocci num velut niuem dealbabo. Innocentius. tertius. In quo datur spes peccantibus vt possint per poenitentiam non solum ad priorem, verumetiam ad longe maiorem redire mundiciam. Hug ocar. Et quia post luctum poenitentia sequitur gaudium gborię propterea subdit.

Auditui meo dabis gaudium, & læticiam & exultabunt ossa humiliata.

(Auditui meo dabis gaudium) audiā quid loquitur dominus me⁹ quoniam loquitur pacē in plebem suam. Audiā igitur quod audit maria quæ fleuit ad pedes lesu. Et quid audiuit audiat. Vade in pace, fides tua saluam te fecit. Hieronymus Tunc scilicet cum iacens in infirmitate peccati audire meruero dimissa sunt tibi peccata tua tunc in quā (Auditui meo dabis gaudium) Greg. Vel tūc cū impiis eterna morte multatis sancti audituri sūt. Venite benedicti patris mei, In eo autē quod ait. Gaudium & læticia) duplicem sanctorum venerationem intellige, qui animarum perfuerunt beatitudine & corporū vestiuntur in corruptione. De ipsis enim scriptum est. In terra sua duplicia possidebunt. Cassio. Inno. ter. Vel (gaudium) pertinet ad absolutionem & remissionem peccatorū quia nō est gaudere ipsis, nec est pax ossib⁹ a facie peccatorū. Lætitia vero ad perpetua præmia possidenda. Et exultabunt ossa humiliata. Hieronymus. Id est virtutes quæ prius fuerant peccatis humiliata Innocentius tertius. Nunc autem ad audiendum, & obediendum sunt inclinata. Gregori⁹. Animarum enim nostrarum ossa virtutes sunt. Sequitur.

Auerte faciem tuam a peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele.

Auerte te faciem tuam a peccatis) Car domine respice peccata mea? cur numeras? cur ad eo diligenter cōsideras? cur mihi trasceris videre iratū peccati fateor. Heu me miserū quis dabit oculis meis fōte lacrimarum, & plorabo die ac nocte? An nescis quia homo tanquam flos agri doleo iustissime iudex, sed misericors auerte faciem tuā a peccatis meis Glo. & Hugo cardinalis. Hæc est tertia pars vbi ex confidentia securus petit delecionem omnium peccatorum & plenam restitutionē, quasi dicat. Ossa sunt humiliata, & ideo (Auerte faciem tuam) nō a me, sed a peccatis meis quia ea ante faciem meā habeo. Gregorius. Quia igitur peccata sua semper hebet præ oculis merito rogat vt deus faciem suā auertat ab eis, Innocentius tertius. Glo. Si enim homo auertit culpam deus auertit poenā, quoniam ipse est virga vigilas super populum suū ad puniendum si ille vigilet ad poenitendum (Auerte igit faciem tuam a peccatis meis. Hic. Ac si dicat. nec videas nec recorderis illa nec ea sic aspicias vt reuertantur in commemorationem tuam, Gregori⁹.

Psalmus. I.

Delinquentium enim mala deus videt non ut aprobeat, sed ut condemnet, non ut faueat, sed ut puniat, non ut semper pariat, sed ut in iudicio viciscetur. Et omnes iniquitates meas dele. Hieronymus. Preteritis, presentes, atque futuras. Lyra. Sicut de lenis scripturae, de quibus non curatur. Cassiodorus. De duobus autem criminibus propheta culpatus pro omnibus prudenter exorat. Dele autem dicitur id est dimitte, quia omne nostrum admissum quasi quibusdam tabulis scribitur, cum divina noticia cōtinetur. Glo. Dele igitur dico. Et delebis malis,

Alia litera
stabile

Cassiodorus

Glofa

12

NE proicias me a facie tua & spiritum sanctum tuum ne auferas a me.

Ecce domine ante faciem tuam misericordem sto, ut inueniam misericordiam, sto & ante bonitatem expecto gratiam responsionem ne proicias me confusum, quis vquam sperauit in te & confusus est a seculo non est auditum, quod venientem repuleris confusum. Num amplius non vis parcere absque? (Ne) ergo proicias me a facie tua, & spiritum sanctum tuum ne auferas a me, si de peccatis commissis doleo, si veniam peto. Hoc certe in spiritu sancto facio. Nam spiritus sanctus non postulare facit ne igitur hunc auferas a me, Hieronymus. Ne proicias me iquit, ut Chain, ut exul a te efficiar (a facie tua) id est a praesentia tua. Gregori. A facie nostra dei proicitur, cui spes venie post peccatum negatur, unde Chain, quia devenia desperauit, ideo

Hieronymus

Gregorius

dixit. Ecce eijcis me a facie tua. Augustinus quia igitur supra dixerat. Auerte faciem tuam a peccatis meis hic propterea addit. Ne proicias me a facie tua nam cuius faciem timet, ipsius faciem inuocat. Cassiodorus. Glofa. q. d. A peccatis auerte faciem tuam non me. Et spiritum sanctum tuum ne auferas a me, Gregorius. Attende qualiter postulat, ne scilicet spem venie post peccatum amittat, ubi enim spiritus sancti praesentia est, ibi desperatio esse non potest. Fides enim in spiritu datur sicut ait apostolus. Glofa. Ideo autem dicit. Ne auferas, quia iam habet donum spiritus sancti qui confitetur & poenitat, nec potest esse peccati confessio & poenitio sine spiritu sancto. Cassiodorus. Vel (ne auferas a me spiritum sanctum) hoc est spiritum prophetie quem preciosum supra cuncta rex habuit, ideo illum sibi non auferri petit. Glofa. Nec igitur auferas a me spiritum sanctum tuum sed per eum.

Gen. iiii

Gregorius

Glofa

Cassiodorus

xiii

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Alia litera

Redde mihi letitiam & salutaris tui, & spiritu principali confirma me. Rem magnam peto domine, quia magnus es, & rex potens super omnem terram parua id est temporalia petes quia magnus inuita tibi facit, ideo peto ad te magna, quia magnus & rex scilicet letitiam salutaris tui qui est Christus Iesus, unde alia litera habet, Iesus tui quem promissisti cur ergo petere erubescam. Nam si filius quispiam a patre suo petierit panem nūquid serpentem porrigit? quanto magis tu pater coelestis dabis bona petentibus te, ideo (redde mihi letitiam salutaris tui) qui me ad petendum incitasti. Memor enim sum quanta tranquillitate fruebar ante peccatum & letitiam, ideo. (Redde & spiritu principali confirma me) ne post hac iterum redeam in peccatum. Hieronymus. (Redde mihi inquit letitiam salutaris tui) id est Christi tui illam scilicet exultationem quam in eo habui priusquam peccarem, salutaris enim dei patris Christus est, ac si dicat sicut antea praeuidebam per spiritum Christum in carne venire, & modo sic faciam. Cassiodorus. Et quia gratiam spiritus sancti se amisisse cognouerat, quam fragilitas humana non potest habere cum peccat, ideo dicit. Redde mihi letitiam salutaris tui. Innocentius. iij. Et ne ultra illam amittam. (Spiritu principali confirma me) Cassiodorus. Ne scilicet iterum peccem, ne a te animae mutabilitate discedam. Grego. Sciebat enim quia in forma est omnis anima nisi sancti spiritus fuerit virtute firmata, merito ergo cui salutaris dei in remissionem peccatorum, letitia redditur, postulat ut in vera innocentia spiritus principali virtute confirmetur. Hieronymus. Cassiodorus. Augustinus. Glof. Tu vero qui legis, in his tribus versibus sanctam trinitatem intellige per spiritum rectum filium, per spiritum sanctum, ipsum spiritum sanctum, per spiritum principalem patrem.

xiii

Quarta ps

Alia litera

peccatores?

Docebo iniquos vias tuas, et impii ad te conuertantur. Non hoc domine temeritati ascribes, si docere cupio, non iniquos docebo, sed si michi reddideris letitiam, & spiritu principali confirmaueris, tunc docebo non vias Platonis, non Aristotelis, non implicationes syllogismorum, sed vias tuas, id est praeccepta tua quae ducunt ad vitam, & impii ad te con

Psalmus. I.

fo. lxxxii.

uertantur (quia praedicabo Christum crucifixum. Cassiodorus. Glofa. Quid restitutus persoluat insinuat prius enim ploras iam sit doctor. Glo. Hu. car. Quarta pars ubi dicit quid restitutus persoluat, q. d. Confirma me, & confirmatus non ero ingratus. (Sed docebo iniquos vias tuas). Hieronymus. Ego inquam ante misericordiam consequutus puniam me ipsum ut meum exemplum alij imitentur, ut declinantes a viis malis poenitentiam a gentes meam consequatur sicut & ego a te meam consequutus sum. Innocentius. iij. Vel docebo non solum verbo sed etiam exemplo quia dum michi paritur, alijs spes datur, ne de sua iniquitate desperet. Grego. Vnde ille cui peccata dimittuntur, vias dei iniquos docet cum & peccantibus si respuerint exemplo sui spe venie tribuat, & inconvertibilibus nisi ad vitam redeant timorem gehene inferat, & impii ad te conuertentur. Innocentius. iij. Non enim infructuosa erit mea doctrina quia per eam (Impii ad te conuertentur) Glo. Ut ego, impios autem hic vocat qui sine deo sunt, id est in fide manentes peccant. Lyra. Vel impii dicuntur peccantes contra deum iniqui vero contra proximum quauis frequenter vnum pro alio accipiat, Glofa. ut autem docere possum.

xv
Alia lauda
bit

Hieronymus

Cassiodorus

Hieronymus

xvi

Libera me de sanguinibus deus deus salutaris meus, & exultabit lingua mea iusticiam tuam.

Hieronymus. Augustinus. Grego. Cassiodorus. Glofa. Libera me inquit de sanguinibus, id est de peccatis multis, & si minus latine dictum sit de sanguinibus magis tamen proprie pluraliter dicit, ex hoc innuens multa peccata ex origine carnis peccati trahi, id est ex carne poriginale peccatum corrupta. De quibus & Paulus ait. Quia caro & sanguis regnum dei non possidebit, id est peccata quae de corruptione carnis & sanguinis veniunt (Libera) inquit (de sanguinibus) a quibus suffocor tu. O deus deus salutaris meus. Cassio. Per quem salus pie credentibus datur. Hiero. Et a quo post peccatum viuificor quod nullus alius facere potest. Grego. In repetitione autem nominis magnum affectum indicat cordis quasi dicat. Ideo merito te ut me soluas inuoco quia tu solus es auctor salutis meae, nam domini est salus. Et cum liberatus fuero (exultabit lingua mea iusticiam tuam laudando te scilicet. Hieronymus. Per quam punito in me peccato misericordiam praebuisti. Cassiodorus. Si enim me liberaueris de sanguinibus, id est de peccatis laudem tuam lingua mea iuste loquetur. Nam in precedenti psalmo dictum est peccatori quare tu enarras iusticias meas absolutus igitur recte loqui poteris illud a quo peccatorem lex divina suspendit. Innocentius. iij. Non tamen ex virtute mea sed tua, quia tu.

Domine labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam.

Non est speciosa laus in ore peccatoris nam peccatori dixit deus quare tu enarras iusticias meas & assumis testamentum meum per os tuum libera ergo me de sanguinibus deus deus salutis meae & tunc domine labia mea aperies sicut aperuisti ora infantium & lactantium ex quorum ore proficisci laudem. Hiero. (Domine i quid labia mea aperies) quae clausa erant per peccatum nec locus erat nec tempus nec persona, nec exer

plum poteram dare quia non est pulchra laus ex ore peccatoris. Gregorius. Tu igitur domine qui ora superborum obstruisti, & infantium linguas disterras facis labia mea aperies quia non aliter iusticiam tuam proferre poteram, illius autem labia deaperit qui non solum quid loquitur sed etiam quid & ubi & cui loquatur attendit. Et os meum annuntiabit laudem tuam. Augusti. Glofa. Quod scilicet me creasti, quod peccante non reliquisti, quod confiteri monuisti quod me mundasti, Cassiodorus. Os autem hic dicitur cordis archanum, unde veraciter laus divina cantatur. Hugo cardina. Laudes igitur tibi offeram, quia non vis a me sacrificium pecudum.

Quoniam si voluisses sacrificium dedissem utique, holocaustis non delectaberis.

Grego. Cum igitur supra dixisset Os meum annuntiabit laudem tuam illico subiunxit. Quoniam si voluisses sacrificium dedissem utique ac si dicat, laudis tibi offeram sacrificium, sciens per spiritum illa legalium institutorum sacrificia ad inuisibiles esse obligationis intelligentiam transferenda. Vnde & alibi dicit, immola deo sacrificium laudis, & rursum sacrificium laudis honorificabit me. Innocentius. tertius. Sacrificium igitur laudis offeram, quoniam si tu deus voluisses sacrificium legale a me accipere, dedissem utique tunc obediens voluntati, sed holocaustis carnalibus non delectaberis maxime postquam unicum & verum sacrificium fuit institutum. Hieronymus. Audi ergo indei sacrificia sua cessasse prout & alius propheta dicit. Sabbata holocausta, neomeniaeque vestras odiuit anima mea. Cassiodorus. Ideo autem dicit dedissem utique quoniam facile posuisset rex pro peccatorum expiatione sacrificia pecudum offerre, si holocausta dominus libenter assumeret. Hieronymus. Quid ergo tu homo offeres deo. Audi quod sequitur.

Scor contritum & humiliatum deus non despicies.

Cassio. Postquam enim dicit quod sacrificia deus respuit nunc dicit illa quae posuit. Sacrificium inquit deo spiritus contribulatus spiritus quidem contribulatus non caro contribulata tibi tamen placet nam caro contribulatur quia terrena quae optat non habet vel certe quae sentit in se odit spiritus vero contribulatur de culpa eo quod sit contra deum quae amat, dolet enim suum creatorem & redemptorem offendisse. Hugo Car. Id est cum corpore tribulatus per poenitentiam ut spiritus dolore et corpore labore afficiatur. Grego. Quia nequaquam vere poenitentiam agit qui ex suorum peccatorum recordatione quandam spiritus tribulationem non sentit. Cassiodorus. Letus enim spiritus obligat contribulatus absolutus nunc autem sequitur huius sacrificij certa promissio cum dicitur. (Cor contritum & humiliatum deus non despicies) ideo huiusmodi cor offerre tibi studeo. Hieronymus. Multi enim habent cor contritum sed non humiliatum, quia plangunt quidem quod fecerunt & postea ad ipsum reuerti desiderant, & ideo prius mo dicit (Cor contritum) & post haec addit (humiliatum) Grego. Illi enim cor conterunt sed non humiliant qui peccata quidem quae commiserunt desunt, sed

xvii

Alia litera

novis ut vis

stimula seria

Hiero

xviii

Alia litera

spem

Gregorius

Gregorius

Psalmus. Ij.

tamen eadem committere etiam post fletus nō timent illorum ergo sacrificium deus non accipit, qui lacrimis quidem se compunctionis abluunt sed in idipsum reuertentes fordescunt. Cassi. (Cor) autem (contritū) dicitur poenitentiae laboribus vehementer afflictum humiliatum vero quod ante fuerat elatione superbum, nunc sit pia confessione deuotum. Glosa. Prius autē dicit contritum postea humiliatum, quia non potest humiliari nisi contritum sit.

Benigne fac domine in bona voluntate tua syon, ut edificentur muri hierusalem.

(Benigne fac) ut cito impleatur numerus electorum & edificetur id est perficiantur muri Hierusalem ex lapidibus novis qui semper te laudent. Cassio. Glo. Quinta pars in qua iam gaudens propheta memor promissionis diuine petit fieri quod dominus dignatus fuerat polliceri dicens. (Benigne fac dñe in bona voluntate tua syon) ut quā syonagoga peccauit sub lege posita succedens illi sicut hoc est, catholica ecclesia per gratiam christi firmetur. Greg. Sicut enim speculatio interpretatur per quam sancta ecclesia significatur cui deus tunc benigne fecit quādo filium suum in mundum misit & nihilominus eius benignitatem quotidie sentit cum illa deus claritate suae cognitionis illuminat. Ideo autem dicit, in bona voluntate tua ut intelligas nihil perfectum haberi posse ex meritis, sed omnia conferri gratuito munere diuine miserationis. Augustinus. Glosa. Nullus ergo sibi aliqua merita attribuat (ut edificentur muri hierusalem). Innocentius. Sancti scilicet qui muniunt ecclesiam. De quibus scriptum est Lapidēs preciosi omnes muri tui. Gregorius. Vel per Hierusalem quae visio pacis interpretatur sancta anima accipitur quae futuram sanctorum pacem mentis intuitu conspiciat, cuius muri virtutes sunt quos ille nimirum edificat qui ex operibus iustitiae & pietatis spirituale constructuere edificium non cessat, vel per Hierusalem illam sanctam ciuitatem accipere possumus, quae futurum est libera mater nostra, quae ex viuis lapidibus constructa in qua nullus hostis ingreditur, nullus cuius egreditur. Hieronymus. Augu. Glo. Vel ut edificetur muri hierusalem id est munimenta constructa fidei nostrae in fide spe & charitate.

Augu

Hieroni

20
Alia litera
holocausto
mata

Cassiodorus

Tunc acceptabis sacrificium iustitiae, oblationes & holocausta, tunc imponent super altare tuum vitulos.

Hieronymus. Tunc scilicet cum vel te pro nobis offers patri, vel a nobis laudes & gratiarum accipis actiones Vel benigne feceris in bona voluntate tua syon tunc acceptabis sacrificium iustitiae. Innocentius. Vel tunc cum scilicet edificati fuerint muri hierusalem, id est cum ecclesia gentium fuerit disposita & collecta tu deus (Acceptabis sacrificium iustitiae). Idem Id est spirituale sacrificium quod in ea offerent tibi iusti. Cassio. Vel sacrificium istud iustitiae (est passio domini reuerenda qui se sacrificium pro omnibus obtulit ut salutem mundus quam suis operibus non merebatur acciperet. Augustinus. Glo. Vel modo sacrificium pro iniquitate est, cor contritum & humiliatum Tunc vero sacrificium

iustitiae, laudis solius. Vnde propheta. Beati inquit qui habitant in domo tua domine, in saecula saeculorum laudabunt te. Sequitur. (Oblationes & holocausta). Cassi. Quod ad fideles pertinet Christia nos qui erant post aduentum domini credituri, in hoc significans inmolanda esse corda hominum uiuentium non membra pecudum mortuorum. (Tunc imponent super altare tuum vitulos.) Hiero. Alta re fides est quia quicquid offers per fidem offerre debes, vituli vero laudes vel cogitationes vel victima ut scilicet me ipsum offeram hostiam viuam istam placentem tibi. Cassio. Glo. Vel per vitulos significat predicatorum qui orbem munitibus impleant, vel innocentes adultos vel eos qui animas suas in hostiam suauitatis sacris altaribus obtulerunt. Innocentius. Ecce psalmus iste a culpa incipit & miseria & in gloria definit & letitia quia de miseria peccatorum per veram ascensionem poenitentiam ad gloriam beatorum.

Cassiodorus

Psalmus. Ij.

Titulus

In finem intellectus
Dauid, cum venit do-
ech idumeus, & nū-
ciauit sauli, & dixit
illi. Ecce venit Da-
uid in domum Abi-
melech.

Lyra. Prosequitur expositionem huius psalmi iuxta hystoriam tituli ad litteram cuius hystoria habetur primi Regum vigesimo primo.

Hieronymus. Glosa. Psalmus iste vocem continet Glosa prophetae peccata iudaei populi exprobratis abi melech interpretatur regnum patris mei, & significat iudeos. Dauid interpretatur manu sortis venit autem dauid in domo Abimelech Et Christus in regno iudeorum. Per saul intelligitur mors. Per dauid vita. Quid est quod mors persequitur vitam nisi quod ab initio saeculi semper mors persequitur vitam nostram? Quia qui ista praesentia amant persequuntur sanctam ecclesiam id est illos qui coelestia diligunt. Cassiodorus. Vel vox est prophetae. De Iuda vel antixpo. Doech enim ydumeus aduersarius Dauid fuit sicut Christi antichristus erit. Ille sacerdotes extinxit iste factus est martyres. Et diuiditur in quatuor partes. In prima inuehitur in doech ut fideles roborat. In secunda agit de celeris fine iniqua ibi. Propterea deus. In tertia de deiectione eius ponit irrisionem. Ibi. Videbunt In quarta dicit quomodo contra eum bonus se habeat, ibi Ego autem.

Alia litera

Vid gloriaris in malitia, qui potes es in iniquitate.

Sic versum videbis a. Hiero. iuxta he. Quid gloriaris in malitia potes es in iniquitate residuum additum est. Cassi. Cum scriptura diuina nec in bonis actibus esse gloriam dicat sed precipiat ut qui gloriatur in domino gloriatur. Nunc propterea propheta virum scelestum de sola se malignitate iactantem cum indi-

Psalmus. Ij.

fo. lxxxiii.

gnatione redarguit, cur velit de malis actibus gloriari. Vnde deberet potius conscientia teste confiteri. (Quid gloriaris inquit in malicia) Lyra. q. d. hec est pessima gloria quae propria est illorum qui peccant ex certa malitia, & habitu signum enim habitus gñati est delectatio in opere. (Qui potes es in iniquitate. Cassi. Ille enim potens est in iniquitate qui in malo permissus valet implere quod nititur sed quantum in nequitia validus, tantum est probis moribus execrandus. Glosa. Quae vero sic haec iniquitas exponit subdens.

ii
Alias
inidias

Tota die iniustitiam cogitauit lingua tua, sicut nouacula acuta fecisti dolum.

Eccle xxi

Cassio. Ne enim quod dictum est, ad momentū fieri videretur, additū est (tota die) quod vniuersae vitae tempus significat, quia semper malus sine vlla intermissione malū operat. & cogitat (tota die) inquit in iniustitiam cogitauit lingua tua. Hiero. Cassio. Cogitatio nāq; lapientum corde concipitur, & ore profertur, pessimorum vero consuetudo est ut non ante cogitat quā loquatur de quibus Salomon ait. In ore stultorum cor eorum, ideo hic dicit (iniustitiam cogitauit lingua tua) ac si diceret. Nō tractauit cor de quod euomit ex ore, ideo hec ad cogitationē detulit linguē, vel hic lingua pro corde ponitur. Sequitur (Sicut nouacula acuta fecisti dolum). Glosa. id est ita expedite sicut nouacula cito & facile radit. Hiero. Cassio. Nouacula enim acuta aufert pilos quasi insensibiliter, cui bene dolosi homines comparantur, quia sicut illa pilos radit & hominē non laedit, ita nec dolus animae iusti nocere valet quando ei nititur auferre mundana. Terrena enim bona pilis comparantur, quia pili superfluitates quaedam sunt corporis, & temporalia bona superflua sunt animae. Vnde quando dolosus nititur auferre mundana, tunc interna animae magis efficit pulchriora. Hic. Dolus autē est cum aliud est aliud simulatur, vnde ille facit dolum qui in negotio citiuenit fratrem suum. Glosa. non solum autē ista fecisti. Sed etiam.

Hiero

3
Alias mens
daciū
alias iustitia

Dilexisti malitiam super benignitatem, iniquitatem, magis quam loqui aequitatem.

Cassio. Quia nūquā malū derelinquit qui cognoscitur sepe amare quod peccat, (ideo dilexisti inquit malitiam super benignitatem), nam & si interdū animū benignitas tēgit, illā tamē tāquā detestabile vitium refugit. Augu. Glo. Vtrūq; enim iniquitas, scilicet & benignitas ante te, sed hanc iniquitatem videlicet seu maliciam eligis peruerse quasi leues aqua sup oleū, terrā super coelum, sed cū his inferius cadis (Dilexisti etiam iniquitatem magis quā loqui aequitatem) Cassio. Plerūq; nāq; homines qui peccata faciūt per decorem se compositae locutionis abscondunt, & nolunt in se deprehēdi quae norunt generalitatis execratione dannari, haec est iniquitas ipsorum.

iiii
Alias
ad deuorandū
linguā
dolosam

Dilexisti omnia verba praecipitationis, & lingua dolosa.

Hiero. In excelsum enim iniquitatem loquentes, ipsi se praecipitant in laqueū damnationis. Idē. Ver-

ba praecipitationis dicit, quia semetipsos praecipitant sicut dyabolus de coelo, sicut & Adam de paradiso (In lingua autem) dolosa dicitur quia aliud habuerunt in sermone aliud in corde. Cassiodorus. Vel istud de antichristo vere dicitur qui preposteratis moribus atq; confusus diligit iniquitatem currit ad omnia verba praecipitationis, iubet quod nullum iurat. Et totum cum dolo loquitur a quo nulli pro futura censentur.

Alia lit. suo
Secunda ps
Alias in se
piternū ter
rebit & eucl
let

Propterea deus destruet te in finē, euellet te & emigrabit te de tabernaculo tuo, & radicē tuā de terra uiuentium.

Glosa. Hugo card. Secunda pars ubi agit de celeris fine iniquitatis, q. d. haec dilexisti Propterea deus & si non modo in finem tamen destruet te hoc modo scilicet quia prius euellet te, id est dignitatem tuam auferet. Et post emigrabit te, id est faciet te transire (De tabernaculo tuo) id est de hac vana gloria in qua ad tps es. Hugo card. Et euellet scilicet (radicem tuam) id est cupiditatem quae radix est omnium malorum (De terra uiuentium) Augu. Glo. Radix ei mali cupiditas est quae non fructū parit in terra uiuentium. Hiero. hec autē omnia illa in iudaico populo impleta sunt, quia & a legis litera destructus & euulsus de ciuitate migratus est de tabernaculo dei temporibus Titi & vaspasiani. Cas. Vel de antixpo haec intelliguntur de celeris scilicet eius fine in finē enim qui destruitur aeternis suppliciis mācipatur poena profecto ingens formidolosa damnatio de amoenissimo scilicet dñi tabernaculo euellit & perpetuis ignibus mancipari, ubi nec viuere cuiquam datum est, nec florere concessum, sed tāquā arbor radicitus euulsa & sterilitate siccabitur. (Et radicem tuam de terra uiuentium). Idem. Radices erunt antixpi cōsentanei ministri q; dyaboli. Et ideo radicem ipsius cum ipso dicit esse euellendam, quia cum sanctis domini nec dyabolus nec antixps, nec ministri eorū habebunt aliquam portionem in regno beatorum.

Cassio

Videbunt iusti & timebunt, & super eum ridebunt, & dicent, ecce homo qui non posuit deum in adiutorem suum.

vi
Tertia pars
Hocet dicet
additum est

Glosa. Tertia pars ubi ponitur irrisio reproborū quae fiet a sanctis, q. d. hec parientur mali, sed non sine fructu piorum. (Videbunt enim iusti & timebunt). Hieronymus. (Videbunt) inquam hoc est intelligit iam malorum futuram poenam (Et timebunt) Augustinus. Glo. Sibi ne & ipsi cadant in futuro verovidebunt. Vnde sequitur (Et super eum ridebunt) Glosa. Id est irrisione dignum iudicabunt. Hieronymus. Vel (ridebunt) de ultione calamitatis eius habent enim sancti duo tempora hic scilicet flendi, illic ridendi. Cassiodorus. Et ne risum eorum leuissimū putaremus sequitur (& dicent Ecce homo qui non posuit deum adiutorem suum). Hieronymus. Et ideo super eum hec vindicta descendit. Glosa. Quia scilicet non sperauit in deo sed in diuitiis suis, vnde sequitur.

7
Alias cō
fortatus est
in insidiis

Sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum, et preualuit in vanitate sua.

Psalmus. liij.

Glofa. Non autem dicit habuit diuitias, sed spera-
uit in multitudine diuitiarum suarum, quia habet ali-
quid qui non amat, & alius ardet et auaricia qui non
habet. Cassiodorus. Per diuitias autem hic vniuersas
saeculi populus debemus accipere, in quibus qui spe-
suam ponit semetipsum fallit. Hieronymus. Non igitur
hoc dicit ita quod malum sit diuitias habere, sed
quia malum est spem in diuitiis ponere, prout in
alio psalmo dicitur, diuitiae si affluat nolite cor ap-
ponere, diuitias enim licet habere ad necessitatem
sed non licet eas possidere ex amore, nam & Abraham
& reliqui boni diuitias habuerunt sed spem in diui-
tiis non miserunt. (Et praeualuit in vanitate sua.) Glo.
Quia nihil est vanius eo qui putat plus valere nu-
mum quam deum. Cassio. Vanum autem dicitur, quod
est inane, fragile, vel caducum, & ab ipsa firmissima
veritate discretum.

8
Alias vires
Ego autem sicut oliua fructifera in do-
mo dei, speravi in misericordia dei in
eternum & in saeculum saeculi.

quarta pars
Glo. Hugo cardi. Quarta pars ubi dicit quomodo
boni se habeant contra eum, q. d. dico quod malus spe-
rauit in multitudine diuitiarum suarum, Ego au-
tem dicit propheta in persona iustorum qui sum
in domo dei id est in ecclesia (sicut oliua fructifera
Glofa. Quae hyeme & estate viret. Augusti. Glofa.
Oliua enim ista populus dei est, unde fracti sunt su-
perbi rami, id est iudei, & insertus est oleaster, de
gentibus. Cassiodorus. Vbi reuera fructus istius arboris
foeliciter adoleuit. Hieronymus. Vel propheta
oliue se comparat propter pinguedinem sapien-
tiae. Ego itaque speravi in misericordia dei, dura-
tura (in eternum & in saeculum saeculi) Augustinus.
Glofa. Cassiodorus. Quod dixit in eternum repetit &
pro id est in saeculum saeculi ut repetendo confirmet
quatenus fundatus est in amore regni coelorum, & ut
spem suam omnino fixam in illa eternitate iudice-
tur habere.

Glofa
Glofa. Cassiodorus. Quod dixit in eternum repetit &
pro id est in saeculum saeculi ut repetendo confirmet
quatenus fundatus est in amore regni coelorum, & ut
spem suam omnino fixam in illa eternitate iudice-
tur habere.

Glofa
Glofa. Cassiodorus. Quod dixit in eternum repetit &
pro id est in saeculum saeculi ut repetendo confirmet
quatenus fundatus est in amore regni coelorum, & ut
spem suam omnino fixam in illa eternitate iudice-
tur habere.

ix
Alias lit.
quoniam
Alia litera
habet hic do-
mine
Alia litera
quod bonum est.
& alia quoniam
iocundum est

CONFITEBOR tibi in saeculum quia fecisti
et expectabo nomen tuum quoniam bonum
est in conspectu sanctorum tuorum.
Glo. Confitebor tibi (inquit) id est laudabo te Cassio-
dorus. Hic enim datum est confiteri ut tibi merea-
mur absolui. (Confitebor) inquit (tibi in saeculum)
(quia fecisti). Cassiodorus. Subaudi (misericordiam) In
qua se superius sperasse testatus est. Aug. Vel quia
fecisti quod sum oliua fructifera, & quod speravi in
misericordia dei. Hugo cardi. Vel ideo non dicit quid fe-
cerit, q. d. quod innumerabilia sunt bona quae fecit. Sed
tur. (Et expectabo nomen tuum quoniam bonum est.
Glofa. id est rem nominis tui quod est Iesus. Hier-
onymus. Nomen enim illud ante cuncta saecula be-
neditum, reddet sanctis debitum premium quod
ideo propheta sitiens posulat, ut in conspectu eius
eterna beatitudinis sortem accipit. Cassio. Vel no-
men illius expectat qui se in iudicio domini salua-
toris per misericordiam eius credit esse saluandum.
dum vocabulum tale in se estimat esse complemen-
tum. Additum est quod in conspectu sanctorum

tuorum. Idem. Id est in gaudio generali iustorum
ubi laus dei sine fine cantabitur. Augustinus. Vel
hoc ideo dictum est, quia iocundum est nomen do-
mini non in conspectu impiorum qui non gustant
amando sed in conspectu sanctorum.

Psalmus. liij.

Titulus.
In finem pro Ama-
lech. Intellectus ip-
si David.

Cassio. Glofa. In finem
quid significet iam no-
tum est Amalech autem
ges fuit quae contra Dei
populum acerrima con-
certatione pugnavit quae
& vastavit sicelech. Gl.

Vnde amalechite qui interpretatur populus lin-
gens terram, significant antichristum, & suos ter-
rena amantes, qui in fine mundi pro viribus va-
stabunt ecclesiam. Sed David, id est Christus vere
manu fortis eandem liberabit percussis amalechi-
tis, id est Antichristo & suis. Cassiodorus. Et nota-
dum quod supra iste psalmus est. xlii. pro maiori par-
te versuum, sed ille contra iudeos iste contra om-
nes peccatores promittitur. Ille de incarnatione
domini. Iste de aduentu iudicii, de quo in fine psal-
mi dicturus est. Et diuiditur in tres partes. In pri-
ma increpat malos. In secunda cominatur per fine
ibi. (Nonne scient). In tertia ostendit quod salus
sit parturienti ecclesiae ibi. Quis dabit. Primo er-
go increpat malos & impios operans ait.

Exiit insipiens in corde suo, non est deus.

Cassiodorus. Verbum dicere
proprie linguae non cordis
est, sed quia cogitationes no-
stras potentia diuinitatis in-
telligit. Recte dictum est insi-
piens dicere, quod ad au-

res domini potuit peruenire. (Dicit ergo insipiens
in corde suo). Glo. Et si ore non audet. Insipiens
dico. i. omnis qui male vivit. Hugo cardi. Vel
Antichristus qui coelestiae ponitur pro omnibus
Antichristianis. Hiero. Vel insipiens est populus
iudaicus siue dyabolus. Augusti. Glofa. Sed quid
dixit. (Non est deus). Qui enim putat ei placere
mala non eum putat deum. Vel qui dicit deum omni-
bus parcere & semper parcere. Vel his cui supra di-
ctum est. Existimasti inquit quod ero tui similis. Ille
dicit. Non est deus, cum deus sit summa iustitia &
bonitas in quo idem est esse deum & esse iustum,
quia iustitia i deo est deus. Cassiodorus. Cui qui de-
trahit nec catholicis regulis acquiescit utique insi-
piens est, nam si vivere deum crederet nulla in eum
prauitate peccaret. Hugo cardi. Et nota quod cum
prius dixerit singulariter. Dixit insipiens. nunc co-
mutato numero dicit pluraliter.

Corrupti sunt & abominabiles facti
sunt in iniquitatibus. Non est qui fa-
ciat bonum.

Alia lit.
abimelech
Alia litera
per choram

Diuisio

Alia lit.
imprudens
stultus

Alia litera
in voluntati-
bus
Alia litera
habet hic non
& vsque ad
vnum

Psalmus. liij.

fo. lxxxiii.

Per quod notat quod vnum tunc erit caput totius mali
scilicet antichristus. Et multa membra eius. (Cor-
rupti sunt inquit per peccatum carnis. (Et abomi-
nabiles facti sunt) per peccatum spiritus maxime
per superbiam secundum illud abominatio domi-
ni est omnis arrogans. Glofa. (Abominabiles) in-
quam facti sunt) oes qui dicunt (Non est deus) Et
hoc (in iniquitatibus suis) adeo quod non est deus qui
faciat bonum. Cassiodorus. Vel in hoc omnes hereti-
ci vno verbo notati sunt. Nam deo recte non cre-
didisse corruptio est, hos autem subsequitur poena
iustissima, ut scilicet abominabiles in voluntatibus
suis fiant. Quis autem dicit. Non est qui faciat bo-
num, hoc est quod doloribus plena parturit eccle-
sia, ut in tanta multitudine perditorum non sit qui
bonum possit operari vel imitari, quod de illis de-
bet accipi qui extra religionem positi in detestabi-
li obstinatione perdurant. Sequitur.

Deus de coelo prospexit super filios
hominum, ut videat si est intelli-
gens aut requirens deum.

Glofa. (Deus) inquit de coelo mittendo filium pro
spexit super filios hominum, id est misertus est eo-
rum qui deberent esse filii hominum portando ima-
ginem noui hominis, ut videat. Hugo cardi. Glo.
Id est videri faciat. Hieronymus. Prospicere enim
videre ignorantis & querentis est. Sed nunquid
deus aliquid ignorat? Non. Sed coeli sancti sui sunt
per quos deus prospicit, quia illos predicare facit
& per illos loquitur sicut ipse ait. Non vos estis
qui loquimini, sed spiritus patris mei qui loquitur
in vobis. Cassiodorus. (Prospexit) inquit (super filios
hominum) non ut errantes perderet. Glofa. Hugo
cardinalis ut scilicet videat si est intelligens) per
fidem (aut requirens deum) per operationem. Et
prospiciendo vidit. Quia.

Omnes declinauerunt simul & inuti-
les facti sunt, non est qui faciat bonum
non est usque ad vnum.

Lyra. (Omnes) inquit (declinauerunt) a rectitudi-
ne iustitiae (Simul) inutiles facti sunt. Id est inepti
ad confectionem vitae beatae. Cassiodorus. De illis
autem hoc dicit qui corde indurato in scelera per-
manere proposito. Omnes enim & pro parte pos-
sumus dicere, ut ad illos tantum pertineat qui ne-
fariis persuasionibus execantur. Pulchro autem or-
dine verba descendunt. Prius enim dicit (declina-
uerunt). Sequitur est (quod simul inutiles facti sunt)
Inde (Non est qui faciat bonum. Non est usque ad
vnum). Lyra (Non) inquit (est qui faciat bonum) sci-
licet meritum, quod fieri non potest sine fide
& charitate. Licet aliquando facerent aliquid bo-
num de genere (non est usque ad vnum) Cassiodo-
rus. Quod dum dicitur (Omnes) negantur. Nam
si aliquem bonum voluisset intelligi, non diceret
(usque ad vnum) sed preter vnum. Hugo cardi. Vel
vsque ponitur pro preter, quasi diceret. Non
est usque ad vnum, id est preter vnum Christum sci-
licet & membra eius quae sunt vnum corpus in ipso

Nonne scient omnes qui operantur
iniquitatem, qui deuorant plebem &
meam ut cibum panis.

quinta pars
Alia lit.
non cognos-
uerunt

Glo. Hugo cardi. Secunda pars ubi est commina-
tio malorum per finem, minatur autem illis, iste
qui loquitur pro parturiente, quasi dicat, illi dicunt
(Non est deus) sed nonne scient omnes in futuro
qui modo scire nolunt. (qui operantur iniquitatem
& qui plebem meam quae parturit & dolet deuorat
volentes eam consumere, deuorant dico ut cibum
panis) id est assidue. Lyra. Nonne inquam scient
dei iustitiam. q. d. immo scient per poenam infligere
de experientiam (Omnes) qui scilicet operantur in
iniquitatem) Hugo cardi. Tam antichristus & sui co-
plices, quam iudei crucifixores & christiani male vi-
uentes scient utique, quia cognoscitur deus iudicia
faciens qui modo non cognoscitur iniuriam pa-
tiens, scient dico illi (qui deuorant plebem meam)
aufferenteseius substantiam (ut cibum panis) dele-
ctantur in spoliacione & fame, & bonorum tempo-
ralium & occisione innocentium velut in pane quoti-
diano deuorant. Cassiodorus. Dentibus suae maliciae
(ut cibum panis) quia sicut panis quae semper desi-
derant in usu est ita semper desiderant mali deuo-
rare bonos. Sed quare hoc, Quia.

Deum non inuocauerunt, illic trepida-
uerunt timore ubi non fuit timor.

Lyra (Deum) inquit (non inuocauerunt) quia non
crediderunt in eum, secundum illud Apostoli. Quo-
modo inuocabunt eum in quem non crediderunt
Hugo cardi. Vel (non inuocauerunt) id est non ti-
muerunt, consequens pro antecedente, qui enim deum
timent, deum inuocant, & ideo isti quia non time-
runt (Deum non inuocauerunt). Et propterea ubi
non fuit timor dei, non defuit timor mundi. (Quia
illic trepidauerunt timore ubi non fuit timor. Glo.
De terrenis scilicet ubi non esset timendum, sicut
iudei qui deum occiderunt, timentes, ne perderet
locum, & gentem. Cassiodorus. Timent autem ha-
uius mundi peccatores ne mundi huius felicitate di-
uitiis & honoribus in hoc saeculo acquisitis priuen-
tur, & viui formidant amittere, qui se tamen norunt
humana conditione relinquere, ubi dum dicit (ubi
non fuit timor) subaudiendum est iustus. Hugo car-
dinalis. Causam autem quare mali trepidant subiun-
git dicens.

Quoniam deus dissipauit ossa eorum
qui hominibus placent & confusi sunt
quoniam deus spreuit eos.

Sic veritas beatus Hiero. iuxta hebreos, cui consen-
tit. Lyra. Quoniam deus dissipauit ossa eorum te-
(Qui hominibus placent non est in hebraeo) sed addi-
tum est confunderis quia deus protegit eos (Quo-
nia deus) inquit (dissipauit). Hu. car. i. destruxit pro-
missum (ossa). i. virtutes eorum qui. i. quia (hominibus
placent). Idem. Glofa. Id est placere querunt propter
vanam gloriam. Cass. quod sceleratorum esse digno
scitur. iustus enim sibi semper displicet, dum car-
nis suae vitia coelesti consideratione castigat. Pec-
catores vero amant unde pereant, desiderant unde
damnentur. Lyra. Quales sunt vane gloriosi
applausu hominum & adulationibus delectati, de
diuino beneplacito non curantes tales igitur me-
rito confusi sunt. Cassiodorus. Glofa. Id est con-
fundentur, quia a regno dei separabuntur, ut gene-

Rom. x

iohan. xix

Aliter legi-
tur.

qui homini-
bus placent
additum est

Glofa.

Psalmus. liij

saliter legitur de omnibus malis. Glosa. Vel ut legatur ad literam de iudeis (confusi sunt) quia & lo cum perdidit pro quo christum occiderunt. Quoniam nam deus spreuit eos. Hieronymus. Merito enim spernitur a deo qui relinquit deum. Et quia relinquit eum, digne tanquam ignotus ab eo confunditur dicente apostolo. Ignorans ignorabitur.

Q Vis dabit ex sion salutare israel, cum converterit dominus captivitatem plebis sue, exultabit iacob & lætabitur israel.

Glosa. Hugo cardi. Tertia pars ubi dicitur quod salus erit parturienti ecclesie, non ab alio quam ab illo quem sicut negant esse deum hoc ita est quod dicit. (Quis) alius veniens ex sion scilicet de iudeis, dabit salutare. Id est salutem israel populo videnti deum quia si dicat hic solus dabit. Cassiodorus. Vnde cum dicitur (Quis dabit) Addendum est, nisi tu domine, credetis ei verba sunt, non dubitatis. Glo. Hic ei solus salutem dabit cui dixistis non est deus, quis igitur dabit ex sion. Hic. Vnde ut ait propheta exhibit lex. Et verbum domini de hierusalem. Cassiodorus. Vel sion dicit illam speculationem felicem, in qua dominus aspiciatur, & maiestas ipsa vero lumine cordis hauritur. (Quis dabit dico, salutare israel, Christum scilicet. Hieronymus. Idem. Salutare enim nostrum Christus est, qui vitam prestat populo fideli deum videnti. Glo. sa. (quam tunc dabit, cum converterit dominus captivitatem plebis sue, hieronymus. Cum scilicet aucta captivitate vitiorum erexit nos in libertatem virtutum, dum enim sumus in corpore peregrinamur a domino, quod cum fecerit. (Exultabit iacob & lætabitur israel, hiero. i. xpianus populus qui est iacob dum supplantat iudaicum populum & eius benedictionem accipit. Et israel, dum deum fidei oculis intuetur. Cassiodorus. Exultari autem & lætari tunc sibi conceditur, quando sicut illi promissum est in aeterna patria feliciter collocabitur.

Titulus. Lyra. Prosequitur expositionem literalem iuxta historiam tituli quae habetur primi regum. xxiii & xxvi.

In finem in carminibus vel hymnis. Intellectus David. Cum venisset ziphæi & dixissent ad saul. Nonne ecce, David absconditus est apud nos. Cassio. (in finem) christum victorem namque in finem vertit. b. Hiero. victori significari notum est, (in carminibus) id est in psalmi presentis opere. Carmen enim christi significat laudes. (intellectus David) dominum denunciat saluatorem. (ziphæi) a vico syriae in quo habitabat ziphæi dicti sunt ziphæi, qui venientes ad saul prodiderunt David apud se esse celatum. idem. Hieronymus. Augu. Glo. ziphæi florenter interpretantur, & significant illos qui hic florent in presenti, & quasi vident copiam temporalium quorum gloria est ut flos feni, quod hodie floret & cras in clibanum mittitur, inter quos lateat david, id est sancti mortui mundo, quorum vita abscondita est cum Christo in deo, inter quos sunt viles & absconditi, qui in die iudicii florebit. Hieronymus. Iste autem psalmus oratione domini hominis continere dignoscitur, formam servi accipientis.

tis, accedentibus ad passionem in forma servi. Cassiodorus. Vel vox est ecclesiae de hereticis ad christum deprecatis ne eorum manibus seu proditoriis contrahatur. Augu. Glo. Et intentione monet in adversis deum laudare. Glo. Hugo cardi. Et dividitur in duas partes, in prima orat latens inter ziphæos cuius bonum intus est, & merces occulta, ne eum inimici fortissimi gravare praevalent, in secunda dicit quid sibi & inimicis ziphæis faciat deus, vnde laudes soluit ibi. Ecce enim deus. Oras ergo ecclesia inter ziphæos, & latens ait. O

Eus in nomine tuo saluam me fac, Et in virtute tua iudica me.

Postulat hic a parte ut ostendat carnis infirmitatem (in nomine tuo) hoc est in illo nomine humilitatis quod est saluatio. Cassiodorus. Orat enim ut in nomine domini saluatoris a persequentium malignitate liberetur dicens (Deus in nomine tuo) Lyra. Id est in virtute nominis tui a me invocati saluum me fac. Augustinus. Glosa. Alii enim aliis nominibus perunt liberari, ego vero in tuo nomine quod mundo predicatum est. Glosa. Hieronymus. Hoc est in illo nomine humilitatis quod est saluatio seu in nomine iesu qui interpretatur saluator ut impleat re nominis. (Et in virtute tua iudica me) Augu. Hiero. Glosa. Quasi dicat hic salua in nomine tuo, & post illic non timebo iudicari in virtute tua. Hugo cardi. Vel iudica me iudicio discretionis, separando me a malis. Sequitur.

Deus exaudi orationem meam, aures percipe verba oris mei.

Cassio. Hoc enim nomen (Deus) propheta repetit, ut cum frequenter deus implorat, eius auxilium non tardetur. Hugo cardi. Deus inquit qui verax es in promissis. Exaudi, id est ad exitum audi (orationem meam) qua peto in nomine tuo salua. i. Lyra. Exaudi inquit per condescensum tuam saluationis. (Auribus percipe verba oris mei) Lyra. More hominis de deo loquitur, qui autem inclinat ad petitionem quam vult exaudire. Hic. Aures enim domini dicuntur quando exaudite dignatur. Cassio. (Percipe) autem ideo dicit, quia illa propria percipere dicimur quae mentis archano recondimus. (Verba) vero oris mei dicit, ut non solum cordis instinctu, sed etiam vocis exaudiret affectum. Glo. Ex verbis enim cor iudicatur Hugo cardi. Causa autem quare ita ardentem se exaudiri postulat subiungit cum dicitur.

Quoniam alieni insurrexerunt adversum me, & fortes quasi erunt anima mea, et non proposuerunt deum ante te conspectum suum.

Glosa. Hugo cardinalis. (Quoniam alieni) inquit id est mali homines heretici & falsi fratres, vel secundum hieronymum. Vox ista est vox Christi de centis. (Quoniam alieni) id est iudei insurrexerunt adversum me, qui cum peculiare dei essent alienos se fecerunt ab eo per transgressionem, non cognatione, sed vita & operibus. Vnde dicit. Filii alieni meriti sunt mihi, sed si filii, quomodo alieni

Psalmus. liiii

fo. lrrrrb

De una tribuerant, sed alieni erant quia eius vitam qui illos venerat vivificare, tolerare volebant. Cassiodorus. Ipsi inquit sunt illi ziphæi de quibus in titulo qui erant ex tribu iuda vnde David traxit originem, qui non genere sed operibus a domino facti sunt alieni. Sequitur. (Et fortes quasi erunt anima mea). Hieronymus. Herodes scilicet principis sacerdotum mundanum habentes fortitudinem vel heretici persequentes sanctam ecclesiam. Et hoc ideo quia. (Et non proposuerunt deum ante te conspectum suum). Idem. id est non intellexerunt sub persona corporea lateredivinitatem. Cassiodorus. Ille autem proponit deum ante conspectum suum qui credit eum ubique esse presentem & facile agnoscere quae voluntas nititur humana complere. Perditi vero ideo non proponunt deum ante oculos, quia ignorare illum credunt, quae ipsi seclerata mente concipiunt.

Ecce enim deus adiuvat me, & dominus susceptor est anime meae.

Glosa. Hugo cardi. Secunda pars ubi dicit quid sibi & ziphæis faciat deus vnde soluit laudes ostendens se exaudiri, in adiutorio ad bene operandum dicens. Ecce enim deus adiuvat me. Glosa. Cassiodorus. Quod ipsi ziphæi (hoc est iudei vel persecutores, inter quos lateo nesciunt, sed hoc viderent, si deum ante oculos ponerent adiuvantem quae me laborantem, ut possim ferre quae super me nitentur impij congregare. & dominus susceptor est anime meae. Cassiodorus. Ut si corpus periculis exponitur, anime tamen salus illa servetur, quem enim ille suscipit non solum in laboribus adiuvat, sed etiam a peccatis omnibus miseratus absolvit. Glosa. Adiuvat ergo, & ita adiuvat quod avertit mala inimicis meis vnde hic predicando non optando dicit, o domine.

Averte mala inimicis meis, & in veritate tua disperde illos.

(Averte) inquit mala inimicis meis. Glosa. Hugo. (cardina. Id est a me vertes in illos. Hieronymus. Qui me non intellexerunt per malitiam suam. (In veritate tua disperde illos. Idem. Sicut nunc certum factum de iudeis, cum dispersi sunt in regionibus, veritatem autem dicit, quia veritas est, & reddet unicuique secundum opera sua & disperdet illos in die iudicii. Glosa. Augustinus. Cassiodorus. Vel pro convertendis praecatur, & haec est hostia quam pro liberatione soluit orat ergo ut mala voluntas remoueat ab inimicis eius vnde eos non verat ingraundos, vnde subditur in veritate tua disperde illos. Cassiodorus. Mali enim cum ad veritatem veniunt a pristina intentione dispereunt, dispereant ergo ziphæi inquit ne prodant celatū. Disperat Saul ne persequatur innoxium. Hugo cardinalis. Denique ne ingratus videatur offert deo oblationem boni operis & laudis dicens

Voluntarie sacrificabo tibi & confitebor nomini tuo domine quoniam bonum est.

Glosa. (Voluntarie) inquit sacrificabo tibi non peccata, sed sacrificium laudis. (Voluntarie dico quia gratis amo quod laudo, & eum propter seipsum, non

propter aliud quod ab eo velim laudo, nam qui propter aliud laudat, ex necessitate laudat, quod si haberet non laudaret. Cassiodorus. Vel (voluntarie) deo sacrificat, qui pro suis inimicis orat. (Voluntarie enim sacrificare, est deo puritatem bonae voluntatis offerre, & propter hoc illum tantum colere, timere, vel amare, quia deus est, quia creator est quia rerum omnium dispositor est. Hieronymus. Vel de Christo intelligitur, qui propria voluntate pro dilectis populi se obtulit patri, ut hoc sacrificium vitam tribueret mundo, sequitur. & confitebor nomini tuo domine. Glo. id est laudabo. Cassiodorus. Confiteri enim hic laudare significat, & fere semper in sacris, ut Confitemini domino quoniam bonus. item, Confitemini & invocare &c. Augustinus. Glosa. Hoc est autem gratis confiteri & laudare quia bonum, non quia dat temporalia laudatur, sed quoniam bonum est. Cassiodorus. Augustinus. Nil autem nomine tuo melius invenitur, quod velle laudare, in estimabile bonum est vnde & mens sancta reficitur, & omnis huius mundi adversitas effugatur. Hugo cardinalis. Bonitatem autem & utilitatem huius nominis consequenter ostendit, dicens.

Quoniam ex omni tribulatione eripuit me, & super inimicos meos desuperavit oculus meus.

Glosa. Quasi dicat. Ideo confitebor bono nomini tuo. (Quoniam ex omni tribulatione eripuit me. Cassiodorus. Quamvis enim voluntarie sacrificasse domino videatur, deus tamen sibi concesserat quae profutura cognovit, vnde ex omnibus tribulationibus se propheta virtute domini testatur ereptus, quod in isto seculo non potest evenire, nisi eis qui in domini dilectione persistunt, & super inimicos meos. Glosa. Florentes scilicet desuperavit oculus meus. Lyra. Id est pro nihilo computant eorum insidias contra me confidens de tua bonitate, non de meis meritis, vel virtute. Cassio. Vel respexit oculus domini super inimicos suos quando eos nepharias eorum voluntates minime complere permisit, frequenter enim propitius deus ini qua non permittit efficere, ut compuncti debeamus de nostris erroribus supplicare.

Psalmus quinquagesimus quartus.

Titulus. Lyra exponit hunc psalmum de David quando fugiens de Seila salutem fuit de manibus Saul qui volebat eum in seilla occidere & de manibus populi Seila qui volebat eum Saul tradere, ut habetur primi Reg. xxiii. Finis enim legis xps est (In carminibus, i. in laudibus, admonet ei nos siue in tristitia, siue in gaudio psona domini iugiter personare. (Intellectus David) Iste certus intellectus est, ut secundum carnem David patre esse dicam domini christi, secundum divinitatem vero servum esse fateamur. Hiero. Psalmus autem iste vocem cori net mediatoris, qui dum deus esset, formam servile pro nostra libertate suscepit, Augusti. Glo. Vel hic est

Psalmus. lviij.

clesia loquitur, siue in psona sua, siue Christi, quando in sua persona loquitur ut homo pusillanimitas in tempestate posuit, qui dum fluctuat & mergitur fluctibus saeculi, tunc Petrus in mari clamat ad Iesum decernens in sua infirmitate a tot scandalis se parari, ne & illis non presit & sibi noceat, quando vero in persona Christi loquitur, integra proprietates feruili forme in Christo describitur, ut detur nobis humilitatis exemplum cum Christus a deo in psona sua sit humiliatus, & secundum hoc est iste psalmus tertius qui de passione & resurrectione laus loquitur, intentione autem monet ecclesiam attendere mala sua, atque interea plangere. Et diuiditur in tres partes. In prima, praenititur orationem contra fluctus maris, id est contra mala saeculi. In secunda iste pusillanimitas iam in solitudine saluatur sperat auxilium dei, & ciuibus inprecatur, ibi (Expectabam). In tertia, affumans ostendit quid sibi & illis fiat, alternatim procedendo, ibi (Ego autem). Glof. Laborans ergo ecclesia inter fluctus saeculi orat dicens

Exaudi deus orationem meam & ne despexeris deprecationem meam, intende michi, & exaudi me.

(Exaudi inquit deus orationem meam. Hugo. card. De oblationibus bonis. & ne despexeris deprecationem meam, de malis amouendis, haec oratio dicitur. Est enim deprecationis oratio est de bonis adpicendis. deprecatio vero de malis admodum is. Cassio. Vel ideo dicit (ne despexeris deprecationem meam) quia poterat prius oratio ei exaudiri, & postea despici quia ne mit his qui mundi isti bona desiderantes accipiunt quae praecant, & tamen postea despiciunt, quia non aeterna praemia quaerunt, Augustinus. Talius enim oratio caret de bono fine. (Intende michi, & exaudi me.) Cassio. Prius autem dicitur intende michi postea exaudi me nemo enim aduersus exaudit, sed cui aspectus tranquillus conceditur, ipsi & aures placidissimae commodantur. Hugo cardina. Vel ideo verba inculcat ut affectum manifestet, & notandum quod idem est principium & finis in hoc versu, in quo significatur quod ad ipsum dirigunt oratio, qui est principium & finis, alpha & omega. Deinde facta oratione ostendit quod indiget exaudiri, dicens.

Contristatus sum in exercitatione mea, & conturbatus sum a voce inimici, & a tribulatione peccatoris.

(Contristatus sum) inquit (ex humana infirmitate in exercitatione mea.) Augustinus. Hoc est in his que ingerunt mali, quod apertius dicitur infra. Omnis enim malus venit, vel ut corrigatur, vel ut per eum bonus exerceatur (Et conturbatus sum) Glof. In mari saeculi a vento valido tribulationum. Augustinus. Glof. Vel conturbatus est in ipsa pugna dei & inimicos vult diligere, & abundante malitia incipit odisse, & ita incipit in fluctibus mergi. (A voce inimici) Parisien. cantor. Exterius ledetis & a tribulatione peccatoris spiritualiter persequentis, Cassio. Vel in hoc versu pulcherrime

domini saluatoris vno sermone vite cursus exponitur, qui contristatus ex humana infirmitate exercitatur miraculis, & sanctitate doctrinae, in hoc autem contristatus, quia fructum iustitiae perfidii non probabant asferre (Et conturbatus a voce inimici) populi scilicet Iudeorum. Hieronymus. Glo. qui cum Samaritanum & demonium habentem cum deus esset ante saecula increpabant Cassiodorus. Vel cum dicebant, Si rex Israel est descendat nunc de cruce & credimus ei (& a tribulatione peccatoris). Idem Quando eum ore sacrilego conspuerant, cedebant alapis & flagellis. Et exprobrationes plures illi su per verbera geminabant, Sequitur.

Quoniam declinauerunt in me iniquitates, & in ira molesti erant michi.

Hieronymus. (Declinauerunt) ytiue Iudei super dominum iniquitates, cum dixerunt in belzezebub principe demoniorum eiecit demonia. Cassiodorus. Vel quia nullam volentes recipere rationem effusionem sanguinis innocentis expectabant, & in ira molesti erant michi. Hieronymus. Persequentes me inuidia sua. Hugo cardinalis. Et dicentes, crucifige crucifige. & propterea,

Cor meum conturbatum est in me, & formido mortis cecidit super me.

Hieronymus. (Cor meum) inquit (conturbatum est) in me secundum hominem, sed virtute diuina confortatum est, nam & angelus inquit euangelista accedens confortabat eum (& formido mortis cecidit super me). Cassiodorus. Reuera cecidit quando supra eum venit vltimus non valitura quod potuit morte si quidem domini momentanea, mors perpetua victa est quae sibi dominatum in humano genere veditabat sicut apostolus dicit, Absorpta est mors in victoria tua, ubi est mors contentio tua, ubi est mors aculeus tuus.

Timor & tremor venerunt super me, & contexterunt me tenebrae.

Hieronymus. (Timor) inquit animae (& tremor) corporis. Lyra. Vel (timor) in corde (& tremor) in corpore causatur ex timore, venerunt super me. Hieronymus. put ipse dicit, Tristis est anima usque ad mortem. Cassio. Glo. Mortis enim proprietas est, ut eam prius timeamus, & inde contremiscamus (& contexterunt me tenebrae). Hieronymus. Tenebrae dicuntur mali homines, qui persequuntur ecclesiam, & qui tegunt ipsam in odio, quia qui odit fratrem suum in tenebris est (contexterunt inquam) (me tenebrae) sed quia lux eram non comprehenderunt me. Cassiodorus. Vel contexterunt me tenebrae Vicinia enim mortis tenebrarum praemittebat aspectum, quia frequenter illa conspiciuntur animo, de quibus nos videretur solet conturbare formido. (Et contexterunt me tenebrae. Lyra. id est aduersitates durae & acerbae aduersitates enim in sacra scriptura tenebrae nuncupantur, Glof. Sed in hac infirmitate quid autem Sequitur,

Psalmus. lviij.

fo. lxxxvi

Et dixi, quis dabit mihi pennas sicut columbae, & volabo, & requiescam.

(Quis dabit) inquam (michi pennas). Cassiodorus. Nisi tu pater qui humanam naturam ad coelorum regna perducens, ad tuam dexteram collocabis. Hieronymus. vel penas hassumam a me ipso qui potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam, ut de tenebris ad coelestia reuertar. Penae istae sunt duo praeccepta charitatis, dilectionis scilicet dei & proximi. Cassiodorus. Dicuntur autem pennae a pededo quae corpus in auras aethereas sublimitate suspendunt. (Sicut columbae). Cassiodorus. Non dicit aquila non accipitris, non hyrindinis quae celerius Volant sibi dari postulat, sed columbae. Columba enim dicta est quasi celle alina quae vitam sine alterius grauiamine peragit, aus innocens, mansuetudo quae in nullum animal confurgit, nec elicit sordidus acquiescit. Hieronymus. Simplex enim animal est absque felle. Augustinus. Glof. Quae a molestiis semper querit auolare, & quae dilectionem non amittit, & semper gemit, Cassiodorus. Merito ergo columbae penas dominus Christus expetit, in cuius specie supra eum baptizatum spiritus sanctus apparuit & volabo, & requiescam. Cassiodorus. I. celeritima me velocitate transponem ut a Iudeorum iniquitate quiescam. Glof. Vel volabo a Iudeis, & requiescam in gentibus, sicut columba a Noe emissa quae inueniens lutofa in arcam rediit. Sic Christus inueniens corda Iudeorum lutofa ad gentes transuolauit. Loca enim lutofa sunt Iudei, arca vero ecclesia.

Ecce elongaui fugiens, et mansi in solitudine.

Leccio Hieronymus. talis est ut proculabeam, & commoror deserto semper. Hieronymus. (Ecce) inquit (elongaui fugiens a Iudeis). Loge est enim a peccatoribus salus (& mansi in solitudine, cum gentibus incredulis quas aduentu meo florere feci. Cassiodorus. Solitudinem enim gentes appellat prout propheta ait. Letare desertum sitiens, & exultet desertum, & floreat tunc liliis, & floreat & exultet desertum, torridum. Hieronymus. Vel columba fugit a conuersatione humana, & sancti fugiunt a conuersatione hominum, non corporaliter, sed spiritualiter. Gregorius in mora. li. xxxiii. & hugo cardinalis. Se enim fugiens elongat qui a turbis terrenorum desideriorum in alta dei contemplatione se subleuat manet vero in solitudine qui perseverat in remota metris in tentioe, in solitudine quippe manere. Est a secreto cordis terrenorum desideriorum tumultus expellere, & vna interiori attentione patriae, in amore intimae quietis anhelare. Aug. Glo. ubi vera quies est, quia nullus ibi cum eo est nisi deus. Sed quia ex tra tribulatio, sequitur.

Expectabam eum qui saluum me fecit, a pusillanimitate spiritus et tempestate

Sic legit Hieronymus. Festinabo ut saluet a spiritu tempestatibus & turbis. Glof. Hugo cardina. Secunda pars ubi iam in solitudine saluus ostendit se sperare auxilium dei & imprecatur ciuibus, qui solitu

dinem non querunt. (Expectabam) inquit (eum, qui saluum me fecit. Glof. Cassiodorus. Non enim secum factum solitudine putat, sed adhuc se patris expectare auxilium pronunciat exemplum nobis tribuens, ut non in alterius sed in ipsius tantum liberatione presumamus & quia supra dixerat se conturbatum, nunc ideo modici animi se fuisse testatur, quae omnia ad humanitatis sunt referenda natura. Glof. Cassio. (Expectabam) inquam (eum) qui saluum me fecit a pusillanimitate spiritus (ne caderem vel caderam malis in passione & tempestate) ne irascerer contra procellas seu tempestates quas Iudei commouebant. Glof. Deinde, q. d. me saluasti illos autem qui se extulerunt o domine.

Precipita domine et diuide linguas eorum, quoniam vidi iniquitatem a te et contra dictionem in ciuitate.

(Precipita) inquit (domine) Hieronymus. Cassio. ut de mergatur sicut in diluuiis (Et diuide linguas eorum) sicut factum est in edificatione turris Babiloniae. Gre. in mo. li. xxxiii. Nam sicut perniciosum est, si vnitas desit bonis, ita perniciosius si non desit malis eripiuntur enim iusti dum diuiduntur iniusti, quia dum malorum vnitas scinditur, boni mentes ad hoc quod appetunt perducuntur. Cassiodorus. uel huius Iudaico. populos salutariter imprecatur, ut diuisione linguarum non impleant voluntatem malitiae, sicut in illa turri factum est, ubi primo linguarum facta est diuisio Quoniam vidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate. Cassiodorus. Et ideo illos diuidi postulat quos iniquos esse i suis sacrilegijs congregationibus praecipiebat, & propterea merito solitudine petiit, quia iniquitatem ciuitatis esse cognouit. Hieronymus. (Vidi) inquit iniquitatem in ciuitate cum non crediderunt (& contradictionem) cum exprobrant contradicentes non ne hic est filius Ioseph fabri & alia multa. Glof. Hug. card. Nec a deo fuit eorum iniquitas. Sed.

De ac nocte circumdabit eam super muros eius, iniquitas, & labor in medio eius, & iniusticia.

Hieronymus. (Die) inquit (ac nocte) id est omnitempo re, vel die scilicet cum doceret turbas, & illi non crederet, Nocte vero cum pateretur & illi blasphemarent taliter itaque circumdata repleta est eorum ciuitas id est Hierosolyma ut supra muros, redundaret eius iniquitas, Glof. id est super principes qui sunt munimenta ciuitatis (Et labor in medio eius) id est in communi plebe. Et ideo labor in medio. Et, id est quia iniusticia. Cassiodorus. Vel labor ad excendendas oppressiones respicit. Iustitia vero pertinet ad nequanda iniusticia. Hos enim non lex no ratio, sed labor & iniusticia possidebat, sequitur.

Et non defecit de plateis eius usura, & et dolus.

Hieronymus ad veritatem hebraicam sic legit (Insuper in vitalibus eius, & non recedit damnum & fraudulentia. Glof. (Et non defecit) quia semper durat (de plateis eius usura & dolus). Hieronymus. Quia omnia quae in lege prohibita sunt ad agendum peccati cumulum exercentur. In lege enim usura & accipi prohibentur, idem Aug. Glof. Usura aug

Glof.

ix
Alia litera
submerge,

Gregorius

Mat. xlii

Alia litera
in circueutes

xi
Aliter legi
tur
Alia lite
daptu &
fraudulencia

Psalmus. lliij.

Quem est quādo quis plus exigit in iniuria vel qua-
libet re quam acceperit, nec dimittit ut sibi dimit-
tatur, Hugo cardinalis. Tūc itaq; vīta fuit in eis
cum iudas retulit tringinta argenteos, ipsi Crīstū
non restituerunt, sed vtrūq; retinuerunt. & sic fuit
vīta & dolus tam in ipsis quā in iuda. Glof. Hic cō-
sequenter loquitur Christus contra iudam specia-
liter, vel contra quēlibet virum iudaicum sibi sibi
miliariter intimitatem. q. d. Ita fac in ciuitate quia
ibi habeo familiares inimicos, qui sunt in tollera-
biles.

xii
Aliter legi-
tur,
* Alias
exprobra-
tur.

Alia litera
si pp. rias
sem.

Quoniam si inimicus meus maledi-
xisset michi, sustinuissem & vti que.

Alia est translatio Hierony. nempe hæc. Non enim
inimicus exprobrauit michi ut sustineam, & pro se
quenti versu, Neq; is qui oderat, super me magni-
ficatus est ut abscedat ab eo. Quoniam si inimi-
cus meus inquit Glof. Aliquis scilicet manifestus
Cassiodorus. Qui si publicus fuisset inimicus ca-
ueri potuisset. (Maledixisset michi. Glof. Iurgis
(sustinuissem vtiq;), quia non inopinatum malum
esset, Cassio. In quo mirabile patientie monstra-
tur exemplum, ut inimicis magna et nobis, cōtra-
ria loquentibus non contendere vel verbis resiste-
re, sed locum verbis in agnis dare studeamus.

xiii
Alia lit-
a bscōderē
me vtiq;

Et si is qui oderat me super me ma-
gna locutus fuisset, abscondissem &
me forsitan ab eo.

Cassiodo. In isto versiculo & precedenti ad sequē-
ti humano modo loquitur Christus, qui si volu-
isset etiam oculum, nō sibi, sed alijs cauere potu-
isset. Glof. (Et si is qui oderat me) inquit manifeste
vel qui nullam notitiam mei habuit super me ma-
gna locutus fuisset. Augustinus. Glo. Mihi super-
be insultando magnificando se super me, minan-
do mihi, quicquid posset non vtiq; vindecassem,
(sed abscondissem me forsitan ab eo.) Augu. Glo.
Magna certe patiētia ita locū dare verbis, ut se ab-
sconderet, ne videret aduersarium, aut cum eo con-
tenderet.

Tu vero homo vnanimis, dux meus &
notus meus.

Glof. (Tu vero homo vnanimis) cui credita sūt
eloquia dei. Hiero. Cassiodor. Augu. Glof. (Vn-
animis) enim dictus est iudas quia cum alijs cōiun-
ctus erat apostolis. (Dux) quia ad vicos & castella
ad predicandū premisus est ut predicatione ver-
bi rudes animos imbueret. (Notus) vero, quia per
legis mysterium Christum cognouerit esse ventu-
rum, Vel (notus) dicitur, quia eius proditio Christo
nota fuit. Hieronim. Vel vnanimis, quia videba-
tur ab alijs quasi bonus. (Dux) quia dum Christum
tradidit dux eius mortis fuit. (Notus) vero quādo
misit eos binos ante faciem suam in predicatione
nema.

xv
Alia lit-
habuimus
dulce secre-
tum,
Alias
interiorrem.

Qui simul & mecum dulces capiebas
cibos, in domo dei ambulauimus &
cum consensu.

Hiero. (Qui simul) Glo. Cum alijs (mecum dulces
capiebas cibos) cū scilicet corpus & sanguine xpi

accepit indignus, vel cū mādatis vitæ & volunta-
te patris pierūq; refectus est. Cibus enim dulcis est, pa-
tris facere voluntatē. Glo. Vnde propheta. Gustare
inquit, & vi dere quā suauis est dominus. (In domo
dei ambulauimus cū cōsensu. Hiero. Cassi. In tem-
plo scilicet Hierosolymitano vbi sepe cū ipso dño
cū cōsensu predicationis abiit. Cassi. Et ut isti &
superior i versui absoluta verborū possit stare con-
textio, iungēdū est cur me tradebas sequitur.

Veniat mors super illos. & descendat
in infernum viuentes.

Hiero. Ut enim maiore sui cordis dolore secū dū ho-
minē ostēderet, ideo quasi in maledictione quæ eis
erāt vērta prædixit, dicens. (Veniat mors super il-
los, & descendat in infernū viuentes.) Factum fuit
hoc de Dathan, Chore, & a bytū, quos terra viuos
absorbuit, & mortui sunt. Cassi. Vel cū supius de lu-
da singulariter sic locutus, nunc per sniam cōmunis
pœnæ vērta d iudeos. Vel more suo emēdationē
magis quā cōsumptionē postulat propheta venire
inimicis. Mors enim dicit vīte filius. Et qui in me-
liore parte cōuertitur, occasum prioris cōuersationis
merito reperisse iudicatur. (In infernū aut viuen-
tes) descendit, qui cogitationes pessimas ex paucis
Et ad melioris institutionis tramitē diuina gratia
transferunt. Sic enim quasi in infernū viuentes de-
scendimus quā molorū nostrorū recordatione ter-
remur. Greg. in mora. li. xxiij. Vel viuentes in in-
fernū descendere est sciētes sentiētesq; peccare. Hu-
car. Vel ad literā hoc verificatum fuit in iuda qui
desperans se suspēdit & viues ad infernū descendit.

Quoniam nequitia in habitaculo seo-
rum, in medio eorum.

(Quoniam nequitia) inquit (in habitaculis eorū
Hierony. Qui tā ope quā cogitatione nequitia ple-
ni sunt. Cassi. Bene autē dicit in habitaculis eorū ut
ostēderet malitiam nō esse naturā, sed aduenti-
tia quadam hospitalitate susceptā. Aug. Nam ho-
mo habet a se voluntatē malā a deo autē naturā
bonā. Quod autē dicit (in medio eorū) designat
præcordia eorū ut perniciosissima cogitatio mō-
straretur quæ cor hoīs obtinebat. Hug. car. Vel ad
literam nequitia in habitaculis eorum. i. in domi-
bus vbi conuenticula & consilia faciebant querē-
tes quomodo Iesum tenerent & occiderent (in me-
dio eorum.) Augu. i. in corde eorum.

Ego autem & ad deū clamaui & domi-
nus saluauit me.

Glo. Hugo car. Tertia pars in persona Christi vel
ecclesiæ affirmat quid sibi & persecutoribus fiat, Alia litera
& de vtroq; alternatim loquitur, & loquitur hic Chris-
tus, quasi diceret, illi ita peribunt. (Ego autem ad
deum clamaui. Cassiodorus. Ex forma enim seru-
Christus ad deum clamauit, & consequens erat il-
lum exaudiri quia maiestate sua non poterat segre-
gari. Hugo cardinalis. Clamauit inquam cum sa-
ctus in agonia prolixius orabat. Vel clamauit in
cruce, dicens. Heli heli lamazabani. (Et domi-
nus saluabit me) id est saluabit me, resuscitando.
Glof. Et ego non in gratias,

Vespere & mane et meridie, & narrabo
et annuntiabo, et exaudiet

xvi

Cassiodorus

xvii

Alias, cō-
gregatione
Alias iohes-
pitius,

xviii

Tertia pars
Alias clama-
bo,

Alia litera
saluabit,

xix
Alia litera
loquere afo-
nabo,

vocem meam.

Hieronymus. (Vespere) inquit cum scilicet passio-
nem suscepit. (Mane) cum resurrexit. (Meridie) ve-
ro cum omni claritate virtutis suæ adimpleta, coe-
los ascendit sedens ad dexteram patris. Cassiodo-
rus. Vel (vespere) significat tempus traditionis quā
eum iudas cohorti tradidit iudeorum. (Mane) cū
ad Pilatum ductus est. (Meridie) vero quando ho-
ra sexta in cruce, ut euangelista testatur, suspensus
est. Meridies quippe dictus est quasi medius dies
his consequentia verba redduntur. (Narrabo) eni
pertinet ad vespem, quando omnia prædixit que
iudas pessimus facere disposuit. (Annuntiabo)
ad mane quando interrogatur a Pilato, Tu es rex
iudeorum, annuntiavit dicens. Ego in hoc natus
sum, ad meridiem pertinet. (exaudiet vocē meam)
quando in cruce dicit Consummatum est, & emi-
sit spiritū. Augustin. Glof. Vel (vespere) de præ-
teritis (narrabo mane) de futuris) nuntiabo meri-
die) quod vergit ad occasum, hoc est in sempeter-
nis (exaudiet vocem meam), Ipse etiam exauduit
vocem nostram quiescens ad dexteram patris in-
terpellit pro nobis, Glof. Vocem itaq; meam ita
exaudiet quia.

Redimet & in pace animam meam ab
his qui appropinquant michi, quoni-
am inter multos erant mecum.

xx
Alia li-
berauit.
Alia lite-
aduertit me

(Redimet) inquit (in pace animam meam) Hiero.
Hoc est in semetipso qui ut Paulus dixit, est pax no-
stra qui fecit vtrūq; vnum. (Redimet) dico (ab his
qui appropinquant michi. Hieronymus. Appro-
pinquant quidem corporatim vita nec merito,
Glof. Nomine non numine corpore, non men-
te, numero non merito. Quoniam inter multos
erant mecum. Hiero. Augustinus. Glof. Quia
in multis mecum, id est in baptismo, in euangelij
lectioe, in festis & in omnib; sacramentis, sed nō
in fide, spe, & charitate sine qua nihil sunt omnia,
Augustin. Vel in multis, id est in paleis quæ mal-
tæ non ingranis quæ pauca sunt. Et bene ait. Me-
cum nāq; prope est palea tritico. de vno enī semi-
ne nascuntur, in vno agro radicanter, de vna plu-
uia nutriuntur sub eodem messore colliguntur, ea-
dem trituratione excutuntur, eadem ventilatio-
nem expectant, sed nō solum pro me exaudiet, sed
etiam pro illis.

Exaudiet dominus & humiliabit illos
qui est ante sæcula.

xxi
Alia litera
iudex est ad
de semper.

Hugo cardinalis. Tāquam diceret ecclesia in hoc
me (exaudiet) deus liberando, (& humiliabit illos
id est viuisificauit, tolens locum & gentem. Cassio-
dorus. Glo. Vel in bonum (humiliabit illos) ad cre-
dendum qui per superbiam a fide declinauerunt
christiana (humiliabit) dico ille (qui est ante sæcu-
la. Hiero. Pater vtiq; quæ in me manentem nō co-
gnouerunt. Lyra. Quid est deus æternus & potens
omnia. Cassi. Vel verbum patri co æternum. Glof.
Quod erat in principio apud deū, & deus erat ver-
bum, Merito autem humiliabit illos.

Non enim est illis commutatio, & non
timuerunt deum extendit manum

Psalmus. lliii fol xxxvii

suam & in tribuendo.

Dyapaltri

(Non enim) inquit (est illis cōmutatio. Hiero. De
malo in bonum, quia non cōmutantur, nec transfe-
runtur secū dū euangelium de morte in vitā. Augu.
Glo. Sensus enim perfidorum in cōmutabilis est; i. co. xv;
Cassiodorus. Et quia hic non cōmutantur, ibi nō
immurabuntur iuxta illud apostoli. Oēs quidē re-
surgem, sed nō oēs immutabimur. Sed quare non
cōmutantur causa sequitur. (Et non timuerunt
deum). Ausu. Glof. Hoc enim remedio conuertē
homo. Cassiodo. Nā qui timet deū a sua pīdīā cō-
mutatur, dū iudicij pauore & charitatis studio ele-
git dominicis iussionibus obedire. Hugo cardina-
lis. Timor enim domini, ut sapiēs ait, expellit pec-
catum. Hierony. Et ideo quia (non timuerunt deū)
nec declinauerunt de malo ad bonum, a dyltione
descendit, ut sequitur. (Extendit manum suam in re-
tribuendo) Glo. (Extendit) in quā (manum suam)
ad similitudinē ferientis qui manus eleuat, ut gra-
uius impingat. Hieronymus. Cum enim manus ei
ad auxiliū eleuata fuisset, non eā receperunt. Ideo
extendit manum suā in retribuēdo illis, hoc est in
vindictā in die iudicij, ut qui noluerunt illā reci-
pere in retribuēdo, recipiant tunc illā in retribuē-
do. Cassiodo. Manus autē hic virtutē operationēq;
significat, quæ tunc extēta erit cum illa discretio
bonorū malorūq; puenit. Glo. Nō autem satis
illis fuit nō timere nec cōmutari, sed etiam.

Contaminauerunt & testamentū eius
diuisi sunt ab ira vultus eius, & appro-
pinquauit cor illius

23
Aliter legi-
tur,
Alia litera
polluerunt

Lectio beati Hieronymi, non uidetur conuenire,
quæ talis est. Contaminabit pactum suum. Nitidi-
us butyro os eius, pugnat autem cor illius. (Con-
taminauerunt) inquit (testamentū eius) (Cassiodo.
Quia mandata domini prauis actibus poluerunt
ille enim testamentum dei quātum in se est conta-
minat qui minime ipsius imperijs obtemperat.
Hieronymus. Vel (contaminauerunt) quia nomīn-
telexerunt dominum Iesum sanctorum virotum
preconio repromissum. Et qd intelligunt de scri-
pturis in malum vertunt, quia trinitatem non cre-
dunt, & propterea diuisi sunt ab ira vultus eius.)
Hieronymus, id est a spiritali prouidentia diuisa
est contemplatio eorum. Vel (diuisi) erūt in die iu-
dicij quando accipient sententiam damnationis.
Ite maledicti in ignem æternū. Cassiodorus. Glo.
Tunc enim diuiduntur boni a malis, ut grana a pa-
leis. Irananque pro vindicta iudicij sumitur, se-
quitur. (Et appropinquauit cor illius) Idem, id
est voluntas dei per prophetas & apostolos nun-
ciaria appropinquauit, id est omnibus nota erit.
Vel cor, id est iusti qui secreta domini sui noue-
runt, appropinquant cum illi diuiduntur. Augusti.
Glo. Vel (cor). i. volūtas secreta dei quæ in scriptu-
ris continetur appropinquauit credentibus ut dei
voluntatem intelligant. Hieronymus. Vel hoc de
iuda intelligit qui appropinquauit cor eius ut im-
pleret diabolo traderet Christum, sequitur.

24
Aliter legi-
tur

Moliti sunt sermones eius super ole-
um, & ipsi sunt iacula.

p iij

Psalmus. lviij.

Pro sequenti versu sic legit. Molliores sermones eius oleo cum sunt lancee. Hieronymus. Dum enim dicit (Molli sunt sermones eius super oleum) de pluribus dicit cum prius de uno locutus fuisset. Ergo intellige diabolum nuncupatum & Iudam qui leuius oleo fecit sermones suos, cum ait. Aue rabi, & obscula tus est enim Cassiodorus. Glof. Vel mollioribus perfidi iudei sermones suos quando dicebant. Magister, scimus quia adeo venisti, & via dei. Veritate doces. Super oleum autem dicit ne tanto sceleri par potuisset aliquid inuenire. In mundo enim quid leuius oleum? ipse si etiam fuerunt (lacula) cum dixerunt, reus est mortis. Hoc enim sermones illi probantur effecisse quod lacula. O ex cranda diuersitas potuisse homines molliora loqui cum essent tam dura facturi. Glo. Quia igitur tales sunt, propterea non eos. Sed.

Acta super dominum curam tuam, & ipse te enutriet, & non dabit in eternum fluctuationem iusto.

xxv
Alias charitatem.
Alias in deum cogitatum cum

Cassiodorus. Glof. Cura enim seculi ut vermis, nos consumit, & semper affligit quam si non abijciamus atterimur sicut Salomon ait. Quemadmodum vermis ligno & tinea vestimento, ita tristitia viri nocet cordi. Sed quando iactatur in dominum, non solum nos non consumit, sed etiam nutrit. (Iacta ergo super dominum curam tuam.) Glof. Tanquam in portum (& ipse te enutriet. Hieronymus. Ut ab ipso educatus inimicus fortis resistas. (Et non dabit in eternum fluctuationem iusto.) Hieronymus. Nam si iustus fueris non te patitur ab iniquis fluctibus fatigari. Qui enim fluctuat, in mari est, per mare namque mundus iste intelligitur quo sancti fluctuant. Cassiodorus. Glof. Qui & fluctuant non tamen in eternum. Hic enim deus temporaliter probat ut ibi quos coronet inueniet. Glo. Hugo. cardinalis. Hec inquam faciet dominus iusto, sed malis quid faciet. Sequitur.

T vero deus deduces eos in puteum interitus.

xxvi
Alia littera corruptioli

Cassiodorus. Quia enim supra dixit de iustis, nunc dicit de impijs, qui in gehennam profunditate mergendi sunt. (Tu vero) inquit, deus deduces eos in puteum interitus. Hieronymus. Ut qui noluerunt bibere de fonte aquae viue, in puteum interitus de mergantur, hoc est in infernum. Cassiodorus. Puteus quidem dicitur hiatus patens in terre finibus excavatus aquas continens humanis visibus attributas. Sed ne hunc putares addidit, interitus hoc est fouea mortalis ubi nec spatium visum conceditur, nec ipsa miseris respiramenta prestat. Glof. Hugo cardinalis. Hec autem deductio non differtur, sed cito fiet, quia.

xxvii
Alias fideli am habui

Viri sanguinum & dolosi non dimidia bunt dies suos. ego autem sperabo in te domine.

(Viri) inquit sanguinum, & dolosi non dimidia bunt dies suos. (Cassiodorus. Viri sanguinum proprie non dicuntur, qui innocenter humanum fundunt cruorem quoniam & iusti iudices iuste fundunt. Et ille qui violentiam repellit iuste effundit, propter quod addi

dit (& dolosi) ut illi solum notetur qui per iniquissimum dolum alienum querunt exitum. De talibus igitur dicit quod (non dimidiabunt dies suos.) Idem. Quoniam cum sibi longam vitam promittunt exitum celerrime mortis inueniunt. Suos dicit quos scilicet se victuros sperabant, non autem a domino constitutos qui prateriri non poterunt. Augustus. Glof. Non inquit dimidiant dies suos ut si quos egerint in malo, reliquos agant in bono, re-dimementes tempus, sed omnes continuant in malo. Gregorius in mora. lib. v. Dies namque dimidiare est tempus vite male in voluptatibus ductum ad poenitentiam lamenta diuidere, atque hoc ad bonum usum peccato reparare, unde iniqui dies suos nequaquam dimidiant, quia peruersam mentem nec in extremo tempore mutant. (Ego autem sperabo in te domine. Glof. Quod non illi, & ideo perueniam ad eternum diem. Hieronymus. Ut pleni inueniantur dies mei. Cassiodorus. Vel christus cuius verba sunt hec, quoniam in forma serui in patrem sperasse manifestum est. Passionis psalmum solito more concludens se dicit sperasse in domino, ut significaret corda fidelium in ipse domini semper esse defixa loquendo caput pro membris.

Psalmus. lv.

Titulus

In finem pro populo qui a sanctis longe factus est ipsi David, in tituli in scriptione cum tenuerunt eum Allophili in Geth.

Alium littera Hieronymus iuxta Hebraicum videtur contendere sensum quem talis est (Victori pro columba muta eo quod perculabatur David humilis & simplex quando te-

Lyr. Ra. fa. expoit hanc psalmum de David quoniam fugiens a facie Saul, venit ad Achis regem gethi quem cum cognouissent Philistei enuerunt eum & adduxerunt eum ad Achis ut interficeretur, sed Achis credens eum furiosum, eiecit eum, & sic saluatus est. De hoc ergo fecit hunc psalmum & similiter psalmum trigelimum tertium. hystoriam huius tituli vide primi Regum. xxij.

Alia littera alienigene.

nuerunt eum Allophili in Geth. In hebreo ita habetur pro columba muta, longitudine David humilis atque perfectus cum tenuissent eum Philistini in Geth. Columba muta, & David humilis atque perfectus Christus in passione monstratur. Augustinus. Cassiodorus. Glof. Et est sensus tituli. (Psalmus iste tendens in finem, id est in Christum qui finis legis est omni credenti pro populo qui a sanctis longe factus est, David in tituli inscriptione) Tituli inscriptionem dicimus in passione domini ideo non fuisse de letam, quia longe ante fuerat prophetatum Ne corrumpas tituli inscriptionem quamvis iudei instarent erga Pilatum, ut huius tituli emendaretur inscriptio. (Populus vero qui longe a sanctis est,) persecutores sunt qui ecclesiam si cut vias calcant (Allophili) id est quod populus qui a sanctis est. Philistini enim qui nunc palestini dicuntur, alio nomine allophili dicebantur. (In geth. id est in torculari. David enim in illa ciuitate legitur peregrinus fuisse, sed non retentus, sed Christus ex

Augustus.

Dies dimidiare quod.

Hieronymus.

Sensu tituli

Mat. xxvij

Psalmus.

fo. lxxxviii.

eius semine natus non solum olim in se, sed adhuc in corpore suo tenetur in pressuris que viles sunt. Augent enim sanctorum merita & vinum iustitie inde emanat, sicut vna quae cum ante torcular integra est nichil inde manat, sed cum praeuitur sterilis non est. Et ideo in tali superscriptione loqui rationabiliter a praeuitur ecclesia quae allophilorum, i. alienigenarum persecutionibus ingratuata, tanquam nectareos liquores merita sanctorum copiosa vberitate profundit. Intentio autem huius psalmi est confirmare corda debiliu contra tribulationes. Et diuiditur in tres partes. In prima orans ecclesia in pressura suam maritum agat tribulationes quas patitur (in fine dicens se non timere). In secunda enumerat mala quae sustinendo fit inimicorum conuersio ibi. (Tota die) In tertia de malis istis liberata laudem se cantare promittit ibi. (In me sunt deus vota tua.) Glo. Ecclesia ergo tanquam vna pressa in torculari clamat dicens.

Diuisio

Ps. lv.

Alia littera michi. Alia littera bellans

Glof.

Glof.

Hieronymus

Cassiodorus.

Miserere mei deus quoniam conculcauit me homo, tota die impugnans & tribulauit me

Cassiodorus. In quibus verbis virgo mater ecclesia quae fideles populos parit nec a sua integritate discedit. Coelestis spiritus pijs lacrimis rogat ne se pariat ab inimicis opprimi, dicens. (Miserere mei deus. Glof. Aug. Ne deficiat in conculcatione. Quoniam conculcauit me homo. Idem. Sicut vna in torculari ut vinum exeat. Glof. Et non solum homo, sed qui longe factus est a sanctis, sed etiam diabolus de quo in euangelio legitur inimicus homo hoc fecit. (Homo) inquam visibiliter sed diabolus inuisibiliter, unde per rictus est tribulatio. Hic. (Homo) autem vnus pro multis dicitur. Lyr. Eo modo loquendi quo in exodo dicitur. Venit musca grauissima, i. multitudo muscarum. (Conculcauit me) inquit (tota die). Hieronymus. Augustus. Id est toto tempore. Nullus enim viuunt in Christo sine tribulatione (impugnans tribulauit me) Cassiodorus. In quo describit quid in hoc mundo facta pariat ecclesia quae sine aliqua intermissione diaboli cognoscit certa misericordia sustinere. Bellum certe graue uia oculum, pugna difficilis quia cum fortiore dimicatur. Aduersarius quoque noster nec labore defecit nec victus aliquando discedit quia propter nullum queratur fidelium frequentissima diaboli machinatione vexari, quia si christi esse volumus hic aduersarium sepe diabolus sustinemus. Glof. Neceffe est autem ut miserearis. Quoniam

Alia littera incitatores Alia littera habet a littera me.

Conculcauerunt me inimici mei tota die, quoniam multi bellantes aduersum me.

Cassiodorus. Grauiissimum certe iniuriae genus est usque ad pedum contumeliam peruenire (Conculcauerunt me) inquit (inimici mei). Glof. Quasi pedibus vnam Cassiodorus. Vinum enim non profluit, nisi pedibus vna tundatur, sic itaque in membris suis ecclesiam conculcat inimicus ut sanctorum inde gloriosa merita nascatur repetit autem (tota die) ut intelligas nullum tempus in hoc seculo a talibus tentationibus alienum. Hieronymus. Vel de christo intelligitur (Con-

culcauerunt me inimici mei) Iudei utique (tota die) a tempore scilicet carnis assumptionis (quoniam multi bellantes aduersum me) Glof. Hugo cardinalis. Ideo ne cesse est ut miserearis, quia multi sunt, & ideo etiam Glof. quia sunt potentes, & hoc est quod sequitur.

Alitudine diei timebo, ego vero in te sperabo.

Aliter legitur

Aliter traduxit beatus Hieronymus. sic sed quacumque die territus fuero ego in te confidam. Cassiodorus. Altitudo diei mundum istum significat ubi timet altitudo superbiae, & ideo ut grauior appareat tribulatio dicit se a superbis conculcari. Glof. Altitudo enim sunt qui conculcant sed die non diu, quia tamen multi sunt bellantes aduersum me, ideo timebo ab altitudine diei, vel interrogatiue legitur (Ab altitudine diei timebo) hoc est a potentia eis ad horam data. q. d. non, sed sperabo in te domine. Augustus. Glof. Vel non dico non timebo ne de me presumere videar, sed sperabo quod est causa non timendi. di. non enim timet interdum aliquis duricia cordis, vel superbia, & talis est stupido similis. Stupor enim est qui non sentit non sanitas. Stulta vero arrogantia similis est stupori, quando quis scilicet de se presumens nec timet nec cauet, iste ergo ne videtur per stultam arrogantiam similis stupido non ait non timebo, sed sperabo in te. Sequitur.

In deo laudabo sermones meos, in deo speraui non timebo quid faciat michi caro.

Alia littera

mi habet verbum eius.

Alia littera homo.

Glof. (In deo) inquit (laudabo sermones meos) tribuens ei quod bene loquor quod ab ipso abeo. Cassiodorus. In deo enim laudat sermones suos, qui o quod bene loquitur non sibi, sed diuinis cognoscitur meritis applicare, nostra enim quae nobis data sunt recte dicimus, si tamen eadem concessa nobis domini munere sentiamus, sequitur (In deo speraui non timebo quid faciat michi caro) Hugo cardinalis. Id est homines carnales. Cassiodorus. Prius autem dicit se, timere conculcantes & debellantes, nunc vero dicit se non timere hominem quod utrumque verum est, nam prius dum praesentes calamitates seculi huius aspiceret formidauit, nunc vero timore cum futura contuetur abiecit, licet enim sentiat carnificum manus, praeparantur incedia caminorum, omnia tormera despiciunt ecclesia in membris suis quae expectat domini munera saluatoris.

Tota die & verba mea execrabantur aduersum me omnes cogitationes & eorum in malum.

Glof. Hugo cardinalis. Secunda pars ubi enumerat mala quae parit, & quasi quaereretur ab eo quid tibi caro? hoc est homines carnales faciunt? respondet (tota die verba mea execrabantur) Hugo cardinalis. (Tota die) id est assidue (verba mea) licet sint in deo laudabilia (execrabantur) id est contemnebant Cassiodorus. Hoc autem ad hereticos vel male loquentes christianos pertinet qui dum verba domini audiunt salutaria data contemunt. Glof. Et si a deo sint Hugo cardinalis. Execrabantur dico id execrabilia ostendere conabantur, & male interpretando & moribus detractoris obfusando (Aduersum me omnes cogitationes eorum in malum.) Glof. Quia nihil boni

Cassiodorus

p. iiii

Psalmus. lvi

tractat in suis tractatibus & consiliis. Hierony Vel de christo & iudeis, versus iste intelligitur. Tota die inquit verba mea execrabantur cum dicerent, non est hic propheta, sed seducit turbas omnes cogitationes eorum in malum contra christum scilicet & sanctos eius.

In habitabunt & abscondent ipsi calcaneum meum obseruabunt.

Congregabuntur abscondite, platas meas obseruabunt, Hugo card. (In habitabunt) inquit me cum & abscondent) malum quod cogitant vt efficacius possint consummare in quo notatur dolus eorum cassiodorus. In habitare enim videntur sub doli christiani ecclesiam, & congregationem sequi conuentusq; populorum, sed virus suę peruersitatis abscondunt, nec palam ausi sunt prodere, quod sciunt apostolicas regulas non habere. Augu. Glo. Et tales qui fide subintrant peius nocet quā aperte mali, sicut fecit iudas qui dyabolus erat, & electus est cum alijs vndecim, & ad tempus incoluit sequitur (ipsi calcaneum meum obseruabunt. Augustinus. Glo. Id est pedem ad lapsum vt calumnietur. Hugo car. Peripicientes an cadere, vel aliquo de viare vt mihi insultare possent, vel calcaneum id est finem vite secundum quem iudicamur. Cassiodorus. Nos enim diabolicus, & eorum qui ministri eius sunt vt calcaneum id est vltima nostra reficiat, cupientes nos a fide euertere & ad reatus crimen perducere. Hugo card. Deinde enumeratis malis que bonis inferunt mali, subiungit causam quare inferunt, scilicet inuidiam dicens.

Sicut sustinuerunt animam meam pro nichilo saluos facies illos & in ira populos confringes, &

Expectantes animam meā, quia nullus saluus in eis, in furore populos detrahet deus. Hugo cardinalis. Quasi dicat ecclesia Sicut id est quia sustinuerunt vt onus animam meam id est vitam meam inuideret michi. Graue enim pōdus videtur impio soci etas iusti, Vel sustinuerunt, i. expectauerunt ad perdendum animam meam, quibus tamen bonum p malo reddit ecclesia, dicens. Tu vero o deus pro nichilo, i. gratis & sine merito eorum, saluos facies illos, i. malos qui poeniterunt. Cassiodorus. Glo. Qui quāuis sustineat in malū & ob hoc indignos se faciant saluatione, tu tamen misericordia omnia peccata superas (p nichilo, i. gratis nullis eorum precedentibus meritis. Vel quia nullus inde tibi labor, eos (saluos facies) Vel per hoc saluabis, quia in ira populos confringes, dum per flagella dei respiciunt vel dum iram dei preuidet. Est enim ira consumptionis qua filij flagellantur ad correctionem, & ira consumptionis qua mali puniuntur ad peremptionem. Deus enim interdum irascitur & deducit, sicut & saluat, terret & vocat Et hæc ira pater est. Lyra. Hugo card. Vel aliter vt legatur in interrogatiue sic. (Pro nichilo saluos facies illos) vt sit sensus. Saluabis aduersarios meos pro nichilo id est qui nichil bonifecerunt, sed tantum mala, quia (dicat non decet iustitiam tuam, ideo subditur. In ira) i. in victa iustitiæ tuæ, ideo subditur. Glo. Hugo cardina. Tu inquit in ira confringes po-

pulos, & ego ad eruditionem eorum & vtilitatem meam & gloriam tuam.

Deus vitam meam annunciaui tibi, posuisti & lachrimas meas in conspectu tuo.

Secretiora mea numerasti, pone lachrimas meas in conspectu tuo. Hugo car. (Deus) inquit (vitam meam annunciaui tibi) bonam scilicet & malam, bonam tibi ascribendo & gratias agendo, malam vero in qua fui confitendo. Cassiodorus. Vitam enim suam deo annunciat qui peccata propria confitetur non deum docens, sed se damnans vt saluetur sicut fecit paulus quādo dicebat qui prius fuit blasphemus & persecutor, & contumeliosus, sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate mea. Glo. Triplex autē est hominis vita, naturæ scilicet qua viuimus, gratiæ quā Christo viuimus, peccati quæ in vitijs agitur, due sunt a deo quia bonæ, tertia ab homine quia mala. Has autem omnes deo annunciare debemus. Sequitur (Posuisti lachrimas meas in conspectu tuo) Augu. Glo. Ego inquit annunciaui, tu vero posuisti lachrimas meas in conspectu tuo) quia exaudisti me deprecantem sicut promiseras te exaudiri fletum, & ita inueni te misericordem promittendo veracē in reddendo. Cassio. Lachrimæ autem quæ in conspectu dei ponuntur iocundæ sunt, quia rōtuciant sed a cruciatibus liberant. Hugo car. Posuisti dico lachrimas meas in conspectu tuo.

Sicut & in promissione tua tunc conuertentur inimici mei retrorsum.

Hugo card. (Sicut & in promissione tua) inquit id est sicut tu promissisti, dicens, Si impius egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis omnium iniquitatum eius non recordabor amplius. Cassiodorus. Pollicitatio quippe domini est vt pias lachrimas non refutet. Hiero. Nā promissiones dei erāt vt veteres lachrimas conuersis post tergum inimicis, in gaudia nouella trāfferet. Hugo card. Tunc inquit quādo, scilicet confringes populos & pones lachrimas meas in conspectu tuo acceptā tibi ostēdens poenitentiam meam, couertentur inimici mei humiliati propter flagellum tuum & exemplum meum retrorsum (vt te sequatur seruientestibi qui prete volebant. Hiero. Optando autem hoc dicit ecclesiæ scilicet qui currunt ad infernum, conuertantur ad deum. Cassiodorus. A malo enim qui retro redit, perfidiæ suæ culpanda dereliquit. Hugo cardinalis. Quia igitur acceptasti poenitentiam meam, ita & inimicos conuersos ad poenitentiam recipies. Et vere quia semper a d hoc paratus es. Et hoc est quod sequitur.

In quacunque die inuocauero te, & ecce cognoui quoniam deus meus es.

Hierony. In omni namq; necessitate tu deus assistis misericordiam præstas tuis, vnde dicit. (In quacunque die inuocauero te). Idem Id est, aut in prosperis, aut in aduersis. Cassiodorus. Glo. Vel (i quacunque die) siue in pueritia, siue in media etate, siue in fine vite. Mira certe clementia dei quæ quodlibet

Psalmus. lvi fol. xxxix.

tempus nostræ conuersionis expectat. Et quando cunctis rogatur indulget, culpabiles sustinet, & errantes expectat. Lyra. Hugo card. (In quacunque die) igitur (in uocauero te) intus in corde contrito & humiliato sincere & deuote. Ecce statim cognoui per experientiam exaudiendo me & saluando (quoniam deus meus es). Hiero. Aliqui enim cognoscunt deum per creaturam coeli & terræ vt Paulus ait. Per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, Et alij p inspirationem diuinam. Alij per signa sicut cum Thoma dicit. Infer digitu tuum huc. Alij vero per indulgentiam, clementiam, & auxilium, vt poenitentes Hugo car. Quia ergo dominus ita suscipit quacunque hora inuocantes, ideo,

In deo laudabo verbum, in domino laudabo & sermonem, in deo speraui & non timebo quid faciat mihi homo.

Hiero. Laudat enim iterum propheta Verbum illud siue sermonem qui erat in principio apud patrem, quia sperans in eum non metuit aduersarij minas, dicens. (In deo laudabo verbum in domino laudabo sermonem. Hugo card. Id est ad honorem dei, eius doctrinam commendabo. Aug. Glo. Et quicquid loquar ei attribuiam. Et si quid vrget, in deo speraui, & ideo, non timebo quid faciat mihi homo. Lyra. Timore dei scire me in desperatione vel nimis perturbante rationem. Augu. Hiero. Glo. Vel i deo patre laudabo verbum, i. filiū, quia quid quid de patre & filio dicitur secundum substantiam & de spiritu sancto, hoc de potentia verbi dicitur quod est eternum & consubstantialia patri. Postea de humanitate eius subdit. (In domino, i. in Christo qui verbum caro factum est. (Laudabo sermonem), i. predicationem quib; regulam bene vite di & salutem mundo dedit. Hec duo predicat iste scilicet potentiam verbi, & humanitatem Christi. Sequitur (in deo speraui). Glo. Mundana contemnendo, & ideo non timebo quid faciat michi homo, quasi quæ extra sunt eripit, non quæ intus.

In me sunt deus vota tua que reddam & laudationes tibi.

Glo. Hugo card. Tertia pars vbi ecclesia seu vir iustus iam quasi de malis huius seculi liberat, deus se laudare promittit. Vnde dicit. In me non extra sunt o deus vota tua, i. illa que desideras laudationes scilicet que vota reddam tibi. Glo. Nō enim extra me quero quod offeram, quia de ara cordis, de cellario conscientie, exit totum quod in charitate accendendum est. Hiero. Hec sunt itaq; vota prophete vt scilicet laudem diuinā celebret sicut alibi ait. Immola deo sacrificium laudis. Cur autem hoc faciat. Sequitur.

Quoniam eripuisti animam meam de morte & pedes meos de lapsu, vt placeam coram deo in lumine viuendum.

Glo. (Quoniam eripuisti) inquit (animam meā de morte). Hierony. Secunda vtrq; Glo. Augusti. Per me enim erā mortuus. Per te vero est vita quā tibi nuncio, & pedes meos de lapsu Hierony. Pedes hoc est sensus meos, ne ultra laborer in peccata. Non enim erit tunc suggestio mala vel tribu-

latio. Cassiodorus. Quod tamen non fit hic, sed in futuro præstabitur. Dū enim ambulant iusti in hoc mundo in lapsu sunt, sed diuina misericordia continentur sicut legitur. Septies in die cadit iustus & refurgit. Vnde sequitur. (Vt placeam coram deo in lumine viuendum). Hiero. Lumen viuendum Christus est, in quo sancti ab huius mundi tenebris eruti clarificantur. Ipse enim est lux mundi. Lyra vel (in lumine viuendum), i. quādiu ero in vita pñti in lumine græ quā viuunt in deo. Augu. Glo. In lumine eni viuētiū est q gratis deū amat quod nemo scit nec etiam diabolus nisi sol deus.

CPsalms. lvi.

Titulus In finem ne disperdas & David in titulo, cuius historia habet primi, Reg. xxxij.

lyra prosequitur expositionem huius psalmi de fuga David prout i titulo, cuius historia habet primi, Reg. xxxij.

Fugeret a facie saul i spelunca. Hiero. Cassio. Glo. Et est sensus psalmus iste dicens nos (in finem) i. in Christum. Per finem enim vt sepe dictū est Christus intelligitur. (Ne disperdas David) in quo Prohibetur David a Saule disperdi, qui ad regnū fuerat voluntate domini preparatus. Ne disperdas inquam (in tituli inscriptione). Hoc autem non David sed in passione Christi prouenisse manifestum est, ne a Pontio Pilato scriptus titulus mutaretur. Augu. Glo. Nullus eni titulus inscriptus est David, quæ veller Saul corrumpere, sed Christo qui de David natus est, quæ populi iudeorum corrumpere voluit, sed quia per ipsum tantum sanctum scriptum erat ne corrumpas ait. Pilatus, quod scripti scripti. Sequitur (cum fugerit a facie Saul i spelunca). Cassio. Hiero. Adus iste & David & Christo couenit, nam sicut David Saullem fugiens in spelunca se abscondit, ita & domini Saluatoris deitas intra tēplū corporis sui iudeis perfidis fuisse probatur abscondita. Augustinus. Glo. Vel spelunca sepulchrum domini accipitur vbi latuit Christus incognitus iudeis. Psalmus eni iste de passione & resurrectione xpi breuiter scribitur. Et hoc agit ne scilicet tu Pilate vel tu quicquid corrupas David, i. Christum negando eum regē quia reclus carne fugit a cognitione iudeorum. Cassio. Et est iste quintus psalmus illorum qui passionē, & resurrectionem domini sub breuitate cōmementant. Hugo car. Materia ergo huius psalmi est Christi passio & resurrectio, vel martyriū persecutio & liberatio. Intentio vero est monere vt nullus titulo crucis contradicat, sed Christum regem suum esse quilibet confiteatur verbo & opere. Et diuiditur in tres partes. In prima propheta in persona Christi & martyriū exclamat inter tot tribulationes & tormenta ad deū parit & predicat liberationē. In secunda ostēdit quod sit liberatus & a quib; libi (Miserere deus). In tertia post liberationē & resurrectionē laudes promittit, ibi (Paratum). Glo. Christus ergo secundum quod homo orans ad patrem dicit.

Miserere mei deus miserere mei quoniam in te & confidit anima mea,

Cassiodorus. Glo. christus enim secundum quod clamat ad patrem

Psalmus. lvi.

ex eo q̄ futurā metuit passionem vt quāuis voluntaria fusciperet mortē, animā suā tamen iudicaret formidinem. Et ita humiliter orat vt vnus de fide libus esse putetur. (Miserere) inquit (mei de⁹ misere mei) Augustin⁹. Glosa. Hoc Christus patri dicit qui cū patre miseret ex hoc orare nos docens. Cassiodoro. Repetitio autē ista periculū futurā mortis ostendit. Glosa. (Et ideo miserere quoniam in te confidit anima mea). Hieronymus. Seminata ei postulatione misericordiae confidentiā suā quā in patre habet adiūgit vt facilius audiatur, quali vn⁹ nō hoc dicēs pro multis. Crassiodorus. Oravit autē vt regulā nobis sancte orationis ostenderet, passus est propter nos vt nullus pro ipso pati velle re fugiat, resurrexit vt ad resurrectionē spem nostram extendat. Hec enim oia, causa nostrae salutis excipit. Glosa. Deinde loquens Christus in persona membrorum & sua quomodo possit liberari dicit.

Et in vmbra alarum tuarum sperabo donec transeat iniquitas.

Hieronym⁹ (Et in vmbra) inquit (alarum tuarum sperabo. i. i protectione paterna. A calore enim solis vmbra quaeritur. sed per calorem persecutio vel tribulatio intelligitur. Per vmbra vero protectio diuinitas vbi semper confugere debemus. Due autem alae duo testamēta sunt vel duo praecepta charitatis. (sperabo dico) donec transeat iniquitas. Idem. Id est diabolus cum suis membris vel iuis satellitibus. docet enim hic spiritualium alarum sperare protectionem. Glosa. Sperabo autem nō otiosus. Sed.

Clamabo ad deum altissimum deum. qui benefecit michi.

Cassiodoro. Clamabo inquit (ad deum altissimum) (ad quē non voce valida. sed puritate conscientie peruenitur. Clamabat enim Christus ab humanitate suscepta a quo superne creaturae non desinunt opem postulare. Hiero. Clamauit autem & orauit p̄ falsis taxibus prout nunc ecclesia pro inimicis orat. Augusti. Glosa. Si igitur impios quaeruit qui eū non quaerebant. & pro impiis mori voluit. quomodo clamantes non audiet? (Clamabo) inquit ad deum qui benefecit michi Hierony. Id est fecit me ex nichilo ad suam imaginem & dedit michi omnia bona praesentis vitae & postea in futuro vitam eternam promisit. Cassiodoro. Vel per hoc designat incarnationis archanū quod humano generi gratia diuina collatum est. Vnde sequitur Glosa. In p̄sona ecclesiae.

Misit deus misericordiam suam et veritatem suam. et eripuit animam meam de medio catulorum leonum.

Glosa. (Fili hominū) inquit. i. Iudaei. Hugo car. Quos prius vocauit catulos leonū. Cassiodoro. Qui in nece domini impia voluntate crassati sunt qui quales fuerint exponit dum dicit (Dentes eorum arma & sagittae.) Idē. Vbi singularis verbis diffinitur quē sunt dentes hominū furentium. (Dentes) enim irrationes sunt arma. consilia pessima (sagittae) verba volantia ad operationem mortis. & (lingua eorum gladius acutus) Cassio. Glo. Voces enim ille crucifige crucifige & huiusmodi citā fecerūt mortē vt (gladius acutus). Glo. Hu. car. Deinde sequitur verba prophete in persona Christi ad patrē quasi dicat. Illi ita mihi faciunt. sed tuo de⁹ pater.

Exaltare super cœlos deus. et in omni terra gloria tua.

Glosa. Propheta enim in p̄sona do mini (qui ad dominum in p̄pheta loquitur qui propheta dicitur) Cassio.

per effectum determinans quid miserit. (Et dedit in opprobrium conculcantes me). Hiero. Impios scilicet peccatores obnoxios. qui verbum propheticum negligebant. Cassio. Vel opprobrium Christum persequentibus fuit quando illi quem se credebant extinguere. viderunt fideles populos de ipsius resurrectione gaudere.

Misit deus misericordiam suam et veritatem suam. et eripuit animam meam de medio catulorum leonum.

Mittit deus misericordiam suam & veritatem suā anima mea in medio leonū dormiuit ferorientiū Glo. Hugo car. Secunda pars vbi ostendit aperte quod miserit. loquens in persona membrorum & dicens. Misit de⁹ misericordiam suam & veritatem suam. Christum scilicet verbum patris. Hierony. Misericordia enim & veritas Christus est. in vno vtraq̄ continentur nec est vna sine altera. nam si sola mīa fuisset licetia fuisset peccādi & si sola veritas non potuisset hō sustinere. Glo (Misit) inquit deus misericordiam suā christum scilicet qui pro nobis paritur. & veritatem suam. quia secundum meritū vnicuiq̄ retribuet. Hugo. car. Vel misit de⁹ in primo aduentu misericordiam suam vt liberaret a culpa. & veritatem suam mittet. in secundovt liberet a poena. Tūc enim absterget de omnē lachrimā ab oculis sanctorū. & eripuit animā meam de medio catulorū leonū. Hiero. Et propterea ipse dominus misericordia & veritas intelligitur. quia missus a patre animas nostras eripuit de potestate eorū qui nos sicut saeculi leones deuorare nitebantur. qui & nunc loquitur dicens. (Dormiui conturbatus). Hiero. Dormiuit enim in somno passionis cū diceret. Nunc anima mea turbata est. Cassiodoro. Glo. Et conturbatus est secundum carnē passionis timore & agustia. vnde dicebat. Tristis est anima mea. Augusti. Glosa. Nō tamen quod fuerit irratione turbat⁹. sed illis turbantib⁹ sua opinione ideo dicit (conturbatus) Hugo car. Quomodo autem & per quos fuerit conturbatus ostendit. dicens.

Fili hominum dentes eorum arma & sagittae. et lingua eorum gladius acutus.

Glosa. (Fili hominū) inquit. i. Iudaei. Hugo car. Quos prius vocauit catulos leonū. Cassiodoro. Qui in nece domini impia voluntate crassati sunt qui quales fuerint exponit dum dicit (Dentes eorum arma & sagittae.) Idē. Vbi singularis verbis diffinitur quē sunt dentes hominū furentium. (Dentes) enim irrationes sunt arma. consilia pessima (sagittae) verba volantia ad operationem mortis. & (lingua eorum gladius acutus) Cassio. Glo. Voces enim ille crucifige crucifige & huiusmodi citā fecerūt mortē vt (gladius acutus). Glo. Hu. car. Deinde sequitur verba prophete in persona Christi ad patrē quasi dicat. Illi ita mihi faciunt. sed tuo de⁹ pater.

Exaltare super cœlos deus. et in omni terra gloria tua.

Glosa. Propheta enim in p̄sona do mini (qui ad dominum in p̄pheta loquitur qui propheta dicitur) Cassio.

Psalmus. lvi.

fo. lxx.

Vitis iniuriis. & q̄ dominum cœli Iudaei viderentur habere derisui. exclamat a forma serui quā pro nobis assumpsit. dicens. O Christe qui videris tantum homo in cruce pēdens (Exaltare super cœlos deus). Cassio. Vt qui pendens in cruce cognoscaturis semper in tua maiestate regnare. Non enim deus supra se exaltari poterat. quoniam nō est vltra quo crecat. sed quātū ad homines exaltabatur quando gloria maiestatis eius cōuersis mentib⁹ apparebit (super cœlos) autē dicit. quia deus & supnas virtutes noscitur habere subiectas sedens ad dexteram patris. Aug. Glo. Vel sic. O pater fac in me q̄ alii videaris super angelos. i. fac me resurgere. & ascēdere. & per hoc in omnem terram dilatabitur gloria tua. i. oēs habitatores terrē te glorificabūt. Cassio. Hoc autem vtrūq̄ completum est. Exaltatus enim est super cœlos quando sed it ad dexteram patris. Glorificatus vero (super omnem terram) quando totum mūdū replet ecclesia in qua laudes deo igitur concinuntur. Glo. Nūc postquā interposuit de sua exaltatione ceptā narrationē exequitur dicens.

Laqueum & parauerunt pedibus meis. et incuruauerunt animam meam.

Exequitur. (Laqueū) inquit (parauerūt). Glo. Filii hominū. i. Iudaei (pedibus meis). Hierony. Cū mihi interrogationes inferebant dolosas. Cassio. Vt cum ante eū statuerunt mulierem adulterā dicentes. Hanc inuenimus in adulterio deprehensam. Moyses enim precepit huiusmodi quē lapidari tu autē qd̄ dicis? & cetera huiusmodi quē maligna in interrogatione cōmouebant. & incuruauerunt animam meā. Hiero. In morte sed non fuit perpetua liter subdita morti. Sic tamen voluerunt Iudaei eū incuruare vt nō nominaretur nomen eius. Augu. Glosa. Vel voluerunt eum quasi de cœlo ad inferiora deprimere. Cassiodoro. sed non potuerunt. nā anima eius in suis actibus curuari nō poterat. quē peccati maculam nō habebat. Glosa. Ipsi quidem laqueum parauerunt sed non me nesciente. Quia.

Foderunt ante faciem meam foueam. et inciderunt in eam.

Glo. (Foderunt) inquit (foueam) sententiam mortis inclamantes. Cassio. Recte nāq̄ dicitur fouea sententia mortis quē ducit ad foueam quā tunc foderunt cum in eius faciē dixerūt Reus est mortis. Et ideo dicitur foveam fodere. quia visi sunt eum neci tradidisse. Hugo car. (Foderūt) inquit (foueam ante faciem meam) id est me nō ignorante. Glo. Ipse enim totum sciebat quod illi moliebantur. Augusti. Glosa. Hoc tamen agēdo. nō Christo. sed sibi nocuerunt Vnde sequitur. (Et inciderunt in eam). Hiero. Quando post resurrectionem inimicis traditi. capiti. iter feci atq̄ dispersi sunt. Cassiodoro. Omnis enim iniusta vox suos damnat auctores. Et antequā alteri noceat se prius ipsa condemnat prout sapiens ait. Qui fodit foueam incidet in eam.

Paratum cor meum deus paratū cor meum. cantabo & psalmum dicā.

Glosa. Hugo car. Tertia pars i qua post liberationem suā laudem promittit. q. d. ille parat foueam sed cor meū o deus est paratū ad tolleratiā. Hoc

aut bis repetit. quia ad opprobria & flagella paratā voluntatem habuit. Cassio. Sed in quo sit paratum per verba sequentia declaratur. (Cantabo & psalmum dicā). Hiero. (Cantabo). i. predicabo. (Psalmum dicā). i. opere cōplebo. Cassio. Cantare enim dicim⁹ vocibus gratias referre. (Psalmum) vero dicere. p̄dicabili dominū actiōne laudare. Aug. Glo. Quē duo praedictae geminationi reddidit quia ad vtrūq̄ parat⁹. Postea agerulādo carnē aloquit⁹. dicens

Exurge gloria mea. exurge psalteriū & cithara. exurgam diluculo.

Glo. Hugo car. Cassio. (Exurge) inquit (gloria mea) id est caro mea in qua gloriosa gēli opera. & quē es causa gloriē meae (Exurge psalteriū & cithara) Hugo car. id est caro. quē fuisse psalteriū sonitum reddens a superiori parte. diuina miracula operādo & cithara sonū reddens ab inferiori humana tormenta patiēdo. Augustinus. Glosa. Vna enim caro christi surrexit. & cum ea duo organa surrexerunt psalterium scilicet & cithara i psalterio de superior corda sonū accepit i cithara vero de inferiori in carne enim christi duo genera sunt factorum scilicet miracula. quē per psalterium. & passionem plex quē p citharā signatur. & hac surrexerūt quia vtrūq̄ praedicantur in gētib⁹. Cassio. Vel psalterium fuit quando caro operabatur diuina mandata vt sancta se conuersatione tractaret. cithara vero gloriosam significat passionem. quē neruis tensis. dinumeratisq̄ olis virtutē patiētiē intellectuali quādo carmine personabat. addidit autē. exurgā diluculo. Hiero. Respondens patri qui supra dixerat (Exurge gloria mea. exurgam) inquit (Diluculo) Cassiodoro. Hoc est inter tenebras noctis & diei claritatem. quo tempore cum resurrexisset euangelii lectio testatur. Glosa. Exurgam inquam diluculo. Et sic.

Confitebor tibi in populis domine. & psalmum dicam tibi in gentibus.

Cassiodoro. Istud dicitur a parte membrorum. quia ipsum constat patri in populis confiteri qui caput & dux ecclesie p̄batur intelligi. Hiero. Confitebor inquit tibi in populis domine hoc est postquam resurrexero in populis christianis te laudabo. & psalmum dicam tibi in gentibus. quas per prophetas & apostolos vocauit. Idem praedicatio & opera praedicata implēdo. Cassiodoro. Vel hoc ideo dicitur quia per omnes gentes linguis variis psalmodia domino. deuota mente persoluitur. Glosa. Cōfessionis autem causa ostenditur cum dicitur.

Quoniam magnificata est usque ad cœlos misericordia tua. et usque ad nubes veritas tua.

Beatus. Augu. hunc versiculum sic inuertit. Quoniam magnificata est usque ad cœlos veritas tua. & usque ad nubes misericordia tua. cur⁹ lectionis ratio nem reddit. vbi nāq̄ est miseria. illic solum de. bet esse misericordia sed in cœlis nulla est miseria nam nichil inquinatum intravit regnum cœlorū ergo in cœlis nulla miseria. sed solum apud homi

Psalmus. lvi

Nubes qui per nubes significatur & hi soli indigere consolatione, huic sane lectioni facile assentire, si non hebraea obstitisset litera cui magis fidendum est, verba autē. b. Augu. hec sunt. Quoniam magnificata est usque ad coelos misericordia tua, & veritas usque ad nubes. Illud forte videatur fuisse dicendum magnificata est usque ad coelos veritas tua & usque ad nubes misericordia tua. Etenim in coelo angeli laudant deum, videntes ipsam speciem veritatis sine ulla caligine visionis, sine aliqua interpolatione falsitatis, vident, diligunt, laudant, non fatigantur, ibi veritas, hic autē in nostra miseria utique misericordia, misero enim praebenda est misericordia, non ei opus est misericordia sursum, ubi nullus est miser hoc propterea dixi quia videtur congruentius dici potuisse magnificata est usque ad coelos veritas tua & misericordia tua usque ad nubes. Nubes enim intelligitur predicator veritatis, portantes quidem hanc carnem caliginosam quodammodo, sed unde & deus corrumpat miraculis, & tonat praecipitis. Esa. v. m. dabo, nubibus meis ne pluant super vineam sterilem & spinosam imbre, id est mandabo apostolis ut deserant iudeos, ita steriles & ad gētes se convertant &c. plura illic reperies. Hiero. Quoniam inquit magnificata est usque ad coelos misericordia tua quia per resurrectionem pacificata sunt omnia patri, quae in terra sunt. Cassiodo. Vel quia humanitas filii usque ad coelorum regna perducta est. Et usque ad nubes veritas tua. Idē. Nubes significat prophetas, quos irrigua veritas spiritus sancti velut copiosus imber implevit, qui merito nubes vocatur, quia & coelesti fonte satiati sunt, & super steriles peccatores spiritualis copiae dona fuderunt. Hiero. (Vel usque ad nubes veritas tua, coples quae per prophetas qui nubes accipiuntur praedixerat, coeli enim sunt facti ut supra diximus quando de supernis contēplatur. Nubes vero quando irrigant corda humana praedicatione. Glosa. Agentes ergo gratias dicamus cum propheta, qui supra idem dicit,

Exaltare super coelos deus, & super omnem terram gloria tua.

Cassiodo. Glosa. Hunc enim versum iterat, fidem nostram tali permissione confirmans, quod super omnes creaturas eius nominis sit gloria regnatura. Hieronymus. Hec enim propheta dicit de gloriosa christi ascensione, cuius gloria, tunc erit super omnem terram cum effuderit donum spiritus sancti super omnem carnem. Augustinus hoc enim dixit prophetam ante tot annos hoc modo vidimus nos.

¶ Psalmus. lvi.

Lyra Dicit Ra. Sa. quod auid fecit hunc psalmum quando Saul ab denunciationem zipharonam exiit cum tribus milibus ad querendum David ut haberetur primi Regum xxvi quod cum cognovit David venit ad eos cum abisai, & invenit eos dormientes, & tulit hastam & citharam eius, & ad hunc sensum persequitur expositione ad litteram

¶ Titulus
In finem ne disperdas David in tituli inscriptione.

Hierony. Psalmus iste vocem continet prophetiae de iudiciis atque iustitia commonetis. Cassi. Christus enim hic exprobrat nequitiam Iudeorum, & eorum retributiones declarat, ac dele-

tiria iustorum cum ultionem Viderint peccatorum. Glosa. Hugo. card. Et est sensus tituli psalmus hic dirigens nos in finem, hoc agit ne tu Pylate vel Iudae disperdas vel corumpas David in tituli inscriptione, id est non neges Christum regem quem titulus dicit. Intentio autem prophetae est monere ne quis christi regno contradicat, sed ad eum redeat Et dividitur in tres partes. In prima, exprobrat Iudeis ne nos eis similia faciamus. In secunda dicit quae erit eis retributio, ibi Deus conteret. In tertia ostendit correctionem iustorum quae sequitur de ultione iniquorum, ibi Letabitur iustus. Glosa. Hugo. car. Christus ergo loquens contra iudeos ait

Nonne iustitiam loquimini, recte iudicate filii hominum.

(Si vere utique) inquit Glosa. non false ut aliud sit in corde, aliud in ore (iustitiam loquimini) Glo. Ut sit iustitia vestra non labiorum sed factorum (recte iudicate) ut in factis cognoscatur labia. Si enim aliter agis quae loqueris bona loqueris, sed male iudicas, recte iudicate vos O filii hominum Hugo cardina. Id est Iudei filii prophetarum, & filii Abraham qui dicitis si fuisset in diebus patrum, nostrorum non fuisset foris in sanguine prophetarum, nolite implere mensuram patrum, nolite interficere me innocentem. Hiero. Cassio. Inquit verbis nos edocet ut quisquis mortalium iudicio usus fuerit publico. Si verum loquitur verum & iudicat, nec ponat blanditiis sermonum mulpulam deceptionis, perquam oculi te intem arimant innocentes, Iudei enim iusta loquebantur ad christum quando dicebant Magister scimus quia verax es & in veritate dei via doces, non tamen iudicabant iusta quando petierunt barrabam filium mortis, & interfecerunt christum filium vitae, vel alteri (iusta iudicate) id est vos qui iudicatis iustitiam bonam esse, recta iudicate, hoc est quod tibi non vis fieri, alteri ne facias. Augu. Glosa. ut sit iustitia non labiorum, sed & factorum, & ut sit idem in corde quod in ore, recte igitur iudicate, auro fide preponite & homini, aliter enim estis hypocrite. Glo. Ideo autem sic monent recte scilicet, iudicetis, quia vobis est iniquitas in corde, in ore, in manu, Et hoc est quod sequitur.

Et enim in corde iniquitates operamini in terra, iniusticias manus vestrae concinant.

Hu. car. (Etenim per quia in corde) Cassi. Vbi perfectus est crimine aequa fiat (iniquitates) operamini, & hoc in terra. Glo. Id est quae me terra, id est hominem concipitis, vel quia terram id est terram amatis, Hiero. Cassiodo. Terram inquam illam quam inhabitatis, vel in terra hoc est in templo, cui principes & pharisei praesentem videbantur. Hug. car. Timetis ne amittatis locum & gentem, ita enim cogitatis & cum potestis (iniusticias manus vestrae concinant. (Hiero. Quia manus id est operaverat secundum allegoriam iniquitate repleta sunt. Cassiodo. (Concinant) autē ad iniquitates bene positum est nam concinatio recte dicitur quando ex multis partibus sibi convenit adunata perversitas. Augustinus Glo. Unde alia littera habet concinatio alius scilicet

Psalmus. lvi

forci

alij adiungentes, de quibus propheta. Ve inquit illis qui trahunt peccata sicut testem longam. Lyra. Vel concinant id est ornant & paliant in apparatu iustitiae etiam falsa. Glo. Sed quia queri posset unde hoc eis respondet. Quia.

Alienati sunt peccatores a vulva, erraverunt ab utero & locuti sunt falsa.

Hieronymus. Praescius namque futurorum deus iniquitatem ipsam priusquam nascatur exterminat, & ideo peccatores falsa loqui dicit, eosque errare atque alienatos esse prophetat dicens. (Alienati sunt peccatores a vulva.) Glo. Id est ad ipsam originem, non quia ex tunc peccaverunt, sed quia praecognovit deus illos futuros peccatores ab utero. Hiero. Sicut quodam de Elau qui priusquam gigneretur ab hereditate dei est repulsus Rebecca ait. Maior serviet minori. Glo. Et iterum Jacob dilexi. Esau autē odio habui. Hug. cardina. (Alienati sunt inquam peccatores a vulva) id est praesciti a deo peccatores ante quam nasceretur, & ideo. (Erraverunt ab utero.) id est praesciti sunt erraturi cum adhuc essent in utero. Glo. Et sicut praenatum est, ita accidit, quia locuti sunt falsa. Cassiodorus. Erraverunt inquam ab utero, quia contraria matri dogmata sunt secuti. (Locuti vero) sunt falsa quia ab eius sanctis traditionibus erraverunt. Glosa. Non solum autem non faciunt mala sed, nec audire volunt, unde sequitur.

Furor illis sicut aspidis furdæ & obturantis aures suas.

Hugo cardina. (Furor illis) inquit iudeis (secundum similitudinem serpentis). Idem. Quia ira obstinatorum irreversibilis est, sed cuius (serpentis) sicut aspidis furdæ. Et quare furdæ? Ecce (Et obturantis aures suas.) Glo. Terra & cauda. Cassiodorus, in quo ira iudeorum per similitudinem nimis aspidis diffinitur. Obstinatorum quippe hominum ira irreversibilis est, qui ne docetium praedicatione exaudiat procurant sibi voluntariam surditatem sicut aspidis quae ne verba incantantis exaudiat, suasque laterbras derelinquat, vnam autē caudam in flexione dicitur obturare, alteram vero in terram deprimere, cum merito iudei corporati sunt, qui cordis auribus obturatis sanctae scripturae audire noluerunt saluberrimam iustitiam. Obturare autem a sacerdotibus tractum est, qui aures suas thure replebant, ne peregrinis verbis intercedentibus confusa carminum memoria turbaretur. Hiero. Aspidem enim genus est serpentis, ille vero homo qui incantat maledictum, qui per incantationem trahit, illis de tenebris ad lumen, sequitur.

Quoniam non exaudiet vocem incantantis, & venefici incantantis sapienter.

Cassiodorus ubi in exponenda similitudine perseverat, dicit enim de aspidem quod non exaudiet vocem incantantium quia nec passa est audire vocem quae illam trahere potuisset ad lucem. Glosa. Quae aspidem scilicet quia obturat aures suas, non exaudiet vo-

cem incantantium, ut ad lucem educatur. (Et venefici incantantis sapienter.) Glosa Sapienter dicit quantum ad artem suam. Cassiodorus. Sapienter ei & in malo sumitur, ut est illud ubi sapiens, ubi scriba, & his similia. Augustinus. Glosa non tamen ex hoc incantor ex scriptura laudatur, unde similitudo Luce, viii, do sumitur, ut de iniquo iudice, qui rogantem viduam, vix audivit, & similibus.

Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum, molas leonum confringet & dominus.

Glosa. Hugo cardinalis. Secunda pars ubi dicit quae sit retributio iudeorum, q. d. Illi ita contemnunt, te, cōfringit. (Sed deus conteret dentes eorum.) Augustinus. Vt non audeant praefusione aliquid plus loqui. Cassiodorus. Tunc autem contrivit iudeos dominus quando dolosa verba ipsorum deducebantur ad nihilum, ut in interrogatione. Si liceret cēsum dari Cēsari an non. Glosa. Deinde quos comparaverat aspidi, leonibus etiā comparat dicens. Molas leonum confringet dominus. Augustinus. Cassio. Glo. Aspides enim erant iudei dum infidiose tenentabant. (Leones) dum mortem eius in clamauerunt quorum mole contrafacta sunt quando surrexit christus. Cassiodorus Vel quando dicitis eius non poterant respondere verissimis. Hierony. In denribus autem aperta persecutio, in molaribus vero significatur abscondita, quorum utriusque (confringet dominus) ne lacerare valeant iniquis moribus servos eius. Glo. Quod apertius exponit subdēs. Quod tales, & si modo sint torrentes tamen.

Adecurrens intendit arcum suum donec infirmetur.

(Ad nihilum) inquit (devenient tanquam aqua decurrens. Cassiodorus. O inaudita sevitia iudeorum, comparantur illis tot mola ingentia a quibus nominus immania venire pericula. Dixerat namque aspidem, dixerat & leonem, nunc venit ad torrentes. Hieronymus. Idem. Aqua enim decurrens est torrentis, hoc est aqua quae de montibus decurrit in conuallibus & hyemalibus imbribus concitata subita inundatione descendit. Tales autem torrentes in hoc terribiles sunt, quia improvisi, in hoc vero periculosi quia praecipites, cito tamen transiunt, quia aut absorbentur a terra, aut in mari dilabuntur, sic & isti cito transeunt, & sicut aqua decurrens deficit. Glosa. Sed deus intendit per misericordiam ad salutem eorum, arcum suum, id est minas quibus terret donec infirmetur, id est donec conueriant ut Saulus. Hiero. per arcum enim ire, & comminationes dei intelliguntur, unde propheta. Nisi conuersi fueritis inquit, gladium suum vibravit, arcum suum tetendit (Donec infirmetur) id est usque dum evanescent infidie eorum. Cassiodorus. Arcus enim istenditur ad salutem, nam tam diu deus terret donec infirmati cedant, & ad confessionis salutem meliora se mente conuertant. Glosa. (Vel intendit arcum suum) in vindictam (donec) intus & extra (infirmetur), & auferentur a conspectu dei, missi in gehennam. Glosa. Sed quid non infirmati patientur, sequitur.

Psalmus. lviij.

Sicut caera que fluit auferuntur, supercecidit ignis, & non viderunt solem.

Alter sentit. B. Hiero. iuxta Heb. sicq. legit. Quasi vermis tabefactus pertranseat quasi abortiuu mulierisq. nō vidit solem. Hiero. Sicut em̄ cēra igne dissoluitur, ita & isti qui in sua obstinatione perdurant futuri iudicii igne perdentur. Cassiodo. (Aufferentur) inquam a conspectu domini, quando in gehennae tormenta mittendi sunt. Supercecidit ignis. Hiero. Iudicium scilicet mortis. Cassiodo. Vel ignem dicit male mēris ardorem, quem i hoc saeculo cecatis sensibus auferūt qui tenebrat potius Gregorius in mora. lib. ix. Ignis enim super impios cadit, sed sol igne cadente non cernitur, quia illos gehennae flamma deuorat a visione veri luminis cecat. Vnde sequitur (& non viderunt solem. Hieronymus. i. non intellexerūt Christum dominum, qui est sol iustitiae. Idem. Cassio. de quo iudicio dicturi sunt. sol nō ortus est nobis, & iustitiae lumen non luxit nobis. Hieronymus. Peccatores enim tunc Christum ignem videbunt. Iusti vero solem iustitiae. Vel aliter qui comminationibus scripturarum terrius agit poenitentia, hūc per ignem suppliciorum, sol verus ostenditur. Sequitur.

Sap. v.

ix
Alia lit.
anquā cres
cāt ipse in
rhānam.
Alia litera
in ira tēpe
stas rapiet
eos.

Rhannus
quid.

Cassiodo.

Glosa

Priusquam intellexerūt spinas vestre rhānum sicut viuentes sic in ira & absorbet eos.

Hierony. Haec ad populum peccantem propheta loquitur. Cassio. Iudaeis em̄ cōminatur q. prius absorbeantur quā lōga aetate eorū malitia conualecat. Augu. Glo. (Priusquā spinas) inquit. i. p̄tā intelligit rhānum, i. acutam damnationem i extremo ignis vitiorū absorbet. i. deuorat eos. Hie. Cas. Glo. Rhānus em̄ sentium seu spinarū genus est asperri mū aculeis & flore gratissimū. Prius mollis herba, sed post dū adoleuit, in spinas vertitur acutissimas sic & p̄tā modo delectant, sed post pungunt. Vñ p flores retributio bonorum. Per aculeos vero poena malorū significatur. (Sicut viuentes) ideo dicit Cass. Hiero. Quia viuere creduntur, & mortui sūt Augustinus. Glo. Non enim vera sed falsa est impiorum vita. Hierony. Nam & qui spinas habent delictorum viui nō merentur vocari (Sicut in ira absorbet eos). Cassiodorus. Hieronymus. Non dicit iratus, sed quasi iratus, non est enim ira in deo sed tāquā iratus peccatores videtur percellere non iratus, & hec ira dicitur iusta vindicta. Glo. De tranquillis iudicat, vel hoc dicit, quia non est ira ad cōparationē futurā. Quod autē dictum est absorbet eos. Cassiodo. Eorum subitum significat interitum. Hierony. velociter enim absorbet poena, quia qui non credit, iā iudicatus est. Hugo. cardina. Vel sic de Antichristo ad iudeos. (Priusquā id est donec intelligerent in fine mundi. (Spinas vestre) id est finales iudaei (rhānū) id est antichristum in peccatis enim suis mane bunt iudaei, do nec intelligant fraudem & malitiam illius, & tunc qui residui erunt, conuertentur ad dominū, & propterea sicut viuentes, id est sicut alios christianos, (absorbet eos) id est affliget eos conuersos ad christum, sicut id est quasi in ira, quia finget se esse piū.

Laetabitur iustus cum viderit vindictam, manus suas & lauabit in sanguine peccatorum.

Glosa. Hugo car. Tertia pars in qua ostenditur q. ex eo quod mali puniuntur, sequitur correctio bonorum. q. d. Malos absorbet ignis hoc autem non erit sine fructu bonorum, quia laetabitur iust. cum viderit vindictam. (Lyra. (Laetabitur) dico non motus zelo viditae proprias sed zelo diuinae iustitiae. Hieronymus. Vel quia quando impij damnantur in poenis, iustus laetificatur in praemijs. Glo. Nō tamen gaudet de poena eorum, sed quia non i illa est Cassio. Glo. Vel quia correctio iustorum de vltione est iniquorū, vnde sequitur q. d. manus suas lauabit in sanguine peccatoris. Cassiodorus. Nam cum sanguis peccatorum effunditur (manus) id est actus iusti hois corriguntur, sicut Salomon dicit Stulto pereunte sapiēs astutior fit. Hiero. Vel tunc laetabitur iustus cū post exitum peccatorum, eius opera gloriosa fulgebunt.

Et dicet homo si utique & est fructus iusto. utique & est deus iudicans eos in terra.

(Et dicit.) Glo. id est trahit apud se (homo). Lyra. id est quicquid rationabiliter loquens. (Si utique est fructus iusto.) Idē. Et accipitur si pro quia. Hugo card. (Vtque) sequitur q. d. est deus iudicans eos. id est malos, in terra id est i praesenti. q. d. sicut iusto dat deus pro suis meritis, ut hic proficiat, ita iusto iudicio permittit malo, ut hic deficiat. Cassiodo. Cum enim haec fiunt quae superius dicta sunt, tunc fidelis intelligit atq. dicit. (Si utique est fructus iusto, utique est deus iudicans eos in terra) in quo vult intelligi, quia nec mali i hoc saeculo omnino a poena sunt liberi, quāuis florere videantur, nec boni a beneficio sequestrati licet mundanis oneribus operantur. Augusti. Glo. Vel dicet homo, sicut iusto dei iudicio fit, ut iustus amplius iustificetur, ita & iuste permittitur, ut sordibus magis fordescat. Hieronymus. Tunc autem et fructus iusto, cum ei dominus coelorum regna donauerit. Illi vero ante iudicium in hac terra iudicantur, de quibus dictum est. Qui non credit, iam iudicatus est.

CPsalmus. lviij.

Titulus Lyra. Prosequitur expositionem literalem huius psalmi, iusta historiam tituli quae habetur primi Regum decimono.

In finem ne disperdas David & in tituli inscriptione, quā do misit Saul, & custodiuit domum eius, ut interficeret eum.

Glo. Et est sensus Psalmus iste tendens in finem id est christum, hoc agit ne tu Pylate disperdas David Cass. Frustra enim tentat aliquis disperdere, quod totiens diuina prohibet auctoritas. Augusti. Cum enim Pylatus dixit quod scripsi scripsi, impletum est, ne disperdas in tituli inscriptione Cassio Hoc quoque frequenter ponitur, ut passio domini per haec iudicia declaretur (Quādo misit Saul & custodiuit domū eius). Cas. Domus David iudicat monumentum, ubi Christus tridua morte requieuit.

ix
Tertia po
Alia litera
pedes suos

Cassiodo.

ix
Alia vera
Alia vera

Cassiodo.

Alia sum
lem & sim
plicem.

Io. xxi

Duisio

ix
ps lxxviii
Alia lit.
resistens
mihi
Alia litera
protege
me.

Cassio

ii
Alia li
libera me.

quattuor
gna aduer
sarium

iii
Alia litera
infideli
venati
sunt
Alia lite
cōgregat

Psalmus. lviij.

ferci

ut interficeret eum, Idem. Aug. Glo. Iudaei enim miserunt custodire sepulchrum ut famam eius extinguere, quibus frustratis hic liberatus ostenditur, & famam habere in omnibus gentibus. Cassio. In hoc autem psalmo Christus orat ne ei inimici noceat re praueant, dicitur quemadmodum in fine saeculi conuertendi sunt iudei pro quibus & oratio mirabili pietate de promittitur, intentione autem monet ne quis Christo contradicat. Et diuiditur in tres partes. In prima, petit Christus quasi in cruce positi liberari ab inimicis iudeis, & orat pro salute gentium, in secunda confirmat salutem gentium & orat pro salute iudeorum. In tertia affixit salutem iudeorum, & pro vtriusque gratias agit ibi. Cōuertentur. Glo. Totus itaq. Christus quasi ab inimicis obsessus chamat dicens.

Ripe me de inimicis meis, deus meus, & ab infirmitatibus & in me libera me.

Hugo cardina. (Eripe me.) O deus pater dicit Christus, adiua filium tuū. nō possū

em fine tuo auxilio ab hostibus erui, (De inimicis meis) iudeis inuidentibus, & voto nocentibus tu dico (deus) qui potest (meus) qui vis & debes, & ab insurgentibus per maledicta & blasphemias (in me) id est contra me libera me) Cassiodo. Petit em̄ humanitas Christi diaboli, vel ministros eius iudeo saueria se Augustinus. Glo. In quo dum qui sine macula est hoc petit quod necessario peccatum ostendit. Hieronymus. Inimici autem fuerunt iudei Iesu Christo domino nostro cum ei inuidebant culte qui tūc insurrexerunt in eum cū preceptis eius obuiauerunt, a quibus se liberari postulat dicens. (Et ab insurgentibus in me libera me.) Et iterum.

Eripe me de operantibus iniquitate, & de viris sanguinum salua me.

Hieronymus. Operarii enim iniquitatis iudei effecti sunt, cum manus ad interfecionem armauerūt viri vero facti sunt cruoris, cum sanguine iusti super se suosq. filios futurum esse dixerunt. Augustinus Glo. Vel (Eripe me de inimicis) qui me odio habent. (Et ab insurgentibus) qui verbis nocent de operantibus iniquitatem qui colaphisant, & cetera huiusmodi (& de viris sanguinum) qui iustū id est Christū occiderunt, & postea suos. Glo. Cassi. Quatuor enim sūt genera aduersariorum inimici qui nocenti votum habent, non tamen hoc arde ter appetunt insurgentes, qui iā cōmoti & animo parati sunt. Operantes iniquitatem, qui iam dura mentes scelus opere complent. Viri sanguinum qui ne dum contumelias ingerūt sed & sanguine fundunt, quod fecerunt iudei qui Christum prius, & post etiam apostolos acciderunt. Cassiodorus. Qui propterea merito viri sanguinum dicti sunt, quoniam supra iniuste mortis onera susceperunt. Idem Glo. Deinde tanquā quereretur ab eo, quid enī illi tibi faciunt? Vt i. mala.

Quia ecce cœperunt & animam meam irruerunt & in me fortes.

(Quia ecce) inquit cœperunt animam meam, Ly-

ra. Id est me ipsam a parte principali quae est anima designans totum. Cassiodorus. Vel anima hic dicitur vita corporalis, nam animam domini saluatoris nulla potuit aduersitas occipere, quae vni ta deo immaculata se conuersatione tractauit. Hugo car. Cum autem dicit cœperunt, notat insidias iudeorum qui animam eius quaesierunt ut morti traderent, & quasi venati sunt, & tandem cœperunt cum eum occiderunt, nec solum iustitiae egerūt, sed impetuo, quia irruerunt in me fortes, nam cohors & tribunus & ministri iudeorū, cum gladijs & fistibus irruerūt in eum. Cassiodorus. Vbi per fortes diabolum significat, cum ministris eius iudeis. Augustinus. Glo. Vel (fortes sunt qui praesumunt de iusticia sua, qui insultant Christo cōmittant cum peccatoribus, quibus non est opus me dicus, Vel) fortes in temporalibus abundantes, q non ponunt deum adiutorem suum, sed sperantes in diuitijs suis praualuerunt in vanitate sua. Glo. Irruerunt quidem in me fortes, sed in me peccatū non inuenerunt. Vnde subdit.

Neque iniquitas mea, neque peccatum meum domine, sine iniquitate cucurri & direxi.

Litera. Hiero. talis est. Nō inique egi, & illi contritū & preparatū, hoc autem fragmentum quae prior pars huius versiculi videtur, pender a praecedenti versu in hebraeo, & in ablatiuo sic legitur. Quoniam ecce incidiati sunt animae meae, congregantur aduersum me fortissimi, absq. iniquitate mea, & peccato meo domine. Glo. Neq. iniquitas mea (inquit quā in eos fecerim causa fuit quare irruerunt) (Neq. peccatum meum) quod in me sit aliquo modo. Cassiodorus. Vel iniquitas hic pro maleuolentia accipienda est. Peccatum vero pertinet ad operationem sceleris, quae omnino a domino extra nea fuisse probatur. Natura enim humana a domino assumpta esse probatur non culpa, vnde sequitur. Sine iniquitate cucurri & direxi. Glo. Cucurri inquam viam huius mundi, vnde a libi dicitur, exultauit ut gigas ad currendam viam (& direxi) distortos quantum in me est. Hugo cardina. Vel (cucurri) in via mandatorum & semita consiliorum. (Et direxi) id est ad rectum finem opera mea perduxit. Hieronymus. Vel certe cucurrit, quia de caelo venit in uerū, de vtero i praesepi, de praesepi in cruce, de cruce in sepulchrum de sepulchro ad inferos, de inferis victor remeavit ad caelos & direxit nō sensu sed nostris, quia praui erat & tortuosi. Hugo cardinalis. Et quia cucurri & direxi. Ergo domine.

Exurge in occursum meum & vide, & tu domine deus virtutum deus Israel.

Hieronymus. Ad patrem enim haec loquitur, a quo se in euangelijs clarificari precatur, qui & tanquam occurrens manumque porrigens respondit dicens, & clarificauit & iterum clarificabo. (Exurge) inquit in occursum meū. Hug. car. Vt me iustis resurgente & ascendente (& vide). i. cum militi occurreris, fac etiā ut gentes quae nō dum vidēt, videant per fidē. Hiero. Vt credant me aequalē tibi.

iii
aliter legite
Alias
dirigebā
& alia de
rigebar

Cassiodorus

v
Alia littera
ex aduerso
promerit

Ioā. xxi

q ij

Psalmus. lviij.

Glosa. Pro quibus conuertendis sequitur oratio cum ait. (Et tu domine deus virtutum) Idem. id est angelorum & hominum deus israel hoc est sanctorum & animarum videntium deum. Glosa. Vel de israel qui scilicet videris deus vnius gentis quae te colit.

Intende. & ad visitandas omnes gentes, non miserearis omnibus qui operantur iniquitatem. &

Hieronymus. Hæc Christus ad patrem. (Intende) inquit ad visitandas omnes gentes non solum in iudea, sed etiam in gentibus. Cassiodorus. Vt qui non putaris nisi deus solus israel. i. vnius gentis, (intende) nunc ad visitandas omnes gentes vt tibi ex gentibus copia crescat, quia sterilitate fidei in iudaico populo coperisti, & fide in gentili Centurione plena, & Chananea coperisti & laudasti, & respice qd omnes gentes dicat, quoniam de omnibus gentibus & de vniuersis nationibus erant domino credituri. Glosa. Sic dico intende vt tamen non miserearis omnibus qui operantur iniquitatem. Lyra. Excerta malitia & obstinata, quia tales sunt indigni misericordia Cassio. In hoc autem ostendit illis esse miserendum, qui puro studio supplicabant, licet enim omnes operantur iniquitate in illis tantum parcendum esse non dubium est, qui p deserti sunt, & ad eum deuota mente confugiunt. Glosa. Vel hoc dicit, quia nulla peccata relinquit deus impunita, quia vel homo poenitens punit, vel deus iudex, vel quia est quedam iniquitas qua quis facit eius non misereatur deo ad salutem, hæc est de fensio peccatorum, quando scilicet quis defendit quod deus odit. Tale enim peccatum est ad mortem de quo alibi dicitur. Non pro eo dico vt quis oret & sic cum dicit, non miserearis omnibus qui operantur iniquitatem, de illo peccato intelligi voluit qd est ad mortem. Si igitur quibusdam iudeis miserearis inquit, non tamen omnibus, sed persequarepuni conuerte.

Conuertantur ad vesperam & famem patientur vt canes, & circuibunt ciuitatem.

Hugo cardinalis. Glosa. Secunda pars in qua conuersionem gentium & salutem earum quam supra perierat affirmat. Dicit ergo christus vel ecclesia. (Conuertentur) gentes ad fidem (ad vesperam) id est in vltima ætate seculi in qua nunc sumus. Hiero. Cassiodorus. Vel de his loquitur qui in fine exitu dæcis credituri sunt, cum enim subintroierit pleritudo gentium, tunc omnis israel saluus erit. Hugo cardinalis. Et quid conuersi facient subiungit (& famem) id est desiderium conuertendi alios patientur, vt canes, qui semper sunt famelici. Cassiodorus. Patientur dico non famem panis neq; sitim aquæ, sed famem audiendi verbum dei. Glosa. Augusti. Gentes enim dicebantur olim canes pro immunditia a iudeis, sed & bonum est illis iudeis vt canes se agnoscant, id est peccatores vt Chananea, & tunc esuriunt, male vero qui saturati putatiua iustitia, dicunt sicut ille publicanus, Iesum bis i fabbato. Glosa. (Circuibunt) iqua (vt canes) latrando contra hostes. Cassi. Canum enim consuetudo est loca illa defen-

dere in quibus se norant alimenta reperire (& circuibunt) ciuitatem. Aug. Glo. i. mundum qui circuibunt stat iudeam vbi hæc dicebantur, & inueniunt ecclesias contra hereticas impugnationes predicando.

Ecce loquentur in ore suo, & gladius in labiis eorum, & quoniam quis audiuit.

Glo. Ecce scilicet in manifesto. (Loquentur in ore suo) ad infirmationem fidelium, & hereticorum de pressionem. Cassiodorus. (Loquentur) plane tunc in ore suo, qd nunc habere non merent in corde alioq; ad bona conuertet quæ ipsi prius credere noluerunt. Augustinus. Glosa. Tunc enim stomachabuntur aduersus pigros ad fidem, & qui paulo ante credere noluerant tædium de non credentibus patientur. (Et gladius in labiis eorum) gladius celestis qui legitur bis acutus ex vitro testamenti feriens, & ad sanitatem foelices animas suauulnere perducens de quo apostolus ait. Et gladium spiritus quod est verbum dei sequitur (q n quis audiuit). Hugo cardinalis. q. d. q pauci audient, ideo oportebit eos magis circuire, & propterea magis famelici erunt. Cassi. Istud enim quis debet pronuntiare cum potest, quasi poene nullus quasi omnino rarissimus audiretur est. Glosa. Vel hoc dicit quia oes eos qui audiunt, mirabuntur dicentes qm quis audiuit. Hiero. Nemo enim audit cum a domino irridetur. vnde sequitur.

Et tu domine deridebis eos, & ad nichilum deduces omnes gentes.

Augustinus. Glosa. Ipsi loquentur, & tu domine deus inquit deridebis eos. Eos scilicet qui dicunt (Quis audiuit) quasi diceret omnes gentes credituri sunt, & vos dicitis (quis audiuit) Glo. Et quare deridebis eos, quia (ad nichilum deduces oes gentes) Idem. Hoc est pro nichilo habebis conuerrere oes gentes, quia facilimum erit tibi facere vt credant in te & conuertant. Hiero. Oes enim gentes quæ ligna & lapides adorabant, nullis meritis precedentibus adducet dominus ad cognoscendam veritatem. Cassi. Vel irridendos illos pronuntiat qui predicationes rectas audire noluerunt, & obstinatione crudeli in sua nequitia permanserunt, quos propterea pro nihilo habet dominus, quia creaturarum omnium non venerantur auctorem. Hugo cardinalis. Et propterea ad nichilum deducet omnes gentes quæ scilicet in gentilitate permanserunt, sequitur.

Fortitudinem meam ad te custodiam quia deus & susceptor meus, es deus meus mia eius proueniet & me

Hug. car. Et legis i persona christi sic contra iudeos, dixi supra quod intruerunt in me fortes, & tamelicet possim eos perdere patienter sustineo, & hoc est quod dixit (Fortitudinem meam) ad te o pater (custodiam) id est secundum dispensationem tuam differam vindictam. Cassi. Vel in hoc (fortitudinem) humanitatis suæ patrie dicit beneficijs applicandam, nam quod dicit (ad te mutata syllaba) significat per te. Hierony. (Fortitudinem) enim id est omnes virtutes meas non ad me sed ad te custodiam (quia semper in ipsis tibi refero laudes non meis) virtutibus,

Luc. xviii
viii
Alia lit.
quasi nemo
audiat

ix
Alia sub
nabit o
gentes

x
Alia lite
eleuator
alias puenit

Psalmus. lviij.

forciij

& hoc ideo quia eius susceptor meus) Glof. Hoc est quia de imo meo in altum suum suscepit me. Cassiodorus. Merito ergo illi suam fortitudinem pronunciat deputadam, quem susceptorum suum esse noscebat. Glof. Deinde mutans personam subdit. (Deus meus mia eius proueniet me.) Cassio. Quia nihil dignum ei obtulit humana conditio, vt mereretur muneris eius largitate gaudere, ipse enim donat vt bona velimus, ipse perficit, vt ad eius premia peruenire possimus, nihilq; boni ex nobis habere possumus, nisi hoc a domino sumperimus. Hiero. m. Vel prouenit Christum mia patris, cum priusei centurio confessus est quæ ab inferis refurrexisset, sed & multi poenitentes percutientes pectora sua reueriebantur dicentes. Vere filius dei erat iste. Glosa. Et mia eius proueniet me, confortibus meis.

Deus ostendit mihi super inimicos meos, ne occidas eos nequædo obliuiscantur populi & mei.

Augustinus. Glo. (Deus) inquit ostendit mihi super inimicos meos id est per inimicos meos quanta habuerit circa me mihi demonstrauit, circa quos talem mihi non habuit, quia de eadē mas aliquid vas in honorem, aliud in contumeliam fecit, vnde apostolus. Sustinuit inquit vasa ire apta in interitum in multa patientia, vt notas faceret diuitias suas in vasa misericordiae, rogat autem statim pro ipsis inimicis dicens. O deus, ne occidas eos. Glo. Aug. Eos scilicet qui me occidunt, sed maneant genus eorum cum signo circumcisionis fabricati pasche, vt sicut Chai signum habuit, vt ne mo occideret eum, ita & gens illa habens signum suum vt non occidatur, quia necessaria est credentibus, nam in præcis ostenditur quæ mia sit inferis. Hugo cardinalis. Et ideo ne occidas eos nequæ populi mei, id est Christiani obliuiscantur mei, id est meæ passionis, qui iudei qui dispersi viuunt, sunt quasi signum & memoriale passionis christi, quem ipsi interfecerunt. Cassiodorus. Glo. Vel precatur ne gens iudeorum funditus pereat, sed magis errasse gloriosa confessione cognoscat. Glosa. Ne igitur occidas eos, sed vt ad conuersationem prouocentur.

Disperge illos in virtute tua, & depone eos protector meus & domine.

Glo. (Disperge) inquit per omnes gentes illos scilicet iudeos qui portant nobis codices, & hoc (in virtute tua) quia tu fortis es, non ipsi. Hieronymus. Disperge inquam illos hoc est noli penitus delere, quia populus tuus semper appellatus est, sed in toto eos orbe disperge vt saltem sic emendati, superbi desistant, vt vel in hac dispersione kelus suus poenitendo de plorent. Cassiodorus. Glo. Prout & nunc pene per totum mundum diuisi sunt & dispersi, vt veteris legis paratum testimonium ecclesia haberet, & depone eos Hugo cardinalis. De potentia & de terra sancta in qua posuisti eos, (vel depone) eos. i. seruari facias eos sicut depositum quod est sub custodia commendatum. Glof. Idem. Vel depone eos in eo qd mali sunt, vt boni surgant vt in Paulo actus est, quia non surgeret Paulus, nisi prius caderet iulius, tu inquam (depone) quies protector meus do-

Luc. xxiii

x i
Alia litera
legis tue
Alia litera
in diatores

Gene. iiii

Iudei neces
sarii christi
anis

xii
Alia litera
nostr.

mine. Hugo cardinalis. Quia ipsi sunt testimonium passionis meæ. Depone etiam,

Delictum & oris eorum sermonem labiorum ipsorum, & comprehendantur in superbia sua.

Aug. Glo. Depone inquam non eos, sed (delictum oris eorum) occide, vt resuscitandum quam perdere voluerunt paueant. Glo. Et etiam (sermonem labiorum ipsorum) in expletu effice, Cassi. (Delictum autem oris eorum) fuit quando consiliu fecerunt vt neci traderent dominum Saluatorem. (Sermo vero labiorum detestabilis qd dicebant) Reus est mortis. Hu. car. Vel delictum oris eorum fuit quando clamauerunt, Crucifige, & occide. Sermo vero labiorum ipsorum quando dixerunt tantum labijs & non corde. Magister scimus quia verax es & legem dei in veritate doces. (Et comprehendentur in superbia sua.) Glof. In qua visi sunt prauallere. Hiero. Hoc est vt humiles fiant. Hugo. car. Et vt pondus superbie suæ & ingens facinus eorum det eis intellectum, vt intelligant se male egisse. Cas. Vel iudei tunc capri sunt in superbia sua quando viderunt eum resurgentem quem respuerant miracula facientem. Hugo. car. Conuersionis autem eorum ministri erunt apostoli, vnde sequitur.

Et de execratione & mendatio, annu ciabuntur in consummatione, in ira consummationis, & non erunt.

Maledictionem & mædaciū narrantes, consume in furore, consume vt non subsistant Hieronymus. Et de execratione inquit qua Christum exccrabant. Hieronymus. Cū enim filium Ioseph fabri vocabant, & mendatio. Hug. car. Quod contra eum dicebant, (Hiero. Cū eum habere demonium falebant) annu ciabunt. Hug. car. i. annu ciando arguunt iudei, in consummatione. i. qd consummabuntur, vel consumetur in bono. Cassio. Tunc enim ab his liberabuntur quib eis post conuersionem de decus amouebitur, qd in cūctis gentibus nunc habere noscuntur. Et quado scripturas dñicas veraci illuminatione cognouerint, quas nunc sub falsa interpretatione suscipiunt. Aug. Glo. Velsedam aliam literam annu ciabunt con sumationes. i. p dicitur ab apostolis, vbi obdauit delictum execrationis & mendacij, vt vbi superbi dat delictum, superabundet & gratia. Hugo. car. Dico in consummatione, sed quomodo fiet ista consummatio? Rndet. In ira. i. in dei vindicta, non quidem consumptionis, quæ erit in futuro, sed consummationis ad correctionem quæ est in presenti. Aug. Glof. Cassi. Est enim ira. i. vindicta consummationis qd scilicet vindicat deo vt pficiat. Est & ira consumptionis cum scilicet dicit. Ite maledicti &c. Hæc itaq; ira erit consummationis, non consumptionis. Hu. car. Et sic post hæc iram non erunt tales quales an fuerunt, scilicet supbi & piores. Cas. Non ei pseuerabunt in malitia sua, sed p humilitate ad penam veniunt. Gl. Et amplius non erunt in supbia, in qua cophensi sunt sequitur.

Et scient quia deus domnabitur Jacob & finium terre.

Cassio. Cum enim iudei fuerint perfecta religione veraciter instituti, tunc cognoscetur Christum dominum esse deum Iacob patriarchæ sui, quod

xiii
Alia li
in peccat o
ris suum ser
mone labi
orum.

Jo. xix

Mat. xxiii

aliter legite

Ma. xiii
& mar viii

Rom. v

xv
Alia litera
in finibus ter
re semper.

Psalmus. lviij.

primus non credebant. Hugo. cardina. (Et sciēt scilicet ipsi, quia de⁹ Christ⁹ dominabitur iacob) id est iudeorum, & non solum eorum, sed & finitū terrā, id est catholicā ecclesiā quē toto orbe diffusa est, quod modo durato corde non sapiūt. Aug. Glof. Antea enim iusti sibi videbantur iudei, sed tunc ostenditur eis qd non sine Christo qui domi natur iacob. Et ppter ea deposita superbia cognoscant se pares esse gentibus.

Conuertantur ad vesperam, & fa-
mem patientur vt canes, & circuibunt
ciuitatem.

Glof. Hugo card. Tertia pars vbi affirmatur sal⁹ & conuersio iudeorū, ex vtroq; pariete collecto aguntur gratia de conuersione vtrorūq; gentium scilicet & iudeorum. Hugo card. Determinās autem tempus conuersionis eorum dicit. (Conuertetur iudei ad vesperam, id est in fine seculi. Glof. & si sero post interfectionē Christi qd atea debuif sent. (& famem conuertendi alios parietur) reputantes vt canes, id est vt gentiles quos pri⁹ canes & immundos reputabant, sed conuersi sciens se eis equales. Cassiodorus. Primus autem versus huic similis ad finem pertinet seculi, iste vero ad domi ni passionem. Hic enim initium sextę gratis ostendit quod est vespera quando dominus saluator mundi saluatoris aduenit. Sic enī de ipso dicit Moy ses Occidetis agnum ad vesperam. post cuius resur rectionem multitudo credidit iudeorum, de qui bus dicitur, conuertentur ad vesperam. Glo. Hoc est in vltima etate post interfectionem Christi, (& famem patientur vt canes). Aug. Glo. id est vt peccatores, non vt oues agnoscentes se infirmos, vt fiant sicut Cassio. Vel canes hic significant pē dicatores ex iudeis conuersos, vt Paulum & alios (Et circuibunt ciuitatem). Cassiodorus. Ciuitatem scilicet terrestrem, id est ecclesiam quam Paul⁹ citauit predicādo gloriose, & alij iudei multi credentes. Hugo. cardinalis. Quod amplius exponit dicens.

Cassiodorus

xvii
Alia sit
variabunt
& cedēt

Aquam. x

Ipsi & dispergentur ad manducandum, si
vero non fuerint saturati, & murmurabunt.

Glof. (Ipsi) iudei iam digni quia conuersi. Cass. Qui vero meruerunt habere doctrinā (dispergentur). Hugo card. Per mundum ad manducandum. Cassiodorus. Cibum videlicet spiritualem, vt conuertentur gentes ad fidem catholicā venientes, Hugo cardinalis. Et vt eos corpori ecclesię in corporent. Cassiodorus. Idem. Sicut & Petro in visione dictum est. Maca & manduca. (Si vero non fuerint saturati). Hugo cardinalis. Id est si non potuerint tot in corpore qd vellent (& murmurabunt) dicētes. Domine quis credidit auditui nostro. Cassiodorus. Saturātur enim doctores qd predicationes suas viderint populos desideranter assumere. E contra vero ieiuni murmurant, si verba sua fructificare non cognouerint in mentibus perfidorum. Aug. Glof. Vel (murmurabunt) contra pignos, & increpabunt alios nolentes credere. Hug. card. Deinde habita vtrāq; conuersione iudeorū scilicet & gentium, promittit Christus vel ecclesia se laudaturum deum dicens.

Ego autem cantabo fortitudinē tuam, & exaltabo mane misericordiam tuam.

Cassiodorus. Postquā enim iudeorum conuersio ne locutus est ad patrem, subito verba cōuertit, dicens. (Ego autem cātabo). Hu. car. i. cantando laudabo (fortitudinem tuam) Glof. Quā gentes erigis, & iudeos humilias, Hugo. cardinalis. Hęc est enī magna fortitudo, quia maius est miraculum vt Gregorius ait. suscitare animā in perpetuā victoriam, quā corpus iterū moriturū, & maius est iquit Aug. Impium iustificare, quā cōlū & terrā creare. Hiero. Vel cantabo fortitudinē tuam, quā scilicet vicisti mortē, vel fortitudinem diuinitatis per quam vicisti diabolum. (Et exultabo mane misericordiam tuam). Angust. Glo. transactis, scilicet tēporibus cum mox seculi transierit, & quando iam misericordiam domini sanctorum remuneratio ne elucescet. Gl. Vel hoc dicit, quia apostoli vesperę fluuerunt mortuum, mane vero ad resurgentem exultauerunt, sicut alibi scriptum est. Ad vesperā demorabitur fletus, & ad matutinum læticia. Hugo cardinalis. Causam autem suę exultatiōis subiungit, dicens.

Quia factus es susceptor meus, & refugium meum in die tribulationis meę.

Glof. Exaltabo inquam quia factus es susceptor meus. Hugo car. i. membrorum meorum ad te se conuertentium dixit Christus vel ecclesia. Cassio. Christus enim suscipitur, quando ecclesia cuncta saluatur. Adiecit, & refugium meum in die tribulationis meę. Idem Nam tūc æternum refugium efficitur, quando ad istam vocem desideratissimā. Venite benedicti patris mei, peruenitur, quod quidam refugium gratum dicitur, quia tempore tribulationis condonatur. Hugo card. Et quia etiam factus es,

Adiutor meus tibi psallam, quia & deus susceptor meus es, deus misericordia mea.

Glof. Hugo. car. (Adiutor meus) inquit cooperando mihi tibi psallā per bona opera Hieronymus Domino enim pollicetur se iugiter psallere cuius ope adiutus atq; susceptor est Cassio. Repetit autem frequenter beneficia vt nobis quēadmodum gratias agere debeamus ostendat, quia inquit (susceptor meus es). Susceptor enim humanitatis nostrę verbum est quod eam in Marię virginis vtero sibi sociare atq; vñire dignatum est. Adiecit autē (deus meus misericordia mea). Idē. Nam cū supra multa dixerit, omnia nunc vno verbo compræhēdit. Quid enim est deus me⁹ hoc est misericordia mea ibi omnia sunt beneficia, ibi vniuersa munera designata. Quid enim boni non sentitur vbi misericordia donata cognoscitur. Gregori⁹ i mora. Il xix. Pensemus igitur ex quā de i benignitate tolleremur. Cōsideremus quę sunt pietatis ei⁹ viscera, vt non solum culpas indulgeat, sed etiam cœlestē regnum pœnitentibus post culpas promittat, atq; ex omnibus cordis medullis dicam⁹ singuli, dicamus omnes, deus meus misericordia mea.

xviii
Alia sit
imperium
Alia sit
laudabo

ig

xx
Alia sit
habet virtutē
de meā tibi
cantabo.

Luce. i.

Grego:

Psalmus. lix.

fo. cxiij.

CPsalms. lix.

CTitulus

In finem pro his qui commutabuntur in tituli inscriptione ipsi David in doctrinam, cum succendit mesopotamiam Syrię, et Siriam Sobal, et cōuertit Ioab et percussit Idumęa seu Edom in valle salinarum duodecim milia.

Secundum. b. Hiero. vero sic victori pro liliis testimonium humilis & simplici dauid ad docēdū quādo pugnavit aduersus Syriā Mesopotamię & aduersus Syriā Soba & reuertus est Ioab & percussit Edō in valle Salinarū duodecim milia. Cassiodorus.

(In finem pro his qui cōmutabuntur). Commutatur in finem qui veteris hominis errore deposito domino saluatori pura mētis intentione famulatur (in tituli inscriptione ipsi David in doctrinam tituli inscrip. Iesum Christum significat regē. Si ergo mutetur vt deserētes diabolum, regem christū esse cognoscat David enim xpm, vt sepe dictum est significat, cōmutabuntur dico in doctrinā scilicet christianā, cum succēdit mesopotamiā Syrię. &c. Augustinus. Glo. In historiis nō legitur, qd David cōuerterit Ioab, vel qd in huiusmodi vastatiōib⁹ aliquid succenderit, sed per hęc superficie historie relictā, sicut i plerisq; aliis fit ad spirituale dirigimur intelligentiam, quæ ex nominum interpretationibus sumitur. Interpretatur enim (mesopotamia) eleuata vocatio. Syria, sublimis. (Sobal) yana vastitas. (Ioab) inimic⁹. (Edom seu idumęa) terren⁹ terrenę vanitatis. Glo. Hugo card. Psalmus iste dirigit nos (in finē) i. in christum agit (pro his) i. de his (qui commutabuntur) de infidelitate ad fidem de veteri vita in nouam (in inscriptione tituli) suscepta per fidem factā (ipsi David) i. Christo, vt iam nō sibi viuunt, sed Christo, & hoc in doctrinā eiuſeunt. Sed quomodo mutaret nisi ignem mittet in terram nullo modo, ideo subdit, cum succendit domus igne charitatis (mesopotamiam Syrię) i. mundum eleuatū per vocatōnem apostolorum, (& Syriam Sobal) i. superbos & inueteratos in peccato, quos omnes christus igne charitatis quam in terra mittere dignatus est, accendit. (Et conuertit Ioab) hoc est inimicum vel dyabolū (in fugam) vel hominē ad fidem. & percussit Edō id est terrenos, vt viuant cœlestes, quorū vanā vultatem conuertit in vitę nouitatem, sublimitatem in humilitatem. Oportet enī oēs istos i eius doctrinā trāsire, qui vult titulum eius habere. Per. xii. v. ro milia qui perfectus & numerus, totus mūdus intelligitur, seu. xii. apostoli qui prædicabāt hęc perfectionem vt terreni homines cœlestes fierent, & hoc in valle salinarum id est in humilitate discretæ Vallis enim humilitatem, salinę vero saporem sapientię significant, quia multi vane humiliātur p terrenis, scilicet iapiēs humiliatur pro domo. Docet ergo beatā esse contritionem per quam probat

Interpretatio
quoque
nominum

commutandos ad æterna. Hugo car. Materia ergo huius psalmi est ista commutatio, intentio vero est ostendere beatam esse tribulationem, & amplectendam, per quam sit commutatio de culpa ad gratiā de exilio ad patriā. Cassio. Et orat hic populus cōuersus ad Christum vt post tribulationes quas pti Diuise lit perducatur ad ipsum. Et diuiditur in duas partes. In prima refert persecutiones vel percussiones quæ sunt pro ista commutatione perficienda. In secunda agit de liberatione ab istis, quam & præcatur & affirmat, ibi, vt liberentur. Hugo card. Dicit ergo iustus conuersus ad dominum. Glof. Vel propheta in voce percussorum in meli⁹ mutatorū. O Ps. lix.

Deus & repulisti nos, & destruxisti nos iratus es, & misertus es nobis. Cassiodorus. Glof. Primo itaq; referuntur percussiones factę pro eternis pœnis vitę dis. (Deus) inquit (repulisti nos), Augustinus. Glof. Qui mali eramus. Cassiodorus. In quo ostendit eos gratia dei fuisse reuocatos, ne in prauis dogmatibus vita finiretur, (& destruxisti nos). Glof. male edificatos, vt erigeres in bonum ædificium. Cassiodorus. Hęc enim verba non ingratorum sunt, sed magis gaudentium. Ad gratiarum nāq; actionem venit ista destructio quę sic etertit vt construat, sic deponit vt erigat sic humiliat vt ad cœlorū regna perducatur Iratus es & misertus es nobis merito. Non enī miseris, nisi prius irascaris. Ira enim est veltutari, vt percat misericordia vero, veterem innouat. Cassiodorus. (Ira tus est) ergo quando superstitiones eorum subuertit. (misertus vero) quando eos ad cultum vere regionis adduxit, ita profecto misericors indignatio salutaris, captiuitas libera, aduersitas fructuosa. Hieronymus. Repellit enī nos deus, & destruit cū peccamus, misertus vero & edificat cū ad eū pœnitendo reuertimur. Glo. Sic itaq; misertus es, quia

Alia sit
proieciſti &
ſcidiſti nos
Alia cō
uertisti nos

Cassiodorus

Alia litera
diripiſti

Commutasti terram et conturbasti eam, sana contritiones eius quia comota est.

Augustinus. Glof. (Commutasti) inquit (terram) ab errore ad pœnitentiam, vibrato gladio spiritus cum dixisti. Pœnitementi & credite euangelio, appropinquabit enim regnum cœlorum. Hie. (Commutasti) inquit (terram) corporis nostri. Hugo card. na. Et corda nostra terrena timore concuſti. Et nota quod non dicit mouisti, sed commouisti quia homo per se non potest moueri, nec deus vult sine homine, sequitur. (Et conturbasti eam). Glof. ad pœnitentiā cōſciētiā peccatorū accuſate. Hiero. Cum prius produceret tribulos & spinas. Glo. Si cut ergo cepisti, sic perſice. (& sana contritiones eius). Hugo car. Id est vulnera peccatorum, de quibus cōteritur, & hoc quia comota est. Hiero. mota est enim a malitiis vt fructum exhibeat sanctitatis. Cassiodorus. Et a pristino errore trāsata est, vt tibi domino pareat, quæ ante ydolis seruiebat. Augustinus. Glof. Non enim est digna sanari nisi prius comota sit. Cassiodorus. Cœlesti igitur medica produntur vulnera, vt contritis egris competens medicina succurrat. Ista autem est contritio

q. iiii

Psalmus. lxx

que nos efficit fortiores, ista debilitatio quæ red-
dit valentes; Hugo cardinalis. Deinde ostendit per
quid commota sit, dicens.

Ostendisti populo tuo dura, potasti
nos vino compunctionis. †

Glosa. (Ostendisti dura) inquit. i. temporis mis-
erias quæ nostris per charitatem sunt delectabiles &
si per infirmitatem carnis graues populo iam tuo
Hierony. (Ostendisti) inquit populo tuo dura) vt
te attentius quæreret. Nam castitas omnem filium
quæ recipis. Vnde sanctus Paulus dicit. q. qui voluit
pie viuere in Christo persecutionem patiuntur.
Cassiodo. Ideo autem ostendit deus in hoc transi-
turo mundo iustis suis dura, vt reddat in illa æter-
nitate preciosa. Sequitur. (Potasti nos vino com-
punctionis. Glosa. Non vino in quo est luxuria,
non in quo peremptio perdens, sed in quo medi-
cina vrens (vino) scilicet compunctionis). Cassio-
dorus. (Vino) inquit non in quo est vitiorum copia
sed compunctionis vbertas, cui comparata est virtus
in bonum propositum studium nostre voluntatis
immutat. Hierony. Vel per vinum lex populi dei
intelligitur, & ipsa compunctio gratia dei est. Glosa
Et tanquam quæreretur quare hoc facit, Respondet
Quia per hoc.

Dediti timentibus te & significatio-
nem, vt fugiant a facie arcus.

Augu. Glo. (Dediti) inquit (metuentibus te signi-
ficationem) dum per tribulationes temporales si-
gnificasti illis qui te metuunt fugere ab ira ignis
sempiterni. Vel significatio ista est signum crucis
quod nobis pro vexillo datur, vt sequamur passio-
nem christi, quia & si socii passionis sumus & resur-
rectionis erimus. Vel (significationem) dedit scri-
pturas sacras vt per eas fugiant a facie arcus). Hu-
go card. Glo. Id est a vindicta iudicii futuri. Cassi-
dorus. Facies enim arcus diem iudicii euidenter ostendit,
vbi noui & veteris testamenti quasi duobus infle-
xis iugis omnis populus iudicabitur. Augu. Glo.
& Grego. in mo. super Job lib. xix. Vel ideo p. ar-
cus, futurum iudicium designat, quia arcus quanto plus
retro tenditur, tanto impetuosius sagitta in priora
fertur, sic & iudicium quanto magis differtur, tan-
to durius venturum est. Arcus etiam extentus mi-
natur, sed nondum ferit, sic iudicium nos iam ter-
ret, sed nondum damnat.

Vt liberentur dilecti tui, saluum fac
dextera tua & exaudi me.

Glosa. Hugo card. Secunda pars vbi agit de libera-
tione quæ precatur, & assumat pro qua gratæ sunt
etiam percussiones quæ hominem liberant. Vnde
dicit. (vt liberentur dilecti tui) Hugo card. A seruitu-
te scilicet diaboli in presenti & ab omni poena in
futuro, saluum fac dextera tua. Lira. Quia nō po-
test hoc fieri virtute humana. Hieronymus. Dexte-
ra autem hec Christus est, qui & salus nostra est. Cas-
siodorus. Bene itaq; precatur vt saluus fiat dexte-
ra, quia in ipsa parte statuti sunt, qui perpetua fœ-
licitate gaudebunt. Augustinus. Glo. (Saluum) igitur
(fac dextera tua), vt scilicet stemus ad dexteram
vbi est vera & eterna salus & exaudi me, glo. Quia

iam peto quod dare vis. Hugo card. Nō enim pe-
to temporalia sed eterna. Glo. Et ideo necesse est
vt me audias. Quia.

Deus locutus est in sancto suo leta-
bor & partabor sichimam & cōuallem
& tabernaculorum metabor.

Hierony. Cassiodo. (Deus) inquit locutus est in san-
cto suo, pater scilicet i filio, deo & homine, de quo
Gabriel ad mariam ait. Quod nascetur ex te sanctum
vocabitur filius dei. (Locutus est autem euange-
lica veritatem, per quam venit redemptio fidelium
& beatitudo sanctorum. Hugo card. In qua promissit
q. ponet agnos a dextris. Et propterea (lætabor) i
his quæ dicta sunt mihi. Cassio. Iuste enim lætaba-
tur populus, cui prospere locutus fuerat dominus
(& partabor vel diuidam sichimam). Augusti. Idē
Est enim sichima locus vbi iacob rediens a labam
fecit tabernacula propter oves & armenta, & voca-
uit Socchor. i. tabernacula, vbi & abscondit ydola
quæ habebat de Syria, in qua diu peregrinatus se-
rat infodit ea sub Therebintum. Sichima ergo si-
gnificat gentes quæ diuise sunt, quia non omniū
est fides. Alii enim credunt, alii non. Secundum in-
terpretationē vero Sichima sunt humeri qui diui-
duntur. i. onera quæ sic patiuntur, vt alios peccata
grauent alii leue iugum Christi ferant. Hierony.
Vel diuidet deus sichimā cum aliam partē ad bea-
titudinē transferet, aliam vero quā inuisitā reperiet
cum infidelibus ponet (& cōualle tabernaculorum
metabor). Cassio. Cōualle dicitur quasi cautaval-
lis. Idem. Glo. Et significat iudeos qui etiam diui-
dunt, quia alii credunt alii nō. Metabor itaq; cōual-
lem istam, quia de iudeica collectione habeo non
modicā portionem, in quo constat ecclesiam de va-
riis nationibus quasi diuersis floribus in corone
specie esse formatam. Hugo card. Post hec & ex
his sequitur cōmunio omnium bonorum quæ fiunt
in ecclesia. Vnde sequitur.

Meus est Galaad et meus est Ma-
naßes. et Esraym fortitudo capitis
mei.

Hiero. Vniuersa hec de gentium vocatione dicun-
tur, quarū diuersæ virtutes sub singulorum nomi-
num interpretatione referendæ sunt. Cassi. Galaad
interpretatur acerus testimonium quod ad martires
referendū est Testes enim grece martyres dicuntur
in quo designat magnam martyrum fore congre-
gationem. Glosa. Et hoc est quod ait. (Meus est
Galaad) id est mei sunt martyres veri. (Et meus est
Manasses) id est omnis ille qui oblitus prioris vi-
tæ in anteriora cum apostolo se extendit. Vel (per
manasses intelligitur ecclesia gentium, quæ prius
sterilis maledictioni & opprobrio subiacebat. Sed
modo cum parit, iam oblita est opprobriorū & ig-
nominie. (manasses) enim interpretatur oblitus. Ma-
naßes in per quod significantur fideles qui sunt prioris cō-
fessionis oblit. Hiero. Vel in Galaad & manasses
totum sibi subiectū indicat mūdū (& Esraym for-
titudinis capitis mei). Augu. Cassi. Glo. Esraym fru-
tificatio interpretatur, & hæc fructificatio est for-
titudinis capitis mei, id est christi dicit ecclesia. Car-
put enim ecclesie christus est, sed vnde fructifica-
tio fortitudinis eius? quia granum in terram ceci-

vi
* Alia lite
sanctuario
* Alia lite.
dimetiar
vallē locot

Sichima
quid & inter-
pretatio nobis.

vii
* Alia litera.
Esraym

Galaad in
interpretatio.

Manasses in
interpretatio.

Esraym in
interpretatio

Psalmus. lxx

fo. xcv.

dit christus scilicet in passione, & secuta est fructi-
ficatio eius in resurrectione. Hierony. Vel in Effraim
seu Effraym populi futuri id est ecclesie congrega-
tæ speciem signat, propter benedictionem quam
iacob in eum effudit.

Vda rex meus, Moab olla & spei
meæ.

Glo. (Iuda) inquit (rex meus) id est xps. Hie-
rony. Cassiodo. Glo. Per iudam enim christus in-
telligitur qui ex tribu iuda ortus est, de quo & præ-
dictū fuerat, quia non deficiet princeps de stirpe
eius donec veniat dominus, cui & iacob ei benedi-
cens in figura christi ait. Iuda te laudabunt fratres
tui. Manasses i ceruicibus inimicorū tuorum. Iste
ergo populus a tituli inscriptione non discrepat
qui regem sibi iudā id est saluatorem esse testatur.
Cum exultatione autē dicendum est iuda rex meus
quoniam hæc fidelium gloriosa est confessio. Moab
olla spei meæ) Hierony. (Moab) in genesi maledi-
ctionis suscepit opprobriū, qui post decē genera-
tiones recipitur in ecclesia dei, id est q. & olla spei,
quasi post conuersionem vr̄s crudelitatis peccati.
Spes enim de peccatoribus hæc est ut cocōctis
peccatis conuertantur & viuunt. Augusti. Glo. Vel
(Moab) ideo dicitur (olla spei) quia filie Loth ma-
le vtentes patre genuerūt Moabitas, sic & qui ma-
le vtitur lege, generat mala opera, et qui bene bo-
na. A male vtentibus autem lege oritur tribulatio
ecclesie, & hæc est olla feruens ab aquilone id est
diabolo, sed christo duce olla iniquitatis ardens fa-
cta est spei, non consumptionis, quia tribulatio pa-
tientiam operatur. Patientia probationem. Proba-
tio vero sp̄s facit cum charitas ardet contra ollā
iniquitatis. Vel per (Moab) gentes intelliguntur.
Per ollam refectio, de gentibus autem quidam rui-
runt conuersi, & hi vsti sunt tribulatione, quidam
non sunt conuersi qui scilicet alios vr̄it, vr̄itq; ve-
ro & vr̄etes & vsti sunt olla. i. refectio christi & ec-
clesie, quia de vstis consolatur, de vtentibus profi-
cit, & est sensus (Moab) id est gētes scilicet vel vien-
tes alios tribulatione vel vsti, sunt olla. i. refectio
spei meæ, id est vnde spes michi vite est.

In idumeam extendam calciamentum
meum, michi alienigenæ subditi sunt.

Hiero. Super Idumeam incedā calciamento meo
michi Palestina fœderata est. Hieronymus. idumea
interpretatur sanguinea, siue terrena in idumeam
itaq; id est in homines terrenos extendā (calciame-
tum meū). i. mea exēpla, vel per hoc vsq; in regio-
nem Esau, apostolorum pedes dirigendos esse pro-
nunciat, quia in calciamentis pedes, in pedibus ve-
ro gressus apostoli intelliguntur, iuxta illud. Quam
speciosi pedes euangelizantium pacem euangeli-
zantiū bona. Augustinus. Glosa. Euangelium nā
q. est calciamentum quoddam quo munitur vita
gradiērium in mundo, vel per calciamentum quod
fit de corio mortui animalis intelligit humanitas
Christi, in qua latuit deitas. Gregorius in exposi-
tione euangelii. Ho. vii. Quid igitur per (idumeā)
nisi gentilitas. Et quid per (calciamentū) nisi assū-
pta mortalitas designatur (in idumeā) ergo domi-
nus calciamentum suum se extendere alierit qui

dum per carnem gentibus innotuit quasi calciata
ad nos diuinitas venit. Hugo card. (calciamentum)
itaq; meum) id est meam humanitatem, vel euan-
gelium meum ait Christus extendam in idumeam,
& per hoc (michi alienigenæ subditi sunt) Hiero.
(Alienigenæ) id est gentes (subditi sunt) ecclesie
in allophilis enim secundum aliam literam aliena
rum gentiū prauitatem ostendit, quæ ante aduen-
tum christi in ignorantie tenebris residebat, nunc
autem subditi sunt, vnde ppheta. Vocabo inquit
michi nō plebē meam. Augustinus. Cassiodo. Vel
per allophilos fictos vult intelligi christianos qui
& si christum adorant, non tamen sunt regnaturi
cum christo. Glosa. Dico autem quod extendam cal-
ciamentum meum in idumeam. Sed

Quis deducet me in ciuitatem munitam
Idumeam.

Cassio. Desiderio enim futuræ beatitudinis fidelis
populus exclamat ad dominum dicens. (Quis de-
ducet me in ciuitatem munitam, quasi dicat nul-
lus nisi tu solus deus). Hierony. Christus enim do-
minus qui auertit impietatem ab iacob, ipse dedu-
cet nos in istā ciuitatē in qua facti diuina circūstāt
maiestatē. Cassi. (Ciuitatē) autē (munitā) hiero. salem
futuram dicit, quæ sic munita & perfecta erit vt
nulla vltius persecutione quatatur. Hierony.
Vel (ciuitatem munitam) vocat ecclesiam quæ mu-
nitata est per fidē. Quis deducet me (inquam) in
ciuitatem munitam, aut (quis deducet me vsq; in
idumeam). Glo. Vt regnem in terrenis, qui de me
non sunt, nec de me proficere volunt. Cassio. Idū-
mea enim vt iam supra dictum est, terrena signifi-
cat, & istud sub interrogatione legendum. Deside-
rat enim & illos populos sibi applicari, qui adhuc
non meruerunt esse perfecti, vt completo numero
predestinatorum simul cum eis ad eterna gaudia
perueniat. Gl. Quis inquit deducet me. Sequitur.

Nonne tu deus qui repulisti nos, &
non egredieris deus in virtutibus
nostris.

Cassio. Dicendo enim (nonne tu deus) ostendit de
quo superius. (Quis deducet me) dicebat. q. d. Tu
reuera domine perduces ad regna tua, qui nos fecisti
sti damnare simul a lachrya. Ideo autem dicit qui re-
pulist nos). i. a malo prohibuisti, ne scilicet in no-
stra voluntate verissemus erronei. Hiero. Vel repu-
listi nos) propter transgressionem nostram, vel p-
pter peccatum Adæ, vt probatos cognosceres. Cas-
siodo. repellit enim dñs a religione peruersa quos
dignatur perducere ad dogmata christiana, sicut
in initio psalmi iam dictum est, sequitur. (Et non
egredieris deus in virtutibus nostris). Augu. Glo.
Id est nonne contra eos apparebis qui dicunt vbi
est deus eorum. Et nonne ostēdes potentiam tuam
qualem ostēdisti in patribus nostris dauid Moy-
se Iesū naue, quibus gentes cesserūt. Et ipsi magna
strage facta terram promissam obtinuerunt. Quia
ergo deduces nos. deo.

Anobis auxilium de tribulatione,
quia vana salus & hominis.
Gl. inde subueni vñ putaris deferere hoc q

Osee. ii

* Alia li. cū
constante
Alia lit. ha-
bet hic aut.

xi
* Alia exet
cibus

xii
* Alia ab ho-
mine

ro non salutem tēporalē quia vana. Cassiodorus.
Orat enim ecclesia vt de tribulatione istius mun-
di quā iugiter sustinebat dominus sibi proueniret
auxilium, sciens tanto illi amplius vnumquemq;
forte consolandum, quātō hic p̄ eius nomine fue-
rit vehemēter afflictus. Glo. (Da) inquam (nobis
auxilium de tribulatione). i. inde subueni vnde pu-
taris deferere. Hoc enim quēro, nō salutem tempo-
ralem. (Et) i. quia vana salus hominis). Hugo car.
Id est salus expectata ab homine quia homo vni-
tati similis factus est. Hiero. Audiant itaq; hęc qui-
spes suas in potētibus hominum, vel in terrena
diuitiarum splendoribus ponunt, quia vana
inquit est salu. hominis, Deus vero salus omnium
opportunitū tribulationibus nostris prestat auxi-
lium. Cassiodor⁹. Salutē autem prestare non po-
test indignus salutis. Ideoq; sperare in homie nō
debet qui propriis viribus probatur esse infirmus
Vnde propheta. Maledictus homo qui cōfidit in
homine, & a domino recedit cor eius. Hugo card.
Vana inquam est salus hominis, sed non salus dei.
Quia.

Hierony.

xiii
Alialitera
cōculcabit

In deo faciemus virtutem, & ipse ⁊ ad
nichilum deducet tribulantes ⁊ nos.
Augu. (In deo) inquit (faciemus virtutē) Nō in
gladio. Nō in equis. Nō i loriceis. Nō in scutis. Nō
in potentatu exercitus. Sed vbi? In deo. Callidus.
Non enim cum diabolo quibus armis deincendi
sūt hostes incendio. gladioq; certandū est. sed illis
virtutibus quibus Christus ipse pugnavit. vt scilicet
superbiam humilitate vincamus. diuitias autē
aliis aduersariis mundi pauperate superemus. Ip
se deniq; (in deo faciet virtutem) qui in mandatis
eius iugiter perseuerans. diabolicas temptationes
eodem miserante calcauerit. sequitur. Et ipse ad
nichilum deducet tribulantes nos). Hugo cardi
nalis. Scilicet diabolum & malos homines. Cas
siodorus. Delendo eos de libro viuientium. vbi si
bi scripti videbantur elati. Quid igitur opus sunt
arma. vbi talia probātur esse auxilia. ipse enim pu
gnat cui nullus resistit. ipse insequitur. quem nul
lus declinat.

¶ Psalmus. lx,

¶ Titulus.
In finem in hym-
nis psalmus David

✠ Alias vi
ctori

Divis. o

Lyra dicit q̄ sibi vide-
tur Dauid fecisse hunc
psalmum postquā eua-
rit manus Saulis ipsum
in modum coronæ cin-
gētis, vt habetur primi
Reg. xliiii. ppter quod
Dauid ascendit inde, &
habitauit in locis tuffi-
mis Engad vt habetur
primi Reg. xliiii. Et in-
de trāsiuit ad terrā phi-
listinorū vt habetur pri-
mi Regum. xxvi.

qui toto orbe diffus⁹ est
cuius vox hic est petentis vt sub alarum tegmine
protegamur. Hieronymus. Vel vocem cōtinet pro-
pheta grolulantis de eternitatis beatitudine Glo.
Hugo cardinalis. Intentione autem monet ad lau-
dem. Et diuiditur in duas partes. In prima inter-

tribulationes positus iustus vel ecclesia orat, & se
perseueraturū dicit. In secunda se auditum esse iu-
dicat & laudes promittit, ibit. Quoniam tu deus meus
Dicit ergo iust⁹ vel ecclesia toto orbe collecta qua
si homo vnus.

EXaudi deus ⁊ deprecationem
meam, intende orationi meę.
Augu. Glosa. Ecclesia vñdĩq; pressa
orat & dicit. (Exaudi inquam deus
deprecationem meam). Calliodor⁹.

Deprecatio autē est assidua quidem communisq;
supplicatio, quam & hominibus a quibus aliquid
perimus frequēter offerimus, hanc a domino de-
precatur audiri, Hugo cardina. Pro malis amoue-
dis, intende orationi meæ). Intēde bonis adipisce-
dis, Casilo. Orationi enim suæ quā tantum sancte
trinitati iure persoluimus, postulatū intēdi i. pro-
spici atq; miseri, quoniam eam purissimā diui-
nis conspectibus offerebat, cuius talis virtus est ut
cum fideliter depromitur, probabile desiderii ob-
tinere monstratur. Glo. Et ideo intende. Quia.

A Finibus terræ ad te clamaui ✠ dum
anxiaretur ✠ cor meum in petra exal
tasti me.

Augustinus. Glosa. Vox ista, vox est ecclesie laborantis in terra quasi vniuersi hominis. Sed tamen non vnus quia a finibus terre clamat. Hiero. Cassiodo. (A finibus) inquit terre. i. a quatuor mundi partibus, ab vniuerso orbe terrarum in quo est omnipotentis dei ecclesia constituta. Glosa. Et vsq; ad terminos terre diffusa, (ad te clamaui. Hiero. Ab intimi cordis dolore cum anxietate cor meum.) Glo. Augu. Id est clamaui in anxietate. Cum enim anxieturum. i. in temptationibus quae vtriusq; praedictum sunt, tunc clamaus. Nemo enim sibi innotescit nisi temptatus, nec potest quis coronari nisi vicerit, nec vincere nisi certauerit, nec certare nisi inimicos & temptationes habuerit. deinde sequitur exauditio cum dicit (in petra exaltasti me). Glosa. Q. d. anxietur cor sed non ideo vincor, quia (in petra exaltasti). i. in Christo exaltasti me). Hierony. Cassiodorus. Petra enim ista Christus est de qua ait apostolus. Petra autem erat christus in hac autem petra se exaltatum esse pronunciat in qua omnis edificatus est Christianus in qua & fundata est ecclesia prout alibi dominus petro ait. Et super hanc petram edificabo ecclesiam meam. Et iterum, venerunt flumina & flauerunt veteri & irruerunt in domum istam & non cecidit. Fundata enim erat supra firmam petram quae est Christus. Hu. car. In his autem verbis ostendit orationem suam esse communem, quia (a finibus terre. rectam, quia (ad te). deuotam quia clamaui). Nec cessariam, quia (dum anxietur cor meum). Et fidelem, cum dicit (in petra exaltasti me) Glosa. Exaltasti me dico. Et exaltatum,

D Eduxisti ✕ me quia factus es spes
mea, turris fortitudinis a facie ini-
mici.

Hierony. Vox ecclesie ad Christum. (deduxisti inquit) (me). i. in temetipso duxisti qui es deus meus & viator meus. Augusti. Ipse enim deducit tanquā dux, & in se ducit tanquā via, & ad se perduxit tā

psalmus, lx
✠ alias lau
dationem

Alia litera
clamabo
Alias cum
fortis eleua
bitur adue
sum me

1. corin. x.

mat.xvi

iii
Alia litera
deduces me

quā patria, Hugo car. (Deduxisti me) inquā vt in bonis proficerem de virtute in virtutem, Augustinus. Sed vnde, (Quia fact⁹ es spes mea). Idē. Nā si spes nostra factus non esset, non nos deduceret. Hierony. Fact⁹ es dico spes mea. Quia quēadmodum tu resurrexisti immortalis & nos sic credimus resurgere, Aug. Glosa. Et speram⁹ q̄ nos non perdet propter quos filium suum misit temptari, crucifigi, mori, resurgere, ppter quos & filio suo non pepercit, sed p nobis omnibus tradidit illum. Fact⁹ es tāquā spes mea, & turris fortitudinis a facie inimici). Cassiodorus. Vbi per turris similitudinē dominum significat Saluatorem. Nam sicut turris ciuitatis muros vindicat, & irruentes hostes ex alto vulnerat. Sic turris domini populum suum de fendit. Turris inquā virtutibus plena nō gladiis, quæ verbo pugnat non prælio iubens omnia, non decertans, Aug. Glosa. Hæc enim turris fortitudinis refugium est contra omnia scandala, dum scilicet cogitat homo q̄ prior Christus passus est, & quod sine passus est, Glosa. Ergo itaq̄ hac turte munus.

Microscopy

Cast Modern:

iiii
✠ Alia lito
inquilinus
ero
Alia lit. spe
rabo in pro
tectione
Alia lit. sem
per additum

INhabitabo in tabernaculo tuo in secula, protegar te in velamento alarum tuarum.

Glo. Q. q. quicquid agat inimicus, (inhabitabo in
tabernaculo tuo in secula). Hiero. In illo utiq; ta-
bernaculo ubi sine fine mansueti deum ingerit con-
templantur. Hugo car. Vel in tabernaculo tuo. i. in
ecclesia militante ero & contra inimicu pugnabo.
Cassiodo. Confidit enim in beneficiis dei vt con-
tra huius mundi pericula in tabernaculo dei tutis-
sime perseveret. Glofa. Et hoc (in secula). i. donec
peragantur secula. Augu. Nam non vincetur ec-
clesia, non eradicabitur, nec cedit quibuslibet tem-
ptationibus donec veniat huius seculi finis. Hu-
go cardinalis. Inhabitabo dico in tabernaculo tuo
in secula, & hoc no fortitudine mea, sed quia (pro-
tegar in velamento alarum tuarum). Glofa. Id est in
munimine misericordie & potentie tue que alis
comparantur. Hiero. Vel alae duae duo testamenta
sunt quibus protegitur ecclesia. Cassio. Merito au-
tem alis protectio domini noscitur coparata, quia
ale nec subiectos onerant, & lesionem totius cotra-
rietatis emendant. Augustinus. Estus itaq; est seculi
li, sed magna umbra est sub alis dei.

v
Dyapfalma
Secūdapars
✠ Alia lite
non habet
mcms

Quoniam tu deus meus exaudisti orationem meam, dedisti hereditatem timentibus nomen tuum.

Glofa. Hugo car. Secunda pars vbi ostendit se ex
audium vnde promittit laudes, Cassiod. Cur itaq;
in velamento alarum domini letetur ostendit di
cens. (Quoniam tu deus meus exaudisti oratione
meam). Idem. Glofa. De qua incipit in principio
psalmi. Augu. In quo admonemur nō cessare orā
do, quā in tempus est temptationū. Et vere (exau
disti orationem meam, quoniam dedisti hāredita
tem timentibus nomen tuum). Hiero. Id est in re
gno celorū praestitisti eis vt vitam eternam here
ditent. Glo. Cassio. Dedisti autem dicit de praeteri
to, quia iam in quibusdā cepimus est, vel prae
teritum pro futuro posuit, prae nimia certitudine, q. d.
Non dicam dabis sed dedisti, quia a deo certus sū

Gloss

quasi iam essem in ipsa hæreditate. Cassio. Hære-
ditas autem hæc, non morte relinquitur, sed cum lar-
gitore suo perpetuo munere possidetur, nec habet
finem, quia cum semel suscepta fuerit, nunquā a no-
bis aliqua permutatione discedit. Glo. Dabitur au-
tem hæc hæreditas timentibus nomen tuum. Non
enim est (vt apostolus inquit) distinctio Iudæi &
Græci, sed in omni gente quæ timet deum hic ac-
ceptus est illi. Deinde ostendit qualis erit ista hæ-
reditas, dicens

Roma.ii

Dies super dies regis, annuncies an- vi
nos eius vsque in diem generationis ✝ Alia
✝ & generationis. seculi et
cula

vi
✠ Alia lit.
seculi et se-
cula

(Dies) inquit super dies regis adicies. Glo. Id est super istos dies, quibus in presenti regnat Christus rex noster in ecclesia/ adicies dies eternos, vt non solum his diebus regnet in ecclesia, sed & regnent cum illo sancti in æternum. Et eadē hēdēdītas quæ est in rege sit in milite. Cassiodorus, Christus enim rex noster dicitur, quoniā ab ipso regimur, & eius virtute saluamur. Hiero. cuius dies eterni sunt qui cotidie super dies augetur, eo q̄ claritatem eius nulla discriminet nox. Cassio. Dies vero isti pluri dicuntur, quoniam illis & noctes succedere comprobantur. In illa autem æternitate vnus est dies, qui nullo termino finietur. Augu. Glosa. Et propterea dicit (dies super dies) vt sit vnde cogites quid sit de illa eternitate de qua quicquid dixeris minus dicis. Glosa. Deinde aliis verbis idem repetit dicens (annos eius). Hugo car. Suple adicies, & facies durare vsq̄ in diem generationis & generationis. i. vsq̄ in diem qui transcendit secula presentis & future generationis. Hiero. Tunc enim adiciuntur inter istas generationes regis huius & dies & anni, cum scilicet congregata electis suppletarisq̄ in inimicis sub pedibus, tradiderit regnū deo patri simul cōgregatis sanctis Glo. Isti quidē dies & anni qui sūt vsq̄ in diē generationis & generationis sūt vnus dies, qui continet & transcendit secula presentis & future generatiōis. Et hæc dies est eternitas quæ qualis sit, cōfēdit cum subimōr.

August

Permanet ✠ in eternum in conspectu ✠
dei, misericordiam et veritatem eius ✠
quis requirit.

vii
✠ Alias se
debit sep añ
faciem dei
Alias mīa
et veritas
seruahūt cū

Oſtēdit quis ſit ille dies ſup̄ dies & ſup̄ annos quē
 adiciet inquit dies ætern⁹ qui permanet i eter
 num ante cōſpectū dei. Hiero. (Permanebit enim
 (in æternū) populus ſanctus in beatitudine nul
 lo iam in eo mortis domino dominante, Et hoc (i
 cōſpectu dei) vbi iam nulla erit mutabilitas. Glo
 ſa. Et quia hereditatem talem habebit milles, pro
 pterea mīam & veritatē eius qui requirēt in æter
 na ſcilicet vita. q. d. nullus. Hiero. Caſſi. Nō enim
 requiritur mīa æ veritas ab his qui in Plenitudine
 dei cōſiſtūt, quibus nec quicquā deest iuxta illud
 oraculū Saluatoris. i. die illa nihil rogabitis patrē. Gloſa
 Caſſi. Glo. Quare ergo tūc quæreretur mīa, vbi nul
 lus etit miſer, quare veritas vbi cūcti deū videbūt
 Et quia ita tūc erit, ideo quicquid alij faciēs. Ego

Gloster

Sic psalmum dicam nomini tuo + in sæ-
culum sæculi, vt reddam vota mea de
die in diem.

viii
Alias habet
hic deus

Psalmus. lxi

Glosa. (Sic psalmum dicam) inquit (nomini tuo) id est sic operabor ad honorem tuum, ut quicquid requirit ex meo ita faciat. Cassiodorus. Non in breui tempore, sed in seculum seculi, ex hoc significans deuotionem suam immutabili perennitate mensuram. Hiero. Cum enim dicit, (Sic psalmum dicam) hoc est, quod predicabo, & opere cōplebo. Glosa. (Sic) inquit, psallam ut reddam vota mea de die in diem. Hiero. Hoc est quod quicquid spōdi deo custodiā, Glosa. Et quod vōi reddam assidue Augustinus. Vis itaque in seculū seculi psallere, vis in eternū psallere, redde ei vota tua in isto die, do nec peruenias ad eternum diem. Cassiodorus. Reddamus ergo ei vota nostra in isto transitorio die, ut in illa perennitate laudes domini eodē prestan te decantare mereamur.

Psalmus. lxi.

In finem * pro Idithum psalm David
Titulus.

Cassiodorus. In finem .i. Christum. p. Idithū Idithū transiliens inter pretatur ut supra dictū est. Glosa. Et iste est Dauid propheta qui hic loquitur in persona transilientis. Psalmus dico habitus (pro Idithum), .i. agens de transiliente i finem. .i. in Christum. Cassio. Vel transiliente amato res huius seculi quos miles Christi contēpta volūptate transcendit. Vox ergo ista, vox est cōuersi di centis animā suam deo esse subiectā, monentisq; errantes ut magis in domino, quā in caduca huius mundi foelicitate confidant. Et hac est intentio psalmi qui diuiditur in tres partes. In prima transilientis iste respondet inuidis volentibus decipere. In secūda seipsum hortatur subici deo, & ad idem monet alios, ibi Verūtamē deo subiecta esto. In tertia errantes increpat monens in domino non in caducis & transitoriis confidere, ibi. Verūtamē vani filii hominum. Glosa. Hugo car. Transilientis ergo iste videns tot impedimēta seculi tibi occurrentia, deo se subdit qui est altior eo, & inferioribus se quasi de alto respondet increpando, & dicens

psalmus, lxi
Alia littera sic habet a tamē apd deū filebit anima mea

Nonne deo subiecta erit anima mea, ab ipso enim saluta remeum.
Glosa. quasi dicat & si multa transilio sub deo tamen ero, Cassio. Per totū enim hūc psalmū vnus introducit fidelium qui seculi vitia relinquens soli deo subditū esse cō memorat dicens. (Nonne deo subiecta erit anima mea). Glosa. Q. d. Immo erit subiecta, nil prater eū cupiens. Hoc autem ideo dicit, ne transilendo sit elatus, quia qui se exaltat humiliabitur. Cassio. Ille autem subditus est deo, qui semper humiliter, atq; mēnue illud agit quod ad eius mandata per tinere cognouerit. Aug. Securusq; transcendit omnia, qui illi se subicit, qui est super omnia. Cassio. Quare autem illic subiecta sit, causa iustissima subiūgit cum dicitur. (Ab ipso enim salutare meum)

Idem. Glo. Ab ipso hoc est a patre, Salutare meū, id est filius qui credentibus salutaris existit.
Nam & ipse deus meus, & salutaris meus, susceptor & meus non mouebor amplius.

Cassio. Quia supra dixit A patre genitum salutis auctorem, ne propterea crederes filium minorē esse patre, subiūgit. (Nam & ipse deus meus & salutaris meus). Aug. Glo. (Meus) autē dicit, nā licet sit deus omnium per potentiam (meus tamen est quadam speciali proprietate p gratiam. Cassi. Repetit etiam (salutaris meus) per incarnationem quia salus humani generis quē in Adam perierat per Christum reintegrata est. Et deinde addit. (Susceptor meus non mouebor amplius). Glo. Ut prius motus sui carnis infirmitate, Hiero. Emitter enim se in eo statū confidit cuius adiutor Christus est in presenti, & susceptor in eternitate ubi nec timet cadere, nec habet quo curat amplius nisi vltq; ad deum. Cassio. Quod autē dicit aplius significat aliquando se motum. Fuit enim tempus quando iste. Idithum, hoc est nunc transilientis pē grauitas carnis ibecillitate tūbāuit. Sed postquā veri dogmatis illuminatione completus est, moueri non poterat qui iuuante domino fidei firmitate cōstabat. Glosa. Et quia non mouebor amplius Propterea.

Quoniam & irruitis in hominem interficitis vniuersi vos, tanquam parietem inclinato, & marceria depulsa.

Cassio. Loquitur enim populus dei ad persecutores christianorū. (Quoniam) inquit irruitis in hominem. Hugo card. Lyra. Id est in meipsum, rationabiliter & iuste viuētem. Et loquitur de se tāquam de alio. Aug. irruitis dico insultando, opprobria faciēdo, insidiādo, persequendo, opponēdo super hominem onera, & irruendo (interfici vniuersi vos). Hiero. Qui enim voluntatem habet occidendi, etiam si non percutiat occidit. Glosa. Hugo car. (irruitis) autem tāquā deiecturi me incutientes michi (tanquā parietem inclinato & minanti ruinam, & macerie depulsa) quē debilis est sine ligamine, putantes quā sine defensore sim. Cassio. Aptissima certe comparatio. Paries enim inclinatus est, qui & si non impellatur occumbit, quia in casum vergit quicquid a soliditate sua fuerit inclinatū. Maceria vero est, saxorum sicca constructio quā sine aliquo ligamine impensa i altum ductio componitur, quā facile ad inum vergit aut ventorum, flatibus, aut aliqua fuerit impulsione cassata, sic isti putant christianam populum defensorem firmissimum non habere, quem sic passim impia voluntate trucidant. Glo. Et quāuis nichil possint contra me persecutores.

Veruntamen & precium meum cogitauerūt repellere, & curcū in siti, ore suo benedicebant & corde suo male dicebant.

Glosa. Nichil possunt inquit contra me (Veruntamen) ficti & occulti, & si nō audent proferre, quia tamen latet venenum in corde (cogitauerunt re-

Psalmus. lxi

forvbi

pellere precium meum) id est Christum, ne homines colerent eum. (Vel cogitauerunt) mihi tollere eternam beatitudinem. Cassiodorus. Superior enim versus respicit ad paganos, qui aperte persequuntur, iste autem ad iudeos & fictos pertinet christianos, qui cogitabant repellere Christum qui est caput & precium nostrum, quando ne puro corde coheretur sacrilegijs dogmatibus obuiabant, tunc autem sanctus vir cūsum vitæ suæ in vitæ sterilitate peragebat, quia inuenire non poterat quem potaret, unde sequitur (cūcū in siti). Hugo cardinalis, id est cum magno desiderio non considerans tribulationem quem ingerūt, nec temporalia quæ promittunt. Augusti. Cupiens eos in corpus meū trahere. Cassiodorus. Hoc enim sitis agit, ut foris positum humorem desideret in sua membra trahere. Causa autem tantæ sitis subiungitur cum dicitur ore suo benedicebant & corde suo maledicebant. Lyra. quia per hoc tendebant me morti tradere. Idem. Benedicūt enim ore qui legem domini fidei meditatione pertranseūt, & nō hoc operibus demonstrant, quod ore pronunciant corde autem maledicūt, qui scripturas sanctas vitio peruerse nouitatis intelligunt. Glosa. Hos itaq; sitiebat iste, quia & si semper eos bibat, semper tamen ultra siti.

Veruntamen deo subiecta esto anima mea quoniam ab ipso & patientia mea.

Glosa. Hugo cardinalis. Secūda pars, & est hic dyapalma, ubi iterum sed est animam suam subici deo horatur. q. d. illi ita me persequuntur. Veruntamen quicquid illi faciant (deo subiecta est anima mea. Cassio. Repetit enim propheta quod superius dixit animam suam deo esse subiectam ut ipsa repetitio menti nostrę robur crudelitatis infingeret, & causam cur subijci debeat, subiūgit cum dicit (Quoniam ab ipso patientia mea). Cassio. Patientia enim nostra Christus est, propter quem & aduersa libenter patimur, & susceptę regule obseruatione gaudemus. Sic enim in septuagesimo psalmo canitur, Quoniam tu es patientia mea domine. Augustin. Glosa. Quoniam inquit) patientia mea quā habeo inter tanta scandala est ab ipso homo enim per seipsum hæc non tolleraret, nisi deus patientiam præstaret, nunc consequenter appetitus declarat quis est iste a quo est patientia sua dicens.

Quia & ipse deus meus, & saluator meus, adiutor meus non emigrabo (Quia ipse) inquit (deus meus). Augusti. Qui vocat me (& saluator meus) qui iustificat me, adiutor meus qui glorificat me. Cassiodorus. Hæc autem dicit ne suis applicare videretur virtutib; quod ena sit, & ideo non emigrabo. Idem. De hac scilicet crudelitate quā teneo, vel suasu malo vestro, vel persecutione, Augustinus. Vel ideo hoc dicit quia est hic unde emigrem, sed cum glorificabo veniam illuc vnde non emigrabo. Glosa. Ideo autem nō emigrabo ab hac fidei firmitate, quia.

In deo salutare meum et gloria mea, deus & auxilium mei et spes mea in deo est.

Cassio. Congeminat enim (in deo salutare) suū esse, non ut in dijs gentiū qui præstant perpetuā mortem. Augusti. (In deo inquit salutare meum), ut saluus sim (& gloria mea) ut honorat; sim. Cassiodorus. Et ut illi credidisse nedū sit salus, sed & gloria (deus auxilij mei). Idem Glosa. In certamine hoc autē dicit, ne sibi aliquid humana deputaret infirmitas, dixit & postremo quod cuncta concludit (& spes mea in deo est). Aug. Glosa. Donec veniam ad perfectam iustificationē, & salutem ubi fulgebunt iusti sicut sol. Cassiodorus. Hæc autem dicit, ut illa præterita quæ pceperat domino deputaret, & futuram suam beatitudinem sanctus vir ipsi modis omnibus applicaret. Hugo. cardinalis. Postea exemplo suo omnes hortatur ut sperent in deo dicens.

Sperate in eo & omnis congregatio populi, effundite coram illo corda vestra, quia deus adiutor noster in æternum.

Glosa. Cassio. Sua enim fide vulgata monet oēs est qui superstitionibus laborant sperare in domino, sperare inquit in eo. Cassio. In illo scilicet quem sibi & deum pfessus fuit, & salutem (omnis congregatio populi). Aug. q. d. imitami i dithū. cui spes in deo est. Effundite coram illo corda vestra. Glo. Aug. Deprecando, plorando, confitendo, sperando. Cassi. Effundit enim ante dominū cor suū, qui peccata sua vberimis lacrimis cōfiteretur, quia cor aliter effundi non potest, nisi creberrimo imbrelachrimarum. Aug. Glosa. Vel (effundite coram illo corda vestra) id est prauas cogitationes, & oēs vi ruspeccati intus retinere nolite. Hæc autem effusio in tuncione peccatoris designatur, qua ostenditur, quantum peccati conscientia animam pungat (Deus adiutor noster in æternum). Hiero. Ipse enim est auxilium & spes in quo omnis coetus ecclesiasticus sperare debet, ac deprecari effundite corā illo corda vestra. Si enim enim fletu ei occulta cordium re ferimus, ut omnes faciant sancti, adiutoria eius adipiscemur, & quia hæc peccatores obmittunt, adie cit.

Veruntamen & vani filii hominum & mendaces filii hominum in stateris, ut decipiant ipsi de vanitate inidipsum.

Glosa. Hugo car. Tertia pars & est dyapalma in qua errantes increpat, & monet, ut ideo confidat, non in transitoris caducis. Hugo car. Sic ergo coniungit, deus est adiutor noster, sed tūq; hoies mūdī nō cū rāt de ipso, sed vanitates sequūt, & hoc est quod dicit (Veruntamen vani filij hominū sequentes vanitatē fraudulēter palist. Cassi. (Vani) etenim dicunt (filij hominū) ad cō agūt simal parationē supnę varitatis, nō quāua sint que fecit deus nā valde bona, sed quia vana dicūtur potiori bus cōparata. Hugo car. Et quia vanitatē sequūt, ideo que iuste nō possūt p felicitatē acquirere nātuntur, & fiūt (mendaces filij hominū in stateris). Cassi. In quib; verbis illos tāgit qui pōderibus iniquis ementium decipiunt simplicitatem, siue homines qui sibi placentes, qui iusti atq; immobiles videri volūt, cum sint deceptores mirabilitate fallaces. Per hoc autem quod dicit (i stateris illos significat, qui quasi in libra iustitiæ collocari nō credūt.

Psalmus. lxiij.

tur amare fallaciam. Hierony. Et qui sub iustitie ponderatione atq; eloquentia vanitate decipiunt innocetes. Hugo card. Sed ad quid sunt ta hiqua illi mendaces in stateris. sequitur. Vt decipiat ipsi de vanitate in idipsum id est in eo q; mentiantur se habere æquam staterem vt occultent vanitatem suam. Cassiodorus. Poterant enim nō decipere si eorum potuisset nequitia deprehendi. sed cum iu ti esse credantur. facilius tacita peruersitate decipiunt. & ideo dicit in idipsum id est in æquitate quam falso habere perfidi homines æstimantur. Hugo cardinalis. Tales ergo de hortatur dicens.

Nolite sperare in iniquitate. & rapinas nolite concupiscere. diuitiæ si affluant. nolite cor apponere.

✠ Alias
cōfiderē ca
lunnia & m
pina
Alias
ne frustre
mini

ps. x

Hugo

7. ed. ti. ix

ii
✠ Alias
vnum
Alia littera
imperium

Augusti. quasi diceret. vos qui nō vultis accedere & transire (nolite sperare in iniquitate.) Hugo card. id est in diuitijs quæ dicuntur iniquitas. quia faciunt iniquos. aut quia male expēduntur. Cassi. Vel nolite sperare in iniquitate. vbi fructus boni desiderij non possunt inueniri. in qua qui sperat seipsum decipit. quia nulla vtilitas inde nascitur. sed potius eterna poena procuratur. sicut alibi dictum est. Qui diligit iniquitatem. odit animā suā. Hugo cardinalis. Non solum autem a rapina cohibet manum. sed etiam animam dicens. (& rapinas nolite concupiscere.) Augustinus. Glosa. Pre da enim quam vis rapere in mulpipula est. nam p eam tenes & teneris. tenes scilicet alienum. & tene ris o diabolo. O lucra dānosa. inuenis enim pecu niam. & perdis iustitiam. Cassiodorus. Non autē po test crimem rapinæ indigentia tollere. nec qd vī dicit subiacet excusare. Hugo cardinalis. Sed quia sunt nonnulli qui rapinas non concupiscunt. sed si conringat eis habere aliquas diuitias nimis dili gunt eas. propterea hoc etiā prohibet dicens. (Di uitia si affluant. nolite cor apponere.) Augustinus. Glosa. Non autem dicit. nolite habere. sed nolite cor apponere. non enim damnat diuitias vbi me reamur celum. sed cor appositū. quod scilicet nō expendit. sed recondit. Cassiodorus. Diuitiæ enim necessariæ sunt nam inde agentibus subuenitur. inde reficiuntur egroti. inde pauperū nuditas ope ritur. inde plures ad regna celorum perueniunt. qui vero in diuitijs cor apponit. aurum non vult expendere. sed celare. patrimonium cupit semper au gere. & dū ibi spes tota reponitur. fames earū sem per augetur. Hieronymus. Et propterea qui in his sperauerit. regnum coeleste capere non poterit. n apostolus. Præcipe (inquit) diuitibus huius sæculi nō sperare in incerto diuitiarum. sed in deo vivo. qui præstat nobis omnia sufficienter ad fruendum Glosa. Sic sperate igitur in deo. & quare hoc quia.

Semel locutus est deus hæc duo audi. Sui. quia potestas & dei est. & tibi domi ne misericordia. quia tu reddes vnicui q; iusta opera sua.

Hieronymus. Quod autem dicit. (Semel non ad numerum referendum est. sed ad sententiæ firmi

tatem. Augustinus. Glosa. Tanquam diceret. (se mel) id est æternaliter. Hug. cardinalis. Et immu tabiliter (locutus est deus.) Glosa. Id est disposit omnia. Hugo cardinalis. Vel locutus est per pro phetas. per filiū. per apostolos inter quæ duo hæc audui. Augustinus. Glo. Et quāvis plura alia au dierit. quæ non opus est hic memorari. duo tamen audiuit se refert. hæc autem duo sunt. Potestas & misericordia. vnde dicit. Quia potestas dei est & tibi domine misericordia (Idem. De quibus omnes scripturæ propter quæ lex & pphete propter quæ etiam ipse Christus missus est. & apostoli. vt scilicet potestas tuncatur & misericordia a merur. & ne pro misericordia potestas cōtemnatur. nec pro po testate de misericordia desperetur. Hieronymus. Hæc sunt igitur illa duo quæ audiuit. & posse deū omnia. & in sui iudicij se veritate misereri. Augu. Glosa. Vel sic pluries seu multis modis loquutus est de inter hoies. iuxta illud apostoli. Multipha Hebre. rie multisq; modis olim deus locutus patribus in prophetis. sed apud se semel locut⁹ est. quia vnum verbum genuit per quod facta sunt omnia. Sequi tur (quia tu reddes vnicuiq; iuxta opera sua.) Cas siodorus. Glosa. Pater enim non iudicat quēquā sed omne iudicium dedit filio. Hieronymus. Qui omne iudicium accepit a patre. vt negligentibus dānatiōem. pōnitentibus misericordiam. iustis vero præmia præpararet. qui & redderet vnicuiq; iuxta opera sua. Bona bonis. mala malis. peccato res dānans. iustos remunerans.

Psalmus. lxii

Titulus
Psalmus David cū
esset in deserto Idu
mea.

Hieronymus. David fi gurā tenet Christi. Da uid enim interpretatur manu fortis. siue deside rabilis. Idumæa inter pretatur sanguinea si ue terrena. desertū hoc

est derelictum. id est ipse populus iudaicus. vel gē tilis. qui in sanguine vel terrenis videntur commo rari. & ad hunc sensum psalmus iste aduentus do minici declarat mitterium. de quo propheta qua si illuminatus exultat. Cassiodorus. Glosa. Vel per David intelligitur ecclesia. quæ i deserto Idumæe habitat id est in huius sæculi ariditate vbi siti. vbi desiderat. vbi misericordiam domini. pijs precibus expetit donec ad æternam gloriam preuenire mereatur. docens nos suo exemplo bene conuersa ri in medio nationis præu. Et hæc est intentio. p phete. Et diuiditur in duas partes. In prima dicit quomodo se habeat i deserto huius mudi. videlicet quia deum videre desiderat. & cum laudat & id am plius facere optat. In secunda contra difficultates & tribulationes quas in mundo patitur ostendit se curitatem suam ex deo esse. ibi. (Si memor fui tui) Glosa. Ecclesia ergo necessitatibus huius vitæ gētuans clamat. dicens.

Alias iudee

Cassiodorus

Diuisa

Psalmus. lxii

forviii

i
ps. lxii
✠ Alia lite
fortitudo
mea tu es
✠ Alias
& surgam

Deus deus meus. ad te
de luce & vigilo.

Glosa. O deus inquit cōmu nis omnium per potentiam. qui es (deus meus) quodāmo do specialiori per cultum sci licet & sanctū desiderij. Cas siodorus. Ipsa enim repetitio venerandi nomi nis affectum pie deuotionis ostendit. Ad te de lu ce vigilo. Cassiodorus. Glo. Dum mundo dormio non amās quæ mundi sunt. ad ipsum enim vigi latur quotiens in mudi ambitione dormitur. Au gustinus. Glo. (De luce) autē ideo dicitur. quia nō vigilares. nisi lux quæ te excitaret orietur. Glosa. Ad te itaq; vigilo & sitio anima & corpore dū mi chi oritur lux gratiæ. Vnde sequitur.

Situi in te anima mea. quā multiplici ter tibi caro mea.

Turpiter hie lapsi sunt interpres ignorantes variā verbi Chamah significationem. nam cum pūcto supposito ipsi he. quæ est vltima littera verbi Cha mah. (quem quidem vocant hebrei mapic. non pu rū. vt hic ponitur. significat desiderare. inquirere Legerunt autem citra mapic aut putarunt notam relatiuā fœminio rum vtrūq; tamen ex hebreorū scriptis falsum liquet. sic igitur legitur. Desidera nit te caro mea. & non quā multipliciter tibi caro mea. Hierony. anima quidem desiderat deum. dū dicit (Situi in te anima mea) Sed ad desideratum finem carnis laboribus peruenitur Ideo multipli citer caro deum querit. quia multis afficitur iniu rijs. & quia plus sustinet caro quā aia. Cassiodorus. Sitis autem anima fidelis deum quando mandata eius & virtutes eximias concupiscit. & quando ip sum desiderat videre a quo bonorū omniū fluen tia constat emendare. Augst. In te autem ideo dicit quia multi sunt qui sitiūt. sed non deū dum ali⁹ de siderat aurum. alius argentum. alius vxorem. alius filios. alius honorem & huiusmodi. Omnis enim qui sibi vult aliquid præstari. in ardore est de sidi rij. & ipsum desiderium sitis est anime. dicit ergo (Situi in te anima mea) Et sequit⁹ (Quam multi pliciter tibi caro mea.) Cassiodorus. Multipliciter au tem dicendo. plus dicit in deo sitisse carnē. vt quā to fragilior est tanto ardentius pium medium ape tisse videatur. vtrūq; enim indiget saluari. sed caro plus eget cibo scilicet potu. vestitu. vehiculo. som no. temperie humorum salubritate a eris ceterisq; quibus anima non indiget. Augusti. Vel hoc dicit quia sicut anime promittitur beatitudo. sic & car ni promittitur. resurrectio. Qui ergo deo sitiūt in diq; debet sitire & anima scilicet & carne. quia de⁹ fecit vtrumq;. & vtrūq; de necessarijs prouider. Et ideo vbi sitit anima nostra. vbi & multipliciter ca ro nostra. sed vbi fiat. Sequitur.

Aliter legi
tur

iii
✠ Alia lite.
inua & cō
sitente ac
sine aqua

In terra deserta. & in via & in aquosa.
sic in sancto apparui tibi vt viderem vir tutem & tuam & gloriam tuam.

Sic legitur ad veritatem hebraicā. In terra in via. & consistente ac sine aqua. sic in sancto vidit⁹. vt videam fortitudinem tuam & gloriam tuam. Cas. (In terra) inquit (deserta hoc est in mudi istius in

digentia & sterilitate se iuna. de qua loquitur titu lus. Augustinus. Glosa. Hec enim est Idumæa. ter ra illa deserta. vbi nullus sanctorū habitat. (Et in via) quia non est in via qua inde exeat. Cassiodorus. Mundus enim iste in se non habet viam. nisi do minum saluatorem qui iter est cæcorum. (Et ina quosa.) Idē. Id est sceleri atq; instructio. per hæc enim tria nomina. mundi huius sterilitas iudica tur. (Sic in sancto. Glo. Hieronymus. Subaudi de siderio. id est per sanctum desiderij (apparui tibi) Augustinus. Nisi enim quis prius deficiat in ma lo in quo est. nunquam peruenit ad bonum quod deus est. & quia iste primo sitiuit. ideo nunc dicit sic in sancto apparui tibi. Hieronymus. In quo p pheta propter spem suam futurū pro facto. id est preterito posuit. Glosa. Sic inquit in sancto appa rui tibi. non vt tu videris me. qui vides omnia. sed (vt viderem virtutem tuam.) Hieronymus. Christū vtique iuxta apostolum patris est virtus & cla ritas. qui diabolum vicit. & genus humanum li berauit (Et gloriam tuam.) Idem Gloriam scilicet resurrectionis & ascensionis. Glosa. Ideo autem hæc omnia sic ago.

Quoniam melior est misericordia tua
super vitas labia mea laudabunt te.

(Quoniam) inquit (melior est misericordia tua.) Glosa. Augustinus. id est vita gratiæ quæ per mise ricordiam nō per merita datur. super vitas huma nas scilicet & longæ & prosperarē sint. Cassiodorus. Misericordiam enim dicit domini præmia quæ sã tis suis larga pietate promittit quæ longe potior est vita presenti. Hiero. Nā vita pñens sepe mor tem operatur. Misericordia autem domini qua li berauit nos de potestate diaboli. vitā præstat eter nam. Augustinus. Glosa. Ideo autem dicitur (super vitas) quia diuerse sūt vitæ quas sibi homines eli gunt. alius militandi. alius generandi. alius nego ciandi. & huiusmodi. (Sed meliore est misericordia tua super vitas.) Quia meli⁹ est quod das correctis quā qd sibi eligunt peruersi. Gregorius. Hugo car dinalis. Vel meliore est misericordia tua quā vitæ id est modi viuendi quantūcumq; sancti. quia nullus sua bonitate saluari posset. si misericordia dei de esset. Idem Gregorius in morali. Iob libro. ix. Nec nos apud districtum iudicem vita nostra quārū li bet videatur innocens liberat. si ei reatus sui debi tum misericordiæ benignitas non relaxaret. Glo. Et propterea quia melior est misericordia tua. super Vitas Labia mea laudabunt te. Hieronymus. Post misericordiam nāque laus sequitur hic corā deo. illic laudādo. Qui autē in deo vinit. deum lau dat. quia scit alibi dictum. non mortui laudabunt te. Augustinus. Cassiodorus. Glosa. Post beneficia igitur laudē promittit. quod deo nouerat esse gra tissimum. Non tamen laudarent labia. nisi præce deret misericordia. nec posset laudari deus nisi. & ipse daret laudari se posset. & quia sicut labijs. sic & vita laudatur propterea sequitur.

Sic benedicam te in vita mea. & in nomi ne tuo leuabo manus meas.

Augustinus. Glosa. (Sic) inquit (benedicam te in vita mea) quam scilicet mihi donasti non in

Psalmus. lxiij.

illa quam michi elegi (sic) in qua (benedicā te) vt
miseri cordi tue tribuam vitā in qua laudo. Hugo
cardinalis. vel (sic). i. sicut ore laudabo te, sic etiā
(benedicā te in vita mea) id est bene viuendo.
Cassiodorus. Benedicit enim vnusquisq; in vita sua
perfecte deum quando bonis operibus in hac lu-
ce versatur (& in nomine tuo laudabo man⁹ meas)
Cassiodorus. Augustinus. Glosa. Ille namq; in nomi-
ne domini leuat manus suas, qui operibus sanctis
insistendo tēis manibus orat ad dominum, vt ipa
oratio sanctę crucis designet effigiem, in xtra illud
apostoli. Leuantes manus puras in oratione sine
ira & discipulatione. Hieronymus. Vbi per manus
opera intelliguntur. Glosa. Dum itaq; manus leua-
mus ad dominum, bene scilicet operando exēplo
Moyfi, A malech, id est demonum turbam sangui-
nem nostrę perditionis lingentem superam⁹ (dū
autem manus deponim⁹, id est pro terrenis opera-
mur, ab Amalech superamur. Glosa. Leuatis autem
in oratione manib⁹, hoc est quod petit, vt scilicet.

Sicut adipe & pinguedine repleatur ani-
ma mea, & labijs exultationis laudabit
os meum.

Cassiodorus. Adipes sunt viscerum crassa velami-
na que in terna iecoris operiunt, atq; concludunt.
Pingendo vero est saginati pecudis nutrita cibis
obesitas. Glosa. Augusti. Hęc autem olim in sacri-
ficijs deo placebant, sub quorum velamine quędā
spiritualia optat ecclesia. Per adipem enim intelli-
gitur, sapiētia, quę est in abscondito pinguedo ani-
me, sine qua anima macrescit, & in bonis operib⁹
cito deficit. Per (pinguedinē) vero intelligitur for-
titudō spirit⁹, vel pia alacritas. Cassiodorus. Ad isto-
rū itaq; multitudinē petit ecclesia animā suā vir-
tutum istarum pinguedine saginari, vt digna do-
mina possit offerri. Hugo cardinalis. Et quia anima
repleta & spinguatā, non potest non laudare deū.
propterea sequitur. (Et labijs exultationis lauda-
bit os meum. Hieronymus. Nō quidē adipe vel pin-
guedine hircorum aut agnorum, sicut priscorum
holocaustorum mos erat, sed de corde puro &
ore mundo concinam nomini tuo. Cassiodorus.
Et quia sicca labia ariditate peccati diuinis nō po-
terant laudibus occupare, deo cum pinguedinem
miseri cordi domini anima deuota perceperit no-
men eius digna exultatione laudabit.

Si memor fui tui super stratum meum
in matutinis & meditabor in te, quia
fuiisti adiutor meus.

Glosa. Hugo cardinalis. Secunda pars vbi ostē-
dit securitatem suam ex deo esse, cuius habet mer-
cedem, & tāquam diceret. Laudabit os meum do-
minum quem semper i corde habeo, quod sic pro-
bat in minori dices. (Si memor fui tui super stra-
tum meum). Glosa. Id est in quiete prosperitatis,
ne ipsa dissolueret vel faceret oblitisci deū. Quā-
to magis in matutinis. Id est initio boni ope-
ris, per (mane) enim actus accipiuntur, quia mane
incipit quisquis operari (Meditabor in te). Cassio-
dorus. Dum hęc dicit, ostendit se recordationem
domini semper habuisse, nec in rebus prosperis
oblitus fuisse, quando solent humana corda col-
lata beneficia in memoria non habere. Per stratu

enim significat quietum, vbi solemus in somnos
corpora nostra remittere, & ad refectiois gau-
dia peruenire. Hugo cardinalis. (Merito itaque
meditabor in te, quia fuiisti adiutor meus) liberās
me de inimicis meis. Augustinus. Cassiodorus. Glo-
sa. In periculis Idumę cum essem, in deserto in
inuito, in inacofo. (Meditabor in te). Si quid autē
occurreret, Sequitur.

Et in velamento alarum tuarum exul-
tabo, adhesit anima mea post te, me
suscepit dextera tua.

Hieronymus. (Et in velamento) inquit (alarum
tuarum exultabo) hoc est in celestis auxilij pro-
tectione. Hugocardinalis. Alę autem domini sunt
miseri cordia & veritas sine potentia & clementia
quarum altera defendit, altera fouet. Glosa. Ideo
autem exultabo quia (adhesit anima mea post te
Lyra, Feruenti dilectione. Glosa. Et charitate. Cas-
siodorus. Vnūquam recedam a bono proposito
ex quo semel adhesi dño. Qui enī adheret domi-
no vnus spiritus est cum eo. (Post te) autē ideo di-
cit quia peccauit Petrus cum preire voluit, cui di-
ctum est. Redi retro me sathana. Glosa. Iterum ideo
adhesit aia mea post te, & ideo exultabo. Quia
(me suscepit) alis regendū aperiens (dextera tua
id est propiciatio tua Cassiodorus. Dextera enim
patris, Christus est dominus, qui suscepit ecclesiā
alarum suarum velamine protegendam. Hugo car-
dinalis. Et propter ista dicit se esse securum ab ini-
micis. Subdens.

Psi vero in vanum & quęsierunt animā
meam, introibunt in inferiora terrę, &
tradentur in manus gladii partes vulpiū
erunt.

Glosa. In hoc autem versu & sequenti confert bo-
na & mala diuersarum partium. (Psi inquit) Hie-
ronymus. Cassiodorus. Glo. Hoc est inimici notabiles in
malitia iudęi. Hugo cardinalis. Vel ipsi id est damo-
nes, vel homines peccatores quos non nominat,
quia non sunt digni in nomine, & vt ostendit q;
sicut sunt innumerabiles, ita & innominabiles.
(Ipsi) inquam quęsierunt animā meam. Glosa.
Id est animā Christi, in qua omnes viuūt, quę-
rentes eam perdere. Cassiodorus. Augustinus. Glo-
sa. Quam tunc quęsierunt qñ falsis criminationi-
bus Christi sanguinem effundere decernerunt, qui
post triduum resurrecturus erat in gloriam sempi-
terram. Hugo cardinalis. Vero pro fedinuanum
quia tu me adiuuas, protegis, trahis, & suscipis.
Glosa. Et ideo (introibunt in inferiora terrę) Hie-
ronymus. Hoc est in inferno damnabuntur. Cas-
siodorus. Non enim ad celos sursum euecti sunt,
sed deorsum eos terre viscera sorbuerunt. Augusti-
nus. Glosa. Iudęi namque quia tenuerunt perde-
re terram, occiderunt Christum. & ideo ierunt sub
terra, & eis accidit quod timebāt, vnde sequitur.
(Tradentur in manus gladii). Glosa. Cassiodorus
Tūi scilicet & Vespasianī qui eos cede, & incēdio
vastauerunt. Hieronymus Vel tradentur in perpe-
tuitate tormentorum quibus detrahendi sunt.
(Partes vulpiū erunt). Hieronymus. Sortem He-
rodīs, quia a dño vulpis ductus est suscepturi. Cassi-

Psalmus. lxiij.

forrix

Glosa Augusti. Vel partes vulpiū eius id est prin-
cipum saculi qui tunc fuerunt qui vulpibus com-
parabantur sicut de Herode dominus dicit, dicit
vulpi illi (Partes) itaq; horum fuerunt iudęi, quia
Christum regem noluerunt, & Cęsarem elegerunt
agnum reiecerunt, & vulpem Herodē acceperunt
sive (Partes vulpiū fuerunt) Cum in hierusalem
vestitiōe cadauera eorū esce fuerūt vulpiū, fe-
rarūq; reliquarum Hugo cardinalis. Deinde e nu-
meratis pœnis malorum, ostendit prēmia iustorū
dicens.

Rex vero lætabitur in deo, laudabun-
tur & omnes qui iurant in eo, quia
obstructum est os loquentiū ini-

qua.
Cassio. Regem hic dicit dominum saluatōrē. Ipse
enī est rex in æternum. Hugo card. Vel rex dicitur
quilibet iustus, qui se bene regit. Hierony. (Rex)
inquit (lætabitur in deo) Christus scilicet in patre
post resurrectionem. Hug. cardina. Et nos in chri-
sto, sed vt notetur communis capitis & mem-
brum de solo capite loquitur. Glof. (Laudabuntur
id est laudabiles erunt, quia Christum non vulpē
elegerunt. (Omnes qui iurant in eo. Hieronymus
qui scilicet suscepta sacramenta eius, immobiliter
seruauerunt. Cassiodorus. Glof. Non autem dicit
qui iurant per eum, ne iusiurandum crederes im-
peratum, sed qui iurant in eo (qui scilicet ei men-
tis obsequium inuolabile cōpromittunt. Augu-
Glosa. Isti inquam laudabūt qui ei pollicentur &
vouent bonam vitam, deinde letitię causam sub-
dit dicens. (Quia obstructum est os loquentiū ini-
qua. (Hierony. Iudęorum scilicet & principū sa-
cerdotum, quorum os resurgente domino opila-
tum est crescente testimonio veritatis. Cassiodorus
Glosa. Vel de futuro iudicio loquitur, quando vi-
sta omnis iniquitas obmutescet, vltimū nō loque-
tur, quod nullatenus sibi prodesse cognoscit.

Psalmus. lxiij.

Titulus
In finem Psalmus
David.

Vbiq; reperitur in fi-
nem psalm⁹ David iu-
sta interpretationem, se-
ptuaginta, pro hoc ver-
bo in finem translulit. b.
Hierony. victori pro victo-
ria aut huiusmodi. Cas-
sio. Psalmus iste breuiter agit de passiōe & resur-
rectione Christi vbi totus Christus caput & corp⁹
loquitur, enumerans quę tulerit, & quomodo cō-
tra hęc se habuerit, monens nos vt in passionibus
speremus in domino, & est iste sextus psalmus qu-
de Christi passiōe & resurrectione loquitur; Hie-
ro. Vel vocem cōtinet prophetę deum iugiter de-
precantis, vt non solum sua, sed & alia maiorū ve-
nena, ipso protegente possit euadere. Et diuiditur
in duas ptes. In prima enumerat Christi quę pas-
sus est, & quomodo se habuit in passiōe. In secū-
da, prauitatem iudeorum irridet, ibi Sagittę par-

vi. p. de pas-
sione & res-
su.

Diuisio

ualorum. Glosa. Totus itaq; Christus in passiōe
orat, dicens.

Audi deus orationem
meam, & cum deprecor
a timore inimici eripe a-
nimam meam.

Cassiodorus. Ape rteenim
humanitatis assūptę in qua
passus erat postulat domin⁹
christus vt in tribulatione positi eius exaudiat
oratio dices (Exaudiat deus orationem meam cum
deprecor). Glosa. (Cum id est quia deprecor. id
est totis viribus precor. Cassio. Sed quid petat di-
ligentibus audiamus, (a timore inquit inimici eri-
pe animam meam). Glosa. Vt scilicet eos non ti-
meam, qui tantum corpus possunt occidere, sed te
qui corpus & animam potes perdere. Cassiodorus.
Non enim postulat vt minime pro omniū salute
moriatur, sed vt a timore populi persequentis
anima erepra, sanctę dispensationis sue compleat
passionem. Hugo cardina. Quod autem eum ex-
audire debeat, a cōsuetudine probat, vnde addit

Protexisti me a conuentu malignā-
tium, a multitudine operantium ini-
quitatem.

Cassiodorus. (Protectus est) Planehris⁹ Cus acconuen-
tu malignantium, quia dum illi eum crederent
cōmuniter mori, resurrectionis eius gloria pbanē
esse confusi. (Protectus est) itaq; quia malignorū
insidias potētē suę virtute superauit. Glosa. (Pro-
texisti me) inquit a conuentu id est a consilio (ma-
lignantium) iudęorum (Et a multitudine operan-
tium) actu iniquitatem Augustinus. Glosa. Quam-
tunc operabantur, dum eum occidebāt, qui eis tot
bona fecerat. Cassiodorus. Supra autem dicit, A con-
uentu malignantiū (quod ad concilia referri oportet.
Nunc vero addit. (A multitudine operantium
iniquitatem) vt actum exprimeret proprię passio-
nis. Glosa. Deinde tanquam quęretur ab eo. Quid
illi fecerunt tibi? Respondet vtique mala.

Quia exacerunt vt gladium linguas
suas, intenderunt arcum, & rem ama-
ram, vt sagittent in occultis & imma-
culatum.

Cassiodorus. Exacerunt vtique vt gladium linguas
suas) quando vna voce clamarunt. Crucifige cru-
cifige. Non enim interest quis occidat, si innocē-
tem aliquis occidendum esse pronunciat. Augu-
stinus. Non dicant iudęi, nos non occidimus,
Christum enim propterea dederunt eum iudęi
Pylato vt quasi ipsi ab eius morte viderentur im-
munes. Pylato dicenti occidite vos respondistis
Nobis non licet interficere quēquam, sed nūquid
iudicem deum fallebant? Absit. Vtique occiderūt
& vnde occidistis o iudęi? Gladio linguę quia ex-
acuitis vt gladium linguas vestras. Glof. (Exacu-
erunt) inquam (linguas suas vt gladium) aperte i
clamando mortem. Gladius enim aperte ferit, ar-
cus occulte, Vñ sequitur. Intenderunt arcum rem
amaram, Cassio. id est occultas insidias, quę vt illi
putabant minime sentirentur. Perfidū siquidē iu-
dęi datis triginta argenteis sollicitauerūt, vt fieret

Psalmus. lxiij.

traditor, qui eius videbatur fuisse discipulus. O res amara, & omni felie deterior: conuiuium ad prodicionem discipulum ad necem, conseruatorum pecunia premio subito fuisse corruptum. Glosa, sed ad quid intenderunt? ut sagittent inquit in occultis, quantum ad suam opinionem per discipulum & in illiusmodi omnia facientes ut nil fecisse viderentur. Cassiodorus. Quod enim dicit in oculis sic accipiendum est ut iudei putauerunt. Nam actus eorum Christo occultus esse non potuit, qui frequenter per dictus est antequam fieret, ut sagittent dico immatratum quod de solo Christo intelligitur, qui nulla contraxit maculam peccatorum, sed celesti puritate mundissimus, ab omni delicto probatur alterius. Hoc autem dicit, ut ex hoc iudeis timor maior crederet, qui innocentis sanguinem fundere festinarunt. Sequitur.

4 **S**ubito sagittabunt eum, & non timebunt
firmauerunt sibi sermonem, nequam

Hieronymus. (Subito) inquit quasi ex improviso Cassiodorus. Glosa. Insidiosae & in opinat sicut iudei putauerunt, nam alias quomodo docere dedum est subitum, quod discipulis constat esse praedictum, quod autem dicit. Sagittabunt eum & non timebunt, ostendit malignae cogitationis effectum. Hieronymus. Eorum scilicet qui non timebant deum, nec iudicium eius. Augustinus. Glosa. O cor durum, occidere velle hominem qui mortuos suscitabat, & inde non timere, ideo autem non timebant quia firmauerunt sibi sermonem nequam. Cassi. Verbum naque malum firmauerunt sibi quando dixerunt Reus est mortis, vel du dixerunt. Sanguis eius super nos. Firmauerunt utique obstinatione durissima non veritate solidata. Glo. Itaque nec ad verbum iudicis eum dimittere voluerunt. Cassio. Glo. (Firmauerunt) autem sibi & ad malum suum non domino cui non nocuerunt sed sibi. Glo. Deinde exponit qualiter intenderunt arcum.

5 **N**arrauerunt ut absconderent laqueos,
dixerunt quis videbit eos.

Glosa. Prius apud se, deinde cum discipulo. Narrauerunt ut absconderent laqueos, ita dicentes. Si discipulus tradit, si romani crucifigunt, quid ad nos? Cassiodorus. In quo describitur consuetudo peccantium. Omnis enim peccans qui dolum parat, hominem se putat fallere, ut possit ad suas nequicias peruenire, sic iudei scelerata mente confusi Christum tantummodo hominem putantes malignitatem suam non credebant agnosci ab illo cui cuncta patient, & ideo dixerunt. (Quis videbit eos? Idem Glo. Laqueos scilicet, i. quis poterit eos cauere? Putabant enim eum latere, quem occidebant. Ideo putabant eum non videre, quia.

Scrutati sunt iniquitates defecerunt scrutantes scrutinia.

Cassiodorus. (Scrutati sunt) inquit iudei scilicet iniquitates, quas utique praetermittere debuissent dum illum ibi fructum salutis suae poterant inuenire dixerunt enim. Si dimittimus eum sic, venient Romani & tollent nobis locum & gentem. (Vel tunc

scrutati sunt iniquitates) cum ei fecerant interrogationes diuersas, ut inuenirent qua excaula eum accusarent, & inde perderent, ne mundus post eum iret. Augustinus. Glosa. Vel tunc cum diceret. Non tradamus per nos sed per discipulum suum, non occidetur a nobis, sed a iudice, ut sic nos totum faciamus. & nihil fecisse videamur. Illi quidem scrutati sunt iniquitates. Sed defecerunt scrutantes scrutinia. Augustinus. Glosa. Id est acerba & occulta concilia. (Defecerunt) inquam. Quia quanto acutius cogitabant, tanto plus deficiebant a veritate, & equitate. Et in tenebras mergebantur, cum enim non viderent deum, putabant se non videri a deo. Cassi. Et ideo defecerunt quia sepe in cogitatione deficiunt, qui ad res pessimas peruenire contendunt. Sequitur.

Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur deus.

Sic legit beatus Hiero. iuxta heb. Et cogitatione singulorum, & corde profundo. Aug. Glo. (Scrutati sunt) inquam, sed frustra, quia sponte ad passio nem accedet homo. Aug. (Homo) autem ideo dicit, quia non teneretur nisi esset homo, aut videre tur nisi homo (aut crederetur nisi homo, aut crucifigeretur, aut moreretur nisi homo). Accessit ergo homo ad illas omnes passiones quae in illo nichil valent nisi esset homo. Accessit inquam ad cor altum. Glo. Erat ei scilicet ibi secretum cor, quia hoc faciebat secundum altum consilium, abiiciens illis hominem, id est formam humanam, in qua sa uirent seruans intus deum, i. dei formam cuius potentia suscitaretur. Vnde sequitur. (Exultabit deus) in resurrectione. Occidit enim ut homo in passione. Et ipse exaltabitur deus in resurrectione. Cassiodorus. Glo. (Exaltabitur) deo, non in se, sed quia in corde hominis grandescit considerata diuinitas, Hieronymus. Quamuis enim deus sit altissimus, tamen quando de eo recte sentimus ipse sublimatur in nobis.

Sagittae paruulorum & factae sunt plagae eorum, & infirmatae sunt contra eos linguae eorum.

Beatus Hieronymus alium videtur asserere sensum ex hebraea veritate sic enim vertit. Sagittabit ergo eos deus iaculo repentino, inferentur plagae eorum & corruent in semetipsos linguis suis. Glo. Secunda pars in qua enumerata prauidetur iudeorum illam irridet, dicens. (Sagittae paruulorum factae sunt plagae eorum, id est nil nocuerunt ut cannae paruulorum, Cassiodorus. paruulorum enim sagittae inania tela sunt, qui ludendi studio fragiles cannas in sagittarum consuetudinem iacere consueuerunt Sic iudeorum vora inefficari malignitate seuissimam. non intulerunt flendam mortem, sed potius gloriosissimam passionem, talesque plagas dederunt, quibus mors ipsa moreretur, & promissa mundi sospitas velociter impleveretur. (Et infirmatae sunt contra eos linguae eorum). Augustinus. Glosa. Quibus dixerunt custodibus, dicite quod vobis dormientibus venerunt discipuli eius, & furati sunt eum. Tunc enim infirmatae sunt contra eos, id est aduersionem eorum. Si enim dormiebant, quomodo videretur eorum. Si vero nihil viderunt, quomodo

Aliter legitur

Aliter legitur
Secundum
Alia littera
in antiquum

Psalmus. lxiij.

fo. c

testes fuerunt. Contra se ergo metiendo locuti sunt Cassiodorus. Vel tunc infirmatae sunt quando dixerunt. Si filius dei est descendat nunc de cruce & deinde viderunt eum resurgentem de sepulchro quem de cruce descendere non credebant posse patibulo. Glo. Dico itaque quod exaltabitur deus. Et ex hoc

Conturbati sunt omnes qui videbant eos, & rimuit omnis homo.

Glosa. Exaltato namque domino, visusque miraculis conturbati sunt omnes qui videbant eos. Cassiodorus. Iudeos scilicet reos atque confusos. De illorum namque confusione turbabuntur alij, & ipsi non poterunt ad poenitentiam inclinari. (vel conturbati sunt) quidam ex illis, quando venientes ad apostolos dixerunt. Viri fratres quid faciemus, & eorum monita sequentes baptizati sunt. (Et timuit omnis homo, Augustinus. Cassiodorus. Ex his videlicet qui credere voluerunt, qui & iudicium venturum contremuerunt. Hieronymus. Timuit inquam iudicium sibi imminere diuinum, Cassiodorus. Quod, ut intelligatur de fidelibus tantum dixi. Sequitur.

Anunciauerunt opera dei & facta eius intellexerunt.

Hieronymus. Ipsi enim compuncti corde, intelligunt annunciantque mirabilia dei. Cassio. Gloria scilicet resurrectionis, agnitionem in fractione panis, ascensionem in celis, varijs linguis locutos fuisse discipulos, & alia miracula quae fecit annunciantur predicando diuersis. Et pro dolor, gentes autem ditis credere miraculis, quibus illi noluerunt animum prebere, nec visis, & facta eius intellexerunt. Cassio. Utique intellexerunt facta eius esse diuina quia tamen calumniabatur & dicebant praeter mentem suam esse in beelzebub facta quia talia implere non poterat fragilitas humana. Aug. Glo. (vel intellexit) cur passus, cur descendit de cruce, quia morientum erat, & resurgendum, quod tunc non fuit intellectum. Glosa. Deinde ex praedictis ostenditur promissio iustorum, quod dicitur. Surrexit Christus, Et inde.

Laudabitur iustus in domino & sperabit in eo & laudabuntur omnes recti corde.

Hieronymus. Sicut enim impius pro infidelitate sua formidat, ita iustus per spem aternitatis suae exultat in domino. Cassiodorus. (Laudabuntur) inquam, & tunc quando sedebunt in iudicio iudicantes duodecim tribus Israel. Hic enim ad tempus constituti sunt, tunc vero laudabuntur in eternum. Sed ne hoc pararetur solis apostolis dici, sequitur sententia generalis. (Et laudabuntur omnes recti corde. Idem illi scilicet qui per rectas domini semitas gradiuntur. Tales enim redduntur semper laudabiles, quia & dominum laudant, & ab ipsa veritate laudantur. Quid enim laudabilius quam ab ipso audire. Venite benedicti patris mei.

Psalmus. lxiij.

Titulus In finem Psalmus David canticum Hieremiae & Aggei et Ezechielis, de populi transmigratione cum inciperent

Alia littera
victori

proficisci.

Lyra exponit hunc psalmum ad litteram de reditu populi iudaici a captiuitate babilonica iuxta titulum. Cassiodorus. (In finem psalmus David) verba ista nota sunt. (Canticum Hieremiae & Aggei, Aug. Glo. Prophetauit enim. Hieremias post septuaginta annos populum de Babilonia in Hierusalem rediturum, quod & factum est. Et tunc temporis inter captiuos erat Ezechiel, & alij prophetae. In quo figura est nostri, qui de babilonia ad Hierusalem suspiramus, hoc est de hoc seculo & corpore per castra ad celum. Hugo cardin. Sic ergo legendum est titulus. Psalmus iste dirigens nos ad finem Christum scilicet, vel in consummationem est David, & est canticum Hieremiae, & Aggei Ezechielis id est exultatio sanctorum exultantium de populi transmigratione, cum incipiet proficisci ex hac valle miseriae per poenitentiam ad deum. Hiero. Iste ergo psalmus caratur & de reuersione Babiloniae in Hierusalem, & de nostra ad celestem Hierusalem. Aug. Et ob ideo ecclesia, xx. celebrat a dominica, circumdederunt, usque ad sabbatum in albis. Hugo. car. In tentio autem prophetae est consolari nos in hoc exilio per promissionem reditus. Et diuiditur in duas partes. Iste psalmus in prima affirmat reditum & pacem in seculum laudes, deusque virtutes describit, ibi. Spes omnium finium terre, Glosa. In voce ergo reuerentium propheta laetus cantat, dicens.

Ex decet hymnus deus in syon, & tibi reddetur votum in Hierusalem.

Hieronymus. Cassiodorus. (Te decet) inquit hymnus deus non tibi. An hierusalibus, neque simulacrorum te falem addi est reddendum. Ille enim solus debet laudari qui creator omnium probatur agnosci. Decet dico in syon. Hieronymus. Id est in ecclesia, tuam gloriam speculante. Glosa. Illos namque decet laudare, qui vel mente vel re sunt in syon, quia non est speciosa laus in ore peccatoris. (Et tibi reddetur votum in hierusalem). Hiero. Reddetur itaque tibi laus, quia es deus. (Et votum) quia redemptor es. Cassiodorus. Reddere enim oportet votum in Hierusalem id est in visione pacis, in qua semper manet fixa felicitas, non, mari, non veneri ceterisque demonibus, prout illi gentiles facere solebant, sequitur.

Exaudi orationem meam, & te omnis caro veniet.

Cassio. (Populus namque qui prius dixerat) Te decet hymnus deus in syon nunc ad dominum proclamat dicens. (Exaudi orationem meam). Sciens enim se esse mortuum, illum rogat ad quem se post hanc vitam venturum esse nocebat, ut hic ei parceret, nec ibi de ipso iudicaret. (Ad te) inquit (omnis caro veniet) Aug. Glo. Id est omnis homo, hoc est ex omni genere. Pauperes scilicet diuites, viri, foeminae docti indocti, pueri senes, Oes enim i iudicio ad eum venient prout in corpore gesserunt recepturi. Hiero. Vel ad te omnis caro veniet, id est ad te conuerteretur omnis homo glosa. (Exaudi igitur, nam me

Diut

Alia littera
tibi silentium
laus deus in
fion

Alia littera
donec ad te
&c

lxiij.

Psalmus. lxxiii

esse est vt audias. Quia
Verba iniquorum. & preualuerunt super nos. & impietibus nostris tu propiciaberis.

Cassiodorus. (Preualuerunt quidem verba iniquorum) pariter scilicet paganorum, qui persuaserunt filiis vt antiquos ritus & sacrilegia colerent. Hieronymus. Docentes eos dogmata philosophorum & gentilium. Cassiodorus. Sed hic erroribus pietas diuina subuenit, quando salutem mundo aduentu domini Saluatoris idulit, & eum in cruce hostiam fecit per quam mundum sibi reconciliavit, ppter quod dicit. (Et impietibus nostris tu propiciaberis. Hiero. Nam vsq; in finem fuissimus in errore, nisi tu deus propitiuss fuisses nostri, qui nos laquei proprio mercatus es. Cassio. Dicit autem propitiaberis hoc est propitiam facies diuinitatem, vt ira que videbatur delictis, conuertatur in gratiam salutis. Glofa. Propitiaberis dico. Et ideo.

Beatus quem elegisti et assumpsisti, in habitabit in atriis tuis.

Glofa. (Beatus) inquit omnis ille (quem tu elegisti) per gratiam a massa perditorum, & assumpti in sortem tuam, id est in eternam requiem. Cassiodorus. Assumpti enim est in eternam requiem col locari quam sanctis suis dominus repromisit. Hieronymus. Vocat namq; deus omnes, nec vllum spernit, sed pauci sequuntur. Et ideo qui se dignum electione prebuerit, cohabitabit ei cum apostolis sanctis in tabernaculis sempiternis. Cassiodorus. Sed vide quid ait. (Elegisti) vt hanc electionem nemo suis meritis applicaret, inquit enim non vos me elegistis sed ego elegi vos. &c. Hugo card. Non enim prodesse electio, nisi sequeretur assumptio. Na & ludas fuit electus, sed non assumptus. Vnde dominus. Nonne inquit vos duodecim elegi, & vnus ex vobis dyabolus est. Gl. Sed quare (beatus quem elegisti & assumpsisti) quia inquit inhabitabit non moriendus in atriis tuis, id est in celesti Hierusalem. Cassiodorus. Ibi enim inhabitare iam premium est quia nequeunt illuc introire, nisi quos celestis misericordia dignatur eligere. Hugo cardina. Sed que utilitas est inhabitare in atriis tuis. Sequitur.

Replebimur in bonis domus tue, sanctum est templum tuum & mirabile in æquitate.

(Replebimur inquit in bonis domus tue). Hugo card. Id est triumphatis ecclesie, que diuersis munerum spiritualium exuberat bonis. Cassiodorus. (Replebimur) inquit quasi ad mensuram nostram, quantum scilicet possumus capere in bonis domus tue. Hugo cardinalis. (Domus) dicit non tabernaculi, quod est militantium. Glofa. Bona autem domus qualia sunt sequitur. (Sanctum est templum tuum) Hierony. Templum enim hoc, est homo ille in quo plenitudo diuinitatis inhabitat, de quo angelus ad Mariam Et quod nascetur ex te sanctum vocabitur filius dei. Glo. Cassiodorus. Vel templum hoc est ecclesia, vel corpus Christi, de quo in euangelio dominus ait. Destrute templum hoc & in triduo edificabo illud, hoc dices de templo corporis sui. Sequitur. (Mirabile in æquitate. Cassiodorus. Hoc ad dictum templum respicit, quod multis modis potest esse mirabile. Sed ideo addidit in æquitate) ppter eius aduentum in quo bonos segregabit a malis, & vnicuique digna retribuet. Hugo cardina. Et ideo erit mirabile in æquitate, id est in ad æquatione gratie & glorie, meriti & premii, & in æqualitate participationis gaudii. Glof. Vt igitur repleamur bonis istis.

Exaudi nos deus salutaris noster. spes omnium finium terræ, & in mari longe.

Hugo card. (Exaudi) inquit, id est extra templum tuum celeste existens audi, tu (deus) qui es (salutaris) id est Saluator noster, vt introducas nos illic, non nostris meritis, sed tua misericordia que te fecit nostrum saluatorem. Cassiodorus. Salutaris enim noster Christus est qui mundo salutem contulit. Et humana generi sua pietate subuenit. (Spes omnium finium terræ, & in mari longe) Glofa. Hugo cardinalis. & Cassiodorus. Secunda pars in qua laudes domini virtutesque describit, quasi dicat. Exaudi nos tu Secunda pars dico deus qui es (spes) non modo Iudeæ vel Affricę, sed omnium finium terre. Cassiodorus. Spes enim domini non est localis, neque vnus gentis, sed omnium finium terre. Quoniam illi per vniuersum orbem humilia vota funduntur, qui merito omnium spes est, quando fidelibus cunctis æterna premia copromittit. Sed ne hoc de terra sola intelligeres, addidit. (Et in mari longe), in quo ad insulas respicit, quas finibus predictis videbam non includisse, sine ad totius sæculi habitationem, que mare longum vel magnum dicitur, quoniam innumeras continet nationes. Mundus enim iste mare dicitur, quia amarus est, fluctibus diaboli quatitur, & peccatorum tempestatibus commouetur. Glofa. Deinde subdit per quid sit spes omnium quasi dicat. Per hoc est tu spes omnium.

Preparans montes in virtute sua accinctus potentia, qui conturbas profundum maris, sonum fluctuum eius.

Cassiodorus. (Preparans) inquit (montes in virtute sua) id est apostolos qui ad verbum predicationis electi sunt, habentes fortitudinem fidei, & altitudinem sanctitatis, humiles conuersatione, sed merito celsiores, quos dominus preparauit in virtute sua quia per eos fecit magna miracula, vt incredulos conuerterent, & factorum admiratione durissima corda mollirent. Sed qualiter hoc fecerit consequenter exponit dicens. (Accinctus potentia). Cassiodorus. Id est indutus maiestate sua. Humanitas enim domini verbi potestate preclata est, vt quod homo non habuit virtus diuina prestaret. Glofa. Quid autem per montes illos paratos fecerit. Ecce, qui conturbas inquit (profundum maris). Hierony. Scilicet huius profundam insipientiam predicatione apostolica commouens. Cassiodorus. Turbauit enim apostolis predicantibus non solum superbiciem, sed & profundum maris, id est gentilium corda demersa profundius. Glo. Quos conturbauit ad poenitentiam, vel corda principum tunc, conturbata sunt, cum viderent deos suos, & spes suas ad nichilum venire. Conturbas etiam sonum fluctuum eius. Cassiodorus. Id est dicta crudelia perfectu

Psalmus. lxxiii

fo. ci

torum, que fuerunt sonus fluctuum, hoc est persecutionum maris, id est huius sæculi. Augusti. Glofa. Persecutores namque sonantes erant contradictione fluctuantes vero persecutione. Hieronymus. Vel conturbat sonum que dabant simulachra in euerfione ipsorum, illicientes paganos, vt interriment sanctos, quos dei potentia opilatur. Hugo cardinalis. Et licet multi persequerentur, multi tamen etiam persecutores conuertebantur. vnde sequitur.

Turbabuntur gentes, et timebunt qui habitant terminos a signis tuis, exitus matutini & vespere delectabis.

Glofa. (Turbabuntur) inquit non (montes) qui in concussu manserunt, sed (gentes). Hiero. Quia tunc turbate sunt, cum aduersus sanctos preualere non potuerunt. Cassiodorus. Et quando fidelissimos cernebant, & viuas facere virtutes, & mortuos supplere cantum vota complere, suamque numina eorum potentiam pauescere, & responsa negare. (Turbabuntur inquam & timebunt qui habitant terminos). Hugo cardinalis. Orbis terre scilicet, id est vbique terrarum. Glofa. Nam enim Christiani timebunt vbique. Sed vnde timebunt, a signis tuis inquit. Hieronymus. id est a virtute crucis que eis prius stulticia erat, vel ab his mirabilibus compunguntur. Hugo cardina. Id est a miraculis que per apostolos fiebant. Cassiodorus. Quando scilicet talia signa videbant, que nec lectio eorum prodiderat, nec visio vlla monstrauerat. Glofa. Primo itaque turbabuntur & timebunt, & post exitus matutini, & vespere delectabis id est fortes facies in prosperis & in aduersis. (mane) enim est prosperitas, quia letum est mane post tristitiam noctis. (Vespere) vero est aduersitas. In his enim duobus tentatur homo, sed datur ei exire inde, ne lucris capiatur cui diuitie sunt deus, ne etiam aduersis terreatur pro quo passus est deus. Hiero. Per mane namque letitia, per vespere tristitia designatur. Cassiodorus. Delectat igitur, id est delectabiles facit mane & vespere, dum ex prosperitate & aduersitate sanctos acquirit. Glof. Sed qualiter hoc factum sit subdit dicens.

Visitasti terram, et inebriasti eam multiplicasti locupletare eam.

Hierony. (Visitasti) vtiq; terram nostri corporis assumendo materiam carnis. Glo. Vel (visitasti terram) id est misisti nubes apostolos, scilicet, qui conpluerent terram. Hugo card. Id est terrena corda gentium. Cassiodorus. Per terram enim hic genus humanum debemus accipere. Glofa. Et eorum predicatione & doctrina inebriasti eam. Hieronymus. Non vino luxurie sed infusione spiritus sancti. Cassiodorus. Ebrietas profectio foelix societas salutaris, que quanto copiosius sumitur, tanto sobrietatem mentibus donare dignatur. Nedum tu autem inebriasti sed etiam (multiplicasti locupletare eam) Hierony. Diuersarum opibus gratiarum. Cassiodorus. Verba enim ista in explicabilem modum donationis ostendunt. Nam qui multiplicat locupletare quantum sit non videretur exprimere, sed in immensum ducitur quod verbis talibus pollicetur. Dicitur enim locuplex quasi loco plura tenens. Hugo card. Dico itaque quod locupletasti eam, quod ex hoc apparet. Quia

Flumen dei repletum est aquis parati cibum illorum, quoniam & ita est preparatio eius.

Glo. (Flumen) inquit (dei) id est populus dei, prior fideles scilicet qui fuerunt in primitiua ecclesia pro fundi ad recipiendum. (Repletum est aquis) id est donis spiritus sancti. Cassiodorus. Glof. Vel per flumen intelligitur misericordia dei que bene flumino comparatur, quia nec aliqua siccitate potest imminui, nec crebris porationibus expendi. Glofa. Vnde igitur multiplicasti locupletare. Ecce. Flumen dei id est misericordia dei que pleno flumino comparatur repletum est aquis, id est repleta est refectione singulorum, omnibus enim sufficiens expendi non potest. Hieronymus. Vel flumen dei sumus nos qui credimus, qui replemur aquis, cum baptismo ablui mur. Glofa. Deinde post potum subdit de cibis spirituali, id est de corpore Christi, dicens. (Parasti cibum illorum). Hierony. (Parasti) inquam domine cibum nostrum in communione beati corporis & sanguinis tui. Quod si digne hauriamus, iudicium mortis effugimus. Tu es enim panis vite descendens de celo & vitam tribuens mundo. Cassiodorus. Panis autem iste non dentibus manditur, sed animæ auiditate sumitur. Deinde ne aliquid casualiter factum putares, Addidit. (Quoniam ita est preparatio eius). Sic enim omnia contingunt prout ab eo disposita sunt. Hugo card. Et quia predicta bona praeuidebat propheta per apostolos prouentura, ideo orat, vt ipsos inebriet deus gratia sua dicens.

Riuos eius inebria, multiplica & germina eius in stillicidiis eius letabitur germinans.

Beatus Hierony. iuxta hebreum sic vertit. Sulcos eius inebriat multiplica fruges eius pluuus irriga eam & germini eius benedic. Cassiodorus. (Riuos) inquit (eius) id est apostolos vel alios fideles qui de illo repleto flumine misericordie dei bibent. (inebria). Idem. Glofa. Vt sibi & aliis sufficiant. Hierony. Riuus enim isti a flumine illo, id est a spiritu sancto emanant, qui nos diuersis gratiarum donis inebriat, per que donationum genera generationes multiplicatur ecclesie, vnde sequitur. (Multiplica gemina eius). Id est generationes illius ritui qui de flumine sancto profluxit vt per generationes succedentes beata predicatio non deficiat, sed multiplicetur, vti & catholica semper crescat ecclesia, & cum multiplicaueris in stillicidiis eius letabitur germinans. Glo. in stillicidiis inquit, id est in guttis doctrine eius letabitur, quia inde perficitur & germinans. id est qui inde incipit. Cassiodorus. Stillicidia enim sunt guttæ que de tectis cadunt, non pondere sed assiduitate penetrantia, in primordiis ergo suis omnis fidelis germinans letabitur in stillicidiis. Hieronymus. Nam (Stillicidia) hec in nobis primum defluunt, de hinc riuus fit. Post hæc multiplicatur in generationibus, vt afferant fructum. Hugo card. Merito igitur letabitur germinans. Quia tu,

Benedices coronæ & anni benignitatis tue, & campi tui replebuntur vbertate.

Alia lita. tabernacu. lra

iohan. xv

Alia lita. scificatione templi tui. Aliasterribilis iusticia.

Cassiodorus. Luc. i. Ioan. iiii.

vi. Alia lita. saluator. Alias & maris lra. qui

Secunda pars

Alia lita. accinctus. opescens sonitum

viii. Alia multi tudine. Alias laudantes facies

ix. Alia lita. iram eam. Alias vbertate dita ea

Alia lita. riuus dei repletus est aqua

Alia lita. preparabis frumentum eorum quia sic fundasti ea

iohanis. vi.

xi. Aliter legitur. Alias sulcos. Alia lita. fruges

xii. Aliter legitur. Alia lita. coronam

net

Psalmus. lxxv

mini. Vnde dominus ad Abraham. In semine tuo inquit benedicentur omnes gentes. (Et audiat facite vocem laudis eius). Glosa. Quasi dicat. Non vos ipsos laudatis, sed eum cuius gratia sumus, quod sumus. Cassio. Vel (audiam facite vocem) quia pater de filio dicit. Hic est filius meus dilectus. Glosa. Eius laudis dico vocem, audiam facite.

Qui posuit animam meam & ad vitam & non dedit in commotionem pedes meos.

Augusti. Glosa. Cassio. Nunc enumerat quibus de causis misericordia domini praedicatur. Duo enim sunt ista sacramenta liberationis. Primum est, quod nos per munus baptismatis ducit ad vitam. Non enim illic nostris meritis peruenimus, sed beneficio misericordiae attrahimur, ideo dicit, (qui posuit animam meam). Glosa. Quae in morte erat in se ad vitam. Hugo cardinalis. Id est applicuit deo, qui est vita. Hieronymus. Ne eam perpetua consumeret mors. Mors enim christi occidit mortem nostram. Glosa. Et quia opus est ut preleruet quis in finem propterea sequitur. (Et non dedit in commotionem pedes meos). Cassio. Hoc enim est secundum ne scilicet nos exinde permittat expelli qui gravibus vitis probamur onerari. Ipse enim pedes & gressus nostros non sinit commoueri, qui Petro manum ne mergeretur extendit. Sequitur

Quonia probasti nos deus, igni nos examinasti, sicut examinatur argentum.

Hiero. Nunc succedit vox martyrum. Cassiodorus. Per hos enim tres versus loquitur ecclesia ex membris quibus tribulationibus fideles affligantur. (Quoniam inquit probasti nos deus). Cassio. Probat namque nos deus, quando per diuersa temptationum genera, per sui nominis confessionem tolerantiam beatitudinis indulget. Aug. Glosa. Probasti quidem aduersis, sed non in preceptis dedisti, igne nos examinasti. Glosa. Id est non in cinerem vertisti, sed fortis abstulisti. Cassio. Ignis scilicet charitatis, qui non sinit sentire tormenta, vel igne tribulationis. Cassio. Iste autem ignis non consumptus est, sed purgatorius ideo dicit. (Sicut examinatur argentum). Idem. Nam argentum ideo igne decoquitur, ut purius inde reddat. Glosa. Et ideo non dicit sicut fornax, quod omnino comburitur sed sicut argentum.

Induxisti nos in laqueum & posuisti tribulationes in dorso nostro, imposuisti homines super capita nostra.

Cassio. (Induxisti nos) inquit (in laqueum). i. intrare nos fecisti custodie cathenas, quas martyres sustinere meruerunt, laqueum quidem qui non deciperet, sed probaret. Qui corpus neceret, sed animae vincula dissolveret, qui non ad reatum perduceret, sed absolutionis dona praestaret. (Posuisti tribulationes in dorso nostro). Cassio. Verba scilicet quae & Paulus pertulit, & reliqua fidelium turba sustinuit. Per hoc enim designat corporeos dolores quos de illatis verberibus martyres sustinebant. (Imposuisti homines super capita nostra). Hiero. Homines, i. peccatores imposuisti super nos, ut nos

sustineamus per patientiam. Cassio. Hi namque sunt illi homines qui persecutionibus semis factos martyres diuersis cruciatibus affligebant. Hos homines dico (imposuisti super capita nostra) ut scilicet dares ei potestatem capitale in nos ferre sententiam.

Transiimus per ignem & aqua et eduxisti nos in refrigerium.

(Transiimus) inquit (per ignem & aquam). Hugo. card. Id est per aduersitatem quae vrit, & prosperitatem quae dissolvit. Glo. ignis namque vrit, aqua corrumpit, & attende congruum ordinem. Prius enim ignem postea aqua ponit. Vas enim igne solidatum aquam non timet. Si vero solidatum igne non fuerit, tanquam lutum aqua soluetur. Hiero. Cassio. Glosa. Vel ad literam per hanc elementa martyrum ostendit viarias, quas in diuersis passionibus meruerunt, per laqueos, per cruce, per verbera, per ignes, & alia diuersa supplicia dum alios ignis assumptis, alios aqua deuorant. Quorum sequitur illius laqueum beata promissio, cum dicitur. (Et eduxisti nos in refrigerium). Glosa. (Et eduxisti) inquit spe nos, post austeritatem tribulationum, (in refrigerium) id est in requiem eternam. Cassio. Est enim refrigerium post vites curas delectabilis, & amena securitas quam in illa retributione suscipiunt, qui hic pari pro domini nomine meruerunt. Vnde sequitur.

Introibo in domum tuam in holocaustis reddent tibi vota mea quae distinxerunt labia mea.

Glosa. Cassio. Ecce quae bona contra praecedentia mala. Ecce refugium. (Introibo) inquit in domum tuam. Cassio. in illam scilicet futuram iherusalem ubi non holocausta pecudum, sed puritas queritur animarum, vnde dicit (in holocaustis). Idem. Glosa. id est ut offeram me conspectui tuo cum holocaustis bonorum operum, quae prius exhibui, (ut reddam tibi vota mea). Cassio. id est laudes tuas perpetuo cum angelis decantem. Glo. Vel (ita introibo in domum tuam) futuram scilicet. Et interim hic (reddam tibi vota mea) id est (vota laudis) quae distinxerunt labia mea. Hugo card. id est distinxerunt & discrete promiserunt. Aug. Glo. Non enim reddit qui non distinguit, ille autem distinguit, qui dicit se nichil esse, deum vero omnia, & se cogere, non illum se. Cassio. Vnde sancti tunc distinguunt vota quando dominum laudant, & semetipsos accusant reputantes se meruisse afflictiones quas sustinent. Et in eis gratias agentes, deum laudantes, & eius iustitiam & misericordiam praedicantes. Hugo. card. Glosa. Reddam dico vota mea quae distinxerunt labia mea.

Et locutum est os meum, in tribulatione mea.

Hugo cardina. Et vota scilicet illa reddam quae locutum est os meum in tribulatione mea id est dum erant in tribulatione quo tunc solent homines multa votare. Cassio. in hoc autem beatam tolerantiam sanctitatem ostendit. Multi enim in tribulationibus peccata carnis imbecillitate, & laudes decantent. Sed nouerunt sancti in tribulationibus positi pura mente deum laudare, sicut sanctus iob fecit. Glosa. Vel locutum est os meum, quod sequitur.

Psalmus. lxxv

fori

Holocauisti medullata offeram tibi cum incenso arietum offeram tibi boues cum hircis.

Hugo cardinalis. (Offeram) inquit (tibi holocausta medullata) id est sacrificia deuotione & charitate plena. Cassiodorus. Holocausta enim (medullata sunt sacrificia, quae puro atque intimo corde deo offerimus, quae firmitatem habere debent medullae & pinguedinem fidei salutaris. Augustinus. Glosa. Vel per medullas charitas intelligitur, quae intus est, non in superficie, ut est illis qui hominibus placent. (Offeram) inquit illa (tibi cum incenso arietum) id est cum oratione apostolorum qui sunt duces gregis. Cassio. Incensum namque significat orationes quae instar thymiamatis diuinis aspectibus offeruntur. Arietes vero apostolos, qui duces Christiani populi pijs predicationibus extiterunt. Idem. Augustinus. Glosa. Quorum utrumque coniungit dicendo. (Cum incenso arietum). Quia incensum suauissimum est domino quod apostolorum traditionibus probatur adiudum. Vel quia duces gregis maxime orant pro grege. (Offeram etiam tibi boues cum hircis). Cassio. Per boues intelliguntur predicatorum, qui peccata humana foeliciter exorantes, eorum sensibus celestis verbi semina condebant. Hircus vero dictus est, quasi hirsutus, & significat diabolo ferientes, qui vitis vestiuntur hispidis. Quos cum bobus offert ecclesia, quando conuersi peccatores Christo domino confitentur. Augustinus. Glosa. Et per poenitentiam sanati offeruntur. Non per se sed potius adiuncti bobus, quia scilicet fecerunt si bi amicos de manona iniquitatis peccata elomosis redimentes.

Venite, audite et narrabo omnes qui timetis deum quanta fecit anima mea.

Cassiodorus. Glosa. Quarta pars ubi iam expositis omnibus monet. Non rudes, sed iam deuotos, ut exemplo suae liberationis amplius confidat in domino. Benedicens eum de exauditione. Hugo cardinalis. Et tanquam aliquis ab eo quereretur. (Quare tot & tanta offers deo? Respondet. Venite. Glosa. Fide audite mente. Hugo cardinalis. Fides enim aures obedientiae aperit. Venite dicite vos omnes qui timetis deum. Augustinus. Glosa. Quia si deum non timetis non narrabo, nec vos audietis. (Et narrabo) inquit quanta fecit anima mea, quia si vultis, eadem faciet & anima vestra. Cassio. Audiamus igitur & nos quanta fecit anima ipsius, ut & nos discamus petere quae matri nostrae nouimus dominum contulisse. Glosa. Quanta autem sibi fecerit subdit dicens.

Ad ipsum ore meo clamaui, et exultavi & sub lingua mea.

(Ad ipsum) inquit (ore meo clamaui) Glosa. Tanquam diceret, hoc fecit anima mea ut clamarem ad ipsum, cum gentes ad ydola muta clamet. (Ego) vero non (sed ad ipsum deum ore meo clamaui). Glo. Publice confitendo & praedicando. Cassiodorus. Ore enim suo clamat qui corde puro supplicat, recta conscientia non voluntate peruersa. Et exulta

ui sub lingua mea) Idem. Id est in conscientia quae cor nostrum sub lingua nostra est, ubi cuncta cogitatione laudamus. Glosa ipsum namque publice praedicant, & in secreto confessus sum, quia hoc in corde habeo quod in ore. Hoc autem feci, quia.

Iniquitatem, aspexi in corde meo non exaudiet dominus.

Cassiodorus. In hoc enim exponit quod supra dixerat. Exultavi sub lingua. Nam qui deum laudat in corde suo non debet sensum varia imaginatione confundere, nec aliquam iniquitatem conspiciere. Sed totam illi mentem vigilantissime deputare locum in eo diabolus nequeat inuenire. Sic enim puritas orantis accipitur, si nullis cogitationum fordibus poluatur. Dicit ergo, si hoc feci, non exaudiet dominus, ostendens quoniam qui talia faciunt suauibus illusionibus illuduntur. Glosa. Et quia iniquitatem non aspexi.

Propterea exaudiuit deus, & attendit vocem deprecationis meae.

(Propterea) inquit (exaudiuit deus). Cassiodorus. ille enim clamor ascendit ad dominum, qui pollutionem rerum non habet humanarum. Intendentes enim ad ipsum talem recipimus vicissitudinem ut & ille nos miseratus intendat, denique hoc sequitur. Et attendit voci deprecationis meae. Hugo cardinalis. (Exaudiuit) inquit in bonis obtinendis. (Et attendit) voci deprecationis meae, in malis a mouendis. Cassiodorus. Supplicemus ergo ut det nobis orationem purissimam quatenus fideliter exoratus, & ille nos plenissime de sacramento suae pietatis exaudiat. Hieronymus. Pater enim aures eius iustorum precibus semper patent. Glosa. Et quia haec bona fecit anima mea, propterea.

Benedictus deus, qui non amouit orationem meam et misericordiam sumam a me.

Hugo cardinalis. Pro his igitur omnibus gratias agens concludit dicens. (Benedictus deus, qui non amouit orationem meam). Lyra. Repellendo eam, propter peccati maliciam, & misericordiam suam a me, supple non abstulit. Sed magis beneficia suae misericordiae contulit. Cassiodorus. Glosa. Ista enim duo connexa sunt. Nam quando deus deprecationem non amouit, misericordiam suam sine dubitatione concedit. Quando vero oratio nostra suspensatur & illius misericordia protelatur. Glosa. Si igitur tua non est a mora oratio, securus esto quod misericordia quae si differtur, non tamen aufertur quod dandum est.

Psalmus. lxxvi

Titulus In finem & in hymnis Psalmus cantici David.

Hieronymus. Iste psalmus licet parvus sit, tamen apostolorum prophetarumque continet vocem qui aut venisse dominum, aut venturum gentibus pra-

Lyra. Dicunt aliqui quod psalmus iste est gratiarum actio pro fertilitate cuiusdam anni. Pro quo gratias agunt. Et secundum hunc sensum prosequitur expositio nem suam.

lia litera
victori il
psalmis ca
ticu carmi

Psalmus. lxxvi.

dicantur. Cassiodorus. Post canticum itaq; resurrectionis deprecationem propheta subdit, ut benedicti a dei benedictione ducantur. Per aduentum enim Christi omnium benedictionem pphetat. Augustinus. Vel quia in precedenti psalmo monuerat nos benedicere deum, quod non possumus nisi ipse prior benedicat nos. Ideo hic precatur benedixi. Intentione autem monet nos ad laudem. Et diuiditur in tres partes. In prima petit benedictionem, ut habeat notitiam dei. In secunda hortatur confiteri, pro directione & iudicio, ibi (Confiteantur) In tertia monet istud idem, sed tamē p alia causa, videlicet pro fructu terrae dato, ibi (Confiteantur), dicit ergo.

Alia lectio ex hebreo.

ps. lxxvi.
Alia lit.
non hebraea
habet qd se
quitur

Deus misereatur nostri & benedicat nobis, illuminet vultum suū super nos, & misereatur nostri.

Hieronymus. Primatq; de precatio eius est, ut misericordiam suā tribuat deus deinde benedictionē. (Deus inquit misereatur nri, & benedicat nobis. Cas. vbi bene prius misereatur petijt, qui de meritorum suorū ope re nō praeiumpit. Prius enim fuit, ut misereatur errantibus. Et postea benedictionis suae dona praestaret. Ait ergo, Deus misereatur nostri. Lyra. Pecata dimittendo (& benedicat nobis.) Par. cantor Gratiam infundendo. Augustinus. Glos. Sed quia multi volunt benedici copia rerum pulchritudine potentia, ambitione, prole, & alijs huiusmodi, quae quidem a deo sunt. Sed cōmunia sūt bonis & malis addit quod proprium est iustis (illuminat vultum suū super nos.) Idem. Haec enim est benedictio dexterae nam benedictio sinistrae in temporalibus est quae sunt cōmunia bonis, & malis. Si enim solis bonis darentur, putaret malus propter haec colendum esse deum. Quod si solis malis, timeret infirmus ad deum conuerti, ne haec sibi deciderent. Iste ergo benedictionem dexterae desiderans ait. (Illuminet) id est ostendat deus pater (vultum suū claritatem scilicet filij sui, qui est vultus patris. (Super nos) ut ab eo lucem capiamus (Glosa. Nō autem ideo dicit. (Illuminet vultum suū super nos), quasi vultus eius sit sine lumine, qui est lumen de lumine, sed ideo ut quod est, reueletur iuper nos. Cassiodorus. Illum enim humanus videre non potest sensus nisi qui splendoris fuerit claritate perfusus. Hieronymus. Vel illuminet vultum suū super nos, ut nō illum tristē videamus in peccatis nostris, sed gaudentem in virtutibus, nec eum sentiamus iudicem, sed patrem. Sequitur. (Et misereatur nostri.) Cassiodorus. Necessaria certe re petitio, quoniam & a misericordia domini proficere incipimus, & in bona spe ipso largiente feruamus. Glosa. Ad hoc autem illuminet nos.

ii
Alia lit.
ut naa fiat,

VT cognoscamus in terra viam tuam, in omnibus gentibus salutare tuum.

Cassiodorus. Glosa. Ad hoc enim petit ut benedicat nos, & ut illuminet vultum suū super nos)

ut scilicet (cognoscamus interra.) Glosa. Id est in praesenti vita viam tuam. Cassiodorus. Viam illam videlicet veritatis id est dominum saluatorem qui nos ducit ad viam in qua nemo errare poterit nisi qui ab eius regulis deuote praesumit. Quae autem sit illa via, consequenter exponit cum dicit. (In omnibus gentibus salutare tuum.) Hugo cardinalis. Glosa. Id est Christum saluatorem, de quo scriptum est. Videbunt omnes fines terrae salutare dei nostri. Et quia viderunt oculi mei salutare tuum. Hieronymus. Vbi enim nos habemus in latino salutare, in Hebræo Iesús dicitur. Quem nō tum fieri petit, non in vno populo tantum, sed in omnibus gentibus. Licet enim prius notus esset in Iudaea deus, non tamen via seu salutare eius, id est Christus.

Confiteantur tibi populi deus, confiteantur tibi populi omnes.

Hugo cardinalis. Glosa. Secunda pars vbi postnotitiam vitę petiram, hortatur confiteri deo, pro directione & iudicio futuro, vñ dicit. O deus. Confiteantur tibi populi. Hieronymus. Cassiodorus. Quid confiteantur vtiq; peccata sua, vel certe confiteantur gloriam tuam, ut in filio te videant. in illo te adorant, & ideo verbum hoc (Confiteantur) geminatur. Augustinus. Glosa. Ut scilicet confessione se accusent, & inde confessione te laudent, & non solum populi vniuersi terrae. Sed etiam (confiteantur tibi populi omnes. Ne dicatur ecclesia nō vtiq; diffusa. Cassiodorus. Ut donatistę putant. Hugo cardinalis. Nec tantum confiteantur, sed etiam.

Laetentur & exultent gentes, quoniam tu iudicas populos in aequitate, & gentes in terra dirigis.

Augustinus. Glosa. Et quia confessio ista non dicit ad poenam, cum iam confessi non timeant futura iudicia tanquā ibi dānandi, quibus Christus est aduocatus, non vindex, propterea laetentur & exultent. Hugo car. Non solum iudaei, sed etiam gentes quia bonus est cui confitentur, qui confessos liberat, & superbos damnat. Hieronymus. Laetentur igitur quoniam per confessionem de captiuitate diaboli liberatę sunt, & quae ante incuruabantur ad adoranda idola ligna, & lapides, nunc erecto vultu celos respiciunt. Cassiodorus. Nec quēquā moueat quare gentes letari iubeat, & exultare cū iudicium dominū dicat esse facturū in quo potius timere debuissent, quia de illis hoc dicit, qui iam confessi peccata formidare, nequeunt ventura iudicia. Glosa. Vnde consequenter subdit cōuertens sermonem ad ipsum. (Quoniam) inquit iudicabis, id est iudicabis in futuro iudicio populos in aequitate. Hieronymus. Non enim accipis personam vnius gentis, sed omnibus deus est. Et nō solum iudaei tibi placent, sed omnis mūdus tuus est. Glosa. Et ideo equitas illa non est timenda bonis quos modo dirigit, vnde sequitur (& gentes in terra dirigit). Cassiodorus. vtiq; in hoc mundo, vbi ea facis delicta propria confiteri, ut diabolico ne queant errore subuerti. Hiero. Et dirigit ut ambulant viam rectam, quae ante non recto pede gradiantur.

iii
Alia lit.
laudent
Alia lit.
& gentium
que in terra
sūt ductor
earū semp
ternus

Psalmus. lxxvii. focii

v
Tertia pars
Alia lit.
sermon

Confiteantur tibi populi deus, confiteantur tibi populi omnes, terra dedit fructum suū.

Glosa. Hugo cardinalis. Tertia pars in qua verum hūc repetit, & eadem in vtroq; fit admonitio, sed ista ad aliud tendens, vnde aliam confessionis causam adiecit, dum dicit. Terra nostra dedit fructum suū. Hiero. Glosa. Maria genuit Christum. Hec enim terra nostra est de nostro limo, de nostro luto, de nostro semine, de Adam cui dictum est. Terra es, & in terram ibis, quae fructum quem ille perdidit in paradiso, terra ista dedit in filio. Iste enim fructus factus est, ut illum ederemus, ut carnem eius manducaremus. Iste fructus est virgo de virgine, dominus de ancilla, deus ex homine, filius ex matre, fructus ex terra, iste granum frumenti, quod in terra cecidit, & mortuum est, & fructum multū attulit. Nam Christus homo dedit fructum suū, reparationem scilicet, & benedictionem, vnde sequitur.

Benedicat nos deus deus noster, benedicat nos deus, & metuant eum omnes fines terrae.

Hieronymus. Glosa. Quod dicit ter deus trinitatem significat, dum vero dicit eum nō eos vnitatem Gregorius in mora. lob. lib. xviij. Qui enim non eos sed eum subdidit, vnum tria quae dixerat intinuit. Cassiodorus. Glosa. (Benedicat) inquit nos deus pater, deus fili. Hugo cardinalis. Qui per se formitatem naturę & beneficio redemptionis est deus noster. Glosa. Non gentium, licet enim ipse sit deus omnium per naturam, noster tamen factus est proprie per gratiam benedicat nos deus spiritus sanctus. Cassiodorus. Ideo autem geminat benedicat nos, quia hoc sepe repetendum, & sine fine constat oporandum, quod semper necessarium, semper constet esse proficuum. Glosa. Deinde tanquā quæretur ad quid valeat humilimodi benedictio, sequitur. (Et metuant eum.) Hugo cardinalis. Timore filiali. (Omnes fines terrae.) id est omnes filij, in quibus amor terrenorum finitus, & consumptus est. Cassiodorus. Glosa. Timor enim dei inter beneficia postulat, sed timor iste non ex humana trepidatione contingit, sed diuina inspiratione praestatur. Est enim timor inter prima dei munera quoniam qui illum timere nesciunt, & amare nōde sinunt. Hunc ergo timorem terra finibus propinqua miseratus optauit, ut & credere inciperent. Et credita cauta sollicitudine custodirent. Hieronymus. Vel hoc dicit, quia insipientibus loquitur. Timere enim insipientium est, Diligere perferre.

Hierony

Alia lit.
victori ad
victoriam.

Psalmus. lxxvii.

Titulus In finem & Psalmus canticum David.

Lyra. Post apostolū ad Ephe. ij. exponit scripturam huius psalmi de emissionē spiritus sancti post ascensionem Christi. Est enim propheta de futuris beneficijs per Christum exhibendis, quod prauidet David in spiritu fecit hunc psalmū, & expo

nit illum Lyra de Christi resurrectione & ascensione.

Glosa. Hugo cardinalis. Et est sensus. Iste psalmus canticum dirigens nos in finem, id est in Christum est David propheta, qui hic agit de exaltatione Christi, & suorum hic & in futuro, & aduersariū ruina, ut omnes deo contenti. Et est iste psalmus spiritualiter intellectus plenus legis & euangeliorum sacramentis. Et diuiditur in sex partes. In prima agens de resurrectione Christi ostendit, quod bonis & quod malis futurum sit, & hic, & in futuro, ut bonos laetificet, & malos terreat. In secunda agit de verbo euangelij ibi, (Deus cum egredieris) In tertia de donationibus Christi ascendit, ibi (dum discernit.) In quarta operationes dei exponit, ibi (Deus noster, deus sal. fa.) In quinta affirmas precatur ecclesia dilatetur, & confirmetur, ibi (in ecclesijs). In sexta dicit qd Christus qui ascendit, veniet ad iudicandum, ibi (psalite). Propheta ergo praedicans Christum per resurrectionem exaltari ait.

Exurgat deus & dissipentur inimici eius, & fugiant qui oderunt eum a facie eius. Cassiodorus. Confidēt enim propheta videtur optare qd nouit esse venturum Vnde perit Christi resurrectionem in qua dissiparentur aduersi, id est iudaei, dicens (Exurgat deus.) Glosa. id est resurgat Christus a morte. (Et dissipentur inimici eius.) Hugo cardinalis id est iudaei qui antichristomarche dicuntur inimici Christi. Augustinus. Glosa. Primum iam factum esse cognoscimus. Surrexit enim Christus & inde dispersi sunt inimici eius iudaei, scilicet per omnes gentes. (Et fugiant qui oderunt eum a facie eius) Glosa. Non loco, quia ubique praesens est, sed metu animi timendo scilicet non latendo. Hieronymus. Non autem dicit pereant (sed fugiant). Quia peccatores in conspectu dei non possunt stare. Cassiodorus. Augustinus. Glosa. Et est gratissima sedictio & horrenda increpatio, ut ab eius facie fugiant, cuius ubiq; constat esse praesentiam, & ut velint & conentur quod nullatenus fieri potest. Non autem solum fugiant, sed etiam.

Sicut deficit fumus deficiant, sicut fluit cera a facie eius, sic pereant peccatores a facie dei.

(Sicut deficit fumus inquit (deficiant). Augustinus. Glosa. Extulerunt enim se iudaei ignibus odiorum suorum in superbiae typum insultantes crucifixo, & clamantes crucifige, & inde mox sicut fumus euauerunt. Cassiodorus. Fumus enim est ex flama ista corruptibili, surgens tenebrosa conglobatio, quae quanto plus extollitur tanto magis per innania tenuatur. Cui peccatores merito comparantur quorum actiones dum in alto confurgunt necesse est ut sua magis velut fumus elatione deficiant. Hierony. Nō tamen hoc optat, ut in nichilum reducantur. Sed ut quiescant a peccatis suis. Vnde sequitur. (Sicut fluit cera a facie ignis) Hiero. Sicut enim cera soluit & nō perdit naturā

Diuisio

ps. lxxvii.

Ioan. xxi.

Glosa

Alia
tabesce

Hierony

ij

Psalmus. lxxvij.

nam, sed molescit, sic & isti non pereant, sed de po-
nant malitiam suam, & sic conuertantur ad poen-
tentiam, & saluentur. Augustinus. Glosa. de penite-
tiis enim hoc intelligi potest. Potest etiam in-
telligi ut per hanc futurum iudicium comminetur,
iggo tollitur peccatores a facie dei, qui erit ignis
ad poenam impiorum, & ad lumen iustorum unde
subditur. Sic pereant peccatores a facie dei. Hie-
ronymus. Quia non sunt digni videre deum. Glosa.
Exontra vero de iustis ait.

iii
Alia litera
lectentur.

Et iusti epulentur, & exultent in co-
spectu dei, & delectentur in laetitia.

Hieronymus. (Et iusti) inquit qui permanent in
sua iustitia, & vitia non habent, epulentur & exul-
tent. Augustinus. Glosa. In delictis que sunt in
conspetu dei, Hierony. Grandis certe fiducia hec
est exultare scilicet in conspectu domini. Cassiodorus.
Vbi semper est desiderabilis & vera laetitia. Quale
enim est exultare sub conspectu tanti iudicis, ut il-
lum quem hic iuste metumus, ipsius munere libe-
rati sub eius presentia gaudeamus? Adiecit autem
Et delectentur in laetitia. Idem. Quia dum laetitia
suam nullo modo sine claudenda, suauis in ea
delectantur, quam se amissuros esse non sentiunt.
Glosa. Deinde conuertit se ad eos quibus spem de-
dit, Et hortatur eos, quasi dicat, Resurrexit domi-
nus Et ideo.

iii
Alia lit.
p. delecta.
Alia lite
domino nos
men eius

Cantate deo psalmum dicite nomini
eius iter facite ei qui ascendit super
occasum, dominus & nomen illi.

Hugo cardinalis. (Cantate) inquit deo ad literam
id est laudate eum in ecclesia cantando. Glosa. Vel
mente viuendo deo. (Psalmum dicite nomini ei)
Hugo cardinalis. Idem. Recte operando ad hono-
rem nominis eius. Cassiodorus. Cantat enim deo qui
contemplationem eius puto ac fidei semper ani-
mo conuertit. (Psalmum) vero dicit nomini eius
qui opera efficit quae ille praecipit. Sequitur (iter
facite) id est corda vestra purificata praeparate que
dignetur sanctus dominus introire. Hugo card.
Vel iter facite praedicando. Gregorius in morali.
Iob. lib. xix. Iter enim ei faciemus, cum eius glo-
riam fidelibus mentibus predicamus. Hinc Ioan-
ni dicitur. Praeibis ante faciem domini parare vi-
as eius. Cassiodorus. Vnde cui fiat istud iter ostendit,
cum dicit (Et quia ascendit super occasum.) Hie-
ronymus. Mortis scilicet dum victor remeat ab in fe-
ris. Lyra. (Qui ascendit super occasum.) In hebraeo
habetur in Araboth, & ut dicunt hebrei, nomen est
proprium vnus de septem coelis qualiter autem
distingunt septem coelos non est praesentis specu-
lationis sed secundum eos hac est vera litera, Qui
ascendit in coelum & compertit Christo, quia Chri-
stus ascendit in coelum empireum. Eadem vero est
sententia, Qui ascendit super occasum, nam iudei
adorabant ad occidentem, declarauit inquit Lyra
in Exodo, &. iij. Regum de constructione templi
Salomonis. Gregori in moralibus, libro. xix. Su-
per occasum namque tunc dominus ascendit, quia vn-
de in passione occubuit, inde maiorem suam gloriam
resurgendo manifestauit. Et mortem quam pertu-

Luce. i

Alia lectio
ex hebraeo.

Gregorius.

lit, resurgendo calcavit. Cassiodorus. Ascendit itaque
dominus Christus super occasum a mortuis resur-
gendo, ut captiuam duceret captiuitatem nostram,
& mors linqueret liberos, quos peccatis alliganti-
bus tenebat obnoxios. Idem. Hieronymus. Aug.
Glosa. Vel ideo dicit. (Qui ascendit super occasum).
Quia si in nobis non occidat sol iniquitatis, non
potest oriri sol iusticie. Cassiodorus. Et ne quisam
bigeret qualis iste sit qui ascendit super occasum,
addidit (dominus nomen illi) ut nemo dubitaret
deum esse dominum saluatorem quem nefandi in
dei ut communem hominem occidendum putave-
runt. Glosa. Quia scilicet dominus est. Vnde duo
bus discipulis quos misit in castellum ait. Et si quis
vobis aliquid dixerit, dicite quia dominus huius opus
habet. Hugo cardinalis. Et quia eos qui deoparant
iter persequitur diabolus, & mundus, propterea ne
in tribulationibus contristari deficiant, hortatur
eos dicens.

5
turbabunt
additum est

Exultate in conspectu eius, turbabun-
tur a facie eius patris orphanorum,
& iudicis & viduarum.

Cassiodorus. (Exultate) inquit non in huius seculi
caduca letitia. Non in presenti hominum compe-
dit, sed in conspectu eius. Glosa. Etiam (dum in fa-
ciendo) iter occurrunt tristitia. Cassiodorus. Quali-
bet enim poenas quis hic patitur consideratio
ne futuri praemii semper erigatur. Hieronymus.
Eius ergo nos conspectus gaudere oportet, & non
in huius seculi illecebris delectari. Glosa. Ideo au-
tem (exultate) quia qui vos turbat in conspectu ho-
minum, (turbabuntur a facie eius. Hugo cardina-
lis. Christi scilicet. Cassio. Postquam enim supra di-
xit in conspectu domini beatis esse gaudendum.
Nunc a facie ipsius praedones atque impios asserit
esse pellendos, qui orphanos ac viduas seu cupi-
ditate dilacerant. Turbati enim & nimium formi-
dantes a facie dei tales expelluntur quando audie-
runt. Ite maledicti in ignem eternum, qui paratus
est diabolo & angelis eius. Sed quis sit iste a cuius
facie expelluntur exponit cum dicitur. (Patris or-
phanorum, & iudicis viduarum, de quo & alibi le-
gitur. Pupillo & viduae tu eris adiutor. Lyra. Chri-
stus namque verus deus proprie dicitur pater orpha-
norum eos nutriendo, & iudex viduarum eas de in-
iuriis sibi illatis eo quod non possunt se defendere vin-
dicando. Augustinus. Glosa. (Orphani) autem sunt
quibus mortuus est mundus & diabolus pater, &
concupiscentia mater. (Viduae vero) quibus error ma-
ritus moritur, & in quibus habitat deus. Hierony-
mus. Vel secundum aliam literam, tunc turbabun-
tur a facie eius patres orphanorum, et iudices vi-
duarum. Illi scilicet qui se nunc tutores & iudices
dicunt, & hac occasione decipiunt res inopum.
Tales enim tunc confunduntur, cum respiciet cor-
perit altissimus. Hugo cardinalis. Nec in hoc solo
erit consolatio eorum, quod turbabuntur a facie eius.
Sed in hoc etiam quod in praesenti habitat deus in
ipsis, unde sequitur.

vi
Aliter legi
Alia solita
rios vnan-
mes.

Deus in loco sancto suo, deus qui in
habitare facis vnus, & moris in domo

Psalmus. lxxviii.

foib

Hieronymus. (Deus) inquit (in loco sancto suo, id
est in anima fidei. Vbi cum enim sanctitas est, ibi
habitu dei est. Cassiodorus, vel ideo dicitur,
(Deus in loco sancto suo, quia non mutat, sed fir-
mam & mutabilem seruat sententiam, qui licet mu-
tet tempora, non tamen consilia. (Deus) inquam
(qui in habitare facit vnus moris). Gl. Id est vna
nubes vnus sentientes. (in domo). Hieronymus.
Id est in ecclesia in qua fideliter consistentibus spi-
ritum claritatis infundit, qui vnus moris sunt, &
non mutantur. Siquidem iustus non mutatur, quia
semel indicabit i sua iustitia permanere. Peccator
vero insipiens sicut luna mutatur, in hebraeo autem
habetur (Deus qui in habitare facit monachos in
domo) id est in quibus non habitat peccati. Glo.
Hunc autem locum deus gratia sua aedificat non
meritis, unde sequitur.

7
Alia
educet
Alia in cre-
diti.

Qui eduxit vinctos in fortitudine si-
militer eos qui exasperant qui habi-
tant in sepulchris.

Cassiodorus. (Qui eduxit) inquit vinctos in forti-
tudine. Quia alligato diabolo eduxit victos quos
tenebat ille captiuos, eos ab inferno liberans, & ad
gaudia regni coelestis eleuauit. Augustinus. Glo.
Vel quia soluit grauia vincula peccatorum quibus
impediebantur homines ne ambulare in via pre-
ceptorum. Eduxit autem eos in fortitudine, quam
ante eius gratiam non habebant. Similiter edu-
xit eos qui exasperant. Glosa. blasphemos scilicet
in deum. Vel qui exasperant persequendo bonos
resistendo iusticie, cum sint omnino mortui, id est
occupati in operibus mortuis. Vnde sequitur. Qui
habitabit in sepulchris, Cassiodorus. Tales enim sunt
blasphemi, & pessima se conuersatione tractantes
qui viuunt in sepulchris, id est qui foetida &
carnali actione sepulti sunt. Aug. Glo. Vt nec ve-
lint nec possint ambulare vincti cum & voluit am-
bulare, nec possunt deus precatur ut possint, isti
vero habitant in sepulchris, de quibus alibi dicitur
quod a mortuo perit confessio. Tales enim vene-
runt in profundum malorum, & ideo contemunt ma-
la sua defendentes. Vtrosque tamen gratia Christi
eduxit, sed in fortitudine.

8
Dyapasma
Secundum
Alia litera
per desertum
semper.

Deus cum egredereris in conspectu
populi tui, cum pertransires in deserto

Glosa. Hugo cardinalis. Secunda pars ubi agit
de verbo euangelij exhibito per egressum Christi
a parte, id est per incarnationem. Sed primo potest
exponi ad literam de egressu domini ante filios
Israel, & de beneficiis quae fecit eis deus. Vnde di-
cit. (Deus cum egredereris in conspectu populi tui)
Israel scilicet. Hieronymus. Cassiodorus. Deusem
secundum historiam antecederat populum suum
egredientem de egypto, dum in columna nubis ap-
paruit. Et dum in deserto eos mane largitate satia-
uit, Sed hoc melius ad populum pertinet Christianum.
Hugo cardinalis. Ad hunc ergo sensum sic
ait. (Deus) fili! Cum egredereris de sinu patris in
conspetu populi tui ut te visibile in carne osten-
deres hominibus. Augustinus. Vel egressus eius in
telligitur cum opparet in operibus suis. Apparet

autem non omnibus, sed eis qui nouerunt eius in
tueri opera. Opera scilicet quibus eduxit vinctos
in fortitudine & amaricantes. Qui habitant in se-
pulchris, & facit eos habitare vnus moris in do-
mo (cum pertransires in deserto). Hugo cardinalis.
Id est ad gentes conuertendas per predicationem
apostolorum. Augustinus. Cassio. Glosa. Desertum
enim erant gentes, quae ignorabant deum, ubi lex
nulla ab ipso deo tanta erat. Vbi nulli prophetae ha-
bitauerunt. Transiit ergo desertum, cum ad gentes
venit. Et tunc terra mota est, unde sequitur.

* Alia lite.
deus hoc est
in finem

Terra mota est etenim coeli distillaue-
runt a facie dei Sinaia facie dei Israel.

Cassiodorus. (Terra) inquit (mota est) id est terra
in homines, videtes tanta miracula, crediderunt.
& ad fidem excitati sunt. Lyra. Vel ad literam,
Terra mota est, quia mons synay tunc videbatur
tremere. (Etenim coeli distillaue runt). Glosa. Dum
scilicet manna in modum stillicidij descendit a fa-
cie dei, cuius presentia per columnam nesciebatur
Lyra. Et dum nubes densissima operuit montem
synay, ex qua stillabant pluuie. Glosa. Hugo car-
dinalis. Vellie. Terra dico mota est ad poenitenti-
am. Etenim pro quia. Coeli id est apostoli distil-
laue runt pluuia doctrinae, de qua sequitur postea.
Et hoc non se, sed a deo qui in illis est. Vnde sequi-
tur. (A facie). Hugo cardinalis. Id est a presentia
dei qui ait. Non enim vos estis qui loquimini, sed
spiritus patris vestri qui loquitur in vobis Dei di-
co qui dedit legem in monte synay (A facie dei is-
rael) id est videntis deum per fidem quod ad no-
tum testamentum pertinet. Hieronymus. In hoc
enim vnus veteris nouique testamenti designatu-
dinem. Nam qui coram israelitico populo in de-
serto praecessit, Ipse in euangelij deserta gentium
visitauit. Et per quem tunc in syna, huius genera-
tioni manna defluxit. Ipse christiane genti cor-
poris sanguinis sui manna in ecclesia submini-
strat. Glosa. Sed quid distillaue runt. Sequitur.

* Alia li
eleua
Alia li
& laborate
it confortat
u.

Pluuiam voluntariam segregabis de
pus hereditati tuae, infirmata est, tu ve-
ro perfecisti eam

Cassiodorus. Hic enim exponit illud quod supra
dicit. Coeli distillaue runt (Pluuia) inquit. Glosa.
Hugo cardinalis. Id est doctrinam & gratiam spi-
ritualis (Voluntariam) id est gratis a te datam.
& sine meritis, sed sola dei voluntate (Segregabis)
id est a iudeis qui te recipere noluerunt segrega-
tam dabis hereditati tuae) id est fidelibus genti-
bus facientibus fructum. Lyra. Ecclesia enim est he-
reditas tua tuo sanguine empta. Glosa. vel ad li-
tera pluuia hec manna fuit, quae ideo voluntaria
dicitur, quia data fuit ut satisficeret voluntati il-
lius gentis auidae comedendi. Cassiodorus. Glosa.
Quam dedit deus non alijs gentibus, sed heredi-
tati suae, id est populum iudeorum qui infirma-
tus est fastidio illius cibi desiderans carnem egypti,
vnde sequitur. (Et infirmata est). Augustinus.
Ipsa scilicet hereditas quando murmurantes man-
na respuerunt desiderantes escas carnum, & alia
quibus in egypto vesci consueuerant. Hugo card.
[iij]

Psalmus. lxxvii.

Diceres anima nostra arida est, nihil aliud respici-
unt oculi nostri nisi manna. Cassiodorus. (Vel in-
firmata est) hanc editas eius ad tempus domino sal-
uatore minime credendo. Hieronymus. Vel cum
Paulus iudicium mortis in se habuit. Vel cum Pe-
trus dominum ter negauit, siue cum discipuli in pas-
sione relicto domino fugerunt. (Vel infirmata est)
Hugo cardinalis. Glosa. id est per doctrinam pre-
dicationis cognouit infirmitatem suam & se nihil
esse ex se. (Tu vero perfecisti eam). Hieronymus.
Glosa. (Infirmata est) dico & tu perfecisti eam, quia
virtus in infirmitate perficitur. Lyr. Dedit enim
deus tantam virtutem credentibus, quod ex eccle-
siae persecutionibus magis creuit, & confirmata
fuit fides catholica. Glosa. Hoc autem ad litteram
stare non potest de iudeis quia populus ille per-
cussus est a deo non perfectus. Omnes enim in he-
remo prostrati sunt, nec introierunt terram promissi-
onis praeter duos. Per hoc ergo mittit nos ad mi-
sterium, quod primo executi sumus. Cassiodorus.
Tunc itaque perfecit hereditatem tuam, deus quan-
do gentes reliquas in supplementum credulitatis
admittit, unde sequitur.

^{x i}
Alia hōita
te.

Animalia tua habitabunt in ea, parasti
in dulcedine tua, pauperi deus.

Cassiodorus. In hoc enim ostendit unde infirma-
tam hereditatem perfecit. (Animalia inquit tua)
Glo. id est gentes quae tuae sunt, dum credit. Cas.
Animalia enim fuerunt gentes vera religione va-
cuatae, quae cum ad dominum venerunt factae sunt
eius. Haec autem animalia habitabunt in ea hære-
ditate scilicet, id est in ecclesia, cum verę religiōis
cultum ipso miserante perceperint. Unde cōsequē-
ter quae sunt ista animalia, & quomodo habitent,
exponit, dum dicit. Parasti in dulcedine tua pau-
peri deus. Glosa. (Parasti) inquit tu o deus (paupe-
ri) qui in se infirmus est, id est ad hoc praedestinasti
pauperē ut sit in hereditate tua. per hoc enim no-
tat praedestinos qui ab origine mundi, ipso mi-
serante preparati sunt. Et hoc non in illorum fa-
cultate (sed in dulcedine tua). Cassiodorus. Non lacu-
li huius, ubi amara patiuntur, sed in illa suauitate
in qua pauperes dei reges ditissimos antecellunt.
Hiero. Pauperes autem isti sunt sancti dei, in qui-
bus haec dulcedo defluxit, quae mellis ac saui sa-
poris vincit. Glosa. Dulcedo vero dei est, quae sit vo-
num non timore poenae sed amore & dilectione iu-
stificat. Sed per quos hoc fiet? Per euangelistas, qui
bus.

^{xii}
Alia līte
annunciatri-
cibus.

Dominus dabit verbum euangelizan-
tibus virtute multa.

Cassiodorus. (Dominus) inquit dabit verbum eu-
angelizantibus id est apostolis qui verbum eius ve-
neranda confessione predicabant virtute multa.
Glosa. Constantia scilicet fidei vel miraculorum.
Hugo cardinalis. Ut sint in fide fortes, & in mira-
culis potentes. Cassiodorus. ipsum namque euangeli-
um multarum constat esse virtutum. Quid enim
fortius quam animas saluare, quae errorum suorum vi-
tis poterant interire? Augustinus. Glosa. Ecce, er-
go quid operantur animalia, euangelizant. Et do-
minus animalibus cibaria subministrat, verbum

dei scilicet. Sed quis est qui dabit verbum euange-
lizantibus? Sequitur.

Rex virtutum dilecti dilecti & speciei
domus diuidere spolia.

^{xiii}
Aliiter legi

Hugo. sic lege ad hebraei. Reges exercituum fe-
derabuntur foederabuntur, & pulchritudo domus di-
uidet spolia. Gl. Virtutes dilecti dei, id est christi
apostoli sunt. Dominus ergo pater scilicet qui est
Rex virtutum dilecti filii dabit euangelizantibus
virtutem multam, in predicando. Ideo autem re-
perit dilecti quasi si quis aliquem diligit, semper eum
in ore habet, ergo spiritus sanctus propter amorē
quem habet in filium, frequenter eius meminit.
Hugo cardinalis. Rex dico virtutum. (Et speciei
domus id est ecclesiae quam decorauit Christus se-
ipso, apostoli, & alii sancti) Augustinus. Cassio-
dorus. Domus enim ista est ecclesia, cuius pulchri-
tudo seu species est diuidere spolia, quae tunc diui-
dit quando scilicet credentes ab idolis diuiduntur.
Et alij homines scelerati diabolo auferuntur &
ecclesiae iunguntur. Augustinus. Spolia enim dicun-
tur quae victis hostibus detrahuntur. Hugo cardina-
lis. Vel tunc spolia diuidit, quando ut apostolus ait,
quosdam dedit apostolos quosdam prophetas
quosdam autem euangelistas & huiusmodi. Dabit
autem dominus verbum non solum apostolis, sed
etiam vobis predicatoribus.

Si dormiatis inter medios cleros penae
scolumbę deargentatę & posteriora dorsii
eius in palore auri.

^{xiiii}
Alias termi-
nos.

(Si dormiatis) inquit. Cassiodorus. In praecipis
domini quiescentes, & in idipsum requiem haben-
tes Gregorius super Ezechielem omel. xj. Dormi-
re enim nostrum est a praua actione quiescere in-
ter medios cleros. Glosa. Hugo cardinalis. Id est
inter duo testamēta, per quae datur hereditas, cas-
siodorus. (Per cleros) enim autoritate patrum duo
testamēta, debemus accipere. Hugo cardinalis.
Quod si secundum illa vixerimus, hereditatem il-
lam in possessionem recipiemus. Lyr. Vel (Si dor-
miatis inter medios cleros) id est inter status eccle-
siae militantis scilicet, & triumphantis, quod fit quā-
do vtuntur homines bonis presentis vitae, ut non
amittant, sed magis acquirant bona aeterna. Nam
ut ait Ambrosius super Lucam. Sicut diuitiae impe-
dimenta sunt reprobis. Ita probis sunt adiumen-
ta virtutis. Gregorius super Ezechielem, homelia. xj.
Unde electi quia peruersorum operum se in quiete
tudine compescunt, terrena deserunt, coelestia con-
cupiscunt. Nimirum inter cleros dormiunt, quo-
niam temporalia fugiendo, & aeterna praemia de-
siderando a peruersis actibus quiescunt. Lyr. Qui
autem sic viuunt (penae scolumbę deargentatae
sunt) quia presentem vitam in conscientie puri-
tate ducunt. Cassiodorus. Vel (Penna) significant
celeritatem qua nos in illam patriam ducunt, si
hic in lege domini quiescere mereamur. Augusti-
nus. Glosa. Vel praecipua duo charitatis, in qui-
bus tota lex pendet & prophetae (columbę vero
deargentatae) significant ecclesiam, quae merito co-
lumbae deargentata dicitur, quia innocentiam ha-
bet columbae. Et diuini eloquiis argenteo candore
resplendet. Augustinus. Glosa. Per argentum enim

Psalmus. lxxviii.

fo. cxi

diuinū eloquū figuratur. Unde alibi. Eloquium
domini argēum igne examinatum. Hieronymus.
vel hoc ideo dicit quia exterior testamētum sen-
sus seu ornatus, in argenti nomine demonstratur
Occultiora vero mysteria in recondendis auri mu-
neribus continentur. Unde sequitur (Et postero-
ra dorsii eius in pallore auri). Cassio. Huiusnamque
colubae, posteriora, id est vltima in specie auri cla-
rificata resplendet, quia postquam de hoc mundodis-
cesserit, supra aurum eius gratia relucebit. Gregori-
us. ubi supra. Nunc enim haec columba, in pennis qui-
dem deargentata, id est sancta ecclesia, hic modo per
predicationi linguis clara est. In illa vero remunera-
tione quae sequitur, non iam argenti, sed auri ful-
gore decoratur. Ad illa namque inuisibilia bona per-
ueniens quae nec oculi vident, nec auris audiunt, iam
predicationis eloquium non indiget, sed in sola au-
ri specie, id est in eo quod post accipiet claritatis
splendore fulgebit.

Dyspasma
xv
Tertia pars

Dum discernit coelestis reges super
eam nique deolabuntur in Selmon
mons dei mons pinguis.

Glo. Hugo card. Tertia pars ubi agit de donatio-
nibus Christi ascendentis. Et est sensus. Predicatio
habebitis non a vobis, sed per dispensationem do-
mini. (Dum) scilicet coelestis, id est Christus qui ascen-
dit super omnes caelos (discernit) id est diuidit singulis,
prout vult sua dona (reges) id est rectores, (super
eam) hereditatem scilicet, seu colubam, id est ecclesiam.
Hieron. Cassio. Reges autem dicit sanctos, qui repu-
gnant suis passionibus, & regere corpora sua diui-
no munere meruerunt, quos coelestis dominus se-
paratos ab idolatrijs constituit in illius domus pul-
chritudine reges, qui diuisi sunt in ecclesijs, sicut
Paulus in gentibus. Petrus in tircōncisione. Isti
autem reges qui super eam hoc est super colubam
istam quae est ecclesia distribuentur. (Nique dealba-
buntur) Cassiodorus. Hoc est super cadorem nivis elu-
cescent qui ecclesiam regere fideliter atque ordina-
te noscunt. Hugo card. Et hoc non meritis suis scilicet
et in Selmon. id est in vmbra gratiae Christi. Idem. Hiero-
nymus. Cassio. (Selmon enim vmbra interpretatur,
quae nos ab aestu vitiorum defendit & reficit, & coe-
lestia dona concedit, sicut angelus ad Mariam di-
xit. Spiritus inquit sanctus superueniet in te, & vir-
tus altissimi obumbrabit tibi Aug. Glo. Hugo card.
Vmbra autem fit ex homine, & corpore. In Christo
vero fuit lumē diuinitatis, & corpus humanitatis
cum verbum caro factum est, unde prouenit nobis
vmbra gratiae, in qua dealbamur, id est a peccato
mudamur, & virtutibus decoramur. Hiero. Vel in
(vmbra) ideo dicit, quia non habebunt iusti in pre-
senti plenam lucem, sed partem aliquam scientiae,
iuxta illud parte enim videmus, & ex parte pro-
phetam. Hugo card. Selmon ergo significat chris-
tum, vel eius gratiam, cuius commendationem sub-
iungit dicens. (Mons dei, mons pinguis. Hugo card.
Mons enim Selmon, est mons dei. Ad litteram namque
Selmon mons est. Cassiodorus. Per quae Christus intelli-
gitur ex quo perpetua & suauia fluenta descendunt
De quo Esaias ait. Erit in nouissimis diebus mons
domus domini in vertice montium, & eleuabitur
super colles, & ibunt ad eum omnes gentes. Mons
dico pinguis (Cassiodorus). Habens aquas irriguas

Luce ii

& coelesti suauitate conditas, ex quo perpetua &
suauia fluenta descendunt. Glo. Est etiam mons iste
Mons coagulatus, mons pinguis, Ut
quid suspicamini montes coagulatos

Beatus Hiero. sic traduxit per hoc & sequenti versu
Quare contenditis montes exelsi aduersus montem
quem dilexit deus ut habitaret in eo, si quidem domi-
nus habitabit semper. Augustinus. Cassio. Glosa
Mons enim iste qui Christus est (coagulatus) dicitur
propter paruulos enutriendos, qui non elca cor-
pulentia, sed coagulato lacte potandi sunt. Unde lac
ex quo fit caseus gratiam significat, quae manat ex
abundantia viscerum maternorum. Addit etiam
(Mons pinguis) fertilitate sua propter maturos, quos
pane solidioris doctrinae cibatur. Hugo card. Et quia
quidam dicebant Iohannem esse hunc montem,
alij Helam, alij vero Iheremiam, alij vnum ex pro-
phetis. Propterea ait, ut quid suspicamini mon-
tes id est illos sanctos esse hunc montem qui quam-
uis coagulati sint virtutibus & operibus solidis, &
lacte simplicis doctrinae paruulos nutriat. Non ta-
men ad illius montis celsitudinem attingunt, qui
est in vertice montium, & eleuatur super colles. Hiero-
nymus. Sensus ergo est iste. Non debetis astutare
plures esse ecclesias, quae habeant vbera doctrinae
rum, & possit scientiae credentes lacte nutrire. Nā
vna est ecclesia & vnus christus sponsus eius, Hu-
go cardinalis. Unde subiungit de ipso, quod est.
Mons in quo beneplacitum est deo ha-
bitare in eo etenim dominus habita-
bit in finem.

Cassiodorus. (Mons) inquam iste est (in quo benepla-
citum est deo habitare). (Christus est enim, solus
mons, qui patri complacuit, ut in eo habitaret si-
cut ipse testatur. Hic est filius meus dilectus in quo
mihi complacuit. Glo. Nullus autem est ut iste. (Ete-
nim) pro quia dominus habitat in finem. Hierony-
mus. In corpore scilicet quod accepit de beata Maria
quia cum eo est euectus in coelum. Cassio. Glo. Au-
tem (mons) iste dominus Iesus Christus habitabit
illos alios montes apostolos scilicet, qui nichil si-
ne eo sunt vsque quo ducat eos in finem (id est in
sedium contemplandum qui est finis fini fine.
Glosa. Vnde quia ipse dominus inhabitat alios
montes propterea ipsi sunt.

Carrus dei decem milibus multiplex,
milis latantium, dominus in eis, in
finem in sancto.

Glosa, hugo card. Ipse inquam sunt (carrus dei)
portantes deum verbo predicationis. Cassiodorus.
Sanctorum enim vnanimitas carrus domini est,
quem ille velut auriga infidet, & salutari lege ad
suae voluntatis ministerium moderatur. Sed ut istum
carrum ostenderet non equis deditur, sed huma-
nis cogitationibus attributum, ait. (Decem mili-
bus multiplex) quod bene ad innumeros populos
non ad equos noscitur pertinere. Hugo cardina-
lis. Ad homines scilicet perfectos virtutibus & operi-
bus. In millenario enim perfectio virtutum. Inde
cenario vero decalogi impletio intelligitur. Et li-
sunt milia latantium (id est spe gaudentium, Au-
gustinus.

^{xvi}
Alia sexel
sus.

^{xvii}
Alia lectio
ne habes in
precedentis

^{xviii}
Alia inume-
rabilis

Psalmus. lxxvii

gust. cassi. Glosa. Magnam enim in hoc, multitudine significat sanctorum qui sunt milia letantium quia spe gaudent, quod utique de fidelibus debet intelligi. Et ut ostenderetur letitiae plenitudo ait, (Dominus in eis), cassiodo. Qui mane exultationis est cumulus, & bonorum omnium dulcedo mirabilis, Hugo car. Dominus dico in eis per gratiam, Et quare in eis? Quia implent mandata. Et ideo dicit (in Sinay, cassiodo, Glosa. Sina enim mons est in quo data est lex, in qua requiescit dominus, quia in sanctis mandata eius presentia folet contineri. Hier. Addidit etiam (in sancto) quia in sanctis est deus, quando tentatur, & post tentationem sequitur sanctitas. Impossibile est enim alium quem, licet sanctus sit, sine tentatione transire in hoc seculo. Hugo cardina. Quando autem ista facta fuerunt consequenter ostendit, conuertens sermonem ad ipsum auctorem & dicens.

Ascendisti in altum coepisti captiuitatem, accepisti dono in hominibus.

Cassiodorus. Aug. (Glo. Hugo car. Ascendisti) inquit o christe (in altum dico, quia in celum, & dignitate, quia sedes ad dexteram patris. Qui enim propter nos erudiendos descendit, ascendit in altum super omnes celos. Hugo cardina. Ascendisti inquam propria virtute, quia non portatus ab alijs, Augustinus. Quod autem ascendisti, quid est nisi quia & descendisti in inferiores partes terrae, unde sequitur, (coepisti) Glo. Priusquam ascenderes (captiuitatem) Idem, Hug. car. Id est eos qui apud inferos captiui tenebantur in limbo. Hieronymus. celorum enim excelsa conscendens, eos qui in captiuitate diaboli tenebantur absoluit, ac post se tantum captiuos deductos eterne vite restituit. Glo. vel (coepisti captiuitatem) id est homines illos qui erant sub lege captiui, vel sub diabolo per peccatum Augustinus. Glosa. Et hec sunt spolia de quibus supra dictum est, quae diuidit rex virtutum, (coepisti) inquam, captiuitatem (& accepisti dona in hominibus), Hugo car. Intrastitue id est in homines dona, (vel accepisti) dona distribuenda in hominibus inter homines. Glosa. Vnde Paulus apostolica auctoritate dicit, (dedit dona) hominibus. Secundum enim illud q. filius est id est cum patre deus dicit dedit, mittens spiritum, qui est patris & filij. Secundum vero id quod idem est caput in ecclesia. (Accepisti dona) in membris suis, dum ipsa membra accipiunt cum quibus vnus est. Hierony. A patre enim accepit ut homo, dat vero ut deus, & quod accepit, hominibus accepit, ut det. Ipse enim plenus est & nullo indiget. (dedit itaque) (dona) spiritualium gratiam (hominibus) qui per fidem ad eum deinceps accesserunt. Glosa. Coepisti dico, accepisti dedit. Et necesse erat.

Et enim non credentes in habitare domum deum.

Hugo cardina. (Et enim) subaudi accepisti (hoies) non credentes (qui) non credebant dominum verbum in habitare dominum Christum hominem, quasi dicat, illos qui non credebant te Christum esse verum deum dedit tibi deus, ut facti fideles illud crederent & alia credenda, Cassiodo, Vel

cum dicit, (Etenim non credentes) subaudiendum est, eos conuertit, ut nobis possit verbis integris constare sententia, nam qui non credunt in habitare, id est qui ad dominum negligunt penetrare, uenire, ut in domo eius cum fidelibus habitare valeant, dominus deus eos conuertit, qui fidem suam humano generi miseratus indulget. Ipsa est enim gratia quae gratis datur, quia non ipsius, bona praeueniunt, dum & ipsum quoque bonum vel le conceditur. Hierony. His itaque dona largitus est qui non credebant deum (in habitare) posse mortalibus, hoc est christum accipere carnem. Glosa. Ex his igitur propheta plenus letitia hymnum laudis eructat, dicens.

Benedictus dominus die quotidie, prosperum iter faciet nobis deus salutarium nostrorum.

(Benedictus inquit dominus die quotidie) Cassiodorus. Id est cunctis diebus omni tempore (benedicendus est) qui ascendit in altum, qui captiuam duxit captiuitatem, qui dedit dona hominibus. Hugo car. Et ideo sit ipse (benedictus) quia ex quo caput praecessit, & nobis dona dedit, Prosperum iter ascendendi post eum (faciet nobis) quia ipse est (deus) salutarium nostrorum. (Glo. Id est saluationum nostrarum, quia de pluribus periculis liberat, qui etiam non credentes vocat, Hierony. Securus igitur esto peccator, noli dubitare, Ecce enim dicit, (Prosperum iter faciet nobis deus, Ergo deus adiuvat, & cooperatur nobis) Deus inquam (salutarium nostrorum) Bene autem dixit salutarium pluraliter Quoniam quot peccata commisimus, tot & salutes habemus, Cassiodo. Per iter quippe cursum vitae significat, qui iam prosper effectus est, quoniam redemptorem suum mundus cognouit.

Deus noster deus saluos faciendi, & domini domini exitus mortis.

Glosa. Quarta pars ubi exponit operationes quae ex praedictis donis eueniunt, quae sunt cassatio inimicorum conuersiones peccantium, martyria ab utroque sexu, Hugo cardina. Ostendit itaque quod deus quantum in se est, omnes homines vult saluos fieri. Sed tamen quia iustus est, malos qui saluari renunt domnabit. Vnde dicit, (Deus omnium per creationem, (Noster) vero per specialem cultum. Hieronymus. Preter quem alium nescimus, Cassiodorus. (Deus) inquam, noster (qui habet potestatem saluos faciendi nos. Augustinus. Glosa. Quod nullus alius potest praeter eum, Hugo cardina. Qui ad hoc specialiter venit in mundum, Cassiodo. Glosa. Et ne quis forte dicat. Cur ergo morimur cur deficiamus si per eius gratiam salui facti sumus? Continuo subiecit. Et domini domini exitus mortis. Tanquam dicet. Quid indignaris? Patienter fere mortem. Nec indigne ris si morieris, quia etiam domini qui sine peccato fuit (exitus) non alius quam mortis fuit. Qui tamen voluntate sua mortuus est, ne homo timeret mortem. Hugo cardina. Vel (exitus mortis) dicitur eius resurrectio. Nam (exitus mortis) id est mors mortis est exitus domini, qui mortem nostram moriendo destruxit, & vitam resurgendo reparauit. Quod autem bis dicit (domini domini) excellens

Psalmus. lxxvii

fo. cv

tiam notat. Cassiodo. Et reuera singularis fuit ille exitus ac mirabilis, quia & ipse ab inferis egressus est, & inde nos suo munere praestitit exire, Gl. Ne autem ex hoc mala pertinaciter credas impunita, Subdit.

Veruntamen deus confringet capita inimicorum suorum, verticem capilli perambulatum in delictis suis

Glosa. Hugo cardina. (Veruntamen) inquit (deus) licet ipse Saluator sit, & morte moriendo destruxerit, quia tamen iustus & omnipotens est (confringet). Glosa. Vel hic ut humilietur, vel in futuro, ut in tartara retrudantur (Capita, id est superbiam) (inimicorum suorum). Eadem, Cassiodorus. Qui scilicet sunt auctores iudaicae seditionis, vel haereticorum doctores, illi enim christum in carne persecuti sunt, isti autem crudeliores, in ipsa etiam (si dici fas est) diuinitate deserviunt. Hierony. Vel (inimicorum suorum) id est demonum qui tot habent capita quae sunt peccata. Glosa, hugo cardina. (Et confringet verticem capilli) id est superbiam, extolentiam seu certuositatem hominum nimis se extollentium. (Perambulatum) id est perseverantem & de vitio in vitium ruentem (in delictis suis) in quibus potius deberent humiliari dicentes, Deus propitius es mihi hi peccatori, cassiodorus, vel per verticem intelligit versutias haereticorum qui tales inimicitias calumniarum querunt, ut capillos videantur percutari, hugo cardina. Et licet dominus confringat capita inimicorum, non tamen omnes dānabit, qui modo sunt inimici, sed aliquos conuertet ad penitentiam Quia.

Dixit dominus ex basam conuertam, & conuertam in profundum maris.

Hugo car. (Dixit inquit dominus) id est ab aeterno disposuit, vel verbo suo fecit. (Ex basam conuertam) idem. Glosa, id est ex confusione & turpitudine peccatorum, (basam) enim interpretatur confusio seu turpitudine. Hierony. cassiodorus. Vel basam interpretatur siccitas, quae humanum genus possederat ariditate peccati. Sed eam dominus conuertit ad viriditatem suam, dum illi fluuios salutis infudit, & germinare fecit vite fructum, qui prius inferebat exitum, Adiecit autem. (Conuertam in profundum maris) Hierony. Id est de profundis vitis & peccatis seculi istius, Cassiodorus. Mare enim mundum istum significat, qui & gustu amarus est & vitiorum fluctibus inquietus. Hugo cardina. (Conuertam) dico non in gaudium mundi huius, sed in profundum maris (id est in perfectam penitentiae amaritudinem) Glosa. Augustinus. Vel (conuertam) me scilicet & meam misericordiam in profundum maris id est seculi vel peccatorum, ut liberem exinde homines qui erant desperatissimi. Et ita conuertam, vel conuertat ad eos.

Vt intingatur pes tuus in sanguinem, lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso.

Cassiodo. (Vt intingatur) inquit (pes tuus in sanguinem) id est ut actio boni propositi usque ad sanguinem gloriosi martyrij perueniat, Augustinus

Glosa. Vel (ut qui prius erant inimici, fiant) (pes tuus) praedicatio te, usque ad sanguinem id est usque ad mortem. Hugo card. Vel ut intingatur pestus in sanguine id est in memoria passionis Christi. Hieronymus. In qua pes eius proprio sanguine perfusus est, clamantibus iudeis. Crucifige. Tunc enim tinctus est pes eius in sanguinem, cum caro assumpta in qua diuinitas latebat laeae perforata est. (Et lingua canum tuorum). Glo. Supple fiet vel erit ex inimicis. (Quia per conuersionem ex inimicis fient canes pro domino latrantes contra hostes. Cassiodorus. Isti enim canes pro domino latrare non desinunt, domusque eius castissima sagacitate custodiunt. Et qui prius inimici fuerant, postea lingua sua clamorosis latratibus ecclesiam domini videntur dicant. Grego. in mo. iob libro secundo. Quia dum domino suo diurnis nocturnisque vigilijs intret clamauerunt, magnos ut ita dicam latratus praedicationis dederunt, quorum lingua ex inimicis prodijt, quia conuersos gentiles dominus etiam predicatorum fecit. Augustinus. Glosa. Isti itaque sunt illi canes qui edunt de micis quae cadunt de mensa dominorum suorum. Vnde non tantum dicit canes, sed canum tuorum, nec eorum dentes, sed lingua laudata est Hugo card. Quia in dentibus mordax praedicatio, in lingua vero blanda & consolatoria intelligitur. Cassiodorus. Glosa. Diende quasi si quero tur unde tantum bonum est, ut canes eius sint, cuius erant inimici? At (Ab ipso) id est eius gratia, non a seipsum. Hugo, cardina. Isti enim canes & pedes domini animati sunt ad intelligendum se in sanguine martyrij, & ad praecandum. Quia.

Viderunt ingressus tuos deus, ingressus dei mei, regis mei qui est in sancto.

(Viderunt) inquit. Hugo card. Per fidem (ingressus tuos deus). Ingressum scilicet in mundum qui fuit in maxima paupertate, & ingressum in cor: Lum suum in gloriam, qui fuit per maximum dolorem, quia sic oportuit pati Christum, & sic intrare in gloriam suam, Cassiodorus. Viderunt itaque ingressus eius, siue per assumpti corporis formam siue per vestigia praedicationis, quibus in hoc mundo sanctis gressibus ambulauit. Vnde ut dominum Saluatorem euidenter ostenderet adiecit. (Ingressus dei mei). Glosa. Creatioe, & regis mei guber natione, Cassiodorus. Ipse enim est qui in titulo crucis inscriptus est Rex iudeorum, (qui est in sancto) Augustinus. Cassiodorus. Glosa. Corpore scilicet ipsius in quo passus est, in quo erat plenitudo diuinitatis, licet hoc perfidi non videret, Glosa. Vt autem illi gressus viderentur,

Preuerunt principes coniuncti psalmanistrarum.

Hierony. Lectio iuxta hebreum hec est, praecesserunt cariores eos, qui post tergum psallebant in medio puellarum tympanistrarum. Augustinus. Cassiodo. (Preuerunt) inquit (principes) id est apostoli qui praueuerunt ut populi sequerentur. Ipsi enim sunt principes sequentium populorum, qui praueuerunt omnes in fideitate doctrinae. Cassiodo. Et ne crederes paucos esse, coniunctam multitudinem

xix
Alia li. asce
dit in altum
captiuam du
xi captiuita
tededit dona
hominibus

xxiii
Alia li. te
coquallabit

xxi
alias porta
bilis illi fa
latis nostre
semper

Alia li.
conuertat.
Alia li.
de profundis.

Basam inter
petatio.
xxiii

xxv
Alia li. te
calceat
Alia li. et
ipse

Gregorium

xxvi
Alia li. te
vsi sunt in
gressus tui
deus

xxvii
Alia li. te
adolecentu
larum
Alia li. te

nem psallentium adiunxit, qui iam laudes domini non voce tantum, sed in bonis actibus personaret dicens. (Contuncti psallentibus) Glo. Qui laudes dei sonant bene operando ad gloriam dei. Hiero. Vel praeuenerunt principes angelorum sanctorum animas, qui laudes domini mortificato corpore concinebant, dicentes. Tollite portas principes vestras, quia iam rediit triumphator inferni. Hu. cardina. Vel. Praeuenerunt, scilicet ad martirium (Principes) id est apostoli, contuncti psallentibus id est deum operando laudantibus (in medio iuuencularum id est ecclesiarum novarum Tympanistrarum id est poenitentiam agentium in mortificatione carnis. Cassiodo. Vel ne sexum foemineum crederes esse contemptum, ait. In medio iuuentulorum tympanistrarum id est virginum pura ac te florentium, quae typana sua, hoc est corporis tensionem ad domini laudes, gloriisque verterunt. Macerantes se ieiunijs, carnisque afflictione gaudentes Tentionem etiam corporis in martyrio ad laudem domini vertentes, Hugo card. Tympanum enim fit de corio mortui animalis extento in ligno in quo status poenitentiam agentium in mortificatione carnis designatur.

Dyaplasma
lxxviii
Secunda pars
Alia littera
dominū deū

In ecclesijs benedicite deo & domino de fontibus Israel.

Glo. Hugo cardina. Quinta pars in qua praecatur ut ecclesia sic incepta dilateretur & confirmetur. Per quam & haeretici destruantur quasi dicat. Et quia ita dominus conuertit propterea. O vos conuersi ex basam. (In ecclesijs benedicite deo. Cassiodorus. Non alibi, non enim per diuersa conuerti cula paganorum, non per haeticorum insulas, sed in ecclesia catholica dominus benedici debet, ubi recta fides est & vera confessio. Glo. (Benedicite) dei co. deo cui debetur laus, domino cui exhibenda est gloria. In ecclesijs. Augustinus. Glo. Ecclesiae quippe sunt illae adolescentulae nona gratia decoratae, hae sunt tympanistrigae. Et ideo dicit in ecclesijs. Ne quis putaret carnaliter hoc dici de choris luxurie (benedicite) vos dico potius de fontibus israel. Cassiodorus. De doctrina scilicet christiana quam gentibus apostoli infunderunt. Fons enim religionis inde per ceteras nationes emanauit. Fons quippe a fouendo dictus est, eo quod corpora nostra labore fessa refoueat.

lxxix
Alia pars
unius contineas eos

Beniamin adolescentulus & in mentis excessu.

Cassiodorus. (Ibi) id est inter fontes, vel in ecclesijs seu in templo Hierusalem, ubi verba domini Paulus audiuit. (Ibi) in qua Beniamin Hieronymus. Cassiodorus. Paulus scilicet apostolus qui ex tribu beniamin descendit, sicut ipse testatur. Na & ego inquit israelita sum ex semine Abraham de tribu Beniamin adolescentulus. Hieronymus. Id est nouissimus omnium apostolorum Hugo cardinalis. Vel adolescentulus ad litteram. Cassiodorus. Iste enim est adolescentulus ille ad cuius pedes in passione beati stephani vestimenta lapidantium deposita sunt. Et dicitur adolescens ab adolendo id est a crescendo, qui tunc fuit in mentis egressus quando ad vocem domini corruit, qui ei miseratus innotuit dicens. Saule saule quid me persequeris. Gl. Qui re-

Actu. ii

de ideo dictus est Beniamin, nam Beniamin interpretatur lupus rapax qui mane comedit pradam & vestire diuidit spolia. Sic & Paulus mane etiam factus persecutor est. Sed in vespera, fug ad deum conuersus spolia diabolo direpta diuisit per diuersa officia, ibi etiam sunt, Hugo card. Non solum Beniamin, sed &

lxxx
Alia littera
in purpura
lxx

Princes Iuda duces & eorum principes zobulon & principes neptalim.

Glo. Per haec autem nomina tribuum, Christum & apostolus indicat. Foris enim ex his tribubus fuerunt apostoli, qui sunt duces eorum qui in ecclesijs benedicunt deum. Cassiodorus. Et hi omnes principes bene appellati sunt, quia eos honore ac primatu dignissimos fidelium turba sequebatur. Quod autem dicitur principes Iuda dominum significat saluatorem qui de tribu Iuda descendit & per consequens Iacobus Iohannes Simo & Iudas & aliter Iacobus eius cognati & isti cum alijs apostolis fuerunt duces christianorum in purpura sua. i. in sanguine suo. Hiero. Cuius principes sunt apostoli, de quibus praedixit Iacob, Iuda te laudabunt fratres tui. Cassiodorus. Dicitur enim principes, & qui reges non sunt sicut in exodo frequenter legitur. Idem. Glo. Vel Iuda interpretatur confessio, zobulon habitaculum fortitudinis, Neptalim vero dilatatio mea quae omnia principibus ecclesiae bene conueniunt. In quibus debet esse confessio in fide. Fortitudo in spe. Et latitudo in charitate. Cassiodorus. Nunc ad patrem propheta conuertitur, dicens.

lxxx
Alia littera
lxxx

Manda deus virtuti tuae confirma hoc deus quod operatus es in nobis.

Sic legitur iuxta hebraeos, precepit deus tuus de fortitudine tua, conforta deus hoc quod operatus es in nobis. (Manda) inquit (deus virtuti tuae). Hugo card. Id est praecipe filio, ut incarnetur & patiatur, cassiodorus. Idem. Virtus enim patris christus est. Manda igitur O deus virtuti tuae id est confirma filiis. Et quod enuncio, perfice. Vol manda virtuti tuae. i. fortibus tuis iniunge, ut te annuncient. Glo. Et per eos Glo. (confirma hoc deus) in gentibus quod operatus es in nobis iudeis scilicet, id est fidem quam operatus es in nobis confirma (in eis. Hiero. Vel hoc salutare quod donasti nobis per tuam passionem, confirma & da auxilium) quoniam homines sumus & non possumus incedere in virtutibus, si non adepti fuerimus auxilium tuum, cassi. Magna quippe petitio, ut confirmet in nobis fidem suam quam donare dignatus est. Opus enim domini fuit, ut caeca gentilitas lumine veritatis afflata, verum deum saluatorem agnoscere potuisset. Glo. Confirma igitur quod feceris.

lxxiii

A templo tuo in Hierusalem, tibi offerent reges munera.

(A templo tuo in Hierusalem) inquit (offerent reges munera). Hugo card. i. apostoli multos ad fidem conuertent, quos tibi offerent, & tibi pro eis gloriam tribuent, & hoc a templo tuo in Hierusalem quia de syon exiit lex & verbum domini de Hierusalem, cassiodorus. Vel (reges) isti sunt, qui in

ecclesia dei recta conuersione viuentes sui cordis offerunt puritatem, Hiero. Quos ideo reges dicit quia qui regnant sibi metipsis ipsi offerunt munera, quorum virtutes munera sunt dei. Templum vero corpus est cuiuslibet sancti, quod bene viuendo sanctum fit. Ab illo itaque templo offerunt reges, in quibus scilicet ultra peccatum non regnant, sancta opera, Aug. Glo. Quae sunt sacrificia laudis. Sed quia huic laudi obstreperunt haeretici, ideo subdit.

Alia littera
lxxxiii
Alia littera
bestiam cala
mi
Alia littera
fortium

Increpa feras arundinis & congregatio taurorum & in vaccis populorum ut excludant eos qui probati sunt argento.

Leatio. Hiero. ad hebraeos haec est increpa bestia calami congregatio fortium, in vitulis populorum calitranium contra rotas argenteas. Cassiodorus. Increpa inquit feras arundinis id est argue superbos homines & feroces. Augustinus. Glo. Qui velut arundo mouentur omni vento doctrinae. Hiero. Nel (increpaferas arundinis) seu calami, hoc est iudeorum superbiam, vel haeticos, qui fere dicuntur, eo quod capiunt, & interficiunt animas. Glo. Scripturas peruertunt quae calamo fiunt, & velut arundines instabiles sunt. Hugo cardinalis. Sedybi morantes tales fere. Ecce congregatio taurorum in vaccis populorum. Hieronymus. Tauri enim isti sunt haeretici, qui vacas hoc est paruos & simplices insequuntur ut decipiant. Cassiodorus. Vel (vacae) sunt mulieres ducili voluntate leuissimae quae perfidiae doctores tanquam tauri sequuntur. Qui ut apostolus ait. Penetrant domos & captiuas ducunt mulierculas onerantes peccatis. Hugo card. Non enim inter homines rationales, vel inter boues fortes dicitur habitare, sed inter vacas Sed ad quid congregantur ibi? Ut excludant eos qui probati sunt argento. Aug. Glo. Id est ut hi qui probati sunt, ut apostolus ait. Magnificati fiant & a vaccis excludantur. Tales enim itabiles scilicet fortes & graues non habent seducere, quia probati sunt argento. i. diuino eloquio. Hiero. Nec tantum feras istas increpa, sed etiam.

lxxxix

lxxxiii
Alia littera
disperge po
pulos
Alia littera
ouerrentur
velociter ex
egypto
Alia littera
ethiopia fe
stinet ma
nus dare deo

Diffipa gentes & quae bella volunt venient & legati ex Aegypto Aethiopia praeueniet & manus eius deo.

Cassiodorus. (Diffipa) inquit gentes (hoc est haeticos qui volunt bella, id est contentiones contra ecclesiam. Aug. Glo. Quos gentes vocat propter genera diuersarum secretarum, vel quia non cor rectioni sed contentioni student. Hugo card. Et hoc facies per tuos predicatorum, de quibus sequitur. Venient legati ex Aegypto. Glo. Id est praecones reconciliationis venient ad christum ex Aegypto, id est ex tenebris gentium. Augustinus. Glo. Aegypti enim vel Aethiopiae nominibus fidem omnium gentium signat. Aperte totum in quo non ex solis iudeis, sed ex gentibus praecones futuros prophetat, sequitur. Aethiopia praeueniet manus eius deo. Hiero. Glo. Cassi. Id est gentilitas nigra peccatis festinabit manus dare deo, id est subdere se deo, offerendo ei munera, hoc est animas suas mandata sordis purgatas. Per similitudinem a victis bellantibus, qui manus dant victoribus, ut armis depositis periculum mortis euadant. Augustinus. Glo. Vel praeueniet manus eius (id

est vindictam eius per confessionem, ne manentes in peccatis pereant. Vel credet Aethiopia deo, & sic praeueniet opera eius credendo Glo. Deinde decursis omnibus quae iam impleta nouimus, hortatur ad laudem Christi, dicens.

lxxxv
Addit

Regna terra cantate deo, psallite domino.

Cassio. Cum dicit (regna terra) omne genus humanum significare voluit, quia licet sint gentes quae non habeant reges, tamen hoc verbo concluditur quicquid gentium esse sentitur. Hiero. (Regna) inquit (terra) vos scilicet qui prius terrenum regnum diligentes ignorabatis deum. Nunc vero euicto carnali luore coelestia regna penetratis (Cantate deo) Lyra ipsum deuote laudando. Glo. Cui puritate mentis Psallite domino. Hugo cardinalis. Ad honorem eius bene operando. Cassiodorus. Quod enim dicit cantate, ad animam respicit puritatem. Psallite vero ad opera sanctissima, quae deo prae-bantur accepta.

Dyaplasma
lxxxvi

Psallite deo qui ascendit super coelum coeli ad orientem.

Glo. Hugo cardinalis. Sexta pars ubi dicitur quod Christus qui ascendit venit ad iudicium ubi sanctos consumabit. Cassio. Admonet itaque propheta additum est. fideles, ut deo psallant qui resurrexerunt a mortuis, di. (Psallite deo. Glo. id est Christo) qui ascendit super coelum coeli Hieronymus. Illi utique psallite qui quondam mortis occasum ascenderat in cruce inuectus est nunc super sidera victor mortis residet gloriosus. (Ad orientem) ideo dicit, siue quia ipse oriens sit dictus, siue quia per eum omnes orientur ad vitam. Cassiodorus. Vel in hoc hierosolimam ostendit, quae est in orientis partibus collocata. Vnde dominus videntibus apostolis ascendit ad coelum. Glo. In quo expressit locum (vnde Christus surrexit, & vnde ascendit. Aug. Glo. Vel ad orientem nostrae scilicet illuminationis, id est ad lumen gratiae nobis oriri faceret. Et quia inde venturus est ad iudicandum, vnde ascendit. Ideo subdit.

alias in
celis

Ecce dabit voci suae vocem virtutis da te gloria deo super Israel, magnificetia eius & virtus eius in nubibus.

(Ecce inquit dabit. Glo. In iudicio scilicet voci suae vocem virtutis) id est efficaciam resuscitandi omnes mortuos, qui prius ut agnus sine voce coram tonante se obmutuit. Hiero. Cassio. Tunc dabit voci suae vocem virtutis (quando in nouissimo die ut resurgat humanum genus edixerit. Quid enim fortius quam reuocare fauillas ad corpus mobile? Aug. Glo. (Dabit) inquit (voci suae) quae fuit humilis in passione (dabit vocem virtutis in com muni resurrectione. Hugo card. Et ut tunc bene sit vobis date gloriam deo super israel. Hieronymus. Hoc est magis deum quam carnalem israel honorate, vel non labijs, sicut israel sed corde honorate deum. Cassiodorus. Vel super israel, cum dicitur, ecclesia catholica significatur, in qua deus vere conspicitur dum recta fide sentitur, israel enim vir videns deum

Psalmus. lxxviii

interpretatur. Hugo car. Date igitur nunc gloria deo. Et ita facere debetis, quia magnificentia, id est largitas eius tunc apparebit super bonos quos remunerabit supra condignum & virtus ei⁹ apparebit, scilicet in nubibus materialibus in quibus descendit ad iudicium. Cassiodo. Magnificentia enim eius pertinet ad illud, quia semper magna facit. Virtus vero, quia imperio ei⁹ famulatur effectus. Omnia enim quae vult facit in caelo & in terra. Quod autem ista magnificentia & virtus in nubibus esse dicitur, non in istis visibilibus, quae aut aquas depluunt, aut corpulenta qualiter densantur. (Sed in nubibus.) Idem. Hierony. Hugo car. In apostolis & prophetis, de quibus dictum est. Mandavi nubibus meis ne pluant super israel imbrem. Augusti. Gloa. Non enim solus venit ad iudicium, sed cum senioribus populi, qui sunt nubes quas ne aliter acciperes subdit.

Esa. v.

xxviii.
Alias terribilis deus de sanctuario suo. fac ad dñm est

Mirabilis & deus in sanctis suis, deus israel ipse dabit virtutem & fortitudinem plebi suae & benedictus deus.

Cassiodo. (Mirabilis) inquit deus in sanctis suis siue in angelis, siue in hominibus qui eius iustitiam obsecundant. Hiero. In hoc etiam mirabilis quoniam ita dilexit humanum genus, ut signa faciat in sanctos suos, & in istis magis (mirabilis) quam in ceteris quos post multas tribulationes euegit ad sublimitatem oculorum. Deus israel ipse dabit virtutem & fortitudinem plebi suae. (Hieronymus. Ad tollendas passiones mundanas, vel spirituales nequitias. Cassiodorus. Dabit enim deus fidelibus (virtutem) patientiae, & fidei fortitudinem) ut possint ad aeterna premia peruenire. Hugo car. Vel dabit sanctis suis virtutem (impossibilitatis, & fortitudinem) immortalitatis. Non enim omnibus (sed plebi suae, Cassiodorus magna siquidem promissit, ne quis pro humana infirmitate desperet, sed ad tanta premia peruenire veraci promissione firmeret. Benedictus deus. Cassiodorus. Qui omnium ore semper debet pro beneficiis benedici, ut sicut nunquam a beneficiis cessat, ita & benedictiones semper accipiat. (Deum autem benedicit, & qui scripturas meditatur, & qui ei⁹ iustitiam copulerit, & qui ei fideliter confitetur. Hieronymus. Benedictus ergo, deus qui nos a morte in vitam a corruptione in incorruptionem demutare dignetur.

Psalmus. lxxviii.

Titulus. In fine & pro his qui commutabuntur ipsi David.

Gloa. Pro quo sciendum quod duae sunt commutationes, una est de bono in malum, qua commutatur est Adam ex forma dei in deterius in quo omnes moriuntur, altera de malo in bonum, qua commutantur fideles de malo in bonum, & de bono in melius per gratiam christi, in quo omnes vivificamur. Cuius commutationis causa est passio christi. Et est sensus tituli, Psalmus iste datus in finem, id est in christum attribuitur

ipsi David in christo, qui hic loquitur secundum caput & corpus, agens pro his, id est de his seu de causa commutationis eorum, qui commutabuntur per passionem christi de malo in bonum, de timore ad securitatem de mundo ad coelum. Et est iste quartus psalmus eorum qui latius de passione & resurrectione christi agunt, intentione monens nos ad laudem pro facta mutatione. Et diuiditur in quinque partes. In prima precatur saluus fieri, quia multa patitur iniuste quantum ad se gratis, sed quae alius rapuit ipse soluit. In secunda, quae soluerit exponit ibi. De⁹ israel. In tertia malis praedictis scutum orationis exponit ibi. Ego vero. In quarta, contra aduersarios propheta, ibi. Fiat mensa. In quinta, dispensationem incarnationis, & sanctitatem propositi exponit ibi. Ego sum pauper. christus ergo in passione constitutus clamans orat ad patrem, dicens.

Alium me fac deus, quoniam intrauerunt aquae usque ad animam meam.

Hiero. Cassio. In hoc enim postulat humanitas christi secundum infirmitatis conditionem se saluum fieri per auxilium resurrectionis dicens. (Saluum me fac deus, & causam quare hoc postulat subdit, quoniam intrauerunt aquae). Gloa. Id est seditio & motus populi. Cassi. Aquae enim istae sunt seditiones, & motus populorum. Sicut est illud. Fortiter aquae absorbuissent nos. Et ille fortiter pertransisset anima nostra aquam intollerabilem. Intrauerunt dico usque ad animam meam. Gloa. Tollendam scilicet. Hugo cardinalis. Crucifigendo me, Lyra. Et persequendo usque ad separationem anime a corpore. Cassio. Tunc enim populus iudaeus usque ad animam domini saluatoris intravit quando eum crucifigere scelerata mente praesumpsit. Sequitur.

Infixus sum in limo profundi, et non est substantia.

Hugo cardin. (Infixus sum) inquit in limo pro diu tentus & captus in iniquitate malicia iudeorum qui tenaces sunt, ut limus per auariciam & profundi corde per maliciam. Cassio. Gloa. De limo quidem terrae, hominem deus creauit, sed non de profundo. Facti sunt autem homines limus profundi quando & originali & cotidianis peccatis tenetur obnoxij. Per hunc itaque limum profundi infixus est dominus, quando dementium turba iudeorum clamabat. Crucifige, crucifige. Limus enim dicitur quasi ligas humum. Lyra. Hoc etiam intelligi potest de christo ratione suae scripturae quia fuit positus inter terram, & non est substantia (Hieronymus. Cassiodo. Hoc est non est carnis virtus per quam exinde euadam nisi tu saluas. Augustinus. Gloa. Vel ideo hoc dicit, quia fecit deus homines secundum substantiam naturaliter bonum, sed quia in eo non remansit sed lapsus est per iniquitatem, quae non est substantia, sed peruersitas hominis ideo dicit. (Et non est substantia) id est non inueni in eis quod feci. Hugo cardin. Lyra. Vel non est substantia temporalis scilicet, seu diuitie, quia nudus in cruce fuit positus, proprijs etiam vestibus spoliatus.

Psalmus. lxxviii

foris

Veni in altitudinem maris & tempestas demersit me.

Augustinus. Gloa. (Veni) inquit sponte. Hugo cardinalis. De tranquillo sinu patris in altitudinem maris. Hieronymus. Cassiodorus. Lyra. Id est in profundum persecutionum seculi istius. Altitudo enim maris copiosam populi significat infaniam. Augustinus. Venit itaque christus in altitudinem istius maris in qua nos deprelli eramus, & naufragium passi, & tempestas demersit illum. Vnde dicit & tempestas demersit me. Hieronymus. procellosa scilicet iudeorum. Gloa. Eius mortem inclamantium quae eum peruenire fecit ad crucem. Hugo cardinalis. Hec autem persecutio iniusta fuit, quia nichil mali, sed multa bona fecerat eis. Vnde sequitur.

Laboravi clamans, rauce factae sunt fauces meae & defecerunt oculi mei dum spera in deum meum.

Cassiodorus. Gloa. (Laboravi) inquit (clamans) ad monendo eos, diu enim clamauit. Ve vobis scribae & pharisaei, & ve mundo ab scadalibus, & similia. Et in hoc laborabat, quia non audiebatur a perfidis. Labor enim significat inaudium clamorem, nam non laborat cuius votum impletur. Hugo cardin. Vel (laboravi clamans) praedicando, & eos ad poenitentiam vocando, & in tantum clamavi, quod rauce factae sunt fauces meae. Gloa. Hoc ad litteram in euangelio non legitur, sed rauce factus est quantum ad illos, quia non est ab eis intellectus. Idem. Merito, igitur hoc dicit, quia dicta eius nequaquam populus sacrilegus audiebat. Quando enim nos rauce do possidet, verba nostra ad alienas aures confusa perueniunt. Lyra. Vel hoc ideo dicit, quia christus in passione multos humores emisit de corpore ut pote in sudore sanguineo, in flagellatione, in coronae impositione, & in manuum & pedum transfixione. Ex quibus causatur rauce do propter siccitatem humorum in faucibus & arterijs, sequitur. (Defecerunt oculi mei dum spero in deum meum.) Hugo car. Lyra. (Defecerunt) inquit (oculi mei), caligauerunt oculi, scilicet corporales ad litteram in passione domini in morte fuerunt extincti. Cassiodorus. Et morte conclusi sunt. Augustinus. Gloa. Vel (defecerunt oculi) discipuli qui omnes relicto eo fugerunt, vel defecerunt oculi duorum discipulorum qui discabant. Nos sperabamus quod redemptur esset israel, quorum oculi tenebantur ne eum agnoscerent. (Defecerunt) dico (dum spero in deum meum). Lyra. Certitudinaliter expectando gloriam corporis sui in resurrectione, quae facta est diuina virtute. Hugo cardinalis. Vel (Defecerunt oculi mei) id est apostoli (dum spero in deum meum) hoc est in illo triduo in quo expectabam a patre meo resuscitari. Tunc enim defecerunt isti oculi mei, quia non viderunt amisso lumine fidei in cuius rei signum extinguntur candelae in laudibus tribus diebus. an pacha. Nec tantum hoc malum habui quod illi mereliquerunt, sed & aliud quod plures me iniurierunt. Vnde sequitur.

quare ponit & inde extinguntur se reo in tenebris officiis v.

Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis,

Cassi. Capilli capitis sunt apostoli, & alii credentes quia adherent capiti christo, & ornant caput sicut cesaries. Vt ergo offerderet numerum infidelium excedere numerum deutorum dicit de iudeis. (Multiplicati sunt super capillos capitis mei). Idem. Gloa. Vel hoc dictum est, ut turbam iudeorum multitudinis iudicaret. Capillis enim capitis comparat inimicos, quia merito rasi sunt de christo, dum in caluaria crucifixus est. (Qui oderunt me gratis). Hugo cardinalis. id est sine causa, quia non merui, & quia odium illud nichil eum profuit, sed magis nocuit. Cassiodorus. Gratis enim odisse est quando quempiam sine aliquibus offensionibus execramur, sicut iudei christo fecerunt, quando illum persecuti sunt, quem propitius optare debeuerunt. Hugo cardinalis. Sed quia possent esse multi, & debiles, vel possent adio habere, & nihil facto nocere, ideo huc duo remouens ait.

Confortati sunt qui persecuti sunt me inimici mei iniuste, quae non rapui, tunc exsoluebam.

Cassiodorus. (Confortati sunt) inquit qui persecuti sunt me inimici mei iniuste tunc scilicet quando quod conabantur efficere, probatur implese. Hugo cardinalis. Vel (confortati sunt) ad litteram iudei per Herodem & Pylatum. Lyra. Qui praestiterunt eis fauorem, alter illudendo, alter contra christum sententiam ferendo. Cassiodorus. In illa etiam men persecuti sunt eum, qui ad eos saluandos venerat. Nam iniustitiam reuera fuit, ut qui venerat ad populos iudaicos saluandos, eos potius inueniret inimicos. Sequitur. (Quae non rapui, tunc exsoluebam). Cassiodorus. Gloa. Hugo cardinalis. Adam enim & eua raptores fuerunt, volentes fugerete diabolo rapere diuinitatem, & perdidit salutem. Christus autem peccata non rapuit, delicta nesciuit, & tamen crucem quasi aliquod delictum perpetrasset excepit, & soluit pro nobis, quod pro se iuste non pertulit, non peccauit, & poenas dedit, & ut nostrae mortis cyrographum vacuaret ipse totius culpa perfoluit debitam quantum aatem.

Deus tu scis insipientiam meam & delicta mea a te non sunt abscondita.

Gloa. Hugo cardinalis. Secunda pars ubi ostendit quae exsoluerit, scilicet insipientiam, & delicta suorum. Et quasi dicat. Non rapui, quia (o deus tu scis insipientiam meam) id est meorum, Hugo cardinalis. A me luendam. Cassiodorus. Hoc enim dicens ex parte membrorum loquitur. Nam insipiens esse non potest christus qui est sapientia patris, sed insipientiam habere pro illis dicitur, qui sicut ait titulus commutari esse noscuntur, & de insipientibus sapientes effecti. (Et delicta mea a te non sunt abscondita). Cassiodorus. Istud pariter ex parte membrorum loquitur. Lyra. Quorum insipientiam & delicta sua esse dicit propter connectionem capitis ad membra & quia ipse pro illis poenam portauit & satisfecit. Hieronymus. Scit itaque pater quod non

vi
Secundum partem
Alia lita
stultitiae

Psalmus. lxxviii.

ea de celis attulit. sed de nobis assumpsit ut ait propheta. Ipse iniquitates nostras accepit. & egritudines nostras portauit. Glosa. Insipientia igitur & delicta mea quæ scilicet suscepi ad delendum. non quæ admisi. (A te non sunt abscondita). Hugo cardinalis. Hec enim non erant abscondita patri. qui propter ea delenda filium misit. Idem. Et quia talia sustinui peto. ut.

Non erubescam. in me qui expectat te domine. domine virtutum.

viii
hebraea non
confundatur
Alia littera
exercituum

Luce. x

ix

Non confundantur super me qui querunt te. deus Israel.

Hieronymus. Hoc est non euacuetur spes credentium de passione mea. sed cognoscatur. quia voluntatem tuam facere veni. Hugo cardinalis. Non confundantur inquit super me mortente. quod quid esset si non resurgeret. Cassiodorus. Vel (non confundantur). id est non diutius humanas insultationes de mea dormitione sustineant. qui te requirent comprobatur. (Qui) scilicet querunt te. deus israel. Glosa. id est videntium deum. Hugo cardinalis. Bonis operibus & fide. Cassiodorus. Vel qui diuinitatem eius poterant intueri. non seducere tur ei infirmitate carnali. Hugo cardinalis. Quod autem debeat exaudiri ostendit. dicens.

x
Alia littera
improperia
Alia littera.
in euerent.

Ma. xii.
Ioan. xi

Quoniam propter te sustinui opprobrium. & operuit confusio faciem meam.

Cassiodorus. Enumerat etiam hic per hos sex versus diuersa contraria. quæ pertulit a iudeis. (Quoniam propter te) inquit sustinui opprobrium. Idem. Glosa. Cum ei dicebatur in belzezebub ejcis demonia. Et alibi. Ecce homo vorax & potator vini publicano rum & peccatorum amicus. Et alibi. Nonne hic filius fabri est? Hugo cardinalis. Et nonne bene dicimus nos quia samaritanus es tu. & demonium habes. & similia. Glosa. (Propter te) ideo dicit quia non pro culpa. vel pro alia re. sed propter te. Hugo cardinalis. id est propter testimonium tuum. Hieronymus. Vel quia propter voluntatem patris malorum in propria supportauit. & verecundia te est. cum

in assumpta carne colliditur. unde sequitur. (Operuit confusio faciem meam. Idem. Quando negauerunt apostoli. Cassiodorus. Glosa. vel quia hoc lolet euenire in bono negotio laceratis. quos tanto amplius constat ad tempus tristes effici. quanto in se cognouerunt iniqua cõtingi. Hugo cardinalis. & quia posset aliquis dicere. Quare potentes eius & amici non defendebant eum. ad hoc responderet dicens.

xi
Alia littera
hospes

Extraneus factus sum fratribus meis & peregrinus. filiis matris meæ.

Hugo cardinalis. (Extraneus) inquit (factus sum fratribus meis) id est cognatis & consanguineis. de quibus scriptum est. quæ neg frater eius credebant in eum. Cassiodorus. Vel iudeos hic appellat fratres. qui erant ei sanguinis vicinitate coniuncti. quibus tunc extraneus factus est. quando credere ei noluerunt. fratris enim vocabulo vicinos cognatos. & proximum quemque significari. nec non & omnes sanguine iunctos ex varia scripturarum lectione satis liquet ut genensis. xiiij. & Auduit Abraham quæ ca prius esset Lothi frater ei? id est fratris filii? plura testimonia adducit magister sententiarum contra quosdam hereticos qui dicebant beatam Virginem plures habuisse filios. Et peregrinus filius matris meæ. Glosa. id est synagoga. Cassiodorus. Glosa. Peregrinus enim seu hospes est. qui in domo ad tempus recipitur. Idem. Hieronymus. Marer autem est synagoga. de qua Christus nasci dignatus est. filios ergo matris ipsos dicit. quos superius dixit fratres. Hieronymus. Christus autem peregrinus fuit. sicut cleophas testatus est. dicens. Tu salus peregrinus es in Hierusalem. Hugo cardinalis. Causam autem quare talia sustinebat. ostendit. dicens

Luce. xliii

xii

Quoniam zelus domus tue comedit me. & opprobria exprobranti tibi ceciderunt super me.

Quoniam inquit zelus domus tue. Glosa. id est indignatio qua indignabar eis pro domo tua. vel (zelus) id est amor domus tue comedit me. id est fuit mihi causa mortis. Cassiodorus. Hieronymus. Vel tunc comedit eum zelus. quando funiculo factæ cathedras vendentium columbas. & nummulariorum mensas euerit. & eos de templo eiecit. quia domum suam fecerat spelicam latronum. dicens aliud esse templum sanctum. aliud negociationis officium. Sed quid istum zelum secutum fuerit patenter adiungit. (Et opprobria exprobranti tibi ceciderunt super me.) Cassiodorus. Glosa. Exprobratum enim est patri. cum dicebant. Nūquid poterit deus parere mensam in deserto? vel quando de formato virulo dicebant. Hii sunt dii israel. Filio autem exprobrauerunt cum dixerunt. Nonne hic est filius Mariæ & Ioseph. Et in alio loco. Hunc autem nescimus unde sit. & his similia. Hieronymus. Vel cum eum samaritanum & demonium habentem vocarent. Hugo cardinalis. Vel cum ei in cruce pendenti dicebant. Si filius dei es. descende de cruce. Et illud. Confidit in deo liberet eum nunc si vult. dixit enim quia filius dei sum. Hieronymus. Hec inquam omnia ceciderunt super me. Nā qui exprobrat patri. exprobrat & filio. Et

ps. lxxvii
Exeo. xxxii

lo. vi & vii

Psalmus. lxxviii.

foce

qui non credit filio nec patrē habet. Cassiodorus. Vel per hoc effectum mortis ostendit quæ crucis dignatione suscepit. Tunc enim cadat super nos mala. quando ea vitare nō possumus. Sequitur.

xiii
Alia littera
fletui

Et operuit in ieiunio animam meam & factum est in opprobrium michi.

Glosa. (Et operuit) inquit quasi quodam pallio tristitia in ieiunio salutis eorum. Hugo cardinalis. Christus enim in cruce salutem humani generis esuriens & sitiens. ideo ieiunauit. quia non ibi nisi vñ latronē comedit. & in isto ieiunio operuit animam suam. quia ne ose deum esse ostendit. nec se vindicando potentiam suam exercuit. Cassiodorus. Augustinus. Vel tunc operuit Christus in ieiunio animam suam quando hominū fidem quā valde esuriebat minime poterat inuenire. sicut in xxxiij. psalmo dictum est. Ego autem cum michi molesti essent inducbam me cilicio. (Et humilia bam in ieiunio animam meam.) Glosa. Et hoc scilicet quod ab eis ieiunauit. id est non consensit eis. (Factum est in opprobrium michi.) Cassiodorus. Sēper enim boni malis opprobrio sūt quia. minime eorum scelerebus acquiescunt. dū illis studiose detrahunt quibus nulla societate iunguntur. Glosa. Sed cur factum est in opprobrium. Sequitur.

Augusti

xiii
Alia littera
faccum

Et posui vestimentum meum cilicium. & factus sum illis in parabolam.

Augustinus. Glosa. (Et) pro quia posui vestimentum meum cilicium id est opus illis carnem meam mortalem in quam seuerent. Et occultavi deitatem sacco. Cilicium enim est mortalis caro quā Christus induit. ut de peccato damnaret peccatū. Vel cilicium est lugubris caro in qua fleuit super Hierusalem & pro Lazaro. & factus sum illis in parabolam Augustinus. Hieronymus. Glosa. Iriforiam id est in similitudinem maledicti. ut cuilibet maledicendo dicerent. Sic tibi contingat. ut Christus crucifixus. Cassiodorus. (Vel factus sum illis in parabolam) quia in parabolis eos docebam. ut qui celestia capere non poterant. per terrenas similitudines. intelligerent. Glosa. Vnde vobis datum est nosse mysterium regni dei. ceteris autem in parabolis. Et tunc cum essem illis in parabolam.

Mat. xiii

xv

Adversum me loquebantur qui sedebant in porta. et in me psallebant qui bibebant vinum.

Hieronymus. Glosa. (Adversum me) inquit loquebatur qui sedebat in porta. Scribæ scilicet & pharisæi habentes clauem scientiæ. sed nec intrantes nec alios intrare sinentes qui discernebant causas cum sederent in publico iudicio. In porta enim ciuitatis solebant iudices sedere iuxta præceptum Moysi. Hugo cardinalis. Sicut scriptum est. Iudices constitues in omnibus portis tuis. Cassiodorus. Vel in porta cedent qui conuentibus hominū sedula curiositate miscuntur. Porta enim dicta est. quia inde portantur omnia. In quo ostendit passionem suam iudeorum fuisse fabulam. ut nullus exciperetur. quia tali colloquutione redderetur alie

Mat. xxiii.

nus. unde subditur. (Et me psallebant. qui bibebant vinum). Hieronymus. Repleti enim vino iniquitatis qualiter me interficerent concinabant. Glosa. Vel in publicis eorum conuiuijs & conuentibus de me psallebant. Et irrisio mea erat eorum psalterium. Lyra. De crucifixione enim christi tanquā de re insolita & notabili fuerunt factæ cantilene derisorie in fauorem sacerdotum. quæ decatabantur per tabernas. Vel hoc dicit quia crucifixores bibebant sorte vinum solitum dari merentibus dā natis ad mortem. Et loco illius ponebant acetum in derisionem christi.

in aduentu
christi factæ
cantilene

xvi
Tertia pars
Alia littera
reconciliari
onis

Ego vero orationem meam ad te domine. tempus beneplaciti. deus.

Glosa. Hugo cardinalis. Tertia pars in qua prædictis malis opposita est oratio pro parte christi. ut discamus non rixas. sed orationes iurgij opponere. quasi dicat iudei sic ut premititur contra me insultabant. (Ego vero orationem meam ad te domine). Hieronymus. Illis enim mihi maledicentibus. & dicentibus. crucifige crucifige. Ego pro eis orans loquebar. Parer. ignosce illis. quia nesciunt quid faciunt. Non enim vincoris passionibus. quia tecum sum in oratione. Glosa. Et quia ad te oro. ideo exaudi me. & ideo audi. quia nunc est. O deus (tempus beneplaciti) id est gratie reconciliationis per incarnationem. per sanguinem per mortem. unde apostolus. Ecce nunc tempus acceptabile. ecce nunc dies salutis. Cassiodorus. (Tempus) enim fuit (beneplaciti) quia incarnationis suæ. beneficio perclitantes mundum ab imminente exitio liberauit. Hieronymus. Quamuis omnia opera dei beneplacita sunt. Preterit tamen hoc tempus. quo mea passione gentis humanum redimis beneplacitum est tibi. Idem. Cassiodorus. Glosa. Sed hoc tempus quomodo prouenerit de centre exponit dicens.

xvii

In multitudine misericordiarum tuarum exaudi me in veritate salutis tuæ.

Augustinus. In multitudine inquit misericordiarum tuarum. Nam si non esset multitudo misericordiarum quid nos faceremus de multitudine iniquitatis nostræ. Cassiodorus. Non enim parua misericordia fuit. quæ tam ingentia peccata superauit. Augustinus. Glosa. Et quia vniuersæ viæ domini sunt misericordia & veritas. postquā premisit de misericordia subiungit de veritate dicens. Exaudi me in veritate salutis tuæ. Cassiodorus. In quo præcipitur parrem infirmitas assumpti hominis qua minor est patre. ut ex quo passione sua salutem mundo præstiterat. resurrectionem etiam suam quam per prophetas pollicetur fuerat largiretur. Hieronymus. Vel post veram mortem veritas resurrectionis approbaretur. Glosa. Deinde sequitur christus ex infirmitate membrorum. Quali dicat. In hoc audi.

Cassiodorus

xviii
Alia littera
inheream
Alia littera
ex his quæ
oderunt me

Eripe me de luto ut non infingar. & de profundis aquarum.

(Eripe me) inquit (de luto ut non infingar). Cassiodorus. In quo exposcit christus ex parte carnis

et ii

Psalmus. lxxviii.

assumpta in persona membrorum ut anima eius a desiderijs luteis, id est huius mundi cupiditatibus reddatur aliena. Augustinus. Glosa. Et cum supra infixum se limo corpore dixerit, nunc orat ne infigatur mente, hoc est ut fidelitatem corpus, non detineatur anima. Sequitur. (Libera me ab his qui oderunt me. Et de profundis aquarum). Hieronymus. Cassiodorus. Aperte hoc de Iudeis qui eum nunquam dilexerunt dicit, qui aquarum profunditatem merito comparantur quia malignitate consilijs profundi sunt, & seditionibus turbulenti, unde subdit.

Non me demergat tempestas, & aquae neque, absorbeat me profundum, neque virgeat & super me puteus os suum

Glosa. Supra enim dixit quod tempestas demersit eum. Et hoc secundum carnem, hic vero rogat ne etiam spiritu demergatur dicens. Non me demergat tempestas aquae. Cassiodorus. Id est istius seculi tempestas seu iustitia, quae in modum maris animas obruit (Neque absorbeat me profundum). Idem. Vtque peccatorum, quod voracitate quadam deglutit animas impiorum ut ad poenitentiam redire nequeant, qui de actum suorum iniquitate desperant. Sicut legitur. Peccator cum venerit in profundum malorum, spernit, haec enim omnia loquitur ex parte membrorum. Deinde iterum eadem sententiam licet sub alijs verbis repetit dicens. (Neque virgeat super me puteus os suum). Gregorius in moralibus, lob. libro. vicessimo sex

to. Omnis namque qui iam vitae deferens in peccatorum se tenebras derelict, semetipsum quasi in puteum vel in foueam mergit. Si vero diuturna perperatione, etiam consuetudine iniquitatis opprimatur ne ad superiora iam possit exurgere, quasi angusto ore putei coactatur. Cassiodorus. Puteus enim est excavata terrae profunditas in quem peccatores cadunt, quando se a vitiosa voluntate non abstrahunt (virgeat super eos os suum) id est concludit eum usque ad mortis suae tempus in pessima voluntate persistunt. Augustinus. Glosa. Quamvis aliquis in puteum istum ceciderit, non tamen claudit super eum puteus os suum nisi ipse prius clauderit os suum. Claudat autem qui illud in profundum contemnit a quo velud a mortuo perit confusio. Confitere igitur & dic. De profundis clamaui ad te domine, & euades. Hieronymus. Vel in hoc petit ut aditus infernalis siue diabolus non concludat super eum os suum. Cassiodorus. Glosa. Periculis itaque hominum expositis, iterum voce membrorum precatur dicens.

Exaudi me domine quoniam benigna est misericordia tua, secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me.

Hieronymus. Haec enim secundum infirmitatem humanam postulat quasi dicens. Tu domine qui alios mea passione redimis, me quoque praecurrente misericordia contemplare, exaudi me inquit domine. Cassiodorus. Non quia hoc meretur humanitas, sed quoniam benigna est misericordia tua Glosa.

Quae suavis est tribulationem patienti, sicut panis esuriienti. Cassiodorus. Semper ad beneficiendum parata. Cum tamen pie petitur & purissime supplicatur (Secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me). Glosa. Respice inquit in me, non in peccata mea secundum multitudinem miserationum tuarum, non peccatorum meorum. Cassiodorus. Vbi enim pias postulat semper homo respici dicitur. Nam si peccata respiciat nos sine dubitatione condemnat, sicut scriptum est. si iniquitates respexeris domine domine quis sustinebit? Glosa. Deinde loquitur totus christus dicens.

Et ne auertas faciem tuam a puero tuo, quoniam tribulor velociter exaudi me.

(Et ne auertas) inquit (faciem tuam a puero tuo). Cassiodorus. Hieronymus. Vox enim ista, est vox christi ad patrem ex forma serui. Puer autem frequenter legitur dominus Iesus christus ac innocentiae puritate, unde propheta. Magnum est tibi vocari puerum meum, & alibi. Ecce puer meus quem elegi, & iterum. Puer natus est nobis. Iuste ergo redemptum petit qui se in tribulatione positum esse cognoscit totisque viribus salus pascitur cum tempore necessitatis optatur. Unde sequitur (Quoniam tribulor velociter exaudi me). Hieronymus. Vt scilicet resuram spiritum quem tuis in manibus commendari. Augustinus. Glosa. Et quia iam praecessit afflictio mea, Sequitur mia tua Glosa. Hugo cardinalis. deinde tanquam dominus quereretur. Quid petis? Subditur ex voce capitis.

Intende & anime meae et libera eam propter inimicos meos eripe me.

Glosa. (Intende) inquit anime meae. Hugo cardinalis. Suscipiens eam qui corpus videris dereliquisse in manus inimicorum & libera eam de inferno cum pda magna. Cassiodorus. Vt reuera compos fiat liberationis cum ea diuinitas propiciata respexerit. Causa autem quare sibi debeat intendi subdit dicens. Propter inimicos meos eripe me. Hieronymus. Augustinus. Glosa. Vt scilicet confundantur resurrexerit & liberatione mea. Et inde conuertatur. Cassiodorus. Et qui contempserunt crucifixum tertio die resurgenti crederent, quatenus tali beneficio liberati a perpetua damnatione redderetur excepti Gregorius in morali. lob. libro. xxv. Propter me quidem eripi de tribulatione temporalis non appeto. Sed tamen eripi propter aduersarios concupiscor ut dum mea vita saluari mirabiliter cernitur, ipso miraculorum visu inimicorum duricia conuertatur Glosa. Et ideo eripe me, Quia.

Tu vis improperium meum & confusio nem meam, et reuerentiam meam

Cassiodorus. Haec autem omnia sic suscepit saluator libens ut mortem. Non autem ista pro suo reatu sustinuit, sed ut nos in talibus rebus positos exemplo suae patientiae miseratus instrueret improperium quippe pertulit quando dicebant Iudei. blasphemauit. Quid adhuc egemus testibus? (Confusionem) cum plebs insana Iudeorum clamaret. Alios saluos fecit seipsum non potest saluare

Psalmus. lxxviii.

forxj

facere (reuerentiam) vero vel secundum aliam litteram (verecundiam) quando a lapidibus flagellisque caudebatur. Et quando Pylato immaculatus agnus tanquam reus traditus est. Hugo cardinalis. Vt fur fustigatus flagellatus. Et tandem in cruce suspensus. Lyra. Et accipitur hic (reuerentia pro verecundia) sicut irreuerens dicitur inuerecundus. Glosa. Quare autem fecerint mihi ista tu nosti Quia

In conspectu tuo sunt, omnes qui tribulant me, improperium & expectauit cor meum et misericordiam.

xxiii
Alia littera
opprobrio
contritus est
cor meum &
desperatus
sum

Hieronymus Tu inquam vides quales mihi tribulationes inferant. Et quales illusiones ostendant. Quia (in conspectu tuo) Hugo cardinalis. Quem nihil latet sunt (omnes qui tribulant me). Cassiodorus. Qui ante conspectum diuinae maiestatis etiam iam positi quamuis ad tempus iudicij adhuc non videntur adducti (improperium) expectauit cor meum & misericordiam. Hieronymus Improperium scilicet passionis & misericordiam, id est contumeliam crucis. Hugo cardinalis. Vel (improperium) dicit quantum ad verba, misericordiam cantum ad passionem & verbera. Cassiodorus. Quae omnia pro sua voluntate sustinuit, & consideratione humani periculi benignus excepit. Glosa. Ideo autem dicit, expectauit cor meum, quia haec futura prauidit & praedixit & ad hoc venit. & ut impleretur desiderauit iuxta illud desiderio desiderauit hoc paucha manduca te vobiscum. Hugo cardinalis. Et quia facilius posset passio tolerari si aliquem haberet socium vel consolatorem. Ideo ad maiorem poenae exaggerationem, utrumque excludit, dicens.

Et sustinui qui simul contristaretur et non fuit, et qui consolarentur & et non inueni.

xxv
Alia littera
expectauit

Hieronymus. Nullus enim de tanta multitudine iniquorum aut compassus est doloribus meis, aut extitit consolator. Augustinus. Glosa. Hugo cardinalis. Contristati autem sunt discipuli & mulieres, quae super eum flebant, sed ex affectione carnali, & ideo non simul carnaliter eum contristabantur de vita mortali quae erat mutanda morte cum deberent cum eo tristiari de caecis & aegris qui me dicunt occidebant, quod nemo tunc fecit. Lyra. Vel hoc dicit secundum communem vitam loquendi quo dicit nullo adesse, vbi pauci sunt respectiue Contristati sunt enim in morte eius apostoli pro ut praedixerat eis. Amen dico vobis quia plorabitis & flebitis vos, qui tamen pauci erant respectu tantae multitudinis sequitur. (Et qui consolarentur & non inueni). Idem. Quia etiam Petrus eius principalis discipulus eum in sua praesentia ter negauit. Augustinus. Vel consolantes sunt proficientes quos tunc non inuenit. Cassiodorus. Quia iudeorum pertinacia tunc resistebat domino saluatori, ideo iuste dicit se non inuenisse qui eius animum consolaretur, sequitur.

xxvi
Ioan xix

Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me a ceto.

Glosa. Ad litteram legitur in euangelio. Et oblatum fel, sed in potum non in escam, Lyra. Sed quia fel

de sua natura erat magis esibile quam potabile, ideo nominat ipsum escam. (Et dederunt) inquit (in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto) Hieronymus. Cassiodorus. Hoc autem iam completum esse in euangelij legimus, cum sitiens dominus in cruce acetum cum felle mixtum bibere potauerunt, ut facta iudeorum ipsius potationis amaritudo comprobaret. Ipse enim dixit. Sitio, quia si dem in ipsis desiderauit inuenire. Illi vero obrulerunt ei amarissimos mores suos, qui nulla compunctione conuersi sunt.

Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum & et in retributiones, et in scandalum.

xxvii
Quarta pars
Alia littera
municipalis

Augustinus. non haec sequentia sunt precantis, sed prophantis sicut nec alij multae imprecationes in sacris. nam in hebreo haec sunt futura, id est erit mensa eorum obscurabuntur oculi eorum & c. & si per imperatium possint explicari. Cassiodorus. Quarta pars in qua iudeis digna factis pronunciat esse verum. Glosa. Hugo cardinalis. Et est prophetia contra aduersarios, quasi dicat. Ipse mihi elutienti & sitiienti talem mensam posuerunt quae (Dederunt in escam meam fel, sed fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum mortis) Hugo cardinalis. Vel in laqueum peccati. Et in retributionem poenae eterne. & in scandalum quod ibi erit in poena, quia de bonis aliorum offendunt. Hieronymus. Augustinus. Cassiodorus. Glosa. Vel (mensa eorum) sunt dicta legis & prophetarum ad quam saepe conuidentes reficiebantur, quam habuerunt iudei quando mandata domini sub integritate coluerunt. Postquam vero a fide ieiunare coeperunt mensa eorum coram eis gentibus tradita est, ut grauius inde solerent. Et haec mensa facta est coram ipsis in laqueum. Cassiodorus. Glosa. Vt de littera in qua iudei alios astrinxerant conuenerunt. Ipsi in eam potius caderent oblati. Et in retributionem, quia illis ablata fuit, & gentibus data. Malorum enim retributio fuit dum nolentes in ea epulari spiritualiter intelligendo, ab ea merito sunt exclusi. Et in scandalum, quia de serentes pacis auctorem. Ipsi sibi & rixas & praua studia concitauerunt, Sequitur.

Cassiodorus

Cassiodorus

xxviii

Obscuretur oculi eorum ne videant & dorsum eorum semper incurua.

Hieronymus. Hoc enim erat quod supra precabatur mensam eorum fieri in laqueum, ne scilicet legis sacramentum cognoscerent, nec diuinitatem sub fragilitate latentem intelligerent. (Obscuretur) inquit (oculi eorum) Hugo cardinalis. Spirituales (ne videant) veritatem. Augustinus. Glosa. Vel (oculi) id est doctores eorum qui praecunt, lumen scientiae perdant, ne verum solem agnoscant Gregorius in moralibus, lob. lib. xxv. Et in codice registri pastoralis, tit. l. Oculi quippe sunt qui in ipsa honoris summi facie positi prouidendi iustis officium susceperunt, quibus hi nimirum qui subsequuntur dorsa nominantur. Obscuratis ergo oculis dorsum flectitur, quia cum lumen scientiae perdunt qui praecunt profecto ad portandum peccatorum curuantur onera qui sequuntur. Glosa. Hugo cardinalis. Vel (Dorsum eorum) id est mentem rationem

Psalmus. lxxviii.

et affectionem eorum quae debent hominem dirigere sicut spina dorsum. Sēper incurva ad terram. Glosa. Hoc enim cōsequens est de obscuratis oculis quod quia superna non vident de inferioribus cogitant. Cassiodorus. Vnde dorsum dicitur quasi descēdens deorsum. Hieronymus. Vel Dorsum eorum sēper incurva vt romanis seruiant semper. Vel incurua eos sub legis onere quod secundum literam ferre potuit nemo. Glosa. Et quia ipsi exterius puniendi sunt. hic & in futuro. Propterea.

Effunde super eos iram tuam, & furor irae tuae comprehendat eos.

Cassiodorus. Cum dicitur (Effunde) magnitudo irae significatur. quae in morem fluminis copiosa descendit. Hoc etiam designat super eos. vt non tantum eos possit contingere. sed etiam probetur obruere. (Effunde itaq; super eos iram tuam). Glosa. Id est iustam vindictam vt in morem fluminis sit copiosa. (Et furor irae tuae comprehendat eos). Cassiodorus. Hoc est quasi damnatos & terribiles quibusdam manibus apprehendat. vt nō liceat effugere quod datur pro sceleribus sustinere. Augustinus. Hoc enim quasi de fugientibus dicit. Glosa. Non tamen possunt effugere. quia quos quasi fugientes deus hic persequitur. ibi comprehendit quando iud eis quod timeretur euenit. Hugo cardinalis. Post hęc prędicat eis poenam illam quam ipsi maxime timebant. Et pro qua vitanda christum occiderunt. scilicet amissionem loci & generis. & ruinam & ipsius templi desertionem dicens.

Fiat habitatio eorum deserta. & in tabernaculis eorum nō sit qui in habitet

Hieronymus. Cassiodorus. Quae omnia in euerfione Hierosolymę sub Tito & Vespasiano completa sunt. Vel est quod ait. Dimittetur vobis domus vestra deserta. Recedente namq; de iudea christo omnes Pariter cum eo recesserunt virtutes. (Fiat) inquit (habitatio eorum deserta). Glosa. Id est domus eorum priuata. Hugo cardinalis. Vel Hierusalem & terra quam ipsi inhabitant. Et in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet. Cassiodorus. Vbi per tabernacula dei tēplum. vel regis palatium voluit intelligi qui sine cultore remanserunt. Et nota quod in domib; priuatis habitationē posuit. In templo vero dei inhabitacionem. ibi enim habitamus mansione corporea. hic autem inhabitamus vbi frequentamus deuotę mētis affectu. Glosa. Sed quare hoc eis contigit. subiungit dicens.

Quoniam quem tu percussisti persecuti sunt. & super dolorem vulnerum meorum addiderunt.

Hanc posteriorem partem sic vertit beatus Hieronymus. Quoniam quem tu percussisti persecuti sunt & vt affligerēt vulneratos tuos narrabant. (Quoniam) inquit (quem tu) Hugo cardinalis. Pater. Glosa. Nō culpa sua percussisti in passione. sed pro redemptione humani generis & salute gentium. Hieronymus. Sicut in alio propheta ex persona patris legimus dictum propter peccata populi percussisti

eum. Et iterum. Percutiam pastorem. & dispergētur oves gregis. percussus est enim Christus vt nos refugeremus vulneratus vt nos sanaretur. Cassiodorus. Percussus itaq; persecuti sunt sibi q; traditum detestabili feritate necauerunt Glosa. Et quem tu percussisti ad bonum pro illorum redemptione crudeli voto illi excercerent ad malum. (Et super dolorem vulnerum meorum). Glosa. Quae erant michi pro perditione & peccatis illorum. addiderunt michi inferre mortem. Hugo cardinalis. addētes ad vulnera cordis vulnera corporis. Hieronymus. Vel tunc dolorem super dolorem addiderunt cum vel ecclesiam vel apostolos persecuti sunt. Lyra. Stephanum lapidando. Iacobum occidendo. Et alios in carcerando & flagellando. Glosa. Hugo cardinalis. Vel cum nec mortuo pepercerunt. sed ei vulnera lateris addiderunt. Et custodes ad sepulchrum posuerunt. Et ideo quia hec fecerunt.

Appone iniquitatem eorum & non intrent in iustitiam tuam.

(Appone iniquitatem) inquit. Lyra. Id est apponens permittendo. quia deus non est causa iniquitatis effectiue. sed tantum permittit. Hugo cardinalis. (Appone) itaq; id est permittit vt ruant de iniquitate in iniquitatem. Cassiodorus. Iniquitas enim prima fuit iudaicę nationis vt prophetas ad se missos extingueret. vñ xps Hierusalem Hierusalem quę occidit prophetas. & eos qui missi sunt ad te &c. Apposita est autem iniquitas super iniquitatē eorum. quando ipsum dominū crucifigere maluerunt. Augustinus. Glo. Vel iniquitas ipsorum fuit vt hominem occideret. & super hoc appositū de. vt filium suum occiderent. vt sicut seruos suos pręmissos. ita & ipsam heredem. (Et propterea non intrent in iustitiam tuam. Hieronymus. Hoc est vt cum iustis non capiant regna. Cassiodorus. Hęc est enim poena peccati. ne intrent in iustitiā domini id est ne participes christi fiant in illo regno iustitię. vnde sequitur.

Deletur de libro viuentium. et cum iustis non scribantur.

Hieronymus. In quo duos libros iudicat scriptos viuentium scilicet & iustorum. Liber viuentium est in quo ante audientū dei patriarchę & prophetę scripti sunt. de quo Moyses peccante populo ait. Si non dimittis eis noxam dele me de libro quem scripsisti. iustorum vero dicit illum de quo dominus ad eos qui per fidē secuti sunt. Gaudete (inquit) & exultate quia nomina vestra scripta sunt in celo. Persecutores ergo isti & a primo libro deleti sunt. Et in secundo non sunt scripti. Glosa. Liber autem iste est notitia dei quę prędestinavit ad vitā quos pręsciuit fieri conformes imaginis filij sui. Non ergo sic accipiendum est tanquam in hoc libro alij quem scribat deus quem postea delet. Sed ita accipiendum est secundum spem illorum qui scriptos se putabant. Cassiodorus. Glosa. De quibus vt deletur dicit. non quia scripti erāt. sed quia ibidē se scriptos esse iudicabant. Ibi enim quod scribit delecti non potest. Sic etiā intelligi debet quod sequitur. Et cum iustis non scribantur. hoc enim

Psalmus. lxxviii fo. cxii

eis accidere negat. qui non sunt vt ait Titulus pijs satisfactionibus immitati. Hugo cardin. Sed cum scriptum sit in libro tuo omnes scribentur. Et quod saluabitur populus tuus. omnis qui inuentus fuerit scriptus in libro. Ergo si nulli de hoc libro delentur. omnes saluabuntur. Ad quod dicendum qd duplex est liber scilicet presentistitutię & prędestinationis. de primo multi delentur. Iuxta illd Qui peccauerit michi. delebo eum de libro meo. De secundo nulli.

Ego sum pauper & dolens salus tua deus suscepit me.

Glosa. Quinta pars in qua dispensationē incarnationis & sanctitatē propositi exponit. dicens quis sit finis passionis vt cōsiderato fructu illius libetius eū imitetur in passione. Dicit ergo totus christus (ego sum pauper. Cassi. Hiero. Nā sicut apostolus ait. Christus pro nobis pauper factus est cum esset diues. vt illius inopia nos diuites efficeret. (Et dolens. Glosa. Hugo cardin. In passione August. Glosa. Cassiodorus. Gl. Quia sicut Esaias dicit. dolores nostros ipse portauit. Et quia ipse solus pro omnibus dolet. quod nullus alius. Ideo merito dicit Ego Quis fructus inde sequitur ecce Salus tua deus suscepit me. Hiero. Fui enim (Pauper & dolens in passione. Sed me salus tua suscepit in resurrectione. Cassio. Vel suscepit humanitatem salus. id est persona filij quando mundum reconciliare dignatus est patri. Ipse enim salus recte dicitur. per quam fidelibus medicina confertur. Hugo cardinalis. In hac igitur spe susceptio nis.

Laudabo nomen dei cum cantico & magnificabo eum in laude.

Cassiodorus. Hoc enī a parte meborū. eorum scilicet qui commutati sunt dicitur. Hieronymus. Qui laudant nomen domini. qd vel de diabolo triumphauerint. vel vicerint mundum. Cassio. vel (Laudabo nomen dei cum cantico) caput nostrum. quando in ecclesia hymnidica exultatione fidelium fit adunatio. Ipse enim in nobis & laudat & magnificat. quod nos veraciter laudare cognoscit. Glo. Laudabo inquit in me & in membris meis nomē dei cum cantico. id est cum delectatione. quia & si omnia defunt. deus tamen mecum est. (Et magnificabo eū in laude). Idē. Parisiensis cantor. Quantum ad proximum vt proficiat per exemplū. Lyra. Non enim est hoc intelligendum qd laude humana aliquid deo accrescat. sed ipsi laudantibus magnificatur deus in eis. Glosa. Hugo cardinalis. Et hoc qd laudabo eū placebit deo. vnde sequitur

Et placebit deo super vitulum nouellum. cornua producentē & vngulas

(Et placebit) inquit (deo). Hugo cardinalis. Laus ista super (vitulum nouellum). Glosa. Qui offerebatur in lege. id est placebit plus omnibus legalibus Cassiodorus. (Laus enim puro corde fusa multo acceptior est deo quam potest pecudū placere maturo. Item. Augustinus. Glosa. Mos namq; fuit antiquorum vt pro peccato offerretur nouellus vitulus. in quo significabatur nouitas vitę seculare

quę defensionem haberet in cornibus. Pedum vero munimen in vngulis per quas seculi istius aspera conuersatione sanctissima calcaremus. Hugo cardinalis. Vnde ad hoc exprimendū addit (Cornua producentem & vngulas). Glosa. Vt sicut vitulus aduersarium cornibus ventilet & vngulis terram excitat. ita & noua vita cornua defensionis & munimēta pedū. i. affectū rāquam vngulas habeat. Cassiodorus. Glosa. (Producentem) autē ideo dicit quia christianorum populus dum per dies singulos virtute domini angetur. quasi (Cornua & vngulas) producit. Cassiodorus. Et quia plus placent deo sacrificia laudis. quam pecudum immolatio. conuertitur ad pauperes suos dicens.

Videant pauperes & letentur. quærite deum & viuet anima vestra.

Cassiodorus. Glosa. In quo pauperes commonet vt letentur. quando iam nō in solis facultatib; oblatio posita est. sed in mentis affectu. vbi & pauper potest esse diuissimus. (videat) inquit id est credat pauperes. Hugo cardin. (Qui) nō possunt habere vitulos (Et letetur) quia sacrificio laudis posunt deū placare. si ex puro corde procedat. Glo. Latentur dico id est spe gaudent. Et vt videatis o vos inopes (Querite deum.) Hugo cardinalis. Toto corde. Cassiodorus. In hoc enim monet pauperes. vt eam mentis quærant non corporis. Et illud panem desideret angelorū. vnde potius aja saginetur (& viuet aia vestra). Hic. Quę nūc mortua est peccatis. Hugo card. Vel (viuet) id est nō morietur. Et si forte mortua fuerit resurget. Cassi. Illud nāq; proprie viuere dicimus. quod in beatitudinis iocunditate consistit. Hugo card. Securi igitur quærite. inuenietis enim.

Quoniam exaudivit pauperes dominus. et victos suos non despexit.

(Quoniam) inquit (Exaudivit dominus. Glo. Omnibus tēporib; pauperes) aliter non audiret. Cassiodorus. pauperes autem christi sunt qui mundi istius diuitias voluptatesq; despiciunt. Et eligunt humanarū rerum indigentia. vt spiritualibus epulis impleantur. hoc exaudivit dominus. Hugo cardin. Nec tamē desperetis propterea. quia in peccatis estis. quoniam & victos suos nō despexit. Cassi. Victos scilicet lege peccati. omnes enim communiter victi sumus in lege peccati. Et quibusdam compedibus irretiti. quia desideria humana perquirimus. sed dominus victos suos non spernit id est qui suis legibus vincuntur. Lyra. Vel (victos suos) patres scilicet qui erant in limbo nō despexit. sed nos idē resurgēdo eduxit deinde quos prius simul nunc figilatum monet. dicens.

Laudent illum & coeli & terra. mare & omnia reptilia in eis.

Gl. Hugo card. (Laudent inquit illū coeli) id est apostoli & terra. id est ecclesia iudaicorū (Mare) id est gētes (Et omnia reptilia in eis) id est omnes peccatores terrenis adherentes. Cassiodorus. Vel per hęc ad dei laudes inuitatur quicquid creaturarū esse cognoscitur. vt in coeli commemorationem. omnia eum laudare debeant celestia. terra terre. t. iij.

Psalmus. Ixix.

Aria maris vniuersa natantia. Idem. Hieronymus? ut in nomine iesu omne genu flectatur celestium terrestrium & infernorum. Cum enim hac creata consideratur i eis deus laudatur. Sed est & aliud cur eum laudare debeamus.

Quoniam deus saluam faciet Syon, et edificabuntur ciuitates Iude.

Quoniam inquit deus saluam faciet syon. Glof. Id est ecclesia. Hugo cardinalis. Extra quam non est locus saluationis, quod figuratum est in diluuiio, vbi tantum salui facti sunt qui in archa fuerunt. Cassiodorus. Syon enim templo Iherosolimitano coheret paruos omnino colliculus, sed nominis qualitate grandescens. Et significat ecclesiam seu speculationem qua sola recipitur deus. Et in qua diriguntur corda fidelium. Hieronymus. Hanc itaque saluam faciet dominus, cum electos suos pro meritis adiunabit in vno corpore illius matris celestis (& edificabuntur ciuitates iude. Hieronymus. Animae scilicet sanctorum, quae per confessionem in templum tanquam vini lapides deferuntur. Glof. Hugo cardinalis. vel edificabuntur ciuitates iude. Id est per orbem particulae ecclesiae confitentium christum qui de iuda est. Augustinus. Iuda enim confessio interpretatur, de confessione autem humilitatis edificabuntur ciuitates iude. Glof. Ita ut foris remaneant, qui confiteri erubescunt. Vnde liquitur.

Et inhabitabunt ibi et hereditate acquirunt eam.

(Et inhabitabunt ibi) scilicet in ecclesia. Glof. Hugo cardinalis. Fideles pauperes spiritu de quibus praedixerat, qui constanti mente inhabitabunt ibi in syon scilicet, id est in ecclesia. Cassiodorus. Proprie enim fidelium est inhabitare vbi constantis mentis puritate versantur. Et hereditate acquirunt eam quando ad iherusalem illam eternam domini miseratione perueniunt, hereditas enim ipsa est quae non morte, sed testatore in eternum viuentem praestabitur. Glof. Et ne forte putares hoc iudeis tantum dici cum etiam de gentibus dictum sit. Propterea subdit.

Et semen seruorum eius possidebit ea & qui diligunt nomen eius habitabunt in ea.

Glof. Et semen inquit seruorum eius, id est imitatores fidei vel boni actus non solum acquirunt sed & possidebunt eam quando ad celestem iherusalem perueniunt. Cassiodorus. Semen enim hic opera sancta non carnis progeniem debemus accipere. Quicunque itaque imitatores eorum sunt qui deo factorum probitate placuerunt ipsi possidebunt terram futuram regnum scilicet domini quod sanctis suis fideliter pollicetur, unde addidit. Et qui diligunt nomen eius. Lyra. Existentes scilicet in charitate Hugo cardinalis. vel habens fidem operantem per dilectionem habitabunt in ea. Cassiodorus. Id est per perpetuam felicitatem potentur. Lyra. Habitabit dico in eo numero, & merito, quia sola charitas dirigit inter filios predicationis, & regni.

Plalmus. Ixix

Titulus. Infinitus psalmus David in rememoratione quod saluum fecit eum dominus.

Cassiodorus. Glof. Vox tribulatum est ista, id est martirum inter passiones periclitantium, sed de capite praesumentium Vox etiam confessorum deprecantium, ut a periculis liberentur. Pro quo sciendum quod memoria duobus modis sumitur, vel cum memores peccatorum iudicii timemus, unde supra in psalmo. xxxvij. vel dum sumitur bona promissa corde retinemus & securi sumus, ut hic quod ostenditur cum subditur quod saluum fecit eum dominus ut non de metu, hac memoria sed de accepto beneficio probaretur esse concepta. Glof. Et est sensus tituli psalmi iste dirigens nos in finem, id est christi attribuitur dauid. id est omni iusto qui hic loquitur, habet in rememoratione non vtriusque peccatorum sed quod saluum fecit eum dominus spe & certitudine. & diuiditur in duas partes. In prima petit generaliter iustus se adiuvare, & malos erubescere. In secunda monet bonos letari ibi. Exultet & letetur. glof. Monet itaque nos ut in deo non in nobis gloriemur, dicens in persona omnium iustorum.

Deus in adiutorium meum intende, domine ad adiuuandum me festina. Glof. Deus inquit qui soles iuvare. Hugo cardinalis. Et potes (intende). Glof. Id est respice (in adiutorium meum). Contra pericula. Cassiodorus. Tunc enim adiutorium poscimus quando periculis subiaceamus, ut tali remedio subleuati, calamitates diuersarum possumus vincere passionum. (Intende) autem ideo dicit quia omnia deus & iam cum non rogatur agnoscit. Hieronymus. christus vero adiutorium nostrum est, qui nunc ad confutandos eos qui sibi aduersantur patris auxilium postulat. Cassiodorus. Sed ne forte diutius differretur beneficii quod sciebat esse venturum, adiecit. Domine ad adiuuandum me festina. Idem. Festina inquit quasi diuina misericordia tardaret, & per misericordiam aduentus eius fieret tormenta grauiora. Tardum enim ei videtur auxilium qui de eius seculi clade liberari festinat. Glof. Notandum autem quod hic versiculus ante oculos hominibus horis praedicatur, quia cum orate solemus, maxime praenotatur tentare nimirum diabolus, ut muscae morientes perdet suauitatem vnguenti. Festina igitur ad adiuvandum me ut.

Confundantur et reueantur, qui quaerunt animam meam

Cassiodorus. In quo imitator capitis sui populi martyrum emendationem inimicorum suorum ex postulat dicens. Confundantur & reueantur confundi enim est quando voluntates suas iniqua consuetudine scientia studio veritatis agnoscens de factorum suorum perversitate turbatur. Reuereri vero quod iusticiam laetam nostram operatione cognoscimus & pro his rebus per nos incurrere formi-

Alia victo
ri ad recto,

Memoria
duobus modis
sumitur

Diuisio

psal. Ixix
Ali. lit.
deus ut be
tes me

Psalmus. Ixix fo. cxlii

Adamus. Confundatur (dico) & reueantur qui quaerunt animam meam. (Glof. Ad opprimendum scilicet trucidantes. Cassiodorus. Vt a corpore segregarent. Bene autem in singulari animam suam posuit turba fidelium quibus est cor vnum & anima vna. Hieronymus. Vel de iudeis hic loquitur, qui in hoc confunduntur cum christum cuius animam auferre voluerunt, resurrexisset cognoscunt. Sequitur.

Auertantur retrorsum & erubescant, qui volunt mihi mala.

Glof. Avertantur inquit retrorsum ut non praecedant, sed sequantur, nec suo consilio viuunt, sed sanctorum. Cassiodorus. avertitur enim retrorsum qui a praua cogitatione descendens domini iussa subsequitur. Sensus ergo talis est qui volunt mihi mala hanc retributionem suscipiant, ne in sua iniquitate persistant. O pia sanctorum etiam ipsa quae putatur aduersitas, qui melius optabant in malis, quam sibi ipsis petere videbatur in prosperis constituti. Augustinus. Glof. Ex quo notantur diuersa in ecclesia fuisse tempora. Primo fuit impetus persequentium, unde primo dicit. Qui quaerunt. Modo remansit maliuolentia cogitatum, unde sequitur. Qui volunt mihi mala. Hieronymus. Vel de iudeis loquitur. Qui non immutantur in resurrectione cum sanctis, sed retrorsum conuersi erubescunt. Quia quem ut hominem iudicare ut deum cernunt, item.

Auertantur statim erubescences, qui dicunt mihi euge euge.

Sic legitur iuxta hebraeorum. Reuertatur ad vestigiis confusionis suae, qui dicunt mihi vah, vah. Cassiodorus. In quo prioris sensus est repetitio, ut scilicet a suo proposito erubescences velociter compellatur abscedere qui falsis laudationibus cognoscunt fide delisissimis increpare. (Vuertantur inquit statim erubescences) qui dicunt mihi euge euge. Glof. Irrius foris vel adulatorie. Sermo enim iste laudaris est, sed sub yronia, id est sub irrisione dictus, quo nam ab inimicis videtur esse prolatus. Augustinus. Glof. Duo enim sunt genera persequentium vituperantium videlicet & adulantium. Plus tamen nocet lingua adulatoris, quam manus persecutoris. Vtrumque autem ignis est, quo vitur qui tentatur vituperio vel laude. Exit tamen iter qui neutro capitur. Hieronymus. Vel verba haec euge euge de christo intelliguntur in quibus irridendum vox est quae ad eos refertur, qui dicebant. Si filius dei es descende nunc de cruce. Et iterum. Confidit in deum. Liberet eum nunc si vult. Nunc post impiorum poenam, ad gloriam conuertitur beatorum, dicens.

Exultent & letentur in te omnes qui quaerunt te, & dicant semper magnificetur dominus qui diligunt salutare tuum.

Glof. Hugo cardinalis. Secunda pars vbi monetur ad bonos quos egenos deo adiuvat, & liberat. Quia si dicat his omnibus aduersis & confusis. Exultet & letentur in te omnes qui quaerunt te. Hieronymus.

Qui scilicet per lachrimas poenitentiae te qui misericors es requirunt. Hugo cardinalis. Exultent inquit corpore. Et letentur mente in te non in dijs falsis, vel in ceremonijs legis. Oes tam de iudeis quam de gentibus qui quaerunt te in fide christiana vbi inuenitur semper deus. Cassiodorus. Vnde cum dicit in te, caducam fatetur esse laetitiam, quae humana praesumptione gloriatur. Quod autem iste adiunctum est omnes qui quaerunt te intelligendum est, non suis viribus, sed quia tu prius eos tua pietate requisisti. Quid autem isti dicere debeant admonetur cum dicitur. Et dicant semper id est continue. Cassiodorus. Semper enim continuum tempus significat quia nunquam debet a laude domini cessare. Magnificetur dominus. (Glof. Non in se, sed in nobis. Cassiodorus. Glof. Hoc enim ab humana consuetudine mutatum est. Nam magnificatur ille qui laudibus crescit, qui bona opinione grandescit quod non est in deo qui creaturis omnibus incrementa praestat in quo nos eum laudando & magnificando proficimus. Glof. Hoc igitur semper dicant qui diligunt salutare tuum. Augustinus. Non salutare suum, quasi ipsi se saluent, sed tuum quod est dominus iesus christus. Si igitur peccator es Magnificetur (ut docet confiteris Magnificetur) ut ignoscat, iam iuste viuas. Magnificetur (ut regat Perseueras usque in finem Magnificetur) ut glorificet. Saepe ergo Magnificetur dominus. Glof. Omnes itaque de deo ita sentiant. De se vero dicat.

Ego vero egenus & pauper sum, deus adiuuame.

Augustinus. Ille enim qui magnificandus est dives est, ille abundans, ille nullius indigens. (Ego egenus & pauper sum. Hugo cardinalis. Duo dicit sunt enim quidam egeni id est mendici & querentes qui non sunt pauperes, ut sunt tritani. alij vero sunt pauperes, sed tamen non sunt egeni, quia mendicare erubescunt. Primi peccant per cupiditatem & auariciam. Secundi vero per superbiam. Sed vtrique iustus se simul esse dicit egenum & pauperem. Cassiodorus. Egeni namque sumus quando iugiter indigemus. Pauperes vero dum semper ad beneficia dei auida mente properamus. Augustinus. Vel ideo egenus & pauper ego sum, quia quauis donata sunt mihi peccata. Et iam ceperim sequi dei praecepta. Ad huc tamen egenus & pauper sum, adhuc esurio, adhuc sitio, quia adhuc aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae video. Et ideo. Deo adiuuame. Cassiodorus. In tribulatione scilicet mundana vbi cum vitiorum aduersitate pugnamus, & in mundos spiritus hostes patimur, a quibus dei auxilium liberamur. Hieronymus. Vel haec de christo dicuntur qui se crebro egenum & pauperem vocat cui cura in paternae pietatis in amore consistit. Glof. Ideo inquit adiuuame me. Quia.

Adiutor meus & liberator meus es tu domine ne moreris.

Hugo cardinalis. Lyra. (Adiutor meus) inquit contra hostes eos inuadens vel ut possim sustinere. (Et liberator meus) a periculis imminentibus ut passim enadere (es tu domine) Hugo cardinalis. Non homo non mundus, non diuitiae. Et ideo ne moreris id est ne differas auxilium & liberationem. Cassiodorus.

Alia litera
festina pro
me

vij.
Alia litera
ueris

Psalmus. lxx

Augusti. Glosa. More enim periclitantium hoc dicitur quibus tardum videtur quauis celatrimū præstetur auxilium, quod magno desiderio quæritur.

Psalmus. lxx.

Titulus. Psalmus David filiorum Ionadab & priorum captiuorum

Cassiodoro. Augusti. Glosa. Hieremias propheta fert Ionadab fuisse dei sacerdotē qui filiis suis præcepit ne vinum biberent. Neque in domib⁹ sed in tabernaculis habitarent, cui illi obedierunt quasi deus hoc præciperet, unde deus benedixit eis propter obedientiam. Eosq; obijcit, idē ppheta populo israel, qui nolunt obedire deo sicut illi fecerunt patri. Ionadab itaq; interpretatur domini spontane⁹ id est qui ex voluntate seruit, sequitur (& priorum captiuorum. Idem. Hanc christianā regū textus enarrat. Nam cum populus israelitic⁹ dei mā data contemneret primā & secundā & tertie capitulati decretis est subiactus. Quia frequenter ad moniti se emendare noluerunt, sed contumaces effecti sunt, isti ergo nunc in loco contumacium ponuntur. Filij vero Ionadab pro fidelibus & deuotis, in quo commonemur. Vt deuotionem habeamus filiorum Ionadab, non contumaciam iudeorum qui captiui esse meruerunt. Cassiodorus. Et est vox deuotorum qui ab humanis iniquitatibus se petunt liberari vt domino gratias liberius referre possint. Hierony. Vel vocem continet prophetæ de illa redēptoris humilitate corporea cōquerentis, ac de eius resurrectione gloriosa canentis. Hugo cardinalis. Et est sensus tituli. Psalmus iste, qui est David prophete agit de filiis Ionadab, idē de significatis per eos scilicet de illis qui obediunt spontaneā dei voluntati. Et de primis captiuis id est de illis qui pri⁹ erāt captiui quam deo seruiūt cui seruire regnare est. Et diuiditur psalmus iste in tres partes. In prima propter spem suam petit hic vir obediens ab omnib⁹ malis liberari, & laude impleri. In secunda agit de gratia tēpore senectutis & senij, ibi ne proicias me. In tertia cui personę fit gratia & quæ sit illa gratia dicit ibi deus quis similis tibi. Glosa. Generalis itaq; iustus de captiuitate quā natus est ex Adam clamat ad dominum, dicens.

Hic ps non habet titulu

Non te domine speravi non confundar in eternum, in iustitia tua libera me & eripe me.

In te inquit dñe speravi. Vox est poenitentis & recogitatis pri

Dicit ergo (in te domine speravi) (Augusti. Glosa. Nō in me. Hug. cardinalis. Nō in homine, nō in diuitijs. Glosa. Si enim in me vel in rebus mundanis quæ caducæ sunt sperauerim, confundor in te vero (Non confundar in eternum id est in futuro Cassiodorus. In illa scilicet iudicij tribulatione vbi confundi omnino poenale est. Hugo card. Nul lus enim in eo sperauit & cōfusus est. Sequitur (in iustitia tua libera me) Cassio. Quod cū dicit libera misericordiam petit diuinā cuius iustitia est parere supplicanti. Hieronym⁹. Et qui fecerit voluntatē eius transeat de morte ad vitam. Cassio. Sic enim æquitati ipsius placitū homini remittere, qui sua noscitur facta damnare. Glosa. Augusti. In tua autem iustitia dicit non in mea. Nam si meā statuo, iustitiā dei nō sum subiectus. Vnde nō de me glorior, gratiam tuam non respicio, sed tuam iustitiā requiro, tuam scilicet id est quæ mihi est a te. (Libera me. Igitur. Cassiodoro. Ab imminenti bus periculis, & eripe me a potestate diaboli, ne cū eo sub æternitate damnemur. Sequitur.

Incina ad me aurem tuam, & salua me.

Lyra i quo de deo ad modū hominis loquitur qui inclinat aurem quando vult exaudire deprecantem. Hic. Aures autem domini dicuntur audire quando exaudire dignatur. Cassiodoro. Glo. Cū vero dicit (inclina) humilē se tacere profitetur quia nisi diuina gratia ad se liberandum inclinauerit, iam ad illam misericordiam suis meritis non potest peruenire quam cupit (inclina) ergo o domine etia si indignus sum. (Ad me iacentē regnū autē) id est misericordiam tuam (& salua me) ab egritudine quæ intus latet. Et.

Esto mihi in deum protectorem & locum munitum, vt saluum me facias.

Iuxta hebreum sic traduxit. b. Hierony. Esto mihi robustū habitaculū vt ingrediatur iugiter, præcepisti vt saluares me. Hieron. (Esto mihi) inquit (in deum protectorem) quia absq; te neq; refugiu neq; munitio, neq; præsidio a quoquā præstari potest (Et in locū munitū. Idem. Non hoc dicit tan quā sit localis deus, qui vbiq; est. Sed quia localis dicitur ad se venientibus. Cassiodoro. Loc⁹ autē iste diuina protectio est. Vt saluum me facias. Glosa. Quia in alio saluus esse non potero.

Quoniam firmamentum & meum, & refugium meum es tu.

Hugo cardinalis. (Quoniam) inquit firmamentū meū es tu, dum pugno (Et refugiu meū) dū fugio. Hæc autē duo referuntur duob⁹ quæ in præcedenti versu præmissa sunt. Cassiodoro. Nā firmamentū pertinet ad protectionē (Refugiu) vero ad locū munitū, quæ duo merito sibi a domino prouenire credidit, qui nihil suis virib⁹ vëdicauit. Vel (firmamentū) in hoc sæculo dominus dicitur, vbi & patientia queritur (Refugiu) vero in illa beatitudine eterna, vbi iā aliquid periculū nō timetur Glosa. Deinde repetit quod supra dixerat determinando a quibus postulet erai, quasi dicat, Quia in te speravi, Ideo.

Psalmus. lxx

fo. cxliii

Deus meus eripe me de manu peccatoris & de manu contra legem agentis & iniqui.

(Deus me⁹) inquit (Eripe me de manu peccatoris) Glosa. Hoc est de potestate eius, ne vi, vel insidijs me ducat ad peccatum, Cassiodoro. Et quia peccator dixit, nunc qualis sit iste peccator ostendit. Glosa. Etenim per partes subiūdit dicens. (Et de manu contra legem agentis & iniqui). Augustinus. Glosa. Duo enim sunt genera peccatorū, quorū alij legem acceperūt, vt iudei, & christiani, alij vero nō vt pagani, cassiodoro. Hierony. contra legem ergo agit qui accepta lege facit cōtra regulas mandato rum, vt iudei & mali christiani, qui verus & nouū testamentum transgrediuntur. Iniqui veto sunt pagani qui nulla lege domini refrenātur, sed more ferarum faciunt quodcūq; libuerit, qui quia sine lege peccauerunt, sine lege peribunt. omnē itaq; peccatorē duabus his partibus complectitur. Glosa. Ideo dico, Eripe me.

Quoniam tu es potentia mea domine, domine spes mea & iuuentute.

Cassio. Dicit enim quare de manu peccatoris eripi debeat. (Quoniam) inquit (tu es potentia mea domine. Hugo card. Quasi dicat. Ideo eripe me, quia iam diu patienter sustinui, non tamen a me, quia iam diu patienter sustinui. Non tamen a me sed a te patientiam habui. Cassiodoro. Pri⁹ nāq; est vt cum gratia per patientiam probemur. Et tunc illā fructuosam spem ipso donante habere merebitur. De qua ait Apostolus. Tribulatio patientiam operatur patientia probationem, probatio spem, Spes autem non confundit. Vnde sequitur. (Domine spes mea. (Augustinus. Glo. Et ideo (Patientia mea, quia spes mea) Vel iō (spes mea) quia patientia mea a iuuentute mea. Cassi. Glos. i. a conuersione mea, vel ex quo contra diabolum cepti pugna re. Quocūq; enim tempore ad ipsum veniatur. Iuuentus dicitur, quia in ipsa plenissimo robore solidamur. Augusti Glo. (A iuuentute ergo mea) Id est ex quo cepti pugnare contra diabolum, ex quo me armasti, h. de spe, & charitate) tu es spes mea iuuenis enim pugnat sed cadit nisi dominus spes eius sit. Glosa. Non solum autem a iuuentute sed etiam ab infantia profuisti mihi. Quia.

In te confirmatus sum ex vtero de ventre matris meæ tu es protector meus.

(In te) inquit confirmatus sum. Glosa. Nō infirmatus ex vtero ecclesiæ scilicet. Hierony. Cassio. Hic enim vterum suauitate matris ecclesię debem⁹ accipere vbi primum fidei rudimento cōcipimur deinde ex qua & spiritu sancto regeneramur, tūc nāq; confirmatio nostra potest esse dominus, quā do ad eū fidei munere venerim⁹ (de ventre matris meæ. Hieroni. Sinagoga, scilicet de qua processi. Lyra. Vel ab hora natiuitatis meæ vsq; nūc tu es protector meus. Cassiodoro. Vtiq; quoniam aduers⁹ diaboli nequias ipse nos protegit ac defendit. Et in hoc mūdo præstat enadere, ne peccatis possumus onerantibus interire. Glosa. Propter quæ.

In te cantatio mea semper, tanquam prodigium factus sum multis, et tu adiutor fortis.

(In te) inquit. Hugo cardinalis. Id est de te, & ad te, & iuxta te, hoc est ecclesiā. Glo. Non in falsis dijs est cantatio mea (id est laus mea. Et hoc semper) id est in præsentī dū per fidē ambulo & in futuro dū per speciem videbo. Cassiodorus. In hoc enim quod dicit semper, præsens significat sæculum & futurum. Hic namque pro liberatione nec cantamus. Ibi autem gratias pro æterna remuneratione peragimus, ita vt dominus semper laudari debeat quia cōtinuum est omne quod præstat Hugo carinalis. Vel (semper) id est tam in aduersis quā in prosperis. Qui autē ita laudant deū deridentur a mūdānis, sicut David cōtemptus est a Michor, vnde sequitur. Tāquam prodigiū factus sū multis. Glosa. Qui mihi insultant quia credo qd non video & mores eorum respicio. Cassiodorus. Prodigium namq; in hoc sæculo fit fidelis quantitas quærunť enim illi diuitias, iste pauperem illi epulationes, iste ieiunia, illi gaudia, iste tristitiam. Sed quia caducum est omne cōtrarium vbi adiutor probatur esse fortissimus ideo subdit. Et tu adiutor fortis, vt dei gratia suffragāte nos quæ ad bonum niti & contendere debeamus, ne diuinis beneficijs inueniamur aduersi. Glosa. Tu inquam es ne dum protector, sed etiā adiutor fortis vt viciā. Et ideo hæc reputatio illorū est negligenda, vbi virtus dei fauet cōtra quam nihil stat. Hugo cardinalis. Pro his itaq; omnib⁹ petit vt dignas gratias reddere possit, dicens.

Repleatur os meum laude & vt cantem gloriam tuam, tota die magnitudinem tuam.

Cassiodorus. Glo. Supra nāq; dixit quæ humano generi beneficia dominus contulit. Nunc vero petit vt possit pro his gratias agere competenter dicens. Repletur os meū laude, nam si ille os non repleat, nec lingua mouetur nec desideria honesta inflamantur. Sed cur os suum laude repleti desiderant causam subdit cum dicit. (Vt cantem gloriam tuam. Idem. Glosa. Gloriam inquit quæ est multitudinem tuam. (Augustinus. Glo. Id est sine intermissione, in prosperis scilicet quia consolatoris, in aduersis quia corrigis, antequā essem, quia fecisti cū essem, quia salutē dedisti, cū peccasse, quia igno rasset quia coronasti. Sic vno magnitudinis nomine prædictorum beneficiorum laus cōcluditur.

Ne proicias me in tempore senectutis, cum deficiet virtus mea ne derelinquas me.

Glosa. Hugo cardinalis. Secunda pars vbi agit de gratia tempore senectutis & senij danda. q. d. Tu es spes mea a iuuentute mea. (Ne ergo proicias me in tēpore senectutis). Cassiodoro. Quādo scilicet fessa virtus corporis plus indiget admirari. Gl. Sed quæ est senectus? Ecce (cū deficiet virt⁹ mea.) Idem. Cassiodorus. Quando scilicet patientiæ fir

8
Alia litera
laus
Alia spes
mea

xi
Alia li.
hebraea ha
bet, hic tua
Alia li. vt
cāte gloria
ru additū m
est.

x
Secūda pars
alia li. fecit

Psalmus. lxx

mitas cassata molecit, sub onere tribulationis. Et go tunc ne derelinquas me quia tunc plus indigebo iuari. Vel cū deficiet virtus mea, id est mei hominis, vt de me non præsūmam, Deus ne derelinquas me, quia tecum cuncta potero sustinere, si ne te vero nihil. Sed quare hoc dico? Sequitur.

Quia dixerūt inimici mei nihil, & qui custodiebant animam meam concilium fecerunt in vnum.

Cassiodorus. In quo redditur causa, cur ad subueniendum pietas domini debeat prouocari. Quoniam debilitate captat insidiantium feruor accensus, est dum credunt facile decipi a quo non potest defectis viribus adiuuari. Quia dixerūt (inquit inimici mei mihi, Hugo cardina. Non dicit quid dixerint vt intelligas omne malum, quod possunt dicere inimici. Diabolus enim dicit, Boni sunt homines. Mundus. Bonæ sunt diuitiæ. Caro. Bonæ sunt delitiæ. Omnes vero dicunt. Non est bonum quod facis. Dixerūt dico exprobrantes, & me desolare volentes. Cassiodorus. Et ne forte crederentur leues inimici addidit (Et qui custodiebant animam meam. Hugo cardinalis. Id est obseruabant, sicut habet alia litera demones scilicet vel peccatores. Cassiodorus. Ad decipiendi studium, non ad salutis vortum concilium fecerunt in vnum. Hugo cardinalis. Contra me ad salutem meam. Cassiodorus. Tructior autem semper est inimicorum adunata collectio, & quod non diuiditur, grauius vno fasce portatur. cuiusmodi autem sit istud concilium, subsequenter exponit.

Dicentes deus dereliquit eum, Persequimini & comprehendit eum, quia non est qui eripiat.

Glo. (Dicentes in corde apud se, Deus ille scilicet, quem sibi deum facit dereliquit eum.) Cassiodorus. hostes enim carnales mundana potius contumaces viderint hominem crebra calamitate fatigatum, crediderunt a deo desertum, qui diuinam putant gratiam in solis corporeis viribus constitutam & propterea dicunt (Persequimini) Glo. Vt tandem quia fugere non poterit, & comprehendite eum vt inualidum, quia reluctari non valebit, & quare hoc, quia non est qui eripiat comprehendit eum. Cassiodorus. Arbitrantur enim quod deus deferat premijs quos exponit iniurijs & non magis coronare velit, quos probare debere promittit. Hieronymus. Glo. Vel hæc possunt intelligi de christo, qui inter manus inimicorum infirmus factus est, & quasi nichil posset compatiens, de quo quasi a deo derelicto in passione dicebant, sine veniat helias & liberet eum & similia. Glo. Hugo cardinalis. Sed quicquid ipse arbitrentur seu dicant, tu tamen. O.

Deus ne elongeris a me, deus meus auxilium meum respice.

(Deus inquit. Hugo card. Si exponas me luctæ & tribulationi, tū nō elongeris a me, Lyra. subtrahens auxiliū defensionis tuæ. Cassiodorus. Humana enim putat infirmitas elongare deum, quando ei venire tardat auxilium, qui tamen nec metui progreditur, nec de loco ad locū transfertur, sed oia

ineffabiliter replens, vniuersa voluntatis sue virtutibus administrat. Perit ergo ne gratia eius ab ipso discedat & grauioribus iniquorum exponatur insidijs, vnde etiam addidit. Deus meus in auxilium meum respice. Idem. Quia enim se notuerat affligendū (Ideo orat vt per adiutorium domini ei digna patientia tribuatur, nam quem ille adiuuat malorum contritione non deficit, sed tunc spe potius erigitur quando tribulationum fasces prægrauatur. Lyra. Et loquitur de deo ad modum hominis qui habet oculos attentos ad eum quem vult adiuuare. Hugo cardina. Et per hoc quod non elongaberis a me, sed in auxilium meum respicies.

Confundantur & deficient detrahentes animam meam, operiantur confusione & pudore qui querunt mala mihi.

Cassiodorus. Confundantur inquit cum tua viderunt disposita non mirari. Glo. Et ideo cognoscunt peccata sua contra hoc quod præsūmunt de iustitia sua, & de viribus suis. (Et deficient detrahentes animam meam. Cassiodorus. id est inaniter obloquentes. Hugo card. Deficient inquam, nō habentes amplius qui contra me dicant. Cassiodorus. Et saltem cessent sua nimietate fatigati, si nequeant definere ratione conuicti. Operiantur confusione & pudore. Idem. Operiantur dicit quasi quodam velo roseo veterū eorum facies obtegantur quod solet his accidere qui actiones pristinas vitæ meliore condemnant. Hugo card. Operiantur dico (confusione) exterius. Et pudore interiorius qui querunt mala mihi id est qui desiderant & laborant vt mihi noceant. Cassiodorus. Augustinus. vt fecit vxor Iob, quæ viro periclitanti dicebat, dic verū & deū id est benedic deo & more vt etiam ait vxor thobie vbi sunt inquit iustitiæ tuæ quod dicebat vt displiceret illi deus qui illum fecerat cœcum. Glo. Illi inquam querunt mala mihi.

Ego autem semper sperabo, & adiciam super omnem laudem tuam.

(Ego autem inquit. Hugo cardinalis. Quicquid illi dicat, quicquid faciat mihi mali semper sperabo sciens quod totū sit deo dispensante, qui oia facit cooperari in bonum ex quo etiam si occiderit me in ipso nihilominus sperabo. Et adiciam super omnem laudem tuā. Idem. Augustinus. Glo. id est super perfectā laudem quæ tibi debetur propter iustitiā tuam, quia potes iuste damnare peccatores adiciam super erogato laudem tuā, propter misericordiam qua peccatores non damnas, sed ad penitentiam adducens saluas. Cassiodorus. vel ista laudis adiectio ad incarnationem omnipotentis verbi absolute pertinet. Augustinus. Glo. Vel laus adiecta est pro resurrectione christi. Hieronymus. (Vel adiciam super omnem laudem tuā vt que tibi lex offerri præcepit sacrificijs suis visibilibus redemptus populus deportet in moribus. Hugo card. Nec tantum laudabo te vel tibi loquēdo, sicut fit in officio ecclesiastico, sed etiam alijs prædicabo, & hoc est quod sequitur.

Os meum annuntiabit iusticiam tuam, tota die salutare tuum.

Psalmus. lxx

foxxv

Augustinus. Glo. Innocentius. Inde inquit adiciam super omnes laudem tuam quia & quod iustus sum iustus sum iusticia tua est in me non mea, tu enim iustificas impium, & ideo os meum annuntiabit iusticiam tuam (nō meam. Cassiodorus. Iusticia autem patris saluator est dominus, quem se pronūciaturū populis pollicetur, vnde ne forte aliam crederes esse iusticiam, addidit tota die salutare tuum) inde autem salus per gloriosam incarnationem prouenit, quod aut dicit (tota die) contritum tempus significat. Glo. Vt nec prospera nec aduersa retrohant. Hieronymus. Vel ex plona christi, resurgens inquit congregabo ecclesiam, in qua tuas concinem laudes. Hugo cardinalis. Ethoc salutare noui testamenti, ideo annuntiabo.

Quoniam nō cognouit literaturam, in quo robo in potentias domini, domine memorabor iustitiæ tuæ solius.

(Quoniam inquit non cognouit literaturam, Hugo cardinalis. id est literalem legis obseruantiam, de qua ait Apostolus. Litera occidit. Augustinus. Glo. Iudæi enim qui legem acceperant quod nō gentes gloriabatur nonde gratia sed de litera quæ conuincit, nō adiuuat, morbum detegit, sed non curat, infirmos prodir sed non sanat. Glo. (Non igitur cognouit literaturam) sed reproba de litera presumens & a gratia resiliens, & per hoc introibo in potentias domini. Idem. Non meas, vt qui de se gloriantur, sed potentias domini, id est virtutē Christianam. Cassiodorus. (Introibo) autem dicit vt ostenderet. Hierusalem supernā clausam perfidis, aper tam esse fidelibus, sed quid ibi facturus sic subsequentes enarrat dicens, domine memorabor iustitiæ tuæ solius. Glo. Non legis mundanæ. Hugo cardinalis. Non iustitiæ legis quæ neminē ad perfectam iustificationem adducit sed iustitiæ tuæ solius. Glo. Quia nihil prorsus ex me, ideo autem memorabor, quia o tu.

Deus docuisti me a iuuentute mea et vsque nunc, pronuntiabo mirabilia tua.

(Deus inquit docuisti me. Glo. Per libros, vel inspirando quid eram, & quid dederas. Hugo card. Vel flagellando vt puerum. Glo. vt iustitiæ tuæ solius memorarer. Cassiodorus. Hoc enim vel ad libros pertinet diuinos siue ad infusam cœlitus fidem, docuisti inquam me a iuuentute mea. Hugo cardinalis. ad literam. Cassiodorus. Vel ex quo accipit homo ad diuinam gratiam peruenire. Augustinus. Glo. Ab initio scilicet, fidei innouat deus hominem, quem fecerat. Cassiodorus. Tunc enim animam viribus incipit esse robustus. Hugo cardinalis. Nec postquam cepisti me docere, non desisti sed docuisti me & vsque nunc. Augustinus. Glo. id est etiam post fidem. Quia sicut ab initio fidei, sic & post ea es necessarius, quia nec tunc quicquid per me possum, & ego vt non ingratus pronuntiabo mirabilia tua. Glo. Quod scilicet me regis, quod in via posuisti, quod me viuere facis, quod in anima suscitasti. Cassiodorus. Vtique mirabilia fuerunt, videlicet in indoctis, vt ex perfido fieret de uotus, & ex peccatore iustissimus. Augustinus.

Glo. Quid enim mirabilius quam mortuos in anima, mortuos scilicet per culpam, per gratiam suscitare. Glo. Igitur o domine sicut cepisti, ita & perfice.

Et vsque in senectam et senium deus ne derelinquas me.

(Et vsque in senectam inquit & senium). Glo. Id est vsque ad vltima mea. Hugo cardinalis. Vel vsque ad mortem ne derelinquas me. Glo. Quia nisi vsque ad vltimum meum gratia mecum sit, nihil ero. Cassiodorus. Apud Grecos autē duo nomina ista diuersa sunt, Senectam enim grauitatem vocant. Senium vero etatem finitimam latinæ vero quasi simili nomine nuncupantur. Petit itaque populus fidelis vt neque in matura, neque in senili etate deratur a domino, quatum eius fortitudine roboratus vsque ad finem suum laudes possit debitas explicare. Idem Augustinus. Glo. in his itaque duobus versibus notatur quatuor tempora ecclesiæ, iuuentus enim ecclesiæ fuit, quando virtus martyrum dimicauit. Nūc cum fides per ecclesias proficit præsens tempus significatur. (Senectam) id est grauitas erit, quando incipiet frigescere charitas multorum cum mundi tempora decreuerint. (Senium) occiduum, tempus cum antichristus veniet, & martyrum vita optato fine claudetur. Hugo cardinalis. Non ergo derelinquas me.

Donec annunciem brachium tuum generationi omni, quæ ventura est.

Sic lege ex hebraica veritate. Donec annunciet brachium tuum generationi cunctis, quæ ventura sunt fortitudines tuas. Cassiodorus. Homo enim fidelis introductus loquitur. Petens a domino vt vsque ad senectam & senium in ecclesiæ congregatione permaneat. (Donec inquit annunciem brachium tuum) id est dominum saluatorem, qui est brachium patris, iusta illud. Et brachium domini cui reuelabitur. Hugo cardinalis. Vel donec annunciem amorem, quo nos amplexaris multis beneficijs nos fouendo. Generationi omni quæ ventura est. Idem. Glo. Vsque in finem sæculi, vt religio christiana totius mundi dilataretur deuotione. Et vt in fine sæculi prædestinatorum numerus compleatur. Hugo card. Ne igitur derelinquas me donec annunciem nedum brachium. Sed et.

Potentiam tuam et iusticiam tuam vsque in altissima quæ fecisti magnalia deus quis similis tibi.

Cassiodorus. Hic enim subaudiendus est, donec annunciem potentiam tuam scilicet. Hugo cardinalis. Qua omnia regis, ordinas, & iusto moderamine coerces. (Et iusticiam tuam) quia punis malos, & remuneras bonos. Cassiodorus. Vel potentia ad gratiam incarnationis respicit, per quam hominē liberare dignatus est. Iustitia vero ad iudicium in quo Adam propter inobedientiam iudicatus est & morte punitus cum posteritate sua. Hugo cardinalis. Nec tamen in horum annunciatione sistam sed annuntiabo vsque in altissima quæ fecisti magnalia. Idem. Glo. id est vsque ad hominem exaltatum super altissima, vbi homo deus sedet ad dexteram.

Psalmus. lxx.

patris, regnas cū eo per infinita secula. Magna
lia autem dicit, quia utrūq; mirabile. per gratiam
scilicet redimi hominem, qui per iustitiam damna
tus erat. Sequitur. (Deus quis similis tibi). Glosa.
Hugo cardinalis. Hec est tertia pars, vbi ostendit
cui persone quę gratia sit, scilicet capiti & pec
catori, cui est resurrectio mētis & corporis. Et pri
us dei magnitudinem, per quā sit gratia admirā
& commendans ait. (Deus quis similis tibi). Cas.
Quod cum admiratione pronūciandum est, quasi
dicat qd nullus hoc comprehendere potest. Ex ope
ribus enim suis cognoscitur singularis, & magni
tudo facti potentiam testatur auctoris. Lyra. A cu
ius virtute in infinitum distat omnis virtus crea
turę. Hugo cardinalis. Sed quia posset aliquis di
cere, Quomodo annūciabis quę non vidisti? Im
mo dicit, quia deus ostendit ea mihi per tribulatio
nes, & alia quę sequuntur.

xxii
In hebre
a tū est qui
ostendisti

Quantas ostendisti mihi tribulatio
nes multas et malas, et conuersus
uiuificasti me, et de abyssis terrę ite
rum reduisti me.

Cassiodorus. Istud etiā sub admiratione legendū
est. Glosa. (Quantas inquit ostendisti) id est iuste
immissisti mihi tribulationes, id est passiones. Mul
tas quidem quantitate, malas vero qualitate. Quā
tis tamen istę tribulationes multę & malę sunt. In
bonum tamen recidunt, quia prodesse contendūt.
Vnde sequitur (Et conuersus uiuificasti me). Glo.
Hęc enim disciplina admonitio fuit non desertio
quia (conuersus) inquit, id est dum me conuertisti,
uiuificasti me. Cassiodorus. Nō enim conuertitur
deus qui semper inconuertibilis semper probatur
immobilis. Sed ideo (conuersus) quia conuertere me
fecisti qui distortus fueram lege peccati. (Et de a
byssis) iterum. Hugo cardina. Id est multoties quia
frequenter corruisti, (reduxisti me) per penitentia.
Cassiodorus. Abyssus enim hic significat multitu
dinem peccatorū. Et ideo additum est terre iterū
autem dicitur cum multipliciter aliquid iteratur,
vt ex hoc medicina eius frequenter iudicetur.
Glosa. Vel iterum reduxisti me. Primo enim cum
natura nostra verbo dei vnita propter nos surre
xit, reduci sumus de abyssis terrę, iterum cum cre
dimus in eum sit prima resurrectio anime quę spe
iam surrexit cum eo. Secundo vero iterum reduci
cemur quando corpore resurgemus. Vnde postea
dicit.

23
Alia lita
multiplica
bis.

Multiplicasti magnificentiā tuam:
et conuersus consolatus es me.

(Multiplicasti) inquit (magnificentiā tuam). Hu
go car. Id est virtutes in me multiplicasti, quas qui
habent magna operantur. Cassiodorus. Vel (ma
gnificentiā) seu iustitiā suā multiplicat deus
quando nobis per diuersas causas afflictionū sub
uenire dignatur. Augustinus. Glos. Qui nec filiis
parca flagellis. (Et conuersus). Hugo cardinalis.
Ad me penitentem, qui prius eras auersus a me
peccatore. (Consolatus es me) Glosa. Per scriptu
ras & promissa. Cassiodorus. Hoc autē verbū quā

paternum sit debemus aduertere, vt famulos suos
quis pręmissa districtione castiget, tamen tristes
permanere non patitur dum scripturarum diuina
rum eos sancto alloquio consolatur. Glosa. Vnde
generalis iustus veritatem se psallere profitemur, di
cens.

xxiii

Nam et ego confitebor tibi in vasis
psalmi veritatem tuā deus, psal ami
bi in cythara sanctus israel.

(Nam & ego inquit confitebor). Cassiodorus. Glosa.
Id est in decantatione psalmorum qui sunt vasa
veritatis, quasi spiritualia dolia vinu domini in
corrupto lapore seruantia. Hieronymus. Vel vasa
psalmi sunt qui de illo vinonouo euāgelico reple
ri in psalmis christum intelligūt nūciatum. Glosa.
Vel in vasis psalmi, id est in viuificatione spiritus
vel contemplatiua vita confitebor veritatem tuā
deus. Glosa. qd scilicet verus deus sis (psallam tibi)
in cythara sanctus israel. Cassio. Glosa. Id est ipe
ratione digna (psalmus) enim seu psalterium desu
petioribus sonat (cythara) vero de inferioribus, vt
iam sepe dictum est, per psalmū itaq; recta fides,
per cytharā vero recta operatio designatur. Glosa.
Vel psallā tibi in cythara, id est in mortificatione
carnis, vel in exhibitione temporalū. Sed cui psal
lat aut cytharizat, declarat cū dicit (sanctus israel.)
Cassiodorus. Non illi quę gentilitas adoratur, sed quę
patribus nostris vera fides ostendit. Glosa. Et hoc
faciam exultādo, vnde subdit.

Cassio

Exultabunt labia mea cum cantauero
tibi, et anima mea quam redemisti

xxv
Alia lita
laudabunt.

Glosa. Interiora scilicet id est labia anime quę iā
reducta est. Cassiodorus. Per labia enim os interioris
hominis intelligit, nam habet & mens vocem suā
qua tacite clamat ad dominū, vnde hoc spiritua
lier intelligeres adiecit. Et anima mea quam re
demisti ipsa enim gaudet in labijs suis interioris
dum se redemptam esse cognoscit. Hugo cardina.
Magno & precioso precio, scilicet sanguine suo.
Glosa. Vnde nō solum gaudebit anima redempta

xxvi
Alia lita
quia cōfusi
sūt & de ho
nestati

Sed et lingua mea tota die meditabitur
iustitiā tuam, confusi et reueriti fuerit
quod querūt mala mihi.

(Sed & lingua inquit mea). Cassiodorus. Lingua
scilicet corporis quę tūc plenissime laudes domi
ni meditatatur quando regnum eius in illa resurre
ctione perceperit (tota die). Glo. Id est sine fine in
illa scilicet æternitate, quando hęc exultatio erit
(meditabitur iustitiā tuam). Lyra. Id est ex medita
tione cordis confitebitur iustitiā tuā (cum con
fusi & reueriti fuerint qui querunt mala mihi).
Cas. Quod tunc fiet qñ a dextris iusti, & a sinistris
impij fuerint collocati. Duobus enī modis cōfun
dunt & reuerentur inimici, qñ aut hic penitentia
agūt & se errasse cognoscūt. Aut certe in aduentu
saluatoris cū illa quę fieri non credebāt suis ocu
lis manifesta cōspexerint, tūc locus securę exul
tationis erit sanctis, qñ iam locum dominationis
ipij nō habebūt. Et letabūt iusti cum malorū oim
germinē adueniet, & bona dñs sine fine cōcēsserit

duobus mo
di, scōdū dē
& reuerēt
hic pōtōrē

Psalmus. lxxi.

for. vi

Psalmus. lxxi.
Titulus.
In Salomonem.

Lyra exponit hūc psal
mum ad literā de Chri
sto.

salomō in
pretatio
iijps deda
bus naturis
christi

Diuisio

i
lxxi

Ioan vi

Alia indi
cabit

Hieronymus. Iste psalmus quem propheta cecinit
filium dei in mundum venturum ostendit, eumq;
post assumptę carnis iniurias liberosq; pauperes
de manu potentis. i. diaboli. coelis redditū a patre
omne sumpsisse iudiciū. Idem. Cass. Salomon enī
interpretatur pacificus, & pacificus fuit christus.
Augustinus. Glos. Qui fecit vtrāq; vni, qui medi
um parietem macerię inimicię soluens, nos re
conciliavit deo. Cassiodorus. Glo. Et est iste quartus
psalmus de duabus naturis Christi, in quo monet
nos, vt Christum verum deum, verum hominem
regem credam. Et est prophetia de Christo. Et di
uiditur in septem partes. In prima opat iudiciū
dari filio dei. In secunda affirmat quod optauerat
ibi, iudicabit pauperes populi. In tertia dicit de
primo aduentu illius, qui secundo aduentu venies
iudicabit, ibi. Descendet sicut pluuia. In quarta a
git de operibus eius, ibi. Quia liberabit. In quin
ta agit de honorificentia regis, ibi. Et viuet. In sex
ta monet ad laudem dei, ibi. Sit nomen eius. In se
ptima quod alios facere mouerat facit, ipse lau
dat scilicet deum, ibi. Benedictus. Glo. Propheta
ergo ad patrem loquens de Christo dicit. O tu,

Eus iudicium tuum regi
da, & iustitiā tuam filio
regis
Hieronymus. Et loquitur pro
pheta ad patrem, vt iudicium
filio donet, nō quod eum in
vna deitate subsistens non ha
beat, sed vt in corpore venturum ostendar. (Deus
inquit iudicium tuum regida.) Hugo car. Lyra. Id
est tu deus pater daregi Christo potestatem iudi
ciariam (& iustitiā tuam) id est potestatis prędictę
executionē filio regis id est Christo, qui secundū
deitatem filius est regis æterni, scilicet patris, scđm
dum vero humanitatem est filius David regis.
Cui propterea secundum vtrāq; naturam data est
potestas iudiciaria, iuxta illud. Pater omne iudiciū
dedit filio. Cassiodorus. Iudicium autem dicitur
quasi iuris dictum, eo qñ eo ius dicatur. Hugear.
Sed ad quid petit ei potestatem, & executionem
iudiciariā dari ostendit, cum dicit.

Vdicare & populum tuum in iustitiā, &
pauperes tuos in iudicio.

Lyra. Id est ad indicandum actu populū tuū chri
stianum, scilicet qui est populus patris, sicut & filij
Hieronymus. Quē populū suū dicit, quia per pas
sionem ac resurrectionē illius eū acquisiuit. (in iu
stitiā). Lyra. reddēdo ei secundum merita. Hugo
car. Non enim secundū visionem oculorū iudica
bit. neq; secundū auditū aurium arguet. sed iudica
bit in iusticia pauperes, & arguet in æquitate pro
masuetis terrę. vnde sequitur. (Et pauperes tuos
in iustitiā). Hieronymus. Vt post pręfates eternas
consolationem capient sempiternā. Cassiodorus.
Pauperes autem dei sunt, qui mundana superbia
derelicta humilitati se per omnia tradiderūt, nam

& si pauper superbiat, nō est dei pauper. Et si locu
plex humilitatem diligit, non est seculi diues. vo
luntates enim talium incipiendę sūt non nomina
Hugo cardinalis. Postea petit ei ordinē iudiciariū
dari. Et primo vt citatur per predicatorum pacem
annunciantes, vnde dicit.

3

Suscipiant montes pacem populo, & col
les iustitiā.

Cassiodorus. Augustinus. Glosa. Vbi per montes
significatur apostoli & pphete qui pacem, id est
Christum suscipiunt fideli populo prędicandum
Qui etiam coelo per altitudinem proximāt colles
vero dicit ceteros beatos, qui recte vidētur domi
ni predicare mandata, cum autem dicit (& colles)
subaudi suscipiāt iustitiā, hoc est christum, qui
& pax & iusticia dicitur, sicut alibi legitur, iusticia
& pax oscultate sunt. Cassiodorus. Pax enim vere
dicitur, quia per ipsū homo reconciliatur est deo.
Iustitia vero quando orbem terrarum sub equita
te iudicabit, qui etiam diabolum per iustitiā ma
gis quam potentie virtute superauit. Augustinus. Angusti
Vel suscipiant montes, id est maiores pacē verbū
scilicet reconciliationis, verbum euangelij vt po
pulo annuncient (& colles) id est minores iustitiā,
id est obedientiam vt scilicet obediāt doctrinę ve
ritatis.

Angusti

Vdicabit pauperes populi, & saluos faci
et filios pauperum, & humiliabit calu
niatorem.

4
Alia lita
cōfringer
Secūdapars

Glo. Hugo cardina. Secunda pars vbi iterum agit
de eodem iudicio, affirmando futurū dicens. Iudi
cabit inquit rex, prędictus scilicet christus paupe
res populi. Glosa. id est patres prophetas aposto
los. Cassio. Qui mundi istius opulentiā electa do
mini paupertate contempserunt. Hieronymus. Et
reteros qui pro eo pauperes facti sunt, vt in corle
stibus regnis locupletentur. Augustinus. Glosa. Qui
ideo pauperes populi dicti sunt, quia in populo
sunt in quo boni maliq; cōmixti sunt. Cassiodorus.
Vel pauperes populi sunt humiles spiritu. Hugo.
car. Quos ipse iudicabit, id est iudicio dabit eis re
gnum quod suum est. Cassiodorus. Cum autē dicit po
puli, subaudiendum est fidelis, nō enim quocūq;
pauperes dñs elegit, sed quales ipse dicit. Beati
pauperes spiritu quonā ipsorū est regnum celo
rū. (Et saluos faciet filios pauperū). Hiero. Cassi.
Filij pauperum, i. apostolorum, & prophetarum
sunt populi christiani, qui per eos conuersi sūt, &
per eorum predicationem in christo regenerati.
Glo. Hos itaq; iudicabit & saluos faciet ab iniquis
discer nēdo. Cassi. Quos filios apostolorū esse co
gnouerit. Et humiliabit calūniatorem. Hiero. Diabolū
scilicet qui nūc eis calūniator existit. Cas. Calūnia
tor tū em quę inoeciā alienā in reatū nūc exquirit
ta machinatiōe pducere, qd diabolū ab initio secu
li vsq; in finē cōstat facere, hūc itaq; hūiliabit dñs
qñ illo cū pñdis dānato, fideles viderit regnare
cū xpo. Lyra. Vel p calūniatōrē pōt intelligi anti
christū qd aduersabitur ecclesie. Et extolle supōne
qd dicit de, aut qd collitur quē dñs lesus interfi
ciēt spiritu oris sui, & destruet illustratione aduen
tus sui. Glo. Deinde ostēdit eū esse dignū qui iudi
cet. Hog. car. Cōmendans eū ab æternitate, dices,

calūnia tor
quis

Psalmus. Lxxi.

ET permanebit cum sole & ante lunam, in generatione et generatione.

Glof. (Et permanebit inquit cum sole) id est quādiu tēpora voluuntur quæ per solem ideo accipiuntur, quia iuxta cursum solis tēpora mutantur, & distiguntur. Et hic prophetia quod christiani nōis religio semper sit duratura contra illos, qui dicunt ecclesiam aliquando desitutam. Cassiodorus. Vel hic honor sanctæ incarnationis exponitur. Sol quippe legitur verbum patris, qui de homo vñ ex duabus, & in duabus naturis distinctis atq; perfectis permanet christus, cuius humanitas cum sole, id est diuinitate semper vnita est, de quo impī dictū sunt. Sol non ortus est nobis & iustitiæ lumen non luxit nobis. Hierony. Permanebit ergo christus cum sole, i. cum claritate paterna. Nā huic soli qui cum hoc mundo dissoluatur aptari ista non possunt (& ante lunam) Cassiodo. Subaudiendum est quod supra dixit permanebit. Permanet enim christus ante lanam, i. ante conspectum ecclesiæ, quem cordis semper luminibus contuetur. Luna nāq; ecclesiæ merito comparatur, nam sicut luna natuum non habet splendorem, sed illumina sole recipit, sic ecclesia a christo. Glof. Augustin⁹. Vel per lunam quæ crescit & decrescit, affigurate maluit incrementa & defectus mortalium, & est sensus. Et ipse permanebit ante lunam, id est omnia mortalia immortalitate præcedit (in generatione & generationem. Hugo cardinalis. id est sine fine Cassio. In hoc enim tempus indicat omnino perpetuū, sicut legitur. Et regni eius non erit finis.

Descendet sicut pluuia in vellus et sicut stillicidia & stillantia super terrā

Hugo cardinalis. Tertia pars in qua de isto iudice ostendit, quomodo prius venit in mundū. Glof. Et tūc ab eo quæretur quomodo incipiet hoc regnum. (Descendet inquit sicut pluuia in vellus) Cassiodorus. In quo mysterium gloriose natiuitatis exponitur, christus nāq; quem nil posset subire si vellet manifesta potestate cognosceri, voluit leniter i vtero virginali sine aliquo strepitu tanquā pluuia in vellus aquæ descendere, vt virtutē suā huic magis ostenderet si illam ineffabilem potentiam temperasset. Glo. Descendit itaq; deus in vtero virginis (sicut pluuia in vellus). Cassiodorus. Nam sicut vellera quæ lanæ sunt ouium aquā recipiunt, vt nulla diuisione rumpantur. Et iterum sic eam reddunt, vt in suis integritatibus perseuerent. Hieronymus. Ita & christus illapsus est in vtero virginali per infusionem spiritus sancti. Augustinus. Glof. Alludit autē hic factō Gedeonis, quod in libro iudicum legitur, qui petijt victoriæ signū in tore & vellere, & area, in quo significatū est qd populus iudeorum prius irrigaretur gratia christi sicca area gentilitatis; Et postea compleretur gentilitas sicco vellere iudeorum iudea nāq; auctoritate doctrine expolianda, erat vt ouis vellere quia doctrine pluuia detinebat quam nolebat gēti bus predicare. Et sicut stillicidia stillantia super terram. Cas. Glo. Ecce alia similitudo partum virginis cōprobat, Stillicidia enim sunt quæ in modum

roris summa lenitate descendunt. Quis ergo post tam apertas similitudines de partu virginis dubitet. Hiero. Vel hoc dicitur quia arida erat tunc terra humani corporis cum christus aduenti. Nec vllum fructum ostendere poterat sanctitatis, sed ipse eā prædicationis suæ stillicidijs fecundatā fructibus repleuit eternis. Glo. Deinde exequitur quæ ipse oriens attulit. Et quæ germina de stillicidijs pullularunt, dicens.

Orietur in diebus eius iusticia et abundantia pacis, donec auferatur luna.

(Orietur inquit in diebus eius iusticia) Lyra, id est fides catholica quæ continet perfectam iustitiam. Cassiodorus. Vel iustitia verbi patris est, de quo scriptum est veritas de terra orta est & iustitia de celo, prospexit. Hieronymus. Cuius dies sunt cū concipitur, cum nascitur, cum nutritur, cum operatur patris operatur, cum patitur, cum ad inferna descendit, cū resurgit, cum se discipulis præbet, cū celos ascendit. Cassio. Orietur ergo iustitia dicit ex tēpore incarnationis quando erat ex partu virginis nascitura quasi ante non fuerit quæ semper adoranda maiestate regnauit. Et abundantia pacis Cassiodorus. Et hoc quoq; subaudiendum est oriatur. Hierony. Quod in diebus illis tempore scilicet augusti cæsar is impleretur, cum dominus de thalamo virginali processit, nam italis diebus omnia bella quæuerūt, vt etiā illud impleveretur, quod alius propheta cecinit dicens. Cōuerterūt gladios suos in vomeres, & lāceas suas in falces. Cassiodorus. Vel abundantia pacis est dum religio christiana totum orbe dilatatur. Lyra. Vel hoc de pace illa exponitur quam angeli clamauerūt in christi natiuitate dicētes. Gloria in altissimis deo. Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis, quæ cōsistit in tranquillitate cōscientiæ, quæ permanet in iustis omni tempore (Donec auferatur luna). Hieronymus. Id est eleuetur ecclesia. Glo. Per gloriā resurctionis. Cassiodorus. Vel quo ad usq; prædestinatorum numerus compleatur. Hugo cardinalis. Vel vsq; ad finem seculi ad tempus scilicet iudicij, cū sol obscurabitur & luna non dabit lumen suum. Lyra. Vel hoc dicit de pace cœlesti quæ exuperat omnē sensū. Et sic manet eternaliter a parte finis sicut & luna quæ est in corruptibilis. Hugo cardinalis. Nō solum autem pacatum sed & latum erit regnū eius, vnde sequitur.

ET dominabitur a mari vsque ad mare, et a flumine vsque ad terminos orbis terrarum

Hieronymus. In hoc enim totum hunc mundum sua passione acquiritum atq; subiectum christo domino propheta testatur, dicens. (Et dominabitur a mari vsq; ad mare). Hugo cardinalis. Lyra. Id est per totam terram quæ mari ambitu dominabitur quia de omni gēte per prædicationem apostolorum aliqui credent in eum, vnde supra dictum est. In omnem terram exiit sonus eorum. Et a flumine vsq; ad terminos orbis terrarum. Augustinus. Cassiodorus. Glof. A flumine scilicet iordane, vbi supra dominum cum baptisaretur vox intonuit dicens. Hic est filius meus dilectus, vnde do-

Psalmus. Lxxi.

forbrij

ctina eius incipiens per totum orbem, dilatatur vnde & saluberrima regula baptismatis emanauit vsq; ad terminos terræ. Hugo cardina. Quod quasi per inductionem consequenter ostendit, dicens.

Coram illo procident Aethiopes, et inimici eius terrarum & lingent.

Glof. Coram illo inquit procident, id est illi adorabunt. Aethiopes qui sunt in finibus terræ. Lyra. Fidem eius humiliter suscipiendum. Cassiodo. Vel aethiopes peccatores populos debemus advertere Hieronymus. Qui sunt peccatis tenebrosi. Cassio. Qui ante illum procidunt, quando se poenitentia humilitate prosternunt. Lyra. Vel ad literam intelligi potest de aethiopibus, qui celeriter conuersi sunt ad prædicationem mathiei, de quibus supra dictū est Aethiopia præueniet manus eius deos & inimici eius. Cassio. Glo. Iudei scilicet eius perti naces inimici inuidentes gloriæ suæ qui in sua ob stinatione mansuri sunt, terram lingunt, id est adorabunt terram, quæ sunt eorum esca ad modum serpentis cui dictum est terram comedes. Lyra. Vel inimici eius terram lingent, id est hi qui prius erant inimici se ad eum conuertent, & ad adorandum deuoteproci dent, ac si præ deuotione & humilitate terram vellent lingere iuxta illud. Veniet a te qui detrahebāt tibi. Et adorabūt vēstigia pedum tuorum. Hieronymus. Et illud vultu in terra demisso adorabunt te, & puluerem pedum tuorum lingēt. Sequitur.

Reges tharsis et insulæ munera offerent, reges arabum et sabba dona adducent.

Cassiodorus. Tharsis referente patre Hieronymo interpretatur contemplatio, quod ad fideles referendum esse non dubium est, qui in diuina cōtemplatione defixi sunt. Reges ergo tharsis, i. do minatores vitiorum dona offerunt domino, quando ei probantur animo seruire deuoto. Insulæ vero sunt qui circūfluentia mudi vitia a suis corporibus excluderunt, nec dominatur eis mate munda num. Reges itaq; isti munera offerunt. Glof. i. se ipsos dum deuote seruiunt. (Reges arabum & sabba dona adducent). Cassiodorus. Glof. Arabia ponitur pro hominibus suauis & terrena se delectatio ne tractantibus faba, vñ Sabæi qui suauissimis odoribus sunt referti (reges ergo arabum qui blandimenta corporum rigidæ subiiciunt disciplinæ, & faba qui suauiora donauit virtutum deo offerunt) (dona adducent) Augustinus. Glof. Se scilicet & alios homines, quos ad societatem christi, regum adducet auctoritas, vel potest hoc accipi de malis regibus qui dona adduxerunt, sanctos martyres immolando, nescientes quid facerent. Glof. Lyra. Hugo cardinalis. Ved ad literam hoc impletum est die epy phaniæ, quia de his regionibus fuerūt tres magi qui domino munera abtulerunt. Hugo cardinalis Deinde enumeratis quibusdam singularibus regibus, q. d. sic se de singulis alijs addidit.

ET adorabunt eum omnes reges, omnes gentes & seruient ei.

Hug. cardina. Et adorabunt inquit eū, non solū

prædicti, sed etiā oēs reges terræ. Glo. Qui videtur adorandi. Hierony. Omne enim hic mundiale imperium, honores, & ordines, ad christum domini accedere, eiq; colla submittere, bonorūq; morū dona deferre propheta pronunciat, quod ex magorū muneribus intelligimus inchoatū. Ipsi em gētiū, regūq; typū tenuisse monstrant. Cassiodorus. Per oēs itaq; reges cūctas nos voluit intelligere nationes, quia nulla gens est quæ in pte populi sui propriū non adoret auctorem. Et ne tantū de regibus adverteres dictū, ideo addit. (Oēs gentes seruient ei). Idē. Quæ scilicet per vniuersum mundum & linguis diuiduntur & patris, & quæ terræ nos dominos habere noscuntur. Lyra. Vel ad literā hoc impletum est tēpore Cōstantini, qui præcepit vbiq; terrarū ad honorē christi ecclesias edificari. Augustinus. Sed cur ei tantus honor deferretur a regibus & gentibus, sequitur.

Quia liberauit pauperem a potente, & pauperem cui non erat adiutor.

Glo. Hugo cardinalis. Quarta pars vbi agit de operibus eius, q. d. tantus ei honor erit. Hiero. Cassio. Quia liberauit pauperem a potente populum scilicet fidelem a potestate scilicet diaboli. Glof. Quæ non sua virtus sed peccata hominem potentem fecerunt, deinde reperit vt de terminet quem pauperem liberet, dicens. Et pauperem cui non erat adiutor. Augusti. Glof. Hugo cardinalis. Quia homo iustus vel angelus, vel lex, vel liberum arbitrium, non poterat liberare eū nisi tñ leo de tribu iuda. Cum ergo nullus esset adiutor, christus adueniens saluum facit eum, sed ne pro eo quod eruit ege num a potente peccata sibi placere viderentur ad iunxit.

Parcet pauperi et inopi, et animas pauperum saluas faciet.

Cassiodorus. Cum dicit parcat generaliter omnes homines peccatores ostendit. Illis enim parcat qui in aliquo reatu deunēt. Augu. Parcat inquit pauperi, i. humili, & nō de suis meritis confidēti, & non de sua virtute salutē speranti, sed inopi. Hoc est indigenti gratia saluatoris sui, Cassiodo. Hugo cardinalis. Inopem nāq; plus discimus tanquā pauperem. Pauper enim est qui non habet ex se necessaria, inops vero qui nec ab alio qui scilicet opem nō habet, nec sua preualet aut aliena facultate subsistere. Percet ergo dimittendo peccata electis suis qui licet sancta conuersatione resplēdeant aliqua tamen sibi egent dimitti. Glo. Omnes em peccāt & egēt gratia dei. Cass. Sed ne putaret vsq; ad hoc tantū dominum parcere vt a tormētis debitis pauperes liberaret addidit. Et animas pauperum saluas faciet, vt quibus peccata dimittit, etiā premia futura cōcedat. Hiero. Pauperi ergo & inopi qui scilicet abiectis mundi diuitijs poenitentiā egerunt parceret, & saluabuntur.

EXsuris et iniquitate redimet animas eorum, et honorabile nomen eorum, coram illo.

Cassiodo. Vsuris ab usu appellatæ sunt quæ creditæ pecuniæ procurant semp augmentū, sic i peccat

Glof.

Cassio

42

Alias preciosus erit sanguis eorum

v iij

Psalmus. lxxi.

etis uiuentibus usura crescit malorum, quando quod in temporalis conuersatione derelinquitur in eterna calamitate recipiunt. Hieronymus. Vsurę etenim peccata sunt, cum malitia sathane accepta multiplicentur. August. Glo. Que ideo peccata dicuntur, quia plus mali inuenitur in supplicijs quā commissum est in peccatis, ut uerbi gratia cum homicida tantum hominis corpus perimat, animę uero nihil noceat, ipsius anima & corpus perditur in gehēna (ex usuris) ergo redimet precio sanguinis sui peccata dimittēdo quę debebat ampliora supplicia (ex iniquitate) uero iuuando p gratiam adiustitiam faciendam. Hugo cardina. Vel ex usuris poene & iniquitate culpe redimet animas eorum, primo sanguinem fundendo, secundo gratiam in fundendo. Et quia posset aliquis suspicari q post redemptionē haberet eos uiles dñs tanquam seruos emptitios, propterea cōuenienter addidit. Et honorabile nomen eorū nomen scilicet christiānum (coram illo). Et si coram mūdo sit despicabile. Cassiodorus. Reuera preclarum nomen est ut christiani dicantur, & a suo rege resplendeat, & accepta vocabuli dignitate gloriantur. Addidit autē coram illo quoniam ante ipsum & in ipso regno uiuunt. Hieronymus. Coram illo id est coram deo patre. Glo. Vel secundum aliam literam honorabile nomen eius coram ipsis, quia reddūt gratias de beneficijs dantes uirtutem nomini eius.

Et uiuet & dabitur ei de auro arabie & adorabunt de ipso semper, tota die benedicent ei.

Glo. Hugo car. Quinta pars ubi agit de honorificentia regis que in multis ostēditur. Primo quia & si morte sua pauperem redemerit, tamē uiuet in eternum qui contēptus est moriens. Cassiodorus, unde cum dicit, & uiuet eternitatem eius maiestas tis ostendit, non enim creature cuiusquā uita uiuit qua uel angeli potiūt, sed beatitudie singulari qua sola trinitas sancta perfruitur. Hieronymus. Vel uiuet dicit in sanctis suis sicut & paulus dicebat, iam non inquit uiuo ego uiuit autem in me christus. Et dabitur ei de auro arabie. Glo. Hugo cardinalis, id est de sapientia gentium, quia sapientes de gentibus credent in eum. Per arabiam enim gentes, per aurum uero sapientia significat. Hierony. Cassiodo. Aurum autem arabicu prę ceteris terris fertur esse purissimum. Et summū splēdore rutilans, quod ad sapiētiā propterea bene refertur, quoniam legimus, accipite prudentiam sicut argentum, & sapientiam sicut aurum probatū. De ista ergo sapientia quę per aurū arabie significatur, dabit dominus munus cum ad eum deuoti purgatissimo corde peruenierint. (Et adorabūt de ipso sepe). Hierony. Et quod ab iniquitatib liberati sūt. Glo. Adorabunt iquā de ipso consēquēdo scilicet, uel de ipso, id est de eius institutione qua nos orare docuit. Augustinus. Cassiodorus. Quando ore proprio quemadmodum oraretur in stituit dominice orationis beneficio quo uisitur eclesia (tota die). Glo. Id est toto tempore benedicente ei). Cassio. Dum enim dicit (tota die) totū uitę nostrę tempus ostendit, quę merito dies dicitur, quia fidelium uitę nullis tenebris obsecantur. Hugo car. Vel de die epiphanię potest legi in

qua ad literam dederunt & magi munera, aurū arabie cum thure & mira, & procidentes adorauerūt. Glo. Benedicet autem & fideles, bene uiuēdo, & merito, quia.

Erit firma mētum in terra in summis montium, super extolletur super libanum fructus eius, et florebut de ciuitate sicut fœnum terrę

Erit memorabile triticum in terra, in capite montium eleuabitur sicut libani fructus eius, & florebut &c. & ideo translatio communis uidetur corrupta per scriptores ex similitudine dictionum libans firmamentum pro frumentum, & exponunt hebręi dicentes q in aduentu messie quem falso expectam, frumenta crescent in tanta multitudine sicut cedri libani, & faciunt spicas latas & magnas ex quibus vento flante decider similia de qua poterūt iudei satiari. Hęc. Lyra. Hieronymus. Erit inquit firmamentum in terra in summis montium. Cassiodorus. Vbi per summam montium, excellentiam significat, prophetarum quos frequenter diximus accipi debere pro montibus, quorum firmamentum est dominus christus, quoniam quod per illos predictum est, eodem ueniente cōstat impletum. Hieronymus. Cuius aduentus passio & resurrectio magnū terrę labenti attulit firmamentum. Glo. In terra autem ideo dicit, quia propter eos qui in terra sunt omnia scripta sunt, unde & ipse i terram uenit, ut eam impleat sequitur. (Super extolletur super libanum fructus eius, Hieronymus. Iste fructus est gratia baptismi per quam peccata tolluntur, quę super omnes altitudines seculi eleuata est. Augustinus. Glo. Cassiodorus. Vel hoc dicit, quia in libano cedri nascuntur eximij quib sancti merito comparantur, quos christus ad celos usq perducit, quia omnia secularia contemplantur, uel fructus iste charitas est quę est super oia dona. Et florebut de ciuitate sicut fœnum terrę. Hieronymus. Fœnum duplicē habet rationem, & enim fœnum quod arefcens decidit, (& fœnum) floridum uiridicomum perdurans, de quo ornantur coronę sanctorum, sancti ergo per baptismum renati (florebut) de celesti Hierusalem bonorum operum ornamento splēdidi, sicut fœnum terrę. rō. Nō illius terrę maledictiōi subditę, sed illius mel le ac lacte manantis. Cas. Glo. Vel per fœnum frumentū intelligitur prout in Genesi legitur, q iu sit deus producere terram omnelignū & oē fœnū nec adiunxit omne frumentū noie fœni illud cōplectens. Cas. Notandū uero quod dicit (de ciuitate) nō in ciuitate, quia de ista ciuitate huius seculi, in illa florebut beatitudine sempiterna hic ciuitatibulatioibus afficiuntur, ut ibi perpetua gratulatione latentur. Lyra. In hebreo aut dicitur. (Erit habitatio frumenti) & in translatione Hieronymi. Erit memorabile triticū qd exponitur de sacramento eu charistie, in quo xps cōtinet qui se cōparat grano frumenti, erit ergo firmamentū, i. eu charistie sacra mētū i terra i summis monti, i. sup capita sacerdotū

Sit nomen eius benedictum in secula, ante solem permanet nomen eius.

Psalmus. lxxi fo. cxviii

Sic uertit. b. Hieron. Erit nomen eius in eternum ultra solem perseverabit nomē eius. Glo. Hugo card. Sexta pars ubi monet omnes ad laudandū tantum regem, qui predicta operatur, q. d. Et quia fructus eius extolletur, & flos seculi decider ergo. Sit nomen eius benedictū in secula. Cassi. Hoc est in eternum glorificetur deus, qui eternam gloriā prastaturus agnoscitur. Hugo car. Sit iquā nomē eius. i. potestas & bonitas, qua ipse naminabilis est benedictum non ad horam, sed in secula, id est in eternum (ante solē) id est antequā fieret sol, per manet firmum & stabile nomen eius. Glo. Id est filius regis, hoc dicens, ne putes temporalem dei filium Augusti. Per solem itaq significata sunt tēpora, ergo in eternū permanet nomen eius. Aeternum enim ētecedit tēpora, nec clauditur tēpore. Cassiodorus. Vel hic solem pro omnibus creaturis posuit partem pro toto ponendo. Ante ergo omnem creaturam permanet nomen eius per quem facta sunt omnia, Hugo car. Merito ergo debem eum benedicere, quia ipse est etiam munificus rex unde sequitur.

Benedicentur in ipso omnes tribus terrę, omnes gentes magnificabunt eum.

Cassio Glo. Et benedicentur inquit in ipso omnes tribus terrę, sicut & Abrahę promissum est in semine tuo benedicentur oēs gētes, & ne hoc so lum de tribus duodecim dictum putares, addidit omnes gentes. Cassiodorus. Augu. Hoc enim tanquam exponēdo repetitum est. Omnes inquit gentes magnificabunt, id est laudabunt eum, aliter enim magnificari non potest qui per seipsum magnus est, & cui omnes uirtutes & summitates deseruiunt.

Benedictus dominus deus israel, qui facit mirabilia solus.

Glo. Hug car. Septima pars ubi agit quod alios hortabatur facere. Glo. Augu. Omnib itaq didis hymnum eructat dicens. Benedictus dominus deus israel. Hugo card. Id est uidentium deū nō cecorum. Lyra. Populi scilicet christiani. Cassio do. Benedicere autem deum dicimus, non q pet nos aut sanctificetur, aut crescat, sed cum nos ipse sua benedictione sanctificat, Benedictus inquam deus israel. Id est deus uniuerse terrę, sicut alius propheta dicit. Qui eruit te deus israel, ipse de vni uel se terrę vocabitur. Qui facit mirabilia solus. Glo. Quia quicunq mirabilia facit, ipse in illo facit. Cassiodorus. Ipse uero nullo indiget adiuto re, & licet angeli & multi iusti miracula faciant, nō soli, sed domino adiuuante perficiunt sequitur.

Et benedictū nomē maiestatis eius in eternum, & replebitur maiestate eius omnis terra fiat fiat.

Cassiodorus. Supra deum dixit esse benedictum, hic uero nomē maiestatis eius, nomē scilicet christiani, quia de christo dicti sūt christiani, quod vocabulum totum orbem sacra ueneratione compleuit. Hiero. Iuxta illud, & erit credentibus in me nomen nouum, quod benedicetur in terris, id est

christianum & benedictum inquit nomen. Glo. Id est gloria maiestatis eius. Hugo card. In qua iudicabit ueniēs in nubibus celi cum uirtute multa & maiestate, in quo commendat eum a iudiciaria potestate, quā supra sibi dari petierat (Et replebitur maiestate eius omnis terra). Hierony. Cum scilicet effuderit spiritum suum sanctum super omnem carnem quod in actib apostolorū legitur fuisse completum. Cassio. Terram autē hic sanctos seu omnes fideles debemus accipere, quos reuera dominus replere dignatur (fiat fiat). Cassio. Glo. Oportans est dicere fiat, sed nimū desiderantis ipsum repetere (fiat fiat). Hierony. Hoc est amē amē. Et hic est finis secundū libri, qui terminatur per fiat fiat. Et in hoc psalmo habet. Defecerunt. i. complete sunt orationes David filij Iesse qd a quibusdam solet addi titulo sequētis psalmi sed falso, cum ad præcedentē psalmū teste eodē pertineat litera. b. Hierony. Et delira ad ueritatem hebrę, habet.

Psalmus. l. xii.

Titulus. Defecerunt laudes David filij Iesse psalmus Asaph.

Hieron. Hoc diligentibus obseruandū est, q illud defecerunt hymni David filij Iesse ad finem septuagesimi primi psalmi pertineat. Id uero quod sequitur, (psalmus Asaph) initium sit sequētis. Cassiodorus. Defecerunt inquam laudes David filij Iesse laudes scilicet temporales que pro collatis a deo beneficijs per sacrificia pecudum & instrumentorum musicorum confectionem antequam ueniret plenitudo temporis reddebantur. Illi inquam per aduentum christi defecerunt, quia nunc ecclesia catholica in immolatione corporis & sanguinis christi sanctam peragat psalmodiam, sequitur (psalmus Asaph). Idem Asaph significat sinagogā quę dominum quidem colebat, sed uidentem flores malos, in pessimas cogitationes inciderat, ex cuius persona ipse Asaph in hoc psalmo loquitur. Est ergo vox prophete ad mirantis cur inimicis dei & paganis prosperitas tanta eneniat. Augusti. Iste autem psalmus intituitur ab Asaph non tanquam ab auctore, sed tāquā ab eo decandū cum esset ipse Asaph unus de principalioribus cantoribus. Lyra. Secundum uero hieronymum, & alios hebręos ipse Asaph fuit auctor huius psalmi, quoniam & ipse habuit spiritum prophetię. Et diniditur in quatuor partes. In prima describit malorum nequitiam dices se zelasse prosperitatem eorum & inde fuisse correctum. Et ideo etiā alios corrigit. In secunda suū & aliorū errorē exponens dicit se inde reuersum ad melius consiliū ibi ideo conuertetur. In tertia aperit quid didicit in sanctuario dei, ibi, ueruntamen propter dolos. In quarta comparat premium celeste terre ne uoluntati sue, & se arguit, ibi, Quid enim mihi

Alia lit. habet

Cassio

Augusti

Diuisio

Psalmus. lxxii

in est celo. Glof. Afaph ergo erroris sui recordas
& inde poenitens & se castigans cum admiratione
dicit.

Vam * bonus Israel
deus. his qui recto sunt
corde.

Castiodorus: Recordatus
itaque Afaph quoniam i-
stius seculi felicitibus inui-
disset, & vique ad nimiam
tristitiam inde peruenisset,
quia dominus in hoc seculo peccatores florere pa-
teretur seipsum cōdemnās eructat veram suauēq;
sententiam dicens (Quā bonus israel deus) Glof.
Hugo cardinalis. Id est valde bonus & iocundus
quod non mihi semper fuit visum. Hieronymus.
Bonus inquam est hic qui eum visuri sunt sicut ip-
se ait, Beati mundo corde quoniam ipsi deum vi-
debunt, Castiodorus. Bonus est inquam dens, sed
quibus his qui recto sunt corde, Idem. Qui scilicet
opera eius studio pietatis intelligunt. Lyra, vel
qui recte tendunt in deum sicut in summum bonū
Augustinus. Qui bonus est rectis peruersis vero
peruersis. Modo itaque fateor deum bonum, sed
prius cum non rectum cor esset, non michi vide-
batur bonus. Et hoc est quod sequitur.

Mei autem moti sunt pedes, pene ef-
fusi sunt gressus mei

(Mei autem inquit moti sunt pedes) Lyra.
id est fere cecidia rectitudine sentiendi de bonita-
te diuine prouidentie. Hugo cardinalis. Mei inquam
pedes interiores intellectus scilicet & affectus poe-
ne moti sunt de loco suo, id est de deo in quo stare
debuissent, Castiodorus. Poene autem cum dicit ci-
to se ad veritatis rediisse viam cōmemorat, vt dāna-
re terrorem qui surripere festinabat. Pes itaq; si-
gnificat mentis arbitrium quem dicit poene fuisse
commotum quando a vero intellectu eius animus
discrepat. Sequitur. Poene effusi sunt gressus mei.
Idem. Vbi per gressus intelliguntur actus huma-
ni, quibus per vitæ nestrę semitas ambulamus qui
poene in aliam partem fuerunt dilapsi quōdo sub
ingratiudine animæ videbantur impijs tanta con-
cedi. Augustinus. Glof. Poene inquam sunt effu-
si, quia iā cōperā errare, sed nondum errauerā, iā
cabeam sed nōdum cecideram. Sed quare hoc?

Quia zelau super iniquos pacem pec-
catorum videns.

Casti. Hec est causa cur gressus eius viderē-
tur effusi (Quia inquit zelau super iniquos) hugo
cardinalis. Glof. Id est inuidi eis & grauiter tuli.
Lyra. Et motus fui per quādam concupiscentiam
ad sequendum eos. Castiodorus. O incongruum
zēlu inuidere perituris, & eosputare felices quos
eterna certum est damnatione percelli. Lyra. Mo-
tium autem dicte concupiscentie tangit dicēs (pa-
cem) peccatorum videns id est eorum temporalem
felicitatem. Visa enim magis mouent animā, quā
audita. Augusti. Glof. Sed quam pacem tempo-
ralem scilicet fluxam, caducam, atq; terrenam. Pa-
cem quæ oculos claudit quæ videtur & non intelli-

gitur, Castiodorus. Quæ cum conscientia semper litte-
gar, rixatur intrinsecus, & cum hostem non habeat
secū ipsa decertat. Lyra. Deinde in particulari ma-
gis explicat eorum felicitatem dicens.

Quia non est respectus morti eorū
& firmamentum in plaga eorum.

(Quia non est inquit respectus) morti eorū. Glo.
A simili incurabilis cui nichil, prohibetur. Ita &
deus videns incurabiles non retrahit eos a malis,
Castiodorus. Vel nō est respectus mortis eorum, quia
in mortem citius non declinant, nec die protinus
vrgentur extremo, sed cum eis ad poenitendum
detur spatium vitæ, illi magis scelera probatur au-
gere. Lyra. Et diutius videtur viuere quā iusti, nā
vt sapiens ait, iustus perit in iustitia sua, & impi-
us multo viuere tempore in malicia sua. aug. Glo. vel
secundum aliam literam. Non est declinatio mor-
ti eorū. Quia certa mors & eterna eis monet, nec
ipsi declinare ab ea possunt, sequitur. Et firmamē-
tum in plaga eorum. Casti. Subaudiendum non
est. Lyra. non est enim in plaga eorum longa du-
ratio quia cito curantur habentes in promptu re-
media curationum propter abundantiam diuitia-
rum suarum. Idem. Hierony. Vnde ab infirmitate
plagis eorum velociter conualescunt, nec sicut ho-
mines iusti tribulationum quaciūtur flagellis. Au-
gustinus. Vel ideo hoc dicit, quia non est tempora-
le flagellum eorum, sed firmum in sempiternum,
& ideo modo.

In labore hominum nō sunt, & cum ho-
minibus non flagellabuntur.

(In labore inquit hominum non sunt) Lyra. Sed
in delicijs & solatijs viuunt. Glo. Nec sunt in labo-
re hominum sanctorum. Castiodorus. Qui labores in
hoc seculo sustinent & diuersarum afflictionū fla-
gella patiuntur, vt correcti ad dominum redire me-
reantur. Istud autem peccatoribus obstinatis non
prouenit quod ad salutem datur deuotis. Ipsi enī
in hoc mundo sceleribus suis congruas non reci-
piunt vitiones. Hugo card. Vel in labore hominum
non sunt, nam labor homini hic debet esse vt post
ea ad cœlum veniens perpetuo quiescat. Ipsi vero
in hoc labore non sunt. Et propterea cum homini-
bus sanctis scilicet non flagellabuntur in præsenti
ad correctionem, sed cum demonibus in futuro ad
damnationem. Glof. Et quia sic eis modo pro-
spere cedit.

Ideo tenuit eos superbia, operati sunt
iniquitate & impietate sua.

(Ideo inquit tenuit eos superbia) Lyra. Tēpora-
lis enim prosperitas frequenter est occasio super-
biendi. Hierony. Vnde tales per arrogantiam for-
licitatis multiplicata iniquitate premuntur. Casti.
Tenuit autem dicit, id est quasi quibusdam mani-
bus apprehendit, vt alibi nequeant cum iam tenē-
tur astricti. Lyra. Nō est enim talis superbus ad ho-
ram per modum passionis transeuntis, sed per mo-
dum habitus permanentis. Casti. Superbia vero
eorum dicit quæ reuera diaboli est, nā ipso aucto-
re hoc facinus exiit, quod eum æterna cruciatio

4
Alias quia
recogitaue-
runt de mor-
te sua
Alias & fir-
ma sit vesti-
bula eorum

Castiodorus

5

vi
Ali. lit.
ideo nutriti
sunt ad su-
perbiam.

Psalmus. lxxii fo. cxix

ne dānauit, sequitur. Operati sunt iniquitate & im-
pietate sua. Casti. Si dixisset amici sunt, esset illis
fortitan vel liberum caput, sed cum dicit operatos
toros eos intelligimus esse demersos. Operati sunt
igitur iniquitate. Glof. Lyra. Peccādo cōtra pro-
ximum, & impietate sua peccando contra deum,
Augustinus. Merito ergo miseri sunt qui vndique
nec vident, quia contentum nutrit resoluta securi-
tas, nec videntur quia ibi miseri sunt licet felices
putentur. Hugo card. Deinde quasi quisqueret
vnde ortum habuit ista iniquitas, subiungit.

Prodit quasi ex adipe iniquitas eo-
rum transierunt in affectum cordis.

(Prodiit inquit quasi ex adipe. Lyra. i. ex dinitia-
rū pinguedine quæ pstant fomētū oib; vitis, quia
obediūt oia. Augusti. Glof. Sunt enī quidā mali
ex macie id est ex necessitate, quidā vero ex abun-
dantia. Pauperes namque ex necessitate furantur,
Diuites vero ex abundantia & cupiditate, de qui-
bus hic dicitur. Prodiit quasi ex adipe iniquitas
eorum. Glo. Hugo card. Id est ex abundantia non
ex macie necessitatis. Castiodorus. Ex adipe enī tunc
procedit iniquitas quando hi qui effluentia pre-
sentis seculi prestante domino repleti sunt, quic-
quam in diuinam detractionem delinquit, vnde
pingue est validumq; peccatum quod magis arbi-
trio quam necessitate committitur, sequitur. Tran-
sierunt in effectū cordis Casti. Quasi a rectis
semitis errauerunt. Hiero. Vt scilicet suam & non
dei facerent voluntatem. Hugo card. Et iuxta di-
ctū sapientis irent post concupiscentias suas. Gl.
Et vt eos peccasse grauius ostendat quasi ex imp-
uiso hoc egissent, subdit.

Cogitauerunt & locuti sunt nequitia
& iniquitatem in exsilio locuti sunt.

(Cogitauerunt inquit) Hugo ardi. (In corde) ecce
deliberatio & locuti sunt in ore nequitiam, ecce
consilium malum Casti. Duplex itaq; hic ma-
lum est nequitiam scilicet cogitare, & inde eam tā-
quam bonū aliquid palam proferre. Glof. Non
enim satis fuit eis qd intus habebant nisi illud ex-
tra infunderet & alios iniuste doceret. Casti. Vnde
qui debuerant propter cogitationē sceleris
poenitere culpam geminant, dum facinora cogita-
ta divulgar. Sequitur (Iniquitatem in exsilio locuti
sunt) Augustinus. Glof. Id est palam in manifesto
audientibus omnibus, & superbia (Vel locuti sunt
id exsilio, id est contra exsiliū. Lyra. Blasphemias
dicendo de deo, Casti. Et hoc est quod mens per-
fida parturiebat vt contra suū audientem blasphem-
ia verba loqueretur, & vt illum quem laudare ne-
mo sufficit ad iram prouocaret iniuriosa laquaci-
tas. Hugo cardinalis. Quomodo autē contra deū
locuti sunt declarat, dicens.

Posuerunt in cœlum os suum, et lin-
gua eorum transiit in terra.

(Posuerunt inquit in cœlum os suum. Hugo car-
dina. Contra deum & cœlestia blasphemādo, Glo-
sa. Loquentes de eis ac si dii essent & ita cōmū-
tes vel disponentes, ac si eorum dignitas esset im-

mortalis. Casti. Vel ponunt in cœlum os suum,
qui touem mercurium ceterasq; portenta deo pu-
tant esse similia, vel qui malorum suorum nullum
putant esse vtiorem credentes deum cognoscere
quod differt in tempore vindicare. (Et lingua eo-
rum transiit in terra). Aug. Casti. Glof. Id est
transiit terrena omnia, quia non cogitant se cito
posse mori, & cum loquuntur quasi semper victuri
minantur. Transcenditq; iniquitas cogitationis
illorum terrenam fragilitatem & cum sint imbeci-
litate fragiles tenere se immortales astringit dīgni-
tates. Lyra. Instantumq; transcendit lingua eorum
metas rationis, ac si non essent homines terreni,
sed magis dii cœlestes.

Ideo conuertetur populus meus hic & et
dies & pleni inuenientur in eis.

Glof. Hugo card. Secunda pars in quo exponēs
Afaph suum & aliorum errorem prouenientem
de prosperitate impiorum dicit se de reuerfū ad
melius consilium (Ideo inquit) quia scilicet prædi-
cta in eis cognouit conuertetur. Hugo cardin. Vt
conueniat mecum (populus meus) Glof. Quia ve-
ritate deuiauit, id est in hanc sniam in qua modo
sum. Hugo cardinalis. In conspectu scilicet seculi
Hierony. Videntes enim hæc iusti qui prius pec-
catoribus zelati fuerant, cernentes pacem eorum
reueruntur ad deum vt plenitudinem dierum ca-
pianteretorum scientes quia iniqui nec ad dimi-
diū accedunt. Hugo card. non solum autem con-
uerteretur propter malum vitandum, scilicet & pro-
pter bonum eternæ vitę adipiscendum. Vnde ad-
dit (Et dies pleni inuenientur in eis) Hugo card.
Id est dies eternitatis pleni omni gaudio & suau-
tate. Casti. Glof. (Vel dies pleni sunt) quando
Christus dominus in plenitudine temporis adue-
nire dignatus est, qui sunt in eis qui crediderunt
sen qui christum nouerunt. hugo cardinalis. Glo-
sa. Et quia posset quæri vnde conuertetur popul-
iste, ideo consequenter exponit qualiter errare coe-
perit dicens.

Et dixerunt quomodo scit deus, & si
est scientia in exsilio.

Glo. Et dixerunt priusquam conuertentur de hac
tali cogitatione, de qua modo reuerfi sunt ad vera
eligenda (Quomodo scit deus) an ita, vt non curet
hæc. Hierony. Ignorant enim peccatores, deū om-
nia posse cognoscere ne scientes miseri, quia nihil
ab oculis eius absconditur. Lyra. Et ideo post talē
considerationē mirantur quomodo deus permit-
tit talia siq; hæc se extendat sua prouidentia (Et si
est scientia in exsilio. Glo. i. ad est in deo. Casti. Blas-
phemus profecto iste sensus est, & insipienti vo-
luntate conceptus dubitasse scientiā esse in eo qui
sapientiam humano donat ingenio. Glof. Et arbi-
trari qd vel deus nescit vel non curat humana. Au-
gusti. Sed vnde hoc sibi videatur, ista nescire deū
respondet. Hugo cardinalis. Causam sui erroris as-
signantes, & dicentes.

Ecce ipsi peccatores & abundantes in
seculo, obtinuerunt diuitias.

Hu car. (Ecce inquit) ipsi peiores obtinuerunt

secunda pars
Alia li. hz
& quis ple-
nus

xii,
Alias mule
plicauerunt

xi,
Alia lit. su-
per terram

Psalmus. lxxii.

unt) per violentiam (in seculo) Hugo car. Non in celo non in deo (diuitias) Glosa. Non paruas, abundantes. Hugo card. Vel obtinuerunt diuitias quibus non indigent, quia abundantes sunt. q. d. Si deus ista inferiora sciret aut curaret, non sustineret qd ipsi peccatores per violentiam obtinerent diuitias qui non sunt digni pane quo vescuntur. Cass. Auguit. in hoc itaqz produrum est quod insipientiam corda fatigabat. Putabant enim deum ideo nescisse quod agitur, quia peccatores diuitias possidebant & non iusti quasi iusti & fidelibus talia sit pollicitus deus, & non magis pauperes in mundo esse voluerit quibus celorum regna promissit. Hiero. abundantes enim diuitijs ceculi pecciderunt dona paradysi. Glosa. Iterum ex persona dubitantis populi hæc sequentia dicuntur.

xiii.
Aliter legi

ET dixi ergo sine causa iustificauit cor meum & laui inter innocentes manus meas.

Lectio. Hic iuxta hebraei hæc est. Ergo frustra mundaui cor meum, & laui in innocentia manus meas. Cassiodo. Vox enim ista vox est anime fluctuantis & anxie de prosperitate peccatorum & affluentia eorum (Et dixi inquit) Hugo car. antequam conuerteret non solum terrena querebam, ergo ex quo scilicet peccatores habent talē prosperitatem & non ego. Sine causa iustificauit cor meum. Augu. Glos. quando seruo deo & ista non habeo. Et illi qui nō seruiunt his abundant. Cassiodorus. Putat enim se inani spe illusum, si in hoc mundo fructu istius tibi non sentiat esse collatum. (Et subaudi sine causa laui, inter innocentes manus meas.) Idem adhuc enim ipsum quod cepit exequitur, ac si diceret. Quid mihi profui probabili me conuersatione tractasse si diuitias possident, qui vitia non relinquant. Augu. Bene enim viuo & ego, & ille iniustus est & abundat. Cassiodo. Lauat autem inter innocētes manus suas qui pia opera laudabili per agit instaturo. Hugo cardinalis. Sed quo modo lauerit manus suas subiungit, dicens.

xiii.
aliali: inter
pretatio.

ET fui flagellatus tota die, & castigatio mea in matutinis.

Hugo card. Et fui inquit flagellatus flagello penitentis (tota die) nō ad horam. Cassiodo. vel penas suas adhuc commemorat quas vt sibi videbatur irrite sustinebat, vt scilicet ipse flagellatus pauper esset cum impius securus suas diuitias possideret. Augu. Glosa. Bene seruo inquit & flagellor & hoc (tota die) quia a me non recedit deus flagella, ille vero nō seuit & ornatur. (Et castigatio mea in matutinis) hoc est nō differtur castigatio mea differtur impiorum illa fera vel nulla est. Mea vero in matutinis. Lyr. Et hoc magni beneficii est iudiciū multo tempore non sincere peccatoribus ex sententia agere sed statim vltione adhibere. Hug car. vel de matutinis laudibus loquitur, vbi de nocte surgentes & vigilantes viti facti castigant corp suū. Idē glo. Deinde se ab hoc errore reuerū reprimat. Et autē scilicet deorum se solutionem inuenisse ostendit, dicens.

xv.
Ali. lit.
si dixi,
Alias cui
dispo.

Sic dicebam & narrabo sic ecce nationem filiorum tuorum reprobaui.

Cassio. Iam enim vicina commonitus secum ipse deliberat. & ad tantam rem perductus cogitatione multiplici fluctuat. Hugo car. (Si dicebam) inquit in corde meo. Ecce nationem filiorū tuorū id est sanctorū omnium. reprobaui id est reprobos ostēdi. Lyr. Ipsi enim contempserunt terrena & patienter sustinuerunt aduersa propter premium in futura vita. Sicut patet de Abraham, Isaac & ceteris sanctis patribus & prophetis. Vnde & Esays fuit secutus, & Hieremias lapidatus, & Daniel in lacum leonum proiectus. Hierony. Ordo itaqz lectionis & sensus iste est. Dum ipse me accuso in orationibus matutinis hoc reperi vt dicerem ego, si sic fuero locutus, ego si voluero dei occulta rimari incipio a filiis tuis alienus fieri. Augu. Vel reprobaui nationem filiorum tuorum, id est omnium patriarcharum prophetarum & sanctorum qui dixerunt & scripserunt te humana curare, & in premijs iustū esse quibz credere debui, & non omnibus velle videri prudentior. Lyr. Hic consequenter ostendit qd veritas huius questionis non humanam inuestigationem, sed per diuinam reuelationem, dicens.

Hierony

Augustinus

Existimabam & vt cognoscerem hoc labor est ante me.

xv.
* Ali. lit.
cogit. ui
Alias inoru
lismeis

Lyr. (Existimabam inquit vt cognoscerem) per inuestigationem rationis, sed hoc cognoscere labor est ante me, quia quātūqz ad hoc laborarem nō posse ad hanc attingere veritatem. Cassiodo. Primum itaqz gradus, est scientiæ quādo ceperim intelligere nos nescire quod ate nos scire putabamus. Augu. Glo. Hoc inquit labor est ante me vete magnus labor cognoscere quomodo deus curat res humanas & beneficit malis, & male bonis, vel (ante me) id est quātū ad præsentiam quæ si attendo ab huius questionis labore non me expedit, vel ante me, id est maior me superans nisi deus aperiat, hoc inquam labor est ante me. Sed non ante deum. Si enim fuero ante deum non mihi labor est hoc cognoscere, vnde addit.

xvii.

Donec intrem in sanctuarium dei & intelligam in nouissimis eorum.

Lyr. (Donec intrem inquit in sanctuarium) dei, id est ad intellectum sacræ scripture diuinitus reuelate, quam vocat sanctuarium. eo qd deus in illa loquebatur, sicut in sanctuario diuinitus responsa dabatur. Hugo cardina. Vel donec intrem per veram fidem & charitatem in sanctuarium dei, id est in christū in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Augu. Glo. Sanctuariū enī dei christus est in quo sunt omnia consilia super filios hominū, qui hic prospera non habuit. Nūc vero cum parte regnat in æternū. Cassiodo. Vel sanctuarium est lex dei quam contuens videt & intelligit nouissima peccatorum. Et qd in iudicio felicitas humana damnabitur quæ hic ad tempus florere monstratur. Ideo subdit. (Et intelligam in nouissimis eorum.) Lyr. Id est intelligam punitiones & præmia vitæ future, quādo scilicet alij ibūt in supplicium æternum. Alij in vitam æternam. Cassiodorus. Ex istis enim nouissimis questio so-

Psalmus. lxxii fo. crr

luta est, cur scilicet malos hic florere deus permittat. Et iustos vexari. Hierony. Nā & si iusti in prima vita in paupis vexentur, in nouissima tamen in multis bene disponentur. Nūc vero ad eos qui in diuitiarum dolo confitebant verba vertuntur, cum sequitur.

xviii.
Dyapsama,
in pars
Alias in lu
brico.
* Ali. lit.
ad interiū.

Veruntamē propter dolos & posuisti eis, deiecisti dum alleuarentur

Glosa. hugo car. Tertia pars vbi ostēdit quid in sanctuario didicerit. q. d. labor fuit ante me vt cognoscerem (veruntamen) tantum laboravi qd hæc didici, scilicet qd propter dolos quos faciūt alijs, posuisti eis, id est ista temporalia ad tempus eis concessisti, vt scilicet suis exigentibus dolis & peccatis bona habeant presentia & futuris priuentur. Augu. Glosa. Et vt quia dolum faciunt & doli patiuntur vt decepti terrena eligant, & eterna relinquant cum alij alijs dolo tollunt animam suam perdunt. Deiecisti eos dum alleuarentur. (Lyr. Id est dum adhuc essent in augmento sue prosperitatis temporalis, sicut patet de Antiocho illustri Et de multis alijs tyrannis. Cassiodorus. Quorum eleuatio deiecio est. Nam quando ruinola conscendunt tanto periculosius ruunt. Et sic eorum effectus iam cadere est. grego. in mora. Iob lib. vi. Quia eo atrocius in tormentis obruantur quo altius in peccatis eleuantur. Nā transit quod extollitur per manet quod punitur. Et quasi per amena peccata ad carcerem perueniunt qui per vitæ præsentis prospera ad interiū tendunt. Glo. videns itaque propheta nouissima eorum admiratur, dicens.

19
Aliter legi

Quomodo facti sunt in desolationem & subito defecerunt perierunt propter iniquitatem suam.

(Quomodo inquit facti sunt in desolationē. (Bea. Hierony. ad verita. sic transit. Quomodo vastati sunt subito defecerunt, consumpti sunt quasi nō sint. hugo cardina. In morte scilicet vbi nullus eos iunat. Lyr. Qui etiam non solum moriuntur, sed etiam possessiones eorum & domicilia destrahuntur. Hierony. Et est vox ista interrogantis, quam sequitur respondentis & dicentis subito defecerunt. Idem iuxta illud quod dicit apostolus. Cum dixerint pax & securitas, repentinus illis apparebit interitus. Cassiodo. Augu. Ibi vel admirantis vox est. Admiratur nāqz qd subito desolatus appareat qui tanta felicitate pollebat, & modum tantæ desolationis exponit dicens (Subito defecerunt). Lyr. De præsentia vita. Augu. Vere subito quia si cut fumus qui dum extollitur deficit. Cassiodorus. In quo significat repentinæ mortis aduentum & ne illos credentes communiter mori addidit perierunt. Hugo card. Eterniter non in iuste. Sed propter iniquitatem suam. Lyr. Quia mortui sunt cū finali impoenitentia. Cassio. Mali enim sic in hoc seculo deficiunt vt iterum perpetua clade moriantur. Glosa. Ita igitur defecerunt.

xxx.
Ali. li. ex
urgētis cui
glantjs.

Velut somnium surgentū & domine in ciuitate tua ymaginē ipsorum ad nichilum rediges.

Hierony. Aug. Cassiodo. Hugo card. Glosa. Lyr. Pulchra comparatio, talem dicit esse felicitatem malorum quale somnium euigilantium. Nam sicut quis dormiens videt in visu thesauros magnos auri & argenti & surgens omnia perdit, & sicut pauper dormiens dines in somnis factus fuerat & si non euigilasset dines esset, sed dum euigilar nīhil inuenit. Sic & hi diuitias suas post huius sæculi vitam perdunt in qua velut in somno versati sunt. Lyr. Et ideo comparatur felicitas ista somno, quia statim euanescent per mortem quæ oculos quos culpa clauferat aperit. Hug car. Et hoc aperit dicit cum subiungit (Domine in ciuitate tua imaginem ipsorum ad nichilum rediges). Hiero. In ciuitate inquit tua hoc est in illacoelesti hierusalem, imaginem ipsorum ad nichilum rediges, cum pulsantibus his celestem regiam dices. Discedite a me operarij iniquitatis, quia nō noui vos. Cass. Impij nāqz in illa celesti hierusalem diuinis nō possunt apparere cōspectibus, sed sicut in hoc seculo imaginem in se domini polluerunt, ita in illa futura patria eorū effigies non videbitur, qui in gehennæ incendijs mittendi sunt. Nec similitudinē retinere possunt, de cuius beatitudine nil habebūt Sequitur.

Cassiodorus

Quia inflammatum est & cor meum & renes mei commutati sunt, & ego ad nichilum & reductus sum & nesciui.

xxi.
Ali. li. actū
um est:
Ali. li. lū
bi me velut
ignis sumi
gans,
Alias ego i
cipiens,

Cassiodo Glosa. Et loquitur idē zelator qui doluit super temporalia abundantia malorū ponens causam cur imago ipsorum ad nichilum redigatur. (Quia inflammatum est inquit cor meum) noxia iudicia dum scilicet inuidi felicitibus. (Et renes mei) quibus statim commutati sunt id est rerū constantia seu mētis stabilitas resoluta est vt prospera amorem. Vnde apparet grauis culpa præbere alijs occasionem peccandi (Et ego ad nichilum reductus sum) vanis harenis & inturijs deo factus, & nesciui me peccare. Nagna siquidem & profunda ignorantia nescire quod pecces. Augu. Remi. Glosa. Vel in hoc describitur conuersio huius Afaph facta superius inquisitione. Quando scit deus & c. q. d. illos rediges ad nichilum, sed ego ero semper tecū. Quare. Quia cor meum inflammatum est (vel delectatum amore dei & tunc renes mei id est carnales delectationes cōmutatæ sunt i spirituales, vel commutati sunt quia prius ad nichilum reductus sum, id est ad ea quæ nihil sunt descendit) (Et nesciui) ea nihil esse postea (Cōmutatū sum & factū vt in mentū apud te. Lyr. Inflammatū est enī cor meum per puram dilectionem. (Et renes mei commutati sunt) per carnis concupiscentie repræssione quæ viget in renibus. Et ego ad nichilum reductus sum mea inreputatione. Hugo cardina. Per humilitatem quæ necessaria est post rerum mutationem ne de sanctitate eleuetur cor (Et nesciui). Lyr. id est me ignorantem reputaui cognoscendo per humilitatem meam ignorantiam. Hieronymus. Vel loquitur hic Christus dominus (Quia inflammatum est cor eius) vt faceret voluntatem patris (renes cōmutati sunt) ne erga eum præuuleret vlla inquisicio cogitationis humana (humiliatum) (vero se dicit, verum monstrat hominem (& nesciui) non quod vlla ignorantia fallatur, sed quia

Psalmus. lxxii.

peccatores nescit. Glosa. Et quia inflamatum est cor meum. Ideo.

VT iumentum * factus sum apud te et ego semper tecum.

Cas. Ille enim tunc loquitur cuius pene moti sunt pedes. Qui iure se iumentum dicit, quem carnalis aemulatio quasi irrationale animal insidebat propter prosperitatem malorum apud deum enim in vice pecudum sunt qui eius praeceptis resistunt & aliud sentire volunt quam sanctis regulis contineantur. Lyra. Vt iumentum inquit factus sum apud te (in scientiae tuae comparatione quae magis excedit cogitationem humanam, quam humana brutalem (Et ego semper tecum) Caliod. In quo domino se credidisse semper ostendit ab ydolis alienus, sed in hoc errabat quia de peccatorum foelicitate domini iudicia discernere nesciebat. Hugo car. Vel ut iumentum factus sum apud te) portans sine murmuratione onus domini leue. Sed quia sunt quidam qui obedientie iugo se subiiciunt, sed cum eis dura precipiuntur resiliunt, ideo addidit & ego semper tecum (quod non illi qui ad tempus credunt & in temptationibus recedunt, Hieronymus). Vel verba sunt Christi dicentis, ut iumentum factus sum apud te portans in carne peccata populi, & ego semper tecum, ut est illud ego in te & tu in me. Ideo autem tecum, quia.

Alia li. dextera meam
Alia concitium.
postea:

Tenuisti manum dexteram meam * et in voluntate tua * deduxisti me, et cum gloria suscepisti me.

Cassiodorus. Augustinus. Glosa. Tenuisti inquit manum dexteram meam, ideo respexisti me quod semper tecum fui cuius enim dextera a domino tenetur semper soluitur atque liberatur. Non enim dixit sinistra. (Sed dexteram) quam tenet deus, dum ad bona opera dirigit, & ne mergatur liberat ut petrus. Lyra. Tenuisti inquam me dulciter in tua protectione recipiendo (Et in voluntate tua) Cassiodorus. Glosa. Non meritis meis deduxisti me ad verum intellectum (Et suscepisti me) Idem, id est humanam naturam verbo vnisti cum gloria. Quae enim maior gloria est homini, quam hominem verbo dei vniri, & ad dexteram dei locari. Lyra. Vel in voluntate tua deduxisti me a denique vitae praesentis mihi praecauendo & cum gloria suscepisti me de presenti miseria ad vitam aeternam transferendo, vel totum de christo sic. Tenuisti inquit manum dexteram meam. Hieronymus. Descendente me in infernum, quia sinistra diaboli aduersabatur mihi, & in voluntate tua deduxisti me resurgente, & cum gloria suscepisti me ad coelos redeunte.

xxiii.
Quarta ps.
Alia noluit
te cum in terra.

Quid volui * super terram.

Glosa. Hugo cardus. Quarta pars in qua viso malo impiorum bonos arguit de se prioribus, scilicet quod terrena a deo quaesierunt, & inuitat in contrarium comparans voluntati suae terrene premium coeleste quasi. d. benedixi in gloria me suscepisti. Quid enim mihi est in caelo? Cassiodorus. Quid amplius petam quam quod mundo daturus es beneficium scilicet sanctae incarnationis tuae. Hieronymus. Vel cum tam grandia mihi in coelis praeparaueris,

Hieronymus

Quid ego in caelo in terris a te parua querebam, (Et ad te quid volui super terram) Cassiodorus. In te patitur hoc dicit contra se. q. d. ego veritatis ignarus quid super terram sperabam ut peccatorum bona cuperem habere communia. Cum tu beneficia parares in eternitate mansura. Lyra. Non enim est in caelo, nec in terra aliqua creatura quae mihi sufficiat pro beatitudine mea quae consultat obiectiue in solo deo qui est infinite bonitatis. Glosa. Et quia tale praemium mihi est in caelo. Ideo.

Defecit * caro mea & cor meum deus cordis mei, & pars mea deus in aeternum.

(Defecit inquit caro mea & cor meum) Lyra. In consideratione bonitatis tuae quae non potest comprehendere a finita virtute. Hieronymus. Ista autem defectio, quam se dicit habere non pro diminutione, sed pro desiderio accipienda est. Cassiodorus. Quae tamen defectus ideo dicitur, quia deest illi effectus. Glosa. Vel defecit caro mea (Hoc est carnalis delectatio in opere. Hugo cardus. Ex preguustatione coelestis dulcedinis, & cor meum in mala cogitatione quae de corde praecedunt, & his deficientibus, cor dei eligat, & diligit. Vnde sequitur (Deus cordis mei) Gl. Qui tam castum cor mihi fecit quod gratiam deum amo Cassiodorus. Cor enim hic & in malo & in bono sumitur, in malo cum dicitur defecit cor meum id est cogitatio mala (in bono vero cum dicitur (deus cordis mei) ubi vnum intellectum significat cum se iam salubriter errasse sentiebat (& pars mea deus in eternum) Idem. Illius namque pars deus & probabilitate commendat. Quod autem in eternum addidit, semper se ipsi adherere promittit. Quod reuera perfectum est nunquam ab illo vel le discedere sine quocumque sumper errare. Gl. Ideo autem est pars mea deus.

Quia ecce qui elongant se a te peribunt * omnes qui fornicantur abste.

(Quia ecce inquit qui elongant se a te) Lyra per peccatum mortale. Hugo cardus. Nihil enim aliud elongat hominem a deo nisi mortale peccatum, ideo autem dicit (Qui elongant se a te) Non te se cum semper ipse prope sit per gratiam vel per iustitiam, ipsi inquam peribunt. Lyra. Perditione gehennae Hugo cardus. Et merito, quia se a vita elongant Cassiodorus. Idolis seruientes deo vero nullam reuerentiam exhibentes. Augustinus. Glosa. vel illi se elongant qui hic temporalia non a deo, sed a demonibus petierunt (perdidisti omnes qui fornicantur abste. Lyra per peccatum ydolatrie quod in scriptura fornicatio nominatur. Hugo cardus. Vel infidelitatis aut cuiuscunque peccati mortalis. Hieronymus. Omnes enim qui fornicantur sine deo peccant, qui autem peccat longe a deo, & ideo perditioni est proximus. Cassiodorus. Vel fornicaria deo est quando adulterinis cogitationibus ab eius amore casto deuiamus. Et luxuria seculi praeposcentes praepceptorum coelestium disciplinam non recipimus, & postremo quicquid contra catholicam fidem creditur pollaris sensibus fornicatur.

25
Alia li.
bur.

xxviii
in portis
hiesion
aditum est

Cassiodorus

Glosa

xxvi.
Alia li.
oem qui for
manetur

hebraea
ditio

Hieronymus

Psalmus. lxxiii.

lxxxix

Glosa. Hugo cardinalis. Illi itaque qui elongant se a te peribunt. Tu autem quid facis. Ecce.

Michi autem adherere deo bonum est & ponere in domino deo spem meam

Hieronymus. (Michi inquit adherere deo bonum est, cuius sanguine sum redemptus. Cas. Is autem diuinitati adheret, qui se illi vera fide, atque operum probitate coniungit. (Ponere in domino deo spem meam). Hieronymus. Quia vanum est confidere in seculi bonis. Cassiodorus. Nihil vero est beati quam illi omnia committere qui novit suis cultoribus congrue profutura prestare Lyra. Bonum est ergo in praesenti adherere deo per fidem, & charitatem, & proponere in eo spem suam per certam futuram beatitudinis expectationem. Spes enim est certa expectatio futurae beatitudinis, ex gratia & meritis proueniens. Glosa. Sed ad quod bonum est sequitur.

VT annunciem omnes predicationes tuas, in portis filiae syon.

Glosa. Augustinus. Id enim negotij interim habet, iste, scilicet laudare deum & coamatores facere (Vt annunciem inquit omnes predicationes tuas) Lyra. i. illa quae debet annunciari fidelibus ad gloriam tuam & eorum utilitatem. Glosa. Sed ubi in portis filiae syon. i. in publico ecclesiae quae est filia syon. i. speculationis. Cassiodorus. Syon enim speculatio interpretatur. Iste ergo speculationis seu contemplationis filiam catholicam consistit esse ecclesiam, ubi reuera laudes domini reddunt qui puta mente crediderit. Quod autem dicit portis, ipsum ingressum Christianitatis vult intelligi quod ad fidem veram populus nouae regenerationis aducitur. Glosa. Vel in portis filiae syon. i. concordia apostolorum qui sunt portae ecclesiae, quia predicatione quae est praeparatio ecclesiae inanis est.

Psalmus. lxxiii.

Titulus. Intellectus * Asaph

Cassiodorus. Glosa. Et est iste primus psalmus lamentationis quae de eadem re sequuntur alij duo lxxvii. & lxxxvi. Et est sensus tituli. Hic est intellectus Asaph. i. in hoc psalmo agitur quid fidelis Asaph intelligat, scilicet quod venit veritas figuris ablatis, & quod eterna non temporalia quae redacta sunt. Et est hoc genus dictionis charitate plenum, docet enim flere cum stertibus. Amplius autem plorat, iste in prosperis Hierusalem nondum euerisa, nec dum visa captiuitate, quam post fleuit Hieremias captiuitate peracta. Ideo autem subuersio civitatis deplorata praestebat, ut duritia iudeorum vel calamitatibus terretur. Hieronymus. Et ideo intellectus in titulo promittitur, quia duplex captiuitas sequitur carnalis scilicet & spiritualis. Cas. Intellectus autem significat speculationem diuinam quam psalmus iste pronunciat. Asaph vero interpretatur congregatio quae nunc

vocatur ecclesia. Manet itaque psalmus iste relictus figuris transire ad veritatem. Et diuiditur in tres partes. In prima describit euerisionem Hierusalem, & quaerit causam illius, & orat pro populo repulso obliuioni non tradat eum deus, & pro vitione inimicorum. In secunda, ostendit salutem factam in medio terrae per aduentum Christi. ibi, Deus autem rex noster. In tertia praecatur ut quod alijs fit, fiat etiam iudeis. ibi. (Memor esto). Hugo car. Deploans ergo propheta euerisionem Hierusalem & iudeorum dicit.

T quid deus repulisti in finem, iratus * est furor tuus super oves & pascuae tuae.

Cassiodorus. Glosa. Describens itaque euerisionem irreparabilem quaerit causam qua re, dicens. Vt quid deus quaeritis enim vox ista est, non iputatis, seu reprehenditis. Glosa. (Vt quid inquit deus quod es creator noster repulisti). Cassiodorus. Id est abiecti, & quasi alienos a tua defensione fecisti. Lyra. Populum tibi familiare & electum (in finem). Glosa. Seculi scilicet, vel in finem, id est in Christum qui est finis. Cassiodorus. Vel per hoc interitum significat, & captiuitatem quam ciuitas Hierusalem portibus Titij & Vespasiani noscitur pertulisse. Ex quo territus iudeorum populus quaerebat, cur saecularium domini pascurum esset nequandissima vastitatem timens ne quia permissa est templi vastatio iudaicus quoque populus funditus interiret. Sequitur. (Iratus est furor tuus). Glosa. Non dicit simpliciter iratus est, vel furibundus es, sed iratus est furor tuus ut ex hac geminatione grauius ostendatur ira. Li. Per hoc tamen non est intelligendus in deo aliquis motus passionis, sed rigor suae vltionis (super oves pascuae tuae) Cassiodorus. Oves dicit populum iudeorum ut pascuis pastoris misericordiam commoneret. Addidit etiam tuam, quia saepe in eis temperantius vindicamus, quos aliquando nostros fuisse nouimus. Sequitur.

Alia li.
habet furna
bit furor
tuus
Alia li.
ingreg.

Cassiodorus

Hieronymus

Memor esto congregationis tuae, quam possedisti * ab initio.

Cassiodorus. Glosa. Praestita enim beneficia enumerat ut ad consueta boni iudicis animus inuiteretur. Et plus sua beneficia in eis quam eorum considerate velit errata, orans pro eis, ait. (Memor esto congregationis tuae). Hugo cardinalis. Id est populi Israel. Glosa. Graece enim synagoga latinae congregationis dicitur. Quam possedisti ab initio). Glosa. Id est a patriarchis qui fuerunt initium eius. Cassiodorus. Glosa. Vel secundum aliam litteram quam creasti. Nam & si omnes deus creet & disponat in deo tam specialiter, quibus legem dedit & prophetas. Ab initio fidei scilicet, culturaeque prolatae quam per Moysen accepit populus hebraeus. Hieronymus. Vel memor esto congregationis tuae ecclesia fructu vti quam patriarcharum siue prophetarum, vel vocationibus vel sacrificijs figurasti. Glosa. Memor ergo esto eius, & esse debes. Quia.

Redemisti virga hereditatis tuae mons syon in quo habitasti in eo.

Glosa. Memor inquit esse debes congregationis tuae, quia redemisti de egypto pro virgam hereditatis

x

Psalmus. lxxiii.

que, id est populum iudeorum qui primo fui virga recte incedens in cultu vniuersi dei, & post factus est serpens, vile quod est tortuosum per peccatum iterum fiat virga, quia reliquiae israel saluæ fient. Cassiodorus. Hereditas enim domini fuit Populus iudeorum quādiu ei puro animo seruiebat hac aut hereditatem appellauit & virgam propter Moysen famulum eius cui iussu est per virgam magnalia facere. Hieronymus. Vel virga hereditatis Christus est, sicut Heremia videnti vigilentem virga dicitur, bene vides quia vigilo ego super populum meum & iterum, Egrederetur virga de radice iesse, & flos de radice eius ascendet. Et ipsum gentes decabuntur, hec ergo est virga liberata a persequen tibus inimicis. Hugo cardina. Vel vt de populo iudeorum totum intelligatur. Quæ sit illa virga seu hereditas apertius declarat dicens. (Mons iyo in quo habitat in eo). Cassiodorus. Vbi per montem syon hierosolimam vtiq; significat ciuitatem, in qua israeliticus populus habitabat. Augustinus. Glos. Vbi erat institutum templum, vbi instituta sacrificia, vbi omnia illo tempore necessaria Christum promittentia, & ideo non debebat tunc deferri, sup plicat propterea ne de eam vastitati corporaliter factus homo, vel quia ibi fuit templum, in quo dicebatur deus speciali modo habitare. Idem. Quod aut addidit in eo, id est in monte, inculatio est, vñ dicit. Augustinus. Quod in eo superfluit. Hieronymus. Vel per montem, siue assumptum corpus, siue ecclesia significatur, vtiq; enim ad montem pertinent sanctum. Hugo card. Deinde postquam rogauit pro suis vt sit eis deus propitijs, consequenter orat pro inimicis eorum dicens,

Leuam manus tuas in superbias eorum in finem, quanta malignatus est inimicus in sancto.

Hiero. ad veri. heb. sic legit. Sublimitas pedum tuorum dissipata est vtiq; ad finem, omnia mala egit inimicus in sanctuario. Cassiodorus. Glos. (Leua inquit manus tuas, id est potentiam tuam. Lyra. Non enim habent in deo locum lineamenta corporis. (Insuperbias eorum. Augustinus. Glo. Quibus est euer sa hierusalem, id est a regibus gerum, vt superbia eorum veritas ad humilitatem, ducens eos in finem), id est Christum. Cassiodorus. Quod est impletum in Roma vbi torerant nephandissima idolorum templa quorum loco nunc floret religio christiana, & quæ multum erat superstitiosa facta est sanctissima, vnde bene dicit. (Leua sequitur. Quanta malignatus est inimicus in sancto. Glosa. In quo euer sionis historiam breuiter commemorat, tãquã diceret. Ideo leua, quia inimicus idolatra maligna tus est, id est maligne operatus est in sancto, id est in his quæ sancta tua erant. Augustinus. Cassiodorus. Glo. Sacerdotes enim & ministeria templi præda fuerunt. Tota gens vel occisa vel captiuata, quod permisit deus, quia iam ista eorum sacrificia nil præsigna bant, cum ipse qui promiserat teneretur vnde ista cum admiratione legenda sunt. Deinde quasi dicat. Non solum hec fecerunt. Sed,

Et gloriati sunt qui oderunt te, in medio solennitatis tuæ.

Sic legit. Fremuerunt hostes tui in medio pacti tui Cassiodorus. Augustinus. Glosa. Et gloriati sunt inquit, Subaudiendum de victoria sua. Hugo card. Non tibi sed potentie suæ victoriam a scribentes Lyra. Tanquã fecissent propria virtute, cum tamẽ a te factum fuerit propter populi correctionem. Cas. Glo. In quo apparet quoniam homo zelo fecerunt (gloriati enim sunt) quia scelus sequi soleat poenitudo, hi ad gloriam vertunt, hi scilicet (qui oderunt te). Cass. Hoc dicens, vt patienter non debeat sustineri quod ab inimicis cognoscitur perpetratum (qui inquit oderunt te) Glos. Serui scilicet dæmonum. & hoc (In medio solennitatis tuæ). Aug. Glo. Nam tunc euer sa est Hierusalem cum ipsa solennitas ageretur paschalis in qua solennitate ipsi domini crucifixerunt. Congregati enim scelerunt, & congregati perierunt. Hugo card. Sed quomodo gloriati sunt. Ecce,

Posuerunt signa sua signa, et non cognouerunt sicut in exitu super summum.

Sic lege. Posuerunt signa sua in trophæam manifestam in introitu de super. Augustinus. Cassiodorus. Glos. Posuerunt inquit signa sua signa, quia uiles scilicet drachones, & alia vexilla, & signa romana quibus in prælijs vrebantur, vel statuas suas & monumenta quas & quæ in signum victoriae posuerunt in templo quæ solebat prius ponere super portas insignium triumphum, & in sui laudem & memoriam. Cassiodorus. Hec autem repetitio cum dicit. (Signa sua signa) fit vt ad vindictam celerum iustum iudicem commoueret. Et non cognouerunt. Glosa. Quod scilicet dei dispositione hoc fieret. Cassiodorus. (Vel non cognouerunt) quia si cognouissent tibi vtiq; reddissent sacrificia, non autem elegerunt ad dæmonum redire culturas. Glosa. Quod aut sequitur. (Sicut in exitu super summum) refertur ad id quod supra dixit. (Posuerunt signa sua signa) Sicut in exitu super summum, id est posuerunt illa in portis vel in templo, sicut solent ponere statuas principum in exitu, id est in portis, vel in via & in plateis. (Et hoc super summum) id est in excelso loco. Cassio. In quo reuera celestis prophetie magna virtus apparuit vt ante templi euer sion diceretur quã cõstrueretur. Tunc enim quando ista dicebantur, templum nondum erat constitutum, quippe quod a Salomone legitur fabricatum. Cardinalis. Cõsequenter autem malitiam eorum plenius exequitur dicens.

Quasi in silua lignorum securibus exciderunt ianuas eius in idipsum insecuti et Ascia deiecerunt eam.

(Quasi inquit in silua lignorum) Sic vertit ad hebraea verita. b. Hiero. In saltu lignorum securis. Et nunc sculpturas eius pariter, bipenne & dolatoris deraferunt. Glo. Siue aliquo respectu & reuerentia. Hugocardi. Sicut excidi solent ligna in silua exciderunt. Glo. id est cõminuerunt ianuas eius templi, scilicet in quibus ornandis olim cura fuit. (In idipsum.) Aug. glo. i. conspirati in vnum constiterunt. Cas. Vel in idipsum hoc est in templo, vt facti quasi ras de loci reuerentia plus doleret. In securi & ascia deiecerunt eam. Augustinus. glosa, securis cedit trax

vñ
aliter legit
alias sicut
in egressu
de super &
alia sicut in
via super
sumum

vñ
alia est lite
ra heb.

Psalmus. lxxiii.

forerij

bes ascia minutius persequitur. Cassiodorus. Ascia enim est ferrum in obnuci nali more curuatum, per quam manus artificis diligenter persequitur quod constat minutius abscondendū, vt ergo ciuitate illam ostenderet funditus fuisse vastatam per hæc instrumenta fabrilia, & magnas res simul, & par uissimas dicit esse deitas, Glosa. Ea autem quas prius fuerunt incisa, igne postea sunt cõbusta, vñ sequitur

Incenderunt igni & sanctuarium tuum, in terra polluerunt tabernaculum nominis tui.

Hieronymus. Facta sunt quidem hæc secundum historiam, vel cum Nabuchodonosor eos adduxit in Babyloniā. Vel cum Titus & Vespasianus succensa ciuitate cum templo (multitudine gladio prostrata, relinquit vulgus captiuum aduxerunt. Glo. Cas. Crescit aut dolor vbi calamitas euer sionis augetur, potuit enim securis & ascia sola ligna considerare, sed ad postremum igne contingit simul omniade uorare. Glosa. (Incenderunt inquit igni) non modo domos priuatas, sed & sanctuarium tuum. Lyra. Id est templum tuo cultui deputatum & dedicatum (in terra). Cassi. Vtiq; ad terram enim deduxerunt culmina, quæ ad laudem dei probabantur esse cõstruata. Glo. Auget autem deinde scelus, vt atroci vindicaretur, dicens (Polluerunt tabernaculum nominis tui Hugo cardina. Id est templum in quo in uocabatur nomen domini. Cassiodorus. Tabernaculum enim nominis eius templum fuit quod Salomon mirabili adificatione construxit. Istud ergo tabernaculum quod visitabat virtus celestis, manus poluit vastatoris. Hugo cardina. Quando im mundi ingressi sunt illud. Nam secundum legem pollutum dicebatur quod apolluto tangebatur. I hoc etiam polluerunt quia in eo idolum abhominatiōis posuerunt, sicut adrianus, iouen, olimpiū & Põpeius dicitur fecisse in templo stabulum equorum. Sequitur

Dixerunt in corde suo cogitatio eorum simul, quis cere faciamus omnes dies festos dei a terra

Lectio beati Hiero. hec est. Dixerunt in cordibus suis posteri eorum simul, incenderunt omnes solennitates dei in terra. Cassio. Glo. Hic referuntur verba irascens iudeorum, qui dū viderunt euer sam ciuitatem suam & dei sanctuaria prophanata, insipienter & furiose dixerunt in corde suo. Abiscia mus legem domini qui nos vindicare contempsit Non estimantes multo eos grauiora potuisse mereri, qui dominum Christum crucifixerunt. Et ne pauci viderentur esse addidit cognatio eorum simul Mala si quidẽ superius enumerata potuissent domini misericordiam commouere, nisi adhuc in deis fuisset obstinata superbia. Hugo cardinalis. Lyra. Vel sic. (Dixerunt in corde suo) exercitus scilicet caldæorum vel romanorum qui super hoc habuerunt inter se commune consiliū (cogitatio eorum simul.) Glosa. Id est omnes simul non pauci quid dixerunt istud quis cere faciamus oēs dies festos dei a terra. Glosa. i. abisciamus legem dei quod nos non liberat. Lyra. Erat enim eorum intentio, vt

vñ
Alia lit.
miserit
ignem in sanctu
arium

ix
Aliter legit
Alia pos
teri
alia venite
cõ prima
mus oēs so
lennitates dñi
a terra

deus hebreorum amplius ibi non coleretur propter quod templum funditus destruxerunt. Glo. Hugo card. Quod aut hic dicitur, dies festos dei illud dei prophetam iterpositum est. Non enim idolis seruientes deum appellabant, cuius templum eueriebatur. Sequitur

Signa nostra non vidimus, iam non est propheta & nos non cognoscetam plius.

Cassi. Ad huc ipsa sunt verba desperantium iudeorum. Lyra. Plures enim ex ipsis apostatauerunt, & transierunt ad caldeos qui dicebant (Signa nostra non vidimus). Cassi. Quæ patribus suis tunc deuotis notuerant esse collata dum gētes prostrabatur, que tamen isti in his calamitatibus non viderunt, (iam non est propheta) Lyra. Qui annūciat nobis dei voluntatem. Et sic debemus eum derelinquere, si cut ipse relinquit nos. Cassi. Solebat enim prioribus temporibus prophetas cõsultare per quos instruebatur quid facere debuissent. Sed cum eos completo aduentu domini non haberent, dicebant a domino fuisse derelictos. (Et nos non cognoscet amplius) Glosa. Deus scilicet qui non reducet nos a malis istis. Lyra. Nec facta nostra approbabit. Hugo cardinalis. Nec recognoscet nos defendendo ab inimicis.

Vsquequo deus improperebit & inimicus, irritat & aduersarius nomen tuum in finem.

Cassiodorus. Clamat propheta tãquã qui adiutor pe tit gemit sicut vulneratus qui medicum querit dicens domino, vsquequo deus improperebit inimicus, id est quādiu ista impropria sustinebis que ius deus tibi monet incredulus, non autẽ hoc dicit vt eos perderet quos flendos esse iudicabat, sed vt cõfessionis beneficio mutaret in melius. Sequitur. (Irritat aduersarius nomen tuum in finem). Idem. In quo exponit quod superius dixit, tandiu namque dominus murmuraciones patitur perfido rum donec aduersarios suos ad confessionem sui nominis miseratus adducat, (irritat) autem a canibus tractum est, quorum latratibus. R. litera plurimum sonat. Quod autem dicit in finem significat mundi vesperam, quādo gens iudeorum pro maxima parte crediura est. Hugo cardina. Lyra. Vel contra Caldeos & gentiles hoc dictum, fuisse intelligitur, qui tanta impropria fecerunt ciuitati, & loco sui nomini deputato. Improperebant enim iudeis quod de eorum non esset virtus deus, quia eos non saluauerat. Et irritabant nomen eius in finem, id est nimis diu. Glosa. At ergo vsquequo, de improperebit inimicus, id est gentilis populus. Et quasi subito cognouerit vsquequo, tandiu inquit improperebit quādiu, aduersarius id est iudeus irritat nomen tuum, quasi dicat. Quod tu iratus corripis iudeos per gentes quādiu, te iudeus irritat. Quod ideo facis, vt sic cognoscas eos ducendo i finem id est in Christum. Hugo cardinalis. Vel in finem mundi quando reliquie saluæ fient, vnde iterum sub dit, quasi dicat. O domine.

Vt quid aduertis manum tuam, & dexteram tuam de medio sinu tuo.

*
Alia litera.
adduc
Alia litera
nō est vltra
propheta
Alia litera
et nou est
nobiscū qui
sciat vsq;

xi
alia li. ex. p
brabit

xij

xij

Psalmus. lxxiii.

finem.

Augustinus. Cassiodorus. Glosa. Hoc est quare alienas populum tuum a te ut foris immundus remaneat. Et vique quo, non reuocas manum in finem ut saluatorem agnoscat. Moysi enim post signum virgae de quo supra dixit, additum est signum manus hanc autem manus est populus dei, qui foras ab eo missus immundus est, sed reuocatus rediit in suum colorem. Hieronymus. Cassiodorus. Tunc autem auertere manum dominus dicitur cum nos peccare sinit. Cassiodorus. Tunc vero cum conuertit eum hic peccata corrigat. Hieronymus. Sinus autem dei sanctuarium eius est. Hugo cardus. Vel ad litteram, quare auertis a percussione romanorum vel aliorum persecutorum manum tuam, id est vindictam. Lyra. Et loquitur de deo ad modum hominis qui quadum differt percutere dicitur manum in sinu tenere.

lxiii:
alias meus,
Secunda pars

Deus autem rex noster ante secula

Operatus est salutem in medio terre

Cassiodorus. Glosa. Hugo cardus. Secunda pars ubi destruitur signum ostendit rem ipsam scilicet in aduentu Christi salutem ubique factam, unde tanquam ex per fona iudeorum diceret, nos quasi relictus a deo sine intellectu clamamus. Signa nostra non vidimus. Propheta autem intelligit es ait. Deus autem rex noster ante secula. Cassiodorus. Ne quis eum dominum crederet temporalem, ante constitutionem mundi regem eum iam fuisse testatur. Glosa. Quia in principio erat verbum. Cassiodorus. Secula enim dicta sunt quia in se reuoluunt tempora. Hieronymus. Sicut per Salomonem ex sapientia que christus est dicitur. Condidit me in initio viarum suarum, ante secula fundauit me (Operatus est salutem in medio terre). Hieronymus. Sine in iudea que medium terre dicitur, siue in vtero virginali. Cassiodorus. Vel in medio terre cunctis scilicet cernentibus populis, quos per terram vocatum voluit intelligi (operatus est salutem). Glosa. Deinde quam salutem sit operatus exponit dicens:

lxiii:
alias dici
past
Alia littera
construisti
superaquas

Tunc confirmasti in virtute tua mare, id est gentes fluxibiles terram iudeam circum quaque cingentes (Contribulasti capita draconum) Idem. Cassiodorus. id est demoniorum superbia a quibus gentes possidebantur (in aquis) baptisimi contriuiti & annichilasti. Lyra. Vel ad litteram de ægyptijs loquitur qui submersi sunt in mari rubro. Regnum enim ægypti draco nuncupatur, iuxta illud. Draco magne qui excubas in medio fluminis sequitur.

lxxix:

Tu confregisti capita draconis & dedi

sti eum escam populis æthiopum.

xxv:
alias cui
athā

Lyra. Tu inquit confregisti capita draconis principales ægypti submergendo. Dedit eum escam populis æthiopum, id est auiibus coruini generis que pascuntur cadaveribus. Glosa. Vel tu confregisti capita draconis caput scilicet & initium peccati quod

est superbia. Cassiodorus. Vel per caput draconis sathā intelligitur cuius superbia de coelo electa est. Et cuius caput contractum est, quando vitia in baptismo sunt extincta. Sequitur. Dedit eum. escam populis æthiopum. Glosa. Vbi per æthiopes intelliguntur gentesque prius nigre erant peccatis, sed post candore virtutum sunt dealbata, quibus diabolus est esca consumptionis. Christus vero esca consummationis, sequitur.

15:
alias fortis

Tu diripuisti fontes et torrentes, tu sicasti fluuios ethan.

Cassiodorus. Fontes illos appellat quorum mala ingerit influebant (torrentes) vero qui subito concitati rapidis excursibus irruerant, hanc enim duo genera peccantium dominus dirumpit cum eos a diaboli famulatione diuidit. Augustinus. Glosa. Vel tu diripuisti id est aperuisti fontes, id est predicatorum bonos ut manerent alijs liquorem sapientie & diuitias fidei (et torrentes) id est eos qui ad tempus predicant, sed tempore tentationis desunt, qui nec si habent verbum, ut bene viuunt, sed ut alijs non taceant a quibus tamen rigatur terra a deo, tu sicasti fluuios ethan. Glosa interli. Omnes scilicet doctrinas gentium magorum & iudeorum de se presumunt. Augustinus. Cassiodorus. Vel Ethan hebraea lingua fortis interpretatur, & significat diabolum, cuius flumina id est eius doctrina exsicauit deus, & ad nihilum redegit. Lyra. Vel ad litteram fontes dominus dirupit cum eduxit aquam de petra in deserto. Et siccauit fluuium iordanis quod interpretatur ethan.

Glosa

Tu es dies et tua est nox, tu fabricatus es auroram et solem.

xvii:
Inheb. ordi
inasti luna
ria & solem

Hieronymus. Tuus est dies, id est claritas euangelij (& tua est nox) id est obscuritas legis, quia te vitæque pronunciant. Cassiodorus. Vel per diem iustos viros quibus semper sapientie lumen irradiat, per noctem vero homines terrenos intelligit qui peccatis facientibus obscurantur, ipsius ergo sunt dies & nox, quia in vtriusque miracula facit, ut illi mere suæ pietatis illuminent. Et istum peccatis emundatum regni sui faciat esse participem. Tu fabricatus es auroram & solem. Hieronymus. Per auroram seu per lunam secundum aliam litteram ecclesiam quæ in obscuritatibus seculi licet intelligit, per solem vero hominem illum per quem sedet in tenebris viderit lucem magnam. Cassiodorus. Glosa. Vel per lunam & solem stultus & sapiens intelliguntur, iuxta illud sapientis. Sapiens permanet sicut sol, stultus autem sicut luna mutatur. In ipsis enim omnibus creator dominus solitam nimis & copiosam ostendit pietatem.

xviii:
Alia lit
statui isti
alias yemē

Tu fecisti omnes terminos terre

et statem et ver tu psalmasti eam.

Hieronymus. Tu fecisti inquit omnes terminos terre, iussu enim tuo cuncta creata sunt. Cassiodorus. Nos autem terre dicimus omnes apostolos & prophetas. Nam sicut termini agrorum fines distinguunt, ita & predicatorum christi veræ fidei iura custodiunt. Glosa. Et vniuersique proprium donum habet a deo, statem & ver tu psalmasti ea)

Psalmus. lxxiii.

lxxiii

fiant, sequitur.

Respice in testamentum tuum, quia repleti sunt qui obscurati sunt terræ domibus iniquitatum.

21:
Alia ad
paciu
Alia littera
quia repleti
sunt tenebris
terre habitatio
nes ini
qua subruunt

Augustinus. Cassiodorus. Glosa. Respice inquit in testamentum tuum nouum. Non quidem in testamentum vetus ubi temporalia & terrena promittuntur, sed in testamentum tuum nouum scilicet ubi promittuntur æterna, ut dignetur implere, quæ ante cognosceris promississe. Meminit autem promissionis dominice, quia merita delinquentis populi commemorare non poterat, ideo itaque respice, quia repleti sunt iniquitatum. Glosa. Hugo cardus. Id est iniquitatibus genitius pro ablatio more grecorum, qui obscurati sunt, id est excecati domibus id est propter domos terre id est terrenas quibus delectantur. Cassiodorus. Et ideo necessitat iuxta eos sequetur obscuritas quoniam lumen sapientie perdidit. (Obscurati sunt terre) Augustinus. Glosa. id est terrenis desiderijs, & domibus iniquitatum id est conscientia iniqua, domus enim iniquitatum conscientie male sunt, quæ sunt obscuræ terrenis desiderijs & repletæ malicia. Hieronymus. Vel repleti domibus, id est spinis iniquitatum. Tu ergo domine qui per testamentum tuum siue vetus siue nouum promisti pregere tuos succis illis erue nos.

22:
Alia littera
construisti
confusus

Ne auertatur humilis factus & confusus, pauper & inops laudabunt nomen tuum.

Glosa. Cassiodorus. Confundi non est humilis sed superbi qui dei gloriam non cognoscens humanis meritis applicat si quid boni prestat domino suscepit, humiles vero deum iugiter laudant se semper accusant intelligentes diuinitatis esse quod sapient. Proprium vtriusque quod delinquent. Istos rogat non debere confundi quoniam iam quicquid boni perceperint domini muneribus intelligunt applicandum. Hugo cardus. (Vel ne auertatur humilis factus confusus) id est nihil ei quod petat neget, quod si fieret confunderetur, sequitur (pauper) Glosa. Spiritu id est humilis, & inops. Isti itaque qui non sunt turgidi de temporalibus vel de sua iustitia, (Laudabunt nomen tuum) Hieronymus. Cum promissa tua perceperint. Glosa. Confitando peccata querendo æterna. Cassiodorus. Quia felix ista pauperas quam gloriosa inopia quæ domini etiam tacite laudat & de patientie sue virtute cõcelebrat. Mutus est etiam si psallat superbus. Pauper vero & inops laudant dominum etiam cum videntur habere silentium. Lyra. Vel ad litteram de populo israel intelligitur qui per captiuitatem humilis factus est & confusus, Glosa. ne igitur auertatur humilis

32:
Alia lit.
dñe alia me
mēto oppro
briorū alia
non habet
corū aliam
prudentem

Exurge deus iudica causam tuam, memor esto inproperiorum tuorum eorum quæ ab insipiente sunt tota die.

Glosa. Exurge inquit deus ad confortandum me, quia desertus videor cum nondum acceperim quæ promissi. Quæ enim inuisibilia sunt nihil putat. Huic car: Exurge igitur deus ad vindictam quæ modo parcēs dormire videris. Cassiodorus. Gl. Ad ipsi dominum verba conuertes, & ut eum efficaciter commoueat, negotij sui quas iras iramati cum dicis. Iudica causam tuam, quæ ego

x lii

xx:
Tert a pars
alia li. ex. p
brabit
alias blas
phemauit,

Memor esto huius, inimicus impropere rabit domino, et populus insipiens incitauit nomen tuum.

Glosa Hugo cardus. Tertia pars ubi quod ubique fit precatur fieri iudeis, iudicem patrum ad misericordiam prouocans per beneficia numerata. q. d. Et quia hæc prædicta fecisti, propter autem memor esto huius non dicit cuius, sed intelligi debet huius scilicet operis tui. Hugo cardus. Et ut melius impetret quod petit pro ipsis confitetur, quæ mala commiserunt dicens (inimicus) scilicet iudeus impropere bit verbis domino Christo dicens. Augustinus. Glosa. Peccator est iste non nouimus unde sit, nos Moysen nouimus, illi locutus est deus, iste autem samaritanus est. Lyra. Vel hoc dicit quia Chaldei captiui iudeis improperebant, quod deus eorum non poterat eos liberare, & sic impropere fieri ipsi deo, unde sequitur. (Et populus insipiens.) Idem Populus scilicet Babylonicus qui dicitur insipiens quia non habebat veram cognitionem de deo, in quo solo est vera sapientia incitauit nomen tuum ad faciendum vindictam de ipsis. Hugo cardus. Vel populus insipiens populus scilicet iudeorum de quibus ait propheta. Stultus populus me non cognauit (incitauit nomen tuum) comminationibus & iniurijs. Glosa. Asaph itaque iste dolens pristinam iudeorum cecitatem pro eis orat, dicens.

20:
Alia littera
crudeliter
tua

Ne tradas bestias animas confitentes tibi, et animas pauperum ne obliuiscaris in finem.

Cassiodorus. Supplicat enim vir iste sanctus quod sciebat esse venturum, ut scilicet fidelium animas non tradat ne diabolus ad sua vota perducatur. Ne tradat inquit bestiis. Idem. Glosa. Hoc est diabolus & ministris eius animam. Lyra. Id est hominem de nominans totum a parte digniori confitentem tibi, Glosa. Dum scilicet per penitentiam peccata confitetur. Lyra. Vel confitentem tibi confessione fidei & laudis. (Et animas pauperum tuorum ne obliuiscaris.) Glosa. Ducere in finem, id est in Christum. Hieronymus. Ut si ad horam subducuntur tribulationibus, non tamen pereant, sed probati manifesti fiant. Cassiodorus. Rogat enim vtriusque domini salutis beneficia non negentur, & ut qui se ad humilitatem sanctissimam hic contulerant, illic diuites

Hierony

Psalmus. lxxiii.

defendo contra illos. Cassiodorus. Glosa. Dicunt enim inimici, ubi est deus tuus, iudex scilicet qui eum contempserunt ambulantes in terra. Et falsi pariter Christiani qui eum contemnunt sedentes in celo. At ergo iudex causam tuam, id est facit non fallatur spes mea qui credidi quod non videri. Et ut illi manifesta veritate prædicent quod prius stulte abiciebant. (Memor esto improperiorum tuorum. Hieronymus. Eorum scilicet que vel tu sustinisti pro nobis, vel que nunc ecclesia sustinet. Cassiodorus. Vel illorum improperiorum que superius dicta sunt. Iam non est propheta & nos non cognoscet amplius, adiecit autem. (Eorum que ab insipiente sunt tota die) Quoniam ista opprobria ab insipientibus dicta venerunt, tota die vero dicit, ut ipsa continuatio mansuetudinem, patientissimum iudicis incitat. Glosa. Non enim deerant insultantes vsq; in finem sæculi, dicentes vana prædicat Christiani, inanis est resurrectio mortuorum. Hieronymus. Memor esto itaq; ut in iudicio confundantur qui tibi semper improperant. Glosa. Vel memor esto tuis dans coronam hostibus peccantibus. Contra quos iterum precatur, dicens.

Ne obliuiscaris voces inimicorum tuorum, superbia eorum qui te oderunt & ascendit semper.

Glosa. Ne obliuiscaris inquit voces inimicorum tuorum, quoniam blasphemias eorum deprimas, vel voces querentium te secundum aliam literam. Hieronymus. Cassiodorus. Augustinus. Glosa. Qui scilicet in presentibus preliis humiliter & deuote te inuocat, ut consolentur a te, & ut inueniant quem querunt, & mereantur certe quod expetunt. Sequitur. (Superbia eorum qui te oderunt ascendit semper). Augustinus. Quasi dicat. Noli & eorum superbia obliuisci, nec obliuiscitur omnium, quia aut punit aut corrigit. Cassiodorus. Superbiam enim dominus specialiter odit, pei quam & angelus corruit. Et primi hominis beatitudo discessit. Et propterea hoc execrabile malum in fine posuit, ut post omnia diceret quod memorie finibus conderetur, & ut contra hostes iudicem vehementissime commoueret.

Psalmus. lxxiiii.

Alia lit. v. t. non dispas.

Titulus.

In finem, & ne cor-

rumpas, psalmus can-

tici Asaph.

Hieronymus. Cassiodorus.

Asaph synagoga inter-

pretatur, id est congrega-

tio que creditur, non que obstinata permansit.

Post resurrectionem enim multa milia crediderunt

iudeorum quos admonet ne fidem suam corrumpant in finem, id est in christum. Augustinus. Glosa.

Psalmus iste contra tumorem superbie medicina humilitatis apportat, humiles autem consolatur in spe, ut ne quisquam superbe de se presumat, nec humi-

lis de domino desperet. Et enim promissio dei rata & fidelis, & omni dubitatione carēs, ne ergo cor-

rumpas, ne vias spem que habetur in promissione dei, sed sit tibi certa. Et hoc facias v. de finem, v.

Lyra. Iste psalmus est descriptio populi israel reuerſi in terram natiuitatis sue sub Ciro Rege post captiuitatem Baby-lonicam, ne scilicet disperdat sicut fecit in die captiuitatis.

Post resurrectionem enim multa milia crediderunt iudeorum quos admonet ne fidem suam corrumpant in finem, id est in christum. Augustinus. Glosa. Psalmus iste contra tumorem superbie medicina humilitatis apportat, humiles autem consolatur in spe, ut ne quisquam superbe de se presumat, nec humi-

tu beatus, miseri qui hic rident. Omnia ergo que cum hic occurrunt prospera vel aduersa despice in sola dei promissione gaude. Et diuiditur in duas partes. In prima proponitur humilis sperans, qui & alios inuitat. In secunda superbus presumens terretur iudicio, quod nullus effugere potest, ibi. Cum accipero tempus Asaph ergo certus de promissis incipit sic.

Confitebimur tibi deus confitebimur, & inuocabimus nomen tuum.

Cassiodorus. Glosa. (Confitebimur inquit peccata) iam humiles facti, non alij deo, sed tibi deus. Non creduli vltori, sed pio in dultori, hæc enim confessio est ad malis euacuatio. Hieronymus. Vel hic confitebimur non penitentiam significat sed gloriam. Cassiodorus. Illa autem vera est deuotio que solum veneratur auctore Glosa. Idem Deinde iterum repetit, confitebimur, soliditatem enim promissionis reperito ipsa testatur, nam ad significationem veritatis vni sufficeret. Ad significationem vero firmitatis accessit alterum. Confiteri autem peccata vel semel terteno iudici mortem inducit, sed deo frequens confessio viam sequitur. Et inuocabimus nomen tuum. Hieronymus. Patrem scilicet. Omnis enim filius nomen est patris. Augustinus. Prius tamen confitere, & sic inuoca. Cassiodorus. Glosa. Post confessionem namque potest inuocari deus in hominem sic mudatum. Prius igitur corda nostra confessione purgemus, & sic ad auxilium suscipiendum nomen domini inuocemus. Per confessionem enim quis euacuatur a malis, per inuocationem vero impletur bonis, quod si eum inuocet indeuotus iudicium sibi videtur postulare non veniam. Sequitur.

Narrabimus mirabilia tua, cum accipero tempus iustitias iudicabo.

Hieronymus. Hoc dicit ecclesia, hoc dicit multitudo credentium. Narrabimus inquit mirabilia tua. Glosa. Cassiodorus. Hec est enim regula sanctæ deuotionis prius confiteri peccata post inuocare deum i auxilium, tandem narrare mirabilia, nam non merentur dei magnalia reuoluerenſi se cognoscant deo pura mente seruire, peccatori enim dicitur. Quare tu enarras iustitias meas. Glosa. Narrabimus inquam mirabilia tua, ut scilicet alij veniant & qui audit dicat veni. Hugo car. Tunc autem dicit, non alterius, quia nullus facit mirabilia nisi deus iuxta illud. Qui facit mirabilia magna solus, sequitur. Cum accipero tempus ego iustitias iudicabo. Glosa. Hugo car. Secunda pars ubi terretur superbus presumens iudicio quod effugi non potest & inducit Christum loquentem & dicentem cum accipero tempus. Augustinus. Glosa. Secundum hominem enim accipitur quod ipse deus dat potestatem scilicet iudiciu faciendi. Cassiodorus. Dicit autem, cum accipero tempus, id quod factus est homo, nam dedit deus sibi potestatem iudicandi facere quia filius hominis est. Cum inquam accipero tempus ego iustitias iudicabo. (Hugo car. Terribile verbum, quod non tunc potest iudicabit sed & iustitias, scilicet bona opera examinabit. Hieronymus. Nunc autem non est iudex, sed tunc erit, nam si nunc iu-

Diuisio

ps. lxxiiii

Hierony

Glosa

Alia lit. narabo omnia

Cassiodorus

Glosa

Psalmus lxxviii

fo. cxxviii

dexisset peccatores non erigerentur. Glosa. Modo namque tempus est miserendi, tunc tempus erit iudicandi. Cassiodorus. Hec itaq; dicit ut compuncta cor da mortuum ante tempus iudicij in hoc mundo se præparent abiolui, ne venientes in illa futura disceptatione inopinam iudicij sententiam sustineret. Glosa. Itaq; erit in futuro, sed modo quid sequitur.

Alia lit. adde semper

Liquefacta est terra, & omnes qui habitant in ea ego confirmavi columnas eius, &

Hugo cardinalis. Liquefacta est inquit terra, id est terreni homines dissoluti sunt in peccatis. (Et omnes qui habitant in ea) id est qui terrena diligunt nec ad celestia tendunt. (Cassiodorus. Glosa. Vel in hoc ostendit omnes inexcusabiles in iudicio per hoc quod promissit apostolos & prophetas, per quos liquefacta est terra, & omnes qui habitant in ea. Augustinus. Glosa. Terra enim prius firma a stabilitate virtutis & iustitiae in diuersas defluxit concupiscentias. Plante vero sancto spiritu liquefacta est ut germina virtutum emitteret. Cassiodorus. Sed quemadmodum liquefacta fuerit, sequitur. (Ego confirmavi columnas eius. Cassiodorus. Glosa. Columnæ sunt apostoli qui prius in Christi passione mutauerunt, sed in eius resurrectione firmati sunt, qui propterea columnis merito comparantur, quia terrena vitia in imo deprimunt, & virtutes ad gratiam regni celestis extollunt. Hugo cardinalis. Sed quomodo liquefacta est terra frequenter aperit dicens adhuc in persona Christi.

Glosa

Dixi iniquis nolite inique agere, & derelinquentibus nolite exaltare cornu

Augusti.

glosa. Per columnas itaq; confirmatas (dixi iniquis) omnibus malis generaliter hoc scilicet nolite inique agere, iam enim ceciderant, iam rei erant, iam deflexerat terra, & tamen dicit nolite inique agere, id est & si iam fecistis iniquitatem per cupiditatem non perseveretis in malo, sed surgite ad medicum. Augustinus. Glosa. Malum enim est peccare, sed peius est perseverare. Perniciosius vero se defendendo in deum culpam refundere, ideo sequitur. Et derelinquentibus, id est peccata sua defendentibus dixi, nolite exaltare cornu, id est nolite inde superbi apud vos exaltantes cornua ad excusationem. Cassiodorus. Glosa. Qui enim cornu erigit, qui peccata sua per alios nititur excusare, ut per diabolum persuasores, vel per necessitate stellarum. Gre. in registro. lxxviii. vel tunc cornu derelinquentes exaltant si nequaquam, sed ad penitentiam ex cogitatione suæ iniquitatis humiliant. Quisquis enim peccata plangit, nec tamen deserit cor quidem conuertit, sed humiliate cõtenit. Quisquis vero peccata iam deserit nec tamen plangit iam quidem humiliat sed tamen conterere cor recusat. Sequitur.

Cassiodorus

Alia lit. loqueres i ceruice veteri,

Nolite extollere in altum cornu vestrum, nolite loqui aduersus deum iniquitatem.

(Nolite inquit in altum). Glosa. Hugo cardinalis. Id est contra deum extollere cornu vestrum per superbiam. Cassiodorus. Glosa. Ut facit ille qui contra

deum concepta iniquitate remurmurat. Hugo cardinalis. Et quia sunt nonnulli qui ne dum hoc faciunt sed etiam sibi impunitatem promittunt propterea ait (nolite loqui). Glosa. Et iam corde & si non lingua loquaris aduersus deum iniquitatem quasi deus nesciat hoc vel non curet, ut faciunt illi qui dicunt se iniuste pati cum nequiores sint prosperi. Et quod est iniustum hoc facere deum. Hugo cardinalis. Ille autem iniustum esse deum dicit qui sibi impunitatem promittit, Cassiodorus. Vel qui sic altimat constitutum peccata minime declinare potuisset magis putans conditori quod propria voluntate peccauit. Glosa. Nolite igitur ita loqui, quia iudex talis est qui vitari non potest, unde sequitur.

Quia neque ab oriente neque ad occidentem, neque a desertis montibus quoniam deus iudex est.

Alia soluta ne motum

(Quia neque inquit ab oriente, neque ab occidentem, neque a desertis montibus, Cassiodorus. Subaudiendum deus deest, ut te non possit cognoscere. Augustinus. Vbiq; enim est. Quo modo ergo te auferes ab oculis dei ut in parte aliqua loquaris, quod ille non audiat. (Quoniam deus iudex est. Glosa. Iudex ergo talis est qui vitari non potest quia deus est. Augustinus. Glosa. Et de nullo loco diuisum iudicat, quia vbiq; presens est. Qui si in aliquo loco esset tunc deus non esset. Et ipse qui talis est superbos humiliat, & humiles exaltat unde sequitur.

Hunc humiliat et hunc exaltat, quia calix in manu domini vini meri plenus mixto.

Alia plenum mixto

Augustinus. Deus inquit iudex est, & quid facit (hunc humiliat. Glosa. Augustinus. Superbum scilicet iudicium ut pharisæum de iustitia legis timidum. Et hunc exaltat. Idem. Humilem scilicet gentilem, ut publicanum dicentem. Propicius esto mihi peccatori. Cassiodorus. Humiliat utiq; superbum exaltat humilem quia ille in se. Istevero confidit in domino. Hugo cardinalis. Qui potest exaltare & humiliate. (Quia calix in manu domini vini meri plenus mixto. Cassiodorus. Calix utiq; mentura est a calida, potior dictus. Idem. Augustinus. Glosa. Per calicem autem lex & omnis scriptura veteris testamenti intelligitur, ubi nouum testamentum absconditur est quasi in fece corporalium figurarum, quæ dicitur calix, quia inde inebriat deus mentes credentium. Cassiodorus. Glosa. Per vinum vero celeste intelligitur misterium quod autem dicitur meri. Sinceritate designat moralium preceptorum, & spiritualis sensus qui semper est prius seipsum est limpidus licet plenus mixto. Augustinus. Glosa. Id est fecer corporalium sacramentorum, quæ resident & remanent apud iudeos, & inde funditur omnis spiritalis intellectus. Cassiodorus. Qui seipsum plenus est, quia & si semper bibitur nunquam tamen expenditur. Plenus inquam mixto quia veteris & nouum simul sunt. Iudei autem non mixtum bibunt, quia vetus sine nouo nec manichei, quia nouum sine veteri recipiunt. Hieronymus. Vel calix retributio est vini meri plenus, id est veritate quoniam die iudicij unicuique propinatur, quod meretur, mixtus est autem miscicordia scilicet &

Psalmus. xrb

iudicio, sequitur.

ET inclinavit ex hoc in hoc, verum tamen fex eius non est exinanita, bibent omnes peccatores terrę.

Glo. (Et inclinavit) inquit dominus scilicet calicem istum id est legem ex hoc id est a iudæo in hoc id est in hunc gentilem in quem spiritualis sensus est licatus est. Cassio. Hic enim duos populos significat iudæorum scilicet & gentium quoniam ex ore tulit non credentium iudæorum quod potandum conuersis populis gentium inclinavit. **Glo.** In quo constat quod hunc humiliat, & hunc exaltat & licet hoc faciat. Verum tamen fex eius non est exinanita. **Glo.** Quia carnalia sacramenta apud iudæos remanserunt. Cassiodorus. Vel feces hic non sordes sed ima illa atque vltima vini debemus accipere. Non est ergo fex exinanita, nam de ea bibent iudæi qui in fine seculi credituri sunt. Vnde sequitur. (Bibent omnes peccatores terrę). Cassio. Omnes scilicet illi qui de peccatoribus credere meruerint. Multi enim peccatores in sua obstinatione mansuri sunt qui non bibent ex eo. Sequitur.

Ego autem annūciabo in sæculum cātabo deo iacob.

Augusti. Cassiodorus. **Glo.** Hæc vox est vox christi in persona membrorum & ecclesie quasi dicat. Omnes quidem bebent, sed seculum, ego autem christus, scilicet cum corpore meo (annūciabo in sæculum) Lyra. Annūciabo in quā laudē & dei virtutē in seculū. **Glo.** Id est quadiu sæculum erit, canabo deo iacob. Licet enim sit deus omnium per creationem dicitur tamen specialiter deus iacob, quia populus ab eo descendens legem suscepit, quod non alius.

ET omnia cornua peccatorum confringam, et exultabunt cornua iusti.

Cassiodorus. Ecce vox iudicis vox omnipotentis. Et omnia inquit cornua peccatorum confringam. Augustinus. Cassiodorus. Id est dignitates & regna superbiorum. Per cornua enim sublimitates intelliguntur, de quibus supra dixit, nolite exaltare cornu, nolite extollere in altum cornu vestrum. Quod quia non audierunt. Omnia cornua peccatorum confringam. Cassiodorus. In futuro scilicet iudicio ubi potestas humiliabitur impiorum. Et exultabunt cornua iusti. Idem. Augustinus. Cornua iusti munera sunt iusti quę non hic, sed ibi in iudicio prestabuntur. (Et exultabunt) Ibi enim superbi humiliabitur & humilis exaltabitur. Et hoc est quod supra dixit, hunc humiliat &c.

Psalmus. xlv

Titulus.

In finem. Incarminibus. Psalmus Asaph canticum ad assirios.

Cassiodorus. Omnia verba tituli huius ex precedentibus nota sunt eo excepto, quod dicit ad

Lyra. Dicit Ra. sa. q. Asaph prauidens in spiritu afflictionem regni iudæorum per Senacherib tempore Ezechie. & eius persequutionem a deo secundum quod habetur quat. re. xix. Fecit hunc psalmum. Et ad hunc sensum prosequitur illius ex positionem.

assirios assirij dirigentes interpretatur qui iam fidei regulis docti rectis semitis ambulare cōcedunt Hos alloquitur Asaph laudes domini mirabili varietate decantans. **Glo.** Remi. Vel hic confutatur iudæi quibus per antiphrasim hoc conuenit quia non sunt, dirigentes, sed errantes dum erigunt se contra christum eo quod sine gratia quę aut per leges obseruantias salutem. Et persequuntur ecclesiam vt olim assirij iudęos, agit itaq; hic propheta de bonis christi scilicet quod notus, quod habitat quod illuminat, quod saluat. Cassio. Et hortatur animā fidelem vt deo potenti munera offerat. Et diuiditur in tres partes. In prima frāgit gloriam iudęorum In secunda ostendit christi virtutē & operationē quia scilicet illuminat saluat iudicat ibi, illuminas In tertia admonet tam deuotos redere vora. ibi. Quoniam cogitatio, fidelis ergo propheta confutans iudęos ait.

Notus in iudęa deus, in israel magnum nomen eius

Hieronymus. Antequā illuminaret crux per seculū mundum, & antequā christus videretur in terra, notus erat in iudęa deus. Israel autē magnum nomen eius, quādo vero venit saluator In omnem terram extitit sonus eius, & in fines orbis terrę verba eius. Cassiodorus. Augusti. **Glo.** In hoc autem grotiatur iudęus quod sibi notus est deus quod verū est. Sed iudæo intus qui in occulto est iudęus, non iudæo in carne qui in manifestis solo nomine est iudęus, iudęa enim cōfitebatur interpretatur Israel vero videns deum ad illos ergo loquitur qui vero lumine radiati a perfidorū iniquitate discreti sunt, & nomē domini puro corde confitentur. Non ad eos qui in perfidia manēt solo nomine iudęos & israelitas, iudęam ergo veram. Iusti constat esse ecclesiam credens in illum qui venit ex tribu iuda in qua vere notus est deus sequitur.

ET factus est in pace locus eius & habitatio eius in sion.

Hic. Et factus est in pace locus eius, loc⁹ dei non est nisi in anima quę pacē habet, quę ergo anima non habet pacem sciat se nō esse locum dei. Cassiodorus. Ille vero pacem probatur habere cū dñō qui aduersum mandata eius contraria voluntate non litigat qui sequitur iussu dominantis. Et ad omne preceptum diuinum suū flectit arbitriū Pax nāq; vera est concordia habere, cum moribus probis & litigare cum vitijs. (Et habitatio eius in sion). Idem sion speculatio interpretatur per speculā quā deus fidelium corde prospicitur. Ille itaq; fit mons sion, qui eum meruerit sincera mente cōspicere. Hieronymus. Vel secundum literam possumus intelligere sion quoniam ibi fuit templum.

Ibi confregit potētiās arcum scutū gladium & bellum.

Cassiodorus. Ibi in illa scilicet pace, & in cōtēplatione deitatis quam supra dixit confregit potētiās arcum. Hugo card. **Glo.** Potētiās scilicet per quas in hominem diabolus potestatem accepit, id est peccata. Potētiās inquam arcuū, id est dolositas & deceptionis, Scutū exultationis, &

Psalmus lxxvi

fo. cxxv

defensionis, & omne illud, vnde se superbe protegent. Gladium defensionis vel aperte impugnacionis, & omne illud vnde pugnat contra deum. Et bellum omnimode contradictionis, vel rebellionis. Cassio. Hęc nāq; omnia facta erunt adueniente auctore pacis.

Luminastu mirabiliter a montibus eternis, turbati sunt oēs insipientes corde.

Hebraica veritas hæc est iuxta sententiam. Hiero. Lumen tu es magnifice a montibus captiuitatis. Spoliati sunt superbi corde. **Glo.** Hugo cardina. Secunda pars vbi ostendit quod deus illuminat fideles, sed iudęus infidelis dormit, nec illuminatur, iudicat & saluat fideles, sed infidelis iudęus perit. Dixit ergo supra quod confregit potētiās aduersas. Nec hoc solum fecisti dñe, sed tu non alius es (illuminas) corda fidelium mirabiliter, i. per miracula (a montibus eternis) id est per montes æternos prophetas scilicet & apostolos. Hieron. Montes enim isti æterni sunt in veteri testamento prophetę, in nouo vero apostoli, nos autem omnes sedebamus in tenebris & ymbra mortis. Et illuxit nobis dominus de montibus æternis, hoc est de prophetis & apostolis. **Glo.** Qui prius lucē acceperunt per quos sedētes in tenebris illuminati sunt. Cassio. Qui ideo dicuntur montes æterni, quia perpetua & incommutabili sublimitate consistunt, per quorum predicationem dedit dominus populum christianū illuminari. **Glo.** Vel ideo dicuntur æterni quia per eos vitam æternam promissit deus credentibus. Greg. in mora. li. xxvij. Ex æternis ergo montibus nos deus illuminat, quia per admiratam vitam precedentium patrum radio nos sue claritatis illustrat. Hugo card. Vnde vero bonorum oculi illuminati sunt, oculi malorum turbati fuerunt. Vnde sequitur. (Turbati sunt omnes insipientes corde. **Glo.** Id est desideria mundi sequentes. Cassio. Quod turbatos dicit & insipientes, quoniam recedentes a verolimine tenebrosa mundi desideria secuti sunt & vnde iusti illuminati, inde isti sunt turbati. Hugo card. Vel noto domino qui est lux vera illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum. Turbati sunt omnes insipientes corde, herodes scilicet & omnis hierosolima cum illo, sequitur.

Dormierunt somnum suum et nihil inuenerunt, omnes viri diuitiarum in manibus suis.

Glo. Turbati sunt in quā & turbati dormierunt somnum suum. Augustinus. Amauerunt nāq; presentia & dormierunt in ipsis. Cassiodorus. **Glo.** A bonis eternis refrigerantes, & carnaliter quiescerunt per futura non videntes. Ideo autē addidit suum vt eos a beatorum quiete discerneret. Et nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis. Hieron. Augustinus. Cassiodorus. **Glo.** Vere enim hæc vita somnus est, nam sicut qui videt per somnum inuenisse se thesauros tādū dñes est quādiu nō euigilet, ita sunt diuitie in hoc mundo, quas dum teneamus amittimus, notanter autem non dicit habentes diuitias. Multi enim habet qui non amant eas sed viri diuitiarum qui scilicet totam spem ponunt

in incerto earum, quos somnus diuites facit euigilatio vero pauperes. Gregori. in mora. lib. xviij. Qui teste sapientia dānationis sue tempore dicturi referuntur, quid nobis profuit superbia? Et diuitiarum iactantia quid contulit nobis, transferunt enim hæc omnia tanquam ymbra. Et tanquā nūc eius percurrunt.

A increpatione tua deus iacob, dormitauerunt qui ascenderunt æquos.

Cassiodorus. Cū soleat increpatio strenuos viros cautos atq; vigilantes facere, hic tamen ab increpatione domini dormitasse dicit incredulos qui sancta monita domini qui est de⁹ iacob audire cōtempserunt. Hij itaq; dormitauerunt qui ascenderunt æquos. Idem qui scilicet in superbiam crescentes quasi æquis currentibus infidentes mūdū illi illecebras peruagantur. Hieronymus. **Glo.** Vnde preceptum erat in lege ne filij israel multiplicarent sibi equos. Salomon quoq; de iudęa non habebat equos, sed emebat de egypto. **Glo.** q. autē dormientes modo nō sentiūt, in fine sentiet quia.

Terribilis es et quis resistet tibi ex tunc ira tua.

Hugo card. Tu iquit terribilis id est potēs & timendus & magnę maiestatis. Cassiodorus. Qui tunc terribilis erit quando in sede maiestatis sue apparebit ubi nemo reproborum poterit resistere cum cognoscent dominum omnia scelerata dānare. Augustinus. Modo enim diuites dormiunt, & iratum dominum non sentiunt, qui tamen vt dormient iratus est sed quod nunc dormientes non sentiunt in fine sentient. Modo loquuntur quod volunt & disputant cōtra deum, (sed quis resistet tibi). Cassiodorus. Hoc negatiue legēdum est. Hugo card. q. d. Nullus quia tu es potētissim⁹, & quia ex tunc ira tua. Cassiodorus. Id est a tempore iudicij, qui dies irę dicitur & furoris. quia nihil tunc vltius per patientiam dissimulabitur, quando iam in ipsos vindicabimur cuius virtus exponitur cū dicitur.

De celo auditum fecisti et iudicium terra tremuit & quieuit

Glo. De celo inquit veniens auditū fecisti id est facies preteritū ponens pro futuro quasi iam factū sit iudiciū. Hugo card. Quando sonante tuba angelica dicitur. Surgite mortui venite ad iudicium. Cassiodorus. Et tunc terra id est peccatores qui diuinę sententię auctoritate dānandi sunt tremuit. Hugo card. Id est tremet nihil habens meriti & quieuit. **Glo.** A malis suis, Hugo cardina. lis. Et ab omni opere merito rio. Cassio. Hij enim tunc tremelcent cum audierint. Ite in ignem æternum. Quiescent vero cum in perpetua dānatione recipiētur, vbi quies erit sine requie, quiescūt enim tunc mali malis operibus, sed in supplicio nō qui quiescunt, quia æterna fāmā cruciandi sunt, tunc scilicet.

Cum exurgeret in iudicium deus ut saluos faceret omnes mansuetos terrę.

6
aliali: cōlo
pitusest cur
rus & equus

7
Alia li. ab
ira tua.

Cassio.

viii,
annūciabis
iudicium
aliali: timēs
tacebit

ix,
alia li. quie
scitantes
adde seip

Psalmus. xxvi

Hugo card. Cum exurgeret inquit id est cum exurgeret in iudicio deus qui in primo aduentu surrexit homo, in secundo vero exurgeret deus, Et cognosce tur dominus iudicia faciens qui non est cognitus in iudiciis patiens. Cassiodorus. Qui propterea benedictur exurgere in iudicio quoniam hic quietus omnia pertulit. Et ne iudicium illud ad solam damnationem malorum crederes, Addidit (ut saluos faceret omnes mansuetos terre). Idem. Illos scilicet qui nullis vitij mundi huius inflammata voluntate rapiuntur, sed equabili se moderatione tractantes pacem mentis probantur habere tranquilla, hic namque tunc salui fient cum dono domini premia promissa recipiant.

Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi, & reliquiae cogitationis & diem festum agent tibi.

Glosa. Hugo cardinalis. Tertia pars ubi ostendit quare saluabuntur mansueti, & tam deuotos admonet offerre vota, q. d. Ideo saluos facies dñe mansuetos quoniam cogitatio hominis mansueti confitebitur tibi. Hierony. Multi enim sunt qui opera mala non fecerunt. Alij sunt qui nec locuti sunt sed qui in cogitationibus non peccauerunt nullus hominum reperitur propterea nunc dicit. Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi. Augustinus. Cassiodorus. Cogitatio hominis confitebitur tibi August. Cassi. Cogitatio vero nostra tunc primum confitebitur domino quando peccata preterita humiliter satisfactione damnauit. Vnde prima cogitatio est confiteri domino & hac cogitatio facit alias cogitationes quae festum agunt, nam prius est damnare & duppliciter quod eramus, quod postea in memoria tenere scilicet qui eramus, & quid accepimus, Gratiis liberatori agimus quod est diem festum agere. Glosa. Diem inquam festum agere tibi quia cellabit a saeculi opere, non intenti mundo, sed quieti & bonis operibus intendunt, glosa. Et quoniam solus dñs est cui festiuitas debetur, Ideo

Vouete & reddite domino deo vestro omnes qui in circuitu eius affertis munera.

Cassiodorus. glosa. Quedam enim sunt quae etiam non promittentes exsoluere debemus ut illud. Non occides, non meaberis, non furum facies & huiusmodi, & de his precipitur omnibus (Vouete & reddite, aliter vero sunt quae nisi voueamus implere nulla lege constringimur, ut virginitatem seruare heremum petere, quotidie ieiunare. Ad haec ergo uenenda nos inuitat, non percipit ut voueamus, sed ut vota reddamus. Vouere enim voluntati consulti sunt, sed post voti promissionem necessario redditio exigitur, ideo non ait simpliciter vouete, vel nolite vouere. (Sed vouete & reddite) id est si uoueritis reddite alioquin damnationem habent qui prius iam si dem irritam fecerunt. glosa. (Vouete) ergo mente (& reddite) opere necessario postvotum domino deo vestro. Non tantum hominibus quoniam non est tantum homo sed etiam deus (reddite) inquam vos omnes humiles scilicet qui confitentur & odant eum. (Qui in circuitu eius) ut famuli (affertis munera) vos ipsos, scilicet. Augusti. glo. Vel munera quae sacris altaribus offeruntur, Cassiodorus. (In

circuitu) quippe res agitur, cum munera fidelium altaribus offeruntur, glosa. Ecce dixi cui debeant offerre scilicet domino. Et qui scilicet qui sunt in circuitu. Deinde subdit quare dicens.

Terribili & ei affert spiritum principum & terribili apud reges terre.

Cassiodorus. Dicit enim cui uouendum sit, deo scilicet terribili qui terribilis dicitur non reprobis nam si deum meminerit utique honesta se conuersatione tractaret, sed deuotus, quibus suauis est dominus quibus & dicitur, seruare domino in timore, & exultate ei cum tremore. Lyra. Et vnde dicitur terribilis sequitur (&) pro id est (ei) qui affert spiritum principum. Glo. Vita scilicet eorum. Cassiodorus. Vel spiritum superbire & timoris dando illis humiliter spiritum ut deinceps contremiscant ad sermones dei (terribili) inquam apud reges terre (Hieronymus. Cassi. Glo. Reges terrae sancti sunt qui carni imperant, & se regunt subiacendo sedes, de quibus dicitur cor regis in manu dei est. Vel ad literam, de terrae regibus ut reprobis loquitur quibus deus in iudicio terribilis erit qui terribiles sunt alijs.

Psalmus. lxxvi.

Titulus. Lyra. Asaph preuidens in finem pro Idithum psalmus Asaph.

Cassiodorus. In finem domini significat saluatorem (Idithum) transiliens (Asaph) congregatio interpretatur, glo. Hugo card. Vnde is est sensus tituli, psalmus iste est asaph id est fidelium

congregationi hoc est ecclesiae agens pro Idithum id est transiliente in finem Christum ultra quem nihil est intentione autem monet desideria & illecebras mundi calcare. Nihil sibi preponet nisi deum ex quo sunt omnia, & diuiditur in quatuor partes. In prima ostendit quomodo ipse transiliens omnia deum querit & inuenit. In secunda deliberat an sit eum reducere, id est redempturus ibi, anticipauerunt. In tertia dicit, quid deliberando inuenit ibi, & dixit. In quarta ostendit quae in mundum operatur Christus ibi, viderunt te aquae. Asaph ergo omnia transiliens, & solum deum querens ait.

Voce mea ad dominum clamaui voce mea ad deum & intendit mihi.

(Voce mea inquit, glo. Id est interiori deuotionis ad dominum clamaui) Cas. Ille clamat ad dominum qui ab eo talia petit quia lia se daturus fidelibus pollicetur. Nam qui eum pro rebus transitorijs rogat ad dominum clamare dignoscitur quoniam ipsi petere videatur repetit voce mea ad deum vel vox mea ad deum secundum aliam litteram subaudiendam est peruenit. Quid tamen peteret non designat, Et merito quia non est illi

Psalmus lxxvi so. cxxiii

necessarium dicere quod prestat, qui solus nouit largiri quod expedit, quapropter viri sapientes sunt qui se eius potestati & ordinationi committunt ipsum solum expectant, & omnia prospera consequuntur. Vnde sequitur. Et intendit michi. Cassiodorus. Glo. Saepe enim adest querentibus, cuius intendere est dare totum quod petitur, & etiam plusquam petatur, & tam magna conferre, qualia non valet audire peccator expetere, sequitur.

In die tribulationis meae deum exquisiui, manibus meis nocte contra eum, & non sum deceptus.

Hieronymus. Difficilem rem dicit in die inquit tribulationis meae deum exquisiui. Nos enim quando tribulamur, in terram dei ieiunamus, nihil aliud nisi si de tribulatione cogitamus, ille vero necessitatis oblitus in tribulatione, solum deum non quod perdidit, querit quasi dicat. Si istum inueniero. Cassiodorus. Glosa Augusti. Huc usque autem dixit, quis clamauerit, & ad quem propter quid, & qua necessitate, deinde subdit, quomodo quaesierit, & quando, & ubi & quo fructu, quasi, q. d. Quomodo quaeris, ecce manibus meis id est non inani desiderio, sed operibus bonis, quae diuinis noscuntur conuenire mandatis quando (nocte) id est in huius mundi uita quae quae lucem habere videatur, peccatorum tamen obscuritate fuscata est, sed ubi quaeris (Contra eum, id est non ad faciem hominum, ut videatur ab eis, sed in abscondito contra eum, vel coram eo. Illo enim praesente sit, quando humanis non affectatur aspectus ut vanis laudibus intumescat, cum se aliquis boni quicquid fecisse dissemulat, & quo fructu, sequitur. (Et non sum deceptus, Glosa. Quia inueni quod quaerebam. Cassi. ille namque non decipitur cui promissa complentur. Hieronymus. Vel non sum deceptus) ab insidijs diaboli. Augusti. Glo. Habes ergo, quae do quaesierit quia (in die tribulationis) quomodo (manibus meis) quando nocte) ubi (Coram eo) quo fructu (Quia non sum deceptus) Deinde exponit tribulationem quae punit, & quodam modo impingit necessitatem transilienti, q. d. In die tribulationis deum exquisiui quae tribulatio tanta fuit quod.

Renuit consolari anima mea, memor fui dei & delectatus sum, & exercitatus sum, & defecit spiritus meus.

Hugo cardina. Et licet in tribulatione positus liberari a deo petam consolationem tamen humanam recuso. Et ideo Renuit inquit consolari anima mea) Glosa. In alijs scilicet rebus (qua in deo) Cassiodorus. Sanctus enim vir iure negat illis rebus consolari animam suam quae humanis desiderijs appetitur Grego. in mora. Iob lib. xiii. Nam qui hoc luget quod ab eternis gaudijs decidit consolationem de temporalibus non admittit, cui tamquam si nos audientes ita diceremus, quid igitur queris, qui consolari in his quae mundi sunt renuis, illico adiecit (Memor fui dei & delectatus sum) ac si aperte dicat terrenarum rerum me, nec abundantia refolet. Auditoris tamen mei quem adhuc videre non valeo vel sola memoria delectat. Cassiodorus. Nam cum dei memores sumus totius munere suauitatis explemur nec potest aliquid par esse quando nos ceperit gratia di

uina satiare. Hieronymus. (Memor itaque fui dei) id est cogitavi de deo, & in misericordia ipsius delectatus sum. considerans pietatem & mansuetudinem eius. Exercitatus sum, Cassiodorus. Diuina contemplando, & considerando qua sapientia cuncta disponat quali potentia uerba contineat omnia simul faciens, & tam multa mirabili ordinatione dispensans. (Et defecit spiritus meus.) Idem. In ipsa tali consideratione, tam innumerabilia, tam ingentia opera dei comprehendere non valens. Lyra. Aliquando enim homines deuoti ex feruore deuotionis rapiuntur a sensibus, & sic defecit spiritus eorum quantum ad vnum actualem exteriorum sensuum. Grego. in mora. Iob libro. xx. Tunc quoque in deo plene proficimus cum a nobis ipsis sensibus deficeremus.

Ancipauerunt vigilias oculi mei, & non sum locutus.

Beatus Hieronymus sic traduxit Prohibebam suspensum oculorum meorum stupore & non loquebar. Glosa. Hugo cardina. Secunda pars in qua inuenio deo deliberat an sit eum reducere. Et exponit quomodo exercitatus fuerit ita, scilicet quod anticipauerunt vigilias (id est sedulitatem animi oculi mei) id est afflictiones meae. Hieronymus. Ita quod antequam aliquis vigilaret ego vigilabam, monachi ergo qui non vigilat hunc versum non potest dicere. Cassiodorus. Et loquitur de vigilijs illis quas nocturnas appellamus, & quas in dei laudibus solenniter exaudemus. Lyra. Homines namque deuotione feruentes surgunt ante alios ad orandum. Glo. Et vigilando (turbatus sum) Hieronymus. Quasi homo, Glosa. Cassiodorus. Quia consequi non potui quod quero. Cassiodorus. Vel turbatus sum, recordatione peccatorum pro quibus pio dolore crucior. Lyra. Videns iram dei per eos excitatam. (Et non solum locutus. Glosa. id est non murmuravi contra deum. Lyra. Vel non habui audaciam aliquid petendi a deo praeter consuetudinem. Cassiodorus. Glosa. Vel tacet, quia nocte non habet solatiu humani colloquij, quo tempore caute cogitat & ideo subdit

Cogitavi dies antiquos, & annos antequam in mente habui.

Glosa. Cassi. Ideo inquam turbatus sum, quia cogitavi dies antiquos (Hieronymus. Cassiodorus. id est dies Adae quibus humanum genus peccatis tenebatur obnoxium. Augusti. glo. Cogitavi inquam quid ipsi Adae contigerit pro inobedientia sua, & ex hoc cognoui hunc defectum hominis esse & contrarium. Annos eternos in mente habui. Glosa. Et ideo turbatus sum quia vidi bona quae peridi, & mala quae inueni antiquos dies desiderando, & eternos negligendo. Cassiodorus. isti ei temporales atque caduci sunt & fugitui, contra quos annos ponit eternos qui perenni longevitate consistunt, in istis mors dominatur, in illis regnat vita perpetua in istis denique fugit omne quod venerit, in illis stabit quicquid accesserit. Cogitabat ergo iste transiliens, cur labentes dies & quos tenere nemo possit tanto opere desideret & querat humanitas, & illos eternos qui soli sunt appetendi negligat & contemnat, nec credat esse dum eos in presenti non valeat aspice.

Psalmus. xxvi

te, sequitur.

ET meditatus sum nocte cum corde meo, & exercitabar scopebam spiritum meum.

(Et meditatus sum inquit nocte cum corde meo). Sic bone lector ex lectione. b. Hiero. ad verita hebrai. lege Recordabor psalmorum meorum, in nocte cum corde loquebar, & scopebam (spiritum meum. Glosa. Id est cum ratione si quomodo possem redire ad annos eternos. Cassiodoro. Ille enim meditatur cum corde suo, qui animam suam facit aliquid cum ratione tractare. Augusti. Glo. Et cum ea tacitus loquitur qui in ea quietus exercetur. Hierony. Von iqua cogitabam de iracundia non de inimico sed tota cogitatio mea erat de deo. (Et exercitabar) Glosa. In ipsa scilicet meditatione. Cassiodoro. Tunc enim exercemur quando per cogitationes immemeras estuamus, & scopebam spiritum meum. Hierony. Hoc est fodiebam spiritum meum quasi agrum ut ibi mitterem semen doctrinarum domini. Glosa. Vel scopebam id est purgabam mentem meam ut videre posse. Lyra. Ne ibi lateret aliqua gravis offensa. Hugo cardinalis. Et quia supra dixerat, meditatus sum nocte cum corde meo, & consequenter aperit quid meditatus sit quasi dicat hec iqua meditatus sum.

Glosa

7
alia li. & no
propicietur
vltia
aliali, habet
hic & dixi.

Nunquid & in eternum propicietur deus aut non apponet & ut coplacitior sit adhuc.

Hieronymus. Hec inquam erat tota cogitatio mea. Deus hominem fecit de terra & reponit ei vitam eternam quomodo ergo de paradiso est eiecit & de regno dei, & non adiicit ut in placeat adhuc. (Nunquid in eternum propicietur deus. Cassiodoro. Glosa. Genus scilicet humanum ut non ei acientus sui miseratione prospiciat. Glosa. Quasi dicat ab sit. Hugo card. Nam & si propiciat ad tempus ut corrigat, non tamen in eternum propiciat, sed reuertentibus ad se veniat dat, unde addidit. (Aut non apponet id est addet, ut coplacitior sit adhuc. Cassiodoro. Illud non nequaquam negantis, sed potius affirmantis est, apponet enim, i. prestabit ut ei beneplacitum sit genus humanum quando dignabitur in carnationis sue declarare mysteria, quod autem ait adhuc expectantibus non dolentibus.

Aut in finem misericordiam suam abscidet, & a generatione in generatione

(Aut in finem inquit. Glosa. Id est omnino a bonis scilicet sicut a malis misericordiam suam dico sua quia ipse natura misericors est abscidet a genere humano. Cas. Vel cum dicit, in finem) significat plenitudinem temporis, quando venire dignatus est (misericordia) vero dei est, q. de maria virgine secundum carnem pro nostra infirmitate natus est. (Abscidet dico a generatione i generationem Hieronymus. Id est nunquid vitamque generationem propicietur, & prioris scilicet populi & sequentis. Et si protegerit iudaorum populum, nunquid & gentium propicietur. Glosa. Quod alijs verbis iterum repetit, dicens.

viii
alia li. & no
bit vltim
finem
alia litera
co summa bit
verbum de
genera e
gene

Aut obliuiscetur, misereri deus aut non timebit irasua misericordias suas.

Augusti. Glo. q. d. In alio non est misericordia nisi si deus eam donet, & ipse erit sine ea, ruius currit & fons ipse sicut est, absit, ipse enim est fons misericordiae unde cum dicit, aut obliuiscetur misereri deus, significat qd incepit & consuevit misereri & ideo repetit (Aut continebit in ira sua misericordias suas. Augu. Glo. Id est ira viciet misericordiam vel sic irascetur ut non misereatur. q. d. no, sed potius misericordia vincet iram. Iuxta illud Elaye. Non in eternum vindex in vobis ero, neq. per omne tempus irascar vobis. Hugo cardina. Dominus enim tante misericordiae est q. etiam dum percutit malos non potest tantam misericordiam continere, quia etiam iratus sic misereatur q. vel corrigit vel minus punit. Cassiodoro. Non ergo in ira continet misericordiam sed potius ira in misericordia. Hieron. Nec potuit pulchrius dicere quid in se teneat ut non misereatur. Hugo cardinal. Hec ergo omnia sub interrogacione non dubitando sed deliberando dixit. Vnde subiungit quid deliberando inuenit dicens.

Et dixi nunc coepi, & hec mutatio dextere excelsi.

Glosa. Hu car. Tertia pars ubi sicut dictum est ostendit quid deliberando inuenit unde dicitur (Et dixi nunc coepi. Cass. Glo. Dixi iqua id est hic cogitationi meae respondi. Nunc coepi primo sapere scilicet & intelligere, & ad lumen splendidissimum pertinere quod semper fuerat occultum ab aeternis temporibus, qd scilicet homo reducitur ad annos aeternos, & hec est mutatio dexterae excelsi. Idem Ab ira scilicet ad misericordiam, & qd de seruis efficitur filij, vel qd homines reducitur ad aunos aeternos. Augusti. Vbi ego secutus ero, ubi nullus timebit inimicus. Cassiodoro. (Dextera autem excelsi p qua hac fit mutatio christus est. Hiero. Vel nunc coepi qd illud quod parior non est de crudelitate dei sed de peccatis meis, & hac est mutatio dexterae excelsi, ut scilicet dominus misereatur ut det gratiam suam vniuerso mundo, ut non retineat in ira sua misericordias suas, hac iqua e mutatio dexterae excelsi. Nisi enim dextera eius, hoc est filius eius mutatus fuerit, & hominis corpus acceperit, nos misericordiam accipere non possumus. Hugo cardinalis. Et ne de tanto dei beneficio ingratus putetur, Subiungit.

Memor fui operum domini, quia memor ero ab initio & mirabilium tuorum

Hugo card. Glo. (Memor inquit fui operum domini) id est non sum oblitus huius mutationis in me facte. Nec vniquam obliuiscar, ut meliora merear. Cassiodoro. Meliora namq. mereatur accipere qui collata bona de corde suo non probatur auferre sed ne de se tantum letari videretur addit (Quia memor ero ab initio mirabilium tuorum). Cassiodoro. Gl. Quod scilicet humano generi pius miserator indulget. Quod adam ad imaginem suam fecit, q. oblationem Abeli iussu de Noe de Abrahā

ix
Alia litera:
nunquā obli
tus est obli
uiscitur
Addit sem
per

Hugo

x
Dyapalma
Tertia pars
Alia litera
mbeclitas
mea est

xi

Psalmus. lxxvii

forxxvi

& huiusmodi, & postremo. Memor ero, q. ipse ad liberandum hominem venire dignatus est, hac itaq. erant quae sanctum virum, sua recordatione mulcebant. Glo. Memor igitur fui, & memor ero Et non solum memor ero sed.

Et meditabor in omnibus operibus tuis, et in adiunctionibus tuis exercebor.

Hierony. Tota namq. cogitatio mea est de virtutibus tuis, & dum considero quomodo illis misertus es, de me non despero. Hugo card. Et meditabor inquit in omnibus operibus tuis (cum diligentia recolens & memoria commendans ea. Cassiodoro. In hac enim cogitatione nullum est tedium. Nulla satietas, sed quanto quipius hauserit, tanto plus dulcia sensu perquirat, Hugo car. Nec tantum illa meditabor, sed & operabor, hoc est Et in adiunctionibus tuis exercebor. Cassio. Angu. Glo. id est in preceptis tuis salutaribus humiliter deuotione ver labor. Hugo car. Lyra. Praecepta enim adiunctiones dei sunt, Nam ipse illa adiunxit ad utilitatem hominum, & ea populo de egypto exeunti dedit ut per ea homines deum inuenirent. Glo. Deinde incipit ostendere opera misericordiae dei circa nos per quae fit reditus ad annos aeternos, dicens

Deus in sancto via tua, quis deus magnus sicut deus noster, tu es deus & qui facis mirabilia.

Hierony. Deus inquit in sancto via tua. Quicunq. ergo sanctus non est via dei in eo non est. Via autem dei Christus est, qui ait. Ego sum via veritas & vita, & hac via non est nisi in sancto. Si ergo volumus qd deus habitet in nobis, simus sancti, Sequitur (Quis deus magnus sicut deus noster. Hugo Lyra. quasi dicat nullus, quia nullus alius potest facere opera virtutem totius creaturae excedentia. Hiero. Sunt enim dii multi & domini multi sancti namq. dii dicuntur per gratiam, ipse tamen solus deus est per naturam. Vnde sequitur. Tu es deus qui facis mirabilia Hierony. Non dicit qui fecisti sed qui facis mirabilia, quotidie enim mirabilia operat & facit, facit enim ut heri latro, hodie Christianus, heri fornicator, hodie continens, heri rapiens aliena, nunc porrigens propria. Aug. Fecit autem mirabilia Moyses, sed non solus, Helyas non solus Helyseus, non soli apostoli, quia deus secum (Deus autem facit mirabilia solus.) Glosa. Idem. In corpore, scilicet dum sanatur surdi, cæci, languidi, paralytici, suscitant mortui, in animaverō dum quidem sobrii, nunc sunt qui paulo ante ebriosi. Fideles qui adoratores simulachrorum res suas donantes pauperibus qui alienas antea rapiabant Vel hac sunt mirabilia quae fecisti quia scilicet.

xiii
Alia litera
habet hic lo
lus.

Nam, redemisti in brachio tuo populum tuum, filios Iacob et ioseph.

Cassiodoro. Notam inquit fecisti in populis virtutem tuam, cum scilicet in hunc mundum misisti dominum saluatorem qui sicut dicit apostolus dei virtus est, & dei sapientia. Hiero. Tunc enim mysterium quod a seculis fuerat absconditum notum fecit. Glosa. Cassiodoro. Hanc autem virtutem notam

fecit in populis, tū fidelibus quā infidelibus, sed in fidelibus ut cognoscant christum solummodo corpore, fidelibus autem, ut cognoscant eum & diuinitate. Quid autem ex hoc presterit subdit. (Redemisti in brachio tuo populum tuum). Hieronymus. Cassiodoro. Id est in christo. Ipse enim est brachium domini iusta illud. Et brachium domini cui reuelatum est. Et ne esset ambiguum quem populum liberauerit. Sequitur (filios Iacob & ioseph) Hieronymus. Augustinus. Cassiodoro. Glo. Vbi per Iacob populus Iudaeorum. Per Ioseph vero gentilis populus intelligitur. Ioseph enim interpretatur augmentum seu crescens. Et ideo bene significat gentes de quibus augmentatus est populus dei. Iudaei itaq. precesserunt & nos adiuncti sumus. Augustinus. Cum enim ioseph ad literam sit filius Iacob, sic de filijs Iudaeis intelligere voluisset, cum dicit filios Iacob non fuisse opus addere & Ioseph, nisi per Ioseph aliud intelligere voluisset.

Viderunt te aque deus, viderunt te aquae et timuerunt, & turbatae sunt abyssi.

Glosa. Hugo cardinalis. Quarta pars ubi exponit quae in mundo Christus operatur. Et quasi dicat. Quomodo fecit notam virtutem, ecce (Viderunt te fide aquae) id est populi. Augustinus. Cassiodoro. Per aquas namq. populos significat, unde cum supra dixerit, notam fecisti in populis virtutem tuam. Nunc dicit (Viderunt te aquae deus, viderunt te aquae & timuerunt) ipsi enim sunt aquae qui sensu rationabili dominum cognoscere, vel metuere potuerunt. Hugo cardinalis. Qui ideo aquae dicti sunt, quia sicut aqua transseunt. Glosa. Per hoc autem q. bis idem repetitur uterq. populus iudeorum & gentium significatur, sed quem viderunt (Te) o deus Christe (Et timuerunt) de peccatis scilicet. (Et turbatae sunt abyssi) Cassiodoro. Hoc est humana corda tenebrosa quae ista salubri turbatione conuersa sunt. Glosa. Pungente conscientia. Hieronymus. Vel ad literam, quando populus transiit p mare rubrum & per Iordanem creatorem suum intellexerunt aquae, & populus non intellexit. Glosa. Hii autem qui conuersi sunt non sunt pauci, sed velut.

Multitudo & sonitus aquarum, vocem dederunt nubes

Cassio. Aug. Glo. (Multitudo inquit sonitus aquarum) id est populorum sonantium in confessione peccatorum. In gemitu culparum, in laudibus dei in actione gratiarum quasi em mare cofragosum ita in sanctis ecclesijs resonat diuersa vota populorum. idem. Aug. Glo. Sed vnde isti sonitus aquarum. Et turbatio abyssorum. (Quia vocem dederunt nubes) Idem. Id est predicatorum verbi dei. De quibus scriptum est. Mandabo nubibus meis ne pluant super eos imbrem. Isti enim tunc magnam vocem dederunt, cum praecepta domini in toto orbe vulgauerunt Christum predicantes, & vere dederunt vocem.

Et enitui tui in rota.

Glosa. (Et enim) pro quia (Sagittae tuae) o deus, id est voces nubium transeunt, vsq. ad cor non enim

xvi
Diapla ima
quarta pars
Heb. partu
rierunt.

xvii
Heb. excus
se iunta quas
nubila

xviii
Heb. discor
reban.

Psalmus. lxxviij.

In auribus remanserunt, sed corda transfixerunt. Cassiodorus. Per sagittas enim hic euangeliste intelliguntur qui predicationibus suis deuotos populos, usque ad cordis intima medicinaliter transfixerunt non inflicto vulnere, sed salute. Aug. Verbum autem dei & pluuia est & sagitta; Sagitta qui dem, quia percutit, pluuia quia rigat. Glo. Hec autem vox nubium non in occulto facta est, sed fuit (Vox tonitruum tui in rota). Cassio. Lira. Id est ad similitudinem rotarum. Quando enim auditur sonitus currus, videtur aliquando quod sit tonitruum. Hierony. Vnde bene vox predicationis vox tonitruum dicitur, quia non solum auditur in Iudea, sed etiam in rota, id est in toto orbe terrarum per circuitum. Cassi. Aug. Per rotam namque orbis terrarum intelligitur, qui in specie rotae absoluta rotunditate concluditur, ubi vox predicationis conspergitur, sed ille nubes illa tonitrua. Quid fecerunt. Subditur.

xviii.
Ala.
apparuerunt
alia contre
mebunda fa
ciat terra

Luxerunt & coruscationes tuae orbi terrae commota & est & contremuit terra.

Hugo card. Illuxerunt inquit coruscationes tuae, id est miracula per quae te faciente coruscabant apostoli. Hierony. Vel per coruscationes apostolorum intelliguntur predicationes quae illuxerunt orbi terrae. Aug. Hec itaque est illa rota quae & orbis dicitur, quam nubes illa circuevit tonando & coruscando quae abyssum commouerunt praecipitis tonuerunt, miraculis coruscauerunt. Vnde sequitur. (Commota est & contremuit terra). Cassi. Commotio namque sunt & tremefacti, qui verbum dei fideliter audientes ad emendationis studium Christi munere perueniunt. Hiero. Nisi enim terra nostra commota esset & conturbata, nos christiani non essemus, quia non requiescit spiritus domini nisi super humilem & quietem & trementem verba eius. Sequitur.

In mari via tua, & semitae tuae in aquis multis, & vestigia tua non cognoscuntur.

Aug. Jamdudum erat in sancto. Modico vero est (in mari via tua) id est in gentibus predicatur Christus. Idem. Glo. Per vniuersam terram, ipsa namque terra dicitur & mare per similitudinem, quia amara est vita humana tempestatibus subdita, ubi maior piscis minorem deuorat. Cassi. Vel in mari via tua, id est in cogitationibus hominum, quae velut mare perfidum fluctuant, ubi tamen ille vias habet. Quando eos sibi larga pietate subdidit. (Et semitae tuae in aquis multis). Idem. Glo. Id est in populis multis in conuersum, scilicet turba gentilium ubi sunt semitae domini, id est viae ipsius dum ad eos venire dignatur. Hugo car. Vel semitae sunt precepta & institutiones euangelice, quae ad portum salutis dirigunt. (Et vestigia tua non cognoscuntur). Cassio. Hoc cum imputatione legendum est, ut cum palam venerit tantumque se demonstrauerit miraculis, non sit tamen cognitus ab infidelibus Iudeis vestigia siquidem significat praesentiam corporalem. Nam vestigium est plae signum quod facimus ambulantes. Glo. Non est ergo cogni-

tus a iudeis, quos tamen ipse deduxit. In manu. Moyse & Aaron. Vnde sequitur.

Deduxisti sicut oves populum tuum, in manu Moyse & Aaron.

20
Alia
plebe tuam

Glo. In quo declarat quibus signis, & miraculis se demonstrauerit Iudeis. (Deduxisti inquit sicut oves populum tuum). Cassi. Aug. Glo. Quod pariter cum imputatione seu cum inceptatione & exprobratione legi debet. De Iudeis qui quauis ab eo in manu Moyse & Aaron deduci fuerint non tamen eum cognouerunt. Cassi. Vnde bene dicit, sicut oves, & non absolute oves, quia non credendo facti sunt hedi. Hic enim. Sicut. veritatem non significat, sed imaginationem (In manu Moyse & Aaron) Sensus ad litteram, satis patet. Cassi. Glo. Per nomina autem istorum duorum, scilicet Moyse & Aaron significantur etiam ipsa facta eorum quae ipsi egerunt. Et mystica, quae in ecclesia spiritaliter fiunt. Moyses enim interpretatur assumptus, quia de flumine sumptus est. Aaron vero mons fortitudinis. Moyses autem inter cetera. In mari viam fecit significans per baptismum populum liberandum Aaron ecclesiae tenebat ymaginem, quae monti fortissimo comparatur.

CPsalms. lxxvii.

Lira. Asaph sicut hunc psalmum volens ostendere ex scripturis & historiis antiquis quod regnum Israel pertinebat ad dauid & ad posteritatem eius ex diuina electione. Et secundum hunc sensum prosequitur expositionem huius psalmi.

CTitulus.

Intellectus & Asaph Hebr. eruditio

Aug. Glo. Cassiodo. In hoc psalmo narrantur ea quae in veteri testamento diuinitus acta sunt, scilicet quae beneficia contulit deus populo eius. Et quas poenas ingratissimas incusserit. Dum autem in hoc psalmo historia refertur

novi testamenti gratia declaratur. Sic enim Iudeos pro suis delictis dicit expulsos, & Christianos asserit intransmissos, ut vtriusque legis intentionem in vnum faciat pendere. Per acta enim in veteri populo intendit nouum monere populum, ne sint ingrati de beneficiis dei. Et iram eius in se pronocent. Cassiodorus. Vox est ergo prophetae ad Iudeos enumerans quanta eis beneficia & numera deus tribuerit & mirabilia ostenderit. Qualis in eis vindicta prouenerit. Asaph autem ut dictum est hebraea lingua synagogam. latine congregationem significat, sed quia intellectum praemisit, fidelem hic synagogam loqui posse declarauit. Et diuiditur in nouem partes. In prima parte inuitat nos ad spirituales intelligentias attentos nos faciens quia quae videntur aperta parabola sunt & enigmata. In secunda nos reuocat spiritualiter ab ingratitudine ostendens ingratitudinem Iudeorum, ibi. Quanta audiuimus. In tertia ostendit, quae & qualia fecerit dominus Iudeis in egypto, & in exitu ibi. Coram patribus. In quarta dicit quod deus differens vindictam prius de eis quae petebat, ne non posse dare videretur, ibi. Ideo audiuit. In quinta agit de poena eorum, & de eorum simulata poenitentia, ibi. Ad huc esce, in sexta enumerat plagas egypti propter

Diuisio.

Psalmus. lxxviij. fccxxviii

populum Israel factas, ibi. Quoties exarcerbauerunt, in septima ostendit quomodo Iudeos intro duxerit in terram promissionis. Et ipsi ingrati iterum offenderunt deum, ibi. Et abstulit. In octaua agit de vltione facta in Iudeos in terra promissionis, ibi. Audiuit deus. In nona agit de rege Dauid, & loco regni, & ostendit prerogatiuam Iudei ibi. Et repulit tabernaculum Ioseph. Cassiodorus. Per hunc itaque psalmum ab initio electionis gentis hebraeae usque ad aduentum domini saluatoris facta descriptio est. Hugo cardinalis. Dicit ergo caput ecclesiae. Christus ad membra sua. Vel deus pater.

I
Heb. auscultauit
populus meus

Atendite & popule meus legem meam, inclinate aurem vestram in verba oris mei.

Hugo cardinalis. (Attendite inquit, id est diligenter audite) (popule meus) christiane legem meam. Glo. Id est veritatem rei quae in figuris tegitur. Augustinus Cassiodorus. In hoc enim principio loquitur deus qui per Moysen legem dedit. Cassiodorus. Et dum dicit (attendite) non tantum vult quod dicitur (auribus percipi) quam veritatem dicit, cordis oculis intueri. Dum etiam dicit (popule meus) illos significat qui eius mandatis obediens fuerunt (inclinate). Glo. Per humilitatem. Et sic bene attendetis. Cassiodorus. In hoc enim affectus precipitur audiendi, quoniam qui toto corde vult audire percipere, aurem suam cognoscitur inclinare. ut humilis ac paratus accipiat quod de sancta potestate emanat. (inclinate igitur aurem vestram) Glo. Cordis scilicet. Hugo cardinalis. Et corporis (in verba oris mei) Hugo cardinalis. id est filij mei per quem locutus sum in nouo testamento. Glo. Vel os dei est asaph qui inferius locutus est. Et ideo attendite Quia.

fi
Habetque enim
gmata atque

Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio.

Glo. (Aperiam inquit os meum in parabolis quae aperte sunt. Cassiodorus. Parabola enim grece vocabulo dicitur similitudo. quando scilicet illud quod intelligi volumus per comparationes aliquas indicamus. Lira. Vel parabola vocatur facta & dicta veteris testamenti, quia fuerunt figure noui. Cassiodorus. Os autem suum dicit asaph, qui inferius locutus est. Sequitur (loquar) Glo. Per asaph (propositiones ab initio) Cassiodorus. Id est obscuras & abditas quaestiones, quae adhibita disputatione soluende sunt. Lira. Vnde alia litera habet enigmata antiqua quae solent tractari inter sapientes ab antiquo. Glo. Propositiones enim grece dicuntur problemata. Quod autem dicit (ab initio) intellige veteris testamenti. Augustinus. Vel ab initio ex quo scilicet populi congregatioeducta est ex egypto ut sensus pertineat ad asaph qui interpretatur congregatio.

3
Secundum apars
heb. que.

Quanta & audiuimus & cognouimus ea, et patres nostri narrauerunt nobis.

Glo. Hugo card. i. Secunda pars ubi summam dicit quae Iudeis deus fecit ostendens ingratitudinem eorum, ne sim ingrati sicut patres eorum. Augustinus. Cassiodorus. Glo. Et notandum quod prius in homine locutus est deus. Nunc repente homo loquitur, introducit enim asaph loquens Hieronymus. Vel huc usque locutus est Christus, istud vero quod sequitur pertinet ad apostolos, qui narrant quae audierunt a patriarchis & prophetis. Hugo cardinalis. (Quanta inquit audiuimus) quasi dicat multa & magna (Et cognouimus) ea vera esse. Cassiodorus. Cum enim dicit (quanta) multitudinem rerum demonstrat (audiuimus vero ad prophetas (Et cognouimus) ad nouum pertinet testamentum, hec namque audita sunt cum prophetarentur. Cognita vero dum per christum impleverunt. Gl. Sed a quibus audiuimus. Ecce (Patres nostri narrauerunt nobis. Cassiodorus. Patres suos dicens Moysen, & alios prophetas veteris testamenti qui de aduentu domini multi locuti sunt & illuminati praedicauerunt. Hieronymus. Ideo autem illi locuti sunt ut nos filij eorum sciremus. Vnde sequitur.

Non sunt occultata a filiis eorum, in generatione altera &

Cassi. Non sunt inquit occultata a filiis eorum, filijs scilicet spiritualibus qui eorum imitatores fuerunt. (in generatione altera). Idem. Altera generatio, iam non hebraeorum, sed gentium congregationem significat quae ex aqua & spiritu sancto generata, vnde & illi vere intelligentiae lumine sunt repleti. Cassio. Hec inquam annunciantur nobis patres nostri.

Narrates laudes domini & virtutes eius & mirabilia eius quae fecit.

(Narrantes inquit laudes domini). Hugo card. id est opera eius laudabilia. Cassi. Facta quippe domini narrare laudare est cuius dum opera referuntur gloria semper augeat (Et virtutes eius) Idem. Virtutes libera- tiones dicit, quae fecit in populo Iudeorum cum eos de Pharaonis impia potestate liberauit & mirabilia eius) Idem. Quod scilicet in deserto eos manna pa- uit. Et modica ac lenissima coartatione gentes eis potenter subiegit. Addidit, quae fecit ut non tantum promissa, sed etiam completa esse viderentur.

Et suscitauit & testimonium in Iacob Et legem posuit in Israel.

Glo. (Et suscitauit) inquit (in Iacob) in populo scilicet Iudaico (testimonium) id est legem, suscitauit dicitur, quia per illud testimonium peccatum quod latebat apparuit & reuixit (Et legem) hoc est testimonium posuit in Iacob, id est in Iacob, Aug. Glo. Hoc itaque testimonium est initium de quo supra dictum est lo- quar propositiones ab initio. Initium enim est veteris testamenti, quia ibi timor est qui est initium sapientiae, finis vero est noui testamenti, quia in eo est christus, qui est finis legis ad iustitiam omni creature. Huius autem noui testamenti testimonium dicitur lex verus, quia nouum testamentum habet testimonium a lege & prophetis vnde (Tabernaculum) (testimonium) dicebatur, illud quod tot mystica figurabat. id est ergo significat per (testimonium) & per (legem) Sed alia & alia ratio, quia testimonium dicitur veteris testamenti y ij

4
heb. sequenti

5
Heb. potest

vi
Heb. statuit
coartationem

principium
& finis.

Psalmus. lxxviij.

In quantum probat, lex vero in quantum iubet. Cassiodor. Glosa. Vel suscitatum est testimonium in iacob, quando cum angelo colluctans in praefiguratione futurorum tactus vno timore claudicat, significans israeliticum populum partim fidei firmitate constare, partim a sua potius salute discedere. Et legem posuit in israel. Idem quasi peccatoribus iugum ne vaga voluntate permitti in deos laberentur errores, Lyra. Lex enim dicitur a legendo, quia filij israel eam susceperant pro se & suis posteris, quibus propterea tenebantur eam notificare, unde sequitur.

Quanta mandauit patribus nostris nota facere ea filiis suis, ut cognoscat generatio altera.

Cassiodor. Versus iste significat per generationes fuisse mandata dei transmissa, ne quis putaret vni datum quod omnibus est concessum. (Quanta inquit mandauit patribus nostris.) Glosa. Antiquo scilicet illi populo qui accepit mandata a deo. Mandata quippe patres acceperunt, quae tamen ipsi non nouerunt nec fecerunt, ad quid ergo mandauit ea, ecce (Nota facere ea filiis suis) id est nouo populo nouit testamenti qui mandata nouit & fecit quod quasi exponendo subdit. Ad hoc inquam acceperunt ut cognoscat generatio altera, quod scilicet illa non cognouit. Cassiodorus. Non utique generatio iudaica, sed ea quae de gentibus fuit electa. Altera enim hic extraneos significat non propinquos.

Filii qui nascuntur exurgent, & narrant filijs suis.

Glosa. Hugo card. (Filii) inquit, id est christiani. Qui nascuntur in baptismo ex aqua & spiritu sancto. Cassiodorus. (Filii) enim christiani sunt qui praedicationes sanctas ad animarum salutem conferendam suis posteris tradiderunt. (Et exurgent.) Hugo card. Ad amorem celestium, & in profectum virtutum, & altitudinem vitae. Aug. Glosa. Sursum habentes cor. Nam illi qui nati sunt & non exurgunt, non sursum cor sed in terra potius habuerunt, hi inquam enarrant filijs suis. Glosa. Id est posteris suis, Hugo cardinalis. Instruentes eos in fide & moribus, hoc scilicet fine.

Vt ponant in deo spem suam, et non obliuiscantur operum dei et mandata eius exquirant.

Glosa. Cassiodorus. Hae inquam est utilitas patrum praedicationis ut posteris sui ponant in deo spem suam. Non in lege quae punit, sed in gratia concessa quae redimit. Augustinus. Et ut non constituent iustitiam suam sed reuelent ad deum viam suam & sperent in eum ut ipse faciat. (Et non obliuiscantur operum dei.) Glosa. Iactando opera sua quae nulla sunt nisi a deo sint. Cassiodorus. (Vel non obliuiscantur operum dei) sicut fecerunt perfidi iudei qui obliuio auctore suo ad culturas se demonum traxerunt. (Et mandata eius exquirant.) Cassiodorus. Glosa. Operando, haec est enim dei vera recordatio, si mandata eius deuotis mentibus impleamus. Ideo autem dico, exquirant.

Ne fiant sicut patres eorum, generatio praua & exasperans.

Hieronymus. Ne fiant inquit sicut patres eorum ne scilicet murmurent, sicut murmurauerunt qui in deserto & perierunt. (Generatio praua & exasperans.) Idem. Non ego hoc loquor, propheta tuus hoc loquitur. Quare autem dixit praua? Quia facti sunt in arcum prauum, arcus enim nunquam extenditur in eum qui se mittit, sed contra aduersarium. Isti vero contra fecerunt, mittentes sagittas blasphemiae in creatorem suum, & ideo dicuntur. (Generatio praua & exasperans.) Glosa. Et quia praua, ideo est.

Generatio quae non direxit cor suum & non est creditus cum deo spiritus eius.

(Generatio inquit quae non direxit cor suum. Glosa. Ad diuina scilicet ut se corrigeret. Lyra. Et ut deum diligeret, & in preceptis eius ambularet. Cassiodorus. Glosa. Distortum enim cor habet qui prae intellectione non corrigit, & quae natura docet non perficit. Ille vero mentem dirigit qui ad diuinas se corrigit rationes. Sed cur talis est haec, sequitur. (Et non est creditus cum deo spiritus eius.) Aug. Glosa. Id est quia non habebant fidem quae impetret quod lex imperat, sed quasi ex operibus iustitiam querebant. Illa enim generatio et si credidit deo, non tamen in deum, quia non fide adhaesit deo. In deum enim credere est ei bene operando adherere, sequitur.

Filii Ephrem, intendentes et imitantes arcum, conuersi sunt in die belli.

Augustinus. Cassiodorus. Glosa. (Filii Ephrem inquit intendentes & mittentes arcum) id est, promittentes seruare legem, & aperte dicentes. Omnia quaecumque dixerit nobis dominus faciemus & audiemus. Conuersi sunt in die belli quando dixerunt aaron, fac nobis deos, quos adoremus. Defecerunt inquam in die belli. Id est in die tentationis, unde Osee propheta ait. Ephraim factus est quasi colubus incipiens non habens cor. Quia promissionem obedientie, non auditio, sed tentatio probat. Nihil enim aliud est tendere arcum & mittere, & conuerti in die belli, nisi attendere & promittere in die auditionis, & deferere in die tentationis. Augustinus. Glosa. Per filios vero Ephrem totam gentem iudeorum intelligi voluit, totumque patre significans quod ideo est, quia ab his potissimum aliquid boni expectandum fuit. Sunt enim de illo filio ioseph cui iacob benedicens dexteram imposuit, & maiori praeposuit. Cum autem haec tribus, hic culpetur pater iacob tunc figurasse quod nouissimi esset primus. Et primus, nouissimus per aduentum saluatoris, sic & abel maiori fratri suo praefatus est Isaac, ismaeli, iacob, Esau, cum gemino suo prius nato. Phares, iaram, qui prius manum emiserat, dauid fratribus suis maioribus, sic populo iudeorum praefatus est populus christianus, sequitur.

Alia litera
amarica &
alia habet
nus prauum
& per am
rum
Heb. decli
nas & pro
uocans

xi
Alia &
no credit
deo spiritus
eius

21
Alia terga
verterunt

Filii Ephr

Psalmus. lxxviij. fccxxix

Non custodierunt testamentum dei in lege eius noluerunt ambulare.

Augustinus. Ecce quid est conuersi sunt in die belli non custodierunt inquit testamentum dei. Glosa. Non quia non potuerunt, sed quia noluerunt, & ideo subdit. Et in lege eius noluerunt ambulare, & si quando ambularent, tamen nolunt, quia non ex corde hoc faciunt, faciunt enim quod malent non precipi sibi. Ex corde autem nullo modo fit quod sit formidini ne poene non dilectione iustitiae. Pares itaque sunt manus, sed non corde qui non futantur timore poenae & qui iustitiae sequuntur.

Et obliuiscuntur beneficia eius & mirabilia eius quae ostendit eis.

Hugo card. Lyra. In quo manifestat ingratitudinem iudeorum, & obliuiscuntur inquit, scilicet filij israel generaliter benefactorum eius, quia flagellando aegyptos & pecora eorum saluabit hebreos & substantiam eorum. Deduxit eos per mare rubrum, per desertum, per medium iordanis. Et mirabilia eius, quae ostendit eis. Lyra. Qui aegyptijs existentibus in tenebris tribus diebus, lux magna erat ubi cumque habitabant filij israel. Et in alijs plagis aegypti quae fuerunt valde mirabiles, a quibus filij israel fuerunt immunes.

Coram patribus eorum, fecit mirabilia in terra Aegypti, in campo Thaneos.

Cassiodorus. Glosa. Tertia pars in qua incipit narrare, quae ab educatione de terra aegypti fecit eis deus. Nec tamen destiterunt a murmure, & a tentatione quasi dicat. Obliuiscuntur mirabilia eius, & tanquam quereret, quorum mirabilium, & ubi factorum. ecce. Coram patribus eorum, fecit mirabilia. Cassiodorus. Glosa. Hoc est coram Moysen. Aaron & alijs senioribus quibus credere debuissent cum patrum dulcis ac firma soleat esse relatio, & ut omnem dubitationem adimat etiam prouincia dicit & locum ubi haec facta sunt. In terra scilicet aegypti in campo Thaneos. Lyra. Thaneis ciuitas est aegypti regina in qua tenebantur consilia regis propter quod de ea fit specialis mentio, cum ibi facta fuerint maiora signa, quia rex ibi habitabat. Cassiodorus. Et interpretatur humile mandatum, quod in terra positus Christus docuit dicens. Discite a me quia mitis sum. (Sequitur.)

Interrupit mare & perduxit eos et statuit aquas quasi in vitro.

Cassiodorus. Interrupit inquit mare, quod quantum sit liquidum elementum, ruptum tamen maluit dicere quam diuisum, quia reuera ruptum est quando in utrumque latus permansit, ut non tam pelagus quam excelsus rupes putaretur. (Et perduxit eos.) Cassiodorus. Ad promissam scilicet terrae securitatem ubi iam comuni sorte sine metu pelagi videretur incedere, quid autem sequitur. Et statuit aquas quasi in vitro ad aliud pertinet, quod dixit interrupit mare, ut sic statet ynda immobilis tanquam si inferretur in vasis.

xii
Alia litera
psalmi dei
fui

xiii
Alia litera
comutatio
num

xv

Tertia pars

Thaneis

xvi
Alia litera
nauis diui
sit mare &
traiecit eos
Alia iacer
uum,

Et deduxit eos in nube diei & tota nocte in illuminatione ignis.

Lyra. Ad literam enim columna nubis protegebat eos ab ardore solis. Et columna ignis ostendebat eis viam in tenebris noctis. Hieronymus. Per nubem autem mystice, virginem significat gloriosam quae non fuit in tenebris, sed semper in luce super quam venit dominus in aegyptum seculi huius. Dominus vero christus ignis consumens est, nam sicut ignis lucet, & vixit, sic & dominus. Si peccatores sumus incendi, si vero iusti lucet nobis. Cassiodorus. Glosa. Vel dies christus est qui perfidis carnis suae nube celatus est, & sicut illis nubes contra aestum solis. Sic nobis christus per incarnationem, dat refrigerium contra aestum victoriarum, tota nocte, id est toto tempore vitae nostrae.

Interrupit petram in heremo, et ad aquam luit eos velut in abisso multa.

Lyra. Haec ad literam quando educit sunt aquae de petra Oreb, ubi abundanter potauit eos. Cassiodorus. Glosa. Prius autem aqua maris stetit quasi petra. Modo vero petra fit fons. Interrupit inquit petram in heremo. Cassiodorus. Ut ostenderet ibi factum miraculum, ubi non erat aliud in necessitate remedium, ideo autem dicit. Et ad aquam luit eos ut iumentis viderentur significare, quod homines qui de tantis beneficijs gratias non egerunt, dum vero dicit velut in abisso multa abundantiam declarauit quae velut de abisso pelagi ita multa profudit. Sequitur.

Et eduxit aquam de petra, et deduxit tanquam flumina aquas.

Lyra. Ista educio aquae, fuit alia a praecedente. Illa enim fuit ante legem, ista vero post. Glosa. Eduxit inquit aquam de petra, quod mirum est. Hugo cardinalis. Et non tantum eduxit ut semel biberent, sed etiam eam deduxit post eos quocumque ibant. Cassiodorus. Et ne putares parum aquae mansisse addidit. (tanquam flumina aquas) Glosa. Id est copiose. Idem. Hieronymus. Mystice autem petra hic, significat Christum in ligno crucis lancea percussus, de cuius latere baptisimi sacramentum efflavit, de cuius latere enim eius cum percussus est, sanguis & aqua processit, quod martyrium & baptismum figurauit. Hugo cardinalis. Consequenter ostendit eos de tantis beneficijs fuisse ingratos, dicens.

Et apposuerunt adhuc peccare ei, in iram excitauerunt & excelsum in aqua.

Cassiodorus. Glosa. Haec inquam fecit illis deus. Et tamen illi scilicet praua generatio, apposuerunt adduc peccare ei, id est adiecerunt ut inter tota miracula non crederent, cum etiam ipsorum elementorum conuersa natura proclamaret. Peccare autem dicit, non credere, quod nimis improbum constat esse delictum a deo scilicet beneficia petere, eisque praecipis debitas gratias non referre. Sequitur. (In iram excitauerunt excelsum in iniquo.)

xvii
Alia litera
per diem

nubis nomine

xviii

xix
Alia litera
rius

xx
Alia litera
exacerbaue
rit altissimu
Alia litera
in inuio ite
ci tate

y iij

Psalmus. lxxviij.

credentes deum sibi difficulta posse facere, quem videtur tam ingentia posse complere quod grauissimum est apud deum, unde dicitur in iniquo non tam locum quam metem eorum significat. Torrensque miraculis compluti torum carnalibus desiderijs aplicantes ventretantum non sensibus explebantur. Lyra, Vel ad literam intelligitur, quod propter defectum aquarum frequenter murmurabant contra deum & Moysen. Glosa. Quomodo autem excitauerunt excelsum in ira. Ecce.

Et tentauerunt deum in cordibus suis, vt paterentur eas animabus suis.

duplex testis.

testare quid.

Augustinus. Cassiodorus. Aliud est petere credendo, aliud tentando. Cassiodorus. Ipsi vtrique tentauerunt, qui post ea quam acceperunt indigno locuti sunt. Tentare enim dicimus aliquid dolose postulare vt videatur in verbis simplicitas cum sit in corde militia. Lyra. Vel tentare est accipere ex perimentum de aliquo prout isti. Vouerunt enim experiri in sensibili signo, an deus haberet curam de eis, prout deo eis de victualibus, ideo subditur (Vt peterent escas animabus suis). Cassiodorus. Non quidem spirituales escas, sed carnales subdole poscerunt.

xxii

Et male locuti sunt de deo, dixerunt nunquid poterit deus parare mensam in deserto.

Cassiodorus. Et male inquit locuti sunt de deo, vtiq; male, quia falsa locuti sunt, quid autem dixerunt? Sequitur, (Nunquid poterit deus parare mensam in deserto?) Idem. Istud, nunquid, imputatiue legendum est pro non. Non enim credebant eum hoc posse facere, qui dat escam omni carni. Glosa. Hanc autem diffiditiam deo magna est iniuria. Lyra. Mense vero hac ponitur pro refectione splendida carnis quam petebant, quia erant arrediati esum magne. Sequitur.

xxiii

Quoniam percussit petram & fluxerunt aquae, & torrentes inundauerunt.

Aque quid.

Torrentes.

Cassiodorus. Glosa. Nimis fatua cogitatio. Exemplum enim potentie dei dant, & de simili desperant. Dubitant enim eum, qui de petra iussit aquas effluere non posse escas esurienti populo ministrare. Hieronymus. Vel mystice aquae significant donum spiritus sancti, & fluentia diuine predicationis a petra hoc est a Christo, plata. Vel per aquas apostolos per torrentes vero reliquos ecclesiae doctores, ex quorum predicatione sitim verbi restringitur, vel a Christo qui est petra percussio propter peccata nostra fluxerunt aquae baptismi & torrentes martyrum inundauerunt. Sequitur.

xxiiii

Alias preparare carnem

Nunquid et panem poterit dare, aut parare mensam & populo suo

Glosa. Id est copiosam refectionem tot hominibus quasi dicat. Non poterit. Hieronymus. Difficile enim putant virtutem dei, vt qui eduxerit aquam de saxo, quasi non possit manna dare de coelo. Lyra. Per petitionem autem panis, hic intelligitur petitio cibi delicati carnis, ideo subdit. Aut parare me-

sam populo suo, id est refectionem splendidam & delicatam. Unde in hebreo & in translatione. Hieronymi habetur, aut parare carnem populo suo.

Ideo audiuit dominus & distulit, & ignis accensus est in Iacob, & ira ascendit in Israel.

xxv
Quarta ps.

Glosa. Hugo cardinalis. Quarta pars vbi dicitur quod dilata vindicta deus dedit prius quam petebat, quasi dicat. Petierunt hac. Cassiodorus. Glosa. Et ideo ne scilicet videretur non posse audiuit dominus. Glosa. Dando eis rogata. Cassiodorus. Vel audiuit dominus, qui rogationes murmurantium etiam lingua tacente, cognoscit & distulit. (Cassiodorus. Vindictam scilicet ne si vindicaret ad presens crederetur murmurantes minime satiare potuisse, hoc etiam fecit vt differendo vindictam suam ostenderet patientiam. Hugo cardinalis. Sed quia quod differtur non aufertur, propterea subdit. (Et ignis accensus est in Iacob. Idem. id est in populo iudeorum. Lyra. Ad literam enim potest intelligi de illo igne, qui deuorauit extremam partem castrorum. Sed melius accipitur hic ignis pro furore domini Cassiodorus. Vel Iacob qui interpretatur supplan- ta tor significat gentes quae venientes ad Christum supplantabant iudeos, quia illis introeuntibus istos constat expulsos. Et quanto plus isti murmurabant, tanto plus illi igne charitatis accensi confessiones ardore profecerunt. (Et ira accendit in Israel). Idem. Quia dum illi accedebat ad gratiam ista perducebatur ad culpam. Hieronymus. Vel Iacob & Israel, hic non accipiuntur in bonam partem secundum quam Iacob supplantator Israel videtur interpretantur. Sed hic ita intelligendum est, accensus est in Iacob terreno ignis concupiscentiae. Et ira in ultione diuina super Israel carnalem ascendit. Glosa. sed quare hoc sequitur. xxvi

Quia non crediderunt in deo, nec sperauerunt in salutari eius.

Cassiodorus. Ideo dixit ira ascendit in Israel, vt eos ostenderet pertinaces. nunc causa ipsius oblationis exponitur. (Quia scilicet non crediderunt in deo). Lyra. Ex miraculis enim precedentibus debebant credere firmiter et sperare quod deus non deficeret eis in necessarijs. Ipsi tamen desperauerunt in salutari eius. Cassiodorus. Id est in christo qui dicitur salutare dei. Hieronymus. Non enim crediderunt in patrem, nec in filium, qui salus est mundi. Glosa. Illud autem quod supra breuiter positum est scilicet, & quod audiuit, & quod ira ascendit, aperte hic incipit narrare. Et prius quomodo audiuit, exequitur postea inlequenti parte quomodo vindicauit quasi dicat. Ita audiuit.

xxvii

Et mandauit nubibus desuper, et ianuas coeli aperuit

Lyra. Et mandauit inquit nubibus desuper quia manna data eis, pro pane generabatur sursum in aere. vbi est locus nubium. (Et ianuas coeli) scilicet aerei (aperuit) eis in quantum manna inde descendere fecit. Hieronymus. Praestita itaque sunt haec hebraeis. Sed & modo in ecclesia prophetis apostolis & predicatoribus precipitur, vt nobis verbum predicationis quo anima spiritualiter pa-

Psalmus lxxvii

fo. cxxx

scatur annunciat. Cassiodorus. Mandatum est enim nubibus, hoc est predicationibus, per ianuas coeli hoc est scripturas sanctas aduentum domini salutis nunciare qui vere manna sumitur, quando adorabili communicatione gustatur.

Et pluit illis manna ad manducandum et panem & coeli dedit eis.

xxviii
Alias terga triticum.

Lyra. (Et pluit illis inquit manna.) Descendebat enim manna in modum pluuie cum rore. Cassiodorus. Pluit autem dicit, vt ostenderet esse magnam largitatem, & ne dubitares quae esset illa pluuia, subdit. (Manna ad manducandum.) Idem. Manna autem interpretatur quid est hoc quod sanctae communioni corporis christi decenter aptamus, quia dum admittendo cibum assumitur corporis domini ei munera declarantur, sequitur. Et panem coeli dedit eis. Lyra. Id est formatum in coelo aereo. Cassiodorus. Mistic autem panis iste christus est unde coelestia spiritalia escam capiunt & delectatione inestimabili perfruuntur.

xxix
Alia litera frumentatio num

Alia litera fortium.

Alia litera satura

Panem angelorum manducauit homo, cibaria & misit eis in abundantia.

Hugo card. Panem inquit angelorum manducauit homo, qui ideo dicitur panis angelorum quia angelorum ministerio paratus, vel quia significet Christum. Cassiodorus. Glosa. Panis enim angelorum Christus est, quem vt manducaret homo verbum caro factum est. Iste autem panis in coelo angelos sui contemplatione replet, & nos in terris pascit & reficit. Hieronymus. Iste est panis viuus qui de coelo descendit, quo sancti reficiuntur & angeli sequitur. (Cibaria misit eis in abundantia.) Idem. Vt non literae ordeo, sed spiritualis tritici dogmate faciantur. Cassiodorus. Illud autem dicitur abundare, quod non potest aliqua auiditate consumi. Glosa. Sed quomodo misit, ecce.

xxx

Transtulit austrum de coelo, & induxit in virtute sua Africum.

Lyra. Fecit enim tunc cessare austrum meridionalem ventum, & flare affricum, qui est ventus occidentalis qui arreptas ultra mare coturnices deduxit & diuisit in castris. Glosa. Sicut enim ibi abundantes coturnices. Cassiodorus. Vel per austrum & affricum Ventos meridionales quibus pigrum frigus expellitur, & aeris temperamenta praestantur, verba domini intelliguntur, quae charitatis igne flagrantia mundo salutarem praestiterunt temperantiam. Hieronymus. In ventis enim istis, flatum spiritus sancti demonstrat. Glosa. Ideo autem dicit, in virtute sua ne sibi det affricum quae ex deo habet.

Hieronymus

xxxi

Et pluit super eos sicut puluerem carnes, & sicut arenam maris volatilia pennata.

Hieronymus. Glosa. Per puluerem & arenam multitudo significatur seu abundantia. Lyra. Tanta enim fuit ex eis abundantia quod satis habuerit de illis vsque ad mensam. Glosa. Et in hoc fuit mirabile, quod quauis essent volatilia pennata, ea tamen pro voluntate capiebant. Cassiodorus. Glosa. vel mystice, puluis significat intelligentiae subtilitatem, quae ad superna conscendit. Per arenam vero innumeram prudentia-

puluis & arena.

copiam salis sapore conditam. Et per volatilia pennata, desideria, quibus anima pasta pinguescit, volatilia. Imita intelligi, quae omnia inter septa ecclesiae possunt accipere.

Et ceciderunt in medio castrorum eorum, circa tabernacula eorum.

(Et ceciderunt inquit in medio castrorum. Lyra. Itaque poterant ea capere sine difficultate. Glosa. Hugo card. Vno enim vel duobus dumtaxat cubitis, volabat super terram. Circa tabernacula eorum (inire vnius diei. Cassiodorus. Glosa. Augustinus. Per hoc autem mystice significatur, quod venti id est predicatorum sponte veniunt ad homines. Et portant eis verba diuinitus missa, vt in suis sedibus & circa tabernacula sua capiunt volatilia, id est audiunt dei verba, quae per volatilia figurantur, nam in omnem terram exiit sonus eorum. Sequitur.

Et manducauerunt et saturati sunt nimis et desiderium eorum attulit eis, non sunt fraudati a desiderio suo.

xxxii

xxxiii

Alia priuati

Cassiodorus. Ecce conuicti sunt qui deo aliquid difficile putauerunt. Expleuerunt enim desiderium carnis ratione ieiunij, ventre pleni, sed mente vacua. Et manducauerunt inquit & saturati sunt nimis. Lyra. Quia multi tantum comederunt quod eis ver tebatur in nauseam. (Et desiderium eorum attulit eis.) Glosa. Licet eis non profuerit, conceditur enim interdum quae non profunt, non sunt fraudati a desiderio suo. Cassiodorus. Ne impotentiam dei quam sacrilega mente conceperant, per difficultatem desiderij sui forsitan comprobarent, satiati sunt ergo ad suam ruinam, non vt inde viuerent, sed potius interirent, nam, vide quod sequitur.

xxxiiii

Quinta ps.

Adhuc escas eorum erant in ore ipsorum, et ira dei ascendit super eos.

Glosa. Hugo card. Quinta pars vbi agit de vindicta & simularis reuersionibus eorum factis timore poenarum. Et notandum quia supra dixit quali ter eos audiuit, hic attendit quomodo iram quam distulerat accendit dicens. (Adhuc escas eorum erant in ore ipsorum. Cassiodorus. Dum scilicet manna & coturnicem carnibus vescerentur. Esca enim ab edendo dicta est. Hugo card. Non itaque diu distulerunt vindictam pro peccato contra murmurantes quia adhuc escas eorum erant in ore ipsorum. Lyra. Quia non totum adhuc comederant, & probabile est, quod ipsi, vel plures eorum, actu comederant quando dei punitio venit super eos, ideo subditur. (Et ira dei ascendit super eos.) Idem. Ascendit inquit super eos potestatiue ad puniendum eos. Hugo cardinalis. Dum autem dicit, ascendit, ostendit quod non solum pauperes, sed etiam potentes, & manates, puniti sunt, vt infra patet. Hieronymus. Sic mystice hodie in ecclesia, qui corpus christi indigne recipiunt, iudicium inquit apostolis sibi manducant & bibunt. Sequitur.

xxxv

Alias pluri

rimos & a

lia in pluri

mis eorum.

Et occidit pingues eorum et electos Israel impediuit.

Glosa. Et occidit inquit pingues contra superbos sci-

Psalmus. lxxvii

licet de quibus prodixit quasi ex adipe iquitas eorum. Hugo car. Lyra. Vel perpingues diuites intelliguntur, & potentes. Et electos israel impediuit Lyra. Fortes scilicet & nobiles, quos omnes puniuit, sine personarum acceptione. Cassiod. Vel hoc dicit quia propter peccatum vituli quod fecit Aaron, occisi leguntur in vna die, xxiiij. milia. Et Aaron qui electus erat domini propter eos cecidit in reatum quorum murmuratio & ipsi quoque moysi impediuit quando dixit. Nunquid de petra hacyobis aquam poterimus eicere? & sic factum est, ut ex hoc etiam electi israel ex prauitate peccatum impediti sunt ne venirent ad terram promissionis.

xxxvi,

In omnibus his peccauerunt adhuc, et non crediderunt in mirabilibus eius.

Glosa. In omnibus ijs inquit, correcti scilicet peccauerunt adhuc. Lyra. Ex nimia ingratitude non obstantibus beneficijs & punitionibus predictis. Cassiod. Illa namque peccata deum cum potius, exagere quae augmentis grauibz semper accrescunt. (Et non crediderunt in mirabilibus eius. Glos. Hugo cardina. Dei scilicet, August. Cum possent si credere. dies in veritate sine defectu habere apud eum cui dictum est, anni tui deficient. Et propterea fecit.

xxxvii, alia li, cōst pfit,

Et defecerunt in vanitate dies eorum & anni eorum cum festinatione.

Cassiodor. Et quoniam nec mirabilibus eius credere voluerunt, defecerunt in vanitate dies eorum. Dies enim eorum defecisse dicit, quasi laetitia rabe consumptos. Dies enim peccatorum cum festinatione transeunt, iuxta illud. (Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos. Lyra. Hugo car. Propter illud namque peccatum, omnes qui exierunt de aegypto a viginti annis & supra ex diuina sententia, mortui sunt in deserto propter Chaleph & Iosue & leuitas, qui non fuerunt numerati a viginti annis & supra, sed ab vno mense & supra. Et anni eorum cum festinatione. Lyra. Quia mors multorum accelerata fuit in seditione Chore. Et per serpentes ignitos, & in peccato Beelphegor, per quo occisi sunt viginti quatuor milia hominum. Hugo card. Post hec agit de eorum simulata poenitentia, dicens.

xxxviii, alia li, hz hic verūta mē alia conuertebat aī lucē & ve niebāt eū

Cum occideret eos querebant eum, & reuertebantur & diluculo veniebant ad eum.

Colitur pe cunia

Augustinus. Glosa. Cum inquit deus scilicet occideret eos querebant eum, non propter aeternam vitam, sed timentes occidi exemplo iam occisorum. Hugo card. Lyra. Non enim illi qui occidebantur querebant eum, sed alij qui videbant eorum occisionem. Glosa. Sic autem loquitur quasi de vno corpore, quia vnus populus sunt. Et reuertebantur & diluculo veniebant ad eum, Augusti. Glos. Sed hoc totum propter acquirenda temporalia bona, & vitanda mala etiam temporalia faciebant. Qui ergo propter beneficia terrena deum querebant, non vtiq; deum, sed illa querebant, sic tamen eius non colitus, sed hoc colitur quod diligitur, sequitur.

Et rememorati sunt quia deus adiutor est eorum, & deus excelsus redemptor eorum est.

Hierony. Nullum namque intellexerunt posse adiutorem ferre, nisi illum qui eos de seruitute Aegypti liberauit. (Et rememorati sunt inquit quia deus adiutor est eorum.) Glosa. Hugo car. In bonis. Lyra. Pugnant pro eis contra exercitum Platonis. Et similiter contra amalech. Et deus excelsus redemptor eorum est. Glosa. hugocar. A malis. Lyra. Hec autem reuersio ad deum saltē quantum ad multos non erat ex amore iustitiae, sed timore poenae vnde subditur.

4o alia sacti runt

Et dilexerunt eum in ore suo, & lingua sua mentiti sunt ei.

Hierony. (Et dilexerunt eum in ore suo) cum dicerent moysi, omnia quaecumque preceperit nobis dominus faciemus, August. Aliud tamē in ore & aliud in corde eorum inueniebat cum omnia secreta nuda sunt & aperta, vnde sequitur. (Et lingua sua mentiti sunt ei.) Cassiodorus. Sic cōtingit eis qui se putant per solum credere timorem. Nam si de mixto amore non metuantur, toto corde non quæritur, hoc enim grauissimum peccatum est, ut se dicant illi cōfiteri lingua cum cordis ima dissentiat quasi ille oia non cognoscat, qui scrutator est cordis & renum, vnde lequitur.

xi, alia sctmū, alia litera. fides habi tat illi i te stamētocius

Cor autem eorum non erat rectum, cum eo, nec fideles habiti sunt in testamento eius.

Hieronymus. Cassiodo. Sic enim de ipsis dominus per prophetam testatur, populus inquit hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est a me. (Cor autem eorum inquit non erat rectum cum eo) glosa. Quia nōdum propter deū querebāt, quasi deus nō cognosceret corda humana. Nec fideles habiti sunt in testamento eius. Cassiodo. Glos. Quia non obseruabant praecepta eius sicut promiserant, & terrena volebant, non aeterna, vnde fideles nō erant nam qui fideliter credit, & opera facit, fides enim dicitur ob eo quod fiant dicta. Lyra. Testamentum autem pro legis praeceptis accipitur, quia in ipso lex continetur. Lyra. Hugo cardina. Vt igitur magis appareat eorum malicia, e contrario frequenter ostendit dei misericordiam, dicens.

Glosa.

xliv,

Ipse autem est misericors, et propitius fuit eis, et peccatis eorum et non disperdet eos.

Lyra. Ipse autem est misericors, quia eius proprium est misereri & parcere. (Et propitius fuit peccatis eorum) puniens eos citra cōdignum, & non disperdet eos, totaliter delendo sicut meruerant Augustinus. Glosa. Ex his verbis malis impunitatem sibi promittit, sed sciendū quod misericordia est etiam i malis, sed ante iudicium, quia facit solem suū oriri super bonos & malos, Et hec est misericordia finis, non dextra, temporalis non spiritualis quae cōmunis est bonis & malis. Hieronymus. Quibus in hoc misericors est, quod non statim punit derelinquēte, sed expectat ad poenitentiam, quia nō vult mortem peccatorū, sed vt magis conuertatur & viuat.

Mia dei in bonos & malos

Psalmus lxxvii

fo. crrri

xxxiii He. Et mū tū auertit i ram suam

Et abūdauit, vt auerteret iram suam, et non occidit omnem iram suam.

Glosa. Et habundauit inquit misericordia dei, vt irā suā, i. poenā quam inceperat auerteret. Cassio. Glosa. Tunc scilicet cum orante moyse & dicēte. Obsecro domine dimitte peccata populi huius, aut dele me de libro quam scripsit manustua, acutum est, vt domini in eis ira placaretur. Vel tunc abūdauit dum Christus pro eis in cruce pendens orauit. (Et non accendit omnem iram suā.) Glos. vt eos penitus deleat & extirparet, & non puniuit eos quantum digni, erant, cuius causa subditur.

xlvi,

Et recordatus est quia caro sunt, spiritus vadens et non rediens.

(Et recordatus est inquit) Lyra. i. admodū recordātis se habuit quia obliuio i deū nō cadit (quia caro sunt. Glos. Id est fragiles. Cassio. Mouit enim piū iudicē fragilitas considerata peccatiū. Hieron. Scit namque quia caro semper resistit legi dei. Cassio. Caro autem dicta est quo cara sit animae suae. Lyra. Et propterea hominis peccatum remediabile est quia pronus ad peccandum ex fomite peccati qui a carne procedit. Non autem peccatū angeli qui carnem & ossa non habet. (Spiritus vadens & nō rediens.) Cassiodorus. Subaudiendum est in hoc mundo, quoniam ad suum corpus constar eum in resurrectione rediturum, vnde mirabili breuitate, hic hominis mors describitur (quia est spiritus vādens & nō rediens) Glosa Hugo cardinalis. Vel spiritus vadens per se in peccatum, sed non per se rediens a peccato. Hieron. Glosa. Spiritus enim sanctus recedit a peccatoribus quādiu in peccato sunt nec reuertitur ad eos per se, sed per gratiā reuocatur.

ent hō dica tur caro.

ent hōis & nō ageli re miffi pec catum

Quotiens exacerbauerunt eum in deserto, in ira concitauerunt eum in inaquoso.

lxv

Glosa. Hugo car. Sexta pars in qua enumerat plagas Aegypti propter populum israel factas, comparando mala eorum beneficijs dei. Et ostendens magnitudinem peccati ex multitudine, quotiens inquit, id est multotiens non solum predictis modis exacerbauerunt eum peccata sua reiterantes. Hierony. Ex ariditate, cordis sui (in deserto) Hugo card. Vbi maxime timendus erat, cum ibi nullum nisi ad ipso auxilium expectarent. Lyra. Vnde de eis dicit dominus in secundo anno ingressionis. Tetauerunt inquit iam decies & in residuo temporis. xxxviij. annorum pluries eum offēderūt quāuis omnia non sint scripta. Sequitur. In ira concitauerunt eū. Glosa. Exacerbauerunt inquit vt bona tollerēt concitauerūt (vero vt mala faceret, & hoc in inaquoso, vbi potius timere debuissent, Hugo cardinal. Cum nec ibi etiam aqua possent habere sine miraculo. Glosa. Deinde exponit quomodo eum exacerbauerunt, dicens.

xlvi,

Et conuersi sunt, et tentauerunt deum, et sanctum israel exacerbauerunt.

Lyra. Et cōuersi sunt inquit ad mala prērita Glosa. Quāuis prius dixissent quaecumque praecepe

rit nobis dominus faciemus, & Lyra. Pro id est tētauerunt deum. Hugocardi. Quia ab illo perebāt quod ab illo se posse accipere dubitabant. (Et sanctum israel exacerbauerunt.) Hieron. Moysen scilicet qui tunc erat factus israel qui deum, & mente videbat & oculis. Glosa. Hugo card. Vel sanctū israel, id est eum qui sanctificat israel exacerbauerunt, & sic

xlvi,

Non sunt recordati manus eius, quia redemit eos de manu tribulantis.

Lyra. Hugo card. Non sunt inquit recordati manus eius, id est potestatis diuinæ. Cassiodorus. Dicitur autē, recordare quasi ad cor reducere. Glosa. Non sunt inquit recordati manus eius, id est potestatis dei quam ostendit in die qua redemit eos de manu tribulantis. Lyra. Pharaonis scilicet quem submersit in mare cum suo exercitu pro liberatione populi sui. Cassiodorus. Glosa. Quāuis enim tribulatio fixam soleat habere memoriam, infidelibus tamē nec ipsa tribulatio recordationem efficere potuit. Hieronymus. Vel per Pharaonem diaboli figuratur a cuius posse redēpi sumus. Glos. Deinde ostendit quid non sunt recordati, haec s.

xlvi,

Sicut posuit in aegypto signa sua, et prodigia sua in campo Thaneos.

He, qui po

fuit in egypto

prodigia sua

Lyra. Sicut posuit inquit in aegypto signa sua, id est decem plagas quibus percussit aegyptum. (Et prodigia sua in campo Thaneos) Thaneos vt supra dictum est, ciuitas est egypti vbi sunt facta prodigia quae hic leguntur. Prodigia vero dicta sunt quasi potius dicentia, id est quae praefigurabant alia quae esse ventura. Omnes enim plagae illae aliquid significabant Glosa plagas autem istas in aegypto factas propter liberationem iudeorum incipit exponere. Cassiodorus. Quas ad literam in aegypto contigisse diuinæ historiē textus ostendit, dicens

prodigiū vñ

Et conuertit in sanguinem flumina eorum, et imbres eorum ne biberent.

xlvi,

hebra. riuos

alia aquas

pluuiales eorum

(Et conuertit in sanguinem flumina eorum.) Glosa. Ad literam vel mystice aqua in sanguinem versa significat illos de rerum causis carnaliter sentire. Cassiodo. Sicut enim alibi aqua quae in vñ conuersa legitur per mutationem in melius significat populum, ita hic in sanguinem conuersa iudeorum significat populum in deterius permutatum, quia spiritualia carnaliter sentiunt. Flumina ergo conuersa sunt in sanguinem, ne scilicet per dicationem spiritualiter intelligerēt qui erant carnalibus sensibus occupati. (Et imbres eorum ne biberent.) Hugo card. id est cisternas quae de imbribus replentur. Glosa. Augustinus. Alij vbi nos habemus imbres, habet manationes aquarum, id est scaturigines ab imo aquas ebullientes, quas foderunt aegypti, & sanguinem pro aquis inuenerunt.

xlvi,

alia liq

extermina

uitaliter le,

Misit in eos cynomyam, et comedit eos, et ranam et disperdidit eos.

Psalmus. lxxvii

Sic legitur a beato hieron. Qui immisit in eis omne genus muscarum ut comederet eos &c. Lyra. Misit in eos inquit cynomiam, id est muscam caninam quae est alijs gravior. Et fuit ista quarta plaga Aegypti. Glosa. Mistice vero per muscam istam canini mores intelliguntur, canes enim quando nascuntur nec parentes videre dicuntur, sic nec ista parentes vel prelatos honorant. Et ranam disperdidit eos. Lyra. Hec fuit secunda plaga, ponitur hic singulari pro plurali. Cassiodorus. Mistice autem ranam est loquacissima vanitas haereticorum, quae cenosis sensibus commorata garrere non desinit. Hierony. Vel in ranarum vocibus poetarum carmina designatur.

lii.
Alia litera
fructum,

ET dedit erugini fructus eorum, & labores eorum locustae.

Lyra. Et dedit inquit erugini fructus eorum id est viti qui corrumpit segetes. De ista erugine non fit metio in exodo nec patitur de pruina de qua infra, quia ibidumtaxat ponitur plaga notabiliores, licet plures aliae fuerint. Cassiodorus. Mistice autem, erugo est amor turpis honestatem in minutione consumens. Glo. Erugo enim quae alij rubiginem taterpretantur, nocet occulte quae comparatur vitio quod difficile apparet ut est multum fidere de se. Aura enim noxia hoc est fructibus operatur latenter. Sic in moribus occulta superbia cum putat se aliquid esse qui nichil est. Sequitur, (Et labores eorum locustae). Lyra. Et labores inquit eorum, id est fructus per labores eorum productos locustae, id est locustis. Et fuit haec octava plaga. Cassiodorus. Glosa. Mistice autem locusta est maliciose atque aliis duae detractio. Actus alienos invidia detractio corrumpens, vel malitia ore laedens in fide si scilicet testimonio.

ET occidit in gradine vineas eorum & moros eorum in pruina

liii.
Alia litera
furmosos,
Alia litera
frigore,
Grando

Lyra. Ista fuit septima plaga. Glosa. Et occidit inquit in gradine vineas eorum, id est bona eorum Cassiodorus. Mistice vero grando est comminatio domini, quia verberat contumaces. Glosa. Vel est iniquitas res alienas auferens, unde futura rapine praedator nascuntur. Plus tamen vitio suo vastatur ipse vastator, sequitur, (Et moros eorum in pruina, Augusti. Glosa. Quae multum distat a grandine, sed & hoc in exodo non legitur, mistice ergo exponitur. Morus autem calidus est naturae per quam charitas intelligitur quae in pruina occiditur. Est enim pruina vitium quod charitas, proximitatis tenebris quasi nocturno frigore congelascit. Cassiodorus. Vel pruina est praecurrens anticipansque malitia, quae alienos labores peruenire non permittit ad fructus.

Morus pruina

ET tradidit grandini iumenta eorum, & possessionem eorum igni.

lii.
Alia litera
pascua,
Alia litera
meta eorum,
volucibus
casusulto,

Lyra. Et tradidit inquit grandini iumenta eorum, quia animalia eorum tunc in campis existant, praemagnitudine grandinis fuerunt interfecta. Cassiodorus. Glosa. Moris autem pecudum, stultorum significatur occasus, qui velut bestialiter viuentes

motus illicitos continentiae freno non cohibent. Hierony. In grandine vero castigatio diuina monstratur. Ab hac autem grandine haec iumenta occiduntur ut eorum in sapientia arguatur. Et possessio nempe eorum igni. Glosa. Hugo cardina. Hoc in exodo non legitur nisi quod ignis & grando mixta pariter ferebatur, propter quod illud mistice intelligere cogimur. Ignis itaque significat immanitatem iracundiae, quae & homicidium fit, qui in exodo non nisi cum grandine in fulgoribus, ut fructus laederet accipitur. Hieronymus. Vel ignis immittitur, ut illuminentur corda credentium, & vitia depascantur, sicut & dominus ait, Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi ut ardeat. Cassio. Nota dum est autem quod haec tres plagae, i. erugo pruina, & ignis quas hic dicit in exodo penitus non leguntur pro quibus tamen aliae tres ibi sunt posite, scilicet vlcera & tenebrae, sequitur.

Misit in eos iram indignationis suae in dignationem et iram et tribulationem immisiones per angelos malos.

liiii.
Alia litera
immisiones

Glosa. Nove plagas enumeravit, ante vero quam decimam exponat ad exaggerationem ipsi decimae plagae dicit, misit in eos iram non utique ad correctionem, sed iram indignationis suae. Hugo cardina. Id est permisit eis amissionem gratiae quod est ira dei. Cassiodorus. Glo. Hic itaque pulchre describitur ordo diuinae vindictae. Prius namque peccatis deo irascitur quando non compunguntur, inde malitiam hominis in sua indignatione, ira & tribulatione derelinquit, ut suis aduersitatibus affligantur qui deo non obediunt, & postremo nudati defensione diuina in praedam cadunt dyaboli, unde sequitur, Indignationem & iram tribulationem immisiones per angelos malos. Idem, indignatio enim pertinet ad tumidam hominis superbiam, ira ad nephandam audaciam, Tribulatio vero ad confusam desperationem, quae omnia immittuntur per angelos malos creatoris permissione aut imperio, non quidem imperiando malitiam, sed gratiae subtractionem in hoc cadere permitiendo. Hier. Ut qui diuinis plagis non arguebantur, dyabolicis insidiis tunderentur. Sunt enim angeli mali dyaboli, de quibus in euangelio, ite in ignem eternum qui paratus est dyabolo, & angelis eius. Lyra. ipsi namque fuerunt in istis plagis executores diuinae iustitiae, sequitur.

diuina vincta

Viam fecit semitae irae suae, non pepercit a morte animarum eorum et iumenta eorum in morte conclusit.

lii.
Alia litera
munt
uit semitae
furori suo,

Hiero. Habet enim viam diuina ira cum in ultionem quis traditus non liberat animam suam a supplicio gehennae, vel cum insipientia quae iumentis est similis in morte sempiterna concluditur. Lyra. Viam fecit inquit semitae irae suae, quia puniendo Aegyptios declinabat ab hebreis. Cassiodorus. Vel cum dicit viam fecit ostendit aliter non licere dyabolo in eos exercere vindictam, nisi prius fuerint domini defensione priuati. Augustinus. Glosa. Erat autem via ista semita irae dei, quae occulta aequitate puniret aegyptios, quae ideo dicitur semi

Psalmus lxxvii

fo. cxxxii

ta ira, eo quod semita recta est & occulta. Sequitur, (Non pepercit a morte animarum eorum). Lyra. Indifferenter percutiens magnos sicut & paruos. Cassio. Per mortem autem animarum hominum intelligi voluit interitum, qui in illa clade occisi sunt a pretotum significans per synecdochez. Et iumenta eorum in morte conclusit. Lyra. Ista fuit quinta plaga, quae percussit animalia in campis pestilentia. Glosa. Hugo cardina. homines autem cum iumentis enumerat, quia similes erant illis homines bestiales, quod melius aperit cum subdit.

lv.
Alia litera
primitiuum
Alia litera
partus

ET percussit omne primo genitum in terra Aegypti primitias & omnis laboris eorum in tabernaculis. Cham.

lvii.
Alia litera
ta sunt.

Lyra. Cassiodorus. Ista fuit decima plaga primo genitorum quam immisit dominus per angelos malos. Et percussit omne primo genitum in terra Aegypti. Glosa. Tam de hominibus quam de animalibus. Mystice autem mors primitiuorum est amissio ipsius iustitiae quae quibus humano generi sociata est. Cassio. Glo. Primogenita autem sunt summa mandata, ut illud, Diliges dominum deum tuum & proximum, quibus non seruatis orbamur per rationis. Hiero. (Vel percussit omne primogenitum non sicut haec gesta in egypto referuntur, ita & dominus principatus & potestates sine demoniorum suae vitiis in hoc mundo sacro sancto aduentu suo deleuit, & triumphauit in ligno crucis suae & ab eorum corde depulit qui caliditate dyabolice de diti fuerant, quia Cham caliditas interpretatur. Hugo cardina. Percussit etiam non solum primo genita hominum & pecorum, sed etiam segetum. Unde sequitur, (Primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Cham). Cassio. Primitiae enim laborum ad totum illud pertinet, quod humana possibilitas habere poterat. Lyra. Cham autem est egyptus, nam Mesraim fuit filius Cham a quo denominatus est egyptus.

lviii.
Alia litera
septa pars.

ET abstulit sicut oues populum suum perduxit eos tanquam gregem in deserto.

Glosa. Hugo cardina. Septima pars, in quo ostendit quomodo iudeos de egypto eductos introduxit in terram promissionis, & ipsi iterum ingrati offenderunt deum. Et abstulit inquit. (Hugo cardina. Cum quadam violentia de manu pharaonis populum suum israel, diligenter custodiendo sicut pastor custodi oues. Hieronymus. His enim plagis verberata Aegyptio, dominus eduxit populum suum, quem sanguine suo redemerat de seruitute, & collocauit eum in ecclesia quae prius sterilis fuerat & deserta de qua ait, multi filij deserte magis quam eius quae habet virum. Cassiodorus. Cum enim dicitur oues & greges significat populum christianum qui in hoc saeculo tanquam in deserto pascitur, si mundana rerum desideria non sequatur. Et perduxit eos tanquam gregem in deserto. Glo. Quod erat inter mare & aegyptum. Lyra. Vbi pascit eos pane coelesti ut praedictum est. Glosa. Mystice vero & nos eruit de potestate tenebrarum, & perduxit in deserto huius saeculi ambulantes, sicut oues in spiritualibus pascuis,

RT eduxit eos in spe & non timuerunt & inimicos eorum operuit mare.

Lyra. Hugocar. Et eduxit inquit eos in spe id est in multa fiducia perueniendi scilicet in terram promissam, & non timuerunt id est non timere debuerunt cum dominus esset protector eorum. Et licet videtes exercitum aegyptiorum appropinquantem eis timuerint, tamen inde per Moysen assecrati securi sunt per mare, nec fuit ille timor tantus quod eos impediuerit a sequella Moysi. (Et inimicos eorum operuit mare, hugo cardina. Et pro quia haec est enim causa quare deduxit eos in spe, quia inimicos eorum operuit mare, Cassio. Sic & nos mystice educti sumus in spe a terra aegypti, id est a tenebris peccatorum fidei qui lumen accepimus. (Et inimicos nostros) hoc est dyabolum cum ministris suis operuit mare, cum nos sanctae generationis lauachra diluerunt. Hieronymus. cum enim christiani abluuntur baptismo, dyabolus mergitur in abyssum cum exercitibus suis, cassiodorus. Sic igitur omnia illis in figura facta sunt, sicut dicit apostolus quae nostrae salutis iudicia nuntiabant. Sequitur.

ET iducit eos in montem & sacrificatiois suae motem quae acquisiuit dextera eius.

lix.
Alia litera
ad terminum
alias posse
dit.

Lyra. Et induxit eos inquit in montem sanctificationis suae. In iherusalem scilicet quae est metropolis iudee, in qua edificatum fuit templum in monte Moria. (Montem quae acquisiuit dextera eius. Glosa. Expellendo inde gentes. lyra. Magis virtute diuina quam humana. Augustinus. glosa. Non autem eosdem personaliter induxit quos de egypto abstulit, sed eos nomine scilicet & gente. Hieronymus. cassiodorus. Vel mors sanctificationis, est ipsa ecclesia, quam christus qui est dextera patris virtute suae gloriose resurrectionis acquisiuit quae bene mons sanctificationis dicitur in fidei latitudine sublimata, siue illa superna coelestis iherusalem inquam populum dei sua gratia dominus introduxit, hugo cardina. Quomodo autem hunc montem acquisit ostendit dicens.

RT eiecit a facie eorum gentes, & sorte diuisit eis terram in funiculo distributionis.

lx.
Alia litera
& polledere
eos fecit.
Heb. here
ditatem.

Glosa. (Et eiecit inquit a facie) Id est a praesentia (eorum) id est iudeorum gentes. (Lyra. Id est chanaanos, & alios ibi habitantes. (Et forte diuisit eis terram) per manum Ioseph iuxta numerum tributum Cassiodorus. Glosa. Vel mystice gentes sunt vicia & ecores. Angu. vel malini spiritus, quae omnia christus eiecit a facie fidelium, & forte diuisit eis terram (cum pro sua gratia unicuique beatam dederit portionem regni dei. (In funiculo distributionis. (Glosa. Quod in nobis operatur vnus atque spiritus diuidens singulis prout vult. Cassiodorus. Funiculus enim distributionis tractus est ab illis qui tenso fune terram diuidebant, sequitur.

donorum se
ctio.

RT habitare fecit in tabernaculis eorum tribus israel.

lxi.

Lyra. In domibus scilicet & villis agentibus edificatis. Hierony. Vel mystice eiecit gentes id est

Psalmus. lxxvii

peccatis a cordib⁹ humanis, datur eis possessio terre viuentium. Cassiodorus. Tribus enim Israel id est videntibus deum dabit deus inhabitare tabernacula quæ ante ruinam superbæ adhuc innocentes angeli possidebant. Hugo card. Enumeratis itaq³ beneficiis dei, ostendit illorum ingratitudinem, quia sicut in deserto ita & in terra promissionis ingrati fuerunt & peccauerunt. Vnde sequitur.

Et tentauerunt et exacerbauerunt deum excelsum et testimonia eius non custodierunt.

Hierony. Ad iudeos enim nunc sermo conuertitur, quos nec virtus nec beneficia molliuerunt. Et tentauerunt inquit deum excelsum diffidentes de diuina viute. Glosa. Præua enim generatio beneficiis male vtens tentauit adhuc. Lyra. Et exacerbauerunt prouocantes ad iram deum mitissimum, & testimonia eius id est legis præcepta non custodierunt. Hugo cardinalis. Quæ testimonia dant de premijs & de pœnis.

xliii.
Alia litera
scruati sūt

Et auerterunt se et non seruauerunt pactum, quemadmodum patres eorum conuersi sunt in arcum prauum.

Gl. Et auerterunt se inquit a deo scilicet. Lyra. sciēter recedentes a diuina seruitute. (Et non seruauerunt pactum. Glosa. Lyra. Id est legem quam pepigerant obseruare dicentes. Omnia quæcūq³ præcepit dominus faciemus, & erimus obediētes. Quemadmodum patres eorū. Lyra. Qui adorauerunt vitulum, & multipliciter offenderunt deum in deserto conuersi sunt in arcum prauum. Lyra. Per prouitūdinem ad male agendum sicut arcus qui cum impetu mittit sagittas. Hierony. Cassio. Arcus enim prauus est malicia peccatorum, & dicitur prauus quia iacula in tendentem se mittit. Et dum contra inimicos sagittam purat iacere suadententem.

xliiii.
Alia sūt
eū emulati.
Alia litera
prouocauit
eū in ecclesijs suis.

In iram cōcitantur eum in collibus suis & et in sculptilibus suis ad emulationem eum prouocauerunt.

(In iram inquit cōcitantur eū in collibus suis.) Lyra. Immolabant enim in excelsis sacrificantes demonibus & ydolis. Cassiodorus. Vel per colles superbas & tumidas hominum mentes significat a quibus semper dominus iuenitur auersus. (Et id est, quia in sculptilibus suis. Hugo card. Lyra. Id est in ydolis sculptis arte hominum ad emulationem, id est ad vindictam eum prouocauerunt. Cassi. Dum suum honorem ydolis impendebant. Hieron. Relicto enim deo seruierunt ydolis ac simulacris adorantes etiam in montibus.

lv.
Octaua ps.
alia li. & nō
distulit Alia
li. piecit ve
hemēter
Israel.

Auerit deus et spreuit & et ad nichilū redegit valde Israel.

Glo. Hugo car. Octaua pars in qua agit de ultione facta in iudeos in terra pmissionis, & de ultione postmodū facta in eos per quas iudeos percussit. Dicit ergo. Auerit deus. Hugo car. Ly. id est auerit se ostendit p̄dictā populi nequitia & spreuit ppter suā maliciā. Glosa. Quo spernent

te nichil sunt qui per eum totum fuerunt, & hoc est quod sequitur. (Et ad nichilum redegit valde Israel. Idem. Tradens eum post mortem Iosue duxit seruituti aliorum populorum, eo q³ declinauerat ad ydolatriam. Hiero. Illos autem spreuit qui tantum nomine & non visione erant israel.

xlv.
Alia litera
et tōtū quid
collocavit i
homines:

Et repulit tabernaculum Sylo tabernaculum suum & vbi habitauit in hominibus.

(Et repulit inquit. Glosa. Pro ydolatria eorū tabernaculū Sylo. Lyra. Quia capta archa domini quæ fuerat in Sylo ciuitas Sylo fuit destituta. Cassiod. Glosa. Erat enim Sylo ciuitas vbi archa domini fuisse legitur constituta antequam templum esset. Hierosolimis fabricatum, Hago cardinalis. Quæ propter peccata sacerdotum Ophni & Phinees filiorum. Hely capta est ab allophilis. Glosa. Et ipsi magna strage vastati sunt, sed cur repulit, ecce (Repulit inquit tabernaculum suum vbi habitauit in hominibus id est inter homines qui non erāt digni vt inter eos habitaret. Hieronymus. Hys itaq³ repulsis elegit potius deus templum virginis incorrupte siue ecclesiæ sanctæ ex gentibus euocare. Sequitur.

xlviii.
Glosa sua.

Et tradidit in captiuitatem virtutem eorum & pulchritudinem eorum in manus inimici.

Lyra. Et tradidit inquit in captiuitatem virtutem eorum, quia philistei fortes populi eos occiderunt & captiuauerunt. Cassio. Philistei enim capta archa victi sunt, & in captiuitate traditi, & subacti (Tradidit pulchritudinem eorum.) Glosa. Id est archam domini in manibus inimici. Cassi. Glosa. Virtutem nāq³ & pulchritudinem eorum dicit, archam testamenti per quam inter gentes videbatur iuicti, & summa decoris laude precipui. Lyra. Propter quod Phinees moriens dixit. Translata est gloria de Israel quia capta est archa dei. Gregorius in pasto. tr. lxxij. vel moraliter in captiuitate virtus & pulchritudo in manus inimici traditur, cum deceptæ menti antiquus hostis ex boni operis elatione dominatur, quæ tamen virtutis elatio quamuis non plene superat vt cūq³ tamen electo rum sepe animum tentat.

xlviii.
Alia litera
distulit.

Et conclusit in gladio populum suum & hereditatem suam spreuit.

(Et conclusit inquit in gladio populum suū Hugo card. Id est iudeos quos inter oīos populum sibi peculiarem elegerat. Cassi. cōsequens fuit vt populus gladio caderet turpiter in ruinā cui archæ dignitas probatur ablata. (Et hereditatem suā spreuit. Cassiodorus. Quos enim deus spernit annihilat, nec qui squā potest subuenire cui p̄batur se diuina solatia subtrahere spreuit autē de hereditatem suam quādo p̄ scelera suorū immanitate proiecit populi quē elegerat. Lyra. Intātū nāq³ sub seruitute philistinorum spreū erant q³ fabricarent gladium aut lanceam.

Iuuenes eorū comedit ignis, & virgines eorum non sunt lamentatæ.

Psalmus. lxxviii focerxi

Lyra. Iuuenes eorum inquit comedit ignis accensus, scilicet per Philisteos. Cassiodorus. Vel ignem hic iram bellantium debemus aduertere, quæ traditos sibi tanquā cōsumptrix flamma deuorauit. Glosa. Legitur enim in libro Regum. q³ tunc occiderunt de populo triginta milia peditū. (Et virgines eorum non sunt lamentatæ.) Glosa. Lyra. Quia hoc nō vacabat in hostili metu, in quo quilibet quærebat locum fugiendi, dimittendo mortuos suos insepultos, & inlamentatos. Cassiodorus. Lamentari enim vacatis est, vnde cum omnes imminetia pericula formidarent nulli licuit aliterius funeri iuxta p̄soluere. Lamenta enim dicta sunt, quasi intra lare monumenta sicut antiqui mos erat sepelire.

Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt et viduæ eorum non plorabantur.

Augustin⁹. Cassiodorus. Glosa. In ipsa namq³ capritate filij Hely sacerdotis Ophni & Phinees ab allophilis leguntur extincti, quorū vnius vxor, id est Phinees vidua facta post subitū patrum morte preuentā est, & ita contigit vt eius vidua mini me ploraretur, dum vniuersos communis interit⁹ occupasset licet & id alijs multis accidisse credendum sit. Glosa. Hic consequenter ostendit vltionem in ipsos aduersarios detortā, & mores hominum domino hic attribuit, vt meli⁹ explanet quæ dicturus est. Agit ergo.

Et exitatus est tanquam dormiens dominus, & tanquam potens crapulatus a vino.

71
Heb. quasi
fortis post
crapulā v
ni:

Lyra. Et exitatus est inquit tanquā dormiens dominus. Nam quādiū dimisit populum, sic affligi videbatur quasi dormiens. Augustinus Glosa. Vt fuit enim dormire, quādo populum suum dedit in manus eorum, quos odit vbi eis dicitur, vbi est deus tuus. Exitatus est inq³ nā. Tanquā potens crapulatus a vino. Cassiodorus. Glosa. Aug. Dicitur hoc a persona dementium, qui ita putat quādo periclitantibus non subuenit, quasi vino eum esse crapulatum. Cassiodorus. Exitatur autem dominus ad vinctam malis actibus prouocatus, qui per patientiam dormisse credebatur, quem tunc excitauerunt allophili, quando arcam testamenti eius inter simulachra posuerunt. Ideo autem dicit tanquā potens, quia tunc sunt homines a iram faciles, & ad virtutem potentes, quando post crapulam de somno surgunt.

Et percussit inimicos suos in postero ora, opprobrium sempiternum dedit illis.

Lyra. Glosa. (Et percussit inquit inimicos suos) Philisteos scilicet in postero ora, id est in secretiore parte natium, vbi mures de terra ebullientes corrobant prominentes extales eorum. Cassiodorus. A deo enim percussit vt etiam viti a foricibus execrabili forte roderentur, quod opprobrium eis permanet in sempiternū. Lyra. Nam coacti fuerunt remittere archam ad terram Israel, vt eorum plaga turpis & vituperabilis ab omnibus cognosceretur quia cum archa remiserunt aureos, recogno-

scientes plagā suā vilem, quod vsq³ hodie in scriptura sacra vbiq³ diuulgatur. Hugo card. Dicunt etiam quidam, q³ hoc opprobriū sustinent iudei quia in vindictā diuinæ passionis patiuntur fluxum sanguinis, & ideo sunt ita palidi.

Et repulit tabernaculū Ioseph, et tribum Ephraim & non elegit.

73
Alia lite
Ephre nona
pars.

Glosa. Hug. Pars vbi agit de rege David & loco regni, & ostendit prerogatiuā iude in hoc q³ noluit vt in alia tribu esset tabernaculū eius. Hiero. Non tamē ad hoc repulit de⁹ tribū Ioseph vel Ephraim vt in æternum sperneret, sed noluit de ea suscipere carnē eligēs potius tribū iuda de qua beata Maria procederet ex qua nasceret ipse vt dilectionis sue mōrē, id est ecclesiā eleuaret. (Et repulit inquit tabernaculū Ioseph. Lyra. Id est ciuitatē Sylo quæ erat i forte Ephraim filij Ioseph, vbi reposita fuerat archa. Hugo. Prius enim fuit tabernaculum in forte Ephraim qui fuit filij Ioseph, sed ibi nō fuit factū tēplum. Vnde addit. (Et tribū Ephraim nō elegit) vt scilicet ibi fieret dom⁹ eius. Lyra. Vel nō elegit Ephraim ad regiam dignitatē, Nā quāuis Hieroboā, qui fuit de tribu Ephraim regnauit super decē tribus hoc non fuit per diuinā electionem, sed per vsurpationē ex populi rebellionē contra filiū Salomonis. Cassi. Repulit ergo domin⁹ tabernaculum Ioseph & tribum Ephraim non elegit, quia licet Ioseph iustus fuerit, eius tamen filij in augmento rerum mundanarum & iruge seculi huius nimium præsumebant tribum autem iuda elegit, quæ in confessione fuit humilis & conuersatione laudabilis vt ex ea nobis secundum carnem dominus saluator nasceretur, vnde sequitur.

Sed elegit tribum Iuda, montem Syon quem dilexit.

74

(Sed elegit inquit tribum iuda.) Lyra. Pro dignitate regia. Montem Syon quem dilexit. Hug. Vbi factum est templū, & quāuis mons Syon non fuerit de tribu iuda, sed Benjamin, dicitur tamen de forte iude propter David qui fuit de tribu iuda, & fuit dominus illius & alij reges qui successerunt ei. Glosa. Vel mystice elegit dominus tribum iuda id est Christianū populum. (Montem Syon quem dilexit, id est ecclesiā. Hieronymus. Cassiodorus. Mons enim Syon ecclesiā catholicā significat. Aug. Quæ futura & æterna non terrena speculatur. Nam & Syon speculatio interpretatur.

Et ædificauit sicut vnicornium & sanctificum suum, in terra quam fundauit in sæcula.

75
Alia lite
vnicornio
rū & aliā
vnicornis

Lyra. (Et ædificauit inquit) id est edificari fecit. (Sicut vnicornium sanctificum suum) id est sanctum edificium suo nomini deputatum. Hugo. In quo sanctificabat homines. Lyra. ideo autem dicit vnicornium, quia sicut vnicornis non permittit aliud animal ad suum latibulum accedere, sic deus prohibuit omnem alienigenā a sacerdotibus sibi consecratis infra templum ministrare, sed vbi ædificauit. Ecce in terra inquit quā fundauit in sæcula Lyra. Id est in iudeā quā elegit pro cultu suo, & regali solio stabiliter quantum fuit ex parte sua. Et ita fuisset nisi peccata populi Israel ipediissent.

Psalmus. lxxviij.

Glosa. (Vel sanctificium (est plebs sancta & regale sacerdotium, id est ecclesia præsens vel celestis, Augustinus. Nam & si ecclesia præsens mortaliter transeat, tamen in æternum est fundata. Hieronymus. Hanc enim dominus singulari virtute firmavit ut immobilis in secula sempiterna persisteret.)

Et elegit David servum suum, et sustulit eum de gregibus ovium, de post fo-

67
Alia litera
sequētes

tantis & accepit eum. Augustinus. Glosa. Et elegit inquit David qui de Iuda fuit servum suum, non dicit filium, quia forma servi ex David est, non patri coeterna vni geniti substantia. (Et sustulit eum de gregibus ovium). Lyra. Pascebat enim actualiter gregem quando fuisset vocatus, ut Samuel vinceret eum in regē. Augustinus. Glosa. Unde ad litteram ex pastoralis officio peto, ad regnum hominum translatus est. (De post foetas vnde translatus Hieronymi habet sequentem foetas, id est oves habentes foetus. Hieronymus. Hec autem omnia ad Christum dominum referenda sunt, quia patet consilio ad redemptorem nostrum electus est de grege mortalium carne assumens, pascens Christianum populum, siue suppletorem vitorum, siue mere videntem deum. Cassiodorus. Nam sicut David sublevis ab ovibus pervenit ad regnum, ita & Christus dominus noster sanctus officio pastoris sedet ad dexteram patris, qui est rex regum, & dominus dominantium. Glosa. Sed ad quid elegit eum. Sequitur.

77
Alia vtpasce
ret iacob po
pulum.

Pascere iacob & servum suum, et Israel hereditatem suam.

hereditas
domini Isra
el & cur

78
Alia litera
sine mania
Heb. & in
prudencia

Lyra. Pascere inquit iacob servum suum, id est populum israel descendente de iacob & sic de pastore omnium factus est pastor filium & israel hereditatem suam. Israel namque idem dicitur hereditas domini, eo quod fuit a deo specialiter electus. Hieronymus. Glosa. Vel pascere celesti pane iacob servum suum, id est populum christianum suppletorem vitorum & mente videntem deum. (Et israel hereditatem suam). Cassiodorus. id est cōgregationem futuram, quae domini contemplatione gaudenda est.

Et pavit eos in innocentia cordis sui, et intus lectibus & manuum suarum deduxit eos.

Alia litera
in innocētia
cordis sui

Lyra. (Et pavit eos) inquit, id est gubernavit, in innocentia cordis sui, id est in puritate conscientie. (Et in intellectibus manuum suarum deduxit eos) id est prudenter se habuit in operibus suis. Cassi. Vel hoc totum a domino pertinet saluatorem, solus enim ipse fuit qui peccatum non habuit. Glosa. Et hoc docuit eos quod ipse egit, & ideo de eo dicit. (Et pavit eos in innocentia cordis sui.) Aug. Quid enim innocentius illo, qui vllum peccatum non solum a quo viceretur, sed & quod vinceret non habeat. Et in intellectibus manuum suarum deduxit eos. Aug. Glosa. Videtur forte alicui congruentius potuisse dixi, in innocentia manuum, & in intellectibus cordis, sed ille qui magis quā a lius quid loqueretur sciebat cordi maluit adiungere innocentia & manibus intelligētia, quia multi sibi

videntur innocentes qui non faciunt mala, cum timent ne pariantur si fecerint, vellent autem facere si impune possent. Tales videtur innocentes manibus, sed non corde, & ideo dicit, pavit eos in innocentia cordis sui, id est faciens eos innocentes etiam in cogitationibus cordis, & deduxit eos ad vitam in intellectibus manuum suarum, Christi scilicet id est in intellectu quem ipse fecit in credentibus quasi manibus quod non potuit ille David qui est figura huius.

¶ Psalmus. lxxviii.

¶ Titulus.

¶ Psalmus Asaph.

Hieronymus. Psalmus iste vocem continet prophetiae captivitatem terrene Hierusalem deplorantis, quae captivitas non tantum ad illam civitatem, quantum ad animamque sepe civitas scribitur referenda est. Asaphi significat synagogā, est ergo totus iste psalmus in lamentatione positus, qui futura temporis velut praeterita deplorat, deplorat vero Anthiochi persecutionem tempore Machabeorum factam, tunc futurā, sed in spiritu prophetico quasi praeteritam propter certitudinem evenit, & est iste secundus psalmus, de lamentatione ubi precatur Asaph studio pietatis Christum subvenire suae genti pro duritia sua graviter affligenda. Glosa. Et agitur hic de captivitate facta per Babylonios, vel potius de vastatione quem tempore Machabeorum Anthiochus epyphanes fecit, qui in templo ydola posuit, & legem polluit, populumque vastavit, sed civitatem vel templum non evertit, per quae figuratur persecutio ecclesiae inter manus gentium laborantis, sed non deficientis, quae in quibusdam deficientibus polluta est. Et est sensus, psalmus iste attribuitur Asaph, id est fidei synagogae quae hic loquitur, in quo monemur bonis proximorum letari, & calamitatibus affligi. Et dividitur in tres partes, in prima conqueritur & narrat quanta Hierusalem pertulit temporibus Anthiochi, per quem tamen omnia non fuerunt destructa, in quo figuratur persecutio ecclesiae. In secunda deprecatur pro parte sua contra inimicos, ibi. Visquequo domine. In tertia in exaltatione concludit lamentationē, ibi. Nos autem Asaph ergo condolens suae genti ipsius mala deo exponit, dicens.

Deus, venerunt gentes in hereditatem tuam, polluerunt & templum sanctum tuum, posuerunt Hierusalem in pomorum & custodiam.

Cassiodorus. Propheta enim ventura praenudans in spiritu, clamabat dicens, (Deus venerunt gentes in hereditatem tuam) tanquam iam muros irrumperent & formidatā captivitas introiret. Gens enim dicta est quod vno sit genere procreata. Glosa.

Lyra. Exponit & intelligit hunc psalmum de destructione civitatis & templi facta per Nabuchodonosor regem Babylonis, ut habetur iij. Reg. ultimo. Et de reparatione per Cyrum regem Persarum, qui dedit licentiam reedificandi templum, i. Esdr. i.

Divisio

Alia litera
eoinquinava
rūt.
Alia litera
custodiam.
Hebrai. in
aceruis lapidum

Psalmus. lxxviii. fcccxxiii

Non autem hoc dicit deo quasi nescienti a quo ipse scit quicquid scit, sed loquitur cum eo pietatis affectu. Augustinus. Venerunt inquit praeteritum ponens pro futuro. Nondum enim erat templum. Et narrat quasi praeterita quae in spiritu videtur futura, & quae ante eviderunt sunt impleta. (In hereditatem tuam. Cassiodorus. Glosa. In Hierusalem scilicet ubi erat dei hereditas in sanctis hominibus constituta, tuam autem dicit, ut excitaret animū iudicis, cuius res agitur contra adversarios fructuosos. (Polluerunt templum sanctum tuum.) Idem in quo gentes simulachra nephanda praesumptione posuerunt, ubi colebatur verus deus immundus adoraret ut spiritus. (Posuerunt Hierusalem in pomorum custodiam.) Lyra. Id est in aceruum lapidum, aethodes enim pomorum faciunt magnum aceruum lapidum, ut desuper ascenderes viderent per totum pomerium. Cassiodorus. Glosa. Vel custodiaria pomorum dicuntur tugiaria quae fiunt in ortis de frondibus & folijs ad depellendam solis iniuriam, & ad depellendam futum improbas manus, quae collectis pomis tanquam in utilia deferunt, & deferunt vnde Ysayas. Relinquetur inquit filia Syon ymbraculum in vinea, & sicut tugiaria in cucumerario. Glosa. Deinde post sacrilegium homicida, addit dicens.

2
Alia litera
mortalia

Posuerunt morticina servorum tuorum, & volatilibus coeli, & carnem sanctorum tuorum bestibus terrae.

(Posuerunt inquit morticina.) Cassiodorus. Glosa. Id est cadauera servorum tuorum, qui noluerunt immundis viti, (Escas volatilibus coeli.) Idem. Quasi dicat. Non modo in viuentes sequeuntur, sed etiam cadauera insepulta relinquunt. Sicut enim sepelire pietatis est officium ita volatilibus coeli relinquere magnae crudelitatis est exemplum, dicendo autem servorum tuorum martyres significat, qui in illa captivitate copiosa persecutione floruerunt. (Posuerunt etiam carnes sanctorum tuorum bestibus terrae.) Cassiodorus. Quasi non sufficeret mortuos volatilibus tradere, nisi & feras permitteret eorum corpora laniare.

Effunderunt sanguinem eorum tanquam aquam in circuitu Hierusalem & non erat qui sepeliret.

Cassiodorus. Glosa. Exaggerat ut iudicem moneat (Effunderunt inquit sanguinem eorum tanquam aquam. Idem. Glosa. Id est abundanter & vilitate, quasi ita liceret sanguinem effundere sicut aquam. & hoc fecerunt non tantum intra muros, sed etiam in circuitu Hierusalem cum extra inveniuntur occidendi. (Et non erat qui sepeliret.) Cassiodorus. In quo nephandissimam copiam scelerate caedis ostendit, ut non solum intra urbem, verum etiam circa muros civitatis tantum provenisset exitium quantum officium sepulturae nullus implere voluisset, dum pat conditio cunctos involueret, tam circa muros, quā in corde civitatis, Hieronymus. Hec quidem ante Christi adventum in Hierusalem acta sunt, sed passionem infantium figurant ubi & carnes eorum bestibus & volucribus expositae sunt id est persecutoribus, & tanta sanguinis multitudo effusa est, ut vix omnium posset corpuscula sepeliri.

Facti sumus opprobrium & vicinis nostris, & subfannatio & illusio his qui in circuitu nostro sunt.

(Facti sumus inquit opprobrium vicinis nostris.) Cassiodorus. Glosa. Gloria namque Hierusalem toto orbe mirabilis, versa est in opprobrium, vicinis quod gravius est quā si remotis, quia hi sunt assidui tunc vero contemptui sunt habiti quando eos captivitati traditos videbant, quibus pridem tot regna cessasse cognoverant, vel martyres hoc dicit. Facti sumus opprobrium vicinis nostris, hijs scilicet qui vicini & propinqui erant affectione volentes converti. Hieronymus. Opprobrium etiam sunt sancti, hijs qui prius fratres fuerant qui meliores factos odij stimulo persequuntur. (Subfannatio & illusio his qui in circuitu nostro sunt. Lyra. Subfannatio est modus derisionis dictus a rugatione nasi. Hugo cardinalis. Nota autem differentiam ruto pro quia opprobrium, est conuicium quod inferitur audenti, non audienti neque videnti, subfannatio autem fit praesenti non videnti sed audienti, & fit proprie cum ruga nisi illusio vero inferitur praesenti, videnti, & audienti. Cassiodorus. Glosa. Ante repetita diversitate congeminat, ut illud quod dixerat opprobrium clarius monstraretur.

Subfannatio
quid dicitur
ruto pro
brius & sub
fannatio.

Visquero domine irasceris in finem, & accendetur velut ignis zelus tuus.

Glosa. Hugo car. Secundā pars in qua deprecatur pro parte sua contra inimicos & insultantes vicinos, quasi dicat illi ita sequeuntur in nos, sed o domine. (Visquero irasceris) nobis in finem (tanquam diceret, noli irasci usque in finem). Lyra. Tenendo scilicet populum tuum in afflictione & captivitate, tam continue & prolixae. Glosa. Iam ergo praecatur qui supra deplorabat & orat, quod futurum scit, ne scilicet illa vastatio perseveret, sed temperet correctionem, sequitur. (Et zelus tuus) visquero scilicet accendetur velut ignis. Lyra. Ita quod non extingatur, vel non mitigetur. Augustinus. Glosa. Ira autem & zelus non sunt perturbationes eius qui cum tranquillitate indicat. Sed nomine ite vindicta iniquitatis accipitur, quādo pro commissio nostro punit. Nomine vero zeli exactio castitatis intelligitur, ne scilicet anima legem dei sui contempnat & a deo suo fornicando dispareat, zelus qui ipse dei verejardet velut ignis, tādū enim ardet do quid per lum & iram ligna, id est vitia incinerentur.

Effunde iram tuam in gentes quae te non noverunt, & in regna quae nomen tuum non inuocaverunt.

Cassiodorus. Glosa. (Effunde inquit iram tuā) id est super adversarios Iudeorum indignationē tuam abundanter emitte, ut sicut illi nos comprimunt, ita tuis virtutibus obruantur. Lyra. Iram autem dicit, id est effectum iustitiae per vindictam. (Ingentes quae te non noverunt.) Glosa. Nec scire voluerunt, nec timere, & quae non fidem sequuntur, sed ydola colunt. Hug. Hoc tamē dicit non libidine videlicet, sed amore iustitiae, vel hoc dicit providendo quae futura erant. Cassi. Vel cū dicit quae te non noverunt

zij

Psalmus.

Ixxviii.

culpas mitigat iudiciorum, quoniam & si multi de-
liquērāt, erat tamen inter eos qui dominicis iussio-
nibus seruiebant. Sequitur. (Et regna quae nomē
tuum non inuocauerunt.) Cassiodorus. Prius di-
cit gentes, postea regna, prius enim populis im-
precatus, deinde ipsi regnis quae talia fieri cru-
deliter imperabant (quae nomen tuum inquit non
inuocauerunt) Glos. Sed demonia vel quam libet
aliam creaturam non creatorem. Dico, non inuo-
cauerunt, sed insuper oppugnaverunt.

Quia comederunt Iacob, & locum
eius desolauerunt.

Cassiodorus. Quia comederunt inquit, id est come-
di fecerunt (seu itam in hoc impiā gentis osten-
dens) dum cadauera mortuorum ferarū comestio-
nibus exponebant (Comederunt inquam Iacob).
Idem. Hugo cardinalis. Id est populum iudeorum
qui fuit ex Iacob. Lyra. Quem dicunt comedis-
se, eo quod bona eius diripuerunt, & populum in
magna parte occiderunt & captiuauerunt sicut ty-
rannus dicitur comedere subditos suos. Cassio-
dorus. Pro gente autem quae peccauerat patriarchae
nomen obiectum est, & recordatio sanctissimi viri
populi delicta mitigat. (Et locum eius desolau-
erunt. Cassiodorus. Glosa. Cum pulcherrimam ci-
uitatem ciuium suorum habitatione nudauerunt.
Hugo cardinalis. consequenter petita vindicta de
inimicis orat pro se & pro populo suo, dicens.

Ne memineris iniquitatum nostrarum
antiquarum, cito anticipent nos mise-
ricordiae tuae, quia pauperes facti
sumus nimis.

Glosa. quasi dicat. Ita ut dictum est fac in gentes
quae te non nouerunt. (Sed ne memineris iniqui-
tatum nostrarum antiquarum.) Lyra. Id est ab an-
tiquo a patribus nostris inceptarum. P. cātor. Vel
a iuuentute commissarū, vel a primo parente con-
tractarum. Cassiodorus. Confessione itaque delictorū
propitius sibi reddit iudicem, ut qui se per
iustitiam vindicare non poterat, per supplicatio-
nes necessarias expiaret. Augustinus. Vnde non
solum ait iniquitatum praeteritarum quae possent
esse etiam recetiores (sed antiquarum) hoc est a pa-
rentibus venientium. Hugo cardinalis. Vel anti-
que dicitur propter consuetudinem, vel propter
antiquorum exempla & imitationem. Augustinus.
Talibus namque iniquitatibus damnatio non cor-
rectio debetur, & propterea (Cito anticipent nos
misericordiae tuae. Augustinus. Cassiodorus. Glos.
Ante, scilicet iudicium, qui enim iudicium formi-
dat recte se anticipari eius misericordia desiderat,
quia nisi indulgentia praueuerit peccatorem in
iudicio non absoluet errantem. Lyra. Vnde huius
anticipationis causam subdit, dicens. (Quia paupe-
res facti sumus nimis.) Cassiodorus. Paupertas est
enim in nobis honorum, & non habemus quid
offere iustitiae si nos incipiat vigor aequitatis in-
quirere, & propterea addidit, nimis nequis se pu-
tare de probitate actuum suorum debere presu-
mere, cum se bonis meritis nimis pauperem esse
cognosceret. Glosa. Dico igitur ne memineris ini-
quitatum, sed,

Adiua nos deus salutaris noster, & p-
pter gloriā & nominis tui domine li-
bera nos,

Augustinus. Glos. per hoc quod dicit adiua nos
deus, nec ingratus est gratiae, nec tollit liberum ar-
bitrium, qui enim adiuvatur, etiam per seipsum ali-
quid agit. (Adiua nos) dico tu (Deus salutaris no-
ster.) Glosa. Nos vero infirmi sumus, tu vero salu-
taris qui necessarius infirmitati nostrae, Cassio-
dorus. Vnde bene infirmitatem suam intellexit, qui
saluatorem medicum totis viribus inuocauit, vtili-
ter autem subdit. (Et propter gloriā nominis tui
domine libera nos.) Idem. Glosa. Non quidem
propter meritum nostrum, sed ut erepti, tuo nomi-
ni honorem reddamus. Christus enim ideo salua-
tor dicitur, quia in se sperantes saluat, & imminen-
tes poenas peccatorum commutat in premia. Au-
gustinus. Qui ergo gloriatur, non in seipso, sed in
domino gloriatur, sequitur.

Et propitius esto peccatis nostris p-
pter nomen tuum, ne forte dicant in
gentibus ubi est deus eorum.

Cassiodorus. Qui enim de propriis viribus desperat
necessarie ad auxilium omnipotentis iudicis cu-
rit, & quod actibus propriis confiteri non potest
pietate sancti nominis tribuatur. Augustinus. Et
propitius inquit esto peccatis nostris, sine quibus
in hac vita non sumus, quoniam non iustificabi-
mur in conspectu tuo omnis viuens, peccatum au-
tem iniquitas est, & si iniquitates obseruaueris
quis sustinebit? (Propitius inquam esto propter no-
men tuum.) Hugo cardinalis. Lyra. Id est propter
tuam bonitatem, non propter nos, aut nostram in-
iustitiam. Cassiodorus. Causam autem cur hoc petat
reddi dicens. Ne forte dicant in gentibus. Augu-
stinus. Cassiodorus. Glosa. Ne scilicet illud visita-
tū dicatur a perfidis, ubi est deus eorum. Putatur enim
ab eis aut praesens non esse aut non posse defen-
dere, nec eis esse propitium quae est insultatio no-
ferenda. Sequitur.

Et innotescat in nationibus coram
oculis nostris, ultio sanguinis seruo-
rum tuorum qui effusus est.

Cassiodorus. (Et innotescat inquit in nationibus)
hic subaudiendum est vindicta, quam solet domi-
nus de perfidis facere quando eos cogit desideria
praua dampnare. Glosa. Ut scilicet videamus con-
uersos quimodo persequitur, vel sume vindictam
de malis qui fuderunt sanguinem. Augustinus. Glo.
Non tamen hoc dicit optando, sed prophetando
iustus enim non delectatur de poena inimici quia
eum non odit, sed de diuina iustitia quia deum di-
ligit, contra vero iniustus facit. Cassiodorus. Quod,
autem dicit coram oculis nostris celeritatem pos-
tulat ultionis, ut scilicet videat fieri quod aliquā-
do nouerat posse concedi innotescat dico. (Ultio
sanguinis seruorum tuorum qui effusus est.) Hie-
ronymus. In quo iudicium inuocat quo sanguis
martyrum exquiratur a domino, qui in apocalyp-
si ait. Qui escite modicum donec impleatur me-
ritus seruorum vestrorum.

9
Alia littera
honorum.

10

11
Alia littera
vindicta &
alia vindicta
sanguinem
seruorum tuo-
rum.

Psalmus. Ixxviii. fccxxviii

Inrocat in conspectu tuo gemitus com-
peditum.

Hieronymus. Qui te per longas lachrymas requi-
rentes absolui, & tecum esse desiderant. Augustinus
Glosa. Tales namque compediti dicuntur corrup-
tibilitate carnis, quae aggrauat animam per quam
preuallet aliquando periculator. Hos autem compe-
des non sentiunt, nisi illi qui ingemiscunt graua-
ti, a quibus cupiebat dissolui apostolus & esse cum
Christo, vel compedes sunt precepta dei quibus col-
ligantur sancti quae patienter sustentata in ornamen-
ta vertuntur, unde dicitur in iuce pedem tuum in
compedes eius. Cassiodorus. Vel ad litteram dehis
hoc dicit quos gentiles. vixerunt qui cum gemitu
ti orant, ut ecclesia in fratribus non deficiat, & se
eos poena consumat. Glosa. Deinde quid gemitu
compeditorum perat ostendit, dicens.

Secundum magnitudinem brachii tui pos-
side filios mortificatorum.

(Secundum magnitudinem brachii tui. Glosa. Id
est potentiae tuae (poside filios mortificatorum)
Hieronymus. Eos scilicet qui per martyrium exem-
pla currentes crucifixerunt se vicis & concupi-
scentijs. Cassiodorus. Vel eos qui pro eius religio-
ne morte puniti sunt. Augustinus. Glosa. Hic enim
sunt filij qui accensi sunt exemplo non territi, se-
quitur.

Et redde vicinis nostris sepultum in
sinu eorum improprium ipsorum quod
exprobrauerunt tibi domine.

Glosa. Hac dicens non mala optat, sed iusta pre-
nuntiat, & futura prophetat. Cassiodorus. Non
enim contra illos sed pro illis rogat ecclesia, nam
afflictio corporum salutem tribuit animarum. Et
redde inquit vicinis nostris. Cassiodorus. Id est
finitimis, de quibus supra ait, facti sumus oppro-
brium vicinis nostris, redde inquam illis septuplum.
Hieronymus. Ut non scilicet iudicii poena dam-
nenur, sed in hoc saeculo septuplum compositio-
nem poenitendo dissoluam. Cassiodorus. Vel se-
ptuplum hic perfectionem significat muneris coe-
lestis, quod accipimus quando spiritus sancti illu-
minatione complemur. Quae autem ad conuersionem
eorum non est dubium pertinere, redde dico in fi-
nu eorum. Cassiodorus. Glosa. Id est in secreto ani-
morum ubi sit gloriosa conuersio. Hieronymus.
Per sinum namque pectus hominis intelligitur, in
quo anima saepe requiescit, hoc inquam redde. (Im-
proprium scilicet ipsorum quod exprobrauerunt
tibi domine. Cassiodorus. Ut qui fecerunt iniurias
dicant laudes. Qui fuerunt increduli, sint deuoti.
qui superbi, fiant humiles. Tunc enim domini
gloriose vindicta agnoscitur, quando maledico-
rum ore laudatur.

Nos autem populus tuus et oues pas-
cuarum tuarum, confitebimur tibi in saeculum

Glosa. Hugo cardinalis. Tertia pars ubi extexulta-
tua conclusio, non victorum sed patientium qua-
si dicat. Illi ita nos autem quos illi putabant se per-
dere qui sumus populus tuus fide. Hugo cardina-

Quem tibi peculiarem elegisti, & proprio sangui-
ne redemisti, & oues pascae tue. Glosa. Id est do-
ctrina tua pascis. Hugo cardinalis. Vel quia eos cor-
pore tuo pascis. Hieronymus. Vel propter innoce-
tiam oues vocantur, Vel quia Christum pastorem
habent. Cassiodorus. Et reuera oues sunt, qui ei
gloriam confiteres in fidei firmitate manserunt, oues dei
(Confitebimur tibi in saeculum). Augustinus. Glo-
sa. Id est usque in finem saeculi, quia usque tunc dura-
bit, nec delebitur ecclesia ut ipsi putabant. Hugo
cardinalis. Confitebimur inquam tibi confessio-
ne laudis in saeculum, id est sepe, unde subditur.

In generationem et generationem, an-
nunciabimus laudem tuam.

(In generationem inquit & generationem). Lyra
Id est in generationibus sibi succedentibus. Hie-
ronymus. Hoc est a prophetis usque in euangelia.
Hugo cardinalis. Et tam illis qui sunt praefetes,
quā illis qui sunt futuri. Cassiodorus. Vel in genera-
tione ista, hoc est in ecclesia & generatione id est
in celesti patria cum omnibus beatis eterniter an-
nunciabimus laudem tuam. Cassiodorus. Glosa.
Non pro aliorum instructione, quia ibi nullus erit
indoctus, sed ut honorem debitum reddentes pre-
coniorum suauitate pascamur.

Psalmus. lxxix.

Lyra. Exponit totum
istum psalmum de chris-
to post Cassiodorum
& alios doctores catho-
licos, & improbat quan-
dam expositionem.
Ra. fa.

Titulus.
In finem pro his
qui immutabuntur
psalmus pro Asaph
is testimonium Asaph

Hieronymus. Vocem continet prophetae de prece-
tis narrantis magnalia dei. Cassiodorus. Glosa.
Et agit de primo aduentu christi, & de vniuersa, id
est ecclesie dilatatione, finis enim legis christus
est. Asaph autem interpretatur colligens. Et signi-
ficat christum & ecclesiam, a quo omnes in fide
collecti immutabuntur, id est de peioribus ad melio-
ra, & de vetustate ad nouitatem vitae. Augustinus.
Glosa. Ut iam non fuit generatio quae non dire-
xit cor suum, sed dirigens se ad christum pro Asa-
ph qui interpretatur dirigens, id est pro super-
bis conuertendis, quibus est testimonium recte fi-
dei. Cassiodorus. Cantatur ergo iste psalmus, de
aduentu viri agricultoris & vinea domini, ut iam non
obscuris, sed manifestis precibus eius postuletur
aduentus, qui psalmus eiusdem rei, secundus esse
dignoscitur. Hugo cardinalis. Est ergo intentio
prophetae monere nos ut in melius commutemur
& ad christum dirigamur. Et diuiditur in duas
partes. In prima parte deprecatur & petit primū
aduentum, per quem fit reparatio humani gene-
ris. In secunda parte agit de ecclesia sub typo vinee
ostendens quomodo incepra & perfecta sibi, (vi-
neam de aegypto). Glosa. Asaph ergo qui supra in
precedentibus psalmis pro peccatis synagoga tre-
pidus orabat, iam de illius conuersione praesumit
& commutatis in melius testimonium dat de ad-
uentu christi quem precatur, dicens. O tu deus.

z iij

Psalmus.

Lxxix.

Vi regis Israel intende
qui deducis velut ouem
Ioseph.

Qui regis iqua Israel) Glo-
sa, id est videtur te Cassi. Israel
enim vt sepe dictum est ite ptaf
vir mte videtur deus. Hiero. Il
le autem deo regit qui mte videtur eum Cassi. Na de
illos p piti regit, qui eum puro corde respiciunt, in-
tende iquit, hoc est supra nos lumetue pietatis i-
fude, vt a te sum clar, qui per nos sum tenebrosi
(Qui deducis ioseph) Lyra. Id est populum Israel
denominatum ioseph, eo qd ipsi saluati tempore
famis i egypto (velut oue) diligenter custodierunt eum si-
cut pastor gregem suum Cassi. Vel ioseph fidelis po-
puli dicit, qui sic i caulas dñi deducitur sicut oues
ad pascua congregantur, regitur itaqz qui Israel est
qua maior. Deducitur vero qui ioseph est, id est deu-
notus populus. Hiero. Vel illi ioseph dicit, qui trigri-
ta argenteis a discipulo vendit, paterna virtute ex
inferno eductus est cum grege iustorum, non illi cu-
ius typum in alio psalmo supra repulit. Sequitur.

Qui sedes super Cherubin manifesta
re, coram Ephraim, Benjamin &
Manasse.

Glosa. Qui sedes inquit super cherubim, id est su-
per illas sublimes potestates coelorum. Hierony.
Cassiodorus. Augustinus. Cherubim enim plenu-
do scientie interpretatur, in qua dominum insi-
dere manifestum est, sed quoniam adhuc in secre-
to sue maiestatis erat rogat, vt beneficio sancte in-
carnationis appareat dicēs. (Qui sedes super che-
rubim manifestare. Hieronymus. Id est huic mun-
do te videndum prebe. Cassiodorus. Orabat autē
vt in his virtutibus veniret, quas eum factum
esse nullatenus ambigeret propter quod ait. (Co-
ra Ephraim, Benjamin & Manasse. Augustinus.
Cassiodorus. Ephraim enim interpretatur fructifi-
catio (Benjamin) filius dextre (Manasse) vero ob-
litus seu oblitio, has autem virtutes inesse constat
domino saluatori. Qui fructificauit, quando ad tem-
pus corpore trucidato ad perpetua coelorum re-
gina surrexit. Filius vero dextre est, id est filius om-
nipotentis patrie, qui & oblitus dicitur, quando
iniuriarum suarum in cruce positus oblitus est pro
persequentibus orans. Hugo cardinalis. Vel per
istas tres tribus omnes iudeos voluit intelligi,
fors enim Benjamin erat in medullis, & alie duae
erant in terminis. Lyra. Vel hoc dicitur, quia istae
tres tribus figebant tentoria ad occidentalem pla-
gam tabernaculi, in parte vero occidentali taber-
naculi erat sanctum sanctorum, vbi erat propicia-
torium in quo dabatur diuina responsa. Glosa.
Deinde apertius repetit quod orauerat, dicens,

Exalta potentiam tuam et veni, vt sal-
uos facias nos.

Cassiodorus. Quanto enim nobis vtilem incarna-
tionem nouerat, tanto studiosius deprecatur, di-
cens, Exalta potentiam tuam, Lyra. Cui nullus po-
test resistere (& veni) Cassiodorus. Ad peccata sci-
licet humani generis abluenda. Hieronymus. Ex-
alta inquit potentiam tuam, quam aegyptiis ac fi-

liis Israel ostendisti, & veni vt saluos facias nos
vt sicut illos erasti de aegypto, ita nos saluos a po-
testate demonum. Augustinus. Glosa. Vel veni tu
ipse in carnem, Et excita potentiam tuam in resur-
rectione, vt crucifixus ex infirmitate resurgas in
virtutem. Hugo cardinalis. Et cum venerit.

Deus conuerte nos, & ostende faciem
tuam & salui erimus.

Augusti. Deus inquit conuerte nos, aduersus enim
sumus a te, & nisi tu conuerteris non conuertentur.
Hieronymus. Conuerte ergo nos, ad te cognoscen-
dum Lyra. Vel, de culpa ad gratiam, de luctu ad la-
etitiam. Cassiodorus. Quod facere non conuenit
nisi virtutum domino, qui solus potens est quae
vult vniuersa complere. (Et ostende faciem tuam) facies dei
Hieronymus. Id est filium tuum vt saluemur. Ly-
ra. Et loquitur de deo ad modum hominis, qui
quandiu tenet iram contra aliquem, auertit ab eo
faciem, sed quando placatus est, ostendit sibi fa-
ciem ilarem. Cassiodorus. Ostendit itaque faciem
suam pater manifestatione filij, in quo saluari su-
mus, vnde ait. Et salui erimus, in quo euidenter
significat dominum saluatorem, cuius reuera sumus
in carnatione saluati. Norandum tamen qd prius
dicit conuerte, postea, ostende, quia nulli ostendit
faciem suam nisi conuerso. Hugo cardinalis. Optat
autem aduentum Christi, non tantum vt veniat,
sed etiam vt cito veniat, vnde ait

Domine deus virtutum, quousqz
laceris super orationem serui tui.

Cassiodorus. Illo enim tempore propheta hoc di-
cebat, quo Christum venire postulabat, quod ad-
huc differabatur consilio dei, & ideo dicit. Domi-
ne deus virtutum, iuste enim deum virtutum vos
cans, qui solus praeualet de morte incredulitatis li-
berare. Hugo cardinalis. Glosa. Virtutum inquit
humanarum scilicet & coelestium, quibus nos so-
cij futuri sumus (quousqz) Lyra. Id est quādiu ira-
sceris super orationem serui tui, Cassiodorus. Ira-
tum enim eum propheta credebat, quoniam huma-
no generi subuenire tardabat. Lyra. Vnde putabat
dilationem esse signum irae suae. Hieronymus.
Non tamen irascitur deus si iustitiam petamus,
sed conscientia dilecti putat etiam ob orationem
irasci. Sequitur.

Cibabis nos pane lachrymarum, & po-
tum dabis nobis in lachrymis in men-
sura.

Cassiodorus. Postquam enim se differri posse prae-
sensserat enumerat quae interim mala populo pas-
sus erat. Lyra. Retinatur itaqz li, quousqz, vt sit
sensus quādiu. Cibabis nos pane lachrymarum,
id est permittes nos in captiuitate & afflictione vi-
uere. Cassiodorus. Panis enim lachrymarum est,
vita doloribus plena, in qua tamen domini mise-
ratione cibatur, quando cladibus erumnisque non
extinguimur, sed potius erudimur. Glosa. Non
enim sunt lachrymae illae ad peremptionem, sed
ad correctionem & perfectionem. Sequitur. (Et
potum dabis nobis in lachrymis in mensura. Cas-
siodorus. Prius dixit panem, nunc dicit & potum

Alia habet
hic virtutū
alia illumina

Tunc ostendit
faciem

Heb. exerce
tuum
Heb. sum
bis.

Heb. inle
chrymis tri-
pliciter.

Panis lachry-
marum.

Psalmus Lxxix. fo. cccxvi

Ista enim duo sunt quibz viuunt humanitas in quo
ostendit nulli tempus a lachrymis posse esse vacuū
quibus & ipsa refectio videbatur esse ploratio. In
mensura vero dicit, id est in distributo modulo.
Ostendit volens illud apostoli, qd de vltra vires
nostras tentari nos & vexari non permittit, sed fa-
cit cum tentatione etiam prouentum, vt possimus
sustinere. Hierony. vel cum dicit in mensura, hoc
indicat, vt in oratione in qua a peccatis absolui cu-
pimus, vel deū videre desideramus, victus tenuis
accipiat, Grego. in pa. ri. liij. Vel vt vnius cuius
qz mens, tantum praestando compactionis suae
bibat lachrymas, quantum se a deo meminit corru-
isse per culpas, Gio. Deinde exponit lachrymarum
causas dicens.

Posuit nos in contradictionem vici-
nis nostris, & inimici nostri subsana-
uerunt nos.

(Posuit nos inquit in contradictionem vicinis
nostris) Hugo card. iudeis scilicet & his qui contra
dicebant apostolis & eorum predicationi dicentes
de paulo. Nouorum demoniorum videatur esse annū-
ciator. Aug. Glo. Eū enim predicabat apostoli, cui con-
tradicebatur a iudeis, quia illi eū resurrexisse dice-
bant, quem isti mortuum & viderant & exaudie-
rāt. Et inimici nostri. Hiero. iudei scilicet & hereti-
ci qui in circuitu ecclesiae obstreperunt illamqz impu-
gnāt. Glo. Qui non solum contradixerunt, sed &
subsanauerunt nos, quasi colentes mortuum. Augu.
Diu enim dictum est ab eis, qui sunt isti colentes
mortuum ad arantes crucifixum. Glosa. Sed licet
santa sumus passuri, non tamen ideo minus opta-
mus eum, sed iterum oramus dicentes,

Deus virtutum, conuerte nos, et os-
tende faciem tuam, et salui erimus

Cassiodorus. Hunc autē versum repetit, quem iā
superius posuerat, quia desideratis mox est frequen-
ter repetere, quae magis precibus postulat adueni-
re. Ipsa est ergo facies, id est praesentia Christi per
quam salui facti sumus. Ipsa per quam mortis laqueos
euasimus. Ipsa denique quae & indignis & cōfiteri-
bus coelorum regna largitur. Hieronymus. Ostēde
igitur faciem tuam illi scilicet qui dixit. Qui vi-
det me, videt & patrem meum.

Vineam de Aegypto transtulisti, cie-
cisti gentes et plantasti eam.

Glosa. Hugo card. Secunda pars in qua
agit ecclesia sub typo vineae, ostendens quomodo
incepta & perfecta sit, vineam autem dicit eccle-
sia quae incepit a iudeis & perficitur in gentibus
Vna tū & eadē vinea, & si altera gēs det principiu
altera perfectionem. de huiusmodi ergo vineae
inceptione agens dicit (vineam). Cassiodorus. Id
est hebraeorum gentem quam positam in typo con-
stat ecclesiae, vnde fidelium nata est congregatio
populorum, quippe a vitibus dicta est. Vineam
inquam de Aegypto transtulisti. Idem. Hanc eni
ex aegypto deduxit domineus, magnis notisque
miraculis & expulsiis gentibus, id est amoreis, Ce-
theis, Hiebulisqz finitimis eorum, quā mirabilis
plauit agricola, vnde subditur. (Eieci i gentes &

plantaui eā. Hiero. Et licet synagogam figurauerit
ad ecclesiam, tamen referenda sunt quae a tenebris
saeculi ad coelestem dignitatem, eiectionis virtutum
gentibus fide fauente translata est. Cassiodorus.
Vinea nāqz ecclesiae pulcherrime comparatur. Quo-
niam sicut illa inter folia caduca necessarios infert
fructus, sic & ista inter vmbas turbatiles peccan-
tium ornatur fruge sanctorum qui saeculi huius af-
flictionem tāquā torcularibus pressi sapore norūt
emanare dulcissimū, siue quia flos plus proficit
& potata multiplicatur, Sed qualiter haec vinea
creuerit sequitur.

Dixit itineris fuisti in conspectu eius
et plantasti radices eius. Et imple-
uit terram.

Lyra. Hugo cardina. Dum inquit itineris fuisti in
respectu eius. Ad litteram in columna nubis per
diem. Et columna ignis per noctem vt dux esses
itineris vtroqz tempore. Cassiodorus. Glosa. Vel
dux itineris Christus est, qui viam ecclesiae fecit
dum eius conspectibus apparere dignatus est. hic
ronymus, cui & mandata, per quae graderetur lar-
gitus est. Et plantasti radices eius. Hugo cardinalis
Lyra. Cassiodorus. Id est Moysem Aaron Iosue &
prophetas qui in cultu & fide dei erāt radicari, &
coelestis regis operatione plantati. Hieronymus.
Vel radices sunt ecclesiae doctores p quos in omnē
terram euangeliorum sonus exiuit. (Et impleuit ter-
ram.) Hugo cardinalis. Lyra. Promissiois scilicet
per multiplicationem prolis, vel vniuersam terrā
per verbum predicationis, sequitur

Operuit montes vmbra eius, et arbu-
sta eius cedros dei.

Augustinus. Cassiodorus. In quo altitudo,
& latitudo huius vineae sufficere exponitur cum
dicitur. Operuit montes vmbra eius. Montes enim
isti sunt prophetae, quos operuit vmbra eius, quia
obscure locuti sunt in figuris dum figura nuncia-
uerūt. (Et arbuta eius cedros dei) Cassiodorus. Quia
cedros dixit, bene arbuta posuit, vites enim quā-
do in arbores ascendunt arbuta nominantur. Cū
autem dicit cedros dei non superbos, sed martires
voluit intelligi, qui in ecclesia christi inter altissi-
ma sunt cacumina constituti, quos ecclesia prote-
git quoniam in eius esse gremio comprobatur. Au-
gustinus. Vel cedri etiam sunt superbi & altitudi-
nes mundi, qui significantur euertendi per eccle-
siam scilicet & predicationes.

Et vscqz ad flumen propagines eius.

Glosa. Hugo card. hoc ad litterā dei iudeis intelli-
gitur quorum processio protēdebatur vscqz ad ma-
re mediterraneum quod est ibi vicinum, & vscqz ad
flumen iordanis, Lyra. Hugo cardinalis. Vel vscqz
ad flumen Euphratem, quia iudei subiugauerunt
sibi Moabitas & Amōnitas. Cassio. Vel palmites
sunt discipuli quibz in euāgelio dictū est. Ego sū
vitis vera, & vos palmites. Per mare vero cuncta
rū gentiū vult intelligi sanctissimam credulitatē
Propagines autem ei? filios regenerationis dicit
quia a flumine iordanis manarunt, vbi dominus

Alia li. viā
fecit in cō-
spectu eius,

Ecclesie ra-
dices.

He. ramis
eius cedri
dei

Montes

Alia li. extē
disti palmi
tes eius.

Psalmus. lxxix

In exemplum nostre salutis baptisari dignatus est. Et ideo dicit, extendisti quoniam ab hierosolymis hęc vinea per apostolorum predicationem in cūctas mundi regiones extensa est. Cassiodo. Istius autem vineę quę a iudaico populo duxit originē mutatur cui fuerit euerſa munitio hoc est. domini subtrahēta defensio, dicens.

VT quid deduxisti maceriam ei & vīdemiant eam omnes qui prętergre diuntur & viam.

(Vt quid inquit deduxisti maceriā eius. Lyra. Id est angelorum custodiam. Glosa. Vel munitiōe. Cassiodo. Est enim maceria defolis lapidibus cōstructa custodia quę solet vineas defenſabiliter cit cūre. Hiero. Tunc autem mutio synagoge depōſita est cum ei cęcitas contingit donec plenitudo gentium subintravit. Augustinus. Glosa. Destructa est etiam hęc maceria quia superba fuit aduersus plantatorem & seruos occidit ad se millos & trādem filium heredem. Et ideo inuenerunt eam gētem destructam delenerunt. Et vindemiant eam. Cassiodo. Id est deripiunt atq; conculcant. Vindemia enim dicitur quādo vva vici demitur. Oēs qui prętergrediuntur viā, gentes scilicet quę viā, id est Christum dominum tranſeunt in idolorum sacrificijs iugiter permanebant. Quod etiam Esai as orādixeat dicens. Destruam maceriam eius, & erit in direptionem.

EXterminauit eā aper de sylua, et singularis ferus depastus est eam.

Cassio. Glo. Exterminauit eā inquit, hoc est extra terminos atq; patriā suā ubiq; dispersit ap veniēs de sylua. Lyra. Id est Nabuchodonosor, qui sic nominatur eo qđ diu habitauit inter feras. Cassi odoros. vel vespasianus qui illis exstitit fortis & se tuus. Per hoc autem nomen significatur eū iudæis fuisse contrarium, qui hoc animal inter cetera habere videbantur immundum. Et singularis ferus depastus est eam. Lyra. Id est Anthiocus, qui fuit valde singularis superbia, quasi haberet terram ad nauigandum & mare ad ambulandum. Cassiodo vel titus vespasiani filius) qui reliquias belli tāta populatione contriuit vt gentem & ciuitatē quasi herbarum pabula consumeret. Hiero. Idē. Vel spiritaliter in apro & singulari fero, diabolum intel ligit qui de sylua gentilium egressus plebē iudai cam exterminauit propter incredulitatem suam. Glosa. Sic itaq; vastata est vinea, sed vt reliquię sal uę fiant. O.

DEus virtutum conuerrere & respice de coelo et vide, et visitauit vineam istā

Cassiodo. Petitenim propheta vt omnipotens agricola visitet vineam dissipatam quam plantare dignatus est, & vt supplices suos serenius aspiciat & periclitantibus subueniat. (Deus inquit virtutum conuerrere. Glosa. Ab ira scilicet ad misericordiam. Lyra. Per condensationem bonitatis tuę. Respice de coelo misericordię intuitu & vide. Lyra. Oculo tuę clementię. Cassiodorus. Glosa. Quibus scilicet fructibus laboret humanitas quibus peccatis ad inferna rapiatur (& visitata) Lyr. In

propria persona vinea istā. Cassiodo. Per aduētiā sanctę incarnationis tuę, & pręsente cultore suo vinea plantata proficiat sine quo nec fructus habere poterat, nec proficiam habere culturam

ET perfice & eam quam plantauit dextera tua, et super filium quem confirmaſti tibi.

Augustinus. Glosa. Et perfice eam non aliam institue sed hanc perfice. In hac enim est ipsū semē Abrahę, in quo benedicuntur omnes gentes, ibi est radix quę portat oleastrum. Quam plantauit dextera tua. Hieronymus. Id est filius tuus iua re surrectione fundauit (&) Lyra. Subaudi respice super filium. Cassiodorus. Virginis scilicet quem cōfirmasti tibi. Hieronymus. Quando deuicta morte eum ad tuā dexterā collocasti. Cassi. Vel cū dixisti hic est filius meus dilectus in quo mihi bene com placuit. Hugo car. Vt autem eam ita perficias

Incensa igni et suffosa & ab increpatione vultus tui peribunt.

Hugo card. Inſeña inquit igni, id est peccata p uenientia ex cupiditate male accedente. Et suffosa id est peccata prouenientia ex timore male humiliante. Augusti. Glosa. Per hęc enim duo, intel liguntur omnia peccata quę fiūt, vel propter amo rem seu cupiditatem vel propter timorem. Incensa nāq; dicitur quę facit amens, cupiditas suffosa vero quę timor male iacens, amens enim vt bene ti bi sit, times vero ne male tibi sit. Cassio. Glosa. Vel incensa dicuntur mala, quę igne cupiditatis siue colore superbię fiunt, suffosa vero sunt ocul ta mala quę alijs insidiosē parantur. Hęc autem omnia, ab increpatione vultus tui peribunt. (cas siodo. Dum dicitur illis. Ite maledicti in ignem æternū. Glo. Vel peribunt ab increpatione vultus tui, id est filij tui qui peccata delet. Glo. Vt autē hęc omnia iam impleantur.

Fiat manus tua super virū dextere tuę et super filium hominis quem confirmaſti tibi.

Cassiodo. Glo. Grande ergo sacramētum hic notatur. Et magnum munus dei ostēditur, quia tam diu salus israel dubitari potuit donec christus venit sed tūc cōpleta est pmissio, nec ultra discedit ab eo ecclesia spōso coniūcta, dicit ergo. Fiat manus tua super virū dextere tuę, in quo operatio nē sanctę incarnationis exposcit, vt operatio sancta ad effectū promissā perducatur. Hugo car. Fiat inquit odomine pater (manus tua) id est manifestetur potētia (sup virū dextere tuę. Cassiodorus. Id est super filiū qui dextera patris est sibi similis & dextera pater coequalis, pro cuius pleniori expressione subdit tris Et sup filiū hominis. Lyra. Et pro id est tāquam expositiū pręcedentis. Hugo card. Filius enim hominis filius est virginis (quem cōfirmasti tibi) Cassio. Dū dicit, hic est filius meus dilectus vt iā supra exposuit est. Glo. Sicut igitur orauit ita fac.

ET non discedimus a te viuificabis nos & nomen tuum inuocabimus.

Alia li. in nomine tuo vocabimur

Psalmus

lxxix. fo. cxxvii

Hug. car. Et cū hoc feceris (nō discedimus a te. i. nō discedemus a te cūtes post ydola vel cęrimonia. Cassi. Quē ei semel mēte cōcepim⁹, cordis oculis iugiter intuemur. Quę autē sit veritas ab ipso nō discedere cōsequēter exponitur cō dicitur (viuificabis nos.) Cassio. Quādo peccatorū morte depōſita, ex aqua & spiritu sancto renascimur. Aug. vel viuificabis nos vt tecū non terrena amemus in quibus prius mortui eramus. Hierony. Si enim tibi fide adheremus, tunc pane illo vitę quē de coelo misisti reficimur. (Et nomen tuum inuocabimus. Idem. Ipsum scilicet cui dedisti nomen super omne nomen. Cassiodo. Vel inuocabim⁹ nomen tuum in oratione dominica dicentes. Pater noster qui es in celis sanctificetur nomen tuum. Hugo card. Et quia a nobis non est vt tibi adhęreamus propterea.

Domine deus virtutū & conuerrere nos & ostende faciem tuam et saluū erimus.

Cassio. Glo. Magna profecto suauitas huius versiculi, qui tertio repetitur i quo & sub tāta breuitate terīgula toti⁹ religiōis exponitur. Primū est ei, vt nos deus cōuertat. Dein vt ostendat faciē suam tertio vt saluos efficiat. Nō ei atēquā cōuertat ostēdit faciē suam, nec saluat nisi nos prius lumine suę pietatis inplexerit quāpropter versus, iste mēte cōdendus est, quia per ipsum sub breuitate petimus quicquid nobis expedire monstratur.

Psalmus. lxxx.

Titulus
In finem & pro torcularibus, quita sabati. Psalmus ipsi A

Lyra. Psalmus iste cantabatur in festo tubarū quod incipiebat prima die septembris, quō tempore in terra pmissionis quę est calida cōpleta sunt vindemiae agebat ergo gratias p collectione fructuū & of ferebant libamina deui no expressio de torcularibus cantantes hunc psalmum.

Cassiodorus. In finem dominū Christum significat (pro torcularibus ecclesiam (Asaph) congregationē (Quita sabati baptisatos nā qui ta dei ex aquis deusani mantia fecit in quo baptisimus figuratur. Augustinus Glosa illa nāq; die creauit animalia, pisces & aues. Loquitur ergo psalmus baptizatus ex quibus alij oleum vinum aues, id est spirituales, alij amurga, acinū, pisces id est terreni & carnales, cassiodo. Hic ergo admonet ppheta fideles, vt post baptismum multimodis vocibus deum magnificent, Et ne quisquā ydola, sed solū deū adoret. Et vt cōtemptis infimis ad celestia eleuentur. Et diuiditur in tres partes. In prima monet bonos, qui significantur per aues vinum & oleum, & exultantes sub temporalī pressura tendant in finem Christi. In secunda parte ipse dominus malos qui significantur per pisces, acinū & amurcam, reuocat ab ydolorum cultura, Et pariter contemptum eorum & pręsētem poenam commemorat, ibi. Audi populus. Hugo car. Loquētis ergo ad oleum & vinum & aues, id est ad bonos Christianos, dicit,

Xultate & deo adiutori nostro iubilate deo Iacob.

Cassiod. Asaph em̄ iste quē sepe diximus significare si nagogā populos cōmonet fideles vt non delinant cum summa lætitia laudes deo dicere, qui eos a seuis periculis dignatus est eripere. Glosa. Et quasi dicat. Alij exultat decepto ri suo mūdo, vel fictitio suo deo qui delusor est & deserto, vos vero (Exultate deo adiutori nostro) Qui. s. vos de tenebris ægypti liberauit, iubilate deo iacob (Cassio. Iubilate dicitur est a iuuādo, i. de lectando. Aug. Et em̄ ex abūdātia gaudiorū quia verba non sufficiūt in iubilatione solēt homines erūpere. Quod ergo nō potestis explicare verbis nō tñ propterea ab exultatione cessate (sed iubilate). Hugo car. i. cōfusū voce mēris iocunditatē significat deo Iacob. Aug. Gl. Vos enī estis iacob mi nor. i. populus cui seruit maior. Cassiodo. Per Iacob nāq; ch. istianos significat, qui quinta sabba ti de sacra regeneratione nascūtur quibus anterior synagoga consenit, dum ab istos per gratiā trās latum est, quod illi constat ablatum.

Sumite & psalmum et date tympanum, psalterium iocundum cum cythara.

Augu. Glosa. Timpanū quod de corio fit ad carnem pertinet. Per psalmū vero intelligitur donū celeste quod a deo per gratiā largitur, dicit ergo sumite psalmum & date tympanum, i. accipite ipi ritualia & date carnalia. Cassiodorus. Commonet enim vt accipientes diuina verba domino dehea mus offerre terrena, quia tunc deo bene tympanum damus, dum elemosinas facimus, cum ieiunij corpus affligimus, cum vitia sæculi cum suo auctore nichilominus despiciamus. Glosa. Et ideo psalmo iungite tympanum, quia psalterium quod ponitur hic pro psalmo (iocundum est cum cythara) quę ponitur pro tympano. Cassiodo. psalteriū enim idem quod psalmus (& cythara) idem quod tympanū significat, vel per psalteriū prædicatio per cytharam vero carnis mortificatio designatur Augusti. Glosa. psalterium itaq; iocūdum est, sed cū cythara in quo admonemur vt verba dei & humani actus in vnam conueniant societate. Et vnū alteri corresponsdeat, hęc est enim pax Hierusalem hęc est ratio dati & accepti. Deinde subdit.

Buccinate & in neomenia tuba, in insi

Lyra. Buccinate iquid in neomenia tuba, i. i nouilunio. Dicitur enī neomenia a neos grecequē est nouum latine. In omnib⁹ nāq; nouilunij fa ciebat iudæi festum propter beneficium diuine gubernationis. Et in nouilunio mēsis septimi occurrebat festum tubarum quod apud eos erat val de solenne. Glosa. Et celebratur in memoriam ei⁹ qđ dominus ostēdit Abrahę arietem inter vepres herentem quē pro Isaac immolauit, & ideo dicit. (In neomenia tuba i signi die solēnitatis vestre) Hierony. Hugo cordina. Iudæi itaq; canebant tuba in pasca, penthecoste. Et scenophęgia quę erat

Psalmus. lxxx

apud eos præcipue solemnitates. Nos vero modo in ecclesia, licet omni tempore canere debeamus præcipue tamen, in resurrectione, in remissione, & in domus invocatione, hoc est cum resurgimus in christo. Cum remissionem accipimus. Cum domus peccatoris nostri innouata fuerit post ruinam. Glo. Ideo autem tuba canendum est.

Quia præceptum in israel est, & iudicium deo Iacob.

(Quia præceptum in israel est. Cassiod. In quo dicit causam quare debeant tuba canere. Rex enim ita præcipiebat. Israel autem populus electus dicitur fide videtur deus. Id est. Et Iacob pariter dicitur propter vtriusque plebem ex circumcisione venientem & præputio christus autem vtriusque fecit, nam & legem dedit. Et iudicium futurum suum potestatus innotuit. Augustinus. Glo. Et ideo hoc agite & id est quia iudicium est deo Iacob, id est quia in deum futurus est qui hoc præcipit, & unde præceptum inde & iudicium, quia qui in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Hieronymus. vel ipsius præceptum est atque iudicium, ut gratia saluemur & non ex nobis.

Testimonium in Ioseph posuit illud, & cum exiret de terra Aegypti, linguam quam non nouerat audiuit.

Glo. Testimonium inquit futuræ rei in Ioseph id est in populo iudeorum posuit illud præceptum scilicet. Cassiod. Vel Ioseph interpretatur augmen- tatio cuius nominis interpretatio testimonium est Hebrei populi qui de terra egypti multiplicati exiuit, quod & ad nostram generationem competet aptatur. Nam sicut ille per maris rubri vndas exiuit ægyptum, sic nos a vicijs carnalibus absoluti regenerante sancta vnda renascimur. Et sicut illud mare fuit rubrum, ita aqua baptismi quæ cum sanguine de latere christi profluxit rubra potest nunc cupari. Glo. Sed quando posuit hoc testimonium cum exiret per papirum de terra egypti, id est de tenebris ignorantie, tunc enim, linguam quam non nouerat audiuit. Cassiod. Hieronymus. Glo. Præcepta scilicet evangelica, quæ prius non nouerat, vel illud tempus significat cum apostoli spiritu sancto repleti linguis ignotis & varijs sunt locuti. Glo. Sed quid ex hoc auditu fuit sibi. Ecce.

Diuertit ab oneribus dorsum eius.

(Diuertit inquit ab oneribus dorsum eius.

Glo. Quibus exercebat eos Pharaon in luto & latere. Cassiod. Licet autem hoc ad literam dixi videatur de iudeis, quando in ægypto diuersis necessitatibus seruiebant modo ut lateres facerent, modo ut terram cophinis exhiberent tamen, de gentibus ad Christum conuersis convenientius applicamus a quorum dorso auertit deus onera peccatorum quando se foelici humilitate prosternunt sicut ipse dixit. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. (Manus eius inquit.) Glo. id est populi iudaici in cophino seruierunt Id est in vase quo terram portabant lateres, faci-

tes pharaoni. Lyra. Vel in instrumento facto ad exportandum feces de ciuitatibus ad quod cophel lebantur filij israel in ægypto. Cassiod. Cophinos enim dicimus per quos sordium purgamenta puricimus. ut loci puritas elucescat. Manus autem suas in eis tenent, qui peccatorum immundicijs occupantur. Augustinus. Glo. In terrenis scilicet operibus & lutosi quæ significantur per cophinos quibus sterora mandantur & terra portatur. Cassiod. Sed de hac seruitute liberamur a domino, quando scelera nostra sordibus expiatur. Glo. Deinde loquitur deus peccatori, quasi dicat. Ante in cophino seruiebas, sed.

In tribulatione inuocaui te & liberaui te exaudiui te in abscondito tempestatis & probaui te apud aquam contradictionis.

Hieronymus. Prophete & psalmi ideo obscuri sunt quoniam subito cum nescis persona mutatur. Huc vijs enim locut est propheta. Nunc subito inducitur persona dei loquens ad populum, & dicens. (In tribulatione). Lyra. Quia fuiti oppressus in ægypto duraverunt te inuocaui me) ut te liberarem & liberaui te in signis & prodigijs te educendo Exaudiui te in abscondito tempestatis. Id est quando tempestas uentebat super ægyptios (exaudiuit) saluando, quasi in abscondito & loco tuto. Glo. Vel in abscondito quando scilicet, nec aperte audiebant gemere iudei metu ægyptiorum cum affigerentur operibus luti & lateris. Cassiodorus. Glo. Imputantur autem eis hic beneficia dei ut grauior estimetur offensa. Ipse enim nos de tribulatione liberat. Ipse in abscondito angustiam nostram tepe- stat exaudiuit. Sequitur. Probaui te apud aquam contradictionis. Glo. Vbi de potentia mea a bonitate mea desperas dixisti. Nunquid poterit de peccata eicere quæ, aut parare mælum in deserto. Hieronymus. Mystice autem ille probatur ad aquam contradictionis, qui pro ypocondrii baptismum recipit.

Audi populus meus & confitebor tibi. Israel si audieris me, non erit in te deus recens neque adorabis deum alienum.

Glo. Hugo car. Secunda pars hactenus egit de oleo torcularis, id est de bonis, iam agit de amara, id est de reprobis, qui hic arguuntur mones eos ut a malo resipiscant, & in bono proficiant, dicit ergo (audi) id est intellige populus meus, Hugo car. Quem creauit. Lyra. Et cui spectalem legem dei. Cassiodorus. Vel ideo dicit populus meus, ut illam sequestretur amarum quæ torcularibus ecclesie tanquam pars facilius proicitur. Ille enim est populus dei qui nescit cum malis aliqua morum permixtione confundi. Hieronymus. Vnde quicquid populo huic deus loquitur etiam nobis loquitur. Et confitebor tibi Glo. Id est scripturarum testimonio probabo tibi quod dicam. Cassiodorus. Glo. Vel testis ero veritatis. Ipse enim dominus iudicij testem se facit veritatis tam hic quam futuro ut nullus dubitaret. Deinde quid velit eum intelligere subdit. (Israel si audieris me.) Id est, vocando eum Israel. Familiarem sibi

Psalmus lxxx

fo. cxxxviii

significat & ad insula inuitat. (Si inquam audieris me non erit in te. Glo. Id est in corde tuo, ubi veritas non falsitas debet esse. (deus reces) Lyra. Id est nulla creatura naturaliter vel artificialiter facta erit apud te pro deo reputata. Cassiodorus. Glo. vel hoc dicit ne verbum patris quisquam putaret esse sub tempore, nam ille recens est qui antiquiorum habet. Hieronymus. Vel cui deus venter est deus & reces est vel quocumque peccata habemus tot deus habemus, unusquisque enim quod cupit & veneratur, hoc illi deus est. (Nec adorabis deum alienum. Aug. glo. hoc est. Sicut non cogitas falsum deum. ita nec adorabis fabricatum, alienum enim dicit deum qui nomine non essentia deus est. Cassiodorus. Est autem potest per scelus recentem deum putare, & nephedis ydololatriæ. Glo. Dico autem non adorabis, nec debes, quia ego sum qui sum.

Ego enim sum dominus deustus qui eduxi te de terra Aegypti, dilata os tuum & implebo illud.

Cassiodorus. In hoc enim redduntur iuste cause quare deus adorari non debeat alienus. (Ego enim sum) Glo. Non alienus, & si homo sum. Sum tamē dominus deus tuus, Cassiodorus. Immutabilis scilicet & eternus. Secundum illud. Ego sum qui sum. (Qui eduxi te de terra egypti.) Glo. Historialiter, vel allegorice de tenebris ignorantie. Cassiodorus. Quando per regenerationis gratiam a peccatis nos liberat quibus tenebamur obnoxij, cum manus nostræ in cophino seruiebant (dilata os tuum). Cassiodorus. Glo. Id est divulga diffemina confitendo amonendo quæ digna sunt auditu. Implebo illud. Glo. Panem vitæ & intellectus. Hugo card. Dado illi verbum meum, iuxta illud dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa. Hieronymus. Vel ipse est panis qui nos hortatur ut comedamus eum Dilata igitur os tuum & implebo illud. Quancumque enim dilataueris tantum accipies. Si volueris totum accipies, si nolueris totum saltem accipe partem. Totum autem eum accipit, qui omnia propter eum relinquens sequitur eum. Glo. Sic inquam ut dictum est monuit.

Et non audiuit populus meus vocem meam, & Israel non intendit mihi.

(Et non audiuit inquit (Hugo car. Id est non exs audiuit populus meus. Glo. Cui legem dedi, & cui magna feci (vocem meam). Lyra. Mihi obediendo (et israel). Cassiodorus. Populus scilicet iudeorum qui christo filio dei credere noluit. Hugo car. vel Populus christianus qui dicitur israel, quia debet deum videre, qui tamen non intendit mihi. Glo. Nec intendere voluit tanquam ingratus tantis beneficijs. Hieronymus. Ecce enim ego sto ad ostium ait dominus & pulso, volo ut aperias, & ingrediar, & non vis audire. glo. vnde digna ultio sequitur.

Et dimisit eos secundum desideria eorum, ibunt in adinventionibus suis.

Glo. Augustinus. Cassiodorus. Ecce torcularis aperta sunt foramina, currit amara. Et dimisit eos inquit, non secundum salutem præceptorum meorum,

sed secundum desideria cordis eorum, sicut dicit apostolus. Tradidit eos deus in concupiscentias cordis eorum. Hieronymus. Infelix itaque est qui a deo non corripitur, si quis peccata non percutitur. Cassiodorus. Non enim i punitus relinquitur quia domini defensione deseritur, nam quos illi relinquit affligit quia malorum omnium retributio est tanta bonitate fraudari. (Ibunt in adinventionibus suis.) Hugo cardina. Lyra. Id est in peccatis nouis enormibus ab ipsis inuentis. Hieronymus. pro quibus sepe percussit eos & disciplinam non receperunt rogauit & non audierunt percussit & non cesserunt, & ideo dimisit eos in voluntatibus suis, ut saturati vicijs suis, ver sic agant poenitentiam, sequitur.

Si populus meus audisset me. Israel si in vijs meis ambulasset.

Hieronymus. O clementissimus pater, o misericors deus rogauit & non est auditus, & quasi iratus dimittit filium lacerantem, iterum videt perire, & dolet quia perit, & quia dicit. Si populus meus audisset me, hugo cardina. Credendo scilicet & obediendo Cassiodorus. Sed quare populum suum dicit qui eum non erat audierunt, tum inquam dicit, quia ei legem dedit quia ei mirabilia magna monstrauit ut culpa crederet, cum in eum plebs electa peccasset, israel si in vijs meis ambulasset. Lyra. Præcepta mea obseruando, quæ sunt viæ perueniendi ad beatitudinem cassiodorus. Vnde ille & audit dominum & in vijs eius ambulat qui a mandatis ipsius non reperitur auer- sus. Hugo cardina. Si inquam ita fecisset.

Pro nichilo foritum inimicos eorum humiliasset, & super tribulantes eos misisset manum meam.

(Pro nichilo inquit. (Lyra. Id est gratis, forsitan.) Glo. id est vere sed yronice loquitur. (inimicos eorum humiliasset. Lyra. Eos ad nichilum deducendo, & dicit (forsitan) non propter mutabilitatem diuinæ voluntatis, quæ est immutabilis, sed propter propter quod frequenter ipeditur diuinæ promissionis effectus qui est sub condicione, scilicet si homo pleue- ret in bono, cassiodorus. Glo. Si enim deo male agentes resistimus ille nostris non contradicit inimicis, id est demonibus vel vicijs, nec malum geffessionis non stræ super eos ponit vnde intelligere debemus quoniam a nobis deus auertitur non esse pietatis defectum, sed manne vitionis aculeum. Sequitur. (Et super tribulantes eos misisset manum meam.) Lyra. Eos interficiendo sicut fecit Pharaoni in mari rubro. Hugo cardina. Vel super tribulantes eos demones scilicet & vicia misisset manum meam, demones abiciendo, & peccata dimittendo. cassiodorus. glo. Deinde post interposita domini verba propheta sequitur, dicens.

Inimici domini mentiti sunt ei, & erit tepus eorum in secula.

(Inimici inquit domini mentiti sunt ei. Glo. Augustinus. Cassiodorus. hoc de paganis dixi non potuit qui nihil domino promiserunt. Lyra. Sed oderunt de peruersis iudeis, qui promiserunt obseruare legem dei dicentes, omnia quæ mandauerit nobis dominus faciemus & erimus obediētes. Et tamen

Psalmus. lxxxi

scienter & ap.posito cito transgressi sunt enormi-
ter vitium consuetudinem adorantes. Et erit tem-
pus eorum in secula. Cassiodorus. Tempus scilicet
panitionis, quando eis dicitur. Ite maledicti in
ignem eternum. Lyra, licet enim hoc peccatum tunc
in parte fuit punitum, cum de eis ceciderant in
illa die quasi xxxiij. milia. Adhuc tamen alia refer-
atur punitio in futurum prout tunc dominus moy-
si predixit. Ego autem inquit in die ultionis vult
tabo super hoc peccatum eorum. Hieronymus.
Vel loquitur de iudeis quorum tempus erit in se-
cula, quia in fine seculi, conuertentur, & saluabi-
tur omnes israel. Glo. Hugo. cardinalis. vel de
transgressionibus christianis loquitur, qui diligen-
do ea quae in mundo sunt inimici dei constituuntur
& merentur ei dum non observant quae in su-
peritione baptismatis promiserunt, quorum tem-
pus erit in secula, dum eternaliter punientur, se-
quitur.

ET cibavit eos ex adipe frumenti, &
de petra melle saturavit eos.

Cassio. In quo pietas creatoris exponitur,
ut inimicos id est ingratos beneficiis suis repleat
ut, quos superius dixit fuisse mentitos. Augusti.
Cassiodorus. Glo. Et potest hoc ad literam intel-
ligi vel de manu vel de corpore Christi vel de spi-
rituali intellectu. (Et cibavit inquit eos ex adipe
frumenti. Hieronymus. Per hoc enim voluit largi-
ratem & pinguedinem gratie spiritualis ostende-
re, & ideo adipes nominatur. Cassiodorus. Adeps
enim frumenti sacramentum est corporis Christi.
Quid enim aliud adeps in frumento signat, nisi
divinitatem in carne. Erde petra melle saturavit
eos. Glo. Cassiodorus. Non solum ad adipe frumenti
cibavit, sed & de petra melle hoc est, de sapientia
Christi qui est petra, de quo mella, id est dulcedo
sanctae predicationis manaverunt, vult ista saturati
sunt ut delectarentur in verbo dei in cognitione sa-
cramentorum, in solutione parabolarum. Et tamen il-
li ingrati & perfidi reperiuntur fide qui auribus
aggravatis christo obaudire noluerunt.

Psalmus. lxxxii.

Titulus
Canticum Psalmus
Asaph.

Cassiodorus. Glo. Psalmus
iste de duabus naturis in
Christo loquitur, in quo
Christus vel propheta
loquens exprobat syna-
gogae quae dominum corporaliter vidit, & tamen
eum non cognovit. Monens ut intelligant eum
esse christum, qui in assumptione carnis pauper
esse videbatur. Hiero. Vel hortatur ut si volumus
dominum habitare nobiscum semper quae illi sunt
placita faciamus, & dividitur in tres partes. In pri-
ma Christum inducit aduersarios arguentem. In
secunda monet, ut christum quamvis eum egentem
viderint tamen deum esse intelligant, quae est inte-
tio psalmi ibi. (Iudicate) quod eos non fecisse in ea
dem parte supponit, ibi. (Nescierunt). In tertia ostendit
a quanta dignitate ceciderunt, ibi. (Ego dixi).
Hugo cardinalis. Glo. Agens ergo de utraque christi-

sti natura, & prius nuncians christum esse deum
ait.

DEUS stetit in synagoga
deorum, in medio autem
deos diiudicat.

Cassiodorus Glo. Cum enim
dicit deus stetit breuiter deum
hominem iudicat de corpo-
rali naturae situm anitatis christi

stiloquitur, nam non potest dixi a natura deitatis sta-
re vel sedere qui nulla loci determinatione conclu-
ditur, qui coeli & terrae coeplet qui est inter omnia
non inclusus extra oia non exclusus (Deus inquam ste-
tit in synagoga deorum. Hugo car. Lyra. Id est in con-
gregatione doctorum, scribarum phariseorum. &
iudicum, de quibus in exodo dicitur. Si later fur do-
minus domus applicabitur ad deos & iurabit, & ite-
rum ad deos utriusque causa perueniet, id est ad iu-
dices. cassio. Ideo autem additum est (deorum) ut eu-
identius de hominibus dictum aduerteret inter quos
corporaliter habitasse cognoscitur christus. Hiero-
ny. Qui largitur in nobis nomen deorum, & uti-
nam largiatur & meritum deus itaque in synagoga
alijs stat alijs sedet, alijs ambulat alijs dormit, & cum
ipse sit immutabilis pro nostra tamen varietate mu-
tatur. Glo. Sed cur ibi stetit. Ecce in medio au-
tem deos iudicat. (Augo cardinal. in medio scilicet
quia omnibus se comuniter exhibet sine per-
sonarum acceptione & iudicat non tantum paupe-
res & viles, sed etiam (deos) id est potentes & iudi-
ces minorum. Hiero. Deos enim appellat om-
nes praesides ecclesiarum, quos deus deorum, non
per alios sed per semetipsum diiudicat. Augusti.
Glo. Diiudicat inquam non meritis, sed gratia
dum aliud vas eligit in honorem, aliud in contu-
meliam. Hiero. Si igitur rex terroris rex formida-
bilis deos diiudicat, de peccatore quid facit, sequi-
tur.

VSQUE quo iudicatis iniquitatem, et fa-
cies peccatorum summittis.

Augusti. Glo. Haec est vox dei discernentis, q. d.
Mili legem, nisi prophetas, & restituit, illos iniu-
ris affecistis & interfecistis, vel hoc a gentibus conse-
sistis, sed usque quo. Lyra. Id est quadiu iudicatis in-
iquitatem. Augusti. Glo. Nunc & heredes qui pro vo-
bis venit occidere vultis? Cassiodorus. Dicendo
enim (usque quo prauam consuetudinem legi tem-
poris indicat. Hiero. vel in hoc scribarum & pha-
riseorum siue quorundam redarguit episcoporum
prauitatem qui personas accipientes secundum fa-
ciem & non secundum deum iudicant. Et hoc est
quod dicit. (Et facies peccatorum summittis: Lyra.
Id est personas malorum propter eorum poten-
tiam, vel aliam causam malam accipitis.

Iudicate egeno et populo, humile et pau-
perem iustificare.

Glo. Hugo cardina. Secunda pars in qua monet
eos quos prius arguit. Cassiodorus. Glo. Admonet
enim iudeos ut christum quem videbant deum in-
telligere debuissent, & ut aduerterent humilem &

He. f. medlo
He. d. d. d. c
alia d. d. c
nit

hoies deos
nominat

varie dens
ad nos se hz

adde semp.

Psalmus. lxxxii. fccccix

EGO dixi dii estis, & filii excelsi om-
nes.

Glo. Hugo. Tertia pars in qua ostendit, a quan-
ta dignitate ceciderunt quam habuissent si vellet
vscilicet essent filii dei, unde dicit (Ego) cuius di-
cere est esse vel facere (dixi) quod vos oes (dixi estis).
Cassio. Per gratiam utriusque non natura. Omnes enim
filii eius vocantur, qui sanctis iustionibus eius ac-
quiescunt. Hiero. Videte ergo quanta sit dignitas
fidelibus, qui dii vocantur & filii. Cassio. Glo. Quasi
quidem promissiones omnes accipiunt si manda-
ta domini custodierint, vscilicet sunt filii & dii quod
tamen ad solos iustos pertinet qui praedestinati
sunt ad vitam. Hiero. Cum autem dicit omnes, no-
tatur quod non est personarum acceptio apud deum:
non enim dicit. Ego dixi (dixi estis) reges & princi-
pes, sed (omnes) quibus equaliter corpus dedit &
animam, & spiritum equaliter enim omnes nasci-
mur & imperatores & pauperes, aequaliter & mori-
mur, aequalis omnium conditio est. Hugo. Haec
itaque est dignitas quam habuissent si voluissent.
Sed ostendit quod eam non habuerunt, dicens.

Vos autem sicut homines moriemini,
& sicut vnus de principibus cades-
tis.

Cassio. Quod supra dixit ad iustos pertinet, nunc
verba deflectit ad impios dicens. Vos autem sicut
homines moriemini. Idem. Dicendo enim sicut
homines significat utriusque peccatore qui in nullo
precio sunt redempti, nec de obnoxii facti sunt li-
beri. Hiero. Vnde in hebreo habetur: Vos autem
sicut Adam moriemini, quia sicut ille, quia noluit
audire praeceptum domini cecidit, ita & vos (Mo-
riemini). Lyra. Vos inquam moriemini, nec pote-
stas vestra vos a morte seruabit. (Et sicut vnus de
principibus cadetis (in foueam gehennae per equi-
tatem diuinae sententiae. Hiero. Cassio. Per vnum
enim de principibus significat dyabolum, qui de
coelo proiectus corruit, & poenam suae peruersita-
tis inuenit. Hugo card. consequenter propheta vi-
dens dei comminationem, & iudeorum obstina-
tionem ex persona sua subdit.

Surget deus iudica terram, quoniam tu
haereditabis in omnibus gentibus.

Cassio. Qui hoc dicitur, (Surge deus) nisi illi, qui
prauidetur occidi. Glo. (Surge) inquam a mortui-
s (iudica terram). Gl. Mundum scilicet, quod potes,
quia tu es. Hiero. Non autem dicit coelum in quo peccata
non fiunt (sed terram). Glo. i. eos qui sapiunt. Hugo. Et
loquitur de iudicio discretionis, vel de iudicio co-
denationis. iudic ergo, quia licet iudei reproben-
tur & condempnentur, multos tamen habebis cultores
de gentibus, & hoc est quod addit. (Quoniam tu heredi-
tabis in omnibus gentibus). Lyra. Quia finali
iudicio peracto, omnes electi erunt subiecti ordini
sue misericordiae immobiliter, & reprobi ordini
sue iustitiae. Cassiodorus. Vel haereditabis terram
illam quam beati possidebunt, & ad eternam iocun-
ditatem magnae felicitatis accipient. Glo. Vel haereditabis terram affectum scilicet terre in
credentibus assumendo.

Ala l. l. c.
Tertia pars
Adde vos.

Q. homines
d. d. d. c.

viii
Alia l. l. c.
disperdes.

Multipl
iudicium

Psalmus

Lxxxii.

Psalmus. lxxxii

Titu. us.
Canticum psalmi
Asaph.

Hieronymus. Vocē prophetas cōtinet collaudā tis deum. Cassiodorus. Vel vox est fidelium deprecātiō ne a satellitibus Anti christi diutius ecclesia torqueatur, sed cito eorum contumacia opprimatur. Glosa. Intētiōne autem deterret iniquos a persecutione populi dei, bonos vero monet ad patientiam, & est psalmus iste de aduentu Christi ad iudicium, ubi boni qui hic patiuntur coronabuntur. Mali vero qui eos persequuntur torquentur, & diuiditur in tres partes. In prima proponit timorem futuri iudicii, & describit malitiam iniquorum persequētiū. In secunda agit de vindicta iniquorum. ibi. fac illis. (Sicut Madiam). Glosa. Fidelis ergo Asaph praeuidens christum in maiestate iudicaturum, qui in humilitate indicatus est ait. O.

Diuisio

Heb. scilicet deus ne taceas ne taceas et nō quiescas deus reliquum additū est.

Deus quis similis erit tibi, ne taceas neque compescaris deus.

Cassiodorus. O deus inquit quis similis erit tibi, quis inquam (si similis erit) ei qui coelum, terrā & cuncta quae in eis sunt momentanea celeritate perficit. Glosa. Idem, Augustinus. Quod & si homo est ut alij, & si cum iniquis latronibus iudicatus & deputatus est, quis tamen similis erit ei, cum scilicet in claritate sua iudicabit. tunc enim ceteris hominibus dissimilis erit, quando iudex i gloria apparebit, & quia talis erit, ideo sequitur, ne taceas. Aug. Glo. Cas. A poena scilicet quae in primo aduentu tacuisti, & potestate tuam cōpescuisti, ut posses teneri & periri, & sicut ouis ad occisionē ductus es, & tanquā agn⁹ corā tōdēte obmutuisti, nunc vero, (Ne taceas, neque cōpescaris deus), Hug. A poena aduersarij inferēda post p lationē sententię. Lyra. Nec retinearis āplius ab illatione vindictę. Cassi. In quo potētia illa futuri declaratur aduentus quādo nec tacebit, qui indicabit, nec cōpescetur qui virtutis suę manifestatio ne declarabitur. Lyra. Huius autem vindictę causa subiungitur, cum dicitur.

Quoniam ecce inimici tui sonuerunt & qui oderunt te extulerunt caput.

Alia lites tumultuat.

Cassi. In quo singula singulis reddit (ne taceas inquit) quoniam ecce inimici tui sonuerunt, neque compescaris, quoniam qui te oderunt extulerunt caput. Idē Aug. Glo. Per quē nouissima tempora antichristi designat, quādo qui modo premuntur metu in liberam vocē erūt pēt, quoniam inquit ecce inimici tui, i. antichristi membra sonuerunt cōtra dicēdo quorū vox, quia irrationabilis erit, magis sonitus quā locutio dicit (&) id est quia qui oderunt te iā diu nō uiter extulerunt caput. Cassi. Glo. Plurali numero dixit oderunt, & in singulari caput antichristum scilicet, unde plures sunt qui oderunt eum, quorū omnium vnum caput est antichristus, quod elatum

est ut deus dicatur. Hiero. Vel hoc dicit, quia qui leuat caput in superbiā odit eum, qui superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Sequitur.

Super & populum tuum malignauerunt cōsiliū, & cogitauerunt aduersus sanctos tuos.

Hug. (Super populum tuum inquit Christianū, i. malignauerunt) id est malitiose tractauerunt (cōsiliū, Glo. Ad decipiendū, Aug. Glo. Irri dēt aut ista dicuntur, nō enim possunt nocere populo dei pro quo est deus qui nouerāt dicere, si deus p nobis quis cōtra nos? Sequitur. (Et cogitauerunt aduersus sanctos tuos, Cas. Glo. Ut nō solū mediocribus verū etiā ipsis celestibus vris inferre conarēt exitiū, Gl. Ecce cōsiliū, quo meditati sunt inania.

Dixerunt venite et disperdamus eos de gente, et non memoretur nomen Israel ultra.

Aug. Gl. Iste inquam est ille sonus quo sonuerūt magis quā locuti sunt, quādo inaniter inania streperunt (& dixerūt). Lyra. Ad inuicē se mutuo exortantes. (venite & disperdamus eos de gēte. Hu. Id est interficiamus eos ut nō sint inter gētes. Gl. Aug. Vel (de gēte) singulariter dicit omnes christianos significans qui ex vno fonte baptisimi nati sunt, quos omnes Antichristus vocat vnam gentē, propter vnā voluntatē. cassi. Talē nāq; intentionē habebit ipse Antichristus, ut christianū nomē de orbe terrarū funditus deleatur, nesciens miser quā dum seruos christi necare cupit, sanctorū numerū assidua persecutione complebit. (Et non memoretur nomen Israel ultra.) Lyra. Id est sic deleamus eos q; non remaneat huius gentis memoria, Glo. Deinde exponit qui sunt malignantes, vel quos iūdi odio malignauerunt, dicens.

Quoniam cogitauerunt & vnanimiter simul aduersum te testamētū & dispo suerūt tabernacula Idumeorum et Hismaelitae.

(Quoniam inquit cogitauerunt vnanimiter.) Glo. Id est cum studio (simul) id est omnes, ut possent esse fortiores (aduersum te) Hugo car. Id est aduersus membra tua. Hiero. O infelicitas, non potest populus dei tantum in bono habere concordiam quātū mali habet in malo (testamētū disposuerunt). Hugo car. Id est pactū fecerūt. Idem, Aug. Cassiodorus. Glo. Quippe in scripturis non illud solum dicitur testamētū quod non valet nisi testatore mortuo, sed etiam omne pactum & placitum quod inter vivos valet testamētum vocatur, sicut itaq; Laban & iacob testamētum fecerunt quod etiā inter vivos valeret, ita mali inter se quasi pactum fecerūt, q; vnanimiter bonos persequerētur. Ecce exposuit quo studio malignauerunt, deinde ostēdit qui sunt malignantes. Hiero. Vndecim enī sunt qui hic enumerātur pugnātes aduersus sanctos. Cassi. Quorū enumeratio i his tribus versibus rō oppugnationes. christi declarat inimicos, qui sicut illi contra asrae bella bāt, sequitur. (Tabernacula idumeorū) Lyra. Isti idumei descēderūt ab esau qui & dicit Edom

Alia lites in plebe tua astute cogitauerunt cōsiliū. Heb. inie rūt cōsiliū aduersus archanū tuū.

Alia lites amplius.

He. tardas runt corde pariter. he. foedus cētra te pepigerūt

quot sancto rō oppugnationes.

Psalmus. xliij

lxxxiii.

qui odiebant populum Israel, sicut Esau iacob, Hiero. Augustinus. Cassiodorus. Glosa. Hugo cardinalis. Et interpretatur terreni seu sanguinei, terrena scilicet amantes cupidi & avari, Hieronymus. Hugo cardinalis. Quod autē dictum est tabernacula notat mobilitatem terrenorum quae diu stare & possideri non possunt, quia non habent domus fundamentum. (Et Ismaelites.) Lyra. Qui descenderūt ab Ismael filio Abrahae & odiebant filios israel qui descenderant de Isaac. Hieronymus. Augustinus. Cassiodorus. Glosa. Et interpretatur obedientes si non deo. Mundo non domino, qui prauas cogitationes suas sequuntur, ut quodcūq; cor & mala cogitatio suggererit statim faciat. Hugo cardinalis. Quales sunt gulosi qui sibi, id est ventri obediant & seruiunt.

6 heb. palestina cū habi tyrum

Moab & Agarenī. Gebal, et Amon et amalech, alienigenae cum habitantibus Tyrum.

Moab quid significat

Agarenī quid significat

Gebal in interpretatio

Lyra. Moab & similiter amon qui postea ponitur fuerunt filij Loth, a quibus denominati sunt duo populi, Moabites scilicet & ammonites, qui pariter odiebant filios israel imponentes eis falso, q; tulissent partem terrae ipsorum, quādo ascenderunt de aegypto. Hieronymus. Augustinus. Cassiodorus. Glosa. (Moab) autē interpretatur ex patre quod tali modo significat peccatorem, ut ad patrem adam eius inobedientia referatur. Hieronymus. Vel ex patre, hoc est recedentes a deo patre. Glo. Augustinus. Inde enim dicti sunt Moabites a moab, scilicet quem Loth ebrius de maiore filia sua genuit, Bobus quidem pater, quo filia illicite via est sicut & lex bona est, si quis ea legitime utatur non incestu & illicite. Hugo card. Per moab itaq; intelligitur luxuriosus, qui ex vitio paterno corruptionem carnis habet illicite commiscetur. (Et agarenī.) Lyra. Qui fuerunt filij cethurae quae alio nomine dicta est agar, & isti odiebant filios sicut hismaelites fratres sui. Hieronymus. Iij & proseliti dicti sunt. Augustinus. Cassiodorus. Glosa. Id est aduentū qui non ciues sunt, sed alieno animo subintrāt ecclesiam, & inuenta occasione nocendi se ostendunt. Hugo cardinalis. Quales sunt superbi qui in aliena terra superbiunt sicut fecit primus angelus, vel agarenī interpretantur festa suscitantes hij sunt pigri qui nihil volunt operari (Gebal.) Lyra. De isto nō habetur clare origonisi fuerit gebal filius Seythorrei qui fuit etiam molestus filiis israel sicut & ydumei habitores montis Seyr. Hieronymus. Cassiodorus. Augustinus. Glosa. gebal autē interpretatur vallis vana, id est fallaciter humilis, ge. enim dicitur vallis bal vero interpretatur vana Hugo cardinalis. Et significat ypocrisim, quae vane non vere humiliant hominē (Et amon.) glosa. Hunc genuit Loth ebrius defilia sua minore, unde & amonites ducti sunt. Aug. Hiero. Cassi. glo. & interpretatur populus turbidus, vel meroris per quem significatur furiosus qui confidit in multitudine nō in simplicitate, hugo. Vel sunt iracundi, unde poeta, impedit ira animum ne possit cernere verū. (Et Amalech.) glosa. iste fuit filius Eliphar primogeniti Esau a quo amalechites. Lyra. Qui odiebāt filios israel & primo

inuaserūt eos in deserto cum ascenderēt de Aegypto. Hiero. Aug. Cassi. Glo. Et interpretatur populus lingēs terrā, id est fallaciter blandiēs, quicūq; enim pugnant aduersus populum dei, non comedunt celestem panem, sed lingunt terrā sicut serpens amantes terrena. Hugo. Vel sunt adulatores & detractores qui absentibus detrahunt, & presentibus adulantur (alienigenae) Hiero. Gl. In hebraeo habetur Philistim, Lyra. Qui fuerunt multum infesti Iudeis ut habetur in libris Regū. Aug. Glo. Philistim vero interpretatur cadentes porcione, hoc est qui inebriati sunt de calice dyaboli, vel quos ebrios fecit luxuria secularis & inebriati ceciderunt. Hugo. Vel sunt illi qui semper itudine nocere aliis, unde primo nocet sibi ex quo duplex ruina quod interpretatur Philistum. Glosa. Et hi omnes disposuerunt testamētū. (Cum habitantibus Tyrum.) Lyra. Tyri primo fuerunt cōfederati Iudeis tempore Salomonis. Et post ea facti sunt inimici, & prouocauerunt regem Assyriorum contra Iudeos. Hiero. Aug. Cassi. Glosa. Tyris autem hebraea lingua dicitur sor, quod interpretatur tribulatio & angustia, quam patiuntur possidentes terrena circa quae angustiantur secundum illud. Tribulatio & angustia in omnem animam hominis aperantis malum. Hugo. Vel per Tyrum inuidia significatur quae angustiat & tribulat cor inuidi, unde poeta. Inuidus alterius macrescit rebus optimis. Hiero. Iste ergo tanx gētes quae oppugnant populum dei, videamus quem habeant principem & adiutorem, saluatorem an dyabolum. Glosa. Et quare sunt inimici populo dei, sequitur.

Oratiō

Heb. brachum adde, seq per.

Etenim Assur venit cum illis, facti sunt in adiutorium filii Loth.

Hugo card. Etenim assur, id est ad literam Nabuchodonosor rex assyriorum qui populum dei castrauit, & interpretatur deprimēs vel elat⁹, quod bene competit dyabolo. Hieronymus. Cassiodorus. Augustinus. Glosa. Vnde assur pro ipso dyabolo positus est, qui operatur in filiis diffidentiae quorum ipse princeps est, tanquā in vasis suis, ut oppugnet populum dei, iste inquam venit cum illis & ipsi omnes operante in se principe dyabolo. (Facti sunt in adiutorium filii Loth, Hieronymus. Augustinus. Cassiodorus. Glosa. Id est demonibus. Loth enim interpretatur declinās, demones autem fuerunt angeli, & postea cum dyabolo ceciderunt & facti sunt satellites eius, iuxta illud cecidit draco, & traxit secum tertiam partem stellarum, isti ergo. (Facti sunt in adiutorium filii Loth) quia illud operantur quod & demones. Cassiodorus. Vnde merito hoc nomē in fine positum est, quod declinationem significaret, ac si diceret. Omnis hec turba praedictorum simul declinauit in malum, non est qui faciat bonum, non est vique ad vnum. Quaequidem turba, quae sub antichristo congreganda est, allusione istorum nominum exprimitur, ut merito tot malorum vocabula in illa intelligeres plebe congesta. Hieronymus. Quae nific interpretarentur, quid prodesset ea in ecclesia Christi legere. Idem, Augustinus. Iam vero nunc videamus, quid imprecetur propheticus spiritus magis praedicans, quam maledicens.

A ii

Psalmus. lxxxi.

Fac illis sicut Madiam et Syfarg, sicut
labin in torrente Cison.

Glosa Hugo cardinalis. Secunda pars ubi agit de
vindicta iniquorum, de quorum culpa egit in pri
ori. Cassiodorus. Et quia supra mores impugnan
tium populum dei, per diversa gentium nomina
descripsit. Nunc retributionem eorum per simili
tudines gentium describit dicens. (Fac illis sicut
Madiam). Glo. Madiam fuit filius Abrahæ & Ce
thuræ, unde & Madianite fuerunt, qui filios Is
rael multoens afflixerunt, quos deuicit Gedeon
cum trecentis viris. Cassiodorus. Glosa. Madiam
autem interpretatur declinans iudicium. Hugo
cardinalis. Quales sunt peccatores qui declinant
presens iudicium, dum nolunt confiteri peccata
sua, nec pariter volunt cogitare aut timere futurum
iudicium. (Et Syfarg). Glosa. Hugo cardinalis.
Quem Israhel vxor Abeleinei interfecit, clauo ta
bernaculi quem defixit in cerebrum eius per tem
pora per sequentibus eum Barach & Delbora. Au
gustinus. Cassiodorus. Syfarg interpretatur gau
dij exclusio. Hugo cardinalis. Per quem designan
tur dimites huius seculi, qui ponunt consolatio
nem suam in diuitiis, & nihil eis curæ est de gaudio
aeterno, nec est timor dei ante oculos eorum. (Fac
etiam illis sicut labin). Glosa. Hugo cardinalis. Id
est sicut exercitus labin regis Canaan, cui serui
ebat Syfara princeps exercitus eius. Augustinus.
Cassiodorus. (labin) interpretatur sapiens. Hiero
nymus. Vel intellectus, hij itaq; sunt, qui sibi in
sapientia confidunt, & non in gloria dei. Hugo
cardinalis. Sapientes, scilicet huius seculi, qui stul
ti reputantur apud deum. (Fac inquam illis sicut fe
cisti istis in torrente Cison). Hugo cardinalis. Lyra.
Isti enim iuxta illum torrentem victi sunt, & tor
rens traxit cadauata eorum, per torrentem autem
istum significatur abundantia temporalium, quæ
ad modum torrentis in presenti vita quasi in hy
eme abundant, sed in futuro quando necessarium
esset, quasi in estate siccabuntur, sicut patet in illo
diuitie pulone. Quid autem fecerit illis, sequitur.

ix
H. b. c. d. e. f. i. j.
Endor.

Disperierunt in Endor, facti sunt vt
stercus terræ.

Glosa. ad litteram enim hi omnes in torrente Cy
son, & in fonte Endor perierunt. Car. Endor autem
fons est, unde creditur dicta Endor ciuitas. Lyra.
unde fuit illa mulier quam consuluit Saul, & be
luni illud fuit prope fontem illum. Hugo cardina
lis. Vbi multi eorum disperierunt, & computrescen
tes. (Facti sunt vt stercus terræ). Lyra. Quia cada
uera eorum remanserunt super terram itepulta. Cas
siodorus. Et corporali putredine soluta sunt. Glo
sa. Vel moraliter (Endor) fons generationis dicit
tur carnalis, scilicet cui dediti sunt sicut stercus, de
quo nihil propagatur nisi terrena fecunditas. Hiero
nymus. Vel intelligitur de malis angelis qui de
cedant, ascendam in celum, & ero similis altissi
mo qui non solum in terra descenderunt, sed. (Vt
stercus facti sunt). Hugo cardinalis. Hæc itaq; de
minoribus dicta sunt. De maioribus autem subdit.

Pone principes eorum sicut Ozeb &
zeb & zebæ, et Salmana.

Hugo cardinalis. Isti fuerunt principes Madiani
tantum quos debellauit Gedeon miraculose, seu do
minus per gedonem & trecentos viros qui erant
cum eo. (Ozeb) autem & zeb) occurrerunt filij E
phraim, cum fugerunt a facie gedonis, & eorum
capita attulerunt gedoni. Ipsi vero gedon per
sequens (zebæ & Salmana) comprehendit eos &
interfecit. Hugo cardina. Sicut ergo isti victi sunt
& occisi, ita tu domine pone principes eorum an
te iherusalem scilicet. (Sicut Ozeb & zeb, & ze
bæ, & Salmana pone) inquam illos sicut Ozeb. Au
gustinus. Cassiodorus. Glosa. Siccos scilicet a gra
tia dei (Ozeb) enim interpretatur siccitas. Hierony
mus. Vel interpretatur foras, in quo coluber in
greditur. Hugo cardinalis. Vel cornus & mensa, &
significat loquacitatem & comellationes, quibus
intendunt principes tam seculares quæ ecclesiastici
neglecta cura populi. Hieronymus. Augustinus.
Cassiodorus. Glosa. (zeb) interpretatur lupus. Hu
go cardinalis. Quod principibus & prelatis præ
dictis bene competit qui sunt lupi rapaces deuor
antes bona subditorum (zebæ) interpretatur vi
ctima lupi scilicet, non dei. Idem. In quo signifi
cat qd tales principes pro victima dabit mors, quos
rapiet diabolus, & deuorabit infernus. Augu
stinus. Cassiodorus. Glosa. (Salmana) vero interpre
tatur umbra commotionis. Hugo cardinalis. Vel
sensibilitas eius, & sunt illi qui modo nihil labo
ris & doloris volunt sentire, qui nunc sentient po
enam intollerabilem. Glo. Vel sunt instabiles om
ni prauæ suggestioni cedentes. Cassiodorus. Hæc
autem omnia exercitui antichristi optat prophæ
ta qui nulla conuersione saluandi sunt. Glosa. Et
de quibus abhuc obscure locutus est manifestius
aperit. cum subiungit.

Omnes principes eorum, qui dixerunt
hereditate possideamus sanctuariu
dei.

Hugo cardinalis. Subaudi pone ita vt dixi. (Om
nes principes eorum. Glosa. Cassiodorus. Id est om
nes consiliorum malorum auctores, qui dixerunt.
(Hereditate possideamus). Hugo cardinalis. Id est
subiciamus nobis (sanctuarium dei). Cassiodorus.
Id est populum Christianum, de quo apostolus ait.
Templum dei sanctum est quod estis vos. Hierony
mus. hoc inquam dixerunt, sed non perfecterunt, quia
dominus pugnabat pro populo suo. Sequitur.

Deus meus pone illos vt rotam, et si
cut stipulam ante faciem venti.

(Deus inquit propheta.) Hieronymus. Qui deus est
omnium. Meus tamen proprie deus. Pone illos
vt rotam. Augustinus. Hugo cardinalis. Glo. vt.
scilicet non sint in eo quod cogitant stabiles.
Cassi. glo. Sed sicut rota ex his quæ retro sunt ex
tollitur, & ex his quæ ante sunt deicitur, nec quic
quid pfiat dum suis rotationibus atteritur, ita &
ipsi ex his quæ retro sunt, id est ex terrenis in qui
bus creuerunt extollantur, & animo cadat ab his quæ
ante sunt, id est ab æternis. Lyra. Vel per rotam intelli
gitur quedam species tribuli, seu herbæ quæ in sum
mitate facit quandam sphaeram albam lanugini si
mitem, quæ ad modicum flatum venti dispergit
& disperet. (Et sicut stipulam ante faciem venti.)

12
Rota quid
significet

Psalmus. lxxxiij forcli

Erubescant & conturbentur in sæ
culum seculi, & confundantur & pere
ant.

xvi
Alia lite
reuerantur

Augustinus. Rursus enim ad hos reddit, qui in ea
dem societate inimicorum, ad hoc confundendi
sunt ne confundantur in æternum, & ad hoc per de
di sunt, in quantum mali sunt, vt boni facti inue
niantur in æternum. Hieronymus. Pereant ergo
secundum hoc qd mali sunt, & saluetur quod bonu
est. Hugo cardinalis. De his itaq; ait. (Erubescant)
de peccatorum enormitate. (Et conturbentur) de
dei offensione, de amissione vite eterne, & de obli
gatione eterne poenæ, quæ erit in seculum seculi.
(Et confundantur) in confessione & sic (pereant)
vt iam non sint peccatores, sed iustificati. Glosa.
Vel in malum de his qui non conuertentur, nec
querent nomen tuum quasi dicat, quod si non fe
cerint (erubescant) in futuro de malis quæ fecerunt.
(Et conturbentur) de poenis quas patietur, & hoc
(In seculum seculi) id est in æternum. Hieronymus.
Sed qd perditio ista non abolitionem fouet, sed sa
lutem. Sequitur.

Et cognoscant quia nomē tibi domi
nus, tu solus altissimus super omnem
terram.

xvii

Cassiodorus. Vel qd dicit. (Et cognoscant) ad genus
respicit vtrumq; peccatum, siue qui obstinatione
sua petuntur, siue qui adhibita satisfactione li
berantur. Omnes enim siue ad mortem destinati
siue ad vitam cognoscunt omnipotentiam dei, &
quia ipse solus est altissimus dum ipsum cognoue
rint & conuersis parcere, & obduratos æternam vitæ
dānare. Aug. Gl. Et cognoscat inquit qui modo no
lūt scire, quia nomen altissimale tibi dominu est. Nō
quicquid alij nec vero nec suo nomine dñi nūcupā
tur, quādo seruiliter dominantur, & vero dñocopa
rati nec domini sunt. Et sciant quia tu solus altissi
mus super omē terrā. Idē. Glo. Designat ergo su
pbire terrā, id est hō cui dictū est. terra es, & in ter
rā ibis, cum scit deum altissimū super omē terrā.

Psalmus. lxxxiiij.

Titulus.
In finē pro torcula
ribus filiis Chorę.

heb. victori

Psalmus
Cassiodorus. vox est ec
clesiæ deum vehemēter
desiderantis & beatū esse
proficientis, cui domi
præstat auxilium, eūq;
ad confessionis facit gratiam peruenire, in finem
Christum significat. Hieronymus. Tres autem sūt
psalmi, qui pro torcularibus intulerunt. viij. &
lxxx. Et iste, lxxxiiij. Octauus præcibitur David
octuagesimus Asaph. Octuagesimus tertius filiis
Chorę. Aug. Glo. Cum itaq; hic nunc dicit pro
torcularibus ecclesiā significat, quia sicut in torcu
lari fructus vñ vel oliuē emanat, sic pressurisme
rita sanctorū patent quæ in pace latebāt, hierony
Chorę interpretatur caluaria, vbi locus est resurre
A iij

Cassiodorus. Vel enitas peccantium quasi vento
mirabili transiferatur. Et huc atq; illud volitans in
certa semper voluntate moueatur. Hugo card. Vel
pone eos sicut stipulam ante faciem venti. Vt sci
licet non possint resistere tuæ vindictæ. sicut nec
stipula potest resistere vento. Aug. Hæc autē di
cit non optādo, sed prophetaudo. Sequitur.

Sicut ignis qui cōburit syluā, & sicut
silama comburens montes,

Cassiodorus. Glosa. Hugo cardinalis. Per ignem
& flammam acerbiter poenatur, & tempus de
signat iudicij quādo & syluæ densissimæ peccato
rum & montes superbiæ cremabuntur. Augustinus.
Quos syluam dicit propter sterilitatē. Montes ve
ro propter superbiā & elationem. Tales enim sunt
inimici populi dei innanes, scilicet iustitiæ, & ple
ni superbiæ. Hieronymus. Syluam autem dicit, nō
arbores frugiferas, nam sylua est quæ fructū non
habet. Si quis ergo stipula est, & non habet frumē
tum, si quis sylua est, & non habet frugem, hoc pe
reat, & superbia cum eis.

14
Heb. turbis

Ita persequeris illos in tempestate tua,
& in ira tua turbabis eos.

Cassiodorus. (Ita inquit persequeris illos) vt sic de
beant exterminari, quemadmodum comparatio
nes ante factæ commemorat. (In tempestate tua.)
Idem. Glosa. Id est iudicij tempore, quod erit im
provisum & graue, & propterea tempestate merito
comparatur. Primum, quia improvisum erit, dein
de qd subito fragore conturbabit. Et locum tollet
consilij repentina periculi magnitudo. (Et in ira
tua.) Glosa. Id est in iustitiæ ultime vindictæ. Au
gustinus. Cassiodorus. Ira enim dei dicitur ratio
naltē vindictæ tanquā si lex dicatur irasci, eo qd mi
nistri eius secundū eam commoti v indicāt. Nam
ira, aliter non potest diminuiti cōgruere (turbabis
eos). Hugo cardinalis. Videntes enim vt sapiens
ait) turbabunt timore horribili. (Vel turbabis eos
vt saluentur, & ideo non dicit occides) sed) turba
bis. Hugo cardina. Videns enim eos auersos esse
a deo in prosperitate, vt per aliam viam reuertan
tur ad ipsum perit pro eis aduersitatem. Cassiodo
rus. Vel nunc ad illos cōuertitur, qui sunt prestan
te domino credituri, dicens.

Imple facies eorum ignominia, et quæ
rent nomen tuum domine.

(Imple inquit facies eorum ignominia.) Glosa.
Id est. Faceos sibi & alijs ignominiosos videri.
Hieronymus. Vt confundantur. Cassiodorus. Illo
rum namq; facies implentur ignominia qui pec
catorum suorum nō inuenerint laudatores, sed po
tius eis in presenti reputatur, quod in mala actio
ne gesserunt. Hieronymus. Sed quare hoc. Sequi
tur. (Et querent nomen tuum domine) videtis er
go, quia non contra eos, sed pro eorum salute de
precatur. Glosa. Remi. Vnde melius est eis uere
vt poenitent, quā sub specie religionis superbiæ
dicente propheta. Et tu filia Syon, vñq; ad Babylo
nem veniens, ibiq; liberaberis. Sequitur.

Psalmus lxxxiij.

Arionis, vnde filij Chora, filij resurrectionis dicitur. Quicquid autem filius resurrectionis est, nihil potest habere quod triste est. Et quicquid psalmus prescribitur filiorum Chora, nihil triste habet, sed semper leta significat. Glo. Hugo cardinalis. Est ergo sensus tituli talis. Psalmus iste dirigens nos in finem, id est in christum proponitur filiis Chora, id est in imitatoribus christi in loco caluarie crucifixi. Psalmus dico habitus pro torcularibus, id est agens de ecclesiis, in quibus sunt pressure tribulationum, ne in eis deficiant, intentione autem monet ad amorem, & desiderium eternorum. Et diuiditur in tres partes. In prima agit de inestimabili desiderio eternae patrie, quod se habere ostendit. In secunda ostendit quo auxilio perueniatur illuc, ibi. Beatus vir cuius est auxilium. In tertia orat petens sibi illud auxilium concedi, humilias se ut impetret a quo innocentes asserit non priuari, ibi. Domine deus virtutum, Cassiodorus. Et est iste psalmus secundus de charitate. Glo. Iste ergo suspirans de torcularibus, in eterna tabernacula cum admiratione ait.

Secundus psalmus de charitate

Heb. exercituum

Vam dilecta tabernacula tua domine virtutum. Concupiscit, et deficit anima mea in atria domini.

Quam dilecta inquit tabernacula tua. Lyra, id est valde delicta. Glo. Ita quod non potest dici quantum. Cassiodorus. In quo quia magnitudinem rei non poterat exprimere, dedit hoc infinitissime etiam. Glo. Na de eternis tabernaculis hoc dicit, i quibus nulla est passura. Hiero. Alii enim desiderant possessiones, alii saeculi istius diuitias, alii apparere in ecclesiis, & gloriam habere apud homines. Michi autem hoc solum desiderium est videre eterna tabernacula, illa scilicet vbi congregatio est non vitiorum, sed virtutum. (Quam dilecta inquit tabernacula tua domine virtutum. Hugo cardinalis. Celestium scilicet, id est angelorum quos nobis in auxilium mittit. Lyra. Tabernacula autem dicit in plurali propter diuersos beatorum status secundum varia eorum merita. Glo. Et ideo quia vere delicta. (Concupiscit & deficit anima mea). Glo. A se scilicet, & a statu suo, transiens in atria domini. Augustinus. Non enim habet quod desiderat. Et ideo dicit, concupiscit. Lyra. Deficit vero, ideo dicit, quia omnis intellectus, & affectus hominis existentis in via, deficit a perfecta cogitatione, & dilectione beatitudinis supernae. Gregorius in Moralibus. Iob libro octauo. Vel ideo dicit (deficit) quia sunt non nulli, qui concupiscunt, sed non deficiunt, qui iam quidem celestia appetunt, sed tamen adhuc a terrenorum delectationibus minime laxantur. (Concupiscit) vero, & in atria dei deficit, qui cum eterna desiderat: in amore temporalium non perducatur. In salutari ergo dei animam iusti deficere, est praesentis vitae bona eternitatis electione deferere. Mansura querere. Et in rebus temporalibus fiduciam non habere. Hieronymus. Adversus

tendum tamen quod prius dixit tabernacula. Sunt autem tabernacula quae non habent fundamentum, quae semper mutantur & hic, illucque transferuntur, deinde dicit atria, quae non sunt quidem domus, sed tamen habent aliquod fundamentum, & de atrio intramus in domum. Iste ergo primo tabernacula desiderat, & postea de fide, & amore tabescit ut videat atria. Et cum fuerit in atrio, tunc dicit quod infra sequitur. (Beati qui habitant in domo tua.) Hugo cardinalis. Tria itaque sunt hic tabernacula, scilicet atria & domus. In tabernaculo sunt gemitus poenitentiae. In atrijs, gustus letitiae, in domo satietas gloriae. prima, est domus actionis, secunda orationis. Tertia, exultationis, & epularionis & admirationis. In tabernaculis sunt sancti, in atrijs seculi, in domo beati. Idem. Glo. Sed nunquid sine gaudio est iste defectus? Non, quia gaudium est ei in spe, & ideo tollat praesentem torcularis, vnde sequitur.

Cor meum & caro mea exultauerunt in deum viuum.

Hiero. Hoc non potest dicere, nisi ille qui in antro dei tota mente defixus est. Nam aliter difficile est quod in vnum consentiant cor & caro. Hugo card. Id est anima & corpus. Lyra. Fortes tamen motus animae redundant in corpus. Et ideo cum anima fortiter exultat in deo, fit quaedam redundantia in sensu corporeo, propterea dicit. (Cor meum & caro mea exultauerunt in deum viuum.) Cassiodorus. In quo aduertendum est quanta vir iste fuerit sanctitate praclarus, ut non solum eius anima, verum etiam caro (quae plus preuaricationis vitio phatur obnoxia) in exultatione domini foelici forte, praeperit pauides bona futuri saeculi, quae ei se credebant largi ratibus adipisci. Glo. Quod autem dicitur deum viuum, hoc est qui dat viuere. Sed vnde exultauerunt? Ecce.

Et enim passer inuenit sibi domum, & turtur nidum sibi vbi reponat pullos suos.

Hiero. Videte quid dicat. Desiderio domine aeterna tabernacula, concupiscit, & deficit anima mea in atria domini. Sed & interim aliquem nidulum animae meae & corpori meo habere desidero. Aues enim quae libere huc, atque illuc vagantur, postquam volauerunt habent locum, & nidulos vbi requiescant. (Et enim passer inuenit sibi domum.) Lyra, id est locum ad quieteendum. Multo magis rationalibus creatura habet locum in quo quietatur. Et haec est beatitudo celestis. Cassiodorus. Vnde sicut passer nimia velocitate celeritibus habitans in foraminibus parietum, dum habitatione inuenit, valde letuse exultat, sic anima iocundatur, dum in regno celorum mansionem suam senserit esse paratam. Et turtur nidum sibi, vbi reponat pullos suos. Turtur castissima avis est, qui vna tantum copulatione contentus filios suos nidum edificare cognoscitur, qui non ut passer preparatam domum reperit, sed novam sibi de quibusdam parietulis fabricare contendit, qui caro nostra non irrita comparatur, quae operas suas in domini gaudet posuisse mandato. Vel turtur significat ecclesiam, quae praeter Christum alterius nescit habere consortium. Quod autem per passeris domum & turturis nidum intelligere voluerit, ostendit dicens.

Heb. landa bunt.

Cor & caro non coincidunt

Turtur

Turturis & passeris nidus

Psalmus lxxxiij. fo. cxiij

Altaria tua domine virtutum, & rex meus et deus meus.

Cassiodorus. Iungendum est quod supra in primo versu dictum est. Quam dilecta scilicet sunt altaria tua domine virtutum in quibus quasi domum gratiam fidelis anima retinuit. Et in quibus carius opera quae tantum sunt sancta, reponitur vbi fortiter permagis incitat, nec beata esuries aliquando dedit: vbi animae beatorum velut in quodam perenni prandio cunctis celestibus epulantur. addidit etiam (Rex meus & deus meus). Idem. Rex enim a regendo dicitur, deus vero a creando: quauis & timore tale nomen indicare monstratur. hugo card. Celestis ergo patria dicitur tabernacula (propter inhabitationem atria) propter latitudinem (domus) propter quietem nidus, propter securitatem altaria vero propter perfectam oblationem. Non igitur murum, si cor meum, & caro mea exultent de hoc, quia.

Celestis patrie nomina

Beati qui habitant in domo tua domine, in saecula saeculorum laudabunt te.

(Beati inquit qui habitant in domo tua domine) glo. huiusmodi car, in celesti scilicet domo vbi non est timor, vbi omnia optata succedunt, vbi nulla necessitas, quae est mater omnium humanarum actionum. Augustinus. Vbi quicquid voles erit, quicquid noles non erit. Vbi deus erit omnia in omnibus. Sed quid in domo illa actum sit. Sequitur. (In saecula saeculorum laudabunt te. hugo card. Propter bonitatem tuam, & beneficia in te collata. Cassiodorus. Qualis ergo rogo erit illius saeculi ventura letitia vbi dabitur copiose gaudere, & nunquam ab ea posse deficere, & sine fine deum laudare.

5 Alias adhuc laudabit te semper.

9 Secunda pars Heb. semite incordecus

varijs virtutis gradus

Beatus vir cuius est auxilium abs te a scientiones in corde suo disposuit in valle lachrimarum, in loco quem posuit.

Glo. Hugo card. Secunda pars vbi exponit quo auxilio perueniat ad domum, cuius habitatores beati sunt, & tanquam diceret, beati sunt in patria (qui habitant in domo tua) ad quam tamen non perueniunt sine auxilio tuo. Hieronymus. Nos quidem desideramus (tabernacula) & (atria, & domum tuam) sed hoc ipsum ut capere possimus, non est virtutis nostrae, sed auxilij tui. Augustinus. Glo. Na cor pus quod corrumpitur, aggrauat animam illuc volare volentem, & deprimunt terrena inhabitatione sensum multa cogitantem. Et ideo (Beatus vir cuius est auxilium abs te. Hugo card. Non dicit a se, non ab hominibus, sed abs te) qui a deo beatus dicitur quia super auxilium tuum. (ascensiones in corde suo disposuit. Lyra, id est gradus virtutum, per quos ascenditur ad celum, quos homo gratia dei illuminatus in se disposuit, quia vltus liberi arbitrij cum dei gratia ad meritum concurrat. Hieronymus. Foelix ergo qui quotidie proficit, qui non considerat quid heri fecerit. Sed quid hodie faciat ut perficiat. Sanctus enim quotidie proficit, peccator decrevit. Augustinus. Sed vbi disposuit ascensionem istam, sequitur. (In valle lachrimarum.) hugo card. Lyra. Id est in hac valle miserie. Cassiodorus. (Vel vallis lachrimarum) est poenitentis humilitas, de qua tan

tum quis ad superiora conscendit, quantum in illa descendit. Gregorius in mora. Iob lib. iij. vnde sancti viri quanto magis se exterius despiciendo discunt tanto amplius interius reuelationis contemplatione pascuntur. Nam quos exterius in fletu continet conallis humilitatis, eos interius subleuat ascensus contemplationis. Cassiodorus. Sed ne forsitan queres vbi ascenderetur subiunxit. (In loco quem posuit. Cassiodorus. Locus iste regnum est dei quem contingere foelici sorte merebimur, si ad eum peruenire disposita domino regulis appetamus Augustinus. Glo. Qui tamen locus exponi non potest, quia nec cum oculis vidit, nec auribus audiuit, hugo card. Lyra. Vel locus iste est vallis huius miserie, in quem deus nos posuit ad certamen, ad mercedem vitam eternam per fletum, & lachrimas. Glo. Sed quomodo veniemus in locum quem posuit Ecce.

Et enim benedictionem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem, videbitur deus deorum in Syon.

Hugo cardinalis. (Et enim benedictionem) euangelice gratiae, quae dicitur benedictio, id est bona datio dabit legislator, id est Christus vtriusque legis conditor. Hieronymus. Augustinus. Cassiodorus. Legis enim lator Christus est, qui dat benedictionem id est gratiam suam qui ante dedit legis iusticiam in hoc euidenter ostendens christum fore vtriusque testamenti auctorem, cum dicit quod benedictionem habet qui legem dedit. Augustinus. Glo. Sed quid praestabit hoc benedictionem gratiae. Sequitur. (Ibunt de virtute in virtute. Hiero. Ut qui hic fortes fuerunt, ibi robustiores fiant, vis ergo coronari hic pugna. hugo cardinalis. (vel ibunt) de actu vnius virtutis ad actum alterius. Vel de virtute minore in eadem virtutem maiorem, quia non aliter hoc intelligi potest cum omnes virtutes simul infundantur cum gratia. Lyra. Ibunt itaque semper proficiedo in augmento gratiae, donec perueniant ad terminum visionis beatitudinis. Cassiodorus. In quo docetur Christianus, ut de virtute in virtute perficiat, nec ad octid se remittat. Hiero. Sed quid eo hoc habebunt praemij. Ecce videbitur, hugo cardinalis. Facis ad faciem deus deorum (id est christus) in Syon (superna id est in patria. Cassiodorus. Deus namque deus deorum dicitur, si cur & rex regum, sanctus sanctorum, & dominus dominantium. Hieronymus. Quanta leticia est, quanta foelicitas ire de virtute in virtute, & hoc ipsum habere praemium, ut christum videre mereamur deus quippe videre infinita corona est. Lyra. Videbit itaque deus deorum, id est sanctorum angelorum, & electorum, qui dicantur dii participatione, in Syon illa celesti, de qua ait Apostolus. Accessistis ad Syon montem, & ciuitatem dei uiuentis. hugo card. Vel in Syon, id est in speculo, hoc est in se ipso, qui est speculum sine macula. Glo. cogitatio ne autem horum gaudiorum reddidit iste ad suspiria videns adhuc vbi sit. Et dicit.

8 Alia lita benedictioe quoque emicet doctor Heb. pare butapuddeit

Domine deus virtutum exaudi orationem meam, auribus percipe deus Iacob.

Glo. Hugo. cardinalis. Tertia pars in qua orat & humiliat se pro imperatione huius auxilij dicitur.

8 Tertiapars Heb. exercituum. Adde sepe

Psalmus. lxxxiij

cens (Domine deus virtutum). Glo. Hgo cardina. Illarum scilicet virtutum per quas ascenditur ad te videndum. Vel celestium virtutum. Id est angelorum. quibus me sociari cupio. Exaudi orationem meam. Glo. Vt illis me societ. Hugo cardinalis Vel orationem meam. quia te precor vt mihi des illas virtutes. (Auribus percipe deus iacob Glo. Vt in lucta me inuies. sicut inuisti iacob. Cassio. Deus autem virtutum. & deus iacob ipse est Christus qui inimicorum suorum esse clementissimus supplantator cognoscitur. quando eorum nequitas ad virtutum semitas facit peruenire directas. Augustinus. Glo. (Vel auribus percipe deus iacob. Vt sicut enim fecisti israel. apparet ei sic fac & me israel. vt scilicet deum videat. Hugo card. Vt autem cito audiat blanditur ei & beneficium ei recognoscit cum subiungit.

Protector noster aspice deus. & respice in faciem Christi. tui.

Hugo car. (protector noster) inquit qui nos tegis per filium. qui vulnera pertulit. ne nos percuteremur (aspice de oculo misericordiae tuae. Lyra. Preces nostras acceptando. Hugo car. Et vt nostri filius miserearis. Respice in faciem christi tui Hugo card. Respice in ipsum christum propter nos hominem factum. corpus. flagellatum. crucifixum. & mortuum. q. d. Si hoc facis. tunc non repellis orationem nostram. Hierony. Respice enim pater in faciem filij. quando in nos per suam gratiam respicere dignatur quia christus caput. nos membra ipsius sumus. & christus in nobis est. vnde ipse ait. Qui vos recipit. me recipit. Et apostolus an experimentum queritis eius qui in me loquitur christus. quia itaq; christus in nobis est. In christi faciem dicitur pater respicere. cum in nos respicit. quia propter eum nos respicit. Augusti. Cassiodor. Glo. Vel respice in faciem christi tui. i. fac christum innotescere omnibus. vt possimus ire de virtute in virtutem. Nam christum ipse pater semper respicit. quod non hic orat. Sed est sensus Fac praesentia incarnationis christum gentibus respici. & hoc ideo oro.

Quia melior est dies vna in atriis tuis super milia.

Hierony. Augusti. Cassiod. Quia melior est inquit dies vna. Vnam die dicit diem sempiternum. cui non credit dies hesternus. quem non vt getraimus. qui non habet ortu & occasum. Non habet nocte. nec tenebras. sed semper lux in eo est. Qui ergo vna die in regno coelorum fuerit. semper ibi est. Glo. Et propterea Melior est dies vna in atriis tuis. Id est in coel. s. tribus consortijs adque suspirat (super milia. Cassiod. Glo. i. super infinitos dies praesentes quos desiderat homines qui habent finem. Et propterea ab illa vna die vincitur quicquid in istorum multiplicationibus aggregatur. vnde merito talibus desiderijs queritur cui nihil simile reperitur. propter quod.

Elegi abiectas esse in domo dei mei magis quam habitare in tabernaculis peccatorum.

Augusti. Inuenit ipse humilitatem vnde ascendat. Scit enim. quia si se extollere voluerit caderet. Si se

humiliauerit. erigetur. Et ideo eligit abiecti. vt subleuetur. (Elegi inquit) Glo. Et si regnare passus (abiectus) esse opinione hominum. Lyra. Id est in humilitate viuere. sine qua ad illam beatitudinem nemo potest peruenire. Cassio. Abiectus autem ille apud deum honorabilis iudicatur. qui propter nomen ipsius inter homines videtur esse despectus. (Elegi inquam abiectus esse in domo dei mei) Lyra. Id est in ecclesia militante. quae est domus dei inferior. sicut triumphus est domus dei superior. (Magis quam habitare in tabernaculis peccatorum. Glo. Id est quam esse potes inter peccatores. Lyra. vel in excellentijs superbiorum. hugo car. Vel in gloria saeculi. Hierony. haec enim tabernacula dicuntur. quia non habent fundamentum. sed pertransiunt Glo. Et ideo in domo dei malo esse quam alibi. quia in ea dat misericordiam qua iustificat po

Quia misericordiam et veritatem diligit deus. gratiam et gloriam dabit dominus.

Cassio. In hoc enim causa redditur quate domus domini plus debeat diligi. quam tabernacula peccatorum quia misericordia inquit. Glo. Quia prius subuenit & indulget. Et veritatem qua postea coronat. Cassiod. (Misericordia) enim dei est. quando de peccatoribus efficit iustos. (Veritas) vero quando iustus praemium promissum non negat. Lyra. Quas diligit deus. quia se committit in operibus diuinis. hugo cardin. De illa autem remuneratione subdit. qd. gratiam & gloriam dabit dominus. Lyra. hugo card. Glo. Gratiam scilicet hic in praesenti & gloriam in futuro. hugo card. Vel gratiam de misericordia quam diligit. Et gloriam de veritate. quam promissit. Cassiod. hic enim primo praestat deus gratiam vt peccator conuertatur ad vitam in futuro vero dabit gloriam vt diuino munere iustificati angelorum mereantur esse conlortes. Gl. de quarum prima apostolus. Gratia dei sum id quod sum. De secunda vero superest mihi corona iustitiae. Hiero. Duo itaq; ista diligit deus. misericordiam scilicet & veritatem. Si enim tantum misericors esset. omnes nos ad peccata pronocaret. Si vero tantum veritatem diligeret. nemo se habere poenitente. propterea duo querit vt ex altero ad alterum temperet. Si igitur peccatores. audi misericordem deum. & noli desperare. sed age poenitentiam. Si vero iustus es. noli negligens esse. quia deus clemens est. quoniam deus & iustus. & veritatem diligit donans primo gratiam peccata remittendo. & inde gloriam coronando. glo. Sed quibus dat gratiam & gloriam. Ecce his qui ambulant in innocentia vnde sequitur.

Non priuabit bonis eos. qui ambulant in innocentia. domine virtutum beatus homo qui sperat in te.

(Non priuabit inquit bonis. hugo car. Lyra. gratia scilicet in praesenti. nec bonis glorie in futuro (eos qui ambulant. i. proficiunt in innocentia. cassiodorus. qui nulli nocent. Tales enim non possunt priuari muneribus dei. qui iam hic dona be

Abiectus.

Tabernaculum

xii
Aliter legit

quando. mis
dei est.
Quandove
ritas est dei

quedam hof
hoc seculo
quedam i alio
& cur hoc

xiii
Alia litera
nec prohibe
bit.
bonitas his
qui ambulant
in perfectione.
Heb. exerci
tium.

Psalmus lxxxiij. fo. clxiiij

te conuersationis acceperunt. Hierony. Melius autem in hebreo dicitur imperfectione. Innocentia enim non est perfecta virtus. quoniam qui innocens est. nisi habuerit prudentiam non est perfecte. consummatusque virtutis. Vnde in Euangelio. Esto te inquit prudentes sicut serpentes. & simplices sicut columbae. Sequitur. Domine (virtutum) Cassio. Glo. sub admiratione hoc legendum est. tamquam diceremus. O domine qui tanta facis quanta homines referre non possunt (Beatus vir qui sperat in te.) Lyra. Per spem formatam charitate. & non in bonis transitorijs. & caducis. Hugo card. Sed in deo viuo qui praestat nobis omnia ad fruendum. Cass. Beatus igitur ille est. qui spem suam in eterna felicitate posuerit. cuius bona non occidunt. & cuius spes in domino iugiter perseverat. Hierony. Ille autem sperat in domino. qui conscientiam non habet peccatorum qui oculos liberos ad coelum leuat qui scit se non offendisse dominum suum. cui est gloria in saecula saeculorum. Amen.

Psalmus. lxxxiij.

Titulus
In fine. filijs Choro
regis psalmus.

Glo. Hugo card. psalmus iste monet per fidem ad christum accedere. & benedictionem haberi mereamur. Cassiodorus. In quo propheta gratias agit. quoniam de illa antiquitate. ita dicitur nationis prouenit populus ad culturam domini Saluatoris. (Expetitque aduentum Christi in quo humana cecitas fidei lumen accepit. Et est iste tertius psalmus de primo Christi aduentu. Quid autem significat in finem. Et quid filijs Choro. id satis supra dictum est. Et diuiditur iste psalmus in tres partes. In prima ostendit ablationem incarnationis christi. in secunda refert & precatur deum averti ab ira. & christi aduentum. propter hoc perit ibi Mitiga oi. In tertia aduentum christi. & quanta venies largitur prophetat. Et vt inde certos faciat filios chore hoc spiritus sancti in se loquentis auctoritate confirmat. ibi. Audiam quid loquatur in me dominus deus. Hugo card. Prophetica ergo certitudine futura quasi praeterita narrans dicit.

Benedixisti domine terram. tuam avertisti captiuitatem iacob.

Glo. Olim quidem maledixeras per adam. sed nunc per christum per quem fit benedictio (benedixisti domine) per secundum hominem Hugo car. Infundendo gratiam per secundum hominem terram tuam. i. ecclesiam populum videlicet christianum. Hieronymus. Terra namque quae prius te offenderat. quae ydolatrijs fuerat inquinata te veniente saluata est Cassiodorus. Vel cum dicit. benedixisti tamquam de praeterito letus exultat aduentu domini benedicta terra esse pronuncias. carnem vtique suam

quam ipse dignatus est assumere. Hugo cardinalis. Vel benedixisti domine terram tuam. i. beatam Mariam de qua in alio psalmo scriptum est. Terra nostra dedit fructum suum. i. beatam virginem peperit filium. & per illam benedictionem (Avertisti captiuitatem iacob) Hugo cardinalis. captiuitatem scilicet peccati originalis. per quod genus humanum captiuum tenebatur a dyabolo. Cassio. Per iacob namque populum fidelem voluit intelligi. qui liberatus est a captiuitate dyaboli. quando meruit dei gratia saluari. hugo cardinalis. iacob enim interpretatur supplantor (per quem intelliguntur illi. qui quid per in baptismo supplantat aduersarium abrenunciant. tes sathanas. & omnibus pompis eius. Et vt ostendat quod nolum delectur originale peccatum. sed etiam fomes debilitatur. Sequitur.

Remissi sunt iniquitates plebis tuae ope

Cassiodorus. Remittere est debitum relaxare. non causae alicuius interuentu. sed pietatis intuitu hier. Nemo enim dimittit. nisi quod debetur. Ideo dixisti (Remissi sunt iniquitates plebis tuae.) Cassio. Sic namque dominus remisit culpam. dum reos peruenire fecit ad veniam. Augustinus. Glo. Quod autem dicit remissi sunt. futura dicit vt praeterita (Operuisti omnia peccata eorum) Glo. Per baptismum ne scilicet illa videres. i. punires. hugo card. Operuisti enim dominus peccata nostra aquis baptismi sicut operuit egyptios aquis maris rubri ne videretur a deo ad puniendum. neque ab homine ad imitandum. neque a daemone ad irridendum. Hiero. Vel operuisti vitibus scilicet omnia peccata eorum Et propterea peccata non parent. ac si diceret iniquitatem operuisti iustitia. impudicitiam operuisti castitate. nigredinem operuisti candore.

Mitigasti omnem iram tuam. avertisti ab ira indignationis tuae.

Aug. car Gl. Secundo pars ubi agit de avertione irae. i. poenae (quasi dicat) benedixisti remissi operuisti. & sic (mitigasti) od deus pater (omnem iram tuam) in aduentu filij tui. cassiod. Vt scilicet salus proueniat. quibus desperatio pro factorum suorum qualitatibus imminerebat. Lyra. Relaxatio enim poenae mitigatio est irae. hugo car. Quam sic (mitigasti) & (auertisti). i. auertis ea. (ab ira indignationis tuae) Vt scilicet reconciliare tibi hominem per mediatorem christum. Glo. Vel auertes nos in iudicio penitus ab ira. quae venit ex indignatione. Et quoniam de futuro ista dicuntur (quae uis verba praeterita sonent) ideo sequitur.

Conuertere nos deus salutaris noster. Et auerte iram tuam a nobis.

Cassio. Prius enim propheta gratias egit per peccatis praeteritis dimissis. nunc vero rogat pro futuris. Glo. Vel petit quod adhuc futurum sciebat quasi dicat quod dixi vt praeteritum. oro vt fiat. (conuertere) inquit nos a vicijs. Hugo car. ad fidem christi filij tui. Cassiodorus. Vt scilicet de persecutoribus efficiamur defensores. de blasphemis praedicatores. de contradictionibus discipuli. Lyra. Vel (conuertere nos) ad te clarius cognoscendum & perfectius amandum (tu deus salutaris noster. Hugo cardinalis. qui scilicet nos saluare disponis per filium) Et

Diaplasma
Secunda pars
Heb. conuerti

Alia litera
dne uel deus
salutis
nostrarum.

He'nōieter
nōirascaris

6
✠ Alia lite
cūuersus
✠ Alia lite
populus

(Ostēde iquit nobis dñe misericordiã tuã)

Mia dcđ

viii
Tertia pars

loqui est in
spirare

9
✠ Alia lite
qui cōuertū
tur ad ipsū
& alia quicō
uertūt cor ad
ipsū

Alia litera
vt nō con
uertatur ad
iustitiam

IO
Salutarede

Psalmus lxxxiij. fo. clxiiij

nō timentes
hūc timētes

II
Alia litera.
Occurrūt
aliacūplexe

xiii

(Veritas inquit de terra orta est) (Hic. aug-
usti, Cassio. Quando ex maria vergiue verbum

13
Alia litera:
suauitatem.
Alia litera.
germē suū

13
Alia litera:
suauitatem.
Alia litera.
germē suū

Benignitas
dei.

14
Alia añ cā
pibitponere
ī viāgressus

Glo. Sicut enim ante principē gladius, ita iusticia ante eum ambulabit. Lyra, Hugo car. Iohannes baptista, qui dicitur iusticia (eo q̄ p̄nitentiā prędicauit per quam fit iusticia de offensis commissis, de quo saluator ait. Venit ad vos Ioānes in via iusticię (Et ponet in via gressus suos). Lyra. Vt factō offenderet, in se ipso quod alijs prędicabat verbo. Hugo cardina. Multi enim sunt qui parant viā prędicatō, sed non ponunt iusticiā gressus suos quia non faciunt quę dicunt. Gloſa. Cassiodo. Vel hoc dicit, quia prima hominis iusticia est vt se puniat & malorum suorum veritate cognita, remittit sibi humiliter petat quod peccando p̄petrauerat. Tūc enim ponit in via. i. in christo (gressus suos) quā ante semitis detestabilibus errauerat. Hiero. Aug. Faciamus ergo viam domino, tollamus a via lapides & spinas peccatorum & tunc ponet in nobis dominus gressus suos. vnde ioannes nos hortatur. Parate inquit viam domino confitendo scilicet & p̄nitendo, & Esaias. Eicitē lapides de pla-

Psalmus. lxxxvi

reus, id est peccata de cordibus vestris.

Psalmus. lxxxv.

Titulus
Oratio David.

Augusti. Cassiod. Glo-
sa. Psalmus iste scds est
eorum qui orationis no-
mine intitulatur. In quo
Christus dei filius & ho-
minis orat in forma serui. (qui oratur, a nobis in
forma dei. Orat ei pro nobis vt sacerdos noster.
Orat in nobis, vt caput nostrum, oratur a nobis vt
deus noster. Cassiodoro. Oratio namq; dicitur quasi
oris ratio que quando a domino christo funditur
institutio est sancta fidelium forma bonorum, sin-
cere humilitatis exemplum. Cum vero a subiectis
agitur satisfactio delictorum, confessio criminum, la-
tatio culpatum est. Per totum ergo istum psalmu
orat Christus ad patrem pro se suisq; mebris, quo-
rum ipse coput est cuius intentio est monere nos
ad orationem. (Et diuiditur in tres partes. In pri-
ma ponit que pertinent ad ipsum caput. Orat au-
tem ascendendo, & omnes gentes adoraturas co-
cludit. In secunda orat pro mebris iam fidelibus
& adorantibus ibi. (Deduc me). In tertia ora ite-
ru pro se congrue de passione, & resurrectione com-
memorans. ibi. (deus inquit) Glo. Christ? ergo
in forma serui humiliter ad patrem orans ait

Ps. lxxxv.

Inclina domine aurem tu-
am et exaudi me, quonia
inops et pauper sum ego.
Cassiodoro. Christ? ei ex forma
serui iuxta fragilitate corpo-
ris assumpti ad patre fuit ora-
tionē dices. Inclina dñe aure
tuā. Cassio. Vbi cū dicit inclina ostēdit quia se ad
ipsum extēdere nō poterat humata conditio, nisi
ipse suā maiestate pñsim⁹ inclinaret. Aurē vero di-
cit, nō istā corporea, sed auditū illū spirituale quo
perētū vota cognoscit. Lyra. Et loquitur de deo
more hominis, qui inclinat aurem suam ad illud
quod vult exaudiri. Augusti. Inclinat autem deus
aurem, si tu non erigascemicem, humiliato appro-
pinquat ab exaltato longe discedit, nisi quem ip-
se humiliatū exaltauerit. Sequitur. (& exaudi me)
Cassiodoro. Glo. Vt scilicet mea desideria compleā
iur, quatinus resurrectione ego quoq; saluus fiam
cuius morte mundum constat esse saluandū. (Quo-
niam inops & pauper sum ego.) Cassiod. Hec di-
cendo conditionem quam suscepit, humanita-
tis ostēdit Hug. car. Inops inquit sum. i. sine ope
amicorum, & pauper. i. sine rebus. cassio. Velege-
nus & pauper dei est quisquis meruerit mudi ist⁹
peruersitate vocari, qualis veraciter fuit christus
Augustinus. Non ergo inclinat aurem ad diuitem
sed ad inopem & egenum id est humilem, & con-
fitemem. Ad indigentem misericordia non ad sa-
turitatem, & extollemem se superbia, & iactantem
se quasi nichil ei desit, & dicēte. Gratiastibi, quia
nō sum sicut publicanus iste, prout ille phariseus
dicebat. Glgo. In hoc autem exaudi me ait chri-
stus adinuenta sibi voce corporis;

Confitebor tibi domine quoniam sa-
lus sum, saluum fac seruum tuum de-
us meus sperantem in te.

Heb. confitebor
deum

Hierony. christus enim iuxta fragilitatem assum-
pti corporis ad patrem fundit orationem. Secun-
dū vero deitatem sanctum se dicit, sicut quōdam
dixerat ad moysen Sancti estote, quonia ego san-
ctus sum. Glo. (custodi) inquit ab omnibus scā-
dalis animam meā cōtra insidiatores. Hugo rar.
Hoc autē dicit in persona propria per hoc ostē-
dens verē humanitatis fragilitatem in se, vel in p-
sona membrorum, quorum animas petit custodi-
ri ne a diabolo rapiantur. Idem. Glo. Quā autē
dicit (quoniam sanctus sum) proprie conuenit ca-
piti christo, conuenit etiam suis qui sunt sancti fi-
cati in baptismo. Augustin. Glo. christus enim
proprie sanctus dicitur sanctificas. Qui vero san-
cti dicuntur tāquā in baptismo sanctificari iuxta
illud sancti estote, quoniam ego sanctus. Totus ita-
q; christus sanctus, & vnus factus, sed aliter caput
aliter membra. Totus ergo christus non incōgrue
dicit (Quoniam ego sanctus sum) Sequitur. Saluum
fac seruum tuum deus meus. Hugo cardina. Id est
me qui ex obedientia tua serui formam accepi, &
meos qui tibi vnanimiter seruiūt & hoc petit me-
rito spei, vnde addidit) sperantem in te). Glo. s.
Quia non est ex homine salus, cassio. Ille enim qui
se veraciter dixerat esse sanctum & a mundi illece-
bris alienum saluum se a diuinitate fieri depreca-
tur, vt nos istueret salutem non esse in humanis
viribus cōstitutam. Vnde & propheta hieremias
ait. Maledictus homo qui spem suam ponit in ho-
mine & a deo recedit cor eius, &c. sequitur.

Miserere mei domine quoniam ad te
clamaui tota die, letifica animam
serui tui, quoniam ad te domine ani-
mam meam leuaui.

Heb. iocundus
est

Cassiodoro. Vnus em atq; idem deus, & homo chri-
stus lesus misericordiam petit, qui misericordiam
dona docens perseuerantia deprecationis pietate
domini modis omnibus impetranda, vnde dicit.
(Miserere mei domine quoniam ad te clamaui. Au-
gusti. Glo. Hugo card. Nō ad horam tantum
sed tota die id est omni tēpore. Lyra. perseueratē
& instanter. cassiod. Semper enim supplicare nos
debet, qui frequenti culpa delinquimus. Ille autē
clamare dicitur ad dominū qui quāvis lingua tace-
at boni tamē operibus perseueratē exclamat. (Le-
tifica animā serui tui) hierony. Tribulationibus p-
sentibus mēstam. cassiodorus. locūdari enim pe-
tit animam suam fons hylaritatis, & origo leticie
ex illa parte qua seruus est. Qui seruū merito se
dicit, quoniam ex virgine maria natus est, que se
profiteretur ancillā. hieron. Petit autē se letificari
quia & si spiritus paomptus sit caro autē infirma
Quia inquit ad te domine animam meam leua-
ui. Augusti. Glo. Per affectū bonum amando ei
ascendimus, negligēdo descendimus, stando in
terra in celo sumus si deum diligamus. cassiodo.
Letificari ergo petit animam suam, quia non eā
deorsum inclinavit ad terram, sed leuaui semper
ad dominum vbi est vera letitia, & sine fine secu-

descendimus
ascendimus
stamus.

Psalmus. lxxxv focrlv

ritas. Glo. In terra vero amaritudo & tristitia.
Idem. Vide ergo qualiter orando ascendit. Prius
enim dicitur pauper, inde sanctus, deinde sperans
postea clamās. Tandē leuat⁹ ad deum in quo con-
grua verborū collatio ostēditur. quasi dicat incli-
na pauperi, custodi sanctū salua sperantē, miserere
clamanti letifica leuatū, Et hoc ideo.

Quoniam tu domine suauis & mi-
sericors, et multam misericordiam omnibus
inuocantibus te.

4
Heb. bonus
& propicia
bilis & copi-
osus in mi-
sericordia

Glo. Leuaui inquit ad te animā meā, & ita hoc fa-
cere potui. (Quoniam tu domine suauis & mitis.)
Cassio. In quibus verbis pulcherrime nobis ostē-
ditur quid sit deus, suauis scilicet, quia post amari-
tudine huius mundi, dulcis est ad se recurrentibus
Mittit vero, quia diu sustinet peccatores. Et multā
misericordiam, quia licet innumerosa sint nostra pec-
cata, multo tamen abundantior est pietas, que tot
relaxat offensas. Restat igitur vt ei ingiter suppli-
cemus, quādo eum audimus omnibus inuocantē
bus se non negare presidū. Hiero. His enim qui
eum puro corde inuocant, mitem se prebet, & copi-
osam misericordiam eis indulget. Glo. Nec aliqūē
excipit cum dicit omnibus inuocantibus te, non ali-
ud a te. Et ideo.

5
Alia littera
infige

Auribus percipe domine orationē meā
et intende voci deprecationis meę.

Hugo. Auribus inquit misericordiam tuā scilicet
(percipe) id est perfecte cape (orationem meam)
quā pro me, & meis effundo pro bonis impetran-
dis. (Et intende voci deprecationis meę.) Que est
de malis amouendis. Cas. glo. Vide igitur ordinē
orationis. Prius enim fuit vt vox supplicationis
ascenderet cum dixit. Inclina aurem tuam. Et de-
inde rogatus audiret cum dixit. Exaudi me. Nūc
vero addit auribus percipe. Hoc enim dicēdo nō
trāsitorie suscipi petit, sed quasi in sinu diu, recon-
di, sicut per aures aliquid infigit cordi. Vnde sub-
dit. (Et intende voci deprecationis meę.) Idem.
Vt intentus animus tuus, aperiat auditum depre-
cationi meę. Glo. Causa vero audiendi subiungit-
ur, cum dicitur.

6
Heb. clama-
bo exaudies

In die tribulationis meę clamaui ad te
quia exaudisti me.

Cassio. Licet anima sanctis viris iugiter adomi-
no supplicetur, in tēpore tamen tribulationis eni-
xius petitur, quando subueniri necessarie postula-
tur, vnde cum superius dixisset. Clamaui ad te to-
ta die. Nunc augmentū petitionis facere yederat
dicēdo. (In die tribulationis meę clamaui ad te.)
Hugo. Glo. Id est in aduersitate, qñe dicitur dies
quia illuminat, quē semper est in peregrinatione
donec se ipsum deus det videndū. Idem. Glo. Et
cum clamor soleat precedere exauditionem, hicta
men ideo dicit se clamaſse, quia exaudisti me. Est
enim peruersio in sanctis congrua, qui & ante cla-
morem & post exaudiuntur. Hugo. Vel ideo cla-
maui, quia alias multoties exaudisti me. Vel quia
antequā clamēt pauperes exaudis, iuxta illud. De
siderium pauperum exauit dominus, preparā-
tionem cordis eorum audiuit auris tua. Hierony.

Vel de Christo in passione hoc dicit (in die inquā
tribulationis) hoc est in die passionis (clamaui ad
te) de cruce (quia exaudisti me vt commendatum ti-
bi spiritū meum restitueres. Hugo cardinal. Ideo
etiam clamat, quia scit illum potentem exaudire,
vnde subditur.

Non est similis tui domine, & non est se-
cundum opera tua.

7

Cassio. In quo magna dei laus breui diffinitione co-
cluda est. Dicēdo enim. (Non est similis tui in dijs
domine). Idola, significat paganorum, quē adhuc
in mundo nephanda deuotione colebantur. Vel
homines qui dijs vocati sunt. Hugo. Sine tamē su-
matur dijs pro demonibus, siue pro idolis, siue p-
hominibus, siue pro praelatis, nullus est similis ei;
Lyra. Quia dijs gentium sunt dii falsi, homines ve-
ro sancti, seu angeli dicuntur dii participatiōe, cū
sint virtutis finitē. Et nō est secundū opera tua).
Cassio. Scilicet tibi similis, qui fecisti celū, & terram
& omnia quę in eis sunt. Hiero. Nō enim reperi-
tur in simulachris gentium, qui sic possit vt tu ope-
rari. Lyra. Quia ex infinita potentia tua, potes ra-
cere opera omnem virtutem transcendētia. Hu-
go. car. Deide se exaudiri innuit, & ostēdit quē
vtilitas ex hoc sequatur, scilicet cōuersio omnium
gentium ad fidem, vnde sequitur.

viii
Alia lite
Quot quot
Alia honori-
ficabunt.

Omnes gentes quascunq; fecisti veni-
ent, et adorabunt & coram te domine
& glorificabunt nomen tuum

Hugo. Lyra. (Omnes gētes) inquit, id est de omni
bus gentibus aliqui; Et in omni terra aliqua gens
sicut dicitur. Omne animal fuit in archa Noe, in
qua solū fuerūt aliqua indiuidua de omnibus spe-
ciebus animalū. Cassio. Licet enim tunc sola gens
Iudeorum vnū deum colere videretur. Prædixit
tamē omnes gentes quę idolis tenebāt obnoxie
ad culturā ei⁹ esse vēturas. Nulla autē gens existit
nisi quā ipse fecit. Glo. Quia fontē omniū gentū
Adam scilicet & Euam fecit, ideo dicit, quascunq;
fecisti venient. Glo. A suo scilicet cultu, ad cultum
tuū. (Et adorabūt corā te domine. Hugo. Perrene-
tentiā. (Et glorificabūt nomen tuū). Cassio. Hoc est
glorificabūt deuoti ex nomine tuo, quia cultus
hominū non facit deum gloriosum, quem constat
esse largitorē bonorū omniū. Glo. Deinde singu-
lis singula reddit, quasi dicat. Non est similis tibi

9
Alia lite
habethicma-
gnus.

Quoniam magnus es tu et faciens mi-
rabilia, tu es deus solus.

10
Heb. doce
me domine
viam tuam
he. vnicūq;
cor meum.

Cassio. Magn⁹ enim vere dixi nō potest, nisi de⁹ so-
lus, cuius potestati nullaten⁹ valet aliquis cōparari
ideo dicit. Quoniam magnus es tu. Gl. Quod nō
alius, Et addidit. (& faciens mirabilia). Lyra. Trā-
scendētia virtutē toti⁹ creaturę. Addidit etiā (Tu
es deus sol⁹). Aug. Glo. Cōtra eos, qui se dicūt ma-
gnos & deos, Tu es inquā deus sol⁹ magnus, Nā
omne quod dicis impletur, Cassio. Vel solus dicit,
quia sancta trinitas, vnus est deus tantū personis
distincta, non naturę discretionē separata.

Deduc me domine in via tua et in-
grediar in veritate tua, lætetur & cor
meum vt timeat nomen tuū.

Bj

Psalmus. lxxxv.

Glo. Hugo. Secunda pars in qua Christus orat pro membris suis fidelibus iam adorantibus. Cassi. Va dominus eis pro futura cōcedat. (Dedat me inquit in via tua. Lyra. Id est in via iustitie, per quam non possum vbiq; deuo incedere sine tua dīctio ne. Hugo. Hec est via penitentie, vel mandatorū. Cassi. Glo. Aliud autē est duci ad viam, & aliud duci in via, ne in ea cadatur. Vbiq; tamen egens homines adiuvare sint in via, tunc extra viā viā autē Christus est, qui de seipso dicit. Ego sum via, veritas & vita, vnde subdit. (Et ingrediar in veritate tua). Hiero. Si enim me ad Christum tuū qui est via deducas, nulla me fallacia retinebit (quia ingrediar in veritate tua). Cassi. Id est in Christū qui est veritas & vita. Lyra. Vel in veritate vitæ a te tradita in lege (Latetur cor meum). Glo. Sic tamē & timeat nomē tuum. Augu. Glo. In timore enim mundano præcedit causa periculi, vel angustie, sed in timore dei lætitia præcedit, utraq; tamē misericordia sunt, ut scilicet & sub spe timeamus, & sub timore letemur. Qui enim sperat & non timet, negligens est, qui autem timet & non sperat, depressus est. Spes namq; & timor sunt duæ molæ, quibus molitur christianus, ut fiat panis christi, vnde in Deuteronomio dictum est. Non accipias loco pignoris superiorem, vel inferiorem molam. Hiero. Vel tunc cum scilicet a maiore facinororum erutus fuero, in te lætitia spirituali gaudebo. Hugo cardinalis. Et quia ex timore sequitur confessio peccatorum, ideo subditur.

Confitebor tibi domine deus meus in toto corde meo, et glorificabo nomen tuum in æternum.

Hugo. (Cōfitebor) inquit, id est simul fatebor non tantū omnia peccata mea, sed etiam omnia beneficia tua (tibi) non dyabolo, vel exactori criminū in inferno. Domine cui servo in spiritu meo (deus) quem præceteris amo & colo (meus) quem michi pater dedit (in toto corde meo). Cassi. Illa est vera confessio, que toto promittitur mentis archano, sicut & lex docet. Diliges dominū deum tuum ex toto corde tuo & in tota anima tua. Ille autem ex toto corde cōfitebitur, qui totam spem suam ponit in domino. Sequitur. (Et glorificabo nomē tuum in æternū). Lyra. In omnibus operibus meis tuā gloriam principaliter querendo. Cassiodorus. Et inter sanctos tuos laudes iugiter personando, dū in illa beatitudine premia promissa recepero, Hugo cardinalis. Et hoc faciam.

Quia misericordia tua magna est super me, et eruisi animam meam ex inferno inferiori.

Hiero. cur enim confiteatur nomini domini, aut honoret eum iste versus exponit. (Quia misericordia tua inquit magna est super me). Hugo. Eo qd ex pura misericordia das membris meis multa bona, que eorum naturam & merita transcendunt, Cassiodorus. causa vero tanti beneficii declaratur cum dicitur. (Et eruisi animam meam ex inferno inferiori). Hiero. Non qd duo inferna sint, sed iste superior infernum peccatum dicit, inferiorē vero qui est verus infernus, in quo peccatores damnantur. Laudat ergo ob hoc misericordiā domini

q; sit erutas a supplico inferioris inferni. Augu. Cassi. Glo. Et enim propter ista duo inferna misus est dei filius, vnde q; liberans. Vel inferior infernus poena damnatorū dicitur. Superior vero limbus patrum, vnde dicitur in inferiori positus vidit Lazarum in superiori.

Deus iniqui insurrexerunt super me & synagoga & potentii quæsierunt animam meam, & non proposuerunt te in conspectu tuo.

Glo. Hugo. Tertia pars ubi orat pro se capite, commemorans de passione sua. Hiero. Cassi. Ex persona enim Christi hæc propheta loquitur secundū humanitatem suam. Hugo. Et primo capiat benivolentiam ex persona inimicorū, quos ostendit esse iniquos, dicens. (Deus iniqui insurrexerunt super me). Hugo. Id est Iudæi accusantes me, & falsa testimonia dicentes. Cassi. Hoc enim intelligit de iudeis, qui ei reddiderunt mala pro bonis. Quod autē dicitur per me, ut reum scilicet dicerent innocentē, tegit suū plæbs in sana trucidaret. (Et synagoga potentium). Idem Glo. Augu. Id est congregatio superborū, qui belluino fremitu animā Christi adimere volebat, quæsierunt autem animā meam dolosis cōsiliis. Addit insuper quod sceleratis solet semper mentibus evenire. (Et non proposuerunt te in conspectu tuo). Hiero. Nam obsecrauerat eos malitia eorum. Cassi. Quicūq; enim facinus perpetrat, deum ante conspectū suum omnimodis non proponit, quoniam si illum crederet præsentē, protinus a cogitatione facinore reuocaretur. Glo. Augu. Vel non proposuerunt, id est, non intellexerunt deum, ut homini parcerent. Hugo cardinalis. Consequenter capiat benivolentiam a persona iudicis, dicens.

Et tu domine deus miserator & misericors, patiens, & multæ misericordie & verax.

Cassiodorus. Miserator enim est deus, quia singulis rebus misericordiam facit. Hiero. (Misericors enim peccata remittit. Cassi. Semper enim pia est ipsa natura deitatis (Patiens). Hiero. Cassi. Quia peccatores sustinet, & ad votum conversionis inuitat). Et multæ misericordie. Cassi. Quia plus nobis remittit, quā imbecillitas nostrapromeretur, intulit, & verax. Hiero. Glo. In promissis restituit. Cassi. Nescit enim promissa sua aliquā imbecillitate subducere, id est subtrahere, vel negare. Hugo cardinalis. Et quia hæc bona omni que præmissa sunt in te habes.

Respice in me et miserere mei, da imperium tuum ancille tue.

Cassi. Misericordie enim patrē & patientē, & veracē a parte qua passus est, filius rogat, ut respiciat in eum, & celeritima illi resurrectione subueniat. (Respice inquit in me). Glo. Homo enim & miserere mei mortalis (da imperia tua) id est potestatem iudicii tui (puero tuo). Hugo cardinalis. Id est mihi filio tuo, & secundū humanitatem seruo. Hiero. Ad regnandum potestatis aduersus. Hugo. Glo. Vnde transeat tempus patientie, & veniat tempus iudicii

Heb. super
bi.
H. b. v. et
Alia l. ite
in iustis. & p
tercūtes les
gē.
Tertia pars

Alia l. ite
Alia l. ite
Alia l. ite

Psalmus. lvi. b. for. lvi

Hugo. Pater enim nō indicat quēquā sed omne iudicium dedit filio. Cassi. Christus autē est puer ille de quo dicit Esaias. Ecce puer meus suscipiam eum & alibi. Puer natus est nobis. Ipse enim puer dicitur propter puritatem, & innocentiam. (Et saluum fac filium ancille tue). Aug. Cassi. Glo. Hugo. Maria scilicet, que angelo nuntiante respondit. Ecce ancilla domini. Hiero. Glo. Vel filij ancille sunt filij ecclesie, in qua sunt renati qui in iudicio iudices sedebunt. Sequitur.

Fac mecum signum in bonum & ut videant qui oderunt me, & confundantur, quoniam tu domine adiuvisti me et consolatus es me.

(Fac inquit metū signū in bonū). Hiero. Vt scilicet muniat crucis tuę signo, quod vidētes potēstas res aduersas fugiat cōfusa, & discedat a me. Cassi. Glo. Hugo. Vel fac pater signū in resurrectione id est fac me resurgere. Et hoc erit signū. Iona propheta in bonū credētiū, & in cōfusione negantiū vel in bonum ut scilicet videat Iudæi, qui me oderunt, & cōfundantur de malo, & ita cōuertantur, & credant (Cōfundantur enim ad bonū respicit quoniam hic de suo malo confunditur in meliōre parte sine dubitatione transfertur. Glo. Hugo. Ideo autē dicit fac mecum. Nā & ipse christus secundū deus resuscitauit seipsum hominē. Sed quid videat, aut quare cōfundatur Ecce. (Quoniam tu domine adiuvisti me & consolatus es me). Hugo. Quoniam inquit tu domine pater (adiuvisti me) in passione (& consolatus es me) in resurrectione. Cassi. Vel quod dicit adiuvisti pertinet ad cōtradictionē alter cantū & ad iniusta certamina Iudæorū, in quibus illi semper veritas testimonio superabatur, qd vero dicit consolatus es me, ad persecutiones infanorum, quas ille velut tempestatis impetum, patientissime sustinebat, respicit.

Psalmus. lxxvi.

Titulus
Filiis Choræ psalmus cantic.

Aug. Gl. Psalmus iste brevis est numero verborū magnus vero pōdere scētiani. Agit ei de celesti Hierusalē. ecclesia, que est ciuitas spiritualis, cuius pars militat interris

partis triumphat in coelis, quam, iste psalmus commendat secundū præsentē statum, & futurū, vnde pro vtroq; in titulo ponitur (psalmus cantic). Psalmus scilicet, quia agit de ecclesia presenti ubi agit opera canticū vero, quia agit de eadem secundū futurum statum, ubi exultat. Et proponitur filiis choræ. Cassi. Id est fidelibus christianis quibus propheta ciuitatē dei predicat, ut eiantē glorie maior augeatur effectus. Hugo. Quos monet ut diligant esse de ecclesia militante, & ad triumphantem toto corde aspirant. Hec est intentio psalmi. Et diuiditur in tres partes. Primo laudat ecclesiam per fundamenta eius, & portas, & famam, in secundum ipse dominus allusione quorundam nominū

gentiles pronunciat huius ciuitatis esse conciuēs. ibi. (Memor ero). In tertia de lætitia future beati tudinis paucis concludit. ibi. (Sicut lætantiū). Augu. Glo. Propheta ergo plenus spiritu sancto multa volēs apud se de hac ciuitate, de qua adhuc nihil dixerat, psalmum sic incipit & ait.

Fundamenta eius in montibus sanctis diligit dominus portas Syon super omnia tabernacula Iacob.

Glo. Hugo. Vbi primo cōmendat eam a fundamentis & soliditate totius ciuitatis notetur dicens (Fundamenta eius). Ibidē. Istud relatiū eius nō refertur ad aliquod præmissum, sed ad cordis pphetæ meditationē, qui nūquā de illa corde tacuerat, & si ore. Hugo. (Fundamenta) inquit (eius) huius scilicet ciuitatis, que est ecclesia, sūt (in montibus sanctis) Glo. Id est in prophetis, & apostolis. Cassi. Qui soliditate fidei, & excellētia sanctitatis mōtes vocantur. Glo. Et in ipso summo anguli christo Iesu, qui solus est fundamentū, quod nemo mutare potest. Cassi. Qui sic ecclesiam continet, ut nulla possit cāssatione titubare, vnde apostolus. Fundamentum inquit aliud nemo potest ponere præter id quod positū est, quod est christus Iesus. Lyra. Vel in montibus sanctis, id est in monte Syon, ubi christus predicauit, & in alio monte ubi legē euāgelicā promulgauit. Et in monte Tabor, ubi corā tribus discipulis futurā gloriā suā resurrectionis in transfiguratione ostendit. Hugo. Cōsequenter cōmendat hanc ciuitatē a portis, dicens. (Diligit dominus portas Syon. Lyra. Diligit, I. approbat. Et dicitur portas Syon, illa per que fit ingressus ad ecclesiā militāntē, scilicet exorcismus, Chatecism' & baptis'm' Hiero. (Vel portas Syon) dicit esse virtutes, sicut portę mortis sunt vitia, & peccata. Cassi. Vel portas Syon Ierusalē illam celestem vult intelligi, cuius portę sunt fides, charitas, baptis'mus, penitētia. Et quicquid in illam ciuitatē acquisitos populos intromittit. Glo. Hugo. vel cum dicit Syon, aperuit quid voluit dicere. Per eius, eosdē enim apostolos quos primo vocat fundamenta ecclesie. Secundo vocat portas Syon, id est ecclesie que deū hic per fidem speculetur. Et in æternū per speciem speculabitur quam diligit deus. (Super omnia tabernacula Iacob). Lyra. Id est super cultum veteris legis, qui fuit in pluribus tabernaculis, Moysē, & Dauid factis. Hugo. Plus enim diligit deus figuratū quā figurā, ecclesiā scilicet quā synagogam, Cassiodorus. vel tabernacula Iacob, significant ecclesiam charolicā, que non construitur, & semper hic affligitur. Supra quam merito illa spiritalis, & celestis diligi dicitur, in qua iam nihil perturbatio nis esse declaratur. Glo. Hugo. car. Deinde commendat eam a fama, dicens.

Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas dei.

Glo. Quæ non de illa figurā que cecidit, Hieronymus. Ciuitas autem dei est sancta ecclesia, de qua in omni serie scripturarum gloriosa dicta sūt & in omnibus pphetis. Esaias enim dicit exurge exurge hierusalē iduere fortitudinē brachij tui, et iterum, ego ciuitas firma, ciuitas que opimatur.

Alia l. ite
sanctuarii

Alia l. ite
in te
Adde semp

Dicit & David, Fluminis impetus letificat ciuitatem dei. Et iterum, Domine in ciuitate tua imaginem ipsorum dissipabis. Et dominus in euangelio. Non potest ciuitas abscondi supra montem posita.

Memor ero Raab, & Babilonis scientium me.

Glo. Hugo. Secūda pars vbi dominus ipse de ea-
dem ciuitate agit, & ostendit quę sunt illa glorio-
sa, & qui sunt eius habitatores. Ait ergo propheta
ex persona dei. In illa ciuitate iquit. (Memor ero
Raab, & Babylonis). Hugo. Id est gentium, & pec-
catorum. Cassiodo. Raab enim meretrix fuit, quę
exploratorē Iesu Naue ad iherico venientes oc-
culte suscepit. Et per aliam partem ne deprehen-
derentur emisit. Cass. Glo. Augu. Quę interpretā-
tur latitudo siue superbia, per quam latitudo impe-
rii ecclesie designatur, quę fuit cōgregata de gen-
tibus, quę prius late, & impetiose vagabantur p-
vitiā tendentes ad ruinā, postea vero conuersę
sunt in humilitatem. Per hanc ergo figuratur ec-
clesia gentium, quę occinum habet in fenestra,
id est signū sanguinis Christi in fronte, & in ore
quę suscipiens animas superbie vitiō periclitā-
tissalio itinere, id est humilitatis & pietatis dimi-
tit ad vitam. Babylon vero interpretatur cōfusio,
in quo etiam significat plābem gentiū, quę ante
aduentum Christi cōfusionem idolorum & pecca-
torum tradita fuerat, sed per misericordiam illumi-
nata est. Hugo. Vel per Babylonem intelliguntur
generaliter omnes peccatores, qui in cōfusione
peccatorum sunt. Hiero. Licet ergo Raab, licet Ba-
bylon quis fuerit, tamen memor ero eius quicūq;
me scierit. Vnde sequitur. (Scientiū me) Nō enim
cuiuslibet Raab & Babylonis memor eris in iudi-
cio dominus, sed tantum scientium se per fidem
scilicet & charitatē. Translatio autē hebreā & Ro-
mana habet. Scientibus me. Glof. Hugo. car. Id est
apostolis quibus de gentibus, & peccatoribus reci-
piendis precipiam vt eis Prædicent. Quod autē
dicit Raab, & Babylonis, postea per partes deter-
minat, dicens.

E Cce alienigenæ ⁊ Tyrus ⁊ popu
lus æthiopū hī ⁊ fuerunt illic.

Glo. Hugo car. Ecce inquit alienigenę, id est gentes, & Tyrus, id est peccatores, alij qui sunt in angustia poenitentię sicut prius erant in angustia vitiatorum. Et populus ethiopum, id est tam gentes quā alij peccatores qui erant deformes, & nigri. Hierony. Cassiodorus. Alienigenas enim gentes vocat ad distinctionem israel. Gentes quidē alie nigenę sūt, id est a iudaico populo extranei, quia illis nō credentibus isti in pēneralia ecclesię sunt recepti. Tyrus verō, significat angustiam & tribulationem quę de poenitiā afflictione procrea tur. Per populum autē ethiopum eos voluit intelligi, qui peccatorum fuerant obscuritate teteri mi, sed in ista domini ciuitate collecti sunt (hi in quā fuerūt illic). Tyra. Id est aliqui de istis popu lis recepti sunt in ecclesia, quę dicitur ciuitas dei. Glof. hugo. Et quia supra dixerat. Gloriosa dicta sunt de te, & nō determinauerat aliqui glorio sum, vnum determinat quod accidit in ea, dicens.

NUnquid Syon & dicet homo & homo
natus est in ea, & ipse fundauit eam
altissimus.

Glo. Hiero. Nunquid inquit Syon dicitur homo, id est nunquid poterit homo persuadere Syon, id est synagoga, hoc quod dicam, quomodo scilicet natus fuerit homo in ea, quasi dicat, Non hoc recipit incredula Synagoga. Lyr. Vel homo iste potest intelligi Iohannes baptista pronuncians synagoga Christi aduentum. Et est haec dictio Syon datus ea sus. Ei homo inquit, natus est in ea. Idem, id est in ecclesia per Syon significata, quia Christus natus est de virgine, quae est nobilissimum membrum ecclesiae. Cassiodo. Assumpta enim carne deus est homo factus. Et fundavit ipse synagoga, ut deus qui tantum putabatur homo, vnde sequitur. Et ipse fundavit eam altissimus. Lyr. Vel ipse homo Christus, qui est altissimus secundum naturam divinam fundavit virginem Mariam eam confirmando sua gratia, ut non venialiter, nec mortaliter peccaverit. Vel eam, id est ecclesiam, quam fundavit modo supra dicto. Hugo. Fundavit inquam illam Christus, ut deus qui ut homo natus est in ea. Et ne hoc videatur aliqui incredibile, confirmat per scripturas, dicens.

Dominus narrabit in scripturis
populorum, & principū horum qui
fuerunt in ea

(Dominus inquit narrabit.) Sic legendum censet beatus Hieronymus. iuxta hebraicā Dominus nūmerabit scribens populos ipse natus est in ea semper. Hugo. Id est narrauit in scripturis populorū & principū. Glo. Id est in scripturis quas directe sunt populis fidelib⁹. & editae a principib⁹. scilicet a Moysē. & prophetis. & apostolis. Principū dico (horū) qui fuerūt in ea ciuitate. Cas. Narrauit enī dñs frequēter in euāgelio. quā de ipso p̄dixerat Moyses. quā pphetē. ipsi enī sunt principes qui fuerūt in ea. i. in synagoga. Lyr. Vel dñs narrabit id est narrati faciet. in scripturis populorū. id est in euāgelij ad oēs populos deuatiis. Et p̄cipū horū. i. apostolorū. qui fuerūt in ea. i. in ecclesia

Sicut lætantium omnium, habitatio in A
te

Hanc lectionē pro hoc versu obtulit literabea Hiero. iuxta heb. Et cātabūt quasi in choris, oēs forres mei in te. Caf. glo. Hug. Tertia pars vbi collatis omnib⁹ gaudiis, quæ ciuitate dei, quæ est ecclesia dicta sunt cōcludit paucis verbis tages beatitudinē futurā. (Sicut letantiū inquit omnium habitatio in te.) hug. Id est omnes illi, qui in Syon supetna, hoc est in triūphate ecclesia habitāt, iocundati sunt, & vere letantur Et est hoc (scilicet) expressiū eritaris, nō nota similitudinis. Caf. Glo. Pulchre nāq; dictū est, nō simpliciter letatiū, sed sicut letantiū omnium, quia non erit illa letitia qualis hic agitur, vt modo filiorū susceptione latemur. mododigitur, & honorū munere gaudeamus & cetera quæ exultationē faciūt. quādo magnis vñb⁹ tēporaliter acquiruntur. (Sed sicut leiatiū omnium). Aug. Glo. Talis enim erit illic letitia, qualem hic nō nouimus. Et ideo cum nō possit ex primi dixit vt potuit. Sicut letantium omnium habitatio in te.

5
Heb. ad Sy
on dicet vir
✠ Alia lite
mater Syon

6
✠ Alia lite
dñi numeru
bit scribeas
populos
aliter legi

Aliter legi

Tertiapars
Alia litera-
tāquā cecū
datorū habi-
tatio omniū
in te.
Alia habet
hic nostrū.
Alia habet
hic est.

¶ Psalmus. lxxxvii.

¶ Titulus.

Canticum psalmi fi
lus Choræ in finē
pro Melech ad respō
dendum intellectus
Hemā Israelitæ vel
Efraitæ,

Callio. Quid significat
(Canticum psalmi filijs
Choræ in finem) iam sa-
tis dictum est. Glo. Nā
sicut sepe diximus, cāti-
cum notat exultationem
operationem. Ideo ꝑ
lis habent, de bona ope-
ratione agunt, sicut iste pla-
terpretatur chorus diui-
cit autem ad respondē-
sica pręuenit, & chorus
Sequitur intellectus H

terpretatur frater eius,
appellat, qui eius præco-
ro deum videntes, qui
diant. Gloſa. Hugo. I-
ſtud quod dicitur can-
ſionis hic oſtenditur. p-
na operatione iſtius Can-
dirigens eos in finem
ad quid canitur eiſ. A-
tando veſtigia paſſionis
Melech, id eſt in Melech
concordia charitatis. Et
id eſt hominis illius, qui
Iſraelitæ, vel Eſraite, qui
orientaliſibus regionibus
ſtoli, qui ſunt Iſraelitæ
tuenæ in hoc mundo. I-
ſionis dominice cont-
ſionis reſurrectionis

vix ad confirmationem
 sus pro mundi salute:
 Hugo car. Cuius inter

tatione passionis Christi
partes. In prima Christi
ui precatur auxilium
inimicis. In secunda
sione fecerunt ibi lon
quibus opera sua non
eius. In quarta loquen
dit quanta in suis me
te. In forma ergo seru

Dum quam & passus
becillitatis humane.

Lyra. Ra. Sa. di citquod
materia huius psalmi
sunt afflictiones, quas
populus Iudaicus sus-
tinuit, maxime in Ba-
bilonica captiuitate,
quas praeuidit Heman
Esraita. & sic fecit hunc
psalmum precando pro
populi liberatione in
cuius persona loquitur
in hoc psalmo. Et ad
hunc sensum psequitur
eius expositio

tionis, deus ratione creationis. Glosa. Author (salutis mee), Lyra. Ratione liberationis (i die) id est in prosperis (clamauit) in oratione (& nocte) id est in aduersis, Calliodorus. Quod enim dicit in die letitiam significat, & nocte aduersitatem declarat, in quo utroque tempore deum esse precandum demonstrat, Hieronymus. Vel in die illa scilicet claritate degens, quam semper habuit poenitentiam populis predicans. Et nocte coram te inter tenebras iudæorum. Vel coram te, id est in beneplacito tuo vel pro his impetrandis que sunt coram te, id est pro cælestibus, & non pro terrenis.

INter in conspectu tuo oratio mea inclina aurem tuam ad precem meam

(Intret inquit in conspectu tuo oratio mea). Cass.
Glo. Magna namq; est virtus purę orationis, quę
quasi quedam persona ad deum intrat & manda-
tum peragit, quo caro pervenire nequit. Deinde
idem reperit, dicens. (Inclina aurem tuam ad pre-
cem meam). Cassiodorus. Inclinat autem aurem
suam do min⁹, cum misericors dignatur audire mi-
rabili operatione sue virtutis, non aure corporis.
Aug. Glof. Ingressus itaq; orationis in conspectu
dei acceptatio eius est, inclinato vero auris dei mi-
sericors exaudiri dicit.

Quia repleta est malis anima mea, &
anima mea inferno + appropinquauit.

(Quia repleta inquit malis anima mea.) Hugo. Malis dico non culpæ, sed pœnæ. Hiero. Call. Ma-
lis vtiq; non suis, qui peccatū nō labuit, sed pecc-
tis populi percutis, pro quib⁹ laborabat humani-
tas. Aug. Glo. Vnde nō de vitijs hoc dicit, sed de
dolorib⁹, quib⁹ aia carni cōpatit. Nō enim dolor ce-
poris potest esse sine anima dolere vero anima,
tū nō dolere corpore potest. Hos autē humane
firmitatis defect⁹, sicut & ipsa carnē, & mortē ch-
stus nō cōditionis naturæ, sed miserationis volunta-
tūcepit. Sequit. (Et vita mea inferno appropi-
quant.) Hic. Glo. Cū p his quę petē, ut adori-
mōrē. Cal. Hoc em̄ p̄tinet ad passiōē xpī, q̄ a
Tristis ē aia mea vsq; ad mortē. Nā ppter nos i-
p̄s, & mortē nrām, ppter nos excepit. Gl. nō

Estimatus sum cum descendentibus

Alacum, factus sum sicut homo sine adiutorio & inter mortuos liber.
(Aestimatus sum inquit cum descenderem in lacu. gl. M. ferie vel inferni pfunditate vtiq; necessitatem qui faceret, qui sic putabat eum mori necessitate vt alio mori iussu Hic. Sicut emeliquos pctores eum in mortu aditu arbitrati sunt, nec reurgere crediderunt, (F. aditu sum sicut homo sine adiutorio). glo. (Factus sum) i. aestimatus sum (sicut homo) i. simpliciter sine adiutorio. Cas. apud eos scilicet q; deitate eius i. sanis mentibus non credebat, q; putabat eum cum reliquis mortalibus interfuisse (inter mortuos lib). Hic. Nemo enim me inferno vinxit, sed ego vinctorum catenua propriae luxuri. Cass. Sol. em inter mortuos liber fui qui ipsa quoq; mortis claustra corregit, qui pctores non fecit cui mors libera quia voluntaria fuit. I. Aug. Gl. Et qui potestate habuit animam suam p. se, & iterum ea reassumere, item aestimatus sum eo

Dies & nox
pſperitatē
aduerſitatē.

Inclinā aure
deus
In gressus
oratione ad
deum.

ad infernum
descendit

4
✠ Alia lit
invalidus

Psalmus lxxvii.

Sicut vulnerati dormientes in sepulchris
quorum non es memor amplius, & ip
si de manu tua repulsi sunt.

(Sicut inquit vulnerati dormientes in sepulchris),
Cassiodorus. Putabant enim dominum lancea vulne
ratum, occisum, pariter & sepultum, quasi vnu ex
hominibus sceleratis generali condicione trāsisse.
(Quorum nō es memor amplius), Idem id est de
quibus non habes curā, quoniam, peccatis faciē
ribus a te redduntur alieni, quorum memoria cum
sonitu perijt. Augu. Glosa. Vel quorū non memi
nistī adhuc, id est quorū tempus resurgendi non
dum venit, in quo christus a ceteris mortuis dis
cernitur, qui & vulneratus, & mortuus, in sepul
chro positus est, sed die tertia euigilauit, & ipsi qui
bus ita facti sunt de manu tua repulsi sunt. Hiero.
A virtute tua separati. Cassi. Gl. Vel adiutorio tuo
privati, qui me sine adiutorio putauerunt. Augu.
Glo. Non enim ad dormientes hoc refertur, in qui
bus sunt & iusti, quorū licet non meminerit deus,
adhuc ut resurgant. De ipsis tamen dictum est. In
storum animę in manu dei sunt. Sequitur.

Posuerunt me in lacu inferiori, in tene
bris et umbra mortis

Cass. Adhuc estimationes dementium referuntur
iudeorum cum dicitur. Posuerunt me in lacu in
feriori. Idem. Lacus enim & pro inferno ponitur
& pro sepultura foueali, & pro mundi istius pro
fundissima calamitate. (Posuerunt me inquit in
lacu inferiori. Hiero. Cum latronibus & peccato
ribus obnoxijis in tenebris. Cassi. Id est sub obli
uionis cecitate derelicti tāquā quē nemo requireret,
nemo saluaret. Sequitur. (Et umbra mortis).
Cass. In quo peccatorū iudicat locum, quibus gau
dium non relucet, qui in perpetua tristitie sue ob
scuritate demersi sunt. Hugo car. Vel umbra mor
tis, id est in morte carnis. Mors enim carnis um
bra est vere mortis, sicut huius mortis est umbra
somnia. Sequitur.

Super me confirmatus est furor tuus,
et omnes fluctus tuos induxisti super
me.

(Super me inquit confirmatus est furor tuus; Augu.
Cass. Glo. Ve illi tui sunt, cū mori eū turpi morte
viderūt. Putabant em iudei per farorē dei, testem
christum ad pericula passionis puenisse. Et q de
omnes indignationes super eū induxisset, quādo
perculit eū crucifigi. vnde dicebat, libet et eū de
si vult. Et omnes fluctus tuos induxisti sup me.
Cass. credebant em iudei deū induxisse sup chris
tū elationes, i. amplissimas indignationes, quādo
eam perculit crucifigi, morte illā putātes poenale
eū suspensionis ei⁹ gloriā nō viderēt. Hiero. vel
per fluctu irā furoris vult intelligi, quā pater effu
sus fuisse sup omnes gētes. Erquā induxit sup
eum, qui peccata eorū suscepit, sicut alibi ait. Pro
pheta. Propter peccata populi mei percussit eum.
Longo fecisti notos meos a me, posu
erunt me abominationem sibi.

Glo. Hugo. Secunda pars vbi dicit quid amici ei⁹
in passione fecerūt. Quid ei fugerūt timore, vnde

dicat (Longe fecisti.) Glosa. Loco, vel mēte notos
meos, quibus ego notus eram Non enim dicit no
tos, quos nouit, quia tunc omnes nouerat vt deus,
sed quibus notus erat (a me) Hugo. Cum discipuli
omnes eo relicto fugerunt. Hiero. (Vel notos di
cit angelos, de quibus ait. Poterā rogare patrē, vt
exiberet mihi plusquā duodeci legiones angelo
rum, sed filii vt adimplerēt scripturā, vel lon
ge fecit apostolos) vt nullus praberet auxiliū. Cas
Apostoli enim tunc lōge facti sunt, quādo in eius
passione dispersi sunt, sicut scriptū est. Percutiam
pastorē, & dispergetur oves gregis. (Posuerunt me
abominationē sibi.) Hiero. Non notī, sed ludēi.
Augu. Glo. Posset etiā hoc intelligi de illis, quos
notos sibi dixit, quia & ipsi genus illius mortis
horrebāt. Sed melius intelligitur de suis persecu
toribus, de quibus superius loquebatur. Cassi. Ipsi
enim tunc cum in abominationē habuerūt, quā
do praterentes dicebant, Vah, qui delituis tem
plum dei, & similia. Sequitur.

Traditus sum, et non egrediebar oculi
mei, laqueum preinopia.

Cass. Traditus est enim a iuda cohortibus insano
rum. Et se penitēte derētus, ligatus est vinculis,
qui loco nō potest claudī. Audiuit exercitū das iniu
rias, quē angeli eū tremore collaudāt. Veruntamen
nō est gressus de illa nube corporis sui, nec appa
tere voluit quid potest potentia suę diuinitatis.
Hiero. Nec distūctus est a paterna diuinitate, sed
nec de sepulchro statim prodijt, ut dilatio resurre
ctionis veritatē ostenderet mortis. Grego. Mora.
Iob. li. xxi. Qui vt apertus homo mori potuisset
deus māsit oculus, qui cum despiceretur, quia ho
mo videbatur, egressus fuisset, si oculū maiestatis
nā ostendere voluisset. (Oculi mei languerūt pre
inopia). Hiero. Cassi. (Oculi) sunt apostoli, qui reli
cto eo fugerūt. Vel negauerūt, quia eum resurgere
nescierūt (Et languerūt preinopia) quia nōdum
repperāt spiritū sanctū. Augu. Vidēs enim eum
traditū, ac tantā perperā mala, quoniam non eum vide
bant qualem volebat, infirmari sunt ab inopia ve
lut subacti sibi cibo id est lumine suo. Cassi. Qui
ideo dicuntur oculi, quia in corpore eius, id est in
ecclesia tāquā oculi, celesti lumine viguerūt. Hu.
Vel quia illos ita diligebat christus, sicut homo di
ligit oculos suos.

Clamauit ad te domine tota die, expan
di ad te manus meas.

Aug. Gl. (clamaui inquit ad te dñe) hoc qui
dem appertissime fecit cū pederet i ligno. Hiero.
Dicens eloy eloy lamazabani. Hugo. Et dum
clamās voce magna emisit spiritū, casquod autem
dicit tota die ad clamorē, i. ad orationē & bonorū
actuum operā, debet pertinere. Aug. cassi. Glo. Per
extensas vero manus conuincatio bonorum operū
a quibus nūquā cessauit, intelligitur. in cruce, enim
nec vna tōra die fuit illa extensio, nec totum pro
parte potest accipi, cū addit tota die. Sed quia hęc
opera non omnibus profuerunt, addit.

Nunquid mortuis facies mirabilia aut
medici suscitabunt et confitebuntur
tibi,

Psalmus lxxviii. fo. cxlviii

Glosa. hugo cardina. Tertia pars vbi ostēdit qui
bus non profuit opera tua quātū dicat. Expandi
manus meas sed o deus nunquid mortuis corde sci
licet, non corpore (facies mirabilia) quasi dicat nō
Cassiodorus. Hoc nāq sub negatione legendum est.
Idem. Hierony. Mortuis enim, i. non credētib⁹
qui viuentes mortui sunt, mirabilia nequaquā se
rit, dum eos ad cōuersionē perducere nō potuit
infidelitas sua. Augustinus. Glosa. Mortuis vero
corpore facta mirabili cum quidam reuixerūt, &
cū dominus infernū penetravit. Et inde victor
mortis ascēdit. Hugo card. Sed mortuis corde nō
fecit mirabilia, quia facta non profuerunt eis. Se
quitur. (Aut medici suscitabunt & confitebuntur
tibi. Cassiodorus. Quod etiam negatiue legendū est
Idem. Glosa. Nam & si medici artis beneficio cre
dantur salutem dare languentibus mortuos tamē
suscitare non possunt, vt domino debeant, confite
ri. Et quāuis corporibus curam prębeant animas
tamē peccatis mortuas suscitare non valent, imo
nec sine dei munere agris salutem dare.

Nunquid narrabit aliquis in sepulchro
misericordiam tuam, & veritatem tu
am in perditione.

Cassiodorus. Hoc enim negatiue legēdū est. Glo.
(Nūquid) inquit (narrabit) aliquis positus (in se
pulchro) mortuę animę. Hugo card. id est in pec
cato. Cassiodorus. Sepulchrum enim significat in
fidelium mētes de quibus supra dictum est. Sepul
chrum dicuntur, vbi anima peccatis mortua con
tinetur. Glo. No inquit hūnarabūt misericordiā
tuam) sed viui, & fideles. Hiero. Neq laudabit
deum sepultus in diuitijs seculi, neq habitans in
perditione peccati. hugo car. Nec qui descendit
in infernū, sed potius blasphemabunt. Nam quā
uis sciant se pro merito puniri dolebunt tamē qd
deus tantam potentiam habeat, qd eis plagas in
ferat. Et hoc est blasphēma. Sequitur. (Et verita
tem tuam in perditione. (Glosa. Et aliquis pos
tus in perditione, i. obstinatus subaudi narrabit ve
ritatem tuam, quasi dicat non. Cassiodorus. Perdi
tio qui peius vocata est, vbi veritas nō admittit
sed sola obstinatio custoditur. Ibi ergo non narra
bitur veritas, quia putatur veritatem dixisse quā
videtur negligens pręterire. Sequitur.

Nunquid cognoscentur in tenebris mi
rabilia tua, et iustitia tua in terra obli
uionis.

Cassiodorus. Sub eodem ordine varietatis sermo
nibus cuncta descendunt, vt negando quē nō sūt
ecōtrario sentiantur illa quę sunt. (Nunquid in
quit cognoscentur in tenebris. (Glosa. Infidelij.
hugo car. Vel peccatorū & inferni. Lyrā. Vel in
gentibus obtenebratis ignorantia, & errore mira
bilia tua, quasi dicat, Non impedire hoc malicia
sporum. (Et iustitia tua.) Hugo car. Subaudi nū
quid cognosceatur in terra obliuionis, i. in peccato
vel in corde peccatoris, qui oblitus est dei creato
ris. Glosa. Idē sunt mortui, & positi in sepulchro,
& tenebrę, & terra obliuionis. Cassiodorus. Mirabi
lia itaque domini a tenebris oculis non videntur.

tur, quia praterentes deum sapientię lumina per
diderūt. Nec iustitia eius in terra obliuionis, hie
rony. Quia omnis qui facit peccatum, odit lucem
& a corpore terrenis oppressio vicij iustitia ocul
tatur.

Et ego ad te domine clamaui, et ma
ne oratio mea pręueniet te,

Glosa. hugo card. Quarta pars vbi enume
rat, quę xps in suis mēbris sustinet. Et ponitur hic
responso chori, de qua predictū est in titulo. xps
go, qui prius in psona capitis de sua passione lo
cutus est quasi prętor, hic in persona mēbrorū
respondet. (Et ego inquit ne cū illis mortuis perire
glosa. Quia nullus medicorū suscitāt. Et quia mor
tuis non profuit opera mea (ad te domine clama
ui.) Lyrā Ore simul & corde. hugo cardina. Ad te
scilicet qui potes mortuos suscitare, & infirmos
curare, August. Glosa. Qui autem clamat (& mu
cat credit, sed non crederet, nisi eum misericordia
dei suscitaret, quia pręueniēte iā est ei mane post
tenebras infidelitatis. Vñ sequitur. (Et mane ora
tio mea pręueniet te. Lyrā. Id est antequā aliquid
operari incipiam, dirigam orationem meā ad te.
Hugo cardina. Vel mane. i. tempore gratię (ora
tio mea.) Glo. Pręuēta a misericordia, pręueniet
te venturum ad iudiciū. Cassiodorus. De quo meri
to dictum est pręuenisse orationem suam, quādo
ante multa secula sub assiduitate perebatur quod
adhuc speramus esse venturum. Et sciendum qd vñ
q a fine palmivarias calamitates enumerat (quas
in martiribus suis ipse sustinuit. Vnde sequitur.

Vt quid domine repellis orationem
meam, auertis faciem tuam a me;

(Vt quid inquit deus repellis orationē meā
Lyrā. Eā non exaudiendo. hugo car. Quę nūc res
pellit videtur, dum differtur quod petitur. Cassi.
Glosa. Repelli enim putamus orationē nostram,
& auertere deum faciem a nobis quādo vota no
stra distulerit. Et quāuis ille profutura faciat nos
tamē grauitate dilata cōtristat. Differtur autem in
terdū quod petitur dilatione boni, & aduersus mul
tiplicatis quasi repulsa oratio inflametur arden
tius. Sicut ignis flati venti repellitur vt vinacius
animetur. Sequitur. & subaudi vt quid. Auertis fa
ciē tuā a me, Hugo. Quia nō das qd volo cū non
expedias quod peto. Lyrā. Et loquitur de deo mo
re humano, auertit ei hō faciē ab eo quē non vult
exaudire. Glosa. Auertit autē deus tunc faciē quā
do nō dat quod petitur, quia nō expedit vt deret
Hieronymus. Vel de christo ad literam potest in
telligi, qui non fuit exauditus cum diceret, trāseat
a me calix iste. Lyrā. Consequenter allegat necessi
tatem exauditionis dicens.

Pauper sum ego & in laboribus a iu
uentute mea, exaltatus & autem humi
liatus sum et conturbatus.

Augustinus. glo. Exequitur enim breuiter tribu
lationes corporis christi dicens. (Pauper sum ego
rebus scilicet seculi. Cassiodorus. Vel hoc merito dicit
ecclesia quę i paupertate mūdi, & laborib⁹ fatigat
Hug card. Et hęc est bona ratio cur non debeat
B. iij.

Psalmus. lxxxviii

dominus faciem auertere, quia scriptum est qd d
siderii pauperum exaudivit dominus. Pauper in
qua ego sum & in laboribus. Et hoc non ad horā
(sed a iuventute mea, hugo cardina. i. a tempore
Abel iusti. Tunc enim fuit iuventus ecclesie, & ex
qn fuit cele tunc semper fuit ecclesia i multis tribulationibus
fuit unctus. quasi inter maleum & incudem, unde alibi in ps
inquit. Sæpe expugnauerunt me a iuventute mea
caliodorus. Quod autem sequitur. Exaltatus au
tem humiliatus sum & conturbatus specialiter mē
bris probatur convenire non capiti. (Vnde exal
tar) dicit, quando prius unusquisq; fidelium res
humanas tumido corde cogitabat. Humiliat quā
do ad confessionem divina gratia miserante per
uenit. (Consul) vero quando illa quæ male ges
serat penitentis professione dannavit. hugo car.
Vel de christo potest legi, qui ait (Pauper sum es
go) ita qd non habeam vbi caput reclinem. (Et in
laboribus a iuventute mea. Hieronymus. i. a tem
pore carnis assumptionis. (Exaltatus) aut ē. Idē. In cruce
humiliatus vero sum in sepulchro. Et conturba
tus in morte, sequitur.

17
Hec. transi
erit sup me
He. oppres
serit.

In me transierunt iræ tuæ, & terrores
tui conturbaverunt me

(In me inquit transierunt iræ tuæ. Hierony. Sed nō per
stiterunt (iræ tuæ). Glo. Id est afflictiones mihi
illatæ. caliodorus. Pulchre autem dictum est transie
runt quasi non mansuræ diutius. Glo. Non enim
manet ira dei in iustis sed transit. Caliodorus. nā
quando fidelis se affligit iram domini castigatus
evadit. In me autem dicendo afflictionem fidelium
more suo illatā sibi esse testatur, sequitur. (Et ter
rores tui. Calio. Venturi vtriusq; iudicij quod om
nis caro timet. (Conturbaverunt me.) Grego. In
mora. iob. li. vi. iustorum enim mens non solum
perpendit quod tollat, sed etiam pavet quod re
stat videt qualia i hac vita patitur, & metuit ne po
stea graviora patiat, luget quia in huius cæcitate
exilium a paradisi gaudiis secedit. Et timet ne eū
exilium relinquatur mors eterna sequatur. Iam se
tentiam tollat in poenā sed minas adhuc vetu
ri iudicij formidat ex culpa. Glo. Ideo quæ me
conturbaverunt terrores tui, quia.

Iusti pvide
tia.

xviii
Alia lite.
pariter

Circumdedunt me sicut aqua rata die
Circumdedunt me simul.

Circumdedunt. Calio. Vtriusq; delicta quæ legis distri
ctione dāntur, sicut aqua, hugo. i. abū dānt. Calio.
peccata nāq; aquis merito cō parantur que nos co
piosissima inundatione cōcludit (Tota die). Glo.
quia nullo tēpore desunt mala ecclesie donec fis
niatur seculum, iterum repetit. (Circumdedunt si
mul. Lyra. Hoc dicens ad aggravationem poenæ
quia quando aliqua eueniunt successive facilius
portantur. hiero. Vel vt de christo loquatur. (Cir
cundederunt me) inquit, sicut aqua tota die iudici
scilicet in fluctibus persecutionum. (Circundederunt
me simul) pharisei cum sacerdotibus. Pilatus cū
principibus & populis. Glo. Deinde sequitur ex
persona capitis membrorum simul.

xix
He. abstuli.
proximus

Elongasti a me amicum & proximū
& notos meos a miseria.

Hierony. Proximus est qui facit misericordiam

cum christo non est inuentus. pre confusione
passionis etiam ipsi apostoli elongati sunt ab eo.
Caliodorus. Et hæc pñs martiribus frequenter con
tingunt a quibus terrore mortis officia humana
subtrahunt. Amicos autem dicit eos qui hone
stis studiis morum vicinitate coniuncti sunt. Pro
ximos vero qui nobis parentelle ordine faciunt
Notos qui nec amici, nec proximi sunt, sed sola
nos opinione vel visione didicerunt, quæ genera
hominum frequenter lōge fecit a fidelibus servis
formidat calamitas passionis.

Noti.

Psalmus. lxxxviii.

Intellectus. Etham
Israelite

Caliodorus. Ethan inter
pretatur robustus israe
litavides deum. Et quia
psalmus iste erat laudes
& promissiones dñi nar
raturus, ideo illi tale no
men constat appositum
vt fidelium verborum
iudicaret immutabilem
firmitatē. Intellectus
enim vt sepe diximus

ad superna referendus, vbi reuera recte intelligēs
tendit mentis intuitum. Hierony. Et habet psal
mus iste vocem patris ad filium filij ad patrem.
Ecclesie, ipsiusq; prophete vel apostolorum. glo.
hugo car. Cuius intentio est monere nos, vt spem
non in nobis, sed in deo ponamus. Et dividitur i
sex partes. In prima de dei misericordia & verita
te le cantaturum promittit propheta. In secūda di
versis modis dei laudes & eius potentiam descri
bit, ibi confitebuntur. In tertia ponit promissio
nes patris de christo ibi, tunc locutus est. In quat
ta illis promissionib; adversa dixit ibi tu vero. In
quarta ostendit qd promissiones implentur in car
ne christi ibi viquequo. In sexta ostendit qd promis
siones implentur etiam in membris, non temporaliter,
sed spiritualiter ibi. Vbi sit itaq; ppheta fir
m; i se, sed in misericordia robust; ab eadē sic incipit

Misericordias domini in
æternum cantabo.

Hieronymus. Illas inquam
misericordias quibus homi
nem peccato mortuū digna
tus est dominus visitare per
filium i æternū cātabo. Grego
imo. iob. li. iiii. Et glo. Sed quomodo misericor
dias in æternum cantat & gratias agit qui miserie
non meminit. Et si misericordie transiēte non
meminit. Vnde largitori misericordie laudes red
dit. Quomodo autem plena beatitudo est si me
moriam reatus mentem tangit. Aut quomodo per
fecte lucis clarescit gloria quā reducta ad animum
obūbrat culpa. Ad hoc respondere possum; qd sicut
sepe leti iusticie meminit. Etiam dolorū memi
nit sine dolore, & ide aplūlet; & grati sum; Ple
nūq; i colūmā tēpē ad memoriā pteritos dolores
sine dolore reducim; sed quo eos recolim; cō nosi

Disiūto

Psalmus lxxxviii. fo. clxix

columns plus amamus. Sic & miserie recordatio
nil beatitudinis detrahāt nec erit in illa beatitu
dine culpæ memoria quæ mentē polluat, sed quæ
nos letitiae altius astringat. Glo. Misericordias
igitur domini in æternum subaudi duraturas. Ira
enim ad tempus est, misericordia vero in æternū
cantabo, id est iracunde annuntiabo.

In generatione & generationem annun
ciabo veritatem tuam in ore meo

Caliodorus. Dum dicit in generatione & genera
tionē duos significat populos, iudaicū scilicet &
gentilem, quibus veritatem se pronuntiaturū es
se testatur. Vel in generatione & generatio
nē, i. coram presentibus & futuris, Vel coram pa
tribus vet. & novi testamenti. (Annunciabo verit
atem tuā. hie. Id est christum tuum in ore meo in
quo confessio fit ad salutem. glo. Vel annuncia
bo veritatem tuam, id est quæ tua est, sine qua ego
mendax sum. Qui enim de suo loquitur, menda
ciū loquitur, qui autem veritatem loquitur, ex deo
loquitur. (Annunciabo ergo veritatem tuam.) Et
hoc in ore meo, Augustinus. glo. Veritas inquā
tua est, os vero meum. Mēbra ergo mea domino
obsequuntur ad annuntiandum veritatem suam.
Quam autem veritatem annunciet per quas mis
ericordias canter audiamus.

3
Alia litera.
fundabis.

Quoniam dixisti in æternum miseri
cordia edificabitur in coelis prepa
rabitur veritas tua in eis

Augustinus. glo. Quoniam inquit dixisti. Et ego
homo secure dico, quod tu deus dixisti, & per ip
situm sanctum manifestari. caliodorus. Nō enim po
test falli, qui sequitur verba veritatis. Sed videam
us quid dixerit. (In æternum misericordia edi
ficabitur.) Hiero. Sæpe enim misericordia dei
sublimatur & nunquā destruitur. Glo. edificabi
tur dico & hoc in coelis. Idē. hugo cardia. Id est p
celos, hoc est per apostolos qui enarrant gloriam
dei, per quos qd fit abitur misericordia. Prepara
bitur veritas tua, i. per eos celos. Lyra. Veritas
scilicet iusticie tue quæ semper cōcomitatur opus
misericordie. augustinus. Glo. Et notandum
quia vtrūq; repetit quod prædixit scilicet mi
sericordiam & veritatem, quia viniuerse vig do
mini misericordia & veritas. Non enim exhibe
tur veritas in impleione promissorū, nisi pcedat
misericordia in remissione peccatorū. Deniq; veritas
ad iudeos, quibus promissa facta sit pertinet, mi
sericordia vero gentibus, quibus non clausit deus
fontem sue bonitatis, vt ait apostolus. Dico enim
iesum christum ministrum fuisse circumcisionis, pro
pter veritatem dei impleandam. Gentes autē sup
misericordia honorare deū. Glo. hugo car. Di
xisti inquā qd veritas pparabitur, dixisti etiā hoc

4
Alia litera
pūlli sedes
cū electo
meo

Alia lite.
stabilitā.

Disposui testamentum electis meis
iuravi David seruo meo vsq; i æter
num praparabo semen tuum.

(Disposui inquit testamentum. Augusti. Glo. No
tum scilicet, quo renouamur ad æternam heredita
tem, non vtriusq; omnibus, qui de carne abrahe sunt
vel David, sed electis meis. Hierony. Doctores
ecclesiarum, vt acquisitos per gratiam populos,

vel doceat, vel informet iuravi David seruo meo;
glosa ad literam illi regi. Hiero. Vel christo do
mino qui ex genere David carnem assumpsit, au
gustinus. Glo. Securus itaq; est iste quia deus dī
xit (sed securior quia iuravit. Dei quippe iuramē
tum promissionis est confirmatio. Caliodorus. Iurat
autem iustissime deus, cum suo iure promittit om
nia. Iuravit enim dicim; quasi iure oratur, i. iuste
locutus est. Iurat & ideo iuste deus, cui subiacet
ipleire quod dixerit. Humanavero fragilitas ideo
prohibetur iurare, quia nō est in potestate ipsius
quæ pollicetur efficere. Glo. hug car. Sed quid
iuravit hoc scilicet quod (vsq; in æternū prapara
bo semen tuum. hugo car. Id est christū qui de te
in posteritate tua secundum carnem nascetur. Au
gustinus. David enim semen est abrahe, cui factæ
sunt repromissiones & semini eius qui est christus
Fideles etiam semen sunt abrahe eodem apostolo
dicente. Si autem vos christi, ergo abrahe semen
estis, secundum promissionem heredes. Illius enī
capitis membra sumus. Si igitur in æternum caput
in æternum gloriantur & membra, vt si ille chri
stus integer in æternum. Caliodorus. Preparatus
itaq; est christus qui ex femine ipsius descen
deret carnis origine vsq; in æternum rex regū, &
dominus dominantium. Sed quod dicit prepa
bo, ad humanitatem eius pertinet non ad divini
tatem, quæ consubstantialis omnipotens, & coeter
nus est patri. Glo. Deinde quod dixerat semen
dicit sedem subdens.

Et edificabo in generationem & ge
nerationem sedem tuam.

Augustinus. Glo. Id est in omnem genera
tionē. Repetitio enim hæc in generationē & ge
nerationē pro omni generatione ponitur. Vel
dug sunt intelligendæ gūariones, vna carnalis, al
tera futura in resurrectione, in quarū vtriusq; prædi
catur christus. Prædicatur enim hic: vt credatur,
ibi vero prædicabitur vt videatur. Nunc ergo se
det xps in nobis quos regit, & tunc sedabit in sū
ctis in quibus regnabit. Calio. Sedes enim ei; est
ois sanctus quem sua gratia infidet. Hierony. Vel
tronus eius ecclesia est, in qua christ; sedet in æter
num. Et eadem sententia est cum priore, sicut sunt
alia verba.

Confitebuntur coeli mirabilia tua do
mine et enim veritatem tuam in ecc
lesia sanctorum.

Glosa. hugo car. Secūda pars in qua dñis mo
dis laudes & potentiam dei describit. Et quasi dī
cat. Dixisti qd misericordia edificabitur, & sicut dī
xisti ita fiet. (quia coeli) hugo cardia. i. celestes vi
ri. glo. Ex te dicente, & iurante certi confitebun
tur. i. laudabūt non merita sua, sed mirabilia tua).
hugo cardia. Quæ facies, & fecisti in eis creando,
recreando, iustificando. Caliodorus. Confitebuntur
enim celi, qui sunt veri predicatorēs quātis mira
culis dominus mūdi administrat. glo. Quod re
dimitq; per misericordiam iustificat. Et enim sub
audi confitebuntur veritatem tuam. Sed vbi confi
tebuntur illam? (in ecclesia sanctorum. Caliodorus.
mirabilia enim dicit vtriusq; prædicāda. Veritatem
autem in ecclesia sanctorum confitēdā vbi credi

quarantades

Adde temp

6
Dyspasma
Secūda pars
Celi signifi
catio

Lyra. (Domine deus virtutum) iquit. i. angelorū
qui executores sunt diuine voluntatis. Vnde vn⁹
ordo nominatur virtutes. Glosa. Augu. (Vel vir
tutum quibus sancti ditantur, qui sunt. (In circuitu

Lyra. Nō itaq̃ est mirandū si tu fecisti talia, quā
tu fecisti omnem creaturam cœlestem & terrestre
unde. Tu sunt cœli & tua est terra. Hiero. veltui
unt cœli & tua est terra. apostoli vel reliqui sancti
qui in terris positi cœlestem vitā agunt. Augusti
nus. (Vel tu sunt cœli) per quos prædicata est ve
ritas. (Et tua est terra) quæ excepit veritatē (in cir
cuito tuo, hugo cardina. i. ecclesia per illos cœlos

(Firmetur inquit manus tua) hiero. i. opera que tu facis in mundo. cassiodo. Rogatur enim vt manus id est operatio firmetur in superbois. quatinus inclinanti tribulationibus celerissime ad conuersionis studia perducatur (Et exaltetur de terra tua.) hierony. i. maiestas tua. vel ecclesia in gentibus acquiritis. cassiodo. Glosa. seu numerus predestinatorum. qui est ad dexteram callosandus. clarificet & augeatur. augustinus. Glosa. hac autem nunc occulta sunt. In fine autem fides tua. que est eterna preparabitur. i. apparebit in die iudicii ad faciendum ultitiam. & iudicium. i. ad ulte iudicandum cum separabuntur oues ab hædīs. hiero. Vel ideo dicit ultitiam & iudicium preparato sedis tue. quia nisi quis prius iudicii. ultitiam fecerit non

Lyra, Quoniam inquit gloria virtutis eorum tu es
hoc est, virtus eorum & sapientia ad tuam glori-
am ordinatur, hieronymus, in te enim gloriantur

xvii
Hcb. clu.
bis

Psalmus. lxxxv

& non in alio, hugo cardina. Nec quæstis gloria apud mundum, sed tantum apud te. (Et in beneplacito tuo, Glo. hugo car. Id est quia tibi bene placuit, non quia digni sumus, exultabit cornu nostrum). Hierony. Ut sicut nobis beneplacita fuerint præcepta tua, ita tibi beneplacitum est ut in te exalte virtus nostra. Lyra. Per cornu enim scriptura potestas nostra designatur. augustinus. glo. Vel in beneplacito tuo, id est christo, qui assumpsit carnem nostram. In quo omnis est spes. Quod ita dicit

xxviii.
Heb. quia a domino est protectio nostra & a seculo israel rege nostro

Quia domini est assumptio nostra, & sancti israel regis nostri.

Cassiodor. In hoc enim exponit quare ex altero cornu in ipsum credendum (quia domini inquit est assumptio nostra) id est domini incarnationis nostra est assumptio. Glo. id est nostræ carnis aliter quia infirmi sumus impulsu caderemus. (Et sancti israel regis nostri) Hiero. Ipsi scilicet domini nostri iesu christi qui in ecclesia regnat. Lyra. Qui est sanctus sanctorum. Glo. Et qui sanctificat. & regi israel. Cassiodor. A sancto enim israel gloria incarnationis probatur impleta in qua omnes spem habentes de profundo peccatorum sursum eriguntur, dum ipsius misericordia subleuante in eterna gaudia collocamur.

xxix.
Diapsalma. seu. Diuisio. Alia lita. in aspectu filii tui. Tertia pars. Alia super potest alia de populo meo

Tunc locutus est in visione sanctis tuis, & dixisti posui adiutorium in potente, & exaltaui electum de plebe mea.

xxx.
Alia lita. habet hic in

Glo. Tertia pars ubi ponit promissiones patris de christo. Hugo car. Hugo scilicet enim propheta in persona sua locutus est laudans dei misericordiam. Nunc patrem inducit multa de filio promittentem primo dicens deo patri. (Tunc. Idem. Cassiodor. Augst. Glo. Quando, scilicet disposuit testamentum tuum, vel cum hæc diceret mihi (locutus es in visione, Augst. inus. Hugo cardina. Glo. Id est in occulta reuelatione, unde propheta videntes dicebantur non tantum mihi, sed etiam sanctis tuis. Hierony. Cassiodor. Id est prophetis, reliquisque electis, & prædicatoribus quibus locutus est dominus in aspectum eos fecit conspiciere quæ dicebant & dixisti. Hugo car. id est promissisti Glo. Palam per eos posui adiutorium hominum in potente id est in christo. Hugo card. potes enim fuit semper christus, sed potestas sua non ostendit ante resurrectionem de qua dicit. (Et exaltaui electum de plebe mea.) Hierony. Vel posui adiutorium in potentem, id est super dyabolum qui opprimeret superbiam eius. Et exaltaui electum. Hierony. Cassio. Id est dominum iesum christum. Hierony. Qui propterea electus dicitur de populo, quia carnem assumpsit ex homine. Cassiodor. De plebe mea id est de gente iudeorum, unde natus est dominus iesus christus. Hugo cardinalis. Quem exaltaui non tantum in cruce, sed in resurrectione. Quis autem sit iste electus subdit.

Inveni David seruum meum oleo sancto meo unxi eum.

Cassiodor. Cument in dicit. Inveni David, iesum

christum euidenter insinuat, quem superius dixit potentem. idem. Augst. Glo. David enim ut sepe dictum est, manu fortis, seu desiderabili s inter prætatur, quod nulli melius conuenit quæ christo maxime cum talia frequenter quæ neq. David neq. alteri cuiquam iusto præter domino saluator possunt vllatenus conuenire, (inueni inquit david seruum meum) Augst. in? Glo. id est mihi obediens, id est in coposui adiutorium. Hiero. Ipse est enim de quo ait apostolus. Qui non rapinam arbitramus esse se equalem deo, sed formam serui accepit (oleo sancto meo unxi eum). Glo. Hugo car. i. plenitudine gratiarum secundum quod homo erat, iuxta illud quod scriptum est. Unxit te deus oleo exultationis præ consoribus tuis. Qui ideo potens est. Quia.

xxi.
Hb. cuius quo mandatum a firmis erat

Manus enim mea auxiliabitur ei et brachium meum confirmabit eum.

(Manus enim mea inquit) Lyra. i. fortitudo mea auxiliabitur ei (Hugo cardina. Christo, scilicet homini, hierony. In assumpto corpore. Cassiodor. hoc enim secundum formam serui dicitur (quæ assumpta est in vtero virginali, cui auxiliata est manus diuina in passionibus suis. Glo. (Vel manus mea, i. verbum meum auxiliabitur. i. cooperabitur ei secundum quod homo in operibus, in passionibus. (Et brachium meum confirmabit eum) Contra aduersa ut peragat incepta. Lyra. Et est repetitio eiusdem sententiae, ad maiorem expressionem. Glo. Et si confirmabit eum quæ.

xxii.
Heb. non de capiunt.

Nihil proficiet inimicus in eo, et filius iniquitatis non apponet nocere ei.

(Nihil inquit proficiet inimicus in eo. hierony. glo. i. dyabolus, unde scriptum est. venit princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Cassio. Scit quidem dyabolus, & exercet, sed prodest non nocet, & filius iniquitatis. Hiero. cassi. glo. iudas scilicet traditor qui merito filius iniquitatis. i. dyaboli dicitur, quia dyabolus intrauit in coreum, ut traderet christum (non apponet nocere ei. glo. hugo car. i. non addet affectu volutari nocere ei. idem cassi. glo. Faciet quid quod suum est volendo eum delere, sed non nocebit ei, hugo card. Vel non apponet ut ei noceat post resurrectionem. Sequitur.

xxiii.
Alia lita. & eos qui derunt dū su gab. Heb. pculia

Et occidam a facie ipsius inimicos eius et odientes eum in fugam conuertam.

(Et occidam inquit a facie ipsius inimicos eius) hiero. iudeos utique qui sepe a domino confusi tanquam coccini gladiis discedebat a conspectu eius. cassiodor. glo. Vel a facie christi conciduntur inimici quando eius presentia conuersionis beneficio a propriis criminibus, culpisque separantur. Nam cum facies ipsius peccatores dignata fuerit intueri a suis prauitatibus conciduntur quibus non est locus sub presentia eius (Et odientes eum in fugam conuertam. hierony. (Odientes sunt demones qui sepius fugebant clamantes. Quid venisti ante tempus torquere nos, scimus quia tu es filius dei cassiodor. hugo cardinalis. (Vel odientes eum

24

sunt iudei. Heretici & alii peccatores qui conuertuntur in fugam quando impia vita derelicta ad christi ceperint festinare remedia. Peccati enim memores sua facta refugunt, & ad domini beneficia conuertuntur. Gl. Fugientes ab ipso irato ad ipsum placatum. Sequitur.

Et veritas mea & misericordia mea cum ipso, & in nomine meo exaltabitur cornu eius.

Cassio. Glo. Pater hoc dicit de filio veritas inquit mea, & misericordia mea cum ipso, ut intelligamur nihil esse diuisum inter patrem & filium, sed virtutes quas habet pater habere simul & filium. Veritas autem pertinet ad iudicium in qua iudicatur est mundum. (Misericordia) vero ad pietatem quæ peccata dimittit, & omnia quæ præstat gratuita largitate concedit. Hiero. Vel (veritas mea) est in eo qui ea quæ a me audiuit loquitur. (Misericordia vero) quæ sanar infirmos tam mente quæ corpore. Glo. Augst. Vnde scriptum est quæ vniuersæ viæ domini misericordia & veritas. Sæpe autem hæc duo, misericordia scilicet & veritas nobis commendatur ut sicut ipse misericordiam nobis dedit delens peccata, & veritatem implens promissa, ita & nos eadem mus deo, misericordiam scilicet ut miserorum miseremur, veritatem vero ne inique iudicemus ne altera alteram impediat, ut non sumus nimis misericordia laxi, vel in veritate nimis regidi. Aliter non sumus in via dei, ubi hæc misericordia scilicet & veritas sibi obuiauerunt. Sequitur. (Et in nomine meo exaltabitur cornu eius. Hiero. Id est fortitudo ecclesie sanguine suo redemptæ. Cassio. Vel cornu hic significat in uictissimam potestatem, de qua ipse in euangelio dixit. Data est mihi omnis potestas in celo & in terra.

Et ponam in mari manum eius, et in fluminibus dexteram.

Cassio. (Mare) significat omnes gentes in quibus saluatore noster gloriam dominationis accepit quando eius nomini humiliter deuotis mentibus crediderunt. Hiero. Et ponam inquit in mari manum eius, id est ostendam opera eius mundo. Et in fluminibus dexteram eius. Idem hoc est super principatibus & potestatibus mundi. Augst. Flumina enim currunt in mare. Cupidi vero homines in amaritudine huius seculi prolabantur. Omnia tamē generata ista christo subdita erunt. Cassio. Vel perflumina baptismi fluencia significat, ubi populus regenerationis acquiritur. Sequitur.

Quomodo christi deus fuit deus & pater

27
Alia lita apud reges terre

Ipsa inuocabit me pater meus es tu deus meus & susceptor salutis meæ.

Hiero. Ipse inquit inuocabit me pater meus es tu, Sæpius enim inuocasse patrem deum in euangelis legimus sicut est illud. Pater clarifica me apud te metipsum, & iterum. Pater in manus tuas commendo spiritum meum. (Pater inquit meus es tu.) Glo. Hugo. Secundum quod dicitur sum, deus vero meus secundum quod homo sum. Et susceptor salutis meæ. Glo. Mei scilicet infirmi ad salutem.

Et ego primogenitum ponam illud ex cellum præ regibus terræ.

(Et ego inquit primogenitum ponam illud.) Gl. Lyra

Psalmus. lxxxviii focij

Id est præ alijs honorabo eum a similitudine primogenitorum qui honorari solent præ ceteris. Hugo car. Ius autem primogeniture erat quæ maiore partem habebat primogenitus in hereditate, & alij fratres erant serui illius, quam dignitate aperit cum subiungit. (Excellum præ regibus terræ). Idem. Supple ponam eum, quia dignior fuit christus quam omnes reges terræ. Hiero. Est enim dominus iesus primogenitus ex mortuis sicut ait apostolus, ex celsus factus coelos ascendens & regna mundi cum eis subiciens. Glo. Et quia hæc potestas non est temporalis, subdit.

Ius primo geniti

In æternum seruabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi.

xxviii

(In æternum inquit seruabo illi misericordiam meam). Cassio. Glo. Hoc a forma dicitur serui, cui perpetua data est potestas in celo & in terra. (Et testamentum meum fidele ipsi). Cassio. Quia quæcumque prophetæ de ipso prædixerunt integerrima veritate completa sunt. Hiero. Vel hoc intelligi potest de ecclesia quæ per misericordiam & testamentum præceptorum suorum redimitur in qua hæc omnia perpetuo cōseruatur.

Et ponam in sæculum sæculi seminem eius & thronum eius sicut dies cæli.

Cassio. (Et ponam in sæculum sæculi), hoc est in æternitatem semen eius, christum scilicet dominum qui in æterna gloria collocatus regnat cum patre & spiritu sancto per omnia sæcula seculorum. Glo. Hugo. Vel seminem eius, id est populum christianum. Aug. Quæ ponam non tantum in hoc sæculo, sed & in seculo sæculi quo transibit utique seminem eius. (Et thronum eius sicut dies cæli). Hugo. id est in æternis. Cassio. Thronus enim eius potestas est futuri iudicii in qua fulgebunt iusti electi claritate. Aug. Glo. Thronus vero regum terre, est ut dies terre qui transeunt. Sed dies cæli, semper præsentis sunt ubi erit thronus eius in æternum. Hiero. Vel thronus est congregatio sanctorum, quæ in ecclesia est, in qua deus tanquam in throno residet, sicut sol fulgebit in regno patris. Hug. Et quia promiserat sic de filiis eius posset aliquis credere, quod filij non possent peccare, vel quod qui semel peccassent ad numerum filiorum redire non possent, propterea huic opinioni contradicens, subdit.

Si autem dereliquerint filii eius legem meam, et in iudiciis meis non ambulauerint.

Cassio. Versum enim istum & sequentem dicit de populo christiano, qui vere dicitur filij sponsi, quoniam ecclesia matre ex aqua & spiritu sancto regeneratur. Hugo. Si autem inquit filij eius id est christiani (legem meam) decalogi vel euangelii dereliquerint male cogitando. (Et in iudiciis meis non ambulauerint) male consentiendo.

xxx.
Alia lita. iustificatio nes.

Si iustitias meas perperauerint, et mandata mea non custodierint.

Hugo. (Si iustitias) inquit (meas) perperauerint male loquendo. (Et mandata mea non custodierint) Hugo. Peruerse operando, si hæc inquam fecerint, non ideo delebo eos, sed,

C i

Psalmus. lxxxviii.

Visitabo in virga & iniquitates eorum
et in verberibus peccata eorum.

Hiero. In quo ostenditur ut nullus sine spe recuperationis ab ecclesia arceatur, quia sicut sequitur de divina tetter, arguente iustitia, ita pietas reparat moderante clementia. **Aug.** Multum est autem quod promittit deus quod si christiani, id est filii eius dereliquerint inquit mandata mea, & reliqua quae supra dicta sunt fecerint. Non tamen contemnam eos nec in perditionem dimittam, sed quid faciam. (Visitabo inquit in virga iniquitates eorum). Non ergo tantum misericordia est vocatis, sed & verberantibus & flagellatis. **Glos. Hugo.** Visitabo inquit sicut medicus & pater in virga, id est in leui correctio: ne quæcedit non occidit sed corrigit. **Gl. Aug.** Sic enim dat pater disciplinam ut non auferat misericordiam. Cedit contumacem ut reddet hereditatem, nam quæ deus diligit corrumpit, & flagellat omnem filium quem recipit. Non ergo dat misericordia vocantis est, sed & flagellantis & verberantis, unde sequitur. (Et in verberibus). **Glos. Hugo.** Id est in grauiori & assidua tribulatione visitabo peccata eorum, & hoc ex magna misericordia est, unde addit

33
Alia littera
mea metiar

Misericordiam autem meam non dimergam ab eo neque nocebo in veritate mea.

(Misericordia autem mea inquit non dimergam ab eo.) **Glos. Hugo.** id est a christo & a corpore eius mystico quod est vñ cum capite. Ipse enim non tollit misericordiam ei qui christianus quidam est. Quod si hoc ita iniquum est, ut fugiat accedere patre ipse alienat ab hereditate, non pater abiicit eum. **Hugo.** Et licet de membris intelligat hoc dictum, non tamen dicit ab eis sed ab eo, quia quod nobis miseretur deus est amoris christi. (Neque nocebo in veritate mea). **Hugo.** Id est in die iudicii, quando in veritate iudicabo. **Aug. Gl.** Ad hoc enim non tollit misericordia liberatis a nobis ne noceat veritas iudicantis. **Cassi.** Et quia promissit in superioribus pater. Manens enim mea auxiliabit ei, & brachium meum confirmabit eum. Quomodo poterat nocere cui talia visus est promississe.

xxxiii
Alia littera
violabo patrum meum

Neque prophanabo testamentum meum, et quæ procedunt de labiis meis non faciam irrita.

(Neque prophanabo inquit testamentum meum). **Gl. Hugo.** Id est non violabo pactum & promissum meum contrahendo. prophanum enim esset promissio si esset inextpleta. **Aug. Glo.** Et licet filii eius peccet, egotamen non inueniat mediam, & si palea recedunt non tamen, ideo christus est sine hereditate, manet enim immobile testamentum quoniam nouit dominus qui sunt eius. Nūquid ergo propter malos pisces nihil ex illa sagena mittitur in vasculum? Mittuntur utique boni pisces, id est quos predestinavit. (Et quæ procedunt de labiis meis non faciam irrita). **Cassi.** Labia eius sunt propheta per quos ipse loqui dignatus est, vnde per eos promissit nulla falsitate destructa sunt. **Glos.** Hec autem repetitio dictorum est confirmatio.

xxxv

Semel iurauit in sancto meo si David mentiar, semen eius in æternum manebit.

Glosa. (Semel) id est eternaliter vel incommutabiliter iurauit. **Cassi.** Hominum enim consuetudo est frequenter iurare, ut eis possit aliquis credere, deus autem semel iurat, quia nulla varietate temporis immutatur, iurare autem illius diuinus est, ventura promittere. Nā cuius se religione constingat qui non habet fortio rem, iurauit in sancto meo. **Cassi. Glo.** Id est in homine christo qui dixit. Custodi animam meam quoniam sanctus sum. In ipso enim complendū erat quod iurauit, vel in sancto meo, id est in secreto meo, unde prophetae berunt. (Si David mentiar). **Hugo.** Id est christo, quasi dicat non mentiar ei. **Cassi.** Si enim negatiue positum est prout visus communis habet, non mentiar. **Hiero.** Nullo enim modo circūscribitur deus, si cut euangelista dicit, loca vñum aut vnus apex, non preteribit ex lege donec omnia fiant. **Hugo.** Iurauit dico, sed quid iurasti ecce. (Semel ei in æternum manebit). **Hiero.** Id est populus acquisitus. **Cassi.** Semen enim christi sunt omnes qui ei mente fidei crediderunt, quia in ipsis futurum regnum seminatū est. **Semel christi** nebit ergo sancti in æternum qui in excellētī & sancta conuersione deuorantur. **Hugo.** Manebunt dico in æternum, id est in æterna vita.

Deum iura
re.

Et thronus eius sicut sol in conspectu meo & sicut luna perfecta in æternum et testis in cœlo fidelis.

Hiero. Ipsam ecclesiam in claritate futuræ beatitudinis permanere, iterumque iterum promittit. **Lyra.** Quia sicut sol & luna durabunt in perpetuum, ita & christi regnum. (Et thronus eiusi qui sicut sol). **Cassi.** Id est anima fidelis in qua reuera christus insidet, quando eam maiestatis suæ illuminatione cōpleuerit sic eni scriptū est. quæ sedes sapientie est anima iusti. **Hugo.** Fulgebunt sicut sol in dei cōtemplatione & car debet in dei amore. Et hoc in conspectu meo, id est quando erit in patria coram me. (Et sicut luna perfecta in æternum). **Cassi.** Supra dixit de sole, quod ad aiam iustitiam pertinet. Nūc de luna dicit, quæ humano corpori conueniēter aptatur quia sicut luna per varias etates attenuatur & perficitur. **Aug.** Beati autem post mortem gemina beatitudine glorificabuntur secundum animam scilicet, & secundum carnem, quod per solem & lunam significat. **Cassi.** Addidit autem perfectum non repositaleiquid intelligeres, sed de sola plenissima eternitate testis. **Hugo.** Addidit etiā in æternum. Nā & si modo perficiatur, tamē statim in ipsa perfectione sicut luna manum f. **Cassi.** Tūc vero & ipsum corpus nostrum sic claritate cōplebitur ut luna perfecta, quæ luna, id est cōpago corporis nostri (testis erit in cœlo fidelis). **Hugo.** Quia fideles saluati testimonium perhibebunt deo quod verax est in promissis. **Cassi.** Utique quia in eis promissa complentur.

36
Alia littera
sedes
he. stabilis
in seipsum
Adde semper
Luna perfect
claustrum

Duplex bea
tudo.

Tu vero repulisti & et despexisti diuisti christum tuum.

Glos. Hugo. Quarta pars ubi ponit quæ videtur aduersa predictis promissionibus, ne putetur in alioim pleri quam tūc in futuro christo hu. Et quia superius cum hec promitteret pater de christo, locutus est de dauid, de quo nunc contraria ponit, ut quæ necessitate fieri, quia deus iurauerat non in eo, sed in dauid, sed in alio quærentur implenda ait, tu repulisti, tu inquit promissisti, sed ne in dauid

37
Diapalmat
Heb. iratus
aduertus
Christum tuum
Alia littera
ad nihil de
dixisti &
alias preuisti
Quarta p

Psalmus. lxxxviii. folij

putaretur implenda, tu ipse repulisti, dauid scilicet a regno per abalonē. Et despexisti per semet qui proiebat iurā cōtra illū. Et tamē christū tuū filium non abstulisti, sed distulisti, & sic manet quod promissisti non tamē in illo dauid implendū. **Aug.** Vel hoc dicit, quia quæ a populo iudeorum pater distulit, non abstulit, quia reliquæ salutis fient in fine.

3
He. attenua
ui.
Heb. diade
ma eius

Auertisti & testamentum serui tui prophanasti in terra sanctorum & eius.

Cassi. Hoc iam ad gentem pertinet iudeorum, quod vsque ad finem diuisionis prolequitur, ait ergo. Auertisti, id est in aliam partem trāstulisti, ut quod iudeis fuerat promissum, ad vtilitatem gentium utique perueniret. Non enim eis remansit salus dos, non templū quod constat esse subuersum, sed christiani omnia sunt plenissime cōsecuti. (Auertisti inquit testamentum serui tui). Idem. Non quia dauid testatur est, sed cui fuerat per testamentum, naturas domini repromissa. **Hugo.** (Vel auertisti) id est destruxisti vetus testamentum quod factum erat seruo. (Prophanasti in terra sancta tuū eius). Idem. Id est prophanari permittisti templū eius. **Lyra.** Quod dicitur sanctuariū dauid eo quod ipse precepit illud edificari per salomonem. **Cassi.** Prophanū autē dictū est irreligiosum quasi procul a phano, id est a templi reuerentia. Veniente enim veritate, immolatio pecudum & obseruantia sabbatorum, quæ prius figuratimangebatur sub mota sunt. Quod autē dicit in terra, id est in toto orbis terrarum intelligere debemus, ubi est ecclesia catholica cōstituta. **Hugo.** Ad litterā autē hæc templi prophanatio facta fuit per titum & vespasianum.

xxxix
He. maceri
as.
Alia littera
mutationes

Destruisti omnes sepes & eius posuisti firmamentum & eius formidinet.

Hiero. (Destruisti omnes sepes eius), id est verba legis & prophetarum in quibus renebatur. **Hugo.** Vel custodia angelorum amouisti quibus quasi sepe clauderetur, quia a mota timor merito inuasit eos unde sequitur. (Posuisti firmamentum eius formidinet). **Glos.** Id est quod erat eis firmamento factum est eis timori pro culpa, id est deus. **Cassi.** Culpis enim suis faciebatur ipsum dominum formidant, cuius solebat munitione vallari. **Glos.** Vel qui firmabant alios docendo, iam sunt timori dum affliguntur. **Hugo car.** Nūc est mirum si timeant. Quia.

40

Diripuerunt eum omnes transeuntes viam, factus est opprobrium vicinis suis.

Hugo. (Diripuerunt eum) inquit populum scilicet iudeicum per mundum dispersum omnes transeuntes viam. Ad litteram, quia omnes incutiunt & impellunt eos, quando obuiant eis. **Aug. Glo.** Vel omnes transeuntes viam, id est gētes, quæ transeunt viam istā, nil in futuro prouideres. Factus est opprobrium vicinis suis, id est habiti sunt iudei opprobrium vicinis suis, quia in dominū glorie credere noluerunt. **Hugo.** Iuxta illud prophetæ. Dedit te opprobrium gentibus & irrisione vniuersis terris. **Hiero.** Vel de christo in passione potest intelligi, quem diripuerunt iudei, vestimenta sua diuiden-

tes & dum corpus eius clavis & mucrone confodunt, factus vero est opprobrium illis cum dicebant. Vah qui destruis templum dei.

Exaltasti dexteram deprimentium eum & leuasti omnes inimicos eius.

Cassi. Ista sine dubio cōtulerunt quando iudei hostibus suis traditi, direptiones & cedens vastissimas pertulerunt, tunc enim letus efficitur inimicus, quando eius voluptatibus humilatur aduersus. **Hugo.** (Exaltasti inquit dexterā deprimentium eum) Titi, scilicet & vespasiani, & tandē aliorum inimicorum (leuasti omnes inimicos eius). **Hugo car.** Iuxta illud prophetæ. Omnes inimici mei audierunt malum meum & letati sunt quia tu fecisti.

41

Auertisti adiutorium gladii eius & non es auxiliatus ei in bello.

Hugo. (Auertisti inquit adiutorium gladii eius). Ut scilicet gladio pugnando non possent se defendere. **Glos.** Ita ut qui solebant pauci multos vincere, modo victi sunt & captiui. **Cassi. Glo.** Merito enim ei gladius ille adiutorium non prebuit qui fortitudinē diuinitatis amisit. Nā populus armatus sine deo inermis est, unde sequitur. (Et non es auxiliatus ei in bello). **Hugo.** Et propterea ab inimicis victus est & captiuus ductus. Et quod inter omnia deterius est & miserabilius, cum per hæc flagella se deberent emendare, inde tamē deteriorati sunt, unde addit.

Alia littera
opulatus

Destruisti & eum ab emundatione & sedem eius in terra collidisti.

Aug. Glo. hugo. (Destruisti inquit eum ab emundatione) id est cum eum flagellares ut emundaret non est mundatus, quia fidē habere noluit quæ enim dat corda hominū, & per quā viuim? & sum? **Cassi.** Frequenter enim emundat diuinitas quos flagellat, ut purgatos recipiat, quos peccatis fordidos respuebat. Quos vero ab emundatione remouit hos iam & dānare decreuit. (Et sedem eius in terra collidisti). **Glos.** Id est regnum eorum ubique terrarū deleuisti quia iam non est de eis princeps. **Cassi. hugo.** Sedes enim hic pro regno posita est, quæ merito in terra collisa fuisse dicitur, quando diuisus populus in toto orbe est dispersus, vltimus regem & regnū non habiturus. Sequitur.

44
he. minuit
& alitatis
Heb. adole
scētie eius
Adde semper

Minorasti dies temporis & eius, perfudisti eum confusione.

Hugo. Non enim solum destructum est in finem regnum iudeorum, sed destructio accelerata est propter peccata eorum, unde dicit. (Minorasti dies temporis eius). Idem. Quibus se regnatos putabāt, vel quibus regnassent si a dei seruitio non recessissent. **Cassi.** Minorasti est utique status eorum diebus angustis quibus promissa fuerat si domino seruissent æternitas. (Perfudisti eum confusione). **Glos.** Quia gestant opprobrium infidelitatis. **Aug. Glo.** Quare ergo illa promissit deus, & ista fecit, hæc fecit ut promissa firmaret. Dauid enim erat cui promittebantur omnia in semine suo qui est christus implenda, ne ergo quia ei dicta sunt viderentur ei implenda destruxit ea deus in dauid, ut quæ necesse erant fieri, quia deus iurauerat quærantur in alio, unde & salomon cecidit ne putaretur semen dauid, in quo impleteretur promissio.

Psalmus. lxxxviii.

Vsquequo domine auertis in finem,
exardescit sicut ignis ira tua.

Hug. Glof. Quinta pars, in qua ostēdo prius q̄ in
David non implentur promissiones, ostendit in
quo implēatur, quasi dicat. Minorasti dies regni
Iudeorum, non tamen ablato Christo, sed dilato.
Sed vsquequo domine auertis, id est vsquequo du-
rabit cecitas ista, qua auertitur Israel a fide & salu-
te, erit hoc vsq̄ in finē, id est semp̄, quasi dicat nō,
quia cecitas ex parte cōgigit in Israel, vt plenitu-
do gentiū intraret. Et sic tandē israel saluus fieret
interi tamē. (Exardescet sicut ignis ira tua.) **Hug.**
Id est tota vindicabit se ipsis. Idem. **Glo.** Vel hoc
etiā interrogatiue, vt supra legi debet tāquā dicit,
ret, nūquid cōsumet ira tua totū populū Iudeorū
admodū ignis, quasi dicat nō. **Cas.** Exardescimus
nāq̄ ira cū vindicare disponim⁹, irascimur veromodo
diocriter quādo aliquē sermone corripim⁹ adiecit
autē sicut ignis qui obiecta cōsumit, **Hugo.** Absit
igitur hoc a te domine. Sed potius.

xvi
Heb. mēne
to mei de p
fundo
He. alioqui
quare fru
stra creasti
filios homi
nū.

iii c. i. ce
& mundi

Memorare quare mea substantia, nū
quid enim vane constituisti omnes
filios hominum.

Cassi. In his enim verbis propheta mentis firmi-
tate roborat⁹, rogat dominū, vt istam carnē pecca-
tis obnoxia aduētus sui gloria liberare dignetur,
quia non est ad hoc creata, vt eā permitteret quasi
vanū aliquid interire. (Memorare iquit quare mea
substantia. **Lyra.** Id est quā fragilis est humana natu-
ra ad casum, sensus enim & cogitatio cordis homi-
nis prona sunt ad malū ab adolescentia sua, & ideo
semper indiget tua misericordia, **Aug.** **Glof.** Vel
hoc dicit David carne positus in iudeis, spe tamē
positus in Christo, quasi dicat. Et si iudei defecer-
unt, nō tamē defecit mea substantia, quia nō omni-
no iterit radix vnde veniet Maria, de qua veniet
semē cui promissum est, nam de populo illo virgo
Maria, de virgine Maria caro Christi, & caro illa
nō est peccatrix, sed peccatorū mūdatrix. (Memo-
rare ergo quare mea substantia.) **Hugo.** Ethoc decet
vt facias. (Nunquid enim vane cōstituit omnes fi-
lios hominū.) **Lyra.** Quasi dicat nō, quia de⁹ & na-
tura nihil faciūt frustra, **Aug.** **Glo.** **Hugo.** Omnes
autē filij hominū eunt in vanitatē, nō tamē vane
cōstituit eos, vnde ergo mūdas eos a vanitate, nū-
quid nihil tibi seruasti per quod mūdes eos. Vere
non in vanum cōstitui eos, quia saluabūt per
Christum qui est de mea substantia. Et debet hoc
intelligi, & pronunciari interrogatiue non enun-
ciatiue. Sequitur.

xvii
Adde semp

Quod est homo qui viuet, & non vide-
bit mortem, eruet animam suam de
manu inferi.

Glof. Hugo. Quis inquit, id est quātus est homo,
qui viuet surgēs a mortuis, & nō videbit mortem,
quia iam nō moritur, & mors ei vltra nō domina-
bitur, fuit tamē in morte. (Quis etiā eruet animā
suā de manu inferi.) **Hugo.** Quasi dicat, Nullus est
nisi Christus. **Aug.** **Glo.** **Hugo.** Nulli enim hoc cō-
uenit nisi Christo. Nā licet omnes beati viuant, &
vltra nō moriātur, nullus tamen eruit animā suam
de manu inferi, excepto solo Christo qui potestā-

tem habuit ponendi animā suam, & iterū sumen-
di eam, **Cassi.** Nullus itaq̄ de ista potestate potest
eripi, nisi per illū qui moriendo prostravit mortē

Visunt misericordiae tuae antiquādo
mine, sicut iurasti David in verita-
te tua.

Glo. Hugo. Sexta pars, in qua ostēdit q̄ etiā in mē-
bris Christi implētur promissiones, nō tēporaliter,
sed spiritualiter. Et loquitur in persona ecclesiae
tāquā diceret. Ecce iam habemus in quo promissa
fiunt, sed credēs adhuc laboram⁹. (Vbi ergo sūt
misericordiae tuae antiquae domine.) **Hugo.** Id est
vbi est modo ille vsus miserēdi, quo solitus es an-
tiquitus misereri. **Cassi.** Nō tamē hoc sub dolore di-
citur, sed quasi tardās domin⁹ postulat. Antiquas
autē misericordias dicit illas, quas Abraham patriar-
chae fecisse se sciebat, quas antiquas nō dicet, ni-
si illas ante David tēpora factas fuisse cognosce-
ret. **Hugo.** Miserere ergo nūc eruēdo nos sicut mi-
serus es antiqu⁹, & iurasti supra dixisti. Semel iurasti
in sancto meo, in veritate tua. Idem. **Lyra.** Id est
in te ipso, qui verax es, imo ipsa veritas.

xlviii
Dyapalmus
Alia lite
Quas
Sexta pars

misericor
die antiquae

Memor esto domine opprobriū seruo
rum tuorum, quod & continui insinu-
meo multarum gentium.

Cassi. **Glo.** More humanitatis dicit. (Memor esto
domine) cui trāsacta, vel futura praesentia sunt, qui
tamen dum praestare differt videtur oblitus. (Me-
mor inquā cito opprobriū seruorū tuorū.) **Hugo.**
Id est quod in seruis tuis, **Aug.** **Glo.** Idem. Iam
enim Christus sedet in caelo, & tamē crimē obijciē
christianis de christo. (quod) ego ecclesia (contī-
nui), i. portauī (in sinu meo), i. in secreto mētis, q̄a
palā non audebā loqui. (oppobriū) dico (multarū
gētiū.) **Hug.** Id est a multis gētib⁹ illarū. **Glo.** Diu
enī cōtinuerūt opprobria christiani in corde, nec
audiebāt resistere, sed iam nunc mirabile est nomē
Xpi apud reges terrarū. **Cas.** cōsequenter vero expōit
qd̄ super⁹ dixit. Opprobriū multarū gentiū, dīcēs

xlix
Alia lite
quia portauī
in sinu meo
iniquitates
populorum

Quod & exprobrauerunt inimici tui
domine, quod & exprobrauerunt cō-
mutationem Christi tui

(Quod iquit exprobrauerūt inimici tui domine.)
Hiero. **Glo.** **Hugo.** Iudei. s. Pharisei, Pagani & Sa-
ducei te odio habētes. **Cas.** Et idolorū cultores. Re-
petit autē quod exprobrauerūt, ad exaggerationē
sceleris. **Glo.** Sed quid exprobrauerūt. Iquit (com-
mutationē christi tui.) **Aug.** **Glo.** Exprobrabant
enim q̄ mortuus est christus, q̄ crucifixus, ille ta-
men nō perimebā sed cōmutat⁹ devota tēporali
ad eternā. a terra ad coelū, a Iudeis ad gētes. **Cassi.**
Vel hoc est cōmutatio christi, quia obliuiscit⁹ de se
uit, & fideles dono sue pietatis adscinit. **Lyra.** Et
quia talia sustinebat, non solū patienter, sed etiam
gaudenter, ideo subditur in persona eorum,

So
He. quas in
quitates
Alia lite
quilibet ex
probraue
rūt vestigia

51
Alia lite
benedictio
nem autē dñi
in eterū
Heb. Amē
amen

Benedictus & domini in aeternū fiat

Lyra. Benedict⁹ inquit dñs in aeternū de omnibus
quae fecit nobis in p̄peris, & in aduersis. **Cas.** Pul-
chre autē cōtra maledictiones gentiū tēporales

Psalmus. lxxxix. fociiij

positum est, Benedictus dominus in aeternū, quo-
niam quae dicunt illi caduca sunt, laus autem do-
mini manet in aeternum, qui talia dare nouit, quae
nullo fine clauduntur. Addit autem Fiat fiat. **Aug.**
Ista enim subscriptio est cautionis domini vt se-
cari de promissionibus eius Praeterita credamus,
praesentia cognoscamus, futura speremus. **Cassi.**
Iteratio autem ideo facta est vt detatis promissio-
nibus nemo dubitaret, vbi confirmatio iterata fac-
cederet. Et tanquam subscriptio boni principis sa-
cris iussionibus aderetur.

Psalmus. lxxxix.

Titulus.
**Oratio Moysi homi-
nis dei.**

Hiero. Iste psalmus decō-
ditiōe hominis loquitur
quis scilicet sit homo, &
quare natus sit, i quo Mo-
yses qui in genesi scripsit
de hominū cōditione in-
ducitur a spiritu sancto dis-
putare quid sit homo.
Aug. **Glo.** Moyses autē
fuit minister veteris testamenti, & propheta non
secundum quam dispensationem iste psalmus in-
spiciendus est. non q̄ Moyses eum conscripserit
sed quia in hoc psalmo tractantur ea quae in vete-
ri testamento per Moysē dato continentur. **Cas.**
Et est iste tertius psalmus eorum, qui orationē in
titulo suo continere monstrantur. **Glo.** Et agit de
defectu generi humani, qui per Christum aufere-
tur. **Cas.** Additum est autem hominis dei, ne alte-
rum forte cogitates, nisi eū qui diuinis colloquijs
honorat⁹ meruit esse primarius, vt iam nō seruus
sed homo ipsius esse diceretur. **Hugo.** **Glo.** Inten-
tio autem huius psalmi, est monere ad cōtemptū
veteris vitae & ad amorem nouae. Et diuiditur in
tres partes. In prima, eternum refugium proponit
temporali homini. In secunda, petit subueniri ho-
mini & eius infirmitatem exponit. ibi. (Ne auer-
tas. In tertia, orat & affirmat liberationē. ibi. (dex-
teram.) **Glo.** in persona ergo ecclesiae loquens, &
a se incipiens ait.

Psalmi
Diuisio

Heb. baba
culum

Domine refugium & fa-
ctus es nobis, a generati-
one in generationem.

Cassi. Moyses enī in typo san-
ctae matris ecclesiae, quā figu-
rabat periculorū suorū recor-
datus fusa oratione gratias a-
git, dīcēs. (Domine refugium factus es nobis. **Glo.**
Fiat⁹ in inquā nobis refugium, quia per hoc q̄ ho-
mo factus est, nobis cepit esse quod nō erat. **Cassi.**
Et ne tantū de vno homine, sed de vniuersali ec-
clesia hoc dictū intelligere deberemus posuit no-
his. Nō enim mihi soli sed & cūctis ecclesijs tutis-
simū refugium semper est domin⁹. (A generatione
in generationem.) **Hiero.** Hoc est in praeterito, &
praesenti, & in futuro, vel in veteri populo Iudeo-
rum, & in nostro Christianorū. **Aug.** **Glo.** Vel in
omni generatiōe veteri scilicet cuius ille minister

fuit, & in noua, cuius ille idem p̄pheta fuit. **Lyra.**
Vel in statu naturae conditae, & naturae lapsae. **Glo-**
sa. Ne autem videretur non esse antequam nobis
esset refugium, adiungit.

Priusquam montes fierent, & aut for-
maretur terra & orbis, a saeculo & vs-
q̄ in saeculum tu es deus.

ii
He. nācer
tur & partu
tur et terra

Hiero. Et ne dicere posset haereticus, q̄ si de⁹ refu-
gium fact⁹ est nobis atēquā mōtes fierēt, & orbis ter-
rarū, q̄ ante aīg fuerūt quā mund⁹ fieret, ideo huc
vsq̄ dabet fieri distinctio. Rursus hic aliud p̄ci-
piū. (Priusquā mōtes fierent aut formaret⁹ terra.)
Cas. Id est atēquā caelestia terrenaq̄ formaret⁹. **Aug.**
Glof. Mōtiū enī nomine significat celsitudines a-
gelorū, & terrē noīe humilitas hominum, ideoq̄
nō incōgrue verba sic distincti, vt diceret montes
id est angelos fieri, & terra, id est homines formari.
Fieri enim de nihilo, formari vero, vel fingi secun-
dum corpora solet dici. Et breuiter dicitur vniuer-
sas rerū, subiūgit. Et priusquā fieret orbis (tu es)
quia (A saeculo & vsq̄ in saeculū tu es deus) **Aug.**
Cas. **Glo.** Hic autē ponitur saeculū pro aeterno. Nō
enim a saeculo deus est, qui est ante saecula, aut non
est vsq̄ in saeculū, cum sit sine fine, quod aptius di-
ceretur ab aeterno in eternū, sed ex ambiguo ver-
bo greco fit plerūq̄ in scripturis, vt vel saeculū p̄
eterno, vel aeternū pro saeculo ponat latinus inter-
pres. **Cas.** (Tu es) autē cōpeteret dīcī de deo, qui
nō habet praeteritū nec futurū. Sic enī Moysi di-
xit. Ego sum qui sum. **Glo.** Et ideo non dixit eris
vel fuisti, quia deus immutabilis est. Sed quia hic
sumus in tentationibus, ne ab ea eternitate, quae
veritas est auertamur orat homo dei, dīcēs.

3
Heb. cōn er
tū hominē
vsq̄ ad cōtri-
tionē dīcēs

Ne auertas & hominē in humilitatē, et
dixisti conuertimini filii hominum.

Humilitas
quid signat

Glo. **Hugo.** Secunda pars, in qua exponit ifirmi-
tatē hominis, cui petit subueniri, quasi dicat. Cum
tu sis refugium. (Ne auertas hominē in humilitatē)
Aug. Id est ne a tuis eternis, atq̄ sublimibus ho-
mo auertas tāporalia cōcupiscat, sapietq̄ terrena.
Et hoc a deo petit quod de⁹ ipse p̄cipit simili om-
nino sentētia, quā in oratione dīcīm⁹. Ne nos in-
ducas in tentationē. **Cassi.** Per humilitatē enim hic
terrenā concupiscentiā intelligit, quae apud deum
abiecta est & contemptibilis, non illam gloriosā
qua peccata nostra domino cōfitemur. **Glo.** Vel
ne auertas modo humilē, qui ante fuit superbus.
Ideo autē oro ne auertas. (Et) id est quia. (Dixisti
cōuertimini filij hominū.) **Aug.** Tāquā diceret
hoca te peto, quod ipse iussisti. Et quod potes fa-
cere. Tu enim potes a mundo eripere, qui docuisti
caelestia querere. **Hiero.** Tu etiam nobis dedisti fi-
duciam, dīcēs. Reuertimini ad me filij reuerteres,
& ego sanabo cōtritiones vestras. **Lyra.** vel ne auer-
tas, id est ne dimittas hominē in humilitatē, id est
per peccatum deiectum a statu sublimi, in quo do-
minabatur creaturis ad statum praesentis miserig-
in quo patitur etiā a muscis. Quia dixisti peccato-
ribus. Cōuertimini filij hominū per poenitentia
refurgēdo de culpa ad gratia. **Hugo.** Conuertimi-
ni iquā ad me ab istis scilicet vanitatib⁹ tēporali-
b⁹. **Glo.** ideo autē a labilib⁹ istis ad te op⁹ ē cōuertī.

Psalmus. lxxxix.

Quoniam mille anni ante oculos tuos
tāquam dies hesternae quae preterit.

(Quoniam inquit mille anni). Glosa. Id est quan-
tum libet sit longa vita praesens ante oculos tuos,
id est in tua consideratione quae est aeterna sunt tan-
quā dies hesternae. Hugo. Nō dicit tāquā dies ho-
dierna, quae adhuc est, vel sicut crastina quae expe-
ctatur futura, sed tāquā dies hesternae quae iam prete-
rit, quasi dicat, quia est defuncta, similis est prete-
rito. Augu. Glosa. Idem. Omnia enim quae aliquo
fine clauduntur, modica sunt, & pro transactis ha-
benda. Hiero. Quid enim potest grāde esse quod
finem habet. Cassi. Cum ergo dicitur mille anni, fi-
nitum pro infinito posuit, id est mille pro omni-
bus. Lyra. Nam tempus praeteritum iam nihil est,
& tempus quantumque longum eternitati com-
paratum quasi nihil est. Glo. Vnde nec longitudi-
ni vnius diei comparantur mille anni, sed potius
sunt & custodia in nocte, ideo subditur.

Et custodia in nocte, quae pro nihilo
habentur, eorum anni erunt.

Heb. & vi-
gila noctur-
na percussio
tete vsum
nisi erant
nocturna cu-
stodia quot
horis claudi-

Cassi. In quo pulchre humanam vitam nocturnis
comparavit excubijs, ubi torum sub obscuritate,
& trepidatione geritur, quando mens hominum
vitibus carnalibus circumdata pulsatur. Idem. Hiero-
ny. Augu. Custodia autem nocturna tribus ho-
ris expletur. Nam quatuor custodiae noctem com-
plent, quarū quilibet tres horas continet, in quibus
solent mutari milites pro custodia exercitus.
Est ergo sensus. Mille anni sunt ante oculos tuos,
sicut custodia noctis quae cito elabitur. Nam quan-
do homo dormit, parum ei durat quarta pars no-
ctis. Vnde additur. (Quae pro nihilo habentur eo-
rum anni erunt). Glo. Lyra. Id est inter ea reputa-
buntur, quae pro nihilo habentur ut somnia, & me-
rito inter ea reputabuntur, quia hi anni aequaue-
niant, nondum sunt. Cum autem venerint, iam
non erunt. Hugo cardinalis. Et ideo vere pro ni-
hilo habentur, eo quod.

Mane sicut herba transeat, mane flore-
at & transeat, vespere decidat & indu-
ret & arefcet.

Hiero. Cassi. Glo. Hugo. (Mane) inquit hominis
id est pueritiae (sicut herba transeat) id est cito tran-
seat, sicut herba, quae euulsa cito transit. Omnis e-
nim caro foenum, & claritas eius, sicut flos foeni.
(Mane) id est iuuentus floreat & transeat, id est
sicut flos transeat, quae superueniente pruina, arefcit
& trāsit. (Vespere) vero, hoc est i senectute, quā
do refrigescit virtus hominis (decidat) in mortem
(induret) in cadaver & arefcet in puluerem. Glo.
Hec autem poena de peccato venit. vnde subdit.

Quia defecimus in ira tua, et in furo-
re tuo turbati sumus.

Hiero. Nongentis enim triginta annis ante viue-
bamus, usque ad mille fere veneramus. Et ecce i bre-
uem vitam nostra contracta est. (quia defeci-
mus). glosa. Id est in infirmitate mortales, & passi-
biles facti, in ira tua, id est in vindicta nobis infli-
cta, quam tamen miseriam morte finire trepidam.

6
Alia lite-
re oterentur
atque cabi-
tur

7
Alia lite-
re indignatio-
nem homi-
nis

Vnde sequitur. (Et in furore tuo turbati sumus.)
Cassi. Mortis cogitata formidine. Hugo. Quia tam
horribilis est mors, quod videri iustitiae a deo, non tam
irato quā furioso. Et ideo turbati sumus quando co-
gitamus quā terribilis, & furiosus apparebit deus ani-
mabus peccatorum egredientibus de corporis.

Posuiisti iniquitates nostras in conspe-
ctu tuo, saeculū nostrum in illumi-
natione vultus tui.

Glo. Supra dixit defecimus iuste quidē, quia pec-
cauimus. Et quia tu. (Posuisti iniquitates nostras
in conspectu tuo. Hiero. Nihil enim te celat, nam
& peccata nostra apud te, nec nocebat, nec inuol-
unt tenebrae, quia omnia apud te lucent. (Posui-
sti etiam saeculū nostrum). Augu. Glo. Id est vi-
tam nostrā prauam. (Vel saeculū) id est posteros.
Lyra. Vel decursum temporum nostrorum. (In lu-
minatione vultus tui). Hiero. Quicquid enim imagi-
mus, quicquid in secreto nos facere putamus, patent
in oculis tuis. Cassi. Glo. Vel hoc dicitur, quia illa
peccata teguntur, quae veniam habent iuxta illud.
Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum
tegeta sunt peccata. Illuminatur vero quae puniuntur.
Vnde in alio psalmo dicitur. Vultus autem su-
per facientes mala. Glo. Hoc autē inde probatur

Quoniam omnes dies nostri defec-
erunt, et in ira tua defecimus.

Omnes enim dies nostri trāsierunt in furore tuo
consumpsimus annos nostros quasi sermonem lo-
quentis. Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta
annis, hec beat Hiero. ad veritatem hebraicā. Cassi.
Breuitatem enim vitae humanae dicit per iram do-
mini prouenisse, quoniam longioris vitae presump-
tione peccabat. (Quoniam inquit omnes dies no-
stri defecerunt). Augu. Glo. Quia ad paucitatem re-
ducti sunt. Hiero. Currit enim etas, & dum ignora-
mus, grauiter perimus. Et hoc ipsum quod loqui-
mur de morte est & nō intelligimus. (Et in ira tua.)
Hugo. Quā habes ex peccato primi parentis. Glo.
Nos ipsi defecimus amando quae transeunt. Cassi. Alia lite-
re. annis.

Anno nostri sicut aranea meditabun-
tur, dies annorum nostrorum in ipsis se-
ptuaginta anni.

Hiero. Videte quid dicat, quomodo aranea quasi
mittit filla, & huc, illucq; discurret, & texit tota die.
Et labor quidem grandis est, sed effectus nullus.
Sic & vita hominum huc, illucq; discurret posses-
siones querimus, diuitias paramus, pcreamus filios,
laboramus, in tegna sustolimus, & omnia faci-
mus & non intelligimus, quia araneae telam texti-
mus. Cassiodorus. Aranea namq; dicta est quia arida
sit, nimisq; subtilis, quae transeuntibus muscis ad-
escam sibi procurandam telam textit, sicut & dolor
si homines, qui subdolis machinationibus occupa-
pantur. Lyra. Qui propterea araneae merito com-
parantur, quia sicut aranea ad texandā telam mul-
tum occupatur quae modico vito dissipatur, sic ho-
mines multū studēt, & meditantur ad consequendum
honores, vel diuitias, quae cito amittuntur. Cassi. Et
vide quod dicit meditabuntur non operabantur, ut
ostenderet eos sine aliqua utilitate trāsisse, qui sub

8
Heb. negligē-
tias no-
stras

que peccata
tegeta sunt

9
Aliter legitur

Vite mane
breuitas

Alia lite-
re. annis.

Psalmus lxxxix.

fo. clivj

nullo fructu bonorum, sed sub ancipiti meditatio-
ne vixerit. sequitur. (Dies annorum nostrorum
in ipsis septuaginta anni). Hiero. Vbi sunt mille
anni? In septuaginta annis contracti sumus. Si au-
tem multum octoginta, si autem plus vixerimus,
iam non est vita, sed mors. Lyra. Hoc autem dicit
de communi cursu vitae. Cassi. Vixebant ei etiam
tunc homines multos annos ut & nō agenarios
inuenies. vnde sequitur.

Si autem in potentatibus & octoginta an-
ni, & amplius, eorum labor, & dolor.

xi
Heb. multū

Hierony. Quem enim inuenias octogenarium
& sanum? Dicit enim greca sententia quod senectus ip-
sa morbus est. Lyra. Si autem inquit in potentati-
bus, i. bene complexionatis octoginta anni in sta-
tu conuenienti, & amplius eorum, id est tempus
ultra procedens labor, & dolor, quia senectus nō
est nisi quidam langor. Hierony. Et licet hoc seculū
dum hystoriam de breuitate humanae vitae non in
congrue accipi debeat, tamē uterq; numerus a spi-
rituali sacramento non vacat. Idem. Cassiodorus.
Augustinus. Glo. Septuagesimus namq; numerus
legem, octogenarius vero euangelium significat.
Septuaginta autem & octoginta sunt centū & qui-
quaginta, in quibus eadem significatio. Et quae in
quiddecim, qui numerus constat ex septem &
octo. Septem signat vetus testamentum propter
sabbatum quod obseruari mandabatur. Obserua-
bant enim patres veteris testamenti septimā diē,
Septimum septimanam, septimum mensem septi-
mum annum, & septimum annum septimū septi-
manę, qui iubilaeus dicitur. Octo vero nomen pro-
pter resurrectionem domini octaua die factā quae
obseruatur in nouo testamento ubi & octaua futu-
re resurrectionis expectatur. Inde sunt quiddecim
gradus in templo. Et in psalmis quiddecim can-
tica graduū. Per septuaginta ergo & octoginta te-
stamentū vetus, & nouū significantur. Quisquis
igitur hic legis praecepta & euangelicę institutio-
nis excedit, & amplius aliquid querit, labores &
dolores inuenit. Labor enim in praesenti, & do-
lori in futuro implicatur. sequitur.

lxx. & lxxx
numerari
quid signat

12
Aliter legitur
Alia lite-
re. erudiemur.

Quoniam superuenit mansuetudo &
corripimur.

Bea. Hiero. Sic legitur Quoniam transibimus cito
& auoluimus. Cassiodorus. Quia supra dixerat am-
plius eorum labor & dolor, nunc ipsum excolit di-
cens non debere legis praecepta transcendere, quia
superueniens Iesus Christus qui est mansuetudo
perfecta, nos corripit & emendat, si testamēta ei
contumaciter negligamus. Et quoniam dixit cor-
ripimur, praemittit mansuetudinem, ut intelligamus
omnes emendationes domini fidelibus pie-
tatis intentione prouenire, glosa. Augustinus.
Quem enim diligit deus corripit. Flagellat autē
omnem filium, quem recipit. Et cum hoc sit.

xiii
Alia lite-
re. fortitudinē.
Heb. & seculū
dū in mortē
signati
onem tuam

Quia nouit potestatem irae tuae, et
propter timorem tuum iram tuam diu-
merare

(Quis inquit nouit potestatem irae tuae). Augu.
Glos. Quasi dicat. Beatus est qui nouit. Valde em

paucorum hominum est noscere irae tuae potestatem,
quia plerique dum parcis, magis irascis, ut nō ad-
iram, sed potius ad mansuetudinem tuam pertine-
re intelligatur labor & dolor quo corripis. Nam
quos diligitis erudit ne poenis excrucietur eternis
grego. in mora. Iob li. v. Quia ergo potestas diui-
nae irae minime cognoscitur, in cunctis necessariū
est ut sine cessatione timeatur, quia eius dispensa-
tio obscuris super nos dispositionibus sepe, vnde
de estimatur deieceret, inde nos recipit & vnde nos
recipere credit dereliquit, ut plerique hoc fiat gra-
tia, quod ira dicitur, & aliquid irae ut quod gratia puta-
tur. Glo. sequitur & subaudi quis nouit pre timore
re. i. ad hoc ut timeat dinumerare. i. distinguere
re irā tuā, qua his parcis ad poenā, hos punis ad
salutem. Potestas enim irae hominis est corpus oc-
cidere, post nihil facere. Deus autem & hic punit
& post gehennam mittit. Et a paucis eruditis ma-
ior eius ira intelligitur. Lyra. Vel sic, ut ad prece-
dētia referatur. Quis nouit potestatem irae tuae,
quasi dicat. Ex quo vita hominis est ita breuiata,
ut scientia acquiratur per experientiam longi te-
poris, quis in tam breui tempore poterit scire excel-
lentiam tuae potestatis & vidētia, quasi dicat nul-
lus, nisi ex tua speciali instructione.

xiiii
Aliter sic
Alia cōpedi-
tos.
Quarta ps

Dexteram tuam sic notam fac, et eru-
ditos corde in sapientia.

Sic verit. B. Hiero. v. ut numerentur corde
sapienti. Glosa. Hugo car. Tertia pars in qua orat
& affirmat liberationē, quasi dicat. Ut mansuetus
corripis ergo domine, dexterā tuā. Augu. id est
christū tuū, de quo scriptū est. Et brachium domini
cur reuelatū est. (Sic notam fac). Hierony. Augu.
Cassiodorus. Glosa. Hoc est mitte filium tuū no-
tum fac nobis illum, quoniam illum permanentē
in deitate sua nosse non possumus. Assumat ergo
hominem & sic intelligamus eum. Augustinus.
Glo. Vt in eo discant fideles tui ea magis a te pos-
cere, & sperare, quae non videntur pertinentia ad
nouum testamētū, quā praesentia pertinentia ad ve-
tus. Vel dextera est aeterna felicitas, quae oues ab
hēdis separabit, in qua quis seclū sit. Bene sic i-
noscit, cum flagellat deus quem recipit, nec sūt
in malis prosperari, sed emendat, ut ad dexteram
ponat. sequitur. (Et subaudit notos (fac eruditos)
vel cōpeditos corde, quod idē est, quia qui eruditur
in sapientia, quodem mētis iniiciunt in compe-
des dei, ne a via eius exorbitent. Hugo car. Hos
inquā fac eruditos in sapientia, id est i christo, qui
est deus sapientia. Hiero. Vel hoc dicit quia ppe
re olim habebant sapientiam, sed erant compediti
qui non poterant volare sine christo. Eis ergo no-
tam fac dexteram tuā, ut propheta tui, qui quasi
prophetarum vmbra incipiant dominū mani-
festus praedicare. Cassi. Et eruditus autem dicitur
quasi ex omni rure elicitus. Lyra. vel sic. Dexterā
tuam, i. potestatem tuam, quae per dexterā in scri-
ptura designatur, sic nota fac illustrādo. Et fac nos
eruditos corde in sapientia a te nobis infusa, & da-
ta, sequitur.

xv
He. aliquan-
tulum

Conuertere domine usquequo & de-
precabilis esto super seruos tuos.

Psalmus. xc.

Cassiodorus. In quo postulat propheta dominum ut iustitiam suam aliqua lenitate retemperet, quatinus exorari possit, a peccatoribus quibus iuste nocebat iratus, Lyra. (Conuerrere) inquit domine respiciendo nos oculis tuae misericordiae, ut quod id est ut ad aliquod tempus, unde alia translatio habet aliquantulum, quasi dicat, illud quod tibi placuerit quatinus apud te sit modicum sufficere mihi, & erit mihi magnum. Cassio. Glo. Vel conuertere aliquantulum non ex toto, quia magis nobis prodest si aliqua tribulatio semper monet nos. Augustinus. Glo. Et est vox ista oratio iusti non indignatio impatiens, quia si auersa sit facies eius a tribulatis. Sequitur. Et deprecabilis esto super seruos tuos. Glo. Quid dicat. Talē te exhibe, ut possis exorari a peccatoribus, hugo cardin. Et ut preces eorum cito exaudias.

xvi
Alia lite
repleto.
Heb. & reple
dabimus &
letabimur.

Repleti sumus mane misericordia tua, & exultauimus & delectati sumus in omnibus diebus nostris.

Glo. Iste nāq; homo dei iam futura bona spe anticipans quasi de factis ait (Repleti sumus), Hugo cardin. id est replebimur praeteritum pro futuro prophetica certitudine, (mane) Glo. i. in aeternitate. Modo enim est nox in qua esurimus, & sitimus, misericordia tua, Hugo cardin. i. bonis, quae tu das ex tua misericordia. Bernar. Pro paruis enim das magna, pro petitis eterna rapere, & deū ipsi mercedē habere. cassiodo. Vel misericordiam dicit dominum saluatorem, qui miseris datus est, & per ipsum uiuere, qui per se corruerant. Repleti ergo se dicit hac misericordia mane, i. lucida contemplatione. Quoniam uir sanctus christi domini praegustabat aduentum, & necesse fuit ut cor eius exultaret in laude, & delectaretur omnibus diebus uir suae, unde sequitur. Et exultauimus, & delectati sumus in omnibus diebus nostris. Hugo cardin. id est in aeternitate ubi erit dies continuus, Augusti. ibi enim omnes dies simul sunt & ideo faciat, nam non succedentibus cedunt, sed unus est qui stat, & non transiit, & haec est aeternitas. glo. Nunc autem pro eo etiam.

xvii
He. letifica
nos

Laetati sumus pro diebus quibus nos humiliasti, annis quibus uidimus mala.

Glo. Laetati inquit sumus etiam (pro diebus) id est in diebus malignis. (Quibus nos humiliasti annis, i. quibus uidimus mala. Id est agustias corporis, Cassi. Narrat enim propheta se esse laetum in illis tribulationibus, per quas humiliandum populum salutariter sentiebat. Sciebat enim fidelibus uixis noxia esse superbia. Et ideo laetatur in tribulationibus per quas humilitas custoditur. Lyra. Vel haec intelligitur de filiis israel ad literam, qui repleti sunt mane misericordia, quando submergit dominus Aegyptios in uigilia matutina. Et exultauerunt quia statim transiit mari canticum domino cantauerunt dicentes. Cantemus domino gloriose. Et deinde laetati sunt pro diebus quibus humiliati fuerunt in seruilitate aegypti. dum enim adhuc reces seruitus habebatur in memoria, ex hoc populiangebatur leticia. Glo. In his tamen diebus quibus nos humiliasti diximus.

Respice in seruos tuos & in opera dirige filios eorum.

xviii
Alia habet
huc domine

Sic legendum est iuxta litteram. B. H. ad uerita. heb. Appareat apud seruos tuos opus tuum, & gloria tua super filios eorum. Hugo cardin. (Respice inquit in seruos tuos) ut eos protegas homines scilicet quorum tu dominus es quia creasti eos. glo. Cassio. do. Quod enim facit deus in se, orat prophetam fieri suopopulo, ut scilicet parcat iudeis peccatis. Et si non meritis eorum, saltem propter opera quae ipse in eis fecit. Hugo cardin. Quod expones sub iungit (Et) pro id est. Augustinus. glo. Quia ipsi serui sunt opera tua. (Vel respice in opera tua quae scilicet tu fecisti in eis. Et dirige filios eorum.) Augusti. Ut sint recti corde quibus bonus est deus. Bonus est enim deus israel, sed rectis corde.

xix
Alia littera
facit stabile
per nos

Et sit splendor domini dei nostri super nos, et opera manuum nostrarum dirige super nos. Et opus manuum nostrarum dirige.

Hiero. Et sit splendor domini dei nostri super nos ut iuxta illud apostoli. Dominus autem saluator splendor sit gloriae patris, unde alibi dicitur. Signatum est super nos lumen uultus tui domine. Signatum enim crucis vexillum nostrum est. Cassio. glo. Sit itaque splendor domini nostri super nos, id est lumen uultus tui imago scilicet dei recreas & gratia spiritus sancti reformas imprimatur menti nostre, qui crucis impressione decoramur. Et vexillum triumphum in fronte portamus. Et opera manuum nostrarum dirige super nos. Hugo cardinalis. Ut scilicet crescant & dirigantur ad eterna. Cassi. Opera enim nostra diligit deus super nos, quando nobis donat ueniam peccatorum, ut cum fuerimus peruersi efficiamur eius correctione rectissimi. Augusti. Vel opera manuum nostrarum dirige super nos, ut non pro rerum terrenarum mercede ea faciamus, deinde quia omnia opera bona ad unum diriguntur singulari numero subdit (Et opera manuum nostrarum dirige. Augusti. glo. ut omnia opera nostra sint unum opus charitatis, quae finis est praeccepti, & omnium operum nostrorum.

Psalmus. xc.

Titulus.

Laus canticum David.

Cassiodo. glo. (Laus canticum dicit. Nam laus intelligi potest & humana praedicatio, sed hic, laus dicitur canticum. Quae non nisi diuina laudatio potest intelligi. Est enim psalmus iste hymnus contra daemones, quem daemones pia conficta semper opponimus, ut a nobis potius inde vincatur. Hiero. Vel psalmus iste non habet titulum, eo quod de capite vel membris cantatur, caput autem est in caelo membra uero in terra & proprie intelligitur de ieiunio & illa temptatio

Lyra. Dicunt hebraei quod iste psalmus sicut & praecedens & similiter sequentes usque centesimum referuntur ad moysen tanquam ad auctorem, & sunt xi psalmi correspondentes. xi. benedictionibus, quibus moyses benedixit filiis israel, & secundum hoc profertur expositio huius psalmi

xi. ps. sine titulo
amcyse editi xi. bea
ritu.
correspon
dentes.

Psalmus xc.

fo. clv

ne heremi. Praeuidebat enim propheta quod uetus erat christus in carne, ut taretur a diabolo. Glo. Et est sensus. Psalmus iste laus est david. i. christi contra daemones, qui ideo dicitur laus canticum, quia non est nisi diuina. Intentio autem psalmi est ut exemplo christi nos quoque discamus tentationes vincere per humilitatem. Et diuiditur in tres partes. In prima propheta dicit in solo deo sperantem dei protectione uallari. In secunda praemisso casu de se praesumentium, dicit caput christum in caelo leuatum a nullo posse contingi. Et pedes suos in terra ab angelis custodiri, unde est certitudo protectionis praemissa, ibi cadet a latere. In tertia inducitur ipse dominus qui consolatur sperantem, hic defensionem in futuro praemia promittendo. Ibi. Quoniam in me sperauit. Propheta ergo de quo liber sancto ait.

psalmi
diuisio

In hebreo
ad est hic ti
tulus

Vi habitat in adiutorio altissimi, in protectione dei caeli commorabitur.

Cassiodorus. (Qui habitat) inquit, id est qui iugiter commoratur. Habitat enim permanentis est non discedentis, (in adiutorio). Glo. Non solum, sed altissimi. Idem. Cassiodorus. Id est qui totam spem suam non in propriis meritis, nec in homine ponit, sed in altissimi voluntate constituit. (In protectione dei caeli commorabitur. Glo. Hugo cardinalis. Id est omnibus modis protegetur a deo, ut nec illecebris male blandientis voluptatis capiatur. Nec timore aduersitatis frangatur. Et ut non declinet ad dexteram, vel ad sinistram, sed incedat uia regia. Cassiodorus. Et aduerte quod dicit. (Qui hic habitat illic commorabitur.) Id est qui in isti saeculo ab isto non discedit, in illa semper perennitate mansurus est, Hugo cardin. Quomodo autem scietur si habitat quis in adiutorio altissimi. Subiungit signum cum dicit.

Dilect domino susceptor meus es tu & refugium meum, deus meus sperabo in eum.

Alia lite.
spes mea &
sortitudo.

Augu. Glo. Ille inquam qui habitat in adiutorio altissimi, & qui non habitat in adiutorio suo est qui non est superbus ut primi parentes qui manducauerunt pomum uetustum ut essent quasi dei. ille dicit domino. Hugo. Non tam uerbo quam operis exhibitione. (Susceptor meus es tu). Cassiodo. Quia hoc solum sibi credit utile, quod superna pietas praestare dignatur. Nam qui dicit susceptor meus es, totum se confirmat in eius beneficia proiecisse ut de felici quadam familiaritate gloriatur. Item qui dicit. (Et refugium meum deus meus). Nullum si bialind profertur auxilium, sed quando huiusmodi tempestatibus quatitur, ad portum diuinem misericordiae se confugere uelle testatur. Idem. Glo. Et ne putes post susceptionem & refugium iam nihil esse petendum addit. (Sperabo in eum) ne quis aliquem de se fragilissimo debeat presumere sed in illo sepe qui probatur omnia coram nere. Quod

si fecisset primus homo bene staret nec suis posteris interitum transmississet. Hieronymus. Non tamen dicit spero, sed sperabo, quod enim peccatum non speramus. Si uero peccare desierimus speramus. Glo. Ideo autem sperabo.

Quoniam ipse liberabit me de laqueo uenantium, & a uerbo aspero.

Alia littera
de morte in
sidiarum.

Cassiodorus. In quo causam dicit cur in eum sperare debeat, quoniam ipse, inquit liberabit me de laqueo uenantium. Augustinus. Glo. De laqueo scilicet uenantium daemones qui non in uia christi sed circa uiam ad dexteram prosperitatis, vel ad sinistram aduersitatis tendunt laqueos. Hieron. Glo. (Et nota quod uenatores in sacra scriptura uix in bono inuenimus, contra uero piscatores reserato in malo. Cassiodo. Et ideo bene dixit sperabo in eum, quoniam ipse nos ab inimicorum siue spiritualium siue carnalium populo liberare ueritatis. Et a uerbo aspero. Cassiodo. Verbum asperum est omne dictum, quod contra diuinas regulas tanquam legerum poculum propinatur. Augusti. Vel uerbum asperum sunt impropria quae sunt per paganos christianis, vel per malos christianos bonis & iustis. Hugo card. Vel sunt conuicia iudeorum. Grego. in mora. lob lib. vi. A uenatium ergo laqueo qui nihil aliud quam carnem querunt. Et ab aspero sermone eripimur, quando & insidias carnalium, & irrationum probra despiciendo superamus. Alpera quippe eorum uerba sunt quae bonis nostris itineribus aduersantur. Sed asperitatem uerbis euadere est irrationes detrahentium dissimulando calcare. Sancta ergo anima ab aspero uerbo liberatur quia dum in hoc mundo honore laudis non querit, nec contumelias detractionis sentit. Sequitur.

Piscatores
& uenato
res

verbum as
perum.

euadere uer
ba asperu

Alia lite
inter scapu
las suas ob
brabit

Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis.

Hugo cardin. (Scapulis inquit suis) id est protectione sua (obumbrabit) contra aestum persecutio nistibi. Glo. Qui habitat in adiutorio altissimi, Grego. i. mora. lob li. xxvi. De enim peccatore homine. Et post peccatum ueniam deprecemur ea pietate poenitentem protegit, quia peccantem tollerat. Et eo quod tollerari saluat, & quia tenet eum. (Scapulis obumbrat. Glo. Est ergo scapulis obumbrabit, id est obumbraculum protectionis praestabit tibi deus scapulis suis. i. ponet te ante peccatum suum a simili galina ut alis te protegat. Cassio. Ut per diem sol non urat te, ne per luna per noctem. (Et sub pennis eius Hgo card. Id est sub hac obumbratione sperabis id est fiducialiter ages. Cassiodo. Vel pennae sunt monita prophetarum, quae si pura mente recipiantur fideles animas ad coelos usque perducunt. Hiero. Vel potest intelligi de christo qui scapulis obumbrabit tibi, quia exultabit in cruce. Et excedens manus suas proteget nos. Et sub pennis eius sperabis. Aspicies enim manus eius crucifixas. Et si te serpens momorderit sanaberis sequitur.

Sicut circundabit te ueritas eius non timoribus a timore nocturno.

(Sicut inquit. Gl. Misericordiae. Hugo card. Vel potentia circundabit te. Glo. Id est prote

Psalmus. xi.

get te (veritas eius). Hugo cardina. Qui mentiri non potest. Cassiodorus. Scutum enim materiale hominem tantum in parte qua apponitur regit. Clipes vero diuinus vndique nos circumdat & defendit. Et propterea dicit. (Circumdabit te veritas eius.) Veritas autem haec est incarnatio christi de qua alibi dicitur, veritas de terra est, quae nos obumbrat & protegit. Hiero. Et circumdat nos scuto suae protectionis ne ardentibus sagittis diaboli percutiamur. vnde sequitur. Non timebis a timore nocturno. Cassi. Glosa. In quo sicut supra posuit genera defensionum, ita nunc ponit genera periculorum, ut gravior sit liberatio, & distinguit quatuor genera tentationum. Quae sunt leuis & occulta. Quae figuratur per tumorem nocturnum leuis & manifesta. Per sagittam volentem in die grauis & occulta. Per negotium ambulans in tenebris, grauis & aperta quae accipitur per demonium meridianum. Aut ergo. (Non timebis a timore nocturno. Hiero. Id est a diabolo qui semper in tenebris est ut percutiat in occultis innocentem. Cassiodorus. Vel timor nocturnus est haereticorum tenebrosa persuasio. Glosa. Augustinus. Vel leuis tentatio & occulta quae fit ignorantibus, qui enim ignorans peccat, in nocte peccat, qui vero sciens in die, vnde sequitur.

6
He. peste.
Heb. amor
sui in facie
in die.
Sagitta.

A Sagitta volante in die a negotio per ambulante in tenebris, Ab incursum & demonio meridianum.

negotium meridianum
Ruyna.
tentatio.
Sagitta volans

Nota.

Augustinus. Glosa. A sagitta inquit volante per diem id est a leui tentatione quae fit sciencibus. Cassiodorus. Vel sagitta volans per diem manifesta dicitur persecutio tyrannorum. Hieronymus. vel sermo haereticorum & prophancorum, qui lucem scientie permittunt, quam non habent quia in tenebris sunt. Glosa. Non timebis etiam negotio perambulante in tenebris, i. a graui & occulta tentatione. Et ab incursum & demonio meridianum, hoc est graui & a peratatione. Cassiodorus. Vel negotium meridianum dicitur cum prauo studio perquiratur, vnde bene credentium cordis oculus obsequatur. (Demonium vero meridianum. Et immane periculum furore persecutionis accensum, ubi ruyna plerumque metuitur, quando infirmitas humana superatur. Ruyna enim dicta est quasi repetens yma Bernar. Hugo card. Vel haec est, sunt quatuor tentationes quae iniungunt contra eos qui conuertuntur, quae velut principes sunt omnium tentationum. Timor nocturnus primum certamen est de molestiis corporis. Caro enim indomita, memor recenter perditae libertatis concupiscit aduersus spiritum. Exceata tenebris noctis, quia ignorat quod non sunt condignae passionibus huius seculi ad futuram gloriam quae reuelabitur in nobis. Sagitta volans per diem est vana gloria. Primo enim pulsat diabolus a sinistris puulianimitate deinde a dextris humanis laudibus. Contra tamen hanc sagittam vanitatis debet exponi scutum veritatis. Negotium perambulans in tenebris, est ambitio. Subtile malum, secretum virus, pestis occulta, viciolorum origo, criminum fomes, tinea sanctitatis. Contemplit enim ait vanam gloriam quoniam vana est. Forte solius diuini quid affectat, forte honores, forte diuitias & huiusmodi. Demonium vero meridianum, est ini-

quitas sub imagine virtutis palliata. Cum enim videt calidus hostis, quem diligere iustitiam, & odisse iniquitatem malum sub specie boni suadere conatur, ut in eo facile quis incurrat. cassi. Sed quia nihil horum metuere possumus quando domino protegente saluamur. Ideo sequitur.

Secunda pars
Alia littera
vna milia.

C Adent a latere tuo mille et decem milia a dextris tuis, ad te autem non appropinquabit.

Glosa. Hugo card. Secunda pars in qua praemisso casu de se presumptum dicit caput christi in caelo leuatum a nullo posse contingi. Et pedes suos in terra ab angelis custodiri. De his ergo, qui de suis presumunt meritis ait. (Cadet de latere tuo, o christe.) Mille id est multi qui relinquentes omnia putant se tecum iudicatos, sed non iudicabunt quia de se presumunt. cassiodorus. Non enim haec dicuntur de beatorum numero, qui praedestinati esse noscuntur, sed de presumptoribus qui illud se consequi credunt quod minime promerentur, cadent ergo dicit, hoc est ab alta beatitudine corruent quam sibi temeraria non fidelis anima promittebat a latere tuo id est a corona istorum qui cum ipso sicut promissit apostolis in resurrectione iudicabunt. hugo cardina. Latus enim vocat eos qui ad latus eius fessuri sunt in iudicio, vnde cum cardinales a papa mittuntur, dicunt legati de latere. Glo. Hic etiam communi sermone dicitur cum a principe iudices petunt. Mittite nobis de latere vestro id est qui vobiscum habent fidelissima consilia. Latus autem inde dicitur eo quod sub brachio lateat. Vnde & latus christi dicti sunt apostoli, & eius imitatores qui omnia relinquerunt & secuti sunt christum Augusti. Glo. Cassiodorus. Cadent ergo a latere tuo mille, & decem milia a dextris tuis, id est plures qui presumunt se a dextris tuis futuros cadent per demonium meridianum, i. per grauem estum tribulationis. Sed ad te o christe in veris membris tuis cum quibus unum es, qui in membris veris es, non appropinquabit demonium. Quod & si corpus ledat, carnem afflegat non tamen fidem. cassiodorus. Ad revere non appropinquabit ille qui sibi regnum dei fallaciter pollicetur, qui reuera longe erit a domino quoniam dum spem habet in meritis suis ad satisfactionis remedia non recurrit, hugo cardinalis. Et licet non appropinquet non tamen erit impugne malis quod nos tribulant, vnde sequitur.

8
He. vltione
oculorum
no mine

V Erunt ante oculos tuos considerabis et retributionem peccatorum videbis.

(Veruntamen inquit oculis tuis considerabis). hugo card. i. oculis tuae discretionis diligenter videbis. Non quid fecerunt sed quid intenderunt. cassi. Per oculos enim intelligit illum diuinum conspectum quo hominum merita iudicantur, dei namque consideratio erit meritorum retributio. vnde sequitur. (Et retributionem peccatorum videbis). hugo card. Ut scilicet retribuas eis non bonum quod per nescientes agitur, sed malum quod faciendo voluerunt. cassiodorus. Videbis inquam. i. videri facies illa neque meritorum in iudicio discretio oculorum dei dicitur consideratio. Augustinus. Glosa. vnde licet te permittente impij tuos persequantur, non

Psalmus. xc.

tamen impune. Oculis enim tuis considerabimus lum quod voluerunt non bonum quod nescientes fecerunt. Et eis retribuas quod meruerunt. Hugo card. Deinde ostenso catu malorum ostendit se curi erit boni. Glosa. Et quasi dicat non cadit iustus a demonio. Et hoc ideo.

he. habita
culum tuum.

Quoniam tu es domine spes mea, altissimum posuisti refugium tuum.

Augustinus. Ecce venit ad illud, quare non cadat iustus a ruina, & demonio meridianum. Quoniam tu es inquit domine spes mea. Cassiodorus. Returget enim domino reliqua membra retributionis spe perceptorum quae erant posita in morte peccati. Altissimum posuisti refugium tuum. Augusti. Glosa. Id est resurgendo & ascendendo altum fecisti. i. forte ostendisti refugium tuum ut iam sperent te sequi quo tu praecelisti. Multi enim sic faciunt sibi refugium dei ut fugiant a malis temporalibus, sed iusto est refugium eius, hoc est valde occulto, ut scilicet fugiatur ad ipsum a futura ira. (Vel altissimum posuisti refugium tuum.) Id est pro altissimis & occultis, vel vitandis vel habendis mihi ostendisti ad te fugiendum, scilicet pro declinandis peccatis aeternis & pro accipiendis bonis aeternis. Hugo card. Et ideo quia tam altum refugium elegisti.

Alia littera
& lepra

Non accedet ad te malum & flagellum tuum.

Flagella diuina

Hugo card. Non accedet inquit ad te id est ad corpus tuum malum culpae quantum ad animam quae si immunis fuerit, a culpa corpus postea immunis erit a poena. vnde sequitur. Et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo, tabernaculum enim vocat corpus, vel de capite christo dicit. Ex quo ascendisti. (Iam non accedet ad te malum. Poena & flagellum) quo soles in terra flagellari. (Non appropinquabit tabernaculo tuo. Id est carni tuae in qua verbum habitans militauit. cassi. Hic est beatitudo assumptae humanitatis potest exponitur. Quia licet christus a iudeis conuicia pertulerit & flagella. Tabernaculo tamen eius, id est facto corpori nihil mali appropinquare potuit. & merito quia flagellum est vitio diuina quod solet humana crimina resecare sicut alibi legitur, multa flagella peccatoris. Tale ergo flagellum christo non appropinquauit, quia nihil flagellatum aut castigatum habuit. Flagellum enim hic pro opere flagello digno ponitur, Augusti. Glosa. Tabernaculum autem dei est caro christi in qua pro nobis militauit. Ad quam leuata super caelos, ut sit illuc directa spes nostra, non accedunt mala neque flagella sicut prius in terra. Cui ideo non appropinquabit flagellum.

Tabernaculum dei

Quoniam angelis suis mandauit de te vt custodiant te in omnibus vijs tuis.

Cassiodorus. In his duobus versibus verba sunt quae domino christo diabolus de eius diuinitate dubitans cum eum temere praesumpisset obiecit. Glo. Qui propter nos tentatus est, ut in eo temptatore incedere discamus. Hugo card. (Quoniam inquit angelis suis mandauit de te.) Deus pater scilicet,

fo. clvj

vt custodiant te in omnibus vijs tuis, hoc de domino christo dictum est secundum humanam infirmitatem. Cassi. Quod enim legitur angelis mandatum, ut cum debeant custodire humanam infirmitatem est, vnde & dicitur in euangelio, quod apparuit illi angelus de caelo confortans eum. Hugo card. Et quod accedentes angeli ministrabant ei. Hiero. Diabolus autem christum tentando non apposuit hanc clausulam, vt custodiant te in omnibus vijs tuis. Sciebat enim hoc contra se esse nam tunc potuisset sibi dominum respondere. Si custodit me dominus in omnibus vijs. ergo a te custodior. Tacuit ergo quod sciebat contra se esse, & posuit quod pro se erat, sequitur.

Alia littera
tollens vnde

In manibus portabunt te ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.

Augusti. Glosa. (In manibus portabunt te) manibus scilicet angelorum quibus sublatum est christus in caelum. Non quod sine eis rueret. Hugo card. aut quod corum auxilio in aliquo idigeret, sed vt creatura creatori seruiret. Quod ideo dicimus, ne quis putet angelos domino meliores, nam & melior est qui portatur quam iumentum portans. (Ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.) Augusti. Cassiodorus. Glosa. Hoc est ne pedes capitis in caelo sedetis, id est euangeliste mundum peragrantes offendant in lapide id est in legem, in lapide scripta. & sine gratia in ea teneantur rei, scilicet vt a timore soluantur per amorem spiritus legem implentes. Hugo card. Ideo ergo ascendit vt spiritum sanctum miteret fidelibus gratia cultus & amore molesteret lapis, id est lex quae data erat & importabilis ad quam offensa debant patres nostri, sequitur.

He. calcabis

Super aspidem & basilicum ambulabis, & conculcabis leonem et draconem.

Cassiodorus. Glosa. Post offensam humanam infirmitatem in christo hic diuina virtus exprimitur quae basilicum leonem tantis imperat, & agit de christo secundum membra, haec autem omnia nomina diabolo congruenter aptantur. Aspidem enim est dum occulte percutit. Basilicum cum palam venena disseminat. Leo dum violenter persequitur innocens (dracho) vero cum negligenter impia voracitate deglutit, quae omnia per aduentum domini pedibus eius, id est sanctis prostrata iacuerunt. Augusti. Glo. aspidem veneno nocet per quam significatur diabolus qui est serpens qui euam deduxit quae calcatur ecclesia quae cauet astutiam eius. Et super basilicum id est regem demonum qui velut basiliscus nocet flatu, ambulat, & conculcat leonem & drachonem id est diabolum, qui leo est dum fremit & aperte seuit in martyres, dracho vero dum occulte insidiatur per haereticos, vt corrumpat virginem christi ecclesiam.

diaboli nomine a aspidem basiliscus leonem

Quoniam in me sperauit & liberabo eum, protegam eum quoniam cognouit nomen meum.

xlii

Tertia pars
miliadhesit
he. exulta
bo eum

Glosa. hugo card. Tertia pars ubi sunt verba dei quibus ecclesiam consolatur corpus scilicet christi & membra eius, promittens eis & in presenti liberationem & in futuro glorificationem, vnde de christo

Psalmus. xci

pro se vel pro suis membris ait. Quam in me
operavit liberabo eum Christum scilicet de manu
tyrannorum, & martyres de manu tyrannorum. Protege
eum scuto patientie, ut non noceat ei, nec eis cru
delium persecutorum seculis. (Quoniam inquit co
gnovit nomen meum, cassiodorus. In quo causam suam
protectionis adiunxit cum dicit, quoniam cognovit
nomen meum. Cognovit autem nomen patris, qui
filium non putat esse minorem, nec creaturam eum
estimat, sed creatorem. glosa. Et ideo protegat, quo
niam vere cognovit nomen meum, & quoniam.

Clamavit ad me & ego exaudiam eum
cum ipso sum in tribulatione eripiam
eum & glorificabo eum.

Hugo cardina. Clamavit ad me inquit christus sci
licer in passione martyres similiter in tormentis &
agone, & ego exaudiam eum confortando in passio
ne & dolore. Glosa. Et si nondum audio eum, tamen
iam cum ipso sum in tribulatione. Idem. Dum sci
licer mens deuota in angustiis feruentius tribula
tur. Hugo cardina. Dans patientiam & consolationem
Augusti. Glo. Non est ergo timendum tibi in tri
bulatione. Fides enim in te, deus est in te, si dormit
id est tepescit in te fides, excita eam & saluaberis
Christus namque in nauis dormiens excitatus est a disci
pulis & saluatus sit, ita & tu si fide excitas saluaberis,
non desereris & si non eripit quando vis, non ideo pu
tes te deserere, eripuit enim tres peruersos de igne, sed
qui illos eripuit, nunquid maritimes deserit, absit.
Et illos eripit & istos. Sed tres pueros liberauit
corporaliter ut cōfunderetur infideles. Martyres li
berat spiritualiter, ut imitentur fideles. Unde sub
ditur. Eripiam eum quasi dicat. Cum ipso sum in
tribulatione, & post eripiam eum de seculo, & glorifi
cabo eum in celo, & tunc.

xvi
Alia hie
adimplebo.

longitu
dine

salutare dei

Longitudine dierum replebo eum.
ostendam illi salutare meum.
Glosa. (Longitudinem dierum, i. vita eter
na, replebo eum) quia sufficit quod habebit. Cassi
odorus. Longitudo enim dierum vita eterna est quam nul
lus terminat finis, sed in firmamento suo stabili
robore perseverat. Sequitur tunc totius premij fi
nis qui non habet finem. (Et ostendam illi inquit sa
lutare meum). Glosa. Id est christum in maiestate
sua, in cuius visione est tota merces nostra. Hiero
nymus. Salutare enim dei, filius dei est. Cassio. Hoc
ita est, quod fidelibus in summa remuneratione promit
titur, quia salutare christum dominum continetur
vbi totum desiderium, & spem beatorum implet
Glosa. Et notandum quia hunc psalmum frequen
tat ecclesia per totum annum. Et maxime in quadage
sima & cornidie ad completorium quod ideo fit
quia cum christus ieiunaret diabolus eum de hoc psal
mo tetrauit. Et eius tetrationibus a christo separatis vi
ctus abiecit. ut & nos quo tempore diabolus magis
nititur ad decipiendum, eo tempore magis nos
laboremus ad resistendum ei.

Psalmus. xci.
Titulus. Psalmus cantici in die sabbati

Lyra. Secundum hebreos Moyses fecit hunc psal
decantandum in die sabbati quae celebris est apud

eos in memoriam beneficii creationis. Et ad hunc
sensum profertur expositio nem suam. Cassio
dorus. Psalmus cantici commendat nos, ut in vni
uersis actibus nostris diuinitati gratias referre de
beamus. Dies autem sabbati requies interpretatur p
quam commouemur ab omni praua actione cessa
re. Et feriatis animos a vicij reddere operum coe
lestium sanctitate. Augusti. Glo. Nullum autem aliud
canticum tractatur in hoc psalmo quam in alijs. Sed
propter fastidium animorum eadem diuerse & varie
tractatur, canticum scilicet fidei spei & charitatis
hortatur ergo propheta, ut hic laboremus sex die
bus, i. sex etatibus, ut in septimo die. i. in sabbato
quiescere valeamus. Triplex autem est sabbatum,
sabbatum scilicet temporis septimus dies. Sabbatum
eternitatis eterna requies, & sabbatum mentis tra
quilas conscientie. Hierony. Psalmus ergo cantici
est in die sabbati quando non operamur mundo &
operamur deo. Sex enim diebus laboramus in septi
ma quiescimus. Non ergo potest die sabbati age
re nisi qui sex dies transierit. Glosa. Hugo cardina.
Etest sensus tituli. Psalmus iste per quem notatur
spiritualis operatio est cantici per quod notatur exorta
tio mentis in die sabbati id est in die festo, & in
quiete mentis pro eterna requie obtinenda. Et diuis
ditur in tres partes. In prima ostendit quomodo bo
nus imperturbatus, agit sabbatum mentis sciens a
deo omnia bene agi, quod stultus non nouit. In se
cunda malos asserit perituros, ut ceteri timeant ibi
Cum exorti. In tertia dicit iustos florere, ut gaudeant
hac promissione deuoti, ibi iustus ut palma. Glo.
Et quia propter futurum seculum christiani sumus
ideo quocumque modo se habeant presentia grati su
mus, vel consolatione dei per blanda, vel iusticie per
aspera. Bona enim presentia a deo nobis donata
consolatio sunt. Cum vero desit iusticia, in vtroque et
go sumus ei grati dicentes.

Bonum est confiteri domi
no & psallere nomini tuo
altissime.

Hugo cardina. Glosa. Bonum
est inquit confiteri confessione
laudem domino in cuius manu
sunt omnia bona, ut mala nobis. Bona deo tribu
mus, peruersi namque & perturbati, qui sunt sine sab
bato, meritis bona sibi tribuunt. Mala vero vel satha
ne quasi coegerit, vel facto stellarum quod est accu
sare creatorem, vel aperte hoc deo tribuunt quasi
ipse hoc voluerit. Ecce contra autem docet ipse psalmus
confiteri domino in vtroque. Et in peccato tuo quia
tu fecisti, & i bono facto quia ipse fecit. Et sic psal
les nomini domini gloria dei quare, non tua. Vn
de subdit, & subaudi. (Bonum est psallere nomini
tuo altissime). Hugo cardina. Id est opera ad ho
norem nominis tui. Hierony. Non autem dicit. Bo
num est psallere, & postea confiteri, sed vide ordi
nem. (Bonum est confiteri). Et bonum est (psalle
re). Primum age penitentiā & lachrymis dele pe
cata. Et postea canta domino, & illi confitere qui
saluate potest. Cassio. Vel tunc domino confitemur
cum beneficia quae suscepimus eius sepe munera
applicamus. Nec meritorum nostrorum esse dicimur
quod ipsius miseratione prestat. (Psallere vero
significat pijs operibus domini mandata peragere, vi

Triplex sab
batum.

Diuisio

Consolatio
terrena adse
ceant.

He. tunc psal
les nomini
no altissimi

Psalmus. xci forlvij

sicut psalterium de superioribus sonat, ita operatio
nostra ad aures diuinitatis ascendat. Hugo cardina
lis. Bonum itaque est psallere, & confiteri non pro
pter vanam gloriam, sed.

Annunciandum mane misericordi
am tuam, & veritatem tuam per noctem.

(Ad annunciandum inquit mane. Lyra. Id est tem
pore prosperitatis misericordiam tuam, quia quicquid
quid prosperi habemus, venit ex dei misericordia
(Et veritatem tuam) Id est iustitiam tuam (per no
ctem) id est tempore tribulationis, quia quicquid
asperum nobis contingit, ex veritate diuina iustitiae
procedit. Cassiodorus. Mirabiliter itaque vita nostra
duobus his est sermonibus conclusa (mane) enim si
gnificat gaudium (nox vero) tristitiam. Et ideo
quando in beneficijs eius laeti sumus misericordi
am ipsius annunciamus debemus, in tribulationibus
vero veritatem, quia merito patimur quod pecca
tis grauantibus iustinemus. Augustinus. Glosa.
Quando ergo tibi bene est. Gaude deo quia mise
ricordia ipsius est, & misericordiam lauda. Et quan
do male est, veritatem lauda. Non de crudelitate
deum reprehende. Hugo cardinalis. Bonum itaque
est psallere domino, sed quomodo psallendum est
ecce.

In decacordo psalterio, cum cantico in
cythara.

Glosa. Hugo cardina. In decacordo inquit psalte
rio, id est in spiritu obseruantia decem preceptorum
viuificatur, seu per quorum obseruantiam spiritus
id est ratio viuificatur. Augustinus. Cassiodorus.
Decacordum enim psalterium decem precepta le
gis sunt, sed cantare in illo opus est non portare lu
dei enim legem portant, sed non psallunt, hi autem
psallunt qui bonum cum iustitia faciunt. Si enim
cum tristitia bonum facis de te bonum fit non tu
facis. Et portastu potius psalterium quam carnes in eo
(Bonum est ergo psallere cum cantico in cythara.
Idem. Glosa. Cum cantico, id est in verbo, in cytha
ra id est in opere. Si enim bene loqueris tantum,
canticum est sine cythara. Si vero operaris & non
loqueris, Cythara est sine cantico. Propter hoc &
loquere bene, & fac bene si vis habere canticum cum
cythara. Hugo cardinalis. Et vere bonum est sic
psallere.

Quia delectasti me domine in factu
ra tua, et in operibus manuum tuarum
exultabo.

Glosa. Bonum itaque est confiteri domino & reliqua
quae dicta sunt (Quia delectasti me domine in fa
ctura tua). Id est in eo quod in me facis. Tu enim
fecisti si bene ago, nisi enim hominem formaret
deus ad opera bona non nocet homo nisi pecca
tum. (Et in operibus manuum tuarum exultabo.)
Id est si quid boni ago de te. (exultabo) non in mea
foelicitate. Cassiodorus. Delectata itaque se dicit
ecclesia in futura domini, quoniam quicquid bo
ni accepit non suis meritis, sed suo domino appli
cauit. Et exultare in dei operibus non in sua foeli
citate, sed in ipsius voluntate profertur. Hierony
mus. Cassiodorus. Glosa. Vel delectasti me in factu

Ad hoc bona
ab homine
si si quod
sit homo.

ra tua, id est in decore mundialis fabricae, & in obe
dientia, & in dispositione, & in causis, & in effecti
bus. (Et in operibus manuum tuarum). Quibus
vitor, vel quae miror. Lyra. Creatura enim a deo pro
ducta sunt cause exultationis & delectationis ho
minum, quia factae sunt in eius obsequium, & quia
per eas homo eleuatur ad deum cognoscendum.
Sed quia rationes creaturarum non potest homo
attingere, ideo subditur admiratiue.

Quam magnificata sunt opera tua do
mine, nimis & profundae factae sunt cogitationes tuae.

Cassiodorus. Obstupescit enim prophetam vehemē
tius ipsa opera, & domini magnificentiam, dicens.
(Quam magnificata sunt opera tua domine). Hie
ronymus. Glosa. Et in substantia, & in forma, & in
vi, & in ceteris, unde sequitur. (Nimis profundae
factae sunt cogitationes tuae). Quibus scilicet talia
fecisti & regis vel quibus facis ut boni laborent,
& mali floreat, quod ideo est, quia illi sunt alieni,
alii filij. Lyra. Diuina enim secreta non possunt at
tingi ab aliqua creatura virtute propria, & non so
lum prout sunt in deo, sed etiam prout sunt in ef
fectibus mirabilibus. Cassiodorus. Quapropter il
lud perfectissime scientiae genus est nosse deum,
talia tantae prestare quae humanus sensus non
possit attingere, sicut in Abacuh propheta legi
tur. Consideraui opera tua & expaui, in his itaque
operibus me delectasti, sed.

Vir incipiens non cognoscet, & stul
tus non intelliget haec.

(Vir inquit incipiens). Hugo cardinalis. Cui cele
stia non sapiunt. Glosa. Et qui non prouidet sibi
in futuro, non cognoscet. (Et stultus). Hugo car
dinalis. Qui terrena amat. Augustinus. Glosa. Et
qui nescit se cogitare, ut sit heres dimisso exheredato
cui paritur a flagello (non intelliget haec) quae se qui sunt
quintur, & quae dicta sunt. Cassiodorus. Incipiens
enim est qui celesti sapientia vacuatus, humanis
veris probatur esse plenissimus. Iste vtiq; non
cognoscet opera dei, quia casuale credit esse quod
geritur, sicut quidam Philosophi dixerunt. Idem
Stultus vero est qui nec diuina cognoscit, nec ipse
stultus. Hic seculi actus intelligit, quos vulgo brutos voca
mus. Hieronymus. Quicquid ergo in operibus non
intelligit creatorem, iste insipiens est.

Cum exorti fuerint peccatores sicut
foenum, et apparuerint omnes qui
operantur iniquitatem.

Glosa. Hugo cardinalis. Secunda pars, vbi dicit
malos perituros ut ceteri timeant. (Cum exorti fue
rint inquit). Id est postquam exercent uerum in tempo
ralibus peccatores (sicut foenum). Lyra. Quod cito
arescit & desiccatur. Cassiodorus. Florent enim hic
peccatores sicut foenum, sed in illo iudicio celeriter
interibunt, vbi humanis aspectibus corda eorum
apparebunt, quae hic apparere non potuerunt. Vn
de sequitur. (Et apparuerint omnes qui operantur
iniquitatem. Hieronymus. Vel apparuerint dicit
propter temporis breuitatem. Nihil enim bo
num est nisi quod aeternum est. Et quodcumque
finem habet, nec inter bona numerandum est.

valde vel sa
tis.

Alia hie
imprudens.

Alia hie
germinantes
runt impit.
Secunda pars

Psalmus. xxi.

Lyra. Vel hoc dicit, quia permittit deus aliquando prosperari temporaliter eos qui operantur iniquitatem, propter aliquod modicum bonum ipsorum quod non metetur eternam mercedem, sed tantum temporalem, unde sequitur.

VT intereat in seculum seculi, tu autem altissimus in aeternum domine.

Cassiodorus. Haec est enim causa cur appareat omnes qui operantur iniquitatem, ut scilicet intereant in seculum seculi. Lyra. Id est eternaliter propter suas iniquitates. Cassiodorus. Et ex hoc appareat non ad gloriam, sed ad ruinam in quo pulchre exposita est poena damnatorum, non enim sic pereunt ut esse iam desinant, sed in seculum seculi pereunt, qui nunquam a suis afflictionibus exunt. Lyra. Quod procedit ex alto dei consilio, ideo subditur. Tu autem altissimus in aeternum domine. Cassiodorus. Subaudiendum est permanebis. Augustinus. Glosa. Expectans desuper ex eternitate tua, quando transeat tempus iniquorum & veniat tempus iustorum. Lyra. Tu enim es altissimus, & per consequens potes, prout & quando & quando placuerit tibi iniquos multipliciter punire, ideo subditur.

Quoniam ecce inimici tui domine quoniam ecce inimici tui peribunt & dispergentur omnes qui operantur iniquitatem.

(Quoniam inquit ecce inimici tui peribunt). Cassiodorus. Daemonum scilicet cultores, vel quicumque preceptis eius obviare monstrantur, hi namque inimici dei sunt. Glosa. Blasphemi etiam & amici mundi inimici sunt dei. Et qui ab eo adulterantur amore seculi, isti itaque peribunt qui modo florent. Hugo cardinalis. Pereunt enim peccatores, quia a vero esse recedunt, & sunt socii eius qui non est, vel de Iudeis loquitur, qui fuerunt Christi inimici, & in vita & post mortem, ideo bis dicitur. Quoniam ecce inimici tui domine. (Quoniam ecce inimici tui peribunt, sequitur. Et dispergentur omnes qui operantur iniquitatem). Cassiodorus. In quo exponit qui sunt isti inimici, qui scilicet operantur iniquitatem, hi ergo dispergentur, quando a grege domini fuerint separati, quia illic congregari nequeunt, nisi qui domino deuotissima intentione placuerunt. Hugo cardinalis. Vel hoc dictum est de Iudeis, qui dispersi sunt per Tyrum & Vespasianum. Glosa. Si itaque illi peribunt, quae ergo spes tibi est qui pateris. ecce.

Et exaltabitur sicut vnicornis cornu meum, & senectus mea in misericordia tua vberi.

Hugo cardin. Et exaltabitur inquit cornu meum id est Christus sicut vnicornis. Per cornu enim qui de carne nascitur, & carnem exedit Christus significatur qui de carne natus carne excessit, quia carnales motus non habuit nec purus homo fuit, hic in iudicio exaltabit sicut vnicornis super inimicos suos. Et ventilabit eos, & ad poenas impinguet cornu suo. Hieronymus. Vel cornu dicitur Christus his qui credunt in eum, qui comib⁹ crucis sue

ventilauit inimicos in eius figuram, nullum animal in templo immolabatur nisi haberet cornua. unde taurus, hircus, & aries immolabantur, quia cornuti erant in quo datur intelligi, quod nisi quis cornu habuerit, in quo inimicos ventilet non est dignus immolari deo. Sequitur. Et senectus mea in misericordia tua vberi. Hugo cardina. Et senectus mea inquit, id est nouissima mea, in misericordia tua vberi, id est in veritate celestis patriae quam ex misericordia dabit mihi dominus. Augustinus. Glosa. Quod enim modo patitur ecclesia, in laboribus in erumnis, in vigiliis, infame, in siti. Et huiusmodi iuuentus est. Senectus vero, id est nouissima ipsius in letitia erunt, unde quod est caput senis hoc erunt opera nostra. Idem. Cassiodorus. Senectus namque candidum caput habet, quae similitudo recte datur ecclesiae, quoniam omnia merita sanctorum tenquam cani capitis purissima luce fulgebunt, cuius senectus ad vitam perducit perpetuam. Hugo cardina. Propter spem itaque huius misericordiae hoc dicit ecclesia.

Et despexit oculus meus inimicos meos, & insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea.

Hugo cardinalis. Et propter hanc spem, scilicet. (Despexit oculus meus). Iam videns Christum occurrentem mihi (inimicos meos). Demones videlicet & vitia. Cassiodorus. Vel inimini ecclesiae sunt quos supra dixit operarios iniquitatis, quos tunc despiciet deus quando in sinistra parte segregatos se esse cognoscent. Sequitur. (Et insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea). Cassiodorus. Insurgentes sunt malignantes diuites huius seculi, qui hic paupertatem ecclesiae impia elatione despiciunt, quos audient aures omnium fidelium quando dicet. Quid nobis profuit superbia nostra. Aut quid diuitiarum in aeterna contulit nobis? Ibi enim audiuntur sua vota damnantes qui se in hoc seculo beatos aestimabant. Hugo card. Vel eos audiet dominus insurgentes, sed non exaudiet.

Iustus ut palma florebit, sicut cedrus libani multiplicabitur.

Glosa. Hugo cardina. Tertia pars, in qua dicit iustos florere, ut hac promissione deuoti gaudeant. (Iustus inquit ut palma florebit). Hugo cardinel. Hic flore virtutum ut in futuro dulcissimum affert fructum. Cassiodorus. Feno enim supra comparati sunt peccatores quod delectabili quidem videri oritur, sed celerrimo fine siccatur, hic vero iustus dignissime comparat palmam quae supra terram hispida est, sed ubi ad superna processerit dulcissimorum fructuum suauitate completur. Et quasi quibusdam radiis ornata distenditur sic iustorum conuersatio. In hoc mundo duris est laboribus plena, sed in supernis probatur esse pulcherrima. Et dicitur palmam quasi pacis alma. Deinde sequitur alia comparatio. (Sicut cedrus libani multiplicabitur). Idem. In quo comparat iustus credo quod multo palmis probatur excelsior. Cedrus enim lignum est bene olens. Ad pondera portanda fortissimum, quod licet procerum ubique nascatur, in libano tamen monte celstus inuenitur. Augustinus. Glosa. His ergo arboribus recte iusti comparantur, quia heatbotes non

Psalmus. xcij. foci viij

arefcunt aestate sicut foenum cui impius comparatur, quia cito arefcit, vel per cedrum quae imputribilis est stola immortalitatis sanctorum designatur. & quia non vnus est, sed multi qui florebunt ideo pluraliter subdit

Plantati in domo domini, in atriis domus dei florebunt.

Hugo cardinalis. Plantate inquit. (Per fidem & charitatem). In domo domini id est in ecclesia. Cassiodorus. In qua dum plantatio dicitur praedestinatio domini significatur. Quia nisi quis in ea plantatus fuerit clementum felicissimum non habebit. Glosa. Plantati ergo nunc in domo domini, id est in ecclesia ubi est aspera radix palmarum. In atriis domus dei nostri florebunt, id est in atrijs scilicet. Cassiodorus. Atrium enim initium dicitur mansionis, domus autem interiora membra designat. In atrijs ergo domini iusti merito florebunt quando in illo resurrectionis initio auditi muneris felicitate gaudebit, cum scilicet audiet. Venite benedicti patris mei. Hugo cardinalis. Et posset aliquis dicere modo paucifunt plantati & florentes. Ad hoc respondet.

Ad huc multiplicabuntur in senecta vberi, & benepatietes erunt ut annuncient.

Hugo cardinalis. Adhuc, quasi dicat. Licet modo pauci sint, tamen adhuc aliquo tempore multiplicabuntur in senecta vberi quando reliquiae conuertentur. Glosa. Ecclesia namque magis incipit esse vberima cum ad finem saeculi erit perducta. Tunc enim sanctorum muneris crescit. Cassiodorus. Et persecutionibus crebris agitur, ut cito praedestinatorum numerus impleatur. (Et bene patietes erunt). Hugo cardinalis. Apostoli scilicet & martyres (ut annuncient veritatem de deo, hic & infatu, & hoc est sabatum. vnde habet titulum psalmus. Augustinus. Glosa. Cedrus enim & palma nec tempestatibus curuantur, sed tranquilli sunt ut annuncient, sed quid annuntiabunt, ecce.

Quoniam rectus dominus deus noster et non est iniquitas in eo.

Cassiodorus. Quoniam inquit rectus nominus deus noster qui seruis suis promissa dona compleuit. Hugo cardinalis. Eos scilicet remunerans qui pro eo patiuntur. (Et non est iniquitas in eo). Cassiodorus. Ut scilicet in hoc mundo, pro se permittat periclitari quos ibi non ornabit corona martyrij. Augustinus. Si ergo plantati estis in domo domini, si vultis florere sicut palma, & multiplicari sicut cedrus. Et non arefcere sicut foenum. Nolite moueri, si peccatores hic florent & iusti puniantur. Quoniam rectus dominus deus noster, qui illos hic premiat ut puniat. Istos vero hic punit ut inde premiet.

Psalmus. xcij.

Titulus. Laus cantici ipsi David in diem ante sabatum, quando fundata est terra.

Lyra. Exponit hunc psalmum de regno. Christi De quo prophetauit Moyses.

Hieronymus. Iste psalmus vocem continet prophetae virtutem atque magnificentiam domini de cantatis. Cassiodorus. (Canticum) ad laudem pertinet diuinitatis (ipsi David) Christo aptatur, qui vere dicitur magnus fortis & desiderabilis (in die ante sabatum) Hoc est sexta feria quae sabatum praecedit (quando fundata est terra) id est homo de quo dicitur. Terra es, & in terram ibis, hominem enim inter initia rerum. Sexto die creator condidit. Idem. Augustinus. Glosa. Et sicut sexto die deus fecit hominem, ita sexta aetate veniens hominem reparauit. Et ideo in psalmo isto laus incarnationis Christi continetur. Cassiodorus. Glosa. Hugo cardinalis. Et diuiditur in septem partes. In prima locus est laudis a pulchritudine ibi decorem. In secunda, a fortitudine ibi. (Indutus est). In tertia ab operibus ibi. (Etenim). In quarta potestate. ibi (parata). In quinta, a laudibus vniuersitatis ibi. (eleuauerunt). In sexta, a veritate dictorum ibi. (Testimonia). In septima, a laude domus ibi (domum tuam). Glosa. Propheta ergo ad laudem domini monens demonstratio genere utitur, dicens.

Dominus regnavit decorem induit, indutus est dominus fortitudinem & praecinxit se.

Cassiodorus. Quae enim verba erant prophetae commemoratio regnaturi dominum magna exultatione cocelebrat, dicens. (Dominus regnavit). Lyra. Hoc est dominus christus verus homo & verus deus regnavit, quia in resurrectione sua potestatem super omnem creaturam accepit. Glosa. Hugo cardinalis. Et rex esse innotuit per miraculorum exhibitionem, vel per resurrectionem & apostolorum predicationem. Deinde secundum locum laudis exponens subdit. (Decorem induit). Hieronymus. Cum resurgens a mortuis sanctorum sibi chorum adiunxit. Cassiodorus. Vel decorem induit, quando transfiguratus in monte Thabor, coram discipulis pulchritudinem suae maiestatis ostendit. Lyra. Vel cum corpus eius passibile & mortale & deturpatum in passione. In resurrectione fuit gloriosum & sic decoratum, tunc vero. (Indutus est dominus fortitudinem). Dum corpus eius suae diuinitatis indumentum factum est immortale & impossibile. Hieronymus. Vel quia dyabolum oppressit. Cassiodorus. Glosa. vel quando iudeis eum capere volentibus. Respondit ego sum, & illi retro abierunt & corruerunt, tunc enim amicis decorem, inimicis vero fortitudinem ostendit, & his duobus (praecinxit se). Hieronymus. Quando multitudine angelica circumdatus remeavit ad patrem. Cassiodorus. vel istud forte significat quod praecinxit se lintheo & pedes discipulorum lauit Glosa. vnde non ait, cinxit, vel succinxit vel accinxit, sed praecinxit, cingimur namque operaturi, accingimur pugnaturi, succingimur ituri, sed praecingimus ministraturi. Lyra. vel praecinxit se quia tamquam fortis praecinctus in inferno detentos potenter eduxit, & ad caelestia deduxit.

D ij

Psalmus. xciii.

E Tenim firmavit orbem terrarum qui non commovebitur.

Augustinus. Glosa. Hic est tertius locus ab operibus quasi dicat decorem & fortitudinem induit utique ad hoc ut fundaret terram unde addit. (Etenim firmavit orbem terrarum). Cassiodorus. Id est ecclesiam quam firmavit quando in evangelio dixit. Tu es Petrus, & super hanc petram edificabo ecclesiam meam, & porte inferi non preualebunt adversus eam. Hugo cardinalis. Quae orbis terrarum merito dicitur, quia sicut extra orbem nihil corporaliter ita extra ecclesiam nihil spiritualiter vivit. (Qui non commovebitur). Hieronymus. Instabilis namque & mobilis esset adhuc ecclesia, nisi sua fuisset resurrectione firmata. Cassiodorus. Vera laus mirabile preconium, ut terra illa quae significat ecclesiam, toto orbe diffusam vltatens non commoveatur quamvis ista frequenti concussione vexetur, Hugo cardinalis. Sequitur quartus locus a iudiciaria potestate.

Parata sedes tua, ex tunc a seculo tu es

Hieronymus. Parata est inquit sedes tua, in anima bus sanctis quas prelegisti ante constitutionem mundi ut essent genus electum. Cassiodorus. Sedes enim eius est mens fidelium, sicut scriptum est super quem requiescit spiritus meus. Nisi super humilem & tremantem verba mea. Et quierum. Glosa. Vnde anima tranquilla & humilis sedes dei est. Esto ergo humilis & quietus, ut in te habitet deus, vel illam sedem vult intelligi quae sedet ad dexteram patris. Vnde si sedes accipitur pro animabus sanctis, seu mentibus fidelium. Parata est sedes tua ex tunc, id est ab incarnatione Christi. Hugo cardinalis. (vel ut parata est sedes tua) id est potestas iudiciaria (ex tunc) id est ab eterno. Augustinus. Glosa. Vnde ne putes eum tunc coepisse quando natus venit addit a seculo tu es, id est ab eterno. Cassiodorus. In quo deitatem ostendit in christo, quia coeternus regnans cum patre nescit esse sub tempore. Hugo cardinalis. Sequitur quintus locus in quo commendat eum a laudis universitate dicentis.

E Leuauerunt flumina domine, eleuauerunt flumina vocem suam.

Hieronymus. Augustinus. Cassiodorus. Glosa. Flumina ista sunt apostoli, qui de spiritu sancto potati sunt, quorum fluentis praedicationum ariditas gentium irrigatur de quibus in evangelio dicitur. Qui credit in me flumina de ventre eius fluent a quae vivae ista itaque flumina vocem suam eleuauerunt, quando auctori suo laudes obtulerunt. Augustinus. Glosa. vel quando vocati a consilio Iudeorum dixerunt, non possumus non loqui quae audimus, & vidimus. vel quando emissi a consilio ipsi lauantes voces suas multi crediderunt. Hugo cardinalis. Quod autem repetita voce dictum est eleuauerunt flumina, hoc ad maiorem expressionem dictum est. Et quia ista flumina multas habuerunt resistentias, ideo sequitur,

E Leuauerunt flumina fluctus suos a vocibus aquarum multarum

Augustinus. Cassiodorus. Glosa. Ista verba, eleuauerunt flumina fluctus suos, definit in alijs codicibus. Et in editione, lxx. Et quod sequitur a vocibus aquarum multarum, iungitur cum versu praecedenti. Hugo cardinalis. Eleuauerunt ergo flumina praedicta fluctus suos, id est torrentes & impetuosas praedicationes, & sicut flumina quando inueniunt obicem imperum, faciunt & tumultum, sic & apostoli fecerunt cum inhiberetur eis ne loquerentur nec docerent in nomine Iesu in hibernis dico. A vocibus aquarum multarum. Hieronymus. Id est detrahentium populorum. Hugo cardinalis. Et praedicationi apostolice resistentium. Quibus non tantum resistitur. Sed eos persequuntur, unde subiungit.

Mirabiles elationes maris, mirabiles in altis dominus.

Glosa. Hugo cardinalis. Mirabiles inquit elationes maris, id est gentilitatis & saeculi huius quod coepit irasci & prosequi fideles. Cassiodorus. Vel per elationes maris sapientes populos in ecclesia catholica voluit intelligi, quorum mirabiles elationes tunc fiunt, quando in mandatis dei firmamentum consistunt. (Mirabiles in altis dominus). Hieronymus. Residens ad dexteram patris, Augustinus. Glosa. Mirabiles namque est quando ambulat super aquas maris, id est super capita potestatum & regum terrarum, quos subiugat & premittit super ecclesiam. Hugo cardinalis. Et quia mirabilis est in altis dominus, & humiles respicit & confortat ut promittit bene subiungit.

Testimonia tua credibilia & facta sunt nimis, domum tuam decet sanctitudo domine in longitudinem dierum.

Hugo cardinalis. (Testimonia inquit tua) id est verba quibus promissisti tuos tueri credibilia facta sunt nimis quia quod promissisti, impleuisti, & est iste sextus locus qui est a veritate dictorum. Cassiodorus. Testimonia namque prophetarum nimis credibilia facta sunt. Dum incarnatio verbi, quae per eos praedicta fuerat, mundo salutaris apparuit, in quo reuelata sunt, quae in sacris eorum libris tenebantur occulta. Hugo cardinalis. Istud namque aduerbium nimis, abundantiam non superfluitatem significat. Sequitur domum tuam decet sanctitudo domine. Cassiodorus. Domus domini est vniuersalis ecclesia, quae mundi ambitum nescit constituat quam decet sanctitudo, id est aduentus Christi copiosa benedictio, quo aduentu eam sic ornat ut istam nunquam deferat, sic componit ut nullatenus dissipetur, cuius decus non ad momentum tribuitur, sed sub eternitate praestatur. Vnde sequitur (In longitudinem dierum). Idem. Longitudo enim dierum eternitatem significat quae nullo potest finire concludi. Nam sicut quidam dicit, longum non in quo est aliquot extremum. Glosa. Cantatur autem iste psalmus in matutinis laudibus ante alios, quia Christi laudes, & laudis locos plenissime licet brevibus verbis continet.

Psalmus. xciii. focius

Psalmus. xciii.

Titulus.
Psalmus David
Quarta sabbati

Cassiodorus. Psalmus David quid significet iam facta sunt nota. Quarta sabbati, est a sabbato quarta feria quo die dominus in principium mundi lumina coeli mirabili dispositione constituit. Lumina itaque ista sunt sancti de quibus psalmus istud dicitur est, qui merito coeli luminibus comparantur, quoniam in terraelesti conuersatione resplendent, de quorum patientia psalmus iste plurimum narrat. Augustinus. Glosa. Infirmitas enim qui corde vel verbis in deum murmurant, videtur hanc praesentia deus negligere ubi insidere bona & mala, bonis & malis dantur. Et amplius bona malis, & mala bonis, vel videbuntur malos & bonos habere, vel etiam amplius malis fauere. Et propter hoc aduersus deum impatientes murmurant, quasi frustra sint boni. Sancti vero qui lucent in medio nationis prae & peruersae, sine mutatione fixi in coelo, despicuntur quae in terra sunt, vnde totus hic psalmus intentione mouet ad patientiam. Et diuiditur in tres partes. In prima propheta querimoniam infirmorum, quae est de gloria peccatorum assumit praemittens. vnde illa sanetur, scilicet quia deus vindicaturus est in illos. In secunda, contra blasphemias inuehitur, ostendit deum scire hoc & curare, qui prudenter & iuste de bonis & de malis disponit, ut dum illis foetea foditur, patientes efficiantur docti, hoc consilium malis incognitum. (Intelligite). In tertia, ostendit quod ab iniquis iusti passi fluctuant, quibus modo refugium est deus futurus vindex peccantium. Ibi. (Quis confurget mihi?) Glosa. Contra blasphemias ergo qui putant deum non vindicare praemittit, dicens,

Psalmi. i. c.

Heb. ostende

Deus vltionum dominus deus vltionum libere egit.

Cassiodorus. Deus terribile nomen est, quoniam ex timore descendit. Glo. Et quia non putabatur vindicare in malos, i quos tamen vere vindicat addidit. Vltionum dominus. Lyra. Id est punitionum iuste procedentium. Cassiodorus. (Deus) inquit vltionum dominus. Ipse est dominus Christus saluator noster, qui iudicaturus est mundum & vltionibus iustis affligere veniet obstinatos. vnde repetit iterum, deus vltionum libere egit. Idem. Id est nullo impediendo totum mundum iudicabit. Lyra. Quia non est subditus alicui legi. Hieronymus. Quid igitur cupis te vindicare? O homo cum habeas vltorem deum. Glosa. Quod si aliquis in te peccauerit non

optes vindictam, ne tu pecces deterius blasphemias deo vltiorem deum, putans eum dormire & hominem non vindicare, nec vindicare in malos. Non igitur optes vindictam, quae si venerit forsante prius inueniet. Glosa. vel libere egit, quia in carne loquens nulli pepercit. Quid ergo in iudicio faciet utique qui iudicandus non pepercit in verbo. Ita iudicaturus non parcat in facto vnde conuersus ad deum ait.

Exaltari qui iudicas terram, redde retributionem superbis.

Hugo cardinalis. Conuertens enim se propheta ad dominum, quasi desiderans iudicium ad vindictam malorum, ait. (Exaltare). Lyra. Ostende tuam potentiam. Cassiodorus. Non tamen sunt haec imperatiua verba, sed per hanc sententiam certi animi, & de uotio desiderantis ostenditur. (Exaltare inquit tu qui iudicas terram). Idem. Hugo cardinalis. Id est terrae nos & terrena sapientes, non caelum, id est caelestes qui non iudicabuntur sed iudicabunt. Lyra. Exaltare ergo qui iudicas terram, inferendo peccatoribus poenam. Cassiodorus. Quod ut de impijs deberet intelligi subiungit. (Redde retributionem superbis). Idem. Id est his qui in sua malignitate derisunt, nec aliqua satisfactione ad dei misericordiam perueniunt, quibus retributio reddetur cum audierint, ite maledicti in ignem aeternum, qui paratus est dyabolo, & angelis eius. Hugo cardinalis. Dicendo autem (superbis) omnem peccatorem includit quia omne peccatum ortum habet a superbia. Glosa. Ideo autem dico redde. Quia,

Vsquequo peccatores domine vsquequo peccatores gloriabuntur.

Hieronymus. Impatientia namque humana non vult deum habere patientiam, vnde dicit vsquequo peccatores domine vsquequo peccatores gloriabuntur. Non enim eis sufficit peccare, sed etiam in peccatis gloriatur, quorum prima infelicitas est peccare, secunda vero infelicitas ymo nouissima eternum egere poenitentiam, quod gloriabundus in malitia sua euenire solet. Cassiodorus. Glof. Repetitio autem ista dolorem diurnae expectationis significat, quia bonis grauis est iactantia malorum. Hieronymus. Qui non solum non flectunt ceruicem, sed li bere post peccatum suum gloriantur. Vnde sequi-

Effabuntur & loquentur iniquitatem loquentur omnes qui operantur in iustitiam.

Cassiodorus. Glosa. Hic exponit eorum peccata. In quo norandum quod vsque in finem diuisionis semper augmenta scelerum facit. (Effabuntur inquit & loquentur iniquitatem). Glosa. Contra deum dicentes. Deus non curat haec, vel placent ei quae facimus. Augustinus. Qui enim sunt qui loquentur iniquitatem, nisi qui dicunt. Quid nobis proderit si iuste vixerimus, aut quid illis profuit, qui in hac vita conuersati sunt innocenter, qui ut ceteri mortui sunt. Haec. Inquam loquentur omnes qui operantur iniustitiam. Hiero. Videte signum. Qui enim male loquitur, necesse est ut male faciat. Nam ex habundantia cordis os loquitur, & vbi quod conscientia vulnerata est, ibi facile in ore

Psalmus. xciii.

peccatur. glosa. Deinde exponit quam iustitiam operantur, dicens.

Populum tuum domine humiliauerunt & hereditatem tuam vexauerunt.

(Populum tuum inquit domine humiliauerunt). Aug. Glo. Id est omnes qui iuste viuunt, in quos volunt superbire omnes mali. Cassiod. Per populum enim dei viros intelligit fideles, quos dicit humiliatos, quoniam deo fieri contumelias audiebant. Necesse est enim deuotum famulum dolore cruciari, quando irreuerentissimum aliquid deo mino contingit audire. Glo. Qualis autem sit iste populus determinat, dicens. (Et hereditatem tuam vexauerunt). Cassiod. Id est populos Christianos quos innumeris cladibus a superbis persecutoribus constat esse vexatos. Et nota quod dicit vexatos non perditos, quia semper fidelestentatione proficiunt. Et quanto plus illis humana vis ingeritur, tanto amplius defensio superna prestatur. Sequitur.

Vidua & aduenam interfecerunt, & pupillos occiderunt.

Alia lite. Cassiodorus. Hic enim ut crimen exaggerat in profectum perfectas ait viduas. Aduenas, & pupillos, ut quos dominus tuendos atque iuuandos esse precepit eis. Manus scelerata non parceret. Hugo cardinalis. Vidua inquit & aduenam interfecerunt, & pupillos occiderunt ad literam, vel spoliando, & auferendo eis substantiam, de qua viuere habent. Glo. sa. vel per viduam significantur illi, quibus error mortuus est. Et aduenas dicit illos, qui non querunt hic manentem ciuitatem. Et pupillos dicit eos qui sunt sine patre dyabolo, Et sine matre concupiscentia.

Et dixerunt non videbit dominus nec intelliget deus Iacob.

Glosa. Ecce blasphemiam. (Et dixerunt). Hugo cardinalis. Cum hec omnia mala facerent non videbit dominus mala que facimus. Cassiodorus. Aestimant enim dementes deum non videre mala illorum cum peccant, quando se non sentiunt sub celerritate percipi, dum ille pater moderator exclamat. Nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur, & viuatur. Augustinus. Glo. Et propterea quia nunc tacet non puniendo putant ei placere, vel eum non videre que facimus. Aut si videt non curare, unde sequitur. (Nec intelliget). Hugo cardinalis. Imo negliget ista, si videat deus Iacob, id est dens Christianorum. Cassiodorus. (Deus enim Iacob deus), est Christiani populi. Lyra. Putabat autem isti quod diuina providentia non se extenderet ad ista inferiora. Et sic sine freno timoris dei faciebant horribilia. Hieronymus. Illis vero hoc dicentibus. Videte spiritum sanctum quid respondeat.

Intelligite insipientes in populo, & stulti aliquando sapite.

Glosa. Hugo cardinalis. Secunda pars ubi contra blasphemias inuehitur ostendens deum hoc scire, & curare prudenter, & iuste disponendo de malis quibus foditur fouea. Et de bonis qui patientes efficiuntur, quod consilium suum malis incognitum suis amicis aperit, quasi dicat vos mali ita dicitis,

sed o peccatores (intelligite) qui estis (insipientes in populo). Cassiodorus. Insipientes illos vocans qui in ecclesia constituti seculi huius felicitate morantur, vel quia prauas intelligentias suas contumacibus publicis voce denunciant. Et docere videntur quod ipsi pessima intentione didicerunt. (Intelligit inquit insipientes, & stulti aliquando sapite). Idem. Stultos dices, qui vere religionis expertes aperte contradictione blasphemant dicentes, nec videre deum quod homines faciunt, nec intelligere que delinquant. Vos igitur stulti aduertite pietatem dei qui talia putatis, eum negligere, que preceptis cognoscitur in habere.

Qui plantauit aurem non audiet. Aut qui finxit oculum non considerat

Cassiodorus. Isti versus inrepatue legendi sunt. Qui plantauit inquit aurem non audiet. (Glosa. Quasi dicat qui tibi fecit unde audis. Non habet unde audiat ipse. Aut qui finxit oculum non considerat. Vt qui considerat. Nulli enim tantum dedit quantum in se habet. Hieronymus. Cassiodorus. Et notandum quod non dicit. Non habet autem aut non habet oculum sed non audiet, non considerat ostenderet virtutes audiendi, videndi, & esse in deo, & non membra. Hieronymus. Ipse namque totus oculus est qui omnia videt. Totus manus, quia omnia operatur. Totus pes est, quia ubique est. Et quicquid membra nostra valent ipse operatur. Sequitur.

Qui corripit gentes non arguet, qui docet hominem scientiam

Hugo. Cass. (Qui corripit) inquit, id est qui erudit (gentes). per legem suam & prophetas. Non arguet, Arguet utique in iudicio pro maioribus peccatis. Et puniet qui in presenti pro minoribus corripit. Aug. Glo. (Vel qui corripit) pro originali. (Non arguet) pro superadditis & qui docet hominem scientiam. Glosa. Putas ipse est sine ea? Aut ipse nescit qui te scire facit? Ablic. Cassio. In eo enim est plenitudo scientie. Lyra. Vnde absurdum esset dicere quod homines corruptibiles cognoscant ista inferiora & deus ignoret. Quia quicquid perfectionis est in istis inferioribus totum preexistit eminentius in prima causa, unde sequitur

Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt.

Hugo. Dominus scit inquit cogitationes hominum ergo multo fortius opera. Lyra. Cogitationes enim hominum intra mentem latentes, ipse cognoscit etiam usque ad minima. Hug. Et etiam scit de cogitationibus illis (quoniam vanæ sunt). Lyra. Id est ad malum prone. Cassiod. Cogitationes enim tantum hominum omnino vanissime sunt, unde bene dictum est, dominus nouit, quia ipsi per se ipsos nosse non possunt, qui prauis cogitationibus occupantur. Vanum autem dicimus quicquid a veritate discedit, quicquid vtilem non habet fructum. Hieronymus. Vna ergo cogitatio felix est, cogitare de domino, unde sequitur,

Beatus homo quem tu erudieris domine, & de lege tua docueris eum.

Psalmus xciii.

fo. clx

Cassiod. Contra vanos bene ponitur, beatus, nam sicut illi caducis cogitationibus illuduntur. Ita isti doctrinæ celestis veritate firmantur. Hierony. Felix namque est qui deo magistro vtitur. Cassiod. Sed ad hoc qualiter proueniat exponit dicens & de lege tua docueris eum. Hiero. hoc est de scripturis tuis. Cassiod. Tales enim non vanitatibus illuduntur sed vera doctrinæ qualitate complentur. Hieronymus. hoc autem quid prodest ut doceatur ille de tege tua. Sequitur.

Vt mitiges ei diebus malis, donec fodiat peccatori fouea.

Vt mitiges ne inquit a diebus malis. Hiero. Scilicet namque & exercitatio & opera de scripturis mitigan nobis dies malos. Cassio. Istud enim sanctæ legis consistat beneficium ut in auctis istius mundi christianus discat patriam qua omnia ei mitigan aduersa dies autem mali sunt quando insultare cernuntur inuisti. Quando persecutionibus fauet munda felicitas, sed vide quid sequitur expectandum esse, donec fodiat peccatori fouea. Cassiod. hoc est cum dies sepulchræ prouenerit, quando iam non superbiunt impij, nec ulterius de prosperitate gaudent, sed tunc recipiunt quod hic corrigere duntulerunt. Glosa. Vel felicitas malorum fouea est, labor vero bonorum flagellum patris est, ideo autem felicitas est fouea, quia cum deus pareat per impunitatem, tunc fit homo elatus. Et cum putat se altum cadit. Vnde alibi. Deiecit eos dum alleuarentur, sed si illi fouea foditur quid mihi qui laboro, Ecce magnum quid.

Quia non repellet dominus plebem suam, & hereditatem non derelinquet.

Lyra. Quia non repellet inquit dominus plebem suam, i. mandatis suis obedientem. Cassio. (Plebem namque suam) dicit fidelissimos christianos qui ad dominum tota mentis intentione festinant. Augusti. Quem autem diligit deus corripit, & flagellat omnem filium quem recipit. Non tamen repellit, nam qui flagellatur, ad hereditatem erudit, unde sequitur. (Et hereditatem suam non derelinquet) Lyra. que in fidelibus sibi adherentibus consistit quos in presentifouet per gratiam & in futuro per gloriam. Cassiod. Hereditas namque humana ad successorem prioris domini migratione transferatur, hereditas vero christi licet sit eius sanguine conquisita nunquam tamen suum perdit auctorem sed cum ipso nihilominus possidetur. Glosa. Hanc dico hereditatem non derelinquet.

Quia aduersus iustitiam conuertatur in iudicium, et qui iuxta illam omnes qui recto sunt corde.

Quoadusque inquit iustitia conuertatur in iudicium. Hugo cardinalis. Id est usque in finem seculi in die iudicii. Cassiodorus. in quo iustitia iustorum qui hic persecutionem patiuntur propter christum (conuertatur in iudicium) quando apostoli vel qui eorum meritis proximantur fuderint super duodecim sedes iudicare cum christo. Et qui nunc iudicantur & condemnantur in iustis fient iudices aliorum.

Hugo cardinalis. Istud autem quod aduersus est inclutit quia etiam tunc non derelinquet hereditatem suam. Sicut & sumitur hæc dictio donec, ibi. Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Glo. id est Sed ne dicitur qui sunt isti qui fient iudices aliorum, querit & soluit dicens, & qui iuxta illam, iustitiam supple, sunt vel viuunt. Et ad quesita respondet dicens. Omnes qui recto sunt corde, qui scilicet voluntatem suam omnino subiciunt voluntati diuine & ad regulam diuinæ voluntatis diriguntur. Cassio. Recti enim corde sunt omnes sancti qui diuinæ regulæ coniuncti deos non sequuntur errores.

Quis confurget mihi aduersus malignantes, aut quis stabit mecum aduersus operantes iniquitatem

Hugo car. Tertia pars in qua ostendit quod iusti ab iniquis oppressi fluctuant quibus est modo refugium deus qui est futurus iudex & iudex peccantium. propheta ergo videns malos opprimere bonos in persona eorum exclamat ad dominum, & petit auxilium dicens. (Quis confurget mihi aduersus malignantes? Cassiod. Et quia nullus hominum aduersus malignos spiritus proprijs viribus vincere potest interrogatiue dicit. Quis confurget mihi aduersus malignantes? quasi dicat. Nemo aut quis stabit? Glo. id est perseverabit mecum in acie patiens quia ille vicit qui sustinet, perdit vero ille qui ferti, stabit dico mecum (aduersus operantes iniquitatem). Cassiod. Idem. q. di. (nullus stabit in acie certaturus, quasi diuersis faculis vulneratus, ut non defedendo, sed patiendo stet. Hugo car. Nullus inquam aduersus tanta mala confurget. Nullus stabit ut non vincat ab iniquitate eorum propter dominum. Glosa. Homo enim non potest sed dominus, quod per effectum ostendit dicens.

Nisi quia dominus adiunxit me, paulominus habitasset in inferno anima mea.

(Nisi quia dominus inquit adiunxit me. Lyra. id est nisi mihi affuisset dei auxilium speciale. Paulominus habitasset in inferno anima mea. Cassio. i. in illam foueam protinus incidissem: i. qua peccatores certum est demergi posse. Augusti. Glosa. Iam enim prope rueram in illam foueam que paratur peccatoribus, iam nutabam, iam prope consentiebam malis. Cassiod. Vanisque persuasionibus potuisset anima mea decipi nisi meruisset a domino liberari. Sed.

Si dicebam motus est pes meus, misericordia tua domine adiuuabat me.

Cassiod. In quo beneficium celerrime confestio nis ostenditur, ut cum lapsus se diceret statim munita diuina sentiret. Tantum enim valet in principijs eccelerata confessio, ut ante indulgentia preueniat quæ poena percellat. (Si dicebam inquit.) Hugo car. Confessio motus est pes meus. i. lapsus sum in peccatum. Misericordia tua domine adiuuabat me. Peccata dimittens & vitam restituens Augustinus. Vide quomodo confessionem iama deus. Si igitur cepisti moueri, si iam cepisti flu-

Psalmus. xciii.

quare cōfiteri motum ne plangas ruyā. Exem-
plo Petri. qui cū titubaret i mari exultauit. Do-
mine pereo salua me. Cassiod. Qui quia statim in-
finitatem suam cognouit. misericordia diuina
affuit dum tena manus eripuit quē diffidentia
capenda mergebat. sequitur.

Secundum multitudinem dolorum meo-
rum in corde meo. consolationes. & tu-
latificauerunt animam meam.

Beatus. Hierony. si uertit. In multitudine cogita-
tionum mearum quae sunt in me intrinsecus cōso-
lationes tuae delectabunt animam meam. Cassio.
Multa quidem vulnera. sed sufficiens omnino me-
dicina. quia secundum dolores asperos consolato-
ria dicit remedia uenisse. Augusti. Glosa. Multi-
dolores & amari. sed multae cōsolationes & suauis
non defunlaborati. Amara vulnera sed suauia me-
dicamenta. & haec cōsolationes sunt i corde meo.
Hierony. Magnitudo itaq; tribulationum magni-
tudo p̄mionū est. nā quot patimur vulnera tot
meremur & coronas. Vnam rudē lachrymam vnam
merui cōsolationem. decem fudi. decem merui.
Quoties egi penitentia toties me cōsolatus es.

Nunquid adheret tibi sedes iniquitatis
qui fingis laborem in praecepto.

(Nūquid inquit adheret tibi sedes iniquitatis)
Sic trāstulit. B. H. Nūquit particeps erit tui thro-
nus insidiarū fingens laborē in praecepto. hugo
cardi. Id est iniquus homo. O domine qui fingis
laborē i praecepto. i. qui etiā filios & amicos tuos
per laborem & tribulationem sicut per praeceptū
corrigit. Et vis q; labori obediatur sicut praecep-
to tuo. iniqui autē nō obediūt. sed cōtradiciūt. vñ
de non adherent tibi. nec tibi placent. Cass. Cū
ergo dicit. Nunquid negatiue legēdū est. Quasi
dicat. Nunquit particeps tui erit thronus insidia-
rū. Glo. Nemo ei iniquus sedet tecū. q; ia nulla cō-
municatio est luci ad tenebras. cal. Idē. Sedes autē
iniquitatis ē mūdū huius voluptuosa possessio quē
dño adherere non potest. quādo suos famulos ne-
rebus talibus caperētur admonuit. Augu. Gl. Et
ex hoc intelligo q; nō heret tibi aliquis iniquus.
quia nec nobis peperit a flagello. & hoc est. tu
es qui fingis. i. facis & formas laborē vel dolorē
etiā filiis tuis in praecepto. i. facis q; ille labor vel
dolor habet vi praecepti. ita qd sicut pceptū corri-
git. ita dolor flagelli erēdat filios. Si igitur (Vt
Petri dicit). modo incipit iudiciū a domo dei. i.
a fidelibus. Et si flagellatur filij quid debet spera-
re seruū nequissimū? Si inuitū a nobis. quis finis e-
rit. m qui non credunt at agēlior? Et si iustus vix
saluabit impius peccator ubi apparebunt?
Vel quomodo exunt tecū iniqui. cū nec fidelis-
bus tuis a flagello parcas? Hiero. Oia itaq; prae-
cepta domini lat oīē habent. & sine labore nō pos-
sunt possidere regna cōlorū. Vñ nemo domi-
nū coronatur. nemo securus possidet regna cōlorū.
tū. nemo refecto v̄te potest digne de ieiunijs
disputare. Lyra. Vel nūquid adheret tibi sedes
iniquitatis. Id est habituatio in malo. Qui figis
laborē i praecepto. i. falso dicit praeceptū domini
tenō posse implere. Glo. Si igitur fingis laborē

i praecepto quia de malis nō exeres. & erudis. quia
Captabunt in animam aulsi. & lan-
guinem innocentem condemnabunt.

(Captabunt inquit in animam iusti. Cassio. Glo.
Id est capiose tractabunt. quia qui verā causam
criminis iuenire nō possūt. falsa crimina obiciūt
Et cū in anima nō possint nocere. attramen. san-
guinē innocentem condemnabunt. Hugo cardi.
Male iudicando. Cassiodo. Et debet istud legi cū
quadam execratione. Hoc est ad christū potest re-
ferri. qui vere innocēs pro nostra redēptione se-
tentiam iniustae condemnationis excepit. Glosa.
Sed quare hoc permittit deus? sequitur.

Et factus est mihi dominus in refugium
um. & deus meus in adiutorium
spei meae.

Cassio. Hic enim ostendit nihil valere persecutio-
nes hominū contra christum. vel contra martyres
Et eo tēpore magis dicit sibi prouenisse refugium
quando superbia humanae p̄secutionis infusa est
quia per hanc illa beatitudo palme coronatis p̄-
paratur. Per hanc nuptialis stola conceditur. p̄ hanc
cōlorū regna referantur. & quicquid desiderio ma-
gno p̄titur. ipsa potius sequente p̄statur. (Et
factus est mihi dominus in refugium. Hugo car.
Id est per hoc cōpellor ref. gere ad dominum. au-
gustinus. Punctus enim tribulatione corpi quere-
re refugium quod in tribulatione seculari desie-
ram. Querere enim facile recordatur deum. qui
semper felix est. & ipe p̄stet gaudere. Recedat
ergo spes seculi. & accedat spes dei. vñ possit dice-
re (Et factus est mihi dominus in refugium. Glosa. vñ
sim securus Et deus meus i adiutorium spei meae
Augusti. Cassio. glo. Hic enī spem habemus. non
dūcē tenemus. sed spem in futuro relinquimus.
cum iam nostrum desiderium possidebimus. Hu-
go car. Et autē dominus adiutorium spei nostrae duo-
bus modis. quia iuuat ad sperandum. & iuuat ad spe-
ratum obtinendum. Fit in refugium. vñ malo re-
cedamus. Fit in adiutorium vñ bonum faciamus.
Et licet mali viles sint bonis. quia eos exercent.
& compellūt ad dom num refugere. non tamē p̄-
pter hoc imunes erunt a poena propter mala quae
faciunt eis. sed nihilominus punientur. vñ sub
iungit & concludit.

Et reddet illis iniquitatem ipsorum.
& i malitia eorum disperdet eos. dis-
perdet illos dominus deus noster.

Cassiodo. Et reddet illis inquit iniquitatē ipsorū
id est retribuet malis secundum vota nequitie sue
non secundum illud bonum quod videtur facere
nescientes. Credunt enim se perdere. quos statue-
runt iniqua voluntate trucidare. quos tamen dū
persequuntur ad cōlorū regna transmittunt.
idem. Glosa. Hoc autem fine omnis dubitatio tol-
litur. Nam non negligit deus. sed opportuno tē-
pore retribuit illis. quos dicebatur dominus nō
videre neq; intelligere. vñ sequitur. (Et in ma-
licia. Hugo car. id est pro malicia eorum. Cassio.

21
Hic copula
buntur ad
uerbum aut
mam iusti.

22
Alia h. q. u.
petra.

deu refugit
duobus mo-
dis est.

Psalmus xciiii.

fo. clxj

Hoc autē nomen malicia comprehendit omnia
crimina. sicut charitas omnes virtutes. (In mali-
cia inquit eorum disperdet eos. Hugo cardi-
na. Id est diuersis poenis perdet. cassiodo. Et a suo
regno efficiet alienos. vñ cōprehensibilem poe-
nam sustinent mali. cum a tanto munere redūt
extranei. Hugo cardi. Et ut ostēdat q; illos dis-
perdere poterit subiūgit. (Disperdet illos domi-
nus deus noster. Lyra. Quis prouidentia ad om-
nia se extendit quātūcūq; minima. Hugo cardi.
Quod autem secundo disperdet repetit. signifi-
cat q; bis perdet illos in corpore scilicet & aia iu-
xta illud duplici conitione contere eos.

Psalmus. xciiii.

Titulus.
Laus cantici ipsi da-
uid.

Cassiodorus. Laus vo-
cis significat deuotionē
(cantici) hylaritatē mē-
tis quod in opere p̄-
modie vtrumq; debet ef-
se sociatum cantus. offi-
cium lingue nostrae cō-

Lyra. Auctor istius psal-
mi iuxta auctoritatem
apostoli fuit Dauid. In
quo loquitur de ingres-
su terre viuentium ape-
riendo per christum tē-
porē gratias per suā be-
nedictā passionē. & ad
hunc sensum prosequi-
tur expositionem suā.

psalmisectio
iuncto gaudio compleatur (ipsi dauid) significat
christum cui laus ista cantatur. Hierony. Et conti-
net totus iste psalmus vocem prophetae cohortan-
tis hominem ad deum toto corde transire. Glosa.
Hugo cardi. Et est sensus tituli. laus ista cantici
id est deuotionis & hylaritatis fit ipsi Dauid id est
Christo. Et per hoc patet interio quē est monere
nos ad laudem & exultationē. Et diuiditur psal-
mus iste in tres partes. In prima p̄pheta laudes
dei describens inuitat iudeos quos Christo resi-
stere p̄uidebat. In secunda ipse christus monet
patribus suis. ibi. Nolite obdurare. Itaq; quasi ad
magnas epulas inuitans ait.

He. laude
mus domi-
num
He. petre
tu nostro

Aenite exultemus domino. iu-
bilemus deo. & saluari nostro
Cassiodo. Venite illis dicitur qui
ōge positi sētiuntur qui se necdū si-
de integritate populo fideli iuxerūt
hu. car. Venite inquit passib? inde iuxta perfidē ap-
p̄quas Christo. Lyra. Nō quidē passib? corporeis
sed affectibus mētis per fidem & deuotionē (exul-
temus. Glosa. Mente scilicet. Lyra. Et nō solū in-
terius. sed exteriū deuotionis signo (domino.
Glosa. Non in seculo. Cassiodorus. Est enim
exultatio huius seculi. quē animas infideles occū-
pat. Et i eo addidit domino in quo vera exulta-
tione gaudetur. (jubilemus) Glosa. Voce. Cassio-
do. Quasi gaudium tantū sit quod verbis dici nō
possit. qd tamē inuit conceptū vox extra testatur
declarat tātū esse gaudium cui sermo non sufficit.
Deo saluari nostro. Ca. Xpo. i. qui nobis salutē
moriēdo cōcessit. Patēdo exēplū tribuit. refurge-
do salutaria mūera cōdōant. lra. hug. Ipse ei ē ve-
Heb. in acti? deus & nra salus. vñ & ihesus notat. i. saluator.
de gratiā

huius exulta-
tio seculi.

2
Heb. in acti?
de gratiā

Preoccupemus faciem eius in confes-
sione. & in psalmis iubilemus ei.

Cassio. Preoccupare est aliquid ante facere quā
ille possit videre qui creditur aduenire. (Preocu-
pemus faciem eius inquit Glosa. Id est cōspectū
venturi iudicij in confessione Hierony. Vt prius
quā nobis aucta facie irascatur cōfiteamur pec-
cata. Lyra. Vel in cōfessione sue deitatis & huma-
nitatis. Cassiodo. Faciē autē dicit cōspectū ei?
quando tempore iudicij cunctis impijs terribilis
apparebit. Confessione vero dicimus quobus mo-
dis accipi. cum scilicet laudes saluimus. Et quādo
peccata confitemur (quod hic admonet ante iudi-
cium fieri ne veniens disciat. quod nos sine du-
bitatione condemnat. Augu. Glo. Ne igitur nos
accusatio p̄ueniat. & ne quid tūc in nobis sit dis-
curtendū. preoccupemus faciē eius in confessio-
ne illum laudantes nos accusantes quē sunt vota
distincta. de quibus alibi. Reddam tibi vota mea
quae distinxerūt labia mea. distinguit enī vota sua
qui deū laudat & se accusat. Hugo cardi. Hanc
autem confessionē non faciebant iudei qui se lau-
dabant. & deum accusabant. (Et in psalmis iubi-
lemus. Hiero. Psallentes in cordibus nostris. &
deo gratias agentes. Hugo cardi. Vel in psalmis
inbilemus ei. i. bonis operibus seruimus ei in la-
ticia & exultatione mentis. Lyra. Et in laudibus
deuotis. Cur autē ei iubulare debeamus multiplex
ratio redditur cum dicitur.

Preoccupare.
Duplex con-
fessio.

Quoniam deus magnus dominus. &
rex manus super omnes deos.

Cassiodorus. Petres hos versus causas redditur
debeat domino iubilari. Dicēdo enim. (Quoniam
deus magnus ostendit nullum esse potentiorē.
Magnus quippe non dicitur nisi qui summā po-
testatis arcem tenere monstratur. Hiero. Magnus
itaq; est dominus deus. quia nullus aequatur magni-
tudini. i. potentie eius. (Et rex magnus. Idē qui
omnia regit super omnes deos. Lyra. Id est super
omnes angelos & p̄phetas dei amicos qui i scri-
ptura dicuntur dī participatiue. cassiodo. Vel su-
per omnes deos. i. super omnes s̄ctos quos ipse
dominus fecit. vel super illos quos homines fece-
runt. Rex est magnus omnipotēs christus qui rea-
uera proprie dicitur rex quoniam & creat omnia.
& regit vniuersa.

4
Alia lita.
fundamenta
terra

Quoniam in manu eius sunt omnes fi-
nesterrae. & altitudines montium
ipsius sunt

Cassiodo. Glosa. Post magnitudinē domini p̄-
dictā. venit ad eius mirabilem infinitamq; cle-
mentiam quasi dicat. (Deo iubilate quia i manu.)
Lyra. Id est potestate (eius sunt omnes fines ter-
re. cassiodo. Id est omnes gentes quae christo do-
mino fideli deuotione subiecte sunt. Hiero. Ipse
enim pugillo id est potestate concludit omnē lati-
tudinē terrae. (Et altitudines montium ipsius sunt)
cassiodo. Id est potestates huius seculi honoresq;
terreni quos ideo dicit esse domini ne de ipsorū
elatione turbemur. Lyra. Quia potest dominus ip-
sos ad nihilum redigere quod probat consequen-
ter dicens.

Psalmus. xciii.

Quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud, et siccam manus eius formauerunt.

(Quoniam ipsius inquit est mare, Cassiodo. Id est gentes quae ideo mari comparantur quia in hoc saeculo diuersorum vitiorum flatibus commouentur. Et ipse fecit illud hoc ideo dicens, ut omnia eius voluntati cognoscantur esse subiecta. Et sicca manus eius formauerunt. Glosa. Augu. i. arida terram humanae mentis quae recipit imbrē & fructificat quam non sinit fluctibus tentationum operari. Cassio. Nam sicut arida semper est terra nili aut fluiorum aut imbrum irrigatione rigetur, sic & corda nostra ad bonos fructus arida atque sterilia sunt nisi domini misericordia copluantur, igitur

Venite adoremus et procidamus, et ploremus ante dominum qui fecit nos, quia ipse est dominus deus noster.

Hier. In quo coraillo prosterni, ipsi peccata cum fletu & lacrimis confiteri, iterum atque iterum prophetam hortatur eos qui sciunt esse deum omnium saeculorum. Glosa. Prius autem rudes vocauit ad exultationem. Nunc vero ostensa gloria dei vocat ad poenitentiam quasi dicat. Quia tanta fecit deus ergo (venite adoremus. Cassio. Id est corporis nos in flexione curuemus. Lyra. Et adoremus adoratio ne latrāe.) Et procidamus. Cassi. Id est ante ipsum nos prosternamus totaque membrorum effusione tedamur. Lyra. Eum humiliter adorando. Et ploremus peccata nostra confitendo ante dominum qui fecit nos ad imaginē & similitudinē suā. Cassiod. Magna certe fiducia est ante illum gemere, qui nos dignatus est sua pierate psalmare ante dominum autē plorare est pios fletus offēdere, & pessia facta damare. Quoniam si tota cordis puritate deprecemur eū facit nos, qui fecit & refecit. (quia ipse est dominus deus noster). Lyra. Dās se nobis p suam benedictam incarnationem. Glosa. Et propterea adorandus, & pro eo etiā quia nos sumus populus eius. Vnde sequitur.

Et nos populus pascue eius, & oues manus eius.

Cassio. In quo bene diffinitum est quid sit populus christianus, utique populus pascue eius, qui eternis delicijs felici sorte satiatur. Lyra. Et quia ipse nobis prouidet quodā speciali modo eucharistiae scilicet sacramento. (Et oues manus eius). Hier. Cuius sanguine vel redimimur, vel alimur; augu. Glo. Ipse enim fecit nos oues gratia sua & dicitur hoc ad differētiā ouium quas emimus quae non dicitur oues manus. Oues ergo manus eius sumus non quas emimus, sed quas ipse fecit. Hug. cardi. Vnde cōfiderē possumus quod nos ad eū reuertentes, suscipiet ad poenitentiam, & hoc sub conditione sequenti.

Hodie si vocem eius audieritis nolite obdurare corda vestra.

Cassio. Gl. Hic enim subdit vnā conditionē requisiā ad hoc ut sint homines vere oues christi

hodie inquit. i. tēpore gratiae, si vocē eius audieritis. Nam qui vocē eius non audit nec grex dicitur erius, nec in pascuis eius collocatur, eius scilicet qui per se nunc loquitur, qui olim per seruū loquebatur. Qui pracones ante mittebat tūc vero perse venire dignatus est, vel hodie pro sepe positiū est quia iugiter audiendus est qui salutariter monet ac si dicat. Quocūque tēpore vel die eius vocē audieritis. (Nolite obdurare corda vestra. Gl. Hugo cardina. Secūda pars ubi monet ipse christus iudeos ne obdurēt ne cōtingat eis ut patribus dicit ergo. O vos iudei (nolite obdurare corda vestra). Lyra. Legē euangelicā repellēdo. Hugo car. Sed emolite ea & flectite ad fidem christi & ad p dicationē apostolorū. Cassiod. Quia non credentium corda omnino lapidea sunt & vere silicib⁹ coparāda quae imbrē fructiferum non recipiunt, quia sterilitas suae ariditate durefcunt. Hugo car. Monet ergo nos ne obdurēt corda sua sicut patres eorum obdurauerunt, vnde sequitur.

Sicut in irritatione secundum diem tentationis in deserto.

Cassiodo. Glosa. Maestas enī christi loquentis obstinatos terret per patrum similitudinē, ut saltem sic molefcerent. (Sicut inquit in irritatione). Glo. Hugocardina. Facta a parentibus vestris, iacundum diē, i. in diē tentationis factae in deserto. Cassiodorus. Tēratio enim iudaica, sicut in exodo legitur contra moysen graui murmuratiōe surrexit cum dicerent nec escam sibi in deserto dari, nec aquā potabile diuina largitate concedi. Rem quidē necessariā postulabāt, sed ideo fuit eorū de testabilis voluntas, quia non est credita in diuinitate potentia. Quapropter culpa parentū istis repetitur ut iusta vindicta timeatur. Lyra. Vocatur autē illud peccatū irritatio domini, quia viderāt tot mirabilia in transitu maris rubri, & alijs mirabilib⁹ quod nullo modo debēbāt dubitare de implementatione promissionis diuine. Hugo car. Aggrauat autē hic peccatū iudeorū multis modis. Primo a tēpore cū dicit. Secundū diē tentationis. Secūdo a loco cū dicit in deserto. Vbi magis timere deum debuissent. Tertio ab infidelitate cū dicit.

Vbi tentauerunt me patres vestri, probauerunt et viderunt opera mea,

Cassiodorus. Vbi inquit in deserto scilicet (tēratū runt me). Glosa. An possem. (Patres vestri) Hugocar. dicentes. Nunquid poterit deus parare mē samin deserto. Cassiodo. Illic enim fragilitas humana deūtētauit, sed statim virtus diuinitatis apparuit, quādo esca venit ex aere, potus ex lapide. Tunc utique probauerunt opera mea quādo māna illis esurientibus pluit, quādo coturnicū multitudine venit, & aquas lapis dedit. Quod autē addit. Et viderūt infidelitaseorū arguitur diuiderunt & non crediderunt. Sequitur.

Quadragesima annis offensus fui generationi illi, et dixi semper hi errant corde.

Augustinus. Glo. Praesentat me inquit insignis & virtutibus meis, non vno die non duob⁹ sed quā-

Psalmus xciv.

fo. cliv.

draginta annis. vbi p quadragesima annos omnia secula significat. Nam numerus iste constat ex de nario qui est primus limes numerorū, & ideo plenitudinē significat, & ex quaternario qui ad quatuor tempora refertur vnde ad quadragenarium peruenitur. (Quadragesima dico annis offensus fui. Glo. i. explicabiliter iratus generationi illi & merito. Cassio. glosa. Nam christus quadraginta diebus ieiunans, & quadraginta diebus post resurrectionem cum apostolis aduersatus fecit, ut totus crederet mūdus, iudei vero nec beneficijs quadraginta annorum acquieuerunt. Et dixi semper errant corde. (Hugo car. i. ex voluntate cordis. Lyra. Et talis error est affectatus & sic non aleuiabar sed magis aggrauabar. Hugo cardina. Quinta non ex fragilitate sed ex certa malicia peccabat. vñ addit.

Et isti non cognouerunt vias meas, ut iuravi in ira mea. Si intrabunt in requiem meam.

Glosa. Lyra. (Et isti inquit non cognouerunt vias meas. i. praeccepta mea data p moysen in quibus debebant ambulare, & hoc malicia eorū eos excecante. Cassiod. Et quia obstinati reperti sunt qui ne quadraginta annorū beneficijs credere voluerunt, ideo paratur eis maior tūna, vnde sequitur. (Ut iuravi. Lyra. Id est irrevocabiler diffiniri i ira mea. i. in effectu vindictae meae. Cassiod. Hic enim iurare dicitur iratus, quia vindicta noscitur comminari, & hoc iuramentum ad firmitatē pollicitationis manifestum est pertinere. Glosa. vel ideo dicit. iuravi in ira mea quia iurat aliquando placidus sicut iuravit dominus David veritatem sed quid iuravit ecce. (Si intrabūt in requiem meā) quod negatiue legendum est. Huho cardina. i. non intrabunt in requiem meā eternam. Cassiodorus sed eterna mors suscipiet eos qui non meruerunt ad satisfactionis munera peruenire.

Psalmus. xciv.

Titulus. David Psalmus quādo domus edificabitur post captiuitatem.

Glosa. In veteri testamento legimus quod domus dei id est templum a babilonis destructum post septuaginta annos, permittente Cyro sub zorobabel & Thufacerdote magno reedificatum est per quam reedificationem intelligitur reedificatio spiritalis templi de quo ait apostolus. Templum dei sanctum est quod estis vos quod quidem templum a diabolo per peccatum subuersum est. Et homo in lege peccati & mortis captiuatus, sed per christū reedificatur hoc tēplū toto orbe, & homo a captiuitate ne pereat liberatur. Cassio. Destructa enim domus edificatur, quādo anima per capti-

uitatē peccati ad intelligentiā veritatis cepit domino prestare remeare, domus autē in ista est vniuersalis ecclesia, in qua christus inhabitat quae viuis lapidibus semper struitur quia quotidie de cōfiteōis aedificationis sumit augmentum. Nec aedificare desinit donec usque ad finem saeculi praedicatorum numerus impleatur. Glosa. De hac praedificatione, & non de illa actuali agit hic psalmus. Et est sensus tituli psalmus iste est David qui hic loquitur, agens de hoc quod factū est quādo domus dei aedificabatur toto orbe post captiuitatem quae sub diabolo fuit per peccatū. Est ergo hic laus fidelium de christi incarnatione, & de exaltatione ecclesiae. Et diuiditur psalmus iste in duas partes. In prima monet oēs ut pro hac aedificatione cātent. Et prelatos precipue ut omnib⁹ eā annūciēt. In secūda omnes similiter monens alios quasi subditos ut offerāt. Et iterū prelatos ut praedicent primū & secūdū aduentum, (ibi afferte.) Et est iste secūdus psalmus agens de duplici christi aduentu, primus est quadagesimus noster. glosa. Praemonuit autem iudeos in praecedenti psalmo ut deposita duritia in christū crederent sed quia erat mansura nūc omnes gentes monet dicens ad omnes communiter.

Antate domino canticū nouum cātate domino omnis terra.

Glosa. (Cantate) inquit ligna & vita dño patri. Lyra. Vel dño iesu xpo qui est rex regū & dñs dñantū canticū nouū glo. Exeūtes. i. veterē hōiē cū actibus suis, & inducēs nouū. Cassi. Cātate enim domino canticū nouū, qui veterē homine deposito per gratiā baptisimatis feliciter inouatur, & tūc de ipso domus domini aedificatur, quādo post imperiū diaboli in numerum beatissimae congregationis acquiritur. Augusti. Glosa. Vetus autem canticum cātate cupiditas, nouum vero charitas. Lyra. Vel nouum testamentum pertinet canticum nouum saeculū dum quod dicitur, nouus rex, noua lex, nouū gaudium. vnde & angeli in natiuitate christi canticū nouū cantauerūt. Hugo cardin. Quia nouū fecit domin⁹ super terrā. Glosa. Deinde iterū repetit (Cātate domino omnis terra). Lyra. Id est omnes habitatores terrae quib⁹ aduēt⁹ christi fuit causa legitimae. Cassiodo. vel cum dicit (omnis terra) catholica significat ecclesiam quae per totū orbem nōscitur esse diffusa. Glof. vel omnes homines vnde dom⁹ dei aedificatur. Lyra. Deinde ad maiore ex citationem prout solet fieri in canticis, iterum repetit.

Antate domino et benedicite nomini eius, annunciate de die in diem salutare eius.

(Cātate inquit domino & benedicite nomini eius) Lyra. Gratiarū agendo de tanto beneficio. Hier. Nomen quippe domini saluator est ex eo quod in nobis fact⁹ est. Cassiodorus. cui nomini benedicimus bis fact⁹ est. Cassiodorus. per omnia cōfitemur. Idē quādo salutare nostrū per omnia cōfitemur. Idē Glosa. Nec vacat a miltierio quod ter repetitur, cātate domino ad distinguendum personarū trinitatis.

Psalmus. xcv.

tatem, quia laus christi honor est totius trinitatis. Sequitur (annunciate de die in diem. (Glo. Hugo cardinalis. Id est continue, vel de filio in patrem vel de veteri testamento, in nouum salutare eius id est christum filium dei qui est salutare eius & saluator noster. Cassiodorus. Cuius aduentum prophetae promiserunt & euangeliste venisse declaratur, & ita factum est ut duo coelestes dies annunciasse eius gloriam comprobentur. Glo. Vetus scilicet & nouum testamentum. Isti namque sunt duo dies qui aeterno sole clarescunt, quorum vnum praenunciat alterum factum iudicat. Hieron. Glo. Annunciat ergo de die in die salutare eius, qui vtriusque testamenti auctoritate vtitur in annunciatione saluatoris, duo enim testamentum vnam lucem faciunt, nec lucet vnum sine altero. Vnde in leuitico omne animal quod sinit vngulam & ruminat mundum est quales sunt qui duo testameta feruant & illa ruminant, iudei vero idem immundi sunt, quia vnam vngulam tantum habent, hoc est vnum solum testamentum recipiunt nec illud ruminant. Glo. Deinde ubi sit exponendum exponit dicens.

Annunciate inter gentes gloriam eius in omnibus populis mirabilia eius.

(Annunciate inquit inter gentes. (Glo. Hugo cardinalis. Pretermittit iudeis propter ipsorum contumaciam gloriam eius non vestram. Hugo cardinalis. Sed illius excellentissimam bonitatem qua illos saluare decreuit. (Vel gloriam eius id est in quo ipse gloriatur est crucem scilicet eius & ignominiam Cassiodorus. Dominus enim saluator nunciandus erat gloria vero eius annunciam per gentes, quia magni miraculi predicabat auctorem. Audiat ergo iudeus seque intelligat contumaciae suae iniquitate contemptum, quia non dicit habere is annunciat se sed gentibus. Lyra. Vel annunciate gloriam suae resurrectionis & ascensionis, & ad alia ad fide per tinentia. Hugo cardinalis. Et ne forte aliquas gentes putares exceptas bene addidit. In omnibus populis mirabilia eius quia non est personarum acceptor deus, sed in omni gente que timet deum & operatur iustitiam acceptus est illi. Mirabilia autem eius sunt incarnatio, passio, resurrectio, ascensio, & huiusmodi. Cassiodorus. Haec enim sunt mirabilia ut altissimus factus sit pro nobis liberandis humilimus. Hugo cardinalis. Quid enim mirabilibus quam christi incarnatio ubi factum est verbum caro deus homo. Mater virgo, vnde & haec mirabilia explanans subiungit.

Quoniam magnus dominus et laudabilis nimis, terribilis est super omnes deos.

Lyra. (Quoniam inquit magnus dominus) in potentia cuius magnitudinis non est finis, vnde non est mirum si talia fiunt virtute eius. Glo. Hugo cardinalis. Qui in hoc apparet mirabilis quoniam ille qui magnus est factus est paruus, & ille qui deus est factus est homo. Cassiodorus. Quod ergo dicit (magnus ad potestatem pertinet, quia super omnes potentior est. Hugo cardinalis. Nec tantum magnus est, sed & laudabilis. Idem. Glo. Bonitate. Et hoc non mediocriter sed nimis, excellen-

teritatem non potest explicari quam laudabilis sit autem quia bonus. Lyra. Quia transcedit limites cuiuscunque creatae virtutis. Cassio. Vel quod dicit (laudabilis) ad pietatem pertinet, quoniam dum essemus captiui precioso sanguine nos redemit. (Nimis autem congruit ad vtrumque, quia nec quantum magnus) nec quantum laudabilis sit poterat explicari. Augusti. Nolite ergo contemnere paruum, sed intelligite magnum. Paruus enim factus est, quia per ueritatem intelligatur magnus & in illo magni eritis, dicendo autem nimis hoc dicere voluit quod sonare non possum tu cogita, & cum cogitaueris respectu suae magnitudinis paruus erit. (Quoniam magnus dominus & laudabilis nimis. Hugo cardinalis. Laudabilis ergo est bonis quos decet laudatio. Sed malis & peccatoribus in quorum ore non speciosa laus terribilis est super omnes deos. Lyra quia terribilis est demonibus, qui pro dijs colebantur in ydolis agentibus. Hugo cardinalis. Et vere terribilis est super eos cum ipse sit deus omnipotens, & ipsi sint demonia, vnde sequitur.

Quoniam omnes dii gentium demonia, dominus autem coelos fecit.

(Quoniam inquit omnes dii gentium demonia) Cassiodorus. Demonum enim sunt quae in se credentes semper decipiunt, semper illudunt. Nam quauis demones latine scientes vocentur, quasi dei mores, in eis tamen vera scientia non est qui creatores sui non obsecunt arbitrio, sequitur. (Dñs autem coelos fecit.) Hugo cardinalis. Quod nullus alius facere posset, in quo apparet eius potentia. Idem. Augusti. Cassiodorus. Glo. Vel coelos fecit, id est appolos & angelos, & sanctos viros qui demones superant in eis imperant vnde potiores sunt quam demones. Multo ergo fortior est dominus qui eos ita potentes fecit. Glo. Vel coelos fecit ad literam ubi demones habitare non possunt. Glo. Postquam autem monuit carere & annunciat subdit quae utilitas inde proueniat cantantibus, dicens.

Confessio et pulchritudo in conspectu eius, sanctimonia et magnificentia in sanctificatione eius.

Lyra. (Confessio) inquit qua tolluntur immunditiae interiores. (Et pulchritudo) id est munditiae exteriores appositae. (In conspectu eius) id est in cultu ipso. Cassiodorus. Confessionem autem bene sequitur pulchritudo, quia nemo potest esse pulcher nisi fuerit diuina misericordia mundatus. Fidos enim nos peccata nostra faciunt sed poenitentiae reddunt lauacra decoros. Aug. Glo. Si ergo amas pulchritudinem confitere ut sis pulcher, id est iustus. Et ideo prius dicit confessio, postea pulchritudo, & haec confessio & pulchritudo est in conspectu eius, quia tales ipsum conspiciunt & conspiciuntur ab eo, sequitur. Sanctimonia & magnificentia in sanctificatione eius. Glo. Non enim per te potes esse sanctus, sed eo sanctificatus eris sanctus & ita magnificus. Augusti. Tu ergo qui iam querebas magnificentiam prius dilige sanctitatem, quia cum sanctificatus fueris tunc magnificus eris. Quod si preposere prius magnificus esse volueris, ante cadis quam surgis, ymo nec surgis sed extolleris,

Psalmus. xcvi. foci xiii

Affer te domino patrie gentium affer te domino gloriam et honorem, & affer te domino gloriam nomini eius.

Glo. Hugo cardinalis. Secunda pars, in qua primo monet subditos ut offerant. Secundo, prelatos ut predicent vtrumque aduentum Christi, dicens. Ex quo talis & tantus est dominus. (Affer te domino) o vos patrie gentium (vniuersae, quia iudei afferre non volunt. Cassiodorus. Cum enim dicit patrie gentium plus significat quam si solas diceret gentes. Gens enim aliquos potest habere peregrinos sed cum dicitur patrie gentium nullus indigena, nullus hospes, nullus peregrinus redditur exceptus nam patria dicitur quasi patris atria, sequitur. (Affer te domino gloriam & honorem. (Hugo cardinalis. (Affer te inquit domino gloriam) interius in corde per fidem & honore exterius per operationem. Cassiodorus. Glo. Vel gloria est domini cum se aliquis laudabili conuersatione tractauerit, glorificatur enim dominus in talibus, quando de fidelium fuerit conuersatione laudatus, honor vero eius est, quando in donis suis ei gratias referimus, & si quid boni suscepimus ab ipso profiteamur esse collatum. Lyra. Vel gloria exhibetur in publico honor vero in secreto siue coram paucis in testimonium suae bonitatis. Per hoc ergo inducitur ad exhibendum deo reuerentiam in publico & secreto, sequitur. (Affer te domino gloriam nomini eius.) Glo. Non nomini hominum. Cassiodorus. Ter autem hic repetitur afferre, sicut supra ter cantate ut sacramenta sanctae trinitatis in dogmate christiano in esse semper cognoscere. Hugo cardinalis. Quam fide & opere debemus honorare. Sequitur.

Tollite hostias et introite in atria eius adorare dominum in atrio & sancto eius

Cassiodorus. Tollite hostias dicit non victimas pecudum sed conscientiae pura libamina vnde non sanguis curat sed pie lachryma defluant. Iste enim sunt hostiae de quibus scriptum est quod cor contritum & humilatum deus non spernit. Augustinus. Hugo cardinalis. Nam sacrificium deo, est spiritus contritus. Lyra. Vel tollite hostias, id est laudibus diuinis extollite corpus & sanguinem Iesu Christi sub speciebus panis & vini, quae dicuntur hostiae in plurali, quia licet sit vnum sacramentum, perfectae tamen sunt ibi plures consecrationes distinctae quarum vna alteram non expectat. (Et introite in atria eius.) Cassiodorus. Augustinus. Glo. Id est in doctrinam apostolorum & prophetarum, per quos fidelis populus intrat ad deum. Hugo cardinalis. Vel atria domini appellat ecclesiam militantem, per quam est introitus ad templum ecclesiae triumphantis, & dicit atria pluraliter, quia plures sunt ecclesiae. Omnes tamen in vnam conueniunt, vnde singulariter subiungitur. (Adorate dominum in atrio sancto eius) id est in vnitatem ecclesiae. Cassiodorus. Vel hoc dicit, quia ex illis atrijs, id est parietibus & prophetis in atrium ecclesiae catholice peruenitur, ubi eius potentia maiestatis adoratur. Hugo

go cardinalis. Glo. Vel per atria doctrinae interigit prophetarum & legis, per quam intratur ad atrium, interius, id est ad doctrinam euangelij. Hugo cardinalis. Et si plerique de gentibus noluit conuertere, vos tamen apostoli & prelati predicare, utique.

Com moueatur a facie eius vniuersa terra, dicite in gentibus quia dominus regnavit.

Hugo cardinalis. Commoueatur inquit per poenitentiam a facie eius venturi ad iudicium, vniuersa terra, id est corda gentium terrena amatum est se ad tantum. Cassiodorus. Tunc enim terra commouetur quando peccator terrena vitia derelinquens ad poenitentiam fuerit domino miserante perductus. Hieronymus. Non autem dicit commoueatur coelum quod nunquam mouetur a facie dei sed terra nam quicunque terrenus est si dominum respicit commouetur & tremiscit. Lyra. Commoueatur inquit motu timoris & reuerentiae, cuius causa subditur cum dicitur. (Dicite in gentibus quia dominus regnavit.) Hieronymus. In gentibus scilicet commotis per poenitentiam. Lyra. Hugo cardinalis. (Vel dominus) Iesus Christus regnavit id est regnum super omnem creaturam accepit in sua resurrectione & ascensione. Glo. Vel regnavit, id est innotuit rex mundo qui semper regnat apud patrem. Hugo cardinalis. Alia littera habet regnavit a ligno deus per tropheum scilicet crucis, in quo deuixit demonem & ipsam mortem. Glo. In quo & transit homo mo mare, & fit orbis qui non commouetur, vnde sequitur.

Et enim corripuit orbem terrae quoniam commouebitur, iudicabit populos in equitate.

Lyra. Et enim inquit corripuit orbem terrae ab errore scilicet ydolatriae, quae a tempore predicationis christi & apostolorum coepit cessare iuxta illud Zachariae prophetam in tempore illo perdam nomina ydolorum de terra. Cassio. Tunc enim corripuit orbem terrae quando per regulam fidei paganorum corda conuertit. Qui scilicet orbis non commouebitur, quia in soliditate vere fidei perseverat. Hugo cardinalis. Vel per orbem terrae, intelligitur ecclesiam quae iocunditate perfecta assistit indeficiens. (Quae non commouebitur) quia & si nauicula Petri fluctuet, non tamen submergetur. Lyra. Sed stabit usque in finem mundi in veritate christianae fidei quantumque tribulationibus impellatur. Hugo cardinalis. Nec tantum predicat, quia dominus regnavit, vel quia orbem terrae corripuit, sed quia iudicabit populos in equitate, id est supra meritum remunerat bonos, & citra condignum puniens malos sine personarum precium aut munerum acceptione, & pro hac equitate iudici, in qua remunerabuntur boni, sequitur.

Laeentur coeli & exultet terra, commoueatur mare & plenitudo eius, gaudebunt campi et omnia quae in eis sunt

Cassiodorus. Glo. Hugo. Laetentur inquit coeli, id est apostoli, prophetae, predicatorum, & reliqui fideles, qui enarrant gloriam dei, quos diuina maiestas tanquam coelum nescit insidere (& exultet terra) id est subditi compluti ab his caelis qui bonum fructum

Alia littera paucat Alia non habet quia alia habet hic a ligno

Alia littera habet quia apud pedem orbis mobile

Alia littera foculentur Alia moueatur

Psalmus. xcvi.

at tulerunt domino in tempore suo. Cassiodorus. Et qui satisfactionis beneficio ad gratiam domini redire meruerunt. (Comouetur mare). Hugo cardinalis. Id est illi qui ad huc sunt in amaritudine peccati & infidelitatis commouentur ad penitentiam & fidem. Cassiodorus. Mare enim p. populi ponit qui in solo huius seculi constituti diuersis temp. statibus agitantur. & vt vniuersitate gentium intelligere debuissent addidit & plenitudo eius. Glof. Hugo cardinalis. Id est omnes a minimo vsq. ad maximum, & inde (gaudebunt capi). Glof. Id est omnes leues, mites, equi. Cassiodorus. campos enim hic dicit viros iusticie laude polientes, non superbia tumidos non a petros iracundia, sed mansueta leuitate planissimos. Illa enim plana dicimus que pulcherrima aequalitate tenduntur & omnia que in eis sunt. Glof. Id est omnes vires sensus & ratio. Hugo cardinalis. Et omnes virtutes eorum tam nature que gratie.

12

Tunc exultabunt omnia ligna sylvarum a facie domini quia venit, quoniam venit iudicare terram.

Cassiodorus. (Tunc) id est in secundo aduentu christi quando iudicaturus est mundum. Glof. Et quando omnia corrigit. Hugo cardinalis. Vel tunc, id est post conuersionem exultabunt omnia ligna sylvarum. Augustinus. Glof. Hugo cardinalis. id est gentes que erant olim ligna sylvarum instructiora & inutilia. Nunc vero post conuersionem facte sunt ligna domus domini, quia precise sunt ab oleastro & inserte in bona olina. Hugo cardinalis. (Exultabunt dico a facie domini venturi scilicet ad iudicium quia venit primo in carne, & faciem ostendit in iudicio quoniam venit id est cito veniet iudicare terram id est vivos & mortuos. Cassiodorus. Per hoc enim nos illum aduentum voluit intelligere quem adhuc noscimus expectare. Hiero. Tunc itaq. ista ligna gaudebunt, quia non sunt obnoxia combustioni, nam peccatores tunc subdet poenis iustos vero premijs remunerabit eternis. Cassiodorus. Vnde per terram vniuersum mundum voluit intelligere, vt bonis premia, malis supplicia eterna restituat. Hugo. cum autem venerit iudicare non impeditur executio iudicij, quia.

Iudicabit orbem terre in aequitate, et populos in veritate sua.

Iudicabit inquit orbem terre. Hugo. Id est totum mundum. Glof. Non solum partem, quia non partem emit, sed totum iudicabit qui pro toto precium dedit, vnde cum dicit orbem, omnem hominem includit iudicandum scilicet in aequitate. Hugo. Id est sine personarum acceptione. Aug. Glof. Quid enim verius quid aequius quam electos secum congregare ad iudicandum ceteros diuidere, hos ad dexteram qui fecerunt misericordiam. Illos autem qui non fecerunt ad sinistram. Sed quomodo iudicet a partibus exponit subdens. (Et populos in veritate sua). Cassiodorus. Glof. In illa enim sessione dextere & sinistre duo erunt populi quibus veritas sue sententia dabit, vt alij in vitam, alij in poenas eant, hieronymus. Et vt pecca-

tores subdat poenis, iustos vero premijs remuneret eternis.

Psalmus. xcvi.

Titulus.

Psalmus ipsi David quando terra eius restituta est ei.

Augustinus. Glof. Cassiodorus. (Psalmus ipsi David) id est christo cuius laudem & victoriam continet quem iniqui iudei crucifixerunt, regnum ei adiurauerunt, sed restituta est ei terra quando Iuda qui eum crucifixerunt crediderunt vel quando caro eius resurrexit. Et apostoli qui titubauerant sunt confirmati, & alie oves de gentibus sunt adducte. Cassiodorus. Mortuorum est quippe corpus ipsius lege communi, sed restitutum est in gloria munere singulari. Quapropter meminerim? nunc psalmum quartum esse de primo eius aduentu per quem mundus noscitur esse liberatus. Hugo cardinalis. Glof. Intentione autem monet nos psalmus iste ad exultationem. Et diuiditur in duas partes. In prima virtutes Christi describens ostendit omnia ei restituta, & idolatras arguit. In secunda, ostendit quanta post resurrectionem exultatio quam nec persecutio interrumpit ibi, audiuit & letata est. Vides ergo propheta super stationes mundi abundare ante Christi resurrectionem, laudes domini mirabili varietate deiecit. dicens.

Dominus regnauit exultet terra, lætentur insule multæ.

(Dominus inquit, Glof. Hugo cardinalis. Christus scilicet qui abiectus fuerat, speratus, crucifixus, & occisus regnauit, id est rex esse motus quando a mortuis resurrexit. (Cassiodorus. Quis ergo alter collenda est qui solus cognoscitur imperare exultet terra. Hugo cardinalis. Id est habitantes in ea quia sunt sub tali rege. Lyra. Vel exultet in hoc, quia christus per resurrectionem & ascensionem suam prebuit alijs ingressum ad gloriam. (Lætentur insule multæ.) Glof. Hugo cardinalis. Id est qui habitant in insulis, quia & in ipsis sunt christiani. Cassiodorus. (Vel insule) id est ecclesie gentium. Idem. Glof. Hugo cardinalis. Que merito insulis comparantur, quia multis persecutionum fluctibus agitantur, non tamen submerguntur sed fluctus venientes per patientiam frangunt. Cassiodorus. Et vide quod dicit multæ non omnes propter hereticorum prauitates qui erroribus suis ecclesiarum nomen imponunt. Glof. Deinde qualis sit dominus in primo aduentu dicit.

Nubes & caligo in circuitu eius, iustitia et iudicium correctio sedis eius

he. firma mentis solij eius
Alia lita directia

Psalmus. xcvi. fochriiii

Alluxerunt fulgura eius orbi terræ, vidit & commota est terra.

(Alluxerunt inquit fulgura eius). Glof. Id est miracula, orbi terre, id est toti mundo. Augustinus. Fulgura enim de nubibus prodeunt, nubes autem dei sunt predicatorum veritatis, qui tanquam nubes in forma humana voluerunt, sed fulgor mirabilis in verbis & factis ipsorum apparuit, & in eis de mota est terra, vnde sequitur. Vidit & commota est terra. Cassiodorus. Hoc est terreni homines teriti sunt in nouitate predicationis, vt se intelligerent ydola insensata collere, dum haberet adorabilem dominum summum creatorem. Hugo cardinalis. Tales namq. commoti sunt ad agendum poenitentie dignos fructus. Lyra. Vel alluxerunt fulgura eius orbi terre, quia ante iudicium fient multe impressiones ignee & terribiles, ideo sol dicitur, vidit & commota est terra, id est habitantes in ea qui videntes talia commouebuntur commotione timoris. Sequitur.

Montes sicut cera fluxerunt a facie domini, a facie domini cinis terra.

Glof. (Montes) inquit, id est superbi homines vel omnis altitudo contra Christum. Hieronymus. Augustinus. Cassiodorus. Per montes enim significat homines illos, qui & seculi huius altitudines appetunt, & insensata superstitione dure sunt. Nam omnis superbus extollens se aduersus deum mons dicitur. (Isti ergo montes sicut cera fluxerunt a facie domini). Augustinus. Glof. Nam ignis fuit eis dominus ante cuius faciem sicut cera fluxerunt dum mollificati ad fidem conuersi sunt (a facie domini omnis terra). Augustinus. Non Iudeorum tantum, sed & gentium sicut dicit apostolus. Non enim est Iudeorum tantum deus, sed & gentium. Lyra. Vel hoc dicit de futuro iudicio, in quo erunt terre motus magni per loca ex quibus ruent montes. Glof. Sed vnde hoc. Ecce.

Annunciauert cœli iustitiam eius, & viderunt omnes populi gloriam eius.

Cassiodorus. Annunciauert inquit cœli iustitiam eius, id est apostoli & predicatorum, quorum sanctis predicationibus iustitia dei innotuit mundo. Augustinus. Illi enim cœli merito dicuntur, quorum cor sursum est, qui sapiunt que sursum sunt non que super terram, de quibus in alio psalmo dicitur. Cœli enarrant gloriam dei. Hieronymus. Qui cumq. ergo de cœlis est non timet dei annunciare iustitiam, quia quicumq. sanctus est cœlum est & iustum deum non timet (& viderunt omnes populi gloriam eius. Cassiodorus. Non carnalibus oculis, sed cordis lumine, gloria enim audiri non videtur, vel (viderunt gloriam) id est christum qui gloria est patris. Lyra. vel hoc dicit de futuro iudicio, qui manifestabitur per signa in cœlo apparentia, & videbunt christum omnes in iudicio venientem in potestate magna & gloria. Glof. Et quia viderunt omnes populi gloriam christi, ideo.

E ii

Psalmus. xcvi.

Confundantur omnes qui adorant scul-
ptilia, et qui gloriantur in simulachris
suis.

Cassiodorus. In quo ydolorum cultores increpat
qui tanta manifestatione declarata non erubescunt
ydola colere ydolum autem dictum est, quod ipsum
ydolum, id est hominum falsitate repletum. (Cō-
fundantur inquit qui adorant sculptilia). Augusti-
nus. Id est manu facta ydola qui adorant lapides
mortuos, tales itaque confundantur quia iam vide-
sunt omnes populi gloriam eius). Hieronymus.
Confundantur utique ut dum in spe vana confun-
duntur, ad illam veram valeant pervenire (& qui
gloriantur in simulachris suis). Cassiodorus. Simu-
lachrum a simulatione sacra compositum dicitur,
eo quod illis detur honor alienus sic utraque fugienda
apertum nominum interpretatione declaratur.
Hugo cardinalis. Vel sculptile appellat quod fit per
malleationem simulachra autem fusilia. Lyra. Vel
hoc dicit, quia in iudicio omnes ydolatre confun-
dentur qui creaturis attribuerunt cultum deo de-
bitum. Glofa. Isti itaque gloriantur in simulachris
suis quae spiritu carent, nos autem deus qualis
est. Ipse est quae & angeli adorant, unde sequitur.

Adorate eum omnes angeli eius, au-
diuit et letata est Syon.

Glo. Qui enim deo conuenit adoratio, non etiam
angelis, non ydolis vel demonibus, & ideo ait ado-
rate eum omnes angeli eius. Glofa. Augustinus.
Cassiodorus. Mali namque angeli volunt adorari,
boni vero adorant, nec se permittunt adorari. Cas-
siodorus. Sicut in apocalypsi angelus Iohanni pro-
cedenti ad pedes eius dicit, vide ne feceris conser-
tus enim tuus sum & fratrum tuorum. Sequitur au-
diuit & letata est Syon. Glofa. Hugo cardinalis.
Secunda pars, ubi ostendit quanta post resurrectio-
nem sit exultatio quam nec persecutio interrum-
pat. Dicit ergo (Audiuit & letata est Syon. Cassio-
dorus. Id est ecclesia catholica iudicia domini pu-
ro corde percipit, & ideo letata est. Nam qui ver-
bum dei subdola mente audit, quia contra volun-
tatem suam quod non credit audit, tristis absce-
dit. Syon autem sicut saepe dictum est speculatio in-
terpretatur. Augustinus. glofa. Sed quid audiuit
Syon, haec scilicet quod angeli eum adorant quod annun-
ciauerunt celi iustitiam eius, & viderunt omnes
populi gloriam eius, & confunduntur adorato-
res ydolorum & inde letata est. Lyra. Vel audiuit
Syon, id est ecclesia per verbum Christi & apostolo-
rum iudicium futurum (& letatur est) quia haec
est materia exultationis pro electis ut dictum est.
Hugo cardinalis. Et non solum primitiva eccle-
sia letata est, verum etiam filia eius, id est ecclesia
de gentibus, unde sequitur.

Et exultauerunt filiae Iudae, propter
iudicia tua domine.

Hieronymus. (Et exultauerunt inquit filiae Iudae)
anime scilicet confessorum. Cassiodorus. Filiae
namque Iudae sunt religiose mentes probatae
personae quae ideo filiae Iudae dicuntur, quoniam
Christo confiteri & credere maluerunt qui ex iuda

descendit. Augustinus. Glofa. Vel audierunt apa-
stoli & fratres qui erant in iudaea, quia gentes res-
ceperant verbum dei, & Iudaei letati sunt & ma-
gnificabant deum. Et quare exultauerunt exponit
dicens (propter iudicia tua domine) quae sunt. quia
non est personarum acceptor deus, sed omnes ac-
cipit qui ad eum veniunt. Cassiodorus. (Vel pro-
pter iudicia tua) quia scilicet tristitiam servorum
tuorum conuertis in gaudium & superbum dyabo-
lum humilitatis virtute prosternis. Lyra. Tunc enim
non solum erit eis causa letitiae iudicium datum pro
gloria eorum, sed etiam iudicium datum pro dam-
natione reproborum. Hieronymus. (Vel exultauerunt
propter iudicia sua) quia scilicet custodierunt ea.
Glofa. Et quasi quis quæret quae sunt illa iudicia?
Subdit.

Quoniam tu dominus altissimus super
omnem terram, nimis exaltatus es
super omnes deos.

Glofa. Quoniam inquit dominus altissimus es
potentia, & hoc super omnem terram, quia non Iuda-
eorum deus tantum es sed & gentium. Sequitur, &
o tu Christe nimis exaltatus es, quia aequalis pa-
tri, vel secundum opera. & hoc super omnes deos
non solum super malos deos, sed etiam super bonos
Cassiodorus. Glof. Vel per terram peccatores per
deos iustos homines debemus accipere. Lyra. Vel
per terram homines per deos (vero angelos san-
ctos intelligit qui dicuntur dii participative. Cas-
siodorus. Per haec enim duo significat. Christum &
terrenis creaturis & celestibus Imperare. Glofa. Et
cum talis sit ergo.

Qui diligitis dominum odite malum
custodit dominus animas sanctorum
suorum, de manu peccatoris libera-
bit eos.

(Qui diligitis inquit dominum odite malum.)
Hieronymus. Glofa. id est dyabolū cum quo non
diligitur deus, quia nemo potest duobus dominis
seruire. Cassiodorus. Hic itaque bonos alloquitur &
fideles, ut a malitia dyaboli se regerant. Ipse enim
iure dicitur malus per quem venit omne malum.
Quid est ergo dominum diligere, dyabolum adisse.
Et nequis dyabolum timuisse offendere sequitur.
(Custodit dominus animas sanctorum suorum.)
Augustinus. Glofa. Cum ergo ceperis odisse ma-
lum si sequantur persecutiones ne timeas, quia cus-
todit dominus animas sanctorum suorum, de qui-
bus tollendum est ultimum genus persecutionis
gravior est enim persecutio qua animas tollere co-
nantur sed eas dominus custodit, nam & si corpo-
ra moriuntur, animas autem non possunt occide-
re. Cassiodorus. Nemo ergo dubitet odisse malum
quando dominus animas cognoscitur custodire
sanctorum, quas liberat de manu peccatorum, quan-
do eas non sunt aliqua prauitate subuerſi, sed vi de
quia dicit animas ne teteneres ad corpora qua
passim tradit ad poenas, ut martyribus reddas co-
ronas. unde sequitur. (De manu peccatoris libera-
bit eos. Hug. Glofa. Id est de manu dyaboli & eius
potestate. Lyra. Vel qui diligitis dominum odite ma-
lūculpe quod opponit bonitatem diuinam & quod pos-

Alia hie
hiz hic es

Alia malis
gnum.
Alia seru-
rum.
Alia pecca-
torum.
Alia
eruct.

domini d
ligere
quid sit

Psalmus. xcvi. foleb

sint mortale peccatum evitare ostendit dum dicit
(custodit dominus animas sanctorum suorum) qui
in tentationibus recurrunt ad eius auxilium De ma-
nu peccatoris liberabit eos id est de manu damo-
nis qui semper nititur homines trahere ad pecca-
tum. Augusti. Glofa. Quod si forte quæreris te per
persecutionem malorum perdere lucem istam, ne
cures, quia vera lux tibi est. unde sequitur.

Lux orta est iusto, & rectis corde læ-
titia.

Cassio. Lux inquit, id est verissima fides or-
ta est iusto, ut illuminatus talia credat quæ eum ad
coelorum regna perducant. Hugo cardinalis. Vel
lux, id est christus qui est lux vera quæ illuminat
omnem hominem venientem in hunc mundum.
Hierony. Qui refulget in corde iusti. Lyra. Vel lux
gratia diuine orta est iusto (& rectis corde letitia.)
Hierony. Quia quem expectabat, cernere metuerunt
Cassio. Vel rectis corde tunc oritur letitia quando
deo prestante talia gerunt, quæ sibi profutura co-
gnoscunt. Glofa. Recti autem corde sunt quibus per
omnia placet deus. Lyra. Vel hoc dicit, quia lux gra-
tiæ est quædam arra gloriæ, propter quod repeti-
tur idem cum dicitur.

Lætamini iusti in domino, et cūfite-
mini memoriæ sanctificationis eius

Cassiodorus. In quo admonet iustos ut in domi-
no letari debeant, non in humano desiderio, aut
in huius sæculi ruinosâ factaria. Nō enim est gau-
dere impijs ait propheta. Glo. (Lætamini) igitur
per spem (in domino) non in mundo in quo sunt
pressuræ. Lyra. Lætamini inquam letitia deuotio-
nis. Hugo cardinalis. Vos iusti (in domino) id est
quorum desiderio datus est dominus, & quia lati-
tiam sequitur laus, ideo subdit (Confitemini.) Au-
gustinus. Glofa. Hugo cardinalis. Id est laudate eū
quia memor fuit sanctificare vos in sanguine suo
qui nisi vellet non gauderetis in illo. Confitemini
dico (memoriæ sanctificationis eius.) Hugo card-
nalis. Id est memorantes quod cum essetis peccatores
sanctos & iustos vos fecit. Cassiodorus. Vel recorda-
tes de quâ clade huius sæculi domino miserante
abstrati estis. Lyra. Et de dono gratiæ vos sanctifi-
cantis gratias agentes.

Psalmus. xcvi.

Titulus.

Psalmus ipsi David

Hieronymus. Iste psalmus
vocem prophete conti-
nepotentiam narrando
minici nominis ac virtu-
tes. Cassiodorus. Glofa.

Titulus iste patet, & est

iste tertius psalmus eorum qui de utroque aduentu
agunt, in quibus omnibus est causa spei per mis-
ericordiam primi aduentus, & timoris per iudicium
secundi, & quantum hęc sepe iterentur, tamen sem-
per noua sunt pro verborum & sententiarum va-
ria descriptione. Hugo cardinalis. Monet ergo ad
laudem dei propter gratiam quam largitus est in

Lyra exponit istum
psalmum de aduentu
Christi in mundum,
& de iudicio discre-
tis quod incipit a tem-
pore predicationis
christi & apostolorum

primo aduentu. Et propter gloriam quam in se-
cundo largietur. Et diuiditur in duas partes. In pri-
ma, intentionem suam aperit propheta & monet
cantare agens de offensione christi in primo ad-
uentu. in secunda, monet iubileare omni us mo-
dis semper, quia venturus est iudex. ibi iubilate
deo inuitans ergo ad laudem ait.

Antate domino canticū
nouū, quia mirabilia fe-
cit.

Cassiodorus. Propheta enim
fideles admonet christianos
ut non regenerationis sacra-
menta sumentes nouum can-
ticū de dñi incarnatione celebret cātate inquit dñō).
Lyra. Iesu xpo. Glof. vita & ligua cātici de incar-
natione & hois redēptione nouū). Hier. Noua em
res nouū habet cātici, nouū autē ē quūquā auditū
fuerat quod scilicet dei filiū crucifixus ē. Cassiodorus. No-
uum inquam quod nulla vetustate fordescit. No-
uum, quia nunquam aliquid simile mundus audit
uit. (Sed unde veniat istud canticum nouum, sequi-
tur. Quia mirabilia fecit). Hieronymus. Dum qua-
si homo mortuus est ut nos viuificaret: filius dei
crucifixus est ut nos ad cælum leuaret. Hugo car-
dinalis. (Mirabilia) enim fecit, cum fecit deum ho-
minem matrem virginem, cum deus filium tradi-
dit pro seruis, dilectum pro inimicis, iudicem pro
damnatis. Primum pro nouissimis, innocentem
pro impijs. Cassiodorus. Vel mirabilia fecit, quan-
do cecis lumen, claudis gressum, surdis etiam do-
nauit auditum, sed ut intelligas rem singularem
nouo cātico fuisse concessam, audi quod sequitur.

Saluaui sibi dextera eius, et brachium
sanctum eius.

Lyra. (Saluaui) inquit, id est salutem fecit (sibi) hoc
est ad honorem suum scilicet dei patris (dextera e-
ius). Hugo cardinalis. Christus qui est dextera pa-
tris, quia per ipsum operatur. Hieronymus. Salua-
uit inquam sibi hominem, non alienum sed suum
opus, hoc est quod facerat sibi, sibi ipse saluaui, se-
cerat enim hominem in salutem qui vitio suo pe-
tierat ipse vero mortuus est ut cum sibi saluaret
(dextera sua) id est virtute sua (dextera) enim hic
pro virtute ponitur (& brachium) pro robore, &
brachium inquit sanctum eius. Hugo cardinalis.
Vbi sicut per dexteram patris intelligitur filius,
ita etiam per brachium propter fortitudinem, de
quo Esaias Saluaui sibi brachium suum, & iterum
Parauit dominus brachium suum in oculis om-
nium gentium. Idem. Glofa. Sed cum dicit, salua-
uit, non dicit quid saluaui, sed intelligere debe-
mus orbem terre quod fuit magnum miraculum.
Hugo cardinalis. Quid enim saluare poterat nisi
quod perierat. (Saluaui itaque sibi) id est deo pa-
tri. (Dextera eius & brachium sanctum eius) id est
christus qui dicitur dextera patris propter miram
operationem, & brachium propter fortitudinem
singularem. Glofa. Et quasi quis quæreret ubi ea
dextera est, subdit.

E. iii

Psalmus. xcvi.

Notum fecit dominus salutare suum, in conspectu gentium reuelavit iustitiam suam.

Cassiodorus. (Notum fecit inquit dominus salutare suum) id est dominum saluatorem qui salutaris recte dicitur, quia omnis salutis est auctor. Hieronymus. Unde in hebreo dicitur. (Notum fecit dominus) Iesum suum ubique enim salutare dicitur. In hebreo Iesus ponitur. Glosa. Eadem itaque est dextera, & brachium, quae & salutare suum, sed quibus eum notum fecit, ecce (In conspectu gentium reuelavit iustitiam suam, cassiodorus. christum qui prius sub quodam velamine praedicatus fuerat per prophetas quo subducto in aduentu eius ipsa facies veritatis apparuit. Hieronymus. Non in iudea tantum, sed in conspectu gentium) quibus (reuelavit iustitiam suam) quae in credulitate hominum fuerat obscurata, Cassio. Augusti. Et nota quod christus dicitur brachium, dextera, salutare, & iustitia patris, ut vnum illi substantiam vnam intelligas esse potentiam. Lyra. Vel reuelavit iustitiam suam, id est fidem catholicam iustificante credentes, quae per praedicationem apostolorum & aliorum discipulorum reuelata est gentibus dispersa per orbem terrarum. Sequitur.

Recordatus est misericordiae suae, et veritatis suae domui Israel.

Hieronymus. (Recordatus est inquit misericordiae suae) In populo scilicet gentium (Et veritatis suae domui Israel) hoc opere complens quod patriarchis promiserat. Aug. Cassio. Glo. Vel misericordia est, quod promittit hanc sequitur veritas, quia reddidit. Vel misericordia fuit quando hominem liberaturus aduenit, veritas vero, quando sancti facie ad faciem videbunt, quae hic in enigmate continetur. (Et veritatis suae domui Israel). Glo. Aug. Id est qui modo veritatem vident per fidem quam post videbunt per speciem. Cassio. Per Israel enim significatur omnis fidelis qui deum pura mente conspexit. Hugo, vel recordatus est misericordiae suae qua filium suum promissit & dedit, hoc enim fuit de pura misericordia. Et veritatis suae quae merito non poterat, quin daret quod promiserat domui Israel, id est ecclesiae omnium christianorum videntium deum per fidem, unde sequitur.

Viderunt omnes termini terrae salutem dei nostri. Iubilare domino omnis terra, cantate & exultate & psallite.

Heb. laudate.
Alia littera.
fines.
Alia littera.
ponit hic.
vnu vrl

Cassio. Glo. viderunt inquit, id est mente conspexerunt quod per totum mundum constat effectum, unde dicit omnes termini terrae, quod ad fidem est referendum, ut nobis possit veritas constare verbo. Aug. Glo. vel oes dicit, quia non quibusdam tantum datus est christus. Lyra. viderunt inquam omnes per fidem & miracula, salutare dei nostri, id est dominum christum per quem est salus hominum. Hier. vel hoc dicitur, quia quoad in medio terre sumus deum videre non possumus, sed quando terram relinquimus, & in finibus eius sumus, tunc deum videre meremur, iubilate domino omnis terra, Glo. Hu.

Secunda pars vbi monet iubilare omnibus modis & semper, quia venit iudex, quasi dicat, Quia hoc fecit ergo iubilare domino. Cassio. Id est cum magna delectatione in vocis gaudium prostrare, quod non potest explicare sermo confute vocis declarat corruptio deuota gaudetis. Glo. iubilus enim gaudium est, quod nec potest taceri nec valet exprimi. cassi. Per hoc autem quod dicitur (omniterra) vniuersam designat ecclesiam, quae in aduentu domini spem suam integra deuotione reposuit. Hiero. Non solum ergo iudea, sed & omnis terra iubilare (cantare & exultare, & psallite.) Glo. (Cantare) verbis, exultare corde (psallite) opere. Lyra. Vel (cantare) id est laudate in cordibus vestris interioribus (& exultare) in signis deuotionis exterioribus (& psallite) recitando ore psalmos prophetas a dei laudem factos. Glo. Quibus autem modis sit psallendum subiungit, dicens:

Psalte domino in cythara, in cythara et voce psalmi in tubis ductilibus, & voce tubae corneae.

Hiero. Psallite inquit domino in cythara, ut scilicet omnes cordae vestrae vocales fiant. Na sicut non potest esse cythara si vna corda defuerit, sic & homo si vno crimini capitali subiacerit non psallit domino, in cythara, quia vna chorda de est. Et ideo non est in eo perfectus cytharae sonus. Quid enim tibi pdest si sex chordas integras habueris, & vnam ruptam? Si enim vna chorda defuerit perfectus cytharae sonus esse non poterit. Cassiodorus. (Vel psallite domino in cythara.) Per actum carnalem mandatum unitatis operantes. Esurienti panem frangentes. Nundum vestientes & huiusmodi. Hugo cardinalis. (Nel psallite domino in cythara) id est per mortificationem carnis, quae per cytharam designatur. Ideo autem reperit in cythara. Quia cum carnis mortificationem intenti esse debemus. Addit etiam (& voce psalmi) quia laudandus est etiam deus in praedicatione quae concordat operi. Per vocem enim praedicationis. Per psalmum vero operatio designatur. Cassiodorus. Vel eadem praeposterata subiunxit, ut quod vis eorum prius fiat totum ad deum referatur. (Psallite etiam in tubis ductilibus & voce tubae corneae.) Hierony. Cassiodorus. Glosa. Hugo cardinalis. Iudei duo generatubarum habebant, quibus clangebant in solennitatibus suis ductiles scilicet, & corneas, ductiles ex argento vel ere maleo producebantur per quas designantur apostoli & martyres, qui maleo persecutionis & martyrij producti non defecerunt, sed potius profecerunt sonantes laudes dei, corneae vero erant de cornu animalis, per quas intelliguntur confessorum & doctores, qui persecutionem carnis superantes in carne preter carnem vixerunt. Sunt cornu quod licet de carne procedat, caro tamen non est sed carnem excedit. Sequitur.

Iubilare in conspectu regis domini, moueatur & mare et plenitudo eius orbis terrarum et qui habitant in eo.

Heb. & clagor buccinae reliqui ad idum est Bonum exi gratia causa. maut ex de secula vnus

Psalmus. xcvi.

Psalmus. xcvi.

Psalmus. xcvi.

Titulus.
Psalmus David

Hierony. Iste psalmus vocem continet prophetarum sacerdotum domini commotionis ad dei omnipotentis gloriam referentis. Cassiodorus. Glosa. In quo christi honor cantatur & potentia ut & i homine adoreretur. Ostendit enim christum regnare unde ei credere monet, & ut eum tanquam deum adoremus, & velut regem exaltemus & diuiditur in duas partes in prima ostendit christum regnare, & quicquid ei repugnet alii super omnes, unde ei credere monet. In secunda monet eum adorari quia patres antiqui seruierunt ei, ubi exaltate dominum ostendens ergo christum regem dicit.

Psalmi.
Diuisio.

Omnis regnavit irascatur & populi qui sedet super cherubin moueatur terra.

Glosa. Hugo card. (dominus) iquit christus scilicet regnavit in regno qui prius vilis erat & abiectus. Cassio. Cum enim dicit dominus regnavit gloriam suam resurrectionis ostendit. Na ille qui resurrexit & ipse regnavit irascatur populi. Hierony. Iudei sed vel gentiles non credentes. Cassiodorus. (irascatur) quidē nihil ultra nociturum quorum doli & versutiae christo nihil poenitus nocuerunt, quod non ad exortationem sed ad derisionem videtur potius pertinere. Hugo card. q. d. irascatur quatenus voluerint, quia ira confirmatum est regnum eius quod velint, nolit ipse regnabit in aeternum & est irrisio ironica. Sequitur. (Qui sedet super cherubin moueatur terra). Hugo card. i. terreni homines quatenus voluerint moueantur, quia nihilominus regnabit, qui sedet super cherubin. Ex quo firmiter regnat, quia super illos supremos angelos incomparabiliter altus est. Cassi. Cherubin enim hebreum nomen est, plenitudinem scientie significat, ubi quasi in throno suo deum manifestat se dere, contra quem nihil possunt irati. Quid enim terra contra coelum. Glo. Hugo cardina. Et est idem cum eo quod praedixit (irascatur). Cassiodorus. Vel cum dicit moueatur terra, ad conuersionem peccatores postulat commoueri qui terra dicuntur quia terrena vicia concupiscunt.

Dominus in Syon magnus, et excelsus super omnes populos.

Cassio. Dominus inquit in Syon magnus id est in ecclesia, Syon enim interpretatur speculatio quod est ecclesia in qua dominus spiritualiter inesse reuerenda semper contemplatione monstratur, au.

Cassiodorus. Supra dixit cantandum exultandum psallendum & iubilandum esse, nunc ostendit ubi dicens iubilare in conspectu domini. Lyra. Iesu christi scilicet qui est rex regum & dominus dominantium Cassiodorus. Ut ad eum semper mentis dirigatur intentio. Hugo cardinalis. Ipse enim conspicit & artetur est ad nostram laudationem moueatur mare & plenitudo eius. (Hugo cardinalis. id est peccatores qui multi sunt, vel mundus & homines mundani ad fidem & poenitentiam moueantur. Cassiodorus. Recordatione delictorum & futuri iudicii, plenitudo autem ideo dicitur quia multa peccata in gentes exercit fluctus, & tunc magis commouetur quando se reus nouit esse dandum. Hierony. Glo. Vel moueatur mare, i. inducitur mare legis ligno crucis in eo posito (& plenitudo eius id est vniuersa legis sacramenta. Glosa. hugo car. Quid autem sit mare & plenitudo eius exponit dicens orbis terrarum & qui habitant in eo. (Lyra. Et ponitur hic pro id est, na de omnibus terris, & si non omnes, aliqui tamen sunt conuersi ad fidem. Sequitur.

Fluminina plaudet manu simul, motes exultabunt & a conspectu domini. quoniam niam venit iudicare terram.

Glosa. (Fluminina) inquit, i. boni tunc (plaudet manu simul) i. pro bonis operibus letabuntur. Cassiodorus. Fluminina namque sanctos viros significat qui bona opera celestia ubertate manauerunt ista namque fluminina plaudent manu simul, Hugo card. Quia non vnus tantum sed omnes pariter in vniuersitate fidei & charitatis congregati plaudunt. Hierony. Plaudunt scilicet opere quia opera sanctorum laus dei est christus enim non laudatur voce sed opere. Non audit vocem sed opera (motus exultabunt a conspectu domini) id est, apostoli & alij sancti qui ad summam iusticiam peruenerunt, glo. Ipsi enim gaudebunt veniente iudice, mali vero contremiscent quoniam venit iudicare terram. Cassiodorus. Hugo card. id est peccatores & terrenos qui terrena semper vicia concupiscunt, & ideo terra recte dicti sunt. Non autem dicitur motes quia ipsi iudicabunt cum eo, sed terram. Hierony. Nec dicit perdere, sed iudicare separando zizaniam a frumento pisciculos bonos a malis. Augusti. Glosa. Gaudebunt itaque montes, i. sancti quia non iniuste iudicabit, sub ignaro enim iudice vel iniquo etiam iustus timeret. Nunc tantum malus timeat necesse est. Quoniam.

Iudicabit orbem terrarum in iusticia, et populos in equitate.

Cassio. Iudicabit inquit orbem terrarum, i. impios qui frequenter terrae appellatione ut dictum est intelliguntur. Istos itaque iudicabit, (iusticia). Hugo cardina. Eos iuste condemnando. Augusti. Glo. Quia non meruerunt misericordiam (& populos in equitate) Glo. cassiodorus. id est fideles de iudeis & gentibus congregatos qui capiet quae meriti, cassiodorus. isti ergo populi inaequitate iudicandi sunt, quoniam ibi premia recipiant qui hic praeter nomen domini grauissima pericula perirent.

viii
Heb. auro
labunt.

flumina.
montes

Alia littera.
teare.

Heb. impe-
riū Christi
epitheta tri-
nitatis signi-
ficancia.

Psalmus. xcvi.

Augustinus. glo. Vel Syon (est anima que deum spe-
culatur. Si ergo nō intelligis, quid est cherubin
hoc vide quia in Syon magnus Cassiodorus. glo.
Vel per dominum in syon natus scilicet magnus
est nec tibi pro passiōe vilescat. Et excelsus super
omnes populos. (Nedum enim magnus est syo-
n iudeorum, sed etiam excelsus super omnes popu-
los gentium. Hugo card. Et quia talis & tantus
est dominus ideo inuitat nos ad laudandū eū dicens

Confiteatur nomini tuo magno, quo-
niam terribile et sanctum est, et ho-
nor & regis iudicium diligit

Glosa. Jam ergo & ipsi populi qui prius blasphe-
mi erant. (Confiteantur nomini tuo magno. Cas-
sio. quod magnum ideo dictum est. quia vbiq; di-
latum est. Augustinus. Glo. Prius enim pauperum
erat quando irascebantur. id est paucis diffama-
tum, sed eius fama & gloria, & ideo debetis con-
fiteri ei (quoniam terribile & sanctum est). Cassi-
o. Glo. (terribile) inquit, quia & si crucifixus
predicatur attamen venturus est iudicare viuos
& mortuos (sanctum) vero, quia immaculata & ce-
lesti conuersatione permansit. Glo. Augustinus.
Vel (terribile) est potentia qua punit, & (sanctum)
bonitate qua parcat. Hugo card. Et nota qd hic
tria adiectiua ponit huius nominis domini in si-
gnum trinitatis. Magnum scilicet terribile, & sa-
ctum vti patri omnium creatori attribuitur magni-
tudo filio iudici, terror, & spiritui purificanti san-
ctitas ascribitur, sequitur & honor regis iudicium di-
ligit. Elofa. Nō tantum misericordiam qua par-
cat, sed etiam iudicium quo singulis secundū me-
rita reddit. Hieronymus. debet ergo homo se pri-
us diiudicare & proprio iudicio condemnare ma-
la sua vt sic honor & aeternum regem deū. Cassio.
Glosa. Honor autem regis est gloriosa prædica-
tio quam illi offerimus confitendo. iudiciū vero
discretionem exigit, quia non leui voluntate colē-
dus est, sed fixa deliberatione. glo. Nullus itaq; de
misericordia præsumat, quia honor regis iudici-
um diligit, vniūq; enim reddens pro meritis, si
ergo queritis iusti esse, ipse est qui facit, quia di-
rigit, vnde subdit.

Tv parasti directiones & iudicium et ius-
ticiam in Iacob tu fecisti.

4.
Alia litera
equitate

Hugo card. Tu parasti directiones, id est vias re-
ctas par quas ad te dirigamur, & quæ sunt istæ di-
rectiones subiungit iudicium & iusticiam in Ia-
cob tu fecisti. i. docuisti vt discerneret quid bonū
& quid malū. Cassio. iudicium enim fecit in po-
pulo fidei, quando ei donauit bonū malūq; dis-
cernere (iusticiam) vero cum relictis idolis creatō-
ri suo meruit humili deuotione seruire (in iacob
id est in vno quoq; fidei, Augustinus. Glo. Nō
solum in illo patriarcha (sed etiam in populo quē
significat, & tu fecisti hoc. Cassiodorus. Quia ne-
mo est alius præter ipsum qui hoc posset facere.

Exaltate dominum deum nostrum et
adorate scabellum pedum eius quo-
niam sanctum est.

Cassiodorus. Hugo card. glo. Secunda pars in qua
populos deuotos admouet ppheta vt nomē do-
mini magnificare, & exaltare nō desināt & vt eū
adorēt (exaltate) inquit. Lyra. i. quātū potest is lau-
dibus extollere (dominū deum nostrum). Hiero-
nymus. Vt scilicet sit excelsus in cordibus vestris
Lyra. Pro recognitione suorum beneficiorū. Cassi-
o. Ipsi enim humanis viribus non indiget adiuari
(Et adorare scabellum pedum eius). Hiero. Au-
gustinus. Glo. i. corpus christi quod de ma-
ria virgine assumpsit in quo maiestas diuinitatis
tanquā super scabellū stat. Cassiodorus. Scabellum nā
q; diuinitatis humanitas intelligitur, pedes vero
eius stabilitatem diuinitatis significat. (Quoniam
sanctum est) Idem. corpus scilicet christi & glorio-
sum & adorabile, sanctum autem dixit, & nō san-
ctus, vt corpus a deitate mētis cōtēplatōe discer-
nēs sed ad vnā psonā referres. i. ad verbū qd caro
factū est. hugo card. Sed quia dilatio præmij impe-
dit laudem dei, ideo proponit exēpla patrum, qui
licet remotiores essent, a premio tamen seruētes
erant in seruitio dei, vnde dicit.

Moyse & Aaron in sacerdotibus es
et Samuel inter eos qui inuocāt
nomen eius.

Cassiodorus. Moyse inquit & Aaron in sacerdoti-
bus eius. hic moysen sacerdotem dicit, quāuis ali-
bi sacerdos fuisse non legitur. Nō enim offerebat
hostias sicut Aaron frater suus, vota tamē populo
rum coram deo semper exhibuit quod sacerdotis
est officium, quapropter hic sacerdos merito dici-
tur, qui magnis precibus irascente domino sup-
plicauit. Lyra. De Aaron autem qd fuerit sumus sa-
cerdos satis patet. Moyse vero officio sacerdoti-
li vsus est in cōsecratione Aaron & filiorū ei. Hiero-
nymus. Et quāquā vni legis alter sacerdotū regu-
lā teneat, tamē vterq; aduētū domini sacerdotali
præconio, vel in legalibus tubis vel in vestis tinti-
nabulis nunciavit. Hugo card. na. vel ideo Moy-
sem sacerdotem dicit, quia mors ē in scripturis vt
etiam quandoq; magni viri sacerdotes appellen-
tur (& Samuel inter eos qui inuocant nomen ei).
Lyra. Præerat enim cunctis prophetarum deum co-
lentium. Cassiodorus. Glo. Hugo card. Samuel etiam
Dauid vnxit in regem tamen nō accepit officiū
sacerdotis, quia erat de tribu effraim vnde sacerdo-
tes fieri non licebat, & ideo non inter sacerdotes,
sed inter eos qui inuocant nomen eius ponitur,
leuita enī fuit, quia ephod portauit. Car. Et mor-
tuis Heli filius suppleuit officiū sacerdoti, & quia
posset dicere aliquis quod premium isti inde con-
secuti sunt ostendit primo quia exauditi sunt ado-
mino. Vnde dicit.

Inuocabant dominum et ipse exaudie-
bat eos, in columna nubis loquebatur ad
eos.

Cassiodorus. In quo quātū valeat sinceritas oratio-
nis breuiter insinuat dicens, inuocabāt inquit do-
minum & ipse exaudiebat eos, quia fideliter deū
inuocantes efficaciter audiebat. Hugo cardinal.
Quādo pro se & populo prædicabatur. (In colū-
na nubis loquebatur ad eos. (In columna inquit

secunda p

diuinitatis
Scabellum.

6

orationibus
sinceritas

Psalmus. xcix.

Psalmus. xcix.

hobis. i. in figura quæ nubes erat & obscura. Cas-
sio. Vel in hac specie loquebatur illis dominus, quæ
veterum fabrica ecclesiæ nūciabat illis, ergo in nu-
be. Nobis autem per sanctū scabellū. i. per incar-
nationem loqui & apparere dignatus est. Hiero-
nymus. Locutus est itaq; dominus de nube filiis israel
sed & deinceps affatus est apostolis de velamento
carnis assumptū in quo diuinitas obūbrata latebat
Lyra. Causa autem exauditionis ipsorum subiun-
gitur cum dicitur.

Concedebant testimonia eius, & præ-
ceptum quod dedit illis.

Cassio. Ipse enim dñs eos exaudire digna-
tur & vere diligit, qui eius mandata custodit si-
cut ipse discipulis suis dixit. Si me diligitis man-
data mea seruare. Idem. Glo. Testimonium autē
est per signa aliqua præcedentis rei posita signi-
ficatio, vnde sepe in lege dicitur, hoc erit vobis i
testimonium. Præcepta vero pertinet ad legē quæ
per Moysen data est. Lyra. Hugo card. Vel testi-
monia dicit quātū ad iudicialia & cerimonialia,
quæ dicuntur quædā dei testimonia (pcepta) vero
sunt moralia quæ magis ppræ dicuntur pcepta
& exponitur hic singulare pro plurali. Glo. Et
quia custodiebant ea, ideo o.

Domine deus noster tu exaudiebas
eos deus tu propitius fuisti eis, et vici-
scens in omnes adinuationes eorū

Car. (Domine) inquit per potentiam (deus) p
creationē noster (precreationē tu) cuius præce-
pta custodiebat exaudiebas eos. Glo. In iustis p-
tionibus suis. Cassi. Dicēdo enī tu exaudiebas eos
ostendit desideria sanctorū in bonis petitiōib; fuisse
cōpleta. eorūq; beneficia suscepisse que videbā-
tur necessario postulare. Et o. (Deus tu propici-
fuisti eis.) Glo. Cassiodorus. condonādo eis pecca-
ta ne noceant in futurum. Augustinus. Glo. Pro-
picius enim non dicitur deus, nisi quando
peccatis dat veniam propitius autē fuit eis nō so-
lum donando peccata, sed etiam castigādo & vin-
dicando. Nam & si iusti tanti essent aliquid tamen
habebant peccati vnde addit (& vici scens in om-
nes adinuationes eorum) Lyra. puniens defectū
eorum qui non procedebant ex instinctu tuo sed
ex eorum arbitrio. Augustinus. Gl. Vel affectiones
quas solus deus nonerat in cordibus eorum. Glo. Cassi-
o. Et quāuis aliqui sancti sit & fidelis viri &
magna deuotione venerandi tamē oportet in eis
vindictā pro tempore ne super peccare delectet
& ne humana elatio sub teperet. Glo. Et quia pro-
pitiū est ideo.

Exaltate dominum deum nostrum &
adorate in monte sancto eius, quoniam
sanctus dominus deus noster.

Lyra. Exaltate inquit. i. laudibus extollite dominū
tatiōe generalis gubernationis. Deū ratione crea-
tōis nrm ratiōe cultus specialis & adorete in mōte
sancto. Cas. Quod ad mōtē syō que est ecclesia refer-
ri posse nō dubiū est ipsar enim est mons mōtiū &
sancta sanctorum cuius habitator est Christus. Hu-
go card. na. Et quare sit adorandus ostendit dicens

(Quoniam sanctus dominus deus noster). Cassio.
sanctum ergo dominum in sancto monte præce-
pit adorandum, quoniam sicut laus eius non con-
uenit ori prono, ita nec eius cultus loci potest cō-
gruere turpitudine. Car. Vel quā sanctus est effectiua
nos sanctificādo. Hiero. Sanctos ergo vos exhibe-
te in ecclesia eius quoniam ipse sanctus est, & eccle-
sia sancta nō habēs maculā sine rugā. glo. angu-
sti. Vel adorete in monte sancto eius, id est in chri-
sto qui lapis est parū. Et sicut daniel dicit creuit
in montem magnum, & impleuit totā faciem ter-
ræ præcisus. i. natus de monte. i. de gente iudeo-
rum quæ colebat vñū deū, & ideo monti cōpara-
tur, sine manibus id est sine opere hominū, quia
de virgine sine virili semine conceptus.

Psalmus. xcix

Titulus
Psalmus in confes-
sione.

Hieronymus vocē pro-
phetæ cōtinet qui fide-
les prouocat in laudib;
dominici ineffabiliter
exercere. Glo. Cassio.
cōfessio autem gemina
est vna laudis altera pec-
catorum. Prima conue-
nit perfectis, secunda in
insipientibus. vnde in hoc
psalmo propheta mo-
net ad confessionē de-
um scilicet laudare, &
peccata nostra incessanter plangere, quia nec in
malis est desperādū, nec in bonis debet aie esse
elatus. Cassiodorus. Dicitur autem confessio, siue
penitētia, siue laus multorum ore celebrata quæ
si cōfessio. Et diuiditur in duas partes. In primā
perfectis præcipuum genus cōfessionis, id est lau-
dem indicit. In secunda insipientibus & imperfe-
ctis indicit confessionem peccatorum, ibi. Introi-
tu ad laudem ergo monens a it.

Vilate domino omnis
terra. seruete domino in
leticia.

Cassio. Iubilatio est magno
mētis gaudio cōmoueri, &
sub mentis iocūditate famia-
liari dño. Nō tñ i articulata
verba prorūpere. Iubilare inquit dño ois terra.
Car. i. habitatores terræ per totū mūdū diffusi.
Augustinus. Glo. Ad laudē enī monens nō vnū an-
guli terræ hortatur sed sicut vbiq; nouit semina-
tā benedictionē, ita vndiq; exigit iubilatiōē ius-
bilare inquit dño non alicui creaturæ, & sic iubilet
vox exteri? vt cor intelligat, interi? son? ei cordis
est intellectus iubilus autē est sonus leticie sine ver-
bis quia eis leticia animi nō pōt explicari. Cassi-
o. Lyra. Quod autē dicit ois terra nō intelligit de tel-
lure seu terra materiali, sed de hoib; habitantibus
in ea (seruite dño in leticia). Cassio. Non in mura-
muratione aut amaritudine mentis, sicut factū est
in deserto. Car. Nō coacte sicut quidam faciebant

precisus
Christus

duple x. con-
fessio.

Palmi.
Diuisi.

Alia litera
deo.
Alia locut
datur.

nomine ter-
re.

Psalmus. xcix.

Molis. Cassiodorus. Sed in charitate perfecte que non agit perperam, non est ambitiosa, illi autem sub laricia domino seruiunt qui eum supra cuncta diligunt, & inuicem se fraterna charitate respiciunt. Augustinus. Glosa. Nam ista seruitus non est amaritudinis, nec indignationis, sed felicitatis & libertatis. Seruum ergo te faciat charitas quia liberum te fecit veritas Cassiodorus. Sed istam letitiam quae in mundo percipitur, vide quale praeium subsequatur.

Introite in conspectu eius in exultatione.

Augustinus. Quia facile est lingua exultare foris, id dicit. (Introite in conspectu eius in exultatione.) Id est ut nedom lingua sed conscientia exulet. Hieronymus. Non ergo in turpibus dissolimini, sed omnia quaecumque facitis i gloriam dei facite. Lyra. Quod autem dicit in exultatione, id est in meritis deuotione. Glosa (magnum namque est premium in conspectu tanti scilicet creatoris gaudere. Lyra. Huius tam exultationis ratio subditur cum dicitur.

Citote quoniam dominus ipse est deus, ipse fecit nos & non ipsi nos.

Augustinus. Glosa. Scitote inquit quoniam dominus ipse est deus. Quis hoc nescit quoniam dominus ipse est deus, sed de christo crucifixo hoc dicit contra iudeos. Idem, Cassiodorus. Qui non putabant eum esse deum, dum manus in eum iniicere praesumpserunt. Scitote ergo, hoc est intelligite quod iste dominus quem filium dei minime credidistis ipse est deus qui fecit coelum & terram, qui nos quoque ad suam imaginem similitudinemque plasmauit ipse inquam fecit nos & non ipsi nos. Augustinus. Glosa. (Omne enim bonum nostrum ex eo non ex nobis est, ex eo namque est unde coronamur, ex nobis vero unde damnamur. Cassiodorus. Glosa. Vel hoc dicit ne quis putet creationem nostram patrum seminibus esse deputandam, qui sunt duntaxat ministri, sed deus est auctor. Hieronymus. A quo sumus non solum corporaliter facti, sed etiam in nouum hominem recreati. Et hoc non nostro merito, sed suo dono. Card. Hoc itaque dico scitote vos scilicet qui estis.

Populus meus et oues pascue eius, introite portas eius in confessione & atria eius in hymnis confitemini illi.

Hieronymus. Ipse enim christus est pastor bonus qui animam suam pro ouibus suis posuit, nos autem sumus (populus eius & oues pascue eius. Qui eum sequimur, & vocem eius audimus. Glosa. Sumus inquam (populus eius) & ipse rex noster (oues pascue eius) & ipse pastor. Cassiodorus. Per pulcherrimas comparationes ostendit quis sit populus eius cum dicit oues pascue eius, oues scilicet quia simplices & ipse earum pastor verus cuius pascua sunt diuinorum scripturarum copiosa & dulcis epulatio quibus fidelis anima saginatur & ad future beatitudinis amena perducitur. Sequitur. (Introite portas eius in confessione. Glosa. Car. Secunda pars in qua insipientibus & imperfectis confessionem peccatorum indicat. q. d. Bonum est confiteri confessione laudis, sed precedere debet confessio pec-

catorum, quia non est speciosa laus in ore peccatoris ideo dicit. Introite portas eius in confessione peccatorum. Cassiodorus. Portae enim domini sunt humilis poenitentia, baptisimus, charitas misericordia, ceteraque mandata per que ad eius possumus peruenire conpectum. Augustinus. Glosa. A portis ergo, id est a confessione incipite ad misericordiam dei intrare. Non a vobis facti laudate cum a quo facti estis, nec foris stetis ubi lupi, ubi hostes sed potius introite in confessione portas eius. Hieronymus. Ipse enim porta est qui dicit, si quis per me introierit saluabitur, & apostoli portae sunt per quas ad eum acceditur, quas nemo potest ingredi nisi se peccata confitendo purgauerit. Glosa. Et cum intraueritis in atria eius, id est in amplitudine celestis beatitudinis, gratie plenitudine percepta (hymnis confitemini illi. (Car. Confessione laudis. Augustinus. Glosa. q. d. Cum intraueritis vos reprehendite, cum vero intraueritis ipsum laudate. Cassiodorus. Vel cum dicit atria eius, subandiri debet intrare. Per atria autem intelligi uoluit prophetas & euangelistas & eos qui aspirante domino docuerunt, quorum dicta sunt atria seu palatia in quibus deus inuenitur si deuota mente perquiratur. Car. Vel atria sunt ecclesie in quibus debet deus laudari, unde sequitur.

Laudate nomen eius quoniam suauis est dominus, in eternum misericordia eius, et usque in generationem et generationem veritas eius.

Cassiodorus. In quo reddit causam quare predicandum & laudandum est nomen eius dicens. Laudate nomen eius (quoniam suauis est dominus). Lyra. Id est cito placabilis hostis & laudibus deuotis. Augustinus. quantum ergo laudatis tantum vires acquiritis, quoniam dum laudatur semper dulcescit. Cassiodorus. Nec potest delectatio ista habere fastidium, aut expleri animus ubi semper crescit appetitus, & ubi sic mens consolata reficitur, ut nullatenus eius desideria deponantur. Hieronymus. Nihil enim acerbum habet. Cassiodorus. Et ne suauitatem quam dicit credentes esse temporalem, addidit in eternum misericordia eius. Lyra. Quia semper parat est indulgere poenitentibus. Cassiodorus. vel quia cum semel praestiterit futura bona ab ipso perpetuo seruantur illa. Augustinus. Non enim cum te liberauerit desinet esse misericors, sed ut protegat semper in aeternam vitam misericordia eius est Hieronymus. Vel hoc dicit quia nos redemit & ingit saluat. Glo. vel quia hic liberat, & in futuro coronat. Cardinalis. Sed ne quis nimium de misericordia presumat addidit & de iustitia. (Et usque in generationem & generationem veritas eius). Hieronymus. Quia populos iudicabit. Glosa. Implens promissa. Cardina. Et damnans reprobos secundum opera sua. Augustinus. Cassiodorus. Glo. In quo significat utrumque seculum praesens scilicet quod nunc agitur, & illud quod credimus esse venturum, vel generationem terrenam quae parit mortales & celestem quae parit aeternos in quarum utraque est veritas implens promissa.

Psalmus. c.

Psalmus. c.

Titulus. Psalmus ipsi David.

Hieronymus. Psalmus iste vocem continet prophetarum dei mis enarrantis Cassiodorus. Psalmus enim sanctam significat operationem. Cum vero dicitur ipsi David docemur ut hoc totum christi virtutibus applicetur, nihil terreno regi. Idem. Glosa. continet ergo iste psalmus formam perfecte sanctitatis ut certissimus numerus perficitur. In quo docemur bona appetere, mala renuere, quae est perfecta conuersatio vite, & diuiditur in tres partes. In prima agit de iudicio & iustitia, dicens se esse in via immaculata. In secunda eadem viam per parres exponit, ubi, perambulabam. In tertia ostendit malos a ciuitate domini remouendos, ubi in matutino, ait ergo.

Misericordiam et iudicium catabo tibi domine, psallam et intelligam in via immaculata quando uenies ad me.

Cassiodorus. potestas enim domini separare aut miser aut iudicem. si de neque misericordia ipsi sine iudicio neque iudicium misericordia repetit utraque se mutua charitate coniungunt. & ideo dicit. (Misericordia & iudicium catabo tibi domine. Glosa. Misericordia). si quae modo est & iudicium quod erit in futuro (catabo tibi). id est ad tuum honorem qui utroque laudabiliter vretis. Hieronymus. Augustinus. Cassiodorus. Glosa. Audiant itaque misericordem dominum peccatores qui de sua nequiter salute desperant. Audiant & iudicium superbi & contemptores qui malum suum non estimant esse puniendum dicentes. Misericors est dominus, peccemus indulget nobis. nemo itaque de misericordia praesumat ad impunitatem quia & est ei iudicium. Nemo immutatus in melius iudicium timeat, quia praecedat misericordia. Haec enim semper simul in eo sunt sed temporaria secundum effectus distinguuntur. Nam misericordia nunc omnibus offertur & multipliciter exhibetur iudicium autem in futuro sequitur. (Psallam & intelligam in via immaculata. Hieronymus. In quo admonet propheta ut quisquis quod psallit intelligat, & sensus psalmi contempletur, & ne vagetur mens foras, ut ore quidem videatur psallere mens autem sine fructu sit. Cassiodorus. Vel psallit dominus in via immaculata qui bonis factis suis cum placare contendit, haec namque suauis est harmonia quando vox operibus consonat. nam ad aures domini non venit, quod se mutua contrarietate confundit Hieronymus. Quando autem quis intellectum receperit & iuste egerit tunc cum fiducia dicit ad dominum quando uenies ad me. Idem. Glosa. In secundo scilicet aduentu, quando reuertens dominus facta hominum exquirit vel in obitu cuiusque, sequitur.

Perambulabam in innocentia cordis mei in medio domus meae.

Glosa. Car. Secunda pars, in qua exponit per se scilicet pars tes quae sit via immaculata & quali ab eo quaeratur, quae est via immaculata, ecce, haec est innocentia, unde subdit. Perambulabam in innocentia cordis mei. Augustinus enim patitur omnis malicia sola vero innocentia lata est. Hieronymus. Cassiodorus. Nihil itaque sic placet deo ut simplicitas & innocentia unde spiritus sanctus in alijs volatilibus non coplacuit nisi in columba propter simplicitatem & in quadrupedibus, in oue propter mansuetudinem. Augustinus. Glosa. Haec ergo est via immaculata quae ab innocentia incipit & illa consummatur. Innocens autem est qui nec sibi nec alteri nocet. igitur innocens est & perfecisti iusticiam, in medio domus meae. Cassiodorus. In quo quid possit innocentia paucis verbis absoluit, ut innocens scilicet in medio domus dei habitare mereatur. Glosa. Idem. Vel perambulabam quia transitoria non quaesivi, sed curri viam mundi existens in medio domus tue. Glosa. Vel in medio domus meae id est in medio cordis mei in quo quiete habitat bene conscius. Alij vero foras pelluntur quasi a fumo, vel stillicidio vel mala vxore & in nugis extra quiescunt qui iustus non bene possunt. Deinde innocentiam per parres exponit, primo dicens se nihil habere communem cum malis, unde ait.

Non proponebam ante oculos meos rem iniquam, facientes praeuaricationes odiui.

Non proponebam inquit ante oculos meos rem iniquam. Lyra. Ad concupiscendum scilicet aliquit inuisum cupiditate ductus exemplo raptorum. Hieronymus. Nec ante ponebam aliquid domino, neque consensiebam iniquitati sed totus ad deum erat. Cassiodorus. Qui enim deum credit vltorem rem malam ante cordis sui lumina non proponit quia necesse est ut decipiat terrena qui nescit considerare celestia. Recte autem illas res videre non dicimus quas nullis delectationibus intuemur. (facientes praeuaricationes. Lyra. Id est diuinae legis transgressiones. Glosa. Eos qui legem non faciunt & in ecclesia sit, odiui) id est a me repuli praeuaricatores scilicet sed non homines. Lyra. Eiusdem autem virtutis est diligere bonum & odire malum ei oppositum Hieronymus. Non ergo anteponebam pietati domini propinquum aut amicum, sed quoscumque facientes praeuaricationes odiui. Glosa. Quos autem dicat praeuaricatores exponit subdens.

Non adhaesit mihi cor prauum declinans a me malignum non cognoscebam.

(Non adhaesit mihi inquit cor prauum). Glo. Id est cor tortum quod habet qui non vult omnia deo vult cassiodorus. cor enim prauum adherere non potest nisi si peccatorum iniquitate distortis. Nec prauum recto conuenit quia morum varietate dissentit. Augustinus. Rectum autem cor hominis dicitur qui omniaque vult deus ipse vult, cui non adhaesit cor prauum, quia non consensit non rectis. (Declinans a me malignum non cognoscebam). Lyra. Per approbationem quam tunc mihi esset proximus, hiero.

Psalmus. c.

Nam & si amicus meus peruerteret vias suas sic eum fugiebam ut penitus memoriam eius non facerem. Augustinus. Quid enim est non cognoscere, nisi non approbare, non laudare, non mihi placebat. Lyra. Malignus autem dicitur quasi malo igne inuitus, igne scilicet inuidie, irae, superbie & huiusmodi.

Detrahentem secreto proximo suo hunc persequabar. ✠

Lyra. (Detrahentem inquit secreto proximo suo id est in eius absentia. Cassiodorus. Detrahit enim haereticus secreto quando absentem catholicum aliqua obloquutione dilacerat, nec audet palam contradicere, qui se nouit irrationabilia iudicare. Hos itaque dicit persequendos, ut ad studia veritatis cōtētur qui decepti variis quaestionibus eluduntur. Hieronymus. Vel hoc de quolibet detragente, intellige, ut non tantum non cōsentiamus detraheri, sed eum quātū in nobis est persequamur prouidentes in utroque inuitatē ut nec illū libenter audiamus, nec eum peccare permittamus. Tanta enim distantia est inter fornicantem & detrahentē ut ille qui fornicatur se tantum occidat. Ille autē qui detrahit se & illum qui audit demergat. Car. Vnde detrahetes sunt deo odibiles. & abominatio hominū est detractor (aut sapiens.) Glo. Qui palam detrahit non audet, quia falsa tenet. Sequitur.

Superbo oculo & insatiabili corde, cum hoc non edebam.

Hieronymus. Hoc est quod si quis erat superbus, aut auarus (cum hoc penitus non edebat. Lyra. Dicitur autem auarus quasi audis eris qui non satiatur pecunia. Cassiodorus. Vel superbo oculo est qui tumidus est praua voluntate, insatiabili vero corde, qui non recedit a blasphemis quos in tantum dicit esse vitādos, ut nec cum ipsis debeam inire conuiuium ne aures christianorum abominandis inquinentur sermonibus. Augustinus. Glo. Vel ideo dicit non edebam cum oculo superbo & insatiabili, quia habet epulas suas cor superbum & insatiabile, vnde pascitur & non reficitur. Epule enim superbi cordis quod est insatiabile est inuidia quae pascitur & gaudet alienismalis, hoc ergo cibo superbie & inuidie iniquitatis non pascitur iustus, sed cibo iusticie. Glo. Consequenter exequitur alteram partem innocentie per quam cum iustus habet partem, quasi dicat. Cum talibus non edebas, vnde ergo pascebaris. Ecce.

Oculi mei ad fideles terrae ut sedeat mecum, ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat.

(Oculi mei inquit.) Hugo cardina. Interiores scilicet sunt ad fideles terrae ubique vel vndeque sint, dum tamen fideles sint. Cassiodorus. Oculos enim quos auertebat a pessimis, nunc se proficitur sociare cum sanctis (fideles) ante terrae dicit, qui per totum mundum habitant Christianos. (Ut sedeat mecum) id est in fidei unitate permaneat Augustinus. (Vel dominus hoc dicit de fidelibus qui sedebunt ad iudicandum, sequitur in persona eiusdem iusti. (Ambulans in via immaculata hic mihi ministrabat.) Cassio. hec est enim reuera fide-

lium christianorum manifesta probatio. Et sua vita clarescere, & bonorum ministrorum conuersatione gaudere. Augu. Vel hoc dicit de his qui ministrant euangelium, qui debent Christo non sibi ministrare, & non quae sua sunt, sed quae Christi quere & ideo dicit mihi non sibi.

Non habitabit in medio domus mea qui facit superbiam. ✠ qui loquitur iniqua, non direxit in conspectu oculorum meorum.

Cassiodorus. Adhuc in dictis superioribus perseverat negat enim cum superbis sibi fuisse aliquam portionem, ne crederetur eos probasse quorum familiaritatem sibi videbatur adiungere. Vnde cognoscimus nos debere habere talia in subiectos iudicia ut nullatenus pessimis hominibus faueamus, nec nobis grati videantur qui morum grauitate vitandi sunt. (Non habitabit inquit in medio domus mea. Augu. Glo. i. in corde meo, ubi mitis & quietus non superbus habitat. Vel in medio domus meae. i. in medio ecclesiae qui facit superbiam id est quilibet superbus, qui & si aliquādiu tolleret gratia correctionis, non tamen preeminet, meritis nihil potest, non est in populo meo granum sed palea. Sequitur ex persona totius Christi. (Qui loquitur iniqua non direxit in conspectu oculorum meorum. Glo. Qui loquitur inquit iniqua, id est omnis maledicus. Cassiodorus. Vel iniquum ad totum pertinet quod diuina pietas execratur, non direxit id est non profecit. Illos enim dicimus diuini qui non accedendo proficiunt aut aliqua prosperitate meliorantur, quod utique non solet eis contingere, qui oculorum meorum. Glo. Quia & si apud se & apud stultos apud te tamen non est gloriosus.

In matutino interficiebam omnes peccatores terrae, ut disperderem de ciuitate domini omnes operantes iniquitatem.

Glo. Hugo cardin. Tertia pars ubi ostendit quis sit finis malorum. Et primo in persona viri iusti exponit quemadmodum demonum suggestiones de cordis sui penetralibus expulerit dicens, (i matutino.) Cassiodorus. Glo. Id est quando initio tentationis suggestiones dyabolice incipiunt apparere. Tunc enim debent oratione eiici, tunc abominabili execratione detruendi ne paulatim crescentes velut dies nebulosissima cōphēdat. Tunc ergo iter faciebā oēs peccatores demones scilicet qui oēm carnē faciunt peccare qui ideo peccatores dicuntur quia peccatores faciunt. Hiero. Hos ergo interficiebam cunctis a me cogitationibus malis. Hugo cardin. Vel praenatores dicit omnes malos motus qui parant iniquitatem, qui sunt interficiendi in matutino, id est in initio tentationis, vel in matutino, id est in adolescentia, vel hoc dicit quia i mane magis tentat dyabolus. Sequitur. ut disperderem de ciuitate domini. Cassiodorus. Hugo cardin. id est de conscientia & anima mea, ciuitas enim domini est anima iusti seu conscientia eius vnde dyabolus disperditur, quando a sua intentione remouetur. Glo. (Ut disperderem dico omnes operantes iniquitatem). Id est omnes submissio-

viii
He. facien
do illoquē
medatū nō
placebit

9
Tertius pars
Alias manē

Psalmus. ci. forle b

mente nostra ideo repellere debemus, ut tandem cum igne iudicii examinati fuerimus, non inueniamur in nobis iniquitas, sed secundum misterium ceteri psalmi perfecti inueniamur in oculis diuine maiestatis. Augustinus. Glo. Vel in hoc psalmo loquitur Christus. Et ostendit quis finis sit malorum quasi dicat. In nocte huius seculi parco tollero corrigo, sed in matutino cum scilicet dies esse coeperit cum venerit dies iudicii, interficiebam, id est interficiam omnes peccatores terrae eos mittendo in ignem eternum. Ut disperdere de ciuitate domini. Hieronymus. ciuitas enim domini, est ecclesia sanctorum & congregatio iustorum. (Omnes operantes iniquitatem Augustinus. Glo. Quibus modo parcitur, quia tempus misericordiae est, sed tempore iudicii separabuntur. Hugo card. Cum dicturus est dominus angelis. Colligite primum zizania & alligate in fasciculos ad comburendum.

Meb. eloqui
um suum

Psalmus. ci.

Titulus
Oratio pauperis cum
anxiaretur & in conspectu domini effudit precem suam. ✠

Hieronymus. psalmus iste in principio vocem prophete continet ex persona peccatoris. deide laus in eo dominici nominis continetur. Augustinus.

Glo. Vel Christus pauper in nobis & nobiscum & propter nos hic orat in persona poenitentis suam deiectionem & deiectionis causam recognoscens, & a peccatis liberari atque in pristinum statum restituere petens. moner ergo suam auertere misericordiam & dei petere misericordiam. Grego. Et orat caput nostrum in psalmo hoc ut illuc reducamur per gratiam, vnde per primi parentis cecidimus cul pam. Et diuiditur in quatuor partes. Prima. est de precatione captatio benivolentiae in qua nec factum defenditur, nec facientis animus excusatur. Secunda est flebilis narratio ubi exponit quam patitur paupertatem, ibi. Quia defecerunt. Tertia. est impenitentiā veniam cōtutudo, ibi. Tu autem domine. Quarta. breuitatem suam diuine conferens eternitati illam transitoriam & istam mansuram asserit. ibi. Respondit ei. Cassiodorus. Glo. Et est iste quintus psalmus poenitentiae. & quartus qui oratio dicitur. Et quia in titulo tria memorauit, scilicet orationem, paupertatem. Anxietatem singulam suis lucis executurus ab oratione incipit, dicens.

Alia lile
exaudi domi
ne alia perue
nit
quid ora
tio.

Omine exaudi orationem meam, et clamor meus ad te veniat.

Lyra. (Domine inquit exaudi orationem meam) procedentem ex corde, quia oratio est ascensus mentis in deum seque-

cundum Damascenum. Hugo cardina. (Domine) dicit, quia nihil aliud peti debet nisi a deo exaudi orationem) non orationes, quia vnam petimus a domino hanc requiram (meam) non alienam, contra eos qui horas dicunt per procuratores, vel rogant pro se orari, & ipsi pro se orare non curant. Gregorius. Illi autem a domino exaudite merentur, qui diuini zelo amoris accessi omnia quae posunt bona operantur, nam qui peruersis actionibus assuetus operibus iniquitatis inuigilat, nequaquam dignus est exauditione cum orat (& clamor meus). Lyra. Procedens ex ore. Hugo cardinalis. Qui plus est quā oratio ad te veniat. Lyra. Id est acceptus sit coram te. Hugo cardinalis. Ut te ad miseriam excitet. Cassiodorus. Primo autem posuit orationem, nunc vero adiecit clamorem, ut studia supplicationis creuisse cognoscere, cuius orationem in clamorem maximum protulisse sentientes. Augustinus. Idem autem est quod dictum est. Domine exaudi orationem meam. Et quod ideo sequitur. Et clamor meus ad te veniat. In generatione tamen affectus potentis ostenditur. Hieronymus. Clamor autē dicitur cum de toto corde profertur Innocentius tertius. Vnde per clamorem non tam vocis intentio quā cordis deuotio debet intelligi. Cassiodorus. Et dum scilicet id ipsum quis cogitat quod orat ipsum mente respicit cui verbo supplicat, & omnes superfluas cogitationes excludit. Tunc enim accepta deo, est oratio canentium. si pura mens idem gerat quod cantici vox explicat. Innocentius tertius. Clamor igitur meus ad te veniat, non sicut clamor Sodomorum qui te prouocauit ad iram, sed sicut clamor Ninuitarum, qui te ad indulgentiam inclinavit.

Clamor

Deo oratio
accepta

Non auertas faciem tuam a me, inquam; die tribulor inclina ad me aurem tuam.

Hieronymus. Si quis in corde mundo orat, & non arguitur sua conscientia, potest dicere. Non auertas faciem tuam a me. Peccator autem hoc non audeat dicere, sed potius dicit. Auerte faciem tuam a peccatis meis. Glo. Ait ergo non auertas a me poenitentem, sed a peccatis meis faciem tuam. Respuit enim animos iniquorum, sed non poenitentia de uotorum. Innocentius tertius. Faciem ergo seueritatis & animaduersionis auerte, sed faciem benignitatis & propitiationis ostende, quia non naram odis sed culpam. Et quia frequenter tribulor & in corpore & in mente, tam a demone quā ab homine, a mundo etiam & a carne, idcirco. (In quacumque die tribulor inclina.) Sublimis ad humilem (aurem tuam) id est benignitatis (audiat me). Glo. Id est mihi humili. Gregorius. Augustinus. vel hoc dicit Christus ex persona membrorum. Tribulatur enim in corpore cum eius membra tribulantur, vnde & Paulo dixit. Sanle saule, quid me persequeris? Et Petro, vade Romam iterum crucifigi. Gregorius. Vel de illa tribulatione loquitur quam in electorum cordibus generat amaritudo poenitentiae continua. Quod autem ait, inclina ad me aurem tuam, tale est quasi diceret, eger sum, non possum me erigere ad te, quia non est hominis dirigere viam suam, sed tu more fidelis medici. (Inclina ad me aurem tuam) incli-

Alia aurem
tuā ad me
Que deus

Psalmus. ci.

na inquit autem, quia non erigo cervicem. Cassiodorus. Auris autem hic pro clemencia ponitur, quia preces supplicum benignus exaudit, qui licet omnes videat, omnesque audiat, solos tamen illos audire dicitur, quibus prestare dignatur. Sequitur.

In quacunq; die iuocauero te, velociter exaudi me.

Hieronymus. Pro presentibus pressuris orat ut ab his contemplatione divina eripiat. Cassiodorus. Et cum prius dixisset inclina ad me, autem tuam iam confidentius petit ut celerius mereatur audiri, nam qui velocitatem postulat, de impetratione securus est (Velociter inquit exaudi me). Augustinus. Gregorius. Quia non iam terrena peto, sed celestia concupisco. Exaudi ergo me orantem, ut impleas quod dixisti, adhuc loquente te dicam, ecce assum. Gregorius. Ideo autem dicit iuocauero quia multi sunt qui vocant deum sed non innocant, quia labiis tantummodo non cordis affectu orare procurant. Illi vero qui deum toto corde desiderat, confidenter clamat in quacunq; die iuocauero te, velociter exaudi me, in die autem iuocatur qui in mentis puritate deum exorat. Cordis enim simplicitas dies est, quam fraus non obnubilat. Deinde tanquam diceret opus est ut me velociter exaudias.

Quia defecerunt sicut fumus dies mei et ossa mea sicut cremum aruerunt.

Glosa. Hugo, cardinalis. Secunda pars, ubi est flebilis narratio in qua exponitur quae paupertas & quae tribulatio fit ei unde clamat, quasi dicat ideo clamo. (Quia defecerunt sicut fumus dies mei). Innocentius. Hoc est, vita mea velociter transit sicut fumus velociter evanescit. Gregorius, Cassiodorus. Fumus namque sicut est omnibus notum in altum quidem se in primis erigit, sed cito deficiens quasi non fuerit evanescit. Sic humana superbia cum rerum opulentia intumescens se in altum extulit, citius autem suae celsitudinis corrumpens ad imum ruit. Hieronymus. Vel defecerunt sicut fumus dies mei nam infansulus fui. Et dum nescio veni in iuvenilem & iterum in perfectam aetatem, & ecce iam nunc senui. Gregorius. Per dies autem suos, hic vult intelligi omne tempus quo mandata dei postposui & funestis periturarum rerum accensus desiderij sibi non deo militans carnaliter vixit. Sequitur. (Et ossa mea sicut cremum aruerunt). Cardinalis. Lyrus. cremum dicitur a cremo cremas, & est illud quod de carne pinguis in patellam remanet. Hieronymus. Augustinus. Gregorius. Per ossa ergo rationem & intelligentiam possum accipere, vel animi fortitudinem, seu fortiores qui sunt in ecclesia, per quos ecclesia regitur & sustentatur. Si ergo quod est in me forte hoc aruit & infirmum factum est, quomodo magis quae per naturam infirma est caro, Gregorius. Habet enim corpus Christi carnem suam, id est infirmos virtutum fortitudine carentes qui perfectorum in digent substantiatione. Sequitur.

Percussus sum ut foenum & aruit cor meum, quia oblitus sum comedere panem meum.

Glosa. (Percussus sum) inquit, id est mortalis factus sum in Adam. Innocentius. Dilcente, domino, quia cumq; hora comederis morte morietis, a quo in posteros est miseria propagata. Percussus sum inquam ut foenum, id est ad similitudinem foeni, quia reuera factus sum foenum, id est fragilis & mortalis. Idem. Gregorius. Unde scriptum est omnis caro foenum. Et omnis gloria eius quasi flos agri & iterum. Vere foenum est populus, Cassiodorus. Bene itaque genus humano foeno transitorio comparatur quia sicut foenum viriditatis habet laetitia temporalem & percussum, facile sentit iniuriam, sic & caro hominis in lege dei virescens est, ab eadem vero succisa arefcit. Gregorius. Vel ideo foeno comparatur, quia per naturam virescit in carne, periuventutem candescit in flore, per mortem vero arefcit in pulvere, unde subditur. (Et aruit cor meum.) Glosa. Sterilitate peccati innocens. Homo namque peccando spoliatus est gratuitis, & in naturalibus vulneratus. Gregorius. Et propter inobedientiam culpam mortalitatis percussus. Qui si in creatoris obedientia persistit, in aeternum vivere potuisset. Quare autem cor humanum ab illo aruit virore, in quo conditum fuit manifestat, dicens. (Quia oblitus sum comedere panem meum.) Glosa. Id est verbum dei custodire, Gregorius. Panis enim noster verbum dei est, de quo veritas ait. Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore dei, quem panem tunc profectio homo perdidit cum serpenti suggestioni contemnit. Augustinus, Glosa. Et tunc oblitus est comedere panem suum, quando oblitus preceptum tetigit veritatem & bibit serpentis venenum, Cassiodorus. Talis namque natura peccantium est, quia dum delictum appetitur, contemplatio domini non habetur. Glosa. Quapropter quia oblitus sum, nunc gemo, non per terrenis, sed pro eternis & pro alijs qui de terrenis gemunt. Et.

A voce gemitus mei, adhæsit os meum carni meae

(A voce inquit gemitus mei.) Innocentius. id est suggestione dyaboli, quae est gemitus meus id est causa qua gemo. (Adhæsit os meum carni meae) Id est ratio sensibilitatis, consensit quando vir acquiescit uxori. Gregorius. Per vocem enim gemitus, vocem serpentis accipere debemus, quia primis parentibus ut de interdicto gustarent persuasit, eosque deos futuros fraudis inaequitate promissit. Illa est enim vox gemitus per quam omnes peccavimus. Per quam mortales & passibiles facti sumus. Per quam a celestibus gaudis cecidimus, & in valle lachrymarum exulamus, in qua adhæsit os carni quando ratio subiecta fuit delectationi. Hugo cardinalis. Vele persona Christi. A voce gemitus mei, in cruce scilicet adhæsit os meum, id est Ioannes fortis discipulus carni meae, id est matri meae, cum illam eodem discipulo in cruce commendavit.

Similis factus sum pellicano solitudinis, factus sum sicut nicticorax in domicilio.

Penitentium genera.

Innocentius. In his duobus versibus tres aves psal mista distinguit, & tria loca pellicani scilicet, nicticoracem, & passerem, Solitudinem, domicilium & edificium suae tectum. Cassiodorus. In quop haec nomina volucrum ut arbitror, diversa nobis poenitentium genera declarantur. Pellicanus enim avis Aegyptia est ciconijs corporis graditate consimilis, quae naturali macie semper affecta est, quoniam sicut Physiologi volunt tenso intestino per viscera quicquid escarum accipit sine aliqua discutione transmittit. Hinc fit ut adipe proprio minime farciatur, quia parvissimo ciborum succo reficitur. Quae non gregatim ut ceterae aves volat sed delectatione se solitaria consolatur, in quo heremitae significatur, qui hominum confortio detestantur timore domini remota se afflictione districiat Cardinalis. Et sicut pellicanus pullos suos occidit & postea lugens tribus diebus sanguine suo eos vivificat, sic poenitentes modeste ipsos mortificant ut postea in futuro vivificentur. Gregorius. Hieronymus. Vel per hanc avem quae venenatis animalibus pascitur, ut serpentibus crocodilibus & la certis, peccatores intelliguntur, qui in deserto huius mundicorde habitant, innotis istius vitae capti illecebris veneno delectantur dyabolice persuasionis. Sequitur. (Factus sum sicut nicticorax in domicilio). Cassiodorus. In quo notatur aliud genus poenitentium. Nicticorax enim graeco vocabulo dicitur noctis corvus quem quidam bubonem quidam noctuam esse dixerunt, quae quærit escas in nocte. Innocentius tertius. Die quietis & nocte vigilat, in parietinis habitat, & tristitiam vocem emittit. Sic & poenitens iste nocturno tempore escas animae quærit bona opera faciendo, in quibus solum deum vult habere resem, cui caligo noctium non tollit aspectum, & qui se domicilio suoretinens publicavisione remotus est. Cardinalis. Poenitentes enim habitant in parietinis, id est in hoc mundo, qui recte ruina est, & in medio nationis prave & perverse quærit sibi cibum vitæ græne. Hieronymus. Gregorius. Vel nicticorax dicitur peccator, qui sicut corvus niger est, & nihil in se albi habet, qui in teubroso tripudiat opere, & in mentis sue exultat destructione. Augustinus. Glosa. Vel pellicanus Christus dicitur, qui sanguine suo vivificat pullos suos. Manet autem in solitudine, quia solus natus est de virgine. Dicitur etiam nicticorax in parietinis, dum in passionis a ruinis, id est a Iudeis occiditur tanquam a stantibus, in nocte ignorantie nescientes quid faciebant.

Vigilavi et factus sum sicut passer solitarius in tecto.

Cassiodorus. Venit ad tertium genus poenitentium Passer namque est avis parva sed nimia sagacitate sollicita, quæ nec facile laqueis irretitur, nec periculum ventris eorum ambitione decipitur. Gregorius. Cauta est & garrula, & in domibus nidificat per quam recte homo intelligitur qui in excel sis habitans & solitudinem incolens, pro peccatis suis clamare non cessat. Prudentis enim viri est & in alto nidum ponere, & pro peccatis plorare & solitudinem inhabitare quatinus in opere terrena non appetat, & in lamentis veniam acquirit, & in

Psalmus. ci. fol. 11r

habitatione immanium strepitus cogitationum effugiat. Augustinus. Glosa. vel ut de Christo intelligatur (Vigilavi inquit, qui prius dormieram in parietinis, sed inde exsurrexi. (Et vigilavi & factus sum sicut passer). volando & in coelum ascendendo. (Solitarius) siue singularis in tecto, id est in celo. Fuit ergo Christus pellicanus noscendo, Nicticorax moriendo, Passer resurgendo. ibi solitudine velut solus. Hic in parietinis, velut ab eis occisus qui stare non potuerunt in edificio. Hic vero iam vigilas & volans singularis in tecto ubi interpellat pro nobis. Sequitur.

Tota die exprobrabant mihi inimici mei, & qui laudabant me aduersum me iurabant.

Cardinalis. (Tota die inquit exprobrabant mihi inimici mei) Iudei scilicet (& qui laudabant me) palam sed fecte aduersum me iurabant id est contra-vant & conspirabant. Gregorius. Venerat enim filius hominis ut auferet gemitum dolentium, ut reconciliaret nos deo, sed iudei quos iniquitatis sig caligo cæcaverat pro bonis mala retribuentes illum quasi hostem oderant eiq; maledictionis conuicia exprobrantes inferebant cum dicerent, demonium habes, & huiusmodi. Et quasi aduersus eum iurabant dum ex consilio contra eum mendacia contigebat. Cassiodorus. Glosa. Vele persona iusti accipi potest quem dum aliter nequit dyabolus inimicus perdere, arte quadam decipere eos faciens irrideri. Sic enim est consuetudo peruersis bonos prius in vita seculari laudare post iureiurando detestari cum eos poenitentia, affligi conspiciunt, & quare hoc. Sequitur.

Quia cinerem tanquam panem manducabam & potum meum conspectu miscebam.

Cassiodorus. In hoc enim causam reddit cur ab inimicis vel a notis malediceretur. (Quia cinerem inquit tanquam panem manducabam). Augustinus. Glosa. Per cinerem namque & fletum poenitentes significatur. Nam cinis & cilicium, arma sunt poenitentium, Cassiodorus. Vel cineres isti reliquiae sunt carbonum, id est peccatorum quos poenitens consumere festinabat. Et ideo dicit manducabam ne scilicet aliquid esset residui quod cum promereri non sineret regna coelorum. Gregorius. vel cineres Christi manducabat, quando in corpus suum peccatores traiebat qui cineres erant, quia principem tenebrarum magis quam auctorem luminis sequebantur, in quorum cordibus divini amoris ignis erat extinctus. Cardinalis. vel cineres erant, quia poenitendo se cinerem & terram confitebantur, quos Christus tanquam delectabilem cibum comedeat. Innocentius. Vel cinerem tanquam panem manducabam quia opprobrio sicut laude reficiebar. Hoc enim maxime prodest ad meritum poenitenti. (ut poculum meum cum fletu miscebam). Idem, Cassiodorus. Glosa. Id est temporalem iocunditatem, vel desiderium patrie pro dilatione lachrymis miscui. Hieronymus. vel ad literam in cinere intelligebam panem meum, & sic comedebar. Si ergo propheta hoc dicit, Nos quid facimus. Et poculum meum cum fletu miscebam, quia nihil mihi erat suave, neque

9
Hb. exultantes per me iurabant.

Aliam ducunt alia potum alia temperantia.

cineres quid significat.

xi
Dei vnde
fit

Ira.
Indignatio.

82

Psalmus. ci.

panis, neque poculum, sed tantum panem coelestem, id est christum desiderabam. Innocentius. Sed quasi quæreretur ab eo, vnde est tibi tantus fletus. Respondet.

A facie ire indignationis tue, quia eleuans alluisti me.

(A facie inquit ire indignationis tue). Idem. Hoc est in manifesta vindicta quam indignatus exercui illi in Adam ab initio, decuius propagine nati quasi natura sumus filij ire. Glosa. Nam hec ira procedit de propagine iniquitatis de massa peccati. Cassiodorus. Grandis ergo illa poenitentia ex ira & indignatione domini nascebatur, que qui dem ira & indignatio faciem non habent corporalem, sed timentibus sub imaginatione, semper appareret, ira autem ad vltionem pertinet, indignatio vero, ad motum animi mediocrem. Hieronymus. Hec itaque omnia faciebam considerans aduentum tuum & futurum iudicium. Gregorius. Quod autem iram indignationis agnoscat manifeste ostendit cum subiungit. (Quia eleuans). Innocentius. Gl. & honore creando me ad imaginem & similitudinem tuam. Et praeficiendo me volatilibus coeli piscibus maris, & bestiis terre, alluisti me cum in illo primo parente me proieceris de paradiso, & in miseriam huius exilij deieceris quam non sufficio deplorare. Gregorius. Creatis enim ceteris animalibus, homo praecunctis eleuatus fuit & libertate arbitrij & lumine rationis. Cui etiam datum est ut mortem nequaquam incurreret, si diuinis preceptis obediens nunquam peccaret. Sed conditoris mandata transgrediens, tanto grauius corruit, quanto antequam caderet altius fletit. Cadens ergo alluisti quia peccare non metuens, & pro salute infirmitates pertulit, & pro vita mortem suscepit. Cassiodorus. Eleuat enim interdum deus suis beneficijs peccatores illis opes & honores tribuendo, quibus dum ex hoc extolluntur omnia eripit, non ut pereant sed ut humiliantur, & cognoscant vnde illa habuerant vnde in alio psalmo dicitur. Bonum mihi, quia humiliasti me ut discam iustificaciones tuas. Innocentius. Quia ergo declinaui a vero die. Merito.

Dies mei sicut vmbra declinauerunt et ego sicut foenum arui.

Augustinus. Poterant enim esse dies mei non declinantes si a vero die non declinasset, sed quia declinaui & accepi dies declinantes. (Dies mei sicut vmbra declinauerunt). Cassiodorus. Nam tanto quis minuitur quanto alacris plenitudine segregatur. Gregorius. Sicut sol dum inclinat maiores vmbas fecit, & calor sui magnitudinem paulatim subtrahit. Vnde cum primus homo se a facie conditoris abscondit inter opaca nemorum latere voluit, & dum vmbam corporis quesiuit, vmbam mentis inuenit. Innocentius. (Dies itaque mei sicut vmbra declinauerunt). Quia sicut vmbra cum declinat & transit, nullum sui vestigium derelinquit, ita dies mei declinauerunt & transferunt inutiles & inanes nullum fructum boni operis relinquentes & ego amisso virore gratie (sicut foenum arui) Hieronymus. Quomiam sicut foenum, sic pettran sit homo & ficcatur. Innocentius. Succus falce peccati. Gregorius. Et quia a vera radice praecisus

est in stulta sua sapientia aruit. Glosa. Priuatus ro re gratiae.

Tu autem domine in eternum permanes, et memoriale tuum in generatione et generationem.

Cardi. Tertia pars, in qua ostenditur certitudo impetrandi veniam. Innocentius. Postquam ergo poenitens suas enarrauit miseras, conuertit se ad dei gloriam enarranda, vtfacilius apud eum gratiam & indulgentiam consequatur, in his sex versibus commendans illum a natura que est eterna Quia tu domine in eternum permanes, & a familia que est perpetua, quia memoriale tuum in generatione & generationem. A misericordia que est larga quia tu exurgens misereberis Syon, & a sapientia que est prouida. Quia venit tempus miserendi ei. A familia que est placida. Quia placuerunt seruis tuis lapides eius, & eadem pariter que est pia. Quia terre eius miserebuntur, a reuerentia que est multa. Quia timebunt gentes nomen tuum domine & gloria que est magna. Quia timebunt omnes reges terre gloriam tuam. A potentia que est inelucta. Quoniam edificabit dominus Syon, Et ab hac notificetia que est summa. Quia videbitur in gloria sua. Cassiodorus. Post satisfactionem igitur peccatorum & generalibus malis iam comperent de fletis, poenitens ille iam quasi caput eleuans & aliquid liberrate respirans quantum se condemnans humiliauerat, tantum nunc in laudibus domini confidenter exultat dicens. (Tu autem in eternum permanes). Innocentius tertius. Quia principio caris & fine, cum tu ipse sis alpha & omega principium & finis. Gregorius. in quo nihil est transitorium nihil mutabile, nihil quod alienum sit a sempiterna diuinitate in qua vnica spes salutis nostre, ut in te viuens mortem effugiam a quo discedens perdidit vitam. Cardinalis. Sed quia posset poenitentem tertere ne forte in eternum transferretur ei qui in eternum permanet nisi speraret de ipsius misericordia ideo subdit de ea. (Et memoriale tuum in generatione & generatione. Gregorius. Quid enim magis memoriale ideo quam misericordia deest scriptum est. Misericordias eius super omnia opera eius, & misericordia domini ab eternum & usque in eternum super timentes eum. Licet enim deus hominem mirabiliter condiderit, mirabilius tamen perdidit per filij sui mortem redemit, hec itaque in eternum permanet, quia cunctis viuentibus usque in finem seculi patet. Cassiodorus. Vel memoriale dictum est salutare promissum de domini incarnatione venturum quod per infinita perleuerat seculum aliqua potest obliuione mutari. Sequitur.

Tu exurgens misereberis Syon, quia tempus miserendi eius quia venit tempus.

Cassiodorus. Tu exurgens inquit misereberis Syon Exurgens dicit quasi dormiens, quia diutius subuenire distulerat. Lyra. Videtur enim hominibus iacere quando non prebet auxilium, & per oppositum surgere quando prebet. Cassiodorus. Syon autem mons est Hierosolymis constitutus per quem significatur ecclesia, cuius iustus est dominus quando eam

xiii
Terriapare

xiii
heb. ficitas
Dei iacere

Psalmus. ci

foclxxi

de gentibus collegit & sua doctrina fundauit. Car. Vel Syon significat bonos qui coelestia speculantur. (Quia tempus miserendi eius, quia venit tempus). Gregorius. Glosa. Tempus scilicet gratiae de quo dominus per prophetam dicit, Tempore accipietis exaudiri te & in die salutis adiunget te quod exponens apostolus ait. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis, & iterum. Vbi venit inquit plenitudo temporis misit deus filium suum in terris natum ex muliere factum sub lege ut eos qui sub lege erant redimeret. Hieronymus. Confi dat ergo qui agit poenitentiam, quoniam venit tempus miserendi & saluandi. Glosa. Innocentius. & vere misereberis Syon.

xv
Aliter legit

Quoniam placuerunt seruis tuis lapides eius, et terrae eius miserebuntur

Alium sensum affert litera. B. Hieronimus. iuxta hebraeam: Quoniam placitos fecerunt serui tui lapides eius, & puluerem eius miserabilis. Cassiodorus. Seruos domini dicit apostolos & prophetas, qui deuotis mentibus ei implere seruitium. Isti serui dei lapides, id est christiani qui diuina firmitate viuerunt beneplacitos habuerunt quando in eis praedicationem suam proficuum esse cernebat, isti etiam terrae miseri sunt, id est peccatoribus qui erant in Syon de gentibus congregandi. Terre vtriusque similes quoniam carnali a sapiebant. Gregorius. Quibus miseri sunt, quia poenitentiam agentes a peccatis absoluerunt. Car. Vel per lapides qui duri sunt intelligi possunt tribulationes, quae licet dure & asperae sint, tamen placet seruis domini. Vnde de beato Stephano canit ecclesia. Lapidem torrens illi dulces fuerunt Innocentius. Non solum autem Syon, id est Iudaei misericordiam consequuntur. Sed.

xvi
heb. nome
dom

Et timebunt gentes nomen tuum & domine, et omnes reges terre gloriam tuam.

Gregorius. Non enim solum misereberis Iudeis vocando, sed etiam gentium eas ad fide conuertendo quae agnita veritate timebunt, non timore seruitutis, sed casto & filiali. Innocentius. Qui est timor deuotionis & reuerentiae. Timebunt inquam nomen tuum domine, illud scilicet, de quo scriptum est, vocabis nomen eius Iesum, quod interpretatur saluator. Cassiodorus. Prius enim non timebatur verus dominus quando mundus ydolis seruiebat Postquam vero aduentus christi salutaris infulsit gentes conuersae sunt per timorem. Innocentius. Non solum minores ut gentes, sed & maiores ut reges secundum quod alibi dicitur. Adorabunt eum omnes reges terre, omnes gentes seruiet ei, Cassiodorus. Reges autem terrarum sunt, qui corpora sua regunt diuinitas ea regulis infrenantes. Hieronymus. Reges itaque qui prius ydola metuebant & demoniorum nomina intocabant, nunc nomen tuum venerantur & timebunt. Car. Vel timebunt gloriam, quae scilicet apparebit in iudicio. Et hoc ideo.

Quia edificauit dominus Syon, et videbitur in gloria sua.

71
Alia lite
maiestate.

Cassiodorus. Omnes inquam gentes ideo timebunt dominum, & reges eius gloriam formidabunt, quia

aedificauit dominus Syon, hoc est ecclesiam de viuis lapidibus fabricatam, in qua domini cultura usque ad finem mundi sine intermissione proficiet. Hieronymus. Quam aedificauit super fundamentum apostolorum & prophetarum. Lyra. Ideo autem Syon ecclesia dicitur, quia ibi incepit per Christi oblationem, praedicationem miraculorum operationem & spiritus sancti missionem. Cassiodorus. Iste itaque dominus qui aedificauit Syon videbitur in gloria sua, quando in die iudicii haec os sequestrabit ab agnis in gehennam impios mittens, iustus vero donans beatitudinem sempiternam. Gregorius. Vel Christus nunc videtur in ecclesia, qui in infirmata te visus est in Synagoga. Hieronymus. Vel videbitur in gloria sua, cum omne corpus eius glorificauerit ad similitudinem imaginis glorie suae, sequitur.

xviii
heb. mora
tionis vacu

Respexit in orationem humilium, et non spreuit precem eorum.

(Respexit inquit in orationem humilium). Lyra. Gl. Ad impleto petitione eorum qui spiritu pleni orabant ut veniret, Grego. In humilium enim de oratione tunc respicit, quando ad humanam naturam reformationem filium in mundum misit, hoc enim iustorum requiebat oratio, hoc prophetarum expectabat desiderium ut ille in mundum veniret, qui & diabolica seruitute hominem redimeret, & vitae aditum quem culpa obstruxerat gratuito pietatis suae munere referret. Cassiodorus. Dicit autem quod respexit in orationem humilium, humiliora quia omnia ille incorporalia intuetur, cuius oculis nil probatur occultum. Hoc enim est ipsius respicere, quod non spernere. vnde subditur. Et non spreuit precem eorum. Grego. Quia eis quod deprecabantur in dultit, si enim precem eorum spreuisset, nequaquam ad eos liberandos filium misisset. Hieronymus. Non ergo spreuit, sed qui olim desiderabatur aduentu suo mundum visitauit. Car. Et quia magna sunt & nobis necessaria, ne obliuioni tradantur addit.

xix
heb. nouissi
ma

Scribantur haec in generatione altera, et populus qui creabitur laudabit dominum.

Grego. Scribantur haec inquit in generatione altera, quia scilicet quod Iudeis fuit promissum, hoc in gentibus videtur impletum. Glosa. Scribantur itaque id est firmiter teneantur vel habeantur, haec quod reparatio per Christum, & destructio per Adam facta est Card. Quod dominus respexit per incarnationem, quod edificauit Syon per praedicationem & passionem, & quod videbitur in gloria sua. Scribantur dico (In generatione altera). Glosa. Id est ad opus generationis nouae. Card. Quae successura est post istam, Cassiodorus. Altera enim generatio, populus est vtriusque christianus, qui ab illo priore secundus est. Na vide quod sequitur (Et populus qui creabitur laudabit dominum). Hieronymus. Populus scilicet christianus qui prius peccatis mortuus in eo est recreatus, Cassiodorus. Per gratiam baptismatis, Iste namque populus sine dubio laudabit dominum nouo cantico. Innocentius. corde scilicet ore & opere diligendo, confitendo, & obsequendo, ut ad perfectam laudem conueniant vita, lingua, & conscientia. Gregorius. Illi autem suis operibus deum laudant, qui bonum quod faciunt non sibi sed gratiae dei attribunt, car. Sed quare laudabit, Ecce.

F iiij

Psalmus. ci.

Quia prospexit de excelso sancto suo dominus de coelo in terrā aspexit.

Cassiodorus. Hoc est quod dicebat superius scribē dum. (Quia scilicet prospexit de excelso scō suo, id est in coelo, Card. Vel sinu patris. Cassiodorus. Vnde prospexit dum fragilitatem nostrę humani tatis assumpsit. Gregorius. Prospicere enim dicimur cum a longe intuemur. Quia ergo per verbi dei incarnationem, non solum Iudę quę iuxta esse videbatur, sed etiam gentilitas liberanda erat per misericordiam, recte nunc dicitur, quia prospexit de excelso sancto suo, iuxta quod scriptum est. Pacem his qui lōge, & pacem his qui prope. car. Quod autem dixerat euidentius explanat dicens. Dominus de coelo in terram aspexit. Istud enim Christo est precedentis, siue ad literam, siue mora liter exponatur, sed ad quid prospexit? Sequitur. **V**t audiret gemitus cōpeditorum, & vt solueret filios interemptorum. *

Gregorius. Cassiodorus. Augustinus. Glosa. vt auderet inquit gemitus compeditorum, id est sanctorum qui ligati vinculis disciplinę dei, & legalibus vinculis affricti non sunt vsi noua libertate, nec a conditoris desiderio recesserunt. Quos gementes & ad se clamantes dominus audire dignatus ē, vt multum proprijs peccatis irretitum beneficio suę miserationis absolueret. Et vt solueret filios interemptorum. Augustinus. Glosa. Nōs scilicet qui sumus filij illorum interemptorū. Cassiodorus. Qui dyabolica fraude perempti sunt, nos vero a patris errorib⁹ sumus diuina fortitudine liberati. In nocētijs. Ad hoc enim specialiter Christus venit in mundum venotuos liberaret ab inferis, & viuos solueret a peccatis. Gregorius. Vel filij interemptorum sunt imitatores martyrum: qui pro testamento dei sua corpora tradiderūt. Vel qui membra sua super terram mortificantes carnem suam cum vitis & concupiscentiis crucifixerūt. Glosa. Sed ad quid audiret & solueret. Ecce.

Vt annucent in Syon nomen domini, et laudem eius in Hierusalē

(Vt annucent inquit in Syon). Glosa. Id est in ecclesia, nomē domini id est laudem de dei assentia. Cassiodorus. Tunc enim annuntiatum est in Syon id est in ecclesia nomen domini nostri Iesu Christi. Dum ibi primum varijs linguis magnalia dei locuti probātur apostoli. Gregorius. Quid autem est nomen domini annunciatum nisi dei misericordiam in ecclesia predicare. Venit enim Christus in primo aduentu vt peccata dimitteret nō vt peccatores damnaret, sequitur. (Et subaudi annucent laudem eius in hierusalem) Cassiodorus. Glosa. Car. Id est per vniuersalem ecclesiam. Lyra. Que per Syon & Hierusalem designatur, quia in ea fideles annucent nomen domini, eius fidem libere cōfitemdo & predicādo & laudes ei debitas exhibēdo. Gregorius. Et notandum quod prius dixit nomen domini annunciatum, postea laudandum agnitionem enim nominis laus sequitur cōfessionis. Quomodo enim credent ei quem non audies

runt. Quę autem maior laus dei, quā qm̄ dūsin, maximadel vnitatem fidei collectus. Non solum opera eius an laus nunciat, sed etiam vita eum & operibus laudat Vnde & subditur.

In conueniēdo populos in vnum, & reges vt seruiant domino.

Cassio. In hoc enim causas adhuc enumerat cur gemitus vinculatorū auditus est scilicet vt cōueniens populus in vnum laudes domini personaret. Innocentius. In conueniēdo inquit populos Iudaicum scilicet & gentilem, in vnum cultum & vnam fidem vt sit vnum ouile & vnus pastor. Cassiodorus. Dicēdo enim in vnum virtutem catholicę vnitatis ostendit, nē illi vere dicendi sunt in vnum conuenire, qui in separabili trinitati, id est vni deo credere deuota mente festināt. Gregorius. Et nemo est qui vere possit inuenire salutis remedium nisi ad vnitatem fidei veniat, & per sanctificationem vitę christi induens vnum cum eo fiat De qua vnitatem dicit apostolus. vnus deus vnafides, vnum baptisma, extra quam nemo laudat nē Reges. mo annunciat, sequitur. Et inconueniēdo scilicet reges vt seruiant domino. Gregorius. Vbi per reges intelliguntur hi qui animorum suorum motus secundum domini voluntatem dirigunt. Vel huiusmodi populi pręsunt cum & hi orthodoxę fidei iugo mentis colla supponant.

Respondit ei in via virtutis sue, pauci

Aliā lectionē offert. B. Hier. nepe istā. Affixit in via fortitudinē meā, abbreviauit dies meos. Glosa. Car. Quarta pars, vbi post certitudinē vniuersitatis suę diuine conferens eternitati illa transitū & istam mansurā asserit, quasi dicat. Dominus edificauit Syon vt populi, & reges annunciet laudem eius in Hierusalē, id est in ecclesia. Et ipsa Hierusalē seu multitudo laudantium eum in Hierusalē, id est in ecclesia, Respondit ei pro omnib⁹ quę ei tribuit, gratias agēdo. beneoperādo benedicēdo. Ecce quis & cui respōdit. Sed vbi respōdit? In via virtutis sue, id est in fide Christi quiescit. Vir, veritas, & vita. Gregorius. Non enim respōdet domino qui peruerse viuunt, sed qui deo gratias agētes fructū cētesimū vel sexagesimū, vel centesimū in cordis innocētia ferūt. In via autē virtutis respōdet ecclesia, cū per resurrectionē Christi in nouitate vitę studet eidē cōiunificari. Nā via virtutis est gloria resurrectionis, quia nulla ad credendū potior via extitit quā qm̄ mort⁹ & sepult⁹ & triadie resurrexit. Sequitur. (Paucitatem dierum meorum nuncia mihi. (Car. Glo. Aug. Quidā autē heretici donatistę scilicet dicebāt ecclesiā esse desitūā. ppter ea orat ad deū ecclesiā vt eam super hoc certificet dicēs. Paucitatem dierum meorum nuncia mihi, super quo Christus eam certificatione euangelio dicēs. Ecce ego vobiscū sum vsq; ad consummationem seculi. Grego. Vel quasi diceret. Quia ex meis vitijs hoc cōsequi nō valeo, vt quā paucis diebus mei intelligā. facit per gratiā tuę inspirationis & virtutum defectum. Et huius vite breuitatem agnoscam quatenus velocem vitę huius cōsideras trāsitu nullum in corde sentiam de amore illius affectum. Innocētijs. Iudica ergo mihi vt vtrum ego paucis diebus debeam in hoc peregrinatio

Psalmus. ci.

foclerri

nis exilio permanere quoniam ad regnum desidero peruenire. Vnde iugiter oro vt adueniat regnum tuum. Cupiens dissolui & esse cum christo Et quia paucitatem dierum desidero citius ad aēnos eternitatis perueniant, ideo.

Ne reuoces me in dimidiodierum meo rum, in generatione & generationem anni tui.

Innocentius. (Ne reuoces me inquit. i. non sinas me reuocari. In dimidio dierum meorum (id est in illam etatem quam in carnalibus desiderijs consueuerunt adolecentes & iuvenes exercere. Cassiodorus. Vnde per (Dimidium dierum) significat iuuetutē in qua lubrica plerūq; voluptas appetitur & aratis feruore crimina plus amantur. Gregorius. Vel per dimidium dierum imperfectionē vię accipimus in qua se fidelis quisq; non reuocari de mūdī hui⁹ exorat exilio ne si in die exit⁹ sui transitorie adhuc vitę amore occupatus fuerit ad illam eternitatis vitam transire minus possit. Cassiodorus. Merito ergo ne reuocetur in medio dierum suorum postulat, qui peruenire ad eternitatem domini magna cupiditate festinat, quia in generationem & generationem anni tui vbi facti perpetua cum domino iocunditate gaudebunt. Inno. Et vere domine anni tui sunt in seculum seculi cum his eternus omnem creaturā precedens qm̄.

In initio tu domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli.

(Initio inquit tu domine terram fundasti. (Card. Lyra. i. initio temporis, & ita fuisse ante hoc initium & sic ab eterno. Cassiodorus. Hoc enim dicens ostendit quia creator ante omnes creaturas suas sine aliquo initio cognoscit extitisse. Lyra. Ideo autem dicit fundasti quia terra est cœtrum mundi. Grego. Vel iurium istud dei fili⁹ est qui est initium omnis creature in quo fundata est terra, quia i ipso in soliditate fidei fundata est ecclesia. (Et opera manuum tuarum sunt cœli. Glo. Car. Ad literam sideretū & æreum. Vnde alibi dicitur. Verbo domini cœli firmati sunt. Lyra. Par ista autē duo nomina cœli & terre intelliguntur omnes alię creature. Car. Vel in initio terram fundasti, id est virginem gloriosam que ab initio & ante secula creata est. Et opera manuum tuarum sunt cœli, id est apostoli qui enarrant gloriam dei. Grego. Et ceteri sancti predicatorum qui terrā suis predicationibus inebriant. Idem. Cassiodorus. Per manus autē hic virtutum operationes intelliguntur per quas sicut per manus omne opus agitur.

Peribunt tu autem permales, & omnes sicut vestimentum veterascunt.

Glosa. Augustinus. Ipsi peribunt cœli, scilicet ad literam. Hieronymus. iuxta illud cœlum & terra transibunt. Innocentius. Card. Quātum ad qualitatem & formam. Lyra. Et quātum ad aliquam dispositionem, quia corpora cœlestia cessabunt a motu suo locali, & elementalibus a motu actione & alteratione substantijs eorum remanentibus. Augustinus. Glosa. Vel mystice cœli sunt iusti qui secundum vestimentum, id est corpus peribunt sed

mutabuntur in melius grego. Non enim sic peribunt vt non resurgant sed vt eas quas in hac vita patiuntur necessitates euadāt. (Tu autem permales. grego. Ac si diceret. Peribit in eis quicquid ex humana habetur corruptione, sed permanebit quod ex tua acceperunt virtute. Augustinus. Glosa. Vel ideo dicit, i eternū permales quia sicut eternitatem eius ostendit omnia creando sic manēdo post mutata. Sequitur. (Et omnes sicut vestimenta veterascunt. (Lyra. A statū in quo sunt. glosa. secundum corpus quod more vestis consumitur. Gregorius. Cassiodorus. Augustinus. Hoc enim ad carnis fragilitatem videtur aptandum, nam vestimenta sanctorum sunt corpora eorum que more vestis consumuntur. Vel domini in euāgelio Nonne anima plus est quā esca & corp⁹ plūsquā vestimentum, & in apocalipsi isti sunt qui non inquinauerunt vestimenta sua. Et quia immortalitatem corporis immutatio sequitur resurrectionis cōsequenter adiunxit dicens.

Et sicut opertorium mutabis eos, et anni tui non deficient.

(Et sicut opertorium mutabis eos. Glosa. Card. Cœlos scilicet qui omnia operiunt. Cassiodorus. per opertorium enim cœlos debemus aduertere qui opertorium ad vicem velaminis terras operiunt. qui similiter vt alia commutantur postea sub eternitate manent. grego. Vel opertorium dei dicuntur sancti. Nam sicut vestimentis suis homo circūdatur, ita sanctis suis deus vestitur vestimenta ergo dei mutantur, quia facti post mortem corporis in felicitatem transeunt vitę cœlestis. glosa. De ideo ad dit & mutabunt, quia iam non subiacebunt corruptioni sicut ante, sequitur. (Tu autem idem ipse es. glosa. immutabilis. f. omnipotēs qui dixisti, ego sum qui sum. Et licet omnia sint ex te & per te & in te, non sūt tamen quod ipse es. grego. Homo enim & si ipse sit non tamē idē est quia homo ex suę mortalitatis corruptione accipit vt in eodem statu diu permanere nō possit, de autem etern⁹ est & incommutabilis, vnde sequitur. (Et anni tui non deficient) Augustinus. Glosa. Qui erunt in generatione generationū. Sed an ibi esse poterimus vtq; audī enim quod sequitur.

Filij seruorum tuorum habitabunt et semen eorum in seculum & dirigitur.

Grego. Cassiodorus. Filij inquit seruorum tuorum id est discipuli apostolorum & pphę tarū, & imitatores eorum. car. Qui p euangelium genuerūt filios christi (Habitabunt). Grego. cassiodorus in eternitate dei cū eo. in cœlesti regnō perenniter manent. Omnes enim fideles apostolorum dicuntur filij, quia ab eis fuerunt in fide generati. (Et semen eorum in seculum dirigitur). Inno. Hoc est in eternitatis gloria perducetur. Greg. Cassiodorus. Per semen autem significat opera fidelij que nunc in seculo seminantur. vt in illa eternitate eorum fructus laudibilis appareat quę tūc pfecto dirigitur in seculū cum omnia spectāt ad deū. Semē quippe suum nequaquā dirigit qui ex operibus suis aliquid transitorium querit.

Psalmus. cii.

Psalmus. cii.

Titulus. Lyra. Psalmus iste est quedam laus diuina ab ipso dauid composita: Psalmus ipsi Dauid

Hieronymus. Iste psalmus maxime circa pietatem atque misericordiam dei commoratur. Augustinus. Glosa. in quo post preces pauperis, preconiā ponit gaudeat. Omnes enim qui in christo sunt quasi unus homo sunt. qui hic excitat & hortatur animā suā ut benedicat dominum. Volens igitur diffinire cur sit benedictus causam laudis supponit ne ad hoc pignus quis inueniatur. Cassiodorus. Et est totus hic psalmus domini laude repletus. Totus lucidus tituli sui claritate confusus ut sine difficultate continentiam eius intelligere debeamus. Et diuidit in tres partes. In prima hortatur benedicere deū per beneficia sibi collata a deo, in secunda, Per ea quæ antiquis contulit & posteris est collaturus. Ibi faciens misericordias. In tertia per coelestes & omnes alias creaturas. Ibi Benedicite domino. Et est psalmus iste totus moralis intentione monēs nos ad laudem dei.

Psalmi
Diuisio

Alia lita.
interiora
meanomini
f. to eius.

Benedic animi mea domino, et omnia quæ intra me sunt & nomini sancto eius.

Cassiodorus. Animā enim suā vir sanctus alloquitur, ut cū fuerit diuersis cladibus liberata beneficiorū oīum recorderet, auctorē, nec sibi aut alteri cuiquā putet esse tribuendū quā a solo domino constet esse concessum. Ait ergo. Benedic anima mea dño. Lyra. Et accipitur benedictio pro benedictione confessionis scilicet laudis diuinæ quæ anima mea. i. potestate exteriores animæ ut sunt visus auditus & huiusmodi. Et omnia quæ intra me sunt id est potentie interiores quæ sunt intellectus voluntas fantasia, sensus communis & appetitus sensitivus. Hæc inquit benedicat. (Nomini sancto ei) Hieronymus. Christo scilicet qui nomē patris est qui & in euāgelio dicit. Pater reuelauit nomē tuū hominibus. Glosa. Card. Omnis ergo cogitatio omnes vires benedicant domino. Quod iterans repetit dicens.

Benedic anima mea domino, et noli obliuisci omnes tribulationes eius.

Augustinus. Glosa. Repetitio enim ista ad exortationē valet. Benedic inquit anima mea dño, & ut benedicas semper. (Noli obliuisci omnes tribulationes eius.) Cassiodorus. Ille enim laudare nunquā desinit, qui collata beneficia non potest obliuisci Augustinus. Glosa. Et nota quod retributiones dicit non tributiones. Tribuit enim homo mala pro bonis, & retribuit ei deus bona pro malis. Tribuit cū me fecit retribuit cū iustificat. Hieronymus. Vel multas retributiones prestitit nobis dominus quia cœlum quia terram, quia elementa oīa pro nobis fecit

Cassiodorus. Fecit etiā ut qui eram poena digni, digni essem honore quod obliuisci nulli fas est. Car. Cogita ergo quāta mala feceris, & ide videbis beneficia dei, qui reddit tibi bona pro malis. qui te nō dānauit, qui te ad poenitentiam expectauit. Cassiodorus. Quæ autem sunt istæ retributiones consequenter enarrat quas si homo cogitat beneficia ipsius tota mentem collaudat. vnde sequitur.

Qui propiciatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas.

Cassiodorus. In his enim tribus versibus exponuntur sub quinquaria diuisione retributiones futuri seculi, quas sanctis suis dominus pia miseratione largitur. Dicit ergo. (Qui propiciatur omnibus iniquitatibus meis) quādo remisit delictis in pace dignatur suscipere peccatores. Hieronymus. Et iniquitates eorum quasi nubes delet. Augustinus. Quod agit in baptismi sacramento. (Qui sanat omnes infirmitates tuas.) Hieronymus. i. peccata quibus infirmaris, quod enim peccata habet anima, & tot infirmitates. Cassiodorus. Quas sanat dominus dū securitas & immortalitas in resurrectione conceditur fidelibus. Augustinus. Glosa. Vel sanat eas nunc fouendo blandis nunc secundo asperis. Omnipotenti ei medico nullus est sanabilis languor occurrit maxime autem in fine sanabit languores quādo hoc corruptum induet incorruptionem. vnde subdit.

Qui redimit de interitu & vitam tuā qui coronat te in misericordia & miserationibus.

(Qui redemit inquit) Glosa. car. Precio sanguinis sui (De interitu vitā tuam). Hieronymus. Precio enim redempti estis, nolite ergo fieri serui hominum. Quod autem est maius precium quā creatorē pro creatura sanguinem proprium fundere. Cassiodorus. vel tunc redimet de interitu vitam nostram quādo nos ab eterna morte submouerit ut nō audiamus illud. Ite in ignē eternū, qui paratus ē dyabolo & angelis eius. Augustinus. glosa. Quod fit in vltima resurrectione. (Qui coronat te in misericordia & miserationibus.) glosa. Hoc fiat in iudicio ubi cum rex sederit in throno suo redditurus ē vnicuique iuxta opera sua. Cassiodorus. Tūc enim coronabit quando beatis præmia digna restituet. glosa. sed quia nullus potest gloriari mundū se habere cor ideo necessarium fuit commemorare misericordiā & miserationes ne videretur sic reddit debita ut non esset locus misericordie. car. Misericordia autē dicitur in habitu, misratio in effectu, & quia non solum coronabitur anima ad decorem, sed replebitur ad faciem, ideo subditur.

Qui replet in bonis desiderium tuum, & renouabitur ut aquilę iuuentus tua.

Hieronymus. Qui replet in bonis desiderium tuum colungens te sanctis in coelesti Hierusalem Cassiodorus. Quod tūc fiet cum sanctis in iudicio dicitur. (Venite benedicti patris.) Glosa. Post coronā enim nō restat lucta in qua inneris, sed facies habet his quæ hic desiderabas ad quæ suspirabas quod

dei beneficia.

varie a se im
firmitates.

Alia lita.
de corruptis

ornamentum
tuum.

Psalmus. cii.

Psalmus. cii.

tunc fiet quando (Renouabitur ut aquilę iuuentus tua. Cassiodorus. Augustinus. Glosa. Ideo aquilę exēplum itro ducitur, quia huic aut iam ætate prone de tantum supernum labium cornea inflectione nascutum fertur crescere ut escas non valeat solita libertate decerpere, quę itelligēs, vnde sibi periculum vitę possit accidere os suum in saxum dicitur exdolare vsquo omnia sibi et impedimenta submoueat, quo facto in antiquam valitudinē corporis sui escarum solita perceptione reuocafic & anima in pristinam sanitatem reuertitur si peccata sua in petra quæ est christus dominus ex polite nō designat. Tūc enim reuertitur ad cibos salutes quando delicta quę sunt impedimenta eterne vitę domino prestante respuerit.

Faciens & misericordias dominus et iudicium omnibus iniuriam patientibus.

vi.
Heb. facies
iusticias do
minus et iu
dicia omni
bus qui ca
lūnia iustis
nent. secūda
pars.

Glosa. cap. Secunda pars in qua monet benedicere per ea quę antiquis facta sunt & posteris fient (Faciens inquit, misericordias dominus). Cassiodorus. Glosa. Illis scilicet qui miseri fuerint ut in euāgelio ait. Beati misericordes quoniam ipsi misericordiam consequentur. Et iudicium omnibus iniuriam patientibus. Hieronymus. Ut oppressis impijs erigat pauperes suos. Cassiodorus. Iudicium enim promittitur illis qui poterit munere decoratur qui bus & dicitur illis mihi vindictam & ego retribuam. Cariste inquam dominus faciens hoc.

7
Alia lita:
cogitationes

Notas fecit vias suas Moysi, filiis Israel voluntates suas.

(Notas fecit inquit vias suas moysi.) Lyra. i. precepta legis quę erāt viæ veniendi ad salutē. Cassiodorus. Tūc enim notas fecit sibi vias suas quādo ei iusticiā suę pietatis aperuit ut lagem cōscriberet, mores doceret, & i viā domini perfectę fidei gradibus ambularet. Hieronymus. (Vel notas fecit vias suas Moysi.) i. ei qui legem spiritualiter intelligit. Vel ei qui eum mentis oculis contemplantur. Augustinus. Glosa. Per Moysen namque omnes sanctos accipe. Illum tamen specialiter nominat, quia per eū data est lex quę data fuit ut superbus humilietur, & humilis cōfiteatur, & sanet in lege enim sunt oculi viē quas ostendit dominus Moysi qui etiā Notas fecit filiis Israel voluntates suas. (Lyra. Id est mandata sua sue voluntatis expressiva. Cassiodorus. voluntates autem, ideo posuit non vias quia non omnis Israel suscepto verbo domini in eius iussionibus ambulauit sed multiā via eius declinare preinsperunt. Card. Vel non tantum Moysi sed & filiis Israel per Moysen notas fecit voluntates suas in quo per filios Israel omnes credentes intelligendi sunt.

8

Misericors & miserator dominus. Longanimis & multum misericors.

misericors
die & mis
erationis dif
ferentia.

Lyra. Card. Misericors dicitur dominus ratione affectus, & miserator opere misericors corde. Glosa. vel misericors natura. Cassiodorus. Misericors enim dicitur qui natura sua clementissimus approbatur. Miserator vero quādo misericordie suę dolna largitur. Glosa. Misericordiam autem necellā

rio sequitur patientia. Ideo sequitur. (Longanimis) idem. Lyra. Dū expectās peccatores ad poenitentiam per patientiam. Cassiodorus. Nullus est misericors nisi qui & patiens. Sic enim apostolus ait. An diuitias bonitatis eius, & longanimitatis contentis ignoras quoniam benignitas dei ad poenitentiam te adducit. Card. Et ne credatur diu expectare ut magis puniat addit. Et multum misericors. expectado scilicet nō propter maiorem dānationē, sed propter eorum conuersionē. Lyra in quo super exaltat misericordia iudicium. Hieronymus. Vel multum misericors dicitur, quia cito ad misericordiam flexit. Cassiodorus. Vel quia solem suum oriri facit super bonos & malos & pluit super iustos & iniustos. Bonis eis retribuens & eos multis modis vocans. Card. Et tandē conuerti nolentes affligit in presentia ut sic ad eum redeant. Et hoc est quod sequitur.

9
Heb. iudice
bit.
Heb. irasce
tur

Non in perpetuum irasceetur, & neque in æternum comminabitur.

Glosa. Iratus enim est pro primo peccato cuius irā in hoc seculo patitur, sed consolatur nos dū promittit illā esse finiendā dicens. (Nō in perpetuum irasceetur.) Lyra scilicet electis suis quibus finaliter placatur. Cassiodorus. Illis qui deuote eum satisfactione cognoscunt, qui ad eum redire diligunt. Et illecebras seculi cum suo auctore contemunt. Car. Et licet interdum in momento presentis temporis irasceatur, hoc tamen est ex misericordia vnde de sequitur. (Neque in æternum comminabitur. Idē Sed in presenti percutiet, quod est ex amore ut i æternum parcat. Et ut ostendat quod etiā in presenti non punit hominem secundum merita. addit.

Non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuit mihi.

Hieronymus. (Non secundum peccata nostra fecit nobis) inquit. Meliora enim quā mereremur indulsit. Lyra. Vel nō secundum peccata nostra fecit nobis puniendo scilicet circa condignum quia ta est offensa quātus ille qui offēditur. Deus autē infinitus est, & per consequens offensa per peccatū mortale commissa (neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis.) Cassiodorus. Quoniam ita pius est supplicationibus ut tūc magis eū dignetur absolvere quādo se studuit vnusquisque adhibita satisfactione damnare. Car. Vel non retribuit nobis secundum iniquitates nostras quia cum magna flagella deberet retribuere, p magis peccatis parua & pauca retribuit. Et hoc ideo.

Quoniam secundum altitudinem cœli a terra, corroborauit misericordia suam super timentes se.

xi
Sic lege

Clarius sic exprimitur sensus quārum enim excel sius est cœlū terra tantum confirmata est misericordia super timentes eum. Cassiodorus. Aug. Glosa. Car. Per istam namque comparationem datur intel ligi sicut cœlum terram operit, nec potest ab illius protectione recedere sic & deus protegit timentes se. Sicut enim cœlum pstat homini necessaria beneficia, modo pluuia, modo serena, modo ventos, ita & misericordia dei nostrę fragilitati digne

Psalmus. ciii.

beneficia prestat. Sustinet enim ut corrigat flagella ut erudiat pbat ut prestat. Et ut breuiter dicamus si phas est ut celum non operiat terras pot fieri ut deus no ptegarat sibi purissime seruientes. Cassi. Deu ostendit quis sit effectus misericordie dei, quia, s. effugat tenebras peccatoru. Vnde subiungit,

Quatum distat ortus ab occidente longe fecit a nobis iniquitates nostras.

Cassiodorus. Pulchra certe comparatio diuini beneficii. Oriens enim est initium bone vite nostre occasus vero male conuersationis affectus. in occasu eramus cum peccati vinculo tenebamur astricti. i. oriente autem sumus quando per aquam regenerationis nos sol verus inuissat & tenebras facit nostroru discedere peccatorum. Augusti. Na quando peccatum remittitur occidunt peccata & oritur gratia. Hierony. Et vbi deus appropinquat elongantur delicta vt vbi superabundauit delictu superabundet & gratia. Cassiodorus. Vel oriens significat regnum dei. Occasus vero gehennam. quare tantu a beatorum sede dissociata est quatu dicit ille pauper in abrahe sinibus constitutus. inter vos & vos cahos magnum firmatum est. glo. Sed quare hoc fecit. gratis non meritis & hoc est quod sequitur.

Quomodo miseretur pater filioru. miseratus est dominus timoribus. se qui ipse cognouit figmentu nostru.

Hierony. Tanqua diceret quod sicut miseretur pater filio cu eu verberat vt emundet. ita & dominus corripit nos interdum vt saluos faciat. non tamen in perpetuu derelinquit vt perdat. Cassiodorus. Corripit enim dominus omne filium que recipit & timentes se ad studium bone voluntatis adducit. Nam & ipsi parentes filios suos vere diligunt qui eis sub pietate districti sunt. Car. Sed quare dominus. ita de facili miseretur ostendit. dicens (Quoniam ipse cognouit figmentum nostru. augusti. Glo. Id est infirmitatem nostram. Nouit enim quid fecerit quomodo lapsus sit. quomodo reficiendu. quomodo adoptandu. car. Figmentum namque vocatur opus figuli quod multum est fragile sicut est homo. Lyra. (Vel cognouit figmentum. i. fomitem inclinante nos ad peccatu. Glo. Quale autem sit figmentum exponit subdens.

Recordatus est quoniam pulvis sumus. homo sicut fenem. & dies eius. ta qua flos agri sic efflorescit.

Hierony. ac si diceret. Non irascaris vt conteras sed recordaris qd vasa singuli sumus. quare semel cofracta reparari no possunt. sed protinus decidunt & arescunt. Recordatus est inquit. quoniam pulvis sumus. Lyra. quatu ad corpus quod in puluerem resoluitur. Vnu quodque enim resoluitur in ea ex quibus coponitur. Car. Vel pulvis sumus. i. instructio si & steriles. glo. ariditate peccati (Homo sicut fenem dies eius. Car. glo. Quod hodie. viret & mox arescit. Tanqua flos agri sic efflorescit. Cassiodorus. Flos enim agri multo celerius transit qua fenis viriditas permanere monstratur his ergo rebus transitorijs humanitas parat. quia robustis viribus

destituta i casum mortis prona semper celeritate festinat. Car. Alia etiam causa est quare deus miseretur. necessitas. s. moriendi. vnde subiungit.

Voniam spiritus pertransibit in illo & non subsistet. et non cognoscat amplius locum suum.

Cassiodorus. Describit enim iterum quid sit homo spiritus. scilicet pertransiens mundum presentem in quo diutius non potest permanere. Audi et ergo hoc qui superbiunt & mundana felicitate gaudent. Quoniam inquit spiritus pertransibit in illo & non subsistet. Non est ergo de fugitino flatu presumendum sed hoc potius agendum quod prodesse nouimus in futurum. Hierony. Nam transiente spiritu omnis occlusitas veritatis eius obliuioni traditur (Et non cognoscat amplius locu suu). Cassiodorus. i. in hoc seculo non potest reduci vt sua vitam possit iterare. Glo. Et hoc est contra deuites qui dicunt animas in hunc mundum redituras. Lyra. Sciendum tamen qd beati vident in verbo ea que faciunt ad augmentu beatitudinis sue. & sic vident ea que faciunt hic inferius ad reuerentia eorum & honorem. card. Deinde ostensis causis quare deus de facili miseretur ostendit qualis sit misericordia domini dicens.

Misericordia autem domini ab eterno & usque in eternu super timentes eum.

Cassiodorus. glo. Tanqua diceret. Talis vt dictu est natura hominis nihilominus tamen quamuis p nos sumus fragiles & caduci. per misericordiam tamen domini redimur absoluti & perpetui. Misericordia enim domini ab eterno & usque in eternu. Cassiodorus. Qui & ante seculum. & in seculo. & post istud seculum misericors esse monstratur. Super timentes eu. Lyra. Timore filialis reuerentie qui manet ensam in patria. Car. Non enim possunt & in differenter omnibus miseretur sed precipue in timoribus eum apparet & proficit eius misericordia licet in omnibus appareat. Et quia non tantu misericors. sed & iustus est. ideo sequitur.

Et iusticia illius in filios filiorum. his qui seruant testamentum eius.

(Et iusticia inquit illius in filios filiorum. Lyra. quare sunt imitatores paternorum bonoru. vbi christi. card. glo. vel filij nostri sunt opera nostrabo na quos per effectum concipimus. per effectum parimus p consuetudinem nutrimus filios vero filiorum dicit mercedem operum nostroru. iustum enim est vt qui bona opera habent mercedem eternam accipiant. Sed quibus debetur hec iusticia. Sequitur his qui seruant testamentu ei. Lyra. Corde retinendo & opere ad implendo. vnde sequitur.

Et memores sunt mandatorum ipsius ad faciedum ea.

Hierony. In operibus namque bonis mandata dei iugiter memorantur. vt instruantur ab ipsis. Et memores sunt inquit mandatorum ipsius. Augusti. Glo. Non vt memoriter tantu pnuunciet. sed

Psalmus. ciii.

Psalmus. ciii.

(ad faciendu ea). i. vt agat quod didicerunt. Cassi. Nam & si quis psalteriu voce reddat memor eius non est nisi que precipiuntur effecerit. ideo ei dicta sunt vt fiant. non vt sola vociferatione caneretur. Augusti. Glo. Quod si magnum tibi videtur mandata memoriter retinere tene radicem charitatis & tota arbor in te est finis enim omnis precepti est charitas. Et in duobus preceptis charitatis omnia implentur. ideo autem memores esse debent iudiciorum eius vt faciant. quia.

Dominus in celo parauit sedem suam. et regnum ipsius omnibus dominabitur.

Cassiodorus. Glo. Ideo namque predicat iudiciu futurum ne peccatores inolefcerent cum vltionem veturam malorum actuum non timerent. dicit ergo dominus christus scilicet qui descendit & ascendit in celo parauit sedem suam iudicariam. In celo enim sedens de bonis & malis iudicabit qui prius in terra derisus est. Lyra. Qui licet sit vbiq p esse tiam presentiam & potentiam. in celo tamen est quodam speciali modo per visionem apertam. Idem. car. Et ne forte crederetur impotens ad exequendam iustitiam iudicii sui addidit. (Et regnu ipsius omnibus dominabitur. Augusti. Nam scriptum est quod domini est regnu. & ipse dominabitur getiu. cardina. Vel sedes dei est anima iusti. vbi dominus parauit sedem suam sedes ibi in cathedra vt doctor. In throno vt rex in tribunali vt iudex.

Benedicite domino omnes angeli eius. potentes virtute. facientes verbum illius ad audiendam vocem sermonu eius.

Cassiodorus. Glo. Cardina. Tertia pars in qua monet per celestes & omnes alias creaturas dominu benedicere incipiens ab angelis & dicens. Benedicite domino omnes angeli eius. Lyra. Benedicite laudis diuine qua minor benedicit maior. Car. Et vt per exemplum angeloru alios excitet ad laudem commendat ipsos angelos multipliciter. Primo apoteitate qua habent in celestibus & corporalibus cum dicit potentes virtute. Lyra. Foru enim virtus naturalis excedit virtutem omniu corporalium. Et quia hec virtus remensit in demonibus vt hec intelligantur non de malis angelis sed de bonis qui omnino sunt obediētes diuinae voluntati. ideo subdit. (Facientes verbu illius). Cardinalis In quo eorum commendatur humilitas & obediencia. Cassiodorus. Potentes enim illi dicendi sunt qui verbo domini parere contedunt. Et illi virtute possunt qui eius iussis obediunt. Quia enim dyabolus possit quod tamen potest. potest non virtute. sed prauitate. non honore. sed psumptione. Et ideo ne circa hec aliquid relinqueretur ambiguum. illud latius declarat dicens. (Ad audiendam vocem sermonum eius. Hieronymus. Expientes illico quare fuerit locutus. Hugo card. Ita enim sunt parati angeli ad faciendu diuinam voluntatem. qd eam statim faciunt du quod ei placet intelligunt. sequitur.

Benedicite domino omnes virtutes eius. ministri qui facitis voluntatem eius.

(Benedicite inquit domino omnes virtutes eius.) Hieronymus vos scilicet qui virtute eius robarati verbum ecclesie ministratis. Glo. Lyra. vel de illo angelorum ordine loquitur qui dicitur virtutes. In secunda hierarchia qui dicitur ordo virtutum eo qd ministerialiter operantur in miraculis diuina virtute factis. Et ideo subdit. (Ministri ei qui facitis voluntate ei). Cassi. Supra dixit qui facitis verbu ei nunc vero qui facitis voluntate ei. angelis enim verbu dñi est voluntates ei. quia cu dominu intuatur. ibi veritate eius voluntatis agnoscunt. Lyra. In quo datur intelligi qd dominus in creaturis no agit ex necessitate nature. sed ex libera voluntate finaliter autem inducit dauid omnem creaturam ad laudem dei dicens.

Benedicite domino omnia opera eius. In omni loco dominationis eius. Benedic anima mea domino.

Cassiodorus. (Benedicite domino tertio iteratur ad animos erigendos. Et cum totum opus domini sic celestis terrenaq creatura admonet vt omnia debeant suum benedicere authorem dicens. (Benedicite domino omnia opera ei). Lyra. Creatura enim intellectuales laudant eum proprie quia capaces sunt ipsius per cognitionem & amorem. Alie autem creaturae laudant eum metaphorice in quantum in eis & in earum proprietatibus relictet dei sapientia & bonitas. Glo. vel hoc dicit quia cum quis bene viuat omnia opera ei benedict deniq in omni loco dominationis eius cum vbi qd sit vbiq benedicatur nec vllus ab eius benedictione excusetur. Hierony. Nihil enim reperitur vbi non domini inetur qui omnia continet & se vbi qd diffudit. Cassi. Vel per hoc significatur ecclesia que per totum mundum erat domus praestante creditura. (Sequitur. Benedic anima mea domino. Glo. Augusti. Vnde enim coepit ibi finis. A benedictione perfecti sumus ad benedictionem regnemus.

Psalmus. ciii.

Titulus. Psalmus David. Hierony. Psalmus iste creaturae vocem continet laudantem ac benedicientem deum. sed hoc ipsum spiritualiter debemus aduertere. Augusti. Glo. Et quamuis ad literam hec omnia possint religiose accipi sunt tamen plena mysterijs. Ex visibilibus enim operibus que hic dicunt inuisibilia debent intelligi. ex quo in omnibus spiritualis sensus quatenus est. intentione autem monet ad laudem dei. Et diuiditur in tres partes. In prima monet benedicere deum per celum & terram & ornatum eorum. In secunda per mare & eius ornatu. ibi hoc mare magnu. In tertia se semper cataturu dno promittit. ibi. Cantabo dno. Car. Et quia primo in se sena

Psalmus. xcvi.

tit del beneficia ideo primo animam suam hor-
tatur ad laudem dei, dicens.

Benedic anima mea do-
mino, domine deus me-
us magnificatus es ve-
hementer.

Hieronymus. Cassio. Prono-
cat enim semetipsum ppheta
ad benedicendum deo dicens. (Be-
nedic anima mea dño. Hic. Ut dñ benedictis illi,
tu benedicaris ab illo. Qui ei laudat dñm seipsum
benedicit. Cassio. Benedicere autem deo est eius
magnalia cōfiteri. Glosa. Pro tātis beneficijs &
muneribus quæ hic narratur. Car. Et quare bene-
dicendus sit subiungit. (Domine deus meus ma-
gnificatus es vehementer). Hierony. Omnibus
quidem es deus & dñs sed mihi pprie quia non sū
terius peccati. Augusti. glosa. Magnificatus au-
tem es in notitia qui semper magnus es natura,
qui nō pōt crecere vel minui quia perfectus es.
Cassiodorus. Vel magnificatur deus apud homi-
nes quando eis magnus atq; excelsus esse clare-
rit. ut ipsum sentiant creatorem redemptorē om-
nium. bonorum largitorem & iudicem. V. ehe-
mer autem dicitur qd toto geritur cordis nisu, vel
quando ab eo qui heri blasphemus fuit. hodie cō-
uerso p̄dicatur. Lyr. Vel ideo dicit vehementer.
quia tāta excellētia est deus qd nō pōt laudari a
creatura quātum est laudabilis. (Maior enim
omni laude.) Cassiodorus. Sed vnde magnificat⁹
sit vehementer cōsequenter exponitur cum dici-
tur.

2
He. gloria.
Induitur
causare.

Confessionem et decorem indui-
sti, amictus lumine sicut vestimento

Cassio. Induere enim est aliquem qd nō habebat
assumere. vnde induit dominus decorem, quādo
assumpsit carnem mortalem induit vero cōfessio-
nem cum eo veniente recesserunt perfidi a cultu
simulacrorum, & cōfessio ac decus superne maie-
statis per mundum vniuersum innotuit. Grego.
In mora. li. xxxij. Vel induit dominus hic cōfes-
sionem illic vero decorem, quia quos hic per pō-
nitentiam confitentes fecerit illic fulgentes per
decorem iustitię ostendit. Augusti. Glosa. Vel in-
duisti confessionem & decorem, habens vndiq;
creaturas quæ te confitentur. i. laudant, & quæ sūt
decore & lumine. Lyr. In quibus relucet prin-
cipaliter gloria dei. Aug. Glosa. Vel confessionē
induisti. i. ecclesiam quæ prius est cōfessio pecca-
torū post decus virtutum, ut placeat ipso. (Ami-
ctus lumine sicut vestimento. i. ecclesia.) Idē. Cass.
Que recte vestis dicitur domini saluatoris nō ha-
bens maculam neq; rugam & tunicā inconsutis
quæ diuidi non potuit quæ nunc est lux in domi-
no, & si prius tenebrę. Aug. Sed quomodo fecit
ut hanc vestem indueret. Sequitur.

3
Alia littera
cecuacula
eius

Extendit sicut pellem, qui te-
gis aquis superiora eius
Aug. Glo. Sicut ad literā celū quasi tectū
mundi extendit deus, non laborem ut tu tuum te-

atū, sed etiam facile extēdit ut quis pellem. Sic
deus induit ecclesiam ut tegat orbē terrarum, &
hoc sicut pellem. i. non labore aliquo. vel misticē
Mortui sunt prophete & apostoli, quæ tamē di-
xerūt stat. & modo tenditur sermo eorū mortuo-
rū sicut pellis, ut ibi legamus. Cassiodo. Vel bene-
dicitur dominum celum sicut pellem extendere
ubi meretrices & publicanos eum cōstat admitti-
re, nam cum sint per iusticiam celi iustorum, facti
sunt gratiē largitate peccantium, sequitur. (Qui
tegis aquis superiora eius.) Cassiodorus. Celi sci-
licet ubi per celum omnem iustum debemus acci-
pere. Cuius superiora. i. emundatio fidelis anime
aquis salutaribus irrigantur. Glosa. Vel qui tegis
aquis. i. operib⁹ charitatis superiora eius duo sci-
licet precepta ubi tota lex pender. Sequitur.

Qui ambulas super pennas vento-
rum.

Hierony. Cassio. Hoc ad literam quādo domi-
nus post resurrectionem videntibus apostolis as-
cendit in celum & nubes suscepit eum ab oculis
eorum. Grego. super ezechie. Tunc enim nubem
ascensum suum posuit quia is qui diuinitate vbiq;
est carne cōscendit ad coelestia, per nubem
enī carnē christi nō inconuenienter accipimus.
Augusti. Cassio. Vel nubes sunt p̄dicatores p
quos ascenditur in celum, id est in cognitionem
scripturæ quæ extēditur sicut pellis. (Qui ambulas
super pennas ventorum. Cassio. Dominus enim
ambulat super pennas ventorum, dum volunta-
tes suas multo vel ocus operat quā possit esse ex-
cursus ventorum. Siue per v̄tos intelligatur ani-
mę iustorū qui v̄tuoq; testamēto perdeti velut
duab⁹ allis ad supna gaudia trāserūt, supra quos
ambulare dominus recte dicitur, in quibus miseri
cordiam suæ operationis ostendit. Sequitur.

Qui facis angelos tuos spiritus, &
ministros tuos ignem vrentem.

Augusti. Cassio. Qui facis inquit angelos tuos
spiritus, sp̄s enim angeli sunt, & cū sp̄s sunt, non
sunt angeli, cum vero mittuntur fiunt angeli. An-
gelus namq; officij nomen est non nature. Cassio-
do. Nā angelus grece nuncius dicitur latine. Car.
Est ergo sensus, qui facis angelos tuos spiritus. i.
facis ut spiritus tui sint angeli. Hierony. Ut in spi-
ritu hominibus ei⁹ facere volūtate. Carnalis enim
homo nō sapit ea quæ sunt dei (Et ministros tuos
ignē vrentē. idē. ut in alijs lumē veritatis infūdāt
in alijs peccata consumant. Cas. Ministri autē isti
sūt omnes qui diuinas exequūtur volūtates & cha-
ritatis semper accensi sunt feroce. Glosa. vel hoc
dicit de seraphin qui sūt i superiori ordine quos
facit de⁹ ministros suos vnde in Eſaya, voluit ad
me vn⁹ de seraphin. Lyr. vel hoc dicitur quia an-
geli sepi⁹ legūt apparuisse i forma ignis, ut Moy-
si i rubo Helyæ i curru & equis. Angeli autē ideo
dicūt ignis v̄tes quia ardēt i charitate. & sūt effi-
caces ad executionem voluntatis diuine, sequitur.

Qui fundasti terram super stabilitatē
suam, non inclinabitur in seculum se-
culi.

4
Heb. curru
tuum

deus super
pennas ven-
torū ambu-
lat

5
Heb. famā
ignis

quæ ange-
li ignis dīcā-
tur

6
Heb. basem
tuam

Psalmus. ciii

focler v

Ecclesia dici
ant terra &
cui;

7
Heb. abisso
quasi vesti-
mento operu-
isti eam

Abissus noē

8

9

Cassiodorus. Qui fundasti inquit terram, id est ec-
clesiam quæ ideo terra dicitur, quia ex terrenis ho-
minibus collecta esse monstratur. Super stabili-
tem suam, id est super christum qui est immobile
fundamentum & immobilis petra supra quam si
manferimus nullaten⁹ inclinamur. Non enipo-
tuit hoc verificari de terra ista materia li quā no-
sti esse mutādam, sed ideo in hoc psalmo spiritus
sanctus difficilia dicere voluit, ut in eo spiritualia
queramus. Hugo cardinalis. Et ideo quia sic fun-
data est, non inclinabitur, id est non corruet, in se-
culum seculi, id est nunquā secundumq; dicit do-
minus Petro. Ego rogavi pro te ut non deficiat
fides tua sequitur.

Abissus sicut vestimentū amictus
eius, super montes stabunt aquæ.

Augustinus. Glos. Omnis enim aqua diffusa per
maria, per flumina, per antra occulta, abissus dici-
tur, quæ ut vestis terram circundat. & quæ tempo-
re diluuii tantum creuit ut montes operiret quod
mistic de diluio intelligitur persecutiōis, quod
diluium etiam montes depressit, dum quasi sub
aquis latebant apostoli. Cassiodorus. Abissus enim
significat persecutores, qui mundum fedissima su-
perstitione tegebāt. Hugo cardinalis. Abissus er-
go est sicut vestimentum amictus eius tertē, scilicet
id est ecclesię quæ circūdatur abisso, id est mul-
titudine aquarum, tribulationū, & persecutionū,
tanquā archa in diluio, & nauicula Petri in mari
quæ licet fluctibus agitur, non tamen submerge-
tur, quæ ideo tantis fluctibus agitur, quia super
montes stabunt aquæ. Idem. Cassiodorus, id est su-
per apostolos & alios sanctos, qui mōtes fidei fir-
mitate vocati sūt, quos diuersis poenis affligebāt
aque istę, id est tribulationes quæ tamen.

A increpatione tua fugient a voce to-
nitru tui formidabunt.

Glosa. Cassiodorus. Ab increpatione tua inquit fu-
gient abissi, scilicet vel aque persecutionū fugiet
ab increpatione apostolorum, & medio p̄dica-
tionis ipsorum fugient in quā a superstitione sua
(Et a voce tonitru tui formidabunt.) Hieronymus.
vox enim tua est, cum dicis, penitentiā agite ap-
propinquabit enim regnum celorū. Tonitruū
vero cum ais, nisi penitentiam egeritis omnes si-
mul peribitis. Cassiodorus. Vocem ergo istā for-
midant homines, cum audierint dyabolum pe-
nitentium cum sequacibus suis.

Ascendunt montes et descendunt cā-
pi, in locum quem fundasti eis.

Hieronymus. Ascendunt inquit montes, id est sū-
ci in spiritalem proficiunt intelligentiam & de-
scendunt campi populi, scilicet eorum doctrinis
subditi, ut virtutum floribus replentur in locū
quem fundasti eis, id est in conuentu ecclesiastico
Augustinus. Cassiodorus. Glos. Vel ascendunt ma-
li ut montes, cum sequuntur flūctus, descendunt ut
campi, cum placati sunt. Fundauit enim eis locū
id est quodāmeru compressit, nam permittit deus
quando vult superbos crescere, & cum vult eos hu-

miliat apra dispositione, quod verba sequētia cui-
denter explanant, nam sequitur.

Terminum posuisti quem non transgre-
dientur, neq; conuertentur operate ter-
ram.

Cassiodorus. Glosa. Hoc de aquis diluuii ad literā
accipi potest, quæ terram vltius occupare non
possunt, vel de ritibus paganorum & gentiliū ac-
cipi potest, quibus impositus est terminus per ad-
uentum christi. Cuius crescente religione, cuncta
idola cum suis authoribus corruerunt, ut iam vl-
tra mundum non occupent superstitionum suarū
inundatione. Hugo cardinalis. Vel terminum,
id est finem seu modum imposuisti persecutorib⁹
quem non possunt trāsgredi, nam & si fructus in-
ferant terram, tamen hoc est ecclesiam nō operiunt
suis fructibus.

Qui emittis fontes in conuallebus, in-
ter medium montium pertransibūt
aquæ

Hierony. Qui emittis inquit fontes in conuallebus,
id est baptismi gratiā in terra, deferta gentiū. Cas.
vel qui emittis fontes, id est scripturā diuinā, quā
in conualles, id est in homines humiles exētuat
Car. vel p̄dicationis fluentia seu dona gratiarū i
cordibus humiliū. Sequitur, inter mediū montiū
pertransibūt aque, per montes, hic hereticos signi-
ficat ac superbos, inter quos per henni scripturæ
vbertatē decurrunt, quia eas hic audire bonis, ma-
lisq; cōmune est. Pertransibūt autē, ideo dicit, quia
tales non cōtingunt istę aquę, id est non rigāt ad
aliquē fructū. Aug. Glo. vel inter mediū aposto-
lorum pertransibunt p̄dicatores verbi dei, ita ut
nullas discordet a montibus. Nam si quis aliquid
aliud dicit, de suo dicit, non de medio, & talis non
est audiendus. Hugo car. Vel montes isti, sūt duo
testamēta, de quib⁹ debet emanare fontes & aque
p̄dicationis, & has aquas.

Potabunt omnes bestię agri, expecta-
bunt onagri in siti sua.

(Potabunt inquit omnes bestię agri.) Glos. Id est
gentes quæ sub figura bestiarū intelliguntur, ut pa-
tet ex arcā Noe per quā figuratur ecclesia, & indi-
co Petri ei submisso. Cassio. Per bestias enim agri
gentes intellige, quæ potandę erant aquis quas in
euangelio dominus Samaritanę pollicitus est, se-
quitur. (Expectabunt onagri in siti sua.) Augusti.
Glosa. Cassio. Hugo car. Onagri sunt asini silue-
stres magni & indomiti, qui multum sustinent si-
tim suam expectantes pluuiam de celo. Isti sunt
feroces & indomiti iudæi qui satiari nolunt vita-
li poculo, sed expectant in siti donec plenitudo
gentium intrauerit. Et differunt bibere vlt⁹ in tē-
pus vltimum in quo reliquię israel saluę fient,
Sequitur.

Super ea volucres celi habitabunt de
medio petrarum dabunt voces.

Glosa. Car. (Super ea) inquit quæ scilicet p̄dicta
sunt, hoc est fontes & montes, id est sup doctrinā
apostolorū & aliorum sanctorum (volucres celi ha-
bitabunt) id est viri spirituales pennis virtutum
G. j.

xi
Conualles
Montiū noē

xii
Heb. vt res-
ciā sūt suā
expectabūt
Bestię agri

xiii
he. nemorū

hoc exponitur de eucharistia

Rigans montes de superioribus suis ✕
de fructu operum tuorum faciabitur
terra.

Rigans de
superiori
bus.

Produces foenum ⁊ iumentis, et her-
bam seruituti hominum.

igmentum. C

•xvi

Vinum leti
fiet cor ho
minis

hoc exponitur de eucharistia quę vře letificas
cum scilicet vnum sacratum fuerit in sanguinem
christi & honorifice acceptū, Glo. Homo enim
vnum non continebat hominē, sed letificat cor
hominis, & sic inebriat vltorios reddat, & vředū
cas etiam de terra oleum, sed ad quid, Sequitur.

xvii
Faciámolo
letificare

Vt exhilaret faciem in oleo, et panis
cor hominis confirmet.

Glo. Vt exhilararet. id est lactificet faciem id est emmen-
tem in oleo id est in quadam gratia spiritus sancti.
Hieronymus. Exhilaratur enim oleo misericordiae
iustorum facies coram deo. cassiodorus. Cum regi-
li crismate inungitur. (Et panis cor hominis con-
firmet. Glosa. Quia panis cordis est. Hierony.
Panis enim ille in se corda nostra confirmat, qui
descendens de caelo introiit in mundum. Cassi.
Et perfectus efficit christianos. Hugo car. Nasci-
firmat eos ad malum vitandum & bonum facien-
dum. Glosa. sed quid fiet de istis omnibus de ter-
raeductis. Ecce.

xviii
He domini

Saturabuntur ligna campi et cedri li-
bani quas plantauit, illic passerēs ni-
dificabunt.

Glofa. Tanquā diceret, de istis eductis de terrapa
ne, scilicet vino & oleo saturabūtur ligna campi
Hieronymi. Id est rationabiles homines qui saturā
buntur de vera religione christi, Cassio. Glo. Vel
per ligna cāpi, intelligūtur homines mediocres
& humiles, & per cedros libani, nobiles, diuites &
potētes, qui in humano genere tāquā cedri emi
nere noscūtur, cassio. Dicit autem quas plantauit
propter praedestinos, quia omnis plantatio quā
non plantauit pater meus eradicabitur, glofa. Hu
go car. Et nota ordinē, quia prius ligna campidi
cit, & post cedros libani. Prius enim elegit contē
nibiles quā nobiles & sapiētes, illic passerēs nidi
ficabant, cassio. In cedris, scilicet quas plantasti
Passer enim minuta & cautiissima avis est mona
chorū significans paruitatē, qui in cedris libani id
est in patrimonijs potentū christianorū, velut in
quibusdam ramis monasteriasibi quasi nidos ali
quos edificare monstrat, eorūq; robore sustēra
re velut passerēs laudes domini assidua meditati
one precinūt. Coelestis enī interra vita est & imita
tio fidelis angelorū spiritualiter incarnari uere &
nūdi vita nō amare. Vitā presētē cōtēnere & sū
per beatitudinis gaudia sempexquirere, Sequi

lectionis
hristiordo

H Erodii domus dux est eorum, in
tes excelsi ceruis petra refugium he
rinaciis.

xix
c. miles
ies domus
is

herodij inquit domus: dux est eorum. Glosa. asserum scilicet & cedrorum herodius enim ausus est rapacissima omnium volatiliū maior qui & quāquam vincit & comedit. Hieronymus. Et signi- car hominem sanctum habitantem in domo dei diuitorum praestantem alijs ad viuendum aequi- m, id est dyabolū. Aquila namq; pro dyabolo fre- uenter ponitur. Glos. Qualis fuit Paulus qui in iu- uolentia fuit lupus rapax persequendo eccle- siam & vespere suae aetatis spolia dyaboli p̄dicā- o rapuit. Hugo. car. Vel per hanc aueniēte alio- minie dicitur girfaul, intelligitur Chriſt⁹ qui

मांज

piritualium virorum, est
hominū rapaciū quan-
tem perderet
naliter intuer

qui Christum in cruce car-

est dux posserum id est spiritualium virorum, est etiam domus & refugium hominū rapaciū quamcūq; mali sint si velint ad ipsum reuerti(montes excelsi seruis, Hieronymus. Cassiodorus, ceruus serpētes occidit & ipsos deuorat, Spinosa trāscendit & montes altissimos habitare diligit. Cui merito comparatur fideles qui dyabolum vorat serpentem, scilicet qui Aenam decepti, Virtutibus huius seculi quasi spinas bona conuersatione transiliunt, Ex habitant in montibus, id est in apostolis & prophetis qui sanctis suis prædicationibus in hoc mundo solida cacumina essumeruerunt. Glofa. Augustin⁹. Hugo car. Vel cerui, sunt magnis spirituales transcendētes omnia spinosa qui habitāt in altitudine mandatorū dei. Gregori⁹ in Mora. Iob. lib. xxx. Qui iam dare salus cōtemplationis nouerunt, & altos sententi arū diuinarum vertices ascendūt, ad quæ profecto cacumina, quia infirmi peruenire non valent recte subiungitur (Petra refugij herinacijs,) Idem. ibidem. Id est invalidis quos non sublimis intelligētia excercet, sed sola in christo fides humiliter continet. Hieronymus Cassiodorus. Herinacius enim quem hericium vocamus animal omnino iumidū id natura prouidentemper a matum. & in petris suum habet refugium non inueniatur, per hericium ergo intelligitur peccator, qui futurum iudicium metuens ad petram Christum refugit. Glofa. Oportet spinis id est quotidianis peccatis.

Here cūno
ming

Une noie
Nomiesolis

1536

Fecit lunam in tempora, sol cognouit
occasum suum.

Gloſa; Auguſtinus. Fecit, inquit lunā, id eſt eccleſiam intempora, quia temporaliter trāſit. Caſſiodorus. Luna enim ſignificat eccleſia m, quę in tēporibus facta eſt quando eam minui contingit & crefcere, quę tamē ſic minuitur ſemper redeunte integritate, reparetur. Gloſa. Nec mirum ſi trāſit, nam & ſol id eſt Chriſtus, cognouit, id eſt præſciuit occaſum ſuum, id eſt paſſionē. Caſſiodorus Sol itaq; id eſt Chriſtus qui ſol eſt iuſtitia cognouit occaſum ſuum, id eſt gloriā ſuā paſſionis cum diſcipulis ſuis ait. Venit hora & filius hominiſtra detur in manus peccatorum. Hugo car, Nō ergo mitū ſi eccleſia ſit in tēpora, quia & ſol, id eſt Chriſtus venit ad occaſum paſſiois, vel ſol, id eſt homo sapiēs cognouit occaſum ſuū, q̄cilicet oportet eum mori licet hominē moris iudicet. Sequitur

Posuísti tenebras et facta est nox in ipsa pertransibunt omnes bestię sylue.

Glo. Vere quidē occidit sol, quo occidēte posuisti
tenebras, & facta est nox. Hiero. Occidēte eni so-
le iustitię, omnia nobis tenebrosa sunt. Grego.
in mora. Io. lib. viij. Et tunc dominus tenebras po-
nit cum peccatis iudicia repēdes lumē suę intel-
ligentię subtrahit. Et nox efficitur, quia prauorū
mens ignorantie suę errori b^e cecatur. Et tunc in
eos pertranseūt omnes bestię sylvarū dum maligni
spiritus sub opacitate fraudis latentes in reprobis
corde prauitate suā exēplo percutiūt Angu-
stinus, cassiodorus, glosa. Vel posuisti tenebras in
tempore passionis quod sol obscuratus est. Nox
eriam fuit quando Petrus negando fidei clarita-

tem perdet, & illis, qui Christum in cruce carnaliter intuendo eum mori communiter assumabant, & in hac nocte exierunt bestię, id est demones querentes aliquos deuorare, Hugo car. Et que sint iste bestię apertius declarat, dicens,

xxii
heb, l desru
giētes ad p
dam

Catuli + leonum rugientes vt rapiant,
& querant a deo escam sibi.
(Catuli inquit leonū. Glo. Hugo car. : Supple per
transibūt rugietes, id est fremates. Sunt enim le-
ones principes demonū, sunt & catuli leonum con-
scriptibilia scilicet demonia, quæ in tenebris quæ-
runt seducere animas & pascitur erroribus & pec-
catis hominū. Cassi. Quæ ideo dicitur catuli eo qd
calles sensu nariū, & significat ministros dyabo-
li qui rugiūt vt rapiāt & vt innocētē perdāt. Car.
Sed quia nec tentare possunt nisi deo petmitēte,
ideo ait. (Et querāt a deo escam sibi). Gre. li. viij.
Mora. Quia capere animas nequeunt nisi iussu
dici prauelere diuinitus permittatur. Cas. Nihil
enim a quoquā fieri potest nisi qd ipse secreto iu-
dicio, aut ad probationem, aut ad vindictam faciē-
dum esse petmiserit. Hugo car. Opportunitas au-
tem nocendi his bestiis ante resurrectionē domi-
ni permissa fuit, sed postquā resurrexit ex magna
parte ablata est eis, vnde addit.

xxiii
he, oriēte so
le recedent
Sol quibus o
ratur

ORtus est sol & congregati sunt, & in
cubilibus suis collocabuntur.

August. Glo. Cass. Hugo car. (Ortus est) inquit (sol
christus scilicet) sol iustitie de sepulchro resurgē
do. (Et congregati sunt). Glo. catulli leonum re
dentes a persecutione ecclesie in toto orbe c arisi
cato christo. Cassiodorus. Maiestatē eius minime
sustinentes. Augustin⁹. Glofa. Quibus enim ortus
est sol iustitie non audent eos innuadere leones.
Hieronymus. Non igitur tristerit qui cecidit sed
poenitētiā agat, quia per eam oritur sibi sol iusti
tie & fugiunt ab eo omnes bestie & peccata & effi
ciunt talis qualis fuit ante peccatum. (Et incubili
bus suis collocabūtur). Cassiodorus. Glofa. In cor
dibus scilicet infidelitū & pertinaciū peccatorib⁹, ut
quia cunctis suaderenon possunt salū possideant
quos deceperūt. Ibi enim ita collocabūtur ne iam
faciant impetum in sanctos. Et sic.

xxiii
heb, ad fer
uitutē suam
hōis vespera

Exibit homo ad opus suum . & ad operationem suam vsq; ad vesperam. Hugo car. Et in hac securitate exhibit homo iustus scilicet & fidelis (ad opus suum). Idem. Gloia. Vt incipiat bene operari dū scilicet (Et ad operationē suam) Glo. Vt cōtinuet p̄feneratō vsq; ad vesp̄ram). Hugo car. Id est vsq; ad mortē. Idem. Glo. Augusti. Vel vsq; ad finē mundi. Licet enim nunc in securitate pacis bona operari, sed in vesp̄ra, id est in fine mundi erit contēnēbratio & grauis impetus iſerēt ab Antichristo. Hiero. Vel postquam ortus fuerit sol iustitię in nobis eximus ad operationē nostrā, vsq; ad vesp̄rā, id est vsq; ad cōsumationē omni tēpore iustitiā operantes. glo. Hic igitur omnibus inspectis omnis homo credēs & gno exultat gēdio, & admirādo exclamat, dicēs.

Quam magnificata sunt opera tua domine, omnia in sapientia fecisti, impleta est terra possessione tua.

G i f

Psalmus.ciii.

Hieronymus. In excessum enim mentis venit. Et non inueniens quomodo laudaret deū dicit. (Quā magnificata sunt opera tua domine) quasi dicat. Excedunt humanum sensum tua opera. Cassiodorus. Quæ non solum hominibus, sed & angelis probantur immensa. Hugo car. Ita quod eorum magnitudinem ordinem. Finem & locum unde processerunt, eloqui non possum. Sed hoc unum scio & dico (quod omnia in sapientia fecisti). Glosa. Hieronymus. Cassiodorus. Hugo car. Id est in domino Iesu Christo qui est sapientia patris secundum apostolum dicentem. Quod in ipso creata sunt omnia. Hugo car. Hec autem opera a deo multa sunt quod impleta est terra possessione tua, quia ad litera omnia que sunt in celo, in terra, in aere, in aquis, a patre per filium facta sunt. Hieronymus. Vel reuera omnia opera domini plena sunt sapientie, nam respice formam. Respice culicem & pulicem, respice elephantem & apem, omnia impleta sunt sapientie. Cassiodorus. Vel per tetram hic intelligitur ecclesia que repleta est quando vniuersali domino deferuit. Possessio enim populi fidelem significat, unde alia litera habet. Impleta est terra creatura tua.

Hoc mare magnum & spaciosum manibus, illic reptilia quorum non est numerus.

xxvii
Diuisio.
Secunda pars
Cardi. Secunda pars, ubi monet benedicere deum per mare & eius ornatum. Glosa. Mystice vero dicit quomodo ecclesiam per mare seculi perducere ad Ius patrie, & tanquam diceret. Impleta est terra creatura tua, sed nondum sumus in terra viuentium ubi est portio nostra, imo mare, id est seculum adhuc transeundum est. Cassiodorus. Mare enim, præsentem mundum significat, ubi malitia demonum velut quibusdā fluctibus, voluntas animarum instabilis commouetur dictū mare a meādo, eo quod semper eat & redeat. Glo. Hoc autem mare magnum est & spaciosum manibus, difficile est enim ibi bene operari. Nā magnum est, & sp. ciosum, & propterea difficile manibus, id est operibus exercendis tū bonis, tum malis, quoniam illic reptilia quorum non est numerus. Cass. Reptilia enim ista sunt spiritus maligni innumerabiles nobis, deo tamē comprehēsi sunt. Glosa. Et ipsorum sunt innumeræ insidiæ quæ reperiuntur in hoc seculo, & incautos occupant.

xxvii
Naues
Animalia pusilla cum magnis, illic naues pertransibunt.

Augustinus. Glo. In hoc etiam mari, id est in maris aquis huius seculi, adhuc sunt animalia pusilla cum magnis, id est infideles pusilli & magni. Cassio. Maioris & minoris nequitie. Car. Quorum alij occulte nocent. Alij publice persequuntur attamen illic. Glosa. Cassio. Id est in hoc mari huius seculi, naues, id est ecclesie pertransibunt. Per naues enim intelliguntur ecclesie quæ periculosos fluctus huius mundi per lignum gloriose crucis euadunt portantes populos qui signo fidei crediderunt. In his nauibus habitat Christus qui se a credentibus excitetur tempestat, ut quiescat, precipit, & quiescit. Cardi. Dicit autem pertransibunt ad gloriam, scilicet & requiem mediante gubernatore Christo. Glo. Et præter hæc omnia animalia est etiam in illo mari quod superat ea omnia scilicet,

DRACO iste quem formasti ad illud dendum ei. omnia ad te expectant & vt des illis escam in tempore.

xxviii
heb. leuia
antiquus qui primos parentes deiecit, quem fortissimè
masti secundū substantiā in qua bonus erat, & in malis
empireo locat. Cass. Qui tectē draco dicitur propter
pter venenū quod Aeuæ primæ mulieri prauis
inasionibus inspirauit qui creatus est bonus, sed
postquā sua voluntate peccauit a deo ita formatus
est, vt ei illuderet ab angelis, vel tūc illud ei quā
do animæ cōfessio de sua potestate tollitur, vel
dum incētia victorū refugit, Hierony. Vel draco iste
qui deceptit Aeuā, datus est in hoc mūdo ad illudēdū
nobis quātos enim monachos & clericos præcipitauit.
Cass. Draco autem iste cuius esca hominū deceptio
nisi domino permittente non potest quicquā sua
potestate perficere, unde subditur, vt des illis escam
in tēpore opportuno scilicet. Habet enim iustus cibum suum,
habet & draco cibum suum, cibus autē draconis terra est,
quia dictum est ei. Terram comedet omnibus diebus
vitæ tuę, unde qui terrena amant, cibus dyaboli
sunt. cibus autē iusti, & verbum dei. Cassiodorus.
Hi enim quos deus pro suis malis abiicit fiunt
pabulum dyaboli Glosa. Si ergo bene vixeris, cibum
dei habebis. Si vero a Christo recesseris, cibus
draconis eris. Cassiodorus. Non tamen omnino
ti meamus atrocem, quia non præualeat quicquam
sua potestate perficere, sed expecta escam a deo
permittente sicut & alia omnia, unde adhuc
sequitur

Ante te illis colligent, aparient te manum tuam omnia implebuntur bonitate.

August. glo. Ante inquit te illis colligent. Ante enim non possunt colligere nec tentare. Cassiodorus.
Et nisi datum fuerit eis quicquā colligere non
valebūt, cum ergo dyabolica iniquitate vexamur
Non illū credamus hoc ex sua potestate præsumere,
sed potius ad illum recurramus sine cuius permissu
nihil facere potest, & tūc celerius victus abscedit.
Hugo car. Christo enim manifesto potestas eorum
fuit restricta, & bonis data fuit facultas bene
operandi, & hoc est quod sequitur. (Aperiente
te manum tuam omnia implebuntur bonitate.)
Manus enim patris per quam deus operatur est
filius quā aperuit cum eum in carne manifestauit
& tunc quantum in eo fuit omnia impleta sunt bonitate.
Augusti. glo. Vel qui Christus reuelatur illi
manus eius aperitur. Et tunc bonitate impletur
quam bonitatem non habet a se sed a te, quia te aucto
so omnia turbantur unde sequitur

xxix
Avertente autem te faciem turbabuntur, auferes spiritum eorum et deficiunt. Et in puluerem suum reuertentur.

Augustinus. glo. Cassiodorus. Multi enim impleti
bonitate dei, illam sibi attribuerunt, non deo sed
sibi & suis viribus quod receperant applicantes
Volens ergo deus eis probare quod non a se habent,
sed a deo, vt & cum bonitate habent humilitatem,
aliquādo eos perturbat & auertit faciem suā ab

Psalmus.ciii

focler bii

eis unde dicit. auertente autē te faciem turbabuntur, sed mox cum spiritu superbiā quem de rerum
Vbertate conceperant ablatus fuerit omnino deficiunt
& ad confessionem redeunt qui in suis presumptionibus
errauerunt, unde sequitur, (auferes spiritum eorum, scilicet
superbiā qui in tribulatione aufertur, vt accepto spiritu
sancto innoventur & recreentur, Gregorius. in Mora. Iob. lib. xxiiij.
Tollatur ergo spiritus eorum, id est spiritus superbiā
vt deficiant, nam dum infirmitatē suam conspiciunt,
nihil aliud quā familiā se esse cognoscunt vt
superbiā suā duritiā resoluti per penitentiam dicant.
Memento domine quod Pulvis sumus unde sequitur.
(Et in puluerem suum reuertentur.) Augustinus. Homo
enim penitens inuenit se & cognoscit quod non habebat
vires ex se & confitetur deo dicens se esse terram & cinerem.
Cassiodorus. Per confessionem namque humilem homines
indigentiam suā fragilitatem agnoscunt. Hugo. cardi. Et
cū in puluerem conuersi fuerint, vide quid sequitur.

EMitte spiritum tuum et creabuntur, et renouabis faciem terræ.

Cassiodorus. Glosa. Ecce illa medicina que expectabatur
prouenit. Reuersis in puluerem, enit te inquit spiritum
tuum, Augustinus. Glosa. auferes enim spiritum eorum
& emittes spiritum sanctum tuum & creabuntur.
Cassiodorus. Hic scilicet qui se puluerem humiliter
cognouerunt. Hugo car. Creabuntur inquit ex illo
nihilō humilitatis & pulueris, & super addito
spiritu tuo viuent. (Et renouabis faciem terræ,
Cassiodorus. Tunc enim facies terrę renouatur,
quando de vestitute peccatorum peccator emundatur.
Hugo car. Renouabis faciem terrę dico, id est anime,
quantum ad imaginē que per peccatum deturpata erat.
Glo. Vel renouabis faciem terrę nouis hominibus
confitentibus, quatenon a se boni sunt & quia a deo
sunt omnia bona, ideo.

Sit gloria domini in seculum, letabitur dominus in operibus suis.

Glosa. Sit inquit gloria domini, non ad tempus
sed in seculum, id est in eternum. Cassiodorus. &
non cuiuslibet alterius, sed domini cuius laus ei
nullus est finis. Hieronymus. Vel hoc dicit, quia
nos qui deum glorificamus sempiterni erimus.
(Letabitur dominus in operibus suis.) Idem. Letitia
est enim domini quando nos creatura ipsius benedicimus
eum in die resurrectionis, Augustinus. Glosa. Cassiodorus.
Non autem dicit in operibus tuis, sed in operibus
suis. Nam opera tua si mala sunt per iniquitatem
tuam, mala sunt si vero bona per gratiam dei, ideo dicit.
(Letabitur dominus in operibus suis.) Glosa. Quæ
autem opera facit in eis & qualiter, subiungit cum dicit.

QVirespicit terram et facit eam tremere, qui tangit montes et fumigant

Hieronymus. Qui respicit inquit terrā, id est peccatores
terrenos. Glosa. Qui exultant quasi de bonitate
sua & sibi vires opulentiæ suę tribuunt. Hugo car.
Hanc inquit terrā respicit oculo misericordie

diæ suę & facit eam tremere. Cassiodorus. Nam peccatores
gratia dei illuminati, peccata sua præterita cōremiscunt.
glo. Ipse est etiam qui tangit compunctione vel amissione
rerum, montes, id est eos qui superbi erant, & tacti
fumigant. id est precem deo reddunt qui ante se
rogare volebant. Cassiodorus. Montes enim hic
peccatores animæ elatione turgentibus debemus
accipere qui dum fuerint domini indignatione
perculsi rerumq; mundanarum amissione priuati,
tūc ad salutes lachrymas currunt & quosdam
fumiferos de se tristitię glosas tanquā incensum
suauitatis emittunt, qui ad superna conscendens
misericordiam impetrare probatur domini Iesu Christi.

Cantabo domino in vita mea, psallā deo meo quandiu sum.

Glosa. Hugo car. Tertia pars, in qua promittit se
semper cantaturū, quasi dicat, hæc prædicta fecit
dominus. & his inspectis cantabo domino laudando
eum pro beneficiis supradictis, in vita mea, id est
semper dum viuo. Cass. Cum enim dicit cantabo
domino in vita mea, tempus illud significat cum in
mundo isto degere videbatur. Tunc enim fit vita
ista vitalis, si laudes domini continua exultatione
cantentur, & ne crederes laudes istas, morte posse
finiri adiecit. Psallam deo meo quādiu sum vel ero,
scilicet in futuro seculo ubi psalmodia non habet
finem. Augusti. Glo. Vita enim nostra modo spes
est, & postea æternitas erit. Vita vitæ mortalis,
spes est vitæ immortalis. Semper autē deus a nobis
laudatur si semper amatur. Lyra. Ideo autem dicit
cantabo & psallam domino, quia diuina laus debet
procedere & corde & ore, Sequitur.

Iocundum sit ei eloquium meum, ego vere delectabor in domino.

Hieronymus. Optatiuo modo hoc dicit non imperatiuo
(iocundū sit ei inquit eloquium meum). Lyra. Id est
coram eo placitū. Hugo car. Tunc autem est placitum
cū laudans deum bona opera facit, iocunda enim non
est laus deo nisi illam bona opera concomitentur
& vt mutua sit condelectatio, sequitur. (Ego vero
delectabor in domino). Cassiodorus. Tunc enim
domino suauis est nostra laudatio, si nos delectemur
in domino, quia quamtomagis in nobis dulcescit,
tantomagis illi efficiemur cariore. quia amās deum
diligitur, negligēs spernitur, desiderans sustinetur.
Hugo car. Et quia hanc delectationē multæ
tentationes & motus carnales impediunt, ideo
petendo subiungit.

Dicitur vt non sint. Benedic anima mea domino.

Hugo car. Deficiat inquit peccatores a terra, id est
prauis motus a corde, vt homines iam terrena non
agāt aut diligāt. Cassi. Tunc enim deficiūt a terra
peccatores, cum terrena cupiditate priuati per dei
gratiam ad meliora studia concitātur. (Et iniqui).
Hugo car. Subaudi deficiat ita vt non sint amplius
iniqui. Cassi. Tunc enim iniqui deficiūt quando
mali iam esse desinūt. (Benedic anima mea domino).
Idē. Dignū initium psalmi, & dignū finis illum
semper benedicere a quo cognoscimur nos semper

Psalmus. ciii.

donā feciperē. Hugo cardinal. Et est iste psalmus periodalis, quia ab eodem incipit & terminatur, in quo innuit quod finis honorū similis est principio.

Psalmus. iiii.

Titulus

Alleluia. Cassiodorus. No-
nus plane titulus & dicti
ipsius breuitate cōspicu⁹.

Alleluia. enim apud hebræos idem est quod lauda-
te deum, alle. enim laudate, ya vero inuisibilem si-
gnificat deum. Idem. Glosa. Hic autem primo al-
leluia positum est, quod nulla lingua mutare præ-
sumpsit. In viginti autem psalmis, titulus iste præ-
mittit vniuersalū in presenti. ciii. cy. cv. cx. cxi.
cxii. cxiii. cxiiii. cxv. cxvi. cxvii. cxviii. cxxiii.
cxxxv. cxlv. cxlv. cxlvii. cxlviii. cxlix. cl. in quib⁹
omnibus magnalia dei dicuntur. Et magna est in
eis exultatio, hic autem commendat propheta bo-
nos in populo israel, qui cum alijs fidelibus sunt
verum semē. Abrahæ filij promissionis. Hierony-
mus. Psalmus autē iste patrum, maxime replicat
historiam, sed spiritualiter debet intelligi. Omnia
enim quem contingebant antiquitus in figuram,
contingebat vñ nos credemus, intentione itaq⁹
monet iste psalmus ad laudem dei. Et diuiditur i
sex partes, in prima, monet fideles vt deum sem-
per exquirant, in secunda, eos per patriarcharum
exempla confirmat, ibi. Mementote. in tertia, bre-
uiter tangit qd de regno ad regnū transferunt, ibi
cum essent numero breui. in quarta, narrat quid
factum est vt transirent, ibi. Et vocauit famem, in
quinta, quæ fecit in Aegypto breuiter tangit &
postea narrat, ibi & auxit. in sexta, enumerat bene-
ficia quæ fecit eis educens eos de Aegypto, & idu-
cens in terram promissionis, ibi. & eduxit eos. Hu-
go cardinal. incipit ergo a laude quam intendit,
& quam in titulo Esdras prenotauit, dicens.

Psalmi.
Diuisio

Heb. cogita-
tiones eius.

Confitemini domino et inuo-
cate nomen eius, annunciate
inter gentes opera eius.

Cassiodorus. Augustinus. Glosa.
Confitemini inquit domino, id
est laudate eum & bonis factis gratiam vobis diui-
nitatis acquirite, quia id ipsum est laudare domi-
num, & ore illi honorem deferre, & operibus eius
iustiones efficere, Præmissa autem laude sequitur.
Et innocate nomen eius, desiderata petēdo. Laus
enim conuenienter præcedit petitionem. Hiero-
nymus. Confitemini ergo & dicite, quoniam pec-
catores sumus, tu autem misericors, & ideo inuoca-
te nomen eius, quoniam ipse erit redemptio nostra
Lyra. Vel confitemini domino confessione laudis
pro beneficiis ab eo obtentis, & inuocate nomen
eius pro obtinendis, quia gratitudo de præteritis
beneficiis, est optima dispositio pro alijs impetrā-
dis, deinde subdit, annunciate inter gentes opera
eius. Cassiodorus. Quod bene potest gloriofis euan-
gelistis & sanctissimis apostolis & nunc sacerdoti-
bus conuenire, qui per gentes vniuersas magnalia
eius annunciate noscuntur. Hieronymus. Ex hoc

Dispositio ad
beneficia

Lyra. Iste psalmus
& duo sequētes sunt
quedā inuitationes
ad laudem diuinam.

igitur erubescant iudæi, qui dicunt in israel tan-
tum facta esse mirabilia opera eius. Hugo car. Vel
confitemini peccata vestra vos incipientes inuo-
cate nomen eius proficiētes, & annunciate opera
eius iam perfecti. Sequitur.

Cantate ei & psallite ei narrate omnia
mirabilia eius. Laudamini in no-
mine sancto eius.

Augustinus. Cassiodorus. Hugo car. Glosa. Lyra
Cantate inquit ei verbo quia ore cantatur. Et psa-
llite et, id est operibus bonis laudate, quia manib⁹
psallitur. Narrate omnia mirabilia eius. Cassiodo-
rus. Gl. Omnia dicit, quia nihil est prodire silen-
dum, vel narrate omnia quæ infra dicturus est nō
enim est humanarū virtū omnia narrare quæ vir-
tus diuinitatis operatur, ideo hic significat a par-
te totū, vel omnia dicit, quia omnia quæ de eo di-
cuntur mirabilia sunt. Hugo car. Vel hæc tria, can-
tate scilicet psallite & narrate, ad tres status prædi-
ctos referuntur, incipientium, proficientiū, & per-
fectōrū. (Laudamini in nomine sancto eius. Glo.
Id est sic operimini vt laudemini. Cassio. Glosa.
Non enim vetat vt laudemur, quia bonis oñiōni-
bus nō potest res ista denegari, sed vt in domino
laudemur præcipit qui prestat illa quæ bene geri-
mus. Glosa. Augustinus. Et ideo dicit in nomine
sancto eius ne de bono opere homo in se glorie-
tur. hugo car. Vel vt de hoc sit vobis laus, quia vo-
camini christiani.

2
Heb. exultate.

potest homo
laudari.

3
Heb. exultate
vultu eius

Lætetur cor quærentium dominū.
Querite dominū & confirmamini.
Querite faciem eius semper.

Glosa. Lætetur inquit cor & si non corpus, quæren-
tium dominū, id est eorū qui bene operātes amu-
lantur. Hierony. Godeat ergo monachi, quoniam
quærentiū dominū lætatur corda. Si itaq⁹ quæren-
tiū, & quātomagis eorū qui inueniūt eum, qui enī
eum inueniunt, immobiles sunt. (Querite domi-
num. Glo. In præmiū & sic cōfirmamini. Lyra
Id est sitis certi de eius inuentione, nam quærentes
dominū, fideliter inueniunt eum infallibiliter, se-
cundū illud, omnis qui querit inuenit. hugo car.
Vel cōfirmamini, id est quærendo eum estote firmi
& seruētes. Et quia refrigescit caritas multorum,
ideo sequitur. (Querite faciē eius semper. Aug.
glosa. Id est presentia quæ & si per fidem inueni-
tur, tamen semper in hac vita perquirenda est
vt postea per speciem habeatur. Qui enim amatur
semper desideratur, semper queritur.

4
Iacere dei
faciem.

4
Secunda pars

Mementote mirabiliū eius quæ fe-
cit, prodigia eius & iudicia oris eius

Glosa. hugo car. Secunda pars, in qua ad partu-
lum corda in fide nutrienda & roboranda fidem pa-
triarharū, ponit. & bona tēporalia quæ fecit eis
deus & maiora paratus est facere his qui eos in fide
sequuntur. Est ergo sensus ac si dicat dixi. Querite
faciē eius semper, qd si necdum adhuc potestis eū
intelligere secuti est saltem (mementote mirabiliū
eius quæ fecit. Lyra. Per moysen & aaron in ter-
ra Aegypti. Cassiodorus. Et in diuisione maris ru-
bri. glosa. Et subaudi, mementote etiam prodigia
eius, hugo cardinal. Id est maiora miracula quæ

Psalmus. ciii. fclxxviii.

prodigia
que

fecit pluendo de coelo manna & aquam educēdo
de petra. glosa. Sunt enim prodigia maiora mi-
racula quibus aliquid futurum significat Lyra. Et
dicuntur prodigia quasi procul a digito. i. ab ho-
minum cognitione, quia sunt contra cursum natu-
ræ & immediate dependent a diuina volūte (&
iudicia oris eius. glosa. card. Quæ per moysen
mandauit in lege fieri, & secundum ea iudicare.
cassiodorus. Et quoniam cuncta compleuit quæ moy-
si famule suo promississe dignoscitur. glo. Sod qui-
bus hoc dicitur. Illis scilicet qui secundum fidem
sunt.

Semen Abraham serui eius, filij Iacob
electi eius

Cassiodorus. Hic enim subaudiendum est quod supe-
rius dixit (mementote. card. (Mementote. i. quā-
vos qui estis per fidem, semen abraham serui ei⁹
Lyra. Qui tempore Néroth, alijs ad idolatriā de-
clinantibus confessus est se soli deo seruire, & qui
estis filij. glosa. id est imitatores iacob luctādo cō-
tra carnem iacob dico (electi suis). cassiodorus. In
quo notandum quod dicit. Semen abrahæ seruos
& filios iacob electos, iudæi enim secundum car-
nem semen abraham fuerunt quos merito seruos
vocat, quia pertinacia faciente filij esse noluerūt
filij iacob sicut fideles christiani qui heredes do-
mini esse noscuntur. hierony. iudæi ergo & si secū-
dum carnem abrahæ semen sunt ideo tamen ser-
ui sunt, quia sub timore constituti sunt non habenti-
es perfectam charitatem quæ foras mittit timo-
rem. Nos vero filij sumus iacob eius qui supplan-
tauit fratrem suum & tulit primitiua eius. glosa.
Ideo autem horum memores esse debetis. Quia.

vi.

Ipsedominus deus noster, in vniuersa
terra iudicia eius.

(Ipse inquit dominus deus noster. Lyra. Per ve-
rū cultū & fidē, licet sit dominus & deus omnium
per creationem & gubernationem, ideo subditur
(in vniuersa terra iudicia eius). Aug. Quia i om-
ni terra ecclesia eius, vbi prædicantur iudicia ei⁹
Cassiodorus. Dicendo autem ipse dominus deus no-
ster. commonet illum debere intelligi quem iudei
crucifixerunt cuius iudicia sunt in vniuersa terra,
Augusti. Glosa. Cardina. Et cū alibi dicatur. Qui
annunciat verbum suum iacob & iudicia sua Isra-
el. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua
non manifestauit eis. patet qd vbiq⁹ sunt iacob &
israel, id est fideles quibus iudicia sua manifestat
per quos intelligitur ecclesia, de quib⁹ ideo debet
esse memores, quia ipse.

vii.
Alia litera
pacti

Memor fuit in seculum testamēti sui
verbi mandauit in mille generatio-
nes.

Memor inquit fuit. (Cassiodorus. Cum promissa
compleuit in seculum. i. in eternum. testamenti
Car. Non illius veteris quod fuit ad tempus sed
sui id est noui. Glosa. iusticie scilicet hereditatis
eternæ quam promissit in nouo testamento. Cassi-
in quo quicquid promittitur perhenni firmitate
mansurum est. Vel per testamentum suum prohe-
garū intelligitur predicationes quas de verbi in

carnatione prædixerunt. Glosa. Dicitur enim tes-
tamentū illud qd promittitur & doctrina in qua
promissio declaratur & pro qua seruata redditur
& quasi quæreret cuius testamenti memor fuit sub-
iungit (Verbi quod mandauit in mille generatio-
nes). Cassiodorus. Lyra. Glosa. cardina. Id est in
omnes quibus viuendum est ex fide, finitum pro
infinito quod tamen seculi istius fine cōcluditur
vbi generatio humana sibi sequenti ætate succedit
Mādere autem est aliquid per alium dicere, quod
vtrq⁹ factum est quādo prophetis datum est futu-
ra prophetare. Card. Vel hoc de veteri & nouo
testamento intelligitur quod mandauit deus in
mille id est in omnes generationes. Glosa. (Me-
mor inquam fuit) verbi

8
Alia li. qd
pepigit
cū abrahā

Quod disposuit ad Abraham, & iu-
ramenti sui ad Isaac

Lyra. Ad literam testamentum disposuit domin⁹
ad abrahā cum dixit ei. Per temetipsum iura-
ui quia fecisti rem hanc &c. Et sequitur. Benedi-
cā tibi & multiplicabo semē tuum sicut stellas cœ-
li & benedicentur in semine tuo oēs gentes terrę
quod impletum est in christo. Et iuamēti sui ad
Isaac secundum quod dixit dominus Abrahæ in
Isaac vocabitur tibi semen. cassiodorus. Hoc autem
quod hic dicitur ad illud. Respōdet quod superi⁹
dixit testamenti sui illa enim quæ in vereri testa-
mento abrahā & Isaac patriarchis promissa sūt
vel iurata statuit ea, id est firmavit iacob & israel i
nouo testamento quod est æternum, vnde sequi-
tur.

Et statuit illud Iacob in præceptum
& Israel in testamentum æternum.

ix
Alia li. cū in
cob in lege
& cū israel
in pactum
tempiternū

Lyra. Et statuit illud iacob in præceptum hoc est
verbum domini ad Abraham & Isaac de cultu dei
cum dixit ei. Ego sum dominus deus abrahā pa-
tris tui, & deus Isaac, terram in qua dormis dabo
tibi & semini, tuo vnde natus est Christus. (Et Isra-
el in testamentum æternum). Idē. Inde est iacob
qui primo vocatus est iacob eo quod nascēs tene-
bat plantam fratris sui. Postea vocatus est israel eo
quod cum angelo fortiter luctatus est. Cassiodorus.
Per iacob autem et israel Christiana tempora si-
gnificare sepe iam dictum est nouum vero temē
sum proprie dicitur æternum, quia nullum illi ali-
ud aliquādo succedit in quo est omnium promissio-
rum completa perfectio. glosa. Statuit inquam
illud in testamentum æternum

nouū testa-
mentū cur es
æternū.

Dicens tibi dabo terram Chanaam,
funiculum hereditatis vestre

x
Terra cha-
naam

Lyra. Hoc dicit ad literam de terra chanaam, quia
in illa iacob dormiebat, quæ funiculo diuisa fuit
tempore ioseph quam dedit eis deus in figurā eter-
næ hereditatis. Cassiodorus. glosa. Aug. Terra enim
chanaā ideo dicitur celestis hereditas. Quia cha-
naam interpretatur humilis, dixit enim Nōb chā
filio suo ipsum fore futurum seruū fratrum suo-
rum, & inde seruilis timor qui non manet in do-
mo, ideo excluso chanaā datur terra semini abra-
hæ, quia charitas foras mittit timorē, & manet fir-
mū

G liij

Psalmus. ciii.

ius in domo in eternum. Congruere ergo heredi-
tas eterna dicitur terra chanaan, quia ab ea serui
repelluntur & filij repertiuntur, cardinalis vel quia
sicut terra chanaan fluit la: & mel sic terra viuen-
tium fluit gratiam que lacte & melle suauior est.
Dabo iqua funiculū hereditatis vestre vobis so-
lis qui estis signati funiculo predestinatiōis. Gas-
siodorus. Vel funiculus hereditatis mundi huius
significat tortuosas angustias, quas domin⁹ pro
salute cunctorum sua passione dissoluti. Nā car-
nis illius susceptio nostra probat esse hereditas

Cum esset numero breui paucissimi
& incole eius.

Cassiodorus. Glosa. Cardina. Tertia pars in qua bre-
uiter profecutur historiam enumerans quāta pa-
triarchis virtus diuina prestiterit ad confirman-
dā fidē debiliū. Sic ergo legendum est. Deus hęc
que dicta sunt promissit Abraham Isaac & Iacob
(cum essent numero breui) Glosa. Id est antequā
multiplicarentur in egypto. Paucissimi incolę ea-
ius, id est adueniens incolę terrę chanaan antequā
eis daretur in hereditatem paucissimi erant. Se-
quitur.

Et pertransierunt de gente in gētem
et de regno ad populum alterum.

Glosa. in quo proponit breuiter quod postea ple-
nius enarrabit. Et pertransierunt inquit de gen-
te in gēte. (Hier. De abraham hoc dicit qui exiit
de terra caldeorum & venit in mesopotamiā, &
de mesopotamia in terram promissionis, & iterū
in egyptum. Lyra. Et iterum rediit in terrā Cha-
naam, & inde pergrinatus est in Geraris. Simili-
ter Isaac de terra chanaā peregrinatus est in Ge-
raris. Iacob etiā cum familia sua de terra chanaā
transiit in egyptum & de regno ad populū al-
terū. Glo. card. id est de terra chanaan quē dici-
tur regnum. nō quod tunc esset, sed qd futurū esset,
ibi regnum ad populum egyptiorū & repetit idē
q supra. Hierony. Mistice vero multa nos regna
transiimus vt perueniamus ad terram promissio-
nis. Glosa. Sed quomodo perdurare potuerunt,
ecce.

Non relinquit hominem nocere eis
& corripuit pro eis reges.

Hierony. Glosa. Non relinquit inquit hominem
nocere eis Pharaonem scilicet vt noceret Abrahā
in Sarra, nec Abimelech Isaac & Rebeca. Cardina-
lis. Hoc eis dicens per reuelationem, vel aliqua fa-
cta. Lyra. Laban etiam persequentem iacob pro-
hibuit ne ei malum ageret. Et similiter iterfectis
habitaroribus Sichem terror dei inuasit omnes
per circuitum ciuitates, & non sunt ausi persequi
iacob & filios eius inde recedentes & corripuit
pro eis reges. Hiero. Lyra. Pharaonem scilicet
regem egypti, & Abimelech regem Gerare vt di-
ctum est supra. Glosa. Quos corripuit, dicens.

Nolite tāgere christos meos, et in pro-
phetis & meis nolite malignari.

Augustinus. glo. Hęc enim verba licet in historia

non sint, tamē vel latenter dixit ea deus in cordi-
b⁹ hominū vel per angelum. hęc nāq verba sūt
dei corripientis reges. ne lederent sanctos patres
(nolite inquit tāgere christos meos). Cardinalis
id est vñctos meos vñctiōe spiritali. fide. f. incar-
natiōis Christi pterquā nulli fuerūt saluari. Glo.
Neminem ergo moueat quod vocat eos christos
quia tunc erat & christiani, & si latēret, vnde Abra-
ham exultauit vt videret diem meum, vidit & ga-
uiscus est. Nullus enī preter hāc fidē velante vel
post deo reconciliatus est. Lyra. isti autem patres
dicuntur christi. i. vñcti vñctiōe. f. spiritali que
est per gratiam dei licet nō corporali regū & pō-
tificum, que primofuit ordinata tempore Moysi.
Hierony. Quod est contra iudeos qui dicunt non
posse dominum Iesum christum vocari, quia nō
fuit vñctus regali vnguēto, & i prophetis meis no-
lite malignari. Glosa. Hic aperte de Abraham cō-
stat quod ppheta fuerit sic & de alijs credēdū est
Lyra. Quod autē Abraham propheta fuerit simi-
liter & de isaac iacob habetur in genesi Gen. xv.
xxvi. xlix.

Et vocauit famen super terram, et
omne firmamentum panis contriuit

augustinus. glosa. card. Quarta pars in qua exponit
qualiter factum est vt transierent de gente in gēte
Vnde dicit & vocauit famen super terram, idem,
id est angelum fami ppositum. Vel dixit vt fa-
mes esset. Cassiodorus. lyra. Hoc autem fuit tem-
pore pharaonis quando in egypto septem annis
fames grassata est. car. Sed quomodo vocauit fa-
mē, ecce & omne firmamentum panis contriuit
Cassiodorus. cardinal. id est triticum fructū & om-
nē materiā vnde poterat fieri panis deduxit ad
nihilum reuoca hominum esse noscitur firmamē-
tum de quo supra dictum est (Et panis cor hominis
confirmet). card. Et causante fame coacti sunt in
egyptum descendere, quos tamen nutu dei pceses
sit ioseph. vnde sequitur.

Misit ante eos virum, in seruum vānū
datus est Ioseph.

Glosa. Vide quomodo deus vsus sit malis i bonū
Ioseph enim venditus in egypto a fratribus suis
pro iustitia sublimatus est, ideo ait (Misit ante eos
Lyra. id est ante iacob & filios eius (virum). Hie-
ronymus. ipsum scilicet ioseph. Cassiodorus. hū-
go cardinalis. Lyra. Qui merito vir dicitur a vir-
tute eo q noluit adulterio suę dominę cōsentire
& quia multa passus cuncta viriliter sustinuit.
Ordo ergo literę talis est Misit ante eos virum io-
seph, scilicet qui infernum vānundatus est Glos.
Fratribus suis quos postea & patrem in AEgypto
recipit, & terram optimam a Pharaone eis dari
fecit. hugo cardinalis. Licet ergo malitiose fūe-
rit venditus, nutu tamen dei hoc factū est, vnde
ipse met fratrib⁹ dixit. Pro salute vestra misit me
dominus ante vos. cassiodorus. Et iterum vos co-
gitastis de malum sed deus vertit illud in bonum.
Glosa. Deinde narrat quē tulerit in humilitate
sua ioseph, Et quomodo sit sublimatus dicens.

Psalmus. ciii. fclxxxix.

Humiliauerunt in compedibus pe-
des eius & ferrum pertransiit animā
eius, donec veniret verbum eius.

xvii
Heb. afflige
rūt. Alia
lite. inferū
venit aia
ei usque
ad tempus.

Hierony. quia noluit cōsentire dominę egyptia-
cē. Lyra. Ad falsam ei⁹ excusationem fuit in carce-
rem religatus. Humiliauerunt inquit in cōpedi-
bus pedes eius. Hierony. Sed non potuerunt insti-
tiam eius humiliare. Cassiodorus. Glosa. Compe-
des autem eum accēpisse non legitur quēuis ap-
posito Pharaonis Phuriphar in carcerem sit reda-
ctus, sed fieri potuit vt carceratus ferreis nexibus
ligaretur. Card. Et quāuis in cōspectu custodiscar-
ceris gratiam habuerit tamen prius multas tribu-
lationes passus est. Cassiod. Vnde fieri potuit vt
& ista pcederent & illa se querentur, ferrum per-
transiit animam eius. Lyra. Quia ex compedibus
ferreis nō solum fuit afflictus in corpore, sed etiā
in mēte quāuis nō ceciderit a virtute patiētię. car-
dina. Vel ferrum, id est dura tribulatio pertransiit
id est penetravit animam eius. Idē. Glos. Vel secū-
dum aliam literam anima eius pertransiit ferrum
id est tribulationem superauit. Et hoc durauit (do-
nec veniret verbum eius. Cassiodorus. Donec scili-
cet veniret verbum a Pharaone qui eum libera-
uit pro interpretando somnio. Idem. Glosa. car.
Vel donec veniret verbū a ipsius ioseph vt ipsū
somnia interpretaretur. Quod verbum fuit dei
potius quam ipsius ioseph. Vnde sequitur.

xviii
Heb. proba-
uit eum

Eloquium domini inflamauit eum
emisit rex & soluit eum, princeps popu-
lorum & dimisit eum.

(Eloquium inquit domini). Glosa. Id est spirit⁹,
spiritus reuelās misteria (inflamauit eum). Idē.
Cassiodorus. Id est ad loquendum veraciter incitauit
vt coram principe futura diceret cum fiducia veri-
tatis. Car. Idē autem dicit inflamauit, quia spiri-
tus sanctus dat eloquia ighita. (Misit rex & soluit
eum). Cassiodorus. Misit inquit rex Pharaō & soluit
eū a teatu quo tenebatur affricus. Lyra. audito p
magistrum pincernarum q optime interpretat⁹
fuerat somnia eius (princeps populorum & dimi-
sit eum. cassiodorus. Iste princeps est Pharaquem
superius regē dixit qui dimisit eum. i. claustra car-
cetis fecit exire. Sed ne sola illi cōcessa videretur
esse dimissio dicit etiam quo honore ditatus est,
vnde sequitur.

xix

Constituit eum dominum domus sue
et principem omnis possessionis sue

Cassiodorus. constituit siquidem eum dominus &
principem quando eum curam fecit ascendere &
pregonis voce nunciari hunc secundum dominū
esse post regem & principem totius egypti. car-
dina. Lyra. Et hoc fecit post interpretationem so-
nij eo q cognouit eum habere spiritū domini,
& non solum hęc fecit vt haberet curam tempora-
lium, sed etiam.

xx
Heb. fecit
pū volūtata
tem suam

Vt erudiret principes eius sicut semet
ipsum & fenēs eius prudētiā do-
ceret.

Cassiodorus. credebat enim Pharaō q Ioseph erudi-

re posset principes suos vt & eplī interpretes for-
norum esse mererentur, & ideo eum illis pfece-
cit non solum vt regeret, sed etiam vt doceret ne
sciens eum a quo somniorum scia est deum solum
docere. card. Augusti. Non enim credendum est
tantum prophetam intendisse opere temporalī
quod non intenderet opere spiritalium. Lyra.
Docuit itaq eos nō solum de agilibus humanis
sed etiam de diuinis, sequitur.

Et intrauit Israel in AEgyptum, et
Iacob acola fuit in terra Cham.

xxi
Diuino.

(Et intrauit inquit israel in egyptum). Lyra. cū
filijs & familijs eorum. cassiodorus. Iubente enī
Pharaone cognatio ioseph ad terras AEgypti eo-
dem ordinante deducta est. Lyra. Vt possent ibi
vivere famis tempore. & Iacob acola). Glosa. Id
est aduena non indigena (fuit in terra cham). Idē
Lyra id est in egypto quā sic nominabatur eo q
Mesraim a quo denominata est AEgyptus, fuit fi-
lius Cham filij Noe, qui fuit pater chanaam. cassio-
dorus. Verum qui prius dictus est israel, ipse est &
iacob ne tamen verba eadem repeteret, diuersita-
te nominum reuelationis suę dicta variavit.

Et auxit & populum suum vehemen-
ter, & firmavit eum super inimicos
eius.

xxii
Heb. crece-
re fecit

Glosa. car. Quinta pars in qua primo breuiter tā-
git que facta sunt in AEgypto que postea plenius
narrat. cassiodorus. (Et auxit inquit populum suum
vehementer) fecunditate nascendi quoniam ibi
rarissima fuit mulier que nō habuerit partū. Hie-
rony. In septuaginta enim & quinq animalibus de-
scenderunt in AEgyptum. & sexcenta milia inde
exierunt augentur autem iusti domino ne his ad-
uersis preualeant potestates (Et firmavit eum
super inimicos eius. Hierony. Nam qui quēndā erant
numero breui, nunc aucti & firmati dicuntur. lyra.
Quia propter potentiam ioseph timebantur om-
nes de cognatione eius. cassiodorus. Vel firmavit eū
super inimicos eius quando illi crebrescentibus
AEgyptiorum turba notissimis plagis vehemen-
ter afflicta est ceterum quēadmodū sigillatim hęc
facta sunt consequenter exponit dicens.

Conuertit cor eorum vt odirent popu-
lum eius, & dolum facerēt in seruos
eius.

xxiii

conuertit inquit car. Permissive cor eorū (egyptio-
rū scilicet) vt odiret populū ei⁹. cass. Populū scili-
cet israeliticum. Prestando namq felicia popu-
lo israel conuertit dominus ad dolos & odiū cor
AEgyptiorum. Idē Augustinus. Glosa. Nō quod
deus sit auctor mali sed malis bene vtitur. prestā-
do nāq beneficia alijs mentes excitant obliquas
lyra. Vel hoc dicit quia surrexit rex nouus in egy-
pto qui ignorabat opera ioseph, & incepit affli-
gere filios israel & dolum facerent in seruos ei⁹.
Idem. Id est in filios israel quia precepit rex egy-
pti obstericibus vt in partu. hebrearum iterfice-
rent masculos simlādo quod passē fuissent abor-
sum. cass. Glo. Vel dolum fecit quādo pcepit i lateri-
b⁹ op⁹ duplicari, & paleas denegari deinde quō il-
lis vsus sit ad gloriā suā icipit exponere dicens.

deus auctor
mali

Psalmus. ciii.

Misit Moysen seruum suum, Aaron quem elegit ipsum.

Cassiodorus. Istos enim ad Pharaonem quasi quosdam testes constas a domino destinatos, ut populum sibi placitum abire permisset illesum. Lyra. Misit inquam moysen seruum suum ad liberandum filios Israel de aegypto cui adiunxit Aarum ut pro eo loqueretur multitudini eo quod erat eloquens. Hieronymus. Vel misit Moysen & Aarum, id est legem & sacerdotium. Et.

Posuit in eis verba signorum suorum & prodigiorum, in terra Cam.

xxvi]

Cassiodorus. Posuit inquit, id est collocavit in eis Moysen scilicet & Aaron verba signorum suorum, & prodigiorum quae ab eis predicabantur dominus esse facturus, signa autem sunt quasi aliqua vestigia futurarum siue praeteritarum rerum. Prodigia vero pertinent ad mirabiles eventus, qui in rerum ordine antea non fuerunt. Augustus. Glo. Quae idem dicta sunt verba, quia non erant significatio inania verba enim non vocationem, sed signorum vel prodigiorum per eos dominus fecit. Lyra. Vel verba dicit quia signa illa & prodigia fiebant virtute divina per verba moysi & Aaron (in terra cham) id est in terra aegypti. Glo. Quae autem signa fecerit subdit dicens.

Signa prodigia.

Misit tenebras et obscuravit, et non exacerbauit sermones suos.

xxvi
Heb. & non
fuit, ut incre-
duli verbis
eius. Plaga
autem numerus

Car. Enumerat enim hic septem plagas quas decem fuerint quae factae sunt in aegypto, licet non eodem ordine. Nam prima quam enumerat fuerunt tenebrae palpabiles de quibus ait (misit tenebras & obscuravit). Lyra. Ista enim fuit noua plaga in qua fuerunt tenebrae palpabiles in terra aegypti. Ita quod tribus diebus nemovidebat fratrem suum nec mouit se de loco suo. Cassiodorus. Glo. Car. Vel potius dicamus corda eorum fuisse obscurata, qui domini precepta contenebant, & est competens initium plagarum cecitas sine qua non incurrissent caetera. Sequitur (& non exacerbauit sermones suos). Lyra. Quia cum Pharaon promittebat poenitentiam deus remouebat plagam & sic dulcorabat suum sermonem. Glo. Vel non exacerbauit deus scilicet id est non irritauit sed compleuit sermones suos per miracula confirmans quod promissit. Cardinalis. Alia plaga fuit conuersio aquarum in sanguinem unde sequitur.

xxviii]

Conuerit aquas eorum in sanguinem et occidit pisces eorum.

Lyra. Hec fuit prima plaga. Cassiodorus. Glo. Quae futurae plagae indicium nuntiabat. Conuerit enim aquas eorum in sanguinem, quoniam erat inter maris rubri fluentia perituri. Pisces vero eorum occisi sunt ne spes viuendi hominibus relinqueretur. quando etiam pisces mortui sunt in nativitate suo elemento in quo nutriti sunt Hieronymus. Vel conuerit aquas eorum in sanguinem ut qui seducendo sanguinem effuderant paruulorum, ipsi deinceps pro aquis cruorem haurirent. Sequitur.

Et dedit terra eorum ranas, in penetralibusque regum ipsorum.

Hebr. ebulluit
Alia litera, in cubilibus yperbola
quod vis cre-
dibilis sit
multitudo
ranarum

Lyra. In tanta multitudine quod intrabant omnia loca & officinas aegyptiorum, & haec fuit, id est plaga. Cassiodorus. Glo. Socij enim ranarum tunc facti fuerunt principes qui sub aquis post locandi erant Augusti. Glo. Vel dedit terram eorum ranas quia totius fuerunt ut hoc congrue per yperbolam dicatur Hieronymus. Vel in ranis poetarum carmina designantur qui a catholica regula discrepantes corda terrenorum regum fabulis replent deceptionum.

Dixit et venit coenomia et scyniphes in omnibus finibus eorum.

xxix
Alia litera
musica omni
moda

Dixit inquit Glo. In verbo eius sine tempore antequam fieret in tempore per ipsum verbum, licet per angelos vel per Moysen & Aarum. Lyra. Et venit coenomia (id est musca canina. Cassio. Quae coeteris muscis mordacior est & importunitate sua violentior. Lyra. Cum qua venerunt muscae graues diuersi generis. Et haec fuit quarta plaga. Et scyniphes in omnibus finibus eorum. Lyra. Hec fuit tertia plaga. Cassiodorus. Scyniphes autem genus est culicum fixis aculeis per molestem, quas vulgus zizalas appellat. dixit autem in omnibus finibus eorum, ne quis Aegyptius locum a perniciose clade sentiretur exceptus. deinde sequitur.

xxx
Alia litera
flamantem

Posuit pluuia eorum gradientem ignem comburentem in terra ipsorum.

Lyra. Ista fuit, id est plaga in qua gradus & ignis mixta pariter ferebantur. Cassiodorus. Posuit inquit, id est statuit seu decreuit pluuia eorum gradientem id est vt, pluuia quae ad fecunditatem terris datur conuerteretur in gradientis noxiam vastitatem. Cum vero dicit (ignem comburentem in terra ipsorum per ignem comburentem) (flumina significat quae solent excitata tempestate sentire. Hieronymus. Ideo autem dixit comburentem non illuminantem quia sanctus ignis iustos illuminat peccatores exurit. Cardinalis. Ex illo autem igne & grandine, ecce quid fecerit.

Et percussit vineas eorum et ficulneas eorum, et contriuit lignum finium eorum.

xx

Cassiodorus. Quod enim dicit & percussit ad superiora respicit siue grandinem siue fulmina, vel ignem comburentem. Et netatum ficulneas putares aut vinea esse percussas addidit, & contriuit omne lignum finium eorum vt & lata non dubitares eueri sicut arborum quoque robora cognosceres fuisse contrita. Hieronymus. Vel per hoc ostendit omne humanum genus plagis celestibus verberatum ob emendationis causam. Deinde sequitur.

xxii]

Dixit et venit locusta, et bruchus cuius non erat numerus.

Lyra. Ista fuit, id est plaga, in qua corrosus fuit quod remanserant ex igne & grandine. Augusti. Cassiodorus. Glo. Vna autem plaga est locusta & bruchus quoniam altera est parva & alter est fortis. Locusta enim bruchum generat quae ad illam praedam quasi con-

Psalmus. ciiii.

foclxxx

uocatus exercitus cum sua prole descendit, unde sequitur.

Et comedit omne foenum in terra eorum, et comedit omnem fructum terrae eorum.

35

Glo. Augustinus. Et comedit inquit omne foenum in terra eorum, id est omnem herbam quae per se nascitur. Et comedit omnem fructum terrae eorum, fructum scilicet segetum, qui prouenit ex labore. Deinde sequitur. vij. plaga quae in exodo est. x.

34

Ab. omnis
Partus eorum

Et percussit omne primogenitum in terra eorum, Primitias omnis laboris & eorum.

Lyra. Hec enim fuit plaga decima in qua sunt mortua omnia primogenita hominum & bestiarum, de quinta vero plaga & sexta non fit hic mentio Augusti. Haec autem plaga nouissima est excepta morte in mari rubro. Idem. Glo. Cassiodorus. Et quauis in exodo decem, hic tamen tantum septem plagae enumerantur propter septem beneficia data haebreis quae statim enumerat. Vel hoc fecit quia laudanti de pluribus pauca attigisse sufficit. Narrati vero omnia commemorare opus est. Augusti. Quod autem sequitur. Primitias omnis laboris eorum, hoc propter primogenita pecorum dictum arbitror quae similiter percussit.

53
Sexta pars.

Et eduxite eos cum argento et auro, et non erat in tribubus eorum infirmus.

Glo. Cassiodorus. Sexta pars in qua dicta superiorius quae mala intulit inimicis israelitarum iusticia dei, subiungit quae bona eis temporalia miscericordia dedit ut his adiuti legem dei querant. Et eduxit inquit eos cum argento & auro. Lyra. Quia de mandato domini acceperunt mutuo a vicinis vasa argentea & aurea & sic spoliauerunt aegyptum. Non tamen in hoc commiserunt furum quia de mandato dei fuit cuius sunt omnia. Cassiodorus. Vel hoc in lege operationis mercedem factum fuisse videtur. Sine culpa ergo videtur factum quod eius imperio constat impletum. Augusti. Glo. Et licet hoc per dolum egerit ab antiquis tamen quod sibi cedit debuit abstulerunt. Et hoc est primum beneficium. Deinde sequitur. Secundum cum subiungit (Et non erat in tribubus eorum infirmus). Lyra. Hoc a deo factum fuit ut omnes simul absque impedimento possent egredi de Aegypto. Augusti. Glo. Et fuit istud magnum beneficium, ut in illa necessitate migrandi nullus esset egrotus. Quod autem dicit non erat in tribubus eorum infirmus corpore subaudiendum est non animo. Et.

36
Heb. irruerunt.

Laeata est Aegyptus in profectio ne eorum, quia incubuit timor eorum super eos.

Lyra. Ex hoc enim quod omnes primogeniti erant subito mortui, timebant omnes alij mori si amplius filij Israel in terra morarentur. Augusti. Cassiodorus. Glo. Et propterea laetata est Aegyptus in profectio eorum propter spem liberationis a morte. Nam ideo eos exire coegerunt ne iterum homines & primogenita interficeretur, vel tunc qui in aegypto remanserant omnino laetati sunt quando illi qui ad insequendos hebraeos ire decreuerant submersi sunt. Et ipsi similia non pertulerunt incubuit autem timor eorum super eos quia ipsa elementa pro ipsis pugnabant, ut aqua maris, & aer tenebrosus ignis cumbens &c. Glo. Et ideo timebant ne reliquiae eorum consumerentur. Deinde sequitur. Tertium beneficium cum dicit.

pro remanserant omnino laetati sunt quando illi qui ad insequendos hebraeos ire decreuerant submersi sunt. Et ipsi similia non pertulerunt incubuit autem timor eorum super eos quia ipsa elementa pro ipsis pugnabant, ut aqua maris, & aer tenebrosus ignis cumbens &c. Glo. Et ideo timebant ne reliquiae eorum consumerentur. Deinde sequitur. Tertium beneficium cum dicit.

Expandit nubem in protectionem eorum, et ignem ut luceret eis pernoctem.

37
Alia litera, in
tectorium

Lyra. Cassiodorus. Dominus enim praecedebat eos ad ostendendam viam, per diem in columna nubis contra solis estum, Et per noctem in columna ignis, ut dux esset itineris utroque tempore. & hoc est tertium beneficium quod israelitico populo constaret esse concessum. Augusti. Glo. Vel hic incipiunt beneficia quae iter agentibus in heremo facta sunt. Hieronymus. Vel per nubem & ignem spirituum factum voluit intelligi quos & ab aestu diei defessit & in nocturnis tenebris illuminat. Glo. Nunc sequitur. Quartum beneficium.

Petierunt et venit coturnix, et pane coeli saturauit eos.

38

Lyra. Deficientibus enim cibariis quae acceperant in Aegypto coeperunt murmurare ditentes. Vt nam mortui essemus per manum domini in aegypto quando sedebamus super ollas carniarum & comedamus panem in saturitate. Et tunc dominus fecit aduolare multitudinem coturnicum, & hoc est quod dicit (petierunt). Cardini. Petierunt utique maiores pro murmure numerum. Glo. Non coturnicem, sed carnes. Et venit coturnix. Cassiodorus. Carnes namque petierunt & coturnices acceperunt, quas in quadrupedibus & volatilibus carnes sine dabo constat esse dulciores. Car. Sunt enim coturnices aues regales Cassiodorus. Et quauis vnum postulauerit duo tamen acceperunt. Unde sequitur (Et pane coeli saturauit eos). Lyra. Id est manna de caelo descendente. Glo. Et est istud quintum beneficium. Cassiodorus. Hic autem ideo non dicitur manna, sed panem coeli ut in hoc domini saluatoris signaretur aduentus qui panis est vnus qui de caelo descendit. Hieronymus. Nam sicut illi de caelis fluente manna refecti sunt ita nos hodie in ecclesia corde agni recepto reficimur. Glo. Sequitur sextum beneficium.

Coturnix.

xxix
Alia litera, aperuit.

Dirupit petram & fluxerunt aquae ab eis in siccum flumina.

Car. Dirupit inquit petram quia petra ad praecceptum eius dedit aquas ac si illas in se contineret. Et fluxerunt aquae (id est flumina fecerunt ex se. Et abierunt in siccum id est in deserto prius rido & sic co-flumina) (id est larga fluentia. Cassio. Hoc quoque in figuram gerebat dominus Iesu Christi, ut petra aquas profundisset irrigans christus enim petra spiritualis est qui vitales aquas emanat quae abierunt in siccum, id est in gentium peccatores qui merito siccum dicuntur, qui delictis vrentibus siccabantur, sed imbre domini virescentes in nouum hominem pullularunt. Hieronymus. Percussus est enim ille lapis preciosus angularis, & immanes nobis p-

Psalmus.cb.

Nulli fontes qui nostros errores ablunt & ariditates irrigant. Glo. His autem beneficiis omnibus deus commendat in Abraham meritum fidei unde subdit.

Quoniam memor fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum.

Lyra. Quasi dicat ista beneficia non fuerunt illi populo collata propter merita sua cum esset rebellis & murmurans contra deum, sed propter merita abrahe, & ad implendum promissionem ei factam, cas. Et ideo dicuntur facta dicta miracula quia abrahe constat ante fuisse promissa. Hierony. Vel memor fuit verbi sancti sui quod inpleuit de semine eius, i. de Christo promissionem suam quam abrahe promissit. Car. Quod verbum habuit ad abraham puerum id est seruum suum. Sed quomodo eduxit illos sequitur.

Eduxit populum suum in exultatione, & electos suos in lætitia.

Lyra. Hæc sunt beneficia facta tempore Iosue qui post mortem Moysi eduxit populum Israel de deserto & introduxit in terram promissionis de manu dato domini. augu. Quod autem dicit, & eduxit populum suum hoc repetiuit cum dixit electos suos & quod ait in exultatione, hoc repetiuit dicens in læticia. Cassiodor. Et respice quod dixit electos suos eduxit in læticia, quoniam illi qui minime tuerunt domini furore percussii sunt. Hierony. Vel hoc dicit quia semper victores ac liberi canticum in læticia & exultatione concelebrant sicut moyses. Maria vel Delbora. glosa. Sequitur, vij. beneficium in quo est completio promissionum.

Et dedit illis regiones gentium & labores populorum & possederunt.

Lyra. Et dedit illis inquit regiones gentium videlicet totam terram Chananaam ubi prius gentiles habitabant. Et labores populorum possederunt id est ciuitates edificatas laboribus aliorum, & alia bona eorum laboribus acquisita. Cassiodor. Vel quod dicit regiones gentium ad possessionem videtur pertinere terram. (Labores vero populorum ad diuitias longo tempore congregatas Glo. Hæc autem dedit eis non ut propter ista eum colerent sed ut ea ad bonum eternum referent, unde sequitur.

Vt custodiant iustificationes & eius & legem eius & requirant.

Hierony. Hoc est ut cum iusticia viuunt & mysteria legis diligenter intelligant, Augu. Glo. Non ut habenda sint hæc temporalia pro summo bono nec ut in eis luxu de fluant vel perueria securitate torpescant, sed ut eis vacent unde & eternum bonum possint acquiri. (Ut scilicet custodiant iustificationes eius). Car. Id est moralia precepta. Cassiodor. Iustificationes enim sunt ut deum roto corde diligamus Proximos tanquam nos amemus patrem veneremur, filium charum habeamus & huiusmodi Et legem eius requirant. Cardua. Id est ceteros;

nialia precepta. Cassio. Lex enim fuit die sabbato requiesci. In pascha agnum auniculum immolari sacerdotes cum veste mistica ad altare accedere, omnia spiritualiter sunt querenda, ideo dicitur requirant.

Psalmus.cv.

Titulus. Aleluya. Aleluya.

Hierony. Psalmus iste poenitentes roborat, negligentes arguit, misericordiam repromittit hanc tam regulam debemus tenere ut ubique duo aleluya præscribuntur in psalmo vnu de fine tituli, esse prioris, & alterum eius qui sequitur, glos. Alij dicuntur utriusque aleluya sequenti psalmo dant quibus consentit. Augu. præsertim cum nulligre corum codices in fine psalmi habeant aleluya. Augu. glosa. Psalmus autem iste superiori congruit iunctus est non solum in titulo, sed & in materia agit enim de populo Israel, de quo & superior, sed iste agit de illo secundum iniquos qui ibi erat. Precedens vero secundum electos, sed quia iniquis de quibus loquitur sequens psalmus, non solum in isticia, sed & misericordia facta est, ideo duplex præmittitur aleluya. Lyra. Vel bis aleluya dicitur semel pro laude dei in presenti & iterum pro laude eius in ciuitate celesti. Glo. Intentione autem moratur ad confessionem laudis & peccatorum. Et diuiditur in sex partes. In prima loquens in persona hebrei relictæ patrum perfidia ad misericordiam dei conuersi alios monet ad poenitentiam conuertere, & orat beneplacito populo locuti. In secunda peccata patrum quæ in egypto fecerunt commemorat addens qualiter eos dominus liberauit, ibi Peccauimus. In tertia narrat qualiter in deserto peccauerunt & quosdam iuste punitos. Alios autem præcibus Moysi misericorditer liberatos, ibi cito fecerunt in quarta narrat alia eorum peccata, & deum placatum esse per finem, ibi Pro nihilo. In quinta de aqua contradictionis & de immolatione filiorum unde vehementius dominus iratus tradidit eos gentibus postea tamen misericors est eis, ibi, & irritauerunt. In sexta præcatur congregari dispersos ut laudes eternas domino cantent, ibi Saluos fac nos, glosa, in persona ergo olicuius hebrei de amaricatione ad misericordiam dei conuersi, & alios ad eandem misericordiam exortans, ait

Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius.

Hierony. Quasi dicat. O vos qui grauiter peccatis & desperatis de vestra salute & putatis quoniam propter magnitudinem peccatorum non potestis veniam adipisci Ego vobis præcipio. (Confitemini domino quoniam bonus). grandia enim sunt peccata vestra, sed magnus est dominus qui miseretur vestri. (Confitemini ergo domino). Poenitentiam agite nolite desperare de salute. cas. confessio enim ista ad medicinam poenitudinis est applicanda, sed ad precam domini pertinere non dubium est, quando maior gloria pietatis est pacere cõitenti quam sine offensione viuenti præstare. glosa. Et est iesus rō fitemini domino peccata & laudes. Cassiodorus;

Psalmus.cb

foclrrri

Memento nostri domine, in beneplacito populi tui, visita nos in salutari tuo.

Glo. Sous enim deus iustos facit ideo orat & ait (Memento nostri domine. Lyra. Confitemini domini gratiam. Car. (Ut sumus in beneplacito populi tui). Augu. Glo. Car. id est ut in eis sumus in quibus beneplacitum est tibi, quod non est in omnibus. Cassio. Orat enim deuoti ut inter eos debeant estimari, qui domino fideli opere placuerunt. Glo. Et ut hoc sit (visita nos in salutari tuo). Hiero. Glo. Card. Hoc est in filio tuo. Cas. ipse est enim salutaris. De quo beatus Symeon ait. Nunc dimittis seruum tuum domine, secundum verbum tuum in pace. Quia viderunt oculi mei, salutare tuum. Lyra. Et quia salus eterna consistit in visione diuina, ideo subditur.

Ad videndum in bonitate & electorum tuorum, ad lætandum in lætitia gentis tuæ, ut lauderis & cum hereditate tua

Cas. Petit enim populus prædictus a salutari domini visitari, ut bonitatem eius videret, quæ electis suis erat aduersus sui manere præstaturus, unde dicit Ad videndum. Lyra. Te scilicet facie ad faciem. (In bonitate electorum tuorum). Augu. Glo. i. ut videamus te in ea bonitate quæ præstas electis, & ut per gratiam videamus ne cæci remaneamus. Lyra. vel quasi dicat quod ad hæc bonitatem solū perducitur electi decedentes in bonitate finali. Glo. Visita nos etiam ad lætandum, id est ut lætemur in lætitia gentis tuæ quæ est ipse deus. Lyra. Cuius visionem ipse parabiliter cōcomitur delectatio summa & lætitia. Glo. Per hoc autem quod dicit gentis tuæ filios abrahe voluit intelligi qui omnes sunt vna gens. Cass. Quæ de gentium diuersitate collecta est, ut esset grex vnus & pastor vnus. Glo. visita etiam nos (ut lauderis cum hereditate tua). Lyra. Id est cum electis qui sunt hereditas tua. Hier. Vel ut lauderis a nobis iudeis cum hereditate tua, scilicet gentili populo tibi credituro ut sumus cum eis vnus populus laudans te æternaliter.

Peccauimus cum patribus nostris, iniuste egimus iniquitatem fecimus.

Glo. Hugo car. Secunda pars, in qua hebreus conuersus peccata patrum enumerat quæ fecerunt in Aegypto, & se cum eis peccasse confitetur, a quibus tamen ostendit eos a domino fuisse liberatos & tamquam diceret. Visita nos, necesse est enim ut visites, quia peccauimus cum patribus nostris, id est sicut patres nostri, vel quia in eis fuimus materia liter quando peccauerunt. Cassiodorus. Cum maioribus enim suis peccant, qui se per gratiam domini ab eorum delicto non separant, unde dubium non est illos ea peccata gemere, quæ ex parentum suorum probantur nequitia sustinere (iniuste egimus). Lyra. Hugo cardinalis. Contra proximum (iniquitatem fecimus) contra deum. Augustinus. Glo. Cassiodorus. Vel tertio idem repetit. Peccauimus, iniuste egimus, iniquitatem fecimus, ut pura confessio appareat. Nam tanto citius culpa soluitur quando viuatur a semetipso damnatur, & quasi quis diceret; Quid enim patres fecerunt? Subdit.

Psalmus.cvi.

Patres nostri in Aegypto non intellexerunt mirabilia tua, non fuerunt memores multitudinis misericordie tue

(Patres inquit nostri in aegypto non intellexerunt mirabilia tua.) Aug. Glo. Vbi multa eis facta sunt Lyra. Que si bene intellexissent deo de cetero firmiter adhesissent. Aug. Glo. Non enim intellexerunt quid per illa mirabilia eius deus dare velleret, id est non temporale, sed eternum bonum quod per patriam expectatur, & ideo ipsi impatientes murmurauerunt, & temporalibus bonis fallacibus atque fugacibus beari voluerunt. cassiod. glo. Et nota quod duo sunt que beneficia de nobis collata commendat, id est commendabilia esse ostenditur, intellectus scilicet & memoria quod utrumque in perdidit fuisse de negatur & utrumque in eis redarguit. Et primo intellectum cum ait. (Non intellexerunt mirabilia tua.) Opus enim fuit intellectu, ut per illa temporalia alia bona querebant, scilicet eterna. Secunda memoria, cum dicit. (Non fuerunt memores multitudinis misericordie tue) id est multorum miraculorum que pro eis in Aegypto fecerat. Lyra. Pro eis aegyptios multipliciter affligendo & eos a flagellis preteruadendo, sicut patet precedenti psalmo. & hac ingratitude dinem patrum, ostendit per effectum, dicens.

Et irritauerunt ascendentes in mari rubro, Et saluauit eos propter nomen suum, ut notam feceret potentiam suam.

cassiodorus. Et irritauerunt inquit, id est placitum deum iracundum sibi reddiderunt. glo. augustinus. Hec autem irritatio facta est cum egredientes de aegypto peruenissent ad mare rubrum, vbi ita erant coacti quod ex vno latere erat mors nimis ardua & nemini & transcendendum peruenire, ad ex alio latere erat mare rubrum, & a dorso erant insequentes aegyptii propter quod coeperunt grauiter murmurare obliuione dei, sed tunc mare rubrum diuisum est in duodecim diuisiones, & nulla tribus ausa fuit intrare prius nisi tribus iuda vnde meruit inter alias regni principatum obtinere. cassiodorus. Idem. Quod autem dicit ascendentes, hoc dictum est ex loci positione, quoniam aegyptus cunctis regionibus perhibetur humilior, & ideo inde descendentes loca petierunt altiora & saluauit eos. Glo. Ab insequentibus aegyptiis propter nomen suum. Lyra. Hugo cardinalis. augustinus. Et non propter iustitiam suam aut merita sua. Cassiodorus. Sed propter nomen suum, id est propter dominum saluatorem, cuius vocabulo conuenit saluare periclitantes (ut notam faceret potentiam suam) Lyra. Quia omnia opera dei ordinantur ad eius gloriam. Cassi. Notam fecit autem potentiam suam, non carnalibus utque oculis, sed spiritali cogitatione videntibus, nam si omnibus notam fecisset, nequaquam durus populus de incredulitate peccasset. Glo. Sed quomodo soluauit ecce.

Et increpuit mare rubrum et excicatum est, et deduxit eos in abissis sicut in deserto.

que nos dei dona cognoscere cogunt.

(Et increpuit inquit mare rubrum.) Cassi. Aug. Glo. Non voce celsitus missa, sed diuina potentia increpationem enim istam vocauit occultum diuinitatis imperium & diuinam potentiam quam qui sensu carent sentiunt & obediunt. Mare enim in Exodo voce domini non legitur increpatum, & excitatum est. (Cassi. Non quidem totum mare, sed tantum quantum necesse fuit, ut illis iter aperiret) (Et deduxit eos in abissis sicut in deserto.) cassi. Aug. glo. Sic enim auit mare quod preterit tate factum est sicut desertum vbi non sunt aque desertum enim dicitur, quia ab aquarum inundatione desertum.

Et saluauit eos de manu odietum & redemit eos de manu inimici.

Lyra. Et saluauit inquit eos de manu odientium, id est aegyptiorum persequenti eos ad occidendum. cassi. Quod odium erat graue, quia propter eos fuerat percussus tantis plagis, & quia aegyptios rerum suarum amissione priuabat. Et redemit eos de manu inimici. Lyra. Id est de potestate pharaonis regis aegypti. Cassi. Glo. aug. Vel per hoc datur intelligi quod saluauit Christus humanum genus a cohorte demonum, que plebem humanam stimulo peccatorum & odii & percutit. Redemit autem peccatores obnoxios precioso sanguine ab imperio dyaboli, vnde & per mare rubrum sanguis christi figuratur. sequitur.

Et operuit aqua tribulantes eos, vnus ex eis non remansit.

Lyra. glo. Et operuit aqua tribulantes eos, id est pharaonem & eius exercitum eos persequentes. (Vnus ex eis non remansit.) cassi. glo. Ex eis, scilicet qui eos persequabantur, qui omnes extincti sunt usque ad minimum. Alij vero qui eos non persequabantur remanserunt, qui inde letati sunt in profectioe eorum, ut supra in superiore psalmo dictum est Hieronymus. Vel hec similitudo nunc in nostra praesentia fit, vbi abluuntur homo aquis & perit dyabolus cum satellitibus suis. Sequitur.

Et crediderunt verbis eius, & laudauerunt laudem eius.

Lyra. Et crediderunt verbis eius, cum scilicet viderunt aegyptios mortuos super littus maris, nam ante timebat quod per aliam viam insequerentur eos etiam in deserto. cassi. In hoc tamen duritia cordis eorum demonstrat non ante euentum rei, sed post effectum miraculorum credere maluerunt. Nam & si bonum sit visis rebus acquiescere, multo tamen melius est promissa credere, (Et laudauerunt laudem eius.) cassi. Lyra. Dicentes illud canticum, cantemus domino gloriose.

Et fecerunt, obliuati sunt operum eius, et non sustinuerunt consilium eius.

Glo. car. Tertia pars, in qua narrat qualiter in deserto peccauerunt, & quidam iuste puniti fuerunt. Alij autem precibus Moysi misericorditer liberati sunt atque ergo. (cito fecerunt.) Lyra. Id est partium steterunt in dei laude. cassi. Summa enim celeritate mulati sunt, ut qui laudes domino de collatis mirabilibus canebant, paulo post contra eum nefandas murmurationes assumerent. (Obliuati sunt operum eius.) Lyra. Quibus eis prouiderat in periculis maioribus.

Psalmus.cvi.

foclxxxii

(Et non sustinuerunt consilium eius.) Idem. id est non expectauerunt sufficienter tempus, in quo deus disposeret eis subuenire secundum consilium voluntatis suae, sed praueuerunt illud murmurando sine ratione. Cassi. Et prius conceperunt desperationem quam eius parata beneficia prouiderent. Petierunt enim escam sub diffidentia, quam ante nullam famem essent passi diuina semper largitate pasti. augustinus. Glo. Vel festinauerunt beati fieri in temporalibus rebus quod ideo nemini conferunt veram felicitatem, quia non extinguunt insatiabilem cupiditatem, vnde sequitur.

Et concupierunt concupiscentiam in deserto, et tentauerunt deum in aquoso solo.

Hugo car. (Et concupierunt inquit concupiscentiam in deserto) dum carnes ardentem cupierunt dicentes. Quis dabit nobis escas carum? &c. Cassi. Vel cum postulabant dari sibi sub murmuracionibus aquas & comestationem in deserto. Hec autem geminatio verborum ostendit nimiam habundantiam desiderij. (Et tentauerunt deum in aquoso. Lyra. Id est in loco aqua penurioso, & dicit tentauerunt quia non solum petierunt aquas ad sitim suam releuandam, sed etiam ad experiendum sensibili exemplo si deus esset in eis vel non. Hiero. Sicitas enim in eis erat, quia non cognoscebant sancti spiritus irrigationem in columna nubes quae precedebat eos.

Et dedit eis petitionem ipsorum, et misit saturitatem in animas eorum.

Lyra. Et dedit eis inquit petitionem ipsorum scilicet carnes & aquas. cassi. Temporalia enim petentes merito carnes beneficia susceperunt. (Et misit saturitatem in animas eorum.) Aug. Glo. Nec ideo beatos fecit, quia non est illa saturitas de qua dicitur. (Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam.) cassi. Duo enim modis anima dici potest esse saturata, cum scilicet esca corporalibus pro carnis id firmitate reficitur, & cum spiritali iocunditate completur. Aug. Glo. hugo car. Quod autem hic dicit animas saturatas, hoc ad animalitatem pertinet quae sustentatur esca. Non enim hic accipitur anima secundum quod rationalis est, sed secundum id quod animas corpus animal facit, ad cuius sustentationem pertinet opus & cibis. Lyra. Vnde ad litteram dedit eis escas carni ad veltendum usque ad mensem integrum ita quod vertebatur eis in nausea ex nimia repletione. Glo. Et quia saturitatem sequitur seditio, ideo subditur.

Et irritauerunt Moysen in castris Aarou sanctum domini.

Cassi. Saturitatem namque ventris secuta est seditio. Idem. Lyra. hugo car. Processit autem hac irritatio a dathan & abiron qui volebant habere principatum in populo, eo quod erant de Rubem primogenito. Et chorae & filij eius volebant habere principatum sacerdotum, quia erant de Leui. Cassiodorus. (Vnde irritauerunt) id est ad iracundiam conuocauerunt (Moysen in castris.) Glo. Honorem eius ambientes & propterea ei inuidentes. (Aaron sanctum domini.) Hugo car. Id est a domini sanctificationem. Hieronymus. Vel Moysen & aaron.

id est legem & sacerdotium stulti irritant, cum dei praecepta per eos nuntiata non audiunt. Hugo cardinalis. Seditionem autem secuta est poena. Vnde sequitur.

Aperta est terra et deglutiuit Dathan et operuit super congregationem Abiron.

Aug. Amborum enim Dathan scilicet & abiron vna erat causa superbissimi & sacrilegi scismatis, ideo eadem poena. Cassi. Glo. Qualitas autem poenae facta ipsorum indicat, nam a terra voratur qui terrena sapiunt. Hiero. Facta sunt autem haec secundum litteram sed & nunc vorat eos terra qui terrena sapiunt & recedunt a mandatis dei, quos non illuminat gratia spiritus sancti, sed accendit flamma peccati. Hugo cardinalis. Deinde sequitur poena chorae, vnde ait.

Et exarsit ignis in synagoga eorum, & flamma combussit peccatores.

Cassiodorus. Lyra. Et exarsit inquit ignis in synagoga eorum. Hoc factum est super duces quinque ginta viros, qui offerebant incensum tanquam vendicantes sibi illicite sacerdotium, qui diuino igne consumpti sunt. (Nam flamma combussit peccatores.) Hugo cardinalis. Id est chorae & complices eius. Glo. Qui incenso peccauerunt. Cassiodorus. Flamma vnde rus. Et dicitur flamma a flagello comarum suarum, Hugo cardinalis. Postea ostendit quomodo peccauerunt in ydolatria, dicens.

Et fecerunt vitulum in Oreb, & adorauerunt sculptile.

Glo. Absentiam enim Moysi non ferentes fecerunt vitulum in Oreb. Lyra. Id est prope montem Oreb. Car. Oreb enim, est pars montis Synay. Cassi. Glo. Et interpretatur caluaria, vbi crucifixio, facta est, ut iam tunc perfidi in eo nomine peccaret, vbi postea eorum erant dominum crucifixuri, id est in eo loco qui secundum nominis interpretationem designat locum ubi iudei crucifixerunt dominum. card. Et non solum hoc fecerunt, sed & adorauerunt sculptile, hic autem sumitur sculptile pro futili. Lyra. Vitulus enim ille non fuit factus per sculpturam, sed per fusuram. cassi. vel hoc dicitur, quia vitulum primo adorauerunt in deserto, & postea sculptilia in terra promissionis, prout in sequentibus dicitur est. Hugo card. vilitatem autem ydoli describit, cum dicit.

Et mutauerunt gloriam suam in similitudinem vituli & comedentes scenum.

Lyra. Et mutauerunt inquit gloriam suam id est deum verum in quo debebant gloriarum, & qui gloriose eos eduxerat de terra Aegypti. Hieronymus. cassi. In quo debuerat esse gloria eorum, sed relicto eo simulacro muto & furdo dantes gloriam dicebant, hi sunt dii tui israel, vnde ad hoc perueniunt, ut deum sibi facerent (in similitudinem vituli comedentis scenum). Augustinus. glo. Vt ab eo ipsi comederentur, hi qui scenum id est caro sunt. Omnis enim caro scenum.

Obliti sunt deum qui saluauit eos, qui fecit magnalia in Aegypto mirabilia in terra Cham terribilia in mari rubro.

Hij

Psalmus.cvi.

Cassiodorus. Obliti sunt inquit deum qui saluauit eos, magna profecto est hæc obliuio. Nam quid est in memoria si non est liberatio? Lyra. Liberauit enim eos & saluauit de dura captiuitate Aegypti. Glo. Hugo car. Sed quomodo saluauit eos, ecce, qui fecit magnalia in Aegypto. Hieronymus. Lyra. Aegyptios multipliciter flagellando ut populum liberaret. Et fecit mirabilia in terra Cam. Lyra. Id est in Aegypto sic nominata ratione supradicta, populum Israela plagis protegendo Aegyptiorum. Hiero. Vel in terra Cham cum derelictis gentibus eos in eorum terra plantauit. (Terribilia in mari rubro), Hugo car. Submergendo Aegyptios & diuidendo mare quod est terribile. Hiero. Lyra. ut Pharaone cum eius exercitu extincto & submerso sicum populis preberet ingressum. Hugo card. Nunc ostensis peccatis Iudeorum ostendit comminationem dei in illos, unde sequitur.

Et dixit ut disperderet eos, si non Moy ses electus eius stetit in confectione in conspectu eius.

Glo. Et propter ista scilicet scelera, quia digni essent perire omnes penitus (dixit). Lyra. Hugo card. Dominus ut disperderet eos, id est cominat e dispersere eos quando dixit Moyse, descende de monte, quia peccauit populus. Et disperdidisset eos. Lyra. Propter eorum ingratitude. (Si non Moy ses electus eius stetit in confectione in conspectu eius). Lyra. Suis orationibus impediendo effectum diuinae vindictae, dixerat enim et dominus, cerno quod populus iste dure ceruicis sit dimittite me, ut irascatur furor meus contra eos & delectam. Augustinus. Glo. Et tunc stetit Moyse in confectione, id est in plaga qua erat feriendi, & se obijce ret pro illis, dicens. Si dimittis illis, peccati, dimittite. Si vero non dimittis illis, dele me de libro vitae ubi demonstratur est intercessio sanctorum quantum pro aliis valeat apud deum. Securus enim Moy ses de iustitia dei qua eum delere non posset, impetrat ergo Moyse in confectione.

Vt auerteret iram eius ne disperderet eos, & pro nihilo habuerunt terram desiderabilem.

Hugo car. Quasi dicat, stetit Moyse in conspectu eius, & ad hoc ut auerteret iram eius ne disperderet eos, & sic initium huius versus dependet a sententia praecedentis. (Et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem). Glo. Car. Quarta pars, in qua enumerat alia eorum peccata & deum placitum esse per Phineem quasi dicat. Hec praedicta fecerunt. Et etiam pro nihilo habuerunt id est contempserunt terram desiderabilem id est terram promissionis. Lyra. In hoc enim ponitur peccatum rebellionis, quando populus territis verbis exploratorum voluit reuerti ad Aegyptum quasi pro nihilo habes terram Abrahæ promissa. Cassi. Vel pro nihilo habuerunt terram, quia semper carnaliter & uisa & audita cogitabant desiderium siquidem corporale cito fastidit acceptum. Hiero. Tertia autem qua desiderabile dicitur, est terra uiuentium, qua pro nihilo habebat, quia istam transitoriam diligebant. Cassi. vel hoc etiam dicit de terra sancta corporali, quae propter miseria redemptionis nostrae in-

telligentibus fuit desiderabilis. Illis vero non, quia in ea nihil spirituale senserunt. Glo. Quam terram ideo pro nihilo habuerunt, quia.

Non crediderunt verbo eius, & murmurauerunt in tabernaculis suis. Non exaudierunt vocem domini.

Cassiodorus. Non crediderunt inquit verbo eius, id est filio eius cui plures nequissimi non credebant, sine hoc ad literam congruenter aptatur quideo murmurauerunt, quia eius promissionibus minime credere voluerunt. Lyra. Quibus promiserat eos introducere in terram illam (Et murmurauerunt in tabernaculis suis.) Idem Vociferantur enim omnis turba postquam audierunt exploratores terrae, & murmurauerunt contra Moysem & Aaron dicentes utinam mortui essemus in Aegypto &c. (Et non exaudierunt vocem domini.) Cassi. Glo. Dum enim murmuraciones exercebant vocem domini nullatenus audierunt in tabernaculis vero dicit, ut hoc contigisse videretur non laborantibus, sed ociosis, quibus maiorius crimen est murmurare, augustinus. Glo. vel non exaudierunt vocem domini vehementer eos a murmuracione prohibentis.

Et eleuauit manum suam super eos ut prosterneret eos in deserto.

Lyra. Tunc enim data est contra eos sententia diuina, ut omnes qui murmurati fuerant a viginti annis & supra non ingrederentur terram promissionis sed morerentur in deserto, preter Caleph & Iosue Cassi. Hic enim iustitia domini praemittitur ut secuta pietas maiore gloria sentiat, dicit enim insurrexissse domini potestatem in excedentibus vindicaret, eosque in deserto prosterneret, qui precepta domini audire noluerunt. Hugo card. Glo. Tunc namque eleuauit manum suam super eos cominatio poenam, mos enim est cominatio leuare manum. (Ut prosterneret eos in deserto.) Glo. Quasi viles qui prius fuerant gloriosi.

Et ut desiceret semen eorum in nationibus, & dispergeret eos in regionibus.

Lyra. Ista poena fuit tunc comminata, sed precibus Moyse impedita. Hugo car. Hæc tamen comminatio modo completa, est. Hieronymus. Dispersi sunt enim Iudei in diuersis partibus, ut aliquando huius militati suum dominum plebs castigata cognosceret, sed & ille dispergitur, cuius sensus omni vtero inanis gloriae vel cupiditatis circumfertur. Glo. Deinde antequam diceret quod aliquis hæc indignationem dei placeuerit adiungit.

Et inuati sunt Beelphegor comedere sacrificia mortuorum.

Hieronymus. Id est hi qui se deo consacrare debuerunt ydolo Beelphegor, incitati, id est consecrati sunt. Et qui panem vinum esurie debuerunt, mortuorum sacrificia comederunt. Lyra. Et incitati sunt inquit Beelphegor, id est cultui illius ydoli. Beelphegor enim erat deus Moabitum seu ydoli ipsorum quod pro deo venerabatur, & est nomen compositum a Beel quem nimis rex Assiriorum sub nomine beel patris sui pro deo venerari precepit. Et Phegor quod est

Psalmus.cvi.

foclxxxiii

nomen montis ubi colebant, unde cum balach rex Moabitum de consilio Balaam misisset puellas pulchras prope tentoria filiorum Israel, ut per eas inducerentur ad ydolatriam, cum aliqui de populo luxuriosi accedebant ad eas, ut eas cognoscerent, nolabant eis assentire, nisi cum eis ydolatrarent, prout & fecerunt ex quo secuta fuit contra eos plaga magna. Hugo car. Et non solum hoc fecerunt sed & comederunt sacrificia mortuorum. Glo. Vel de carnibus quae immolantur mortuis hominibus quasi dijs.

Et irritauerunt eum in adinuentio- nibus suis, & multiplicata est in eis ruina.

Lyra. Et irritauerunt inquit eum deum, scilicet in adinuentioibus suis, idem. Hugo car. id est in peccatis studiose ab eis adinuentis & factis. Post multiplicationem autem peccati, sequitur multiplicatio poenae, unde sequitur. (Et multiplicata est in eis ruina.) Lyra. Quia tunc occisi sunt. xxiiij. milia hominum Hugo car. Sed dominus placatus est per zelum Phinees, unde sequitur.

Et stetit Phinees & placauit, & cessauit cassatio.

Lyra. Et stetit inquit Phinees constanter contra ydolatrias, quia occidit lambri ducem tribus Symeonis cum muliere Madianite. Cassi. Glo. in quo per hoc verbum stetit soliditate mentis ostendit, ut in illa generaliperturbatioe solus ausus fuerit confidentiam deprecatis assumere. Moecantium enim transfixio magis dicenda est oratio quam operatio, quia qui bene agit orat, & sic placauit. Lyra. Deum scilicet per suum bonum zelum & cessauit cassatio. (Idem. id est plaga a filiis israel. Hieronymus. Huius itaque exemplo debet sacerdos, cui anima commissa sunt euaginare gladium, id est proferre verbum & occidere fornicationes & concupiscentias in vtroque sexu.

Et reputatum est ei in iustitiam, in generationem & generationem usque in sempiternum.

Lyra. Et reputatum est ei inquit in iusticia, quia propter hoc factum fuit certificatus a deo quod succederet patri suo in summo sacerdotio. Cassi. Vel ideo reputatum est ei ad iustitiam, quia tantum post effusum sanguinem innocens fuit ut ipsius quoque iudicis meruerit vocelaudari. Glo. Deus enim qui nouit quantam charitate id factum sit reputauit sacerdoti suo in iustitia in generatione & generatione usque in sempiternum. Lyra. Quia adhuc istud factum recolitur in memoriam iustitiae ipsius.

Et irritauerunt eum ad aquam contradictionis et vexatus est Moyse propter eos, quia exacerbauerunt spiritum eius.

Glo. Car. Quinta pars, in qua agit de aqua contradictionis & de immolatione filiorum. unde vehementius iratus est deus, & tamē postea misertus est eis ait ergo. (Et irritauerunt.) Glo. id est ad iram provocauerunt eum. Lyra. Scilicet dominum (ad aquam contradictionis.) idem. Quia impaciter & contentiose locuti sunt contra moysem propter aquae defe-

ctum & per consequens contra dominum non expectantes debite eius beneplacitum. Cassi. Dicuntur autem aquae contradictionis, quia sic petierunt, ut contradictio magis videretur eorum petitio, quam postulatio. Card. vel dicuntur aquae contradictionis, quia in cades ubi petierunt aquas, contradixerunt domino & Moyse. Hieronymus. vel aquae contradictionis sunt aquae baptismi quibus dyabolo contradicuntur & operibus eius. (Et vexatus est Moyse propter eos) Glo. Lyra. Id est turbatus mente in tantum quod timuit ne deus denegaret eis aquam propter maiestatem eorum, & sic non credidit plene verbis domini quibus ei dixit & Aaron fratri suo. Loquimini ad petram coram eis & illa dabit eis aquas propter quod percussendo petram verbum dubitatum dixit. idem. Cassi. Audite rebelles & increduli. Num de petra hac poterimus vobis eicere aquam, nimia enim opportunitate populi succensus verba hæc diffidenter excrepuit, & hoc (quia exacerbauerunt spiritum eius). Car. Qui erat mutissimus inter omnes homines in quo eorum maxima notatur importunitas. Cassiodorus. Quo sermone ipse quoque peccauit, qui tam tantis miraculis preceptis non credidit dominum quae fecit esse facturum.

Et distinxit in labijs suis, non disperdiderunt gentes quas dixit dominus illis.

Lyra. Et distinxit inquit in labijs suis, id est manifeste ostendit in modo loquendi hesitationem cordis sui. Augustinus. Glo. Dubitanter enim petram percussit & ambigue qui omnia alia certa fide promiserat, quasi hoc non posset facere deus qui tanta iam ante fecerat. Hugo cardinal. Nou tamen dubitauit de potentia domini, sed forte debentignitate eius, quod scilicet minus benigne ageret cum eis propter peccata sua. Idem. Lyra. Propter quod statim fuit a deo reprehensus & ab ingressu terrae promissionis exclusus. Glo. Non tamen alienatus a regno gratiae dei, illi autem de quorum iniquitatibus loquitur iste psalmus cum intrassent in terram promissionem (non disperdiderunt gentes quas dixit dominus illis). Lyra. Et est hic principium versus in hebreo. Precepit enim dominus habitatores terre Chanaan interficere, ne per eos filij israel a ydolatriam traherentur. Et ipsi cupiditate ducti permiserunt eos viuere, propter tributum quod eis reddebant.

Et commixti sunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, & seruiuerunt sculptilibus eorum, & factum est illis in scandalum.

Hugo card. Et commixti sunt inquit inter gentes, non tantum corpore sed opere, unde subdit, & didicerunt opera eorum & seruiuerunt sculptilibus eorum. Cassi. commixti namque sunt inter gentes verita societate, quas propter ydolorum culturas eis fuerat delere praecceptum addentes malum sceleribus suis, ut se quoque eorum superstitione pollueret. (Et factum est illis in scandalum.) idem. Miserrimi enim hominum dei munus in peccata verterunt, ut quod ille donauerat ad gratiam, excedentibus fie ret ad ruinam. idem. Glo. Terra namque promissionis

H iii

Psalmus.cvi.

que fuerat data in primum, versa est illis in ruy nam & in scandalum, quia gentium conformitate facti sunt ydolatre, vnde sequitur.

ET immolauerunt filios suos, & filias suas demoniis

Lyra. Que in ydolis collebat, & ex hoc apparet hemetia peccati ydolatrie in filiis israel, quia no solum immolabant animalia in cultu diuino, sed etiam prolem suam quam naturaliter diligunt & conseruant bruta animalia quantumcumq; ferocia. Augustinus. Cassiodorus. Glo. Et quamuis hoc non narrat historia, tamen credendum est prophete qui mentiri non potest. Potuit enim non fieri in sequenti etate mortuis Moysse & Iosue, cum talis esset consuetudo gentium. Hieronymus. Vel hoc intelligendum est moraliter, q; scilicet immolauerunt sensus & animas suas.

ET effuderunt sanguinem innocentem sanguinem filiorum suorum et filiarum suarum quas sacrificauerunt sculptilibus Chanaam

Cassiodorus. Et inspicere quemadmodum veraci relatione peccantium exagatur iniquitas. Primo enim dicit. Et effuderunt sanguinem innocentem & ne putaretur extraneum addidit. Sanguinem filiorum suorum & filiarum suarum. Et adhuc augetur scelus quando horrendis sculptilibus sacrificata memorantur. (Quas sacrificauerunt inquit sculptilibus Chanaam). Lyra. Id est cananeorum fetores habitantium. Hieronymus. Vel tunc animas sanguis effunditur quando homo ydolis deditus a dei cultura recesserit.

ET interfecta est terra in sanguinebus, & contaminata est in operibus eorum, et fornicati sunt in adinventionibus suis.

Lyra. Et interfecta est inquit, id est polluta & contaminata terra. Cass. Glo. Continens pro contento id est ipsi homines qui interficiebant animas suas immolando filios in sanguinibus. Hugo car. Id est in peccatis eorum, immolando enim filios suos animas proprias interficiebant gladio peccati. (Et contaminata est terra) scilicet id est homines terreni (in operibus eorum) id est in peccatis. (Et fornicati sunt). Lyra. Id est ydolatrauerunt, ydolatria enim fornicatio dicitur, per quam anima recedit a sponso suo vero scilicet deo. (In adinventionibus suis) Idem. id est studiose & cum magna diligentia acquiritis. Aug. Glo. Non q; primi ydolatriam inuenissent, sed quia alios imitati sunt. Hiero. Et ideo ira dei in impios seuit, vnde sequitur.

ET iratus est furor domini in populum suum, et abominatus est hereditatem suam.

37 Glo. Et iratus est inquit furor domini in populum suum, id est quasi potestas vindicandi excitata est, ira enim non est in deo nisi per quandam similitudinem. Cassi. Nam vindicta excitata potestas humana consuetudine ira vocatur. Lyra. in quo notatur granitas culpe deum prouocantis. Car. Vnde

subdit qui mala que sequuntur ex tali ira dei. (Et abominatus est hereditatem suam). Cassi. glo. Id est auersus est ab eis quod est extremum omnium malorum. Lyra. Filij enim israel qui dicuntur dei hereditas propter peccata sua predicta fuerunt et a protectione diuina. Hieronymus. Et qui quondam erat plebs dei facti sunt caterua dyaboli. Augusti. Glo. hugo car. Non autem ad perditionem eos omnino deseruit, sed ad disciplinam, quod inruit, quia eos hereditatem nominat.

ET tradidit eos in manus gentium & dominati sunt eorum qui oderunt eos.

Lyra. Et tradidit eos inquit in manus gentium ydolatrie deditur. (Et dominati sunt eorum qui oderunt eos). Et sic ex odio precedenti grauius afflixerunt eos Cassi. Glo. Ecce qui gloriabatur ydolis opprobrio seruitutis subsunt, quia seruunt inimicis quod difficile est. Graue enim est seruire offenso, qui nullo placat obsequio. Nam qui semper odit, semper iratus est, & qui semper iratus est implacabilis est, vnde sequitur.

ET tribulauerunt eos inimici eorum, & humiliati sunt sub manibus eorum saepe liberauit eos.

Cassio. Et tribulauerunt inquit eos inimici eorum. Talis enim vicissitudo recipitur, ut qui amant dominum seruire noluerunt odiis inimicis iusto iudicio probaretur esse subiecti. (Et humiliati sunt sub manibus eorum). Hugocar. Humilitate subiectionis non virtutis. Dominus autem non omnino dereliquit eos, quia saepe liberabit eos, non respiciens ad predicta mala, sed de misericordia sua dabat eis auxilium & liberatores. Idem. Lyra. Sicut patet ex decursu libri iudicum, quia quicumq; ab inimicis afflictus humiliter deum deprecabatur suscitabit dominus iudices ad eorum liberationem, ipsi autem ingrati de eius misericordia, non dimittebant mala consueta. Vnde sequitur.

Ipsi autem exacerbauerunt eum in consilio suo, et humiliati sunt in iniquitatibus suis

Hugo car. Ipsi autem inquit exacerbauerunt eum in consilio suo eorum scilicet, quia proprio consilio ad haerebant & de consilio de eternis non sustinebant. Idem. Aug. Glo. Et hoc est quod supra dixit, non sustinuerunt consilium eius. Hiero. Sed potius consilium habuerunt, ut relicto deo ydola sequerentur. Lyra. Bene autem dicit in consilio suo, quia malum culpe prouenit ex defectu libertatis arbitrij & non ex deo. (Et humiliati sunt in iniquitatibus suis). Hiero. Non quidem a deo sed a delectis suis. hugo car. humiliati sunt inquit, id est afflicti & puniti, sed tamen in ista afflictione non desinit eis dei misericordia. Vnde sequitur.

ET vidit cum tribularentur, et audiuit orationem eorum.

Glo. Na licet esset iniqui, deus tamen plenus misericordiae non neglexit eos. (Et vidit inquit cum tribularentur). Hugo cardinalis. id est misericorditer eos respexit. Hierony. in quo docet nos

Psalmus.cvi.

foele rxi.

si conuersi ingemuerimus protinus appropinquat cellis auribus eius preces humilitatis nostre (Et audiuit orationem eorum). cassiodo. In qua duplici modo misericordia diuinitatis exponit. Præmisit enim beneficia, & humana non cessauit iniquitas intulit vindictam, & afflictis iterum dignatus est donare clementiam, ut intelligamus ipsam & bonam premittere, & flagelatis denuo subuenire, causam autem quæ fuerit israeliticus populus cum saepius peccaret auditis subdit, dicens,

ET memor fuit testamenti sui, & poenituit eum secundum multitudinem misericordie sue.

cardina. Et memor fuit inquit testamenti sui id est promissionis facte patribus de nouo testamento & de filij incarnatione, & ideo pepercit eis, si enim omnes eos propter peccata sua occidi permitteret non nasceretur de eis christus & ita vana fuisset promissio, cassio. Hoc enim est testamentum eter num ubi domini aduentus eluxit qui nulla successione mutabitur. (Et poenituit eum) cassiodo. Lyra. Id est ad modum poenitentis se habuit, cardina. cum fecit aliter quam videretur facturum. Idem. glo. Poenitentia enim non cadit in deum. Augusti. Glo. cassio. Quia nihil repente fecit, sed quod ab æterno præcœuit, sed mutare dicitur, quod secundum rerum causas sequi videbatur alitis causis eorum interuenientibus, causas tamen & quid fieret immutabiliter præuidit. Hierony. cassio. Vel hoc dicitur, quia super poenitentes poenitet deus, de malitia quam locutus fuerat, ut faceret, & non fecit, & talis nobis efficitur, quales nos sibi esse, probauerit. Addit autem secundum insultum dinnæ misericordie sue (cassiodo. Que cuncta peccata superat que vsque ad nostram carnem venire dignata est cassiodorus. Quomodo autem se poenitere ostendit dominus subiungit propheta dicens,

ET dedit eos in misericordias, & in conspectu omnium qui ceperant eos.

Glo. (Et dedit eos inquit) prædestinatos scilicet de illo populo (in misericordias), cardinalis. id est gratis misertus est eis. Augusti. Ut essent non vasa iræ sed vasa misericordie. idem. Glo. Pluraliter autem dicit misericordias, quia vnusquisq; proprium donum habet a deo, alius sic, alius autem sic, cassi. Diuersa namq; carismatum dona suscepit, alij enim propheta, alij apostoli, alij martyres, alij confesso res ex ipso populo domini miseratione floruerunt. Lyra. Vel ad literam dedit eos in misericordias quia gentiles eis placabiles fecit, ut qui captiuos eos tenebant saepe liberos daret, ut de manasse & ioachim regibus iuda legimus. glo. Et hoc totum fuit miserantis dei (in conspectu omnium qui ceperant eos). glo. id est gentium ut eos gentiles mirarentur quos prius despexerant, cassiodorus. cardinalis. vel videntibus ipsis demonibus & eorum ministris & dolentibus ut coram eis redderentur liberi quorum prauitate prius videbantur esse captiui.

Saluos nos fac domine deus noster, et congrega nos de nationibus.

cassiodorus. cardina. Glo. Sexta pars in qua post laudem orat id quod videbat esse factum, ut scilicet ecclesiam suam de gentium congregatione perficiat. Glo. Quamuis falso putent iudei impleri per antichristum. Cardina. Ait ergo propheta in persona electorum. Saluos nos fac domine deus noster, & ut saluos congrega nos per gratiam in presentia & per gloriam in futuro, de nationibus, id est de omni gente. Hieronymus. Vel saluos nos fac ne nobis vitia dominantur. Et congrega nos quia gens hebreorum in regionibus nationum est dispersa.

VT confiteamur nomini sancto tuo, et gloriemur in laude tua.

Glo. Car. Lyra. Ut confiteamur inquit in presenti per gratiam nomini sancto tuo. (Hierony. Filio vtriusque tuo, qui & nomen & laus tua est). Et gloriemur in laude tua. (Lyra. in futuro per gloriam Cassio. Non vtriusque in humana iactantia sed in laude tua ubi est reuera fixa gloria, & sine fine laetitia Glo. Quamquidem laudent breuiter subiicit dicens.

Benedictus dominus deus Israel a seculo et vsque in seculum, et dicet omnis populus fiat.

Cassio. Glo. Hec est enim laus quam superiorem su congregatos optauit populos personare. Benedictus inquit dominus deus israel a seculo & vsque in seculum, Glo. Cardina. Id est ab æterno in æternum, quia sine fine laudabitur. Hiero. Et merito dicitur. Benedictus in secula per quæ facta sunt secula, & non solum facta sed etiam redempta. Cassi. Dicit autem a seculo & vsque in seculum & continuata laus nunquam debeat habere fastidium. (Et dicet). Lyra. id est dicat quia hebrei pro optatiuo vtrumque futuro indicatiui. (Omnis populus). cardina. Glo. Prædestinatus scilicet tam de iudeis quam de gentibus, dicit inquit. Fiat fiat, i quo per geminationem ista intellige laudis perfectionem. Ponit enim binarius numerus pro numero infinito. Lyra. In hebreo autem ponitur amen quod significat stabilitatem veritatis.

Psalmus.cvi.

ET titulus. Alleluia.

Augusti. glo. Hic psalmus commendat misericordiam dei, & habet bis alleluia quia est de vniuersali ecclesia, quæ constat ex duplici parte.

scilicet gentium & iudeorum in vno angulari lapide collectarum. Hierony. Sed repulsionem iudeorum & vocationem gentium euidentissime patet. Cassi. Et comonet propheta populum christi anum qui domini redemptionem saluatus est ut confitendo preterita nouum cantet alleluia. glo. Donet itaq; nos iste psalmus, quod sumus per nos scilicet infirmi & mali, & quid per misericordiam dei scilicet boni & filij dei, ubi conuertit hominis

Psalmus. cxi.

superbia & glorificatur dei gratia que de quatuor tentationibus liberat que in sequenti bus descriptis sunt, de quibus per nos non valemus liberari. Intentione autem monet nos ad confessionem. Et diuiditur in septem partes. In prima monet redemptos confiteri quod est intentio sua. In secunda ponit primam tentationem & liberationem ab ea, que tentatio est error quo aliquis nihil expectat post hanc vitam, que quidem tentatio ostenditur, ibi. Errauerunt. In tertia ponit secundam tentationem, que est difficultas vincendarum cupiditatum in via, & liberationem ab ea, ibi. Sedentes. In quarta ponit tertiam tentationem, que est tedium benefaciendi, & liberationem ab ea, ibi. Omnem escam. In quinta ponit quartam tentationem, que est tepestas seculi, quatiens ecclesiam & turbas rectorem, ibi. Qui descendunt. In sexta commendat ecclesiam, que per gratiam dei salua facta est ostendendo in nobis gratiam dei & ipsum deum superbis resistere, & humilibus gratiam dare, & ostendit qualiter ecclesia proficit, ibi. Posuit flumina. In septima de hereticis adiungit, quod scilicet ipsis destructis erepta est ecclesia, ibi. Et pauci facti sunt. Glo. Propheta ergo commendatur misericordiam dei de quatuor tentationibus liberantis. Primo omnes fideles monet ad confessionem dicens.

Alia li. qm suauis est.

Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius

Cassiodo. In quo commonet propheta & perdere peccata sua, & laudes domini personare, quia hoc verbum confiteri ad utrumque dicimus pertinere. Confitemini inquit domino. Glo. utroque modo scilicet peccata & laudes. Confitemini dico dicentes hoc, quoniam bonus. Car. Id est benignus non seuerus. Cassiodo. In quo peccatoribus datur confidentia post satisfactionem pio domino supplicare. Hieronymus. Confitemini igitur quia bonus est & peccata dimittit, aliter non diceret confitemini, & sequitur. Quoniam in seculum misericordia eius. Lyra. Quae nunquam denegatur vere penitentibus. Hieronymus. Quamdiu ergo estis in seculo confitemini Cassiodo. Vel in seculo significat in eternum quia nullum tempus est, quod ab eius misericordia reperiatur exceptum, nam & hic consuevit parcere & illic fidelibus aeterna premia condonare. Glo. Quod autem ego dico de misericordia eius ait propheta.

Alia lite terra

Dicant qui redempti sunt a domino, quos redemit de manu inimici De regionibus congregauit eos.

Cassiodo. Dicant utique alleluia quod titulus ait, & se iocundis exultationibus consolentur qui ad dominum gratiam venire meruerunt. (Qui scilicet redempti sunt.) Glo. sanguine christi. Car. Non a quo cunctis, sed a domino, id est a christo qui est dominus omnium. Hieronymus. Cassiodo. De uocatione autem gentium hoc est proprie dicitur qui domini sanguine redempti & de potestate diaboli ipsius liberatione liberati sunt. Vnde sequitur (quos redemit) Glo. sanguine suo. Hic, Ipse enim christus est

saluator & redemptor. Et praecium redemit dico (De manu inimici. Glo.) Id est diaboli (De regionibus congregauit eos.) Idem. Cassiodo. Qui prius per aras & lucos raptabatur demonum. Hieronymus. Grandis enim manus diaboli in toto orbe possidebat eos. Glo. Deinde tanquam ab eo querebatur. Vnde congregauit, ait.

A solis ortu et occasu, ab aquilone et mari.

Cassiodo. Id est a qualibet parte mundi congregauit eos. Vnde euidenter aduertit quod non solum de iudeis hoc dicitur, sed de ecclesia catholica que ex toto orbe noscitur congregata. Idem. Car. Et ideo cum tres mundi cardines nominauerit pro quarto id est pro australi posuit mare. Auster enim flat versus occasum, quod anthonomarice dicitur mare eo quod malus sit ceteris, tora namque mundi marginem, dicitur circuire. Hieronymus. Vel ideo tria climata nominat & austrum tacet, quia per austrum significatur populus iudeorum, christus enim natus est iuxta prophetam Abacuh in austro, id est in bethleem que a situ Hierusalem in austro posita est in quodam tur intelligi quod populus iudeorum in hoc psalmo non scribitur vocandus sed tantum gentium.

Auster.

Alia lite. in deserta via ciuitate q habitaetur non repetunt Secunda pars

Errauerunt in solitudine in iniquo. viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt.

Cardina. Secunda pars in qua exponitur prima tentatio, que est error qui fuit in iudeis & gentibus ante conuersionem, error autem iste erat de eo quia viam veritatis, id est christum nesciebant. vbi & eger statem veri panis patiebantur, tanquam ergo diceret ideo redemit & congregauit eos, quia errauerunt in solitudine. Car. Id est solitari deserto deo. Cassiodo. Nullos habentes verissimos doctores & nullam ecclesiam in iniquo. Car. Id est in corde vel in statu qui est sine aqua gratiae & doctrinae. Viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt. Glo. viam, id est christum. Hierusalem car. Vel ecclesie militantis in qua habitandum est non inuenerunt ipsi scilicet errantes ciuitas enim habitaculi dicitur ecclesia quia est transitoria, ciuitas vero habitationis est ecclesia triumphans. Glo. Preter autem errorem istum erat eis inopia, quia ipsi erant.

Esurientes et sitientes, anima eorum in ipsis defecit.

Glo. cassiodo. Erat enim in eis inopia sine cibo verbi dei, & sine potu gratiae. Et propterea erant esurientes & sitientes. Anima eorum defecit a bono interiori. Et hoc ideo quia mansit in ipsis, id est quia non excessit se, sed se sibi sufficere putauit. hugo cardinalis. Confidebant enim iudei in lege & gentes in suo libero arbitrio, & ideo defecit anima eorum quia ad viam veritatis christum per fidem non accedebant. cassiodorus. Glo. vel per esurientes & sitientes curiosos seculi significat qui veritatem diuersis opinionibus exquirebant nec veniebant, hugo cardinalis. Qui tamen tandem cognoscentes defectum suum, ad dominum qui potens erat supplete clamauerunt. Vnde sequitur.

esuriens i fuit.

Psalmus. cxi. fclxxxv.

Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur, et de necessitatibus eorum eripuit eos.

Cassiodo. Quomodo enim duobus versibus superioribus descripsit errantes, ita nunc duobus alijs refert ad dominum dona redeunt. Idem. Glo. Ordo enim in hac & reliquis tentationibus talis est. Nam primo ponitur tentationis expositio. Secundo clamor liberationis. Tercio exauditionis clamoris. Quarto pro exauditionis confessio, id est laudatio. (Et clamauerunt inquit. Cassiodo. Id est magno desiderio quesiuerunt. ad dominum cum tribularentur. Glo. Errore famae, & siti. Cassiodo. Eo enim tempore clamor cordis totis viribus excitatur, quando imminens periculum timetur & presumptio humana subducitur. Hieronymus. Et tunc quis exauditur a domino quando non simplex vox sed tribulatio clamat ad dominum. Sequitur. Et de necessitatibus eorum eripuit eos. Glo. Id est de malis inuitabilibus. Cassi. Sed vide quid clamor iste prestiterit, ut videlicet & de necessitatibus liberarentur, & semitam veritatis agnoscerent. Vnde sequitur.

Bt deduxit eos in viam rectam, ut irent in ciuitatem habitationis.

Hieronymus. Et deduxit eos inquit in viam rectam christus scilicet: qui est via deduxit eos in viam rectam qui prius errauerat, qui via ciuitatis habitaculi non inueniant. Et factus est ductor qui est & via. Vtrent in ciuitatem habitationis, id est in ecclesia eius que fundata fuerat super ipsum. Hieronymus. Cardia. Vel in coelum, vbi ciuitatem unitas est, vnde dicta est ciuitas. Glo. cuius viam nondum inuenerant. Cardia. Et quia hoc fecit dominus eis non eorum meritis sed puta misericordia. Ideo.

8

Confiteantur domino misericordiae eius, et mirabilia eius filiis hominum.

Confiteantur inquit domino misericordiae eius. Glo. Quia liberauit eos, ab errore non propter eorum merita, non propter vires non propter sapientiam, sed propter misericordiam suam. Cassiodo. Pio namque domino semper dignum est confiteri qui nos & a periculis liberat & splendore suae pietatis illuminat & mirabilia eius filiis hominum. (Cardia. Id est filij hominum laudent eum propter mirabilia sibi a deo exhibita. Cassiodo. Vel propter mirabilia que fecit in mundo tempore incarnationis suae per euangelistas & apostolos. Augustinus Glo. confitendo autem dicite in expertis vos qui hoc iam experti estis. qui scilicet in via positi, ad ciuitatem ducti, & siti liberati dicite inquam.

Quia fatiuit animam inanem, et animam esurientem fatiuit bonis

ix. Alia lite impleuit.

Alia vacua.

Glo. Quasi dicat Non solum duxit in viam rectam sed & a fame liberauit (Quia faciat inquit animam inanem) Glo. Cassiodo. Quae erat vacua quia siue deo inanis namque est anima quando peruersitatibus occupata ad creatorem suum reuertere nullo

la deuotione festinat. car. Augustus. Animam enim dei capace nihil minus deo implere potest & animam esurientem. Glo. id est scire appetentem. faciat bonis, cardia. Quae licet esset vacua, tamen erat esuriens, id est naturaliter appetens bonum & scientiam. cassiodo. Anima enim diuina gratia visitata ad dominum festinat venire medicinam. Hieronymus. vnde deus eos qui inanes erant a gratia sua, & famem verbi patiebantur bonis celestibus satiauit.

Alia esuriens.

Sedentes in tenebris & umbra mortis vinctos in mendicitate et ferro.

iii. pars. Alia li. ha bitates.

Glo. cardinalis. Tertia pars in qua ponitur secunda tentatio, que est difficultas vincendarum concupiscentiarum que ligant hominem ne possit implere, quod in via dei posuit videri & audiri esse faciendum quasi dicat, Animam inanem & esurientem, sed appetentem bonum faciat scilicet. cassiad. cardina. Sedentes, id est iudeos gentiles qui ante aduentum christi sedebant. Glo. Quia vincti erant consuetudine praua, sedebant dico. (In tenebris) ignorantie quoniam vacuati lumine fidei per fidem cecitate reddebantur obscuri, cum enim dixit sedentes ostendit eos longo situ ibidem fuisse versatos (& umbra mortis) cassiodo. Glo. cardia. Id est i peccatis & vita viciosa que est imago mortis futurae, illos dico (vinctos in mendicitate & ferro. Car. vinctum enim erat genus humanum cathenis criminum, & carceri diaboli macipatum. cassiodo. Vnde mendicitas ista significat indigentiam boni, quae non corpus sed animam probatur affligere, ferrum vero duritiam malorum. car. Erant enim vincti ferro, id est indomabili consuetudine quae habebant gentes ad ydolatriam & iudei ad legalia. Vincti autem sic erant suis peccatis hoc exigentibus, vnde sequitur.

vitiosa vita cuius imago est Mendicitas ferrum

Quia exacerbauerunt eloquia dei, et consilium altissimi irritauerunt.

ix. Heb. pro cauerunt ser mones dei al a li. blas phemiarum.

Glo. Quasi dicat ideo vincti sunt in mendicitate & ferro (quia exacerbauerunt eloquia dei). Cassi. Car. Id est deum in eloquiis suis vel deum loquentem per scripturas, quia contra domini eloquia facientes in eius regulis viuere respuebant. aug. Glo. Per superbiam enim suam iustitiam dei nescientes & gratiam non agnoscentes suam iustitiam constituere volebant. (Et consilium altissimi irritauerunt. Hieronymus. Quod dederat eis ut eligerent vitam. Cassi. Fuit enim dei iustum consilium & saluberrima medicina ut morbus seculi contrario remedio curaretur. Superbia scilicet metis angustia cordis. Glo. sa. ut qui superbi erant in angustiis humiliarentur. vnde sequitur.

Superb'e op positum

Et humiliatum est in laboribus cor eorum, infirmati sunt nec fuit qui adiuuaret.

xii. Heb. ceciderunt.

Hieronymus. Et humiliatum est inquit in laboribus cor eorum, quia non exaltabatur in operibus dei. Cassi. Et ideo humiliatum est cor eorum in tribulationibus & laboribus nam (infirmati sunt). Hieronymus. Eorum in deum firmi non essent nec eum requirerent

Psalmus. cxi.

qui verus est medicus (nec fuit qui adiunaret), cas. Nemo enim prestat auxilium peccitanti nisi cui omnipotens deus preceperit subuenire. Augusti. Glosa. Deo namque desistente ab auxilio laborare potes contra vicia, sed non vincere. Et te pressio tua prava consuetudine humiliabitur cor ut discas clamare, unde sequitur.

XT clamauerunt ad dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorum liberavit eos.

Glosa. In simili causa eadem sententia quae & supra. Cassi. Et ecce quare humiliati quare infirmati sunt ut scilicet ad dominum clamaret delicta propria confitentes. Silebat enim in elatione positi & velut insensata pecora nullum verbum salutis fundebant. Glosa. Clamorem autem eorum sequitur liberatio. Unde subdit.

ET eduxit eos de tenebris, et umbra mortis, et vincula eorum dirupit.

Cassio. Card. Et eduxit eos inquit de tenebris ignorantiae & cecitate perfidiae ad lumen fidei, & a superstitionum suarum de tenebris eduxit animas peccatorum forte pollutas. Et subaudi eduxit eos de (umbra mortis) Card. Id est de vita peccatis maculata ad veritatem vite quae est vita gratiae (& vincula eorum dirupit). Cassi. Sic enim Christo veniente diaboli potestas dirupta est ut nunquam in illam quae fuit dominationem reddere preualeat. Hierony. Glosa. Et ob id sequitur pro liberatione laudatio.

Confiteantur domino misericordiae eius, et mirabilia eius filii hominum.

Cassiodo. Hunc versum repetit, & admonet liberos gratias agere, quia ianuas peccatorum & malorum omnium claustra, virtus divina confregit, unde sequitur.

Quia conturbavit portas aereas, et vestes aethereas confregit.

Hierony. Visitat enim nos oriens ex alto, & illuminavit tenebras dirupitque cathenas legis ut libero arbitrio seruiremus. Cassi. Vel portae aethereae, sunt consuetudines hominum viciose, quae nos ita in peccatorum atrijs recludunt ut exeundi nequeat prebere licentiam. Vestes autem aethereas spiritus immundos dicit qui illas ianuas peccatorum, ne circumdatos exire liceat obferare noscuntur. Hae enim duo metalla pro fortitudine delictorum adhibita esse videntur, sed ista hominum viribus desperata virtus divina confregit, quando periclitantes, aduentus sui lumine miserata respexit, card. Vel hoc potest exponi de portis inferni quas dominus conturbavit & confregit, & his contractis.

Suscepit eos de via iniquitatis eorum propter iniusticias enim, suas humiliati sunt.

Hierony. Suscepit eos inquit de via iniquitatis eorum (Christus) scilicet suscepit, i. liberavit illos quos observauerat diabolus validissimis viciorum seris.

Car. ut poneret eos in via equitatis sue. Propter iniusticias enim suas humiliati sunt. car. Non humilitate virtutis sed humilitate deiectionis. augu. Glosa. Quia ignorantes dei iustitiam suam iustitiam constituebant & sibi tribuebant non deo. Et propterea humiliati sunt & innoverunt se nihil posse sine deo.

Omnem escam abominata anima eorum, et appropinquaverunt ad portas maris.

Glosa. Card. Quarta pars in qua ponitur tertia tentatio quae est tedium in quod incidit homo quandoque postquam evasit imperitiam & concupiscentiam ita ut nec orare nec legere ei delectet. unde sequitur omnem escam abominata est anima eorum. cas. Id est legem domini & salutaria precepta unde anima vivit. Augustinus. Glosa. card. Qui enim suam fame languebant hic fastidio periclitantur ne putres societate securos qui & fastidio moriuntur. Ne autem leue putres addit, & appropinquaverunt ad portas mortis cardina. (Id est vici ad peccatum mortale quod est porta & introitus mortis eternae, sed de ipsis quidam compacti postea poenitentiam egerunt, unde subdit.

ET clamauerunt ad dominum cum tribularentur, et de necessitatibus eorum liberavit eos.

Cassiodorus. Istum versum constat esse repetitum, quoniam in simili causa vna deuit esse sententia. car. Liberavit autem cum prius essent servi peccati. Modum autem liberationis subiungit dicens.

Multum verbum suum et sanavit eos, et eripuit eos de iterationibus eorum.

Hierony. Misit inquam pater filium qui in principio erat verbum, qui in evangelio sanat omnem languorem & omnem infirmitatem in plebe. cassi. Quod autem dicit misit ad charitatem dicitur pertinere patris non ad imparitatem potentie in quota men agnoscimus qualis langor sit spirituales delicias fastidire ut sola coelestis medici praesentia tale potuisset egritudinis periculum amputare, & nedum sanavit, sed & eripuit eos de iterationibus eorum. Hiero. In quibus se ipsi demerferat, car. Eripuit inquam eos de iterationibus, i. de peccatis per quae iterum in aia. Glo. Et corruptella mentis quae fastidit quod dulce est ergo & de hoc

Confiteantur domino misericordiae eius, & mirabilia eius filii hominum.

Hiero. Confiteatur inquit domino misericordiae eius quibus excelsus se humiliavit, quibus deus homo factus est, quibus immortalis pro mortalium vita subditur morti. Et mirabilia eius filii hominum, quia inferni aereas portas vestesque confregit, quia rediit victor ad superos, quia remeavit ad celos. Cardina. Et quia tantam cum eis misericordiam fecit monet eos ad laudem dicens.

ET sacrificet sacrificium laudis, & annuncient opera eius in exultatione.

Psalmus. cxi. foci xxxvi.

Hierony. Cessent igitur hyrci, & multi quia deus sacrificium de puro corde requirit, ideo dicit. (Et sacrificet sacrificium laudis. cassi. Nam multo praestantius est cum bonis actibus psalmodie illi iubilaciones offerre quam pecudum victimis immolare. Sequitur. Et annuncient opera eius in exultatione. Lira. Devotionis & non dissolutionis. glof. Non cum tadio & merore. cassiodo. Non tristes non diffidentes, scilicet laeti atque propriissimi. car. De tantis sibi concessis beneficiis exultantes.

Quia descendunt mare in navibus, facientes operationem in aquis multis.

Card. Quinta pars in qua ponitur quarta tentatio quae est tempestas saeculi. De tribus namque tentationibus liberatus iam forte dignus est cui populus commutatur qui in gubernaculo navis id est ecclesiae constituitur. Illi quarta tentatio occurrit scilicet tempestas saeculi quatiens ecclesiam & turbas rectorem, hoc enim periculum maxime pertinet ad relictos qui quantomagis honorantur tantomagis periclitantur. Cuius tamen periculi non erunt expertes subditi sed tota navis periclitatur quasi dicat annuncient opera eius, illi utique qui descendunt mare. (Cassio. Sacerdotes scilicet qui saeculi istius procellosa descendunt. Glo. A contemplativa scilicet vita ad activam & laboriosam, vel ad periclas saeculi ut pro christo fluctus tribulationum periantur, ipsi dico existentes in navibus.) Hier. Cassiodorus. Id est in ecclesiis quas gubernant quae in ligno crucis mundi istius tempestate, enavigant, ubi gubernator est christus. Et remiges apostoli & sanctorum pontificum beata obiectio. Sequitur facientes operationem in aquis multis.) Hierony. August. Cassiodo. Glosa. Id est in populis multis aquae enim, ut in Apocalypsi Ioannes testatur populi sunt. Car. Faciunt autem hanc operationem in aquis multis, qui evangelium populis praedicant. Vel navis ista est religio quam intrantes antequam ad portum veniant oportet multa sustinere.

Ipsi viderunt opera domini, et mirabilia eius in profundo.

Glo. Ipsi. i. rectores singulariter & praeter ceteris (viderunt opera domini. Cassiodo. Id est spirituales intelligentia cognoverunt opera domini. Glo. Quae deus mirabiliter operabatur in cordibus humanis & mirabilia eius in profundo. Augu. stius. Quid enim profundius cordibus humanis unde venti seditiones & tempestates erumpunt, quae navem perturbant volens itaque deus ut & hic qui gubernant & hii qui portantur ad eum clamarent addi.

Dixit et stetit spiritus procellae, et exaltati sunt fluctus eius.

Cassiodo. Dum enim ait dixit & stetit spiritus procellae, significat quod dominus tempestates tribulationum nostrarum pia miseratione suspendit ne malis crebrescentibus obruamur. glof. Vel dixit, i. permittit & stetit. August. Id est permittit perdu-

ranit adhuc turbat, diu iactat. Saevit & non transiit. Glosa. Spiritus procellae, i. tyrannica persecutio vel diabolus, & exaltati sunt fluctus eius, Hieronymus. Id est suspensi sunt ne nocerent huius diabolicae procellae tentationis motus quos iniqui commouent super iustos. Cassiodo. Vei tunc exaltantur fluctus in meritis nostris quando putamus meritis nostris attribui unde videmus nos sola gratia divina posse liberari, sed quomodo exaltati sunt. Sequitur.

Ascendunt usque ad coelos & descendunt usque ad abyssos anima eorum in malis & tabescebat.

Cassiodorus. Ascendunt inquit usque ad coelos quando saeculi elationibus eriguntur. Hierony. Et descendunt in superbis suis ad sanctorum iuriam. Cardina. Vel ed blasphemiam nominis Christi (& descendunt usque ad abyssos. Glosa. Id est usque ad gehennam. Cassiodo. Cum in desperationem metumque pervenerint. Glosa. Et in his malis anima eorum in malis tabescebat. cassiodo. Vtique quoniam usque ad profundas abyssos formidine faciente descendunt & ideo aditum est in malis. Nam tabescere in bono interdum positum invenitur, ut est illud & tabescere fecisti sicut araneam animam eius. Hierony. Vel descendunt usque ad abyssos, id est humiliantur in confessione. Et ut intelligas si guraliter hoc de malis hominibus dici quoniam tunc tabescit anima quando verberata plagis coelestibus se peccasse & sanctis in iniuriam intulisse cognoscit sequitur.

Turbati sunt & moti sunt sicut ebrius, & omnis ebrius & omnis sapientia eorum deuorata est.

Cassiodo. De ipsis adhuc loquitur, de quibus supra dicit. Anima eorum in malis tabescebat. Quod autem dicit (Turbati sunt). Hoc ad confusionem pertinet sensus Et moti sunt ad iras protinus. euo mendas (Sicut ebrius). Hierony. Quia nihil letum nihil stabile, nihil sobrium eorum sensus habebat. Glo. Inquiete enim sapientes apparent, quando loquantur, quando legunt sed veniente tempestate omnia humana consilia deficiunt, & quid agendum sit non vident. Unde sequitur & omnis sapientia eorum deuorata est. Idem. A sapientia veri dei sicut quondam draco Moysi deglutivit dracones aegyptiorum. Cassiodo. Quia sapientiam non potest nisi apud quietos & imperturbatos inueniri. His itaque exemplis mouentur sacerdotes ut domino supplicent quatenus cor eorum in humilitate consolident ne diabolicis tentationibus ventiletur. unde sequitur.

ET clamauerunt ad dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorum eduxit eos.

Car. Et clamauerunt inquit ad dominum iter torum, menta orando (& de necessitatibus eorum eduxit eos) Dando patientiam ut vincerent, & postmodum pro victoria, dando coronam. Cassiodorus. Vel illi velut ebrii quorum anima in malis tabescebat & quorum sapientia deglutita videbatur clamore salubri ad vitalia consilia redierunt. Ad dominum quippe conuersi coeperunt esse iam sobrii. Hiero.

Psalmus. cxi.

Et ideo clamauerunt ad dominum, ut loqueres luxu-
riosam ebrietatem sapientiam dei sequerentur.
Cassiodorus. Sed quid egerit clamor iste, sequitur.
& de necessitatibus eorum eduxit eos, ipse autem
necessitates qualiter remouit sint declarat dicens.

Et statuit procellam eius in auram, et
siluerunt fluctus eius.

Glosa. Et statuit iquit procella eius maris. f.
huius seculi (in auram) hoc est in leuem vetu id est
procellas temperatas fecit & tollerabiles. Cassio-
do. Tempestas enim illa seculi quae ab huma-
na fragilitate non poterat sustineri in auras iussa
disparuit. Car. Et impetum tormentorum leuem
& tolerabilem martiribus fecit. glosa. Vel statuit
procellam eius in auram, id est in seueritate que-
tis aeternae & siluerunt fluctus eius. Car. i. no mur-
murauerant martyres in fluctibus. i. in tormentis
sed siluerunt hanc autem eorum patientiam con-
salatio sequitur. vnde ait.

Et letati sunt quia fuerunt, & dedu-
xit eos in portus voluntatis eorum.

Cassiodorus. Glosa. Et letati sunt inquit, re-
dores. f. post labore fessi, quia siluerunt fluctus. Le-
tati sunt inquam prout solet post pericula nauigati-
bus emergere qui se gaudent ab ingenti clade li-
beratos quando ad portum ceperint venire tutissi-
mum & eduxit eos in portum voluntatis eorum. glosa.
Cardi. Id est in portum salutis & in tranquillitate
optatam quam volebat & toto corde desiderabat
Vel in eternam beatitudinem. Cassiodorus. Post hec
subiungitur repetita quidem, sed nimis gratas co-
clausio ut de necessitatibus cunctis liberaretur ani-
mus astantis.

Confiteantur domino misericordiae eius,
et mirabilia eius filiis hominum.

Hieronymus. Confiteantur inquit domino misericor-
diae eius quibus protegit genus humanum. Et mi-
rabilia eius, filijs hominum quia mirabiliter hos
compescuit fluctus. Cassiodorus. Iste autem versus quar-
to repetitur. ut quadrifaria illa mundi diuisio qua
supra dixit a solis ortu & occasu ab aquilone & ma-
ri his concordans partibus redderetur qualis co-
fessio fidelis ubique canteretur.

Et exaltent eum in ecclesia plæbis &
in cathedra seniorum laudet eum

Hieronymus. (Et exaltent eum) iquit in ecclesia ple-
bis id est in congregatione fidelium. Cassiodorus.
Exaltare autem, ideo dicit dominum non quod illi
quicquam possit addi, sed ut nos ipsius exaltatio-
ne debeamus augeri. Plebem vero non quicquam
hominum genus abiectum debemus accipere, sed
illam nobilem vera religione polentem quae do-
minum religiosus actibus semper exaltat (& in ca-
thedra seniorum laudent eum) Hieronymus. Non in il-
la cathedra in qua scribae & pharisei sederunt, qui
legentes legem non intellexerunt in ea dominum nu-
ciatum, sed in illa in qua eum vel prophetae vel pa-
triarche spiritali oculo contemplantes cognouerunt
& in miraculis vel oraculis cecinerunt. Glosa.

Vel primum dicitur pro bene rectis. Secundum
pro bene regentibus quasi dicat. Laudent popu-
li minores qui reguntur. Laudent & seniores qui
regunt.

Posuit flumina in desertum, et exitus
aquarum in sitim.

Glosa. Cassiodorus. Actenus enim dicit quomodo de-
ad ciuitatem adducit, quomodo iuuat, quomodo
pascit, & quomodo tegit. Nunc vero dicit quomo-
do mala inimicorum prodesse facit, causam reddes
quare debeat domino turba fidelium confiteri,
quia reprobata perfidia iudeorum omnis pleni-
tudo venit ad populum Christianum. Posuit in-
quit flumina in desertum. Augustinus. Glosa. Cardi.
Iudeos scilicet ubi aquae doctrinae erant ubi curre-
bant prophetiae sed iam non est in eis propheta
Non est ibi fides Christi, nec sacerdos, nec sacrifi-
cium nec templum. Cassiodorus. Sed illa eorum flu-
mina. i. prophetiae & apostoli iudeis credentibus
ad desertum gentium transtulerunt. vnde sequitur. (Et
exitus aquarum in sitim). Id est. Id est in gentes, ut
quae prius fuerat siccat ariditate peccati coelestes
aquas si cientes haurirent. Hieronymus. Merito ergo ex-
altandus. Merito laudandus est qui in ecclesia quae
prius fuerat deserta & odio habita posuit aposto-
los, qui eam & consolarentur alloquio & ut ablu-
tio fecundarent. Qui etiam posuit.

Terram fructiferam in saluginem, a
malicia inhabitantium in ea.

Glosa. Cardi. Terram inquit prius fructiferam
secundum bona opera quae faciebat. Posuit in salugi-
nem. i. in sterilitatem. Cassiodorus. Terra enim fructi-
fera tunc iudea erat, quando superna religione flo-
rebant, sed facta est salisago cum domini precepta
contempsit humor enim falsus fructibus probatur
aduersus. quia ubique dominatus fuerit gratia for-
cunditatis intercipit. Cassiodorus. Sed quare hoc illis
acciderit causam tulit cum dicit, a malicia inhabi-
tantium in ea in terra scilicet illa fructifera scriba-
rum & phariseorum dominantium ibi qui terram
illam, id est tabernaculum domini dolosissime
habebant.

Posuit desertum in stagna & aquarum,
et terram sine aqua in exitus aquarum

Glosa. (Posuit) inquit dominus scilicet qui homi-
libus dat gratiam (desertum) id est gentes (in stagna
aquarum). Cassiodorus. Quae a stando dicta sunt ut
aque in eis maneat. Hieronymus. Praebens in ecclesia ba-
ptismum. Cassiodorus. Iste enim versus ad populum
pertinet christianum quorum siccitatis data est vi-
da salutaris sacri baptismatis (& terram sine aqua
in exitus aquarum). Glosa. Id est repetit. Cassiodorus. Vel per Terra sine
terram sine aqua significat corda gentium, quae aqua
ri gata vnde baptismatis sancta praedicatione flo-
ruerunt. Hieronymus. vel posuit terram sine aqua i exitus aquarum
aquarum praedicationes in nationum ariditas co-
stituent.

Et collocavit illic esurientes, et consti-
tuerunt ciuitatem habitationis.

xxxvii
Heb. facient
fruges
germina

Et seminauerunt agros, & plantau-
erunt vineas, & fecerunt fructum nativita-
tis.

Hieronymus. Ad apostolos ista referuntur, qui se-
cerunt semen in corda credentium, de quibus fru-
ctus aeternitatis accipiant, hoc est ceterum, sexa-
gesimum, & tricesimum (& seminauerunt inquit)
Hugo cardinalis. Bonis hominibus semine verbi
dei agros, id est mundum vel homines de
mundo, quibus praedicauerunt, & plantauerunt vi-
neas, id est particulares ecclesias. Cassiodorus. Glo-
sa. Vel seminant agros & plantant vineas qui, cor-
pora sua mundatis sentinis peccatorum coelestium
situatione purificant, ut fructus bonorum operum
ferant. Hugo cardinalis. Vel per agros mundanos
homines, per vineas particulares intelligit ecclesi-
as, de quibus subditur (& fecerunt fructum nativita-
tis). Glosa. Naturalem scilicet non degenerem.
Hugo cardinalis. Id est fructum quem debent face-
re fideles filij dei. Cassiodorus. Fructus enim a fru-
endo dicitur, & ideo qui fructum spirituale faciunt,
benedictione dei perficiuntur vnde sequitur.

Et bene dixit eis et multiplicati sunt
nisi, et iumenta eorum non minus
rauit.

Hugo cardinalis. Et benedixit inquit eis augendo
gratia, quae est benedictio, id est bona datio. Idem
Glosa. Sicut cetera maledixit sicut neque in qua fru-
ctum non reperit (& multiplicati sunt nisi). Glosa.
Hugo cardinalis. Numero & merito recepta benedictio-
ne gratiae, quae dat incrementum rebus. Cassiodorus.
Glosa. hic enim nimis pro valde accipit, vel
quia multi sunt vocati pauci vero electi (& iume-
ta eorum non minorauit) Cassiodorus. Glosa. Vbi
per iumenta simplices homines debemus accipere
qui simplices sunt sed vitiles. Et si non a deo docti,
sed tamen fide pleni, hugo cardinalis. Hos tamen
non minorauit sed augmentauit, quia plures de eis
ad fidem conuersi sunt quae de sapientibus, de plebi-
bus quae de nobilibus.

Et pauci facti sunt, et vexati sunt a
tribulatione malorum et dolore.

Glosa. hugo cardinalis. Septima pars, in qua loquitur de
haereticis, quibus quasi civilibus bellis quatitur ec-
clesia. Vnde cum superius de fidelibus, dixerit quod
multiplicati sunt. Nunc de haereticis dicit. Et pau-
ci facti sunt. Qui licet multi sint numero pauci, ta-
men sunt merito. Cassiodorus. in his enim duo-
bus versibus illos describit, qui haeretica prauitate
decepti ecclesiam dei relinquunt, qui pauci facti sunt
quamuis multi sibi videantur. Nam ad illam vni-

in factis in
meta

xxxix
he. immu-
ta sunt & as-
pectu pro-
pter angustia
am mali &
doloris
Septima pars

Psalmus. cxi

foclrr r bi

uerusalem ecclesiam comparati, omnimodis proban-
tur exigui. Hieronymus. Vel hoc dicit de expulsio-
ne iudeorum, qui pauci facti sunt ex eo quod non es-
sent multiplicata in eis opera dei. (Et vexati sunt
a tribulatione malorum & dolore). Cassiodorus.
Hugo cardinalis. Glosa. Vexati sunt quado eos dya-
bolicae insidiae percusserunt. Necesse est enim hos
dolor & tribulatio subsequatur, qui authorem salu-
tis reliquisse noscuntur. Sequitur.

Effusa est contentio super principes
& errare fecit eos in inuio & non in
via.

Cassiodorus. In quo breuiter hereticorum sacer-
dotes designati sunt, super quos contentio effusa
est, quia non saluari doctrina, sed tantum mortife-
ra loquacitate contendunt. Qui viam salutis dese-
runt & tortuosos semitis immorantur. Hugo card-
nalis. Effusa est inquit quasi per totum contentio
super principes, id est super haereticos, quia eo-
rum factae sunt contrariae, licet omnes simul sint
contra fidem. Gregorius. lib. xxix. Mora. Iob. Super
quos recte quoque effusa contentio dicitur, quia suis
sibi vicissim allegationibus contradicunt, dum aliud
Arrius, aliud Sabellius, aliud Manicheus, aliud Io-
uinianus sentiunt. Hieronymus. Augustinus. Glosa.
Alia autem litera, habet contentio siue contemptus:
Et est sensus, quod hi qui dominum contempserant,
ipsi contemnerentur. Et fierent sal infatuatum fo-
ras proiectum tanquam ab ecclesia reprobati (& er-
rare fecit eos). Hugo cardinalis. id est reliquit eos
sibi non ducens eos neque reges, & ideo errauerunt
in inuio infidelitatis & non in via fidei. Lira, in-
finito enim suo iudicio permittit de eos errare, deui-
do a iudicio rationis recte. Augustinus. Glosa. Su-
pra namque boni in via positi & ad ciuitatem dire-
cti sunt, isti vero relictis, sibi a deo in inuio seducti
sunt & nullo modo in via. Hieronymus. Denique de
ductis istis in inuio videamus, quid fecerit deus
plebi suae. Sequitur.

Et adiunxit pauperem de inopia, et po-
suit sicut oues & familias.

Cassiodorus. Nunc enim ad humiles catholicos re-
dit principes illorum ieiunos deserens & pauperes
adiutorio coelesti reficiens. (Et adiunxit inquit pau-
perem). Hugo cardinalis. id est fidelem ecclesiam
de inopia, id est propter hoc quod se inopem reputat
non de se presumens, sed totam spem in deo ponens.
Cassiodorus. ille autem pauper est qui mundanis
illecebris derelictis continue ad coelestis misericor-
diae ianuam pulsant. Glosa. Qui se mendicum & in-
opem reputat, qui nihil sibi dat, sed totum de mise-
ricordia dei expectat. (Et posuit sicut oues fami-
lias). ibidem. Propter eorum simplicitatem & in-
nocentiam. Hieronymus. ut audientes vocem veri
pastoris fidem sequantur. Hugo cardinalis. Posuit
eego sicut oues familias multiplicando fideles in
simplicitate & innocentia. Glosa. haec autem tanta
inopia dicitur latentia. Et ideo dulciter inuenta.

Vis iniquitas opilabit os suum.

40
Alia lre.
contemptus
Heb. in soli-
tudine cuius

via & iunxit

41
Alia lre
subleuauit.
Heb. gregem
familias

42
Alia lre
contrahet

Psalmus. c. vii.

Augustinus. Glosa. Ecce quo psalmus tendat ad hoc, scilicet ut ostendat quod boni per misericordiam dei exaltantur, & mali per superbiam conteruntur. (Videbunt inquit recti). Hugo cardinal. Per fidem & videntes letabuntur. Hieronymus. Videbunt inquam recti, quorum sunt isti predicatione conuersi. (Et omnis iniquitas opilabit os suum). idem. Dyabolus scilicet siue iudei vel heretici, qui in excelsis iniquitatem loqui presumpserant. Hugo cardinalis. Quorum iniquitas confusa, & confecta opilabit os suum. Ex quo ergo dominus ita adiuvat pauperem, id est eum qui non de se, sed de misericordia dei confidit.

Q Vis sapiens et custodiet hæc, et intelliget misericordias domini

Glosa. Ecce conclusio psalmi, quasi dicat. Et Pauperem adiuvat dominus, ergo. (Quis sapiens & custodiet hæc). Cassiodorus. Quasi dicat, qui vere sapiens est, custodit ista que dicta sunt, ut Christo se magis velit esse pauperem quam hereticorum principem. Hugo cardinalis. Et ut non de se presumat, sed de misericordia dei confidat. Glosa. Ut sit pauper, non diues, non superbus, non inflatus. Hieronymus. Si enim sapienter confideres & spiritualiter intelligas, videbis in hoc psalmo quarto, misericordias peritis & clementer indultas, unde sequitur (& intelliget misericordias domini). Augustinus. Glosa. Non merita sua, non vires suas, non potentiam suam in his gloriando, sed misericordias domini, qui de errore liberat, & de consuetudine praua, & de tedio & de naufragio, qui denique constituit eum in populo non ubi superbie resistit, sed ubi humilibus dat gratiam.

Psalmus. cvii.

Titulus
Canticum psalmi ipsi
David.

Cassiodorus. Hieronymus. Canticum ad diuinam rerum contemplationem pertinet, psalmus vero ad opera que diuinis no scuntur conuenire mandatis. David autem significat Christum qui in hoc psalmo locutus est. Augustinus. Glosa. Ex postremis autem partibus duorum psalmorum precedentium. lvi. videlicet & lix. Psalmus iste componitur. In quorum primo agitur de fuga David. in secundo, de victoria & fortitudine eius. Hic vero agitur de Christi humilitate secundum carnem & eius altitudine secundum deum, ut sic que in diuersis dicta sunt, in vnam veniant conuenientiam.

Cassiodorus. Glosa. Et est iste sextus psalmus, qui de duabus naturis in Christo loquitur, intentione nos monens, ut Christum deum & hominem credamus. Et diuiditur in duas partes. In prima gratias agit Christus deo patri, quia suscipiens passionem, surrexit in gloriam. In secunda, dicit que salus facta sit omni terræ, super quam est gloria domini, ubi ut liberentur. Christus ergo secundum quod homo agens gratias patri, ait. O deus,

Aratum cor meum deus
paratum cor meum, can
tabo & psallam in gloria
riamea.

Cassiodorus. Gratias enim agit Christus, quia suscipiens passionem, surrexit in gloriam dei.

ees. (Paratum cor meum deus paratum cor meum.) Hugo cardinalis. Ad patiendum, scilicet vel ad resurgendum. Cassiodorus. hæc autem repetitio confidentiam promissionis ostendit quia firmissime constat dici, quod repetita noscitur professione solidari. Lyra. Per cor vero, intelligitur anima, quæ est principium vite in corpore, cantabo inquit. Hugo cardinalis. In illaritate cordis, & psallam in sanctitate operis. Cassiodorus. Merito itaque hæc ille dicebat, cuius & sermo & actus diuinis regulis sonabat. In gloria mea. Hugo cardinalis. Id est pro gloria resurrectionis meæ. Vel pro gloria victorie & triumphi habiti in dyabolo. Hieronymus. Vel ut legitur in persona iusti, in gloria mea dicit non in tua. Nam hoc domine quod tibi psallo, quod tibi canto, non tibi gratiam facio, sed mihi, quod enim facio, pro me facio. Quod ergo tibi seruiro, gloria mea est. Nam si vel ieiunamus vel in sacco iacemus, pro peccatis nostris facimus. Et hoc tantum domino prestamus, ut saluemus animas nostras, ipse enim tanquam bonus medicus, hoc desiderat & gaudet de sanatione mea, & ego de utilitate mea.

Exurge psalterium & cythara, exurgam
diluculo.

Glosa. Exurge inquit psalterium & cythara, hoc dicit pater ad filium, vel filius ad corpus sibi unitum, quasi dicat, Contabo & psallam, ut autem hoc fiat (Exurge). Idem. Cassiodorus. tu qui es psalterium propter motum & virtutum probitatem & concordiam, cythara vero propter carnis, mortificationem seu afflictionem corporis & dolorem. Hugo cardinalis. cui respondet filius ad modum cuiusdam dyalogi (exurgam diluculo). idem. Glosa. id est mane dominice diei, & hoc loco habetur quod Christus diluculo surrexit. Cassiodorus. Vel & hoc de membris Christi & quodlibet fidei potest intelligi qui diluculo semper exurgit pijs operibus in ecclesia dominum laudaturus. Nam licet profunda nocte vigilet nescit tenebras pati, qui tanto radiatur splendore preconij. Hieronymus. Quid ergo iaces o mōnachē, qui psalterium & cythara factus es, ut psallas deo? Si psalterium es si cythra es quare surdus es, quare non glorificas deum, quare non psallis domino? Aduerte tamen quod sicut in psalterio vna chordarupta fuerit, exterminatur psalterium, sic & in actibus nostris, si vnum præceptum prætergre si fuerimus, psalterium nostrum rumpitur, hugo cardinalis. Deinde dicit Christus. O pater, postquam amor tuis surrexero.

Confitebor tibi in populis domine, &
psallam tibi in nationibus.

(Confitebor inquit tibi in populis domine. (Lyra. Confessione laudis. cassiodorus. confiteri autem se dicit in populo iudeorum. Vbi propria voce locutus est. Psallere autem in gentibus, ad quas

paratum cor
meum addit
est. Heb. etiam
in gloria
Cuius bonæ
faciemus
sint

2

boni. sicut
git exinte
gromaliye
ro ex deffe
sta

iii

Psalmus. c. vii. fol. lxxviii

directi apostoli domini præcepta implerunt se dicens reuera psallere quod per ministros suos cognoscitur effectus. Hier. Primo ergo laudat deum in populis, id est in iudeis qui primi crediderunt & deinde in nationibus, id est in gentibus que postea crediderunt. P. Cantor patri. Contra iudeorum literatorem qui in iudæa deum cōcludit. Glosa. Hugo cardinalis. Merito ergo confitebor & psallam.

Quia magna super cœlos misericordia
tua, & usque ad nubes veritas tua

Cassiodorus. Glosa. Magna quidem est misericordia eius super cœlos, quando supernæ potestates eius beneficijs perficitur. Nam licet angelorum summa sit dignitas, ipso tamē præstare beati sunt Lyra. Quod enim aliquibus angelis de cœlo cadentibus, alij remanentes fuerunt confirmati, processit ex misericordia dei. Hieronymus. Non enim est creatura quæ non indigeat dei misericordia, etiam Michael, Gabriel, cherubin, seraphin, potestates, dominationes. Sicut quidem sancti, sed indigent misericordia creatoris sui. Non detraho angelis, sed creatorem prædico. Si quidem & ipsi angelis, libenter audiunt eorum creatorem prædicari vel hoc dicit, quia misericordia dei, de terra leuat ad cœlos. Hugo cardinalis. Vel quia tu pater dei misericordia tua exaltasti humanitatem meam super cœlos. (Et usque ad nubes veritas tua. (Idem. id est usque ad apostolos est veritas, id est impletio promissiones tuæ, vel veritas quam per spiritum tuum docuisti eos. Deinde sequitur vox ecclesiæ, quasi præmia audieris, & applaudendo dicentis ad Christum.

Exaltare super cœlos deus, & super omni
terram gloria tua, ut liberentur
dilecti tui.

Cassiodorus. Glosa. cuius enim misericordiam habent cœli iure super cœlos debet exaltari, ideo dicit. (Exaltare super cœlos deus.) Hugo cardinalis. Id est o christe, manifesta tu quod sis exaltatus super cœlos. Et super omnem terram gloria tua, cassiodorus. Glosa. Quia veritas tua est usque ad nubes, merito gloria tua super omnem terram exaltanda est. Hugo cardinalis. idem resurrectio & ascensio & celsio tua ad dexteram patris, quæ ad tuam gloriam pertinent per apostolos prædicanda. (Ut liberentur dilecti tui.) Glosa. Hugo cardinalis. Secunda pars, in qua ostendit quæ salus facta sit omni terræ, in qua etiam humilitas humanitatis Christi & potentia maiestatis ostenditur, quasi dicat. Exaltate, ut liberentur dilecti tui de manu dyaboli, qui eos tenebat quosdam in peccato, quosdam in limbo. Hieronymus. O mira intelligentia, propterea enim crucifigitur dominus & exaltatur ut liberentur dilecti eius, factum itaque est quod petiuimus. Nam ille exaltatus est, & nos liberati sumus. Sequitur.

Saluum fac dextera tua et exaudi me,
deus locutus est in sancto suo.

(Saluum fac inquit dextera tua & exaudi me, Glosa. Vox est Christi pro membris, cassiodorus. Saluum se fieri deprecatur in passione, ut credentium turba liberaretur. Glosa. Quasi dicat. Saluacoequi

meum vnum sunt. Et exaudi me oratem pro eis. Hugo cardinal. Per dexteram autem verbum carni unitum intelligit, quod est dextera patris per quam operatur. Hugo cardinalis. Deinde quasi al securans ecclesiam, conuertit ad eam sermonem, quasi dicat. Deus pater, hoc quod peto faciet, quia promissit, & hoc est quod sequitur. Deus pater scilicet locutus est, id est promissit, non solum in prophetis, sed etiam in iuncto suo, id est in filio suo. Cassiodorus. Glosa. Non autem ait per sanctum suum, sicut dicitur fuisse locutus per prophetas, per apostolos, aliosque qui domino placuerunt, sed ait in sancto suo, ut verbum caro factum vna voluntate cum patre loqueretur, in homine enim Christo est per gratiam vnionis, in illis vero per gratiam adoptionis. Vel propheta dicit de hoc Christo quasi dicat. Ita orat Christus, & quod orauit fieri, quia deus locutus est in sancto suo. Hieronymus. Siue hoc in templo, siue in vno quoque sanctorum, siue in propheta deus locutus est, siue etiam in filio suo. Sed quid locutus est deus. Hæc que sequuntur.

Exultabo & diuidam Sicchiam, et
conuallem tabernaculorum dimetiar

Glosa. Et loquitur hic Christus dicens. Exultabo vel exaltabor secundum aliam litteram quod satis conuenit, quia de exaltatione est letitia. (Et diuidam Sicchiam). Cassiodorus. Hieronymus. Sicchima, in nostra lingua interpretatur humeri, humeri autem, significat opera, sensus ergo talis est. Propterea crucifigitur, ut opera mea diuidam sanctis meis Cassiodorus. Vel ideo post resurrectionem suam legaturum se dicit, quoniam opera, id est gratiam suam apostolis & fidelibus diuisit. Hugo cardinalis. Vel exaltatus in resurrectione & ascensione, diuidam Sicchiam, id est iudeos vel synagogam subingo legis laborantem, prout & fecit dum quidam crediderunt, quidam in fidelitate manserunt (Et conuallem tabernaculorum dimetiar). Idem. Id est gentilitatem que dicitur vallis propter abiectionem & vilitatem, & quia elementis seruiebat quam Christus dimensus est, dum singulis diuisit gratiam suam. Cassiodorus. Vel per conuallem tabernaculorum, significat humilitatem ecclesiarum, quam meritis est dominus quando vnicuique fidelium prout voluit dana distribuit. Sequitur.

Meus est Galaad & meus est Manaf
ses, et Effraim susceptio capitis mei

Hieronymus. Cassiodorus. Galaad, interpretatur transmigrationem, que reuera domini est, quando gentes ipsius vocatione compunctæ ad eum feliciter emigratur, unde gaudet ipse dominus, dicens. (Meus est Gaad). hugo cardinalis. Vel mei sunt martyres. Galaad enim interpretatur aceruus testimonij, hi itaque sunt martyres, nam martyr grece, testis dicitur latine, ipsi vero passionibus suis christo testimonium reddiderunt, & meus est Manasses. hieronymus. cassiodorus. Manasses, interpretatur obliuio, quo verbo significatur populus iudeorum, qui oblitus beneficia diuina, christum crucifixum, qui tamen eius miseratione postea

Dei dextra.

He. diuina
Sichæ & val
la.

Socchoth
Abalite
letabor vel
exaltabor

Heb. heredi
tas

Psalmi.
Diuisio

Psalmus. cxi.

Id est ipsius religionem culturamque remeavit, & sic
viamque populam nominum istorum commemo-
ratione suam esse testatur. (Et Ephraim susceptio
capitis mei). Hieronymus. Cassiodorus. Hugo car-
dualis. Epitaphium, fructificatio dicitur, & significat
spineam coronam, quam supra caput impositam
in sua passione suscepit. Hec enim fertilis vitra om-
nes fructus fuit, ita ut totum mundum illa humili-
tate lucraretur. Unde susceptionem capitis, hic p
corona posuit. Sequitur.

Vda rex meus, Moab lebes spei & meę.

Hieronymus. Iudas, confessio interpretatur, vide
te ergo in quanta gloria est qui agit poenitentiam,
ut rex dicatur. Cassiodorus. Vel Iudam regem in-
ste sum dicit, quia de eius origine carnis propa-
gatione descendit. (Moab lebes spei meę). Hiero-
nymus. Cassiodorus. Moab, interpretatur ex patre
quod est sine patre, ab enim dicitur pater. Mo, ex
moab itaque dyabolus est qui malis operibus suis
non habet deum patrem, sed iustum iudicem qui
est, & labes, id est olla spei domini in qua qui non
recte ambulat interdum mittuntur, ut tandem per
tribulationes decocti & cruciati conuertantur ad
dominum, & fiat in eis ex corde lapideo cor car-
neum.

Moab inter-
pretatio

superidume
am piciā
calciamentū
meum cum
Philistū se-
derabo

Calciamentū
nomine
Alienigena

xi
Cruas mu-
nita

In Idumæam & extendam calciamentū
meum, mihi alienigenę amicifac-
ti sunt

Hieronymus. Cassiodorus. Idumæa interpretatur
terrena & sanguinea, misericors autem deus non
solū cœlestia vult possidere sed etiam terrena. Hu-
go cardinalis. Unde cum dicit in Idumæam genti-
litatē significat quæ erat terrena propter terreno-
rum amorē, & sanguinea per crudelitatem ad quam
extendit deus calciamentum suum cum fecit gen-
tibus predicari humanitatem & incarnationem
suam. Cassiodorus. Calciamentum enim euange-
lium significat, ut in li. x. psalmo iam dictum est,
quod dominus usque ad homines terrenos extendens
legem suam mundum vniuersali predicatione com-
pleuit, addidit autem. (Mihi alienigenę amici fa-
ciunt). Hugo cardinalis. Id est mihi per fidem
& amorē adhererunt gentiles. Hieronymus. Quod
de nobis dicit qui ex gentibus credidimus. Cassio-
dorus. Nam per alienigenas, christianū populum
intelligit, qui de diuersis gentibus ipsius misera-
tione collectus est. Sequitur.

Quis deducet me in ciuitatem muni-
tam, quis deducet me usque in Idumæ-
am.

Cassiodorus. In quo aperte humanitatis aptissima
interrogatio premititur, ut consequens respon-
sio subsequatur, negat enim se hominum solatio
perduci posse, ubi ipse ad liberandos fideles suos
desiderat peruenire. (Quis deducet me inquit in
ciuitatem munitam). Hieronymus. Id est in infer-
num, quasi dicat. Nemo domine nisi tu. Cassiodo-
rus. ciuitas enim munita, significat infernū quē
nulla vis humana potuit aperire, nisi qui portas e-
ius cognoscitur infringisse. Vrbis quidem ista ad fu-
sciendum patens est, ad dimittendum vero clau-

sa est & munita. (Et quis deducet me usque in Idumæ-
am). Hieronymus. Idumæa, interpretatur san-
guinea seu locus occisionis, significat locum po-
narum ubi interficiuntur animæ peccatorū. Glo-
sa. Cassiodorus. Vel per idumæam gentes signifi-
cat, quibus post resurrectionem dominus inno-
tuit, hæc autem a sola deitate poterant fieri. Unde
subdit.

idumæa quid
significat

Nonne tu deus qui repulisti nos & nō
exibis deus in virtutibus nostris.

12

Hieronymus. Hec, interrogatiue legēda sūt quasi
dicat. Nonne tu deus exis in virtutibus nostris
qui passus est pro nobis? Quare ergo nō adiuuas
nos, sed pateris nos conculcari a dyabolo crudelis
fimo? Cassiodorus. Quis enim clatrum mortis
infringeret, quis ianuam munitę ciuitatis aperiret
nisi ipse Christus quod autem dicit, qui repulisti
nos, caput cum membris loquitur, quasi dicat re-
pulisti, id est distulisti. constat enim eum esse dila-
tum, cum in hac vita moraretur. Omnium etiam
fidelium hodie gloria suspenditur, donec ad resur-
rectionis præmia veniatur, cum vero dicit, & non
exibit deus in virtutibus nostris. Tempus illud si-
gnificat quando traditus & tentus est a turba Iu-
deorum, cum enim tenetur ab eis, cum sputa &
flagella sustinuit, tunc si voluisset, diuinitas illa re-
pulsisset. Sed distulit miraculum ostendere ut ordi-
nem proficue passionis impleteret. Hieronymus.
Vel hoc vult dicere quod quando laboramus, tunc ad-
iuuat nos deus. Non enim est volentis neque curen-
tis, sed dei miserantis, & ideo subdit.

Da nobis auxilium de tribulatione,
quia vana salus hominis.

Hieronymus. Cassiodorus. Humanitatis enī
Christi, hic cū mebris suis clamat ad dominū qua-
tenus tandem tempestas huius sæculi conquiescat
non tamē dixit, da nobis auxilium de delictis, sed
de tribulatione. Vis ei go exaudiri a domino, sta-
i tribulatione, clama, & exaudieris. Ne tamen in po-
testatibus huius sæculi, spes vlla remaneret, adiecit
(Quia vana salus hominis). Hieronymus. Maledi-
ctus enim homo qui spem suā ponit in homine,
cum non sit spes nisi in deo & intellige, non quod
vana sit salus hominis, sed quia vana est salus eius
qui sperat in homine. Cassiodorus. Quia reuera,
infirma talis est & caduca presumptio. Et deo

14

Alia litera.
in deo erit
mus fortis
Heb. cōcul-
cabit

In deo faciemus & virtutem, ipse ad ni-
hilum deducet & inimicos nostros

Hieronymus. In deo inquit faciemus virtutem,
ipse enim erit virtus nostra, ipse panis noster, ipse
erit & rector noster, & ipse ad nihilum deducet in-
imicos nostros, quia ipse nos coronat, ipse pugnat
nobiscū. Magis autem ipse vincet in nobis. Quā-
do enim fortes fuerimus, ipse ad nihilū deducet
inimicos nostros. Non solum dicit pugnet aut
occidet, sed ad nihilum deducet. Hugo cardinalis.
Vel ad nihilū deducet inimicos nostros, condem-
nans eos in futuro iudicio.

Psalmus. cxliij. fol. xxxix

Psalmus. cxliij.

Titulus.
In finem psalmus
David.

Lyra. Ad litteram expo-
nit hunc psalmum de
passione Christi, & de
perfidia iudæ & iudæo-
rum.

Cassiodorus. Iste psal-
mus referendus est ad
Christum, quoniam omnes sermones eius tendunt
ad eum. Ipse enim in hoc psalmo, locutus est
iniquitatem iudæ, vel populi iudaici, passionis suas
sacramenta prædicans. Augustinus. Glosa. Prophe-
tia enim de Christo hic esse ostenditur in actis apo-
stolorum, ubi de iuda prophetatum hoc esse dici-
tur. Et apiscopatū eius accipiet alter, de quo so-
lo nō omnia quæ hic dicuntur possunt accipi, sed
de toto genere inimicorum Christi, ingratorumque
iudeorum, ut enim Petrus typū gerit ecclesię, ita
& iudas inimicorum Christi personam portat. Et
est iste quintus psalmus eorū, qui latius de passio-
ne Christi agunt. Intentione monens iudæ maliti-
am declinare & Christi humilitatem imitari. Et
diuiditur in tres partes. In prima, incipiens ab ora-
tione, increpat iudæos qui reddunt mala pro bo-
nis, in secunda, est execratio iudæ. Et prophetat
quæ mali recipient pro iniquitate sua, ibi. Consti-
tue super eum. In tertia, petit ut ipse consequatur
gloriam resurrectionis & inimici duplo idem con-
fusionis, ibi. Et tu domine, domine fac. Christus
ergo secundum quod homo orans ad patrem, ait, O.

Palma
Diuifoi

Heb. Iuda
bilis mihi
taccas

Peccatoris
os.
Dolosus

2.
Heb. mēda-
ciis
He. frustra

Eus laudem & meam ne
tacueris, quia os peccato-
ris & os dolosi super me
aperturn est.

O deus inquit. Glosa. Qui so-
lus verax es ex te laudem meā
ne tacueris. Cassiodorus lau-
de inquam resurrectionis meę ne taceas, id est ne
taceri facias. Hugo car. Glosa. Et opus est, ut laus
resurrectionis meę nō taceat, quia mali iudæi nō ta-
cēt vituperiū, unde sequitur. (Quia os peccatoris.
Hugo card. Id est aperti & manifesti detractoris
dicentis, in Beelzebuth principe demoniorū eijs est
demonia, Et os dolosi, id est oculi detractoris &
adulatoris dicentis. Magister, scimus quia verax es
& legem dei in veritate doces super me apertum
est me deridendo. Cassiodorus. Et licet hic in sin-
gulari numero loquatur, tamen intellectu plurimi
esse noscuntur. Hugo cardina. De his autem duo-
bus, licet peruerso ordine iterum replicat. Glosa.
Et ostendit quomodo dolus eorum erupit in vo-
cem, dicens.

Locuti sunt aduersum me lingua dolosa
& sermonibus odii circumdederunt
me et expugnaverunt me gratis.

(Locuti sunt inquit aduersum me lingua dolosa.)
Lyra. Iudæi scilicet & Iudas simul tractando de
traditione mea, vel de iudæis singulariter, qui ver-
bis dolosis querebāt eum capere in sermone. Aug-
ustinus. Tunc utique quando eum tanquam magi-

strum bonum capriosa adulatione laudabant. Cas-
siodorus. Vel quando sanctam domini simplicita-
tem verbis captiosissimis appetebant dicentes, li-
cet tributum dari Cæsari. Hec enim verba subdo-
la cogitatione proferebant. (Et sermonibus odii
circumdederunt me). Idem. Augustinus. Quando
iniqua conspiratione Pilato dixerunt, crucifige,
crucifige. Quod autem dicit, circumdederunt in sa-
nam significat multitudinem. Hieronymus. Quæ
circumdidit non ut crederet, sed ut expugneret.
Unde sequitur. Et expugnaverunt me gratis. Cas-
siodorus. Quando autem prædem innocentis san-
guinem falsis accusationibus periebant. Gratis
vero dicit, quia factum eorum, nullum illis potuit
asserere compendium, sed magis detestabile pullu-
lauit interitum. Hieronymus. Quando enim quis
aliquē persequitur & nihil proficit & non implet
desiderium suum gratis persequitur. Augustinus.
Glosa. Vel gratis dicit, id est sine causa. Sicut enī
pijs per se placet æquitas, sic impijs per se placet
iniquitas. Sequitur.

Grates per
sequi

3.
Heb. proco-
quodeo di-
ligigebade
trahebāt
hi:

Sex differē-
tie reddere
bonū pro
malo.

Pro eo ut me diligenter detrahebant
mihi, ego autem orabam

Hieronymus. Pro eo inquit ut me diligenter, id est
pro beneficiis quæ in eis contuleram, ipsi contu-
melias mihi faciebant, & retribuēbant mihi mala
pro bonis. Glosa. Et pro eo quod debebāt me di-
ligere, detrahebant mihi negantes me esse filium
dei, & dicentes quod in Beelzebuth eijs demonia. hu-
ho cardinal. vel dicentes, nos scimus, quia hic ho-
mo peccator est. Et iterum, nō est hic homo a deo
qui sabbatum non custodit. Lyra. Et illud, ecce ho-
mo verax & potator vini publicanorum, & pecca-
torum amicus. Augustinus. Cassiodorus. Sex autē
sunt in hoc genere differentie. Primum, reddere
bona pro malis. Secundum, non reddere mala p
malis. Tertium, reddere bona pro bonis. Quartū
reddere mala pro malis. Quintum, nō reddere bo-
na pro bonis. Sextū, reddere mala p bonis. Duo
prima bonorū sunt, sed primum melius. Duo po-
strema malorum, sed primum deterius. Duo media
mediocria sunt, sed prius propinquum bonis. Po-
sterius, propinquum malis. Cassiodorus. Iudæi er-
go pessimum vitiorum gradum elegerunt, ut cū
diligere debuissent, ad odia iniqua, pserit, Chri-
stus vero, summum illis bonum perfecta pietate re-
stituit, dum pro eis in cruce positus orauit, unde
sequitur. (Ego autem orabā). Hieronymus. ut eos
vincerem absit, sed orabam, dicens pater ignosce,
quod enim faciunt, nesciunt.

iiii

Et posuerunt aduersum me mala pro
bonis, et odium pro dilectione mea.

Hiero. Et posuerunt inquit aduersum me mala pro
bonis. Ego enim in cruce positus orabam pro cru-
cifigētibz me, & illi dicebāt, vath qui destruis tē-
plum, & in tribus diebus illud reedificas, salua te
metipsum, qui diligis te pater, veniat nunc & libe-
ret te. Lyra. vel pro bonis quæ feci inter eos, docē-
do scilicet & sanitates conferēdo, & odium pro di-
lectione mea. Glo. In quo ostenditur magn⁹ reatus
eorū, nam totum crimem persequentū est odium.

i

Psalmus. cxviii.

Quanta dei Hieronymus, considera igitur o christiane. considera o monache, si dominus persecutorem tuum & proditorem suum osculo suscepit, & pro crucifigentibus eum orauit. Nos pro fratribus nostris, quid facere debeamus.

Constitu super eum peccatorem, et dabis eum a dextris eius.

Glo. Hugo car. Secunda pars, in qua est execratio iudae, & propheta de malis, quae mali pro impietate recipiet, quasi dicat. Quia peccator & dolosus aperuit os suum super me, ideo constitu super eum qui christo noluit esse subditus peccatorem, id est dyabolus, cassiodorus. Propheta enim certissimus futurorum, praedixit supra iudam proditorem constituendum esse dyabolus, qui merito peccator dicitur, quoniam ab ipso delictum traditionis sumpsit initium, Hugo card. Vnde & de iuda dicitur, introiit in eum sathanas, cassiodorus. Et ne forsitam dubitaretur de quo diceretur adiectum est. Et dyabolus stet a dextris eius, Augustin. Glo. Quia opera dyaboli, praeposuit operibus dei, Hoc enim cuius non immerito dextrum dicitur quod praeposit sicut sinistre dextra praepositur, dyabolus ergo stetit a dextris eius, quando praeposuit avaritiam suae salutis, ut eum traderet a quo debuit possideri, ne a dyabolo possideretur.

Cum iudicatur exeat condemnatus, et oratio eius fiat in peccatum.

Cum iudicatur inquit exeat condemnatus, Augustinus, Glo. Id est quia noluit esse talis cui diceretur, intra in gaudium domini tui, sed talis de quo dicitur, projicite eum in tenebras exteriores. Hieronymus. Non autem dicit veniat in iudicium sed exeat condemnatus, ubi enim iudicium, ibi dubitatio, ubi vero condemnatio, manifesta est sententia, Glo. Et ne putaretur ab imminente damnatione liberari sub oratione quam inter apostolos didicerat inquit, & oratio eius fiat in peccatum, Hieronymus. Oportebat enim orationem eius fieri in poenitentiam, & versa est in peccatum. Sed quomodo versa est in peccatum eius poenitentia, quia iuit & suspensio perit, & qui proditor domini factus fuerat, hic & interemptor sui extitit. Pro clementia domini hoc dico, quia magis ex hoc ostendit deum, quia se suspendit, quam quod dominus praedidit. P. Cantor, pari. Et propterea facta est oratio eius in peccatum, non quod oratio sit peccatum, sed quia absorbetur a peccato. Sequitur.

Fiant dies eius pauci, & episcopatum eius accipiat alter.

Lyra. Hugo cardinalis. Fiant inquit dies eius pauci quod ad litteram verum fuit, quia cito postquam dominum tradidit, laqueo se suspendit. Hieronymus. Et nunc dies eius pauci facti sunt, quia receptus est in dimidio dierum suorum, noctes vero creverunt, quia sol ab ipso recessit & tenebrae ei multiplicatae sunt, & episcopatum. Lyra. Hugo cardinalis. Id est apostolatus eius accipiat alter. Glo. Ne sacratu numerus duodenarius sit diminutus, Lyra. Hugo cardinalis. Quod in actis apostolorum impletum fuit in electione Mathiae. Hugo cardinalis. Vel hoc dicit, quia transiit sacerdotium iudeis in gentes quae nunc habent sacerdotium.

& episcopatum, cassiodorus. Glo. Et est iste primus locus in veteri testamento, ubi nomen episcopatus invenitur, est autem episcopatus summus in ecclesia gradus, quia latine superinspector dicitur. Fiant filii eius orphani, et vxor eius vidua.

Cassiodorus. Quamvis alibi non legatur iudae vxorem habuisse vel filios, tamen ex ista prophetia enim maritum patremque fuisse datur intelligi, vel ad spirituale sensum. Filij possunt intelligi qui eum in illa traditione secuti sunt, vxor vero voluntas quae nobis tanquam coniunx semper adiuncta est, cuius filij sunt opera nostra. Hieronymus. Vel filij iudae, sunt iudei sic dicti, non ab illo iuda sancto, sed ab isto iuda proditore. Synagoga vero vxor iudae quae a viro christo repudiata idem traditori relicta est.

Nutantes & transferantur filii eius & mendicent eiiciantur & de habitationibus suis.

Augustin. Glo. Nutantes inquit, id est incertum quorant transferentur. (Hugo cardinalis. De loco ad locum filij eius. Lyra. id est iudaicus populus. Hieronymus. Ex eo namque tempore quo dominus crucifixus est, semper mouentur iudei, nec stant in suo loco, sed in tanto orbe diuisi sunt. Et mendicent. Idem. Hoc dicit de mendicitate spiritualium diuitiarum, non enim habent prophetas, non habent legem, non habent sacerdotium, sed vere mendici facti sunt. Cassiodorus. Propter indigentiam bonarum rerum, qui etiam eiiciuntur de habitationibus suis, quando de congregatione dominici populi redduntur alieni. Glo. Omni presidio destituti. Hugo cardina. Vel hoc etiam ad litteram intelligitur de possessionibus immobilibus cum multis possideant. Lyra. Vel hoc dicit, quia de tota iudea fuerunt electi.

Scrutetur foenerator omnem substantiam eius, & diripiant alieni labores eius.

Cof. Hoc nunc optatur iudae, ut datus in potestate dyaboli, bonis omnibus denudetur, scrutetur inquit foenerator, idem, id est dyabolus omnem substantiam eius. Dyabolus enim quando peccata hominibus multa congregauerit, si in eis obstinata voluntate persistenterint, accipit potestatem ut obnoxij sui substantiam discipiat, & pro libito suo de humana substantia laceratione satisfaciatur. Augu. Vel foenerator iste dominus est qui bona comodatur, quasi dicat. Scrutetur foenerator omnem substantiam eius, id est omnem vitam eius, ut ei nulla debita, id est nulla peccata donentur. Lyra. Vel foenerator iste fuit Titus qui praecipit omnem substantiam iudeorum diligenter inquiri & auferri. Augu. Sed si ad litteram hoc de iuda intel ligatur quomodo habuit substantiam, qui cum apostolis dominum sequebatur. Sic itaque, nam omnia quae habuit, ita vxori & filiis dimisit, ut adhuc cor in illis habuerit, nec vinculum cupiditatis obruperit, & putabat dominum falli quando ea quae mittebantur de loculis auferebat. Et diripiant alieni labores eius. Aug. Dyabolus, scilicet & angeli eius quia non thesaurizat in coelo qui non habet christum.

Psalmus. cxviii.

foc.

Alieni.

Cassiodorus. Alieni namque sunt spiritus immundi quibus dyabolus tanquam mancipijs imperat ad nocendum. Et hene dicti sunt alieni qui a regno domini probantur extranei. Isti enim labores diripiunt mandata domini transgredientium dum eos omnibus bonis priuauerint percepta licetia. Hieronymus. Vel alieni fuerunt romani, qui iudeos vastauerunt & omnes eorum diuitias diripuerunt.

Non sit illi adiutor, nec si qui misereatur pupillis eius.

Augustin. Non sit inquit illi adiutor ad tuendam scilicet eius posteritatem. Cassio. Glo. Boni namque tentantur sed habent deum adiutorem, ideo hic dicit, non sit illi adiutor. Hiero. Illo enim tempore quo fuit populus iudeorum in captiuitate babilonica habuit adiutores Ezechiel & Daniel prophetas. Et licet tunc cohererent ydola, tamen miserebatur illis deus. Nunc autem quadringenti anni sunt a christi occasione, Et licet non colant ydola tamen dereliquit eos dominus, nec est eis adiutor quia christum occiderunt. (Nec sit qui misereatur pupillis eius. Lyra. Vnde milites romani sine misericordia eos partim occidebant partim captiuabant multipliciter affligentes, Cassiodorus. Dicitur autem pupilli quasi pugilli ad se regendum paruitate etatis infirmi, vnde & pupilla oculi dicitur quasi parua. Augu. Glo. Sed qui possent sine adiutore & tutore filij licet in erumnis crescere & genus propagatione seruire, ideo addit.

Fiant nati eius in eternum, in generatione vna & deleatur nomen eius.

Augustin. Glo. Fiant inquit nati eius in eternum, ut quod de eo generatum est iam non generet & cito transeat, ita quod in generatione vna. Lyra. Id est intra tempus vnius generationis prout & factum est, nam in quadagesimo secundo anno post passionem christi debellauerunt eos romani. (Deleatur nomen eius). Hiero. O prophetia o sacramentum prophetiae, post passionem namque domini quadraginta & duo anni transierunt & populus iudeorum deletus est, Et hierosolima destructa. Videte ergo quomodo in generatione vna deletum est nomen eius. Sed in hoc clementia ostenditur domini qui post crucifixionem, xlii. annos dedit eis ad poenitentiam, postea vero nemo remansit ex eis in illa regione. Lyra. Sed dispersi sunt per diuersas partes orbis subiecti gentibus alijs, ita quod non faciunt per se, populum habentem aliquam terram seu dominium.

In memoriam redeat iniquitas patrum eius in conspectu domini, & peccatum matris eius non deleatur.

Car. In memoriam redeat ad hoc scilicet ut puniatur iniquitas patrum eius, iude, scilicet vel populi iudeorum. Hiero. Peccauerunt enim iudei in deserto, sed deus illis dimisit. Nunc vero quando dominum crucifixerunt, reputat illis quod tunc peccauerunt. Augustin. Glo. Vel peccata patrum eis redduntur, qui a malis eorum non discedunt, sed non eis qui in christo mutati sunt, qui iam non sunt filij iniquorum. Lyra. Vel tunc iniquitas patrum

eius fuit ad memoriam reducta quando in vindictam mortis christi captiuitas fuit super populum inducitur. (Et peccatum matris eius non deleatur. Cassiodorus. Peccatum matris est synagoga perueritas ut & prophetas occideret, nec ab ipsis demonum sacrificijs abstinere quae in ea parte eius mater dicitur, non ex illa qua viros sanctos protulit, sed ex illa qua innocenter sanguinem fudit.

Fiant contra dominum semper, & dispreat de terra memoria eorum pro eo quod non est recordatus facere misericordiam.

Cardi. Fiant inquit peccata scilicet contra contra dominum id est coram domino semper id est in eternum ut vindicet ea. Glo. Augustin. Vel fiant contra dominum semper pater & mater eius non ut domino aduersentur, sed ut deus merita eorum pessime non obliuiscatur. Et ideo dicit contra dominum, id est in conspectu domini. Semper vero ut sine remissione sit illud scelus & hic & in futuro. Cassio. Nam tunc sunt peccatores contra dominum semper, quando de regno eius alienati & ab eo diuisi in gehennam mittendi sunt. (Et dispreat de terra memoria eorum. Augustin. Patris scilicet & matris eius. Cassiodorus. Dispreat inquam memoria eorum de terra viventium, nam ille disperire dicitur qui in beata patria non videtur, nec in commemorationem veniunt, qui nullam vltius misericordiam consequuntur. Lyra. Vel dispreat de terra memoria eorum iudeorum scilicet quantum ad bonum, quia de eis non remanet memoria eorum nisi ad malum. (Pro eo quod non est recordatus facere misericordiam. Glo. Iudas scilicet cardina. Vel populus iudeorum, Hieronymus. Non enim est recordatus proditor ille domino misericordiam facere qui cum tam benignus dignatus est ad osculum recipere. Ille venit ad probandum cum ministris cum, fustibus & armis & porrigit illi dominus osculum ut qui magistrum non timuit, vel clementia vinceretur. Cassiodorus. Vnde pietatem non potest inuenire qui eam alijs contempsit impedere, vel per singularem numerum non ipsum iudam solum sed populum iudeorum debemus accipere, qui misericordiam non fecit apostolis & ceteris fidelibus quos post christi passionem iniqua persecutione vexauit. Sequitur.

Et persecutus est hominem inopem & mendicum, et compunctum corde mortificare.

Cardina. & repete pro eo quod persecutus est tam iudas quam populus hominem inopem qui ita fuit inops, ut non haberet ubi caput reclinaret. (& mendicum) qui a samaritana aquam petiit. Cassiodorus. Pauperem autem & mendicum persequi sola seuitia est, cuius nec honor quaeritur nec abundantia facultatis ambitur. Christus vero ideo se pauperem putauit & mendicum esse commemorat ex parte humanitatis assumptae. Idem. Hieronymus. Quia cum esset diues egenus pro nobis factus est, ut illius inopia nos diuites essemus. Et compunctum corde mortificare. Hieronymus. Christum scilicet, qui tunc compunctus est corde cum diceret, Tristis est anima mea.

Psalmus. cxi.

Etia vsq; ad mortem, & iterū. Pater si possibile est transeat a me calix iste. Vel cōpūctio sua erat quia persequētes se nō potuit saluare cum nolent poenitentiam agere hęc inquam erant eius lachrimę. Hęc eius compunctio cum in cruce pendeat, & fōrdescentium suo sanguine lauabat. Augu. cassio. Vel hoc magis ad peccatorem referē qui delicto sum recordatione compungitur vt ad satisfactio nem reddere mereatur. Compūctio enim proprie de peccatis est quę christo conuenire non potest & ideo de mēbris eius accipitur. quę populus ille persecutus est, vt de Paulo & Stephano constat effectum.

Et dilexit maledictionem & veniet ei & noluit benedictionem & elongabitur ab eo.

Augusti. Glo. Et dilexit maledictionem iudas scilicet qui maledictionē dilexit, & furando de loculis & dominum vendendo atq; tradendo. Idē. Cassiodorus. Vel per hoc populus iudeorum intelligitur qui tūc maledictionē dilexit quādo ait. Sanguis ei⁹ super nos & super filios nostros, quod eis prouenisse manifestum est, qui cōtra dominū inopia voluntate durati sunt, vnde dicit, & veniet ei. Lyra. In mnc futura atrocissima persecutione romanorū. Et noluit benedictionē. Augu. Iudas scilicet quia christū noluit i quo est ęterna benedictio. Idem. cassiod. Vel populus iudeorum tunc noluit benedictionem quādo ceco nato interroganti, nunquid vos vultis discipuli eius fieri? responderunt. Tu discipulus eius sis, nos autē Moyse discipuli sumus, quo dicto lōge facta est ab eis benedictio, & transitum fecit ab gentes, ideo sequitur. (Et elongabitur ad eo.) cassiod. cardina. iuxta illud apostoli. Quoniam vos indignos iudi castis ęternę vitę ecce conuertimur an gentes.

Et induit maledictionem sicut vestimentum, & intrauit sicut aqua in interiora eius, et sicut oleum in ossibus eius.

Augusti. Glo. Et induit inquit maledictionem sicut vestimentum, siue iudas siue ille populus iudeorum. cassiodorus. Tunc enim induit se populus iste maledictione quādo instigante diabolo consensum prębuit vt dominum pōtio pilato tradere maluisset, ibi enim quodāmodo more vestis indutus est vbi tali voluntate noscitur inuolutus. Et intrauit sicut aqua in interiora eius quādo delibavit facere quod dei fuerat iniquissima inspiratione suggestum. Aqua enim quādo viscerib⁹ viciosis, hoc est infirmis recipitur semper ingreditur nocēdum, & sicut oleum in ossibus eius. Idē. Quando effectum rei inaudita persecutione complevit, vt iā nō interiora carnis, sed etiam ossa penetrasse videretur. Dicendo enim oleum significat delectationē facinoris, quod sic corpus nostrū molliter ingreditur vt nos quādā iocūditate perimulceat. Cardin. Per ossa vero ratio intelligitur, quia in ea est fortitudo anime sicut in ossibus fortitudo corporis. Oleum tamen istud quod est perstratum & delectabile eam perturbat.

Fiat ei sicut vestimentum quo operitur et sicut zona qua semper pręcingitur.

Car. Fiat ei inquit iudę scilicet vel populo iudeum illa maledictio sicut vestimentum quo operitur. Cassiod. Supra dixit iudit quod pertinet ad tunicam. Nunc vero dicit sicut vestimentum quo operitur, quod videtur pallio conuenire, vt geminata vestis ingentium, significet onera peccatorū. Glo. Vel ille pallio operitur qui in cōspectu hominum de iniquitate g. oriatur. & subaudi, fiat ei ista maledictio sicut zona qua semp pręcingitur. Cassiod. Per hanc similitudinē ostēdēs sic peccatis illigantibus populum istum fuisse constrictum vt nunquam a suis oneribus obstinationis perfidia grauatus exueretur. Card. Glo. zona enim nos pręcingimus vt prōptissimus, vnde ille habet maledictionem peccati sicut zonam, qui peccatum suum iam traxit in consuetudinē perquam fit habilis & promptus ad peccandum, v l maledictio ne sicut zona pręcingitur qui non se pēte facit malum, se dispositū agreditur. Et ita diligit mala agere vt semper sit paratus. Sequitur.

Hoc opus eorum qui detrahunt mihi apud dominum et qui loquuntur mala aduersus animam meam.

Cassiod. Augusti. Hunc versum non solum contra iudam & iudeos, sed & cōtra omnes perfidos debemus accipere, qui portionē in regno domini non habebunt. Non enim vnus solus est iudas sed multi de quib⁹ dicitur hoc. Car. Scilicet idue re maledictionem sicut vestimentum & cetera quę prędicta sunt, est opus eorum qui detrahunt mihi apud dominum per infidelitatem non credentes quę vera sunt de Christo quantum ad diuinitatē. Cassiod. Vt arriani qui dicunt filium minore esse patre & apollinaristę, qui dicunt deitatem eius solum carnis hominis naturam sumpsisse nō animam & ceteri infideles qui detrahunt filio apud dominū. Glo. Vel detrahunt iudę Christo apud dominum dicentes non esse eum quem lex domini & pphę pñciarūt. glo. aug. Et notādū qđ dicit opus nō mercedem per quod patet qđ vestimēto, aqua, oleo, zona, opera describit, quib⁹ ęterna maledictio cōparatur (Et qui loquitur mala aduersus animam meam). Augustinus. Cardina. Dicentes eum nō potuisse resurgere cū vellet cōtra illud quod ipse ait potestatem habeo ponēdi animam meam & iterum sumēdi eam.

Et tu domine domine fac mecum propter nomen tuum, quia suavis est mihi misericordia tua.

Glo. Card. Cassiod. Tertia pars in qua christ⁹ precatur a parte qua passus est vt gloriam resurrectioni acceleret & inimici eius cōfusionis de deco re vestiantur dicēs. Et tu domine domine fac me cum propter nomen tuum. Cassiod. Quasi dicat Et si iudas tradidit. Si iudę crucifixit. Tu fac me cum misericordiam vt contra illa quę facta sūt resurrectioni gloriosa proueniat. Idem. Augusti. ideo autē dicit mecum, quia omnia quę facit pater operatur & filius, car. Pater enim suscitauit filiū & filius

Psalmus. cxii.

Forci.

seipsum cum indiuisa sint trinitatis opera: Glo. vnde non sine causa pręposita est ista commotio & q. d. Ideo dico, & tu quia & ego facio. Cassiod. Cum autem repetit domine domine, affectum suum iustitię precationis ostendit. Hoc autem fieri potest propter nomē tuum, vt scilicet eius cultura toto orbe dilatetur. (Quia suavis est misericordia tua.) Lyra. Sanas omnes morbos & vulnera. Cass. Vel misericordiam dicit quia christus carnem dignatus est assumere per quam humano generi atq; thor pusillius subueniret. Card. & vt in alijs ipsa etiam eius suauitas diffunderetur.

Libera me quia egenus & pauper ego sum, & cor meum conturbatum est intra me.

Cassio. Libera me inquit a passione squisita in iudeorum. Card. Hoc autem petit merito suę humilitatis, vnde sequitur. (Quia egenus & pauper ego sum.) Egenus scilicet id est sine amicis, pauper vero sine diuitijs, ego inquam quod cum pōdere legendum est qui sum dñs omnium. Augu. fti. Glo. Cuius egeitas & paupertas est carnis infirmitas ex qua crucifixus est. Cassi. Vnde hoc dicit ex humilitate carnis. Hiero. Et pauperes consolaretur, vt nemo eos despiceret. (Et cor meū conturbatum est intra me.) Cassio. August. Quod ad illud refertur quod in passione dixit. Tristis est anima mea vsq; ad mortem. Glo. car. cor tñ hic supponit pro sensualitate quę potuit conturbari sicut caro crucifigi in quib⁹ vera natura hominis ostenditur.

Sicut umbra cum declinat ablatum sum, & excussus sum sicut locustę.

cassiod. Hic facilitatem persecutionis ostendit quia tanta celeritate de medio discipulorū rap⁹ est a turba iudeorū quāta solet velocitate umbra noctis solis lumine veniente discedere. (Sicut inquit umbra cum declinat ablatum sum Aug. Glo. Id est mortuus, nam sicut ex umbra declinante fit nox sic ex mortali carne fit mors & excussus sum sicut locustę. cassi. Quę man⁹ apprehēditis euitas quibusdā saltibus euolat. Idem. hiero. Sic & christus a crebris persecutionibus fugiēs loca videbatur diuersa mutare, nūc i Bethleē, nūc in capharnaum, nūc Bethsayda, nūc in hierusalem ne scelus suū prius populus ipleret quem ipse mori voluisset. Aug. car. vel hoc de mēbris christi dicit. i. de apostolis & ceteris fidelibus, qui ad modum locustarum de loco ad locum fugabatur. vel quia apostoli qui ante passionē cōuenerant ad dominū in passione dispersi sunt.

Genua mea infirmata sunt a ieiunio et caro mea immutata est propter oleum.

Cassio. Genua mea inquit. i. membra mea quę tūc infirmata sunt quādo apostoli in ei⁹ passione dispersi sunt. Quid enim infirmius Petro cum christum negauit, & cum ceterorum turba latuit. card. Infirmitas enim tūc fuerunt a ieiunio. i. a defectu fidei quę est cibis confortans animam. Augusti. car. Genua autem ideo dicuntur apostoli quia for

tes in ecclesia super quos domin⁹ sustinetur. Hierony. Habeto ergo consolationem o monache ieiunando, siquidem & dominus hoc fecit. Ego dico quādo ieiunat monachus fortior fit ieiunio Et quādo infirmantur genua eius ieiunio, tunc maxime roboratur. (Et caro mea immutata est, propter oleum.) cardina. Caro inquam mea quę in se pulchro iacebat mortua, immutata est in resurrectione, i. in melius mutata propter oleum id est propter abundantiam carismatum. cassiod. Oleum enim hic significat gratiam diuinam quę carnis infirmitatem in immortalis glorię commutauit.

Et ego factus sum obobrium illis, viderunt me & mouerunt capita sua.

Hiero. cassiod. Et ego factus sum inquit obprobrium illis, vocabant enim me famaritatum dicebant in beelzebuth principe dęmoniorū eijcit demonia, & nonne hic est fili⁹ ioseph fabri? Nonne fratres eius & sorores apud nos sunt, & iterum. Vath qui destruxit templum dei & in tribus dieb⁹ edificas illud, & videamus si venit helias saluare eum & similia. Viderunt me & mouerunt capita sua. cardina. substantantes & contemnentes. Presertim enim vt in euangelio legi⁹ blasphemabant enim mouentes capita sua. cassio. glo. Furio si namq; dum irascuntur commotione capitis minantur. augsti. Glo. Mouerunt autem capita sua, quia viderunt eum Pendere, sed non resurgere. Viderunt genua infirmata, sed non viderunt quādo caro est immutata. Et propterea.

Adiuu me domine deus meus, saluum me fac secundum misericordiam tuā

cassiod. Adiutari enim se suscepta deprecatur infirmitas dicēs. (Adiuua me domine deus meus.) Lyra in passione confortando. Saluum me fac a morte resuscitando propter misericordiam tuam Hiero. cassiodorus. Ipse enim misericordiam petiit qui misericordiam tribuit, rogat vt homo qui tribuit vt deus, quod nullum potest confundere qui duas naturas in domino Christo salubriter cōfiteretur.

Et sciāt quia manus tua hęc, et tu domine fecisti eam.

Card. Et sciāt inquit iudę scilicet cum me adiueris quia manus tua hęc id est quia ego sum fili⁹ tuus per quę operaris. Filius enim est manus patris de quo dicit. Emitte manum tuam de alto. Glo. Et brachium domini cui reuelatum est. Lyra Vel manus tua est potestas tua qua sola mortui resurgere possunt. Hierony. Cassiod. Sciāt ergo iudę quoniam non preualuerunt in Christo, sed sua & patris voluntas fuit vt sustineret crucem pro nobis. cassiod. Et cū dicit quia manus tua hęc, subaudiendum est operata est. Et tu domine fecisti eam. Car. Manum scilicet. i. filium quādo verbum caro factū est. Idē. Hierony. cassiod. Vel fecisti eā in passione mea scilicet & resurrectione, cū enim me viderint resurrexisse tunc cognoscēt qđ nō necessitate sed voluntate passus sum, & ipsi

Psalmus. cix.

non fuerunt nisi ministri, quia nisi dominus per-
misisset hoc fieri, nequaquam potuisset impleri.

Maledicent illi & tu benedices, qui in-
surgunt in me confundantur, ser-
uus autem tuus letabitur.

Cassiodorus. Maledicent inquit illi iudei, scilicet qui
transientes blasphemabant eum mouentes capi-
ta sua. Et tu benedices, patet namque tunc filium be-
nedixit cum ait, & clarificauit, & iterum clarificabo.
Augustinus. Vana ergo & falsa est maledictio filiorum
hominum diligentium vanitatem, & querentium
mendacium. Hieronymus. Vel hoc usque hodie fit, male
dicunt eum iudei in synagoga christus vero bene-
dixit in ecclesia. (Qui insurgunt in me confunda-
tur.) Cassiodorus. Iudei scilicet qui insurrexerunt in
dominum ut eum morti traderent, qui ad eos ve-
nerat pro sua pietate saluandos. Illi namque confu-
si sunt quando resurrectionis eius miracula cogno-
uerunt. Augustinus. Glofa. Vel tunc confundatur, cum
exaltatus fuero super ceteros, & esse coeperit super
omnem terram gloria mea. (Seruus autem tuus letabi-
tur.) Cassi. Seruus iste christus est qui ut iquit apo-
stolus semetipsum examinavit formam serui ecci-
piens. Augustinus. Ipse inquam letabitur, siue in dextera
patris siue in membris suis letantibus, & inter te-
rationes in spe, & post tentationes in aeternum.

Induantur qui detrahunt mihi pudore,
& operiantur sicut diploide confusio-
ne sua.

Hieronymus. Cassiodorus. Induantur inquit qui detrahunt
mihi pudore. Non dicit pereant, non dicit deleat-
ur, sed induantur pudore ut intelligant errorem
suum, & inde incipiant venire ad poenitentiam.
Nam qui pudore induitur iam pene conuersionis
munere gratulatur in quo apparet magna dei cle-
mentia. (Et operiantur sicut diploide confusione
sua.) Hieronymus. Cassi. Diploides ganus est palis sic di-
ctus quasi duplex vestis. Cassiodorus. Petit itaque ut
vtriusque legis intelligentia vestiantur qui nunc vtra-
que perfidia faciente nudati sunt, confusio enim iu-
deorum est legem non intelligere, quae toties sal-
uatoris domini precinnit acuenire. Augustinus. Glo-
fa. Vel operiantur diploide, id est confundantur itus
& foris coram deo & hominibus, iuxta illud. Du-
pliciter cōtentione contere eos domine deus noster.
Gregorius. lib. xxxi. mora. Et iuxta reatus sui meritum
& temporali & perpetua animaduersione feri-
antur. Sequitur.

Confitebor domino nimis in ore meo
et in medio multorum laudabo eum.

Cassiodorus. Hoc dicitur a parte membrorum, quoniam
post resurrectionem sancta dei ecclesia toto orbe dif-
fusa deum deprecatur & ore & confessione. Cardini.
Lyra. confitebor inquit domino confessione lau-
dis. (Nimis) Augustinus. Glofa. Id est valde licet in-
terdum ponatur pro plusquam debet. Cardini. vnde
& alia littera debet vehementer. (In ore meo.) Id est
Non tantum in corde sed etiam in ore. Glofa. Ore
enim confessio fit ad salutem, & in medio multo-
rum laudabo eum. Hieronymus. Non in iudea solum
sed in vniuerso orbe in ecclesia laudabo eum, Cassi.

Per hoc enim vniuersalem designat ecclesiam, quae
circumpositis adhuc perfidis non desinit deo co-
fiteri.

Quia assistit a dextris pauperis, ut sal-
uam faceret a persequentibus animam meam.

Lyra. Cardini. (Quia assistit inquit ad dextris paupe-
ris) id est christi hominis qui passione pauper fuit
rebus & amicis. Hieronymus. Glofa. Augustinus. Dya-
bolus enim stetit a dextris iudei qui diuitias au-
gere voluit vendendo christo, sed dominus assistit a dex-
tris pauperis ut diuitias pauperis sint ipse domi-
nus, assistit autem, non ut ei multiplicaret annos vitae
quandoque finiendae neque ut augetur eius pecunia
aut eum faceret fortem. Aut ad tempus incolumem
sed (ut saluam faceret a persequentibus animam
meam) Lyra. Mereluscitando, & mea membra pro-
tegendo & sua gratia viuificando. Augustinus. Vel
tunc salua sic a persequentibus animam si non eis
consentiat ad malum, non eis autem consentit
cum assistit dominus a dextris pauperis ne ipsa pau-
peritate, id est infirmitate succumbat.

Psalmus. cix.

Lyra. Dicunt aliqui he-
braei quod psalmus iste est gra-
tiarum actio pro victoria
concessa Abraham de qua-
tuor regibus. Gene. xxiij.
Et quod initium psalmi
sunt verba Elię serui abra-
hae. Alij dicunt quod est
gratiarum actio ipsius da-
uid de hoc quod dominus
eum asservauit in perfec-
tione Saulis tamen Lyra
confutatis istis duobus o-
pinionibus prosequitur
expositionem huius psal-
mi de christo ad litteram.

qua propter ut ita dixerim iste psalmus quidam sol-
fidei nostrae, speculum salutis arcani, armarium sa-
crarum scripturarum, ubi totum summum dicitur
quod vtriusque testamenti praedicatione narratur
quo propheta itatione nos hortatur subijci christo,
& diuiditur in tres partes. In prima propheta
refert verba patris de filio in quibus natura hu-
manitatis & diuinitatis ostenditur. In secunda pa-
ter ostendit naturam diuinitatis simpliciter. ibi. Te-
cum principium. In tertia propheta agit de huma-
nitate christi. ibi. Iurauit. Propheta ergo naturam
deitatis primo aperiens ait.

Exit dominus domino
meo sede a dextris me-
is.

Cassiodorus. Glofa. Hugo cardini.
dinalis. More nostro loquitur
propheta cum ait. dixit
ut homo instruat. Non enim ore protulit sed (di-
xit) re. i. effectu vel generatione, vel (dixit). i. eter-
naliter disposuit (dominus) Cardini. Lyra. Deus

Psalmus. cix.

Pater domino, meo christo filio eius, quem David
vocat dominum suum ratione deitatis, cassiodorus
Glofa. His itaque nominibus equalitas substantiae
& virtutis potentia declaratur, Geminatio siqui-
de istayni nominis & personae competenter expressit
& vna natura deitatis euidenter ostendit personas et
go discerne & vna naturam. & potentiam accipe
cardini. Sed quid dixit dominus domino meo, Se-
quitur sede a dextris meis, Glofa. Cassi. Id est post
laborem quiescet & conregna secundum quomodo
Cassiodorus. Victor enim filio & per incarnationem
triumphatori post resurrectionis gloriam confes-
sionem offertur ut per hunc situm susceptum humanitatis
gloria declaratur. Lyra. Quod impletum fuit in
sua ascensione, ideo autem dicit dexteram filio, da-
tam, non ut maiorem quisquam crederet debuisse, sed
ne arriani minorem (sicut praedicat) conceptio sce-
lere mentirentur. car. Sede inquam.

Donec ponam inimicos tuos scabel-
lum pedum tuorum.

cassiodorus. cum dicit donec finitum pro infinito po-
nitur in pluribus enim scripturae locis, sicut & hic
donec significat tempus eternum donec inquit po-
nam inimicos tuos. Lyra. id est iudeos qui perse-
cuti sunt christum ad mortem (scabellum pedum
tuorum) Cardini. id est plenarie tibi subiciam, vel
adoptatos vel victos sub te omnes loci teneant
sine gratie sine poenae. Lyra. Quod videmus imple-
tum quia illi qui de iudeis crediderunt sunt christi
sto subiecti per fidem, illi vero qui increduli reman-
serunt sunt membris christi subiecti, quia in terris
principum christianorum manent tanquam ser-
ui & abiectionis nec inter sarracenos habitare permit-
tuntur ut a fide dignis audiui. Cardini. hucusque fue-
runt verba patris ad filium quae recitauit prophe-
ta, qui nunc se conuertit ad loquendum ipsi christo
dicens.

Virgam virtutis tuae emittet domi-
nus ex Syon, dominare in medio ini-
micorum tuorum.

cassiodorus. Et hunc versum propheta loquitur ex-
persona sua laudes in eo offerens domino christo
Virga enim virtutis est sceptrum regis potestatis
qua sustentantur fideles affliguntur increduli, ter-
rentur ingrati. Et ut ostenderet. filium cuiuslibet
rei indigentiam non habere addidit. tunc quia po-
testas illi deitatis sue propria eterna est, Hanc ita
que virgam virtutis tuae emittit dominum ex Syon
(Glofa) Id est regnum potentie tuae incipiet a Hieru-
salem iuxta illud. Ex Syon exiit lex et verbum do-
mini de Hierusalem. Non enim de illo regno (christi
sti loquitur propheta quo christus semper regna-
cum patre, sed de illo dispensatorio & temporali
quo nos per medium suae carnis vocauit in eterni-
tatem, & in nobis regnat cuius tamen non erit fi-
nis. Sequitur. (Dominare in medio inimicorum
tuorum) Cassiodorus. In hoc enim exponit quid fa-
ciat virga virtutis, emissam, ut dominetur in medio
inimicorum tuorum, id est in ecclesia quae est iter
haereticorum ac superstitionum rabiem constitu-
ta Non autem dicit vindicare, sed dominare, quia
tunc illis dominabitur quando ad ipsum. delinquen-
tium turba conuertitur. Hieronymus. Dominare ergo

Psalmus. cix.

domine, id est dignare esse dominus inimicorum
tuorum, ut qui alieni fuerant incipiant esse tui.

Tu es principium in die virtutis tuae
in splendoribus sanctorum, ex vtero
ante luciferum genui te.

Longe aliter veritas. B. Hieronymus. ad veritatem hebrai-
cam nepe sic populi tui spontanei erunt indie for-
titudinis tuae in montibus sanctis quasi de vulua
oriatur, tibi eos adolescentie tuae. Glofa. Cardini.
Secunda pars ubi indicat pater naturam deitatis
Christi aliquatenus pro nostra capacitate. Cassi.

Verba enim ista verba sunt patris qui ut coeterni-
tatem filij euidenter ostenderet dicit de filio. Te-
cum principium. (Glofa) Quasi dicat hoc tibi tri-
buo plusquam alijs, quia tu es filius per naturam,
quia tecum est michi principium, Cassiodorus. Pater
enim principium est. vnde de eo dicitur in princi-
pio erat verbum. Filius etiam principium est sicut ip-
se in euangelio testatur. Ego principium qui & loquor
vobis. Non tamen sunt duo principia sed vnum principium
sicut & vnus deus hoc etiam de spiritus sancto constat
sine dubio sentiendum. Nam cum de principio lo-
queretur subiunxit. Et spiritus dei ferabatur su-
per aquas. Glofa. Sed quia hic sancti quemadmo-
dum sit principium, in principio nequeunt intue-
ri, nam cum filium videret philippus dixit. Do-
mine ostende nobis patrem, cui ait integritas qui
videt me videt & patrem, qui non hie videtur, sed
videbitur (in die virtutis tuae). Cassiodorus. Glofa.

Id est in eternitate ubi vnus est dies ubi iam a bea-
tis claritas & virtus diuina conspicitur non ab om-
nibus, sed a sanctis, vnde dicit (in splendoribus san-
ctorum). Id est. Quando in resurrectione erant splen-
didi ut angeli dei fulgentes sicut sol in regno pa-
tris. Et ita purificati atque perspicui, ut illam ma-
iestatem queant cordis oculi intueri, vel hoc dictum
intelligitur de sancto spiritu qui sanctos splendi-
ficat qui est coeternus & consubstantialis patri &
filio De quibus dixit iam. Tecum principium. Se-
quitur. (Ex vtero ante luciferum genui te.) Cassi.

Nunc enim de filij sancta generatione dicturus ait
Pater ad filium (ex vtero) id est ex arcano substa-
tie meae, ex ipsa scilicet deitate. Glofa. ante Luci-
ferum (id est ante omnem creaturam, ante omnia te-
pora Lucifer enim qui diem significat esse vetu-
rum pro omnibus stellis ponitur quasi a parte to-
tum. Hieronymus. Quod autem dicit, ex vtero nulli
scandalum faciat. Pater enim vterum non habet, sed
non potest se aliter indicare patrem nisi hominis
verbis locutus fuerit dicendo. (Ex vtero ante luci-
ferum genui te.) Cardini. In quo ostendit quod na-
turalis est ista generatio, cum dicit ex vtero. Et quod
eterna, cum dicit ante luciferum, & quod singularis
cum dicit genui te) Cassiodorus. Nunc ad tertie
partis veniemus initium in qua iterum propheta
reloquitur dicens.

Iurauit dominus & non poenitebit eum
tu es sacerdos in eternum secundum or-
dinem Melchisedech.

Glofa. Cardini. Tertia pars in qua agit de humani-
tate christi. Cassiodorus. Hic enim iterum propheta, si-
cut iam dictum est promissionem memorat patris.
Car. Et primo agit, de eius sacerdotio dicens. Iura-

Secunda pars

Tercia pars

Quarta pars

Quinta pars

Sexta pars

Septima pars

Octava pars

Nonima pars

Decima pars

Psalmus. cr.

id dominus. (Cassio. Pater filio, sed iam christo non ei ante Luciferum natus est. Quid enim soli verbo potuit promittere ei qui omnia cum ipso semper noscitur possidere, sed ei iurat qui ex virgine natus est iurare autē dei est aliquid firmum sub attestazione promittere. Car. Iuravit inquam id est firmiter statuit & promisit, & non penitebit eum id est non retractabit, poenitentia enim non cadit in deum. Augu. Glosa. Scit enim quid agere nec mutat consilium sed verbo poenitentiae, mutatione aliter quā sperabatur euentū significatur, car. Sed quid promisit, hoc scilicet quod sequitur, tu es sacerdos in aeternū, tu inquit o christe es sacerdos nō ad tēpus sicut sacerdotiū Aarō quod ad tempus fuit sed in aeternū. Et hoc secū dum ordinem Melchisedech. Hiero. cardina. Augusti. cassiod. Lyra. Nam sicut Melchisedech rex salem obtulit panem & vinum, sic & christus obtulit corpus & sanguinem suum, verum panem & verum vinum. Et panem & vinum & corpus & sanguinem suum consecrauit & in hoc sacrificio ipse est sacerdos hostia. Sequitur.

Dominus a dextris tuis confregit & in die irae suae reges.

Hierony. cassiod. Rem notam audio: Dicitur a principio dixit domino meo sedea dextris meis. Et nunc dicitur ad eum dominus a dextris tuis, si enim ipse ad dexterā patris sedet, quomodo rursum pater sederet ad dexterā filij. Quod ideo dictū est ut cum hęc vicissitudo equalis ponitur maius hic aut minus aliquid nullo modo sentiat. sed æqualis filio pater ostendatur. Cardina. Glo. Vel dominus, id est sacerdos existens a dextris tuis, si cut supra eidē dixisti, sede a dextris meis. (Confregit in die irae suae reges.) Augu. Glosa. Illos scilicet qui volunt vel volebant delere nomen christi confregit, id est infirmos reddidit. Cassio. Cōueniant enim in vnum aduersus dominum & aduersus christum eius. Lyra. Sicut in secundo psalmo dictum est, ibi. Assiderunt reges terrae. Herodes scilicet & pylatus & principes iudeorum qui fuerunt contracti in die irae dei, id est iuste vindictae, quia fuerunt in exilium relegati & principes iudeorum per romanos exterminati. Cassiodo. Et sic confregit omnipotentiae suae virtute superbiam ipsorum.

Vdicabit in nationibus & implebit ruinas, conquassabit capita in terra multorum.

Heb. in gentibus impleuit valles per cuius caput in terramulat

Implebit ruinas

Cassiodo. Glosa. Reges infringendos in superio re versu dixit propter superbiam tyrannicā, nunc populos iudicari prohibet propter peccata communia vtriusque tamē a suis intentionibus foeliciter cadunt dum a priore malignitate bono proposito conuersionis abscedunt. (Iudicabit inquit in nationibus. Car. Id est iudicabit & discutiet mitiora peccata populorum gentilium qui ad eū reuertiv oluerint. Sed nunquid repellent? Non. (Sed implebit ruinas. (Id ē. illos qui se humiliant, & a superbia qua contra deum erecti fuerant cadūt Cassiodo. Implet enim ruinas, quando de cordibus humanis facit peccata corrūere delictaq; noxia emendatione saluberrima despicere. Cardina.

Et implet eos charismatibus suis sicut Paulus, sed nūquid erunt aliquē tales ruinae? Erūt vtiq;. Quia conquassabit humiliando capita quę contra deum eriguntur. Cassiodo. Et eorum qui caput non habent Christum sed diabolum. Glosa. Cardina. Et hoc (in terra multorum) id est dum sunt adhuc super terram in vita ista, cassiodo. Quam ideo terrā multorum dicit quia peccatores abundanter erunt trit quasi messem germinis viciōrū. Lyra. vel hoc intelligitur de iudicio finali in quo iudicabit in nationibus iudicio generali implebit ruinas. i. corpora defunctorum quę resuscitantur cōquassabit capita. i. grauerit damnabit tyrannos huius mundi qui fuerunt super alios principes, & capitanei (ut sic loquar) in terra multorum, quia in multis terris magis viguet & viguit tyrannia quā regnū Hierony. Multorum autē dicit quo ad vindictā damnationis, non omnium ut spem non auferat. Si enim omnium dixisset nemo vitam speraret. Glo. Sed vnde ei ut hoc possit, ex humilitate passionis de qua subdit.

De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.

Cassiodo. Torrentis enim fuit turbulenta persecutio iudeorum de qua dominus christus bibit in via, id est in hac vita dum eam in corpore pertulit. card. Torrentis enim est qui de guttis pluiarum collectus redundat, currit & deficit. Per hūc ergo recte cursus humanæ mortalitatis intelligitur ubi homines nascuntur viuunt & moriuntur. Et alij succedunt & inde pariter descendunt. Augustin. Glosa. cardinalis. De torrente itaq; isto. i. de fluxu nostre mortalitatis bibit christus, nascēdo laborādo, moriendo. glo. in via ista quam ut gygas currit. Propterea exaltabit caput. Augusti. glo. Quia scilicet humiliatus est & factus obediens usque ad mortem propterea exaltabit caput dādo illi nomen quod est super omne nomen. greg. li. bro. xliij. mor. Et caput quod in sepulchro posuit moriendo super angelos in resurrectione eleuando. Hierony. (Exaltabit inquam ipse qui se humiliauerat, & nō alius exaltabit sibi caput qui ē omnium caput, ideo non dicit exaltatū ē, sed exaltabit Psalmus.

Titulus Alleluya.

Cassiodo. Glosa. Populus dei ab omni malo liberat⁹ laudat & ad laudē dei inuitat per operib⁹ suis. Nomē autē istud ægelice laudis alleluya. Et si oī

bus psalmis congruat, ibi tamen precipue ponit ubi magna exultatiōe gaudetur, quę laus figurā habet futurę laudis. Et est iste primus psalm⁹ qui per oēs literas hæbraici alphabeti scribitur, qui in dicat perfectos laudatores in ecclesia, intentione monens ad laudē dei. Et diuiditur in tres patres In prima populus christianus dicit se confiteri congregatione iustorum ubi est æterna laus. Et continet hęc laus alphabeti literas sex. In secūda

he. alleluya

Psalmus. cr.

fortiū

dicat fideles eius copioso munere faciat aduentum domini compromittens, ut hæreditatem pollicitam auidissima intentione perquirant. In qua sunt alie decem literę, ibi. Memoria fecit, in tertia redemptos asserit christianos & testamentum nouum æterna gratia consecratū. in qua sunt alie sex literę, ibi redemptionem misit. Glo. A laude ergo incipiens, in persona fidelis populi ait.

Confitebor domino in toto corde meo, in consilio iustorum & congregatione.

Cassiodorus. Glosa. Augustinus. Confitebor tibi inquit, id est laudabo te. Non enim est hęc confessio peccatorum sed laudis. Nam illa luget hęc gaudet. Illa vulnus medico ostendit hęc de sanitate gratis agit. Confitebor inquam tibi domine. Glosa. Quia a te ab omni malo liberat⁹ sum (In toto corde meo.) Glo. sa. Hugo cardina. Lyra. Intellectu scilicet & affectu. Non labijs tantū sicut illi. De quibus propheta ait. Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est a me. Augustinus. Quid enim valet strepitus lobiorum ubi cor est mutum? in consilio iustorum & congregatione. Augustinus. Glo. sa. Hugo cardina. id est non temere, sed ex ratio ne scilicet pro æternis. consilium enim iustorum est deum laudare, & illi seruire pro æternis bonis. Cassiodorus. Vel consilium iustorum erit in futura resurrectione, quando beati cum domino iudicabunt, sicut in primo psalmo dictū est ideo non resurgūt impij in iudicio, neq; peccatores in consilio iustorum, congregatio vero, significat totius ecclesię beatam coronam de diuersis mundi partibus adunatam, sequitur.

Magna opera domini, exquisita in omnes voluntates eius.

Cassiod. Glosa. Quasi dicat hęc est materia & causa confessionis, quia magna sunt opera domini. Quid enim maius quā de ipso iustū facere? De heste filium? De captiuo liberum? Lyra. Vel operum domini magnitudo patet in rerū productione, & eorum gubernatione, quę etiam sunt exquisita in omnes voluntates eius, idem. Quasi si aliquis quę rer rationē operum dei, inuenietq; omnia de pendent ex eius mera voluntate & gratia, propter quod ex suis operibus est magis laudāus, augustinus. Glosa. Nihil enim superat voluntatem dei qui & si vult ut non pecces, non tamē prohibet nihil quę facit homo, de quo nō operet deus quod vult. Cassiodorus. Glo. Vnde opera eius dicuntur exquisita, quia omnia eximie facit cui nihil potest simile reperiri. Permittit enim dyabolum sequi, ut ex illius iniquitate sibi debeat fidelissimos inuenire. Glosa. Quę autem sint opera eius, exquisita, exponens subdit.

Confessio & magnificentia opus eius & iustitia eius manet in sæculum sæculi.

Glosa. confessio inquit laudis scilicet & peccati, & magnificentia boni operis est opus eius. Cassiodorus. Glosa. Quoniam & laudabilia sunt valde & decora, quę domin⁹ fecit. Lyra. Vnde ex operibus

suis est excellens laudāus, nam opus dei est confessio laudis, siue laus ipsa & magnificentia. (Et iustitia eius manet in sæculum sæculi.) Hugo cardinalis. Quia reddet vnicuiq; iuxta opera sua, cassiodorus. Idem. cum peccatoribus dicet, ite ignem æternum. Et quando fideles vocabit, dicens. Venite benedicti patris mei, quęquidē iustitia i vtraq; parte perpetua & incommutabilis perseverat. Lyra. Iustum est enim qd voluntas eius semper impleatur.

Memoriam fecit mirabilia suorum misericors & miserator dominus, escam dedit timentibus se.

Glosa. Hugo cardinalis. Secūda pars, in qua dicit fideles aduentus christi munere faciat quod promissum erat in veteri lege, vthereditas auide quę ratur, quasi dicat. Ideo cōfiteri debemus, quia (memoriam fecit mirabilia suorum). Cassiodorus. Quando plurima noua & inusitata monstrauit. Augustinus. Glosa. Hunc humiliās & hunc exaltans. Et licet sint quotidie opera eius mira, reseruat tamen oportune inusitata, quę non infirmitas hominis nonitati intenta meminerit. Cassiodorus. ut autem ostenderet quis est qui fecit memoriam mirabilium suorum, subiunxit (Misericors & miserator dominus). Hugo cardinalis. Cassiodorus. Misericors, scilicet natura, miserator vero effectu. Cassi. Cum in eius aduentu humano generi larga pietate subuenit, car. Deinde ostēdit vñ ex illis mirabilibus quorū fecit memoriā, cum dicit (escā dedit timentibus se). cassi. Glo. Nō corporale quā etiā malis dat, sed spirituale cibū, corpus scilicet & iāguī, nē sūt. Quis enim escā cōmunē putet fidelibus ad premiū datā, quę & peccatoribus passi cognoscitur attributa. Hiero. Augu. Glo. Escam ergo dedit quę non cor rūpitur, panē scilicet qui de celo descendit, quē nullus meruit, sed misericordia dedit, si tantā escam peccator iustificāus accepit. Quis putas in futuro sæculo glorificatus accipiet. Car. Timentibus autem se dicit, quia talium est hęc escā qui timent deum. Glosa. cassio. Et ut de aduentu christi premissa acciperes, addidit.

Memor erit in sæculum testamenti sui & virtutem operum suorum annuntiabit populo suo.

Car. Quasi dicat illa faciet quę promisit in veteri testamēto, & promissum nō obliuiscetur reddere, quia (memor erit in sæculum testamenti). Gl. cas. Nam quod promissum est in veteri testamēto, implet in nouo. Quod autē dicit. Memor erit humanitatis cōsuetudine dicitur, quā tunc quis aliquid in mente habuisse putatur cum promissa cōpleuerit, in sæculum vero eternitatē significat, quia verba testamenti sui solidissima veritate custodit ut omnia impleantur, ita autē memor erit qd virtutē (operū suorū annuntiabit populo suo). cassi. Gl. Virtutē scilicet illam, de qua ipse ait in euangelio. cęci vident, surdi audiunt, leprosi mundantur, mortui resurgunt. Quamquidē veritatē annunciant, id est manifestauit fecit populo suo, ut ex ea intel ligant & credant eum esse deum. card. Annunciauit inquit per se & per apostolos, sed ppter quid hoc annunciauit, causa sequitur.

K j

Psalmus.cxi.

VT det illis hereditatem gentium,
opera manuum eius veritas et iudi-
cium.

Glofa. Vt det illis inquit apostolis. scilicet heredi-
tatem gentium. id est ecclesiam de omnibus gen-
tibus Abraham promissam. Cassiodoro. Tunc enim
hereditatem dedit. quando ecclesiam de cunctis na-
tionibus vitis lapidibus fabricauit. Hugo car. Et
gentes verbo praeedicationis colendas dedit. Lyra.
Vel vt det illis hereditatem gentium. id est vitam
beatam ad quam introducit hoc sacramentum. Ope-
ra manuum eius veritas et iudicium. Cassiodoro.
Glofa. Opus inquit eius veritas et iudicium est ve-
ritas. scilicet cum fidelibus promissa restituit. iudi-
cium vero quod impijs comminatur. quoniam qui
hic praeccepta eius facere negligunt. ibi vindictam
perpetuam sustinebunt. Augusti. Glofa. Vel ve-
ritas est quam sancti martyres tenent pro qua & in-
dicantur hic. & iudicium quo in futuro iudicabunt
eos a quibus hic iudicantur. Teneatur ergo ab his
qui iudicantur veritas. quia iudicent indicantes se.
& nihil separet eos a Christo. Quia.

Fidela omnia mandata eius. confirma-
ta in saeculum saeculi. facta in veritate
et aequitate.

Hugo cardina. Quasi dicat bonum est facere man-
data eius. quia fidelis sunt. reddunt enim aeternum
praemium quod promittunt. Cassiodoro. Nec vilo
mendacio variantur. sed absolute nos custodiunt
cum ea custodire domini munere festinamus. Au-
gusti. Glofa. Non tamen hic sperandum est quod
promittitur. sed sunt confirmata in saeculum saeculi.
Hugo car. Confirmata scilicet vt durent. Cassiodoro.
Nescit enim sermo titubare quae veritas loquitur.
In saeculum saeculi. Hugo car. Id est in eternum
nec mirum si sunt fidelis quia sunt facta in verita-
te & aequitate. Cassiodoro. In veritate quidem. quia
dicta complentur in equitate vero. quia iusticie
pondere proferuntur. has enim virtutes manife-
stum est mandata continere.

Redemptionem misit dominus popu-
lo suo. mandauit in eternum testamen-
tum suum.

Glo. Car. Tertia pars in qua asserit redemptum po-
pulum dei & testamentum. ouem aeterna gratia con-
firmatum. quasi dicat. haec praedicta dedit & vt fie-
rent. (Redemptionem misit dominus populo suo.
Misit enim pater filium qui nos redemit. & dedit
animam suam in redemptionem pro multis. Lyra.
Quando per obedientiam patris ad passionem ve-
nit. per quam redemptum est genus humanum.
car. Tunc enim redemptionem misit populo suo.
id est populo christiano. vel populo iustorum. qui-
bus solis prodest ista redemptio. mandauit in eter-
num testamentum suum. glo. card. Nouum scilicet
duraturum in eternum. quia nullum huic succedet.
cassio. Mandare autem dicimus absentibus verba
per medias destinare personas. quod factum con-
stat quando testamentum nouum per apostolos. &
euangelistas suos transmisit ad gentes. vt vlt. in
eternum a successoribus predicaretur. Non enim
ei succedit aliud testamentum sicut veteri nouum

successit. Merito ergo aeternum dicitur quod nul-
lo alio idigere cognoscitur. Car. Et qui hoc testa-
mentum tenuerint. bene erit eis. Quia autem non
tenuerint male habebunt. Quia.

Sanctum & terribile nomen eius in initium
sapientie timor domini.

Hic. Car. Sanctum inquit est nomen eius sanctis
& bonis. & terribile peccatoribus & malis. car. Vel
quod dicit sanctum. pertinet ad incarnationem. sicut
ipse dicit. custodi animam meam. quoniam sanctum sum.
terribile vero ad omnipotentiam deitatis ecclesiasti-
cut in alio psalmo dicitur. In terribilis es & quis
res. flet tibi. quae duo ad illud pertinet vt amemus
aduocatum iudicantem timere debeamus. ne nos solus
amor negligentes reddat aut tantus timor despera-
tos efficiat. car. (Vel sanctum est nomen eius) quia Ne dante
sanctificat terribile quia iudicat. Lyra. Et quia
timorem dei declinat omnis homo a malo. ideo
subditur. in initium sapientie timor domini. quia re-
cedens a malo. accedit ad bonum sibi oppositum
cassio. Glo. Terror ergo iste prodest. qui initium
sapientiae est. Nam metus iudicij. ianua est conuer-
sionis & via sapientiae si addatur discretio di-
lectionis. Nam si metus iudicij nesciatur conuer-
sionis medicina negligitur. Hiero. Qui ergo non
timent dominum. non est in eis sapientia. Aut qui
non habent sapientiam. non habent timorem. Glo.
Et ipse timor est.

Intellectus & bonus omnibus facientibus
eum. laudatio eius manet in saeculum
saeculi.

Cassiodoro. Intellectus itaque ille bonus est & saluta-
ris. qui in domini timore probatur intentus. quo-
niam inde nascitur quod ad perennem gloriam
perducere videatur. Augu. Glo. Vnde intellectus
eorum bonus est qui si intelligunt. vt per timorem
ad sapientiam ascendant. Augu. Dicit autem om-
nibus facientibus eum. quia intelligere & non fa-
cere. periculosum est. Laudatio eius manet in saeculum
saeculi. Cassi. car. Quia hic incipit & in fu-
turo consumatur. hic laudamus eum. quia nos li-
berat in futuro. quia coronat laudatio vero eius
non clauditur termino quia nec finem habere po-
test beneficium datum. Idem. Hierony. Merito er-
go a laude psalmus iste finitus est. qui & a laude
cit initium. card. Vnde per oia dicitur. quia a
laude incipit. & in laude terminatur.

Psalmus.cxi.

Titulus. Lyra. in hoc psalmo di-
citur reddenda felicitas
pro operibus misericor-
diae. Alleluia reuersio-
nis Agei & zachariae.

Hiero. Psalmus iste per timorem dei. prouocat nos in
eternam domum habitacione fundari. cas. Glo. agens
autem. interpretatur motans Zacharias solennis.
per hanc ergo nomina. significatur fideles quisunt
motati. id est alti in virtutibus. & solennes. id est in
tribulationibus gaudentes. Sicut ergo propheta
illi dominum laudauerunt. cum reparari templum
viderent post reuersionem suam a captivitate Ba-
bylonica. sic christiani qui per eos significantur
post absolutionem peccatorum dominum laudant

Psalmus.cxi

forciu

tanquam a captivitate liberati. & yllares de bonis
quae habent. Ostendit enim psalmus post libera-
tionem peccatorum. quantafint bona fidelium &
que retributio perfidorum. Et est etiam iste psal-
mus per omnes litteras hebraei alphabeti digestus
intentione nos monens sicut praecedens ad laudem
dei. Et diuiditur in tres partes. In prima breuiter
tangit bona timentium deum. & quanta bona do-
mini gratia mereantur ostendit. & continet sex li-
tera s. In secunda. eadem latius exequitur de aduen-
tu christi. per quem homines sunt beati premit-
tens. ibi. Exortum est. & habet. xiiij. litteras. In ter-
tia mala impijs asserit euentura. ibi. Peccator vide-
bit. & habet litteras tres. Hugo cardina. Et quia re-
uersio a peccatis. ad poenitentiam incipit per timo-
rem. ideo a timore incipit. dicens.

Beatus vir qui timet do-
minum. in mandatis eius
volet nimis.

Hieronymus. Nondum dicit.
Beatus vir qui diligit dominum
vitorum enim insipientium est
timere. perfectorum vero diligere. si quidem pfe-
cta dilectio. foras mittit timorem. Cassi. Glof. Sed
quia timor mundi. miseros facit timor vero dei &
appetere facit. per quem homo beatus est. ideo dicit
(qui timet dominum.) Lyra. Timore filiali. qui re-
formidat offensam. quia nulla aeterna sunt gaudia
nisi quae domini fuerint timore preparata. hiero-
nymus. Sed videamus qui timet dominum. quid
facit in mandatis eius. volent nimis. nam qui timet
dominum. qui beatus est. mandata ipsius leuiter
facit. Videte ergo quid dicat. Non enim dicit man-
data ei facit. Multi enim & timore faciunt & me-
cedem non habent. sed dicitur. volent. tanquam dicere
ille beatus est qui non timore poenae. sed propter
dei dilectionem mandata facere desiderat. non qui-
dem transitorie. sed nimis. Lyra. Quod autem dicit
nimis. non importat vitium. sed affectum intus
ad implendum dei mandatum. Glo Sufficit itaque
velle si perficiendi mandata desit facultas. quia pax
est hominibus bonae voluntatis. Quale autem sit
praemium huius beatitudinis ostendit. dicens.

Potes in terra erit semen eius. genera-
tio rectorum benedicetur

(Potens inquit in terra erit semine eius.) Glo.
Non quidem in hac terra. vbi sancti sunt derisui. sed
in coelesti vbi fulgebunt sicut sol. Cassiodoro. In qua
cum domino regnaturi sunt sancti. vbi non diuitie
humanae. nec honores temporales faciunt poten-
tes. sed contemplatio domini & sine fine laudatio.
Per semen autem. mercedem significat bonorum
operum. quae in hoc saeculo velut semina iaciuntur.
vt fructus futurae messis adolescat. glo. Quod qui-
dem semen sic potens erit. vt neque mors. neque vita
separet eum a charitate dei. a simili. messis quae nul-
la tempestate potest deici. Sequitur. (generatio
rectorum benedicetur.) Cassiodoro. Non ista ge-
neratio carnis. sed illa quae imitatione iustorum per
similitudines operum noscitur esse propagata.
Augustini. Glofa. Recti autem sunt qui non resi-
stunt patri emendanti & credunt promittenti. non
hi qui credunt perisse opera sua. quia non eis mer-

ces redditur peritura & quamuis iste. vt qui timet
dominum gloriam hominum non quaerat nec ter-
renas diuitias. actamen.

Gloria & diuitiae in domo eius. &
iustitia eius manet in saeculum saeculi.

Cassio. Glo. Gloria inquit & diuitiae in domo eius
id est in cordis secreto. vbi habitat cum spe vitae
aeternae. & vbi diuitias sanctas & gloriam perpe-
tuam reponit quisquis domini praeccepta comple-
uerit. (Et iusticia eius manet in saeculum saeculi.) Lyra.
Iusticia. id est meritum suae iusticie. Glo. Hec est
enim gloria eius. hec diuitie eius. Cassi. Que tamē
deo largiente praestatur & manet in saeculum saeculi.
ne aliquis se temporaliter existimaret fieri beatum
Hiero. Et ideo non solum dicit manet in saeculum
quasi post finem habeat. sed in saeculum saeculi.

Exortum est in tenebris lumen rectis
misericors & miserator & iustus

Cassio. Glo. Secunda pars. in qua agit de aduētu
domini per quem homines ex peccatoribus in aeter-
num fiunt beati. quasi dicat. Haec omnia inde sunt
quia. (Exortum est in tenebris lumen.) glo. Id est
sol iusticie vt tenebras pellat & rectos faciat. cassi.
Venit inquam lux quae superat omnem lucem in te-
nebris. vbi lux solet esse gratior. Hierony. Eramus
enim in tenebris & ymbra mortis. sed lux orta est
nobis secundum Esayam. cassi. glo. Sed quibus ex-
ortum est lumen istud rectis corde. Peruersi enim
ab isto lumine separantur. Hugo car. Rectis autem
corde exortum est id est eis seu ad utilitatem eorum qui
corda sua dixerunt ad deum per fidem. glo. Qua-
le autem est istud lumen Sequitur. (Misericors & mi-
serator & iustus. subaudi dominus.) cassi. Qui enim
confitetur habet eum misericordem. Qui vero con-
temnit iustum sine dubio sustinebit. glofa. Lyra.
Ipse namque misericors est natura quantum ad ha-
bitum. miserator vero quantum ad actum dum iu-
stificat & iustus quia semper misericordia concur-
rit cum iustitia. Hugo cardina. vel misericors do-
minus est poenitentibus. Miserator proficietibus.
Et iustus retributor peruersis agentibus. Hierony-
mus. Si ergo peccator es. noli desperare. quia mi-
sericors est. si vero superbus. noli esse negligens.
quia & iustus est. sed videte quod iustitia simplex est
misericordia vero duplex. Misericors inquit & mi-
serator & iustus. glofa. Sed ne terneret te. iustitia.
Sequitur.

Iocundus & homo qui misereatur & com-
modat. disponit sermones suos in iudi-
cio. quia in aeternum non commouebitur

Glofa. Hugo car. Iocundus inquit. id est gratus &
placens est homo. cassi. Non tam hominibus quam deo
quoniam misereatur. Idem. Lyra. Id est qui agētibz
potentibus reddere liberaliter donat & commodat
gratis potentibus reddere. cassio. vel sic intelli-
gitur. quod is qui pauperibus donat & commodare vi-
detur. dat enim temporalia recepturus aeterna. Hu-
go cardina. Et ille qui ita misereatur & commodat

Psalmus.cxi.

disponit sermones suos. (Glosa. Quibus defenda-
tur in iudicio futuro. Hugo car. Quando dicitur ei
redde ratione villicationis tue. Glosa. tunc enim
fiet sibi iudicium cum misericordia. quia ipse fecit
misericordiam. Vel ille disponit sermones suos in
iudicio. qui se dona dei geminasse probaverit di-
cent. Domine quinq; talenta tradidisti mihi. ecce
alia quinq; super lucratus sum. No; ut ille qui suf-
folum talentum cautela sterili & noxia paritate ser-
uauit. consequenter autem reddit causam. quare vir iu-
stus disponat sermones suos in iudicio. ex eo sci-
licet. quia in eternum non commouebitur. Cassio. Gl.
Id est a gloria domini nullatenus separabitur. Hie-
ronymus. Quia supra petram fundatus est. Glo. Ideo
autem dicit non commouebitur. Quia.

In memoria eterna erit iustus. ab au-
ditione mala non timebit.

Cassio. In memoria utique eterna erit iustus. quia
vocat ad premium. impiis vero dicitur. non noui
vos. Augu. Tunc ergo in memoria eterna erit iu-
stus. cum ad dexteram segregatus audiet. Venite be-
nedicti patris mei. Et tunc. (Ab auditione mala non ti-
mebit. Augu. Cass. Quia auditi sunt impij qui
a sinistris erunt. cum eis diceretur. ite in ignem eter-
num qui paratus est dyabolo & angelis eius. Hie-
ron. Et discite a me maledicti. sed quare non time-
bit ab auditione mala. Ecce quia.

Paratum cor eius sperare in domino.
confirmatum est cor eius. non commouebitur donec despiciat inimicos
suos.

Augu. Glo. Iustus enim non sua querit. sed quae
Iesu Christi sunt labores pariter sustinet. premis
sa fidenter expectat. Cass. Gl. Et si quis mala mi-
natur. non timet. quia. (Paratum est cor eius spera-
re in domino. Glo. No; in mundo. Lyra. No; in te-
bus caducis & deficiabilibus. Cass. Et ponit hic
cor p recte metis affectu. Et confirmatum est cor eius
(Idem. Cu nulla seculi felicitate mollescit. Omnia
enim caduca continent. qui coelestis fuerit delectatione
completus. glo. Nec ullis reuerentibus fragitur. non
commouebitur donec despiciat inimicos suos. Lyra.
No; commouebitur inquam a stabilitate suae virtutis
deo ipsum conservante Hiero. Quia fundatus est su-
pra firmam petram. id est christum. donec despiciat ini-
micos suos. Hiero. Id est peccata hereticos dyabo-
lum & potestates eius. Lyra. Quae tunc ab homini-
bus despiciuntur quando de eis habet plenam trium-
phum. quod est in morte quando decedet in statu
gratiae. Et quia praedicta meretur homo per opera
misericordiae. ideo subditur.

Dispersit dedit pauperibus. iusticia
eius manet in seculum seculi. cornu
eius exaltabitur in gloria.

Cass. Hec enim sententia ad illud dominicum prece-
ptum pertinet. si vis esse perfectus. vende oia tua
& da pauperibus. & veni sequere me. Lyra. Iustus
itaque qui miseretur & commodat. dispersit propter
amorem dei sine aliqua acceptatione dedit liberali-
ter absque spe retributionis terrene. Pauperibus christi
representantibus. non adulatoribus seu syroni-
bus. glo. No; diuitibus. cassi. ipsa namque dispersio

quae pauperibus fit. est quae feliciter congregat ipsa
erogatio quae coelorum regna mercatur. quam qui
fecerit iustitia. operatur. quia domini preceptum
pleno. (Et iustitia eius manet in seculo seculi.)
Hier. Hoc est opera illius. ipsa permanet. Augu.
Cassi. In seculo seculi id est custode & auctore illo
qui condidit secula. Glo. Quo custodire nil perit
(cornu eius exaltabitur in gloria.) Augu. Glo. cu-
ius humilitas a superbis contenebatur. Hiero. cor-
nu eius. id est regnum ipsius exaltabitur in gloria.
hoc est cum deo erit. Cassi. Lyra. Cornu eius pro-
potestate temporali. quia usus est ad bonum virtutis
sine pro regno ponitur iuxta illud Danielis. qua-
tuor autem cornua. quatuor regna sunt.

Peccator videbit & irascetur. dentibus
suis fremet & tabescet. desiderium pec-
catorum peribit.

Glosa. Hugo card. Tertia pars. in qua contra id
quod iusto accidet. mala impijs asserit eventura.
quasi dicat. cornu humile exaltabitur. & peccator
videbit. hoc scilicet quando exaltabitur cornu eius
in gloria. Hieronimus. Vel videbunt tunc peccato-
res formam serui hominis. quam Christus digna
tus est suscipere de nostra humilitate. Illam autem
gloriam quam sancti habebunt. nec habebunt. nec
videbunt. & quam videbunt. ad illorum poenam
videbunt. & irascetur. Augustinus. Glos. Sera & in-
fructuosa poenitentia. dicens. Quid pro fuit sup-
bia & diuitiarum iactantia? Hieronimus. Irascetur
inquam contra seipsum. non fecerit bona. sed sera
erit poenitentia hec. Cassiodorus. Vel irascetur. quo-
niam pro sua malignitate punitur videbit enim se
presumpsisse de gloria caduca de potestate fugiti-
ua. & alios beatitudinem accipere. quae nescit aliquam-
do desinere. Ita certe iuxta indignatio vera. sed non
temporibus ultionis proficua. Hugo cardina. ira-
scetur etiam contra istos quibus inuidebit. Lyra
Et non solum interius irascendo turbabitur. sed ex-
teriori signo. unde sequitur. (Dentibus suis
fremet & tabescet.) Hieronimus. Augustinus. Vbi
per stridorem dentium. frigus intelligitur. ut illud
ibi erit fletus & stridor dentium. Calor enim & frigus
erit ibi & nulla requies. Cassiodorus. Fremet in-
quam. & se iam mordet suis dentibus. & se proprio
dolore castigat exigens a se cruciatum. quos hic su-
stinere cogebat innoxios. Augustinus. No; enim
fremet & virescet. sicut fieret si oportuno eum te-
pore poeniteret sed tunc poenitebit. cum desiderium
peccatorum peribit. (Idem. Glo. Nullo succedente
solatio. cum transierit omnia tanquam vmbra.
Cum foeno arescente flos deciderit. Hieronimus. vel
tunc peribunt omnia. bona. quae hic in presenti
habuerunt.

Psalmus.cxii

Libra. iste psalmus indu-
cit nos ad laudem dei ex
consideratione suae ex-
cellens prouidentiae. quia
abiectiones & depressos in-
iuste. aliquando subleuat
ad statum magni hono-
ris. ut fecit ioseph

Titulus

Alleluia
Cassiodorus. Gl. Quia
merito laudandus est de-
us quia merito humilitatis
gentes assumit titulum
psalmus exponit. alle-
luia enim ut diximus in

Psalmus.cxi.

forch

interpretatur. laudate dominum. Hieronimus. In quo do-
cet nos iste psalmus. ut deposita veteri malitia. tam
qua modo geniti infantes in dei laudibus glorie-
mur. Et haec. est intentio psalmistae. Et diuiditur
in duas partes. In prima. monet ad laudem. & ostendit
a quibus. quis. & quando. & ubi & quare laude-
tur. In secunda. ipse facit quod monet alios facere.
ut tanquam magister verus. verbo doceat & exem-
plo. ibi. Quis sicut dominus deus noster. Ad lau-
dem ergo nos monens. ait.

Audate pueri domini. lau-
date nomen domini.

Cassiodorus. Glosa. Laudate inquit
pueri domini. Pueri scilicet non
sensu. sed malitia. Non enim hic
aetas electa est. sed puritas. nam pueri. a puritate di-
cti sunt. Pueri ergo isti omnes innocentes fideles
sunt. Hieronimus. Unde & de eis in alio psalmo
dicitur. Ex ore infantium & lactentium perficisti lau-
dem. Hugo cardinal. Qui ergo deum laudare vo-
lunt. debent esse puri a peccato. quia non est specio-
sa laus in ore peccatoris. Glo. Hinc est quod in diui-
nis laudibus. post omnia dicit puer. Benedicamus
domino. (Laudate nomen domini. Cassiodorus.
Glosa. Id est ita operamini. quod alij videtes opera
vestra bona. glorificent patrem vestrum qui in coelis
est. Nomen enim domini laudat & virtutes eius
praedicat. qui se probabili actione commendat. Ecce
iam dicit. qui & quae laudare debeant. deinde sub-
dit quando laudandum sit. dicens.

Sit nomen domini benedictum. ex hoc
nunc et usque in seculum.

Cassio. Ne forte sibi momentaneam laudem
pueri crederent imperatam. dicit enim & modo in
hoc seculo predicandum. & in illa quoque aeterni-
tate laudandum. Lyra. Et loquitur hic. non de be-
nedictione consecrationis quae fit tantum a maio-
ri. sed de benedictione laudis quae impeditur a mi-
nori. (Sit nomen inquit domini benedictum. (Hu-
go car. Et quia sunt aliqui qui satis incipiunt. sed
perseuerare negligunt. ideo additum est. ex hoc.
Hieronimus. id est ex quo inciperunt homines & cre-
dere & laudare. (Et nunc hoc est i praesenti (Et usque
in seculum. id est sine fine. Hugo car. iuxta illud
laudabit usque ad mortem anima mea dominum. Cas-
sio. Et ne putetis ad horam me imperare laudem
vel localiter tantum. ideo sequitur.

A solis ortu usque ad occasum. laudabi-
le nomen domini.

Hieronimus. A solis ortu inquit usque ad oc-
casum. id est ab initio natiuitatis nostrae usque ad mor-
tem. Hugo cardinalis. Per solis enim ortum. intelli-
gitur natiuitas hominis. Per occasum vero. mors.
Cassiodorus. Vel per cursum solis. hic declaratus est
totus mundus seu vniuersalis ecclesia. ut per totum
mundum. cuius fabricator est Christus. eius prece-
ptum debeat non taceri. Hugo cardinal. Vel perso-
nae ortum. prosperitas. Per occasum aduersitas desi-
gnatur. in quibus omnibus est deus laudandus.
Glosa. Non apud iudeos tantum. sed a solis ortu
usque ad occasum. Hugo cardinal. Glosa. Sed quare
laudandus est deus. Sequitur. quia.

Excelsum super omnes gentes domi-
nus & super coelos gloria eius

Glosa. Cassiodorus. Vbi per gentes. terrena cuncta
intelligit. per coelos vero cuncta coelestia. ut haec
duo omnes creaturas indicet sibi subiectas. siue
per gentes carnales homines. per coelos vero spiri-
tuales. ut super omnes creaturas altissimus sentiat
qui cunctarum rerum conditor. esse dinoscitur. Hiero.
Vel hoc dicit. quia prius excelsus erat in iudea nunc
super omnes gentes & super coelos. id est super san-
ctos excelsus est. Aug. Glo. Vel coelos. dicit apostolo-
los. per quos regnat in gentibus. Car. Vel super coe-
los est gloria eius. quam nobis si boni fuerimus pre-
parauit. Et dicitur super coelos. quia modo cala-
tura nobis. sed quando reuelabitur faciamur.

Quis sicut dominus deus noster qui
in altis habitat et humilia respicit in
caelo et in terra.

Glo. Hugo car. Secunda pars. in qua ipse facit quod
alios facere supra monuit. quasi dicat vere domi-
nus est excelsus. (Nam quis sicut dominus deus no-
ster?) Hiero. Ac si diceret nullus talis est. ut ille de
quo alibi dicitur. non est similis tui in dijs domine
Glos. Qui per se possit ipse. (Qui in altis habi-
tat.) Cassi. Id est in excelsis creaturis suis quas ipse
magnas fecit cum in eis habitare dignatus sunt an-
geli boni sancti eius & reliquae potestates quae prae-
sentiae ipsius dignitate gradeantur. sed ne putares
istam amplitudinem humilia velle despiciere & in
eis non habitare. vide quod sequitur. (Et humilia
respicit.) Hiero. Super quem inquit respiciam nisi
super humilem & tremens sermones meos. Cassi.
Ipse enim humilia respicit. ut fiant eius dono se-
per altissima. Hiero. Sed quare non dicit in humi-
libus habitat sed respicit. hoc ideo. quia ubi respi-
cit. ibi habitat. & ubi habitat. ibi respicit. Lyra. vel
in altis habitat per suae gloriae refulgentiam. humi-
lia respicit per suam prouidentiam. (In caelo & in
terra.) cassio. Sic enim in caelo & in terra. humili-
tas deo placita reperitur. sicut superbia probatur
exosa. ubi ergo elati locum credunt habere super-
biam. ubi coelum & terram ab humilitate videt oc-
cupatam. hugo cardina. Lyra. Vel humilia respi-
cit in caelo. unde superbos angelos & in terra. unde
superbum & inobedientem Adam eiecit. Se-
quitur.

Suscitans a terra inopem. et de sterco
re erigens pauperem.

Glo. Suscitans inquit per solam gratiam a terra. id est
de labe corporis. prius inopem. id est eos qui prius
inopes erant. & etiam adhuc sunt quando gemunt in
corpore. Hiero. Quos de terra & putredine pecca-
torum dominus erexit. cassi. Glo. hoc tamē benefi-
cium non sibi soli inopes vendicant & egentes. nam
de stercore & paupertate erigitur quilibet de hac
labe corporis per dei gratiam subleuatur. Rex eni-
ipse mundanus inops est munus dei. & in ster-
core voluitur. cui carnis vitia dominantur. hugo
cardina. Vel in hoc versu liberatio a duobus pec-
catis tangitur. scilicet ab auaritia quae per terram.
& a luxuria quae per stercores designantur. Glosa.
Sed ad quid erigit ecce.

Psalmus. cxiii.

VT collocet eum cum principibus,
cum principibus populi sui.

Cassiodorus. In hoc enim declaratur ad quid pauperis & inopis peruenire possit erectio, ut scilicet collocet eum cum principibus. **Glosa.** Id est cum angelis. Cum principibus populi sui id est cum apostolis. **Cassiodorus.** Vel principes populi sunt patriarchae, prophetae, apostoli, & quicunque deo probati in conversatione placuerunt. Non ergo per principum honorem illum credas, qui hominum suffragio conquiruntur, sed illum qui domino largiente praestatur. **Cassiodorus.** cum autem addit populi sui, significat ecclesiam catholicam, quae toto orbe diffusa est. **Glosa.** Ad hoc ergo erit domus pauperis, ut addat eum ordinibus coeli qui est ex angelis & hominibus, unde addit.

Qui habitare facit sterilem in domo
matrem filiorum letantem.

Augustinus. **Glosa.** Qui habitare facit sterilem in domo, id est in ecclesia, quae prius sterilis fuit, unde per Sarram sterile figuratur. **Hieronymus.** De qua in propheta dicitur. Lactare sterilis quae non parit & c. **Cassiodorus.** Fuit enim sterilis ecclesia ante adventum sponsi sui, sed facta est mater letae filiorum, quando predicationibus apostolorum ex aqua & spiritu sancto copiosos filios in toto orbe procreavit. hanc ergo domum in domo sua. **Hieronymus.** Id est in ipsa. **Cassiodorus.** Letantem habitare, facit de partu, scilicet & numero sitate sanctorum.

Psalmus. cxiii.

Titulus.

Alleluia

Hieronymus. iste psalmus vocem continet prophetae ostendens, ut quae in eo historice narratur

spiritualiter dicta intelligantur. **Cassiodorus.** commemorat autem hic propheta, quae beneficia domini hebraeis praestiterit, & ydola gentium vana esse demonstrat. Et exponit deinde quae sit utilis & saluberrima religio domini, prius cultoribus augustinus. **Glosa.** Hic autem non narratur praeterita, sed futura praedicatur, quia in illis gesta futura signabantur, & ideo non omnia hic dicuntur, quae ibi gesta sunt, sed quae ad aliter ne putetur praeterita recollere. **Inte-** tio autem prophetae in hoc psalmo est monere nos ad cultum & laudem veritatis. Et dividitur in tres partes. Id prima dicit propheta, quae mirabilia fecerit deus iudeis in figura, & christianis in spiritu in secunda, quare deus hoc fecerit interrogat, ibi **Quid est tibi mare,** & soluitur ibi a facie domini in tertia. Simulachra gentium inania esse demonstrat & religionem christianam commendat, ibi. Si mulachra, incipies ergo propheta a mirabilium narratione ait.

Nexitu Israel de Aegypto,
domus iacob de populo barbaro

Cassiodorus. in exitu inquit israel de Aegypto, in quo exitum illum

debemus accipere, quando nos a peccatorum vinculis contingit exire. Tunc enim ab Aegyptiorum, id est a demonum turba & tenebris ignorantiae liberamur, quando barbaricae severitatis illius iura non patimur. **Hugo car.** In exitu ergo israel, id est populi christiani deum videtes per fidem, de Aegypto, id est de tenebris infidelitatis, & in exitu domus iacob, id est ecclesiae contra vitia luctantis, de populo barbaro, id est infidelium vel demonum. **Omnis enim lingua quae deum non confitetur, barbara est.** **Cassiodorus.** Nam barbarus a barbara & rure dicitur, quod nunquam in urbe vixerit, sed semper ut fera in agris habitasse noscitur. Tunc itaque domus iacob veraciter efficitur, quando christiani dogmatis precepta servamus. **Hieronymus.** Debemus ergo nos primitus esse iacob, id est supplantatores vitiorum, ut postea possimus esse israel, id est animae videtes deum, sequitur.

Facta est iudaea sanctificatio eius, in
rael potestas eius.

Facta est inquit iudaea sanctificatio eius. **Hieronymus.** Id est in illis qui constituntur fidei titularis & veniunt ad baptismum, ubi est sanctificatio dei iudaea namque confessio interpretatur. **Glosa.** **Cassiodorus.** Unde sicut ille populus cum exiret de Aegypto, sanctificatus est in iudaea, id est in terra promissionis colendo deum verum, quae terra erat ante per ydolatriam polluta, & sicut potes factus est in ea & qui in Aegypto erant servi, ibi facti sunt domini ita exeuntes a peccato, sanctificat iudaea, id est confessio, & per eam facti, israel possunt resistere vitis. Unde sequitur, israel potestas eius. **Hugo car.** **Glosa.** israel inquam quod interpretatur videns deum per fidem. Et potestas eius, quia per hoc magnam potestatem acceperunt, iuxta illud evangelium, dedit eis potestatem filios dei fieri his qui credunt in nomine eius.

Mare vidit & fugit, iordanis conuer
sus est retrorsum

Hieronymus. Mare inquit, id est gentilitas vidit sanctos predatores supplantatores vitiorum & fugit quia animae videtes deum, fugerunt, id est non potuerunt resistere apostolis, quia deus in illis erat. **Cassiodorus.** Per mare namque, intelligitur peccatores saeculi qui mare vndarum tumidis cogitationibus fluctuant, iordanis conuersus est retrorsum. **Hieronymus.** iordanis, interpretatur descensio eorum, id est baptizatorum qui descendunt in baptismum & humiliantur & conuertuntur ad dominum a gentilitate, ad fidem.

Montes exultauerunt ut arietes & col
les sicut agni ouium.

Cassiodorus. Montes, dicit apostolos & evangelistas, vel omnes verbi dei predatores, qui motes merito dicti sunt, propter sanctitatis amplissimum cacumen, & fidei solidissimam firmitatem, isti enim exultauerunt in operibus suis tanquam arietes, qui fidelissimum gregem ad cavas domini diuino iuvamine perducebant. **Glosa.** Et velut duces populi cornibus utriusque testamini haereticos debellabant & superstitiones diruebant. **Hieronymus.** Qui tunc exultauerunt quando viderunt illos conuersos, qui ante blasphemiam fuerant. **Cassiodorus.** hugo car. Et colles, id est

Psalmus. cxiii.

forcvi

mediocres subiecti montibus predictis qui semel fidei receperunt, sic dicti a colendo exultauerunt supple cum arietibus sicut agni ouium, id est sicut simplices innocentes, & matrem ecclesiam sequentes.

Quid est tibi mare quod fugisti, & tu
iordanis quia conuersus es retrorsum

Glosa. **Cardi.** Secunda pars in qua interrogatur quare haec fiant ut excitet admirationem, & soluit ibi, a facie domini. **Videntes namque praemissa mirantur dicenti, quid est tibi mare quod fugisti.** **Hieronymus.** In quo propheta per semetipsum interrogat & ipse respondet, ac si dicat. **Quid tibi fuit gentilitas quod fugisti, & tu iordanis hoc est vox christiani quid fuit quod conuersus fuisti retrorsum, quare hoc, quia vidisti sanctos apostolos & predatores motes scilicet & arietes, id est supplantatores vitiorum ideo timuisti & fugisti.** **Glosa.** Et quid quod vos.

Motes exultastis sicut arietes, & colles si
cut agni ouium.

Cassiodorus. Prius enim versus ordinem custodivit. Sic enim licet sub alio modo & hic sunt positi sicut in prima diuisione videtur. **Hieronymus.** Exultauerunt autem montes id est sancti praedicatores. **Exultauerunt & arietes, id est principes regum, apostoli scilicet qui generant greges quorum vnus ait, Filii mei quos iterum parturio & iterum.** Per euangelium inquit, ego vos genui. **(Exultauerunt & colles sicut agni ouium.)** **Cassiodorus.** Id est mediocres ab apostolis conuersi. **Cardi.** Quaestioni autem huic respondet dicens.

A facie domini mota est terra, a facie
dei iacob.

Cassiodorus. Nunc enim sequitur ad quaesita competens responsio, audite itaque conuersi, audite fideles christiani cum motionem istam, id est per mutationem quae humane terre foeliciter inuenit. **Non tremore motum, sed prospera conuersione populorum, ut in culturam dei conuersa fixa permaneret.** **(A facie inquit domini.)** **Cardi.** **Glosa.** id est a presentia eius quae cum suis fidelibus erat sicut ipse in euangelio promiserat dicens. Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem saeculi. **Glosa.** Vel a facie id est clementia dei vel ab eius cognitione, vel ab eius ira quam praevident futuram mota est terra. **Cardi.** Id est corda terrena quae prius erant pigra ad bonum opus tunc mota sunt a sua superstitione & commota ad poenitentiam. **Idem.** **Cassiodorus.** **Glosa.** & quasi quis quaereret, quis esset iste dominus subiungit. **(A facie dei iacob.)** **Hieronymus.** Id est a presentia illius quem adoravit iacob. **Cardi.** Qui non est deus recens, sed deus quem coluit & in quem credidit iacob. Et in hoc confundit iudeos qui se dicunt esse filios iacob & tamen in christum non credunt. Sed quomodo mota est terra subdit.

Qui conuertit petram in stagna & aqua
rum, & rupem in fontes aquarum

Glosa. Qui conuertit inquit petram, id est dura corda iudeorum in stagna aquarum id est ad aquam baptismi. Et rupem id est gentiles in fontes aquarum

ut ipsi emanent irriguos fontes predicationis. **Cassiodorus.** **Cardi.** Petram enim vocat dura corda iudeorum quae quantum ad quosdam conuersa sunt in aquis baptismi de quibus in euangelio dominus ait. Potes est dominus de lapidibus istis suscitare filios abrahae. **Rupem vero dicit arida corda gentium a quibus deus diuini eloqui manna refecit fontes irriguos.** **Hieronymus.** Vel petra christus est, unde exierunt quatuor flumina, id est quatuor euangelia totum mundum irrigantia. **Augustinus.** **Glosa.** Ipse enim dominus cum prius ignoraret erat quasi petra & rupes. Apertis tamen scripturis factus est fons aquae salientis in vitam aeternam. **Glosa.** **Cassiodorus.** Haec autem gratia erumpentis aquae de petra, non pro meritis nostris data est, sed pro tua misericordia. Et ideo.

Non nobis domine non nobis, sed no
mini tuo da gloriam.

(Non nobis inquit domine non nobis.) **Lyra.** Atribuitur scilicet gloria de predictis mirabilibus & confusilibus. Sed nomini tuo da gloriam. **Glosa.** Non meritis nostris sed nomini tuo, **Cassiodorus.** Id est propter nomen suum det gloriam, quia merita non videt in hominibus. Gloria autem est cum im meritis dat, misericordia dum peccantibus parcat veritas vero dum praemia restituit, vel impios puniunt, ideo sequitur.

Super misericordia tua & veritate tua
nequando dicant gentes ubi est deus
eorum.

Glosa. **Cardi.** Super misericordia tua inquit qua impios vocas & eis parcas, Et veritate tua qua non venientes iudicas & bonis praemia promissa restituis. **Augustinus.** Haec autem duo misericordiam & veritatem aduertite in sanctis scripturis quam sepe sibi iungatur, in sua quippe misericordia vocauit impios & in veritate iudicat eos qui vocati venire noluerunt. **Cassiodorus.** Vtrumque tamen siue dum parcat siue dum iudicat ad gloriam domini manifestum est pertinere. Nequando dicant gentes ubi est deus eorum. **Hieronymus.** Propter hoc enim facit deus ista mirabilia, ut non dicant gentes quando potuissent de illos saluare. **Cassiodorus.** Vel ista dicit de persecutoribus iustorum qui quoties eos affligunt dicunt, ubi est deus eorum quasi non possit eripere quos ut coronet tormenta paritur sustinere. **Cardi.** Et ideo da gloriam nomini tuo, ut per vis opera credat deus esse qui non videtur, qui licet non videatur ab oculis mortalibus est tamen in coelo, unde sequitur.

Deus autem noster in coelo omnia que
cumque voluit fecit.

Cassiodorus. Contra demeritum enim verba gentium qui dicunt ubi est deus eorum ait. **(Deus autem noster in coelo.)** **Hieronymus.** Haec namque dicunt sancti ad illos infideles qui ydola adorant, vos vestros deos manutangitis & oculis animalibus cernitis & noster deus in coelo est sursum. **Cardi.** Qui licet ubique sit tamen in coelo specialiter esse dicitur, quia ibi magis relucet potestas eius & preclariora opera, & quia familiaris est angelis. **Augustinus.** **Glosa.** vel in coelo, id est in christo hominum secundum illud, deus erat in christo nundum sibi reconcilians.

K iiii.

Psalmus. cxiij.

Omnia quęcunq; voluit fecit. (Glosa. Per quod omnipotens apparet. Hiero. Vel omnia quęcunq; voluit fecit dū in his quę cōlestē vt vitā agāt & adhuc terrena laudāt iplēuit volūtates suas.

Simulacra + gentium argentum et aurū
Opera manuum hominum.

Augustinus. glo. Tertia pars in qua ostēsa potētia dei transit ad deos gentium visibiles. Cassio. dorus. Glo. Et ostēdit inania simulachra & quam sit vtilis religio dei dicēs. Simulachra gentiū nō vtiq; veri dei sunt argentum & aurum in materia de qua sunt. Hieronymus. Quę simulachra ideo dicuntur quia ad similitudinē alicuius hominis mortui facta sunt. Idem. Cassiodorus. Glosa. Et licet inueniantur aenea & lignea & fictilia tamen illud elegit vtilius quod gentilitas indicabat reuerētiā adorandum. & erubescere colere viliora quorum & pręciosa probantur irrita opera scilicet manū hominū. Glosa. Quo ad formam. Materiā namq; creauit deus. sed stultitia hominum formam addidit. Card. Similitudo autem formę ab hominib; facta magis trahit hominū vanitatē quā a deo facta pręciosa materiā. vt sunt aurum & argentū. Glo. Hęc enim manu hominum sunt formata. sed non habent membrorum officia. vnde subdit.

O habent et non loquentur. oculos

Aures habent & non audient. nares & habent et non odorabunt.

Manus habent et non palpabunt. pedes habent et non ambulabunt. non clamabūt in gutture suo.

Cassiodo. His tribus versibus notantur hi qui simulachris suis mēbra hominum assignare voluerunt. nam quid rogo illius opus fuit os. qui loqui non poterat. Quid oculi ei qui cōspicere nō valebat. quid aures ei qui non erat auditurus. quid nares illi qui nullatenus fragantiā sentiebat. quid manus ei qui res palpabiles ignorabat. quid pedes ei qui se mouere minime pręualebat. Et vt talib; rebus augeretur irritio addidit. (Nō clamabunt in gutture suo. Idē. Hierony. Bestię enim & multa animalia vocem habent licet confusus sit & clamor eorum. Ista autem simulachra nec humanum & articulatum clamorem nec confusum vt bestię habent. Augusti. Card. Glo. Hęc autē omnia cōmunia sunt hominibus cum bestiis. nam & symię manibus contractant per quę pater nō solum homines. sed & bestias ante ponēdas esse simulacris eorum. Sequitur.

Similes illis fiāt qui faciunt ea et omnes qui confidunt eis.

Glo. q. d. quia talia vt dictum est sunt simulachra eorū. ideo. Similes illis fiāt qui faciūt ea. Au. Glosa. vt scilicet videant apertis & sentiētib; oculis. & odorēt clausis & mortuis mentibus. nec videntia. nec viuētia simulachra. Car. Similes enim illis fiunt. quia sicut illa nec vident nec sentiunt. sic illi qui ea colūt ostendunt se nec videre nec sentire. nam si viderent & sentirent inutilitacē simu-

lacrorum perciperēt. Et omnes qui confidunt in eis. Hierony. Non solum qui faciunt sed etiā qui confidunt in eis. Glosa. Adorantes ea.

Domus + Israel sperauit in domino
adiutor eorum et protector eorum est.

Cassiodo. glosa. Hęc consequenter ostendit christianę religionis vtilitatem & domini celebrat pconia. Domus enim Israel ecclesiā significat. quę mente videt deum & sperat in domino. quę mūdā desideria semper abiciens sala ipsius domini delectatione perfruitur. Sad quid ei ex hoc pueniat exponit dicens. adiutor eorum & protector eorum est. Idē. Adiutor enim est quia carne laborātes in hoc mūdo inquit vtile nouit adiuvat. Protector vero quoniam animas sanctas nulla finit diabolica fraude subuerit. Card. Vel adiutor in bonis agendis & adipiscendis. Protector vero in malis vitandis eorum id est sperantium in eo.

Domus Aaron sperauit in domino.
adiutor eorum et protector eorum est.

Cassiodo. glo. Domus inquit Aaron. i. ordo sacerdotum. Aaron enim in populo iudeorum primus sacerdos electus est cuius commemoratione merito sacerdotalis ordo declaratur. Quod ergo prius generaliter dixit. hoc nunc de sacerdotibus decora iteratione retexuit. Card. Ipsorum etenim & adiutor & protector est deus. vt & ipsi in spe & patientia perseuerent. ne autem spes eorum pręsumptio videatur ostendit qd spes nō est sine timore. Vnde sequitur.

Qui timent dominum sperauerunt in domino.
adiutor eorum et protector eorum est.

Hiero. Omnes enim qui timent dominū & amāt & sperant in eū vera protectione protegit & defendit. Card. Quoniam ipse adiutor & protector maiorum & minorum est quia vtriq; timent dominum. Cass. Hęc enim duo spes & timor beatos faciunt & felices quos consequitur quod superius dixit vt eis & adiutor sit dominus & protector. Sequitur.

Dominus memor fuit nostri. et benedixit nobis.

Cassiodo. Vbi cum dicit dominus memor fuit nostri gratiam diuinę pietatis ostendit. Card. Nō enim nos pręuenimus misericordiā dei. (sed dominus memor fuit nostri. Hiero. Quando scilicet quod promisit impleat. Misit enim filiū suū qui carnem suscepit & nos liberauit. (Et benedixit nobis. car. Conuersis scilicet. Quando enim deus filium suum incarnari misit nō meritis nostris hoc fecit sed vt errantes populos doceret & cōuersos sua benedictione saluaret. Card. Benedixit inquit sed quibus sequitur.

Benedixit domui Israel. benedixit domui Aaron.
(Benedixit inquit domui israel. cassio. De

Psalmus. cxliij.

forcbii

sanctę marie virginitate nascendo. Hugo cardinalis. domui inquam israel. i. vniuersali ecclesię vidente deū per fidem. (Benedixit domui. Aaron id est potificibus & prelatibus. cassiodo. Aaron enim sacerdotij honore erat pinctus vt de ipso in alio psalmo dictum est. tu es sacerdos in eternum secundum ordinem Melchisedech. cardinalis. Et nullo excluso.

Benedixit omnibus qui timent dominum.
puillis cum maioribus.

Glo. Cū enim dicit. benedixit omnibus qui timent dominum nullum genus excluditur. Cassio. Hoc fecit deus in piscatoribus. hoc fecit in regib; nec vllum genus hominum ei credens probatur exceptum quod sit ab eius muneribus alienum. (Nam benedixit pusillis cum maioribus. Hiero. Id est altioribus merito & inferioribus. Card. Nam pusillum & magnum ipse fecit. & equaliter est ei cura de omnibus. Soli autem timentes deum habet hanc benedictionem quia qui sine timore est non potest iustificari. Quam tamen multiplicari & augeri perit propheta cum subiungit.

Adiciat dominus super vos. super
vos & super filios vestros.

Cassiodo. Adiciat inquit dominus super vos & super filios vestros benedictionem scilicet quam in hoc seculo sanctis suis dominus pro parte cōcedit. vel adiciat numero vestro populos fideles. quod & nostri temporibus facit & vtiq; ad finem seculi nō desinit operari quo ad usq; omnes fideles in vnum gregem colecti simul gaudeant. Hiero. Vel adiciat dominus super vos alios predicatorum. Prius enim pauci fuerunt post eaeffecti sunt Glo. Ergo vos vtriq; partes & filij estis.

Benedixit vos a domino. qui fecit coelum
& terram.

Hiero. Cassio. Benedixit vōs inquit iusti scilicet & sancti domino. Card. in quo omnis vera benedictio est. Cassi. Et vide genus benedictionis. Domino enim posuit quia ipsa est perfecta beatitudo non sibi quęquā pręparari sed domino. (qui fecit coelū & terram. Car. Id est omnē creaturam coeli & terrę. Augusti. Vel benedixit vos a domino quivōs fecit coelum in magnis. Terram in pugillis. Lyra. Vel per terrā designatur benedictio gratię in presenti. & per coelum benedictio glorię in futuro. Sequitur.

Coelum coeli domino. terram autē
dedit filiis hominum.

Cassiodo. Cum iusti coelū dicantur. dominus christus coelum coelorum conuenienter accipitur. sicut sanctus sanctorum deus deorum. Coelū autē dictum est quod intra se calet vniuersa. Hiero. Per coelum itaq; altius apostolos significat qui ab ipso christo audierunt prędicationem. & illuminationem spiritus sancti acceperunt. Cælum iterum sunt successores apostolorum quibus illi prędicauerunt. Terra autem significat simplices qui lacte nutriuntur per prędicationem. & ipsi qui terreni erant celi efficiuntur. Glosa. car. Est ergo seculus. coelum celi domino id est maiores in ecclesia

qui dicuntur cælum propter cōlestē vitā. & quia minores quasi terram infundunt pluuia doctrinę isti inquam sunt domino celi. supple dociles quia ab ipso per inspirationem docentur. Terram autē. id est quilibet creaturā visibilē dedit filiis hominum. id est minoribus quibus visibilia ista sunt litera. vt per cognitionem creature veniant ad cognitionem creatoris. Pro his autem omnibus laudandus est deus ab illis qui sunt in gratia nō a peccatoribus. vnde subdit.

Non mortui laudabunt te domine ne
q; omnes qui descendunt in infernum.

Hiero. Glosa. Non mortui inquit. id est peccatores qui peccatis mortui sunt. cassi. Mortui quidē quia perpetuis cruciatibus affligendi sunt. Lyra. Et sunt extra statū merendi. ideo nō laudabūt te domine. cassio. Quia sicut salomon ait. A mortuo quasi ex eo qui non est perit confessio. Hiero. Et peccator cum in profundum malorum venerit contemnit. car. id est nō laudat quia non est speciosa laus i ore peccatoris. neq; subaudi laudabūt (omnes) Glo. Id est aliquis omnium qui descendunt. in infernum. Hiero. Hoc est habitatores inferni. cassio. Glo. Vel neq; omnes vniuersaliter laudabunt te. sed particulariter. nam & sancti in inferno descenderunt sed non in inferni. Lyra. Hic namq; accipitur infernus pro inferno dānatorum vbi non est dei laus. sed magis blasphemia. Non ergo illi laudabunt.

Sed nos qui viuimus. benedicimus do
mino. ex hoc nunc et vsque in seculum

Glo. sed nōs inquit qui viuimus vitā scilicet gratię benedicimus domino. id est laudamus dominum. cassi. Qui viuorum est dominus nō mortuorum. Nō enim hic loquitur de ista vita viuētiū quam cōmunē sanctis constat esse cum impijs. sed de illa de qua in sequenti psalmo dicitur. Placebo domino in regione viuorum. Hiero. Glosa. Nos itaq; fideles qui viuimus. i. qui fidem & opera habemus. laudamus deum ex hoc id est quo incipimus intelligere nunc. i. modo progrediendo. Et vtiq; in seculum. id est sine fine.

Psalmus. cxliij.

Titulus
Alleluia.

Glosa. Hic titulus sepe iteratur quia laudatio dei & dignitas est operis & pręciū laborū. id est meritum est & pręmiū. Et est psalmus iste

consolatio fidelium contra dolores seculi. Hiero. Vocem enim continet fidelis animę a deo petentis quę post lōguos labores ab eo suscipitur. intentione monens ad laudē. cassiodo. Et diuiditur in duas partes. In prima gratias agit quia se exaudiri esse cognoscit & contra omnia pericula mortis efficaciter se dominum iuocasse testatur. In secūda iterum clamat ad dominum vt li-

xxvii
Heb. lxxvii

xxvii
Qui viuimus
addit
est alleluia
Ad
ya.

psalmi
Diuitio

Psalmus. cxiii.

beatus pertineat ad illam requiem sempiternam quam fidelibus promittit domini munere concedendum, ibi. O domine libera, Glo. Prophetam ergo i persona captiui reuerſi gratias agēs deo ait.

Dilexi quoniam exaudiet dominus vocem orationis meę.

Auguſt. Glo. Dicit enim hoc ouis quę errauerat & filius ille qui mortuus fuerat reuſxit, & huius ſęculi peregrin⁹ dilexit inquit. (Lyra. Dominum ſcilicet. Card. Quia nichil eſt diligēdū niſi deus aut propter deum. Caſſiod. Glo. Quem dilexit nō propter temporalia bona mihi data, non propter regni amplitudinem, non propter mundi foelicitatem, vt infideles qui deum diligūt quia bona iſta dat, ſed ideo dilexi quoniam exaudiet dominus vocem orationis meę. Idem In anguſtijs, ſcilicet, quod ſibi prodeſſe perpetuo ſentiebat. Glo. Spes enim futuri boni dilectione accedit. Hier. Sed vide quod non dicit diligā ſed dilexi, nō promiſit ſe facere, ſed teſtatur ſe feciſſe. Dilexi inquit. Sed quare dilexi, quoniam exaudiet dominus vocem orationis meę. Dilexi tranſacti tēporis eſt, exaudiet autē futuri, magna itaq; fuit iſta dilectio. Card. Nam propter ſpem de futuro buno, dicit. Dilexi quoniam exaudiet. Et propter recordationem de pręterito ſubiungit.

Quia inclinauit autem ſuam mihi, & in diebus meis inuocabo.

Augu. Quasi dicat. Ideo dilexi quoniam exaudiet & ideo exaudiet quia inclinauit autē ſuam mihi. Caſſi. Quā ad nos inclinare dicitur cū nos audire dignatur. Car. Nam nihil aliud eſt domine inclinatio quā ſua ad nos condeſcentia. Hier. Nos enim parui ſumus & humiles & non poſſumus nos extendere ex exaltate propterea de⁹ inclinatur autē ſua, & dignatur exaudire nos, & quia homines ſum⁹, & non poſſumus diſi fieri ideo deus homo factus eſt, & inclinauit ſe ſecundū illud qd ſcriptum eſt. Inclinauit coelos & deſcendit. Card. inclinauit ergo aurem ſuam mihi mittēdo filiū in carnem ad paſſionem pro me. Et i dieb⁹ meis inuocabo. Glo. In dieb⁹ ſcilicet miſerie meę quos mihi fecit peccando. Caſſiod. Noſtros enim illos dies dicimus vbi propria iniquitate peccauim⁹ & anxios dolores prauis rogitationibus ſuſtineamus. Et quia circa ſe vberē domini ſenſerat pectate ideo in diebus ſuis, cū ſcilicet multis tribulationib⁹ augetetur inuocaffe ſe dominiū prophitetur Hugo card. Et cauſam quare inuocauit ſubdit.

Circundederunt me dolores & mortis, & pericula inferni inuenerunt me.

Glo. Quasi dicat. Ideo dilexi, iō inuocabo & hec ſunt cauſę diligendi, hec clomare faciūt, quoniam circundederūt me dolores mortis. Hiero. glo. Caſſi. Id eſt peccata vnde procedit dolor & mors anime. Hiero. Vel dolores mortis ſunt cogitationes ſęde, quando enim anima cogitat & peccare deſiderat vel quādo paturit peccata vicina eſt morti. Et pericula inferni inuenerunt me. Hierony.

m⁹. Paricula inferni ſunt opera praua quę animā circundantes Peccata ſuadent. Auguſtinus. Hęc inquam pericula innenerunt me errantē a te, nā niſi errarem abs te non inuenirent me, ego vero qui gaudebam proſperis ſęculi non inueniebam ea, ſed poſteaquam ego.

Tribulationem & dolorem inueni, & nomen domini inuocaui.

Card. Tribulationem inquit corporis exteriorē & dolorem cordis interiorē inueni, i. pro bona intentione reputaui. Auguſt. glo. Larebat enim prius tribulatio & dolor vtilis vnde nobis eſt auxilium, & tunc vana ſeducebant me, ſed poſt inueni tribulationem & dolorem, i. afflictionem exteriorē eſſe vtilem. Hiero. Non enim iuſtus qd tribulatio patientiam operatur, patientiā autē probationem probatio vero ſpem, ſpes autē non confundit. Et ideo nō requiem ſed tribulationē quęrit, non tamē inuenitur niſi quod quęritur. Caſſi. Vnde ſupra vbi captus eſt a doloribus inuentum ſe dicit, hic vero vbi remedium reperit inueniſſe ſe ipſos dolores aſſerunt, vnde ille cauſas ſuę calamitatis cognoviſcit qui ſe afflictum vt conuertatur intelligit, nam & medicus tūc quęritur quādo viſcera humana moribus aliquis grauari ſerit. Et nomen domini inuocaui. Idem. Quo præſtante & dolor & tribulatio vinceretur celeriter.

O domine libera animam meam miſericors dominus et iuſtus et deus noſter miſeretur.

Glo. cardina. Secunda pars in qua præcatur vt liberatus ab his malis veniat ad requiem, q. d. Et quia hec mala ſunt mihi ideo. (O domine libera animā meā. Hiero. In quo deprecātis non vocantis eſt affectus. Caſſiod. Glo. Exclamat enim ad dominum vt anima eius quę ſine deo captiua eſt a peccatorum profunditate liberetur ſicut apoſtoluſ ait. Qui me liberabit de corpore mortis huius ſequitur. Miſericors dominus & iuſtus quod idē apoſtolus ſubdit dicēs. Gratia dei per ieſum chriſtum. Caſſiodo. Qui miſericors eſt quia inclinauit aurem ſuam iuſtus vero quoniam peccatorem corripuit ad veniam requirendam. (Et deus noſter miſeretur) Idē. Glo. Quia recipit filium quem flagelat. Hierony. Si ergo peccator es audi quia miſericors dominus, ſi negligēs audi quia iuſtus Vincit tamen miſericordia iudicium propterea ſemel iuſtus poſuit in ſecundo miſericors vt ſemper eum miſericordem oſtendat. Sequitur.

Cuſtodiens paruulos dominus, humiliatus ſum et liberauit me.

Glo. Caſſiodo. (Cuſtodiens inquit tanquam paſtor eximius qui gregem ſuum a rapaci lupi incurſione deſendit. (Paruulos) id eſt humiles. cardina. Qui ſe cuſtodie eius cōmittūt. Lyra. Propriū nāq; eſt de itatis ſuccurrere paruulis, qui non poſſunt a potentiſ ſedeſſendere. glo. Et in hoc ex parte credite quia ego humiliatus ſum & liberauit me (caſſiod. Prius tamen humiliatus poſtea ſe dicit eſſe liberatum, quia vulnera dolore non poſſunt quę ad ſanitatē celeſtis medici munere pueniunt. Hieronymus. Eius autem non miſeretur

Psalmus. cxv.

Forcvi.

deus qui ſe exaltat, ſed qui ſe humiliat. Card. Et quia liberat⁹ homo a peccatis debet vacare deo & ſibi, ideo ſubiungit.

Conuertere anima mea in requiem tuam, quia dominus benefecit tibi.

Glo. Caſſio. In quo hortatur animam ſuam vt cōuertatur ad eum, vnde ei requies. (Conuertere inquit anima mea in requiem tuam.) Lyra. Id eſt in deum per gratiarum actionem in quo ſolo mens humana quietatur. Hiero. Si ergo fuerim⁹ in anguſtia, & coepcrit nos cogitatio captiuare i peccatum dicamus. Conuertere anima mea in requiem tuam. Caſſiodo. Quę data eſt tibi per gratiā. Auguſt. glo. Non meritis aut viribus tuis. Sed quia domin⁹ benefecit tibi, id eſt quia bona dedit pri⁹ tibi liberato alias liberatus nō eſſes. Benefecit di co.

Quia eripuit animam meam de morte, oculos meos a lachrimis pedes meos a lapſu.

Caſſiod. In hoc enim declarantur cauſę quare ſuperi⁹ dixerit, quia domin⁹ benefecit mihi. (Quia inquit eripuit animam meam de morte. Idem. In quo beneficium diuine virtutis oſtendit, quia niſi per eius potentiam nō valuſſet a morte perpetua liberari. Hieron. Eripuit ergo animam meam de morte quia pro me paſſus eſt, pro me crucifix⁹ eſt deus meus. Cardina. Eripuit inquam de morte, i. de peccato quod eſt mors anime. glo. Vel p fidē eripuit animam meam de morte, cum ſcilicet infidelis factus eſt fidelis. Qui enim credit de morte ad vitam tranſit. Et eripuit oculos meos a lachrimis. Hiero. Plorauit enim vt rideat, luxi vt in ſempiternum gaudeam, nam qui in præſenti nō plorat in futuro lachrimabitur. Caſſiodo. Ceſſant autem lachrimę ſanctorū, quādo iā mors anime nō probatur eſſe ſuſpecta. Nō enim in ſecuritate plāgitur, ſed in iſto agone vbi calamitas ventura minuitur. (Eripuit enim pedes meos a lapſu. Card. Vt ſcilicet non caderem de via iuſticię in foueam peccati. Hierony. Vel liberati ſunt pedes mei a lapſu quia conuerſa eſt anima mea in requiem ſuā caſſiodo. Illic enim non formidatur ruina vbi iā eſt eterna poſperitas, in hoc autē ſęculo ſemper colluctatio eſt, nam etiam iuſti mortem anime timent & aſſidue lachrimas fundunt & pedes ſuos a lapſu vllatenus alienos non credunt. Et ideo cū ſub metu ſunt quia non hic plane ab his periculis eruiuntur, ideo ſequitur.

Placebo domino in regione viuorum.

Hiero. Nō dicit placeo ſed placebo quia in præſenti ſęculo perfectus iuſtus nemo eſt poſſe neq; dauid, neq; aliquis ſanctorum nemo enim mūdus a peccato nec ſi vnus dei fuerit vita ei⁹. Ideo nō audeo dicere placeo ſed placebo. Caſſio. Securi enim tunc iuſti placebunt domino, quando vltimus de peccatorum aduerſitate non metuet. Auguſtinus. Glo. Tunc ergo placebo perfecte domino quando nullus erit lapſus ambulatium pedū nullum infirmę carnis lubricum. Et hoc erit in te

giōe viuorum. Caſſiodo. Id eſt in congregatiōe ſanctorum vbi omnis viuens reuera colligitur & a ſorte morientium ſeparatur. Hier. Hęc enim regio mortuorū eſt. Alia vero eſt terra viuorū. Card. De qua in alio psalmo dicitur. Credo videre bonā dñi in terra viuentium, id eſt in celo. Coelum autem ideo bene regio dicitur, quia ibi omnes erūt reges.

Psalmus. cxv.

celū cur regio dicitur.

Titulus. Alleluia.

Glo. ſa. Glo. Vocem laudis cōgrue prætitulaf hic psalmus. Idem. Caſſi. In quo vox fidelium ſermo beatorum modulatio ſancta canentium vox inuictorum martyrum, qui cōfeſſiōe viguerunt, & præmia dei cōſecuti ſūt

qui glorioſam mortem pro chriſti nomine ſuſtinerunt, vnde & auditis delinunt & anima feſta recreatur. Per quod patet intērio psalmi quę eſt laudare deum. Et diuiditur in duas partes. In prima in perſona martyrum bñficia dei ſibi facta cōmemorat promittendo ſe pro retributione calicē bibere paſſionis. In ſecunda in perſona eorum dē ſe filium eccleſię & ſeruum dei dicit, ibi. O domine quia ego ſeruus tuus. Glo. Cardinalis. Propheta ergo in perſona martyrum commemorans dei beneficia. Primum beneficium ponit fidem ſecundo confeſſionem dicens;

Credidi propter quod locutus ſum, ego autē humiliatus ſum nimis.

Hieron. Et quoniam prior psalmus ita finitur placebo dño in regione viuorū ideo dñō in regione viuorū ideo dñō in regione viuorū nūc dicit propheta. Credidi, quid credidi, qm placebo dño in regione viuorū, hoc credidi propter quod & locutus ſum. Glo. Quia credenti neceſſe eſt loqui. Caſſi. Glo. Ver⁹ autē & cōgruus ordo eſt prius credere, poſtea loqui, ne nondū credens audeat loqui, ſed fidem ſequat cōfeſſio. Aug. Non enim perfecte credit qui nō loquitur quod credit & qui illud ore nō cōfiteſtur Card. Nā corde ait apoſtolus creditur ad iuſtitiam ore autē cōfeſſio fit ad ſalutē. Hiero. Sed quid locutus ſum? Ego autē humiliatus ſum nimis. Credidi inquam quoniam placebo domino, quoniam ero angelus, quoniam ero in celis, & non fui ſuperbus Non ſum elatus, ſed humiliat⁹ ſum nimis cognoſcens meipſum quia terra ſum & cinis. Aug. glo. Hugo cardinalis. Vel quia ore locutus ſum confitens & prædicans quod credidi deo humiliatus ſum nimis, quia multas tribulationes & iniurias paſſus ſum propter verbum dei quod fideliter tenebam. glo. Et ne vera confeſſio viribus hominis detur, dicit proprium hominis eſſe qd mēdax eſt. Quod non facile ſciet niſi exceſſu mentis ad ſuperna victus eſſet, vnde ſubdit,

Diuiſio psalmi

Heb. aſſiatus ſum

Credenti neceſſaria.

Hominiſ propriu m

Psalmus. crv.

EGo dixi in excessu meo: omnis homo mendax

Cas. Ne illam confessionem verissimam quam domino prestante suscepit aliquis putaret mortuum viribus applicandam. Quid proprium humanitas habeat ipse profiteatur. Omnem hominem scilicet esse mendacem. (Ego dixi inquit in excessu meo. Idem. Id est in raptu mentis meae in divina contemplationem. Augustinus. Glo. Tunc enim dicitur extasis seu excessus mentis cum mens non pauore alienatur, sed aliqua inspiratione reuelationis sursum assumitur. Vel extasis dicitur pauore cruciatos vel mortis quem comitantibus per se curioribus & impudentibus passionibus humana infirmitas patitur. q. d. humiliatus sum in illa autem humilatione, ego dixi in excessu meo, ve in extasi mea, id est in pauore passionum. Omnis homo mendax. Glo. Aug. Ex se scilicet. Est ideo tamen verax. card. Petrus enim qui de se presumpsit mendax inuentus est, vel accipitur hic mandatum de mendatio mutabilitatis. Omne enim temporale mendacium est. Hiero. Quid enim veritatis potest esse in hoc mundo cum membra sit vita nostra super terram. Cassiodorus. Hec itaque regula nos altringat ut quando carnis fragilitate mendaces sumus nostrum esse fateamur. Quando veraces diuinis hoc muneribus applicemus. Magna siquidem prudentia geritur, ut sibi aliquis imprudens esse videatur. Nam sicut leues ac fatui se esse veracissimos mentiuntur, ita illuminari mendaces se esse cognoscunt. Sequitur.

Quid retribuam domino, pro omnibus que retribuit mihi.

Augustinus. Glo. Videtur enim iste quia omnis homo mendax, videtur etiam se domini gratia factum veracem. Cassiodorus. Bene dubitauit quid retribuere posset humanitas que boni proprium nihil habebat, ideo ait (Quid retribuam domino pro omnibus que retribuit mihi. Aug. Glo. Non ait pro omnibus que tribuit, sed pro omnibus que retribuit. Que igitur precesserant hominis bona & omniam donorum dei, non attributio sed retributio vocari possit. Que precesserant hominis nisi peccata. q. d. nulla retributio ergo deus hominibus bona pro malis pro eis passus cum homines retribuunt mala pro bonis. Cassiodorus. Retribuere enim dicimus quando & bonis bona reddimus, malis bona prestat. Dominus autem bonum pro malo nobis retribuit ut quod predicauit verbo monstraret exemplo quando alapis caesus iudici traditus, flagellis immeritis verberatus, nobis resurrectionis spem tribuit & celorum regna promissit. Hiero. Quid ergo habeo dignum quod illi pro tantis beneficiis retribuam ego terra sum. Ego cinis sum, & quodcumque illi dederit ipse & magis illi reddo quam dono, nihil ergo quod illi retribuam habeo nisi ut pro ipso sanguinem fundam. Nisi pro ipso martir existam. Nam haec est sola retributio digna pro sanguine sanguinem tribuere, unde sequitur.

Calitem salutaris accipiam, & nomen domini inuocabo.

Glo. Quasi dicit, Ego dono dei verax calicem id est

passionem, quae dicitur calix quasi placita potio, vel quia sub mensura bibitur, salutaris, quia in aeternam salutem propinatur, vel salutaris, i. iesu qui prior passus est. Hiero. Vnde in hebreo habetur calicem iesu accipiam. Glo. In desiderio. Cassi. Digna quidem promissio fidei munere promittitur. Sed si in humanis viribus ponitur, periculo sa presumptio, quis enim potest confessionibus tormentorum potentiam dare, nisi illi qui pro nobis dignatus est calicem passionis accipere. Hiero. Et propterea quia martirium non est propriae virtutis sed gratiae dei subsidium. Et nomen domini inuocabo. Cassiodorus. Quia sine eius auxilio calicem accipere non valeo. Card. Sed quid eius auxilio faciet. Sequitur.

Vota mea domino reddam coram omni populo eius, preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius.

Hieronymus. Vota sunt martyrum orationes. Card. A volendo dicta. Augustinus. Cassiodorus. Glo. Vota ergo mea quae desiderio concepit reddam ipso actu coram omni populo eius, ut exemplum patientiae me accipiant. Card. Reddam inquit ei a quo accipere ut sustinerem. Et hoc faciam, ut deo placeam, quia preciosa enim in conspectu domini mors sanctorum eius. Cassi. Aug. Glo. Quae ideo bene dicitur preciosa, quia domini sanguine noscitur comparata. Emit enim eam Christus sanguine suo quem prius fudit pro salute servorum, ne ipsi pro eo mori dubitarent, illi ergo passione clarificata est ut in conspectu eius esset eximia. Card. Preciosa ergo, id est cara, & grata est in conspectu domini mors sanctorum eius, qui propter hoc morebatur libenter ut Christo placerent. Hiero. Glo. Respondeant ergo nunc iudei, qui omne corpus humanum dicunt esse immundum, quomodo preciosa fit in conspectu domini, mors sanctorum eius. Preciositate, quia emit ea Christus precioso sanguine suo. Hoc ergo precioso comparatus constituitur conditorem suam dicens.

O domine, quia ego seruus tuus, ego seruus tuus & filius ancillae tuae

Glo. card. Secunda pars ubi in persona martyrum dicit se esse seruum dei, & filium ecclesiae. Augustinus. Glo. Et quasi diceret, quia tanto precioso nos comparasti, ideo o domine profiteor conditionem meam quia ego seruus tuus. Cassiodorus. Admiratur enim se talia beneficia suscepisse, qualia ipse pro redemptione mundi est dignatus assumere. Et ut augeat ad miserationem addit seu repetit ego seruus tuus. Hiero. Grandis namque dignitatis est, & meriti esse seruum domini, & non seruum peccati ille autem recte seruus dei dicitur in quo non regnat peccatum. Si inquam seruus tuus, & filius ancillae tuae, Cassiodorus. Glo. Id est ecclesiae quae ancilla est domini seruit sponsa dum sponso coniungitur, in quo competenter aduertimus non esse martyrium, nisi quod seruus domini & catholicae filius meretur ecclesiae. Aug. Glo. Qui autem sunt praeter ecclesiam non sunt filii ancillae, & si seruos se dicant quales sunt heretici. Sequitur.

Psalmus. crvi

fortis

Dirupisti vincula mea tibi sacrificabo hostiam laudis, & nomen domini inuocabo.

Cassiodorus. In quo, virtutem exponit martiri, cuius impetu triumphali dirumpuntur omnia vincula peccatorum. Nulla enim macula in homine remanere potest, quam prius sanguis abluerit. Glo. Hugo cardinalis. Dirupisti inquit virtute martiri, vincula mea, id est omnia peccata mea, quibus vincutus eram, quae omnia dimittuntur in martirio si cut in baptismo. Hiero. Nam & si martyr post baptismum peccauerit, tamen secundo baptismo martiri ablatus, secutus vadit ad dominum. Cathene enim peccatorum quibus vnusquisque constringitur, in martyrio dirumpuntur. Glo. Et propter ea quia dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. Hieronymus. Non quidem sacrificabo hircum aut vitulum, sed hostiam laudis. Cassiodorus. Hoc enim sacrificium domino nimis videtur acceptum. Hugo cardinalis. Vel tibi sacrificabo hostiam laudis, id est meipsum dabo in sacrificium ad laudem tuam. Hieronymus. Hec namque est laus martyrum, haec & laus monachorum. Sicut enim martyres laudant dominum, sic & monachi qui die ac nocte psallunt domino, debent eandem puritatem habere martyrum, si quidem ipsi martyres sunt, quod enim faciunt angeli in coelis, hoc monachi faciunt in terris. (Et nomen domini inuocabo. Hugo cardinalis. Id est, intus vocabo non tantum ore laudabo. Cassiodorus. Glo. Notandum autem quod verus hic tantam virtutem creditus est habere, ut a nonnullis diceretur posse hominibus peccata dimitti, si in fine vitae, siue tertia hunc confessione conuenierint. Sequitur.

Vota mea domino reddam in conspectu omni populi eius, in atriis domus domini in medio tui Hierusalem.

Cassiodorus. Postquam enim dixerat oblaturum se hostiam laudis, ne crederetur vbiuicque esse soluentem, dicit in atriis domus domini, id est in ecclesia catholica toto orbe diffusa, quia continentur omnes verissimi christiani non haeretici qui sunt vana prauidate discreti. Quod autem dicit, vota mea domino reddam, seipsum vniuersalem offerre pollicetur. Omnium enim fidelium votum, est Christo se offerre, & in ecclesia recta credulitate consistere. Et ut agnosceres quae esset ista domus domini, vide quod sequitur. (In conspectu omni populi eius. Hieronymus. Id est coram omni coetu sanctorum. Cassiodorus. Glo. Dignum enim est ut publice debeat laudari, qui pati pro omni salute dignatus est, ut ex hoc plures edificetur. (In medio tui Hierusalem. Hieronymus. coelestis scilicet ciuitatis, quae est mater nostra, cuius iam ciuitates, & domestici facti sumus. Cassiodorus. Vbi pax domini conquiescit, & vnitas sancti populi domini contemplatione letatur. Hugo cardinalis. Vel Hierusalem, dicitur religio, in qua est aeterna passio & contemplatio.

Psalmus. cxvi.

Titulus. Alleluia.

Cassiodorus. Glo. Hugo cardinalis. Breuis psalmus omnium primus atomus, id est sine diuisione, pro sui enim breuitate diuisionem non recipit, sed omnes compendiosa locutionis superat. Et est quasi punctus & centrum, omnium psalmorum, unde diuersae species formantur. Mira variatio contra triduum salutaris dicere, modo paucis, modo late. Hieronymus. Paruus siquidem habetur psalmus iste in numero versuum, sed magnus est in spiritualis mysterij sacramento. Cassiodorus. Et conuenit martyribus, qui gloriosa passione perfuncti, omnes gentes ad domini laudes excitant. Glo. Hugo cardinalis. Ne quis tamen putaret per Hierusalem, de quo in fine praecedentis psalmi solus iudeus qui hoc nomine gloriantur significari, omnes gentes ad laudem monet in persona martyrum, dicens.

Audate dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi.

Cassiodorus. Clamat enim chorus sanctorum, omnes gentes dominum debere laudare, dicens (laudate dominum omnes gentes). Glo. Id est omnes gentes. Lyra. ad fidem christi vocandi. Hieronymus. Qui relictis simulachris accesserunt ad eum per fidem, quod magis ab oriente venientes incoauerunt, offerentes munera regi nato, sicut Matheus ait. Laudate eum omnes populi. Lyra. Hugo cardinalis. Glo. Id est omnes iudei in duodecim tribubus diuisi, qui quasi ratione vtentes, eo quod sub lege viuabant dicuntur populi respectu gentium quae quasi pecora sine lege viuabant. Lyra. Preponitur autem gentes iudeis quia pauci de iudeis primo crediderunt & multi de gentibus, sicut ait apostolus. Cassiodorus. causa autem quare debeat dominus toto orbe laudari, subiungitur cum dicitur.

Quoniam confirmata est super nos misericordia eius, & veritas domini manet in aeternum.

(Quoniam confirmata est inquit super nos misericordia eius). Hugo cardinalis. cum in aduentu christi misericordia quam per prophetas promiserat exhibuit. Cassiodorus. Glo. Quod enim per prophetas promiserat in aduentu christi, compleuit & firmavit misericordiam, quia quicquid dedit custodit ut ut nunquam moueatur. Hieronymus. glo. Vel tunc confirmata est misericordia eius, cum effudit super credentes spiritum sanctum iuxta promissionem quam Lucas euangelista commemorat. Lyra. Et cum dicit confirmata est, loquitur de futuro pmodum praeteriti propter certitudinem prophetiae. In aduentu enim christi & non ante fuit misericordia dei confirmata per effectum, quae ante expectabatur per magnum desiderium. (Et veritas domini manet in aeternum).

Alia littera. confortata. Adde, halle luya

Psalmus. cxvii.

Cassiodorus. Hugo cardinalis. Lyra. Glosa. Id est christus qui est veritas patris, sicut ipse ait, ego sum via veritas, & vita, ipse enim manet in eternum cum patre, quod est contra Atrium qui dicit fuisse tempus quando non erat filius, quia sic aliquando non fuit filius, fuit pater, sine veritate, sine via, sine vita, quod nefas est dicere. Augustinus. Glosa. Vel veritas domini manet in eternum, sine in eis que promissus iustus, siue in his que minas impijs.

Psalmus. cxvii.

Titulus. Alleluia.

Hieronymus. Psalmus iste vocem continet ecclesie Christi vocatio: ne fundate, vel populi interempti pro christi nomine deum magni-

Lyra. Postquam recitavit opinionem certorum hereticorum, dicit quod psalmus iste ad literam intelligitur de christo, sensus enim literalis est, qui sus est literalis est, qui primo intelligitur a scriptore.

ficanter. Cassiodorus. Gl. Et est iste quintus psalmus, de primo aduentu multis figuris decoratus habet enim quosdam versus vniuersales, quosdam principij, quosdam intercalares, & huiusmodi ornatus. Cassiodorus. Quatuor namque versus primos, pari fine concludit, ut evangelico numero totum mundum vni domino laudes reddere debere commoneret, hoc & in. cxxxv. psalmo per omnes versus absolute facturus est, quod quare fiat, tunc evidenter demonstrabimus, intentione autem monet nos iste psalmus, ad laudem dei. Et diuiditur in quatuor partes. In prima monet laudare propter misericordiam, qua in tribulatione exauditus est & adiutus, & quia per misericordiam auditus est in tribulatione, ideo dicit hominem non esse timidum. In secunda. dicit confidendum esse in solo deo, & qualiter sit adiutus exponit, ibi. Bonum est confidere. In tertia, quod monet alios se facturum promittit. Et exponit per quem, & quemadmodum sit facta salus, ibi aperite. In quarta, gaudas de aduentu christi, idem quod monuerat monet. Et addit quod frequenter, & soleniter, & in artibus domini fiat gaudes de aduentu, ibi. Benedictus ad laudem ergo monens ait.

Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius.

Hieronymus. Confessio autem hac non ad peccatorum remissionem sed ad laudem pertinet deitatis confitemini iquit domino. Glo. Id est laudate dominum. Quoniam bonus. Augu. Non potuit laus dei breuiter explicari qua ut diceretur. Quoniam bonus. Idem. Glo. hoc enim proprium deo est, qui per se, & ex se bonus est sicut ipse ait. Nemo bonus, nisi solus deus. Card. Qui & peccata dimittit, & gratiam confert. cass. gl. in hoc autem patet, quod bonus est, quoniam in seculum misericordia eius. cass. Quia non solum prestat immunitatem, sed etiam in eternum misericordiae suae dona concedit, in seculum enim, per permittit significat futuram, ubi vnum est seculum & vna dies, nec permittit illa succedit. car. Quomodo autem laudandus est, & quando, & a quibus subdit, dicens.

Dicat nunc Israel quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius.

Dicat nunc domus Aaron, quoniam in seculum misericordia eius.

Dicant nunc qui timent dominum quoniam in seculum misericordia eius.

Glo. Dicat, id est confiteatur nunc. Hugo card. id est statim dum licet, dum mereri possumus. (Israel.) Hieronymus. id est videns deum qui prius cecit de lictis, nunc mente serena dei gloriam contemplantur. glosa. Talis enim ydoneus est dominum confiteri. (Quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius) hoc iam supra expositum est. Dicat nunc domus Aaron. Hiero. Quae ante ydolis immolauerat, nunc autem altissimi illecebra bonitate sacerdotum gerit animae suae. Hugo cardinalis. Glosa. Vel domus Aaron, id est sacerdotes & ministri ecclesiae, qui pro reuerentia singulariter memorantur, & qui Aaron officium in ecclesia susceperunt. Hugo card. In his autem duobus versibus ponitur domus pro familia, & ne per israel & Aaron solum intelligerentur memorati iudei, ideo aperte de omnibus loquens, subdit. (Dicant nunc qui timent dominum.) Idem. Sine de iudeis, siue de gentibus sint. Lyra. Timent inquam timore filiali, qui filium patris vitat offensam. Hiero. Vel qui prius summi timore lacrima tenebant domini misericordiam cum reuerentia decantent. Glosa. Illi enim soli qui timent dominum, ydonei sunt confiteri domino. Sequitur.

Debitatione inuocaui dominum, & exaudiuit me in latitudine domus.

Glo. Cassi. Exemplum enim de se ponit, ut alios ad misericordiam inuocet. q. d. Ecce misericordia domini erga me, quia (de tribulatione). I. de angustiis huius seculi. Car. vel de tribulatione. I. de corde tribulato, inuocaui dominum petens ab eo veniam & gratiam, & exaudiuit me in latitudine domus. Hiero. In angustiis scilicet tribulationum exaudiuit me in latitudine gaudiorum. Cass. Quaequid latitudo terminum nescit, eripit enim nos de temporibus malis, & bonis nos potest esse implere perpetuis. Card. vel hoc dicit de tribulatione martyrum qui quanto magis tribulabatur tanto plures conuertebatur ad fidem, & magis dilatabatur numero & merito. unde supra in alio psalmo dicitur, in tribulatione dilatasti mihi. Sequitur.

Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo.

Dominus mihi adiutor, et ego despiciam inimicos meos.

Cassiodorus. glosa. Idem in istis duobus versibus principium est, quamuis tamen pene videantur esse conformes, singulis tamen verbis omnino discreti sunt. Hugo cardinalis. Et quia duplex est adiutorium necessarium est homini, contra scilicet fraudem & contra violentiam. Ideo secundo iterat, do auxilium minus mihi adiutor, quasi dicat quod primo est adiutor contra fraudulentiam hostis calidi. Secundo, contra violentiam fortis amati, & ego

Psalmus. cxvii.

forer

inquit talem habens adiutorem. (Non timebo quid faciat mihi homo.) Hieronymus. Id est dyabolus qui utitur & homo & vir, se per scripturas ponit. Hugo cardinalis. Et a deo homine, sumptis nominibus, ut homo diceretur, sicut de eo in euangelio scriptum est, inimicus homo hoc fecit. Despiciam etiam inimicos meos. Hieronymus. Vel hereticos vel iudeos. Cassiodorus. Vel carnales inimicos qui virtualiter religiosorum hominum propostum persequuntur. Idem. Glosa. Vel spirituales nequicias vult intelligi, quas in illo iudicio dicit esse videntas. ubi dyabolus cum ministris suis destruet, & damnatus apparebit. Hugo cardinalis. Vel inimici sunt, mundus, caro, demonia, qui debet despici, & merito, quia mundus vanus, caro vilis, dyabolus malignus. Glosa. Cum autem supra dixerit non timebo, hic dicit despiciam, quod plus est quam non timere. Hugo card. Vel hoc ad literam de martyribus, sicut de Laurentio legimus, qui Decianum despexit.

Bonum est confidere in domino, quia confidere in homine.

Glo. Hugo card. Secunda pars, in qua dicit in solo deo esse confidendum, per quem inimicitias gentium euadit, & ad vera vitam venit, quasi dicat, quia dominus est adiutor ergo. (Bonum est confidere in domino.) Hieronymus. Qui vitam largitur eternam. Lyra. Nec deficit in necessitate Hugo card. Cum sit omnipotens adiutor. Glo. Contra mala seculi. (Magis quam confidere in homine carnali.) Hieronymus. Cuius salus vana est, de quo & alius propheta ait, maledictus homo qui ponit in homine spem suam. Cassiodorus. Ipse enim per se nec alteri, nec sibi valet dare remedium, ita

Bonum est sperare in domino, quia sperare in principibus.

Hugo card. Bonum est sperare in domino inquit, id est gloriam expectare ab eo. Lyra. Qui reddit premium per virtutum operibus absque dubio. Hugo cardinalis. Unde spes ista est certa expectatio futurae beatitudinis, quam sperare in principibus. Hieronymus. Quorum potestas cum hoc mundo dilabitur. Augustinus. Glo. Vel in principibus, id est in angelis qui principes dicuntur, sicut in Daniele scribitur, Michael princeps vester. Cum enim videtur homo iuuare, vel angelus dominum per eos hoc facit, qui eos pro modo eorum bonos fecit, in quo est propterea sperandum. Cassiodorus. Vel principes isti, sunt demones, de quibus in euangelio dominus ait, venit princeps mundi huius, unde nec in bonis, nec in malis angelis, sed in solo domino spem hominis dicit esse ponendam. Glosa. Hugo cardinalis. Consequenter tribulationem quam superius commemorauit exponit, dicens.

Mnes gentes circueiunt me, & in nomine domini, quia vltus sum in eos.

Cassiodorus. Vox ista, vox ecclesiae est de persecutione gentium, & de laboribus quos prius in capite suo, id est in domino Christo pertulerat, & post in suis passionibus sustinebat. Glosa. Quasi dicat, ideo in domino sperandum est, quia omnes gentes

circueiunt me, quasi ab extra explorantes blandis nimis & alijs occultis, hoc enim in principio actus est ecclesie. Cassiodorus. Per gentes autem, hic populi significatur, & deo genus hic nominis immutatur, dicens. (Et in nomine domini, quia vltus sum in eos.) Hugo cardinalis. In nomine Christi scilicet vltus sum in eos, id est in populos. Glosa. Dum ipsi conuersi, poenas poenitendo sustinent quas ingeriebant, deinde quasi reddens causam, unde de tantam superare potuit dicit, quid primo in capite suo passa sit subdendo.

Circundantes circundederunt me, & in nomine domini, quia vltus sum in eos.

(Circundantes inquit circundederunt me.) Cassiodorus. Iudei scilicet christum in passione. Augu. Glosa. Et ideo hic non repetit gentes, quia hoc a folis iudeis factum est. Car. De quibus supra in alio psalmo dicitur, Circundederunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me. (Et in nomine domini, quia vltus sum in eos.) cass. Quando multi ex eis poenitentes que fecerunt, nomina christianorum sumere meruerunt. car. Vel quia vltus sum in eos per Titum & Vespasianum, ut ipsi videant quid lucrati sunt, & quia iudei circundederunt christum, primo occulte volentes eum capere in sermone, secundo eum aperte persequendo. Ideo repetit.

Circundederunt me sicut apes, & exarserunt sicut ignis in spinis, & in nomine domini, quia vltus sum in eos.

Glosa. circundederunt me dicit ecclesia in persona capitis, sicut apes fauam. Idem. Hugo card. Apibus namque, ideo iudei comparantur, quia sicut apes alijs non sibi mellificat, & alios pungendo seipsas euaserant, sic iudei amaris conatibus suis dulcem cibum alijs parauerunt, & occidendo christum in eis perierunt. cassiodorus. Ipse enim christus a seuentibus iudeis circundatus passionis suae per totum mundum mella profundit. Sequitur. (Et exarserunt sicut ignis in spinis.) Hugo card. Nam sicut ignis in spinis crepitum & strepitum facit, sic iudei contra christum inuidia & ira successi volentes eum ad nihilum redigere, sicut ignis spinas consumit, clamabant crucifige eum. Augustinus. Glo. Vel hoc melius de ecclesia accipitur. Post passionem namque domini contra ecclesiam gentium iudei exarserunt sicut ignis in spinis peccatorum. cassiodorus. Spine enim seculi, peccata designant quibus iudeorum populus ferociter incitatus in delictis suis, velut ignis corepans estuauit. (Et in nomine domini, quia vltus sum in eos.) Hieronymus. cum ea que mihi intulerant in eos refusa sunt. Augustinus. Glosa. Vel dum conuersi extrinsecus in eis malicia populo christiano sociati sunt, siue quia ceteri qui contempserunt hoc tempore vocantis misericordiam, veritatem iudicantis in fine senturi sunt. Sequitur.

Impulsus euertus sum, & ut caderem, & dominus suscepit me.

Gl. Postquam enim supra ostendit quod dominus liberat non permittendo cadere, ostendit etiam quod liberat a casu releuando, quasi dicat vltus sum in eos, tamen

hols hoste: caro demonis mundus.

vili.

Secunda pars.

Denique.

Alia lit. vltus sum cas.

Alia lit. vltus sum cas.

xii

Spine seculi

Alia lit. Pellebar

Psalmus. cxvii.

aliquando impulsus euerfus sum hac intentione
ut caderem in eternam mortem, & dominus susce-
pit me. Hugo car. Ut non caderem. Hiero. Quia
confidens in eum, ipsum saltem adiutorem quesi-
ui. Cassiodorus. Et inspicere vim verborum, impulsus
enim se dicit & verfarum ut caderet, sed domini su-
sceptione firmatus est. Nam ideo fideles tormen-
tis iradi videtur, ut cadat & a recta credulitate mu-
tentur, sed domini dextera confirmati non cadunt
quoniam in fidei sanctitate consistunt. Hugo car.
Vel de ecclesia potest legi, que impulsa tribulatio-
nibus euerfa fuit, id est concitata & despecta, ut ca-
deret, id est ad nihilum deueniret, sed non sic fuit,
quia dominus suscepit me in suam curam & custo-
diam, & ideo non cecidi dicit Christus vel ecclesia,
quia ipse qui suscepit me est.

Fortitudo mea & laus mea dominus
& factus est mihi in salutem.

Cassiodorus. Non enim potest impulsus cadere
cui auxilium videtur domini fortitudo prestare,
fortitudo inquit mea, & laus mea domini. Hugo
cardinalis. Id est ab illo habeo fortitudinem & lau-
dem, & ideo non mihi ascribo, sed ei a quo habeo
sine quo nec fortem, nec laudabilem me esse repu-
to, unde sequitur. Et factus est mihi in salutem. Au-
gustinus. Glosa. Non quod ipse aliquid factus fuerit
quod ante non erat, sed quia illis salus esse coepit
conuersis quod non erat auersis. Hieronymus. Ipse
ergo concinam, ipsum laudabo qui mihi in hac tri-
bulatione factus est in salutem. Glosa. Qui etiam
non solum facit pericula declinare, sed & salutem
præstat, unde sequitur.

Vox exultationis & salutis in taber-
naculis iustorum.

Cassiodorus. Chorus enim ille fidelium letus ex-
ultat, quoniam dum persecutores eorum putarent
eos merore confici, & tribulatione consumi, illi di-
uina contemplatione gaudentes de sua pena læ-
tabantur, quia scribant sibi ad æterna gaudia pro-
furam. Glosa. Unde qui videbantur deficere in
malis, exultant. (In tabernaculis iustorum). Hiero-
nimus. Id est in cordibus martyrum reliquorumque
sanctorum, qui facti sunt tabernacula domini per
inhabitantem spiritum sanctum in eis. Cassiodorus.
Et quamuis foris secus affligeretur, intus tamen
exultabat. Glosa. Spe futuri præmij, unde de eis
dicitur. Quasi tristes semper autem gaudentes. De
inde qualis sic factus dominus fortitudo sibi & sa-
lus ostendit, dicens.

Dextera domini fecit virtutem, dex-
tera domini exaltauit me, & dexte-
ra domini fecit virtutem.

Hieronymus. Dextera inquit domini fecit virtu-
tem, ut mihi victoriam in passione tribueret. Cas-
siodorus. Vel dextera domini, id est Christus qui
est dextera patris fecit virtutem, cum per eum pa-
ter virtutem operatus est in exaltatione sanctorum,
Cassiodorus. Augustinus. Sed quam virtutem, ecce
dextera inquit domini exaltauit me. Magna namque
virtus exaltare humilem, deificare mortalem præ-
bere de infirmitate perfectionem, de subiectione

gloriâ, de passione victoriâ. Peccatoribus beatitu-
dinem, & terris hominibus cœlorum regna con-
cedere, quod repetit quasi mirum dicens. Dextera
domini fecit virtutem, quasi dicat. Non homo se ex-
altauit, non per se vicit, non sibi meriti gloriam vel salutem
dedit, sed dextera domini hoc fecit. Hiero. Cuius
virtute ab humilitate diuersarum passionum eleuat⁹
est. Glosa. Et cum ita sit propterea.

Non moriar sed viuiam, & narrabo
opera domini.

Aug. Glo. Putabat enim persecutor strage
funerum, posse se delere nomen christianum cum potius
augeatur, ideo dicit. (Non moriar sed viuiam. Cass.
Non inquit moriar ut putas o persecutor, sed vi-
uiam vitam quam nescis, ad quam mente præsumidi
pertinere non possunt. Hugo car. Non ergo mo-
riar morte eterna, sed viuiam vitam gratiam in presen-
ti & gloriâ in futuro, & narrabo opera domini.
Cassio. Ut semper augeatur ecclesia tali prædicatio-
ne vulgata. Hiero. Est enim vox hæc martyrum,
quorum victoriâ in nominibus ecclesiis concinū-
tur. Glosa. Cur autem rãta pertulit sancta ecclesia
populus adoptionis indicat, dicens.

Castigans castigauit me dominus, &
morti non tradidit me.

(Castigas inquit castigauit me dominus.)
Hieronymus. castigat enim nos dominus ad
emendationem, in multis verberibus, ut pbet & ser-
uet a perpetua morte. Aug. Glo. Non ergo quicquid
viribus suis licuisse arbitretur fremit⁹ ipiorum. Nã
istã potestatem non haberent nisi data esset desuper.
Sape enim filios paterfamilias per nequissimos
seruos emendat iubet, cum tamẽ illis hereditatẽ,
istis compedes præparet. Cassio. Glo. Hæc autẽ
geminatio castigans castigauit, genus est locutio-
nis in scripturis sacris, ut illud benedicis benedi-
cam. Sequitur. (Et morti non tradidit me. Cassio.
Gl. Solum enim ille morti non traditur, cuius hic
vitia commissa purgatur. Aug. glo. Quæ autem
sit ista hæreditas quam præparat, hinc potest co-
gnosci, cum dicitur.

Aperite mihi portas iustitiæ ingressus
in eas confitebor domino, hæc por-
ta domini iusti intrabunt in eam.

Glo. Hugo cardinalis. Tertia pars, in qua portas
Hierusalem apperiri sibi cupit, ubi etiã de angu-
lari lapide & notat hic tria distingui, scilicet qua
intretur, & quid intus fiat, & qui intrent. Glosa.
Quasi ergo diceret, & quia dominus non tradidit
me morti, ideo o vos persecutores istate & appere-
te mihi portas iustitiæ, id est portas mortis, per
quas iusti intrent in requiem. Unde apostolus. Cu-
pio inquit dissolui & esse cum Christo, & ego in-
gressus in eas confitebor domino, id est laudabo
Cassio. gl. Vel prophetis & apostolis qui cœlorum
clauis mysticis virtutibus acceperunt clauem. (Ape-
rite mihi portas iustitiæ. Id est doctrinã scriptu-
ræ sacræ quæ docet iustitiã. Per has enĩ doctrinæ
portas, ingressi vere laudat, nam extra ecclesiã ca-
tholicam non est laus dei. Hieronymus. Beatus itaque
ille est qui portas istas aperit iustitiæ, id est

Psalmus. cxvii.

forre

vite eterne, in quibus iugiter deum cõfiteatur et
laudet. Lyra. Vel portę istę sũt sacramenta ecclesię
per que datur ingressus ad locũ glorię, hæc enim
iustificat non sacramenta veteris legis, ex quib⁹
nõ iustificabatur omnis caro vt ait apostol⁹. Hęc
autẽ est porta domini. Cassiodorus. Glosa. Id est
hec porta Christus est per quam introitur ad pa-
trem ipso domino sic dicente, ego sum ostium per
me si quis introierit saluabitur, & alibi. Nemo ve-
nit ad patrem nisi per me. Idẽ. Portę ergo iusti-
tię ducunt adynam portam que Christus est, per
quam iusti intrant in cœlum. Lyra. Omnes enim
articuli fidei & omnia sacramenta ecclesię que di-
cuntur portę, non habent efficaciam nisi ab vna
porta quę Christus est, ideo dicitur porta i singu-
lari. Sequitur. (Iusti intrabunt in eam.) Hierony-
mus. Quia non in eam ingreditur nisi iustus. Au-
gustinus. Et nemo intrat in iustis in illam cœle-
stem Hierusalem, ubi dicitur canes foris. Glosa.
Quia has portas Christus aperuit, ideo.

Confitebor tibi quoniam exaudisti
me, & factus es mihi in salutem.

Cassio. Vox ista est lætantis populi gratias agen-
tis & dicentis (confitebor tibi.) Hugo car. Confes-
sione laudis. Quoniam exaudisti me. (Idẽ. Ut ape-
rentur mihi portę iustitię. Glo. In aduentu fi-
lij & factus es mihi in salutem. Hieronymus. Quia vul-
nera peccati sanasti, vel aduersus iniquũ hostem
factus es mihi in salutem. Hugo card. Id est meus
saluator. Sed quomodo hoc fuit, subdit.

Lapidem quem reprobauerunt ædifi-
cantes, hic factus est in caput an-
guli.

Hiero. Domin⁹ noster Iesus Christus lapis verus
inuentus in legis litera, reprobat⁹ est ab ædifica-
tibus iudeis, hoc est literę herentibus. lapidem
inquit. Car. per antithesim casus pro casu accusa-
tius pro nominatiuo (quę reprobauerunt) id est
repererunt ædificantes. cas. Glo. Iudei scilicet ipsi
enim soli deũ colētes edificabat se & alios in cul-
tu diuino, aliis per idolatriã destructis, sed nõ per
fecerunt, quia christũ contempserunt. Lyra. Vel ædifi-
cantes isti sunt iudeorum sacerdotes & legis docto-
res ad quoru spectabat officiu edificare i fide po-
pulu & in moribus. glo. Qui volētes suam iustitiã
cõstituerẽ iustitię dei nõ sunt subiecti christum re-
probando & tamẽ. (Hic factus est in caput anguli.)
Hieronymus, cassiodorus. Unde lapis angularis dicitur,
quia duos ad se populos venientes gentilium sci-
licet & iudeoru rãquã geminos parietes, vnum
de circuncisione, aliunde præputio in vno nouo
homine, hoc est in semetipso in vnam soliditatis
gratiam collocauit. Lyra. Ex quibus ecclesiam con-
stituit, cuius ipse caput est & pastor. glo. Quod au-
tem christus factus sit in caput anguli.

A domino factum est istud, & est mi-
rabile in oculis nostris.

Glosa. A domino inquit factum est istud.)
Lyra. Id est a domino Iesu christo facta est ista
vniũ. Hugo card. Nõ a iudeis & crucifixoribus,
sed a domino qui occulte edificabat ecclesiã, cas-
siodorus. cum autem cõmemorat istud a domino

factum natura humanitatis ostenditur, quę & crea-
ta esse monstratur (& est mirabile in oculis nostris)
Glosa. Hugo cardinalis. Est inquam mirabile quod
homo pati voluerit pro salute nostra, in oculis no-
stris. Hieronymus. Cassiodorus. Non in oculis illo-
rum qui eum reprobauerunt, sed in oculis fidelium
qui eum credendo suscipiunt, & eum illuminari
mente conspiciunt. Cassiodorus. Videntur enim
eum iudgi, sed non mirabilem, quia solam intue-
bantur carnem quam videbant esse communem,
propter quod ait in oculis nostris, sequitur.

Hæc est dies quam fecit dominus,
exultemus & lætemur in ea.

Lyra. Hugo car. Hęc est iquit dies quam fecit do-
minus, id est, hoc est tempus gratiæ, in quo incar-
natio & passio factę sunt, hoc enim tempus meri-
to dicitur dies ratione veritatis reuelatę, quę pri⁹
latebat in veteri testamento sub figurarũ obscuri-
tate. Cas. Et licet omnes dies fecerit dominus sin-
gulariter tamẽ diẽ illam fecisse dicitur, quę christi
domini natiuitate lactatus est. In quo merito ex-
ultare conuenit & lætari, quia in eo dyabolus ius
perdidit & salutẽ mundus accepit. Glo. Hęc itaq³
dies est annus iubilæus figuratiter sub lege obser-
uatus, qui dicitur remittẽs vel inuitians, quia sicut
tunc serui manumittebantur, debita relaxabantur,
possessiones dominis restituebantur, ita & nos hac
diẽ a seruitute peccati redempti sumus, quib⁹ etiã
restituta est hæreditas eterna. Et propterea exul-
temus & lætemur in ea. Hugo cardinalis. Lyra. In-
terius scilicet & exterius, interius mēte & exterius
opere, tamen cum modestia deuotionis. Glo. Et
deo quia salutis est dies. Tu.

O domine saluum me fac o domine
bene prosperare, benedictus qui ve-
nit in nomine domini.

(Ideo o domine inquit saluum me fac.) Hieronymus.
Ad te venientem. Glosa. Hugo card. Me
a clade huius seculi, id est a peccatis liberando vt sa-
lutem illam cõsequar, quam operatus es. (O domi-
ne bene prosperare. Hiero. Id est prosperũ fac iter
illud quod ad te post multos labores reuertar. Gl.
Cassio. Ut dolores isti vertantur in eterna gaudia
prosperari enim est aliquid asperũ tranquillũ fa-
cere, vt grata nobis fiat mala præterita, quę credi-
mus in eterna gaudia cõmutada. Benedictus qui
venit in nomine domini. Glo. Hugo car. Quarta
pars, in qua gaudes de aduentu christi suadet atria
dei frequentari. Gaudens ergo ecclesia de aduentu
christi dicit, benedict⁹ qui venit in nomine domi-
ni. Hiero. Christ⁹ scilicet qui venit in nomine pa-
tris, sicut ipse ait. Ego veni i nomine patris mei
& nõ accepistis me. Aug. cas. Benedict⁹ iquã qui
venit i nomine domini. Maledictus vero qui ve-
nit in nomine suo, in quo subtiliter aduentus Anti-
christi damnatur qui nõ erit benedict⁹, sed maledi-
ctus. glo. car. Deinde quasi in persona sacerdotũ
& prælatorum sacramenta ministrantiũ, & loquẽ-
tium ad subditos subiungit, dicens.

Benedicimus vobis de domo domini
deus dominus & illuxit nobis.

Psalmus.cxxviii.

Benedicim⁹ inquit vobis de domo domini. Gl. Cassiodorus. Sacerdotes enim & ecclesie prelati, ad fidem populum loquuntur, de domo domini id est de ecclesia catholica, unde omnis benedictio vera praestatur, unde & baptismus & poenitentia & cetera sacramenta ministrantur. Hugo cardinalis. Sed ista benedictio non est a sacerdotibus, licet per eos ministratur, sed a domino, unde sequitur (Deus dominus). Idem. Cassiodorus. Quasi dicat, non nos benedicimus, sed dominus ipse enim benedicit nos ore sanctorum (& illuxit nobis). Cassiodorus. Quando nos a peccatorum obscuritate alienat. Glosa. Fugas tenebras peccati. Hieronymus. Vel deus dominus illuxit nobis, cum resurrectione sua illuminavit tenebras nostras. Lyra, vel spiritum sanctum conferendo ad scripturas intelligendum & sacramenta ministrandum. Glosa, vos igitur iam benedicti.

xxvi
Aliter legi

Constituete diem solennem in condensatione, usque ad cornu altaris.

ut quid dies
sollemnis.

Iuxta hebraicam veritatem sic legitur. Frequentate solennitatem in frondosis, usque ad cornua altaris. Cassiodorus. Istud enim iam dicit benedictis ut dies festos solenniter celebrarent. Constituete inquit, id est deliberata sententia custodite diem solennem. Idem. Qui honore domini & sanctorum confessio ne sacras est. Hugo cardinalis. Lyra. Sicut dies natalis, resurrectionis, ascensionis, & consimiles qui constituti sunt sollemnes per ecclesiam in condensatione. Hieronymus. Hugo cardinalis. Id est in frequentationibus virtutum, & bonorum operum. Cassiodorus, vel in condensatione, id est in processibus crebris, quas fidelium turba in veneratione dei condensat, & hoc facite (usque ad cornu altaris). Cassiodorus, Hugo cardinalis. Id est ut non exeant de ecclesia post lectionem euangelii, quod multis in usu est, sed expectent communionem corporis & sanguinis christi, quae conficiuntur in altari. Non enim ad cornu altaris accedunt, qui communicationis gratia non replentur. Lyra, vel per hoc vult intelligi quoniam in condensatione ita ecclesia impleatur populo & clero usque ad cornu altaris, dicentes.

xxvii

Deus meus es tu & confitebor tibi, Deus meus es tu & exaltabo te.

Cassiodorus. Rectum est enim ut deum nostrum esse dicamus, quae pura mente non desinimus adorare. (Deus inquit me es tu). Lyra, christe scilicet & ideo confitebor tibi. Idem. Hugo cardinalis. Confessione laudis. Cassiodorus. Vel hoc ad gratiarum pertinet actionem. Hieronymus. Accepta enim remissione peccaminum, laudes domino confiteatur. card. Et propter affectus magnitudinem repetit. (Deus meus es tu, & exaltabo te). Lyra. Tua mirabilia narrando cassio: Exaltatur enim deus per sanctorum praedicaciones. Hieronymus. Vel exaltabo te, quia a te ab humilitate sum subleuatus. Hugo cardinalis. Vel tunc exaltatur deus in corde nostro, quando eum cum istis terrenis rebus superponimus, nec tantum in presenti exaltabo te, sed etiam in futuro.

xxviii
hic versum
us non repe
rit in hebreo

Confitebor tibi quoniam exaudisti me, & factus es mihi in salutem.

Hieronymus. Ut me cum sanctis in coelesti hierosolyma

salem sociare. Hugo cardinalis. Hic est versus inter scalatis qui supra expositus est, & hic iterum repetitur, quia post beneficia recte sequitur letitia confessio. Augustinus. Idem. Haec autem confessio non strepitum verborum dicitur, sed ipsa dilectio per semetipsum inhaerens illi clamat istam vocem, & dilectio ipsa vox est. Hugo cardinalis. Deinde inueniens quod & illud principium a quo incipimus esse sit semper redeundum & tendendum psalmum sicut incipit sic & terminat hortans nos ad laudem dei, dicens.

Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in saeculum misericordia eius.

Hieronymus. In verbis enim istis psalmus iste accepit terminum, de quibus sumpsit & initium, ut ab initio credulitatis nostrae usque in finem in deum nostrum fiduciam habentes eius laudes perseuerantes confiteamur. Cassiodorus. Merito ergo, & in capite confessio posita est, in fine repetita, quia in omni vita nostra ipsam nos oportet assumere, & in ipsius delectatione finire.

Psalmus. cxxviii.

Titulus. Alleluia.

Hieronymus. psalmus iste magnus in se misterium continet in eo enim continentur lex, mandata, iustificationes, testimonia, iudicia, ac viae. Ambrosius. Glo. Est enim institutor fidelium. Paradisus omnium pomorum. Apotheca spiritus sancti. Idem. Hugo cardinalis. Et quanto psalmus iste in superficie verborum videtur apertior, tanto misteriorum subtilitatibus est profundior. Similibus quidem verbis est contextus, sed tamen nulla confusione permixtus, ymo sub diuersis literis hebraici alphabeti in principio quorumlibet octo versuum tanquam sub diuersis titulis rerum diuersitas continetur. Tanta namque varietas in hoc psalmo est, ut morali doctrina quae in alijs psalmis tanquam stellis in nobis aliquatenus lucet, in isto velut sole plenus luminis meridiano feruente calore perfecte splendet, in quo scola christi perfecta monstratur. Sicut enim pueri in primis literis usum dicendi accipiunt, ita & nos huius perfectae doctrinae elementis usum viuendi discamus. Litera vero una singulis octonarijs praeposita significat unitatem quae omnia regit. Et octonarius numerus partium suarum equalitate perfectus in singulis significat quod sub vnaqueque littera est perfecta doctrina, quam si quis seruauerit in vita septem dierum, pertinet ad octauam resurrectionis. Augustinus. Glosa. Titulus autem psalmi huius est alleluia, quia in his deus laudatur, in quibus est remissio peccatorum. Hugo cardinalis. Et habet iste psalmus partes. xxij. secundum numerum litterarum, suntque singulae litterae quasi tituli suorum versuum continentia eorum declarantes. Quarum prima est, Aleph. Quae interpretatur doctrina, & signat quod versibus quibus praescribitur pleni sunt doctrina. Lyra. Est quoniam aliqui exponant totum psalmum de David ad litteram, tamen secundum expositores catholicos psalmus iste loquitur de beatitudine. Et autem duplex beatitudo, una in re quae tantum habetur in patria, alia in spe,

Psalmus.cxxviii.

fo. cxxviii

Et haec habetur in via per bonorum operum merita de qua loquitur iste psalmus. Et diuiditur iste octonarius in quo agitur de beatitudine in generali in duas partes. In prima agitur de beatitudinis statu. In secunda de eius appetitu, ibi. Utinam dirigatur. Prima autem in duas quia in prima ostenditur qui statum beatitudinis assequitur. In secunda qui ab ipso excluduntur, ibi. Non enim. Ait ergo Aleph doctrina interpretatur.

Diuisio psalmi.

Beati immaculati in via, qui ambulant in lege domini.

quis imacu
latus dicitur
hoc i mundo
Et quomodo

Hugo de sancto victore. li. i. scilicet. cap. vi. Omnes libenter audiunt beati, sed non omnes libenter audiunt immaculati. Tu autem si vis esse beatus esto immaculatus. Sed quis est immaculatus? Nisi quam pollutus vel ablutus, primus quia non est anersus, secundus quia est reuersus. Ille quia non est praeruratus, iste quia est reconciliatus. (Beati ergo inquit immaculati in via. Lyra. Id est careres macula mortalis peccati. Glosa. Na cum dicit immaculati non vult intelligi quod sine peccato sint, sed hoc de criminali intelligit. Cassio. Sancti autem tunc immaculati fiunt quando intelligentiae munera consequuntur, quia nemoper se immaculatus est, nisi solus deus. (In via.) Lyra. Vite praefectis. Cassiodorus. Hieronymus. Glo. Vel (in via). i. christo qui de seipso ait. Ego sum via & veritas. Cass. Ibi enim ambulare iustorum est non quidem pedibus corporis, sed gressibus probabilis actionis. (Qui ambulant.) Glosa. non ociosi & non in lege carnis, sed in lege domini. Cassiodorus. Glosa. id est qui aut non peccant mortaliter, aut si peccent poenitent, ut per gratiam resurgant, se emendant, proficiunt & perseuerant. Hieronymus. In lege domini, id est in mandatis illius. Cassiodorus. Hoc enim dicit ut distinguat a lege peccati in qua peccatores ambulant. Cardina. Sed quoniam in lege nemo ambulat nisi qui legem cognoscit, ideo subiungit.

Beati qui scrutantur testimonia eius in toto corde exquirunt eum.

De testimo
nia,

Car dei ma
data scrutari
debemus

Glosa. Beati, inquit qui scrutantur testimonia eius, id est scripturas. Lyra. Et eloquia diuina, per prophetas nobis tradita, quae sunt miraculis tantum testimonium confirmata. Hieronymus. Vel qui scrutantur testimonia eius, ut intelligant cum peccauerint se coram testibus deliquisse, ita ut legem dei testem suorum peccatorum cognoscant. Cardina. Sed quia de his loquitur qui ita diuinas scripturas scrutantur, non ut docti appareant, sed ut in deum & eius voluntatem inueniant, & cognoscant. Ideo subiungit. (In toto corde exquirunt eum. Lyra. Id est intellectu & affectu. Hieronymus. Non leuiter neque segnit. Glosa. Non in corde diuino sicut haeretici & amatores huius mundi, sed in toto corde. (Card. Qui enim eum corde scilicet querit non enuenit. Cassio. Prius autem dicit beatos esse qui ambulant, postea qui scrutantur, quia non est dignus perquirere, nisi qui se probabili cognoscitur actione tractare. Glosa. Ante enim est vita quam doctrina. Nam vita etiam sola gratia habet doctrina ve-

ro sine vita, non est integra, quia in malinola animam non introibit sapientia. Propterea coepit iustus facere postea docere. Et in lege veteri, sacerdos per inducat super humerale, id est rationale. Docet qualiter debeat

Mon enim qui operantur iniquitate in viis eius ambulauerunt.

Glosa. Quasi dicat. Hij sunt beati qui ambulant in lege domini. Qui vero operantur iniquitatem non sunt beati quia non ambulant in viis eius id est, in fide quae plurali numero significat, quia omnes vias fides una complectitur qua viuunt iusti. Hieronymus. Glo. Car. Vel vie iste sunt apostoli & prophetae & omnes predicatorum qui ducunt ad viam quae est christus per quam non gradiuntur impij qui sathana viam sequuntur. Glosa. Non tam est ne peccato est, qui in viis ambulat, sed non ipse illud operatur, sed quod habitat in eo peccatum cum non vult quod agit & ita sine peccato non sumus, nisi si dixerimus quod peccatum non habemus, nos ipsos seducimus. Sed non operatur iniquitatem, qui & si cothidie fragilitate carnis leuiter peccat, desiderium carnis non obedit, ut ille qui ait Quod odi hoc facio. Hugo de sancto victore libro sententiarum. capit. lxii. Sunt autem aliqui in lege ambulantes. Alii in lege stantes. Alii a lege declinantes. In lege ambulantes qui in bono proficiunt, in lege stantes qui a bono non recedunt. A lege verodeclinant qui non facienda presumunt. Sequitur.

diuersimode se habet
hoies i lege

Tu mandasti mandata tua custodiri in misericordia.

Glosa. Quasi dicat. Hij non ambulant in viis qui operantur iniqua, & vere. Nam (tu mandasti mandata tua. Cardina. Per legem, per euangelium, per prophetas, & apostolos (custodiri nimis) Lyra. Cardina. id est est valde, & cum magna diligentia, & sollicitudine qua carent negligentes. Et per consequens a mandatorum diuinorum implementatione. Hieronymus. Non ergo tepido corde, nec dissolutio animo sed fortiter & attente nos sua mandata edocet custodire. Glosa. ideo autem dicit (nimis) id est, plusquam patitur natura carnis. Aliquando autem sumitur (nimis) per plusquam oportet, hic vero sumitur pro valde. Ambrosius. Glosa. Sed quia ad obseruantiam mandatorum sine gratia non mihi sufficio, ideo subiungit.

Utinam dirigantur viae meae, ad custodiendas iustificationes tuas.

Hugo de sancto victore libro sententiarum. capit. lxiiij. Utinam inquit dirigatur via mea, via mea inquit, tres enim sunt viae, via dei, via hominis, via diaboli, via dei est veritas, via hominis necessitas, via diaboli iniquitas, via dei & via diaboli nunquam flecti possunt, ut ad aliud redant, quia nec via dei maius est, nec via diaboli bona aliquando esse potest. Via vero hominis mutabilis est & ad diuersa inflectitur, hoc est vel ad viam dei, vel ad viam diaboli. Si enim necessitas intorqueat ad cupiditatem, & cupiditas ad iniquitatem, via hominis flectit ad viam diaboli. Si autem necessitas dirigatur ad mensuram, & mensura ad iustitiam, tunc via hominis directa est ad viam dei propterea ait (Utinam dirigatur via mea). cas.

L. iij

Psalmus. cxviii

Vitam semper verbum optantis est ut quod non
ris non possumus viribus adipisci, divina miseri
cordia largiente mereamur. (Dirigantur inquit
viamus. Idem. Glo. Via actus nostri sunt, quos
in hac vita peragimus qui per se tortuosi sunt. Hie
rom. Vnde nisi ab ipso domino viae nostrae diri
gantur, ad eius custodiendas iustificationes, infir
miores erimus, propter fragilitatem carnis. Cassi.
Et ideo dicit dirigetur, per hoc ostendens eas, qua
tum ad humanam imbecillitatem pertinet tortuosas
Ambrosius. Glo. Quae propterea custodiri non
possunt, nisi directae sint. Dirigantur ergo ad cu
stodiendas iustificationes tuas. Cassi. In quo quod
superius optavit exprimit. Nemo enim potest ad
custodiendas iustificationes domini pervenire, ni
si cuius via a domino dirigi comprobatur. Car.
Per iustificationes autem intelligit mandata do
mini quae iustificat. Lyra. Et quia hoc non potest
fieri nisi per cognitionem, quia ad cognitionem nul
lus dirigitur, nisi a casu, ideo subditur.

Tunc non confundar, cum perspexero
in omnibus mandatis tuis.

Ambros. Glo. Ante enim homo confusus est cum
operuit se adam solius fieri, videns se nudum factum,
quia confundebatur a conspectu dei. Ego vero
(tunc non confundar.) Car. De non custodiendis iusti
ficationibus cum perspexero, id est perfecte inspe
xero, sicut in speculo. Cassiodo. Perpicere enim,
est mandata dei sepe ante oculos habere, ut si quid
tortum committitur, protinus corrigatur. Cum au
tem dicit, in omnibus mandatis tuis, in nullo com
monet esse peccandum sicut scriptum est. Si quis
de lege minimum non fecerit reus est totius legis
Hierony. Omnia ergo aequaliter custodite oportet,
ne in futuro iudicio confundamur. Glo. con
funditur autem ille, qui conspiciat si non facit. Greg.
lib. xviii. mora. Nam graviter unusquisque confun
ditur, quando mandata dei vel legendum vel audien
do respicit, quae vivendo contempsit. Ego vero tunc
cum scilicet custodiero & perspexero mandata tua
non confundar. Sed.

Confitebor tibi in directione cordis,
in eo quod didisci iudicia iustitiae tuae

Cardi. glo. Confitebor tibi inquit in directione
cordis, quasi dicat. Diriges cor meum, & in hac di
rectione non ero ingratus, sed confitebor tibi, id
est laudabo te quod distortus non potest. Hugo de
sancto vic. lib. sententia, capit. lxxv. cor autem homi
nis tunc dirigitur quando humana voluntas divi
nae voluntati conformatur, id est, ut homo id quod
deus odit odiat, & per diligit diligit, cas. confessio
vero hic significat laudem, quam decet populum
dicere, beatorum, directio autem cordis est fidei ca
tholica sancta regula, quia cum confiteri non po
test haereticorum distorta versucia. glo. Laudabo
inquam in eo, id est, pro eo quod didici non per me
inveni. Cassi. cum enim dicit didisci indicata bea
tis patribus sibi traditam disciplinam, non autem
ut quidam faciunt studio peruersitatis inuentam.
Glo. car. Didisci dico (iudicia) quae sunt abyssus
multa iustitiae multae, id est procedentia de tua in
finita, cassi. vel iudicia in stiria sunt, quia famulos

suos liberare dignatur diabolica persecutione la
borantes. cardi. Vel confitebor tibi peccata mea,
in dilectione cordis sperando veniam, & deuore
petendo misericordiam in eo, id est, propter hoc quod
didisci iudicia iustitiae tuae, id est, iudicia quae faci
es quia iustus iudex apparebis, de quo in alio psalmo
Preoccupemus faciem eius in confessione. Quis
autem sit iustitiae cognitio fructus supponit dices

Iustificationes tuas custodiam, non me
derelinquas usquequaque.

(Iustificationes inquit tuas.) Lyra. car. Id est ma
data tua custodiam opere adimplendo. glo. Et
opera iustitiae faciendo. cassi. Et quoniam nove
rat tentationes diabolicas vndique circuite. Lyra.
Et quia ad hoc requiritur assistentia divinae gra
tie quae facit opus meritorum, cassiodo. Peti se
statim a domino custodiri, ne possit locum necedi
hostilis acrocity inuenire, dices. (Non me derelin
quas usquequaque.) glo. Ambrosius cardinalis. Et
si interdum relinquis ad probationem, ut Iob. vel
ut mihi infirmitatem meam notam facias sicut
petro. Non tamen derelinquas usquequaque, id est
ex toto sicut iudam. lyra. Quia si me ad momen
tum dimiseris non potero custodire.

Beth confusio vel domus.

In quo corrigit adolesce
ntior viam suam in cu
stodiendos sermones tu
os.

Cardi. Beth interpretatur co
fusio vel domus. cassi. glo. hic
enim ostendit praecipua dei libe
rare hominem de confusione. i. de lapsu peccati. Lyra.
Et incipit iste octonarius tractare de pertinentibus
ad beatitudinem, quae consistit in operibus vitae ad
uocatae & contemplatione, ut dictum est. Et primo de
necibus ad actum. Secundo ad contemplationem in vnde
mo octonario ibi defecit. prima duas, quia circa
perfectionem vitae actum primo ponitur memoria
impeditum, secundo affectio promittitur octona
rio quinto. Ibi legem pone circa primum scien
dum, quod ad perfectionem vitae actum triplex est im
pedimentum scilicet passionis impulsus. Virtutis
humane defectus. Et corporis aggrauantis pon
dus. primo ponitur primum, secundo secundum
ibi Retribue tertio tertium ibi, adhuc sit. Et quia iste
octonarius intittulatur a repressione passionum sci
licet irascibilis concupiscibilis quae magis vigent
de communi cursu tempore iuuentutis, ideo dicit
tur per modum questionis, in quo corrigit ado
lescentior viam suam. Ambrosius. Glo. iste enim
quasi confusus de errore & lascivia fluxe etatis, iam
iuuentis deliberat quomodo viam corrigat, quo
modo erubescenda deponat, & plenam probitatis
viam assumat dicens. (In quo corrigit adolescentior
viam suam, id est prauam consuetudinem. Au
gusti. glo. Et inde responsionem subdit propheta
dices. (I custodiendo sermones tuos. (Lyra. Qui
inducunt ad repressionem passionum, cassiodo
rus, custodit autem sermones domini, non qui tan
tum eos memoria retinet, sed qui eos actione tenet
Glo. Et propterea non ait in legendo, vel memo
rando sermones tuos, sed in custodiendo, scilicet
operando, quia frustra custo dret memoria si non cu

Psalmus. cxviii.

fo. cxviii

stodiret vita, nam in peruersa vita non est correctio
via. Ambrosius. Ideo autem de adolescente hoc di
cit, quia melius est praeuenire iuuentutem correctio
ne consuetudinis quam recordatione deflere. Facilius
enim est retrahi ab ingressu quam arrepto itinere pra
ue consuetudine reuocari. Sequitur.

In toto corde meo exquisiui te, ne repel
las a me a mandatis tuis.

Cardina. Glo. q. d. quia correctio est in custodie
do sermones tuos, ideo in toto corde meo exqui
siui te. Glo. Quia qui in toto corde non querit ne
gligens est & repellitur. Hugo de sancto victore li.
tenten. cap. lxxvi. (Pagani autem & infideles, de
non exquirunt, qui diuinum honorem creaturae tri
buunt. Similiter falsi fideles, qui aliud plusquam deum
diligunt, deum non exquirunt. Deum enim exqui
rere est, extra omnia querere, fide scilicet. ut aliud
esse credatur dilectione ut plus diligatur. Totove
ro corde eum querit, qui hunc solum inuenire co
mpescit. Hiero. Non ergo ex parte, sed ex toto cor
de deum se requisisse fatetur ne ab eius mandatis
proijciatur, quia neminem deficiit qui peccatores
saluos facere venit. (Ne ergo repellas me a manda
tis tuis, glo. id est ab intelligentia legis, a qua
repellitur qui adeo non adiunatur. cassiodo. Ne
ergo repellas me tanquam indignum benedictis
tuis sed quem fecisti toto corde petere tu etiam di
gnus audire. Lyra. Et incipies intelligere diui
na mandata afficitur ad ea ideo subditur.

In corde meo abscondi eloquia tua, ut
non peccem tibi.

Cardi. In corde meo inquit abscondi eloquia tua,
id est memorie, commendavi. Lyra. Tanquam the
saurum dilectum qui absconditur, ut seruetur. Car.
Nec illa communicavi indignis. Hugo de sancto
victore. lib. sententia. capit. lxxvii. In corde autem elo
quium dei abscondit qui illud per dilectionem iusti
pit, per memoriam retinet per humilitatem regit.
Sequitur. Vel non peccem tibi. Hugo car. Dum au
tem ignoro quod facere debeo aut idignis misse
ria diuina dispenso. Hierony. cassiodorus. glo.
Ambro. Vicium enim est secreta misteria vulgare
indignis. Sanctum mittere canibus, & seminare mar
garitas ante porcos prout quidam faciunt, vel adu
latione ut placeat, vel auaritia ut lucentur, vel ia
stantia ut plura scire videantur, vel loquacitate i
cacia dum sine iudicio volat irrevocabile verbu
Lyra. Et quia talis debet esse gratia erga deum ideo
per modum gratiarum actionis. Sequitur.

Benedictus es domine, doce me iusti
ficationes tuas.

glo. Quasi diceret quia habeo eloquia tua, ideo
gratias ago dicens. (Benedictus es domine. Idem.
Benedictus es inquam natura, vel in tuis quos be
nedicis. cassiodo. Benedictio enim hic laudem si
gnificat. Nam tunc deum benedicimus cum eius
facta laudamus. Illi vero tunc nos benedixit cum
nos sanctificare dignatur. Ne ergo quis sanctam
eruditionem suis viribus daret, eum propter eam
laudat qui gratis dat. Et sequitur (doce me iusti
ficationes tuas) cardina. cassiodorus. glo. Id est ope
ra quae me iustum probent, & ut factis ostendam

que didici. Cardi. Lyra & facit hic sicut sapiens
postulator. Primo enim de susceptis bonis gra
tias agit. Et postmodum maiora petit. Gratitudo
enim, de iam accepto memoria est, respectu acci
piendi. Hugo de sancto victore libro sententia. cap.
lxxviii. iustificationes autem dei nouit qui intelli
git eum iustum esse. ut qui mala cum delectatione
perpetrat, bonum sine labore & dolore facere
non possit, nec murmurat in poena qui humiliatur
pro culpa. Lyra. Et quia habens noticiam manda
torum vult etiam alios venire ad cognitionem eoru
ideo subditur.

In labiis meis pronunciaui omnia iudi
cia oris mei.

Glo. q. d. Primo abscondi eloquia tua, & in
de vides tepus. (in labiis meis pronunciaui. (Lyra.
Alijs iudicando. Cardi. in quo competens ordo
ponitur ut scilicet prius doceatur. Et postea edo
ctus doceat. Hugo de sancto victore li. sententia. cap.
lxxix. Duo autem sunt, quae homini labia tollit ut lo
qui non possit, ignorantia scilicet quando nescit
Conscientia vero mala, per quam erubescit. Pro
nunciaui dico (omnia iudicia oris tui. Cassiodo.
Hierony. Quae scilicet scripta vel dicta didicisti
a prophetis & apostolis, nam omnia iudicia eius non
potest comprehendere, cum sint incomprehensibilia,
ut ait apostolus, & abyssus multa. Quapropter si
guraliter pro parte dicitur totum. Vniuersaliter
enim, non potest pronunciar, quod nulla noti
cia valet apprehendi. Augusti. Glo. iudicia itaque
oris eius sunt, quibus & non & in fine iudicabit
mundus, quae sunt abyssus multa & inestimabilia.
Sed nil horum tacui quae per eloquia mihi immo
tescere voluisti. Lyra. Et quia per tale exercitium
generatur habitus, qui facit delectabiliter opera
ri, ideo subditur.

In via testimoniorum tuorum delectatus
sum, sicut in omnibus diuitiis.

Cassi. Augusti. Via testimoniorum, christi est
in quo sunt omnes thesauri sapientie & scientie
absconditi, & in quo se laetaturum chorus sancto
rum narrat. Cardi. Vel via testimoniorum dei, est
sacra scriptura quae continet testimonia iustorum.
Lyra. In his autem delectari, signum est habitus
generati, vel acquisiti in opere. (Sicut in omni
bus diuitijs. Cassiodo. Hugo cardina. Glo. Hic
diuitias spirituales intellige, de quibus ait aposto
lus. Quonia in omnibus diuites facti estis in ipso
omni verbo, & in omni scientia. Terrenis enim di
uitijs non poterat domini testimonia comparare quae
velut sordes cognoscitur abiectis. Lyra. vel de
diuitijs temporalibus loquitur. Et tunc ly sicut non
importat equalitatem tantum, sed etiam superaba
dantiam, iuxta illud, diuitias nihil esse dixi in com
paratione illius. Et quia delectatio inducit ad for
tius operandum. Sequitur.

In mandatis tuis exercebor & confide
rabo vias tuas.

Cardi. in mandatis tuis inquit, exercebor, cogita
do & operando. Hierony. Exercitatio enim assi
duitas est operis. Cassi. Nam ille exercetur in dei
mandatis, qui frequenter operatione ea implere statur

qua via ad
deum
qua ad nos
venit

xvi

vnde iu no
bis causatur
obliuio

xvii

quis dei ser
uus dicitur.

querit. Hugo de sancto victore libro sententiarum. c. lxx. Et qui super bona que agit considerat, ut per ea se ad bona agenda que nondum cepit preparari cre dat. Et considerabo vias meas. Hieron. Quod fa cere non potest considerare scilicet vias eius. i. apo stolicas propheticasque doctrinas, nisi excitatus in mandatis dei. Cassio. Nemo enim tantum secre tum meretur conspiceret, nisi cui datum fuerit bo na conuersatione celestibus beneficiis proxima te. Hugo. Vbi supra capitulo. lxxi. Via autem dei per quam ad nos venit, est interna inspiratio. Via vero per quam nos ad illum imus, est bona operatio. Vias ergo dei considerat qui aduentum eius internum ad se diligenter obseruat, quando scilicet veniat, & ad quales ventat, ut cognoscat tempus visitatio nis sue. Lyra. Et quia cessatio ab actu consideran di tandem inducit obliuionem. Ideo subditur.

In iustificationibus tuis meditabor, non obliuiscar sermones tuos.

Cardina. In iustificationibus, inquit, tuis medi tabor, in quo iustificationes appellat, que poenit tentem iustificat, in quibus debet homo meditari, ut in eis proficiat. Cassio. Glo. Meditabor in qua ne possum obliuisci, quod expedit retineri. Cassi. Glo. Obluioni enim que ex infirmitate origi nalis peccati venit, appposita est meditatio, & ideo quia viciu humanitatis nouerat, contra illud au xilium meditationis reperit. Non obliuiscar inquit sermones tuos. Card. Qui non auditor obli uiosus, sed factor operis hic beatus in facto suo erit.

Gimel, retributio vel pleni tudo.

Retribue seruo tuo, viuifica me & custodiam sermones tuos.

Cardi. Proposuit se corrigere pro pheta confusione ductus, ex cognitione dei & sui ipsi, & custodire sermones dei, sed quia propter multos defectus humanos, ad hoc non sufficit ho mo sine dei auxilio, ideo in hoc octonario con tra multiplicem defectum, petit multiplicem gra tiam. Et propterea preponitur littera Gimel, que interpretatur plenitudo vel retributio & significat quod hic perit sibi retribui siue dari plenitudinem gra tiæ diuinæ contra defectum humane indigentia Lyra. Iste autem defectus tollitur per collationem gratiæ suppletis defectum nature, ideo primo petitur huiusmodi supplementum. Secundo tan giunt huiusmodi suppletionis impedimentum, ibi. Incrēpasti. Cassiodorus. Glo. Ait ergo. Re tribue. non utique pro meritis bonis redde, sed ite rum da, ut qui praestitisti petitionis affectum, esse de quoque postulationis attribuas (seruo tuo). Ly ra. Id est homini ad bonum conanti secundum fa cultatem nature. Cassiodo. Seruus autem Christi dici non potest, nisi qui non suis meritis, sed diu nae gratiæ reputat, quod boni aliquid fecisse co gnoscitur (uiuifica me). (Glo. Card. Per fidei gra tiam, quia iustus ex fide uiuit. Et custodiam ser mones tuos.) Cassiodo. Custodire enim mandata

reuera uiuentis est sicut contra mortuos in euange lio dicitur, qui mandata non seruat, dicente domino Sinite mortuos sepelire mortuos suos. Hiero. Co stiter itaque sibi retribui, ob id quod deo seruauit de p catur. Et quia nescit seruum se esse peccati, in ipso uiuere qui vita est opat, sermonemque eius dum vi ta praesens uoluitur custodire. Lyra. Et quia gratia illuminat intellectum ad supernaturalia cognos cenda, ideo subditur.

Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.

Glo. Augu. q. d. Quia sermones tui non possunt custodiri per obedientiam nisi prius videatur per intelligentiam, ideo reuela oculos meos interiores scilicet quorum velamen in christo euacuatur. Hie rony. Reuela ergo, id est absterge ab oculis cordis vela men litterarum, & fac me spiritali sensu, legis tue mi rabilia contemplari. Cassiodo. Glo. Quid enim ri perimento ignorantem interior aspectus obduci tur. Et nisi misericordia, ipsius fuerit, hoc velamen ablatum, scripturas sanctas lumine cordis non pos sumus intueri. Rogat ergo ut in his tecta videat (Et considerabo mirabilia de lege tua). Card. No ua scilicet in qua sunt mirabilia precepta. Idem. Glo. Augu. Ut est preceptum de diligendis ini micis, de reddendo bona pro malis. Et consilium de omnibus relinquendis & huiusmodi. Lyra. Ne cessitatem autem huius illuminationis subdit di cens.

Incola ego sum in terra, non abscondas a me mandata tua.

Glo. Quasi dicat. Retribue, reuela, & debes quia incola ego sum in terra. Card. Id est peregrinus & advena. Cassiodo. Multi enim in hac terra sunt incole, qui propriam in mundo non habent man sionem, sed in terra positi in coelis conuersantur de quibus ait apostolus, conuersatio nostra in coelis est. Et ideo quia incola sum non abscondas a me ma data tua. (car. Sed mihi ea manifesta, ut in eis de lecter & reficiat dum sum in hoc exilio, & ad patriam tendo. Cassio. Rogat itaque ut nullatenus ei celen tur mandata, que peccatoribus probantur abscon da. Augu. Glo. Ets enim absconduntur qui ter rena sapiunt, nam & si ea audiunt, non tamen ea no runt. Cassiodo. Mandata autem haec esse dicimus. Diliges dominum deum tuum & huiusmodi. Ly ra. Et diuinae reuelationes sunt desiderabilia eas, Sequitur.

Concupiuit anima mea desiderare ius tificationes tuas, in omni tempore.

Cardina. q. d. Non sufficienter desidero bona que cognosco, sed tantum concupisco illa desiderare (co cupiuit inquit anima mea desiderare). Cassio. vel hoc est concupiscere quod & desiderare. Nemo enim desiderat nisi qui concupiscit quia propter plenissimam uoluntatem indicat geminata profes sio. Et quia potest & infidelis rem bonam concu piscere ad aliquod tempus, hoc tamen constat tan tum perfectis conuenire quod addit, (in omni tem pore). Glo. Non ad tempus ut mali, sed etiam i ad uersis. Card. Sed quid concupiscit desiderare, (in

xviii

quos oculos
men litterarum
petit reuela

xxi

Iusti vbi
vibi sint
inforti ha
bitatio.

lo

Iustorum &
miserorum
desiderii dif
ferentia.

Concupiscen
tia.

Desideria.

xxi

Declinasti
a dei manda
tis pena

xxii

nificationes tuas. Idem. Glo. Id est opera iustitie non mundi vanitates. Augu. glof. Vel ideo dicit concupiscit desiderare, quia nondum ea desidera bat, sed fastidio languebat. Concupiscencia enim est desiderium, sed non omnis, quia concupiscen tia, est eorum que habentur & que non habentur. Desiderium absentium tantum. Ideo utique cupiui desiderare, Quia.

Incrēpasti superbos maledicti qui decli nant a mandatis tuis.

Glo. Quasi dicat. Sed quare concupiscit ani ma mea desiderare iustificationes tuas? Ecce quia incrēpasti superbos. Lyra. id est angelos superbi tes illos de coelo eiicendo. Et primos patres co tēnētes dei mandata, de paradiso terrestri. Augu. Glo. Deus enim cum dixit. Adā ubi es? Cardi na, id est in quantam miseriam deuenisti. Glo. Non ignorans hoc dicebat, sed superbum homi nem incrēpabat, quod ad tantam miseriam deuenisset. car. Et ut sciatur qui sunt superbi, & quare est incrēpa tio subdit dicens. (Maledicti qui declinant a mā datis tuis. idem. Maledicti inquam maledictione culpe & poenae. Ecce incrēpatione, qui declinant a mandatis tuis, ecce superbia. Nolle scilicet obedire mandatis diuinis. Maledictus enim homo qui non permanserit in sermonibus legis, Augusti. glof. in quo non soli primi parentes, sed omneseorum exemplo terrentur, ne in superbiam declinet, sed in omni tempore iusticiam diligat, ut hic recipiant quod illi in paradiso perdidērūt. Et propterea non ait, qui declinauerunt, tāquā illorū tantum primo rum hominum peccatum, in mente deduceret, sed ait (qui declinant). Hiero. Maledicti namque sunt il li qui a mandatis dei declinant, sed tunc plene ma ledictionem accipient, cum audierit. Ite maledicti in igne eternum. Lyra. Vel ideo dicit maledicti, pro eo quod tunc dictum est. primo homini. Ma ledicta terra in opere tuo. glof. Et quia maledi cti sunt qui declinant a mandatis tuis, ideo oro.

Averser a me opprobrium & contem ptum, quia testimonia tua exquisiui.

Augustinus. Glof. Hec enim martires dicunt qui superbis contemnentibus crucem, & totam Chri stianam humilitatem, sunt opprobrio & derisui rogantes non mala sibi auferri cum inde veniant ad coronam. Sed quia noxiū est illis qui inferunt ut iam & illi conuersi martiria ament. Cassiodo. Hec enim oratio pro persequētibz funditur, ut conuertantur, quia dum conuersi fuerint tollitur a martiribus opprobrium, quando & persecuto res, ipsam religionem collunt, quam in sanctis per sequendum esse putauerunt. Glof. Et tāquam di ceret, de hac re est mihi opprobrium & contemptus. (scilicet quia testimonia tua exquisiui.) Augusti. Cardina. Id est materia tua. Testimonia enim gre ce martiria dicuntur latine. Et ideo in psona mar tirum uerius iste legitur. Hugo cardina. Qui tor to corde querebant pro testimonio christi pati. Sed qui talia precabantur, ista patiebantur. Vnde subdit.

Et enim sederunt principes, & aduer sum me loquebantur, seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis.

Hierony. Quod enim in hoc versiculo propheta in se loquitur futurum in apostolis reliquisque mar tiribus videt, qui multa coram regibus & presidi bus, domino etiam hoc preueniente, perpessi sunt. Qui licet etiam sint diuersis poenis affecti, utque ad sectionem cerui cum, tamen semper se in dei exer cuerunt iustificationibus. Ait ergo. Et enim sediti sunt principes. Gl. Car. Tāquam ex mora machi nantes, & more iudicario viētes. Et aduersum me loquebantur. Cassio. Glo. Car. Erant enim iidem accusatores, & iudices quod grauius est. Seruus au te tuus exercebatur in iustificationibus tuis. Cassi. Exercebatur scilicet in tormentis ad prouectum suum, non cruciatur ad poenam. Glof. Exere batur inquam non pro crimine, sed in iustificatio nibus tuis in pibus qui cogitat uincit. Lyra. Vel principes isti sunt demones, qui frequenter tractat qualiter possint homines sanctos deicere, per co temptum diuinorum mandatorum. Seruus autē tuus exercebatur in iustificationibus tuis, quia quā tomagis homo percipit se a demonibus fortius impugnari, tantomagis debet in bonis operibus exerceri, ad quod requiritur diligens mentis co sideratio. Ideo subditur.

Nam testimonia meditatio mea est, & consilium meum iustificationes tuas.

Sic admonet legendum. B. Hiero. ad yfeta. Sed & testimonia tua voluntas mea, quasi viti amissi mi mei. Hierony. Nam & testimonia tua medita tio mea est, utque in his pressuris erant sanctis testi monia Christi meditatio. Gl. Id est martiria que meditata dolores mitigant. Car. Cogito eni que sunt premia martirum & sic vinco per patientia tormenta principum. Et consilium meum iustifi cationes tue. Hiero. Quia vitam possideat eter nam. Augu. Glof. Vel consilium istud est contra consilium principum. Principes enim cogitant martires perdere, & martires illos acquirere. Gl. Card. Vel consilium meum iustificationes tue, id est in hoc mihi ipsi consului, & consilium saluato ris tenui, quod seruau iustificationes tuas inter quas preceptum est diligere inimicos. Ecce consilium contra consilium. Consilium enim sederunt pri cipum fuit inuentos martires perdere, consilium vero patientium martirum fuit illos perditos ac quirere.

Deletio, timor, vel natiuitas. Dhesit pauimento & ani ma mea viuica me secundum verbum tuum.

Cassiodo. Glof. Ad quartam litteram venit, in qua te dicit corporali quidam necessitate contritum ita ut redeat eum orare vel operari, sed sola domini pietate saluandum. Ambrosius. Glo.

He. medita
batur pre
cep'ta tua.

Aliter legi
volūtas
mea vel de
lectatione
xpi tui. imo
nia

Dei iustifi
cationum
precepta.

He. puluer

Psalmus. cxviii

Deleiti enim interpretatur timor, Vel natiuitas eorum scilicet qui in seculo generantur, ex qua natiuitate est timor quem deplorat homo delectus in terra de celo. Lyra. Et ponitur tertium impedimentum quod est pondus corporis, animam agrauantis ab operibus virtutis, in hoc ergo octonario, peritur primo alleuatio ab huiusmodi oneribus. Secundo alleuatio confirmatio, ibi. Dormitauit tertio vtriusque declaratio, ibi. Viam mandatorum ait ergo adhaesit pauperculo. Id est carni (anima mea, Lyra.) Quae corpori terreo. & corruptibili, animam agrauanti, est coniuncta. Pauimentum enim est terra vel aliquid terrenum ut sunt lapides. Glo. Card. Vnde per pauimentum, terrena diuitie, scilicet delitiae & honores intelliguntur, quibus adhaesit anima mea. Qui autem huic pauimento, siue carni, siue temporalibus adheret per peccatum, moritur. Cass. Quia caro delictis fauet. Et propterea viuifica me secundum verbum tuum. Hiero. Ideo enim a te peto viuificari, sciens quoniam concupiscentia carnis mortem operatur. Cardinalis. Viuifica me ergo non secundum meritum meum, sed secundum verbum tuum, id est secundum promissum tuum, quod per os prophetae fecisti, dicens in quacumque hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor amplius. Et quod promissum sibi debeat solui ostendit dicens.

xxvi

Vias meas enunciaui & exaudivisti me doce me iustificationes tuas.

Hieronymus. Glosa. Vias inquit meas enunciaui id est peccata mea confessus sum. Et exaudivisti me id est remisisti dimittendo ea. Nunc ergo doctrinam indulge per quam in iustificationibus tuis edocear Ambrosius. Glosa. Ordo itaque ad iustificationes dei perueniendi est ut primo peccata sua fateatur vnde alibi. Dic tu iniquitates tuas ut iustificeris Et iterum. Iustus in principio sermonis accusator est sui. Si enim accusauerit se iustus vocem parati accusatoris excludit. Et obstruit os eius, qui solet acerbare peccata, & cuiusque exaggerare supplicia, inuenerit enim excusat reum pudor vero sui accusat auctorem. Cassio. In quo mira notatur consensio domino suo propria mala dicere, & ab eodem premia salutis accipere. Card. Quia igitur vias meas malas tibi enunciaui, tu mihi tuas bonas annuncia. Et hoc est quod sequitur. Doce me iustificationes tuas. Cassiodorus. Non ad audiendum tantum, sed ad faciendum. Ille enim diuina rum rerum doctus ostenditur qui sibi credita fecisse monstratur. Lyra. Hec autem doctrina fit per augmentum gratiae amplius illuminantis, vnde sequitur.

xxvii
Alia fac
me iustifica

Viam iustificationum tuarum instrue me, & exercebor in mirabilibus tuis.

Glos. quasi dicat, vias meas dabo, & ideo instrue me viam iustificationum tuarum. Card. Id est modum & ordinem adimplendi eas. Ambro. gl. Vide igitur ordinem prius dixit doce me viam iustificationum, nunc vero dicit instrue me viam iustificationum, ut scilicet discamus gradus quosdam, & ordinem eorum, quid prius quid post esse debeat peccat enim qui preposere agit, non scire quid fa

cias, & nescire quo ordine facias, non est perfectae cognitionis. (Viam ergo iustificationum tuarum instrue me. Hiero. Ut scilicet iustificationes quas legis litera protulit spiritualiter capiam. Et exercebor in mirabilibus tuis. Idem Id est in apostolicis ceterisque doctrinis ecclesiasticis, quae in lege sunt figuratae. Cassiodorus. Praebent enim intellecta miraculum, quando sic in praesenti sunt posita, ut longe futura significari videantur. Card. Vele exercebor in mirabilibus, hoc est in ipsis iustificationibus tuis quae in expertis mirabiles videntur, glo. Ita ut se ad eas intelligendas, vel faciendas, credat peruenire non posse, vnde iste laborans, eam diffcultate grauatus vel fatigatus addit.

Dormitauit anima mea praetadio confirma me in verbis tuis.

Distilauit anima mea pusillitiam, serua me iusta eloqui tui. Hiero. Dormitauit inquit anima mea, in huiusmodi bitaculi mortalis statione. glo. Ut scilicet expectator & hoc praetadio dilationis. Cassiodorus. Sancti enim hominibus praetadio est sarcina corporis. Hiero. Vel praetadio imbecillitatis corporis. Augustinus. Quid est autem dormitauit nisi a spe refringit. Cassiodorus. Lyra. Card. Dormire enim est proprium pigri, dormitare vero lassum seu fatigatum. Cassiodorus. Vnde hanc dormitationem cassianus, seruum dei optimus institutor, accidiam vocat, quam magno studio monachis suadet esse fugiendam, quia iste timens ait. (confirma me in verbis tuis) Hiero. ut ablato peccati somno insisteret in his vigilem. Card. In verbis tuis scilicet viam meditatione eorum non recedam, & sic non obdormiam vnde adhuc bene subiungit.

Viam iniquitatis amoue a me & de lege tua miserere mei

Hieronymus. viam inquit iniquitatis amoue a me, id est desiderium illud, per quod ad peccandum venis Lyra. Et dispositionem ad lapsum per nimium concupiscentiam ad corpus. Card. Ne in viam ipsam iniquitatis incidam. Et de lege tua miserere mei Hiero. Apud te enim lex hac constituta est ut semper miserearis. Augustinus. Glosa. Lege ergo tua miserere mei. lege inquam fidei & lege gratiae, quam implemus quod per nos non possumus. Non lege factorum nam lex factorum est dei iubentis in isticia, lex vero fidei est subuenientis misericordia. Cassiodorus. Glosa. Per legem enim nemo iustificatur sed per fidem christi. Lyra. Huius autem miserationis causam allegat ex parte sui dicens.

Viam veritatis elegi, iudicia tua non sum oblitus.

Lyra. Viam inquit veritatis elegi secundum partem anime superiorem. Cassiodorus. Via autem veritatis dominus christus est, sicut ipse dixit. Ego sum via veritas, & vita. car. cum autem dicit. elegi. notatur libertas arbitrii. Hieronymus. Via ergo veritatis eligi, id est christum dei filium, quem audiri venturum in mundum. Cassiodorus. Eligere enim nihil aliud est quam de multis vnum legere. Aug. Hanc itaque viam elegi ubi currerem. Et iudicia tua non sum oblitus ut currerem. Hieronymus. illa scilicet iudicia quae in euangelis proferuntur ait. Hoc est in

xxi

Sic leges

Corporis
moles iustis
odiosa

Dormire

Duplex lex

xxx

ut fides

Psalmus. cxviii

fortis b

dicium, ut omnis qui credit in filium, habet vitam eternam. Lyra. Vel iudicia tua non sum oblitus, qui bus peccatores terribiliter puniunt, eos submergendo tempore diluuii, & igne sulphuris incedendo quando Sodomam subuertisti, & in similibus Hugo car. Vel iudicia pluraliter dicit propter duplex iudicium, vnum in praesenti, quo occulte iudicat, & aliud in futuro, quo iudicabit aperte. Lyra. Et quia ex terrore talium homo a malo retrahitur & ad bonum conuertitur, ideo subditur.

Adhaesi testimoniis tuis domine, noli me confundere.

Gl. Cal. Quasi dicat, ego qui prius pauperculo adhaeram, nunc ad haesi testimoniis tuis domine, Aug. Glo. Ut currem. Lyra. Firmiter proponens ea custodire. Gl. Adhaeret autem testimonio, qui mundo renunciat, qui carum huius vitae & tedium spernit qui luxuriae studio ac pecuniae cupiditate non curatur, & ideo (Noli me confundere, Hiero. Quia testimonio tuis adhaerens, anteriorum facinorum indulgentiam merui. Quia ergo ne me patiaris de iteratione peccati confundi, & in iudicio tuo palam verecundiam pati. Aug. Noli itaque me contundere, sed fac ut quo curro pertendam, quod tendo perueniam. Cassio. Glo. Non enim est iste securus quauis testimonio adhaerit. Et ideo humiliter petit quod acceperat seruari. Lyra. Noli ergo me confundere, id est permittere confundi per recidendum peccati. Sequitur.

23
Heb. curra
quid dilatasti

Viam mandatorum tuorum cucurri, & cum dilatasti cor meum.

Hieronymus. Viam inquit mandatorum tuorum cucurri, quando multa patiebar propter verbum ob spem future beatitudinis. Lyra. In via virtutis facile ambulando. Ambro. Gl. Cucurri inquam ut bonus equus, habet enim equos suos Christus. De quibus propheta. Ascendisti equos tuos, & equitatus tuus salus. Glo. Viam scilicet mandatorum tuorum, quae angusta est. Hugo car. Ardua enim via quae ducit ad vitam, & propterea, quia hanc vitam currere non possumus, nisi ipse nos ducat & viam monstrat, cum dixisset cucurri addidit (cum dilatasti cor meum. Lyra. Per donum charitatis quae mandata diuina facit leuia. Hugo car. Et quae quantomagis dilatastis cor, tanto citius facit currere. Grego. Qui enim amat ardentius, currit velocius & peruenit citius Aug. Glo. Vel cordis ista dilatio, est iustitiae delectatio, ut non timore, sed delectatione quid agatur. Vel dilatio, est scientiae latitudo, sine qua non potest currere. Cassio. Cum enim anima lumen veritatis accipit, in multifariis agnitionibus dilatur. Gl. Et nota quod hic versus exponit quomodo superius dictum sit elegi. non sum oblitus. Adhaesi. Dum autem ait, cum dilatasti cor meum, id est non per me, sed tuo dono praeterita feci.

Matth. vii.

ut dilatio

33
Alii legunt

Egem pone mihi domine viam iustificationum tuarum, & exquiram eam semper. Sic leges, secundum B. Hieronymus. Ostende mihi viam preceptorum

tuorum, & custodiam eam per vestigium. Cassiodorus. Glo. Hic in quinta littera praecatur, christo veniente sibi, qui veterem renouit, nouam legem constituit, quae semper exquiratur cum tam ardeat desideretur. Card. cum ergo supra petierit viuificari, & ostenderit a qua morte, scilicet a morte carnali, & deo spirituali, conueniret de vita in qua viuere vult supponit, ideo praepositur haec littera. He quae interpretatur esse, vel viuo quod idem est. Nam qui vere est, viuit, & qui viuit, vere est. Lyra. Et agitur hic de assecutione promotui ad perfectionem vitae actus, quod est triplex, scilicet fides dirigens, spes subleuans, & charitas stimulas. Et primo ponit primum, secundum, ibi. Memor esto, tertio tertium, ibi. Bonitatem fecisti. Prima in duas, quia primo agitur de fide simplicium, quae sufficit ad propriam salutem. Secundo de fide maiorum, quae requiritur ad fidei defensionem, ibi, & veniat. Prima adhuc in duas, quia primo petitur fidei directio. Secundo, deus remotio, ibi, inclina cor. Et agitur hic de fide prout dirigit in operibus vitae actus, ait ergo (legem pone mihi). Hugo car. Non quidem legem veterem quae firma non fuit, sed legem fidei supra quam prudens architectus fundamentum posuit. Lyra. Nam sicut lex humana dirigit in operibus iustitiae politicae, sic fides in operibus iustitiae diuinae. Hieronymus. Vel in persona ecclesiae dicit propheta (Legem pone mihi) id est temetipsum mihi. (Pone) id est dona, quia lex christus est. Cassiodorus. Sicut scriptum est de Syo exibat lex, & verbum domini de iherusalē. hanc inquam legem pone mihi (viam scilicet iustificationum tuarum). Hugo car. Quae est fides operans per charitatem, & haec iustificat quod non faciebat lex vetus (& exquiram eam semper. lex xpo Idem. Augustinus. Glo. Id est habitem non contemnam, non negligam, sed diligenter exquiram, ut sciam & faciam ea proficiendo, non ad horam, sed semper, id est quoad vitam. Hieronymus. Exquiram itaque semper ipsam legem, hoc est mandata vel temetipsum. Hugo car. Et sufficienter inuenire & exquirere possum. Glosa. Quia non satis est querere, nisi intelligam quod requiro. Ideo.

Ad vite eter
ne desiderium
ne transmoti
ua.

lex xpo

44

Heb. illi
gere fac me
vel doce me
& seruabo
legem tuam.

Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam, & custodiam illam in toto corde meo

Glo. (Da mihi intellectum) inquit ad inquirendum, quia aliter hoc facere non possem. Et habito intellectu (Scrutabor legem tuam). Hieronymus. Id est tua mandata. Rogat enim ecclesia, ut intelligat discretionem inter bonum & malum, inter vitam & mortem, inter literam & sensum, ut scilicet ea intelligat & praedicet & opere impleat, ne sit sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Augustinus. Scrutabor inquam legem tuam, ut ad eius alta penetram, vnde lex tota pendet & prophetae (& custodiam illam in toto corde meo). Idem. Glo. Id est diligam deum ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente, & proximum meum sicut meipsum. Hugo car. In toto corde scilicet, id est in omni vi anime, scilicet in rationali per fidem, in irascibili per spem, in concupiscibili per charitatem. Cassio. Sed cum prius dixerit. Viam mandatorum tuorum cucurri, quid est quod iterum petit, quae se prius accepisse memorauit, hoc id dicit, dona quia domini continue sunt petenda ut

Mj

Psalmus. cxviii.

conferentur, semper enim dat, qui donata cōser-
uat. Hugo car. Glo. Augu. Et quia hoc meis viri-
bus peticere non sufficio, ideo.

Deduc me in semita mandatorum tu-
orum, quia ipsam volui.

Augusti. Parum enim est mihi, volūtas mea, nisi
in eo quod volui me ipse deducas, & ideo (Deduc
me in semita mādatorum tuorum). Idem. Hiero-
nymus. Semita minor est quā via, hæc enī est arcta
& angusta via. Hec sūt ardoria mādāta quæ du-
cunt ad vitam, quia lata & spaciōsa est via quæ du-
cit ad mortem. Hugo cardinal. Sed quia dominus
nolentem per hāc viam non deducit, ideo sequi-
tur. Quia ipsam volui, idem. Quasi dicat, cū apo-
stolo, velle mihi adiacet, perficere autem bonum
nō inuenio. Hieronymus. Vox ergo hæc, vox est
ecclesiæ, ac si dicat ecclesia. Non concupiuit aliud
nec delectat^r sum nisi tua mādāta implere, ideo er-
go vt me deducas in tua mādāta, id est intellige
re facias illa. Cassiodorus, vel semita, nouum testa-
mentum est, viā vetus, spiritualet ergo gratiā pe-
tit, quæ ad cœlum ducit. Hugo cardinal. Et ne for-
te quis etiam bonam voluntatem sibi ascribat, au-
diat quid subiungit.

Inclina cor meum in testimonia tua, &
non in auaritiā.

Aug. Quid est inclinātū cor ad aliquid habere, nī
si hoc velle. Et voluit, ergo & orat vt velit, hoc
itaq; orat, vt ipsam eius voluntatem perficiat, di-
cens. Inclina cor meum in testimonia tua. Cassi-
o. In quo inclinari cor suum petit in testimonia do-
mini, vbi non per rapacem auaritiā, sed p lauda-
bilem humilitatem prestāte domino peruenitur.
Idem. Glo. Inclinati enim melius vidēt, quā vani-
tate lupini. Hierony. Nam superbi non inclinant
cor suum in testimonijs dei, quia sperant se alio-
res esse, & melius intelligere de pceptis dei, quā ec-
clesia, & propterea Inclina cor meum in testimo-
nia tua, & nō in auaritiā. Cassio. Quæ est tempo-
ralium rerum flagras omnino desiderium. Aug.
Glo. Suis itaq; testimonijs persuadet deus vt gra-
tis colatur, quod impedit auaritia radix omniū
malorum. Lyra. Et est hoc contra concupiscētiā
oculorum, quæ respicit aggregationem bonorū
temporalium. Glo. Et quia omnia sub sole vani-
tas sunt, ideo addit generaliter.

Averte oculos meos ne videant vani-
tatem, in via tua viuifica me.

Hierony. (Averte inquit oculos meos) id est feri-
sus meos. Glo. Per oculos namq; peccamus, dum
conspēcta ambimus. Mors enim intrat per fene-
stras nostrorum sensuum (Ne videāt vanitatem).
Lyra. id est spectacula ad malum luxuriæ inducen-
tia, & hoc est contra cōcupiscētiā carnis. Cassio.
In quo notātū illi, qui diuersis spectaculis occu-
pantur, qui mulierum fœdo amore rapiunt, qui
res alienas improbe concupiscunt. Augusti Glo.
Quæ non videt qui fixus est in illo mente, quiescit
super omnia, cuius mens sursum ē. Qui vero hæc
cogitat, sub sole viuit, vbi vanitas. (Averte ergo
oculos meos ne videant vanitatē, & in via tua vi-
uifica me. Hierony. Id est in temetipso, vel in tuis
mādātis, viuifica me in anima. Augu. Glo. Ipse

enim est via, qui est & vita & veritas, nō vanitas
Hugo cardī. Vel in via tua, id est in charitate, sine
qua mortua sunt opera mea; Gl. Deinde per quod
a veritate aduertatur subdit, dicens.

Statue seruo tuo eloquium tuum in ti-
more tuo.

Cass. Statue inquit, id est stare fac, in fige cō-
solida atq; cōfirma. Aug. Gl. Immobiliter ne dila-
bātū. seruo tuo. Hie. Populo scilicet christiano
(Eloquū tuū. (Augu. Gl. Id est da facere quod lo-
quitis. Statuitur enī nō nisi faciēti dicitur. Hie.
per eloquū autē mādāta itelligit. Cas. Quæ ideo
petit statui, ne sanctū eloquū fugaci obliuione di-
labatur, quod i nostris debet sensib⁹ stabiliter per-
manere. In timore tuō. (Hie. Id est i timore san-
cto. Ambro. Gl. Qui est basis, in qua verbū dei
statuitur. Et ipsū verbum disciplina est timoris
Nō est autē iste timor seruilis, quo tantū poena ti-
metur, sed castus quo timetur offēsa. Aliter enim
timet adultera virū, aliter casta, adultera ne veniat
casta ne deserat. Cas. Et ideo addidit i timore tuo
vbi nec culpa cōquiritur, nec ad desidētia discrimi-
na puenitur, cōtra eos qui eloquia domini negli-
genter suscipiūt, & tāquā fabulas inutiles audire
declināt. Lyra. Iste autē timor, facit hominē veraci-
ter humiliari cōtra superbiā vitæ. Sequitur.

Amputa opprobriū meum quod su-
spicatus sum, quia iudicia tua iocūda.

Hugo cardī. Amputa inquit opprobrium meum
quod suspicatus sum, id est fac ne malum suspicer
de alio, vel si forte surrepat suspicio, fac ne crescat
in iudiciū, quod si faciā, est opprobriū meū, quia
& falsum iudico, & me talē qualē eum suspicor ef-
se vel fuisse, ostendo. Cassio. Tale ergo opprobriū
& cōfusione petit amoueri, vnde reus poterat in-
ueniri, suspicio enim sepius probatur incerta,
quæ viro christiano nō cōuenit. (Quia iudicia tua
iocūda.) Augu. Glo. Id est vera. Hierony. Hugo
cardī. Clara læta & suauia amatori veritatis. Lyra.
Vel amputa opprobriū meum, id est occasione la-
bendi in peccatū, quod est opprobriū, quod
suspiciatus sum, id est timui, quia iudicia tua iocū-
da, de ceteris abscq; mortali culpa. Gl. Et quia
iudicia tua dulcia sunt & iocūda.

Ecce cōcupiui mādāta tua, in æquita-
te tua viuifica me.

Hugo car. Supra enim petiit a se tolli te-
meratiū iudiciū, quod plerūq; ex inuidia oritur
hic vero petit sibi charitatē ifundi, quæ nō emu-
latur, sed omnia i meliorē partē interpretatur. (Ec-
ce iquit cōcupiui mādāta tua.) Lyra. Scire & ope-
rari. Gl. Hug car. Mādāta scilicet binæ dilectiōis
in quibus cetera omnia continentur. (In æquitate
tua viuifica me. (Idē. Id est in charitate quæ æqua
est omnib⁹ & cōmunis, sine qua nihil sum, vt iam
supra dictum est. Idem. Gl. Cassi. Vel in equitate
tua, id est i Christo qui verbum caro factū est, quā
est equitas patris, quia cum patre deus & secundū
q; homo me⁹ est proximus. Lyra. Viuifica me er-
go, augmētādo vitam gratiæ, per quam homo di-
gigitur in deum & quæ iustificat, impium.

Psalmus. cxviii.

forer bi

Vau, interpretatur est vel & ipse.

T veniat sup me miseri-
cordia tua dñe, salutare
tuū secundū eloquiū tuū

Cass. Glo. In hac sexta litera
precatur vt saluator veniat,
qui ē misericordia peccato-
rum, vita fidelium vt inimi-
cos confundat, & in lege pficiat. Hugo cardina-
lis. Id ē, Premittit autē huic octonario, hæc litera
Van, quæ interpretat^r, est, vel & ipse, id est saluator
Christ⁹, qui quasi adhuc loquentibus nobis, dicit
Ecce aſum, cuius auxilium perit cōtra hereticos,
qui ab esse retrahunt, exponit autē quod supra
dixerat, in iustitiā vel in æquitate tua viuifica me
dicens. (Et veniat super me misericordia tua do-
mine. Hieronymus. Vel delicta remittat. Lyra. Et
vt fidem largiatur. Gloſa. Quæ autem sit hæc mi-
sericordia exponit, dicens (salutare tuum (id est
Christus. Cassiodorus. Salutare enim, Christus
dicitur, per quem salus gētib⁹ venit, qui mundo
ægrorāti, medicinā suę pietatis attribuit, secundū
eloquiū tuum, id est secundū promissionem tuam
quam per prophetas cognoscere fuisse pollici-
tus. Hieronymus. Cum dixisti Abraham, in semine
tuo benedicentur omnes tribus terræ. Sequitur.

Et respondebo exprobratibus mihi
verbum, quia speravi i sermōibus tuis

Hierony. Et respondebo, inquit exprobrā-
tibus mihi verbum. Ac si dicat, si veneris redime
te nos, respondebo de fide mea eis qui exprobrāt
mihi, dicētes, vbi est deus tuus, & dicam, ecce de-
us meus. Hieronymus. Vel illi exprobrant verbo, qui fi-
lium dicunt esse minorem, vel qui eum carne pas-
sum misericordie crediderunt. Augustinus. Glo.
Hoc enim nobis exprobrant his quibus cruci-
fixus est Christus, vel quibus scādalum est, vel stul-
titia, quod verbum caro factum est. Quibus ego
respondebo verbum, quia parum est Christum ha-
bere in corde, nisi interius cōfiteatur ore, nā cor-
de creditur ad iustitiā, ore autem cōfessio, fit ad
salutem. Vel respondebo, q; verbum quod erat in
principio apud deum, caro factum est, nō territus
nec cōfusus exprobratione eorum (Quia speravi
in sermonibus tuis. (Hieronymus, constanter er-
go his, respondebo qui vanā dicunt spem meam
quam in te habeo, quia illorum spes inanis est.
Gloſ. Quia vero multi, vrgentibus malis, negāt
subdit.

Et ne auferas de ore meo verbum ve-
ritatis vsquequaq; quia in iudicijs
tuis supersperavi.

(Et ne auferas inquit.) Gloſa. Id est ne auferri si-
nas. (De ore meo verbum veritatis vsquequaq;.)
Cassiodorus. In quo rogat vt confessionem veri-
tatis de eius ore nullā poenē, nul lus tortor extor-
queat, sed vt quēlibet tōmētā fuerine inflata, cō-
stanter in fide maneat, iniqui enim cum molestā-
tur, desperant, sancti vero viri si affligantur, spem
magis suę dilectionis accipiunt. Idem. Augusti

Cum autem dicit vsquequaq; significat verbi ve-
ritatis ad tempus aliquibus fuisse sublatum, vt pe-
tro apostolo contigit, qui ante gallicarum, ter do-
minum negauit, sed non vsquequaq; ablatum est
verbum veritatis de ore ipsius, quādo culpā suam
& fletibus diluit, & sanguinis effusione mūdauit.
Grego. lib. xi. mora. Iob. Vel hoc dicit, quia cum
sacerdos nō agit bona quæ loquitur, etiam sermo
subtrahitur ne loqui audeat quod non operatur.
Cassiodorus. Sed quare non debeat sibi auferri ver-
bum veritatis, subiungit. Quia in iudicijs tuis su-
persperavi. Hugo car. Augu. Gl. Quasi dicat su-
pra dixi, quia speravi in sermonibus tuis, sed fla-
gelia addita non minuit spem meam, sed augēt,
ideo dicit supersperavi, vel supersperavi, id est plus
merito speravi, sciens quoniam non sunt condigne
passiones huius temporis ad futurā gloriā quæ re-
uelabitur in nobis. Glo. vel in iudicijs tuis, id est,
metu iudiciorū tuorū supersperavi. Qui enim ve-
retur poenam, custodit gratiam, ideoq; ait.

Et custodiam legem tuam semper,
in sæculum & in sæculum sæculi.

Gloſa. Quasi dicat, ne ergo auferas verbū de ore
meo, & si non abstuleris (custodiā legem tuā) non
pcepta legis Moyſi, sed charitatē, & hoc (sep).
Cassio. Custodire enim se dicit legem domini sem-
per, quia in ipsa variati nephandū est. Sēper ve-
ro interdū ponitur, vsq; ad finem huius seculi sed
hic cum dicit (in sæculū & in seculū seculi) peren-
nitatem illam, significat quæ non habet finem.
Hierony. Vnde cum dicit in sæculum, omne tempus
vitę presentis ostendit, cum vero addit in seculū
seculi, futurum seculū monstrat. Augusti. In quo
ostendit quid significet quod supra dixit, semper
lex autem ista est, de qua dicit apostolus. Pleni-
tudo legis charitas, quæ & in hoc sæculo & in futu-
ro a sanctis custoditur. Sequitur.

Et ambulabam in latitudine, quia
mandata tua exquisiui.

Cass. Aug. Car. Glo. Quasi dicat hæc predīcta cū
orare exaudisti me, & exauditus, ambulabā in lati-
tudine (id est in charitate, in qua tota lex pēdet &
prophetæ, de qua scriptum ē. Charitas dei, diffu-
sa est in cordibus nostris. Lyra. Quæ ē tante lati-
tudinis q; etiam se extendit ad inimicos. Augu.
gloſa. Vel in latitudine scientiæ, quam querendo
esse affectus, & hoc, quia mandata tua exquisiui,
ex toto corde petendo, querendo, pulsādo. Hiero-
nymus. Diligenter ea perscrutādo. Ad hoc autē
exquisiui, vt ea crederem & intelligerē. Lyra. Ex-
quisiui inquam, non solum speculatiue, sed etiam
practice, sequitur.

Et loquebar in testimonijs tuis in
conspēturegum, & non confunde-
bar

Cass. Loquebatur enim de testimonijs, quoniam pe-
tuerat & acceperat, vt responderet exprobratib⁹ sibi
verbū, quā firmitate roborat^r ate reges seculi qui
poterāt elata postate terrere non se dicit esse con-
fusus, sed veritatē quā mēte cōceperat, intrepidus
sermonibus exercebat. Hiero. Sciens quia qui do-
minū cōfiteretur in seculo cōfitebitur eum dominū

Psalmus. cxviii.

eram patre & angelis eius. Lyra. Hugocar. Et loquebar inquit constanter & intrepide confitendo fidem ut fecerunt martyres & (intestimonij suis). Lyra. Ut patet de tribus pueris coram Nabuchodonosor de Petro Ioanne, Lucia, Agne, & similibus (Et non confundebat). Hugo cardi. Scilicet loqui testimonij crucifixi. Glo. Non enim confundebat, ita ut cederet scandalo crucis, quam mihi est gloria Ambro. Glo. Suavis itaque est vox illa, que in diuinis testimonij loquebatur, decora facies, que in conspectu regum non confundebatur, que non erubescit authoris, qui non confundit de redeptore seque

xlvii
Heb. & de
lectabor.

ET meditabar in mandatis tuis que dilexi.

Consequ
rei medita
tio

Cassiodo. In quo ostendit frequentate meditationis ardorem, meditari enim mandata non potest, nisi qui ea assidue meditatione cucurrit. Glo. Meditabar, inquam, cogitando que loquerer in mandatis tuis. Hugo cardi. Non in secretis, ut quidam faciunt, ac si indigeret dominus consilio eorum. Cassiodorus. Et ut hanc frequentiam euidentius declararet addidit, que dilexi, negligere enim, nunquam potest homo ea que diligit. Lyra. Nam dilectio altius rei, facit de illa re frequenter meditari. Hugo cardinalis. Et quia parum valet loqui & meditari mandata, nisi opere impleatur & bono fine, ideo subditur.

xlviii
Heb.
loquar

ET leuavi manus meas ad mandata tua que dilexi, & exercebor in iustificationibus tuis.

Et leuavi inquit manus meas ad mandata tua que dilexi. Lyra. Ea opere adimplendo sine quo non sufficit meditatio. Cassiodo. Leuare enim manus, significat bonis operibus occupari. Augu. Glo. Leuavi ego, id est bonis operibus ostendi quod docebam. Ex bonis enim operis meditatione venit, in quo pulcherrimus ordo ostendit, ut quis primo meditetur, postea opereatur. Glo. Leuatur autem manus, quando aliqua opera pro deo fiunt cum vero pro terrenis, deprimuntur (Et exercebor in iustificationibus tuis). Lyra. Id est in operibus mandatorum tuorum que iustificanc hominem, dum tamen modo debito impleatur. Hugo car. Idem enim vocat iustificationes & mandata. Cassi. Exerceatur autem in iustificationibus, qui queris boni operis frequentatione proficere. Hiero. vel qui in his que per litteram iudicantur, spirituales intellectum conatur inuenire.

¶ Zai, huc vel duc te.

Memor esto verbi tui seruo tuo in quo mihi spes dedisti.

Cassi. Glo. In septima littera loquitur de spe, promissione illis que facit oia pacifice tolerari. Hugo cardi. Glo. Vnde hic octonario promittit hanc littera. zai, que interpretatur huc vel duc te, q. d. Non est hic quiescedu, sed ad eterna rededu. Hic enim agit de spe, que non est de presentibus, sed tantum de futuris. Lyra. Ex hoc autem quod spes subleuat ad expectationem vite

beate in patria, confortatur homo in operibus vite actiue in via. Est autem spes, certa expectatio future beatitudinis ex gratia & meritis proueniens, aliter non esset spes, sed presumptio. Primo itaque agitur de spe, prout respicit gratiam dei. Secundo prout respicit vsum bonum liberi arbitrij. ibi. Portio mea. Prima, i. duas, quia primo agitur de spe prout respicit diuinam gratiam, Secundo, de timore respiciente fragilitatem propriam. ibi. Defectio ait ergo. (Memor esto verbi tui.) Glo. Id est cito da quod promissisti (seruo tuo.) Cassiodorus. Ex quadam enim humana consuetudine, memor esto dicitur deo, qui nihil potest vilitate obliuisci. Non quia dignum erat in illa maiestate ponere obliuionis iniuriam, sed per hoc precatur, ut cito seruo suo conferat clementissime promissionis effectum. Augustinus. Glo. Non enim cadit obliuio in deum, sed sicut dicitur poenitere deus, quando preter hominum spem res mutat, consilio non mutato, ita dicitur & obliuisci quando tardat, & memor esse cum cito dat. (memor inquam esto verbi tui seruo tuo.) Glo. Ambrosi. Cuius oculi sunt in manu domini, in quo veretude se dignum ostendit, quasi dicat. Non usurpatue spero & peto, sed quia seruus tuus sum, expecto a domino alimentum. Et quia miles sum, exigo ab imperatore stipendium. Lyra. Vel cum dicit seruo tuo: per seruum intelligit Abraham, cui deus promissit vitam beatam & semini eius (In quo mihi spes dedisti.) Glo. Quasi dicat. Quia promissisti, ideo sperare fecisti eterna & terrena despicere. Hugo cardinalis. Vel memor esto verbi tui, id est fili tui incarnandi, in quo mihi spes dedisti, cum ut incarnaretur promissisti. Sequitur.

Sepi ratio

30

humilitatis
efficacia

HEc me consolata est in humilitate mea, quia eloquium tuum viuificauit me.

Hugo cardinalis. Lyra. Hec spes, scilicet futura beatitudinis. Me consolata est. Ambrosi. Glo. Quis enim dum meliora sperat, nunquam leuiores frangitur. Cassiodo. Quis enim temporales infidias metuat, cum ad eterna domini promissa respiciat. (In humilitate mea.) Glo. Quam si sibi quisque facit peccata confitendo nec iustitiam arrogando, vel humilitatem dici aliquam tribulationem, quam sustinet a dyabolo propter superbiam suam, ut exerceatur & probetur que eius humilitas & patientia. Cassiodo. Sancta namque humilitas omnia pro Christo patienter sustinere probatur. Ambro. Glo. Humiliatur autem anima nostra, cum traditur temptationi ut lesetur & ceter, sed in his temptationibus viuificatur eloquio dei Vnde sequitur. (Quia eloquium tuum viuificauit me.) Cassi. In quo causam sue consolationis ponit. Promissio namque tanti iudicis, firmat animi sustinentis, & spes consolationis, viuificauit afflidum. Lyra. Et quia ex patientia & constantia fidelium, affligebatur tyranni, excogitantes adhuc contra eos grauia tormenta, ideo subditur.

Sperabam inique agebant vsquequaque. Saepe autem tua non declinaui.

Cassiodorus. In quo superbos, id est malignos ac

Alia. It.
vix valde
Hebrai.
superbi deri
debant me
nimis

Psalmus. cxviii.

forre vij

Cantabiles mihi erant iustificationes tuae, in loco peregrinationis meae.

Glo. Quasi dicat, quauis tenuerit me defectio peccatoribus, tamen (cantabiles mihi erant iustificationes tue). Lyra. Id est laudes diuine. Cassi. Et cum dicitur cantabiles, significat psalmodiam cum magna delectatione peragenda sicut dicit apostolus. cantantes & psallentes in cordibus vestris deo. Idem. glo. cantus enim, semper releuat labores & tollit tedium. Sed ubi sunt cantabiles determinat, dicens, in loco peregrinationis meae. glo. Id est in hac misera vita. Lyra. Quia redimus ad patriam sicut peregrini. Cassi. Hic enim peregrinatur omnis homo qui Christo deuotus est. Ambro. glo. Sine cura terrenorum. glo. Praesens enim vita, ideo dicitur locus peregrinationis, eo quod deiectus est homo de paradiso, regali honore donatus fuerat in his miseriis, ut poenam improbitatis suae fleat. Lyra. Et quia diuine laudes non solum dicenda sunt de die, sed etiam de nocte. Ideo subditur.

liiii
Hebrai. car
min a mihi
rat prece
tua.

Memor fui nocte nominis tui domine, & custodiui legem tuam.

Glo. Non solum in die, sed etiam memor fui nominis tui domine, & sic omni tempore. Cassi. Augu. Vel per noctem, mundum istum significari posse non dubium est, in quo peccatorum regnat obscuritas. Cassi. in hac autem nocte memor se dicit nominis dei cum omnia eius beneficia, non suis meritis sed diuinis muneribus applicat. Aug. glo. Vel in nocte dicit, id est in tempore aduersitatis, ubi magis gratias agere oportet, quam in die prosperitatis, & magis tunc adherendum est. Non enim magnus est si hoc agatur in prosperis. Lyra. Et quia oratione debet commutari sancta operatio, ideo subditur. Et custodiui legem tuam per mandatorum tuorum impletionem. Cassi. glo. ideo cito disse se dicit legem domini, quia memor fui in nocte nominis eius. Non enim ea custodire valuisse, si suis meritis aliquid applicasset. card. Qui autem memor est salutis eternae, nullo modo consentit praevagatione legis diuine. Lyra. Et quia ista habet homo a dei gratia. Ideo subditur.

Hae facta est mihi quia iustificatio nes tuas exquisiui.

Lyra. (Hec inquit facta est mihi) id est hec gratia mihi a deo facta est. Aug. Cassi. Vel hec nox in qua multae temptationes orriuntur facta est mihi. Augu. Glo. Id est pro me, ut scilicet praesentem mihi, & ut ex hoc discam non superbire, quo vitio cecidit homo in hanc noctem. Cassiodorus. Vel hic subaudiendum est consolatio. Idem. Augusti. glo. Hoc autem magis de nocte quam de lege debet intellegi. Nam haec foemine apud grecos dicitur apud quos lex masculini est. Augustinus. glo. Vel ponitur foemininum pro neutro. Hec pro hoc, quasi dicat, hoc scilicet quod memor fui tui, & quod custodiui legem tuam, non per me feci, sed factum est mihi a te (Quia iustificationes tuas) non meas (exquisiui). Hugo cardinalis. Id est ex toto corde quesui. Hieronymus. vel facta est mihi haec lex consolatio & non scandalum, ut diligens iustificationes tuas scrutari valerem. Ideo subditur.

Mij

tyrannos crudeliter egisse commemorat, dicens (superbi). (Hugo cardi. Id est demones vel homines persecutores humilium. Inique agebant.) Lyra. Querentes affligere fideles multimode. Hugo car. Non quidem parum (sed vsquequaque.) Glo. Id est valde. Hugo car. Glo. Non enim eis sufficit esse inpios, nisi & pios ad impietatem trahere procurent, quantum autem in hac humilitate consolatus fuerit & confirmatus per spem futurorum subiungit, dicens. (A lege autem tua non declinaui.) Cassiodorus. (Ut illi putabat qui prosequerentur innoxios. Hugo car. Non tamen declinaui, quin scilicet eam custodierim) sciens illud quod supra dictum est. Maledicti qui declinant a mandatis suis. ut autem homo non declinet, utile est reminisci iudiciorum dei. Vnde sequitur.

Memor fui iudiciorum tuorum a seculo domine, & consolatus sum.

(Memor fui inquit iudiciorum tuorum. Glo. Que semper vera sunt, que & in vasa ite exercuisti. Lyra. Et quibus malos perdidisti & confidetes in te liberaisti, ut Noe de diluio, Loti de subuersione Sodome & Gomorre, & tres pueros de camino ignis. Glo. Quod prodest memoriter retinere, quia metus poenarum reuocat a malis. Cassiodorus. Memor enim iudiciorum, plebilia non presumi, quia metu poenarum reuocatur, qui in centum prauitate succeditur. Memor inquam fuisti a seculo domine. Hic iony. Cassiodo. Hugo cardi. Glo. Id est ab initio huius vite, seu eum administrari coeptus est mundus (Iudiciorum tuorum.) Glo. Quae a domo tua in primo iusto esse coeperunt (Et consolatus sum.) Lyra. Sperans quod libera bis me. Augustin. Cassiodo. Glo. Nunquam enim suos deserit diuina virtus. Vnde & alibi dicitur, inior fuit etenim fenui, & non vidi iustum derelictum. Hugo cardi. Et quia quauis homo iustus consoletur de iudicio, siue futuro, siue praesenti, tamen condolere debet peccatoribus, ideo subditur.

Memoria
iudiciorum dei

iv
Heb. horor
obliu tenet
me abipis.

Defectio tenuit me pro peccatoribus, & derelinquentibus legem tuam.

Glo. Quasi dicat, in me consolatus sum (Sed defectio tenuit me.) Lyra. Id est timor magnus pro peccatoribus, qui sunt multi valde (Derelinquentibus legem tuam.) Cassiodo. In quo pietas sanctae conuersationis ostenditur, ut dolore se defecisse dicat, quia peccatores legem domini deserere cernei bar, necesse est enim ut sanctum virum alterius culpa contristet. Vnde sancta cohors martyrum, non tantum poenis suis, quantum tyrannicis torquebatur excelsibus. Augusti. Glo. Tant enim in eis est pietas, ut pre dolore deficiant. Nam plus eos culpa tyrannorum, quam sua poena grauat. Hugo car. Augusti. Si enim corpus plangitur a qua recessit anima, magis plangenda est anima a qua recessit deus. Lyra. Vel exponitur versus iste de timore proprie fragilitatis, quae quatuor debet homino sperare de deo, tamen debet timere, ne labatur in peccatum ex propria fragilitate, cum sit eiusdem speciei & naturae, & sic frustretur sua spe. Et quia ad tale casum euitendum, multum valet oratio, per quam mens a terrenis retrahitur, & ad diuina subleuatur. Ideo subditur.

liii

Heth, pauor vel vita.

Oratio mea domine, dixi custodire legem tuam.

P

Cassiodorus. Glosa. In hac octava li-
tera faciem domini videre optat,
quia mandatis eius est obsecutus.
Hugo cardinalis. Et huius octonario prae-
mittitur haec littera, heth, quae interpretatur pauor, qui
differt a timore, de quo in quarta littera, illo enim
praesidet ne grauius corpore cadat. Istovero so-
licitus est acquirere bonum quod amat. Cassiodo-
Glosa. Pauor ergo iste intelligitur, non pauor
recidendi, sed sollicitudo acquirendi illud bonum
quod sperat. Quod quia in octava resurrectionis
praestabitur, ideo octauus iste octonarius ponit.
Lyra. Et agitur in eo de spe, prout provenit ex
bono vultu arbitrii, unde dicit. (Portio mea
domine.) Idem. Id est firmiter spero, quia tu sis pars
& portio mea in futura beatitudine. Cassiodorus.
Portio autem, a parte dicta est, illius enim partes
sumus, cuius voluntatibus obediunt, unde merito
portio piorum deus dicitur, quia in regni eius
felicitate victuri sunt. Hieronymus. Qui itaque re-
linquit mundi superbiam, honorum fastigia, di-
tiarumque iactantias, & in celo collocat thesauros
suos huius portio efficitur deus. Glosa. Qui alie-
nus est a vitis, & segregatus ab omni labe pecca-
ti, quam natus tenet in terris qui hoc dicere pos-
sit. Lyra. Sed unde fergat ei ita spes, sequitur. (Di-
xi custodire legem tuam.) Idem, per bonum vsum
liberi arbitrii, tua gratia informati. Cassiodorus. Di-
xi inquam, id est statui, decreui, atque promisi domi-
ni precepta servare, augustinus. Glosa. Sed quia
non custodio, nisi spiritus adiuuet, quam littera oc-
cidit, ideo sequitur.

Deprecatus sum faciem tuam in toto
corde meo, miserere mei secundum
eloquium tuum.

Hugo cardinalis. Deprecatus sum, id est deuote pre-
catus sum (Faciem tuam.) Glosa. Id est maiestatem
diminutis tue. Hugo cardinalis. Ut scilicet te pos-
sim videre facie ad faciem, vel facie. Christum ap-
pellat, quam in carne videre desiderat. Glosa. Cum
itaque supra dixerit, dixi custodire legem tuam, hic
dicit, deprecatus sum, quia fides impetrat quod lex
imperat. Hugo cardinalis. Deprecatus sum, dico, in
toto corde meo. Lyra. Id est in intellectu, & affectu
Hugo cardinalis. Quod necessarium est, quia ut di-
cit augustinus, Mentes diuina non impetrat. Glosa.
Sed qui deprecatus sum, sequitur. (Miserere mei
secundum eloquium tuum.) Hieronymus. per quod
promissisti ut peccatorem in mortem non obrue-
res sed misericordia consolaberis. Cassiodorus. Vel
secundum eloquium tuum, quo promittis deitatis
tuae beatam nimis, & incomparabilem per omnia
visionem. Glosa. Et ego quasi iam adiutus & audi-
tus quid feci. Sequitur.

Cogitavi vias meas, et conuer-
ti pedes meos in testimonia tua.

Cassio. In quo ordinem humane conuer-
sationis exponit. Prius est enim ut nosmetipsos di-
strictius arguamus, & sic a domini mandata migre-

mus. (Cogitavi inquit vias meas.) Idem. id est
actus humanos. Glosa. vel vias priores malas, vel
futures praecogitavi, quid scilicet agendum sit, &
quo modo, & quid non. Hugo cardinalis. Et illas di-
ligenter considerans horru, & ideo conuer-
ti pedes meos. Glosa. A viis meis quae male erant in
testimonia tua, quae non sinunt errare. Hugo cardi-
nalis. conuer-
ti inquam in testimonia tua, ut secun-
dum quo docent ambulare pedes meos (id est
affectus. Cassiodorus. Dicendo autem, conuer-
ti pe-
des meos, ostendit eos prius fuisse peruersos. Hie-
ronymus. vel conuer-
ti pedes meos, id est sensus meos
in tua precepta, ut illa observare debeam, & ut ea
opere compleam, glo. Denique hoc beneficio gra-
tiae impetrato.

Paratus sum et non sum turbatus.
ut custodiam mandata tua.

Cassio. Glosa. Paratus sum inquit, id est deli-
beravi pro mandatis tuis custodiendis pati, & quae
libet pericula sustinere, & ideo non sum turbatus.
Idem improuisa enim turbant, deliberata vero
sententia, animi perturbati non sunt, integre au-
tem mandata custodit, qui aduersa non metuit, &
ideo subdit ut custodiam mandata tua, quia tunc in-
tegre seruantur, cum aduersitas nulla timeretur. Au-
gustinus. Qui vero paratus sit ad custodienda di-
uina mandata, subdit, dicens.

Funes peccatorum circumplexi sunt me,
et legem tuam non sum oblitus.

Cassio. cum dicit funes peccatorum circum-
plexi sunt me ostendit tot esse laqueos quod pec-
cata committimus. Funes enim sunt tortuosa & im-
plicata ligamina, quibus se delinquentes semper
stringunt. Glo. Vel funes, sunt impedimenta ini-
micorum spiritualium vel carnalium, quae sunt qua-
si longa rectis quam trahunt, qui implicare sanctos
volunt, sed non possunt eos qui legis non sunt obli-
ti. Ideo subdit (Et legem tuam non sum oblitus.)
Lyra. Vel funes peccatorum, id est, tentationes de-
monum circumplexi sunt me, ad impediendum me
in bono opere, & legem tuam non sum oblitus, gra-
tia tua confortatus. Hugo cardinalis. Funes enim
peccatorum, sunt demones vel mali homines, qui in-
stos quatunt ligare in poena & in culpa. Lyra. Et
quia de hoc debet homo deo esse gratus, ideo subdit.

Media nocte surgebam, ad confite-
dum tibi, super iudicia iustificationis
tuae.

Cassiodorus. medio nocte surgebam inquit. Scit
enim hoc tempore primogenita Aegyptiorum fuisse
se percussa. Scit etiam eo tempore Petri & Pauli &
Scilicet in corpore positum vicia resoluta. Scitque
sponsum media nocte venturum. Hieronymus.
Scit etiam medio noctis tempore, vel pericula pa-
ti, vel praemia assequi posse, & quia media nocte sa-
pientes virgines introducuntur ad sponsum, Hu-
go cardinalis. Scit pariter quia illud tempus ma-
xime habile est teramētis, quando nullus est testis
erroris. Glosa. Nam tunc tantum repta ten-
dit, quibus improvidam mentem turbare possit.
Et propterea tunc maxime surgendum est. Cassio-
dorus. laudes domino decantandas, ne inter-

fatuas virgines, lanua clausa remaneat. Glo. Ex-
plo christi qui pernoctavit in oratione, nos, pro-
prio ad precandum inuitaret exemplo. Lyra. Sur-
gebam ergo ait ad confitendum tibi confessione
laudis. Cassiodorus. Et ad laudandum te super iudicia
iustificationis tuae. Lyra. De hoc quod tuo sancto
iudicio voluisti me in iustitia custodire. Cardin.
Vel de hoc quod me iudicabas flagellando ut iusti-
ficares. Glosa. Et ut breuiter superiora concluda.

Particeps ego sum omnium timentium te,
& custodientium mandata tua

(Particeps inquit ego sum.) Lyra. Extra bonitatem
Cassiodorus. Quisquis enim in nouitate vitae ambu-
lauit, erit particeps christi. Cardin. Particeps in-
quam in ecclesia triumphante ubi omnia sunt co-
munia, unde in psalmo Hierusalem quae aedifica-
tur ut ciuitas, cuius participatio eius in idipsum
& etiam in ecclesia militante, cuius bona spiritua-
lia communia sunt. Glosa. Quia quodlibet mem-
brum particeps est totius corporis. Lyra. (Omni-
um inquam timentium te timore filiali qui caret of-
fensa. Cassiodorus. Ne autem illos tantum crederes esse
participes qui dei iudicia serui timore formidant
ad dicit (Et custodientium mandata tua). Glosa. Time-
ntium inquam corde concultodientium opere. Is-
em qui timet custodit. Lyra. Et quia praedicta gra-
tia diuina coferitur omnibus se ad eam debite di-
sponentibus, ideo subditur.

Misericordia tua domine plena est terra,
iustificationes tuas doce me.

Cassiodorus. In quo cum dicit, misericordia tua do-
mine plena est terra ostendit dilationem fidei Chris-
tiane, quae deus sic misericorditer impleuit ut in-
digne nomen vanissime superstitionis euacuasse do-
ceatur. Cardin. (Vel misericordia domini plena est
terra, id est habitates in ea. Hiero. Cum super eos
deus solem suum oriri facit super bonos & malos
& pluit super iustos & iniustos. Cardin. Vel terra,
id est ecclesia, de qua dicit propheta. Plena est ois
terra gloria eius. Hiero. Hac autem misericordiam
fecit deus quando redimere nos venit. Cardin. vel
terra peccator est. De quo etiam propheta ait. Misse-
ricordia dei est quod non sumus consumpti. Lyra. &
quia quantomagis habetur bona spiritualia, tan-
tomagis desideratur, ideo subditur. Iustificationes
tuas doce me. Hieronymus. Hoc est tua mandata ut il-
la intelligam & predicem & opere impleam. Glo-
sa. Et quamuis iam supra illa custodisse se dixerit
hic tamen petit amplius doceri, quia nunquam
est bone rei facietas.

Theth, bonum vel exclusio

Bonitatem fecisti cum ser-
uato tuo domine, secundum
verbum tuum.

Cassiodorus. Glosa. In hac nona
littera gratias agit de humilia-
tione & patientia sua per qua
venit ad iustitiam. Cardin. Et huius octonario prae-
mittitur littera, Theth, quae interpretatur bonum

vel exclusio quia per caritatem exclusio timore bo-
num & iocundum est peti. Ambrosius. Glo. Vel quia
hic agitur de patientia quae excludit tristitiam de
aduersis, & praestat etiam in tribulationibus iocun-
ditatem. Lyra. Et ponitur hic, tertiam promissionem
in perfectione vitae actiuae, quod est charitas stimu-
lans ad opus bonum ex consideratione beneficio-
rum dei in mente & corpore receptorum. Et primo
ponitur stimulatio charitatis, & beneficii ex par-
te mentis, secundo ex parte corporis. ibi. Man us
tue, & quia sicut charitas stimulat ad bonum ita re-
calcitra contra malum, ideo primo ponitur primum,
secundo secundum, ibi. Multiplicata est. Beneficia
autem dei, ex parte mentis sunt duplicia scilicet na-
turalia & gratuita. Card. Primo itaque reddit gra-
tias de sibi iam colatis ut apostolica accipiat dices (Bo-
nitatem fecisti cum seruo tuo domine). Hieronymus.
Id est cum populo christiano quando in carne
venisti & nos redemisti, quando quod promissisti
ad Abraham & reliquos patres adimplesti. Aug.
Glosa. Cardin. Vel faciendo de seruo filium. Lyra.
Vel animam ei conferendo, ad imaginem tuam cre-
atam, & bona gratiae operam dedit. Cassio. Vel quae
sit ista bonitas subter se ponit, cum dicit. Bonum
michi quia humiliasti me. Non enim de felicitate
mundana gratias agit, sed de afflictione salutari.
Secundum verbum tuum, Cassiodorus. Illo scilicet quo
dicitur. Qui se humiliat exaltabitur, car. Vel secun-
dum verbum quo dicit, iam non dicam vos seruos,
sed amicos. Hieronymus. Vel verbum patris, filius es,
quem misisti, ut peccantem me, non in ira puni-
res, sed misericordia consolaberis. Lyra. Et quia non
debet hoc homini sufficere, sed semper debet per-
fectum in spiritualibus querere, ideo sequitur.

Bonitatem et disciplinam et scientiam
doce me quia mandatis tuis credidi.

Cassiodorus. Glosa. Augustinus. Docet enim de-
bonitate inspirando, desiderium charitatis, ut non
ex timore operetur, sed ex amore. Et disciplinam,
cum patientia, in tribulatione donat & ut ex amo-
re dei & proximi, quaslibet ferat passiones & scientiam
cum mente illuminat charitate, ut tribulatio
ne non possit extinguere. (Bonitatem ego, & disci-
plinam, & scientiam doce me). Hieronymus. Ut
sciam discernere inter bonum & malum, inter vi-
tam & mortem, inter corpus & animam. Hugo car-
dinalis. Scientia enim discretionis necessaria est
patientia & amanti ut ne quid nimis nequid mi-
nus quam oporteat faciat (doceme inquit). Lyra. Il-
lustratione tuae gratiae asperare. Hieronymus. ut in-
telligam tua mandata & illa opere impleam. Hu-
go cardinalis. Et quia haec quae dicta sunt, sine fi-
de haberi non possunt ideo subdit. (Quia manda-
tis tuis credidi). Hieronymus. Id est illa opere im-
pleui. Glosa. Hugo cardinalis. Vel credidi manda-
ta esse tua licet ea per hominem mandaueris. Ly-
ra. Vel hoc dicit quia, oportet discipulum credere
magistro suo si velit proficere, iuxta illud aposto-
li, accedentem oportet credere. Et quia inter dei
beneficia, ad animam pertinentia, non solum est
collatio gratiae, sed etiam correctio culpe, ideo sub-
ditur.

Psalmus. cxviii

Priusquam humiliarer ego deliqui
propterea eloquium tuum custodiui

Lyra. Priusquam inquit humiliarer, per tiam correctionem, ego deliqui incurando culpam. Cass. Et vide, quomodo in hoc versu humana vita describitur. Prius enim peccasse se dicit, cum originali vicio teneretur obnoxius. Prius humiliatum se esse professus est, ut culpa careret, quam contraxerat in radice peccati. Ad postremum domini eloquium custodiuit, quia humiliari meruit. Glo. Cardina. Vel ego deliqui in adam in quo omnis homo tanquam in radice vitatus est & vanitati subiectus. Lyra. Propterea inquit eloquium tuum custodiui. Ex diuina enim correctione experitur homo quantum bonum sit deo obedire, propter quod efficitur magis sollicitus eius mandata custodire. Hierony. Precedente itaque delicto humiliamur & per hanc erudimur ut eloquia diuina custodiamus. Cardina. Contingenter, capiat beniuolentiam a persona iudicis cum subiungit.

Bonus es tu, & in bonitate tua doce
me iustificationes tuas.

Card. q. d. Ego deliqui, sed o domine (bonus es tu naturaliter & proprie. Hic. Quia nemo bonus nisi tu solus. Card. In hac ergo multiplici bonitate tua (doce me iustificationes tuas) id est opera iustitiae. Hierony. Eo quod bonas sit sicut & tu bonus. Lyra. Vel bonitatem tuam mihi communicado, quia bonum est sui ipsius diffusum. Cassiodo. Petit itaque bonum magistrum, ut i sua bonitate dignetur docere discipulum. Ambro. Glo. Laudat igitur quia bona dat petentibus. Cardinalis. Necessario autem habeo quod doceas me, quia calidi hostes, volunt me seducere & trahere ad iniustitias. vnde sequitur.

Multiplicata est super me iniquitas
superborum, ego autem in toto corde
scrutabor mandata tua.

Cassiodo. Dicit, enim multiplicatam super se persequentium iniquitatem, & ideo petit, ne poenis gravibus superborum, cuius deuota humilitas macularetur. (Multiplicata est, inquit, super me iniquitas superborum). Lyra. Id est demonum me nitentium impellere ad peccatum. Cardinalis. Vel hominum superborum, qui vi & numero multiplicati sunt contra me, videntes enim bonum propositum meum, eo ipso prouocantur & iniquis mouentur contra me, licet tamen abundauerit contra me superborum iniquitas, non tamen refrigescit in me charitas, vnde sequitur. (Ego autem). Lyra. Charitate stimulatus (in toto corde meo). Id est in intellectu & affectu. Augustinus. Glo. Ut tantum heretam mandatis, quantum illi volunt seducere, (Scrutabor mandata tua). Lyra. Ad intelligendum & operandum, ut sic euadam eorum tentamenta Augustinus. Glo. Ad hoc enim scrutatur, ut cognita faciat, & facienda perfectius cognoscat. Hugo cardinalis. Deinde causam & modum iniquitatis superborum subiungit dicens.

Coagulatum est sicut lac cor eorum
ego vero legem tuam meditatus sum

(Coagulatum est inquit). Lyra. Id est in malitia coactum (sicut lac cor eorum. Augustinus. Glo. Quorum nisi superborum, qui per inuidiam & superbiam, sicut lac coagulati sunt. Hiero. Ambro. Glo. lac enim sui natura suauis, speciosum, ac tinctum est. Corruptum tamen coalescit & coagulatur. Sic humani cordis & metris natura, sincera est & perspicua priusquam viciorum commixtione coalescat. Cassiodo. Dicitur autem lac aliquore quod de interna substantia naturali decurrat. August. Sed vide quid opponat duritiae cordis eorum. (Ego vero legem tuam meditatus sum). Hierony. Per quam superbos humilias per quam humilibus gratiam praestas. Augu. Glo. cuius meditatio, contra obtinationem eorum, refrigerium mihi praestat. Cass. Ita ut quanto illi in malo durebant, tanto ego a lege domini separari non possem, ut illorum oblationem pia perseverantia vitam. Sequitur.

Bonum mihi quia humiliasti me, ut
discam iustificationes tuas.

Lyra. Bonum mihi, inquit, quia humiliasti me, id est per insultum demonum dedisti mihi cognitionem fragilitatis meae, ne ex donis tuis cadere in superbiam Amb. Glo. Humiliasti inquam me. Id est, diuersis tentationibus, exercuisti quod bonum mihi fuit. Hiero. Nam per hoc didici, mandata implere in operatione, vnde sequitur. (Ut discam iustificationes tuas). Glo. Id est opera iustitiae. Hiero. Quae non in superbia, sed in humilitate discuntur. Hugo cardinalis. Quia qui non humiliatur legem dei non meditantur. Cassiodo. Ut discam inquit iustificationes tuas, id est, ut facerem quae docuisti. Tunc enim perfecta discuntur, quando praepcepta domini fidei actione monstrantur.

Bonum mihi lex oris tui, super milia
auri & argenti.

Hierony. Lex oris dei Christus est, qui non venit legem soluere, sed adimplere, quam praedixit propheta super omnes thesauros concupiscit, quia non solum amicos diligit, sed etiam inimicos praecipit ignosci. Glo. Cassi. Hugo cardinalis. Vel lex ista euangelium dicitur ore Christi prolatum. Lyra. Vel decem praepcepta decalogi, quae locutus est dominus in monte Sinai. (Bonum itaque mihi lex oris tui super milia auri & argenti). Glo. Cassiodo. Id est infinita. Aurum enim & argentum, cupiditatis hominum videtur esse precipuum, sed quia bonitas illa comparationem similem non poterat inuenire, praemisit super milia, quod infinitum atque incomprehensibile est, ut auri, argenti, comparatio tali adiectione vilesceret. Quicquid enim dixeris super semper excedit. Facta est ergo comparatio ab ipsa similitudine, precium sine modo, amor sine fine. Augustinus. Vel hoc dicit, quia amplius diligitur charitas legem dei, quam diligit cupiditas milia auri & argenti.

Confessio vel
desolatio.

Heb. meras
satu esticut
adept

Psalmus. cxviii

fo. cxviii

Manus tuae fecerunt me & plasmauerunt me, da mihi intellectum ut
ut discam mandata tua.

73
Alia li.
doce me

Intellectus
illuminatio

dei manus
hominis co
positio seu
creatio.

cxviii

73

cxviii

73

cxviii

73

cxviii

73

cxviii

73

cxviii

73

cxviii

Cassiodorus. Glo. In ista decima litera petit intellectum mandatorum, ut vera vita fruatur. Cardinalis. Et huic octonario praemittitur haec litera. Iob quae interpretatur confessio vel desolatio, vel aliter interpretatur scientia vel principium, quod bene congruit. nam cum vir iustus supra perierit iocunditatem mentis, videt tamen se gratari ignorantia quantum ad intellectum, & pigritia quantum ad effectum. Ideo petit illuminationem intellectus per intelligentiam mandatorum, & confortationem affectus, per diuinae misericordiae effectum. Sed quia hoc nemo impetrat, nisi peccata confiteatur, quod maxime fit in aduersis (ideo praemittitur). Iob id est desolatio seu confessio. Lyra. Vel ponitur hic stimulatio charitatis, ex beneficiis receptis ex parte corporis. (Manus tuae inquit fecerunt me). Card. Cassi. Quatuor ad animam. Et plasmauerunt quantum ad corpus, quod de limo terrae cognoscitur fuisse formatum. Augusti. Glo. Manus inquam id est virtus operationis, vel manus dei filius, & spiritus qui cooperatur. Ambrosius. Glo. Preciosum namque opus dei est homo, de alijs enim operibus legitur. dixit & facta sunt hominibus vero quasi manibus figurauit, quasi studiosius operas in hominis creatione, de quo & specialis tractatus praefatus sit cum dicit. Faciamus hominem &c. Quasi in hoc labore deus, ut studiosa operatio in hoc notetur. Cardin. Ex quo ergo me fecisti, ne despicias opera manuum tuarum (sed da mihi intellectum). Lyra. Hoc est eleuationem intellectus, ad te cognoscendum & amandum. Augu. Glo. Quamuis enim omnibus, intellectus per naturam datus sit, tamen peccando difformatus cotidie renouatur. Tu ergo qui fecisti, refice, & intellectum da purum, ut discam mandata tua, si non possum, deitatem videre. Cassiodorus. Petit ergo intellectum, ut domini mandata cognoscat, quem adam per inobedientiam perdidit. Sequitur.

Qui timent te videbunt me & laetabuntur, quia in
verba tua super speraui.

Glo. Da inquam intellectum, quia si de deris, omnes qui timent te, videbunt me & laetabuntur. Hiero. Id est illi qui timent deum, & vident alios dei mandata seruare, magna letitia letabuntur. Lyra. Hi scilicet qui timent te timore filiali annexo charitati, videbunt me, & laetabuntur, quia charitas dei gaudere facit, de bono proximi, car. Et ideo, libere debes mihi dare, quod postulo ut eos qui te timet laetifices, iustos scilicet de quibus supra dictum est videbunt iusti & laetabuntur. (Quia in verba tua super speraui). Idem. Id est plusquam promissum vel supra merita measperaui. Hiero. Cassi. Vel in verbo tuo. i. in christo ubi nunquam decipit spes. Glo. Vel in verba tua, quibus promissum, ut sim filius per missionis. glo. augu. consid. erans autem ecclesia, quae adhuc timeret huius vitae miseriam quod caro concupiscit contra spiritum, card. Et quod sunt plura

rim qui ab hac spe cadunt propter flagella dei subiungit.

Cognoui domine quia equitas iudicia tua, & in
veritate tua humiliasti me.

Glo. q. d. Ideo da intellectum, vel ideo opus est intellectu, quia iam cognoui domine quia equitas iudicia tua. Lyra. Card. Quibus punis & in presenti & flagellas omnem filium quem recipis, licet aliquando huiusmodi iudicia sint occulta. glo. Vel cognoui, quia iusta est animaduersio ade. Et in veritate tua humiliasti me, cassiodo. glo. Summa enim equitas est, ut qui supbia deliquit, pungetur humilitate quia erectus, non videt vera iudicia. Cardina. Lyra. Vel humiliasti me & quoscunque alios quatenus iustos, quos afflixisti, iuste corripiendo illos. Hierony. Vel equitas tua est, ut peccatores arguas, veritas ut superbos humiles a spernitibus suis. Et quia me humiliasti ut corrigeres, ideo nunc

Fat misericordia tua ut consoletur
me, secundum eloquium tuum seruo
tuo.

Card. q. d. in veritate tua humiliasti me, sed ne in humilitione deficiam, quia vniuersae viae tuae misericordia & veritas ideo fiet misericordia tua, ut consoletur me. idem. cassi. glo. Non enim petit auferri erumnas, quae sunt ad purgationem & profectum. ambr. glo. Nec petit in labore profectus finem, sed petit verbum consolationis, ut scilicet bene ferat. card. Hec autem misericordia fit, cum deus anime tribulati, fidem, spem, & charitatem infundit, vel iam infusas adauget & custodit. card. glo. Fiat dico misericordia tua, seruo tuo fecisti eloquium tuum, i. sicut promissum. Hierony. Promissum enim quod post humilitatem afflictionis, tribueres praesidium consolationis. cassiodo. Promissum etiam in euangelio, te, passuros tormenta minime relinquitur. Hiero. Vel hoc dicit propheta praedicens christum veterum carnem, qui erat misericordia ut nos redimeret secundum quod promiserat. Hoc est secundum eloquium tuum seruo tuo, idem id est populo christiano qui tibi seruit specialiter. Lyra. promissum enim seruo suo abraham & semini eius, vitam eternam. Sequitur.

Veniant mihi miserationes tuae & vi
uam, quia lex tua meditatio mea est.

Augustinus. Glo. in quo exprimit, quid per misericordiam detur, vita scilicet eterna, quae sola est vita sine additamento. (Veniant inquit mihi miserationes tuae & viam). Cassi. Illa enim sola bene dicitur vita, quae nulla molestia sollicitat, nec mors suspecta contristat. Card. In cuius comparatione haec dicitur mors est. Lyra. card. Vel viam vitam gratiae in presenti, & gloriae in futuro. Quia lex tua meditatio mea est Lyra. Quae quidem meditatio, est dispositio ad gratiam habendam & habendam augmentandam. Cassiodorus. Vel per meditationem, non solum hic accipias lectionem, sed magis opera legis, illa enim meditatio beatos facit, quae operibus sanctis coelorum regna conquisit.

Summa equi
tas

Alia li. sic
obsecro ma
seruicia tua in
solat
tione mea

Dispositio
ad gratiam

Psalmus. cxviii

Glosa. Aug. Vnde hanc meditatio, cogitatio amara est qua cogitat, ut per delectationem operetur, & ne frigescat in iniquitate superborum. Lira. Et quia ex profectu bonorum causatur confusio demonum sequitur.

Confundantur superbi quia iniuste iniquitatem fecerunt. In me, ego autem exercebor in mandatis tuis.

Lira. Confundantur inquit superbi, i. maligni spiritus. Qui de celo propter suam superbiam sunt deiectioni, quia licet iuste a deo permittantur nos tentare, potestate tamen sibi concessa, utuntur iniqua voluntate. Card. Vel per hoc optat, ut superbi peccatores confundantur, bona confusione. Cassiod. Vnde cum dicit, confundantur, ad emendationem pertinet non ad supplicium sempiternum. Tunc autem conscientia peccantis bene confunditur, quando mala pristina propria voluntate damnantur, & incipit adesse, quod videbatur ante diligere. Hiero. Confundantur, ergo in peccatis suis, & cognoscant inique gessisse aduersus iustum. Cassi. Sequitur causa probabilis, quare peccatores debeant confundi scilicet (quia iniuste iniquitatem fecerunt in me. Quid enim iniuste dici potest, quam eos vel se persequi qui mandatis videbantur sacratissimis occupari. Card. Huic simile supra dictum est. Superbi inique agebant utique quaque, & sicut ibi legitur. A lege autem tua non declinaui, ita hic subiungitur. Ego autem exercebor in mandatis tuis, non reddens iniquis, mala pro malis, sed sicut mandasti beneficiis inimicis, cassiodo. Vel exercebor in mandatis tuis, persecutores crudeles per patientiam vincendo, cardina. Sed quia habenti veram charitatem non sufficit sui solius perfectio, ideo hanc perfectionem in aliis esse desiderat, & eos ad hoc exortas subiungit.

76 **C**onuertantur mihi timentes te, & qui nouerunt testimonia tua.

Card. conuertantur, inquit, mihi, ut exemplo meo ipsi similiter exerceant in mandatis tuis. Timentes, i. incipientes qui adhuc seruilius timet. Aug. Glosa. Vel hoc proprie caput nostrum, i. christus dicit, conuertantur mihi timentes te, cassiodo. Id est ad me. Ad dominum autem bene intelligitur conuerti, qui in ecclesiastica coepit congregatio ne versari. Lira. Vel conuertantur mihi, id est ad auxilium meum (timentes te) timore filiale. Et qui nouerunt testimonia tua, cassi. Glo. Id est quos dilectio diuina iam imbuuit. Et si nedom operatio salutaris instruxit. Lira. Vel qui nouerunt intelligendo & operando, card. In hoc autem monet duo genera hominum ad conuersionem scilicet timentes & scientes, laicos videlicet & clericos, ut autem impetret supradicta orat, dicens

80 **F**iat cor meum immaculatum in iustificationibus tuis, ut non confundar.

Glo. Quasi dicat. Dico fiat misericordia & viam quod ut impetrem. (Fiat cor meum immaculatum. Hiero. Id est sine peccato. & ponitur hic cor pro anima, quia de corde procedit numerositas vitorum. Gl. cardina. Eiat dico immaculatum, non vis

ribus aut meritis meis, (Sed in iustificationibus tuis). Lira. Id est, in exercitio mandatorum tuorum iustificantium. Ut non confundar in presenti lapsum culpe, & in futuro per lapsum in foueam gehennae. Hierony. Ut non habeam confusionem eternam.

Caph incuruatus.

Defecit in salutare tuum anima mea & in verbum tuum supersperaui.

Cassio. Glosa. In hac vnde prima littera petegimus huius mundi aduersum dominum nimis desiderat dicere, quara in hac expectatione tulerit a superbis. Petes ut in mandatis dei perseveret. Idem. Card. Et huic orationi premititur hec littera, caph, que interpretatur incuruatus, quia fessus longa militia solet incuruari, & ideo cupit dissolui, & reuerti ad principium cuius ante meminit. Lira. Et agitur hic de vita contemplatiua, que versatur circa deum. Et primo agitur de eius suauitate. Secundo de eius sublimitate ibi. Mirabilia, prima in duas, quia primo ostenditur eius suauitas ex parte obiecti contemplati. Secundo ex modo contemplandi, ibi. Quo modo dilexi. Prima adhuc in duas, quia primo ostenditur dicta suauitas. Secundo suauitatis sublimitas, ibi. In eternum domine. Prima adhuc in duas, quia primo ponitur dicta suauitatis delectamentum. Secundo subditur eius impedimentum, ibi. Narrauerunt mihi, ait ergo (defecit). Car. Pre desiderio. Gl. Non a saluari, sed in salutare tuum. Cassi. Defectus enim hic ponitur pro desiderio nimietate. (ut hic dicat) ut est illud, concupiuisti & defecit anima mea in attria domini. Deficit itaque anima mea, id est lassata est atque fatigata ex desiderio. Et ut intelligamus quid defectus iste pergit addit, in salutare tuum. Car. Id est in christum filium saluatorem nostrum, cassi. Salutare enim hebreus lingua dicitur iesus. Aug. glo. Talis ergo defectus, significat nimum desiderium boni nodum adepti, ut si meon & antiqui iusti xpm desiderauerunt. Lira. Et ista defectio valde salutaris, dum anima in contemplatione ita eleuatur quod quodam modo deficit ab actu exteriori, cassi. Et ne aliquis putaret quod defectus iste fidei videtur occasus car, Quasi exponendo illud quod supra dixit solutare tuum addidit. (Et in verbum tuum supersperaui, cas. Id est in ynigenitum dei filium qui est dei virtus, & dei sapientia. Lira. Vel in verbum tuum, quo promissisti abrahe & semini eius vitam beatam, car. Supersperaui inquam, id est plussperaui quam dixi vel cogitari possit in quo notat magnitudinem sue spei. Sequitur

82 **D**efecerunt oculi mei in eloquium tuum dicentes quando consolaberis me.

Glo. Defecerunt, inquit, non ex infirmitate, sed ex fortitudine desiderij, oculi mei (cass). Oculi scilicet cordis qui interius cum deo loqui possunt. Aug. Glosa. Quibus prophete dicuntur videntes. Cas. Nam cum lingua loqui solet, hic legitur oculos dixisse, in quo constat quod de oculis intellectualibus,

Psalmus. cxviii

fo. cxviii

qui sunt lumina cordis, voluit intelligi. Cardina. Hec autem vox oculorum gemitus & oratio sunt. Lira. Et quanto isti oculi mentis magis eleuatur in deum tanto magis precipiunt diuinam bonitatem, & sic ascenditur desiderium ad videndum deum & eo fruedu. Card. Glosa. Defecerunt inquam oculi mei in eloquium tuum id est, in promissum tuum, dicentes, quando consolaberis me, mittendo scilicet salutare tuum. Cum autem dicit, Quando, moram significat, quae fit ut res expectata dulcior sit. Et quia dum ardent spiritualia desideria frigescent carnalia subditur.

38 **Q**ui factus sum sicut vter in pruna, iustificationes tuas non sum oblitus.

Cassiod. Superius enim se petiuerat consolandum, nunc vero causam reddit, cur illi dominus debeat subuenire. Quia factus sum inquit sicut vter in pruna, xardi. id est quia caro mea mortificata est per gratiam dei in me. Augusti. Glo. Per vter enim carnem mortis huius. Per prunam vero coeleste beneficium vult intelligi, quo carnis concupiscentie velut frigore cohibente torpescunt. Cardina. Fit enim vter de corio mortui animalis, & positus ad prunam testrigitur, in quo significantur illi qui corpore mortale castigantur, & a noxiis desideriis testringunt exponendo illud prunum, i. tribulationibus & disciplinis. Lira. Vel homines excellentes contemplatiui sunt sicut vter in pruna derelictus, qui videtur ultra non applicabilis humanis visibus sic & ipsi reputantur quasi stolidi. Cassi. Ex mortificatione autem huiusmodi prouenit quod sequitur. (Iustificationes tuas non sum oblitus.) Glo. Iustificationes scilicet quibus plenus est vter. Lira. Et quia excellenter contemplatiui, vita presens vertitur in tedium, ideo sequitur.

48 **Q**uot sunt dies serui tui, quando facies de persequentibus me iudicium.

Cassio. Siens enim sanctorum coetus usque ad finem seculi tentationibus diabolicis membra domini subiacere, interrogat quando mundus iste finiat ut de persecutoribus, i. dyabolo cum ministris preparata ultio compleatur. Non quia vite sue tempus volebat cognoscere, sed celeritatem futuris iudicii profutabat in quo tam beatiss erit requies & gaudium sine fine mansurum. Lira. Tunc enim vita contemplatiua, mire incoata consummabitur Et ideo istud tempus, a sanctis & contemplatiuis desideratur, huius autem impedimentum suauitatis, quae est in contemplatione subiungitur, cum dicitur.

85 **N**arrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua.

Cassio. Card. (Narrauerunt inquit mihi iniqui, i. heretici vel iudei vel seculares philosophi). Gl. Ut fidem impediunt fabulationes, quae in verbo delectant, vnde alij ponunt delectationes. (Sed non ut lex tua. Hugo card. Quae plena est gratiae & pacis. Lira. Et quae nullam falsitatem continet, cum sit a prima veritate deriuata, ideo subditur.

Omnia mandata tua veritas, iniqui persecuti sunt me adiuta me.

Hiero. Omnia, inquit, mandata tua veritas, quoniam in le falsitate comprehenduntur. Cardina. Et ideo magis delectant cor bene dispositum, quam fabulationes, intellectus enim delectatur, in veritate, & affectus bonitate. Glo. In fabulis ergo vanitas in mandatis tuis veritas. Cassi. Et quia haec veritas delectat me, ideo (iniqui). Glo. Non solum (narrauerunt fabulationes, sed etiam) persecuti sunt me). Lira. Querentes occidere quem non possunt verbis aduolare. Cardina. Iuxta illud apostoli, omnes qui pie volunt vivere in christo persecutionem patientur, sed quia ipsi me persecuti sunt, tu domine (adiuta me) Hierony. Grauiam namque sustinco certamina non tamen peto, ut ad moueatur a me, sed ut adiuues me sciens neminem posse coronari, nisi qui legitime certauerit. Card. Ideo autem necesse est, ut adiuues me. Quia.

Paulominus consummaverunt me in terra, ego autem non derelinqui mandata tua.

Cassiodo. Vbi cum dicit, paulominus consummaverunt me, & nimietate persecutionis ostendit & se tamen non defecisse domini munere declarauit. Cardina. Paulominus inquit consummaverunt me, id est fere in nihilum redegerunt me. Glo. Austeri. Facta multa strage martyrum dum confitentur & praedicant veritatem (in terra) cassio. i. in hoc saeculo vbi martires pertulerunt. Ego autem non dereliqui mandata tua. Hiero. Valde enim me corporalia vicia in terra humiliauerunt, nisi custodisse mandata diuina. Lira. card. Sed quia hoc non percellit ex virtute humana, sed magis ex bonitate diuina, ideo subditur

Secundum misericordiam tuam viuifica me, & custodiam testimonia oris tui.

Cardina. Glo. Secundum misericordiam tuam inquit, non secundum meritum meum viuifica me, quod illi volunt me facere terram & interficere, sed tu domine (viuifica me) id est viuifica me & fortem me fac contra tribulationes. Lira. Confirmatio me in persecutione. glo. Ne amando vitam temporalem negem, & sic perdem vitam spirituales. Cassiodorus. Vel viuifica me id est, me in illa vita aeterna constitue, vbi sanctorum vita est, quia nulla contrarie pulsantur. Hieronymus. Quia ego iam non mihi vivo, viuit autem in me christus. Et custodiam testimonia oris tui. Idem. Lira. id est precepta decalogi, & verba sancti euangelij, quae proclamaunt ex ore dei. Aug. Vt testimonia, id est martirium. Martir enim grece testis dicitur latine, nullo modo enim martires testimonia dei, id est martiria custodirent, nisi domini misericordia viuificarentur. Viuificati sunt autem, ne amando vitam negarent vitam, & negando vitam amitteret vitam. Ac sic qui pro vita veritatem deserere noluerunt, moriendo pro veritate vixerunt.

Lamech sermo vel cor seruitutis

Psalmus. cxviii

Neternum domine, verbum tuum permanet in coelo.

Cassio. In hac. xii. littera plebs celestis aduenit. In qua virtutē dñi factaq; describens dicit oia temporalia finē posse subsistere. M. Meta vero ei terminū nequaquā posse reperire. Card. Aug. glo. Huic autē odonario prēmittitur hac littera, lamech, quē interpretatur sermo vel cor seruitutis, quia mandata dei in quib; seruiedū est ei, & prudētē intelligēda sunt, & solite custodiēda, nihilq; est in eis adulterina opinatione miscēdū. Lyra. Et ponitur hic cōtemplationis stabilitas. Et primo ponitur huiusmodi stabilitas, secundo rāgitur ipedimētū, ibi nisi q; lex tua. Glo. Car. Qui ergo supra dixerat, paulominus cōsummauerūt me in terra, nunc admirās dei potentia & bonitatē, qui non permisit tplum cōsumi, sic incipit loqui, q. d. Paratus sum tibi seruire, cui omnia celestia & terrestria seruiunt, & obediunt, quia in eternū domine verbū tuū permanet in coelo. Augustin. hoc est in angelis tuis cū stodiētib; aternā sine detestatione militiā. Hiero. Vel in coelo, id est in homine illo celesti qui relicta imagine terrena affectus est coelum. Cassiodo. Verbū domini permanet in aeternum, & facit illū vivere, & de tribulatione gaudere, quia mādatis eius pia humilitate famulatur. Glo. Vel verbū id est filius in aeternum permanet in coelo, id est in homine iusto, & subaudi permanet.

In generatione & generationem veritas tua fundasti terram & permanet.

Hiero. Cassio. Card. Vbi cum dicit in generatione & generationem, tempora illa significat in quibus duo populi domino prēsente crediderūt vnus legis & prophetarum, alius euāgelij & apostolorum. In his nāq; generationibus veritas permanet dei, quia nihil mendacis protulerunt, cardina. Et in duobus populis legis & euāgelij vel iudeorum & gentium est veritas christus, quia in eo tanquā duo parietes in angulari lapide sūt cōiuncti. Cassio. Sed cur istis seculis veritas non defuerit, consequenter exponit dicens. Fundasti inquam terrā & permanet. Glo. Cassio. Fundasti inquam terrā. Id est ecclesiā in fide christi, vel auiamā ne defluat p cōcupiscentias. Cassi. Vel fundasti terram id est constituti sanctos homines, qui sic fidi dati sunt, vt in christi domini credulitate permanent. Non enim ad litteram, de terra intelligendum est quē mouēda est, quia celum & terra transibunt christus autem & fides quē est in eum fundamētum est, propter quod nemo potest aliud ponere. Sequitur

Ordinatione tua perseverat dies quoniam omnia seruiunt tibi.

Glo. q. d. Permanet verbū tuū, sed hoc nō a se habet, sed a te, quia ordinatione tua perseverat dies, ille scilicet vnus & eternus dies qui non habet noctem. Cassiodo. Quoties enim singulari numero dies ponitur, venturus ille significatur qui

vnus atq; eternus est, de quo scriptum est, & erit illis dominus lumen aeternum. Card. vel diem vocat sanctos, qui in medio praue & peruersę nationis lucent, causam autem quare perseverat subiungit dicens. (Quoniam omnia seruiunt tibi). Cassi. Qui pro tua voluntate, & temporalia & eterna disponis. Car. Omnia enim absolute tuę voluntati obediunt. Hierony. Vel hoc dicit quia ille qui relictis mūdī tenebris in lumine dei viuit, ille in deū qui deus verus est perseverat, & omnia quę ex oblatione eius perficit ei deputat seruiedū, Sequitur.

Nisi quod lex tua meditatio mea est tunc forte perissem in humilitate mea.

Hierony. In quo dat exemplum vt etiam si in diuersis persecutionibus humiliemur, legē meditemur ne peream. Glo. Et quia supra dixit, fūda sti terrā & permanet quasi quareretur, vnde liberet terra vt fūdata pmaneat subdit, nisi q; lex tuā meditatio mea, quasi dicat, Talis es tu, & lex tua tā valida, cuius mediatio a tantis liberat. Cassi. Meditatio quippe legis ē illa, quę precipit vel cogitare vel facere, vt interiore quasi cōsiliario formatus, tormenta possit seuēria intrepidus superari. Glo. Qui enim ante i lege nō exerceatur, postea in bello ignarus est. Card. Glo. Quando scilicet paulominus cōsummauerunt me in terra, vel tūc, quādo nō meditarer i lege quę armat animā forte perissem in humilitate mea. Cassiodorus. In humilitate dicit. i. in afflictionibus quas pia intentione tollerauit, a quibus se gaudere ereptum quādo ad sanctum meruit peruenire martirium humilitas enim & necessitate subitur, & voluntate suscipitur, illam sustinent criminum rei, istam exerceat puritate sanctissimi. Cardina. Et quia ita perissem nisi esset meditationem legis, ideo.

In aeternum non obliuiscar iustificationes tuas, quia in ipsis viuificasti me.

Glo. Nisi enī meditarer in lege perissem, sed quia per legem viuo, non potest a memoria elabi, ideo in eternum id est per totā vitā meā, vel si semper viuerem non obliuiscar iustificationes tuas. Lyra. Quę continentur in lege tua. Card. Cassiodo. Iustificationes inquam legis quę futura significabant vt agnus pascalis q; mare rubrum iter prębuit quod populus terrā promissionis accepit, & huiusmodi, quę sunt primordia fidei, sine quib; nemo perfecte gratiā nouit. (Quia in ipsis viuificasti me). Glo. Nihil extat te petētem quod adam perdidit. Hiero. Et transferes me post certamina multa in vitam aeternam. Lyra. Vel per eorū meditationē, pręseruando me a morte peccati. Glo. Et quia viuificasti me, ideo

Tuus sum ego saluum me fac, quoniam iustificationes tuas exquisiui.

Augustinus. Prius enī ex inobediētię primō & maximo malo meus esse volui & peridum me feci. (Nunc vero tuus sum ego). Lyra. Eo q; vitā meam seruasti (tuus inquam sum ego) non vicio.

exii
Alia littera
delectatio.
Heb. pressura
mea.

Christi
equit ex
citium

Humilitas
pro afflictio
ne.

cxviii

Psalmus. cxviii

focccci

Quod non potest ille dicere qui se nouit peccato seruire, Seruus enim viriorum non meretur dominum habere sanctorum. Hugo card. Et propterea, quia tuus sum. Saluum me fac, quia dum meus esse volui perii. Debes autē ideo me saluum facere, quoniam iustificationes tuas exquisiui. Augustinus. Glo. Nō volūtaes meas quibus fui meus, sed iustificatione tuas vt essem iam tuus. Hierony. Famulus & tu deus meus, quia venter meus, nō est dens meus. Nec sum inani glorię de datus sed iustificationibus tuis. Glo. Cassiodorus. Alij enim alia querūt, alij honores, alij coniugia, alij gaudia mūdi, & huiusmodi. Ego vero iustificationes tuas exquisiui. Hugo card. Et ideo necesse est vt saluum me facias, quia.

Me expectauerunt peccatores vt perderent me, testimonia tua intellexi.

Lyra. Me expectauerunt inquit peccatores, id est spiritus maligni in peccato obstinati, vt pderēt me, per lapsum mortalis culpe. Glo. Hugo card. Faciendo me consentire peccato. Cassi. Vel hoc ad illud respicit, quod mali suatores bladiendo agebāt, vt eius animam prauitatis vulnerē fauerēt. sed quomodo illa vitare potuerit ostēdit, dicens. Testimonia tua. (Augusti. hugo card. Glo. Id est martyria, intellexi, id est intra me legi. Lyra. Et siceorū insidias euasi, vel testimonia ista sunt. Scripturę sacrę deuota meditatio, quę est optima armatura contra tentationes demonum. Cassi. Nan intelligēs testimonia domini, non potest ad vitia nephanda perducere. Intell exi autē, hic accipitur pro operatissimū, quia intellectus mandatorū sancta operatio est. Lyra. Et quia ex tali meditatione intelligitur finis perfectiōis humanę, ideo subiungitur.

Omnis consummationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis.

Hiero. Omnis inquit consummationis vidi finem, Christum vtiq; qui finis est legis & prophetarum consummatio. Augustinus. Gl. Et ideo quāuis peccatores confitentem vrgerent vt pderent non tamē cessit intus finem sine fine, id est eternam beatitudinem. hugo card. ad quem omnis perfectio & cōsummatio virtutis tādīt. Hanc autem consummationem vt, dum oculos cordis ad eternam gloriam contemplandā crexi, Idem. Glo. Et ex hoc factum est mihi latum mandatum tuum nimis. Cassiodorus latum mandatum est charitas, quem circa deum habere iubemur & proximum. Quid enim latius dixi pōt quā vt vnū eriam legem & prophetarum dictū concludat. lyra. Tanta namq; latitudinis est hoc mandatum, vte extendat etiam vsq; ad inimicos, grego. in Omī. sup Ezechii. Vnde nil lat⁹ quā omnes in sinu amoris recipere, & nullos odii angustias sustinere. lyra. Vnde saluator in euangelio ait q; ex isto mandato tota lex pandet & prophete. Hugo car. Vel ideo tantę latitudinis dicitur charitas quia operit multitudinem peccatorum.

Men, viscera, vel intimis, vel ex ipsis, vel ignis.

uomodo dilexisti legem domine, tota die meditatio mea est.

Cassio. Gl. In decimatertia littera, po plus beatus. seu virtuosus loquitur qui meditatione prophetarum & euāgelij profecit dicens se super seniores intellexisse, & ideo scripturas sibi esse dulces supra mel. Hugo cardinalis. Et prēmittitur huic odonario hęc littera. Nen que interpretatur viscera, vel ex ipsis vel ex intimis, vel ignis p quę omnia charitas intelligitur, quę tāquā ex intimis medullis cordis accēditur. Et quia supra dixit latū mandatum charitatis nimis, vt hęc viscera intīmę dilectionis ostēdat, vnde latū sit ostēdit, ab ammiratiōe incipies ita, (Quomodo dilexi). Lyra. Vel hic ostēdit suauitatem seu bonitatem vitę cōtemplatiuę ex parte modi cōtemplandi. Et primo ostenditur propositum secundo excluditur oppositum, ibi, iniquos odio habui. Prima in duas, quia primo ostēditur propositum, in quantum cōtemplatio perficit intellectum. Secundo, in quantum dirigit affectum ibi, ab omni via mala. Ait ergo. (Quomodo dilexi legem tuam domine). Hugo car. Glo. Quasi dicat. Non timui vt Iudei, nec spreui vt pagani (sed dilexi). (Cassiodo. Dicens enim, quomodo, promittit se dicturum, quemadmodum legem domini precipua intentione dilexerit, quoniam per dilectionē, non per timorem mundanum pręceptum domini sanctos viros decet operari) dilexi inquam legem tuam. Augusti. Gl. Qui autē diligit, quod iubet deus, & ipsam iustificationem, quę est lex, diligit, cum vero addit, domine, ipsum testem inuocat quē diligit. Qui enim deum diligit, legem eius diligit. Cassiodo. Quomodo, autem dilexerit, consequenter exponit, dicens. (Tota die meditatio mea est). Cassiodo. Vbi cum dicit, tota die continuum tempus significat. Meditatur enim toto vitę suę tempore legem dei, qui omnia quę facit in laudē dei agit. Si quis enim cum timore dei cibos temperanter accipit, si somnos conueniēter capit legem dei meditat in omnibus, quoniam se honesta & probabili actione commendat. Glo. Quicquid enim sancte agitur, meditari legē est. Idem. Hugo car. Bene autē pro tempore ait die, quia nouum testamentū meditātī semper est dies, & nox ignoraci. Hugo card. Et quia ita lex tua meditatio mea est.

Sper in inimicos meos prudentem me fecisti, mandato tuo, quia in eternum mihi est.

Hieronymus. Inimici prophete Iudæi sunt, qui spiritualiter non intelligunt. Cassiodo. vel inimici sunt nedum Iudæi, sed etiam heretici & pagani qui precepta domini, aut non intellexerūt, aut caprano studio nō probātur operati. (Super inimicos meos inquit prudentem me fecisti. glo. Quia illi insignis ego in veritate quiesco. Cassiodorus. Supra istos ergo prudētem sed dicit effectū, quoniam iussa domini, & deuotus accepit. & vera illis integritate seruiuit. Sed vnde prudēs factus fuit sed inimicos suos addit (mādato tuo). Lyra. Id est, per mandatum tuum vere intellectum, ex diuina

Ni

Psalmus. cxviii.

Illustratione. Cassiodorus. Cui dum fideliter obedi-
bit, cunctos errantes sine dubitatione transcendit.
Augustinus. Glof. Hugo cardinalis. Nam & si lu-
dai zelum legis habent, non tamen secundum scien-
tiam, quia suam volunt constitutere iustitiam. Cas-
siodorus. Adiecit etiam, quia in aeternum mihi est
mandatum tuum scilicet. Glo. Sic enim interpre-
tatur ut sit aeternum, & ut ad aeternitatem mihi va-
leat, illis vero tantum in saeculum qui temporalia
querunt. Cassiodorus. Quod autem sit mandatum
istud quod saeculo isto deficiente permaneat. Hoc
est dilectio dei & proximi, ibi enim & dominum
super omnia diligere. & proximum quemadmo-
dum nos perfectissime tunc amabimus. Sequitur.

Super omnes docentes me intellexi, &
quia testimonia tua meditatio mea est:

(Super omnes docentes me inquit intellexi.) Glo.
Id est super scribas & phariseos, qui erant de ini-
micis. Hieronymus. Scribae enim & pharisei habentes
scientiam clauem docebant, sed iste super his intel-
ligit, qui misterium vnguentorum & festivitatum
atque holocaustorum in euangelis intendit esse
complendum. Cassiodorus. Et ne de Moyse, aut pro-
phetis, vel apostolis, qui ecclesiam dei integerrima
fide docuerunt, hoc dictum velimus intelligere, in
precedenti versu, non dixi supra partes, sed sup-
inimicos meos. utique qui legem domini praua in-
tentione docuerunt. Hic ergo arguit, non probat
magistros, scilicet phariseos, qui ad literam se te-
nentes spiritalem intelligentiam negligebant. Su-
pra tales ergo se melius intellexisse dicit, quia pra-
uitatibus eorum repudiatis, sinceram doctrinam
domini saluatoris accepit. Sed cur melius intellex-
it, dicit. (Quia testimonia tua meditatio mea est.)
Glof. Quod non illorum qui ibi falsa, sicut dicit
docet. Dicit autem meditatio mea est quasi dicat.
Non in litera quiesco, sed spiritu meditando que-
ro. Hugo cardinalis. Quos autem dixerit docentes
determinat, cum dicit.

Super senes intellexi, quia mandata tua
quaesui.

Cassiodorus. Non est autem hic superba iactantia,
sed veritas, cum dicit. Super senes intellexi, senes
enim hic dicit non canos mente, sed corpore quia
si dicat. Melius intellexit populus novus qui for-
litter christum suscepit, quam senior ille iudaeus qui
eum contemnendum putavit. Glo. Quem enim do-
cet deus, facile doctores & senes superat. Cassiodo-
rus. causa autem propter quam intellexit super se-
niores, subiungitur, cum dicitur. (Quia mandata tua
quaesui.) Idem. Glo. Hugo cardinalis. Non hominum
peruersionem, sed dei que illi transgrediuntur. Ego
vero illa seruavi. Et illa seruarem.

Abi via mala prohibui pedes meos,
et custodi am verba tua.

Glo. Quasi dicat. Interi mandata tua quaesi-
ui, exteri vero ab omni via mala. phibui pedes
meos. (Ab omni inquam via mala id est criminali.
Lyra. Quae ducit ad perditionem phibui pedes. gl.
Id est affectus meos quasi prauos & volente ire in
malum. Hugo car. Qui propterea phibedi sunt

quasi cum violentia. Cassiodorus. Vel viam mala
intelligit, hereticorum prauas & perimas suasio-
nes. Per pedes vero, mentis ascendum qui nos quo-
dam vestigio ducit ad culpam, & ad vias malas, ne
nos inde abstraxerit diuina pietas. (Sequitur ut cu-
stodiam verba tua. Lyra. id est mandata negativa
que prohibent malum. Hugo cardinalis. Et docent de-
clinare viam peccati, cassiodorus. Aliter enim ver-
bum domini non potuit custodiri, nisi cum illa pe-
stifera suasio probaretur expulsa. Glof. Sic autem
prohibui pedes meos a via mala. q.

A iudiciis tuis non declinaui, quia tu le-
gem posuisti mihi.

(V iudiciis inquit tuis non declinaui, cas-
iodorus. id est ab eo non declinaui, quod tua voluntas co-
stituit, ad regulam bene viuendi. Ab his enim non
declinare est in via recta consistere, & ad coelorum
gaudia peruenire. glo. cuius causa est quia tu non
Moyse legem, id est euangelium posuisti mihi,
id est scripsisti in corde, ut non sicut seruus time-
tem sed diligenter in quo totius plenitudinis do-
naui effectum. Lyra. Et quia ex tali exercitio, ex-
pectatur optima retributio, delectas animi, ideo
subditur.

Qua dulcia faucibus meis eloquia
tua, super mel ori meo.

Glo. quasi dicat. Intellexi verba tua me
impleri opere & inde alius annunciani, ideo dicit.
(Qua dulcia faucibus meis) Glo. cordis non carnis.
dulcia dico mihi loquenti eloquia tua in quibus re-
missio & vita predicatur. Lyra. Hic enim fauces &
os, accipiuntur methaphorice pro virtutibus supe-
rioribus anime quibus dulcedo celestium in pre-
sentia aliquo modo sentitur & preguatur. (super
mel ori meo, hugo car. Non dicit sicut mel, sed su-
per mel, sicut supra dixi super milia auri & arge-
ti, haec enim licet precipui aliquid habere videat-
ur, spiritualibus tamen aequari non possunt. cas-
siodorus. super mel itaque, id est pre omnibus que
dixi possunt dulcia sunt ori meo. Hieronymus. Ex co-
maxime quia transito melle vel alio cibo per pala-
tum nullum habet ultra saporem eloquio vero do-
mini siue in ore, siue in faucibus, vel i archano ab-
diti pectoris, semper dulcia sunt meditanti bus ea
cassiodorus. cum enim omnis gustus corporalis
sit in faucibus tantum & palato, eloquia tamē do-
mini inegluta in cordis dulcescunt faucibus, gl.
Non autem mandata ipsa dico me intellexisse, sed

A mandatis tuis intellexi, propterea
odiui omnem viam iniquitatis.

Hieronymus. Supradicta, enim mandatorum tuo-
rum dulcedinem hauriens, inique amaritudinis
viam odiui. (A mandatis tuis inquit intellexi. Ly-
ra. Dulcedine tue retributionis. Hugo. car. Quia
qui mandata implet illuminatur ad intelligendum
sereta. Augu. Glo. Faciendo autem mandata dei
peruenisse se dicit ad altitudinem sapientie quia
non venit ad intelligentiam occultorum, nisi per
obseruantiam mandatorum. Cassiodorus. A mandatis itaque
tuis intellexi, non licere ambulare cum impijs. Et
perdet deus omnes qui fornicantur ab eo. Et q.

Psalmus. cxviii.

forcxviii

qui diligit dominum, odit malum &c. quae in huius
modum diuina lectione prolata sunt. (Et propte-
rea odiui omnem viam iniquitatis.) Lyra. Quae
impedit consecutionem praedictae dulcedinis &
suauitatis.

Num, vnicus vel pascua.

Vterna pedibus meis ver-
bum tuum, et lumen semi-
tis meis.

Cassiodorus. Glo. In decimaquar-
ta litera lumen verbi pedibus ra-
diare gaudet, animam de humilitate commendat,
& ex desiderio retributionem petens non terrore
vindictae. Hugo cardinalis. Glo. Et huius octonario
praemittitur haec litera, Num, quae interpretatur
unicus, vel pascua, quia ipse Christus, cui hic attri-
buit bona sua, est vnicus filius patris verus David
humilis in carne, ut humilitatem doceret, qui oues
patris sui ducens ad pascua scripturaturam, secundum
eas aduentum suum probabat. & ceteris fidei sacra-
mentis oues pascebat, iste ergo vnus, a quo omne
bonum habet initium & perfectionem, semper de-
bet haberi pre oculis. Lyra. Et ponit hic directio
contemplationis in prosecutione boni. Et primo
ponitur huiusmodi directio. Secundo impedi-
ti reuocatio, ibi humiliatus sum. Ait ergo. (Lucer-
na pedibus meis verbum tuum.) Cassiodorus. Glo.
In quo testatur beata cohors pedibus suis verbum
dei, id est scripturas sanctas lucere, ne absentia veri
luminis incidat in tynnam, quam per suam proui-
dentiam vitare non poterat in nocte huius saeculi
vbi sunt laquei & foues. Glo. Verbum ergo tuum
id est omnes sanctae scripturae. Vel Christus qui est
verbum in principio apud patrem. Hugo cardinalis.
Glo. Qui est & lucerna & lumen, sed lucerna dum
ore nostro recensetur, in nobis enim tanquam in va-
se fictili lucet, in se vero lumen est inextinguibile,
quod illuminat omnem hominem venientem in
hunc mundum. (Pedibus id est affectibus meis, ne
in tenebris huius mundi offendat ad scandala qui
ponunt inimici. Et lumen semitis meis. Hugo car.
id est, operibus, quia non solum docet me bonum
appetere interius, sed & operari exterius. Glo. in
quo verborum notatur congrua distinctio. Lucet
enim sufficit pedibus ad ambulandum. Semitis
vero opus est luce expensa ad illuminandum. Hier-
onymus. Hoc ergo lumine preunte, sic vite illius
semitas gradimur, ut in ea quae via vera est perdu-
camur. Glo. Et propterea tanquam bene ambulans
ad lucernam & quasi rectas semitas habens.

Ivraui, et statui, custodire iudicia iusti-
tie tue.

(Ivraui inquit & statui, id est. Hugo car. id est
firmiter quasi per sacramentum statui, & ponit, &
pro id est. Cassiodorus. Ponitur etiam hic iurare
pro iure orare, id est equitatem dicere. Non autem
significat sacramentum prestare. Glo. Et ideo ex
ponendo, iuravi, dixit. Et statui, quasi dicat, q. ita
fixus est, ut flavere habeatur pro iuratione. Hu-
go cardinalis. Sed quid statui, custodire iudicia, iusti-
tie tue id est iusta iudicia tua inter quolibet peri-
culi adversa quod sit p. fide, dum sub deo iusto iu-

dice, nec bonum sine remuneratione nec malum
sine punitione praeterendum creditur. Cassiodo-
rus. Iudicia enim iustitiae sunt, cum exaltat humi-
les, deicit superbos. Vnde sequitur.

Humiliatus sum usquequaque domi-
ne, vivifica me secundum verbum
tuum.

Quasi dicat. Et ideo, quia custodio iudicia iustitiae
tuae (humiliatus sum usquequaque.) Hugo car. Et le-
gitur hoc, vel de humilitate virtutis, vel de humi-
liatione affectionis. Qui enim custodit iudicia, &
etiam qui alios iudicat, necesse est ut se humiliet, &
tunc placet deo quod agit. (Usquequaque dico) id est
ex toto corde, scilicet & corpore. Glo. Vel humi-
liatus sum a persecutore vehemeter persecutio, sed
ne fides deficiat, quia sic humiliatus sum vivifica
me secundum verbum tuum, ut scilicet secundum
verbum tuum vivam, & omnia cum ratione facia.
Hugo car. Vivifica me inquit vita gratiae, illam in
me augendo. Hieronymus. Vel vivificat me, ut sicut
Christus post humilitatem vitae servilis exaltatus
est in gloria dei patris, ita & ego ab hac humilita-
te corporea, in vitam transferat aeternam. (Secundum
verbum tuum.) Cassiodorus. Id est, secundum illam
promissionem quae dicit. Venite ad me omnes qui
laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos, & his
similia. Hugo car. Vel secundum promissum illud,
cum ipso sum in tribulatione eripiam eum & glo-
ficabo eum. Ostendit autem se inter tribulationes
non deficere, sed magis deum laudare, cum sub-
iungit.

Voluntaria oris mei beneplacita fac
domine, et iudicia tua doce me.

Glo. Humiliatus enim vivificatur secundum pro-
missum dei, & vivificatus spiritu voluntatis est mi-
nister vnde dicit. Voluntaria oris mei. Augu. Hu-
go car. Id est sacrificia laudis, quae tibi offero, non
timore necessitatis, sed confessione charitatis, vnde
dictum est. Voluntarie sacrificabo tibi Beneplaci-
ta fac domine. Lyra. Ut accepta sint coram te, Cas-
siodorus. Petit itaque, ut eius devotio domino red-
datur accepta, quatenus hac oblatione placatus, iu-
dicia sua eum doceat, quae fidelibus dignatur men-
tis aperte, ideo addit. (Et iudicia tua doce me.)
Hugo car. Quae sunt instructibilia. Lyra. V. (non so-
lum illa intelligam sed etiam opere adimpleam.
Cassiodorus. Glossa. Et licet illa se sepius accepit
se dixerit. Illa tamē ex ardore cordis avidae petit,
sicut supra in alio loco dicit. Bonitatem fecisti cum
servo tuo, & inde sequitur bonitatem & discipli-
nam & scientiam doce me.

Anima mea in manibus meis sem-
per, et legem tuam non sum obli-
tus.

Hugo car. quasi dicat. Doce me iudicia tua, quia
anima mea parata est ad suscipiendam doctrinam.
Et hoc est in manibus meis, hoc est in mea pote-
state. Vel in manibus, id est i operibus, quasi dicat
quecumque facio, facio pro salute anime meae. Hiero-
ny. Et habeo animam meam in bonis operibus pa-
ratam, secundum quod lex tua iubet, & parat sum marty-
rii propter te sustinere. Lyra. Vel cum dicit, anima mea in

Psalmus. cxviii.

manibus meis semper, intelligit periculum animae de lapsu ex carne aggrauate continue, propter quod diuino auxilio indiget ut obtineat quod subdit (Et legem tuam non sum oblitus.) Lyra. Meditans eam in corde & exequens in opere. Hugo card. Ideo doce me amplius iudicia tua, quia legem tuam non sum oblitus, sed eam didisci more boni magistri qui eum qui bene retinet libere docet, quod autem legem dei non sit oblitus, probat per effectum, dicens.

Posuerunt peccatores laqueum mihi, & de mandatis tuis non errauit.

Lyra. Hugo card. Posuerunt inquit peccatores, id est demones & mali homines (Laqueum mihi.) Lyra. id est deceptionem ad impedendum mea prosecutione boni. Hugo card. Et illicitebrae saeculi quae sunt concupiscentia oculorum, concupiscentia carnis, & superbia vite quae dicuntur laquei, quia alliciunt & capiunt imprudentes. Hieronymus. Nihil itaque aliud sunt isti laquei, nisi tendiculae dyaboli vel suggestiones eius. Cassiodorus. In hac enim sylua mundi huius, tot laqueos inuenis, quot vitia contueris, sequitur tamen antidotum celeste quod contra istius saeculi venena cognoscitur pugnare, cum dicitur. (Et de mandatis tuis non errauit, idem.) Glo. A quibus qui non declinat, vlla deceptione non capitur, quia iuxta ipsa mandata, non in ipsis insidie sunt. Hieronymus. Laqueus enim iuxta viam non in via ponitur. Si ergo de via mandatorum egressus fueris, cades in laqueum. Lyra. Cum autem dicit, non errauit, subaudiendum est, per gratiam tuam me preseruauit. Et quia hoc tenendum est firmiter. Sequitur.

Hereditate acquisiui testimonia tua in eternum, quia exultatio cordis mei sunt.

Glo. Hugo card. Hereditate inquit, id est firma possessione acquisiui testimonia tua in eternum. Hieronymus. Quia tua testimonia & tua precepta sunt mea hereditas & hic & futurum. Cassiodorus. Ista enim hereditas eterna possessio est, testimonia vero sanctissima precepta sunt. Merito ergo exultationem sui cordis esse dicebat hereditatem regni celestis, ad quam meretur peruenire, qui perbat de tali acquisitione gaudere. Glo. Acquisiuit autem istam hereditatem a deo, cuius est heres qui prius fuit heres Ade. Idem. Hugo cardinalis. Vel testimonia, id est martyria acquisiui hereditate, ut scilicet martyr, id est testis dei esse, & hoc in eternum, quia non est in eis gloria temporalis vana querentium, sed eterna gloria ad tempus patietium & sine fine regnantium, vnde sequitur. Quia exultatio cordis mei sunt, licet sint afflictio corporis ut patet in apostolis, qui cum ceteri fuissent pronomine Christi gaudentes, ibant a conspectu consilii. Lyra. Et quia ad hoc requiritur diligentia magna, & labor, ideo sequitur.

Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in eternum propter retributionem.

Glo. Quasi dicat. Et cum testimonia tua sint exultatio cordis mei, ideo Inclinaui cor meum,

Hieronymus. Id est non fui superbus, sed humilis, & ideo inclinaui cor meum, ut intelligere te. Lyra. Et non solum inclinaui, ad audiendas, sed etiam ad faciendas iustificationes tuas, sciens, quia non auditores legis, sed factores iustificabuntur. Glo. (Inclinaui autem cor meum) per humilitatem sciens quod superba respuit deus. Hieronymus. Sed ad quid inclinaui illud, ecce, ad faciendas iustificationes tuas, id est mandata. (in eternum.) Lyra. Id est per seueranter. Cassiodorus. Vel ideo dicit in eternum, quia opera bona quae quis in praesenti vita facit, studio charitatis in eternum illa facere comprobatur, quia fructum earum rerum pro eternitate recipiet, & ideo addit. Propter retributionem. Hugo cardinalis. Lyra. Quae est salus eterna. Hieronymus. Ut illam merear accipere. Hugo cardinalis. Non pro temporali quam qui mercenarius est expectat, sed pro eterna. Cassiodorus. Quam tunc recipientem dicitur eis. Venite benedicti patris mei &c.

Samech, audi, vel, firmamentum.

Ni quos odio habui, et legem tuam dilexi.

Cassiodorus. Glo. In decimas quinta littera, agit de odio iniquorum, qui legi dei aduersantur. Hugo cardinalis. Glo. Et praemittitur huic orationi haec littera, Samech, quae interpretatur, audi, vel, firmamentum, in hoc enim orationis diligenter monemur, ut consideremus quae hic dicuntur. Lyra. Et cum supra considerit bonitatem contemplationis sacrae scripturae, hic consequenter excluditur oppositum, scilicet malitia deceptionis erroneae doctrinae. Et primo ostendit detestabilem, & secundo formidabilem, ibi. Feci iudicium, dicit ergo primo in persona cuiuslibet fidelis (Ni quos odio habui.) Hieronymus. Lyra. Glo. Non quidem naturam qua homines erant, sed vitia & peccata quibus legi dei contrarii fuerant. Natura enim quam deus creauit in omnibus est diligenda & adiuvanda. Iniquitas autem, & infidelitas detestanda. Augustinus. Glo. Iniquos itaque quicumque sint, quia nec amici contra deum, audiendi sunt. Cassiodorus. Sepe enim quos flamma non teruit, quos ferrum non subdit, necessitudinem blandimenta flexerunt, contra deum quippe persona nulla debet recipi, iniquos ergo odio habui, non quia homines, sed quia mali, sicut nec David Saul oderat hominem, sed persecutorem. Lyra. Et quia sicut est detestanda infidelitas, ita diligenda veritas ideo subditur, & legem tuam dilexi. Hieronymus. Id est opere impleui. Lyra. Et quia ad hoc requiritur auxilium dei, subditur.

Adiutor & susceptor meus es tu, et in verbum tuum supersperaui.

Hugo card. Quasi dicat. Ideo legem tuam dilexi, quia adiutor ad bona facienda, & susceptor meus es tu ad mala fugienda. Vel adiutor per legem & susceptor per euangelium. Hieronymus. Vel adiutor in praesenti, & susceptor in futuro. Lyra. Vel

Psalmus. cxviii.

forcxviii

adiutor in euagatione falsitatis & susceptor in fide veritatis. Cassiodorus. Sine cuius adiutorio, nec in choare quicquam boni possumus, nec implere praevalemus. (Et in verbum tuum supersperaui.) Hieronymus. Hoc est in Christo, quia verbum patris filius est. Cassiodorus. Vel in verbum tuum, id est in deitatis tuae praesidium, summum meum desiderium collocaui. Lyra. Vel in verbum tuum quo vitam beatam promissisti Abraham & semini eius, & omnium fidem eius imitanti. Et quia infideles ratione infidelitatis, non solum sunt odiendi, sed etiam fugiendi propter periculum corruptionis ab eis. Ideo subditur.

Decline a me maligni, & scrutabor & mandata dei mei.

Hugo card. Quasi dicat, & quia ita spero, & deum ut dictum est adiutorem & susceptorem habeo. Ideo Decline a me maligni, quia ipso me adiuvante aduersum me prevaleare non potestis. Aug. Glo. Vel hoc dicit, quia qui in Christum sperat, a perfidis se separat. Nam ubi est malignitas, non potest mandatorum esse custodia. Hieronymus. Et ideo volentes perfecte poenitere, segregare se debent a consortio peccatorum. Malignos autem dicit demones vitia & peccata, vel aduersarias potestates, quia dum mala suggerunt, mandata dei non possumus scrutari. (Decline ergo a me maligni, & scrutabor mandata dei mei.) Hugo card. Glo. Non dicit faciam, sed scrutabor. Maligni enim suis persecutionibus, bonos exercent ad facienda mandata, sed tamen a scrutandis eis eos aduertunt, quia eos alijs intendere cogunt, & tempora quae legi scrutanda debentur terrenis negotijs impendere faciunt. His autem fugatis ab adiutore suo precatur suscipi dicens.

Suscipe & me secundum eloquium tuum & viam, et non confundas me ab expectatione mea.

Glo. Illis enim permixtus suscipi non poterat, ideo orat, dicens. (Suscipe me secundum eloquium tuum & viam.) Hugo card. Glo. Quamvis supra dixerit. Adiutor & susceptor meus es tu, hic tamen magis ac magis se a susceptore suscipi, & in sequenti versu se ab adiutore adiuvare postulat. (Secundum eloquium tuum.) Glo. Augustinus. Id est secundum promissum. Quod enim promissum sibi fieri petit. (Et viam.) Lyra. Hugo card. In praesenti vita gratiae, & in futuro vita gloriae, quam desidero, quam expecto. Cassiodorus. Vnde cum dicit. (Viam) Futurum tempus ostendit. Hic enim vere non vivitur, ubi carnis fragilitate peccatur. Hugo card. Cum ergo tu hoc promiseris & ego hoc securus expectem. Sequitur. (Et non confundas me ab expectatione mea.) Idem. De qua in proverbij. Expectatio in forum laetitia. Lyra. Non ego confundas, id est confundi permittas ab expectatione mea. Est enim spes certa expectatio futurae beatitudinis. Cassiodorus. Vnde expectatio iustorum, est coelorum regna & angelorum consortia promereri, & quod super totum est, ipsum iugiter videre, qui in beatitudinem solet semper corde dulcescere. Hieronymus. Vel David haec verba dicit. (Suscipe me) id est suscipe a me carnem, secundum quod promissisti, quod de mea carne acciperes, & me redimeres. Lyra. Et quia hoc non

potest uirtute propria hanc beatitudinem consequi, orat, dicens.

Adiuva me et saluus ero, et meditabor & in iustificationibus tuis semper.

Glo. Quasi dicat. Non confundas me ab expectatione mea, sed adiuva me & saluus ero. Qui enim sperat praesumit de auxilio eius, in quo est certa salus. Lyra. Dicit ergo. (adiuva me) quasi dicat. Nullo modo possem sine tuo auxilio saluus esse, ideo (adiuva me. Hugo card. Et sic per auxilium gratiae tuae non per sufficientiam operum meorum. (Saluus ero.) Glo. Et quamvis supra dixerit. Adiutor meus es, hic tamen iugiter se petit, quia quamvis hic accipiamus, tamen semper est rogandus, nequando per negligentiam perdamus, & ne adiuti in aduersis positea negligentes sumus in secundis. (Adiuvam me) ergo & accepta salute. (Meditabor in iustificationibus tuis semper. Hieronymus. Meditabor inquam iustificationibus, id est in tuis mandatis. (Semper) id est sine fine. Aug. Glo. vel semper dicit, id est quamdiu vivet, vel quando cum angelis laudes dei cantabit. Hugo cardinalis. Ideo autem dixi, adiuvam me, ut possim facere quod tibi placet. Et necesse habeo adiuvari. Quia.

Spreuisti omnes discedentes a iudicijs tuis, quia iniusta & cogitatio eorum.

(Spreuisti inquit.) Glo. Id est ad nihilum deduxisti, quod ex greco habetur. Omnes discedentes a iudicijs tuis, id est qui non consentiunt peccata sua. Cassiodorus. Merito enim sperantur a domino qui ab eius iustificatione quae fit in confessione peccatorum discedunt. Lyra. Qui ideo dicuntur a deo sprete, quia non sunt ad gratiam suam admissi, nec per consequens ad gloriam, cuius causa subditur. (Quia iniusta cogitatio eorum.) Cassiodorus. Glo. Iniusta quippe est cogitatio velle peccare & iustissimo iudicio latissimare nolle. Hugo cardinalis. Vel velle defendere peccata sua per naturae infirmitatem. Augustinus. Glo. Sufficientem autem discedi a deo causam appositum cogitationem, quia per cogitationem, aut acceditur, vel discedit a deo a qua omnia bona vel mala procedunt. Et quia spreuisti omnes discedentes a iudicijs tuis, ideo.

Prauaricantes & reputavi omnes peccatores terrae, ideo dilexi testimonia tua.

Lyra. prauaricantes inquit reputavi omnes peccatores terrae, id est a lege dei variates seu declinantes. Glo. Et quamvis praeparatio non sit ubi non est lex, & non omnes habuerunt legem scriptam per Moysen habuerunt tamen naturalem legem dicentem, quod tibi non vis fieri, alteri non feceris, contra quam omnes faciunt. Omnis ergo peccator est praeparator. Hieronymus. Vel praeparantes fuerunt omnes qui ante aduentum Christi erant quia sub dubio tenebatur praeparationis Ade primi hominis & omnes ad infernum descenderant. Glo. Car. Ideo autem dicit peccatores terrae ad differentiam peccatorum coeli quae magna est. Nam Adam peccavit in terra, & venit a conspectu est, Lucifer in coelo.

Psalmus. cxviii.

& dyabolus factus ē. Peccator ego terre dicitur, qui terrenis delictis inuoluitur. Sequitur. (Ideo dilexi testimonia tua). Hieronymus. Ne i his preuaricator appaream. Lyra. Et ideo illa dilexi, quia recte faciunt incedere p viam veritatis & iustitię Glo. Vel quia lex ad gratiam ducit, quę sola liberat. Cogita ergo hac gratia, quę liberat a preuaricatione legis, orat, dicens.

Confige timore tuo carnes meas, a iudiciis enim tuis timui.

(Con fige inquit timore tuo carnes meas). Glof. Hugo cardinalis. Timore scilicet casto qui p manet in aeternum, & qui foras mittit timorem serui lem, quo poena timeretur, non amatur iustitia. Cōfige dico carnes meas) id est carnalia desideria & carnales concupiscētiās, vt Christo confixus sum cruci, Cassiodor. Et vt moriendo viuā, qui prius viuendo moriebar. Glof. Ideo autem dixi timore tuo, quia timor legis, hoc non valet efficere, iā enim. (A iudicijs tuis timui). Augustinus. Glof. Hugo cardinalis. Id est timor pedagogus me p̄cessit qui ducit ad calum, sed non crucifigit carnē quia viuit adhuc peccandi voluntas, quam neque retur opus si speraret impunitas.

CAyn, oculus vel fons,

Ecce iudicium & iustitiam, nō tradas me calumniatibus meis

Cassiodor. Glof. In decimasexta litera petit aduentum Christi, quia tēpus ē sup̄bos destrui. Hugo card. Glo. Et p̄mittitur huic octonario, hęc litera, A in quę interpretatur oculus, quia contra aduentum Christi, ad iudicium vigilandum est & sagaciter agendum. Ito ergo oculo p̄p̄uēis iustus illum aduentum, & iustum iudicium, quo nemo bonus perit, nemo malus euadit, bona fretus conscientia dicit feci iudicium). Glof. Qui enim prius petebat configi carnes, quę impediunt iudicium, iā facit iudicium. (Feci inquit iudicium). Hugo cardinalis. Glo. Discernendo, & iusticiam operando vel ideo addidit iustitiam, quia iudicium rectum aut prauum solet dici, iustitia vero, est magna vir tus animi, quam qui habet, recte iudicat. Cassiodo rus. Vel facit iudicium quisquis iudicat contra se, & prauitas suas ante examen domini iuxta ex ecratione condemnat, sed ne hoc iudicium adulato rium magis putares esse quā verū, addidit. Et ius tiam, quoniam per iustitiam, nos iudicam, quan do delictorum nostrorum vindices sumus. Augu stinus. Glof. Nec est in hoc, cum scilicet dicit, fe ci iudicium & iustitiam, iactantia gloriosi & info lentis, sed assertio inocētis Qui autem confusus facit iudicium & iusticiam, debet orare, ne ceda inimicis vt fiat mala Ideo subditur. (Nō tradas me calumniatibus meis). Cassiodorus. Id est dy a bolo & eius ministris, qui ideo irascuntur, quia vident suasiones suas & immissiones dānari. Hugo car dinalis. Quibus traderetur si timendo pati mala crederet & cederet inimicis vt faceret mala. Idem Glo. Orat ergo, vt qui dedit viciē carnem ne vo

luntate trahatur. Det etiam pati, ne dolore frāga tur. Non igitur tradas me calumniatibus meis, sed potius vt patronus.

Suscipe seruum tuum in bonum nō ca lumniatur me superbi.

Cassiodo. Hugo cardinalis. Glo. In quo beniuo lentiam capiat, cum seruum te nominat. Hoc eni nomē liberationis est iudicium. Nam seruus, non tantum a seruando, sed a seruando dicitur, eo qd capius ab imminenti seruatur i iudicio. Me ergo ser uū tuū nō alterius, sed tuū suscipe, tanquā bon dominus & patronus. In bonum, quia illi impel lunt in malum. Cassiodorus. Domini autem mise ricordia tunc suscepimur, quando peccatorum nō strorum compulsionē percutimur. Vnde iste meri to se seruum dicit, qui fuerat ab animā deceptioe liberatus. Hugo cardinalis. Sic autem suscipe vt sci licet (Non calumniatur me superbi). Lyra. Id est spiritus maligni, qui sunt superbiissimi. Cassiodo rus. Et qui nobis improbe calumniantur. Et quā uis ipsi maxime sint nōstrorum criminum rei, nō lunt tamē nos concessa venia liberari. Nam cum ipsi nos decipiant, semper tamen nos accensant ex quo calumniatores merito nuncupantur. Augu sti nus. Glof. Hugo cardinalis. Vel superbi sunt iudei gentes, heretici, & scismatici, quos omnes de cor pore Christi superbia p̄cidit, qui calumniatur, id est calumniando, legem christianā impugnat. Calumniarū autem eorum maxima est, qd dicunt a nobis mortuum colī, sed quod eis ad scandalum & ruynam, hoc nobis est ad profectum & mediciz nam. Vnde addit.

Oculi mei defecerunt in salutare tuū, et in eloquium iustitię tuę.

Oculi mei inquit. (Gl. Interiores scilicet defecerunt a seclitēter & ardentē intruēdo) In saluta re tuum) id est in Christum. Cassiodorus. Oculos enim cordis dicit, defecisse propter aduētū Chrī sti, quē tanto desiderio expectabat, vt nullam res quem habere potuisset. Hugo card. Pluraliter au tem dicit oculi, quia iustus in anima duos habet oculos, dextrum scilicet & sinistru. Dexter, videt Christi gratiam iam nobis factam & p̄p̄uēder fa ciendam sinister vero, malorū supplicia intuetur vnde dexter dicitur gratię sinister poena, hos er go oculos in Christum dicit defecisse, quia licet as denter intueantur in eum, non tamen possunt ad plenum gratiam & iustitiā eius videre. Hierony mus. Defecerunt itaq; i salutare tuum, id est in le sum Christū, qui hebraice saluator dicitur. Hugo cardinalis. Eū expectādo & deficiendo primo de siderio, subaud defecerūt (Et in eloquium iustitię) stuę. (Cassiodorus. Glof. Id in verbis euangelicis quę dicitur erat populo credituro vt nos iustifi caret Hugo cardinalis Per hęc enim iusti efficiuntur. Hieronymus. Vel in eloquium iustitię tuę id est in verbū illud quod erat i principio apud deum qui iusticias legis nō venit soluere, sed imple. e. & quia defecerunt oculi mei, propterea.

Fac cum seruo tuo secundum miseri cordiam tuam, et iustificationes tuas doce me.

cxv
hebrai. spōde
p seruo tuo

cxlix

cxv
Alia spreua
icati sunt

Psalmus. cxviii. fo. cccxviii.

Glo. Quasi dicar non solum non tradas me calum niantibus meis, sed etiam. (Fac cum seruo tuo secun dum misericordiam tuam. Augusti. Glo. Non se dam iusticiam meam. Lyra. Sed supplēdo defectū humane naturę per tuam gratiam. Cassio. Glo. In assiduis autem precibus perseuerat, quia petēdi nunquam debet esse fastidiū. Vbi largitor donatoris non potest habere defectum, infinita vero petijt dum sibi bona fieri secundum miseri cordiam domini postulauit. nam sicut illa eterna sic eius munera probantur esse perpetua, iustu er go est vt iugiter rogetur, qui si non petat ostendi tur. Cassio. (Cum vero dicit fac, dei potentiam & suam propriam impotentiam confiteretur quasi dicat. Ego facere non Possum, cum vero dicit cū se cooperatorem dei recognoscit per vsum liberi arbitrii. Cassiodo. Glo. Dicit autē seruo tuo, quia statim corruit qui seruus alitri esse voluerit. Quid autem petat vt faciat, sequitur. Et iustificationes tuas doce me quibus tu iustos facis non homo se. Lyra. Vt possim eas intellectu capere, & opere ad implere. Glo. Iustificationes autem quas iam ac cepit semper petit, vt scilicet quod iam dedit con seruet sicut est illud in oratione dominica. Panē nostrum quotidianum da nobis hodie, Augusti. Illas autem iustificationes petit quibus deus facit iustos nō ipsi se. Lyra. Et ad hoc ratio allegatur cū lubditur.

Seruus tuus sum ego, da mihi intelle ctum, vt sciam testimonia tua.

Cassiodo. Nouit enim, omnipotentem dominum subiectis suis esse largissimum. Et qd solitus est da re quę iuste ac fiducialiter petuntur. Ideo dicit (Ser uus tuus sum ego. Glof. Non peccat. Augusti nus. Glof. Neq; enim mihi benefuit quando esse volui liber meus & non seruus tuus. Lyra. Et quia seruus tuus sum, ideo teneor implere mā datum, quod non possum nōi intelligam. Ideo sequitur. (Da mihi intellectum vt sciam testimo nia tua. (Cassiodorus. Id id est vt accepta retineā scire enim illud est, quod in noticiam nostram ma nifeste veniens nulla obliuione deletur. Augusti. Vnde nō sufficit accepisse intellectum & dei testi monia didicisse nisi semper accipiat. & quodā modo semper bibatur de fōte lucis eterne. Testi monia quippe dei quanto fit quisq; intellectu tā tomagis magisq; sitiantur. Glof. Da ergo intelle ctum quia modo est.

Tempus faciendi domine, dissipauit legem tuam.

Cassio. Clamat hoc populus fidelis & deuor dicens (Tempus faciendi domine). Cassio. Glo. Non differendi nō iam iubendi, quia legis iussa prodesse, non potuerunt, sed faciendę. Faciendi quidem, vt scilicet mundo salutaris appareas pec cata dissoluas. Mortem vincas, ipsumq; dyabolū cum sua cohorte prosternas. De quo tempore ali bi ait. Tēpore accepto exaudiui te & iterū apo stol. Ecce nūc tēp acceptabile. Addit deidei cau sam cur debeat facere quę rogatur dices (Dissipa uerunt legem tuā. Hiero. Glof. Iudei utiq; qui de se p̄sumētes, & suam iusticiam cōstruere vo

lentes eam spiritualiter non intellexerunt. Cassio do. (Dissipare) enim legem est aliter viuere quā ipsius p̄cepta mouerit, & facere quod lex dam nat. Cardina. Vel dissipauerūt legem tuā, puerse illam exponendo vt iudei & heretici. Non re cipiēdo vt pagani, & transgrediēdo vt mali cri stiani. Idem. Et quia tempus est faciendi.

Ideo dilexi mandata tua, super aurum & topazion.

August. Glo. Gratia enim dei id agit, vt dilectio ne impleantur mandata dei quę timore non pote rant Ideo inquit dilexi mandata tua. Card. Vt ea ex amore facerem, & notat hic ideo, nō causam sed occasionem. q. d. Quia dissipauerunt legē tuā ideo dilexi mandata tua, quia peccata malorū ple rumq; sunt iustis occasio bene agendi iuxta illud. Dum superbit impius icēditur pauper. Lyra. vel (Ideo dilexi) quia veraciter intelligi (Super aurū & topazion) Hiero. Sicut enim aurum cunctorū metallorū excellit p̄ciū. Ita topazius omnium gemmarum in se continens pulchritudinem om nū, vincit honores, ideo propheta super hęc om nia mandata diligit, quia in his aduentum domi ni qui mūdū redepturus est nūciatum intelligit. Glo. Et hoc est quod alibi dixit. Desiderabilia su per aurum & lapidem p̄ciosum multum. Card. Recte autem dicitur super aurum quoniam cū mā data amatur omnis terrena possessio vilis est & in comparabilis reputatur, & quia illa super aurum digelibam.

Propterea ade omnia mandata tuadi rigebam, omnem viam iniquam & odio habui.

Cassiodorus. Qui enim legem dei super aurum & gemmas diligebat, necesse fuit vt ad omnia man data eius rectissimus appareret. Congrum etiam fuit, vt odisset perueriam viam qui metuit amare rectissimam, iniqua siquidem via est quę nos du cit ad vicia. Recta vero quę ad salutē trahit & vir tutes indulgētiamq; tribuit & salutem. Glo. Car. Propterea iquit quia scilicet dilexi ad omnia mā data tua quibus dilectione cohærebam dirigebar vt ex rectis rectus fierem. Sed vnde hoc, quia om nē viā iniquā, per peccatū odio habui. Qui enim amat rectā viā, necessario o dit iniquā, quasi nau fragium rectę vię. Aliter ad omnia mādata nō po test dirigi. Vnde alibi dicitur. Qui diligitis domi num odire malum.

CPhe Erraui, vel os aperui.

Mirabilia testimonia tua ideo scrutata est ea anima mea

Cassio. Glo. In. xvij. litera di cit aperuisse os suū, & attra xisse spiritū vt ei audiat oratio, & plorasse quia nō sit a iudeis custodita lex dñi. Car. Glo. huic octona rio p̄mittitur hęc litera, phe, quę interpretatur er rraui, vel os aperui huic em literę mirabile subiicit psalmū cū ifra dicit. Aspice i me & miserere mei. Et redime me a calūnijs hoīz & huiusmodi. Lyra

cxvii

cxviii
heb. menda
cui

cxix
Heb. custo
diuit

Psalmus. cxviii

Vel de scripta bonitate vite contemplative. Hic describitur eius sublimitas. Et secundo annexa ei⁹ iocunditas. ibi. Principes, & quia ad sublimitatem contemplationis ascenditur frequenti meditatio ne & ferventi oratione igitur primo ponitur pri mum. Et secundo secundum, ibi. clamaui. Prima in duas quia primo ponitur contemplationis ascen sus. Secundo ex hoc consequens zelus, ibi. Iustus es domine. Prima adhuc in duas, quia primo cir ca contemplationem describitur mentis elevatio. Secundo petitur impedimenti ablatio, ibi. Gress⁹ meos. Et quia ascensus contemplationis incipit ab admiratione. Ideo dicit. (Mirabilia testimonia tua Idem. Id est mirabiles scripture sacre testimonijs divinis communit. Card. Glo. In quibus mi ror dum video, que & qualia & quot & quanta olim in Abraham, & in filiis Israel & in ceteris fecisti. In tue testimonium bonitatis. Augusti. Glo. Cui testimonium perhibent celum, terra, & omniavi sibilata opera tua, que omnia admiratione digna sunt. Cassiodo. Glo. Mirabilia plane quoniam per ea celestis virtus hominibus terrenis inoru it. Et nosce dederunt parvulis, unde angeli beata delectatione complentur. Que ideo semper scruta ri licet, & assidua meditatione perquiri. Unde se⁹ quitur (ideo, quia scilicet (Mirabilia sunt). Scripta est ea anima mea. Hierony. Vidi enim in his aliud agi, aliud figurari. Et ideo quia mirum mihi est diligentius perscrutatus su. Augustinus. Glo. fa. Quali factus ipsa inuestigandi difficultate curio sior quanto enim res obscuriores habet causas tan to enim mirabilior. Cardinal. Anima autem mea ipsa scrutando invenit q⁹.

Declaratio sermonum tuorum illumina, et intellectum dat parvulis.

Glo. (Declaratio inquit sermonum tuorum) id est nona lex, declarans figuras veteris legis & pellens tenebras nostras. Hierony. Cassiodo. Card. Glo. Sermones autem dicit, quos iustorum propheta nit auctoritate, ut est illud. Ecce virgo concipiet, & illud, videbit omnis caro salutem dei istos autem sermones qui fuerunt longi temporis obscuritate reconditi. Adventus domini illuminat in declara uit, quia per ipsum manifesta sunt facta que sacris literis tenebantur abscondita, tunc enim verbum caro factum est, virgo peperit, multi locuti sunt surdi audierunt, claudi recto incessere vestigio, &c. miracula facta sunt que domino serviere virtutis. Cardinalis. Et tunc manifestata sunt que prophete predixerant. Que quidem declaratio tenebras nostras illuminat Et intellectum dat parvulis. Idem. Glo. Id est humilibus. Cassiodorus. Non enim di di sunt parvuli isti etate sed simplicitate & humi litate conscientie. De quibus alibi dicitur, finite p auulos venire ad me. Hieronymus. Glo. Augusti nus. Lyra. Solt enim parvuli isti illuminantur, iux ta quod in evangelio dicitur. Confitebor tibi do mine coeli & terre, quia abscondisti hec a sapientibus & revelasti ea parvulis. Glo. Et quia facere mandata recte nemo potest nisi per spiritum in cor de ei⁹ dilectio sit diffusa. Lyra. Vel quia cognitio veritatis excitat appetitum ad amplius cognos cendum, ideo subditur.

Os meum aperui & attraxi spiritum, quia mandata tua desiderabam.

Glo. Quasi dicat cum desiderare facere mandata, non erat mihi unde possent, & ideo (Os meum aperui). Cassi. Id est mentis introitu qui tunc aperitur quando aliquid dicere festinamus. Augu stinus. Glo. Os ergo meum aperui cōfitemur quod per meipsum facere non possent, & attraxi unde facerem. Aperui dico os meum querendo petendo pulsando, & sities Attraxi spiritum bonum scilicet unde facere quod per me ipsum non poterā. Cassiodo. Attrahitur autem spiritus, quando mens salutaris desiderij completur affectu & incipi fir ma mente velle quod ante, per gratiam tamē do minit visus est appetisse. Idem. Glo. Aperuit ita q⁹ os infirmus, Traxit spiritum validus, id est via tutem faciendi quam per se habere nō potuit. Gl. Attraxit autem dicit ad similitudinem illius qui astu capit aurā. Gl. Et quomodo aperuit & attra xit subdit. (Quia mandata tua desiderabam. Gl. Car. Scire scilicet & facere. Et ex hoc desiderio ac tensus & quia quanto facilius sentit tanto arden tius sitit, subtingit.

Aspice in me et miserere mei, secundum iudicium diligentium nomen tuum.

Glo. Quasi dicat quia desiderabam mandata, ideo (Aspice in me id est da spiritum. Cassiodo. Glo. Frequenter tamen dominus aspiciat itans ut per dat, sicut Sodomā & Gomorā, & sicut castra Aegyptiorū Aspiciat etiam propicius sicut in munerib⁹ fecit. Avel. Et ideo postquā dixit. Aspice in me, Ne in partem sumeret aduersam statim subiunt xit. (Et miserere mei secundum iudicium diligen tium nomen tuum. Hieronymus. Ut scilicet illo me iudicio numeres quo reliquos qui diligunt nomē tuum Glo. Quos tu prior dilexisti ut ipse te dili getent. Cassiodorus. Iudicium autem domini est ut nomen suum diligentibus misericordie sue largiatur auxilium. Hugo cardinalis. Sed in quo attendatur effectus humilmodi misericordie sub iungit dicens.

Refusus meos dirige, secundum elo quium tuum, et non dominetur mei omnis iniusticia

Cassiodo. Vbi cum dicit gressus meos, significat motus anime. Nam sicut per istos de loco ad locū trāsserimur, ita & in illis quibusdam passibus siue ad meliora siue ad deteriora progredimur (Gres sus meos inquit dirige. Card. Quos ego nō pos sum dirigere quia nō est hominis via eius (Secū dum eloquium tuum. Cassiodorus. Id est secun dum iustia que Precipis ad vitam hūmi generis corrigendam. Hieronymus. Et non secundum cora poteas voluntates. Lyra. Nec secundum motum animi curiosum & presumptuorum. (Et nō domi netur mei omnis iniusticia). Gl. Sciebat enī gra dientem tentandum esse, ideo non ait, excludat penitus (sed non dominetur. Cassiodo. Cardina. Nam ut non sit ex toto caueri non potest sed do minium eius vitari potest Cum autem dicit, Om nis vniuersaliter negatur dominium omnis iniquit

Psalmus. cxviii. fo. cxxv.

etis quia non sufficit omnia peccata preter vnu vitare si vnum teneat, quia offendens in vno fa ctus est omnium reus iniusticia autem dicitur pec catum per quod iniuria fit deo. Cardinalis. Dirige dico gressus meos, sed quia multa sunt impedi menta in via. Ideo.

Redime me a calumniis hominum, ut custodiam mandata tua.

Cardi. Glo. (Redime me inquit a calumnijs ho minum) id est a falsis impositionibus eorum erue me ne terroribus vincar, & a tuis mandatis ad sua malefacta traducar. Cassiodo. Glo. Sunt autē calū niae hominum commenta periculosē falsitatis ob iecta & controuersie contra veritatem quibus vbi q⁹ agitantur christiani. Hierony. Cum eis crimen impietatis obijciatur. Glo. Vel calumnia est quādo non solum falsum componitur verum etiam que pie gesta sunt decolantur, ut in ioseph impudē ca domina fecit, & in Susannam duo presbyteri. Abhis ergo me redime, ut custodiam mandata tua Cardina. Glo. Que nō facile seruat qui opprimi tur calumnia. Lyra. Et quia illuminatus a deo in cognitione veritatis desiderat amplius illustrari subditur.

Faciem tuam illumina super seruum tuum, & doce me iustificationes tuas

Cassiodorus. Glo. In quo precatur videre faciē domini, non velatum ut iudei. Desiderat enim cohors sanctorum saluatoris aduentum, cuius facie illuminata sunt tenebrosa peccata, & quae vi tam confert mortuis, & certissima remedia, despe ratis. Faciem tuam inquit illumina super seruum tuum. Augu. Id est tuam manifesta subueniendo & opitulando presentiam. Glo. Mittēdo filiū tuum vel spiritualem legis intelligentiam mihi dando. Cardina. Facies enim patris filius dicitur de qua supra in alio psalmo dictum est. Ostende nobis faciē tuā. Et doce me iustificationes tuas) Hierony. Ut quod in illis cerno per speculum certa contemplatione conspiciam. Augustin. Glo. Vel doce me utiq⁹ iustificationes tuas, ut facia eas Qui enim audiuit, licet memoria teneat quod au diuit, nequaquam didicisse putandi sunt, si noti faciunt. Recolens autem dolores poenitentis pre uaricationis suae ait.

Exitus aquarum deduxerunt oculi mei quia non custodierunt legem tuam.

Cardina. Nō repellas orationem meam, qua oro faciem tuam illuminari super seruum tuum pro pter precedētia peccata mea, quia de his doleo intantū q⁹ (exitus aquarū deduxerunt oculi mei). Cassiodo. Glo. Exitus iquam aquarum, i. copio sas lacrimas quasi fluentia fontium pro recorda tione peccatorum. Hiero. Hec est enim vera poe nitentia iugiter fletibus commissa diluere, & abluta non iterare. Cardina. Deduxerunt inquit, id est de corde interius contrito eduxerunt oculi mei per quos ad cor intravit peccatum. Cassiodo. Vt per illos mudentur per quos & excessus admittitur Car ai. Ideo autem lacrimas eduxerunt, quia non

custodierunt legē tuam. Idem. Glo. Ipsi oculi scilicet, quia sicut occasio q⁹ lex non custodiatur dum per eos subintrat peccatum, vel quia non custodie runt legem tuam impii scilicet iudei & alij praua ricantes, & calumniantes quibus intantū com pator q⁹ p eis exitus aquarum deduxerunt ocu li mei quod est magni meriti. Nam ut gregorius ait apud deum pfecte diluit propria qui pie plan git aliena.

Sade consolatio.

Vstus es domine et reatum iudicium tuum

Cassiodorus. Glo. In xvi. s. li tera iudicia dei laudat & elio quia ignita veneratur petens intellectū unde viuat & se cōso letur. Car. Glo. Vnde cōgrue huic octonario premititur, hec litera. Sade, que interpretatur consolatio. Ambro. Glo. Post lacri mas enim consolatio sequitur. Nam & qui in do lore sūt cōsolatione indigēt. Lyra. Et describitur hic zel⁹ cōtemplationis. Cal. Gl. Supra ergo tristis de errore, sic se cōsolatur per iusticiā dei dicens. (Iustus est domine). Cassi. Qui iubes peccatores sic se affligere, ut eos debeat tua medicina saluare, iu stum est enim ut delinquens per satisfactionē cor rигatur, & iustitia dei humili confessione declare tur. Ambro. Glo. Nā qui sua delicta non respicit iniuste putat se grauari. Bonus vero se accusat, di gna sibi infert iusta iusto dicit, in quo & sperat, quia sicut iustus punit, sic & sustinentem remunerat, unde subdit & rectum iudicium tuum. Glo. Cardina. Quo iubes peccatorem se affligere pro pecca tis que recolit, & p eis que ignorat ipsum corri pis & affligis, iustus inquam est dominus qui nō mādāt nisi iusticiam, unde sequitur.

Mandasti iusticiam testimonia tua, et veritatem tuam nimis.

Lyra. Mādasti inquit iusticiā, i. legē tuā iustitiam cōtinentē. Et pro. i. testimonia tua, que sunt idem quod ipsa lex a deo data & testificata. (Et verita tem tuā) id est veritatē legis tue subaudi custodiri nimis id est valde. Cassiodo. Glo. Cum ergo dicit. mādasti significat pcepisti. Testimonia vero sunt sicut iam dictum est, que sub testificatione prolata sunt id est pcepta que continent iusticiā & veri tatem iusticiā quonia equaliter omnia discernūt (veritatem) vero quia promissa retribuūt. Hiero. Vel mādasti iustitiam & testimonia, & veritatem tuam custodiri nimis, quasi dicat. Omnia que mā dante te parimur iusta recta, ac vera sunt, quia au tem pro peccatis nostris ingruunt aut ut probari manifestemur eueniūt. Lyra. Et quia zelatores le gis videntes eam transgredi interius accendun tur, ideo subditur.

Tabescere me fecit zelus meus, quia obliti sunt verba tua inimici mei.

Tabescere inquit, id est liquefieri me fecit zel⁹ me⁹ circa legē tuam. Cassiodorus. Tabes enim, est ali cius morbi cōtracta necessitas, que nos facit pau latim defluere, dum corporis soliditatem, ponalit

Psalmus. cxviii

afflictione confumit. Quod sibi accidisse testatur, cum non patiebatur perfidiorum laceratione violari legem domini. Idem. Ambro. Cardin. Et zelus iste bonus est, non liuoris, sed amoris, pro domo dei, quia non patiebatur a perfidis lacerari (viphineas). Aug. Bonus ergo intelligendus est iste zelus cuius causa subiungitur cum dicitur. (Quia obliuisti verba tua inimici mei). Cardina. Lyra. Facientes contra legem ac si eam pro nihilo reputarent. Et omnes tales reputant inimicos quia sunt aduersarii veritatis. Gl. Ideo autem zelus iste est mihi, quia.

Ignitum eloquium tuum vehementer et seruus tuus dilexit illud.

(Ignitum inquit eloquium tuum vehementer). Cardin. Et ideo calefacit & liquefacit. Lyra. Et ista mat ad amorem diuinum, qui proprie dicitur zelus, eo quod est amor singularis. Ambro. Glo. Cassi. Quod ideo dicit ignitum, quia purgat corda mortalium, mundana fece sordentia, ut fornax aurum & accendit ad amorem dei vehementer. Glo. Ita ut etiam corpus vratur. Cassiodo. Sed ut ad hoc non ad mortem crederes sed ad salutem addidit. Et seruus tuus dilexit illud. Idem. Qui utique diligebat quod vitam conferre nouerat & honorem, quod sciebat ad remedium humani generis attributum Hieronymus. Eloquium namque preceptorum peccata confumit, & cor peccantis si conuertatur illuminat. Sequitur.

Adolecentulus sum ego & contemptus iustificationes tuas non sum oblitus.

Hieronymus. Et quamquam haec David ex persona sui dicat, qui ad olescentior ceteris fratribus quasi contemptus, ad omnes pascendas directus, de hinc in regnum electus est, tamen haec ad populum Christianum referenda sunt, qui prius contemptus, & de domo patris electus recoleus iustificationes dei accepta prioris primogenita, prior effectus est. Lyra. Populus namque christianus, in primitiua ecclesia fuit multipliciter afflictus & contemptus a tyrannis, & tamen per hoc a fide catholica non recessit. Glo. Qui ideo ait, (Adolecentulus sum ego) iunior (& contemptus) id est despectus, non tamen sum oblitus iustificationes tuas ut illi maiores inimici mei, Aug. Cardin. Sunt enim duo populi maior scilicet sub lege, maior vero sub gratia, iste etate sequitur, sed fide praecedat qui contemptus est sicut Ioseph inter fratres, & David inter suos. Et ideo maior factus est. Glo. Qui propterea ait iustificationes tuas non sum oblitus. Et merito, quia.

Iustitia tua iustitiam aeternam, et lex tua veritas

Cassiodo. Glo. Iustitia inquit, tua iustitia in aeternum quia quisquis eam custodierit aeterna foelicitate gaudebit, iustitia enim hominum quanta cum sit temporalis est, iustitia vero domini aeterna Lyra. Quia iustitia quae per fidem, ducit ad eternitatem beatitudinis. Et lex tua veritas. Idem. Quia nullam potest continere falsitatem propter quod non solum dicitur vera, sed veritas in abstracto ad deuotandum veritatis puritatem. Cassiodo. Vel veritas ista est dominus christus qui de se ait, ego

sum via veritas & vita. Augustinus. Glo. Vel lex tua, lex scilicet euangelica veritas est non vmbra, non figura sicut moysaica, sed res. Cardinalis. Et quia qui diligit veritatem pro ea patitur tribulationem, ideo sequitur.

Tribulatio et angustia inuenerunt me mandata tua meditatio mea est.

Cassiodo. Tribulatio & angustiae sanctis virtutibus sunt magna, quia norunt se pondere talium compressi exudare peccata, & ad illa gaudia rede reque non habent finem. Haec enim duo sunt beatis virtutibus, velut quoddam antidotum, quod dum asperre bibitur, munimenta salutis operantur. Cardin. Ait ergo. Tribulatio exterior scilicet, & angustia interior (inueniunt me) Idem. Cassiodo. Quasi expectantem quasi fixum, quasi ad eam certamina paratum. Glo. Et tamen quantumcumque sequatur (mandata tua meditatio mea est) hoc enim est summum contra tribulationes remedium. Lyra. Nam meditatio diuinae legis, praebet constantiam in aduersis. Hieronymus. Et ideo quantumlibet tribuletur in poenis, coartetur in vinculis, dei tamen mandata meditantur assidue, quia

Aequitas testimonio tua in aeternum, intellectum da mihi et viam.

Lyra. Aequitas, inquit testimonio tua in aeternum. Tantam enim equitatem continet, quod non solum dicuntur aequa in concreto, sed aequitas in abstracto. Card. Glo. Testimonia autem ista sunt martyria & tribulationes quae semper iuxta sunt. Et equitas in aeternum, id est causa aeternae iustitiae, quia iustificant hominem, ut in aeternum iustus sit. in his ergo tribulationibus (intellectum da mihi & viam). Hierony. Hoc est, ut pro eorum intelligentia vitam possint capere sempiternam. Lyra. Intellectum inquit da mihi, ad testimonia secundum data tua cognoscendum & opere implendum. Et viam vitam gratiae praesentis & gloriae in futuro.

Coph conclusio vel aspice.

Lamaui in toto corde meo exaudi me domine iustificationes tuas requiram.

Cassi. glo. In. xix. littera iustificationes domini permittit se exquirere. Adiciens se scire testimonia dei in aeternum fuisse data esse. Cardin. Glo. Et huic orationi praemittitur haec littera Coph, quae interpretatur conclusio, vel aspice, quoniam diabolus iustos ex omni parte conatur concludere, ne possint ad bona exire. Conclusus vera, debet circumspicere se, & causam periculi non dissimulare. Lyra. Et agitur hic de sublimitate contemplationis prout acquiritur oratione feruenti. Ad quod duo faciunt scilicet conditio orationis, & humiliatio orationis. Primo ponit primum secundo secundum, ibi. Vide humilitatem. Prima in duas, quia primo ponitur orationis conditio, Secundo impeditenti remotio, ibi Appropinquauerunt. Card. Propheta ergo in persona generalis iusti vndique obfessi, & quasi infirmi, minime de sua virtute confidens dicit, Clamaui.

Psalmus. cxviii. fo. cxxviii

clamor spiritualis

Hieronymus. Hunc autem clamorem non corpore vocis sed spiritualis mentis intellige per quam iusti a deo exaudiuntur. Cassiodo. Est enim clamor iste deuote mentis affectus, qui non tantum sermone permittitur, sed magna cordis intentione perfertur. Card. Glo. Clamaui inquam qui vndique sunt hostes non solum visibiles, sed quod gratius est spirituales. Et ideo, clamaui in toto corde meo. Cassiodo. Hoc dicit ne putares aliud cogitandum quando clamaris ad dominum. In sola enim religiosa cogitatione debet totus spiritus occupari, ne mens diuisa nequeat quod postulat impetrare. Augustinus. Est autem clamor cordis magna cogitationis intentio, qui cum est in oratione magni exprimit desiderantis & petentis affectum, ut non desperet effectum. Tunc igitur (in toto corde) clamaris quando aliunde non cogitatur. Lyra. In toto ergo corde. i. intellectu & affectu feruenter & deuote (clamaui) Et ideo (exaudi me domine). Idem. Eleuando me ad cognitionem tuae veritatis. Gl. Deinde ad quid proficiat finis clamor adiungit. q. d. Ad hoc clamaui (ut iustificationes tuas requiram). Idem. Quae quanto plus cognoscuntur, tanto plus requiruntur. Cassi. Et attende quod non diuitias, non honores, non dignitates sed iustificationes domini requirebat, non se ditione tantum, sed opere iustificationes enim ventriter non requirit nisi ille qui eas deuota mente compleuerit. Cardinalis. Iustificationes autem istae, dicuntur mandata quae facientes iustificanc & viuificant. Glo. Deinde repetit.

Spiritus occupatio

clamor spiritualis

toto clamore corde quid

Clamaui ad te saluum me fac, & custodiam mandata tua.

Card. Repetitio enim clamoris nota est magnae affectionis & confirmationis. (Clamaui inquit ad te) Glo. In qua exponit quid sit ad dominum toto corde clamare. Cassiodo. Glo. Ad illum enim non clamat nisi qui petitionem suam dirigit toto cordis affectu. Card. Glo. Quid autem petat clamaui subiungit (saluum me fac). Cassi. Glo. In anima scilicet, quae custodiat mandata. Non enim saluam carnem petere poterat, qui libenter corporeis passionibus subiacebat. Lyra. (Vel saluum me fac) illustrando me tua veritate. Cardina. Vel saluum me fac in presenti salute gratiae, & in futuro salutis gloriae. (Et custodiam mandata tua). Idem. Corde & opere. Lyra. Quae custodi non possunt nisi praecognita. Glo. In eo autem quod dicit, Clamaui notat promptum affectum, in eo vero quod ait, custodiam mandata tua. Sedulitatis obsequium, sequitur.

clamor spiritualis

clamor spiritualis

clamor spiritualis

clamor spiritualis

clamor spiritualis

clamor spiritualis

clamor spiritualis

clamor spiritualis

clamor spiritualis

clamor spiritualis

clamor spiritualis

clamor spiritualis

clamor spiritualis

clamor spiritualis

merositate canescere. Et ideo clamaui, (quia in verba tua super speraui). Lyra. Cardinalis. Id est plusquam in verbis aliorum quorumcumque, quia verba tua falsitatem non possunt continere cum possis facere quod promittis. Cassiodorus. Vel hoc est quod maturitate praueuerat, quia in verbo ipsius, id est in aduentu domini saluatoris fixa mente sperare non destitit. Glo. Deinde subaudit de tempore peccandi dicens.

Preueniunt oculi mei ad te diluculo ut meditarer eloquia tua

Cassiodo. cardin. Lyra. Preueniunt inquit oculi mei, id est intellectus & affectus, intellectus scilicet cogitando & meditando. Affectus vero, desiderando, directi sunt ad te cognoscendum & diligendum (diluculo). Lyra. Id est a tempore iuuentutis, cassiodo. Vel diluculum initium diei significat. q. d. Preueniunt oculi mei orientem solem. Nam prout est si radii solis in sitato oculo quem inueniat, cardin. Potest ergo accipi pro diluculo temporis & virtutis. Tunc enim est bona hora meditando orandi, vnde sequitur, (ut meditarer eloquia tua). cassiodorus. In quocumque reddat, cur ante diluculum mens deuota surrexerit, non scilicet ut agrum coleret, non ut saluationes potentium praueueret, sed ut domini meditaretur eloquia. cardin. Ad intelligendum & faciendum ea. Lyra. Et quia oratio talium debet exaudiri, sequitur.

Vocem meam audi secundum misericordiam tuam domine, et secundum iudicium tuum viuifica me.

Glo. q. d. Quia ita studiose a te vigilo, ideo o domine (vocem meam audi secundum misericordiam tuam). cardina. Glo. Quia quante studiose vigilas & clamen ad te, non tamen in hoc confido, sed magis in misericordia tua, quae semper parata est iuuare petentes. cassiodo. Et propterea cum non habeam quod contra peccata mea confidenter obiciam, illam misericordiam peto quae ex misericordia beatorum facit, ex captiuis liberos ex mortuis viuos, ex temporalibus sepieternos, & secundum iudicium tuum viuifica me. cassiodo. Glo. cardin. Non secundum iudicium illud quo in futuro iudicabis, sed illo quo supplicantibus parcas. Quo se danantes clementer absoluis, cum autem addidit, viuifica me, confitetur se mortuum esse lege peccati, quia viuificari non potest, nisi qui in se propriam non habet vitam. Augustinus. Glo. Prius itaque deus secundum misericordiam auferat a reis poenam & eis postea secundum iudicium dabit vitam, licet nunc tempus misericordiae non sit sine iudicio, nec tempus iudicii postea erit sine misericordia. Glo. Necesse autem est ut viuifices me quia.

Appropinquauerunt persequentes me iniquitati, a lege autem tua longe facti sunt.

(Appropinquauerunt inquit persequentes me iniquitati). Lyra. Id est appropinquauerunt mihi persequentes me inique. Augustinus. Cassiodorus. Appropinquant enim persequentes quando post omnia usque ad carnis lacerationem videntur accedere sicut in. xi. psalmo dictum est. Ne discendas a me quoniam

clviii
Heb. pueri
ebant oculi
mei vigiles
as hominis
oculi

clxix A

cl

Psalmus. cxviii

tribulatio proxima est, & in euangelio surgite ea-
mus, appropinquauit enim qui me tradet, a le-
ge autem tua longe facti sunt. Hiero. Augu. Cas-
siodorus. Persecutores qui quantomagis ad san-
ctorum poenas appropinquabant tanto a legedo-
mini recedebant. Necesse est enim ut deserat iusti-
cia qui ad prauas semitas malitiae festinat, quia
deo proximare non possunt nisi qui eius regulis
obsecundant. Glo. Hoc autem ideo dicit, ut causa
sua melior quam illorum videatur. Sequitur.

Prope es tu domine, et omnes vi-
tae tuae veritas.

Card. Glosa. q. d. Illi appropinquauerunt, sed non
nouerunt, quia (prope es tu domine) mihi scilicet
tribulatio intus adiuuans & confortans. Cassio-
do. Prope es inquam quia ubique plenus, ubique tor-
es, non spacijs inclusus, sed spacia cuncta replens
atque complectens. Cum ergo hoc dicit confiteatur
non cum ignorare si peruerse gerimus, nec decli-
nare cum fugimus, una est ergo salus ad ipsum festi-
nare, quem non possumus effugere, addidit quoque
& omnes vias tuae veritas. Augu. Lyra. Nam siue di-
mittas me in tribulatione, siue liberes totum facis
iuste sanctorum enim haec est visitata confessio,
etiam in tribulationibus suis, quod eas non immeri-
to patiuntur tribuere deo veritatem, ita regina He-
ster, ita, sanctus Daniel, ita tres viri in camino, ita
eorum sanctitatis alij focij confitentur. Card. Vel
omnes vias tuae, i. omnia opera tua per quae veni-
tur ad te, per cognitionem & amore, & tu ad nos
per potentiae sapientiae & bonitatis tuae declaratio-
nem, sunt veritas id est in veritate exhibita vel ex-
hibenda. Sequitur.

In initio cognoui de testimoniis tuis quia
in aeternum fundasti ea.

Car. In quo ostendit prophetam quomodo scit, quod om-
nes vias domini sunt veritas. Et quasi dominus quae
fuisse ab eo, quando & quomodo scis quod omnes
vias meae sunt veritas. Respondet. In initio cognoui
de testimoniis tuis, id est ab initio humani gene-
ris. Ex tunc enim fuit ecclesia, id est generis iusti
in cuius persona loquitur propheta. Hieron. Ab
Adam ergo in omnibus patriarchis & prophetis
Glo. Qui tenendo testimonia tua, venerunt ad eter-
nitatem cognoui de testimoniis tuis. Lyra. Vel ab
initio, i. a principio ex quo habui usum rationis
& incepti testimonia tua intelligere. Augu. Glo.
Testimonia autem ista sunt quibus promissum se da-
turum regnum aeternum filijs, vel testimonia sunt
praecipua quae dicuntur fundata in aeternum quia
per eis neglectis vel seruatis merces aeterna vel poe-
na aeterna redditur. (Quia in aeternum fundasti ea)
Card. Id est ista fecisti, ut per ea veniatur ad eter-
nitatem si contemnuntur poenae, si vero custodiuntur
ad aeternitatem gloriae.

Res, caput, vel primatus.

Mide humilitatem meam & eripe me quia legem tuam non
sum oblitus.

Cas. Gl. i. xx. litera petit viuifica-
ri quia mandata dei somnolenti quae

siuit quod longe est a malis qui non similiter egerunt
Et quia nemo viuificatur nisi per humilitatem quae
est caput omnium virtutum ideo huic octonario promit-
titur. Haec litera res. Idem. Car. Quae interpretatur
caput, vel primatus & significat humilitatem quae
est caput omnium virtutum, sicut & superbia caput est
omnium viciorum. Lyra. Et agitur hic de altitudi-
ne contemplationis, prout acquiritur humilitate
orantis, unde dicit. Vide humilitatem meam. Card.
Glo. q. d. Prope esto dominus, & ideo vide humili-
tatem meam, i. placeat tibi humilitas mea qua cla-
mo ad te & quam libenter respicias (& eripe me).
Lyra. De tenebris ignorantiae eleuando ad cõtem-
plationis veritatem tuam. Augu. Et quauis ista vox
videatur martyrum, tamen ea nemo a se putat alie-
nam, qui in Christi corpore est constitutus. Cassio-
do. Eripe me itaque de necessitate poenarum & de pe-
riculo mortis, de quibus beati martyres se libera-
ri petierunt vel de periculo peccatorum. (Quia lege-
tuam non sum oblitus). Hiero. Augustinus. Cassi-
do. Car. q. d. dicit, quod omnis qui se humiliat exaltabitur.
Et qui se exaltat humiliabitur. Sequitur.

Vidica iudicium meum et redime me, pro-
pter eloquium tuum viuifica me.

Card. In quo ostendit qualiter vult eripi scilicet
ut sua causa iudicetur, & ipse redimatur ut viuifi-
cetur. Siquidem haec tria petit in hoc versu iudica-
ri scilicet, redimi, & viuificari, ait ergo. Iudica iu-
dicium meum, i. dicta vel de scientiam de causa mea
qua habeo eonitum dyabolum, quia licet ego pecca-
uerim tamen ipse non habet iustam causam vexan-
di me. Et redime me a vexatione eius iniusta. Idem
Augustinus. Glo. Vel exponit de futuro iudicio,
vir enim iustus conscius de innocentia sua, & spe-
rans in misericordia dei, petit festinari iudicium
sic liberetur a malis. (Propter eloquium tuum vi-
uifica me). Cassiodorus. Glo. Propter eloquium sci-
licet illud in quo promittit. Qui credit in me non
moriatur, se habebit vitam aeternam. Lyra. Et quia
peccatum demonis non est sic remediabile, ideo
subditur.

Longe a peccatoribus salus quia iu-
stificationes tuas non exquisierunt.

Lyra. (Longe inquit a peccatoribus salus). i. a de-
monibus in peccato obstinatis. Card. Vel a pecca-
toribus qui peccandi habent consuetudinem, lon-
ge est salus gratiae & gloriae, quia dator vtriusque
latus ab eis diuisus est propter peccatorum multi-
tudinem. Hieron. Cassiodorus. Vel salus nostra chris-
tus est, qui a negligentibus iudeis elongatur, eo
quod in iustificationibus legis non intelligunt eum
figuratum. Et quia salutis auctorem respuerunt, &
latronem/barrabam quales ipsi fuerunt dum isti si-
bi obduratis mentibus eligerunt. Et ideo longe
est ab eis salus, quia longe fecerunt se ab ea. (Et quia
iustificationes tuas non exquisierunt). Card. Id
est mandata tua, & legem tuam quae facientes iusti-
ficant. Dicit autem non exquisierunt, id est in cor-
de non quesierunt ad faciendum licet forte aliqui
peccatores querant ad sciendum. Gl. Iste ergo videtur
ab eo accepisse custodire iustificationes istas aut

Psalmus. cxviii

forcxviii

elvi

Misericordiae tuae multae domine, se-
cundum iudicium tuum viuifica me.

Gl. Quasi dicat. Et si longe sit a peccatoribus sa-
lus, tamen nemo desperet, quia misericordiae tuae.
Hugo card. Quibus miseris sunt multae domine,
quia multis & in multis. Multoties & multis mo-
dis & multis de causis miseris, sunt & magnae,
quia magnas miseras miserando releuat, & magna
peccata miserando releuat. Gl. Qui enim suo pec-
cato peremit, misericordia domini liberatur, qui
non querentibus apparuit, refugientes vocauit,
ignaros congregauit, & pro omnibus se obtulit.
Hieron. Vel multae sunt, quia de multis periculis
erunt. Hugo card. Et ne forte misericordia videat-
ur omnino excludere iudicium, subiungit. (Secun-
dum iudicium tuum viuifica me). Idem. Secundum
iudicium tuum, scilicet, quo in presenti parcis pec-
cantibus. Cassiodorus. Glo. Non autem secundum
iudicium illud quod parcis contententibus. Hiero.
(Vel secundum iudicium tuum viuifica me). Ne scilicet
cer inueniatur in me quod iudicium mortis afflu-
mat. Augustinus. Vel hoc dicit, quia scit quod iudicium
dei sine misericordia non erit super eum. Cassio-
do. Quado enim miseretur & iudicat, & quando iudi-
cat miseretur, quia neque sine iudicio miseretur, neque
sine misericordia iudicat Hugo card. Et quia posset
aliquis querere, quare petis hoc. Subiungit, quia

Multi qui persequuntur me & tribu-
lant me, a testimoniis tuis non decli-
naui.

Augustinus. Glo. Multi inquit sunt, scilicet qui perse-
quuntur me & tribulant me, in quo notatur grauis
persecutio, quae fit a multis in unum. Impletum est
autem istud in ecclesia, quae tot habuit persecutores
martyrum, quorum sanguine purpurata est terra.
Floret coelum coronis eorum, ornatae sunt ecclesiae
memoriae insignita sunt tempora naturalibus. Cre-
brescunt sanitates eorum meritis. Cassiodorus. Quo-
rum numerus creuit quantum se tyrannorum ira
seccendit. Glo. Quauis tamen multi sint qui per-
sequuntur & tribulant, tamen a testimoniis tuis non
declinaui. Hugo card. Id est ab obseruatione manda-
torum tuorum, Lyra. Fultus robore auxilii tui. Hiero-
nymus. Quauis ergo seuiant odij impugnet
iurgijs, ego tamen a testimoniis tuis, erigor, non
inclino. Glosa. Ego in quam non declinaui, sed
tamen.

he. mercedu

Vid ipse uariantes & tabescebam, &
quia eloquia tua non custodierunt.

Lyra. Vidi inquit prauitantes, id est im-
pios legem tuam transgredientes. Cassi. Gl. Vel
vidi aliquos debiles in persecutionibus fide, quae
tenuerunt abnegantes & persecutoribus credentes.
Idem. Hieronymus. Vel vidi iudeos prauitantes
qui dixerunt ad Moysen. Omnia quae dixerit no-
bis dominus, faciemus, & tamen non seruimus sed
& nunc nos pasчимur in baptismo, ut abienuncie-
mus dyabolo & operibus eius. Pro transgressoribus
ergo huius pacti, propheta tabescit, & Paulus

qui dicebat, quis vritur & ego non vror. (Et tabe-
scebam inquit. Lyra. Id est lachrymis fluebam.
Glosa amoris. Hugo card. Et predolore defi-
ciebam, prout iterum supra dixit defectio tenuit me
pro peccatoribus & tabescere me fecit zelus meus
Causam autem doloris sui subiungit, dicens. (Quia
eloquia tua non custodierunt. Cassiodorus. Quibus
dicitur. Qui perseuerauerit usque in finem, hic saluus
erit Hugo card. Eloquia siquidem tua id est pre-
cepta tua quae ideo data sunt ut seruentur, ut iam
supra dixi. Tu mandasti mandata tua, custodiri in
mis. Glosa. Non custodierunt sed in tribulatione
negauerunt. Gl. Vidi itaque istos prauitantes &
tabescebam. Et ideo O domine.

Vide quoniam mandata tua dilexi do-
mine, in misericordia tua viuifica me

Hugo cardina. Vide inquit, id est te videre osten-
de, quoniam mandata tua dilexi, id est ex dilectione
de impleui. Lyra, zelus pro eis & in me & in alijs.
Cassiodorus. Dominus enim animorum qualitates
gratius respicit, quae cruciatus carnalis passionis
intendit. Nam legi dominice quodammodo vide-
tur in gratia si quis tormeta martyrij cum murmura-
tione pertulerit, quia debet hoc ipsum diligere
per quod se credit ad aeterna gaudia peruenire.
unde si non diliges mandata domini martyrij pate-
retur, non esset ei felix corona, sed vitiosa iactantia
Hieronymus. Ite ergo dilexit ea, non per meritum,
sed per bonae voluntatis affectum, & ideo se his
viuificari deprecatur dicens. viuifica me. Hugo card.
dinalis. Vita gratiae in presenti, & vita gloriae in fu-
turo. Glosa. Non quidem meritis meis, sed in mis-
ericordia tua. Cassiodorus. Merito namque viuifican-
dum se petebat a domino, qui vitam saeculi pro ve-
ra religione contemplerat. Lyra. Et ad hoc conse-
quendum allegatur veritas diuina, ad quam per-
tinet implere promissa augmentationis gratiae dis-
ponentibus se ad eam, cum dicitur.

Pincipium verborum tuorum veri-
tas, in aeternum omnia iudicia iustitiae
tuae.

Hugo cardina. Principium, inquit verborum tuo-
rum, id est primum verbum tuum, a quo omnia ver-
ba formantur, scilicet filius est veritas. Ipe enim
via veritas & vita est. Et ideo necesse est, pro oia
verba eius sint vera, quia a vero non exiit nisi ve-
rum. Lyra. Vel principium verborum tuorum veri-
tas, id est, verba tua procedunt a mente tua, quae est
veritas increata, & omnis veritatis creatae regula
& ideo sunt stabilia. Augustinus. Glo. A veritate
enim tua verba procedunt, & ideo vera sunt & ne-
minem fallunt, quibus praenunciatur vita iusto poe-
na impio. Haec sunt quippe in aeternum iudicia in-
stituta dei. Cassio. Gl. Vel principium verborum est
principium scripturarum ut Genesis, a quo primum
vera dixit, & usque in finem verba veritatis seruat. Vnde
de coelum & terra transibunt, verba autem mea non
transibunt. Quicquid enim ex illo veritatis fonte de-
scenderit, incommutabili virtute consistit. Et quia testi-
ficat quod in principio gestum est, addit quod post fi-
nem saeculi fiet, dices. In aeternum omnia iudicia iustitiae
tuae.

heb. capue
verboru tu
veritas.

Psalmus. cxviii.

ti. tūc. Perpetuo enim stabunt, quia sententiam de bonis vel malis datā, nec tempus, nec vlla res subuerteret, & iudicia iustitiae ipsius erunt sine dubitatione perpetua. Et sic in vno versu, initia nostrae fidei, & adhuc ventura conclusit in veritate completa.

Syn, super vulnus.

Rincipes persecuti sunt me gratis, & a verbis tuis formidauit cor meum.

Castido. Glo. in vicesima prima littera gratas sibi dicit persecutiones quibus tanquā amplastris (vulgo dictis) vulnera peccatorum curantur Hugo card. Glo. Et ideo huic octonario praemittitur haec littera, Syn, quae interpretatur super vulnus, quia sicut amplastrum hic vulgo dictum (ponitur a medico super vulnus) vt sanet, sic tribulationes a deo mittuntur, vt sanent vulnera peccatorum, quia sunt medicamenta timorem reprimant, dolorem mitigant, famem expellunt, & fracturam consolidant. Ambrosius. Glo. Vel vulnus, intelligitur ipsa tribulatio. Super vulnus, consolatio eloquiorum dei & medicamentum celestium praceptorum. Lyra. Et describitur hic vitae contemplatio iocunditas. Et primo opponitur huiusmodi exultatio. Secundo, eius augmentatio, ibi appropinquet. Ait ergo. Principes Castido. Lyra. Hugo car. Id est demones, qui malis hominibus principantur, & primum ibi in celeribus vendicantur, de quibus apostolus, non est inquit nobis coluctatio aduersus carnē & sanguinem, sed aduersus principes & potestates tenebrarum harum. Gl. Vel principes, id est homines regni terreni praesidentes. Castidorus. Et ceteri persecutores, qui cruentes christianorum persecutio nes regnatiū auctoritate fecerunt, persecuti sum me. Hugo card. Mala occulte suggerendo & aperte quādoque semedo. Gratiis, id est sine culpa mea & sine ratione, aut utilitate sua. Glo. Casto. Vel gratis principes persequēbatur martyres qui nec eis tributa dari prohibuerant, nec ob edicta subtraxerant verum etiam pro eis orabant. Et tamen licet taliter persequantur. (A verbis tuis formidauit cor meum) plene timens verba tua, quā eorum minas, ne absolutus humana sententia incurreret eternam iudicia. Hierony. Formidauit autem a verbis illis, quibus ait, Qui me negauerit coram hominibus, negabo; & ego eum coram patre meo qui est in caelis. Et ideo perterritus in passione. Glo. Et sic vici persecutiones eorum, unde multa iustitia intuent. Et ideo.

LA labor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa.

Hugo car. Labor inquit ego inter persecutores super eloquia tua me in tribulatione consolentia, & coronam si vicero promittentia. Eloquia enim haec sunt, quibus dixit. Cum vos persequerentur & maledicerent, & dicerent omne malum aduersum vos mactantes propter me. Gaudere & exultate & ideo laboro. Sicut qui inuenit spolia multa. Hugo card. Lyra. Vitis, hostibus, ubi est duplex gaudium, vnum de victoria hostium, alterum de in

uentione spoliatorum. Castidorus. Sic martyres quamuis humili sorte morerentur, inueniebant tamen spolia multa, quando & premia diuina recipiebant. & ipsos quoque persecutores suos conuersos domini miseratione gaudebant. Glo. vel spolia dicit scripturas, sapientiam, iustitiam resurrectionem, & omnia in Christo, quae iste a Induis abstulit, & quasi sine labore inuenit, quae ante non habuit. Lyra. Et quia amor vnius contrarij, iudicis amorem alterius, & conuersio ideo subditur.

Iniquitatem & odio habui & abominatus sum, legem autem tuam dilexi.

Hugo card. Quasi dicat. Formidauit a verbis tuis & ideo iniquitatem quam eloquia diuina testantur odio habui. Idem. Castido. Non hominem iniquum sed iniquitatem se dicit odisse, quod fas est. Istud enim est perfectam odium, de quo ista perfectio odio oderam illos. (Et abominatus sum). Castido. Vt a se longe redderet alienam. Hugo card. Et ideo illam a se uomuit, relinquendo, confitendo fugiendo. Lyra. Tanquā quid vile. Legem autem tuam dilexi. Idem. Tanquā quid utile & honorabile & meditatio iugiter. Hugo car. Quando cet fugere malum & facere bonum. Hierony. Dū ergo iniquitatem odit, & dei iustitiam diligit, in maiore officio se extendit, dicens.

Septies in die laudem dixi tibi, super iudicia iustitiae tuae.

Lyra. Septies inquit indie laudē dixi tibi, id est in septem horis canonicis. Augustinus. Castidorus. Glo. Vel mos est religiosus. Hugo cardinalis. Glo. vel in omni tempore vite meae, quod septem diebus agitur. Hieronymus. Septies enim per diem deum laudat, cuius mens in pleno splendore perdurans, ad illum septimum diem festinat qui est sabbatum sabbat omni id est requies aeterna. Hugo card. dinal. vel septies in die id est, septiformi gratia spiritus illustratus laudem dixi tibi (a quo omne bonum est). Super iudicia iustitiae tuae. Idem. Gl. sa. Id est propter flagella & verbera, quibus corrigis & iustificas filios tuos quos recipis, sicut in 10 psalmo. Exultauerunt filij iude, propter iudicia tua domine, flagella enim dicuntur iudicia iustitiae quia iuste infliguntur. Ideo etiam legem tuam dilexi. Quia.

Pax multa diligentibus legem tuam et non est illis scandalum.

Glo. Hugo cardinalis. Pax inquit multa est interius in mente, licet non exterius in mundo diligentibus legem tuam, id est ex amore eam facientibus & ex amore in eis studentibus. Idem. Ambrosius. Caritas enim pellit omnes tribulationes non vt non eueniant sed vt non noceant. Hieronymus. Vel qui deum amat pacem cum fratribus necesse est habere. Et non est illis scandalum. Nam deum falso more diligunt, qui scandalizantur in fratre. Glo. Augustinus. Illi vero qui diligunt, non scandalizantur, quia non sunt pusilli, quorum est scandalizatio ta illud euangelium. Qui scandalizauerit vnde pusillus istis. Idem. Hugo card. vel non est scandalum ipsa lex scilicet, quia qui legem diligit, si quid

Psalmus. cxviii.

in ea non intelligit, honorat. Et quod absurde sonare videtur, iudicat magnum & se nescire. Et ideo non est illis scandalum. Sequitur.

Expectabam salutare tuum domine, & mandata tua dilexi.

Hugo car. Quasi dicat. Ideo iniquitatem odio habui, & legem tuam dilexi quia expectabam salutare tuum domine, id est Christum, qui in prima oaduētu saluauit animas. In secundo saluabit corpora. Castido. Glo. Augu. Expectabam namque aduentum Christi sancti partes veteris legis. Expectat & iusti non legem secundum Christi aduentum, vt secum in gloria conentur, pro quo & illi & nos mandata diligimus. Vnde sequitur. (Et mandata tua dilexi). Hugo card. Per quae salus acquiritur. Lyra. Et tanquā recharissimam diligenter custodiendo. Vnde sequitur.

Custodiui anima mea testimoniatua et dilexi ea vehementer.

Hugo Car. Quasi dicat. Dilexi mandata tua, & ideo custodiui anima mea corde per iugem memoriam & opere per efficientiam. Testimonia tua id est scripturas sacras, quae de testificantur. Castido. Vel cum dicit custodiui, ad tolerantiam pertinet martyrii. Augu. Custodiuntur enim testimonia dei dum non negatur & hoc est martyrium officium, quia testimonia graue martyria non contemnantur, sed quia pro te nihil prodest ideo addit. (Et dilexi ea vehementer). Casto. Quod ad charitatem pertinet, quae tormētis omnibus fortior est, quae flamas vincit gladios superat, & celesti virtute cuncta transcendit. August. Glo. Et ideo plus est diligere quā custodire. Nam quod ait. Custodiui, ad tolerantiam pertinet. Quod autem ait, dilexi ad charitatem tormētis omnibus fortiorē. Casto. ideo autem vehementer dicit, quia perfecta dilectio non habet modum, sed totius animi nifibus explicatur, ita vt nec tempore aliquo cesset, nec animi torpore lentescat. Glo. Et quia dilexit ea, ideo.

Seruari mandata tua & testimonia tua, quia omnes vias meas in conspectu tuo.

Seruari inquit mandata tua. (Hugo card. De deo & proximo diligendo ad quae omnia alia reducuntur. Et testimonia tua, id est sacra eloquia. Casto. Glo. Cum itaque supra dixerit mandata tua dilexi Et post testimonia custodiui & dilexi. Nunc vtraque simul ponit, & vtraque simul custodita scires. Qui enim diligit ipsa, veraciter & libenter seruat. Mandata autem in iubendo, testimonia vero in prohibendo accipe. vel mandata precepta sunt. Testimonia vero martyria. Hierony. Seruat autem mandata & testimonia, qui vias dei recto cursu incedit, nec quicquam in actu vel dicto, vel cogitatu agit, quod diuine contemplationi habeatur indignum. Quia omnes vias meas in conspectu tuo. Lyra. Hugo car. id est omnia facta dicta & cogitata mea patient in conspectu tuo, quod debet monere hominem ad eius legis obseruantiam. Castido. vel hoc dicit, vt non suis viribus sed diuinae potentie suae posse deputaret. Glo. Nam aliter nulla via bona est, nisi, quam illuminat deus.

Psalmus. cxviii.

Thau

Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo domine, iustitiae eloquium tuum da michi intellectum.

Castido. Glo. In postrema littera Christo desiderat proximate, percan s vt veniat et ouem perditam reuocet, & iudicium se purgans quanto fruitur vicinitate virtutis. Hugo car. Glo. Et huic octonario praemittitur haec littera. Than, quae interpretatur errant vel consummavit, quia hic dicit iustus se olim errasse, sed nunc velle deo appropinquare, p quod habetur consummatio. Ambro. Glo. Id est vita aeterna. Lyra. Et petitur hic augmentatio iocunditatis aeternae contemplationi. Ait ergo. Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo. Castido. Idem. Per effectum exauditionis. Glo. Hugo car. Dilexi, custodiui, seruavi mandata tua. Iniquitatem odio habui & septies in die laudem dixi tibi (Ideo appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo) Castido. In quo ostendit multum esse longe a deo praesentiam peccatorum, quoniam illi nulla sunt proxima, nisi, quae fuerunt sanctitate purgata. Et ideo non ait appropinque ego, sed appropinquet deprecatio mea. Hugo car. Quae autem ista deprecatio ostendit subdeus (Iuxta eloquium tuum da michi intellectum). Augusti. Glo. Id est iuxta promissum tuum promissit enim hoc dominus, vbi ait, in intellectu tibi dabo & instrum te. Hierony. Da michi ergo tale intellectum, vt nihil aliud quā quod oportet exorem. Castido. Non enim petit intellectum mundanum, sed intellectum secundum eloquium dei, qui proficit semper ad vitam, ne per humanam prudentiam evanescat. Lyra. Ad exprimentum autem magnum desiderium petitionis suae, subiungit.

Intret postulatio mea in conspectu tuo secundum eloquium tuum eripe me.

Castido. Hugo car. Glo. Gradatim enim ascendit sancta petitio, nam qui ante dixerat. Appropinquet nunc dicit, Intret quod plus est. Prius enim fuerat vt appropinquaret, deinde vt ad conspectum dei intrare potuisset, & nihil applicemus, humane virtuti, sed omnia per eius gratiam cogno scamus impleari. Hugo cardin. Intret ergo postulatio mea, id est oratio pro amouendis malis, tamen culpae quā poenitentia. Idem. Glo. Est enim deprecatio, de adhibendis bonis, postulatio vero de amouendis malis (In conspectu tuo). Hugo card. Id est in corde, vbi tu conspicias, vel vsque ad conspectum tuum, vt scilicet conspicias, id est exaudias. Et secundum eloquium tuum eripe me). Glo. Alabe, scilicet carnis per eloquia tuae legis. Hugo card. Secundum eloquium tuum, id est promissum quo promittis tribulatis auxilium & liberationem & etiam glorificationem, iuxta illud cum ipso sum in tribulatione eripiam eum & glorificabo eum. Glo. Ideo autem haec duo petit scilicet, da michi intellectum & eripe me, quia accipiendo intellectum eripitur, qui per se ipsum non intelligendo decipitur. Da ergo michi intellectum quia tunc.

Omnia
licet loqua
tur,

lxxii,

Mat. xii.

lxxiii

Psalmus. cxviii.

Eruclabunt * labia mea hymnum
Ecce docueris me iustificationes tuas,

(Eruclabunt inquit labia mea hymnum.) Hugo car. Id est laudem diuinam & iocundam. Cassio. Hugo car. Tunc enim hymnum eruclat, quando non humano sensui, sed diuino famularur. Hugo car. Hymnum a utem tunc eruclabo (cum docueris me iustificationes tuas) id est precepta tua facien- tes iustificationem. Cassiodo. Tunc enim gratia sue deuotionis promittit, cum domini dona suscepit. Ambro. Hugo car. Aliter enim non eruclaret, nisi ille qui vnus est magister doceat. Grego. Quia murum est os quod loquitur, nisi deus aspi- ret verba que loquitur. Hierony. Si vero per pu- ram conscientiam te ferata fuerint a te labia mea, tunc dignum laudationis proferent hymnum. Glosa. Qui autem didicist, iam vult docere, vnde subdit.

Pronunciabit lingua mea eloquium tu-
um, quia oia mandata tua exequitur.

Hugo car. Quasi dicat. Cum me docueris iustifica- tiones tuas, dicit vix iustus, non solum laudabo, sed edoctus alijs predicabo. pronuntiabit inquit lin- gua mea eloquiū tuum. Idem. Non mea vel phi- losophorū verba, que plus habent vanitatis quā veritatis, vel vtilitatis. Glosa. Cassiodo. Non ocio- sum verbum vnde reddēda est ratio, sed eloquiū tuū, vnde salus, nimis enī culpabile est, relictis di- uinis eloquijs tantis munerib⁹ plenīs, ad ineptas mundi fabulas & ociosa verba transire, que nō so- lum non profunt, sed etiam obsunt, dicente domi- no, de omni verbo ocioso nos redditturos rationē. Quare autem diuina eloquia semper pronūciari debeant. Sequitur. (Quia omnia mādāta tua exequi- tas.) Hugo cardi. Id est exequitur plena, quia quic- quid precipis est equum. Hierony. Nihil est enī aliud in eloquijs tuis domine, nisi pax & equitas et vita, hoc ergo corde credam, hoc labijs loquar, hoc lingua pronuntiabo. Glosa. Sciens autem iste que pericula sequantur docentem a contradicen- tibus, addit.

Fiat manus tua vt saluet me, quoniam
mandata tua elegi,

Hugo car. (Fiat inquit manus tua) id est auxiliū tuum, vt saluet me a periculis & malis ingruētib⁹ vt sine timore pronunciem eloquia tua. Cassiodo Glosa. Vel cum dicit man⁹ tua (dominum designat saluatorem per quā facta sunt & regūt vniuer- sa.) Manus enim patris Christus est, vnde Elyas Et brachium domini cui reuelatū est, & alibi, Dex- tera domini fecit virtutē. Fiat ergo manus tua ex semine David, vt qui est creator sit & saluator. Gre- gorius super. Ezechielem. Ideo autem dicit (fiat quia manus dei que per diuinitatem non est facta sed genita, per humanitatem facta est, vt humani ge- neris vulnera sanaret. Cassio. Glosa. Postulat itaq; dominus saluatorem, hac scilicet fiducia (Quoniam mādāta tua elegi.) Cassiodo. Hoc enim dices om- nia se pericula amore domini postposuisse testat. Hugo car. Elegi itaq; id ē extra omnia alia legi

mādāta tua, in quibus promissa est incarnatio. Ex quo fiducialiter peto. Quia.

Concupiui salutare tuum domine, &
lex tua meditatio mea est.

Angu. Cassio Glosa. Hugo car. Concupiui inquit sa- lutare tuum domine, quasi dicat. Alia alia quærūt Ego autem non nisi salutare tuum, id est Christū, per quē sit salus. Quem nunc aperte petit qui pri⁹ in enigmate petierat. Et eum quem prius antiqui patres cupierūt nasciturum, ecclesia nunc cupit a dextra patris venturum, & idō lex tua meditatio mea est. Angu. Glosa. Quia lex perhibet testimoniū Christo. Ambro. Glosa. Qui autem cupit salutē dei, meditat in lege, nec inde aduertitur aliqua cura seculi hui⁹, cui iugis est meditatio diuinorū secre- torum. Glosa. Et licet occidatur caro que te prae- dicat. Tamen.

Viuet anima mea & laudabit te, & iu-
dicia tua adiuuabunt me.

Hugo car. Quasi dicat. Fiat man⁹ tua vt saluet me, quia per eam (viuet anima mea. Idem. Lyra. Vita gratiē in presenti, & gloriā in futuro. Et laudabit te.) Lyra. Laude scilicet imperfecta in presenti, & perfecta i futura. Cass. Laudabit in quā cātico nouo quod homo ille salutariter in nouatus carere debet. Ad ipsum enim loquitur, quē desiderat in- tueri promittēs animā suā in eternū viuerequā sa- lutariter nouerat credidisse, cum autē dicit (Et iu- dicia tua adiuuabunt me.) Cass. De iudicijs illis dī- cit, quē se in famulis suis dominus promissit esse fa- cturum, cum scilicet dicit, venite benedicti patris mei. Tūc enim perfecte credit se adiuuādū, quādo e rit iustorū numerus ad dexterā collocad⁹. Hugo car. vel iudicia illa, quibus iudicabit deus bonos & malos reddēs singulis iuxta opera sua adiuuabūt me in presenti per timorē, & in futuro, quia a ma- lo liberabūt & vitā eternā dabunt, vel iudicia, sūt flagella quibus discernit in presenti filios a nō fi- liis. Nā illos flagellat, istis parcit. Ambro. Glosa. vel adiuuabūt me per fidem, quia, qui credit nō dam- nabitur. Proderit enim illi fides, & suffragabitur ad veniam. Etiam si qua in operibus offensa sit, Hugo car. Cōsequenter & nouissime aperitur quē periona per totum psalmum loquebatur, scilicet generalis iustus, qui ne de bonis predictis superbi- re videretur, hic humiliter se errasse cōfiteatur nec posse redire, nisi a domino, quēretetur, sicut ovis errans ad ouile non reuertitur, nisi a pastore redū- catnr. Dicit ergo.

Erraui sicut ovis que periit, quare
seruum tuum domine, quia mādāta
tua non sum oblitus.

Cassi. Vox enim ista, vox ecclesię est & omniū ele- ctorū, sicut & totus psalmus iste. Ait enim ille ho- mo generalis qui in Adamerra uerat lege peccati & ad causas domini, suis viribus redire nō pote- rat quoniam munus illud sapiētie perdidit quod ha- bebat (Erraui. Idē Glosa. id est quasi a via tua dis- cessi & vitorum inuias solitudines cecus intrant. Et subiungit illam euangelicā comparationē, ubi dicitur q; pastor relictis nonaginta nouem ouib⁹ in deserto iuit quēre centesimam perditam

Psalmus. cxix.

foxxxix

(Sicut ovis inquit quē perit.) Cassiodorus. Ovis enim ista, vnica est cunctorum fidelium congrega- tio, quoniam vnus grex, & vnus est pastor. Hugo cardinalis. Recte autē error hominis, erroris ovis comparatur. Nam sicut ovis perdita, per se nō va- let reuerti ad causā, nisi a pastore repetatur, sic nec homo post peccatum redire valet ad ecclesiam, ni- si a Christo requiratur. Cassiodorus. Et vide quā infirmæ rei compati sunt homines quando Chri- sti gratia deferuntur. Quis scilicet erranti quē peri- culis patet, quē direptionibus luporum exposita quam non fuga eripiat, nec corporis defendat va- litudo, sed quicquid libitum est insidiātī perferat cum eam vis corporis nulla defendat. Vnde bene dictum est quē perierat, vt cognosceres eam mise- ricordia domini fuisse repertam, qui errantia reco- ligat & perdita bonitate sue pietatis acquirat. Glosa. Quod vt perficiatur, orat, dices. (Quare seruū tuum domine.) Cassiodorus. Christo hoc dicitur. Quare inquit tu Christe, quoniam homo infirmus te non potest quēre, additur quoq; requisitiōis causa, quia scilicet. (Mādāta tua non sum oblitus.) Idem. Quoniam iste iustus requirit, qui mandata dei nō probatur oblitus. Hugo cardinalis. Et licet ea non fecerim cum erraui, tamen non sum oblitus. Vnde & si aliquando peccet homo, non tamen de- bet dimittere alia quē tenetur facere.

Psalmus. cxix.

Titulus. Lyra. Dicit q; sibi vide- tur q; psalmus iste sit o- ratio alicuius sancti viri p liberationē populi is- rael de captiuitate babi- lonica. Et sic psequitur eius expositionem ad literam.

Cāticum gra uum Angustinus. Glosa. Cassi- odor. Hugo cardinalis. Beatitudinem quam su- perior psalmus vnita- rietate meritorū can- taui. Isti sequentes psalmi, ordinatis quindecim gradibus, tam psalmorū quā meritorū, in sacramē- tum veteris & noui testamenti explicant. Septena- rius enim ad vetus propter sabbatum, octonarius ad nouum testamentum ptinet. Patres namq; ve- teris testamenti hebdomadi, id est septenario serui- bent. Observabant enim septimum diem, id est sab- batum septimam septimanam, septimum mēsem, septimum annum, & septimū annum septimę de- cadis qui subleus dicitur. Patres vero noui testa- menti obdoadi seruunt, id est octonario, quia ser- uat octonam diem quā dominica dicitur. Et octa- uam martyrum. Et octauā resurrectionis expectāt Ideoq; per octonarium & septennarium duo teita- mēta signātur. Vnde Salomon. Da partes septem necnō & octo. Quindecim ergo gradū sit disti- ctio & per hoc significetur duorum testamentorū doctrina in his gradibus cōtineri. Et sunt hic qui- decim gradus, sicut in templo Salomonis totidem erant gradus, quibus ascendebatur in templum, quod est figura celestis templi, ad quod his gra- dibus ascenditur, hac etiam est scala iacob, in qua vidit ascendentes & descendentes angelos. Cas- siodorus. Cum autem gradus audimus in psalmis non terrenum aut corporis gressibus subeundum nobis aliquid suspicemur, sed mentis accipiamus ascensum, Et ideo prāmissum est canticum, vt

Septenari
as numerus

hoc potius ad anime prouectum applicare de- beamus. Sed gradus iste humilitatis est ascēsus cō- fessio peccatorū, sicut in octuagesimo tertio psal- mo dictum est. Ascensiones in corde suo disposuit in valle lachrymarum. Angustinus. Glosa. Hugo cardinalis. Primus itaq; gradus est a malis seculi exire & vniuersę vanitati renūciare. Cassiodor⁹. Glosa. Nam initium profectus est, carnalia vitia re- linquere, & domino supplicare. Idem. Hugo car- dinalis. Vnde in veteri lege, quādo emebatur mā- cipium gentile, radēbantur vngues eius, & capi li- tondebantur, quia oportet vanitatem quāq; exue- re, vt quis dei obsequio mancipetur, intentio igit- tur authoris in hoc psalmo est, monere ad ascēsum virtutū & gaudiū spirituale. Et diuiditur in du- as partes. Nā primo, quā ascendere incipies mul- tos iuenit obliuiscētes, & maxime detractores & ma- los consiliarios, propterea a linguis eorū petit li- berari. Secūdo, de permixtione malorum cōque- ritur, ibi, Heu mihi. Glosa. Iustus ergo volens exi- re, de malis quibus pramebatur. Ait.

Gradus in
mīs

Psalmi di
uisio.

Dominum cum tribus
later clamaui, & exaudi
uit me.

Cassio. Hic enī inchoatur primus virtutum gradus, in quo ppheta terrena vitia de- relinquit, confessione lachry- mabili petit se de mūdi istius tribulatione libera- ri dicens. (Ad dominum.) Hugo cardinalis. Qui omnia potest & omnia scit & benignus est. (Cum tribularet.) Suggestionibus demonum. Linguis aduersantium, Et iniurijs persequentium (Clama- ui) corde, vt Susanna, quia non clamor, sed amor clamat in aure dei. Ore, vt Christus. Et opere, vt. Moyses (Et exauduit me) id ē ad effectū audiuit liberādo me, & ad gradū ascensionis constituendo. Cassiodorus. Exauduit enim se dicit, quoniam in tribulatione clamaui. Dominus enim nescit dis- ferre, quem compuncto corde sibi senserit suppli- care. Hieronym⁹. Oportet autem vt nō vocis ela- tione, sed cordis humilitate proclamemus ad deū si cupimus exaudiri. Cassiodorus. Et inspic quā sit pulcherrim⁹ ordo dictorum. Primo namq; po- sita est tribulatio. Deinde exclamatio. Terrio ex- auditio, vt per ordines certos ad dominum con- stet vota peruenire fidelium. Sequitur.

Danie. xxxi

Hic labijs
mendacii

Domine libera animam meam a la-
bijs iniquis, & a lingua dolosa.
Hugo cardinalis. Quasi dicat. Quia me posui in gradu ascensionis incipiūt contra me irrisiones, detractiōes, & aduersiones, a quibus per me expe- diri nequeo. Idcirco Domine qui omnia scis & po- tes & benignus es, libera animā meam, quam crea- sti ad ymaginem tuam, & redemisti sanguine tuo, A labijs iniquis quē deridet, quē iniqua suadent et prohibendo deterrent. Et a lingua dolosa, quā sub specie consulendi plus nocet, dum dicit, Vide qui facias. Magnum quippe est. Forte deficiēs & turpe erit. Cassiodorus. Quid te crucias, vt seculi honores fugias, & humana blandimenta derē-
Q iij

Psalmus.cxi.

linguas, vt & istum mūdū perdas, nec ibi ad quod desideras, aliquando peruenias. Noli ergo te claudere. Noli te ieiunio fatigare, restat enim tēpus cum ista facias. Augu. Glo. Hec & his similia patitur homo, cum incipit, id est cum cogitat proficere concepto seculo soli haerens deo. Tunc enim incipit pari linguas aduersantiū, quas qui nō patitur, nōdum proficere conatur. Cassiodorus. Peti ergo propheta se liberari amalis & iniquis suasionibus, vnde humanū genus corrumpit suggestio ne scilicet serpentis ad Aeuam dicētis. Comedite & eritis sicut dii. Hugo cardinalis. Deinde vir iustus more deliberantis & querentis remedium si bi ipsi quasi alteri, ait:

Quid detur tibi aut quid apponatur tibi, ad linguam dolosam.

Cassiodorus. More enim nimis cogitātis hē sitat, & querit remedium contra facinus tam immanissimum, dicens. Quid detur tibi aut quid apponatur tibi. Hugo card. Glo. Vel dominus loquitur volēs eum exercere, quasi dicat. Tu petis auxiliū & quid detur tibi aut quid apponatur tibi, id est quid poterit tibi dari auxiliū, vel consiliū, vel remediū, quo minuaris (Ad linguā dolosam id est, contra linguam dolosam, quē iniqua suadet, vel cōsultendo nocet, vel deterrendo prohibet. Augustin⁹ Interrogauit ergo exercens & ipse dicturus quod interrogat, respondet subiciens tibi interroganti, Glo. Vel ipse dominus respondens interrogationi, ait.

Sagittę potētis acutę, cum carbonibus desolatoriis.

Cassio. Ecce illud remediū inuenit quod labia ini qua destruat. Hugo car. Et possunt hęc esse verba viri iusti, vel domini interrogationi suę respondentis. Sagittę inquit potētis acutę, quasi dicat tu queris quod remediū poteris inuenire, ne impediaris ab ascēsu, duo poteris habere, scilicet, verba sacre scripture & exēpla sanctorū. Cassi. Verba enim diuine legis sunt, quibus corda aduersantiū velut quibūdā iaculis transferantur, sicut scriptum est. Sagittę paruulorū factę sunt plagę corū. August. Glo. Quibus etiā sagittatur cor ad amorem dei, vt fiat in eo vulnus amoris, non liuoris, vnde vulnerasti cor meum charitate. (Cum carbonibus desolatoriis. Augu. Glo. Hugo car. Carbones isti sunt exempla conuersorū ad deum, qui prius mali fuerūt, & postea de morte peccati, ad vitam gratię conuersi sunt, & multū in virtutibus profecerunt, vt Paul⁹. Mathe⁹. Maria, David, & multi alii pri⁹ delicati. Qui bene dicūtur carbones, quia, de mortuis reuiscunt, igne charitatis calefacti, & suo exēplo alios accendunt vt viuāt. Hi etiam bene post sagittas apponuntur, quia post exhortationem verborum exemplis agendum est. Hugo card. Isti autem carbonēs, ideo dicuntur desolatoriū, quia per applicationem infamant & incendunt ad amorem dei, & vastant sibi & proximis carnalem affectionem & secularem amorem.

Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est, habitauit cum habitantibus Cedar multū incola fuit anima mea,

Hugo car. Secūda pars, in qua de incolatu & peregrinatione malorū cōuertitur. Hiero. Cuius enim cōuersatio nō cōlis est, peregrinatur in hoc corpore, & hęc peregrinatio lōga sibi videtur, quia qd suscepit perspem nō cōtēplatur in specie, ideoq; quasi triticū inter paleas gemens, ait. (Heu mihi) Cassi. Sermo nāq; iste doletis est, qd huius mūdi plixitate fatigetur. Augu. Glo. Hugo car. Quasi accepi sagittas & carbōes iā factus triticū, sed adhuc in area, adhuc iter malos sum. Et ideo (Heu mihi) quia incolatus meus prolongatus est (id est huius seculi peregrinatio, in quo video multa mala quę ante non viderem, Nulli enim homini apparent mali, nisi ipse factus sit bonus, quod dominus docet i parabola qua dicitur, qd cū creuit herba & fructū fecit apparuerūt zizania. Cassi. Incolatus autē, ideo significat peregrinationē, quia incolas dicimus eos, qui, ad tēpus alienas terras colūt & a patria sua lūge se iuncti sunt. Quod autē dicit prolongatus est, affectū nimii desideratūs exprefit. (Habitauit cum habitantibus Cedar.) Hiero. Cassi. Hugo car. Id est cum malis & iniquis hominib⁹ (Cedar) enim hebreū nomen est, quod nostra lingua interpretatur tenebrę, significat presentem mūdū, in quo malitia regnat, & amatores ipsius tenebrosi actib⁹ inuolutos occupat. Cassio. Glo. Et vtrū huius noscamus originē. Cedar fuit filius Ismael, qui genti suę nōne dedit cuius fines vltq; ad Medos, Persasq; Protelari, sūt hi nūc Saraceni appellātur, quo vocabulo significat peccatores, inter quos se adhuc habitare suspirat, dicēs. (Multū incola fuit anima mea.) Hugo car. Quasi dicat. Nō est mitum si doleo & gemo, quia multū (Incola fuit anima mea) in hoc mūdo, vbi est peregrina quādiu ibi est, Hiero. Desiderabā enī dissolui & esse cum Christo. Cassi. Et ne istā peregrinationē corporis tantū fuisse indicares, adiungit (Anima mea) quia sanctorū mens hic incolatū patitur, vbi sub nulla delectatione habitare cognoscitur. Augu. Glo. Nam sicut corp⁹ peregrinatur locis, ita anima peregrinatur affectibus, quę si deū amat, ascēdit ad deum, si vero terram amat, a deo peregrinatur. Sequitur.

Cum his qui oderunt pacem eram pacificus, & cum loquebar illis impugnabant me gratis.

Cass. Glo. Quasi dicat, nō solū longus, sed & gratus fuit incolatus iste. Quia. (Cum his qui oderūt pacem eram pacificus.) Hiero. Implens illud apostoli. Si possibile est cum omnibus hominibus pacem habētes. Cassio. Ille autem odit pacem qui non amat Christum. Qui (vt ait apostolus) est pax nostra qui fecit vltā vnum, Hugo card. Tūc vero vera pax seruatur, cum mali patienter sustinentur a bonis cum his dico eram pacificus. (Et cum loquebar illis.) Admonēdo & corrigēdo illi (Impugnabāt me) verbis & factis (Gratis) id est sine causa. Hierony. Ego enim annuntiabam illis pacem, sed pacis inimici, non solum eam non recipiebāt, verum etiam prędicatōrē pacis, suis nequitijs impugnabant. Cassiodorus. Impugnare autem apugna tractum est quod furiosis reuera cōuenit & superbie. Gratis vero dicimus quod nullis culpa pcedentibus sustinemus.

Psalmus.cxx.

fo.cccr.

Psalmus.cxx.

Titulus
Canticum graduū.

Lyra. Psalm⁹ iste est oratio pro bono statu populi de captiuitate reuerfi

Cassiodorus. Glo. Car. Iste est secundus psalmus gradualis, in quo vir iustus petit diuinam defensionem, cui nihil posse obuiare monstratur. Idem. Aug. Cui enim de mundo exeunti pericula occurrunt, exposcere debet diuinum auxiliū. Et ideo qui supra gemebat cōtra malorum insidias hic cōtra eos oratur. Cassiodorus. Glo. Hugo cardinalis. Et diuiditur in duas partes. In prima oculos leuat & orat. In secunda quod orauit confirmat ostendens virtutem auxiliij impetrati, ibi Dominus custodit. Glo. Qui ergo supra quasi inclinatus clamauit, iam respirans, oculos ad intercessores leuat dicens.

Euau oculis meos in montes, vnde veniet auxiliū mihi.

(Leuau inquit.) Card. Id est sursum direxi, Cassiodorus. Leuare enim est aliquid ad altiora trāsferre (Oculos meos.) Hiero. Spirituales vltq; Card. Glo. Et interiores. i. desideria & cogitationes. Cassio. Seu cordis aspectū de quibus in alio psalmo. Reuēla oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua, & iterum pręceptum domini lucidū illuminans oculos (In montes.) Car. Cassiodorus. Id est ad sanctos viros, qui dicuntur montes propter eminentiā vitę, & quia prius radios solis recipiunt. Cassiodorus. Hiero. Vel ad libros diuinos prophetarū scilicet & legis. Cassio. Vel ad angelos, qui magnitudine & firmitate sua, vere montes sunt. Vnde veniet auxiliū mihi. Car. (Vnde) id est a quibus sanctis scilicet (Veniet auxiliū mihi) Sicut a mōtib⁹ humoris & splendoris beneficium descendit ad vales. Hierony. Vela scripturis auxiliū mihi veniet quia in eis dominum auxiliatorem omnium venire suspicio. Cassiodorus. Sed ne forsitan spem nostram in montibus confitis syluis, aut saxis scalentibus poneremus, vnde nobis veraciter venire possit auxiliū sequēs versus ostendit, cū dicitur.

Auxiliū meum a domino qui fecit cœlum & terram.

Glo. Card. Auxiliū inquit meum, per quoscūq; detur est a domino, non ergo de illis est pręsumēdum, immo de domino, quia & hi de plenitudine eius accipiunt, illi tamē ministri sunt illuminationis, sed deus auctor est, qui est lux vera. Cassio. Et ne putares dominum alterū, quoniam hoc equiuocum nomē est, dicit (Qui fecit cœlum & terrā), significans verbum per quod facta sunt omnia. Hiero. Ab illo ergo auxiliū pręstolor, per quem pater cœlum terrāq; locauit huic iam vir iste pro fide sua ab spiritu sancto responsum accepit consolationis. Ait enim.

Non det in commotionem pedem tuū neq; dormiet qui custodit te.

Glo. Letus enim iste scilicet vir iustus de tali auxilio, sibi ipsi loquitur dicens (Non det.) Car. Id est non dabit dominus scilicet (In commotione) ruynę (Pedem tuum) id est affectum tuum, q. d. Dominus non sinet te cadere quādiu sperabis in eo. Cassiodorus. Pes enim est pars vltima corporis nostri qui mentis imperio, nos permutatione locorum transponens, significat cogitationes nostras per quas in bonas malasq; partes accedimus. Hos itaq; pedes oporat propheta ne peccatorū lubricatione vertantur, & ne stante corpore ruynam sustineant videatur in corde. Glo. Nō ergo det in commotionem pedem tuū, vt cadas per superbiam quā cecidit angelus, & de angelo factus est dyabolus, Ad proficiendum enim non mouet pedem nisi charitas, nec ad cadendum nisi superbia (neq; dormiet) Car. Hoc est nō pmittere redormitare. i. pigritare, si fas est dicere quod pigritas est nec sinet te cadere a fide dominus, qui custodit te omni tēpore Augu. Cassio. Glo. Dormitare autem dicitur deo quando nō in eius fide tepefcimus in quo enim non dormit fides vigilat Christus. Nā si nos ab eius contemplatione discēdimus, ipse quoq; a nostra defensione subrahatur. Glo. His autem duobus duo alia reddit, subdens.

Ecce non dormitabit neq; dormiet qui custodit Israel.

Car. Quasi dicat benedico qd nō dormitabit quia (ecce) palā est qd nō dormitabit. i. non sinet dormitare te (Neq; dormiet.) Glo. Qui est custos qui non dormit, qui scilicet custodit Israel. Hiero. A quo sine vlla intermissione custoditur qui eū spiritualium oculorū intentione perspexit. Cassi. Si ergo fueris Israel, id est vir videns deum non dormitabit tibi de⁹, quia reuera talis in nobis aspectus eius redditur, qualis in ipso fuerit nostre mentis intuitus. Israel enim interpretatur, vir videns deum. Illi autem veracissime vident deum, qui non solum eius humanitatem, sed et iā diuinitatis contemplantur absq; dubitatione potētiam Glo. Sed ne forte putares hoc dictū de aliquo hominū subdit.

Dominus custodit te, dominus protectio tua super manum dexteram tuam.

Glo. Card. Secūda pars in qua quod orauerat affirmat. Et quasi quis querere. Quis est ille custos subdit. Dominus custodit te. Hierony. Cassio. Ipse scilicet qui fecit cœlum & terrā, quia tamen qui eā non fecerunt pereunt ex ea. Glo. Custodit siquidem, primo per fidem, post vidētes per speciem. Cassio. Et ne ista custodia aliquid dubietatis habere potuisset. Addidit (Dominus protectio tua). Idē Vbi enim diuina protectio, quis dubitet securū illi esse custodiā. (Super manū dexteram tuā.) Hiero. Ille igitur te protegit, ne opus tuum dextrum, i. bonum, pars impediatur infimica. Augusti. Cassio. Glo. Per dexteram enim, hie spiritualia bona intelliguntur quę per sinistram id est per temporalia impediūt, nisi deus custodiat. Dextra namque dei est æterna felicitas. Sinistra vero mundana & quę a deo est, sicut in pro verbis dicitur. Longitudo dierum & anni vitę

Psalmus.cxxi

in dextra eius, & sinistra eius diuitie & honor. Ideo ad dextram locandi sunt qui eterna quesierunt, ad sinistram qui terrena. Glo. Et ideo necesse est vte protegat quia si te protegerit.

Per diem sol non vret te & neq; luna per noctem.

Card. Per diem inquit prosperitatis, sol non vret te, id est estus inanis glorie vel auaritie vel luxurie, neq; luna, i. tristitia, vel despatio subaudi vret te per noctem aduersitatis. Cardina. Per diem enim & noctem, quod est sol & luna, intelligimus aduersa vel prospera, quibus vita humani generis varia vicissitudine continetur. Hiero. Iustus autem nec in prosperis eleuatur, nec in tristibus dicitur quod in die & nocte, hoc est in sole & luna significatur Cassio. Augusti. Vel ille die ac nocte non vritur, qui nec in bonis nec in malis actibus proximi scandalizatur. Augusti. Glo. Vel deus est sol dies sapientia luna ecclesia, nox caro Christi. Qui ergo erat in deo a sole vritur & per diem, quia in ipsa sapientia erat. Qui vero in ecclesia & in carne Christi scandalizatur a luna per noctem vritur. Dominus ergo id est Christus proteget te ne scandalizeris in congnitione deitatis sue vel humilitatis sue, sed quare sol & luna non vret te. Ecce quare, quia.

Dominus custodit te ab omni malo custodiat animam tuam dominus.

Cardi. Dominus inquit qui omnipotens & omnipotens & benignus est custodit te ab omni malo. Idem. Aug. Glo. Id est a scandalis in sole & luna & a periectionibus ne scilicet noceat. Hiero. A omni malo inquam. i. ab omnibus infidijs inimici. Cassio. Per malum autem hic accipere non temporalia corporis in comoda, quare amatores huius seculi estimant esse grauilima sed illud malum quod diuinam gratiam tollit, animam perdit, totaq; domini promissiones euacuat, de quo enim permittit sanctissimos etiam viros doloribus ingentibus cruciari. Animam vero custodit, ideo addit. Custodiat animam tuam dominus. Quam solam seruat in sanctis, qui corporis detrimento eterne lucis munera consequitur. Hiero. Ne eis parsorelatis aduersus dominetur. Cardi. Iustus enim anime in manu dei sunt, & non tangit illos tormentum malicie. Idem. Glo. Deinde vir iustus sibi ipsi loquens cuncta concludit, dicens.

Dominus custodiat introitum tuum & exitum tuum ex hoc nunc & vsq; in seculum.

Cassio. Glo. Bonis enim intus bonos exitus ad iunges ait. Dominus custodiat introitum tuum. Cassio. Hoc autem de martyribus dicit quoru introitus a domino custodiendus est. Ne ante tormentorum violentia cedant, aut blandimentorum illecebre seducantur, subiungit quoq; (& exitum tuum). Cassio. Vbi est tota perfectio quando scilicet vsq; ad finem vite permanet in eis vera irreprehensibilis confessio. Ipse ergo ruetur introitus, ipse custodit, & exitum & vt vera, martyres profiteantur, & vt nulla poenarum nimitate vincatur. Glo. Aug. Vel hoc dicit quia quando ten-

tamur intramus, quando vero vincimus eximus intrantes ergo custodit, vt sana fide intremus & huiusmodi ne vento superbie crepemus, & etiam dum non finit nos tentari supra vires, exitum vero custodit. Cardina. A tentatione vt victoria det, & victorem remuneret. Glo. Ex hoc nunc & vsq; in seculum, quia cum exierimus ab omni tentatione iam in eternum nihil nocebit. Cassio. Vel quia quicumq; perseuerauerit eterna beneficia possidebit. Hiero. Vel custodit exitum tuum vt cum a corpore recesseris sua custodia protegaris ne in chaos illud precipiteris vbi conspiciuntur diues aedens sed in sinu Abrahæ cum lazaro sempiterna requie perfruaris.

Psalmus.cxxi

Titulus
Canticum graduum.

Cassio. Glo. Cardina. Tertius gradus hic est confidere scilicet de peruentione in domum domini quo ascendit, in hoc enim carico gan det de diuino respõso, q; possit libere peruenire quo tendit, intentione monens ad ascensum & de fiderit coelestis Hierusalẽ. Et diuiditur in duas partes in prima dicit se gaudere super certificatione diuina, q; ibi in domum domini, in secunda ascensuros se cum monet ad pacẽ, ibi. Rogate quẽ ad pacem sunt. Quia ergo de coelesti ciuitate iam a multis multa audierat ipsum ad eam velut ad fo lemnem festiuitatem ire monentibus ex auditis ad modum lætus ait.

Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum domini ibimus.

Glo. (Lætatus sum inquit per spẽ quam habui) & gaudium (in his) quam habui & gaudium (in his) Cardina. Id est pro his quæ dicta sunt mihi, Cassi. Car. A p̃rito sancto qui corde meo tacita voce loquebatur. Audieram namq; non aure, sed mente, nõ sermone sed diuino spiramine. Hiero. Vel audieram per legem prophetas & apostolos. Cardina. Qui priores viderunt patriam, & inuitant nos vt curramus ad eam. Sed quẽ sunt illa quẽ dicta sunt. Sequitur. (In domum domini ibimus) non manu factam. Hiero. Id est in coelestẽ Hierusalẽ vbi ciues efficiemur sanctorum, & domestici dei. Cassi. O digna exultatio illuc ire contendere, vnde nunc quam aliquis velit exire, domus enim hæc iustos tantũ recipit, angelos continet in qua creaturaturũ omnium conspiciere mereantur auctorem. Cardina. Et quia possit queri vbi eras quando illa audisti vnde sic lætaris. Respondet dicens.

Stentes erant pedes nostri, in atrijs tuis Hierusalem.

Cardi. Ipse enim quasi securus de peruentione, & quasi elatus de gaudio ait (Stentes erant pedes nostri).

Psalmus.cxxi. fo.cxxxi.

stri). Glo. Id est affectus nostri. Card. Quando illa dicta sunt mihi, in atrijs tuis, id est in introitu portarum tuarum, vel in penetralibus tuis. Hierusalẽ. Non in illa quæ occidit prophetas & lapidat eos qui ad se missi sunt. Cassiodorus. Sed in illa celesti domo ad quam desiderat studio summo peruenire, ibi enim statum, vbi semper firmavoluntate consistit, & ibi vere dicitur stare in qua nullus potest cadere, hic autem ponitur atria pro penetralibus. Nam atrium introitus domus est, in quo comorari nequeunt habitantes, ideo hic dictum est a parte totum. Hiero. Sed ne istam terrenam Hierusalẽ putares, audi quid subiecit.

Atrium

Heb. simul

Hierusalem quæ ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipsum.

Glo. Non quidem illius Hierusalem quæ feruit cum filiis suis, quæ corporis parietibus erigitur. Idem Augusti. Non illius quæ prophetas occidit, sed illius Hierusalem, quæ ædificatur vt ciuitas. Hiero. ny. Cassiodorus. Aedificatur plane coelestis Hierusalem quotidie de lapidibus virtutis, super firmamentum apostolorũ & prophetarũ ab ipso summo angulari lapide Christo lesu. Cassio. Id est de confessoribus, Martyribus, & qui domino sincera mente deuoti sunt. Addidit autem vt ciuitas quatenus similitudinem ciuitatis in illa esse monstraret. Nam cum sit omnis ciuitas dicta a ciuibus. Illa tamen veritas ciuitas dicitur, quæ vnanimes ciues continere monstratur. (Cuius participatio eius in idipsum). Augustinus. Cassiodorus. Id est ciuitatis ipsius participatio est in dominum saluatorem, qui est proprie in idipsum (in idipsum) enim significat eternitatem quæ nunquam desinit esse quod est. Hie. Vel in idipsum, id est in vno ecclesie corpore per Christũ. Glo. Vel hoc dicit quia bonum quod erit singulorum erit omnium. Car. Glo. Non enim potuit expressius dicere stabilitatem, & continuitatem & communitatẽ illius ciuitatis, quã vt diceret in idipsum, ibi enim bonum singulorum vñ erit & idipsum omnium, nec modo hoc, nec modo illud sed semper in idipsum. Glo. Sed quia querit posset, vnde scis illic ibimus. Respondet.

In idipsum

Illuc enim ascenderunt tribus tribus domini testimonium Israel ad confitendum nomini domini.

Cassio. Vbi dicẽdo illuc, significat ciuitatẽ Hierusalẽ quã supra dixit ad quã beati semper ascẽdunt qui iugi exercitatione proficiunt illuc inquit ascenderunt tribus in quibus erat israeliticus populus distributus. Hiero. Glo. Card. Non quidem omnes. Nõ peccato obnoxie (sed tribus domini). Hiero. Quæ cognoscentes dominum se qui non distulerunt quod etiam ad gentes est referendum. Cassio. Quẽ vtiq; ipsius esse non poterant nisi ei puramente credidissent. Cassi. Car. Vnde quales essent istæ tribus domini breuiter indicauit dicens (Testimonium israel). Cassiodorus. Id est qui testimonium præbebant sanctitatẽ vt fuit probatio eorum qui deum vident. Testimonium enim confirmationem prestat ignoratibus vt credant qui viderint eos esse dei famulos actũ probitate conspicuos. Non quidem ad se laudandum

sed (ad confitendum nomini domini). Idẽ Id est ad laudandum quia cum angelis omnes sancti laudes domini celebrabunt, illud est enĩ verũ testimonium israel cũ laudes domini deuotissimo amore cantantur. Card. Et quasi aliquis quẽ inisset, iterum quomodo scis q; ibitis in domum domini & q; illic ascenderunt tribus tribus domini. Respondet.

Quia illic sederunt sedes in iudicio sedes super domum David.

Car. Quia illic, i. in illa ciuitate superna (sederunt) Cassio. Id est sedebunt præteritum pro futuro, quia omnia verba dei sic firma sunt, & quãuis crederetur esse vterũ stabilitate sui estimes eis factã (Sedes in iudicio). Aug. Gl. Car. i. iusti qui b̃ de sedet, & vnde iudicat quicquid iudicat vnde in libro sapientie. Anima iusti thronus est sapientie. Hi enim sedebunt cũ Christo super. xij. sedes vt iudicet, iuxta illud eiusdem sapientis, iudicabunt sancti nationes, iudicabunt autem illi qui omnia reliquerunt Christum sequentes. Cassio. Honorable profecto sessio, & admiranda dignitas, per dei gratia homines iudices fieri qui prius fuerant peccatis facietibus rei. Card. Deinde quẽ sint istæ sedes declarat repẽte. (Sedes sup domum dauid) Idẽ. i. iusti viri qui sũt sedes domini, & sunt super domum David. Cassiodorus. Glo. Id est super familiã Christi, cui dederunt escam in tempore.

verborũ del firmas

Rogate quẽ ad pacem sunt Hierusalem et abundantia diligentibus te

vi bñ sit his qui diligunt

Car. Secunda pars in qua ascẽsuros secum monet, ad pacem sine qua non potest videri deus. Cassi. Glo. Vel eos alloquitur qui sunt domino prestante, iudicaturi optas abundantia pacis, q. d. Vos qui sedetis vt iudicetis rogate, i. interrogate. Rogate enĩ significat hic nõ supplicare sed interrogare inter rogare ergo non quidem vocis interrogatiue scilicet tacita mentis cõsideratione. Vos o sedes qui sedebitis & iudicetis, iudicantẽ enim oportet cum citari mari, interrogate dico (quæ ad pacẽ sũt Hierusalem). Cassio. Pascificos enim quẽrit dominus qui charitate pleni sunt & modestia pollent hæc enim & sanctos vult quẽrere quẽ nonit dominũ posse diligere. Hugo cardinalis. Isti sunt qui misericordie opera fecerunt qui recipiuntur in hierusalẽ supernam, de quibus fiet disceptatio in iudicio. Hieronymus. Rogate ergo hæc pacem & se quimini eam vt per dilectionem pacis fructum consequamini eterne beatitudinis. Hugo cardinalis. Vel rogate dominum vos qui vultis ascendere ad domum dei vt det vobis ea quæ ad pacẽ sunt Hierusalẽ, id est sine quibus non potest haberi pax superne Hierusalẽ, vbi est pax summa, pax contra inna pax pulchra, rogate etiam ea per quæ est abundantia diligentibus te. Hieronymus. His scilicet qui relictis omnibus caducis deum super omnia diligunt. Ipsi enim abundantia bonorum coelestium perfruentur. Cassio. vel hoc dicit quia omnia bona illis abundare manifestum est, qui diligunt Hierusalẽ. Nam qui hic pauperes fuerunt ibi diuites. Qui hic temporales. Illic eterni qui debiles illic indefecti. Cardina. Vir itaq; iustus dei

quos dñs querit

Psalmus. cxxi

detans q̄ ecclesia pacem haberet. & ea que pacem conseruant & faciunt. ait

Fiat pax in virtute tua. & abundantia in turribus tuis.

Augu. Glo. Fiat pax in virtute tua. i. in charitate. virtus enim ista est charitas que fortis est vt mors cui nil resisti cum venit. licet regibus & ignibus & alijs possit resisti. que & occidit quod fuimus vt aliud simus. Et ideo comparatur morti & per hoc etia quia per hanc reguntur infirma a firmis. Fiat ergo pax in virtute tua. Cassiod. Pax inquam illa quam nulla bella concutiunt. quam seditio nulla cōturbat. sed sine fine possidebitur. quod ibi Christi miseratione confertur. Vnde pax ista a pascendo siue a parcendo dicta est. Sequitur. (Et abundātia in turribus tuis. Card. Id est in perfectis viris qui alios defendunt. Cassiod. Hec autem est abundātia de qua supra dixit. & abundantia diligēti bus te. Per turres tamen hic significantur martyres qui per abundantiam charitatis oppositione sui corporis vinitatem dei pia confessione descen dunt. & quasi eminētia edificia ita hostibus fidei repugnare noscuntur. Glo. Sed quia charitas est non nostra sed quæ aliorum sunt querere. ideo cū de charitate diceret. subdit.

Propter fratres meos & p̄ximos meos. loquebar pacem de te

Cassiod. Non enim propter vtilitatem suam tem poralē. aut propter laudes vel cōmoda sua locutū se dicit pacē illā futuri seculi. sed. Propter fratres meos & proximos meos. idē. Glo. Vt scilicet fra tres & proximi pacē istā desiderātes. vñanimitatis se viculo colligerēt (Loquebar pacē de te) Car. O Hierusalem. Call. in quā factorū coet' est id est adu natio beatissima populorum & summa pax. Glo. Loquebar inquam. id est fratribus & p̄ximis prae dicabam. Hieron. Vt & ipsi ad consummationē huius edificij se perfectos exhibeant. Card. Deinde idem iterum repetit. dicens.

Propter domum domini dei nostri. quæsiui bona tibi.

Augusti. Glo. Quod non propter me quæsiui bona tibi. Nā nō tibi quærerē sed mihi ideo nec ego habere. quia tibi nō quærerē. sed ppter domū dō mini dei nostri. Idē. Car. Glo. i. ppter ecclesiā. pro pter sanctos. ppter peregrinos. ppter inopes ei' vt & ipsi cōscendant. quia diximus eis. In domū dñi ibimus. Propter ipsā ergo domū. quæsiui bona tibi. Cass. Hierusalem scilicet que domus est do mini. Ad quem bene refertur quicquid dilectio nis impeditur. Hieron. Quæsiui inquam bona tibi. precando pacem proximis & fratribus.

Psalmus. cxxii.

Titulus. Canticum graduum.

Cassiodorus. Hugo cardi nalis. Glo. Quartus gra dus est inter quasilibet an gustias de domino con

Lyra. Videtur psalm' iste esse oratio alicui' facti. pphetæ pro libe ratione populi israel ob afflictione iudicā p Anthiocū illustrem primimi Mocab secū do.

stanter confidere donec miseretur exaudiat. vnde qui prius ad montes oculos leuauit. nūc ad ipsum dominum lumina sui cordis erexit. vt qui spiri tualibus gressibus celsiora nitebantur ascendere. di uine se misericordie foeliciter p̄ximaret. Titulus & intētio eadem quæ supra. Et dimiditur in duas partes. in prima dicit se in deum tantum confido re & non in alijs. In secunda vir iustus. dominum deprecatur. vt donec sibi misericordiam. ibi. Mise rere nostri. Card. Igitur vir iustus sicut seruus sa piens qui flagellatus imperio domino ad solum dominum intendit donec iubeat parcere ait

De leuau oculos meos. qui habitas in cœlis.

Hierony. In quo notandum q̄ per singulos psalmos quidam graduum sunt profectu. Qui enim in primo dixerat.

Ad dominum cum tribularetur clamaui. Et in secun do oculos ad montes se eleuasse narrauerat. Leta tus quoq̄ fuerat quia sibi ingressus in domo dei fuerat promissus. Nunc ad manus profectus. vt ad ipsum deum oculos leuet dicens (Ad te). Car. Nō ad aliū nec ad aliud (leuauit) Fide scilicet & spe qua si duabus manibus (oculos meos) interiores scilicet affectum & intentionem. Cassiod. Leuant enim oculos suos sancti. in quacūq̄ tribulatione positi ad dominum. & ad illum respiciunt a quo se veraciter posse saluari confidunt. Hieron. Ascen dēs namq̄ quo leuaturus erat oculos nisi illuc quo tendebat & ascendere desiderabat. Leuauit dico ocu los meos ad te (qui habitas in cœlis). Cardina. Id est in angelis & sanctis animabus qui per gratiā dicuntur cœli. sicut & cupidi terra. Glo. Et quasi aliquis quæreret. Quomodo leuasti. Subdit per si mile.

Ecce sicut oculi seruatorum in manibus dominorum suorum.

Cassiod. Attēdunt enim serui ad manus domini rum suorum siue quando per eos desiderant enu triri. siue quando pro culpis suis vapulare iubentur donec audiant parco. Cardina. Vel vt reddant eis mercedem suam. Cassiod. Quæ nos pariter cō uenit facere. vt scilicet oculos nostros semper le uemus ad dominum. Et cum aliquam indigētiā sustinemus. & cum pro aliquibus verberamur ex cessibus. Augu. Glo. Boni namq̄ attendunt & sem tiunt se cœdi. & ideo oculos leuant ad dominum. Mali vero perdidērunt sensum doloris. & eo ipso grauius vapulant atq̄ cæduntur. Per manus autē hic potestatem accipe.

Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ sue. ita oculi nostri ad dominum deum nostrum donec miseretur nostri.

Hierony. Augu. Glo. Nos enim & serui sumus & ancillæ & ille dominus est & domina. virtus enim dei est dei sapientia. Cassiod. Glo. Vtrumq̄ autē sexum ideo concludit. quia sicut serui in manibus dominorum suorum. sic & ancillæ attendunt in manibus dominæ sue. Ideo etiam ad similitudinē de seruo & ancilla. domino & dominæ ne femine.

Psalmus. cxxiiij. fo. cccxv.

& debilior sexus se exceptum putet. Cassiod. Et quia omnes nos siue cum aliquid a domino pro sperum petimus. siue cum tormenta animi vel cor poris sustinemus. ad dominum semper oculos ele uare debemus. addidit autē nostri. vt hoc de se di cū vterq̄ sexus acciperet. subiecit pariter (donec) vt ostenderet sub patientia nos debere beneficia domini perquirere. & ei iugiter supplicare. Istud enim donec semper significat. quamuis tempora liter dictum esse videatur. Cardina. Donec inquit miseretur nostri nos a præsenti miseria & oppro brio liberando. & ad gloriam transferēdo vbi ho nor est & gloriā.

Miserere nostri domine miserere nostri. quia multum repleti sumus despectio

Glo. Cardina. Secunda pars in qua precatur mise ricordiam contra insultantes dicens. Miserere no stri domine. Cassiodor. Ille enim famulus qui assi dua malorum afflictione laborabat. oculosq̄ suos in domini miseratione posuerat. miserendam sibi geminā petitione deplorat. quia corpus eius pas sionibus animā vero laborabat opprobrijs. Mise rere inquit nostri domine miserere nostri. Et hūc repetita misericordie causa subiūgitur cū dicitur Quia multum repleti sumus despectio. Augu. Omnes enim qui secundum Christum pie volunt viuere. necesse est patiuntur opprobria. necesse est contēnantur ab his qui volunt impie viuere quo rum foelicitas tota terrena est. Idem. Glo. Irride tur itaq̄ a tenente quod amat. qui non. visa sperat & dicitur ei. Quid credis insane. vides quod cre dis? Reuersus est aliquis ab inferis & retulit tibi quid ibi agatur ecce quod ago amo video & fruor eor' & similia. Cassiodor. Vnde cum dicit multum significat abundantiam passionum quam tamen se cupide ac libenter pertulisse testatur. Glo. Car dinalis. Vnde exagerando subdit.

Quia multum repleta ē anima nostra opprobrium abundantibus & despectio superbis

Cardi. q. d. Ideo postulo misereri. quia multum re pleta est anima nostra despectio scilicet & op probrio non solum corpus tribulatione & perfer cutione. Glo. Ita q̄ nulla pars est immunis. Glo. Car. Deinde a quibus & quare despicitur subdit dicens (Opprobrium) sumus quia pauperes abū dātibz. i. diuitibus qui hic foelices sunt (& despe ctio superbis). Hic. Sēper enim diuites despiciūt pauperes. Et superbi despiciunt humiles. Non au tem dicit diuitibus sed abundantibus. vt in mali tia abundantes acciperes.

Psalmus. cxxv.

Titulus. Canticum graduum.

Lyra. Dauid fecit hunc psalmū gratias agēs de sua liberatione & populi sui a Philisteis ascen dētibz cōtra eū quādo est quintus gradus can tici. vel quintū canticū graduū in quo vir iust' Reg. x. ascendēs. nō sibi sed deo attribuit suā liberationem

pro qua in precedenti psalmo orauerat dicens. Mi serere nostri domine. Cuius intentio est monere nos omne bonum deo attribuire. & sic ascendere. Et diuiditur in duas partes. In prima vir iustus at tribuit deo suam liberationem. In secunda gratias agit. ibi. Benedictus dominus. Dicit ergo.

Nisi quia dominus erat in nobis dicat nunc Israel. nisi quia domi nus erat in nobis.

Cassio. Subita læticia quæ de prete riti periculi recordatione descendit solet verborū ordinem non tenere. Admirantur enim confesso res quomodo enaserunt insequētes. Quædam dmo dum fragilitatem humanam tormenta non vice rint. Quomodo deficiente corpore mens fide soli data non cesserit. & dicit. Glo. Iam securi te spi cientes que passi sunt quomodo transferit & quo modo uenerunt. (Nisi quia dominus erat in nobis) Card. Sicut gubernator in nauī fluctuante. sicut dux in exercitu cōfligente. aut sicut caput in cor pore. Supple non euasilemus pericula occurren tia. vnde quod euasimus per ipsum est. (Et hoc di cat nūc Israel). Cassiod. Hec est enim charitatis & vnitatis virtus vt si quid vni prosperum accide rit omnes sibi protēnisse congaudeant. Si quid ve ro contrarium ingeritur vniuersi sibi accidisse cō doleant. Hugo card. Dicit ergo corde. ore. opere. nūc post euasione rei vel spei israel. id est vir vi dēs deum fide vel facie. hic inquit dicat. Nisi quia dominus erat in nobis nullatenus scilicet euasile mus. Soli namq̄ deo attribuendum est. q̄ bonū facim' & malū cauem'. q̄ pericula euadim' & quic quid debemus. Nā reuera hoc fecit dominus. qui

Cum exurgerent homines in nos fore te viuos deglutissent nos.

Cassiod. Hunc autem versum & alios tres qui se cuntur p̄f confessores israelē commouent dīce re qui in psalmi capite loqui cōeperunt. q. d. Nisi scilicet quia dominus erat in nobis (cum exurge rent). Cardina. Id est ex malitia interiori in exte riorē surgeret. Homines carnales scilicet in nos in quibus deus erat (forte viuos). Idem. Augusti. Glo. Id est scilicet malum & tamen facientes. de glutissent nos. Hieron. Non carnes nostras sed ani mas per instigationem scelerum. Cassiod. Huma na enim consuetudo non est homines deglutire. sed tunc viui deglutimur cum in hæreticas prauit ates aut in foueam culpārum demergimur. quod sanctis viris potuisset accidere nisi eos virtus su perna liberasset. Quomodo enim caro fragilis suf ficeret. aut mutabilitas humani animi firma cō staret nisi quia dominus erat in eis. Hieron. Cui ob hoc gratias referende sunt quia gratia eius saluari sumus. Cardina. Cum autem dicit. Fortē nota est libert arbitrij. quia nemo peccat nisi volens. sequi tur.

Cum irasceret furor eorum in nos. forsitam aquæ absorbuissent nos.

Cardin. Sicut enim in primo cantico dolus. ita tri hoc furor vincitur. vnde ait. (Cum irasceret fur

Psalmus. cxxiii

For eorum in nos). Idem, Glof. Furor scilicet qui est sine iudicio ratiōis sicut invidia, in nos, id est contra nos innocentes, & in quibus deus erat. Cassiodorus, Irascitur autem ideo dicit quia causas in iustissimas nō habebat. Ira em̄ & invidia iudicio carent dum voluntates suas mente præcipiti subsequuntur (forſitam aquæ). Car. Id est populus peccator (absorbuiſſent nos) sicut aquæ maris absorbuerunt Aegyptios. Cassiodorus. Per aquam enim ini quos populos vult intelligi paganorum qui fetuos dei absorbere cupiebant, cum in deorum suorum culturas terrenas corda trahere nitentur aqua autem dixerunt antiqui aqua sunt omnia credentes ex inde omnia fuisse procreata. Glof. Sed qualis est ista aqua. torrens est, fluit cum impetu, sed cito transiit, unde subdit.

iii
A. l. l. l.
a. l. l.
Heb. torrens
fuit sup no
stra anima
forſitā trāſ
ſent ſupbie. i

Torrem pertransiuit anima nostra forſitam pertransiſſet anima nostra a quam intolerabilem.

Card. Torrem inquit, i. impetum tribulationum vel tentationum insurgentium. Cassiodorus. Quæ merito dicuntur torrens qui hibernis ymbribus cito concitatus rapidus efficitur, & terrenis infectionibus sordidatur. Cardinalis. Pertransiuit, i. perfecte transiuit (anima nostra) licet corpus obrutum fuerit ad tempus (Forſitam pertransiſſet anima nostra aquam intolerabilem). Car. Interrogatiue legendum est, q. d. Anima nostra pertransiuit torrem, quia scilicet dominus erat in nobis forſitam, vel secundum aliam literam, ara id est putas ne pertransiſſet anima nostra etiam si dominus non esset in nobis aquam intolerabilem. q. d. manifestum est q. non, latini tamen ponunt forſitam propter liberi arbitrii facultatem quæ necessaria est, quia si homo vult potest petire. Si vero vult se iuare, cum gratia dei potest pertransire. Cassiodorus. Intollerabilis autem aqua dicitur, quando nostra infirmitas cogitur sine dei adiutorio. Nam peccatorum gurgites. Criminumq. tempestates tollere quis non valet nisi, cum confugerit ad defensionem Christi. Fuit enim omnia tollerabilia cū deus in nobis habitat, quia tūc nec error surripuit ne luxuria trahit nec superbia ventosa præualet, nec hostis maligni suggestio grassatur.

Benedictus dominus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum.

Glo. Car. Secunda pars in qua sancti gratias agunt deo, quia non pro inimicorum voluntatibus corruerunt, sed illi potius contrita sunt qui eos perdesse maluerunt. (Benedictus inquit dominus qui non dedit nos in captionem dentibus eorum). Card. Id est qui non permisit nos ab hostibus deuorari, qui more ferarum frendentium dentibus lacere nos volunt, vel more venantium capere, ut feræ qui escam in mulpula ponunt. Hiero. Per dentes autem horum torrentium hic significatur vniuersas viciorum a quibus ne capiamur gratia dei erimur. Glof. Non dicit nos dico in capto nemine potius.

Anima nostra sicut passer erepta est, de laqueo venantium.

Glo. Non inquam dedit nos in captionem dentibus eorum. Nam & si corpus passum sit, tamen anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium Hiero. Tenduntur nobis laquei in concupiscentiis ac diuersis astutis dyabolice dolis, sed contrito sathana sub pedibus nostris sicut passer a capite euolamus ab illis. Cassiodorus. Passer enim est animi cautiſſima quæ incidas positas solerter euitat nec facile capitur, quæ ad eas quærendas semper noſcitur venire sollicita (laqueus) vero venantium muldi huius est dulcedo in qua tunc capimur quādo suauis esse indicatur. Augustinus. Glof. Venantes vero sunt persequentes. Sicut ergo aliquo faciente strepitum magnum passer volat de mulpula venantium sic anima nostra quæ ante vitæ huius dulcedinem tenebatur domino faciente strepitum maximum gehennarum erupta est de mulpula, id est de dulcedine huius vitæ quæ est quasi laqueus. Et iste.

Laqueus contritus est, & nos liberati sumus

Cassiodorus Card. Laqueus inquit contritus est, nō dicitur ruptus sed contritus vt terreus, in quo fortitudo persecutionis & virtus liberantis ostenditur. Contritus enim non dicimus aliquid stupeū aut laneum nisi quod alicuius metalli duritiam habere monstratur. Et nos liberati sumus. Glo. Qui autem in mulpula heſitamus sed quare contritus est laqueus, & nos liberati. Quia.

Adiutorium nostrum in nomine domini, qui fecit cœlum et terram.

Card. (Adiutorium inquit nostrum) ad laqueorum contritionem & nostram liberationem. In nomine domini, i. in virtute eius. Glo. Contra quā nullus preualet. Hiero. Hoc est enim nomē quod est super omne nomen cuius adiutorio mortis vincitur laquei si in illo maneamus affixi. Qui fecit cœlum & terram. Gl. Hugo cardinalis. Et quæ in eis continentur omnia, scilicet cœlestia & terrena. Et ideo nemo resistere potest ei.

Psalmus. cxxiiii.

Titulus.

Canticum graduū.

Cassiodorus. Glo. Car. Sextus gradus est confidētia fidelissimi christiani quā habet in domino in quo omnis fiducia est ponenda tanquā in eo qui semper liberat sperantes in se. Augustinus.

Glof. Et docet nos non intendere in prosperantes in seculo unde superbia. Et diuiditur in duas partes. In prima ostendit non posse moueri eum qui confidentia in dei virtute ponit more montis. In secunda rectis corde prosperitatem. Malis vindictam precatur seu prædicat ibi. Benefac. Gl. Ostendens ergo fidētia in deo non posse moueri aut.

Lyra. Exponit hūc psalmum de Hierusalem spirituali de qua dicit apocal. xxi. Vidi ciuitatem sanctam Hierusalem, in qua habitant per fidem christiani.

Psalmus fo. cxxxi

Sextus gradus
Heb. in mō
bilis in eter
nū habitabi
lis

Qui confidunt in domino sicut mons Syon, non commouebitur in eternum qui habitat in Hierusalem.

(Qui inquit confidunt in domino). Lyra. Non in ydolis vanis, nec in rebus mundanis (Sicut mons Syon). Hiero. Syon est ecclesia, mōs autem iuxta Daniele Christum dominum. Ergo qui in eum totam spem ponunt, non commouentur in perpetuum, quia conformes efficiuntur corpori gloriæ eius. Lyra. Hugo card. Et qui ex toto corde confidunt in domino, non possunt moueri a stabilitate fidei, sicut nec mons Syon a loco suo. (Non commouebitur in eternum qui habitat). Lyra. Per fidem charitate formatā in Hierusalem Hierony. In ipsam scilicet ecclesiam matrem nostram, quæ sursum est libera. Cassiodorus. Hugo car. Hec est enim Hierusalem, id est visio pacis, de qua nullus potest vllō modo commoueri, qui meruit in eius soliditate constitui. Nō enim intelligi debet de Hierusalem ciuitate ista terrena, quæ sepe fuit subuersa & eius ciues captiuitati. Cassiodorus. Gl. Et aduertendum q. prius dixit confidunt pluraliter. Post non commouebitur singulariter, vt numero sam christiani populi ostenderet vnitatem, qui multi sunt & vnum. Lyra. Causam autem huius scabilaris subdit, dicens.

Montes in circuitu eius, et dominus in saeculum

Glo. Quasi dicat. Et quare nō commouebitur qui habitat in Hierusalem? (Quia montes in circuitu eius). Hierony. Cassiodorus. Glo. Hugo car. Id est angelis, prophetis, apostoli, martyres, cōfessores, & ceteri sancti qui Hierusalem illam cœlestem inhabitant. Et in modum montis alios supereminet sanctitate. Hi sunt in circuitu eius, quasi murus defensionis, & ecclesiam muniunt, & defendunt suis doctoribus, exemplis, miraculis, & orationibus, de quibus dictum est supra. Fundamenta eius in montibus sanctis, & iterum. Leuauit oculos meos in montes. Cassiodorus. Vt autem per montes, beatos viros intelligere debuisses, addidit. Et dominus in circuitu populi sui. Ille enim non circuit, nisi quem sibi fidem esse cognoscit. Aug. Glof. Nā quos assumit, vt sint populus suus constringit in vnum vinculo charitatis & pacis, & in eternū non moueantur, unde sequitur. Ex hoc nunc & vsq. in saeculum. Hierony. Sicut ipse polliceri dignatus est, dicens. Ecce ego vobiscum sum vsq. ad consummationem seculi. Cassiodorus. Cum enim dicit ex hoc nunc, istud saeculum significat, cum vero dicit. Et vsq. in saeculum, illud dicit, vbi iam sancti in maiestate sui luminis apparebit. Sed cur præbeat ista defensio, consequenter exponitur.

Quia non relinquet dominus virgam peccatorum super sortem iustorum, vt non extendant iusti ad iniquitatem manus suas.

Glo. Quasi dicat. Vere nō commouebuntur, quia nō relinquet dominus, Hugo car. Diu, scilicet, licet ad

tēpus, aliquādo relinquat virgā peccatorū. Aug. Glof. Qui aliquādo dominatur, ppter disciplinā bonorū. Cassiodorus. Virga enim hic in malo sumitur, quia datur interdum malis, qui semper fideles studio prauitatis affligunt, unde & persecutores virga dicuntur. Super sorte iustorū. Cassiodorus. Glo. Car. Id est super iustos sorte electos, vel qui sunt fors & hereditas dei, supra quā nō sunt diutius crudeles tyranni nos insurgere, ne possint ecclesiam domini longissima persecutione cōterere, unde sequitur. Vt nō extendant iusti ad iniquitatem manus suas. Hiero. Id est vt nō cogitēt. Quid mihi prodest q. iustus si, si semper persequitur me iniqui? Sed vt sustineant malos & non faciant mala. Hugo car. Intelligētes ea esse ad tempus. Si enim crederēt tribulationes esse perpetuas, forte desererēt iustitiam murmurando per impatientiam, vel seipsos vindicando per superbiam. Lyra. Et quia boni merentur præmiari & mali pugnari, subdit.

Benefac domine bonis, & rectis corde.

Glo. Hugo car. Secunda pars, in qua cōfirmato populo precatur, quod sit futurū, scilicet vt bonis prosperitas malis vindicta veniat. q. d. Et quia sic eis placet deus p omnia, ideo. Benefac domine. Car. Id est bona da temporalia ad sustentationē, spiritu alia ad iustificationē, cœlestia ad remunerationē, (bonis). Idē. Glo. Opere, qui scilicet bona faciūt. Cassiodorus. Boni enim sunt homines, cū gratia diuina prænati cœperint desiderare & implere quæ iussa sunt (Et rectis corde). Car. Hi sunt qui in suis operibus rectā intentionē custodiūt. Aug. Qui suam voluntatē diuine voluntati conformāt, nō diuinam voluntatē ad suā curare volunt. Cassiodorus. Qui dominum sequuntur, non pte ire contendūt. Illi enim qui prædere volunt, errare non desinunt. Hieronymus. Vel benefac illis, qui vel boni sunt in opere, vel recti habentur in fide. Sequitur.

Deducet dominus cum operantibus iniquitatem, pax super Israel.

Car. (Declinātes autē) a recta via, quæ boni & recti incedunt. Lyra. Et a rectitudine fidei & virtutis, in obligationes, id est ad peccata quæ obligāt ad poenam. Card. Vel in obligationes culpe & poenæ. Cassiodorus. In quo pulchre definita sunt opera iniquitatis esse operationes, quæ nos & vinculis prauitatis inuectūt, vt esse liberi nequeamus, cum talibus tātisq. laqueis cōstringimur (adducet dominus). Car. Vel permittēdo, vel faciēdo cum operantibus iniquitatem). Idem. Cassiodorus. Pari enim sententia perimit, declinātes, id est iussa domini non persequentes & malitiā operātes, vtrūq. malū est. Hiero. Vel hi qui a præceptis dei declināt, adducuntur cū his qui deum ignorāt, vt simili sententia feriātur. Aug. Glo. Hæc inquam veniet malis. Sed quid rectis corde, sequitur. Pax super israel, vno solo verbo omnia bona, dicens. Cassiodorus. Hæc enim pax, ipse saluator est. Hiero. Qui auferes mæceriā inimicitiae de medio iudæorū ac gentiū, fecit vtrāq. vnu quod erat ante diuisum. Card. pax autē ista erit super israel, id est super bonis deum vidētibz in fide, & tandem eum visuris in specie.

Secunda pars

v
Heb. qui declināt ad prauitates suas;

Psalmus.cxxv.

Psalmus.cxxv.

Titulus.

Canticum graduum

Cassio. Glof. Hugo car.

Iste est psalmus graduum.

In quo agit de consolatione reuertantis a captiuitate vitorum, quasi de Babylonia intentione mones ad gaudium pro spirituali liberatione. Augusti. Glo. Redempti enim sanguine Christi & conuersi a captiuitate, hec cantant. Et diuiditur in duas partes. In prima, magnitudo facti ex magnitudine gaudii ostenditur. In secunda, orat illam reuersionem, & quid in ea futurum sit ostendit, ibi. Conuertere domine, Glof. In persona ergo redemptorū, quasi redeuntium de Babylonia, ait.

Septimus gradus
Heb. ad conuertendū vel vt cōuertē

Non conuertendo dominus captiuitatem Syon, facti sumus sicut consolati.

Cassio. (In conuertendo inquit captiuitatem Syon) vtiq; illam captiuitatem dyaboli, qua mūdus tenebatur obnoxius. Captiuitas enim Syon fuit cum ecclesia dei, que tunc in paucis erat ydolorum premebat iniquitas, quæ conuersa est in libertatē, quando aduētū domini inferni vincula dirrupta sunt. Facti sumus, Hugo card. Nos liberati, sicut cōsolati, id est vere consolati, hoc enim loco, sicut non dicit similitudinem, sed veritatis expressionē. Cassiodorus. Vel ideo non dicit. Facti sumus consolati sed sicut consolati, quia quāuis captiuitas illa a nobis fuerit auxilio diuinitatis explosa, sicut consolatos tamē nos redit, non omnino securos habemus, & tamen inter istas mundi ambiguitates maximam consolationē, quando illū cōseruare dona sua credimus, quæ nobis gratis pepercisse sēti m. Augu. Glo. Cōsolatio ante non est nisi miserrū, vnde gemimus hic in re & consolamur in spe. Et si nōdū securi, facti tamē sumus sicut consolati, id est gaudiū cōsolationē accipientes in resurrectione Christi, qui precessit vt nos sequamur, sequit.

Quorū est cōsolatio.

Tunc repletum est gaudium os nostrum & lingua nostra exultatione.

Hugo car. Tunc inquit, id est in illa & ex illa cōuersione. Cassiodorus. Quādo scilicet Christi aduētus, captiuitatem nostram in gaudiū mutauit (Repletum est gaudium). Hugo car. Nō vano, sed vero non carnali, sed spirituali os nostrum. Cassiodorus. Glo. Id est cordis arcanum, vbi primū gaudia seminata calefuit, quæ post officio lingue in fructū vocis erumpunt. Augu. Glo. Inde enim procedit bonum vel malum, quod nos mūdāt vel inquinat vnde in euāgelio dominus dicit. Quod procedit de ore, inquinat hominem, non de ore carnis, sed cordis, non enim si nominas furta & alia mala immundus es, sed dum ea cogitas, & si sileas. (Et lingua nostra exultatio). Hugo card. Saubaudi impleta est. Glo. Lingua, scilicet corporis. Hugo car. Grego. Ex gaudium enim cordis gaudium sequitur oris. Hierony. Ideo autem dicit, & os nostrum,

lingua nostra, quia non sufficit tantas explicare laudes pro gratia qua saluamur. Sequitur.

Tunc dicent inter gentes, magnificauit dominus facere cum eis.

Hugo car. Tunc scilicet post conuersionem & non ante dicent inter gentes. Cassiodorus. Non dicit dicent gentes, sed inter gētes, quia in aduētū domini, gentes vniuersaliter non crediderunt, sed inter gentes erant ex gentibus fideles facti, cum quib; dominū magnalia facere cernebāt alij gētes infideles. Et quoniam illos videbāt, etiā virtutes operari dicebāt. (Magnificauit dominus facere cum eis) Hugo car. Scilicet cum cōuersis eis, peccata dimittendo, virtutes cōferendo, miracula per eos operando, & gloriā pmittendo. Glo. Magnū quippe & firmitū testimoniū est ab aduersario, & ne dubites de verbis gentiū, præbet & ipsi testimoniū, dicētes.

Magnificauit dominus facere nobiscum, facti sumus lætantes.

Hugo car. Magnificauit, id est magna fecit dominus, cui subest posse cum vult, facere nobiscū, id est nobis ipsis cooperantibus. Cassi. Vel magnificauit dominus facere nobiscū, id est decreuit nos magnos ostendere gentibus donatione virtutū. Augu. Glo. Nos enim nobis malefecimus, qui sub peccato nos vendimus, sed magnificauit dominus facere nobiscum (vnde facti sumus lætantes). Cassiodorus. Vtiq; de tanta gratia. Erat enim nimirum copiosa letitia, quādo se videbāt specialiter diligere, qui fuerant a pessima captiuitate liberati. Hugo car. Nō autē dicit lætati sumus, sed facti sumus lætantes, quia qui facit beneficium, facit & gaudium. Et qui eos liberat, eos & lætificat. Hierony. Vel ideo facti sumus lætantes, quia seruiebamus prius Pharaoni, id est exterminatori in duris operibus. Nunc autē seruimus regi celesti, cuius iugum suauē est & o-nus leue. Sequitur.

Conuertere domine captiuitatem nostram, sicut torrens in austro.

Glo. Hugo car. Cassi. Secunda pars, in qua aduentus domini redemptione predicata fideles populi de precā sua iterū peccata dimitti dicētes (Conuertere domine captiuitatē nostrā). Hugo car. Et qui iam de conuersione captiuitatis, quasi iā facta esset gaudentes laudauerāt, iterū orāt pro tota cōuersione, vt quod nōdū factū erat, fiat. Et vt quod factum est, ipse qui fecit custodiat, quia vt inquit Grego. Cito bonum amittitur, nisi a largiente custodiatur. Glof. Captiuitatē autem istam intellige non corporale, quia nulla ad literā in diebus Dauid fuit, sed spirituale, quia scilicet mūdus sub dyabolo captiuus tenebatur. Cassi. Deinde sequitur decora comparatio. Sicut torrens in austro, cōuertitur scilicet in liquorē. Hierony. Augusti, Cassio. Glo. Hugo car. Sicut enim flante austro, soluitur glacies, & impletis torrentibus omnis error cum impetu suo defluit, sic flante spiritu sātō, soluitur peccata nostra accepta remissione per lamenta. Auster enim, est vētus calidus, qui frigore ligatas aquas vaporis sui virtute dissoluit. Hugo card. Et quia post conuersionē debet insistere conuersi bonis operibus, vt sic possint redimere tempus amissum & pro mereri gaudium eternum ideo sequitur.

iii

iiii

v

vi

vii

Psalmus.cxxvi

Psalmus.cxxvi

Qui seminant in lachrymis, in exultatione metent.

Seminatio duplex

vii
Heb. qui a bolis ibat & flebat

viii

Hugo card. Qui inquit semināt opera bona. Cassiodorus. Hæc autem, sunt opera bona, pacem querere. Charitatis studio omnia sustinere, ieiunij corpus edomare, elemosinis se & pietate reficere. Aug. Glo. Opera misericordie implere. Cassiodorus. Et quicquid potest ad disciplinam fidelitatis pertinere. Augustinus. Glo. In quibus sufficit voluntas si deit facultas, non enim dicit angelus, pax in terra dicitur, sed bonæ voluntatis hominibus. (Qui seminant inquit in lachrymis). Augustinus. Cassiodorus. Glo. Duas enim seminationes esse in hoc seculo, apostolo docete cognoscimus, nam sicut ipse ait. Qui in carne semināt, de carne metet corruptionem. Et qui semināt in spiritu, de spiritu metet vitam eternam, de spirituali ergo hic seminatione loquitur, que semper in lachrymis est. Sācti enim, semper aut deplorāt præterita peccata aut cruciātur timore futurorum, aut persecutionibus agitantur. Hugo car. (Qui autem semināt in lachrymis id est in hac vita lachrymosa in exultatione metent. Idem, Cassio. Glo. Fructum, scilicet æternæ beatitudinis, quem colligent ex operibus bonis quæ seminant, iuxta illud propheta. Serite vobis in fructum, & metite misericordiam. Hugo card. Glo. Et quia laboratium in lachrymis, tanta erit merces. Ideo iam liberati.

Entes ibant & flebant, mittentes semina sua.

(Euntes inquit.) Hugo card. Id est proficientes Cassiodorus. Cum enim dicit euntes, prouectus vitæ sanctissimæ desinatur, in qua bene ambulando semper acceditur (ibant). Hugo car. De virtute in virtutem continue proficientes (& flebant). Idem, Augusti. Quia adhuc inter miseros, miseri erant, & a patria exulabant quam tota mente aspiciēbāt Cassiodorus. Vel flebant, quādo pauperes aspiciēbāt nuditate de teos frigore cōstritos, & inopia sua maceratos (mittentes). Idem, Glo. Hugo car. Id est ante se in illo futuro seculo præmittētes in terra, scilicet viuētiū, vbi ante facta nostra præueniunt, quā nos illic perueniamus (semina). i. misericordie opera, per quæ ascēditur sua. Glo. Cassiodorus. Hugo car. Quia non de rapina, sed de proprio labore elemosinam facere debemus. Glo. Illi inquam in via flebant.

Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos.

Hugo card. Glo. Venientes autem inquit ad indicium, scilicet quod erit commune omnium, venient cum exultatione enasis periculis & inuento portu salutis. Glo. Quod tantummodo bonorum est, quia ad gaudium non nisi boni venient. Cassiodorus. Quib; iam misericordia diuina præparatur, quia humiliter egerunt, qualiter diuina in illa præcipiunt Omnib; enim venire comune est, sed ad gaudium peruenire dumtaxat beatorū. Hugo card. Enasis itaq; periculis & inueto portu salutis, venient beatum cum exultatione portantes manipulos suos. Idem, Glo. Id est fructum seminum suorum, coronam scilicet gaudij & exultationis, Cassiodorus. For-

ix ergo ille qui triticeis poderibus in granatur ne leuitas stipulari vota messorum eludat, & tunc deprehendat inanitatem laboris sui, quando iem nō valet operari.

Psalmus.cxxvi.

Titulus

Canticum graduū.

Salomonis.

Cassiodorus. Glof. Hugo car.

Octauus gradus

In quo agit de spiritu

ali ecclesia facta in nouo testamēto quod seruit Eg

goadi, & est cōgruus ordo, quia de reuersis a cap-

tiuitate fit ecclesia. Augusti. Glo. Hic autē additur

Salomonis, quia hic edificauit templum in figura

pacifici Christi, qui edificauit ecclesiā de duobus

partietibus. Et diuiditur in duas partes. In prima

docet non esse confidendū, nisi in domino a quo

solo est edificatio & custodia ecclesie. In secunda,

ostendit quæ sit hereditas domini & quomodo col-

lecta, ibi. Cum dederit dilectis suis somnum, ecce

hereditas. Glo. Ne quis ergo alium edificatorem

acciperet, nisi dominum, ait.

Psalmus.cxxvi.

Titulus

Canticum graduū.

Salomonis.

Cassiodorus. Glof. Hugo car.

Octauus gradus

In quo agit de spiritu

ali ecclesia facta in nouo testamēto quod seruit Eg

goadi, & est cōgruus ordo, quia de reuersis a cap-

tiuitate fit ecclesia. Augusti. Glo. Hic autē additur

Salomonis, quia hic edificauit templum in figura

pacifici Christi, qui edificauit ecclesiā de duobus

partietibus. Et diuiditur in duas partes. In prima

docet non esse confidendū, nisi in domino a quo

solo est edificatio & custodia ecclesie. In secunda,

ostendit quæ sit hereditas domini & quomodo col-

lecta, ibi. Cum dederit dilectis suis somnum, ecce

hereditas. Glo. Ne quis ergo alium edificatorem

acciperet, nisi dominum, ait.

Psalmus.cxxvi.

Titulus

Canticum graduū.

Salomonis.

Cassiodorus. Glof. Hugo car.

Octauus gradus

In quo agit de spiritu

ali ecclesia facta in nouo testamēto quod seruit Eg

goadi, & est cōgruus ordo, quia de reuersis a cap-

tiuitate fit ecclesia. Augusti. Glo. Hic autē additur

Salomonis, quia hic edificauit templum in figura

pacifici Christi, qui edificauit ecclesiā de duobus

partietibus. Et diuiditur in duas partes. In prima

docet non esse confidendū, nisi in domino a quo

solo est edificatio & custodia ecclesie. In secunda,

ostendit quæ sit hereditas domini & quomodo col-

lecta, ibi. Cum dederit dilectis suis somnum, ecce

Dissolū plā

Octauus gradus.

Quorū est cōsolatio.

viii

R ij

Psalmus.cxxvii.

Frusta vigilat qui custodit eam Hugocardi
nalis. Quia sicut doctores & prelati sine Christo
non possunt edificare eam, ita nec custodire, quia
sine mequit dominus nihil potestis facere. Glo.
Et ne aliquid velit exaltari ante humilationem
conuersus ad illos, ait.

VAnnus est vobis ante lucem surgere
surgite postquam sederitis qui mandu-
catis panem doloris.

Cassiodorus. Adhuc enim ipsos doctores alloqui
tur, ut efficacius populi corrigantur, cum etiam ma-
gistros viderint esse premonitos, dicens. Vanum
est vobis ante lucem surgere. Augusti. Glo. Id est
ante Christum, lux enim ista Christus est, post quem
surgendum est non ante, ut ille facit qui se et pre-
ponit volens hic esse altus, ubi ille humilis fuit. Cas-
siodo. Qui ergo ante lucem istam surgunt, in tene-
bris ambulant, & iter suum expedire non valent.
his ergo dicitur. Surgite postquam sederitis. Id est
id est post humilationem sustinere, & post ascen-
sum premia querite gaudiorum. Glo. Augu. Refur-
rectio enim, id est exaltatio, sequitur sessionem, id est
humiliationem. Grego. super Ezech. Quia quis-
quis nunc se sponte non humiliat, nequaquam
huc se quis gloria exaltat. Surgite ergo postquam
sederitis qui manducatis panem doloris. Cassiodo
Augusti. Glo. Hugo car. Quem perfecti comedunt
Christiani, cum se lachrymis fidelibus castigant, de
quibus alius psalmus dicit, fuerunt mihi lachryme
meae panes, illis enim dolor panis est, qui dese-
flectione reficitur, & de mundana tristitia consolatur,
deinde sequitur, quando debeant surgere, qui
prius iussi sunt sedere, tunc scilicet.

iii
heb. sic da-
bit diligen-
tibus se sum-
num

Cum dederit dilectis suis somnum,
Ecce hereditas domini filii merces
fructus ventris.

Hugo card. Secunda pars, in qua ostendit que sit
hereditas domini. Et quomodo collecta, & quan-
do danda, & quibus, quasi dicit. Post sessionem sur-
gendum est & non ante, quia cum dederit dominus
scilicet dilectis suis somnum. Idem. Glo. Id est mor-
tem temporalem, que recte somnus dicitur, quia ter-
minus est laboris. Cassio. Tunc enim surgendum
est, quando fideles suscipiuntur in requiem qui-
bus mors, somnus est & secura pensatio, dilecti au-
tem dei sunt, qui cum nimia charitate perquirunt
Hierony. Tunc ergo cum scilicet sancti ab hoc sa-
culo accepto quietis somno dixerint, tunc inquam
fiant hereditas domini, qui iam non subiacent ten-
tationibus. Hugo car. Vel ecce hereditas domini:
subaudi parata est, & tunc illis statim dabitur, filii
merces, id est quam filius reddet pro mercede ami-
cis suis, fructus ventris, id est Christi, qui est fru-
ctus ventris virginis. Meaces enim eius ait. pphe-
ta cum eo, vel cum dederit dilectis suis somnum,
id est eternam requiem. Ecce hereditas domini sci-
licet filii erit tunc. Merces fructus ventris, id est Chri-
sti, mari de virgine, qui hanc acquisit per obedi-
entiam passionis, unde psalmista. Postula a me, & da-
bo tibi gentes hereditatem tuam. Cassiodo. Et hec
est merces humanitatis Christi. Hugo car. Quali-
ter autem & quorum ministerio fuerit acquisita,
ista hereditas ostendit, dicens.

Sicut sagittae in manu potentis, ita filii
excussorum.

Hugo car. Cassio. Sagittae istae sunt sancti apostoli
vel ceteri praedicatores, in manu potentis, id est in
potestate Christi transmissi ad predicandum, quive-
lut sagitta a potente emissae, cito quo mittebantur
perueniunt & iussa impleverunt. Idem. Augusti.
Glo. Excussores autem dicuntur prophetae, qui se-
creta domini perquirentes prophetauerunt popu-
lis stupenda miracula, filii vero excussorum sunt
apostoli & praedicatores, qui clausa sacramenta p-
phetarum excussi sunt accedente eorum diligetia
& domino aperiente abscondita. Ideoque prophetarum
dicuntur excussi, apostoli, filii excussorum qui ma-
nu dei missi sunt usque ad finem terrae. Sequitur.

Excussorum
filii.

Beatus vir qui impleuit desiderium suum
ex ipsis non confundetur cum lo-
quetur inimicis suis in porta.

vi
heb. phar-
trem
sua exipis

Hugo car. Quasi dicit. Filii excussorum, apostoli
scilicet & praedicatores filii prophetarum missi sunt
a manu dei. Et ideo beatus est ille, supple beatum
dine scilicet spei in presenti. Et erit in futuro bea-
tus, beatitudine rei, vir, id est homo virtute viris.
Qui impleuit desiderium suum ex ipsis, Hugo car.
Praedicatores, id est consilii & monitionis &
preceptis & verbis eorum, quod faciunt illi qui amo-
re mundi corda sua euacuant. Idem. Glo. Qui enim
amore mundi pleni sunt verba seu consilia predi-
cantium non recipiunt. Et vere beatus est qui im-
pleuit desiderium suum ex ipsis, quia non confun-
detur cum loquetur inimicis suis in porta. Cassio.
Et hoc ad filios pertinet excussorum, qui mundi ter-
minos sanctis praedicationibus impleverunt. Non
inquit confundetur cum loquetur. Glo. Non enim
erubescit qui in Christo loquitur & eius honorem
querit non suum. Cum loquetur inimicis suis, id
est hereticis, in porta, id est in Christo. Hiero. Cas-
siodo. Porta enim ista, Christus est, qui ait. Ego sum
ostium, in ipsa autem loquitur, qui de eo recte p-
dicat. Ergo qui de filiis excussorum fixus in Chri-
sto est, non confundetur in die iudicii cum expro-
brauerit inimicos legis dei in obedientiam & per-
uersitatem, vel omnem malitiam ipsorum. Augu-
stinus. Glo. Hugo cardinalis. Vel in porta, id est
in publico, ut omnes nouerint quid loquatur.

Psalmus.cxxvii.

Titulus.

Canticum graduum.

Cassiodorus. Glo. Hu-
go cardina. Nonus gra-
dus, est timor domini,
qui ascendente beatorum facit, ut scilicet pacificus
caste timeatur qui solus exaltat, custodit edificat.
Et bene sequitur gradus iste praecedentem scilicet
spiritualem letitiam in qua homo sentit dulcedi-
nem dei. Et ideo timet ab ipso separari vel ideo le-
ticiae iungitur timor, ne cor humanum per leticiae
euaneat. Et diuiditur in duas partes. In prima
bona timoris enumerat. In secunda bona timoris
oprat ibi. Benedicat ad timorem ergo dei mones ait

Lyra. Dicitur psalmus iste
est quaedam inuitatio ad
timorem dei, promittens
deum timetibus prosperam
ritatem temporalem suo.

Psalmus.cxxvii

foctrrrr d.

i
Nonus gra-
dus

Beati omnes qui timent do-
minum, qui ambulant in vi-
is eius.

Cassiodorus. Primo enim timo-
rem domini ab huius seculi ter-
rore diuisit, dicens. Beati om-
nes qui timent dominum, in quo ostendit non esse
beatos, qui mundi huius pericula in amissione re-
rum temporalium sollicita mente formidant. Hugo
cardinalis. Sunt autem septem species timoris. Pri-
mus, & naturalis, quo timetur quicquid naturae no-
cium est. Et hic omnibus communiter in est, hoc
enim timore timuit Christus. Secundus, humanus,
quo timetur contrarium carnis, propter quod de-
linquitur, & iste est malus. Tertius, mundanus
quo timetur amissio rerum mundi propter quas pri-
us peccatur quam mittatur, & iste malus. Quartus,
seruilis quo tantum poena timetur, & hic bonus est
inquantum per eum ascenditur in consuetudinem
iustitiae. Quintus, initialis, quo peccatum dimitti-
tur, partim amore iustitiae, partim timore poenae.
Sextus, filialis, seu castus, quo peccatum timetur, ne
a sponso separemur, vel ne ipsum offendamus, & de
isto loquitur hic propheta. Septimus est timor re-
uerentialis, quo iam non peccatum timetur, sed pa-
ter in reuerentia habetur, & omnia facit ad hono-
rem patris. Et hic solus erit in patria. Omnes vero
alii deficiunt in via. Glo. Beati ergo omnes qui ti-
ment dominum timore casto, ne scilicet tardet, ne
discedat, ne offendamus, ne eo careamus, sed qui sunt
illi ecce. Qui ambulant in viis eius, id est in fide
& bonis operibus. Cassiodorus. Illi enim soli hoc
timore timent dominum, qui scilicet ambulant in
viis eius, & mandata ipsius deuota mente perficiunt.
Cum autem pluraliter dicit (vijs) Apostolos & pro-
phetas significat per quos venit ad vnam viam
id est in Christum, qui est via, veritas, & vita. Hugo
cardinalis. Vel qui ambulant in vijs eius, scilicet do-
mini, per quas ipse dominus venit ad nos, quae sunt
misericordia & veritas. Cassiodorus. Deinde in tri-
bus sequentibus versibus, bona huius timoris enu-
merat, dicens.

Quibus ad-
nos xps ve-
nit vijs

Labores manuum tuarum quia man-
ducabis, beatus es & bene tibi erit.

Cassiodo. Glo. A pluribus enim coepit, dicens, bea-
ti, sed quia omnes vni sunt in Christo, ideo nunc
singulariter sequitur. (Labores manuum tuarum quia
manducabis). Cassio. Vbi per labores, intelligit
opera bona, quae in hoc mundo ita fiunt ut epulum
suauem, in futura retributione concedat. Glo. Ideo
autem (Labores manuum tuarum) dicit cum debuisset
dicere fructum laborum tuorum, quia labores cum gau-
dio sumuntur propter spem. Et ipsi iocundantur & mo-
do sunt cibis. Cassi. Et ne istud pabulum carneum pu-
tares addidit. Beatus es & bene tibi erit. Nemo enim
de carnali refectione beatus efficitur, nisi qui per
spiritualia bona saginatur. Et bene tibi erit cum sci-
licet acceperis, quod oculi non vidit, nec auris audiuit,
nec in cor hominis ascendit, quae praeparauit deus
diligentibus se. Glo. Beatus ergo es inquit in prese-
ti de labore, & bene tibi erit in futuro de fructu.
Deinde qualiter beatus sit, ostendit, dicens.

Vxor tua sicut vitis abundans, in late-
ribus domus tuae.

iii
Heb. in pe-
netralibus
domus tuae

Cassiodo. Glo. Et si hoc ad literam accipi possit,
tunc nec omni timet deum conuenit, nec soli, sed
mistice bene accipitur, & omni timet generaliter
conuenit. Glo. Quasi ergo diceret (Vxor tua) id
est sensualitas. Hugo cardinalis. Seu caro tua, quae
debet esse subiecta spiritui, sicut vxor viro. (Sicut
vitis abundans) quae ex suffusione & putatione fecun-
datur. (In lateribus domus tuae) id est in con-
scientia tua, cuius latera sunt quatuor virtutes car-
dinales, in quibus vxor abundat, quando conscien-
tia dictarum virtutum operibus flagrat. Cassiodo-
rus. Glo. Vel vxor, dicitur sapientia viri, sic di-
cta, quasi ut soror, de qua Salomo ait. Ama sapien-
tiam tanquam sponsum, & ipsa amplexabitur te.
Ipsa ergo vxor, est iustorum, quae casto amplexu
amplectitur maritum, vitis autem, mater est vuarum
quae dulcia vina profundens corda nostra recreat
sic & ista vxor, id est sapientia fructus infercus to-
cundos suauis nos delectatione laticat. In lateri-
bus domus tuae, id est in cogitatione propria. Do-
mus enim nostra, recte dicitur propria cogitatio,
quando in eadem defixi, quasi in quibusdam edi-
bus commoramur, istius autem domus parietes,
sunt duo testamenta, in quibus mens sancta, velut
quibusdam lateribus firmata solidatur. Glo. Vel
ut sermo dirigatur ad Christum caput. Per vxorem
intelligitur ecclesia, quae est fertilis vinea, sed non
in omnibus, sed in lateribus domus tuae, id est in il-
lis qui tibi Christo adherent, & propterea latera do-
mus tuae sunt, sicut dicimus de his qui bonis aut
malis consilijs vtuntur, quod habent bona vel mala
latera, quia eis adherent. Sequitur.

iii
heb. ger mi-
ra oliuaru

Filius tui sicut nouelle oliuarum, in cir-
cuitu mensae tuae.

Hieronymus. Hugo cardina. Filius tui inquit, id est
opera tua bona, quae ex vxore predicta genita sunt
in circuitu doctrine coelestis assistentes, cum pin-
guedine pacis & obumbratione virtutis, sunt Si-
cut nouelle oliuarum. Hugo cardinalis. Cassiodo-
rus. Id est similes sunt nouellis olivis, quae sunt vi-
ridiores & fortiores, & ex omni parte firmissimae
fructum quoque copiosius inferentes, de quo fructu,
& cibus conditur, & lumen accenditur, & fessio cor-
pori subuenitur. Hic autem, vitis oliuae iungitur,
sicut & in euangelio his quia latronibus vulnera-
tus fuerat, infuso vino & oleo legitur esse curatus.
Quoniam haec duo vitae nostrae, mistica praesidia
subministrant, in vino enim austeritas iustitiae, in
oleo vero lenitas misericordiae. Illud ad veterem, istud
ad nouum potest respicere testamentum. Na quod
vxori vitem, filijs comparat oliuas. Glo. Deinde
sequitur conclusio beati, cum dicitur.

Ecce sic benedicetur homo, & qui ti-
met dominum.

Cassiodo. Sic enim meretur benedicti, qui suum
timet authora, qui formidare desinit inania, qui
casto domini timore completur. Hugo cardina.
(Ecce) inquit. id est in breui, & in patulo (sic) ut dice-
tur infra. (Vel sic) id est ad similitudinem vitis abun-
dantis (Benedicetur) id est in bonis multiplicabitur.
(Hoc qui timet dominum). Cal. Hoc addidit, ne sub

P iii

Psalmus.ccxviii

hanc benedictionem vsurparent contumaces & facti. Hugo card. Sed quia homo non potest p se habere hanc benedictionem oratus est dominus vt eam tribuat. Ideo orando subiungit.

Benedicat tibi dominus ex Syon, & videas bona Hierusalem omnibus diebus vite tue.

Glosa. Secunda pars, in qua ex pietate postulat benedicti timentes. Cassiodorus. Benedicat inquit tibi dominus ex Syon, id est dominus Christus, qui in hoc monte hominibus apparere dignatus est, & pro nominis sui qualitate, tanquam pastori opti mo semper ascribitur (Syon enim speculatio inter pretatur. Aug. Glo. Ne autem queras benedictio nes illas que non sunt ex Syon, vt sunt filii abundantes in circuitu mensis patris, & vxores fecun de, que etiam malis datur, dicit. (Benedicat tibi do minus ex Syon). Hugo card. Id est benedictione celesti. Et ex illa benedictione, videas bona Hie rusalē, videas in qua facie ad faciem. Glo. Tūc in re, nunc vero in spe (Bona hierusalem). Hugo car dinal. Id est triumphantis ecclesie, hoc est ipsum dominū, quē videre est esse beatum, & a quo sunt omnia bona. Cassiodo. Hierusalē enim, interpre tatur visio pacis, que tunc videbitur, quādo ipsi* author Christus beata mente conspicietur, in quo cuncta que bona sunt videbuntur, sed ne hoc cre deres teporale additum est omnibus diebus vite tue vt in effabili dono eternitatis cumulus adde reur, Hugo car. Non fit autem hic mentio de no cte, quia ibi non erit nox, sed tātum dies, id est ple na cognitio. Sequitur.

Et videas filios filiorum tuorum pacem super Israel.

Hugo car. Et etiam videas in presenti, hoc est in ecclesia militant (Filios filiorum tuorum) id est ge nitos de doctrina tua. Cassiodo. Filij enim filio rum, significant nepotes quod vtiq; beatis viris contingere potest, qui predicationibus sancti spo pulos multos generat. Hugo car. Glo. Vel videas in futuro in celesti Hierusalē, filios filiorum tuo rum, id est fructum operum tuorum (Pacem super Israel). Hugo card. Id est matore quā sit in Israel, hoc est qua possit aliquis contemplari, iuxta illud prophete. Oculis non vidit deus absq; te, que p parasti his qui expectant te, vel videas pacem su per israel. Id est Christum, qui ē pax fidelium. Cas siodorus. Qui insidet illam beatā Hierusalem, & cuncta bona facit quecumq; maiestatis sue virtute complectitur. Hugo car. Vel videas illam pacē que erit in superiore israel, que est pax eternitatis.

Psalmus.ccxviii

Titulus.

Canticū graduum.

Cassiodorus. Glo. Hu go car. Decimus gradus est patetia in aduersis, qui recte sequitur prece dentem. Necesse est enim, vt qui caste deum timet omnia pro ipso patienter sustineat, quod nunc ex pedir ecclesie inter malos. Monet ergo psalmus iste

Lyra. Dicit q; psalmus iste est gratiarum actio pro liberatione populi israel a persecutionib; suis, que frequenter el gatur facta a deo.

Monet ergo psalmus iste

ad patientiam. Et diuiditur in duas partes. In pri ma, ostenditur que tulerit, & consolatur infirmos ne deficiant inter aduersa. In secunda, ponit per sequentium reprobationem, ibi dominus iustus. At ergo.

SAepe expugnauerunt me a iuuentute mea, dicat nunc Israel.

Glosa. Hugo card. Vir enim, iustus vel ecclesia, quasi respondens querelis infirmorum murmurantium, q; tot sustineat mala, ostendit non esse mirandū, cum hoc non sit nouum, q; scilicet boni tribulentur, imo diu est q; inceperit. (Sæpe inquit). Cassiodo. Cum hoc dicit, significat frequentia passionū (Expugnauerunt me). Hugo cardina. Qui hoc non merui (A iuuentute mea). Cassiodo. Id est a tempore primæ acti tis, quādo a fratre peruerso Abel occisus est. Hugo card. Tunc enim cepit persecutio iustorum. Cassiodo. Ceteri etiam plures inde persecuti sunt vt Loth, Iob, & ceteri sancti. Et inde ipi* quod Christi passione, impugnata est ecclesia. Glo. Ex pugnauerunt dico, sed nō nocuerunt, & istud (Dicat nunc Israel). Cassiodorus. Scilicet in hoc sæcu lo, quādo tempus est poenitentiae, vt instruantur reliqui fideles, patienter hic ferre persecutiones. Nam post resurrectionē generalem nō expugna bitur sanctus, sed solas domini laudes cātabit sem per ecclesia. Et istud quod hic positum est (Dicat nunc Israel) per tres versus qui sequuntur vbiq; subaudiendum est. Hugo cardinalis. Quid ergo dicat sequitur, Iterum

SAepe expugnauerunt me a iuuentute mea, etenim non potuerunt mihi.

Hugo car. (Sæpe inquit expugnauerunt me, id est multotiens, & multis modis, & multi inimici a iu uentute mea. (Cass. Hoc merito dicit ecclesia, que creuit in psecutionib; improborū, suaq; cōstitutiōe grādescit. Nā & si videatur sanctos viros in hac vi ta amittere, tamē eos futurę patrię pbatu acquirere. Glo. Sed quare tā sæpe expugnauerunt. Quia scilicet nō cōsensit eis. Et hos est quod ait. (Etenim nō poterūt mihi). Aug. Glo. Scilicet preualere vt me traherēt in cōsensum peccati. Cas. Glo. Nec ex hoc potuit ecclesia finire, que creuit i aduersis. Imperfecta est enim expugntio que iterū ad cer tamen redit. Nec victoria potest dici ex quo con stat iterū posse cōfligi. Gl. Et ideo, quia nō potue rūt facere vt cōsentia, cū publice nō possent noce re, fecerunt vt pottem eos. Et hoc est quo ait.

Supra dorsum meum fabricauerunt speccatores, prolongauerunt iniquita tem suam.

Supra ceruicē meam atabāt arātes, prolongauerūt sulcum suū. Cass. Car. Supra dorsum meū iquit fa bricauerūt peccatores id est post impugnationes verborum, de quibus supra actum est addiderunt impugnationem verborum. Cassiodorus. Glo. Vel supra dorsum dicit, quia quod mali nequeūt publice omnibus occulte singulis tentāt suadere vt qui a facie venientes viderētur, a tergo nō sen

Decimus gradus.

iii
Hebr
lapueos.

scilicet pars.

stantur. Et vt sic vel paucos decipiant, qui eccle siam totam subuertere non possunt. Et sicut sæpe expugnauerunt ita & diu. Vnde sequitur. (Prolo gauerunt iniquitatem suam). Non enim sunt mo mēta neq; eorum insidie, sed lōge & diutius. Glo. Card. Vel prolongauerunt iniquitatem suam, di cit iustus, id est a me elongauerunt eam, quia quā to mali persequuntur iustum tanto amplius ab eo elongant iniquitas eorum dum patienter sustinet verbera. & sapienter respondet ad verba.

Dominus iustus cōcidet ceruices & peccatorum, confundantur & conuertantur retrosum omnes qui oderunt Syon.

Car. Secunda pars in qua agitur de reprobatiōe & pena persequentiū. q. d. vir iustus. ita expu gnauerunt me peccatores, sed non facient semper hoc, nec ipse, quia dominus iustus, id est qui ha bet posse & velle. Possē quia dominus & velle qui a iustus. (Concidet ceruices peccatorum) id est ce ruicosos peccatores destruet. Aug. Glo. In hoc enim sup hos & ceruicosos peccatores notat. Cas. Vel cum dominus sit patiens & misericors, in bo no intelligitur q; scilicet ceruices peccatorum, i. superbiā illorum concidet dominus cum eos ad misericordiam per humilitatem & satisfactiōem redire permittet. (Confundantur). Cardina. Bona cōfusione que adducit gratiam & gloriam. Et cō uertantur retrosum a via sua mala ad viam iusti cię omnes qui oderunt Syon, i. ecclesiam fide deū speculantem. Idem. Cassiodo. Vel confundantur eterna cōfusione que nunquam delebitur, & cō uertantur retrosum vt in efficaces & impoten tes appareant. (Omnes qui oderunt Syon). Car. Id est ex odio persecuti sunt finaliter ecclesiam. Hieronymus. Quæ est corpus Christi cuius nos membra sumus.

Fiant sicut foenum tectorum. quod priusquam euellatur exaruit.

Cassiodo. Foenum in tectis antiquis crescens ante tempus collectionis arefcit & perit, quia nulla ir ma radice viguit. Huic ergo foeno peccatores me rito comparantur, quoniā & hic frequenter dispe reunt antequam de hac luce tollantur. Nascuntur enim in cacuminibus superbię vbi nulla solidita te consistunt. Hieronymus. Et vbi nullum bonum grantum exoritur. Verum etiam antequam ad cre mentum aliud veniant exsiccantur. Card. Fiant ergo persecutores isti sicut foenum tectorū quod cito oritur & cito moritur cuius viror parum du rat. Sic ergo fiat gloria superborum sicut foenum tectorum quod priusquā euallatur exaruit. Et quā to citius crefcit tanto citius arefcit. Et cum viret ex vna parte arefcit ab alia.

De quo non implebit manum suam qui metet, & sinum suum qui manipulos colliget.

Glo. Card. De quo inquit foeno scilicet, id est de malis & aridis ab humore gratię Non implebit manum suam qui metet & sinum suum qui mani pulos colliget, Cassio. Glo. Augu. Manentes an

Psalmus.ccxix. fo.ccxixvi

geli sunt qui vltimo die iudicij frumentum electo rū in orreo celestis patrie recondent, bonos fru ctus vt deo offerat colligent. Et grana a paleis se parabunt, sed de istis, id est superbis manum non implebunt nec sinum onerabunt. i. non colligent ex eis bonam operationem, vel bonam cogitatio nem, & ideo eos a societate sanctorum reprobato segregabūt. Et sicut de beatis supra dictum est q; venientes venient cum exultatione portantes ma nipulos suos, ita de reprobis nunc dicitur q; nec manu nec sinu fructus aliquos offerent. Manus nā q; pertinet ad operationem sinus vero ad cōsciē tiam. In malorum autem actibus neutrum frangi po tuit inueniri. Sequitur.

Et non dixerunt & qui prateribāt be nedictio domini super vos benedici mus vobis in nomine domini.

Glosa. Card. Quali dicat quos non colligēt angeli Quibus non prädicauerunt apostoli. Et hoc est quod ait. Et illi non colligent quibus nō dixe runt qui prateribāt apostoli scilicet & prophete & eorum sequaces qui per mundum currentes ad patriam transierunt, & transeunt non mustantes in terra illi in qua nondixerunt. Benedictio domi ni super vos. Cassiodo. Car. Glo. Cōsuetudo enī inter hebreos erat vt agentes viam laborantibus benedicerēt vnde hic e contrario dicitur qui inas niter operantibus benedictio nulla datur. Præter reutes autem sunt sancti dei qui hunc mundum pretereunt quia eum pro nihilo habent. Et ad il la celestia toto amore transeunt, a quibus scelera tis inaniter operantib; benedictio nulla præstatur Cassiodo. Glo. Bonis autem benedictur sancti nō in suo sed in nomine domini. Benediximus iu quit vobis in nomine domini. Ipsa est enim vera et firma benedictio que sub domini cōmemoratiō ne præstatur a quo venit omne quod expedit. Card. Non ergo sancti hoc dixerunt istis impijs qui inaniter operantur nec suam eis benedictio nem dederunt.

Psalmus.ccxix

Titulus
Canticum graduū.

Cassiodo. Car. Glo. Vn decimus gradus. Poeni tentialis supplicatio

qui recte post predictos gradus ponitur, quia nec deum times nec mali patiens propter deū dignus est omnino gratia vel gloria dei quia in corpore nullus sine peccato est. Et ideo vna securitas est precibus inclinari. Et est iste psalmus sextus inter sex psal penitenciales. & vnde decimus inter graduales, in quo notatur q; quantuncq; sit homo perfectus quod notat senarius numerus in quo deus perfe cit mundum, tamen debet se reputare peccatōre quod notat vnderarius qui denarium excedit p quod intelligitur transgressor pro quo necessaria est penitētia, intētio ergo psalmi ē, monere pec carotes ad poenitētiā. Et diuiditur in duas par P salm tes. In prima ponitur, poenitētis deuota oratio. Diuisi In secunda ostēditur lata conclusio cum certitudi

P iiii

Psalmus. cxxix

ne veniat, ibi speret Israel in domino. Innocentius. Tercius. Offendit autem penitens in hoc psalmo unde clamaverit quoniam. Deprofundis, non vno tantum sed multis, ad quem Quoniam ad te domine qui solus penales liberare, quid hoc videlicet. Exaudi orationem meam. Quo affectu certe humiliter & deo. Unde Fiant aures tue intendentes in orationem servi tui. Quanta necessitate. Magna quidem & multa. Quoniam si iniquitates observaveris domine, domine quis sustinebit. Quia fiducia plena pariter & secunda. Quoniam apud te propiciatio est, & propter legem tuam sustinuit te domine. Quomodo. Sperando & sustinendo. Unde Sustinuit anima mea verbum tuum, spe ruit anima mea in domino, quando. Custodia matutina usque ad noctem, in prosperis videlicet & adversis, quia de causa, quia deus & volens & valens est liberare. Quia apud dominum misericordia & copiosa apud eum redemptio. Quo denique fine, utique gratia & salutari. Quia ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius. Glo. Hic ergo penitens sciens esse in profundo peccata simili, longe clamat dicens.

Deprofundis clamaui ad te domine, domine exaudi vocem meam.

Cardi. Iste enim penitens volens ascendere considerans infirmitatem suam, & miserie profunditatem in qua est clamat, ad deum qui solus potest liberare cum dicens. Deprofundis clamaui, de profundis dicit pluraliter ne tantum de profundo, quia multiplex est profundum a quo se petit liberari, malicie scilicet perfidie, ignorantie & miserie. Innocentius. Tercius. Vel de profundis, id est de intimis visceribus & occultis medullis cordis. Cassiodorus. De quibus pias fuderunt lachrymas. Petrus publicanus Ionas & ceteri ut exaudiri mererentur. Gregorius. Clamant autem dicit non clamo, in quo datur perseverantie documentum ut si primo non exaudiris, ab oratione tamen non deficias ymo precibus & clamori insistas, vult enim deus rogari vult cogi, vult quadam importunitate vinci, ideo namque Chananea a domino exaudiri meruit quia prima domini responsione repulsa nequaquam clamare cessavit. Innocentius. Tercius. Car. Clamaui inquam ad te domine, & non ad alium quia tu solus cum sis omnipotens potes es liberare clamantes, fiducialiter ergo clamaui, hoc scilicet domine exaudi vocem meam. Gregorius. Repetitio autem ista cum scilicet dicitur in vice si fas sit sic loqui, domine, domine, precandi adauget affectum, moventur enim desideria si nomen quod diligitur replicatur. Hic. Deprofundis ergo clamat qui scit altitudinem divitiarum sapientie dei qui persecutio patitur, qui cum misericordie suspirio deprecatur. Glo. Deinde alius verbis, idem repetit dicens.

Fiant aures tue intendentes, in vocem deprecationis meae.

(Fiant inquit aures tue). Innocentius. iij. Card. Id est auditis misericordie tue vultus ad remittendum culpam, alius ad dimittendum poenam. Fiam dico intendentes in vocem deprecationis meae, ut & cul-

pam dimittas & poenam, quia servus tuus sum & filius ancille tue. Hic. Non enim hic carnale aurem propter hec suspensum sciens deum in corpore esse sed virtute qua suos exaudire dignatur exposcit. Gregorius. Erunt quasi quodammodo aures inclinas orationi sue deus intendat ne forte sit mora in exauditione si longe sint aures ab oratione, inter orationem autem & deprecationem hoc inter est quia oratio pro virtute perseverantia, deprecatio vero fit pro peccatorum impunitate deprecatur ergo iste ascendens deum ut peccatorum suorum obliviscatur, & ut patet esse velit non iudex sed pater & dominus dicens.

Si iniquitates observaveris domine, domine quis sustinebit.

(Si iniquitates inquit observaveris domine). Innocentius. Card. Glo. Id est ad poenam & vindictam eternam servaveris iniquitates cuiuslibet. Gregorius. Quas tunc deus observaret si peccatoribus veniam negaret, & si ostenderet solummodo severitatem non adhiberet pietatem. Cassiodorus. Per iniquitatem autem vult intelligi omne peccatum quod potest aliquid pravitatem committi, iniquum est enim quod iustum non est. Si ergo observaveris iniquitates (Domine quis sustinebit). Innocentius. Glo. Te iudicem. Non autem non sustinebo, sed quis sustinebit, quod poene nullus quatenus ego qui sum iniquitatis plenus. Augustinus. Glo. Omnis enim humana vita peccatis circumdatur. Omni quippe conscientia ius cogitationibus accusatur. Et non est talium cor quod presumit de iusticia sua, presumat ergo de dei misericordia. Car. Cassiodorus. Quia nemo solam dei iustitiam sustinere posset. Car. Et licet nullus hoc posset tamen non despero dicit istius. Et hoc ideo.

Quia apud te propiciatio est & propter legem tuam sustinuit te domine.

Cassiodorus. Tercium enim iste iustitia domini per quam poenas nulli fas est evadere ad poenam misericordiam convolvit. Quia apud te inquit propiciatio est. Innocentius. Vnigenitus scilicet dei filius Iesus Christus qui est propiciatio pro peccatis nostris quem habemus advocatum apud patrem. Cassiodorus. Non enim in nostris actibus est ut mereamur ab solvi, sed ipsius propiciationis est ut confidentem reum liberare dignetur. Augustinus. Glo. In hoc ergo mihi spes est. Nam si iudex solum esse velles & misericors esse noles, omnes iniquitates observares, & quis ante te staret. Vna ergo spes est. (Quia apud te propiciatio est, & propter legem tuam sustinuit te domine). Gregorius. Augustinus. Glo. Id est propter legem misericordie & charitatis tue quae vivificat peccata donat revertentibus aeternae vitae adiutorem patefacit & de cetero monet ne offendat hominem, & si titubavit remedium dona orandi. Cassiodorus. Cum enim dicit sustinuit iudicat charitatem quae totum sustinet totum patitur & spem suam desideranter expectat. Glo. Sine qua nullus sustinet ut frustra sustinet. Card. Sustinuit inquam te domine flagellantem & premia differentem, expectas misericordiam liberentem & iustitiam retribuentem. Innocentius. Alioquin praeter multitudinem ac turpitudinem iniquitatum mearum poenitus desperassem.

Hebr. -
ceteris
sis uesp. hse
ii. pars repe
ritur
i. hebreo.

Psalmus. fo. cxxviii.

Quia apud dominum misericordia & copiosa apud eum redemptio

Glo. Card. Deinde quasi quis quereat est ne verum quod propter legem illam sustinueris, conuersio fit ad auditores, & ait utique.

Sustinuit anima mea in verbo eius speravit anima mea in domino.

Sustinuit dominum, sustinuit anima mea, & verbum eius expectavi, anima mea ad dominum. Cassiodorus. Repetitio autem ista superioris sensus explanatio est, sustinuit inquit anima mea in verbo eius id est in Christo quia incarnationem eius credebatur esse venturam. Nemo enim sustinet nisi qui promissum cupit accipere. Augustinus. Glo. Cassiodorus. Vel in verbo id est in promissione eius quod regnum promittit post veniam. Accepimus quidem veniam peccatorum, sed aeternam vitam nondum tenemus debita sunt deleta, sed merces est ad huc futura quam speramus in verbo eius. Gregorius. Nam qui manet in verbo non fraudatur a regno aliter autem frustrum facere non possumus nisi in verbo maneamus sustineamus igitur. Et si moram fecerit expectem? ne contingat nobis quod per prophetam dicitur ve his qui perdidit sustinentiam. Cassiodorus. Et ne hoc verbum transitorium aliquem putares esse sermonem addidit. Speravit anima mea in domino qui est verbum patris, speravit enim anima mea quod futuris temporibus de maria virgine propter interitum generis humani auferendum nasci dignaretur. Innocentius. Speravit inquam anima mea non in se non in homine, non in mundo, sed tantum in domino qui solus saluare potest nec de relinquit sperantes in se. Glo. Si enim verbum nostrum esset deberemus timere, sed quia verbum dei est quod fallere non potest securi sperare debemus ideo sequitur.

vi
Hebr. a vigi
hamatutina

Custodia matutina usque ad noctem speret Israel in domino.

(Custodia inquit matutina usque ad noctem). Car. Id est a pueritia, quando primo incipit se homo custodire, & ratione vigere, usque ad mortem. Innocentius. Vel ab infusione gratie usque ad finem vite vel ab hora incarnationis usque ad tempus iudicii vel a iustitia usque peccatore, siue a statu prosperitatis usque ad adversitatis articulum, homo fidelis sperare debet in domino, ut in illo confidens nec prosperis eleuetur nec deiciatur adversis. Cassiodorus. Vel (custodia matutina) est resurrectio Christi qui custodiens militibus sepulchrum matutino tempore surrexit. Glo. Augustinus. Et ex tunc cepit hec anima nostra sperare & sperare usque ad mortem, id est quousque moriamur. Cassiodorus. Et quo enim Christus surrexit spes ecclesiae confirmata est in domino, usque ad mortem, id est usque ad finem mundi. Gregorius. Et usque ad universalem resurrectionem. Lyra. Et ponitur ly usque inclusive. Gregorius. Tunc enim illic nos peruenturos speramus quo caput nostrum praecessisse cognoscimus. Sequitur. Speret Israel in domino. Glo. Card. Secunda pars in qua ponitur lata conclusio, ubi de se securus praedicat ut alijs ut semper speret in domino. q. d. Sicut anima mea speravit similiter speret Israel in domino. Car. i. omnis populus Christianus fide videtur deum. Lyra. Misericordiam eius patienter expectando cuius rationem assignat dicens.

Secunda ps

Cassiodorus. In quo reddit causam mirabilem quare Israel in domino sperare debuisset. Quia apud dominum inquit misericordia. Lyra. Quae super exaltat iudicium. Car. Fuit namque, & est & erit apud dominum misericordia sicut apud fontem vivum rivulus iugiter emanat quem sola ingratitudo desiccatur. Gregorius. Quia ergo nobis patet fons misericordie redemptoris nostri, toto, hunc pectore hauriamus ut extinguere sitim carnalium desideriorum valeamus. Sperandam namque nobis est quia ibi poenitentiae nostrae locus non deerit ubi innumerabilium hominum compunctio locum invenit. Ad hoc enim patet fons ut latet. Iste ad hoc fluit letificet. Ad hoc redundat ut purget. Unde addidit. (Et copiosa apud eum redemptio). Innocentius. Id est aspersio sanguinis eius de quoque partibus abundanter effusi ad plenam redemptionem sufficiens universis. Hieronymus. Non enim auro neque argento, sed precioso nos sanguine redemit. Augustinus. Vel copiosa dicit ne quisquam desperaret de venia arbitrans non se posse pervenire usque ad redemptionis precium. Glo. Cassiodorus. Quid autem sic facturus ille quem superius dixit misericordem & copiosum subdit, dicens.

Et ipse redimet Israel, ex omnibus iniquitatibus eius.

Car. Quasi dicat. Ab eo est, & apud eum copiosam misericordiam & redemptio est, quia ipse & non alius. Cassiodorus. Et in hoc ostendit praeter ipsum evadendi impossibilitatem, redimet proprio sanguine israel, id est populum fidelem. Innocentius. Israel enim interpretatur vir videns deum. Unde hic non carnalis sed spiritualis Israel debet intelligi, quia spiritus est qui vivificat, caro autem non prodest quicquam. (Ipse inquam redimet). Israel ex omnibus iniquitatibus eius. Augustinus. Quod israel per se facere non potuit. Poterat quidem se vendere sed non redimere, ille vero solus qui sine peccato est potuit redimere. Redimet ergo non solum ab illa vel ab illa iniquitate (Sed ab omnibus iniquitatibus). Hieronymus. Vel redimet israel ipse scilicet filius introante plenitudine gentium, reliquum israel remissa iniquitate saluabit.

Psalmus. cxxx.

Titulus. Canticum graduum

Cassiodorus. Glo. Card. Duodecimus gradus est humilitas quam intus & extra hic se habere ostendit, & recte post psalmum precedentem iste ponitur quia poenitentia sine humilitate inutilis est, intentio monet ad humilitatem interio rem & exteriorum. Et dividitur in duas partes, in prima remouet a se vir iustus omnem superbiam vel signa superbiae. Et proponens se humilitatem

penitentiae
humilitas
affectus
divisio

Psalmus. cxxxi

nam proponit non humili. In secunda suo exemplo ad spem monet. ibi, Speret. Ostendens ergo se humilem intus & extra, ait.

Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei.

Cardina. Domine inquit cui soli patent corda & renes hominum (Nō est exaltatum cor meum) minus dicit & plus significat, id est humiliatum est cor meum. Idē, Glo. Quod est verū sacrificiū deo vnde supra sacrificium deo spiritus contribulat cor contritū & humiliatū deo nō despicies. Neque elati sunt oculi mei quod est signū interioris superbię. q. d. interiorē & exteriorē superbiam expulsi a me. Lyra. Dispositio enim cordis magis apparet in oculis quā in aliis membris. Cassiodo. Est ergo sensus q. si nō est exaltatum cor meum, nec oculi mei elati, a superbia redder poenitus alienus. Cū enī negat de se viciosa confiteri omnino laudanda.

Neq; ambulavi in magis, neque in mirabilibus super me.

Cassiodo. Neque ambulavi inquit in magnis. i. cū magnatib; vel in pomposa societate quorū virtutis est signū superbię. vel nō superbiui de magnis factis, vel dictis vel virtutibus. Cassiodo. Ambulaui autē tūc in magnis Pylatis. cū dñs dixit, nescis quia potestate habeo dimittere te. Neque in mirabilibus super me. Car. Id est supra virtutē meā vt hoies admittentur. Ille enī super se ambulat qui plusquā possit atētat vt mirādos appareat. Aug. Glo. Non itaq; quæsiuit aliquid super vires meas vnde me apud imperitos iactare, vt sunt qui miracula sibi optāt. Idē, Glo. Cassiodo. Sicut Symon magus qui in mirabilibus supra se voluit te delectatus poterit opostolorū nō iustitia, voluit enī talia agere qualia apostoli, sed nō talis esse. Sequitur.

Si non humiliter sentiebam sed exaltaui animam meam.

Cardi. q. d. Non ambulavi in magnis neque in mirabilibus supra me (si nō), i. sed humiliter sentiebam de me ipso quod est vere humilitatis. Glo. Vel humiliter sentiebam beneficia mihi data a deo Vel sic vt totus versus sub vna clausula legat, si nō humiliter sentiebam, sed exaltaui animā meam iactando scilicet vel gloriādo, ne male accidat mihi Hierony. Vel humiliter sentiebam in seculo, sed animam meā exaltaui in cōlo, humilis fui corde sed excelsus sensu. Sequitur.

Sicut ablactatus est super matrem suā, ita retributio in animam meam.

Hugo. Car. Glo. quasi dicat. Si nō humiliter sentiebam sed econtra exaltaui animam meam. Sicut ablactatus, id est a lacte separatus, erit super matrem suam indigēs adhuc lactaria matre & querēs lac & non datur ei ita retributio in animam meam, fiat scilicet vt cū quæsierit non detur ei si eā exaltaui. Car. Vel. q. d. Sicut humiliter sensi & animā meam, Nō expectaui ita fiat retributio in animā

meam vt sicut ablatus quo non cibatur lacte sed cibo meliore & honorabiliore, ita & fiat in anima mea, vt cum se humiliat circa minima eleuetur ad maiora, & plus ei detur quā sepelet. Cassi. Vel talis est ordo verborū, si nō humiliter sentiebam sicut ablactatus sub matre sua, sed exaltaui animam meam, tūc ita retribues, vt si ego te presumpsi cōtinere, tūc merito vidiaris me abicere, sequitur.

Speret Israel in domino ex hoc nunc et usque in sæculum

Glo. Hugo. Car. Secūda pars in qua ponitur conclusio psalmi vbi suo exemplo alios inuitat vt in istis ascendens, sperare in domino. q. d. Et quia ita ego, Ergo meo exemplo (Speret Israel in domino) Cassiodo. In quo docet propheta, vnum quemque fidelium vt confidentiam suam semper in domino ponat & in eacunctis seculis perseueret. Card. (Speret inquam Israel) id est populus Christianus (in domino) & non in alio, quoniam omnes qui sperant in eum non confundentur (Ex hoc nūc) Cassiodo. In hoc enim mūdo licet sperare, illic autem desiderata premia cōtueri (Et usque in seculū) Idem, Cardi. Id est in omni tempore quousque scilicet ventat ad eternitatem vbi nō erit spes sed res Hiero. Docet ergo vt nullo fine temporis spes nostra claudatur vt per spem presentis qui bona futuri seculi capiamus.

Psalmus. cxxxii.

Titulus,
Canticum graduum

Cassiodo. Hierony. Car. Glo. xliij. gradus est sollicitudo edificandi domū dei & recte iste gradus post duos precedentes ponitur. Nā in illis edificauit se ipsum vir;

ascendens per poenitentiam & humilitatem hic autem intendit edificare spiritualem domum, ideo congrue de eius edificatione post gradum humilitatis subiungitur (quia per humilitatem quis edificatur domus dei. Vnde in Esaya. Super quem requiescet spiritus meus nisi super humilem) & quare. Hierony. Cassi. Et in hoc psalmo propheta incarnationis dominicę sacramenta describit. Cuius intentio est monere nos & alios vt edifice mus domum deo. Et diuiditur in tres partes. In prima precatur vir iustus dominum vt voluntatem suam de edificando domum deo impleat. In secunda ostendit domum edificatam Et vbi sit edificata, ibi. Ecce audiuim. In tertia dicit promissiones dei factas edificatę Syon ibi. Iurauit dominus. Glo. Volens ergo edificare domū domino; ait in persona totius Christi.

Memento domine David, & omnis mansuetudinis eius.

Cassi. Memento illi dicitur ex humano more, qui nō alia quādo potuit obliuisci ante quē est oēs presens preteritū & futurum, Cardina. Glo.

Alia lit.
expecta

ii
hebr.
qui vel dñ.

Memento inquit domine David, spiritualis scilicet, id est Christi qui David, id est manu fortis & desiderabilis est. Hierony. Filius enim omnipotē tis dei assumptus carne pro redemptione populi David se voluit nuncupari. Etus scilicet nomine vocatus de cuius sanguine assumptus erat & corpus. (Et omnis mansuetudinis eius.) Glo. Quia in mansuetudine dyabolum vicit, Hierony. Non cōtendit neque clamauit sed sicut agnus mansuetus deductus est ad victimam, Cassiodo. Iuxta illud prophete. Sicut ouis ad occisionem ductus est in quo in mēse mansuetudinis & paciētie vultus ostenditur sequitur.

Sicut iurauit domino votum vouit deo Iacob.

Glo. Cardina. q. d. Ad hoc memento David spiritualis, i. Christi vt impleat, sicut iurauit domino & sicut votum vouit deo Iacob, i. quem coluit Iacob, hoc est da vt Christus quod sumiter proposuit & voluit impleat. Cassiodorus. Iurauit enim de Christo domino dicitur, cuius sacramētum est firma promissio, iurauit igitur, id est iure orauit hoc est veraciter firmę promissio se redempturū gentis humanum. Hierony. Iuramentum autem ac votū propter firmitatem dictionis posuit ne nos dubitemus sequi. Cassiodo. Votum autē filij fuit vt proprię incarnationis aduentu reconciliaret patri genus humanum quod peccatis exigentibus reddebatur in sensum hoc tamen votū nō est a patre diuisum, Nam omnia quę vult pater vult filius, vult & spiritus sanctus quoniam vna natura vna potestas, vna cognoscitur & voluntas. Sed quid vouerit subter exponitur, cum dicitur.

iii
hebreorū
stramenti,

Si introiero in tabernaculum domus mee si ascendero in lectum strati mei.

Cassio. In versu isto & duobus alijs qui sequuntur, propheta referente verba intelligēda sunt domini christi a patre humanitatis eius, negat enim & tabernaculum se interiore, & stratum lecti cōscendere donec illa quę patri promissit cognoscatur implere. Glo. Cardi. Et suspēditur litera vsq; ibi, donec inueniam locum domino. Vnde sensus est, si hoc vel illud fecero de cetero non credatur mihi, dicit ergo. (Si introiero in tabernaculum domus mee) Cassiodo. Id est in celestem habitationem vbi post resurrectionem suam cum assumpta carne videntibus apostolis ascendit. Et ideo addidit domus mee vt celestem significaret habitationē cum vero dicit. (Si ascendero in lectum strati mei.) Idē, Glo. i. ad dexterā patris, vbi lectus, i. requies est & finis laborum. Glo. Cardina. Vel per David intelligitur vir iustus & spiritualis qui manu forti in mansuetudine dyabolum vicit, sicut iurauit domino, id est firmiter promissit ex voto voluntatis. Votum vouit deo Iacob, id est futura querētium, supple sic reddet alioquin non esset iustus. Si introiero in tabernaculum domus mee, id est si quęsierō quę mea sunt nō quę dei, si ascendero in lectum strati mei, i. si acquieuerō carni quasi dicat. Non acquiescam, Sequitur.

Psalmus. fo. cccxxvii.

Si dederō somnū oculis meis & palpebris meis dormitationem.

Cassio. Glo. Si dederō inquit in persona Christi somnū oculis meis, id est requiem mortis triuane, de qua in alio psalmo dicitur. Ergo dormiui & soporatus sum, Et ex surrexi quia dominus suscepit me, quod sufficientius exprimitur, cum dicitur. (Et palpebris meis dormitationem. Idē, In hoc enim consuetudo somni potenter exprimitur. Nā palpebre a palpitando dicte sunt quę nisi tremula quadam remissione quiescerint somnus oculos non potest introire. Glo. Cardina. Vel de viro iusto sic. Si dederō somnū oculis meis, id est oculis meis carnalem vel terrenam delectationē. Terrenę enim felicitates sunt somnia dormientium quę cito transeunt, quāsi dicat non dabo, & vt plus dicam nec pariter dabo palpebris meis dormitationem, id est nō ero leuis & incōstans vt modo retrahā me ab amore & cura temporalium, & postea relabatur in idem sicut ille qui dormitat frequenter releuat caput & frequenter inclinatur dormitatio enim minus est quā dormitio, Nā dormitio vero cōtinua est, dormitatio interpolata. Glo. Et vt etiā, minus dicam, id est quod minus est remoneam. Sequitur.

Et requiem temporibus meis donec inueniam locum domino tabernaculum deo Iacob.

Hiero. Primo enim in tabernaculis domus celestem sedem indicat. In strato vero lecti oculorū somno, in dormitione palpebrarum, vel in temporum requie, de qua hic dicit. Et requiem temporibus meis eternam quietem quę nunquam abruptur demonstrant, in quibus non se redditurum pollicetur Christus, nisi prius in homine dignū deo patri locum vel ecclesię cōgregationem sua resurrectione cōstrueret, & hoc est quod sequitur (Donec inueniam locum domino tabernaculum deo Iacob). Cassiodorus. Locus enim eius est tabernaculū pectoris Christiani, & atria ecclesię catholice, quę ille tanquā cōelum semper in habitat. Glo. Car. Vel de vero iusto intelligitur qui ait, & non tantum non dormitabo ymo nec requiem dabo temporibus meis, i. nō ero torpēs vel ociosus, vt etiam minus dicā vel quod minus est a me remoueam. (Donec inueniam locum domino tabernaculum deo Iacob). Cardina. Et ponitur hic donec exclusiue, q. d. illam nō faciam donec locū inueniam domino (Tabernaculum deo Iacob) id est inquietis & pacificis mentibus. Glo. Aug. Secundum presentem statum vbi militatur in futuro domus pacis erit vbi pausabitur, inueniam dicit quia diu quęsiuit locū domino qui super humilem requiescit & quietū, qui locus dei est si suā deserit rem vel saltem amore, & si se nō amat, sed deum.

Ecce audiui eum in Ephrata, inuenimus eum in campis syluarum.

Cardina. Glo. Secūda pars in qua ostenditur edificata domus, & locus edificationis & precatur, vt exaltetur, q. d. Iurauit David vt nō quiesceret domus

iiii

v
Et requiet
poribus ad
ditum est.

vi
Alia lit.
hebreorū,
in regione
Secūda
pars.

iii
Alia lit.
ablactatus est
ad anima
mea

Psalmus. cxxxi

me esset edificata domus domini. & compleuit ut apparet. Nam ecce inquit audiuimus eum. Idem. Glo. Scilicet locum & domum, vel ipsum deum. Augusti. Glo. Vel eam, i. sedem domini (in Ephrata) Hiero. Cassiodo. Id est in Bethleem ubi primus ecclesia est audita, & in qua dominus Christus carne assumptus, in qua & Rachel Israel dilecta quiescit que typum gessit ecclesie, Cassiodo. Et interpretatur speculum. Cardia. Vel audiuimus eum in Ephra. i. in lege in qua ymago & umbra futurum videtur quasi in speculo, ibi enim audiuimus sed inuenimus eum in campis sylue. Cassiodo. Cardia. Id est in gentibus incultis & instructiois plenius spinis & vepribus ydolatrie & omnium peccatorum. Hierony. Que prius erat diaboli cubilla, nunc autem sunt campi domini colentes & fructiferi. Glo. Cardia. Quia quod in imagine predicatum est Iudeis, in fide gentium inuentum est. Vnde misit dominus verbum in Iacob & cecidit in Israel. Cassio. Glo. Qui ergo prius in Bethleem auditus est propter fidem gentium in campis sylue compertus est. Cardia. Vel audiuimus eum in Ephrata id est in clericis qui deberet esse speculum ecclesie, sed inuenimus eam in campis sylue, id est in campesribus, hoc est in laicis. Sequitur.

Introibimus in tabernaculum eius, adorabimus in loco ubi steterunt pedes eius,

Hierony. Introibimus inquit nos scilicet qui in una domo ecclesie per dominum aggregamur in tabernaculum eius. Car. Scilicet dei Iacob & erimus de militibus eius pugnantibus pro eo & cum eo. Glo. Augusti. Qui autem intrat ut habitet a domino habitatur, intrat vero qui diligit, & qui intrat domus dei efficitur. Cassio. Sed quia non sufficit intrasse addidit. Adorabimus in loco ubi steterunt pedes eius. Idem. Christi scilicet cuius pedes signifiant euangelicas inuisiones sicut scriptum est. Quia speciosi pedes euangelizantium pacem. Hiero. Adorabimus ergo in loco in quo predicationes apostolicę audiuntur que ut pedes sustinent totum corpus ecclesie. Augusti. Glo. Vel locus in quo debet deus adorari domus dei est preterquam non audit deus ad vitam eternam. Ille autem ad domum istam pertinet, qui est Charitate copaginat alijs. Cassiodo. State vero pertinet ad solidissimam mentem, vnde scriptum est. Qui perseverarit usque in finem saluus erit, nam peccatores in fide constare non possunt iuxta illud. Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem expulsi sunt nec poterunt stare. Glo. Deinde conuersus ad dominum ait.

Surge domine in requiem tuam, tu & archa sanctificationis tue.

(Surge inquit domine in requiem tuam). Hiero. Cassio. quasi dicat. Iam implesti iuramentum reddidisti votum, iam inuenisti locum deo, iam produxisti ex latere tuo ecclesiam. Exurge ergo nunc ab inferis reuertere in tabernaculum abiens in requiem tuam. Et in deitatis tue beatitudinem sempernam. Cassiodo. Tuam dico quam scilicet tibi tua maiestas attribuit Et ne putares caput membra sua posse reliquere adiecit. (Tu & archa sancti-

ficationis tue. Cassio. Glo. Non quidem archa Noe non archa testamenti que figura fuit, sed archa sanctificationis tue, hoc est ecclesia quam membra tua facies sanctificare dignatus es. Aug. Vel archa ista corpus Christi est, vnde dicit. Surge cum corpore tuo scilicet ut palpant qui non credebant. Cassio. Denique vide quid sequitur.

Sacerdotes tui induantur iusticiam, & sancti tui exultent.

Augusti. Glo. Quasi dicat. Te resurgente a mortuis & emitte ad patrem, sacerdotes tui regale scilicet sacerdotium genus electum de quibus apostolus loquitur induantur iusticiam id est fidem iustus enim ex fide viuunt. Cardia. Vel iusticia generalis que omnes virtutes complectitur. Hierony. Cassio. Ut indui lorica iusticie & charitatis non facientur a iaculis inimici. Cassiodo. Vel iusticia ipsum significat Christum qui ut inquit apostolus factus est nobis a deo sapientia & iustitia. Ipsum ergo decet sacerdotes indui & semper corde gestare qui tamen sic induitur ut in se esse dignetur. Sequitur. (Et sancti tui). Aug. Glo. Id est membra tua accepto pignore spiritus sancti (exultent) id est letentur, spe resurrectionis que precessit in capite. Cassio. Consequens enim erat ut sancti exultarent cum ipsum Christum dominum induissent. Glo. Hic autem accepit eisdem sacerdotes & sanctos scilicet omnes fideles, vel per sacerdotes significat prelatos ecclesie. Per sanctos vero subiectos fideles, deinde ex persona ipsius David rogatur deum patrem subditur.

Propter David seruum tuum non auertas faciem Christi tui.

Hiero. Hoc est propter illum qui ex semine David formam seruilem suscepit non auertatur claritas imaginis tue a sanctis in quibus ipse Christus inhabitat, sed illuminet eos. Augustinus. Cassiodo. Cardia. Glo. Vel petit propheta ut a gente iudeorum non auertatur faciem suam propter mortem Christi, ut saltem reliquie salutis fiant quod in apostolis & alijs multis impletum est quasi dicat. O deus pater propter David seruum tuum non auertas penitus a Iudeis faciem Christi tui id est noxiam vel clementiam filij tui, & ait propter David, quia & iurauit dominus veritatem, vnde sequitur.

Iurauit dominus David veritatem et non frustrabitur eum, de fructu ventris tui ponam super sedem tuam.

Glo. Cardia. Tertia pars in qua ostendit promissiones dei factas, edificare Syon id est ecclesiam Et loquitur David in sua vel totius Christi persona quasi dicat. Bene dico propter David quia iurauit dominus David illi actuali filio Ysay. Cassio. Quid autem firmum, quid ve potest dixi constanter, quam quando ille iurat per quem iuratur ille promittit qui non potest fallere. Iurauit inquit dominus David veritatem. Car. i. immobiliter promissit, vel David literaliter, vel David spiritualiter id est Christo. Et non frustrabitur eum id est non mutabit promissum. Cassiodorus. Frustrare enim est irritum promissa deducere quod hic merito negat posse prouenire, quoniam dece-

ix
hebreorū,
laudent.

Frustrare.

Psalmus. cxxxix

prionis locus esse non potuit, ubi promissio vera cissimi declaratur auctoritas. Sed quid iurauit sequitur. (De fructu ventris tui, ponam super sedem tuam). Hugo cardia. Id est ex te nascetur qui erit rex super Israel, scilicet Christus. Augusti. Glo. De fructu autem ventris dicit, non de fructu femoris, quia de femina natus est Christus, ad quem vir non accessit. Hierony. Vel nos sumus fructus eius, quos spiritualiter, tanquam ex utero generauit. Qui se sequentia custodiamus, sedebimus super sedem eius. Etenim solum nos verumetiam & filij nostri, vnde sequitur.

Si custodierint filij tui testamentum meum, & testimonia mea hæc quæ docebo eos

Et filij eorum usque in seculum, sedebunt super sedem tuam.

Cassiodorus. Explanauit quod superius dixit. Nam & hic de apostolis loquitur, ceterisque fidelibus qui Christi filij dixi dei integritate meruerunt. His enim sedes domini dabitur, qui participes eius regni esse meruerint. Glo. Non ergo omnibus sed testamentum eius custodientibus. (Si custodierint inquit filij tui testamentum meum. Id est pactum baptismi & testimonia mea) id est precepta vite Augusti. Glo. Non enim hoc dicitur de filiis David stirpe, sed cultu dei & fide. Glo. Si custodierint dico testimonia mea, hæc scilicet que docebo eos, non que ipsi sibi constituunt. Et filij eorum, subaudi si custodierint usque in seculum, sedebunt super sedem tuam. Hoc autem gratis promissit, non promeritis, usque in seculum scilicet, id est in eternum, non enim est temporale hoc præmium, sed æternum. Hierony. Si ergo testamentum eius custodiamus, sedere nos faciet in celestibus ubi sedebunt & filij nostri, id est opera nostra. Rememorantur enim opera bona, que ob amorem illius operari sumus in conspectu eius. Sequitur.

Quoniam elegit dominus Syon, elegit & eam in habitationem sibi

Hæc requies mea in seculum seculi, hinc habitabo quoniam elegi & eam.

Hugo cardia. (Quoniam elegit dominus) sola gratia nullo merito precedente Syon, id est ecclesiam per speculum & in enigmate videntem. Hierony. Cassiodo. Vel per hoc vocabulum Hierusalem superna declaratur concors in populis unita virtute charitatis purificata per remissionis gratiam, quam elegit dominus in habitationem sibi. Glo. Cassio. Elegit inquam eam, ut ibi spiritualiter habitet qui ubique est, dicens. Hæc requies mea in seculum seculi, verba ista, verba sunt dei patris, que non ad literam de ista terrena Hierusalem, que sepius euersa est, sed de ecclesia intelliguntur que durat in eternum. Hic habitabo, in ecclesia scilicet. Hugo cardia. In presenti per fidem, & in futuro per speciem (quoniam elegi eam). Idem. Glo. Non ex meritis sed quoniam elegi eam per gratiam dans benedictionem, vnde subdit.

Vidua & eius benedicens benedicam pauperes eius saturabo panibus.

Augusti. Vox patris hæc, est de filio suo. (Vidua enim Christi, dicitur ecclesia, quæ omni auxilio destituta mundano solam spem suam ponit in domino, vel vidua, dicitur synagoga, quæ nunc ecclesia est, quoniam desinente lege, sub qua velut quodam merito tenebatur obnoxia veniente gratia, Christo est sine dubio copulata. Augusti. Glo. Vel vidua est anima, que se intelligit desertam omni auxilio, nisi solus dei. Hugo cardia. Cui tamen dum hic corporaliter viuunt, fidem seruat conjugalem, quia sperat eum aliquando reuersurum & eam secum in domo sua dicitur. Cassiodorus. Gl. Hæc inquit benedicens benedicam. Nam benedicens benedicit, qui iungi benedictione sanctificat. Hugo cardia. Vel benedicens benedictione gratie in presenti, benedicam benedictione glorie in futuro. Pauperes eius saturabo panibus. Cassiodo. Pauperes Christi sunt, qui terrenis rebus semper indigent sed celesti copia perficiuntur. Hugo cardia. Qui non de suis meritis presumunt, sed iugiter defectus suos considerantes in sola dei misericordia spem suam ponunt. Hos saturabo dicit dominus panibus tribus. spe scilicet, fide, & charitate, vel panibus quibus scilicet doctrina, poenitentia, eucharistia, gratia, & gloria. Augusti. Glo. Vel deus, est panis, qui in carne se lac fecit Ipse enim est panis pauperum, id est humilium, qui quanto plus esuriunt, tanto plus manducant. Et tanto plus esuriunt, quanto inanes sunt a sæculo. Sequitur.

Sacerdotes eius induam salutari, & sancti eius exultatione exultabunt.

Hugo cardia. Sacerdotes inquit, id est omnes fideles ecclesie qui corpora sua offerunt deo hostiam viuiam, sanctam, & beneplacitam. Idem. Glo. Vel sacerdotes eius, id est prelatos ecclesie, sacra dantes id est sacramenta gratis ministrantes, induam salutari, id est Christo, secundum illud. Quicumque in Christo baptizati estis Christum induistis (Et sancti eius) Hugo cardia. Id est baptismo sanctificati. Glo. Vel sancti eius, idem sunt qui & sacerdotes, vel primus dicit de prelatibus istud de subditis (Exultatione exultabunt). Hugo cardia. Id est iugiter, vel dupliciter interius scilicet & exterius, vel in presenti & in futuro. Cassiodo. In hoc enim perpetuam letitiam vult significare sanctorum, vnde subditur.

Illuc producam cornu David, paraui lucernam Christo meo.

Cassiodorus. Cum enim dicitur illuc, illa beatitudinis requies significatur, de qua superius dixit. (Hæc requies mea in seculum seculi). Hugo cardia. Vel illuc, id est ad viduam & pauperes & sacerdotes & sanctos (producam) id est extendam (cornu David). Hieronymus. Regnum, scilicet Christi quod in illis extenditur, quibus dictum est. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum. Cardia. Quibus dabo eandem gloriam & dignitatem, quam dedi filio meo. Et hoc ideo paraui lucernam Christo meo, id est ad tantam celsitudinem venient, quæ erunt vasa, in quibus lucebit Christus, cui attribuetur quicquid boni habebunt, vel illuc ecclesia scilicet (produca cornu David), i. dabo illi for-

Christi pau
peres qui

quot xpi pa
nes

xvii
Heb. laude
bunt

xviii
Alia li oti
ri facia

Psalmus.cxxxii.

itudinem Christi, ut sicut cornu carnis excedit, sic fortitudo ecclesie omnem excedet fortitudinem carnalem. Hierony. Augu. Cassiodo. Hugo car. Glosa. Vel hec lucerna, est iohannes, qui christum ostendendo predicavit, & eum in huius mundi tenebris venturum nuntiavit. Sic enim & ipse dominus eum vocat, dicens, ille erat lucerna ardens. Ipse namque est prego verbi paranymphus sponsi & lucerna Christi. Sequitur.

Inimicos eius induam confusione, super ipsum autem effloreat sanctificatio mea.

Hugo card. Inimicos inquit eius Christi, scilicet vel ecclesie. Hieronymus. Cuius inimici sunt Iudei non credentes. Cassiodo. Hæretici pagani, vel quicumque contra eius instituta vixerunt istos induam confusione. Hierony. Cum viderint dominum in maiestate sua. Cassiodorus. Et quando audient eum dicentem beatis. Venite benedicti, ipsi vero. Ite maledicti in ignem eternum. Idem. Glosa. Hoc quidem faciet filius, cui omne iudicium datum est. Sed nota patre qui hic loquitur, ut intelligas patrem facere, quod filius facit (Super ipsum autem). Hugo cardin. Id est super Christum integrum, vel super Christum caput effloreat, id est efficitur, ap parentem, & excellenter floreat, sanctificatio mea, id est affectus sanctificationis meae in anima & corpore. Vel potestas sanctificandi, quoniam solus Christus sanctificavit per sanguinem suum ecclesiam suam. Augusti. Glosa. In eo enim est sanctificatio, quia sine eo, homo qui foenus est, non posset florere.

Psalmus.cxxxiii.

Titulus,
Canticum graduum.

Lyra. Dicit quod psalmus iste loquitur de unitate populi Israel ad inuicem per charitatem sub uno rege, & sub cultu unius dei.

Cassiodo. Glosa. Hugo cardina. Decimusquartus gradus, est charitas

fraterna, que facit fratres habitare in unum unde est benedictio & vita. Cassiodorus. Et est hic psalmus athomus, id est sine diuisione, ubi commendatur charitas proximi, qui nullam admittit diuisionem. Intentione autem monet ad concordiam & vnam habitationem, hic ergo vir iustus de fratrum cohabitatione exultans, ait.

Ecce quā bonum & quā iocundum habitare fratres in unum.

Cassiodorus. Glosa. Ecce ostenditis est potius quā loquētis, quasi p^o ostensione quā lingua explicetur. (Ecce inquit quā bonū) Hugo cardina. Id est quā vtile & quā iocundū id est quā delectabile. Sunt enim quædam bona quæ non delectant. Hieronymus. Et ideo hec duo posuit bonū scilicet & iocundum. Et quod sibi videbatur contrarium, vno sermone coniunxit. Martyrium enim bonum est non iocundum, voluptas vero iocunda est, non bona. Hic autem bonum & iocundum est habitare fratres in unum. Cassiodo. Habitare scilicet, id est in bono proposito permanere

cum vero dicit, Fratres, non de fratribus carnalibus hoc dicit, sed de his qui fidei societate sub uno patre sunt constituti, quibus est cor unum & anima una, & ideo addidit in unum. Hugo cardina. Gl. Id est concorditer recte dispositis singulorum diuersis officiis. Hieronymus. Augu. Glo. Idem. Et quāuis hec de omnibus dixi possunt christianis, qui in unum debent habitare mēte & fide. Proprietate enim nobis & monasterijs seu fratribus in unum cohabitantes conueniunt, ubi unum propositum, vnus & animus est, a quibus tamē ad ceteros benedictio descendit. Glo. Et quia ostendendo dicerat, ecce. Ostendit quam bonum sit & quam iocundum, subdens.

Scendit in barbam, barbam Aaron.

Cassiodorus. In hoc enim incipit superioris versu per subtilissimas comparationes facta declaratio. Glo. Quasi dicat, Ita bonum & iocundum est habitare fratres in unum (sicut vnguentum in capite) Cassiodo. Vnguentum enim in capite, est spiritus sanctus, qui descendit supra Christum in baptismo in specie columbe, qui caput est corporis ecclesie de quo in. xliii. psalmo dicitur. Vniuit te deus deus tuus oleo letitiae. Quod scilicet vnguentum id est spiritus sanctus descendit in barbam; Idem. Augustinus. Glosa. Id est in apostolos & alios primitiuos sanctos, qui primo pro fide certauerunt, sed vinci non potuerunt, quia iam caput precesserat. Cassiodo. Barbam siquidem benedicimus apostolos, quoniam hoc robustissimū vilitatis iudiciū est, & fixa sub suo capite perseverat. Glo. Ideoque cum fortem aliquem describimus, dicimus barbatum est. Cassiodo. Sed ne hanc barbam cuiusque hominis fortassis aduerteret addidit. Barbam Aaron qui Christi speciem gestabat in suo sacerdotio. Augustinus. Glosa. Sacerdotes enim Christus est qui se obtulit in suo sacerdotio qui fuit & victima & sacerdos, a quo tanquā a capite ad celos ascēderem venit vnguentū id est spiritus sanctus, in barbam id est apostolos fortes & strenuos & alacres quos barba significat, qui primos impetus seculi sustinuerunt, sed vinci non potuerunt. Et deinde ab ipsis descendit in oram vestimenti eius, unde sequitur.

Quod descendit in oram vestimenti eius, sicut ros Hermon qui descendit in montem Syon.

Cassiodo. Glosa. Quod descendit inquit in oram vestimenti eius, id est in illos perfectos qui in unum habitant. Per oram enim vestimenti, significatur ecclesia, in cuius ora descendit unctio ista, quando baptizatos vsque in finem seculi misericordie sue dignatione sanctificat. Augusti. Glo. Vestis enim Christi, ecclesia sine macula & sine ruga. Ora vero vestis, finis est, in quo vestis perficit, hi itaque sunt perfecti, qui in unum habitant, qui legem Christi implēt, qui erūt in nouissimis diebus, scilicet tempore Antichristi. Cassiodorus. Figurati in illa veste Christi, qui diuidi non potuit tempore passionis, deinde aliis verbis diuersa notatibus idem dicit. (Sicut ros Hermon qui descendit in montem Syon. Hiero. Hermon hebreum, nomē est montis ultra iordanem fluiū constituti. Et interpretatur

ii
Adde optimum ex hebreo.

Nominabatur be.

iii
Heb. Mon tana.

Psalmus. forcr l

anathema, id est condemnatio. Significatque populum Iudaeorum a deo reprobatum (ros vero Hermon) diuina scriptura quæ prius Iudeis credita est, & postea ad montem Syon, id est Christi ecclesiam transcendit, Cassiodorus. Syon enim significat ecclesiam catholicam, quæ recipit gentes quæ erant sub anathematis periculo constitutæ. Ros ergo montis istius nutrens peccatores, qui sub anathematis execratione iacuerunt descendit in montem Syon, quando ad conuersionis remedium domino largiente perueniunt. Idem. Glo. Ros namque tenuis, est aqua unde terra germinat, & significat gratiam qua peccatores conuertuntur. Est ergo sensus. Ita est istud bonum & iocundum habitare fratres in unum, sicut ros Hermon, id est sicut gratia nutrens peccatores. (Qui descendit in montem Syon) Id est quo illi conuertuntur ad ecclesiam Augusti. Vel ros iste, fides est a Iudea in gentes descendens, quæ nunc speculatur deum fide, & ideo Syon sunt. Sequitur.

Quoniam illic mandauit dominus benedictionem, & vitam usque in seculum.

Glo. Hugo car. Quasi dicat. Ideo bonum est & iocundum habitare fratres in unum, quoniam illic, id est in vnam cohabitationem fratrum. Cassio. Vel illic, id est in Syon seu in ecclesia, quæ fratrum ad imitationem constitit. (Mandauit dominus benedictionem). Idem. Hoc est dominum saluatorem qui credenti vitam est & beatitudinem perpetua. Nulla enim discordantibus benedictio prestat, sed ubi concordia est benedictio dei mandatur. Glo. Hugo card. Vel illic mandauit dominus benedictionem, ut scilicet concordantes benedicerent deum, concordantes enim benedicti, discordes vero non, nam in discordia vera, non est benedictio, quia si lingua sonat, cor sileat, & mandauit id est promisit vitam in futuro duraturā (vsque in seculum) id est in eternum. Hierony. Vel vita ista Christus est, unde qui confidit in Christum, vitam accipiet in seculo seculorum.

Psalmus.cxxxiiii.

Titulus,
Canticum graduum

Cassio. Glo. Hugo car. Decimusquintus & vltimus gradus est charitas dei, qui est consummatio vii evangelici, ad quam omnes gradus præcedentes ordinantur, sine qua omnia prædicta inutilia sunt & imperfecta. Et ideo vltimo loco ponitur, sicut perfectio omnium. Et est iste tertius psalmus. Qui agit de charitate dei. Primus enim est. xli. Secundus vero est. lxxxiii. Et iste est tertius, in quo monent fideles ad diligendum deum. Et diuiditur in duas partes. In prima inuitat pluraliter benedicere deum. In secunda, optat benedici, ibi. Benedicite. Monens ergo ad benedicendum, ait.

Ecce nunc benedicite dominum omnes, serui domini. Cassiodorus. Glosa. Ecce demonstretur est, ut rebus certis atque perfectis, non solum sermo, sed & articulus præstare ostendit

(nunc). Cassiodorus. Tot scilicet gradibus ascendis unde ille solus laudari debuit, qui tot dona concessit. Idem. Glo. Vel nunc, id est in hoc tempore, in isto seculo, in his aduersis ubi exercendus est animus, ut ibi eternis ac perpetuis laudibus occupetur. (Benedicite). Cassiodo. Id est laudate. Nos enim illū benedicendo laudamus, ille vero nos benedicendo sanctificat dominum, Hugo card. Qui solus est benedicendus (omnes serui domini). Idem. Quos emit quos in prælio cepit, & ad seruendum tulerat, quibus prior ipse seruivit. Hierony. Quibus ita non imperat, in quibus libido aut alia peccata non regnant. Quibus non dominantur vitia. Cas. Qui iam ita perfecti sunt, ut & amici sine dubio nuncupentur. Glo. Benedicite vos dico.

Qui statis in domo domini, in atriis domus dei nostri.

Glo. Qui statis inquit, id est perseveratis. Hugo cardinalis. Parati ambulare, seruire, pugnare, non enim est seruorum facere vel sedere, sed ad omnia paratos esse. Cassiodo. Vbi stare illi dicuntur, qui a bono proposito facilitatis crimine non labuntur (in domo domini). Glosa. Hugo cardinalis. Id est in ecclesia. Et qui statis in atriis domus dei nostri, id est in latitudine charitatis. Hugo cardinalis. Glosa. Per domum enim, intelligitur ecclesia (per atria) vero, latitudo charitatis, ubi nullus angustatur. Cassiodorus. Vel atrium, ingressus est mansiohis, & significat eos siue, qui iam in penetralibus sunt ecclesie, siue qui in gressu eius esse meruerunt, addidit autem dei nostri, hoc est non quem gentilitas colit, sed quæ vera religio constituitur. Sequitur.

In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite dominum.

Glosa. In noctibus inquit, id est in aduersis, non solum in diebus prosperitatis, cum enim dicit, in diebus, significat huius mundi teterrimum tempus, quod semper creberrimis tribulationibus obscuratur, in hoc ergo seculo leuare sunt manus, ubi bona operatio domini meretur auxilium unde subditur. (Extollite manus vestras). Hugo cardina. Id est opera vestra. Cassiodorus. Dominus enim, non tantum exigit a nobis pia verba, sed etiam facta. Glo. Vel extollite manus etiā corporis, sicut Moyses manus suas leuauit pugnares populo Israel contra Amalech. (Extollite inquit manus vestras in sancta). Hugo cardinalis. Glosa. Ut scilicet intentione eternorum bonorum operamini, aliter enim non valent. (Et benedicite dominum). Glo. Nihil boni vobis tribuentes, sed totum deo. Hugo cardinalis. Omnia ei attribuendo bona de ipso dicendo gratias de bonis collatis reddendo, bene conuersando, & bona faciendo.

Benedicat tibi dominus ex Syon, qui fecit coelum & terram.

Glosa. Hugo cardina. Secunda pars, in quo optat propheta benedici fideles. Hiero. Istum autem verbum spiritus sanctus loquitur, siue propheta ad illum qui per quindecim gradus ascendit ad benedictionem, ut recipiat mercedem. Gl. Hugo car. Quasi dicat, Dixi benedicite dominum, & ut hoc possitis, benedicat tibi dominus ex Syon, id est benedictione

Q si laudamus & qui nos sanctificat.

fi
In atriis domus dei nostri additū ē

Qui stare dicuntur.

Atria quid signet.

iii
Noctibus ostē

iiii
Secunda pars

Psalmus. cxxxiij.

vanienti ex Syon superiori, qui hoc potest, quia ipse est qui fecit coelum & terram. Hugo car. Id est visibilia & invisibilia, corporalia & incorporalia. Et ideo potens est dare benedictionem. Hierony. Hoc autem dicit ad distinctionem eorum qui sunt dii falsi. Cassio. Prius tamen omnia pluraliter dixit, nunc vero psalmum sub singularitate conclusit, ut qui ante fideles fratres in unitate collegerat modo illi populo iam diligenti dominum benedictionis munera praestaretur. Glo. Cassiodo. Vt qui tot gradibus ascendit, benedictione supernam loco remunerationis accipiat, qui omne munus ascendendum benedictio est.

Psalmus. cxxxiij.

Titulus.

Lyra. Psalmus iste quidam innitatio fidelium ad laudem dei.

Alleluia.

Cassiodo. Glosa. Card.

Post gradus qui ducunt ad eternitatem, congrue ponitur alleluia, ut ecclesia fruatur laudibus dei, cui tale munus paratum est. Qua propter sinceris mentibus alleluia dicamus, ut illi sancto populo per diuinam gratiam miscamur. Psalmus iste monet nos ad laudem. Et diuiditur in tres partes. In prima, demonstratur oratione monet deum laudare propter eius potentiam, enumerans eius magnalia. In secunda, cultores ydolorum redarguit, ibi simulachra. In tertia, omnes ordines monet ad laudem ibi domus israel. Glo. Propheta ergo quasi intentionem suam aperiens, post gradus praedictos stans in domo alloquitur, ut post beneficia laudent deum, dicens.

Audate nomen domini, laudate serui domini.

Hugo card. Laudate inquit vita & lingua, nomen domini. Hierony. Quod per fidem cognouistis esse super omne nomen. Lyra. Ipsum laudibus extollendo. Cassiodo. Et ne quibilibet hoc putares iniunctum, addidit, laudate serui domini, id est qui serui ipsius estis prona voluntate deuoti, & dominum vos habere sentitis, quem nulla superstitione contemnitis. Hierony. Quis peccati famuli esse desistitis. Glosa. Laudate dico non quidem omnes, sed:

Qui statis in domo domini, in atriis domus dei nostri.

Augusti. Qui stas dicit, non qui ruitis peccato: Cassiodo. Sed qui perseveranti voluntate consistitis in eius crudelitate. Hierony. Et qui immobiliter in eo plantati estis. Augu. Ille enim stare dicitur, qui in mandatis eius perseverat. Qui fide non ficta, sed spe firma, & charitate perfecta seruit deo & honorat ecclesiam eius. Et non dat occasione male viuendi eis qui venite voluit (in domo domini) Hugo card. Id est in ecclesia dei, ut columne fortes, vel ut parietes. Vos etiam qui statis in atriis domus dei nostri. Idem. Id est vos minores qui estis in ingressu domus domini (Laudate nomen domini). Cassiodorus. Est autem atrium amplissime domus primus ingressus, ubi habitantes focum facere solebat, unde ab alto fumo atrium dicitur quasi

atrum. In hoc ergo dicit illos debere dominum laudare, qui in primum membrum domus domini carent videntur ingressi. Hugo card. Deinde ad maiorem exhortationem repetit idem, ut continua sit laus dei, dicens.

Laudate dominum quia bonus dominus, psallite nomini eius quoniam suaue.

Glo. Propter hoc inquam laudate dominum, quia bonus dominus, i quo vno verbo laudis causa explicata est. Ille enim proprie bonus est, a quo sunt omnia bona. Augu. Glo. Si igitur omnia laudantur, quia bona sunt, praecipua causa laudis eius est quia bonus est ex se & in se, cuius bonitas, non qualitas sed natura est. Lyra. Sume ergo laudandus est, cum infinita sit bonitatis. Cassiodo. Considerandum tamen est, quia laudate tertio posuit, ut per laudem sua, mille qualitates sanctae trinitatis indiuisibilem nobis ostenderet unitatem, sequitur (Psallite nomini eius quoniam suaue). Bernardus. Lyra. Est enim nomen domini mel in ore, melos in aure, & iubilus in corde. Cassi. Cum autem dicit psallite, ad bonas corporis operationes refertur, ut scilicet in hac mundi conuersatione, dominum videamur de nostra probitate laudare, sed quare hoc dicit, sequitur.

Quoniam Iacob elegit sibi dominum, Israel in possessionem sibi.

Augusti. Glo. Quasi dicat. Ideo laudate & psallite quoniam Iacob elegit sibi dominum, id est iudaicum populum, qui intelligitur per Iacob, qui interpretatur suppletor seu luctator, & significat illos qui contra spirituales nequitias luctantur. Cassio. Vel elegit dominus Iacob, dum populum ecclesiae de diuersis gentibus adimauit. Hugo car. Elegiteam gratia, non merito israel, id est quemcumque fidelem deum fide videntem. Cassio. Israel enim, interpretatur vir videns deum. (In possessionem sibi). Hugo car. Id est ut possideret eum & possideretur ab eo. Augu. Glo. Ad litteram enim ceteras gentes posuit dominus custodiendas sub angelis. Iacob vero sibi elegit, quem ut agrum coleret quem seminaret, quem possideret, quem seruaret. Et quasi aliquis querebat, unde scias hoc. Subdit.

Via ego cognoui quod magnus est dominus & deus noster praeter omnibus diis.

(Quia ergo inquit cognoui): Hugo card. Spiritu prophetico illuminatus. Glo. Raptus ad superna Hugo card. Vel cognoui notitia fidei & prophetiae & experientiae, quod magnus est dominus, id est immensus potentia, sapientia, misericordia, & natura unde potuit & sciuit & voluit hoc facere. Et deo noster praeter omnibus diis. Hiero. Id est super omnes sanctos angelosque qui dii digni sunt vocari. Lyra. Qui bus praest ipse deus tanquam ministris dominus, sequitur.

Omnia quaecumque voluit dominus fecit in coelo & in terra, in mari & in omnibus abyssis.

Glo. Quasi dicat. Magnus est dominus in essentia magnus quoque in operibus (quia omnia quaecumque voluit dominus fecit). Card. Id est in esse producit

iii
Heb. quoniam
am docens.

iii

v

vi

Psalmus fo. cxxli

voluntate beneplaciti. Augu Glo. Causa enim omnium quae fecit voluntas eius est, non necessitas Et si omnia comprehendere non possumus, hoc tamen de eis firmiter teneamus quod omnia adeo facta sunt (in coelo & in terra, in mare & in omnibus abyssis. Cassiodorus). Hic coelum positum est pro omnibus celestibus. Tertia pro omnibus quae in humo gignitur. Mare, pro istis finibus, quos commea tium discursus inuisitat. Abyssus vero, oceanum designat, qui & nobis ignotus & ut quidam referunt altitudine magna profundus est in quibus omnibus voluntas domini sine dubitatione completur. Hugo card. Lyra. Vel in coelo luciferum & complures eius eiciendo, & bonos confirmando, & in terra aliquos homines per gratiam suam vocando, & alios iusto dei iudicio licet occulto dimittendo (in mari). Hugo card. Super illud ambulando. Lyra. Vel alios a tempestate liberando, alios vero non (Et in omnibus abyssis). Hugo card. Victos de inferno educendo. Augu. Glo. Vel per coelum, spirituales, per terram, carnales creaturas intelligimus, ex quibus constat ecclesia. In his enim facit quaecumque vult dominus. Et etiam in mari, id est in infidelibus, in quibus nihil fit, nisi iussu dei. Non enim sequitur nisi permittantur a deo, nec vindicatur in eos, nisi deus iusserit. Et in omnibus abyssis, id est in latibus corporis & profundis cogitationibus hominum, in quibus etiam facit deus quod vult. Cassiodorus. Quid autem fecerit dominus, consequenter enarrat, dicens.

Educens nubes ab extremo terrae, fulgura in pluuiam fecit.

Hugo card. Glo. Secreta enim naturae quae fecit deus, enarrat ad litteram. Cassiodo. Hugo car. Sed quoniam haec plana sunt ad litteram, & quia de heretico populo dicit inferius, conuenit hoc quoque hominibus applicare. (Educens inquit nubes ab extremo terre). Hierony. Cassio. Id est ab humilitate terrena, eleuans apostolos & prophetas ad praedicationis fastigium, qui nubibus comparantur, quia ymber sui eloquii, a futuri iudicii nos calore defendunt. Hugo car. Nubes enim merito dicuntur praedicatores, quia pluuem doctrinis, tonant minis coruscant miraculis, eleuantur a terra, volant per aera. Greg. De quibus scriptum est, mandabo nubibus meis, ne pluant super vos ymbrem. Et iterum Qui sunt isti qui ut nubes volant? sed quid de istis nubibus fecit, sequitur. (Fulgura in pluuiam fecit. Cassi. Fulgura sunt praedicationes prophetarum, cum percipiunt inimicos. Pluuia vero, cum deuotos a peccatis diluit, & ymbrem eis salutis infundit, unde spirituales germinet fructus. Hugo car. Vel fulgura, id est comminationes praedicatorum, in pluuiam, id est in consolationem vertit. & post tempestatem tranquillum facit, unde. Grego. Si fulgura comminationis dominus emittit, statim pluuiam consolationis effundit. Gregorius. Ipse est etiam.

Qui producit ventos de thesauris suis qui percussit primogenita Aegypti ab homine usque ad pecus.

Hierony. Qui producit inquit ventos de thesauris suis, id est angelos sanctos de archanis celestibus diligens qui his nubibus ymbribusque robore atque

incrementum impedirent. Cassio. Vel ventos dicit apostolos. quorum praedicatione totum mundum tanquam ventus celerrime percurrit. (Qui percussit primo genita Aegypti). Lyra. Hoc ad litteram in Exodo factum fuisse narratur. Cassio. Aegyptus hic mundus est, qui diuersis cladibus affligit populum christianum, sed domini virtute potentiaque terretur. Primogenita autem Aegypti, hoc est mundi huius percussit dominus, quando natos homines in originali peccato potestate suae inspiratione corripuit. Hierony. Vel primogenita Aegypti dicitur principalia vitia atque crimina mundi. Cassi. Corripuit dico ab homine usque ad pecus, id est a prouidentioribus huius seculi usque ad mansuetos & viros simplices. Omnes enim, nisi per gratiam domini liberentur a dyabolo, velut pharaonis impia dominatione deprimuntur. Sequitur.

Et misit signa & prodigia in medio tui Aegypti, in Pharaonem & in omnes seruos eius

Lyra. Hoc ad litteram factum est in decem plagis Aegypti. Cassio. Hierony. Et misit inquit signa & prodigia in medio tui Aegypti, quando in passione ipsius terra contremuit, saxa dirupta sunt, tenebrae factae sunt, & multi sanctorum ad ciuitatem domini superata mortis lege venerunt, quod in medio mundi, id est palam & visibiliter euenisse manifestum est. Dicuntur autem signa ab eo quod significet, sicut vestigio viso transisse animal, cuius vestigium est corripimus. Prodigia vero dicuntur quasi prodicia, vel prodigia, id est longe praedictoria (in Pharaonem). Glosa. Id est contra dyabolum. Hierony mus. Affligens eum & principatus eius cruci fuge. Cassiodorus. Pharaon enim, interpretatur dissipatio quod dyabolo conuenit, qui humanum genus crucis voto persequitur. Et in omnes seruos eius, Idem, Glosa. Id est in malos homines qui illi seruiunt. Illius enim serui sumus, cui spontanea mente seruimus. Et ideo dyabolus cum ministris submergitur, quando fonte baptismatis christianus populus liberatur. Sequitur.

Qui percussit gentes multas, & occidit reges fortes.

Lyra. Hoc etiam ad litteram de Analechitis & alijs regibus hic nominatis intelligitur (Qui percussit inquit gentes multas) Hieronymus. Cassiodorus. Glo. Hugo cardinalis. Id est innumera vitia quae mundum oppressant, & multitudinem gentium gentiliter viuendum, quae terram possidebant quam populo suo dare volebat. (Et occidit reges fortes Cassiodorus. Id est spiritus immondos, quos occidit dominus, cum nos mundat a delictis, & alios a nobis extraneos reddit. Glosa. Occidit inquam reges fortes, hoc scilicet.

Super regem Amorreorum, & super regem Basan, et omnia regna Chanaan.

Glosa. Lyra. Hugo card. Hoc ad litteram sub Moyse factum fuit, cum prohiberent filios israel transire per fines suos. Cassi. Cum autem multos reges filij israel prostrauerint, hic duo tantum nominantur, ut per interpretationem nominum ad illa signifi-

Q. iij

ix

Prodigi
ethimologi

Pharaonis
interpretatio

x

fulgura

vii

Psalmus. cxxxi.

rationem duceremur, quæ hodie in nobis agitur. Idem. Glo. Seon enim, interpretatur tentatio colorum, Amoret, amaricantes designantur. A narâ siquidem vitia sūt, quæ nos ab illa beatitudine iocundissima deducunt, hæc habent dyabolum regē qui est tentatio colorum, quando in angelum lucis se transformatur, ut per colorem atq; speciem bonitatis deuorum animas assiduas tēratione subuerat. Ista autem diuinitas in nobis occidit quando fidelium mentes a tali seruitute liberauit. Glo. Vel occidit deus istum regem, quādo homo simulationem damnat & diligit veritatem. Hugo car. Vel Seon, interpretatur calor vel germen inutile, & significat luxuriā, quæ est rex A. notheorū, id est luxuriosorum, qui statim post peccatū amaritudine torquētur & dolent (Et og regem Basan). Cassio. Glo. Og. Conclusio dicitur, Basan, confusio, unde eius ciuitas, Babylon dicitur, quæ confusio interpretatur. Merito ergo confusionis, rex conclusio perhibetur, dyabolus enim, quando nobis iter salutis recludit, in confusione nos nephanda derelinquit, in qua ille teterrimus regnat, sed hæc omnia virtus diuina destruit, quādo nos ad misericordie suæ dona perducit. Hugo car. Vel Og, interpretatur congregas & significat auaritiā, quæ dicitur rex Basan, id est confusionis, quæ debetur auaritis, iuxta illud, opprobrium abundantibus (Et omnia regna Chanaan). Lyra. Hoc ad litteram fuit quando dominus per Iosue & filios Israel interfecit triginta vnum Reges. Cassiodo. Glo. Chanaā, interpretatur humiliatio, non quidem humiliatio quæ virtus, sed quæ poena ē, id est omnis qui male humiliatur, de qua dicitur, qui se exaltat, humiliabitur. Chanaan ergo, omnis est superbus, qui modo exaltat cor suū, sed in die iudicii humiliabitur, id est damnabitur. Hiero. Vel interpretatur commotio, quia regna dyaboli, commouent nos a deo. Cas. Hugo car. Hæc autem omnia percussit ille qui crucem pro omnium salute suscepit. Sequitur.

Et dedit terram eorum hereditatem hereditatem Israel populo suo.

Glo. Quasi dicat. Illos dominus expulsi, & dedit terram eorum hereditatem. Gl. Hugo car. Terra ista est celestis patria, in qua demones creati fuerunt, quam pro sua superbia perdidit. Et quā deus ipsis deiectis dedit fidelibus in ppetuū possidendam. Cassio. Et propterea addidit hereditatē Israel populo suo, populo vtriusq; christiano, qui dicitur Israel, id est fide videns deū. Hiero. Hæc ergo omnia deleuit deus atq; subuertit, nosq; per cognitionem suam in hereditatem adsciuuit, & ut ipsis qui nos afflixerant dominaremur indulset. Hugo card. Cassiodo. Pro his igitur factis laus istorum digna subiungitur, cum dicitur.

Domine nomen tuum in æternum, domine memoriale tuum in generatione & generationem.

(Domine inquit nomen tuum) Glo. Hugo card. Id est operatio potētie tue, qui malos deiecit, & bonos potenter sublimasti (In æternum). Hugo card. Subaudi durabit. Glo. Dum non cessat manus tua in seculum hæc facere, quæ tunc prænucciasti in figura, Cassiodo. Vel in hoc præcat, ut

humano genere semper nomen eius debeat permanere, quantū ab aduentu Christi dixi debeant per henniter christiani (Domine memoriale tuum in generatione & generationem. hugo car. Id est factum tuum dignum memoria, scilicet expulsio malorum & sublimatio bonorum, vel delectio virtutum, & infusio virtutum, quæ figurata sunt in expulsiōe gentium, & introductione iudeorum in terram promissionis (Vel memoriale tuum) id est eucharistie sacramentum in passionis memoriam institutū. Cassio. Vel memoriale tuum, id est quicquid in scriptura sacra continetur, quod semper in nobis permanet, cum fidelissima deuotione seruatur, sicut scriptū est, cœlum & terra transibūt, verba autē mea nō preteribūt. Aug. Glo. Hoc inquit memoriale tuū in generatione & generatione, id est in generatione præsentī & in generatione futurā est eū generatio vna, quæ fideles efficitur, & per baptismū renascitur, & generatio altera quæ amor tuis resurgemus, & angelis coniuncti in eternū uiuamus, in vtraq; autē est memoriale tuum domine quia nec nunc nos oblitus es ut vocares, nec tunc obliuisceris ut corones. Sequitur.

Quia iudicabit dominus populum suum, et in seruis suis deprecabitur.

Hierony. Quia iudicabit inquit dominus populum suum, iudeos scilicet non credentes, qui nunc iam iudicati sunt cum nō crediderūt. Glo. Cassio. Quia quāuis eis dominus tor & strata fecerit, prophetas miserit, & inde fidelitū tamē duri fuerūt, & nō crediderūt, ideo iudicabit eos in futuro (Et in seruis suis) Idem. Id est fidelibus quibus dictum ē. Qui credit in me nō iudicabitur sed trāstet de morte in vitam (Deprecabitur). Glo. Hugo car. Id ē propiciabitur vel aduocabitur, vel consolabitur, Cass. Vtrūq; dum illis promissā restituet, qui hic laboriosa contentione vexati sunt. Glo. Hugo car. Vel iudicabit populum suum in præsentī iudicio discretionis bonos assumendo & alios respuendo seu repr obādo

Simulachra gentium argentum et aurum opera manuum hominum.

Os habent et non loquentur, oculos habent et non videbunt.

Aures habent et non audient, neq; enim est spiritus in ore ipsorum.

Glosa. Hugo cardinalis. Secunda pars in qua postquam se laudibus dei expleuit. Idolorum cultores irridēdo redarguit, quia perfecta laus est veritatis destructio falsitatis. Hieronymus. Gentilium enim excreta commemorat irridens, quia cum nullius membri vegetationem haberent, auri, argentiq; metallo illos nobilitare voluerunt. Glos. Sunt autem simulachra gentium, argētum & aurum, quantum ad materiam. Et opera manuum hominum, quantum ad formam. Glo. Cassiodorus. Et quāuis hæc eadem supra in alio psalmo dicta fuerint hic tamen ad maiorem eorum verecundiam referuntur. Cassiodorus. Quid enim prodest os quod nō loquitur? quid oculus qui non videt? quid auris quæ non audit? & huiusmodi. Vocabula enim vana sunt, hæc non officia, præsumptio caduca, non

Psalmus. fo. cxxlii.

veritas firma. Glo. Cum autem dicit, neq; enim est spiritus in ore ipsorum omnia concludit. q. d. q; nec hominibus nec pecudibus possunt comparari. Glosa. Illa enim exteriora artifex poruit facere sed non spiritum dare, nec auditum auribus nec lucem oculis nec vocem ori. Sequitur.

Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis.

Cardina. In quo ostensa inutilitate ydolorum prædicit cecitatem ydolatrarum, & licet imprecari videat, tamē prædictio magis est, unde dicit. Similes illis scilicet simulachris fiant qui faciunt ea, ad colendum, & omnes qui confidunt in eis, quod reuera est, quia sicut illa nec vident nec sentiunt exterius sic illi nec vident nec sentiunt interius. Cass. Dignum est enim ut careant collatis sensibus, qui deos insensatos sibi inueniunt effecerunt. Et in tuere quoniam fabricatores & cultores ydolorum omnes vna complectitur damnatio, dū dicit qui faciunt & qui confidunt in eis. Lyra. Quia confidunt in nihilo, eo q; ydola nihil est vt inquit apostolus.

Domus Israel benedicite domino domus Aaron benedicite domino.

Domus Leui benedicite domino, qui timetis dominum benedicite domino.

Cassio. Glo. Card. Tertia pars in qua postquam gērium simulachra derisit laudes dominicas sanctorum ore dicit celebrandas, q. d. cultores ydolorum similes illis fiant sed vos qui estis domus Israel & reliqua quæ sequuntur (Benedicite domino). Cassiodo. In Israel enim generaliter omnia ponitur iustus qui diuina contemplatione gratulatur. In Aaron sacerdotes sancti, Leui reliqui ministri, id est dyaconi significantur, ad postremum vero qui domino in qualibet conuersatione famulantur. Sic omnis populus per diuersas partes deuotus dominum laudare præcipitur. Hierony. Qui timetis inquit dominum, benedicite domino, vt sit cut maiestatem metuitis, ita cum charitate laudatis. Augustinus. Glo. Domus ergo Israel qui sunt scilicet semen Abraham non carne sed fide, domus Aaron, id est præpositi, domus Leui, ministri domus domini, & generaliter sunt domus Israel, oēs vna voce dicamus quod sequitur.

Benedictus dominus ex Syon, qui habitat in Hierusalem.

Glo. Et loquitur in persona omnium fidelium, vel in propria persona. Cassio. Benedictus inquit dominus, & qualis sit iste dominus euidenter demonstrat cū dicit (Ex Syon). Idem. Hierony. Christus scilicet qui ex Syon ecclesiam suam sancta incarnatione visitauit ipse enim est qui habitat in Hierusalem quæ diuersorum sanctorum congregatio ne cōstruitur, & regis sui p̄sentia æterna felicitate letatur. August. Glo. Vel iuxta interpretationē nominū Syon interpretatur speculatio. Hierusalem visio pacis, nunc ergo ex Syon. i. a nobis benedictus est qui quādiu spe viuim? sum? in Syō quia

speculamur q; veniat finita vero via erim? cū illo in æterna ciuitate Hierusalem celesti vbi ipse habitat quæ nunquā reuirtura est vbi videbimus eum in eterna pace.

Psalmus. cxxxv.

Titulus. Lyra. Psalmus iste est inuitatio ad dei laudem sicut & præcedens.

Alleluia. Hiero. Aug. Glo. Psalmus iste laudem dei cōtinet, vbi & si multa in laudem dei dicantur maxime tamē hic misericordia dei commendatur. Cassiodo. Glo. Hinc est q; diuersa initia versus in vnum finem conueniunt quia quicquid hic dicit ad misericordiam dei refertur sine qua nō subsistit. Merito ergo sæpius ipsa misericordia repetitur quæ omnia in nobis operatur. In qua perseuerare monemur quia misericordia domini est omne quod viuimus, & misericordia quod valemus. Magna autem virtus huius psalmi in Paralipomeno ostenditur vbi legitur q; cum cepissent deū laudare & dicere. Confitemini domino quoniam bonus quoniam in seculū misericordia eius, impleuit gloria dei domus dei, i quo ostēditur quā p̄sens sit dei gratia pure cantantibus psalmum istum, cuius intentio est monere nos ad laudē. Et diuiditur in tres partes. Diuisio. In prima magnificentiam dei & totius orbis conditionem exponit. In secunda dicit quæ in Aegypto & gēte iudeorum fecit in figuram nostri, ibi. Qui percussit. In tertia de beneficiis exhibitis christianis agit, ibi. Et dedit terram eorum hereditatem. Ad laudem ergo dei inuitans ait.

Confitemini domino quoniam bonus quoniam in æternum misericordia eius.

Cassiodo. Cōfitemini inquit domino q; tam de confessione peccatorum quā laudis intelligit quorū vtrumq; hic accipendum est. Glo. Cōfitemini ergo laudes & peccata, domino scilicet qui laudes audit & peccata dimittit, ideo omnes & semp laudare debemus modo ergo laudemus vt cum angelis laudare mereamur. Ipsa enim laus relectio nostra est vt nulla videat similis delectatio. Ipsa est & remuneratio quæ & operatio (Quoniam bonus). Cardina. Quia ab ipso fluit omne bonum. Cassiodo. Bonus inquam est qui laudes suas clementer audit, & supplicantes miseratus indulget. Glosa. Nec per hac confessionem estis quid temporale sumpturi, quoniam in æternum misericordia eius. i. beneficia cum quod misericorditer præstat eternū est quia data per misericordiam beatitudo eterna est. Cass. Misericordia nāq; ipsi? eternū occupat tempus, hic enim præstat vt recreet. Parcat vt corrigat, ibi vero bonis misericordiam tribuit vt coronet. Cardina. Hic dat gratiam. ibi gloriam hic incipit, ibi perficit. Glo. Deinde ostendit excellētiā illius cui confiteri nos monet, subdens.

Confitemini deo deorum, quoniam in seculum misericordia eius.

Cass. Deus ille deorum est cui nullus similis inuenitur. Lyra (Deorum) inquit, id est angelorū, qui dī

Psalmus. cccxv

conferunt dii participatiue. Card. Glo. Vel hominū
istorum qui dicuntur dii adoptiue. De quib⁹ in
alio psalmo dictū est. Ego dixi dii estis & filij ex-
celsi omnes.

Confitemini domio dominorū, quo-
niam in eternum misericordia eius.

Cassiodorus. Dominos sanctos dicimus angelos,
sed dominus pominorum ille solus est cui cuncta
deserviunt qui est sanctus sanctorum, & rex regū
Hugo card. Alij enim sunt multi domini secun-
dum quid, ipse autem domin⁹ est simpliciter om-
nium in cuius ditione cuncta sunt posita. Vnde
cum dicit.

Qui facit mirabilia magna solus,
quoniam.

Hugo. Car. Ostendit propheta qd ipse est deus
deorum & dominus dominorum per opera sua
quæ ipse solus facit & nullus alius potest per se fa-
cere. Qui ergo facit virtute propria nō mutuata
(Mirabilia magna solus) non indigens auxilio
aliorum. Augusti. Cassiodo. Glo. Et per istos om-
nes versus vsq; in finem subaudiendum est. Con-
fitemini ei, scilicet qui fecit hæc vel illa, & hoc
ideo quia misericordia eius eterna est vt finis sin-
gulorum versuum referatur.

v
hebreorū.
in sapientia

Qui fecit coelos i intellectu, quoniā.

Glo. Car. Id est coelos intelligibiles vel intellectu-
ales scilicet celum empireum quod licet sit corpo-
reum tamen tantē est tenuitatis vt a mortali vide-
re non possit. Lyra. Vel in intellectu coelos fecit,
id est per intellectū & volūtatē, & nō per natu-
rę necessitatē. Cassiodo. Vel quia nulla confusio
ne nulla in ordinatione nulla informitate creati
sūt sed, distincti atq; cōpositi i sapientia creato-
ris. Augustinus. Glo. Et quamuis vniuersam
creaturam per se fecerit, excellentiores tamen par-
tes ponit ex quibus omnia cogitentur. Hierony.
Cardina. Vel coeli sunt viri sancti qui enarrāt glo-
riam dei quos domin⁹ fecit in intellectu, id est, in
intellectuales non carnales.

vi

Qui firmavit terram super aquas,
quoniam.

Glo. Subaudi in intellectu. Cassiodo. Qui firma-
uit inquit terram super aquas, id est iuxta aquas
secundum cōmunem modum loquendi, quo dici-
tur talis ciuitas est supra mare & talis supra sea-
nem. Glo. Non qd mare sub ea sit, sed quia mari su-
pereminet sicut domin⁹ super puteū sedet, id est
iuxta puteum. Card. Vel hoc ideo dicitur quia
quātuncq; terra fodiatut semper a qua iuenitur,
vel firmavit terram, i. ecclesiam super aquas diuer-
sarum gētium, vel super aqua baptismi seu super
fidem quæ datur in baptismo, quæ est fundamen-
tum supra quod fundata est ecclesia. Cassiodor⁹.
Terra enim nostra, id est corpus nostrum per
hanc aquam reficitur dum religionis stabilitate
firmatur.

vii

Qui fecit luminaria magna quoniā,

Glo. Car. Scilicet solem & lunā, & alia coeli astra:

Cassio. Vel per magnalium inaria significat, an-
gelos, potestates, thronos, dominationes, qui pie-
tate sanctissima celesti lumine radiantur. Car. Vel
apostolos, martyres, prelatos, doctores, predica-
tores, qui vita & doctrina totū mundū illumināt
cum boni sunt alias mali pariuntur eclipsim.

viii

Solem in potestatem diei, quoniam.

Cassiodo. Potestas est diei solis aduētus, quia per
eum omnis visibilis creatura declaratur. Potest &
de Christo accipi qui illuminat mētium tenebras
quando sanctis suis solem sapientię miseratus in-
fundit. Cardina. Ipse enim est fons totius caloris
& totius splendoris factus in potestate diei quia
ipse solus diem gratię facit in bonis quos iustifi-
cat & illuminat.

Lunam & stellas in potestatem nocte-
is, quoniam.

Car. Lyra. i. ad illuminandam noctem. Hierony.
Cassiodo. Glo. Vbi per lunam ecclesiam debemus
accipere per stellas diuersos eius ordines sanctita-
te pollentes vt sunt episcopi, presbyteri, dyaconi
& huiusmodi, qui velut stelle celesti nōsunt
conuersatione radiare quæ omnia in potestatem
noctis, i. in seculi istius tenebris data sunt vt per
eos reluceant caliginosa corda mortalium. Card.
Vel per lunam intellige mariam quæ post solem
plus habet luminis per stellas reliquos sanctos an-
gelos qui in nocte huius seculi peccatores, illumi-
nant vt possint ad dominum reuerti.

Qui percussit Aegyptum cum primo-
genitis eorum, quoniam.

Glo. Car. Secūda pars in qua dicit quæ in Aegyp-
to fecit & in gente iudeorum in precedenti au-
tem parte ostensum est quæ fecit dominus per se,
in hac ponitur quæ fecit per angelos vel per ho-
mines. q. d. Cōfitemini ei qui percussit Aegyptū
cum primogenitis eorum. Lyra. Card. Hoc ad li-
teram de decē plagis Aegypti intelligitur. Cassi.
Et quoniam historia nota est videamus quid hic
possit spiritualiter intelligi, percussit itaq; domi-
nus Aegypti primitiua quando seculi istius dā-
nanit gloriam, quæ putabatur esse præcipua. Idē.
Cardina. Cuius primogenita sunt luxuria, super-
bia, auaricia, quæ sunt radices omnium peccatorū
quæ primo generat vter, & caro tanquam filios
amplectitur sed deus se excludit. Sequitur.

secūda ps.

Qui eduxit Israel de medio eorum,
quoniam.

Lyra. i. Aegyptiorum. Cassiodo. Eduxit inquam
Israel, id est sanctos suos quādo eos a cōuersatio-
ne, liberat pessimorū, & a mundi huius habitatio-
ne teterrima in lucem suę veritatis adduxit. Car-
dina. Ne malis moribus imbuantur.

xii

In manu potenti & brachio excelsio.

Lyra. Vnde ad literam timebāt omnes Aegyptij
mori si populus Israel amplius detineret in Ae-
gypto. Hiero. Mistic vero in virtute potētę suę
verberato mundo eduxit nos dominus ab operi-
bus eius. Cassiodorus. Vel manus fortis ad inuē-

Psalmus. fo. cccxliii.

cibilem pertinet actionem brachium vero excel-
sum ad omnipotentiam domini singularem quæ
semper demonstrat omnium rerum authorē. Glo.
De quo scriptum est brachium domini cui reuela-
tum est.

xiii

Qui diuisit mari rubrum in diuisiones.
Cardina. Glo. Cassio. Duodecim pro numero
tribuum vt quilibet tribus haberet viam suam ad
transcundum citius & expeditius quasi omnes
transirent per eandem viā. Lyra. Q. uod tamē est
improbatur, quia non fuit nisi vna via, sed diui-
siones dicit quia aque erant eis pro muro a dex-
tris & a sinistris. August. Glo. Vel diuisit mare ru-
brum, id est baptismum in (diuisiones vt vn⁹ idē
qd baptism⁹ alijs sit in penam alijs in vitā. Cassi.
Vel mare rubrum, est istius seculi permixta pro-
funditas quā multis diuisionibus transimus quā
do conuersi ad terram viuientium domini mune-
re festinamus per orationes elemosinas & huius
modi.

xiiii

Et eduxit Israel per medium eius.
Lyra. Præbens ei iter sicum. Cardina. Aquis hinc
inde stantibus ad modum mororum. Vel eduxit
Israel (id est populum christianum per mediū ei⁹
id est per penitentiam in ecclesiam de peccato.
Cassiodorus. Et quia iste versiculus supra iterum
positus est, expositio superius dicta sufficiat.

ixv
hebr.
& inuoluit.

Et excussit Pharaonem & virtutē
eius in mari rubro quoniam.

Lyra. Virtus hic pro exercitio ponitur. Cardina.
Quem excussit dominus in mari rubro vbi Israel
libere trāsiuit. Idem Cassiodo. Vel excussit domi-
nus Pharaonem, id est diabolum & ministros ei⁹
vel peccata per quæ potens est dyabolus. In mari
rubro, id est in penitentia, vel in passione sua,
vel in baptismo aque. Augustinus. Recte namq;
per Pharaonem qui masculos necat & feminas
seruat dyabolus intelligitur qui virtutes prefo-
cat & concupiscentias nutrit.

xvi

Qui traduxit populum suum per de-
sertum.

Lyra. Cardina. xl. annis post transitū maris. Car-
dina. Vel traduxit populum suum Christianū sci-
licet dominus per desertum hui⁹ seculi ne ibi pe-
reat vel amore adhareat. Cassi. Per desertū enim
nos traicit quando per hoc seculum illefos tran-
sire facit. Desertū autē ideo dicitur mundus, quia
diuina electioe priuat⁹. Et merito sic vocatur qui
ad se venientem non recepit authorem.

Qui percussit reges magnos quoniā.

xvii
xviii
xix
xx

Et occidit reges fortes, quoniam.

Seo regem Amorreorum, quoniam.

Et Og regem Basan, quoniam

Septem pec-
cata morta-
lia a deo sus-
forata.

Lyra. Ista fuerūt exposita psalmo precedēti vsq;
ibi. Hereditatem Israel seruo suo. Cardina. Et ad
literam septem fuerūt reges in terra illa quos per-
cussit dominus & occidit per quos significatur
septem peccata mortalia quæ dominus in enāge-
lio & verbo & exemplo percussit & in multis oc-

cidit. Cassiodo. Percutit enim reges magnos, quā-
do i corde nostro impia desideria celestis misce-
rator extinxerit. Tunc vero nos viuimus cum illi
moriuntur. Reges ergo fortes occidit, quādo a no-
bis demonia expellit quorum voluntas mala tūc
extinguitur si fidelium animæ ab eorum potestas
te tolluntur. Cardina. Et quia omnia vitia origi-
nē sumunt ex duobus scilicet ex suggestionē dya-
boli & ex corruptione carnis, quorū alterum mo-
net interi⁹, aliud exterius, ideo has duas radices
opportet extirpare qui vult poenē peccata vitas
re. Et hoc fecit domin⁹. Vnde sequitur. (Seon re-
gē Amorreorū). Idem. Seon interpretat germen
inutile & significat carnis concupiscentiam quæ
est fons interior omnis mali. Amorreus sunt pecca-
tores amaritudine prauæ cōscientię infecti supra
quos carnis concupiscentia regnat. Cassiodo. Vel
Seon interpretatur tentatio oculorum, siue arbor
infructuosa, Amorreus exacerbatio, quæ oia vidē-
tur ad dyabolum pertinere. Idem. Car. Og inter-
pretatur conclusio seu coactura, Basan confusio
& dyabolum pariter significat, qui recte confusio
dicitur, quoniam suos sequaces confundit, & pec-
cata nostra coaceruat vt accuset, & viam ad deum
concludit ne videatur quem dominus tunc occi-
dit quando nos ad instituta sua morum sanctifica-
tione perduxerit.

Et dedit terram eorum hereditatem
quoniam.

xxi

Hereditatem Israel seruo suo, quoniam.

Cassiodo. Cardina. Glo. Tertia pars in qua descē-
dit ad christianos exponēs beneficia eis data, vt
sicvnum authorem omnium scias & vnum deum
veteris & noui testamēti. Et dedit inquit. Card. Ex
sola gratia nullo merito sufficiente præceden-
te. Terram eorum hereditatem scilicet aeternam vi-
uētiū, quæ fuit dyaboli & fociorum eius ante
casum. Cassiodo. Vel data est illa terra eternę bea-
titudinis, quæ fuerat pollicita iudæis populo
Christiano illis ei in sua iniquitate pietatis sanctis
fidelibus promissæ hereditatis premia conferun-
tur. Hereditatem Israel seruo suo. Idem. Car. Id
est populo. Christiano seruati deo qui per Israel
significatur, quia ipse solus inter omnes populos
deum vidit oculo verę fidei. Cassio. Cum enim
dicit seruo suo illos sequestra qui domini iussio-
nibus iniquis cōtrariis restiterūt. Card. Quod
antem geminat hereditatem iudicium est firmis-
tatis in possidenda ista hereditate.

xxii
Tertia pars

Quia in humilitate nostra memor
fuit nostri, quoniam.

xxiii

Hugo card. Quia in humilitate nostra inquit,
id est nobis a Christo tradita, cum dicit. Discite a
me quia mitis sum & humilis corde. Hugo card.
Ipse enim Christus monstrauit nobis & humilita-
tis viam & patientię disciplinam, quapropter in
humilitate positorum memor fuit quando in ad-
uentu suo eos proprio sanguine liberauit. Tunc
quoq; latius cōcepit desiderari humilitas quando,
eam in se dominus saluator ostēdit. Cū autē dicit
memor fuit significat sanctę suę incarnationis as-
chanum, quando suos liberare dignatus est.

Psalmus. cxxxvi

ET redemit nos ab inimicis nostris, quoniam.

Cardina. Redemit inquam nos Christianos sanguine suo ab inimicis nostris. Vel demonibus? vel peccatis. Cassiodo. Tunc scilicet redemit nos de diuersis iniurijs a potestate dyaboli quando alapis cecus, flagellatus, verberatus est sanguinem in precium dedit.

Qui dat escam omni carni, quoniam.

Lyra. Hic ponitur inuitatio ad dei laudem ex beneficio collato omni viuenti vita sensibili. Cardina. Qui dat inquit escam corporalem & spirituale omni carni. i. omni generi hominum. Cassiodo. Vel non tantum de hominibus hoc dicit, sed quoniam uersaliter dat escam omni carni quia omnia eius largitate faciuntur ipse enim & creator & pastor animantium probatur esse cunctorum, siue cum dicit omni carni dat escam de fidelibus tantum debemus accipere quos corpore & sanguine suo faginare dignatur. Augustinus. Glo. Vel omni carni, id est omni generi hominum. Israel scilicet & gentium, non sicut manna soli iudeo. Et quia sic fecit ergo

Confitemini deo celi, quoniam.

Hierony. Id est debitas ei reddite laudes qui nos a terrenis ad celestia commutauit. Lyra. Qui licet sit deus totius creature, tamen speciali modo dicitur deus celi, eo quod uideat ibi clare. August. Glo. Et est idem ei quod supra dixit. Confitemini deo deorum, unde & hic repetit quod ibi subiunxit, scilicet.

Confitemini domino dominorum, quoniam in eternum misericordia eius.

Cardina. Ecce psalmus iste ad laudem dei incipit & in laude dei finitur, quia ipse est alpha & omega, principium & finis, qui debet laudari pro principio & fine omnis boni, quia utrumque ab eo est. Cassiodo. Vel hoc ideo dicit nequid preter, eius laudem & misericordiam fieri posse crederetur.

Psalmus. cxxxvi.

Titulus
Psalmus David propter Hieremiam.

Hierony. Psalmus iste ex voc prophetica prolatus docet mentes omnium fugere a peccatis in exemplum illius terrene Hierusalem quae a gentibus adducta in captiuitatem descebat. August. Glo. Car. Sicut enim olim duae fuerunt ciuitates adinuicem repugnantes Hierusalem scilicet & Babylonia, ita & modo duae sunt ciuitates una bonorum altera malorum permixtae quidem loco sed diuise merito, coniunctae corpore speratae mente. Et sicut Hierusalem materialis olim ter fuit destructa primo a Nabuchodonosor Secundo ab Anthiocho. Tertio a romanis ita nunc Hierusalem spiritualis tripliciter impugnantur a carne scilicet mundo & dyabolo. Vela tyrannis hereticis & falsis fratribus quorum omnium rex est

Lyra. Exponit istum psalmum de templi destructione & de Babylonia captiuitate.

dyabolus. Glo. Cassio. Cardina. Et ideo tres psalmi ponuntur in hoc libro qui agunt de triplici destructione Hierusalem, tam materiali quam spirituali sed de materiali propter spirituale de destructione facta promanos agitur in illo psalmo: ut quid deus repulisti. De destructione facta per Anthiocum in psalmo. Deus uenerunt gentes hic uero agitur de destructione facta per Nabuchodonosor quam Hieremias quadruplici alphabeto deplorauit, ideo in titulo dicitur propter Hieremiam. Materia ergo huius psalmi est destructio Hierusalem non materialis sed potius spiritualis, interio uero est monere non conformari huic saeculo, sed ad supernam Hierusalem suspirare. Et diuiditur in duas partes. In prima ostendit bonos quasi captiuos flere in hoc mundo, tum pro incolatu praesentis miseriae, tum pro dilatione patriae. In secunda contra hostes dominum deprecatur, ibi. Memor esto. Propheta ergo in persona iustorum pro incolatu huius miseriae, & dilatione lamentantium dicit.

Vper flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, dum recordaremur Syon.

Hieronymus. Super flumina inquit Babilonis, Babilus confusio interpraetatur & significat praesentem mundum flumen significat uero quicquid pulchrum ad horam cuius flos sit cut flumen transit & aquae succedentes sibi ueniunt & recedentes pereunt & iterum aliae oriuntur & ipse pereunt ita & in hoc mundo quo ad momentum aliquid sumus sicut aqua transit & perit. Cardina. Vel flumina sunt bona temporalia quae more fluminum defluunt illic sedimus. Id est. Glo. Non recti per superbiam nec desecti per desperationem, sed humiliati attendentes praesentem miseriam in qua sumus & futuram gloriam a qua distamus. Cassiodorus. Et notandum quod non dicit in fluminibus ubi sunt qui adhuc peccatorum inundatione rapiuntur, sed Super flumina ubi tanquam ad ripam sedent fideles, qui captiuitatem in hoc mundo patiuntur & suspirantes desiderio patriae celestis Hierusalem amaras lacrimas fundunt, ideo dicit Et fleuimus. Cardina. Fletu contritionis pro peccatis proprijs, fletu compassionis pro peccatis & miserijs alienis deuotionis pro beneficijs exhibitis, & premijs obtinendis (Dum recordaremur Syon). Idem, id est ecclesiae triumphantis ubi in speculo uidetur deus sine medio. August. Glo. In hostili autem terra dulcis est recordatio patriae. Sequitur.

In salicibus in medio eius, suspendimus organa nostra.

Glo. Cardina. In salicibus inquit, i. inter salices inter homines scilicet mundanos infortunatos & steriles qui rigantur fluminibus Babylonis, sed steriles sunt in bono opere (In medio eius) positus. Id est ex omni parte concupiscentijs circumdatus. Hieronymus. Salix enim lignum est infructuosum. Et dicitur quod si quis ex illa accepit portionem aut manducet, filios non facit dicitur etiam quod salix radicem non habet. Cum tamen abscinditur & secus aqua plantatur statim uirescit sic peccator licet peccauerit & ceciderit si tamen plantetur secus aquam

Psalmi.
Diuisio

ii
cythara
nostra.

Psalmus. fo. cxxliiit.

id est si legit scripturas sacras, statim uirescit anima eius, & in poenitentiam conuertitur. Aug. Glo. Ad huiusmodi ualde malis infructuosos mundanos porcis & canibus (suspensimus) id est distulimus & subtraximus (Organum nostrum). Cardina. Id est dimissimus cantica letitiae uel doctrine, quia non sunt digni, uel quia impediunt doctores. Idem, Greg. Propter enim peccata populorum claudit deus ora prophetarum, Glo. Sed quare suspendimus organa. Sequitur.

Quia illic interrogauerunt nos qui captiuos duxerunt nos uerba canticum.

(Quia illic inquit). Cardina. Glo. In Babylonia scilicet, i. in uanitate mundi (Interrogauerunt nos) tunc tantes & deridentes, illi scilicet (Qui captiuos duxerunt nos) scilicet mali quorum exemplis & uerbis captiuum boni in peccatum. Hierony. Vel demones qui decepti nos & captiuos duxerunt. Nunc uero quasi deridentes & gloriantes dicunt nobis, reddite nobis uerbum de fide uestra. Glo. Cardina. Illic inquam interrogauerunt nos tentantes non proficientes (Verba canticum). Cardina. Id est rationes fidei & professionis nostrae sic enim quaerunt mali a bonis, quid ualeat fides uestra? Quid est alia uita? Quid est infernus? Quid est paradysus? Quid prodest Christus? Nonne ex quo uenit Christus peiora sunt in rebus mundanis quam antea? & huiusmodi quaestiones faciunt in derisionem bonorum, sequitur.

iii
hebreorū.
& qui a fili
gebāt nos
letī cauitē
nobis.

Et qui abduxerunt nos, hymnum cantate nobis de canticis Syon.

Glo. Cardina. Et qui abduxerunt nos, id est a deo & societate angelorum & bonorum sperauerunt uel sperare uoluerunt uel alia uita adduxerunt ad istas, scilicet miseriae in quibus sumus, quando in hoc mundo uiuimus. Ipsi inquam interrogauerunt nos dicentes. (Hymnum cantate nobis de canticis Syon). Cardina. Id est qui cantatur in ecclesia. Cassiodo. Vel qui abduxerunt nos sunt concupiscentiae carnales quae nos iure captiuitatis illaqueant & frequenter suadent ut uerba psalmo dic in locis immundis canere debeamus. Hierony. Quibus respondet qui peccauerunt, & decepti sunt dicentes quod Sequitur.

Quomodo cantabimus canticum domini, in terra aliena.

Hierony. In peccatis scilicet constituti qui cecidimus de Hierusalem in Babyloniem. Peccator enim non debet carere domino sed lugere peccata sua, quia non potest nisi sanctus uere deum laudare. Cass. Illis ergo respondendum est. Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena, nos scilicet in peccatis constituti inter actus uiciosos qui sunt a deo alieni. Cardina. Vel in terra aliena, i. in hoc mundo ubi non est gaudendum & cantandum sed magis lugendum & gemendum. August. Glo. Cauendum est itaque ne quis timens mundo, i. mundanis hominibus displicere, affectet amicitias eorum & incipiat cantare hoc est delectari in Babylonia Passus igitur iste interrogantes, aduantes, irriso-

res & reprehensores quasi inter eos periclitans iterum se erexit ad recordationem Syon & constituit se iuramento dicens.

Si oblitus fuero tui Hierusalem, obliuioni detur dextera mea.

Cassio. In hoc enim pollicetur propheta ecclesiae dei nunquam poenitus oblitisci, conditionem sibi grauissimam ponens & dicens. Si oblitus fuero tui Hierusalem obliuioni detur dextera mea, quia necesse est ita fieri si Hierusalem contigerit non amari ipsa enim est mater fidelium patria fidelium regio beatorum. Nam qui obliuiscitur in regnum minime collocatur. Augustinus. Glo. Dextera enim nostra, est uita eterna, sinistra uero uita temporalis, unde quicquid facit homo pro eternis dextera facit, si alio intenderit sinistra se immiscuit & si in ea delectatur fuerit quasi in dextera, perdit eternam. Hierony. Et ideo si uis semper in memoria dei esse opera fac dextere. Cardina. Est ergo sen sus. Si oblitus fuero tui Hierusalem obliuioni detur dextera mea, i. uirtus & operatio mea virtuosa per dexteram significata, remuneratione careat, & non acceptetur a deo Vel filius dei qui est dextera patris obliuiscatur mei. Glo. Idem ait.

Adhereat lingua mea faucibus meis si non meminero tui.

Si non proposuero Hierusalem in principio lactis meae.

Glo. Car. (Adhereat inquit lingua mea faucibus meis) i. obmutescam & mutus fiam in laudibus dei si non meminero tui. Mutus enim fit qui memor dei non est. Nam ut quid sonat ut quid loquitur qui canticum Syon non loquitur. Cassiodo. Quid autem probatur esse deterius, quam illud non posse loqui? Unde conuenit medicina praestari psalmodia enim est consolatio flentium, cura dolentium, sanitas aegrotorum hoc animae remedium hoc miseriarum omnium cognoscitur esse suffragium. Nam qui tali munere priuatur ab omni beneficio consolationis excluditur. August. Glo. Dicit autem lingua mea, quia canticum Hierusalem lingua nostra est, canticum uero sacculi lingua barbara est. Sequitur. Si non proposuero Hierusalem in principio lactis meae. Cassiodo. Glo. Id est si non est mihi de te & in te precipua leticia o Hierusalem. Ibi enim est summa leticia, ubi deo fruimur, ubi morietur omnis necessitas, & orietur summa felicitas.

Memor esto domine filiorum Edon in die Hierusalem.

Glo. Cardina. Secunda pars in qua contra hostes deprecatur, q. d. ita me habeo ut dixi, sed o domine memor esto filiorum Edon. Id est. Glo. Augustinus. Lyra. Secundum litteram filij Edon sunt filij Esau qui & Edon dictus est, inde Idumei qui fuerunt impedimento filiis Israel reedificantibus Hierusalem in reditu de Babylonia uel in destructione Hierusalem fuerunt coniuncti Babylonijs, & est sensus, memor esto illorum id est puni eos pro eo quod fecerunt in die restitutionis Hierusalem quam tantum impediunt uel in die quo euertere uoluit Hierusalem iuncti Babylonijs, Cassiodo. Mistic

flentium ca
tha
psalma.

secunda ps.

Psalmus. ccccviii.

vero Edon alij sanguineum, alij terrenum inter-
pretandum putauerunt quod ad carnalia vicia re-
fertur, isti sunt ergo filij Edon qui Christianum
populum sunt gravissime persecuti, nec aliqua sa-
tisfactione conuersi sunt. Glo. Isti enim sunt ini-
mici sanctorum qui ad illicitos motus nos indu-
cunt, Hieronymus. Vel per Edon dyabolus intelli-
gitur qui decipit genus humanum, cui petit pro-
pheta retribui vt sentiat poenam qua ipse sua
malicia homini adduxit trahens & adducens eu
in Babylonem. Aug. Glo. Memor ergo esto, i.
libera nos ab illis (In die Hierusalem). Cassiodo-
rus. Glo. Hugo cardinalis. Id est in die sequestra-
tionis Hierusalem, quando scilicet separabunt ma-
li vt puniantur a bonis vt premittitur. Nam ecce
quid faciunt.

Qui dicunt exinanite, exinanite, vsq;
ad fundamentum in ea,

^{hebr.} ^x ^{euacuate} ^{que ad funda-} ^{mentum eius.}
Cassiodo. Verba enim ista filiorum sunt Edō per
sequetium populum Christianū. Qui dicitur exi-
nanite, exinanite, hoc est vitam temporalem erit-
pire, vsq; ad fundamentum in ea. Glo. Ita q; nul-
lus remaneat. Cassiodo. Glo. Hoc enim dictū est
ad similitudinē cisterne, vnde si aqua hauritur ad
fundamentum peruenitur, sed quid illis proderat
seculi istius lucem adimere talibus, quādo magis
in ipso fundamento eternam vitam possidere vi-
debantur occisi, fundamentum siquidem fidelitū
Christus est qui non potest iustis eripi ipse enim
vita eterna est, dum ergo mali nocere putant co-
ronas dant. Glo. Deinde auertens sermonem ad
ipsam ciuitatem malorum, ait. Sedo.

Filia Babilonis misera, beatus qui
retribuet tibi retributionem tuam quā
retribuisti nobis.

^{xi} ^{hebr.} ^{Valtara.}
Lyra. Filia Babilonis ad literam est gens Babilo-
nica. Car. Vel est Idumea que adhuc Babilonis
& adiuncta est eis in destructione Hierusalem.
Lyra. Beatus qui retribuet retributionem tuam, i.
tibi poenam debitā, quā retribuisti nobis, i. pro
pter mala que fecisti nobis, Cassiodo. Mistic ve-
ro filia Babilonis caro nostra est que confusione
nobis ingerit peccatorum que ideo misera est di-
cta, quia illicitis concupiscentijs fauciat animas
vulnere peccatorū. Hiero. Vel filia ista anima est
que imper inmotione est & inconfusione, & nō
habens statum sed est in vicijs & peccatis que ve-
re misera est. Sequitur (Beatus qui retribuet tibi re-
tributionem tuam quam retribuisti nobis). Idem.
Cassiodo. Glo. Carni enim retribuere beatorū est
vt sicut illa nos concitat ad vicia, ita nos eam iei-
nijs & diuersis tribulationibus subditā esse facia-
mus, vt saltem coacta faciat, quod i delictijs imple-
re dissimulat, & vt quae traxit ad culpam adiuto-
rio dei tahatur & perducatur ad gloriā, sequitur.

Beatus qui tenebit & allidet paruulos
suos ad petram.

^{xii}
Cassiodo. Adhuc enim ad ipsam loquitur carnē
beatam esse commemorans qui filios eius, i. vicia
nocentia tenet et cohibet, & non permittit sibi no-
cere, beatus inquit qui tenebit & allidet paruulos
suos. Idem. Glo. Qui de carne nascuntur, i. mor-

malos antequam crescant ne sint liberi, & allidit
eos ad petram Christianū vt contracti dispereant
Augusti. Glo. Beati itaq; sunt qui nascentes cupi-
ditates antequā robur accipiant elidunt, sic enim
facilius vincuntur quamuis & maiores ad petra
elidende sint & occidendae. Idem. Cassio. Hiero-
ny. Petra autem ista Christus est.

Psalmus. cxxxvii.

Titulus
Psalmus ipsi Da-
uid.

Glo. Car. Captiuus qui
supra fleuerat sedens su-
per flumina Babylonis
iā quasi regificata Hie-
rusalem & templo resti-
tuto, & quasi factus con-
ciuis illius ciuitatis que
non fuit captiua exultat & laudat deum pro liber-
tate & beneficijs sibi datis Psalm⁹ igitur iste mo-
net ad laudem. Et diuiditur in duas partes. In pri-
ma ostendit & commendat beneficia sibi data. In
secunda dicit quomodo hæc ad omnes dilatetur.

^{hebr.} ^{solū ponit} ^{titulu} ^{David.}
Cassiodo. Ex voce ergo eccle-
siae quæ in superioribus est spe expectans ibi esse
in re ait.

Confitebor tibi domine in to-
to corde meo, quoniam au-
disti verba oris mei.

^{quoniam au-} ^{disti verba} ^{oris tui ad} ^{distū est ne} ^{que haberet} ^{i. hebreo.}
Glo. Card. Confitebor inquit tibi
domine, id est laudabo te. Non
enim hoc intelligi potest de confessione fraudis.
Lyra. Sed de confessione laudis & gratiarum actio-
nis (In toto corde meo. Id est in toto intellectu &
affectu. Car. Cassiodo. Cum enim hoc dicitur nul-
la pars cordis occupata in seculi hui⁹ ambitione
relinquitur sed vniuersum vt dignum est creato-
ris laudibus occupatur. Hierony. Cardina. Vel de
coffessione peccatorum hoc intelligitur. vnde ex
toto corde dicit, quia sicut multæ aggritudines in
vno sunt corpore sic multæ passionēs in vna ani-
ma. Et sicut sanari nō dicitur corpus multis egri-
tudinibus egrum, nisi secundum omnes sanetur,
sic nec anima sanari dicitur nisi oia peccata, pec-
tor confiteatur. Bene ergo dicit in toto corde meo
Et quare (quoniam audisti verba oris mei). Cassio.
In quo ad ostendendam diuinam pietatē, Psalm⁹
ista visus est prius sanctos viros auditos dicere, &
eos postea diuina præconia personare. Glo. Car.
di. Audisti dico verba oris mei interioris, scilicet
vbi prope est deus. Longe enim a deo te nō facit
nisi iniquitas sola cui adhærens intus nō clamat
ad deum etiam si extra vociferetur. Et ideo quia
sic me exaudisti.

In conspectu angelorum & psallam tibi,
adorabo ad templum sanctum tuum &
confitebor nomini tuo.

^{hebreorū.} ^{deorum.}
Hiero. Vnde perfectionem poenitentis, quia post
confessionem & poenitentiam cum angelis mere-
tur psallere. Qui autem psallit iam nō agit poe-

Lyra. Ex circumstantia
literę videt q; iste psal-
mus sit gratiarum actio
ipsius David postquā li-
beratus fuit a persecutio-
ne Absalon & rebellio-
ne Syba. Et venit in tē-
plum ad adorandum si-
cut habet. ij. Regum
decimo quinto.

hebr.
solū ponit
titulu
David.

Disiūso
Psalmi.

Psalmus fo. cccv.

nitentiā, sed gratias agit & benedixit. (In conspe-
ctu inquit angelorum psallam tibi). Glo. August.
Hugo car. Hoc est in laudando propono mihi an-
gelos, vt imiter eos quibus æquari, sicut nunc lau-
de ita post dignitate expecto, hi autē in laude dei
nihil aliud sibi proponunt quā ipsū. In conspectu
ergo angelorū, id est in ea puritate, qua te conspi-
ciunt angeli & laudat, vt in te solo sibi acquiescat.
Psallam tibi, Cassi. In quo magna psalmodiē vir-
tus ostenditur, vt qui puro corde inter homines
psallit, etiam forsū cum angelis canere videatur
adicit quosq; Adorabo ad templum sanctum tuū.
Hugo car. In templo, scilicet materiali propter ef-
ficaciam orationis vel propter deuotionem excitā-
dam. Idem. Aug. Glo. Vel templum istud intra-
nos est, de quo dicit apostolus. Templum dei san-
ctum est quod estis vos. Et anima iusti sedes est sa-
pientie. Qui ergo de spiritualibus nō de terrenis
gaudent, ad illud templum angelicum vbi angeli
sunt adorāt futuri socij illorum, pro quibus venit
dominus angelorū, sequitur (Confitebor nomi-
ni tuo). Lyra. In laude, scilicet & gratiarum actio-
ne. Cuius causa subditur, cum dicitur.

ⁱⁱⁱ ^{hebr.} ^{eloqui} ^{um tuum}
Sper misericordia tua & veritate tua,
quoniam magnificasti super omne no-
men sanctum tuum.

Glo. Hugo car. Hoc est inquit de quo confitetur
& laudat deū. Super misericordia, scilicet qua pec-
catorem respicit & pcis, & veritate tua qua remu-
neras. Cassiodo. Misericordia enim est q; sine cu-
iusquā meritis ad liberandos nos venire dignat⁹
est. veritas vero. quia prophetarū suorū promissa
compleuit, Hugo card. Aug. Glo. Vnde scriptū
est. Vniuersę vię domini misericordia & veritas.
Nam non sunt alię vię quibus ad nos veniat do-
minus, nec quibus nos ad eum veniamus. Hugo
car. Sed in quo maxime appareat misericordia &
veritas dei in nobis ostendit, dicens (quoniam ma-
gnificasti super omne nomen sanctum tuū). Cassi.
Cum, scilicet nobis culturę ipsius virtus innotuit,
& dum de vniuersis mundi partibus fidelis popu-
lus est collectus. Hugo car. Gl. Nomen autē istud
Christus est, cui omne genu flectitur, cœlestiū, ter-
restriū, & infernorū. Hiero. Peccator ergo audiat
misericordiā, iustus autem & superbus, audiat veri-
tatem. Glo. Et quia ita fecisti domine, ideo.

ⁱⁱⁱⁱ
In quacūq; die inuocauero te exaudi
me, multiplicabis in anima mea virtutē.

^v ^{Diei nomi-} ^{ne,}
Glo. Car. In quacūq; die inquit, id est in quocūq;
tēpore, vel quādo sine nube cupiditatis inuocauero
te exaudi me, quia iam nō terrena peto, sed vir-
tutes quibus non potest subesse malum. Cassi. Dies
enim hic significat lucidam sinceramq; petitionē
quam non cupiditas nec vlla auaritia nubilat, sed
de illo sole radiat, qui omnes caligines mortalita-
tis emundat. In talibus ergo petitionib⁹ deuotus
hic populus se precatur audiri. Car. Qui autem sit
illud in quo se precatur audiri, subiungit, cum di-
cit. Multiplicabis in anima mea virtutem. Non e-
nim petit temporales diuitias, nō salutem corpo-
ris, sed multiplicatē virtutis. Glo. Et quia in
anima potest fieri carnalis multiplicatio, ideo ad-

didit, virtutem quasi dicat. Non aliud in anima
peto, nisi virtutem.

Confiteatur tibi domine omnes reges
terrę, quia audierunt omnia verba or-
is tui.

^{secūda ps.} ^{Moderati} ^{reges sunt.}
Hugo car. Secunda pars, in qua exemplo sui inui-
tat omnes iustos ad laudem dei, dicens. Confitean-
tur tibi omnes reges terrę Glo. Hugo car. Id est
moderati viri qui reges terrę dicuntur, quia se be-
ne regere norunt qui carnem suam regunt & spiri-
tui subdunt. Cassi. Reges enim terrę regunt & spiri-
tibus suis diuinitatis munere dominantur, nam
ille rex, vere non dicitur, qui vitijs seruire mēstra-
tur. Hierony. Vnde quod dicitur cor regis i manu
dei est, non de Iuliano. Nerone. Maximiano. De-
cio, & sibi similib⁹, sicut nec istud intelligitur, sed
de illis qui dominantur peccatis, qui vincunt pas-
siones, & hoc ideo (quia audierunt omnia verba or-
is tui) id est custodierunt mandata tua. Cassio. Au-
dire enim, ad illos pertinet, qui obediētes esse no-
scentur, quoniam illos audisse non dicimus, quos
contumaces sacris iussionibus scimus. Hugo car.
Beati itaq; dicuntur illi qui audiunt verbum dei,
& custodiūt illud. Idem. Glo. Confiteatur reges.

Et contenti in vis domini, quoniam
magna est gloria domini.

^{vi}
Glo. Hugo car. Et cantet inquit reges, scilicet ter-
rę, tanquā viatores mote eorū, qui ad terminū op-
tate patrię tendūt, cātēt dico in vis domini. Cassi.
Glo. Car. Que sunt misericordia & veritas, in qui-
bus cantare & laudare regibus & religiosijs & vere
christianis passionū animę & concupiscentiā tū re-
storib⁹ præcipitur. Car. Sed quid cātare debeat se
quitur. (Quoniam magna est gloria domini). Cassi.
Gloria quippe domini est, vt seculum respuentes
eius laudes cātare nō designat qui primi hois iūta
deserētes ad salutares se regulas trāstulerūt. Aug.
Glo. Qui itaq; humiles sunt, hoc amāt & cātant.

Quoniam excelsus dominus & humi-
lia respicit, & alta a lōge cognoscit.

^{vii}
Glo. Cassi. Quāuis enim dominus excelsus sit, hu-
milia tamē respicit, ne quis subiectorū putaret nō
se ab excelsō domino respici, cum se cognosceret
magna deuotione pfectum, nō enim est similis di-
uina potētē & humana conditio, vbi humilis res-
picit, superbus respicitur. Car. Respicit inquit hu-
milia oculo misericordię, quia humilitas est color
oculi dei angelorū & hominū gratissimus. Cassi.
Et vt hanc humilitatē in cōspectu eius preciosum
esse sentires addidit, & alta a lōge cog noscit, vbi
per alta superba significat, que ideo a lōge cogno-
scit, quia eius gratiē minime proximatur, & vt ter-
reret superbos posuit cognoscit ne forte putaret
demētes incognitum esse deo quod ipsi malignis
cogitationibus operantur. August. Glo. Superbi
quidem non eum latent, sed a lōge vidētur, cum
non sit cum eis per gratiam. Et ideo dicit quāta a
lōge cognoscit. Sed si contingit iustis tribulatio
adeit deus viuificator, & hoc est quod ait conuer-
sus ad deum.

Psalmus.cxxxviii.

Si ambulauero in medio tribulationis
iustificabis me, & super iram inimico-
rum meorum extendisti manum tuam,
et saluum me fecit dextera tua.

(Si ambulauero inquit in medio tribulationis)
Glo. Que semper instat saltem a dyabolo. Si ergo
in hac vita fuero. quasi in medio tribulationis. eam
totam miseriam reputans. & veram patriam que
rens (iustificabis me). Cassiodo. Iustificatur nāq
populus christianus. id est iustificatur. dum in diuer-
sis fuerit angustijs constitutus. & æternorum gau-
diorum suauitate recordatus reficitur. Glo. Hugo
cardi. Aliter non iustificatur. nisi in medio tribula-
tionis. unde beati qui lugent. & veridicibus sequi-
tur. Et super iram inimicorum meorum extendi-
sti manum tuam. Hugo car. Augu. Glof. Id est hoc
ipsum quod irascuntur mihi inimici. tua est in eos
animaduersio. id est punitio. Est enim eis irasci poe-
na. non tantum culpa. dum ergo hoc permittis. su-
per eos iudicet manū extēdis. vel super id quod
possunt inimici. est manus tua. Possunt enim ad
plus occidere. sed non ad te sperare. Cassiodo. Vel
extendit deus manū super iram inimicorū. quan-
do illi conuersi hic grauius tribulantur. quā cōtra ista
uerat subiectos humiles. Et incipiūt se iuxta per-
sequi. qui prius innocentibus parcere noluerunt.
(Et saluum me fecit dextera tua). Glo. Cass. Hugo
car. Dextera ista. Christus est. qui est dei virtus &
dei sapientia. non enim habet deus dexteram vel
sinistram. sed dextera eius dicitur felicitas æterna
Sinistræ vero. felicitas temporalis. Aliquando er-
go nō saluat deus in sinistra sanctos suos. sed se-
per saluat eos in dextera. Glof. Et quasi quis di-
ceret. quare tu nō vidicas te de inimicis. respōdet

ix
heb. opera
batur. p me

Dominus retribuet. pro me domi-
ne misericordia tua in seculum. ope-
ra manuum tuarum ne despicias.

Glo. Quasi dicat. Non ego. sed dominus retribu-
et pro me. Augu. Gl. Hugo car. Id est poenā mihi
aduersantibus debitam. quia ego non possum. nec
debeo retribuere mala pro malis. unde apostolus
non vosmetipsos defendere s charissimi. sed date
locum ire. & dominus ait. Mihi vindictam & ego
retribuam. Glo. Augu. Vel dominus retribuet pro
me precium. scilicet redemptionis. Christus enim
quod nō rapuit pro nobis soluit. pro nobis soluit
qui pro se nihil debuit. domine misericordia tua
in seculum. Hugo car. Lyra. Quia semper paratus
es recipere ad te recurrentes. Cassi. Perfecta certe
nimis & quam fundere monemur. oratio est. com-
mendare. scilicet domino causam nostram. & ora-
re vt qui nos persequuntur inaniter. sicut nos pro
Christi nomine vident affligere. ita & illi confes-
sionis munere cruciari debeant ad salutem quod
pertinet ad misericordiā. (Opera inquit manuum
tuarum ne despicias). Hugo cardi. Id est me ipsum
subrahēdo a me manum protectionis tue. Idem.
Glo. Ne in quā despicias nos. quia homines sumus
sed respice q a te creati sumus & iustificati Oper a
ergo tua in nobis videas. quia opera nostrā vi-
deris. dānas. tua vero si videris. coronas. Cassiodo.
Vel opera manuum tuarum ne despicias. id est ini-

micos nostros. quia & ipsi sunt opera manū tua-
rum. Rogat ergo pius populus pro inimicis suis
vt eis miseratus indulgeat. qui in se peccauerūt p-
sequendo. vt indulgentia precepta conuertantur.

Psalmus. cxxxviii.

Titulus.
In finem + psalmus
David.

Cassio. Glo. Hugo car.
Psalmus iste. profundit-
tate misteriorum plen⁹
est vnde & obscurus in quo David in perso-
na Christi loquitur. Christus autem & ecclesia tan-
quā sponsus & sponsa sunt vna caro. Ideo in hoc
psalmo. aliquando est vox capitis. aliquando vox
membrorum. Loquitur enim totus Christus tan-
quā vnus & integer vir propter nimiam vnionem
capitis & corporis. Quicquid ergo loquitur exp-
sona susceptæ carnis. & ad caput prius quod iam
ascendit in cœlum. & ad membra quæ peregrinā-
tur in terra. vt sunt duo in voce vna. sicut duo in
carne vna. sensus autem tituli talis est. in finem. id
est in Christum. psalm⁹ David dirigens nos in ip-
sum finem qui Christus est. Cuius intentio est mo-
nere nos nō fugere a deo. sed ad ipsum per ipsum

Et diuiditur in quatuor partes. In prima. agit
de notitia dei. quæ omnia opera comprehendit &
superioris capiti reuerfi & exultantis. quæ quasi
cogit eum. qui latere non potest reuerfi. maxime
cum manus dei eum ibi tetigerit. In secunda. dicit
non esse a deo fugiendum. sed ad ipsum recurren-
dum. ibi. Quo ibo. In tertia. quantas exultatio re-
uertenti ad deum. dicit. ibi. Confitebor. In quarta
quomodo mali ei non noceant aperit. ibi. Si occi-
deris. Et est iste octauus psalmus de duab⁹ naturis
in Christo. Ait ergo propheta prius ex personā
capitis loquentis ad patrem.

Omnine probasti. me & co-
gnouisti me. tu cognouisti se-
ssionem meam et resurrectionem
meam

Cassio. Et est vox Christi clamātis
patrē ab illa parte qua seruus est. (Domine inquit
probasti me) probauit enim pater filiū. id est mani-
festā fecit humilitatē ipsius. quādo a Iohāne bap-
tizari voluit. qui peccata non habuit. Glo. Car. Vel
probanit eum experimentis. intentione scilicet
dyaboli. in deserto in persecutionibus Iudeorum
& in passione. (Et cognouisti me). Glo. Car. In re-
surrectione. non quante non nouerat. sed quia aliis
tunc notum fecit eum. Cassi od. Tunc enim deitas
eius etiam illis innotuit qui eam antea credere du-
bitabant. vel cognouit eum. id est ostēdit quando
dixit. Hic est filius meus dilectus in quo mihi cō-
placui ipsum audite. (Tu inquit cognouisti sessio-
nem meam). Hugo cardinalis. Glof. Augustinus
Id est voluisti & approbasti humilitatem meam
in passione. (Et resurrectionem meam) id est glori-
ficationem meam in resurrectione. Cassiodo. Bene
autem appellata est sessio mors saluatoris. in qua
non poena. sed requies fuit. Hugo cardi. Tu in-
quā domine probasti me & cognouisti me. & etiā

Heb. videri
ri vel inui-
tari. iudiciū
tādū idem.

Disiunctio
Psalmi.

Psalmus fo.ccxlvi

In telexisti cogitationes meas. de lōge
semitam meam & funiculum meum. & in-
uestigasti.

Cassio. Glo. In his enim duobus versibus præciē-
tia sanctæ diuinitatis ostenditur. Gl. Hugo cardi.
Et loquitur hic Christus ex persona membrorum.
vbi incipit agere de exilio suo sub similitudine fi-
lij prodigi. quasi dicat. Probasti & cognouisti me
& intellexisti cogitationes meas de longe. Lyra.
Id est ab eterno. Cassiodorus. Gl. Hugo car. Cum
enim dicit de longe. non locum. sed tempus signi-
ficat. quia omnia antequam facta sūt vider deus &
non solum facta nostra. sed etiam cogitationes co-
gnoscit. Augu. Glo. Vel de longe. cum scilicet ad-
huc in peregrinatione sum antequā ad patriā ve-
niam vt filio minori redeunti occurrit pater. quia
intellexit cogitationes de longinquo. qui apud se
dixerat egestare confectus. Surgā & ibo ad patrē
meum. sequitur (semitā meam). Idem. Hugo card.
Scilicet malam. quam tanquā occultis sui. patrem
deserens. Cassi. Vel quod dicit semitam. ad tacitas
cogitationes pertinet. Gl. Hugo car. Vel ad artio-
ra præcepta. (Et funiculum meum inuestigasti).
Hugo car. Funiculum. scilicet quo traham peccata
in longum. Idem. Augu. Glo. Vel limitem meum
quousq; perueni. longe quidē iram. sed tu ibi eras
a cūctis oculis longe non eram. Et loquitur vt de-
prehensus fugitiuus sequente sev iudicia dei. Cas.
Glo. Vel funiculus iste est directio ad iusta iudicia
Hugo car. Vel funiculus. dicit hereditatē eternam.
quam obseruātibus artiora præcepta. hoc est semi-
tas promittit deus. Inuestigasti inquam. id est per-
fecte cognouisti. Sequitur.

Et omnes vias meas præuidisti. quia
non est sermo in lingua mea.

(Et omnes inquit vias meas præuidisti). Lyra. An-
tequā esse in rerum natura. Aug. Gl. Car. Vel ope-
ra mea præuidisti antequā iram in eis. & permisi-
stis re in labore. vt redire si laborare nollem. Cassi.
Vias enim ad actus humanos pertinet. Quia non
est sermo in lingua mea). Lyra. Cardi. Sufficiens
scilicet ad explicandam celsitudinem tuæ sapientiæ
Cassiodo. Vel hoc de Christo dicitur. Omnes vias
meas præuidisti. id est omnia opera mea quæ pro-
pheta sunt lōge ære quā fierent. Quia non est ser-
mo in lingua mea. Sermo vtq; falsitatis. quia nū-
quā sub aliqua falsitate locut⁹ est Christus. Vel nō
fuit sermo in lingua eius. cum sicut ouis ad occisio-
nem ductus est. & tanquā agnus coram tondente
se obmutuit. Glof. Et vere præuidisti omnes vi-
as meas. Quia.

Ecce tu domine cognouisti omnia
nostrum & antiqua. tu formasti me et
posuisti super me manum tuam.

Cassiodo. Vbi cum dicit. ecce tu domine cognoui-
sti omnia nouissima ad Christi incarnationē per-
tinet. quæ facta est nouissimis tēporibus. sicut legi-
tur. q agnus occisus est ad vespēram. & apostol⁹
ait. Filioli nouissima hora est. cū vero dicit. & anti-
qua ad deitatem pertinere non dubiū ē. quæ nec
initio nec fine clauditur (tu formasti me) id est ge-
nuisti. (Et posuisti super me manū tuam). Quādo

in me virtutem tuā maiestatis ostendisti. Augusti-
nus. Glof. Hugo cardi. Vel ecce tu domine co-
gnouisti omnia nouissima mea loquēs ex persona
membrorum. quando scilicet porcos pavi. & anti-
qua. quando partem substantiæ petij. vel antiqua
nostra fuerunt. quādo per antiquum peccatum la-
psi sumus. Nouissima vero hæc poena. quando in
hanc mortalitatem venimus. quæ est vltima si re-
dire volumus. alioquin restat æterna (tu formasti
me). Augustinus. Glof. Hugo cardi. Ad labo-
res. ad quos omnes nati sumus. Et posuisti super
me manum tuam grauantem superbum salubriter
vt erigat humilem.

Mirabilis facta est scientia tua ex me
confortata est et non potero ad eam.

Cassio. Mirabilis facta est scientia tua ex me. ait Chri-
stus de scientia patris. quæ p eū prædicata ē vbiq;
terrarū. & facta est mirabilis. dum terrigenis sacra-
menta sanctę legis narrata sunt. Glof. Et dum ho-
minibus tot archana patuerunt. confortata est. Hu-
go car. Scientia tua. scilicet in pectoribus hominū
cum firmiter crederent. Et non potero ad eam.
quia homo assumptus diuinę substantiæ. non po-
test æquari in scientia vel in alio. Augusti. Glof.
Hugo card. Vel ex persona filij prodigi. ex me. id
est ex peccato meo. mirabilis & incomprehensibi-
lis mihi facta est scientia tua. ideo non est mihi fa-
cile cōtēplari. quem superbus reliqui. vt prius erat
cum esset apud te. quando dixi. da mihi portio-
nē substantię. Confortata est. id est inualuit a deo
q non potero ad eam attingere. scilicet ex me.

Quo ibo a spiritu tuo. et quo a facie
tua fugiam.

Cassiodorus. Secunda pars in qua per enumeratio-
nes mysticas ostendit a nulla creatura diuinam sal-
posse presentiam. Glof. Hugo cardinalis. Et id eo
iam deliberat a deo nō esse fugiendū. sed ad eum.
Ab ipso scilicet irato ad placatum. Cassiodo. Pri-
mo ergo ex persona Christi. ait. Quo ibo a spiritu
tuo. significās naturam humanitatis non se habe-
re quo fugiat. cum spiritus sanctus vbiq; sit totus.
Et quo a facie. id est a presentia tua fugiam. Faci-
es enim. pro presentia ponitur substantiam deitatis
significans. quæ cuncta cognoscit omnia comple-
ditur. omnia inuētur. omnia penetrat. Augusti-
nus. Glof. Hugo cardi. Vel ex persona prodigi
poenitentis. Quo ibo inquit a spiritu tuo. quo ple-
nus est mūdus. iuxta illud. Spiritus domini reple-
uit orbem terrarum. (Et quo a facie tua fugiam).
Glof. Hugo cardinalis. Id est ab ira & presentia
tua. quasi dicat nusquā. Idem. Lyra. Hoc enim est
impossibile quod probat consequenter. dicens.

Si ascendero in cœlum tu illic es. si descē-
dero in infernum ades.

Cassiodorus. Christus enim per id q homo est ait
si ascendero in cœlum vbi ipse erat ad patris dexte-
ram collocandus (tu illic es) Lyra. Per resurgentiam
tuę glorię. Si descendero in infernum. Cassiodo-
rus. Vbi Christus descēdit cum inferni claustra dis-
rupit. & humano generi subuenit (ades). Lyra. Per
exercitium tuę iustitię. Augustinus. Glof. Hugo
cardinalis. Vel ex persona poenitentis prodigi.

hebrai. sup
est iusticia &
excellentior
nō potero
ad eam

vi

secūda ps

Nomine
facies

vii

Psalmus. cxxviii.

Si ascendero in celum, id est si me superbiendo extulero, inuenio te represso rem per iustitiam. Si descendero in infernum, id est in profundum malorum nolo confiteri, dicens, quis me videret ut vindictas? Quo ergo iturus sum ut te iratum non sentiam. Tandem inuenit iste consilium, unde subdit, ut possit fugere iratum quid facturus sit.

Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris.

Aug. Glo. Hugo car. Si sumpsero inquit pennas meas, id est duas alas charitatis, quas perdideram hoc diluculo virtutum, vel in directum, ut scilicet nec erigat superba praesumptione, nec demergat de desperatione. Et habitauero in extremis maris, id est mente in fine seculi, non in medio, ut illud amen quia ibi mergeret, sed in fine, ubi sit mihi requies. Cassio. Glo. Vel ut de Christo intelligatur. Penas dicit celeritatem diuine maiestatis, quae sanctum corpus suum ad superna virtute diuinitatis eleuauit. Dum autem dicit meas, intellige gloriam propriae potestatis, quia propria potestate deitas, non angelico adiutorio humanitatem ad dexteram patris collocauit. Et habitauit in extremis maris, hoc est supra istius seculi amplissimum finem, ubi eum manus paterna deduxit, unde sequitur.

Et tenim illuc manus tua deducet me et tenebit me dextera tua.

Idem Dextera siquidem patris omnipotens verbum est, quod assumptam & sibi unitam humanitatem in aeterna secula continebit. Glo. Augusti. Hugo car. Vel ex persona prodigi peruenit. Et enim inquit illuc manus tua deducet me ut erigat quasi in aere non tengens celum per relationem nec terram per desperationem (& tenebit me ne recidam, sed perseneret dextera tua) id est gratia tua. Glo. Hugo car. Sed quia considerat longinquitatem viae. Et quod abundante iniquitate refrigescit charitas, subdit.

Et dixi forsitan tenebrae concubabunt me, et nox illuminatio mea in delictis meis.

Cassiod. Prima pars huius versus, de Christo sub yronia pronuntiata est. Quomodo enim eum tenebrae concubare, poterat qui est lux mundi, sed concubauit ille potius tenebras, qui cecitate primi hominis ad eius posteros transeunt misericordie suae luce superauit. Glo. Et dixi inquit yronice sic operantes irridendo (forsitan tenebrae) id est tot mala huius seculi concubabunt me, & nox illuminatio mea in delictis meis. Cassio. In hoc precedentem sensum explanat. Quomodo enim poterat a tenebris concubari, cui nox erat illuminatio in delictis suis. Per noctem, significat inferni claustrum, quo I reuera illuminauit, quando potestatem dyaboli contriuit, & hominem sua misericordia liberauit. In delictis autem meis paradisi significat, unde primum hominem peccata pepulerunt, sed confessionis beneficio animae sanctorum praesente domino reuerse sunt. Aug. Vel poenitentis verba sunt a tenebrosis actibus male suadentium seducis timentis. Idem. Gl. Hugo car. Dixi inquam dum cogitarem volare, forsitan tenebrae, id est tot mala seculi concubabunt me. Abundat

enim iniquitas seculi, quando penae charitatis refrigerare possunt, & quia in nocte desperavi transire mare per me, ideo nox mihi facta est illuminatio in delictis meis, id est delictas meas. Nostrae enim delictae Christus est, de quo exultamus, venit enim mulier, id est sapientia dei quae dragmam, ubi est imago regis, id est hominem factum ad imaginem dei perdidit, & accendit de se lucernam quae de luto est, id est carne luce diuinitatis repleuit noctemque illuminauit, & nocte illuminata inuenit dragmam.

Quia tenebrae non obscurabuntur a te, & nox sicut dies illuminabitur, sicut tenebrae eius et lumen eius

Cass. Causa redditur cum nox sit illuminatio in delictis (quia tenebrae) inquit. Glo. Car. Aug. Id est peccata vel homines mali. Qui enim peccat utique tenebrae sunt, non obscurabuntur a te qui flagellando erudis hominem & vera luce illuminas ut confiteatur peccata sua. Qui enim non confitetur in tenebris est, cum vero qui confitetur deus illuminat. Cassiod. Vel tenebras dicit mystica & profunda quaeque scripturarum diuinarum, quae fuerant quasi nox, sed a domino illuminantur in eius aduentu dum praedicatio prophetarum ipso veniente completa est, unde sequitur (Et nox sicut dies illuminabitur). Idem. Glo. Dum dicta eorum patefient sicut apertus sermo (Sicut tenebrae eius ita & lumen eius) quia in utroque veritas fuit, siue cum obscura videretur sine cum illuminata patuerunt. August. Glo. Car. vel nox illa quam supra posuit, id est haec vita misera, & noctem habet & diem. Nox est seculi aduersitas dies eiusdem prosperitas. Sed si deus habitat in anima promittens aliam lucem, & docens non letari prosperis vel frangi aduersis, incipit homo his indifferenter uti, & sic est ei nox huius noctis ut dies eius, & in omni tempore benedixit deum ut Iob. Et sic hoc est tenebrae, non concubabunt quem lumen non extollit. Et quasi quis querebat, unde haec indifferentia tibi. Respondet.

Quia tu possedisti renes meos, suscepisti me de utero matris meae

Augusti. Glo. Car. Quia tu possedisti inquit non solum cor & cogitationes, sed etiam renes meos id est delectationes, ut scilicet non deleat lux noctis sed lux sapientiae tuae. Glo. Car. Vel de Christo. Tu possedisti renes meos, ut scilicet sine peccato fieret conceptus meus. Cassiod. Vel renes significat fortitudinem corporalem, unde merito dicit renes suos esse a patre possessos quoniam coelestis iusticie firmitate consistens peccatum fragilis corporis ignorauit. (Suscepisti me de utero matris meae). Glo. Virginis Mariae scilicet. Cassiod. Vel de utero matris meae, id est de synagoga finibus, quia ipse per susceptam carnem a synagoga generatus est susceptum se perhibens a deitate patris, quae in eo cum patre una est. Nam si de virginali utero velis accipere, non solum quando est de castissimo utero egressus, sed & quando spiritu sancto conceptus est a domino probatur assumptus. Aug. Car. Glo. Vel verba poenitentis sunt. Suscepisti me de utero matris meae, id est de consuetudine ciuitatis meae Babylonie in qua prius natus sum captiuus, ubi non indifferenter habebam lucem & tenebras noctis

xi
hebraei,
nec tenebrae
habent tenebras apud te

xii

xps de synagoga uatus

Psalmus fo. cxxlviii

xiii Praepostere tamen dicit possedisti, & inde suscepisti, Prius enim est suscipere, postea possidere.

Confitebor tibi quoniam terribiliter magnificatus es, mirabilia opera tua, et anima mea cognoscebat nimis.

Cassiodorus. Tertia pars, in qua laudat Christus patrem, qui in eum miracula tanta monstrauit. Glo. Hugo car. Vbi dicit quanta est exultatio poenitentis ad deum redeuntis (confitebor tibi inquit Idem. Id est laudabo te. Quoniam terribiliter magnificatus es. Cassio. Terribiliter namque magnificatus est pater quando passionem domini Christi tenebrae sunt secuta, terra contremuit, saxa dirupta sunt sepulchra patuerunt, mortui resurrectione letati sunt. Cum ipse Christus in eodem corpore a mortuis resurrexit, dum ad discipulos suos ianuam clausis intravit, dum caelos sub hominum visione condescendit, quae licet propria deitate compleretur, more tamen suo paternis hoc virtutibus applicauit. Sequitur (Mirabilia opera tua). Necessarium enim fuit, ut illum mirabilem cognosceret, quem tantorum beneficiorum piissimum largitorem humanitas eius plena diuini luminis claritate cernebat (Et anima mea cognoscebat nimis). Idem. Glo. Quia nemo cognouit patrem, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare, vel poenitens dicit in conuersatione peccatorum deum magnificati terribiliter & mirabiliter, Hugo car. Aug. Glo. Terribiliter inquit magnificatus es, id est eo ipso quo te miramur terribilis es, & ita cum tremore gaudemus, quia timemus ne superbi perdamus, quod humiles percipimus (mirabilia opera tua). Idem Non solum tu mirabilis, sed etiam opera tua. Et anima mea cognoscebat nimis Ante enim erat mirascentia tua ex me, & non poteram ad eam, sed modo possum, quia noctem illuminasti, renes possedisti, de utero me suscepisti, id est, quia venit mihi gratia tua, & illuminauit me & ideo cognoscebat anima mea nimis. Et hoc, quia.

xiiii
Aliter
sic leges

Non occultatum os meum a te quod fecisti in occulto, & substantia mea in inferioribus terrae.

Hebraei, non sunt opera ossa mea a te, quibus factus sum in abscondito, imaginatus sum in nouissimis terrae. Cassio. Non est inquit occultatum os a te quod fecisti in occulto, ubi per os domini ecclesia uult intelligi, cuius sacramenta, ut sunt, baptismus, eucharistia, & huiusmodi quae prius occulta erant Christo ueniente clauerunt. Idem. Aug. Glo. Hugo car. Vel sumitur hic os ab osse non ab ore, quasi dicat, Est quaedam firmitas interior, quae est abscondita hominibus, sed tu qui fecisti eam vides, quae fragili non potest. Occidi enim possunt facti, sed flecti nequeunt unde hominibus extra tristes esse videtur, deo autem qui intus videt gaudet, unde apostolus. Quasi tristes seipsum autem gaudentes (Et substantia mea in inferioribus terrae) Aug. Glo. Car. Id est ego in carne corruptibili sublimato, & tamen os non credidit malis huius inferioris mundi. Non ita est mirum si angelus est fortis, quia si caro fortis est, quod est ex osse occulto & ex inferioribus terrae. Cass. Vel inferiora terrae fuerunt gentium culturae, quibus nota facta est substantia saluatoris, quando per apostolicam doctrinam in eo esse diuinitatem crediderunt.

Imperfectum & meum viderunt oculi tui & in libro tuo omnes scribentur dies formabuntur & nemo in eis.

Cassio. Dicit ex persona ecclesie suum imperfectum patrem vidisse, quia illa usque finem seculi congregabitur & perficietur, sed deitas ista iam vidit quae adhuc legis post temporibus futura seruantur, Augusti. Glo. Car. Vel hucusque ex persona membrorum, nunc iam loquitur ex persona capituli, quasi dicat, Mihi fecisti os occultum, sed quid de eis fiet, quibus non est haec fortitudo, dicit itaque Christus patri ex persona sua (Imperfectum meum viderunt oculi tui quia etiam tributes respicit deus misericorditer ne pereant, sicut respicit Petrum (& in libro tuo) id est in me qui sum liber vitae in quo praedestinati saluantur (omnes scribentur) id est instructi & nominabuntur, non solum perfecti, sed & imperfecti, ideo non desperet. Cass. Vel in libro tuo omnes scribentur, qui aeterna felicitate gaudebunt dies formabuntur id est sancti in perpetua felicitate. Card. Gl. (Vel dies) id est maiores, ut apostoli, de quibus dicitur. Dies diei eructat verbum, formabuntur in me, a quo perfectione gratie sumuntur & nemo in eis quia non dicuntur Petri vel Pauli, sed Christi, a quo dicti sunt christiani. Cas. Vel cum dicit, nemo in eis subaudiendum est, infirmabitur, id est infirmus, & defectuosus erit in coelesti patria, quia omnis mortalitas consumpra disperibit.

Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui deus, nimis confortatus est principatus eorum.

Cass. A nicos dei dicit apostolos, cum autem dicit mihi se designat, cum vero dicit amici tui, patrem declarat. Isti ergo amici sunt patris, quorum honor ad dominum reuertitur saluatorem, quia nemo sanctorum eius veneratur, nisi qui Christo dominopura mente deuotus est, nimis vero, valde significat. Gl. In hoc autem nimis honorificati sunt, quia amici tui facti sunt o deus. Gre. in Mora. Iob lib. xxviii. Amicus autem, quasi animi custos vocat. Quia igitur psalmista prospexit electos dei a mundi huius amore sepeperatos custodire in mandatis coelestibus voluntate dei admiras, ait. Mihi autem nimis honorati sunt amici tui deus, & tanquam si ab eo protinus causas honoris tanti nobis insinuari quereamus, illico adiunxit. Nimis confortatus est principatus eorum, nam ecce electi dei, carne domati, spiritu roborati, demonibus imperant, virtutibus coruscant praesentia despiciunt, aeternam patriam cum voce moribus praedicant, eam etiam moriendo diligunt, atque ad illam per tormenta pertingunt. Occidi possunt & flecti nequeunt (nimis ergo). Glo. Id est valde, vel ultra quam dixi possit confortatus est. Hugo. Car. Id est firmiter stabilitus, quia sunt induti virtute ex alto (principatus eorum. Cassiod. Quam praesente domino perceperunt. Idem. Cardinalis. Ipsi enim dicuntur duces ecclesiarum. Arietes gregum, & principes fidelium populorum. Aug. Glo. In eo autem confortatus dicitur principatus eorum, quia pro eis nomine passi sunt. Et verbum eius ubique praedicauerunt in cuius passione prius trepidauerunt. Hugo. Car. Et quia Christus sic eos honorauit & confortauit. Sequitur.

R iii

Psalmus. cxxxviii.

D Numerabo eos & super arenā multiplicabuntur exsurrexi et adhuc sum tecum

Glosa. Quasi dicat. Merito confortatus est, quia di numerabo eos; Augu. Glo. Ego scilicet nō aliquis homo, Car. Dinumerabo dico, nō solū apostolos, sed etiā eos, quos ipsi in fide genuerunt. Et sup arenā multiplicabuntur. Idem. Augu. Glo. Cū enī dicit dī numerabo, ostēdit q̄deo numerabiles sunt Subdēs vero super arenā multiplicabuntur, ostēdit nobis innumerabiles esse, sicut innumerabilis est arena maris. Lyra. Quos si numerare vellimus nō possemus sicut nec arenā maris. Grego. vbi supra Totum enim mundum aspiciamus, martyribus plenus est, ita q̄ iam pene, tot qui videamus, non sumus q̄ veritatis testes habeamus. Augu. Gl. Car. Cassio. Vel per arenā maris, intelligit iudeos propter intellectum terrenū, & ariditatem fidei. Arena enim, ab ariditate dicta ē. Promittit ergo Christus se dī numeraturū populum fidelem, quia numerosior populo iudaico inuenitur. Glos. Hoc autem totum factum est, quia exsurrexi, a morte scilicet (& adhuc sum tecum) nondū cum ipsis p̄notiam, quia nō mox post resurrectionem Christū agnouerunt. Idem. Car. Vel adhuc tecum sum occultus ad dexteram tuam, donec ab hominibus videar in iudicio. Cassi. Adhuc enim futurum significat tempus, non q̄ ab ipso Christus aliquādo diuidendus sit, sed quoniam qui est modo nobis inuisibilis, omnibus postea gentibus apparebit. Augustinus. Glosa. Vel adhuc sum tecum, sicut ante mortem eram, quod putauerūt se tulisse iudei, tecum autem, cum dicit, id est, vbi tu. Deinde subdit ex persona membrorum quid in terra patitur pro commixtione malorum in ecclesia dicens.

Si occideris deus peccatores, viri sanguinem declinate a me

Quia dicitis in cogitatione, accipiant in vanitate ciuitates suas.

Glo. Hugo car. Quarta pars, vbi dicitur quomodo a malis non noceatur ei. Ordo itaq̄ verborū talis est, quasi dicat. Adhuc tecum sum, sed tamen adhuc p̄ior ab hereticis in corpore meo, quod est ecclesia dico ergo, o deus si, id est, quādo occideris peccatores, id est hereticos, qui fastu superbiē se ab illis diuidunt, cū per superbiam, qua tumescunt, gratiam amittunt. Cassio. Non tamen putemur ex hoc dominū Christum deprecari interitum peccatorū, qui ad saluandos peccatores venerat, sed tūc occidit deus peccatōrē, cum moritur peccato, vt viuat deo, sicut Paulus ait. Mortuus sū legi vt viuā Christo. Idem. Augu. Car. Si ergo occideris deus peccatores, id est si eos a malis cogitationibus in bona studia transferas, tunc accipiet in vanitate ciuitates suas id est priores superstitiones consuetudines & peccata quę pertinet ad Babyloniā, i qui bus prius habitabāt, & dicet his qui adhuc in illis, vanis & malis permanēt. Et his qui adhuc credere noluerūt. Viri sanguinū declinate a me, Glosa. Nō tamē ex hoc monet, vt ate nouissimā ventilationem, vt heretici putāt se corporaliter a malis diuidant, sed vt per vitę dissimilitudinē se seruiunt a

viris sanguinū, viri autē sanguinū, sunt qui oderūt fratres, sicut Iohannes ait, Qui odit fratrem suū homicida est. Viri ergo sanguinū declinate a me quia dicitis in cogitatione. Cassi. Id est contra illa murmuratis quę vobis spiritus sancti virtute p̄dicata sunt. Et ideo, quia sic loquimini in cogitatione contra deum declinate a me. Si itaq̄ istum ordinem teneas, omnem a te caliginem confusio nis emendas. Sequitur.

Nonne qui oderunt te domine oderam & super inimicos tuos tabescebam?

Cassio. Inimicos enim nostros amate iubemur, dei autē inimicos odisse deuorū est, quoniam in vtriusq̄ magna distētia est. Merito ergo nostros inimicos iubemur diligere, quos nos nostro vitio contingit offendere, dei vero inimici, quando obstinati sūt, competētī & religioſa execratione damnatur, qui suorū beneficiorū memores non fuerunt. Grego. In comme. rege. pasto. xi. xvii. Quos p̄fecto odio odisse est, & quod facti sūt diligere, & quod faciūt increpare, mores prauorū premere, vitę vero p̄desse. Augu. Glo. Car. Inimici autem isti, sūt heretici, qui nō intelligētēs accusant in bonis communione malorū, de his ergo ait, Nonne qui oderunt te domine oderam? quasi dicat. Sacramentis malorū non factis cōmunicō. Et zelo domus tuę super eos tabesco, vnde sequitur. Et super inimicos tuos tabescebam. Car. Id est resoluebar interius zelo iustitię tuę iratus contra eos. Cassi. Hoc enim verbum tabescere, signum est magi doloris, vnde illi tabescunt, qui p̄ene vsq̄ ad iterum vitę corpore deficientes perueniunt. Et ideo.

Perfecto odio oderam illos, inimici facti sunt mihi.

Cassio. Augu. Glo. Car. Perfecto inquit odio oderam illos, id est iniquitates eorum odi nō naturā, Perfectū enim est odium homines diligere, & eorum vitia semper odire, vt nec propter vitia odio habeatur, nec propter homines vitia diligatur. Id est autem odium quasi oris repudium. Quo modo ergo cōmixtione malorum contaminabor, sicut calumniantur mihi heretici, de quibus adiūgit. Inimici facti sunt mihi. Car. Ipsi, scilicet heretici, qui non tantum dei, sed & mei inimici sunt Cassi. Vel Christus inimicos etiam factos sibi dicit qui contrarij paternis iussionibus extiterunt, vt ostenderet vnitatē suę diuinitatiscū patre. sequit.

Proba me deus & scito cor meum, in-
terrogame & cognosce semitas meas

Aug. Gl. Car. Hucusq̄ de hereticis egit & alijs eorū sequacib⁹ ab ecclesia separatis, nūc agit de malis vel fictis sibi cōiunctis, quos patit ecclesia & gemit. q. d. Heretici se & alios separāt, ergo cū separatis occisis & suis sequacib⁹ restāt mali inseparatī iter quos gemit ecclesia, vide ergo quid ait. O tu de⁹ proba me, & pro, id est cito cor meū, quia scilicet nō cōsentio factis malorum. Scito iquā tu qui rimaris corda hominū quod facere non potest homo. Cassi. Vel cito cor meum, quia te derelinquere in persecutione non noui, interroga me. Idem.

Psalmus. fo. ccc lvi.

Car. Hoc ad inquisitionē pertinet minutissimam premisit enim scito cor meum, sciens vero acute interrogat & falli non potest quia nemo scienti interrogatus potest negare quę gesta sunt & cognosce semitas meas. Glo. Cardina. Id est persecutare cōsilia & cogitationes, sed ad quid. Ecce.

Et vide si via iniquitatis i me est, & deduc me in via eterna.

Lyra. Et vide inquit. i. fac me videre si via iniquitatis in me est. i. aliqua latens culpa. Card. Glo. Faciendo vel consentiēdo, & si quid inueneris in via mea quod oculis tuis displiceat, quia via mea mortalis est tu deduc me i via eterna quę est Christus qui est via veritas & vita, & qui est eternus in hac enim via nulla est iniquitas quia si quis peccat aduocatum habemus apud deum patrem Iesum Christum.

Psalmus. cxxxix.

Titulus.

In finem & psalmus David.

Cassiodo. Glo. Psalmus iste monet vt contra mala seculi deum oremus.

Et per totū psalmū sancta ecclesia loquitur Christo, tanquam corpus capiti. Aug. Glo. Car. Et est hic conquestio gemitus & oratio corporis Christi inter malos constituti nec dum humilis in re, sed in spe bonum vbi est plena exultatio. In hoc ergo psalmo sonat vox corporis Christi quę est vox nostra si tamē sumus in corpore Christi vbi quisquis nō fuerit in illis erit inter quos illud corpus gemit, & est sensus tituli. Psalm⁹ hic dirigēs nos in finem, id est Christū id est David, id est ecclesię qui hic loquitur vt corpus eius. Et dicitur in tres partes. In prima pponit qui hostes quę mala mouent opponens eis preces. In secunda dicit. Quod auxilium habeat contra mala, ibi dixi domino. In tertia quę sunt mala inimicorum aperit, ibi. Caput circū. Ecclesia ergo inter malos laborans clamat. O domine.

Ripe me domine ab homine malo, a viro iniquo eripe me.

Cassiodo. Sciens enim mater ecclesia quanta i membris suis diaboli in festatione pateretur sollicitate clama ad dominum qui solus potest eius superare nequitias, vt ab ipsius multiplici tentatione liberetur, ne diutius fatigata succubatur. (Eripe me inquit domine ab homine malo.) Idem. Id est a diabolo. Teste enim euangelio malus homo diabolus est. Augu. Glo. Car. Eripe me inquam non ab vno solo, sed a toto genere malorum cum p̄ncipe suo diabolo, qui homo dicitur in figura zizaniorum vbi legitur q̄ inimicus homo hoc fecit. Hiero. Vel ideo dicitur ab homine malo, quia non intantum potest nos decipere diabolus, quantum per organū hominis, ideo ab hoc deprecatur se propheta liberari. sequit. A viro iniquo eripe me. Cassi. Iniquus est homo sequax diaboli. Aug. Gl. Car. Iniqu⁹ enī est qui nocet, vnde cum dixisset ab homine malo quasi exponens subiunxit, A viro iniquo signifi-

care volens q̄ omnis malus iniquus est quia vel sibi vel alteri nocet, vel facto vel malo exēplo. Glo. Deinde qualiter mali persequuntur exponitur. Im pugnāt enī a tribus modis scilicet lingua manu corde, & de corde pręmittit dicens.

Qui cogitauerunt iniquitates in corde, de tota die constituebant pręlia.

Glosa. q. d. Eripe me a populo malorum & maxime ab his (qui cogitauerunt iniquitates in corde) Idem. Car. Ab his inquam eripe me qui cogitant multis machinationibus nocere. Facilius enim vitare aperta inimicitia quā occulta. Quia nulla pestis efficacior ad nocendū quā familiaris inimicus. Cassiodo. Vnde grauiora sunt semper pericula quę habētur occulta, quia subito irruunt quādo velut torrentia flumina improvisa descendunt Et significat hereticos qui prauis dogmatibus in sacrilega certamina prorumpunt. Glo. Et si interdum tales in labijs bona dicant tamē in corde tota die constituebant pręlia. Car. Id est scilicet a & hereses. Idem. Cassiodo. Quod autem dicit tota die eorum nequitiam continuam demonstrā, vt nulla eos lassitudo nulla temporis longinquitas mitigaret. Glo. Cardina. Deinde qualiter lingua persequantur ostendit cum dicit.

Accuerunt linguas suas sicut serpētes, venenum aspidum sub labijs eorum.

(Accuerunt inquit linguas suas). Glo. Card. Id est verba nequitie sue poluerunt. Cassiodo. Per linguas enim significat verba hereticorum quibus vulnerare contendunt corda simplicium (Ad dicit autem sicut serpētes). Augu. Glo. Card. Congruē eos serpentibus comparans, nam in serpēte astutia & dolus nocendi est, ideo & serpi non habens pedes, vt non audiatur cum venit i intinere Lewis est eius tractus sed non rectus, sic ergo mali serpunt ad nocendum sub leni contractu verborū habentes occultum venenū, vnde subdit (venenū aspidum sub labijs eorum). Hiero. Quoniam videtur amicitie verba habere, & plena sunt veneno mortifero. Card. Glo. Venenū enim aspidum est insanabile deinde subdit de persecutione quę fit manu, id est opere dicens.

Custodi me de manu peccatoris, ab hominibus iniquis eripe me.

Cassio. Glo. Car. Custodi me inquit de manu peccatoris. i. diaboli qui validus est ad nocendum. Et ideo p̄ncipis mudi huius dicitur, quoniam multis dolis multisq̄ fallit insidijs ita vt p̄caueri nequeant qui lubrice se vestigio semper rectus insinuat, & ab hominibus iniquis eripe me. Idē. Id est a membris & ministris eius per quos publice conatur implere quod per se nequitius mentibus nostris inspirando surripere. Car. Erige me ergo vt non noceat, non dico in factis seculi, sed in via domini. Vnde subdit.

Qui cogitauerunt supplantare gressus meos, absconderunt superbi laqueū mihi.

R. iiii

Psalmus. cxxxix

Glo. Card. Qui cogitauerunt inquit supplantare gressus meos. i. decipere & a via dei retrahere & impedire opera mea bona parantes peccatorum mihi vicinas foueas. **Cassiodorus.** Supplantari enim tunc proprie dicimur quando plantis nostris terra subducitur, vt in tenebris caernis grauer incidamus, quod nobis facit dyabolus. Vnde sequitur. Absconderunt superbi laqueum mihi. **Augu.** Glo. Card. Hoc scilicet superbi nomine breuiter totum corpus explicans dyaboli. Omnis enim superbus etiam inuidus est, sicut dyabolus qui inuidit homini quod perdidit. Et quia regnum amisit hominem illuc peruenire nolu. **Cassiodorus.** Vel superbi heretici sunt qui via domini derelictos praui dogmatibus populos decipere poti quam doce. re festinant, & laqueos ponunt sancte plebi, quam do eos vanis, enigmatibus obligare contendunt. **Glo. fa.** Sed illi superbi quid fecerunt. Ecce.

Et funes extenderunt in laqueum iuxta iter scandalum posuerunt mihi. **vi** Alia li. extenderunt rete Adde, semper.

Clo. Car. Et funes inquit extenderunt in laqueum, id est peccata sua quae mihi suadent facere, de quibus Elias ait. Ve his qui trahunt peccata in funiculis vanitatis, & bene peccata dicuntur funes, quia cin peccatis perseverantes addunt peccata peccatis vel defendunt & excusant quod male agunt, & sic producitur rebus detortis filis, vt sit eis vnde in fine ligentur pedes & manus & sic mittantur in tenebras exteriores. **Cassiodorus.** Vel per funes significat tortuosas & dolosas oblationes quibus capiunt heretici sensus humanos vt sicut pedibus laqueum ita mentibus tendere probentur scandalum, vnde sequitur, iuxta iter scandalum posuerunt mihi quoniam non capiunt nisi illos quia recto virtutum calle descendunt. **Cardinalis.** Glo. fa. Non dicit in tinere sed iuxta. Iter iter autem dicit praeccepta dei. Non ergo ex eas a via, i. a praecceptis dei & non ruis in scandala.

Dixi domino deus meus es tu, & exaudi domine vocem deprecationis meae. **vii** Dyapasma.

Augu. Glo. Car. Secunda pars vbi dicit quod auxilium sit contra praedicta mala, quasi dicat tot modis impugnant mali. Quid igitur testat in his periculis hoc scilicet clamare ad dominum, ideo ergo dixi domino deus meus es tu. **Augu. Glo. Ma.** gna fiducia hoc dicit, quamvis enim omnium deus sit per creationem proprie tamen deus eorum est qui eo fruuntur. **Cassiodorus.** Hoc autem non possunt dicere qui caducis erroribus implicatur. Sequitur. Exaudi domine vocem deprecationis meae. Idem. Suffecisset dicere exaudi deprecationem meam sed altius quid innotescere volens dixit, vocem deprecationis meae. Vox enim deprecationis est puritas orationis, & clamor ille tacitus qui ascendit ad dominum. Vnde dicitur tacenti Moysi. Quid clamas ad me dicitur & Cayn vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra Qua propter sancte operationis vox est rerum ipsarum loquacissimus clamor: non hominibus notus sed soli deo cognitus. **Augustinus.** Glo. fa. Cardina. Deprecationes autem malorum sunt sine voce quia sine vita, id

est affectu charitatis. Qui vero de deo bene sentiunt eorum deprecatio voce habet. Tales itaque dicuntur. **O**mine domine virtus salutis meae obumbrasti super caput meum in die belli.

Cassio. Reperitio ista domine domine affectu pie precatio ostendit. **Augu. Glo. Card.** Ostendit etiam ipsum esse verum dominum. Non enim est vt homines dominus qui seruos emittit facello, id est pecunia, sed vere dominus est qui suos emittit precioso sanguine suo. **Cassiodorus.** Glo. Cum autem dicit virtus salutis meae. Patientiam suam perseverantiam quae demonstrat domini esse domum, virtus enim a viriditate dicta est quae nescit aliquo labore marcescere. **Augu. Glo.** Quia ergo difficile est in longa via perseverare, ideo tu es virtus salutis meae, id est tu das vires vt perseverando sum salus, sed vnde spero quod es virtus, quia obumbrasti super caput meum in die belli. **Glo. Car.** Id est in pugna foris contra fidos & intus contra legem membrorum de gratia tua fecisti mihi vmbraculum refrigerans ab aestu tentationum. **Cassiodorus.** Vel caput suum obumbratum cum dicit ecclesia significat beatam domini passionem qui in illo die crucifixionis suae sic obumbratus atque defensus est, vt nec animus eius confusionem aliquam pateretur nec caro ipsius corruptionis iniuriam sustineret. **Glo.** Ad hoc enim valebit mihi hoc vmbraculum, vt.

Non tradas me domine a desiderio meo peccatori, cogitauerunt contra me & ne forte exaltentur.

Glo. Car. Non tradas me inquit a desiderio meo peccatori, id est non sinas me tradi per meum desiderium dyabolo, sine quo nihil facit quantumcumque seuiat hostis. **Cassiodorus.** A desiderio enim suo traditur peccatori, id est dyabolo quisquis per concupiscentias carnis ei relinquitur possidendum. Natus talis nisi quod vult dyabolus desiderat. Et ideo in desideriis suis dyabolo traditur possidendus. **Car.** In quo nusquam est locus dyabolo nisi ex desiderio suo. Sequitur. Cogitauerunt contra me. **Glo. Car. di.** Inimici scilicet & ideo ne derelinquas me, ne forte exaltentur, id est ne de me victo triumphent & gaudeant, seducto enim homine gaudet & triumphat dyabolus & sui. **Cassiodorus.** Iuste ergo peto domine ne derelinquas me ne scilicet exaltentur impij in perditione iustorum qui de fidelis populi inuersione gloriantur Et vt sicut illi faciunt consilium in malum ita virtus diuina praestare digne tur auxilium.

Caput circuitus eorum, & labor labiorum ipsorum operiet eos.

Tertia pars vbi dicit quae sunt mala inimicorum quasi dicat Me tegit umbra tua in die belli, sed illos tegit caput circuitus eorum, id est superbia. Ma. li enim vadunt in gyrum erroris vbi est iter sine fine, huius autem circuitus superbia est caput. **Cassiodorus.** Vnde caput circuitus eorum dicitur dyabolus qui semper circuit querens quem deuoret. **Car. di. Glo.** Et quia omnis superbus fictus est & omnis fictus mendax, ideo subdit. Labor labiorum ipsorum, id est mendacium & falsa ac mendax asser-

iii

Heb. ix

Psalmus. lx. cxxlii.

atio eorum quae labor dicitur, quia laborat qui fingit quid dicat veritas autem facile dicitur. **Greg.** in pasto. ti. xxxvi. Vnde nihil est ad defendendum puritate tutius, nil ad dicendum veritate facilius. Nam dum fallaciam quis tueri cogitur, duro cor labore fatigatur Ideo dicit quod labor labiorum ipsorum operiet eos. **Cassiodorus.** Glo. Quia de sua falsa assertionem superantur. Nunquam enim sic est cauta malicia, vt ipsa sibi non loquatur aduersa. Sequitur.

Cadent super eos carbones, in ignem deicies eos, in miseriis & non subsistet.

Cassiodorus. Eorum enim errores prius dixit, nunc poenas commemorat omnino salutare, cadent inquit super eos carbones, id est poenitentiae cruciatu, quod tamen incendium ex imbre nascitur lacrymarum, in ignem deicies eos (tunc scilicet quando flamma charitatis accenduntur, & feruere sanctis operibus incipiunt qui pridem desidiose nimis tempore vixerunt quibus euenit vt in miseriis non subsistant, quando in bonam partem diuino munere transferuntur. **Augu. Glo. Cardina.** Vel in malum sic carbones, i. ardore concupiscentiarum irae & luxuriae cadent super eos, id est conterent eos in hac vita antequam veniat ignis aeternus. Et postea deicies eos permittit in ignem eternum, & sic illo igne inuoluti in miseriis non subsistent, quia superabuntur pressuris quas iusti superabunt. **Greg.** in mora. lob. lib. secundo. Hoc enim de reprobis inter flagella in patientia psalmus testatur, qui in miseriis subsistent, si aequanimiter aduersa tollerarent, sed postquam mente inter flagella corrumpunt quasi inter illas miseriis subsistenti concupiscentiam perdunt, sequitur.

Virum iniustum non dirigetur in terram, virum iniustum mala capient in interitum.

Cardina. Vir linguosus dicitur qui linguam habet praecipitem & subito irrumpt in sermonem. **Glo.** Cui voluptas est loqui, nec attendit quid dicat. **Card.** Et qui postquam loqui coeperit cohiberi non potest, talis inquam (Non dirigetur in terram. **Glo.** Id est in hac vita. **Cassiodorus.** Quia in multiloquio non effugiet peccatum, & difficile est indeliberatum esse sermonem. **Augu. Glo. Card.** Quisquis ergo vult dirigi magis optet audire quam loqui. Non solum autem non dirigetur vir linguosus sed etiam (Virum iniustum mala capient in interitu). **Cassio.** Virum dico iniustum, id est qui diuinas regulas contemnit, & propriae voluntatis feruore traducitur. Iste enim capitur malis suis quia semper sibi noxia cogitat qui domini precepta declinat. **Augu. Glo. Car.** Mala itaque iniustum capient in interitu quod non fit bonis qui si capiuntur malis non tamen in interitum, flagellat enim deus omnem filium quem recipit. **Glo. fa.** Haec autem mala modo sunt malis, sed & de futuro.

Cognoui quia faciet dominus iudicium in opus, & vindictam pauperum.

Glo. Card. (Cognoui inquit) ego scilicet quod il-

li non praevident (quia faciet dominus) tadem & si non modo facit iudicium in opus, qui est iudicium in opus, quando in illa iudicatione promissa restituet. Et vindictam pauperum. **Glo. Card.** Spiritu scilicet. Deinde sequitur conclusio psalmi, cum dicitur.

Veruntamen iusti confitebuntur nomini tuo, et habitabunt recti cum vultu tuo.

Card. Quamvis enim boni fuerint a deo liberati & de hostibus vindicati non tamen hoc sibi attribunt, sed deo, & hoc est quod dicit. Veruntamen iusti confitebuntur nomini tuo hic & in futuro laudem deo tribuendo. **Glo.** Vel confitebuntur nomini tuo, hic inter graua quod laudabilis est. Confitebuntur dico quia meritis suis nihil tribuent, sed tamen misericordiae. **Cassiodorus.** Tunc enim magna virtus est laudare dominum quando se ipsi seculi blandimenta subducunt. Et propterea tunc amplius desiderem gratias deo agere quod nos terat conatur affligere. Sequitur. (Et habitabunt recti cum vultu tuo). **Hierony.** Vultus dei Christus est, & cogitatio diuinitatis ipsius. **Cassio.** Ille enim vultus praemiorum omnium minus est, nec potest esse cuiusquam bonitatis indignus qui illum meruerit habere conspectum.

Psalmus. cxl.

Titulus. Psalmus ipsi David.

Cassiodorus. Intelligens propheta humanam fragilitatem diuersis peccatorum nexibus implicatam, supplicat quatenus, inter actus istos mundanos a diuersis liberetur erroribus, ne in peccatorum reticulum cadat cum quibus se non optat aliquam habere portionem. **Aug. Glo.** Psalmus iste sub obscuro est. Sunt enim in scripturis sanctis profunda mysteria quae ad hoc absconduntur ne vilescant. Ad hoc quaeritur vt exerceant, ad hoc aperiantur vt pascant. Propheta autem in persona Christi siue membrorum loquitur per totum hunc psalmum, & intentione monet ad deum clamare. Et diuiditur in duas partes. In prima sciens propheta hominem implicari peccatis, orat vt audiat subdens a quibus maxime vult liberari. In secunda dicit quod a iusto correptus spernet falsos laudatores, ibi Corripiet me iustus, in persona ergo hominis peccatis circumuenti. Ait.

Omine clamaui ad te exaudi me & intende voci meae dum clamaui ad te. (Domine inquit clamaui ad te. **Lyra.** Corde & ore deprecando. Exaudi me petitionem meam ad implendo, & ad maiorem affectum expressionem eandem sententiam repetit dicens. Intende voci meae dum clamaui ad te). **Cassiodorus.** Volens enim propheta affectum

xiiii

Diuisio. Psalmi.

Psalmus. cxi

orationis cōtinue humano generi infundere duo tempora videtur discrepantia posuisse dicit enim de praterito (clamaui) quod perfectam significat orationem & iterum repetit dum clamaui ad te quod viciū constat positum de futuro, vt sicut nulum tempus a culpis est vacuum, ita ne a deuotis precibus reddatur ociosum. August. Glo. Cardina. Nondum enim finitus est clamor, quia nondum finita est tribulatio. Cassio. Quid autem proderit dimitti praterita si videantur obligare ventura. Sequitur.

Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum.

Cardina. (Dirigatur inquit oratio mea, id est tibi placita sit igne charitatis accensa (Sicut incensum in conspectu tuo) Hierony. Hoc est vt recta ad te perueniat nō habens aliquas fordes aut vicia aut cogitationes dyabolicas, incensum enim orationes sanctorum significat sicut i apocalipsi legitur. q. xxiij. seniores tenebāt thuribula & dicebant, hec sunt orationes sanctorum. Cassiodo. Est autē incensum odoriferi pigmenti suauis adustio, quæ carbonibus concremata gratissimum fumum porrigit ad superna in quo sanctorum oratio significatur quæ igne charitatis incensa diuinis conspectibus presentatur. Et quæ nos a culpis liberat iudicis animum consiliat delicta mundat, nec oranti deesse potest misericordia, quod nos humilitas vt iugiter deprecemur instigat. (Et eleuatio manuum mearum). Glo. Cardia. Id est operatio mea bona quæ fit pro æternis sit tibi sacrificiū vespertinum id est placeat tibi vt sacrificium quod in veteri lege vespere offerebatur quod erat acceptabilis quia figura erat illius veteri sacrificij quod in fine mundi in cruce oblatum est. Cassiodo. Vel eleuatio manuum significat opera pia quæ aliqua p. babili conuersatione parantur. Sacrificium vero vespertinum illam oblationem forte significat quam in fine vitæ domino solet offerre religiosa deuotio, cum poenitentia gerimus, & humili nos supplicatione purgamus vespere enim nostra est quando istam lucem morte veniente deferimus. Nemo ergo desperet, si vltima sua lachrymarum fonte detergat. Glo. Cardia. Deinde subdit ex voce corporis.

Pone domine custodiam ori meo & ostium & circumstantiæ labijs meis.

Hiero. Glo. Hoc enim postulat propheta vt omne quod loquitur non sit ociosum sed sanctum & dignum. Deo sciens q. mors & vita sunt in manibus lingue, q. mors intravit per fenestras nostras. Cassiodo. Perit ergo ne quid tale dicat quod peruenire debeat ad reatum. Pone inquit domine custodiam ori meo. Glo. Cardia. Id est cordi meo ne iniqua cogitet. Et ostium circumstantiæ labijs meis, ne stultia promant. Ostium autem dicit circumstantiæ ad similitudinem illius qui circumstat ostium, ne intret vel exeat cui non licet. Claudatur ergo tale ostium ad excusationē peccati aperiatur vero ad confessionem, & sic erit ostium continentia non ruinæ. Cassiodorus. Glo. Nam ideo cor-

disuo & ori in verbis istis custodiā petit apponi, vt nec cogitatio iniqua sapiat, nec praua voluntas in fatua verba erumpat, q. si forte fragilitate peccauerit saltem hoc precatur ne illud excuset. Vnde sequitur.

Non declines cor meum in verba malicie, ad excusandas & excusationes in peccatis.

Cassiodo. Non declines inquit cor meum in verba malicie ad excusandas excusationes i peccatis quasi dicat. Ad hoc pone ostium vt non excusetur peccatum, quod viciū in hominibus plurimum dominatur impudentium enim consuetudo est vt cum deprehensi fuerint primum se aliqua falsitate excusent. Et cum fuerint inde cōuicti alias assumunt excusationes tempori vel necessitati vicia imputantes ne veritati cedant. Hiero. Maximum itaq. viciū est peccata excusare, nature imputantes quod peccamus, & domino adiuvante nō peccare, cum in potestate nostra sit & peccare, cum in potestate nostra sit & peccare & domino adiuvante te non peccare. Cum ergo peccata excusamus pro quibus potius debueramus poenitentiam agere & dicere domine peccauit. Peccata peccatis iungimus.

Vm hominibus operantibus iniquitatem, & non cōmunicabo cum electis eorum.

Glo. Car. Quasi dicat. Ad hoc pone ostiū vt non excusent peccatum meum, cum hominibus operantibus iniquitatem, id est sicut faciūt homines qui operantur iniquitatem. (Et nō cōmunicabo cum electis eorum scilicet peccatorum. Hierony. Sicut enim dominus habet electos suos ita & dyabolus habet electos suos principes hæreticorū, qui apud eos electi putantur. Car. Vel electi eorum sunt qui se iustificat & alios despiciunt sicut phariseus. Cum talibus ergo non vultisse communicare. Cassiodorus. Glo. Vel alia litera habet combinabor, combinati enim dicuntur, quando duo simul ligantur, vt alter alterum impediatur ne sit fuga libera, orat ergo propheta ne cum talibus illigetur, qui implicatione mutua se impediunt nesciuntur.

Corripiet me iustus in misericordia & increpabit me, oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.

Cardia. Secunda pars in qua fidelis iste iam econtra a iusto correptus spernit falsos laudatores petens se custodiri quasi dicat. Non communicabo cum malis, vt defendam peccatum meum, sed potius (Corripiet me iustus in misericordia & increpabit me). Cass. Vir enim sanctus prælegit iustorum increpationes peccati blandimentis. Ideo ait (Corripiet me iustus). Glo. Hugo cardinalis. Id est Christus vel quilibet frater. Cassiodorus. Sed quæ sit correctio iusti breuiter intimat dicens. In misericordia, vir enim sanctus nō ita corripit sed per dilectionem increpator accedit. Nam & si vultum irati ostendit, cor tamen placati semper assumit (Et increpabit me). Augusti. Glo. Non enim odit qui arguit, & eo magis arguit quia non odit. Car. Vnde de ista emendari magis se vult misericordia-

hebraice. voluerit eo gitatione impias

impudētis modus

v
Alia litera combinabor, Alia li. neque credere in deliciis eorum

vi
hebraice. amaritudinis

Secūda pars.

Psalmus. cxi

et quam laudari fallaciter, sciens meliora esse vera amici quam fraudulentia oscula inimici. Vnde sequitur (Oleum autem peccatoris). Cassiodo. Cardina. Glo. Id est adulatio deceptoris & simulata dilectio quæ mētes a rigore veritatis emoluit ad noxia. Greg. In expositione enā. Omilia. xij. Quid enim per appellationē capitis, nisi ea quæ principatur corpori mens vocatur impinguet ergo oleum caput peccatoris cum demulcet mentē fauor adulantis (Nō impinguet inquit caput meū). Glo. Cardina. Id est mentem meam, q. d. Non crescit de falsa adulatione mens mea, non me delectat oleum peccatoris. Hinc dici solet cum quis falsa laude aliquem intriserit, vixit illi caput. Sed quare non impinguet illi caput. Sequitur.

Quoniam adhuc et oratio mea in benedictionibus eorum, & absorti sunt iuncti petre iudices eorum.

Hierony. Quasi dicat illi in benedictionibus manent. Ego autem pro ipsis orabam vt conuertantur. Augusti. Glo. Car. Vel quasi dicat. Primis temporibus vixit perantur christiani, sed veniet tempus quo placeat eis oratio mea, vt dicant Dimitte nobis debita nostra sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Hoc autem dicet Christo quem habemus ad vocatum apud patrem, vel oratio capitis Christi quam ipse docuit vel quia ipse interpellat pro nobis placebit eis. Sequitur. Absorti sunt iuncti petre iudices eorum. Hierony. Augusti. Cassiodo. Cardina. Glo. Potētes scilicet & docti, qui de moribus indicant, vt Plato Aristoteles & alij Philo sophi. Absorti sunt. i. deuicti iuncti petre. i. comparati Christo, per se enim videntur aliquid dicere sed compāra illos Petre, id est Christo & nihil sunt. Mortui iacent stulta est eorū sapiētia. Surrexit enim Christus vincit, regnat, & imperat quē omnes colunt. Hiero. Absortio enim pro victoria dicitur, sicut ait apostolus. Absorta est mors in victoria. Vbi est mors victoria tua. Glo. Quid ergo erit de his. Ecce ipsi tandem.

Adiēt verba mea quoniam potuerunt & sicut crassitudo terræ erupta est super terram.

Hierony. Audient inquit verba mea quoniam potuerunt. Ipse dominus hoc dicit. Quia ad me venierunt victi sunt & delectati sunt meis verbis, & conuersi sunt ad me, & sunt in ecclesia mea. Augusti. Glo. Audient inquam quoniam ipsa verba mea potuerunt, id est potentiam habent & preualuerunt verbis eorum. Nam & si illi locuti sūt diserte ego vere, Aliud est enim laudare loquacem, aliud commendare veracem. Audient dico aure obedientia non sicut Adam qui audiuit, sed nō obediuit. Cassio. Vnde valde rei sunt qui verba domini audiūt & ea facere contemnunt. Potuerunt enim totiens admoniti cognoscere, si non decernerent suis magis persuasionibus inhaerere, & hoc est quod dicit (Quoniam potuerunt). Lyra. Scilicet se corrigere ad monitionem verborum meorum. Car. Vel potentiam acceperunt, q. pro eis mori non metuunt sed quid mortes eorū faciūt. Sequitur. (Sicut crassitudo terræ erupta est super terrā). Idē. Id est verba

vii
hebreorū. malicio sum.

viii
Hebreorū quoniam de cora sunt si cuta agricola cū descendit terram.

de i verbis auerentes et nō facientes

meorum & mortes eorū sunt sicut crassitudo terræ erupta vel dirupta super terram. Vnde prouentus fertilitatis event, licet ipsa crassitudo res vilis sit. Aug. Glo. Crassitudo enim terræ, est terra contemptibilis, vnde tamen terra accepit pinguedinem, sic de eo quod contempsit mundus accipit ecclesia pinguedinem, vt inde seges eius pullulet, mors namq. sanctorum contemptibilis est mundo preciosa autem agricolæ, qui ibi nouit preciosum fructum, vnde creuit ecclesia. Cassio. Vel crassitudo terræ est superbia thyrannorum quæ grassatur in sanctos martyres. In quorum persona, ait ecclesia.

Dissipata sunt ossa nostra secus infernum, quia ad te domine domine oculi mei, in te speraui nō auferas & animam meam.

Cassiodorus. Martyres enim ossa fidelium dicit esse se propheta quia constat eors Christiane fidei esse validissima firmamenta. Glo. Cardina. Dissipata sunt inquit ossa nostra, id est corpora testium seu martyrum Christi (secus infernum). Cassio. Glo. Non dixit in infernum, quia licet mori communi sorte videantur non tamen descendunt in infernum vt mali, sed vita illis æterna conceditur. Glo. Cardia. Vel secus infernum. i. pro velle profudorum, hoc est pro voluntate eorum qui sunt in infernum, id est profundi in vicijs. Sequitur. (Quia ad te domine, domine oculi mei). Cassiodo. Glo. Cardia. Dicit enim fragilitate hominis ad diuina remedia confugit dicens. Ad te domine domine oculi mei non ad minas peccatorum. Noui enim quid pro me passus sis, & quid promiseris, & per hoc secure (In te speraui). Lyra Et ideo decens est vt me preserues quia modus est magnifici liberare sperantes in se. Non ergo auferas animam meā Glo. Sciebat enim multos aduersis cedere, ideo dicit (& si corpus perimitur. Non tamen auferas animam meā. Cassiodo. Glo. A bonis tuis scilicet, sed spes mea semper sit in te & oculi mei semper intendant te. Non enim petit contra hoc quod sancti volunt, sed de seculo eripi & esse cum Christo. Sequitur.

Custodi me a laqueo quem statuerunt mihi, et a scandalis operantium iniquitatem.

Glo. q. d. Ne auferas animā meā, sed potius. (Custodi me a laqueo persecutionis scilicet quem statuerunt mihi. Augustinus. Glo. Persecutores huius sæculi qui escam vitæ huius quasi in muscipula ponunt. Vnde si amat auis hanc escam in muscipula cadit quia timore mortis persecutioni succubuit, ideo dicit. Custodi me a laqueo quem statuerunt mihi, & a scandalis operantium iniquitatem id est a scādalo eorum qui consentiendo illis lambuntur, & ita iniquitatem operantur. Custodi ergo me a persecutoribus qui terram & a lapsis qui territi sunt. Cassiodorus. Vnde per laqueos & scandalos totius mundi mala breuiter propheta complexus est, a quibus se suplicat custodiri, ne per insidias eorum possit intercipi. Augustinus. Glo. Per statuentes enim laqueos persecutores manifestos

ix
Heb. enaci ucs

laqueos statuentes

Psalmus. cxli

voluit intelligi. Operantes autem contenti
sunt qui timore persecutionis deficiunt. Sequitur.
Cadent in retiaculo eius peccatores
singulariter + sum ego donec tran-
seam.

Glo. Car. Quasi dicat. Me custodi sed peccatores
ruentes de vicio in vicium cadent in retiaculo ei.
Castrodo. Retiacula dicta sunt quasi retinētia. In
dyaboli ita q. retiacula cadunt qui peccatorum cir-
cutione clauduntur. singularis autem est qui cū
pessimis hominib. non ambulat. qui spem suam
in nullo alio sed tantum ponit in domino. Vnde
dicit. (Singulariter sum ego). Card. Quasi dicat
illi cadunt. sed ego singulariter vel singularis sum
quia cum malis non ambulo. nec consensum eis
præbeo. (Donec transeam). Castrodor. Id est quā-
diu fuero in hoc mundo commoratus hoc enim
saeculum beati velut viantes transire dicitur quia
in ipso nulla mundi delectatione tenentur. Aug.
Glo. Card. Vel Christi dicit. singularis. id est so-
lus sum ego in tempore passionis. quia tunc apo-
stoli defecerunt. donec transeam de mūdo ad pa-
trem. Tunc enim confirmabo columnas eius ut
discant non timere mortem. Nam granum frumē-
ti cum mortuum fuerit nō manet solum sed mul-
tum fructū affert. Vnde multi post ea crediderūt.
Nemo tamen ante christū occiditur propter cō-
fessionem nominis Christi. ne pro nomine Chri-
sti moriēdo antecederet Christum. Vnde nec Ios-
hannes p. Christi testimonio sed p. Herodis adu-
terio & p. iustitia martyr efficitur sic & alij anti-
qui. Proprie tamen martyres dicuntur. qui pro cō-
fessione nominis Christi multa patiuntur.

Psalmus. cxli.

Titulus.
Intellectus + Da-
uid cum esset in spe-
lunca oratio.

Hierony. Augusti. Cassi.
Glo. Ad literam David
Saulē fugiens cum in spelunca lateret orauit.
De quo tamen hic non agitur. sed de significato.
David enim Christum significat. Spelunca vero
saeculum vel carnem. vel sepulchrum. David ergo
in spelunca. Christus cum membris est in saeculo.
vel Christus in carne vel in sepulchro. & est sen-
titur. hic est intellectus David. id est totius Chri-
sti quē habuit cū esset i spelunca. i. in saeculo vel in
carne vel in sepulchro. Sūt ergo i hoc psalmo ver-
ba domini saluatoris. Et est iste quintus psalmus
eorum qui nomine orationis intuluntur. cuius
intentio est monere nos ad laudem. Et diuidi-
tur in duas partes. In prima ponitur oratio con-
tra mala. In secunda agit de fine malorum. ibi. Cla-
maui in persona ergo totius Christi quasi de spe-
lunca ad deum clamantis. Ait.

Oce mea ad dominū clamaui
voce mea ad dominū depre-
catus sum.
Hier. Omnia autem verba hęc in

humilitate corporea loquitur Christ. ut se verū ho-
minē sicut sepe dixim. manifestet. (Voce mea ma-
uit). Glo. Car. id est interiori scilicet non strepi-
tu laborū. ad dominū clamaui. & quia interdum
ad dominū clamant etiam qui blasphemāt. ideo
quid clamauerit exponit dicens. (Voce mea ad do-
minum deprecatus sum). Idem. Aug. Glo. q. d.
Clamor meus deprecatio mea est. nō murmur nō
blasphemia. Cassio. Dicit autem. (Deprecat. sum)
ne clamor. videretur trāsitorius. Est enī deprecari
frequenter supplicare. Cardina. Et repetit voce
mea ad maiorem affectus expressionem. Et quid
adhuc facio.

Effundo in conspectu eius orationem
meam. & tribulationem meam ante
ipsum pronuncio.

(Effundo inquit. Glosa. Card. Cum toto conatu
copiose ut putum fontem. (Orationē meam). Cas-
sido. Non ut yma petat sed ut ad pietatis super-
næ altitudinem perueniat. (In conspectu eius). Au-
gu. Card. Glo. id est in abscondito conscientiae.
vbi solus videt ille qui reddit si homines reddūt
vtrq. coram eis effūde. Si vero redditur est deus
in occulto ora. Sequitur. Et tribulationem meam
id est orationem meam quā fit in tribulatione. an-
te ipsum pronuncio. id est intus in conscientia vel
in innocentia securus in occulto ad eum dirigo.
Cassido. Vel pronunciat pius aduocatus ante pa-
trē tribulationes suas ut veniam pro nostris pos-
sit obtinere peccatis. Glo. Hugo card. Et hoc fa-
cio dicit ecclesia.

In deficiendo ex me spiritum meum &
tu cognouisti semitas meas.

Cassiodorus. Cum enim dicit in deficiendo ex me
spiritum meum hoc a parte membrorum debemus
accipere. quoniam spiritum eius nunquā legimus
defecisse. Card. Glo. Hoc autē dicit ne de virib.
suis presumere videatur. & ne virtutem quam ha-
bet sibi arroget. sed ut seāt q. alius in eo operatur
si enim spiritus tuus deficit loquitur in te spiritus
dei. & quia propter hoc verbum putarent audien-
tes cum delectum addidit. Erit cognouisti semi-
tas meas iustitiae scilicet & preceptorum quas illi
non vident. q. d. Si illi putant me delectum quia
spiritus meus defecit. tu me stantē vides cui? spiri-
tus me viuificat. Glosa. Vel tu cognouisti semitas
meas per quas illis cadentibus securus ambulo.

In via hac qua ambulabam. absconde-
runt laqueum mihi.

Cassiodorus. Dyabolus sicut sepe dictum est. iuxta
virtutem tendit laqueum ut eos decipiat qui rectas se-
mitas declinare presumunt. Christus vero quia
nūquam a sua sanctitate dicebat. necesse fuit ut in
ipsa via rectitudinis tentationes pararetur inua-
lidas. aqua minime probatur exire ut asumen-
dae carnis iā tunc veritas pandetur. Hieronymus.
Sæpius etiā ei a Iudæis absconditos tentationum
laqueos presentis vitæ. & in alijs declarauimus
psalmis. Agu. Glosa. Card. Vel sic in via hac qua
ambulabam. id est in Christo qui est via. vel in chari-
tate. quē in me omnia tollerat. Absconderunt la-
queum mihi. non secundum veritatem. sed quātū

Psalmus. cxli

forcli

ad opinionē suam. quia in via ponere intendunt
sed extra viam ponunt. Non enim finit. domin.
eos laqueum ponere in via. ut nō sit quo eamus.
Sinit tamen ponere iuxta viam. ne a via decline-
mus. Et notandum q. supra semitas pluraliter po-
suit. nunc i via singulariter dicit. quia multe sunt
vię & vna. Multę sunt vię. quia multa sunt præ-
pta. sed vna est via. quia omnia ad vnū. id est ad
charitatem rediguntur. Sequitur.

§
H. respice
ad dextram
& vide.

Considerabam ad dexteram & vide
bam. & non erat qui cognosceret me

Cassi. Cum dicit. considerabam ad dexteram. illud
tempus facit intelligi quādo ibat ad crucē. quia
nullum illic fidelū potuit intueri. ideo enim non
sunt viri ad dextrā stare quia carnali trepidatiōe
dispersi sunt. sicut scriptum est. Percutiam pasto-
rē & dispergentur oves gregis. (Et non erat qui
cognosceret me. Hierony. Cassio. Deum. scilicet
carne contactum. hoc est qui cognosceret illam in
ipso dietatē. quæ omnia hæc in assumpta carne
voluntarie sustinebat. Gl. Hugo car. Vel quasi di-
cat. Ego illis vndiq. fratribus considerabam. id
est respiciebam. ad dextrā. id est ad æterna. & vi-
debam. ipsam dexteram. scilicet quam mali non
videbāt. Qui enim in dextera attēdit. vide qui ve-
ro sinistram attēdit. excēcatur. Et hoc est quod se-
quitur. Et nō erat qui cognosceret me. id est attē-
deret ad me. respiciēs illa bona quę sūt i dextera.
Perit fuga a me. & non est qui requi-
rat animam meam.

Hierony. Cassi. Perit vtrq. fuga eius. cū de-
latus Iudæi sepius. vltro se iterū obtulit. nec est
agnitus ab eis. sed se imperiorū manib. permittit
occidi. Augusti. Gl. Hugo card. A duobus enim
perit fuga. a cōcluso scilicet. vel a forti. Conclusus
fugere non valet. Fortis vero nō vult. Et duplex
est fuga. vna quæ fit corpore. quā dominus per-
mittit illa quæ fit animo. quam idem dominus vi-
tuperat. Talis autē fuga ab illo perit qui ait. pe-
riit fuga a me. qui tanquā fortis nō fugit. quia no-
luit. (Et non est qui requirat animā meam. Hie-
ron. Corpus quidem accipit. ad crucifigendū. sed ani-
mā non requirit. id est non attingunt. Glosa.
Hugo card. Non est inquā qui requirat animā
meam. non dico ad persequendū. sed ad imitandū
Quæritur enim anima duobus modis. & a psecu-
toribus. & ab dilectoribus. sicut fuga perit duob.
modis. & a capto. & a forti. Cassio. Vel nemo quæ-
ruit animā eius. dum illi nulla consolatio præ-
beretur. sed solus ad passionē relictus est. qui erat
pro omnium salute moriturus.

Clamaui ad te domine. dixi tu es spes
mea. portio mea in terra viuientium.

Glo. Hugo car. Secūda pars. vbi dicit de fine ma-
lorū. quasi dicat ita mihi. & ideo. (Clamaui ad te
domine. Hierony. De cruce. clamaui in-
quā spem suam ponens in dominum. quando. di-
xit. Pater. in manus tuas cōmendo spiritū meū.
(Dixi tu es spes mea. Gl. Quia te ex omnibus
eligo. Tu es iquā spes mea hic. vbi omnia tollero

Portio vero mea. Non hic. sed in terra viuentiū
vbi seipsum videndum dabit. Cassio. Glo. Humi-
liter enim & communiter hoc dicit portionem si-
bi esse in terra viuentiū. cum tota ipsius esse no-
scatur. Probat autem hoc specialiter locus ille. cū
in cruce positus latroni dixit. hodie mecum eris in
paradiso. Paradisus enim. terra viuentiū est. quā
solū beati feliciter introibunt. qui sub eternitate
& securitate victuri sunt. Deinde sequitur. ex perso-
na totius Christi.

Intende ad deprecationem meam. quia
humiliatus sum nimis.

Glo. Hugo card. Quasi dicat. quia tu es spes
mea. ideo intēde ad deprecationē meā. Et necesse
est. quia humiliatus sum nimis. intus scilicet inui-
sibiliter. & extra a persecutoribus visibiliter. Vnde
dicit. (Quia humiliatus sum nimis.) Cassio. Ipse
enim semetipsum exinanivit formā serui accipies
& factus obediens usq. ad mortem. aliter enim cru-
cifigi non potuisset qui cælum & terram creauit
nisi se humiliasset. nostram assumendo naturam.
Sequitur.

Libera me a persequentibus me. quia
confortati sunt super me.

Cassiodorus. Hæc enim dicens. orat ut reue-
rētiā patri exhiberet. qui seipsū poterat liberare &
ut humilitatē carnis euidēter ostenderet. orat in
quā ut a persequentibus Iudæis liberetur. diuina
virtute. qui vlt. a deo corporaliter facti fuerāt for-
tiores. ut & manus iniiceret in eum & de eius mor-
te gauderent. sed hoc miserī fecerunt non confide-
rantes virtutem diuinę potestatis in eo Augusti.
Hugo car. Glo. Vel ex persona membrorū. libera
me inquit a persequentib. me. rā demonib. quāmi-
nistis suis. Nō ut corpus nō ruat. sed aia. Ad hoc
enī dyabolus. per filios diffidētiæ agit persecutio-
nē corporis ut intus fiat ruina cordis. Et ideo ne-
cesse est ut me liberes. quia confortati sunt super me
Creuit enim numer. persequentū. abundat iniqui-
tas. refrigerat charitas. deinde in persona ecclesiæ
loquens exponit. vnde sit liberandus. dicens.

Educ de custodia animam meam ad
iustitiam. donec retribuas mihi.

Glo. Hugo car. Educ inquit ne custodia. vel decar-
cere animā meā. i. de mundo isto. vbi omniā vani-
tas. vel de corpore quod corripit & aggrauat ani-
mā. de qua corruptiōe vult iste eduxi. ut fiat incor-
ruptibilis. & in incorruptibilib. carne quiescat ani-
ma. (Ad cōfitendū nomini tuo. i. ut cōfitear & lau-
dē nomen tuū. me expectāt iusti. i. sancti angeli &
beati omnes qui iam sunt cū Christo. donec retri-
buas mihi. in resurrectionē generali prēmia eterna
Vel totū ex persona capitis. Hier. Cass. Vbi cū di-
cit. educ de custodia animā meā petit patrē a patre
qua mortuū est ut de carcere inferni animā educat
ad corporis resurrectionē. sed cur hoc. (Ad cōfitē-
dum nomini tuo.) Hiero. hoc est ut paternus ho-
nor in omnes. esset eius resurrectio. Cassiodorus.
Ista enim confessio laudis parti exhibitā a fide-
libus ostenditur. quando eum resurrectionis mi-
raculo. de inferni carcere constat educum. Glosa.

Psalmus.cxlvi.

Et ideo debes me educere, quia me expectat iusti Hieronymus. Apostoli, scilicet Vel reliqui sancti, quorum ex p. rationi cum resurrexero satisfaciam. Donec retribuas mihi claritatem, scilicet illam quam habui priusquam mundus fieret apud te. Cassiodorus. Glos. Vel hoc dicit, quia resurgens gloria, retributio fuit beatissimae passionis.

Psalmus.cxlvi

Titulus Lyra. Exponitur psalmus factus a David pro persecutione Absalon, iuxta litteram tituli. **Psalmus David cum persequeretur eum filius suus Absalon**

Hieronymus. Psalmus iste vocem continet illius qui pro humana redemptione seipsum exinanivit accipiens formam servi ut nos erueret a servitute. Gregorius. Et orat hic caput pro membris Christi pro ecclesia, virtus pro infirmitate, orat qui pro peccatis non seque iudicatur, sed misericorditer exaudiantur. Glos. Et est iste septimus psalmus poenitentialium, qui ideo sunt septem, ut eo dem numero quo peccavimus, peccata diluamus. Hugo car. David autem, Christum significat & ecclesia eius. Absalon vero, Iudam vel persecutores ecclesiae vel praeuos motus. Sicut ergo Absalon persecutus est David, & Iudas Christum, & falsi omnes persequuntur corpus eius, quod est ecclesia, vel ipsi illiciti motus & carnis desideria & prava operatio vnuqueque fidelis intentione ergo monet iste psalmus ad poenitentiam & orationem. Et dividitur in quatuor partes, in prima, orat caput benignitatem. In secunda, narrat mala sua, & quid contra egerit, ibi. Quia persecutus est, in tertia, ponitur deprecatio causis confirmata, ibi velociter exaudi me, in quarta, ponitur laeta conclusio, ibi spiritus tuus, ad orandum ergo mones in persona totius Christi. Dicit

Domine exaudi orationem meam, auri bus percipe obsecrationem meam, in veritate tua exaudi me in iustitia tua

Hieronymus. Humilia verba sunt haec & plena humilitatis & misericordiae, quae ad aures domini pervenire merentur domine inquit exaudi orationem meam. Innocentius tertius. Quam prosterne coram te, non in iustificationibus meis, sed in miserationibus tuis, quod deus alijs verbis repetit, dicens, Auri bus percipe obsecrationem meam per repetitionem huiusmodi exprimes desiderium. Gregorius. Cum autem dicit auri bus percipe, delinquentium designat debilitatem, qui ad similitudinem aegrotantium, quadam omnipotentis medici indiget condescensione, cum se non valeat ad eum peccator levare, hoc tamen interest inter orationem & obsecrationem, quia oratio pro perseverantia virtutum, obsecratio vero, fit pro indulgentia peccatorum. Innocentius tertius. Vel oratio est, quae cum supplicatione proponitur, ut exaudi domine supplicium precum. Obsecratio vero quae cum admiratione profertur ut pea crucem & passionem tuam libera nos domine. Percipe dico obsecrationem meam in veritate tua non in mea

Hieronymus. Hoc est in Christo qui dicit. Ego sum via veritas, & vita. (Et exaudi me in tua iustitia. (Non enim confido mihi, sed veritatem & iustitiam tuam peto, ut ipsa mei misereatur. Gregorius. Qui enim in se gloriatur non exauditur, nec exaudiantur illi qui ignorant dei iustitiam & suam volentes stare, iustitiam dei non sunt subiecti. exemplo pharisaei. Innocentius tertius. Exaudi me ergo in veritate tua ut verax appareas, quia promissisti quicquid hora peccator confiteretur non recordabor iniquitatem eius. Et exaudi me in tua iustitia qua decrevisti, nolo mortem peccatoris, sed ut magis conuerteretur & vivat. Sit itaque veritas secundum promissum, & iustitia secundum decretum, ut inueniaris verax & iustus. Glosa. Cassiodorus. Vel iustitiam & veritatem dicit, quia parci poenitentibus & se dominare absoluit. Vel veritas & iustitia dei est ne cum rogare disceret. Et ne eum qui se luc dant iudicet. Innocentius tertius. Et ideo notat dicit, in iustitia tua, divina scilicet, non humana, nam secundum humanam iustitiam, cum reus confitetur peccatum convictus a iudice, condanatur secundum vero divinam absolutus a domino liberatur. Sequitur.

Et non intres in iudicium cum servo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis vivens.

Cassiodorus. In quo appetit quia voluntate iustitiam domini petebat qui nunc dicit. (Et non intres in iudicium cum servo tuo nam si iustitia in iudicio significasset, hoc petere non poterat. quia petebat. (Et non intres inquit in iudicium cum servo tuo.) Innocentius tertius. Id est non discutias in iudicio merita mea, quia si secundum exigentiam meritorum meorum me volueris iudicare, absque dubio iustificari non potero, cum sint merita mea mala, non gratia digna, sed poena, non indulgentia, sed vindicta. Glosa. Hugo car. Non ergo intres in iudicium meum, quia nec ego volo intrare tecum. Innocentius. Nec expedit, quia nullus est in hac vita qui non sit strictus vinculis peccatorum. Gregorius. Ille autem cum deo in iudicio ingreditur, qui cum oraverit murmurat, si non exaudiat, sicut illi faciebant qui dicebant, quare ieiunamus & non aspexisti. Humiliamus animas nostras & nescisti. unde stultum est ab oratione deficere, etiam si deus differat cum rogatur audire. Vel qui contra conditoris flagella murmurat, quasi cum eo in iudicio intrat. Et dei accusat iudicium qui se estimat iniuste percussum. Innocentius tertius. Glosa. Hugo cardina. Vel illi in iudicium intrant cum domino qui iustitiam suam constituentem iustitiam dei non sunt subiecti. Ego igitur nolo tecum contendere in iudicio, qui meam iustitiam non constituto, sed iustitiam meam damno sciens quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis vivens. (Gregorius. Nam & si apud se iustus quis videatur aut in conspectu hominum, non tamen in conspectu tuo, quia & si non delinquant homines in opere, labuntur tamen aliquando vana aut perversa cogitatione. Non ergo in conspectu dei iustificatur, qui corde delinquit quod deus intuetur. Lyra. Quantumcumque enim sibi caueat homo, tamen frequenter labitur saltem venialiter, iuxta illud sapientia. Septies in die

Cum domine non iudicant in te

Psalmus.cxlii

Psalmus.cxlii

cadit iustus. Innocentius tertius. Periculosum est igitur coram te causam agere criminalem, quia cum sis potentissimus manus tuas nemo potest effugere, cum sis sapientissimus oculos tuos nihil potest latere, cum sis iustissimus animum tuum nemo potest corrumpere, coram quo accusatrix est conscientia, rea mens, advocatrix ratio, testis memoria. Tu iudex, iustus potens & sapiens. Cassiodorus. Glosa. Cum autem dicit omnis vivens, omnem hominem significat, etiam quamlibet infantem mundum baptizatum, unde Iob ait. Nemo mundus ante te, nec infans vnius diei qui originali tenetur, unde nullus per se, nisi per gratiam dei potest liberari. Glosa. Vel non iustificabitur in conspectu tuo, id est in comparatione tui omnis vivens, quia non apostolus non propheta, non angelus non throni, non ceterae virtutes, Solus enim deus est in quo peccati non cadit, in cuius conspectu astra non sunt munda. Sequitur.

Quia persecutus est inimicus animae meae, humiliavit in terra vitam meam.

Glosa. Hugo cardina. Secunda pars, ubi narrat mala quae patitur, & dicit quid contra egerit, quasi dicat exaudi, libera, & necesse est dicit ecclesia, quia persecutus est appetit vel occulte inimicus animae meae Hieronymus. greg. Cassiodorus. glosa. Inimicus, id est dyabolus, qui persequitur humanum genus circumspectans quem deuoret. greg. Ipse enim est qui animas persequitur, & eis mortem perpetuam in ferre molitur. Ipse est inquit qui incautos decipit & in via huius vite gradientibus laqueos tendit. Et quos in vijs dei ambulantes viderit & in proposito iustitiae cognoverit fortiores gravius persequitur, & eos a statu rectitudinis subruere conatur. Innocentius tertius. Vel persecutus est inimicus animae meae, non tantum vnus, sed multiplex, deus mon, scilicet & homo, mundus, & caro, vitium & peccatum & persequendo me multum inuoluit contra me, quoniam humiliavit in terra, id est in terrenis voluptatibus vitam meam, ut terram comedere rem, quasi serpens maledictus a domino. Cassiodorus. Ille enim humiliatur in terra, cuius vita carnalibus delectationibus polluitur, non quidem humilitate probabili, sed declinatione vitiosa. greg. Qui enim contemptis coelestibus ad ima appetenda deducitur eius vita in terra humiliatur. Innocentius tertius. Non solum autem humiliavit in terra vitam meam, sed etiam.

Collocavit me in obscuris sicut mortuos saeculi, & anxius est super me spiritus meus in me turbatus est cor meum

Glosa. Collocavit me inquit inimicus, scilicet quantum in se est in obscuris. Idem. Hugo cardinalis. Innocentius tertius. Id est in tenebris vitiorum, quae mentem obtenebrant & obscurant. (Sicut mortuos saeculi. (Idem. id est sicut ceteros desperatos in corpore quidem viventes quantum ad saeculum, sed in anima mortuos quantum ad deum. Hieronymus. ideo autem dicit, sicut mortuos saeculi, quia nescimus mortuus est qui in poenitentia stat. Si quis autem peccans non agit poenitentiam, hic mortuus est saeculi, & non sicut mortuus, sed perfecte mor

Mortificatus

tuus, Hoc ergo putat inimicus, quia non ago poenitentiam pro peccatis quae ipse mihi suggellit faciam. (Et anxius est spiritus meus.) Innocentius tertius. Vehementi timore correctus. Cassiodorus. Glosa. Propter vicinitatem periculi. Hugo cardina. Vel pro dolore culpe meae. Hieronymus. Nam si quis solum suspiraverit pro peccatis suis, saluus erit. (In me turbatum est cor meum.) Propter conscientiam meam, quia peccavi. Cassiodorus. Vel in hoc testatur humanam sapientiam esse confusam, ut spem amplius in domino reponeret, cum virtutum suarum confidentiam non haberet. Hugo cardina. Glosa. Vel turbatum est ad poenitentiam, sed quare turbatum. Quia.

Memor fui dierum antiquorum, meditatus sum in omnibus operibus tuis, in factis manuum tuarum me ditabar.

Glosa. Hugo cardina. (Memor fui inquit dierum antiquorum quibus punitus est Adam, unde mihi timor est. Cassiodorus. Iuste namque cor eius fuerat conturbatum, quoniam memor erat ingentium peccatorum. ipsi sunt enim antiqui dies veteris illius hominis antiquitate fuscata, innocentius tertius. Vel memor fui dierum antiquorum, quibus deus antiquis patribus multa consolationum remedia praestitit. in quo mihi magna consolatio inter angustias tribulationum fuit. (Et meditatus sum in omnibus operibus tuis.) Quae ad creationem pertinent & naturam, ita ut universitas extendatur, non ad singula generum, sed ad genera singulorum. Cassiodorus. Opera enim sua dicit, quibus coelum terramque fundavit, quibus patriarchis bona fecit. Et populum per mare transiit hebreorum, quae se dicit frequenter iterasse, ut amaritudinem mundi suavitatis excluderet letitiam. (Et in factis manuum tuarum meditabar.) Glosa. Hugo cardinalis. Attendens enim quae in naturalibus fecit, & quanta bona antiquis contulisti, consolationem habeo ex tua bonitate spem veniae assumens. Et ideo.

Expandi manus meas ad te, anima mea sicut terra sine aqua tibi.

Glosa. Hug. car. Cum enim viderem omne bonum a te esse dedit ecclesia. (Expandi manus meas ad te id est dilataui affectus, vel opera prius contra te. Greg. Quid est enim manus expandere ad deum, nisi operatione ad omnipotentem levare? & ideo aditum est ad te, quia hi vere ad deum manus expandunt, qui per opera sanctitatis deum non mundi gloriam quaerunt. Cassiodorus. Hugo card. Glosa. Vel dum dicit, expandi manus meas ad te, formam crucis significat quae est salus. Qui enim expansis manibus, orat illam crucem de peccatis imitatur, quae a perfidis deiis data est christo ad poenam credentibus ad salutem. Hieronymus. Ligatus autem ab inimico, nihil aliud potest facere, nisi poenitentiam agere, & manus suas ad te levare. Innocentius. Et ideo manus meas ad coelum in oratione expandi, quia anima mea sicut terra sine aqua tibi, quae carens humore virtutum germinis boni operis non producit. gre. Quasi enim terra sine aqua est anima sine gratia. Nam sicut terra quae ymbre non perfunditur, non vestitur herbis, non venustas

vi. Alia lita. lites ad te Adde semper

Ad eum manus extende

Psalmus. cxlii.

in floribus, non abundat messe, sic anima gratia carens, non operitur virtutibus, non cogitat de ceteris, non insitit utilibus. Cassiodorus. Pulchra ergo comparatio, cum dicit animam suam sic desiderare deum, quemadmodum solet sicca terra copiosas pluvias sustinere, dixit autem, tibi non alteri, ne istud desiderium malis voluntatibus applicares. Glosa. Et quia nec ego, nec aliquis alius preter te rigare potest, tu complue eam ut fructum faciat. Innocentius tertius. Ne vero profus arescat & sterilis fiat, rorem gratiae ei non differas distillare, & ideo

Velociter exaudi me domine, de fecit spiritus meus.

Glosa. Hugo card. Tertia pars, in qua ponitur de precatio causis confirmata, quasi dicat. Quia sic fit, ideo, velociter exaudi me domine. Cassiodorus. Imbre misericordiae tuae celeriter subueniendo. Gregorius. Velociter autem dicit, quia parum est desiderium iustificationis dei ut exaudiat, nisi etiam velociter exaudiat. Cupiditati enim ipsa celeritas tarda est. Adde etiam causam quare exaudiri debeat, quia defecit inquit spiritus meus, aug. Glo. Hugo card. Et ideo impleat me spiritus tuus quia defecit meus. Nam superbus, est in quovivuit spiritus proprius, unde extollitur. Ego autem iam pauper sum spiritu, quia defecit spiritus meus. Gregorius. In hoc enim se pauperem spiritus testatur esse, & non de se presumere, sed sacrificium deo spiritum contribulatum offerre. glo. Hugo card. Et ideo, quia defecit spiritus meus id est, quia non sum superbus.

Non auertas faciem tuam a me & similis ero descendentibus in lacum

Aug. glo. Hug. car. Non auertas inquit faciem tuam a me. Auertisti enim olim a superbo, ut per barere quod erat esse ad te quod ergo abstulisti superbo iam redde humili. Cassiodorus. Conuenit enim misericordiae dei, ut humiles respiciat qui superborum corda contemnit, gregorius. Nam qui abiicit delinquentem conuertitur ad poenitentem, ut per prophetam dicitur, conuertimini ad me & ego conuertar ad vos. Sed quia conuerti ad eum sine ipso non possumus quotidie cum propheta clamemus. Non auertas faciem tuam a me. glo. hugo card. Et pro quia si auerteris similis ero descendentibus in lacum, id est in peccati profundum. Ille enim descendit in profundum qui etiam confessionem perdidit, ut qui proponit sibi licentiam peccandi sine spe venie habens iniquitatis effusus. gregorius. Auertente autem domino faciem peccator in lacum descendit, quia nisi illum deus misericorditer respexerit, in desperationis foueam cadit. Nam & Petrus amare non fleuisset, nisi eum dominus respexisset. Hugo cardina. Non ergo auertas faciem tuam a me, sed potius.

Auidia fac mihi mane misericordiam tuam, quia in te speravi.

Cassiodorus. Audiam inquit fac mihi mane misericordiam tuam (mane) id est postnoctem peccatorum. Mane enim, tempus venie designat, quod mane merito dicitur, quando culpa laxatur. gregorius. Vel mane sequentis, diei initium significat, de qua propheta ait, Melior est dies vna in atrijs tuis

petulcia. Glo. Hugo card. Hac itaque est dies futurae resurrectionis, quando post finem seculi viderimus quod modo credimus. Gregorius. Hac autem diem verus ille sol illuminat qui nescit occasum quae recte vna dicitur quae nullius finis termino angustatur. Quod vero ait (quia in te speravi) quasi causa est iustae petitionis, quia cum spem suam quis in deo posuerit ad exorandum eum confidentior erit. Cassiodorus. Qui nescit probabiliter in se decipere confidens. Glo. Et quia non satis est in hac nocte sperare, sed aliquid est opus agere, quod per me non possum, ideo precor.

Notam fac mihi viam in qua ambulem, quia ad te leuavi animam meam.

(Notam fac mihi inquit viam in qua ambulem.) Hieronymus. Christum, scilicet tuum notum fac mihi, qui dixit. Ego sum via. Gregorius. Sciebat enim viam esse, quae recta videtur hominibus, cuius nouissima ad mortem ducunt. Cassiodorus. Ideo a deo petit notam sibi fieri viam vite, illius enim lucerna & lumen hoc iter ostendit, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Glo. Hugo card. Et quia fiducia hoc petit, subdit. Quia ad te leuavi, animam meam. Non ad mundum inclinavit, nec contra telenavit, sed ad te, apud quem est fons vite, vas itaque ad fontem attulit, imple ergo illud Et ideo.

Eripe me de inimicis meis domine ad te confugi, & doce me facere, voluntatem tuam quia deus meus es tu.

Gregorius. Is enim qui viam nosce salutis desiderat, ut ab inimicis eripatur exorat, dicens. Eripe me de inimicis meis. glo. Hugo card. A dyabolo, scilicet & a suis quos implet. Cassiodorus. Inimici enim nostri demones sunt, qui iugiter fideles circūdat, ut eis possint spem diuinitatis auferre. Innocentius tertius. (Eripe me dico ne impediatur viam meam, quoniam ad te confugi, qui es refugium sperantium in te, nemo enim te potest effugere, unde qui libet ad te debet confugere, quia ad te venientes foras non eicis, sed intrare permittis. Glo. Hugo cardina. Ad te inquit confugi, non ad te sicut fecit Adam qui abscedit se intra ligna fugiens domum suam, & consecutus est umbram, ego autem ad te confugi. Et ideo doce me facere voluntatem tuam, non meam. Si enim me non doces faciem voluntatem meam & deferet me deus meus, Cassiodorus. Nolebat itaque profus errare qui tanti magistri cupiebat esse discipulus, causam autem addit cum dicit quia deus meus es tu. Innocentius glosa. Hugo card. Ad alium quippe fugetem, si ab alio factus essem, sed quia tu es deus meus creator meus, ideo ad te confugi. Cassi. Fida siquidem petitio & competens ratio a clemente domino ideo postulare beneficiū, eo quod ipse sit dominus supplicantis.

Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam propter nomen tuum domine, viuificabis me in equitate tua.

Glo. Car. Quarta pars, ubi est facta conclusio, quasi dicat. Doce me ut magister meus, quod utique facies quia spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam non

Tertia pars

8

Quis in profundum

mane quid significat

Psalmus. cxliii.

forcliii

ut superius meus malus qui deduxit me in terram peruersam. Gre. De quo supra dixit, defecit spiritus meus. Qui enim a spiritu suo defecit, a spiritu dei deducit. Cassi. Hiero. Unde cum dicitur spiritus tuus bonus designatur per hoc nomen dei esse spiritum sanctum quia nemo bonus, nisi solus deus. Igitur si spiritus sanctus bonus dicitur, dei esse necessario confitetur. Inno. ter. Spiritus ergo tuus bonus quidem in se, quia est ipsa bonitas, & bonus in nobis, quia nos efficit bonos hic Deducet me in terram rectam, id est viam maiestatis tuae, per quam recte iur ad patriam. Cassi. Tunc enim deducitur homo in terram rectam, qui corporeus dei regulis subditur, quod peccatorum fuerat prauitate distortum, vel per terram rectam intelligitur futurum seculum, ubi recte ambulabit & cum domino magna semper exultatione gaudebit. Glo. Inno. ter. Card. Et hoc propter nomen tuum, non propter meritum meum, sed propter tuum nominis impleas quod est Iesus, id est saluator. Ego enim in me occidi per culpam, tu vero viuificabis me per gratiam, sed ipsa gratia non erit sine iustitia, quia viuificabis me in iustitia tua, non mea quidem, sed tua. Angu. Cassi. Glo. In quo gratia dei commendatur, quae nihil nostris meritis reddit, sed totum indulgentiae suae largitate concedit. Et ideo dicit in equitate tua quasi dicat, hoc fit, non meritis meis, sed nominis Christi gratia. Gre. In quo viuificatur qui mundo moritur. Cassiodorus. glo. Qui quauis omnia gratias donec, iustitiae tamen ipsius est supplicantes ut uisitare, quos spiritus immundos crudeliter cernit impetere. Sequitur.

Educes de tribulatione animam meam, et in misericordia tua disperdes omnes inimicos meos.

(Educes inquit de tribulatione animam meam. In nocent. ter. Na quadiu anima in hoc mortali corpore manet inclusa multis afflictionibus tribulatur, sed cum ab illo educitur de tribulatione huiusmodi liberatur. Cassi. Educuntur enim de tribulatione tanquam de carceribus animae sanctae, quando concessa venia de isto seculo precipiuntur exire nam hic affliguntur deuoti, cruciantur iusti, sed de seculis istius lucis sanctis terminus est laborum. Grego. Vel hoc dicitur, quia inter multiplicis humanae animae tribulationes, nulla maior est afflictio quam consuetudo delictorum, unde singulare remedium tribulatis est, ut ingressi interiora mentis penetralia, ibi denique innocent, ibi nemo videt, & ad eum recurrant, in quo solo vera est consolatio sequitur. (Et in misericordia tua.) glo. Hugo, cardinalis. Non in merito meo disperdes inimicos meos, dyabolum scilicet & omnes obstinatos, quos disperdes, quia nihil poterit contra me in futuro iudicio, cassiodorus. Vel tunc in misericordia disperduitur inimici, quando compunctionis studio a sceleratis cogitationibus abstrahuntur. Innocentius tertius. Ut qui praedestinati sunt fiant de inimicis amici, secundum illud, verte impios & non erunt. gregorius. Vel tunc in inimicos clementia diuina disperdit, cum eis vires nocendi adimunt, & cum aduersus iacula dyabolice temptationis scutum suae protectionis opponit ut quasi consili abscindant, cum se ad preualendum in potentes agnos-

scunt. Innocentius tertius. Deinde de reprobaris prophetandi spiritu ait,

Et perdes omnes qui tribulant animam meam, quoniam ego seruus tuus sum.

Glosa. Cassiodorus. In hoc enim dicit esse perdes, dos in futuro iudicio dyabolum & omnes impios qui in sua obstinatione moriuntur. Illi namque prius tribulant iustos viros unde necesse est illos in iudicio petire quicquid ideo persecuti sunt, quia dei eos famulos esse cognouerunt. Gregorius. Vel quod ait, (Et perdes omnes qui tribulant animam meam.) Ad illam beatam vitam felicitatem referendum est, in qua nullum habebimus aduersarium nullum metuemus inimicum, cum absorbebitur mors in victoria, & cum inuitati fuerimus aequales angelis effecti. Addidit autem quoniam ego seruus tuus sum, Nam equum est ut bonus seruus a bono domino adimatur, & contra hostiles muniat in incursus, & a periculo liberetur.

Psalmus. cxliiii.

Titulus Lyra. Exponitur psalmus ad litteram de victoria David contra Goliath.

Cassiodorus. Glosa. David Goliath, Christus vero occidit dyabolum, & humilitas superbiam, deus autem ideo fit humilis, ut superbi qui humiles sanctos designarentur sequi, hunc saltem velint imitari, de sua ergo signali & mystica gloria Christi agit hic propheta ex qua processit & sua. Agens itaque deo gratias de sua victoria precatur, ut ille veniat qui dyabolum vincat & suos fideles liberet, non enim insolecit de victoria, ut solet homo, sed virtuti dei dat. Et est iste quartus psalmus qui per actus David significat domini futura misteria. Glosa. Hugo cardinalis. Monet ergo nos ad gratiarum actiones pro talivictoria. Et diuidit in duas partes. In prima agit de victoria quae dauid singulariter vicit Goliath. Spiritualiter vero ipse cum alijs sanctis dyabolum quae tota victoria inde esse dicitur, quia Christus de eius femine venit vincere superbiam mundi, unde aduentum eius precatur in secunda, promittit se victor cantare in nouo & veteri testamento. Precans per eum liberari, ibi deus canticum. David ergo non insolecens de victoria sed humilitat gratias agens deo, ait.

Benedictus dominus deus meus qui docet manus meas ad praelium, & digitos meos ad bellum.

Glo. Hugo card. Benedictus sit inquit dominus omnium deus meus, cui me subieci & dedi. Cassi. Victor enim immanissimi hostis post triumphum nulla sepre sumptu praetulerat, sed totum domini virtutibus applicans laudes eius deuota exultatione concelebrat, dicens. (Benedictus dominus deus meus.)

S iij

Psalmus. cxlii

cellabiores iniquos homines reddat ipsa gemitatio, consequenter vero ponit qui sunt alieni, & quæ illorum dextera iniquitatis & qualiter locuti sunt vanitatem, dicens:

Quorum filii sicut nouelle plantationes in iuuentute sua.

Quorum inquit filii sicut nouelle plantationes. glo. Car. i. filij eorum sunt nouella plantatio qui non de apostolis sunt fundati, sed de peruerfione nouitatis generati. Cassi. Filios enim eorum dicit eos qui prauit dogmatis predicatione generantur, qui propterea nouellis plantationibus exquantur, quia nulla veteri & a patribus tradita predicatione viguerunt, sed exquisitis nouellis erroribus pullulatum. Hierony. Plantatio enim hereticorum non est de veteri lege, non est de prophetis, non est de apostolis, sed de nouis magistris suborta. glo. Card. Vel ad litteram hæc & quæ in quatuor alijs versibus sequuntur intelliguntur de iniquis de quibus supra factus est sermo qui terrena habent pro dextera quorum filij sunt pulchri & fortes sunt nouelle plantationes in iuuentute sua.

Filij eorum compositæ & circumornatæ vt similitudo templi.

Car. Ad litteram id est cariose sunt, & ornate sicut imagines depictæ in templis vt arte iuuent specie Hierony. Vel filij eorum sunt verba hereticorum quæ sunt composita & ornata sapientia seculari sed quia filia sunt non filij vires non habent. Cassi. Filia quidem sunt non naturaliter pulchre, sed hominum voluntate compositæ. Hierony. Sunt etiam circumornata, vt similitudo templi, & pulchre dicit vt similitudo templi, non enim habent veram ecclesiam aut templum sed similitudinem templi. Cassiodorus. Similitudo autem non habet veritatem, sed alicuius rei subsistentis portat imaginem.

Promptuaria eorum & plena eructantia & ex hoc in illud.

Card. Ad litteram promptuaria id est celaria eorum plena sunt vino oleo & frumento, eructantia id est super effundentia ex hoc in illud in quo tangitur prosperitas in terre nascentibus. Cassiodorus. Idem Hieronymus. Glo. Vel promptuaria ista sunt hereticorum corda vbi diuersarum rerum species vel doctrinarum epule repositæ sunt, & inde emittunt diuersas eruditiones quos si auctoritate conuincas ad interpretationum nequitias transferuntur & ad sopulatum se calumnias versatiles conuertunt, & si eos in scripturis temeris ad Aristotelem fugant vel platonem, & sic semper vagi & instabiles sunt quia radicem non possunt habere veritatis.

Oves eorum foetosa & abundantes in egressibus suis, boues eorum crassæ

Cardi. In hoc etiã ad litteram tangitur prosperitas eorum in animalibus. Glo. Card. In quo vult eos ostendere caducis in herete, quasi dicit. Prælium eorum est forosum cui ipsi sunt fide steriles (oves eorum inquit foetosa). Hugo cardi. Id est foetib

plene, hoc est agnis abundantes in egressibus suis quado exeunt de ouili. Cassiodorus. Abundans quippe dictus est ab vnda quasi redundans, ipsa quoque pecora quæ habere cernuntur non dicit in eos in in egressibus sed in egressibus possidebit, quia totum ab eis egreditur quando ipsi quoque perituri esse monstrantur. Hiero. vel ideo dicit in ingressibus quia heretici non ingrediuntur ecclesiam, sed egrediuntur, pulchre autem dicit boues eorum crassæ quorum deus venter est & gloria in confusione eorum Cassi. Glo. Vel ad litteram in hoc affluens facultas eorum ostenditur quorum boues non assidue labore macri sed delitiosa ociositate pinguisissimi sunt, ipsi vero veritate tenues atque ieiuni esse monstrantur, sequitur.

Non est ruina macerie neque transitus neque clamor in plateis eorum

Cassiodorus. Car. Maceria est clausura mutorum sine cemento quæ claudit vineas vel ortos, in quo notatur tanta eorum felicitas, quia ipsa maceria non ruit quamuis sit sine cemento. Non est inquit ruina macerie, neque transitus a diuersariorum, neque clamor alicuius aduersitatis in plateis eorum, ne somnus eorum importuna loquacitate rumpatur, sed silentium sit cum volunt quiescere. Hiero. Ved de hereticis hic ait. Non est ruina macerie, difficile enim hereticum inuenit imperitum. Omnes enim magistri sunt & scientia seculari instructi, & in micri doctrinis apostolorum. Si tecum disputant verba eorum breuita sunt sic artificioso sermone conclusa vt euadere inde difficile sit. Cum enim te li gauerint & clauferint sillogismis suis, & quasi maceriam sillogismum texuerint teneris inclusus non potes exire. Non est ruina neque transitus. Cui eis consenseris & ibi conclusus fueris eris in plateis eorum, & in lata via quæ ad infernum ducit, & non in angusta via quæ ducit ad vitam, quæ est transitus sanctorum. Neque clamor Iesu qui ad se omnes vocat in plateis hereticorum est, sed in angusta via. Lyra. Vel in his versibus ab illo loco, quorum filij vsq; hic. Dauid prosperitate filiorum israel deprecatur, quasi dicat vt sint filij israel, iuvenes sicut nouelle plantationes, & reliqua quæ sequuntur ad sensum litteræ, vel alij exponunt istud de Philistæis collungendo litteræ præcedenti, quia ipsi gloriabatur, vt isti expositores dicunt de multitudine & pulchritudine prolis, & de alijs quæ hic sequuntur, de quibus se iactabant, & in hoc beatitudinem suam ponebant, vnde sequitur.

Beatum dixerunt populum cui hæc sunt beatus populus cuius dominus deus eius.

Glo. Hugo cardi. Filij namque alieni habentes promissa. (Beatum dixerunt populum cui hæc sunt), sed ego dico inquit propheta (beatus populus cuius dominus deus eius) id est qui seruit domino fideliter & deuote. Glo. Non autem in his reprehendit eos qui isti abundantes sed eos qui illa pro dextera habent: i. pro beatitudine. Et hæc est vanitas quoniam locuti sunt filij alieni. His enim Abraham, ysaac, iacob & ceteri patres plures abundauerunt non tamen his pro dextera vsi sunt. Hieronymus;

Psalmus. cxliiij.

forclb

Multi itaque nescientes, beatos tales hereticos scilicet putant. Et dicunt beatum populum cui hæc sunt. Nos autem dicamus. Beatus populus cuius est dominus deus eius, quia ille est beatus qui per omnibus diuitijs habet christum & illum diligit & cui dominus dominatur.

Psalmus. cxliiij.

Titulus.

Laudatio ipsi Dauid.

Lyra; Dauid fecit hunc psalmum ad dei laudem cum canticis, & exultatione

Cassiodorus. glo. Breuiter continet hic psalmus quæ in scripturis diuinis ad laudem dei pertinentia late diffundunt, vbi cumque enim de laudibus dei agitur legitur vel opera vel potentia, vel aliquid cetero ad cuius præconia sequentes psalmi pertinent quicquid isto septem sunt vt septem sunt spiritus gratiarum qui laudes concinnant sicut in apocalypsi legitur, Et in his sufficeret docemur quomodo velut deus laudari, ne quis in ei laude errare posset Sicut enim sunt septem psalmi poenitentiales, sic & septem sunt psalmi laudis, iuxta illud quod præcepit dominus Moysi in tabernaculo septem lucernas ponere perpetuo lumine lucetes. Et est sensus tituli. Hæc laudatio fit ipsi Dauid, id est Christo qui de semine Dauid natus est intentione autem monet ad laudem. Et diuiditur in tres partes. In prima propheta præmittit infinitam laudem. In secunda omnes perfectores dei laudem nouem modis dicit, ibi. Generatio in tertia eadem laudem explicat, ibi. Miserator & misericors dominus, glo. Propheta ergo in persona ecclesie septiformi spiritu plene laudem promittit dicens.

Exaltabo te deus meus rex, et benedicam nomini tuo in seculum et in seculum seculi.

(Exaltabo te inquit). Cassi. glo. i. notum te faciet predicando quod es, nam quemadmodum puterit aliqua laude deus altior fieri cum diuina perfectio non possit augeri. Lyra. Exaltabo te dico deus per creationem. Meus per fidem & specialem deuotionem. Rex per omnium gubernationem, rex enim dicitur a regendo. Hierony. Vel regem eum dicit, quia eum iudicem mundi nouit. Cassiodorus. Vel cum dicit rex meus professio fidei est quoniam ab ipso se dicebat regi qui se nouerat pura mente famulari (Et benedicam nomini tuo). (Lyra. Non benedictione consecrationis quæ a maiore minori impenditur sed benedictione gratiarum actionis & laudis quæ a minore maiori exhibetur. Glo. Benedicam ergo nomini tuo, id est laudabo te. Cassiodorus. Benedicere enim nomen eius est per psalmodiam gratiam illi supplicare, quod qui fecerit, & in eternitate eum laudare merebitur. Et ideo subditur in seculum & in seculum seculi, vbi iam nullus est finis, sed quod hic feliciter incipit perpetua iocunditate seruat. Idem. glo. Qui vero non incipit in futuro mutas erit. Deinde quod dicitur in seculum seculi exponit dicens

Per singulos dies benedicam tibi et, laudabo nomen tuum in seculum & in seculum seculi.

Per singulos dies inquit benedicam tibi. (Augu. Glo. Cardi. i. sine intentione in lætis & tristibus lauda ergo & benedic dominum deum tuum per singulos dies. Vt cum finiri fuerint singuli dies & uenerit sine fine dies eris ex laude in laudem, sicut itur ex virtute in virtute. Vnde sequitur & laudabo nomen tuum in seculum & in seculum seculi. Glo. Cassi. De hac laude alibi dicitur, in secula seculorum laudabunt, quia semper amabunt quem semper vident, quia visione nihil delectabilius, Deinde causa laudis subditur, quia.

Magnus dominus & laudabilis nimis & magnitudinis eius non est finis.

(Magnus inquit dominus. glo. cardi. In essentia Lyra. Vel magnus non magnitudine molis sed virtutis. Et laudabilis nimis. Idem. id est plusquam possit a creatura laudari. glo. hoc autem vno verbo dedit cogitare, quod non potest capi plene. Hiero. Et propterea quia sine fine magnus est, sine fine laudabilis est. glo. Nunquam ergo cessamus a laudibus. (Et pro quia) magnitudinis eius non est finis, quia incomprehensibilis est cogitatione vel loco. Cassiodorus. Cuius virtus inexplcabilis est. Pietas incomprehensibilis, sapientia vero ineffabilis. Cuius propterea vera diffinitio est sine in sanctis laudibus non habere, vnde cum dicitur magnitudinis eius finem non esse nunquam nec præcipit ab eius predicatione cessare.

Generatio & generatio laudabit opera tua, & potentiam tuam pronuntiabunt.

Glo. Car. Secunda pars in qua præmittit laudem dei nouem modis. Nouem enim sunt modi, seu materia laudis. Opera scilicet potentia, magnificentia, sanctitas mirabilia, virtus terribilium, magnitudo memoria & iustitia, ex quibus tanquam ex locis & seminibus trahitur omnis laus, ait ergo generatio & generatio id est omnis generatio. Reperitio enim dicitur in infinitum misit animam cogitantis. Hierony. Generatio quam fides protulit (Et generatio. Idem. Quia christi passio procurauit. cassi. Vel hoc ad duos populos debet applicari iudeorum scilicet & gentium, ipsi enim sunt qui domini beneficia susceperunt. glo. Augu. Vel generatio qua in presenti nascitur filij dei (Et generatio futura qua filij resurrectionis erunt laudabit opera tua. Aug. gl. Que licet intueri vt in laude ris qui talia operaris. Si ergo in magnitudine defecimus cui? non est finis, saltim ideo operibus laudemus operantem, de conditis conditor de creaturis creator. Sequitur. (Et potentiam tuam pronuntiabunt.) Aug. Car. Hic est secundus locus laudis. q. d. laudabunt opera & in illis laudandis pronuntiabunt potentiam tuam. Non enim opera laudant nisi virtutem operantis annunciant, sed quidam eloquentes creaturam laudant creatoris obliti sancti vero laudatores, si opera amant & laudant, & hoc propter illum amant. Sequitur.

Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquetur, & mirabilia tua narrabunt.

Psalmus. ccliii.

Glo. card. vbi cum dicit magnificētiam glorię, tertius locus laudis est, cum vero dicit sanctitatis tuę loquentur, ecce quartus Et mirabilia tua narrabunt, ecce quintus. Hiero. Loquentur itaq; magnificētia glorię sanctitatis tuę, quia tu sanctos nos esse vis dicens, sancti estote quoniam ego sanctus sum. Et mirabilia tua narrabunt quę cotidie in ecclesijs operaris.

Et virtutem terribilium tuorum dicent, et magnitudinem tuam narrabunt.

Glo. card. (Et virtutem inquit terribiliū tuorū dicent.) (Ecce sextus locus laudis.) (Et magnitudinem tuam narrabunt.) Ecce septimus. Hiero. Virtus enim christi est terribilis cum impijs vltiscitur, vt in Pharaone. Magnitudo vero est cū iusti erunt, vt Israel ab aduersarijs etatus est. Aug. Glo. car. Dicit ergo virtutem terribilium, de impiorum punitiōe. Et magnitudinem de iustorum liberatione. Non enim tantummodo blanditur, sed etiam punit & minatur. Blanditur vt exhortetur, minatur vt terreat & corrigat. Si enī nō minaretur nulla esset correctio. Si vero non blandiretur nulla esset exhortatio. Dicent ergo virtutē disciplinantis & punientis, Et quia amabilis & terribilis est. Nā si predicant regnum aeternū, non tacent ignem eternum.

Memoriā abundantię suauitatis tuę eructabunt, et iusticia tua exultabunt.

Glo. card. Ecce octauū & nonū loca laudis. (Memoriā inquit abundantię suauitatis tuę eructabunt.) Hiero. Quia eos fouere dignaris. aug. glo. card. Ipse enim per abundantiam suauitatem suā prius memor nostrī est nos vocādo. Et gratias suas nos pręueniendo. Vnde nos eius memores esse debemus eructādo memoriā suauitatis suę. Non autem dicit manducabunt sed eructabūt, nā manducat quī dicit. Eructat vero quī docet, hoc tamē eructat quod māducat. Sequitur (Et iusticia tua exultabūt.) Hiero. Quia in impijs vltisceris. car. Et quia tu sol⁹ iustus punis malos & corrigis bonos. Aug. Glo. Tua autem non sua dicit. q. d. Nemo deo tribuat quia est & sibi quia iustus est sed totum illi det totum illi tribuat & in toto laudet ipsum.

Miserator & misericors dominus patiens & multum misericors.

Glo. Car. Tertia pars in qua latius explicat quę breuiter exponit. q. d. in his quę dicta sunt merito laudabunt, quia (miserator & misericors domin⁹) Car. (Miserator) effectus (misericors natura. Lyra. Vel) misericors quātum ad effectum. Cassiodorus. Nam quod misericors dicitur, naturę ipsius est virtus, quod miserator fragilitati nostrę causa salutis est. Misericors itaq; cum creat quia nullis beneficijs prouocatur vt pręstet, miserator vero cum res cadentes sua pietate reconstruit, vt qui p culpam corruunt, per gratiam subleuentur (patiens) Glo. car. Lyra. Quia tollat peccatores vt conuertantur nec statim eos punit. Cassiod. Excessus enim humanos qui puniri possent lege iustitię

per patientiam sustinet, quia non vult mortē peccatorū, sed vt magis conuertantur & viuent, Aug. Glo. Car. Vel miserator & misericors est his quib⁹ iam veniam dedit, per quod laudant & exultant & est patiens his quibus nōdum dedit, sed expectat vt det (& multum misericors.) Glo. In quo iterum repetit de misericordia. Lyra. Tamē eorum bene facit secundum ordinem suę sapientię. Glo. Hugo cardinalis. Est inquam multum misericors, & generaliter.

Suaus dominus vniuersis, & misericordiones eius super omnia opera eius.

Cassiod. Quid enim magnificenti⁹ quā suavis est se vniuersis qui tamen cum deuotis sensib⁹ ipsi munere gustauerunt. Glo. Card. Suavis namq; est vniuersis bonis scilicet & malis, sed maxime gustantibus. (Et miserationes eius super omnia opera eius.) Au. Glo. Car. Vnde si tollas opera tua mala & non in te remaneāt nisi opera eius, non te dimittet misratio eius. Si autē non dimittit erit eius seueritas in opera tua cum dicit, ite maledicti in ignem eternum. Cassio. Si ergo dicis quare peccatores damnat, hoc ideo facit quia sua opera non fecerunt ipse enim per misericordiam coronat, quod in nobis gratia sua operatur. Illud vero damnat, quod dyabolo machinante construitur. Glo. Et quia misratio est super omnia opera tua. Ergo.

Confiteantur tibi domine omnia opera tua, & sancti tui benedicant tibi.

Glo. Card. lyra. Confiteantur tibi (inquit) domine oia opera tua, id est lau det te omne quod est, vel per se, vel rationales creaturas. Ea enim quę non habent sensum laudandi, sunt tamen materia laudis intelligibilibus creaturis. Cassio. Vt iumenta saxa, ligna, terra, vel his similia, quę omnia confitentur, dum suum glorificari faciunt ar dorem qui omnia admirabili dispositione perfecit & facti tui benedicant tibi. Idē, id est boni angeli, dominationes, potestates, & principatus vel iusti homines. lyra. i. fideles cōsecrati p sacramēta noui testamēt quę sunt efficacia ad sanctificationē. Hiero. Vt per sanctos qui te iugiter benedicunt intelligaris omnium esse creator & conditor. glo. Hugo cardinalis. Deinde quid confitendo dicant subdit.

Gloriam regni tui dicet, et potentiam tuam loquentur.

Hugo cardinalis. Gloriam inquit regni tui dicet id est quā gloriosum est regnum tuū. Cassiodorus Glo. Et quā mirabilis sit deus qui fecit celum & terrā. Ea q; diuersis bonis stupēda varietate cōpleuit. Hieronymus. Vt per hoc deus ab omnib⁹ desideretur (Et potentiam tuam loquentur. Idem Vt ab omnib⁹ timeatur, Augustinus. Loquentur itaq; quā potens sit deus qui fecit terrā & impleuit eam bonis. Qui dedit vitam animalibus & semina diuersa terrę viscērib⁹. Glo. Hęc inquam loquentur ad hoc.

Te th.
Alias bonus
Quibus sua
uis est deus

loth
Diuiso

It
Caph

Psalmus. ccliiij.

Forclbi

12
Lamech
He. decoris
regni eius

Vt notā faciāt filiis hominū potētiam tuam, & gloriam magnificentię regni tui.

Hierony. Ne excusatio per ignorantia adhibeatur, vt notam faciāt inquit filiis hominū potētiam tuam. Cassiod. glo. Sanctis enim prędictantibus nota facta est potentia dei qua vindicat in malis, & gloria regni qua coronat bonos, ne ignorata minus quæreretur. Nota etiam facta est quando apostoli virtutes fecerunt, & per noriam vtriusq; quidam timore pēnæ quidam spē glorię conuertuntur & nota q; post potētiam cōmendat decorum regni, dicens quod ideo facit vt regnū quod delectemur, de cuius magnitudine subdit.

Regnū tuū regnū omnium seculorum, et dominatio tua in omni generatione et generationem.

Glo. Hugo car. Regnū tuū inquit regnū omnium seculorum. q. d. Non huius seculi regnū prędicari ab eis dico. quod habet decorē sed non est ibi magnitudo decoris, sed regnū tuū quod est omnium seculorum, id est eternū. Cassiod. Glo. si enim magnū est ad tempus imperare. Maius est dominationis terminum non habere. Hieronymus. Regnū autem tuū regnū est omnium seculorum, quia omnia secula huius regni dominatione voluntur. (Et dominatio tua in omni generatione & generatione.) Glo. Hugo car. Per successiōē, vel in hac generatione, & futura. Aug. Vel regnū istud est regnū celeste vbi de omni generatiōe & seculo vna generatio erit eterna & vnum solum eterniter gloriosum regnū. Lyra. Cuius (vt euangelista testatur) non erit finis.

Fidelis dominus in omnibus verbis suis et sanctus in omnibus operibus suis.

Hierony. Fidelis (inquit) domin⁹ in omnibus verbis suis quia omnia quę per prophetas locut⁹ est adimpleuit. Glo. Car. Et quicquid promisit de dit, & per data fidem fecit ceteris dandis quę p misit, & quasi in cyrographo scribi fecit. Lyra. vnde semper implentur eius promissa & nō transeunt in vacuum & sanctus in omnibus operib⁹ suis) Cassiod. Glo. Cardina. Idem. Nam sicut verax est in promissis, ita sanctus in omni operatione. Hieronymus. In quo instrumur vt sicut ille sanct⁹ est, ita & nos qui opera eius sumus sancti efficiamur in illo.

Alleuat dominus omnes qui corruūt, et erigit omnes elisos.

Hieroh. Allenat (inquit) dominus omnes qui corruunt. (Ne in aeterna ruina mergantur. Aug. Cassio. Glo. Cardina. Allenat dico eos qui nondum corruerunt, sed corruiere incipiunt, quos omnes alleuare dicitur, non quod omnes alleuet, sed quia quicūq; alleuantur hoc fit per eum, alleuare autē dei dicitur miseri. Lyra. Qui corruentes in culpā semper paratus est releuare quantum in se est, licet

aliquādo reuuant & erigit omnes elisos. (Cassio do. Glo. Qui iam ruynam sustinuisse nesciunt, & merito ipse hac facere dicitur, quoniam ne cada mus ipso custode defendimur, vt veto prostrati surgere valeamus, eius virtutē subleuamur. Hieronymus. Erigit itaq; elisos, quos corpore volu pratis Precipitauit stimulus, si temē penitentiā agant. Glo. Et quia hac facis, ideo.

Oculi omnium in te sperant domine, & tu das escam illorum in tempore oportuno.

Aug. Cassiod. Glo. Car. Oculi inquit, id est intentiones omnium in te sperāt domine, hic enim de iusticia latius agit vt qui misericordem audit iustū timeat Et quia iusticia est vt sperantes faciat corporaliter & spiritualiter, & vt qui in ipso sperare nō desinant, ab ipso facieris munera consequantur, ideo addit (& tu das escam illorum. Glo. Cardina. corporalem & spiritualement. cassiod. Vel pet escam vniuscuiusq; rei cōtinētia debet intelligi, alia enim corporaliter, alia spiritualiter expectant gubernari, sed his omnibus vna esca, est largitas dispēsa creatoris, & ne crederes semp dandum esse quod petitur adiecit in tēpore oportuno. Multi enim petunt, sed salubriter differunt. Glo. Aug. Dat enim medicus egrō quod conuenit & quando canuenit non vt aeger desiderat & petit, ne obstiti det. Hugo cardinalis. Quam autē escam det subiungit.

Aperis tu manum tuam, et implem animum animal benedictione.

Glo. card. Aperis inquit tu manum tuam, id est benignitatem potētie tuę, quia omnia in tuā potestate sunt. cassiod. Per manum enim eius intel ligimus potestatem in qua omnium creaturarū vita constituta est & esse. (Et implem omne animal benedictione.) Card. Lyra. Id est conuenientē re fectione. Cassiod. Glo. Omne animal dico rationale, scilicet quod potest benedici. Aug. Glo. Et si non das aliquando, das tamen in oportunitate, quod si differs nos tamen aufers. Sequitur.

Vltus dominus in omnibus vijs suis, et sanctus in omnibus operibus suis.

Cassio. Glo. Ipso nomine iustitiam aperit vt manifeste ostēdatur hic laus & iustitia esse iustus inquit dominus in omnibus vijs suis. cassiod. Vjē domini sunt dispositiones & volūtates quas si vete intelligimus semper iustas esse sentimus. Aug. glo. Nā & quando cedit & quādo curat in stus est & apud eum iniquitas non est sic confess⁹ est Daniel, sic omnes sancti dominum in suis tribulationibus laudauerunt, laudauerunt vtiq; flagellantē, & sic senserūt cibātē. Nemo ergo putet eū iniustū, quādo, mali aliquid forte patitur, sed ipsi iustitiā laudet & suā iniusticiā accuset, sequitur (Et sanctus in omnibus operibus. glo. Card. Sanctus inquam est, quia pius patiens & dator omnium bonorum est vir autē peritūct vt dictum est ad dispositionem, operatio vero ad effectum, sed hoc pro nostra imbecillitate diuiditur, nam apud illum hoc est velle quod facere, hoc disponere quod

xvi
Ain
Heb. suo

xvii
Heb. refecti
one

xviii
Sade

7
Heb. memo
riamulte bo
nitatis tuolo
loquentur
Heb. lauda
bunt

8
Beth
Tertia pars

13
Men

xiiii
Nuti

xv
Damech
Alias fasten
tat

Psalmus. cclv

subere, quia ex eius voluntate res habent esse. Et
Prope est dominus omnibus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in veritate.

Hiero. ppe est inquit dñs oib⁹ inuocantib⁹ eū, ipse scilicet qui ait, ego sum deus de prope & non de⁹ de longe. Cassio. Glo. Hugo car. Qui prope dicitur, id est proximus quando est propicius, iratus vero longinquus. Aug. Glo. Prope dico omnibus inuocantibus eū, qui & si non statim facit quę peunt, ideo non magis facit quia prope est, in hoc de iusticia sumitur. Cassiodo. Sed quoniam & illi inuocant qui sua cupiūt desideria vana implere, additum est (omnibus inuocantibus eum in veritate. Aug. Glo. Non secundum vana desideria quę aliud quam ipsum quęrent. Cassiodo. Sed omnibus inuocantibus eum in veritate. Nam ille solus veraciter inuocat qui ab eo petit quę ipse postulanda docuit & profutura nouit. Lyra. Hic autē qui enim pie, id est de pertinentibus ad salutem inuocant, fideliter & perseueranter exaudiunt tempore tamen debito, ideo subditur.

Voluntatem timētium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet & saluos faciet eos.

Aug. Voluntatē inquit timentium se faciet. Et si non faciat ad horam tamen faciet, nam certe si iō times deum vt tu facias ipsius voluntatem, ecce & ipse quodammodo ministrat tibi & facit voluntatē tuā. Lyra. Voluntatem dico timentium eum timore filiali, qui est annexus charitati quia tales supponunt voluntatem suam diuinę voluntati, & sic sicut diuina voluntas impletur, ita & sua. Et deprecationem eorum exaudiet. Idem Card. Dum modo sit pia pro se & perseueras (& saluos faciet eos). Idem. In presenti & in futuro salute aterna Hiero. Saluos enim eos in presenti facit dū eos eruit vel ab instigatione diaboli vel ab ardore peccati. Aug. Ad hoc autem exaudi sicut medicus vt saluos faciat. gl. Deū cōcludit de iusticia dicēs

Custodit dominus omnes diligentes se, & omnes peccatores disperdet.

Cassi. Vtrumq; enim istorū ad domini pertinet equitatem vt scilicet diligentes se custodiat & peccatores pro eorū iniquitate disperdat. Custodit inquit dominus omnes diligentes se. Hiero. Qui scilicet dilectionem eius mundanis delectationibus pretulerunt. Glo. Cardinal. In quo apud eum suauitas esse ostenditur. (Et omnes peccatores disperdet. Hiero. Qui scilicet amoris eius amore seculi preposuerunt. Car. glo. In quo apud eum esse seueritas demonstratur. Cassiodo. Quod autem dicit omnes peccatores esse perdēdos hoc de illis intelligit qui in sua obstinatione persistūt. Lyra. Et i morali peccato decedūt quos disperdet perditione gehennę. Sequitur

Laudationē domini loquetur os meū & benedicat omnis caro nomini sancto eius, in seculum et in seculum sæculi.

Cardi. glo. cassio. Expositis enim omnibus laudis laudis sequitur breuis conclusio qua concludit quod non potest explicari. glo. Cardin. Quasi dicat, Quoniam ita se habent. Ideo. (Laudationē domini loquetur os meum). Hiero. nunc scilicet & in futurum retributionis tempore. Lyra. Et suo exemplo alios pariter ad laudem innitat dicens. (Benedicat omnis caro nomini sancto eius. car. glo. id est omnis homo cōuersus ad deum. Lyra. Per carnē enim homo in scriptura sacra sepe inrelligitur, vt est illud. Et recordatus est quia caro sunt. Et illud. Non permanebis spiritus meus cū homine in æternum, quia caro est. Hiero. Vnde quod dicit omnis caro non ad insensibilia, sed ad omne corpus ecclesię quod nos sumus refertur, qui deum laudare, benedicere, extollere & predicare debemus per quem viuimus, per quē alimur Et sumus in seculum. glo. card. id est in presenti. Et in seculum seculi (id est in futuro. Lyra. Et æternaliter vbicunq; enim fit talis replicatio huius dictionis seculum æternitas designatur secundum opinionem hebræorum.

Psalmus. cxlv.

Titulus. Alleluia.

Cassiod. gl. Propheta in hoc psalmo hortatur animam ad laudem dei dicēs in hominibus nō esse cōfitemdū, sed totā spem in domino esse ponēdam. Ne aliquid ab eo peteretur tepide si & alius credetur posse se prestare. Et diuiditur in tres partes. In priā propheta sibi quasi omnib⁹ cōsultat laudare, ne in vanis ocietur. Et quasi acquiescens consilio asserit se laudaturum, ibi vbi poterit plene. In secunda alios monet nos sperare in homine, ibi. Nolite cōfiderē. In tertia docet omnium spem in omnipo tenti ponēdā, ibi. Beatus cuius deus. Glo. Vir itaq; iustus animā suā ad laudem exhortans. Ait.

Auda anima mea dominum, laudabo dominum in vita mea psallam deo meo quādiu fuero

Aug. Glo. card. Pars enim superior animę scilicet mens quę cogitat sapiētiam diuinam illi in hærens & in illā aspiciens, videt quosdam sui partes perturbari motibus seculi, & cupiditate terrenorum ad exteriora rapi. Vnde eam ad interiora & superiora reuocat, se ergo secundum sensualitatem exortans animam, secundum rationem dicit. Lauda anima mea dominum quasi dicat. Quid tibi placet in hoc sæculo, vnde diuisa est tot seculorum rerum amores collige te ad auctorem tuum, vbi tibi erit pax & securitas. Lauda ergo anima mea dominum. Hiero. Non dicit lauda corpus sed lauda anima, non q; corpus damnauerit, sed quia carnis opera condemnat. Lyra. Vel ideo dicit lauda anima, quasi dicat non laudent labia

carnis noie

Diuisio Psalmi.

Secunda pars

Good illa

Deo anima reddenda est deo

Psalmus. cclvii

tantum, sed anima. Augustin⁹. Hieronymus. Glo. Deinde respondet anima menti, ipsa enim se hortatur, & ipsa respondet, dicens (laudabo dominum in vita mea). Hieronymus. Cassiodorus. Laudabo dicit, nō laudabo. Modo enim laudare nō possum quia peccatis premor, & quotiensq; labia in laudes dei aperio, totiens illa conglutinat conscientia peccatorum, sed tunc quando, scilicet quando cum domino meo fuero, tunc. Laudabo dominum in vita mea. Glo. Aeterna, scilicet quę vere vita est Hieronymus. Nunc enim in morte sum, & laudare non possum vel laudabo dominum in vita mea, id est in Christo, qui est vita nostra. Cassiodo. Glo. Illic ergo laudabo dominum, in presenti vero vita (psallam deo meo quādiu fuero). Hugo car. Id est dum vitam super terram. Hieronym⁹. Vel ideo dicit quādiu fuero, quia quādo iuste aliquid agimus, sumus, quando peccamus, esse desistimus. Cassiodorus. Hugo cardinalis. Quod autem dicit psallam, ad bona opera pertinet. Sequitur.

Nolite confidere in principibus, nec in filiis hominum, in quibus non est salus.

Hugo cardinalis. Glo. Secunda pars, in qua moner sperandum non esse in hominib⁹, sed in deo, quasi dicat. Ego laudabo: vos autē pusilli qui nondum de deo speratis (Nolite cōfiderē in principibus). Cassiodorus. Glo. Id est in demonib⁹ qui sunt principes tenebrarum harum, qui temporaria amare suadent. Hieronymus. Vel nolite cōfiderē in principibus generaliter, non in imperatore, non in prefectis, non in iudicibus seculi, non in filiis hominum, in quibus non est salus. Cassiodorus. Per filios enim hominum, significat mortales, qui salutē dare nō possunt, quia debita morte succumbunt. Idem. Augustin⁹. Glo. Vnde solus est filius hominis, id est sanctę virginis, qui tribuit vnicuiq; salutem. Non quia filius hominis est, sed quia fili⁹ dei est, nec propter illud quod suscepit ex te, sed propter illud quod seruauit in se. Cassiodorus. Deinde causam reddit cur dixerit, in hominibus non esse cōfidentū, cum subditur, q; Exhibet spiritus eius & reuertetur in terram suam, in illa die peribunt omnes cogitationes eorum.

(Exibit inquit). Hugo card. Glo. Subito quando non vult, vel quādo nescit (Spiritus eius). Hieronym⁹. Cassiodo. Id est anima eius, quę postquā egressa fuerit de clastro corporis, in terrā remeat caro defluēs, vnde sumpsit initium, ideo addit (Et reuertetur in terrā suam) vnde sumpta est. Hieronymus. Nō enim spiritus reuertetur in terrā, cum non sit de terra, sed egredietur spiritus, & homo reuertetur in terrā suam. Hugo card. Anima ergo tanquā depositum reddēda est deo a quo est, sicut corpus terrę vnde est (In illa die). Glo. Hugo car. Mortis scilicet. Lyra. Dum anima separabit a corpore. (Peribunt omnes cogitationes eorum). Hugo car. Peribunt, id est frustrabuntur omnes cogitationes eorum. Cassiodo. Quę se in diuersis ambitus seculi extendebant. Hieronym⁹. Tūc quoq; peribunt principum & hominum confidentia, & cogitationes illorum qui in eis sperabant, hec au-

tēm de illis dicit, qui confidunt in principib⁹, sed de sancto quid dicitur?

Beatus cuius deus Jacob adiutor eius, Bipes eius in domino deo ipsius qui fecit cœlum & terram, mare et omnia quę in eis sunt.

Glo. Hugo card. Tertia pars. i qua docet omnem spem in deo ponendam, & quasi quis quęreret, in quo ergo esset sperandum respondit q; in domino quia (Beatus cuius deus Jacob adiutor eius). Non angelus vel homo, sed (deus Jacob. Cassiodo. Jacob autem ipse est Israel, id est vir vidēs deū, quod vocabulum ad omnes electos competenter aptatur. Glo. Hugo card. Beat⁹ ergo ille qui sperat in eo qui fuit deus Jacob. Lyra. Magis autē nomina tur deus Jacob quam aliorum patriarcharum quia ipse. psalmus loquitur de confidentia in deo qui promittit Jacob dicens, noli timere descendere in Aegyptum ego descendam tecum illuc, & adducā te, inde reuertentem. Cassiodo. Adiutor autem dicitur deus illorum qui ipso donante gradus virtutum ascendere nituntur. Hugo card. Sed cur iste est beatus. (Quia spes ei⁹ in domino deo ipsius). Lyra. Tāquam in suo protectore & saluatore. Cassiodo. Dicendo autem spes, patientiam presentium significat & desideria futurorum. Idem. Hugo card. Sed quia etiam cultoribus demonū spes est in deo suo determinat in quo debet spes poni dicēs (Qui fecit cœlum & terrā, mare & omnia quę in eis sunt, id est in Christo, & sic vsq; ad finē psalmi designat i quo debeat spes poni. Lyra. Describens illum primo ex diuina potestate, cum dicit, qui fecit cœlum & terram, mare, & omnia quę in eis sunt. Hieronym⁹. Ad quorum comparationem nos homines sumus sicut formicę & pulices secundum cōditionem carnis. Qui ergo fecit cœlum & terram, hominem non potest liberare quem fecit. Lyra. Secundo, describit ex diuina veritate, quę adimplet promissā, vnde sequitur.

Qui custodit veritatem in sæculum facit iudicium iniurię patientibus dat escam & esurientibus.

Augustinus. Cassiodorus. Glo. Hugo car. Qui custodit inquit veritatem in sæculū, hic est Christus qui est veritas, quia omnis homo mendax, sed in quo custodit veritatem. Sequitur. (Quia facit iudicium iniurię patientibus). Lyra. Eos vindicādo, & in hoc tertio cōmendatur ex æquitate. Cassio. Ad iustitiā enim eius manifestum est pertinere, quando æquitatē suam omnibus prout vult distribuit, & iudiciū suā dona cōcedit. Aug. Glo. Hugo car. Dicitur autē iniuriā, quasi iuri cōtraria. Non enim omnis molestia est iniuriā, nam poena quā latro patitur, supplicium est, nō iniuriā. (Dat escam esurientibus). Lyra. Supplens defectum nutrimenti, & in hoc quarto cōmendat ex pietate. Hugo car. Glo. Dat inquā escam spirituales & corporales esurientib⁹, quibus in euāgelio dicitur. Beati quę esuriunt & sitiunt iustitiā. Hieronym⁹. Dat enim cibum corporum, dat & cibum corpus suum in sacramento, dat deniq; cibum doctrinam cœlestem, sed solum esurientibus.

iii

Tertia pars

Deus Jacob

hiv

hiv

hebraice, panem

Iniurię et tymologia

Psalmus cxlvi.

Dominus soluit compeditos, domi-
nus illuminat cecos.

Hieronymus, Cassiodorus. Dominus inquit soluit
compeditos. Nam qui prius ligati erant in pec-
catis, post ea ad Christum conuersi per ipsum so-
luti sunt. Hugo cardinalis. Glo. Vel soluit compe-
ditos, dum de mortalibus facit immortales. Domi-
nus illuminat cecos. Hugo cardinalis. Illuminat
inquit sapientia sua cecos ignorantia propria,
faciens eos sapientes. Cassiodorus. Virioli enim om-
nes cecum sunt, quia peccatorum obscuritatibus im-
plicatur, hos ergo illuminat, ille qui illuminat om-
nem hominem venturum in hunc mundum. Se-
quitur.

Dominus erigit elisos, dominus di-
ligit iustos.

Glo. Hugo cardinalis. Dominus inquit erigit eli-
sos. Nam quos dyabolus eligit, dominus erigit, vel
elisos per superbiam, erigit per humilitatem domi-
nus diligit iustos. Glo. Hugo cardinalis. Quos lo-
cat in eterna beatitudine. Hugo cardinalis. Glo. Glo.
Diligit etiam eos gratiam infundendo, & facien-
do iudicium eis iniuriarum patientibus.

Dominus custodit aduenas, pupi-
lum et viduam suscipiet, et vias pec-
catorum disperdet.

Augustinus. Hugo cardinalis. Glo. Dominus in-
quit custodit aduenas, eos scilicet qui dicunt, non
habemus hic manentem ciuitatem. Cassiodorus.
Vel aduenas, id est eos qui de Babylonica ciuitate
dyabolica Hierusalem ciuitatem dei confugerint
(Pupillum & viduam suscipiet.) Idem. Pupilli &
vidue, sunt qui dominum pura mente respiciunt
humanis solatiis destituti. Hugo cardinalis. Glo. Glo.
Hi etiam qui terrena habent, sed in eis non confi-
dunt. Cassiodorus. Quos recipit Christus suo ma-
nimie vendicandos. Hieronymus. Vel pupillum
suscipiet, id est eum qui patrem deum perdidit
per peccatum, & viduam, hoc est eam animam qua
Christum virum perdidit, hunc enim saluat si re-
uertatur ad patrem, hanc si redeat ad maritum. (Et
vias peccatorum disperdet.) Idem Cassiodorus. Om-
nium peccatorum via dyabolus est, illum ergo per-
det dominus, quod etiam vnicuique impiorum in fu-
turo iudicio venturum est. Nos vero saluabit qui
ambulamus per eas, sed ambulare desinimus.
Glo. Hugo cardinalis. Vel vias latas peccatorum
disperdet, qui hic nostram viam arctam irridet, quo-
rum via exterminata est. Nobis vero quid nunc re-
sta, vti regnum dei, de quo supponit.

Regnabit dominus in secula deus tuus
Syon, in omni generatione & gene-
ratione.

Cassiodorus, Hieronymus. Regnabit inquit domi-
nus in secula, cum dicit regnabit, futurum tempus
videtur ostendere, quando iam in ipso corda nostra
firmissima stabilitate consistet, modo enim in me-
bris suis plenissime regnare non dicitur Christus
quia corda eorum interdum inanibus cogitatio-
nibus occupantur, sed cum hoc mortale corpus in-
duerit immortalitatem, & noxias istas cogitationes

cum mundi istius amissione reliquerit, tunc perfe-
cte in sanctis regnabit. Christus, quando erit
omnia in omnibus qualis autem sit iste dominus,
exponit, dicens. (Deus tuus Syon.) Cassiodorus.
Syon, ecclesiam catholicam significat propter spe-
culationem quam exhibet populo christiano, ipse
enim & cum ea & in ea regnabit. (In omni genera-
tione & generatione.) Hugo cardinalis. Id est sem-
per, in hoc enim exponit quod supra dixerat, in se-
cula. Vel in generatione presenti per gratiam, &
in generatione futura per gloriam.

Psalmus cxlvi.

Titulus. Alleluia.

Augustinus. Glo. Hic iterum agit de laude dei,
vbi propheta monet laudare colligentem Israel.
Cassiodorus. Horatur siquidem populum deuorum
laudare dominum, qui supplicationibus beneficia
profutura concedit, quoniam qui de suis viribus
confidunt, ei placere non possunt. Et diuiditur
in duas partes. In prima, ostendit quos dominus
colligit, & quomodo. In secunda, post predicta,
quasi adhuc hesitantes & dubios increpat osten-
dens vnde possint laudare deum, si scilicet sint hu-
miles. Ibi. Precipite. Omnes ergo tam maiores
quam minores ad laudem inuitans. Alt.

Audate dominum quoniam
bonus est psalmus, deo no-
stro sit iocunda, decoraq; lau-
dario.

Augustinus. Glo. Hugo card.
Laudate inquit dominum, hoc dicitur omnibus, &
quasi quæretemus, quare laudabimus laudis cau-
sam attulit, dicens quoniam bonus est psalmus.
Lyra. Id est bonum est psallere ad honorem diuini
nominis. Hieronymus. Vnde alia litera habet bo-
num, non bonus, quasi dicat, bonum est psallere &
laudare dominum, psallere quidem non voce, sed
corde. Multi enim bonam vocem habent, sed quia
peccatores sunt, male psallunt. Augustinus. Glo. Glo.
Hugo cardinalis. Ideo ergo laudate, quoniam bonum
est laudare, nam ipsa laus dei, nostra est beatitudo.
Et notandum quod non dicit, quoniam bona est laus,
sed vti laudis modum exprimeret dixit. (Quoniam
bonus est psalmus.) Ipse enim psalmus, laus dei est,
quare sit non sola voce, sed in organo manibus vo-
ci concordantibus, per quod significatur quod voci de-
bent opera consonare, quorum laus cessare non de-
bet, etiam laudis voce intermissa. Semper ergo lau-
dat, qui semper bene operatur, qui vero male agit
blasphemat, quia ergo bonus est psalmus, ideo.
(Deo nostro sit iocunda, decoraq; laudario.) Hie-
ronymus. Non voce, sed conscientia. Cassiodorus.
Tunc siquidem deo iocunda sit laudatio, quando
actus nostri a sanctorum verborum qualitate non
discrepant, sed in vnam societatem vox & vita con-
ueniunt. Augustinus. Glo. Hugo cardinalis. Quod
non conuenit peccatori, de quo scriptum est quod non
est speciosa laus in ore peccatoris, sequitur.

Psalmus cxlviii.

Alia li.
ciclos

Aedificans Hierusalem dominus, dis-
persiones & Israelis congregabit

Cassiodorus. Per hunc enim & duos alios versus
qui sequuntur ex mirabilibus factisq; gloriosis, do-
minus commendatur. Aedificans inquit Hiera-
salem dominus. Augustinus. Glo. Hugo cardina-
lis. Quali dicat, I deo laudandus est deus, qui edi-
ficat Hierusalem spiritualement, scilicet celestem ec-
clesiam, quam de viuis lapidibus struit, tunc an-
gelicam reparans, & eam sic edificat, quia congre-
gat dispersiones Israel, id est fideles dispersos de
toto mundo in fine seculi congregabit ad regnum
vel Hierusalem, id est generale ecclesiam, cuius
pars triumphat in celis, vbi ciues angeli sunt, &
pars militat in terris, quorum peregrinatione re-
spicit deus dispersos precio sui sanguinis collige-
do. Lyra. Vel ad literam loquitur de edificatione
Hierusalem per Neemiam. Glo. Hugo cardina-
lis. Quomodo autem dispersos congreget, decla-
rat, dicens.

Qui sanat contritos corde, & alligat
contritiones eorum.

Hieronymus, hoc dicitur de his qui agunt poeni-
tentiam. Qui sanat inquit contritos corde, idem.
Glo. Hugo cardinalis. Id est eos qui offerunt deo
sacrificium, cor contritum & spiritum contribu-
tum, quos hic sanat ex parte, & i futuro plana erit
sanitas, quando corruptibile hoc inducet incorru-
ptionem, sed quomodo eos sanat, sequitur (& alli-
gat contritiones eorum) Instat medici qui fran-
git quod tortum est, & inde alligat vt fiat rectum.
Cassiodorus. Sic celestis medicus, cum innenerit
poenitentium corda, graui afflictione contrita, quasi
quadam fascia sua pietate superducta, constringit
arq; consolatur, & ad firmissimam spem sanitatis
adducit. Augustinus. Glo. Glo. Contere ergo cor tuum
confitendo & puniendo, & dominus alligat cotri-
tiones tuas. Hieronymus. Instat Samaritani qui
alligauit vulnera faciat, sequitur. Et ipse etiam est,

Qui numerat multitudinem stellarum
et omnibus eis nomina vocat.

Hugo card. Lyra. Hoc ad literam est planum, quia
fecit stellas in certo numero, & nomina eis impos-
uit a proprietatibus rerum, ipse etiam cognoscit
vsq; ad minimam omnes proprietates & virtutes
earum. Glo. Nec est hoc a deo magnum ad literam,
si deus omnes stellas numerat, cui capilli capiti
numerati sunt. Cassio. Glo. Hugo card. Ideo misti-
ce per stellas, viros sanctos intelligit, hoc est lumi-
naria seu electos in ecclesia, qui lucet in medio na-
tionis prauæ arq; peruersæ, velut astra in nocte hu-
ius seculi, tales autem numerat dominus in suos,
nam ipsi nouit qui sunt eius, siquis vero ad umbra-
ta fidei specie se talibus transferit, nouit ille qui nu-
merat quia supra numerum est, vnde alibi. Multi-
plicati sunt super numerum, intra namq; parietes
presentis ecclesie, plures sunt quam futuri sint in re-
gno dei. Ideoq; ait (qui numerat), i. discernit (mul-
titudinem stellarum) id est electorum (& omnibus
eis nomina vocat), Glo. Hugo car. Numeratis sci-

licet quorum nomina scripta sunt in libro vite, id
est in dei predestinatione. Reprobos autem hec no-
titia non nouit, quibus dicturus est. Non nouit
Hieronymus. Si tamen contriti fuerint, vertit eos
in stellas, & tunc numerat eos, non quidem vulne-
ratos, sed eos qui iam in stellas versi sunt, qui nu-
mero eius digni sunt. Sequitur.

Magnus dominus noster et magna
virtus eius, et sapientia eius non est
numerus

Glo. Hugo car. Plenus namq; gaudio propheta
eruta quod non potest explicari. Quod tamen co-
gitabat, put. valebat, dixit. (Magnus dominus no-
ster & magna virtus eius.) Cass. Vtiq; magnus est
cuius nec facta numerari, nec laudes preualent ap-
prehendi, virtus etiam eius magna est, quia singu-
laris, quia omnipotens, quia rerum omnium guber-
nator & conditor est. Et sapientia eius non est nu-
merus. Glo. Id est finis. Cassio. Numerus enim
hic pro fine ponitur, nam quod numeratur, fini-
tur, sapientia autem eius, non est numerus, neq; fi-
nis. August. Glo. Hugo car. Qui nemo potest me-
tiri, vel numerare, vel appendere, mansueti & nu-
metum & podus, vbi deus omnia disponit, in hac
ergo difficultate intelligendi, esto mansuetus, &
quare? Subdit.

Suscipiens mansuetos dominus, humi-
lians autem peccatores vsq; ad terram.

Hugo cardinalis Glo. Suscipiens inquit man-
suetos dominus ad gratiam, scilicet vel ad intelligen-
tiam archanorum suorum, que qui intelligere vult,
oportet vt mansuetus sit & humilis. Si ergo vis in-
telligere & mitis esse, non obscura scripturarum,
accuses que fecit deus, vt te exerceat, neq; dicas sic
diceretur melius, sic enim dictum est vt dixi debuit
ei ergo crede qui te curat, & hec pietas faciet te ca-
pacem. Cassiodorus. Vel mansueti, sunt patientes
& afflicti per multas tribulationes, vnde rectum est
vt hi suscipiantur in celum & vti superbi deician-
tur in terram, vt permutatione vicaria vnde humili-
lis lenatus est, inde superbus corruat, vnde subdit.
(Humiliatis autem peccatores vsq; ad terram.) Gl. Hu-
go car. Id est terrena tantum de deo sapiant. Qui
enim reprehendunt intelligibilia, ideo de deo incor-
poreo sentiunt terrena. Hierony. Videte ergo dif-
ferentiam, nam mansuetudo ad celum vocat, superbia
vero in terram detrahit. Cassio. Et vnde sathanas ela-
tus, cecidit, si delis homo subleuatus, ascendit.

Precipite domino in confessione, psal-
lite deo nostro in cythara.

Cassio. Glo. Hugo car. Secunda pars in qua ex p-
dictis increpat adhuc hesitantes, ostendens vnde pos-
sint intelligere, si scilicet sint humiles & non super-
bi, quasi dicat, ergo vt intelligere valeatis (Preci-
pate domino in confessione), Glo. Hugo car. Pec-
catorum & laudis, & sic peruenietis ad intelligentiam
veritatis. Te ergo prius accusa, inde deum lauda, &
post confessionem sequatur opera, vnde sequitur.
(Psallite domino in cythara.) Idem. Vt sicut ibi
manus vocem sequitur, ita vocem laudis sequatur
opera. Hierony. Cassiodorus. Cythara autem, signat

Psalmus .cxlvi

ficat virtutes morales consona operatione præci-
pentes, quæ tunc veram cycharam reddunt, quan-
do se federata societate coniungunt, nam sicut in-
tegralys dici non potest, cui aliqua chorda subtra-
hatur, si nec vir sanctus perfectus æstima-^r, cui vir-
tus vili minuitur, Hugo cardi. Deinde de virtute
huius domini, cui psallendum est, subdit.

Qui operit cælum nubibus, & parat
terræ pluuiam

Cassiodorus, Hugo cardinalis. In hoc enim & se-
quentibus versibus eius, cui psallendum est, opera
comemoratur, dicens. (Qui operit cælum nubibus)
Hieronymus, Cassiodorus, Hugo cardinal. Id est
scripturam sacram obscuritatis figuratum. Per
cælum enim, hic sanctam prophetiam intelligimus
quam diuina prouisione similis nubibus tegit ob-
scuitas, vt sensus nostros incitet ad querendum,
dum gratius accipitur, ad quod fatigato desiderio
peruenitur, Hugo cardi. Sancta enim scriptura, pe-
tim facili est vt pascat, partim vero difficilis vt ex-
erceat, Cassiodo. Sed quid nubes istæ parturiant,
sequitur. Et parat terræ pluuiam, hoc est fontes di-
uine predicationis irriguos, Hieronymus. Inde
get enim pluuiæ terra nostra, id est doctrinam fidei
te. Quem autem fructum terra afferat, cum hume-
cta fuerit huiusmodi doctrinarum fonte, sequitur.

Qui producit in montibus fœnum
& herbam seruituti hominum.

Cassiodorus. Vbi cum dicit, qui producit in mon-
tibus fœnum, per montes, significat viros sanctos
in quibus dominus fœnum. herbamq; producit.
Vnde simpliciore in ecclesia catholica, tanquam
simplicia iumenta pascantur fœnum pertinet ad
predicationes robustas, herbæ vero admonita mol-
liora, fœnum siquidem erat quod dicebat aposto-
lus. Volo omnes homines esse sicut me ipsum, her-
ba vero cum dicit. Qui se non continet nubar. Et
iterum volo adolescentulas viduas nubere, & rur-
sus, Lac vobis paratum dedi non escam. Gregori-
us in Mora, lob lib. xxix. Vel in montib; fœnũ
& seruituti hominum herba producit eum su-
blimes huius seculi ad fidei cognitionem vocari
sanctis prædicatoribus in huius vite itinere spiri-
tualiter sibi seruientibus transitoria alimenta lar-
giuntur. Sequitur.

Qui dat iumentis escam & ipsorum, et
pullis coruorum inuocantibus eum

Glosa Hugo cardinalis. Qui dat iumentis
id est simplicibus ecclesiæ, qui sunt greges domi-
ni, escam ipsorum, id est pabulum diuini verbi quia
eos pascit deus per homines qui accipiunt fœnũ,
id est per prædicationes, quia largiuntur eis spiri-
tualia, a quibus metuit carnalia, Cassiodo. Et alios
pascunt, lacte, alios solido cibo, prout dispensatori
visum fuerit, qui solus nouit, quæ sunt profutura
prestare. (Et pullis coruorum inuocantibus eum)
Cassiodorus, Augustinus, Glosa, Hugo cardinalis
Corni, sunt gentiles nigri peccatis, vnde Iudei
se solos iustos omnes vero gentes peccatores esse
dicebant. Et vere patres nostri corui fuerunt, quia
ydolatæ. Nos vero pulli cornu sumus, quia cor-
pore

uis, id est de gentilibus venimus. Cassiodorus. Pa-
scuntur ergo a deo filij cornuorum, dum deum inuo-
cant, quem patres eorum cõtempserant. Illi autem
eum inuocant, qui regulas scripturarum nulla hæ-
retica prauitate subuertunt. Hieronymus. Vel corui
qui semper insequuntur cadauera mortuorum, de
mones sunt, & qui demonibus seruiunt. Pulli ve-
ro, cornuorum dicuntur de rore viuere, quorum nos
filij sumus, qui non cadauera expectamus, sed cœli
rorem. Lyra, Hugo cardinalis. Ad literam enim,
vt inquit Ysi dorus, corui non ministrant cibũ pul-
lis suis, donec videant eos nigrescere plumis, quia
tunc cognoscunt eos tanquam suos, interim vero
nutriuntur rore cœlesti, & sic dicuntur a deo nutiri.
Gregorius in Mora, lob libro, xx. lumenta ergo
escam accipiunt, dum sacre scripturæ pabulo men-
tes dudum brutæ satiantur. Pullis vero cornuorum
filij, scilicet gentium, eica datur, cum eorum desi-
derium nostra conuersatione reficitur. Sequitur.

Non in fortitudine equi voluntatem ha-
bebit, nec in tibiis viri beneplacitum
erit ei.

Cassiodorus, Hugo cardi. Postquã enim narrauit
illa quæ fecit dominus, nunc dicit quæ ei possunt
modis omnib; despiciere. (Non in fortitudine in-
quit equi voluntatem habebit). Glosa. Id est in sa-
perbia contumacium, Cassiodorus. Equus enim in-
perbi & immodum homine significat, nã equus
certicæ presumens, frenis incommo-^r, & ad curius ra-
pidos festinat, Augustinus, Glosa. De equo etiam
altior incedit homo, & ceruix eius vere indicat su-
perbiam, Cassiodorus. Huic ergo superbus homo
comparatur, cui diuinitas non potest esse placabi-
lis, quæ mansuetos eligit & deuotos, ideo dicitur. Nõ
in fortitudine equi voluntatem habebit. & sequi-
tur. (Nec tibiis viri beneplacitum erit ei). Hugo
cardinalis. Id est in incomposito, habitu hominis
presumptuosi & audacis, & in eius incessu elato,
in tibiis significat, Hieronymus. Vel tibiis hic si-
cut & femora libidinem significant, quæ vilo mo-
do in vitro aut in femina deo placere non possunt
vel per equi fortitudinem, & tibiis viri, presum-
ptio de viribus potest intelligi, non enim placet vir
deo confidens in virtute sua, sed potius qui in ti-
more dei ambulat, vt sequens indicat versus.

Beneplacitum est domino super timen-
tes eum, & in eis qui sperant super mi-
sericordia eius.

Hugo cardinalis, Glosa. Quasi dicat. In superbis
& hæreticis, & incompositis, nõ est beneplacitum
deo, sed beneplacitum est domino super timentes
eum, Hugo cardinalis. Timore filiali, Cassiodorus.
Amat itaq; deus qui eum formidat, sed non timore
de genere. Vnde sequitur. (Et in eis qui sperant
super misericordia eius. Idem, Augustinus. Glosa.
Timori autem spem coniunxit, nam multi timent,
sed quia desperant de misericordia eius, minime
diliguntur. Iudas enim timens, sed desperans laqueo
se suspendit. Ille ergo timor deo probatus acceptus
qui cum amore maximo & pia spe coniungitur.
Timeat ergo vnusquisq; ne peccet. Amet vt sup-
plicet, non tamen desperet.

Equi nose

Fortitudine
equi.

Psalmus fo. cxlii

¶ Psalmus, cxlvii.

Titulus.
**Alleluia Aggei &
Zachariæ.**

Hugo cardina. Glosa. Aggeus & zacharias p-
phetauerunt in Babylo-
nia reparatione Hieru-
salem, quæ vt Hieremias
præ dixit post .lxx. an-
nos facta est, in qua intellexerunt spirituales in-
stitutionem cœlestis Hierusalem. Et propterea do-
minum laudauerunt, & est sensus tituli. Alleluia,
id est laus dei. Laus dico Aggei & zachariæ de re-
paratione cœlestis Hierusalem quam illi prædixe-
runt. Et facit iste psalmus amorem in nobis futu-
ræ Hierusalem, quam multipliciter commendat.
Totusq; psalmus potentiam dei prædicat. Cassio-
dorus. Iste autem titulus. Alleluia sepius repetitur.
nam verbi huius tantus honor est vt quantis sit
hebreum, nullo tamen alio sermone reperitur esse
translatum. Hoc enim Grecus, hoc Latinus, hoc
Caldeus, hoc Syrus, hoc Persa, hoc Arabs tenet, &
pia deuotione veneratur. ¶ Diuiditur autem psal-
mus iste in duas partes. In prima dicit bona futu-
ræ Hierusalem. In secunda, dicit quæ bona his dā-
tur sanctis, ibi, Qui emittit. Glosa, Hugo cardina-
lis. In captiuitate ergo huius seculi, adhuc prophe-
ta constitutus videns beatum populũ eternæ Hie-
rusalem præmissio gaudii spei ante gaudium spe-
cies quasi coniungens cor & si non corpus ange-
lis, dicit.

Psalmi
Diuisio

Lauda Hierusalem dominum,
lauda deum tuum Syon

Hic ps cõp
cedet vnus
et nec distin-
guatur tu
lo aut nune-
ro.

Glosa. Hugo cardinalis. Lauda i-
quit Hierusalem, cœlestis scilicet
& tam secuta, lauda inquam domi-
num, hoc est enim negociũ tuũ.

Hoc autem dicit propheta, vt exultemus i spe mo-
do, & desideremus ipsam, cum audimus eam sic lau-
dantem. Et reperit (lauda deum tuum Syon) Syon
eadem est quæ Hierusalem. Cassiodorus. Hierusa-
lem autem, interpretatur visio pacis, quæ proprie
ad illam ciuitatem pertinet, quæ viciorum & scan-
dalorum consortia non habebit, sed ista visio pa-
cis erit domini cõtemplatio saluatoris, quã nemo
alter merebitur, nisi qui ab vniuersa mētis pertur-
batione liberatur, vnde merito hæc duo nomina
future illi conueniunt ciuitati. Lyra. Potest etiam
hoc ad literam intelligi, de Hierusalẽ & Syon ista
terrestri quam inuitat ad dei laudem, vbi ecclesia
incepit per doctrinã Christi, & quia ibi passus est
ibi resurrectionem suam discipulis manifestauit.
Ibi etiam spiritum sanctum apostolis dedit. Glosa.
Et quasi quis diceret, quare laudabo. Respondet.

Quoniam confortauit seras & portarũ
tuarum benedixit filiis tuis in te &

Cassiodorus. In quo causam future beatitudinis

indicat, cum dicit. (Quoniam confortauit seras
portarum tuarum). Idem, Glosa, Hugo cardinalis.
In hoc enim causas ianuas beatæ ciuitatis osten-
dit. Nam sera a sero dicta est, quo tempore inostiũ
mittitur, vt intrandi licentia (vt ita loquar) denegetur,
quod illo tempore accider, quando sponsus &
quæ paratæ sunt virgines, cum eo ad nuptias in-
trauerit, vnde nec quisquã sanctus vltius exibat,
nec aliquis post ea nouus intrabit. Augustinus.
Glosa. Causa igitur ianuæ Hierusalem secure lau-
dat, quia nemo inde exit, vnde doleat. Nemo il-
lic intrat quæ timeat. Vel portæ Hierusalem sunt
sacramenta nouæ legis, maxime sacramentum ba-
ptismi per quod fit ingressus ad ecclesiam. Serg au-
tem portarum istarum sunt virtutes sacramento-
rum. Sequitur. (Benedixit filiis tuis). Glosa, Hugo
cardinal. Quos olim peperisti qui iam quiescunt
in te non foris peregrinantur, Cassiodo. Vel ideo
dictum est in te, quia nunquam ab illa Hierusalem
exire poterunt, qui eterno munere consecrantur.
Lyra. Vel hoc dicit, quia in presenti benedixit eis
benedictione gratiæ. Sequitur.

Qui posuit fines tuos pacem, et adipe
frumenti satiat te

Lyra. Qui posuit inquit fines tuos pacem, quam
nato Christo angeli nunciauerunt, dicentes. Glo-
ria in altissimis deo. Et in terra pax hominib; bo-
næ voluntatis, quæ est pax cordis interna, p quam
acquiratur pax cœlestis & eterna. Cassiodorus. In
qua æterna tranquillitate perfruitur, quod intusha-
bitare monstratur, sicut ecclia, quicquid præter ip-
sam esse contigerit, gehenna est, Hugo cardinalis
In pace autem illa est saturitas & nulla indigentia
ideo subdit. (Et adipe frumenti satiat te). Lyra.
Nã in sacramento eucharistiæ quod conficitur ipa-
ne de frumento est spiritualis refectio. Glosa. Hu-
go cardina. Iste inquit est panis qui de cœlo descẽ-
dit, qui carne clausus in mudo sola fide est cogni-
tus. Tunc autem videbimus eum sicut est, & erit
ibi perfecta saturitas, securitas, & pax, Cassiodorus.
Adipem enim dicit illam contuibilem deitatem,
vnde sic iustorum sensus reficitur, vt omnem satie-
tatem superare nascatur.

Qui emittit eloquium suum terræ, ve-
lociter curit sermo eius.

Glosa. Hugo cardina. Secunda pars, in qua subdit
quæ munera hic dantur electis, per quæ veritas fu-
turi possit agnosci, quasi dicat. Hęc prædicta erũt
in patria, sed quid interim in peregrinatione ista
dat nobis, ecce ipse est inquit. Qui emittit eloquiũ
suum terræ, id est verbum assumpta carne. Cassio-
dorus. Eloquium enim domini, verbum patris est
quod ad terras misit, quando humilitatem pię in-
carnationis assumpsit. Glosa, Hugo cardina. Alio
quin nisi mitteret verbum terræ qua grauamur &
impedimur a reditu, ad adipem frumenti satiantem
non leuaremur. In terra ergo vbi laboramus fessi,
languidi, pigri, frigidi, nos non deserit, sed mânia
pluit, quia emittit eloquiũ suum terræ. (Velociter
currit sermo ai. Cass. Dũ sanctæ trinitatis agnitio
mirabili velocitate mundũ compleuit ydolorum
cultores veritatis ipsius manifestatione conuer-

Secunda
pars

Psalmus. cxlviii

Lyra. Vel verbum istud est verbum euangelicum, quod fuit per apostolos & discipulos breui tempore per totum mundum publicatum

Qui dat niuem sicut lanam, nebulam sicut cinerem spargit.

Cassiodorus. Qui dat inquit niuem sicut lanam, dat dicit, id est facit niuem sicut lanam, quod fit vix quando frigidissima peccatis corda mortalium ad ardorem satisfactionis adduxerit. Nix enim est homo, cum recedit a domino. Lana vero cum ad, et venerit medicinam. Glo. Hugo card. Sicut ergo nix sursum gelat & in yma descendit, sic refrigerante charitate decidit humana natura in terras, & pius corpore inuoluta, ut nix facta est, sed id in hac niue sunt predestinati qui sunt velut lana, de quibus fit tunica Christi sine macula & ruga. Vnde id euangelio dicitur, quod transfiguratione vestimenta eius facta sunt alba sicut nix. Est ergo sensus, quod deus facit per verbum suum de predestinatis peccatoribus sibi vestem ad ornandam ecclesiam & calefaciendum frigidis flamma verborum suorum. Et nebula sicut cinerem spargit. Cassiodorus. Hugo card. Glo. Id est nebulosus & obscuros peccatores predestinatos tamen spargit, id est dissolvit in cinere poenitentiae. Nebula enim significat omne peccatum, quod semper caliginosa obscuritate peragitur sed velut cinis dispergitur, dum pura confessione Christi ex gratia dissipatur. Cinis enim, ad poenitentiam pertinet, quia cinis & cilicium, arma sunt poenitentium.

Mittit cristallum suum sicut bucellas, ante faciem frigoris eius quis sustinebit.

Cassiodorus. Mittit inquit cristallum suum sicut bucellas, cristallum in modum vitri pernumerosas hyemes glacies condurata, & in duritiem saxi perducta substantia. Cui oblinari peccatores merito comparantur, qui algore perfidiae constricti per singulos dies coagelascunt. Hos itaque mittit dominus sicut bucellas, quando conuersos praedicare facit sua magnalia vnde populus esuriens coelesti pane vescatur. Per bucellas enim, frustra panis intelligitur, quae sunt diuersa doctrinae dona quae ex peccatoribus in sanctis suis dominus sepius monstrare dignatus est. Glo. Hugo cardinalis. Est ergo sensus, mittit id est facit (cristallum) id est ostinatos quos predestinauit (sicut bucellas) id est sicut frustra panis, quae alios pascunt verbo dei quod prius impugnabant. Cristallus enim erat Paulus obstinatus spirans minarum & cedus qui deinde factus est panis niue nebula & cristallo solutus a deo. Augustinus. Glo. Hae itaque sunt quae deus soluit, quia nisi solueret, ante faciem frigoris eius quis sustinebit. Glo. Hugo cardinalis. Quasi dicat. Si deus non soluerit niuem nebulam & cristallum. Quis sustinebit vim frigoris vitiorum & obstinationis? Frigoris dico eius dei scilicet. Idem, Cassiodorus. Non quod deus frigus illud faciat, sed quia fieri sinit, quia deserit peccatorem, & non vocat, non aperit sensum non infundit gratiam quale est illud indurauit cor Pharaonis. Nisi ergo ipse soluat nullus sustinebit. Vnde & hic subdit.

Emittet verbum suum et liquefaciet ea, flabit spiritus eius et fluent aquae.

Augustinus. Glo. Hugo card. Quasi dicat. Et si nullus posset per se subsistere ante faciem frigoris, non tamen desperandum est, quia emittet dominus, scilicet verbum suum carne assumpta. Et liquefaciet ea, niuem scilicet nebulam & cristallum. Cassiodorus. Glo. Veniente namque verbo, id est predicatione verbi liquefaciet ea, ut compuncti incipiant agere poenitentiam. Ex quo nec frigus, nec obscuritas, nec duritia desperare debent. Salubriter enim liquefiunt & fluenta spiritalis beneficii profundum alijs, vnde subdit, (Flabit spiritus eius & fluent aquae). Hugo card. Glo. (Flabit inquit spiritus eius), id est calidus affluet, calor scilicet amoris dei. Et fluent aquae, id est fluentia doctrinae & gratiae, ut inde bibant alijs, iuxta illud. Omnes sitientes venite ad aquas. Cassiodorus. Sicut factum est de persecutore Saulo. Gregorius in Mora. Iob lib. xxvii. Qui quos persequendo prius premere studuit, hos postmodum fluentis sanctae exortationis infudit. Cassiodorus. Sic & fit hodie deplurimis, & qui modo sunt obstinata voluntate siccifiant postea fluxu praedicationis irrigui. Sequitur.

Qui annunciat verbum suum Iacob iustitias et iudicia sua Israel.

Glo. Hugo card. Id est nouo populo christianorum. Cassiodorus. Per Iacob enim & Israel, significatur ecclesia Nam & modo Israelita, est quicumque fidelis est, & ante Iacob fuit, qui domino pura deuotione complacuit, haec enim duo nomina vnus extiteret perlonge. In quo bene significatur ecclesia, quae ex duobus populis facta est. Hugo card. Glo. Istis ergo annunciat deus iustitia iudicia sua, quod scilicet non tantum iniusti, sed & iusti patiuntur hic pro merito iusto iudicio dei, vel ad literam per Iacob & Israel Iudeos accipit, quibus per se ipsum Christus verbum suum annunciauit, & iustitias, & iudicia sua manifestauit, quod non fecit alijs.

Non fecit taliter omni nationi, et iudicia sua non manifestauit eis.

Hugo cardina. Non fecit inquit taliter omni nationi, sicut scilicet fecit populo christiano, cui beneficia excellentiora praestauit, iuxta illud apostoli. Quomodo & cum illo non omnia nobis donauit, Augustinus. (Vel non fecit taliter omni nationi) sicut nationi Iacob qui ex Abraham descendit, in cuius fide omnes christiani sunt. Cassiodorus. Hugo cardina. Lyra. Vel ad literam, non fecit taliter omni nationi, sicut fecit populo Iudeorum, quia licet omnes gentes religio christiana complexa sit tamen nulli facie ad faciem locutus est, aut mare diuisit, aut manna pluit, aut tabernacula nubae compleuit, aut holocausta igne consumpsit, nisi tantum Israelitico populo. Lyra. Cui & legem dedit, & per prophetas reuelationes fecit. Hugo cardinalis. Et inde per seipsum illis praedicauit, quod non fecit alteri nationi (Et iudicia sua non manifestauit eis). Glo. Hugo cardinalis. Quia per se non praedicauit alijs nationi vel genti, sicut ipse ait. Non sum missus, nisi ad oves quae petierunt domum Israel.

vii
Hebreorum
dissoluet
illa

viii

ix
hebr.
non cognos
cet alleluia

Psalmus. cxlvi

Psalmus. cxlvi.

Titulus.

Alleluia Aggei et achari.

Cassiodorus. Glo. Propheta per paucorum commemorationem vniuersam creaturam hortatur laudare deum omnia enim laudant deum, vel in se vel in alijs, sunt tamen quaedam quae habent spiritum laudandi deum in eo affectu quop lacet eis dens. Quaedam vero non habent intellectum sed quia ipsa bona sunt in ordine suo & ad pulchritudinem vniuersitatis referuntur. Per se quidem non laudant, sed ad ipsos per attendentes eam laudatur deus Et ita ipsa quodam modo laudant, quia de illis nascitur nobis laus dei ad quam nos hic moner prophetam. Et diuiditur iste psalmus in duas partes. In prima coelestia hortatur ad laudes. In secunda terrestria, ibi. Laudate dominum de terra. Glo. Card. Et congrue primum laudatur de coelis deus, deinde de terra Sicut ergo aliquibus bona operantibus applaudetes dicimus facite facite, ita & propheta angelos dominum laudantibus aggratulanis ait.

omnia de
laudant.

Psalmi
diuisio.

Laudate dominum de coelis laudate eum in excelsis.

Cassiodorus. Dignum est enim ut creatura suam laudet creatorem, et ideo ait. (Laudate dominum de coelis.)

Hieronymus. Nam ad laudem dei sola hominum natura non sufficit iungantur ergo & coeli, non autem dixit, laudate coeli, sed vos laudate qui estis in coelis. Hoc est throni dominationes principatus potestates, & ceteri qui estis in coelis (Laudate eum in excelsis.) Id est Vos excelsi digne laudate excelsum. Glo. Cardina. Non tamen ex hoc precepit vel admonet angelos hoc facere, sed adiungit congratulationem suam eis hoc facientibus. Deinde qui bus aggratulationem suam faciat exprimit dicens.

ii
Hebreorum
exer
citus eius.

Laudate eum omnes angeli eius laudate eum omnes virtutes eius.

Cassiodorus. Laudate inquit eum omnes angeli eius, pulcherrime enim in laudibus domini ab angelis fecit initium qui inter creaturas estimantur eximii. Angelus autem graeca lingua nuncius interpretatur, quod officij nomen est non naturae. Car. Hoc autem dicit generaliter de omnibus angelis qui sunt in tribus iherachis & nomen ordinibus. Hieronymus. Hi enim qui angeli sunt deum laudant quod daemones facere non possunt. (Laudate eum omnes virtutes eius. Cassiodorus. Glo. Hoc generale nomen est omnium spirituum coelestium, quantum tamen pro vno solo ordine accipitur. Card. Ad laudem ergo dei inuitatur specialiter ordo virtutum quia per angelos illius ordinis sunt effectus morales in admirationem diuinae potestatis homines inducentes. Hieronymus. Hucusque de inuisibilibus creaturis. Nunc venit ad eas quas oculis cernimus dicens.

Laudate eum sol & luna, laudate eum omnes stelle et lumen.

Hieronymus. Ideo sol & luna & stellae laudant eum quia hebraei, stellae a suo officio & seruitio non recedunt. Seruitum enim ipsorum laus dei est. Idem. Car. Grandem itaque honorem habes omnia humana, Nam sol & luna & stellae & coeli prote currunt pro te seruiunt quibus angeli non indigent. Cassiodorus. Hieronymus. His autem additum est & lumen ut sicut da inuisibilibus dixit. Laudate eum omnes virtutes, sic de visibilibus dicit, laudate eum omne quod lucet Lyra. Et licet ista corpora coelestia sint inanimata ut dicit damascenus, tamen dicuntur laudare deum in quantum ex sua pulchritudine & virtute ducunt homines in cognitionem & laudem ipsius.

Laudate eum coeli coelorum, et aequae quae super coelos sunt laudent nomen domini.

Card. Lyra. In quo coelum empireum inuitat ad laudem, quod in plurali ponit propter diuersas mansiones electorum, vel quia est super alios coelos. Hieronymus. Cassiodorus. Et quamuis in Genesi vnum solum coelum factum fuisse legamus, tamen & hic & in paulo qui refert in tertium se coelum raptum plurali numero ponuntur propter diuersitatem mansionum. Sequitur. (Et aquae quae super coelos sunt laudent nomen domini.) Card. Lyra. Hoc est coelum cristallinum quod dicitur aqueum propter diaphaneitatem & similitudinem aquae sicut empireum dicitur, apertum quod est ignis propter similitudinem in claritate. Ideo autem dicuntur aquae super coelos, quia coelum cristallinum est super coelum sydereum. Cassiodorus. Vel aquas quae super coelos sunt, ut arbitror istas esse quae defluunt non dubium est. Nam dicitur in Genesi, quod aperta sunt cataractae coeli & facta est pluuia super terram, quod magne laudis designat archanum, ut coelorum te nitas firma consistat, & aquae supra ipsum posite cum sint grauiore nisi quando fuerint inesse non defluant. Lyra. Consequenter subditur dicitur laudationis ratio cum dicitur.

Quia ipse dixit et facta sunt, ipse mandauit et creata sunt.

Glo. Et quasi quis quareret. Quid deus istis contulit vnde laudet subdit. (Quia ipse dixit et facta sunt.) Augustinus. Glo. Card. Ipse inquit dixit, id est verbum genuit per quod facta sunt omnia. Hieronymus. Vna autem natura est quae iubet & facit cuius inuisibile fecisse est. Cassiodorus. Glo. Hugo cardinalis. Et est istud contra eos qui dicunt mundum deo coeternum, Ipse mandauit, verbo suo, & creata sunt. Prius autem dixit facta postea vero creata. Facere enim & nos possumus, sed non creare, ipse ergo solus creat quod est proprium deitatis. Quod autem dixit mandauit, id est constituit atque firmavit sequitur.

Statu it ea in eternum et in seculum.

Cassiodorus. In quo potentiam domini virtutemque declarat dicens. Statuit ea in eternum & in seculum saeculi. Glo. Cardina. Omnia scilicet superiora et

T iij

vii
secunda pars.

Psalmus. cxlviii.

omnia celestia statuit in seculum seculi id est semper duratura. Cassi. Glo. Car. Et licet dicatur fiet coelum nouum & terra noua deo tamen bene statuta dicuntur. Nam & ipse homo quamuis moriatur diuinitate statutus est cum resurgit sic coelum & terra deo permanent cum nouantur. Omnis potens enim est cui opera non mutantur. Præceptum posuit & non preteribit, id est legem & conditionem, ut omnia sub ipsius potestate esse noscantur & ut omnia ipsum laudent in se vel in alijs. Præteriri autem non potest quod omnipotens statui, & veritas reprobis.

Laudate dominum de terra, dracones & omnes abissi.

Glo. Card. Cassi. Secunda pars in qua enumeratis celestibus descendit ad terrestria. Conuersus ergo ad illa tanquam exortans nos ut eorum consideratio ne laudemus deum ait. (Laudate dominum de terra dracones & omnes abissi.) Card. Lyra. Glo. Ad litteram dracones sunt animalia in spelunca a quaticis propter igneam eorum complexionem habita. Vnde in Genesi ubi nos habemus creauit deus cetera grandia in hebreo habent dracones magnos quorum cibus est elephas diruptus. Est ergo sensus, quod isti laudent deum, quia intellecta eorum magnitudine, & quomodo in aera per pennas leuantur. Et quod naturaliter feruore succenti in remedium temperamenti sui aquosis speluncis inhabitent, mira bilia dei cognoscentes deum laudamus. Sequitur. (Et omnes abissi.) Glo. Card. Abissi sunt profunditas aquarum latentium. Mariae quoque nebulosus ad abissum pertinet, ubi sunt nubes, venti tempestates, fulgura, tonitrua, pluuie corrumpationes grando, nix. Et generaliter quicquid de humidio & caliginoso aere vult deus fieri super terram, totum terræ nomine appellauit quæ omnia sunt ad decorem vniuersi. Et sic laudent deum, id est nos ad laudandum inuitant. Cassiod. Vel per dracones & abissos personas truculentas & validas debemus accipere, quæ hic in bonum conuerse in illa patria diuinis laudibus gloriantur. Glo. Nos ergo horum consideratione ad eius laudem hortatur dicens.

terre nomi
i.e.

viii
hebraice,
ignis et grā
do nix gla
cies ventus
turbo. &c.
procellarū
spiritus.

Ignis grando nix glacies spiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius.

Cardi. Ista enim omnia ut iam dictum est faciunt ad decorem vniuersi, & inducunt homines ad laudem dei. Idem. Lyra. Spiritus autem procellarum sunt venti facientes procellas in mari quæ generantur in aere, & hæc omnia faciunt verbum eius id est illud ad quod ordinantur ex diuina institutione. Glo. Card. Vel ideo dictum est quæ faciunt verbum eius, contra eos quibus visum fuit quod deus superiora regeret & hæc inferiora despiceret, & quæ ea casibus regerentur, sed & hæc omnia agit deus & in his minimis laudatur. Cassi. Vel ista mystice significant homines qui in hoc seculo ex turbulentis sunt & pessimis studijs conuersi ad deum, sequitur.

Montes & omnes colles, lingua fructifera et omnes cedri.

Bestiarum et vniuersa peccora & serpentes et volucres pennatæ.

Car. Lyra. Hæc ad litteram plana sunt, quæ omnia inuitant ad dei laudem, & ipsum laudant in quantum in ipsis relictæ diuina bonitas, & sunt materia laudis diuine intelligibilibus creaturis. Cassiod. Per montes autem homines significat præsumpta doctestate sublimes, per colles mediocres, per lignasiferas, eos qui ex duritia peccatorum conuersi fructus morum faciunt. Per cedros absolute superbos & elatos significat, per bestias crudeles & indomitos, per vniuersa peccora communem plebem, per serpentes venenosos dicit & callidos, per volucres pennates philosophos qui cogitationum velocitate naturas rerum discuntur significat de quibus omnibus sibi Christus parat electos qui in illa resurrectione angelorum possunt cœtibz aggregari. Glo. Deinde ad homines venit dicens.

Reges terræ et omnes populi, principes et omnes iudices terræ.

Iuvenes et virgines senes cum iunioribus laudent nomen domini, quia exaltatum est nomen eius solius.

Lyra. Hic enim ad dei laudem inuitatur rationalis creatura quæ & est humana. Idem. Car. Reges inquit terræ tanquam maiores. Et omnes populi regibus subiecti. Principes qui dominantur sub regibus. Et omnes indices terræ a regibus & principibus instituti ad causas de terminandas. Iuvenes & virgines, senes cum iunioribus, id est omnis ætas & sexus (laudent nomen domini.) Lyra. Omnes scilicet prædicti. Et rationem dicit inuocationis ad laudem dei subdit primo ex diuina consuetudine, cum dicit, quia exaltatum est nomen eius solius. Ita quod omnis creatura nihil est in comparatione ipsius. Cassiod. Card. Exaltatum inquit est quia illi omne genu flectitur celestium terrestrium & infernorum, omnia illum confitentur, quia ipse omnium pulchritudo est. Cassi. Vel per reges sanctos viros significat qui semet ipsos regunt. Per omnes populos turbas quæ ad deum conueniunt, per principes potestates excelsas, per iudices nobiles & potentes, iuvenes dicit & virgines qui ætatis calore feruientes ad modestiam se temperamenta conuertunt per senes vero cum iunioribus permixtam significat gratiam quia de omni sexu & de omni ætate potens est dominus euocare quos elegit. Sequitur.

Confessio eius super cœlum et terram, et exultabit cornu populi sui.

Glo. Dixit enim prius de cœlo postea de terra hic vero de omnibus simul. Et accepit per cœlum omnia superiora & per terram omnia inferiora (confessio inquit.) Lyra. Laus scilicet eius (super cœlum & terram.) Idem. Car. Ac si dicat. Laus ei fiat ab habitantibus in cœlo & in terra quia per ipsum facta sunt omnia. Cassiod. Vel hæc confessio laudem illam significat quæ illi post finem istius sæculi ab omnibus rationibus creaturis exsoluetur. Quod autem dicit (super cœlum & terram) significat quod

hebr.
bestie ei
nia inuenta
raepilia et
aues vola

xii

xiii
Alia litera
gloria eius
in cœlo et in
terra

cornu nomi
ne.

xiii
Addit
luya.

hymnus
quid.

hebr.
Alleluya.

Psalmi
Diuisio.

Psalmus. fo. cxlxi.

nec celestia, nec terrestria laudibus dei possunt equalia reparari. Glo. Quia maior est laus eius ex se ipso quæ ex creaturis. Quicquid enim fecit infra illud est. Et quicquid in his placet minus quæ ille est. Si ergo amas visibile quod fecit multo magis amabilem quod fecit, nam per invisibilia inuisibilia eius intelliguntur. Sequitur. (Et exaltabit cornu populi sui.) Cassiod. Car. Vbi per cornu potestatem dignitatem & virtutem significat quibus populus fidelis ibi exaltabitur, ubi omnis gloria præstat. Licet hic humiliter & affligatur & persecutiones pariat. Lyra. Vel per cornu intelligitur Christus, per cuius incarnationem natura humana est supra modum exaltata, vnde & Christus propter hoc vocatur cornu in veteri & nouo testamento iuxta illud Zacharie. Et erexit cornu salutis nobis. Et Anna mater Samuelis ait dabit imperium regi suo & sublimabit cornu Christi sui.

Hymnus omnibus sanctis eius filijs Israel, populo appropinquanti sibi.

Cassiod. Vox ista promissio est & totius beatitudinis summa perfectio. Nam quod merebuntur sancti hymnus est domini quem tunc canent quando & æterno munere coronabuntur, hymnus enim est sanctorum cantus in laude domini constitutus cui anima corpusque perfecta puritate cōsentit. Quibus autem sanctis hymnus iste præstetur ostendit cum dicit. Filij Israel qui non solum genere sed & fide nomen istud habere meruerunt. Hierony. His namque deputatur celestis hymnus qui in eo sancti effecti sunt, qui eum mente conspiciunt qui eius fidei appropinquant quos ab eo peruersitas iniqua non separat. Ideo dicit. (Populo appropinquanti sibi.) Cassiod. Card. Quales sunt filij Israel qui madorum obedientia Christo domino appropinquare monstrantur. Illi enim ab ipso longe sunt qui eius iussa non faciunt, quia nemo illi proximus est, nisi qui & membrum ipsius est quod a capite separari non potest.

Psalmus. cxlix.

Titulus.

Alleluya.

Cassiod. Glo. Cardina. Hic propheta postquam in precedenti psalmo omnes creaturas ad laudandum deum creatorem suum excitauit. Nunc specia-

Lyra. Psalmus iste est quædam laus pro victoria perfecta quam habituri sunt fideles populi. In secundo aduertitur Christi scilicet ad iudicium.

lius inuitat populum Israel ad nouum canticum pro renouatione sibi facta quæ est mirabilior operatio dei, scilicet sanctificatio Israel per quam de veteri factus est nouus. Intentione monet ad laudem. Et diuiditur in duas partes. In prima monet laudare regem multis modis, quia eis beniuolus & beneficus est. In secunda agit de gaudijs & potestate sanctorum, ibi. Exultabunt sancti in gloria. Excitans ergo propheta fideles ad nouum canticum ait.

Antate domino canticum nouum, laus eius in ecclesia sanctorum.

Cassiod. Propheta namque in hoc mundo tantum corpore consti-

tus. Intellectu vero & fide in illa patria cum angelica multitudine miscebatur i qua cōmonet populum beatum nouum canticum debere cātare dicens. (Cātate domino canticum nouum.) Est autem (canticum) nouum sanctæ incarnationis archanum. Glo. Card. Misterium redemptionis & promissio eternitatis canticum pacis charitatis & iocunditatis. Qui ergo vult hoc nouum canticum cantare diligat æterna ut fiat nouus spiritus mentis sue. Vetus enim homo canticum vetus cātare de terrenis, & quis sequitur veterem animositatem non nouam charitatem nouum canticum non cātare. Deinde de terminat ubi & a quibus debeat cātari hoc canticum dicens. (Laus eius in ecclesia sanctorum.) Cassiod. Glo. Car. Hæc enim laus non vbiuisque vel a quibuscunq; cātanda est sed in ecclesia catholica, & a sanctis qui sunt Israel videntes deum per fidei veram cognitionem, vnde subdit.

LAetetur Israel in eo qui fecit eum & filia Syon exultent in rege suo.

Hierony. Lætetur inquit Israel ille scilicet qui sensu videt deum. Glo. (Lætetur inquit) spe licet hic multa pariat. (In eo qui fecit eum.) Lyra. Id est in christo venturo ad iudicium qui potestiam suæ dei tatis fecit totum mundum. Glo. Qui etiam fecit eum. Secundo ut sit Israel. (Et filie Syon.) Lyra. Id est filia ecclesiæ quæ vocatur Syon, exultent in rege suo id est in Christo. Hierony. Qui regnat in eis Card. Glo. Qui est rex & sacerdos, ut rex enim per gnauit pro nobis de cruce dyabolum vincens, ut sacerdos vero se pro nobis obtulit nihil inueniens in hominibus quod pro eis offerret. Cassi. Car. Pro eodē autē ponuntur Israel & filia Syon. Nam Israel interpretatur vir videns deum, Syon speculatio quod verumque ad beatum populum pertinet qui latari & exultare in rege suo Christo domino commo netur. Glo. Sed qualiter laudari debeat. Sequitur.

LAudet nomen eius in choro in tympano & psalterio psallant ei.

Glo. Card. Lyra. Laudent nomen eius in choro, id est in cōcordia morum, vel in societate fidelium et charitate concordia. Hiero. Vbi cūq; enim chorus est, ibi diuersæ voces in vnum canticum congeruntur, sicut diuersæ cordæ vnam vocem efficiunt canticum, ubi autem discensio ubi inuidia, ibi chorus non est. Cassiod. Vel chorus dicitur qui a mundi initio de numerositate gentium cōgregatur & nisi in illa patria non potest totus esse collectus, sequitur (In tympano.) Glo. Car. Id est in mortificatione carnis. Et psalterio id est in bona operatione. Idem. Hiero. Tympanum enim non habet carnem sed pellem. Pelles autem antequam tympanis aptentur mortificantur & extenduntur, sic ergo faciendum est de corpore nostro ut acceperam laudem reddat deo. Nam quādiu carni sumus tympanum non sumus. Card. Psalterium autem manibus pulsatur. Idem. Aug. Et sicut in tympano coram expeditur ita in psalterio corde, in vitroque tamē caro crucifigitur. Hiero. Est enim psalterium genus organi musici quod est quasi cythara, hoc tamen interest, inter psalterium & cytharā quia cythara deorsum & psalterium deorsum percu-

Chorus
quid.

qui nostro
de corpore
agendum.

psalterium
quid sit.

Psalmus. cclix.

rit, hinc ergo nos admonet ut de ocanamus psalterio de fultum, in tympano inquit & psalterio psallant ei. Et quare psallant, subdit.

Quia beneplacitum est domino in populo suo, & exaltabit mansuetos in salutem.

Cassiodoro. Glo. Card. In prima rerum conditione legimus quod omnia placuerunt deo, qui tamen penitus postea dicitur quod fecisset hominem nunc vero hominem poenitentiam agente dicitur. Quia beneplacitum est domino in populo suo, qui scilicet poenitentiam egit, ei peccata dimittendo vel tunc beneplacitum erit ei in populo suo, cum illum fecerit perpetua suavitatem gaudentem, quando angelis parem, quando sicut apostolus ait erit omnia in omnibus. (Et exaltabit mansuetos in salutem. Car.) Vita eterna quae nunquam deficiet. Hiero. Mansueti enim hereditabunt terram, quod de illa terra intelligit quae fultum est, alioquin non diceret (Exaltabit). Cassiodoro. Car. Mansueti autem patientes dicuntur qui in hoc mundo diuersas nequitias pro dei regno pertulerunt. Hi enim exaltabuntur in salutem in vitam eternam quam illis iustus dominus in illa iudicatione restituet.

Exultabunt sancti in gloria, laetabuntur in cubilibus suis.

Glo. Car. Secunda pars in qua agit de gaudiis sanctorum & potestate eorum in presenti & futuro. (Exultabunt inquit sancti in gloria.) Cassiodoro. Glo. Gloria est honorum actuum frequentata laudatio de qua iusti letantur, sed ubi? Non extra in seculari fauore, sed in cubilibus suis id in secreto peccatoris in conscientia sua. Nam gloria nostra haec est, ut ait apostolus. Testimonium conscientiae nostrae. Laetantur utique quando sic bonum dominum se habere perpendunt, ut eis donec veniam peccatoribus gratiam, & non merentibus gloriam sempiternam, Hierony. Vel exultabunt sancti in gloria hoc est in cruce Christi De qua ait apostolus. Mihi absit gloriari nisi in cruce domini mei Iesu Christi. Lyra. Vel exultabunt sancti in gloria, post iudicium, scilicet quando erunt gloriosi in anima & corpore quia tunc totaliter quietabitur anime appetitus, ideo subditur. (Laetabuntur in cubilibus suis.) Hier. Lyra. Hoc est in coelesti patria. Cubile enim locus est quietis quae non est in via ubi cum carne pugnamus & stratum nostrum lachrymis rigamus. Et lectulum nostrum qui libidinibus ardet, lachrymis extinguimus foelices itaque isti de quibus dicitur. (Laetabuntur in cubilibus suis.) Lyra. Dicit autem cubilibus pluraliter pro diuersis gloriae gradibus seu mansionibus, sicut dicitur. In domo patris mei mansiones multae sunt. Idem. Cardina. Et quia tunc in corporibus gloriosis erit vocalis. Laus ut dicunt aliqui. Ideo subditur.

Exultationes dei in gutture eorum & gladii ancipites in manibus eorum.

Car. Lyra. Exultationes dei inquit in gutture eorum, quia vocalis laus incipit a gutture & arteriis. Hiero. Vel vox ista quae ad deum clamat non labiorum sed cordis est sicut dicit dominus ad Moysen.

Quid clamas ad me, cum Moyses nihil dixisset. Cassiodoro. Vel exultationes dei sunt in gutture eorum, quoniam siue cogitatione siue lingua laudare non desinunt a quo eterna dona percipiunt. Glo. Ut non sibi tribuant quod scilicet boni sunt, sed deo a quo acceperunt quod sunt, & sperant id quod nondum sunt. Sequitur. (Et gladii ancipites in manibus eorum.) Cassiodoro. Ancipis gladius est sermo domini saluatoris. De quo in euangelio dicitur. Non veni pacem mittere in terram sed gladium, qui ancipis ideo dicitur quoniam du, continet testamenta, Card. Lyra. Unde dicuntur isti gladii ancipites id est ex utraque parte scindentes. Hiero. Gladius enim ancipis duo capita habet. Nam & de presenti seculo loquitur, & de futuro, & hic occidit aduersarios & in futuro aperit regna coelorum. Cassiodoro. Vel ideo in manibus dicit gladios istos esse, id est in potestate sanctorum, quam quidem potestatem sancti suscipientes cum domino iudicabunt. Ideo sequitur.

Ad faciendam vindictam in nationibus & increpationes in populis.

Cassiodoro. Ista enim tunc vere fient quando sancti cum domino iudicabunt, sedentes super sedes. xij. (Vel ad faciendam vindictam in nationibus.) Glo. Card. Ut scilicet occidant peccatores illo gladio bis acuto, ut sic vinificentur secundum illud, ego occidam, & ego viuere faciam, & ideo ne putares in ista vindicta sanguinem fundi, addit. (Increpationes in populis.) Hiero. Non enim sic fit vindicta ut occidantur & pereant, sed increpantur ut saluentur qui inducti sunt a malis magistris. Non autem possunt populi liberari nisi magistris alligati fuerint. Unde sequitur.

Ad alligandos reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manibus & ferreis.

Cassiodoro. In quo exponit iste versus quid ille gladius faciat bis acutus. (Ad alligandos inquit reges eorum mandatorum & preceptorum dei quibus ligantur gentes reges & nobiles saculi ab infimis & contemptibilibus huius mundi, quos elegit dominus ut fortia quae confundat ipsos impleant ipsi ritu sancto. Voluit enim prodesse imperatori de praesentatore, non punitore de Imperatore. Hiero. Sancti ergo isti qui habent gladios ancipites id est duorum testamentorum ligant illos & praepediunt peccatores eorum ne possint currere. Et nobiles eorum in manibus ferreis ligant scilicet non occidunt, non interficiunt, sed ligant, vinciunt manus & captiuos ducunt ad ecclesiam vinculis ferreis, hoc est cathenis factis de testimoniis scripturarum quae testimonium iungunt testimonio. Hoc autem totum quare fit.

Vt faciant in eis iudicium conscriptum, gloria & haec est omnibus sanctis eius.

Hiero. Vt faciant inquit in eis iudicium conscriptum. Quid est iudicium conscriptum, hoc est, ut qui primum negauerant deum, ad poenitentiam

dei gladii
mei,

vii
hebr. q
in gentibus.

viii
hebr.
ceteris
hebr.
compedibus.

ix
hebr.
de cor est
on nisi san
ctorum eius
alle lya.

Psalmus. fo. cclxii.

tenentantur, ut captiuos suos soluant, ut quos ligauerant & quos ab ecclesia duxerant, in ecclesia posita dissoluant ut sic eos iudicent, sicut in scripturis digestum est. Augu. Glo. Ista enim antea scripta sunt & modo complentur. Legebantur aliquando nec fiebant modo vero fiunt, & haec est gloria sanctorum. Unde sequitur. Gloria haec est omnibus sanctis eius, ita videtur est, scilicet per omnes gentes & per totum mundum hoc agunt sancti, sic gloriantur sic exultant in fauoribus sic letantur in cubilibus sic exultant in gloria, sic cantant canticum in organo, sic dicunt alleluia corde, ore, vita. Card. Lyra. Vel sic ut faciunt in eis iudicium conscriptum id est executionem extremi iudicii in diuina praesentia ab eterno conscripti, ac etiam in libris veteris ad noui testamenti, quorum virtutes hoc iudicium & haec potestatem sanctis pollicetur & ne forsitan solos apostolos iudicatos putares, addidit. Gloria haec est hominibus sanctis eius. Omnes enim sancti cum Christo iudicabunt & haec tota est magna gloria. Lyra. Vel potest hoc referri ad sententiam datam pro electis, qui per angelos sicut mali in gehennam ita & ipsi in animam & corpore transferentur in gloriam sempiternam. Supra autem

Sanctorum
gloria

iii, psalmus
sine diuisione
me

Titulus.

Alleluia. Glo. Car. Athonus est hic psalmus, & tertius eorum qui sine diuisione sunt in quo intenditur, ut laudetur deus quia sanctos congregauit, & deposita fragilitate suae ymagini restituit, & iam conformes gloriae suae in beatitudinem locauit ubi est omnis abundantia. Hiero. In primo itaque quinquaginario per baptisum & poenitentiam ad innocentie nos regenerat bonum. In secundo post iudicium, fructu innocentiae comprehendit. In tertio isto expleta diuina ciuitatis edificatione & consummatione sanctorum spe ad aeternam gratulationem laudationem quae nos exortatur. Cassiodoro. Quinquagesimus namque psalmus est de poenitentia, ceterum de misericordia & iudicio, & iste, cl. De dei laude in sanctis eius. Ait ergo.

Heb.
I seculocius.

Laudate dominum in sanctis eius, laudate eum in firmitate virtutis eius.

Cardinalis. Glo. Laudate inquit dominum in sanctis eius, id est pro his quae factis suis dedit. Hieronymus. Vel quia post celebratum iudicium eos in eternitatis gloria collocabit. (Laudate eum in firmitate virtutis eius.) Augustin. Hiero. Car. Glo. Id est pro eo quia morte sua dyabolum vicit & credentes ad coelum perduxit, vel quia sanctos suos omni infirmitate sublata firmitate sua virtute ita ut amplius non moriantur, est enim virtutis magna quod mors illis ultra non dominetur. Lyra. Vel firmitatem virtutis vocat, coelum empireum eo quod est immobile & firmum, & sic diuine contemplationi & eius laudi aptissimum.

Laudate eum in virtutibus eius, laudate eum secundum multitudinem magnitudinis eius.

Card. Glo. Laudate eum cui flectitur omne genus coelestium terrestrium & infernorum, in virtutibus eius. Hiero. Pro eo scilicet quod mortem potentia vicit & vitam suam tribuerit gloriam, quam nec oculis vidit nec quis audiuit, nec in cor hominis ascendit. Lyra. Elucet diuina virtus sit vnica sicut & eius substantia tamen dicitur virtutibus pluraliter & propter diuersos effectus, quos producit. (Laudate eum secundum multitudinem magnitudinis eius.) Cassiodoro. Card. Glo. Id est sine fine, eius enim magnitudinis non est finis. Et ideo eterna liter & sine fine laudandus precipitur qui secundum multitudinem magnitudinis laudari iubetur Grego. in mora. Iob lib. xxvii. Ille autem deum se quidum magnitudinis eius magnitudinis eius laudat (qui se succumbere in eius laudis expletione considerat. Glo. Nihilominus tamen quomodo laudem psalmi ostendit dicens.

Laudate eum in sono tube, laudate eum in psalterio & cythara.

Card. Per haec enim instrumenta musica mystice intelliguntur, diuersi modi laudandi deum siue in praesenti siue in futuro. Laudate eum inquit in sono tube. Hiero. Card. Glo. Tanquam regem qui vos in bello dyaboli vincere fecit, & Sathanam sub vestris pedibus construit. Car. Laus enim regis cum tuba praecinitur, quia in eius aduentu tuba clangitur vel per tubam praedicatio potest intelligi quia sicut tuba manu tenet, ita praedicatio operibus sustentatur tuba etiam strictior est ex parte sonantis, sic vita, debet esse praedicantis. (Laudate eum in psalterio & cythara.) Glo. Id est de coelestibus & terrestribus tanquam eum qui fecit coelum & terram. Psalterium enim a superiori sonat cythara ab inferiori. Ideo per psalterium coelestia, per cytharam vero, terrestria significantur. Hiero. Vel in psalterio & cythara, vel decalogus opere seruatus vel mortificationis carnis quae cytharae nomine intelligi designatur. Qui enim mortificationem carnem in se viuificauerit iure laudat in cythara, & in psalterio quia decalogi observatione coronam eternam assecutus est. Glo. Card. Tuba ergo concipet regis psalterium canat deo, cythara cum reliquis sponso. sequitur.

Laudate eum in thympano & choro, laudate eum in cordis & organo.

Hierony. Card. Glo. Laudate eum inquit in thympano, id est in mortificatione carnis. Augu. Glo. Card. Tympanum enim tunc laudat deum cum iam in carne mutata nulla est terrenae corruptionis infirmitas. Da corio quippe fit tympanum ex siccato atque firmato. Et choro. Hierony. Cassiodoro. Card. Glo. Quod choris fit angelicis sociatum, est enim chorus temperata vocum humanorum, collectio. Lyra. Vel ad litteram est instrumentum musicum vulgariter dictum cheurete quo cum ceteris

Cithare no
mine

iii
Tympani
nomine

Laudate eum in cymbalis benesonan
tibus, laudate eum in cymbalis iubi
lationis *, omnis spiritus laudet do
minum.

Calliodo. Glo. Car. Laudate eum in cym-
balis benesonantibus. Ad literam cymbala beneso-
nantia sunt exipermixtis metallis parvissimæ fia-
le que acutum tonum reddunt et armoniam faci-
unt. Misticte autem cymbala ista sunt labia nostra, lau-
des domini benesonantia, et ideo ne crederes cym-

[illegible]

Laudate eum in cordis & organo,
Audate eum in tympano & choro,

[illegible]

bala ista esse sine anima, addit. Laudate eū in cym-
balis iubilationis. Augu. Glo. Est enim iubilatio
ineffabilis laus dei quæ non nisi ab anima profici-
scitur. Hiero. Tunc autem implebitur hæc laus
in cymbalis benedictantibus quando corruptio-
ne carnis sanguinisq; depulsa cōformati ad yma-
ginem creatoris omni plenitudine spei comple-
ta resplendent sicut sol in regno patris. Glosa.
Hiero. Et quia omnia hæc spiritualiter intelligi
vult. Lyra. Cum non sine deo acceptæ instrumen-
torum seu vocum modulationis istæ nisi inqnan-
tum procedunt ex mentis deuotione ideo apto fi-
ne concludit dicens. Omnis spiritus laudet domi-
num. Glo. Cardi. Lyra. Angelicus scilicet & huma-
nus non caro & sanguis que non possidebant rei-
gium dei. Nō ambitus sæculi. sed quod est in na-
ra rerum sublimis ad laudem. monetur scilicet spi-
ritus qui celestia sapit. & æterna capit. Brevis si-
quidē & pfecta sciētia in hoc psalmo doceat. vt si-
clicet dū spiritualiter omnia laudēt. In his nāq; to-
ti? musices pfectio est. scilicet ille? in tuba. pulsus
in cythara & in cymbalis. & vox in choro quibus
musici instrumentis. significatur spiritualis atmo-
nia quæ non auribus. sed pura mente aduertitur.

FINIS.

Deo sit laus & gloria.

1. Die erste Gruppe ist die der *„Kleinrentner“*, die aus den kleinen und mittleren Rentnern besteht, die ihren Lebensunterhalt ausschließlich aus der Rente beziehen. Diese Gruppe ist in der Regel kleiner und hat einen höheren Anteil an Frauen.

[Faint, mostly illegible text in two columns, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

